CODEX IUSTINIANUS

RECOGNOVIT

PAULUS KRUEGER

CORPUS

IURIS CIVILIS

EDITIO STEREOTYPA

VOLUMEN SECUNDUM

CODEX IUSTINIANUS

RECOGNOVIT

PAULUS KRUEGER

BEROLINI
APUD WEIDMANNOS
MDCCCLXXVII

ADDENDA ET CORRIGENDA.

1, 2, 25, 4 *post* εὑρίσκοιτο *insere* τῷ

1, 3, 5 *in inscriptione olim fuerit* imp. Iulianus A., *in subscriptione* Iuliano A. IIII et Sallustio conss. (= *a.* 363)

1, 3, 27 *iunge* 1, 12, 6. 9, 30, 2

1, 3, 28, 5 in urbis episcopi] in viri reverentissimi (*vel* religiosissimi) episcopi *vertit Nomoc. recte*

1, 3, 31 *not.* 13 *Iustiniani secundum constitutionum ordinem legerunt* d. k. Ian.: *olim autem fuisse puto* d. • k. Ian.: *Dioscorus enim exeunte anno* 472 *Erythrio videtur successisse*

1, 3, 32. 33 *iungendae sunt*

1, 3, 42, 2 (*not.* 1) *pro* ὑπό (*Coll.*) *praestat scribere* παρά (*Nomoc.*)

1, 3, 52, 15 *med. post* τοῦτο αὐτό *insere* τόν
fin. ὁ ἀνὴρ μαίνοιεν, τοῖς

1, 4, 1 *not.* 6 *pro* Iuliano nepote suo *scribi debuit* Iuliano sororis suae filio

1, 4, 2 ad Claudium pu.] *libri cum Th.; fuerit* ad Claudium proconsulem Africae

1, 4, 14 *not.* 22 προσταχθέν *cum l. gem. scr.*

1, 4, 17 *iam ex lege gemina* 10, 27, 3 *constat inscriptionem* Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος *A. supplendam esse.*
ad finem corrige ἐκ μακρῶν χρόνων

1, 4, 18 *supple inscriptionem* [Ὁ αὐτὸς βασιλεύς]

1, 4, 21 *iunge etiam* 4, 2, 17. 4, 20, 18. 4, 21, 17

1, 4, 26 *not.* 6 *iunge* 3, 10, 2? 10, 40, 2 (*ad* § 16)

1, 4, 31 *in subscriptione* d. xv k. Nov. *restituendum esse ad* 7, 40, 2 *probavi*

1, 5, 4 *supplementa Basilicorum auctoritate ex Th. recepta* (*not.* 10. 13) *reprobat Zachariae* (*Kritische Vierteljahrsschrift* 16 *p.* 231), *quia fieri possit, ut Thalelaei index* (= *B*) *spectet lectionem Codicis Iustiniani prioris, libri autem Latini cum Nomoc. et Const. repetitam Codicis praelectionem sequantur: cf. praefatio editionis criticae*

1, 5, 8, 4 *de supplemento ex Th. et B* (*not.* 8) *Zachariae idem monuit quod supra ad* 1, 5, 4

1, 7, 5 *corrige* traduxerit

1, 8, 1 *corrige* quodcumque reperitur

1, 9, 4 *aut anni* 368 *aut a.* 370 *aut a.* 373 *est*

1, 9, 18 *not.* 13 *supplementum* neminem Samaritam *agnoscunt etiam Paratitla ad Const.* 2. 7; *cf. supra ad* 1, 5, 4

1, 12, 6 *iunge* 1, 3, 27. 9, 30, 2

1, 13, 3 *fortasse iungenda est* 3, 44, 8

1, 19, 3 *subscr.* Constantio C. IIII *cum fastis scr.*

1, 19, 5 *inscr.* pp.] pu. *scr.*

1, 23, 6 *fortasse iungendae sunt* 12, 19, 10. 12, 59, 9

1, 27, 2, 22. 25. 28. 31 *pro* semissaliis *restituendum esse* semissalibus *probat inscriptio C. I. L.* v *n.* 8739, *cf. Lydus de mag.* 1, 46 ἀρματούρα σεμισσαλία

1, 28, 1 *subscr.* II *post* AA. *delendo a.* 365 *recte restituit Clossius*

1, 34, 2 *breviorem indicem exhibent B Fabroti* (6, 1, 45): Φροντίζειν ὀφείλουσιν οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἵνα μὴ βλαβῶσι τὰ πατριμονιάλια χωρία (*id est* providere debent praesides provinciarum, ne detrimentum capiant fundi patrimoniales)

1, 34, 3 *not.* 3 *dele verba* nisi forte ... ἰδικῶν: *confirmatur enim index supra exscriptus alio indice a Fabroto* (*B* 6, 1, 46) *exhibito*: Ἐπὶ τοῖς προαγγελθεῖσιν ὡς φισκαλίοις πράγμασι σφραγὶς οὐκ ἐπιτίθεται παρὰ τῷ κόμητι τῶν θησαυρῶν ἡμῶν πρὸ τελείας τῶν ζητουμένων διακρίσεως (*id est* rebus tamquam fiscalibus delatis signum a comite thesaurorum nostrorum non ante imponatur, quam causae cognitio ad finem perducta est)

1, 40, 2 *subscr. post* Ian. *excidit dies quo constitutio accepta est*

1, 40, 5 *in inscriptione olim fuerit* imp. Iulianus A., *in subscriptione* Mamertino et Nevitta conss. (= *a.* 362)

1, 40, 9 *subscr. post* Mediolani *excidit dies quo constitutio accepta est, ut data sit anno* 389

1, 40, 13 πρὸ μιᾶς

1, 45, 2 *iunge* 10, 74, 1. 11, 2, 5: *in subscriptione pro* XIII *scr.* XIIII

1, 48, 3 *subscr. post* Nov. *excidit dies, quo constitutio accepta est*

1, 55, 2 *vel ad a.* 368 *vel ad a.* 370 *vel ad a.* 373 *pertinet*

2, 4, 9 *olim fortasse fuerit* Si super possessione, quae tibi per filium tuum ex matris eius hereditate quaesita est *rel., cf. B et BΣ: traditam lectionem tuetur versio B*

2, 4, 36 *fortasse iungendae sunt* 6, 23, 14. 6, 42, 29

2, 4, 42 *iunge* 8, 17, 11

2, 6, 6 *iunge* 7, 65, 4

2, 11, 21 *in inscriptione* et CC. *cum libris omittendum et in subscriptione a.* 290 *ponendus est*

2, 12, 21 *subscr. pro* d. *scr.* pp.

2, 14, 1 *iunge etiam Th.* 10, 3, 5 (d. vi k.)

2, 15, 1 *not.* 9 *pro Th.* 11, 1, 36 *substitue huius Codicis* 11, 75, 5

2, 15, 2 § 1 *post* censemus *B* addunt κἂν τινες ὦσι τῆς ἰδικῆς οὐσίας τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως φροντίζοντες (*id est* licet inter eos sint, qui rei privatae piissimi imperatoris curam gerunt): *quae dubito utrum verum supplementum praestent an ex Thalelaei adnotatione originem ducant*

2, 17, 2 *extr. post* cura *B addunt* καὶ ὡς βούλει φύλαξον αὐτά (*id est* et prout vis id tuere)

2, 18, 4 *not.* 10 utili *non agnoscit BΣ* 38, 6, 6 (*Theod.*)

2, 18, 18 *extr. ad* uteris *B addunt* apud praesidem provinciae

2, 19, 5 *ante* iurisdictionis tenore *secundum B et S suppl.* oblato emptori pretio

2, 29, 2 *pr. ante* fecit *B* (κ.π.) *inserunt* perfectam

2, 50, 3 *not.* 9: *additamentum non agnoscit index Theodori in Prochiro aucto* 31, 31

2, 50, 6 *est anni* 254

2, 51, 2 *aut anni* 290 *aut anni* 293 *est*

2, 55, 3 *aut anni* 290 *aut anni* 293 *est*

2, 58, 2 *subscr. pro* pp. *ex legibus iungendis restitue* d.

3, 1, 11 *pro* διοικηταί *Zachariae proponit* διαιτηταί

3, 12, 2 *inscr.* Helpidio

3, 24, 3 *iunge* 12, 1, 7

3, 28, 10 iure successionis *om.* *BΣ* (κ.π.)

3, 31, 2 § 2 *verba* fructus ... peti potest *videntur ad finem* § 1 *collocanda esse*

subscr. (*not.* 10) Severo A. II *Hal. recte*

3, 32, 1 *pr.* qui eum possidet

3, 34, 2 *not.* 10 *restitue* mobilium: *eam enim lectionem praeter SAPR[b] tuentur Graeci, qui triennii spatium indicatum esse intellegunt*

3, 34, 5 *corrige* pars diversa

3, 40, 2 *inscr.* Sallustio pp. *recte om. Th. et Consult.* 3, 10: *nam Flavio Sallustio pp. Galliarum a.* 362 *successit Mamertinus, Sallustius autem Secundus hoc tempore pp. Orientis in legibus appellatur Secundus. Sallustii nomen fortasse aberravit ex subscriptione Th.* 2, 12, 1

4, 2, 16 *dele virgulam post* versatus (*cf. Gothofredus ad Th.* 9, 22, 1 *contra BΣ*)

4, 2, 17 *not.* 8 *iunge* 4, 20, 18. 4, 21, 17. 4, 30, 14. 15? 5, 15, 3

post 4, 20, 20 *iteratam fuisse* 1, 5, 21 *probare videntur B* 20, 1, 45

4, 20, 18 *not.* 1 *iunge* 4, 2, 17. 4, 21, 17. 4, 30, 14. 15? 5, 15, 3

4, 23, 21 *aut a.* 290 *aut a.* 293 *est*

4, 24, 5 rationibus] probationibus *BΣ* (κ.π.)

4, 28, 5 *pr.* vel legationis *om. Greg., addiderunt Iustiniani teste Thalelaeo* (*BΣ*)

4, 30, 14 *not.* 6 *iunge* 4, 2, 17. 4, 20, 18. 4, 21, 17. 4, 30, 15? 5, 15, 3

4, 31, 14 *subscr. ita restitue* d. k. Nov. Constantinopoli post cons. Lampadii et Orestis vv. cc.

4, 32, 26, 2 *med. secundum B excidit venerabilium domorum privilegium, ne supra quartam centesimae partem usuras debeant, quod confirmat BΣ* 25, 1, 11 *sch.* 7, *non agnoscit Theodorus in BΣ h. l.*

4, 43, 2 *ad Th. et B sic emendanda esse videtur:* si quis vendiderit, emptor obtinendi e. s. h. f., venditione in hoc tantummodo valente, ut liceat ipsi qui *rel.*

4, 46, 3 *fortasse* 11, 59, 2 *iungenda est*

4, 56, 1 *fin.* ad Primum qui

5, 1, 5 *not.* 15 *iunge* 1, 4, 16. 1, 18, 13. 5, 6, 8. 5, 30, 3

5, 1, 6 *data est aut eodem die quo* 1, 4, 33 (*k. Nov. a.* 534) *aut paulo antea*

5, 3, 5 potes (*sic PM cum l. gem.*) *in* potest (*sic recte C cum B et BΣ*) *mutasse compilatores testatur Thalelaeus* (*BΣ*)

5, 4, 25, 5 *fin. pro* detrimento (*sic CM cum l. gem.*) *restituendum est* incrementum (*sic N cum BΣ* κ.π.)

5, 15 *not.* 8 *iunge* 4, 2, 17. 4, 20, 18. 4, 21, 17. 4, 30, 14. 15?

5, 17, 11 *not.* 3 *iunge* 1, 3, 53. 7, 24, 1? 9, 13, 1. 11, 48, 24?

5, 21, 2 [*a.* 290 *vel* 293]

5, 21, 3 [*a.* 290 *vel* 293]

5, 51, 2 *iunge* 5, 56, 1

5, 56, 1 *iunge* 5, 51, 2

5, 73, 4 *subscr.* [*a.* 303]

6, 1, 7 *not.* 5 *Gothofredi emendationem confirmat* 10, 3, 6

6, 8, 1 *subscr.* [*a.* 290 *vel* 293]

6, 20, 13 a patre *propter* 6, 61 6 *addidisse videntur Iustiniani, cf.* 3, 36, 18

6, 20, 14 *verba* quam habuit p. s. m. tempore, dotem non conferenti *ne muta, sed verba* quam habuit *refere ad* dotem: *cf. Fein Collation p.* 341

6, 21, 4, 1 *corrige* si minor annis ex lege constitutis

6, 23, 14 *not.* 11 *iunge* 2, 4, 36? 6, 42, 29

not. 12 VI *ins.* 2, 4, 36, VIII *ins.* 6, 42, 29

6, 30, 17 *not.* 16: 12, 57, 10 *iungenda non est*

6, 41, 1 *pr. med.* poenam inferri (*pro* inferre) *Huschke*

6, 42, 29 *iunge* 2, 4, 36? 6, 23, 14

6, 48, 1, 10 στρατιώταις *in* συστρατιώταις *emendat Zachariae*

6, 58, 9 *subscr. pro* Iul. *cum Mommseno* Ian. *scr.*

7, 9, 3 *aut a.* 290 *aut a.* 293 *est*

7, 12, 1 *Cuiacius hanc subscriptionem restituit:* data XVI k. Iulias ipsis Antonino et Vero AA. conss. (= *a.* 161?) *consulibus ad coniecturam a se de inscriptione prolatam* (*cf. not.* 5) *emendatis*

7, 24, 1 *iungendae videntur* 1, 3, 53. 5, 17, 11. 9, 13, 1 (d. XV k. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III cons.)

7, 31, 1, 3 *med. deletis notis* 1 *et* 2 *et numero paragraphi* 3 *a sic restitue* vel triennium, quod (*sic C,* quod et *R*) in rebus mobilibus obs. ... iusto titulo possessionis antecessoris (antece[dente posse]ssoris *scr.*) iusta detentio

7, 33, 1 *pr.* et omissam *Iustinianos propter* 8, 36, 5 *addidisse vidit Francke* (*Hereditatis petitio p.* 39), *cf. Paul.* 5, 2, 5: *idem male quod sequitur* bona fide *addiderunt, nam et in h. l. et apud Paulum de servitutibus longo tempore possessis agitur*

7, 50, 2, 1 permittitur *ex* perimitur *corruptum est*

7, 65, 3 *est anni* 373

8, 11, 5 *subscr.* Philippis *in* Philippopoli *emendat Gothofredus*

8, 13, 1 *subscr. pro* Severo ... conss. (*sic Hal.*) *in P legitur* sev. III et XIII: *numerus* XIII *ex rubrica tituli aberrasse videtur, reliqua ad a.* 200 *ducunt*

8, 36, 4 *indicem h. c. extare in B* 27, 1, 3 *quae huc usque ad c.* 3 *trahebantur, vidit Zachariae. verba indicis haec sunt:* Ἐάν τις νεμόμενος ἀκίνητον πρᾶγμα ὑπομνησθῇ παρά τινος καὶ ἡττηθῇ, τέως ἀποκαθιστάτω αὐτό. εἰ δὲ ἐξεποίησεν αὐτό, πεμπέσθω ὁ ἐνάγων ἐπὶ νομῆς αὐτοῦ. εἰ δέ τι ἀντειπεῖν βούλεται ὁ νῦν ἔχων αὐτό, παρὰ τῷ αὐτῷ δικαστῇ λεγέτω μὴ ἔχων φόρου ἢ ἀξίας παραγραφὴν ἢ ζωνῆς (*id est* si quis rem immobilem possidens conventus ab aliquo et victus fuerit, tunc eam restituat. quod si eam alienaverit, in possessionem eius actor mittatur. sin autem aliquid obicere vult is qui nunc eam habet, apud eundem iudicem dicat nec habeat fori vel dignitatis cingulive praescriptionem)

9, 12, 6 *inscr.* ad Catullinum

9, 46, 6 *subscr.* [*a.* 290 *vel* 293]

9, 47, 16 *inscr.* ad Catullinum

10, 2, 8 *not.* 4 d. XV k. Dec. [acc. ...] Hadrumeto *probabilior emendatio est, ut constitutio data sit a.* 364

10, 16, 13, 1 ἔλληψιν *in* ἔλλειψιν *emendat Zachariae*

10, 26, 2 *subscr. not.* 2 *emendatio Gothofredi non convenit itineri Valentiniani*

10, 32, 5 *Buchholtz iungit* 10, 62, 4

10, 32, 26 *subscr.* [*a.* 373]

10, 62, 4 *Buchholtz recte iungit* 10, 32, 5 (*a.* 286): *unde in inscriptione* et CC. *cum O omittendum est*

10, 65, 4 *subscr. ante* Triveris *excidisse videtur* acc....

11, 6, 6 *not.* 2 Honorio VIII et

11, 8, 4 *inscr.* Auxonium

11, 13, 1 *inscr.* Auxonio

Codicis Iustiniani editio quae iam prodit minor ex maiore mea repetita est additis variis lectionibus eis, quibus careri non posse videbatur. quibus ut cum fructu lectores uti possint, librorum manu scriptorum, quibus recensio mea nititur, ceteraeque suppellectilis criticae condicionem breviter exponam.

Praestantissimi omniumque antiquissimique libri saeculo VI vel VII scripti fragmenta extant in libro Veronensi (*V*). is liber olim Codicem integrum complexus est: reliqui libri Codicem in duas partes divisum exhibent, ut in aliis libri I—VIIII, in aliis libri X—XII scripti sint.

Prioris partis libri derivati sunt ex Codicis Epitoma, quae vix quartam Codicis partem continet. genuina huius Epitomae forma non extat, sed auctam nonnullis supplementis ex integro Codice additis repraesentant libri Pistoriensis (*P*) saec. X vel XI, Parisiensis 4516 (*L*) saec. XI, Darmstadiensis (*D*) saec. XII: ex eiusdem propaginis libro auctor legis Romanae canonice comptae (*A*) saeculo VIIII constitutionum syllogen mutuatus est. libri a saeculo XI exeunte exarati ex libris Epitomae auctae ita promanarunt, ut suppletis ex integri Codicis exemplis constitutionibus Latinis quae adhuc deerant (desiderabatur autem plus quam dimidia pars) reliqua ad eadem exempla castigarentur. huius classis antiquissimis libris Casinate (*C*) et Berolinensi 273 (*R*) usus sum: quorum librorum ubi utriusque lectio mendosa est aut alteruter deficit, alios eiusdem classis libros (*MNQUW*) adcivi. in lectionibus Epitomae auctae adscribendis libros Parisiensem et Darmstadiensem qui cum Pistoriensi conspirare solent praetermisi.

Librorum X, XI, XII codices ultra saeculum XII extremum retrahi non possunt. fundamentum editionis esse volui libros antiquissimos Parisiensem 4537 (*K*) saec. XII extr. et Oxoniensem (*O*) saec. XIII: horum ubi alteruter deficit vel utriusque contextus pessumdatus est, lectiones libri Vindobonensis 2130 (*I*) saec. XIII aliorumque librorum scriptorum (*dett.*) vel etiam editorum subieci.

Tradita per libros manu scriptos lectio neque mendis neque hiatibus ex librariorum neglegentia ortis caret: nonnulla etiam data opera omissa sunt. cui damno reparando alia subsidia praesto mihi fuere. atque in eis quidem constitutionibus, quarum pristina forma Codicibus Gregoriano Hermogeniano Theodosiano vel Novellis ante Iustinianum latis traditur, veram lectionem plerumque certa coniectura reperire licuit. neque minore ad eam restituendam adiumento fuerunt versiones indices adnotationes commentatorum Graecorum Iustiniani aequalium aut paulo recentiorum, quae in Basilicis aliisque iuris Graeci collectionibus extant.

In eis quae data opera omissa sunt restituendis partim eadem illa partim alia subsidia suppetunt: truncae autem sunt constitutionum inscriptiones subscriptionesque. inscriptiones enim in omnibus libris ne Veronensi quidem excepto communem breviatoris licentiam subisse, quae e nominibus eorum hominum, ad quos constitutiones datae sunt, uno electo ceteros reciderct, epitoma Codicis quae Summa Perusina vocatur (*S*) abunde nos docuit. atque hoc quidem damnum in libri quarti parte posteriore ex Summa Perusina reparari potuit: in reliquis Codicis partibus pauci tantum eiusmodi hiatus ex aliis constitutionum collectionibus vel ex legibus iungendis vel etiam ex Iustinianis Institutionibus explentur.

Subscriptiones veterum codicum librarii omissis quibusdam quae inutilia visa sunt in breve contraxerunt, recentiorum librarii fere omnino abiecerunt. quarum subscriptionum quae ita perierunt in libris novem prioribus plerasque Haloander ex libro manu scripto Egnatiano nunc deperdito restituit, in posterioribus libris nonnulla Cuiacius e libris iam item amissis, plurima supplementa Theodosianus Codex suppeditavit.

Graecas constitutiones libri scripti omittunt excepto Veronensi, qui quattuor constitutionum Graecarum fragmenta servavit. plerumque tamen ipsa constitutionum verba vel indices earum e iuris Graeci libris restituere licuit: qui indices in hac editione ita ab ipsis constitutionibus distincti sunt, ut versuum initia paululum intra solitum spatium retraherentur. inscriptiones Graecarum constitutionum ex temporis ordine passim supplevimus, ac tacite quidem: supplementa ista uncinis quadratis includi. punctis indicavi, quam sedem olim habuerunt eae constitutiones, quarum ne indices quidem aetatem tulerunt.

Latinarum quoque constitutionum earum, quae Iustiniani sub diversis titulis iteraverunt, paucae in libris nostris exciderunt: has e geminis legibus ita restitui ut stellulas singulis versibus praeponerem.

Graece scriptorum interpretatio Latina in notis aut infra notas addita est.

Scripsi Berolini die xv m. Martii 1877.

SIGNORUM EXPLICATIO.

A = lex Romana canonice compta, cui insunt haec: 2, 3, 6. 12. 17. 20. 2, 4, 27. 38. 39. 41. 2, 11, 1. 8. 10. 20. 22. 2, 12, 6. 2, 19, 4. 7. 9. 12. 2, 27, 1. 2, 35, 1. 3, 12. 3, 15, 1. 3, 16. 3, 22, 1. 4. 3, 28, 17. 19. 21. 23. 27. 28. 35 pr. 3, 29, 2. 3. 3, 32, 2. 7. 16. 22. 27. 3, 34, 1. 2. 4. 10—13. 3, 35, 1—5. 3, 39, 5. 6. 3, 44, 12. 4, 1, 2. 4, 19, 2. 4, 20, 5. 6. 8. 9. 11. 12. 14. 17. 19. 4, 22, 1. 4. 4, 24, 2. 3. 12. 4, 32, 17. 4, 34, 1. 10. 4, 38, 14. 4, 42. 4, 43. 4, 44, 2. 4, 65, 3. 15. 34. 5, 4, 26. 5, 5, 2. 8. 5, 9, 2. 6, 1, 1. 4. 6, 2, 2. 6, 22, 4. 6, 35, 12. 6, 42, 3 pr. 7, 6, 1 § 3. 7, 11, 4. 7, 13, 2. 3. 7, 33, 1. 2. 10. 12. 7, 36, 1—6. 7, 40, 1. 2. 7, 49. 8, 4, 7. 8, 52. 9, 16, 3

B = Basilica

BΣ = scholia Basilicorum
B (κ.π.) et *BΣ*(κ.π.) indicant *τὸ κατὰ πόδας*

C = Casinas 49 saec. XI vel XII ad libros I—VIIII

D = Darmstadiensis 2000 saec. XII ad libros I—VIIII

F = Digesta Florentina ad 1, 17

I = Vindobonensis 2130 saec. XIII ad libros X—XII

K = Parisiensis 4537 saec. XII extremi ad libros X—XII

L = Parisiensis 4516 saec. XI ad libros I—VIIII

M = Montispessulanus H 82 saec. XII ad libros I—VIIII

N = Parisiensis 16910 saec. XII ad 5, 1—12. 14—17.

O = Oxoniensis Bodleianus 3361 (Seld. Arch. B 31) saec. XIII ad libros X—XII

P = Pistoriensis 66 saec. X vel XI ad libros I—VIII

p = supplementa manus secundae in libro *P*

Q = Berolinensis 275 saec XII ad libros I—VIIII

R = Berolinensis 273 saec. XII ad libros I—VIIII

S = Summa Perusina edita in Heimbachii Anecdotis Graecis vol II

U = Vercellensis 127 saec. XII ad praefationes (pag. 1—4)

V = Veronensis LXII saec. VI vel VII, in quo extant haec: 4, 48, 2—4, 49, 17. 4, 54, 9 fin.—4, 60, 1. 4, 64, 7—4, 65, 21. 5, 17, 10—5, 18, 5. 5, 24, 1—5, 24, 8 in. 5, 24, 11—5, 28, 8. 5, 31, 8—5, 32, 11. 5, 37, 3—5, 37, 22, 2^b. 5, 40, 1—5, 43, 9 in. 5, 50, 2—5, 59, 5, 1. 5, 71, 2—5, 75, 1. 6, 2, 21, 5—6, 3, 1. 6, 4, 4, 23—6, 7, 3. 6, 13, 1—6, 20, 4. 6, 21, 4—6, 23, 15. 7, 4, 7—17. 7, 40, 2—7, 43, 2. 7, 54, 2—7, 58, 3. 7, 62, 39, 1^a fin.—7, 63, 5, 1. 7, 66—7, 71, 4. 8, 1—8, 4, 7. 8, 13, 4—27. 8, 16, 4—8, 17, 11. 8, 30, 3—8, 33, 3, 5. 8, 38, 3—8, 40, 7. 8, 41, 4—8, 42, 16. 8, 44, 27—8, 47, 10, 3. 8, 53, 23—8, 53, 35, 3^a. 11, 62, 6—11. 11, 62, 12—14. 12, 33, 5, 3—12, 33, 8, 2. 12, 35, 18, 1^b—12, 36, 4 pr. — Cf. librum meum qui inscriptus est Codicis Iustiniani fragmenta Veronensia. Berolini 1874.

W = Vaticanus 1427 saec. XII ad praefationes (pag. 1—4.

Ambr. = excerpta codicis Ambrosiani G. 58 sup. saec. X vel XI, cf. Fr. Maassen, Bobienser Excerpte des Röm. Rechts, Wien 1864. insunt haec: 1, 3, 5. 7—10. 13. 14. 20 pr. 33. 53. 1, 4, 2. 4. 24. 1, 12, 2. 5. 1, 13, 1. 3, 12, 2. 9

Coll. = Collectio XXV capitulorum (cf. Heimbachii Anecdota II)

Coll. = Collatio legum Mosaicarum et Romanarum

Const. = Constitutionum ecclesiasticarum collectio, quae indices constitutionum 1, 1—13 cum paratitlis complectitur: cf. Voëlli et Iustelli bibliotheca iuris canonici veteris, Parisiis 1661 p. 1217 seqq.

Cui. = Cuiacii lectiones e libris manu scriptis enotatae in editione librorum X—XII

Dig. = Digesta Iustiniani

Epit. = Epitome iuris (Zachariae, Ius Graeco-Romanum II)

Greg. = Gregorianus Codex

Hal. = Haloandri editio Norembergae 1530

Hermog. = Hermogenianus Codex

Inst. = Institutiones Iustiniani

Nomoc. = Nomocanon XIV titulorum: cf. Pitra iuris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta II p. 433 seqq.

Nov. = Novellae.

'Ροπ. = *Αἱ 'Ροπαί* ed. Zachariae, Lipsiae 1836

Sirmond. = constitutiones a Iac. Sirmondo editae

Th. = Theodosianus Codex

Vat. = Vaticana fragmenta

Utinensis = excerpta libri Utinensis (cf. Haenel in praefatione Novellarum a Iuliano epitomatarum p. X), cui insunt 7, 2, 9—11. 14. 7, 4, 8. 12. 7, 7, 1. 7, 10, 1. 4—7

a b litterulae ad codicum notas adscriptae distinguunt scripturam primitivam (e. g. R^a) et emendatam (R^b)

l v litterulis ad codicum notas adpositis distinguitur codicis scriptura (e. g. R^l) a diversa lectione, quae in eodem codice praemisso vocabulo *vel* sive *alias* adnotata est (R^v)

? interrogationis signum codicum notis postpositum ad proxime praecedentem notam solam referendum est

dett. = *libri deteriores*

edd. = editiones

inc(ertus) ins(erit) pr(incipium) suppl(et)

Haec in adnotatione leguntur. in contextu editionis solita inscriptionum subscriptionumque compendia retenta sunt, quorum haec explicare sufficiet:

in inscriptionibus *pp.* est praefectus praetorio, *pu.* praefectus urbi,

in subscriptionibus *d.* data, *dn. Iustiniano pp. A.* domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto (ad annos 528. 533. 534), *pp.* proposita (initio subscriptionum), *pp. d.* proposita die, *s. d.* sub die, *vc.* vir clarissimus, *vv. cc.* viri clarissimi

INDEX TITULORUM.

LIBER PRIMUS

LIBER SECUNDUS

LIBER TERTIUS

LIBER QUARTUS

LIBER QUINTUS

LIBER SEXTUS

LIBER SEPTIMUS

LIBER OCTAVUS

LIBER NONUS

LIBER DECIMUS

LIBER UNDECIMUS

LIBER DUODECIMUS

DE NOVO CODICE COMPONENDO[1].

IMPERATOR IUSTINIANUS AUGUSTUS AD SENATUM[2].

Haec, quae necessario corrigenda esse multis retro principibus visa sunt, interea tamen nullus eorum hoc ad effectum ducere ausus est, in praesenti rebus donare communibus auxilio dei omnipotentis censuimus et[3] prolixitatem litium amputare, multitudine quidem constitutionum, quae tribus codicibus Gregoriano et Hermogeniano atque Theodosiano continebantur, illarum etiam, quae post eosdem codices a Theodosio divinae recordationis aliisque post eum retro principibus, a nostra etiam clementia positae sunt, resecanda, uno autem codice sub felici nostri nominis vocabulo componendo, in quem colligi tam memoratorum trium codicum quam novellas post
1 eos positas constitutiones oportet. Ideoque ad hoc maximum et ad ipsius rei publicae sustentationem respiciens opus efficiendum elegimus tanto fastigio[4] laborum tantaeque sollicitudini sufficientes Iohannem virum excellentissimum ex quaestore sacri nostri palatii consularem atque patricium, Leontium virum sublimissimum magistrum militum ex praefecto praetorio consularem atque patricium, Phocam virum eminentissimum magistrum militum consularem atque patricium, Basilidem virum excellentissimum ex praefecto praetorio Orientis et patricium, Thomam virum gloriosissimum quaestorem sacri nostri palatii et ex consule[5], Tribonianum virum magnificum magisteria dignitate inter agentes decoratum, Constantinum virum illustrem comitem[6] largitionum inter agentes et magistrum scrinii libellorum sacrarumque cognitionum, Theophilum virum clarissimum comitem sacri nostri consistorii et iuris in hac alma urbe doctorem, Dioscorum et Praesentinum diser-
2 tissimos togatos fori amplissimi praetoriani. Quibus[7] specialiter permisimus resecatis tam supervacuis, quantum ad legum soliditatem pertinet, praefationibus quam similibus et contrariis, praeterquam si iuris aliqua divisione adiuventur, illis etiam, quae in desuetudinem abierunt, certas et brevi sermone conscriptas ex isdem tribus codicibus, novellis etiam constitutionibus leges componere et congruis subdere titulis, adicientes quidem et detrahentes, immo et mutantes verba earum, ubi hoc rei commoditas exigebat, colligentes vero in unam sanctionem, quae in[8] variis constitutionibus dispersa sunt, et sensum earum clariorem efficientes, ita tamen, ut ordo temporum earundem constitutionum non solum ex adiectis diebus et consulibus, sed etiam ex ipsa compositione earum clarescat, primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis et, si quae earum sine die et consule in veteribus codicibus vel in his, in quibus novellae constitutiones receptae sunt, inveniantur, ita his ponendis nullaque dubietate super generali earum robore ex hoc orienda, sicut et illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quae ad certas personas rescriptae[9] vel per pragmaticam[10] ab initio datae eidem novo codici propter
3 utilitatem sanctionis inditae[11] fuerint. Haec igitur ad vestram notitiam ferre properavimus, ut sciatis, quanta nos diurna[12] super rerum[13] communium utilitate cura sollicitat, studentes certas et indubitatas et in unum codicem collectas esse de cetero constitutiones, ut ex eo tantummodo nostro felici nomine nuncupando codice recitatio constitutionum in omnibus ad citiores litium decisiones[14] fiat iudiciis. *Data id. Febr. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

(1) inc domini nostri ih'u christi codicis dompni iustiniani repetite praelectionis lib. i. incip. ℞ de novo codice componendo *C* (*cf. p.* 5), incipit liber domini iustiniani codicis repet. prael. de codice faciendo *W* (2) senatum urbis Constantinopolitanae *Hal.* (3) censuimus et *WU*, volumus censemus igitur *C* (4) fastidio *C* (5) exconsulem *libri* (6) sacrarum *ins.* (*edd.*, *vide Dig. c. Tanta* § 9) (7) omnibus *ins. W* (8) in *om. U* (9) *sic U*, perscriptae *CW* (10) sanctionem *inserunt CWU*[b] (11) inditae *U*, inclito *C*, indulto *W* (12) *sic CU*, diuturna *W* (13) rerum *om. U*[a] (14) *sic W*, divisiones *CU*

DE IUSTINIANO[1] CODICE CONFIRMANDO.

IMPERATOR IUSTINIANUS[2] PIUS FELIX INCLITUS VICTOR AC TRIUMPHATOR SEMPER AUGUSTUS MENAE VIRO ILLUSTRI PRAEFECTO PRAETORIO II EX PRAEFECTO HUIUS ALMAE URBIS[3] AC PATRICIO.

Summa rei publicae tuitio de stirpe duarum rerum, armorum atque legum veniens vimque suam exinde muniens felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus omnibusque dominari tam praeteritis effecit temporibus quam deo propitio in aeternum efficiet. istorum etenim alterum alterius auxilio semper viguit[4], et tam militaris res legibus in tuto collocata est, quam ipsae leges armorum praesidio servatae sunt. merito igitur ad prima communium rerum sustentationis semina[5] nostram mentem nostrosque labores referentes militaria quidem agmina multiplicibus et omnem providentiam continentibus modis correximus[6], tam veteribus ad meliorem statum brevi tempore reductis, quam novis non solum exquisitis, sed etiam recta dispositione nostri numinis sine novis expensis publicis constitutis, legum vero praesidia[7] primo servando positas, deinde novas ponendo firmissima subiectis
1 effecimus. Sed cum sit necessarium multitudinem constitutionum tam in tribus veteribus codicibus relatarum quam post eorum confectionem posterioribus temporibus adiectarum ad brevitatem reducendo caliginem earum rectis iudicum definitionibus insidiantem penitus extirpare, ad hoc commune praestandum beneficium deo praesule prono animo nos dedidimus[8] et electis viris gloriosissimis tam doctrina legum quam experientia rerum studioque pro re publica[9] indefesso et laudabili proposito pollentibus sub certis finibus magnum laborem commisimus, per quem tam trium veterum Gregoriani et Hermogeniani atque Theodosiani codicum constitutiones quam plurimas alias[10] post eosdem codices a Theodosio divinae memoriae ceterisque post eum retro principibus, a nostra etiam clementia positas in unum codicem felici nostro vocabulo[11] nuncupandum colligi praecepimus: tollendis quidem tam praefationibus nullum suffragium sanctioni conferentibus quam contrariis constitutionibus, quae posteriore promulgatione vacuatae sunt, similibus etiam praeter eas, quae eadem paene sanciendo divisionem iuris aliquam facere noscuntur, ex qua dividendo vetera novum aliquid nasci videtur, multis insuper aliis ad rectam huiusmodi codicis compositionem pertinentibus isdem prudentissi-
2 mis viris a nostro numine mandatis. Et nostro studio pro re publica instituto suum praesidium deus omnipotens adnuit. ad istum enim laborem et tanti operis consummationem electi vir excellentissimus ex quaestore nostri palatii consularis ac patricius IOHANNES et vir sublimissimus ex praefecto praetorio consularis atque patricius LEONTIUS virque eminentissimus magister militum consularis atque patricius PHOCAS et vir excellentissimus ex praefecto praetorio per Orientem et patricius et nunc praefectus praetorio per Illyricum BASILIDES et vir gloriosissimus quaestor sacri nostri palatii et ex consule THOMAS, immo et vir magnificus magisteria dignitate inter agentes decoratus TRIBONIANUS virque illustris comes[12] largitionum inter agentes et magister scrinii libellorum et sacrarum cognitionum CONSTANTINUS et vir illustris ex magistro et iuris doctor in hac alma urbe THEOPHILUS, viri etiam disertissimi togati amplissimi fori tuae sublimitatis DIOSCORUS atque PRAESENTINUS omnia, quae eis mandavimus, cum sedula et pervigili industria moderataque digestione cum[13] dei auxilio ad prosperum tulerunt terminum et eundem novum Iustinianum codicem nobis obtulerunt ita compositum, ut et rebus profuturus esset communibus et nostro convenisset
3 imperio. Hunc igitur in aeternum valiturum iudicio tui culminis intimare prospeximus, ut sciant omnes tam litigatores quam disertissimi advocati nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus tribus codicibus, quorum iam mentio facta est, vel ex iis, quae novellae constitutiones ad praesens tempus vocabantur, in cognitionalibus recitare certaminibus, sed solis eidem nostro codici insertis constitutionibus necesse esse uti, falsi crimini subdendis his, qui contra haec[14] facere ausi fuerint, cum sufficiat earundem constitutionum nostri codicis recitatio adiectis etiam veterum iuris interpretatorum laboribus ad omnes dirimendas lites, nullaque dubitatione emergenda vel eo, quod sine die et consule quaedam positae sunt, vel quod ad certas personas rescriptae sunt, cum omnes generalium constitutionum vim obtinere procul dubio est. sed et si quae earundem constitutionum detractis vel additis vel permutatis certis verbis, quod et ipsum praefatis excellentissimis viris specialiter permisimus, compositae sunt, nulli[15] concedimus ex libris veteris[16] iuris interpretatorum aliter eas habentes[17] recitare, sed solam iuris interpretatoris sententiam[18] commendare, ut tunc teneat, cum minime adversetur eius-
4 dem nostri codicis constitutionibus. Si quae vero

(1) de novo *C* (2) a. *ins.* *CW* (3) *sic* *U*, constantinopolitanae *ins.* *CW* (4) viguit *CU*, eguit *W* (5) prima c. r. substentationis semita *C*, primam c. r. substentationis semina *U*[a], prima (*vel* prim..) c. r. sustentationem semitam *W*, primam c. r. substentationem *U*[b] (6) et *ins.* *W* (7) legum v. praes. *om.* *CWU*[b] (8) edidimus *libri* (9) *sic* *U*, studioque rei publicae *CW*[r] (10) *sic* *CW*, quam alias plures *U* (11) nomine *U* (12) sacrarum *ins.* (*edd.*, *cf.* *p.* 1 *not.* 6) (13) tum *scr.* (*Mommsen*) (14) hoc *W* (15) nulli *U*, nullis *CW* (16) *sic* *U*, veterum *CW* (17) habentibus *W* (18) scientiam *CW*

pragmaticae sanctiones, quae minime in eodem nostro codice receptae sunt, civitatibus forte vel corporibus vel scholis vel scriniis vel officiis vel alicui personae impertitae sunt, eas, si quidem aliquod privilegium speciali beneficio indulgent, omni modo ratas manere. sin vero pro certis capitulis factae sunt, tunc tenere, cum nulli nostri codicis adversantur constitutioni, praecipimus. sed et si qua regesta in tui culminis iudicio vel in aliis iudiciis civilibus vel militaribus vel apud principia numerorum pro publicis expensis vel quibuscumque titulis ad publicum pertinentibus posita sunt, ea etiam, prout communis rei commoditas exigit, firma esse censemus. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua pro innato sibi circa rem publicam nostrasque dispositiones explendas studio ad omnium populorum notitiam eundem codicem edictis ex more propositis pervenire faciat, ipso etiam textu codicis in singulas provincias nostro subiectas imperio cum nostra divina subnotatione mittendo, ut eo modo ad omnium notitiam eiusdem nostri codicis constitutiones valeant pervenire, ut extantibus[1] festis diebus[2], id est ex die sexto decimo kalendas Maias praesentis septimae indictionis consulatu Decii viri clarissimi recitationes constitutionum ex eodem nostro codice fiant. *Data* VII[3] *id. April. Constantinopoli Decio viro clarissimo consule.* [*a.* 529]

(1) ex instantibus *Mommsen* (2) paschalibus *ins. U* (3) VI *alii*

DE EMENDATIONE CODICIS IUSTINIANI ET SECUNDA EIUS EDITIONE.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI[1] IMPERATOR CAESAR FLAVIUS IUSTINIANUS ALAMANNICUS GOTHICUS FRANCICUS GERMANICUS ANTICUS ALANICUS VVANDALICUS AFRICANUS PIUS FELIX INCLITUS VICTOR AC TRIUMPHATOR SEMPER AUGUSTUS SENATUI URBIS CONSTANTINOPOLITANAE S[2].

Cordi nobis est, patres conscripti, semper nostri animi curas rebus omnibus avidissime impendere, ut nihil a nobis coeptum imperfectum relinquatur. igitur in primordio nostri imperii sacratissimas constitutiones, quae in diversa volumina fuerant dispersae et quam plurima similitudine nec non diversitate vacillabant, in unum corpus colligere omnique vitio purgare proposuimus. et hoc iam per viros excelsos et facundissimos perfectum est et a nobis postea confirmatum: quod geminae constitutiones nostrae
1 quae ante positae sunt ostendunt. Postea vero, cum vetus ius considerandum recepimus, tam quinquaginta decisiones fecimus quam alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutiones promulgavimus, quibus maximus antiquarum rerum articulus emendatus et coartatus est omneque ius antiquum supervacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris institutionibus[3] et di-
2 gestis reddidimus. Sed cum novellae nostrae tam decisiones quam constitutiones, quae post nostri codicis confectionem latae sunt, extra corpus eiusdem codicis divagabantur et nostram providentiam nostrumque consilium exigere videbantur, quippe cum earum[4] quaedam ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderabant, necessarium nobis visum est per Tribonianum virum excelsum magistrum ex quaestore et ex consule[5], legitimi operis nostri ministrum[6], nec non virum magnificum quaestorium et Beryti legum[7] doctorem Dorotheum, Menam insuper et Constantinum et Iohannem viros eloquentissimos togatos fori amplissimae sedis easdem constitutiones nostras decerpere et in singula discretas[8] capitula ad perfectarum constitutionum soliditatem competentibus supponere titulis et prioribus[9] con-
3 stitutionibus eas adgregare. Supra dictis itaque magnificis et prudentissimis viris permisimus haec omnia facere et, si qua emendatione opus fieret[10], hanc facere non titubante animo, sed nostra auctoritate fretos, constitutiones vero superfluas vel ex posterioribus sanctionibus nostris iam vacuatas, vel si quae similes vel contrariae invenirentur, circumducere et a prioris codicis congregatione separare et tam imperfectas replere quam nocte obscuritatis obductas nova elimationis luce retegere, ut undique non solum institutionum et digestorum via dilucida et aperta pateret, sed etiam constitutionum nostri codicis plenum iubar omnibus clareat, nulla penitus nec simili nec diversa nec inusitata relicta, cum nemini venit in dubium, quod repetita praelectio probavit, hoc satis validum satisque esse formosum. in antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas, quas repetitae praelectionis[11] veteres nominabant, subsecutas esse invenimus, quod ex libris Ulpiani viri prudentissimi ad Sabinum
4 scriptis promptum erat quaerentibus reperire. His igitur omnibus ex nostra confectis sententia, cum memoratus Iustinianus codex a praedictis gloriosissimis et facundissimis viris purgatus et candidus factus omnibus ex nostra iussione et circumductis et additis et repletis nec non transformatis nobis oblatus est, iussimus in[12] secundo eum ex integro conscribi non ex priore compositione, sed ex repetita praelectione, et eum nostri numinis auctoritate nitentem in omnibus iudiciis solum, quantum ad divales constitutiones pertinet, frequentari ex die quarto kalendarum Ianuariarum quarti nostri felicissimi consulatus et Paulini viri clarissimi, nulla alia extra corpus eiusdem codicis constitutione legenda, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creaverit, quod nostra sanctione indigeat. hoc etenim nemini dubium est, quod, si quid in posterum melius inveniatur et ad constitutionem necessario sit redigendum, hoc a nobis et constituatur et in aliam congregationem referatur, quae novellarum nomine consti-
5 tutionum significetur. Repetita itaque iussione nemini in posterum concedimus vel ex decisionibus nostris vel ex aliis constitutionibus, quas antea fecimus, vel ex prima Iustiniani codicis editione aliquid recitare: sed quod in praesenti purgato[13] et renovato codice nostro scriptum inveniatur, hoc tantummodo in omnibus rebus et iudiciis et obtineat et recitetur. cuius scripturam ad similitudinem nostrarum institutionum et digestorum sine ulla signorum dubietate conscribi iussimus, ut omne, quod a nobis compositum est, hoc et in scriptura et in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat, licet ex hac causa in ampliorem numerum summa huius
6 codicis redacta est. Ut igitur, sanctissimi atque florentissimi patres, nostri labores vobis manifesti fiant et per omne tempus obtineant, hanc praesentem legem ad frequentissimum ordinem vestrum duximus destinandam. *D. XVI*[14] *k. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. IIII et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

---

(1) deo et domino nostro iesu christo auxiliante *U* (2) s. *om. CU* (3) constitutionibus *libri* (4) earum *om. W* (5) ex quaestorem et consulem *libri* (6) magnificum *ins. C* (7) beryti legum *Russardus,* beritelesum *CW*, berytelesium *U* (8) discreta *CW*ᵃ*U*ᵇ (9) sub *ins. U* (10) fieret] *CU*ᵃ, fuerit *WU*ᵇ (11) *sic U,* repetitas praelectiones (lectiones *C*) *CW* (12) in *del. Contius* (13) puro *CW* (14) *alias* XIII *vel* XVII

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI

CODICIS

DOMINI NOSTRI

I U S T I N I A N I

SACRATISSIMI PRINCIPIS

REPETITAE PRAELECTIONIS

LIBER PRIMUS.

I[1].

DE SUMMA TRINITATE ET DE FIDE CATHOLICA ET UT NEMO DE EA PUBLICE CONTENDERE AUDEAT.

1 [2]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA.*[3] *ad populum urbis Constantinopolitanae.* Cunc-
tos populos, quos clementiae nostrae regit tem-
peramentum, in tali volumus religione versari, quam
divinum Petrum apostolum tradidisse Romanis religio
usque ad nunc ab ipso insinuata declarat quamque
pontificem Damasum sequi claret et Petrum Alexan-
driae episcopum virum apostolicae sanctitatis, hoc
est ut secundum apostolicam disciplinam evangeli-
camque doctrinam patris et filii et spiritus sancti
unam deitatem sub pari[4] maiestate et sub pia tri-
1 nitate credamus. Hanc legem sequentes Christia-
norum catholicorum nomen iubemus amplecti, reli-
quos vero dementes vesanosque iudicantes haeretici
dogmatis infamiam sustinere, divina primum vin-
dicta, post etiam motus nostri, quem ex caelesti
arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. *D. III k. Mart. Thessalonica Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

2 [5]*Idem AAA. Eutropio pp.* Nullus haereticis mysteriorum locus, nulla ad exercendam animi obstinatioris dementiam pateat occasio. sciant omnes, etiamsi quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum sit, non valere. arceantur cunctorum haereticorum ab illicitis congregationibus turbae: unius et summi dei nomen ubique celebretur: Nicaenae fidei dudum a maioribus traditae et divinae religionis testimonio
atque adsertione firmatae observantia semper man-
1 sura teneatur. Is[6] autem Nicaenae adsertor fidei
et catholicae religionis verus cultor accipiendus est,
qui omnipotentem deum et Christum filium dei uno
nomine confitetur, deum de deo, lumen ex lumine,
qui spiritum sanctum, quem ex summo rerum parente
speramus et accipimus, negando non violat, apud
quem intemeratae fidei sensu viget incorruptae trini-
tatis indivisa substantia, quae Graeco verbo *οὐσία*
recte credentibus dicitur. haec profecto nobis magis
2 probata, haec veneranda sunt. Qui vero isdem non
inserviunt, desinant adfectatis dolis alienum verae
religionis nomen adsumere et suis apertis crimini-
bus denotentur: ab omnium submoti ecclesiarum
limine penitus arceantur, cum omnes haereticos illi-
citas agere intra oppida congregationes vetemus. ac
si quid eruptio factiosa temptaverit, ab ipsis etiam
urbium moenibus exterminato furore propelli iube-
mus, ut cunctis orthodoxis episcopis, qui Nicaenam
fidem tenent, catholicae ecclesiae toto orbe reddan-
tur. *D. IIII id. Ian. Constantinopoli Eucherio et Syagrio conss.* [*a.* 381]

3 [7]*Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος καὶ Οὐαλεντινιανὸς ΑΑ.*
1 *Ὁρμίσδᾳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Θεσπίζομεν πάντα,*
ὅσα Πορφύριος ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ μανίας ἐλαυνόμενος
ἢ ἕτερός τις[8] *κατὰ τῆς εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν*
θρησκείας συνέγραψε, παρ' οἱῳδήποτε εὑρισκόμενα
πυρὶ παραδίδοσθαι. πάντα γὰρ τὰ κινοῦντα τὸν
θεὸν εἰς ὀργὴν συγγράμματα καὶ τὰς ψυχὰς ἀδικοῦντα
2 *οὐδὲ εἰς ἀκοὰς ἀνθρώπων ἐλθεῖν βουλόμεθα. Ἔτι*
θεσπίζομεν[9] *τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου*
πίστιν ἢ τῇ ἀθεμίτῳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦν-
τας, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν ἢ κληρικοί, τῶν ἁγίων

(1) *B* 1, 1 (2) = *Th.* 16, 1, 2: *iunge* 9, 29, 1 (3) edictum dat *Th.* (4) parili *Th.* (5) = *Th.* 16, 5, 6 (6) *ita Th.*, tenent eo *R*, teneat is *CM* (7) *c.* 3 *extat in Coll. Const. B: plenior est in Ephesina synodo* (*Mansi* 5, 417) (8) *ἢ ἕτερός τις om. Ephes.* (9) *ὥστε ins. Eph.*

---

3 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormis-*
1 *dae pp. Sancimus, ut quaecumque Porphyrius insa-*
nia sua compulsus sive alius quilibet contra religiosum
Christianorum cultum conscripserit, apud quemcum-
que inventa fuerint, igni tradantur. omnia enim
scripta, quae deum ad iracundiam provocant animas-
que offendunt, ne ad auditum quidem hominum ve-
2 *nire volumus. Praeterea sancimus, ut qui im-*
piam Nestorii fidem adfectant vel nefariam eius
doctrinam sequuntur, si episcopi vel clerici sint,

ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι, εἰ δὲ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι.
ἐξουσίαν ἐχόντων τῶν βουλομένων ὀρθοδόξων τῶν
ἑπομένων τῇ εὐσεβεῖ ἡμῶν νομοθεσίᾳ δίχα φόβου
3 *καὶ βλάβης δημοσιεύειν αὐτοὺς καὶ ἐλέγχειν. Ἐπειδὴ*
δὲ ἦλθεν εἰς τὰς εὐσεβεῖς [1] *ἡμῶν ἀκοάς, ὥς τινες δι-*
δασκαλίας τινὰς συνέγραψαν καὶ ἐξέθεντο ἀμφιβόλους
καὶ οὐκ ἀκριβῶς συμφωνούσας τῇ ἐκτεθείσῃ ὀρθοδόξῳ
πίστει παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου τῶν συνελθόντων ἐν Νι-
καίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ ἁγίων πατέρων καὶ Κυρίλλου τοῦ τῆς
εὐσεβοῦς μνήμης τοῦ γεγονότος τῆς μεγάλης Ἀλεξαν-
δρέων πόλεως [2] *ἐπισκόπου, κελεύομεν τὰ μὲν γεγονότα*
τοιαῦτα συγγράμματα ἢ πρὸ τούτου ἢ καὶ νῦν ἐμπί-
πρασθαι καὶ διαφερόντως τὰ Νεστορίου [3], *καὶ τελείῳ*
ἀφανισμῷ παραδίδοσθαι [4], *ὥστε μηδὲ εἰς ἀνάγνωσίν*
τινος ἐλθεῖν· τῶν τὰ τοιαῦτα συγγράμματα ἤτοι
βιβλία ἔχειν καὶ ἀναγινώσκειν ἀνεχομένων τὴν ἐσχά-
την τιμωρίαν ὑφορωμένων. τοῦ δὲ λοιποῦ μηδενὶ
ἐξεῖναι παρὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν, καθάπερ εἰρή-
καμεν, τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ λέγειν τι ἢ
διδάσκειν. D. XIIII k. Mart. Constantinopoli Zenone
et Postumiano conss. [*a.* 448]

4 [5]*Imp. Marcianus A.*[6] *Palladio pp.*[7] Nemo[8]
clericus vel militans vel alterius cuiuslibet condicio-
nis de fide Christiana publice turbis coadunatis et
audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc
1 tumultus et perfidiae occasionem requirens. Nam
iniuriam facit iudicio reverentissimae[9] synodi, si quis
semel iudicata ac recte disposita revolvere et publice
disputare contendit, cum ea, quae nunc de Christiana
fide a sacerdotibus, qui Chalcedone convenerunt,
per nostra praecepta[10] statuta sunt, iuxta aposto-
licas expositiones et instituta sanctorum patrum
trecentorum decem et octo et centum quinquaginta
2 definita esse noscuntur. Nam in contemptores
huius legis poena non deerit, quia non solum contra
fidem vere expositam[11] veniunt, sed etiam Iudaeis
et paganis ex huiusmodi certamine profanant vene-
3 randa mysteria. Igitur si clericus erit, qui publice
tractare de religione ausus fuerit, consortio cleri-
corum removebitur: si vero militia praeditus sit,
cingulo spoliabitur: ceteri etiam huiusmodi criminis
rei, si quidem liberi sint[12], de hac sacratissima urbe
pellentur, pro vigore iudiciario etiam competentibus
suppliciis subiugandi, sin vero servi, severissimis
animadversionibus plectentur[12]. *D. VII id. Febr. Con-*
stantinopoli Sporacio cons. [*a.* 452]

5 [13]*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Αὔγουστος. Τῆς ὀρ-*
θῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως, ἥνπερ κηρύττει ἡ ἁγία
τοῦ θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, κατ'
οὐδένα τρόπον καινισμὸν δεξαμένης ἀκολουθοῦντες
ἡμεῖς τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' ἐκεί-
νους διαπρεψάντων ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις
διδάγμασι δίκαιον ᾠήθημεν ἅπασι ποιῆσαι φανερόν,
ὅπως ἔχομεν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ἀκολουθοῦν-
τες τῇ παραδόσει καὶ ὁμολογίᾳ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ
1 *καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Πιστεύον-*
τες γὰρ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα μίαν
οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνοῦμεν, μίαν
θεότητα, μίαν δύναμιν, τριάδα ὁμοούσιον. Ἐπ' ἐσχά-
των δὲ τῶν ἡμερῶν ὁμολογοῦμεν τὸν μονογενῆ υἱὸν
τοῦ θεοῦ, τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ θεόν, τὸν πρὸ αἰώνων
καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, τὸν συναΐδιον
τῷ πατρί, τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα,
κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, σαρκωθῆναι ἐκ πνεύ-
ματος ἁγίου καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου ἀειπαρθένου καὶ
θεοτόκου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπῆσαι σταυρόν τε
ὑπομεῖναι, ταφῆναί τε καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ·
ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη,
2 *ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινε σαρκί, γινώσκοντες. Οὐ*
γὰρ ἄλλον τὸν θεὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν
ἐπιστάμεθα, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ
πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν
αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ἔμεινε γὰρ τριὰς ἡ
τριὰς καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς τριάδος θεοῦ
λόγου· οὔτε γὰρ τετάρτου προσώπου προσθήκην ἐπι-
3 *δέχεται ἡ ἁγία τριάς. Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόν-*
των ἀναθεματίζομεν πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ
Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, τὸν διαιροῦντα τὸν
ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
καὶ θεὸν ἡμῶν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κυρίως καὶ κατὰ
ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπάρθενον Μαρίαν
θεοτόκον, ἀλλὰ ἄλλον μὲν τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς θεὸν

(1) *καὶ θειοτάτας ins. Ephes.* (2) *τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως Ephes.* (3) *καὶ διαφερόντως τὰ Νεστορίου om. Ephes.* (4) *παραδοθῆναι Ephes.* (5) *integra constitutio Latine extat in collectione canonum Quesnelliana (Mansi 7, 475, Ballerinii in opp. Leonis M. 3, 242) et Hispana, Graece in conc. Chalcedonensi (Mansi 7, 475): authenticum textum Latinum indicat nota Auth.* (6) impp. Valentinianus et Marcianus AA. *Auth. cum Chalc.* (7) universis populis *Auth.*, *πρόθεμα τοῖς πολίταις ἡμῶν Κωνσταντινουπολίταις Chalc.* (*cf. plenioris inscriptionis versio apud Mansi* 7, 721) (8) nemo itaque vel clericus *aliis praemissis Auth.* (9) religiosissimae *Auth.*, *τῆς ἁγίας conc. Chalc.* (10) a sacerdotibus . . . praecepta *om. Auth. cum Chalc.* (11) fidem bene compositam *Auth. cum Chalc.* (*εὖ διατεθείσης*) (12) si quidem l. sint *et infra* sin vero servi . . . plectentur *om. Auth. cum Chalc.* (13) c. 5 *extat in Nomoc. Const. B*

sanctis ecclesiis eiciantur, sin laici, anathematizen-
tur: data licentia orthodoxis, qui volunt et piam
legislationem nostram sequuntur, absque metu et
3 *damno eos denuntiandi et accusandi. Cum autem*
ad pias aures nostras pervenerit a quibusdam con-
scriptas et editas esse doctrinas ambiguas neque ac-
curate congruentes cum orthodoxa fide proposita
a sancto concilio patrum sanctorum, qui Nicaeae
et Ephesi convenerunt, et a Cyrillo piae memoriae,
Alexandrinae magnae civitatis quondam episcopo,
iubemus tales libros sive antea sive hoc tempore
scriptos, imprimis Nestorii, comburi et perfecto exitio
tradi, ut ne in cognitionem quidem cuiusquam veniant:
his, qui tales scripturas aut libros habere et legere
continuaverint, ultimum supplicium subituris. cete-
rum nulli licere praeter fidem, ut diximus, Nicaeae
atque Ephesi expositam profiteri quicquam vel
docere.

5 *Imp. Iustinianus A. Cum recta intemerataque*
fides, quam praedicat sancta dei catholica atque
apostolica ecclesia, nullo modo innovationem reci-
piat, sequentes sanctorum apostolorum et eorum
qui post eos in sanctis dei ecclesiis claruerunt prae-
cepta recte nos facturos credidimus universis mani-
festando, quomodo de spe quae in nobis est sentia-
mus, secuti traditionem ac consensum sanctae dei
1 *catholicae et apostolicae ecclesiae. Credentes*
igitur in patrem filium et sanctum spiritum unam
substantiam in tribus personis adoramus, unam dei-
tatem, unam potestatem, trinitatem consubstantialem.
confitemur autem in ultimis diebus unigenitum dei
filium, deum de deo, ante saecula et sine tempore
ex patre natum, coaeternum patri, eum ex quo
omnia et per quem omnia sunt, descendisse de cae-
lis, incarnatum esse ex spiritu sancto et sancta
semper virgine et dei genetrice Maria et hominem
factum esse, cruci adfixum, sepultum esse et resur-
rexisse tertio die: unius eiusdemque miracula et
passiones quas sponte carne sustinuit agnoscentes.
2 *Non enim alium deum verbum novimus et alium*
Christum, sed unum atque eundem consubstantialem
patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis
eundem secundum humanitatem. trinitas enim man-
sit trinitas etiam incarnato uno ex trinitate deo
verbo: neque enim quartae personae adiectionem
3 *sancta trinitas admittit. Quae cum ita sint, dam-*
namus omnem haeresim, praesertim vero Nestorium
hominis adoratorem, qui dividit unum dominum
nostrum Iesum Christum filium dei et deum nostrum
et negat proprie et vere sanctam gloriosam semper
virginem Mariam dei genetricem esse, sed alium
dicit deum verbum ex patre esse, alium, qui ex

ἱερὸν λέγοντα, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου[1] Μαρίας, χάριτι δὲ καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον θεὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Εὐτυχέα τὸν φρενοβλαβῆ, τὸν φαντασίαν εἰσάγοντα ἀρνούμενόν τε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας ἀληθινὴν σάρκωσιν, τουτέστι τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κατὰ πάντα ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Ἀπολλινάριον τὸν ψυχοφθόρον, τὸν ἄνουν λέγοντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν καὶ σύγχυσιν ἤτοι φυρμὸν εἰσάγοντα τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ πάντας τοὺς τὰ αὐτῶν φρονήσαντας ἢ
4 φρονοῦντας. Εἰ γάρ τινες μετὰ ταύτην ἡμῶν τὴν προσφώνησιν καὶ τὴν τῶν κατὰ τόπον θεοφιλεστάτων ἡμῶν ἐπισκόπων πληροφορίαν εὑρεθῶσι τοῦ τοιούτου γνώμης ἐναντίας ὄντες, μὴ προσδοκήσωσι συγγνώμης ἀξιωθῆναι· κελεύομεν γὰρ τοὺς τοιούτους ὡς ὁμολογουμένους αἱρετικοὺς τῷ προσήκοντι ὑποβάλλεσθαι σωφρονισμῷ. Dat. . . . . [a. 527?[2]]

6 [3]Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Κωνσταντινουπολίταις. Τὸν σωτῆρα καὶ δεσπότην τῶν ὅλων, Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν θεραπεύοντες διὰ πάντων σπουδάζομεν, ὅσον ἐνδέχεται νοῦν καταλαμβάνειν ἀνθρώ-
1 πινον, μιμεῖσθαι τὴν αὐτοῦ συγκατάβασιν. Καὶ εὑρόντες τινὰς τῇ νόσῳ καὶ μανίᾳ κρατουμένους τῶν ἀσεβῶν Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀρνουμένους τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπάρθενον Μαρίαν θεοτόκον εἰπεῖν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν, ἐσπουδάσαμεν τούτους τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν
2 διδαχθῆναι πίστιν. Οἱ δὲ ἀνιάτως ἔχοντες[4], κρύπτοντες τὴν ἑαυτῶν πλάνην περιέρχονται, καθὰ μεμαθήκαμεν, τὰς τῶν ἁπλουστέρων ψυχὰς ἐκταράσσοντές τε καὶ σκανδαλίζοντες καὶ ἐναντία τῆς ἁγίας καθολι-
3 κῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας λέγοντες. Ἀναγκαῖον τοίνυν ἐνομίσαμεν καταλῦσαι μὲν τὰς τῶν αἱρετικῶν ψευδολογίας, σαφηνίσαι δὲ πᾶσιν, ὅπως δοξάζει ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, κηρύττουσι δὲ οἱ ταύτης ὁσιώτατοι ἱερεῖς, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι φανερὰ καθιστῶμεν τὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, οὐ καινίζοντες πίστιν, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐλέγχοντες τὴν μανίαν τῶν φρονούντων τὰ τῶν ἀσεβῶν αἱρετικῶν. ὅπερ καὶ ἤδη ἐν προοιμίοις τῆς ἡμετέρας βασιλείας πράξαντες πᾶσι κατάδηλον ἐποιή-
4 σαμεν[5]. Πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν προσκυνοῦντες, μίαν θεότητα,
5 μίαν δύναμιν, τριάδα ὁμοούσιον. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ὁμολογοῦμεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ θεὸν ἀληθινόν, τὸν πρὸ αἰώνων καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, τὸν συναΐδιον τῷ πατρί, τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, σαρκωθῆναι[6] ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας καὶ ἐνανθρωπῆσαι[7] σταυρόν τε ὑπομεῖναι ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ταφῆναί τε καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἑνός καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινεν
6 σαρκί[8], γινώσκοντες. Οὐ γὰρ ἄλλον τὸν θεὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν ἐπιστάμεθα, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ὡς γὰρ ἔστιν ἐν θεότητι τέλειος, οὕτως ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος. τὴν γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν δεχόμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν. ἔμεινε γὰρ τριὰς ἡ τριὰς καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς τριάδος θεοῦ λόγου· οὔτε γὰρ τετάρτου προσώπου προσ-
7 θήκην ἐπιδέχεται ἡ ἁγία τριάς. Τούτων τοίνυν

(1) καὶ θεοτόκου ins. Nomoc. cum B Coislin. (2) annum 527 indicare videtur c. 6 § 3 λ. τ. (3) c. 6 extat in Nomoc. Const. B et qualis ante hunc Codicem fuerat in Chronico paschali ed. Dindorf 1 p. 630 (4) καὶ ins. Chron. (5) 1, 1, 5 (6) καὶ σαρκωθέντα Chron. (7) ἐνανθρωπήσαντα Chron. (8) σαρκὶ Chron., ἐν σαρκὶ libri

sancta semper virgine Maria natus est, hunc autem gratia et necessitudine, quae ei cum deo verbo est, deum factum esse: nec non Eutychetem mente captum, qui visionem inducit et negat veram ex sancta semper virgine et dei genetrice Maria incarnationem, hoc est nostram salutem, neque admittit eum omnino consubstantialem patri esse secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem: item Apollinarium animae exterminatorem, qui dominum nostrum Iesum Christum filium dei et deum nostrum anima carere dicit et confusionem seu perturbationem superducit incarnationi unigeniti filii dei, omnesque qui cum eo senserunt
4 vel sentiunt. Si qui igitur post hanc commonitionem nostram certioresque facti a religiosissimis uniuscuiusque loci episcopis nostris posthac inventi fuerint contrariae opinionis esse, veniam se impetraturos ne sperent: iubemus enim tales tamquam confessos haereticos competenti animadversioni subici.

6 Idem A. Constantinopolitanis. Salvatorem et dominum omnium Iesum Christum verum deum nostrum per omnia colentes studemus etiam, quatenus hoc humana mens adsequi potest, eius humilitatem imi-
1 tari. Cum igitur quosdam invenerimus detineri morbo atque insania impiorum Nestorii et Eutychetis inimicorum deo et sanctae catholicae atque apostolicae ecclesiae, qui sanctam gloriosam semper virginem Mariam proprie et secundum veritatem dei genetricem dicere recusant, eos quae sit recta
2 Christianorum fides edocere festinavimus. Ii vero incurabiles dissimulato errore suo circumveniunt, ut compertum habemus, simpliciorum animos et turbando et offendendo, pronuntiando etiam contraria sanctae catholicae atque apostolicae eccle-
3 siae. Quamobrem necessarium credidimus tam haereticorum mendacia dissipare quam cunctis explanare, qualiter sentiat sancta dei catholica atque apostolica ecclesia, praedicent sanctissimi eius sacerdotes, quos et ipsi secuti spem quae nobis est aperimus, non innovantes fidem (quod absit), sed coarguentes insaniam eorum, qui cum impiis haereticis consentiunt. quod iam pridem in primordiis nostri
4 imperii cunctis patefecimus. Credimus igitur in unum deum patrem omnipotentem et in unum dominum Iesum Christum filium dei et in sanctum spiritum, unam substantiam in tribus personis adorantes, unam deitatem, unam potestatem, trinitatem
5 consubstantialem. In ultimis autem diebus confitemur dominum nostrum Iesum Christum, unigenitum dei filium, ex vero deo deum verum, ante saecula et sine tempore de patre natum, coaeternum patri, eum denique, ex quo omnia et per quem omnia sunt, descendisse de caelis et incarnatum ex spiritu sancto et sancta gloriosa semper virgine et dei genetrice Maria et hominem factum esse, crucem passum pro nobis sub Pontio Pilato et sepultum esse et tertio die resurrexisse: unius eiusdemque et miracula et cruciatus quos sponte carne
6 subiit agnoscentes. Non enim alium deum verbum et alium Christum novimus, sed unum eundemque consubstantialem patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem. ut enim in divinitate perfectus est, ita idem et in humanitate perfectus est. re vera enim unitatem accipimus et confitemur: trinitas enim mansit trinitas et postquam unus ex trinitate deus verbum homo factus est: neque quartae personae adiec-
7 tionem recipit sancta trinitas. Quae cum ita se

οὕτως ἐχόντων ἀναθεματίζομεν πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαι-
ρέτως δὲ Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην καὶ τοὺς τὰ
αὐτοῦ φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας, τοὺς διαιροῦντας
τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ
θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν καὶ μὴ ὁμολογοῦντας κυρίως καὶ
κατὰ ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπάρθενον Μαρίαν
θεοτόκον, τουτέστι μητέρα θεοῦ, ἀλλὰ δύο υἱοὺς λέ-
γοντας, ἄλλον μὲν τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς θεὸν λόγον,
ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου
Μαρίας, χάριτι δὲ καὶ σχέσει καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς
τὸν θεὸν λόγον θεὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι, καὶ ἀρνου-
μένους καὶ μὴ ὁμολογοῦντας τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, τὸν σαρ-
κωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα καὶ σταυρωθέντα ἕνα
εἶναι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος. οὗτος γὰρ
μόνος ἐστὶν ὁ συμπροσκυνούμενος καὶ συνδοξαζόμενος
8 τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ἀναθεματίζομεν
δὲ καὶ Εὐτυχέα τὸν φρενοβλαβῆ καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ
φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας, τοὺς φαντασίαν εἰσάγον-
τας ἀρνουμένους τε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ
θεοτόκου Μαρίας ἀληθινὴν σάρκωσιν τοῦ κυρίου καὶ[1]
σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ
πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ
9 τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ
Ἀπολλινάριον τὸν ψυχοφθόρον καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ
φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας, τοὺς ἄνουν λέγοντας τὸν
κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
καὶ θεὸν ἡμῶν καὶ σύγχυσιν ἤτοι φυρμὸν εἰσάγοντας
τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ
πάντας τοὺς τὰ αὐτῶν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας.
D. id. Mart. dn. Iustiniano pp. A. III cons. [a. 533]

Τὸ αὐτὸ Ἐφεσίοις, τὸ αὐτὸ Καισαρεῦσι, τὸ αὐτὸ
Κυζικηνοῖς, τὸ αὐτὸ Ἀμιδηνοῖς Τραπεζουντίοις Ἱερο-
σολυμίταις Ἀπαμεῦσιν Ἰουστινιανουπολίταις Θεουπο-
λίταις Σεβαστηνοῖς Ταρσεῦσιν Ἀγκυρανοῖς.

7 [2]Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἐπιφανίῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ
μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς βασιλίδος ταύτης
πόλεως καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ. Γνωρίζειν βου-
λόμενοι τὴν σὴν ἁγιωσύνην πάντα τὰ εἰς ἐκκλη-
σιαστικὴν ὁρῶντα κατάστασιν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα
ταύταις πρὸς αὐτὴν χρήσασθαι ταῖς θείαις συλλαβαῖς
καὶ δι' αὐτῶν δῆλα αὐτῇ καταστῆσαι τὰ κινηθέντα,
1 ἅπερ καὶ αὐτὴν εἰδέναι πεπείσμεθα. Εὑρόντες
γάρ τινας ἀλλοτρίους τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστο-
λικῆς ἐκκλησίας, τῇ τῶν ἀσεβῶν Νεστορίου καὶ Εὐ-
τυχέος ἀκολουθοῦντας πλάνῃ καὶ ταῖς τούτων βλασφη-
μίαις κεχρημένους, θεῖον προεθήκαμεν ἤδικτον, ὅπερ
καὶ ἡ σὴ γινώσκει ἁγιωσύνη, δι' οὗ τὴν τῶν αἱρετι-
κῶν μανίαν ἠλέγξαμεν, οὐδὲν παντελῶς ἐναλλάξαντες
ἢ ἐναλλάττοντες ἢ παρεξελθόντες τῆς μέχρι νῦν σὺν
θεῷ κρατούσης ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, καθὰ καὶ
ἡ σὴ γινώσκει μακαριότης, ἀλλὰ διὰ πάντων φυλάττον-
τες τὴν κατάστασιν τῆς ἑνώσεως τῶν ἁγιωτάτων
ἐκκλησιῶν τῆς πρὸς τὸν ἁγιώτατον πάπαν τῆς πρεσβυ-
τέρας Ῥώμης καὶ πατριάρχην, πρὸς ὃν καὶ τὰ ὅμοια
2 τούτοις γεγράφαμεν. Οὔτε γὰρ ἀνεχόμεθά τι
τῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν ὁρώντων κατάστασιν μὴ καὶ
τῇ αὐτοῦ ἀναφέρεσθαι μακαριότητι, ὡς κεφαλῇ οὔσῃ
πάντων τῶν ἁγιωτάτων[3] τοῦ θεοῦ ἱερέων, καὶ ἐπειδή,
ὁσάκις ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν αἱρετικοὶ ἀνεφύησαν,
τῇ γνώμῃ καὶ ὀρθῇ κρίσει ἐκείνου τοῦ σεβασμίου
3 θρόνου κατηργήθησαν. Ἐκ γὰρ τῶν παρουσῶν
θείων ἡμῶν συλλαβῶν μαθήσεται ἡ σὴ ἁγιωσύνη
τὰ παρ' ἡμῶν προτεθειμένα, ἐφ' ᾧ τοὺς ἐπιχειροῦν-
τας πονηρῶς νοεῖν ἢ ἑρμηνεύειν τὰ παρ' ἡμῶν ὀρ-
θῶς ἐν τῷ ἠδίκτῳ λεχθέντα ἐκ τῶν παρουσῶν θείων
4 ἡμῶν ἐλέγχεσθαι συλλαβῶν. Ὀλίγοι τινὲς ἄπιστοι
καὶ ἀλλότριοι τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ
ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἀντειπεῖν Ἰουδαϊκῶς ἐθάρρησαν
πρὸς τὰ παρὰ πάντων τῶν ἱερέων ὀρθῶς κρατού-
μενα καὶ δοξαζόμενα καὶ κηρυττόμενα, ἀρνούμενοι
τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν
τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, τὸν σαρκωθέντα ἐκ πνεύ-
ματος ἁγίου καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου ἀειπαρθένου καὶ
θεοτόκου Μαρίας καὶ ἐνανθρωπήσαντα καὶ σταυρω-

(1) *sic Chron. Const.*, θεοῦ καὶ *ins. Nomoc. B* (2) *c. 7 extat in Nomoc. Const. B* (3) *sic Nomoc. B*, ὁσιωτά-
των *Const.*

*habeant, damnamus omnem haeresim, imprimis Nesto-
rium hominis adoratorem et eos qui eius sententiam
amplexi sunt vel amplectuntur, qui dividunt unum
dominum nostrum Iesum Christum filium dei et
deum nostrum negantque proprie et re vera sanc-
tam gloriosam semper virginem Mariam deiparam,
id est dei matrem, sed duos filios dicunt alterum ex
patre deum verbum, alterum ex sancta semper vir-
gine et dei genetrice Maria, gratia et nexu et ne-
cessitudine, quae ei cum deo verbo est, et ipsum
deum factum esse: recusantes et negantes dominum
nostrum Iesum Christum filium dei et deum nostrum
incarnatum et cruci adfixum unum esse sanctae et
consubstantialis trinitatis. hic enim solus est coad-
orandus et conglorificandus patri et sancto spiri-*
8 *tui. Damnamus etiam Eutychetem mente cap-
tum eosque qui eius sententiam amplexi sunt vel
amplectuntur, qui visionem inducunt negantque veram
ex sancta virgine et dei genetrice Maria incarna-
tionem domini et salvatoris nostri Iesu Christi, id
est salutem nostram, neque agnoscunt eum consub-
stantialem esse patri secundum divinitatem et con-*
9 *substantialem nobis secundum humanitatem. Neque
minus Apollinarium animae exterminatorem eosque,
qui eius sententiam amplexi sunt vel amplectuntur
dicentes anima carere dominum nostrum Iesum
Christum filium dei et deum nostrum et confusionem
seu perturbationem superducentes incarnationi uni-
geniti filii dei, omnesque qui eorum sententiam am-
plexi sunt vel amplectuntur. D. id. Mart. dn. Iusti-
niano pp. A. III cons.*

*Idem Ephesiis, idem Caesariensibus, idem Cyzi-
cenis, idem Amidenis Trapezuntiis Hierosolymitanis
Apameis Iustinianopolitanis Theopolitanis Sebastenis
Tarsensibus Ancyranis.*

7 *Idem A. Epiphanio sanctissimo et beatissimo
archiepiscopo huius regiae urbis et oecumenico patri-
archae. Edocere volentes sanctitatem tuam omnia
quae ad ecclesiarum statum pertinent necessarium
duximus hisce ad eam sacris litteris uti et per eas
quae agitantur manifestum ei facere: quae et*
1 *ipsam scire persuasi sumus. Cum igitur non-
nullos invenerimus alienos a sancta catholica atque
apostolica ecclesia impiorum Nestorii et Eutychetis
errorem secutos eorumque blasphemiis usos, sacrum
edictum proposuimus, quod et tua sanctitas novit,
quo haereticorum insaniam refutavimus, minime im-
mutato vel immutando vel praetermittendo ecclesiastico
qui adhuc deo iuvante obtinet statu, quod et tua
beatitudo scit, sed per omnia custodientes unitatem
sacrosanctarum ecclesiarum cum sanctissimo vetus-
tioris Romae papa et patriarcha, ad quem his si-*
2 *milia scripsimus. Neque enim patimur quicquam
quod ad ecclesiasticum statum pertinet non referri
ad eius beatitudinem, cum sit caput omnium sanctissi-
morum dei sacerdotum et quia, quotienscumque in his
partibus haeretici extiterunt, sententia rectoque iu-*
3 *dicio illius venerandae sedis coerciti sunt. Ideoque
ex praesentibus sacris litteris sanctitas vestra cognos-
cet quae a nobis proposita sunt, ut qui prave in-
tellegere vel interpretari temptaverint, quae a nobis
recte in edicto pronuntiata sunt, praesentibus sacris*
4 *litteris nostris refutentur. Pauci quidam infide-
les et alieni a sancta dei catholica atque apostolica
ecclesia contradicere Iudaice ausi sunt iis quae ab
omnibus sacerdotibus recte observantur et probantur
et praedicantur, denegantes dominum nostrum Iesum
Christum unigenitum dei filium et deum nostrum
incarnatum ex spiritu sancto et sancta gloriosa
semper virgine et dei genetrice Maria et hominem*

θέντα ἕνα εἶναι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, παθητὸν σαρκί, τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ θεότητι.
5 Παραιτούμενοι δὲ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν ὁμολογεῖν ἕνα εἶναι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος δῆλοί εἰσι καὶ ἐλέγχονται τῇ τοῦ ἀσεβοῦς Νεστορίου ἀκολουθοῦντες πονηρᾷ διδασκαλίᾳ, κατὰ χάριν αὐτὸν λέγοντες υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἄλλον τὸν θεὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν λέγοντες. οὓς ἀναθεματίζομεν καὶ τὰ αὐτῶν δόγματα καὶ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας ὡς ἀλλοτρίους ὄντας τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας.
6 Πάντες γὰρ οἱ ἱερεῖς τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ εὐλαβέστατοι τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ἀρχιμανδρῖται ἀκολουθοῦντες τῇ τῶν ἁγίων πατέρων παραδόσει καὶ μηδὲν παντελῶς ἐναλλάξαντες ἢ ἐναλλάττοντες τῆς μέχρι νῦν κρατούσης, καθὰ εἴρηται, ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, συμφώνως ὁμολογοῦσι καὶ δοξάζουσι, κηρύττοντες τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, τὸν πρὸ αἰώνων καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας καὶ ἐνανθρωπήσαντα καὶ σταυρωθέντα ἕνα εἶναι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος.
7 Ὁμοούσιον γὰρ αὐτὸν ἴσμεν τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, παθητὸν σαρκί, τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ θεότητι, συμπροσκυνούμενον τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. οὐ γὰρ ἄλλον τὸν θεὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν ἐπιστάμεθα, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, παθητὸν
8 σαρκί, τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ θεότητι. Ὡς γάρ ἐστιν ἐν θεότητι τέλειος, οὕτως ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος· τὴν γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν δεχόμεθα
9 καὶ ὁμολογοῦμεν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ πρὸ αἰώνων καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθείς, ὁ[1] αὐτὸς καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου[2] καὶ θεοτόκου Μαρίας καὶ ἐνανθρωπήσας, τουτέστιν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν θεός ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπάρθενον Μαρίαν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν μητέρα θεοῦ λέγομεν, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς λαβόντος, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος καὶ τεχ-
10 θέντος καὶ ἐνανθρωπήσαντος. Ὃν ὁμολογοῦμεν, καθὰ εἴρηται, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, τοῦ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη,
11 ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινε σαρκί, γινώσκοντες. Ταῦτα τοίνυν ἐστίν, ἅπερ διὰ τοῦ θείου ἡμῶν εἰρηκότες ἠδίκτου τοὺς αἱρετικοὺς ἐλέγξομεν, ᾧτινι θείῳ ἠδίκτῳ καὶ πάντες οἱ εὑρεθέντες ἐνταῦθα ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι καὶ εὐλαβέστατοι ἀρχιμανδρῖται ἅμα τῇ σῇ ἁγιωσύνῃ καθυπέγραψαν, ἀκολουθοῦντες διὰ πάντων ταῖς ἁγίαις τέτρασι συνόδοις καὶ τοῖς παρ' ἑκάστης αὐτῶν διατυπωθεῖσι, τουτέστι τῆς τε ἐν Νικαίᾳ τῶν τιη' καὶ τῆς ἐν ταύτῃ τῇ βασιλευούσῃ πόλει τῶν ρν', καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ προτέρας καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι, δήλου πᾶσι καθεστῶτος, ὅτι τὸν πᾶσι τοῖς ἅμα ἡμῖν πιστοῖς τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας παραδοθέντα ὅρον τῆς πίστεως, τουτέστι τὸ ἅγιον μάθημα ἤτοι σύμβολον κρατοῦμέν τε καὶ φυλάττομεν, τὸ παρὰ τῶν τιη' ἁγίων πατέρων ἐκτεθέν, ὅπερ καὶ οἱ ἐν ταύτῃ τῇ βασιλευούσῃ πόλει ρν' ἅγιοι πατέρες σαφηνίσαντες ἐβεβαίωσαν, οὐχ ὡς ἐλλιπῶς ἔχοντος αὐτοῦ, ἀλλ', ἐπειδήπερ οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ οἱ μὲν ἀθετεῖν ἐπεχείρησαν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος θεότητα, οἱ δὲ τὴν ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου θεοτόκου Μαρίας

(1) ὁ om. libri, suppl. Schoell, cf. c. 8 § 17 h. t. (2) ἀειπαρθένου ins. Nomoc. B

factum cruciatumque unum esse sanctae et consubstantialis trinitatis, coadorandum et conglorificandum patri et sancto spiritui, consubstantialem patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eun-
5 dem impassibilem deitate. Recusantes vero dominum nostrum Iesum Christum unigenitum filium dei et deum nostrum fateri unum esse sanctae et consubstantialis trinitatis manifesto deprehenduntur impii Nestorii pravam doctrinam sequi, secundum gratiam eum filium dei dicentes et alium deum verbum, alium Christum dicentes. quos cum ipsorum doctrina iisque qui eam amplexi sunt vel amplectuntur tamquam alienos a sancta dei catholica at-
6 que apostolica ecclesia damnamus. Omnes igitur sacerdotes sanctae catholicae atque apostolicae ecclesiae et reverentissimi sacrorum monasteriorum archimandritae secuti sanctorum patrum traditionem, nihil omnino statum ecclesiae qui hactenus obtinuit, neque antea neque nunc, ut dictum est, mutantes congruenter confitentur et credunt praedicantes dominum nostrum Iesum Christum unigenitum filium dei et deum nostrum ante saecula et sine tempore de patre natum et ultimis diebus descendentem de caelis et incarnatum ex spiritu sancto et sancta gloriosa semper virgine et dei genetrice Maria et hominem factum et cruci fixum unum esse sanctae
7 et consubstantialis trinitatis. Consubstantialem enim eum scimus patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eundem impassibilem deitate, coadorandum patri et spiritui sancto. neque enim alium deum verbum et alium Christum novimus, sed unum atque eundem consubstantialem patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eundem
8 impassibilem divinitate. Ut enim in divinitate perfectus est, ita idem in humanitate perfectus est: in una enim substantia unitatem accipimus et con-
9 fitemur. Quoniam igitur unigenitus filius et verbum dei ante saecula et sine tempore de patre natus, idem ultimis diebus descendens de caelis et incarnatus ex spiritu sancto et sancta gloriosa et dei genetrice Maria et homo factus, id est dominus noster Iesus Christus, proprie et vere deus est, propterea et sanctam gloriosam semper virginem Mariam proprie et vere matrem dei dicimus, non quia deus verbum principium ex ea sumpserit, sed quia ultimis diebus descendit de caelis et ex ipsa incarnatus
10 et natus et homo factus est. Quem confitemur, ut dictum est, consubstantialem esse patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, eiusdem miracula et passiones,
11 quas sponte carne sustinuit, cognoscentes. Haec igitur sunt, quibus sacro nostro edicto pronuntiatis haereticos redarguimus, cui sacro edicto etiam universi, qui hic inventi sunt, sanctissimi episcopi et devotissimi archimandritae una cum tua sanctitate subscripserunt secuti per omnia sancta quattuor concilia et quae ab unoquoque eorum constituta sunt, id est Nicaenum CCCXVIII, huius regiae civitatis CL patrum, Ephesinum prius et Chalcedonense, cum omnibus manifestum sit, quod fidei definitionem quae universis nobiscum fidelibus sanctae catholicae atque apostolicae ecclesiae tradita est, id est sanctum documentum vel symbolum, tenemus et custodimus, quod a CCCXVIII sanctis patribus expositum est, quod et CL in hac regia civitate congregati sancti patres interpretando explanaverunt, non quod aliquid ei deesset, sed, quoniam veritatis inimici alii sancti spiritus deitatem subvertere adgressi sunt, alii veram incarnationem dei verbi ex sancta

ἀληθινὴν σάρκωσιν τοῦ θεοῦ λόγου ἠρνήσαντο, διὰ
τοῦτο γραφικαῖς μαρτυρίαις τὸ αὐτὸ ἅγιον μάθημα
οἱ εἰρημένοι ρν' ἅγιοι πατέρες σαφηνίσαντες ἐτράνωσαν.
12 Τοῦτο καὶ αἱ λοιπαὶ ἅγιαι σύνοδοι, τουτέστιν ἡ
ἐν Ἐφέσῳ προτέρα καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι, τῇ αὐτῇ
πίστει ἀκολουθήσασαι ἐδέξαντο καὶ ἐφύλαξαν καὶ
τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπάρθενον Μαρίαν θεοτόκον
ἐκήρυξαν καὶ τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὴν θεοτόκον
13 ἀνεθεμάτισαν. Ὁμοίως δὲ ἀνεθεμάτισαν καὶ
τοὺς ἕτερον σύμβολον ἢ ἅγιον μάθημα παραδιδόντας
παρὰ τὸ ὑπὸ μὲν τῶν τιη' ἁγίων πατέρων ἐκτεθέν,
σαφηνισθὲν δὲ καὶ τρανωθὲν παρὰ τῶν ἐν ταύτῃ
14 τῇ βασιλευούσῃ πόλει ρν' ἁγίων πατέρων. Καὶ
ἡ μὲν ἐν Ἐφέσῳ προτέρα τόν τε ἀσεβῆ Νεστόριον
καὶ τὰ αὐτοῦ δόγματα καθεῖλέ τε καὶ ἀνεθεμάτισε καὶ
τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας καὶ τοὺς συναι-
15 νέσαντας αὐτῷ ἢ συναινοῦντας ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ
ἐν Χαλκηδόνι ἁγία σύνοδος καθεῖλέ τε καὶ ἐξέβαλε τῶν
ἁγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἀνεθεμάτισε καὶ τὸν
ἀσεβῆ Εὐτυχέα καὶ τὰ αὐτοῦ δόγματα καὶ τοὺς τὰ
αὐτοῦ φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας καὶ τοὺς συναινέ-
σαντας αὐτῷ ἢ συναινοῦντας· καὶ πάντας τοὺς αἱρε-
τικοὺς καὶ τὰ αὐτῶν δόγματα καὶ τοὺς τὰ αὐτῶν
16 φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας ἀνεθεμάτισεν. Ὁμοίως
δὲ ἀνεθεμάτισε καὶ Νεστόριον καὶ τὰ αὐτοῦ δόγματα
καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας καὶ
17 τοὺς συναινέσαντας αὐτῷ ἢ συναινοῦντας. Ἡ
αὐτὴ δὲ ἐν Χαλκηδόνι ἁγία σύνοδος καὶ τὴν τοῦ με-
γάλου Πρόκλου πρὸς Ἀρμενίους γραφεῖσαν ἐπιστολὴν
περὶ τοῦ χρῆναι λέγειν τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν ἕνα τῆς
ἁγίας τριάδος διὰ τῆς οἰκείας ἀναφορᾶς ἐδέξατό τε
18 καὶ ἐβεβαίωσεν. Εἰ γὰρ τὰς εἰρημένας τέσσαρας
ἁγίας συνόδους παρεξέλθωμεν ἢ τὰ παρ' αὐτῶν δια-
τυπωθέντα, δίδομεν ἄδειαν τοῖς καθαιρεθεῖσιν ὑπ'
αὐτῶν αἱρετικοῖς καὶ τοῖς αὐτῶν δόγμασι τὴν ἑαυτῶν
λύμην πάλιν εἰς τὰς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐν-
19 δείκνυσθαι. Ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται πραχθῆναί
ποτε (μὴ γένοιτο), ἐπειδὴ αἱ εἰρημέναι τέσσαρες ἅγιαι
σύνοδοι διὰ τῶν οἰκείων δογμάτων τοὺς αἱρετικοὺς
20 καὶ τὰ τούτων[1] δόγματα ἐξέβαλον. Καὶ εἴ τις
πρὸς μίαν τῶν εἰρημένων ἁγίων συνόδων ἀμφιβάλλει,
πρόδηλός ἐστιν ἐκεῖνα φρονῶν τὰ δόγματα τὰ παρ'
21 αὐτῆς ἐκβληθέντα τε καὶ ἀναθεματισθέντα. Μη-
δεὶς τοίνυν μάτην[2] ἡμᾶς ταραξάτω ἐλπίδι ματαίᾳ
κρατούμενος, ὅτι ἡμεῖς ἐναντίον τι τῶν εἰρημένων
ἁγίων δ' συνόδων ἐπράξαμεν ἢ πράξομεν ἢ πραχθῆ-
ναι παρά τινος συγχωρήσομεν ἢ περιαιρεθῆναι τὴν
τῶν αὐτῶν ἁγίων δ' συνόδων ὁσίαν μνήμην ἐκ τῶν
22 ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διπτύχων ἀνεξόμεθα. Πάν-
τας γὰρ τοὺς παρ' αὐτῶν καθαιρεθέντας καὶ ἀναθε-
ματισθέντας καὶ τὰ τῶν καθαιρεθέντων δόγματα καὶ
τοὺς τὰ αὐτῶν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας ἀναθε-
23 ματίζομεν. Ὅθεν εὐχέσθω ἡμῖν τε καὶ τῇ ἡμε-
τέρᾳ πολιτείᾳ ἡ μακαριότης σου, πάντας περὶ τοῦ
ἡμετέρου σκοποῦ καὶ τῆς περὶ τὴν ἀμώμητον πίστιν
σπουδῆς διδάσκουσά τε καὶ πληροφοροῦσα. *D. VII
k. Apr. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III
cons.* [a. 533]

8 [3] *Gloriosissimo et clementissimo filio Iustiniano
Augusto Iohannes episcopus urbis Romae.* Inter
claras sapientiae mansuetudinis vestrae laudes, christia-
nissime principum, puriore luce tamquam aliquod
sidus irradiat, quod amore fidei, quod caritatis studio,
edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanae sedis reve-
rentiam conservatis et ei cuncta subicitis et ad eius
deducitis unitatem, ad cuius auctorem, hoc est aposto-
lorum primum, domino loquente praeceptum est:
1 'pasce oves meas'. Quam esse omnium vere ec-
clesiarum caput et patrum regulae et principum
statuta declarant et pietatis vestrae reverentissimi
testantur affatus. patet igitur in vobis impletum
fore, quod scripturae loquuntur: 'per me reges reg-
2 'nant et potentes scribunt iustitiam'[4]. Nihil est
enim, quod lumine clariore praefulgeat, quam recta
fides in principe: nihil est, quod ita nequeat occasui
subiacere, quam vera religio. nam cum auctorem
vitae vel luminis utraque respiciant, recte et tene-
3 bras respuunt et nesciunt subiacere defectui. Quam
ob rem, gloriosissime principum, votis omnibus exo-
rabitur divina potentia, ut pietatem vestram in hoc
ardore fidei, in hac devotione mentis, in hoc inte-
grae religionis studio sine defectu sui in tempora
longiora conservet: hoc enim et sanctis credimus
ecclesiis expedire. scriptum est enim: 'labiis regit
'rex'[5], et iterum: 'cor regis in manu dei, et ubi vo-
4 'luerit, inclinabit illud'[6]. Hoc est enim, quod
vestrum firmat imperium, hoc, quod vestra regna
conservat. Nam pax ecclesiae, religionis unitas,
auctorem facti in sublime provectum grata sibi tran-
5 quillitate custodit. Neque enim parva ei vicissi-
tudo a potentia divina tribuitur, per quem nullis
rugis ecclesia divisa secernitur, nullis insertis macu-
lis variatur. scriptum est enim: 'quia cum rex

(1) αὐτῶν *B* (2) μάτην *Nomoc.* 1, 1 *Const.*, *om. Nomoc.* 1, 5 *B*
(3) *c. 8 extat etiam in collectione canonum Avellana, cf. Maassen Quellen u. Litter. des canon. Rechts I p.* 337
(4) *Proverb.* 8, 15 (5) *Proverb.* 16, 10? (6) *Proverb.* 21, 1

*semper virgine dei genetrice Maria factam negave-
runt, propterea scriptis testimoniis sanctum docu-
mentum dicti CL patres interpretando explanaverunt.
12 Hoc et reliquae sanctae synodi, scilicet Ephe-
sina prior et Chalcedonensis, eandem fidem secutae
receperunt et observarunt et sanctam gloriosam
semper virginem Mariam dei genetricem praedica-
runt, damnatis iis qui eam dei genetricem esse ne-
13 garent. Similiter damnaverunt eos, qui aliud
symbolum vel sanctum documentum tradunt praeter
id, quod a CCCXVIII sanctis patribus expositum
est, explicatum vero explanatumque a CL sanctis
14 patribus in hac regia urbe congregatis. Et
Ephesina quidem prior impium Nestorium eiusque
dogmata sustulit damnavitque tam eos qui eius
opinionem suam fecerunt vel faciunt et qui eam
15 probaverunt vel probant. Sancta autem Chal-
cedonensis synodus sustulit expulitque ex sanctis
dei ecclesiis et damnavit etiam impium Eutychetem
et placita eius eosque qui eius sententiam suam fe-
cerunt vel faciunt vel qui eam comprobaverunt vel
comprobant. item omnes haereticos eorumque dog-
mata et eos qui eorum opinionem suam fecerunt vel
16 faciunt damnavit. Similiter damnavit etiam Nesto-
rium et placita eius eosque qui eius sententiam suam
fecerunt vel faciunt vel qui eam comprobaverunt
17 vel comprobant. Eadem autem sancta Chalce-
donensis synodus et magni Procli litteras ad Arme-
nias scriptas de eo, quod dominum nostrum Iesum
Christum filium dei et deum nostrum unum ex sancta
trinitate dici oporteat, relatione sua recepit et con-
18 firmavit. Dicta quattuor concilia vel quae ab iis
statuta sunt si praetermittimus, licentiam damus
haereticis eorumque doctrinis ab isdem oppressis
pestem suam in sanctas dei ecclesias rursus indu-
19 cendi. Quod fieri numquam poterit (quod absit),
quoniam dicta quattuor concilia praeceptis suis hae-
20 reticos eorumque praecepta expulerunt. Ac si
quis de una dictarum sanctarum synodarum dubi-
tet, apparet eum doctrinam ab illa repulsam et
21 damnatam tenere. Ne quis igitur frustra nos
inquietet vana spe subnixus nos contrarium aliquid
sanctis quattuor conciliis fecisse facturosve esse vel
fieri ab aliquo permissuros vel memoriam earum-
dem sanctarum quattuor synodorum tolli ex sacris
22 ecclesiae tabulis passuros. Omnes enim ab iis re-
pulsos damnatosque repulsorumque doctrinas et
23 adseclas damnamus. Ideoque beatitudo tua oret
pro nobis nostroque imperio edoceatque cunctos ac
certiores faciat de nostro proposito et de studio nostro
erga intemeratam fidem.*

iustus sederit supra sedem, non adversabitur sibi
6 'quicquam malignum' [1]. Proinde serenitatis vestrae
apices per Hypatium atque Demetrium sanctissimos
viros fratres et coepiscopos meos reverentia con-
sueta suscepimus: quorum etiam relatione comperi-
mus, quod fidelibus populis proposuissetis edictum
amore fidei pro submovenda haereticorum intentione
secundum apostolicam doctrinam, fratrum et coepis-
coporum nostrorum interveniente consensu. quod,
quia apostolicae doctrinae convenit, nostra auctori-
tate confirmamus.
7 Textus autem epistulae talis est:
*Victor Iustinianus pius felix inclitus triumpha-
tor semper Augustus Iohanni sanctissimo archiepis-*
8 *copo almae urbis Romae et patriarchae.* Red-
dentes honorem apostolicae sedi et vestrae sancti-
tati, quod semper nobis in voto fuit et est, ut decet,
patrem honorantes vestram beatitudinem omnia, quae
ad ecclesiarum statum pertinent, festinamus ad noti-
tiam deferre vestrae sanctitatis, quoniam semper
magnum nobis fuit studium unitatem vestrae aposto-
licae sedis et statum sanctarum dei ecclesiarum custo-
diri, qui hactenus obtinet et incommote permanet
9 nulla intercedente contrarietate. Ideoque omnes
sacerdotes universi orientalis tractus et subicere et
10 unire sedi vestrae sanctitatis properavimus. Et
in praesenti ergo quae hic commota sunt [2], quam-
vis manifesta et indubitata sint et secundum aposto-
licae vestrae sedis doctrinam ab omnibus semper
sacerdotibus firme custodita et praedicata, necessa-
rium duximus, ut ad notitiam vestrae sanctitatis per-
11 veniant. Nec enim patimur quicquam, quod ad
ecclesiarum statum pertinet, quamvis manifestum et
indubitatum sit, quod movetur, ut non etiam vestrae
innotescat sanctitati, quia caput est omnium sancta-
rum ecclesiarum. per omnia enim, ut dictum est,
properamus honorem et auctoritatem crescere vestrae
12 sedis. Manifestum igitur facimus vestrae sancti-
tati, quod pauci quidam [3] infideles et alieni sanctae
dei catholicae atque apostolicae ecclesiae contra-
dicere Iudaice ausi sunt adversus ea, quae ab omni-
bus sacerdotibus secundum vestrum doctrinam recte
tenentur et glorificantur atque praedicantur, dene-
gantes dominum nostrum Ihesum Christum, unigeni-
tum filium dei et deum nostrum, incarnatum ex
sancto spiritu et sancta atque gloriosa virgine et dei
genetrice Maria hominem factum atque crucifixum,
unum esse sanctae et consubstantialis trinitatis, coad-
orandum et conglorificandum patri et spiritui sancto,
consubstantialem patri secundum divinitatem et con-
substantialem nobis eundem ipsum secundum huma-
nitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibi-
13 lem deitate. Recusantes enim dominum nostrum
Ihesum Christum unigenitum filium dei et deum [4]
nostrum fateri unum esse sanctae et consubstantia-
lis trinitatis videntur Nestorii malam sequentes doctri-
nam, secundum gratiam dicentes eum filium dei et alium
14 dicentes deum verbum et alium Christum. Omnes
vero sacerdotes sanctae catholicae atque apostolicae
ecclesiae et reverentissimi archimandritae sacrorum
monasteriorum sequentes sanctitatem vestram et custo-
dientes statum et unitatem sanctarum dei ecclesia-
rum, quam habent ad apostolicam vestrae sancti-
tatis sedem, nihil penitus immutantes de ecclesiastico
statu, qui hactenus obtinuit atque obtinet, uno con-
sensu confitentur et glorificant, praedicantes domi-
num nostrum Ihesum Christum, unigenitum filium et
verbum dei et deum nostrum, ante saecula et sine
tempore de patre natum, in ultimis diebus descen-
disse de caelis et incarnatum ex spiritu sancto et
sancta atque gloriosa virgine et dei genetrice Maria
natum et hominem factum et crucifixum unum esse
sanctae et consubstantialis trinitatis, coadorandum et
15 conglorificandum patri et sancto spiritui. Nec
enim alium deum verbum et alium Christum cognos-
cimus, sed unum atque eundem ipsum consubstan-
tialem patri secundum divinitatem et consubstantialem
nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passi-
bilem carne, eundem ipsum impassibilem deitate.
16 Ut enim est in divinitate perfectus, ita idem
ipse et in humanitate perfectus est: in una enim sub-
sistentia [5] unitatem suscipimus et confitemur, quod di-
cunt Graeci τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν.
17 Et quoniam unigenitus filius et verbum dei, ante
saecula et sine tempore de patre natus, idem ipse et
in ultimis diebus descendens de caelis, incarnatus
ex sancto spiritu et sancta atque gloriosa virgine et
dei genetrice Maria et homo factus, dominus noster
Ihesus Christus proprie et vere deus est, ideo et
sanctam et gloriosam virginem Mariam proprie et vere
dei matrem dicimus: non quia deus verbum princi-
pium ex ipsa sumpserit, sed quod in ultimis diebus
descendit de caelis et ex ipsa incarnatus et homo
18 factus natus est. Quem confitemur et credimus,
sicut dictum est, consubstantialem esse patri secun-
dum deitatem et consubstantialem nobis eundem
ipsum secundum humanitatem, eiusdem miracula et
passiones, quas sponte carne sustinuit, cognoscentes.
19 Suscipimus autem sancta quattuor concilia, id
est trecentorum decem et octo sanctorum patrum,
qui in Nicaea congregati sunt, et centum quinqua-
ginta sanctorum patrum, qui in hac regia urbe con-
venerunt, et sanctorum patrum, qui in Epheso primo
congregati sunt, et sanctorum patrum, qui in Chal-
cedone convenerunt, sicut vestra apostolica sedes
20 docet atque praedicat. Omnes ergo sacerdotes
sequentes doctrinam apostolicae vestrae sedis ita
21 credunt et confitentur et praedicant. Unde pro-
peravimus haec ad notitiam deferre vestrae sancti-
tatis per Hypatium et Demetrium, beatissimos epis-
copos, ut nec vestram sanctitatem lateat, quae a
quibusdam paucis monachis male et Iudaice secun-
22 dum Nestorii perfidiam denegata sunt. Petimus
ergo vestrum paternum adfectum, ut vestris ad nos
destinatis litteris et ad sanctissimum episcopum huius
almae urbis et patriarcham vestrum fratrem, quo-
niam et ipse per eosdem scripsit ad vestram sancti-
tatem festinans in omnibus sequi sedem apostolicam
beatitudinis vestrae, manifestum nobis faciatis, quod
omnes, qui praedicta recte confitentur, suscipit vestra
sanctitas et eorum, qui Iudaice ausi sunt rectam
23 denegare fidem, condemnat perfidiam. Plus enim
ita et circa vos omnium amor et vestrae sedis crescit
auctoritas et quae ad vos est unitas sanctarum ec-
clesiarum inturbata servabitur, quando per vos didi-
cerint omnes beatissimi episcopi eorum, quae ad vos
relata sunt, sinceram vestrae sanctitatis doctrinam.
petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis
24 et dei nobis adquirere providentiam. Et alia
manu [6]: Divinitas te servet per multos annos, sancte
ac religiosissime pater. *Data VIII id. Iun. Constan-
tinopoli dn. Iustiniano perpetuo Augusto III con-
sule.* [*a.* 533]
25 Liquet igitur, gloriosissime imperator, ut lectio-
nis tenor et legatorum vestrorum relatio patefecit,
vos apostolicis eruditionibus studere, cum de religio-
nis catholicae fide ea sapitis, ea scripsistis, ea populis
fidelibus publicastis, quae, sicut diximus, et sedes
apostolica docet et patrum veneranda decrevit aucto-
26 ritas et nos confirmavimus in omnibus. Oppor-
tunum est [7] ergo voce clamare prophetica; 'Iucunde-
'tur caelum desuper, effundant montes iucunditatem
27 'et colles laetitia laetabuntur' [8]. Haec igitur in
tabulis cordis fideles [9] scribere, haec ut pupillas

(1) *Proverb.* 20, 8 (2) quae hic commota sunt *Avell.*, quae commota sunt *R*, cui haec commota sunt *C*: τοὺς ταῦτα ἀνακινήσαντας ... ἀναγκαῖον ᾠήθημεν, ἵνα εἰς γνῶσιν ... ἀνέλθωσιν *B* (3) quidam *C cum B et c.* 7 § 4 *h. t.*, quidem *Avell. R* (4) dominum *Avell. CR* (5) *sic Avell. C*, substantia *R* (6) et alia manu *Avell.* et (item et *R*, et haec *M*) subscriptio *CRM* (7) est *om. Avell.* (8) *cf. Iesaias* 45, 8. 44, 23. 55, 12. *Psalm* 95, 11 97, 8 (9) fideles *Avell. C*, fidelis *R*: *quasi esset* fidelium, *B vertunt* τῶν πιστῶν

7 [1]*Idem AA. Asclepiodoto pp.*[2] Ad instructiones
itinerum pontiumque etiam divinas domos et vene-
rabiles ecclesias tam laudabili titulo libenter adscri-
bimus, quia non est inter sordida munera numera-
tum. *D. XV k. Mart. Constantinopoli Asclepiodoto
et Mariniano conss.* [a. 423]
8 [3]*Imp. Theodosius A. Isidoro pp. Illyrici.* Sacro-
sancta Thessalonicensis ecclesia civitatis aperte sciat
propriae tantummodo capitationis modum beneficio
nostri numinis sublevandum nec externorum gravamine
tributorum rem publicam ecclesiastici nominis abu-
sione laedendam. *D. VI id. Oct. Constantinopoli
Victore cons.* [a. 424]
9 [4]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pu.*
Qui sub praetextu decanorum seu collegiatorum, cum
id munus non impleant, aliis se muneribus conantur
subtrahere, eorum fraudibus credidimus obviandum,
ne quis sub specie muneris, quod minus exsequitur,
alterius muneris oneribus relevetur, ne argentariorum
vel nummulariorum munera declinentur ab his, qui
1 dici tantum collegiati vel decani festinant. Ideo-
que si quis eorum sub nudae appellationis velamine
collegiatum se seu decanum appellat, sciat pro se
alium subrogandum, qui praedicto muneri sufficiens
adprobatur, subrogatione[5] videlicet memoratorum vel
eorum qui moriuntur primatum eius qui subrogatur
admisso iudicio: ab hac dispositione nemine se ex-
cusante sacrosanctarum ecclesiarum reverentia. *D. X
k. April. Theodosio XVII et Festo conss.* [a. 439]
10 [6]*Idem AA. Florentio pp.* Iubemus nullam
navem ultra duorum millium modiorum capacem ante
felicem embolam vel publicarum specierum trans-
vectionem aut privilegio dignitatis aut religionis in-
tuitu aut praerogativa personae publicis utilitatibus
excusari posse subtractam: nec si caeleste contra
proferatur oraculum, sive adnotatio sit sive divina
pragmatica, providentissimae legis regulas expugnare[7]
1 debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus
observari, ut generaliter, si quid eiusmodi contra ius
vel utilitatem publicam in quolibet negotio profera-
tur, non valeat. quidquid enim in fraudem istius
legis quolibet modo fuerit attemptatum, id navigii
quod excusatur publicatione corrigimus. *D. VIII*[8]
*id. April. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo
conss.* [a. 439]
11 [9]*Idem AA. ad Taurum pp.* Neminem angariis[10]
vel parangariis vel plaustris vel quolibet munere ex-
cusari praecipimus, cum ad felicissimam expeditio-
nem numinis nostri omnium provincialium per loca,
qua iter arripimus, debeant nobis ministeria exhiberi,
licet ad sacrosanctas ecclesias possessiones perti-
neant. *D. XIII k. Mart. Constantinopoli Valenti-
niano A. VI et Nomo conss.* [a. 445]
12 *Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Palla-
dio pp.* Privilegia, quae generalibus constitutionibus
universis sacrosanctis ecclesiis orthodoxae religionis
retro principes praestiterunt, firma et illibata in per-
1 petuum decernimus custodiri. Omnes sane prag-
maticas sanctiones, quae contra canones ecclesiasti-
cos interventu gratiae et ambitionis elicitae sunt,
robore suo et firmitate vacuatas cessare praecipi-
2 mus. Et quia humanitatis nostrae est prospicere
egenis ac dare operam, ut pauperibus alimenta non
desint, salaria etiam, quae sacrosanctis ecclesiis in
diversis speciebus de publico hactenus ministrata
sunt, iubemus nunc quoque inconcussa et a nullo
prorsus imminuta praestari liberalitatique huic promp-
tissimae perpetuam tribuimus firmitatem. *D. pridie
id. Nov. Constantinopoli Marciano A. cons.* [a. 451]
13 [11]*Idem AA. Palladio pp.* Generali lege sanci-
mus, [12]sive vidua sive diaconissa vel virgo deo di-
cata vel sanctimonialis mulier, sive quocumque alio
nomine religiosi honoris vel dignitatis femina nuncu-
patur[13], testamento vel codicillo suo, quod tamen
alia omni iuris ratione munitum sit, ecclesiae vel
martyrio vel clerico vel monacho vel pauperibus ali-
quid vel ex integro vel ex parte in quacumque re
vel specie crediderit seu crediderit relinquendum, id
modis omnibus ratum firmumque consistat, sive hoc
institutione sive substitutione seu legato aut fidei-
commisso per universitatem seu speciali, sive scripta
sive non scripta voluntate fuerit derelictum: omni in
posterum in huiusmodi negotiis ambiguitate submota.
*D. X k. Mai. Constantinopoli Valentiniano VIII et
Anthemio conss.* [a. 455]
14 *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio pp.* Iu-
bemus nulli posthac archiepiscopo in hac urbe regia
sacrosanctae ecclesiae praesidenti, nulli oeconomo,
cui res ecclesiastica gubernanda mandatur, esse fa-
cultatem fundos vel praedia urbana seu rustica, res
postremo immobiles aut in his praediis colonos vel
mancipia constituta aut annonas civiles cuiuscumque
suprema vel superstitis voluntate ad religiosam ec-
clesiam devolutas sub cuiuscumque alienationis specie
ad quamcumque transferre personam, sed ea praedia
dividere quidem, colere augere et ampliare nec ulli
1 isdem praediis audere cedere. Verum sive testa-
mento quocumque iure facto seu codicillo vel sola
nuncupatione, legato sive fideicommisso, aut mortis
causa aut alio quocumque ultimo arbitrio aut certe
inter viventes habita largitate sive contractu vendi-
tionis sive donationis aut alio quocumque titulo quis-
que ad praefatam venerabilem ecclesiam patrimo-
nium suum partemve certam patrimonii in fundis
praediis seu domibus vel annonis mancipiis et colo-
nis eorumque peculiis voluerit pertinere, inconcussa
ea omnia sine ulla penitus imminutione[14] conservent,
scientes nulla sibi occasione vel tempore ad vicissi-
tudinem beneficii colorati vel gratiae referendae, do-
nandi vel[15] certe volentibus emere alienandi aliquam
facultatem permissam, nec si omnes cum religioso
episcopo et oeconomo clerici in earum possessionum
2 alienatione consentiant. Ea enim, quae ad bea-
tissimae ecclesiae iura pertinent vel posthac forte
pervenerint, tamquam ipsam sacrosanctam et reli-
giosam ecclesiam intacta convenit venerabiliter custo-
diri, ut, sicut ipsa religionis et fidei mater perpetua
est, ita eius patrimonium iugiter servetur illaesum.
3 (1) Sane, si haec nostrae perennitatis statuta au-
daci spiritu et mente sacrilega quisquam oeconomo-
rum vel hominum temeranda crediderit, ipse quidem,
qui protervo ausu ecclesiastica praedia donationis
vel emptionis seu commutationis aut cuiuscumque
contractus alterius nomine nisi eo quo nunc statui-
mus adquirere vel habere[16] temptaverit, omnem
huiusmodi fructum propriae temeritatis amittat: et
pretia quidem et munera, quae eius rei[17] gratia data
fuerint oeconomo seu aliis quibuscumque personis,
4 ecclesiae lucris et commodis adquirantur. Praedia
autem et in his omnia constituta ab ipsis clericis et
temporalibus oeconomis cum fructibus seu pensioni-
bus et accessionibus[18] totius medii temporis vindi-
centur, ut tamquam penitus a nullo empta vel ven-
dita teneantur, quia ea, quae contra leges fiunt, pro
5 (2) infectis habenda sunt. Oeconomus autem, qui
hoc fecerit, immo fieri passus fuerit vel in quacum-
que prorsus huiusmodi venditione seu donatione vel
commutatione nisi ea quam[19] praesenti lege concedi-
mus, postremo in quacumque alienatione consenserit,
commissa sibi oeconomatus administratione privetur
deque bonis eius quodcumque exinde incommodum
ecclesiae contigerit reformetur heredesque eius et

(1) = 11, 75, 4 *Th.* 15, 3, 6 (2) pp. *Th., om. libri*
(3) = 10, 16, 12. *Th.* 11, 1, 33 (4) = 11, 18, 1 (5) sub-
rogationi *Mommsen* (6) = 11, 4, 2 *Nov. Theod.* 8, 1
(7) expugnare *C*, oppugnare *l. gem. Nov.*, excusare *R*
(8) VIII *C*, VII *Nov. Theod.*, IX *Cuiacius ad l. gem.*
(9) = 10, 49, 2 (10) ab angariis 10, 49, 2 (11) = *Nov.
Marc.* 5 (12) ut *inserit Nov.* (13) nuncupatur *C*,
nuncupetur *Nov.*, nuncupata *R* (14) *sic R*, im-
mutatione *C* (15) vel *om. C* (16) vel habere *C*,
om. R (17) rei *C*, *om. R* (18) et accessionibus
C cum Const., *om. R* (19) quam *dett.*, quae *CR*

successores ac posteri super hoc facto sive consensu 6 (3) competenti ab ecclesiasticis actione pulsentur: His tabellionibus, qui huiusmodi contractuum vetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere, irrevocabilis 7 (4) exilii animadversione plectendis: His quoque iudicibus vel ius gestorum habentibus, qui huiusmodi donationum vel contractuum gesta confecerint, dignitatis propriae et bonorum omnium spoliatione 8 (5) damnandis. Sane ne omnis religiosis oeconomis provisionis commodae via et occasio venerandis ecclesiis profutura videatur exclusa, id, quod utile plerumque iudicatur, cautelae observatione ne- 9 cessario procedere concedimus. Si quando igitur vir religiosus oeconomus huius regiae urbis ecclesiae perspexerit[1] expedire, ut desideranti cuiquam certarum possessionum atque praediorum, urbanorum scilicet sive rusticorum, ad ius ecclesiasticum pertinentium temporaria[2] usus fructus possessio pro ipsius petitione praestetur, tunc eius temporis, quod inter utrosque convenerit, sive in diem[3] vitae suae ab eo qui desiderat postuletur, pacta cum eo qui hoc elegerit ineat oeconomus atque conscribat, per quae et tempus, intra quod hoc praestari placuerit, statuatur et manifestum sit, quid quacumque[4] acceperit ad vicem[5] huius beneficii gratia, praestando quidem ecclesiastici praedii pro tempore usu fructu, post statutum autem tempus et placitum temporum redituum proprietate ad ius et dominium ecclesiasticum recurrente firmiter: ita scilicet, ut sive completo spatio, quod inter eos fuerit constitutum, seu mortis suae tempore, si hoc quoque convenerit, is, qui possessionem ecclesiasticam et[6] certorum redituum usum fructum habendi gratia pacto interveniente susceperit, non minus quam alterius tantae quantitatis, quantae acceperat reditus, cum ipso praediorum dominio et rebus immobilibus eorumque colonis et mancipiis ec- 10 clesiae derelinquat. Nisi enim hac condicione pacta inita fuerint, ea quoque decernimus non valere, sed possessionem ecclesiasticam tamquam nullo iure transcriptam in ipsius iure ac dominio permanere et ab ecclesiasticis sive oeconomis decernimus vindicari. *D. Constantinopoli Iordane et Severo conss.*[7] [*a.* 470]

15 [8][*Αὐτοκράτωρ Ζήνων Α.*] . . . . *Εἴ τις δωρεὰν κινητῶν ἢ ἀκινήτων ἢ αὐτοκινήτων πραγμάτων ἢ οἱουδήποτε δικαίου ποιήσοιτο εἰς πρόσωπον οἱουδήποτε μάρτυρος ἢ ἀποστόλου ἢ προφήτου ἢ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὡς μέλλων εὐκτήριον οἶκον οἰκοδομεῖν εἰς μνήμην, οὗπερ ὀνόματι τὴν εὐσεβῆ διατυποῖ δωρεάν, τὴν αὐτὴν δωρεάν, εἰ μόνον τὴν πρᾶξιν τῶν ὑπομνημάτων κατὰ τὰς θείας διατάξεις ἐνεφάνισεν, ἐφ' ὧν τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι μαθεῖν, κρατεῖν καὶ ἐν ἀπαιτήσει ἐκ παντὸς εἶναι τρόπου, κἂν ἀρχθέντος ἢ καὶ μὴ ἀρχθέντος, ἀλλὰ προδηλωθέντος μόνον διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ εὐαγοῦς οἰκοδομήματος ὁ φιλοτιμούμενος τὴν οἰκείαν δηλώσῃ γνώμην, ὥστε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ κληρονόμους τοῖς εὐσεβῶς ἐπηγγελμένοις ἐνόχους ὄντας καὶ προδηλουμένου, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς δωρεᾶς εὐαγὲς εὐκτήριον οἰκοδομεῖν καὶ οἰκοδομηθέντι ἢ οἰκοδομουμένῳ τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς φιλοτιμίας ἀνελλιπῶς* 1 *παρέχειν ἀπόλαυσιν. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἐπὶ ταῖς τῶν καλουμένων ξενοδοχείων ἢ νοσοκομείων ἢ πτωχείων οἰκοδομεῖσθαι καθ' ὃν προείρηται τρόπον ἐπαγγελθέντων δωρεαῖς κατὰ πάντα τρόπον κρατείτω.* 2 *Ἀδείας διδομένης τοῖς κατὰ τόπον θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ἤτοι τοῖς εὐλαβεστάτοις οἰκονόμοις τὴν ἐκ ταύτης ἡμῶν τῆς θείας διατάξεως ἁρμόζουσαν ἀγωγὴν κινεῖν κατ' αὐτῶν ἐφ' οἷς εὐσεβῶς ἐπηγγείλαντο· δικαστικῆς, ὅπερ καὶ λέγειν ἀπρεπές, δεομένων ἀνάγ-* 3 *κης. Ἐπὶ τούτῳ μέντοι τῷ ὅρῳ, ἐφ' ᾧ τε πληρωθέντων τῶν δοκούντων τούτῳ τῷ νόμῳ καὶ τῆς εὐσεβοῦς τῶν δωρησαμένων ἐπαγγελίας ἔργῳ παραδοθείσης συγχωρεῖσθαι κατὰ τὰ δόξαντα τοῖς φιλοτιμησαμένοις καὶ κατὰ τοὺς ἐπιτεθέντας αὐτοῖς ὅρους προβαίνειν τὴν τῶν δωρηθέντων διοίκησιν.*

16 *Idem A. Sebastiano pp.* Decernimus, ut antiquatis ac infirmatis funditus, quae contra ipsum orthodoxae religionis deum quodammodo facta sunt, in integrum restituantur universa et ad suum ordinem revocentur, quae ante profectionem nostrae mansuetudinis de orthodoxae religionis fide et sanctissimarum ecclesiarum et martyriorum[9] statu firmiter obtinebant: his, quae contra haec tempore tyrannidis innovata sunt tam contra venerabiles ecclesias, quarum sacerdotium gerit beatissimus ac religiosissimus episcopus patriarcha nostrae pietatis pater Acacius, quam ceteras, quae per diversas provincias collocatae sunt, nec non et reverentissimos earum antistites seu de iure sacerdotalium creationum seu de expulsione cuiusquam episcopi a quolibet illis temporibus facta seu de praerogativa in episcoporum concilio vel extra concilium ante alios residendi vel de privilegio metropolitano vel patriarchico sub isdem impiis temporibus, penitus antiquandis, ut cassatis et rescissis, quae per huiusmodi sceleratas iussiones aut pragmaticas sanctiones[10] aut constitutiones impias sive formas subsecuta sunt, quae a divae recordationis retro principibus ante nostrum imperium et deinceps a nostra mansuetudine indulta vel constituta sunt super sanctis ecclesiis et martyriis et religiosis episcopis clericis aut monachis, inviolata 1 serventur. Sacrosanctam quoque huius religiosissimae civitatis ecclesiam matrem nostrae pietatis et Christianorum orthodoxae religionis omnium et eiusdem regiae urbis sanctissimam sedem privilegia et honores omnes super episcoporum creationibus et iure ante alios residendi et cetera omnia, quae ante nostrum imperium vel nobis imperantibus habuisse dignoscitur, habere in perpetuum firmiter regiae urbis intuitu iudicamus et sancimus. *D. XVI k. Ian. post cons. Armati vc.*[11] [*a.* 477]

(1) prospexerit *libri* (2) temporaria *R*, tempora *** C^a, temporalis C^b (3) die *libri* (4) quid quacumque *C*, quid quaecumque R^a?, quid quicumque R^b (5) *sic C*, ad invicem *R* (6) et *del.* (7) *subscriptio debetur Contio* (8) *c.* 15 *extat in Nomoc.*: *inscriptionem restitui ex c.* 16 (9) *sic R cum Graecis*, martyrum *C* (10) sanctiones *R cum Graecis*, *om. C* (11) *ita recte consulatum Beckius restituit, cum Basilisci tyrannis hoc demum anno oppressa sit:* armato v. c. cons. *Contius, cui subscriptionem debemus*

15 *Imp. Zeno A. Si quis donationem rerum sive mobilium sive immobilium seu se moventium seu cuiuslibet iuris conferet in personam cuiusvis martyris vel apostoli vel propheti vel sanctorum angelorum oratorium aedificaturus in memoriam eius, cuius nomine donationem conscribit, eandem donationem, modo actorum confectionem secundum sacras constitutiones observarit (in quibus hoc videlicet necessarium est), valere et omnimodo exigi posse, sive coepto sacro aedificio sive non coepto, sed promisso tantum per donationem is qui largitur intentionem suam ostendat: ut et ipse et heredes eius teneantur pie promissis et tam promissum, ut dictum est, donatione sacrum oratorium aedificent quam, dum aedificatum est vel aedificatur, eius liberalitatis fruc-* 1 *tum sine intermissione praebeant. Eadem omnimodo valeant in xenodochiis quae dicuntur vel nosocomiis vel ptochiis, quae quis donandi animo* 2 *ad modum supra dictum aedificaturum se pollicitus est. Data licentia religiosissimis locorum episcopis vel devotissimis oeconomis actionem ex hac sacra constitutione competentem adversus eos exercere de iis quae pie polliciti sunt, si quidem, quod et dici pudet, iudiciaria necessitate opus fuerit.* 3 *Sub hac tamen definitione, ut impletis iis quae hac lege placuerunt et pia donatorum promissione ad effectum adducta administratio rerum donatarum ex sententia donatorum et secundum condiciones iis impositas procedat.*

17 [[1]Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α.] ..... Θεσπίζομεν τὰ ἐπὶ τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆσδε τῆς βασιλίδος πόλεως (ᾗ συνυπάγεσθαι προσήκει καὶ τοὺς ἁγιωτάτους οἴκους, ὧν αὐτὴ τά τε πράγματα καὶ τὴν τῶν καλουμένων διαρίων καὶ λοιπῶν δαπανημάτων εἰς ἑαυτὴν ἀνεδέξατο χορηγίαν) ὁρισθέντα καὶ κρατήσαντα μένειν ἐφ' ἑαυτῶν ἀσάλευτα καὶ ἄτρωτα κατὰ πάντα τρόπον φυλαττόμενα· βέβαια δὲ εἶναι καὶ πάντα τὰ προνόμια τὰ τῇ αὐτῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ θρόνῳ ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως καθ' οἱονδήποτε χρόνον
1 ἢ τρόπον ὑπάρξαντα καὶ ἐποφειλόμενα. [2]Θεσπίζομεν, ὥστε πᾶσαν ἐκποίησιν πραγμάτων ἀκινήτων ἢ πολιτικῶν σιτηρεσίων τοῖς σεβασμίοις οἴκοις διαφερόντων ἢ διοισόντων καθ' οἱονδήποτε τρόπον γινομένην ἢ μελετωμένην ἢ ἐπινοεῖσθαι δυναμένην σχολάζειν· πλὴν εἰ μήπου χρείας τινὸς ἀναγκαίας καὶ ἐπωφελοῦς τοῖς αὐτοῖς σεβασμίοις οἴκοις ἀνακυπτούσης λυσιτελὴς εἴη τούτοις ἡ πρᾶσις τοῦ τοιούτου πράγματος ἢ ὑποθήκη ἢ ἀνταλλαγὴ ἢ διηνεκὴς ἐμφύτευσις, τουτέστιν ἐπειδὰν τὰ τιμήματα τοῦ πιπρασκομένου πράγματος εἰς διελύτωσιν[3] χρεῶν, οὐχ[4] ἁπλῶς οὐδ' ὡς ἔτυχε συστάντων, ἀλλ' ἐκ διαδοχῶν τινων ἤτοι κληρονομιῶν ἢ ἐξ αἰτιῶν ἀναγκαίων καὶ χρειωδῶν ἑνὶ τῶν προδηλωθέντων σεβασμίων οἴκων ἐπικειμένων, ἢ καὶ εἰς πράγματος αὐτοῖς[5] ἑτέρου χρειωδεστέρου τε καὶ ἀναγκαιοτέρου κτῆσιν καὶ ἀγορασίαν μέλλοι προχωρεῖν, ἢ καὶ εἰς ἀνανέωσιν ἤτοι ἐπιμέλειαν τοῦ αὐτοῦ οἴκου κατεπείγουσαν καὶ μακρᾶς ἀναβολῆς οὐκ ἀνεχομένην δαπανᾶσθαι· τῶν αὐτῶν αἰτιῶν καὶ ἐπὶ τοῖς δανείσμασι καὶ ταῖς ἐπ' αὐτοῖς ὑποθήκαις τῆς κωλύσεως ἐξῃρημένων. τὰ δὲ τῆς ἀνταλλαγῆς, ὅταν ἐπὶ χρειωδεστέρῳ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἀναγκαιοτέρῳ καὶ πρόσοδον ἀξίαν καὶ οὐκ ἐλάττονα τοῦ διδομένου πράγματος ἑνὶ τῶν αὐτῶν σεβασμίων οἴκων περιποιεῖν δυναμένῳ ἐπιζητεῖται· τὰ δὲ τῆς ἐμφυτεύσεως, ἡνίκα ἡ τῆς προσόδου μηδαμῶς ἀπομειοῖτο ποσότης ἢ καὶ ἄπορον εἴη παντελῶς τὸ διδόμενον· ἐπὶ γὰρ τοῖς τοιούτοις πράγμασι τοῖς μηδὲν μὲν κέρδος δι' ἀπορίαν προσφέρουσι, ζημίαν δὲ προστριβομένοις οὐδὲ δωρεὰς τοῖς αὐτοῖς οἴκοις ἢ ἐκχωρήσεις ἀπαγορεύομεν.
2 [6]Τὸ δὲ γινόμενον οὐκ ἄλλως ἰσχύει, εἰ μὴ μία τῶν εἰρημένων αἰτιῶν ἐν ὑπομνήμασι φανερωθῇ, ἐν μὲν Βυζαντίῳ παρὰ τῷ μαγιστροκήνσῳ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις παρὰ τοῖς ἐκδίκοις, προκειμένων τῶν ἁγίων γραφῶν, καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν παρόντων τῶν οἰκονόμων καὶ τῶν ἐνδημούντων κληρικῶν, ἐπὶ δὲ τῶν μοναστηρίων δεῖ παρεῖναι τοὺς ἡγουμένους καὶ τοὺς ἄλλους μοναχούς, ἐπὶ δὲ τῶν πτωχείων τοῦ διοικητοῦ καὶ τῶν ὑπουργούντων καὶ τῶν πτωχῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ξενώνων τοῦ διοικητοῦ καὶ τῶν εὑρισκομένων πάντων ὑπουργῶν τῆς διοικήσεως καὶ ὁμοίως ἐπὶ τῶν ὀρφανοτροφείων, ὥστε κρατεῖν τὸ τοῖς πλείοσιν ἀρέσκον· συναινοῦντος καὶ τοῦ ἐπισκόπου τῶν τόπων, ἐν οἷς τοῦτο σύνηθες ἐπιγίνε-
2a σθαι. Μὴ δυναμένου τοῦ μαγιστροκήνσου ἢ τοῦ ἐκδίκου παραιτεῖσθαι καταλαμβάνειν τὸν σεβάσμιον οἶκον, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη συνίσταται πρᾶξις, ἀζημίως καὶ ἐκδικούντων[7] αὐτήν. ὑπόκεινται γὰρ ἐκ παραβασίας ποινῇ χρυσίου λιτρῶν κ'.
2b Καὶ μετὰ ταῦτα γίνεται συμβόλαια μνημονεύοντα τῶν αἰτιῶν καὶ τῆς τῶν ὑπομνημάτων πράξεως καὶ τῆς προσηγορίας τῶν παραγενομένων καὶ παρ'
3 ᾧ συνέστη. Εἰ δέ τι τῶν εἰρημένων παροφθείη, ὁ μὲν δανειστὴς καὶ ὁ ἀγοραστὴς ἐκπίπτει τοῦ πράγματος καὶ τοῦ χρέους καὶ τῶν τιμῶν· ὁ δὲ λαβὼν εἰς ἀνταλλαγὴν καὶ οὗπερ ἔδωκε καὶ οὗπερ ἔλαβεν ἐκπίπτει· ὁ δὲ εἰς ἐμφύτευσιν ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ζωὴν λαβὼν ἢ δωρεὰν ἢ ἐκχώρησιν ἀπηγορευμένην ἀναδίδωσιν ὅπερ εἴληφε καὶ ποσότητα

(1) c. 17 *pr.* § 1 *extant in Nomoc.: indices* § 2 . . 5 *dedimus ad Const.* (2) *desideratur enumeratio venerabilium domuum, ad quam infra remittimur* (προδηλωθέντων) *quamque Const. indicat his verbis:* αἱ δὲ ἄλλαι ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια καὶ ξενοδοχεῖα καὶ ὀρφανοτροφεῖα τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ τῆς περιοικίδος αὐτῆς καὶ τὰ ὑπὸ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς ἢ τῶν παρ' αὐτοῦ χειροτονουμένων μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐξ ἐκείνων χειροτονουμένων (*ceterae vero ecclesiae et monasteria et xenodochia et orphanotrophia eiusdem urbis et regionis ipsius et quae sunt sub ordinatione archiepiscopi eius vel metropolitarum ab eo ordinatorum vel eorum qui a metropolitis ordinati sunt*) (3) διάλυσιν *Hercher* (4) *sic Nomoc.*[m], οὐχ ὡς *Nomoc.*[d] (5) αὐταῖς *Nomoc.*[m], αὐτοὺς *Nomoc.*[d] (6) = *Const.* (7) ἐκτιθέντων *Zachariae.*

17 *Imp. Anastasius A.* Sancimus ea, quae de sacrosancta magna ecclesia huius regiae urbis (sub qua etiam sacrosanctas domos comprehendi convenit, quarum et res et diariorum quae dicuntur ceterarumque expensarum dispensationem in se ipsa recepit) definita sunt valueruntque, manere iis inconcussa et illaesa omnimodo custodita. firma sint etiam omnia privilegia, quae eidem magnae ecclesiae et sedi huius regiae urbis in quodcumque tempus vel quoquo modo competiverunt et debentur.
1 Sancimus omnem rerum immobilium vel civilium annonarum quae religiosis domibus competunt vel competent alienationem cessare, quocumque modo fiat vel adgrediatur vel excogitari possit, nisi forte propter aliquam necessitatem utilitatemque, quae isdem religiosis domibus emerserit, prosit iis venditio talis rei vel hypotheca vel permutatio, id est si pretium rei venditae cedat in solutionem debitorum non eorum, quae simpliciter et prout incidit existant, sed quae ex successionibus sive hereditatibus vel ex necessariis utilibusque causis supra dictarum venerabilium domorum cui incumbant, vel etiam in adquisitionem emptionemque alius rei, quae utilior iis et magis necessaria sit, vel etiam in renovationem vel curam ipsius domus instantem quaeque magnam dilationem non permittat: isdem causis in vetito aere alieno contrahendo et hypothecis pro eo dandis exceptis: permutatio vero, si itidem de re agatur, quae utilior et magis necessaria sit reditumque convenientem nec minorem rei alienatae alicui venerabilium domorum comparare possit: emphyteusis vero, cum reditus quantitas nullo modo deminuatur, vel etiam quod datur omnino sterile sit. huiusmodi enim rerum, quae nullum lucrum propter sterilitatem produnt, sed damnum tribuunt, nec donationem vel alienationem isdem domibus in-
2 terdicimus. Quod vero factum erit, non aliter valeat, nisi una dictarum causarum in actis manifestetur, Byzantii quidem apud magistrum census, in provinciis autem apud defensores, propositis sanctis evangeliis et pro ecclesiis quidem adhibitis oeconomis et clericis qui ibi morantur, pro monasteriis vero praepositi aliique monachi adesse debent, pro ptochiis administratores et omnes qui inveniuntur administrationis ministri et similiter pro orphanotrophiis, ut quod maiori parti placuerit id obtineat: consentiente etiam episcopo locorum, in quibus
2a hoc fieri moris fuerit. Nec poterit magister census aut defensor recusare ad venerabilem domum se conferre, in qua tale negotium fit, quin etiam gratis eam defendent (id excipient?). subiacent enim, si id non observaverint, poenae XX auri
2b librarum. Et postea fiunt instrumenta, quae commemorant causas et actorum confectionem et nomina tam eorum qui interfuerint quam eius apud
3 quem gesta fuerint. Quod si quid eorum, quae dicta sunt, praetermissum fuerit, creditor et emptor rem et debitum et pretium amittit: is vero, qui permutationem contraxit, tam quod dedit quam quod accepit amittit: qui emphyteusis titulo in tempus vitae suae vel donationis alienationisve titulo accepit, reddit quod accepit et alterum tantum eius,

[illegible]

17 Idem A. Demostheni pp. [illegible] nemini [illegible] donatae [illegible] ad [illegible] quae [illegible] ad [illegible] fuerint [illegible] nullam [illegible] actionem relinquendam ad earum recipiendo pretio vel tenore exigendo, pro quo [illegible] sunt [illegible] ad restitutionem earum 1 modis omnibus [illegible] autem vel conflata sunt vel fuerint vel alio modo immutata vel dispersa, nihilo minus vel ad ipsa corpora vel ad pretia eorum

[illegible] solita 1 [illegible] Sed et si in redemptionem [illegible] res relictae [illegible] eorum exactionem 2 [illegible] Et nobis quidem [illegible] tempora [illegible] huiusmodi actionem [illegible] sed ne videamur in infinitum hanc extendere, [illegible] vitae hominum tempus eligimus et non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi [illegible] annorum curricula excesserint: tunc enim tantummodo huiuscemodi exactionem evanes- 3 cere [illegible]. Sive itaque memoratis religiosissimis locis vel civitatibus hereditas sive legatum sive fideicommissum fuerit relictum, vel donatio vel venditio processerit in quibuscumque rebus mobilibus vel immobilibus vel se moventibus, sive pro redemptione captivorum quaedam fuerint derelicta vel donata, sit

(1) inscriptionem petivimus ex Nov. [illegible], qua laudantur duae [illegible] constitutiones, quarum altera numerum [illegible] Constantinopolitanae [illegible] Nov. [illegible]), altera certum reditum [illegible] (2) index [illegible] ( ) vel in ptochotrophium vel in ipsos pauperes [illegible] vel brephotrophium vel tochotrophium vel in ipsos pauperes C, vel in ipsos pauperes [illegible] vel in ptochotrophium) R (4) sic R, quam cumque aliam causam q. p. i subnixam ... introducendo C (5) index c. 20 = B 5, 1, 9: breviorem indicem exhibet Const.: οὔτε κατὰ θεῖον τύπον οὔτε κατὰ πρόσταξιν των ἀρχόντων ἔξεστι μετάγειν στρατιωτικὰς σιτήσεις εἰς εὐαγεῖς οἴκους ἢ κληρικούς (id est: neque ex sacra forma neque ex iussione praefectorum militares annonas ad venerabiles domus vel clericos transferre licet) (5*) σωμάτων Zachariae (6) sic C cum Graecis, nulla eis actione relinquenda R (7) causis confirmant Graeci, sed vasis scribendum cum edd. (8) D. III (?) k. Nov. Decio vc. cons. suppl.

1 quanti est quod datum fuerit. Quae dicta sunt [illegible] in eis rebus quae ecclesiarum [illegible] sunt. Si qua [illegible] vasa sacra, quae sufficiant ad [illegible] et [illegible] panumque

18 Idem A. [illegible] magnae ecclesiae Constantinopolitanae [illegible] adsignat, ut funera Constantinopoli gratis fiant etiam usque ad novos muros et Blachernas: Sycae enim 1 pars urbis sunt. Adversus violatores statuit poenam quinquaginta librarum auri.

20 Idem A. Neque ex sacra forma vel praefecti vel cuiuslibet iudicis iussu militaris annona ad venerabiles domus vel clericos vel monasteria transferatur, cum corpora iam numeris deficiant.

eorum paene perpetua vindicatio et ad annos centum
secundum quod dictum est extendatur, nulla alia
exceptione temporis inhibenda. sive contra primas
personas sive contra heredes vel successores earum
4 (1) moveatur. In his autem omnibus casibus non
solum personales actiones damus, sed etiam in rem
et hypothecariam secundum nostrae tenorem consti-
tutionis [1], quae legatariis et [2] hypothecarias donavit,
et supra dictis omnibus unum tantummodo termi-
num vitae suae imponimus, id est centum metas an-
5 (2) norum. Haec autem omnia observari sanci-
mus in iis casibus, qui vel postea fuerint nati vel
iam [3] in iudicium deducti sunt. *D. v k. April. Lam-
padio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

24 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς*] . . . . . [4] *Πάντων τῶν ἐκ-
κλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ διαφερόντως τῶν προσ-
ηκόντων τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς εὐδαίμο-
νος ταύτης πόλεως τῇ ἡμετέρᾳ καὶ πάντων μητρί,
ἥ τις κεφάλαιόν ἐστι τῶν ἄλλων ἁπασῶν, ποιούμενοι πρό-
νοιαν θεσπίζομεν παροικικῷ μὲν δικαίῳ μηδεμίαν τοῦ
λοιποῦ γίνεσθαι ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἔκδοσιν,
ἀλλ' ἀναιρεῖσθαι τὸ μηδενὶ νόμῳ γνωριζόμενον ὄνομα.
1 Τὰ μέντοι λοιπὰ συναλλάγματα, ὅσα ἐφεῖται τοῖς
θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης μεγά-
λης ἐκκλησίας ποιεῖν, ἐξεῖναι αὐτοῖς τίθεσθαι, πρὸς
οὓς ἂν δοκιμάσωσι, δίχα τῶν ἐνδοξοτάτων ἢ μεγαλο-
πρεπεστάτων ἐμπράκτων ἀρχόντων ταύτης τῆς βασι-
λίδος πόλεως· πρὸς γὰρ τούτους κατ' οὐδένα τρόπον
ποιεῖσθαι αὐτοὺς οἱανδήποτε ἔκδοσιν ἀκινήτων πραγμά-
των, ἀλλὰ μηδὲ [5] ἄλλου παρεντιθεμένου προσώπου ἐπὶ
περιγραφῇ τῆς θείας ἡμῶν διατυπώσεως συγχωροῦ-
μεν, εἴτε τινὰ οἰκειότητα οὗτος ἔχει πρὸς τὸν ἄρχοντα
τὸν ἐπὶ τῇ ἐξουσίᾳ τελοῦντα, εἴτε δίχα παλαιᾶς οἰ-
κειότητος νεωστὶ παρ' αὐτοῦ πρὸς τοῦτο παρείληπται.
2 Γινωσκόντων μὲν αὐτῶν τῶν θεοφιλεστάτων οἰ-
κονόμων, ὡς, εἴ τι παρ' αὐτὰ γένοιτο, τὴν τοῦ ἐκ-
δικουμένου πράγματος διατίμησιν οἴκοθεν αὐτοὶ κατα-
θεῖναι συναχθήσονται τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ.
τῶν δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην ἔκληψιν χωρούντων ἐνδο-
ξοτάτων μεγαλοπρεπεστάτων ἐμπράκτων ἀρχόντων,
ὡς, εἰ καὶ πᾶσι περινενοημένοις λαθεῖν σπεύσαιεν [6]
τρόποις καὶ πρόσωπα τοιαῦτα παρενθεῖεν, ἅπερ οἴον-
ται λήσειν μέχρι παντός, ὅτιπερ ἑαυτοῖς τὸ πρᾶγμα
πράττουσιν, ὅμως μετὰ ταῦτα διαφαινομένης τῆς ἀλη-
θείας ἀκυρωθήσεται μὲν παντελῶς τὸ συνάλλαγμα,
ποινῆς δὲ χάριν καὶ αὐτοὶ τὴν τοῦ πράγματος κατα-
θήσουσι τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ διατίμησιν.*
3 [7] *Εἰ δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον πείσει ἢ ἀνάγ-
κάσει περιελθεῖν εἰς αὐτὸν ἐκκλησιαστικὸν πρᾶγμα,
καὶ τὸ πραχθὲν ἄκυρον καὶ τὸ δοθὲν ὑπὲρ τού-
του εἰς πρόσωπον τῆς ἐκκλησίας ἀποδίδοται αὐτῇ
καὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ὑπόκειται ποινῇ κ' χρυ-
σίου λιτρῶν αὐτὸς καὶ ὁ τὸ πρᾶγμα δούς, καὶ ὁ
λαβὼν ἐπὶ τὸ παρασκευάσαι γενέσθαι τὸ συνάλ-
λαγμα τὸ δοθὲν αὐτῷ διπλοῦν δίδωσι, καὶ πάντα
4 προσκυροῦνται τῇ ἐκκλησίᾳ. Περαιτέρω τῶν κ'
5 ἐτῶν ἀκίνητον τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ μισθοῦται. Μό-
νοις εὐπόροις δεῖ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐμφυτεύειν
διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς οὐσίας, καὶ μὴ πε-
ραιτέρω αὐτοῦ τοῦ ἐμφυτευομένου καὶ δύο ἑξῆς
κληρονόμων, καὶ μὴ κουφίζειν πλέον τοῦ ἕκτου
μέρους τοῦ σωζομένου κανόνος ἐν τῷ καιρῷ τῆς
6 ἐκδόσεως. Εἰ δὲ βλάψει τὸ πρᾶγμα, ἐνισταμένου
τοῦ χρόνου ἐξωθεῖται [8] καὶ τὴν ζημίαν ἀποθερα-
7 πεύει. Εἰ δὲ ῥαθυμήσῃ ὁ οἰκονόμος ἢ ἀπόροις
8 (25) ἐκδῷ, ἐπιγινώσκει τὴν βλάβην. Οἱ χαρτουλά-
ριοι τῆς ἐκκλησίας τῆς μεγάλης οὔτε διὰ μέσου
προσώπου δύνανται λαβεῖν ἀκίνητον αὐτῆς κατὰ
9 μίσθωσιν ἢ ἐμφύτευσιν ἢ ἕτερον τρόπον. Γίνον-
ται οἱ χαρτουλάριοι ἡγουμένου λιβέλλου καὶ φέ-
ροντος ὑπογραφὴν τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ οἰκο-
10 νόμου. Καὶ ἐὰν τις αὐτῶν φανῇ κλέπτων ἢ
παραδιδοὺς ἢ ἄλλως ἀνεπιτήδειος, ἔξεστι τῷ
πατριάρχῃ καὶ τοῖς οἰκονόμοις ἐκβάλλειν αὐτὸν
11 τοῦ καταλόγου. Γίνονται δὲ εἰς σκρίνιον τῆς
Ἀνατολῆς χαρτουλάριοι ιε', εἰς τὸ Ἀσιανῆς ις', εἰς
τὸ Πόντου ιε', εἰς τὸ ἐνοίκιον [9] ιε', εἰς τὸ Θρᾴκης
η', εἰς τὸ τοῦ Ἀντιόχου ς', εἰς τὸ τοῦ Καλοπο-
δίου ς', εἰς τὸ τοῦ ἀναλώματος ι', εἰς τὸ τῶν
12 ληγάτων θ'. Καὶ λαμβάνουσι λόγῳ συνηθειῶν
ἐπὶ μὲν τοῖς ἐμφυτευτικοῖς συμβολαίοις πεντη-
κοστάς, ἐπὶ δὲ τοῖς μισθωτικοῖς καὶ λοιποῖς συν-
13 αλλάγμασιν ἑκατοστήν. Εἰ δὲ ὑπὲρ τὸν εἰρημέ-
νον ἀριθμὸν γένηται χαρτουλάριος, ἐκπίπτει καὶ*

(1) 6, 43, 1 (2) fideicommissariis *ins. dett.* (3) iam *R*, alias *C* (4) *c.* 24 *pr.* § 1. 2 *extant in Nomoc.* (5) *sic Zachariae,* μή τις *Nomoc.* (6) σπεύσαιεν ἐν *Nomoc.* (7) *indices* §§ 3—15 *dedi ex Const.* (8) *vox corrupta: requiritur* ἐξελαύνεται (9) Ἐνοικίων *Zachariae*

24 *Idem A. Omnibus rebus ecclesiasticis prospi-
cientes et praecipue iis, quae competunt sacrosanc-
tae magnae ecclesiae huius felicis urbis nostrae om-
niumque matri, quae caput est reliquarum omnium,
vetamus ullam de cetero rerum ecclesiasticarum
concessionem colonario iure fieri, sed tolli nomen
1 legibus incognitum. Reliquos vero contractus,
quaecunque inire religiosissimis episcopis eiusdem
sacrosanctae magnae ecclesiae permissum est, licere eis
componere cum quibus visum erit, praeter nobilissimos
et magnificentissimos huius regiae urbis praefectos
in potestate positos. ad quos eos nullo modo alie-
nare permittimus neque alia persona interposita ad
circumscriptionem sacrae nostrae sanctionis, sive ei
necessitudo aliqua sit cum praefecto in potestate
posito sive sine vetere necessitudine nunc ab eo ad
2 hoc adhibitus sit. Sciant igitur religiosissimi
oeconomi, si adversus ea quid fiet, se cogi, ut aesti-
mationem rei evincendae ex proprio sacrosanctae
ecclesiae refundant: nobilissimi vero et magnificen-
tissimi praefecti in potestate positi, qui ad eiusmodi
elocationem progressi fuerint, etsi omnibus artibus
excogitatis id obtegere enisi fuerint et tales personas
interposuerint, quas ipsis rem egisse semper in oc-
culto fore credant, veritate postea explorata infir-
mari omnino contractum, ipsos autem in modum
poenae sacrosanctae magnae ecclesiae rei aestima-
3 tionem praestaturos esse. Quod si alio modo
persuadendo vel vi efficiet, ut ad se res ecclesiastica
perveniat, et quod gestum est irritum est et quod
eo nomine datum est alicui eorum qui ad eccle-
siam pertinent, ecclesiae restituitur et praeterea poe-
nae XX auri librarum subiacet tam ipse quam qui
rem dedit: et qui accepit, ut contractum fieri cu-
raret, duplum eius quod datum est praestat, eaque
4 omnia ad ecclesiam perveniunt. Ultra XX annos
5 res soli ab ecclesia non locantur. Locupletibus
solis res ecclesiasticae in emphyteusin dandae sunt
propter restitutionem pristini status, nec ultra ipsum
cui datur et duos deinceps heredes, nec remitti
amplius sexta parte eius canonis, qui tempore lo-
6 cationis receptus est. Quod si rem deteriorem
fecerit, intra tempus locationis expellitur et dam-
7 num resarcit. Oeconomus vero si neglegens
fuerit vel inopibus locaverit, damnum restituit.
8 Chartularii magnae ecclesiae nec per interposi-
tam personam rem eius immobilem conductionis vel
emphyteusis titulo aliove modo accipere possunt.
9 Chartularii fiunt praevio libello, cui subscrip-
10 tum est a patriarcha et oeconomo. Et si quis eorum
fur vel proditor vel aliam ob causam minus idoneus
visus erit, licet patriarchae et oeconomis catalogo eum
11 eximere. In scrinio Orientis fiunt chartularii XV,
Asiano XVI, Ponti XV, domestico XV, Thraciae VIII,
Antiochi VI, Calopodii VI, largitionum X, legato-
12 rum VIII. Et accipiunt titulo consuetudinum
pro emphyteuticis quidem instrumentis quinquagesi-
mas, pro conductionum et reliquis contractibus cen-
13 tesimam. Quod si supra memoratum numerum
chartularius fit, eicitur et solvit ecclesiae XV libras et*

δίδωσι τῇ ἐκκλησίᾳ ιε' λίτρας, καὶ ὁ ποιήσας
14 αὐτὸν κ'. Μετὰ ζητήσεως ἀκριβοῦς οἱ οἰκονόμοι λογιζέσθωσαν γνώμῃ τοῦ πατριάρχου τὴν γινομένην δαπάνην τοῖς ἐμφυτευταῖς καὶ μισθωταῖς καὶ διοικηταῖς, ἑκάστου μὲν οἰκονόμου ζητοῦντος τὰ τῆς ὑφ' ἑαυτὸν διοικήσεως, τῶν δὲ λοιπῶν κατὰ πρόσταξιν ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου τοῖς λογισμοῖς ὑπογραφόντων[1] τὸ 'ἀνέγνων'· καὶ τὸ χωρὶς τοιαύτης παρατηρήσεως λογιζόμενον οἴκο-
15 θεν οἱ οἰκονόμοι διδόασιν. Τῆς δὲ λογιζομένης δαπάνης καὶ τῶν εἰσκομιζομένων χρημάτων λαμβάνουσιν οἱ χαρτουλάριοι ἑκατοστάς· ὁ δὲ πλέον λαμβάνων καὶ τῆς ὑπουργίας τοῦ χαρτουλαρίου καὶ τῆς ἱερατικῆς ἀξίας ἐκπίπτει παραχρῆμα.
16 [2] Κἀκεῖνο δὲ θεσπίζομεν, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοφιλεστάτους[3] οἰκονόμους τούς τε νῦν ὄντας καὶ κατὰ καιρὸν ἐσομένους κατὰ μῆνα ἤ τοίγε μήκιστον κατὰ δύο μῆνας ποιεῖσθαι τοὺς λογισμοὺς πρὸς τοὺς ἀρκαρίους τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας, εἰδότας ὡς, εἰ τοῦτο καταρραθυμήσειαν, κινδύνου πειραθήσονται. [a. 530]

25 (26) [4] Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Ἐπειδήπερ ἐν πολλαῖς ἤδη διαθήκαις εὕρομεν τοιαύτας ἐνστάσεις, καθ' ἃς ἢ ἐξ ὁλοκλήρου τις ἔγραψε τὸν δεσπότην ἡμῶν Χριστὸν κληρονόμον, μὴ προσθεὶς εὐκτήριον οἶκον μηδένα, ἢ αὐτὸν τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ ἡμισείας ἢ ἐξ ἑτέρων ἀνίσων μερῶν, ἕτερον δέ τινα ἐξ ἡμισείας, ἢ ἄλλης μοίρας (ἤδη γὰρ πλείοσι διαθήκαις κατὰ τοῦτον γενομέναις τὸν τρόπον ἐνετύχομεν καὶ πολλὴν ἀδηλίαν ἐντεῦθεν οὖσαν κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὁρῶμεν νόμους), καὶ τοῦτο ἐπανορθούμενοι θεσπίζομεν, εἰ μὲν τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν γράψειέ τις κληρονόμον ἢ ἐξ ὁλοκλήρου ἢ ἐκ μέρους, ἄντικρυς δοκεῖν τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν ἢ τὴν κώμην ἢ τὸ χωρίον, ἐφ' ἧς καθέστηκεν ὁ τελευτήσας, ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν ἐνίστασθαι κληρονόμον καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἔνστασιν ἀπαιτεῖσθαι παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων αὐτῆς οἰκονόμων, ἢ εἰς τὸ μέρος καθ' ὅσον κληρονόμος γραφῇ αὐτοῦ τούτου κρατοῦντος, εἰ καὶ ληγάτον ἢ fideicommisson καταλειφθείη· καὶ ταῦτα διαφέρειν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, ἐφ' ᾧτε εἰς πτωχῶν ἀποτροφὴν
1 αὐτὰ προχωρεῖν. Εἰ δὲ ἑνὸς τῶν ἁγίων ἀρχαγγέλων ἐμνήσθη ἢ τῶν προσκυνητῶν μαρτύρων, μὴ ποιησάμενος οἴκου μνείαν (τοῦτο ὅπερ ἴσμεν παρά τινος διατυπωθὲν καίτοι τῶν ἐπιφανῶν γεγονότος καὶ τῇ περὶ νόμους καὶ λόγους ἐνευδοκιμηκότος παιδείᾳ), εἰ μὲν ἔστι κατὰ τὴν πόλιν ἐκείνην ἢ τὴν ἐνορίαν αὐτῆς εὐκτήριος οἶκος εἰς τιμὴν ἐκείνου τοῦ σεβασμιωτάτου ἀρχαγγέλου ἢ τοῦ ἁγιωτάτου μάρτυρος, αὐτὸν δοκεῖν γεγράφθαι κληρονόμον· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν ἢ τὴν ἐνορίαν τοιοῦτος οἶκος, τηνικαῦτα τοὺς κατὰ τὴν μητρόπολιν σεβασμίους οἴκους. καὶ εἰ κατ' αὐτὴν γοῦν εὑρεθείη τοιοῦτός τις οἶκος, ἐκείνῳ δοκεῖν τὸν κλῆρον ἢ τὸ πρεσβεῖον ἢ τὸ fideicommisson καταλελεῖφθαι· εἰ δὲ μηδὲ ἐκεῖσε φανείη τοιοῦτός τις οἶκος ὤν, αὖθις τὰς κατὰ τόπον ἁγιωτάτας ἐκκλησίας
2 καὶ τοῦτο λαμβάνειν. Δηλονότι ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἅπαντες οἱ λοιποὶ δικαίως παραχωροῦσιν οἶκοι, πλὴν εἰ μὴ γένοιτο πρόδηλος ὁ τελευτήσας ἕτερον μέντοι ἐνθυμηθεὶς ὄνομα προσθεῖναι, ἕτερον δὲ εἰπών· διὰ τὸ καί τι τοιοῦτον ἡμᾶς γνόντας κατά τινα διαθήκην ἐπὶ τοῦ Πόντου γενέσθαι κἀκεῖσε πάλιν τὸ ἀληθὲς ἀντὶ τοῦ γεγραμμένου παρασκευάσαι κρατῆσαι.
3 Εἰ μέντοι ὁ μὲν διαθέμενος ῥητὸν μὴ θείη τόπον, εὑρεθείη δὲ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἢ τῇ περιοικίδι εὐκτήρια πολλὰ καθεστῶτα, εἰ μὲν ἔν τινι τούτων συχνῶς ὁ τελευτήσας ἐφοίτα καί τινα πρὸς αὐτὸ μείζονα εἶχε προσπάθειαν, ἐκείνῳ δοκεῖν καταλελεῖ-
4 φθαι τὸ πρεσβεῖον· Εἰ δὲ οὐδὲν τοιοῦτο εὑρίσκοιτο, μᾶλλον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐνδεεστέρῳ οἴκῳ καὶ δεομένῳ βοηθείας δοκεῖν τὸ τοιοῦτο καταλελεῖφθαι πρεσβεῖον ἤτοι τὴν κληρονομίαν. *D. XIII[5] k. Nov. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [a. 530.]

(1) *sic Zachariae cum Nomoc.* 10, 1. ὑπογράφοντος *Const.* (2) § 16 *extat in Nomoc.* (3) φιλεστάτους *Nomoc.*
(4) c. 25 *extat in Coll.* (5) XV *scr.* (*cf.* 1, 3, 45)

14 *qui eum fecit XX. Diligenti inquisitione oeconomi ex sententia patriarchi computent impensam, quae ab emphyteutis conductoribus administratoribus infertur, ut unusquisque inquirat ea quae pertinent ad dioecesin ipsi commissam, reliqui vero ex dispositione scripta patriarchae rationibus subscribant 'lectum': et quod absque tali observatione computatum erit, ex propria substantia oeconomi re-*
15 *fundunt. Impensae autem computatae et pecuniarum illatarum chartularii centesimas accipiunt. qui vero plus ceperit, statim tam ab officio chartularii quam a clericatus dignitate removetur.*
16 *Illud etiam sancimus, ut ipsi quoque religiosissimi oeconomi qui nunc sunt quique postea erunt singulis mensibus aut ad summum binis mensibus rationes reddant arcariis sacrosanctae magnae ecclesiae, scientes se periclitaturos, si id neglexerint.*

25 *Idem A. Iuliano pp. Quoniam in multis testamentis invenimus tales institutiones, quibus vel ex asse quis dominum nostrum Christum heredem scripsit nulla aede sacra adiecta, vel eundem dominum nostrum Iesum Christum ex dimidia aliave qua inaequali parte, alium vero quemlibet ex semisse vel alia parte (iam enim in plura testamenta hoc modo facta incidimus et multa exinde incerta facta esse secundum antiquas leges vidimus) hoc quoque emendantes sancimus, si quidem dominum nostrum Iesum Christum heredem quis scripserit vel ex asse vel ex parte, directis verbis videri sacrosanctam ecclesiam ipsius civitatis vel vici vel agri, in quo defunctus morabatur, heredem institutam eamque hereditatem ex asse a religiosissimis eiusdem oeconomis exigi vel ex parte pro qua heres scripta est: idem valeat et si legatum vel fideicommissum relictum fuerit: eaque ad sacrosanctas ecclesias pertineant, ut in*
1 *pauperum alimoniam cedant. Sin autem sanctorum archangelorum vel venerandorum martyrum quem nominaverit nec mentionem fecerit domus (id quod scimus a quodam scriptum illustri loco nato legumque et scribendi doctrinae non experte), si quidem in illa civitate vel eius territorio extat oratorium in honorem illius reverentissimi archangeli vel sanctissimi martyris, id videri heredem scriptum esse: sin autem non extat in ipsa civitate territoriove eiusmodi domus, tunc venerabiles quae in metropoli erunt domus. ac si in ea eiusmodi domus inventa erit, illi videri hereditatem vel legatum vel fideicommissum relictum: si vero ne illic quidem eiusmodi domus invenitur, rursus sacrosanctae loci*
2 *ecclesiae et hoc capiant. Sacrosanctis videlicet ecclesiis reliquae domus omnes cedunt, nisi manifestum est defunctum aliud nomen inserere voluisse, aliud pronuntiasse: nam et tale quid quodam testamento in Ponto factum esse novimus ibique rursus veram voluntatem pro scriptis valere iussimus.*
3 *Si vero testator certum locum non nominavit, inveniuntur autem in illa civitate territoriove plura oratoria, si quidem in uno eorum defunctus adsidue versabatur et maiorem pro eo adfectionem habebat,*
4 *illi videri legatum relictum. Sin nihil eiusmodi invenitur, eorum qui eiusdem denominationis sunt tenuiori et magis auxilio indigenti potius tale legatum vel hereditatem relictam videri.*

III.

DE EPISCOPIS ET CLERICIS ET ORPHANOTROPHIS ET BREPHOTROPHIIS ET XENODOCHIIS ET ASCETERIIS ET MONACHIS ET PRIVILEGIO EORUM ET CASTRENSI PECULIO ET DE REDIMENDIS CAPTIVIS ET DE NUPTIIS CLERICORUM VETITIS SEU PERMISSIS.

1 [1]*Imp. Constantius A. clericis salutem dicit* Iuxta sanctionem, quam dudum meruistis [2], et vos et mancipia vestra nullus novis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis. praeterea neque hospites suscipietis. *D. VI k. Sept. Placido et Romulo conss.* [a. 343]

2 [3]*Idem A.*[4] *Felici episcopo* Omnis a clericis indebitae conventionis iniuria et iniquae exactionis
repellatur improbitas nullaque conventio sit circa eos
munerum sordidorum. et cum negotiatores ad aliquam praestationem competentem vocantur, ab his universis istiusmodi strepitus conquiescat. si quid enim
vel parsimonia vel provisione vel mercatura, honestati
tamen conscia, congesserint, in usum pauperum atque
egentium ministrari oportet aut id, quod ex eorundem ergasteriis vel tabernis conquiri potuerit et col-
1 ligi, collectum id religionis aestiment lucrum. Verum
etiam hominibus eorundem, qui operam in mercimoniis habent, divi principis, id est nostri genitoris,
statuta multimoda observatione caverunt, ut idem
2 clerici privilegiis pluribus [5] redundarent. Itaque
extraordinariorum a praedictis necessitas atque om-
3 nis molestia conquiescat. Ad parangariarum quoque praestationem non vocentur nec eorundem fa-
4 cultates atque substantiae. Omnibus clericis huiusmodi praerogativa succurrat, ut coniugia clericorum
ac liberi quoque et ministeria, id est mares pariter
ac feminae, eorumque etiam filii immunes semper [6]
ab huiusmodi muneribus perseverent. *D. VIII id. Dec. Mediolano. Lecta V k. Ian. apud acta Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss.* [a. 357]

3 [7]*Idem A.*[8] *ad Taurum pp.* De his clericis, qui praedia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena iuga nequaquam statuet excusare, sed etiam pro his, quae ab ipsis possidentur [9], eosdem ad pensitanda fiscalia perurgueri [10]. universos namque clericos possessores dumtaxat provinciales pensitationes fiscalium translationesque faciendas recognoscere iubemus. *Data epistula prid. k. Iul. Mediolano Constantio A. X et Iuliano C. III conss.* [a. 360]

4 [11]*Idem A.*[12] *ad Taurum pp.* Officiales [13] rationales [14], si exhibitione cursus seu primipili necessitate
neglecta, interversa etiam ratione fiscali ad clericatus honorem putaverint transeundum, ad priorem
1 condicionem retrahantur. Si vero obnoxii ratiociniis vel necessitatibus non sint, sub notione iudicum officiis consentientibus, si id probabilis vitae
studium postularit, transferantur nec cessionem me-
2 tuant facultatum. Quod si clandestinis artibus
putaverint inrependum, duas concedant liberis aut,
si proles defuerit, propinquis e propria substantia portiones tertiam sibimet retenturi: si vero propinquorum necessitudo defuerit, geminae portiones officiis in quibus militant relinquantur, portione tertia tantummodo retenta. *D. IIII k. Sept. Tauro et Florentio conss.* [a. 361]

5 [15]*Imp. Iovianus A. Secundo pp.* Si quis non dicam rapere, sed attemptare tantum matrimonii iungendi causa sacratissimas virgines [16] ausus fuerit, capitali poena [17] ferietur. *D. XI k. Mart. Antiochiae Ioviano A. et Varroniano conss.* [a. 364]

6 [18]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Cataphronium* Presbyteros diaconos subdiaconos atque exorcistas et lectores, ostiarios etiam [19] personalium munerum expertes esse praecipimus. *D. III non. Mart. Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [a. 377]

7 [20]*Pars actorum habitorum in sacro consistorio apud imperatores Gratianum Valentinianum et Theodosium consulatu Syagrii et Eucherii virorum clarissimorum die IIII*[21] *k. Iul. Constantinopoli.* [22]*Imp. Theodosius A. dixit:* Nec honore nec legibus episcopus ad testimonium flagitatur. *Item dixit:* episcopum ad testimonium dicendum admitti non decet: nam et persona oneratur [23] et dignitas sacerdotis excepta confunditur. [a. 381]

8 [24]*Idem AAA. Paulino praefecto Augustali* Presbyteri citra iniuriam quaestionis testimonium dicant,
ita tamen, ut falsa non simulent. ceteri vero clerici, qui eorum gradum vel ordinem sequuntur, si
ad testimonium dicendum petiti fuerint, prout leges
1 praecipiunt, audiantur. Salva tamen sit litigatoribus falsi actio, si forte presbyteri, qui sub nomine superioris loci testimonium dicere citra aliquam corporalem iniuriam sunt praecepti, hoc ipso, quod nihil metuant, vera suppresserint. multo magis etenim poena sunt digni, quibus cum plurimum honoris [25] per nostram iussionem delatum est, occulto inveniuntur in crimine. *D. VIII k. Aug. Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

9 [26]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Nulla nisi emensis sexaginta annis secundum praeceptum apostoli ad diaconissarum consortium transferatur. *D. XI k. Iul. Mediolano Valentiniano A. IIII et Neoterio conss.* [a. 390]

10 [27]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Theodoro pp.*
Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in ecclesias catholicas inruens, sacerdotibus et ministris
vel ipso cultu [28] locoque aliquid importet iniuriae,
quod geritur, a provinciae rectoribus animadvertatur.
1 Atque ita provinciae moderator sacerdotum et
catholicae ecclesiae ministrorum, loci quoque ipsius
et divini cultus iniuriam capitali in convictos sive
confessos reos sententia noverit vindicandum nec expectet, ut episcopus iniuriae propriae ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi [29] gloriam dereliquit:
sitque cunctis laudabile factas atroces sacerdotibus
aut ministris iniurias veluti publicum crimen perse-
2 qui ac de talibus reis ultionem mereri. Quod si
multitudo violenta civilis apparitionis exsecutione et adminiculo ordinum possessorumve non potuerit praesentari [30], quod se armis aut locorum difficultate tueatur, praesides provinciarum etiam militari auxilio per publicas litteras appetito competentem vindictam tali excessui imponere non morentur. *D. VI*[31] *k. Mai. Mediolano Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [a. 398]

11 [32]*Idem AA. Eutychiano pp.* Ecclesiis, quae in possessionibus, ut adsolet, diversorum, vicis etiam vel quibuslibet locis sunt constitutae, clerici non ex alia possessione vel vico, sed ex eo, ubi ecclesiam esse constiterit, [33]ordinentur, ut propriae capitationis onus ac sarcinam recognoscant: ita ut pro magni-

(1) = *Th.* 16, 2, 8 (2) meruisse perhibemini *Th.* (3) = *Th.* 16, 2, 14 (4) et Iulianus C. *ins. Th.* (5) compluribus *Th.* (6) a censibus et separati *ins. Th.* (7) = *Th.* 16, 2, 15 (8) et C. *ins. Th.* (9) etiam his quae ipsi possident *Th.* (10) *sic Th.*, perurguere *libri* (11) = Th. 8, 4, 7 (12) idem a. *R Th.*, impp. (impp. *om. S*) constantinus et constans aa. *SC, quod pertinet ad annos* 337—340 (13) beneficiarii vel officiales *Th.* (14) rationales *R Th.* (*ubi tamen emendatum est* rationalis), *om. C:* *οἱ ταξεῶται ἢ οἱ καθολικιανοί Const.* (15) = *Th.* 9, 25, 2 (16) vel viduas volentes vel invitas *ins. Th.* (17) sententia *Th.* (18) = *Th.* 16, 2, 24 (19) et omnes perinde qui primi sunt *ins. Th.* (20) = *Th.* 11, 39, 8 (21) IIII *PC*, III *Th.* (22) in consistorio *ins. Th.* (23) dehonoratur *Th.* (24) = *Th.* 11, 39, 10 (25) honoris *om. Th.* (26) = *Th.* 16, 2, 27 (27) = *Th.* 16, 2, 31 *Sirmond.* 14 (28) *sic scripsi cum Graecis*, ipso culto *Gregorii M. epistula* 13, 45, in ipso culto *PCR Ambr.*, ipso cultui *Th.*, ipsi cultui *Sirm.* (29) solam *ins. Th. Sirm.* (30) praesentari *M*[r] *Ambr. Th. Sirm.*, flagitari *PCRM*[t] (31) VI *Greg. epist. PL*, VII *Th.*, VIII *Ambr.* (32) = Th. 16, 2, 33: *iunge* 1, 3, 12; 1, 4, 6. 7; 7, 62, 29 *Th.* 16, 2, 32 (33) catenus *ins. Th.*

tudine vel celebritate uniuscuiusque vici ecclesiis certus iudicio episcopi clericorum numerus ordinetur. *D. VI k. Aug. Mnizo Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

12 [1]*Idem AA. Eutychiano pp.* Si quis curialis clericus fuerit ordinatus nec statim conventione praemissa pristinae condicioni reddatur, is vigore et sollertia indicantium ad pristinam sortem velut manu mox iniecta revocetur. clericis enim ulterius legem[2] prodesse non patimur, quae cessione patrimonii subsecuta decuriones clericos esse non vetabat. *D. VI k. Aug. Mnizo Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

13 [3]*Idem AA. Sapidiano vicario Africae*[4] Si ecclesiae venerabilis privilegia cuiusquam fuerint vel temeritate violata vel dissimulatione neglecta, commissum quinque librarum auri condemnatione plectetur. *D. VII k. Iul. Brixiae Theodoro cons.* [*a.* 399]

14 [5]*Idem AA. Hadriano pp.* Quicumque residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco et nomine detrusus, si aliquid vel contra custodiam vel contra quietem publicam moliri fuerit deprehensus rursusque sacerdotium petere, a quo videtur expulsus, procul ab ea urbe, quam conturbavit[6], centum milibus vitam agat. nec nostra adeat secreta nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis careat: defensoribus etiam eorum indignationem subituris. *D. prid. non. Febr. Ravenna Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

15 [7]*Idem AA. Studio pu.* Conventicula illicita[8] extra ecclesiam in privatis aedibus celebrari prohibemus, proscriptionis domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos nova ac tumultuosa conventicula[9] extra ecclesiam celebrantes susceperit. *D. IIII*[10] *k. Sept. Constantinopoli Honorio A. VI et Aristaeneto conss.* [*a.* 404]

16 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Quisquis censibus fuerit adnotatus, invito agri domino ab omni temperet clericatu, adeo ut etiam, si in eo vico, in quo noscitur mansitare, clericus fuerit, sub hac lege religiosum adsumat sacerdotium, ut et capitationis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur et ruralibus obsequiis quo maluerit subrogato fungatur, ea scilicet immunitate indulta, quae certae capitationis venerandis ecclesiis relaxatur: nullo contra hanc legem valituro rescripto[11]. *D. prid. k. Mart. Honorio A. VIII et Theodosio A. III conss.*[12] [*a.* 409]

17 [13]*Idem AA. Monaxio pp.* Placet nostrae clementiae, ut nihil commune clerici cum publicis actibus[14] vel ad curiam pertinentibus, cuius corpori non
1 sunt adnexi[15], habeant. Praeterea eis, qui parabalanin[16] vocantur, neque ad quodlibet publicum spectaculum neque ad curiae locum neque ad iudicium accedendi licentiam permittimus, nisi forte singuli ob causas proprias et necessitates iudicem adierint aliquem lite pulsantes vel ab alio ipsi pulsati vel in communi totius corporis causa syndico ordinato: sub ea definitione, ut, si quis eorum haec violaverit et brevibus parabalanin eximatur et competenti supplicio subiugetur nec umquam ad eandem sollicitudinem revertatur. *D. III*[17] *k. Oct. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

18 [18]*Idem AA. Monaxio pp.* Parabalanin, qui ad curanda debilium aegra corpora deputantur, sescentos constitui praecipimus, ita ut pro arbitrio[19] viri reverentissimi antistitis Alexandrinae urbis de his, qui ante fuerant et qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam, sescenti parabalanin ad huiusmodi sollicitudinem eligantur, exceptis videlicet ho-
·1 noratis et curialibus. Si quis autem ex his naturali sorte fuerit absumptus, alter in eius locum pro voluntate eiusdem sacerdotis exceptis honoratis et curialibus subrogetur, ita ut hi sescenti viri reverentissimi sacerdotis praeceptis ac dispositionibus obsecundent et sub eius cura consistant: reliquis, quae dudum latae legis[20] forma complectitur, super his parabalanin vel de spectaculis vel de iudiciis ceterisque sicut iam statutum est custodiendis. *D. III non. Febr. Constantinopoli Honorio XII et Theodosio VIII AA. conss.* [*a.* 418]

19 [21]*Idem AA. Palladio pp.* Eum, qui probabilem saeculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiae appellationis non decet. quicumque igitur cuiuscumque gradus sacerdotio fulciuntur vel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant: hac eis tantum facultate concessa, ut matres filias atque germanas intra domorum suarum saepta contineant: in his enim nihil saevi criminis aestimari foedus naturale
1 permittit. Illas etiam[22] non relinqui castitatis hortatur adfectio, quae ante sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium: neque enim clericis incompetenter adiunctae sunt, quae dignos sacerdotio viros sui conversatione fecerunt. *D. VIII id. Mai. Ravenna Theodosio A. VIIII et Constantio III conss.* [*a.* 420]

20 [23]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Taurum pp.*[24] Si quis[25] presbyter aut diaconus aut diaconissa aut subdiaconus vel cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus aut mulier, quae solitariae vitae dedita est, nullo condito testamento decesserit nec ei parentes utriusque sexus vel liberi vel si qui agnationis cognationisve iure iunguntur vel uxor extiterit, bona, quae ad eum vel ad eam[26] pertinuerint, sacrosanctae ecclesiae vel monasterio, cui fuerat destinatus aut destinata[27], omnifariam socientur.
1 Exceptis his facultatibus, quas forte censibus adscripti vel iuri patronatus subiecti vel curiali condicioni obnoxii clerici vel monachi cuiuscumque sexus relinquunt: nec enim iustum est bona seu peculia, quae aut patrono legibus debentur aut domino possessionis, cui quis eorum fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latae constitutionis[28] sub certa forma pertinere noscuntur, ab ecclesiis vel monasteriis[29] detineri: actionibus videlicet competenter[30] sacrosanctis ecclesiis vel monasteriis[29] reservatis, si quis forte praedictis condicionibus obnoxius aut ex gestis negotiis aut ex quibuslibet aliis ecclesiasticis actibus[31] obligatus obierit. *D. XVIII k. Ian. Ariobindo et Aspare conss.* [*a.* 434]

21 [32]*Idem AA. Thomae pp.* Ad similitudinem tam episcoporum orthodoxae fidei quam presbyteri et diaconi ii, qui[33] honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiae muneribus satisfacere non vetentur. *D. V k. Mart. Constantinopoli Eudoxio et Dioscoro conss.* [*a.* 442]

22 *Idem AA. Florentio pp.* Si qua per calum-

---

(1) = *Th.* 9, 45, 3: *iunge* 1, 3, 11 *et quae ibi laudantur* (2) *Th.* 12, 1, 121 (3) = *Th.* 16, 2, 34 (4) Africae *Th.*, *om. libri* (5) = *Th.* 16, 2, 35 (6) infecit *Th.* (7) = *Th.* 16, 2, 37 (8) conventiculam illicitam *libri contra Paratitla ad Const.* 1, 1 (9) novam ac tumultuosam conventiculam *libri contra Th. et Nomoc.* (10) IIII *Th.*, III *P* (11) valituro rescripto *dett. cum Nomoc.*, val. umquam rescr. *P*, umquam val. rescr. *CR* (12) *libri diem solum habent, consules restituit Contius fidei dubiae* (13) = *Th.* 16, 2, 42 (14) *sic Th.*, actionibus *libri* (15) cuius c. n. s. adnexi *om. Th.* (16) *sic libri boni hic et infra cum Const.*, parabalani *Th. constanter* (17) III *Th.*, VIII *P* (18) = *Th.* 16, 2, 43 (19) *sic dett. cum Th.*, per arbitrium *CR* (20) *c.* 17 *h.* t. (21) = *Th.* 16, 2, 44 (22) etiam *Th. cum Graecis*, enim *libri* (23) = *Th.* 5, 3, 1 (24) et patricium *addit Th.* (25) episcopus aut *ins. Th.* (26) vel ad eam *om. Th.*, ad *om. Ambr. M* (27) aut destinata *om. Th.* (28) *Th.* 5, 2, 1 (29) vel monasteriis *om. Th.* (30) *sic RTh.*, competentibus *PC* (31) actibus *Th.*, actionibus *libri* (32) = 10, 32, 60 (33) *compilatores nescio an scribere voluerint* tam episcopi o. f. quam presbyteri et diaconi ad similitudinem eorum qui: *nam de illustribus cautum iam fuerat anno* 436 (*Th.* 12, 1, 187); *verba tamen loci gemini traditam lectionem tueri videntur*

niam postulatio super criminalibus causis apud competentem iudicem deposita exhibitionis causa fuerit sacrosanctae religionis antistitis, triginta pondo auri condemnatione publicis calculis inferenda ut per-
1 cellatur, praecipimus. Quin etiam omnia privilegia, quae sacrosanctis ecclesiis confugarum aut clericorum, decanorum vel aliorum ecclesiasticorum causa legibus sunt praestita, intacta atque illibata servari.
2 Praeterea iubemus, ut omnes clerici atque monachi, qui de suis civitatibus ad hanc almam urbem ecclesiastici negotii vel religionis causa proficiscuntur, litteris episcopi, cui unusquisque[1] iter faciens obsequitur, muniti adveniant: scituri quod, si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt, quod non clerici vel monachi esse putabuntur. *D. III id. Febr. Constantinopoli Valentiniano A. VI*[2] *et Nomo conss.* [*a.* 445]

23 [3]*Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Palladio pp.* Quoniam venerabilis recordationis Flavianus huius almae urbis episcopus cum[4] venerabili synodo[5] innumerabilium paene sacerdotum, qui Chalcedone convenerunt, tanto ac tali decoratus est testimonio, ut Eutyches, qui contra senserat, cum sceleratis dictis suis ab omnibus uno ore damnaretur, aboleatur quidem Eutychetis damnosa memoria, Flaviani autem laudabilis recordatio reveletur. *D. Constantinopoli pridie nonas Iulias Sporacio cons.*[6] [*a.* 452]

24 *Idem AA. Palladio pp.* Id, quod pauperibus testamento vel codicillis relinquitur, non ut incertis personis relictum[7] evanescat, sed modis omnibus ratum firmumque consistat. *D. VIII k. Mai. Anthemio cons.* [*a.* 455]

25 [8]*Imp. Marcianus A. Constantino pp.* Cum clericis in iudicium vocatis pateat episcopalis audientia, volentibus tamen actoribus, si actor disceptationem sanctissimi archiepiscopi noluerit experiri, eminentissimae tuae sedis examen contra catholicos sub viro reverentissimo archiepiscopo huius urbis clericos constitutos vel contra reverentissimum oeconomum tam de ipsius quam de ecclesiasticis negotiis sibimet noverit expetendum neque in ullo[9] alio foro vel apud quemquam alterum iudicem eosdem clericos litibus irretire et civilibus vel criminalibus negotiis temptet
1 innectere. Memorati autem reverentissimi clerici orthodoxarum ecclesiarum, quae sub viro religioso[10] antistite huius inclitae[11] urbis sunt, in causa, in qua vel ipsi vel procuratores, quos pro se dederint, sententiarum[12] auctoritate pulsantur, exsecutoribus, per quos coeperint conveniri, fideiussorem sacratissimae huius urbis ecclesiae oeconomum vel defensorem praebeant, qui usque ad quinquaginta libras auri
1a fideiussor existat. Ipse vero reverentissimus oeconomus almae huius urbis ecclesiae lite pulsatus fideiussorem pro se non praebeat, utpote qui et aliorum clericorum fideiussor futurus est, sed fidei suae
1b committatur. Quod si lis diversorum (excepto reverentissimo oeconomo) clericorum, quae agitanda sit, memoratam summam videtur excedere, clericus lite pulsatus det exsecutori pro residua quantitate cautionem suam: cui nullum tamen insertum erit iusiurandum, quia ecclesiasticis regulis et canone a beatissimis episcopis antiquitus instituto clerici iurare
2 prohibentur. Statuimus autem, ut exsecutoribus idem reverentissimus oeconomus vel alii diversi clerici sub beatissimo archiepiscopo huius splendidissimae civitatis sententiarum tuarum auctoritate commoniti solidos duos tantummodo dent pro commonitione sua et pro institutione procuratoris, si per eum
3 voluerint litigare. Quod circa alios quoque diversos apparitores eminentiae tuae in his, quae ex consuetudine praebentur officio, observari in causis praedictorum clericorum iubemus, ut litis sumptus vel expensae a clericis pauciores humanioresve praestentur. *D.* . . . .[13] [a. 456?]

26 *Imp. Leo A. Viviano*[14] *pp.* Decernimus, ut posthac neque monachi aut quicumque alius cuiuslibet status aut fortunae in aedes publicas vel in quaecumque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem et sanctorum martyrum reliquias illicite inferre conentur vel occupare audeant ea, quae vel ad publicas causas vel ad populi oblectamenta constructa sunt. cum enim religiosae aedes non desunt, possunt ibi, consultis prius ut oportet religiosissimis episcopis, reliquias martyrum non quorundam usurpatione, sed arbitrio reverentissimorum antistitum collocare. ideo patientiam et modestiam suam, quam leges nostrae et publica disciplina et ipsorum monachorum nomen exposcit, studiose unusquisque tam monachus quam cuiuslibet alterius professionis retineat et perpetuo observare procuret. *D. XV k. Oct. Patricio cons.* [*a.* 459]

27 *Idem A. Erythrio pp.* Quisquis emensis militiae suae stipendiis expletisque officiis sive muneribus, quae cuicumque condicioni aut consuetudine vel lege debebat, ad consortium se contulerit clericorum et inter ministros verae orthodoxae fidei maluerit et elegerit numerari, nullius prorsus sententiae acerbitate revocetur nec a dei templis quibus se consecravit inopportunis intentionibus abstrahatur, sed isdem beatissimis ministeriis securus permaneat et quietus, ad quae post longi laboris lassitudinem ob reliquae vitae requiem consilio meliore protractus est: his actionibus, si quae contra eum eiusque patrimonium legitima intentione competunt, pro iuris ordine responsurus: exceptis primipilaribus, quos praeceptis tui culminis et publicis utilitatibus in perpetuum esse subiectos sacratissimae constitutionis statuta sanxerunt. *D. prid. non. Mart. Constantinopoli Leone A. III cons.* [*a.* 466]

28 *Idem A. Nicostrato pp.* Nulli licere decernimus, si[15] testamento heres sit institutus seu ab intestato succedat seu fideicommissarius vel legatarius inveniatur, dispositionem pii testatoris infringere vel improba mente violare, adserendo incertum esse legatum vel fideicommissum, quod redemptioni relinquitur captivorum, sed modis omnibus exactum pro voluntate testatoris piae rei negotio[16] proficere.
1 Et si quidem testator significaverit, per quem desiderat redemptionem fieri captivorum, is qui specialiter designatus est legati seu fideicommissi habeat exigendi licentiam et pro sua conscientia[17] votum adimpleat testatoris. sin autem persona non designata testator absolute tantummodo summam legati vel fideicommissi taxaverit, quae debeat memoratae causae proficere, vir reverentissimus episcopus illius civitatis, ex qua testator oritur, habeat facultatem exigendi, quod huius rei gratia fuerit derelictum, pium defuncti propositum sine ulla cunctatione ut
2 convenit impleturus. Cum autem vir religiosissimus episcopus huiusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus, statim gestis intervenientibus earum quantitatem et tempus quo eas susceperit apud rectorem provinciae publicare debebit. post unius vero anni spatium et numerum captivorum et data pro his pretia eum manifestare praecipimus, ut per omnia impleantur tam[18] piae deficientium voluntates: ita tamen, ut religiosissimi antistites gratis et sine ullo dispendio praedicta gesta conficiant, ne humanitatis obtentu relictae pecuniae iudiciorum dis-

(1) eorum *ins. P* (2) valentiniano III *traditur* (3) = *conc. Chalced.* (*Mansi* 7, 499) (4) cum *confirmant Graeci: in scr.* (5) venerabili (—lis *R*) synodi *libri* (6) sporacio vc. et qui fuerit nuntiatus conss. *Chalc., ex quo subscriptio restituta est* (7) legatum *P* (8) *iungenda videtur* 1, 4, 13 (9) neque in nullo *M*, quod in ullo *P*, neque ullo *C*, qui nullo *R* (10) reverentissimo *P* (11) almae *P* (12) tuarum *ins.* $L^b M$ (13) *in* 1, 4, 13 *subscribitur* d. VIII ... april. varane et iohanne conss. (14) viviano *R*, bebiano *S*, iuliano *C* (15) si M^a *cum Graecis*, sive CRM^b (16) *sic* R^b *cum Graecis*, negotium *C*, *inc.* R^a (17) sua conscientia M^b *cum Graecis*, sua scientia *C*, scientia *R*, qua scientia M^a (18) tam *om. M cum Graecis*

3 pendiis erogentur. Quod si testator, qui huiusmodi legatum vel fideicommissum non designata persona reliquit, barbarae sit nationis et de eius patria aliqua emerserit ambiguitas, vir reverentissimus episcopus civitatis eius, in qua idem testator defunctus est, itidem [1] habeat legati seu fideicommissi petitionem defuncti propositum modis omnibus impleturus.
4 Quod si in vico vel in territorio testator mortem obierit, illius civitatis vir reverentissimus episcopus exactionem habebit, sub qua [2] vicus vel territorium
5 esse dignoscitur. Et ne pium defunctorum propositum improba fraudatorum calliditate celetur, quidquid pro huiusmodi causa a testatore relictum fuerit, universi, qui id quocumque modo cognoverint, vel in viri clarissimi rectoris provinciae vel in urbis episcopi notitiam deferendi habeant liberam facultatem: nec delatoris nomen suspicionemque formident, cum fides atque industria eorum tam laude quam honestate non careat ac pariter pietate, cum veritatem in publicas aures lucemque deduxerint. *D. XV k. Sept. Constantinopoli Anthemio II cons.* [*a.* 468]

29 [3]*Αὐτοκράτορες Λέων καὶ Ἀνθέμιος ΑΑ. Ζήνωνι στρατηγῷ.* *Οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις διατρίβοντες μὴ ἐχέτωσαν ἐξουσίαν ἐξιέναι τῶν μοναστηρίων ἢ καὶ ἐν τῇ Ἀντιοχέων ἢ καὶ ἐν ἑτέραις πόλεσιν ἀναστρέφεσθαι, ὑπεξαιρουμένων μόνων τῶν καλουμένων ἀποκρισιαρίων, οἷς ἄδειαν παρέχομεν ἐθέλουσι [4] διὰ*
1 *μόνας ἀναγκαίας ἀποκρίσεις εἰσιέναι. Καὶ οὗτοι δὲ αὐτοὶ οἱ ποιούμενοι τὰς εἰσόδους φυλαττέσθωσαν περὶ θρησκείας ἢ δόγματος διαλέγεσθαι, ἢ συμβουλαῖς τισι πρὸς στάσιν ἢ ταραχὴν ὁρώσαις τὰς ἁπλουστέρας ψυχὰς τοῦ δήμου παρατρέπειν· γινώσκοντες, ὡς ἀμελοῦντες τῶν προστεταγμένων παρὰ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας τῇ τῶν νόμων ὑποβληθήσονται αὐστηρίᾳ. D. k. Iun. Constantinopoli Leone A. IIII [5] et Probiano conss.* [*a.* 471]

30 (31) *Idem AA.* [6] *Armasio pp.* Si quemquem vel in hac urbe regia vel in ceteris provinciis, quae toto orbe diffusae sunt, ad episcopatus gradum provehi deo auctore contigerit, puris hominum mentibus nuda electionis conscientia [7] sincero omnium iudicio
1 proferatur. Nemo gradum sacerdotii pretii venalitate mercetur: qualiter quisque mereatur, non quan-
2 tum dare sufficiat aestimetur. Profecto enim quis locus tutus et quae causa esse poterit excusata, si veneranda dei templa pecuniis expugnantur? quem murum integritati aut vallum fidei providebimus, si auri sacra fames penetralia veneranda proserpit? quid denique cautum esse poterit aut securum, si
3 sanctitas incorrupta corrumpitur? Cesset altaribus imminere profanus ardor avaritiae et a sacris adytis repellatur piaculare flagitium. ita castus et humilis nostris temporibus eligatur episcopus, ut, locorum quocumque pervenerit, omnia vitae propriae integri-
4 tate purificet. Non pretio, sed precibus ordinetur antistes. tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quaeratur cogendus, rogatus recedat, invitatus
5 effugiat. Sola illi suffragetur necessitas excusandi. profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus, cum sane quisquis hanc sanctam et venerandam antistitis sedem pecuniae interventu subiisse aut si quis, ut alterum ordinaret vel eligeret, aliquid accepisse detegitur, ad instar publici criminis et laesae maiestatis accusatione proposita a gradu sa-
6 cerdotii retrahatur. Nec hoc solum deinceps honore privari, sed perpetuae quoque infamiae damnari decernimus, ut eos, quos facinus par coinquinat et aequat, utrosque similis poena comitetur. *D. VIII id. Mart. Constantinopoli Zenone et Marciano conss.* [8] [*a.* 469]

31 (32) *Idem AA.* [9] *Dioscoro pp.* Orphanotrophos huius inclitae urbis nulla subtilitate iuris obsistente eorum quidem qui pupilli sunt quasi tutores, adulescentium vero quasi curatores sine ullo fideiussionis gravamine in emergentibus causis tam in iudicio quam extra iudicium, ut opus exegerit, ad similitudinem tutoris et curatoris personas et negotia eorum, si qua possint habere, defendere ac vindicare iubemus: ita videlicet, ut praesentibus publicis personis, id est tabulariis, aut intervenientibus gestis in hac quidem inclita urbe apud virum perfectissimum magistrum census, in provinciis vero apud moderatores earum vel defensores locorum res eorum eis tradantur, a quibus sunt custodiendae: ut, si quas earundem rerum propter fenus forsitan vel aliam urguentem causam vel eo quod servari non possunt alienare [10] perspexerint, prius habita aestimatione licebit eis alienationis inire contractum, ut pretia eorum [11] quae exinde colliguntur, ab isdem personis custodiantur.
1 Huiusmodi autem pium atque religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere convenit, ut minime ratiociniis tutelaribus seu curationibus [12] obnoxii sint. grave enim atque iniquum est callidis quorundam, si ita contigerit, machinationibus eos vexari, qui propter timorem dei a parentibus atque substantiis destitutos minores sustentare ac velut paterna adfectione educare festinant. *D. k. Iun.* [13] *Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

32 (33) *Idem AA. Erythrio pp.* Omnes, qui ubicumque [14] sunt vel posthac fuerint orthodoxae fidei sacerdotes et clerici, cuiuscumque gradus sunt, monachi quoque in causis civilibus ex nullius penitus maioris minorisve sententia iudicis ad extranea iudicia pertrahantur aut provinciam vel locum aut regionem quam habitant exire cogantur. nullus eorum ecclesias vel monasteria propria, quae religionis intuitu habitant, relinquere miserabili necessitate iubeatur, sed apud suos iudices ordinarios, hoc est provinciarum rectores, locis quibus degunt et ecclesiarum ministeriis obsecundant [15], omnium [16] contra se agentium suscipiant actiones, ut his saltem horis atque temporibus, quibus religiosos viros a turbulenta observatione praetorii vacare contigerit cumque eos ad tempus petitorum intentio calumniosa laxaverit, ad sua se monasteria et venerabiles ecclesias conferentes sapienti animo, precatione sollicita faciliusque de proximo sacrosanctis altaribus obsecundent in suis
1 laribus et domiciliis constituti. In hac autem regia urbe si quando cuiuscumque rei causa episcopos vel presbyteros ceterosque clericos, qui sacrosanctis ecclesiis obsequuntur, sive monachos ex aliis quibuscumque provinciis contigerit reperiri, quos tamen in litem quisquam vocare voluerit, in nullo alio sit licitum memoratos cuiquam pulsare iudicio, nisi in tuae sublimitatis dumtaxat examine, ubi eis

(1) et idem *C*, idem *R* (2) qua *R cum Graecis*, quo *C* (3) c. 29, *quod extat in Coll. B, huic loco restituta est auctoritate Const.: numerum* 29 *confirmant Paratitla ad Const.* 1, 1 (*p.* 1242) *et libri plerique Nomoc.* 11, 4, *cum alii habeant* κε′. *temporis quidem ratione habita c.* 29 *et* 30 *transponi debent: videamus tamen, ne error sit compilatorum, qui consulatum Zenonis et Marciani* (c. 30) *confuderint cum consulatu Marciani* (c. 31 ... 34) (4) *sic* τὰς πόλεις *ins. B.* (5) v *libri* (6) a. *libri* (7) *sic dett. cum Graecis*, scientia *PCR* (8) *ne muta: cf. not.* 3 (9) a. *libri* (10) alienari debere *scr.* (11) earum *scr.* (12) curatoriis *Mommsen cum Const.* (13) Ian. *scr.* (14) *sic L*, ubique *PCR* (15) obsecundent *libri* (16) *sic M cum Graecis*, omniumque *PCR*

29 *Impp. Leo et Anthemius AA. Zenoni duci. Iis, qui in monasteriis degunt, non liceat monasteriis egredi vel etiam in Antiochena aliisve civitatibus versari: exceptis solis aprocrisiariis qui vocantur, quibus licentiam damus, si velint, propter*
1 *necessarias tamen apocrises intrandi. Atque hi ipsi qui ingrediuntur caveant, ne de religioso cultu vel dogmate disputent vel consiliis quae ad seditionem vel tumultum tendant simpliciores populi animos pervertant, cum sciant, si nostrae pietatis iussa praetermiserint, legum severitati se subici.*

et beatitudinis honor debitus reservetur et oratorum ad-
2 fluens in defensionibus copia large praestetur. Praeterea cum in provinciis ex eius qui regit provinciam fuerint sententia vel interlocutione conventi sive illi sacerdotes seu cuiuscumque gradus clerici sive monachi habeantur, dummodo approbentur orthodoxi, qui in propriis causis contractibusve pulsantur non alios quam ecclesiae propriae defensores seu quos oeconomos appellant fideiussores[1] praebeant, ne, dum exsecutoris pertinax et avara protervitas extraneos fideiussores flagitat, multiplex innoxiae paupertati infligatur[2] incom-
3 modum. In hac autem regia urbe inventi ex quacumque provincia venientes, cum in tuae amplitudinis iudicio. quod eis solum delegavimus, lite pulsati fuerint, reverentissimi orthodoxae fidei sacerdotes certe oeconomi aut ecclesiae defensores seu clerici in causis civilibus suis sive ecclesiasticis nulla praebendi fideiussoris molestentur iniuria, sed aut vicariis fideiussionibus contradantur, quas tamen stipulationum sollemnis cautela vallaverit[3], aut cautionibus et professioni propriae ac facultatum suarum obligationibus com-
4 mittantur. Hoc nihilo minus observando, ut in causis ecclesiasticis nullum alium conveniri fas sit nisi eum, quem dispensatorem pauperum, id est oeconomum ecclesiae, episcopi tractatus elegerit (hunc enim sine dubio a sacerdote convenit ordinari): quem tamen conventum defensoris ecclesiae fidei committi
5 praecipimus. [4]Exsecutoribus in minoribus quidem iudiciis omnibus in ipsa conventione sacerdotum seu clericorum non amplius quam unum semissem aut sperantibus aut etiam audentibus accipere. si vero apparitor tuae magnitudinis ex sententia tuae sedis amplissimae in provincia degentes eos monuerit, iubemus non amplius eum quam duos solidos sportularum nomine percipere. in hac vero urbe magnifica idem apparitor tuae magnitudinis uno aureo sportularum gratia a provincialibus clericis contentus sit, quantaelibet summae qui conventus fuerit
6 exponatur obnoxius. Praeterea nullus exsecutor vexare contumeliis clericos ullos, nullis impulsionibus molestare, nullis exprobrare conviciis aut corporalibus iniuriis fatigare conetur: his, qui huiusmodi aliquid adgressi fuerint, post amissionem cinguli et patrimonii ultima protinus animadversione plectendis.
7 Privilegiis sane singulis quibuscumque sacrosanctis ecclesiis orthodoxae fidei, xenodochiis sive ptochiis tam generaliter quam specialiter attributis perpetuo reservandis, nullis eas earumque sacerdotes aut clericos cuiuslibet gradus aut monachos vel ptochos aut xenodochos orthodoxae fidei deputatos extraordinariis muneribus praecipimus praegravari. eas enim sarcinas oneris, quas plerisque personis diversa ratione remittimus, imponi beatissimis viris nostro
8 saeculo inconveniens esse iudicamus. Praeterea ne cui temeritas sua lucrativa concedatur et ut[5] impudens calumniantium refrenetur audacia, iubemus, quotiens ii, qui sacerdotes seu clericos seu monachos ceterosque superius designatos vel in tuae magnitudinis examine vel in provinciali iudicio proposita actione convenerint, si causa cognita convicti fuerint sine iusta eos et legitima petitione pulsasse, omnes eis legitimas expensas sumptusque, quos ab exordio coeptae controversiae ipsorum vitio tolerasse eos constiterit, redhibere cogantur, ut hac saltem censurae iustissimae formidine revocati improbis adsidue conflictationibus occupati adquiescant se iam[6] sopitis clamoribus iurgiorum magistra deinceps necessitate retinere. *Datum Constantinopoli pridie nonas April. Marciano cons.* [*a.* 472]

33 (34) *Idem AA. Erythrio pp.* Sacrosanctae orthodoxae fidei episcopi atque presbyteri, diaconi quoque, qui semel probatis moribus integritate castissima ad hunc gradum meruerint pervenire, ea, quaecumque in eodem clericatus gradu locoque viventes adquirere et habere potuerint, etiamsi in patris avique aut proavi potestate constituti sunt et adhuc superstites habentur, tamquam bona propria vindicent: de his, si quando eis libitum fuerit, testandi vel donandi vel quolibet alio titulo alienandi libera facultate concessa, ut ea bona quoquo tempore numquam fratribus vel sororibus aut ex his genitis conferantur, sed ad eorum filios posteros et quoscumque extraneos heredes perveniant nec a patribus avis aut proavis, sed ab ipsorum liberis tamquam praecipua vindicentur, certe his procedant[7], quibus ipsi id peculium vel inter vivos alienatione habita vel mortis tempore ultima et vere[8] cognita voluntate concesserint. *D. prid. non. April. Marciano cons.* [*a.* 472]

34 (35) *Idem AA. Dioscoro pp.* Omnia privilegia, quae a retro principibus aut a nostra serenitate vel iudiciariis dispositionibus aut liberalitatibus pro singulis quibuscumque temporibus vel consuetudine sive circa ius metatorum sive in aliis quibuslibet rebus praestita sunt orphanotrophio sive asceteriis vel ecclesiis aut ptochiis seu xenodochiis aut monasteriis atque ceteris hominibus etiam ac rebus iuris eorum ad curam Niconis viri religiosissimi presbyteri et orphanotrophi vel ad eos, qui post eum loco eius successerint, pertinentibus ad similitudinem Zotici beatissimae memoriae, qui prius huiusmodi pietatis officium invenisse dicitur, per hanc pragmaticam sanctionem firma illibataque in perpetuum custodiri decernimus. valde etenim hoc videtur esse necessarium, cum exinde sustentatio vel educatio orphanis atque egenis et usibus ecclesiasticis vel ptochiis vel
1 asceteriis comparetur. Domus etiam aliasque res superius nominatas ad curam memorati viri pertinentes vel postmodum quolibet modo ad eius sollicitudinem vel qui post eum ad eiusdem orphanotrophii curam vocati fuerint perventuras ad instar maioris venerabilis ecclesiae huius inclitae urbis omnibus privilegiis, quae eadem sancta ecclesia[9] vel nunc adipiscitur vel postea merebitur, perpetuo potiri pietatis intuitu decernimus. *D. x k. Ian. Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

35 (36) [10][*Αὐτοκράτωρ Ζήνων A.*] . . . . . *Πᾶσαν πόλιν εἴτε ἀνανεωθεῖσαν κατὰ τοὺς προλαβόντας χρόνους εἴτε οὐκ οὖσαν μὲν πρότερον, διὰ δὲ βασιλικῆς φιλοτιμίας ἀποδειχθεῖσαν πόλιν*[11] *ἔχειν ἐκ παντὸς τρόπου ἀχώριστον καὶ ἴδιον τὸν ἐπιμελησόμενον τῶν κατ' αὐτὴν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐπίσκοπον θεσπίζομεν· μηδενὶ παντάπασιν οὔσης ἀδείας δι' οἱουδήποτε τρόπου, μηδὲ*[12] *μὴν διὰ θείας βασιλικῆς κελεύσεως ἀφαιρεῖσθαι πόλιν οἱανδήποτε τοῦ τῆς ἰδιαζούσης ἐπισκοπῆς ἢ καὶ τῆς ἀφορισθείσης αὐτῇ περιοικίδος ἢ ἄλλου τινὸς δικαίου καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος*

(1) fideiussores R^a *cum Graecis*, idoneos fid. *P*, et idoneos fid. *C*, fid. idoneos R^b (2) affligatur *libri* (3) *verba* quas ... vallaverit *fortasse cum Graecis post sequens* propriae *collocanda sunt* (4) *ante* § 5 *secundum Graecos talia fere exciderunt:* exsecutores non orthodoxi episcopum vel clericum non conveniant. ac ne initio quidem haeretici exsecutores fiant. quod si haereticus militaverit et episcopum vel clericum cuiuslibet gradus convenerit, capite plectatur. orthodoxis (5) et ut *edd. cum Graecis*, sed PR^a, sed ut CR^b (6) se iam *R*, iam *PC* (7) lucro cedent *Ambr.* (8) iuri *Ambr.* (9) *sic* M^b, ad eandem sanctam ecclesiam CRM^a (10) *c.* 35 *extat in Nomoc.* 1, 20, *pr.* § 1 *in Nomoc.* 1, 2: *inscriptio restituta est ex c.* 36 (11) *οὖσαν ... πόλιν Nomoc.* 1, 2, *οὖσα πρότερον διὰ β. φ. ἀπεδείχθη πόλις Nomoc.* 1, 20 (12) *μήτε Nomoc.*

35 *Imp. Zeno A. Omnes civitates, sive eae renovatae sunt anteriori tempore sive antea civitates non fuerunt, sed per imperiale beneficium eo promotae sunt, omnimodo peculiarem propriumque episcopum habere sancimus, qui rerum ecclesiasticarum in ea curam gerat: nemini igitur liceat per quemcumque modum, ne per sacram quidem imperialem iussionem, quamlibet civitatem peculiari episcopatu vel territorio quod ei definitum est aliove quo iure privare et pro ea parte vel etiam in qua alia re aliis*

ἢ καὶ ἄλλως ὁπωσδήποτε πόλεσιν ἑτέραις ὑποτελῆ
1 ποιεῖν. Τοῦ δὲ[1] παρὰ ταῦτα ποιοῦντος καὶ ποιεῖν[2] πειρωμένου ἢ τῶν ἤδη ἀνανεωθεισῶν πόλεων ἢ καὶ τῶν πολισθέντων τόπων ἢ μετὰ ταῦτα τυχὸν ἀνανεουμένων ἢ πολιζομένων τὸ τῆς ἰδιαζούσης ἐπισκοπῆς ἀφαιρεῖσθαι δίκαιον ἢ ἄλλο τι παραιρεῖσθαι τῶν παρασχεθέντων ἢ καὶ παρασχεθησομένων αὐταῖς προνομίων μὴ μόνον ἡ ἐπιχείρησις ἔστω ματαία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τοῖς κοινῶς καὶ ἰδίᾳ λυσιτελοῦσιν ἑκάστῳ μαχόμενος ἀτιμωθεὶς τῶν ὄντων γυμνούσθω· τῶν αὐτῶν κρατούντων ἐπιτιμίων καὶ κατὰ τοῦ καθὼς προείρηται ἐπιχειροῦντος καὶ διὰ βασιλικῆς τοιοῦτόν
2 τι πράττειν ἀντιφωνήσεως. Ταῦτα δὲ γενικῶς διατάξαντες καὶ εἰς νοῦν εἰληφότες τὴν κατάστασιν τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν τῶν διακειμένων ὑπὸ Τόμιν τῆς τῶν Σκυθῶν ἐπαρχίας καὶ ὅτι οὐκ ἐγχωρεῖ τὰς αὐτὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας συνεχέσι βαρβάρων ἐπιδρομαῖς καταβλαπτομένας ἢ καὶ ἄλλως πως πενίᾳ συζώσας ἑτέρως διασώζεσθαι, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ θεοφιλοῦς ἐπισκόπου Τόμεως, ἥτις ἐστὶ καὶ τοῦ ἔθνους μητρόπολις, τυγχάνοιεν προμηθείας, θεσπίζομεν ὑπεξαιρεῖσθαι τῆς παρούσης θείας νομοθεσίας καὶ μηδαμῶς αὐτὰς ὑπάγεσθαι τῇ ταύτης ἀνάγκῃ, ἀλλ' ἐπὶ
3 τοῦ οἰκείου σχήματος μένειν. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπεξαιρεῖσθαι τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος νενομοτεθημένων βουλόμεθα καὶ τὴν ἔναγχος πολισθεῖσαν κατὰ τὸ Ἰσαύρων ἔθνος πρὸς τιμὴν καὶ θεραπείαν τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Κόνωνος πόλιν, τουτέστι τὴν Λεοντοπολιτῶν, ὥστε καὶ αὐτήν, ὥσπερ νῦν ἔχει σχήματος, διαμένειν διὰ τὸ (πολλῶν σφόδρα φιλονεικηθέντων, εἴτε αὐτὴν προσήκει ἰδιαζόντως τυχεῖν ἐπισκόπου, εἴτε ὑπὸ τὴν φροντίδα καὶ πρόνοιαν τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου τῆς Ἰσαυροπόλεως συντελεῖν) δεδόχθαι[3] πόλιν μὲν αὐτὴν εἶναι καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνελλιπῶς καὶ εἰς πλῆρες ἀπολαύειν δικαίων, ὑπὸ δὲ τὴν φροντίδα τοῦ μνημονευθέντος ἐπισκόπου διὰ παντὸς διαμένειν.

36 (37) *Idem A. Sebastiano pp.* Iubemus adscripticiorum creationes secundum veterem constitutionem, nisi dominorum possessionum, unde oriundi sunt, evidens concurrerit consensus, nullius penitus esse momenti, sed isdem fundorum dominis, qui faciendae creationi non sicut dictum est evidenter consenserint, ius proprium ad similitudinem ceterorum colonorum[4] in suos adscripticios exercendi, tamquam si nulla creatio intercessisset, tribui facultatem. idemque hoc super illis quoque agricolis decernimus observari, qui cum essent adscripticiae nexibus condicionis conscripti[5], solitariam vitam videlicet appetentes quibuslibet sese monasteriis contra voluntatem do-
1 minorum fundorum duxerint offerendos. Servos sane sociari[6] clericorum consortiis volentibus quoque et consentientibus dominis modis omnibus prohibemus, cum liceat eorum dominis, data servis prius[7] libertate licitum eis ad suscipiendos honores clericorum
2 iter, si hoc voluerint, aperire. Omnes praeterea virorum clarissimorum provincias moderantium sententiis absque ulla privilegii differentia (qui tamen praesidali iurisdictioni subiecti sunt, sive episcopi vel quilibet clerici aut monachi aut cuiuslibet sint condicionis) pariter respondere decernimus: nulla in posterum viris clarissimis provinciarum rectoribus ad loca, in quibus incusatae personae consistunt, perveniendi necessitate penitus imponenda, cum non solum legibus, verum etiam naturali quoque iuri conveniat, quos res exegerit, iudicialibus ad iudicium vocari sententiis, non ipsos iudices, quod dici etiam iniustum est, ad subiectos deduci, sed per datos ab his iudices causae examinationem in locis ubi incusati degunt procedere. *D. v k. April.*[8] *Constantinopoli Theodorico cons.* [*a.* 484]

37 (38) *Idem A. Sebastiano pp.* Servis, si dominorum fuerint voluntate muniti, solitariam vitam participandi licentia non denegetur, dum tamen eorum domini non ignorent. quod, si servis suis ad monasteriorum cultum migrandi tribuerint facultatem, eorundem servorum dominio, donec idem servi in eodem monachorum habitu duraverint, spoliandos: alioquin si relicta forte vita solitaria ad aliam se condicionem transtulerint, certum est eos ad servitutis iugum, quam monachicae professionis cultu evaserant, reversuros. *D. id. April. Theodorico cons.* [*a.* 484]

38 (39) [9]Οἱ τὰ ἴδια μοναστήρια καταλιμπάνοντες οὐ λαμβάνουσιν ἃ προσήγαγον αὐτοῖς κινητὰ ὁσησδήποτε ποσότητος ὄντα, κἂν μὴ συνέστη πρᾶξις
1 ὑπομνημάτων ἐπ' αὐτοῖς. Ἐπὶ δὲ ταῖς δωρεαῖς τῶν ἀκινήτων δεῖ τὰ νόμιμα φυλάττεσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἀναιρεῖται τῷ δωρησαμένῳ ἡ ἐκνίκησις.
2 Καὶ τοῦτο δὲ θεσπίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἢ χωρεπισκόπων ἢ περιοδευτῶν ἢ κληρικῶν ἄκοντας τοὺς λαϊκοὺς συνελαύνειν πρὸς τὴν τῶν καρποφοριῶν τῶν ἐν τοῖς τόποις καλουμένων ἀπαρχῶν ἤτοι προσφορῶν ἔκτισιν ὥσπερ τι τέλος ταῦτα μεθοδεύοντας, ἢ καὶ γεωργοῖς μέν, ἐν κλήρῳ δὲ καταλεγομένοις, καὶ μάλιστα ἐκείνοις, οἳ μηδ' ὑπὸ δεσποτείαν εἰσὶν αὐτῶν τῶν θεοφιλεστά-

(1) *δέ suppl. Schoell, om. Nomoc.* (2) *ποιεῖν del.* (3) *δεδόχθαι Nomoc.* (4) ad sim. cet. col. *dett. cum Graecis, om. libri nostri* (5) constricti *dett.* (6) sociari *om. R* (7) prius *edd. cum Graecis*, propriis *libri* (8) *sic P*, ian. *Pithoei: cf. diem c.* 37 (9) *c.* 38 § 2 .. 6 *extant in Nomoc.: indices pr.* § 1 *dedi ad Const.*

1 *civitatibus tributariam facere. Qui contra faciat vel ausus fuerit sive iam renovatis civitatibus locisque ad civitatis gradum promotis vel in futurum forte renovandis vel promovendis peculiaris episcopatus ius adimere vel aliud quid auferre privilegiorum quae eis praestita sunt vel etiam praestabuntur, eius non solum irritum sit conamen, sed et ipse, qui adversatur iis quae in commune vel privatim omnibus utilia sunt, cum infamia facultatibus suis exuatur. eaedem poenae valeant etiam in eum, qui, ut supra dictum est, per imperiale rescriptum*
2 *tale quid facere conetur. Quibus generaliter constitutis respicientes ad statum sacrosanctarum ecclesiarum sub Tomi in Scytharum provincia constitutarum et quod eaedem sacrosanctae ecclesiae continuis barbarorum incursionibus vexatae vel alias egestate adflictae servari aliter non possunt, nisi id fiat providentia beati episcopi Tomis, quae etiam caput gentis est, a praesenti sacra lege eas eximi sancimus neque ullo modo ei subici, sed in suo statu*
3 *manere. Eodem modo ab iis quae in praesenti constituta sunt eximi volumus etiam eam civitatem quae nuper in Isaurorum gente ad civitatis gradum provecta est in honorem venerationemque Cononis qui gloriose martyrium sustinuit, Leontopolitarum videlicet, ut et ipsa quem nunc habet statum retineat eo, quod (nam valde certatum est, num peculiarem episcopum habere debeat, an sub cura et provisione religiosissimi episcopi Isauropolitani consistere) civitas quidem esse videatur et publico iure perpetuo et plene fruatur, maneat autem omnino sub cura memorati episcopi.*

38 *Qui monasteria sua relinquunt, non recipiunt mobilia quae iis intulerunt, cuiuscumque quantitatis sunt, etiamsi gesta de iis confecta non fuerint.*
1 *In immobilium autem donatione iura observari oportet, cum revocatio donatori non adimatur.*
2 *Etiam hoc sancimus, ut nemo religiosissimorum episcoporum vel chorepiscoporum vel visitatorum vel clericorum laicos invitos compellat ad luitionem proventuum qui in provincia primitiae vel munera vocantur, quae velut vectigal exigant, vel agricolis in clerum receptis et maxime illis, qui non sub dominio religiosissimorum episcoporum vel sacrosanc-*

τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν κατ' αὐτοὺς ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ἢ τὰς καλουμένας ἀγγαρείας ἢ ἑτέρας τοιουτοτρόπους ἐπαχθείας ἢ ὑπηρεσίας ἐπιφέρειν, μηδ' ἀφορισμοὺς τούτων ἕνεκα τῶν αἰτιῶν ἢ ἀναθεματισμοὺς τούτοις ἐπάγειν καὶ τῆς τῶν ἁγίων μυστηρίων μεταλήψεως[1] καὶ αὐτοῦ τοῦ σεβασμίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος, ὅπερ καὶ λέγειν ἀθέμιτον, ἐντεῦθεν ἀποστερεῖν (τοῦτο γὰρ παρά τινων πεπονθέναι μεμαθήκαμεν καὶ κώμας ὅλας ἤτοι καὶ ἀγροὺς καὶ κληρικοὺς κατὰ ταὐτὸν καὶ τοὺς ἔξω κληρικοὺς καθιστῶντας ὑπὸ τοῖς τοιούτοις ἀφορισμοῖς ἤτοι ἀναθεματισμοῖς γενομένοις[2]) τῆς τοιαύτης ἀτοπωτάτης καὶ πάσης δυσσεβείας γεμούσης[3] καὶ εἰς ὕβριν αὐτῆς τῆς[4] ὀρθοδόξου πίστεως ὁρώσης πράξεως κατὰ πάντα τρόπον εἰργομένης καὶ μηδενὸς ἔθους κρατεῖν δυναμένου τὴν οὕτως
3 ἄλογον ἀπαίτησιν εἰσάγοντος. Καὶ γάρ ἐστι πρόδηλον, ὡς προσήκει μάλιστα ἕκαστον ἐκ τῶν οἰκείων πόνων ἑκόντα τῷ θεῷ καὶ τοῖς ὑπηρετουμένοις αὐτῷ προσφέρειν, ἅπερ ἂν αὐτὸς δοκιμάσοι[5], οὐ μὴν συνωθεῖσθαι πρὸς τοῦτο καὶ ἀναγκάζεσθαι καὶ ἀποροῦντα ἴσως καὶ οὐδὲ τῶν ἐκ τῆς γεωργίας καρπῶν διά τινας
4 συμβαινούσας οἷα εἰκὸς ἀφορίας ἀπολαύοντα[6]. Διὰ γὰρ τοῦτο τὴν μὲν ἀνάγκην κωλύομεν, τὴν δ' αὐθαίρετον γνώμην τῶν προσφερόντων οὐ μόνον οὐκ εἴργο-
5 μεν, ἀλλὰ καὶ ἀποδεχόμεθα. Διὸ καὶ μεγίστοις ἐπιτιμίοις ὀχυροῦντες τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα παρακελευόμεθα τὸν θαρροῦντά τι παραβῆναι τῶν προαναφερομένων αὐτῆς τε τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, ἣν ἐγκεχείρισται, καὶ τῶν αὐτῆς πραγμάτων ἐξωθεῖσθαι, καὶ πάντα δὲ τοιοῦτόν τι πράττειν ἐπιχειροῦντα τῶν πραγμάτων ἀποκινεῖσθαι τῶν διαφερόντων τοῖς οἰκείοις[7], ὧν τὴν φροντίδα ἐμπεπίστευται, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς διοικήσεως, ἐπείπερ ἀνάξιον ἑαυτὸν ταύτης καὶ αὐτῆς τῆς ἱερωσύνης δείκνυσι. πρὸς τούτοις δὲ καὶ χρυσίου λιτρῶν δέκα προστίμῳ σωφρονιζέσθω.
6 Τὰ δὲ παρ' ἡμῶν διὰ τοῦδε τοῦ θείου πραγματικοῦ νόμου τυπωθέντα κρατεῖν καὶ παραφυλάττεσθαι θεσπίζομεν κατὰ ταύτην μέντοι μόνην τὴν βασιλίδα πόλιν καὶ τὴν αὐτῆς ἐνορίαν καὶ τοὺς λοιποὺς τόπους καὶ κλίματα ὑπὸ τὴν χειροτονίαν τοῦ θρόνου τῆσδε τῆς ἐνδόξου πόλεως καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονουμένων θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν ἐπισκόπων, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπὸ τῶν αὐτῶν μητροπολιτῶν ἐπισκόπους τὴν ἐπισκοπὴν ἤτοι ἱερωσύνην καὶ τοὺς τὰς λοιπὰς τὰς μνημονευθείσας ἡγεμονίας τε καὶ φροντίδας παραλαμβάνοντας τοῖς αὐτοῖς ὑπάγεσθαι τύποις καὶ τούτους[8] παραφυλάττειν.

39 (40) [9]Θεσπίζομεν μηδένα δύο ἡγεῖσθαι μοναστηρίων, ἀλλὰ εἶναι μὲν ταῦτα ὑπὸ τὸν τῆς ἐνορίας, καθ' ἣν διάγουσι, θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, ἕκαστον δὲ ἡγούμενον ἔχειν ἕνα, ἐφ' ᾧ τε τῇ μὲν τοῦ ἡγουμένου καταστάσει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ γινομένοις ἐγκινδυνεύειν τὸν ἐπίσκοπον, τῇ δὲ τῶν μοναχῶν τὸν ἡγούμενον· καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον πᾶσαν εὐταξίαν φυλάττεσθαι καὶ μηδένα[10] τοῦ λοιποῦ κατὰ σύγχυσιν ἢ ἔπαρσιν μάλιστα παρὰ τῶν τὸ εὐαγὲς τοῦτο σχῆμα περιβεβλημένων γίνεσθαι· ἅπερ χρὴ νῦν τε καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον διηνεκῶς παραφυλάττεσθαι.

40 (41) [11]*Imp. Iustinus A. Archelao pp.* Repetita promulgatione non solum iudices quorumlibet tribunalium, verum etiam defensores ecclesiarum huius almae urbis, quos turpissimum insinuandi ultimas deficientium voluntates genus irrepserat, praemonendos[12] censemus, ne rem attingant, quae nemini prorsus omnium secundum constitutionum praecepta quam census magistro competit. absurdum etenim clericis est, immo etiam opprobrium, si peritos se velint disceptationum esse forensium: feriendis temeratoribus huius sanctionis poena quinquaginta librarum auri. *D. XIII k. Dec. Constantinopoli Iustino A. II et Opilione conss.* [a. 524]

41 (42) [13]Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Ἀταρβίῳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Πᾶσαν ἀεὶ ποιούμενοι πρόνοιαν τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν εἰς τιμήν τε καὶ δόξαν τῆς ἁγίας ἀχράντου καὶ ὁμοουσίου τριάδος, δι' ἧς σώζεσθαι ἡμᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν κοινὴν πολιτείαν πεπιστεύκαμεν, ἀκολουθοῦντες δὲ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ τοῦ ἀνεπιλήπτους ὀφείλειν χειροτονεῖσθαι τοὺς ἱερέας, οἵτινες μάλιστα διὰ τῶν

(1) μεγαλήψεως *Nomoc.* (2) *sic Mommsen,* γενομένοις *Nomoc.* (3) *sic Schoell,* γενούσης *Nomoc.* (4) τῆς *Schoell, om. Nomoc.* (5) δοκιμάσειεν *Hercher* (6) ἀπολαύονται *Nomoc.* (7) οἴκοις *scr.* (8) τούτοις *Nomoc.*

(9) *c. 39 extat in Nomoc.* (10) μηδὲν *Zachariae* (11) = 6, 23, 23 (12) *sic locus geminus cum Graecis,* puniendos esse *P,* removendos *CR* (13) *c. 41 extat in Coll. et exceptis § 11 ... 18. 24 .. 29 in Nomoc.*

torum ecclesiarum ad eos pertinentium sunt, sive angarias quae dicuntur sive alia eiusmodi onera vel servitutes iniungat, vel interdicta vel anathemata iis imponat et inde eos (quod ne dici quidem sine iniuria potest) sacrorum mysteriorum communione atque ipso venerando salutarique baptismate privet (hoc enim quosdam passos esse comperti sumus et vicos integros vel adeo agros, et clericos pariter atque eos qui extra clericorum numerum sunt talibus interdictis vel anathematibus subiectos esse): eiusmodi ineptissima et omni impietate plena facta, quae etiam ad offensionem ipsius orthodoxae fidei spectant, omnimodo prohibita sint neque ulla consuetudo obtinere valeat, quae tam absurdam exactio-
3 nem inducat. Obvium enim est unumquemque potissimum sua sponte ex operis suis deo eiusque ministris conferre debere quae ipsi videbuntur, non compelli ad id et cogi fortasse etiam inopem cumque, cui fructus ex agricultura propter casus, ut
4 fit, non provenerunt. Nam per hoc necessitatem quidem tollimus, voluntariam autem conferentium largitatem non modo non reprimimus, sed etiam col-
5 laudamus. Quamobrem etiam gravissimis poenis quae a nobis sancita sunt munientes iubemus eum, qui supra relatorum aliquid violare ausus fuerit, et ex ipsa sacrosancta ecclesia quae ei commendata est eiusque rebus expelli omnesque, qui tale quid facere conentur, removeri a rebus quae competunt domibus, quarum cura eis commissa est, et ab ipsa administratione, quoniam indignos se tam hac quam ipso sacerdotio praebent. praeterea et decem libra-
6 rum auri poena plectantur. Quae autem a nobis per hanc sacram legem pragmaticam statuta sunt, ea valere et observari constituimus in hac tantummodo regia urbe eiusque territorio et in reliquis locis regionibusque, qui sunt sub dispositione sedis huius inclitae urbis vel beatissimorum episcoporum metropolitanorum qui ab ea ordinati sunt, ut et qui episcopi sub ipsis metropolitis episcopatum vel sacerdotium vel reliquas praefecturas administrationesque commemoratas meruerunt, isdem formis subiciantur easque observent.

39 Sancimus, ne quis duobus monasteriis praesit, sed ut ea sint quidem sub religiosissimo episcopo eius territorii in quo sita sunt, unumquodque vero proprium habeat antistitem, quo de institutione et factis antistitis respondeat episcopus, de monachis antistes: eoque modo bona disciplina servabitur nec quicquam deinceps turbulenter vel per superbiam potissimum ab iis fiet qui hunc sanctum ordinem amplexi sunt: quae nunc et in posterum perpetuo observari oportet.

41 *Imp. Iustinianus A. Atarbio pp.* Omnem semper curam gerentes sacrosanctarum ecclesiarum in honorem gloriamque sanctae intemeratae et consubstantialis trinitatis, per quam et nosmet ipsos et communem rem publicam salvos fore confidimus, sequentes etiam doctrinam sanctorum apostolorum eam, secundum quam ab omni vitio vacuos sacerdotes ordinari oportet, quibus id potissimum iniunc-

*οἰκείων εὐχῶν τὴν εὐμένειαν τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ
τοῖς κοινοῖς περιποιεῖν ἐτάχθησαν πράγμασι, διὰ τοῦ
παρόντος νόμου θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν ἐν οἱαδήποτε
πόλει ἱερατικὸν θρόνον σχολάσαι συμβαίη, ψήφισμα
γίνεσθαι παρὰ τῶν οἰκούντων τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ
τρισὶ[1] τοῖς ἐπὶ ὀρθῇ πίστει καὶ βίου σεμνότητι καὶ
τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμαρτυρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων
τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι.
1 Εἰ γὰρ οἱ ἅγιοι καὶ ἔνδοξοι ἀπόστολοι οἱ τὴν ἱερω-
σύνην παρὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν
δεξάμενοι καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὴν γῆν πληρώσαντες
καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἅπασι παραδεδωκότες οὐδὲ
αὐτῆς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωῆς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς
ἡμετέρας σωτηρίας ἐφείσαντο, πῶς οὐ δίκαιόν ἐστι
τοὺς ὑπεισιόντας εἰς τὴν αὐτῶν τάξιν καὶ ἐγκαθιστα-
μένους τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν ἱερέας καθαρὰν
κεκτῆσθαι προαίρεσιν καὶ τῶν μὲν χρημάτων ὑπερ-
φρονεῖν, πᾶσαν δὲ τὴν ἑαυτῶν ζωὴν εἰς τὸν φιλάν-
2 (1) θρωπον ἀνατείνειν θεόν; Ὥστε προσήκει τοιούτους
ἐπιλέγεσθαι καὶ χειροτονεῖσθαι ἱερέας, οἷς οὐκ ἔστιν
οὔτε τέκνα οὔτε ἔγγονοι, ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τέ ἐστι τὸν
περὶ τὰς βιωτικὰς ἠσχολημένον φροντίδας, ἃς οἱ παῖ-
δες μάλιστα τοῖς γονεῦσι παρέχουσι, τὴν πᾶσαν σπου-
δήν τε καὶ εὔνοιαν περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ
3 τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔχειν πράγματα. Τινῶν γὰρ διὰ
τὴν εἰς θεὸν ἐλπίδα καὶ διὰ τὸ τὰς ἑαυτῶν περισῶ-
σαι ψυχὰς προστρεχόντων ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις
καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς ταύταις προσφερόντων καὶ
καταλιμπανόντων ἐπὶ τῷ εἰς πτωχοὺς καὶ πένητας καὶ
ἑτέρας εὐσεβεῖς ταύτας δαπανᾶσθαι χρείας, ἄτοπόν
ἐστι τοὺς ἐπισκόπους εἰς οἰκεῖον ταῦτα ἀποφέρεσθαι
κέρδος ἢ περὶ ἴδια τέκνα καὶ συγγενεῖς καταναλίσκειν.
4 Χρὴ γὰρ καὶ τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἐμποδιζόμενον
προσπαθείᾳ σαρκικῶν τέκνων πάντων τῶν πιστῶν
πνευματικὸν εἶναι πατέρα. διὰ ταῦτα τοίνυν ἀπαγο-
ρεύομεν τὸν ἔχοντα τέκνα ἢ ἐγγόνους χειροτονεῖσθαι
5 (2) ἐπίσκοπον. Τοὺς δὲ νῦν ὄντας ἐπισκόπους ἢ
μέλλοντας γίνεσθαι θεσπίζομεν μηδαμῶς ἔχειν ἐξου-
σίαν διατίθεσθαι ἢ δωρεῖσθαι ἢ καθ' ἑτέραν οἱαν-
δήποτε περίνοιαν ἐκποιεῖν τι τῆς ἑαυτῶν περιουσίας,
ἣν μετὰ τὸ γενέσθαι ἐπίσκοποι ἐκτήσαντο ἢ ἀπὸ δια-
θηκῶν ἢ ἀπὸ δωρεῶν ἢ καθ' ἕτερον οἱονδήποτε τρό-
πον, πλὴν εἰ μὴ μόνα, ἃ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἐξ οἱασ-
δήποτε αἰτίας ἔσχον ἢ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν ἀπὸ
γονέων καὶ θείων καὶ ἀδελφῶν εἰς αὐτοὺς[2] περιῆλ-
6 θεν ἢ καὶ περιελεύσεται. Πάντα δὲ, ὅσα μετὰ τὴν
χειροτονίαν ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, καθὰ εἴρηται, χωρὶς
τῶν εἰρημένων προσώπων εἰς αὐτοὺς περιῆλθε, τῇ
παρ' αὐτῶν ἐπισκοπουμένῃ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ δια-
φέρειν κελεύομεν καὶ ἐκδικεῖσθαι παρ' αὐτῆς, οὐδενὸς
ἑτέρου προσώπου δυναμένου ἐκ τούτου[3] εἰς οἰκεῖον
7 ἀπενεγκεῖν κέρδος. Τίς γὰρ ἂν ἀμφισβητήσειεν, ὡς οἱ
τούτοις τὰς ἰδίας οὐσίας καταλείψαντες ἢ καὶ καταλιμ-
πάνοντες ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον παραπέμψαντες ἢ
παραπέμποντες οὐκ ἀφεωράκασιν εἰς τὴν αὐτὴν ἱερωσύ-
νην καὶ πιστεύσαντες, ὡς οὐ μόνον τὰ παρ' αὐτῶν κατα-
λειφθέντα εὐσεβῶς δαπανήσουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδίας
αὐτῶν οὐσίας τούτοις[4] προσθήσουσι, τοῦτο ποιοῦσι;
8 (3) Τῆς δὲ γενικῆς ἡμῶν ταύτης νομοθεσίας μόνα
ἐξαιροῦμεν τὰ περιγινόμενα οἱαδήποτε πράγματα Ἐπι-
φανίῳ τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς εὐδαίμονος
ταύτης πόλεως καὶ πατριάρχῃ μέχρι τῆς παρούσης
ἡμέρας· ἐπὶ γὰρ τοῖς ἀπὸ τοῦ παρόντος μέλλουσιν
αὐτῷ προσγίνεσθαι κρατεῖν τὰ παρ' ἡμῶν διατυπω-
θέντα καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ προσήκειν
9 (4) ταῦτα θεσπίζομεν. Μετὰ δὲ τὴν τῶν θεοφι-
λεστάτων ἐπισκόπων τελευτὴν τοὺς κατὰ καιρὸν οἰκο-
νόμους λόγους ἀπαιτεῖσθαι τῶν παρ' αὐτῶν καταλε-
λειμμένων πραγμάτων καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ
προσήκειν ἐκ ταύτης ἡμῶν τῆς νομοθεσίας ὀφειλόν-
10 (5) των. Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς οἰκονόμους κατὰ
κρίσιν καὶ δοκιμασίαν γίνεσθαι κελεύομεν, εἰδότας,
ὡς παντὶ τρόπῳ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν λόγους ὑφέ-
ξουσι τῷ ἁγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς οἰκείας διοικήσεως
καὶ πᾶν, ὅπερ ἂν φανεῖεν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγ-
ματα καταβλάψαντες ἢ κέρδος οἰκεῖον ποιησάμενοι,*

(1) *προσώποις ins. Nomoc.* (2) *sic Nomoc., τι ins. Coll.* (3) *τούτων Nomoc.* (4) *τούτοις Nomoc., om. Coll.*

***

**tum est, ut precibus suis benevolentiam dei clementis
rebus communibus conciliènt, praesenti lege sanci-
mus, ut, quotienscumque in qualibet civitate sedem
sacerdotalem vacare contigerit, ab iis qui in ea civi-
tate habitant decretum fiat de tribus personis, de
quarum recta fide vita honesta reliquisque virtuti-
bus constet, ut ex his qui magis idoneus sit ad
1 episcopatum promoveatur. Si enim sancti et
gloriosi apostoli, qui sacerdotium a domino Christo
deo nostro acceperunt et omnibus virtutibus terram
impleverunt eiusque doctrinam cunctis tradiderunt,
ne vitae quidem ipsi in hoc mundo pro salute nostra
pepercerunt, quomodo iustum non erit eos, qui in
eorum locum succedunt et sacrosanctarum ecclesia-
rum sacerdotes instituuntur, purum propositum ha-
bere et pecuniam contemnere omnemque vitam suam
2 ad deum clementem applicare? Itaque tales con-
venit sacerdotes eligi et ordinari, qui neque liberos
neque nepotes habeant, quoniam vitae cottidianae
curis occupatus, quas liberi potissimum parentibus
afferunt, non potest studium omne cogitationemque in
3 divino cultu rebusque ecclesiasticis collocare. Nam
cum quidam propter spem quam in deo habent et ut
animae eorum salvae fiant ad sacrosanctas ecclesias
accedant iisque ipsis facultates suas offerant et re-
linquant, ut in ptochos et pauperes aliosque pios
usus expendantur, absurdum est episcopos haec in
proprium lucrum vertere vel in liberos suos cogna-
4 tosque expendere. Episcopum enim oportet non
impeditum carnalium liberorum affectione omnium
fidelium patrem esse spiritualem. quamobrem eum
qui liberos vel nepotes habet, episcopum ordinari
5 vetamus. Episcopis autem qui nunc sunt quive
erunt facultatem omnino adimimus testandi vel do-
nandi vel per aliam quam machinationem alienandi
quid de rebus suis, quas, postquam episcopi facti
sunt, sive ex testamentis sive ex donationibus aliove
quo modo adquisierint, nisi ea sola, quae ante epis-
copatum ex qualibet causa tenuerunt quaeve postea
a parentibus patruis avunculis fratribus ad eos per-
6 venerunt vel pervenerint. Omnia vero, quae post
ordinationem ex quavis causa, prout dictum est,
non a memoratis personis ad eos pervenunt, ad
sacrosanctam ecclesiam cuius episcopi sunt perti-
nere et ab ea vindicari iubemus, neque ulla alia
persona quicquam ex his in proprium lucrum au-
7 ferre poterit. Quis enim dubitet, quin qui his
facultates suas reliquerint vel relinquant aliove
quo modo ad eos transtulerint vel transferant, ad
ipsum sacerdotium respexerint idque fecerint confisi
eos non solum quae ab ipsis relicta sunt pie erogatu-
ros, sed etiam proprias facultates his addituros esse?
8 Ab hac autem generali lege nostra eas res so-
las excipimus, quae Epiphanias sanctissimus huius
felicissimae urbis archiepiscopus et patriarcha ad
hunc usque diem adquisiit: in iis enim, quae ab hoc
tempore ei adquirentur, valere quae a nobis con-
stituta sunt eaque ad sanctissimam magnam eccle-
9 siam pertinere sancimus. Post mortem vero re-
ligiosissimorum episcoporum pro tempore oeconomi
debent rationes exigere rerum ab iis relictarum,
quae ex hac lege nostra ad sacrosanctam magnam
10 ecclesiam pertinere debent. Ipsos etiam oeconomos
cum iudicio ac consideratione creari iubemus scien-
tes omnimodo singulis annis rationes administratio-
nis suae sanctissimo episcopo reddere et, si quo
damno res ecclesiasticas affecisse vel in lucrum
proprium quid vertisse visi fuerint, hoc rebus eccle-**

τοῦτο τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀποδώσουσι[1] πράγμασιν·
ὥστε, εἰ μὲν περιόντες τοὺς τοιούτους ὑπόσχοιεν λό-
γους, γίνεσθαι τὰ εἰρημένα, εἰ δὲ τελευτήσαιεν πρὶν
τοὺς[2] αὐτοὺς λόγους ὑποσχεῖν, τότε τοὺς αὐτῶν κλη-
ρονόμους ὑπαχθῆναι τῇ τοιαύτῃ ζητήσει καὶ συνελα-
θῆναι[3] πρὸς ἀποκατάστασιν πάντων, ὧν ἂν ἐντεῦθεν
11 (6) φανεῖεν ὀφείλοντες. Δεῖν δὲ ᾠήθημεν καὶ
τὰ ἐπὶ τοῖς τὴν φροντίδα ἀναδεδεγμένοις ἢ καὶ ἀνα-
δεξομένοις τῶν τε εὐαγῶν ξενώνων καὶ νοσοκομείων
καὶ πτωχείων καὶ ὀρφανοτροφείων καὶ βρεφοτροφείων
διατυπῶσαι. καὶ γὰρ αὐτοῖς πᾶσαν ἄδειαν ἀναιροῦ-
μεν τοῦ τὰ κτηθέντα αὐτοῖς μετὰ τὸ παραλαβεῖν τὰ
εἰρημένα φροντίσματα ἢ κατὰ διαθήκας ἢ καθ' ἕτε-
ρον οἱονδήποτε τρόπον ἢ περίνοιαν εἰς ἕτερα μετατι-
θέναι πρόσωπα, πλὴν εἰ μὴ ὅσα πρώην ἔτυχον ἔχον-
τες ἢ μετὰ ταῦτα ἀπὸ γονέων ἢ θείων καὶ ἀδελφῶν
12 εἰς αὐτοὺς περιῆλθε. Πάντα δέ, ὅσα τοῖς εἰρη-
μένοις εὐαγέσιν οἴκοις προσήκει ἢ εἰς τοὺς τούτων
προεστῶτας μετὰ τὸ τὴν τοιαύτην ἀναδέξασθαι φρον-
τίδα περιῆλθεν ἢ περιελεύσεται, τοῖς αὐτοῖς εὐαγέσι
διαφέρειν οἴκοις καὶ εὐσεβῶς περὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὄν-
13 τας ἢ θεραπευομένους διοικεῖσθαι κελεύομεν. Πρό-
δηλον γάρ ἐστιν, ὅτι ὁ καταλιμπάνων ἢ δωρούμενος
ἐγγράφως ἢ ἀγράφως ξενοδόχῳ ἢ νοσοκόμῳ ἢ πτωχο-
τρόφῳ ἢ ὀρφανοτρόφῳ ὑπὲρ τούτου δίδωσιν, ἵνα δι'
αὐτοῦ εὐσεβῶς διοικηθῇ, ὡς καὶ πολλὴν εὐσεβείας
ἀφορμὴν αὐτοῦ ἔχοντος διὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ φροντιζο-
14 μένους. Καὶ οὐ δίκαιόν ἐστι τοῦτον, ἅπερ προ-
φάσει τῶν ὑπ' αὐτοῦ φροντιζομένων λαμβάνει, μὴ
περὶ αὐτοὺς ἢ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλίσκειν, ἀλλ' εἰς
ἴδιον αὐτὰ πρόσωπον ἀποφέρεσθαι καὶ οἰκεῖον ποιεῖ-
σθαι κέρδος τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ καταφρονήσαντα.
15 Τίς γὰρ[4] τὸν τὴν τοιαύτην ἔχοντα φροντίδα μὴ
νομίσειε διὰ τοῦτο ταύτην ἀναδέξασθαι, ἵνα μὴ μό-
νον ὅσα αὐτῷ ἔξωθεν περιγίνεται, ἀλλὰ καὶ ὅσα
16 (7) ἔτυχεν ἐσχηκὼς περὶ αὐτὴν δαπανήσῃ; Ἔτι
καὶ τοῦτο κελεύομεν, ὅσα μετὰ τὴν δεόντως παρὰ τῶν
τοιούτων προσώπων γινομένην περὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν[5]
φροντιζομένους δαπάνην καὶ ἐπιμέλειαν περί τε τὰ
πράγματα καὶ τοὺς οἴκους ἐκπερισσεῦσαι συμβαίη,
17 ταῦτα προχωρεῖν εἰς ἀγορασίαν προσόδων. Παν-
ταχοῦ γὰρ ἡμῖν σκοπὸς εἰς ἐπίδοσιν ἤτοι αὔξησιν
ἄγεσθαι τὰ εἰς εὐσεβεῖς ἀφορισμένα χρείας πράγματα·
οὕτως γὰρ ἕκαστος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τι πρᾶξαι
βουλόμενος προθυμότερον ἐπιδώσει, ἐὰν τὰ παρ' αὐ-
τοῦ παρεχόμενα εὐσεβῶς μέλλειν διοικεῖσθαι πιστεύ-
18 (8) σειεν. Εἰ δὲ συμβῇ τινὰ τούτων παύσασθαι
τῆς φροντίδος, ἧς εἶχε, θεσπίζομεν τοῦτον[6] εἰς τό-
πον αὐτοῦ καθισταμένου μετὰ τοῦ φόβου τοῦ δεσπό-
του θεοῦ λόγους ἀπαιτεῖσθαι πάσης τῆς παρ' αὐτοῦ
γενομένης διοικήσεως, καθὰ τῇ θείᾳ ἡμῶν ταύτῃ πε-
ριέχεται νομοθεσίᾳ, εἰδότος καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν καθ-
ισταμένου, ὡς τῷ δεσπότῃ θεῷ τὸν ὑπὲρ τούτου
19 (9) λόγον ὑφέξει. Ἔτι θεσπίζομεν, καθὰ τοῖς
θείοις διώρισται κανόσι, μήτε ἐπίσκοπον μήτε χωρε-
πίσκοπον μήτε περιοδευτὴν μήτε πρεσβύτερον μήτε
ἄλλον οἱασδήποτε ἀξίας κληρικὸν ἐπὶ δόσει χειροτονεῖ-
20 σθαι. Ἀλλὰ μηδὲ οἰκονόμον ἢ ἐκκλησιέκδικον
ἢ ξενοδόχον ἢ νοσοκόμον ἢ πτωχοτρόφον ἢ ὀρφανο-
τρόφον ἢ βρεφοτρόφον ἢ τὸν ἐπὶ τῆς πτωχείας παρα-
σχόντα τι γίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ κρίσιν καὶ δοκιμασίαν
τῶν κατὰ τόπον θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τούτους
21 προβάλλεσθαι. Εἰ δέ τις εὑρεθείη προφάσει τῶν
εἰρημένων χειροτονιῶν καὶ φροντισμάτων διδούς τι
ἢ λαμβάνων, εἴτε ἐπίσκοπος εἴη εἴτε κληρικός, καὶ
τὸν παρέχοντα καὶ τὸν λαμβάνοντα ἔξω τῆς ἱερωσύ-
νης καὶ τοῦ κλήρου γίνεσθαι κελεύομεν, μετὰ τὸ ὑπὸ
τὴν κατάκρισιν αὐτοὺς εἶναι τοῦ δεσπότου θεοῦ.
22 Εἰ δέ τις διὰ προστασίας γένηται καὶ εὑρεθείη
διδούς τι, τὸν γινόμενον ἔξω τοῦ κλήρου γίνεσθαι
23 κελεύομεν. Εἰ δὲ οἰκονόμος ἢ ἐκκλησιέκδικος ἢ
χωρεπίσκοπος ἢ περιοδευτὴς ἢ ξενοδόχος ἢ νοσοκόμος
ἢ πτωχοτρόφος ἢ ὀρφανοτρόφος ἢ βρεφοτρόφος ἢ ὁ
καλούμενος ἐπὶ τῆς πτωχείας παρασχὼν τι φανείη

(1) sic Coll., ἀποσώσουσι Nomoc. (2) τούς om. Nomoc. (3) συνελθεῖν Coll. (4) ἂν ins. Hercher (5) αὐτοῦ Coll. (6) παρὰ τοῦ ins.

nasticis restituere debere. ac si ipsi quidem super-
stites eiusmodi rationes subierint, tunc quae dicta
sunt fient: sin autem defuncti fuerint, antequam
rationes reddiderint, tunc heredes eorum eiusmodi
quaestioni subiciantur atque ad restitutionem eorum
compellantur quaecumque eapropter debere eos con-
11 *stiterit. Etiam de iis aliquid definiendum esse*
credidimus, qui curam venerabilium xenonum noso-
comiorum ptochiorum orphanotrophiorum brepho-
trophiorum susceperunt vel suscipient. quibus et
ipsis omnem licentiam adimimus ea quae sibi ad-
quisierint, postquam memoratas curas susceperint,
sive testamento sive alio quo modo vel machinatione
in alios transferre, praeterquam si quid antea ha-
buerint vel postea a parentibus patruis avunculis
12 *fratribus ad eos quid pervenerit. Quaecum-*
que vero ad supra dictas venerabiles domus perti-
nent quaeve ad earum antistites post eiusmodi
curam susceptam pervenerunt vel pervenient, ea ea-
rundem venerabilium domorum esse ac pie in eos
13 *qui ibi degunt vel curantur erogari iubemus. Ma-*
nifestum enim est eum, qui xenodocho vel nosocomo
vel ptochotropho vel orphanotropho quid relinquit
vel donat sive in scriptis sive sine scriptura, ideo
dare, ut per eum pie erogetur, quippe qui multas
pietatis occasiones habeat per eos qui sub ipsius
14 *cura sunt. Neque iustum est hunc, quae ac-*
cipit eorum nomine qui sub eius cura sunt, ea non
in eos vel pro iis erogare, sed in suam personam
convertere et proprium inde lucrum parare dei ti-
15 *more posthabito. Quis enim est, qui tali cura*
instructus non idcirco eam se suscepisse putet, ut
non solum quae extrinsecus ad se perveniunt, sed
16 *etiam omnia quae habuit in eam impendat? Prae-*
terea et hoc iubemus, ut si quid post factos ab his
personis sumptus in eos quorum curam gerunt et
post debitam rerum aedificiorumque curationem
superesse contigerit, id ad reditus comparandos pro-
17 *ficiat. Ubique enim id enitimur, ut quae ad*
pios usus destinata sunt incrementum vel augmentum
capiant: ita enim quisquis pro animae suae salute
aliquid facere vult, promptius donabit, quando con-
fisus fuerit ea quae offeruntur pie administratum
18 *iri. Quod si quem eorum contigerit administra-*
tionem quam habuit deponere, sancimus ab eo qui
ei substitutus fuerit cum domini dei timore rationes
ei totius ab eo peractae administrationis reposci,
quemadmodum sacra hac lege nostra continetur:
sciente substituto, quod domino deo ea de re ratio-
19 *nem reddet. Vetamus praeterea, quemadmodum*
sacris canonibus definitum est, episcopum vel chor-
episcopum vel visitatorem vel presbyterum aliumve
cuiuslibet dignitatis clericum per largitionem creari.
20 *Neve etiam oeconomus defensor ecclesiae xeno-*
dochus nosocomus ptochotrophus orphanotrophus
brephotrophus quive ptochio praeficiendus est lar-
gitionis interventu fiat, sed iudicio et inquisitione
religiosissimorum eius loci episcoporum promo-
21 *veatur. Quod si quis inventus fuerit sub prae-*
textu dictarum ordinationum vel curationum quid
dedisse vel accepisse, sive episcopus sit sive cleri-
cus, tam dantem quam accipientem sacerdotio et
clericatu privari iubemus, praeterquam quod do-
22 *mini dei vindictae subiacent. Sin autem per*
patronatum quis creatus fuerit et aliquid dedisse
inventus fuerit, creatum e clero eximi iubemus.
23 *Sin apparuerit oeconomum aut defensorem ec-*
clesiae vel chorepiscopum vel circuitorem vel xeno-
dochum vel nosocomum vel ptochotrophum vel or-
phanotrophum vel brephotrophum vel ptochio prae-

ἐπὶ τῷ τὴν τοιαύτην ἑαυτῷ περιποιῆσαι φροντίδα, καὶ
τοῦτον ἀποκινεῖσθαι τῆς τοιαύτης φροντίδος κελεύομεν.
24 (10) Ἔτι θεσπίζομεν πάντας τοὺς κληρικοὺς τοὺς
ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ δι' ἑαυτῶν ψάλλειν τά τε νυκτερινὰ
καὶ τὰ ὄρθρινα καὶ τὰ ἑσπερινά, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ
δαπανᾶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα κληρικοὺς φαίνε-
σθαι, ὄνομα μὲν ἔχοντας κληρικῶν, μὴ ἐπιτελοῦντας δὲ
τὸ πρᾶγμα τοῦ κληρικοῦ πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ δε-
25 σπότου θεοῦ. Ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀντ' αὐτῶν
γράπτους ἀνάγκῃ ἐπαγομένῃ αὐτοῖς ψάλλειν. εἰ γὰρ
πολλοὶ τῶν λαϊκῶν διὰ τὸ τὴν οἰκείαν ὠφελῆσαι
ψυχὴν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις προσεδρεύοντες σπου-
δαῖοι περὶ τὴν ψαλμῳδίαν δείκνυνται, πῶς οὐκ ἄτοπον
τοὺς κληρικοὺς τοὺς ἐπὶ τούτῳ τεταγμένους μὴ πλη-
26 ροῦν τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα; Διὸ παντὶ τρόπῳ
τοὺς κληρικοὺς ψάλλειν κελεύομεν· καὶ καταζητεῖσθαι
αὐτοὺς παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτων ἐπι-
σκόπων καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων ἑκάστης ἐκκλησίας
καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου καὶ τοῦ
ἐκδίκου ἑκάστης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς μὴ
εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρ-
27 τεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι. Οἱ γὰρ
κατασκευάσαντες ἤτοι κτίσαντες τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας
ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ τῆς κοινῆς πολιτείας
κατέλιπον αὐταῖς οὐσίας, δι' ὧν ὤφειλον αἱ θεῖαι
λειτουργίαι γίνεσθαι, ἐφ' ᾧτε διὰ τῶν λειτουργούν-
των ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις εὐλαβεστάτων κλη-
28 ρικῶν θεραπεύεσθαι τὸν δεσπότην θεόν. Ἄδειαν
δὲ παρέχομεν παντὶ προσώπῳ τῷ γινώσκοντι τούτων
τι παραβαινόμενον τοῦτο προσαναγγέλλειν καὶ φανε-
29 (11) ροῦν. Τὰ δὲ παρ' ἡμῶν θεσπισθέντα πέ-
ρατι παραδοῦναι καὶ εἰς ἔργον ἀχθῆναι μετὰ τῆς τοῦ
θεοῦ εὐμενείας κελεύομεν, ὑφορωμένων τῶν παρα-
βαίνειν ταῦτα τολμώντων πρῶτον μὲν τὸν ἐκ τῆς
τοῦ δεσπότου θεοῦ κρίσεως κίνδυνον, ἔπειτα δὲ καὶ
τὰς ἐγκειμένας τῇ αὐτῇ νομοθεσίᾳ ποινάς. *D. k. Mart.
Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

42 (43) [1]Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἐπιφανίῳ ἀρχιεπι-
σκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ πατριάρχῃ. Πᾶσαν
ἀεὶ ποιούμενοι πρόνοιαν τῶν ἁγιωτάτων ἐκ
δι' ὧν καὶ τὴν ἡμετέραν βασιλείαν κρατύνει
τὰ κοινὰ πράγματα τῇ τοῦ φιλανθρώπου θεο
τειχίζεσθαι πεπιστεύκαμεν, ἀλλὰ μὴν καὶ τ
τε καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ψυχὰς σπουδάζο
ρισώζεσθαι καὶ τούτου χάριν ἐπιμελούμενοι
τὸς τοῦ μήτε τὰ συμφέροντα ταῖς ἁγιωτάτα
σίαις καθ' οἱανοῦν πόλιν οὔσαις τρόπῳ τινὶ
χωρεῖσθαι μήτε[2] τὰς ἐν αὐταῖς θείας λειτου
τῆς τῶν θεοφιλεστάτων ἱερέων ἀπουσίας ἐ
σθαι ἢ μὴ προσηκόντως ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ
τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν ἐκδαπανᾶσθαι π
διά τε τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ διὰ τῶν ἐνταῦ
τε τοὺς ἀνιόντας ἱερέας καὶ τοὺς σὺν αὐτ
κληρικοὺς ἢ οἰκέτας δαπανωμένων, ὥστε πολ
δανείων γίνεσθαι χρείαν καὶ τὸ ἐντεῦθεν
βάρος ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας,
μηδὲ τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων
προϊέναι διοίκησιν παρὰ τὸν τῆς ἀποδημίας
φιλεστάτων ἱερέων καιρόν, ταύταις πρὸς τὴν
καριότητα ταῖς θείαις συλλαβαῖς χρήσασθαι
1 θημεν. Δι' ὧν αὐτῇ παρακελευόμεθα κα
πᾶσι φανερὸν τοῖς κατὰ τὰς μητροπόλεις
ἐπαρχίας ὑπ' αὐτῇ τεταγμένοις ὁσιωτάτοις
ὡς οὐ προσήκει τινὰ τούτων ἢ τῶν ἐν τα
τῆς ἐπαρχίας πόλεσι ταῖς ὑπὸ τῷ μητροπολί
μέναις θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων κατ' οἰκε
μην δίχα θείας ἡμῶν ἰδικῆς προστάξεως ἀ
νειν μὲν τὴν παρ' αὐτοῦ διοικουμένην ἁ
ἐκκλησίαν, εἰς δὲ τὴν εὐδαίμονα ταύτην ἀνιέ
οἱουδήποτε πράγματος ἀνακύπτοντος, ἀλλὰ[3]
ἐνταῦθα ἕνα ἢ δύο τοῦ ὑπ' αὐτὸν εὐαγοῦ
καὶ ποιεῖν φανερὰ τῇ ἡμετέρᾳ εὐσεβείᾳ,
δέονται, ἢ δι' αὐτῶν ἐξ εὐθείας προσιόντα
διὰ μέσης τῆς σῆς μακαριότητος, οὕτω τε
δικαίας τε καὶ συντόμου τῆς ἡμετέρας
2 Εἰ γάρ τι τῶν εἰς ἡμᾶς φερομένων τοιοῦ
εἶναι φανείη, ὡς δεῖσθαι τῆς αὐτῶν τῶν θε
των ἱερέων παρουσίας, τηνικαῦτα παραγενέσθ

(1) *c. 42 extat in Coll. et Nomoc.* (2) *μηδὲ libri* (3) *ἀνιέναι πόλιν οἱουδήποτε π. ἀ. ἀλλά Coll., π
οἱουδήποτε π. ἀ. ἀνιέναι ἀλλά Nomoc.*

*positum quid dedisse, ut talis curatio ipsi committatur,
hunc quoque removeri ab ea curatione iubemus.
24 Ad hoc sancimus, ut omnes clerici per singu-
las ecclesias constituti per se ipsos et nocturnas et
matutinas et vespertinas preces cantent neve in con-
sumendis tantummodo rebus ecclesiasticis clerici esse
videantur nomen clericorum gerentes, ministerio ta-
men domini dei quod clericorum est se subtrahentes.
25 Absurdum etenim est, cum ipsis necessitas in-
cumbat, scriptos (vicarios?) eorum loco canere.
nam si multi laici, ut animae suae consulant, ad
sacrosanctas ecclesias confluentes studiosos se circa
psalmodiam ostendunt, quemadmodum non absur-
dum est clericos, qui ad hoc ordinati sunt, munus
26 suum non implere? Quamobrem omnimodo cleri-
cos canere iubemus: et inquiri eos per religiosissi-
mos pro tempore episcopos et duo archipresbyteros
et quem praepositum vel exarchum vocant unius-
cuiusque ecclesiae et, qui non inventi fuerint sine
vitio in ministerio perseverare, eos extra clerum
27 constitui. Nam qui sacrosanctas ecclesias pro sa-
lute sua et pro publica utilitate constituerunt atque
fundarunt, ideo facultates quarum ope sacri ritus
fierent reliquerunt, ut clerici, qui in sacrosanctis ec-
28 clesiis ministrant, deum colant. Permittimus
autem cuilibet, qui harum quid violari noverit, id
29 denuntiare et palam facere. Quae a nobis san-
cita sunt, exsequi et ad effectum perduci cum dei
benignitate iubemus: qui ea violare conati fuerint,
primum ex domini dei iudicio periculum, deinde
poenas huic legi insertas expectent.*

*42 Idem A. Epiphanio archiepiscopo Constanti-
nopolitano et patriarchae. Quoniam omnem semper
curam gerimus sacrosanctarum ecclesiarum, quibus
et nostrum imperium sustineri et commune
mentissimi dei gratia muniri confisi sumu
minus saluti tam nostrae quam ceterorum
animarum consulimus ideoque omnimodo so
mus, ne ea quae sacrosanctis ecclesiis in c
vitate constitutis prosunt quoquo modo c
tur neve sacri ritus per absentiam religiosi
sacerdotum impediantur vel minus decen
quantur, neve etiam sacrosanctarum ecclesi
consumantur per sumptus, qui in itiner
sacerdotes huc proficiscentes clericosque
los eorum comites erogantur, ut saepenum
alieni contrahendi necessitas ingeratur, cu
ipsis sacrosanctis ecclesiis incumbit, pra
quod nec rerum ecclesiasticarum administra
religiosissimi sacerdotes absunt, uti oport
dit: idcirco sacris his litteris ad beatudin
1 uti nos oportere credidimus. Per qu
piissimos sacerdotes in metropolibus si
provinciarum sub te constitutos, edocere te
non decere eorum quemquam vel religiosi
episcoporum, qui in reliquis provinciarum
bus sub metropolitis constituti sunt, prop
absque sacra nostra speciali iussione sacr
ecclesiam quae ab ipso gubernatur relinq
que ad hanc felicem urbem proficisci, qual
res emergat, sed mittere huc unum vel duo
clero sibi subiecto et nostrae pietati ma
qua de re supplicent, ut vel ipsi recta via
beatitudinis interventu ad nos pergant, c
iustum et compendiarium auxilium nostrum
2 Quotienscumque enim quippiam eorum
nos referuntur eiusmodi nobis visum fueri
quirat praesentiam religiosissimorum epis*

τάξομεν αὐτούς. δίχα δὲ τοιαύτης θείας ἡμῶν κελεύ-
σεως οὐδένα παραγίνεσθαι συγχωροῦμεν· εἰδότος τοῦ
ταῦτα ὑπερβαίνοντος καὶ τὴν ὀρθῶς καὶ ὁσίως εἰσε-
νεχθεῖσαν παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῇ τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλη-
σιῶν τιμῇ παραφυλακὴν παρεξιόντος, ὡς οὐ μικρᾶς
ἀγανακτήσεως πειραθήσεται, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀφορισμὸν
γενήσεται, εἰ μὲν μητροπολίτης εἴη, ὑπὸ[1] τῆς σῆς μα-
καριότητος, εἰ δὲ τῶν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην πόλεων,
δι' αὐτοῦ τοῦ μητροπολίτου. χρηματικὴν γὰρ ποινὴν
ὁρίσαι κατὰ τῶν ὑπερβαινόντων τὴν θείαν ἡμῶν
ταύτην διατύπωσιν οὐκ ἀναγκαῖον ᾠήθημεν, ὡς ἂν
μὴ εἰς τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας ἡ ἐντεῦθεν περισταίη
βλάβη, ὧν τὰ πράγματα πάσης μειώσεως ἐλεύθερα
3 μένειν σπουδάζομεν. Ταῦτα τοίνυν εἰς τὴν ἑκά-
στου γνῶσιν τῶν ὑπ' αὐτῇ τεταγμένων θεοφιλεστά-
των μητροπολιτῶν ἐπισκόπων ἀγαγεῖν ἡ σὴ ὁσιότης
σπουδασάτω, καὶ τὰς παρ' ἑκάστου πεμπομένας ἀπο-
κρίσεις διά τε τῶν μητροπολιτῶν καὶ δι' αὐτῶν[2]
τῶν λοιπῶν τῆς ἐπαρχίας πόλεων θεοφιλεστάτων
ἐπισκόπων, ἃ περὶ τούτων μεμαθήκασιν, εἰς τὴν ἡμε-
τέραν εὐσέβειαν ἀνενεγκεῖν. *D. k. Mart. Constanti-
nopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

43 (44) [3] Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτω-
ρίων Τῆς τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν εὐα-
γῶν μοναστηρίων προνοοῦντες σεμνότητος ἀπαγορεύο-
μεν πᾶσι τοῖς οἰκοῦσι μοναστήρια συνδιαιτᾶσθαι
γυναιξὶ μοναστρίαις ἢ πρόφασίν τινα ἐπινοεῖν τοῦ
κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτὰς ἔχειν (τοῦτο γὰρ δικαίαν
ὑποψίαν εἰσάγει τοῦ συνεχῶς καὶ ἡνίκα ἂν βούλοιντο
συντυγχάνειν αὐταῖς), ἀλλ' οὕτω κεχωρισμένους εἶναι,
ὥστε μηδεμίαν μετουσίαν πρὸς ἀλλήλους καθ' οἱαν-
δῆποτε αἰτίαν ἔχειν αὐτοὺς μηδὲ ἐξευρίσκεσθαί τινα
πρόφασιν ἢ τούτοις ἢ ἐκείναις τῆς μετ' ἀλλήλων δια-
1 γωγῆς. Ἀλλὰ μόνους μὲν καθ' ἑαυτοὺς ἄνδρας ἐν
ἑκάστῳ μοναστηρίῳ διάγειν τῶν καθ' οἱανοῦν αἰτίαν
συνησιαζουσῶν αὐτοῖς μοναστριῶν κεχωρισμένους, μό-
νας δὲ καθ' ἑαυτὰς γυναῖκας οὐκ ἀναμιγνυμένας ἀν-
δράσιν ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν ὑπόνοιαν ἀσέμνου συνδιαγω-
2 γῆς παντελῶς ἀναιρεθῆναι. Ἀλλ' εἰ μὲν ἄνδρες
εἶεν οἱ πλείονες, προσήκει προνοίᾳ τῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει
θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τὰς γυναῖκας εἰς ἕτερον
ἐπιτήδειον τόπον μεθίστασθαι καὶ δοθῆναι μοναστή-
ριον αὐταῖς, ἐν ᾧ δεήσει καθ' ἑαυτὰς τοῦ λοιποῦ
3 σεμνῶς διαιτᾶσθαι. Εἰ δὲ πλείονες εὑρεθεῖεν αἱ
γυναῖκες οὖσαι ἢ καὶ ἰσάριθμοι, τοὺς μὲν ἄνδρας μεθ-
ίστασθαι, τὰς δὲ γυναῖκας ἐν τῷ μοναστηρίῳ μένειν.
4 Ὥστε μέντοι τὰ πράγματα τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου
κινητὰ καὶ ἀκίνητα καὶ αὐτοκίνητα τοὺς ἐξιόντας πρὸς
5 τοὺς μένοντας κατ' ἀναλογίαν μερίζεσθαι. Ταῖς
δὲ ἀναγκαίαις ἀποκρίσεσι τῶν καθ' ἑαυτὰς μοναζου-
σῶν γυναικῶν ἕνα γέροντα παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου
ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἀφορίζεσθαι, εἰς δὲ τὸ τὰς
θείας ἐκτελεῖσθαι λειτουργίας καὶ τῆς ἁγίας αὐταῖς
μεταδίδοσθαι κοινωνίας ἕνα πρεσβύτερον καὶ ἕνα διά-
κονον σεμνοῦ βίου τυγχάνοντας δίδοσθαι τοὺς μόνα
τὰ εἰρημένα πράττειν ὀφείλοντας, οὐ μὴν διαιτᾶσθαι
6 καὶ συνοικεῖν αὐτοῖς. Τούτων γὰρ δὴ φυλαττομέ-
νων καὶ αὐτοῖς εὐδαίμων ὁ βίος ἔσται τοῖς μονάζειν
αἱρουμένοις καὶ τὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν πολιτείας πράγ-
ματα ἑτοιμοτάτης τεύξεται τῆς τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ
7 βοηθείας. Ἃ μὲν οὖν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πραγμά-
των καὶ νῦν καλῶς ἔχειν ἐδοκιμάσαμεν, ταῦτά ἐστι,
καὶ πεποίθαμεν, ὡς οὐ μικρὰ κἀνταῦθα διαφανήσεται
προστιθεμένη τούτοις ἐκ τῆς θείας ἡμῶν ταύτης δια-
8 (1) τάξεως ὠφέλεια[4]. Δεῖ δὲ παραφυλακῆς ἀκρι-
βεστάτης εἰς τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ὑπερβαίνεσθαι
ταῦτα, ἥτις οὐκ ἄλλως ἂν γένοιτο ἢ τῶν θεοφιλεστά-
των ἑκάστης πόλεως ἐπισκόπων ἐφορώντων ἐπιμελῶς
τὰς τῶν μοναχῶν τῶν διαγόντων ἐν μοναστηρίοις
τεταγμένοις ὑπὸ τὴν αὐτῶν φροντίδα διατριβάς, καὶ
εἴ τινος αἴσθοιντο τοιούτου πταίσματος, πᾶσι τρόποις
εἰργόντων τὸ παρ' αὐτῶν ἐγχειρούμενον καὶ ποιναῖς
μὲν ὑπαγόντων τοὺς μετὰ τὴν ἡμετέραν ἀπαγόρευσιν
ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνεχομένους, ἀναγκαζόντων δὲ τὰς
αὐτῶν διατριβὰς καθαρὰς καὶ κεχωρισμένας εἶναι
9 γυναικείας συνδιαγωγῆς. Καὶ αὐτοῖς γὰρ τοῖς θεο-
φιλεστάτοις ἐπισκόποις, εἰ μέλλοιεν ὀρθῶς τὰ περὶ
τούτου διαλογίζεσθαι, γνώριμόν ἐστιν, ὡς ἐκ τοῦ

(1) παρά *Nomoc.* (2) διὰ τῶν *Zachariae* (3) *c.* 43 *extat in Coll.* (4) ὠφελείας *libri*

*hunc adesse eos iubebimus. absque tali vero sacra
iussione nostra neminem venire permittimus: sciente
eo qui haec transgrediatur et observationem recte
pieque a nobis in sacrosanctarum ecclesiarum hono-
rem introductam praetermittat, se haud parvam
indignationem experturum atque etiam remotum iri,
si metropolita sit, a beatitudine tua, sin earum civi-
tatum, quae sub metropolitis sunt, ab ipso metro-
polita. pecuniariam enim poenam contra eos, qui
hanc sacram dispositionem nostram violant, statuere
necessarium non credidimus, ne in ipsas sacrosanc-
tas ecclesias damnum inde redundet, quarum res ab
omni imminutione liberas manere nobis cordi est.
3 Haec igitur tua sanctitas in notitiam uniuscuius-
que sub te constitutorum religiosissimorum metro-
politanorum episcoporum ferre festinet responsaque
a singulis missas sive per metropolitas sive per
(ipsos) reliquarum provinciae civitatum religiosissi-
mos episcopos, quae ea de re noverint, ad nostram
pietatem referre.*

43 *Idem A. Menae pp. Sacrosanctarum ecclesia-
rum venerabiliumque monasteriorum decori consu-
lentes interdicimus omnibus qui in monasteriis de-
gunt cum sanctimonialibus mulieribus conversari vel
causam comminisci communicandi cum iis (iustam
enim suspicionem excitat adsidue eos et quando-
cumque voluerint cum illis conversari), sed ita
segregati sint, ut nullum inter se qualemcumque ob
causam commercium sit neque ullus vel his vel illis
1 inter se commeandi praetextus excogitetur. Sed
viri per se soli in singulis monasteriis commorentur
separati a sanctimonialibus, quae ob quamlibet cau-
sam eis adgregatae sunt, et solae per se mulieres,
non viris commixtae, ut omnis omnino suspicio in-
2 decori commercii tollatur. Et si quidem virorum
maior pars est, mulieres provisione religiosissimi
uniuscuiusque civitatis episcopi in alium convenien-
tem locum transferri iisque monasterium adsignari
convenit, in quo per se ipsas in posterum honeste
3 commorari debebunt. Sin autem mulierum vel
maior vel idem numerus invenietur, viri transferan-
4 tur, mulieres vero in monasterio remaneant. Res
autem eius monasterii mobiles immobilesque et se
moventes qui exeunt cum iis qui manent pro rata
5 parte dividant. Ad necessaria autem negotia
mulierum per se viventium unus senex a beatissimo
civitatis episcopo designetur, ad divina vero ministe-
ria peragenda sanctamque communionem praeben-
dam presbyter unus et unus diaconus honestae vitae
deputentur, qui ea sola quae dicta sunt facere
debeant, non tamen commorari et habitare ibidem.
6 Quae si observabuntur, et ipsis qui solitarie agunt
felix vita erit et communi nostrae rei publicae
promptissimum clementis dei auxilium parabitur.
7 Haec sunt, quae in rebus communibus etiamnum
recte se habere putavimus et manifestum fieri credi-
dimus, quod haud parvam iis inde utilitatem addi-
8 derimus. Diligentissima autem custodia opus est,
ne ea ullo modo transgrediantur: quae fieri aliter non
poterit, nisi religiosissimi singularum civitatum epis-
copi diligenter vitam monachorum in monasteriis,
quae ipsorum curae subdita sunt, degentium custo-
diant et, quando eiusmodi lapsum animadverterint,
omnibus modis eorum conatum reprimant ac sumpta
poena de iis, qui post nostram prohibitionem adhuc
perseverent, ad vitam puram ac muliebri commercio
9 vacuam eos compellant. Nam et ipsis religiosissi-
mis episcopis, si recte in eam rem intuentur, notum*

[illegible] ... ἔξω πολιτείας. ... οἱ θεοφιλέστατοι ἐπί- ... [illegible] ... ἐπ᾽ αὐτὸν ἥξει ... καὶ περὶ αὐτὴν κιν- ... μείζονος ἐνδιοῦ- [illegible]
14 (14) ... Ἡ τοίνυν ... τὴν θείαν ἡμῶν ... κατασκη- ... θεοφιλεστάτοις ἐπι- ... τῶν ἐπαρχιῶν, ... ἅπασαν δι- ... τῶν πόλεων ἐπι- ... ἀναιρεθῆναι ... αὐτοῖς εὔ- ... [illegible] ... θεοφιλέστατοι μητρο- ... φανερὸν ... παρεγγυῆσαι πᾶσιν ... δεδοικὼς τὸ διορι- ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

ἐγνωσμένα τῷ θείῳ ἡμῶν νόμῳ τούτῳ ποιν[...]
k. Febr. Decio cons.

44 (15) [2] Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπ[...] τωρίων. Τῶν ἱερῶν κανόνων μηδὲ τοῖς θ[...] τοῖς πρεσβυτέροις μηδὲ τοῖς εὐλαβεστάτοι[ς] ἢ ὑποδιακόνοις γαμεῖν μετὰ τὴν τοιαύτην χ[...] ἐφιέντων, ἀλλὰ μόνοις τοῖς εὐλαβεστάτοις [...] καὶ ἀναγνώσταις τοῦτο συγχωρούντων ὁρ[...] περιφρονοῦντας μὲν τῶν ἱερῶν κανόνων, π[...] μένους δὲ ἔκ τινων γυναικῶν, αἷς ἁρμοσθ[...]
1 τὸν ἱερατικὸν θεσμὸν οὐ δύνανται. Ἐ[...] νῦν ἡ ποινὴ τοῦ πράγματος ἐν μόνῃ τῇ τ[...] της ἦν ἐκπτώσει, τοὺς δὲ θείους κανόνας οὐ[...] τῶν νόμων ἰσχύειν καὶ οἱ ἡμέτεροι βούλοι[νται] θεσπίζομεν κρατεῖν μὲν ἐπ᾽ αὐτοῖς τὰ τοῖς [...] κοῦντα κανόσιν, ὡς ἂν εἰ καὶ τοῖς πολιτι[κοῖς ἐ]γράπτο νόμοις, καὶ πάντας αὐτοὺς τῆς τε [...] τῆς τε θείας λειτουργίας τῆς τε ἀξίας αὐτῆς
2 γυμνοῦσθαι. Καθάπερ γὰρ τοῖς ει[...] ἀπηγόρευται τὰ τοιαῦτα, οὕτω καὶ κατὰ τ[...] ρους νόμους τὸ πρᾶγμα κεκωλῦσθαι καὶ [...] ρημένῃ τῆς ἐκπτώσεως ποινῇ μηδὲ εἶναι [...] ἐκ τῆς τοιαύτης ἀτόπου συνδιαφθορᾶς τε[...] τικτομένους, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν τοιούτων [...]
3 μετέχειν αἰσχύνης. Τοιούτους γὰρ αὐτο[ὺς ...] οποίους οἱ νόμοι τοὺς ἐξ ἀγχίστων ἢ [...] θέντας γάμων διορίζουσιν, ὥστε μηδὲ [...] νόθους νοεῖσθαι, ἀλλὰ πανταχόθεν [...] καὶ διαδοχῆς γονέων ἀναξίους, οὐδὲ [...] τειν παρ᾽ αὐτῶν δυναμένους οὔτε αὐτο[...] τούτων μητέρας οὔτε διὰ παρενθέτω[ν ...] ἀλλὰ πασῶν τῶν εἰς αὐτοὺς [...] πατέρων φιλοτιμιῶν ὑπὸ τῆς [...] ἐξ ἧς εἰσὶν οἱ τοῦτο ἁμαρτάνοντες, [...]
4 Ὅπερ γὰρ οἱ ἱεροὶ κανόνες κωλύουσι, [...]
5 ἡμεῖς διὰ τῶν ἡμετέρων [...] καὶ ἐσχηματισμένῃ τις γένοιτο [...] ποιήσει δανειακῶν ἢ ἄλλων [...] ποιοῦσα δῆθεν τὸν τῆς τοιαύτης [...]

(1) ... (2) c. 44 extat in Cod. N. ...

[illegible]

44 Idem A. Iuliano pp. [illegible]

καὶ ταύτην ἀνίσχυρον εἶναι βουλόμεθα καὶ τὴν τῶν
τοιούτων δόσιν οὐκ εἰς τὸ πρόσωπον, εἰς ὅπερ ἐκτέ-
θηται τὰ τῆς συγγραφῆς, ἀλλ' εἰς τὴν ἁγιωτάτην ἐκ-
κλησίαν ἔρχεσθαι. *D. xv k. Nov. Constantinopoli*
Lampadio et Oreste vv. cc. conss. [a. 530]
45 (46) [1] Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραι-
τωρίων. Θεσπίζομεν, εἴ τις τελευτῶν εὐσεβῆ ποιοῖτο
διατύπωσιν ἢ κατὰ ἐνστάσεως τρόπον ἢ κατὰ ληγάτον
ἢ κατὰ fideicommisson ἢ κατὰ mortis causa δωρεὰν
ἢ καθ' ἕτερον οἱονδήποτε[2] νόμιμον, εἴτε ἐπισκήψειε
τῷ κατὰ καιρὸν ἐπισκόπῳ πρόνοιαν τίθεσθαι τοῦ
πληρωθῆναι τὰ παρ' αὐτοῦ βεβουλευμένα, εἴτε καὶ
σιγήσειε τοῦτο, εἴτε καὶ τοὐναντίον ἀπαγορεύσειεν,
ἀνάγκην ἔχειν τοὺς κληρονόμους τὸ ἐπιταχθὲν ποιεῖν
καὶ πληροῦν ἐκ τρόπου παντός. εἰ δὲ τοῦτο ἑκόντες
μὴ ποιήσαιεν, τηνικαῦτα τοὺς κατὰ τόπον θεοφιλεστά-
τους ἐπισκόπους περιεργάζεσθαι ταῦτα καὶ ἀπαιτεῖν αὐ-
τοὺς πάντα πληροῦν κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ τελευτήσαντος.
1 Ἀλλ' εἰ μὲν οἰκοδομὴν ἐκκλησίας ἐπιτάξειεν ὁ δια-
θέμενος, εἴσω τριετίας πάντως παρασκευάζειν αὐτὴν
πληροῦσθαι, εἰ δὲ ξενῶνος ποίησιν, εἴσω ἑνὸς ἐνιαυ-
τοῦ μόνου[3] τοῦτο ποιεῖν ἀναγκάζεσθαι, ὡς ἱκανοῦ
τοῦ χρόνου τούτου καθεστῶτος πληρῶσαι τὰ βεβου-
λευμένα[4] τοῖς τετελευτηκόσι· δυνατὸν ὂν καὶ οἶκον
μισθώσασθαι καὶ τοὺς ἀρρώστους ἐγκατακλῖναι, ἄχρις
ἂν τὰ τῆς οἰκοδομίας τοῦ ξενῶνος περαιωθείη.
1a Εἰ δέ τινα δοῦναι πρὸς ἅπαξ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας
προσταχθεῖεν, παραχρῆμα καταναγκάζειν[5] αὐτοὺς
τοῦτο ποιεῖν, τουτέστι μετὰ τὴν τῆς διαθήκης ἐμφά-
νειαν καὶ τὸ καταδέξασθαι τὸν κλῆρον ἢ τὸ πρε-
1b σβεῖον τοὺς τούτοις τετιμημένους. Εἰ δὲ παρέλ-
θοι ὁ εἰρημένος χρόνος καὶ μήτε ἡ ἐκκλησία ἢ ὁ ξενὼν
οἰκοδομηθείη μήτε ξενοδοχοίη[6] ὁ τοῦτο ἐπιτεταγμένος,
τηνικαῦτα αὐτοὺς τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους
ἀπαιτεῖν τὰ ὑπὲρ τούτου καταλελειμμένα καὶ εἰς τοῦτο
προσηκόντως ἐπιζητούμενα, καὶ ποιεῖσθαι καὶ τὰς
οἰκοδομίας τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ τὴν τῶν
ξενώνων ἢ γεροντοκομείων ἢ ὀρφανοτροφείων κατα-
σκευὴν ἢ πτωχοτροφείων ἢ νοσοκομείων ποίησιν ἤτοι
τῶν αἰχμαλώτων ἀγορασίαν ἢ ἑτέραν οἱανδήποτε
πρᾶξιν εὐσεβῆ τῷ τελευτήσαντι δόξασαν, προβάλλε-
σθαι δὲ[7] τοὺς ταῦτα διοικήσοντας ξενοδόχους ἢ ὀρφα-
νοτρόφους ἢ βρεφοτρόφους ἢ γεροντοκόμους ἢ ἁπλῶς
τῶν εὐσεβῶν πράξεων διοικητάς τε καὶ ἐπιμελητάς,
οὐκέτι δυναμένων μετὰ τὴν τοῦ εἰρημένου χρόνου δια-
δρομὴν καὶ τὴν εἰρημένην ἀγνωμοσύνην τῶν τοῦτο
μὴ ποιησάντων ἐμβάλλειν ἑαυτοὺς εἰς τὴν τῶν εἰρη-
μένων πραγμάτων διοίκησιν ἢ τοὺς θεοφιλεστάτους
2 ἐπισκόπους ἀφιστᾶν τῆς αὐτῶν διοικήσεως. Τῶν
λαμπροτάτων ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν ἀνάγκην ἐπι-
τιθέντων τοῖς κληρονόμοις ἐκ τρόπου παντὸς ταῦτα
2a πληροῦν. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῖς παλαιοῖς διηγό-
ρευται νόμοις ἀνάγκην ἐπιτιθέναι πληροῦν τὰς τῶν
τελευτώντων βουλὰς τοὺς ἔχειν ἐφιεμένους, ἅπερ ἐκεῖνοι
3 κατέλιπον. Τοὺς δὲ θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους,
εἰ μέν τινας ῥητῶς οἱ τελευτῶντες ἐπιστήσαιεν τοῖς
πράγμασιν, οἷον ξενοδόχους ἢ πτωχοτρόφους ἢ νοσο-
κόμους ἢ βρεφοτρόφους ἢ ὀρφανοτρόφους ἢ γεροντοκό-
μους ἢ παραμοναρίους ἢ οἰκονόμους ἢ ἁπλῶς τῶν εὐσε-
βῶν πράξεων διοικητάς, ἐκείνους μὲν ἐᾶν ἔχεσθαι τῆς
διοικήσεως, αὐτοὺς δὲ μὴ διοικεῖν μέν, τὴν δὲ διοίκη-
σιν αὐτῶν ἐποπτεύειν καὶ ὀρθῶς μὲν ἔχουσαν ἐπαι-
νεῖν, κατά τι δὲ παραβαινομένην ἐπανορθοῦν, κακί-
στης δὲ τῆς διοικήσεως γινομένης καὶ ἀπελαύνειν
ἐκείνους καὶ ἑτέρους ἐγκαθιστᾶν ἐννοοῦντας τὸ τοῦ
μεγάλου θεοῦ δέος, καὶ τὴν φοβερὰν τῆς μεγάλης καὶ
ἀτελευτήτου κρίσεως ἡμέραν, πρὸς ἣν αὐτοὺς ἀποβλέ-
ποντας προσήκει πάντα πράττειν μετὰ τῆς πρὸς θεὸν
3a συντεταμένης[8] γνώμης. Εἰ δὲ μὴ ῥητῶς τινας
οἱ τελευτῶντες ἐπιστήσαιεν ταῖς διοικήσεσιν, ἀλλ' ἐν
τῇ τῶν κληρονόμων ἐξουσίᾳ τὸ πᾶν ἀπόθοιντο, οἱ
δὲ ῥαθυμήσαιεν, τηνικαῦτα αὐτοὺς τοὺς θεοφιλεστά-
τους ἐπισκόπους καὶ διοικεῖν καὶ προβάλλεσθαι πτω-
χοτρόφους ἢ νοσοκόμους ἢ ξενοδόχους ἢ ὀρφανοτρό-
φους ἢ βρεφοτρόφους ἢ γεροντοκόμους ἢ οἰκονόμους ἢ
παραμοναρίους ἢ διοικητάς, κἀνταῦθα τὸ πρὸς τὸν

(1) c. 45 *extat in Coll. Nomoc.* (2) τρόπον *ins. Nomoc.*
(3) μόνον *om. Nomoc.* (4) τὰ βεβουλευμένα *Coll.*,
τὰ κατὰ βούλησιν *Nomoc.* (5) καταναγκάζεσθαι *requi-*
ritur (6) *sic Coll.*, ξενοδόχος ᾖ *Nomoc.* (7) καὶ *ins.*
Nomoc. (8) *sic Nomoc.*, συντεταγμένης *Coll.*

personam quae scriptura continetur, sed ad sacro-
sanctam ecclesiam pervenire.
45 *Idem A. Iuliano pp. Sancimus, si quis mo-*
riens piam dispositionem faciat vel institutionis
modo vel per legatum vel per fideicommissum vel
per mortis causa donationem vel per quemlibet
alium legitimum modum, sive pro tempore episcopo
curam iniunxerit, quo ea quae disposuerit implean-
tur, sive de hoc tacuerit, sive e contrario eum pro-
hibuerit, necesse esse heredibus facere et implere
omnimodo quae ordinata sunt: quod si sponte non
faciant, tum religiosissimi locorum episcopi de iis
inquirant atque eos conveniant, ut omnia secundum
1 *defuncti voluntatem impleantur. Ac si quidem*
ecclesiam aedificari defunctus iussit, infra triennium
omnino eam extruendam curent, sin xenonem, infra
unum annum eum facere cogantur, cum hoc tempus
ad defunctorum voluntatem implendam sufficiat:
possunt enim et domum conduci ibique aegroti de-
poni possunt, dum xenonis extructio perficiatur.
1a *Si quid vero semel dare in pias causas iussi*
sunt, statim id facere cogantur, id est postquam
testamentum apertum est hereditatemque vel lega-
1b *tum ii quibus ea relicta sunt adquisierunt. Quod*
si memoratum tempus praeteriit neque ecclesia vel
xenon aedificatum est neque xenodochi officio fun-
gitur, cui hoc commissum est, tum episcopi ipsi
exigant, quae in eam rem relicta sunt et ad id
competenter expetuntur, et procurent aedificationem
sacrosanctarum ecclesiarum et xenonum vel geron-
tocomiorum vel orphanotrophiorum institutionem
vel ptochotrophiorum vel nosocomiorum extructio-
nem vel captivorum redemptionem vel alium quem-
cumque pium actum qui defuncto placuerit, ac
praeficiant eorum administrationi xenodochos vel
orphanotrophos vel brephotrophos vel gerontocomos
vel denique piarum causarum administratores cura-
toresque, ut ex supra dicti temporis lapsu memora-
taque contumacia qui id non fecerint non amplius
se memoratae rerum administrationi immiscere vel
religiosissimos episcopos ab earum administratione
2 *excludere possint. Viri autem clarissimi provin-*
ciarum praesides necessitatem heredibus iniungant
2a *omnimodo haec implendi. Sane enim iam ve-*
teribus legibus definitum est cogendos esse ad de-
functorum voluntatem implendam eos, quibus quae
3 *illi reliquerunt tenere permissum est. Verum si*
quos specialiter defuncti rebus praeposuerunt, velut
xenodochos ptochotrophos nosocomos brephotrophos
orphanotrophos gerontocomos paramonarios oeco-
nomos vel denique piarum causarum administra-
tores, illos administrationem habere sinant neque
ipsi administrent, sed eorum administrationem in-
spiciant et, si recte se habet, collaudent, si quid
praetermittitur, emendent, si vero pessime geritur,
illos expellant aliosque instituant, qui magni dei
timorem in mente habeant et terribilem magni ae-
ternique iudicii diem, cuius respectu omnia eos intento
3a *in deum animo facere oportet. Sin autem de-*
functi nullos specialiter administrationi praeposue-
runt, sed heredum arbitrio totum permiserunt, ii
autem id praetermittant, tum religiosissimi episcopi
et administrent et ptochotrophos vel nosocomos vel
xenodochos vel orphanotrophos vel brephotrophos
vel gerontocomos vel oeconomos vel paramonarios
vel administratores praeponant, qui et ipsi magni

[illegible]

dei verecundiam habeant, ut omni modo, omni ratione, omni studio quae pie instituta sunt ad effectum perducantur. Pro omni autem tempore, quo scripti heredes quae iussi sunt facere supersederint, fructus et reditus atque omne legitimum augmentum inde a morte testatoris ab iis exigi iubemus, ut mora non incipiat ex litis contestatione vel interpellatione, sed, quasi lege ipsa quae dicitur mora interveniat, ita fructuum aliorumque id genus accessio locum habeat. Idemque valeat, si non ab herede, sed a fideicommissario vel legatario cuiusmodi pium legatum relictum fuerit iique quod sibi relictum est adquisierint: nam et hoc casu liceat religiosissimis episcopis convenire eos
6. qui ita honorati sunt, ut iussa exsequantur. Quod si religiosissimi locorum episcopi id facere neglegunt, corrupti fortasse a scriptis heredibus vel legatariis fideicommissariisve, tam provinciae metropolitano vel archiepiscopo eius dioecesis, cui hoc compertum est, inquirere et efficere, ut pium opus vel pia donatio omnimodo impleatur, quam cui voluerit civium id facere licebit. cum enim pietatis ratio communis sit, commune etiam studium esse debet, ut ea impleantur. quilibet igitur ex hac nostra lege condicticiam ex lege actionem instituere et agere poterit, ut quae relicta sunt impleantur. Sciat autem religiosissimus episcopus qui ea in re neglegens fuerit, se et caeli poenas et imperatoriam indignationem propter talem neglegentiam ex-
7 perturum. Quo autem maiore metu territi heredes defunctorum vel omnino ii quibus talia opera bona imposita sunt ea facere non differant, etiam hoc sancimus, ut si ita onerati interpellati a religiosissimis episcopis adhuc differant, ut vel apud

praesides agi debeat. tum non solum
quod relictum est, sed in duplum con
demnantur. Si enim in veteri iure q
erant, in quibus ex infitiatione lis in d
cebat, quare non et in hoc casu eos qu
faciant, sed et tempus terant et postea
religiosissimis episcopis deinde ne his
tum oboediant, sed ad praesidem usque
veniant, dupli exactione castigari cont
si defuncti heredes suos cum morientu
iusserint, non dum vivunt, et hoc obse
in medio tempore heredes quicquam e
cogantur, quae post mortem eorum l
voluit, mortis vero tempore necesse e
modo ea implere. dilatione autem ab i
bus facta ea fieri debent quae supra
9 Si vero annua quae dicuntur legat
donata fuerint clero forte vel monaste
teriis vel diaconissis vel ptochiis vel x
nosocomiis vel brephotrophiis vel sac
ecclesiarum pauperibus vel denique qui
corporibus vel plane collegiis non proh
tem, qui certo tempore inveniuntur, relin
pro eo actu accepto transigere, non li
cere neque, si factum sit, valeat, verum
sionem pecuniae qui haec redemit vel t
10 tiatur. Alioquin eveniat necesse e
certo tempore in eo corpore sunt, pecuni
qui vero postea accedunt, iis quae rel
totum careant, neque ipsum annuorum
que perpetua defuncti memoria servetur
tia hoc annuum reliquit, sed extinctis
11 licta sunt statim oblitteretur. Qua
eos talibus dationibus obligatos manere

ἄπορον εἶναι καὶ τοὺς ὁτεδήποτε προστησομένους τῶν
εὐαγῶν οἴκων ἄδειαν ἔχειν κινεῖν καὶ ἀπαιτεῖν αὐτά,
οὐδεμιᾶς χρόνου παραγραφῆς ἀντικειμένης αὐτοῖς διὰ
τὸ καθ' ἕκαστον ἔτος τὴν τοιαύτην τίκτεσθαι ἀγω-
12 γήν. Ἀλλ' ὑποθήκην εἶναι τὰ τοῦ καταλείψαν-
τος πράγματα τοῖς τοιούτοις πρεσβείοις, ὥστε ἄδειαν
ἔχειν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὸ ἱκανὸν ταῖς εὐα-
γέσι πράξεσι περιγίνεσθαι οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς κατα-
λελειμμένοις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ καρποῖς αὐτῶν καὶ προσ-
όδοις καὶ πάσῃ νομίμῳ ἐπαυξήσει· χρονίας, καθὰ
προείρηται, οὐδὲ τοῖς κατέχουσι παραγραφῆς ἁρμόζειν
13 δυναμένης, ὁπόσον ἂν τις ἀριθμήσειε χρόνον. Πλὴν
εἰ μὴ μεταξὺ τοῦ τε τῷ ἀνναλίῳ πρεσβείῳ βεβαρη-
μένου τοῦ τε κατὰ τοὺς ἱερατικοὺς κανόνας καὶ τοὺς
ἡμετέρους νόμους προεστῶτος[1] τῆς τοιαύτης ἀπαιτή-
σεως γένοιτο σύμφωνον βουλόμενον πρόσοδον ἀντὶ
τοῦ ἀνναλίου πρεσβείου δοθῆναι παρὰ τούτου τοῦ
βεβαρημένου εὐθαλῆ καὶ δημοσίοις πολλοῖς οὐχ ὑπο-
κειμένην, ἀλλὰ καὶ προσθήκην ἔχουσαν πάντως μὲν
οὐκ ἐλάττονα τοῦ τετάρτου μέρους τῆς καθαρᾶς προσ-
όδου, ἐπείτοιγε ὁπόσον ἂν μεταξὺ αὐτῶν ἐπὶ τὸ
14 πλέον δόξειεν. Εἰ μὲν γάρ τι τοιοῦτο ἔγγραφον
γένηται σύμφωνον καὶ δοθείη ἡ τοιαύτη πρόσοδος
καὶ ἀναληφθείη ἐγγράφοις συνθήκαις καὶ διαλύσεσι
καὶ τοῦτο ἐμφανὲς ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων κατα-
σταίη, ἀργεῖν τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἀνναλίου ληγάτου
κατὰ τοῦ ταύτῃ βεβαρημένου θεσπίζομεν, αὐτὴν δὲ
τὴν πρόσοδον ἀντὶ τοῦ πρεσβείου καθεστάναι διηνε-
κῶς εἰς τοῦτο ἀφωρισμένην καὶ ἐκποιεῖσθαι παρ' οὐ-
δενὸς καθ' οἱονδήποτε ἐκποιήσεως σχῆμα δυναμένην[2].
15 Οὐδενὸς δὲ τοιούτου παρακολουθοῦντος ὑποκεῖ-
σθαι διηνεκῶς κατὰ τὸ ἔμπροσθεν παρ' ἡμῶν εἰρη-
μένον τῇ δόσει τῶν ἀνναλίων πρεσβείων τοῖς τοιού-
τοις βεβαρημένους[3] θεσπίζομεν, ὥστε τὸ ὄνομα καὶ
τὴν μνήμην τοῦ τελευτήσαντος τοῦ τε ἀνναλίου πρε-
σβείου ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων διηνεκῶς διασώζεσθαι.
*D. xv k. Nov. Constantinopoli Lampadio et Oreste
conss.* [a. 530]

46 (47) [4]Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραι-
τωρίων. Τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν νόμοις οἰόμεθα χρῆναι καὶ
τοῦτον προσθεῖναι τὸν ἐξ ἀρετῆς, ἀλλ' οὐκ ἐκ χρό-
νων τὰς εὐαγεῖς ἡγεμονίας παρέχοντα, ὥστε ἐπὶ τῶν
εὐαγῶν μοναστηρίων ἢ ἀσκητηρίων μὴ πάντως τε-
λευτῶντος τοῦ ἡγουμένου ἢ τῆς ἡγουμένης τὸν
ἐφεξῆς ἢ τὴν δευτέραν γενέσθαι (σύνισμεν γὰρ τῇ
φύσει οὔτε πάντας ὁμοίως ἀγαθοὺς οὔτε πάντας ἐν
ἴσῳ ποιούσῃ κακούς), ἀλλ' ὃν ἂν ὅ τε ἀγαθὸς βίος
καὶ σεμνὸς τρόπος καὶ ἡ περὶ τὴν ἄσκησιν συντονία[5]
καὶ τὸ κοινὸν τῶν λοιπῶν μοναχῶν πλήρωμα ἢ τὸ
πλεῖστον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τοῦτο νομίσειε καὶ
τῶν ἁγίων εὐαγγελίων προκειμένων ἕλοιτο, ἐπὶ τὴν
1 ἡγεμονίαν καλεῖσθαι. Ὥστε, εἰ μὲν ὁ πρῶτος
μετὰ τὸν τελευτήσαντα χρηστὸς εἴη καὶ μοναχῶν ἄρ-
χειν ἄξιος, ἐκεῖνον τῶν ἄλλων προκρίνεσθαι· εἰ δὲ
ὁ μετ' ἐκεῖνον, ὁμοίως ἐπ' αὐτὸν φέρεσθαι τὴν τοῦ
2 ἡγουμένου ψῆφον. Εἰ δὲ οὐδεὶς τούτων ἄξιος φαί-
νοιτο, τηνικαῦτα τὸν ἐκ πάντων ἐπιτήδειον, οἱουδή-
ποτε ἂν εἴη βαθμοῦ, προχειρίζεσθαι ἡγούμενον, βίου
τε ὄντα σεμνοῦ καὶ πολιτείας σεμνῆς καὶ περισώζειν
τοὺς πιστευθέντας αὐτῷ δυνάμενον· προσῆκον ὂν
πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἀνθρώπων ἐπιστασίαν οὐκ
ἐκ χρόνων οὐδὲ ἐκ κλήρων οὐδὲ ἐκ τυχηρῶν περι-
στάσεων, ἀλλ' ἐξ ἐπιλογῆς καὶ ἐκ τοῦ καλλίονος γίνε-
σθαι καὶ τὴν παρὰ πάντων μαρτυρίαν εἶναι τῷ τάγ-
3 (1) ματι τάξιν. Γνώριμα δὲ ταῦτα γίνεσθαι τῷ
κατὰ τόπον θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ, ὥστε αὐτὸν
μανθάνοντα τὸν ἐπιλεχθέντα καὶ ὀρθῶς ἔχειν τοῦτο
δοκιμάζοντα σύμψηφόν τε γίνεσθαι τοῖς ἐπιλεξαμέ-
νοις καὶ προάγειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τοῦ ἡγουμένου τάξιν.
4 Δοκιμάζειν δὲ δεῖ τὴν αὐτῶν ἐπιλογὴν τὸν κατὰ
καιρὸν πατριάρχην καὶ τοὺς κατὰ τόπον θεοφιλεστά-
τους ἐπισκόπους, ἔχοντας καὶ αὐτοὺς τὸ κρίμα τοῦ
δεσπότου θεοῦ καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν εὐλαβουμέ-
νους, εἰ μὴ κατ' ἐπιλογήν, ἀλλὰ πρός τι πάθος ἀπο-
βλέψαντες ἀνθρώπινον τὴν προβολὴν ποιήσονται·
ἐχόντων αὐτῶν καὶ ἐν τούτῳ τῷ βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλ-
λοντι τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ ποινήν, οἷα τῆς αὐτῶν ἀμε-
λείας πολλαῖς ψυχαῖς ἁμαρτημάτων αἰτίας παρεχομένης.

(1) προεστῶτας *Coll. libri boni* (2) δυναμένου *Coll. libri boni* (3) βεβαρημένοις *Coll. libri boni* (4) *c. 46 extat in Coll.* (5) *verbum finitum desideratur*

*etsi alienatio facta sit, et haec irrita sit et pro tem-
pore antistitibus venerabilium domorum liceat agere
easque exigere neque ulla temporalis praescriptio
eis obstet, cum talis actio unoquoque anno nasca-*
12 *tur. Hypothecae autem pro eiusmodi legatis
defuncti res subiectae sint, ut ex his rebus piis acti-
bus satis fieri liceat non tantum pro iis quae re-
licta sunt, sed etiam pro fructibus et reditibus eo-
rum omnique legitimo augmento: nec temporalis
praescriptio, secundum quod dictum est, detentori-
bus competere potest, quantumcumque tempus quis*
13 *numeret. Praeterquam si inter eum cui annuum
legatum impositum est eumque qui secundum sacra-
tissimos canones nostrasque leges tali exactioni
praepositus est pactum factum sit, ut pro annuo
legato detur reditus uber nec multis oneribus publi-
cis gravatus, qui et accessionem habeat non mino-
rem omnino quarta meri reditus parte, vel si quid*
14 *amplius inter eos convenerit. Nam si tale pac-
tum in scriptis fit et talis reditus traditus ac pacti
transactionisque instrumento comprehensus idque
gestorum confectione palam factum est, annui le-
gati exactionem contra eum qui eo oneratus est
cessare iubemus, ipsum autem reditum in legati lo-
cum succedere perpetuo ad id destinatum neque a
quoquam ulla alienandi ratione alienari posse.*
15 *Sin autem nihil tale subsequitur, perpetuo se-
cundum quod supra a nobis dictum est annuorum
legatorum dationi eos, qui talibus onerati sunt, ob-
noxios esse decernimus, ut nomen et memoria de-
functi annuique legati in ipsis operibus perpetuo
conservetur.*

46 *Idem A. Iuliano pp. Sacris legibus nostris
et hanc addendam esse nobis visum est, quae ex
virtute, non ex temporis ordine pias praefecturas
concedit, ut in venerabilibus monasteriis vel ascete-
riis nequaquam defuncto abbate vel abbatissa se-
quens vel secunda succedant (conscii enim sumus
naturam neque omnes pariter bonos neque omnes ae-
qualiter malos facere) sed quem et vita integra et
honesti mores et adsidua devotio [commendent] et
totum reliquorum monachorum corpus vel maior
eorum pars ad hoc idoneum putaverit et propositis
sanctis evangeliis elegerit, eum ad praefecturam*
1 *vocari. Si ergo proximus a defuncto idoneus
et dignus est, qui monachos regat, ille reliquis prae-
feratur, si qui eum sequitur, similiter in eum prae-*
2 *fecturae suffragium dirigatur. Si vero nemo
eorum dignus videtur, tum qui ex cunctis idoneus
erit, cuiuscumque gradus sit, antistes creetur, cuius
videlicet et vita honesta sit et honestus status qui-
que sibi commissos servare possit: nam convenit
omnem principatum omnemque hominum guberna-
tionem non ex tempore vel sorte vel fortuitis mo-
mentis, sed ex electione praestantiaque prodire om-
niumque testimonium corpori ordinem constituere.*
3 *Ea autem communicentur cum religiosissimo
episcopo, ut cum de electo certior factus sit eam-
que rem recte se habere arbitretur, eligentibus ad-*
4 *sentiatur eumque in locum abbatis inducat. Quo-
rum electio examinanda est pro tempore patriarchae
et religiosissimis locorum episcopis, qui et ipsi sub
iudicio domini dei sunt et futuram condemnationem
verentur, num minus per electionem quam ad hu-
manam quandam affectionem respicientes suffragium
tulerint: ipsis etenim tam in hac vita quam in fu-
tura poena ex deo aderit, cum eorum neglegentia*
5 *multis animis peccandi causa fuerit. Quae om-*

5 (2) *Τούτων πάντων καὶ ἐπὶ τῶν εὐλαβεστάτων
γυναικῶν ἢ παρθένων τῶν ἡγουμένων εὐαγῶν ἀσκη-
6 (3) τηρίων ἤτοι μοναστηρίων κρατούντων. Τῆς
λοιπῆς ἱερατικῆς τάξεως ἁπάσης τῆς τοῦ θεοῦ λει-
τουργίας κατὰ τοὺς ἑαυτῆς βαθμοὺς προϊούσης καὶ
οὐδὲν ἐκ τοῦ παρόντος ἡμῶν καινιζομένης νόμου.
D. xv k. Dec. Constantinopoli Lampadio et Oreste
conss.* [*a.* 530]

47 (48) [1]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννῃ ἐπάρχῳ πραι-
τωρίων. Θεσπίζομεν μηδένα εἰς ἐπισκοπὴν προχειρί-
ζεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τά τε ἄλλα χρηστὸς καὶ ἀγαθὸς
εἴη καὶ μήτε γυναικὶ συνοικοίη μήτε παίδων εἴη πα-
τήρ, ἀλλ' ἀντὶ μὲν γυναικὸς προσκαρτεροίη τῇ ἁγιω-
τάτῃ ἐκκλησίᾳ, ἀντὶ δὲ παίδων ἅπαντα τὸν Χριστιανι-
κὸν καὶ ὀρθόδοξον ἔχοι λαόν, γινώσκων οὕτως ἐξ
ἀρχῆς τὰ περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπι-
σκόπων ἡμᾶς διατυπῶσαι*[2] *καὶ μετὰ ταύτης τῆς ἐν-
νοίας προελθεῖν τὸν νόμον, καὶ τοὺς παρὰ ταῦτά τι
πράττοντας ἢ πράξαντας ἁπάσης ἐπισκοπῆς ἀναξίους
1 εἶναι. Οἱ γὰρ μετὰ ταύτην ἡμῶν τὴν διάταξιν
ποιῆσαί τινας ἐπισκόπους παρὰ τὴν ταύτης δύναμιν ἢ
γενέσθαι θαρρήσαντες οὔτε ἐν ἐπισκόποις ἔσονται οὔτε
μενοῦσιν ἐπὶ τῶν ἱερῶν, ἀλλ' ἐξελαθέντες αὐτῶν ἑτέ-
ροις δώσουσι χώραν χειροτονίας ἀκριβοῦς τε καὶ τῷ
θεῷ διὰ πάντων ἀρεσκούσης. D. IIII k. Aug. Con-
stantinopoli post cons. Lampadii et Orestis.* [*a.* 531]

48 (49) *Idem A. Iohanni pp.* Si quis ad decli-
nandam legem Falcidiam, cum desiderat totam suam
substantiam pro redemptione captivorum relinquere,
eos ipsos captivos scripserit heredes, ne videatur
quasi incertis personis heredibus institutis iudicium
suum oppugnandum reliquisse, sancimus huius talem
institutionem pietatis intuitu valere et non esse re-
1 spuendam. Sed et si pauperes quidam scripserit
heredes et non inveniatur certum ptochium vel cer-
tae ecclesiae pauperes, de quibus testator cogitave-
rit, sed sic incerto vocabulo pauperes fuerint here-
des instituti, simili modo et huiusmodi institutionem
2 valere decernimus. Et si quidem captivos scrip-
serit heredes, civitatis, in qua testator larem fovere
ac degere noscitur, episcopus et oeconomus[3] here-
ditatem suscipiant et omnimodo in redemptione cap-
tivorum procedat hereditas sive per annuos reditus
sive per venditionem mobilium seu se moventium
rerum: nullo penitus ex hoc lucro vel oeconomo vel
episcopo vel sacrosanctae ecclesiae relinquendo. si
enim propter hoc a speciali herede recessum est, ut
non Falcidiae ratio inducatur, quomodo ferendum
est hoc, quod in sacro venit, per Falcidiam vel aliam
3 occasionem minui? Ubi autem indiscrete paupe-
res scripti sunt heredes, ibi xenonem eius civitatis
omnimodo hereditatem nancisci et per xenodochum in
aegrotantes fieri patrimonii distributionem, secundum
quod in captivis[4] constituimus: vel per redituum
annalium erogationem vel per venditionem rerum
mobilium vel se moventium, ut ex his res immobiles
comparentur et annuus victus aegrotantibus accedat.
quis enim pauperior est hominibus, qui et inopia
tenti sunt et in xenonem repositi et suis corporibus
laborantes necessarium victum sibi non possunt ad-
4 ferre? Licentia omnimodo danda et in priore et
in secunda specie et actionem movere et debita exi-
gere, ut in captivos vel in aegrotantes consu
si enim heredum eis et ius et nomen dedim
Falcidiae tamen legis emolumento, necesse
5 et debita exigere et creditoribus responde
autem ampliores in civitate xenones vel
sint, ne incerta videatur pecuniarum datio,
xenoni vel ptochio, qui pauperior esse dign
easdem res vel pecunias adsignari: hoc v
discutiendo a viro reverentissimo locorum a
6 et sub eo constitutis clericis. Sin auten
xenon in civitate inveniatur, tunc secundum
tivis sanctionem pro tempore oeconomus sac
tae ecclesiae vel episcopus hereditatem acc
sine Falcidiae ratione pauperibus, qui in
sunt vel penitus mendicantes vel alia suste
7 egentes, eaedem pecuniae distribuantur.
tamen omnia locum habere sancimus, quan
certi xenonis vel certi ptochii vel certae e
nominatio a testatore subsecuta est, sed
est eius sensus. sin autem in personam cer
in certam venerabilem domum respexit, ei
modo hereditatem vel legatum competere sa
8 nulla Falcidia nec in hac parte intercede
omnibus autem huiusmodi casibus caelestes
dias sacrosanctarum rerum administratores
tent, si qualecumque lucrum ex huiusmodi g
tionibus sibi adquisierint vel si hoc committi
senserint et non gravissima poena et interm
quod perperam factum est studeant corrigere
*k. Sept. Constantinopoli post consulatum
dii et Orestis vv. cc.*[5]

49 (50) [6]*Idem A. Iohanni pp.* Cum leg
niana[7] viris reverentissimis episcopis et pre
et diaconis peculium habere quasi castrense
sum est, eo addito, ut in ipso testari possin
tabatur, si huiusmodi testamenta debent de in
querella expugnari, cum de omnibus personi
huiusmodi peculia meruerunt, eadem fuerat
1 exorta. Sancimus itaque viris reveren
episcopis et presbyteris et diaconis, qui tal
lium (id est quasi castrense[8]) possident, su
tantummodo rebus, quae quasi castrensis
sunt, non solum ultima condere secundum l
men elogia licere, quod ex Leoniana cons
descendit, sed etiam eorum ultimas voluntate
his tantummodo habitas, de inofficiosi quere
nime subiacere. *D. k. Sept. Constantinop
cons. Lampadii et Orestae.*

50 (51) [9]*Idem A. Iohanni pp.* Si quis in
bendo instrumento sese confessus fuerit non
fori praescriptione propter sacerdotii praero
sancimus non licere ei adversus sua pacta v
contrahentes decipere, cum regula est iuris
omnes licentiam habere his quae pro se int
1 sunt renuntiare. Quam generalem legem
nibus casibus obtinere sancimus, qui necd
iudicialem sententiam vel amicalem conve
sopiti sunt. *D. k. Sept. Constantinopoli po
Lampadii et Orestae vv. cc.*

51 (52) *Idem A. Iohanni pp.* Generalite
mus omnes viros reverentissimos episcopos
presbyteros seu diaconos et subdiaconos et

(1) *c.* 47 *extat in Coll.* (2) *c.* 41 § 2 *h. t.* (3) *sic M^b cum Graecis,* iconomi *CRM^a* (4) captivos *libri* (5) *traditur consulatus anni* 530 (6) *iunge* 1, 5, 22. 3, 28, 37. 6, 22, 12 (7) *c.* 33 *h. t.* (8) id est quasi *del. Rummel.* (9) *pr.* = 2, 3, 29

*nia valeant etiam in devotissimis mulieribus et vir-
ginibus quae piis ascetriis vel monasteriis praepo-
6 nuntur. Reliqui vero sacri ordines dei ministrorum
secundum gradus suos promoveantur neque quicquam
in iis praesenti lege nostra innovatur.*

47 *Idem A. Iohanni pp. Sancimus, ut nemo
episcopus ordinetur, nisi qui et alias idoneus ac
bonus sit neque uxori cohabitet neque liberorum
pater sit, sed pro uxore amplectatur sacrosanctam
ecclesiam, liberorum autem loco totum Christianum
orthodoxumque populum habeat, sciens ita
tio de successione religiosissimorum episcopo
constituisse eoque consilio legem emissam
qui ea praetermittant vel praetermiserint om
1 copatu indignos esse. Qui etenim post ha
stitutionem nostram contra eius vim aliqu
copos creare vel fieri conabuntur, neque
erunt neque in sacris manebunt, sed iis eie
locum facient ordinatione diligenti et d
omnia grata substituendis.*

[illegible] monachos, licet non sint clerici, immunitatem iure omnes habere tutelae sive testamentariae sive legitimae sive dativae: et non solum tutelae eos expertes, sed etiam curae, non solum pupillorum et adultorum, sed et furiosi et muti et surdi et aliarum personarum, quibus tutores vel curatores a veteribus legibus dantur. Eos tamen clericos et monachos huiusmodi habere beneficium sancimus, qui ad sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent, non devagantes neque circa divina ministeria[1] desides, cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgemus, ut aliis omnibus derelictis dei omnipotentis inhaereant ministeriis. Et hoc non solum in vetere Roma vel in hac regia civitate, sed in omni terra, ubicumque Christianorum nomen colitur, obtinere sancimus. *D. k. Nov. post cons. Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

52 (53) [2] *Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Θεσπίζομεν μηδένα παντελῶς μήτε βουλευτὴν μήτε ταξεώτην ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι, οὐδὲν ἐφαπτομένου τοῦδε τοῦ νόμου τῶν τοιαύτης ἱερωσύνης πρότερον ἠξιωμένων, τοῦ λοιποῦ δὲ μηδένα παντελῶς ἐκ τῆς εἰρημένης ὄντα τύχης εἰς τὰς ῥηθείσας ἱερατείας ἀναβαίνειν, καὶ μάλιστα εἰ καὶ ἤδη λειτουργήσας ἢ τοῖς ταξεωτικοῖς ὑπη-*
1 ρετήσας ἔτυχεν ἐπιτάγμασι. Τὸν γὰρ ἐντεθραμμένον εἰσπράξεσι σφοδραῖς καὶ τοῖς διὰ τοῦτο ὡς εἰκὸς ἐπισυμβαίνουσιν ἁμαρτήμασιν οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ἄρτι μὲν εἶναι ταξεώτην ἢ βουλευτὴν καὶ πράττειν τὰ πάντων πικρότατα, εὐθὺς δὲ ἱερέα χειροτονεῖσθαι περὶ φιλανθρωπίας τε καὶ ἀκτημοσύνης νουθετοῦντα καὶ ὑφηγούμενον[3] δόγματα· πλὴν εἰ μὴ ἐκ νηπίας ἡλικίας καὶ οὔπω τὴν ἔφηβον ἐκβάσης ἔτυχε τοῖς εὐλαβεστάτοις μοναχοῖς ἐγκαταλελεγμένος καὶ διαμείνας ἐπὶ τούτου τοῦ σχήματος· τηνικαῦτα γὰρ ἐφίεμεν αὐτῷ καὶ πρεσβυτέρῳ γενέσθαι καὶ εἰς ἐπισκοπὴν ἐλθεῖν, πρόδηλον ὄν, ὡς, ἡνίκα τοιοῦτόν τι γένηται καὶ ἄξιος τῆς ἱερατείας φανῇ[4], τηνικαῦτα ἄδειαν ἕξει μένειν ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ λειτουργεῖν ἀπηλλάχθαι, τὴν τετάρτην μέντοι μοῖραν τῆς αὐτοῦ περιουσίας ἁπάσης παρέχων[5] τοῖς βουλευταῖς καὶ τῷ δημοσίῳ κατὰ τὸν ἔναγχος ἐπὶ τοῖς τεταρτημορίοις τεθέντα παρ' ἡμῶν νόμον[6], ἢ μόνῳ τῷ δημοσίῳ, εἴγε ταξεωτικῆς τύχης ἐτύγχα-
2 νεν ὤν. Εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς εὐλαβεστάτοις ἀρχιμανδρίταις ταχθείη καὶ διαμείνειεν[7] ἐν αὐτοῖς, καὶ οὕτως αὐτῷ δίδομεν τὴν τῆς τύχης ἀτέλειαν, τὴν τετάρτην κἀνταῦθα μοῖραν τῆς αὐτοῦ περιουσίας, καθάπερ εἰπόντες ἔφθημεν, παρεχομένῳ· ἄλλως δὲ οὔτε ἐκείνῳ χειροτονεῖσθαι συγχωροῦμεν οὔτε τῷ χειροτο-
3 νοῦντι τοιοῦτόν τι πράττειν ἐφίεμεν. Γινωσκούσης τῆς σῆς ὑπεροχῆς, ὡς ταῦτα παραφυλακτέον ἅπασι τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ποινὴν ὑφορωμένοις περὶ αὐτὴν τὴν ἱερωσύνην, εἴ τι τοιοῦτο πράξαιεν, πρὸς τὸ μηδὲ τὸν χειροτονούμενον τῆς ἱερωσύνης ἀπολαύειν, κἂν εἰ πρότερον οἱονδήποτε βαθμὸν ἱερατείας ἐπεῖχεν, ἀλλ' ἐν ἰδιώταις τετάχθαι καὶ τὰς λειτουρ-
4 γίας ἐκτελεῖν, αἷς ὑπέκειτο πρότερον. Ἅπερ ἅπαντα κρατεῖν εἰς τὸν ἐφεξῆς βουλόμεθα χρόνον, ἐπειδὴ τοίνυν[8] πρῶτον ὑφ' ἡμῶν ἐξεύρηται, οὐ προσαπτομένου παντελῶς τοῦδε τοῦ νόμου, καθάπερ εἰπόντες ἔφθημεν, τῶν ἅπαξ τοιαύτης ἱερωσύνης ἀξιωθέντων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἐχόντων αὐτῶν δι' ὑποκαταστάτων λειτουργεῖν κατὰ τὴν Θεοδοσίου καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τῶν τῆς εὐσεβοῦς λήξεως διάταξιν[9] τὴν πρὸς Θωμᾶν
5 ἀντιγεγραμμένην[10]. Πρὸς τούτοις κἀκεῖνο δίκαιον εἶναι καὶ κρατεῖν καὶ πολιτεύεσθαι θεσπίζομεν, ὅπερ τεθὲν ἐξ ἀρχῆς καὶ πολιτευσάμενον οὐκ ἴσμεν ὅπως παρώπται. μεμνήμεθα γὰρ Ἀρκαδίου καὶ Ὁνωρίου τῶν τῆς εὐσεβοῦς λήξεως ἐντυχόντες διατάξει[11] βουλομένῃ τοὺς κληρικούς, εἴπερ ἀμελήσαντες τύχοιεν τῆς ἑαυτῶν τάξεως καὶ εἰς οἱανδήποτε ἔνοπλον στρατείαν παραγγείλαιεν ἢ καὶ καθῃρημένοι παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων στρατεύεσθαι τολμήσαιεν, ἐκβάλλεσθαι μὲν αὐτοὺς τῆς στρατείας ἧς ἔτυχον, παραδίδοσθαι δὲ ταῖς τῶν πόλεων βουλαῖς, ὑπουργήσοντας τὸ λοιπὸν τῷ δημοσίῳ, ἐπειδὴ καὶ τῇ τοῦ δεσπότου θεοῦ λατρείᾳ κατα τὸν τῆς στρατείας τρόπον ἔτυχον ἀπειπόντες.
6 Ἅπερ κρατεῖν ἐκ τοῦδε ἡμῶν θεσπίζομεν τοῦ νόμου, κελεύοντες αὐτοὺς εὐθὺς καὶ παραχρῆμα τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐξ ἧς εἰσί, γίνεσθαι βουλευτάς, εἰ μὴ σφόδρα εὐπορίαν ἔχοι βουλευτῶν ἡ πόλις, ἐπείτοιγε τῆς γείτονος ἢ καὶ πορρωτέρω μέχρι μιᾶς ἐπαρχίας ἑτέρας, ἔνθα μάλιστα βουλευτῶν καθέστηκεν ἀπορία.
7 Εἰ δὲ ἀφανεῖς, ὡς εἰκός, γένοιντο, ἄδειαν δίδομεν

(1) mysteria *libri boni contra Graecos* (2) *c.* 52 *extat in Coll., pr. .. § 4. 13. 14 in Nomoc.* (3) *νουθετοῦντα καὶ ὑφηγούμενον Coll., νομοθετοῦντα* (*om. καὶ ὑφ.*) *Nomoc.* (4) *φανείη libri* (5) *ἢ ins. Nomoc.* (6) *haec constitutio extitisse putanda est aut in titulo nono libri decimi, quem laudant Paratitla ad h. t., aut in fine tituli* 32 *eiusdem libri* (7) *διαμείνῃ Coll., διαμείνοι Nomoc.* (8) *τὸ νῦν Hercher* (9) *διατάξεων Coll. libri boni* (10) *c.* 21 *h. t.* (11) *Th.* 16, 2, 39

52 *Idem A. Iohanni pp. Sancimus, ut nullus omnino curialis vel cohortalis in posterum episcopus vel presbyter fiat: qui antea tali sacerdotio digni habiti sunt, hac lege non tanguntur, posthac autem nemo omnino qui memoratae condicionis est ad praedicta sacerdotia accedat, praesertim si iam ministravit vel forte cohortalinis iussionibus oboedivit.*
1 Neque enim iustum esset eum, qui violentis exactionibus et peccatis quae his videlicet admiscentur, innutritus est, modo cohortalem vel curialem esse et omnium acerbissima facere, mox sacerdotem creari humanitatis et innocentiae praecepta docentem ac suadentem: nisi forte ab infantia necdum pubertatem egressus inter monachos receptus sit et in eo statu permanserit: tunc enim ei permittimus, ut et presbyter fiat et ad episcopatum perveniat: qui videlicet, quoad id fiet et clericatu dignum se praestabit, in sacerdotio perseverare poterit et a muneribus vacabit, ut tamen quartam substantiae partem curiae et fisco offerat secundum constitutionem, quam nuper de quarta dedimus, vel fisco solo, si forte cohorta-
2 lis condicionis fuerit. Quod si et inter devotissimos archimandritas recipitur et inter eos remanet, etiam sic sortis vacationem ei praestamus, dummodo et ipse quartam substantiae suae partem secundum quod diximus offerat: aliter enim neque illum ordinari neque ordinantem tale quid facere permitti-
3 mus. Quae excellentia tua sciat ab omnibus religiosissimis episcopis observanda esse poenam circa sacerdotium ipsum expectaturis, si quid tale faciant, ordinatum praeterea neque sacerdotio frui, tametsi antea quemlibet clericatus gradum tenuerit, sed inter laicos numerari et munera subire, quibus
4 antea subiacebat. Quae omnia in futurum tempus valere volumus, quia nunc primum a nobis inventa sunt, neque omnino haec lex, ut diximus, eos tangat, qui semel sacerdotium meruerunt, sed liceat eis per substitutos munera subire secundum Theodosii et Valentiniani divae memoriae constitutionem
5 ad Thomam rescriptam. Praeterea et illud iustum esse et obtinere et in usu esse iubemus, quod ab initio positum et observatum iam nescimus quantum neglegitur. meminimus enim incidisse in Arcadii et Honorii divae memoriae constitutionem, quae clericos, si ordinem suum deserant et ad quamlibet armatam militiam nomina dent vel etiam depositi a religiosissimis episcopis militare ausi sint, militia quam nacti sunt exui vult et civitatum curiis tradi, ut deinceps rei publicae ministerium faciant, cum se domini dei servitio per militiae ge-
6 nus abdicaverint. Quae valere ex hac nostra lege sancimus iubentes eos continuo ac statim illius civitatis ex qua oriundi sunt curiales fieri, nisi ea civitas curialibus valde abundet, quo casu vicinae vel etiam remotiori usque in proximam provinciam addicantur, ubi potissimum curialium penuria est.

τοῖς βουλευταῖς εὐθὺς ἐπιβαίνειν τῶν προσηκόντων
αὐτοῖς πραγμάτων καὶ ταῦτα κατέχειν καὶ τὸ ἱκανὸν
8 ἑαυτοῖς κατὰ τὸν νόμον ἐντεῦθεν ποιεῖν. Ταῦτα
μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς οἱουδήποτε
βαθμοῦ κρατεῖν εἰς τὸ διηνεκὲς θεσπίζομεν καὶ ἐπὶ
τοῖς ἤδη πεπλημμεληκόσι κρατεῖν τὸν νόμον βουλό-
9 μενοι, διότι καὶ πρότερον ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καί τινα
διάταξιν[1] εὕρομεν περὶ μοναχῶν διαλεγομένην καὶ
βουλομένην αὐτοὺς μὴ καταλιμπάνειν τὰ οἰκεῖα μονα-
στήρια μηδὲ θορυβεῖν τὰς πόλεις, ἣν καὶ πρός τινα
γενομοθετῆσθαι καιρόν τινες ὑποπτεύουσι, δεῖν ᾠήθη-
μεν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν λαβόντες τελειότερόν τε καὶ
εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον καὶ τοῦτο ἐπανορθῶσαι· ὥστε
μηδενὶ τοῦ λοιποῦ τῶν εὐλαβεστάτων μοναχῶν ἄδειαν
εἶναι τοῦ[2] τοιοῦτό τι πράττειν καὶ καταλιμπάνειν
μὲν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, περιβάλλεσθαι δὲ την οἱαν-
οῦν στρατείαν ἢ ζώνην ἢ ἀξίαν ἢ τὸν ἐν δικαστη-
ρίοις μεταδιώκειν βίον καὶ τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας
τὰς ἀνθρωπίνας ἀσχολίας ἀνθαιρεῖσθαι ἢ γινώσκειν.
10 Ὡς καὶ ὁ τοιοῦτό τι πράττων ἐπιδοθήσεται τῇ
βουλῇ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐξ ἧς ἐστίν, ἢ ἑτέρας, καθὰ
πρότερον εἰπόντες ἔφθημεν, εἰ μὲν χρημάτων εὐπο-
ροίη, καὶ χρηματικὰς ὑποστησόμενος λειτουργίας, ἐπεί-
τοιγε τὰς εἰς σῶμα φερούσας· κἀνταῦθα ἀδείας οὔσης
ταῖς βουλαῖς, καθάπερ εἰπόντες ἔφθημεν, εἰ ἀφανεῖς
γένοιντο, ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων καὶ τὸ
11 ἱκανὸν ἑαυταῖς κατὰ τὸν νόμον ποιεῖν. Ἐν ἅπασι
δὲ τοῖς θέμασιν, ἐφ' ὧν λαμβάνειν ἀπὸ τῶν τοιού-
των αἰτιῶν τὰ βουλευτήριά τι προστάττομεν, βουλό-
μεθα τὴν μὲν ἡμίσειαν τούτων μοῖραν τοὺς βουλευ-
τὰς κομίζεσθαι μὴ ἐν χρυσίῳ, ἀλλ' ἐν ἀκινήτῳ κτή-
σει ἢ οὔσῃ ἢ ὠνουμένῃ κατὰ τὸν ἔμπροσθεν φοιτή-
σαντα παρ' ἡμῶν νόμον, τὴν δὲ ἡμίσειαν τῇ γενικῇ
τραπέζῃ τῆς σῆς ὑπεροχῆς εἰσφέρεσθαι, ὥστε καὶ τὸν
σὸν θρόνον προνοεῖν ἀγρύπνως μηδὲν τοιοῦτο διαλα-
θεῖν, ἀλλ' ἅμα τῷ γίνεσθαί τι τὴν προσήκουσαν
ὑπὲρ τούτου ποιεῖσθαι θεραπείαν, πλὴν εἰ μὴ νῦν
γοῦν ἑκόντες οἱ τοιοῦτοι ἀπόθοιντο μὲν τὴν στρα-
τείαν ἢ ἁπλῶς ὅπερ ἔχουσι σχῆμα, εἰς[3] δὲ τὸν μο-
ναχικὸν αὖθις ἀκριβῶς τε καὶ ἀληθῶς ἐπανέλθοιεν
βίον καὶ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς ἐγγραφῆναι
σπεύσαιεν. εἰ γὰρ τοῦτο πράξαιεν εἴσω ἐνιαυτοῦ
ἑνός, ἀφ' οὗπερ ὁ παρὼν θεῖος ἡμῶν γέγονε νόμος,
ἀφίεμεν αὐτοῖς τὴν ποινήν, ἀρκεῖν αὐτοῖς τὸν ἐκ τῆς
12 ἀσκήσεως ἡγούμενοι σωφρονισμόν. Ταῦτα δὲ
κρατεῖν εἰς τὸν ἐφεξῆς βουλόμεθα χρόνον, οὐδὲ ἐκεί-
νους ἔξω τῆς εἰρημένης καταλιμπάνοντες ποινῆς, ὅσοι
ἀπὸ τῆς ἡμῶν βασιλείας καίτοι μοναχοὶ καθεστῶτε[ς]
τοιοῦτό τι πεπράχασι. τὸ γὰρ ἔμπροσθεν ἅμα μὲν
διὰ φιλανθρωπίαν, ἅμα δὲ τὸν χρόνον ἐρυθριῶντε[ς]
ἀφίεμεν, ἐπεὶ μηδὲ σαφῶς νενομοθετημένον ἔμπρο-
13 (2) σθεν ἦν. Ἔτι τοῦτο θεσπίζομεν, εἴτε πατὴ[ρ]
εἴτε μήτηρ εἴτε ἕτερός τις ἐξ ἀπαιδίας ἀποκατάστασ[ιν]
ἢ ὑποκατάστασιν ἐπαγάγοι τισὶν εἴτε ἄρρεσιν εἴτ[ε]
θηλείαις, οἱ δὲ πρὸς γάμον ἐλθεῖν διὰ τὸν τῆς ἀσκή-
σεως οὐχ ἕλοιντο τρόπον, περιαιρεῖσθαι τὰς τοιαύτ[ας]
ἀποκαταστάσεις ἢ ὑποκαταστάσεις καὶ ἔχειν αὐτο[ὺς]
ἐξουσίαν εἰς ὃν[4] βούλονται τρόπον, εὐσεβῆ μέντ[οι]
τὰ ἐντεῦθεν ἀφιεροῦν καὶ ἢ δαπανᾶν περιόντας
καταλιμπάνειν τελευτῶντας· ὥσπερ εἰ καὶ ὑπὸ αἱρέ-
σιν παιδοποιίας αὐτοῖς τι καταλειφθείη, δεῖ καὶ τοῦτ[ο]
αὐτὸ ἔχειν αὐτοὺς παιδοποιεῖν οὐκ ἀναγκαζομένου[ς].
14 Τὴν αὐτὴν δὲ νομοθεσίαν καὶ ἐπὶ γυναιξὶ παρ-
θενευούσαις καὶ ἐπὶ τοῖς γαμεῖν ὅλως κεκωλυμένο[ις]
εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς ἐπεκτείνομεν καὶ ἀνατίθεμ[εν]
καὶ ταύτην τὴν χάριν θεῷ τῶν ἡμετέρων χρόνω[ν]
15 (3) ἀξίαν. Ἔτι θεσπίζομεν, εἴτε ἀνὴρ ἐπὶ μονή[ρη]
βίον ἐλθεῖν βουληθείη εἴτε γυνὴ τὸν ἄνδρα καταλι-
ποῦσα πρὸς ἄσκησιν ἔλθοι, μὴ τοῦτο αὐτοῖς ζημία[ς]
παρέχειν πρόφασιν, ἀλλὰ τὰ μὲν οἰκεῖα πάντως λαμ-
βάνειν, ὥστε τῇ γυναικὶ τὴν προῖκα εἶναι λαβεῖν τ[ὴν]
αὐτῆς καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν τῷ συνοικήσαντ[ι]
τὸ δὲ ἐκ τούτου κέρδος μὴ κατὰ τὴν ἐκ ῥεπουδί[ου]
διάζευξιν ἐκδικεῖν ἢ μένειν παρὰ τῷ μὴ ἀποταξα-
μένῳ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐκ θανάτου σύμφωνον, οἷα δ[ὲ]
κοῦντος τοῦ ἀφισταμένου τῷ τῆς μετὰ τῶν ἄλλω[ν]

(1) c. 29 h. t. (2) τοῦ om. vel τό ponunt Coll. libri boni (3) εἰ Coll. (4) οἷον Nomoc. (5) μετ[...] ἀλλήλων scr.

7 *Quod si videlicet latitant, licentiam damus cu-*
rialibus confestim res quae eis competunt ingredi
eaque tenere et satis sibi inde secundum legem fa-
8 *cere. Haec igitur in devotissimis clericis cuius-*
cumque gradus in perpetuum obtinere iubemus, quin
etiam in his valere volumus qui iam offenderunt,
9 *quoniam antiqua sunt. Cum autem quandam*
constitutionem invenerimus, quae de monachis agens
eos monasteria relinquere et in urbibus vagari ve-
tat, quam tamen nonnulli ad certum tempus datam
esse suspicantur, inde occasionem sumentes perfec-
tius hoc et in omne tempus reformandum credidi-
mus. nulli igitur devotissimorum monachorum in
futurum liceat tale quid facere et monachicum ha-
bitum relinquere, induere autem qualemqualem mi-
litiam vel cingulum vel dignitatem vel in iudiciis
versari et dei ministerio humanas occupationes prae-
10 *ferre vel cognoscere. Qui tale quid faciet, tra-*
detur curiae eius civitatis, ex qua oriundus est, vel
alius secundum quod supra diximus, ut si quidem
locuples est, etiam pecuniaria munera sustineat,
praeterea corporalia: ut et in hoc casu liceat curiis
secundum quod supra diximus, si latent, res ag-
11 *gredi et sibi secundum legem satisfacere. In*
omnibus autem casibus, in quibus ex eiusmodi cau-
sis curias capere quid iubemus, dimidiam eius par-
tem curiales non in auro accipere volumus, sed in
rebus soli, sive eae subsunt sive comparandae sunt
secundum legem antea a nobis propositam, alteram
dimidiam communi excellentiae tuae mensae inferre,
ut et sedes tua diligenter provideat, ne quid eius-
modi lateat, sed simulac fiat, competentem mede-
lam ei adhibeat, nisi iam ipsi sponte militiam vel
quem alium tenent statum reliquerint et ad monachi-
cam vitam rursus strenue ac vere reversi fuerint
et impigre id egerint, ut devotissimis clericis a[d]-
scriberentur. quod si intra anni spatium fecerin[t],
ex quo praesens lex nostra lata est, poenam e[is]
remittimus, sufficere iis emendationem rati, qua[m]
12 *ex vitae suae ratione habent. Haec autem i[n]*
futurum tempus obtinere volumus neque illos poen[ae]
supra dictae eximentes, qui inde a nostro prin[ci]-
patu monachi constituti tale quid fecerunt. anteri[us]
enim tempus tam humanitatis gratia quam tempor[is]
ratione erubescentes absolvimus, quoniam antea n[on]
13 *perspicue constitutum erat. Praeterea et hoc co[n]-*
stituimus, ut sive pater sive mater sive quis alius [e]
defectum liberorum viris quibusdam vel mulieri[bus]
restitutionem vel substitutionem iniunxerit, ii aute[m]
ob vitam religiosam matrimonium contrahere nolu[e]-
rint, tales restitutiones vel substitutiones rescinda[n]-
tur liceatque iis quemadmodum voluerint, pie t[a]-
men, quae inde iis obveniunt consecrare et vel du[m]
vivunt erogare vel post mortem de iis disponer[e],
sicut etiam si sub condicione liberorum procrea[n]-
dorum iis quid relictum fuerit, et hoc eos habe[re]
oportet, liberorum procreatione minime iis incu[m]-
14 *bente. Eandem legem extendimus etiam in m[u]-*
lieres virginitatem professas et devotissimos cle[ri]-
cos quibus matrimoniis omnino interdictum est [et]
deo hanc gratiam nostris temporibus dignam re[pe]-
15 *rimus. Praeterea sancimus, sive vir solitari[am]*
vitam eligere velit sive mulier viro relicto ad exe[r]-
citationem monachicam venerit, ne hoc ipsis p[oe]-
nae causa sit, sed propria omnimodo recipia[nt],
ut mulieri dotem suam, coniugi ante nuptias don[a]-
tionem recipere liceat, lucrum autem ex his n[on]
quasi repudium intercesserit vindicetur vel remane[at]
apud eum qui non renuntiaverit, sed ex pacto qu[od]
in mortis casum initum est, quasi is qui a convic[tu]

ῶν τόγε ἐπὶ τῷ συνοικεσίῳ τεθνάναι,
-οικήσαντι παντελῶς ἄχρηστον εἶναι·
τῶν προικῴων συμβολαίων δείξειεν
ἀπὸ τελευτῆς συμφώνων ὀφειλόμε-
λαβόντα τοῦ λοιποῦ παραχωρεῖν τῷ
μένῳ· ὥστε μέντοι[1] μὴ θαρρεῖν τὴν
ἐνιαυτὸν διελθεῖν εἰς ἕτερον ἰδεῖν
τὴν τῆς γονῆς ἀδηλίαν· ἀλλ' εἴ τι
τοιοῦτο, τηνικαῦτα στέλλεσθαι διαί-
δὴ τὸ καλούμενον bona gratia παρὰ
κησιν ἑλομένου προσώπου, οὕτως τε
λεται, τῶν κερδῶν κατὰ τὸν ἔμπρο-
τρόπον προσγινομένων αὐτῷ· δηλαδὴ
-ου ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐκ τρόπου
ἐπὶ τῶν προτέρων γάμων ἢ ἡ γυνὴ
ἐν τοῖς κοινοῖς παισὶ τοῖς ἐκ τούτου
ομένοις, εἴ τινα εἴη, φυλαττομένου.
Constantinopoli post cons. Lampadii [*a.* 531]

m A. Hermogeni magistro officiorum.
um vel viduarum vel diaconissarum.
nt dedicatae, pessima criminum pec-
supplicio plectendos fuisse[3] decerni-
solum ad iniuriam hominum, sed ad
entis dei inreverentiam[4] committitur.
huiusmodi crimen commiserint et qui
npore invasionis praebuerint, ubi in-
ipsa rapina et adhuc flagrante cri-
nsi a parentibus sanctimonialium vir-
iarum vel diaconissarum aut earum
vel tutoribus seu curatoribus, con-
iantur. Sin autem post commissum
crimen aut potentatu reptor se de-
ga evadere potuerit, in hac quidem
viri excelsi praefecti praetorio quam
us praefectus urbis, in provinciis au-
eminentissimi praefecti praetorio per
n magistri militum per diversas nostri
nec non viri spectabiles[6] praefectus
carii et proconsules et nihilo minus[8]
duces et viri clarissimi rectores pro-
non alii cuiuslibet ordinis iudices, qui
fuerint, simile studium cum magna
hibeant, ut eos possint comprehen-
hensos in tali crimine post legitimas
s probationes sine fori praescriptione
nis adficiant et mortis condemnent
bona autem eorum, si hoc commissum
nctimonialem virginem, quae in asce-
terio degit, sive eadem virgo diaco-
sit sive non, eidem monasterio vel
onsecrata est, addicentur, ut ex his
olacium habeat, dum vivit, sufficiens
crosanctum asceterium seu monaste-
habeat dominio. Sin autem diaco-
que ecclesiae sit, in nullo autem mo-
ceterio constituta est, sed per se
eius substantia ecclesiae, cuius dia-
signetur, ut ex his facultatibus ipsa
uctum, dum superest, ab eadem ec-
tur, ecclesia vero omnem proprietatem
essionem earundem rerum nostro ha-

beat beneficio: nemine vel iudice vel alia quacum-
5 que persona hoc audente contemnere. Poenas autem, quas praediximus, id est mortis et bonorum amissionis, constituimus non tantum adversus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati in ipsa invasione et rapina fuerint. ceteros autem omnes, qui conscii et ministri huiusmodi criminis reperti et convicti fuerint vel eos susceperint vel quamcumque opem eis intulerint, sive masculi sive feminae sunt, cuiuscumque condicionis vel gradus vel dignitatis, poenae tantummodo capitali subicimus, ut huic poenae omnes subiaceant, sive volentibus sive nolentibus sanctimonialibus virginibus seu aliis supra dictis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. *D. XV k. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III cons.* [*a.* 533]

54 (56) *Idem A. Iohanni pp.* Deo nobis auxilium praebente omnia, quae pro honore sanctae catholicae ecclesiae ad dei placitum fieri properamus, legibus constituere et operibus adimplere desideramus.
1 Et iam quidem multa cum eius auxilio statuimus, quae ecclesiasticae doctrinae statui conveniunt, in praesenti autem hoc pia deliberatione duximus corrigendum, quod hactenus contra dei timorem fie-
2 bat. Cognitum etenim nobis est, quod, si quis sponsus vel sponsa post datas aut acceptas arras voluisset se divino deputare servitio et a saeculari conversatione recedere ac sanctimonialem vitam vivere atque in dei timore permanere, compellebatur vir quidem ea quae arrarum nomine dederat amittere, sponsa vero duplum id quod acceperat reddere. quod nostrae mansuetudini satis religioni esse con-
3 trarium visum est. Unde per praesentem legem in perpetuum valituram iubemus, ut, si quis sponsus vel sponsa desideraverit saeculi istius vitam contemnens in sanctimonialium conversatione[9] vivere, sponsus quidem omnia, quae arrarum nomine futuri causa coniugii dedisset, sine ulla imminutione recipiat, sponsa autem non duplum, sicut hactenus, sed hoc tantum sponso restituat, quod arrarum acceperat nomine, et nihil amplius reddere compellatur, nisi
4 quod probata fuerit accepisse. Nam et maritis et uxoribus qui saeculo renuntiant iam anteriore lege[10] a nobis provisum est, ut, sive maritus sive uxor religionis causa a coniugio recesserit et solitariam vitam elegerit, unusquisque eorum res suas recipiat, quas vel pro dote vel ante nuptias donatione praestiterat, et hoc tantummodo lucri nomine consequatur ab eo qui solitariam vitam elegerit, quod debuit legitime vel ex pacto per casum mortis
5 (1) exigere. Hoc etiam cognitum nobis correctione nostra dignum esse iudicamus, ut, si quis in parentium potestate constitutus vel constituta vel forsitan huiusmodi iure absolutus vel absoluta elegerit se vel monasterio vel clero sociare et[11] reliquum vitae suae tempus sanctimonialiter degere[12] voluerit, non liceat parentibus vel easdem personas quocumque modo abstrahere vel propter hanc tantummodo causam quasi ingratum a sua hereditate vel successione repellere, sed necesse sit eis omnimodo, cum ultimam voluntatem suam sive per scripturam sive alio legitimo modo conficiant, quartam

---

o ... *μέντοι plerique libri* (2) = 9,
7, 11 (3) fuisse *cum loco gemino del.*
libri (5) illyricum] Ambr. *CR*[a], illy-
R[b] *cum l. gem.: cum praefectura Africae*
instituta sit (1. 27. 1), *prioribus Codicis*
itis additamentum istud hoc loco omissum
videtur (6) *sic Ambr. C,* vir spectabilis *R cum libris in l. gem.* (7) vel comes Orientis *addit l. gem.* (8) omnes *ins. l. gem.* (9) in (in *om. L*) sanctimonialem conversacionem *PLR*, ac sanctimonialium conversatione *C* (10) *c.* 52 § 15 *h. t.* (11) et *P*, et per *CR* (12) *sic PR*, vivere *C*

---

imonio mortuus esse videtur, quo-
ti plane inutilis est: et acceptis iis,
instrumentis continentur de eo quod
is debeatur reliqua remittat ei qui
m elegit: ne tamen mulier audeat
psum ad aliud matrimonium specture
tionis incertum: sed si tale quid
epudium quod 'bona gratia' dicunt
mittatur ab eo qui religiosam vitam non elegerit, et sic faciat quod velit, lucris secundum praedictum modum ad eum devolutis. eo videlicet, quod ex huiusmodi causis lucratur, omnimodo, et si vel uxor vel vir in priore matrimonio perseveret, liberis communibus ex hoc matrimonio progenitis, si qui fuerint, conservando.

quidem portionem secundum leges nostras eis relinquere; sin autem amplius voluerit[1] largiri, hoc eius
6 voluntati concedimus. Sin vero ultimam voluntatem parentes neque testamento neque alio ultimo elogio declarasse monstrati fuerint, omnem parentium substantiam heredes, quibus ab intestato competit, secundum leges nostras sibi defendant: nullo eis impedimento ex sanctimoniali conversatione generando, sive soli sive cum aliis ad successionem
7 (2) vocantur. Huius perpetuae nostrae legis beneficia eos volumus obtinere, qui in monasterio vel clericatu perseveraverint. nam si qui eorum, de quibus praesentem legem posuimus, sanctimonialem vitam elegerint, ad saecularem autem conversationem remeaverint, iubemus omnes eorum res ad iura eius ecclesiae vel monasterii a quo recesserint pertinere.
8 (3) His ita dispositis repetita lege iubemus, ut nullus Iudaeus vel paganus vel haereticus servos Christianos habeat. quod si inventi in tali reatu fuerint, sancimus servos modis omnibus liberos esse secundum anteriorem nostrarum legum[2] tenorem.
9 In praesenti autem hoc amplius decernimus, ut, si quis de praedictis Iudaeis vel paganis vel haereticis habuerit servos nondum catholicae fidei sanctissimis mysteriis imbutos, et praedicti servi desideraverint ad orthodoxam fidem venire, postquam catholicae ecclesiae sociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex praesenti lege eripiantur: et eos tam iudices provinciarum quam sacrosanctae ecclesiae defensores nec non beatissimi episcopi defendant, nihil pro eorum pretio penitus accipientibus dominis.
10 Quod si forte posthac etiam ipsi domini eorum ad orthodoxam fidem conversi fuerint, non liceat eis ad servitutem reducere illos, qui eos ad fidem orthodoxam praecesserunt: sed si quis talia usurpaverit,
11 poenis gravissimis subiacebit. Haec igitur omnia, quae pietatis intuitu nostra sanxit aeternitas, omnes iudices et religiosissimi antistites sive Africanae dioeceseos, in qua maxime huiusmodi vitia frequentari cognovimus, sive aliarum provinciarum naviter et studiosissime observare procurent. nam contemptores non solum pecuniaria multa, sed et capitis supplicio ferientur.

55 (57) [3]Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Ὁ παρὼν νόμος εἰς ἑτέρου νόμου γεγραμμένου παρ' ἡμῶν[4] ἀναφέρεται μνήμην, ὃν δὴ καὶ αὖθις ἐπικυρῶσαι μετά τινος καλλίονος ᾠήθημεν χρῆναι προσθήκης, μείζονα ποινὴν κατὰ τῶν πλημμελούντων ἐκφέροντες, οὐχ ὅτι ταῖς αὐξήσεσι χαίρομεν τῶν ποινῶν (οὐδὲν γὰρ ἡμῖν οὕτως ὡς φιλανθρωπία καταθύμιον), ἀλλ' ἵνα τῷ δέει τῆς τιμωρίας τοὺς ἁμαρτάνειν προῃρημένους τοῦ πλημμελεῖν εἴρξωμεν.
1 Ἴσμεν τοίνυν γράψαντες νόμον λέγοντα μηδεμίαν εἶναι παρρησίαν τοῖς τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν οἰκονόμοις ἢ τοῖς προεστῶσι ξενώνων ἢ νοσοκομείων ἢ πτωχείων ἢ μοναστηρίων εἴτε ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν ἢ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων συστημάτων, ὧν ἡ προλαβοῦσα διάταξις μέμνηται, τὰ διηνεκῶς αὐτοῖς καταλελειμμένα, ἅπερ ἀννάλια καλοῦσιν οἱ νόμοι, κατά τι σύμφωνον ἢ χρυσίου διαπιπράσκειν ῥητοῦ ἢ ἐκποιεῖν ἄλλως καθ' οἱονδήποτε τρόπον καὶ τοῖς ἐφεξῆς ἀναιρεῖν τὴν ἐντεῦθεν παραψυχήν. καὶ τοὺς πρέποντας τῷ νόμῳ προστεθείκαμεν λογισμούς, ὡς οὐκέτι διὰ ταύτην τὴν ἐγχείρησιν οὐδὲ τῆς προσηγορίας τοῦ ἀνναλίου σωζομένης, εἰ μὴ μέλλοι δίδοσθαι κατ' ἔτος, ἀλλὰ πρὸς ἅπαξ καταβληθὲν εἶτα τελείως ἐξαπόλοιτο.
2 Τοῦτον αὖθις μετά τινος προσθήκης ἀνανεούμενοι τὸν νόμον θεσπίζομεν, εἴ τις ἢ τῶν εὐλαβεστάτων οἰκονόμων ἢ ξενοδόχων ἢ νοσοκόμων ἢ πτωχοτρόφων ἢ γεροντοκόμων ἢ βρεφοτρόφων ἢ ὀρφανοτρόφων ἢ ἀρχιμανδριτῶν ἢ τῶν ἄλλων τῶν περιεχομένων τῇ προτέρᾳ ἡμῶν θείᾳ διατάξει προσώπων τὸ διηνεκῶς καταλειφθὲν τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις, ὧν προΐσταται, εἴτε ἐν χρυσίῳ εἴτε ἐν ἄλλοις πράγμασι πειραθείη μεθιστᾶν εἰς τὸ μὴ δοκεῖν εἶναι διηνεκές, ἀλλ' ἐπὶ διαλύσεσιν ἢ πράσεσιν ἢ τισιν ἄλλαις μηχαναῖς τοῦ διηνεκὲς αὐτὸ μένειν παῦσαι πειραθείη παρὰ τὴν δύναμιν τοῦ παρ' ἡμῶν ἤδη φοιτήσαντος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις θείου νόμου, μηδεμίαν ἔχειν παντελῶς ἄδειαν τοῦτο ποιεῖν, ἀλλά, κἂν εἰ πράξειε, ἄκυρον εἶναι τὸ γενόμενον καὶ ἄδειαν εἶναι τῷ μετ' αὐτὸν τῆς αὐτῆς ἀντιληψομένῳ φροντίδος ἢ καὶ τούτου ῥαθυμήσαντος, ὡς εἰκός, τοὺς ἐφεξῆς ἅπαντας εὐθὺς ἀνακαλεῖσθαι τὸ γενόμενον καὶ οὕτως ἄκυρον ἀποφαίνειν, ὡς ἂν εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἔτυχε προελθόν, ὥστε καὶ τοὺς ἐν μέσῳ καρποὺς καὶ τόκους καὶ πᾶσαν ὠφέλειαν ἐπὶ τὸν εὐαγῆ φέρεσθαι πάντως οἶκον, τῶν ἐν μέσῳ τολ-
3 μηθέντων κατὰ πάντα τρόπον ἀργούντων. Ἀνδρὶ μὲν γὰρ ἑκάστῳ δρόμος εἷς ἐστι τοῦ βίου παρὰ τοῦ δημιουργοῦ δεδομένος, οὗ τέλος ἐστὶ πάντως ὁ θάνατος· τοῖς δὲ εὐαγέσιν οἴκοις καὶ ταῖς αὐτῶν συστάσεσιν ἀτελευτήτοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ φυλαττομένοις οὐκ ἔνεστιν οὐδὲ κατὰ τὰς κτήσεις ἐπάγεσθαί τι πέρας, ἀλλ' ἕως ἂν διαμένωσιν οἱ εὐαγεῖς οἶκοι (μένουσι δὲ ἄχρι παντὸς καὶ μέχρι γε αὐτοῦ τοῦ τῶν αἰώνων τέλους, ἕως οὗ τὸ Χριστιανῶν ὄνομα παρ' ἀνθρώποις

(1) amplius voluerit *P*, et amplius voluerit eis *CR* (2) 1, 5, 20, 6. 1, 10, 2 (3) c. 55 *extat in Coll. et inde a* § 1 *in Nomoc.* (4) *c.* 45 § 9 *h. t.*

57 *Idem A. Iohanni pp. Praesens lex ad memoriam alius a nobis scriptae legis revocandam fertur, quam denuo confirmandam credidimus cum meliore adiectione poenam contra contemptores augendo, non quo poenarum augmentis delectemur (nihil enim nobis tam gratum est quam humanitas), sed ut metu poenae eos qui ad peccandum proclives sunt a transgrediendo arceamus.*
1 *Scimus igitur legem nos scripsisse, qua oeconomi et antistites xenonum vel nosocomiorum vel ptochiorum vel monasteriorum sive virorum sive mulierum vel aliorum eiusmodi corporum, quorum mentionem facit anterior constitutio, vetiti sunt perpetuo eis relicta, quae annua leges vocant, ex pacto pro certa auri summa vendere vel aliter quovis modo alienare et posteros eorum solacio privare: et convenientes rationes legi addidimus, quod post tale factum non servatur annui appellatio, si non per singulos annos datur, sed semel datum deinde penitus perit.*
2 *Quam legem denuo cum quadam adiectione renovantes sancimus, ut, si quis devotissimorum oeconomorum vel xenodochorum vel nosocomorum vel ptochotrophorum vel gerontocomorum vel brephotrophorum vel orphanotrophorum vel archimandritarum reliquorumque, qui anteriore sacra constitutione nostra continentur, id, quod perpetuo venerabilibus domibus quas regunt relictum est, sive in aurum sive in alias res mutare conatus fuerit, ut non videatur perpetuum esse, sed transactionibus vel venditionibus vel aliis machinationibus contra vim sacrae legis iam a nobis adversus talia conamina emissae efficere temptaverit, ut perpetuum esse desinat, nullam omnino licentiam id faciendi habeat, sed, licet fecerit, factum irritum sit liceatque ei, qui post illum eandem curam suscipiet, vel si, ut fit, etiam hic neglexerit, omnibus deinceps statim id quod gestum est revocare et sic ad irritum deducere, quasi neque ab initio intervenerit, ut etiam medii temporis fructus et usurae et omnis utilitas venerabili domo plene inferantur, et quae medio tempore patrata sunt omnimodo cessent.*
3 *Unicuique enim homini unus vitae cursus a creatore datus est, cuius finis omnino mors est: venerabilibus autem domibus earumque congregationibus, quae immortales sub deo custodiuntur, non convenit finem imponere ne in possessionibus quidem, sed quoad durant venerabiles domus (durant autem in perpetuum et usque ad ipsum saeculorum finem,*

καὶ προσκυνεῖται), δικαίως μένειν καὶ τὰς καταλιμπανομένας χορηγίας ἢ προσόδους νς ἀεὶ ταῖς εὐσεβέσι πράξεσι ταῖς μηδεπώποτε κέναις ὑπηρετουμένας. Τὸν δὲ τοιοῦτό τι ήσαντα καὶ ἀποδόσθαι τὸ πρᾶγμα χρυσίου ἢ ιην τινὰ πρόφασιν θαρρήσαντα βλάβην μὲν ἐπάγειν κατὰ τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον τοῖς ταῦτα ἔπραξαν[1] οἴκοις, ἀλλ' ἐκείνους μὲν ρυσίον ἢ τὸ πρᾶγμα κερδαίνειν, ὅπερ εἰλή- ιὶ οὐδὲν ἧττον τὸ καταλελειμμένον ἀπαιτεῖν ; οἱασοῦν ἐλαττώσεως, αὐτὸν δὲ τὸν τοῦτο α κληρονόμους τε αὐτοῦ καὶ διαδόχους καὶ τὰ ράγματα ἐνέχεσθαι τῷ πρὸς αὐτὸν συναλλά- αὶ περιποιεῖν αὐτῷ τόγε ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ρ καὶ τοῖς πράγμασι τοῖς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ντα[2] τὸ ἀζήμιον, ὅπως ἂν πρὸς μὲν τὸν εὐα- οἶκον, ὅνπερ οὐ δέον[3] κατέβλαψε, μηδεμίαν τῶν δεδομένων ἀνάληψιν ἢ τοῦ γεγονότος ', ὅσον δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν συμβαλόντα πᾶσαν ιὰ τῶν νόμων ἄδειαν χωρεῖν ἐπ' αὐτὸν καὶ ιους αὐτοῦ καὶ τὰ αὐτοῦ πράγματα καὶ τὸ ν, εἰ[4] ἰσχύσειεν, εἰσπράττειν, ἵνα, εἰ μὴ τῇ ὸν εὐλαβείᾳ, τῷ δέει γοῦν τῆς ἰδίας αὐτῶν ις καὶ τῶν οἰκείων κληρονόμων ὀκνηρότεροι πρὸς τὰς τοιαύτας συνθήκας, ἃς ὡμολογη- π' οὐδενὶ χρηστῷ πράττουσιν, ἀλλ' ἢ χρη- ιφθαρέντες ἢ παθῶν τινων ἐλάττους γεγο- . Ἅπερ ἅπαντα διὰ τοῦδε τοῦ θείου νόμου ις καὶ τοῦτον τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν ἐγγραφῆναι θεσπίζοντες[5] ἀνατίθεμεν αὐτὸν τῷ δεσπότῃ ν θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, κα- ι καὶ πρέπουσαν αὐτῷ θυσίαν καὶ ταύτην ντες. *D. prid. id. Sept. Constantinopoli dn. ιο pp. A. IIII et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

IIII.

ISCOPALI AUDIENTIA ET DE DIVERSIS LIS, QUAE AD IUS CURAMQUE ET RE- ENTIAM PONTIFICALEM PERTINENT.

pp. Valentinianus et Valens AA. ad Iulia- ιitem Orientis[7] Negotiatores, si qui ad do- ιstram pertinent, ne commodum mercandi r excedere, Christianos, quibus verus cultus ιvare pauperes et positos in necessitate pro- . *D. XV k. Mai. Constantinopoli divo Io- Varroniano conss.* [*a.* 364]

2 [9]*Idem AA.*[10] *ad Claudium pu.* Si clericus ante definitivam sententiam frustratoriae dilationis causa ad appellationis auxilium convolaverit, multam quinquaginta librarum argenti, quam contra huiusmodi appellatores sanctio generalis imponit, cogatur expendere. hoc[11] autem non fisco nostro volumus accedere, sed pauperibus fideliter erogari. *D. VIII id. Iul. Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

3 [12]*Impppp. Gratianus Valentinianus Theodosius et Arcadius AAAA.*[13] *Neoterio pp.* Nemo deinceps
tardiores fortassis adfatus nostrae perennitatis ex-
pectet: exsequantur iudices, quod indulgere consuevi-
mus. ubi primum dies paschalis extiterit, nullum
teneat carcer inclusum, omnium vincula solvantur.
1 Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari
potius gaudia laetitiamque communem, si dimittan-
2 tur, animadvertimus. Quis enim sacrilego diebus
sanctis indulgeat? quis adultero vel stupri[14] vel in-
cesti reo tempore castitatis ignoscat? quis non rap-
torem virginis[15] in summa quiete et gaudio com-
3 muni persequatur instantius? Nullam accipiat
requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam
sceleris immanitate non sinit: patiatur tormenta ve-
neficus, maleficus, adulterator violatorque[16] monetae:
homicida et parricida[17] quod fecit semper expectet:
reus etiam maiestatis de domino, adversus quem ta-
4 lia molitus est, veniam sperare non debet. His
ergo tali quoque sub absolutione[18] damnatis indul-
tum nostrae serenitatis eo praecepti fine concludi-
mus, ut remissionem veniae crimina nisi semel com-
missa non habeant, ne in eos liberalitatis Augustae
referatur humanitas, qui impunitatem veteris ad-
missi non emendationi potius quam consuetudini
deputarunt. *D. V k. Mart. Mediolano Arcadio A. et
Bautone vc. conss.* [*a.* 385]

4 [19]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Mimae et quae ludibrio corporis sui quaestum faciunt publice habitu earum virginum, quae deo dicatae sunt, non utantur. *D. III k. Iul. Heracleae Arcadio A. III et Honorio A. II conss.* [*a.* 394]

5 [20]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Gennadio praefecto Augustali* Archigerontes et dioecetae ergasiotanorum non nisi Christiani dirigantur[21]. quod officium tuum sollicite observet excubiis. *D. non. Febr. Constantinopoli. pp. Alexandriae Eutycheo Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

ξεν *Herrmann* (2) πρὸς τὸν συμβ. *del. Hercher* ν *Coll.*, οὐδέν *Nomoc.* (4) εἴγε *Nomoc.* (5) *sic ι ins. Nomoc.*

Th. 13, 1, 5: *iunge* 4, 63, 1 (7) Secundo pp. *Th.*: *male substituerunt compilatores, cum is obierit epote suo imperante* (*Ammian.* 23, 1, 4) (8) Nego- ι qui ad domum nostram pertinent, si modo videantur exercere sollertiam et Christianos, verus est cultus, adiuvare pauperes et positos ιtatibus volunt, potiorum quoque homines vel ιi possi (potiores ipsos si *Mommsen*) tamen his cura est, ad necessitatem pensitationis adhibeas *Th.* (9) = 7, 65, 4[a] *Th.* 11, 36, 20 (10) idem AAA. (*i. e.* Valentinianus Valens et Gratianus) *Th. recte* (11) hoc *Th. cum Graecis,* hanc *libri* (12) pr. . . . § 3 = Th. 9, 38, 8, § 4 = *Th.* 9, 38, 6 (13) idem aaa. (= grat. val. et theod.) *Th.* (14) vel stupri *om. Th., habent Graeci* (15) virginis *om. Th., habent Graeci* (16) adulterator violatorque] *C*, adulteratorque *Th.*, adulter violatorque *PR* (17) et parricida *om. Th., habent Graeci* (18) *sic R[a]? Th.*, tali sub astrictione (*omisso* quoque) *PCR[b]* (19) = *Th.* 15, 7, 12: *iunge* 11, 41, 4 (20) = *Th.* 14 27, 1 (21) arch. et dioec. erg. numero deligantur *Th.*

ɔhristianorum nomen apud homines est et ɩr), iustum est durare etiam perpetuo relic- ɩationes vel reditus immortales, ut semper ɩiant piis actibus numquam cessaturis. Qui ɩiusmodi quid deliquerit et pro auro vel ɩ modum rem alienare conatus fuerit, dam- ɩandum ea quae antea dicta sunt domibus, ɩ quas hoc perpetraverit, nullum afferet, sed ɩaurum vel rem quam acceperint lucrabun- ɩs eo minus quod relictum erat exigent sine ɩinutione, is autem qui id fecerit heredes- ɩ vel successores et res ipsius tenebuntur ei ɩontraxerit, et cum persona sua suisque ɩbus eum indemnem praestet, ut adversus ɩlam domum, quam frustra damno affecit, nullam datorum restitutionem vel eius quod gestum sit approbationem speret, quod vero ad eum cum quo contraxit attinet, huic omnino liceat secundum leges adversus eum heredesque et res eius agere et quod dedit si possit exigere, quo isti, si minus devotione erga deum, saltem periculo propriae substantiae heredumque suorum tardiores fiant in talibus contractibus ineundis, quos constat eos ad bonum nullum facere, sed aut pecuniis corrupti aut
5 affectui alicui cedentes. Quae omnia per hanc sacram legem prohibentes et ipsam sacris legibus nostris inseri iubentes domino universorum deo et salvatori nostro Iesu Christo eam offerimus etiam hoc ei pulchrum dignumque sacrificium facientes.

6 [1]*Idem AA. Eutychiano pp.* Addictos supplicio et pro criminum immanitate damnatos nulli clericorum vel monachorum, eorum etiam, quos synoditas vocant, per vim atque usurpationem vindicare liceat ac tenere, sed reos ad locum poenae sub prosecutione pergentes nullus teneat aut defendat.
1 Sed sciat se cognitor triginta librarum auri multa, primates officii capitali esse sententia feriendos, nisi usurpatio ista aut protinus vindicetur aut, si tanta clericorum aut monachorum audacia est, ut bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur, ad clementiam nostram commissa referantur, ut nostro
2 arbitrio mox severior ultio procedat. Ad episcoporum sane culpam ut cetera redundabit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populos Christianae religionis doctrinae insinuatione moderantur, ex his, quae fieri hac lege prohibuimus, a monachis perpetratum esse cognoverint nec vindicaverint.
3 Quibus in causa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae provocationis copiam non negamus. *D. VI k. Aug. Mnizo Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

7 [2]*Idem AA. Eutychiano pp.* Si qui ex consensu apud sacrae legis antistitem litigare voluerint, non vetabuntur, sed experientur illius (in civili dumtaxat negotio) arbitri more residentis sponte iudicium. quod his obesse non poterit nec debebit, quos ad praedicti cognitoris examen conventos potius afuisse quam sponte venisse constiterit. *D. VI k Aug. Mediolani* [3] *Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

8 [4]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA.*[5] *Theodoro pp.* Episcopale iudicium sit ratum omnibus, qui se audiri a sacerdotibus elegerint[6], eamque illorum iudicationi adhibendam esse reverentiam, quam vestris referre[7] necesse est potestatibus, a quibus non licet provocare[8]. per iudicum quoque officia, ne sit cassa episcopalis[9] cognitio, definitioni exsecutio tribuatur. *D. id. Dec. Basso et Philippo conss.* [*a.* 408]

9 [10]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano pp.* Iudices dominicis diebus productos reos e custodia carcerali videant interrogent, ne his humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur: victualem substantiam non habentibus faciant ministrare libellis duobus[11] aut tribus diurnis vel quot existimaverint commentarienses[12] decretis, quorum sumptibus proficiant alimoniae pauperum: quos ad lavacrum sub fida custodia duci oportet.
1 Multa iudicibus viginti librarum auri et officiis eorum eiusdem ponderis constituta, ordinibus quoque trium librarum auri multa proposita, si saluberrima statuta contempserint. nec deerit antistitum Christianae religionis cura laudabilis, quae ad observationem constituti iudicis hanc ingerat monitionem. *D. VIII k. Febr. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

10 [13]*Idem AA. Caeciliano pp.* Mathematicos, si non[14] parati sint codicibus erroris proprii sub oculis episcoporum incendio concrematis catholicae religionis cultui fidem tradere numquam ad errorem praeteritum redituri, non solum urbe Roma, sed
1 etiam omnibus civitatibus pelli decernimus. Qui si hoc non fecerint et contra clementiae nostrae salubre[15] constitutum in civitatibus fuerint comprehensi vel secreta erroris sui et professionis insinuaverint, deportationis poenam excipiant. *D. k. Febr. Ravenna Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

11 [16]*Idem AA. Theodoro pp.* Christianos proximorum locorum volumus sollicitudinem gerere, ut Romanos captivos qui reversi fuerint nemo teneat, nemo iniuriis aut damnis adficiat. *D. III id. Dec. Ravenna Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

12 [17]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Si lenones patres vel domini suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint, liceat filiabus vel ancillis episcoporum implorato suffragio omni miseriarum necessitate absolvi. *D. XI k. Mai. Felice et Tauro conss.* [*a.* 428]

13 [18]*Imp. Marcianus A. Constantino pp.* Decernimus, ut, quicumque catholicarum ecclesiarum, quae sub viro religiosissimo archiepiscopo huius almae urbis sunt, reverentissimum oeconomum sive de ecclesiasticis sive de propriis et ad ipsum solum pertinentibus causis vel quemcumque alterum earundem ecclesiarum clericum aliqua voluerit lite pulsare, apud memoratum beatissimum archiepiscopum causam dicat in negotiis audiendis fidem ac sinceritatem
1 geminam praebiturum et sacerdotis et iudicis. Volentibus tamen actoribus pateat episcopale iudicium: ac nullus, qui huiuscemodi intendit in sacrosanctas ecclesias vel praedictos clericos actionem, ad religiosissimum antistitem cognitorem ducatur invitus. *D. VIII ... April. Varane*[19] *et Iohanne conss.* [*a.* 456]

14 [20]*Αὐτοκράτωρ Λέων αὐτῷ*[21] *δήμῳ. Μήτε δοῦλον μήτε ἐλεύθερον σῶμα τολμάτω τις εἰς πορνείαν προάγειν ἢ προϊστάναι, μηδὲ εἰ θυμελικὸς εἴη ἢ ἄλλως σκηνικός. εἰ δὲ δοῦλον εἴη τὸ προσταχθέν*[22]*, ἐκδικείσθω εἰς ἐλευθερίαν παρὰ παντὸς προσιόντος δίχα τινὸς δαπάνης τοῖς κατὰ τόπον ἄρχουσιν ἢ τοῖς*
1 *θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις. Οἷς μελήσει τὸ μηδὲ ἄκουσαν γυναῖκα δούλην ἢ ἐλευθέραν συνεῖναι συγχωρεῖν μίμοις ἢ χοροῖς ἢ ἄλλην θέαν ἐν τοῖς θεάτροις ἐκτελεῖν ἀναγκάζεσθαι.*

15 [23]*Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato pp.* Nemo vel in foro magnitudinis tuae vel in provinciali iudicio vel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacrosanctis catholicae religionis fuerit imbutus mysteriis. sin autem aliquid[23*] quoquo modo vel[24] quadam machinatione factum vel attemptatum fuerit, officium quidem sublimitatis tuae centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat, idem vero, quicumque ausus fuerit contra providum nostrae serenitatis decretum officium advocationis per subreptionem adripere et prohibitum patrocinium praestiterit, advocationis officio remotus stilum proscriptionis atque perpetui exilii specialiter sustinebit: scituris etiam provinciarum rectoribus, quod is, sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attemptatum, partis bonorum dimidiae proscriptionem et poenam exilii per

(1) = 7, 62, 29. *Th.* 9, 40, 16 *et inde a* § 3 = *Th.* 11, 30, 57: *iunge* 1, 3, 11. 12; 1, 4, 7; *Th.* 16, 2, 32 (2) *iunge c.* 6 *h. t. et quae ibi laudantur* (3) Mnizo *scr.* (4) = *Sirmond.* 18 (5) *debuit esse* impp. Honorius et Theodosius AA. (6) adquieverint *Sirmond.* (7) *sic PR cum Graecis,* referri *C,* deferri *Sirmond.* (8) provocari *libri cum Sirmond.* (9) episcopalis *om. Sirmond.* (10) = *Th.* 9, 3, 7: *iunge* 1, 55, 7 ... 9; 4, 20, 11 *Th.* 9, 2, 6; 9, 31, 1; 9, 36, 2; 9, 37, 4 (11) *sic libri cum Th. et Graecis* (12) *sic libri cum B,* commentariensi *rectius Th.* (13) = *Th.* 9, 16, 12 (14) nisi *Th.* (15) *sic dett. cum Th. et Graecis,* saluberrimae *PCR* (16) = *Th.* 5, 5, 2 *Sirmond.* 16: *iunge* 8, 50, 20 (17) = 11, 41, 6 *Th.* 15, 8, 2 (18) *fortasse iungenda est* 1, 3 25 (19) vavario *traditur* (20) = 11, 11, 7 (21) *Λέων Α. τῷ scr.* (22) *προαχθὲν Hercher* (23) = 2, 6, 8 (23*) aliud quid *Mommsen* (24) vel *R cum loco gemino, om. PC*

14 *Imp. Leo A. ad populum Ne quis servum neve liberum corpus conetur ad stuprum producere aut prostituere, nec si thymelicus sit aut alias scaenicus. si mancipium prostitutum est, in libertatem evincatur a quolibet sine ullo sumptu locorum magistratus vel religiosissimos episcopos adeunte.*
1 *Quorum curae erit, ne quam mulierem servam sive liberam invitam interesse mimis vel choris permittant vel cogi, ut aliud spectaculum in theatris praestent.*

quinquennium sustinebit. *D. pridie k. April. Constantinopoli Anthemio A. II cons.* [*a.* 468]

16 [1]*Idem AA. Erythrio pp.* Si legibus prohibitae non sint speratae nuptiae et post arras sponsalicias sponsa coniugium sponsi propter religionis diversitatem recusaverit, si quidem probatum fuerit ante datas easdem arras sponsalicias hoc idem mulierem vel parentes eius cognovisse, sibi debeant imputare. si vero horum ignari sponsalicias arras susceperint vel post arras datas talis causa paenitentiae intercesserit, isdem tantummodo redditis super alterius simpli poena liberi custodiantur. quod simili modo etiam de sponsis super recipiendis nec ne arris praestitis custodiri censemus. *D. k. Iul. Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

17 [2]*Ὅταν ἔν τινι πόλει σιτώνου γένηται χρεία, κατὰ δοκιμασίαν καὶ ἐπιλογὴν καθ' ἑκάστην πόλιν ἐπισκόπου καὶ τῶν ἐν τοῖς κτήτορσι πρωτευόντων γινέσθω ἡ ἐπὶ αὐτῷ προβολή, οὐ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς προβαλλομένοις οὐδὲ ἐφ' οἷς ἂν βουληθείησαν προσώποις, ἀλλὰ μόνων τῶν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης ταξιωτῶν τῶν στρατευομένων καὶ τῶν ἀποθεμένων τὴν τάξιν, διὰ τῶν εἰρημένων προσώπων πρὸς τὴν σιτωνίαν προβαλλομένων, ἐπειδὴ εὐχερέστερον οὗτοι ταῖς δημοσίαις χρείαις ἐντετριμμένοι ἐκ μακρῶν χρόνων τὸ τῆς σιτωνίας διανύουσι βάρος. ὁ δὲ παραβαίνων ἢ παραβαθῆναι συγχωρῶν τὸν νόμον λ' χρυσίου λίτρας ἐπιτίμιον καταβαλλέτω.*

18 [3]. . . . . *Θεσπίζομεν* . . . . . .
Οἱ ἐφεστῶτες καὶ τῇ παραφυλακῇ προσκαρτεροῦντες στρατιῶται ἐν τοῖς σεδέτοις αὐτῶν τὸ προσφερόμενον εἶδος ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ἢ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς γεωργουμένων δεχέσθωσαν ὑπὲρ τῶν ἀννόνων αὐτῶν δοκιμασίᾳ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ ἐκδίκου ἐξ ἀπολείψεως τοῦ ἄρχοντος, καὶ οὐκ ἀναγκάζεται ὁ συντελεστὴς ἀπαργυρισμὸν διδόναι.

19 *Idem A. Eustathio pp.* Iubemus eos tantummodo ad defensorum curam peragendam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxae religionis imbuti mysteriis hoc imprimis sub gestorum testificatione, praesente quoque religiosissimo fidei orthodoxae antistite, per depositiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint. ita enim eos praecipimus ordinari, ut reverentissimorum episcoporum nec non clericorum et honoratorum ac possessorum et curialium decreto constituantur. *D. XIII k. Mai. Sabiniano et Theodoro conss.* [*a.* 505]

20 [*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α.*]
Οὐδεὶς στρατεύεται, εἰ μὴ ἐν ὑπομνήμασι μαρτυρηθῇ ἐπὶ τριῶν ἐπὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων Χριστιανὸς ὀρθόδοξος, συνισταμένης τῆς πράξεως παρὰ τῷ ἄρχοντι, ἔνθα μέλλει στρατεύεσθαι, δύο νομισμάτων ὑπὲρ αὐτῆς διδομένων. εἰ δὲ τοῦτο παραμεληθῇ, δίδωσιν ὁ ἄρχων πεντήκοντα λίτρας καὶ ἡ τάξις αὐτοῦ κ' καὶ ὁ στρατευσάμενος ι' καὶ ἐκβάλλεται καὶ οἱ ψευδομαρτυρήσαντες σωματικῶς τιμωροῦνται καὶ αἱ ποιναὶ τοῖς πριβάτοις εἰσάγονται κινδύνῳ τοῦ κόμητος.

21 [5]*Idem A. Menae pp.* Si praesens quidem sit, qui pecuniam numerasse vel alias res dedisse scriptus est, aliquam vero administrationem in provinciis gerat, ut difficile esse videatur denuntiationem eidem non numeratae pecuniae mittere, licentiam damus ei, qui memorata exceptione uti velit, alios iudices adire et per eos[6] manifestare, cui exceptionem huiusmodi obicit, factam a se super non numerata pecu-
1 cunia querellam esse. Quod si non sit alius administrator civilis vel militaris vel per aliquam causam difficile sit ei qui memoratam querellam opponit adire eum et ea quae dicta sunt facere, licentiam damus et per virum reverentissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare et ita
2 tempus statutum interrumpere. Quod etiam in exceptione non numeratae dotis locum habere receptum[7] est. *D. k. Iul.*[8] *Constantinopoli dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

22 [9]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Οὐδένα ἐμβάλλεσθαι ἐν φυλακῇ δίχα προστάξεως τῶν κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην πόλιν ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ ἐνδόξων ἢ περιβλέπτων ἢ λαμπροτάτων ἀρχόντων ἢ*
1 *τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκδίκων βουλόμεθα. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐμβληθέντων ἢ ἐμβαλλομένων τοὺς θεοφιλεστάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους μίαν ἑκάστης ἑβδομάδος ἡμέραν τὴν τετράδα ἢ τὴν παρασκευὴν τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς διερευνᾶσθαι καὶ σὺν ἀκριβείᾳ μανθάνειν τὰς τῆς αὐτῶν κατοχῆς αἰτίας καὶ εἴτε οἰκέται τυγχάνοιεν ὄντες εἴτε ἐλεύθεροι, εἴτε ἐπὶ χρήμασιν εἴτε ἐπὶ ἄλλοις ἐγκλήμασιν εἴτε ἐπὶ φόνοις ἐμβεβλημένοι.*
2 *Παρασκευάζειν τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ περιβλέπτους καὶ λαμπροτάτους ἄρχοντας ταύτης τε τῆς εὐδαίμονος πόλεως καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκεῖνα πράττειν ἐπ' αὐτοῖς, ἅπερ ἡ πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους περὶ τούτου καταπεμφθεῖσα θεία ἡμῶν διαγορεύει διάταξις, ἀδείας διδομένης τοῖς κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, εἴ τινα ῥᾳθυμίαν ἴδοιεν γινομένην παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν ἐνδοξοτάτων καὶ μεγαλο-*

(1) = 5, 1, 5: *iunge* 1, 18, 13. 5, 6, 8. 5, 30, 3 (2) *est epitome* 10, 28, 2, *quam hoc loco geminatam esse constat ex Const., omissa* § 1, *quae neque in Const. indicetur et aliena sit ab huius tituli argumento* (3) = *Const.: iunge* 12, 37, 19: *initium θεσπίζομεν tradunt Paratitla ad Const.* 1, 3 (4) = *Const.* (5) = 4, 30, 14. 6. 7: *iungendae sunt* 5, 15, 3. 10, 22, 4, *fortasse etiam* 4, 30, 15 (6) ei *ins. l. gem.* (7) certum *l. gem.* (8) Iun. *scr. cum* 5, 15, 3. 10, 22, 4 (9) *c.* 22 (= 9, 4, 6) *extat in Coll.: iunge c.* 23 *h. t.* 9, 5, 2. 9, 47, 26

17 *Quando in civitate aliqua opus erit sitona, arbitratu et electione uniuscuiusque civitatis episcopi et eorum qui inter possessores primates sunt eius electio fiat, non pro arbitrio eligentium nec ex quibuslibet personis, sed ex solis officialibus eius loci, sive militent sive ordine abscesserint, per supra dictas personas ad sitoniam eligendis, quoniam facilius hi utpote in publicis negotiis diu exercitati sitoniae onus expediunt. qui legem violat vel violari permittit, XXX auri librarum multam solvat.*

18 *Milites subditi et in praesidio constituti in sedibus suis species ab agricolis civitatis eiusque regionis pro annonis suis arbitratu episcopi et praesidis accipiant vel defensoris, si praeses non est: nec cogitur collator adaerationem praestare.*

20 *Imp. Iustinianus A. Nemo militat, nisi in actis sub trium testimonio adpositis sanctis evangeliis Christianus orthodoxus comprobetur, gestis apud praesidem excipiendis, sub quo militaturus est, duobus solidis pro iis solvendis. quod si violatum fuerit, praeses dabit L libras et officium eius XX et qui in militiam receptus est X et removetur et qui falso testati sunt corpore poenas solvunt et multae comitis periculo privatis exiguntur.*

22 *Idem A. Menae pp. Neminem in custodiam conici volumus iniussu illustrium vel spectabilium vel clarissimorum huius almae urbis provinciarum-*
1 *que magistratuum vel defensorum civitatum. Eos autem qui inclusi sunt vel includentur religiosissimi locorum episcopi una cuiusque hebdomadis die quarta vel sexta explorent et diligenter causas detentionis eorum inquirant et servine an liberi sint, num propter aes alienum an propter alias accusa-*
2 *tiones vel ob homicidium inclusi sint. Curent magistratus illustres et spectabiles et clarissimi huius almae urbis provinciarumque ea in iis fieri, quae sacra constitutio nostra ad illustres praefectos praetorio ea de re missa praecipit: data licentia religiosissimis pro tempore episcopis, si quid praeter-*

πρεπεστάτων καὶ λαμπροτάτων ἀρχόντων ἢ παρὰ τῶν πειθομένων αὐτοῖς τάξεων, ταύτην μηνύειν, ὡς ἂν ἡ προσήκουσα κατὰ τῶν ῥαθυμούντων ἐνεχθείη κίνησις. D. xv k. Febr. Constantinopoli Decio cons. [a. 529]

23 [1]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Ἰδιωτικὰς φυλακὰς πᾶσι τρόποις ἐν πόλεσιν ἢ ἐν κώμαις ἀπαγορεύομεν καθίστασθαι, αὐτῶν δηλαδὴ τῶν κατεχομένων προνοίᾳ τῶν κατὰ τόπον θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τῆς κατοχῆς ἀφιεμένων. D. XII*[2] *k. Febr. Constantinopoli Decio cons.* [a. 529]

24 [3]*Idem A. Demostheni pp.* Nemini licere volumus[4], sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus sive a libertina progenie sive servili condicione maculatus expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare sive nomine dominii sive adscripticiae sive colonariae condicionis: sed neque his, qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedi penitus (cum quadam distinctione) eos tollere: sed nullo discrimine habito ii, qui ab huiusmodi hominibus educati vel nutriti vel aucti sunt, liberi et ingenui appareant et sibi adquirant et in posteritatem suam vel extraneos heredes omnia quae habuerint, quo modo voluerint, transmittant. haec observantibus non solum praesidibus provinciarum, sed etiam viris religiosissimis episcopis. *D. xv k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [a. 529]

25 [5]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Δημοσθένει ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Ὅσα περὶ τῶν καλουμένων κύβων ἤτοι κόττων καὶ τῆς τούτων κωλύσεως ἡμῖν νενομοθέτηται, ταῦτα ἄδειαν δίδομεν καὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις καὶ ἀνερευνᾶν καὶ γινόμενα παύειν καὶ τοὺς ἀκοσμοῦντας διὰ τῶν λαμπροτάτων ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πατέρων καὶ τῶν ἐκδίκων τῶν πόλεων ἐπὶ σωφροσύνην ἐπανάγειν. D. x k. Oct. Constantinopoli Decio cons.* [a. 529]

26 [6]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἔτος ταῖς πόλεσι προσιουσῶν πολιτικῶν προσόδων ἢ πόρων ἐκ δημοσίων ἢ ἐξ ἰδιωτικῶν χρημάτων παρά τινων αὐταῖς ἢ καταλιμπανομένων ἢ δωρουμένων ἢ ἄλλως ἐπινοουμένων ἢ περιποιηθησομένων, εἴτε εἰς ἔργα εἴτε εἰς σιτωνίαν εἴτε εἰς δημόσιον ὁλκὸν εἴτε εἰς ἐκκαύσεις βαλανείων εἴτε εἰς λιμένας*[7] *εἴτε εἰς τειχῶν ἢ πύργων οἰκοδομὰς ἢ γεφυρῶν ἢ ὁδοστρωσιῶν ἐπανόρθωσιν ἢ ἁπλῶς εἰς τὰς τῶν πολιτικῶν χρείας προχωρούντων, εἴτε ἀπὸ δημοσίων εἴτε ἀπὸ ἰδιωτικῶν ὡς εἴρηται προφάσεων, θεσπίζομεν εἰς ταὐτὸν συνιόντας τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τρεῖς τε τῶν εὐυπολήπτων καὶ ἐν ἅπασι προεχόντων κατὰ τὴν πόλιν ἔτους ἑκάστου ἐποπτεύειν τε τὰ γενόμενα ἔργα καὶ παρασκευάζειν μετρεῖσθαι καὶ λογοθετεῖν τοὺς ταῦτα διοικοῦντας ἢ διοικήσαντας, καὶ ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων φανερὸν γίνεσθαι τὸ πεπληρῶσθαι τὰ ἔργα, ἢ δεδιοικῆσθαι τά τε σιτωνικὰ χρήματα τά τε λουτρωνικὰ ἢ περὶ ὁδοστρωσίας ἢ περὶ ὁλκοὺς ὑδάτων*
1 *ἢ ἕτερα τοιαῦτά τινα. Ἅπερ ἅπαντα ἀμείωτα μένειν εἰς τὸν ἅπαντα βουλόμεθα χρόνον καὶ ἐπὶ τῆς πράξεως τῶν ὑπομνημάτων δηλοῦσθαι, ὡς ἀνεύθυνός ἐστιν ὁ ταῦτα διοικήσας ἢ καὶ ὑπεύθυνος μὲν ὤφθη, τὸ δὲ ὀφειλόμενον ἀπέδωκεν· καὶ οὕτως ἔχειν ἀσφάλειαν τὸν ταύτης τετυχηκότα τῆς πράξεως.* [8]*στελοῦμεν γὰρ ἡμεῖς, ἡνίκα ἂν βουληθείημεν, τὸν ἡμῖν δοκοῦντα, ὃς ἐποπτεύσει τὰ παρ' αὐτῶν γενόμενα λογοθέσια καί, εἴπερ ὀρθῶς ἔχοντα εὕροι, ψῆφον ποιήσεται τὸ ἀσφαλὲς αὐτοῖς καὶ κληρονόμοις αὐτῶν καὶ διαδόχοις τελείως περιποιοῦσαν, ἐφ' ᾧ μηκέτι δευτέρων λόγων ἢ ζητήσεων ἀφορμὰς ὑπολελεῖφθαι. πάντων ἐπὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων οὕτως σὺν ἀκριβείᾳ πραττομένων, ὡς τῆς ἡμετέρας αὐτοῖς ἐπιστη-*
2 *σομένης, ἡνίκα ἂν βουληθείημεν, ἐξετάσεως. Χρὴ μέντοι σπεύδειν τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ποιουμένους τοὺς λογισμούς, ὅπως, ἂν τὰ ἔργα εἰς ἀπέραντα τῆς δαπάνης ἀφορισθῇ, καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπιμελῶς γένοιτο ἐκ τῶν πολιτικῶν*
3 *ἀνανεούμενα πόρων τε καὶ προσόδων. Εἰ μέντοιγε μὴ βουληθείη λογισμοὺς ὑποσχεῖν ὁ ταῦτα διοικήσας μηδὲ ἀνάσχοιτο τοῦ θεοφιλεστάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου καὶ τῶν κτητόρων τῶν πρὸς τοῦτο ἀφωρισμένων εἰς λογισμοὺς αὐτὸν καλούντων, τηνικαῦτα ἀναγκάζεσθαι τοῦτο πράττειν διὰ τοῦ λαμπροτάτου τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος καὶ τῆς πειθομένης αὐτῷ τάξεως, ζημίας πάσης χωρὶς συνωθούμενον, ἐφ' ᾧτε πᾶσι τρόποις λογισμοὺς ὑπέχειν τῷ θεοφιλεστάτῳ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρωτεύουσι τῶν πόλεων καὶ τὸ φαινόμενον ἐποφείλεσθαι παρ' αὐτοῦ ἀποδοῦ-*

(1) *c.* 23 (= 9, 5, 2) *extat in Coll.: iunge c.* 22 *h. t.* 9, 4, 6. 9, 47, 26 (2) xv *scr. cum c.* 22 *h. t.* (3) = 8, 51, 3 (4) sancimus nemini licere *l. gem.* (5) *c.* 25 (= 3, 43, 1) *extat in Coll.* (6) *extat in Coll.: iunge* 12, 40, 12 (*ad* § 8) (7) *sic Augustinus,* λίμνας *Coll.* (8) § 1 *fin.* — § 5 = 10, 31, 4

mitti videant ab illustribus spectabilibus clarissimis pro tempore magistratibus vel ab officiis quae iis parent, hoc denuntiandi, ut congruens motus in contemptores dirigatur.

23 *Idem A Menae pp. Privatos carceres omnimodo in urbibus vel vicis constitui vetamus, iis videlicet qui detinentur providentia religiosissimorum loci episcoporum custodia liberandis.*

25 *Idem A. Demostheni pp. Etiam religiosissimis episcopis licentiam damus in ea, quae de tesseris quae vocantur vel cottis et de eorum prohibitione constituimus, inquirendi et si fiant reprimendi ac delinquentes per clarissimos provinciarum praesides et patres defensoresque civitatum ad sanitatem compellendi.*

26 *Idem A. Iuliano pp. De reditibus quae singulis annis ad civitates perveniunt ex publicis vel privatis pecuniis, quae iis ab aliquibus relinquuntur vel donantur vel alio modo dantur seu comparantur, sive ad opera sive ad rem frumentariam sive ad publicos aquae ductus sive ad balnea calefacienda sive ad portus sive ad extructionem murorum vel turrium sive ad pontium straturarumque refectionem vel denique in publicos usus erogandae, tam ex publicis quam ex privatis causis ut dictum est, sancimus, ut in unum conveniant religiosissimus episcopus et tres viri bonae existimationis et in omni re eius civitatis primarii, et tam facta singulis annis opera inspiciant quam curent, ut metiantur et ut rationes reddant qui ea administrant vel administrabunt, et sub actorum confectione manifestum fiat opera perfecta esse vel dispensas esse pecunias sitonicas et balneatorias vel quae in straturas vel aquae ductus vel reliqua eiusmodi desti-*
1 *natae sunt. Quae omnia immutata in omne aevum manere volumus et gestorum confectione palam fieri, sitne solutus qui ea administravit, an obligatus quidem apparuerit, id autem quod debuit persolverit: et sic securitatem habere eum qui hanc curam suscepit. nos enim, quandocumque videbitur, mittemus quem placuerit, qui rationes ab illis factas examinet et, si recte facta invenerit, sententia sua plenam securitatem ipsis heredibusque et successoribus eorum praestet, ut non amplius aliarum rationum vel inquisitionum occasio relinquatur. quae omnia praepositis sanctis evangeliis sic diligenter fiant, cum nostra inquisitio quando libuerit ipsis*
2 *instet. Properandum autem est religiosissimo episcopo iisque qui cum eo rationes conficiunt, ut si qua opera continuos sumptus requirant, singulis annis diligenter ex publicis fructibus et sumpti-*
3 *bus restaurentur. Quod si administrator rationes reddere noluerit neque a religiosissimo locorum episcopo possessoribusque ad id delectis ad rationes reddendas evocari se siverit, tum per clarissimum provinciae praesidem officiumque ei subditum id facere cogatur ac sine ulla poena compellatur, ut religiosissimo episcopo et civitatum primoribus ra-*

4 (1) ναι τῇ πόλει. Πᾶσαν δὲ ἄδειαν ἀναιροῦμεν
τοῖς ἡμετέροις ἄρχουσι πέμπειν ἐν ταῖς χώραις dis-
cussoras ἢ λογοθέτας ἢ ἐξισωτὰς ἐπὶ ταῖς τῶν δη-
μοσίων λογισμῶν ἐξετάσεσιν· ἀλλ' εἴ τι τοιοῦτο
πράξαιεν παρὰ γνώμην ἡμετέραν, τηνικαῦτα, εἰ μὲν
θείοις τισι τύποις κατὰ συναρπαγὴν πορισθείη, ἄδειαν
εἶναι τῷ θεοφιλεστάτῳ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ προσ-
δέχεσθαι μὲν τὸν θεῖον τύπον, μηνύειν δὲ εἰς ἡμᾶς,
ὅπως ἂν ἡμεῖς γνοίημεν, εἴτε κατὰ θείαν ἡμῶν πρόσ-
ταξιν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν γεγραμμένην εἴτε κατὰ
συναρπαγὴν γέγονεν, ὥστε εἰ κατά τινα γενόμενος
φανείη συναρπαγήν, τηνικαῦτα τὸ γενόμενον ἄκυρον
εἶναι κίνδυνόν τε ὑποστῆναι τὸν τοῦτο πορισάμενον.
5 Εἰ δέ τινος τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων πεμφθείη
ψῆφος ἢ καὶ κομμονιτώριον ἢ πρόσταγμά τι καὶ
λογοθέσιον περὶ τούτων[1] τῶν προειρημένων κεφα-
λαίων ἐπιτραπείη, παντὶ βουλόμεθα τρόπῳ τὸν θεο-
φιλέστατον τῆς πόλεως ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ἐν τῇ
πόλει πρωτεύοντας μὴ προσίεσθαι ταῦτα, ἀλλὰ ἄδειαν
εἶναι καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἡγουμένῳ καὶ αὐτοῖς γε
δὴ τοῖς κτήτορσι καὶ πολίταις διωθεῖσθαι τὰς τοι-
αύτας προστάξεις καὶ μηδὲ ὀβολὸν ἕνα ταύτης ἕνεκα
τῆς αἰτίας παρέχειν. εἰ δὲ τοῦτο ῥᾳθυμήσειεν ὁ θεο-
φιλέστατος ἐπίσκοπος, ἕξει μὲν δυσμενῆ τὸν δεσπότην
θεὸν καὶ βασιλικὴν ἀγανάκτησιν ἀναμενέτω, ὅτι
σιγὴν ἐσίγησεν ἀνελεύθερόν τε καὶ ἱερατικῆς παρρη-
6 (2) σίας ἀναξίαν[2]. Ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἐμφανίζει
κατὰ χώραν ἢ ἀρχόντων οἱωνδήποτε ἢ ὑπάτων προ-
αγωγὰς ἢ γενικοὺς τύπους τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρ-
χων ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων, ἢ
καὶ διατάξεων ἢ θείων κομμονιτωρίων ἢ γραμμάτων
γενικῶν μέντοι ἐμφανίσεις ποιοῖτο ἢ καὶ ἀνδριάντων
βασιλικῶν καθιδρύσεις[3], μὴ εἶναι τούτῳ παρρησίαν
περαιτέρω ἓξ νομισμάτων ἐφ' ἑκάστῃ μηνύσει ἢ ἐφ'
ἑκάστῳ τύπῳ ἢ ἑκάστῃ διατάξει ἢ θείῳ κομμονι-
τωρίῳ ἢ γράμματι γενικῷ ἢ ἀνδριάντων καθιδρύσει
κομίζεσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν εἰς ἣν ταῦτα
παρέλαβεν, ὥστε, ὁπόσας ἂν ἔχοι πόλεις ἡ ἐπαρχία,
μηδὲν αὐτῷ διαφέρειν, ἀλλὰ τοὺς ἓξ μόνους κομίζε-
7 σθαι χρυσοῦς. Εἰ δέ τι πλέον κομίσοιτο[4], τοῦτο
τετραπλάσιον ἀποδοῦναι, ἄδειαν ἔχοντος καὶ τοῦ τῆς
πόλεως ἐπισκόπου τοῦτο κωλύειν, κἀνταῦθα τῶν
ἴσων ἐπικειμένων ποινῶν, τοῦτ' ἔστι τῶν ἀνὰ δέκα
τοῦ χρυσίου λιτρῶν τῷ τε τῆς ἐπαρχίας ἡγουμένῳ τῇ
τε πειθομένῃ τάξει καὶ τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ,
εἴπερ ἐνδοῖεν αὐτοῖς ὑπεραπαιτεῖν βουλομένοις, ἀλλὰ
8 (3) μὴ πᾶσι τρόποις τοῦτο κωλύσωσιν. [5]Οὐδενὶ
δὲ παντελῶς ἐφίεμεν τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων τοιού-
τους τινὰς τύπους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκπέμπειν περὶ
τῆς τῶν ὑδρορρόων ἤτοι ὑπονόμων ἀνακαθάρσεως
ἢ περὶ τῆς τῶν οἰκοδομημάτων πρὸς τοῖς τείχεσι
καθαιρέσεως ἢ τῶν ἐν ταῖς στοαῖς γενομένων καταλύ-
σεως[6] ἢ τῶν καλουμένων προδουλειῶν καὶ ἐρειπίων
τόπων ἤτοι μεσοστύλων ἀνατροπῆς ἢ περὶ εἰκόνων ἢ
τοιουτοτρόπων ὅλως ἐπινοιῶν ἢ πολιτικῶν ἁπλῶς ζητή-
σεων, ἀλλ' ἐξέστω τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς
πόλεως καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει πρωτεύουσι καὶ τοῖς τῶν
ἐπαρχιῶν ἡγουμένοις καὶ κτήτορσι καὶ πολίταις τοιού-
του τινὸς ἐμφανισθέντος τύπου μὴ προσίεσθαι τοῦ-
τον, ἀλλὰ κωλύειν καὶ διωθεῖσθαι πάντα ἐκβιβασμὸν
καὶ πᾶσαν εἴσπραξιν ἐντεῦθεν ἐπαγομένην, τῆς αὐ-
τῆς ἐπούσης ποινῆς καὶ κατὰ τῶν θεοφιλεστάτων
9 (4) ἐπισκόπων, εἰ μὴ τοῦτο κωλύσαιεν. Δεῖ δὲ
τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τόν τε πατέρα τούς τε
λοιποὺς ἐν ὑπολήψει κτήτορας προνοεῖν τοῦ μηδένα
τόπον πολιτικὸν ἢ δημόσιον πρὸς τῷ τείχει ἢ ἐν
ταῖς δημοσίαις στοαῖς ἢ πλατείαις ἢ ὁπουδήποτε κεί-
μενον συγχωρεῖν ὑπό τινος ἀλόγως κατέχεσθαι μηδὲ
ἐκδιδόναι πολιτικόν τινα τόπον χωρὶς ἡμετέρου θείου
10 (5) τύπου τισί. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ περὶ τῶν
καλουμένων νομῶν τοῦ ὕδατος δηλαδὴ τῶν ἐκ θείου
τύπου τισὶν ὑπηργμένων ἀναζητεῖν καὶ μὴ τὸν
μὲν πλέον τὸν δὲ ἔλαττον τοῦ προσήκοντος ἔχειν.
11 (6) [7]Ἀλλ' οὐδὲ προφάσει ἐγγυητικῶν ζημίαις τοὺς

(1) *δέ ins. libri* (2) § 6. 7 = 12, 63, 2 (3) *καθιδρύσεως Hercher* (4) *κομίσαιτο vel κομίζοιτο Hercher*
(5) § 8—10 = 10, 31, 4 (6) *sic Mommsen, καταλύσεων libri* (7) § 11—14 = 3, 2, 4, 3—5

*tiones submittat et quae a se deberi apparuerit
4 id civitati restituat. Licentiam autem omnem
nostris praesidibus adimimus discussores vel ratio-
nales vel exaequatores in civitates ad publicas
rationes inquirendas mittere: sed si tale quid prae-
ter voluntatem nostram faciunt, tum si qui sacram
formam per subreptionem sibi compararerunt, li-
ceat religiosissimo civitatis episcopo sacram qui-
dem formam suscipere, sed ad nos renuntiare, ut
cognoscamus, utrum ex sacra nostra iussione ad
praesidem data an per subreptionem facta sit, ut
si quam subreptionem intercessisse appareat, quod
factum sit irritum sit isque qui eam compararerit
5 periculum subeat. Sin autem decretum vel etiam
commonitorium vel praeceptum alicuius ex prae-
fectis nostris missum est et rationum inquisitio in
supra dictis capitulis commissa est, omnimodo re-
ligiosissimum civitatis episcopum et primates cives
ea admittere vetamus, sed liceat et provinciae prae-
sidi et ipsis civibus possessoribus tales iussiones
reicere ac ne unum quidem nummum eius rei causa
praestare. quod si religiosissimus episcopus prae-
termittit, dominum deum infensum habebit et impe-
ratoriam indignationem expectet quod servilem in
modum et indignum libera lingua, qualis sacer-
6 dotem decet, tacuerit. Sed et si quis in provin-
cia vel magistratuum quorumlibet vel consulum
promotiones vel genrales formas gloriosissimorum
praefectorum vel alius ex nostris magistratibus
renuntiat, vel etiam constitutionum vel sacrorum
commonitoriorum vel generalium litterarum vel
etiam imperialium statuarum erectionis insinuatio-
nem facit, non licet ei ultra sex solidos pro una-
quaque renuntiatione vel pro unaquaque forma
vel unaquaque constitutione vel sacro commonitorio
vel generali epistula vel statuarum erectione per
singulas provincias ad quas ea attulit exigere, ut,
quotcumque provinciae civitates sint, nihil eius in-
7 tersit, sed sex tantummodo solidos exigat. Quod
si plus exegerit, eius quadruplum reddat, licentia
episcopo quoque civitatis data id prohibendi: is-
demque poenis in hoc casu imminentibus, id est
denarum auri librarum, tam provinciae praesidi
quam officio ei subdito et religiosissimo episcopo,
si his superexigere volentibus coniveant neque
8 omnibus modis id prohibuerint. Nulli autem
penitus ex nostris magistratibus permittimus tales
formas in provincias emittere de rivis seu cloacis
purgandis vel aedificiis prope muros deiciendis vel
de destructione eorum quae in porticibus facta
sunt vel de iis quae produliae vocantur et ruinis
sive dimidiatis columnis evertendis vel de imagini-
bus vel omnino de eiusmodi inventis vel denique
publicis negotiis: sed liceat religiosissimo episcopo
civitatis et primariis civibus et provinciarum recto-
ribus et possessoribus civibusque tali forma in-
sinuata eam non admittere, sed prohibere et repel-
lere omnem exsecutionem omnemque exactionem ea
de causa inflictam: eadem poena et adversus reli-
giosissimos episcopos imminente, si hoc non impe-
9 dierint. Religiosissimus autem episcopus et pater
ceterique bonae opinionis possessores providere de-
bent, ne quem locum publicum sive civitatis iuxta
muros vel in publicis porticibus vel in plateis vel
ubicumque situm a quoquam sine causa teneri
sinant neve locus publicus absque sacra forma
10 nostra cuiquam elocetur. Idem etiam in distri-
butionem quae dicitur aquarum ex sacra scilicet
forma quibusdam competentem inquirant, ne alii
11 plus alii minus quam oportet habeant. Verum*

ἡμετέρους ὑποτελεῖς ὑποβάλλεσθαι συγχωροῦμεν ἢ ὑπὲρ στάσεως ἐν τολέως· ἀλλ' εἰ μὲν ἀκίνητον ἔχοιεν οὐσίαν ἀξιόχρεων οἱ ὑπομνησθέντες, ὅρκου γραμματεῖον ἐκτίθεσθαι μόνον· εἰ δὲ οὐκ ἔχοιεν, τηνικαῦτα μὲν ἐγγύην ἄχρι τῆς ἤδη κρατούσης ποσότητος παρέ-
12 χειν, χωρὶς μέντοι ζημίας ἁπάσης. Εἰ δὲ ἀμφισβητοῖεν οἱ πράκτορες περὶ τῆς τῶν ἐγγυητῶν ἀξιοπιστίας ἢ τῆς διωμοσίας, κοινῇ συνιόντας εἰς ταὐτὸ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τόν τε πατέρα τόν τε ἔκδικον τῆς πόλεως κρίνειν τὸν ἀξιόπιστον φαινόμενον ἐγγυητὴν πρὸς τὴν τῆς ἐναγωγῆς ποσότητα καὶ ἀνάγκην ἔχειν τὸν πράκτορα δέχεσθαι τοῦτον ἐγγυώμενον, μηδὲν κομιζόμενον ὑπὲρ ἐγγυητικοῦ ἢ ἐξωμο-
13 σίας. Πλὴν εἰ μὴ ἐξ ἰδικῆς ἡμῶν ἢ τινος τῶν μεγίστων ἀρχόντων προστάξεως κελευσθείη τὸ πρόσωπον ἀγαγεῖν, ἐγγυητῇ μὴ καταπιστεύσας· τηνικαῦτα γὰρ ἄδεια ἔσται τῷ πράκτορι ἐγγυητὴν μὴ κομίζεσθαι καὶ τοῦτο μέντοι πράττειν χωρὶς ἁπάσης ζη-
14 μίας. Κἀνταῦθα τῶν αὐτῶν κρατούντων ἐπιτιμίων κατά τε τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου καὶ τοῦ λαμπροτάτου τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος, εἴ τι τούτων παραβαθῆναι συγχωρήσαιεν ἢ παραβαινομένου
15 (7) τινὸς μὴ θᾶττον ταῦτα μηνύσαιεν. [1]Δηλαδὴ μὴ συγχωρούντων αὐτῶν μηδὲν πλέον τι τοῦ διωρισμένου μέτρου τῇ ἡμετέρᾳ διατάξει προφάσει σπορτούλων κομίζεσθαι μηδὲ διαγραφὴν ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας ἐν ταῖς πόλεσιν ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι, πλὴν ἢ μόνον ἐκείνων τῶν αἰτιῶν, ἃς[2] περὶ τὰς ἐμφανίσεις τῶν προαγωγῶν καὶ τῶν διατάξεων καὶ θείων ἢ γενικῶν κομμωνιτωρίων ἢ τύπων ἢ γραμμάτων καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐνομοθετήσαμεν καὶ ἅπερ ἂν ὑπὲρ ἰδίας ὠφελείας καὶ σωτηρίας οἱ τῆς πόλεως βουληθεῖεν εἰς ἔργα πολιτικὰ τυχὸν ἢ εἰς σιτωνίαν ἢ εἰς ἑτέραν ἀρέσκουσαν ἅπασιν αἰτίαν κατὰ φιλοτιμίαν ποιήσασθαι, ἐξ ὧν τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ὠφεληθήσεται· φυλαττομένων κατὰ τῶν παραβαίνειν ταῦτα ἐπιχειρούντων καὶ μὴ εἰς ἡμᾶς ἀγόντων θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τῶν ἤδη
16 (8) παρ' ἡμῶν ἠπειλημένων. Δεῖ δὲ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον ἑκάστης πόλεως πάντα γινώσκοντα τὰ παρ' ἡμῶν ἐπὶ τούτοις διατεταγμένα καὶ μὴν καὶ[3] ἀπαργυρισμοῦ μητάτων καὶ κωλύσεως ἀφοπλισμῶν καὶ τούτων, ὅσα περιέχεται τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει[4] τῇ περὶ τούτων ἐν κοινῷ γεγραμμένῃ, πέρας ἐπιτιθέναι προσῆκον. *D. VIII k. Iul. Chalcedone Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

27 [5]*Idem A. Iuliano pp.* De creationibus curatorum, qui furiosis utriusque sexus dantur, necesse nobis visum est constituere, quemadmodum eas ce-
1 lebrari oportet. Et si quidem pater curatorem furioso vel furiosae in ultimo elogio heredibus institutis vel exheredatis dederit (ubi et fideiussionem cessare necesse est paterno testimonio pro satisdatione sufficiente), ipse qui datus est ad curationem perveniat, ita tamen, ut in provinciis apud praesides earum, praesente eis tam viro religiosissimo locorum antistite quam tribus primatibus, actis intervenientibus, tactis sacrosanctis scripturis depromat[6] omnia se recte[7] cum utilitate furiosi gerere neque praetermittere, quae utilia furioso esse putaverit, neque admittere, quae non utilia esse existimaverit: et inventario cum omni subtilitate publice conscripto res suscipiat et eas secundum sui opinionem disponat sub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum et adulti cura-
2 torum. Sin autem testamentum quidem parens non confecerit, lex autem curatorem utpote adgnatum vocaverit vel eo cessante aut non idoneo forsitan existente ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit, tunc scilicet et in provinciis apud praesidem cuiuscumque provinciae et virum religiosissimum episcopum civitatis nec non tres primates creatio procedat, ita ut, si quidem curator substantiam idoneam possidet et sufficientem ad fidem gubernationis, et sine aliqua satisdatione nominatio eius procedat. sin autem non talis eius census inveniatur, tunc et fideiussio in quantum pos-
3 sibile est ab eo exploretur. Creatione omnimodo sacrosanctis scripturis propositis in omni causa celebranda, ipso autem curatore, cuiuscumque substantiae vel dignitatis est, praefatum sacramentum pro utiliter rebus gerendis praestante et inventarium publice conscribente et hypotheca rerum curatoris modis omnibus adhibenda, quatenus possint undique res furiosi utiliter gubernari. *D. k. Sept. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

28 [8]*Idem A. Iuliano pp.* Tam dementis quam furiosi liberi cuiuscumque sexus possunt legitimas contrahere nuptias, tam dote quam ante nuptias donatione a curatore eorum praestanda: aestimatione tamen in hac quidem regia urbe excellentissimi praefecti urbis, in provinciis autem virorum clarissimorum earum praesidum vel locorum antistitum tam opinione personae quam moderatione[9] dotis et ante nuptias donationis statuenda, praesentibus tam curatoribus dementis quam furiosi nec non his[10], qui ex genere eorum nobiliores sunt, ita tamen, ut nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia urbe vel in provinciis iactura substantiae furiosi vel[11] mente capti, sed gratis omnia procedant, ne

(1) § 15 = 12, 63, 2 (2) *τῶν αἰτιῶν τῶν Hercher* (3) *περί ins.* (4) 12, 40, 12 (5) = 5, 70, 7 (6) edicat *l. gem.* (7) et *ins. l. gem.* (8) = 5, 4, 25 (9) pers. quam mod. *P^b cum l. gem. et Graecis*, quam mod. pers. *CR*, pers. *om. P^a* (10) tam curatoribus dementis vel furiosi quam his *l. gem.: fuitne* tam dem. quam fur. curat, nec non his (*Mommsen*)? (11) *sic l. gem.*, dementis vel *ins. libri*

neque praetextu fideiussionis subiectos nobis damno adfici patimur vel propter procuratoris constitutionem: sed si quidem immobiles res idoneas habent, qui citantur, iusiurandum solum in scriptis exponant: si minus, tum fideiussionem usque ad quantitatem dudum constitutam praebeant, sine ullo
12 *tamen incommodo. Si vero exsecutores de fideiussorum securitate vel de iuratoria cautione dubium moveant, conveniant religiosissimus episcopus et pater et defensor civitatis et iudicent, num fideiussor ad quantitatem actionis idoneus sit, quo facto exsecutori necesse sit eum fideiussorem suscipere, neque quicquam pro fideiussione aut iure-*
13 *iurando exigat. Excepto eo casu, quo ex speciali nostra vel summorum magistratuum iussione iussus est personam abducere, si fideiussori fidem non habeat: tum enim licebit exsecutori fideiussorem non suscipere, sed et hoc quidem sine ullo damno.*
14 *Etiam in his eaedem poenae adversus religiosissimum episcopum et clarissimum provinciae rectorem obtinent, si quid eorum violari permiserint vel vio-*
15 *latorem non statim denuntiaverint. Scilicet non permittant supra modum nostra constitutione definitum sportularum nomine quid exigi vel de scriptionem ex quibuslibet causis in civitatibus propter necessitatem fieri, nisi tantummodo ex illis causis, velut de insinuatione promotionum et constitutionum et sacrarum vel generalium commonitoriorum vel formarum vel epistularum et de ceteris eiusmodi, de quibus antea sanximus, et quae ob propriam utilitatem vel salutem cives in opera publica forte vel in sitoniam vel in aliam ab omnibus comprobatam causam liberalitatis gratia facere velint, quae ad communem civitatis utilitatem spectant: in eos qui haec violare temptent et in religiosissimos episcopos qui id ad nos non referant ea quae iam*
16 *minati sumus optineant. Sane religiosissimus uniuscuiusque civitatis episcopus, compertis omnibus quae a nobis definita sunt, etiam adaerationem metatorum ac prohibitionem ademptionis armorum eaque quae sacra nostra constitutione his de rebus publicata continentur competenti exsecutioni mandare debet.*

**tale hominum infortunium etiam expensarum detri-
mento praegravetur.** *D. k. Oct. Constantinopoli
Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]
29 [1] *Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτω-
ρίων. Θεσπίζομεν μηδένα τῶν εὐλαβεστάτων κληρι-
κῶν εἴτε παρά τινος συγκληρικοῦ εἴτε παρὰ τῶν κα-
λουμένων λαϊκῶν τινος εὐθὺς καὶ ἐκ πρώτης ἐν
αἰτιάσει γίνεσθαι παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις πατρι-
άρχαις διοικήσεως ἑκάστης, ἀλλὰ πρῶτον κατὰ τοὺς
ἱεροὺς θεσμοὺς παρὰ τῷ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ, καθ'
ἣν ὁ κληρικὸς διάγει· εἰ δὲ ὑπόπτως ἔχει πρὸς ἐκεῖ-
νον, παρὰ τῷ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπῳ τοῦτο πράτ-
τειν· εἰ δὲ ὡς εἰκὸς οὐδὲ[2] τὰ κατ' ἐκεῖνον αὐτὸν
ἀρέσκοι, τηνικαῦτα πρὸς τὴν εὐαγῆ σύνοδον τὴν τῆς
χώρας ἄγειν αὐτὸν δικασόμενον[3], τριῶν ἅμα τῷ
μητροπολίτῃ συνιόντων[4] θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων
τῶν κατὰ τὴν τάξιν τῆς χειροτονίας πρωτευόντων
καὶ τὴν δίκην ἐν τάξει τῆς ὅλης συνόδου κατεξετα-
1 ζόντων. Καὶ εἰ μὲν στερχθείη τὰ κεκριμένα,
2 πραγμάτων ἀπηλλάχθαι. Εἰ δὲ οἰηθείη βεβλάφθαι,
τηνικαῦτα ἐπικαλεῖσθαι τὸν μακαριώτατον πατριάρχην
τῆς διοικήσεως ἐκείνης, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ κρινο-
μένοις πάντως ἐμμένειν, ὡσανεὶ ἔτυχεν ἐξ ἀρχῆς αὐ-
3 τὸς ᾑρημένος δικαστής. Κατὰ γὰρ δὴ τῶν τοιού-
των ἐπισκοπικῶν ἀποφάσεων οὐκ εἶναι χώραν ἐκκλήτῳ
4 τοῖς πρὸ ἡμῶν νενομοθέτηται. Τοῦ αὐτοῦ τούτου
φυλαττομένου καὶ εἴπερ ἐπίσκοπος ὁ μεμφθεὶς εἴη
εἴτε παρά τινος τῶν καλουμένων λαϊκῶν εἴτε παρά
τινος τῶν θεοφιλεστάτων κληρικῶν εἴτε καὶ παρ'
5 ἑτέρου τινὸς θεοφιλοῦς ἐπισκόπου. Τὸ γὰρ εὐθὺς
τὰς αἰτιάσεις ἀποτίθεσθαι παρὰ τοῖς ἁγιωτάτοις πατρι-
άρχαις καὶ τοὺς αἰτιωμένους εἰς ἑτέραν ἀπάγεσθαι
χώραν παντελῶς ἀπαγορεύομεν, πλὴν εἰ μὴ τὴν αἰ-
τίασίν τις ἐπὶ τούτῳ θείη, ἐφ' ᾧτε παραπεμφθῆναι
τὴν ὑπόθεσιν τῷ τῆς χώρας θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ·
τηνικαῦτα γὰρ ἄδεια μὲν ἔσται τὴν αἰτίασιν ἀποτί-
θεσθαι καὶ παρὰ τοῖς θεοφιλεστάτοις πατριάρχαις,
γράμματα δὲ γίνεσθαι πρός τινα τῶν κατὰ τόπον
θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, ὥστε αὐτὸν ἀκροάσασθαι
τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸν ἔμπροσθεν ὑφ' ἡμῶν ὑπη-
6 (1) γορευμένον τρόπον. Οὐ μὴν τούτῳ ἄδειαν
παρέχειν τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς κατιέναι καὶ
ἀμετρίᾳ τῶν καλουμένων σπορτούλων τοὺς ὑπο-
μιμνησκομένους ἐπιτρίβειν, ὁποῖον δή τι μέχρι νῦν
7 ἁμαρτάνεσθαι μεμαθήκαμεν. Ἐφ' ἑκάστῳ γὰρ
προσώπῳ τῶν καλουμένων οὐ περαιτέρω τῆς ἕκτης
τοῦ νομίσματος μοίρας κατὰ πρόφασιν σπορτούλων
δίδοσθαι συγχωροῦμεν τοῖς παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων
πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν στελλομένοις, ἢ εἴπερ
ἐπίσκοπος εἴη ὁ μεμφθεὶς[5], ἄχρι νομισμάτων ἓξ ἐφ'
ὅσῃ δήποτε ποσότητι καὶ οἱᾳδήποτε αἰτίᾳ παρέχεσθαι
8 μόνον καὶ πλέον τούτου μηδέν. Ταὐτοῦ τούτου
κρατοῦντος καὶ ἐπὶ τῶν μητροπολιτῶν, ὅταν παρ'
αὐτοῖς ἀποτεθείη τις αἰτίασις κατά τινος τῶν ὑπ'
αὐτοὺς ἐπισκόπων ἢ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης κληρι-
κῶν. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν δικῶν συστεῖλαι τὸ
τῶν σπορτούλων καὶ δαπανημάτων μέτρον ἐσπεύσα-
μεν καὶ τοῦτο νομοθεσίᾳ παραδοῦναι συνείδομεν[6],
πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μέμψεων τὴν
9 (2) συμμετρίαν φυλάττεσθαι νομοθετοῦμεν. Εἰ
μέντοι παραπεμφθείσης τῆς ὑποθέσεως παρὰ τοῦ
θεοφιλεστάτου πατριάρχου ἤ τινι τῶν θεοφιλεστάτων
μητροπολιτῶν ἢ ἄλλῳ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων
ἐνεχθείη ψῆφος καὶ μὴ στερχθείη παρὰ θατέρου μέ-
ρους ἔκκλητός τε γένηται, τηνικαῦτα ἐπὶ τὸν ἀρχι-
ερατικὸν θρόνον φέρεσθαι τὴν ἔφεσιν κἀκεῖσε κατὰ
10 (3) τὸ μέχρι νῦν κρατοῦν ἐξετάζεσθαι. Εἰ δέ τις
τολμήσειε παρὰ ταῦτά τι πρᾶξαι, ἀναδώσει μὲν πᾶν
ὅσον εἴληφε τῷ ὑπερπραχθέντι διπλάσιον, γενήσεται
δὲ καὶ ὑπὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον παρὰ τοῦ κατὰ
καιρὸν ἁγιωτάτου πατριάρχου ἢ τοῦ θεοφιλεστάτου
μητροπολίτου, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκβαλλόμενος κα-
11 (4) ταλόγων. Τὰς δὲ αἰτιάσεις, εἰ μὲν εἰς ἐκκλη-
σιαστικὴν ὁρῴη τὸ πρᾶγμα κατάστασιν, ἐξ ἀνάγκης
παρὰ μόνοις γίνεσθαι τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκό-
ποις ἢ μητροπολίταις ἢ παρὰ ταῖς εὐαγέσι συνόδοις
ἢ τοῖς θεοφιλεστάτοις πατριάρχαις κελεύομεν· εἰ δὲ
πολιτικὰ τὰ τῶν ἀμφισβητήσεων εἴη, ἑκόντας αὐτοὺς
τὰς τοιαύτας ζητήσεις παρὰ τοῖς εἰρημένοις θεοφιλεστά-
τοις ἐπισκόποις προτιθέναι συγχωροῦμεν, ἄκοντα δὲ*

(1) *c.* 29 *extat in Coll. et excerpta* § 12 *in Nomoc.* (2) *οὔτε libri* (3) *δικαζόμενον Coll.* (4) *συνόντων Nomoc.* (5) *πεμφθεὶς Nomoc. cum Const.* (6) 3, 2, 4

29 *Idem A. Iuliano pp. Sancimus, ut nemo de-
votissimorum clericorum sive a clerico sive a quo-
quam laicorum qui dicuntur statim ab initio apud
beatissimos singularum dioecesium patriarchas ac-
cusetur, sed primum secundum sacros canones apud
episcopum civitatis, in qua clericus commoratur:
quem si suspectum habet, apud metropolitanum
episcopum hoc faciat: sin autem, ut fit, ne in hoc
quidem adquiescit, tum ad sacrum eius provinciae
concilium reum iudicandum trahat, ut tres religio-
sissimi episcopi, qui secundum tempus ordinationis
praestant, cum metropolita conveniant et litem in
1 pleno synodi consessu diiudicent. Ac si senten-
2 tia placuerit, a negotio discedatur. Sin laesum
se esse putat, tum beatissimum illius dioecesis pa-
triarcham appellet, cuius sententia omnino stetur,
perinde atque si ab initio iudicium susceperit.
3 Contra tales enim episcopales sententias provo-
cationem locum non habere a praedecessoribus
4 nostris constitutum est. Idem valeat et si epis-
copus accusatur sive a laicis qui dicuntur sive ab
aliquo religiosissimorum clericorum sive ab alio
5 reverendo episcopo. Vetamus enim omnino ac-
cusationes apud beatissimos patriarchas deponi
accusatosque in aliam provinciam abduci, nisi forte
ideo accusatio deponatur, ut causa ad religiosissi-
mum loci episcopum transferatur: tunc enim lice-
bit accusationem et apud religiosissimos patriarchas
deponi, litteras vero componi ad aliquem religio-
sissimorum loci episcoporum, ut is causam secun-
6 dum modum antea a nobis definitum audiat. Nec
tamen ei permitti ad devotissimos clericos se con-
ferre et immodicis sportulis quae dicuntur citatos
adfligere, quemadmodum nimirum adhuc peccari
7 cognovimus. Pro singulis enim citatorum per-
sonis non supra sextam solidi partem sportularum
nomine missis a religiosissimis patriarchis et me-
tropolitis dari permittimus, vel, si episcopus accu-
satus est, usque ad senos solidos pro quacumque
quantitate vel qualicumque causa praestari neque
8 quid amplius. Idem valebit in metropolitis, si
qua apud eos accusatio adversus aliquem episco-
porum qui sub eis sunt vel illius provinciae cleri-
corum deponatur: nam si in civilibus causis spor-
tularum sumptuumque modum contrahere festinavi-
mus idque lege comprehendere curavimus, multo
magis in ecclesiasticis accusationibus modum ser-
9 vari sancimus. Quod si causa a religiosissimo
patriarcha ad aliquem religiosissimorum metropo-
litarum vel alium religiosissimorum episcoporum
delata sententia feratur, una autem pars in ea non
adquiescat, sed appellatio interponatur, tum ad
archiepiscopalem sedem appellatio dirigatur ibique
secundum id quod hucusque obtinuit diiudicetur.
10 Si quis adversus haec quid facere ausus erit,
totius summae quam accepit duplum ei a quo plus
exegit reddat et ecclesiasticae poenae subiciatur
a sanctissimo pro tempore patriarcha vel religio-
sissimo metropolita e clericorum numero removen-
11 dus. Accusationes autem, si res ad ecclesiasti-
cum statum pertinet, necessario apud solos religio-
sissimos episcopos vel metropolitas vel apud sanctas
synodos vel religiosissimos patriarchas fieri iube-
mus: si vero civilis contentio est, volentibus tales
quaestiones apud dictos religiosissimos episcopos
proponere permittimus, invitum non cogimus, cum*

οὐκ ἀναγκάζομεν, ὄντων αὐτοῖς τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, εἴπερ ἐκεῖνα μᾶλλον ἂν θέλοιτο, παρ᾽ οἷς
12 (5) *ἔξεστι καὶ ὑπὲρ ἐγκλημάτων δικάζεσθαι. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν θεοφιλεστάτων πατριαρχῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐν αἷς εἰσί, καὶ μητροπολιτικὸν ἔχουσι σχῆμα, τινὲς δὲ καθ᾽ ὅλην τὴν διοίκησιν τὰς χειροτονίας ποιοῦνται τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων εἴτε μητροπολιτῶν εἴτε τῶν ἄλλων, ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐκεῖνα θεσπίζομεν, ἅπερ ἐπὶ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν ἤδη διετάξαμεν. αὐτὸς γὰρ ἂν καὶ μητροπολίτης δικαίως καλοῖτο ὁ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἐπισκόπων ἐκ τῶν θείων ἔχων κανόνων. D. xv k. Nov. Constantinopoli Lampadio et Oreste conss.* [a. 530]

30 [1]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Θεσπίζομεν ταῖς κηδεμονίαις τῶν νέων, εἴτε τῆς πρώτης εἴτε τῆς δευτέρας εἶεν ἡλικίας, ἢ καὶ ἕτεροί τινες οἷς ὁ νόμος δίδωσι κηδεμόνας, εἴπερ ἄχρι πεντακοσίων χρυσῶν καὶ*[2] *μόνον τὰ τῆς περιουσίας εἴη τῶν νέων, μὴ τὴν τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν περιμένειν χειροτονίαν μηδὲ δαπάναις μεγάλαις περιβάλλεσθαι, τῶν ἀρχόντων ἴσως οὐδὲ ἐνδημούντων ταῖς πόλεσιν ἐκείναις, ἐν αἷς προϊέναι τὴν κηδεμονίαν συμβαίνει, ἀλλὰ παρὰ τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐκδίκῳ ἢ στρατηγῷ, κατὰ τὴν Ἀλεξανδρέων παρὰ τῷ ταύτης* iuridico, *ἅμα τῷ θεοφιλεστάτῳ ταύτης ἐπισκόπῳ ἢ καὶ δημοσίοις προσώποις, εἴγε εὐποροίη τούτων ἡ πόλις, γίνεσθαι τὰς χειροτονίας τῶν κηδεμόνων, ἐγγυητοῦ τε πρὸς τὸ μέτρον τῆς οὐσίας διδομένου κατὰ τὴν τῶν εἰρημένων προσώπων κρίσιν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων προϊόντων, ὁπόσα ἐπὶ τῶν κηδεμόνων ἐγγυητοῦ τε πρὸς τὸ μέτρον*[3] *εἴθισται, μόνης τῆς τῶν προσώπων ἐναλλαγῆς, παρ᾽ οἷς ταῦτα πράττεται, διὰ τὸ τῶν νέων χρήσιμον ἀπὸ τῆς παρούσης*
1 *νομοθεσίας εἰσαγομένης. Πάντων δηλονότι ἐπὶ μόνῃ δύο νομισμάτων δόσει πραττομένων, διόπερ μάλιστα ἡ τοιαύτη τέθειται διάταξις· ποινῆς ἐπικειμένης, εἴ τις πλέον λαβεῖν θαρρήσειεν ἢ ἀναβάλλοιτο καταστῆσαι τὴν κηδεμονίαν ἐλπίδι μείζονος κέρδους, καὶ οὐ μόνον τριπλάσιον ἀναδιδόντος πᾶν ὅπερ ἂν λάβοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ φροντίσματος*
2 *ἀποκινουμένου. Ἡνίκα δὲ ἂν παρὰ ἐκδίκῳ γίνοιντο αἱ τῶν κηδεμόνων προβολαί, παρόντος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου τῆς πόλεως ἐπισκόπου, ἐν αὐτοῖς τοῖς τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἀρχείοις ἀποτίθεσθαι τὰ πραττόμενα θεσπίζομεν, ὥστε εἶναι διηνεκῆ τοῦ πράγματος μνήμην καὶ μὴ παραπόλλυσθαι τοῖς τυ-*
3 *χοῦσι τῆς κηδεμονίας τὴν ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν. Τῶν ἐπὶ τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως κηδεμονιῶν παρὰ μόνῳ τῷ λαμπροτάτῳ πραίτωρι πραττομένων, καθάπερ ἤδη νενομοθέτηται. D. IIII k. Aug. Constantinopoli post cons. Lampadii et Orestis.* [a. 531]

31 [4]*Idem A. Iohanni pp.* Sancimus, si quando afuerit is, qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, et desiderat dominus rei vel creditor suam intentionem proponere et non ei licentia sit absente suo adversario qui rem detinet vel infantia vel furore laborante et neminem tutorem vel curatorem habente vel in summa[5] potestate constituto[6], licentia ei detur adire praesidem vel libellum ei porrigere et hoc in querimoniam deducere intra constituta tempora et interruptionem temporis[7] facere[8].
1 Sin autem nullo poterit modo praesidem adire, saltem ad episcopum locorum eat et suam manifestare voluntatem scriptis deproperet. *D. Constantinopoli k. Oct. post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

32 [9]*[Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.]*

Ἐὰν ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ὁ μὲν ἐμφυτευτὴς προσφέρῃ τῷ δεσπότῃ τὸν τῆς ἐμφυτεύσεως κανόνα, ὁ δὲ δεσπότης ἀναβάλληται δέξασθαι αὐτὸν ἢ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει διάγων ἢ ἐν ἐπαρχίαις, ἐξεῖναι τῷ ἐμφυτευτῇ προσάγειν αὐτῷ τὸ ἐμφύτευμα καὶ μελλούσης περαιοῦσθαι τῆς τριετίας, εἰ μὴ ἀνάσχοιτο λαβεῖν, σφραγίζειν αὐτὸ καὶ ἐπιμαρτύρεσθαι περὶ τούτου ἢ τὸν ἐνδοξότατον ἔπαρχον τῆς πόλεως ἢ τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους τῶν ἱερῶν πραιτωρίων ἢ τὸν πρόσφορον ἄρχοντα, ᾧτινι ὑπόκειται ὁ τοῦ χωρίου δεσπότης[10]*· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἢ παρὰ τῷ ἄρχοντι*

(1) *c.* 30 *extat in Coll.* (2) *καὶ del. Herrmann* (3) *πρὸς τὸ μέτρον del.* (4) = 7, 40, 2 (5) magna *l. gem.* (6) eandem rem sua auctoritate usurpare sed per se ipsum (per se ipsum *om. M*[a]) *ins. M contra l. gem. B Const.* (7) temporis *C cum l. gem. et Graecis, om. R* (8) *sic R cum B*, et sufficere hoc ad plenissimam interruptionem *ins. C cum l. gem.* (9) *c.* 32 *dedimus ad indicem B* 20, 2, 4: *cui, licet potius ad locum geminum* 4, 66, 4 *pertineat, tamen omnino cum huius loci indice convenisse (citatione videlicet ad finem mutanda) apparet ex Const.* (10) *ἢ τὸν πατριάρχην τοῦ δεσπότου δυνάστου ὄντος vel similia secundum Const. exciderunt.*

tribunalia civilia habeant, si ea magis placeant, apud
12 *quae etiam de criminibus disceptari licet. Quoniam vero quidam religiosissimorum patriarcharum in provinciis, in quibus agunt, etiam metropolitae locum obtinent, quidam per totam dioecesin ordinationes religiosissimorum episcoporum, qui sub ipsis sunt, vel metropolitarum vel ceterorum faciunt, de his ea sancimus, quae iam de religiosissimis metropolitis constituimus. is enim et metropolita merito nominetur, cuius dispositioni ex sacris canonibus episcopi qui sub metropoli constituti sunt subiciuntur.*

30 *Idem A. Iohanni pp. Sancimus in curationibus minorum, sive primae sive secundae aetatis sunt, vel etiam ceterorum, quibus e lege curatores dantur, si facultates minorum usque ad quingentos tantum solidos valent, non expectari creationem a provinciae rectoribus procedentem neque magnis sumptibus eam implicari rectoribus fortasse in illis civitatibus non morantibus, in quibus curationem procedere contingit, sed apud defensorem vel praefectum illius urbis, in Alexandria apud iuridicum eius, una cum eius religiosissimo episcopo vel etiam aliis publicis personis, si quas civitas habet, creationes tutorum curatorumque fieri, ut fideiussor secundum modum patrimonii ex sententia memoratarum personarum detur ceteraque omnia procedant, quae in tutorum curatorumve et fideiussorum personarum fieri solent, cum personarum tantum, apud quas ea fiant, mutatio propter minorum utilitatem*
1 *praesenti lege inducatur. Quae scilicet omnia sub datione duorum solidorum fiant: ideo enim potissimum haec constitutio inducta est: imminente poena, si quis plus accipere ausus est aut tutelam curatelamque ob maioris lucri spem constituere differt, ut non solum triplum totius summae quam accepit reddat, sed etiam ab administratione ipsa*
2 *removeatur. Cum vero apud defensorem nominatio tutorum curatorumve fit, praesente etiam religiosissimo civitatis episcopo, gesta in ipsis sacrosanctae ecclesiae archivis deponi sancimus, ut perpetua rei memoria sit neve iis qui sub tutela curave constituti sunt securitas quam inde habent*
3 *pereat. In hac autem magna urbe tutelae curatelaeque apud solum clarissimum praetorem constituantur, quemadmodum iam sancitum est.*

32 *[Idem A.] Si per tres annos emphyteuta domino emphyteusis canonem offert, dominus autem in regia urbe vel in provinciis commoratus eum accipere differt, licet emphyteutae pensionem ei offerre et fine triennii appropinquante, nisi accipere vult, obsignare id et ea de re testationem facere apud gloriosissimum praefectum urbi vel gloriosissimos praefectos praetorio vel competentem magistratum, cui praedii dominus subiectus est [vel patriarcham, si dominus potens est]: in*

ἢ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἄρχοντος παρὰ τῷ ἐκδίκῳ τῶν
τόπων ἢ παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς πόλεως, καθ'
ἣν ὁ δεσπότης τοῦ κτήματος διάγει, πράττειν
περὶ τούτου, ὥστε καὶ τὴν ἐξ ἑνὸς τῶν εἰρημέ-
νων προσώπων προστεθῆναι τῷ πράγματι μαρ-
1 τυρίαν. Καὶ εἰ μηδὲ οὕτως ἕλοιτο λαβεῖν προσ-
αγόμενον τὸ ἐμφύτευμα ὁ δεσπότης, κερδαινέτω
μὲν αὐτὸ ὁ ἐμφυτευτής, μηδεμίαν ἀγωγὴν ἔχον-
2 τος εἰς ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ δεσπότου. Μήτε δὲ
ἡ ἐμφύτευσις λυέσθω παρατρεχούσης τῆς τριε-
τίας μήτε τῶν ἐφεξῆς ἐνιαυτῶν ἀπαιτείτω τὸν
εἰωθότα κανόνα ο δεσπότης, ἕως ἂν αὐτὸς ἄνω-
θεν ὀχλήσας τῷ ἐμφυτευτῇ καὶ διαμαρτυρίαν
αὐτῷ στείλας ἄρξηται αἰτεῖν τὸν ἐμφυτευτικὸν
κανόνα· τότε γὰρ οὐ μὴν τοῦ προλαβόντος χρό-
νου παντὸς ἀπαιτείτω τὸν κανόνα ὁ δεσπότης,
ὡς αὐτὸς αἴτιος τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτὸν γεγονώς,
τοῦ δὲ τρέχοντος χρόνου μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν
3 αὐτοῦ ἀπαιτείτω τὸ ἐμφύτευμα. Ἐὰν δὲ ἐπὶ
τριετίαν μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ δεσπότου
μὴ καταβάλῃ ὁ ἐμφυτευτὴς εὐγνωμόνως τὸν
κανόνα, ἀκολούθως ἐξωθείτω αὐτὸν ὁ δεσπότης
τῆς ἐμφυτεύσεως κατὰ τὴν δευτέραν τούτου τοῦ
τίτλου[1] διάταξιν.

33 [2] Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τοῖς πανταχοῦ γῆς θεοφι-
λεστάτοις ἐπισκόποις. Θείαν ἐποιησάμεθα διάταξιν
οὐδενὶ συγχωροῦντες οὐδὲ ἄκουσαν γυναῖκα δούλην ἢ
ἐλευθέραν εἰς σκηνὴν ἢ ὀρχήστραν καθέλκειν οὐδὲ
ἀπαλλαγῆναι βουλομένην κωλύειν ἢ τοὺς ἐγγυητὰς τοὺς
αὐτῆς ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου χρυσίον ῥητὸν ὁμολογή-
1 σαντας ἀπαιτεῖν. Ἀλλ' εἴ τι τοιοῦτο γένοιτο,
κωλύεσθαι ταῦτα παρά τε τῶν λαμπροτάτων τῶν
ἐπαρχιῶν ἀρχόντων καὶ παρὰ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι
θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων διεταξάμεθα δόντες ἄδειαν
τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ἅμα τῷ λαμπροτάτῳ
τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι καὶ ἄκοντας ἄγειν πρὸς ἑαυ-
τοὺς τοὺς βιασαμένους ἢ τοὺς ἀπαλλάττεσθαι τῆς
ἐργασίας κωλύοντας καὶ δημοσίαν μὲν αὐτῶν ποιεῖν
2 τὴν οὐσίαν, ἐκείνους δὲ τῆς πόλεως ἐξελαύνειν. Εἰ
δὲ ὁ τὴν ἐπαρχίαν ἰθύνων αὐτὸς ὁ βιαζόμενος εἴη
ἢ τὴν ἐκ τῆς εἰρημένης ἐργασίας ἀπαλλαγὴν κωλύων,
δίδομεν[3] ἄδειαν καὶ μόνοις τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπι-
σκόποις προσιέναι τὴν ταῦτα πάσχουσαν ἢ τὸν αὐ-
τῆς ἐγγυητήν, τοὺς δὲ ἐναντιοῦσθαι τῷ τὴν ἀρχὴν
ἔχοντι καὶ μὴ συγχωρεῖν ἀδικεῖν ἢ, εἰ μὴ γένοιντο
πρὸς τοῦτο ἱκανοί, μηνύειν εἰς τὴν βασιλείαν, ὥστε
ἐξ ἡμῶν τὴν προσήκουσαν ἐξενεχθῆναι ποινήν, τῶν
ἐγγυῶν καθάπαξ λυομένων καὶ τῶν ἐγγυητῶν ἀζη-
μίων φυλαττομένων· ἄδειαν διδόντες ταῖς ἀπαλλατ-
τομέναις τοιαύταις γυναιξὶν ἐλευθέραις καὶ εὐγενέσιν
οὔσαις πρὸς γάμον χωρεῖν νόμιμον, κἂν εἰ τυγχάνοιεν
ταῖς σεμνοτάταις ἀξίαις οἱ ταύτας λαμβάνοντες κεκο-
σμημένοι, μηκέτι δεομέναις βασιλικῆς ἀντιγραφῆς,
ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν τὸν γάμον πραττούσαις, γαμικῶν
μέντοι συμβολαίων ἐκ τρόπου παντὸς μεταξὺ αὐτῶν
γινομένων· τὰ αὐτὰ[4] καὶ περὶ τῶν θυγατέρων τῶν
3 (1) σκηνικῶν διεταξάμενοι. Τὴν μὲν οὖν εἰρημέ-
νην διάταξιν καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν πασῶν
διατάξεων[5] τούτου δὴ τοῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας
ἐπωνύμου βιβλίου πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ἀντιγε-
4 γραμμένην τεθείκαμεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν διὰ τῆς
παρούσης νομοθεσίας καὶ ὑμῖν τοῖς πανταχοῦ γῆς
θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ταῦτα ποιῆσαι φανερά,
διὰ τοῦτο συνελόντες τὰ κατ' ἐκείνην ἀφηγήσει πλα-
τυτέρα νομοθετηθέντα τήνδε τὴν θείαν διάταξιν
ποιούμεθα καὶ πρὸς ὑμᾶς, ὅπως τὴν ἱερατικὴν δια-
σώζοντες σεμνότητα καὶ σωφροσύνης ἀντεχόμενοι
ταῦτα φυλάττοιτε, τότε ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ δέος
καὶ βασιλικὴν ἀγανάκτησιν, εἴ τι τούτων παραβαίητε,
λογιζόμενοι. *D. k. Nov. Constantinopoli dn. Iusti-
niano pp. A. IIII et Paulino vc. conss.* [a. 534]

34 [6] Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἐπιφανίῳ τῷ ἁγιωτάτῳ
ἀρχιεπισκόπῳ τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως καὶ
οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ. Σφόδρα πιστεύομεν, ὡς
ἡ τῶν ἱερέων καθαρότης τε καὶ εὐκοσμία καὶ ἡ
πρὸς τὸν δεσπότην θεὸν καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν συντονία καὶ αἱ παρ' αὐτῶν ἀναπεμ-
πόμεναι διηνεκεῖς εὐχαὶ πολλὴν εὐμένειαν τῇ καθ'

(1) id est 4, 66, 2 (2) c. 33 extat in Coll. et usque ad § 2 in Nomoc. (3) δίδομεν Nomoc., διδοῦσαν vel διδοὺς Coll.: ἔδομεν scr. (4) δέ ins. Nomoc. (5) 5, 4, 29 (6) c. 34 extat in Coll. Nomoc.

*provinciis vel apud praesidem vel praeside absente
apud defensorem loci vel apud episcopum civitatis,
in qua dominus fundi degit, ea de re agere, ut et
unius memoratarum personarum testimonium rei
1 gestae adhibeatur. Ac si ne sic quidem domi-
nus oblatam pensionem accipere vult, emphyteuta
eam lucretur, domino nullam ad exigendam eam
2 actionem habente. Neque vero emphyteusis
triennii lapsu solvatur neque solitum sequentium
annorum canonem dominus exigat, dum ipse emphy-
teutae desuper instando et testationem ei mittendo
emphyteuticum canonem petere incipiat: tum enim
sane non totius elapsi temporis canonem dominus
petat, cum per ipsum factum sit quominus cano-
nem acciperet, sed temporis inde ab ipsius testa-
3 tione* currentis pensionem petat. Si vero per
triennium post domini testationem emphyteuta ca-
nonem non sponte solvit, statim dominus eum ex
emphyteusi expellat secundum alteram huius tituli
constitutionem.*

33 *Idem A. religiosissimis ubique terrarum con-
stitutis episcopis. Sacram constitutionem fecimus,
qua cunctos vetuimus vel invitam mulierem servam
sive liberam in scaenam vel orchestram trahere vel
discedere volentem prohibere vel fideiussores eius,
qui hac de re certum auri modum promiserunt,
1 convenire. Sed si tale quid fiat, id a clarissimis
provinciarum rectoribus et a religiosissimis civita-
tum episcopis prohibendum esse iussimus, licentiam
dantes religiosissimis episcopis cum clarissimo pro-
vinciae rectore eos qui vim adhibuerint vel recedere
ab eo quaestu prohibuerint etiam invitos ad se
pertrahendi et substantiam quidem eorum publi-
2 candi, ipsos autem e civitate expellendi. Si
vero ipse provinciae rector sit is qui vim faciat
vel, quominus a dicto quaestu abscedant, prohibeat,
eam quae haec patitur vel fideiussorem eius etiam
solos religiosissimos episcopos adire permisimus:
hi se opponant magistratui neve iniuriam fieri per-
mittant: quod si facere non valent, referant ad im-
peratorem, ut a nobis competens poena infligatur,
fideiussoribus penitus liberandis et fideiussionibus
inutilibus redditis: talibus praeterea mulieribus li-
centiam damus sive libertinis sive ingenuis legiti-
mum matrimonium contrahere, etiamsi summis
dignitatibus praediti sint qui eas ducunt, ut non
amplius opus sit imperiali rescripto, sed libero ar-
bitrio matrimonium ineant, nuptialibus tamen in-
strumentis omnimodo inter eos celebrandis: eadem
3 etiam de filiabus scaenicarum statuimus. Memo-
ratam igitur constitutionem ad publicos magistra-
tus datam etiam in quinto libro omnium constitu-
tionum huius codicis nostrae pietatis nomine insigniti
4 posuimus. Quoniam autem necesse erat per
praesentem legem et vobis qui ubique terrarum
estis religiosissimis episcopis ea palam fieri, ideo
quae in illa pluribus verbis constituta sunt brevi
comprehendentes hanc sacram constitutionem et ad
vos direximus, ut sacerdotalem gravitatem retinen-
tes et continentiae studiosi haec observetis conside-
ratione tam magni dei metus quam imperialis in-
dignationis, si quid horum violaveritis.*

34 *Idem A. Epiphanio sanctissimo huius almae
urbis episcopo et oecumenico patriarchae. Valde con-
fidimus sacerdotum puritatem et bonam disciplinam
affectionemque erga dominum deum et salvatorem
nostrum Iesum Christum, preces denique continuo
ab iis factae magnam benevolentiam rei publicae*

ἡμᾶς πολιτείᾳ καὶ αὔξησιν παρέχονται· δι' ὧν ἔστιν ἡμῖν καὶ βαρβάρων κρατεῖν καὶ γίνεσθαι κυρίοις[1] ἐκείνων, ἃ πρόσθεν οὐκ εἴχομεν. καὶ ὅσωπερ ἂν τὰ τῆς αὐτῶν αὔξηται σεμνότητός τε καὶ κοσμιότητος, τοσούτῳ καὶ τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐπιδιδόναι πιστεύομεν. εἰ γὰρ οἱ μὲν παρέχοιντο βίον σεμνόν τε καὶ πανταχόθεν ἀνεπίληπτον, τὸν δὲ λοιπὸν ἅπαντα λαὸν νουθετοῖεν, ὥστε πρὸς τὴν αὐτῶν σεμνότητα βλέποντα τῶν πολλῶν ἁμαρτημάτων ἀπέχεσθαι, πρόδηλον, ὡς ἐντεῦθεν αἵ τε ψυχαὶ πᾶσι βελτίους ἔσονται καὶ ῥᾳδίως ἡμῖν ἐνδοθήσεται παρὰ τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλαν-
1 θρωπία προσήκουσα. Ταῦτα τοίνυν ἡμῖν ἀνασκοπουμένοις προσήγγελται παραδόξως τινὰς τῶν εὐλαβεστάτων διακόνων, ἔτι γε μὴν καὶ πρεσβυτέρων (τὸ γὰρ ἔτι πορρωτέρω τούτου καὶ εἰπεῖν ἐρυθριῶμεν, φαμὲν δὴ τὸ τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων), ὡς τούτων τινὲς οὐκ αἰσχύνονται οἱ μὲν αὐτόθεν κύβων ἅπτεσθαι καὶ τὴν οὕτως ἀσχήμονα καὶ αὐτοῖς τοῖς ἰδιώταις παρ' ἡμῶν[2] κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπηγορευμένην θέαν[3] μετιέναι, οἱ δὲ τὴν τοιαύτην παιγνίαν οὐκ αὐτουργοῦσιν[4], ἀλλ' ἢ κοινωνοῦσι τοῖς πράττουσιν ἢ κάθηνται θεαταὶ πράξεως ἀτόπου[5], καὶ θεῶνται μὲν σὺν ἐπιθυμίᾳ πάσῃ τὰ πάντων ἀτοπώτατα, λόγων δὲ ἀκούουσι βλασφήμων, οὓς ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνάγκη γίνεσθαι, μολύνουσί τε τὰς ἑαυτῶν χεῖρας τάς τε ὁράσεις τάς τε ἀκοὰς οὕτω κατεγνωσμένοις καὶ ἀπηγορευμένοις[6] παιγνίοις· οἱ δὲ καὶ ἀπαρακαλύπτως ἢ ταῖς τῶν ἵππων ἁμίλλαις ἢ παραβάλλουσιν ἢ καὶ προκαλοῦνταί τινας ὑπὲρ τῆς τῶν ἵππων ἥττης ἢ νίκης, ἢ δι' ἑαυτῶν ἢ διά τινων ἑτέρων οὐκ εὐσχημόνως τὰ τοιαῦτα παίζοντες, ἢ τῶν ἐν σκηνῇ καὶ θυμέλαις θεαταὶ γίνονται παιγνίων, ἢ ταῖς ἐν θεάτροις τῶν μαχομένων πρὸς τὰ θηρία μάχαις παραγίνονται καὶ οὐκ ἐννοοῦσιν, ὡς[7] καὶ τοῖς ἄρτι μυουμένοις καὶ τῶν προσκυνητῶν ἀξιουμένοις μυστηρίων αὐτοὶ προκηρύττουσιν ἀποτάττεσθαι τῇ τοῦ ἀντικειμένου δαίμονος λατρείᾳ τε καὶ πάσῃ πομπῇ, ἧς οὐκ
2 ἐλάχιστον μέρος τὰ τοιαῦτα καθέστηκε. [8]Πολλάκις μὲν αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα φυλάττεσθαι προηγορεύσαμεν· ὁρῶντες δὲ συχνὴν τὴν περὶ τούτων γινομένην ἡμῖν προσαγγελίαν εἰς ἀνάγκην ἤλθομεν ἐπὶ τὸν παρόντα νόμον διὰ τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀφικέσθαι σπουδὴν καὶ ἅμα μὲν ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης αὐτῆς, ἅμα δὲ
3 ὑπέρ τε τοῦ κοινῇ τῇ πολιτείᾳ συμφέροντος. Καὶ θεσπίζομεν μηδένα μήτε διάκονον μήτε πρεσβύτερον καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐπίσκοπον (ὅπερ καὶ ἄπιστον ἴσως ἂν δόξειεν, ὧν ἐν ταῖς χειροτονίαις εὐχαί τε εἰς τὸν δεσπότην ἀναπέμπονται Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν καὶ ἐπίκλησις τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ γίνεται πνεύματος καὶ ταῖς αὐτῶν κεφαλαῖς ἢ ταῖς χερσὶν ἐπιτίθεται ἢ ἐπιδίδοται τὰ ἁγιώτατα τῶν παρ' ἡμῖν μυστηρίων, ὅπως ἂν αὐτοῖς τὰ αἰσθητήρια πάντα καθαρά τε γένοιτο καὶ καθιερωθείη θεῷ) μηδένα τοίνυν τούτων τολμᾶν τοῦ λοιποῦ μετὰ τόνδε τὸν θεῖον ἡμῶν νόμον ἢ κυβεύειν τὴν οἱανοῦν τῶν κύβων παιδιὰν ἢ τοῖς τοῦτο πράττουσι κοινωνεῖν ἢ παρακαθῆσθαι καὶ τέρπεσθαι καὶ συνδιατίθεσθαι τοῖς γινομένοις ἢ παραβάλλειν ταῖς δημώδεσι ταύταις θέαις, ἃς ἔμπροσθεν εἰπόντες ἔφθημεν, καί[9] τι τῶν ἐπ' αὐταῖς ἀπηγορευμένων ποιεῖν, ἀλλὰ πάσης πρὸς
4 ταῦτα μετουσίας τὸ λοιπὸν ἀπέχεσθαι. Τὸ γὰρ ἤδη προειληφός, εἰ καὶ ἀναζητεῖν ἐχρῆν ἢ[10] καὶ μὴ[11] μετιέναι προσηκόντως, ὅμως διὰ φιλανθρωπίαν συγχωροῦμεν, τὴν ἐκ τοῦ παρόντος νόμου παρατήρησιν ἅπασιν εἰς τὸν λοιπὸν ἐπιτιθέντες χρόνον. προσῆκον γάρ ἐστιν αὐτοῖς νηστείαις τε καὶ ἁγνείαις καὶ ταῖς ἀσκήσεσι τῶν θείων λογίων καὶ ταῖς ὑπὲρ πάντων σχολάζειν εὐχαῖς, ἀλλὰ μὴ ταῦτα καταλιμπάνοντας τῶν παντάπασι βεβήλων τε καὶ ἀπηγορευμένων
5 ἅπτεσθαι. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο θεσπίζομεν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, ὑποδιακόνων τε καὶ ἀναγνωστῶν φαμεν, οἵπερ καὶ αὐτοὶ τῆς τε ἱερᾶς τραπέζης καὶ παντὸς τοῦ περὶ τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας κόσμου καθεστᾶσιν ὑπουργοί τε καὶ ὑπηρέται καὶ τὰ θεῖα μεταχειριζόμενοι λόγια τὰς ἱερὰς ἡμῖν ἐκ τῶν εὐαγῶν

(1) κύριοι Nomoc. (2) 3, 43 (3) παιδιάν Mommsen (4) οὐ καταργοῦσιν Nomoc. (5) πράξεως ἀτόπου Coll., πάσης ἀτόπου πράξεως Nomoc. (6) ἀπεγνωσμένοις Nomoc. (7) ὅτι Nomoc. (8) καί ins. Nomoc. (9) ἢ καί Nomoc. (10) ἤ om. Coll. (11) μή del. Hercher

nostrae augmentumque parare. unde et barbaris imperare nobis licet dominosque fieri illorum quae antea non tenuimus. ac quanto auctoritas et decus eorum crescet, tantum etiam rei publicae nostrae incrementum accessurum speramus. nam si vitam gravem omnique vituperatione vacuam agunt et reliquum populum ad suam normam dirigunt, ut ad eorum gravitatem respiciens plurimis vitiis abstineat, palam est animos inde meliores omnibus futuros esse et nobis facile convenientem benevolentiam a magno deo et salvatore nostro Iesu
1 Christo applicatum iri. Haec igitur considerantibus nobis nuntiatum est necopinato esse devotissimorum diaconorum, quin etiam presbyterorum (nam ultra hunc gradum vel dicere erubescimus, religiosorum episcoporum videlicet), ex his ergo esse, quos non pudeat partim per se tesseras tractare et tam pudendo et laicis ipsis a nobis quam maxime interdicto ludo interesse partim eiusmodi ludum per se non facere, sed vel conversari cum ludentibus vel sedere spectatores actus inepti vel summa cum cupiditate spectare res omnium ineptissimas, convicia audire, quae in talibus oriri necesse est, et manus suas, oculos, aures adeo damnatis et prohibitis ludis polluere: alii etiam in publico vel equorum certaminibus se immiscunt vel etiam alios provocant super equorum clade victoriave, sive per se sive per alios indecenter talia ludentes, vel scaenicorum thymelicorumque ludorum spectatores fiunt vel bestiarum depugnationi in theatris intersunt non conscii, quod recens initiatos et venerandis mysteriis dignatos ipsi iubent adversantis daemonis cultui et omni pompae renuntiare, cuius non
2 minima pars ea spectacula sunt. Saepe eos ut haec observarent adhortati sumus: cum autem perpetuo nuntios ea de re ad nos adferri videamus, ad necessitatem adducti sumus praesentem legem aggredi propter studium pietatis et simul tam pro sacerdotio ipso quam pro communi rei publicae
3 utilitate. Atque sancimus nullum diaconum vel presbyterum et multo magis episcopum (quod etiam incredibile forte videatur, cum in eorum ordinatione preces domino Christo deo nostro offerantur, et invocatio sancti adorandique spiritus fiat et capitibus aut manibus eorum sanctissima quae apud nos sunt mysteria imponantur vel tradantur, ut sensus omnes iis puri fiant et deo consecrentur) neminem ergo horum deinceps post hanc sacram legem nostram audere vel quemcumque tesserarum ludum facere vel iis qui tesseris ludunt interesse vel adsidere et delectari iisque quae aguntur consentire vel vulgaribus spectaculis interesse, de quibus supra diximus, vel eorum quid facere quae in iis facere vetiti sunt, sed omni cum his communione
4 de cetero abstinere. Quod enim iam praecessit, etsi inquiri debeat vel etiam apte vindicari, tamen benigne indulgemus praesentis legis observationem omnibus in futurum tempus imponentes. decet enim eos ieiuniis et vigiliis et exercitiis sacrae scripturae et precibus pro omnium salute fundendis vacare neque his relictis omni ex parte profana et
5 prohibita attingere. Idem sancimus etiam in reliquos clericos, subdiaconos scilicet et lectores, qui et ipsi sacrae mensae et omnis circa sacrosanctas ecclesias ornatus ministri et operarii sunt et divina oracula contrectantes partim sacras nobis

βλίων οἱ μὲν ἀναγινώσκουσι γραφάς, οἱ δὲ
ποῦσιν ᾠδάς. Εἰ δέ τις τοῦ λοιποῦ τοιοῦτό
των φανείη καὶ προσαγγελθείη τοῦτο[1] ἢ
την τὴν εὐδαίμονα πόλιν τῇ σῇ ἁγιωσύνῃ
ς ἐπαρχίας τοῖς ὑπ' αὐτὴν τεταγμένοις θεο-
ις μητροπολίταις καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκό-
την χειροτονίαν ὁ τῆς σῆς μακαριότητος
θρόνος, καὶ τοιαύτη τις ἐπέλθοι μέμψις[2] ἢ
ἢ πρεσβυτέρῳ καὶ πολλῷ μᾶλλον τινι τῶν
άτων ἐπισκόπων, τὴν σὴν ἐνταῦθοῖ μακα-
ταῖς ἐπαρχίαις τοὺς ὑπὸ σὲ θεοφιλεστά-
ροπολίτας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπους
ν ἀκριβείᾳ πάσῃ κατὰ τὴν τῆς ἱερωσύνης
εῖν καὶ ἀνερευνᾶν, μηδὲ πάρεργον ποιεῖσθαι
σιν, ἀλλὰ καὶ μαρτύρων ἀξιοπίστων ἀκούειν
τάσης ὁδοῦ χωρεῖν, ὥστε τὸ ἀληθὲς λαβεῖν.
ρ αὐτοὺς τῶν τοιούτων εἴργομεν, οὕτω
κοφαντεῖσθαι παρά τινων κωλύομεν. Καὶ
τόθεν τῆς ἐξετάσεως τῶν θείων προκειμέ-
ων γινομένης ἀληθῶς ἔχειν ἡ μέμψις φανείη
ιχθείη[3] διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἢ κυβεύων
ὺν τοῖς κυβεύουσιν ἢ ταῖς τοιαύταις παρα-
; ματαιότησιν ἢ ταῖς εἰρημέναις παραβάλ-
ς, ἢ καὶ ἴσως τις τῶν θεοφιλεστάτων ἐπι-
ὅπερ οὐδὲ ἔσεσθαι πιστεύομεν ὅλως) τοι-
ὺς ἀνάσχηται θέας ἢ τοῖς κυβεύουσι προσ-
αι καὶ συνδιατίθεσθαι τοῦ λοιποῦ θαρρή-
τοιοῦτον εὐθὺς ὑπὸ τῆς σῆς μακαριότητος
ῦ μητροπολίτου ἢ τοῦ γε θεοφιλεστάτου
, ὑφ' ὃν τέτακται, εἴπερ τις τῶν εἰρημέ-
ληρικῶν, τῆς ἱερᾶς ἀφορίζεσθαι λειτουργίας,
αί τε αὐτῷ κανονικὸν ἐπιτίμιον καὶ ὁρίζε-
ον, οὗπερ ἐντὸς προσῆκόν ἐστιν αὐτὸν νη-
καὶ ἱκεσίαις χρώμενον τὸν μέγαν ἐξιλάσκε-
θεὸν ὑπὲρ τοῦ τοιούτου πλημμελήματος. Καὶ
τὸν ὁρισθέντα χρόνον ὁ τὸ τοιοῦτον ἐπι-
όμενος μείνειε[4] δάκρυσί τε καὶ μετανοίᾳ καὶ
ὶ τῇ πρὸς τὸν δεσπότην θεὸν εὐχῇ ἄφεσιν
τοῦ πλημμελήματος ἐξαιτῶν, τηνικαῦτα τὸν ὑφ' ᾧ[5] τέ-
τακται ταῦτα ἀκριβῶς μανθάνοντα καὶ περιεργα-
ζόμενον κοινὴν μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖν εὐχὴν γίνε-
σθαι, σὺν πάσῃ δὲ ἀκριβείᾳ παρεγγυᾶν αὐτῷ τοῦ λοι-
ποῦ τῆς τοιαύτης ἱερωσύνης ὕβρεως ἀπέχεσθαι· καὶ
εἰ νομίσειεν αὐτὸν αὐτάρκως πρὸς μετάνοιαν ἐλθεῖν,
τηνικαῦτα τῆς ἱερατικῆς αὐτῷ μεταδιδότω φιλανθρω-
9 πίας. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸν ἀφορισμὸν εὑρεθείη
μήτε γνησίως τῇ μετανοίᾳ χρώμενος περιφρονῶν τε
τοῦ πράγματος καὶ καθαρῶς[6] ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου
κατειλημμένος τὴν ψυχήν, οὗτος[7] μὲν αὐτὸν ὁ ἱερεὺς
ὑφ' ᾧ τελεῖ τῶν ἱερατικῶν ἐξωθείτω καταλόγων
10 παντάπασιν αὐτὸν καθαιρῶν. Ὁ δὲ οὐκέτι παν-
τελῶς ἄδειαν ἕξει πρὸς ἱερατικὴν ἐλθεῖν τάξιν, ἀλλ'
εἰ μὲν ἔχοι περιουσίαν, τὸ τῆς πόλεως ἐκείνης βουλευ-
τήριον, καθ' ἣν ἱερᾶτο πρότερον, ἢ εἴπερ οὐκ ἔχοι
βουλευτήριον ἡ πόλις, ἕτερον βουλευτήριον τῆς ἐπαρ-
χίας, ὅπερ μάλιστα χρῄζει βουλευτοῦ, παραλήψεται
τοῦτον τὸ λοιπὸν ἅμα τῇ περιουσίᾳ δουλεύοντα[8].
εἰ δὲ οὐσίαν οὐκ ἔχοι, ταξεώτης τὸ λοιπὸν ἔσται τῆς
ἐπιχωρίου τάξεως ἀντὶ τοῦ πρόσθεν ἱερέως καί,
ἐπειδὴ τὴν τοῦ θεοῦ τάξιν ἐκλέλοιπεν, ἔσται ταξεώ-
της ἐπιχώριος, ταύτην ἑαυτῷ τὴν αἰσχύνην ἀντὶ τῆς
11 (5) ἔμπροσθεν τιμῆς ἐπιθείς. Ταῦτα τοίνυν
ἅπαντα θεσπίζομεν ἐπὶ μὲν τῆς εὐδαίμονος ταύτης
πόλεως τὴν σὴν φυλάττειν ἁγιωσύνην καὶ τοὺς καθ'
ἑκάστην ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν ἐκδίκους τε καὶ οἰκονό-
μους, οἷς ἐπιμελὲς ἔσται τὰ τοιαῦτα καὶ ἀναζητεῖν
καὶ προσαγγέλλειν καὶ τοὺς ἁλισκομένους ἀφαιρεῖσθαι
τῆς διδομένης αὐτοῖς παρὰ τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλη-
σιῶν σιτήσεώς τε καὶ χορηγίας· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις
οἵ τε ὑπὸ τῇ σῇ μακαριότητι τεταγμένοι θεοφιλέστα-
τοι μητροπολῖται καὶ πρός γε οἱ ὑπ' αὐτοὺς θεοσε-
βεῖς ἐπίσκοποι καὶ οἱ τούτων ἐκκλησιέκδικοι καὶ οἰ-
κονόμοι καὶ αὐτοὶ τὸν ἴσον τρόπον, καθ' ὅνπερ ἔμ-
προσθεν εἴπομεν, τῷ πράγματι χρώμενοι καὶ τὸ
ἱερατικὸν σέβας πανταχόθεν ἀνεπίληπτόν τε καὶ
12 ἀμώμητον φυλάττοντες[9]. Παραφυλάξουσι δὲ ταῦτα

τὸ τοιοῦτον πλημμέλημα *Nomoc.* (2) ἀνα-
ις. *Nomoc.* (3) ἀναγνώστης ἢ ὑποδιάκο-
Nomoc. (4) μείνῃ *Nomoc.*, μείνῃ *vel* μεί-
(5) ὃν *Hercher* (6) προφανῶς *Nomoc.* (7) οὐ-
τος *Coll.*, αὐτὸς *Nomoc.* (8) βουλεύοντα *Coll.* (9) φυ-
λάττοντες *Coll.*, διατηρήσουσι *Nomoc.*: *restituendum for-
tasse* φυλάττοντες διατηρήσουσι

*ex sanctis libris nostris legunt partim
s canunt. Quod si quem in futurum eius-
d fecisse apparebit idque delatum erit vel
lici urbe ad tuam sanctitatem vel in pro-
religiosissimos metropolitos sub te con-
l reliquos episcopos, quorum ordinatio ad
is tuae fastigium pertinet, et talis accusa-
diaconum vel in presbyterum vel adeo in
imorum episcoporum quem dirigetur, bea-
z hic, in provinciis religiosissimi qui sub
netropolitae eisque subditi episcopi haec
i diligentia secundum clericatus ordinem
et perscrutentur, neque defunctoriam in-
m faciant, sed et testes fide dignos au-
ihil ad eruendam veritatem praetermittant:
os a talibus retinemus, ita calumniari eos
usdam vetamus. Et si quaestione ex omni
inis oraculis propositis instituta accusatio
: apparebit et probabitur diaconum vel
m aut aleatorem esse aut cum aleatori-
rsatum esse aut eiusmodi vanitatibus adse-
memoratis spectaculis interfuisse, vel for-
religiosissimorum episcoporum quis (quod
eventurum confidimus) tale spectaculum
it vel tesseris ludentibus adsidere et cum
futurum ausus erit, talis statim a beati-
vel a metropolita vel religiosissimo epis-
quo constitutus est, si e clericis qui di-
it, a sacro ministerio removeatur eique
poena imponatur et tempus definiatur,
d eum conveniat ieiunia ac supplicationes
magnum deum super tali delicto placare.
quidem per definitum tempus tali poenae
subiectus lacrimis paenitentia ieiunio domini dei
imprecatione remissionem delicti exorare perseve-
rabit, tum is sub quo constitutus est his diligenter
compertis et cognitis communes pro eo preces fieri
curet, et cum omni diligentia iniungat, ut in poste-
rum tali sacerdotii iniuria abstineat: et si eum ad
sufficientem paenitentiam venisse credet, tum sacer-*
9 *dotalem clementiam ei restituat. Sin autem etiam
post excommunicationem apparuerit neque vere
paenituisse, immo id vilipendisse animoque mani-
festo a satana occupato, is sacerdos, cui subditus est,
e numero clericorum eum eximat et prorsus depo-*
10 *nat. Qui non amplius ad clericorum ordinem
reverti poterit, sed si quidem facultates habet, curia
illius civitatis, in qua antea deo ministrabat vel, si
ea civitas curiam non habet, alia provinciae civitas,
quae potissimum curiali indiget, eum suscipiet cum
facultatibus in posterum serviturum: si facultates
non habet, officialis in posterum provincialis offi-
cii fiet pro clerico et, quia dei officium deseruit,
provinciae officialis erit hac sibi contumelia pro*
11 *anteriore honore comparata. Haec igitur omnia
custodienda sancimus in hac quidem alma urbe
a sanctitate tua et per singulas sacrosanctas eccle-
sias a defensoribus et oeconomis, quibus curae erit
inquirere ea et denuntiare et convictos victu anno-
nisque a sacrosanctis ecclesiis eis deputatis privare:
in provinciis vero sub beatitudine tua constituti re-
ligiosissimi metropolitae et praeterea religiosi qui
sub eis sunt episcopi eorumque defensores et oeco-
nomi, et ipsi eundem quem antea diximus rei mo-
dum adhibeant et sacerdotalem dignitatem ex omni
parte integram et reprehensione vacuam tueantur.*

καὶ οἱ ἐνδοξότατοι τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτωρίων ὕπαρχοι, φαμὲν δὲ τοὺς τῆς Ἑῴας ἐπὶ τοῖς ὑποτεταγμένοις ἔθνεσι τῇ αὐτῶν δικαιοδοσίᾳ οἵ τε τῆς Ἰλλυρίδος οἵ τε τῆς Ἄφρων προεστῶτες διοικήσεως καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς καὶ οἱ λαμπρότατοι τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες καὶ οἱ τῶν πόλεων ἔκδικοι, αὐτοὶ μὲν οἱ τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἄρχοντες[1] ἀγανάκτησιν ἡμετέραν ὑφορώμενοι, αἱ δὲ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς δέκα χρυσίου λιτρῶν ἀγωνιῶσαι ποινήν, ἄρχοντες δὲ ἐπιχώριοι μείζους τε καὶ ἐλάττους καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς καὶ πρός γε οἱ τῶν πόλεων ἔκδικοι ἀνὰ πέντε χρυσίου λιτρῶν ποινὴν εὐλαβούμενοι, εἰ ταῦτα μαθόντες μὴ προσαγγείλαιεν καὶ αὐτοὶ τοῖς ἱερεῦσι, τουτέστιν ἢ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ἢ τοῖς ὁσιωτάτοις μητροπολίταις ἢ τοῖς ἑκάστης διοικήσεως ἁγιωτάτοις πατριάρχαις, καθ' ἣν ἂν ἕκαστος τελοίη χώραν, ὥστε ἐκείνους ταῦτα μαθόντας κατὰ τὸ ἔμπροσθεν διωρισμένον ἅπασιν ἐπεξελθεῖν[2], καί, ἐπειδὰν παρ' αὐτῶν ὁ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἁλοὺς[3] καθαιρεθείη, μὴ[4] τῇ βουλῇ τῆς πόλεως ἢ τῇ τάξει
13 τοῦτον παραδοθῆναι παρασκευάσαιεν. Καὶ ὁ ἐνδοξότατος ὕπαρχος τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως ταῦτα παραφυλάξει, εἴπερ ἐπὶ ταύτης ἁμαρτάνοιτο τῆς βασιλίδος ἡμῶν πόλεως, ἅμα τῇ πειθομένῃ αὐτῷ τάξει, αὐτὸς μὲν ἀγανάκτησιν ἡμετέραν ὑφορώμενος, ἡ δὲ αὐτοῦ τάξις δέκα χρυσίου λιτρῶν εὐλαβουμένη
14 (6) ποινήν. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ταῦτα νομοθετικῶς πεπράχαμεν. ἐκεῖνο δὲ τῶν ἀνωμολογημένων ἐστίν, ὡς ἡμῖν μὲν ἀφωσίωται πρὸς τὸν θεον ὑπὲρ τῆς εἰς
15 αὐτὸν τῶν ἱερέων σεμνότητος. Εἰ δὲ αὐτοί τι[5] παραβαίνοιεν τῶν τεταγμένων καὶ παραπροσποιοῖντο καὶ μὴ ἐπεξίοιεν, ἀλλά τινα δῆθεν φιλανθρωπίαν οὐκ ἐπαινετὴν ἕλοιντο, πρὸς[6] τὰς ἐξ οὐρανοῦ ποινὰς[7] ἕξουσι καὶ τὴν ἐκεῖθεν κρίσιν, ἥτις αὐτοῖς ἐν αὐτῷ τῷ τοῦ θεοῦ παραστήσεται βήματι τὴν οὐκ εὐπρεπῆ
16 παραπροσποίησιν ἐλέγχουσά τε καὶ μετιοῦσα. Εἰ δὲ καί τις τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων μειζόνων τε καὶ ἐλαττόνων ἢ ταξεωτῶν ἢ ἐκδίκων ἢ μαθὼν ταῦτα μὴ μηνύσειεν ἢ ἐπεξελθεῖν ἐξὸν ῥαθυμήσειεν ἢ καὶ τὸ πρᾶγμα μισθοῦ καταπροδοίη, ἴστω, ὡς πρὸς ταῖς ἠπειλημέναις παρ' ἡμῶν ποιναῖς ἕξει καὶ τὴν παρὰ τοῦ μεγάλου θεοῦ τιμωρίαν ἑπομένην καὶ ἔνοχος ἔσται ταῖς ἀραῖς ἁπάσαις ταῖς τοῖς ἱεροῖς περιεχομέναις[8]
17 (7) βιβλίοις. Ὥσπερ δὲ ταῦτα ἡμῖν δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν τοῦ δεσπότου νενομοθέτηται θεραπείαν, οὕτω κἀκεῖνο προστίθεμεν, ὥστε τὰς ἐξετάσεις σὺν ἀκριβείᾳ γίνεσθαι καὶ μηδένα συκοφάντην ἐπανίστασθαί τισι καὶ ψευδοκατηγορεῖν ἢ ψευδομαρ-
18 τυρεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις. Καθάπερ γὰρ τοῖς ἱερεῦσιν, εἴ τι τοιοῦτο πράξαιεν, τηλικαύτας ἐπεθήκαμεν ποινάς, οὕτω καὶ τοῖς συκοφαντεῖν αὐτοὺς πειρωμένοις τὰς ἐξ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἡμετέρων νόμων ποινὰς ἐπικεῖσθαι[9] βουλόμεθα, εἰ προσαγγείλαντες εἶτα ἐπεξελθεῖν μὴ βουληθεῖεν ἢ συστῆναι ταῖς τοιαύταις κατηγορίαις οὐκ ἰσχύσαιεν· πανταχόθεν τῆς ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης, ἣν διὰ πάσης τιμῶμεν πράξεως καὶ μάλιστα ἐν τῇ θέσει τῶν νόμων, ἀντεχόμενοι[10]. *D. prid. non. Nov. Constantinopoli Iustiniano pp. A.* IIII *et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

V[11].

DE HAERETICIS ET MANICHAEIS ET SAMARITIS.

1 [12]*Imp. Constantinus A. ad Dracilianum.* Privilegia, quae contemplatione religionis indulta sunt, catholicae tantum legis observatoribus prodesse oportet. haereticos[13] non solum[14] his privilegiis alienos esse volumus, sed et diversis muneribus constringi et subici. *PP. k. Sept. Gerasti Constantino A.* VII *et Constantio*[15] *conss.* [*a.* 326]

2 [16]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hesperium pp.* Omnes vetitae legibus et divinis et[17] imperialibus constitutionibus haereses perpetuo conquiescant et nemo ulterius conetur quae reppererit profana praecepta vel docere vel discere: ne antistites eorundem audeant fidem insinuare, quam non habent, et ministros creare, quod non sunt: ne per coniventiam iudicantium omniumque, quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia neglegatur et cres-

(1) ἔχοντες *Nomoc.* (2) ἐξελθεῖν *Coll. libri boni Nomoc.* (3) μή *ins. Mommsen* (4) μὴ *Coll.*, ἢ *Nomoc.* (5) τι *scripsi*, τε *Nomoc.*, *om. Coll.* (6) ταῖς ἐξ ἡμετέρων νόμων *suppl.* (7) *sic Coll.*, ταῖς ἐξ οὐρανοῦ ποιναῖς *Nomoc.* (8) ταῖς ἀραῖς ... περιεχομέναις *Coll.*, τοῖς τοῖς ἱεροῖς περιεχομένοις *Nomoc.* (9) τοῖς σ. α. πειρωμένοις τὰς ... ποινὰς ἐπικεῖσθαι *Coll.*, τοὺς σ. α. πειρομένους ταῖς ... ποιναῖς ὑποκεῖσθαι *Nomoc.* (10) πανταχόθεν ... ἀντεχόμενοι *om. Coll.* (11) *B* 1, 1, 22 *seqq.* (12) = *Th.* 16, 5, 1 (13) autem atque schismaticos *ins. Th.* (14) ab *ins. Th.* (15) constantino a. VII et constantio c. *Th.*, constantino et constant. *P*, constantio II et constante *Hal.* (16) *c.* 2 *contaminata est ex Th.* 16, 5, 5. 24. 28 (17) et *dett. cum Th.*, *om. CR*

12 *Custodient haec etiam gloriosissimi sacrorum praetoriorum nostrorum praefecti, Orientis dicimus in gentibus quae eius iurisdictioni subiectae sunt, et Illyrico Africaeque dioecesi praepositi et officia quae eis oboediunt et clarissimi provinciarum rectores et civitatum defensores, ut magistratus ipsi qui magnas administrationes gerunt indignationem nostram metuant, officia eorum decem auri librarum poenam pertimescant, provinciales autem magistratus tam maiores quam minores et eorum officia et insuper civitatum defensores quinarum auri librarum poenam metuant, si de his certiores facti et ipsi non rettulerint ad sacerdotes, id est religiosissimos episcopos et sanctissimos metropolitas vel sanctissimos uniuscuiusque dioeceseos patriarchas, ad quam quisque terram pertinet, ut illi his cognitis secundum ea quae antea disposita sunt omnes invadant, neque, si qui talium delictorum ab iis convictus fuerit [non] resipuerit, civitatis curiae*
13 *vel officio eum adgregari curaverint. Etiam gloriosissimus huius almae urbis praefectus haec observabit, si in hac regia urbe nostra peccatur, una cum officio ei subiecto, ut ipse indignationem nostram vereatur, officium eius decem auri libra-*
14 *rum poenam metuat. Verum haec legis latione confecimus. illud autem consentaneum est, iusta deo a nobis in promovenda sacerdotum adversus*
15 *ipsum gravitate persoluta esse. Qui si constitutorum aliquid transgrediuntur et conivent nec vindicant, sed vituperabilem quandam gratiam faciunt, praeter poenas [quae ex nostris legibus proveniunt] caelestes quoque subibunt et sententiam divinam, quae in ipso dei tribunali fiet turpem co-*
16 *niventiam arguens et vindicans. Si vero civilium magistratuum tam maiorum quam minorum vel officialium vel defensorum quis vel ea de re certior factus ea non nuntiaverit vel cum vindicare licuit, id neglexerit vel etiam rem mercede prodiderit, sciat se praeter definitas a nobis poenas etiam magni dei vindictam sibi instaturam et omnibus exsecrationibus, quae sanctis libris continen-*
17 *tur, obnoxios se fore. Ut autem haec a nobis non nisi in domini cultum sancita sunt, ita et illud adicimus, ut inquisitiones diligenter fiant, neve quis calumniator quibusdam existat et falso in eiusmodi*
18 *causa accuset vel testimonium ferat. Quemadmodum enim sacerdotibus, si quid eiusmodi egerint, tales poenas imposuimus, sic et eos qui calumniari temptaverint tam caelestes quam ex legibus nostris poenas subire volumus, si denuntiatione facta insistere noluerint vel tales accusationes perferre non valeant: prosecuti undique aequitatem et iustitiam, quam in omni re et praecipue in legibus ferendis veremur.*

1 cat. Haereticorum autem vocabulo continentur
et latis adversus eos sanctionibus debent succum-
bere, qui vel levi argumento iudicio catholicae re-
ligionis et tramite detecti fuerint deviare. *D. III
non. Aug. Mediolano. acc. XIII k. Sept. Ausonio et
Olybrio conss.* [*a.* 379]
3 [1]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Clearcho pu.*
Cuncti haeretici procul dubio noverint omnia sibi
loca[2] adimenda esse, sive sub ecclesiarum nomine
teneantur sive[3] diaconica appellantur vel etiam de-
canica, sive in privatis domibus vel locis huiusmodi
coetibus copiam praebere videantur: his aedibus vel
locis privatis ecclesiae catholicae vindicandis[4].
1 Ad hoc interdicatur his omnibus ad litaniam
faciendam noctu vel die[5] profanis coire conventi-
bus[6]: statuta videlicet condemnatione centum libra-
rum auri contra officium sublimitatis tuae vel prae-
sidale quinquaginta[7], si quid huiusmodi fieri vel in
publico vel in privatis aedibus concedatur. *D. V
non.[8] Mart. Constantinopoli Arcadio IIII et Hono-
rio III AA. conss.* [*a.* 396]
4 [9]*Idem AA. et Theodosius A. Senatori pp.* Mani-
chaeos seu Manichaeas vel Donatistas meritissima se-
veritate persequimur. huic itaque hominum generi nihil
ex moribus, nihil ex legibus sit commune cum ceteris.
1 Ac primum quidem volumus esse publicum crimen,
quia, quod in religione divina comittitur, in omnium fer-
tur iniuriam. quos bonorum etiam publicatione perse-
quimur: [10]quae tamen cedere iubemus proximis quibus-
que personis, ita ut ascendentium vel descendentium
vel venientium ex latere cognatorum usque ad se-
cundum gradum velut in successionibus ordo serve-
tur. quibus ita demum ad capiendas facultates esse
ius patimur, si non et ipsi pari conscientia pollu-
2 untur. Ipsos quoque volumus amoveri ab omni
liberalitate et successione quolibet titulo veniente.
3 Praeterea non donandi, non emendi, non ven-
dendi, non postremo contrahendi cuiquam convicto
4 relinquimus[11] facultatem. In mortem quoque in-
quisitio tendatur. nam si in criminibus maiestatis
licet memoriam accusare defuncti, non immerito et
5 hic debet subire iudicium. Ergo et suprema
illius scriptura irrita sit, sive testamento sive codi-
cillo sive epistula sive quolibet genere reliquerit
voluntatem[12] qui Manichaeus fuisse convincitur:
[13]hoc quoque casu eadem illa circa gradus superius
6 comprehensos condicione servata. Sed[14] nec filios
heredes existere aut adire permittimus, nisi a pa-
terna pravitate discesserint: delicti enim veniam
7 paenitentibus damus. [15]In eos etiam auctoritatis
aculei dirigantur, qui eos domibus suis damnanda
8 provisione defendent. Servos insuper extra noxam
esse volumus, si dominum sacrilegum evitantes[16] ad
ecclesiam catholicam servitio fideliore transierint.
D. VIII k. Mart.[17] *Romae Honorio VII et Theodo-
sio II AA. conss.* [*a.* 407]
5 [18]*Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Flo-
rentio pp.* Ariani et Macedoniani, Pneumatomachi[19]
et Apollinariani et Novatiani sive Sabbatiani, Euno-
miani[20], Tetraditae sive Tessarescaedecatitae, Valen-
tiniani, Papianistae, Montanistae seu Priscillianistae
vel Phryges vel Pepuzitae, Marcianistae, Borboriani,
Messaliani, Eutychitae sive Enthusiastae, Dona-
tistae, Audiani, Hydroparastatae, Tascodrogitae[21], Ba-
trachitae, Hermeieciani[22], Photiniani, Pauliani, Mar-
celliani, Ophitae, Encratitae[23], Apotactitae[24], Sacco-
phori et, qui ad imam usque scelerum nequitiam
pervenerant, Manichaei nusquam in Romano solo
1 conveniendi orandique habeant facultatem. Ma-
nichaeis etiam de civitatibus expellendis et ultimo
supplicio tradendis[25], quoniam nihil his relinquen-
dum loci est, in quo ipsis etiam elementis fiat in-
iuria, cunctisque legibus, quae contra eos ceteros-
que qui nostrae fidei refragantur olim latae sunt
diversisque prolatae temporibus, semper viridi ob-
servantia valituris sive de donationibus in haeretico-
rum conventicula, quae ipsi audacter ecclesias nun-
cupare conantur, factis sive ex ultima voluntate
rebus qualitercumque relictis sive de privatis aedi-
ficiis, in quae domino permittente vel conivente
convenerint, venerandae nobis catholicae vindicandis
ecclesiae sive de procuratore, qui hoc nesciente do-
mino fecerit, decem librarum auri multam vel exi-
lium, si sit ingenuus, subituro, metallum vero post
2 verbera, si servilis condicionis sit. Ita ut nec in
publico convenire loco nec aedificare sibi quasi eccle-
sias nec ad circumscriptionem legum quicquam me-
ditari valeant, omni civili et militari, curiarum etiam
et defensorum et iudicum sub viginti librarum auri
3 interminatione prohibendi auxilio. Illis etiam in
sua omnibus manentibus firmitate, quae de militia
poenisque variis de diversis sunt haereticis promul-
gata, ut nec speciale quidem beneficium adversus
leges valeat impetratum. *D. III k. Iun. Constanti-
nopoli Felice et Tauro conss.* [*a.* 428]
6 [26]*Idem AA. Leontio pu.* Damnato portentuosae
superstitionis auctore Nestorio nota congrui nomi-
nis eius inuratur gregalibus, ne Christianorum ap-
pellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani lege
divae memoriae Constantini[27] ob similitudinem impie-
tatis Porphyriani a Porphyrio nuncupantur, sic ubi-
que participes nefariae sectae Nestorii Simoniani[28]
vocentur, ut, cuius scelus sunt in deserendo deo
imitati[29], eius vocabulum iure videantur esse sortiti.
1 Nec vero impios libros nefandi et sacrilegi[30]
Nestorii adversus venerabilem orthodoxorum sectam
decretaque sanctissimi coetus antistitum Ephesi
habiti scriptos habere aut legere aut describere
quisquam audeat: quos diligenti studio requiri ac
2 publice comburi decernimus. Ita ut nemo in
religionis disputatione aliquam supra dicti nominis[31]
faciat mentionem aut quibusdam eorum habendi
concilii gratia in aedibus aut villa aut suburbano
suo aut alio quolibet loco conventiculum clam aut
aperte praebeat: quos omni conventus celebrandi
licentia privari statuimus: scientibus universis vio-
latorem huius legis publicatione bonorum esse coer-
cendum. *D. III non. Aug. Constantinopoli Theo-
dosio XV et Valentiniano IIII AA. conss.* [*a.* 435]
7 [32]*Idem AA. Florentio pp.* Curiales omnium ci-
vitatum, onerosis quin etiam militiae seu diversis
officiis facultatum et personalium munerum obliga-

(1) = *Th.* 16, 5, 30 (2) huius urbis *ins. Th.* (3) sive *libri cum Graecis,* sive quae *Th.* (4) eccl. cath. vind.] fisco nostro adcorporandis *Th.* (*cf. c.* 8 § 4) (5) interdiu *Th.* (6) *sic dett. Th.*, conventionibus *CR* (7) vel praesidale quinquaginta *om. Th.* (8) *sic Th.*, k. *Hal.* (9) = *Th.* 16, 5, 40 (10) quae tamen ... polluuntur *supplevimus ex Th. auctoritate B: omittunt hoc comma libri cum Nomoc. et Const.* (11) *sic dett. cum Th.*, tribuimus *CR* (12) voluntatis *Th.* (13) hoc quoque ... servata *ex Th. suppleta sunt auctoritate B, om. libri cum Nomoc. Const.* (14) alioquin *Th.* (15) § 7 *sumpta est ex Th.* 16, 5, 35 (16) reverentes *Th.* (17) *sic Th.*, maii *Hal.* (18) = *Th.* 16, 5, 65: *iunge* 1, 6, 3 (19) *sic Th.* 16, 5, 11 *cum Const.*, praeneumatomachi *libri* (20) *sic Th. cum Const.*, eunomaniani *libri* (21) tascodrogitae *R*, tascodiogitae *C*, ascodrogitae *Th.* 16, 5, 65, tascodrogae *Th.* 16, 5, 10, *ἀσκοδρουγοί Const., τασκοδροῦγοι c.* 18 § 3 *h. t.*, tascodrogi *c.* 19 § 4, *c.* 21. 22 *h. t.* (22) *sic M*, hermeiaciani *C*, herinei et ciani *R* (23) *sic Th.* 16, 5, 11 *Const.*, encratistae *CR* (24) Eremitae *ins. Const.* (25) et ultimo supplicio tradendis *om. Th.* (26) = *Th.* 16, 5, 66: *huius constitutionis, quae et Latine et Graece emissa est, verba Graeca integra extant in actis synodi Ephesinae apud Mansium* 5, 413 (27) *extat in Socratis hist. eccles.* 1, 9 (*cf. Haenel Corpus legum p.* 200) (28) *sic Th. cum Graecis*, Nestoriani *libri* (29) deo imitati *Th.*, de humanitati *C*, deum imitati *R* (30) et sacrilegi *C cum syn. Ephes.*, et sacrilegii *R*, sacrilegii *Th.* (31) aliquam supra dicto nomine *Th.: olim scriptum fuisse* aliam quam supra dicto nomine *colligitur ex syn. Ephes.* (32) = *Nov. Theod.* 3 § 6: *iunge* 1, 7, 5. 1, 9, 19

[illegible]

... si qui vero [illegible] inventi Auth. [illegible] (14) sic [illegible] nec in alia quam [illegible] Auth. cum B: quae lectio nescio an vera sit, ut libri interpolati sint ad indicem Anatolii (= Const.), sicut supra § 4 (15) sic Auth. ad convocandi libri (16) sic dett. cum Auth. B, adierint CR (17) ultimo ... temptaverint om. Auth. (18) sic Auth. cum B, ita libri (19) divo valentiniano Auth. (20) c. 9 restitutum est ex B 1, 1, 25, quae nescio an ipsa constitutionis verba referunt. inscriptionem suppleri ex c. 10

[illegible] haereticos solitis sepulturis tradi mandamus.

10 *Idem A. Erythrio pp.* Si qui orthodoxae religionis emptione vera vel ficticia aut quocumque alio iure vel titulo praedia et possessiones resque immobiles, in quibus orthodoxae fidei ecclesiae vel oratoria constituta sunt, in haereticae sectae et contraria orthodoxae fidei sentientem quamcumque personam transferre voluerint, nullam huiusmodi vel inter vivos habitam vel secreto iudicio compositam valere volumus voluntatem, etiamsi ab orthodoxae fidei venditore vel quocumque modo alienatore commenticio sub qualibet occasione fuerit adsignata: sed irrita omnia huiusmodi documenta et tamquam penitus
1 nec scripta esse censemus. Haec enim praedia et possessiones, quae in haereticas personas quocumque modo translatae fuerint vel collatae, fisci
2 nostri viribus decernimus vindicari. Sive enim apud dominos possessoresve orthodoxos ea praedia maneant seu ad fisci nostri iura pervenerint, necesse est in his ecclesias et oratoria constituta diligentius et sollicitius instaurari. nostrae enim serenitatis undique ad hunc exitum providentia ducit, ut omnipotentis dei templa, in quibus nostrae fidei instituta perdurant, cultu adsiduo per omnia saecula rediviva
3 serventur. Nec enim dubitari potest, quod si in haereticos veniant possessiones, in quibus verae fidei ecclesiae vel oratoria constituta sunt et integritas colitur, omnimodo ab his deseri atque destitui, omni cultu vacare, omnibus sacris et solitis viduari mysteriis, omni splendore privari, nullis populorum conventionibus, nullis clericorum observationibus celebrari et ex hoc sine dubio easdem ecclesias periro ruere complanari. nec enim de earum instauratione haeretici poterunt aliquando cogitare, quas penitus esse nolebant. quae omnia resecantes ad praesentem legem pervenimus. [*a.* 466 – 472?]

11 [1]*Θεσπίζομεν τοὺς τὴν ὀλεθρίαν τῶν Μανιχαίων αἱρουμένους πλάνην μηδεμίαν ἔχειν παρρησίαν ἢ ἄδειαν καθ' οἱονδήποτε τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας διάγειν τόπον· εἰ δέ ποτε φανεῖεν ἤτοι εὑρεθεῖεν, ὑπάγεσθαι κεφαλικῇ τιμωρίᾳ.*
D. v id. Aug. Boethio vc. cons. [*a.* 487 vel 510]

12 [2][*Αὐτοκράτορες Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστινιανὸς AA.*] . . . . . . *Τοὺς αἱρετικοὺς ἡμεῖς μὲν διὰ τοῦτο καὶ συνεῖναι καὶ προσηγορίαν ἔχειν ἰδίαν συνεχωρήσαμεν, ἵνα τὴν καρτερίαν ἡμῶν αἰσχυνθέντες σωφρονήσωσιν*
1 *ἑκόντες καὶ πρὸς τὰ κάλλιω μεταβάλωσιν. Τοὺς δὲ εἰσῆλθέ τις οὐκ ἀνεκτὴ τόλμα, καὶ τῆς τῶν νόμων ἀμελήσαντας*[3] *παραγγελίας στρατείαις, ὧν οὐκ ἐξ*[4] *μετεῖναι τοῖς τοιούτοις αὐτὰ τὰ τῶν βασιλικῶν συμβόλων δηλοῖ γράμματα, παρενέβαλον*[5] *αὐτούς.*
2 *Αἱρετικοὺς δὲ καλοῦμεν τοὺς ἄλλους, ὡς τούς γε καταράτους Μανιχαίους καὶ τοὺς τούτοις παραπλησίους, οὐδὲ ὀνομάζεσθαι γοῦν ταύτῃ δέον οὐδὲ φαίνεσθαί που παντελῶς οὐδὲ χραίνειν ὧν ἂν ἐφάψων-*
3 *ται. Ἀλλὰ τοὺς μὲν Μανιχαίους, ὥσπερ εἰρήκαμεν, οὕτω καὶ ἀπελαύνεσθαι δεῖ καὶ μηδὲ τὴν προσηγορίαν αὐτῶν ὑπομένειν μηδένα μηδὲ περιορᾶν, εἴπερ ἐν τῷ αὐτῷ διάγοι τοῖς ἄλλοις ὁ τὴν ἄθεϊαν ταύτην νοσήσας ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ταῖς εἰς ἔσχατον τιμωρίαις ὑπάγεσθαι τὸν ὁποιδὴ*[6] *γῆς φαινόμενον Μανι-*
4 *χαῖον. Ἐπὶ δὲ τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς, ὁποίας ἂν ὦσί ποτε πλάνης ἢ προσηγορίας (αἱρετικὸν γὰρ πάντα καλοῦμεν, ὅστις μὴ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἁγίας ἡμῶν ὑπάρχει πίστεως), ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς τὴν πολυθεΐαν πειρωμένοις εἰσάγειν Ἕλλησι καὶ ἔτι τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Σαμαρείταις οὐκ ἀνανεώσασθαι μόνον τὰ τῶν ἤδη κειμένων νόμων συνείδομεν καὶ ποιῆσαι τῷ νῦν τούτῳ νόμῳ βεβαιότερα, ἀλλὰ διορίσασθαι καὶ πλείω, δι' ὧν ἀσφάλεια μὲν περιέσται μείζων καὶ κόσμος καὶ τιμὴ*
5 *τοῖς τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν μετέχουσι πίστεως. Αἰσθέσθαι δὲ ὑπάρξει πᾶσιν, ἔφαμεν, ὅτι τοῖς μὴ τὸν θεὸν ὀρθῶς προσκυνοῦσι καὶ τὰ τῶν ἀνθρωπίνων*
6 *ἀγαθῶν ἐπέχεται. Οὐδένα τοίνυν τῶν ἤδη ῥηθέντων οὔτε μετέχειν ἀξιώματος καθάπαξ οὐδενὸς οὔτε ζώνην περιβάλλεσθαι οὔτε πολιτικὴν οὔτε στρατιωτικὴν οὔτε εἰς τάξιν τελεῖν οὐδεμίαν, πλὴν τῆς τῶν καλουμένων κοορταλίνων (ταύτῃ γὰρ ἐκ γένους ὑποκειμένους αὐτοὺς ἐνέχεσθαι βουλόμεθα*[7]*, ὥστε μένοντας αὐτοὺς ἐπ' αὐτῆς καὶ πάντα πληροῦντας ἐξ ἀνάγκης καὶ πᾶν βάρος ὑπομένοντας, ὅπερ ἐστὶ τῆς αὐτῆς στρατείας, εἴργεσθαι τοῦτο μὲν προκοπῆς, τοῦτο δὲ τοῦ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἐκβιβασμοῦ δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἕνεκεν χρεῶν) προστάττομεν. τῆς ἐξ αὐτῶν γονῆς ὑποκειμένης δηλονότι τῇ τοιαύτῃ τύχῃ, καὶ αὐτῶν μέντοι, εἰ μεταξὺ διαλαθεῖν ἠδυνήθησαν, εἰς ταύτην ἀγομένων. ἐκ τῆς κακῆς αὐτῶν*
7 *δόξης ἔχειν τινὰ παραίτησιν*[7]*. Τοὺς δὲ αὐτοὺς*

(1) *de c. 11, quod restitui ex B* 1, 1, 29, *idem quod supra de c. 9 dicendum est* (2) *c.* 12 *extat in B* 1, 1, 30: *inscriptionem restitui ex c.* 20 § 4 *h. t.: apud Hal. est* imp. iustinianus a. demostheni pp.: *quae nisi sumpsit ex c.* 19, *eo ducant, ut suppleatur Δημοσθένῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων, cum Graecis constitutionibus Latinae inscriptiones non praeponantur* (3) *ἀμελήσαντες Hercher* (4) *ὧν οὐκέτι scr.* (5) *παρενέβαλεν Schoell* (6) *ὁποιδὴ B* (7) *verba extrema* § 6 *ἐκ τῆς . . . παραίτησιν praemissis καὶ μὴ colloca post* § 6 *med. βουλόμεθα*

11 *Sancimus, ut qui perniciosum Manichaeorum errorem amplectuntur nullam facultatem aut licentiam habeant in quolibet nostrae rei publicae loco commorari et, si quando apparuerint vel inventi fuerint, capitali poena plectantur.*

12 *Impp. Iustinus et Iustinianus AA. Haereticis ideo convenire et propriam denominationem habere permisimus, ut patientiae nostrae pudore sponte*
1 *resipiscerent et ad meliora revertantur. Eos autem intolerabilis audacia invasit et se legum sanctione neglecta militiis intruserunt, quarum tales homines participes fieri ipsa imperialium formarum*
2 *verba manifesto prohibent. Haereticos autem reliquos omnes vocamus, velut exsecrabiles Manichaeos quique his similes sunt, quippe quos ne nominari quidem hic terrarum neque omnino conspici usquam nec quicquam polluere tactu suo oportet.*
3 *Sed Manichaeos quidem, quemadmodum diximus, ita et expelli oportet neque nomen eorum quemquam tolerare nec praetermittere, si eodem loco cum aliis hac impietate infectus moretur, sed etiam ultimo supplicio subici Manichaeum, ubicum-*
4 *que terrarum inventus fuerit. De reliquis autem haereticis, cuiuscumque erroris vel nominis sunt (haereticum enim vocamus, quicumque non est addictus catholicae ecclesiae et orthodoxae sanctaeque fidei nostrae), quin etiam de paganis, qui plurium deorum cultum introducere temptant, et de Iudaeis et Samaritis non solum leges iam latas redintegrare in animo est et hac lege validiores reddere, sed etiam plura disponere, quibus maior securitas honor existimatio sanctae fidei nostrae*
5 *participibus erit. Animadvertere autem omnes possunt, ut diximus, eos qui deum non recte*
6 *venerantur etiam terrestribus bonis privari. Supra dictorum igitur quemquam vel dignitatem adipisci vel cingulum aut civile aut militare nancisci vel ad ordinem quemcumque pertinere vetamus nisi cohortalium qui dicuntur: huic enim ex origine subiectos eos teneri volumus [neque] ex mala fide sua excusationem habere, ut in eo manentes et omnia necessario implentes omneque onus quod eius militiae est subeuntes prohibeantur tam a promotione quam ab exsecutione contra orthodoxos Christianos publicorum privatorumque debitorum causa facienda: subole scilicet eorum eidem sorti subiacente et ipsis, si interim latere*
7 *potuerint, in eam trahendis. Ipsos autem hae-*

αἱρετικοὺς οὔτε ἐκδίκου οὔτε πόλεως πατρὸς μετιέναι
φροντίδα συγχωροῦμεν, ὥστε μὴ προφάσει τῆς ἐντεῦ-
θεν ἀδείας ἐπηρεάζειν τοῖς τε ἄλλοις Χριστιανοῖς καὶ
διαφερόντως τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, καὶ τοῦ
δικάζειν ἑαυτοῖς ἢ ψηφίζεσθαί τινα περιποιεῖν ἐξου-
8 σίαν, καθὰ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν νενομοθέτηται. Οὐ
μὴν οὐδὲ τοῖς σοφωτάτοις συντετάχθαι τῶν δικῶν
ῥήτορσιν αὐτοὺς ἐῶμεν, οἷς οἰκειότερόν ἐστιν ἢ κατὰ
τοὺς πολλοὺς τὸ τῶν θείων δογμάτων ὀρθῶς αἰσθά-
νεσθαι, ὅσωπερ καὶ τὸν βίον ἐν λόγοις ἔχουσιν.
9 Ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄντας μὲν αἱρετικοὺς καὶ ἔτι πρὸ
τούτων Ἕλληνας ἢ Ἰουδαίους ἢ Σαμαρείτας καὶ τοὺς
τούτοις ὁμοίους, μετασχόντας δέ τινος ἤδη τούτων
ὧνπερ ἐμνήσθημεν καὶ τυχόντας ἀξιώματος ἢ τοῦ
καταλόγου τῶν τὰς δίκας ἀγορευόντων ἢ στρατείαν
περιβεβλημένους ἢ ζώνην ὁποιανοῦν ἐκβληθῆναι τῆς
πρὸς ταῦτα μετουσίας παραχρῆμα παρακελευόμεθα.
10 Καθαρεύειν γὰρ τὰ ῥηθέντα πάντα τῆς τῶν
τοιούτων νῦν τε καὶ διὰ παντὸς βουλόμεθα κοινω-
νίας, οὐκ ἐπὶ μόνης ταύτης τῆς ἐνδόξου πόλεως, ἀλλ'
11 ἐπὶ πάσης ὅλως ἐπαρχίας καὶ τόπου παντός. Ὅπερ
ἐστὶν οὐ καθάπαξ καινόν· τὰ γοῦν ταῖς πλείσταις
τῶν στρατειῶν θεῖα διδόμενα τῆς ζώνης σύμβολα
προσκείμενον ἔχει τὸ δεῖν ὀρθόδοξον εἶναι τὸν ταύτης
12 μεταλαμβάνοντα. Πλὴν ἀλλ' ἡμέτερον ἂν εἶναι
καὶ τοῦτο δοκοίη τῶν ἀνακτησαμένων αὐτὸ καὶ μὴ
περιιδόντων, καθάπερ ἔμπροσθεν, ἀμελούμενόν τε
παρ' ἐνίων καὶ μέχρι μόνων γραμμάτων κείμενον·
τὰ πράγματα γὰρ οὐχ οὕτως νομίζοιτο ἂν ἴδια τῶν
τὴν ἀρχὴν εὑρόντων, ὡς τῶν τοῖς εὑρεθεῖσι χρω-
13 μένων ἄριστα. Εἰ δὲ παρὰ τὸ προστεταγμένον
ὑφ' ἡμῶν ἁμαρτηθείη τι, τὸν μὲν τῶν κεκωλυμένων
ἐφαψάμενον οὐκ ἀνόνητον μόνον τῆς ἐγχειρήσεως
ἀποδείκνυμεν καὶ παντελῶς μετέχειν αὐτὸν κωλύομεν,
14 ἀλλὰ καὶ λ' χρυσίου λιτρῶν ποινῇ ζημιοῦμεν. Οἷς
δὲ διαφέρει τὸ τοὺς τοιούτους ἐγγράφειν τῷ δημοσίῳ
καὶ ἀπογράφεσθαι, τούτοις, εἰ μαθόντες τὸ πεπλανη-
μένον αὐτοῦ τῆς δόξης ὅμως προσήκαντο καὶ οὐκ
ἀντεῖπον οὐδὲ ἀπήλασαν, ποινὴν ἐπιτίθεμεν χρυσίου
15 λιτρῶν η'. Οὐ μὴν οὐδὲ τὰς ἀρχὰς ἀθῴους
ἀφίεμεν, εἴπερ, οὓς ἐκ τῶν κεκωλυμένων ὑφ' ἡμῶν
ὄντας γινώσκουσι, τούτους ἀνάσχοιντο ταῖς οἰκείαις
ἐναριθμεῖσθαι τάξεσιν (ὑπεξῃρημένης δηλονότι τῆς
τῶν κοορταλίνων στρατείας), ἀλλὰ ποινὴν καὶ παρ'
16 αὐτῶν ν' χρυσίου λιτρῶν εἰσπράττομεν. Ἐφ'
ὁπόσοις δὲ ἂν τῶν εἰρημένων κεφαλαίων ἁρμόσαι
συμβαίη τὴν ποινήν, ὁ μεγαλοπρεπέστατος κόμης τῶν
ἱερωτάτου ταμείου τὴν ἀπαίτησιν αὐτῆς κομίσεται
17 καὶ τοῖς θείοις εἰσοίσει πριβάτοις. Ἔννοιαν
μέντοι λαμβάνοντες, ὅτι Γότθους πολλάκις τοῖς καθω-
σιωμένοις ἐγγράφομεν φοιδεράτοις, οἷς οὔτε ἡ φύσις
οὔτε ὁ φθάσας βίος τοὺς τοιούτους ἐνέθηκε λογισμούς,
συγχωρῆσαί τι τῆς ἀκριβείας αὐτοῖς συνείδομεν καὶ
γινομένων ἀνέχεσθαι φοιδεράτων καὶ τιμωμένων, ὃν
18 ἂν ἡμῖν παρασταίη τρόπον. Εἰδότες δέ, ὡς διά-
φοροι πολλάκις τοῖς οὐκ ὀρθοδόξοις γονεῦσιν αἱ γνῶ-
μαι γίνονται, τοῦ μὲν πατρὸς ἢ τῆς γε μητρὸς τῇ
τῶν ὀρθοδόξων πίστει προσενεγκεῖν τοὺς κοινοὺς
παῖδας βουλομένου, θατέρου δὲ ἀντιτείνοντος, ἰσχυ-
ροτέραν εἶναι καὶ τοῖς ὅλοις ἐπικρατεστέραν τὴν γνώ-
μην προστάττομεν τοῦ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν
τοὺς παῖδας ἄγοντος· μεθέξει τε γὰρ ἐν μέρει τὸ
γινόμενον τῆς τῶν τεκόντων γνώμης καὶ προσίσταται
19 τὸ τὰ βελτίω νενικηκέναι. Βοηθοῦντες δὲ κἀ-
κείνοις τοῖς παισίν, οὓς οἱ μὴ μετέχοντες τῆς εὐα-
γοῦς ἡμῶν πίστεως μισοῦσι πατέρες, ἁμάρτημα μὲν
οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλέσαι τῶν ἐν τοῖς νόμοις κεκωλυ-
μένων, διότι δὲ τῆς τῶν γονέων αἰσθανόμενοι
πλάνης, τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν μετέχοντες[1] πίστεως, διὰ
τοῦδε τοῦ θείου πραγματικοῦ νόμου θεσπίζομεν καὶ
τροφῆς τὸν πατέρα τοῖς τοιούτοις μεταδιδόναι κατὰ
τὸ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ μέτρον καὶ τῶν ἀναγκαίων
εἰς τὴν ἄλλην δίαιταν, ἀλλὰ μὴ καθάπερ τιμωρίαν
ἀπαιτοῦντα, διότι τὴν ψυχὴν ἐπηνωρθώθησαν, λι-
μώττοντας περιορᾶν καὶ τῶν εἰς τὸν βίον ἀποροῦν-
τας, καί που δι' ἔνδειαν ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν ἔμπρο-
σθε πλάνην, ὃ μηδὲ λέγειν καλόν, ἀναγκαζομένους.
20 Ἀλλὰ προῖκα ταῖς διὰ τοῦτο λελυπηκυίαις θυγα-

(1) αἰσθόμενοι ... μετέχουσι scr.

reticos neque defensoris neque patris civitatis mu-
nus suscipere permittimus, ne praetextu potesta-
tis inde competentis reliquis Christianis et praecipue
religiosissimis episcopis noceant, et iudicandi vel
condemnandi potestatem sibi parent, quemadmodum et
8 a praedecessoribus nostris constitutum est. Quin
etiam ne sapientissimis causarum patronis quidem
eos adscribi permittimus, quos eo magis prae cete-
ris divina praecepta recte intellegere decet, quo
9 vitam in litteris agunt. Si qui vero haeretico-
rum eoque magis paganorum vel Iudaeorum vel
Samaritarum et qui iis similes sunt iam quid eo-
rum quae commemoravimus teneant et dignitatem
nacti vel in matriculam causidicorum recepti vel
militia cingulove quocumque potiti sunt, eos con-
10 festim eorum communione privari iubemus. Pura
enim ea quae dicta sunt a talium communione red-
dere nunc et perpetuo volumus, non in hac gloriosa
urbe solum, sed in omnibus provinciis et in omni
11 terra. Quod nequaquam novum est: sane codi-
cillis sacris, qui plerisque militiis de cingulo
tribuuntur, adicitur orthodoxum esse debere eum
12 qui id nanciscitur. Nisi et hoc nostrum esse
videatur, quod a nobis confirmatum neque ut antea
praetermissum est, cum a nonnullis neglegeretur et
nisi in litteris non observaretur: res enim non tam
eorum propriae existimantur qui primi eas invene-
runt, quam eorum qui inventis optime utuntur.
13 Quod si quid contra statuta nostra committe-
tur, eius qui prohibita nactus est non solum in-
utilem creationem ostendimus et recipi prorsus ve-
tamus, sed etiam XXX auri librarum poena eum
14 coercemus. Quorum autem erit tales viros
publico inscribere, iis, si certiores facti de per-
versa eius fide nihilo minus eum admiserint neque
contradixerint neque eum reiecerint, VIII auri
15 librarum multam imponimus. Sane ne magistra-
tus quidem impunitos dimittimus, si, quos inter
prohibitos a nobis esse cognoverint, eos officiis
suis adnumerari sinant (excepta videlicet cohorta-
lium militia), sed et ab iis poenam L auri librarum
16 exigimus. Ex quovis autem memoratorum ca-
pitulorum poenam competere contigerit, illustrissi-
mus sacratissimi aerarii comes eius exactionem fa-
17 ciet et sacris privatis inferet. Considerante
autem, quod Gothos saepe devotis foederatis ad
scripsimus, quibus neque indoles neque vita prae
terlapsa tales animos imposuit, de severitate non
nihil eis remittere decrevimus et foederatos eo
fieri honoribusque decorari permittimus, quemad
18 modum nobis visum fuerit. Scientes vero di
versas parentum non orthodoxorum opinione
saepe discrepare, ut pater aut mater liberos com
munes ad orthodoxam fidem perducere velit, alter
vero pars repugnet, firmiorem et in omni re potio
rem eius sententiam esse iubemus, qui liberos ad or
thodoxam fidem ducit: quo facto et ex parte paren
tum iudicium obtinebit et accedet, ut melior pu
19 superior discedat. Auxilium vero et illis libe
ris ferentes, quos patres sanctae fidei nostrae ex
pertes oderunt, quamquam peccati legibus interdic
eos accusare non possint, sed quia cognito genito
rum errore sanctae fidei nostrae adhaerent, pe
hanc sacram legem pragmaticam constituimus, u
et alimenta talibus pater pro modo facultatum sua
rum praestet et quae praeterea ad sustentationem
necessaria sunt, neque vero quasi poenam irrogan
ideo, quod animam salvaverunt, esurientes et rebu
ad vitam necessariis carentes neglegat, ut forsitan pe
inopiam, quod ne dici quidem decet, ad anteriorem
20 errorem redire cogantur. Sed dotem filiabus e
hac causa detrimento affectis et ante nuptias dona

τὰς πρὸ τῶν γάμων δωρεὰς τοῖς ἄρρεσιν,
ἕτερον ἐγκαλεῖν δύνανται τῶν ἐν τοῖς νό-
ρευμένων, ἐκ παντὸς ἐπιδιδότωσαν τρόπου,
τῆς οὐσίας αὐτῶν λόγος ἐφίησι, καὶ συνοι-
μὲν ἀνδράσι, τοὺς δὲ γυναιξὶ κατὰ τὸν
θοδόξοις μέντοι προσώποις καὶ τοῦ πράγ-
ις. δεινὸν γὰρ καὶ παντελῶς ἀνόσιον τοὺς
λλοις ἅπασιν ὑπὸ τῶν παίδων θεραπευο-
τοιαύτης χαλεπαίνειν αὐτοῖς προφάσεως, ἣν
ις ἦσαν ζηλοῦντες, οὐκ ἀμυνόμενοι. Προ-
δὲ τῶν προστεταγμένων τούτων ὑφ' ἡμῶν
ῆς μεγίστης ταύτης πόλεως οἱ τὰς ἐνδόξους
χάς, καθάπερ ἑκάστῳ διαφέρει, κατὰ δὲ τὰς
οἱ τούτων ἡγούμενοι εἴτε μείζους εἴτε ἐλάτ-
καθάπερ ἑκάστῳ πρόσφορον. Ἐπιμελὲς δὲ
ακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ πατριάρχῃ
ης ταύτης πόλεως καὶ τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπι-
ται τῶν ἄλλων πόλεων τοῖς τε τοὺς πατρι-
αὶ τοῖς τοὺς μητροπολιτικοὺς ἔχουσι θρό-
τοῖς ἐλάττοσι τὸ συμπαρατηρεῖν καὶ συν-
, εἰ βεβαίως ταῦτα διασώζεται, καὶ μηνύειν
ὅπως καὶ μετὰ πλείονος, εἰ δέοι, σφοδρό-
ρᾳθυμοῦσι τῶν περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
ων ἐπεξερχώμεθα. [α. 527]
ὀρθόδοξοι παῖδες τῶν αἱρετικῶν μὴ ἁμαρ-
τες κατ' αὐτῶν ἀμείωτον λαμβάνουσι τὸ ἐξ
έτου αὐτοῖς ἁρμόζον· καὶ ἡ παρὰ ταῦτα
ίνη τελευταία βούλησις ἀκυροῦται, φυλαττο-
τῶν ἐλευθεριῶν, εἰ μὴ κατά τινα νόμον
νται. Εἰ δέ τι πλημμελήσουσιν εἰς τοὺς
κατηγοροῦνται καὶ τιμωροῦνται. Ἔχουσι
ἡμαρτηκότες τὸ τέταρτον τῆς οὐσίας αὐ-
ατὰ διαθήκας. Τὰ αὐτὰ καὶ περὶ Ἰουδαίων
αμαρειτῶν.
αἱρετικοὶ συνακτήρια ποιεῖν οὐ δύνανται
ασυνάξεις ἢ συνόδους ἢ χειροτονίας ἢ βαπτί-
ἢ ἐξάρχους ἔχειν ἢ πατριὰς ἢ ἐκδικίας
ίζεσθαι ἢ φροντίζειν ἢ διοικεῖν χωρία δι'
ν ἢ διὰ παρενθέτων προσώπων ἤ τι τῶν

ἀπηγορευμένων ποιεῖν. ὁ δὲ παραβαίνων ἐσχάτως κινδυνεύει.

15 . . . . [3] Τῶν ἀτυχησάντων τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσεβῆ πλάνην οὐ μόνον ἐφ' ὅσον περίεισι ποινῆς ἀξίων ὄντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν μὴ οἷς ἐκεῖνοι βούλονται μηδὲ οἷς ἐξ ἀδιαθέτου δίδωσιν ὁ νόμος τὴν οὐσίαν αὐτῶν δίδοσθαι, τῷ παρόντι θείῳ πραγματικῷ νόμῳ χρώμεθα πρὸς τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν, δι' οὗ προστάττομεν διερευνᾶσθαι τὰς οὐσίας τῶν ταύτῃ κατασχεθέντων τῇ νόσῳ· καὶ εἰ μὲν παῖδες αὐτῶν εἶεν ἤ τινες τῶν κατιόντων ἐλεύθεροι τῆς τοιουτοτρόπου μανίας ὑπάρχοντες, ἐᾶσαι τούτους τῆς ἐκ τοῦ νόμου δεδομένης αὐτοῖς οὐσίας μετέχειν· εἰ δὲ ἕτεροί τινες συγγενεῖς τῶν τελευτησάντων ἢ κατὰ τελευταίαν ἐκείνων (ὅπερ ἀπηγόρευται) βούλησιν εἰς τὸν κλῆρον αὐτῶν καλοῖντο ἢ δωρεὰν παρὰ τοιούτου προσώπου περιόντος ἔτυχον κομισάμενοι ἢ καὶ ληγάτῳ δῆθεν παρ' αὐτοῦ τιμηθέντες, πάντως αὐτῶν ἀφελέσθαι τὴν οὐσίαν ἢ τὰ δεδωρημένα ἢ τὰ ληγατευθέντα πράγματα καὶ τῷ δημοσίῳ προσκυρῶσαι λόγῳ.

16 . . . . [4] Εἴ τις ἐκ τῆς ἀσεβοῦς τῶν Μανιχαίων θρησκείας εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ ἀληθινὴν πίστιν μετέλθοι καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην ἡμῶν φιλανθρωπίαν καὶ τὰς πολλὰς προαγορεύσεις καὶ τοὺς ἐνδεδομένους ἐπὶ τῇ μεταμελείᾳ καιροὺς εὑρεθείη τοῦ λοιποῦ τὰ τῆς προτέρας πλάνης διαπραττόμενος ἢ συνδιάγων καὶ τὴν τυχοῦσαν ὁμιλίαν πρός τινα τῶν τῆς αὐτῶν ὀλεθρίας πλάνης ποιούμενος καὶ μὴ παραχρῆμα τοῦτον ἢ συσχὼν παραδῷ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις ἢ περιβλέπτοις ἢ λαμπροτάτοις ἄρχουσιν ἢ μηνύσῃ, ταῖς ἐσχάταις ἔσται τιμωρίαις ὑπεύθυνος, οὐκ ἀναχωρῶν εἴς τινα σκῆψιν οὐδὲ περινοίαις τισὶν ἀναβάλλεσθαι τὰς ἐπικειμένας αὐτῷ ποινὰς δυνά-
1 μενος. Πάσῃ δὲ σπουδῇ χρησάσθωσαν οἱ ἐν ἀξίαις ἢ στρατείαις ἢ συστήμασί τισι καταλεγόμενοι διερευνήσασθαι, μή τις ἐν αὐτοῖς τῆς ἀπηγορευμένης ταύτης μανίας ἐστί, καὶ τὸν εὑρισκόμενον φανεροῦν, εἰδότες ὡς, εἴποτε τοιοῦτός τις ἐν αὐτοῖς εὑρεθείη[5]

ιt. (2) = *Const.* (3) = *B* 1, 1, 31 (4) = *B* 1, 1, 32 (5) εὑρεθῇ *B*

---

sculis, quibus nihil aliud eorum quae le-
hibita sunt obicere possunt, omnimodo
t, quatenus patrimonii sui vires admittunt,
aritis, hos uxoribus ex lege coniungant,
s tamen eaque re dignis personis. abomi-
nim et omnino impium est eos, qui in
omni a liberis coluntur, ob talem causam
ere, qualem imitando, non coercendo, me-
fierent. Iis quae a nobis constituta sunt
in hac quidem maxima urbe ii qui illustres
is gerunt, quatenus cuique competit, in
vero earum moderatores tam maiores
nores secundum quod cuique competit.
n etiam beatissimo archiepiscopo et pa-
huius amplissimae urbis et piissimis epis-
uarum civitatum, tam iis, qui patriarcha-
qui metropolitanas vel minores sedes ob-
ae erit, ut simul custodiant et inspiciant,
firmiter observentur, et ut ad nos refe-
et maiore, si opus sit, severitate temera-
um quae de orthodoxa fide definita sunt
ur.
odoxi haereticorum liberi si in eos non
nt, integrum id quod eis ab intestato com-
piunt et ultima quae adversus ea fit vo-
infirmatur. Quod si quid in parentes
ttent, accusabuntur et punientur. Quartam
um substantiae partem etiam qui pecca-
contra tabulas habent. Eadem et in Iu-
amaritis optinent.
eretici conventicula facere non possunt
ynaxes vel synodos vel ordinationes vel
s vel exarchos habere vel patrum defen-
fficia instituere vel gerere vel praedia per
os vel per interpositas personas admi-

nistrare vel quicquam eorum quae prohibita sunt facere. qui contra facit, in extremo periculo versatur.

15 *Cum ii qui in impium Manichaeorum errorem lapsi sunt non solum poenis dum vivunt digni sint, sed etiam ut post mortem ipsorum non iis quibus ipsi volunt neque quos lex ab intestato vocat bona eorum cedant, hac praesenti sacra lege pragmatica ad magnificentiam tuam utimur, qua praecipimus, ut bona eorum qui hoc morbo laborant investigentur: et si quidem liberi eorum vel descendentium eiusmodi amentiae expertes existunt, his bona quae lege eis dantur obtinere liceat: si qui vero alii defunctorum cognati vel ex ultima eorum voluntate (quod vetitum est) ad hereditatem eorum vocantur vel donationem inter vivos a tali persona acceperunt vel etiam legato ab ea honorati fuerint, bona eorum vel res donatae legataeve omnino auferantur et publicis rationibus addicantur.*

16 *Si quis ex impia Manichaeorum superstitione ad rectam veramque fidem transit et post tantam indulgentiam nostram et multas admonitiones et tempora paenitentiae permissa in futurum deprehensus fuerit priorem errorem sequi vel conversari et commercium quoddam habere cum aliquo ex perniciosi erroris adseclis nec confestim eum vel deprehendens gloriosissimis sive spectabilibus sive clarissimis rectoribus tradiderit vel detulerit, extremo supplicio obnoxius erit, ut neque ad excusationem ullam refugiat neque ullis machinationibus*
1 *poenas sibi impositas differre possit. Omni autem studio nitantur qui in dignitatibus militiis collegiis constituti sunt, ut perquirant, num quis inter ipsos ad hunc interdictum furorem pertineat, et quem invenerint eum denuntient scientes, si quando*

καὶ ποιναῖς ὑποβαλλόμενος κατάθοιτο, ὡς ἐγινώσκετο τοιοῦτος ὢν ἐκείνοις, οὐδὲ αὐτοὶ τὴν ἁρμοδίαν τιμωρίαν ἐκφεύξονται, εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς ἐκείνῳ πλάνης ἐτύγχανον ὄντες. τὰ αὐτὰ γὰρ ἁμαρτάνειν δοκοῦσιν οἱ γινώσκοντες μὲν τὸν ἁμαρτάνοντα, μὴ 2 *ποιοῦντες δὲ τοῦτον κατάδηλον. Γινωσκέτωσαν τοίνυν ἅπαντες, ὡς οὐδεμιᾶς τεύξονται φιλανθρωπίας οἱ μετὰ τὴν μετάνοιαν καθ' οἱονδήποτε τρόπον γινομένην πάλιν ἐν ταῖς τῶν Μανιχαίων μυσαραῖς βλασφημίαις ἁλισκόμενοι, καὶ σπουδαζέτωσαν καθαρᾷ καὶ ἀμεταβλήτῳ γνώμῃ τήν τε τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐκ τῆς τῶν κρειττόνων ἐπιλογῆς καὶ τὴν ἡμετέ-* 3 *ραν εὐμένειαν ἐφελκύσασθαι. Κἀκεῖνο δὲ θεσπίζομεν, εἴ τις ἔχων βιβλία τῇ πανταχόθεν ἀσεβεῖ τῶν Μανιχαίων πλάνῃ προσήκοντα μὴ ταῦτα δῆλα ποιήσειεν, ἐφ' ᾧ καταφλεχθῆναι καὶ παντελῶς ἐξ ἀνθρώπων ἀφανῆ γενέσθαι, ἢ καὶ καθ' οἱανοῦν πρόφασιν εὑρεθείη παρ' αὐτῷ τὰ τοιαῦτα βιβλία, ὁμοίως καὶ αὐτὸν ποινὴν ὑποστῆναι τὴν προσήκουσαν.* 4 *Ἐκείνους δὲ μάλιστα τῶν ἐσχάτων τιμωριῶν ἀξίους εἶναι κρίνομεν, ὅσοι προσποιησάμενοι τὸ ἀπολιμπάνειν τὴν ἀσεβῆ ταύτην πλάνην καὶ εἰς τὸ σωτηριῶδες τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν μετιέναι δόγμα μετὰ ταῦτα χαίροντες φαίνονται τῇ τῶν ὀλεθρίων ἀνθρώπων συνδιαγωγῇ καὶ τὰ ἐκείνων θάλποντες καὶ πάντα τρόπον αὐτοῖς τὰ ἀσεβήματα συγκρύπτον-* 5 *τες. Οἱ γὰρ πάλαι μὲν ἐν τοῖς ἀσεβέσι κατατριβέντες συλλόγοις, μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ σεπτοῦ τῶν Χριστιανῶν ἀξιωθέντες δόγματος οὕτως ἂν ἐν ἀσφαλεῖ μένοιεν, εἰ μηδενὶ τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων ἐκείνων φανεῖεν κεκοινωνηκότες τῆς γοῦν τυχούσης ὁμιλίας, ἤ, εἴ τισιν*[1] *αὐτῶν ὡμίλησαν, τοῦτον εὐθὺς ἐκφαίνοντες καὶ παραδιδόντες νομίμῳ δικαστῇ (διὰ τούτου γὰρ μόνου δείξουσιν ἅπασιν, ὡς οὐ κατά τινα δυσσεβῆ προσποίησιν, ἀλλ' ὀρθῇ διανοίᾳ τῷ ἁγίῳ καὶ προσκυνητῷ δόγματι προσκεχωρήκασιν)· ὡς, εἴγε τούτων ἀμελήσαντες ἐντυγχάνοντες μὲν τοιούτοις ἀσεβέσιν ἀνθρώποις ἁλοῖεν, σπουδάζοντες δὲ λανθάνειν αὐτοὺς καὶ μὴ παραδίδοσθαι τοῖς νόμοις, ἀναξίους ἑαυτοὺς πάσης συγγνώμης ἐντεῦθεν ἀποφαίνοντες τὰς προσηκούσας καὶ τοῖς πρωτοτύπως ἠσεβηκόσι δικαίως ἐπενεχθείσας ποινὰς ὑφέξουσιν.*

17 . . . . [2] *Τῆς ἁγίας* . . . . .

[3] *Αἱ τῶν Σαμαρειτῶν συναγωγαὶ καθαιροῦνται καί, ἐὰν ἄλλας ἐπιχειρήσωσι ποιῆσαι, τιμωροῦν-* 1 *ται. Οὐ δύνανται δὲ διαδόχους ἔχειν ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου, πλὴν ὀρθοδόξων, οὐδὲ δωροῦνται ἢ ἄλλως ἐκποιοῦσι τοῖς μὴ οὖσιν ὀρθοδόξοις· ἀλλὰ ὁ φίσκος αὐτὰ ἐκδικεῖ προνοίᾳ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχόντων.*

18 [[4] *Ὁ αὐτὸς βασιλεύς*] . . . . *Πάντων ποιούντων*[5] *πρόνοιαν τῶν συμφερόντων τοῖς ἡμετέροις ὑπηκόοις ἐκείνου μάλιστα πάντων ὡς πρώτου καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαιοτάτου πεφροντίκαμεν τοῦ τὰς αὐτῶν σῴζειν ψυχὰς διὰ τοῦ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἅπαντας καθαρᾷ διανοίᾳ πρεσβεύειν, καὶ τοῦτο μὲν τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα προσκυνεῖν τε καὶ δοξάζειν, τοῦτο δὲ τὴν ἁγίαν ἔνδοξον καὶ ἀειπάρθενον θεοτόκον* 1 *Μαρίαν ὁμολογεῖν τε καὶ σέβειν. Καὶ δὴ πλείστους εὑρόντες ἐν διαφόροις πλανωμένους*[6] *αἱρέσεσι διὰ σπουδῆς ἐποιησάμεθα παραινέσεσί τε ταῖς τὸν θεὸν θεραπευούσαις ἐπὶ τὴν ἀμείνω μεταστῆσαι γνώμην αὐτοὺς καὶ θείοις ἐδίκτοις, ἔτι δὲ καὶ νόμοις ἐπανορθῶσαι τὴν οὐκ ὀρθῶς ἐμπεσοῦσαν ταῖς αὐτῶν διανοίαις προαίρεσιν, παρασκευάσαι τε τὴν ἀληθῆ καὶ μόνην σωτηριώδη τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἐπιγνῶναί* 2 *τε καὶ πρεσβεύειν. Καὶ ταῦτα γέγονεν ἐπί τε ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι καὶ διαφερόντως ἐπὶ τοῖς ἀνοσίοις Μανιχαίοις, ὧν εἰσι μέρος οἱ Βορβορῖται, περὶ ὧν* 3 *παρ' ἡμῶν ῥητὰ διατέτακται*[7]. *Ἃ δὲ περὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐτύχομεν ἤδη νομοθετήσαντες*[8], *κρατεῖν καὶ ἐπὶ τοῖς Μοντανισταῖς καὶ Τασκοδρούγοις καὶ Ὀφίταις θεσπίζομεν, τουτέστιν ὥστε μήτε συναγωγήν τινα τολμᾶν αὐτοὺς ἔχειν ἡ*[9] *λόγων ἢ πράξεων ἀσεβῶν τε καὶ καταγελάστων οἱ συνιόντες μεθέξουσι, μήτε τὴν αὐτῶν οὐσίαν δύνασθαί τινι παραπέμπειν*

(1) *τινι scr.* (2) *Iustiniani hanc legem esse testantur Nov.* 129 *pr. et* 114 *pr. initium referunt Paratitla ad Const.* 4 (3) = *Const.: cf. c.* 18 § 3 *h. t.* (4) c. 18 *extat in Nomoc.* 1, 10*: inscriptionem restitui ex c.* 17 *et* 19 (5) *ποιούμενοι scr.* (6) *πλανωμένοις Nomoc.* (7) *c.* 15. 16 *h. t.* (8) *c.* 17 *h. t.* (9) *ἐν ᾗ Hercher*

talis inter ipsos inventus fuerit poenisque subiectus et apparuerit talem illis cognitum fuisse, ne ipsos quidem competentem vindictam evasuros esse, etiamsi non in eodem cum ipso errore fuerint. eadem enim peccare videntur, qui, quem peccare cognoverunt, 2 *eum non indicant. Sciant igitur omnes nullius clementiae participes fore eos, qui paenitentia quoquo modo acta rursus in sceleratis Manichaeorum blasphemiis deprehendentur, et studeant puro immutabilique animo tam dei clementiam electione meliorum quam benignitatem nostram provocare.* 3 *Illud quoque sancimus, ut si quis, cum libros ad Manichaeorum ex omni parte impium errorem pertinentes habeat, eos non prodat, ut comburantur et prorsus de medio tollantur, vel etiam sub quovis praetextu tales libri apud eum inventi fuerint, similiter competentem poenam sub-* 4 *eat. Illos vero potissimum ultimo supplicio dignos esse censemus, qui cum se hunc impium errorem deserere et ad salubre orthodoxorum Christianorum dogma transire simulaverint, deinde perditorum hominum conversatione delectari remque eorum fovere atque omnimodo impietates cum ipsis* 5 *celare videantur. Qui enim antea in impiis coetibus versati deinde venerabili Christianorum dogmate digni habiti sunt, ii tum demum securi fiunt, cum constiterit eos cum nemine illorum hominum impiorum ex tali coetu conversari vel, si cum eorum quo conversati sunt, eum statim detulisse et legitimo iudici tradidisse apparuerit (per hoc enim solum omnibus ostendunt se non ex impia quadam simulatione, sed recta intentione sanctum venerandumque dogma amplexos esse): ita ut si his neglectis deprehensi fuerint eiusmodi impios homines offendisse et operam dedisse, ut eos occultarent neque legibus traderent, indignos se omni venia inde probantes competentes iisque qui proprie impii sunt impositas poenas soluturi sint.*

17 *Samaritarum synagogae destruuntur et, si* 1 *alias aedificare conabuntur, puniuntur. Ex testamento autem vel ab intestato successores habere non possunt nisi orthodoxos, neque donant vel aliter alienant iis qui non orthodoxi sunt: sed fiscus ea evincit cura episcoporum et praesidum.*

18 *Idem A. Providentes omnibus, quae subditis nostris utilia sunt, prae omnibus ut primo et omnium maxime necessario prospicimus, ut animas eorum servemus, quod omnes orthodoxam fidem sincero animo revereantur et tam sanctam et consubstantialem trinitatem adorent et credant quam sanctam gloriosam et semper virginem dei genetricem Ma-* 1 *riam confiteantur venerenturque. Cum igitur permultos in diversis haeresibus vagari invenerimus, studiose adgressi sumus eos cohortationibus deo servientibus ad meliorem opinionem perducere et sacris edictis neque non legibus opinionem, quae non recte in eorum animos incidit, emendare et veram eamque solam salutiferam, Christianorum* 2 *fidem promovere cognoscere vereri. Quae facta sunt et in ceteris haeresibus et praecipue in impiis Manichaeis, quorum pars Borboritae sunt, de qui-* 3 *bus nominatim a nobis sancitum est. Quae vero iam de Samaritis constituimus, ea et in Montanistas et Tascodrugos et Ophitas sancimus, id est ut neque synagogam ullam habere conentur, in qua convenientes dictis factisve impiis ridendisque intersint neque facultates suas in quemquam vel hereditatis vel fideicommissi iure in testamentis vel ab in-*

ἢ κατὰ κληρονομίας ἢ κατὰ φιδικομμίσσου δίκαιον ἐν διαθήκαις ἢ ἐξ ἀδιαθέτου, κἂν εἰ συγγενής, κἂν εἴ τις ἐξωτικὸς ἐκεῖνος εἴη· πλὴν εἰ μὴ τὴν ὀρθόδοξον ἀσπάζοιτο πίστιν ὁ πρὸς τὴν αὐτῶν καλούμενος διαδοχὴν ἢ παρ' αὐτῶν γραφόμενος κληρονόμος ἢ τινι
4 φιδικομμίσσῳ τιμηθείς. Ἐπὶ δὲ ταῖς ἄλλαις ἁπάσαις αἱρέσεσιν (αἱρέσεις δὲ καλοῦμεν τὰς παρὰ τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν φρονούσας τε καὶ θρησκευούσας) τὸν ἤδη τεθέντα νόμον παρά τε ἡμῶν καὶ τοῦ τῆς θείας λήξεως πατρὸς ἡμῶν[1] κρατεῖν βουλόμεθα, ἐν ᾧ οὐ μόνον περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ Σαμαρειτῶν καὶ Ἑλλήνων τὰ προσήκοντα διατέτακται· ὥστε τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας μήτε στρατεύεσθαι μήτε τινὸς ἀξιώματος ἀπολαύειν, ἀλλὰ μηδὲ ἐν σχήματι διδασκάλου παιδείας δῆθέν τινος τὰς τῶν ἁπλουστέρων ψυχὰς εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀνθέλκειν πλάνην καὶ κατὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς ἀργοτέρους περὶ τὴν ἀληθῆ καὶ καθαρὰν τῶν ὀρθοδόξων πίστιν, μόνοις δὲ ἐκείνοις διδάσκειν καὶ σιτήσεως δημοσίας τυγχάνειν ἐφίεμεν τοῖς
5 τῆς ὀρθοδόξου πίστεως οὖσιν. Εἰ δέ τις ὑπὲρ τοῦ στρατείαν ἢ συνηγορίαν ἢ ἀξίωμα ἢ δημόσιον φρόντισμα ἔχειν προσποιησάμενος τὴν ἀληθινὴν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν ἀσπάζοιτο καὶ ὑποκρίσει ταύτῃ[2] προσελθὼν φανείη γαμετὴν ἢ παῖδας ἔχων τῆς κατεγνωσμένης ἀντιποιουμένους αἱρέσεως καὶ μὴ προσαγάγοι τούτους εἰς ἐπίγνωσιν τῶν ἀληθῶν, κελεύομεν αὐτὸν πάντως μὲν ἐκβάλλεσθαι τῆς συνηγορίας ἢ στρατείας ἢ ἀξιώματος ἢ δημοσίου φροντίσματος· εἰ δὲ λανθάνων διαμείνοι, μὴ δύνασθαί τι τῶν αὐτῷ προσηκόντων κατὰ δωρεὰν ἢ ἕτερον οἱονοῦν συνάλλαγμα ἐκποιεῖν εἰς αἱρετικὸν πρόσωπον ἢ[3] τελευταίαν βούλησιν· τὰ δὲ καταλιμπανόμενα προσώποις αἱρετικοῖς καὶ τὴν αἱρετικῷ καταφερομένην ἐξ αὐτοῦ κληρονομίαν ἐκδικεῖσθαι παρὰ τοῦ δημοσίου[4], τῶν ὄντων ταῖς ἀληθείαις ὀρθοδόξων Χριστιανῶν δυναμένων ἢ παρὰ ζῶντος αὐτοῦ τι λαβεῖν ἢ τελευτῶντος
6 κληρονομεῖν. Καθόλου γὰρ τοὺς ἐν ἀξίαις ἢ στρατείαις ἢ συνηγορίαις γινομένους ἢ καὶ πληροῦντας καὶ πάντας τοὺς ὅλως μετασχόντας οἱασδήποτε δημοσίας φιλοτιμίας ἢ συγκροτήσεως κελεύομεν παρὰ μόνων ὀρθοδόξων Χριστιανῶν κληρονομεῖσθαι ἢ παίδων ἢ συγγενῶν ἢ ἐξωτικῶν παρ' αὐτῶν καλουμένων.
7 [4]Καὶ γὰρ κωλύομεν παντελῶς τούτων μετέχειν, φαμὲν δὴ τῶν παρὰ κληρονομίας ἢ δωρεᾶς ἢ ἑτέρας αἰτίας καταφερομένων εἰς αἱρετικὸν πρόσωπον. εἰ δὲ φανείη τις τοιοῦτόν τι πράττων, τὰ κατὰ τοῦτον διδόμενα ἢ καταλιμπανόμενα τὸν τρόπον ἐκδικεῖ-
8 σθαι τῷ δημοσίῳ. Εἰ δέ τις ἀνὴρ αἱρετικὸς ὀρθοδόξῳ γυναικὶ συνοικοίη ἢ τοὐναντίον αἱρετικὴ γυνὴ ὀρθόδοξον ἄνδρα ἔχοι[5], τὰ τούτων τέκνα πᾶσι τρόποις ὀρθόδοξα γίνεσθαι προστάττομεν· καὶ εἰ συμβαίη τινὰς μὲν τῶν αὐτῶν παίδων ὀρθοδόξους γενέσθαι, τινὰς δὲ καθ' οἱανοῦν πρόφασιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἢ καὶ ἑτέρας αἱρέσεως μεῖναι, μόνους τοὺς ὀρθοδόξους κληρονόμους εἶναι τοῦ πατρός τε καὶ τῆς μητρός, τῶν μεινάντων ἑτεροδόξων οὐδεμίαν πάροδον πρὸς τὴν
9 μητρῴαν καὶ πατρῴαν κληρονομίαν ἐχόντων. Εἰ δὲ καὶ πάντες οἱ τῶν οὕτω συνοικούντων ἀλλήλοις παῖδες ἐπὶ τῆς αὐτῆς μείνοιεν πλάνης, τότε τούτους μὲν καὶ ἐκβάλλεσθαι τῆς ἀμφοτέρων γονέων κληρονομίας· εἰ δέ τις φανείη συγγενὴς καθ' οἱονδήποτε βαθμὸν τῶν οὕτω συνοικούντων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, τοῦτον εἰς τὸν ἀμφοτέρων κλῆρον καλεῖσθαι· μηδενὸς δὲ ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ συγγενοῦς φαινομένου τὸ ἱερώτατον ἡμῶν ταμεῖον τὰς ἐκείνων λαβεῖν οὐσίας· τοῦ κατὰ καιρὸν μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων ἡμῶν πριβάτων καὶ τῆς ὑπηρετουμένης αὐτῷ σχολῆς διὰ πάσης ἐπιμελείας τὰ παρ' ἡμῶν διατυπωθέντα διερευνωμένων καὶ τὰς ἐκ τοῦ παραβαθῆναί τι τῶν προειρημένων ἁρμόττειν μελ-
10 λούσας τούτων οὐσίας ἐκδικούντων. Εἰ δέ τις τῶν παρ' ἡμῶν κεκωλυμένων, τουτέστιν Ἑλλήνων ἢ Μανιχαίων ἢ Σαμαρειτῶν ἢ τῶν τούτοις παραπλησίων αἱρετικῶν, ὅλως ἢ στρατείᾳ τυχὸν ἢ ἀξίᾳ ἢ συνηγορίᾳ ἢ οἱῳδήποτε δημοσίῳ φροντίσματι παραγγείλειεν ἢ παιδεύειν θαρρήσειεν ἢ δημοσίαν κομίζεσθαι σίτησιν ἤ τι πράττειν ὅλως τῶν ἀπηγορευμέ-

(1) c. 12 h. t. (2) τοιαύτη Schoell (3) κατά ins. (4) § 7 videtur supra inserenda esse post δημοσίου (§ 5) (5) ἔχει Nomoc.

testato transmittere possint, sive cognatus sive extraneus ille sit: nisi forte orthodoxam fidem amplectatur qui ad eorum successionem vocatur vel ab iis heres scriptus vel aliquo fideicommisso ho-
4 noratus est. In reliquis haeresibus cunctis (haereses autem vocamus, quae aliter sentiunt et venerantur atque catholica et apostolica ecclesia et orthodoxa fides) legem olim et a nobis et a divae memoriae patre nostro latam valere volumus, in qua non solum de iis, sed etiam de Samaritis et paganis quae oportuit constituta sunt: ut tali morbo affecti neque militent neque dignitate ulla fruantur, neque etiam sub specie professoris utique alicuius disciplinae simpliciorum animas ad ipsorum errorem trahant et hoc modo ignaviores eos adversus veram puramque orthodoxorum fidem reddant: sed iis solis docere et publicam annonam accipere per-
5 misimus, qui orthodoxae fidei sunt. Quod si quis, ut militiam vel advocationem vel dignitatem vel publicam curam adipiscatur, simulando veram atque orthodoxam fidem amplectatur et eiusmodi dissimulatione promotus inveniatur uxorem liberosve manifestae haeresi adhaerentes habere, neque eos ad veritatis intellectum perducat, eum prorsus advocatione vel militia vel cura publica removeri iubemus: sin furtim remaneat, cum nihil eorum quae ad ipsum pertinent donatione aliove quo contractu vel ultima voluntate in haereticum transferre posse: quae autem haereticis relicta sunt hereditatemque ab ipso haeretico delatam per fiscum auferendam esse, ut qui vere orthodoxi Christiani sunt vel dum vivit ab eo aliquid accipere vel
6 mortuo heredes existere possint. Omnino enim in dignitatibus militiis advocationibus positis vel iis perfunctis et universis, qui utique cuiusvis publicae curae vel favoris participes fuerunt, solos orthodoxos Christianos heredes existere iubemus, sive liberi sive cognati sive extranei ab iis instituti sint.
7 Penitus etenim horum participes fieri prohibemus, videlicet quae hereditate vel donatione aliave causa haeretico deferuntur: quod si quem eiusmodi aliquid facere apparuerit, quae in hunc modum data
8 relictave sunt, fisco vindicentur. Si vero vir haereticus orthodoxae mulieri cohabitat vel e contrario mulier haeretica orthodoxum virum habet, liberos eorum omnimodo orthodoxos fieri iubemus: et si contigerit liberorum eorum alios orthodoxos fieri, alios quolibet praetextu in eadem vel etiam alia haeresi manere, orthodoxos solos heredes tam patri quam matri extare, ut qui in diversa opinione manent nullum regressum ad maternam et
9 paternam hereditatem habeant. Sin liberi omnes eorum, qui ita cohabitant, in eodem errore manent, tum hi ab utriusque parentis hereditate removeantur: si quis vero cognatus ita cohabitantium cuiuscumque gradus orthodoxae fidei est, hic ad utriusque hereditatem vocetur: sin nullus cognatus orthodoxus Christianus existit, sacratissimum aerarium eorum facultates recipiat: illustrissimus pro tempore comes sacrarum privatarum nostrarum et schola ei subdita cum omni diligentia in ea quae a nobis constituta sunt inquirant et vindicent eorum bona, quae ex violatione supra dictorum compe-
10 tent. Plane si eorum quis, qui a nobis prohibiti sunt, id est paganorum vel Manichaeorum vel Samaritarum vel his affinium haereticorum, militiam forte vel dignitatem vel advocationem vel quamvis curam publicam petat vel docere vel publicam annonam accipere vel denique prohibitorum quid facere conetur nec ab omni officio hic vel in

νων, μὴ γένοιτο δὲ κατάδηλος παρὰ πάσης τάξεως ἐνταῦθά τε καὶ κατὰ χώραν στρατιωτικῆς τε καὶ πολιτικῆς, ῇ ταῦτα διαφέρει, αὐτὸς μὲν ὁ πλημμελήσας, ἐπειδὰν φωραθῇ[1]*, ταῖς ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημέναις ὑποπεσεῖται ποιναῖς· οἱ δὲ ταῦτα μὴ προσαγγείλαντες, εἴτε ἐν τάξεσιν εἶεν εἴτε ἐν ἄλλαις*[2] *ὑπηρετοῖντο ἀρχαῖς, εἰς ἃς ταῦτα ἀναφέρεται, εἴκοσι χρυσίου λιτρῶν καταθήσουσι ποινὴν ἐφ' ἑκάστῳ προσώπῳ, καὶ πάσῃ δὲ ὁμοίως ἀρχῇ στρατιωτικῇ τε καὶ πολιτικῇ ἐνταῦθά τε καὶ*[3] *κατὰ χώραν τριάκοντα λιτρῶν*
11 *χρυσίου ἕπεσθαι πρόστιμον. Εἰ δὲ καὶ ὑπεξέλθοι*[4] *καὶ εἰσπράξειε τὴν ποινὴν καὶ δείξειεν ἑαυτὴν οὐκ ἀμελοῦσαν τῶν νομοθετηθέντων, ποινῆς δὲ ἐφ' οἱουδήποτε προσώπου ἢ θέματος ἁρμοττούσης, θεσπίζομεν ταύτην τὸν μεγαλοπρεπέστατον κόμητα τοῦ ἱερωτάτου ταμείου εἰσπράττειν τε καὶ ὑποδέχεσθαι καὶ τοῖς θείοις εἰσκομίζειν πριβάτοις γινώσκοντα ὡς, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ὑπηρετουμένης αὐτῷ τῶν καθοσιωμένων παλατίνων σχολῆς καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σχολὴ κατὰ πάντα τρόπον τὰ τοιαῦτα ἀνιχνεύσειε καὶ τοὺς ὑπευθύνους εἰσπράξειεν, αὐτὸς μὲν πεντήκοντα χρυσίου λιτρῶν ποινὴν καταθήσει, ἡ δὲ πειθομένη αὐτῷ σχολὴ τὸ ἐπενηνεγμένον πρόστιμον πρὸς τῷ κατὰ τῆς σχολῆς καὶ τὴν εἰς σῶμα ποινὴν ἁρμόττειν, εἰ μὴ τῶν παρ' ἡμῶν νενομοθετημένων ἀντιλάβοιτο,*
12 *πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἀποβλέπουσα*[5] *κίνδυνον. Τὴν δὲ αὐτὴν ἐπιμέλειαν ἔχειν καὶ τοὺς ἑκάστης πόλεως θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους διερευνωμένους ἀεὶ τὰ καθ' ἑκάστην πόλιν ὑπεναντίον τῆς θείας ἡμῶν ταύτης νομοθεσίας παρ' οὑτινοσοῦν ἐγχειρούμενα καὶ ταῦτα φανερὰ τῷ λαμπροτάτῳ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι καθιστᾶν, ὡς ἂν ἐκεῖνος ἔργῳ παραδοίη τὰ παρ' ἡμῶν εὐσεβῶς προστεταγμένα· ὡς εἴγε θεάσοιντο οἱ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον ῥᾳθύμως τῷ πράγματι χρώμενον, προσήκει τοῦτο φανερὸν ἡμῖν αὐτοῖς ποιεῖν, ἵνα τοὺς ῥᾳθυμήσαντας τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβάλλωμεν, οἷς ὑπαχθῆναι τοὺς ἁμαρτάνοντάς τι τῶν προειρημένων ἐθεσπίσαμεν.*
13 *Εἰδότων καὶ τῶν κατὰ τόπον θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, ὡς εἴ τινος τούτων ἀμελήσειαν, ἥξουσι μὲν πρὸς τὸν δεσπότην θεὸν καὶ τὴν αἰώνιον αὐτοῦ κρίσιν, διελεγχομένης δὲ τῆς αὐτῶν ῥᾳθυμίας καὶ περὶ αὐτῆς κινδυνεύσουσι τῆς ἱερωσύνης.*

19 *Idem A. Demostheni pp.* Cognovimus multos esse orthodoxos liberos, quibus nec pater nec mater orthodoxae sunt religionis. et ideo sancimus, non tantum in casu, ubi alter orthodoxae religionis est, sed etiam in his casibus, in quibus uterque parens alienae sectae sit, id est pater et mater, ii tantummodo liberi ad eorum successionem sive ex testamento sive ab intestato vocentur et donationes seu alias liberalitates ab his accipere possint, qui orthodoxorum venerabili nomine sunt decorati: ceteris liberis eorum, qui non dei omnipotentis amorem, sed paternam vel maternam impiam adfectionem se-
1 cuti sunt, ab omni beneficio repellendis. Liberis autem orthodoxis non existentibus ad agnationem vel cognationem eorum, orthodoxas tamen, easdem
2 res vel successiones pervenire. Quod si nec agnatio nec cognatio recta inveniatur, tunc easdem
3 (1) res fisci nostri viribus vindicari. Sed ne videamur morientibus quidem genitoribus liberis providere, viventibus autem nullam inferre providentiam, quod etiam ex facto nobis cognitum est, necessitatem imponimus talibus genitoribus orthodoxos liberos secundum sui patrimonii quantitatem alere et omnia eis praestare, quae ad quotidianam vitae conversationem sufficiant: sed et dotes pro filiabus vel neptibus dare et ante nuptias donationes pro filiis vel nepotibus perscribere, in omni casu secundum vires patrimonii huiusmodi liberalitatibus aestimandis, ne propter divini amoris electionem paterna vel
4 materna fuerint liberi provisione defraudati. Omnibus videlicet, quae nostrae constitutiones de poenis paganorum et Manichaeorum et Borboritarum et Samaritarum et Montanistarum et Tascodrogorum et Ophitarum ceterorumque haereticorum causa constituerunt, ex hac nostra lege confirmandis et in perpetuum valituris. [*a.* 529]

20 [6][*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς . . . . . . κόμητι τῶν πριβάτων*[7].] *Ἔγνωμεν τοὺς ἀνοσίους αἱρετικοὺς καὶ μετὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους*[8] *καὶ τὴν γενομένην ἐπ' αὐτοῖς κίνησιν ἔτι τολμᾶν καὶ ἀθροίζεσθαι καὶ προβάλλεσθαί τινας τῆς ἑαυτῶν μανίας ἡγουμένους τε τούτους καὶ ἐξάρχους καλεῖν καὶ βαπτίσματα ποιεῖν καὶ βούλεσθαι χρῆσθαι προνομίοις τισίν, ἡνίκα*[9] *τῶν ἁγίων περιβόλων καθέστηκεν αὐτῶν τὰ ἐργαστήρια, οἷς μόνους τοὺς τὴν ὀρθὴν τιμῶντας πίστιν χρῆσα-*
1 *σθαι προσήκει. Διὰ τοῦτο τοίνυν θεσπίζομεν τὴν σὴν ὑπεροχὴν καὶ νῦν αὐτοῖς ἀπειπεῖν, μάλιστα μὲν μηδὲ ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ, διαφερόντως δὲ ἐπὶ τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως, μηδέ τινας συνάξεις μηδὲ βαπτίσματα ποιεῖν μηδὲ τολμᾶν τοῦ τῆς προσκυνητῆς κοινωνίας ὀνόματος ἢ πράγματος ἅπτεσθαι,*

(1) *φωραθείη Nomoc.* (2) *ἄλλοις Nomoc.* (3) *καὶ om. Nomoc.* (4) *ἐπεξέλθοι scr.* (5) *ἀποβλέπτουσα Nomoc.* (6) = *B* 1, 1, 33: § 6. 7 *extant etiam in Nomoc.* (7) *ad comitem rerum privatarum directam esse constitutionem apparet ex* § 8 *collata Const. i. f.: fortasse supplendum Φλώρῳ, cf.* 7, 37, 3 (8) *c.* 14. 18 *h. t.* (9) *εἴσω ins. Heimbach*

provinciis tam militari quam civili, ad quod ea pertinent, denuntiatus fuerit, ipse qui deliquit, postquam deprehensus est, poenis supra a nobis propositis subicietur, qui vero non denuntiaverunt, sive in officiis sunt sive in aliis ordinibus militant, ad quos haec pertinent, viginti auri librarum poenam pro unaquaque persona deponent, et similiter unumquemque ordinem militarem et civilem hic et in provin-
11 *ciis triginta librarum auri multa sequetur. Sed et si institerit poenamque exegerit seque haud neglegentem eorum quae constituta sunt praestiterit, omiserit autem poenam, quae pro unaquaque persona vel causa competit, hanc iubemus illustrissimum comitem sacri patrimonii exigere et suscipere et sacris privatis inferre scientem, nisi et ipse per subiectam sibi sacratorum palatinorum scholam et schola ipsa omni ratione talia investigarit sontesque convenerit, ipsum quidem quinquaginta auri librarum poenam soluturum, subiectam autem ipsi scholam, praeterquam quod corporalis poena in scholam competit, multam impositam in suum periculum tracturam, si con-*
12 *stitutis a nobis operam non dederit. Eandem curam habeant et religiosissimi singularum civitatum episcopi, qui in singulis civitatibus semper quae adversus sacram hanc legem nostram a quocumque attemptantur inquirant, eaque clarissimo provinciae rectori manifesta faciant, ut ille quae a nobis pie iussa sunt ad effectum perducat: ut si religiosissimi episcopi videant provinciae moderatorem rem neglegere, hoc nobis ipsis palam fieri conveniat, ut neglegentes isdem poenis subiciamus, quibus subici supra dictorum temeratores sanximus.*
13 *Sciant etiam religiosissimi locorum episcopi, si horum quid neglegant, se ad dominum deum eiusque iudicium aeternum venturos, convicta autem ipsorum neglegentia et de ipso sacerdotio periclitaturos.*

20 *Idem A. . . . . . . comiti rerum privatarum. Comperimus impios haereticos etiam post leges nostras et nostrum in eos motum adhuc audere convenire et quosdam sui furoris praepositos et exarchos creare et baptismata facere et privilegiis quibusdam uti velle, ut intra sacra saepta taberna sua habeant, quibus solos orthodoxae fidei studio-*
1 *sos uti convenit. Propterea igitur sancimus, ut magnificentia tua nunc quoque eos prohibeat, ne in ullo omnino loco, imprimis autem in hac alma urbe conventicula vel baptismata celebrent neve nomine*

ἅπερ μόνων καθέστηκεν ἴδια τῶν τὴν ὀρθὴν πρεσβευόντων δόξαν καὶ τὸ προσκυνητὸν τῶν Χριστιανῶν
2 ὄνομα προσηκόντως θεραπευόντων. Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἔχοντας ἐργαστήρια ἔσω τῶν ἁγίων περιβόλων χρῆσθαί τισι προνομίοις προφάσει τῶν ἐργαστηρίων συγχωροῦμεν, γινώσκοντας, ὡς, εἰ καὶ μετὰ τοῦτο τὸ θεῖον ἡμῶν κήρυγμα φανεῖεν οἱουδήποτε τῶν ἀπηγορευμένων ἁπτόμενοι, ἢ ἐν τῇ βασιλίδι ταύτῃ πόλει ἢ ἐν ἑτέραις χώραις ἢ παρασυνάξεις ἢ βαπτίσματα τολμῶντες ποιεῖν ἢ τὴν ἄρρητον αὐτοῖς διδόναι κοινωνίαν ἤ τι τῶν κεκωλυμένων ποιοῦντες, ὑπαχθήσονται ποιναῖς προσηκούσαις καὶ ἃς ὑπομένειν ἀνάγκη τοὺς ἐναντιουμένους τοῖς νόμοις καὶ τὴν αὐτῶν μὴ φυλάττοντας δύναμιν· εἰδότων τῶν τοὺς ἑαυτῶν οἴκους εἰς τὸ παρασυνάξεις ποιεῖν παρεχόντων αὐτοῖς, ὡς ταύτην ὑφέξουσι τὴν ποινήν, ἣν αἱ προλαβοῦσαι
3 θεῖαι λέγουσι διατάξεις. Καὶ ταῦτα μὲν κοινῇ περὶ πάντων τῶν αἱρετικῶν. ἰδικῶς δὲ ἐπὶ τοῖς ἀνοσίοις Μοντανισταῖς θεσπίζομεν, ὥστε μηδένα συγχωρεῖσθαι τῶν καλουμένων αὐτῶν πατριαρχῶν καὶ κοινωνῶν ἢ ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἢ ἄλλων κληρικῶν, εἴπερ ὅλως αὐτοὺς τοῖς ὀνόμασι τούτοις καλεῖν προσήκει, κατὰ ταύτην διατρίβειν τὴν εὐδαίμονα πόλιν, ἀλλὰ πάντας ἐξελαύνεσθαι, ὅπως ἂν μὴ τῶν ἀτόπων αὐτῶν μύθων τινὲς τῶν ἁπλουστέρων κατακούσαντες καὶ ἀκολουθοῦντες ταῖς ἀσεβέσιν αὐτῶν διδασκαλίαις τὰς ἑαυτῶν διαφθείρωσι
4 ψυχάς. Ἀλλ' οὐδὲ εἴσω τῶν εὐαγῶν ὅρων πραγματεύεσθαι ὅλως συγχωροῦμεν, ὥστε μὴ τὰ εὐαγῆ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως μυστήρια γίνεσθαι αὐτοῖς ἔκπυστα βεβήλοις τε οὖσι καὶ καθαρᾶς πάσης εὐα-
5 γοῦς ἀκοῆς ἀναξίοις. Κωλύεσθαι δὲ θεσπίζομεν αὐτῶν καὶ τὰ ἀσελγῆ συσσίτια καὶ τὰ ἀσεβῆ καὶ κατεγνωσμένα συμπόσια, ἐν οἷς συνιόντες τὰς τῶν ἁπλουστέρων θηρεύειν πειρῶνται ψυχάς. δεῖ γὰρ καθάπαξ κεκωλῦσθαι τούτους τοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὀρθὴν μεταστάντας πίστιν αὖθις ἀσεβῶς διαιτᾶσθαι τοῖς τὰ αὐτὰ νοσοῦσιν καὶ ἴσως ἐκ τῆς συνδιαγωγῆς καὶ διαίτης πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανιέναι κακο-
6 δαιμονίαν. Κωλύομεν δὲ αὐτοὺς καὶ ἀνδράποδα ἐμπορεύεσθαι, μήποτε ταῦτα τοῖς συνθρησκευταῖς ἀποδόμενοι παρασκευάσαιεν αὐτὰ τῆς ἑαυτῶν κακο-
7 δοξίας γενέσθαι. Ὁμοίως δὲ κωλύομεν τοῖς ἐκ τῆς τῶν αὐτῶν Μοντανιστῶν οὖσι θρησκείας δίδοσθαί τινα παραμυχὴν κατὰ πρόφασιν τῶν καλουμένων ἀξιωματικῶν, οἷς ἐκ τῶν μεγίστων δικαστηρίων καὶ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας εἴωθέ τι χορηγεῖσθαι προφάσει τῆς συνεχούσης αὐτοὺς πενίας, ἣν οὐκ ἂν εἴη προσῆκον τοῖς ἐκ τῆς εἰρημένης χορηγεῖσθαι θρησκείας, ὑγιὲς μὲν ἢ μέτριον οὐδ' ὁτιοῦν ἐχούσης, παρὰ πάντων δὲ δικαίως μισουμένης τε καὶ κατεγνωσμένης· ὥστε καὶ εἴ τις αὐτοῖς ἄλογον νέμει προστασίαν, καὶ τοῦτον σωφρονίζεσθαι δέκα χρυσίου
8 λιτρῶν ποινῇ θεσπίζομεν. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα παραφυλάττεσθαι βουλόμεθα παρά τε τῆς σῆς ὑπεροχῆς καὶ τῶν τὰς ἀρχὰς τῶν ἐθνῶν ἐχόντων, τὴν αὐτὴν ποινὴν ὑφορωμένης καὶ τῆς πειθομένης σοι τάξεως καὶ τῶν ἐπιχωρίων τάξεων, εἰ μὴ ταῦτα φυλάξαιεν· ἐπικειμένης οὐδὲν ἧττον ἀγανακτήσεως καὶ τοῖς ἀεὶ τὴν ἀρχὴν ἕξουσιν, ἧς νῦν ἡ σὴ προέστηκεν ὑπεροχή, εἴ τι τῶν θεσπισθέντων ἢ αὐτοὶ παραβαῖεν ἢ παραβαθῆναι συγχωρήσαιεν, καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐθνῶν, εἰ τοῦτον ῥᾳθυμήσαιεν, ὁμοίως δέκα χρυσίου λιτρῶν σωφρονιζομένων ποινῇ. *D. Constantinopoli x k. Dec. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

21 *Idem A. Iohanni pp.* Quoniam multi iudices in dirimendis litigiis nos interpellaverunt, indigentes nostro oraculo, ut eis reseretur[1], quid de testibus haereticis statuendum sit, utrumne accipiantur eorum testimonia an respuantur, sancimus contra orthodoxos quidem litigantes nemini haeretico vel etiam his qui Iudaicam superstitionem colunt esse in testimonia communionem, sive utraque pars ortho-
1 doxa sit sive altera. Inter se autem haereticis vel Iudaeis[2], ubi litigandum existimaverint, concedimus foedus permixtum et dignos litigatoribus etiam testes introduci, exceptis scilicet his, quos vel Manichaeus furor (cuius partem et Borboritas esse manifestissimum est) vel pagana superstitio detinet, Samaritis nihilo minus et qui illis non absimiles sunt, id est Montanistis et Tascodrogis[3] et Ophitis, quibus pro reatus similitudine omnis legitimus actus
2 interdictus est. Sed et[4] his quidem, id est Manichaeis et Borboritis et paganis nec non Samaritis et Montanistis et Tascodrogis[5] et Ophitis, omne testi-

(1) *sic Hal.*, reservetur *C*, resonetur *M*, respondeatur *R*: *ἀποκριθῶμεν B* (2) haeretici vel iudaei *legerunt B* (3) *sic R*, ascodrugis *C*, *ἀσκοδροῦγοι B* 1, 1, 34, *τασκοδρουγίταις B et BΣ* 21, 1, 45: *vide ad* 1, 5, 5 *pr.* (4) et *C cum B*, *om. R* (5) *sic R*, scodrigis *C*, *ἀσκοδρούγοις B* 1, 1, 34

ad rebus sanctae communionis abutantur, quae eorum tantum propria sunt qui rectam fidem venerantur et venerabile Christianorum nomen ut decet colunt.
2 Sed neque eos, qui intra sancta saepta tabernas habent, quibusdam privilegiis tabernarum ratione uti permittimus haud ignaros, si post hanc sacram sanctionem nostram adhuc prohibitorum quid attingere visi fuerint vel in hac regia urbe aut in reliquis locis audere vel conventicula vel baptismata celebrare vel nefandam communionem sibi dare vel interdictorum quid facere, competentes poenas se subituros easque, quas legum violatores et vim earum non observantes sustinere necesse est: scientibus iis, qui domus suas ad conventicula facienda iis praebent, se eam poenam subituros, quam ante-
3 riores sacrae leges pronuntiant. Et haec quidem generaliter de omnibus haereticis: specialiter autem contra impios Montanistas constituimus, ut nulli ex patriarchis eorum quos dicunt vel sociis vel episcopis vel presbyteris vel diaconis vel reliquis clericis, si quidem omnino his nominibus eos appellari decet, in hac alma urbe commorari permittatur, sed omnes expellantur, ne simpliciorum quidam absurdis eorum fabulis auditis impias eorum doctrinas
4 secuti animas suas perdant. Verum nec intra sacra saepta utique negotiari eos permittimus, ne sancta orthodoxae fidei mysteria profanis istis atque omni puro sanctoque sonu indignis
5 evulgentur. Prohiberi autem sancimus etiam impias eorum commessationes et impia damnataque convivia, in quibus congregati simpliciorum mentes captare temptant. prorsus enim prohiberi oportet, quominus ii, qui ab ipsis ad rectam fidem transierunt, denuo impie conversentur cum iis, qui eodem morbo adfecti sunt, et fortasse ex hac consuetudine et vivendi ratione rursus ad pristinum errorem re-
6 vertantur. Prohibemus autem eos mancipia mercari, ne ea fidei suae sociis tradendo efficiant, ut ad
7 ipsorum perversitatem perducantur. Similiter prohibemus, quominus Montanistarum superstitionis sectatoribus nomine axiomaticorum quae dicuntur stips praebeatur iis, quibus a maximis iudicibus et sacrosancta magna ecclesia nomine urguentis egestatis aliquid praeberi solet, quam non conveniat sectatoribus memoratae superstitionis nihil sani neque recti habentis, sed ab omnibus merito exosae atque damnatae praebere: ita ut, si quis iis sine ratione auxilium praestet, et hunc decem librarum
8 auri poena plecti iubeamus. Haec igitur omnia custodiri volumus a magnificentia tua et populorum rectoribus, eadem poena imminente et officio tibi subiecto et provincialibus officiis, si haec non observabunt: neque minus indignatione etiam iis instante, qui quandocumque magistratum gerent, cui nunc magnificentia tua praefecta est, si constitutorum quid vel ipsi violent vel violari permittant: praesidibus etiam provinciarum, si in hoc committant, similiter decem auri librarum multa plectendis.

[illegible]

[illegible] Summam [illegible]

[illegible] [a. 3..]

VII

[illegible]

[illegible] Antiochum [illegible]

[illegible]

[illegible] [a. 4..]

VIII

DE APOSTATIS

1 *Imp. Constantius A.*[?] *ad Thalassium* [illegible] Si [illegible] ex Christiano Iudaeus [illegible]

[illegible] [a. 357]

2 [illegible] *Valentinianus et Theodosius* [illegible] Si quis defunctum [illegible] Christianae religionis accusat [illegible] vel in ritus Iudaicos [illegible] gratia testari minime [illegible] iuge, quod [illegible] est, proprias ex[illegible] huiusmodi sortiatur [illegible] *Merobaude II et Saturnino conss.* [a. 383]

3 [illegible] *et Arcadius* [illegible] qui sanctam fidem prodiderint [illegible] haeretica superstitione [illegible] segregati sint, a[18] [illegible] ante iam sanximus [illegible] in hereditate [illegible] heredes. Quos [illegible] ac longius amandari [illegible] esse maioris versari [illegible] suffragiis. Sed [illegible] revertentur, non [illegible] paenitentia neque [illegible] muniminis [illegible] quam deo [illegible] divinum mysterium [illegible] ea quae sunt [illegible] possunt. Lapsis [illegible] perditis vero, hoc [illegible] nullo remedio [illegible] criminibus adesse[20]. [illegible] *Tatiano et Symmacho conss.* [a. 391]

4 [illegible] *AA. Basso pp.* Apostatarum sacrilegum nomen singulorum vox continuae [illegible] temporibus [illegible] indago. Quibus [illegible] sufficiant, tamen [illegible] a fide deviaverint [illegible] habeant facultatem [illegible] facere legi fraudem [illegible] intestato Christianitatem [illegible] potissimum deferatur. [illegible] huiuscemodi sacrilegia [illegible] universis ab intestato [illegible] peccantis ab[illegible] non negemus: [illegible] in contestatione [illegible][24]. Sed ne [illegible] incerto vagetur [illegible] oraculis, qui [illegible] vel fecerint [illegible] etiam post mortem [illegible] plectenda est, [illegible] rescissis ii, quibus [illegible] huiusmodi personarum [illegible] *Kal. April. Ravennae* [illegible] *conss.* [a. 426]

5 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flo*[illegible] Eum, quicumque servum seu ingenuum, invitum vel suasione [illegible] ex cultu Christianae religionis in nefandam sectam ritumve transduxerit, cum dispendio fortunarum capite puniendum censemus. [illegible] *Theodosio A. XVI et Fausto conss.*[25] [a. 438]

6 *Impp.* [illegible] *Marcianus AA.*[27] *Pal*[illegible] Eos, qui catholicarum ecclesiarum clerici vel orthodoxae fidei monachi relicto vero orthodoxae

[illegible] *Africae Th.* [illegible] (19) = *Th.* 16, 7, 4 [illegible] constituta [illegible] *Gothofredus* [illegible] (18) = *Th.* 16, 7, 4 [illegible] *CR*

[illegible] prodesse *Th.* (21) = *Th.* 16, 7, 7: iunge *Th.* 16, 5, 25 [illegible] edd. cum *Th.*, fraude *C*, fraudes *R* [illegible] *CTh. B.* praelustrum *R* (24) = *Nov. Theod.* 3 § 4: iunge 1, 5, 7, 1, 4, 19 (25) XVI et fausto conss.] [illegible] XVI cons. et qui fuerit nuntiatus *Nov. Theod.*, XV et valentiniano IIII aa. coss. *Hal.* (26) authenticum huius constitutionis (= *Auth.*) extat in canonum collectione *Quesnelliana* et *Hispana*: iunge 1, 5, 8 (27) imp. Marcianus A. *Auth.*

religiosis cultu [1] Apollinaris vel Eutychetis haeresin et dogmata abominanda sectati sunt [2], omnibus poenis, quae prioribus legibus adversus haereticos constitutae sunt, iubemus teneri et extra ipsum quoque Romani imperii solum repelli, sicut de Manichaeis praecedentium legum statuta sanxerunt. *D. k. Aug. Constantinopoli Valentiniano A.* [3] *VIII et Anthemio conss.* [a. 455]

VIII. [4]

NEMINI LICERE SIGNUM SALVATORIS CHRISTI [5] VEL IN SILICE VEL IN MARMORE AUT SCULPERE AUT PINGERE.

1 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Eudoxio pp.* Cum sit nobis cura diligens per omnia superni numinis religionem tueri, signum salvatoris Christi nemini licere vel in solo vel in silice vel in marmoribus humi positis insculpere vel pingere, sed [6] quocumque reperitur tolli: gravissima poena multando eo, si quis contrarium statutis nostris temptaverit, specialiter imperamus. *D. XII k. Iun. Hierio et* [7] *Ardaburio conss.* [a. 427]

VIIII. [8]

DE IUDAEIS ET CAELICOLIS.

1 *Imp. Antoninus A. Claudio Tryphonino.* Quod Cornelia Salvia [9] universitati Iudaeorum, qui in Antiochensium civitate constituti sunt, legavit, peti non potest. *D. prid. k. Iul. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

2 [10]. . . . . . . Ὁ κράτιστος τοῦ ἔθνους ἡγούμενος ταῖς σωματικαῖς ὑπηρεσίαις τῇ τῆς θρησκείας ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἀργεῖν εἰώθατε, μὴ ἐνοχλεῖσθαι ὑμᾶς προνοήσει. [11]

3 [12] *Imp. Constantinus A. ad Euagrium pp.* Iudaeis et maioribus eorum et patriarchis volumus intimari, quod, si quis post hanc legem aliquem, qui eorum feralem fugerit sectam et ad dei cultum respexerit, saxis aut alio furoris genere, quod nunc fieri cognovimus, ausus fuerit attemptare, mox flammis dedendus est et cum omnibus suis participibus concremandus. *D. XV k. Nov. Murgillo Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [a. 315]

4 [13] *Impp. Valentinianus et Valens AA. Remigio magistro officiorum.* In synagoga Iudaicae legis sint hospitii [14] merito inruentes iubeas emigrare: quos privatorum domus, non religionum loca habitantium merito convenit attingere. *D. prid. non. Mai. Treviris Valentiniano et Valente AA. conss.* [15] [a. 365]

5 [16] *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Hypatio pp.* Iussio, qua sibi Iudaeae legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur [17] immunitas, rescindatur. *D. XIIII k. Mai. Mediolani Merobaude II et Saturnino conss.* [a. 383]

6 [18] *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio pp.* Ne quis Christianam mulierem in matrimonium Iudaeus accipiat neque Iudaeae Christianus coniugium sortiatur. nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata. *D. prid. id. Mart. Thessalonica Theodosio A. II et Cynegio conss.* [a. 388]

7 *Idem AAA. Infantio comiti Orientis.* Nemo Iudaeorum morem suum in coniunctionibus retinebit nec iuxta legem suam nuptias sortiatur nec in diversa sub uno tempore coniugia conveniat. *D. III k. Ian. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [a. 393]

8 [19] *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA.* [20] *Eutychiano pp.* Iudaei Romano communi iure viventes in his causis, quae [21] tam ad superstitionem eorum quam ad forum et leges ac iura pertinent, adeant sollemni more iudicia omnesque Romanis legibus conferant [22] et excipiant actio-
1 nes. Si qui vero ex his communi pactione ad [23] similitudinem arbitrorum apud Iudaeos [24] in civili dumtaxat negotio putaverint litigandum, sortiri eo-
2 rum iudicium iure publico non vetentur. Eorum etiam sententias [25] iudices exsequantur, tamquam ex sententia cognitoris arbitri fuerint attributi. *D. VI non. Febr. Constantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [a. 398]

9 [26] *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Iudaeos.* Nemo exterus religionis Iudaeorum Iudaeis pretia statuet, cum venalia proponentur [27]. iustum est enim sua cuique [28] committere. itaque rectores provinciarum vobis nullum discussorem aut moderatorem esse concedent. quod si quis sumere sibi curam praeter vos proceresque vestros audeat, eum velut aliena appetentem supplicio coercere festinent. *D. III k. Mart. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [a. 396]

10 [29] *Idem AA. Eutychiano pp.* Quicumque ex Iudaeis obnoxii curiae comprobantur, curiae mancipentur. *D. III k. Ian. Theodoro cons.* [a. 399]

11 [30] *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Iudaeos quodam [31] festivitatis suae sollemni Aman [32] ad poenae quondam recordationem incendere et sanctae crucis adsimulatam speciem in contemptu Christianae fidei sacrilega mente exurere provinciarum rectores prohibeant, ne locis [33] suis fidei nostrae signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianae legis retineant, amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperaverint. *D. IIII k. Iun. Constantinopoli Basso et Philippo conss.* [a. 408]

12 [34] *Idem AA. Iovio pp.* Caelicolarum nomen inauditum quodammodo [35] novum crimen superstitionis vindicavit. ii, nisi [36] ad dei cultum venerationemque Christianam conversi fuerint, his legibus, quibus praecipimus haereticos adstringi, se quoque noverint
1 attinendos. Aedificia autem eorum, quae nescio cuius dogmatis novi conventus habent, ecclesiis vindicentur. certum est enim, quidquid a fide Christianorum discrepat, legi Christianae esse contrarium. *D. k. April. Ravenna Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [a. 409]

13 [37] *Idem AA. Iohanni pp.* Die sabbato ac re-

---

(1) monachi fuerunt et relicto vero et orthodoxo omnipotentis dei cultu *Auth.* (2) vel postea sectabuntur *ins. Auth.* (3) divo Valentiniano *Auth.*

(4) = *B* 1, 1, 11 (5) *sic Const. Latine et Graece cum B (indice Coisl.)*, humi *vel* humo *ins. libri* (6) sed *W cum B, om. PCR* (7) hierio et *Hal., om. reliqui rectius fortasse: quo casu etiam de anno* 417 *cogitari possit*

(8) *B* 1, 1, 37 *seqq.* (9) *Σίλβια Nomoc.* (10) *extat in Nomoc.* (11) *id est:* Potentissimus populi rector curabit, ut cultus die, quo vacare soliti estis, corporalibus muneribus non inquietemini (12) = *Th.* 16, 8, 1 (13) = *Th.* 7, 8, 2 (14) *sic N,* hospitii velut *Th.*, velut hospitio *CR* (15) *ita etiam Th., error tamen subest aut loco, quem omittunt libri nostri, aut consulibus, cum hoc anno Valentinianus Treviris non fuerit* (16) = *Th.* 12, 1, 99: *iunge Th.* 12, 1, 100 (17) *sic C,* debebatur *R,* datur *Th.* (18) = *Th.* 3, 7, 2. 9, 7, 5 (19) = *Th.* 2, 1, 10 (20) idem (= impp. Arcadius et Honorius) AA. *Th.* (21) *ita legerunt etiam Graeci:* non *ins. Th.* (22) inferant *Th.* (23) sane si qui per compromissum ad *Th.* (24) vel patriarchas ex consensu partium *ins. Th.* (25) provinciarum *ins. Th.* (26) = *Th.* 16, 8, 10 (27) *sic dett. cum Th.,* proponerentur *M,* praeponerentur *CR* (28) *sic dett. cum Th.,* cuicumque *CR* (29) = *Th.* 12, 1, 165 (30) = *Th.* 16, 8, 18 (31) *sic Th.,* quosdam *libri* (32) sollemni aman *Th. cum Graecis,* sollempnia *libri* (33) locis *confirmat Th.:* elogiis *proponit Mommsen* (34) *pr. et* § 1 *fin.* = *Th.* 16, 8, 19, § 1 *in.* = *Th.* 16, 5, 43: *iunge* 1, 12, 2 *et Th.* 2, 8, 25 (35) *idem Th.:* quondam, modo *proponit Mommsen* (36) intra anni terminos *addit Th.* (37) = *Th.* 2, 8, 26. 8, 8, 8: *iunge Th.* 16, 8, 20

liquis sub tempore, quo Iudaei cultus sui reverentiam servant, neminem aut facere aliquid aut ulla ex parte conveniri debere praecipimus (ita tamen, ut nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos convenire, ne Christiani forte ex interpellatione Iudaeorum ab officialibus praefatis diebus aliquam sustineant molestiam[1]), cum fiscalibus commodis et litigiis privatorum constat reliquos dies posse sufficere. *D. VII k. Aug. Ravennae Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

14 [2]*Idem AA. Philippo pp*[3]. Nullus tamquam Iudaeus, cum sit innocens, obteratur nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscumque perficiat: non passim eorum synagogae vel habitacula concrementur vel perperam sine ulla ratione laedantur, cum alioquin, etiam si sit aliquis sceleribus implicitus, idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi
1 ipse[4] permittere valeat ultionem. Sed ut hoc Iudaeorum personis volumus esse provisum, ita illud quoque monendum esse censemus, ne Iudaei forsitan insolescant elatique sui securitate quicquam praeceps in Christianae reverentiam cultionis[5] admittant. *D. VIII id. Aug. Constantinopoli Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

15 [6]*Idem AA. Aureliano pp.*[7] Si qua inter Christianos et Iudaeos sit contentio[8], non a senioribus Iudaeorum, sed ab ordinariis iudicibus dirimatur. *D. XIII k. Nov. Constantinopoli Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

16 [9]*Idem AA. Asclepiodoto pp.* Iudaei et bonorum proscriptione et perpetuo exilio damnabuntur, si nostrae fidei hominem circumcidisse eos vel circumcidendum mandasse constiterit. *D. V id. April. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

17 [10]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Iohanni comiti sacrarum largitionum.* Iudaeorum primates, qui in utriusque Palaestinae synedriis nominantur vel in aliis provinciis degunt, periculo suo anniversarium canonem de synagogis omnibus palatinis compellentibus exigant ad eam formam, quam patriarchae quondam coronarii auri nomine postulabant: et hoc, quod de occidentalibus partibus[11] patriarchis conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. *D. III k. Iun. Constantinopoli Florentio et Dionysio conss.* [*a.* 429]

18 (19) [12]*Idem AA. Florentio pp.* Hac victura in omne aevum lege sancimus neminem Iudaeum[13], quibus omnes administrationes et dignitates interdictae sunt, nec defensoris civitatis fungi saltem officio nec patris[14] honorem adripere concedimus[15], ne adquisiti sibi officii auctoritate muniti adversus Christianos et ipsos plerumque sacrae religionis antistites velut insultantes fidei nostrae iudicandi vel
1 pronuntiandi quamlibet[16] habeant potestatem. Illud etiam pari consideratione rationis arguentes praecipimus, ne qua Iudaica synagoga in novam fabricam surgat, fulciendi veteres permissa licentia, quae
2 ruinam minantur. Quisquis igitur vel infulas ceperit, quaesitis dignitatibus non potiatur, vel si ad officia vetita subrepserit, his penitus repelletur, vel si synagogam extruxerit, compendio catholicae ecclesiae noverit se laborasse: et qui ad honores et dignitates inrepserit, habeatur, ut antea, condicionis extremae, etsi honorariam illicite promeruerit dignitatem: et qui synagogae fabricam coeperit non studio reparandi, cum damno auri quinquaginta libra-
3 rum fraudetur ausibus suis. Cernat praeterea bona sua proscripta, mox poenae sanguinis destinandus, qui fidem alterius expugnavit perversa doctrina. *D. prid. k. Febr. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.*[17] [*a.* 439]

X.[18]

NE CHRISTIANUM MANCIPIUM HAERETICUS VEL PAGANUS VEL IUDAEUS HABEAT VEL POSSIDEAT VEL CIRCUMCIDAT.

1 [19]*Imp. Constantius*[20] *A. ad Euagrium.* Iudaeus servum Christianum nec comparare debebit nec largitatis vel alio quocumque titulo consequatur. quod si aliquis Iudaeorum mancipium vel Christianum habuerit vel sectae alterius seu nationis crediderit ex quacumque causa possidendum et id circumciderit, non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur, ipso servo pro praemio libertate donando. *D. id. Aug. Constantinopoli Constantio II et Constante conss.* [*a.* 339]

2 [*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A.*[21]]
[22]*Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος καὶ Σαμαρείτης καὶ πᾶς μὴ ὢν ὀρθόδοξος οὐ δύναται Χριστιανὸν ἀνδράποδον ἔχειν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸ ἐλευθεροῦται καὶ ὁ κτησάμενος δίδωσι τοῖς πριβάτοις λʹ λίτρας.*[23]
D. IIII k. Iul. Constantinopoli.

XI.[24]

DE PAGANIS SACRIFICIIS ET TEMPLIS.

1 [25]*Imp. Constantius A. ad Taurum pp.* Placuit omnibus locis atque urbibus universis claudi protinus templa et accessu vetito omnibus licentiam de-
1 linquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunc-
2 tos sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte huiusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur[26]. facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari et similiter puniri[27] rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint. *D. k. Dec. Constantio A. VII et Constante III conss.* [*a.* 354]

2 [28]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp.* Ne quis mortalium ita faciendi sacrificii sumat audaciam, ut inspectione iecoris extorumque praesagio vanae spem promissionis accipiat vel, quod est deterius, futura sub exsecrabili consultatione cognoscat. acerbioris etenim imminebit supplicii cruciatus eis, qui contra vetitum praesentium vel futurarum rerum explorare temptaverint veritatem. *D. VIII k. Iun. Constantinopoli Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

---

(1) ita ... molestiam *om. Th.* (2) = *Th.* 16, 8, 21 (3) per Illyricum *addit Th.* (4) *sic dett. Th.B*, ipsi *CR* (5) praeceps in christianae reverentiam cultionis *Th. cum B*, praecipites in christianae (—nam *CR*) reverentiam ultionis *CRM* (6) = *Th.* 16, 8, 22 (7) pp. II *Th.* (8) *sic dett. Th.*, intentio *PCR* (9) = *Th.* 16, 8, 26 (10) = *Th.* 16, 8, 29 (11) partibus *dett. Th.*, *om. CR* (12) = *Nov. Theod.* 3 § 2 ... 5: *iunge* 1, 5, 7. 1, 7, 5 (13) *sic libri cum Nomoc. et Const.: excidit* neminem samaritam *secundum B et Nov. Theod., quae habet:* neminem Iudaeum neminem Samaritam ad honores et dignitates accedere (14) *sic Graeci*, patriae *libri* (15) nec p. h. a. concedimus *om. Nov.* (16) quod velint *Nov.* (17) Theodosio A. XVI et Fausto conss. (*a.* 438) 1, 5, 7 *cum Nov.*

(18) *B* 60, 54, 31. 32 (19) *c.* 1 *contaminata est ex Th.* 16, 9, 1. 2. 4: *iunge Th.* 16, 8, 6 (20) constantius *Th.* 16, 8, 6, constantinus *SR Th.* 16, 9, 2, const. *PL*, constant. *C* (21) *inscriptionem restitui ex* 1, 3, 54, 8 (22) = *Const.: in B ita est: πᾶς μὴ Χριστιανὸς οἰκέτην ἔχων Χριστιανὸν τριάκοντα χρυσοῦ καταθήσει λίτρας τῷ δημοσίῳ, εἰς ἐλευθερίαν ἁρπαζομένου τοῦ οἰκέτου* (*id est* quisquis non Christianus servum Christianum habet, triginta auri libras fisco inferet, servo in libertatem erepto) (23) *id est:* Paganus et Iudaeus et quisquis non est orthodoxus non potest Christianum mancipium habere, quia et id liberatur et qui id habuit privatis XXX libras solvit

(24) *B* 1, 1, 12 *seqq.* (25) = *Th.* 16, 10, 4 (26) si quis aliquid f. h. perpetraverit g. u. sternatur *Th. cum Nomoc.*, si aliquid f. h. perpetraverint g. u. sternantur *libri* (27) adfligi *Th.* (28) = *Th.* 16, 10, 9

3 [1]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Macrobio*[2] *et Procliano vicario*[3]. Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta servari. ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur evertere, si quod rescriptum, si qua lex forte praetenditur: abreptae huiusmodi chartae ex eorum manibus ad nostram scientiam referantur. *D. IIII k. Febr. Ravennae Theodoro cons.* [*a.* 399]

4 [4]*Idem AA. Apollodoro proconsuli Africae.* Ut profanos ritus iam salubri lege submovimus, ita festos conventus civium et communem omnium laetitiam non patimur submoveri. unde absque ullo sacrificio atque ulla superstitione damnabili exhiberi populo[5] voluptates secundum veterem consuetudinem, iniri etiam festa convivia, si[6] quando exigunt publica vota, decernimus. *D. XIII k. Sept. Patavi Theodoro cons.* [*a.* 399]

5 [7]*Impp. Honorius et Theodosius AA. populo Carthaginiensi.* Omnia loca, quae sacris error veterum deputavit, [8]nostrae rei iubemus sociari. quod autem ex eo iure ubicumque ad singulas quasque personas vel praecedentium principum largitas vel nostra maiestas voluit pervenire, id in eorum patrimoniis aeterna firmitate perduret. ea vero, quae multiplicibus constitutis ad venerabilem ecclesiam voluimus pertinere, Christiana sibi merito religio vindicabit. *D. III k. Sept. Ravennae Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

6 [9]*Idem AA. Asclepiodoto pp.* Christianis, qui vel vere sunt vel esse dicuntur, specialiter demandamus, ut Iudaeis ac paganis in quiete degentibus nihilque[10] temptantibus turbulentum legibusque contrarium non audeant manus inferre religionis auctoritate abusi. nam si contra securos fuerint violenti vel eorum bona diripuerint, non ea sola quae abstulerint, sed convicti in duplum[11] quae rapuerint
1 restituere compellantur. Rectores etiam provinciarum et officia et principales cognoscant se, si non ipsi talia vindicent, sed fieri a popularibus hoc permiserint[12], ut eos qui fecerint puniendos. *D. VI id. Iun. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

7 *Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Palladio pp.* Nemo venerantis adorantisque animo delubra, quae olim iam clausa sunt, reseret: absit a saeculo nostro infandis exsecrandisque simulacris honorem pristinum reddi, redimiri sertis templorum impios postes, profanis aris[13] accendi ignes, adoleri in isdem thura, victimas caedi, pateris vina libari et
1 religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis autem contra hanc serenitatis nostrae sanctionem et contra interdicta sacratissimarum veterum constitutionum sacrificia exercere temptaverit, apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitime accusetur et convictus proscriptionem omnium bonorum
2 suorum et ultimum supplicium subeat. Conscii etiam ac ministri sacrificiorum eandem poenam, quae in illum fuerit inrogata, sustineant, ut hac legis nostrae severitate[14] perterriti metu poenae desinant
3 sacrificia interdicta celebrare. Quod si vir clarissimus rector provinciae post accusationem legitimam et post crimen in cognitione convictum tantum scelus dissimulaverit vindicare, quinquaginta libras auri ipse iudex, quinquaginta etiam officium eius confestim fisco nostro inferre cogatur. *D. prid. id. Nov. Marciano A. cons.* [*a.* 451]

8 *Impp. Leo et Anthemius AA. Dioscoro pp.* Nemo ea, quae saepius paganae superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertemptare, sciens, quod crimen publicum committit qui haec ausus
1 fuerit perpetrare. In tantum autem huiusmodi facinora volumus esse resecanda, ut, etiamsi in alieno praedio vel domo aliquid tale perpetretur, scientibus videlicet dominis, praedium quidem vel domus sacratissimi viribus aerarii addicetur, domini vero pro hoc solo, quod scientes consenserint[15] sua loca talibus contaminari sceleribus, si quidem dignitate vel militia quadam decorantur, amissione militiae vel dignitatis nec non rerum suarum proscriptione plectentur, privatae vero condicionis vel plebeii constituti post cruciatus corporis operibus metallorum perpetuo deputabuntur exilio. [*a.* 472?]

9 . . . . [16]*Προστάττομεν τοὺς ἡμετέρους ἄρχοντας τούς τε κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν ταύτην καὶ κατὰ τὰς ἐπαρχίας διὰ πάσης χωρεῖν προθυμίας οἴκοθέν τε καὶ παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τὰ τοιαῦτα διδασκομένους πάντα τὰ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἀσεβήματα νομίμως ἀναζητεῖν, ὡς ἂν μήτε γένοιτο καὶ γενόμενα τιμωροῖτο· εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὰς ἐπιχωρίους ἀρχὰς ἡ τούτων ἐπανόρθωσις, εἰς ἡμᾶς ταῦτα φέρεσθαι, ὥστε μὴ ἐπ᾽ αὐτοὺς τὴν τῶν*
1 *ἁμαρτημάτων αἰτίαν καὶ κίνησιν ἐλθεῖν. Μηδενὶ δὲ ἐξέστω μήτε ἐν διαθήκῃ μήτε κατὰ δωρεὰν καταλιμπάνειν ἢ διδόναι τι προσώποις ἢ τόποις ἐπὶ συστάσει τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ δυσσεβείας, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἰδικῶς τοῖς τῆς βουλήσεως ἢ διαθήκης ἢ δωρεᾶς περιέχοιτο ῥήμασιν, ἄλλως δὲ σὺν ἀληθείᾳ καταληφθῆναι*
2 *παρὰ τῶν δικαζόντων δύναται. Τὰ δὲ οὕτω καταλιμπανόμενα ἢ δωρούμενα ἀφαιρείσθω μὲν ἐκείνων τῶν προσώπων ἢ τόπων, οἷς δέδοται ἢ καταλέλειπται, προσκυρούσθω δὲ ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα πρόσωπα οἰκεῖ ἢ καὶ ὑφ᾽ ἃς οἱ τοιοῦτοι διάκεινται τόποι, ὥστε καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν πολιτικῶν δαπα-*
3 *νᾶσθαι προσόδων. Πάντων τῶν ἐπιτιμίων, ὅσα παρὰ τῶν προβεβασιλευκότων κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἠπείληται πλάνης ἢ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως εἰσενήνεκται, κυρίων καὶ βεβαίων διηνεκῶς ὄντων τε καὶ διὰ τῆς παρούσης εὐσεβοῦς νομοθεσίας φυλαττομένων.*

10 . . . . [17]*Ἐπειδή τινες εὕρηνται τῇ τῶν ἀνοσίων καὶ μυσαρῶν Ἑλλήνων κατεχόμενοι πλάνῃ κἀκεῖνα πράττοντες, ἅπερ εἰς δικαίαν ὀργὴν κινεῖ*

(1) = *Th.* 16, 10, 15 (2) pp. Hispaniarum *addit Th.* (3) quinque provinciarium *addit Th.* (4) = *Th.* 16, 10, 17 (5) *sic Th. cum B*, populorum *libri* (6) si *WTh. cum B, om. CR* (7) = *Th.* 16, 10, 20 (8) secundum divi Gratiani constituta *ins. Th.* (9) = *Th.* 16, 10, 24 (10) *sic Th. cum B*, nichil *PR*, et nichil *C* (11) in triplum et quadruplum *Th.* (12) si non ... permiserint] si fieri permiserint *Th.* (13) *sic dett. cum B*, profanos sacris *CR* (14) *sic edd.*, serenitate *libri* (15) concesserint *Hal. cum B* (16) = *B* 1, 1, 19: § 1 ... 3 *extant in Nomoc.* 6, 3 (17) = *B* 1, 1, 20. *Nomoc.* 1, 10. 4, 4. 7

9 *Magistratus nostros tam in hac regia urbe quam in provinciis cum summo studio curare iubemus, ut et per se et a religiosissimis episcopis ea de re certiores facti in omnes paganae superstitionis impietates ex lege inquirant, ne committantur et ut commissa puniantur: quod si earum coercitio provincialem potestatem excedat, ea ad nos referantur, ne in ipsos delictorum causa et inci-*
1 *tamentum redundet. Nemini autem liceat sive in testamento sive per donationem quicquam personis vel locis ad sustentandam paganorum impietatem relinquere, etsi hoc specialiter voluntatis vel testamenti vel donationis verbis non contineatur, sed alio modo pro vero a iudicantibus deprehendi*
2 *possit. Quae autem ita relicta vel donata sunt, illis personis vel locis quibus data vel relicta sunt auferantur et competant civitatibus, in quibus tales personae habitant vel sub quibus tales loci siti sunt, ut ad instar redituum publicorum erogen-*
3 *tur. Poenis omnibus, quae ab anterioribus imperatoribus adversus paganum errorem vel in favorem orthodoxae fidei introductae sunt, validis et firmis in perpetuum futuris et per praesentem piam legislationem custoditis.*

10 *Quoniam nonnulli inventi sunt, qui impiorum ac sceleratorum paganorum errore imbuti ea fa-*

*τὸν φιλάνθρωπον θεόν, οὐδὲ τὰ περὶ τούτων ἀδιόρ-
θωτα καταλιπεῖν ὑπέστημεν, ἀλλὰ γνόντες, ὡς τὴν
τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου θεοῦ καταλιμπάνοντες προσ-
κύνησιν εἰδώλοις ἀλογίστῳ πλάνῃ θυσίας προσέφερον
καὶ πάσης ἀνοσιότητος μεστὰς ἑορτὰς ἐπετέλουν, τοὺς
μὲν ἤδη ταῦτα ἡμαρτηκότας μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι τοῦ
ἁγίου βαπτίσματος πρὸς τὰ ἐλεγχθέντα αὐτῶν ἁμαρ-
τήματα ἐκδικήσει τῇ προσηκούσῃ, καὶ ταῦτα φιλαν-
θρωπότερον, ὑπεβάλομεν*[1]*. τοῦ δὲ λοιποῦ διὰ τοῦ
παρόντος νόμου προαγορεύομεν ἅπασιν, ὡς οἱ μὲν
γενόμενοι Χριστιανοὶ καὶ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώ-
δους ἀξιούμενοι καθ' οἱονδήποτε χρόνον βαπτίσμα-
τος, εἰ φανεῖεν ἔτι τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐμμένοντες
1 πλάνῃ, τιμωρίαις ἐσχάταις ὑποβληθήσονται. Ὅσοι
δὲ μήπω τοῦ προσκυνητοῦ βαπτίσματος ἠξιώθησαν,
τούτους προσήκει καταδήλους ἑαυτοὺς ποιεῖν, ἢ κατὰ
τὴν βασιλεύουσαν ταύτην πόλιν ἢ ἐν ἐπαρχίαις διά-
γοντας, καὶ προσιέναι ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἅμα
γαμεταῖς καὶ παισὶ καὶ παντὶ τῷ κατ' αὐτοὺς οἴκῳ
καὶ διδάσκεσθαι τὴν ἀληθινὴν τῶν Χριστιανῶν
πίστιν, οὕτω δὲ ἐκδιδαχθέντας καὶ καθαρῶς ἀποβα-
λόντας τὴν προτέραν πλάνην ἀξιοῦσθαι τοῦ σωτη-
ριώδους βαπτίσματος, ἢ τούτων ὀλιγωροῦντας εἰδέναι,
ὡς οὔτε μεθέξουσί τινος τῶν τῆς ἡμετέρας πολιτείας
οὔτε οὐσίας κινητῆς ἢ ἀκινήτου κύριοι εἶναι συγχω-
ρηθήσονται, ἀλλὰ παντὸς ἀφαιρεθέντες πράγματος
ἐν ἐνδείᾳ καταλειφθήσονται πρὸς τῷ καὶ ταῖς ἁρμο-
2 δίαις ὑποβληθῆναι ποιναῖς. Πᾶν δὲ μάθημα
παρὰ τῶν νοσούντων τὴν τῶν ἀνοσίων Ἑλλήνων
μανίαν διδάσκεσθαι κωλύομεν, ὥστε μὴ κατὰ τοῦτο
προσποιεῖσθαι αὐτοὺς παιδεύειν τοὺς εἰς αὐτοὺς ἀθ-
λίως φοιτῶντας, ταῖς δὲ ἀληθείαις τὰς τῶν δῆθεν
παιδευομένων διαφθείρειν ψυχάς· ἀλλὰ μηδὲ*[2] *ἐκ
τοῦ δημοσίου σιτήσεως ἀπολαύειν αὐτούς, οὐκ ἔχον-
τας παρρησίαν οὐδὲ ἐκ θείων γραμμάτων ἢ πραγ-
ματικῶν τύπων*[3] *τοιούτου τινὸς ἄδειαν αὐτοῖς ἐκδι-
3 κεῖν. Εἴτε γὰρ ἐνταῦθά τις εἴτε κατὰ χώραν
φανείη τοιοῦτος ὢν καὶ μὴ προσδραμὼν ταῖς ἁγιω-
τάταις ἡμῶν ἐκκλησίαις μετὰ τῶν οἰκείων, ὡς εἴρη-
ται, παίδων καὶ γαμετῶν, ταῖς προδηλουμέναις ὑπο-
πεσεῖται ποιναῖς καὶ τὰς μὲν αὐτῶν οὐσίας ἐκδικήσει
4 τὸ δημόσιον, αὐτοὶ δὲ ἐξορίᾳ παραδοθήσονται. Εἰ
δέ τις ἐμφωλεύων τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ θυσίας ἢ
καὶ εἰδωλολατρίας ἁμαρτάνων ἁλῷ, οὗτος ταῖς ἐσχά-
ταις ὑπαχθήσεται τιμωρίαις, ἃς οἱ Μανιχαῖοι, ταὐ-
τὸν δὲ εἰπεῖν ἐστί, καὶ Βορβορῖται δικαίως ὑφίσταν-
ται· καὶ γὰρ καὶ τούτους ὁμοίους ἐκείνοις εἶναι κρί-
5 νομεν. Κἀκεῖνο δὲ νομοθετοῦμεν, ὥστε τὰ τούτων
τέκνα μικρᾶς ἡλικίας ὄντα παραχρῆμα καὶ δίχα τινὸς
ἀναβολῆς τυγχάνειν τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος,
ὡς τῶν ἤδη τὴν ἡλικίαν προβεβηκότων δεομένων
τοῦ προσεδρεύειν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις κατὰ
τοὺς θείους κανόνας καὶ τὰς θείας ἐκδιδάσκεσθαι
γραφάς, οὕτω τε γνησίας ἀντιλαμβάνεσθαι μετανοίας
καὶ τὴν παλαιὰν ἀποσεισαμένους πλάνην τοῦ προσ-
κυνητοῦ τυγχάνειν βαπτίσματος· τοῦτον γὰρ τὸν
τρόπον βεβαίως ἂν δέξαιντο καὶ διαφυλάξαιεν τὴν
ἀληθινὴν τῶν ὀρθοδόξων πίστιν καὶ οὐ πάλιν ἐπὶ
6 τὴν παλαιὰν μεταβάλοιεν πλάνην. Ὅσοι δὲ ἂν προ-
φάσει τοῦ στρατείαν ἢ ἀξίωμα ἢ οὐσίαν ἔχειν αὐτοὶ
μὲν ἐσχηματισμένως προσῆλθον ἢ προσέλθοιεν τῷ
σωτηριώδει βαπτίσματι, τὰς δὲ αὐτῶν γαμετὰς ἢ
τοὺς παῖδας ἢ τοὺς ἄλλους*[4] *τοὺς κατὰ τὸν αὐτῶν
ὄντας οἶκον ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς καταλείψαιεν πλάνης,
τούτους προστάττομεν δημεύεσθαί τε καὶ καθάπαξ
μὴ μετέχειν τῆς ἡμετέρας πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τιμω-
ρίαις ὑποβάλλεσθαι ταῖς αὐτῶν ἀξίαις, ὡς αὐτόθεν
ὄντας φανεροὺς μὴ καθαρᾷ πίστει τοῦ ἁγίου τυχεῖν
7 βαπτίσματος. Ταῦτα τοίνυν ἐπὶ τοῖς ἀλιτηρίοις
Ἕλλησί τε καὶ Μανιχαίοις, ὧν Μανιχαίων μέρος εἶναι
καὶ Βορβορίτας δεδήλωται, νομοθετοῦμεν*[5].

(1 *sic B, ὑποβάλλομεν Nomoc.* (2) *sic Nomoc., μηδέν B* (3) *τύπων om. B* (4) *τοὺς ἄλλους om. Nomoc.* (5) *quod ad tempus attinet, haec constitutio posterior videtur esse altera 1, 5, 18, ubi pagani non Manichaeis, sed ceteris haereticis aequantur*

*ciunt, quae clementem deum ad iustam iram mo-
vent, ne ea quidem quae ad hos pertinent inordi-
nata relinquere passi sumus, sed scientes eos de-
serta veri et solius dei adoratione simulacris insano
errore sacrificia obtulisse et sollemnitates omni im-
pietate refertos celebrasse, eos quidem, qui iam,
postquam sancto baptismate digni habiti sunt, haec
commiserint, congruae delictis quorum convicti sunt
animadversioni, et hoc quidem benignius subieci-
mus: in futurum autem per praesentem legem omni-
bus edicimus eos, qui Christiani facti et sancto sa-
lutarique baptismate quoquo tempore digni habiti
sunt, si adhuc in paganorum errore eos remansisse
1 apparuerit, ultimo supplicio subiectum iri. Qui
vero nondum venerando baptismate dignati sunt,
eos manifestare se oportet, sive in hac regia urbe
sive in provinciis commorentur, et sacrosanctas ec-
clesias cum uxoribus liberisque et omni domo sub
ipsis constituto adire et veram Christianorum fidem
doceri, ita vero edoctos priori errore prorsus
abiecto salubre baptisma accipere, vel scire, si ea
parvi aestiment, se omnium quae ad rem publicam
nostram pertinent expertes fore neque eis permitti,
ut ullius rei mobilis vel immobilis domini fiant, sed
omni re exutos in penuria relinquendos fore, prae-
terquam quod et competentibus poenis subicientur.
2 Prohibemus autem, quominus ab iis qui pagano-
rum insania laborant ulla doctrina doceatur, ne
hac ratione simulent se eos qui miserabiliter eos
frequentant instruere, re vera autem animas disci-
pulorum corrumpant: sed nec ullam annonam a
fisco accipiant, cum ne ex sacris quidem litteris
vel pragmaticis formis ad eiusmodi aliquid sibi vindi-
3 candum admittantur. Sive enim hic aliquis
sive in provinciis talis esse probatus fuerit neque
ad sacrosanctas ecclesias nostras cum suis, ut dic-
tum est, liberis et uxore festinet, supra memoratis
poenis subiacebit et substantias eorum fiscus vindi-
4 cabit, ipsi autem in exilium mittentur. Si quis
autem in re publica nostra se occultans sacrificia vel
etiam simulacrorum cultum celebrasse deprehendetur,
is ultimis suppliciis percelletur, quae Manichaei et,
quod idem est, Borboritae merito subeunt: nam et
5 hos similes illis esse iudicamus. Illud quoque
sancimus, ut liberi eorum tenerae aetatis statim et
sine dilatione salubre baptisma accipiant, illi vero,
qui primam aetatem iam excesserunt, sacrosanctas
ecclesias frequentent et in sacris scripturis insti-
tuantur et sic sincerae paenitentiae se dedant
et pristino errore reiecto venerabile baptisma acci-
piant: hoc enim modo firmiter veram orthodoxorum
fidem suscipiant neque rursus in pristinum errorem
6 recident. Qui vero ideo militiae dignitatis bono-
rumve retinendorum gratia ipsi quidem simulate ad
salubre baptisma accesserunt vel accesserint, uxores
autem vel liberos vel reliquos, qui in eorum domo
sunt, in paganorum errore reliquerint, eos bonis
exui et nostrae rei publicae plane expertes esse iube-
mus neque non quibus digni sunt poenis subici, cum
manifestum sit eos non sincera fide sanctum bap-
7 tisma accepisse. Haec igitur adversus sceleratos
paganos et Manichaeos, quorum Manichaeorum par-
tem et Borboritas esse ostensum est, sancimus.*

XII.[1]

DE HIS QUI AD ECCLESIAS CONFUGIUNT VEL IBI EXCLAMANT[2].

1 [3]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Archelao praefecto Augustali.* Iudaei, qui reatu aliquo vel debitis fatigati simulant se Christianae legi velle coniungi, ut ad ecclesias confugientes evitare possint crimina vel pondera debitorum, arceantur nec ante suscipiantur, quam debita universa reddiderint vel fuerint innocentia demonstrata purgati. *D. XV k. Iul. Constantinopoli Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

2 [4]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iovio pp.* Fideli ac devota[5] praeceptione sancimus nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere: sub hac videlicet definitione, ut, si quisquam contra hanc legem venire temptaverit, sciat se ad maiestatis crimen[6] esse retinendum. *D. k. April. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

3 [7]*Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος καὶ Οὐαλεντινιανὸς ΑΑ.*[8] *Ἀντιόχῳ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐπάρχῳ καὶ ὑπάτῳ.* *Ἀνεῴχθωσαν[9] τοῖς δεδιόσιν οἱ ναοὶ τοῦ μεγάλου θεοῦ· οὐ γὰρ μόνα τὰ θεῖα θυσιαστήρια καὶ τὸ εὐκτήριον τοῦ ναοῦ[10] τὸ τετραγώνων τοίχων περιβολῇ τειχιζόμενον εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν τῶν προσφευγόντων θεσπίζομεν, ἀλλ' εἴ τι καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας[11], ἐλέου βωμὸν τοῖς προσφυγοῦσιν εἶναι προστάττομεν, ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ, ὃν τῷ προειρημένῳ τρόπῳ περιπεφράχθαι διεγράψαμεν, καὶ τῶν πρώτων μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους τῆς[12] ἐκκλησίας θυρῶν τὰ παρεγκείμενα[13], εἴτε ἐν οἰκίαις ἢ κήποις ἢ αὐλαῖς ἢ λουτροῖς ἢ ἐν στοαῖς τυγχάνει, τοὺς εἰσδύντας πρόσφυγας καθ' ὁμοιότητα τοῦ[14] ναοῦ φυλάττειν· καὶ μηδένα τούτοις[15] ἱεροσύλους ἐπιβάλλειν χεῖρας, ἵνα μὴ ὁ τοῦτο τολμῶν ἐν συμφοραῖς ἑαυτὸν ἰδὼν καὶ αὐτὸς ἐξαιτῶν βοήθειαν*
1 *καταφύγῃ. Τοῦτο δὲ τῶν διαστημάτων πλάτος διὰ τοῦτο[16] συνεχωρήσαμεν, ἵνα μή τινι τῶν προσφευγόντων ἐν τῷ τοῦ θεοῦ ναῷ ἢ ἐν τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις μένειν ἢ ἐσθίειν ἢ καθεύδειν ἢ παννυχίζειν ἐξῇ, τῶν μὲν κληρικῶν τῆς θρησκείας χάριν τοῦτο κωλυόντων, τῶν προσφύγων δὲ τῆς εὐσεβείας*
1a *ἕνεκα φυλαττόντων. Ὅπλα δὲ ἢ ἐν σιδήρῳ ἢ ἐν ἑτέρῳ εἴδει ἀμυντηρίου[17] τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν ἢ ἐπιφέρεσθαι ἐντὸς τῆς[18] ἐκκλησίας προστάττομεν, οὐ μόνον ἐκ τῶν θείων ναῶν καὶ θυσιαστηρίων, ὡς τὰ λοιπά, ταῦτα κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων καὶ διαιτῶν καὶ κήπων καὶ λου-*
2 *τρῶν καὶ αὐλῶν καὶ στοῶν. Τοὺς τοίνυν δίχα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον[19] θυσιαστήριον ἐν οἱῳδήποτε ἔθνει ἢ κατὰ ταύτην τὴν πόλιν προσφεύγοντας ὑπνοῦν ἐν τῷ ναῷ ἤτοι τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ τροφῆς μεταλαμβάνειν παρὰ τῶν κληρικῶν προσήκει κωλύεσθαι ἐκτὸς τινος ὕβρεως, δεικνύντων τὰ διαστήματα ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις διὰ τὴν τῶν προσφύγων ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν ἀφορισθέντα καὶ διδασκόντων τιμωρίαν κεφαλικὴν κατὰ τῶν προπετῶς ἐπιόντων αὐτοῖς ὡρίσθαι. οἷς ὁ πρόσφυξ εἰ μὴ πείθει, τότε προτιμάσθω τῆς φιλανθρωπίας[20] ἡ θρησκεία καὶ ἐκ τῶν θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους χωριζέσθω ἡ θρασύ-*
3 *της. Τοὺς δὲ μετὰ ὅπλων τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καταλαμβάνοντας προηγουμένως μὲν μὴ ποιεῖν τοῦτο ὑπομιμνήσκομεν· ἐὰν δὲ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἢ περὶ τὸν ναὸν ἢ καὶ ἐκτὸς τούτου τυγχάνωσιν, παραχρῆμα τὰ ὅπλα αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπισκόπου παρὰ μόνων τῶν κληρικῶν αὐστηρότερον[21] ἀναγκαζομένους ἀποτίθεσθαι προστάττομεν, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου[22], ὡς τῇ θρησκείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ τῶν ὅπλων ἐπικουρίᾳ ὀχυρωθήσονται.*

(1) *B* 1, 1, 48. 5, 1, 11 *seqq.* (2) vel ibi excl.] et clamoribus ibi utuntur *Const.* (3) = *Th.* 9, 45, 2 (4) = *Th.* 16, 8, 19: *iunge* 1, 9, 12 *et Th.* 2, 8, 25 (5) deo *ins. Th.* (6) ad mai. crimen *Th.*, mai. crimen *Gregorii M. epist.* 13, 45, mai. crimine *Ambr. C*, mai. criminis *R* (7) = *Th.* 9, 45, 4, *ubi Latinum exemplum praecedit*: § 3 *est etiam in Nomoc.* 9, 27: *integra constitutio* (= *Eph.*) *extat in actis synodi Ephesinae* (*Mansi* 5, 437) (8) *αὐτοκράτορες* ... *aa. scripsi*, idem aa. *Th.*, *inscr. om. Eph.* (9) *sic Th.*, *ἀνεῴχθησαν Eph. cum Parat. ad Const.* 1, 3. 4 (10) *τὸ εὐκτήριον τοῦ λαοῦ Eph.*, *τὸν εὐκτήριον ναόν Th.*, oratorium templi *rec. Lat.* (11) *ὧν τοῖς εὔξασθαι προηρημένοις πρῶτον ἐπιβαίνειν συμβαίνει ins. Eph. cum recensione Latina*: quas oratum gestiens populus primus ingreditur (12) *ἁγίας ins. Eph.* (13) *ὃν τῷ προειρημένῳ ... τὰ παρεγκείμενα*] *ον τω προειρημενω τροπω περιπεφρασθαι διεγραψαμεν τροπω περιπεφραφθαι διεγραψαμεν* (*τροπω π. διεγραψαμεν del. manus prima*) *τωιν αχρι των πρωτον μετα ... θυρων παρερκειμεν* (*παρεγκειμενον manus secunda*) *Th.*, *ἐν τῷ προειρημένῳ τόπῳ προσφυγὰς διεγράψαμεν καὶ τῶν πρώτων μετὰ ... θυρῶν τὰ περιεγκείμενα Eph.*: ut inter templum, quod parietum descripsimus cinctu, et post loca publica ianuas primas ecclesiae quidquid fuerit interiacens *rec. Lat.* (14) *ἐνδοτάτου ins. cum Ephes. et rec. Lat.* (15) *τούτοις*] *εἰς τὸ ἐξωθεῖσθαι τούτους Eph. cum rec. Lat.*: ad extrahendos eos (16) *διὰ τοῦτο*] *ἐν καιρῷ τοῦ φόβου εἰς ἄδειαν τοῦ διάγειν, μᾶλλον δὲ τοῦ περινοστεῖν, φιλανθρώπως Eph.* (17) *ἐν ἑτέρῳ εἴδει ἀμυντήρια* (*alias ἐν ἑτέρῳ ἀμυντηρίῳ*) *Eph.*, *εν ετερωι αμυντηριων Th.*: arma quoque in quovis telo ferro vel specie (*scribi debuit* in ferro vel quavis teli specie) *rec. Lat.* (18) *ἁγίας ins. Eph.* (19) *ὁσιώτατον Eph.* (20) *πρᾳότητος Eph.* (21) *αὐστηρότερον Cuiacius ad rec. Lat.*: a solis clericis severius conveniri, *η αυστηροτερον Th.*, *καὶ αὐστηρότερα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας Eph.*, *om. Nomoc.* (22) *θάρσους Eph.*

3 Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Antiocho magnificentissimo praefecto et consuli. Pateant magni dei templa timentibus: non enim sacra altaria sola et oratorium templi, quod quadripertito parietum saeptu cinctum est, ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita, sed et si quid ultra hoc extat usque ad extremas fores ecclesiae, confugientibus aram salutis esse praecipimus, ut quod inter templum, quod praedicto modo circumsaepiri iussimus, et primas fores ecclesiae post loca publica interiaceat, sive in domibus sive in hortulis sive in atriis sive in balneis sive in porticibus consistat, ingressos confugas (interioris) templi vice tueatur: neu quisquam his sacrilegas manus immittat, ne qui hoc ausus sit, cum se ipsum in discrimine videat,
1 et ipse ad expetendam opem confugiat. Hanc autem spatii latitudinem ideo indulsimus, ne cui confugarum in dei templo vel in sacris altaribus manere vel vesci vel dormire vel pernoctare liceat: clericis religionis gratia hoc vetantibus, con-
1a fugis pietatis causa id servantibus. Arma quoque in ferro vel in quavis teli specie confugas minime tenere vel adferre in ecclesias praecipimus: quae ut reliqua non modo a sacris templis et altaribus, sed etiam a domibus cellulis hortulis balneis atriis
2 porticibus prohibemus. Proinde ii, qui sine armis ad sacram dei domum et sacrum altare usquam gentium sive in hac urbe confugiunt, quominus dormiant in templo vel altari vel cibum capiant, absque ulla iniuria prohiberi convenit a clericis, qui spatia in ecclesiasticis saeptis eorum tuitioni et securitati definita demonstrent ac doceant capitalem poenam in eos propositam esse, qui temere locis illis appropinquent. quibus si confuga non obtemperat, humanitati religio praeferenda est et a sacris ad praefatos locos temeri-
3 tas removenda. Eos vero, qui cum armis sacras ecclesias occupant, ne hoc faciant, praemonemus. quod si in quovis ecclesiae loco sive infra templum sive circa templum sive etiam extra hoc sint, statim eos, ut arma deponant, auctoritate episcopi a solis clericis severius conveniri praecipimus, data eis fiducia et iuramento, quod religione magis quam

1 *Ἐὰν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ ὑπομνησθέντες μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας παραγγελίας τὰ ὅπλα μὴ ἀποθῶνται, ἐξευμενισθείσης τῆς θρησκείας παρά τε τῆς ἡμετέρας γαληνότητος καὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ θεῷ τῆς ἀπολογίας δοθείσης, ἐνόπλων εἰσπεμφθέντων ἀποσπασθήσονται καὶ πάσαις ταῖς συμφοραῖς ὑποβληθήσονται. Οὐ μὴν δίχα γνώμης ἢ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου*[1] *καὶ ἡμῶν τῶν τε δικαστῶν τῶν κατὰ τὴν δεῖνα πόλιν καὶ*[2] *ὁπουδήποτε τυγχανόντων τὸν ὡπλισμένον ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν χρὴ παραδίδοσθαι, ἵνα μή, πολλοῖς κατὰ τῶν ἀθλίων τοιαύτης ἀδιαφόρως ἐξουσίας δοθείσης, σύγχυσίς τις ἐκ τούτου γίνεσθαι μέλλῃ καὶ ταραχή. D. x k. April. Constantinopoli Basso et Antiocho conss.*[3] [*a.* 431]

4 [4]*Idem AA. Hierio*[5] *pp.* Si servus cuiusquam ecclesiam altariave armatus nullis hoc suspicantibus inopinatus inruerit, exinde protinus abstrahatur vel certe continuo domino vel ei, unde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur eique mox abstrahendi
1 copia non negetur. Sed si armorum fiducia resistendi animos insania impellente conceperit, abripiendi extrahendique[6] eum domino, quibus potest id efficere viribus, concedatur. quod si illum etiam conficì[7] in concertatione pugnaque contigerit, nulla erit eius noxa nec conflandae criminationis[8] relinquetur occasio, si is, qui ex statu servili in hostilis et homicidae condicionem transiliit[9], occisus sit. *D. v k. April. Constantinopoli Valerio et Aetio conss.* [*a.* 432]

5 *Imp. Marcianus A. ad populum.* Denuntiamus vobis omnibus, ut in sacrosanctis ecclesiis et in aliis quidem venerabilibus locis, in quibus cum pace et quiete vota competit celebrari, abstineatis omni seditione. nemo conclamationibus utatur, nemo moveat tumultum aut impetum committat vel conventicula collecta multitudine in qualibet parte civitatis vel vici vel cuiuscumque loci colligere aut celebrare conetur. nam si quis aliquid contra leges a quibusdam sibi existimet perpetrari, liceat ei adire iudicem et legitimum postulare praesidium. sciant sane omnes, quod, si quis contra huius edicti normam aut agere aliquid aut seditionem movere temptaverit, ultimo supplicio subiacebit. *D. III id. Iul. Constantinopoli Marciano A. cons.* [*a.* 451]

6 *Imp. Leo A. Erythrio pp.* Praesenti lege decernimus per omnia loca valitura (excepta hac urbe regia, in qua nos divinitate propitia degentes, quotiens usus exegerit, invocati singulis causis atque personis praesentanea constituta praestamus) nullos penitus cuiuscumque condicionis de sacrosanctis ecclesiis orthodoxae fidei expelli aut tradi vel protrahi confugas nec pro his venerabiles episcopos aut religiosos oeconomos exigi, quae debeantur ab eis: qui hoc moliri aut facere aut nuda saltim cogitatione atque tractatu ausi fuerint temptare, capitali et ultima supplicii animadversione plectendi sunt. ex his ergo locis eorumque finibus, quos anteriorum legum praescripta sanxerunt, nullos expelli aut eici aliquando patimur nec in ipsis ecclesiis reverendis ita quemquam detineri atque constringi, ut ei aliquid aut victualium rerum aut vestis negetur
1 aut requies. Sed si quidem ipsi refugae apparent publice et se in sacris locis offerunt quaerentibus conveniendos, ipsi, servata locis reverentia, iudicum quibus subiacent sententiis moneantur, responsum daturi, quale sibi quisque perspexerit[10]
2 convenire. Quod si in finibus ecclesiasticis latitant, religiosus oeconomus seu defensor ecclesiae vel[11] certe, quem his negotiis commodiorem auctoritas episcopalis elegerit, reconditam latentemque personam decenter sine ullo incommodo monitus, intra
3 fines ecclesiae si invenitur, praesentet. Cum autem monitus fuerit in publico privatove contractu actione civili, in eius sit arbitrio sive per se seu, si magis elegerit, instructo sollemniter procuratore directo in eius iudicis, cuius pulsatur sententiis, exa-
4 mine respondere. Sed si hoc facere detractat aut differt, iudiciorum legumque solitus ordo servetur. itaque si res immobiles possidet, post edictorum sollemnia sententia[12] iudicantis usque ad modum debiti bonorum eius sive praediorum traditio
5 seu venditio celebretur. Quod si res mobiles habet easque extra terminos occultat ecclesiae, sententia iudicantis et exsecutoris sollicitudine perquisitae, quocumque occultantur, erutae pro aequitatis tramite modoque debiti publicis rationibus privatis-
6 que proficiant. Sane si intra fines habentur ecclesiae vel apud quemlibet ex clericis absconditae sive depositae fuisse firmantur, studio et providentia viri reverentissimi oeconomi sive defensoris ecclesiae diligentia inquisitae quolibet modo ad sacrosanctam ecclesiam pervenientes proferantur, ut pari aequitatis ordine ex isdem bonis fisco vel rei publicae sive creditoribus et quibuscumque iustis petitoribus
7 ad modum debiti consulatur. Sicubi depositae vel commendatae dicuntur, inquirendi tantam volumus esse cautelam[13], ut, si sola suspicatione apud aliquem adserantur absconditae, de sua etiam conscientia satisfacere auctoritate venerabilis antistitis
8 iubeatur. Adicientes, quod ea, quae de principalibus personis decrevimus, etiam[14] in fideiussorum sive mandatorum seu rerum ad eos pertinentium vel familiarium et sociorum vel participum et omnino in isdem causis obnoxiorum personis praecipimus observari, scilicet si ipsos quoque secum confugae intra ecclesiarum terminos habere voluerint, ut ex eorum quoque bonis publica debita privataque solvantur et per eos rerum ubicumque depositae sunt procedat inquisitio. et haec quidem de ingenuis
9 (5) liberisque personis. Sane si servus aut colonus vel adscripticius, familiaris sive libertus et huiusmodi aliqua persona domestica vel condicioni subdita conquassatis rebus certis atque subtractis aut se ipsum furatus ad sacrosancta se contulerit loca, statim a[15] religiosis oeconomis sive defensoribus, ubi primum hoc scire potuerint, per eos videlicet ad quos pertinent, ipsis praesentibus pro ecclesiastica disciplina et qualitate commissi aut ultione competenti aut intercessione humanissima procedente, remissione veniae et sacramenti interveniente securi ad locum statumque proprium revertantur, rebus, quas secum habuerint, reformandis. diutius enim eos intra ecclesiam non convenit commorari, ne patronis seu dominis per ipsorum absentiam obsequia iusta denegentur et ipsi per incommodum ecclesiae

(1) *ἢ ins. Eph.* (2) *καὶ Th., ἢ καὶ Eph.*, vel *rec. Lat.* (3) basso et antiocho conss. *scripsi ex more compilatorum*, antiocho vc. cons. et qui fuerit nuntiatus *Th.: in Eph. subscribitur dies, quo lex proposita est, scil. VII id. Mai. anni eiusdem* (4) *Th.* 9, 45, 5 (5) *sic Th.*, hemerio *S*, imerio *C*, erminio *R* (6) abripiendi extrahendique *C*, eripiendi extrahendique *R*, abripiendique *Th.* (7) *sic Th.*, configi *libri* (8) *sic MTh.*, conflandi criminis *CR* (9) transiliit *M*, prosiluit *C*, transilivit *R*, transivit *Th.* (10) prospexerit *libri* (11) vel *M*[b] *cum Const.*, *om. PCRM*[a] (12) sollemnia sententia *scripsi auctoritate B.* solemnia et sententiam *P*, solemnium citationem sententia *CR* (13) inquirendi tantam v. e. cautelam *R*[b], inquirenda tantum v. e. cautela *PLC*, inquirendi tanta v. e. tutela *R*[a] (14) etiam *R*[b] *cum B*, *om. PCR*[a] (15) a *R*[b] *cum B*, *om. PCR*[a]

4 ***armorum praesidio muniantur. Sin autem ecclesiastica voce moniti post tot tantasque denuntiationes arma non deponant, placata religione et a nostra serenitate et ab episcopis excusatione deo reddita armatis intromissis abstrahentur et omnibus***
5 ***casibus subdantur. Sed neque absque sententia vel iussione episcopi et nostra iudicumque qui in hac urbe vel ubicumque sunt armatum ab ecclesiis oportet abstrahi, ne, si multis passim talis licentia adversus miseros detur, confusio ac perturbatio ea ex re oriatur.***

10 (6) egentium et pauperum alantur expensis. Inter haec autem, quae sedulo ad religiosi oeconomi sive defensoris ecclesiae sollicitudinem curamque respiciunt, erit etiam illud observandum, ut singulorum intra ecclesias confugientium personas causasque incessanter conquirant, denique iudices vel eos, ad quos causae et personae pertinent, instantius instruant, ut [1] aequitatis convenientiam diligentius exsequantur. *D. prid. k. Mart. Constantinopoli Leone A. III cons.* [*a.* 466]

7 [2] *Ὁ ἔχων ἀγωγὴν ἢ πρᾶγμα πρός τινα μὴ θορυβείτω τὰς ἐκκλησίας δι᾽ ἑαυτοῦ ἢ δι᾽ ἑτέρου, ἀλλὰ προσίτω τοῖς ἄρχουσιν. εἰ δὲ τοῦ βασιλέως ἐπὶ ἁμαρτήμασι χρῄζει, διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτὸν διδασκέτω. ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν σωφρονίζεται.*

8 [3] *Ὁσάκις ἐξ ἔθους κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἢ καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις πρόϊεμεν, ἐπιτρέπομεν τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἡμῶν κοιαίστωρι τὰς αἰτήσεις τῶν δεομένων δέχεσθαί τε καὶ*
1 *εἰς ἡμᾶς φέρειν. Ὁ δὲ ταραχαῖς ἢ ἐκβοήσεσι χρώμενος κατὰ τὸν τῶν ἑορτῶν καιρὸν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἢ καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις ἐκπεσεῖται μὲν εὐθέως τοῦ πράγματος, κἂν εὔλογον ἔχειν τι δόξειεν, ἐκβληθήσεται δὲ παρὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ τιμωρίαις*
2 *ὑποβληθήσεται. Δυνατὸν δὲ πρόσωπον δεδιὼς διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῖν προσίτω ἢ τῶν ἐκκλησιεκδίκων.*

XIII.[4]

DE HIS QUI IN ECCLESIIS MANUMITTUNTUR.

1 *Imp. Constantinus A. ad Protogenem episcopum.* Iam dudum placuit, ut in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis praestare possint, si sub adspectu plebis adsistentibus Christianorum antistitibus id faciant, ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscumque scriptura, in qua ipsi vice testium signent. unde a vobis quoque ipsis non immerito dandae et relinquendae sunt libertates, quo quis vestrum pacto voluerit, dummodo vestrae voluntatis evidens appareat testimonium. *D. VI id. Iun. Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

2 [5]*Idem A. Osio* [6]. Qui religiosa mente in ecclesiae gremio servulis suis meritam concesserint libertatem, eandem eodem iure donasse videantur, quo civitas Romana sollemnitatibus decursis dari consuevit. sed hoc dumtaxat his, qui sub adspectu antistitum dederint, placuit relaxari. clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu ecclesiae ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verum etiam cum postremo iudicio dederint libertates seu quibuscumque verbis dari praeceperint, ita ut ex die publicatae voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete competat directa [7] libertas. *D. XIIII k. Mai. Crispo II et Constantino II conss.* [*a.* 321]

XIIII.[8]

DE LEGIBUS ET CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM ET EDICTIS.

1 [9]*Imp. Constantinus A. Septimio* [10] *Basso pu.* Inter aequitatem iusque interpositam interpretationem nobis solis et oportet et licet inspicere. *D. III non. Dec. Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

2 [11]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum* [12]. Quae ex relationibus vel suggestionibus iudicantium per consultationem in commune florentissimorum sacri nostri palatii procerum auditorium introducto negotio statuimus vel quibuslibet corporibus aut legatis aut provinciae vel civitati vel curiae donavimus, nec generalia iura sint, sed leges fiant his dumtaxat negotiis atque personis, pro quibus fuerint promulgata, nec ab aliquo retractentur: notam infamiae subituro eo, qui vel astute ea interpretari voluerit vel impetrato impugnare rescripto, nec habituro fructum per subreptionem eliciti: et iudices, si dissimulaverint vel ulterius litigantem audierint vel aliquid allegandum admiserint vel sub quodam ambiguitatis colore ad nos rettulerint, triginta librarum auri condemnatione plectendi sunt [13]. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

3 [11]*Idem AA. ad senatum* [12]. Leges ut generales ab omnibus aequabiliter in posterum observentur, quae vel missa [14] ad venerabilem coetum oratione conduntur vel inserto edicti vocabulo nuncupantur, sive eas nobis spontaneus motus ingesserit sive precatio vel relatio vel lis mota legis occasionem postulaverit. nam satis est edicti eas nuncupatione censeri vel per omnes populos iudicum programmate divulgari vel expressius contineri, quod principes censuerunt ea, quae in certis negotiis statuta sunt,
1 similium quoque causarum fata componere. Sed et si generalis lex vocata est vel ad omnes iussa est pertinere, vim obtineat edicti; interlocutionibus, quas in uno negotio iudicantes protulimus vel postea proferemus, non in commune praeiudicantibus, nec his, quae specialiter quibusdam concessa sunt civitatibus vel provinciis vel corporibus, ad generalitatis observantiam pertinentibus. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

(1) ut *R cum Graecis*, et *P*, *om. C* (2) = *Const.*: in *B* 5, 1, 15 *est: μηδεὶς ταραχὰς εἰς εὐκτηρίους οἴκους ἐκβοῶν ποιείτω, ἀλλὰ τοῖς ἄρχουσι προσίτω ἢ διὰ ἀρχιεπισκόπου τῷ βασιλεῖ· τὴν σφοδροτάτην ἐννοῶν τιμωρίαν ὁ τὸν παρόντα νόμον παραβαίνων* (*id est*: nemo strepitum in oratoriis clamando faciat, sed rectores adeat vel imperatorem per archiepiscopum. acerbissimam poenam incurret, qui praesentem legem violat) (3) = *B* 5, 1, 16: *in Const. est: ὁ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν ἑορτῇ προϊόντος ἐκβοήσεσι χρώμενος ἐκπίπτει τοῦ πράγματος καὶ διὰ τοῦ ἐπάρχου ἐκβαλλόμενος σωφρονίζεται. ὁ δὲ διὰ δυνατὸν πρόσωπον τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγων διδασκέτω τὴν βασιλείαν διὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἐκκλησιεκδίκων* (*id est*: qui imperatore festo die magnam ecclesiam ingresso exclamationibus utitur, a praefecto eiectus castigatur. qui autem propter potentem personam ad ecclesiam confugit, imperatorem per patriarcham vel ecclesiarum defensores edoceat) (4) *B* 48, 14 (5) *Th.* 4, 7, 1 (6) episcopo *add. Th.* (7) *sic dett. Th. Const.*, recta *CR* (8) *B* 2, 6, 6 *seqq.* — *Cf. Dig.* 1, 3. 4 (9) = *Th.* 1, 2, 3 (10) Septimio *Th.*, *om. libri* (11) *iungendae sunt c.* 2. 3 *h. t.* 1, 19, 7. 1, 22, 5 *Th.* 1, 4, 3: *cf. etiam* 6, 55, 11 *et quae ibi laudantur* (12) urbis Romae *addit Th.* 1, 4, 3 (13) *B haec vertunt, quasi esset* iudice si dissimulaverit v. u. l. audierit v. a. allegandum admiserit v. s. q. a. colore ad nos rettulerit t. l. a. c. plectendo (14) missae *C*[b] *cum BΣ*

XII, 7 *Qui actionem aut controversiam adversus aliquem habet, in ecclesiis strepitum non faciat vel ipse vel per alium, sed adeat rectores. si vero imperatore in criminibus opus habet, per archiepiscopum eum doceat. qui contra facit, punitur.*

8 *Quotiens ex more magnis diebus festis sacrosanctam magnam ecclesiam vel etiam reliquas ecclesias ingredimur, gloriosissimo quaestori nostro mandamus, ut postulationes supplicantium et acci-*
1 *piat et nos deferat. Qui autem tumultu clamoribusque festis diebus in magna ecclesia vel etiam in reliquis ecclesiis utitur, confestim causa cadet, etiamsi iure munitus videatur, eicietur autem a prae-*
2 *fecto et poenis subdetur. Qui vero potentem personam timet, per archiepiscopum vel ecclesiarum defensores nos adeat.*

4 *Idem AA. ad Volusianum pp.* Digna vox maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri: adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas. et re vera maius imperio est submittere legibus principatum. et oraculo praesentis edicti quod nobis licere non patimur indicamus. *D. III id. Iun. Ravennae Florentio et Dionysio conss.* [*a.* 429]

5 [1]*Idem AA. Florentio pp.*[2] Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem: nec poenas insertas legibus evitabit, qui se contra iuris sententiam scaeva praerogativa verborum fraudulenter excusat. nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui
1 contrahunt lege contrahere prohibente. Quod ad omnes etiam legum interpretationes tam veteres quam novellas trahi generaliter imperamus, ut legis latori, quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficiat, cetera quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere: hoc est ut ea quae lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur, licet legis lator fieri prohibuerit tantum nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est. sed et si quid fuerit subsecutum ex eo vel ob id, quod interdicente lege factum est, illud quoque cassum atque inutile esse praecipimus.
2 (1) Secundum praedictam itaque regulam, quam ubique[3] servari factum lege prohibente censuimus, certum est nec stipulationem eiusmodi tenere nec mandatum ullius esse momenti nec sacramentum admitti. *D. VII id. April. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

6 *Idem AA. Florentio pp.* Quod favore quorundam constitutum est, quibusdam casibus ad laesionem eorum nolumus inventum videri. *D. k. Aug. Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

7 *Idem AA. Cyro pp. et consuli designato.* Leges et constitutiones futuris certum est dare formam negotiis, non ad facta praeterita revocari, nisi nominatim etiam de praeterito tempore[4] adhuc pendentibus negotiis cautum sit. *D. non. April. Constantinopoli Valentiniano A. V et Anatolio conss.* [*a.* 440]

8 *Idem AA. ad senatum.* Humanum esse probamus, si quid de cetero in publica vel in privata causa emerserit necessarium, quod formam generalem et antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus nostri palatii quam gloriosissimo coetu vestro, patres conscripti, tractari et, si universis tam iudicibus quam vobis placuerit, tunc allegata[5] dictari et sic ea denuo collectis omnibus recenseri et, cum omnes consenserint, tunc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari, ut universorum consensus nostrae sere-
1 nitatis auctoritate firmetur. Scitote igitur, patres conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit observata. bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri imperii et ad nostram gloriam redundare. *D. XVI k. Nov. Aetio III et Symmacho conss.* [*a.* 446]

9 [6]*Impp. Valentinianus et Marcianus AA. ad Palladium pp.* Leges sacratissimae, quae constringunt omnium vitas, intellegi ab omnibus debent, ut universi praescripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent vel permissa sectentur. si quid vero in isdem legibus latum fortassis obscurius fuerit, oportet id imperatoria interpretatione patefieri duritiamque legum nostrae humanitati incongruam emendari. *D. prid. non. April. Constantinopoli Aetio et Studio vv. cc. conss.* [*a.* 454]

10 [*Αὐτοκράτορες Λέων καὶ Ἀνθέμιος ΑΑ.*][7]
[8]*Πάντες κατὰ τοὺς νόμους πολιτευέσθωσαν, κἂν εἰ τῷ θείῳ διαφέροιεν οἴκῳ.*
D. VI id. Febr. Anthemio A. II cons. [*a.* 468]

11 *Impp. Leo et Zeno AA.* Cum de novo iure, quod inveterato usu non adhuc stabilitum est, dubitatio emergat, necessaria est tam suggestio iudicantis quam sententiae principalis auctoritas. *D. X k. Mai. Leone iuniore A. cons.* [*a.* 474]

12 *Imp. Iustinianus A. Demosthení pp.* Si imperialis maiestas causam cognitionaliter examinaverit et partibus cominus constitutis sententiam dixerit, omnes omnino iudices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hoc esse legem non solum illi causae, pro
1 qua producta est, sed omnibus similibus. Quid enim maius, quid sanctius imperiali est maiestate? vel quis tantae superbiae fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat, cum et veteris iuris conditores constitutiones, quae ex imperiali decreto processerunt, legis vicem obtinere aperte dilucideque
2 (1) definiunt? Cum igitur et hoc in veteribus legibus invenimus dubitatum, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat huiusmodi regiam interpretationem obtinere, eorum quidem vanam scrupulositatem[9] tam risimus quam corrigendam esse
3 censuimus. Definimus autem omnem imperatoris legum interpretationem sive in precibus sive in iudiciis sive alio quocumque modo factam ratam et indubitatam haberi. si enim in praesenti leges condere soli imperatori concessum est, et leges inter-
4 pretari solum dignum imperio esse oportet. Cur autem ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur et sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurritur et quare ambiguitates iudicum, quas ex legibus oriri evenit, aures accipiunt nostrae, si non a nobis interpretatio mera procedit? vel quis legum aenigmata solvere et omnibus aperire idoneus esse videbitur nisi is, cui soli legis latorem esse con-
5 cessum est? Explosis itaque huiusmodi ridiculosis ambiguitatibus tam conditor quam interpres legum solus imperator iuste existimabitur: nihil hac lege derogante veteris iuris conditoribus, quia et eis hoc maiestas imperialis permisit. *Recitata septimo milliario urbis Constantinopolitanae in novo consistorio palatii Iustiniani. D. III k. Nov. Decio vc. cons.* [*a.* 529]

XV.[10]

DE MANDATIS PRINCIPUM.

1 [11]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eusignium pp.*[12] Si quis adserat cum mandatis nostris se venisse[13] secretis, omnes sciant nemini quicquam, nisi quod scriptis probaverit, esse credendum nec ullius dignitate terreri, sive ille tribuni sive notarii sive comitis praeferat[14] dignitatem[15], sed sacras nostras litteras esse quaerendas. *D. XVI k. Iul. Veronae. accepta prid. k. Aug. Merobaude II et Saturnino conss.* [*a.* 383]

2 [*Αὐτοκράτορες Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστινιανὸς ΑΑ.*][16]
[17]*Θεσπίζομεν μηδένα τῶν ἐνδοξοτάτων ἡμῶν ἀρχόντων μεγίστων ἢ μέσων ταῖς οἰκείαις ἐγγράφειν ψήφοις, ὡς θείῳ ῥήματι προσετάξαμεν ἀγω-*

(1) = *Nov. Theod.* 9: *iunge* 4, 65, 30 (2) Orientis et ex consule *addit Nov.* (3) non *ins. PrC* (4) praeterito tempore *del. Mommsen* (5) *sic edd.*, legata *libri nostri* (6) = *Nov. Marc.* 4: *iunge* 5, 5, 7 (7) *inscriptio ex subscriptione restituta est* (8) = *B* 2, 6, 15 (9) *sic PC*, subtilitatem *R* (10) *B* 2, 6, 18. 19. — *Cf. Dig.* 1, 4 (11) = *Th.* 1, 3, 1 (12) proconsulem Africae *rectius Th.* (13) venire *Th.* (14) *sic Th.*, proferat *libri* (15) potestatem *Th.* (16) *inscriptio restituta est ex Nov.* 124 c. 4 (17) = *B* 2, 6, 19: *quae utrum indicis sint an ipsa constitutionis verba, non constat.*

XIIII, 10 *Omnes secundum leges vivant, etiamsi ad sacram domum pertineant.*

XV, 2 *Impp. Iustinus et Iustinianus AA. Sancimus, ne quis clarissimorum nostrorum magistratuum maximorum vel mediorum in sententiis suis adscribat nos sacro afatu praecepisse, ut aliquis in ius*

γιμον γενέσθαι τινὰ ἢ διάξιμον ἢ ἄλλο τι ψηφισθῆναι τῶν ὅσα πράττεται παρ' αὐτοῖς, πλὴν ὅσον ἐν ταῖς τῶν δικαστῶν ἢ συνδικαστῶν δόσεσιν ὀρθῶς φέρεσθαι τὰς ψήφους τὰς μνημονευούσας ἄγραφον ἡμετέραν γεγενῆσθαι θείαν κέλευσιν τὸν δικαστὴν διδοῦσαν ἢ συνδικαστήν·
1 Ὡσαύτως καὶ τὸν ἐνδοξότατον κοιαίστωρα τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου καὶ τοὺς περιβλέπτους ῥεφερενδαρίους τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ὀρθῶς τὴν ἄγραφον ἡμῶν θείαν κέλευσιν τὴν γενομένην ἐπὶ τοῖς προσιοῦσιν καὶ δικαστὴν ἤτοι συνδικαστὴν αἰτοῦσιν ἢ ἄλλο τι τῶν εἰς τὰς δίκας τεινόντων διὰ καταθέσεως παρασκευάζειν γίνεσθαι φανεράν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ δὴ καὶ μόνῳ τὴν τῆς ἀγράφου κελεύσεως μνήμην γίνεσθαι συγχωροῦμεν[1]. [a. 527]

XVI.[2]
DE SENATUS CONSULTIS.

1 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad senatum.* Quamvis consultum senatus perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen etiam nostris legibus idem prosequimur adicientes, ut, si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum temptaverit, ut transire ei formam liceat statutorum, tertia patrimonii parte multatus et damnatus ambitus crimine maneat infamis. *D. VII k. Aug. Heracleae Ricomere et Clearcho conss.* [a. 384]

2 [3]. . . . .

XVII.[4]
DE VETERI IURE ENUCLEANDO ET AUCTORITATE IURIS PRUDENTIUM QUI IN DIGESTIS REFERUNTUR.

1 [5]*Imp. Iustinianus A. Triboniano viro eminentissimo quaestori sacri palatii*[6]. Deo auctore nostrum gubernantes[7] imperium, quod nobis a caelesti maiestate traditum est, et bella feliciter peragimus et pacem decoramus et statum rei publicae sustentamus: et ita nostros animos ad dei omnipotentis erigimus adiutorium, ut neque armis confidamus neque nostris militibus neque bellorum ducibus vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summae providentiam trinitatis: unde et mundi totius elementa processerunt et eorum dispositio in
1 orbem terrarum producta est. Cum itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus invenitur quam legum auctoritas, quae et divinas et humanas res bene disponit et omnem iniquitatem expellit, repperimus autem omnem legum tramitem, qui ab urbe[8] condita et Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum extendatur et nullius humanae naturae capacitate concludatur: primum nobis fuit studium a sacratissimis retro principibus initium sumere et eorum constitutiones emendare et viae dilucidae tradere, quatenus in unum codicem congregatae et omni supervacua similitudine et iniquissima discordia absolutae universis hominibus promp-
2 tum suae sinceritatis praebeant praesidium. Hocque opere consummato et in uno volumine nostro nomine praefulgente coadunato, cum ex paucis et tenuioribus relevati ad summam et plenissimam iuris emendationem pervenire properaremus et omnem Romanam sanctionem et colligere et emendare et tot auctorum dispersa volumina uno codice indita ostendere, quod nemo alius[9] neque sperare neque optare ausus est, res quidem nobis difficillima, immo magis impossibilis videbatur. sed manibus ad caelum erectis et aeterno auxilio invocato eam quoque curam nostris reposuimus animis, deo freti, qui et res penitus desperatas donare et consummare suae
3 virtutis magnitudine potest. Et ad tuae sinceritatis optimum respeximus ministerium tibique primo et hoc opus commisimus, ingenii tui documentis ex nostri codicis ordinatione acceptis, et iussimus quos probaveris tam ex facundissimis antecessoribus quam ex viris disertissimis togatis fori amplissimae sedis ad sociandum laborem eligere. his itaque collectis et in nostrum palatium introductis nobisque tuo testimonio placitis totam rem faciendam permisimus, ita tamen, ut tui vigilantissimi animi gubernatione res
4 omnis celebretur. Iubemus igitur vobis antiquorum prudentium, quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi principes praebuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes et legere et elimare, ut ex his omnis[10] materia colligatur, nulla secundum quod possibile est neque similitudine neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi, quod unum pro omnibus sufficiat. quia autem et alii libros ad ius pertinentes scripserunt, quorum scripturae a nullis auctoribus receptae nec usitatae sunt, neque nos eorum volumina nostram
5 inquietare dignamur sanctionem. Cumque haec materia[11] summa numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere et quasi proprium et sanctissimum templum iustitiae consecrare et in libros quinquaginta et certos titulos totum ius digerere, tam secundum nostri constitutionum codicis quam edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius esse patuerit, ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum, per millesimum et quadringentesimum paene annum confusum et a nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris aequa dignitate pollentibus et nemini quadam praerogativa servanda, quia non omnes in omnia, sed certi per certa vel meliores vel deteriores in-
6 veniuntur. Sed neque ex multitudine auctorum quod melius et aequius est iudicatote, cum possit unius forsitan et deterioris sententia et multos et maiores in aliqua parte superare. et ideo ea, quae antea[12] in notis Aemilii Papiniani ex Ulpiano et Paulo nec non Marciano adscripta sunt, quae antea nullam vim obtinebant partim[13] propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere, sed, si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum vel interpretationem[14] necessarium esse perspexeritis, et hoc ponere legis vicem obtinens non moremini: ut omnes qui relati fuerint in

(1) *vel huc vel ad* 16, 1 *vel ad* 18, 1 *pertinet subscriptio* d. VI k., *quam P ad c.* 1 *h. t. habet* (2) *Cf. Dig.* 1, 3 (3) *secundum Pithoeos excidit constitutio Graeca* (4) *B* 2, 6, 20. 21 (5) = *Dig. praefatio I* (6) imp. Caesar Flavius Iustinianus pius felix inclutus victor ac triumphator semper Augustus Triboniano quaestori suo salutem *Dig.* (7) *sic F* (= *Dig. Florentina*), gubernante *libri* (8) Roma *ins. Dig.* (9) alius *om. Dig.* (10) *sic F*, omnibus *libri* (11) *sic F*, a *ins. libri* (12) antea *del. Mommsen* (13) partim *om. Dig.* (14) *sic F*, interpretationum *libri*

ducatur vel exhibeatur vel aliud quid eorum quae apud ipsos fiunt decernatur, nisi quod in iudicum vel adsessorum datione sententia recte feratur, quae meminerit sine scriptis sacram nostram iussionem prodiisse, qua iudex vel adsessor datus sit:
1 *Quemadmodum et clarissimus quaestor sacri nostri palatii et spectabiles referendarii pietatis nostrae recte sacram nostram iussionem sine scriptis factam occasione eorum, qui nos adeunt et iudicem vel adsessorem aliudve quid postulant eorum quae ad lites pertinent, per depositionem manifestam fieri provideant: sane enim in hoc solo iussionis sine scriptis factae mentionem fieri permittimus.*

[illegible]

... Romam autem intellegendum est non solum veterem, sed etiam regiam nostram, quae deo propitio cum melioribus condita est auguriis. [illegible] Ideoque iubemus duobus istis codicibus omnia gubernari, uno constitutionum, altero iuris enucleati et in futuro codice componendi[7]: vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum institutionum vicem obtinens, ut rudis animus studiosi simplicibus enutritus facilius ad altioris prudentiae redigatur scientiam. 12 Nostram autem consummationem, quae a vobis deo adnuente componetur[8], digestorum vel pandectarum nomen habere sancimus, nullis iuris peritis in posterum audentibus commentarios illi adplicare et verbositate sua supra dicti codicis compendium confundere quemadmodum et in antiquioribus tem-

[illegible] ... et praecelsissimis viris nostrum desiderium [illegible] nostra quoque maiestas semper investi[illegible] et perscrutando ea quae ab his componeb[illegible] quidquid dubium et incertum inveniebatur, numine caelesti erecta[20] emendabat et in com[illegible]tem formam redigebat. omnia igitur confect[illegible] domino et deo nostro Ihesu Christo possibil[illegible] tam nobis quam nostris in hoc satellitibus 1 stante. Et principales quidem constitutione[illegible] decim libris digestas iam ante in codicem nomine praefulgentem contulimus. postea vero [illegible]mum opus adgredientes ipsa vetustatis studios[illegible] opera iam paene confusa et dissoluta eiden[illegible] excelso permisimus tam colligere quam certo [illegible]ramini[21] tradere. sed cum omnia percontabar[illegible] praefato viro excelso suggestum est duo paene[illegible] librorum esse conscripta et plus quam tricie[illegible]

---

(1) sic F, tamquam et si libri (2) longitudine Dig. (3) sic F, devenimus libri (4) in F^2, i F^1, per libri (5) Dig. 1, 4, 12 pr. (6) sequi FM^a, sequi et legem CRM^b (7) in futurum codicem compositi Dig. (8) sic F, componitur libri (9) simplorum F^1, singulorum F^2, signorum libri (10) sic F, signa libri (11) sic F, providentiam libri (12) Dig. praefatio III, cf. c. Tanta (praef. III) (13) In nomine domini dei nostri Ihesu Christi imperator Caesar Flavius Iustinian[illegible] [illegible]mannicus Gotthicus Francicus Germanicus Antic[illegible] [illegible]nicus Vandalicus Africanus pius felix inclutus vic[illegible] triumphator semper Augustus Dig. (14) et F, [illegible] libri (15) peremptam Mommsen (16) nec M[illegible] (17) sic F, exquaestori CR^b, quaestori R^a (18) exconsuli CR^b, consuli R^a (19) hoc F, cu[illegible] (20) sic F, recte libri (21) sic CR^b, moderamin[illegible]

centena milia[1] versuum a veteribus effusa, quae necesse esset omnia et legere et perscrutari et ex his si quid optimum fuisset eligere. quod caelesti fulgore et summae trinitatis favore confectum est secundum nostra mandata, quae ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus, et in quinquaginta libros omne quod utilissimum erat collectum est et omnes ambiguitates decisae nullo seditioso relicto. nomenque libris imposuimus digestorum seu pandectarum, quia omnes disputationes et decisiones in se habent legitimas et quod undique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, in centum quinquaginta paene milia versuum totum opus consummantes. et in septem partes eos digessimus, non perperam neque sine ratione, sed in numerorum naturam et artem respicientes et consentaneam eis divisionem
2 partium conficientes. Igitur prima quidem pars totius contextus, quae Graeco vocabulo πρῶτα nun-
3 cupatur, in quattuor libros seposita est. Secundus autem articulus septem libros habet, qui de
4 iudiciis appellantur[2]. In tertia vero congregatione omnia quae de rebus nominantur contulimus,
5 octo libris eis deputatis. Quartus autem locus, qui et totius compositionis quasi quidam invenitur umbilicus[3], octo libros suscepit. in quibus omnia quae ad hypothecam pertinent reposita sunt, ut non a pigneraticia actione in libris de rebus posita multum distarent: alio libro eodem inserto volumine[4], qui aedilicium edictum et redhibitoriam actionem et duplae stipulationem, quae de evictionibus proposita est, continet, quia haec omnia titulis emptionum et venditionum consentanea sunt et praedictae actiones quasi pedisequae illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca devia et multo distantia devagantes, per nostram autem providentiam his congregatae, cum oportuerat ea quae de eodem paene loquuntur in continio ponere. alius itaque liber post duo[5] primos nobis excogitatus est de usuris et traiecticiis pecuniis et de instrumentis et testibus et probationibus nec non praesumptionibus. et memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt. post hos si qua de sponsalibus vel nuptiis vel dotibus legibus facta sunt reposuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. de tutelis autem et curationibus geminos libros conscripsimus. et memoratam ordinationem octo librorum mediam totius operis reposuimus, omnia undique tam utilissima quam pulcher-
6 rima iura continentem. Quintus autem exoritur nobis digestorum articulus, in quo de testamentis et[6] codicillis tam privatorum quam militum omne, quidquid antiquis[7] dictum est, inveniat quis depositum[8]: qui de testamentis appellatur[9]. de legatis autem et fideicommissis quinque librorum numerus
6a adgregatus est. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quam ut[10] legatis quidem legis Falcidiae narratio, fideicommissis autem senatus consulti Trebelliani, singulis libris utrique eorum adplicatis tota pars quinta in novem libros coadunata est. solum autem senatus consultum Trebellianum ponendum esse existimavimus: captiosas etenim et[11] ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatus consulti ambages et utriusque senatus consulti ad se tam supervacuas quam scrupulosas diversitates respuentes totum ius super his positum Trebelliano senatus consulto ad-
6b iudicavimus. Sed in his nihil de caducis a nobis memoratum est, ne causa, quae in rebus non prospere gestis et tristibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, nostris[12] remaneat temporibus, quae favor caelestis et pacis vigore[13] firmavit et super omnes gentes in bellicis victoriis[14] posuit, ne luctuosum monumentum laeta
7 saecula inumbrare concedatur. Sexta deinde pars digestorum exoritur, in quibus omnes bonorum possessiones positae sunt, quae ad ingenuos, quae[15] ad libertinos respiciunt: ut[16] et ius omne, quod de gradibus et adfinitatibus descendit, legitimaeque hereditates et omnis ab intestato successio et Tertullianum et Orfitianum senatus consultum, ex quibus matres[17] et filii invicem sibi heredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionis multitudinem in compendiosum et manifestissimum or-
7a dinem concludentes. Post haec ea, quae de operis novi nuntiationibus damnique infecti et pro aedificiis dirutis et eorum insidiis et quae de aqua pluvia arcenda veteribus auctoribus placita sunt, nec non de publicanis et donationibus tam inter vivos quam mortis causa conficiendis cauta legibus inve-
7b nimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem et de liberali causa alius liber
7c respondit: Quemadmodum et de adquisitione tam dominii quam possessionis et titulis qui eam inducunt multae et variae lectiones uni sunt insertae
7d volumini: Alio libro deputato his, qui iudicati vel in iure confessi sunt, et de bonorum detentionibus et venditionibus et ut ne quid in fraudem cre-
7e ditorum fiat. Postque haec omnia interdicta glomerata sunt: et deinceps exceptiones et de temporum prolixitatibus et de obligationibus et actionibus liber iterum singularis extenditur: ut praefata sexta pars totius digestorum voluminis octo libris
8 definiatur. Septimus autem et novissimus articulus digestorum sex libris formatus est. quo de stipulationibus seu verborum obligationibus et[18] fideiussoribus et mandatoribus, nec non novationibus et solutionibus et acceptilationibus et de praetoriis stipulationibus omne quod ius invenitur[19] gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec
8a numerari possibile fuit. Et post hoc duo terribiles libri positi sunt pro delictis privatis et extraordinariis nec non publicis criminibus, qui omnem continent severitatem poenarumque atrocitatem. quibus permixta sunt et ea quae de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur et contumaces existunt: et de poenis, quae condemnatis infliguntur vel conceduntur, nec non de eorum sub-
8b stantiis. Liber autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias tam
8c civiles quam criminales causas finientes. Cetera autem omnia, quae ad municipales vel de decurionibus[20] et muneribus vel publicis operibus vel nundinis et pollicitationibus ac diversis cognitionibus et censibus vel significatione verborum veteribus inventa sunt quaeque regulariter definita, in se recepit[21] quinquagesimus, totius consummationis per-
9 fectus. Quae omnia confecta sunt per virum excelsum nec non prudentissimum magistrum ex quaestore et ex consule[22] TRIBONIANUM, qui similiter eloquentiae et legitimae scientiae artibus decoratus et in ipsis rerum experimentis emicuit nihilque maius nec carius nostris umquam iussionibus duxit: nec non per alios viros magnificos et studiosissimos perfecta sunt, id est CONSTANTINUM virum illustrem comitem sacrarum largitionum et magistrum scrinii libellorum[23] sacrarumque cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione et gloria

(1) trecenties decem milia *Dig.* (2) appellantur F^1M^a, appellatur F^2CRM^b (3) quoddam invenitur umbilicum *Dig.* (4) *sic FM*, eidem inserto volumini *CR* (5) duo *F*, duos *libri* (6) et F^2 *cum c.* *Δέδωκεν*, vel *libri*, *om.* F^1 (7) *sic F*, antiquitus *libri* (8) *sic F*, repositum *libri* (9) depositum duobus libris qui de testamentis appellantur *requiritur* (*Mommsen*) (10) ut *del.*, *nisi excidit* adiungeretur (*Mommsen*) (11) et *F*, *om. libri* (12) nostris F^1, in nostris F^2CR (13) *sic F*, vigor *libri* (14) periculis *Dig.* (15) *sic F*, quae tam ad ingenuos quam *libri* (16) ut F^1, *om. libri cum* F^2 (17) mater *F contra c.* *Δέδωκεν* (18) et *F*, et de *libri* (19) quod invenitur ius *Mommsen* (20) *sic F*, quae pro municipalibus vel decurionibus *libri*: *ὁπόσα δὲ ὑπέρ τε πολιτῶν ὑπέρ τε βουλευτῶν c.* *Δέδωκεν* (21) *sic F*, recipit *libri* (22) *sic F*, et quaestorem et exconsulem (et consulem *R*) *CR* (23) *sic F*, librorum *libri*

sese commendavit: nec non THEOPHILUM virum illustrem magistrum iurisque peritum in hac splendidissima civitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: et DOROTHEUM virum illustrem et facundissimum quaestorium[1], quem in Berytiensium[2] splendidissima civitate leges discipulis tradentem propter eius optimam opinionem et gloriam ad nos deduximus participemque huius operis fecimus: sed et ANATOLIUM virum illustrem magistrum, qui et ipse apud Berytienses[3] iuris interpres constitutus ad hoc opus adlectus[4] est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens, cum et pater eius Leontius et avus Eudoxius post[5] Patricium inclutae recordationis quaestorium et antecessorem et Leontium virum gloriosissimum praefectorium et consularem atque patricium filium eius optimam sui memoriam in legibus reliquerunt: nec non CRATINUM virum illustrem et comitem sacrarum largitionum et optimum antecessorem huius almae urbis constitutum: qui omnes ad praedictum opus electi sunt una cum STEPHANO, MENA, PROSDOCIO, EUTOLMIO, TIMOTHEO, LEONIDE, LEONTIO, PLATONE, IACOBO, CONSTANTINO, IOHANNE, viris prudentissimis, qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem praefecturae, quae orientalibus praetoriis praesidet, omne[6] autem suae virtutis testimonium undique accipientes et a nobis ad tanti operis consummationem electi sunt. et cum omnes in unum convenerunt gubernatione TRIBONIANI viri excelsi, ut tantum opus nobis auctoribus possint conficere, deo propitio in[7] quinquaginta libros opus consum-
10 matum est. Tanta autem nobis[8] antiquitati habita est reverentia, ut nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: sed unusquisque eorum, qui auctor legis fuit, nostris digestis inscriptus est: hoc tantummodo a nobis effecto, ut, si quid in legibus eorum vel supervacuum vel imperfectum aut minus idoneum visum est, vel adiectionem vel deminutionem necessariam accipiat et rectissimis tradatur regulis. et ex[9] multis similibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est unaque omnibus auctoritate indulta, ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat et ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quae antiquitas habebat his[10] quae nostra auctoritas introduxit, quia multa et maxima sunt, quae propter utilitatem rerum transformata sunt. adeo ut et si principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, sed et hanc corrigendam esse putavimus et in melius restaurandam[11]. nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum et necessarium fuerat[12], hoc nostris emendationibus servavimus. et propter hanc causam et si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimam
11 pervenit quietem, nullo titubante relicto. Sed cum prospeximus, quod ad portandam tantae sapientiae molem non sunt idonei homines rudes et qui in primis legum vestibulis stantes[13] intrare ad arcana eorum properant, et aliam mediocrem eruditionem[14] praeparandam esse censuimus, ut sub ea colorati et quasi primitiis omnium imbuti possint ad penetralia eorum intrare et formam legum pulcherrimam non coniventibus oculis accipere. et ideo TRIBONIANO viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, nec non THEOPHILO et DOROTHEO viris illustribus et facundissimis antecessoribus accersitis mandavimus, quatenus libris, quos

veteres composuerunt, qui prima legum arg
continebant et institutiones vocabantur, se
collectis, quidquid ex his utile et aptissimum
dique sit elimatum et rebus, quae in praesen
in usu vertuntur, consentaneum invenitur,
capere studeant et quattuor libris reponere e
eruditionis prima fundamenta atque elemen
nere, quibus iuvenes suffulti possint graviora
fectiora legum scita sustentare. admonuimus
eos, ut memores etiam nostrarum fiant cons
num, quas pro emendatione iuris promulgavi
in confectione institutionum etiam eadem e
tione[15] ponere non morentur: ut sit manife
quid[16] antea vacillabat et quid[17] postea in
litatem redactum est. quod opus ab his pe
ut nobis oblatum et relectum est, et prono a
mus animo et nostris sensibus non indign
iudicavimus et praedictos libros constitutio
cem habere iussimus: quod in oratione nostra
eisdem libris praeposuimus, apertius dec
12 Omni igitur Romani iuris dispositione
sita et in tribus voluminibus, id est institutio
digestorum seu pandectarum nec non cons
num, perfecta et in tribus annis consummata
ut primum separari[18] coepit, neque in totum
nium compleri sperabatur: omnipotenti deo
operam ad hominum sustentationem piis ob
animis uberesque gratias maximae deitati redd
quae nobis praestitit et bella feliciter agere
nesta pace perpotiri[19] et non tantum nost
etiam omni aevo tam instanti quam posterio
(13) optimas ponere. omnibus itaque ho
eandem sanctionem manifestam facere nece
esse perspeximus[20], ut sit eis cognitum, quan
fusione et infinitate[21] absoluti in quantam r
tionem et legitimam veritatem pervenerunt:
que in posterum habeant tam directas qua
pendiosas omnibusque in promptu positas
possidendi libros earum facilitatem idoneas:
mole divitiarum expensa possint homines
vacuae legum multitudinis adipisci volumi
vilissima pecunia facilis eorum comparatio
tam ditioribus quam tenuioribus, minimo preti
13 (14) prudentia reparanda. Si quid au
tanta legum[22] compositione, quae ab immens
rum numero collecta est, simile forsitan ra
niatur, nemo hoc vituperandum existimet, s
mum quidem imbecillitati humanae, quae nat
inest, hoc inscribat, quia omnium habere me
et penitus in nullo peccare divinitatis magi
mortalitatis est: quod et a maioribus dict
deinde sciat, quod similitudo in quibusdam
brevissimis adsumpta non inutilis est, et n
nostrum propositum hoc subsecutum: aut e
lex necessaria erat, ut diversis titulis propter
cognationem[23] adplicari eam oporteat, aut, c
rat aliis diversis permixta, impossibile erat e
partes detrahi[24], ne totum confundatur. e
partibus, in quibus perfectissimae visiones[25]
tae veterum fuerant, quod particulatim in eas
sparsum, hoc dividere ac separare penitus
civile, ne tam sensus quam aures legentium
14 perturbentur. Similique modo si quid p
libus constitutionibus cautum est, hoc in dig
volumine poni nullo concessimus modo, qua
stitutionum recitatione sufficiente: nisi et h
ex isdem causis, quibus similitudo adsump
15 Contrarium autem aliquid in hoc codic

(1) *sic F*, quaestorem *libri* (2) verutiensium *F*, beritensium *libri* (3) verytienses *F*, beritenses *libri* (4) *sic F*, adiectus *libri* (5) post *Hal. cum c. Δέδωκεν*, qui post *libri cum F²*: post ... filium eius *om. F¹* (6) omne *FRᵃ* omnes *CRᵇ* (7) praedictos *ins. Dig.* (8) a nobis *F²M* (9) ex *CR cum c. Δέδωκεν*, in *F* (10) his *CR cum c. Δέδωκεν*, et *F* (11) hoc corrigendum esse putavimus et in melius restaurandum *Dig.* (12) *sic F*, fuerit *CR* (13) stantes *F²*, tantes *F¹*, stant et *M*, stant *R*, stantes et *C* (14) emendationem *Dig.*: *τινὰ*
εἰσαγωγήν c. Δέδωκεν (15) *sic F*, eandem
datione *M*, eandem emendationem *CR* (16) qu
quod *CRMᵇ* (17) quid *F*, quod *libri* (18)
F¹, sperari *F²CR* (19) *sic F*, potiri *CR* (2
prospeximus *CR* (21) *sic F cum c. Δέδωκεν*,
tate *CR* (22) in tanta legum *F*, legum in tant
gum in tanta autem *R* (23) *sic F*, cognitio
(24) distrahi Hal. (25) *sic F*, iussiones *CR*

tum nullum sibi locum vindicabit nec invenitur, si quis
subtili animo diversitatis rationes excutiet: sed est ali-
quid novum inventum vel occulte positum, quod disso-
nantiae querellam dissoluit et aliam naturam inducit
16 discordiae fines effugientem. Sed et si quid forsi-
tan praetermissum est, quod in tantis milibus quasi
in profundo positum latitabat, et, cum idoneum fue-
rat poni, obscuritate involutum necessario derelic-
tum est: quis hoc apprehendere[1] recto animo pos-
sit? primo quidem propter ingenii mortalis exigui-
tatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis
inutilibus permixtum nullam sui[2] ad eruendum prae-
buit copiam: deinde quod multo utilius est pauca
idonea[3] effugere, quam multis inutilibus homines
17 praegravari. Mirabile autem aliquid ex his
libris emersit, quod multitudo antiqua praesente
brevitate paucior invenitur. homines etenim, qui
antea lites agebant, licet multae leges fuerant posi-
tae, tamen ex paucis lites perferebant vel propter
inopiam librorum, quos comparare eis impossibile
erat, vel propter ipsam inscientiam, et voluntate iu-
dicum magis quam legitima auctoritate lites dirime-
bantur. in praesenti autem consummatione nostro-
rum digestorum e tantis leges collectae sunt volu-
minibus, quorum et nomina[4] antiquiores homines
non dicimus nesciebant, sed nec umquam audiebant[5].
quae omnia collecta sunt substantia amplissima con-
gregata, ut egena quidem antiqua multitudo invenia-
tur, opulentissima autem brevitas nostra efficiatur.
antiquae autem sapientiae librorum copiam maxime
Tribonianus vir excellentissimus praebuit, in quibus
multi fuerant et ipsis eruditissimis hominibus incog-
niti, quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pul-
cherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram
compositionem pervenit. sed huius operis conditores
non solum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges
positae sunt, sed etiam alia multa, quae, nihil vel
utile vel novum in[6] eis invenientes, quod exceptum
nostris digestis applicarent, optimo animo respue-
18 runt. Sed quia divinae quidem res perfectissi-
mae sunt, humani vero iuris condicio semper in in-
finitum[7] decurrit et nihil est in ea, quod stare per-
petuo possit (multas etenim formas edere natura
novas deproperat), non desperamus quaedam postea
emergi negotia, quae adhuc legum laqueis non sunt
innodata. si quid igitur tale contigerit, Augustum
imploretur remedium, quia ideo imperialem fortu-
nam rebus humanis deus praeposuit, ut possit om-
nia quae noviter contingunt et emendare et compo-
nere et modis et regulis competentibus tradere. et
hoc non primum a nobis dictum est, sed ab anti-
qua descendit prosapia: cum et ipse Iulianus legum
et edicti perpetui subtilissimus conditor in[8] suis
libris hoc rettulit, ut, si quid imperfectum invenia-
tur, ab imperiali sanctione hoc repleatur[9]. et non
ipse solus, sed et divus Hadrianus in compositione
edicti et senatus consulto, quod eam secutum est,
hoc apertissime definivit, ut, si quid in edicto posi-
tum[10] non inveniatur, hoc ad eius regulas eiusque
coniecturas et imitationes possit nova instruere auc-
19 toritas. Haec igitur omnia scientes, patres con-
scripti et omnes orbis terrarum homines, gratias
quidem amplissimas agite summae divinitati, quae
vestris temporibus tam saluberrimum opus servavit:
quo enim antiquitas digna divino non est visa iudi-
cio, hoc vestris temporibus indultum est. hasce
itaque leges et adorate et observate omnibus anti-
quioribus quiescentibus: nemoque vestrum audeat
vel comparare eas prioribus vel, si quid dissonans
in utroque est, requirere, quia omne quod hic posi-
tum est hoc unicum et solum observari censemus.
nec in iudicio nec in alio[11] certamine, ubi leges
necessariae sunt, ex aliis libris, nisi ab isdem insti-
tutionibus nostrisque digestis et constitutionibus a
nobis compositis vel promulgatis aliquid vel recitare
vel ostendere conetur, nisi temerator velit falsitatis
crimini[12] subiectus una cum iudice, qui ei audien-
tiam accommodabit[13], poenis gravissimis laborare.
20 Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus ve-
terum libris haec consummatio ordinata est, iussi-
mus et hoc in primordiis digestorum nostrorum in-
scribi, ut manifestissimum sit, ex quibus legis lato-
ribus quibusque libris eorum et quot milibus hoc
20a iustitiae Romanae templum aedificatum est. Legis
latores autem vel commentatores eos elegimus, qui
digni tanto opere fuerant et quos et[14] anteriores
piissimi principes admittere non sunt indignati, om-
nibus uno dignitatis apice impertito nec sibi quodam
aliquam praerogativam vindicante. cum enim con-
stitutionum vicem et has leges obtinere censuimus
quasi ex nobis promulgatas, quid amplius aut mi-
nus in quibusdam esse intellegatur, cum una digni-
21 tas, una potestas omnibus est indulta? Hoc
autem, quod et[15] ab initio nobis visum est, cum
hoc opus fieri deo adnuente mandabamus[16], tempes-
tivum nobis videtur et in praesenti sancire, ut nemo
neque eorum, qui in praesenti iuris peritiam habent,
nec qui[17] postea fuerint audeat[18] commentarios is-
dem legibus adnectere: nisi tantum si velit eas in
Graecam vocem transformare sub eodem ordine ea-
que consequentia, sub qua[19] voces Romanae posi-
tae sunt (hoc quod Graeci *κατὰ πόδα* dicunt), et si
qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare
maluerint et ea quae *παράτιτλα* nuncupantur com-
ponere. alias autem legum interpretationes, immo
magis perversiones eos iactare non concedimus, ne
verbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex
confusione dedecus. quod et in antiquis edicti per-
petui commentatoribus factum est, qui opus mode-
rate confectum huc atque illuc in diversas senten-
tias producentes in infinitum detraxerunt, ut paene
omnem Romanam sanctionem esse confusam. quos[20]
si passi non sumus, quemadmodum posteritatis ad-
mittatur vana discordia? si quid autem tale facere
ausi fuerint, ipsi quidem falsitatis rei constituantur,
volumina autem[21] eorum omnimodo corrumpentur.
si quid vero, ut supra dictum est, ambiguum fuerit
visum, hoc ad imperiale culmen per iudices refera-
tur et ex auctoritate Augusta manifestetur, cui soli
concessum est leges et[22] condere et interpretari.
22 Eandem autem poenam falsitatis constituimus et
adversus eos, qui in posterum leges nostras per si-
glorum[23] obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia
enim, id est et nomina prudentium et titulos et li-
brorum numeros, per consequentias litterarum volu-
mus, non per sigla manifestari, ita ut, qui talem
librum sibi paraverit[24], in quo sigla posita sunt in
qualemcumque locum libri vel voluminis, sciat inuti-
lis se esse codicis dominum: neque enim licentiam
aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitare,
qui in quacumque sua parte siglorum habet mali-
tiam. ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus
fuerit, non solum criminali poena secundum quod
dictum est plectetur, sed etiam libri aestimationem
in duplum domino reddat, si et ipse dominus igno-
rans talem librum vel comparaverit vel confici cu-
raverit. quod et antea[25] a nobis dispositum est in
constitutione[26], quam[27] ad legum professores dimi-
23 simus. Leges autem nostras, quae[28] in his co-
dicibus, id est institutionum seu elementorum et

(1) reprehendere *dett.* (2) sui *F*, sibi *CR* (3) *sic F*, idoneae *CR* (4) et nomina *F cum c. Δέδωκεν*, nomina et *CR* (5) audierant *Mommsen* (6) in *om. F* (7) *sic CR*, finitum *FM* (8) in *F*, *om. CR* (9) *Dig.* 1, 3, 11 (10) *sic F*, posito *CR* (11) *sic F*, aliquo *CR* (12) *sic dett.*, crimine *FCR* (13) qui eorum audientiam patiatur *F*[1] (14) et *F*, *om. CR* (15) et *F*, *om. CR* (16) *c.* 1 § 12 *h. t.* (17) nec qui *CR*, neque *F* (18) *sic F*, audeant *CR* (19) et *ins. F* (20) quos *F*, quod *CR* (21) autem *F*, *om. CR* (22) et *F*, *om. CR* (23) *sic F*, signorum *et* signa *hic et infra libri constanter* (24) *sic F*, paraverint *libri* (25) *sic F*, ante *CR* (26) *c. Omnem* § 8 (*Dig. p.* XVI) (27) dispositum est et in Latina constitutione et in Graeca, quam *F*[1] *cum c. Δέδωκεν* (28) quas *dett.*

digestorum vel pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu[1], praesentis duodecimae indictionis tertio kalendas Ianuarias, in omne aevum valituras et una cum nostris constitutionibus pollentes et suum vigorem in iudiciis ostendentes in omnibus causis, sive quae postea emerserint sive in iudiciis adhuc pendent nec eas iudicialis vel amicalis forma compescuit. quae enim iam vel iudiciali sententia finita sunt vel amicali pacto sopita, haec resuscitari nullo volumus modo. bene autem properavimus in tertium nostrum consulatum[2] et has leges edere, quia maximi[3] dei et domini nostri Ihesu Christi auxilium felicissimum eum[4] nostrae rei publicae donavit, cum in hunc et bella Parthica abolita sunt et quieti perpetuae tradita, et tertia pars mundi nobis adcrevit (post Europam enim et Asiam et tota Libya nostro imperio adiuncta est) et tanto operi legum caput impositum est, omnia caelestia dona nostro 24 tertio consulatui[5] indulta. Itaque omnes iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant et[6] tam in suis iudiciis quam in hac regia urbe habeant et proponant, et praecipue vir excelsus huius almae urbis praefectus. curae autem erit tribus excelsis praefectis praetoriis tam orientalibus quam Illyricis nec non Libycis per suas auctoritates omnibus, qui suae iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. *Data septimo decimo kalendas Ianuarias Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III consule.* [*a.* 533]

XVIII.[7]

DE IURIS ET FACTI IGNORANTIA.

1 *Imp. Antoninus A. Maximo militi.* Quamvis, cum causam tuam ageres, ignorantia iuris[8] propter simplicitatem armatae militiae adlegationes competentes omiseris, tamen si nondum satisfecisti, permitto tibi, si coeperis ex sententia conveniri, defensionibus tuis uti. *D. VII k. Mai. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 [9]*Idem*[10] *A. Sextio*[11] *Iuvenali.* Cum ignorantia iuris excusari[12] facile non possis, si maior annis hereditati matris tuae renuntiasti, sera prece subveniri tibi desideras. *PP. XV k. Nov. Arriano et Papo conss.* [*a.* 243]

3 *Imp. Philippus A. Marcellae.* Si emancipata a patre intra annum bonorum possessionem petere cessasti, praetendere iuris ignorantiam nullis rationibus potes. *PP. XVI k. Iul. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Iulianae.* Si post divisionem factam testamenti vitium in lucem emerserit, ex his, quae per ignorantiam confecta sunt, praeiudicium tibi non comparabitur. ostende igitur apud correctorem[13] virum clarissimum amicum nostrum testamentum vel fide veri deficere vel iuris ratione stare non posse, ut infirmata scriptura, quae testamenti vice prolata est, solidam successionem obtineas. *D. VIII id. Iul. Diocletiano IIII et Maximiano III AA. conss.* [*a.* 290]

5 [14]*Idem AA. et Constantius et Maximianus nobilissimi CC. Martiali.* Cum falsa demonstratione mutari substantia veritatis minime possit, respondendo id quod paternum erat ex maternis esse bonis nihil egisti. *D. prid. k.*[15] *Ian. Diocletiano V et Maximiano IIII AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Tauro et Pollioni.*
transactionis causa, sed indebitam errore f
materiam vos Archantico stipulanti dare spo
rector animadverterit provinciae, reddito quo
tis residui liberationem condicentes audiet.
k. Mai. CC. conss. |

7 *Idem AA. et CC. Zoe.* Error facti
negotio finito nemini nocet: nam causa deci
mento tali non instauratur. *D. VI non. Iu*
conss. [

8 *Idem AA. et CC. Dionysiae.* Cum testa
nullo iure constiterit, ex eius, quae ab i
successit, professione sola velut ex testamen
ros per errorem profitentis orcini vel proprii
si non ipsius accessit iudicium, cum errantis
tas nulla sit, effici non potuerint. *D. V*
CC.[17] *conss.* |

9 *Idem AA. et CC. Gaio et Anthemio.* .
circo minus, quod a vobis velut a liberis
accepisse pecuniam Samus dicitur, cum
sit errantis consensus, movere status quae
prohibentur eius heredes. *D. VI id. De*
conss. |

10 *Idem AA. et CC. Amphiae.* Cum q
ignorans indebitam pecuniam persolverit, ce
petitio. per ignorantiam enim facti tantum
tionem indebiti soluti competere tibi not
D. V k. Ian. CC. conss. |

11 [19]*Imp. Constantinus A. Valeriano v*
Quamvis in lucro nec feminis ius ignorantib
veniri soleat, tamen[21] contra aetatem adhuc
fectam locum hoc non habere retro princip
tuta declarant. *D. IIII k. Mai. Gallicano*
macho conss.

12 [22]*Imppp. Valentinianus et Theodosiu*
Flaviano pp. Illyrici et Italiae[24]. · Consti
principum nec ignorare quemquam nec dis
permittimus. *D. VI k. Iun. Vincentiae Ta*
Symmacho conss.

13 [25]*Impp. Leo et Anthemius AA. Eryth*
Ne passim liceat mulieribus omnes suos co
retractare in his, quae praetermiserint vel i
rint, statuimus, si per ignorantiam iuris
aliquod circa ius vel substantiam suam p
in his tantum casibus, in quibus praeterita
gum auctoritas eis suffragatur, subveniri.
Iul. Marciano cons.

XVIIII.[26]

DE PRECIBUS IMPERATORI OFFERENDIS QUIBUS REBUS SUPPLICARE LICEAT VE

1 [27]*Impp. Diocletianus et Maximianus A*
minae. Licet servilis condicio deferendae
facile capax non sit, tamen admissi sceleris
tas et laudabilis fidei exemplum super vi
caede domini tui hortamento fuit, ut praefec
torio iuxta adnotationis nostrae decretum d
remus (quem adire cura), ut auditis his,
libello contulisti, et reos investigare et sever
vindictam iuxta legum censuram exigere curet.
id. Oct.[28] *Diocletiano IIII et Maximiano*
conss.

2 [29]*Imp. Constantinus A. Severo pu.*
rescripto nostro[30] moratoria praescriptio re

(1) *a.* 533 (2) *sic F*, tertio nostro consulatu *CR* (3) *sic F*, maximae *CR* (4) eum *F*, aevum *CR* (5) consulatu *libri cum F* (6) et *F*, *om. CR* (7) *B* 2, 4. — *Cf. Dig.* 22, 6 (8) ignorantia iuris *del. Mommsen* (9) = *Greg.* 3, 6, 1 (10) imp. Gordianus *Greg.* (11) sextio *Greg.*, *om. libri* (12) iuris ignorantiam excusare *Greg.* (13) *sic PL*[b], rectorem *L*[a]*CR* (14) *iunge* 2, 3, 20 (15) pp. k. 2, 3, 20 (16) III *ins. Hal.*: in *PL pro hac subscriptione legitur* d. XV k. mar. cc. conss., *quae quo pertineant, non apparet* (17) IIII *ins. Hal.* (18) V *ins. Hal.* (19) = *Th.* 3, 5, 3 (20) Valerian
vicariam praefecturam *Th.* (21) tamen *om. Th.* (
1, 1, 2: *iunge* 4, 38, 14 (23) imppp. Vale
Theodosius et Arcadius AAA. *Th.*, imppp.
Valentinianus et Theodosius AAA. 4, 38, 14 (
it. *Th.*, *om. libri* (25) *iunge* 1, 4, 16. 5, 1, 5
5, 30, 3 (26) *B* 2, 5 (27) *iunge* 7, 13, 1. (28
id. Dec. 7, 13, 1 (29) = *Th.* 1, 2, 5 (
iudicium vel *ins. Th.*

aditus supplicandi pandatur. quod autem totius negotii cognitionem tollit et vires principalis negotii exhaurit, sine gravi partis alterius dispendio convelli non potest. nec praescriptionis igitur peremptoriae relaxatio petatur[1]. *D. x k. Iun. Nicaeae Paulino et Iuliano conss.* [a. 325]

3 *Idem A. ad populum.* Nec damnosa fisco nec iuri contraria postulari oportet. *PP. VIII k. Oct. Romae Constantino A. VIII*[2] *et Constantino C. IIII conss.* [a. 329]

4 [3]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Floro pp.* Universa rescripta, quae in debitorum causis super praestandis dilationibus promulgatur, non aliter valeant, nisi fideiussio idonea super solutione debiti praebeatur. *D. VIII k. Mart. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [a. 382]

5 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Volusianum pp.* Si quis adversus praefectorum praetorio sententias duxerit supplicandum victusque fuerit denuo, nullam habebit licentiam iterum super eadem causa supplicandi. *D. XV k. Oct. Romae Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

6 [4]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Isidoro pu.* Universis simul hanc observantiam remittimus, ut, a quocumque liberae condicionis constituto vel servo supplicante impetratum fuerit rescriptum, minime requiratur, per quem preces oblatae sunt. *D. II non. Sept. Constantinopoli Varane cons.* [a. 410]

7 [5]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum*[6]. Rescripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus praecipimus refutari, nisi forte aliquid est, quod non laedat alium et prosit petenti vel crimen supplicanti indulgeat. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [a. 426]

8 *Idem AA. Florentio pp.* Instrumentorum exempla non prosit precibus adiunxisse, sed necesse sit eorum in supplicatione vim exprimi, ut responsuro principi vera precatio rem aperiat cognoscendam, solis, cum necessitas exegerit, verbis precibus insecundis, quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit, ut etiam merito nostrum expectetur iudicium. *D. VI k. April. Constantinopoli Florentio et Dionysio conss.* [a. 429]

XX.[7]

QUANDO LIBELLUS PRINCIPI DATUS LITIS CONTESTATIONEM FACIT.

1 [8]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Remigio praefecto Augustali.* Dubium non est contestationem intellegi etiam, si nostrae fuerint tranquillitati preces oblatae, easque adversus heredem quoque eius in quem porrectae sunt vel ab herede eius qui meruerit[9] exerceri. *D. XII k. April. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [a. 396]

2 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Temporales actiones, quae per oblationem precum et ad eas praescriptiones perpetuantur, definire necessarium esse duximus, ne quis putet ad alias etiam, quae certis laxantur temporibus, hoc pertinere. sciant igitur omnes eas tantummodo per oblationes precum et ad eas rescripta perpetuari, quae a praetore constitutae annali tempore coartatae sunt. *D. k. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [a. 529]

XXI.[10]

UT LITE PENDENTE VEL POST PROVOCATIONEM AUT DEFINITIVAM SENTENTIAM NULLI LICEAT IMPERATORI SUPPLICARE.

1 *Imp. Alexander A. Caperio.* Licet, postquam supplicasti, priusquam rescriptum impetrares, praeses provinciae vir clarissimus pronuntiaverit, cum tamen a sententia non provocaveris, rescriptum, quod postea secutum esse suggeris, ad retrahenda quae decreto terminata sunt non patrocinatur. *D. k. Mart. Lupo et Maximo conss.* [a. 232]

2 [11]*Imp. Constantinus A. Petronio*[12] *Probiano suo salutem.* Supplicare causa pendente non licet, nisi vel actorum vel pronuntiationis editio denegetur. qui autem terminatam rescripto vel consultatione quaestionem exquisito suffragio refricare conabitur, in omnem litis aestimationem adversario suo[13] protinus condemnetur: omni venia deneganda, si quis contra haec supplicare temptaverit. *D. id. Aug. Arelato. pp. id. Oct. Theveste Sabino et Rufino conss.* [a. 316]

3 [14]*Idem A. ad universos provinciales.* Qui licitam provocationem omiserit, perpetuo silere debebit nec a nobis impudens petere per supplicationem[15] auxilium. quod si fecerit, desiderio suo carebit et ignominiae poena notabitur[16]. *D. k. Aug. pp. k. Sept. Constantinopoli Basso et Ablabio conss.* [a. 331]

XXII.[17]

SI CONTRA IUS UTILITATEMVE PUBLICAM VEL PER MENDACIUM FUERIT ALIQUID POSTULATUM VEL IMPETRATUM.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Gregorio.* Non idcirco minus is, cui a nostro rescripto cognitio delata est, iudicare potest, quod ex gestis quaedam in precibus omissa proponis. *D. V non. Mai. Diocletiano V et Maximiano IIII*[17*] *AA. conss.* [a. 293]

2 *Idem AA. et Constantius et Maximianus*[18] *CC. Statiae.* Praescriptione mendaciorum opposita, sive in iuris narratione mendacium reperiatur sive in facti sive in tacendi fraude, pro tenore veritatis, non deprecantis adfirmatione, datum iudicem cognoscere debere et secundum hoc de causa convenit ferre sententiam. *D. k. Dec. Sirmi CC. conss.*[19] [a. 294]

3 *Imp. Constantinus A. ad Bassum pp.*[20] Puniri iubemus decem librarum auri multa iudices, qui vetuerunt precum argui falsitatem. *D. k. Oct. Constantino A. III et Licinio C. III conss.* [a. 313]

4 [21]*Idem A. ad Barbarum*[22] *Pompeianum consularem Campaniae.* Etsi non cognitio, sed exsecutio mandatur, de veritate precum inquiri oportet, ut, si fraus intervenit, de omni negotio cognoscatur. *D. III id. Nov. Aquis Dalmatio et Zenophilo conss.* [a. 333]

5 [23]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum.* Etsi legibus consentaneum sacrum oraculum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis et, si nimia mentientis invenitur improbitas, etiam severitati subiaceat iudicantis. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [a. 426]

6 *Imp. Anastasius A. Matroniano pp.* Omnes cuiuscumque maioris vel minoris administrationis universae nostrae rei publicae iudices monemus, ut nullum rescriptum, nullam pragmaticam sanctionem, nullam sacram adnotationem, quae generali iuri vel utilitati publicae adversa esse videatur, in discepta-

(1) nec contra edictum supplicetur *addit Th.* (2) VII *Hal.* (3) = *Th.* 1, 2, 8 (4) *iunge* 8, 57, 2. 8, 58, 1 (5) *iunge* 1, 14, 2 *et quae ibi laudantur* (6) urbis Romae *addit Th.* 1, 4, 3 (7) *B* 2, 5 (8) = *Th.* 1, 2, 10 (9) *sic MTh.*, meruit *PCR* (10) *B* 2, 5 (11) = *Th.* 11, 30, 6: *iunge* 7, 62, 13 (12) petronio *Th.*, *om. libri* (13) adversario suo *om. Th.*, *habent B* (14) = *Th.* 11, 30, 17: *iunge* 3, 13, 4? 3, 19, 2. 7, 62, 19. 8, 36, 2 *et Th.* 2, 26, 3. 3, 30, 4. 11, 34, 1 (15) *sic M*[a]*Th.*, temptet *ins. CR* (16) quod si fecerit, deportationis poena plectendus est *Th.* (17) *B* 2, 5 (17*) *sic D*, IIII et m. III (= *a.* 290) *Hal.* (18) constantius et maximianus *Hal. cum Decreto Gratiani* c. 16 *C.* 25 *q.* 2, *om. libri* (19) AA. conss. (= a. 293) *Mommsen* (20) pp.] p. *M* (*ut solet pro* pp.), *om. SPCR* (21) = *Th.* 1, 2, 6 (22) barbarum *Th.*, *om. libri* (23) *iunge* 1, 14, 2. 3. 1, 19, 7

tione cuiuslibet litigii patiantur proferri, sed generales sacras constitutiones modis omnibus non dubitent observandas. *D. k. Iul. Constantinopoli.* [*a.* 491?]

XXIII.[1]

DE DIVERSIS RESCRIPTIS ET PRAGMATICIS SANCTIONIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Supero.* Si libellum de communi causa tu fraterque tuus dedistis[2], quamvis rescriptum ad unius personam directum sit, utrique tamen prospectum est. *D. id. Iul. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 *Idem*[3] *A. Epagatho.* Falso adseveratur auctoritatem rescriptorum devoluto spatio anni obtinere firmitatem suam non oportere, cum ea, quae ad ius rescribuntur, perennia esse debent, si modo tempus, intra quod adlegari vel audiri debeat, non sit comprehensum. *D. VII k. Nov. Antiochiano et Orfito conss.* [*a.* 270]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Crispino praesidi provinciae Phoenice.* Sancimus, ut authentica ipsa atque originalia rescripta et nostra[4] manu subscripta, non exempla eorum, insinuentur. *D. prid. k. April. Hannibaliano et Asclepiodoto conss.* [*a.* 292]

4 [5]*Imp. Constantinus A. ad Lusitanos.* Si qua beneficia personalia[6] sine die et consule fuerint deprehensa, auctoritate careant. *D. VII k. Aug. Savariae Probiano et Iuliano conss.* [*a.* 322]

5 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Nicetium praefectum annonae.* Sacrilegii instar est divinis super quibuscumque administrationibus vel dignitatibus promulgandis obviare beneficiis. *D. k. Febr. Mediolani Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

6 *Imp. Leo A. Hilariano magistro officiorum et patricio.* Sacri adfatus, quoscumque nostrae mansuetudinis in quacumque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu penitus aut colore, nisi purpurea tantummodo scriptione illustrentur, scilicet ut cocti muricis et triti conchylii ardore signentur: eaque tantummodo fas sit proferri et dici rescripta in quibuscumque iudiciis, quae in chartis sive membranis subnotatio nostrae subscriptionis impresserit.
1 Hanc autem sacri encausti confectionem nulli sit licitum aut concessum habere aut quaerere aut a quoquam sperare: eo videlicet, qui hoc adgressus fuerit tyrannico spiritu, post proscriptionem bonorum omnium capitali non immerito poena plectendo. *D. VI k. April. Iordane et Severo conss.* [*a.* 470]

7 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Universa rescripta, sive in personam precantium sive ad quemlibet iudicem manaverint, quae vel adnotatio vel quaevis pragmatica[7] sanctio nominetur, sub ea condicione proferri praecipimus, si preces veritate nituntur, nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati, licet in iudicio adserat veritatem, nisi quaestio fidei
1 precum imperiali beneficio monstretur inserta. Nam et vir magnificus quaestor et viri spectabiles magistri scriniorum, qui sine praefata adiectione qualecumque divinum responsum dictaverint, et iudices, qui susceperint, reprehensionem subibunt et, qui illicite dictata scribere ausi fuerint cuiuscumque scrinii memoriales seu pragmaticarii vel adiutores primi-
2 (1) cerii, amissione cinguli ferientur. Pragmaticas praeterea sanctiones non ad singulorum preces super privatis negotiis proferri, sed si quando corpus aut schola vel officium vel curia vel civitas vel provincia vel quaedam universitas hominum ob causam publicam fuderit preces, manare[8] decernimus etiam veritatis quaestio reservetur. *D. X Constantinopoli post consulatum Armati*[9].

XXIIII.

DE STATUIS ET IMAGINIBUS.

1 [10]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Theo(*
Si quis iudicum accepisse aeneas vel argen
marmoreas statuas extra imperiale beneficiun
ministratione positus detegetur, emolument
acceperit in ea positus dignitate, quam poll
extortis titulis vel praesumptis in[11] quadrupl
nostro inferat simulque noverit existimatior
poenam se subiturum. nec eos sane a peri(
doris haberi volumus immunes, qui aduland
aut metu inconstanti ignavia transire quae
terdicta temptaverint. *D. XII k. Ian. M*
Honorio A. IIII et Eutychiano conss.

2 [12]*Imp. Theodosius A. et Valentinianus*
tio pp. Si quando nostrae statuae vel i
eriguntur seu diebus, ut adsolet, festis sive
nibus, adsit iudex sine adorationis ambitioso
ut ornamentum diei vel loco et nostrae recor(
sui probet accessisse praesentiam[14]. *D.*
Mai. Theodosio A. XI et Valentiniano C. conss.

3 *Impp. Theodosius et Valentinianus A*
rentio pp. In nostrae serenitatis imaginibus
tuis erigendis privatae collationis iniuriam
sari praecipimus, ne quid in eo suum collato
cat. *D. III non. April. Theodosio A. XVII*
conss.

4 *Idem AA. ad Nomum comitem et m*
officiorum. Et virtutum praemia tribui me
convenit et aliorum honores aliis damnoru
sionem fieri non oportet. idcirco quotiens
cibus nostris vel cuilibet alii statua fuerit
cumque collegio seu officio vel in hac sacr
civitate vel in provinciis postulata, nequaq
discriptione sumptus colligi patimur, sed eiu
ad honorem petitur, expensis propriis statua
cari praecipimus. *D. V k. April. Theod*
XVIII cons.

XXV.

DE HIS QUI AD STATUAS CONFUGIU

1 [15]*Imppp. Valentinianus Theodosius et*
AAA. Cynegio pp. Qui ad statuas vel vitan(
vel creandae invidiae causa confugerint,
habuerint causas, quibus confugere ad imp
simulacra debuerint, iure ac legibus vindice
vero probati[16] fuerint artibus suis invidiam
creare voluisse, ultrix in eos sententia pr(
D. prid. non. Iul. Constantinopoli Honori
Euodio conss.

XXVI.[17]

DE OFFICIO PRAEFECTORUM PRAET(
ORIENTIS ET ILLYRICI.

1 *Imp. Alexander A. Theodoto.* Libell
fecto praetorio datus pro contestatione ha
potest. *D. prid. k. Oct. Agricola et Cl*
conss.

2 *Idem A. Restituto.* Formam a praefec
torio datam, et si[19] generalis sit, minime leg

---

(1) *B* 2, 5 (2) fraterque t. dedistis *scripsi cum B*, fraterque (fraterne *P*[a]) t. vendidistis (vendidisti *P*[b], attulisti vel dedisti *P*[b]) *P*, fraterve t. dedisti *CR* (3) *debuit esse* imp. Claudius (4) et nostra *edd.*, ex nostra *C*, ex nostra etiam *R* (5) = *Th.* 1, 1, 1 (6) si qua posthac edicta sive constitutiones *Th.* (7) quaeve adnotatio quaeve pragmatica *Mommsen* (8) *sic M*[b], manere *CRM*[a]? (9) armati *scripsi*, basilisci
matii *Hal.* (10) *iunge* 8, 11, 13 (11) quan
extortis titulis vel praesumptis, in *Mommsen* (1
15, 4, 1 (13) *sic Th.*, recordationis *libri*
Th., praesentia *libri* (15) = *Th.* 9, 44, 4
diti *Th.* (17) *B* 6, 4. — *Cf. Dig.* 1, 11
mente *scripsi*, clementino *Hal.* (19) etsi *CR*, si *de*

constitutionibus contrariam. si nihil postea ex auctoritate mea innovatum est, servari aequum est. *D. id. Aug. Severo et Quintiano conss.* [*a.* 235]

3 [1]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Si quos iudices vel propter adversam et longinquam corporis valetudinem vel propter neglegentiam aut furtum vel simile aliquod vitium sublimitas tua inutiles esse repperrerit, his ab administratione remotis et vice eorum aliis subrogatis furibusque poenis legitimis subactis ad nostrae mansuetudinis scientiam non crimina, sed vindicta referatur. *D. VI non. Mai. Mediolani Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

4 [2]*Idem AAA. Addeo comiti et magistro utriusque militiae.* De ordinario iudice semper illustris est cognitio praefecturae, licet militari viro ab eo facta fuerit iniuria. *D. prid. id. Ian. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

5 [3]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Anthemio pp.* Si qui posthac velut indebitis oneribus gravati ad preces crediderint convolandum sive de naviculariis rationibus sive transvectionibus, rescripta, quae de omnibus his atque huiusmodi ordinationibus emitti contigerit, ad sedem sublimitatis tuae rescribantur. *D. VII id. Dec. Constantinopoli Stilichone II et Anthemio conss.* [*a.* 405]

6 [4]. . . . .

XXVII.[5]

DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO AFRICAE ET DE OMNI EIUSDEM DIOECESEOS STATU.

1 *In nomine domini nostri Ihesu Christi imperator Caesar Flavius Iustinianus Alamannicus Gotthicus Francicus Germanicus Anticus Alanicus Vandalicus Africanus pius felix inclitus victor ac triumphator semper Augustus Archelao praefecto praetorio Africae.* Quas gratias aut quas laudes domino deo nostro Ihesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere nec lingua
1 proferre. Multas quidem et antea a deo meruimus largitates et innumerabilia circa nos eius beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus: prae omnibus tamen hoc, quod nunc deus omnipotens per nos pro sua laude et pro suo nomine demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quae in saeculo contigerunt, ut Africa per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, ante centum et quinque[6] annos a Vvandalis captivata, qui animarum fuerant simul hostes et cor-
2 porum. Nam animas quidem diversa tormenta atque supplicia non ferentes rebaptizando ad suam perfidiam transferebant: corpora vero liberis natalibus clara iugo barbarico durissime subiugabant.
3 Ipsas quoque dei sacrosanctas ecclesias suis perfidiis maculabant: aliquas vero ex eis stabula fece-
4 runt. Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis poenas suas mirabiliter loquebantur: alii vero post diversa tormenta per diversas dispersi
5 provincias vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone aut quibus operibus dignas deo gratias agere valeamus, quod per me, ultimum servum suum, ecclesiae suae iniurias vindicare dignatus est et tantarum provinciarum populos a iugo servitutis eri-
6 pere? Quod beneficium dei antecessores nostri non meruerunt, quibus non solum Africam liberare non licuit, sed et ipsam Romam viderunt ab eisdem Vvandalis captam et omnia imperialia ornamenta in
7 Africam[7] exinde translata. Nunc vero deus per suam misericordiam non solum Africam et omnes eius provincias nobis tradidit, sed et ipsa imperialia ornamenta, quae capta Roma[8] fuerant ablata, nobis
8 restituit. Ergo post tanta beneficia, quae nobis divinitas contulit, hoc de domini dei nostri misericordia postulamus, ut provincias, quas nobis restituere dignatus est, firmas et illaesas custodiat et faciat nos eas secundum suam voluntatem ac placitum gubernare, et universa Africa sentiat omnipotentis dei misericordiam et cognoscant eius habitatores, quam a[9] durissima captivitate et iugo barbarico liberati in quanta libertate sub felicissimo
9 nostro imperio degere meruerunt. Hoc etiam deprecantes exoramus precibus sanctae et gloriosae semper virginis et dei genetricis Mariae, ut, quidquid minus est rei publicae nostrae, per nos, ultimos servos suos, restituat in suo nomine deus et
10 (1) dignos nos faciat servitium eius adimplere. Deo itaque auxiliante pro felicitate rei publicae nostrae per hanc divinam legem sancimus, ut omnis Africa, quam deus nobis praestitit, per ipsius misericordiam optimum suscipiat ordinem[10] et propriam habeat praefecturam, ut sicut Oriens atque Illyricum, ita et Africa praetoriana maxima potestate specialiter a
11 nostra clementia decoretur. Cuius sedem iubemus esse Carthaginem et in praefatione publicarum chartarum praefecturis aliis eius nomen adiungi, quam nunc tuam excellentiam gubernare decernimus.
12 (2) Et ab ea auxiliante deo septem provinciae cum suis iudicibus disponantur, quarum Tingi et quae[11] proconsularis antea vocabatur, Carthago et Byzacium ac Tripolis rectores habeant consulares: reliquae vero, id est Numidia et Mauritania et Sardinia, a praesidibus cum dei auxilio gubernentur.
13 (3) Et in officio quidem tuae magnitudinis nec non pro tempore viri magnifici praefecti Africae trecentos nonaginta sex viros per diversa scrinia et officia militare decernimus. in officiis vero consularium ac praesidum quinquaginta homines per sin-
14 (4) gula officia esse sancimus. Quae vero emolumenta sive magnificentia tua sive consulares et praesides et quid unusquisque ex officio eorum de publico consequi debet, notitia subter adnexa de-
15 (5) clarat. Optamus ergo, ut omnes iudices nostri secundum voluntatem et timorem dei et nostram electionem atque ordinationem sic suas administrationes gubernare studeant, ut nullus eorum aut cupiditati sit deditus aut violentias aliquas vel ipse inferat vel iudicibus aut officiis eorum aut quibuscumque aliis collatoribus inferre permittat. licet enim per omnes provincias nostras deo iuvante festinemus, ut illaesos habeant collatores, maxime tamen tributariis dioeceseos Africanae consulimus, qui post tantorum temporum captivitatem meruerunt deo
16 iuvante per nos lumen libertatis adspicere. Ergo iubemus omnes violentias et omnem avaritiam cessare et iustitiam atque veritatem circa omnes nostros tributarios reservari. sic enim et deus placatur et ipsi possunt celerius, sicut collatores alii nostrae
17 (6) rei publicae, relevari atque florere. Sportulas etiam ab officio tam viri magnifici praefecti Africani quam reliquorum iudicum sic exigi iubemus, quomodo in nostris legibus est dispositum et ab omni re publica nostra custoditur, ut nullus audeat quocumque tempore vel quocumque modo ea-
18 (7) rum excedere quantitatem. Hoc etiam praesenti sanctione credimus ordinandum, ut non multa dispendia pro completione chartarum vel codicillorum vel in nostro laterculo vel in scriniis praefecti praetoriorum per Africam iudices sustinere videantur, quia, si ipsi dispendiis laesi non fuerint, nullam habeant necessitatem eiusdem nostrae Africae tribu-
19 tarios praegravandi. Iubemus ergo, ut iudices dioeceseos Africanae tam civiles quam militares in nostro laterculo pro codicillorum atque chartularum promotionis suae consuetudinibus nihil ultra quam

(1) = *Th.* 1, 5, 9 (2) = *Th.* 1, 5, 10: *iunge Th.* 1, 7, 2 (3) = *Th.* 1, 5, 14 (4) *excidit Graeca constitutio* (5) *Cf. Dig.* 1, 11 (6) *sic R*, quinquaginta *C* (7) africa *libri* (8) *sic C*, captiva a roma *R*

(9) a *R*, *om. C* (10) *sic dett.*, optimum opus susc. ordinem *C*, optimam susc. hordinationem *R* (11) tingi et quae] tegi atque *R*, zegy et que *Q*. zeigi quae *C*, tingi quae *ed. Noremb.*

sex [illegible] praebeant. si vero in [illegible] praefecto-rum aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
20 Quem modum si quis excesserit, [illegible] [illegible] inter triginta [illegible] auri [illegible] [illegible]. [illegible] vero alia non solum [illegible] [illegible] sed et capitale periculum [illegible]. nam si aliquis ex quacumque parte [illegible] fuerit [illegible] nostras excedere et non festinaverit eum [illegible] eas servare, non solum dignitatis aut substantiae periculum sustinebit, sed etiam ultimo supplicio subiacebit.
21 Hoc est notitia deo auxiliante[1]:

Pro annonis et capitu pro tempore praefecti praetorio per totam Africam auri libras centum

Pro annonis consiliariorum auri libras viginti

Pro annonis cancellariorum auri libras septem

22 Item officio eius ita:

In scrinio primo hominibus decem pro annonis XVIIIIS. pro capitu XIIS. fiunt solidi CXLVIIS. ita: numerario pro annonis VI annona solidorum V et pro capitu IIII capitus solidorum IIII. fiunt solidi XLVI. secundo pro annonis III annona solidorum V et pro capitu II capitus solidorum IIII, fiunt solidi XXIII. tertio pro annonis II annona solidorum V et pro capitu IS capitus solidorum IIII. fiunt solidi XVI. quarto quinto et sexto ad annonas IS annona solidorum V et ad capitum I capitus solidorum IIII. fiunt solidi XXXIIIIS. reliquis quattuor ad annonas I annona solidorum V et ad capitum S capitus solidorum IIII. fiunt solidi XXVIII.
23 In scrinio secundo ut supra scriptum est. in scrinio tertio ut supra scriptum est. in scrinio quarto ut supra scriptum est.
24 In scrinio primiscrinii, quod est subadiuvae, hominibus decem annonae XIIII capita XIS. fiunt solidi CXVI. ita: primiscrinio pro annonis III annona solidorum V et pro capitu II capitus solidorum IIII, fiunt solidi XXIII. secundo pro annonis II, annona solidorum ut supra scriptum est. et pro capitu IS, capitus solidorum ut supra scriptum est. fiunt solidi XVI. tertio et quarto pro annonis IS, annona solidorum ut supra scriptum est, et pro capitu I, capitus solidorum ut supra scriptum est, fiunt solidi XXIII. reliquis hominibus sex ad annonam I annona solidorum V et pro capitu I capitus solidorum IIII, fiunt solidi LIIII.
25 In scrinio commentariensis hominibus duodecim annonae XVII capita XIIIIS, fiunt solidi CXLIII. ita[2]: primo commentariensi annonae III annona solidorum V, pro capitu II capitus solidorum IIII, fiunt solidi XXIII. sequentes homines tres ad annonas II annona solidorum V, pro capitu IS capitus solidorum IIII, fiunt solidi XLVIII. reliqui homines octo ad annonam I annona solidorum V et ad capitum I capitus solidorum IIII, fiunt solidi LXXII.
26 In scrinio ab actis hominibus decem annonae XIIII capita XII, fiunt[3] solidi CXVIII. ita: primo annonae III pro annona I solidi V, capita II capitus solidorum IIII, fiunt solidi XXIII. secundo et tertio ad annonas II pro annona I solidi V et ad capitum IS capitus solidorum IIII, fiunt solidi XXXII. reliquis septem[4] ad annonam I annona solidorum V et ad capitum I capitus solidorum IIII, fiunt solidi LXIII.
27 In scrinio libellorum hominibus sex annonae VIIS capita VIS, fiunt solidi LXIIIS. ita: primo annonae II pro annona solidi V, pro capitu IS capitus solidorum IIII, fiunt solidi XVI. secundo annona[6] IS pro annona solidi V, pro capitu I capitus[6] solidorum IIII, fiunt solidi XIS. reliquis hominibus quattuor ad annonas I annona solidorum V et ad capitum I capitus[7] solidorum IIII, fiunt solidi XXXVI.
28 In schola exceptorum hominibus sexaginta annonae LXXIIII capita LXII solidi DCXVIII. ita: primo et secundo ad annonas III pro annona solidi V et ad capita II capitus solidorum IIII. fiunt solidi XLVI. aliis hominibus quinque ad ann[onas] ann[ona] solidorum V et ad capitum I capitus [solido]rum IIII. fiunt solidi LXX. reliquis homini[bus] [illegible] ad annonas IS annona solidorum V et [ad ca]pitum I capitus solidorum IIII. fiunt solid[i] [illegible] reliquis hominibus quadraginta tribus ad ann[onam I] annona solidorum V et ad capitum I capitus [solido]rum IIII. fiunt solidi CCLXXXVII.
29 In schola singulariorum[8] hominibus quinq[uaginta] annonae LIIS capita L solidi CCCLXXIIS. ita[:] [primo] annonae II annona solidorum V, capitus I[S] solidorum IIII. fiunt solidi XIIII. secundo [tertio] et quarto ad annonas IS annona solidorum ad capitum I capitus solidorum IIII. fiunt [solidi] XXXIIIIS. reliquis hominibus[9] quadraginta [sex ad] annonam I annona solidorum V et ad capitum [I capi]tus solidorum IIII. fiunt solidi CCCXIIII.
30 In schola mittendariorum hominibus q[uinqua]ginta annonae LIIS capita L solidi CCC[LXXIIS.] ita: primo annonae II annona solidorum V [capi]tus I capitus solidorum IIII. fiunt solidi XII[II. se]cundo tertio et quarto ad annonam IS ann[ona so]lidorum V et ad capitum I capitus solidoru[m IIII.] fiunt solidi XXXIIIIS. reliquis hominibus qua[draginta] sex ad annonam I annona solidorum V et a[d capi]tum I capitus solidorum IIII. fiunt solidi CCC[XIIII.]
31 In schola cursorum hominibus triginta a[nnonae] XXXIIS capita XXX solidi CCLXXXIIS. ita: [primo] annonae II annona solidorum V, capitus I[S] solidorum IIII. fiunt solidi XIIII. secundo e[t tertio] et quarto ad annonam IS annona solidorum [V et] ad capitum I capitus solidorum IIII. fiunt [solidi] XXXIIIIS. reliquis hominibus viginti sex a[d an]nam I annona solidorum V et ad capitum I [capitus] solidorum IIII. fiunt solidi CCXXXIIII.
32 In schola nomenculatorum hominibus d[uodecim] annonae XIII capita XIIS solidi CXV. ita: [primo] annonae II annona solidorum V, capitus IS [capitus] solidorum IIII. fiunt solidi XVI. reliquis ho[minibus] undecim ad annonam I annona solidorum V [et ad] capitum I capitus solidorum IIII. fiunt solidi X[CIX.]
33 In schola stratorum hominibus sex anno[nae VII] capita VI solidi LVIIII. ita: primo annonae [II an]nona solidorum V, capitus I capitus solidoru[m IIII.] fiunt solidi XIIII. reliquis hominibus quin[que ad] annonas I pro annona solidos V et ad ca[pitum I] pro capitu solidos IIII. fiunt solidi XLV.
34 In schola praeconum hominibus decem a[nnonae] XI capita XS solidi XCVII. ita: primo ann[onae II] pro annona solidos V, capitus IS pro capitu [solidos] IIII, fiunt solidi XVI. reliquis hominibus no[vem ad] annonam I pro annona solidos V et ad ca[pitum I] pro capitu solidos IIII, fiunt solidi LXXXI.
35 In schola draconariorum hominibus de[cem an]nonae XI capita XS solidi XCVII. ita: pri[mo an]nonae II pro annona solidos V, capitus IS [pro ca]pitu solidos IIII, fiunt solidi XVI. reliquis [homini]bus novem ad annonam I pro annona solid[os V et] ad[10] capitum I pro capitu solidos IIII, fiun[t solidi] LXXXI.
36 In scrinio operum hominibus viginti a[nnonae] XXVIII capita XXI solidi CCXXIIII. ita: [primo] annonae III pro annona solidi V, capita II [pro ca]pitu solidi IIII, fiunt solidi XXIII. reliquis [homini]bus tribus ad annonas II pro annona solidi V [et ad] capitum I pro capitu solidi IIII, fiunt solid[i] reliquis aliis hominibus sex ad annonam IS [pro an]nona solidi V et ad capitum I pro capitu soli[di IIII,] fiunt solidi LXVIIII. reliquis aliis hominibus [decem] ad annonam I pro annona solidi V et ad ca[pitum I] pro capitu solidi IIII, fiunt solidi XC.
37 In scrinio arcae hominibus viginti annonae [illegible] capita XXI solidi CCXXIIII. ita: primo ann[onae]

(1) *de numeris huius notitiae agitur in libro meo Kritik des Iust. Codex p.* 138 *seqq.* (2) ita *om. libri* (3) fiunt *om. libri* (4) xuii *C*, xiiiil *R* (5) annona *om. libri* (6) capitus *om. libri* (7) capitus *o[m. libri]* (8) *sic C*, singularum *R* (9) hominibus *o[m. libri]* (10) et ad *om. libri*

pro annona solidi V, capita II pro capitu solidi IIII, fiunt solidi XXIII. reliquis hominibus tribus ad annonas II pro annona solidi V et ad capitum I pro capitu solidi IIII, fiunt solidi XLII. reliquis aliis hominibus sex ad annonam IS pro annona solidi V et ad capitum I pro capitu solidi IIII, fiunt solidi LXVIIII. reliquis aliis hominibus decem ad annonam I pro annona solidi V et ad capitum I pro capitu solidi IIII, fiunt solidi XC.
38 In schola chartulariorum hominibus quinquaginta annonae LVIII capita LIIS solidi D. ita: primo annonae III pro annona solidi V, capita II pro capitu solidi IIII, fiunt solidi XXIII. reliquis hominibus tribus ad annonas II pro annona solidi V et ad capitum IS pro capitu solidi IIII, fiunt solidi XLVIII. reliquis aliis hominibus sex ad annonam IS pro annona solidi V et ad capitum I pro capitu solidi IIII, fiunt solidi LXVIIII. reliquis aliis hominibus quadraginta ad annonam I pro annona solidi V et ad capitum I pro capitu solidi IIII, fiunt solidi CCLX.
39 Fiunt homines CCCXCVI, annonae CCCCXCVIII solidorum IIICCCCXC, capita CCCCXXS solidorum MDCLXXXII[1], fiunt solidi IIIICLXXII.
40 Item pro annonis et capitu consularis[2] solidi CCCCXLVIII. officiorum eius solidi CLX[3].
41 Pro tempore medicis[4] hominibus quinque annonae XLVIIII capita XVIIIS solidi CCCXVIIII. ita: primo pro annonis XV capitibus VI solidi IC[5]. secundo pro annonis X capitibus V solidi LXX. reliquis hominibus tribus ad annonas VIII et ad capita IIS solidi CL.
42 Grammaticis hominibus duobus ad annonas X et ad capita V, ad solidos LXX. sophistis[6] oratoribus hominibus duobus ad annonas X, ad capita V, ad solidos LXX.
43 Haec igitur, quae pro disponendis civilibus iudicibus Africae eorumque officiis, id est tam scriniariis amplissimae eius praefecturae quam cohortalibus, per hanc divinam constitutionem statuimus, tua magnitudo cognoscens ex kalendis Septembribus futurae tertiae decimae indictionis effectui mancipari observarique procuret atque edictis publicis omnibus innotescant[7]: his scilicet, qui ordinati fuerint a tua sublimitate secundum praesentem divinam constitutionem, firmitatem sui status in perpetuo habituris. nam deo iuvante de militaribus iudicibus et de officiis eorum et de alio nostro exercitu per aliam sanctionem[8] statuimus. *Emissa lex Constantinopoli d. Iustiniano pp. A. IIII et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

2 *Idem A. Belisario magistro militum per Orientem.* In nomine domini nostri Ihesu Christi ad omnia consilia omnesque actus semper progredimur. per ipsum enim imperii iura suscepimus, per ipsum pacem cum Persis in aeternum confirmavimus, per ipsum acerbissimos hostes et fortissimos tyrannos deiecimus, per ipsum multas difficultates superavimus, per ipsum et Africam defendere et sub nostrum imperium redigere nobis concessum est, per ipsum quoque, ut nostro moderamine recte guberne-
1 tur et firme custodiatur, confidimus. Unde iam per eius gratiam civilium administrationum iudices et officia singulis Africanis provinciis constituimus, attribuentes, quid emolumentorum unusquisque percipere debeat. ad eius igitur providentiam etiam nunc animum nostrum referentes et armatas mili-
1a tias et duces militum ordinare disponimus. Sancimus itaque, ut dux limitis Tripolitanae provinciae in Leptimagnensi civitate sedes interim habeat, dux vero Byzacenae provinciae in Capsa et Thelepte[9] civitatibus interim sedeat, dux autem Numidiae provinciae in Constantinensi civitate sedes interim habeat, dux autem Mauritaniae provinciae in Caesa-
2 riensi civitate interim sedeat. Iubemus etiam, ut in traiectu, qui est contra Hispaniam, quod Septem dicitur, quantos providerit tua magnitudo, de militibus una cum tribuno suo, homine prudente et devotionem servante rei publicae nostrae per omnia, constituas[10], qui possit et ipsum traiectum semper servare et omnia, quaecumque in partibus Hispaniae vel Galliae seu Francorum aguntur, viro spectabili duci nuntiare, ut ipse tuae magnitudini referat. in quo traiectu etiam dromones, quantos provideris,
3 ordinari facias. In Sardinia autem iubemus ducem ordinari et eum iuxta montes, ubi Barbaricini[11] videntur, sedere habentem milites pro custodia locorum, quantos et ubi tua magnitudo providerit.
4 Et omnes diligenter pro commissis suae custodiae provinciis invigilent et ab omni hostium incursione subiectos nostros tueantur illaesos et[12] festinent, die noctuque dei invocando auxilium et diligenter laborando, usque ad illos fines provincias Africanas extendere, ubi ante invasionem Vvandalorum et[13] Maurorum res publica Romana fines habuerat et ubi custodes antiqui servabant, sicut ex clusuris et
4a burgis ostenditur. Maxime autem civitates, quae prope clusuras et fines antea tenebantur, cum essent sub Romano imperio constitutae, auxiliante divina misericordia, cum hostes per partes expelluntur, festinantes[14] comprehendere atque manere et in illis locis duces et milites per partes accedant, ubi antea fines et clusurae provinciarum erant, quando integrae Africanae servabantur sub Romano
4b imperio provinciae: Quod deo adnuente, cuius auxilio nobis restitutae sunt, speramus cito nostris provenire temporibus, et ut[15] in securitate et pace provinciae cum antiquis finibus integrae serventur et vigiliis ac laboribus devotissimorum militum et cura spectabilium pro tempore ducum custodiantur illaesae, quoniam ita convenit, ut semper custodes fines provinciae servent, ne detur hostibus licentia incurrendi aut devastandi loca, quae nostri subiecti
5 possident. Quantos autem milites sive pedestres sive equites per unumquemque limitem qui[16] debent ad custodiendas provincias et civitates, tua magnitudo, prout consideraverit, ordinet et nobis referat, ut, si perviderimus sufficientem esse ordinationem, confirmemus eam, sin autem perspexerimus et ali-
6 quid amplius fieri, ut eam augmentemus. Quid autem dux stipendiorum nomine pro se suisque hominibus et quid eius officium consequatur, hoc sub-
7 dita declaratur notitia. Sicut ergo praedictum est, interim nunc duces ac milites secundum nostram dispositionem in locis seu civitatibus quibus iussimus sedeant, donec deo auxiliante nobis ac rei publicae nostrae per labores nostros in illis locis constitui possint, in quibus uniuscuiusque provinciae antiquus limes constitutus erat, quando florente Romana re publica memoratae provinciae integrae
8 tenebantur. Pro limitaneis vero ordinandis (quia necessarium nobis esse videtur, ut extra comitatenses milites per castra milites limitanei constituantur, qui possint et castra et civitates limitis defendere et terras colere, ut alii provinciales videntes eos per partes ad illa loca se conferant) exemplum fecimus unius numeri limitaneorum, ut secundum exemplum, quod nos misimus, per castra et loca, quae providerit tua magnitudo, eos ad similitudinem nostri exempli ordinet, sic tamen ut, si inveneris de provinciis idonea corpora, aut de illis, quos antea

(1) sol. MDCLXXXII *post* IIIICLXXII *collocant libri* (2) consularis] pro tempore consularis Tingitanae provinciae *scr.* (3) *post* CLX *desiderantur et Tingitanae provinciae officia et notitiae reliquarum sex provinciarum: u. § 12* (4) pro tempore medicis *scripsi*, practor med' *C*, pt medi *Miraeus* (5) sol. c *libri* (6) *scripsi* sophistae *C*, sortitas *dett.* (7) *sic Mommsen*, innotescat *libri* (8) *c.* 2 *h. t.* (9) *sic C*, lepte *R* (10) *sic scripsi*, constituatis *R*, constitutis *C* (11) *sic C*, barbaricinae *R*, Barbari vicini *Mommsen* (12) et *edd.*, ut *C*, *om. R* (13) *sic R*, vel *C* (14) festinate (*vel* — nante) *libri* (15) ut *R*, *om. C* (16) praesunt habere *ins. Mommsen*

milites habebant, limitaneorum constituas numero in
unoquoque limite, ut, si forsitan commotio aliqua
fuerit, possint ipsi limitanei sine comitatensibus mi-
litibus una cum ducibus suis adiuvare loca, ubi dis-
positi fuerint, non longe limitem exeuntes nec ipsi
limitanei nec duces eorum, ut nullum etiam dispen-
dium a ducibus vel ducianis praedicti limitanei sus-
tineant, nec aliquas sibi consuetudines de eorum
stipendiis per fraudes ad suum lucrum convertant.
haec autem non solum in limitaneos volumus obser-
9 vari, sed etiam in comitatenses milites. Et unum-
quemque ducem et tribunos eorundem militum iube-
mus, ut semper milites ad exercitationem armorum
teneant et non concedant eos divagari, ut, si quando
necessitas contigerit, possint inimicis resistere: et
nullum audeant duces aut tribuni commeatalem de
ipsis dimittere, ne, dum sibi lucrum studeant con-
ficere, incustoditas nostras relinquant provincias.
9a Nam si usurpaverint memorati duces vel officia
eorum seu tribuni commeatalem de militibus relin-
quere aut aliquod lucrum de eorum emolumentis
subripere[1], hoc non solum in quadruplum iubemus
publico dependere, sed etiam[2] dignitate eos privari.
9b Magis enim debent duces et tribuni supra de-
putata sibi emolumenta secundum labores suos de
nostra largitate remunerationem sperare et non de
commeatis militum aut de eorum stipendiis lucrum
sibi adquirere, quoniam ideo ordinati sunt milites,
ut per ipsos provinciae vindicentur: praecipue cum
sufficienter et ipsis ducibus et officiis eorum emolu-
menta praestitimus et semper providimus unumquem-
que secundum labores suos ad meliores gradus et
10 maiores dignitates perducere. Postquam vero
deo placuerit et per tuam magnitudinem limes om-
nis in antiquum statum pervenerit et bene ordinatus
fuerit, tunc, ubicumque necessitas emerserit, viri
spectabiles duces invicem sibi, quando usus exege-
rit, auxilium praebeant, ut provinciae seu limites
eorum vigiliis et laboribus deo iuvante illaesi custo-
11 diantur. Sicut autem iubemus audaces et fero-
ces contra inimicos iudices ac milites nostros esse,
sic volumus eos mites[3] et benevolos circa collatores
nostros existere et nullum damnum nullamque lae-
sionem in eos efficere. si autem quisquam de mili-
tibus ausus fuerit quamcumque laesionem tributariis
nostris inferre, periculo viri spectabilis ducis seu
tribuni et principis digna vindicta adficiatur[4] et in-
12 demnes tributarii nostri custodiantur. Si vero pro
quibusdam causis interpellatio apud nostros iudices
facta fuerit, iubemus non amplius sportularum no-
mine, quam nostris legibus definitum est, exsecutores
accipere, poenam eisdem legibus insertam ex trans-
13 gressione formidantes. Cum autem deo adiu-
vante Africanae nostrae provinciae per tuam magni-
tudinem secundum nostram dispositionem ordinatae
et limites in antiquum statum reducti et omnis[5]
Africa sic detenta fuerit, sicut erat, cum ergo haec
omnia deo iuvante, praesente tua magnitudine, dis-
posita et perfecta fuerint et per labores tuos anti-
quos fines omnis Africa receperit, et docuerit[6] nos
de omni ordinatione totius Africanae dioeceseos, id
est quanti et qui milites in quibus locis vel civitati-
bus constituti sunt et quanti limitanei in quibus lo-
cis vel limitibus[7] constituti sunt, tunc iubemus tuam
magnitudinem ad nostram clementiam remeare.
14 Interea vero si aliquas civitates seu castella
per limitem constituta perviderit tua magnitudo ni-
miae esse magnitudinis et propter hoc non posse
bene custodiri, ad talem modum eas construi dis-
15 ponat, ut possint per paucos bene servari. Cum
autem magnitudo tua omnibus dispositis ad nos re-
meare iussa fuerit, tunc duces uniuscuiusque limitis,
quotiens pro componendis civitatibus aut castris et

pro stipendiis suis ac pro annonis aliquid o
buerint, celerius ad virum magnificum pra
per Africam significent, ut ipse quae ne
fuerint festinet facere, ne aliqua protractio
16 ciis noceat. Ea vero, quae ipse fecerit v
adhuc necessarie procuranda sunt, postea et
ratus vir magnificus praefectus Africae et vi
tabiles duces et de aliis omnibus quae ibi
frequenter ad nos referant, ut bene facta c
mus et, quae opportunius debent fieri, ex
17 dispositione peragantur. Hoc etiam decern
duces, qui ordinandi sunt per Africanos
nihil amplius in sacratissimo palatio cuilibe
nae aut dignitati vel in[8] praetorio per Africa
fecturae vel magisteriae potestati[9] praebea
17a quantum subter adnexa declarat notitia
si quis amplius, quam in subdita notitia
est, usurpaverit seu acceperit[10], triginta lib
multae dependat nomine, cum et periculo
tionis nostrae serenitatis subiacebit: nulla a
libet persona aut dignitate aut officio accipie
quid ab eis praeter illos, quorum nomina in
18 notitia continentur. Ad haec iubemus,
iuvante unusquisque dux seu eorum officia,
dum quod notitia subter adnexa detinet[11],
menta sua ex tributis Africanae provinciae
lendis Septembribus instantis felicissimae ter
cimae indictionis percipiant.
19 Et est notitia: deo volente debent dele
cibus et eorum officiis in Africa constitu
annonis et capitu per singulos annos pr
ita:
20 Viro clarissimo duci Tripolitanae provi
hominibus eius annonae CXC, singulis annon
V, capita CLVIII, singulis capitibus solidi
mul fiunt pro annonis et capitu solidi MDL
21 Adsessori ducis et officio eius hominib
draginta annonae XCVIS, singulis annonis s
capita XLVIII, singulis capitibus solidi III
fiunt pro annonis et capitu solidi DCL
dividuntur sic:
22 Adsessori uno annonae VIII capita IIII.
primicerio uno annonae V capita II.
numerario uno annonae IIII capita II.
ducenariis quattuor ad annonas IIIS, fi
nonae XIIII, et ad capitum IS, fiunt ca
centenariis sex ad annonas IIS, fiunt anno
et ad capitum I, fiunt capita VI.
biarchis octo ad annonas II, fiunt annon
et ad capitum I, fiunt capita VIII.
circitoribus novem ad annonas II, fiun
nae XVIII, et ad capitum I, fiunt capi
semissaliis[12] undecim ad annonam IS, fiun
nae XVIS, et ad capitum I, fiunt ca
23 Item viro clarissimo duci Byzacenae pr
et hominibus eius annonae CXC, singulis
solidi V, capita CLVIII, singulis capitibus so
simul fiunt pro annonis et capitu solidi MDL
24 Adsessori ducis et officio eius hominib
draginta annonae XCVIS, singulis annonis s
capita XLVIII, singulis capitibus solidi III
fiunt pro annonis et capitu solidi DCLXXII
viduntur sic:
25 Adsessori uno annonae VIII capita IIII.
primicerio uno annonae V capita II.
numerario uno annonae IIII capita II.
ducenariis quattuor ad annonas IIIS, fi
nonae XIIII, et ad capitum IS, fiunt ca
centenariis sex ad annonas IIS, fiunt
XV, et ad capitum I, fiunt capita VI.
biarchis octo ad annonas II, fiunt annon
et ad capitum I, fiunt capita VIII.
circitoribus novem ad annonas II, fi

(1) subripere *C*, sibi adquirere *R* (2) sed etiam et *libri* (3) milites *libri* (4) efficiatur (*vel* — antur) *libri* (5) et omnis *edd.*, omnis *C*, omnes *RQ* (6) docueris *Russardus* (7) militibus *libri* (8) in *dett.*, *om.* *CR* (9) potestatis *libri* (10) seu accepe se accipere *CQ*, acceperit *R* (11) continet *edd.* *dubia et fortasse corrupta: libri hoc loco et in tibus officiis aut* semissaliis *aut* semis *aliis habe*

nonae XVIII, et ad capitum I, fiunt capita VIIII.
semissaliis undecim ad annonam IS, fiunt annonae XVIS, et ad capitum I, fiunt capita XI.

26 Item viro clarissimo duci Numidiae provinciae et hominibus eius annonae CXC, singulis annonis solidi V, capita CLVIII, singulis capitibus solidi IIII, simul fiunt pro annonis et capitu solidi MDLXXXII.

27 Adsessori ducis et officio eius hominibus quadraginta annonae XCVIS, singulis annonis solidi V, capita XLVIII, singulis capitibus solidi IIII, simul fiunt pro annonis et capitu solidi DCLXXIIIIS. dividuntur sic:

28 Adsessori uno annonae VIII capita IIII.
primicerio uno annonae V capita II.
numerario uno annonae IIII capita II.
ducenariis quattuor ad annonas IIIS, fiunt annonae XIIII, et ad capitum IS, fiunt capita VI.
centenariis sex ad annonas IIS, fiunt annonae XV, et ad capitum I, fiunt capita VI.
biarchis octo ad annonas II, fiunt annonae XVI, et ad capitum I, fiunt capita VIII.
circitoribus novem ad annonas II, fiunt annonae XVIII, et ad capitum I, fiunt capita VIIII.
semissaliis undecim ad annonas IS, fiunt annonae XVIS, et ad capitum I, fiunt capita XI.

29 Item viro clarissimo duci Mauritaniae prouinciae et hominibus eius annonae CXC, singulis annonis solidi V, capita CLVIII, singulis capitibus solidi IIII, simul fiunt pro annonis et capitu solidi MDLXXXII.

30 Adsessori ducis et officio eius hominibus quadraginta annonae XCVIS, singulis annonis solidi V, capita XLVIII, singulis capitibus solidi IIII, simul fiunt pro annonis et capitu solidi DCLXXIIIIS. dividuntur sic:

31 Adsessori uno annonae VIII capita IIII.
primicerio uno annonae V capita II.
numerario uno annonae IIII capita II.
ducenariis quattuor ad annonas IIIS, fiunt annonae XIIII, et ad capitum IS, fiunt capita VI.
centenariis sex ad annonas IIS, fiunt annonae XV, et ad capitum I, fiunt capita VI.
biarchis octo ad annonas II, fiunt annonae XVI, et ad capitum I, fiunt capita VIII.
circitoribus novem ad annonas II, fiunt annonae XVIII, et ad capitum I, fiunt capita VIIII.
semissaliis undecim ad annonas IS, fiunt annonae XVIS, et ad capitum I, fiunt capita XI.

32 Item viro clarissimo duci Sardiniae insulae et hominibus eius annonae CXC, singulis annonis solidi V, capita CLVIII, singulis capitibus solidi IIII, simul fiunt pro annonis et capitu solidi MDLXXXII.

33 Adsessori ducis et officio eius hominibus quadraginta annonae XCVIS, singulis annonis solidi V, capita XLVIII, singulis capitibus solidi IIII, simul fiunt pro annonis et capitu solidi DCLXXIIIIS. dividuntur sic:

34 Adsessori uno annonae VIII capita IIII.
primicerio uno annonae V capita II.
numerario uno annonae IIII capita II.
ducenariis quattuor ad annonas IIIS, fiunt annonae XIIII, et ad capitum IS, fiunt capita VI.
centenariis sex ad annonas IIS, fiunt annonae XV, et ad capitum I, fiunt capita VI.
biarchis octo ad annonas II, fiunt annonae XVI, et ad capitum I, fiunt capita VIII.
circitoribus novem ad annonas II, fiunt annonae XVIII, et ad capitum I, fiunt capita VIIII.
semissaliis undecim ad annonas IS, fiunt annonae XVIS, et ad capitum I, fiunt capita XI.

35 (20) Item notitia consuetudinum, quas in sacro laterculo et in praetorio amplissimae praefecturae per Africam, iam[1] in officio magistri militum pro tempore dux praebere oportet uniuscuiusque limitis sic: in sacro laterculo solidi VI: in officio magisteriae militum potestatis pro insinuandis administrationis suae divinis nostrae serenitatis adfatibus solidi XII: in officio amplissimae praefecturae per Africam pro insinuandis eiusdem chartis solidi XII.

36 (21) Gloria itaque tua, quae per hanc pragmaticam sanctionem nostra statuit aeternitas, effectui mancipari observarique praecipiat. *Emissa lex idibus Aprilibus Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. IIII et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

XXVIII.[2]

DE OFFICIO PRAEFECTI URBIS.

1 [3]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Volusianum pu.* Studentibus nobis statum urbis et annonariam rationem aliquando firmare in animo subiit eiusdem annonae curam non omnibus deferre potestatibus. ac ne praefectura urbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium redundasset eidem praefecturae sollicitudinis ac diligentiae necessitatem mandamus, sed non ita, ut lateat officium annonariae praefecturae, sed ut ambae potestates, in quantum sibi negotii est, tueantur civilem[4] annonam sitque societas muneris ita, ut inferior gradus meritum superioris agnoscat atque ita superior potestas se exserat, ut sciat ex ipso nomine, quid praefecto debeatur annonae. *D. II non. April. Mediolani Valentiniano et Valente AA. II conss.* [*a.* 368]

2 *Idem AA. ad Ampelium pu.* Quod promulgatis sanctionibus tua sinceritas perscriptum[5] esse non nescit, etiam ex praecepto nostro competenter observet nec[6] quasdam personas de provincia existimet avocandas[7] nisi tantummodo suos officiales et homines populares huius almae urbis seditioni obnoxios. [*a.* 371 - 372]

3 [8]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Rufinum pu.* Praefectura urbis cunctis quae intra urbem sunt antecellat potestatibus, tantum ex omnium parte delibans[9], quantum sine iniuria ac detrimento alieni honoris usurpet. *D. III id. Iul. Valente A. V et Valentiniano iun. conss.* [*a.* 376]

4 [10]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Severino comiti sacrarum largitionum.* Omnia corporatorum genera, quae in Constantinopolitana civitate versantur, universos quoque cives atque populares praefecturae urbanae regi moderamine recognoscas[11]. *D. XVII k. Mai. Mediolani Tatiano et Symmacho conss.* [*a.* 391]

5 [12]*Imp. Theodosius A. Constantio pu.* Primicerius adiutorum tuae sedis officii per biennium, quod in eodem gradu ex consuetudine priscae ordinationis emeruit, curam insuper personarum usurpatione omni atque ambitione cessante suscipiat: hoc etiam adiecto, ut, si quis ex memorato ordine vel condicionis humanae fine praeventus vel alia quacumque ratione militiae gradum propriae amisisse monstrabitur, solitae ambitionis iniuria vacante locum is, qui iuxta matriculae veritatem sequitur[13], obtineat. *D. XIII k. Ian. Constantinopoli Victore cons.* [*a.* 424]

(1) iam *Mommsen*, tam *libri: iam intellege, donec Africa tota recuperetur, a quo tempore codicilli ducibus a praefectis insinuentur, cf. c.* 1 § 10 *h. t.* (2) *B* 6, 4, 10 ... 13. — *Cf. Dig.* 1, 12 (3) = *Th.* 1, 6, 5 (4) civilem *om. Th.* (5) *sic C*, scriptum *R*, praescriptum *M* (6) nec *C*, ne *R* (7) *sic C*, advocandas *M*, devocandas *R* (8) = *Th.* 1, 6, 7: *iunge* 12, 58, 1 (9) *sic Th. cum Graecis*, derivans *CR* (10) = *Th.* 1, 10, 4 (11) *sic Th.*, se (se *om. R*) cognoscant *CR*, cognoscas *M* (12) = *Th.* 1, 6, 12 (13) sequetur *Th.*

XXVIIII.[1]

DE OFFICIO MAGISTRI MILITUM.

1 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius*[2] *AAA. ad Eusignium pp.* Viri illustres comites et magistri peditum et equitum in provinciales nullam penitus habeant potestatem, nec amplissima praefectura in militares viros. [*a.* 386—387]

2 [3]*Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Hypatium magistrum militum per Orientem.* Apparitores statutos officii tui ad aliud iudicium trahi minime oportebit[4]. sciat igitur illustris magnificentia tua sub te, sive civiliter sive criminaliter appetantur, eos litigare debere. *D. id. Dec. Constantinopoli Constantio et Constante conss.* [*a.* 414]

3 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Eos, qui ultra statutos in officio magisteriae per Orientem potestatis militant, civilium quoque iudicum sententiis super quolibet negotio subiacere: ipsis quin etiam statutis in tributariis collationibus civilium quoque iudicum dispositionibus procul dubio parituris. [*a.* 476—485]

4 *Imp. Anastasius A. Iohanni magistro militum per Illyricum.* Milites de locis, in quibus consistunt, ad alia loca sine speciali nostrae serenitatis auctoritate nullatenus transferri praecipimus, nec[5] eorum expensae in locis, in quibus consistunt, minuantur. sed si forte quaedam urguens et necessaria causa emerserit, utilitati ac securitati publicae tam amplissimam praetorianam praefecturam quam tuam sedem sine ulla procrastinatione prospicere protinus oportet et suggestiones ad nostras aures destinare, indicantes tam loca, de quibus milites transferendi sunt, quam ea, ad quae pervenire eos oportet, nominaque fortissimorum numerorum, in quibus idem milites referuntur, nec non quantitatem annonarum et ante omnia causam, ob quam idem milites transferendi sunt, ut post talem suggestionem a nostra auctoritate competentia procedant.

5 *Imp. Iustinianus A. Zetae viro illustri magistro militum per Armeniam et Pontum Polemoniacum et gentes.* Cum propitia divinitate Romanum nobis sit delatum imperium, sollicita cura cauta diligentia pertractantes perspeximus oportere etiam partibus Armeniae et Ponto Polemoniaco et gentibus proprium magistrum militum per hanc legem constituere, tuamque magnitudinem, quae nobis ex ante gestis optime commendata est, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes elegimus certasque provincias, id est magnam Armeniam, quae interior dicebatur, et gentes (Anzetenam videlicet, Ingilenam, Asthianenam, Sophenam, Sophanenam[6], in qua est Martyropolis, Balabitenam) et primam et secundam Armeniam et Pontum Polemoniacum tuae curae cum suis ducibus commisimus, comite Armeniae penitus sublato, certosque subdidimus numeros, non modo quos in praesenti novos constituimus, sed etiam de praesentalibus et Orientalibus et aliis agminibus segregatos, non tamen quantitatem eorum agminum minuentes: sed quia plures eis addidimus sine rei publicae gravamine et sine augmento sumptuum, aliquantos subtraximus, ita tamen, ut et post hanc subtractionem ampliores remanserint, quam usque ad nostra felicia fuerant tempora.

6 [7]. . . . .

XXX.[8]

DE OFFICIO QUAESTORIS.

1 [9]*Imp. Theodosius A. Sallustio quaestori.*
minoris laterculi curam[10] scias ad tuae sub
sollicitudinem pertinere, ita ut tuo arbitratu
nio memoriae totius minoris laterculi dignita
est praepositurae omnes, tribunatus et prae
castrorum[11] iuxta consuetudinem priscam cl
meae auctoritate deinceps mittantur[12]. *D. v*
Constantinopoli Victore cons.

2 [13]*Idem A. Helioni comiti et magistro*
rum. Omnes minoris laterculi dignitates, c
cura quidem ac sollicitudine viri illustris q
esse antea videbantur, postea vero vel unive
mediae ad magistrorum militum potestatem
tionemque transierant, placuit nunc clementi
vetusti temporis more renovato ad prisca
iura revocare. *D. III k. Mai. supra scripto cons.*

3 *Imp. Anastasius A. Eusebio magistro*
rum. Officia et condiciones, quae pertinen
ros devotos in sacro scrinio memoriae m
nemini liceat sub quacumque occasione s
divinae subscriptionis liberalitate peragere:
cumque in hoc fuerit postea facinore c
publicatione bonorum suorum multando, offi
que rectoris provinciae, in qua non adlega
gerenda sollicitudine sacro rescripto aliqui
fuerit eandem curam sibimet usurpare, triu
rum auri dispendio feriendo. *D. k. Mart.*
tinopoli Anastasio A. et Rufo conss.

XXXI.[14]

DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORU

1 [15]*Imp. Constantius A.*[16] *ad agentes i.*
Privilegiis dudum scholae vestrae indultis
reservatis, ad ducenam etiam et centenam
chiam nemo suffragio, nisi labore[17] unusquis
veniat, principatum vero adipiscatur matri
currente, ita ut ad curas agendas et cu
1 exeant, quos ordo militiae vocat et laborun
tor praeterea, in quo totius scholae statu
gistri securitas constituta est, idoneus probi
rum ac bonis artibus praeditus nostris per m
obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur
D. et pp. Romae in foro Traiani k. Nov.
et Hypatio conss.

2 [18]*Imppp. Valentinianus Theodosius et*
AAA. ad Principium magistrum officiorum.
agentum in rebus ordinem militiae atque[19]
praevertat, etiamsi nostri numinis per obr
detulerit indultum: ac si quis[20] formam is
docebitur obtulisse, in locum, ex quo in
emerserat, revertatur, ut is gradu ceteros a
quem stipendia longiora vel labor prolixio
anteire. *PP. Hadrumeti VII id. Mart. po*
Arcadii A. et Bautonis.

3 [21]*Impp. Theodosius et Valentinianus A*
getio comiti et magistro officiorum. Sc
nostrorum devotio, probata[22] nostris pa
circa nostrae maxime serenitatis adfectionem
inde quidquid ad fovenda servandaque eoru
legia postulatur, statim credidimus[23] admi
ideoque suggestionem tui culminis approban
spectabilibus comitibus scholarum verberand
dandive senatores ac ducenarios licentiam
mus. ea namque, quae tali commotione dig

---

(1) *B* 6, 4, 14 . . . 16 (2) *debuit esse* Valentinianus Theodosius et Arcadius (3) = *Th.* 1, 7, 4 (4) apparitores officii tuae praestantiae ad aliud iudicium trahi ex auctoritate sacrorum rescriptorum minime oportebit *Th.* (5) ne *C contra B* (6) sophenam sophonenam *M*, sophonenam *C*, et sophonenam *R: cf. Nov.* 31, 1, 3: *Τζοφανήνη τε καὶ Ἀνζητήνη ἢ Τζοφανή* (7) *excidit Graeca constitutio* (8) *B* 6, 6, 3. 4. — *Cf. Dig.* 1, 13 (9) = *Th.* 1, 8, 2 (10) Sallustio viro illustri comiti et quaestori. Laterculi curam t
(11) castrorum *om. Th.* (12) emittantur *Th.* (1
1, 8, 3 (14) *B* 6, 1, 57 . . 61 (15) = *Th*
iunge 12, 22, 3 *et Th.* 6, 29, 4. 5 (16) et Iu
addit Th. (17) suffragio nisus, labore *Momm*
fragio, sed per laborem *Th.* (18) = *Th*
(19) militiaeque *Th.* (20) quis *om. Th.* (21)
Th. 21. *finis iteratur in* 12, 29, 1 (22) *sic N*
bata a *libri* (23) *sic CR*, credimus *M Nov.*

ad tuae sublimitatis volumus referri notitiam. *D. xv k. Mai. Constantinopoli Cyro vc. cons.* [*a.* 441]

4 [1]*Idem AA. Nomo magistro officiorum.* Curae perpetuae tui culminis credimus iniungendum, ut super omni limite sub tua iurisdictione constituto, quemadmodum se militum numerus habeat castrorumque ac clusurarum cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret. *D. prid. id. Sept. Constantinopoli Maximo II et Paterio conss.* [*a.* 443]

5 *Impp. Iustinus et Iustinianus AA. Tatiano magistro officiorum.* Iubemus eum ad militiam devo-
tissimorum scholarium de cetero pervenire, qui
nostrum meruit iudicium, nec licere pro tempore tui
culminis administrationem habenti sine huiusmodi
probatoria aliquem inter eosdem viros devotos scho-
lares suis referre praeceptionibus[2]: sed sciat is, qui
sine sacro rescripto ad eandem pervenire militiam
ausus fuerit, non solum ea se privari, verum etiam
1 poenae viginti librarum auri subici. Illud etiam
observari de cetero volumus, ut, si quis locus sta-
tutorum scholarium in quacumque schola vacaverit,
ille subrogetur, quem nostra pietas per sacrum re-
2 scriptum vacantem subire locum praeceperit. Ad
haec quadrimenstruos breves eorundem scholarium
cura tuae sublimitatis et pro tempore viri excellen-
tissimi magistri officiorum conscribi volumus et eos
sacro scrinio laterculi praestari ibi deponendos, ut
semper notitia eorundem scholarium certa sit neque
publico damnum aliquod infligatur. *D. x k. Mai.*
Constantinopoli Mavortio vc. cons. [*a.* 527]

XXXII.

DE OFFICIO COMITIS SACRARUM LARGITIONUM.

1 [3]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Limenio co-
miti sacrarum largitionum.* Palatinis haec cura
debet esse praecipua, ut, periculo proprio notariis
destinatis, super neglegentia iudicum, si ita res ex-
egerit, conquerantur, ne eorum sit impunita desidia.
1 Iudices quoque de eorum nominibus referre con-
venit, quos commodis propriis magis quam utilitati-
2 bus publicis studere praeviderint. Breves etiam
quadrimenstruos ad officium palatinum noverint di-
rigendos aurumque exactum ad sacras largitiones
sine ulla dilatione esse mittendum. *D. III k. Mart.*
Mediolani Vincentio et Fravito conss.[4] [*a.* 401]

XXXIII.[5]

DE OFFICIO COMITIS RERUM PRIVATARUM.

1 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Honoratum consularem Byzacii.* Si quid negotiorum fuerit actitatum, in quibus aliquid commodi fiscalis appareat, ad officium rei privatae tua gravitas acta transmittat, ut instructione percepta, quid sibimet iuris auxilio debeatur, agnoscat. *D. VI k. Ian. Valentiniano et Valente AA. II conss.* [*a.* 368]

2 [6]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Minervio comiti rerum privatarum.* Ad palatinorum curam et rationalium officia omnium rerum nostrarum et totius perpetuarii, hoc est emphyteuticarii[7], iuris exactio revertatur. *D. x k. Ian. Mediolani Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

3 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Ursacio comiti rerum privatarum.* Si quis iudicum vir illustris vel praefectus urbi cognitionem comitivae privatarum examini debitam sibimet vindicandam censuerit vel tuitionem contra eiusdem sedis statuta praestiterit, ad quinquaginta librarum auri illationem poenae nomine eius officium teneatur, quam decet in articulo exigi mansuetudinis nostrae aerario sociandam. *D. VI id. Aug. Ravennae Constantio et Constante conss.* [*a.* 414]

4 [8]*Μὴ διαγέτω τινὰ τῶν ἐπαρχεωτῶν προφάσει δημοσίων πραγμάτων ὁ κόμης τῆς ἰδικῆς περιουσίας δίχα θείας ἐπιτροπῆς μηδὲ τῷ μηνύοντι τὴν κρίσιν καταπιστευέτω τοῦ πράγματος.*

5 [9]*Μήτε ὁ κόμης τῆς ἰδικῆς περιουσίας μήτε τις ἕτερος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀρχόντων τὸν περὶ θησαυροῦ καταμηνύοντα προσδεχέσθω. εἰ δὲ περί τινος ἑτέρου προσαγγέλλει, ὑπὸ ἐγγύην εὐθὺς οὐχ ἧττον πέντε λιτρῶν γινέσθω· καὶ μηδέ τις σφραγὶς ἢ ἀναγραφὴ καὶ καινισμὸς ὁ τυχὼν ἐπὶ τοῖς προσαγγελθεῖσι προσερχέσθω πράγμασι πρὸ διακρίσεως ἐγγράφου. καὶ εἰ μὲν ὁ κατηγορούμενος πάρεστι, κρινέσθω παρὰ τῷ κόμητι τῆς ἰδικῆς περιουσίας τὸ πρᾶγμα, εἰ δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ διάγει, παρὰ τῷ ἄρχοντι ἢ τῷ ἀφοριζομένῳ δικαστῇ, τῶν φισκοσυνηγόρων ἤ, ἐν ἀπορίᾳ τούτων, ἑτέρων ὑπὲρ τοῦ κατηγόρου προῖκα λεγόντων. γινέσθω δὲ τῶν συνηγόρων ἐξίσωσις καὶ ἀναιρείσθω τὸ καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ κατηγόρου δαπανήματα τὸν ἐναγόμενον ποιεῖν· τούτου φυλαττομένου καὶ ἐπὶ τοῦ δίκας τινὰς τῷ φίσκῳ κινοῦντος. καὶ μηδεὶς αὐτῶν πρὸ τελείας ἐκκαλείσθω τοῦ πράγματος κρίσεως.*

XXXIIII.

DE OFFICIO COMITIS SACRI PATRIMONII.

1 [10][*Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α.*]
[11]*Τῆς ἰδικῆς ἐφευρεθείσης οὐσίας τῷ δημοσίῳ ἢ ἐφευρεθησομένης προβεβλήσθω ἢ καλείσθω κό-*

(1) = *Nov. Theod.* 24, 1, 5: *iunge* 1, 46, 4. 11, 60, 3 (2) *sic R*, praescriptionibus *C* (3) = *Th.* 1, 10, 7 *B* 6, 31, 1 (4) *sic Th.*, d. III kal. maii. honorio VII et theodosio II aa. conss. (= *a.* 407) *Hal.*, *ut videtur, ex coniectura* (5) *B* 6, 1, 105 .. 109 (6) = *Th.* 1, 11, 1 (7) hoc est emphyteuticarii *confirmant Graeci, om. Th.* (8) = *B* 6, 1, 108 (9) = *B* 6, 1, 109: *iungenda videtur* 1, 34, 3 (10) *officium comitis sacri patrimonii institutum esse ab Anastasio testantur glossae nomicae* (*Otto thes.* 3, 1770): *πατριμονιάλια, ὅσα ἕκαστος βασιλεὺς ἑαυτῷ κτᾶται, ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐξευρὼν καὶ τὴν προσηγορίαν ταύτην καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόμητος τοῦ πατριμονίου*: *duas minimum huius tituli leges Anastasii esse colligitur ex dictato de consiliariis* (*Iuliani Epitome ed. Haenel p.* 199): lege primo libro codicis anastasianas constitutiones subiectas titulo de officio patrimonii. (11) = *B* 6, 1, 102

4 *Ne quem provincialium sub praetextu rerum fiscalium comes rerum privatarum sine sacro mandato deducat neve delatori causae cognitionem committat.*

5 *Neve comes rerum privatarum neve quis alius magistratuum, qui Constantinopoli quive in provinciis sunt, de thesauro deferentem admittat: sin autem de alia re defert, statim fideiussioni non minus quinque librarum subiciatur. neve signatio vel descriptio vel forte innovatio in rebus denuntiatis ante sententiam in scriptis latam procedat. et si quidem accusator praesens est, apud comitem rerum privatarum causa iudicetur, sin in provincia moratur, apud praesidem vel iudicem delegatum, ut fisci advocati vel iis deficientibus alii gratis pro accusatore causam dicant. fiat autem advocatorum exaequatio, neve amplius reus sumptus quae pro accusatore fiunt dependat. hoc observetur etiam adversus eum, qui lites aliquas fisco movet. neve quis eorum ante definitivam causae decisionem provocet.*

1 *Imp. Anastasius A. Si privatum patrimonium fisco accessit vel accedet, ei praeficiatur comes sacri patrimonii, qui id ad exemplum comitis rerum pri-*

μης τῆς ἰδικῆς κτήσεως, κατὰ μίμησιν τοῦ κόμητος τῆς ἰδικῆς περιουσίας αὐτὴν διοικῶν· πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὸν οὖσι γεωργοῖς ἢ παροίκοις ἢ ἐμφυτευταῖς τῶν αὐτῶν ὄντων προνομίων, ὧν οἱ ὑπὸ τὸν πραιπόσιτον καὶ τὸν κόμητα τῶν οἰκείων ἀπολαύουσι, καὶ παρὰ μόνῳ κόμητι τοῦ τῆς ἰδικῆς κτήσεως κινείτωσαν καὶ ἐναγέσθωσαν. οἱ δὲ τοῦ τῆς ἰδικῆς κτήσεως ταξεῶται τοῦ κόμητος τῆς ἀπανταχοῦ ἰδικῆς[1] *περιουσίας ἐχέτωσαν προνόμια.*

2 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*]
[2]*Φροντιζέτωσαν οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες καὶ αἱ τούτων τάξεις οἰκείῳ κινδύνῳ μηδεμίαν τὰ τῆς ἰδικῆς κτήσεως κτήματα βλάβην ὑφίστασθαι ἢ τὴν ἐξ αὐτῶν μειοῦσθαι πρόσοδον ἢ ἐμπαίζεσθαι. ἐξέστω δὲ τῷ κόμητι τῆς ἰδικῆς κτήσεως καὶ προστιμᾶν αὐτοῖς καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν τὴν γενομένην ἀνασῶσαι βλάβην, ἀλλὰ μηδεμίαν δεχέσθωσαν ἀπόρων ἢ ὁμοκήνσων ἐπιβολήν.*

3 [3]*Μηδὲ παρὰ τοῦ κόμητος τῶν θησαυρῶν ἡμῶν τις ἢ σφραγὶς ἢ ἀναγραφὴ προσερχέσθω πρὸ τῆς τοῦ πράγματος διακρίσεως ἐπὶ τοῖς προσαγγελθεῖσι πράγμασι· καὶ ἐνταῦθα τὰ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνου ποιοῦντος δαπανήματα, καὶ μὴ δυναμένου πρὸ τελείας ἐκκαλέσασθαι ψήφου.*

XXXV.[4]
DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI.

1 [5]*Imp. Constantinus A. Aeliano proconsuli Africae.* Legati non solum civiles, sed etiam criminales causas audiant, ita ut, si sententiam in reos ferendam perviderint[6], ad proconsules eos transmittere non morentur. *D. k. Oct. Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [*a.* 320]

2 [7]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Simplicio proconsuli Asiae.* Officium Hellesponti consularis aeternae recordationis patrem[8] serenitatis nostrae adiit et expositis suis incommodis, quibus a vicarianis apparitoribus urguebatur, oravit sub tuae sublimitatis agere potestate[9]. cuius adlegationes humanae proclivius pium principem commoverunt: quod et nos obtinere censemus[10]. *D. VIII k. April. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

XXXVI.[11]
DE OFFICIO COMITIS ORIENTIS.

1 [12]*Imp. Leo A. Pusaeo pp.* Titulos, qui Alytarchiae et Syriarchiae muneribus in prima Syria deputati sunt, per officia tam viri spectabilis comitis Orientis quam viri clarissimi rectoris provinciae flagitari praecipimus. Alytarchiae quidem ludi cura viri spectabilis comitis Orientis et eius officii, Syriarchiae vero sollicitudine viri clarissimi moderantis provinciam eiusque apparitionis exerceantur, nullique penitus curialium, nec si voluerint, idem munus vel honorem subeundi licentia permittatur. *D. V id. Nov. Constantinopoli Basilisco et Herminerico conss.* [*a.* 465]

XXXVII.[13]
DE OFFICIO PRAEFECTI AUGUSTALIS.

1 [14]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Florentio praefecto Augustali.* Omnia tributa per Aegyptiacam dioecesin cura et providentia claritatis tuae a moderatoribus provinciarum exigi iubemus. si qui tamen ex possessoribus sive militaribus sive non militaribus ad inferenda quae debent audaces extiterint, eos per militare etiam auxilium, si opus exegerit, ad solutionem compelli censemus. *D. XIII k. Mart. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

2 [15]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Praefectus Augustalis ordinariorum sub se iudicum examinandi flagitia et super his referendi, non amovendi vel puniendi habeat potestatem. *D. prid. non. Dec. Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

XXXVIII.[16]
DE OFFICIO VICARII.

1 [17]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. Antonio pp.* In civilibus causis vicarios comitibus militum convenit anteferri, in militaribus negotiis[18] comites vicariis anteponi, quotiensque societas in iudicando contigerit, priore loco vicarius ponderetur, comes adiunctus accedat: si quidem praefecturae meritum ceteris dignitatibus antestet et[19] vicaria dignitas ipso nomine eius se trahere indicet portionem et sacrae cognitionis habeat potestatem et iudicationis nostrae soleat repraesentare reverentiam. *D. VIII id. Ian. Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

2 [20]*Idem AAA. ad Hesperium pp.* Relationes vicariorum, si quando usus attulerit, ad nostram mansuetudinem referantur. relationes enim iudicum libenter audimus, ne administratorum decrescere videatur auctoritas, si eorum consulta veluti profanorum preces a nostris adytis repellamus. *D. XII k. Febr. Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

---

(1) *οἱ δὲ τοῦ κόμητος τῆς ἰδικῆς κτήσεως ταξεῶται τὰ τῆς τάξεως τοῦ κόμητος τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἰδικῆς Zachariae* (2) = *B* 6, 1, 103 (3) = *B* 6, 1, 104: *iungenda videtur* 1, 33, 5. c. 3 *licet ex ordine B huic titulo restituenda fuerit, tamen non sine causa Heimbachius dubitavit, num ad hunc titulum pertineat constitutio, cuius argumentum ad comitem sacrarum largitionum* (*tit.* 32) *spectet: nisi forte subest error epitomatoris, qui pro θησαυρῶν scribere debuerit ἰδικῶν* (4) *B* 6, 2, 19. 20 — *Cf. Dig.* 1, 16 (5) = *Th.* 1, 12, 3 (6) providerint *libri* (7) = *Th.* 1, 12, 5 (8) *sic Th.*, patres *libri* (9) *sic Th.*, potestatem *libri* (10) quod ... censemus *om. Th.* (11) *B* 6, 1, 73 (12) *haec constitutio iungendane sit cum* 10, 44, 3, *pro certo affirmari non potest, quia non apparet, Contius subscriptionem c.* 3 *ex libro restituerit, an argumenti quadam affinitate motus ex hac constitutione suppleverit* (13) *B* 6, 1, 91. 92. — *Cf. Dig.* 1, 17 (14) = *Th.* 1, 14, 1 *mut.* (15) = *Th.* 1, 14, 2 (16) *B* 6, 1, 112. 113 (17) = *Th.* 1, 15, 7 (18) negotiis *om. Th.* (19) et *om. libri cum Th.* (20) = *Th.* 1, 15, 8

---

vatarum administret. omnibus agricolis vel colonis vel emphyteutis ei subditis eadem privilegia competant, quibus fruuntur qui sub praeposito et comite rerum privatarum sunt, neve agant et conveniantur nisi apud comitem sacri patrimonii. officiales autem [comitis] sacri patrimonii privilegia [officii] comitis privatarum rerum earum quae ab initio erant habeant.

2 ***Idem A.*** *Suo periculo provinciarum rectores eorumque officia curent, ne quid damni res ad sacrum patrimonium pertinentes sustineant neve reditus earum minuatur vel defraudetur. liceat autem comiti patrimonii et multare eos et deposito magistratu damnum illatum resarcire: ne tamen sterilium vel eiusdem generis praetextum accipiant.*

3 *Ne qua a comite thesaurorum nostrorum signatio vel descriptio rerum delatarum ante causae diiudicationem fiat: in hoc quoque casu [reus] sumptus pro se factos solos agnoscat, neve ante definitivam sententiam appellare possit.*

XXXVIIII.[1]
DE OFFICIO PRAETORUM.

Constantius A. ad senatum. Praetori c iurisdictio sancientibus nobis, ut libe- n ipse disceptator examinet. sane inter- decreta conveniet, ut, sive in integrum ›ferenda est, probatis dumtaxat causis ›tiam[3] interponatur decretum, seu tuto- ı ordinandi curatoris[4], impleatur ab eo decretorum: quippe cum apud eum quo- debeat patronorum iudicio sedula ser- tem. nec sane debita filiorum votis pa- essabunt, ut patente copia liberos suos state, magis propriis obsequiis manci- sese intellegant his obsequii plus debere, se meminerunt vinculis sacris[5] exutos. :n. *Eusebio et Hypatio conss.* [*a.* 359]

Valentinianus et Marcianus AA. Ta- Tres tantummodo praetores electae opi- .c urbe per singulos annos iudicio sena- nus ordinari, qui competentes causas et s integre disceptare atque tractare debe- tamen tres ex his, qui proprium larem urbe habeant, non ex provinciis eligan- i qui forte propter aliquas[8] causas ad de provinciis venerit, ad praeturae mu- sed hi tantummodo, ut dictum est, qui um fovent, ita ut nec ipsi sumptus quos- cogantur inviti, sed habeant spontaneae[9] arbitrium. *D. XV k. Ian. Constantino- iniano A. VII et Avieno conss.* [*a.* 450]

XXXX.[10]
FFICIO RECTORIS PROVINCIAE.

Ilexander A. Iulianae. Potest de falso noscens praeses provinciae incidentem quaestionem dirimere. *D. VI k. April. et Urbano conss.* [*a.* 234]

Constantinus A. ad Maximum. Praesi- iarum oportet, si quis potentiorum exti- ıtior et ipsi vindicare non possunt aut ut pronuntiare nequeunt, de eius nomine t certe ad praetorianae praefecturae[12] ferre: quo provideatur, qualiter publicae :t laesis tenuioribus consulatur. *D. IIII viris Ianuario et Iusto conss.* [*a.* 328]

A. ad provinciales. Iustissimos et vigi- iudices publicis adclamationibus collau- ıs omnibus potestatem, ut honoris eis oferamus processus et e contrario iniustos querellarum vocibus accusandi, ut cen- ae vigor eos absumat. nam si verae nec ad libidinem per clientelas effusae, vestigabimus: praefectis praetorio et co- per provincias constituti sunt, provin- :rorum voces ad nostram scientiam refe- *PP. k. Nov. Constantinopoli Basso et ss.* [*a.* 331]

L ad Periclem praesidem. In officiales n cursum publicum laniantes vel prava atem publicam molientes vindicandi tibi ıtestatem, ita ut praefectos de eorum certiores. *D.*[14] *X k. Nov. Nicopoli Con- llbino conss.* [*a.* 335]

Valentinianus et Valens AA. ad Apro- Potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reverentia tribuatur. sed ubi publica tractatur utilitas, etsi minor iudex veritatem investigaverit, nulla maiori inrogatur iniuria. sane qui insignia dignitatis ad hoc exercet, ut indignis iniuriis existimet adficiendos eos, qui officia cum potestate moderantur, non declinabit nostrae indignationis aculeos. *D. V k. Iun. Ancyro divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

6 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp.* Civitas Rhodiorum[15] iniuriam suam non tam decenter quam sero conquesta est. unde inviolabili observatione sancimus, ut, quoniam tempore hiemis navigatio saepe periculosa est semper incerta, in illis quinque urbibus, quae potiores esse ceteris adseruntur, vicissim hiemandum sibi iudices recognoscant. quod si cuiquam tale existat ingenium, ut praecepta nostra contemnat, quinquaginta ab eo argenti librae, centum ab eius officio, si aliter factum fuerit, fisci viribus inferantur. *D. V id. Dec. Constantinopoli Arcadio et Bautone conss.* [*a.* 385]

7 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio pp.* Qui ordinariam gesserit dignitatem, quidquid ex venturae delegationis titulis profligaverit, cum dispendio pudoris atque fortunae de propriis facultatibus intra provinciam positus inferre debebit. *D. VII k. Iun. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

8 *Idem AAA. Cynegio pp.* Ne quis iudicum in provincia sua praefectianum vel palatinum vel militem vel ex his etiam omnibus, qui antea in huiusmodi officiis fuerunt commorati, intercessorem (id est exsecutorem) cuiusquam litigatoris petitione in quolibet seu privato seu publico negotio putet esse tribuendum. nam peccantem circa consulta caelestia cum suo officio non solum detrimentum famae, sed etiam patrimoniorum damna comitentur. *D. non. Aug. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

9 *Idem AAA. Polemio pp. Illyrici.* Nullus provinciae moderator augustissimam urbem sine iussione adire audeat. nam si quem patuerit contra decreti nostri praecepta venisse, is congrua condemnatione plectetur. *D. X k. Ian. Mediolani post consulatum Timasii et Promoti.* [*a.* 390]

10 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Limenio comiti sacrarum largitionum.* Nullum palatinis tibi obsecundantibus cum provincialibus volumus esse commercium: sed iudices scire debebunt hoc sibi praecipue esse commissum, ut ipsi a provincialibus exigant et consueta deposcant, palatinum vero possessor non horreat, qui non sibi, sed iudicibus atque officiis praeceptus est imminere. *D. VI k. April.* [*circa a.* 401[16]]

11 [17]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro pp.* Moderatores provinciarum curam gerere iubemus, ne quid[18] potentium procuratores perperam inliciteque[19] committant. *D. VI k. Dec. Ravennae Basso et Philippo conss.* [*a.* 408]

12 *Idem AA. Monaxio pp.* Omnes per provincias apparitores pro inveterata auctoritate iuxta motum iudicis nudatos verberibus, si ita res tulerit, subiacere praecipimus, ut et facilis exsecutio rerum publicarum sit et officiorum insolentia comprimatur et iudicum severitati competens reddatur auctoritas. *D. VI k. Ian. Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

ı. 7. — *Cf. Dig.* 1, 14 (2) = *Th.* 6, 4, 16 . *Th.* (4) tutores dandi seu ordinandi cu- sam (5) vinculis curiae *Th.* (6) *iunge* (7) ut *M*, et *CR* (8) *sic C*, alias *R* ontaneum *R* (10) *B* 6, 1, 74 ... 89. — 18 (11) = *Th.* 1, 16, 4: *iunge* 12, 46, 2 (12) ad gravitatis tuae *Th.* (13) = *Th.* 1, 16, 6: *iunge Th.* 1, 16, 7 (14) reddita *vel* pp. *scr.*, *nam Constantinus proximo die fuit Constantinopoli secundum Th.* 16, 8, 5. 16, 9, 1 (15) phodiorum *libri contra B* (16) *cf.* 1, 32, 1 (17) = *Th.* 1, 16, 14 (18) quid*M*[b] *Th.*, qui *CRM*[a] (19) *sic Th.*, incesteque *CR*, iniusteque *M*

13 [1]*Μὴ γινέσθωσαν κεχαρισμένα περὶ τοὺς ἄρχοντας ψηφίσματα, ἀλλὰ κωλυέσθωσαν παρ' αὐτῶν, καὶ πρὸς μιᾶς καὶ μόνης ἡμέρας ἐν τῷ μέλλειν ἐπιβαίνειν τῆς ἐπαρχίας τὸ μηνῦον αὐτὸν πεμπέσθω διάταγμα. ἐπὶ κλοπῇ δὲ ἁλοὺς ἢ ἐγκλήματί τινι οὐ μόνον περὶ αὐτὴν τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν οὐσίαν κινδυνεύσει.*

14 (13) [2]*Imp. Leo A. Constantino pp.* Si quis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus regimen provinciae vel cingulum cuiuslibet militiae dignitatisve quoquo modo meruit, contra licitum usurpatis impetratisve careat, etiamsi ultronea nostra liberalitate ius gerendae provinciae vel militiae seu dignitatis cuiuspiam sibi iactaverit fuisse delatum. *D. VII id. Aug.*[2*] *Constantinopoli Leone A. IIII et Probiano conss.* [*a.* 471]

15 (14) *Idem A. Constantino pp.* Nulli iudicum, qui provincias regunt, in civitatibus, in quibus sacra palatia vel praetoria sunt, liceat relictis his privatorum sibi domus ad habitandum veluti praetoria vindicare, sed sacratissima modis omnibus inhabitare palatia seu praetoria, ut hac necessitate compellan-
1 tur eorum reparationi providere. Ubi autem et palatium est et praetorium, palatium quidem habitationi praesidis, praetorium autem suscipiendis conservandisque speciebus publicis horreorum vice vel
2 aliae necessariae rei deputetur. Quod si quis aliquando dissimulare temptaverit, protinus eum atque officium quinquaginta librarum auri multam ad reparandum sacrum quod neglexerit palatium solvere sancimus. [*a.* 471?]

16 [3]*Μὴ περιοράτω ἢ αὐτὸς ζημιούτω ἢ ἄλλως βλαπτέτω τὸν συντελεστὴν ὁ ἄρχων, κίνησιν βασιλικὴν ἀγωνιῶν καὶ τὴν γενομένην ἐπιγνῶναι ζημίαν.*

17 [4]*Τοὺς ληστεύοντας ἢ παραπλήσια πταίοντας συλλαμβανέτωσαν καὶ ἁρμοδίως οἱ ἄρχοντες τιμωρείτωσαν· τοὺς ἐν στρατείᾳ δὲ ὄντας οἱ πρωτεύοντες αὐτῶν παραδιδότωσαν, δέκα τοῦ παραβαίνοντος καταβάλλοντος λίτρας.*

XXXXI.

UT NULLI PATRIAE SUAE ADMINISTRATIO SINE SPECIALI PERMISSU PRINCIPIS PERMITTATUR.

1 [5]*Μηδεὶς Αὐγουστάλιος ἢ ἀνθύπατος ἢ βικάριος ἢ κόμης Ἀνατολῆς εἰς τὴν οἰκείαν ἐπαρχίαν γινέσθω, ἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ χρῄζων κελεύσεως.*

XXXXII.

DE QUADRIMENSTRUIS TAM CIVILIBUS MILITARIBUS BREVIBUS[6].

1 [7]*Οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ τούτων τάξεις ἀνυπ μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας ἐκπεμ τὰ τετραμηνιαῖα βρέβια, πεντήκοντα λίτ σίου καὶ τῆς ζώνης καὶ τῆς ἀξίας ἀφαιρε ρώμενοι, εἴ τις γένοιτο μέμψις κατὰ τ μέρος. τὸ δὲ αὐτὸ ἔστω καὶ κατὰ τοῦ τοῦ πρόστιμον μὴ ἀναφέροντος ἐγγράφ τὸν ἔπαρχον τὴν γενομένην ῥᾳθυμίαν.*

2 *Μόνος ὁ τριβοῦνος ἢ ὁ τὴν τάξιν αὐτ ρῶν βικάριος μετὰ τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦ αρίου καὶ τῶν ὀπτιώνων καὶ τοῦ νου ἤτοι τοῦ βοηθοῦ τὰ τετραμηνιαῖα βρέβ γράφων καὶ ὅρκον ἔγγραφον ὑποτελῶν, ὡ ἐμήνυσαν, ἐκπεμπέτω*[8].

XXXXIII.[9]

DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILUM

1 *Imppp. Valentinianus Theodosius et A AAA. Nebridio pu.* Praefecti vigilum hui nihil de capitalibus causis sua auctoritate debent, sed si quid huiusmodi evenerit, culm potestatis referre[10], ut de memoratis causis sententia iudicetur. [*a.* 38

XXXXIIII.

DE OFFICIO PRAEFECTI ANNONAE

1 [11]*Ἡ διάταξις φανερὸν προστεθεῖσα μι χορηγίᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει π ἀννόνων διορίζει καὶ πῶς τὰς μεταθ τῶν σιτηρεσίων προβαίνειν, πρόστιμον πειθομένοις ποιοῦσα.*

2 [12]*Ἀναιρεῖ τὴν ἐκ παλαιοῦ γενομένην πολιτικοῖς ἄρτοις μείωσιν ἡ διάταξις κ τοὺς μὴ ὑπόντας μέν, πρὸ τούτου πραθ κατὰ τὴν ἀπάτην τῶν ἀννονεπάρχων λογογράφων τῶν ῥεγεώνων.*

D. VIII id. Mart. Constantinopoli post con Lampadii et Orestae vv. cc. anno secundo.

XXXXV.

DE OFFICIO CIVILIUM IUDICUM.

1 [13]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosi Curtio pp.* Honorati, qui lites habere no

(1) = *B* 6, 1, 85 (2) = 12, 57, 14 (2*) d. VI k. ian. 12, 57, 14 (3) = *B* 6, 1, 88 (4) = *B* 6, 1, 89 (5) = *B* 6, 1, 90 (6) brevibus *om. libri, habent Graeci et Th.* 11, 25 (7) = *B* 6, 1, 110: *fortasse ex W, qui habet* constitutiones graece an aa., *inscriptio αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α. restituenda est* (8) D. VI id. Febr. Clementino et Pro (*a.* 512), *quod Hal. ad* 40, 15 *exhibet, huc per detur, ut collata not.* 7 *inscriptio ὁ αὐτὸς βασ stituenda sit* (9) *Cf. Dig.* 1, 15 (10) ref (11) = *B* 6, 1, 99 (12) = *B* 6, 1, 100 (13) = *T*

13 *Decreta de remunerandis praesidibus ne fiant, sed ab ipsis impediantur, et edictum eum nuntians ante unum tantum diem, quam provinciam ingressurus est, mittatur. quod si in furto vel aliquo crimine deprehensus erit, non solum de salute ipsa, sed etiam de facultatibus periclitabitur.*

16 *Praeses collatorem ne neglegat vel ipse ei noceat aliove modo damnum inferat sub metu imperialis motus et damni quod dederit resarciendi.*

17 *Latrones similiaque peccantes praesides comprehendant et competenti poena afficiant: si qui militant, eos principes eorum tradant: qui id transgreditur, decem auri libras solvit.*

XXXXI, 1 *Nemo Augustalis vel proconsul vel vicarius vel comes Orientis in patria provincia fiat, nisi specialem eius rei iussionem meruerit.*

XXXXII, 1 *Magistratus eorumque officia sine cunctatione vere et diligenter quadrimenstruos breves emittant, imminente poena quinquaginta auri i et cinguli dignitatisque amissionis, si qua in h reprehensio extiterit. eadem poena valeat tracteuta, qui non in scriptis ad praefectu gentiam commissam referat.*

2 *Tribunus vel qui vicem eius agit cum d actuario optione numerarioque vel subadiu drimenstruos breves subscribat et sic iureiu scriptis praestito, quod vera nuntiaverin emittatur.*

XXXXIIII, 1 *Certo modo distributionum rum civilium in Constantinopoli praestituto tutio definit etiam, quomodo translatio ann procedere debeat, poena non oboedientibus i*

2 *Constitutio tollit deminutionem paniu lium ex longo tempore factam et confirm qui interierunt, sed antehac in fraudem p annonarum et logographorum regionum ven*

his horis, quibus causarum merita vel fata panduntur, residendi cum iudice non habeant facultatem. *D. III non. Febr. Romae Basso et Philippo conss.* [*a.* 408]

2 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Si quis pro publicis functionibus, quae flagitantur, aliquo se defendere temptet munimine, adeat iudicem et promat, quae duxerit adserenda: quem si iudex, quod non arbitramur, minus audire maluerit, ipse quidem administrator triginta librarum auri, apparitio vero eius quinquaginta feriatur dispendio. *D. XIII k. Aug. Constantinopoli Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

XXXXVI.[1]

DE OFFICIO IUDICUM MILITARIUM.

1 [2]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius*[3] *AAA. comitibus et magistratis utriusque militiae.* Numquam omnino in negotiis privatorum vel tuitio militaris[4] vel exsecutio tribuatur. *D. prid. id. Febr. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

2 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio pp.* Praecipimus, ne quando curiales[5] vel privatae condicionis homines ad militare exhibeantur iudicium vel contra se agentum actiones excipiant vel litigare in eo cogantur. interminationem autem quinquaginta librarum auri adversus comitianum officium proponi decernimus, si quid contra haec aliquando temptaverit. *D. VI k. Sept. Eudoxiopoli Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

3 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Anatolio magistro militum.* Nemo de his, qui in virorum spectabilium ducum officiis militaverint[6], scholae agentum in rebus quacumque subreptione post completam militiam societur, ne agendi vices viri clarissimi principis accipiat facultatem. si quis autem adversus haec nostrae perennitatis decreta venire conetur, militia spoliatus proscriptionis poena pro parte bonorum tertia constringatur. *D. V k. Febr. Constantinopoli Maximo II et Paterio conss.* [*a.* 443]

4 [7]*Idem AA. Nomo magistro officiorum.* Duces limitum[8] et praecipue, quibus gentes quae maxime cavendae sunt appropinquant, in ipsis limitibus commorari et milites ad proprium[9] redigere numerum imminentibus magisteriis potestatibus diuturnisque eorum exercitationibus inhaerere praecipimus. Castrorum quin etiam refectionis clusuriarumque curam habeant[10]. Quibus cum principe castrorumque praepositis pro laborum vicissitudine limitaneorum militum[11] duodecimam annonarum partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriae potestatis arbitrio, deputamus. *D. prid. id. Sept. Constantinopoli Maximo II et Paterio conss.* [*a.* 443]

5 [12]*Ἀρκείσθω τοῖς ἐξ ἔθους σιτηρεσίοις ὁ δοὺξ καὶ τοῖς ἐκ τῆς δωδεκάτης τῶν ἐκ τῶν πολεμίων ληφθέντων μοίρας ἐν χρυσῷ διδομένης παρὰ τῶν ἐνδόξων ἐπάρχων καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ κατὰ ἀπαίτησιν ἢ κατὰ ἑκουσίαν τοῦ διδόντος προαίρεσιν κομιζέσθω.*

XXXXVII.

NE COMITIBUS REI MILITARIS VEL TRIBUNIS LAVACRA PRAESTENTUR.

1 [13]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Anthemio pp.* Omnem inquietudinem a curiis et civitatibus praecipimus prohiberi nec ulla privata ab his succendi balnea ad tribunorum vel ducum aliorumve militarium comitum usus nec adaerationem aliquam pro hac causa profligari. illustribus enim tantum viris comitibus ac magistris militum (si tamen id voluerint) hoc ministerium indulgemus: dupli poena violatoribus huius sanctionis imminente. *D. V k. Dec. Constantinopoli Arcadio A. VI et Probo conss.* [*a.* 406]

XXXXVIII.[14]

DE OFFICIO DIVERSORUM IUDICUM.

1 [15]*Imp. Constantinus A. ad Domitium Celsum vicarium.* Nemo iudex officialem ad eam domum, in qua mater familias agit, cum aliquo praecepto existimet esse mittendum, ut eandem in publicum protrahat, cum certum sit debita eius, quae intra domum considerato sexu semet contineat, domus eius vel cuiuscumque rei habita distractione, publicis necessitatibus posse servari. quod si quis in publicum matrem familias posthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra ullam indulgentiam capitali poena plectetur. *D. III id. Ian. Treviris Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

2 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Principium pu.* Singuli quique iudices sciant celsioribus viris et his, quorum nonnumquam iudicio provehuntur, honorificentiam esse debitam praestandam, nec in subscriptionibus suis fratres audeant nominare, apparitione multanda, cuius haec cura est. *D. id. Febr. Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

3 [16]*Idem AAA. Constantio*[17] *pp. Galliarum.* Sciant principes et cornicularii et primates officiorum, iudices etiam, ternas libras auri a suis facultatibus eruendas, si honoratis viris, quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi facultas praebetur, secretarii iudicum non patuerit ingressus aut reverentia non fuerit in salutatione delata aut sedendi cum iudice societas denegata. *D. VI id. Nov. Treviris Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

XXXXVIIII.

UT OMNES TAM CIVILES QUAM MILITARES IUDICES POST ADMINISTRATIONEM DEPOSITAM PER QUINQUAGINTA DIES IN CIVITATIBUS VEL CERTIS LOCIS PERMANEANT.

1 [18]*Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Nemo ex viris clarissimis praesidibus provinciarum vel consularibus aut correctoribus neve qui administrationis maioris infulas meruerint, id est viri spectabiles proconsules vel praefectus Augustalis aut comes Orientis aut cuiuslibet tractus vicarius aut quicumque dux vel comes cuiuslibet limitis[19] vel divinarum comes domorum, postquam sibi successum fuerit, audeat excedere de locis, quae rexisse noscitur, antequam quinquaquinta dierum constitutus numerus finiatur.
1 Sed per id tempus praesides quidem et consu-

(1) B 6, 1, 93 ... 97 (2) *Th.* 1, 21, 1 (3) *sic S,* val. theod. et hon. *PCR*, theod. arc. et honorius *rectius Th.* (4) militis *Th.* (5) *sic R,* curialis *C* (6) militaverit *libri: possis etiam hoc retinere, si supra pro* de his *scribas* dehinc (7) = *Nov. Theod.* 24: *adde* 1, 31, 4. 11, 60, 3 (8) militum *libri* (9) antiquam *Nov.* (10) castrorum quin etiam ipsis lusuriarumque pro antiqua dispositione curam refectionemque mandamus *Nov.* (11) limitanei tantum militis *Nov.* (12) = *B* 6, 1, 97 (13) = *Th.* 7, 11, 1, *fine sumpto ex Th.* 7, 11, 2: *B* 6, 1, 98 (14) *B* 6, 1, 116. 117 (15) = *Th.* 1, 22, 1 (16) = 12, 29, 2 *Th.* 6, 26, 5 (17) *sic M cum loco gemino et Th.*, constantino *PCR: scr.* constantiano, *cf.* 6, 55, 9 *Th.* 15, 14, 8 (18) *B* 6, 3, 9 (19) *sic dett.*, militis *R*, militiae *C*

5 Dux contentus sit annonis solitis et duodecima parte eorum quae ab hostibus capta sunt, in auro ab illustribus praefectis solvenda, neve aliud quicquam vel poscendo vel libera dantis voluntate percipiat.

lares nec non correctores in metropoli, spectabiles
vero iudices tam civiles quam militares in civitati-
bus administratae dioeceseos illustrioribus publice,
nec domi vel intra sancrosanctos terminos vel re-
giones aut potentes domos latitantes, sed in celeber-
rimis locis ante omnium quos nuper gubernaverant[1]
ora versentur, ut pateat omnibus facultas libera
super furtis aut criminibus querimoniam commovendi,
ita ut ab omni defensus iniuria provisione post eum
administrantis ac periculo officii nec minus curia-
lium et defensoris civitatis[2], iuratoriae tantum cau-
tioni commissus, postquam fuerit in querimoniam
devocatus, pulsare volentibus (ut dictum est) pro
2 legum ratione respondeat: Nec ullam ante prae-
finitum tempus de provincia discedendi excusationem
ei tribuat vel divina revocatoria vel codicilli alterius
administrationis oblati vel praeceptum amplissimae
tuae sedis, ut alterius provinciae moderatoris vices
obtineat, aut praeceptum praefatae vel alterius ci-
vilis seu militaris cuiuscumque potestatis, ut quam-
cumque sollicitudinem publicam gerat aut exhibea-
tur vel deducatur, aut postremum cuiuslibet artis
astutia, cuiuscumque occasionis excogitata calliditas
excludatur, ut modis omnibus, quae pro universarum
provinciarum salute sancimus, sortiantur effectum.
3 Quod si quis temeritate punienda saluberrimam
legem circumscribendam vel violandam crediderit,
licet et maiestatis reus non immerito iudicetur, at-
tamen quinquaginta librarum auri multam publicis
calculis inferre cogetur: simili poena plectendo, qui
post eum administratione suscepta minime eum cu-
raverit honeste retinendum aut super eius fuga pro-
4 (1) tinus referendum. Administrationem autem depo-
nere non volumus decessorem, antequam successor
ad provinciae fines pervenerit, licet litteris ad eum
seu programmate vel edicto ad officium et provin-
5 (2) ciales usus fuerit. Ipse autem, qui praesen-
tem fugiens non observaverit legem, ubicumque re-
pertus fuerit, licet in hac florentissima civitate, ad
provinciam sine ullo penitus obstaculo praeceptione
tui culminis, cura etiam viri clarissimi rectoris pro-
vinciae, in qua repertus fuerit, deducetur, per sex
mensuum curricula ibidem moraturus, quatenus in-
6 terea minime crimina possint vel furta celari. Offi-
cium etiam, quod eum (debito tamen honore servato)
non prohibuerit contra legis tenorem discedere, tri-
7 (3) ginta librarum auri dispendio ferietur. Quod si
intra quinquaginta dierum numerum fuerit forte pul-
satus et praefato elapso tempore necdum finita lis
fuerit, civiliter quidem super furtorum sceleribus
pulsatus dato procuratore instructo post quinqua-
ginta dies protinus habeat licentiam discedendi:
accusatione vero super criminibus facta per inscrip-
tionum laqueos inretitus usque ad terminum causae
8 (4) ibidem necessario perdurabit. Sciant autem
universi iudices, apud quos vel administrationis iure
vel ex praecepto amplissimae tuae sedis huiusmodi
controversiae civiliter vel criminaliter ventilantur,
intra viginti dierum spatium debere se praefata liti-
gia, postquam orta fuerint, terminare. nam si super-
sederint, ipsos quidem decem librarum auri condem-
nationem subire censemus, accusationem vero seu
civilem intentionem semel in iudicium deductam
praefato modo legitime terminari. *D. v id. Oct. Con-
stantinopoli Zenone A. II cons.* [*a.* 479]

L.[3]

DE OFFICIO EIUS QUI VICEM ALICUIUS IUDICIS OBTINET.

1 *Imp. Gordianus A Domitio pp.* In causa quae
spectat ad utilitatem rei publicae eum qui vice
praesidis provinciae administrat potuisse cognoscere
in dubium non venit. sane si in aliquo captum
est ius rei publicae, iuxta scita divorum principum
defensores rei publicae (si modo adesse fiduciam
negotio putant) restitutionis auxilium possunt flagi-
tare. *D. III non. Nov.*[4] *Sabino II et Venusto
conss.* [*a.* 240]

2 *Mandata impp. Theodosii et Valentiniani AA.
missa ad Antiochum pp. per referendarium, quae
sic habent:* Suggerente magnificentia vestra docta
imperialis aeternitas debere eos, qui praeceptione
principali seu vestrae sedis amplissimae tueri locum
rectorum provinciarum noscuntur, auctoritatem ha-
bere tutores seu curatores petentibus dare, decre-
tum etiam interponere ad alienandas minorum si-
miliumque eis personarum seu curialium facultates,
emancipationes quoque legibus celebrare et omnia
quae ad iurisdictionem rectoris provinciae pertinent
actitare, praecipere dignata est pro dispositione
vestrae celsitudinis praefatas huiusmodi sollicitudines
peragendi habere licentiam. *D. prid. id. Oct. Con-
stantinopoli Hierio et Ardabure conss.* [*a.* 427]

LI.[5]

DE ADSESSORIBUS ET DOMESTICIS ET CANCELLARIIS IUDICUM.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Pau-
lino.* Studiorum labor meretur, ut hi, qui in publi-
cis administrationibus constituti sociari sibi consi-
liorum participes cupiunt, spe praemiorum atque
honorificentia sua provocent eos, quorum prudentiam
sibi putant esse necessariam, non metu terribili et
necessitate incongrua libertati. *D. prid. id. Iul.
Tiberiade Maximo II et Aquilino*[6] *conss.* [*a.* 286]

2 *Imp. Constantinus A. ad Bassum pp.* Praesi-
des non per adsessores, sed per se subscribant li-
bellis. quod si quis adsessori subscriptionem in-
consultis nobis permiserit, mox adsessor qui sub-
scripsit exilio puniatur: praesidis vero nomen ad
nos referri iubemus, ut in eum severius vindicetur.
*D. XV k. Sept. Constantino A. VI et Constantino C.
conss.* [*a.* 320]

3 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.*
Consiliarios iudicum et cancellarios et eos, qui do-
mesticorum funguntur officio, post depositam admi-
nistrationem quinquaginta dies in provincia residere
1 praecipimus. Pro confesso autem tenebitur, qui
accusatus huiusmodi personam subtraxerit: eaque
in quadruplum restitui iubemus, quae desiderantur
ablata, ut duplum spoliatus accipiat, duplum noster
fiscus adquirat. *D. VI k. Ian. Mediolani Theo-
doro cons.*[7] [*a.* 399]

4 *Idem AA. et Theodosius A. ad Caecilianum vi-
carium.* Domesticus iudicis a publicis actibus ar-
ceatur. quod si necessitatibus publicis sese con-
victus fuerit miscuisse, statim eum ad maioris po-
testatis examen deduci oportet, ut competens in eo
vindicta promatur. *D. VI id. April. Honorio A. VI
et Aristaeneto conss.* [*a.* 404

5 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Seleuco p*
Nemo in provinciis, qui semel domestici vel cance
larii ministerium gesserit, ad eandem observatione
aliqua ambitione iterum remeare concedatur. *D. I
id. Dec. Ravennae AA. X et VI conss.* [*a.* 41

7 [8]*Idem AA. Vitaliano duci Libyae.* Nemo d
domesticis ducum vel comitum militarium, offici
eorum connumeratus[9], post completum sui tempori
actum ad eandem rursus sollicitudinem audeat a
spirare: decem auri librarum condemnatione prop
sita, si quis hanc violare voluerit sanctionem: eade
poena officio quoque coercendo[10], si per ambitione

(1) gubernaverat *libri* (2) *sic M*, civitatum *CR* (3) *Cf. Dig.* 1, 21 (4) *sic Hal.*, Febr. *alias* (5) *B* 6, 1, 62 *seqq.* — *Cf. Dig.* 1, 22 (6) tiberiade ... aquilino *Mommsen*, tyberio et maximo *dedit, deinde in* tyberiano et dione (= *a.* 291) *emend. Hal.* (7) theodoro cons. *scripsi*, theodosio et rumoridio coss. (= a. 403) *Hal.*, *sed neque impera torum nomina neque Messalae praefectura huic an conveniunt* (8) = *Th.* 8, 1, 16 (9) nemo de nume rariis tui officii seu domesticis vel scriniariis sive adi toribus *Th.* (10) proposita *Th.*

vel avaritiam ex his aliquid temerari concesserit. *D. VIIII k. Nov. Constantinopoli Honorio A. XI et Constantio II conss.* [*a.* 417]

7 [1]*Idem AA. Eustathio pp.* Velut castrense peculium filii familias adsessores etiam[2] post patris obitum vindicent, qui consiliis propriis administratores iuvare consueverunt, si quid licitis honestisque lucris coadunare potuerint. *D. X k. April. Constantinopoli Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

8 [3]*Idem AA. Asclepiodoto pp.* Nullus iudicum ad provinciam sibi commissam quemquam secum ducere audeat, cui domestici vel cancellarii nomen imponat, nec profectum ad se undecumque suscipiat, ne famae nota cum bonorum publicatione plectatur. periculo enim primatum officii cancellarios, sub fide gestorum ex eodem officio[4] electos iudicibus applicari iubemus, ita ut post depositam administrationem[5] nec militiam deserant et provincialibus praesentiam sui exhibeant, quo volentibus sit accusandi eos facultas. si enim idonea causa exegerit, ad detegenda iudicis flagitia et quaestioni eos subdi oportet. *D. prid. k. Iun. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

9 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Taurum pp.* Si post depositam administrationem iudicum praesentiam vel exhibitionem domesticorum querimonia provincialium aut curialium vel aliqua publica necessitas postulaverit, per eosdem administratores, quorum domestici fuerint, iudicio legibusque tradantur. *D. V non. Iul. Constantinopoli Theodosio A. XIIII et Maximo conss.* [*a.* 433]

10 *Idem AA. Florentio pp.* In consiliariis observari censemus, ut in eum, qui in sua provincia ultra quattuor menses moderatoribus adsederit adversus leges antiquas et divorum retro principum scita[6], proscriptio bonorum et accusatio publici criminis immineat, nisi per caeleste oraculum vel amplissimae tuae sedis praeceptionem sese defendat. *D. XIII k. Febr. Theodosio XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

11 *Idem AA. Zoilo pp. Orientis.* Non parum adsessoribus magistratuum maiorum quam ipsis iudicibus nostrae benivolentiae liberalitas tribuenda est. ideoque consiliarios virorum illustrium praefectorum tam praetorio quam huius inclitae urbis eminentissimorumque magistrorum militum nec non etiam viri illustris magistri officiorum, sive praedicto officio iam functi sunt seu fungentur in posterum, [7]post depositum etiam officium ab omni indictionis aere seu civilium seu militarium iudicum prorsus immunes esse praecipimus, ut nec ab amplissima quidem sede tui culminis eis ulla molestia super suscipiendo quolibet gravamine[8] penitus iniungatur: quinquaginta librarum auri officio tui culminis damnatione multando, si quid adversus statuta clementiae nostrae innovari concesserit. *D. V k. Mart. Theodosio A. XVIII et Albino conss.* [*a.* 444]

12 *Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Palladio pp.* Liceat omnibus iudicibus illustri praeditis potestate consiliarios sibi eosdem secundo ac tertio et saepius iniungere, quia qui semel recte cognitus est, ob hoc solum non debet, quod iam probatus[9] est, improbari. *D. . . . . . Valentiniano A. . . . . .* [*a.* 450 *vel* 455]

13 [*Αὐτοκράτωρ Ζήνων Α.*][10]

[11]*Μηδέποτε χωρὶς τῶν ἀρχόντων οἱ σύμπονοι αὐτῶν δικαζέτωσαν τὰ ἐκείνων τιθέντες ὀνόματα.*[12]

D. VI k. Iul. post consulatum Longini. [*a.* 487]

14 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Nemo ex his, qui advocati causarum constituti sunt vel fuerint et in hac regia urbe in quocumque iudicio deputati et in aliis omnibus provinciis nostro subiectis imperio, audeat in uno eodemque tempore tam advocatione uti quam consiliarii cuiuscumque magistratus, quibus res publica gerenda committitur, curam adripere, cum sat abundeque sufficit vel per advocationem causis perfectissime patrocinari vel adsessoris officio fungi, ne, cum in utrumque festinet, neutrum bene peragat: sed sive advocatus esse maluerit, hoc cum debita sollertia implere possit, vel si adsessionem elegerit, in ea videlicet permaneat, ita tamen, ut post consiliarii sollicitudinem depositam liceat ei ad munus advocationis reverti.
1 Nec sit concessum cuidam duobus magistratibus adsidere et utriusque iudicii curam peragere (neque enim facile credendum est duabus etiam necessariis rebus unum sufficere: nam cum uni iudicio adfuerit, altero abstrahi necesse est sicque nulli eorum idoneum in totum inveniri), sed altera adsessione penitus semota unius magistratus esse contentum iudicio.
2 Nec callidis machinationibus huiusmodi legem putet quis esse circumscribendam et, si non consiliarii signum quod solitum est chartis imponat, sed alias quasdam litteras excogitatas adsimulaverit, existimari ei licere fungi quidem memorato officio, sub huiusmodi tamen umbra latere, cum in legem committunt hi. qui vigorem eius scrupulosis et ex-
3 cogitatis artibus eludere festinant. Neque sibi blandiri quemquam oportet, quod et praesentis legis aculeos possit evadere, quemadmodum et anteriores leges super hac re positas deludebat. si quis etenim in tali commisso fuerit inventus, sciat se de matriculis advocatorum penitus esse delendum et decem librarum auri multam nostris privatis largitionibus illaturum, per virum illustrem comitem rerum privatarum exigendam, et aliam maiorem regalis culminis subiturum offensam, cum nec ipse iudex, qui hoc fieri passus est et sciens prudensque hoc com-
4 miserit, sine imperiali commotione remanebit: Eadem poena subiciendo etiam eo vel eis, qui in his causis, quarum patrocinium adepti sunt quibusque advocationem suam praestiterint, adsessionis[13] cuiuscumque magistratus colore audeat vel audeant iudicare, ne adfectionis suae advocationis memor incorrupti iudicis non possit nomen perferre. *D. V k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

15 [14]. . . . .

LII.

DE ANNONIS ET CAPITU ADMINISTRANTIUM VEL ADSESSORUM ALIORUMVE PUBLICAS SOLLICITUDINES GERENTIUM VEL EORUM, QUI ALIQUAS CONSECUTI SUNT DIGNITATES.

1 [15]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Omnibus tam viris spectabilibus quam viris clarissimis iudicibus, qui per provincias[16] sive militarem sive civilem administrationem gerunt, nec non comiti commerciorum, magistro aeris sive privatae rei, rationali per Ponticam atque Asianam dioecesin et adsessoribus iudicum singulorum in praebendis solaciis annonarum hic fixus ac stabilis servabitur modus, ut ea pro annonis et capitu dignitati suae debitis pretia consequantur, quae particularibus delegationibus soleant contineri. *D. III k. Iun. Constantinopoli Theodosio XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

---

(1) *Th.* 1, 35, 2: *iunge* 2, 7, 4 (2) etiam *om Th. contra B* (3) = *Th.* 1, 35, 3 (4) ex eodem offificio *om. Th.* (5) per continuum triennium *ins. Th.* (6) *Th.* 1, 35, 1 (7) *finis* = 12, 9, 1 (8) privato vel publico *ins. l. gem.* (9) *sic M,* probatum *CR* (10) *inscriptio restituta est ex subscriptione. iungendae videntur* 2, 7, 19 *et quae ibi laudantur* (11) = *B* 6, 1, 71. 7, 1, 1 (12) *id est*: numquam sine praesidibus adsessores eorum iudicent illorum nomine subiecto: *fortasse ex ipsa constitutione deprompta est adnotatio ad δικαζέτωσαν in BΣ* 7, 1, 1 *μήτε τὰς προκατάρξεις ποιείτωσαν μήτε τὰς ἀποφάσεις* (*id est* neve litis contestatio apud eos fiat neve sententiam ferant) (13) *sic Contius B,* adsessiones *libri* (14) *Graecam Iustiniani constitutionem hoc loco desiderari eiusdem argumenti, cuius est* c. 13 *h. t., ex Nov.* 60 *c.* 2 *colligitur* (15) *B* 6, 1, 101 (16) *sic M,* provinciam *CR*

LIII.

DE CONTRACTIBUS IUDICUM VEL EORUM QUI SUNT CIRCA EOS ET INHIBENDIS DONATIONIBUS IN EOS FACIENDIS ET NE ADMINISTRATIONIS TEMPORE PROPRIAS AEDES AEDIFICENT SINE SANCTIONE PRAGMATICA[1].

1 [2]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Quicumque administrationem in hac florentissima urbe gerunt, emere quidem mobiles vel immobiles res vel domus extruere non aliter possint, nisi specialem nostri numinis hoc eis permittentem divinam rescriptionem
1 meruerint. Donationes vero quomodo recusent, scientes non esse validas eas in quibuscumque rebus et quacumque aestimatione, nisi post administrationem depositam vel specialiter in scriptis donator eandem donationem ratam habuerit vel tempus quinquennale praeterierit, in quo nulla querella super isdem donationibus vel ab ipso donatore vel ab suc-
2 cessoribus eius facta sit. Provincias vero moderantibus non solum donationes, sed etiam emptiones quarumcumque mobilium vel immobilium rerum praeter eas, quae ad alimonias vel vestem pertinent, et aedificationes, licet sacri apices aliquid eorum permiserint, penitus interdicimus. nec ratum sit, quod his donatione vel venditione datum est[3], licet quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit vel consensus donatoris vel venditoris post eandem administrationem adiectus sit.
3 Haec autem etiam ad domesticos et consiliarios eorum trahi necessarium duximus, illud etiam adicientes, ut nec per interpositam personam aliquid
4 eorum sine periculo possit perpetrari. Quae etiam ad praeterita negotia referri sancimus, nisi transactionibus vel iudicationibus sopita sint. *D. v[4] id. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano A. II cons.* [a. 528]

LIIII.[5]

DE MODO MULTARUM, QUAE AB IUDICIBUS INFLIGUNTUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Firmo.* Multa damnum famae non inrogat. *D. v id. April. Antonino A. et Geta utrisque II conss.* [a. 205]

2 *Imp. Alexander A. Decimo.* Procuratores meos, id est[6] rationales, indicendae multae ius non habere saepe rescriptum est. *D. XIII k. Sept. Modesto et Probo conss.* [a. 228]

3 *Imp. Gordianus A. Celeri.* Curator rei publicae, qui Graeco vocabulo logista nuncupatur, multandi ius non habet. *D. id. Sept. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

4 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Illustres viros praefectos praetorio usque ad quinquaginta librarum auri multas, cum peccatum gravissimum erit, sinimus pervenire. *D. VIII id. Ian. Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [a. 380]

5 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Praetextatum pp.* Multarum severa compendia aerario nostro protinus esse quaerenda nullus ignoret, nisi ipse iudex id, quod ad poenam admissi facinoris exculpitur, vel publicis operibus vel cursui publico vel aliis necessariis causis specialiter deputaverit. *D. v id. Sept. Aquileiae Ricomere et Clearcho conss.* [a. 384]

6 [7]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Eos, qui ordinario provincias iure moderantur, erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, ultra duarum unciarum auri multam condemnare no[n]
1 [illegible] potestatem, si [illegible] unciarum summa [illegible] forma etiam comes (
2 [illegible] Augustalis erit. Ceter[i] spectabiles iudices et qui vice vestra[8] administr[ant] [illegible] ultra tres auri uncias [illegible]
3 [illegible] Id quoque [illegible] esse censemus, ut in [illegible] personae, si ad id continuatio [illegible] in annum condemn[illegible]
4 [illegible] severitas exseratur. si quis [illegible] modum excesserit, huius [illegible] ad duplum restitutionem, fisc[o] nostro ad [illegible] eam quantitatem, quam
5 [illegible] retinebitur. Nec tam[en] [illegible] legis moderationem pertinere se c[redant], qui in peculatibus aut manubiis, id est dep[raedationibus] [illegible] concussionibus furtis atque aliis [illegible] quae coerceri severius convenit, fuerint depr[ehensi], scilicet ut scripta per iudices memoratos, in [quos] libet fuerit dirigenda dispendium, sententia p[roferatur]
6 tur. Nec patent factu[9] facile esse, ut au[c]cipiti persuasione condemnent quem culpa n[on] gravat aut erubescenda varietate iudicii pro a[rbitrio] proprio immutandum esse quod lex[11] insseri[t], paupertas condemnati hoc persuaserit. *D. XII k. [...] Theodoro cons.* [...]

LV.

DE DEFENSORIBUS CIVITATUM.

1 [12]*Impp. Valentinianus et Valens AA. S[...] defensori.* Si quis de tenuioribus ac minus[...] rebus interpellandum te esse crediderit, in [...] bus causis, id est usque ad quinquaginta soli[dorum] summam[13], acta iudicialia[14] conficias, scilicet quando quis vel debitum iustum vel servum, q[ui in] fugam fuerit elapsus, vel quod ultra delega[tionem] dederit postulaverit vel quodlibet huiusmodi[15] disceptatione restituas. ceteras vero, quae [...] forensi magnitudine videbuntur, ordinario in[...] rectori. *D. v k. Iul. Tyrici Valentiniano et V[alente] AA. conss.* [...]

2 [16]*Idem AA. ad Probum pp.* Defensore[s civi]tatum non ex decurionum seu cohortalium c[...] sed ex aliis idoneis personis huic officio depu[...] *D. III non. Nov. isdem conss.* [...]

3 [17]*Idem AA. et Gratianus A. ad senatum.* [...] ratione prospectum est, ut innocens et quieta [rusti]citas peculiaris patrocinii, id est defensoris [...]rum[18], beneficio fruatur, ut apud eum in p[ecunia]riis causis litigandi habeat facultatem. *D. [...] Aug. Hierapoli Valentiniano et Valente AA. [...]que IIII[19] conss.* [...]

4 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theo[dosius] AAA. Theodoro defensori civitatis.* In defens[ione] universarum provinciarum erit administrationi [...] forma et tempus quinquennii spatii metiendun[...] licet ut imprimis parentis vicem plebi ex[...] descriptionibus rusticos urbanosque non patia[ris af]fligi, officialium insolentiae, iudicum procacitat[i] reverentia pudoris occurras, ingrediendi, cum [...] ad iudicem liberam habeas facultatem, superexig[endi[20]] damna vel spolia plus petentium ab his, quo[s pa]rorum loco tueri debes, excludas, nec patiaris [...] quam ultra delegationem solitam ab his exigi, [...] certum est nisi tali remedio non posse re[...] *D. XI[21] non. Ian. Constantinopoli Arcadio e[t Bau]tone conss.* [...]

---

(1) sine sanctione pragmatica *C*, *om.* *SR* (2) *B* 6, 3, 51 (3) ratum est ... mandatum sit *libri* (4) *scr.* III (*Zeitschrift f. Rechtsgesch.* II *p.* 173) (5) *B* 43, 7 (6) id est *confirmant B* (7) *iunge* 4, 44, 17. 9, 41, 17. 10, 82, 51 (8) *sic Hal.*, vestrae *libri* (9) *sic dett.*, correctione *libri* (10) factum *libri* (11) lex *CR*, *om.* *p* (12) = *Th.* 1, 29, 2: *iunge Th.* 8, 15, 4 (13 ... summam *om.* *Th.* (14) iudicialia *om.* *Th.* (rum *Th.* (16) = *Th.* 1, 29, 3 (17) = *Th.* 1 (18) id est def. loc. *om.* *Th.* (19) IIII *scripsi*, II (= *Hal.* (20) *sic dett.*, superexhibendi *libri* (21) rus *corruptus est*

Valentinianus Theodosius et Arcadius nio praefecto Augustali. Defensores olenter, nihil indebitum vindicantes nontum fungantur officio: nullas infligant riores non[2] exerceant quaestiones, pleuriones ab omni improborum insolentia : tueantur, ut id tantum, quod esse dinon desinant. *D. III non. Mart. Con- Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]
ιAA. Tatiano pp. Per omnes regiones, a et periculi sui nescia latronum feruet batissimi quique et districtissimi defen- disciplinae et quotidianis actibus praen sinant crimina impunita[4] coalescere: [5] patrocinia, quae fernorem[6] reis et lerosis impertiendo maturari scelera fe- *id. April. Constantinopoli Arcadio A. II nss.* [*a.* 392]
Arcadius et Honorius AA. Caeciliano pp. :ivitatum oblatos sibi reos[8] in ipso la- congressu violentiae aut perpetrato horo vel raptu vel adulterio deprehensos ılicis[9] sibi traditos expresso crimine[10] quibus fuerint accusati, mox sub idonea [11] ad iudicium dirigant. *D. prid. k. Ian. ilichone II et Anthemio conss.*[12] [*a.* 405]
Honorius et Theodosius AA. Caeci- Defensores ita praecipimus ordinari, ut loxae religionis imbuti mysteriis reven episcoporum nec non clericorum et ac possessorum et curialium decreto ·: de quorum ordinatione referendum trissimam praetorianam potestatem, ut lem magnificae sedis eorum solidetur s. Quod si quid a qualibet persona cam disciplinam in laesionem possessognoverint defensores, referendi habeant ıd illustres et magnificos viros praeırio et illustres viros magistros equitum magistros etiam officiorum et comites m largitionum quam rerum privatarum. *ebr. Ravennae Honorio VIII et Theo- l. conss.* [*a.* 409]
AA. Caeciliano pp. Iubemus cura ac ensorum minime possessores maioribus ponderibus a susceptoribus praegravari, rehensos ad iudicium dirigi cum ipso e fraudis indicio. Illud etiam fieri per- si provincialibus nostris contestari inıesiones suas cupientibus actorum conensoribus denegetur, licentia eis tribuapropriae libellum conscriptum eo tenore[15], contestandum, in frequentioribus civitaoponendi conveniendique scribas, tabuera officia publica commonenda[16], per n colligi oportebit atque invitis supra ersonis sub actorum confectione ingerendi[17], quorum quaestione fides possit inquiri: qua probata in eos, quos gestorum petitam confectionem negasse constiterit, vigor iudiciarius exseratur. *D. XII k. Febr. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

10 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Nulli defensorum licere decernimus, si de publica sollicitudine voluerit se liberare, nisi divinos adfatus intimaverit tuae sublimitatis iudicio, triginta librarum auri poenam tam moderatoribus provinciarum quam ceteris iudicibus vel temeratoribus sacri nostri oraculi subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. *D. XV k. Sept. Constantinopoli Cyro vc. cons.* [*a.* 441]

11 *[18]*Imp. Anastasius A. Eustathio pp.* Iube- *mus eos tantummodo ad defensorum curam pera- *gendam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxae reli- *gionis imbuti mysteriis hoc imprimis sub gestorum *testificatione, praesente quoque religiosissimo fidei *orthodoxae antistite, per depositiones cum sacra- *menti religione celebrandas patefecerint. ita enim *eos praecipimus ordinari, ut reverentissimorum *episcoporum nec non clericorum et honoratorum *ac possessorum et curialium decreto constituantur. **D. XIII k. Mai. Sabiniano et Theodoro conss.** [*a.* 505]

LVI.

DE MAGISTRATIBUS MUNICIPALIBUS.

1 [19]*Imp. Constantinus A. ad Florentium pp.* Decuriones ad magistratum vel exactionem annonarum ante tres menses vel amplius nominari debent, ut, si querimonia eorum iusta videatur, sine impedimento in absolvendi locum alius subrogetur. *D. id. April. Constantinopoli*[20] *Severo et Rufino conss.* [*a.* 323]

2 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Germanianum.* Magistratus conficiendorum actorum habeant potestatem. *D. XIII k. Ian. Gratiano np. et Dagalaifo conss.* [*a.* 366]

LVII.[21]

DE OFFICIO IURIDICI ALEXANDRIAE.

1 [22]*Impp. Leo et Anthemius AA. Alexandro duci et praefecto Augustali.* Iubemus apud Alexandrinae dumtaxat clarissimae civitatis iuridicum licitum et concessum esse singulis quibusque volentibus donationis conscriptae sollemniter instrumenta reserare, eisdemque robur adiciet gestorum series apud eundem virum confecta, tamquam si apud virum clarissimum moderatorem provinciae vel magistratus vel defensorem plebis habita fuisse diceretur. *D. k.*[23] *Sept. Constantinopoli Zenone et Marciano conss.* [*a.* 469].

29, 7 (2) severiores non] nullas *Th.* 29, 8 (4) impunitate *Th.* (5) *sic Th.*, ·i (6) favorem *Th.* (7) = *Th.* 9, 2, 5: *et quae ibi laudantur* (8) in carcerem sed *ins. Th.* (9) municipalibus *Th.* ımibus arguentium *ins. Th.* (11) *sic Th.*, *libri* (12) d. XII k. Febr. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss. (= *a.* 409) *et in* app. Honorius et Theodosius AA. *Th. cum* ι: *quae cur mutata sint retento Caeciliano pp. intellegitur, cum praesertim ad ipsam sanctioᴍ nihil aliunde additum videatur* (13) *iunge* 1, 4, 9 *et quae ibi laudantur* (14) = *Th.* 11, 8, 3 *iunge* 1, 4, 9 *et quae ibi laudantur* (15) *sic Th.*, tempore *libri* (16) *sic MTh.*, commonendi *CR* (17) *scr.* ingeri *cum Th.* (18) *c.* 11, *quam omittunt libri, ex loco gemino* 1, 4, 19 *restituta est auctoritate Paratitlorum ad Const.* 1, 3 (19) = *Th.* 12, 1, 8: *iunge Th.* 11, 30, 12 (20) *sic et Th.* 11, 30, 12: *Constantinopolim Byzantio substituerint Theodosiani Codicis confectores, pro* d. *fuerit* pp., *cum eodem die Constantinus Sirmii commoratus sit, cf.* 3, 12, 3 (21) *Cf. Dig.* 1, 20 (22) *fortasse iungenda* 8, 52, 3 (23) d. VII id. 8, 52, 3

LIBER SECUNDUS.

I.[1]

DE EDENDO.

1 *Imp. Pius Antoninus A. Maximo.* Ipse dispice, quemadmodum pecuniam, quam deposuisse te dicis, deberi tibi probes. nam quod desideras, ut rationes suas adversaria tua exhibeat, id ex causa ad iudicis officium pertinere solet. *PP. IIII k. Oct. Sabiniano II et Severo conss.* [a. 155]

2 *Impp. Severus et Antoninus AA. Fausto.* Is, apud quem res agitur, acta publica tam criminalia quam civilia exhiberi inspicienda ad investigandam veritatis fidem iubebit. *PP. non. Iul. Severo A. et Albino conss.* [a. 194]

3 [2]*Idem AA. Valenti.* Edita actio speciem futurae litis demonstrat, quam emendari vel mutari licet, prout edicti perpetui monet auctoritas vel ius reddentis decernit aequitas. *D. III[3] k. Sept. Severo III et Antonino AA. conss.* [a. 202]

4 *Imp. Antoninus A. Epaphrodito.* Qui accusare volunt, probationes habere debent, cum neque iuris neque aequitatis ratio permittat, ut alienorum instrumentorum inspiciendorum potestas fieri debeat. actore enim non probante qui convenitur, etsi nihil ipse praestarit, obtinebit. *PP. V id. Mart. duobus Aspris conss.* [a. 212]

5 *Imp. Alexander A. Valentinianae.* Non est novum eum a quo petitur pecunia implorare rationes[4] creditoris, ut fides constare possit. *PP. VII id. Mart. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

6 *Idem A. Uranio.* Iustum est desiderium eius a quo petitur, licet nomine publico, ut rationibus publicis exhibitis constet, quantum sub nomine suo solutum sit. *PP. XVI k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

7 *Idem A. Valenti.* Procurator privatae rationis instrumentorum, quae communia tibi esse dicis cum fisco, describendorum facultatem secundum morem fieri iubebit: et si quando res exegerit ad fidem petitionis[5] tuae apud alium iudicem praebendam aliquid eorum proferri, desiderante eo qui convenitur, ut id fiat, praecipiet. *PP. X k. Mart. Fusco et Dextro conss.* [a. 225]

8 *Idem A. Floro.* Et quae a divo Antonino patre[6] et quae a me[7] rescripta sunt, cum iuris et aequitatis rationibus congruunt. nec enim diversa sunt vel discrepantia, quod multum interest, ex parte eius, qui aliquid petit quique doli exceptione submoveri ab intentione petitionis suae potest, rationes promi reus desideret, quibus se posse instruere contendit (quod utique ipsa rei aequitas suadet), an vero ab eo a quo aliquid petitur actor desideret rationes exhiberi, quando hoc casu non oportet originem petitionis ex instrumentis eius qui convenitur fundari. *PP. k. Oct. Fusco et Dextro conss.* [a. 225]

II.[8]

DE IN IUS VOCANDO.

1 *Imp. Alexander A. Tryphoni.* Sicut bon[...] ribus convenit reverentiam manumissoris uxori [...] beri, ita re exigente in ius eam sine permissu [...] toris vocari prohibitum est. *PP. IIII k. April. [...] cola et Clemente conss.* [a. ...

2 *Imp. Gordianus A. Nocturno.* Venia [...] non petita patronum seu patronam eorumq[ue] [...] rentes et liberos, heredes insuper, etsi extrane[...] a libertis seu liberis eorum non debere in i[us vo]cari ius certissimum est: nec in ea re rus[...] venia praebeatur, cum naturali ratione hono[r...] modi personis debeatur. cum igitur confitea[ris pa]troni tui filium sine permissu praesidis in i[us vo]casse, poenam edicto perpetuo praestitutam re[...] tibi concedi temere desideras. *PP. VIII id. [...] Gordiano A. et Aviola conss.* [a. ...

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. [...] nae.* Qui in potestate patris agunt, adversus [...] experiri non possunt. si igitur emancipata es, edicti petita hoc facere non prohiberis. quod [...] matris persona observandum est. *PP. VIII id[...] Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [a. ...

4 [10]*Ὁ ἅπαξ αἰτιασάμενός τινα ἐν τῇ βασιλίδι*
ἢ ἐν ἐπαρχίαις μετὰ ὑπόμνησιν προσενεχ[θεῖσαν]
αὐτῷ μηκέτι τὸν αὐτὸν ὑπεύθυνον μηδὲ [...]
φως μηδὲ ἀγράφως αἰτιάσθω, τουτέστι μ[...]
είτω κατ᾽ αὐτοῦ προσελεύσεις ἀγράφως, ἀ[λλὰ τῷ]
1 *πρώτῳ δικαστῇ παραμενέτω. Ὁ δὲ τὴν [ὑπό]*
μνησιν δεξάμενος εἰ καὶ εἰς ἑτέραν μετ[...]
τάξιν, στρατευσάμενος τυχὸν ἢ κληρικὸς [...]
νος, ἀποκρινέσθω πάντως ἐν τῷ πρώ[τῳ δι]
καστηρίῳ τῷ κατὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ [...]
νομισθέντι προσφόρῳ, μηδεμίαν ἔχων [...]
2 *παραγραφήν. Ὁ δὲ ἅπαξ αἰτιασάμενος, ἐὰ[ν ...]*
τὸ προσενεχθῆναι τὴν ὑπόμνησιν τῷ αἰτι[...]
εἰς ἕτερον αὐτὸν καλέσῃ δικαστήριον ἐπ[ὶ ταῖς]
αὐταῖς αἰτίαις, καὶ τὸ διπλοῦν ποιείτω τῷ [...]
θέντι καὶ τῆς δίκης ἐκπιπτέτω, εἰ καὶ [...]
εἶχεν ἀγωγήν[11].

III.[12]

DE PACTIS.

1 *Imp. Severus A. Philino.* Condicionis in[...] inter fratres non iniquis rationibus conv[...] finitum est. cum igitur verbis fideicommissi [...] a patre tuo profitearis, ut, si vita sine libe[ris de]cederet, hereditatem Licinio Frontoni resti[tueret] pactum eo tempore de sextante Frontoni [...] cum liberos Philinus non sustulerat, interp[...] non idcirco potest iniquum videri, quod facta [...] placuit, divisione diem suum te filio eius su[...] functus est. *PP. VII k. Dec. Severo A. [...] Victorino conss.* [a. ...

(1) *B* 7, 18. — *Cf. Dig.* 2, 13 (2) *iunge* 3, 9, 1 (3) *sic P*, II *Hal.*, *om.* 3, 9, 1 (4) rationes *dett. cum B*, rationem *pCR* (5) *firmant Graeci:* petitioni *Mommsen* (6) patre *etiamsi errore additum esse appareat ex c.* 1 *h. t., id tamen legisse compilatores probant B* (7) *c.* 5 *h. t.* (8) *B* 7, 8. — *Cf. Dig.* 2, 4 (9) eos *P*^v*CR*, eum *P*^v: *anacoluthon fortasse resectis quibusdam ortum esse monet Mommsen* (10) = *B* 7, 8, 29 (11) § 2 *in Epi[...] indicatur sic:* οὐκ αἰτιᾶταί τις ἐν αὐτῷ τινα εἰς δικαστήρια, ἐπεὶ καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὸ διπλ[οῦν καὶ] τῆς δίκης ἐκπίπτει (*id est* nemo aliquem de ea[dem causa] ad plura iudicia trahit, quia et duplum ei pra[estat et] causa cadit): *duplum nec BΣ* 24, 6, 19 *agnoscit, cf.* 3[...] (12) *B* 11, 1. — *Cf. Dig.* 2, 14 (13) *A.* II *rectius* [...]

4 Qui semel aliquem in regia urbe vel in provinciis in ius vocavit, post libellum ei oblatum non amplius eundem reum vel ex scripto vel sine scripto conveniat, id est actionem adversus eum sine scriptis non intendat, sed apud priorem iudicem
1 permaneat. Qui autem libellum accepit, etsi in alium ordinem transierit, militia fortasse perfunctus vel in clerum receptus, omnimo[do in] priore iudicio, quod secundum priorem eius [ordi]nem competens visum est, respondeat nequ[e]
2 fori praescriptione utatur. Qui vero se[mel in] ius vocavit, si libello reo oblato eum propter e[asdem] causas in aliud iudicium vocabit, et indemnen[...] praestet et causa cadat, licet iustam actionem ha[buerit].

Severus et Antoninus AA. Claudio. Post
ı hereditatis a te factam, si creditores
ıtores actiones suas movisse probare po-
ue eas spontanea suscepisse voluntate, ex-
iti pacti non inutiliter defenderis. *PP. prid.*
evero III et Antonino AA. conss. [*a.* 202]
AA. Restituto. Servus creditoris melio-
ı domini facere potest: in deterius autem
novo pacto non potest obligationem recte
. *PP. VIII k. April. Severo III et An-*
conss. [*a.* 202]
AA. Valeriae. Postquam liti de praedio
ntiasti, causam finitam instaurari posse
permittit. *PP. IIII id. Febr. Albino et*
conss. [*a.* 206]
Antoninus A. Demagorae. Creditori tuo
pecuniae exsolvisti, de parte vero non
er te et eum convenit ob causas negotia-
uo patrocinio fideque defensa, ea obliga-
n iure civili partim honorario liberatus
exceptio perpetua pacti conventi vel doli
tionem repellit, cum et solutum per igno-
eti potuisset. *PP. VIII k. Aug. Romae*
t. IIII et Balbino conss. [*a.* 213]
A. Iuliae[2] *Basiliae.* Pacta, quae[3] contra
titutionesque vel contra bonos mores[4]
m vim habere indubitati iuris est. *PP. V*
tonino A. IIII et Balbino conss. [*a.* 213]
A. Iulio[6] *Maximo.* Debitori tuo si heres
tio, quam contra eum habuisti, adita he-
ıfusa est. sed si eam hereditatem[7], postea-
dicio[8] obtinuisti, ei tradidisti, quem sen-
raveras, ea condicione pactoque, ut tam
litoribus quam tibi in eo, quod tibi de-
eam hereditatem non adisses, satisface-
conventionisque fides servanda est. quae
atur, ex stipulatu, si modo pacto subiecta
dabitur[10]. *PP. III k. Aug. Antonino*
Balbino conss. [*a.* 213]
Imp. Alexander A. Aurelio[12] *Dionysio.*
eaquam adversarius matris tuae victus
rem tuam circumvenerit, ut ei caveret[13]
controversiam de servis moturam, id pac-
le factum irritum est, et cum ex ea conven-
matre tua agi coeperit, iudex eam libera-
prid. id. Sept. Alexandro A. cons. [*a.* 222]
em A. Mucatrauli. Si pascenda pecora
d est ut fetus eorum portionibus, quibus
er dominum et pastorem dividantur) Apol-
scepisse probabitur, fidem pacto praestare
compelletur[15]. *PP. IIII k. Oct. Alexandro*
[*a.* 222]
m A. Nicae. Legem, quam dixisti, cum
alumna dares, servari oportet. nec obesse
, quod dici solet ex pacto actionem non
c enim hoc iure utimur[17], cum pactum
: alioquin cum pecunia datur et aliquid
a ea convenit, utilis est condictio. *PP. III*
lbino et Maximo conss. [*a.* 227]
m A. Capitoni. Ex conventione quidem,

qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret, ut et tributa ipsa agnosceret et[19] creditoribus, quibus fuerant praedia obligata, usuras solveret, actio tibi adversus eam competere non potest, et si pactum in stipulationem deductum probetur. sed si fundus aestimatus ita, ut pars instrumenti significat, in dotem datus est, ex vendito actio, ut placitis stetur, competit. *PP. non. Dec. ipso A. III et Dione II conss.* [*a.* 229]

12 [20]*Idem A. Flaccillae.* Pacta novissima servari oportere tam iuris quam ipsius rei aequitas postulat. quapropter si conventione quae praecessit diversa pars usuram se non esse consensit, et maxime si, ut proponis, id etiam apud acta praesidis adseveravit, actionem, quae super[21] prima conventione fuerat, exercere non prohiberis. *PP. III k. Mart. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

13 *Imp. Maximinus A. Marino.* In bonae fidei contractibus ita demum ex pacto actio competit, si ex continenti fiat: nam quod postea placuit, id non petitionem, sed exceptionem parit. *PP. V id. Iun. Maximino A. et Africano conss.* [*a.* 236]

14 *Imp. Gordianus A. Caecilio militi.* Si pacto, quo poenam adversarium tuum promisisse proponis, si placito non stetisset, stipulatio subiecta est, ex stipulatu agens vel id quod in conventionem devenerat, ut fiat, consequeris vel poenam stipulatione comprehensam more iudiciorum exiges. nam bona adversarii tui in te transferri citra sollemnem ordinem frustra deprecaris. *PP. k. April. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

15 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus nobilissimus C. Pactumeio*[22]. Pactum, quod dotali instrumento comprehensum est, ut, si pater vita fungeretur, ex aequa portione ea quae nubebat cum fratre heres patri suo esset, neque ullam obligationem contrahere nec libertatem testamenti faciendi mulieris patri potuit auferre. *PP. X k. Mart. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

16 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Diaphanto.* Cum proponas filios testamento scriptos heredes rogatos esse, ut qui primus rebus humanis eximeretur, alteri portionem hereditatis restitueret, quoniam precariam substitutionem fratrum consensu remissam adseris, fideicommissi persecutio cessat. *PP. IIII id. Febr. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

17 *Idem AA. Deximacho.* Pactum, quod bona fide interpositum docebitur, et si scriptura non existente aliis probationibus rei gestae veritas comprobari potest, praeses provinciae secundum ius custodiri efficiet. *PP. VIIII k. Iul. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

18 *Idem AA. Iulio et Aemilio.* Si creditores vestros ex parte debiti admisisse quemquam vestrum pro sua persona persolventem probaveritis, aditus rector provinciae pro sua gravitate, ne alter pro altero exigatur, providebit. *PP. VII id. Ian. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

19 *Idem AA. Victoriano militi.* Licet inter privatos huiusmodi scriptum, quo comprehenditur, ut

ltatio 1, 7 (2) Iuliae *Consult., om. libri* (3) ab
Consult., om. B (4) vel contra bonos mo-
ult., habent B (5) = *Greg.* 1, 1, 1 (6) Iulio
libri (7) hereditatem *om. Greg.* (8) quo-
eg. (9) si (si *om. alii*) modo transactio
reg. (10) post dabitur *edd. addunt* vel
verbis actio, si stipulatio non intervenit *contra*
m modo sententiam supplevit Thalelaeus in BΣ
ultatio 9, 11. 1, 8: *iungenda videtur* 7, 4, 5.
nsponunt libri cum S: ordinem temporis cum
imus ex B (12) Aurelio *om. libri, sup-*
nsult. 9, 11 (13) ut pacisceretur *Consult.*
e re iudicata pacisci nemo potest *add. Con-*
scripsi cum B, compellitur *libri* (16) = 5,
gemino inscribitur impp. Severus et Antoni-
iose, subscribitur pp. VII k. Febr. Albino et
conss. (*a.* 206) (17) hoc dicimus *l. gem.*

(18) = 4, 47, 1 (19) et trib. ipsa agnosceret et *om. libri, praeterquam quod in PL adnotatur:* alias ut (ut *om. P*) tributa ipsa agnosceret: *supplevi ex loco gemino, ubi omittitur* et *prius, et ex BΣ* (κατὰ πόδα): *ἵνα καὶ τὰ δημόσια τελέσματα αὐτὴ ἐπιγνῷ καὶ τοῖς δανεισταῖς ... τοὺς τόκους καταβάλῃ, quocum conveniunt et index Thalelaei* (*B*) *et adnotationes eiusdem. neque tamen casu ea verba excidisse inde apparet, quod et Epit.* 11, 4 *et BΣ* 29, 5, 26 *de tributis tacent: immo consulto deleta sunt ab iis, qui cum Thalelaeo* (*BΣ adnot. Σήμερον p.* 652) *crediderunt de tributis solvendis actionem denegandam esse propter* 4, 47, 2, *ideoque in fine loci gemini, qui de his solis tractat, legerunt* non competit (20) *iunge* 3, 42, 4 (21) prae *pro* super *B male: prima conventio ea est, quae pactum de non petendo praecessit* (22) pactumeio *dett., om. libri boni*

is qui supervixerit alterius rebus potiatur, nec donationis quidem mortis causa gestae efficaciter speciem ostendat, tamen cum voluntas militum, quae super ultimo vitae spiritu deque familiaris rei decreto quoquo modo contemplatione mortis in scripturam deducitur, vim postremi iudicii obtineat proponasque te ac fratrem tuum ad discrimen proelii pergentes ob communem mortis fortunam invicem pactos esse, ut ad eum, qui superstes fuisset, res eius, cui casus finem vitae attulisset, pertinerent, existente condicione intellegitur ex fratris tui iudicio, quod principalium constitutionum prompto favore firmatur, etiam rerum eius compendium ad te delatum esse. *PP. XIII k. Dec. Sirmi ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

20 [1]*Idem AA. et CC. Martiali.* Traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. *PP. k.*[2] *Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

21 [3]*Idem AA. et CC. Eusebio.* Cum proponas inter vos sine scriptura placuisse fratrum tuorum successiones aequis ex partibus dividi, et transactionis causa probari possit hanc intercessisse conventionem, exceptione te tueri potes, si possides: quod si adversarius tuus teneat, ex hoc placito nullam actionem esse natam, si tibi stipulatione[4] non prospexisti, debes intellegere: nec adversario tuo transactione uti concedendum, nisi ea quae placita sunt paratus est adimplere. *PP. k. Mai. Thirallo AA. conss.* [*a.* 293]

22 *Idem AA. et CC. Archelao.* Pactum curatoris recipere minorem quantitatem paciscentis adultae aetatis suffragium, ne noceat, efficiet. tutores enim et curatores exigentes pupillis et adultis debitum, non etiam remittentes praestant obligationis liberationem. *PP. XVIII k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

23 *Idem AA. et CC. Honorato.* Filius paciscendo vel debitum accipiendo nihil detrahit patris obligationi. *PP. XVII k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

24 *Idem AA. et CC. Domnae.* Si actionem legati vel fideicommissi, quam adversus heredes mariti quondam tui habuisti, te adfectione heredum aliis remisisse probetur, exceptionem pacti contra debitores instituenti actiones nocere tibi minime posse intellegis. *PP. XVII k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

25 *Idem AA. et CC. Euhemero.* Debitorum pactionibus creditorum petitio nec tolli nec mutari potest. *S. IIII k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

26 *Idem AA. et CC. Corneliae.* Pactum successorum debitoris ex lege duodecim tabularum aes alienum hereditarium pro portionibus quaesitis singulis ipso iure divisum in solidum unum obligare creditori non potest[5]: quod et in honorario succedentibus iure locum habebit. de chirographis itaque communibus exhibendis cum coherede vel non perfectis in divisione placitis convenire quanti tua interest potes. *PP. III id. Oct. Variani CC. conss.* [*a.* 294]

27 *Idem AA. et CC. Aurelio Chresimo.* Petens ex stipulatione, quae placiti servandi causa secuta est, seu antecessit pactum seu post statim interpositum sit, recte secundum se ferri sententiam postulat. *S. VI id. Nov. Heracleae CC. conss.* [*a.* 294]

28 *Idem AA. et CC. Leontio.* Si certis annis quod nudo pacto convenerat datum fuit, ad praestandum in posterum indebitum solutum obligare non potuit eum qui pactum fecit, nisi placitis stipulatio intercessit. *S. III non. Dec.*[6] *Burtudizi CC. conss.* [*a.* 294]

29 [7]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Si quis in conscribendo instrumento sese confessus fuerit non usurum fori proscriptione propter cingulum militiae suae vel dignitatis vel etiam sacerdotii praerogativam, licet ante dubitabatur, sive oportet eandem
scripturam tenere et eum qui hoc pactus
debere adversus suam conventionem venire,
centiam ei praestari decedere quidem a s
suo autem iure uti: sancimus nemini licere
1 pacta sua venire et contrahentes decip
enim ipso edicto praetoris pacta conventa,
que contra leges nec dolo malo inita sunt
modo observanda sunt, quare et in hac cau
non valent, cum alia regula est iuris antiqu
licentiam habere his quae pro se introduc
2 renuntiare? Omnes itaque iudices nostr
litibus observent, et huiusmodi observatio e
daneos iudices et ad compromissarios et
electos perveniat sciturros[8], quod, si neg
etiam litem suam facere intellegantur. *D.*
Constantinopoli post consulatum Lampadii
tae vv. cc.

30 *Idem A. Iohanni pp.* De quaestion
Caesariensi advocatione interrogati sumus:
bus vel pluribus personis spes alienae fuer
ditatis ex cognatione forte ad eos devolvend
taque inter eos inita sunt pro adventura he
quibus specialiter declarabatur, si ille mortu
et hereditas ad eos perveniat, certos modo
dem hereditate observari, vel si forte ad
ex his hereditatis commodum pervenerit, cer
tiones evenire. et dubitabatur, si huiusmo
1 servari oportet. Faciebat autem eis quae
quia adhuc superstite eo, de cuius hereditat
batur, huiusmodi pactio processit et quia
ita confecta, quasi omnimodo hereditate ad
ventura, sed sub duabus condicionibus c
sunt, si ille fuerit mortuus et si ad heredit
2 centur hi qui pactionem fecerunt. Se
omnes huiusmodi pactiones odiosae videntu
nae tristissimi et periculosi eventus. qua
quodam vivente et ignorante de rebus eius
3 paciscentes convenerunt? Secundum vet
que regulas sancimus omnimodo huiusmod
quae contra bonos mores inita sunt, repelli
ex his pactionibus observari, nisi ipse f
cuius hereditate pactum est, voluntatem s
accommodaverit et in ea usque ad extrem
spatium perseveraverit: tunc etenim subla
bissima spe licebit eis illo sciente et iubent
4 modi pactiones servare. Quod etiam ant
legibus et constitutionibus non est incognitu
a nobis clarius est introductum. iubemu
neque donationes talium rerum neque hy
penitus esse admittendas neque alium quend
tractum, cum in alienis rebus contra domin
tatem aliquid fieri vel pacisci secta tempor
rum non patitur. *D. k. Nov. Constantinop*
consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.

IIII.[10]

DE TRANSACTIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Celerio.* Neque p
que transactio cum quibusdam ex curatori
tutoribus facta auxilio ceteris est in his,
paratim communiterve gesserunt vel gerere
runt. cum igitur tres curatores habueris
duobus ex his transegeris, tertium convenire
hiberis. *D. k. Mai. Gentiano et Basso conss.*

2 *Idem A. Lutatiae.* Cum te proponas
rore tua de hereditate transegisse et idp
certam pecuniam te ei debere cavisse, et
fuisset quaestio hereditatis, tamen propter
litis transactione interposita pecunia recte c

(1) *iunge* 1, 18, 5 (2) d. prid. k. 1, 18, 5 (3) *iunge* 6, 30, 7. 6, 53, 6 (4) stipulationem *libri* (5) *idem legerunt Graeci: expectes* pactum succ. deb. in solidum aes alienum hereditarium ex lege duodecim tab. pro portionibus q. s. i. i. divisum unum obligare creditori non potest (6) Nov. *Mommsen* (7) = (8) *sic R cum Graecis*, sciturις *P*, sciturι *C* *PC*[b] *cum Graecis*, *om.* *C*[a]*R* (10) *B* 11, 2. — 2, 15 (11) *scripsi:* ideo propter *PR*[a], ideo *τοῦτο B*

r. ex qua causa si fisco [1] solvisses, repetere es: si [2] non solvisses [3], iure convenireris. *PP. ug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]
p. Alexander A. Tulliae. Age cum Gemi- quod pater eius curator tibi datus negotia erit, et si apud iudicem negabit se actione uoniam transactio et Aquiliana stipulatio inter- t, iudex contemplatione iudicii quod est bonae aeret, de quanta pecunia nominatim trans- sit: et si apparuerit de minore transactum, pecuniam reliquam ex administratione curae robatum fuerit, solvere eum iubebit, quod non ulationem Aquilianam obligationis curae [4] deductum est, quanti [5] erat quantitas pecu- e debebatur. *D. prid. id. Aug. Maximo II no conss.* [*a.* 223]
m A. Numidio. Actione administratae cu- o, qui legitimae aetatis annos complevit, in am stipulationem deducta et per acceptila- extincta nullam aliam superesse nisi de dolo ncessa tempora non ambigitur, nisi specia- am de dolo transactum est. *PP. II non. lexandro A. II et Marcello conss.* [*a.* 226]
m A. . . . . evocato. Cum te transegisse rede quondam tutoris tui profitearis, si id itimam aetatem fecisti, frustra desideras, ut is recedatur. licet enim, ut proponis, nul- trumentum intercesserit, tamen si de fide [6] us confessione tua constet, scriptura, quae nem rei gestae solet continere, necessaria non *P. k. Mart. Albino et Aemiliano conss.* [*a.* 227]
m A. Pomponiis. Cum mota inofficiosi que- trem vestram cum diversa parte transegisse artem bonorum susciperet et a lite discede- ponatis, instaurari quidem semel omissam m per vos, qui matri heredes extitistis, iuris non sinit. Verum si fides placitis praestita , in id quod interest diversam partem recte tis: aut enim, si stipulatio conventioni sub- , ex stipulatu actio competit, aut, si omissa n obligatio est, utilis actio, quae praescriptis em gestam demonstrat, danda est. *PP. VIII Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]
p. Gordianus A. Licinio Timotheo evocato [8]. tionis placitum ab eo interpositum, cui cau- ionem, non decisionem litis mandasti, nihil tuae derogavit. *PP. X k. Ian. Pio et Pon- nss.* [*a.* 238]
m A. Iunio militi. De alimentis praeteritis tio defertur, transigi potest, de futuris au- praetore seu praeside interposita transactio ctoritate iuris censetur. *PP. XIIII k. Ian. o A. et Aviola conss.* [*a.* 239]
m A. Agrippino. Si super possessione, i quaesita est, cum quaestionem patereris uxoris tuae, pactum conventum et stipulatio s, ut adlegas, interposita est, ut, si intra rtum idem adversarius tuus [9] decem aureos nerasset, possessione [10] ei cederes, vel, si rre quantitatem non curasset, ulterius quae- non patereris, et is qui ita spopondit pro- atis non fecit, consequens est te ad quem inet vim ab eo pati non debere: cuius rei ir clarissimus praeses provinciae interpella- prohibebit, praecipue cum, etiamsi in rem parti actio competeret, huiusmodi pactione utilem exceptionem posset submoveri. *PP. VI l. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

10 *Imp. Philippus A. Apollophaniae.* Fratris tui filiis de paterna successione ac statu etiam nunc contra fidem sanguinis itemque placitorum quaestio- nem inferre parum probe postulas. nullus etenim erit litium finis, si a transactionibus bona fide inter- positis coeperit facile discedi. *PP. prid. k. April. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

11 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Vale- rianus nobilissimus Caesar Gaiano militi.* De fidei- commisso a patre inter te et fratrem vicissim dato, si alter vestrum sine liberis excesserit vita, inter- posita transactio rata est. cum fratrum concordia remoto captandae mortis alterius voto improbabili retinetur. et non potest eo casu rescindi, tamquam circumventus sis, cum pacto tali consenseris, cum neque eam cui subveniri solet aetatem agere te pro- ponas nec, si ageres, isdem illis de causis in inte- grum restitutionis auxilium impetrare deberes. *PP. XV k. Dec. Valeriano et Gallieno AA. utrisque II conss.* [*a.* 255]

12 [11] *Idem AA. Primo.* Praeses provinciae aesti- mabit, utrum de dubia lite transactio inter te et civitatis tuae administratores facta sit, an ambitiose id, quod indubitate deberi posset, remissum sit. nam priore casu ratam manere transactionem iubebit, posteriore nocere civitati gratiam [12] non sinet. *PP. XVI k. Mart. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

13 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Pro- clae.* Interpositas metus causa transactiones ratas non haberi edicto perpetuo continetur. nec tamen quilibet metus ad rescindenda ea, quae consensu terminata sunt, sufficit, sed talem metum probari oportet, qui salutis periculum vel corporis cruciatum
1 contineat. Ad vim tamen vel dolum arguendum qualitas causae principalis non sufficit: unde si ni- hil tale probari potest, consensu quaestiones termi-
2 natas minime instaurari oportet. Sed quoniam eum, cum quo te transegisse commemoras, ex an- cilla tua natum servum [13] esse adseveras, si vera sunt, quae precibus complexa es, alia ratio pactum refor- mat: nec enim dubii iuris est dominos cum servis suis paciscentes ex placitis teneri atque obligari non posse. *S. IIII non. April. Byzantii ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

14 *Idem AA. Sopatrae.* Si diversa pars contra placitum agere nititur, aequitatis ratio suadet refusa pecunia, cum et tu hoc desideras, causam ex inte- gro agi. *PP. IIII non. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

15 *Idem AA. Pontio.* Ut responsum congruum accipere possis, insere pacti exemplum: ita enim in- tellegemus [14], utrum sola conventio fuit, an etiam Aquiliana stipulatio nec non et acceptilatio secuta fuerit: quae si subdita esse illuxerit, nullam adver- sariae tuae petitionem hereditatis vel in rem specia- lem competere palam fiet. *PP. XV k. Aug. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

16 *Idem AA. et CC. Caecilio.* Causas vel lites trans- actionibus legitimis finitas imperiali rescripto resusci- tari non oportet. *S. V id. Mart. AA. conss.* [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Marcello.* Cum proponas ab ea, contra quam supplicas, litem quam tecum habuit transactione decisam eamque acceptis quae negotii dirimendi causa placuerat dari nunc de con- ventione resiluisse, ac petas vel pacto stari vel resti- tui data, perspicis, si quidem de his reddendis ma- nente transactionis placito statim stipulatione, si contra fecerit, prospexisti et quinque et viginti annis

---

anc vocem Thalelaeus (BΣ) adnotat constitutio- m a compilatoribus mutatis quibusdam simplicio- ditam esse (2) si *P*, si vero *C*, et si *R*, *si* *t. π.*) (3) non solvisses *P^v* *cum B* (*x. π.*), *tP^a*, non solvisses tamen *CR* (4) *sic R^a cum B* *parae CR^b* (5) quanta *edd. cum B* (*x. π.*) *cum B* (*x. π.*), si fide *p*, si fides *R* (7) = *Greg.* (8) timotheo evocato *Greg., om. libri* (9) tuus *m B* (*x. π.*), *om. CR* (10) possessionem *libri*

(11) *h. c. composita videtur ex duabus constitutionibus, quarum altera extat in Consult.* 9, 14: Impp. Val. et Gall. AA. et Val. C. Aurelio. Praeses provinciae ... et civita- tis tuae ordinem facta sit, an de re iudicata, quia de re iudicata pacisci nemo potest. PP. III k. Iun. Aemi- liano et Basso conss. (12) *sic C^bR cum B*, noceri civ. gratia *C^a* (13) tuum *ins. C contra B* (*x. π.*) (14) in- tellegimus *libri contra B* (*x. π.*)

maior fuit, quod exceptionem pacti et actionem datorum habeas: quod si nihil tale convenit, exceptio tibi, non etiam eorum quae dedisti repetitio competit[1] securitate parta. *PP. v id. Iun. ipsis AA. v et IIII conss.* [*a.* 293]

18 *Idem AA. et CC. Valentiniano.* Transigere vel pacisci de crimine capitali excepto adulterio non prohibitum est. in aliis autem publicis criminibus, quae sanguinis poenam non ingerunt, transigere non licet citra falsi accusationem. *S. III k. Sept. AA. conss.* [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Irenaeo.* Sub praetextu instrumenti post[2] reperti transactionem bona fide finitam rescindi iura non patiuntur. sane si eam[3] per se vel per alium subtractis[4], quibus veritas argui potuit, decisionem litis extorsisse probetur, si quidem actio superest, replicationis auxilio doli mali pacti exceptio removetur, si vero iam perempta est, infra constitutum tempus tantum actionem de dolo potes exercere. *S. XIIII k. Oct. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

20 *Idem AA. et CC. Antistiae.* Non minorem auctoritatem transactionum quam rerum iudicatarum esse recta ratione placuit, si quidem nihil ita fidei congruit humanae, quam ea quae placuerant custodiri. nec enim ad rescindendum pactum sufficit, quod hoc secunda hora noctis intercessisse proponas, cum nullum tempus sanae mentis maioris quinque et viginti annis consensum repudiet. *S. IIII k. Oct. AA. conss.* [*a.* 293]

21 *Idem AA. et CC. Geminiano.* Cum ea, quae transactionis causa dari aut retineri convenit, velut emptorem eum quem accipere placuerat obtinere praescribitur, his quae simulate geruntur pro infectis habitis frustra ficti pretii postulatur numeratio. *S. v non. Oct. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

22 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Si maior transegisti, ad rescindendam transactionem de dolo contestatio non sufficit. *S. k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

23 *Idem AA. et CC. Tatiano.* Nec intentio creditorum Archimedori, cui alios successisse profiteris, si obligatus pro eo non fuisti, tenere potest. sed haec integro negotio tractari convenerat: nam cum iam quaestionem transactione decisam et a te dari placitam numeratam pecuniam proponas, huius indebiti soluti praetextu improbe tibi petitionem decerni postulas, cum, etsi tantum in stipulationem fuisset deducta, indebiti promissi velamento defendi non posses. *D. VIII id. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Victorino.* Si quidem ex causa transactionis acceptis his quae instrumento continentur nihil amplius peti convenit, adversariam tuam exceptionis auxilio defendi perspicis. sin vero certam quantitatem quasi solam ab ea debitam reddere se debere sine litis decisione confessa est, tam eam quam residuam debiti partem petere minime prohiberis. *S. v[5] non. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Marcellae et Cyrillae.* Si maiores quinque et viginti annis cum patruo sive avunculo vestro transegistis vel ei debita donationis causa sine aliqua condicione remisistis, non idcirco, quod hoc huius hereditatis captandae causa, id est spe futurae successionis, vos fecisse proponatis, aliis ei succedentibus instaurari finita debent. *S. II id. April. CC. conss.* [*a.* 294]

26 *Idem AA. et CC. Dionysiadae.* Transactione matris filios eius non posse servos fieri notissimi iuris est. *S. id. April. CC. conss.* [*a.* 294]

27 *Idem AA. et CC. Catoni.* Sanam mente, licet aegram[6] corpore recte transigere manifes nec postulare debueras improbo desideric rescindi valitudinis corporis adversae velament *id. Mai. CC. conss.*

28 *Idem AA. et CC. Sapparutae.* Sive a rectoris provinciae sive sine actis, scriptu cedente vel non, transactio interposita est, h 1 vari convenit. Sed quoniam, ut certum qu pias, convenisse te, licet sine scriptura, proj huius rei causa stipulationem secutam esse vis ex pacto non potuit nasci actio, tame vindicatione pendente, si exceptio pacti fuerit, doli mali vel in factum replicatione teris ad obsequium placitorum adversarium *D. III non. Iul. CC. conss.*

29 *Idem AA. et CC. Marciae.* Sub] specierum post repertarum generali tra finita rescindi prohibent iura. error aut proprietatem rei apud alium extra person igentium tempore transactionis constitutae r est nocere. *S. IIII k. Oct. CC. conss.*

30 *Idem AA. et CC. Antonino.* Tra finita, cum ex partibus tuis magis dolum sisse quam eorum, contra quos preces fun fitearis, instaurare[7] grave nec non crimin est. *S. v id. Oct. Crevi[8] CC. conss.*

31 *Idem AA. et CC. Proculo.* Si de pacto transactionis interposito hoc comp erat 'nihil amplius peti', etsi non additum f nomine', de ceteris quaestionibus integra p actio. *PP. IIII id. Oct.[9] Byzantii CC. conss.*

32 *Idem AA. et CC. Cyrillo.* Si causa prolata sententia, sicut iure traditum est, a nis vel in integrum restitutionis sollemnitate non est, super iudicato frustra transigi non nionis incertae. proinde si non Aquiliana tione et acceptilatione subsecuta competer actionem peremisti, praeses provinciae usit legum rebus pridem iudicatis effectum adh rabit. *S. VIII k. Nov. CC. conss.*

33 (34) *Idem AA. et CC. Euchrysio.* fundo quem petebas praedium certis finibu dari transactionis causa placuit, nec eo minor annis viginti quinque fuisti, licet h dium obligatum post vel alienum pro pa probatum, instaurari decisam litem prohil 1 Ex stipulatione sane, si placita serva est, vel, si non intercessit, praescriptis verbi civili subdita apud rectorem provinciae age 2 Si tamen ipsas res apud te constitutas, rum quaestionem litis intercessit decisio, 1 alius a te vindicavit, nihil petere potes. *Nov. Melantiade CC. conss.*

34 (33) *Idem AA. et CC. Ptolemaidi.* nationis seu transactionis causa administra lae debiti scientes vos obligationem fratri v misisse proponatis nec umquam volenti dol tur, frustra de dolo querimini, nec ad in promissum hereditatis propriae pollicitatione adstringitur. *PP. VI[10] id. Nov. CC. conss.*

35 *Idem AA. et CC. Ammonio.* Trans quae dominii translatione vel actione pa perempta finem accepit, cum eam[11] ami intervenientibus re vera ostenditur process tus velamento rescindi postulantis profes git improbitatem. *S. VIIII k. Dec. Nicom conss.*

36 [12]*Idem AA. et CC. Achilleo.* Si cum

(1) *sic C,* competat *R* (2) *sic R,* post instrumenti *PC* (3) eam *refer ad adversariam, cuius mentio in praemissis resecta est a compilatoribus* (4) *sic PR*[a], instrumentis *ins. CR*[b] (5) II *Mommsen* (6) sanam m. l. aegram *scripsi cum B* (*x. π.*), sana m. l. egra *M*[a], sana m. l. egro *A*, sane m. l. aegrum *P*, sanum m. l. aegrum *P*[b]*CR: etiam* catoni *recte se habet, cum virum pro muliere preces obtulisse supponat Thalelaeus* (7) *sic PR,* instaurari *C* (8) Cebri *Boecking* (9) Nov. *Mommsen*

(10) *scr.* v, *cum ordinem c.* 33. 34 *confirment Graeci C cum B* (*x. π.*), ea *PR* (12) *fortasse iun* 6, 23, 14 (13) cum liberis *om. libri, supple* (*x. π.*): *εἰ μετὰ ἐλευθέρων μείζων ... διελύ cum conveniunt et B et adnotatio Thalelaei: ται τοῦτο νοῆσαι περὶ τέκνων· τὰ γὰρ παλ τῆς διατάξεως ἐναγωγὴν εἶχεν λέγουσαν· εἰ δούλων διελύσω· πρὸς οὖν ἀντιδιαστολὴν ἐκε δούλων κεῖται ὧδε τὸ μετὰ ἐλευθέρων*

maior annis viginti quinque transegisti, quamvis dari tibi placita repraesentata necdum probentur nec offerant haec qui conveniuntur, ne quid amplius ab ipsis exigi possit, exceptionis proficit aequitas. *S. VI*[1] *id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

37 *Idem AA. et CC. Basilissae.* Promissis transactionis causa non impletis poenam in stipulationem deductam, si contra factum fuerit, exigi posse constitit[2]. *S. XII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

38 [3]*Idem AA. et CC. Theodotiano.* Transactio nullo dato vel retento seu promisso minime procedit. *S. VIII k. Ian. Nicomediae CC. conss.*[4] [*a.* 294]

39 *Idem AA. et CC. Marcianae.* Quamvis eum qui pactus est statim paeniteat, transactio rescindi et lis instaurari non potest: et qui tibi suasit intra certum tempus licere a transactione recedi, falsum adseveravit. *S. d. V k. Ian. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

40 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Ubi pactum vel transactio scripta est atque Aquilianae stipulationis et acceptilationis[5] vinculis firmitas iuris innexa est, ut subsecutis secundum leges[6] accommodandus est consensus aut poena una cum his quae data probantur ante cognitionem causae, si et adversarius hoc maluerit[7], inferenda est. *D. III non. Iun. Constantinopoli Eucherio et Syagrio conss.* [*a.* 381]

41 [8]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Rufino pp.* Si quis maior annis[9] adversus pacta vel transactiones nullo cogentis imperio libero arbitrio et voluntate confecta[10] putaverit esse veniendum vel interpellando iudicem vel supplicando principibus vel non implendo promissa, eas autem[11] invocato dei omnipotentis nomine eo auctore solidaverit, non solum inuratur[12] infamia, verum etiam actione privatus, restituta poena quae pactis probatur inserta, et rerum[13] proprietate careat et emolumento, quod ex pacto vel transactione illa fuerit consecutus: itaque[14] omnia eorum mox commodo deputabuntur[15],
1 qui intemerata pacti iura servaverint. Eos etiam huius legis[16] vel iactura dignos iubemus esse vel munere, qui nomina nostra placitis inserentes salutem principum confirmationem initarum esse iuraverint pactionum. *D. V id. Oct. Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

42 [16a]*Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio pp.* Si ex falsis instrumentis transactiones vel pactiones initae fuerint, quamvis iusiurandum his interpositum sit, etiam civiliter falso revelato eas retractari praecipimus: ita demum ut, si de plurimis causis vel capitulis eaedem pactiones[17] initae fuerint, illa tantummodo causa vel pars retractetur, quae ex[18] falso instrumento composita convicta fuerit, aliis capitulis firmis manentibus: nisi forte etiam de eo, quod falsum dicitur, controversia orta decisa sopiatur. *D. k. Iul. Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

43 [19]*Imp. Anastasius A. Thomae pp. Illyrici.* Iubemus in omnibus litigiis iam motis et pendentibus seu postea super servili vel adscripticia condicione movendis transactiones celebrandas vel iam celebratas, si non alio iuri cognito modo eas vacillare contigerit, vires suas obtinere nec ob hoc videri tenorem earum titubare, quod pro condicione servili vel adscripticia confectae sint. *D. XV k. Dec. Patricio et Hypatio conss.* [*a.* 500]

V.

DE CALCULI ERRORE.

1 [20]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aurelio Quarto.* Errorem calculi, sive ex uno contractu sive ex pluribus emerserit, veritati non adferre praeiudicium saepe constitutum est: unde rationes etiam saepe computatas denuo retractari posse, si res iudicatae non sunt vel transactio non intervenit, explorati iuris et. sed et si per errorem calculi velut debitam quantitatem, cum esset indebita, promisisti, condictio liberationis tibi competit. *D. VI*[21] *k. Mart. AA. conss.* [*a.* 293]

2 [22]. . . . .

VI.[23]

DE POSTULANDO.

1 *Imp. Antoninus A. Artemidoro.* Cum a praefecto Aegypti perpetuo causas agere prohibitus non appellaveris, placitis obtempera. *PP. III k. Aug. Sabino II et Anullino conss.* [*a.* 216]

2 *Imp. Alexander A. Polydoro.* Nec ceterorum liberti, nedum mei quidem, si[24] ita sunt litteris eruditi, ut patrocinia desiderantibus praestare possint, prohibentur hoc facere. *PP. non. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

3 *Imp. Gordianus A. Flaviano.* Si sub specie honorarii, quod advocato usque ad certum modum deberi potuisset, eam quantitatem, quam desiderio complecteris, te daturum cavisti et, quasi mutuam pecuniam accepisses, eam te redditurum promisisti nec temporis spatio gesto negotio consensum ac fidem accommodasti, competenti exceptione non numeratae pecuniae tutus es et ex hac causa cautionem interpositam usitato more potes condicere. *PP. V id. Iun. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

4 [25]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Theodotiano.* Velamento absentiae patroni causae rursum ad finitas quaestiones redire quis frustra conatur. *S. IIII*[26] *k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

5 [27]*Imp. Constantinus A. Helladio.* Si qui advocatorum existimationi suae immensa atque illicita compendia praetulisse sub nomine honorariorum ex ipsis negotiis quae tuenda susceperint emolumentum sibi certae partis cum gravi damno litigatoris et depraedatione poscentes fuerint inventi, placuit, ut omnes, qui in huiusmodi scaevitate permanserint, ab hac professione penitus arceantur. *D. III k. April. Paulino et Iuliano conss.* [*a.* 325]

6 [28]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Olybrium pu.* Quisquis vult esse causidicus, non idem in eodem negotio sit advocatus et iudex[29], quoniam aliquem inter arbitros et patronos oportet esse de-
1 lectum. Ante omnia autem universi advocati ita praebeant patrocinia iurgantibus, ut non ultra, quam litium poscit utilitas, in licentiam conviciandi et maledicendi temeritatem[30] prorumpant: agant, quod causa desiderat: temperent ab iniuria. nam si quis adeo procax fuerit, ut non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis suae imminutione qua-

(1) VI *om.* 6, 23, 14 (2) *sic* P^aR *cum B* (κ. π.), constat P^bC (3) = 6, 31, 3: *iunge* 2, 6, 4. 6, 19, 1 (4) sine die CC. conss. *l. gem.* (5) et acceptilationibus *del. cum Th.* (*not. seq.*) *et BΣ* (κ. π.) (6) Ubi pactum conscriptum est atque Aquilianae stipulationis vinculis firmitas iuris innexa, aut gestis secundum legem *Th.* (7) si et adv. hoc maluerit *om. Th., habent BΣ* (κ. π.) (8) = *Th.* 2, 9, 3 (9) annis $AM^aTh.$, annis XXV *PR*, XXV annis *C*, *μείζων τῶν κε' ἐνιαυτῶν BΣ* (κ. π.) (10) *sic Th. cum BΣ* (κ. π.), confectas *libri* (11) eas autem *CR cum BΣ* (κ. π.) eas *A*, ea autem *P*, ea quae *Th.* (12) inuratur *Th. cum BΣ* (κ. π.) *ἐγκεκαύσθω*, intratur *A*, notatur *CR*, notantur *P* (13) et rerum *PCR cum BΣ* (κ. π.), rerum *A*, earum rerum *Th.* (14) quae *Th. contra BΣ* (κ. π.) (15) *sic PTh.*, eis *ins. ACR cum BΣ* (κ. π.) (16) litis *Th. contra BΣ* (κ. π.) (16a) *iunge* 8, 17, 11 (17) *sic* PR^a, seu transactiones *ins.* CR^b (18) ex *om.* PR^a *contra B* (19) *iunge* 2, 7, 21. 7, 39, 5 (20) *B* 11, 2, 61 (21) d. VI *Hal.*, s. III *P* (22) *excidit constitutio Graeca* (23) *B* 8, 1. — *Cf. Dig.* 3, 1 (24) mei, si quidem *Mommsen* (25) = 6, 19, 1: *iunge* 2, 4, 38. 6, 31, 3 (26) VIII *scr. cum* 2, 4, 38 (27) = *Th.* 2, 10, 3 (28) *pr.* = *Th.* 2, 10, 5 (29) defensor sit et quaesitor *Th.* (30) temeritate *libri contra BΣ*

[illegible] D. prid. k. April. Constantinopoli Anthemio A. II cons. [a. 468]

VII.[1]

DE ADVOCATIS DIVERSORUM IUDICIORUM.

1 *Imp. Antoninus A. Doloni.* Si patronum causae [illegible] putas et impleveris accusationem, non [illegible] adversus eum pro temeritate commissi [illegible]

[illegible] causa denuo quae- [illegible] praevaricatum, et ca- [illegible] iudicatus. a quibus non [illegible] *Oct. Antonino* [a. 213]

[illegible] *Valentinianus AAA.* [illegible] patriae suae de- [illegible] decurionibus ad- [illegible] permittentes tamen, ut in [illegible] et in civita- [illegible] curiarum, ita tamen, [illegible] in qua ha- [illegible] abesse permittatur. [illegible] *et Valentiniano* [a. 379]

[illegible] *AA. ad Africa-* [illegible] tempore togatorum, minime [illegible] provinciales suscipiat [illegible] claudatur in- [illegible] *D. III non.* [illegible] *et Honorio III* [a. 394]

[illegible] *Theodosius AA. Eusta-* [illegible] et universorum iudicio- [illegible] cuiuscemodi professione [illegible] quaesierunt[10], il- [illegible] veluti peculium [illegible] proprio dominio [illegible] *Constantinopoli* [illegible] *AA. conss.* [a. 422]

[illegible] *Valentinianus AA. Cyro pp.* [illegible] eminentissimae [illegible] id sibi praecavi- [illegible] patroni causa- [illegible] *D. VII k. Ian.* [illegible] *Valentiniano II* [a. 439]

[illegible] Sancimus, ut [illegible] magnificentiam causa- [illegible] nec ab ipsa eminenti- [illegible] penitus iniungatur: [illegible] vel spectabilium iu- [illegible] aliquid iniungendum [illegible] ingeratur poena [illegible] discussio, nu- [illegible] denique alia [illegible] in eodem[13] dumtaxat [illegible] exerceatur officium: quinquaginta [illegible] officio feriendo, quod le- [illegible] temptaverit. *D. XIII k. Mai.* [illegible] *Theodosio A. XVII et Festo* [illegible] [a. 439]

7 [illegible] *pp. per Illyricum.* Isdem [illegible] immunitatibus potiri togam illu- [illegible] per Illyricum praefecturae, quibus fruitur [illegible] per Orientem praetorianae sedis excelsae, decernimus. *D.* [illegible] *Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [a. 439]

8 *Idem AA.* [illegible] *pp. consuli designato.* Cum advocatio praetoriana centum quinquaginta numero togatis minime vel imminuendo vel augendo concluditur, iubemus eos, qui ex his ad fisci patronatum pervenerint, a cohortis vel alterius vilioris condicionis nexibus cum liberis quandocumque genitis [illegible] ros custodiri postque tale officium depositum ante- que completum advocatorum consortio[15] absce- [illegible] cum comitiva consistoriana: omneque, quod to- [illegible] fori celsitudinis tuae quolibet casu quolibet adq[illegible] tur titulo, ut castrense sibimet vindicare nec p[illegible]

(1) ad [illegible] P, [illegible] CR (2) [illegible] 1, 4, 15 (3) tale [illegible] (4) [illegible] (5) sic R, necessa- [illegible] (6) — Th. 12, 1, 152 (7) mi- [illegible] (8) Th. 2, 10, 6: iunge [illegible] (9) [illegible] PR, [illegible] C, custasio Th. (10) [illegible] scripsi cum Th. BΣ, quaesierunt Pᵃ, quaesierint PᵇCR, quesierunt vel sierint M (11) = Nov. Theod. 10, 1, 4 (12) Nov. (13) eo scr. cum Graecis (14) in ea d[illegible] taxat provincia Nov. (15) senatores factos secun[dum] Graecos ins.

ı paternis earum rerum commodum ad-
istius auctoritate decernimus: his omni-
d urbicariae praefecturae advocationem
D. III k. Ian. Valentiniano A. V et Ana- [*a.* 440]
AA. Apollonio pp. Si quis de togatis
inis tuae vel Illyricianae seu urbicariae
sive de his, qui in provincialibus iudi-
n patrocinium profitentur, electione tuae
ıe provinciae munus potestatemque sus-
peractam integre ac sine ulla opinionis
ıstrationem ad illud officium, unde abs-
et unde sibi vitae subsidia comparabat,
beat facultatem nec causas orare denuo
hibeatur invidia. *D. XII k. Sept. Con-
Eudoxio et Dioscoro conss.* [*a.* 442]
Valentinianus et Marcianus AA. Palla-
ıos, qui priores fori tuae sedis inveniun-
ronatum fisci singulis quibusque annis
ribus dignitatis et privilegiorum insigni-
los praecipimus, quibus antehac uteba-
olus creabatur fisci patronus. *D. XIIII
tantinopoli Sporacio cons.* [*a.* 452]
Leo A. Viviano pp. Nemini licere san-
ım sub adsidendi colore statutis centum
advocatis, quos sibi eminentissima prae-
consilium adsumpserit, adgregare. Non
consortio advocatorum tuae sedis aliquis
i prius in examine viri clarissimi recto-
ıe, ex qua oriundus est, praesentibus
gesta conficiat, quibus aperte pateat
ıtui ac fortunae eundem minime subia-
ıesens vir clarissimus rector provinciae
s examine[1]: si vero afuerit, apud defen-
oppidi gesta conficiat. Iuris peritos etiam
um iubemus iuratos sub gestorum testi-
promere, esse eum, qui posthac sub-
rit, peritia iuris instructum: filios au-
ım excellentiae tuae, qui vel nunc cau-
l futuris temporibus actitaverint, ceteris
numerariis anteferri. Illud insuper de-
t etiam his, qui ultra centum quinqua-
tos eminentissimae tuae sedis reperiun-
t apud virum spectabilem proconsulem
um Augustalem vel comitem Orientis,
spectabiles vicarios et apud rectores pro-
gotia perorare. *D. k. Febr. Constanti-
ıo et Apollonio conss.* [*a.* 460]
A. Eusebio pp. Illyrici. Sancimus pa-
iudicio celsitudinis tuae iam non quot-
biennio pro vetere consuetudine finem
ortiri: salvis eidem consortio privilegiis
ıae a retro principibus meruit, manenti-
k. Mart. Constantinopoli Basilio et Vi- [*a.* 463]
*Leo et Anthemius AA. Alexandro duci
limitis et praefecto Augustali.* Petitio-
ı disertissimorum advocatorum Alexan-
ıdidissimae civitatis, quam de fori sui
fisci patrono obtulerunt, merito admit-
anctione decernimus quinquaginta statu-
orumque nomina pro tempore matricu-
dae inscribi et eos advocationis officium
ım viri spectabilis praefecti Augustalis
ectabilis ducis Aegyptiaci limitis peten-
re, ceteros vero ultra memoratum nu-
itutos apud alios iudices eiusdem Alexan-
tis perorare, filiis scilicet statutorum in
ium supernumerariis anteponendis: egre-
em post biennium fisci patronum con-
laborum exconsulari moderatoris provin-
e decorari: licentia facultateque ei non
cum usus exegerit, tam pro se quam
pro filiis parentibus et uxoribus nec non etiam per-
sonis ex transverso latere usque ad quartum gradum
1 constitutis patrocinium suum adhibere. Quando
autem fisci patronum mori contigerit, gradu eum
sequentem sine ulla dilatione in loco eius subrogari,
heredibus defuncti nihil exinde sibi commodi ad-
quiri posse speraturis: cunctis privilegiis, quae hac-
tenus habuisse noscuntur, nec non his, quae sug-
gestio tuae magnitudinis continet, etiam in posterum
intactis inviolatisque servandis, quatenus huiusmodi
delato eis liberalitate nostrae serenitatis honore pos-
sint in otio et tranquillitate reliquum tempus vitae
suae peragere, nulla eis invitis sollicitudine inge-
renda. *D. XIII k. Sept. Anthemio cons.* [*a.* 468]

14 *Idem AA. Callicrati pp. Illyrici.* Advocati,
qui dirimunt ambigua fata causarum suaeque defen-
sionis viribus in rebus saepe publicis ac privatis
lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provi-
dent humano generi, quam si proeliis atque vulne-
ribus patriam parentesque salvarent. nec enim
solos nostro imperio militare credimus illos, qui gla-
diis clupeis et thoracibus nituntur, sed etiam advo-
catos: militant namque causarum patroni, qui glo-
riosae vocis confisi munimine laborantium spem
vitam et posteros defendunt. *D. V k. April. Con-
stantinopoli Zenone et Marciano conss.* [*a.* 469]

15 *Imp. Leo A. Dioscoro pp.* Post duos fisci
patronos, qui ex anterioribus constitutionibus[2] isdem
beneficiis muniuntur, sexaginta quattuor togatos,
qui in praesenti sunt, a primo usque ad sexagesi-
mum quartum imperialibus beneficiis perfrui cense-
mus, quibus fisci patroni liberique eorum honorati
1 sunt. His quoque illud adiciendum esse statui-
mus, ut, si quis patronatus[3] fisci adeptus gradum
fatalem diem obierit, universa totius anni solacia,
ex quo hoc idem officium peragere coeperit, ad he-
redes seu successores suos, sive liberi sive extranei
fuerint, transmittendi tam ex testamento quam ab
intestato liberam habeat facultatem. *D. XVII k. Iun.
Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

16 *Impp. Leo iunior et Zeno AA. Iustiniano pu.*[4]
Ad similitudinem sexaginta quattuor advocatorum
fori amplissimae praetorianae praefecturae quindecim
tantum ex foro tuae magnitudinis, qui in praesenti
gradus primos obtinent, post fisci videlicet patro-
num, isdem privilegiis nostrae mansuetudinis bene-
ficio perfruantur, quibus fisci patroni liberique eorum
muniuntur. *D. XVII k. April. Constantinopoli Leone
iuniore A. cons.* [*a.* 474]

17 *Idem AA. Paulo pp. per Illyricum.* Iubemus
advocationem fori tui culminis in centum[5] quinqua-
ginta, sicut antea constitutum fuerat, advocatos con-
cludi eundemque numerum, quotiens vel professionis
fine vel morte vel quocumque casu fuerit imminutus,
electione magnificae tuae sedis impleri, ita ut in
praesenti quidem et hinc usque ad biennium ad
plenitudinem supra definiti numeri subrogandi sine
ulla cohortalis aut cuiuslibet deterioris condicionis
quaestione succedant: salva videlicet adversus eos
apparitionibus si qua competit actione, quam certum
est, postquam fisci patronatus officio impleto exie-
rint, evanescere: post lapsum vero biennium foro
tuae magnificae potestatis inseri postulantes non
aliter, nisi sub gestorum confectione minime eos co-
hortali condicioni subiacere patefactum fuerit, ad-
1 mittantur. Cuncta sane privilegia, quae magni-
ficae per Orientem praefecturae advocatis ex divi-
nis retro principum seu inclitae recordationis Leonis
vel nostris sanctionibus indulta sunt, tuae quoque
gloriosissimae sedis causidicis absque ulla discre-
tione competere per hanc in aeternum valituram
legem sancimus. [*a.* 474]

. . . examine *del. Mommsen cum BΣ* (2) *c.* 10 *ic M,* patronus *CR* (4) pp. *libri: con- ex constitutione ipsa et ex Graecis agi de foro praefecturae urbanae* (5) centum *dett., om. CRM: cf. de praefectura Orientis c.* 8. 11 *h. t.*

18 [1]*Οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐν τάξει οὖσι δικολόγοις. εἰ μὴ μόνον ὁ τῶν πραιτωρίων ἔπαρχος.*

19 [2]*Μήτε παρά τινι τῶν ἀρχόντων μήτε παρὰ διαιτηταῖς δύο συνήγοροι διδαχθέντες ἀναβαλλέσθωσαν τὴν τοῦ πράγματος κρίσιν προφάσει τρίτου δικολόγου, ἀλλ' ἀνυπερθέτως τὴν δίκην δικολογείτωσαν οἱ δύο παρόντες.*

D. VI k. Ian. Constantinopoli Longino cons. [a. 486]

20 (VIII, 1) [3]*Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.* Suggestionem viri illustris comitis privatarum et proconsulis Asiae duximus admittendam, per quam nostrae serenitatis auribus intimavit fori[4] sui advocatos communi petitione magnopere postulasse, ut, postquam advocationis deposuerint officium, dignitate quadam nostra liberalitate potiantur.
1 Iubemus itaque post depositum, ut dictum est, praefatum officium unumquemque eorum, qui in praesenti sunt vel postea matriculis eorum pro tempore fuerint inserti, clarissimi primi[5] ordinis comitis perfrui dignitate, quatenus et tempore quietis fructum praeteritorum laborum consequantur proque fide atque industria erga clientes suos comprobata privatae condicionis hominum multitudine segregati clarissimis merito connumerentur. *D. II k. Ian. Constantinopoli Anastasio A. II cons.* [a. 497]

21 (2) [6]*Idem A. Thomae pp. per Illyricum.* Advocatos amplissimae tuae sedis, qui pro tempore ad fisci patroni gradum et officium provehuntur, una cum liberis iam natis vel postea procreandis ab omni cohortalis seu cuiuslibet deterioris condicionis vinculo immunes ac liberos cum patrimonio suo conservari praecipimus, cum constet hoc iam pridem tam advocatis amplissimae praetorianae per Orientem quam magnificae urbicariae praefecturae sacris constitutionibus[7] esse indultum et non dubium sit non tantum eas, sed etiam sublimissimae tuae sedis germanas esse potestates. *D. XII*[8] *k. Dec. Patricio et Hypatio conss.* [a. 500]

22 (3) *Idem A. Constantino pp.* [9]Iubemus pro tempore primatem advocatorum fori viri illustris comitis Orientis per biennium fisci patroni fungi officio et solacia sibi communi consensu deputata per idem biennium consequi, hoc quoque transacto professionem advocationis deponere: consortio videlicet eorundem advocatorum ad quadraginta tantummodo viros redigendo, ita ut, si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de advocationis officio minime reiciantur, nemine alio eis adiciendo, donec quadraginta virorum numerum advocatorum consor-
1 tium excedere contingat. Ad haec eos, qui, prout statutum est, fisci patroni deposuerint officium, postea quoque non prohiberi singulos tam pro se quam pro iugali sua et socero et socru nec non genero et nuru liberisque propriis, colonis et servis ad se pertinentibus advocationis fungi officio.
2 Nec aediculas eorum metatorum onere molestari, si tamen in una tantummodo suaque domo singuli
3 talem praerogativam sibi vindicare maluerint. Pro sportulis praeterea modum, quem notitia nobis porrecta declarat, tam pro his quam pro colonis et servis eorum custodiri, neminique praeberi licentiam eundem modum circa sportularum exactionem contra
4 eos excedendi. Nec de cetero quemquam, antequam per statuta tempora legum eruditioni nosca-
5 tur inhaesisse, supra dicto consortio sociari. Et filios advocatorum vel adhuc in tali constitutorum officio vel eorum. qui fisci patronatum depos
superstitum vel mortuorum, extraneis ad ide
cium accedentibus anteponi eique gratis
sumptibus sociari. si et ipsi, prout disposit
6 solito tempore legum doctrinam meruerin
autem his. qui fisci patroni officium adepti s
fuerint. non tantum superstitibus, sed etian
praeventis prospiciatur, tam ad heredes fisci
qui semel ad talem gradum vocatus sit, sola
transire hisque servari, quam ipsos, qui fisc
natum iam deposuerunt vel postea deposuer
nime cuiuslibet actus publici sollicitudinem
subire compelli nec exhibitionis seu deduction
nisi speciali auctoritate nostra molestari et
vincia incusandos per sententiam viri spectal
mitis Orientis utpote competentis iudicis c
atque litigare decernimus. *D. k. Iul.*[10] *Co
nopoli Sabiniano et Theodoro conss.*

23 (4) *Idem A. Eustathio pp.* Laudabil
que hominum necessarium advocationis
maxime principalibus praemiis oportet rem
1 Ideoque iubemus viros clarissimos fisci
pore patronos fori tuae celsitudinis solle
festivitatis kalendarum Ianuariarum ipsius tant
anni, per quem tale peragunt officium, int
tabiles sacri nostri consistorii comites divina
2 serenitatis manu puncti[11] consequi solaci
postquam tale deposuerint officium, si quid
ingenuos habeant, eos clarissimorum notario
seri consortio tribunorum, sacras solitas
3 sine quadam suffragii solutione perceptu
si quis per sententiam sublimitatis tuae
super agnito debito vel agnita causa, qua
tur ei, confessionem exponere paratus sit,
arbitro delegato, sed tunc temporis fisci pat
alterutri eorum. si alter adesse non possit,
tamen solito sub actorum testificatione
4 Quotiensque de nuptiis quis sine dotalibu
mentis mutuo contrahendi matrimonium ani
bratis super adfectu suo. liberis ex huiusm
iugio iam extantibus vel necdum procreati
mis adlegationibus uti maluerit, eas apud
pro tempore fisci patronos vel alterutrum, u
est, eorum gestis intervenientibus commen
videlicet, ut iuri cognitae adlegationes al
personis, si quae competunt, serventur
5 His insuper, quicumque apud viros glori
tempore consules mancipia sua libertate do
luerint, antelatos fisci patronos ad easdem
peragendas propriam advocationis vocem a
6 dare Aliis nihilo minus privilegiis, quae
dem memoratis vel fisci patronis vel adhuc
tionis pro tempore peragentibus officium
diversis modis indulta sunt, ex hac etiam
nostra in sua stabilitate duraturis. *D. XI
Constantinopoli Areobindo et Messala conss.*

24 (5) *Idem A. Sergio pp.* Petitiones
disertissimorum fori praesidalis secundae Sy
vinciae advocatorum cum competenti mo
censuimus admittendas et iubemus[12] pro
primatem eorum per biennium fisci patr
officio et solacia sibi communi consensu
per idem biennium consequi hocque trans
fessionem advocationis deponere: consortio
eorundem advocatorum ad triginta tantumm
redigendo, ita ut, si qui superflui sunt i

1) = *B* 8, 1, 29: *cf. not.* 2 (2) = *B*Σ8, 1, 30: *fortasse iungendae sunt c.* 18. 1, 51, 13 (d. VI k. Iul. post consulatum Longini). 2, 12, 27. 3, 3, 6. 3, 10, 1. 7, 51, 5 (d. VII k. April. post consulatum Longini). *ex subscriptione restituenda est inscriptio aut ὁ αὐτὸς βασιλεύς, si etiam c.* 18, *quod veri simile est, cum h. c. iungenda est, aut αὐτοκράτωρ Ζήνων A.* (3) *libri quidam hoc loco male inserunt rubricam* de advocatis diversorum iudicum (4)
(5) primi *M cum B, om. CR* (6) *iunge* 2, 4,
(7) *c.* 8 *h. t.* (8) XV 2, 4, 43 (9) *c.* 22 *isdem ve
titur in c.* 24 (10) ian. *fortasse scr.: nam se
4, 19 Constantino Eustathius iam a. d. XIII k. Mai.*
(11) functi *C contra Graecos* (12) *c.* 24 *inde ab
est repetitio c.* 22

18 *Nemo advocatos in ordine constitutos multat nisi tantummodo praefectus praetorio.*

19 *Neve apud praesides neve apud arbitros duo advocati instructi litis decisionem praetex
advocati protrahant, sed sine mora causam
adsunt dicant.*

ıciati. de advocationis officio minime rei-
:mine alio eis adiciendo, donec triginta
nerum advocatorum excedere consortium
t. Ad haec eos, qui, prout statutum est,
ii deposuerint officium, postea quoque
eri singulos tam pro se quam pro iugali
ero et socru nec non genero et nuru
ropriis, colonis et servis ad se pertinen-
lvocationis fungi officio. Nec aediculas
ıtorum nomine molestari, si tamen in
modo suaque domo singuli talem praero-
ibi vindicare maluerint. Pro sportulis prae-
n, quem notitia nobis porrecta declarat, tam
m pro colonis et servis eorum custodiri,
praeberi licentiam eundem modum circa
exactionem contra eos excedendi.
cetero quemquam, antequam per statuta
um eruditioni noscatur inhaesisse, supra
ınsortio sociari. Et filios advocatorum
in tali constitutorum officio vel eorum,
ıtronatum deposuerunt, superstitum vel
extraneis ad idem officium accedentibus
que gratis et sine sumptibus sociari, si
ıut dispositum est, solito tempore legum
m meruerint. Ut autem his, qui fisci
rium adepti sunt vel fuerint, non tantum
s, sed etiam morte praeventis prospicia-
d heredes fisci patroni, qui semel ad
ım vocatus sit, solacia eius transire his-
quam[1] ipsos, qui fisci patronatum iam
vel postea deposuerint, minime cuius-
publici sollicitudinem nolentes subire
r exhibitionis seu deductionis onere nisi
toritate nostra molestari et in provincia
per sententias viri clarissimi provinciam
unt moderantis, utpote competentis iudi-
ri atque litigare decernimus. *D. k. Dec.*
t Agapito conss. [*a.* 517]
mp. Iustinus A. Marino pp. Restituen-
clarissimis eloquentiae luminibus[2] sexa-
librae, quas sub imperio Zenonis divae
pedaneis deputatas arbitris nec non
ı vires aestimantibus, tamen auferendas
ca posterioris subtilitas principis, ut iam
nostri numinis viri clarissimi fisci patroni
auri summam sine fraude annis singulis
ır, ab amplissima tua sede pari lance
e dividendam. nam universis redditur,
voto omnium primatibus indulgetur.
insuper epistulas, quibus adprobantur
mi tribuni praetoriani et notarii, non
ım nomine, sed alterius quoque[4] unius
perspicimus, sive suos filios sive quos
xerint illustrandos. Ad haec altiore be-
icillos, quibus illustris honoratur digni-
ıantur, quos unius solum nomine eisdem
issimis daturos nos pollicemur profuturos
ri eorum altero concedente, seu qui[5] ex
uis vel ex amicis voluerint, in provinciis
egentibus. Licentiam eis praeterea faci-
homines annis singulis itidem offerendi
oraturos purpuram, statutis inserendos
ıus domesticis, unum equitum, alterum
itum, in vacantem eorum locum qui de-
, nullo, dum supererant, de militia ve-
pacto cum eis interposito, quorum eius-
ntiones intersunt, ita tamen, ut idem viri
i, cum offerendos eosdem crediderint ho-
ı solidorum pro singulis millia nihilque
rerint dependenda viris magnificis comiti-
simorum domesticorum, id est equitum

quidem pro eo, qui inter equites meriturus[6] est, peditum autem pro eo, qui inter pedites inserendus est: solitis videlicet statim stipendiis nec non ceteris solaciis isdem tironibus deputandis sine quolibet
4 alio dispendio. Aliis etiam privilegiis potiantur, quae diversis temporibus consecuti sunt sive per augustos apices seu dispositiones et sententias amplissimae tuae sedis. nam qui novis digni iudicati sunt, ii multo magis in anterioribus quoque sunt adiuvandi. *D. k. Dec. Constantinopoli ipso A. et Eutherico conss.* [*a.* 519]

26 (7) *Idem A. Theodoto*[7] *pu.* Per hanc legem decernimus, ne, antequam in octuaginta tantum virorum numerum fori tui culminis togatorum collegium deductum fuerit, adspirare quis qualibet arte concedatur aut possit, nisi vel eorum filii, qui triginta priorum obtinent numerum, facundiae studiis eruditi, gratis videlicet et sine ullo suffragio, aut fortasse exteri non ultra duos per annos singulos, facundia et ipsi conspicui taxati fuerint: nullo deinceps, postquam in octuaginta virorum numerum redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione
1 vel astutia quantitatem ausuro[8]. Interdicenda quoque cunctis licentia praevertendi progressus seriem, quam ipsius temporis ordo suppeditat, et ut in mercatorum contractibus loca permutandi et ad-
2 huc tirones iam interesse veteribus. Hoc etiam pronuntiandum censemus, ne quis ex his in aliis degat regionibus relicta observatione glorificae tuae sedis. noverit[9] etenim, qui post nomen impetratum patroni litium ultra trium annorum spatium ex sacratissima hac urbe morandum duxerit, nec nuncupationem togati nec privilegia virorum eiusmodi concedenda sibi, ut nec repetitis ex industria praedictae sedis auctoritatibus protrahatur[10] aut multi-
3 plicetur peregrinationis excursus. Quorum omnium si quid vel minimum quocumque tempore fuerit violatum, viginti primates eiusdem ordinis et qui pro tempore sollicitudinem ab actis in amplitudinis tuae gerent officio, adiutores etiam eorum denis singuli[11] libris auri ferientur, quod adversus imperialia consulta serenitatis nostrae tendentibus non statim obiecerint intercessionem legis praesentis aut non restiterint et omni nisu prohibuerint, ne quid temptetur contrarium: cum nec in administratores sublimissimae tuae sedis, si non intente custodierint disposita salutaria et, ut non temerentur, prospexe-
4 rint, poena deerit decem auri librarum. Sescenti autem aurei, quibus pro tempore fisci patronus fori tuae celsitudinis ad exemplum priorum temporum ex arca tui iudicii consolatur[12], ne post decursum[13] celerem advocationis et labores gloriosos egenus exeat, non, ut saepe contigit, incerto die praestentur, sed cum[14] medium iter pervenerint patrocinii rerum fiscalium, id est kalendis Octobribus, per
5 annos singulos sine cunctatione solventur. Quidquid insuper privilegiorum retro principum sacris adfatibus vel auctoritate tribunalis cuius interest huic eidem ordini datum[15] ostenditur, inviolatum
6 servari. Cumque lite quisquam eorum pulsatus fuerit seu civilis causae[16] certaminis aut criminalis quaestionis obtentu, hic vel in provinciis, cum per concessum tempus eorum adesse quemquam evenit, nullos exsecutores sportulas adsequi nec, qui controversiis movendis inserviunt aut excipiendo seu praeparando vel officio quolibet alio, quocumque nomine sumptum exigendum censere. *D. id. Febr. Constantinopoli Iustino A. II et Opilione conss.* [*a.* 524]

27 (8) *Idem A. Archelao pp.* Nemo excepta Menandri fisci patroni persona speret de cetero permutationum saltibus superiore gradu captato fruitu-

22 *h. t.*, quamque *CR* (2) *sic dett.*, no- (3) *cf. ad* 3, 1, 6 (4) et *ins. Mommsen* aecum εἰς καὶ ἕτερος (5) cui *scr.* (6) *sic* ıs *libri* (7) *scripsi cum* 4, 30, 13 *et Pro-* rc. *p.* 64 (*Dindorf*), theodoro *libri hoc loco* 6 (8) *sic dett.*, quantitate mansuro *CR*

(9) noverint *libri* (10) *sic Mommsen cum BΣ* (*κ. π.*), protrahantur *libri* (11) singulis *libri* (12) consolatur (*passive usurpatum*) *Mommsen*, consulatur *libri* (13) *sic dett.*, discursum *CR* (14) ad *ins.* (15) ordini datum *dett. cum BΣ*, ordinatum *CR* (16) causa *scr.*

rum se beneficiis, quae patronis aerarii seu dum officium exhibent causis fiscalibus aut post expletum agmen impertita monstrantur. *D. XII k. Sept. Iustino A. II et Opilione conss.* [*a.* 524]

28 [1][Ὁ αὐτὸς βασιλεύς] . . . .

29 (9) *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* De constitutione divinae recordationis Iustini patris nostri super togatis amplissimae tuae sedis prolata[2] Illyriciani advocati postulaverunt a nobis eis clarum fieri, si locum etiam circa eos possit habere, sive cum commeatu sive sine commeatu iudicio eiusdem sub-
1 limitatis afuerint. Sancimus itaque talem legem generaliter in persona eorum tenere, ut, si quis sine commeatu ultra continuum biennium afuerit vel cum commeatu ultra quinquennium, de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum suum vindicare nec iterum viris disertissimis togatis eiusdem sedis adsistere. perfruantur igitur advocati eiusdem sublimitatis hac nostra generali sanctione. [*a.* 531—534]

VIII (VIIII).[3]

DE ADVOCATIS FISCI.

1 *Imp. Antoninus A. Claudio.* Cum te fisci causam agitasse proponas, quamvis te salarium percepisse neges, tamen placitis adquiesce. eos enim, qui causam fisci egissent, prohibitum est adversus fiscum patrocinium praestare. *PP. XIII k. Ian. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Frequenti.* Potes auctoribus nobis adversus fiscum quoque patrocinium exhibere privatis, dum eam scilicet causam, quam tu, cum fisci advocatus fueras, forte tractasti, suscipere declines. *PP. VI k. Mart. Valeriano II et Gallieno AA. conss.* [*a.* 254]

3 [4]*Imp. Constantinus A. Aeliano proconsuli Africae.* Fisci advocatus poenam metuens caveat, ne fiscalia commoda occultet neve nullo negotio existente fisci nomine privatis audeat calumnias commovere. *D. VI id. Nov. Treviris*[4a] *Constantino A. III et Licinio C. III conss.* [*a.* 313]

4 [5]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Ammianum comitem rerum privatarum.* Rationales privatae rei causis vel sacri aerarii praesidentes examen praesente fisci advocato suscipiant. *PP. XVII k. Iun. Merobaude II et Saturnino conss.* [*a.* 383]

VIIII (X).[6]

DE ERRORE ADVOCATORUM VEL LIBELLOS SEU PRECES CONCIPIENTIUM.

1 *Imp. Alexander A. Aureliae.* Ea, quae advocati praesentibus his quorum causae aguntur adlegant, perinde habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur[7]. *PP. k. Mart. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

2 *Imp. Gordianus A. Rogato militi.* Errores eorum, qui desideria (id est preces) scribunt, veritati praeiudicium adferre non posse manifestum est. et ideo si condemnationem, cuius mentionem libello insertam esse proponis, manifeste probare potes non intercessisse, adlegationes tuas laedi non oportere is, qui super negotio disceptaturus est, non i[…] *PP. x k. Iul. Pio et Pontiano conss.* [‹

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Ulpiae.* Sententiis finita negotia rescriptis r[…] non oportet. nec enim quae constituta sunt, vocatorum error litigatoribus non noceat, tibi opitulari possunt, cum te praesentem[8] neque palam ex continenti, id est triduo proximo, ‹ dixisse neque post sententiam appellationis re si tibi haec displicebat[9], usam proponas. *D. Sept. Viminacii CC. conss.* [‹

X (XI).

UT QUAE DESUNT ADVOCATIONI PART[…] IUDEX SUPPLEAT.

1 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus A[…] Honoratum.* Non dubitandum est iudici, si litigatoribus vel ab his qui negotiis adsistunt fuerit dictum, id supplere et proferre, quoc legibus et iuri publico convenire. *S. XVI k. Diocletiano IIII et Maximiano III AA. conss.* [

XI (XII).[11]

DE CAUSIS, EX QUIBUS INFAMIA AL[…] INROGATUR.

1 [12]*Impp. Severus et Antoninus AA.*[13] *M[…]* Infamiae detrimentum minime tibi adfertur ob lum, quod in carcerem coniectus es vel vinc[…] iussu legitimi iudicis iniecta sunt. *PP. sine consule.*

2 *Idem AA. Verennio.* Neque furti neque norum raptorum neque peculatus damnatus i[…] potest, qui, cum plus debiti nomine tributor[…] egisset, in duplum a praeside condemnatus es[…] *V id. Ian. Laterano et Rufino conss.* [‹

3 *Idem AA. Metrodoro.* Etsi severior se dici debuit, tamen, cum proconsul vir clar[…] certis rationibus motus mitiorem sententiam et ordine decurionum te biennio abstinere transacto tempore non esse te in numero in[…] palam est eo, quod ἐξ ἀντιδιαστολῆς[14] post nium remisisse tibi prohibitionem decur[…] iudex videtur. *PP. X k. Ian. Laterano et conss.* [

4 *Impp. Severus et Antoninus AA. Ven[…]* Si Posidonium in tempus anni relegatum sec sententiam non excessisse proconsulis prol quinque annis exilio temporario damnandum[…] infames haberi non oportet, quando sententia[…] ritas cum ceteris damnis transigere videatur *VI k. Mart. Saturnino et Gallo conss.* [

5 *Idem AA. Ambrosio.* Decuriones quidem filios decurionum fustibus castigari prohibitu verum si iniuriam te fecisse proconsul vir c mus pronuntiavit, ignominia notatus es. *PP. Saturnino et Gallo conss.* [‹

6 *Idem AA. Iusto.* Ad tempus in opus pu dati pristinum quidem statum retinent, sed infamiae et post impletum tempus subiciuntur *VII id. Dec. Geta et Plautiano conss.* [‹

7 *Imp. Antoninus A. Demetrio.* Nemo ob id bonis paternis se abstinuit[16], infamis est. *P[…] Ian. Antonino A. et Geta utrisque II conss.* [‹

(1) *libri quidam aut ante aut post c. 27 Graecam constitutionem excidisse adnotant. desideratur autem Iustini constitutio de advocatis praefecti praetorio Orientis, quam indicat c. 29 pr. h. t., eiusdem argumenti secundum BΣ 8, 1, 35, cuius est c. 29 § 1* (2) *c. 28 h. t.* (3) *B 8, 1, 36 seqq.* (4) = *Th. 10, 15, 1: iunge 10, 19, 1. 12, 61, 1 Th. 1, 12, 1. 11, 1, 2* (4a) accepta XV k. Mart. Karthagine *ins. 12, 61, 1* (5) = *Th. 11, 30. 41* (6) *B 8, 1, 40 seqq.* (7) *Thalelaeus (BΣ) talia fere a compilatoribus resecta esse refert:* possunt enim litigatores [...] tinenti advocati errorem arguere: quare si non dixerint, sibi praeiudicant (8) *sic M^a cum BΣ* praesente *PCR* (9) *sic C cum BΣ (κ. π.)*, d[…] bant *PR* (10) *B 8, 1, 43* (11) *B 21, 3 — C[…] 3, 2* (12) = *Greg. 1, 3, 1* (13) *sic S Greg* severus a *ACR* (14) *id est* e contrario (15) *sic Graecis,* damnando *C^aR* (16) *pro* quod … al[…] *expectes* quod bona paterna, quibus se abstinuit, ve[…]

8 *Idem A. Ulpiae.* Furti si condemnata es, citra verbera quoque fustium famae damnum subisti. quod si res furtiva, quam alter subripuit apud te ignorantem comperta est, non laesit existimationem tuam sententia durior. *PP. x k. Mart. Antonino A. et Geta utrisque II conss.* [*a.* 205]

9 *Idem A. Laeto.* Neminem sequitur infamia ob defensa negotia publica patriae suae. *PP. XII k. Mart. Antonino A. et Geta utrisque III conss.* [*a.* 208]

10 *Idem A. Severo.* Iniuriarum ex persona quoque servi damnatus infamia notatur. *PP. IIII k. Aug. isdem conss.* [*a.* 208]

11 *Imp. Alexander A. Irenaeo.* Debitores qui bonis cesserint, licet ex ea causa bona eorum venierint, infames non fiunt. *PP. x k. Maias Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

12 *Idem A. Donato.* Si te expilasse hereditatem sententia praesidis constitit, non ex eo, quod non et alia tibi poena inrogata est, furti improbioris infamiam evitasti. *PP. k. Iul. Iuliano II et Crispino conss.* [*a.* 224]

13 *Idem A. Iuventio.* Ea, quae pater testamento suo filios increpans scripsit, infames quidem filios iure non faciunt, sed apud bonos et graves opinionem eius, qui patri displicuit, onerant. *XIII k. Nov. ipso A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

14 [1]*Imp. Gordianus A. Iovino.* Nullam existimationis infamiam avunculus tuus pertimescat, ictibus fustium subiectus ob crimen habita quaestione [2], si sententia non praecessit ignominiae maculam inrogans. *PP. VI k. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

15 *Idem A. Sulpiciae.* Decreto amplissimi ordinis luctu feminarum deminuto tristior habitus ceteraque hoc genus insignia mulieribus remittuntur, non etiam intra tempus, quo lugere maritum moris est, matrimonium contrahere permittitur, cum etiam, si nuptias alias intra hoc tempus secuta est, tam ea quam is, qui sciens eam duxit uxorem, etiam si miles sit, perpetuo edicto labem pudoris contrahit. *PP. XVII. k. Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

16 *Idem A. Domitiano.* Fustibus caesum, cui per praeconem ita dictum est: '*κατηγορίαν ἄνευ τινὸς δικαίας ὑποστάσεως οὕτως ἀγενὴς ὑπάρχων μὴ ἐνίστασο*' [3] ut calumniatorem videri notatum ideoque esse famosum manifestum est. *PP. III k. Aug. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

17 *Idem A. Magno.* Verbum precibus insertum potius verecundiam onerare quam ullam existimationis maculam videtur adspergere. etenim cum non causa cognita dictum est '*συκοφαντεῖς*' [4], sed ad postulatum patroni interlocutione iudicis responsum sit, nequaquam hoc infamiam inrogat. *PP. VIII k. Oct. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

18 *Idem A.*[5] *Antiocho.* Non damnatos quidem dumtaxat iniuriae, sed pactos quoque perpetuum infamat edictum. verum pactos eos demum, qui ullos adversariis nummos pro mala conscientia ex transactione numerassent, in hac causa placuit intellegi. ceterum simplex eius rei gratia integram [6] existimationem illibatamque conservat. quod si iureiurando decisa contentio est, nemo dubitaverit, quin religionem absolutio iudicantis sequatur. *PP. XIIII k. Ian. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 260]

19 *Impp. Carinus et Numerianus AA. Aristocrati.* Interlocutio praesidis, quae indicta est, infamem eum de quo quaeris [7] fecisse non videtur, cum non specialiter ob iniuriam vel admissam vim condemnatus, sed ita praesidis verbis gravatus est et admonitus, ut ad melioris vitae frugem se reformet. *PP. XVII k. Febr. Carino II et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]

20 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Fortunato.* Improbum fenus exercentibus et usuras usurarum illicite exigentibus infamiae macula inroganda est. *PP. XVI k. Mart. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

21 *Idem AA. et CC. Statio.* Si fratres tui minores dumtaxat aetate in ludicrae artis ostentatione spectaculum sui populo praebuerunt, inviolatam existimationem obtinent. *D. V k. Sept. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

22 *Idem AA. et CC. Domitiano.* Fidem rumpens societatis cum infamiae periculo suo nomine pro socio conventus ad faciendum satis urguetur. *D. VI id. Dec. Nicodemiae CC. conss.* [*a.* 294]

XII (XIII).[8]
DE PROCURATORIBUS.

1 *Divus Pius Severo.* Cautio ratihabitionis tunc exigitur a procuratore, quotiens incertum est, an ei negotium mandatum est. *PP. IIII id. Oct. Gallicano et Vetere conss.* [*a.* 150]

2 *Divi fratres Sextiliae.* Cum rem pecuniariam esse dicas, potes per maritum tuum [9] sollemnibus impletis appellationi adversariae [10] respondere, cum appellationes pecuniariae etiam per procuratores exerceri ab utraque parte litigantium possunt. *Accepta VIII k. Aug. ipsis III et II conss.* [*a.* 161]

3 *Impp. Severus et Antoninus AA. Pomponio.* Eum, qui res agit heredum, a quibus tibi deberi fideicommissum dicis, evoca ad praetorem virum clarissimum, qui aut respondere tibi cogetur aut administratione negotiorum secundum formam iuris-
1 dictionis prohibebitur. Deliberabit autem praetor, si non defendat heredes [11], debeatne te mittere in possessionem [12], secutus iurisdictionem, quae exerceri adversus indefensos solet. *PP. x k. Sept. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

4 *Idem AA. Saturnino.* Quia absente te iudicatum dicis, aequum est restitui tibi causae defensionem: nec oberit tibi, quod uxor tua interfuit iudicio aut etiam adquievit sententiae, cum aliena negotia per mulieres non aliter agi possunt, nisi in rem suam et proprium lucrum mandatae sunt eis actiones. *PP. prid. non. Ian. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

5 *Imp. Antoninus A. Pancratiae.* Actionem ei, qui absentis nomine agere vult, si non eum defendat, denegari oportere iam edicto perpetuo expressum est. *PP. III k. Mart. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

6 [13]*Idem A. Marciano.* Reum criminis constitutum defensionem causae suscipere non posse, antequam purgarit innocentiam suam, incognitum non est [14]. *D. VI k. Mart. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

7 *Idem A. Macrino militi.* Militem nec pro patre vel matre vel uxore nec [15] ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri oportet, cum neque defensionem alienam suscipere vel redimere negotia vel quasi suffragatorem accedere utilitate publica permittatur. *PP. VIII id. Mart. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

8 *Idem A. Mansueto.* Quod quis sibi debitum

(1) = *Greg.* 1, 3, 2 (2) ob crimen habita quaestione *om. Greg.* (3) *id est* accusationem sine ulla iusta causa tam improbe ne instituas (4) *id est* calumniaris (5) *scribi debuit* impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C (6) *sic R*, adversariis *ins. C*, pacti *ins. M* (7) quae ... quaeris (quereris *CR contra B*) *firmant Graeci: fuisse* quae in eum de quo quaeris dicta est, infamem *conicit Mommsen* (8) *B* 8, 2, 75 *seqq.* — *Cf. Dig.* 3, 3 (9) tuum *om. BΣ* (*x. π.*) (10) tuae *ins. dett. cum BΣ* (*x. π.*) (11) si non defendat heredes *scripsi cum BΣ* (*x. π.*), si non defendantur h. *CM*, si ipse eos non defendat (—dit *p*) h. *pR* (12) debeatne te mittere in poss. *scripsi ad BΣ* (*x. π.*), mittere in poss. *pL*[a], utrum te debeat mittere in poss. *C*, utrum mittere in poss. (te ins. *R*[b]) debeat *R*, an te mittere in poss. debeat *L*[b] (13) = 10, 60, 1, *ubi recte inscribitur* imp. Alexander 14) *secundum locum geminum et BΣ fuit fere:* reum criminis constitutum neque novos honores adpetere debere nec defensionem causae suscipere posse, antequam purg. inn. suam, et a divis parentibus nostris et a me saepe rescriptum est (15) nec *M cum B*, vel *CR*

[illegible]

13 Imp. Gordianus A. [illegible] [illegible] III et Iun. Gordiano A. et Aviola conss. [a. 239]

14 Idem A. Sabiniano. Non hoc nostra sententia adversus te ista iuris ratione [illegible] quod adversarius tuus maior viginti quinque annis constitutam causam suam marito suo curatore agendam mandavit: minoribus etenim aetas in damnis subvenire, non in rebus prospere gestis obesse consuevit. PP. III non. Oct. Gordiano A. II et Pompeiano conss. [a. 241]

15 Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Cornificio. Etiam te redemisse contra bonos mores proclives manifeste profiteris, cum procurationem quidem suscipere (quod officium gratuitum esse debet) non sit res illicita, huiusmodi autem officia non sine reprehensione suscipiantur. PP. III non. April. AA. conss. [a. 293]

[illegible]

22 Idem A. [illegible] [illegible] potest. D. [illegible] Constantino A. [illegible] conss.

23 Imp. Iulianus A. Secundo pp. Nul[illegible] tam, est post causam in iudicio agitatam[11] dominum litis procuratorem effectum etiam [illegible] obitum eius, qui agendam vel defendendam mandaverat, posse inchoatam causam[12] iurg[illegible] finire, quippe cum et procuratorem posse eu[illegible] tuere[13] veteres iuris voluerunt conditores. apud acta prid. non. Febr. Iuliano A. IIII [illegible] lustio conss.

24 [15]Imppp. Gratianus Valentinianus et [illegible] sius AAA. Pancratio pu. Licet in principi[illegible] stionis persona debet inquiri procuratoris. [illegible] agendum negotium mandatum a domino litis [illegible] tamen si falsus procurator inveniatur, nec[16] d[illegible] troversiae solent nec potest esse iudicium. [illegible] non. April. Constantinopoli Antonio et [illegible] conss.

25 Imppp. Valentinianus Theodosius et A[illegible] AAA. Tatiano pp. Quicumque praetorianae

(1) [illegible] (2) — 5, 61, 1 (3) nisi [illegible] Iustinianus testatur BΣ (4) [illegible] quod del. (5) et neque [illegible] apud Graecos (6) [illegible] BΣ (κ. π.) ins. (7) non del. Mommsen (8) § 1 — Th. 2, 12, 4 (9) sin ... [illegible] procurator Th. (10) — Th. 2, 12, 1

(11) publicatam Th. (12) agendam u. d. litem] defe[illegible] Th. (13) litem Th. (14) et ad heredes suos inchoa[illegible] mittere ins. Th. (15) == Th. 2, 12, 3: iunge (16) In principio quaestionis persona debet in[illegible] utrum ad agendum negotium mandato utatur [illegible] quibus rite et sollemniter constitutis potest esse [illegible] tia: praeteritis autem his nec Th.

efecturae sublimissimae fastigium vel ma-
militare vel consistorianae comitivae in-
uerit dignitatis vel proconsulare ius dixe-
carii fuerit administratione subfultus, si
vel infertur iurgium vel refertur, procu-
rsonam in negotii sui iura substituat.
nis sanctionis huius statuta transgressus
se iurgaturus ingesserit, careat eius litis
is non per procuratorem expectavit even-
x nihilo minus, qui contra fecerit, noverit
i libras auri, ab officio quoque suo tan-
nderis exigendum. *D. xviii k. Oct. Ar-*
l et Rufino conss. [*a.* 392]
p. Arcadius Honorius et Theodosius AAA.
p. In pecuniariis controversiis, etsi spe-
praecepti vel sententiae minime designat
passim unicuique, si tamen ita maluerit,
atorem respondendi tribuimus facultatem:
uosdam, iustiores nonnumquam ob causas,
r maximi iudicis[1] vocabit auctoritas. *D.*
ct. Constantinopoli Arcadio A. et Probo
[*a.* 406]

ιδὴ συνέβαινε τοὺς αὐτοὺς ἐντολέας καὶ
ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων ὄντας καὶ [3]*τῶν*
άτων διαιτητῶν εἶναι καὶ ἐντεῦθεν εἰκό-
τερθέσεις ἐγίνοντο ταῖς δίκαις, μὴ σχο-
ων τῶν ἐντολέων καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις
ιν παραμένειν καὶ τοῖς διαιτηταῖς, ἐνομοθέ-
έν προοιμίοις ἡ διάταξις ἄλλους μὲν εἶναι
μεγίστοις δικαστηρίοις τῶν ἐνδοξοτάτων
ων τοὺς ἐντολέας, ἄλλους δὲ τοὺς τοῖς αὐτῶν
άτοις διαιτηταῖς ὑπηρετουμένους ταῖς δί-
Πάλιν δὲ ἵνα μὴ[5] *πολλάκις ὁ αὐτὸς ἐντολεὺς*
ρὰ τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἐπάρχοις καὶ παρὰ
δοξοτάτῳ ἄρχοντι δοθῇ καὶ ἐμποδίζηται
τὰ δικαστήρια, νομοθετεῖ μηδέποτε τὸν
ἐντολέα δύο ἐνδοξοτάτοις ἄρχουσι παρα-
ἤτοι προσεδρεύειν. Ἐπειδὴ καὶ συνέβαι-
έμνοντος τὴν δίκην τοῦ διαιτητοῦ ἐκκλήτῳ
θαι τὸν καταδικασθέντα ἢ ἀποροῦντος
τοῦ διαιτητοῦ πρὸς τὴν τομὴν τῆς ὑποθέσεως
ἀναφορᾷ χρήσασθαι τὸν διαιτητὴν πρὸς τὸν ἐν-
δοξότατον ἄρχοντα, οὗτινός ἐστιν διαιτητής, καὶ
ἐντεῦθεν ἡ δίκη ἡ ἀρχθεῖσα παρὰ διαιτητῇ λέγε-
ται μεταφέρεσθαι παρὰ τῷ ἐνδοξοτάτῳ αὐτοῦ
ἄρχοντι, νομοθετεῖ ἡ διάταξις μὴ τὸν ἀρξάμενον
τῆς δίκης ἐντολέα παρὰ τῷ διαιτητῇ αὐτὸν πε-
ραιοῦν τὴν δίκην παρὰ τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἄρχοντι,
ἀλλὰ μετένταλμα γίνεσθαι παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν
ἐντολέα τὸν τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἄρχοντι παρεδρεύοντα,
μηδεμιᾶς δαπάνης ὡς ἐπὶ προβολῇ ἐντολέως γινο-
μένης ἐπὶ τούτῳ τῷ μετεντάλματι, μηδὲ καινῆς
ἱκανοδοσίας διὰ τοῦτο τὸ μετένταλμα ἀπαιτου-
μένης· ἀλλὰ καὶ τὴν iudicatum solvi *καὶ τὴν* ratam
rem *οὕτως ἐξ ἀρχῆς ὑπαγορεύεσθαι, ὡς περιέχεσθαι*
αὐταῖς καὶ τὰ δαπανήματα τοῦ τοιούτου μετεν-
τάλματος, ἵνα ὁ ἐγγυώμενος τὴν μίαν τούτων τῶν
ἱκανοδοσιῶν ἐπερωτᾶται ὅτι 'Ὁμολογῶ[6] *καὶ τοῦ-*
'τον τὸν παρὰ τῷ διαιτητῇ ἐντολέα ἐπὶ τῇ iudi-
'catum solvi (*ἢ τῇ* ratam rem[7]) *ἐγγεγυῆσθαι, καὶ*
'εἰ συμβῇ ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ διαιτητοῦ ἢ ἀπὸ ἐκ-
'κλήτου διδομένης κατὰ τῆς αὐτοῦ ψήφου μετενε-
'χθῆναι τὴν δίκην εἰς τὸ μέγιστον δικαστήριον,
'οὗτινός ἐστιν ὁ διαιτητής, καὶ τὸν ἐκ μετεντάλ-
'ματος μέλλοντα εἶναι ἐντολέα ἐν τῷ μεγίστῳ
'δικαστηρίῳ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐγγεγύημαι.'
3 *Ἐὰν γὰρ μὴ ταῦτα πάντα παραφυλαχθῇ, εἰ μὲν*[8]
ἐνὶ τῶν μεγίστων δικαστηρίων ἡ νομοθεσία πα-
ραβαθείη τῷ προσφόρῳ σκρινίῳ, πέντε λιτρῶν
χρυσίου καταθήσει ποινήν· εἰ δὲ παρὰ διαιτηταῖς
ἡ νομοθεσία παραβαθείη, ὁ τῆς δίκης πληρωτὴς
ὁ προσεδρεύων τῷ λογιωτάτῳ διαιτητῇ μιᾶς χρυ-
σίου λίτρας ἀπαιτηθήσεται ποινήν, οἱ δὲ ἄλλοι
δύο οἱ ἐκ τῶν τάξεων ἀφωρισμένοι τῷ διαιτητῇ
ἤτοι ἐκ τῶν σχολῶν δύο χρυσίου λιτρῶν ἀπαιτη-
θήσονται πρόστιμον· αὐτὸς δὲ ἐντολεύς, ἀφ'[9] *οὗ*
τι παραβαθείη, πληγαῖς σωφρονιζέσθω παρὰ
τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ διαιτητοῦ, κεκωλυμένος τοῦ
λοιποῦ ἐντολεὺς ἐν δικαστηρίῳ δίδοσθαι.
28 [10]*Ἐὰν ὁ ἐγγυητὴς τοῦ ἐντολέως μὴ ὁρίσῃ χρόνον*

rae *pro* maximi iudicis *videtur legisse Thale-*
(2) *dedimus indicem Thalelaei ad B* 8, 2, 100 *et*
2 *in.) reiectis tamen, quoad videre licuit, solitis*
interpolationibus: praeterea ad ipsius con-
erba referenda sunt, quae habentur in fine
otationis: σημείωσαι δὲ αὐτῶν (ἐκ τῶν Ζα-
οοιμίων τῆς διατάξεως, ὅτι εἰσαγωγίμους
ς μόνας καλεῖ πανταχοῦ τὰς παρὰ ἄρχου-
ένας, οὐ μὴν τὰς παρὰ διαιτηταῖς πραττο-
nda videtur 2, 7, 19 (3) *τούτων ins. ΒΣ:*
praemittitur enim: εἰσί τινες ἐν τῇ βασιλίδι πόλει
διαιτηταὶ καὶ παρὰ τῶν ἐνδοξοτάτων στρατηγῶν καὶ
παρὰ ἄλλων ἀρχόντων διδόμενοι, οἷς παραπέμπονται
αἱ τῶν δικῶν ἀκροάσεις (4) *τὰς δίκας scr.* (5) *ἐπειδὴ*
... μὴ ΒΣ, ἡ διάταξις ἀπαγορεύει δύο δικαστηρίων
τὸν αὐτὸν εἶναι δημόσιον ἐντολέα, ἀλλὰ ἄλλους μὲν
... δίκαις καὶ μήτε omissis reliquis B (6) *sic Cuia-*
cius (ex libro?), ὁμολογεῖ B (7) ratam rem *om. B,*
supplevi ex ΒΣ (8) *ἐν ins. Zachariae* (9) *ὑφ'*
Hercher (10) *pr.* = *Ῥοπ.* 10, 5

evenerit, ut idem et apud gloriosissimos
t apud prudentissimos arbitros procura-
et inde, ut fieri solet, lites protraheren-
rocuratores non possent eodem tempore
ssimos praefectos et arbitros prosequi,
itutio initio sanxit, ut alii procura-
mis iudiciis clarissimorum praesidum sint,
tissimis eorum arbitris in litibus ministe-
aebeant. Deinde ne saepe idem procu-
pud gloriosissimos praefectos quam apud
ium praesidem detur et lites rursus re-
sancit, ne umquam idem apud duos glo-
magistratus procuratoris vel adsessoris
ngatur. Cum etiam contigerit, ut aut causa
decisa condemnatus appellationem inter-
t arbiter, dubius quid iudicaret, relatio-
oriosissimum praesidem cui subditus est
proinde lis, quae apud arbitrum agi coe-
gloriosissimum praefectum ipsius trans-
etur, sancit constitutio, ne procurator,
bitrum causam agere coepit, eandem apud
praesidem terminet, sed translatio ab
curatorem qui praesidi adsidet fiat, nullo
hac translatione quasi pro datione pro-
aciendo neque nova satisdatione propter
hanc translationem exigenda: sed et iudicatum solvi
et ratam rem ita ab initio concipiantur, ut iis etiam
eiusmodi translationis sumptus contineantur, eo qui
alterutram harum satisdationum praestat sic promit-
tente: 'Promitto et pro hoc qui apud arbitrum cau-
'sam agit iudicatum solvi (vel ratam rem) satisda-
'tionem me impleturum, et si contigerit, ut ex
'relatione arbitri aut ex appellatione adversus eius
'sententiam interposita causa devolvatur in sum-
'mum iudicium, cui arbiter subditus est, pro eo qui
'ex translatione procurator in summo iudicio futu-
3 *'rus est simili modo intercedo.' Si enim haec*
omnia observata non erunt, si in summorum iudi-
ciorum aliquo lex violabitur a competenti scrinio,
quinque librarum auri poenam persolvet: si vero
apud arbitros lex violabitur, ab adsessore pru-
dentissimi arbitri qui litem instruit unius auri librae
poena exigetur, ab aliis duobus qui ex officiis vel ex
scholis arbitro attributi sunt duarum auri librarum
multa exigetur: ipse autem procurator, a quo ali-
quid praetermissum fuerit, verberibus a praeside
vel ab arbitro castigetur a iudiciali advocatione in
futurum prohibendus.
28 *Si fideiussor procuratoris tempus non defini-*
verit et forsitan dixerit: 'pro eo fideiubeo, etiamsi

[illegible]

XIII (XIIII).[1]

[illegible]

1 *Impp. [illegible] et [illegible] AA. et CC.* [illegible] [illegible] 2 [illegible]. Quare cum inter- [illegible] et [illegible] et praesertim tenuiorum. qui [illegible] [illegible] oppri- muntur, [illegible] audientiam tuam impertire [illegible] praeiudices clarissimis viris, cum [illegible] rei rectorem provinciae et [illegible] et, si res postularet, ultorem specia- liter [illegible]. *D. IIII id. Sept. AA.*[4] *conss.* [a. 293]

2 [5]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iohanni pp.* Hi [illegible] modi cautiones ad potentium fue- rint delatae personas, debiti creditores iactura mul- tentur: aperta enim credentium videtur esse vora- citas, qui alios actionum suarum redimunt exactores. *D. V id. Iul. Ravenna Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [a. 422]

XIIII (XV).[8]

DE HIS, QUI POTENTIORUM NOMINE TITULOS PRAEDIIS ADFIGUNT VEL EORUM NOMINA IN LITE PRAETENDUNT.

1 [7]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Animadvertimus plurimos iniustarum desperatione causarum potentium titulos et clarissimae privilegia dignitatis his, a quibus in ius vocantur, opponere. 1 Ac ne in fraudem legum adversariorumque terro- rem his nominibus abutantur et titulis, qui huius- modi dolo scientes conivent, adficiendi sunt publicae 2 sententiae nota. Quod si nullum in hac parte consensum praebuerint, ut libelli aut tituli eorum nominibus aedibus adfigantur alienis, eatenus in eos qui fecerint vindicetur, ut adfecti plumbo perpetuis 3 metallorum suppliciis deputentur. Quisquis igi- [illegible]

[illegible]

XV (XVI).

[illegible]

1 *Impp. [illegible] et Theodosius AA.* [illegible]

2 [illegible] et [illegible] [illegible]

[illegible] fuerit, si plebeius est, [illegible] clarissimus vel curialis vel miles vel clericu[s] [illegible] scribendum deportandumque non solum civit[ate] [illegible] sed etiam [illegible] privari censemus [illegible] toresque [illegible] omnes iudices esse [illegible] 2 Deponendi [illegible] vel frangendi titulos v[el] [illegible] non solum eis, ad quoru[m] iudicium tale [illegible] contra fas contraque leg[es] mittitur, sed [illegible] tam liberis quam ser[vis] metu calumniae [illegible] accusatione criminis li[centiam] ministramus, decernentes iudices eorumque [illegible] tricenis libris auri multari, si talem accus[ationem] vel admittant vel depositam scribi concedant. [illegible] *k. Iul. Constantinopoli Theodosio A. XVII* [illegible] *conss.*

XVI (XVII).[11]

UT NEMINI LICEAT SINE IUDICIS AUCTO[RITATE] SIGNA IMPRIMERE REBUS, QUAS ALIUS [illegible]

1 *Imp. Probus A. Octaviano.* Saepe re[scriptum] est ante sententiam signa rebus, quas aliqu[is] [...]bat[12], imprimi non oportere. et ideo ea re[bus] fructibus apud te constitutis illicite imposita ipse licite detrahere. ut amotis his causa, officio tibi infertur, terminetur. *D. IIII k. Iu[...] A. II et Lupo conss.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA* [...]*gasio.* Rebus, quas alius detinet, imprime[re] nemini licet, etiam si suas vel obligatas [...] esse aliquis adfirmet.

(1) § 1 = *Th.* 19, 16 (2) *B* 7, 9 (3) questi- bus *Mommsen* (4) aa. III et II *traditur* (5) = *Th.* 2, 13, 1: *iunge* 4, 4, 1. 4, 20, 13. 8, 15, 8. 11, 48, 17. 12, 60, 4 (6) *B* 7, 10 (7) = *Th.* 2, 14, 1: *iunge Th.* 8, 5, 59 (8) inserendum *Th. cum B* (9) *hoc tempore Theodorus pp. Italiae fuit nec potest pro Flaviano scribi Flavius, ut cum Iac. Gothofredo cogitemus de Flavio Manlio Theo- doro, cum rarissime addatur praenomen, numqua[m] id solum in inscriptione proferatur. quare non* [...] *biliter Rubenius in fastis Relandii p.* 556 *Flavi[...] tellegit eum qui fuit sub Theodosio II et hanc co[...] nem iungendam censet cum Th.* 11, 1, 36, *cui sub* d. III k. Mai. Rav. Basso et Antiocho conss. (*a.* 430) 7, 11, 1 (11) *B* 7, 11 (12) alius teneat *Mo[...]*

'mortuus fuerit vel non appareat' idque evenerit, 1 intra XX dies alium instituere oportet. Si mor- tuus fuerit vel non appareat is quem aliquis pro- curatorem in litem dedit, elapso die vicesimo, post- quam decretum praesidis de substituendo alio pro- positum est, pars principalis, quae per[...] remota provincia degit, sex mensum dil[ationem] habet, ut alium substituat vel ipsa adsit:* [...] *non procul abest, arbitrio praesidis dilatio d[...]

XVII (XVIII).[1]

'S VEL RES PUBLICA PROCURATIONEM ATROCINII CAUSA IN LITE PRAESTET.

ʒordianus A. Legitimo et aliis. Rei publis[2] adiuvari te sub obtentu quantitatis, m rei publicae debes, contra iuris ratioeras. *PP. VIII id. Ian. Gordiano A. II ano conss.* [*a.* 241]

A. Tertullo. Cum adlegas partem rerum ım dimidiam fisco, quo magis viribus eius velle te donare, huiusmodi litium donamitti temporum meorum disciplina non nde ius tuum, si quod tibi competit, citra sci mei tueri sollemniter cura. *S. VI non. 'iano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Abhorret saeculo nostro sub praetextu urationem contra privatos fiscum praestare. *Ian.*[3] *Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]

AA. et CC. Achilli. Ad fraudem credito-ındam[4] invidiam fiscalem contra saeculi ıquillitatem implorari non decet. redde o nostro quod debes, ac si conventus vetore fueris, quem tibi numerasse pecuniam ːeptione non numeratae pecuniae secunuti potes. *D. XVI k. Ian. Sirmi CC.* [*a.* 294]

XVIII (XVIIII).[6]

DE NEGOTIIS GESTIS.

·. *Severus et Antoninus AA. Sopatrae.* es filiorum tuorum suspectos faceres eistores seu[7] curatores peteres, munere pie-ːbaris: quae causa non admittit negotio-ˈum actionem, ut sumptus, quos in ea lite ɔetere possis, cum etiam, si quis pro ad-.omestica aliquos sumptus fecerit, nulla ı petere potest[8]. *PP. III non. Oct. Dextro conss.* [*a.* 196]

AA. Rufinae. Contra impuberes quoque, eorum urguentibus necessitatis rationibus ·antur, in quantum locupletiores facti sunt, ːtionem ex utilitate ipsorum receptum est. quoque iure decernetur, quod sumptus in quem Romae tutorum petendorum gratia cisse te adlegas, si non matertera eius-ːacere paratam propriis impendiis ostende-*r k. Febr. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

AA. Hadriano. Sive pro fratre coherede solvisti, negotiorum gestorum actione ex-ːs, sive pignoris liberandi gratia debitum solvere coactus es, actionem eandem haiudicio familiae herciscundae, si non est edditum, eam quantitatem adsequeris. *PP. br. Anullino et Frontone conss.* [*a.* 199]

AA. Claudio. Qui pupillae negotia tutoto suscepit, pro tutore negotia non vide-.e, sed negotiorum gestorum actione[10] pubitur. *PP. III non. Dec. Fabiano et Muıs.* [*a.* 201]

AA. Trophimo. Officio nec minus obseti functus negotiorum gestorum actionem roni filias pupillas habere non potes. *PP. l. Geta et Plautiano conss.* [*a.* 203]

AA. Gallo. Curatorem tibi quidem patris testamento datum dicis: quod non potest videri iure factum. quod si, ut proponis, administrationi se miscuit, negotiorum gestorum actio tam adversus eum quam contra heredes eius tibi competit. *PP. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

7 *Imp. Antoninus A. Euphratae.* Si ab eo, qui negotia tua gessit, heres ex duabus unciis institutus es, etiamsi adeas hereditatem, in reliquis decem unciis adversus coheredem competit tibi petitio, si quam adversus defunctum habuisti actionem. *PP. VI id. Mart. Romae Sabino II et Anullino conss.* [*a.* 216]

8 *Idem A. Severo.* Adversus eos, qui negotia tua gesserunt[11], negotiorum gestorum iudicio civiliter consiste: nec tibi oberit, si propter occupationes militares eam litem tardius fuisses exsecutus, cum hoc genus actionis longi temporis praescriptione excludi non possit. *PP. VI k. Aug. Antonino A. et Advento conss.* [*a.* 218]

9 [12]*Idem A. Sallustio*[13]. Si pecuniam a debitore tuo Iulianus exegit eamque solutionem ratam habuisti, habes adversus eum negotiorum gestorum actionem. *PP. VIII k. Mart. Praesente et Extricato conss.* [*a.* 217]

10 *Imp. Alexander A. Secundo et aliis.* Si servum alienum non inutilem domino constitutum aegrum curastis et negotium utiliter gessistis[14], competenti vobis actione sumptus recuperare potestis. *PP. XII k. Dec. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

11 *Idem A. Herenniae.* Alimenta quidem, quae filiis tuis praestitisti, reddi tibi non iusta ratione postulas, cum id exigente materna pietate feceris. si quid autem in rebus eorum utiliter et probabili more impendisti, si non et hoc materna liberalitate, sed recipiendi animo fecisse ostenderis, id negotiorum gestorum actione consequi potes. *PP. XII k. Febr. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

12 *Idem A. Theophilo.* Si filius pro patre suo debitum solvit, nullam actionem ob eam solutionem habet, sive in potestate patris, cum solveret, fuit, sive sui iuris constitutus donandi animo pecuniam dedit. si igitur pater tuus sui iuris constitutus pro patre suo negotium gerens non praecedente mandato debitum eius solvit, negotiorum gestorum agere cum patruis tuis potes[15]. *PP. k. Aug. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

13 *Idem A. Aquilae.* Quod in uxorem tuam aegram erogasti, non a socero repetere, sed adfectioni tuae debes expendere. in funus sane eius si quid eo nomine quasi recepturus[16] erogasti, patrem, ad quem dos rediit, iure convenis. *PP. VIII k. Nov. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

14 *Idem A. Rufo.* Si mandatum solius mariti secutus tam ipsius quam uxoris eius negotia gessisti, tam tibi quam mulieri invicem negotiorum gestorum competit actio. ipsi sane qui mandavit adversus te mandati actio est: sed et tibi adversus eum contraria, si quid forte supererogasti. *PP. X k. Mart. Maximo II et Urbano conss.* [*a.* 234]

15 *Imp. Gordianus A. Muciano.* Si paterno adfectu privignas tuas aluisti seu mercedes pro his aliquas magistris expendisti, eius erogationis tibi nulla repetitio est. quod si ut[17] repetiturus ea, quae in sumptum misisti, aliquid erogasti, negotiorum tibi gestorum intendenda actio est. *PP. VI id. Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

16 *Impp. Gallus et Volusianus AA. Eutychiano.* Si negotium sororis tuae gerens pro ea tributa sol-

---

(2) *sic, non* iuribus, *recte libri cum B* *ommsen* (4) *sic M cum B* (*x. π.*), fraudes *ıs PCR* (5) AA conss. (= *a.* 293) *Mommsen* 1. — *Cf. Dig.* 3, 5 (7) tutores seu *addiıanos testatur Thalelaeus* (*BΣ*) (8) *verba* ... potest *secundum Thalelaeum* (*BΣ*) *ex ıtione addita sunt* (9) mater eius idem *scr. π.*) (10) actione utili *videtur legisse Thale-* (11) *fuisse* Adversus curatores *idque, ne diıtorum gestorum actio contra eos data videretur, mutatum esse refert Thalelaeus* (*BΣ*) (12) = 8, 37, 3 (13) *suppl.* Hadriano *ex loco gemino, qui hoc nomen solum habet* (14) et neg. ut. gessistis *scripsi ad B* (*x. π.*): et *om. PL, post* gessistis *collocant CR* (15) potes C^b, debet P^a, debes P^bR^b, *om.* R^a: *οὐ δύνασαι errore B* (*x. π.*), *cf. BΣ* (16) *exciderunt fortasse* sumptus ab heredibus: *haec enim verba Thalelaeus* (*BΣ*) *et Latine profert et, quasi essent constitutionis, explicat* (17) ut *om. PC contra B* (*x. π.*)

... vel mandante ea vel rogante id fecisti, negotiorum gestorum actione vel mandati id, quod solvisse te constiterit, recipere poteris. *PP. XI k. Mai. ... et Volusiano conss.* [*a.* 252]

17 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Claudiae.* Curatoris etiam successores negotiorum gestorum utili conventos actione tam dolum quam latam culpam praestare debere nec ad eos officium administrationis transire ideoque nullam alienandi eos res adultae potestatem habere convenit. *D. XIII k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

18 *Idem AA. et CC. Pomponio.* Ob negotium alienum gestum sumptuum factorum usuras praestari fides bona suasit: quo iure contra eos etiam, quorum te necessitate compulsum negotium gessisse proponis, per iudicium negotiorum gestorum uteris. *D. VIIII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Ab uno herede pro solido re veluti communi venumdata de pretio coheres venditoris negotiorum gestorum ratam faciens venditionem agere potest. *D. id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Octaviae.* Tutori vel curatori similis non habetur, qui citra mandatum negotium alienum sponte gerit, quippe superioribus quidem muneris necessitas administrationis finem, huic autem propria voluntas facit ac satis abunde sufficit, si cui vel in paucis amici labore consulatur. 1 Secundum quae super his quidem, quae nec tutor nec curator constitutus ultro quis administravit, cum non tantum dolum et latam culpam, sed et levem praestare necesse habeat, a te conveniri potest et ea, quae tibi ab eo deberi patuerit, cum usu-
2 ris compelletur reddere. De ceteris vero, quae ab aliis tui constituta iuris detenta exacta non sunt, ab hoc, qui nec agendi quidem propter exceptionis obstaculum facultatem habere potuit, exigi non potest: et idcirco adversus eos, quos res tuas tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. *D. VIII k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Mitrae.* Si cognati tui servos suos manumiserunt, hoc, quod eos administrasse res vestras contendis, eorum impedimentum libertati fieri non potuit. quin autem[1] ex actu praecedenti post manumissionem, si utriusque temporis administratio non conexa, sed separata sit, conveniri non posse procul dubio sit. *D. VI k. Oct. Viminacii CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Eulogio.* Negotium gerentes alienum non interveniente speciali pacto casum fortuitum praestare non compelluntur. *D. XI*[2] *k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

23 [3]*Idem AA. et CC. Theodoro.* Negotiis gestis non in rem, sed in personam est actio. *D. XII k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Si quis nolente et specialiter prohibente domino rerum administrationi earum sese immiscuit, apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis, quae circa res factae sunt, talis negotiorum gestor habeat aliquam
1 adversus dominum actionem. Quam quibusdam pollicentibus directam vel utilem, aliis negantibus, in quibus et Salvius Iulianus fuit, haec decidentes sancimus, si contradixerit dominus et eum res suas administrare prohibuerit, secundum Iuliani sententiam nullam esse adversus eum contrariam actionem, scilicet post denuntiationem, quam ei dominus transmiserit nec concedens ei res eius attingere,
2 licet res bene ab eo gestae sint. Quid enim, si dominus adspexerit ab administratore multas expensas utiliter factas et tunc dolosa adsimulatione habita eum prohibuerit, ut neque anteriores expensas praestet? quod nullo patimur modo: sed ex quo die attestatio ad eum facta est vel in scriptis vel sine scriptis, sub testificatione tamen aliarun narum, ex eo die pro faciendis meliorationil lam ei actionem competere, super anteriori tem, si utiliter factae sunt, habere eum a contra dominum concedimus sua natura cu *D. XV k. Dec. Constantinopoli Lampadio e conss.*

XVIIII (XX).[4]

DE HIS QUAE VI METUSVE CAUSA GESTA

1 *Imp. Alexander A. Felici.* Persecutior rum, quae vi vel furto ablata sunt, etiam s intercidérunt, integram esse iure respons *PP. X k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.*

2 *Idem A. Alexandro.* Cum te non sol visse, verum etiam solvisse pecuniam confitea ratione ut vim passus restitui quod illa postules, perspici non potest, quando verisin sit ad solutionem te properasse omissa que chirographo utpote per vim extorto, nisi et vendo vim te passum dicis. *PP. VI k. Iul. dro A. II et Marcello conss.*

3 *Imp. Gordianus A. Gaio.* Si vi vel me dum avus tuus distrahere coactus est, etiamsi emptor eum alii vendidit, si tamen tu avo tu extitisti, ut tibi reddito a te pretio restituatu quam placuit in rem quoque[5] dari actionem, dum formam perpetui edicti adito praeside ciae poteris postulare, si modo qui secun comparavit longae possessionis praescriptio fuerit munitus. *PP. VI id. Aug. Pio et P conss.*

4 *Idem A. Primo et Eutycheti.* Si per metum mortis aut cruciatus[6] corporis venditi extorta est et non postea eam consensu rol iuxta perpetui formam edicti intra annum agentes, quo experiundi potestas est, si r restituatur, quadrupli referetis condemnation licet reddito a vobis pretio: post annum ver cognita eadem actio in simplum permittitur causae cognitio eo pertinet, ut ita demum d tur, si alia actio non sit. *PP. III non. Au diano A. et Aviola conss.*

5 *Idem A. Rufo militi.* Non interest, a adhibita sit patri et patruo tuo, utrum ab an vero sciente emptore ab alio, ut vi metu sessionem vendere cogerentur. nam si adh compulsi sunt possessiones suas quae maio bant minimo distrahere, iurisdictionis tenore quod improbe factum est in priorem statun vatur, impetrabunt. *PP. VI k. Ian. Gordian Aviola conss.*

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Pollae.* Ad invidiam alicui nocere nullam tatem oportet. unde intellegis, quod ad me guendum, per quem dicis initum esse cont senatoria dignitas adversarii tui sola non est *PP. III k. Mai. Heracliae CC. conss.*[7]

7 *Idem AA. et CC. Cotui.* Si donationis vel actionis vel stipulationis vel cuiuscumque contractus obligationis confectum instrumentu mortis vel cruciatus[8] corporis extortum vel c minas pertimescendo adito praeside provinciae poteris, hoc ratum haberi secundum edicti non patietur. *D. II non. Ian.*[9] *AA. conss.*

8 *Idem AA. et CC. Trophimo.* Cum te et horti venditionem fecisse sub spe recipiend de frumento feceras, instrumentum vel tim ad civilia munera nominareris, proponas et venditionem veluti metus causa factam deside tellegis ad ratum non habendum contractum huiusmodi prodesse non posse. *D. XI k. Se minacii AA.*[10] *conss.*

(1) autem *firmant B: fuerit* etiam (2) *numerus emendandus est ex die c.* 23 (3) *cf.* 6, 19, 2 (4) *B* 10, 2 — *Cf. Dig.* 4, 2 (5) quoque *C cum B*, quidem *PR*[b], *inc. R*[a] (6) *sic C cum B*, cruciatum *APR*, *h. t.* (7) AA. conss. (*a.* 293) *Mommsen* (8) *sic AR*[...] cruciatu *PCR*[b] (9) Iun. *Mommsen* (10) co. *tr*

ΙA. et CC. Hymnodae.[2] Metum non tantum vel contestationibus[3], sed atroprobari convenit. D. k. Dec. AA. [a. 293]
ιA. et CC. Faustinae. Accusationis inuturae metu alienationem seu promissiorescindi postulantis improbum deside-. VI k. Febr. CC. conss. [a. 294]
Constantius A. ad Euagrium pp. Si onem quis aliquem metuens saltem in :io constitutum rei suae in eadem pro-:o, ubi tale officium peragit, sub ven-o fecerit cessionem, et quod emptum ur et nihilo minus etiam pecunia reti-i poena servanda, si qui vel coniugis minibus abutentes praedam tamen[4] sibi). x k. Oct. Aquileiae Constantio A. VII ' conss. [a. 354]
Honorius et Theodosius AA. ad popuoues donationes transactiones, quae per .tortae sunt, praecipimus infirmari. D. :. Constantinopoli Honorio x et Theoconss. [a. 415]

XX (XXI).[6]

DE DOLO MALO.

ˌeverus et Antoninus AA. Clementinae. a creditore pignora emit, oblata quan-ət usurarum tibi dominium cum fructiona fide percepit, consultius restituet, ιae gratia de dolo possit actio exerceri. id. Mai. Plautiano et Geta conss. [a. 203]
ıtoninus A. Agrippae. De dolo actio, la competit, causa cognita permittitur. . Gentiano et Basso conss. [a. 211]
ˈrdianus A. Aquilino. Non possunt obnpora, quae in actione de dolo solent quibus rei publicae causa, ut adlegas, əd exinde tibi incipiet tempus cedere, :ribus liberatus facultatem agendi intra ˈmpora coeperis obtinere. PP. id. Aug. Venusto conss. [a. 240]
ˈiocletianus et Maximianus AA. et CC. Cum proponas inter te et eum, quem io ancillam tuam sibi coniunxisse me-:uisse, ut tibi pro eadem daret mancigis, quod, si manumisisti vel ei tradinanumisit, revocandae libertatis potestaes, sed solum, si necdum statutum temet fidem placiti rumpat, desiderare detibi decerni actionem. quod si penes eius remansit, adito praeside provinciae .nc potes recuperare, si nulla moveatur ıtio. D. III k. Mai. Heracliae CC. [a. 294]
ιA. et CC. Aphrodisiae. Si superstite ancipationem tui iuris effecta matri sucιque tuis per legitimum tutorem patrem ıanumissorem administratis postea trans-ı bona fide, perspicis, quod, si pactum m sit, petitio tua per exceptionem subvero novatio legitimo modo intercessit o subsecuta est, nullam tibi iam supernem. Sane si laesa es immodice liberaniter per novationem atque acceptila-a, non de dolo propter paternam vere-. in factum actio tibi tribuenda est. D. conss. [a. 293]
ˈA. et CC. Hymnodae[10]. Dolum ex in-:nis probari convenit. D. k. Dec. AA. [a. 293]

7 Idem AA. et CC. Sebastiano. Si maior quinque et viginti annis hereditatem fratris tui repudiasti, nulla tibi facultas eius adeundae relinquitur. sane si eius uxoris tibi substitutae dolo factum est, actionem de dolo contra eam exercere potes. D. XVI k. Mai. CC. conss. [a. 294]

8 [11]Imp. Constantinus A. ad Symmachum vicarium. Optimum duximus non ex eo die, quo se quisque admissum dolum didicisse memoraverit, neque intra anni utilis tempus, sed potius ex eo die, quo adseritur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionem moveri, sive afuerit sive praesto est is, qui dolum se passum esse conqueratur. omnes igitur sciant neque incipiendae post biennium neque ante completum biennium coeptae, post biennium finiendae doli actionis concessam licentiam. D. VIII k. Aug. Naisso Constantino A. V et Licinio C. conss. [a. 319]

XXI (XXII).[12]

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE MINORUM VIGINTI QUINQUE ANNIS.

1 Imp. Alexander A. Plotianae. Illud inspiciendum est, num inofficiosi querellae vel palam vel tacita dissimulatione sit renuntiatum. nec hoc autem in personam tuam cadere posse auxilium quod aetati impertitur ostendit. D. V id. Iul. Maximo II et Aeliano conss. [a. 223]

2 Idem A.[13] Alexandro. Eo tempore, quo soror tua auxilio iuvabatur aetatis, si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit, licet quinque filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti praerogativam pertinet, scilicet si nunc per aetatem beneficium restitutionis largitur. PP. VIII id. Aug. Pio et Pontiano conss. [a. 238]

3 Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Attiano. Si curatorem habens minor quinque et viginti annis post pupillarem aetatem res venum dedisti, hunc contractum servari non oportet, cum non absimilis ei habeatur minor curatorem habens, cui a praetore curatore dato bonis interdictum est. si vero sine curatore constitutus contractum fecisti, implorare in integrum restitutionem, si necdum tempora praefinita excesserint, causa cognita non prohiberis. D. XIIII k. Mai. Heracliae AA. conss. [a. 293]

4 [14]Idem AA. et CC. Isidoro. Si minorem te quinque et viginti annis fuisse, cum contraheres, ostenderis, et tempora restitutionis praestituta excessisse ab adversario tuo comprobatum non fuerit, praeses provinciae in integrum restitutionis dare tibi auxilium debeat. D. V k. Mai. Heracliae AA. conss. [a. 293]

5 [15]Idem AA. et CC. Rufo. Minoribus in integrum restitutio, in quibus se captos probare possunt, etsi dolus adversarii non probetur, competit. 1 Ante impletum etiam quintum et vicesimum annum de his, in quibus se minores captos existimant, posse in integrum restitutionem implorare certissimi iuris est. D. V k. Mai. Heracliae AA. conss. [a. 293]

6 Idem AA. et CC. Sententiae. Si intra aetatem, cui succurri solet, in integrum restitutionis lis inchoata est nec ei a te renuntiatum est, mors eius, contra quem haec fuerat implorata, fraudi tibi esse non potest. D. V. k. Mai. Sirmi CC. conss. [a. 294]

7 Idem AA. et CC. Severae. De tutela avunculi eiusdemque tutoris, cui falso aetate probata praestitisti liberationem, quem ignarum aetatis tuae non fuisse tam officium tutelae quam sanguinis proximitas arguit, si necdum statutum tempus excessit,

ι. 2, 31, 2. 4, 44, 8 (2) Aureliae Euodiae 4, 44, 8 ɪs t. vel contestationibus P^b R cum B, iactiostationis P^a, iactationibus t. vel contestatione) talem dett. (5) = Th. 3, 1, 9 (6) B 10, 3 — (7) firmant Graeci: non possunt tibi tempora in actione de dolo computari Mommsen (8) AA. conss. (a. 293) Mommsen (9) iunge 2, 19, 9. 2, 31, 2. 4, 44, 8 (10) Aureliae Euodiae 4, 44, 8 (11) Th. 2, 15, 1 (12) B 10, 4. — Cf. Dig. 4, 4 (13) scribi debuit imp. Gordianus A. (14) iunge 2, 24, 4 (15) vide ad 5, 11, 4

[illegible] auxilium super-

[illegible] *A.A.* Nico-

[illegible] vel cu-

[illegible] perso-

[illegible] consequi

[illegible] eadem

[illegible]

[illegible] non

[illegible] ipsa

[illegible] nullam

[illegible] mani-

[illegible]

[illegible] contrahen-

[illegible] prae-

[illegible] *d.*

[illegible]

[illegible]

[illegible] auxilium apud

[illegible] eius

[illegible] prin-

[illegible] *et*

[illegible] 245]

[illegible] indefensos.

[illegible] provinciae

[illegible] defensione

[illegible] aliquid sta-

[illegible] auxi-

[illegible] possit *L* [illegible] *B.*

[illegible] *B* [illegible]

[illegible] agnoscente te [illegible]

is esse necessarium: eodem obtinente etiam, rocuratorem vestrum legitime ordinatum lis st. *D. XVI k. Mai. Maximo et Aquilino* [*a.* 286]

n AA. et CC.[1] *Marciano.* In rem pupilli i contra tutores seu curatores a praeside entia restitutionis auxilium non minus, quam dversus eos fuisset statutum, implorare misse constat. *D. k. Nov.*[2] *Nicomediae CC.* [*a.* 294]

XXVII (XXVIII).[3]
SI ADVERSUS VENDITIONEM.

. *Alexander A. Florentino militi.* Si minor inti quinque emptori praedii cavisti nullam o te esse controversiam facturum, idque eiurando corporaliter praestito servare conneque perfidiae neque periurii me auctorem sperare tibi debuisti. *D. VI k. Sept.*

o. Constantinus A. ad populum. In intetitutione minoribus adversus commenticias es et adversus tutorum seu curatorum[5] innctionum praesidio cautum esse non du-.. *D. id. Mart. Sirmi ipso A. VII et C.* [*a.* 326]

XXVIII (XXVIIII).[6]
DVERSUS VENDITIONEM PIGNORIS[7].

p. Diocletianus et Maximianus AA. Sabiiis. Etiam adversus venditiones pignorum, creditoribus fiunt, minoribus subveniri, si agno detrimento adficiantur, iam pridem si igitur pignori captis praediis ac distracie damnum ex huiusmodi venditione passos ideritis, praesertim cum hodieque vos mise adfirmetis, auxilium restitutionis vobis ur. *D. x k. Dec. Sirmi*[8] *ipsis IIII et III s.* [*a.* 290]

AA. et CC. Severae et Clementianae. Rem, patre vestro quondam creditor eius obligadistraxit, per aetatem vestram postulantium ari desiderium non habet rationem. Quod et si extraneo successistis: nam si creditor fide versatus est, ipsum magis vel tutores tores vestros, qui hanc venumdari passi sunt, . *D. XIII k. Mai.*[9] *Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

XXVIIII (XXX).[10]
SI ADVERSUS DONATIONEM.

pp. Diocletianus et Maximianus AA. Theo- Si quae res ante nuptias congruenti modeminore annis marito sponsaliorum tempore, ratore praesente, tibi[12] donatae sunt, obtatis non revocabuntur. *S. III non. Nov. no A. et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

n AA. et CC. Midae. Si in te ac fratrem iancipatos pater vester fecit donationem, in stea transferendo portionem eius nihil vobis nec, si frater tuus sibi quaesiti praedii rtem donanti patri consensit, dominium ab lere potuit propter senatus consulti auctoriec auxilium in integrum restitutionis in hac cessarium est. In aliis vero rebus, quae e decreti recitatione alienari possunt, si, i sibi donatae fuerint[13], postea alii donanti eandem patri voluntatem in minore aetate accommodavit nec praestituta tempora restitutionis excessit[14], hoc auxilium implorare potest. *D. VIII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

XXX (XXXI).[15]
SI ADVERSUS LIBERTATEM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Anniae.* Si post decretum praetoris viri clarissimi, qui fideicommissariam[16] libertatem deberi pronuntiavit, Secundus[17], quem condicioni non paruisse conquereris, manumissus non est, aetas tua litis instaurationem admittit. quod si libertatem quamvis indebitam dedisti, non posse eam revocari intellegis, sed damnum, quod ob eam causam illatum est, iudicio negotiorum gestorum a curatoribus tuis esse sarciendum. *PP. II k. Iul. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Imp. Gordianus A. Solanae.* Etsi minor[18] annis, ut adlegas, constituta servum tuum ab eo circumscripta in consilio manumisisti. tamen vindictae impositio, qua libertas iusta munitur, nec obtentu quidem aetatis rescindi potest. indemnitati vero tuae, a manumisso scilicet sarciendae, ab eo cuius iurisdictio est, quatenus iuris ratio permittit, consuli debet. *PP. VI id. Mart. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

3 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Marthonae et Sabinullae.* Quos retrahi in servitutem postulatis, si non in consilio causa cognita, cum minores annis viginti fuissetis, manumisistis, non per in integrum restitutionem, sed ipso iure persequi potestis. quod si probata causa libertas praestita est, restitutio in integrum contra libertatem locum habere non potest. 1 Si tamen in ea re culpa seu fraude liberti eiusdemque curatoris ratio vestra laesa sit, sarciri damnum ab eo qui hoc intulit praeses provinciae curabit, non dubitaturus etiam graviorem exsecutionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. *PP. VIII*[19] *k. Oct. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 260]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.*[19*] *Tatiano.* In iudicio de liberali causa sententiam pro libertate latam ne quidem praerogativa minoris aetatis sine appellatione posse rescindi ambigi non potest. *PP. VIII*[20] *id. Ian. Nicomediae Diocletiano VIII et Maximiano VII conss.* [*a.* 303]

XXXI (XXXII).[21]
SI ADVERSUS TRANSACTIONEM VEL DIVISIONEM MINOR RESTITUI VELIT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Honorato.* Cum in integrum pupilla restituta rescindi transactionem vel divisionem placuit, tu quoque actionibus, quas pridem habuisti, utaris.

2 [22]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Hymnodae.*[23] Si ex persona minorum in integrum restitutio adversus transactum propter aetatis auxilium imploretur, tibi quoque agenti ex integro vel replicatione contra exceptionem pacti vel, si peremptam constet pristinam obligationem, ex instauratione negotii tributa actione consulendum est. *D. k. Dec. CC. conss.*[24] [*a.* 294]

---

om. *libri* (2) *fortasse* d. k. Dec. *vel* d. VIIII cr. (3) *B* 10, 10 (4) = *Th.* 2, 16, 1: *sunt* 5, 37, 22. 5, 72, 4, *fortasse etiam* 4, 32, 25 ratorum *om. Th.* (6) *B* 10, 11 (7) pi- *index P CR*, pignorum *pL cum B* (8) *sic* XII k. mai. *P* (9) *sic Hal.*, III k. mar. *P* 0, 12 (11) *iunge* 5, 71, 8 (12) tibi *R*, *om. C* ett., donata fuerit *P*, donata fuerint *CR* (14) *sic PCR*, excesserunt *dett. cum B* (15) *B* 10, 13 (16) *sic MB*, fideicommissam *CR* (17) secundo *B* (κ. π.)? (18) viginti *ins. edd. cum B ex interpolatione, ut videtur* (19) VIII *Hal.*, VIIII *P* (19*) et cc. *C*, *om. SPR* (20) *sic P*, d. VI *Hal.* (21) *B* 10, 14 (22) *iunge* 2, 19, 9. 2, 20, 6. 4, 44, 8 (23) Aureliae Euodiae 4, 44, 8 (24) AA. conss. (= a. 293) *Mommsen collatis legibus iungendis*

XXXII (XXXIII).[1]

SI ADVERSUS SOLUTIONEM A DEBITORE VEL A SE FACTAM.

1 [2]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Soteri.* Exemplo ceterorum debitorum tutores etiam quae ex administratione tutelae debent curatoribus solventes liberantur, sed ante tempus in integrum restitutioni praestitutum edicto perpetuo permissum beneficium implorari et, an sit tribuendum, per causae cognitionem aestimari potest. *D. VI id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

2 [3]*Idem AA. et CC. Laurinae.* Indebito legato, licet per errorem iuris a minore soluto, repetitionem ei decerni, si necdum tempus, quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit, rationis est. *D. XV*[4] *k. April. Sirmi CC.*[5] *conss.* [*a.* 294]

XXXIII (XXXIIII).[6]

SI ADVERSUS DOTEM.

1 *Imp. Alexander A. Valenti.* Quoniam circumventam dicis sororem tuam omnia bona in dotem dedisse, an veritas adlegationi[7] adsistat, si ad te hereditas sororis tuae vel bonorum possessio pertinuit et tempora nondum praeterierint, intra quae legibus conceditur ex persona defuncti postulare in integrum restitutionem, praeses provinciae praesente diversa parte examinabit. *D. VI id. Iul. Maximo et Paterno conss.* [*a.* 233]

XXXIIII (XXXV).[8]

SI ADVERSUS DELICTUM SUUM.

1 [9]*Impp. Severus et Antoninus AA. Longino.* In criminibus quidem aetatis suffragio minores non iuvantur: etenim malorum mores infirmitas animi non excusat. sed cum delictum non ex animo, sed ex contractu[10] venit, noxa non committitur, etiamsi poenae causa pecuniae damnum inrogatur: et ideo minoribus et in hac causa in integrum restitutionis auxilium competit. *D. id. Oct. Severo II et Victorino conss.* [*a.* 200]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Proculae.* Licet in delictis aetate neminem excusari constet, matri tamen, quae filiis tutorem aetatis lubrico lapsa non petiit, eorum minime denegari successionem convenit, cum hoc in maioribus matribus tantum obtineat. *V non. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXV (XXXVI).

SI ADVERSUS USUCAPIONEM.[10']

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Isidorae.* Contra eos, qui res minorum[11] tenent, si usucapione dominium adquisierunt, restitutionis auxilium eis decerni debet. *D. k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

XXXVI (XXXVII).[12]

SI ADVERSUS FISCUM.

1 [13]*Impp. Severus et Antoninus AA. Longino.* Si Probus in minore aetate constitutus circumventus a Rufino dispensatore nostro venditionem rei praecipiti animo pretio longe minore contrahere festinavit, iuris publici fiscus noster in iure restitutionis sequetur auctoritatem. *D. id. Oct. Severo et Victorino conss.* [*a.* 200]

2 *Imp. Alexander A. Antiocho et aliis.* Si adversus privatos in integrum restitutionem tam tu quam fratres tui desideratis, praesidis provinciae viri clarissimi notio est isque causa cognita aestimabit, an auxilium quod imploratis conferri in vos debeat. quod si adversus fiscum id postulatis, intellegitis procuratorem meum una cum praeside, praesente fisci patrono, adire vos debere. *D. k. Aug. Alexandro A. II et Marcello conss.* [*a.* 226]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Laurentio.* Edicto quidem divi Marci parentis nostri res minorum exceptae nihil tuum adiuvant desiderium, si quidem debiti causa patris minoris vel etiam ipsius praedia venumdata quinquennii praescriptionis
1 nullam admittunt quaestionem. Sed quoniam per collusionem sive fraudem tunc temporis procuratoris nostri nimis exiguo pretio fundum tuum cum mancipiis venumdatum adseveras, si aditus rationalis noster tuis adlegationibus adesse fidem nec servatam sollemnitatem hastarum animadverterit, fisco te satisfaciente revocata venditione fundum tibi restitui iubebit. *D. id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

XXXVII (XXXVIII).[14]

SI ADVERSUS CREDITOREM.

1 *Imp. Antoninus A. Prunico.* Cum et ipse confitearis[15] cum Zenodora minore viginti quinque annis contraxisse nec docere potuisse praetori viro clarissimo ex eo contractu locupletiorem factam, intellegis eam merito in integrum restitutam. *D. VI non. Mai. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

2 *Imp. Gordianus A. Gaiano.* Si, ut adlegas, minor annis pecuniam fenori accepisti nec ea in rem tuam versa est, adversus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxilium potes sollemniter postulare. *PP. III non. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

XXXVIII (XXXVIIII).[16]

SI UT SE HEREDITATE ABSTINEAT.

1 [17]*Impp. Severus et Antoninus AA.*[18] *Florentio*[19] *et aliis.* Si vos paternae hereditati non miscuistis, ob eam rem testificatio necessaria non fuit, cum fides veritatis verborum adminicula non desideret. quod si pro herede gessistis vel bonorum possessionem accepistis, propter aetatem, cui subveniri solet, in integrum restitutionis auxilium accipere debetis. *PP. V non. Mart.*[20] *Saturnino et Gallo conss.* [*a.* 198]

2 *Imp. Gordianus A. Herodotae.* Si, cum avi tui testamento te heredem reliquissent, hereditates eorum non adisti, liberum tibi est repudiata paterna successione per in integrum restitutionis auxilium, quo te aetatis iure dicis esse munitam, hereditatem parentum tuorum, licet antea non adisti, nunc obtinere. *PP. III non. Febr. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

XXXVIIII (XXXX).[21]

SI UT OMISSAM HEREDITATEM VEL BONORUM POSSESSIONEM VEL QUID ALIUD ADQUIRAT.

1 *Imp. Gordianus A. Protae.* Minores viginti quinque annis non tantum in his, quae ex bonis propriis amiserunt, verum etiam si hereditatem sibi delatam non adierint, posse in integrum restitutionem postulare iam dudum placuit. *PP. id.*[22] *Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

---

(1) *B* 10, 15 (2) *iunge* 2, 45, 2 (3) *iunge* 7, 2, 11 (4) XVI 7, 2, 11 (5) aa (= *a.* 293) 7, 2, 11 *male* (6) *B* 10, 16 (7) tuae *ins. dett. cum B* (8) *B* 10, 17 (9) *iunge* 2, 36, 1 (10) ex contractu *AR cum B*, extra *PC*[b]. contractu *C*[a] (10') *B* 10, 18 (11) *sic dett. cum B*, minoris *PCR* (12) *B* 10, 19 (13) *iunge* 2, 34, 1 (14) *B* 10, 20 (15) *sic P cum B*, profitearis *CR* (16) *B* 10, 21 (17) = *Greg.* 2, 4, 1 (18) Veturiis *ins. Greg.* (19) *sic SR*, frontino *Greg*, florentino *C* (20) *sic Greg.*, VI non. maii *Hal.* (21) *B* 10, 22 (22) id. *Hal.*, IIII id. *P*, III id. *L*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Sarapiadi.* Ad bonorum possessionem in paternis rebus omissam minores in integrum restitutionis admitti beneficio iam pridem placuit. restituti autem decreto bona, quae habuerunt mortis tempore patris, debent conferre. *D. XVI*[1] *k. Nov. Sirmi CC. conss.*[2] [*a.* 294]

XXXX (XXXXI).[3]

IN QUIBUS CAUSIS IN INTEGRUM RESTITUTIO NECESSARIA NON EST.

1 *Imp. Alexander A. Mutato.* Minoribus quinque et viginti annis, praesertim qui per tutores vel curatores non defenduntur, non obesse, si mortem defuncti non ulciscantur, innumeris[4] divorum parentum meorum ac meis rescriptis continetur. *V id. Mai. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

2 [5]*Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Theodotae.* Adulescentiae tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius praescriptio seram inofficiosi moventibus quaestionem opponi solet, manifeste ante rescripsimus. impleta igitur aetate legitima non est in integrum restitutio necessaria, quia non integratio amissae causae his datur, sed integra ipsa causa servatur. *PP. II id. Aug. Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

3 [6]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Decimo Caplusio*[7]. In minorum persona re ipsa et ex solo tempore tardae pretii solutionis recepto iure moram fieri creditum est, in his videlicet, quae moram desiderant, id est in bonae fidei contractibus et fideicommissis et in legato[8]. *PP. XII k. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

4 [9]*Idem AA. et CC.*[10] *Stratonicae.* Si tutor tuus, qui pro tutelari officio non caverat, iudicio expertus est, contra eum lata sententia iuri tuo officere non potuit, nec ea quae ab eo gesta sunt ullam firmitatem obtinent. frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando ea, quae ab eo gesta sunt, qui legitimae administrationis personam sustinere non potuit[11], ipso iure irrita sunt. *S. XVIII*[12] *k. Ian.*[13] *Nicomediae CC. conss.*[14] [*a.* 294]

5 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Sancimus favore imperfectae aetatis exceptionem non numeratae pecuniae ab initio minoribus non currere, ne, dum in integrum restitutionem expectamus, aliquod emergat obstaculum, per quod huiusmodi beneficio minor uti non potest, ne substantia eius subvertatur[15]. Sed humanius et latius eandem legis interpretationem extendere, in omnibus casibus, in quibus vetera iura currere quidem temporales praescriptiones adversus minores concesserunt, per in integrum autem restitutionem eis subveniebant, eas ipso iure non currere. melius etenim est intacta iura eorum servari, quam post causam vulneratam remedium quaerere. videlicet exceptionibus triginta et[16] quadraginta annorum in suo statu remanentibus. *D. k. Nov. Constantinopoli post cons. Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXXXI (XXXXII).[17]

QUI ET ADVERSUS QUOS IN INTEGRUM RESTITUI NON POSSUNT.

1 *Imp. Alexander A. Cononidi.* In consilio quidem cognoscentis de restitutione in integrum esse oportet, num is, qui se minorem annis laesum esse dicat, diligens pater familias fuerit actibusque publicis industrium se docuerit, ut lapsum eum per aeta-
1 tem verisimile non sit. Verum si causa cognita circumventus deprehendatur, propter hoc solum velut praescriptione a solito auxilio removeri non debet, quod urguentibus patriae necessitatibus decurio minor annis creatus sit[18] vel propagandae suboli liberorum educatione prospexerit. *PP. X*[19] *k. Oct. Lupo et Maximo conss.* [*a.* 232]

2 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum apud veteres dubitabatur, an liberi parentes suos vel liberti patronos in querimoniam deducere possint quasi non rite in eos versatos, et quidam existimabant nullam esse contra huiusmodi personas in integrum restitutionem, pondere naturali vel patronali reverentiae huiusmodi petulantiae refragante, nisi vel ex magna causa vel adversus turpem eorum personam, alii autem personarum quidem vel causae distinctionem respuendam esse censuerunt, tunc autem tantummodo dandam esse restitutionem putaverunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo patris vel patroni circumscriptum esse dicat: quod[20], ut maneat in omnibus honor parentibus et[21] patrono vel patronae illibatus atque intactus, sancimus nullo modo neque adversus parentes utriusque sexus neque adversus patronum vel patronam dari restitutionem. nam personarum reverentia omnem eis excludit restitutionem, cum procul dubio est etiam ipsas personas cavere, ne quid suae opinioni contrarium[22] existat. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*a.* 531]

XXXXII (XXXXIII).[23]

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT VEL PROBATUS FUERIT.

1 *Imp. Alexander A. Maximianae.* Si, cum minor annis viginti quinque esses, tabulis quae sunt[24] tuarum professionum oblatis tibi aetatem quasi maior annis viginti quinque decepta probasti, in integrum restitutionem intra statutum legibus tempus etiam post impletam aetatem de omnibus intra aetatem[25] adversus te gestis postulare apud eum, cuius de ea re iurisdictio est, potes. *PP. XII*[26] *k. April. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Vitalio.* Si is, qui nunc minorem se adseverat, fallaci maioris aetatis mendacio te decepit, iuxta statuta iuris, cum errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura subvenerunt[27], in integrum restitui non debet. *D. II k. Dec. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

3 *Idem AA. et CC. Theodotae.* Si alterius circumveniendi causa minor aetate maiorem te probare adspectu laboraveris, cum malitia suppleat aetatem, restitutionis auxilium tam sacris constitutionibus quam rescriptorum auctoritate denegari statutum
1 est. Quod si per iniuriam vel circumventionem adversarii hoc fuerit factum, durat[28] beneficium, quo
2 minoribus causa cognita subveniri solet. Aditus itaque praeses provinciae probationis aetatis examinata causa, si tuum dolum non reppererit intercessisse, ac te minorem tunc fuisse probaveris, causa
3 cognita in integrum restitui providebit. Si tamen in instrumento per sacramenti religionem maiorem te esse adseverasti, non ignorare debes exclusum tibi esse in integrum restitutionis beneficium, nisi

(1) XVI *Hal.*, X *M?* (2) AA. conss. (= *a.* 293) *Mommsen* (3) *B* 10, 23 (4) innumeris *edd.*, innumerosis *C*, numerosis *PR*[b], *om. R*[a] (5) *iunge* 3, 28, 16 (6) *iunge* 4, 49, 5 (7) caplusio 4, 49, 5, *om. libri* (8) *sic C*[b] *cum B*, legati *C*[a], legatis *R* (9) = 5, 42, 3: *fortasse iungenda est* 4, 6, 11 (10) et cc. *om. lex gemina, cf. not.* 41 (11) qui ... potuit *om. l. gem.* (12) XVII 4, 6, 11 (13) *sic* 5, 42, 3. 4, 6, 11, non. *Hal.* (14) cc. conss. *Hal.*, *cum* 4, 6, 11, diocletiano III et maximiano conss. (= *a.* 287) *l. gem.* (15) *aut verba* ne s. e. subvertatur *delenda sunt cum B aut cum Mommseno scribendum* expectantibus aliquod ... potest, substantia e. subvertatur (16) et *C cum B*, vel *PR* (17) *B* 10, 24 (18) sit *dett. cum B, om. CR* (19) X *Hal.*, XI *P* (20) quod *firmant B*, quo de *Mommsen* (21) et *edd. cum B, om. libri* (22) *sic RB*, quis s. o. contrarius *PC* (23) *B* 10, 25 (24) tabulis quasi *Mommsen cum B* (25) aetatem *PR*[b], cam aetatem *C*, eam *R*[a] (26) XII *Hal.*, XV *P* (27) subveniunt *M*[b] *cum B* (28) durat *C cum B*, durabit *PR*

palam et evidenter ex instrumentorum prolatione, non per testium depositiones te fuisse minorem osten-
4 deris. Huiusmodi autem sacramento corporaliter praestito nullum tibi superesse auxilium perspicui iuris est. *D. XIII k. Oct. Sirmi AA.*[1] *conss.* [*a.* 293]

4 *Idem AA. et CC. Livio.* Cum circa probandum annorum numerum apud rectorem provinciae erratum esse proponas et, in huiusmodi causis etiam filiis familias minoribus subveniri admissum sit, ea, quae in prece contulisti, praesidem provinciae examinare convenit: qui si aestimata aetate tua maiorem annis falsa opinione te praesumpsisse ex probationum luce cognoverit, erga minoris personam fidem veri sequetur. *D. VI id.*[2] *Dec. AA.*[3] *conss.* [*a.* 293]

XXXXIII (XXXXIIII).[4]

SI SAEPIUS IN INTEGRUM RESTITUTIO POSTULETUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Romano et aliis.* Si post sententiam proconsulis contra vos latam desiderastis in integrum restitui nec obtinuistis, frustra, ut rursum ea quaestio in integrum restitutionis[5] agitetur, desideratis: appellare enim debuistis, si vobis sententia displicebat. sed si adhuc in ea aetate estis, cui subveniri solet, appellandi ius vobis restituimus. *PP. V k. Aug. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

2 *Imp. Alexander A. Iusto militi.* Quamquam curatores pupillae victi sunt, cum in integrum restitui pupillam desiderabant, cum tamen novis defensionibus causam instrui posse dicas, adeant curatores uxoris tuae et petant, ut causas in integrum restitutionis agant. *PP. V k. Aug. Alexandro A. II et Marcello conss.* [*a.* 226]

3 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Aniciae.* In una eademque causa iteratum in integrum restitutionis auxilium non iure, nisi novae defensiones praetendantur, posci saepe rescriptum est. *PP. II k. Iul. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

XXXXIIII (XXXXV).[5*]

DE HIS QUI VENIAM AETATIS IMPETRAVERUNT.

1 *Imp. Aurelianus A. Agathocleti.* Eos, qui veniam aetatis[6] impetraverunt, etiamsi minus idonee rem suam administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse manifestissimum est, ne qui cum eis contraheret principali auctoritate circumscriptus esse videatur.[7] *PP. k.*[8] *Iul. Aureliano A. et Capitolino conss.* [*a.* 274]

2 [9]*Imp. Constantinus A. ad Verinum pu.* Omnes adulescentes, qui honestate morum praediti paternam frugem vel avorum patrimonia gubernare cupiunt et super hoc[10] imperiali auxilio indigere coeperint, ita demum aetatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni metas impleverint, ita ut post impetratam aetatis veniam idem ipsi per se principale beneficium adlegantes non solum praescriptorum annorum numerum probent, sed etiam testibus idoneis advocatis morum suorum instituta probitatemque animi et[11] testimonium vitae honestioris
1 edoceant. Feminas quoque, quas morum honestas mentisque sollertia commendat, cum octavum et decimum annum egressae fuerint, veniam aetatis impetrare sancimus. sed eas propter pudorem ac verecundiam feminarum[12] in coetu[13] publico demonstrari testibus[14] non cogimus, sed percept venia annos tantum probare testibus[15] ve mentis, misso procuratore, concedimus, ipsae in omnibus negotiis tale ius habeat mares habere praescripsimus[16], ita tamen,
2 dia sine decreto non alienent. Sed quidem clarissimi viri in hac regia urbe rantes apud sublimitatem tuam, ceteri v praetorem, in provinciis autem omnes ap rectores de suis moribus et honestate pe
3 Hi vero, qui contra memoratam disp veniam aetatis impetraverint, sciant eam nu obtinere. [17]*PP. III k. Iun. Romae Cris Constantino II CC. conss.*[18]

3 [19]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Eos niam aetatis principali clementia impetrav impetraverint, non solum alienationem, s hypothecam minime posse sine decreti inte rerum suarum immobilium facere iubemus, rum alienatione vel hypotheca decretum il sarium est, qui necdum veniam aetatis m ut similis sit in ea parte condicio minorum sive petita sive non sit aetatis venia. *D. April. Decio vc. cons.*

4 [20]*Idem A. ad senatum.* Si quis ali vel fieri voluerit et legitimae aetatis feceri nem vel sic absolute dixerit 'perfectae ae lam tantummodo aetatem intellectam esse luimus, quae ex viginti quinque annorum completur, non ab imperiali beneficio sup praecipue quidem in substitutionibus vel nibus hoc intellegi sancimus: nihilo minus in aliis, nisi specialiter quisquam addiderit aetatis velle aliquid procedere. *D. XI k. stantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*

XXXXV (XXXXVI).[21]

SI MAIOR FACTUS RATUM HABUE

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus A Eutychiano.* Si inter minores quinque annis vel scriptura interposita vel sine facta sine dolo divisio est eamque post aetatem ratam fecerunt, manere integra convenit. *S. VIII k. Mai. AA. conss.*

2 [22]*Idem AA. et CC. Soteri.* Qui post v quintum annum aetatis ea quae in mino gesta sunt rata habuerunt, frustra rescissi rum postulant. *D.*[23] *id. Febr. CC. conss.*

XXXXVI (XXXXVII).[24]

UBI ET APUD QUEM COGNITIO RESTIT AGITANDA SIT.

1 *Imp. Antoninus A. Severo.* Si quid ratore meo iudicatum est, id per in integ tutionem praesidis sententia non potest princeps enim solus contra sententiam p rum suorum in integrum restituere solet. *k. Dec.*[25] *Laeto II et Cereale conss.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus A linae.* Quoniam ea, quae in transactione cuerat, te tradidisse proponas, consequens his repetendis per in integrum restituti quamcumque aliam causam putaveris agend adire te provinciae praesidem, in qua d habent quos convenis.

(1) aa. *scripsi*, cc. (= *a.* 294) *Hal.* (2) id. *Hal.*, k. *P* (3) aa. *P*, cc. *Hal.* (4) *B* 10, 26 (5) in int. rest. *om. PCR^b contra B* (5*) *B* 10, 27 (6) principali clementia *ins. P contra B* (*ex c.* 3 *h. t.?*) (7) *sic R cum B*, contraherent p. a. circumscripti esse videantur *PC* (8) k. *Hal.*, VIII k. *P* (9) *pr.* ... § 2 = *Th.* 2, 17, 1 (10) super hoc *om. Th. contra B* (11) et *R^a cum B*, *om. PCR^b* (12) feminarum *om. Th. contra B* (13) in coetu *M^a Th.B*, coetui *PCR* (14) testibus *om. PR^a contra Th.B* (15) quinque *ins. P^m C contra Th.B* (16) *sic dett. Th.B*, rescripsimus *PCR* (17) d. v Thessal. *ins. Th.* (18) *sic Th.*, II et constan II coss. *Hal.*, et const. II et con. ss. *P: scr ut proposuit Iac. Gothofredus*, Crispo III et C III CC. conss. (= a. 324), *nam huic anno soli et praefectura Verini et* Thessalonicae (*not.* 17) 5, 74, 3 (20) *iunge* 3, 38, 12. 5, 4, 24. 5, 20, (21) *B* 10, 28 (22) *iunge* 2, 32, 1 (23 32, 1 (24) *B* 10, 29 (25) *sic Hal.*, p aprl. *P*

Iustinianus A. Iohanni pp. Cum scimus atum de restitutionibus, quae in integrum r, sive tantummodo apud iudicem, cui edictio est, examinari eas oportet, sive et neos iudices, sive eas minores viginti quinpetierint sive maiores, secundum quod ıs sanctionibus vel veteris iuris vel nostris ı est: sancimus non solum apud iudices ali huiusmodi causae cognitiones proponi, apud eos iudices, quos augusta dederit ut nostrae rei publicae administratores vel gia civitate vel in provinciis, ut videatur iudicem destinaverit, utpote pro tribunali ; et in integrum dare restitutionem et cauexaminare: sic etenim non difficilis erit ım examinatio. Sed ne quis ita effuse innostrae constitutionis audeat esse trahenetiam apud compromissarios iudices vel c communi sententia electos vel apud eos, r a iudicibus, qui propriam iurisdictionem t, sed tantummodo iudicandi facultatem, smodi extendi sanctionem, cum hos geneumus tales causas dirimere, qui vel cerstrationi, cui et iurisdictio adhaeret[1], praet vel ab his fuerint dati, et multo magis a maiestate delegata eis causarum sit au- Sed ne quid penitus dubitandum relinhoc addendum esse censemus, ut eis tansupra enumeravimus liceat de in integrum ; disceptare, sive hoc specialiter eis fuerit , quod et veteribus non fuerat incognitum, eraliter iudices dati sunt, vel in aliis speciderit autem quaedam quaestio restitutio- *τ k. Sept. Constantinopoli post consulaadii et Orestae vv. cc.* [*a.* 531]

XXXXVII (XXXXVIII).[2]

ΓATIONIBUS, QUAE FIUNT IN IUDICIO N INTEGRUM RESTITUTIONIS.

Severus A. Tatiano. Qui restituitur in sicut in damno morari non debet, ita nec et ideo quidquid ad eum pervenit vel ex vel ex venditione vel ex alio contractu, ›et restituere. Sed et si intercessor minor nque annis intervenit, in veterem debitobet restitui actio. Sed et cum adiit minor a et restituitur, mox quidquid ad eum ex ıte pervenit, debet praestare. Verum et ɔlo eius factum est, hoc eum praestare *Sine die et consule.*

XXXXVIII (XXXXVIIII).[3]

:R PROCURATOREM CAUSAM IN INTE- .UM RESTITUTIONIS AGI POSSE.

Alexander A. Liciniano. Causam in inte- :tutionis, si qua competit, etiam per proagi posse placet. *D. XIII*[4] *k. Oct. Pom- Peligno conss.* [*a.* 231]

XXXXVIIII (L).[5]

ɜRUM RESTITUTIONE POSTULATA NE QUID NOVI FIAT.

. *Gordianus A. Secundino militi.* Postuegrum restitutione omnia in suo statu esse nec res finiatur, perspicui iuris est, idque ad cuius partes ea res pertinet. *PP. XII rdiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

L (LI).[7]

DE RESTITUTIONE MILITUM ET EORUM QUI REI PUBLICAE CAUSA AFUERUNT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Chiloni.* Si Valerianus centurio cohortis duodecimae Alpinorum ante vita decessit, quam possessionem acciperet, heres eius ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum utilem ita recte implorabit, si Valerianus post exactos dies, quibus bonorum possessio defertur, in militia defunctus est. *PP. k. Nov. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Imp. Alexander A. Petronio centurioni.* Si quid de bonis eorum, qui rei publicae causa absentes sunt, deminutum est actioneve qua competente eis aliquis liberatus fuit, in integrum restitutio perpetua iurisdictione intra annum utilem permittitur. *PP. XIII k. Nov. Alexandro A. cons.*[8] [*a.* 222]

3 *Idem A. Flavio Aristodemo militi.* Quod tempore militiae de bonis alicuius possessum ab aliquo est, posteaquam is rei publicae causa abesse desiit, intra annum utilem[9] amota praescriptione temporis medii possessionem vindicare permissum est: ultra autem ius possessoris laedere contra eum institutum non oportet. *PP. non. Ian. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 [10]*Imp. Gordianus A. Mestriano.* Ignorare non debes eorum, qui rei publicae causa sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu non defenduntur, bona tantum possideri, venditionem autem in id tempus differri, quo rei publicae causa abesse desierint. *D. XII k. Ian. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 [10]*Idem A. Secundino militi.* Neque rei publicae causa absentibus nec aliis maioribus ad titulum in integrum restitutionis pertinentibus praescriptionem quadriennii post factam a fisco venditionem obesse posse manifestum est. *PP. VI id. Mai. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Germano centurioni.* Si, cum militaribus laboribus operam dares, creditoris tui heredes possessiones sibi obligatas distraxerunt, poteris adito praeside provinciae in integrum restitutionem impetrare retractataque venditione recipies possessiones, oblato ante debito vel pretio, si minus debito fuisset. *PP. IIII non. April. Valeriano et Gallieno AA. conss.* [*a.* 254?]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Marinae.* Quae a patre geruntur, non decet pro disciplina militari a filiis ad irritum devocari, praesertim cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem adfirmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu. *D. non. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

8 [11] *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Sancimus his solis, qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora, quae in eadem expeditione percurrunt, tam in exceptionibus declinandis quam in petendis in integrum restitutionibus eis opitulari: illis temporibus, per quae citra expeditionis necessitatem in aliis locis vel in suis aedibus[12] degunt, minime eos ad vindicanda memorata privilegia adiuvantibus. *D. VI*[13] *id. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

LI (LII).[14]

DE UXORIBUS MILITUM VEL EORUM QUI REI PUBLICAE CAUSA ABSUNT.

1 *Imp. Alexander A. Secundinae.* Temporalibus actionibus exclusis mulieribus, quae cum maritis rei publicae causa absentibus peregrinatae sunt, ad exemplum militum subveniri solere non est ignotum.

ł, aderit *CRM*[b] (2) *B* 10, 30 (3) *B* 10, 31 *Hal.*, pp. xvi *P* (5) *B* 10, 32 (6) *cf.* l. 5 (7) *B* 10, 33 (8) a. cons. *scripsi*, rcello coss. (= *a.* 226) *Hal.* (9) vel reıpione, si rem militis possessor usucepit vel *secundum B exciderunt* (10) *fortasse inscriptiones c. 4 et 5 permutandae sunt et iungenda c. 4 cum* 2, 49, 1 (11) = 7, 35, 8: *iunge* 6, 21, 17 (12) *sic CRB*, sedibus *M* (13) VIII *scr.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 174 (14) *B* 10, 35

PP. III non. Dec. Alexandro A. II et Marcello conss. [*a.* 226]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Quintiliano.* Ei, quae diutissime fuit cum marito qui militiae operam daret, non officit praescriptio longi temporis: sed quia huiusmodi diutinae absentiae commenta callide adhibita atque composita obesse omnino non debent, decernimus, ut, si talis mulier domum ad se pertinere monstraverit, quae in absentia eius vendita est, refuso pretio, quod re vera solutum est, eandem recipiat. *D. VIII k. Dec. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

LII (LIII).[1]

DE TEMPORIBUS IN INTEGRUM RESTITUTIONIS TAM MINORUM ALIARUMQUE PERSONARUM, QUAE RESTITUI POSSUNT, QUAM HEREDUM EORUM.

1 *Imp. Gordianus A. Pudenti militi.* In his, in quibus laesus es, cum minor annis viginti quinque esses, toto militaris expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes: tempus etenim post impletam minorem aetatem praestitutum ex die missionis iuxta rationem iuris computari debet. *PP. III non. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

2 *Idem A. Secundino militi.* Si intra legitimam aetatem vel, ea impleta, nondum exacto tempore praestituto pater tuus in fata concessit tuque ei heres extitisti et intra viginti quinque annos vel post eam aetatem intra id tempus, quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat, nomen militiae dedisti, praeses provinciae causa cognita per in integrum restitutionem ex persona defuncti subveniri tibi providebit. *D. XI k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

3 [1*]*Idem A. Muciano*[2] *militi.* Si intra annos, quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur, constitutus es vel eo tempore nomen militiae dedisti et expeditione occupatus es, continuatum beneficium restitutionis per usucapionem, licet ante militiam suppleta sit, non patitur te dispendio rei familiaris adfligi. *D. VIIII*[3] *k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Dionysio.* Ex persona fratrum, si tibi eorum quaesita successio est, potes contra quem supplicas agere, non ignorans, quod, si minores quinque et viginti annis militaverunt fratres tui atque in militia diem functi sunt, in integrum restitutionis eis tempus non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. *S. VIII k. Ian. Philippopoli CC. conss.*[4] [*a.* 294]

5 [5]*Imp. Constantinus A. ad Bassum.* Ea, quae de temporibus in integrum restitutionum legibus cauta sunt, custodiri convenit, et si forte quis beneficio nostro aetatis veniam fuerit consecutus, ex eo die, quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata eique administratio rei propriae permissa[6], ut ad persequendas in integrum restitutionum[7] finiendasque causas iure[8] tempus habeat praestitutum, ita tamen, ut numquam minoribus viginti quinque annis constitutis de his, quae ante impetratam veniam aetatis gesserunt, auxilium in in-
1 tegrum restitutionis denegetur. Si quando sane in minoris iura successerit minor, minime prohibeatur, cum quintum et vicesimum aetatis suae annum transierit, in integrum restitutionis beneficio
2 uti tempore illibato. Quod si maioris fuerit minor iura nactus, quantum ad eas pertinet causas, quas ex persona maioris fuerit consecutus, tantum temporis ad exponendas in integrum restitut decidendasque causas accipere debebit, quantu functo, cuius heres aut bonorum possessor d
3 tur extitisse, reliquum fuerat. Cum vero successionem fuerit adeptus minoris, si quid vili iure ab intestato vel ex testamento succe mox cum fuerit adita[10] hereditas, si vero hon iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta minando in integrum restitutionis negotio solid ulla diminutione tempora supputentur. *D. non Romae*[11] *Constantino A. et Licinio utrisq conss.*[12] [*a*

6 [13]*Idem A. ad Iulianum pu.* Petendae in grum restitutionis temporibus observatis, si ab actore petatur, quae intra metas restituti valet artari, eandem quocumque flagitante cognitis tribui oportebit. sin vero eiusmodi lantur curricula, quae intra spatium[15] rec angustari non queunt (quippe si in confinio le temporis petantur, et eius terminos proroga dilationem petitori denegari conveniet: in eius arbitrio fuerat tunc inferre litigium, cum petit
1 lationis mora spatio superstite posset includi. si defensio rei[16] dilationis suffragium postul eandem adserta causa citra obstaculum tempor ferri sancimus, quia nequaquam in ipsius st potestate, quando litigio pulsaretur. dari igitur etsi impetrata dimensio sese ultra temporis tionem[17] proferat. qua dilatione, si a reo[18] tretur, etiam actor in requirendis[19] probati uti minime prohibetur. *D. XIIII k. Aug. pp mae ad senatum Constantio et Maximo conss.* [

7 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Superv differentiam utilis anni in integrum restitutic nostra re publica separantes sancimus et in a Roma et in hac alma urbe et in Italia et i provinciis quadriennium continuum tantummod merari ex die, ex quo annus utilis currebat, tempus totius loci esse commune: ex differenti locorum aliquod induci discrimen satis nobis
1 dum esse visum est. Quod non solum in rum restitutionibus, quibus utilis annus incipi rere, ex quo vicesimi sexti anni dies illuxerit etiam in maiorum hoc idem adhiberi sancim et hic pro utili anno memorata continuatio te observetur ad interponendam contestationem
2 damque litem. Et quemadmodum omnis aetas excipitur in minorum restitutionibus, ita maiorum tempus, in quo rei publicae causa af vel aliis legitimis causis, quae veteribus legibu meratae sunt, fuerint occupati, omne praeci et sit non absimilis in hac parte minorum et rum restitutio. *D. k. Sept. Constantinopoli consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*a*

LIII (LIIII).[20]

QUIBUS EX CAUSIS MAIORES IN INTEGI RESTITUUNTUR.

1 *Imp. Antoninus A. Aemiliano.* Si propte cium legationis ad me bona fide factae abs indefensus condemnatus es, instaurationem iure desideras, ut ex integro defensionibus tui ris. nam eos quoque, qui legationis officio f tur, in eo privilegio esse, quo sunt qui rei pu causa absunt, receptum est. *PP. V non. Mart bus Aspris conss.* [*a*

2 *Idem A. Dionysio.* Si idcirco apud ar

---

(1) *B* 10, 34 (1*) *iunge* 3, 32, 4 (2) muniano 3, 32, 4 (3) XII 3, 32, 4 (4) k. Iun. AA. conss. (= *a.* 293) *Mommsen* (5) = *Th.* 2, 16, 2 (6) reserata *Th.* (7) restitutiones *dett. cum Th. contra B* (8) iuge *Th.*, *νομίμως B* (9) *sic CM*[b] *cum B*, restitutiones *M*[a]*Th.* (10) cum creta fuerit vel adita *Th.* (11) d. VII k. Aug. Naisso. pp. Romae non. Oct. *Th.* (12) Constantino A. V et Licinio C. conss. (= *a.* 319) *scr. tam propter locum, quo data est constitutio* (*not.* 11), *quam propter ur Bassi praefecturam* (13) = *Th.* 2, 7, 2 (14) lege comprehensas *Th.* (15) lege *ins. Th.* (1 possidentium *Th.* (17) ultra constitutionis regula (18) a possessore *Th.* (19) in requirendis *Th.*, rendis *C*, pro requirendis *R* (20) *B* 10, 36. *Dig.* 4, 6

tui facere non potuisti, quod sub custo-
iussu praesidis detinebaris, idque in ve-
praesidi provinciae probaveris, accipies
iurationem. *PP. XIII k. Oct. Laeto et*
s. [*a.* 215]
Diocletianus et Maximianus AA. Pro-
oni. In contractibus, qui bonae fidei
maioribus officio iudicis causa cognita
subveniunt. *D. non. Aug. Diocletiano*
stobulo conss. [*a.* 285]
AA. Prisciano. Res publica minorum
et ideoque auxilium restitutionis implo-
D. II id. Nov. Diocletiano A. II et
onss. [*a.* 285]
AA. et CC. Liciniano. Si ab hostibus
ac matre captus, post his ibi defunctis
iae beneficio reversus successiones eo-
ti, exemplo utilis actionis, quae in inte-
itis datur, cum exceptionis annuae quae
solet obiectu res vindicare non prohibe-
[1] *k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

LIIII (LV).[2]

ATIONE IUDICII MUTANDI CAUSA FACTA.

Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
m in rem actioni possessio pariat adver-
enatione etiam iudicii mutandi causa ce-
ntegrum restitutio edicto perpetuo per-
ellegis, quod, si rem, ne secum agatur,
at venumdedit et emptori tradidit, quem
veniendi tibi tributam esse iure faculta-
k. Dec.[4] *Viminacio CC. conss.* [*a.* 294]

LV (LVI).[5]

DE RECEPTIS.[*]

Antoninus A. Nepotianae. Ex sententia
ompromisso iure perfecto aditi appellari[6]
saepe rescriptum est, quia nec iudicati
raestari potest et ob hoc invicem poena
ut metu eius a placitis non recedatur.
. diem compromisso comprehensum iudi-
sententia nulla est, nec ullam poenam
ii ei non paruerit. *PP. VIIII*[7] *k. Aug.*
nino A. IIII et Balbino conss. [*a.* 213]
Carus Carinus et Numerianus AAA. Cle-
contra compromissum adversarius tuus
m arbitrum praesentiam sui facere de-
acitae poenae videtur obnoxius. *PP. VIII*
o et Carino conss. [*a.* 283]
Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
Arbitrorum ex compromisso sententiae
erans, si sordes vel evidens gratia eorum
i sunt intercessit, adversus filiam tuam
stipulatu exceptione doli mali uti pote-
:[8] ex doli clausula, quae compromissi
subici solet, filiam tuam convenire non
PP. III id. Ian. ipsis AA. conss. [*a.* 293]
Iustinianus A. Demostheni pp. Ne in
n sacramenti religione eligendis periu-
ttatur et detur licentia perfidis homini-
definitiones iudicum eludere, sanctissimo
huiusmodi rem censemus esse componen-
i igitur inter actorem et reum nec non
idicem fuerit consensum, ut cum sacra-
one lis procedat, et ipsi quidem litiga-
tis hoc suis manibus vel per publicas
cripserint vel apud ipsum arbitrum in
ia voce deposuerint, quod sacramentis praestitis arbiter electus est, hoc etiam addito, quod et ipse arbiter iuramentum praestitit super lite cum omni veritate dirimenda, eius definitionem validam omnimodo custodiri[10] et neque reum neque actorem posse discedere, sed tenere omnifariam, quatenus
2 oboedire ei compellantur. Sin autem de arbitro quidem nihil tale fuerit vel compositum vel scriptum, ipsae autem partes litteris hoc manifestaverint, quod iuramenti nexibus se illigaverint, ut arbitri sententia stetur, et in praesenti casu omnimodo definitionem arbitri immutatam servari, litteris videlicet eorum similem vim obtinentibus, sive ab initio hoc fuerit ab his scriptum vel praefato modo depositum, dum arbiter eligebatur, sive post definitivam sententiam hoc scriptum inveniatur, quod cum sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt vel quod ea quae statuta sunt adimplere iuraverunt.
3 Sed et si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus et vel scriptis vel depositionibus, ut dictum est, manifestum facientibus praestiterit iuramentum, quod cum omni veritate liti libramenta imponat, similem esse etiam in praesenti casu prioribus eius definitionem et eam omnimodo legibus esse vallatam.
4 Et in his omnibus casibus liceat vel in factum vel condictionem ex lege vel in rem utilem instituere, secundum quod facti qualitas postulaverit.
5 Sin autem in scriptura quidem aut depositione nihil tale appareat, una autem pars edicat iuramentum esse praestitum, quatenus arbitrali stetur sententia, huiusmodi litigatorum vel solius arbitri sermones minime esse credendos, cum et, si quis iusiurandum datum esse non iudice supposito nec hoc scriptura partium testante concesserit, incerti certaminis compositio, quae inter homines imperitos saepe accidit, non aliquid robur[11] iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu haec obtineant, quae veteres super arbi-
6 tris eligendis sanxerunt. Si quis autem post arbitri definitionem subscripserit ἐμμένειν vel στοιχεῖν vel πληροῦν vel πάντα ποιεῖν vel διδόναι (Graecis enim vocabulis haec enarrare propter consuetudinem utilius visum est), etsi non adiecerit ὁμολογῶ, et sic omnimodo per actionem in factum eum compelli ea facere quibus consensit. qualis enim differentia est, si huiusmodi verbis etiam ὁμολογῶ adiciatur vel huiusmodi vocabulum transmittatur?
7 Si enim verba consueta stipulationum et subtilis, immo magis supervacua observatio ab aula concessa est, nos, qui[12] nuper legibus a nobis scriptis[13] multa vitia stipulationum multasque ambages scrupulososque circuitus correximus, cur non et in huiusmodi scriptura totam formidinem veteris iuris amputamus, ut, si quis haec scripserit vel unum ex his, adquiescere eis compellatur et ea ad effectum omnimodo perducere[14]? cum non est verisimile haec propter hoc scripsisse, ut tantum non contradicat, sed ut etiam ea impleat, adversus quae obviam ire non potest. *Recitata septimo miliario in novo consistorio palatii Iustiniani. D. III k. Nov. Decio vc. cons.* [*a.* 529]

5 [15]*Idem A. Iuliano pp.* Cum antea sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos neque poena compromissi vallabat neque iudex dederat, sed nulla praecedente sententia communis electio, ut in illorum sententia stetur, procreabat, si quidem pro parte pulsata forma arbitralis procederet, exceptionem ei veluti pacti generari, sin autem pro actore calculus poneretur, nihil ex eo procedere ei praesidii: sancimus in eos arbitros, quos praediximus et quos talis consensus elegerit sub eo pacto in scriptis vel non in scriptis habito, ut eorum definitioni stetur, si quidem subscripserint, postquam definitio procedit, quod non displicet ambabus partibus eorum sententia, non solum reo exceptionem

, XIII *P* (2) *B* 10, 37, 13. — *Cf. Dig.* 4, 7
cum B, actionem p. p. adversario *PCR*[a]
mmsen (5) *B* 7, 2. — *Cf. Dig.* 4, 8
libri (7) *sic Hal.*, XI *P* (8) et *R*[b]

cum B, om. CR[a] (9) *sic R*, dubitaveris *C* (10) censemus *ins. C*[a] (11) robur *dett.*, robus *R*[b], rebus *CR*[a] (12) observatio aboleri c. est nosque *Mommsen* (13) 6, 23, 25. 8, 37, 11 (14) producere *CR*[a] (15) *iunge* 4, 20, 20

veluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine in factum actionem, quatenus possit sententia eius exsecutioni mandari, sed[1] in hac quidem regia civitate ab officio eminentissimae praefecturae vel eius, cuius forum pars sequitur fugientis, in provinciis autem tam per moderatores quam apparitiones eorum, vel per iudices, quorum regimen pars
1 pertimescat pulsata. Sin autem minime quidem post sententiam subscripserint arbitri formam amplecti, sed silentio eam roboraverint et non intra decem dies proximos attestatio missa fuerit vel iudici vel adversariis ab alterutra parte, per quam manifestum[2] fiat definitionem non esse amplectendam, tunc silentio partium sententiam roboratam esse et fugienti exceptionem et agenti memoratam
2 actionem competere. Altera autem parte recusante secundum praefatum modum et implere statuta minime cupiente nihil fieri praeiudicium neque pari vel exceptionem reo vel actori actionem, exceptis videlicet arbitris, qui cum sacramenti religione electi sunt secundum novellam nostri numinis constitutionem[3]: tunc etenim ea omnia servari, quae lege nostra super huiusmodi audientia definita sunt.
3 (1) Licet non ignoramus Iulii Pauli opinionem et aliorum prudentium certorum[4], qui tetigerunt quidem huiusmodi quaestionem, quam in praesenti adgredimur, non autem perfectissime peregerunt, sed usque ad quasdam temporales actiones standum esse existimaverunt, plenius tamen et generaliter definimus conventum in scriptis apud compromissum iudicem factum ita temporis interruptionem inducere,
4 (2) quasi in ordinario iudicio lis fuisset inchoata. Ad haec generaliter sancimus in his, quae apud compromissarios acta sunt, si aliquod in factum respiciens vel professum est vel attestatum, posse eo et in ordinariis uti iudiciis. *D. VI k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

6 *Idem A. Iohanni pp.* Sancimus mulieres suae pudicitiae memores et operum, quae eis natura permisit et a quibus eas iussit abstinere, licet summae atque optimae opinionis constitutae arbitrium in se susceperint vel, si fuerint patronae, [5]inter libertos suam interposuerint audientiam, ab omni iudiciali agmine separari, ut ex earum[6] electione nulla poena, nulla pacti exceptio adversus iustos eorum conventores[7] habeatur. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae.* [*a.* 531]

LVI (LVII).[8]

DE SATISDANDO.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* Non est iuris incerti eum, qui apud acta factus est agentis procurator, non compelli ratam rem dominum habiturum satisdare: [9]hoc enim casu veluti praesentis procuratorem intervenire intellegendum
1 est. Itaque etsi postea mutata voluntate procuratorem[10] esse noluerit, tamen iudicium, quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debe-
2 bit. Sin autem ei ab adversario[11] opposita fuerit in ipso litis exordio defensionis adlegatio, etiam ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite praestare cogitur, qua non praecedente lis quae ei mandata est ulte-
3 rius procedere a iudice non conceditur. Rei autem procurator vel defensor[12], etiam sub gestorum testificatione factus, in ipso litis limine iudicatum solvi satisdationem in omnibus causis praestare cogitur. *D. VIIII k. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]

LVII (LVIII).

DE †FORMULIS ET IMPETRATIONE AC[TIONUM] SUBLATIS.

1 *Impp. Constantius et Constans AA. M[…]*
praesidi Phoenice. Iuris formulae aucupati
labarum insidiantes cunctorum actibus radici
putentur. *D. X k. Febr. Constantio III et C*
II AA. conss.

2 [13]*Impp. Theodosius et Valentinianus A*
rio pp. Nulli prorsus non impetratae act
maiore vel minore iudicio agenti opponatur
tio, si aptam rei et proposito negotio comp
eam esse constiterit. *D. X k. Mart. Cons*
poli Tauro et Felice conss.

LVIII (LVIIII)

DE IUREIURANDO PROPTER CALUMNIAM

1 [14]*Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.*
nibus causis, sive propter litteras fuerit (
sive propter instrumenta sive propter quicqua
in quo necessitas probationis incumbit, s
non aliter easdem probationes praestare (
nisi prius qui eas exposcit iuramentum de c
praestaverit, quod non causa differendi[15] h
proposuit adlegationes[16]: nam sacramenti
1 contentiosa litigantium instantia compesci
autem perperam in quaestionem servorum
venientes sui animi crudelitatem exerceant, n
concedi eis qui quaestionem servorum expos
hoc[17] venire vel a iudicibus audiri, nisi pri
sacrosanctis scripturis deponant, quod non o
vorum vel propter offensas coheredum ad h
runt, sed quia aliter rerum hereditariarum v
exquirere vel ostendere non possunt. *D. XI*
Constantinopoli[18] *Decio vc. cons.*

2 [19]*Idem A. Iuliano pp.* Cum et iudi
aliter causas dirimere concessimus nisi sanc
evangeliis propositis et patronos causarum
orbe terrarum, qui Romano imperio suppos
prius iurare et ita perferre causas dispos
necessarium duximus et praesentem legem
per quam sancimus in omnibus litibus, qua
post praesentem legem inchoatae, non aliter ne
rem neque fugientem in primordio litis exerce
mina, nisi post narrationem et responsionem, a
utriusque partis advocati sacramentum legi
praestent, ipsae principales personae subeant i
dum. et actor quidem iuret non calumniandi an
movisse, sed existimando bonam causam habe
autem non aliter suis adlegationibus utatur, r
et ipse iuraverit, quod putans se bona inst
ad reluctandum pervenerit: et postea utriusq
viros disertissimos advocatos, [22] quod iam
tum est a nobis, iusiurandum praestare,
sanctis videlicet evangeliis ante iudicem
1 Sin autem vel dignitas vel sexus perso
concesserit eam ad iudicem pervenire, in d
gantis sacramentum procedere, altera videlic
2 vel procuratore eius praesente. Quod c
oportet et si tutores vel curatores vel alia
dam sint personae, quae administrationem
rum rerum auctoritate legitima gerunt.
enim et ipsos iureiurando adfici, quia ipsi
scientes ita ad eam perveniunt[23]. neque e
pillus neque adultus vel aliae huiusmodi p
sed ipsi, qui pro eis tutelam vel curam v
legitimam gerunt administrationem, scire
causam et ita ad iudicium pervenire eo,

(1) et *scr.* (2) ei *ins. C* (3) c. 4 *h. t.* (4) certorum $R^a M^b$, ceterorum M^a, et ceterorum *C* (5) *sic R*, et *ins. PC* (6) *sic* L^b, eorum PL^aCR (7) earum conventores P^b, earum contemptores *dett.*, reorum conventores *Mommsen: vox* conventor *suspecta est, cum alibi vix extet* (8) *B* 7, 4, 17. — *Cf. Dig.* 2, 8 (9) *cf. Dig.* 3, 3, 65 (10) procurator P^bC^a *contra B* (11) *sic P*, suo *ins. CR* (12) vel *ins. P* (13) = *Th.* 2, 3, 1: 3, 17. 5, 4, 2 2. 5, 11, 6 6, 18, 1. 6, 24, 11. 6, 61, 2 (9, 41, 18 (15) *sic C*, causam differendo *PR* (16) *si* gationem *PC* (17) hos *P contra B* (18) d. XV k. O cedone *scr. cum* 9, 41, 18 (19) *iunge* 3. 1, 15. 16 (2 (21) legitimum *om. P contra B* (22) *sic* R^a *cu* cundum *ins.* PCR^b (23) *sic R cum B*, perven

i sui sententia iurent. Et licet vera cau-
ıra alia forsitan est, tamen quod quisque
existimat, hoc esse iurandum: omnibus
mentis, quae vel ex praeteritis descendunt
el a nobis disposita sunt, in sua firmitate
ıris. Sin autem afuerit alterutra pars et
ıratorem causa agitur, non ante licentiam
:tor litem exercendam suo procuratori man-
i prius actis intervenientibus in provincia
degit sacramentum calumniae subeat. Si-
ıodo si reus afuerit et forsitan vel per iu-
:olvi stipulationem procuratorem ordinaverit
sor pro eo intervenerit, et ipse vel prae-
›re per se vel per instructum procuratorem
absente eo, si hoc iudex perspexerit, inter
nentum praestiterit[1], quod reum dare antea
ıitum est. Sed quia veremur, ne forsitan
ollusione aliqua utentes remittere videan-
ıniusmodi sacramentum et ex praedicta dis-
ıe nostram sanctionem deludant, sancimus
dices, licet ex compromisso cognoscant,
suum exercentes, quia non pro commodo
n, sed pro communi utilitate praesentem
ıuimus, minime pati tale sacramentum re-
. omnimodo hoc et ab actore et a fugiente
paulatim videatur huiusmodi res defrau-
ıacramentum vel principalium personarum
catorum ex quacumque parte[2] mutilari.
etiam huic legi addendum esse sancimus,
› pro alio litem movere voluerit nullo man-
ato, sed per fideiussionem ratam rem do-
ıbiturum suam personam firmaverit, ne vel
achinatione lex circumscribi videatur, san-
quid tale in posterum emerserit, sive pro
ona quis litem movere voluerit sive pro
rpore vel vico vel alia universitate, fideius-
ıidem solitam praestare, litem autem ulte-
me procedere, nisi intra a iudice statuen-
pus faciat personas principales sacramen-
'e, vel praesente adversario, si hoc maluerit,
ıro eo agente, vel penitus altera parte ces-
er acta apud defensorem locorum huius-
ramentum vel ab ipso pro quo agitur vel
parte vel idonea universitatis[4] procedat.

6 Quod si actor noluerit subire sacramentum ca-
lumniae et hoc legitime fuerit approbatum, non li-
ceat ei penitus ad litem pervenire, sed cadat ab in-
stituta actione quasi improbus litigator, et tristitia
iudicum ei cum sancta[5] interminatione occurrat et
7 ab iudicio eum quam longissime expellat. Sin
autem reus hoc sacramentum subire recusaverit, in
his capitulis, quae[6] narratione comprehensa sunt,
pro confesso habeatur et liceat iudici sententiam
proferre, quemadmodum et[7] ipsa rei qualitas sug-
8 gesserit. Sic enim non lites solum, sed etiam
calumniatores minuentur, sic pro iudiciis putabunt
sese omnes in sacrariis sisti. si enim et ipsae prin-
cipales litigantium partes per iuramentum lites exer-
ceant et causarum patroni praebeant sacramentum
et ipsi iudices propositis sanctis scripturis tam cau-
sae totius faciant examinationem quam suum pro-
ferant arbitrium, quid aliud, nisi pro hominibus
deum in omnibus causis iudicem esse credendum
Sa est? Antiqua itaque calumnia quiescente et
eius ambagibus constitutio nostra dilucida et com-
pendiosa in terris clareat omnibus et sit maximum
9 dirimendarum causarum remedium. Sed prae-
dictum sacramentum in litibus quidem quae necdum
sunt inchoatae praestari volumus in ipso litis pri-
10 mordio. Sin autem causae adhuc pendentes
inveniantur vel post litem contestatam et post soli-
tas iudiciales cautelas iam praestitas, si quidem
praesto fuerit utraque persona et in eadem civitate
vel in territorio eius moratur, et in his litibus sacra-
mentum locum habere et in primo post hanc legem
11 ingressu compelli iusiurandum praestare. Sin
autem una pars afuerit, ne videatur propter absen-
tiam personae lis differri et aliquid contrarium eve-
niat nostro proposito et, quod pro[8] compendio li-
tium introductum est, in adversariam figuram trans-
formetur, iubemus praesentem quidem personam
omnimodo dare sacramentum, absenti autem in pen-
dentibus dumtaxat litibus secundum quod praedic-
12 tum est hoc concedi. Sin autem utraque prin-
cipalis persona afuerit, ne diutius lites protelentur,
etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo
decurrant tramite. *PP. x k. Mart. Constantinopoli
post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.*[9] [*a.* 531]

:*L. cum B*, vera causa *PC^aR*, verae causue *C^b* *Graeci* : praestet *Hal.* (2) parte *dett. cum B*, *R* (3) sancimus ut si ... sancimus *con-* (4) universitatis *M^b cum B Fabrot.*, vel tis vel *PCR^a?M^a*, vel universitate *R^b cum B* (5) sancta *CR^a cum B*, summa *PR^b* (6) *sic C* › ins. *PR* (7) et *PC*, ei *R* (8) ex *P contra B* pp. IIII kal. august. iustiniano a. IIII et paulino = *a.* 531) *Hal : quae aut omnino commenticia esse non ad hunc locum pertinere constat tam ex prae-* *liani, quae incidit in annos* 530 *et* 531, *quam ex* *haec constitutio citatur in Inst.* (4, 16, 1) *promul-* *1 k. Dec.* 533. *de Graeca constitutione in fine* *sa, ad quam referatur subscriptio Haloandrina,* *n licet, cum c.* 2 *ultimam h. t. esse testentur BΣ* 22, 5, 34 (*sch.* 8) *et* 47. — *ad finem huius libri editores inde a Russardo adscribunt additamentum a Iustiniano Codice alienum, compositum ut videtur duodecimo demum saeculo* (*cf. Merkel apud Savigny Geschichte des Röm. Rechts* 4 *p.* 575). *verba sunt haec:* Idem. Pateat omnibus nostram rem publicam procurantibus conventiculam seu conspirationem iurisiurandi religione vel quoquo modo compositam a nostra maiestate prohiberi et detestari: unde huius rei fautores et socios ab omni publico honore sibi commisso infamiae nota privamus, non habentibus autem ad ullum publici honoris gradum accedendi licentium penitus amputamus. *eiusdem additamenti mentionem facit Odofredus ad finem libri octavi* (*cf. Savigny l. c. p.* 370).

LIBER TERTIUS.

I.[1]
DE IUDICIIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Clementi.* Iudicio coepto usurarum stipulatio non est perempta. superest, ut debitorem eius temporis, quod non est in iudicium deductum, convenire possis. *PP. k. April. Antonino A. II et Geta II conss.* [a. 205]

2 *Idem AA. Valerio.* Licet iudice accepto cum tutore tuo egisti, ipso iure actio tutelae sublata non est: et ideo si rursus eundem iudicem petieris, contra utilem exceptionem rei iudicatae, si de specie de qua agis in iudicio priore tractatum non esse adlegas, non inutiliter replicatione doli mali uteris. *PP. VI k. Ian. Faustino et Rufo conss.* [a. 210]

3 *Imp. Alexander A. Faustinae.* Quotiens quaestio status bonorum disceptationi concurrit, nihil prohibet, quo magis apud eum quoque, qui alioquin super causa status cognoscere non possit, disceptatio terminetur. *PP. VI id. Febr. Iuliano II et Crispino conss.* [a. 224]

4 *Idem A. Popilio.* Si, cum tibi pretium praediorum a curatoribus comparatorum repetaretur et instrumenta emptionis traderentur, quaestionem omissae evictionis non movisti, intellegis semel finitam litem instaurari non oportere. *PP. k. Aug. Modesto et Probo conss.* [a. 228]

5 *Imp. Gordianus A. Marcello.* A iudice iudex delegatus iudicis dandi non habet potestatem, cum ipse iudiciario munere fungatur, nisi a principe iudex datus fuerit. *PP. IIII non. Sept. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

6 *Idem A. Iuniae.* Servus in iudicio interesse non potest, nec, si condemnatio aliqua in personam eius facta sit, quod statutum est subsistit. *D. XV k. Sept. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Irenae.* Cum debitoris tui servum, tibi pignoris iure obligatum bona domini sui quondam rebus humanis exempti tenere profitearis, adversus eum dari tibi actiones contra ius postulas, si quidem inter servum et liberum consistere iudicium nullum possit. ad possessionem itaque pignorum magis officio iudicis venire te convenit quam illicita postulare. *S. XIIII[2] k. Mai. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

8 [3]*Impp. Constantinus et Licinius AA. ad Dionysium.* Placuit in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem. *D. id.[4] Mai. Volusiano et Anniano conss.* [a. 314]

9 [5]*Imp. Constantinus A. ad Maximum.* Iudices oportet inprimis rei qualitatem plena inqu[isitione] discutere et tunc utramque partem saepius [inter]rogare, ne quid novi addere desiderent, cu[m] ipsum ad alterutram partem proficiat, sive def[inienda] causa per iudicem sive ad maiorem potesta[tem re]ferenda sit. *D. prid. id. Ian. Sirmi Crisp[o II et] Constantino II CC. conss.* [a. ...]

10 [6]*Idem A. ad Severum pu.* Nulli pror[sus au]dientia praebeatur, qui causae continentiam et ex beneficii praerogativa id, quod in uno [eodem]que iudicio poterat terminari, apud diversos voluerit ventilare: poena ei[7] ex officio indi[cenda im]minente, qui contra hanc supplicaverit san[ctionem] atque alium super possessione alium super [princi]pali quaestione iudicem postulaverit. *D. III ... Pacatiano et Iuliano conss.* [a. ...]

11 [9]*Κατὰ τοὺς νόμους οἱ διοικηταὶ τὰς ὑπ[οθέσεις] τεμνέτωσαν πρὸς τὸ φαινόμενον αὐτοῖς καὶ μὴ ἀναμενέτωσαν βασιλικὴν ἀντιγραφὴν [...] ὅσα τι ποιῆσαι αὐτοῖς κελεύουσαν ὡς ἀνί[...]*

12 [10]*Πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ θεῖοι δικαστ[αὶ συν]τόμως τὰς δίκας τεμνέτωσαν· κἄν τις δικαζ[όμενος] τῷ προσφόρῳ δικαστῇ προσελθὼ[ν] ἀνεπιτηδείως αὐτῷ ὑπερτεθείη, προσίτω τ[ῷ βασιλεῖ] καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναμενέτω βοήθειαν.*

1 *Εἰ παραιτεῖταί τις τὸν δικαστὴν εὐλόγως π[ρὸ προ]καταρξεως, ἐκ θείας προσελεύσεως ἑτέρου [τευξε]ται δικαστοῦ ἢ συνδικαστοῦ· ἢ καὶ ἀλόγως [παραι]τησάμενος ἀποδέχεται· μετὰ γὰρ προκάτ[αρξιν] δικαστὴς ἕτερος ἢ συνδικαστὴς μὴ αἰ[τείσθω].*

2 *Παρ' ἑνὶ δὲ δικαστῇ τὸ πᾶν κινείσθω τ[ὸ πρᾶγμα] ... οὗτος ἐπὶ τι[νι] κεφαλαίῳ ... ἐπὶ τὸν πρό[τερον] ... δεύτερον γάρ τις ἢ[...] αἰτιασάμενος καὶ τὰς ἐκ τῆς δευτέρας αἰτί[ας] ... ζημίας καὶ ἐγγυ[ητὰς] ἢ ἐξωμοσίας ἐκ τῆς δευτέρας ὑπο[...] παρὰ τῷ πρώτῳ κινείσθω δικαστῇ.* [a ...]

13 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Pr[opera]ndum nobis visum est, ne lites fiant paene [immor]tales et vitae hominum modum excedant. c[um cri]minales quidem causas iam nostra lex[12] [...] conclusit et pecuniariae causae frequentiore[s sunt] et saepe ipsae materiam criminibus creare [viden]tur, praesentem legem super his orbi te[rrarum] ponendam, nullis locorum vel temporum a[ngusti]is coartandam ponere[13]. Censemus itaque [omnes] lites super pecuniis quantaecumque quantitat[is sive] super condicionibus sive super iure civitat[is aut] privato fuerint motae, super possessione ve[l ...]

---

(1) *B* 7, 6. — Cf. *Dig.* 5, 1 (2) XIIII *Hal.*, XVI *P* (3) imago 7, 22, 3, cui insertum exemplum sacrarum litterarum Constantini et Licinii AA. ad Dionysium vice praefectorum agentem (4) d. III k. 7, 22, 3 (5) = *Th.* 2, 18, 1; imago 7, 62, 18 (6) = *Th.* 2, 18, 3 (7) ei *CR.* om. *P* (8) poena proposita, si quis *Th.* (9) = *Epitome* 14, 49: in *B* indicatur sic: τῆς ἀκριβείας τῶν νόμων ὁ δικαστὴς φροντιζέτω, μηδὲν τοῖς παρανόμως ἐνθεῖσι παρὰ βασιλέως προσέχων (id est ad legum subtilitatem iudex respiciat nec de[ferat] quae contra leges ei ab imperatore mandat[a sunt]) (10) = *B* 7, 6, 12: c. 12, quam in c. 16 *sibi vindicat* ... propter inscriptionem c. 13 *Iustino et Iustini[ano]* imperatoribus attribuendis videtur (11) ἢ καὶ ἀλό[γως] ... προκατάρξιν *S Cuiac.*, εἰ δὲ καὶ εὐλόγως παρ[αιτησά]μενος ... μετὰ προκατάρξιν *B Fabroti* l. 2. tit. 9, 4, 6? (12) ponere del. *Mommsen*

---

11 *Secundum leges magistratus causas decidant pro eo quod iustum eis esse videbitur, nec exspectent imperiale rescriptum, quod contra leges aliquid facere eos iusserit, cum non valeat.*

12 *Magistratus omnes sacrique iudices breviter lites decidant: et si quis litigatorum iudice competente saepius adito sine iusta causa moram passus erit, imperatorem adeat et ab eo auxilium exspectet.* 1 *Si quis vero iudicem iusta ex causa ante litem contestatam recusat, imperatore adito alium iudicem aut aliquem qui cum illo iudicet accipiet vel etiam, si sine causa recusaverit, repelletur: po[st litem] enim contestatam alius iudex aut collega* 2 *non petatur. Apud unum autem iudice[m tota] causa agatur: quod si is ex parte aliqua [compe]tens non esse videbitur, sententia sua eam a[d com]petentem remittat. nam qui iterum vel saep[ius ...] egit, et damna quae ex secunda contentione veniunt in duplum restituet et sine fideius[sore] vel iuratoria cautione ex secunda commo[tione] apud priorem iudicem aget.*

ypotheca seu servitutibus vel pro aliis qui- :asibus, pro quibus hominibus[1] contra se u est, exceptis tantummodo causis, quae ıcale pertinent vel quae ad publicas respi- ctiones, non ultra triennii metas post litem ım esse protrahendas: sed omnes iudices, ıac alma urbe sive in provinciis maiorem ɔrem peragunt administrationem, sive in ibus positi sunt vel ex aula nostra dati tris proceribus delegati, non esse eis con- ı ulterius lites quam triennii spatio[2] ex- hoc etenim iudicialis magis esse potestatis qui ignoret: nam si ipsi voluerint[3], nullus x invenitur, qui possit invito iudice litem are. Et si quidem pars actoris cessaverit, multiplici dilatione reus fatigetur, et trien- ː post litem contestatam iam prope finem ut semenstre tempus tantum ei supersit, ːrit iudici per exsecutores negotii actorem , [4]parte fugiente ex una parte actoris ab- ıcusante et[5] iudicibus omnimodo suas aures i quaestioni reserantibus: et si per tres fuerit subsecutum, decem dierum spatio per mque introitum destinato, et nec ita actoris :it inventa et neque per se neque per pro- n instructum pervenerit, tunc iudicem ne- acta apud se confecta conspicere: Et si ıihil sufficiens actitatum est, ex quo possit causae certa fieri coniectura, non solum ugientem ab observatione iudicii relaxare, ı in omnes expensas, quae consueto modo ɜ expenduntur, eum condemnare, vera quan- :um sacramento fugientis manifestanda et ıtela, quam super lite reus exposuit, red- uae et si remanserit, viribus vacuabitur. ıutem ex gestis apud se habitis parte acto- ne inventa possit invenire viam, ex qua ım ei fiat, quid statuendum sit, et absente i eum meliorem causam habere perspexerit, ırre sententiam non moretur et praesentem ɜenti actori condemnare, expensis tantum- s, quas reus legitime se expendisse iura- ıdemnatione excipiendis, quia hanc poenam [6] meliorem causam habenti propter solam ıtiae contumaciam imponimus. Nullo pe- regressu ad eandem litem conservando: sed ıtumax cadat omnimodo lite, si reus ab- sin vero aliqua condemnatio contra reum nte actore proferatur, quam forsitan non em sibi actor putaverit fugitivus, nullo rum eandem litem resuscitare concedimus. ec quidem poena actori fiat imposita. Sin us afuerit et similis eius processerit requi- emadmodum pro persona actoris ediximus, ɜente eo eremodicium contrahatur et iudex, ı quod veteribus legibus cautum est, ex e cum omni subtilitate causam requirat et, us fuerit inventus, et contra absentem pro- demnationem non cesset, quae ad effectum ır: et per res et facultates fugientis victori sive ipse iudex ex sua iurisdictione hoc ıtest, sive per relationem ad maiorem iudi- referatur et ex eo legitima via contra res :is aperiatur: nulla licentia ei vel alii per- ius solam praetendenti concedenda contra- cum in possessionem ex huiusmodi causa ttitur: nec si reversus fuerit et voluerit nes dare et possessionem recuperare, au- n huiusmodi etenim casibus omnem ei con- :tionem excludimus. Cum autem eremo- 'entilatur sive pro actore sive pro reo, lo sine ullo obstaculo celebretur. cum enim in medio proponuntur scripturae, litiga- toris absentia dei praesentia repletur, nec pertimescat iudex appellationis obstaculum, cum ei, qui contumaciter abesse noscitur, nulla est provocationis licentia, quod et in veteribus legibus esse statutum

5 manifestissimi iuris est. Huiusmodi autem sententia prope finem triennii proferatur, pro quo et praesentem legem induximus. si enim in anteriore tempore, in quo larga temporis superest dilatio et spes absenti relicta fuerit revertendi, alterutra pars cessaverit, in sola expensarum datione et absolutione forsitan praestetur poenalis sententia, non autem tunc mors litis et condemnatio in absentem introducatur, quae in his tantummodo casibus accidunt,

6 in quibus triennii effluentis imminet formido. Sive autem alterutra parte absente sive utraque praesente lis fuerit decisa, omnes iudices, qui sub imperio nostro constituti sunt, sciant in expensarum causa victum victori esse condemnandum, quantum pro solitis expensis litium iuraverit, non ignorantes, quod, si hoc praetermiserint, ipsi de proprio huiusmodi poenae subiacebunt et reddere eam parti laesae

7 coartabuntur Et haec de alterutra parte litigantium[7] contumaciter absente nobis statuere visum est ad aequitatis rationem omnia corrigentibus.

8 Sin autem utraque parte imminente et litem peragere cupiente iudex eam accipere noluerit vel propter amicitias vel inimicitias vel turpissimi lucri gratia[8] vel per aliud quicquam vitium, quod miserrimis animis huiusmodi iudicum innasci potest, litem ipse ausus fuerit protelare et propter hoc triennium fuerit transactum, iudex, si quidem in magistratu positus est vel in maiore dignitate usque ad illustratus gradum, decem libras auri privatis nostris largitionibus inferre per scholam palatinam compellatur: sin autem iudex minor fuerit, trium librarum auri multa plectetur per eandem scholam exigenda et nostro aerario applicanda, et eo removendo alter iudex in locum eius subrogetur sub similis[9] poenae formidine: his omnibus locum habentibus, cum unus

8a iudex omnem causam ab initio peragat. Sin autem in medio triennio vel morte iudicis vel alia inrecusabili occasione iudicium fuerit mutatum, tunc, si quidem ex triennio annale tempus vel amplius residet, in quo alius iudex causae imponitur, intra reliquum tempus causa finiatur: sin autem minus quam annale sit, tunc omne quod deest repleatur, ut non in minore perfecti anni tempore litem possit subrogatus iudex tam discutere quam terminare.

9 Illo procul dubio observando, ut, si neque per alterutram litigantium partem vel per iudicem steterit, quominus lis suo Marte decurrat, sed per patronos causarum, licentia detur iudici et eos duarum librarum auri poena adficere per scholam palatinam exigenda et similiter publicis rationibus adgreganda, ipso videlicet iudice in sua sententia hoc ipsum manifestante, quod per patronos causae vel fugientis vel agentis dilatio facta est vel per omnes vel quosdem ex his: necessitate advocatis imponenda, ex quo litem peragendam susceperint, eam usque ad terminum, nisi lex vel iusta causa impediat, adimplere, ne ex eius recusatione fiat causae dilatio: honorariis scilicet a clientibus, qui dare possint, disertissimis togatis omnimodo praestandis et, si cessaverint, per exsecutores negotiorum exigendis, ne et per huiusmodi machinationem causae merita protrahantur, nisi ipse litigator alium pro alio pa-

10 tronum eligere maluerit. Haec autem omnia in[10] his nobis cauta sunt, quibus perfectae aetatis constitutis arbitrium suum pro omnibus causis[11]

11 sufficit. Sin vero causae vel pupillorum vel adultorum sint vel aliorum sub cura agentium masculorum vel feminarum, ut[12] per tutores vel curatores vel actores vel procuratores[13] eorum agantur,

---

t., omnibus *PCR* (2) triennii spatio *C**, patimur *PC***R* (3) noluerint *edd.* (4) eius- *P* (5) et *om. P* (6) et *om. P* (7) et (8) gratiam *libri* (9) *sic P**, simili *P***C*

(10) hominibus *ins. P*, omnibus *ins. L* (11) *sic P*, causis *om. CR* (12) ut *CR*, et *P* (13) vel act. vel proc. *om. P*

[illegible] m [illegible] a causa [illegible] u [illegible], tunc in [illegible] tegrum rest[illegible]

April. Const. [illegible] *uss.*

14 *Idem A.* [illegible] solitam adgr[illegible] ius placitam. [illegible] trimentum [illegible] gnitum anti[illegible] lum accipere. [illegible] nimodo se[illegible] iudicium [illegible] n inusitatam [illegible] ges nostrae [illegible] nimam suae [illegible] aebuerunt et [illegible] r, ad hanc in [illegible] is, per quam [illegible] re minores [illegible] nt vel in ha[illegible] ii nostris g[illegible] is audientiam [illegible] dicibus datur [illegible] ndi habent facultatem [illegible] mpromisso [illegible] ndas suscipiunt [illegible] auctoritate sententiarum [illegible] ecti, et generaliter [illegible] ris disceptatores [illegible] pere, nisi prius [illegible] ponantur scripturae [illegible] m in principio [illegible] nibus usque ad ipsum terminum et [illegible] sententiae recitationem. [illegible] i sacrosanctas scripturas et dei praesentia [illegible] crati ex maiore praesidio lites dirimant [illegible] iod non magis alios iudicant quam ipsi [illegible] im etiam ipsis magis quam partibus [illegible] um est, si litigatores quidem sub [illegible] item deo inspectore adhibito causas proferunt [illegible] tinandas. Et hoc quidem iusiurandum [illegible] t omnibus notum et Romanis legibus optimum a obis accedat incrementum et ab omnibus iudicibus bservandum: et si praetereatur, contemptoribus (1) periculosum sit. Patroni autem causarum ui utrique parti suum praestantes ingrediuntur ixilium, cum lis fuerit contestata, post narrationem propositam et contradictionem obiectam in ualicumque iudicio maiore seu minore vel apud rbitros sive ex compromisso vel aliter datos vel ectos sacrosanctis evangeliis tactis iuramentum raestent, quod omni quidem virtute sua omnique pe quod iustum et verum existimaverint clientibus iis inferre procurent, nihil studii relinquentes, quod bi possibile est, non autem credita sibi causa ognita, quod improba sit vel penitus desperata et x mendacibus adlegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinantur, ed et si certamine procedente aliquid tale sibi ognitum fuerit, a causa recedant ab huiusmodi ommunione sese penitus separantes: hocque subsecuto nulla licentia concedatur spreto litigatori ad lterius advocati patrocinium convolare, ne melioribus contemptis improba advocatio subrogetur. Sin utem plurimis patronis adhibitis et iuramento ab

[illegible] his causa pro [illegible] quidam re [illegible] volentes au [illegible] manifest [illegible] audacius iudici [illegible] in hac parte [illegible] recusantib [illegible] *dio et Orest*

[illegible] Sancimus omn [illegible] civitate sive [illegible] persona citata [illegible] aditum[7] [illegible] copiam, n [illegible] huiusmodi vitio [illegible] ingressus litis s [illegible] alias causas, [illegible] iudicis quant [illegible] ab eo f [illegible] negotiorum m [illegible] impedientibus: [illegible] quod, si l [illegible] huiusmodi detr [illegible] quod et in [illegible] licet non cit [illegible] conscientia afuerin [illegible] *et consulatu*

[illegible] Apertissimi [illegible] antequam lis i [illegible] ex generalibus formis [illegible] necessitatem [illegible] ad eligendos veni [illegible] prop [illegible] index deleg [illegible] omnes lites p [illegible] qui suspectum [illegible] cum recusar [illegible] porrec [illegible] appellare po [illegible] statuimus[11] neq [illegible] extendantur [illegible] necessitatem partibus p [illegible] civile auxilium in [illegible] et apud eos venire et [illegible] fuerint ab impe [illegible] si ab imperiali [illegible] sit, sed ab alio culm [illegible] *Mart.*[13] *Constan* [illegible] *et Orestae vv. cc.*

17 [illegible] *pp.* Certi iuris e[illegible] [illegible] est militaribus hominibus iudican[illegible] [illegible] quid enim [illegible] est homines, qu[illegible] [illegible] rei peritiam habent, de ea iudicare? [illegible] et militares magistratus et omnes tales per usum cottidianum iam esse approbato[illegible] audiant lites et eas dirimant et pro sui [illegible] scientia huiusmodi altercationibus fines i[illegible] *D. k. Nov. Constantinopoli post consulatu* [illegible] *et Orestis vv. cc.*

18 *Idem A. Iohanni pp.* Cum specia[illegible] sive ab augusta fortuna sive ab iudiciali cu[illegible] aliqua provincia, ubi incusatus degit, dat[illegible] una pars suspectum eum sibi esse dicit, [illegible] tam absente persona iudicis et in alia civit[illegible] dem provinciae commorante compellatur l[illegible] nere emenso recusationis libellum ei incusatu[illegible] sancimus, si quidem praesto est praeses p[illegible] in illa civitate, ubi de ea re dubitatur, [illegible] qui suspectum sibi esse iudicem dicit, ipsi [illegible] sidem adire et hoc facere in actis manifes[illegible] autem non est moderator provinciae in praef[illegible]

(1) *sic CR*, transactum *P* (2) ceciderit *PC*[a] (3) *sic* *Hal.*, qui (*a vel aa P*[a], *om. P*[b]*C*) iud. imitantur *PCR* [illegible] vel *del.* (*cf. Bethmann-Hollweg Civilprocess* 3, 184) [illegible] vi (*cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 177)? (6) *iunge* [illegible], 58, 2 *et c.* 10 *h. t.* (7) iudiciale adytum *scr.* (8) Mart. *scr.*

(9) *iunge* 2, 58, 2 *et c.* 15 *h. t.* (10) praepo[illegible] (11) *c.* 12 § 1 *h. t. et* 7, 62, 36 (12) litem [illegible] *P*[a]*R*[a]: *scr. aut cum dett.* litem apparante *aut* [illegible] rento (13) *sic P*, d. v kal. maii. *Hal.*

haec eadem apud defensorem locorum vel duumviros municipales gestis apud eos habitis celebrare et iudicem quidem eum recusare, ilico autem, id est intra triduum proximum, sine ulla dilatione compelli arbitrum vel arbitros eligere et apud eos litigare, ne et datus iudex removeatur et alter non eligatur: electione videlicet arbitri, si variatum inter partes fuerit, simili modo vel praesidis provinciae, si adest, vel defensoris locorum vel magistratuum municipii arbitrio dirimenda et exsecutore negotii, cui mandata est huiusmodi causae exactio, imminente et statuta ab arbitris effectui mancipante, nisi fuerit provocatum. tunc enim ipse, qui iudicem antea dedit qui suspectus visus est, appellatione rutinata formam causae imponat legitimam. *D. d.*[1] *Nov. post consulatum Lampadii et Orestis rr. cc.*[2] [*a.* 531]

II.[3]

DE SPORTULIS ET SUMPTIBUS IN DIVERSIS IUDICIIS FACIENDIS ET DE EXSECUTORIBUS LITIUM.

1 [4]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Potitum vicarium.* Quisquis fuerit exhibitus, usque ad negotii terminum ab eo apparitore, cui primum traditus fuit, observari eum decernimus: si qua praesumptione fuerit haec mansuetudinis nostrae posthabita praeceptio, primiscrinio qui iussa temeraverit quinque librarum auri condemnatione multando. *D. VIII k. Nov.*[5] *Ausonio et Olybrio conss.* [*a.* 379]

2 [*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. . . . . δουκὶ Θηβαΐδος.*[6]]

[7]*Οἱ τὰ διατάγματα κομίζοντες τῶν μελλόντων ἄρχειν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ἀρχὴν δεκαπέντε μόνους χρυσοῦς ἐκ τῆς ἐπαρχίας κομιζέσθωσαν· εἰ δὲ πλέον λάβωσι, τὸ τετραπλάσιον διδότωσαν μὴ δυνάμενοι πρὸς ἀπολογίαν προφέρειν,*
1 *ὡς παρ' ἑκόντων τὸ περιττὸν εἰλήφασιν. Ἀλλ' ἄχρι μὲν τῶν ἐνταῦθα γενικὴ ἡ διάταξις· λοιπὸν δὲ ἰδικὸν ὁρίζει πρόστιμον κατὰ τοῦ δουκὸς Θηβαΐδος, πρὸς ὃν ἀντεγράφη, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν αὐτὴν παραληψομένους ἀρχήν, εἰ μὴ τοὺς παραβαίνοντας τὴν νομοθεσίαν τὴν ὡρισμένην ἀπαιτοῦσι ποινήν.*

3 *Idem A. Iuliano pp.* Omnibus iudicibus licentiam praestamus, sive his, quibus a nostro numine lites mandantur, illustribus vel spectabilibus vel clarissimis vel togatis fori cuiusque praefecturae vel aliis quibusdam, vel his, qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiunt, exsecutores si cessaverint causas eis instructas offerre, et removere ab exsecutione eos et alios idoneos supponere vel etiam multis adficere, sed[8] si quidem illustres sint iudices, usque ad sex solidorum summam, sin autem alii, usque ad tres tantummodo aureos, et ad iudices quorum interest referre, quatenus militia exuti
1 poenas luant corporales. Nostris autem amplissimis iudicibus licentia sit et maiores poenas et corporales maculas exsecutoribus imponere, si male fuerint circa lites versati, ut sciant non esse causas a se deludendas nec lucri gratia aliquod eis vitium imponendum. *D. V*[9] *k. April. Lampadio et Oreste conss.* [*a.* 530]

4 [10][*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.*] *Προαγορεύομεν*[11] . . . . . .

[12]*Ὁ ἐγχειριζόμενος δημοσίας ἢ ἰδιωτικὰς χρείας παρὰ βασιλέως ἢ παρά τινος τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων ὑπομιμνησκέτω μὲν τὸν εναγόμενον καὶ πρὶν ἐμφανίσαι αὐτῷ τὰς τοιαύτας κελεύσεις (ἔσθ' ὅτε γὰρ χρὴ ἀγνοεῖσθαι αὐτάς), μήτε δὲ συνηθείας λαμβανέτω παρ' αὐτοῦ μήτε ἐκβιβαζέτω αὐτόν, εἰ μὴ τὸ ἴσον τῆς θείας ἢ μεγίστης κελεύσεως ἐκδῷ αὐτῷ, ἐξ ἧς ὑπέμνησεν*
1 *αὐτόν. Εἰ δὲ ἄλλου τινὸς ἄρχοντος δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν πρόσταξιν ἔχει ἢ τοῦ κατὰ χώραν ἄρχοντος, μὴ ἐκβιβαζέτω τὸν ἐναγόμενον μηδὲ συνηθείας κομιζέσθω, εἰ μὴ ἐμφανίσει πρότερον τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας, ὥστε δύνασθαι ἐκεῖθεν ἐκλαβεῖν τοὺς αἰτιαθέντας, καὶ βιβλίον αὐτοῖς ἐπιδοθείη ἢ γραφὴ ἐπὶ τῶν ἐγκληματικῶν.*
2 *Εἰ δὲ μὴ γενομένων τούτων ὑπόμνησιν προσφέρει ἢ συνηθείας ἀπαιτεῖ ὁ ἐκβιβαστής, ἐξέστω τῷ εναγομένῳ ἀπωθεῖσθαι αὐτόν.*
3 [13]*Ἀλλ' οὐδὲ προφάσει ἐγγυητικῶν ζημίαις τοὺς ἡμετέρους ὑποτελεῖς ὑποβάλλεσθαι συγχωροῦμεν ἢ ὑπὲρ στάσεως ἐντολέως. ἀλλ' εἰ μὲν ἀκίνητον ἔχοιεν οὐσίαν ἀξιόχρεων οἱ ὑπομνησθέντες, ὅρκου γραμματεῖον ἐκτίθεσθαι μόνον· εἰ δὲ οὐκ ἔχοιεν, τηνικαῦτα μὲν ἐγγύην ἄχρι τῆς ἤδη κρατούσης ποσότητος*[14]
4 *παρέχειν, χωρὶς μέντοι ζημίας ἁπάσης. Εἰ δὲ ἀμφισβητοῖεν οἱ πράκτορες περὶ τῆς τῶν ἐγγυητῶν*

(1) ... k. *scr.* (2) *sic emendavi*, nov. lampadio et oreste ... *Hal.* (3) *B* 7, 6 (4) = *Th.* 8, 8, 2 (5) *sic* ... d. kal. iul. mediolani *Hal.* (6) *inscriptionem restitui ex c.* 3 (idem A.) *et ex* § 1 (7) = *B* 7, 6, 18: *huius constitutionis epitome videtur esse constitutio, quam Con... 1562 ad finem* 3, 43, 2 *edidit eodemque loco in libro ... Palat.* 758 *invenit Biener, hanc videlicet*: qui pragmaticum adfert praeceptum, viginti solummodo aureos accipiat et nihil amplius, ne, si plus accipiat, in quadruplum restituere compellatur: praeside provinciae, qui contra hoc statutum agere permiserit, decem librarum auri poena puniendo (8) sed *confirmant B* (9) VI *scr., cf. Zeitschrift f. Rechtsgesch.* 11 *p.* 177 (10) *iungendae sunt c.* 5 *h. t.* 10. 31, 4. 12, 40, 12. 12, 63, 2, *fortasse etiam* 3, 10, 2. 7, 45, 15 (11) *inscriptio ex* 1, 4, 26 (*v. not.* 13) *restituta est: προαγορεύομεν tradunt Paratitla ad Const.* 1, 3. 4 (12) = *B* 7, 6, 20 (13) § 3 . . . 5 *restituimus ex* 1. 4, 26, 11 . . . 13, *quas hoc loco iteratas esse ex indice B apparet* (14) *hoc est usque ad L auri libras secundum B*

2 *Imp. Iustinianus A. . . . . duci Thebaidis. ei edicta eorum perferunt, qui aut civilem aut ... litarem magistratum gesturi sunt, non ultra XV ... reos e provincia consequantur. si plus acci... unt, quadruplum solvant neque ea excusatione uti ... ssint, quod ultro oblatum sit id quod supra licitum modum acceperint. Huc usque constitutio ... neralis est. ceterum specialem poenam constituit ... versus ducem Thebaidis, ad quem data est, et ... si post eum eodem magistratu fungentur, si con... itutam poenam ab eis qui legem praetermiserint ... on exigunt.*

4 *Idem A. Iuliano pp. Sancimus . . . .*
..., cui publicum vel privatum negotium exsequen... um ab imperatore vel ab aliquo gloriosissimorum magistratuum commissum est, conveniat quidem eum etiam prius quam ei tales iussiones insinuat (interdum enim eas dissimulare oportet), neve tamen sportulas ab eo accipiat neve eum exsequatur, nisi ei exemplum sacrae vel summae iussionis ex qua eum
1 *convenit dederit. Sin autem alius cuiusvis magistratus publicum privatumve praeceptum tenet vel eius, qui eo loco praeest, neve exsequatur reum neve sportulas accipiat, nisi prius provinciae praesidi insinuaverit, ut inde accusatos deducere ei liceat, et libellus vel inscriptio de criminibus facta eis tradita fuerit.*
2 *Quod si his praetermissis conventionem exsecutor obtulit vel sportulas exegit, liceat reo eum*
3 *repellere. Sed nec sub praetextu fideiussionis vel propter procuratorem instituendum subiectos nobis damno affici sinimus. sed si commoniti res immobiles idoneas possident, iusiurandum tantum in scriptis praestent, si minus, fideiussionem ad quantitatem dudum constitutam sine ullo damno*
4 *praebeant. Si vero de fideiussorum fide vel de iuratoria cautione exsecutores dubitant, coeant inter*

[illegible]

[illegible] IBUS.

[illegible] Procurator [illegible] agant [illegible] inte[illegible] ma[illegible] privatas [illegible] putavit, [illegible] PP.

[illegible]

[illegible] examinet,

[illegible] $= T$[illegible] 4. [illegible] 24 [illegible] est ex [illegible] 4. [illegible] 25 item ex [illegible] constitutione [illegible] in quadr[illegible] imponens [illegible] executoribus [illegible] constitutionis normam a re[illegible] praeterea [illegible] N[illegible] c. 3 Nov. [illegible] Nov. 86 c. [illegible] repetitum est, quod habetur in N[illegible] exigi a comite rerum privatarum. reddatur ei a quo ablatum est, triplum ceda[illegible] etiam permitti resistere exsecutoribus, qu[illegible] liceat exigere conentur (4) desiderari c[illegible] Iustiniani posteriorem c. 5 colligitur ex subscr[illegible] sequitur edita a Cuiacio observat. 12. 22, [illegible] ad c. 5 (not. 3) (5) B 7, 3, 28 seqq. [illegible] dae videntur 3, 11, 1. 7, [illegible] (7) [illegible] (8) CC. III conss. (= 300) Mommsen

[illegible] (2) iungendus esse [illegible] fortasse etiam [illegible] perperam igitur Cuiacius [illegible] 12, 22 subscriptionem anni [illegible], quam in fine huius tituli invenit, ad c. 4 tamquam ultimam restituit: immo

---

[illegible] et reverentissimus episcopus et pater et defensor civitatis et iudicent, num fideiussor ad quantitatem de qua agitur idoneus videatur, quo facto exsecutor eum fideiussorem accipere debet nec quicquam

5 pro fideiussione vel iureiurando aufert. Nisi forte speciali nostro vel cuiusquam summorum magistratuum praecepto personam ducere iubeatur, si fideiussori fidem non habeat: tunc enim fideiussorem exsecutori recusare licebit, ut tamen etiam hoc

6 sine ullo damno agat. Reverendus autem loci episcopus si violari legem permiserit vel violatorem non detulerit, et deum offendit et imperatoris motum ex-

7 perietur. Eadem ratione etiam provinciae praeses, si legem neglexerit, et magistratu re[illegible]

8 in perpetuum relegatur. Exsecutores [illegible] libellos vel inscriptiones et accusationes [illegible] menta edunt, ultra solacia sequenti c[illegible] definita ne accipiant, vel si transgressi f[illegible] poenis subiaceant.

5 Idem A. Iuliano pp. Extat consti[illegible] ratoris nostri, quae litium exsecutoribu[illegible] rum nomine certum quid pro quanti[illegible] conventionis inserta dare iussit: verbi g[illegible] ad centum solidos semissem solidi dar[illegible] si maior quantitas fuerit, etiam sportu[illegible] esse.

ısibus intervenientibus impedimentum ali- persequendis litibus adferatur. *D. x k. Dec.* *'e*[1] *Diocletiano VIII et Maximiano VII AA.* [*a.* 303]

p. Iulianus A. Secundo pp. Quaedam sunt in quibus superfluum est moderatorem ex- provinciae: ideoque pedaneos iudices, hoc negotia humiliora disceptent, constituendi raesidibus potestatem. *D. v k. Aug. Antio- ımertino et Nevitta conss.* [*a.* 362]

ὑτοκράτωρ Ζήνων Α.] . . . . [*a.* 486 *vel* 487]

IIII.

O SUA IURISDICTIONE IUDICES DARE DARIVE POSSUNT.

ηp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp. rum delegationibus illud consultissime prae- observari, ut ita valeant, si ad iurisdictio- pertineant delegantis. Quod si quis alienae onis causam crediderit delegandam, nec ɔ cognitorem datum parientiam[5] accommo- ısemus et, si contra leges obtemperaverit , omnia, quae ab ea delegatione geruntur, ınfectis haberi praecipimus, ac si ipsi qui ant alienae iurisdictionis iudices resedissent, ıppellandi quidem necessitas victis adversus ententias imponatur. Haec, nisi iudices a ecialiter delegantibus dati aliis causas de- t iudicandas: nam his delegantibus nullo ım causarumve habito tractatu appellatio- eos iure iudicia remeabunt. *D. XIII k. Iun.*[6] *iano A. v et Anatalio conss.* [*a.* 440]

V.

ȝ IN SUA CAUSA IUDICET VEL SIBI IUS DICAT.

ɔpp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. :hum pu. Generali lege decernimus nemi- . esse iudicem vel ius sibi dicere debere. ıim propria iniquum admodum est alicui tribuere sententiae. *Lecta k. Dec. Va- :t Valentiniano AA. conss.* [*a.* 376]

VI.[7*]

LEGITIMAM PERSONAM IN IUDICIIS HABENT VEL NON.

. *Gordianus A. Candidae.* Si, cum esses[8] ı aetatis, sine tutoris auctoritate cum ad- consisteres, praeses provinciae adversus te ıvit, minime auctoritate iudicati nititur quod est. *D. id.*[9] *Dec. Gordiano A. et Aviola* [*a.* 239]

ıpp. Diocletianus et Maximianus AA. et :liae[11] *Agemachae.* In rebus, quae privati uaestionem habent[12], sicut pupillus tutore ɜt agere et conveniri potest, ita et adultus consentiente litem et intendere et excipere *D. XVIIII k. Febr.*[13] *CC. conss.* [*a.* 294]

3 [14]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iuliano proconsuli Africae.* Momentariae possessionis actio[15] exerceri potest per quamcumque personam. sub colore autem adipiscendae possessionis obrepticia[16] petitio alteri obesse non debet, maxime cum absque conventione personae legitimae initiatum iurgium vi- deatur. nihil autem opituletur conventio circa mi- norem habita, cum id rectius circa curatorem de- buerit custodiri. *D. prid. non. Mart. Ravennae Constantio et Constante conss.* [*a.* 414]

VII.

UT NEMO INVITUS AGERE VEL ACCUSARE COGATUR.

1 [17]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA.*[18] *Ca- merio.* Invitus agere vel accusare nemo cogitur. *D. id. Oct. Carino II et Numeriano conss.* [*a.* 284]

VIII.[19]

DE ORDINE IUDICIORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Marcellinae.* Adite praesidem provinciae et ruptum esse testa- mentum Fabii Praesentis agnatione filii docete. neque enim impedit notionem eius, quod status quae- stio in cognitione vertitur, etsi super causa status cognoscere non possit: pertinet enim ad officium iudicis qui de hereditate cognoscit universam inci- dentem quaestionem quae in iudicium devocatur exa- minare, quoniam non de ea, sed de hereditate pronun- tiat. *D. XIII k. Dec. Geta et Plautiano conss.* [*a.* 203]

2 *Imp. Antoninus A. Magnillae.* Si quaestio tibi generis ab his, quos fratres patrueles esse dicis, non fit, adito praeside et accepto iudice familiae ercis- cundae experire. quod si de ea re quaestio erit, prius de nativitatis veritate secundum iuris formam quaeri idem vir clarissimus curae habebit. *PP. x*[20] *k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Demetrio.* Cum civili disceptationi principaliter motae quaestio criminis inciderit vel crimini[21] prius instituto civilis causa adiungitur, potest iudex eodem tempore utram- que quaestionem sua sententia dirimere. *PP. non.* . . . . . *Gallieno A. v et Faustino conss.* [*a.* 262]

4 *Imp. Constantinus A. ad Calpurnianum.* Quo- niam civili quaestione intermissa saepe fit, ut prius de crimine iudicetur, quod utpote maius merito mi- nori praefertur: ex quo criminalis quaestio quocum- que modo cessaverit, oportet civilem causam velut ex integro in iudicium deductam discingi[22], ut finis criminalis negotii ex eo die, quo inter partes fuerit lata sententia, initium civili tribuat quaestioni. *D. id. Mart. Nepotiano et Facundo conss.* [*a.* 336]

VIIII.

DE LITIS CONTESTATIONE.

1 [23]*Impp. Severus et Antoninus AA. Valenti.* Res in iudicium deducta non videtur, si tantum postu- latio simplex celebrata sit vel actionis species ante iudicium reo cognita. inter litem enim contestatam

corruptum esse monet Mommsen Zeitfolge p. 445 ι. 1, 16, 8: *plenior extat in inscriptione edita in III* 459 (3) *Graecam constitutionem deside- ıris constat. excidisse Zenonis constitutionem in- ıratitla ad Iuliani Nov. epit. c.* 283 *seqq.* (*Hae-*) *et Nov.* 82 *pr. c.* 1, *quae Zenonem unicuique rbis Constantinopolitanae certos quosdam arbi- ıeos attribuisse, quibus causae delegarentur, iis- ıitatem sumptus rependendos victori ab adver- ıninandi iniunxisse dicit. eadem constitutione ıri libras arbitris deputatas, sed postea ab ademptas esse testatur* 2, 7, 25 *pr. iungendae videntur* 2, 7, 19 *et quae ibi laudantur* (4) *B* 7, 3, 31: *iunge* 7, 62, 32. 7, 63, 2 (5) patientiam *edd.* (6) XVI k. iun. *P*, XIII k. ian. *Hal.*, XII k. iun. 7, 63, 2 (7) = *Th.* 2, 2, 1. *B* 7, 3, 32: *iunge* 4, 20, 10 (7*) *B* 7, 19 (8) esses *del.* (9) d. id. *Hal.*, pp. v id. *P* (10) *iunge Vat.* 326 (11) aureliae *Vat.*, *om. libri* (12) in rebus . . . habent (ha- beant *P*) *PL cum B*, in re . . . habet *CR* (13) *sic Vat.*, d. VIIII k. ian. *Hal.* (14) = *Th.* 4, 22, 6: *iunge* 2, 21, 8 (15) momenti actio *Th.* (16) obrepta *Th.* (17) *B* 7, 19, 4 (18) Imp. Diocletianus A. *Hal.* (19) *B* 7, 3, 33 *seqq.* (20) x *Hal.*, v *P* (21) *sic PR*, crimine *C* (22) *sic Mommsen cum Graecis*, distingui *libri* (23) *iunge* 2, 1, 3

et editam actionem permultum interest. lis enim
tunc videtur contestata, cum iudex per narrationem
negotii causam audire coeperit. *D.*[1] *k. Sept. Severo III et Antonino AA. conss.* [*a.* 202]

X.
DE PLUS PETITIONIBUS.

1 [*Αὐτοκράτωρ Ζήνων Α.*][2]
[3]*Πᾶς τῶν ἐναγόντων καὶ ἄρρενες καὶ γυναῖκες
πρὸ τῆς ὡρισμένης προθεσμίας τῶν χρεῶν ἐνάγοντες καὶ κατὰ τοῦτο τὸν ἐναγόμενον βλάπτοντες ἄλλον τοσοῦτον περιμενέτωσαν χρόνον, μηδένα τόκον ἐν τῷ μέσῳ λαμβάνοντες, ὅσον αὐτοὶ
προφθάσαι τὴν προθεσμίαν ἐπεχείρησαν, καὶ
τοῦ χρόνου δὲ τούτου παρατρέχοντος μὴ ἄλλως
ἐναγέτωσαν, εἰ μὴ τὰ δαπανήματα τῆς πρώτης
εἰσόδου τὰ ὑπὲρ τῆς μεθοδείας συμβάντα τῷ*
1 *διαδίκῳ καταβάλωσιν*[4]. *Ἐὰν δὲ ἐπίτροποι ἢ
κουράτωρες ἐν χρόνῳ ἢ ποσότητι πλέον ἐπιχειρήσωσιν ἀπαιτῆσαι τοὺς τῶν κηδευομένων χρεώστας, οὐδὲν καταβλαπτέσθωσαν οἱ ἐπιτροπευόμενοι ἢ κουρατωρευόμενοι, αὐτοὶ δὲ οἱ ἐπίτροποι
ἢ κουράτωρες ἐπιγινωσκέτωσαν αὐτοῖς τὴν ἐντεῦ-*
2 *θεν συμβαίνουσαν ζημίαν. Οἱ δὲ κληρονομιαῖα
ἐκδικοῦντες πράγματα ἢ λόγους ἐπιτροπικοὺς ἢ
κουρατωρείας ἀπαιτοῦντες καὶ οἱ κατὰ ἀφηλίκων
ἢ μειζόνων περὶ διοικήσεως κινοῦντες ἢ παραθήκας ὑφ᾽ ἑτέρων δεδομένας ἀπαιτοῦντες ὡς
αὐτοὶ τῶν παραθεμένων διάδοχοι γενόμενοι μηδὲν ἐκ τῆς ὑπεραπαιτήσεως ζημιούσθωσαν ὡς
δικαίαν ἔχοντες τῆς ἀγνοίας αἰτίαν· τότε δὲ ὁ
ὑπεραπαιτῶν ζημιούσθω, ὅτε προφανῶς ἠλέγχθη*
3 *πλεονεκτῶν. Εἰ δέ τις εἰς ἔλαττον τῆς ἀληθείας
διετιμήσατο τὴν ἑαυτοῦ δίκην, μὴ προσεχέτω
τούτῳ ὁ δικάζων, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ ποσότητα τὴν ψῆφον ἐκφερέτω.* [*a.* 486 *vel* 487]

2 [5][*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α.*]
[6]*Ἐάν τις τῶν ἐναγόντων ἐν τῷ διαπεμπομένῳ
παρ᾽ αὐτοῦ βιβλίῳ πλείονα ποσότητα τεθεικὼς
πλείονος ζημίας αἴτιος τῷ αἰτιαθέντι γένηται,
τριπλασίονα διδότω τὴν παρ᾽ αἰτίαν αὐτοῦ συμβᾶσαν τῷ διαδίκῳ ζημίαν. ἀληθὴς δὲ
τῆς ἐναγωγῆς νοείσθω, εἰς ἣν ὁ δικάζων
τὴν ψῆφον.*

3 [7]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.*
contrahentium calliditates amputare properan
semus, ut, si quis certa quantitate sibime
super ampliore pecunia per dolum et machin
cautionem exegerit et ad iudicium debitore
verit, si quidem ante inchoatam litem ca
eum paeniteat et veritatem debiti confessu
nullo eum dispendio praegravari: sin auten
praebuit exordium et in certaminibus negotii
nens arguatur de adiecta falsi quantitate[8], no
ea, sed etiam toto debito eum fraudari: tra
nibus scilicet et secundis confessionibus, sive
tae sint sive non, etiam in hoc casu suam
tibus firmitatem: talibus etenim cautionil
obicere non oportet. *D. XV k. Nov. Cons
poli post consulatum Lampadii et Orestis
anno secundo.*

XI.[9]
DE DILATIONIBUS.

1 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA
dicunt:* Quoniam plerumque evenit, ut iudex
mentorum vel personarum gratia dilatione
rerum necessitate cogatur, spatium instructi
1 hibendae postulatum dari conveniet. Q
ratione arbitramur esse moderandum, ut,
provincia ubi lis agitur vel persona vel inst
poscentur, non amplius quam tres mense
geantur: si vero ex continentibus provinci
menses custodiri iustitiae est: in transmarin
2 dilatione novem menses computari oportebi
ita constitutum iudicantes sentire debebunt,
ratione non sibi concessum intellegant dand
tionis arbitrium, sed eandem dilationem, s
urguentissima ratio flagitaverit et necessitas
ratae instructionis exegerit, non facile ampli
semel nec ulla trahendi arte sciant esse trib
D. XV k. April.[11] *CC. conss.*

(1) d. III 1, 2, 3 (2) *inscriptionem restitui ex Inst.* 4, 6, 33[c]. 34 *et* 4, 12, 10, *in quibus ea quae continentur indicis pr. et* § 3 *Zenonianae constitutioni attribuuntur: iungendae videntur* 2, 7, 19 *et quae ibi laudantur* (3) = *B* 7, 6, 21: *de Latina epitoma cf. not.* 6 (4) *fortasse ex ipsa Zenonis constitutione veniunt quae adduntur in Inst.* 4, 12, 10: ut actores tali poena perterriti tempora litium doceantur observare (5) *inscriptio ex Inst.* 4, 6, 24. 33[e] *restituta est: iungendae videntur* 3, 2, 5 (*Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων* .... D. VIII k. Iul. Chalcedone Lampadio et Oreste conss.) *et quae ibi laudantur* (6) = *B* 7, 6, 22: *versionem Latinam a Contio editam in libro Harleiano* 5117 *musei Britannici repperit Hachius hanc:* Zenonis divae memoriae vestigiis inhaerentes (insistentes *Cont.*) praesenti lege decernimus, ut, quicumque ante tempus debitum exegerit, tanto tempore ultra constitutum tempus manifesta plus petitione sine usurarum acceptione expectet: nec tunc agere ante potest, quam omnia damna parti adversae restituat. (§ 1) tutores vero et (tutores vel *Cont.*) curatores talia perpetrantes ipsi damnabuntur. (§ 2)
his, qui res hereditarias petunt aut rationes tu
curae, sive qui negotiorum gestorum (negoti
agunt contra minores seu maiores, vel qui dep
petunt quasi ex successione. (§ 3) qui autem mi
in iudicio, in nullo laeditur. (§ 4 = *c.* 2) si q
maiorem, quam sibi deberetur, quantitatem i
conventionis inseruit, in triplum parti advers
tuere compelletur, quidquid (quod quis *Harl.*)
causa sportularum nomine exsecutoribus (exse
Harl.) amplius dederit. *in Harleiano praemit
scriptio* imp. iust. verino *nomine Verini adsu*
3, 12, 1, *subiungitur* const. a dno. petro de card
cordona) translata de greco in latin. *initium
ad ipsius constitutionis verba accedere videtur.
bis vero* quicumque ante *continet epitomen* c
(7) *B* 7, 6, 23 (8) quantitate falsi *L*[b], falsi
(9) *B* 7, 17. — *Cf. Dig.* 2, 12 (10) *iungend
tur* 3, 3, 2. 7, 53, 8. 7, 62, 6 (11) Aug. 3, 3.

1 *Quisquis actor sive vir sive femina ante definitum obligationi tempus egerit eaque ratione damno
reum affecerit, alterum tantum tempus expectet
usuris medii temporis privatus, quanto ipse diem
praestitutum antevertere ausus est, neve hoc tempore transacto aliter actionem instituat, nisi sumptus
prioris conventionis ex calliditate oriundos adver-*
1 *sario praestiterit. Si vero tutores vel curatores
aut tempore aut quantitate plus a debitoribus eorum quorum curam agunt exigere ausi fuerint, hoc
non iis qui sub tutela vel cura sunt fraudi sit, sed
ipsi tutores vel curatores damnum quod inde con-*
2 *tigerit sentiant. Qui vero res hereditarias petunt vel tutelae curaeve rationes exigunt et qui
contra minores maioresve de administration
vel deposita ab aliis facta reposcunt suc
eorum qui deposuerunt constituti, cum iusta
rantiae causam habeant, ex plus petitione d
tum non capiant. totiens autem qui plus p
tetur, quotiens lucrum appetere manifesto c*
3 *erit. Quod si quis litem suam minoris
vera est taxaverit, iudex ad id non respic
in veram quantitatem sententiam ferat.*

2 *Imp. Iustinianus A. Si quis actorum mai
bello a se misso quantitate inserta graviores e
reo attulerit, in triplum restituat damnum, qu
culpa adversario contigit. vera autem intention
titas ea intellegatur, in quam iudex sententi*

…p. Constantinus A. ad Ursum vicarium. …do quis rescriptum ad extraordinarium iudi… portaverit, dilatio ei penitus deneganda est: …m, qui in iudicium vocatur. danda est ad … precum mendacia vel proferenda aliqua …nta vel testes, quoniam instructus esse non …si praeter spem ad alienum iudicium[2] tra… D. II non. Mart. Volusiano et Anniano [a. 314]

…m A. Profuturo praefecto annonae. Sive …e integra dilatio fuerit data, eo usque iudi…ium conquiescat, donec petiti temporis de… curricula. feriae autem, sive repentinae …lemnes sint, dilationum temporibus non ex…r, sed his connumerentur. D. VII id. Febr. …icinio V et Crispo conss. [a. 318]

…m A. ad Catullinum proconsulem Africae. …dente[3] iudice dilationem non convenit postu…msi utraque parte praesente tribuatur, cum …as nisi causa cognita indulgeri queat et … causae non interpellatione planaria, sed …te magis iudice legitime colligatur, et[4], si …lationis petitio fuerit improbata, suscepta … per sententiam iudicis dirimatur. D. V id. …irmi Licinio V et Crispo conss. [a. 318]

…m A. ad Maximum. Cum a nobis fuerit ad …ionem consultationemve rescriptum, sive sit …udicio petita dilatio sive ea tributa non sit … petita quidem, eam dare cuiquam non lice…m ratione, qua nec in iudiciis quidem cogni… nostrarum dilatio tribui solet. PP. Romae … April. Probiano et Iuliano conss. [a. 322]

…pp. Constantius et Constans AA. ad Petro…carium Africae. Inter privatos et fiscum si …is mota fuerit, utrique parti petendae dila…ar defensores suos copia non est deneganda, … commoditatis ratio postulaverit. D. V id. …quileiae Acyndino et Proculo conss. [a. 340]

…pp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp. … statu ac patrimonio litigantibus in trans… etiam dilatione mensuum novem spatia egredi …tur. D. XII k. Dec. Theodoro cons. [a. 399]

XII.[7]

DE FERIIS.

…pp. Constantius et Maximianus AA. et Se… Maximinus nobilissimi CC. Verino. Quo…nsulis, an similis observantia a nobis adicien…eriarum, quae rebus feliciter gestis proveniunt, …ilationum quoque tempora porrigenda sit, …arissime, rescribi placuit experientiae tuae, …usis provocationum iugiter et sine addita… iuscemodi dierum tempora scias servari de… supra dictorum dierum in appellationum …nime fieri adiectionem. D. non. . . . . . …o superioris Constantio V et Maximiano V …ss.[8] [a. 305]

[9] Imp. Constantinus A. Elpidio. Omnes … urbanaeque plebes et artium officia cuncta…erabili die solis quiescant. ruri tamen po…rum culturae libere licenterque inserviant, … frequenter evenit, ut non alio aptius die frumenta sulcis aut vineae scrobibus commendentur, ne occasione momenti pereat commoditas caelesti provisione concessa. PP. V[10] non. Mart.[11] Crispo II et Constantino II conss. [a. 321]

3 (4) Idem A. ad Severum. A nullo iudice praesumi decet, ut auctoritate sua ferias aliquas condat. nec enim imperiales ferias vocari oportet, quas administrator edixerit, ac per hoc, si nomine eximuntur, etiam fructu carebunt. D. id. April. Sirmi Severo et Rufino conss. [a. 323]

4 (5) Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Olybrium pu. Publicas ac fiscales causas tua sinceritas etiam feriatis geminis mensibus, hoc 1 est sine aliqua intermissione, discingat[12]. Pistoriis quoque causis isdem diebus ratum in futurum examen adhibebit. IIII non. Mai. Tyberiade[13] Valentiniano np. et Victore conss. [a. 369]

5 (6) [14]Idem[15] AAA. Albuciano[16] vicario Macedoniae. Quadraginta diebus, qui auspicio caerimoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeatur criminalium quaestionum. D. VI k. April. Thessalonicae Gratiano V et Theodosio AA. conss. [a. 380]

6 (7) [17]Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Albino pu. Omnes dies iubemus esse 1 iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit aestivis fervoribus miti2 gandis et autumnis[18] fetibus decerpendis. Kalendarum quoque Ianuariarum consuetos dies otio man3 cipamus. His adicimus natalicios dies urbium maximarum Romae atque Constantinopolis, quibus debent iura differri[19], qui et ab ipsis nata sunt, sacros quoque paschae dies, qui septeno vel praecedunt numero vel sequuntur, dies etiam natalis atque epiphaniorum Christi et quo tempore commemoratio apostolicae passionis totius Christianitatis magistrae a cunctis iure celebratur: in quibus etiam praedictis sanctissimis diebus neque spectacu4 lorum copiam reseramus. In eadem observatione numeramus et dies solis, quos dominicos rite dixere maiores, qui repetito in se calculo revolvuntur. 5 Parem necesse est habere reverentiam, ut ne apud ipsos arbitros vel a iudicibus flagitatos vel sponte delectos ulla sit agnitio iurgiorum, nostris etiam diebus, qui vel lucis auspicia vel ortus imperii 6 protulerunt. In quindecim autem paschalibus diebus compulsio et annonariae functionis[20] et[21] omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio. D. VII id. Aug. Romae Timasio et Promoto conss. [a. 389]

7 (8) [22]Idem AAA. Tatiano pp. Actus omnes seu publici seu privati diebus quindecim paschalibus conquiescant[23]. in his tamen emancipandi et manumittendi cuncti licentiam habeant, et super his acta non prohibeantur. D. VI k. Iun.[24] Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss. [a. 392]

8 (10) [25]Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp. Provinciarum iudices moneantur, ut in quaestionibus latronum et maxime Isaurorum[26] nullum quadragesimae nec venerabilem pascharum diem existiment excipiendum, ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quae per latronum tormenta

…h. 2, 7, 1 (2) iudicem Th. contra B (3) sic …ro ins. PL[a]?CR: οὐ χρὴ τὸ φοῖνττα τὸν ἄρχοντα …ᾶς αἰτεῖσθαι προθεσμίαν B (4) et PR[b] …ut C, et ut R[a] (5) = Th. 2, 7, 3: iunge …15, 3 (6) = Th. 2, 7, 4 (7) B 7, 17. — … 2, 12 (8) subscriptio restituta est ex PD …, ubi est d. nn. apollonio superioris sū et maxi…conss. (cc. et ss. D) (9) edd. hoc loco in…pitomen tituli legis Romanae Visigothorum de …8) ab Aegidio editam (Lex Rom. ed. Haenel …n libris ea modo ad marginem huius tituli ad…modo hic modo illic in verborum ordinem re…a plerisque omittitur (10) V om. Hal. (11) mart. …mai. Ambr. M (12) sic Mommsen, distingat A, distinguat PCR (13) Treviris I. Gothofredus (14) = Th. 9, 35, 4 (15) imppp. gratianus valentinianus et theodosius Th. recte, imppp. valentinianus grat. et theod. lex Rom. Visigothorum (16) sic Th., luciano libri (17) pr. .. § 5 = Th. 2, 8, 19 adiectis nonnullis ex Th. 2, 8, 18. 15, 5, 5 (18) sic Th., aestivis quidem ferv. m. et autumnos C, aestivos ferv. m. et autumnos APR (19) quibus (in quibus P[b]R[b]) d. iura (illi A) differri (deferri AC) libri, quibus d. iura deferre Th. recte, sed differri legerunt Graeci (20) et ann. funct. compulsio scr. (21) et M, om. APCR (22) = Th. 2, 8, 21, fine addito ex Th. 2 8, 1 (23) sequestrentur Th. (24) iun. Th., ian. A Hal. P (25) = Th. 9, 35, 7 (26) ut in isaurorum latronum quaestionibus Th. contra B

quaerenda est, cum facillime in hoc summi numinis speretur venia, per quod multorum salus et incolumitas procuratur. *D. v k. Mai. Constantinopoli Basso et Philippo conss.* [*a.* 408]

9 (11) *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio pp.* Dies festos, dies[1] maiestati altissimae dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari nec ullis ex-
1 actionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem[2] semper honorabilem ita decernimus venerandum, ut a cunctis exsecutionibus excusetur, nulla quemquam urgueat admonitio, nulla fideiussionis flagitetur exactio, taceat apparitio, advocatio delitescat, sit idem dies a cognitionibus alienus, praeconis horrida vox silescat, respirent a controversiis litigantes, habeant foederis intervallum, [3]ad se veniant adversarii non timentes, subeat animos vicaria paenitudo, pacta conferant, transactiones loquantur.
2 Nec tamen haec religiosi diei otia relaxantes obscaenis quemquam patimur voluptatibus detineri. nihil eodem die sibi uindicet scaena theatralis aut circense certamen aut ferarum lacrimosa spectacula: etiam si in nostrum ortum aut natalem[4] celebranda
3 sollemnitas inciderit, differatur. Amissionem[5] militiae, proscriptionem patrimonii sustinebit, si quis umquam hoc die festo spectaculis interesse vel cuiuscumque iudicis apparitor praetextu negotii publici seu privati haec quae hac lege statuta sunt crediderit temeranda. *D. v[6] id. Dec. Constantinopoli Zenone et Marciano conss.* [*a.* 469]

XIII.[7]

DE IURISDICTIONE OMNIUM IUDICUM ET DE FORO COMPETENTI.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.*[8] *Severo et aliis.* Non quidem fuit iudex procurator noster in lite privatorum: sed cum ipsi eum iudicem elegeritis et is consentientibus adversariis sententiam tulerit, intellegitis vos adquiescere debere rei ex consensu vestro iudicatae, cum et procurator iudicandi potestatem inter certas habeat personas, et vos incongruum eum esse vobis iudicem scientes tamen au-
1 dientiam eius elegistis. Quod et in aliis similibus iudiciis tam in actionem proponentis quam in exceptionem opponentis persona locum habebit. *D. II id. Ian. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Alexandro.* Iuris ordinem converti postulas, ut non actor rei forum, sed reus actoris sequatur: nam ubi domicilium habet reus vel tempore contractus habuit, licet hoc postea transtulerit, ibi tantum eum conveniri oportet. *PP. VI k. Sept.*[9] *AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Iudae.* Privatorum consensus iudicem non facit eum, qui nulli praeest iudicio, nec quod is statuit rei iudicatae continet auctoritatem. *S. VI k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

4 *Imp. Constantinus A. ad universos provinciales.* Nemo post litem contestatam ordinariae sedis declinet examen, nec prius praefecti praetorio aut comitis Orientis vel alterius spectabilis iudicis imploret auxilium, sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium veniat. *PP. k. Oct.*[10] *Basso et Ablabio conss.* [*a.* 331]

5 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Vincentio pp. Galliarum.* In criminali negotio rei forum accusa-
1 tor sequatur. Is vero, qui suam causam sive criminalem sive civilem sine caelesti oraculo in vetito vocabit examine aut exsecutionem poposcerit militarem, actor quidem propositi negotii actione mul-
tetur, reus vero pro condemnato habeatur
buni sive vicarii capitalem sibi animadv
subeundam esse cognoscant, si vel suam vel
exsecutionem interdictam praebuerint. *D. x*
Mediolani Caesario et Attico conss.

6 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anth*
Magisteriae potestati inter militares viros vel
actore in reum militarem etiam civilium qua
audiendi concedimus facultatem, praesertim
ipsum e re[11] esse litigantium videatur co
militarem reum nisi a suo iudice nec exhib
nec, si in culpa fuerit, coerceri. *D. v k. M*
stantinopoli Lucio vc. cons.

7 *Imp. Anastasius A. Constantino pp.*
quum et temerarium esse perspicimus eos,
fessiones aliquas seu negotiationes exercere
tur, iudicum, ad quos earundem professio
negotiationum cura pertinet, iurisdictionem
1 ceptiones declinare conari. Quapropter
huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiae
guli vel dignitatis praerogativam in hac pa
petere, sed eos, qui statutis in quacumqu
connumerati sunt vel fuerint seu dignitatem
praetendunt, sine quadam fori praescriptione
cibus tam in publicis quam in privatis caus
dire compelli, ad quorum sollicitudinem pro
seu negotiationis, quam praeter[12] militiam
tum est, exercent, gubernatio videtur respi
tamen, ut ipsis nihilo minus iudicibus, sub
iurisdictione militia seu dignitas eorum c
2 est, procul dubio respondeant. His videl
cumque contra eius[13] tenorem venire tem
militiae cingulo seu dignitatis honore pro t
mine spoliandis. *D. XV k. Mart. Consta*
Probo et Avieno conss.

XIIII.

QUANDO IMPERATOR INTER PUPILLOS VIDUAS VEL MISERABILES PERSONAS C CAT ET NE EXHIBEANTUR.

1 [15]*Imp. Constantinus A. ad Androni*
contra pupillos viduas[16] vel diutino[17] morb
tos et debiles impetratum fuerit lenitatis
iudicium, memorati a nullo nostrorum iudic
pellantur comitatui nostro sui copiam face
immo intra provinciam, in qua litigator
vel instrumenta sunt, experiantur iurgandi
atque omni cautela servetur, ne terminos
1 ciarum suarum cogantur excedere. Qu
pulli vel viduae aliique fortunae iniuria mi
iudicium nostrae serenitatis oraverint, pr
cum alicuius potentiam perhorrescunt, coga
rum adversarii examini nostro sui copian
D. XV k. Iul. Constantinopoli Optato et
conss.

XV.[19]

UBI DE CRIMINIBUS AGI OPORTE

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. I*
Quaestiones eorum criminum, quae legibus a
ordinem coercentur, ubi commissa vel in
sunt vel ubi reperiuntur qui rei esse pe
criminis, perfici debere satis notum est.
non. Oct. Dextro II et Prisco conss.

2 *Idem*[21] *AA. et CC. Nicae.* Sciens lib
numdando plagii crimen committit. ab e
qui super hoc queri potest, aditus compete

(1) dei *Mommsen* (2) *sic PR*, ita *ins. A Ambr. C* (3) *sic A Ambr. R^a*, simul *ins. PCR^b* (4) natale *A Ambr.* (5) amissione *A?P* (6) v *A*, VI *P*, *om. Ambr. Hal.* (7) *B* 7, 3, 38 *seqq.* — *Cf. Dig.* 2, 1 (8) *debuit esse* imp. Antoninus A. (9) *sic FP*, d. VI id. octob. *Hal.* (10) *fortasse* Sept. *scribendum, ut iungantur* 1, 21, 3 *et quae ibi laudantur* (11) e re *F cum B*, more *C^a R*, ….s *C^a* (12) *sic M^b*, propter *FPCRM^a* (13) (14) vel *SF*, et *PCR* (15) = *Th.* 1, 22, 2 (16) viduas *PR^a Th.*, vel viduas *FCR^b*, viduusve (17) diutino *om. Th.* (18) xv *Th.*, *om.* (19) *B* 7, 5, 76. 77 (20) *sic P*, commissae vel *AFCR^a*, commissa vel inchoatae *R^b cum B* (*debuit* impp. Diocletianus et Maximianus

iem puerum ingenuum vendidisse proponis, , causam cognoscet. *S. prid. non. Febr.* *: conss.* [*a.* 294]

XVI.

I DE POSSESSIONE AGI OPORTET.

Valentinianus et Valens AA. ad Festum lem Africae. Ubi aut vis facta dicitur aut :ia possessio postulanda est, ibi loci iudicem eum qui possessionem turbavit convenit *D. VIII k. Iun. Gratiano nobilissimo puero sifo conss.* [*a.* 366]

XVII.

FIDEICOMMISSUM PETI OPORTET.

rp. Severus et Antoninus AA. Demetrio. missum ibi petendum esse, ubi hereditas t, dubitari non oportet. *PP. VIII k. Sept. et Libone conss.* [*a.* 204]

XVIII.[3]

)NVENIATUR QUI CERTO LOCO DARE PROMISIT.

Alexander A. Heraclidae. Qui certo loco rum pecuniam obligat, si solutioni satis non rbitraria actione et in alio loco potest con- n qua venit aestimatio, quod alterutrius suo loco potius quam in eo in quo pe- ri. *D. VI id. Mart.*[4] *Fusco II et Dextro* [*a.* 225]

XVIIII.[5]

IN REM ACTIO EXERCERI DEBET.

9. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.). In rem actio non contra venditorem, a possidentem competit. frustra itaque de- on tecum congredi, sed cum auctore tuo . vindicantem, cum te possidere contendas. lenuntiasti ei qui tibi vendidit, intellegit periculum. nec enim iurisdictionis forma ι provincia constitutis tam petitore quam e ob auctoris personam, quem in alia pro- licis consistere, debet immutari. *D. id.* *L conss.* [*a.* 293]

'. Constantinus A. ad universos provinciales. lterius nomine quolibet modo possidens im- rem litem ab aliquo per in rem actionem debet statim in iudicio dominum nominare, n eadem civitate degat sive in agro sive in incia sit, certo dierum spatio ab iudice eoque ad notionem eius perducendo, vel ocis in quibus praedium situm est perve- procuratorem mittens actoris intentiones it[6]. Si vero post huiusmodi indultum tem- me hoc quod dispositum est facere malue- iam lite quae ei ingeritur ex die, quo pos- iudicium vocatus est, ad interrumpendam poris praescriptionem contestata iudex, ut- ino possessionis nec post huiusmodi huma- mi praesentiam faciente, edictis legitimis lis[9] eum citare curabit et tunc in eadem voluntate eo[10] permanente negotium summatim dis- cutiens in possessionem rerum actorem mitti non differet, omni adlegatione absenti de principali quae- stione servata. *D. X k. Aug.*[11] *Basso et Ablabio conss.* [*a.* 331]

3 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA.* Actor rei forum, sive in rem sive in perso- nam sit actio, sequitur. sed et in locis, in quibus res propter quas contenditur constitutae sunt, iube- mus in rem actionem adversus possidentem moveri. *D. X.*[12] *k. Iul. Constantinopoli Arcadio et Bautone conss.* [*a.* 385]

XX.

UBI DE HEREDITATE AGATUR ET UBI SCRIPTI HEREDES IN POSSESSIONEM MITTI POSTULARE DEBENT.

1 [13]*Impp. Valerianus et Gallienus AA. Messiae.* Illic, ubi res hereditarias esse proponis, heredes in possessionem rerum hereditariarum mitti postulan- dum est. ubi autem domicilium habet qui conveni- tur, vel[14] si ibi ubi res hereditariae sitae sunt[15] degit, hereditatis erit controversia terminanda. *PP. VII k. Mai. Saeculare et Donato conss.* [*a.* 260]

XXI.[16]

UBI AGI OPORTET DE RATIOCINIIS TAM PRIVA- TIS QUAM PUBLICIS.

1 [17]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aurelio*[18] *Gerontio.* Eum, qui aliena negotia sive ex tutela sive quocumque alio titulo administravit, ubi haec gessit, rationem oportet reddere. *S. XIIII k. Sept. AA. conss.*[19] [*a.* 293]

2 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Macedonio magistro militum.* Nemo post depositum cingulum privatae vitae redditus ob negotium, quod militiae causa est ei exortum praestandi ratiocinii gratia eius numeri, in quo militavit vel quem ipse gessit, a quocumque pulsatus fori praescriptionibus utatur. unumquemque enim super huiuscemodi causis, id est publicis[20], quas dum militaret exercuit, super ratiociniis militaribus, per quae suos contubernales adflixisse adseritur, in militari oportet iudicio respon- dere, in quo et instructio sufficiens et nota testi- monia et verissima possunt documenta praestari. *D. prid. k. Iun. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

XXII.[21]

UBI CAUSA STATUS AGI DEBEAT.

1 *Imp. Alexander A. Aurelio Aristocrati.* Quae a te, cum tibi serviret, refugit et in aliam provinciam se contulit, libertatem sibi vindicans non iniuria eo loco litigare compellenda est, unde quasi fugitiva recessit. ideoque remittere eam in[22] qua serviret praeses provinciae qui eo loco ius repraesentat curae habebit: sed non ubi deprehensa est audiri debet. *PP. XIIII*[23] *k. Sept. Pompeiano et Pelignо conss.* [*a.* 231]

2 *Imp. Decius A. et Decius et Quintus CC.*[24] *Fe- lici.* Procuratores nostros status causas[25] examinare non posse omnibus notum est. *PP. k. Dec. Decio A. II et Grato conss.* [*a.* 250]

---

i, 78 (2) *B* 7, 5, 79 (3) *B* 7, 5, 80. — 3, 4 (4) *sic Hal.*, pp. V id. mai. *P* (5) *B* 7, (6) provincia *CR*, *om. P* (7) *iunge* 1, 21, 3 bi *laudantur* (8) *sic dett.*, excipiet *PCR* t, faciendis *P* (10) eo *R*[b], eodem *PCR*[a] aug. pp. k. Sept. Constantinopoli *leges iun-* (12) x *Hal.*, XVII *P* (13) *B* 7, 5, 83: , 2 (14) vel *usurpatur pro* etiam, *cf.* 8, 1, 2 (15) sunt *dett.*, sint *PCR* (16) *B* 7, 5, 84. 85 (17) *iunge* 4, 50, 7. 7, 72, 9 (18) aurelio *supplevi ex* 4, 50, 7 (19) Diocletiano VII et Maximiano VI AA. conss. (= a. 299) 7, 72, 9: *ad annum* 293 *etiam* 4, 50, 7 *a compilatoribus relata est* (20) id est publ. *confirmant B* (21) *B* 7, 5, 86 *seqq.* (22) in *APR*, in provincia *C* (23) XIII *Hal.*, XII *P* (24) decius et quintus cc. *scripsi*, decius coetus c. *S*, decius quietus c. *CR* (25) *sic R*, causam *PC*

3 *Impp.* [illegible] *AA.* [illegible] *Zenonide* [illegible] [illegible] [illegible] *AA. conss.* [illegible]

4 *Idem AA.* [illegible] [illegible] [illegible]

5 *Idem AA.* [illegible] [illegible]

6 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* [illegible] [illegible] legés praedicebant. [illegible] sacrimus et huiusmodi lites etiam [illegible] ad exemplum ceterarum [illegible] apud earum moderatores vel [illegible] apud competentia maxima iudicia [illegible] etiam si clarissima persona super [illegible] vel etiam servili quaestionem patiatur [illegible]. *D. III non. Aug.*[3] [*a.* 528 *vel* 529]

XXIII.

UBI QUIS DE CURIALI VEL COHORTALI ALIAVE CONDICIONE CONVENIATUR.

1 [4]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino*[5] *pu.* Si quis vel curiae vel officiis iudicum aut aliis quibuscumque corporibus obnoxius intra provinciam ab his erit quos adfugerat comprehensus, non exspectata eius iudicis notione, sub quo per ambitionem coeperat militare, penitusque emendicati honoris praescriptione submota ab iudice, qui in locis isdem fuerit, audiatur manifestarumque rerum probatione convictus eorum societati quos declinaverat aggregetur. *D. XII k. Aug.*[6] *Mediolani Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

2 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Hac perpetua lege sancimus provincialibus iudiciis non posse fori praescriptionem opponere eos, qui vel curiam vocantur vel cohortalibus deberi dicuntur officiis vel aliis corporibus obnoxii sunt, eos etiam, qui superexactiones vel concussiones perpetrasse firmentur, exceptis videlicet his qui armata militia praediti sunt, vel aliis qui speciali beneficio principali sese defendant, ita tamen ut, cui ex militaribus viris curiae nomen vel cohortalis officii quaestio ingeratur, rector provinciae super eius nomine tam ad sedem tuae magnificentiae quam ad magisteriam vel ad competentem referat potestatem, ut hi, qui velut debiti postulentur, provinciali iudicio destinati ibi eventum iudicii exspectent, ubi iura moveri praeci-
1 piunt huiusmodi quaestiones. Super publicis autem functionibus et debitis nemini liceat fori praescriptionem opponere praeter eos qui specialiter ex-
2 cepti sunt. Ceteros excelsae tuae sedis et recto-[illegible] prohibes negotio d[illegible] [illegible] decernimus. ita ut, [illegible] [illegible] violare te[illegible] [illegible] provinciarum [illegible] [illegible] sententiam profe[illegible] [illegible] *Valentiniano* [illegible] *conss.*

XXIIII.[8]

[illegible] CLARISSIMI CI[illegible] [illegible] CONVENIANTU[illegible]

1 [9]*Imp.* [illegible] *A. ad Octavianum* [illegible] quicumque non illustris[10], [illegible] [illegible][11] virginem [illegible] vel in aliqua c[illegible] [illegible] statim[12] intra pr[illegible] [illegible] publicis legibus [illegible] utatur. omne [illegible] excludit. *D. p.* [illegible] *Mart. Corduba* [illegible]

2 *Impp.* [illegible] *Gratianus et Valen*[illegible] *AAA.* [illegible] Senatores in pecuniarii[illegible] sive in [illegible] sive in suburbanis de[illegible] [illegible] quam urbicariae p[illegible] [illegible] officiorum (quotiens t[illegible] [illegible] emanaverit iussio), in [illegible] aut ubi maiore[illegible] [illegible] et adsidue versantur [illegible]. *D.* [illegible] *Mart.*[14]

3 *Imp.* [illegible] *A. Arcadio pp.* Quotiens v[illegible] patricii vel ex patricio vel ei, quem prae[illegible] vel urbicariae amplissimae sedis administra[illegible] [illegible] vel consulari viro, quem tam ordin[illegible] [illegible] sacra nostrae pietatis pariter [illegible] [illegible] magisteriae potestatis s[illegible] clarus factus est, vel ei, qui magistri offici[illegible] quaestoris officio functus aut sacri nostrae cubiculi praepositus post depositam administ[illegible] senatoria [illegible] sociatus est, aut cui nostra[illegible] [illegible] scholam regendam manda[illegible] sacros nostri numinis thesauros aut res nostrae pietatis vel serenissimae Augustae coniugis gubernandas iniunxit, post deposit[illegible] licet administrationem crimen publicum pri[illegible] cui tamen non per procuratorem responde[illegible] in hac alma urbe vel in provinciis commo[illegible] geratur, nullius alterius iudicis nisi nostrae huiusmodi esse cognitionem vel sacri tant[illegible] cognitoris, cui nostra serenitas huiusmodi audientiam vice sua sacris apicibus mitten[illegible] daverit, ita tamen, ut apud talem iudicem officii vel scholae intercedente ministerio, [illegible] que habitu sacrarum consultationum abs[illegible] videlicet observatione dierum fatalium int[illegible] causae, viris devotissimis sacri nostri scrinii [illegible] sibus sollemnia implentibus, audiantur: e[illegible] crimen vocatus erit, ne quas ante probat[illegible] iurias patiatur, sedendi quoque in aliqua [illegible] parte, quae iudicibus inferior, altercantibus [illegible]
1 perior esse videatur, habituro licentiam autem tantarum honores dignitatum duximu[illegible] dos, ut nec sacro quidem cognitori, nec [illegible] crimen fuerit patefactum, contra huiusmodi eorum substantias statuendi aliquid concedan[illegible] cultatem, sed hoc solummodo in huiusm[illegible]

(1) zezonide *S*, zenoniao *PCR* (2) *Mommsen in loco erratum censet* (3) *subscriptio haec Haloandri vereor ne corrupta sit, cum die III non. Aug. annorum* 528 *et* 529, *in quos incidit Menae praefectura, nullae praeterea constitutiones datae sint: fortasse fuit* d. III id. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons. (*a.* 528), *ut iungendae sint* 4, 32, 28. 7, 39, 8 (4) *iunge* 10, 32, 49 *et Th.* 6, 2, 18. 12, 1, 153 ... 158 (5) florentio *S*, floro *CR* (6) Ian. *cum legibus iungendis scr.* (7) *c.* 2 *contaminata est ex Nov. Theod.* 7, 2. 3. 4 (8) *B* 7, 5, 90. 91

(9) = *Th.* 9, 1, 1 (10) *sic C cum Graecis*, il[illegible] (11) quicumque clarissimae dignitatis *Th.* [illegible] *Th. cum Graecis, om. libri* (13) huiusmodi [illegible] (14) *iunge Th.* 9, 1, 13 (15) alma *ins. dett.* [illegible] mart. *Hal.*, lecta in senatu III id. Febr. Val[illegible] Valentiniano AA. conss. (*a.* 376) *Th.* 9, 1, 13, d[illegible] valentiniano a. et neoterio conss. (= *a.* 390) *Co*[illegible] *ex* 10, 40, 8, *quam Cuiacio auctore cum hac co*[illegible] *coniunxit* (17) concedimus *libri*

ne principis audituro licebit, ut intentatum rimen, si patefactum fuisset, ad principa- referat notionem. Ultionis autem tantis dignitatibus modus non nisi in principis arbitrio, cum sit certum oportere accusa- mniam (reo videlicet protinus absolvendo) quoque nostra serenitate prout leges san- ceri, nisi forte accusator quoque non mi- n reus sit dignitatis: in hoc namque casu :cenda huiusmodi accusatoris calumnia non consulenda erit principalis auctoritas. autem illustres in hac inclita urbe degen- sine administratione honorariis decorati idicillis, licet talem praerogativam nostrae meruerint, ut quod non egerint videantur criminalibus causis magnificae tuae sedis ssimae urbicariae praefecturae nec non i magnifici magistri officiorum (quotiens eius iudicium specialis nostrae pietatis t iussio) sententiis respondere decernimus, usmodi viri sedendi quidem in cognitionibus s minime sibi vindicent facultatem. Sciant i quoque nec de se vel suis facultatibus s aliquid nec probatis criminibus, nisi prius m pietatem rettulerint, posse statuere. ns autem viri illustres in provinciis con- n hi tamen, quorum cognitio ad nostram 1 vel ad vice nostri numinis auditurum in querimoniam fuerint criminalem vocati, i, cum celebratur cognitio, in secretariis n ius consequantur et iudices patefactis iminibus ferendis contra huiusmodi viros ates eorum sententiis abstineant, dum etatis ad suas meruerint relationes respon- plicio videlicet, quod accusatoribus pate- m calumnia ingerendum est, nec apud es iudices, si non, sicut superius dictum m dignitatem habeant, differendo. *D. Con- li.* [*a.* 485—486?]

XXV.

US CAUSIS MILITANTES FORI PRAE- CRIPTIONE UTI NON POSSUNT.

p. Theodosius et Valentinianus AA. Flo- Omnes omnino domesticos et[2] agentes et quaecumque alia praetenditur militia vel sub moderatoribus provinciarum pro functio- dicis respondere nulla fori praescriptione ncimus, si hac qui exiguntur publica de- ti temptaverint. Immo et in aliis privatis occupatos volumus respondere, qui per negotiantur[4] vel conductorum vocabulis, armata militia praediti sunt, defenduntur, rum divinarum sive virorum potentium seu condicionis sunt conductores, nisi forte m ad rem propriam componendam unius ndutias ostenderint se accepisse. Eadem rvanda[5] in his etiam, qui mercandi et sacra beneficia meruerunt, ut etiam ipsi provinciarum respondeant. *D. XIII k. nstantinopoli Theodosio A. XVII et Festo* [*a.* 439]

XXVI.[7]

SAE FISCALES VEL DIVINAE DOMUS HOMINUMQUE EIUS AGANTUR.

p. Severus et Antoninus AA. Dioscoro. isae mortis quaestionem apud procuratores nostros non oportere tractari quis ignorat, nec bona fisco peti posse, quam si de crimine constiterit apud eum, cui convictis poenam irrogare licet? plane de- functis homicidii reis apud procuratores quoque cau- sam agendam esse ratio permittit. *PP. VII id. Mai. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Idem AA. Aristae.* Non animadvertimus, cur causam ad officium procuratorum nostrorum perti- nentem ad proconsulis notionem advocare velis. nam cum hoc quaeratur, an pater tuus mortem sibi con- sciverit metu alicuius poenae ac propterea bona fisco debeant vindicari, iam non de crimine aut poena mortui, sed de bonis quaerendum est. *D. XII k. Oct. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

3 *Imp. Antoninus A. Heliodoro.* Procurator meus, qui vice praesidis provinciae non fungitur, sicut exigere poenam desertae accusationis potest, ita iudi- care, ut ea inferatur sententia sua, non potest. *D. X k. Sept. Laeto et Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Imp. Alexander A. Maximae.* Cum vendente procuratore meo emisse te praedia dicas, pretium 1 eorum necessario solvere debes. Cum his, qui- bus mandantibus eadem praedia emisse te et tradi- disse dicas, agente te procurator meus, si eius au- dientiam elegeris, cognoscet, ut pecuniam quae pretii nomine tibi debetur et usuras quae fisco solvendae sunt consequi possis. *PP. IIII id. Oct. Maximo et Paterno conss.* [*a.* 233]

5 *Imp. Constantinus A. ad Ursum.* Ad fiscum pertinentes causas rationalis decidat, omnibus con- cussionibus prohibendis. *D. non. Febr. Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [*a.* 315]

6 *Idem A.*[8] *ad Italicum.* Si quis adversus con- ductorem nostrum aliquid agendum crediderit, viro illustri comiti rerum privatarum referri oportet, ne et iudici existimationis et officio eius salutis dis- crimen immineat. *D. k. Febr. . . . . conss.*[9]

7 *Idem A.*[10] *ad Bulephorum rationalem summae rei.* Dominicis colonis et patrimonialibus gravitatem tuam censuimus disceptatricem esse debere. duces enim et praepositos limitum et castrorum et rectores provinciarum evocandis et arcessendis colonis abs- tinere oportet. *D. XVI k. Mart. Limenio et Ca- tullino conss.* [*a.* 349]

8 *Idem A.*[11] *ad Taurum pp.* Cum aliquid colo- nus aut servus rei privatae nostrae contra discipli- nam publicam adseratur perpetrare, ad iudicium rectoris provinciae venire cogendus est, sic videlicet, ut praesente rationali vel procuratore domus nostrae inter eum et accusatorem causa tractetur et, si facinus fuerit adprobatum, iuris severitas exsera- tur. *D. V non. Mart. Sirmi Datiano et Cereale conss.* [*a.* 358]

9 [12]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Phi- lippum vicarium.*[13] Universi fiduciam gerant, ut, cum quis eorum ab actore[14] rerum privatarum nostra- rum sive a procuratore fuerit vexatus iniuriis, super eius contumeliis vel depraedationibus deferre queri- moniam sinceritati tuae vel rectori provinciae non dubitet et ad publicae[15] sententiam vindictae sine aliqua trepidatione convolare. quae res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus et edici- mus, ut, si in provincialem hanc audaciam quisquam moliri fuerit ausus, publice vivus concremetur. *D. III non. Iul. Heracliae*[16] *Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

10 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodo- sius AAA. ad Polemium pp.* Nullum ex officio ra- tionalis, qui exactioni vel chartis inserviat, in alio

(1) *Theod.* 7, 1 *B* 7, 5, 92 (2) et *om. Nov.*, (3) militiae dign. *Nov. contra B* (4) *sic* iantur *R*[b], sociantur *R*[a], sociatur *C* (5) ser- (6) *sic vel* mai. *Nov.* (7) *B* 7, 5, 93 *seqq.* Constantius et Constans AA. *scr.* (9) *ex* 11, 1 k. Febr. Bononiae Placido et Romulo conss. *restituit Herrmann* (10) AA. *scr.* (11) *scribi* Constantius A. (12) = *Th.* 10, 4, 1 (13) ad phil. vic. *sumptum est ex Th.* 10, 4, 1, *cui inscribitur* imp. constantinus a. ad philippum vicarium urbis, *anni scilicet* 313 (14) Si quis ab actore *incipit Th.* (15) publi- cam *libri*[a] (16) heracliae *videtur additum ex subscrip- tione Th.* 10, 4, 1 (d. III non. mart. heracleae constan- tino a. III et licinio III conss.), *cum Valentinianus hoc die Mediolani, Valens Caesareae constiterit*

iudicio adduci oportet, nisi forte cuiuspiam caput accusatio legibus instituta pulsaverit. *D. III k. Mai. Arcadio et Bautone conss.* [*a.* 385]

11 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Artaxi praeposito sacri cubiculi.* Hac lege sancimus, ut, sive agat domorum nostrarum colonus aut inquilinus aut servus seu pulsetur ab aliquo super criminali vel civili negotio, non alibi quam tui culminis ac viri spectabilis comitis domorum petatur examen: nullius allegatione super fori praescriptione penitus admittenda. *D. V id. April. Eudoxio et Dioscoro conss.* [*a.* 442]

XXVII.

QUANDO LICEAT SINE IUDICE UNICUIQUE VINDICARE SE VEL PUBLICAM DEVOTIONEM.

1 [1]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad provinciales.* Liberam resistendi cunctis tribuimus facultatem, ut quicumque militum vel privatorum ad agros nocturnus populator intraverit aut itinera frequentata insidiis adgressionis obsederit, permissa cuicumque licentia dignus ilico supplicio subiugetur ac mortem quam minabatur excipiat et id quod intendebat incurrat. melius enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare[2].
1 Vestram igitur vobis permittimus ultionem et, quod serum est punire iudicio, subiugamus edicto: nullus parcat militi, cui obviare telo oporteat ut latroni. *D. k. Iul. Tatiano et Symmacho conss.* [*a.* 391]

2 *Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Hadriano pp.* Opprimendorum desertorum facultatem provincialibus iure permittimus. qui si resistere ausi fuerint, in his velox ubicumque iubemus esse supplicium. cuncti etenim adversus latrones publicos desertoresque militiae ius sibi sciant pro quiete communi exercendae publicae ultionis indultum. *D. V non. Oct. Theodosio A. et Rumorido conss.* [*a.* 403]

XXVIII.[3]

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Victorino.* Cum de inofficioso matris suae testamento filius dicere velit adversus eum, qui ex causa fideicommissi hereditatem tenet, non est iniquum hoc ei accommodari, ut perinde[4] fideicommissarius teneatur, ac si pro herede aut pro possessore possideret. *PP. V k. Iul. Falcone et Claro conss.* [*a.* 193]

2 *Idem AA. Lucretio.* Quamvis de inofficioso testamento acturum te bonorum possessionem accepisse proponas, tamen scriptis heredibus auferre possessionem incivile est. *D. IIII k. Dec. Dextro II et Prisco conss.* [*a.* 196]

3 *Idem AA. Ianuario.* Si mater filiis duobus institutis tertio post testamentum suscepto[5], cum mutare idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset, merito utpote non iustis rationibus neglectus
1 de inofficioso querellam instituere poterat. Sed cum eam in puerperio vita cessisse proponas, repentini casus iniquitas per coniecturam maternae pietatis emendanda est. quare filio tuo, cui nihil praeter maternum fatum imputari potest, perinde[4] virilem portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes
2 filios heredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei erant, tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. *PP. VIII k. Iul. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

4 *Idem AA. Sotericho et aliis.* Cum e[x] fideicommissi secundum decretum praetoris[6] i[...] tate morati sitis, filios etiam susceperitis, [...] postea domini vestri testamentum inofficio[...] pronuntiatum agente filio, non est aequum fie[...] libertatis quaestionem. *PP. VI id. Mart. A[...] III et Geta II conss.*

5 *Imp. Antoninus A. Aelio.* Si pater tu[...] litem contestatam vel postquam propositum [...] set inofficiosum fratris testamentum dicere te [...] relicto[7] decessit, causam coeptam vel quo[...] modo illi placitam exsequi non prohiberis. *P[...] non. Oct. Gentiano et Basso conss.*

6 [8]*Idem A. Ingenuo.* Cum quaeritur, an [...] inofficioso patris testamento possint dicere, [...] tam bonorum mortis tempore testator reliq[...] spicitur. *PP. VII k. Iul. Romae duobus [...] conss.*

7 *Idem A. Secundino.* Neptem defuncti [...] de inofficioso testamento, quamvis pater eiu[s] [...] cipatus fuerat defunctus, experiri posse i[...] non debes. *PP. VI k. Iul. Romae Laeto I[...] reale conss.*

8 [10]*Idem A. Florentino*[11]. Parentibus a[...] dividendae hereditatis inter liberos adimend[...] est, dum non minus, qui pietatis[12] sibi cons[...] partis quae intestato defuncto potuit ad eu[...]
1 nere quarta ex iudicio parentis obtine[...] autem agnovit iudicium defuncti eo, quod [...] paternum pro hereditaria parte persolvit [...] legitimo modo[13], etiamsi minus quam ei de[...] relictum est, si is maior viginti quinque a[...] accusare ut inofficiosam voluntatem patri[...] probavit non potest. *PP. VII*[14] *id. Febr. Ma[...] et Aeliano conss.*

9 *Idem A. Romanae.* De inofficioso tes[...] militis vel iure militari vel civili facto vel c[...] nis vel tribuni numeri nec filios posse q[...] certum est. *PP. id. Mai. Maximo II et [...] conss.*

10 *Idem A. Quintiliano.* Si heredum Q[...] quem patrem tuum esse dicis, adversus quo[...] officioso testamento acturus eras, iure suc[...] bona ad fiscum pertinent, vel ipsius Quintia[...] utpote vacantia fiscus tenet, causam apud [...] torem meum agere potes. *PP. II id. Aug. [...] II et Aeliano conss.*

11 *Idem A. Ingenuo.* In harenam non c[...] sed sua sponte harenario constituto legitim[...] cessiones integrae sunt, sicuti civitas et [...] manet. sed si testamentum parens eius feci[...] de inofficioso testamento accusatio neque l[...] possessio ei competit: nam talem filium me[...] indignum sua successione iudicat, nisi et ips[...] condicionis est. *PP. IIII k. Ian. Iuliano [...] pino conss.*

12 *Idem A. Liciniano et Diogeniano.* [...] puellae, cuius vos curatores esse dicitis, fili[...] misse, ipsa autem ex triente et uxore ex [...] sextante scriptis heredibus, fidei filiorum c[...] ut, si quis eorum intra viginti quinque anno[s] decederet, superstitibus portionem suam re[...] praeterea uxori, ut id, quod ex causa hered[...] eam pervenisset, filiis post mortem suam re[...] fideicommisit, calumniosam inofficiosi actio[...] versus iustum iudicium testatoris instituere [...] betis, cum ex huiusmodi fideicommissaria res [...] tam matris quam fratris eius portio ad eam [...] pervenire. *PP. non. Dec. Alexandro A. III [...] conss.*

13 *Imp. Gordianus A. Prisciano.* Cum [...]

(1) = *Th.* 9, 14, 2 *B* 60, 39, 16 (2) vindicari *Th. contra B* (3) *B* 39, 1, 34 *seqq.* — *Cf. Dig.* 5, 2 (4) proinde *libri* (5) suscepto *a compilatoribus* nato *substitutum esse Thalelaeus refert* (6) sec. decr. praet. *PC^b R^b*, *om.* *C^a R^a* (7) te her. relicto *C^b R^b*, nec derelicto *PC^a ? R^a* (8) *fortasse iungenda est Greg.* 3, 1, 1: Imp. Antoninus A. Aurelio Pontio Ingenuo. Fructus ante litem [...] tam perceptos malae fidei possessores restituer[e] [...] PP. XII k. Iul. Romae duobus Aspris conss. [...] nem *libri* (10) *iunge* 6, 30, 2 (11) imp. A[...] A. Flor. militi 6, 30, 2 (12) *sic P^b R*, meritis [...] (13) *sic CR^b*, vel *ins. PR^a ?* (14) VI 6, 30, 2

heredibus institutis, uno ex quinque, altero ex septem unciis, adversus eum qui ex septem unciis heres scriptus fuerat iusta querella contendisse, ab altero autem victum fuisse adlegas, pro ea parte, qua resolutum est testamentum, cum iure intestati qui obtinuit succedat, neque legata neque fideicommissa debentur, quamvis libertates et directae competant et fideicommissariae praestari debeant. *PP. III k. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

14 *Idem A. Prisco.* Eum, qui inofficiosi querellam delatam non tenuit, a falsi accusatione non submoveri placuit. idem observatur et si e contrario falsi crimine instituto victus postea de inofficioso actionem exercere maluerit. *PP. VI*[1] *k. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

15 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Aphrodisiae.* Filiam praeteritam a matre ad successionem eius citra inofficiosi querellam adspirare non posse explorati iuris est. *PP. V k. Aug.*[2] *Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

16 [3]*Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus nob. C. Theodotae.* Contra maiores viginti quinque annorum duplicem actionem inferentes, primam, quasi testamentum non iure[4] sit perfectum, alteram, quasi inofficiosum, licet iure perfectum, praescriptio ex prioris iudicii mora quinquennalis temporis non nascitur, quae officere non cessantibus non potest. *PP. id. Aug. Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

17 *Impp. Carinus et Numerianus AA. Florae.* Cum filium tuum te praeterita sororem heredem instituisse proponas, inofficiosi querellam apud praesidem provinciae persequi potes. *PP. prid. id. Febr. Carino II et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]

18 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Faustinae.* Cum te pietatis religionem non violasse, sed mariti coniugium quod fueras sortita distrahere noluisse ac propterea offensum atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse dicas, inofficiosi testamenti querellam inferre non vetaberis. *PP. Nicomediae XVI k.*[5] *Mart. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

19 *Idem AA. Apollinari.* Si filia tua turpiter et cum flagitiosa foeditate vivit, ut a successione tua eam excludendam putes, si non inconsulto calore, sed ex meritis eius ad id odium incitatus es, postremi iudicii liberum arbitrium habebis. *D. XV k. Iul. Sirmi ipsis V et IIII AA. conss.*[6] [*a.* 293]

20 [7]*Idem AA. et CC. Sabiniano.* Filia in orbitate patris relicta cum marito, cui matre volente nupsit, colens concordiam iustas offensionis post eiusdem matris paenitentiam causas non praestat nec ex momentariis voluntatibus matris nupta atque vidua esse iure compellitur. *D. non. Ian. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Fratris vel sororis filii, patrui vel avunculi, amitae etiam et materterae testamentum inofficiosum frustra dicunt, cum nemo eorum qui ex transversa linea veniunt exceptis fratre et sorore ad inofficiosi querellam admittatur. de falso sane per accusationem criminis queri non prohibentur. *D. VI id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Statillae.* Si maritus tuus facto testamento te quidem ex asse scripsit heredem, filia autem quam habuit in potestate exheredata facta minime probetur nihilque ei relictum est neque iustas causas offensae praestitisse convincatur, eam de inofficioso testamento patris querentem totam hereditatem obtinere posse non ambigitur. Quod si iam obtinuit vel postea vincat, quodcumque maritus mortis suae tempore debuisse tibi perhibetur, idem ab ea reddi oportet. *D. id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Philippae.* Testamenti factionem per testationem vos interdixisse matri profitentes iustitiam offensae manifeste testamini. *D. V id. Sept. CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Successo.* Testamentum militis filii familias in castrensi peculio factum neque a patre neque a liberis eius per inofficiosi querellam rescindi potest. *D. III non. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Menodoto*[8]. Filiis matrem, quae de mariti moribus secus suspicetur, ita posse consulere iure compertum est, ut eos sub hac condicione instituat heredes, si a patre emancipati fuerint, atque eo pacto secundum tabulas bonorum possessionem patrem cum re accipere non videri, qui[9] condicioni minime obtemperavit, neque ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere, quibus nullam iniuriam fecerit mater, sed potius putaverit providendum, restituere debet[10]. *D. IIII non. Iul. Antiochiae Titiano et Nepotiano conss.* [*a.* 301]

26 *Idem AA. et CC. Serapioni suo salutem.* Ex tribus unciis herede instituto filio intra pubertatis annos directam non inutiliter a patre fieri substitutionem certum est. *D. V k. Sept. Nicomediae Diocletiano VIIII et Maximiano VIII AA. conss.* [*a.* 304]

27 [11]*Imp. Constantinus A. ad Lucrium*[12] *Verinum.* Fratres vel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur: consanguinei autem durante vel non agnatione contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quaestionem movere possunt, si scripti heredes infamiae vel turpitudinis vel levis notae macula adsparguntur vel liberti, qui perperam et non bene merentes[13] maximisque beneficiis suum patronum adsecuti instituti sunt, excepto servo necessario herede instituto. *D. id. April. Sirmio Constantino A. V et Licinio C.*[14] *conss.* [*a.* 319]

28 [15]*Idem A. ad Claudium praesidem Daciae.* Liberi de inofficioso querellam contra testamentum parentum moventes probationes debent praestare, quod obsequium debitum iugiter, prout ipsius naturae religio flagitabat, parentibus adhibuerunt, nisi scripti heredes ostendere maluerint ingratos liberos
1 contra parentes extitisse. Sin autem mater contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus, utrum filius nulla ex iusta causa laesus matrem novissima laeserit voluntate nec luctuosam ei et[16] legitimam reliquerit portionem, ut
2 testamento remoto matri successio deferatur[17]. Si tamen mater inhonestis factis atque indecentibus machinationibus[18] filium forte obsedit insidiisque eum vel clandestinis vel manifestis appetiit vel inimicis eius suas amicitias copulavit atque in aliis sic versata est, ut inimica eius potius quam mater crederetur, ut hoc probato invita etiam adquiescat filii voluntati. *D. VIII*[19] *id. Febr. Serdicae Crispo II et Constantino II CC. conss.* [*a.* 321]

29 [20]*Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Quoniam novella constitutio divi Leonis[21] ante nuptias donationem a filio conferri ad similitudinem dotis quae a filia confertur praecepit, etiam ante nuptias dona-
1 tionem filio in quartam praecipimus imputari. Eodemque modo cum mater pro filia dotem vel pro filio ante nuptias donationem vel avus paternus aut maternus vel avia paterna aut materna pro sua nepte vel pro suo nepote vel proavus itidem vel proavia paterna aut materna pro sua pronepte vel pro suo

(1) VI *Hal.*, VIII *P* (2) aug. *Hal.*, ap. *P* (3) *iunge* 2, 40, 2 (4) non iure *CR*, iure non *P* (5) pp. nic. XVI k. *P*, s. kal. maii. *Hal.* (6) d. XV iul. sirmii ipsis aa. coss. *Hal.*, pp. XV k. iul. sirmi ipsis et IV aa. conss. *P*, d. XV k. Ian. Sirmi ipsis IIII et III AA. conss. (= *a.* 290) *Mommsen* (7) *iunge* 5 12, 17 (8) menodoto *C*, menedote *SR*, medato *p* (9) qui *CR*, cum *p* (10) restituere debet *del.* (11) c. 27 *ex Th.* 2, 19, 1. 3 *composita est* (12) lucrium *Th.*, *om. libri* (13) meritis *Mommsen* (14) *sic Th.* 2, 19, 1, crispo et const. *PL*, crispo II et constantino caes. II *Hal.* (15) = *Th.* 2, 19, 2 (16) ei nec *Th.* (17) si tamen defuncto consanguinei agnati non sunt superstites *ins. Th.* (18) votis *Th.* (19) VIII *Th.*, VII *P*, III *Hal.* (20) *iunge* 5, 3, 15 (21) 6, 20, 17

pronepote dederit, non tantum eandem dotem vel donationem conferri, verum etiam in quartam partem ad excludendam inofficiosi querellam tam dotem datam quam ante nuptias donationem praefato modo volumus imputari, si ex substantia eius profecta sit, cuius de hereditate agitur. *D. k. Mai. ipso A. II cons.* [*a.* 479]

30 [1]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Omnimodo testatorum voluntatibus prospicientes magnam et innumerabilem occasionem subvertendae eorum dispositionis amputare censemus et in certis casibus, in quibus de inofficiosis defunctorum testamentis vel alio modo subvertendis moveri solebat actio, certa et statuta lege tam mortuis consulere quam liberis eorum vel aliis personis, quibus eadem actio competere poterat: ut, sive adiciatur testamento de implenda legitima portione sive non, firmum quidem testamentum sit, liceat vero his personis, quae testamentum quasi[2] inofficiosum vel alio modo subvertendum queri poterant, id quod minus portione legitima sibi relictum est ad implendam eam sine ullo gravamine vel mora exigere, si tamen non ingrati legitimis modis arguantur, cum eos scilicet ingratos circa se fuisse testator edixit: nam si nullam eorum quasi ingratorum fecerit mentionem, non licebit eius heredibus ingratos eos nominare et huiusmodi quaestionem introducere. et haec quidem de his personis statuimus, quarum mentionem testantes fecerint et aliquam eis quantitatem in hereditate vel legato vel fideicommisso, licet minorem legitima portione,
1 reliquerint. Sin vero vel praeterierint aliquam eorum personam iam natam vel ante testamentum quidem conceptam, adhuc vero in ventre constitutam, vel exheredatione vel alia eorum mentione facta nihil eis[3] penitus reliquerint, tunc vetera iura locum habere sancimus, nullam ex praesenti promulgatione
2 novationem vel permutationem acceptura. Imputari vero filiis aliisque personis, quae dudum ad inofficiosi testamenti querellam vocabantur, in legitimam portionem et illa volumus, quae occasione militiae ex pecuniis mortui eisdem personis adquisitae posse lucrari eas manifestum est, eo quod talis sit militia, ut vendatur vel mortuo militante certa pecunia ad eius heredes perveniat, ita tamen, ut ille gradus eiusdem militiae inspiciatur, quem morte testatoris militans obtinet, ut tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quantam dari statutum est, si in eo gradu mortuus esset is, qui mi-
3 litiam ex pecuniis testatoris adeptus est. Exceptis solis viris spectabilibus silentiariis sacri nostri palatii, quibus praestita iam specialia beneficia tam de aliis capitulis quam de pecuniis super memorata militia a parentibus eorum datis, ne in legitimam portionem eis computentur, rata esse praecipimus: in ceteris vero personis praedictam observationem tenere volumus. *D. k. Iun. Constantinopoli Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

31 [4]*Idem A. Menae pp.* Quae nuper ad testamenta conservanda nec facile retractanda sanximus[5], ut ratione Falcidiae minime illis personis derelicta, quae ad inofficiosi testamenti querellam ex prioribus vocabantur legibus, non periclitentur testamenta, sed quod deest legitimae portioni, id est quartae parti[6] ab intestato successionis, tantum repleatur, exceptis illis quibus nihil in testamento derelictum est, in quibus prisca iura illibata servavimus, etiam ad testamenta sine scriptis facienda locum habere sancimus. *D. III id. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [*a.* 528]

32 *Idem A. Menae pp.* Quoniam in prioribus sanctionibus[7] illud statuimus, ut, si quid minus legitima portione his derelictum sit, qui ex a
legibus de inofficioso testamento actionem 1
poterant, hoc repleatur nec[8] occasione minoris
titatis testamentum rescindatur, hoc in praese
dendum esse censemus, ut, si condicionibus c
dam vel dilationibus aut aliqua dispositione
vel modum vel aliud gravamen introducente
iura, qui ad memoratam actionem vocabantı
nuta esse videantur, ipsa condicio vel dilatio v
dispositio moram vel quodcumque onus intro
tollatur et ita res procedat[9], quasi nihil eorun
mento additum esset. *D. II*[10] *k. April. Con*
nopoli Decio vc. cons. [

33 [11]*Idem A. Demostheni pp.* Si quis suo
mento maximam quidem portionem libero c
quat, minusculam autem alii vel aliis de sua
progenitis, ipsam tamen legitimam sive in he
vel in legato vel in fideicommisso, ut non
locus de inofficiosi testamenti querellae[12] fi
ille quidem, qui ex parvulo genitoris sui cons
substantiam, eam suscipere maluerit, qui au
maiore parte eam amplexus est, sive unus
plures sint, non statim et sine contentioso pr
vel ulla mora eam restituere voluerit, sed ex
iudiciorum strepitu et multis variisque certan
habitis post longum tempus ex sententia iudi
eam reddiderit, crudelitatem eius competenti
adgredimur, ut, si haec fuerint subsecuta, nc
tum in quod[13] testator voluit eum restituer
demnetur, sed etiam aliam tertiam partem qu
tis, quae fuerat in testamento derelicta,
omnibus reddere, ut avaritia eius legitimis
feriatur: aliis omnibus, quae in eodem test
vel elogio scripta sunt, pro sui tenore ad e
1 perducendis. Legis autem veteris iniq
tollentes, ut non diutius erubescat posita,
Iulius Paulus in suis scripsit quaestionibus
piissimam adgredimur sanctionem. cum en
fantem suum[14] non posse ingratum a matre s
cari scripsit neque propter hoc ab ultima su
tris hereditate repelli, nisi hoc odio sui fecerit
ex quo infans progenitus est, hoc iniquum iudi
ut alieno odio alius praegravetur, penitus de
esse sancimus et[15] huiusmodi causam liber
tantum infantibus, sed etiam quamcumque s
agentibus opponi minime concedimus, cum
sub condicione emancipationis hereditatem sua
ter filio derelinquens et patris odium punire
filii sui minime nocere nec suam naturam
satis enim crudele nobis esse videtur eum q
sentit ingratum existimari. *D. XV k. Oct.* c
done Decio vc. cons. [

34 *Idem A. Iohanni pp.* Si quis filium su
heredatum fecerit alio scripto herede, re
autem ex eo nepotem vel vivum vel in ventre
suae constitutum, deliberante vero scripto
filius decesserit, nulla hereditatis petitione ex
de inofficioso constituta vel praeparata omn
torium nepotem dereliquit. nec enim pater
aliquod ius, cum decesserit, contra patris sui
mentum dereliquit, quia postea et adita est
traneo hereditas et supervixit avo pater eius,
que ex lege Vellaea possit in locum patris s
cedere et rescindere testamentum. et hoc n
iuris consulti in medio proponentes inhuman
1 querunt. Sed nos, qui omnes subiectos 1
et filios et nepotes habere existimamus adf
paterna et imitatione, secundum quod possit
omnium commodo prospicientes[16] iubemus
specie eadem iura nepoti dari, quae filius h
et nisi praeparatio facta est ad inofficiosi qu

(1) *iunge* 6, 23, 24. 6, 41, 1 (2) quasi CR^a, *om.* PR^b (3) eis *CR*, ei *P* (4) *iunge* 6, 23, 26 (5) *c.* 30 *h. t.* (6) *sic* C^bR, quarta pars PC^a (7) *c.* 30. 31 *h. t.* (8) nec C^a *cum B* (κ. π.), ne PC^bR (9) *sic* C^b, procederet $PC^a?R$ (10) II *fortasse delendum est, cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 174 (11) *iunge* 5, 9, 10 (12) *sic* C^a, de inofficiosi testamenti querela PC^b, de inofficios mento querelae *R* (13) in quod P^v, in id qu in quo P^rR (14) suum *PR*, *om.* *C* (15) *et R*, (16) commodo perspicientes C^aR, commoda per tes PC^b

instituendam, tamen posse nepotem eandem causam proponere: et si non heres apertissimis probationibus ostenderit ingratum patrem nepotis circa testatorem fuisse, testamento remoto ab intestato eum vocari, nisi certa quantitas patri eius minor parte legitima relicta est: tunc etenim secundum novellam nostri numinis constitutionem[1] repletio quartae partis nepoti superest, si qua patri eius competebat: et perfruatur nostro beneficio a vetustate quidem neglectus, a nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes vel repudiavit querellam vel quinquennium tacuit, scilicet post aditam hereditatem. *D. III[2] k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*a.* 531]

35 [3]*Idem A. Iohanni pp.* Si quando talis concessio imperialis processerit, per quam libera testamenti factio conceditur, nihil aliud videri principem concedere, nisi ut habeat consuetam et legitimam testamenti factionem. neque enim credendum est Romanum principem qui iura tuetur huiusmodi verbo totam observationem testamentorum multis vigiliis
1 excogitatam atque inventam velle everti. Illud etiam sancimus, ut, si quis a patre certas res vel pecunias accepisset et pactus fuisset, quatenus de inofficiosi[4] querella adversus testamentum paternum minime ab eo moveretur, et post obitum patris filius cognito paterno testamento non agnoverit eius iudicium, sed oppugnandum putaverit, vetere iurgio exploso[5] huiusmodi pacto filium minime gravari secundum Papiniani responsum, in quo definivit meritis magis[6] filios ad paterna obsequia provocandos la quam pactionibus adstringendos. Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones ad heredes paternos filius celebraverit, in quibus apertissime iudicium
2 patris agnoverit. Et generaliter definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit vel aliquid dederit vel mortis causa donatione vel inter vivos sub ea condicione, ut haec inter vivos donatio in quartam ei computetur, si filius post obitum patris hoc quod relictum vel datum est simpliciter agnoverit, forte et securitatem heredibus fecerit quod ei relictum est accepisse, non adiciens nullam sibi superesse de repletione quaestionem, nullum filium sibi facere praeiudicium, sed legitimam partem repleri, nisi hoc specialiter sive in apocha sive in transactione scripserit vel pactus fuerit, quod contentus relicta vel data parte de eo quod deest nullam habet quaestionem: tunc etenim omni exclusa[7] querella paternum amplecti compellitur iudicium.
3 Quae omnis sanctio suas radices extendat non solum ad filium vel filiam, sed etiam ad omnes personas, quae de inofficioso querellam contra mortuorum ultima elogia possunt movere. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*a.* 531]

36 [8]*Idem A. Iohanni pp.* Scimus ante constitutionem[9] fecisse[10], qua cautum est, si pater minorem debita portionem filio suo reliquisset, omnimodo, et si non adiciatur viri boni arbitratu repleri filio,
1 attamen ipso iure inesse eandem repletionem. Quaerebatur itaque, si quis rem donatam vel inter vivos vel mortis causa vel in testamento relictam agnoverit et pro parte sua habuerit, deinde eadem res evicta vel tota vel pro parte fuerit, an debeat ex nostra constitutione pars legitima post evictionem suppleri: vel si ex lege Falcidia minuantur legata vel fideicommissa vel mortis causa donationes, debet tamen ex hoc casu supplementum introduci: ne, dum totam Falcidiam accipere heres nititur, etiam
1a totum commodum hereditatis amittat. Sancimus itaque in omnibus istis casibus, sive in totum evictio subsequatur sive in partem, emendari vitium et vel aliam rem vel pecunias restitui vel repletionem fieri, nulla Falcidia interveniente, ut, sive ab initio minus fuerit derelictum sive extrinsecus qualiscumque causa interveniens aliquod gravamen imponat vel in quantitate vel in tempore, hoc modis omnibus repleri et
1b nostrum iuvamen purum filiis inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia patris, non si quid ex aliis causis filius lucratus est vel ex substitutione vel ex iure adcrescendi, puta usus fructus: humanitatis etenim gratia sancimus ea quidem omnia quasi iure adventicio eum lucrari, repletionem autem
1c (1) ex rebus substantiae fieri. Cum autem quis[11] extraneo herede instituto filio suo restituere cum hereditatem suam, cum moriatur, disposuerit, vel in tempus certum restitutionem distulerit, quia nostra constitutio, quae antea posita est[12], omnem dilationem omnem moram censuit esse abstrahendam, ut quarta pars pura et mox filio restituatur, in huiusmodi specie quid faciendum sit, dubitaba-
1d tur. Sancimus itaque quartae quidem partis restitutionem[13] iam nunc celebrari non expectata nec morte heredis nec temporis intervallo, reliquum autem, quod post[14] legitimam portionem restat, tunc
1e restitui, quando testator disposuit. Sic etenim filius suam habebit portionem integram et qualem leges et nostra constitutio definivit, et scriptus heres commodum quod ei testator dereliquit cum legitimo
2 moderamine sentiet. Illud praeterea sancimus, ut tempora de inofficiosi querellae[15] ab adita hereditate secundum Ulpiani opinionem currant, Herennii Modestini sententia recusata, qui a morte testatoris ilico cursum de inofficioso querellae temporibus dabat, ut non liceat heredi quando voluerit adire, ne per huiusmodi tramitem iterum filius defraudetur
2a debito naturali. Sancimus itaque, ubi testator decesserit alio scripto herede et speratur de inofficioso querella, necessitatem habere scriptum heredem, si quidem praesto est in eadem commanens provincia, intra sex mensuum spatium, sin autem seorsum utraque pars in diversis provinciis degit, tunc intra annale tantummodo spatium simili modo per continuum a morte testatoris numerandum omnimodo adire huiusmodi hereditatem, vel manifestare suam sententiam, quod hereditatem minime admittit: expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam movere querellam: sin vero scriptus heres intra statuta tempora minime adierit, per officium
2b quidem iudicis scriptum compelli hoc facere. In medio tamen, id est a morte quidem testatoris, ante aditam autem hereditatem, etsi decesserit filius, huiusmodi querellam, licet non se praeparaverit, ad suam posteritatem transmittet, ad extraneos vero heredes tunc tantummodo, quando antiquis libris insertam faciat praeparationem. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*a.* 531]

37 [16]*Idem A. Iohanni pp.* Cum antiquis legibus declaratum est, ut militaria testamenta de inofficioso querellam evadant, multi alii casus emergunt, in
1 quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrensibus etenim peculiis introducta est et alia subdivisio et peculii triplex invenitur causa. vel enim paganum est peculium vel castrense vel quod medietatem inter utrumque obtinet, quod quasi
1a castrense nuncupatur. In tali igitur peculio, quod quasi castrense appellatur, quibusdam personis licentia conceditur condere quidem testamenta, sed non quasi militibus quo voluerint modo, sed communi et licito et consueto ordine observando, quemadmodum constitutum fuerat in consulibus et praefectis legionum et praesidibus provinciarum et omni-

(1) c. 30 *h. t.* (2) *scr.* IIII, *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 179 (3) *iunge c.* 36 *et* 6, 28, 4 (4) *sic* PC^a, inofficioso C^bR (5) *sic dett.*, expulso *PCR* (6) magis PC^b, *om.* C^aR (7) *sic P cum B*, exclusus *CR* (8) *iunge c.* 35 *et* 6, 28, 4 (9) c. 30 *h. t.* (10) fecisse *CR*, fuisse relictam (relictam P^a) *P* (11) quis C^bR^b, si quis PR^a, *inc.* C^a: si quis *fortasse verum est, ut qui legem composuit scribere in animo habuerit* cum autem, si quis ..., dubitabatur, sancimus quartae (12) c. 31 *h. t.* (13) *sic dett. cum B*, aestimationem *PCR* (14) post *CR*, praeter P^b, *deficit* P^a (15) *sic* C^b, querela PC^aR (16) *iunge* 1, 3, 49. 1, 5, 22

bus generaliter, qui in diversis dignitatibus vel administrationibus positi a nostra consequuntur manu
1b vel ex publicis salariis quasdam largitates. Sed hae quidem personae testamenti faciendi habent potestatem in ipsis tamen tantummodo peculiis, quae iam enumerata sunt, id est quasi castrensibus.
1c Sed et veterani, qui tempore quidem militiae sibi peculium adquisierunt, militiam autem deposuerunt,
1d testari (licito tamen modo) non prohibentur. In his itaque omnibus quasi castrensibus peculiis dubitabatur, si contra huiusmodi testamenta de inoffi-
1e cioso querellam extendi oportet. [1]Sed prior quaestio erat, si omnes qui quasi castrense peculium habent testari in hoc possint, quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc privilegii loco concessum est: quia[2] militibus quidem et veteranis testamenta facere in castrensi peculio undique concessum fuerat, sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi: de aliis autem personis omnibus, quae non per speciale privilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat, ut puta viris disertissimis patronis causarum virisque devotissimis memorialibus et agentibus in rebus nec non magistris studiorum liberalium, archiatris quoque et omnibus omnino, qui salaria vel stipendia percipiunt publica.
1f (1) In his itaque omnibus sancimus, quia ad imitationem peculii castrensis quasi castrense peculium supervenit, omnibus[3], qui tale peculium possident, super ipsis tantummodo rebus, quae quasi castrensis peculii sunt, ultima condere (secundum leges tamen) posse elogia: hoc nihilo minus eis addito privilegio, ut neque eorum testamenta de inoffi-
1g cioso querella expugnentur. Si enim patronus adversus res, quas libertus eius ex castris quaesivit sui iuris indubitanter constitutus, [4]praeteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra eiusmodi peculium contra tabulas bonorum possessionem non habet secundum veterum legum sanctionem, quemadmodum oportet praefata peculia, quae ad instar castrensis peculii introducta sunt, de inofficioso querellae esse
2 supposita? Sed haec obtinere oportet, donec in sacris parentum suorum constituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. si enim sui iuris efficiantur, procul dubio est eorum testamenta et pro ipsis rebus, quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querellam sustinere, cum neque nomen peculii permanet, sed aliis rebus confunditur et similem fortunam recipit, quemadmodum et ceterae res eorum, et unum congregatur ex omnibus patrimonium. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv cc.*[5] [*a.* 531]

XXVIIII.[6]

DE INOFFICIOSIS DONATIONIBUS.

1 *Imp. Philippus A. Nicanori et Papinianae.* Si, ut adlegatis, mater vestra ad deludendam inofficiosi querellam paene universas facultates suas, dum ageret in rebus humanis, factis donationibus sive in quosdam liberos sive in extraneos exhausit ac postea vos ex duabus unciis fecit heredes easque legatis et[7] fideicommissis exinanire gestivit, non iniuria iuxta formam super inofficioso testamento constitutorum subveniri vobis utpote quartam partem non habentibus desideratis. *PP. XIIII k. Sept. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA*
Pater si omne patrimonium suum impet
immensae liberalitatis in filium effudit, a
testate is permansit, et arbitri familiae e
officio congruit, ut tibi quartam debitae ab
portionis praestet incolumem, aut emanci
rit, et, quia donatio non indiget alieno a
sed suis viribus nititur, iuxta constitutio
provinciam regit ad similitudinem inoffi
rellae auxilium tibi aequitatis impertiet.
k. Aug.[8] *Maximo II et Glabrione conss.*

3 *Idem AA. Aeliano.* Precibus quidem
posita rescripta eos parentes denotant,
testamento facto vivi patrimonium suum
donationibus exinanissent, [9]inane nomen
liberis reliquissent. sed ad intestatos quo
ratio aequitatis extenditur. *PP. x k. Nov.
et III AA. conss.*

4 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus
purniae Aristaenetae*[11]. Si filius tuus im
liberalitatis effusione patrimonium suum
praesidis provinciae auxilio uteris, qui di
veri, si in integrum restitutionem ex fili
competere tibi ob improbabilem donation
tatem animadverterit, in removendis his
peram gesta sunt tibi subveniet. ideoqu
tibi necessarium adversus immodicas
auxilium ad instar inofficiosi testamenti. *PP
Febr. Mediolani*[13] *Maximo II et Aquilino con*

5 *Idem AA. Cottabeo.* Si totas facul
per donationes vacuefecisti, quas in e
filios contulisti, id, quod ad submovendas
testamenti querellas non ingratis liberis re
cesse est, ex factis donationibus detractu
vel nepotes, qui postea ex quocumque legit
monio nati sunt, debitum bonorum subsi
sequantur, ad patrimonium tuum revertetu
k. Mart. Maximo II et Aquilino conss.

6 *Idem AA. Demetrianae.* Cum donat
fratrem tuum collatis facultates patris tui
esse eundemque patrem vestrum ea quae
rant codicillis inter vos divisisse proponas,
tatem eius non agnovisti nec beneficio a
versus haec iuvari poteris nec tantum d
data et fideicommissum continent, quantu
movendam querellam sufficiat, de enormit
tionum ad exemplum inofficiosi testamen
provinciae iurisdictionis suae partes exhib
VI[15] *k. Mai. conss. ut supra.*

7 [16]*Idem AA. Aurelio*[17] *Ammiano*[18].
tua ita patrimonium suum profunda libe
fratrem tuum evisceratis opibus suis ex
quartae partis dimidium, quod ad exclud
officiosi testamenti querellam adversus te
in his donationibus quas tibi largita est n
quod immoderate gestum est revocabitur.
Mai. Maximo II et Aquilino conss.[19]

8 *Idem AA. Auxanoni.* Si liqueat ma
intervertendae quaestionis inofficiosi caus
nium suum donationibus in unum filium c
hausisse, cum adversus eorum cogitatione
siliis supremum iudicium anticipare cont
actiones filiorum exhauriunt, aditum que
deposcat, quod donatum est pro ratione
instar inofficiosi testamenti convicti d
1 Nam quod uxor a marito in se matri
pore donationis causa collatum emanci
communi consentiente domino donavit, vel
nis patris, de cuius substantia prohibente

(1) § 1*e*...2*a* *epitomantur in* 6, 22, 12 (2) *requiritur* nam (3) *requiritur* omnes (4) *sic CR*, *etsi male ins. dett.* (5) post cons. ... vv. cc. *scripsi et propter diem* (*cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 185) *et quia h. c. citatur in* 6, 22, 12, *quae eiusdem diei est:* lampadio et oresto vv. cc. coss. *Hal.*, *sed in addendis emendavit* post cons. ... vv. cc. anno secundo (6) *B* 41, 4 (7) et *P*, vel *CR* (8) k. aug. *Hal.*, id. ian. *P* (9) *sic dett.*, et *ins. APCR* (10) = *Vat.* 282: *iun* (11) calpurniae aristaenetae *Vat.*, aristinae *SPC* IIII *Vat.*, d. VI *Hal.*, VI *P* (13) Nicomediae (14) *sic C*, revertitur *PR* (15) VI *P*, *om. Hal.* (16) (17) aurelio *Vat.*, *om. libri* (18) anniano *Vat Hal. P*, dat. nicomediae v non. mart. august conss. *Vat.*

t exire, datum accipi rationis est: in . idem consilium et eventus compre- quam patrimonio matris ediximus, ob- P. *III id. Sept. CC. conss.* [*a.* 294] *nstantius A. Olybrio.* Non convenit immodicarum donationum omnis que- tudinem inofficiosi testamenti legibus ta et sit in hoc actionis utriusque vel similis aestimanda vel idem et tem- ɔribus. *D. XIIII k. Iun. Tauro et s.* [*a.* 361]

XXX.

INOFFICIOSIS DOTIBUS.

ntius A. ad Maximum praesidem Ci- mnia bona a matre tua dote dicantur ıcordare legibus promptum est, ut ad ficiosi testamenti adversus dotem im- endae actionis copia tribuatur et filiis emolumenta debita deferantur. *D. irmio Datiano et Cereale conss.* [*a.* 358]

XXXI.[5]

PETITIONE HEREDITATIS.

s Aelius[6] *Antoninus A. Augurino pro- e.* Senatus consultum auctore divo meo factum[7], quo cautum est, quid pore evicta hereditate restitui debeat, fisci causas, sed etiam ad privatos petitores pertinet. Usuras vero pe- litis contestationem ex die venditio- rum rerum ab eo factae qui antea lectas nec non etiam fructus bonae es reddere cogendi non sunt, nisi ex tiores extiterunt. Post litem autem m fructus non venditarum rerum, non rceperunt, sed etiam quos percipere usuras pretii rerum ante litis contes- tarum ex die contestationis compu- ɔdo reddere compellantur. *PP. VI k. Cethego conss.* [*a.* 170] *erus et Antoninus AA. Marcello mi-* ıotam controversiam Menecratis bono- limidiam Musaeus ab herede scripto tae non ignarus comparavit, tam ipse lei possessor quam heredes eius fruc- ere coguntur. Si vero venditionem n esse liquido probaretur, ex eo die ıntur, ex quo lis in iudicium[8] deducta enim augetur hereditas, cum ab eo a quo peti potest. Emptor autem, qui possessionis munitus non est, etiam[9] um iure convenitur. *D. k. Iul. Se- orino conss.* [*a.* 200] . *Epictae.* Hereditas materterae pe- ngit alterius hereditatis petitionem, alia successione. sed et si quaestio- or inofficiosi testamenti causam ha- tae rei praescriptio non obstaret cau- m ex alia causa vindicanti. *PP. V s II conss.* [*a.* 205] *oninus A. Vitaliano.* In restituenda ıpensatio eius habebitur, quod te in mortui infirmitate in sumptumque funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaveris. *PP. VII*[12] *k. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

5 *Idem A. Postumianae.* De hereditate, quam bona fide possidebas, si contra te pronuntiatum est, in restitutione eius detrahetur, quod creditoribus eiusdem hereditatis exsolvisse te bona fide probaveris: nam repeti a creditoribus, qui suum receperint, non potest. *PP. VI k. Iun. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

6 *Imp. Alexander A. Firmino.* Si putas non iure tutores datos nepotibus tuis, quod eos dicas in potestate tua esse, petere ab his hereditatem filii tui emancipati non moreris, cuius commodum ad te pertinere dicis, iudice statuturo, an a praesidalibus actis discedendum sit, qui eis tutores dedit, cum in tua potestate negarentur esse. *PP. X k. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Restitutae.* Hereditatis petitionem, quae adversus pro herede vel pro possessore possidentes exerceri potest, praescriptione longi temporis non submoveri nemini incognitum est, cum mixtae personalis actio-
1 nis ratio hoc respondere compellat. A ceteris autem tantum specialibus in rem actionibus vindicari posse manifestum est, si non agentis intentio per usucapionem vel longum tempus explosa[13] sit. *PP. XI k. Aug. CC. conss.* [*a.* 294]

8 [14]*Idem AA. et CC. Aurelio*[15] *Asterio.* Liber nec ne fuerit testator, ante omnia disquiri debet, cum[16] hereditas petatur. *D. III k. April.*[17] *CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Demophiliae.* Si scripti delatam sibi successionem cognati repudiaverunt et hanc honorario vel civili iure quaesiisti, res hereditarias, quae in eadem causa durant, hereditatis petitione vindicare potes. *D. III k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Theodotiano.* Si filius familias delatam sibi hereditatem per longum tempus detinuit, eo ipso utpote agnita hereditate patri suo eius[18] commodum adquisiisse videtur. *D. XIII*[19] *k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

11 [20]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Aeternali proconsuli Asiae.* Cogi possessorem ab eo qui expetit titulum suae possessionis edicere[21] incivile est praeter eum, qui dicere[22] cogitur, utrum pro possessore an pro herede possideat. *D. XII k. April. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

12 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum hereditatis petitioni locus fuerat, exceptio adsumebatur, quae tuebatur hereditatis petitionem, ne fieret ei praeiudicium. magnitudo etenim et auctoritas centumviralis iudicii non patiebatur per alios tramites
1 viam hereditatis petitionis infringi. Cumque multae varietates et controversiae veterum exortae sunt, eas certo fine concludentes sancimus, si quis hereditatis petitionem vel susceperit vel[23] suscipere sperat vel movere[24], alius autem superveniens vel ex deposito vel commodato vel legato vel ex fideicommisso vel ex aliis causis inquietare vel reum vel agentem ex persona defuncti crediderit sibi esse necessarium, si quidem pro legato vel fideicommisso hoc faciat, rem expeditae quaestionis esse, cum possit scriptus heres cautione interposita non differre hanc petitionem, sed recte exigi vel legatum vel fidei-

), 1: *iunge Th.* 2, 19, 4 (2) = *Th.* 2, 10 (3) cum omnis hereditas dote di- *Th.* (4) *sic Th.*, d. IIII kal. iun. *Hal. seqq.* — *Cf. Dig.* 5, 3 (6) Titus Ae-) *Dig.* 5, 3, 20, 6 (8) iudicio *PCR*[a] n *P*[a], est etiam *P*[b]*CR*, est *B* (10) se- a. n. (*om.* severo) *P* (11) *sic Hal.*, (12) VII *P*, *om. Hal.* (13) *sic PR*, ex-) *iunge* 6, 59, 4. 7, 16, 27 *Consult.* 6, 18 sult, *om. libri* (16) cum *PR*, antequam *C contra B* (17) Sirmio *ins. Consult.* (18) eius *CR*, *om. P* (19) XIII *Hal.*, VI *P* (20) = *Th.* 11, 39, 12: *iunge* 6, 23, 17 (21) *sic CTh.*, dicere *PR* (22) edicere *Th.* (23) vel susceperit *dett. cum B*, *om. CR* (24) moverit *videntur legisse B*: ἢ ὑπεδέξατο ἤδη τὴν ἀγωγὴν ... ἢ ἐλπίζῃ ἐνάγεσθαι αὐτῇ ἢ ἐνάγῃ περὶ αὐτῆς: *sane eum, qui, cum heredem se esse putet, hereditatem tamen nondum petierit, omnimodo teneri vix iustum est*

commissum sub cautela vel satisdatione pro qualitate personarum, quod, si non obtinuerint eius iura, restituet legatarius vel fideicommissarius ei datam pecuniam cum usuris ex quarta centesimae parte currentibus, vel agrum cum fructibus quos percepit, vel domum cum pensionibus, scilicet in utroque eorum expensis antea necessariis et utilibus deductis: vel si ipse maluerit litem quidem contestari, expectare autem hereditatis petitionis eventum, hoc ei liceat facere, ut restitutio, si competeret, cum legitimis augmentis legatario vel fideicommissario accedat.
1a (1) Sin autem ex contractibus defuncti agatur
contra possessorem hereditatis vel eius rei de qua agitur, si quidem res sint vel depositae vel commodatae vel pignori datae vel aliae quae extant, non differri sub praetextu hereditatis petitionis memoratum iudicium, quemadmodum, si pro fenerata pecunia vel alia personali actione agatur contra possessorem vel petitorem, non debet iudicium differri,
1b sed exitum suum accipere. Postquam etenim
hereditatis petitionis iudicium finem accipiat, tunc inter petitorem hereditatis et possessorem rationibus contractis non aliter possessor, si victus fuerit, hereditatem restituere compellitur[1], nisi pro omnibus quae rite ab ea gesta sunt petitor ei satisfaciat.
1c Quod si petitor fuerit victus, simili modo a pos-
sessore iudicis officio ei satisfiat[2] vel, si hoc fuerit praetermissum, negotiorum gestorum vel ex lege
2 condictione. Sin autem libertates vel a posses-
sore vel a petitore fideicommissariae petantur vel directae ipso iure dicantur competere, annale tantummodo spatium expectetur a morte testatoris nu-
2a merandum. Et si quidem hereditatis petitionis
iudicium intra id spatium terminum accipiat, secundum eventum iudicii et libertates vel effectum ha-
2b beant vel evanescant. Sin autem tempus annale
emanaverit, tunc libertatis favore et humanitatis intuitu competant quidem directae libertates, ex fideicommissariis autem in libertatem servi eripiantur, ita tamen, si non falsum testamentum approbetur: sub ea scilicet condicione, ut, si actores sint vel alias[3] ratiociniis suppositi, et postquam perveniant in libertatem, necessitas eis imponatur res hereditarias et rationes reddere: iure patronatus videlicet competente ei, qui ex legibus ad id possit vocari.
3 Illo, ne in posterum dubitetur, observando, ut et
ipsa hereditatis petitio omnimodo bonae fidei iudiciis connumeretur. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.*[4] [*a.* 531]

XXXII.[5]

DE REI VINDICATIONE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Caeciliae.* Etiam per alienum servum bona fide possessum ex re eius qui eam possidet vel ex operis servi adquiri dominium vel obligationem placuit. quare tu quoque si bona fide possedisti eundem servum et ex nummis tuis mancipia eo tempore comparavit, potes
1 secundum iuris formam uti defensionibus tuis. Man-
cipium autem alienum mala fide possidenti nihil potest adquirere, sed qui tenet non tantum ipsum, sed etiam operas eius nec non ancillarum partum et animalium fetus reddere cogitur. *PP. III non. Mai. Eboraci Faustino et Rufo conss.* [*a.* 210]

2 *Idem AA.*[6] *Aristaeneto.* Si inferiorem partem aedificii, quae solum contingit, ad te pertinere probare potes, eam, quam vicinus imposuit, a
1 dominio tuo non ambigitur. Sed et[7] id,
solo tuo aedificatum est, quoad[8] in eade
manet, iure ad te pertinet. si vero fuerit
tum, materia eius ad pristinum dominium re
bona fide sive mala fide aedificium extruc
si non donandi animo aedificia alieno solo
sint. *PP. XII k. Nov. Antonino A. IIII et conss.*

3 *Imp. Alexander A. Domninae.* Mater maritus fundum tuum invita vel ignorante dere iure non potuit, sed rem tuam a po
1 vindicare etiam non oblato pretio poter
autem postea de ea venditione consensisti modo proprietatem eius amisisti, adversus e quidem nullam habes actionem, adversus cem vero de pretio negotiorum gestorum non prohiberis. *PP. III k. Nov. Alexa cons.*

4 [9]*Imp. Gordianus A. Muniano*[10] *militi.* sus eos, qui a malae fidei possessoribus bona fide comparaverunt, ita tibi actio com prius, quam usucapionem implerent vel lon sessionis praescriptionem adipiscerentur, d ad te pervenerit. *PP. XII*[11] *k. Nov. Pio tiano conss.*

5 *Idem A. Herasiano.* Domum, quam e successione ad te pertinere et ab adversa p iuria occupatam esse ostenderis, praeses pr cum pensionibus quas percepit aut percipe
1 rat et omni causa damni dati restitui iubel
autem quod impendit rationem haberi non po rito rescriptum est, cum malae fidei possesso quod in rem alienam impendunt, non eoru tium gerentes quorum res est, nullam hab petitionem, nisi necessarios sumptus fecer autem utiles, licentia eis permittitur sine prioris status rei eos auferre. *PP. II id. Fe diano A. et Aviola conss.*

6 [12]*Idem A. Austronio militi*[13]. Si ea[14] quam deposueras is apud quem collocata[15] sibi possessiones comparavit ipsique tradit tibi vel omnes tradi vel quasdam compe causa ab invito eo in te conferri iniurios *PP. V*[16] *id. Iul. Gordiano A. et Aviola conss.*

7 [17]*Imp. Philippus A. et Philippus C.*[18] *A Antonio.* Partum ancillae matris sequi con nec statum in hac specie patris considera rati iuris est. *PP. XIIII*[20] *k. Nov. Philip Titiano conss.*

8 *Idem A. et C. Philippo militi.* Si, ut nis, pars diversa pecunia tua quaedam non comparavit, praeses provinciae utilem vindic obtentu militiae tibi eo nomine impertiri de partes aequitatis non negabit. idem mand que seu negotiorum gestorum actionem tibi iurisdictionem praebebit. *PP. II non Praesente et Albino conss.*

9 *Imppp. Carus Carinus et Numerianu Antonio.* Doce ancillam, de qua supplicas, fuisse in notione praesidis: quo patefacto ind erit vindicari ab uxore tua nequivisse. *P. k. Mart. Caro et Carino AA. conss.*

10 *Impp. Diocletianus et Maximianus nuario.* Cum super vernis mancipiis nulla menta te habere adseveres, in iudicio, in qu tium coeptum esse proponitur, id quod in contulisti postulare debuisti. iudex enim n

(1) *sic M cum B*, compellotur *C*, compellatur R^b, *deficit* R^a (2) a possessore ... satisfiat *C*, possessor ... satisfaciat R^b, *deficit* R^a (3) alias *R*, aliis *C* (4) lampadio et oreste conss. *traditur male, cum anno* 530 *Iulianus pp. fuerit* (5) *B* 15, 1, 81 *seqq.* — *Cf. Dig.* 6, 1 (6) *requiritur* imp. Antoninus A. (7) et *A cum B*Σ (*κ. π.*), *om. pCR* (8) quoad C^bR^b *cum B*Σ (*κ. π.*), quod ApR^a, *inc.* C^a (9) *iunge* 2, 52, 3 (10) *sic SR*, miniano *P*, mucrano *C*, muciano 2, 52, 3 (11) XII *Hal.*, XI *P*, VIIII 2, 52, 3 (12) *iunge* 4, 34, 3 liti 4, 34, 3, *om. libri* (14) ea P^rC^aR, ex ea *C om.* P^t (15) *sic R*, collata *PC* (16) pp. v d. 4, 34, 3 (17) = *Greg.* 3, 2, 3 (18) s imp. philippo *A*, idem a. et c. (cc. *CR*) *PCR*, i (19) aurelio *Greg.*, *om. libri* (20) XIIII *Greg.*, x x *P* (21) indubium *scripsi*, indubium non *P* bium non *dett.* (22) III *Hal.*, VI *P*

rat servorum dominia etiam citra instrumentorum exhibitionem aliis probationibus vel ipsorum interrogatione posse ostendi. *PP. VIII id. Febr. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

11 *Idem AA. et CC. Gaiano.* Si quis sciens agrum alienum sevit [1] vel plantas imposuit, postquam eae radicibus terram fuerint amplexae, solo cedere rationis est. domini [2] enim magis segetem vel plantas quam per huiusmodi factum solum suum facit. 1 Sane eum, qui bona fide possidens haec fecerit, per doli mali exceptionem contra vindicantem dominium servare sumptus iuris auctoritate significatum est. *D. IIII k. Mart. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Incivile atque inusitatum est quod postulas, ut mancipium, quod tradidisti et hoc modo dominium eius transtulisti, invito eo ex nostro rescripto tibi adsignetur. unde intellegis semel ancilla emptoris facta filios etiam postea natos eius dominium sequi, cuius mater eorum eo tempore fuit. sane de pretio, si non te hoc [3] probatum fuerit recepisse, conveni adversarium tuum. *D. VI id. April. AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Eutychio.* Ordinarii iuris est, ut mancipiorum orta quaestione prius exhibitis [4] mancipiis de possessione iudicetur ac tunc demum proprietatis causa ab eodem iudice decidatur. *D. id. April. AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Septimae.* Cum a matre domum filii te sciente comparasse proponas, adversus eum dominium vindicantem, si matri non successit, nulla te exceptione tueri potes. quod si venditricis obtinet hereditatem, doli mali exceptione, pro qua portione ad eum hereditas pertinet, uti non prohiberis. *D. III k. Iul. AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Aurelio Proculino.* Quotiens duobus in solidum praedium iure distrahitur, manifesti iuris est eum, cui priori traditum est, in 1 detinendo dominio esse potiorem. Si igitur antecedenti tempore possessionem emisse ac pretium exsolvisse apud praesidem provinciae probaveris, obtentu non datorum instrumentorum expelli te pos-2 sessione non patietur. Erit sane in arbitrio tuo pretium quod dedisti cum usuris recipere, ita tamen, ut perceptorum fructuum et sumptuum ratio habeatur: [5] cum et si ex causa donationis utrique dominium rei vindicetis, eum, cui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem convenit. *D. XV* [6] *k. Oct. AA. conss.* [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Ianuario.* Si in area communi domum aliquis extruxit, hanc vobis communem iuris fecit [7] ratio. cuius portionem ab eo, qui bona fide possidens aedificavit, si velis vindicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoveri. *D. id. Nov. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

17 *Idem AA et CC. Sabino.* Si fundum vestrum, vobis per denuntiationem admonentibus volentem ad emptionem accedere, quod distrahentis non fuerit, non recte is contra quem preces funditis [8] comparavit vel alio modo mala fide contraxit, tam fundum vestrum constitutum probantibus quam fructus, quos eum mala fide percepisse fuerit probatum, aditus praeses provinciae restitui iubebit. *D. XII* [9] *k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

18 [10] *Idem AA. et CC. Claro.* Re tua apud aliquem manente proprietatis error nihil tibi nocere potuit, nisi alia contra te causa intervenerit. *D. VIIII* [11] *k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Callistrato.* Indicia cetera, quae iure non respuuntur, non minorem probationis quam instrumenta continent fidem: quo iure, si de proprietate domus ambigis negotiumque integrum est, uti non prohiberis. *VIII k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

20 *Idem AA. et CC. Quartillae.* Non servum, quem res tuas detinere adseveras, sed eius dominum de rebus repetendis conveniendum esse perspicis. *VI k. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Herodi.* A possidentibus vindicata mancipia, quorum dominium ad vos pertinere intenditis, si, posteaquam impleveritis intentionem, haec [12] non restituantur, iurisiurandi sollemnitate secuta condemnatio procedere debet. *D. VI id. Oct. CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Diodoto.* Certum est mala fide possessores omnes fructus solere cum ipsa re praestare, bona fide vero extantes, post litis autem contestationem universos. *D. III* [13] *k. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Magnifero.* Si mancipium tuum per vim vel furtum ablatum alii ex nulla iusta causa distraxerunt, vindicanti tibi dominium solvendi pretii nulla necessitas inrogatur [14]. *D. XVI k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Iuliano.* Nullo iusto titulo praecedente possidentes ratio iuris quaerere prohibet dominium. idcirco cum etiam usucapio cesset, intentio dominii non absumitur: unde hoc casu postliminio reverso citra beneficium actionis rescissoriae directa permanet integra vindicatio. *D. XVI k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Eugnomio.* Sollemnibus pensionibus rei pro alio satisfacientem [15] non interveniente venditione solutionis causa minime dominum [16] facit. *D. XVI k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

26 [17] *Idem AA. et CC. Heliodoro.* Morae litis causam possessoris non instruunt ad inducendam longae possessionis praescriptionem, quae post litem contestatam in praeteritum aestimatur. *D. X id.* [18] *Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

27 *Idem AA. et CC. Philadelpho.* Servum emptor non traditum sibi praesentem vindicare non potest. *D. XVIII* [19] *k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

28 [20] *Idem AA. et CC. Sopatro.* Res alienas possidens, licet iustam causam nullam habeat tenendi, non nisi suam intentionem implenti restituere cogitur. *D. VIII* [21] *k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXIII. [22]

DE USU FRUCTU ET HABITATIONE ET MINISTERIO SERVORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Posidonio.* Si usus fructus omnium bonorum testamento uxoris marito relictus est, quamvis cautionem a te prohibuerat [23] exigi, tamen non aliter a debitoribus solutam pecuniam accipere poteris quam oblata secundum formam senatus consulti cautione. *PP. VI k. Oct. Anullino et Frontone conss.* [*a.* 199]

2 *Idem AA. Felici.* Verbis testamenti, quae precibus inseruisti, usum fructum legatum tibi animadvertimus. quae res non impedit proprietatis dominum obligare creditori proprietatem, manente scilicet

(1) sevit M^b, seruit CRM^a (2) *sic* M^r, domino CRM^t (3) te hoc *C*, hoc P^b, hoc ante P^aR (4) *sic* P^rC^b cum *B*, exutis P^tC^aR (5) *cf. Vat.* 315: Idem Ulpiae Rufinae. Cum ex causa donationis uterque dominium rei tributariae vindicetis, eum, cui priori possessio vel soli tradita est, haberi potiorem convenit. D. XII kal. Mart. Dorocortoro Tiberiano et Dione conss. (*a.* 291) (6) XV *A*, XII *P*, II *Hal.* (7) *sic* C^bR^b, fecerit PC^aR^a, ἐποίησεν *BΣ* (κ. π.) (8) fudistis *C* (9) XII *Hal.*, XVIII *P* (10) *fortasse* 8, 43, 2 *iungenda est* (11) GIII (*om.* d.) *Hal.*, d. VIII *P*, d. XVIII *L* (12) haec *confirmat BΣ* (κ. π.), *delet Mommsen* (13) III *Hal.*, VI *P* (14) *sic P*, irrogetur *CR* (15) *sic* R^b, satisfaciente PCR^a (16) *sic* P^rR^b, dominium P^tCR^a (17) *cf.* 7, 33, 15 (18) *aut numerus mutandus est aut* X k. *scr.* (19) d. XVIII *P*, G. XII *Hal.* (20) *iunge* 6, 59, 9 (21) VIII *Hal.*, X non *P*, XV 6, 59, 9 (22) *B* 16, 8, 24 *seqq.* — *Cf. Dig.* 7. 1. 7. 8 *Inst.* 2, 4. 5 (23) testamento *ins. P contra B* (κ. π.)

integro usu fructu tui iuris. *PP. VI id. Mai. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

3 *Imp. Antoninus A. Antoniano.* Si patri tuo usus fructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet, cum morte eius, cui fuerat legatus usus fructus vel alio modo adquisitus, ad proprietatem 1 regredi solet. [1] Usufructuario autem superstite licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius utendi fruendi non tollitur. *PP. III k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 *Imp. Alexander A. Verbicio.* Usu fructu constituto consequens est, ut satisdatio boni viri arbitrio praebeatur ab eo, apud quem id commodum pervenit, quod nullam laesionem ex usu proprietati adferat. nec interest, sive ex testamento sive ex voluntario contractu usus fructus constitutus est. *PP. VI id. Mart. Alexandro A. II et Marcello conss.* [*a.* 226]

5 *Idem A. . . . . . evocato et aliis.* Si pater usum fructum praediorum in tempus vestrae pubertatis matri vestrae reliquit, finito usu fructu postquam vos adolevistis, posterioris temporis [2] fructus perceptos ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. *PP. k. April. Alexandro A. II et Marcello conss.* [*a.* 226]

6 *Idem A. Stratonicae.* Interest, usum fructum solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas quidem doti data sit, verum pactum intercessit, ut moriente eo tibi eadem possessio redderetur. nam usufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit: qui autem proprietatem aestimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit, quoniam soluto matrimonio restituenda tibi aestimatio eius fuit. *PP. k. Iul. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

7 *Imp. Gordianus A. Ulpiano militi.* Eum, ad quem usus fructus pertinet, sarta tecta suis sumptibus praestare debere explorati iuris est. proinde si quid ultra quam impendi debeat erogatum potes docere, sollemniter reposces. *PP. k. Febr. Arriano et Papo conss.* [*a.* 243]

8 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Hieroni.* Neque fructuarium ad obtinendam proprietatem rerum, quarum usum fructum habet, neque successores eius ulla temporis ex ea causa tenentes praescriptio munit. *VI k. Iul. AA. conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Auxanusae.* Usu fructu matri tuae praediorum et mancipiorum relicto tam alienatio quam manumissio interdicta est. sane mancipia, quorum testamento ministerium matri relictum est, cum in his dominium non habet, nec tradendo cuiquam nec manumittendo ad testatoris heredem pertinentia quicquam facit. *D. k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Pomponio.* Si domina proprietatis uxori tuae usum fructum locavit sub certa annua praestatione, morte conductricis ei quae locavit etiam utendi fruendi causa non est deneganda. *D. XIII* [3] *k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

11 [4] *Idem AA. et CC. Claudio* [5] *Theodoto.* Habitatio morte finitur: nec proprietatem qui [6] habitationem habuit legando dominii vindicationem excludit. *Subscripta IIII k. Oct. Viminaci CC. conss.* [*a.* 294]

12 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Ambiguitatem antiqui iuris decidentes sancimus, sive quis uxori suae sive alii cuicumque usum fructum reliquerit sub certo tempore, in quo vel filius eius vel quisquam alius pervenerit, stare usum fructum in annos, in quos testator statuit, sive persona, de cuius aetate compositum est, ad eam pervenerit sive non: neque enim ad vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: nisi ipse cui usus fructus legatus sit ab hac luce fuerit subtractus: tunc etenim ı tatem usum fructum transmitti non est [7] cum morte usum fructum penitus extingui 1 dubitati sit. Sin autem talis fuerit in dicio, 'donec in furore filius vel alius qui manserit', vel in aliis similibus casibus eventus in incerto sit, si quidem resipueri alius, pro quo hoc dictum est, vel condici usum fructum finiri: sin autem adhuc ii constitutus decesserit, tunc quasi in us vitam eo relicto manere usum fructum ı cum enim possibile erat usque ad omne pus usufructuarii non ad suam mentem rentem vel condicionem impleri, humanis ad vitam eorum usum fructum extendi. q dum etenim, si decesserit usufructuarius pletam condicionem vel furorem finitum, ı usus fructus, ita humanum est extendi eu fructuarii vitam, etsi antea decesserit fı alia condicio defecerit. *D. k. Aug. Consı Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*

13 *Idem A. Iuliano pp.* Cum antiquit bat usu fructu habitationis legato, et prii cui similis est, utrumne usui vel usui [8] neutri eorum, sed ius proprium et speciale sortita est habitatio, postea autem si po habitatio legata est eandem locare vel don vindicare, auctorum iurgium decidentes co responso omnem huiusmodi dubitationem ı 1 Et si quidem habitationem reliquerit, niorem declinare sententiam nobis visum ı legatario etiam locationis licentiam. ç distat, sive ipse legatarius maneat sive ali 2 mercedem accipiat? Et multo magis, tionis usum fructum reliquerit, cum et n tilitati satisfactum videatur etiam nomine 3 tus addito. In tantum etenim valere ha volumus, ut non antecellat usum fructum nium habitationis speret legatarius, nisi evidentissimis probationibus ipse legatar ostendere et dominium ei domus esse relic enim voluntati testatoris per omnia oboedi 4 Quam decisionem locum habere censemı bus modis, quibus habitatio constitui potest. *k. Oct. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*

14 *Idem A. Iuliano pp.* Antiquitas du quis fundum vel aliam rem cuidam testan querit, quatenus usus fructus apud herede 1 si huiusmodi constat legatum. Et cu inutile legatum esse existimabant, quia us numquam ad suam redit proprietatem, s apud heredem remanet [10], et forsitan hoc bant, quia et secundus heres et deinceps res unus esse videntur [11] et non potest usus fructus secundum veterem distinction modis extingui, alii autem huiusmodi leg esse respuendum existimaverunt: tales alt decidentes censemus et huiusmodi legatu esse et talem usum fructum una cum he et illo moriente vel aliis legitimis modis tente expirare. quare enim iste usus fr tale vindicat privilegium, ut generali inte usus fructus ipse solus excipiatur? quo induci rationabili sententia manifestissi 2 Et propter hoc et [12] usum fructum fi proprietatem suam redire et utile esse leg cientes huiusmodi paucissimis verbis totı ambiguitatem delevimus. *D. XV* [13] *k. Oct. et Oreste vv. cc. conss.*

15 *Idem A. Iuliano pp.* Inter antiquaı tiam dissensio incidit, si per servum usı

(1) *cf. Vat.* 42*:* Aurelio Loreo cui et Enucentrio. Fructuario superstite licet ... tollitur. Subscripta V id. Febr. Sirmi AA. V et IIII conss. (*a.* 293) (2) posterioris temporis *P*[v]*CR*, posteriores *P*[1] (3) XIII *Hal.*, XII *P* (4) = *Vat.* 43 (5) Claudio *Vat.*, *om. libri* (6) ea quae *Vat.* (7) est *dett.*, est penitus *CR* (8) usu *libri* (9) XVIII *del.* (*Zeitschrift für Rechtsgesc* (10) *sic R*, permanet *C* (11) *sic C*, unus tur *R*, unius esse videtur *dett.*: *vix quicquam est, sed Iustiniani minus apte expressisse vide dicitur heredis heredem appellatione heredis con Dig.* 50, 16, 65. 70 (12) et *R*, *om. C* (13) XV *del.*

uerit adquisitus et ex quibusdam casibus
im rebus incidunt mortalibus) pars huius-
vi in alium pervenerit, utrum omnis usus
qui antea per servum ad aliquem pervenerit,
n remaneat an totus tollatur vel ex parte
ur, ex parte autem apud eum resideat?
iper huiusmodi dubitatione tres sententiae
ur, una, quae dicebat ex particulari aliena-
vi totum usum fructum deminui, alia in
sum fructum deminui, in quantum et ser-
atur, tertia, quae definiebat partem quidem
se alienari, usum fructum autem totum apud
anere, qui ante servum in solidum habebat.
rissimam sententiam et summum auctorem
ntiae Salvium Iulianum esse[1] invenimus.
autem haec decidentibus placuit Salvii Iu-
uitti sententiam et aliorum qui in eadem
opinione, quibus humanius visum est non
ionem usus[2] fructus studiosam esse, sed
entionem, quatenus, etsi pars servi aliene-
n nec pars usus fructus depereat, sed ma-
undum suam naturam integer atque incor-
:, quemadmodum et ab initio fixus est, ita
ur ex huiusmodi casu nullo deterioratus
). x[3] k. Oct. Lampadio et Oreste vv. cc. [a. 530]

m A. Iuliano pp. Corruptionem usus fruc-
plicem esse veteribus placuit, vel morte
arii vel capitis deminutione vel non utendo
quibusdam non ignotis modis. sed de usu
idem hoc indubitatum fuerat: de personali
tione, quae super usu fructu nascitur, sive
tionem usus fructus deductus sive ex testa-
ictus est, dubitabatur, morte quidem usu-
et capitis deminutione et eam tolli omni-
edentibus, non utendo autem, si per annum
biennium forsitan eundem usum fructum
rit usufructuarius, si personalis actio tolli-
ltercantibus. Sed nos haec decidentes san-
n solum actionem quae pro usu fructu
sed nec ipsum usum fructum non utendo
si tantummodo morte usufructuarii et ipsius
tu, sed usum fructum, quem sibi aliquis
, hunc habeat, dum vivit, intactum, cum
innumerabiles causae rebus incidunt mor-
per quas homines iugiter detinere quod ha-
possunt, et est satis durum per huiusmodi
es amittere quod semel possessum est, nisi
ptio usufructuario opponetur, quae, etiam
um vindicabat, poterat eum praesentem vel
:em excludere. Sed nec per omnem capi-
utionem huiusmodi detrimentum imminere
atimur subiectis. quare enim, si filius fa-
erit is qui usum fructum habet, forte ex
peculio, ubi nec usus fructus adquiritur
essum, per emancipationem eum amittat?
ndum quod definitum est tunc eum tantum-
inere, cum usufructuarius vel res pereat,
amodo eum cum anima vel rei substantia
nisi praedictae exceptionis vigor reclama-
Excepta videlicet tali capitis deminutione,
libertatem vel civitatem Romanam possit
et[5] tunc enim usus fructus omnimodo
ad suam revertatur proprietatem. *D. k.
stantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc.* [a. 530]

em A. Iohanni pp. Ex libris Sabinianis
nobis relata est, per quam dubitabatur, si
ctus per servum adquisitus vel per filium
capitis deminutione filii magna vel media vel
l emancipatione vel servi quacumque alie-
rel morte vel manumissione potest adhuc
iere. Et ideo sancimus in huiusmodi casi-
bus neque, si servus vel filius familias in praefatos
casus inciderit, interrumpi patri vel domino usum
fructum qui per eos adquisitus est, sed manere in-
tactum. neque, si pater capitis deminutionem magnam
vel mediam passus fuerit vel morte ab hac luce fue-
rit exemptus, usum fructum perire, sed apud filium
remanere, etiamsi heres a patre non relinquatur[6].
2 Usum fructum enim per eum adquisitum apud
eum remanere et post patris calamitatem oportet,
cum plerumque verisimile est[7] testatorem contem-
platione[8] filii quam patris usum fructum ei reli-
quisse. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consu-
latum Lampadii et Orestae vv. cc.* [a. 531]

XXXIIII.[9]

DE SERVITUTIBUS ET DE AQUA.

1 *Imp. Antoninus A. Calpurniae.* Si quas actio-
nes adversus eum, qui aedificium contra veterem
formam extruxit, ut luminibus tuis officeret, compe-
tere tibi existimas, more solito exercere non prohi-
beris. is, qui iudex erit, longi temporis consuetudi-
nem vicem servitutis obtinere sciet, modo si is qui
pulsatur nec vi nec clam nec precario possidet. *PP.
III id. Nov. Gentiano et Basso conss.* [a. 211]

2 *Idem A. Martiali.* Si aquam per possessionem
Martialis eo sciente duxisti, servitutem exemplo re-
rum immobilium[10] tempore quaesiisti. quod si ante
id spatium eius usus tibi interdictus est, frustra
sumptus in ea re factos praestari tibi postulas, cum
in aliena possessione operis facti dominium, quoad
in eadem causa manet, ad eum pertinet, cuius est pos-
sessio. *PP. k. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

3 *Idem A.*[11] *Ricanae.* Et in provinciali praedio
constitui servitus aquaeductus vel aliae servitutes
possunt, si ea praecesserint, quae servitutem consti-
tuunt: tueri enim placita inter contrahentes debent.
quare non ignorabis, si priores possessores aquam
duci per praedia prohibere iure non potuerunt, cum
eodem onere perferendae servitutis transire[12] ad
emptores eadem praedia posse. *PP. k. Mai. Maximo II
et Aeliano conss.* [a. 223]

4 *Idem A. Cornelio.* Aquam, quae in alieno loco
oritur, sine voluntate eius, ad quem usus eiusdem
aquae pertinet, praetoris edictum non permittit ducere.
PP. id. Aug. Maximo II et Aeliano conss. [a. 223]

5 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Luciano mi-
liti.* Si quid pars adversa contra servitutem aedibus
tuis debitam iniuriose extruxit, praeses provinciae
revocare ad pristinam formam, damni etiam ratione
habita, pro sua gravitate curabit. *PP. k. Febr.
Praesente et Albino conss.* [a. 246]

6 *Imp. Claudius A. Prisco.* Praeses provinciae
usu aquae, quam ex fonte iuris tui profluere ad-
legas, contra statutam consuetudinis formam carere
te non permittet[13], cum sit durum et crudelitati
proximum ex tuis praediis aquae agmen ortum si-
tientibus agris tuis ad aliorum usum vicinorum in-
iuria propagari. *PP. VII k. Mai. Claudio A. et
Paterno conss.* [a. 269]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Iuliano.*
Si manifeste doceri possit ius aquae ex vetere more
atque observatione per certa loca profluentis utili-
tatem certis fundis inrigandi causa exhibere, procu-
rator noster, ne quid contra veterem formam atque
sollemnem morem innovetur, providebit. *PP. IIII
non. Mai. Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

8 *Idem AA. et CC. Aniceto.* Altius quidem aedi-
ficia tollere, si domus servitutem non debeat, domi-
nus eius minime prohibetur. in pariete vero tuo si
fenestram Iulianus vi vel clam fecisse convincatur,

---

r. (2) usu *libri* (3) x *del.* (*cf. p.* 140 *not.* 9) in potestate est *ins. Mommsen:* patri *ante* ei (5) et *del. Mommsen* (6) *sic CR*, relinquetur *P* ... et *PR* (8) contemplatione P^a, magis *suprscripsit* P^b, magis cont. *R*, cont. magis *C* (9) *B* 58, 7. — *Cf. Dig.* 8, 1. 3. 4 *Inst.* 2, 3 (10) *sic C*, mobilium APR^b, *inc.* R^a (11) *scribi debuit* imp. Alexander A. (12) *sic P*, transisse *CR* (13) *sic* R^b, permittit PCR^a

sumptibus suis opus tollere et integrum parietem restituere compellitur. *D. k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Zosimo.* Si in aedibus vicini tibi debita servitute parietem altius aedificavit Heraclius, novum opus suis sumptibus per praesidem provinciae tollere compellitur. sed si te servitutem habuisse non probetur, tollendi altius aedificium vicino[1] non est interdictum. *PP. v k. Iul.*[2] *Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Nymphidio.* Si tibi servitutem aquae deberi praeses animadverterit nec hactenus non utentem spatio temporis amisisse perspexerit, uti te iure proprio providebit. nam si hoc minime probetur, loco proprio facto opere dominus fundi continere aquam et facere, quominus ager tuus rigari possit, non prohibetur. *PP. xi k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Idem AA. et CC. Aurelio.* Per agrum quidem alienum, qui servitutem non debet, ire vel agere vicino minime licet: uti autem via publica nemo recte prohibetur. *D. xi k. Nov. Sirmi*[3] *CC. conss.* [*a.* 294]

12 *Idem AA. et CC. Valeriae.* Non modus praediorum, sed servitus aquae ducendae terminum facit. *PP. iii k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

13 [4]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Sicut usum fructum, qui non utendo per biennium in soli rebus, per annale autem tempus in mobilibus vel se moventibus deminuebatur, non passi sumus huiusmodi sustinere compendiosum interitum, sed et ei decennii vel viginti annorum dedimus spatium[5], ita et in ceteris servitutibus obtinendum esse censuimus, ut omnes servitutes non utendo amittantur non biennio, quia tantummodo soli rebus adnexae sunt, sed decennio contra praesentes vel viginti annorum spatio contra absentes, ut sit in omnibus huiusmodi rebus causa similis differentiis explosis. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*a.* 531]

14 *Idem A. Iohanni pp.* Cum talis quaestio in libris Sabinianis vertebatur: quidam etenim pactus est cum suo vicino, ut liceat ei vel per se vel per suos homines per agrum vicini transitum facere iterque habere uno tantummodo per quinquennium die, quatenus ei licentia sit in suam silvam inde transire et arbores excidere vel facere, quidquid ei fuerit visum, et quaerebatur, quando huiusmodi servitus non utendo amittitur, et quidam putaverunt, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam non itum est, eandem servitutem penitus tolli quasi per biennium ea non utendo deperdita, singulo die quinquennii pro anno numerando, aliis aliam sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, ut, quia iam per legem latam a nobis[6] prospectum est, ne servitutes per biennium non utendo depereant, sed per decem vel viginti annorum curricula, et in proposita specie, si per quattuor quinquennia nec uno die vel ipse vel homines eius eadem servitute usi sunt, tunc eam penitus amittat[7] viginti annorum desidia. qui enim in tam longo prolixoque spatio suum ius minime consecutus[8] est, sera paenitentia 1 ad pristinam servitutem reverti desiderat. Cum autem apertissimi iuris est fructus aridos conculcatione quae in area fit suam naturam et utilitatem ostendere, aliquis vicinum suum vetabat ita aedificium[9] extollere iuxta suam aream, ut ventus excluderetur et paleae ex huiusmodi obstaculo secerni a frugibus non possent, quasi vento suam vim per omnem locum inferre ex huiusmodi aedificatione vetito, cum secundum regionis situm et auxilium venti aream accedit. sancimus itaque nemini licere sic aedificare vel alio modo versari, ut idoneum ventum et sufficientem ad praefatum opus infringat et inutilem domino aream et fructuum im faciat. *D. xi k. Nov. Constantinopoli pos latum Lampadii et Orestae vv. cc.*[10]

XXXV.[11]

DE LEGE AQUILIA.

1 *Imp. Alexander A. Glyconidi.* Dam iniuriam datum immisso in silvam igne v ea si probari potest, actione legis Aquili *PP. vii*[12] *id. Nov. Alexandro A. cons.*

2 *Imp. Gordianus A. Muciano.* Legis actione expertus adversus eum, quem dom deposuisse vel incendio concremasse dam adflixisse proponis, ut id damnum sarciatur tentis iudicis auctoritate consequeris. qui si aqua per iniuriam alio derivata est, ut rem statum restituatur, eiusdem iudicis cu trabis. *PP. viii id. Nov. Gordiano A. e conss.*

3 *Idem A. Dolenti.* Ex morte ancilla caesam conquestus es, tam legis Aquiliae da ciendi gratia actionem quam criminalem a nem adversus obnoxium competere posse n gitur. *PP. v k. April. Gordiano A. ii et Po conss.*

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus A Zoilo.* Contra negantem ex lege Aquilia, si per iniuriam dedisse probetur, dupli proc demnatio. *D. xv k. Mai. Heracliae AA. conss*

5 *Idem AA. et CC. Claudio.* De pecori quae per iniuriam inclusa fame necata sun terfecta, legis Aquiliae actione in duplum age *D. xv*[13] *k. Nov. AA. conss.*

6 *Idem AA. et CC. Plinio.* De his, qua iuriam depasta contendis, ex sententia le liae agere minime prohiberis *PP. xv k. conss.*

XXXVI.[14]

FAMILIAE ERCISCUNDAE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Marcian* omnem paternam hereditatem ex consensu nec super ea re sententia dicta vel transa secuta est, iudicio familiae erciscundae potes *PP. viii k. Oct. Laterano et Rufino conss.*

2 *Imp. Antoninus A. Avitiano.* Uxor tua tuo patre tuo, cui dotem numeraverat, cum extiteris, adhuc in matrimonio tuo fuit, erciscundae actionem ad exsequendam dote dum iuris pridem placitum adversus cohere nactus es eamque retines, etiam si postea, nupta est, decessit. *PP. ii id. Febr.*

3 *Idem A. Rufo.* Adversus coheredes di hereditatis iudicio secundum iuris formam iudex datus, si quid a coherede etiam tuae ex hereditate sublatum fuerit probatum, adi nibus factis secundum iuris formam eum demnabit. expilatae enim hereditatis crime coheredi intenditur, cum iudicio familiae erc indemnitati[16] prospiciatur. *PP. vii . . . N*

4 *Imp. Alexander A. Antonio.* Si filius fuisti et res mobiles vel se moventes, quae sis peculii esse possunt, donatae tibi a pa eas quoque in cetero peculio castrensi non nes cum fratribus tuis habes. praedia aute eunti tibi in castra filio pater donaverit, castrensis non sunt. diverso iure ea praedis

(1) vicini *P* (2) Ian. *Mommsen* (3) *requiri* Durostori *vidit Mommsen* (4) *iunge* 7, 31, 1 (5) 3, 33, 16 (6) *c.* 13 *h. t.* (7) *sic edd.*, amittant *PC*, amitti *R* (8) exsecutus *Mommsen* (9) *sic CR*[a], suum *ins. PR*[b] (10) D. xv k. Nov. Const. post cons. Lamp. et Or. vv. cc.

anno secundo *scr.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* (11) *B* 60, 3, 58 *seqq.* — *Cf. Dig.* 9, 2 *Inst.* 4, 3 *Hal.*, viii *P* (13) xv *P*, v *L* (14) *B* *seqq.* — *Cf. Dig.* 10, 2 (15) divisistis *Mommsen* (16) *sic P*[a], eius *ins. P*[b]*CR*

tur, quae ex occasione militiae filiis familias obveniunt: haec enim castrensi peculio cedunt.

5 *Idem A. Statiliae.* In ipsius mariti tui fuit potestate mutare, quod iratus in servos suos testamento caverat, ut unus quidem in perpetuis vinculis moraretur, alter vero exportandus venumdaretur. proinde si offensam istam clementia flexit (quod, licet scriptura non probetur, vel aliis tamen rationibus doceri nihil impedit, praesertim cum[1] posteriora eorum talia merita deprehenduntur, ut ira domini potuerit mitigari), novissimam eius voluntatem arbiter familiae erciscundae sequetur.

6 *Imp. Gordianus A. Pompeio militi.* Ea quae in nominibus sunt non recipiunt divisionem, cum ipso iure in portiones hereditarias[2] ex lege duodecim tabularum divisa sunt. *PP.*

7 *Idem A. Aeliano.* Si qua fideicommissorum petitio inter coheredes consistat, praetor vel praeses provinciae eius rei disceptator constitutus vel iudex familiae erciscundae iudicio aditus, ut voluntas testatoris servetur, suas partes debet accommodare. *PP.* k.[2a] *Sept. Gordiano . . . . conss.* [*a.* 239 *vel* 241]

8 *Idem A. Telesphoro.* Bona, quaecumque sunt tibi communia cum fratre tuo[3] ex hereditaria successione patris vel matris, cum eodem familiae erciscundae iudicio experiens, ut dividantur, impetrabis. *PP. VI non. . . . Arriano et Papo conss.* [*a.* 243]

9 *Idem A. Nerviae.* Non est ambiguum, cum familiae erciscundae titulus inter bonae fidei iudicia numeretur, portionem hereditatis, si qua ad te pertinet, incremento fructuum augeri.

10 *Idem A. Philoterae.* Quotiens inter omnes heredes testator successionem dividit ac singulos certis possessionibus cum mancipiis, quae in isdem sunt constituta, iubet esse contentos, voluntati eius salva legis Falcidiae auctoritate obtemperandum esse manifestum est: nec mutat, quod in sequentibus verbis mancipia sua universa nulla facta eorum discretione commendanda putavit heredibus, cum utique his ea videatur insinuasse, quibus etiam testamento relinquenda esse decrevit.

11 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Antoniae.* Inter filios ac filias bona intestatorum parentium pro virilibus portionibus aequo iure dividi oportere explorati iuris est. [4]*PP. XVI*[5] *k. Mart. . . . . conss.*

12 *Impp. Gallus et Volusianus AA. Rufo.* Non ideo divisio inter te ac fratrem tuum, ut proponis, facta irrita habenda est, quod eam scriptura secuta non est, cum fides rei gestae ratam divisionem satis affirmet. *PP. prid. id. Mart. Gallo A. II et Volusiano conss.* [*a.* 252]

13 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Saturnino.* Certum est liberorum peculia post mortem patris in hereditate dividenda ad communionem esse revocanda. frater autem et coheres tuus ob contractus, quibus vivente patre etiam ignorante ipso obligatus fuit, convenire te et alterum fratrem tuum coheredem vestrum ultra non potest, quam ut de peculio suo recipiat tantam quantitatem, in quantam condemnatus est his, cum quibus ipse contraxit.[6]

14 *Idem AA. Hermiano.* Si familiae erciscundae iudicio, quo bona paterna inter te ac fratrem tuum aequo iure divisa sunt, nihil super evictione rerum singulis adiudicatarum specialiter inter vos convenit, id est ut unusquisque eventum rei suscipiat, recte possessionis evictae detrimentum fratrem tuum et coheredem pro parte agnoscere praeses provinciae per actionem praescriptis verbis compellet.[7]

15 *Idem AA. et CC. Theophilae.* Si divisionem conventione factam[8] etiam possessio consensu secuta dominium pro solido rerum, quas pertinere ad patrem tuum placuit, ei firmavit, earum vindicationem habere potes, si patri tuo successisti. si vero placitum divisionis usque ad pactum stetit, arbiter familiae erciscundae iudicio[9] vobis datus communionem inter vos finiri providebit. [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Heracliano.* Filii patris testamentum rescindendi, si hoc inofficiosum probare non possunt, nullam habent facultatem. sed si tam circa testamentum quam etiam codicillos iudicium eius deficiat, verum quibuscumque verbis voluntas eius declarata sit, licet intestato ei fuerit successum, ex senatus consulto retentionis modo servato familiae erciscundae iudicio aditum iudicem sequi voluntatem oportere iuris auctoritate significatur. *D. VIII k. Sept. AA. conss.*[10] [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Commodiano.* Coheredibus divisionem inter se facientibus iuri absentis et ignorantis minime derogari ac pro indiviso portionem eum, quae initio ipsius fuit, in omnibus communibus rebus retinere certissimum est. unde portionem tuam cum reditibus arbitrio familiae erciscundae percipere potes, ex facta inter coheredes divisione nullum praeiudicium timens. *D. VII k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

18 *Idem AA. et CC. Domnae.* Filiae, cuius pater nomine res comparavit, si non post contrarium eius iudicium probetur, per arbitrium dividendae hereditatis praecipuas adiudicari saepe rescriptum est. his itaque, si patri successisti, quem nomine tuo quaedam comparasse dicis, adversus sororem tuam apud praesidem provinciae, si res integra est, uti potes. In communi autem hereditate quin sumptus ab uno facti bona fide familiae erciscundae iudicio vel negotiorum gestorum actione servari possint, non est ambiguum. *D. XVIII k. Ian. AA. conss.*[11] [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Lysicratiae.* Incerti iuris non est in familiae erciscundae iudicio earum etiam rerum, quas ex coheredibus quidam de communibus absumpserunt vel deteriores fecerunt, rationem habendam eiusque rei ceteris praestandam indemnitatem. *D. XVIII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

20 *Idem AA. et CC. Partumeiae.* In familiae erciscundae iudicio ab uno pro solido rei veluti communis venumdatae pretium non venit, sed mandati, si praecessit, coheres venditoris agere potest, vel negotiorum gestorum, si ratam fecerit venditionem. nam si velut propriam unus distraxit ac pretium possideat, hereditas ab eo petenda est. *III . . . Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Fortunato.* Si cogitatione futurae successionis officium arbitri dividendae hereditatis praeveniendo pater communis iudicio suo qualicumque indicio suam declaravit voluntatem, inter eos qui successerunt, exemplo Falcidiae retentionis habita ratione, familiae dividendae causa datus arbiter (virili praeterea portione eorum, quae nulli specialiter vel generaliter adsignavit, facta divisione) in adiudicando patris sequetur voluntatem. *VI k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Dionysio.* Servum communem non consentientibus coheredibus, sed per errorem ad eum qui possidet pertinere credentibus tenens, cum omnis verus titulus deficiat, suum non facit, sed in eo portiones hereditarias adsignatas penes singulos successores remanere manifestum est. [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Hermogeni.* Licet pacto divisionis adversus singulos actio pro hereditariis portionibus creditori parata mutari non possit, tamen ad exhibendam fidem his quae convenerant, stipulationis et iuris adhibito remedio, qui placitum ex-

(1) cum *R*, si *C* (2) *edd. cum B* (*πρὸς τὰ κληρονομιαῖα μέρη*), in portione hereditaria *p*, in portionem hereditariam *CR* (2ᵃ) k. *scripsi*, aa. k. *P* (3) cum fratre tuo *om.* $P^a R^a$ (4) *subscriptionem ex P restitui: possit tamen ad c. 13 pertinere.* (5) XVII *P* (6) *cf. not.* 4 (7) *cf. not.* 10 (8) *sic* PR^a, divisione c. facta CR^b (9) iudicii PC^a? (10) *haec subscriptio in P ad c.* 14 *adscripta est, quam tamen ante a.* 293 *datam esse propter omissos in inscriptione Caesares constat* (11) *haec subscriptio ex P restituta fortasse ad c.* 19 *pertinet*

cedit, urgueri potest, cum et hoc omisso, si non con-
trarium convenisse probaretur, praescriptis verbis
conveniri potuisset. *S.* [*a.* 294]
24 [1]*Idem AA. et CC. Socrati.* Filium, quem ha-
bentem fundum portionem hereditatis fratribus et
quibusdam aliis sub condicione verbis precariis resti-
tuere sanxit testator, post eius eventum, hereditaria
parte praedii in quartae ratione retenta, compen-
sato praeterea quod a coheredibus vice mutua per-
cepit et, si quid deest, in supplementum deducto, quod
a ceteris in eo fundo solvitur supra quartam habens,
reddere compelletur. *D. v k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]
25 *Idem AA. et CC. Diocl.*[2] Ex causa donatio-
nis vel aliunde tibi quaesita, si avi successionem
respueris, conferre fratribus compelli non potes.
D. id. April. Tusco et Anullino conss. [*a.* 295]
26 [3]*Imp. Constantinus A. ad Bassum.* Inter om-
nes dumtaxat heredes suos, qui ex quolibet venien-
tes gradu tamen pares videantur esse, vel emanci-
patos, quos praetor ad successionem vocat, sive
coeptum neque impletum testamentum vel codicillus
seu epistula parentis esse memoratur sive quocum-
que alio modo scripturae quibuscumque verbis vel
indiciis inveniantur relictae, iudicio familiae ercis-
cundae, licet intestato ad successionem liberi vocen-
tur, servato senatus consulti auxilio defuncti dispo-
sitio custodiatur, etsi sollemnitate legum huiusmodi
1 dispositio fuerit destituta. [3*] Si vero in huiusmodi
voluntate designatis liberis alia sit mixta persona,
certum est eam voluntatem quantum ad illam dum-
taxat permixtam personam pro nullo haberi. *D.*
Romae k. . . . . Crispo II et Constantino II CC.
conss. [*a.* 321]

XXXVII.[4]

COMMUNI[5] DIVIDUNDO.

1 *Imp. Antoninus A. Luciano.* Frater tuus si
solam portionem praedii ad se pertinentem distraxit,
venditionem revocari non oportet, sed adversus eum,
cum quo tibi idem praedium commune esse coepit,
communi dividundo iudicio consiste: ea actione aut[6]
universum praedium, si licitatione viceris, exsoluta
socio parte pretii obtinebis aut pretii portionem, si
alius meliorem condicionem attulerit, consequeris.
1 Quod si divisio praedii sine cuiusquam iniuria
commode fieri poterit, portionem suis finibus tibi
adiudicatam possidebis: hoc videlicet custodiendo,
ut post litis contestationem nemo nec[7] partem suam
ceteris eiusdem rei dominis non consentientibus alie-
nare possit. *PP. k. Mart. Romae Antonino A. IIII*
et Balbino conss. [*a.* 213]
2 *Imp. Alexander A. Avito militi.* Si probatum
fuerit praesidi provinciae fratrem tuum vineas com-
munes pignori dedisse, cum partem tuam, quam in
vineis habes, creditori obligare non potuerit, praeses
provinciae restitui tibi eam[8] iubebit cum fructibus,
1 quos creditor de parte tua percepit. Idem praeses
provinciae de divisione vinearum inter te et credi-
torem fratris tui cognoscet et iubebit eum accepta
pecunia, quanti statuerit partem fratris tui valere,
eam partem quam de fratre tuo accepit tibi resti-
tuere aut[9] aestimata tua parte ad creditorem fratris
tui data pecunia quanti aestimaverit eam transferre.
PP. II id. Sept. Alexandro A. cons.[10] [*a.* 222]
3 *Idem A. Verecundiano.* Ad officium arbitri,
qui inter te et fratrem tuum dividendis bonis datus
fuerit, ea sola pertinent, quae manent communia tibi
et illi. nam ea, quorum partem is vendidit, cum
emptoribus tibi communia sunt et adversus i
arbitrum petere debes, si ab illorum quoqu
1 tate discedi placeat. Cum autem regioni
vidi aliquis ager inter socios non potest, vel
ribus singuli aestimatione iusta facta unicui
ciorum adiudicantur, compensatione invicen
facta eoque, cui maioris res pretii obvenit,
condemnato, ad licitationem nonnumquam et
traneo emptore admisso, maxime si se non s
ad iusta pretia alter ex sociis sua pecunia
vilius licentem profiteatur. *PP. v non. Mai.*
et Crispino conss.
4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.*
Herodae. Si maior quinque et viginti anni
tua tecum[11] res communes divisit, quamvis
strumentis, sed[12] aliis probationibus earum
tam[13] communionem probetur, stare finitis c
1 Quod si minor fuit nec tempus in integru
tutioni praefinitum adhuc excessit, an in i
propter divisionem restitui debeat, causa
2 provinciae praeses aestimabit. Idem eorun
quae vobis permanent communia, fieri di
providebit, tam sumptuum, si quis de vobi
communes fecit, quam fructuum, item doli
pae, cum in communi dividundo iudicio hae
venire non ambigitur, rationem, ut in omni
qualitas servetur, habiturus. *D. VIII id. F*
conss.
5 *Idem AA. et CC. Secundino.* In commu
vel societatem nemo compellitur invitus d
quapropter aditus praeses provinciae ea, qu
munia tibi cum sorore perspexerit, dividi pr
D. VIII k. Sept. CC. conss.

XXXVIII.[14]

COMMUNIA UTRIUSQUE IUDICII TAM FA
ERCISCUNDAE QUAM COMMUNI DIVID

1 *Imp. Antoninus A. Marco.* Divisione
diorum vicem emptionis obtinere placuit.
k. Dec. Gentiano et Basso conss.
2 *Imp. Alexander A. Euphratae.* Etiams
visioni arbitrum dedit, cui ius dandi non fuit
si socii quondam divisioni consensum dederin
quisque eorum secundum placita possedit, p
socii dominium nactus est. *PP. XVI k.*
Alexandro A. III et Dione conss.
3 [16]*Impp. Diocletianus et Maximianus A*
liae[17] *Severae.* Maioribus etiam, per frau
dolum vel perperam sine iudicio factis divis
solet subveniri, quia in bonae fidei iudiciis
inaequaliter factum esse constiterit, in meliu
mabitur. *PP. XVII k. Iul. ipsis IIII et*
conss.
4 *Idem AA. ad Maximum.* Si patruus
communibus bonis res comparavit sibi negot
rens, non omnium bonorum socius constitut
competentium portionum modo indemnitati t
suli oportet: et ideo rem emptam eum comn
contra formam iuris postulas. *PP. XVI*
ipsis IIII et III AA. conss.
5 *Idem AA. et CC. Frontoni et Glafirio*
instrumentis, quae communia fratrem vestrun
proponitis, rector aditus provinciae, apud qu
collocari debeant, aestimabit. *PP. VI id. Feb*
AA. conss.
6 *Idem AA. et CC. Thesidianae.* Si cum
vestro hac condicione divisionem fecistis, ut
lum dolum malum adhibuisse iuraret, nec fid

(1) *iunge* 6, 20, 16 (2) *sic PC*, diocletiano *R* (3) *argumento similis, verbis dissimilis est Th.* 2, 23, 1 *data ad Verinum eodem anno vel potius a.* 324 (*Crispo III et Const. III CC conss.*) *IIII k. Sept.* (3*) § 1 *gemina est* 6, 23, 21, 3 (4) *B* 12, 2, 32 *seqq.* — *Cf. Dig.* 10, 3 (5) de communi *libri* (6) autem *BΣ* (*κ. π.*) (7) nec *CR BΣ* (*κ. π.*), *om. P* (8) tibi eam *M*, eam tibi *PR*, eam *om. C*, tibi *om. BΣ* (*κ. π.*) (9) te *ins.* *B* (10) *scripsi*, alexandro a. II et marcello coss. (= *Hal.* (11) tecum *om. dett. cum BΣ* (*κ. π.*) (1
BΣ (*κ. π.*) (13) direptam *libri*, διαιρεθῆναι *B.*
(14) *B* 12, 3 (15) dec. *Hal.*, nov. *P* (16) =
tatio 2, 6 (17) aureliae *Consult.*, *om. libri*

citis exhibuit, quominus res indivisas requiratis, eorum placitum quae in divisionem venerunt nihil vobis nocere potest. *D. v k. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

7 *Idem AA. et CC. Severiano et Flaviano.* Si fratres vestri pro indiviso commune praedium citra vestram voluntatem obligaverunt et hoc ad vos secundum pactum divisionis nulla pignoris facta mentione pervenit, evictis partibus, quae ante divisionem sociorum fuerunt, in quibus obligatio tantum consistit, ex stipulatu, si intercessit, alioquin quanti interest praescriptis verbis contra fratres agere potestis. nam si fundi scientes obligationem dominium suscepistis, tantum evictionis promissionem sollemnitate verborum vel pacto promissam probantes eos conveniendi facultatem habetis. *D. II non. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

8 *Idem AA. et CC. Nicomacho.* Si inter vos maiores annis viginti quinque rerum communium divisio relicta vel translata possessione finem accepit, instaurari mutuo bona fide terminata consensu minime possunt. *D. non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Demetriano.* Familiae erciscundae vel communi dividundo iudicium ita demum, si corpora maneant communia, agi potest. *D. VI id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Gallicano.* Scriptura testamenti, qua specialiter omnia divisa continentur, quominus[1] res quarum testator non fecit mentionem heredes inquirere[2] nihil impedit. *Sine die et consule.*

11 [3]*Imp. Constantinus A. Gerulo*[4]. Possessionum divisiones sic fieri oportet, ut integra apud successorem unumquemque servorum vel colonorum adscripticiae condicionis seu inquilinorum proxima[5] agnatio vel adfinitas[6] permaneret. quis enim ferat liberos a parentibus, a fratribus sorores, a viris coniuges segregari? igitur si qui dissociata in ius diversum mancipia vel colonos[7] traxerint, in unum eadem redigere cogantur. *D. III k. Mai. Proculo*[8] *et Paulino conss.* [*a.* 334?]

12 [9]*Imp. Iustinianus A. ad senatum.* Illud aequi-
tatis vovere rationibus bene nobis apparuit. si quis
etenim pro filio suo ante nuptias donationem con-
scripserit vel dederit vel pro filia sua dotem, et hoc
quod dedit iterum in eundem revertatur vel stipula-
tione vel lege hoc faciente, vel et si alio[10] dotem
vel ante nuptias donationem dante stipulationis pa-
tronae tenor vel forte legis hoc induxerit, ille autem
testamento condito vel filios suos vel extraneos scrip-
serit heredes et nihil de huiusmodi rebus, quae ad
eum reversae sunt vel pervenerunt[11], disposuerit, in-
veniantur autem alii liberi eius res a paterna sub-
stantia lucrati vel per ante nuptias donationes vel
dotes vel militiae causa, quas utpote testamento
existente non coguntur conferre, tunc filius vel filia
easdem res, quae ad patrem reversae sunt vel per-
venerunt, habeant praecipuas, ad simile tamen lu-
crum computandas[12], ut in praesenti casu tantum
habeat ipsa vel ipse, quantum eius fratres ex patre
sunt consecuti secundum eos modos quos supra dixi-
mus et quos conferre propter testamentum non co-
1 artantur. Sin autem nihil tale penitus in fratres
eorum a patre collatum est, neque ipsos sibi prae-
cipue hanc partem vindicare, sed, quasi paternae
facta substantiae sit, inter omnes secundum institu-
tionis tenorem dividi. et haec quidem, si inter fratres
2 patris[13] elogium compositum sit. Sin autem ex-
tranei sint scripti heredes et nihil in testamento suo
neque in hac parte testator dixerit, tunc omnimodo
praecipuum habeat filius vel filia, quod ad patrem
revertitur vel pervenit. si tamen minus in fratres
collatum est, amplius autem ex huiusmodi casu ad
patrem pervenit, illo quod ad similem quantitatem
concurrit excepto cetera quasi paternae substantiae
facta secundum modum institutionum dividantur:
illo procul dubio observando, quod, si minus sit
quod pater ex huiusmodi causa habuit ea quantitate
quae in fratres collata est, tota huiusmodi portio ad
eas personas perveniat, quarum occasione res ad
3 patrem revertitur. Ea igitur, quae in paterna
persona diximus, obtinere volumus etiam in avum et
proavum paternum vel maternum et in matrem et
in aviam vel proaviam paternam vel maternam. *D. XI
k. Aug. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc.
conss.* [*a.* 530]

XXXVIIII.[14]
FINIUM REGUNDORUM.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Nicephoro.* Regionem certam fundi propriis finibus eius mutatis dominus eius distrahere ac residuum retinere non prohibetur. nec amplius emptor, quam quod ratione[15] secundum venditionis fidem ad se pervenit, vindicare potest praetextu terminorum temporis antecedentis venditionem. *D. id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

2 *Idem AA. et CC. Tatiano.* Successionum varietas et vicinorum novi consensus, additis vel detractis agris alterutro, determinationis veteris monumenta saepe permutant. *D. VIIII*[16] *k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

3 [17]*Imp. Constantinus A. ad Tertullianum*[18]. Si
quis super iuris sui locis prior de finibus detulerit
querimoniam, quae proprietatis controversiae co-
haeret, prius super possessione quaestio finiatur et
tunc agrimensor ire praecipiatur ad loca, ut pate-
1 facta veritate huiusmodi litigium terminetur. Quod
si altera pars, ne huiusmodi quaestio terminetur, se
subtraxerit, nihilo minus agrimensor in ipsis locis
iussione rectoris provinciae una cum observante parte
hoc ipsum faciens perveniet. *D. VIII k. Mart.
Bessi*[19] *Gallicano et Symmacho conss.* [*a.* 330]

4 [20]*Idem A. ad Bassum pp.*[21] Si constiterit eum, qui finalem detulerit quaestionem, priusquam aliquid sententia determinetur, rem sibi alienam usurpare voluisse, non solum id quod male petebat amittat, sed quo magis unusquisque contentus suo rem non expetat iuris alieni, qui inreptor agrorum fuerit in lite superatus, tantum agri modum, quantum adimere[22] temptavit, amittat. *Lecta apud acta XII k. Iul. Gallicano et Symmacho conss.* [*a.* 330]

5 [23]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Neoterio pp.*[24] Quinque pedum praescriptione submota finalis iurgii vel locorum libera peragatur intentio. *PP. Alexandriae VII*[25] *k. Aug. Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

6 [26]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Cunctis molitionibus et machinis amputatis decernimus in finali quaestione non longi temporis, sed triginta tantummodo annorum praescriptionem locum habere *D. prid. non. Nov. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

---

(1) quominus *del. Mommsen* (2) inquirere P^a, inquirerent $C^a R^b$, inquirent R^a, possint inquirere P^b, inquirere possint C^b (3) = *Th.* 2, 25, 1 (4) rationali trium provinciarum *addit Th.* (5) proxima *C*, proximorum *PR:* vel colonorum ... proxima *om. Th.* (6) vel adfinitas *om. Th.* (7) vel colonos *om. Th.* (8) Optato *I. Gothofredus* (9) *iunge* 2, 44, 4. 5, 4, 24. 6, 25, 6 (10) alio *C*, ab alio *R* (11) *sic dett.*, pervenerint *CR* (12) *sic C*, computandae sunt *R* (13) patris *R*, *om. C* (14) *B* 58, 9. — *Cf. Dig.* 10, 1 (15) traditione *proposuit Cuiacius: fortasse* metatione *scr.* (16) d. VIIII *Hal.*, pp. VIII *P* (17) = *Th.* 2, 26, 1: *iunge* 8, 4, 5 (18) u. p. comitem dioeceseos Africae *addit Th.* (19) bessi *P*, veronae *Hal.*, *om. Th.* (20) = *Th.* 2, 26, 2 (21) pp. *C cum libris dett. Th.*, pu. *SR cum libris bonis Th.*, puc *P* (22) diripere *Th.* (23) = *Th.* 2, 26, 4 (24) k. n. *addit Th.* (25) VII *Th.*, VIII *Hal. P* (26) = *Th.* 2, 26, 5

XXXX.[1]
DE CONSORTIBUS EIUSDEM LITIS.

1 [2]*Imp. Iulianus A. Secundo pp.* Explosis atque reiectis praescriptionibus, quas litigatores sub obtentu consortium studio protrahendae disceptationis excogitare consueverunt, sive unius fori omnes sint sive in diversis provinciis versentur, nec adiuncta praesentia consortis vel consortium agendi vel respondendi iurgantibus licentia pro parte pandatur. *D. III non. Sept. Antiochiae Mamertino et Nevitta conss.* [a. 362]

2 [3]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Sallustio pp.* Commune negotium post litem legitime ordinatam et quibusdam absentibus in solidum agi sine mandato potest, si praesentes rem ratam dominum habiturum cavere parati sunt, vel. si quod ab his petitur, iudicatum solvi satisdatione firmaverint. *PP. VI id. Dec. divo Ioviano et Varroniano conss.* [a. 364]

XXXXI.[4]
DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Marcello.* Si extat corpus nummorum, quos ablatos ex patris tui hereditate ab eo, quem liberum esse constitit, adlegas, vindicare eos vel ad exhibendum agere non prohiberis. nam quamvis alias noxa caput sequatur et manumissus furti actione teneatur, quae in heredem non competit, cum tamen servus a domino aliquid auferat, quamvis furtum committat, furti tamen actio non est nata neque adversus ipsum, si postea manumissus est, locum habet, nisi furtivas res et post manumissionem contractat. *PP. XIII k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

2 *Imp. Gordianus A. Quintiliano et aliis.* Si servi vestri inscientibus vobis vel etiam prohibentibus furtim arbores ceciderunt, quibus etiam propria poena iuxta legem saltui datam fuerat praestituta, frustra veremini, ne ex persona eorum ultra noxae deditionem sitis obstricti, cum ex delictis servorum domini ignorantes vel prohibentes, si noxali actione conveniantur, ita condemnari debeant, ut aut[5] noxae dedere aut condemnationem[6] sufferre habeant in sua potestate. *PP. III non. Iun. Gordiano et Aviola conss.* [a. 239]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Eutychio.* Sive servum plagii paras accusare sollemniter, praesidem provinciae adire non prohiberis, sive dominum eius sollicitati servi noxali iudicio vel furti malueris convenire, suam tibi notionem praeses provinciae commodabit non ignorans, quod, si dominum elegeris et eo non consentiente quod intendis commissum probaveris, vel noxae dedendae vel damni sarciendi ac poenae praestandae habeat facultatem. *PP. V non. Oct. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

4 *Idem AA. et CC. Sosio.* Si servus ignorante domino vel sciente et prohibere nequeunte res tuas vi rapuit, dominum eius apud praesidem provinciae, si necdum utilis annus excessit, quadrupli, quod si hoc effluxit tempus, simpli noxali iudicio convenire potes: qui si noxae maluerit servum dedere, nihilo minus cum ipso quantum ad eum pervenit experiri non prohiberis: nam si eo conscio et prohibere valente, detracta noxae deditione conventus ad summam condemnationis solvendam omnimodo compel- 1 lendus est. Sane si criminis publici accusationem propter uxorem tuam a servo raptam intendendam putaveris, non contra dominum, sed contra eum,
quem facinus commisisse proponis, hanc in
debes. *PP. XVIII k. Ian. Sirmi AA. conss.*

5 *Idem AA. et CC. Menophilo.* Si tibi p
tum nec manifestum ancillam servus ope con
domini cum aliis rebus subtraxit, cum inter
et liberum civile iudicium consistere non
eum[7] ob hoc delictum dupli poenali action
rebus propriis vindicatione vel condictione co
potes. *S. V k. April. CC. conss.* [

XXXXII.[8]
AD EXHIBENDUM.

1 *Imp. Alexander A. Crescenti militi.* S
nium ancillae, de qua agis, ad matrem tuan
nuit nec iure a patre tuo venumdata est
proprietatem tibi vindicare paratus es, praes
vinciae exhiberi eam iubebit, ut apud iudi
rei veritate quaeratur. *PP. k. Mai. Alexa*
cons. [

2 [9]*Idem A. Syro.* Si criminis alicuius re
vus postulatur, per ad exhibendum actione
duci a domino, non celari debet. *PP. XI*
Alexandro A. cons.

3 *Idem A. Felicissimae.* Neque ad exhi
actio neque proprietatis vindicatio, si nunc c
propterea perempta est, quod aliquando adv
ad exhibendum actione aliter pronuntiatum e
commutatione litis alia res esse incipit. *PP.*
Maximo II et Aeliano conss.

4 [10]*Idem A. Flaccillae.* Non ignorabit iu
strumenta tui iuris, quae penes diversam
fuisse probaveris, si ab eisdem non exhil
iurisiurandi in litem facultatem deferri tibi o
PP. III k. Mart. Agricola et Clemente conss.

5 *Imp. Gordianus A. Sabiniano militi.*
hibendum actione non tantum eum qui possi
etiam eum teneri, qui dolo fecit, quominus
ret, merito tibi a non contemnendae auc
iuris consulto Modestino responsum est. *I*
id. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.

6 *Imp. Philippus A. Polemonidi.* Instrum
ius tuum pertinentia partem diversam invas
severans, si quidem crimen intendis, sollemni
cusationibus[12] impletis fidem adseverationi
fac, sin vero ad exhibendum intendis, iud
more experire. *PP. II id. Mart. Peregrino*
miliano conss.

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus A*
liano. Exhibitionis necessitate tenetur, qu
tatem habens culpam vel dolum in explend
cepto committit, ita ut, qui rem deteriorem e
aequitas exhibitionis proficiat, ut, quamvis
hibendum agi non potest, in factum tame
contra eum detur. *PP. XVI k. Iun. Maxin*
Aquilino conss.

8 *Idem AA. et CC. Photino.* Si res tuas
davit aut deposuit is, cuius precibus memini
versus tenentem ad exhibendum vel vindicat
1 potes. Quod si pactus sit, ut tibi resti
si quidem ei qui deposuit successisti, iure
tario depositi actione uti non prohiberis:
nec civili nec honorario iure ad te heredi
pertinet, intellegis nullam te ex eius pacto
quem[14] supplicas actionem stricto iure
utilis autem tibi propter aequitatis ratior
bitur depositi actio. *S. V k. Mai. Heracl*
conss.

9 *Idem AA. et CC. Faustino.* Si ex quo
contractu apud praesidem provinciae iure

---

(1) *B* 12, 3, 12. 13 (2) = *Th.* 2, 5, 1 (3) = *Th.* 2, 12, 2 (4) *B* 60, 5, 44 *seqq.* — *Cf. Dig.* 9, 4 *Inst.* 4, 8 (5) ut aut *CR^b*, aut *P*, ut *R^a cum B* (6) *sic dett. cum B*, condemnationes *PCR* (7) eum *Mommsen*, *αὐτὸν τὸν δεσπότην B* (8) *B* 15, 4, 21 *seqq.* — *Cf. Dig.* 10, 4 (9 *iunge* 9, 2, 2. 9, 35, 1 (10) *iunge* 2, 3, 12

(11) II *Hal.*, *om. P* (12) accusationis *Cuiacius* (
asseverationis *PR* (14) ex eius (eiusmodi *det.*
contra q. suppl.] *οὐδεμίαν ἀγωγὴν ἔχεις κατ*
καθ' οὗ ἐδεήθης, ἀπὸ τῶν τοιούτων συμφω
quasi esset ex eiusmodi pacto contra eum cont
suppl.

cui oportuerat te reddidisse probaveris, chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest, et instrumenta ad eum contractum pertinentia tibi naturaliter liberationem consecuto exhiberi ac reddi iubebit. *S. VIII k. Sept. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXIII.
DE ALEAE LUSU ET ALEATORIBUS.

1 [1][*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Δημοσθένει ἐπάρχῳ πραιτωρίων.*] *Η τῶν κύβων* [2] . . . .

[3]Alearum lusus [4] antiqua res est et extra [5] operas pugnantibus concessa, verum pro tempore prodiit in lacrimas, milia extranearum nominationum suscipiens. quidam enim ludentes nec ludum scientes, sed nominationem tantum, proprias substantias perdiderunt die noctuque ludendo in argento apparatu lapidum et auro. consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur et instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum providere cupientes [6] hac generali lege decernimus, ut nulli liceat in privatis seu
publicis locis ludere neque in specie neque in
genere: et si contra factum fuerit, nulla sequa-
tur condemnatio. sed solutum reddatur et com-
petentibus actionibus repetatur ab his qui de-
derunt vel eorum heredibus aut his neglegentibus
2 a patribus seu defensoribus locorum [7]: Non ob-
stante nisi quinquaginta demum annorum aliqua
3 praescriptione: [8]Episcopis locorum hoc inqui-
4 rentibus et praesidum auxilio utentibus. Deinde
vero ordinent [9] quinque ludos, ton monobolon ton condomonobolon ke kondacca ke repon ke perichyten [10]. Sed nemini permittimus etiam in his ludere ultra unum solidum, etsi multum dives sit, ut, si quem vinci contigerit, casum gravem non sustineat. [11]non solum enim bella bene ordinamus et res sacras, sed et ista: interminantes poenam transgressoribus [12], potestatem dando episcopis hoc inquirendi et auxilio praesidum sedandi.

D. x k. Oct. Constantinopoli Decio cons. [13] [*a.* 529]

2 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς* [14].]

[15] Prohibemus etiam, ne sint equi lignei: sed si quis ex hac occasione vincitur, hoc ipse recupe-

---

inscriptionem restitui ex 1, 4, 25, *quae gemina est c.* § 3: *in quibusdam libris epitomae Latinae quae ...uitur praescriptum est* imp. iustinianus iohanni pp., *...od aut falso suppletum aut ex c.* 2 *transpositum est ...) hoc initium tradunt Paratitla ad Const.* 3 *et* 4 (3) *hanc ...terpretationem Latinam, quae in deterioribus quibusdam ...ris suppleta est, non ad constitutionem ipsam, sed ad ...item quandam factam esse tam ex loco gemino quam ...: indicibus Anatolii et Thalelaei apparet, ut Graeca ...i vertit non invenerit in libro codicis Iustiniani, sed ...t in scholiis Basilicorum aliave qua sylloga iuris ...raeci aut in commentario aliquo codicis velut Isidori. ...dex Thalelaei extat in B* 60, 8, 5: *Ἡ διάταξις κω... τὰ παίγνια καὶ πέντε ὑπεξαιρουμένων ὁρίζει καὶ ...α ἐπιτίμια κατὰ τῶν κυβευόντων, ἐπιτρέπουσα ... τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν ...αρχιῶν καὶ τοῖς ἐπισκόποις ζητεῖν καὶ κωλύειν καὶ ...τα τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα συναλλάγματα ἀνατρέ...ν. δίδωσι δὲ ἀγωγὰς ἐκ τῶν ἐπιτετραμμένων ...τε παιγνίων καὶ ἀπαίτησιν τῶν ἐντεῦθεν χρεω...θέντων, δέκα λιτρῶν ἐπιτίμιον ὁρίζουσα κατὰ ... συγχωρούντων παραβῆναι τὴν διάταξιν* (*id est ...*stitutio ludis interdicit et quinque exceptis poenas ...sus aleatores definit iniungens et urbis praefecto et ...vinciarum rectoribus et episcopis, ut inquirant et ...hibeant et contractus eorum causa initos omnes rescin...t. ex permissis autem quinque ludis actiones dat, ... librarum poena adversus eos statuta, qui constitutionem violari permiserint). *Anatolii indicem exhibet ...moc.* 13, 28: (§ 1) *Ὁ ἡττηθεὶς εἰς κόττον οὐκ ἀπαι...ται καὶ καταβαλὼν ἀναλαμβάνει μετὰ διαδόχων ... τοῦ νικήσαντος καὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ διη...ῶς καὶ πέρα τριακονταετίας. εἰ δὲ μὴ θέλουσιν ...λαβεῖν, ὁ θέλων καὶ μάλιστα ὁ τῆς πόλεως ἐν τούτῳ γέγονε πατὴρ ἢ ἔκδικος ἀπαιτεῖ καὶ δαπανᾷ ... ἔργα τῆς πόλεως. καὶ ἡ γενομένη ἐπὶ κόττῳ ...φάλεια ἄκυρός ἐστι καὶ ἀποδίδοται. εἰ δὲ καί τις ... σχήματι κόττου ἡττηθῇ θερμίοις ἢ ἑτέρᾳ ὕλῃ, οὐκ ...ταιτεῖται.* (§ 3) *τῶν ἐπισκόπων ἄδειαν ἐχόντων ταῦτα ...τεῖν, βοηθούντων αὐτοῖς τῶν ἀρχόντων καὶ πατέ...ων καὶ ἐκδίκων.* (§ 4) *μόνον δὲ παίζειν ἔξεστι μονό...λον καὶ κονδομονόβολον* (*μονίβολον καὶ κονδομονί...λον libri*) *καὶ κυϊντανὶν* (*καὶ ins. libri*) *κόνδακα χωρὶς ...ς πόρπης* (*ὀρπῆς libri plerique*) *καὶ περιχυτὴν καὶ ἱππι...ν ἄνευ τέχνης καὶ ἐπινοίας.* (§ 5) *καὶ οἱ μὲν σφό...ρα πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην σύνθεσιν παί...ουσιν, οἱ δὲ λοιποὶ πάνυ ἧττονος· τὸ δὲ πλέον ἀπαί...τησιν οὐκ ἔχει καὶ διδόμενον ἀποδίδοται. προνοοῦσι ...ούτων οἱ ἄρχοντες, δέκα λιτρῶν ποινῆς ἐπικειμένης ...οῖς παραβαίνουσιν ἢ συγχωροῦσι παραβαίνεσθαι* (*id ...*) qui alea victus est, non tenetur et solutum tam ipse quam successores a victore eiusque heredibus perpetuo et ultra triginta annos repetunt. qui si recipere no...lui, quicumque volet atque imprimis pater civitatis in qua hoc accidit vel defensor exigit et in opera civitatis erogat. et cautio super alea praestita vires non habet et redditur. quod si quis sub specie aleae lupinis aliave qua materia victus fuerit, non tenetur. data episcopis licentia in haec inquirendi cum auxilio praesidum patrum defensorumque. ludere autem non licet nisi monobolo, condomonobolo, quintano condace sine fibula, perichyte, hippice sine fraude ac dolo. et valde divites quidem uno solido in singulas vices ludunt, reliqui multo minoris. ultra hunc modum exactio non est et solutum redditur. huius rei curam agunt praesides, decem librarum poena imminente iis qui legem violaverint vel violari permiserint.) (4) *sic Augustinus*, usus *vel* ludus *libri* (5) extra *aut corruptum est ex* circa *aut perperam versum, cf. Dig.* 11, 5, 2, 1 (6) immoderatione bl. noscuntur et i. concipiuntur. commodis i. s. prospicientes *alias* (7) *desiderantur hoc loco quae extant in Nomoc.* (*v. s.*): *redacta erogari in opera publica, cautiones de aleis datas vires non habere ac reddi debere, eumque, qui in aleae modum lupinis aliave qua materia victus fuerit, non teneri* (8) § 3 = 1, 4, 25, *quae ad ipsius constitutionis verba propius accedit. antecesserint praeterea necesse est, quae leguntur in B* (*v. s.*), *eandem curam iniunctam esse praefecto urbi et praesidibus provinciarum et, si qui contractus propter ludum initi fuerint, eos rescindendos esse* (9) *pro* ordinent *qui vertit* ordinat *videtur scripsisse* (10) *in ludis enumerandis interpres retinuit Graecum sermonem* (ke = *καί*), *quem neque intellexit et aut integrum non habuit aut ipse mutilavit: desiderantur enim quae sunt in Nomocanone* (*v. s.*) *κυϊντανός et ἱππική, nisi forte in* repon *latet ἵππον vel ἱππικόν.* (11) *ante* non solum *supple ex Nomoc., quod supra unum solidum promissum fuerit, exigi non posse aut, si solutum fuerit, repeti* (12) *poena, quae secundum Nomoc. et B est X auri librarum, statuitur in magistratus, qui aut legem exsecuti non fuerint aut ab aliis id fieri permiserint* (13) *subscriptio ex* 1, 4, 25 *restituta est* (14) *inscriptionem restitui ex c.* 1 *h. t.: cf. not.* 1 (15) *interpretatio Latina huius constitutionis in libris praecedenti continuatur. Graeci indices extant Thalelaei in B* 60, 8, 6: *Ἡ διάταξις κωλύει τὰ λεγόμενα ξύλινα ἱππικά, κίνδυνον ἀπαιτοῦσα κατὰ τῶν παιζόντων καὶ δήμευσιν κατὰ τῶν οἴκων, ἐν οἷς τὰ τοιαῦτα γένηται παίγνια. δίδοται δὲ καὶ ἀνάδοσις τῷ ἡττηθέντι καὶ καταβαλόντι, ἢ ἐὰν μὴ βούληται ἀναλαβεῖν, κελεύει ταῦτα εἰς ἔργα δημόσια τῆς πόλεως ἐκείνης δαπανᾶσθαι* (*id est* constitutio lignea equestria quae vocantur prohibet repetendo aleam publicandoque domus, in quibus tales ludi facti sunt. repetitio autem ei qui victus solverit datur, vel si is noluerit, iubet ea in publica illius civitatis opera dependi), *et Anatolii in Nomoc.* 13, 28: *Οὔτε τοῖς καλουμένοις ξυλίνοις ἱππικοῖς οὔτε ἄλλῃ κυβείᾳ παίζειν ἔξεστι, πλὴν τῶν ἐπιτραπέντων ἐν τῇ προλαβούσῃ διατάξει. καὶ οἱ τόποι, καθ' οὓς ἐν*

ret: domibus eorum publicatis, ubi haec reperiuntur.
1 Si autem nomeris recipere is qui tentit, procurator noster hoc inquirat et in opus publicum convertat.
2 Similiter provideant iudices, ut a blasphemiis et periuriis, quae ipsorum inhibitionibus debent comprimi, omnes penitus conquiescant.

XXXXIIII.[2]

DE RELIGIOSIS ET SUMPTIBUS FUNERUM

1 *Imp. Antoninus A. Dionysiae.* Si vi fluminis reliquiae filii tui continguntur vel alia iusta et necessaria causa intervenit, aestimatione rectoris provinciae transferre eas in alium locum poteris. *PP. VIII k. Nov. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

2 *Idem A. Hilariano.* Invito vel ignorante te ab alio illatum corpus in purum possessionem tuam vel lapidem locum religiosum facere non potest. si autem voluntate tua mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur: quo facto monumentum neque venire neque obligari a quoquam prohibente iuris religione posse in dubium non venit. *PP. k. Mai. Sabino[3] II et Anullino conss.* [a. 216]

3 *Imp. Alexander A. Primo.* Legatum a defuncto tibi relictum et quod in funus vel morbum eius erogasse te boni viri arbitratu probaveris, praeses provinciae solvi tibi iubebit. *PP. V non. Iul.*[4] *Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

4 *Idem A. Licinio.* Si sepulchrum monumenti appellatione significas, scire debes iure dominii id nullum vindicare posse, sed et[5], si familiare fuit, ius eius ad omnes heredes pertinere nec divisione
1 ad unum heredem redigi potuisse. Profana tamen loca, quae circa id sunt, si semper vicinis aedificiis nani hominum destinatis cesserunt, eius sunt, cui illa, quorum partes esse visae sunt, ex divisione obtigerunt. *PP. VI non. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

5 *Idem A. Cassio militi.* Militis voluntatem, quam circa monumentum sibi faciendum testamento expressit, et mater et pater heredes eius neglegere non debent. nam etsi delatio hoc nomine praeteritis constitutionibus amota est, invidiam tamen et conscientiam circa omissum supremum huiusmodi officium et contemptum iudicium defuncti evitare non possunt. *PP. VIII k. Mai. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

6 *Idem A. Primano et aliis.* Monumentorum inscriptiones neque sepulchrorum iura neque dominium ad libertos transferunt. praescriptio longi temporis, si iustam causam initii habuit, proficiet. *PP. VIII k. Iul. Iuliano et C[…] conss.* [

7 *Imp. Gordianus A. Claudio.* Statuas se[…] superimponere vel monumento, quod te extru[…] prohibuerit, ornamenta quae putas superadde[…] prohibere, cum in iure suo eorum quae min[…] habita sunt unicuique facultas libera non de[…] *PP. III k. Aug. Gordiano A. II et Pom[…] conss.* [

8 [6]*Imp. Philippus A. Iuliae.* Ius familiar[…] pulchrorum ad adfines seu proximos cogna[…] heredes constitutos minime pertinet. *PP. XV[…] Peregrino et Aemiliano conss.*

9 *Idem A. et Philippus C. Faustinae.* […] quidem religiosum distrahi non posse ma[…] est. verum agrum purum monumento coha[…] profani iuris esse ideoque efficaciter venumd[…] est opinionis incertae. *PP. VI k. Dec. Phil[…] et Titiano conss.*

10 *Impp. Diocletianus et Maximianus A[…] […]nae.* Si necdum perpetuae sepulturae cor[…] ditum est, translationem eius facere non pr[…] *PP. VIII id. Dec.*[7] *Diocletiano III et Max[…] AA. conss.*

11 [8]*Idem AA. Gaudentio.* Obnoxios criminu[…] supplicio subiectos sepulturae tradi non vetam[…] *VIII id. April. ipsis IIII et III AA. conss.*

12 *Idem AA. Victorino.* Mortuorum r[…] ne sanctum municipiorum ius polluatur, intr[…] tem condi iam pridem vetitum est. *PP. III […] ipsis IIII et III AA. conss.*

13 *Idem AA. et CC. Dionysio.* Ius sepulc[…] hereditarii quam familiaris ad extraneos et[…] redes, familiaris autem[10] ad familiam, etiam […] lus ex ea heres sit, non etiam ad alium qu[…] qui non heres est pertinere potest. *S. III i[…] Sirmi CC. conss.*[11]

14 [12]*Idem AAA.*[13] *Cynegio pp.* Nemo hun[…] corpus ad alterum locum sine Augusti a[…] transferat. *D. IIII k. Mart. Constantinop[…] norio nob. puero et Euodio conss.*

15 [15]*Ἐν οὐδενὶ τόπῳ οὐδὲν τέλος παρ' προσώπου ὑπὲρ τῶν διακομιζομένων σ[…] παρέχεται.*[16]

τοῖς τοιούτοις ἱππικοῖς παίζουσι, δημόσιοι γίνονται καὶ τὰ διδόμενα ἀποδιδόντας, ἢ μὴ βουλομένων ἀναλαβεῖν τῶν δεδωκότων ἀπαιτοῦνται διὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ προσκυροῦνται τοῖς ἔργοις τῶν πόλεων (*id est* neque ligneis equestribus quae vocantur neque alia alea ludere licet praeter eas quae anteriore constitutione permissae sunt. et loci, in quibus talibus equestribus ludunt, publicantur et quae data sunt repetuntur, vel si qui dederunt recipere nolunt, ea repetuntur per praefectum vel praesides provinciarum et civitatum operibus applicantur) (1) *secundum Anatolium* (*p.* 147 *not.* 15) *repetunt praefectus vel praesides* (2) *B* 59, 3. — *Cf. Dig.* 11, 7 (3[…] *scripsi*, aquilino *Hal.* (4) *sic Hal.*, VI non. iū. *P* […] *om. C* (6) *fortasse iungenda est* 1, 18, 3 (7) […] febr. *Hal.* (8) *sic P*, diocl. IIII et max. III *Hal.* […] 9, 49, 6 (10) *idem Graeci:* heredes familiari[…] ditarii] autem *Mommsen* (11) AA. conss. (*a.* 293) *A*[…] (12) = *Th.* 9, 17, 7: *iunge* 1, 2, 3 (13) *r*[…] Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius A[…] *quos* idem *refertur in* 1, 2, 3 *et Th.* (14) h[…] *recte dett. cum Th., sed contra B* (15) = *B* […] (16) *id est* nullibi ullum vectigal a quoquam pr[…] ferendis corporibus praestatur

LIBER QUARTUS.

I.[1]

DE REBUS CREDITIS ET DE IUREIURANDO.

1 *Imp. Antoninus A. Herculiano.* Causa iurerando ex consensu utriusque partis vel adversario ferente delato et praestito vel remisso decisa nec iurii praetextu retractari potest, nisi specialiter ic lege excipiatur. *PP. xv k. Iul. Antonino A. IIII Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Felici.* Iurisiurandi contempta religio satis deum ultorem habet. periculum item corporis vel maiestatis crimen secundum constituta divorum parentum meorum, etsi per princis venerationem quodam calore fuerit periuratum, ferri non placet. *PP. VI k.*[2] *April. Maximo II Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Severae.* bonae fidei contractibus nec non etiam in aliis[3] nsis inopia probationum per iudicem iureiurando nsa cognita res decidi potest[4]. *PP. x k. Sept. aximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

4 *Idem AA. Maximae.* Si ad excludendam tutee actionem pupillus iusiurandum tutori dedit, postea ndem litem exercere non prohibetur. *PP. k. Iul. sis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

5 [5]*Idem AA. Iuliano.* Cum etiam a pupillorum toribus velut ab ipsis pupillis relicta fideicommissa deantur, super fideicommisso praeses provinciae gnoscet et, si id tibi relictum esse constiterit, reddi bi efficiet. idem, si infitietur, ad iusiurandum, ut sideras, tutorem adiget. *PP. III non. Dec. ipsis II et III AA. conss.* [*a.* 290]

6 *Idem AA. Bessio.* Cum proponas partibus placuisse iurisiurandi religione generis et ingenuitatis aestionem decidi, praeses provinciae iuxta decretum arbitri ad voluntatis vestrae placitum amitae iae filiis consulet. *PP. v id. Febr. Tiberiano et ione conss.* [*a.* 291]

7 *Idem AA. et CC. Eutychianae.* Nec filius nec isquam alius neque litigando neque paciscendo, id[6] nec iusiurandum citra voluntatem domini[7] rei eferendo praeiudicium ei facere potest. unde si tra[8] mandatum tuum aliquid erga rem tuam filius us gessit nec[9] ratum habuisti, nihil tibi oberit. *id. Nov. AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Actori delato vel elato iureiurando, si iuraverit vel ei remissum fuerit acramentum, ad similitudinem iudicati in factum ctio competit. *S. XII k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Marciano.* Delata condicione urisiurandi reus (si non per actorem, quominus de alumnia iuret, steterit) per iudicem solvere vel urare, nisi referat iusiurandum, necesse habet. *S. v k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Protogeni.* In actione etiam depositi, quae super rebus quasi sine scriptis datis movetur, iusiurandum ad exemplum ceterorum bonae fidei iudiciorum deferri potest. *S. v*[10] *k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Si quis iusiurandum intulerit et necdum eo praestito postea, utpote sibi adlegationibus abundantibus, hoc revocaverit, sancimus nemini licere penitus iterum ad sacramentum recurrere[11] (satis enim absurdum est redire ad hoc, cui renuntiandum putavit, et, cum desperavit aliam probationem, tunc denuo ad religionem convolare) et iudices nullo modo eos audire ad
1 tales iniquitates venientes. Si quis autem sacramentum intulerit et hoc revocare maluerit, licere quidem ei hoc facere et alias probationes, si voluerit, praestare, ita tamen, ut huiusmodi licentia usque ad litis tantummodo terminum ei praestetur.
2 Post definitivam autem sententiam, quae provocatione suspensa non sit vel quae, postquam fuerit appellatum, corroborata fuerit, nullo modo revocare iuramentum et iterum ad probationem venire cuidam concedimus, ne repetita lite finis negotii alterius causae fiat exordium. *D. xv k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

12 *Idem A. Demostheni pp.* Generaliter de omnibus iuramentis, quae in litibus offeruntur vel a iudice vel a partibus, definiendum est. cum enim iam increbuit iudices in plenissima definitione sacramentum imponere, evenit, ut provocatione lite suspensa hi quidem, qui iusiurandum praestare iussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur, probationes autem[12] rerum cadant, cum multum discrepat iuramentum hereditarium a principali sacramento. necessitate itaque rerum coacti et probationibus pinguius sub-
1 venientes ad huiusmodi venimus sanctionem. Omne igitur iuramentum, sive a iudicibus sive a partibus illatum vel in principio litis vel in medio vel in ipsa definitiva sententia, sub ipso iudice detur non expectata vel ultima definitione vel provocationis for-
1*a* (1) midine. Sed iuramento illato, cum hoc a partibus fuerit factum et a iudice approbatum vel ex auctoritate iudicis cuicumque parti illatum, si quidem is cui imponitur sacramentum nihil ad hoc fuerit reluctatus, et hoc[13] praestetur vel referatur, necessitate imponenda ei cui[14] refertur relationis subire sacramentum, vel, si hoc recusaverit, quasi illato sacramento praestito causa vel capitulum decidatur, nullo loco provocationi relinquendo. quis enim ferendus est ad appellationis veniens auxilium
2 in his, quae ipse facienda procuravit? Sin autem is, cui sacramentum illatum est vel a parte vel a iudice, hoc subire minime voluerit, licentiam quidem habeat sacramentum recusare, iudex autem, si hoc omnimodo praestandum existimaverit, sic causam dirimat, quasi volente eo sacramentum sit recusatum, et ita cetera sive capitula sive totius negotii summa examinentur et lis suo Marte percurrat, nullo ei
2*a* obstaculo obviante. Ipse autem, qui sacramentum sibi illatum dare recusaverit, vel hoc attestetur vel, si forte non audeat, habeat sibi in ultima pro-
2*b* vocatione repositum auxilium. Et[15] si iudex appellationi praesidens bene quidem illatum iusiurandum, non rite autem recusatum pronuntiaverit, res
2*c* secundum quod iudicatum[16] est permanebit. Sin autem non rite quidem illatum, recte autem recusatum sacramentum pronuntiaverit, tunc ei licebit emendare sententiam iudicis, quae quasi ex recusato sacramento[17] processit, et nihil penitus nec praeiudicii nec iniusti dispendii cuicumque incurret, sed et causae cursus ab initio usque ad novissimum terminum non impediatur et lis aequa lance trutinabi-
3 tur. Sive autem illatum iuramentum fuerit praestitum sive recusatum, ipsi parti quae hoc intulit nullum provocationis remedium in hoc servabitur, cum nimis crudele est parti quae hoc detulit propter hoc ipsum, quod iudex eius petitionem secutus est,
4 superesse provocationem. His de praesentibus personis statutis nec absentes nos fugiunt, sed etiam
4*a* eos huic legi subiugamus. Et si persona non

(1) *B* 22, 5, 43 *seqq.* — *Cf. Dig.* 12, 1. 2 (3) k. *Hal.*, id. P (3) *sic BΣ* (*x. π.*), ceteris *addunt libri* (4) potest *R cum B et BΣ* (*x. π.*), oportet *PC* (5) = 6, 42, 20 (6) sed *om. BΣ* (*x. π.*) (7) domini *L*[a] *cum Graecis*, dominae *PL*[b]*CR* (8) citra *dett. cum BΣ* (*x. π.*), contra *PCR* (9) nec *C cum BΣ* (*x. π.*), nec hoc *PR* (10) s v *Hal.*, VI *P* (11) *sic C*, percurrere *PR* (12) autem *CR*, *om. P* (13) et hoc] hoc vel *secundum B scr.* (14) cui *CR*, cui cura *P*[t], cui iure *P*[v] (15) et *C cum B*, *om. PR* (16) *sic C*, iudicata *PR* (17) sacramento *CR*, *om. P*

[illegible] est. [illegible] ad [illegible] statua [illegible] provincia [illegible] ad vel [illegible] procedere. singulis [illegible]

Licentia [illegible] per vel per [illegible] esse his, [illegible] si nemini facere [illegible] vel [illegible] cani [illegible] praestan[illegible] at [illegible] Nulla men ex [illegible] sed nec [illegible] iis memoris a [illegible] fuerint ei [illegible] gesta [illegible] nunc rum ad [illegible] et ec [illegible] alii. ae de praesentibus sancita sunt, et in absentium parte observandis. In omnibus autem casibus, quibus sacramenta praestantur, [illegible] in [illegible] alitatem, [illegible] scripturis tacris sive [illegible] Similique [illegible] in sua firmitate manere, quae de [illegible] iurando vel [illegible] sacramento [illegible] sunt [illegible] a nobis vel a retro divis principibus inducta. [illegible] enim, ut aliquid derogetur antiquioribus legibus, [illegible] prolata sunt, sed ut, si quid deesse eis videtur, hoc repleatur. [illegible]

[illegible] [a. 529]

13 [illegible] Cum quis legatum vel fideicommissum [illegible] sibi relictum exigebat et testamento [illegible] non apparente pro [illegible] sacramentum ei [illegible] herede delatum est et is religionem suam praestavit, adfirmans sibi legatum vel fideicommissum relictum esse, et ex huiusmodi testamento id quod [illegible]ebat consecutus est, postea autem manifestum [illegible]ctum est nihil ei penitus fuisse derelictum, apud [an]tiquos quaerebatur, utrum iureiurando standum [es]t, an restituere debet hoc quod accepit vel, si [illegible]ra ei relictum fuerat legatum vel fideicommissum, [illegible] demus licentiam heredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere. Nobis itaque melius visum est [illegible] peti ab eo legatum vel fideicommissum nullumque [ex] huiusmodi periurio lucrum ei accedere, sed et si [illegible]rum fuerit inventum, [illegible] intro[illegible] (si tamen locum habeat), ne quis ex hoc [illegible]licto sibi lucrum impium adferre nostris legibus [co]ncedatur. *D. XV k. Nov. [illegible] post [co]nsulatum Lampadii et Orestae* [illegible] [a. 531]

II.[1]

SI CERTUM PETATUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Modestino.* [N]eque aequam neque usitatam rem desideras, ut aes [al]ienum patris tui non pro portionibus hereditariis [s]olvatis tu et frater coheres[2] tuus, sed pro aestimatione rerum praelegatarum. Cum sit explorati [iu]ris hereditaria onera ad scriptos heredes pro portionibus hereditariis, non pro modo emolumenti pertinere, quod nec ipse ignorare deberis[3] cum creditoribus secundum formam iuris pro portione tua [illegible]veris. *D. k. Iul. Chilone et Libone conss.* [a. 204]

2 [illegible] *Antoninus A. Hermogeni.* Quamvis [illegible] Asclepiades suo nomine credi[tam pecuniam] [sti]pulatus, tamen sibi ius obligationis qua[esiit]. [Pec]uniam ut possis petere, mandatis ti[bi] [actionibus] consequeris. *PP. VII k. Mai. M[illegible] conss.* [a[illegible]]

3 *Imp. Gordianus A. Sempronio.* Eos, qui [provinciam] administrant, neque per se neque per su[bpositas] personas tempore officii sui in provincia [fenus exercere?] posse saepe rescriptum est. *PP.* [illegible] *[Gordi]ano A. et Aviola conss.* [a[illegible]]

4 *Imp. Philippus A. et Philippus C. M[illegible]* Si absentis pecuniam nomine eius fenori dedi[sti], [illegible] nomine mandatis actionibus experiris. [Prae]ses provinciae iurisdictionem suam praebebit. [S]i [illegible] mandatum animadverterit, utilem ti[bi] [ad]versus debitorem eo nomine actionem com[petere] [non] negabit. *PP. XV k. Mart. Praesente et* [illegible] [a[illegible]]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.* [illegible] *Proculo.* Si non singuli in s[olidum] accepta mutua quantitate vel stipulanti cr[editori] [s]ponsione vos obligastis, licet uni numerata sit p[ecunia] vel intercessionis nomine hanc pro rea susc[epistis] obligationem, frustra veremini, ne eius pecuni[ae] [no]mine vos convenire possit, quam alii mutuo si [illegible] praestitutum tempus rei gestae quaest[ionem] [illegible]detulistis. Ac multo magis inanem timore[m] [illegible]itis, si pecunia numerata oleum susceptum i[n] [illegible] sit collatum, cum, si reddendi stipulatio subiecta est et huius rei est habita sollemni[s] testatio, in suo statu remanente eo, quod vere f[actum est] intercessit, ex olei accepti scriptura nihil manifestum est. *S. V non. Mai. AA. conss.* [a[illegible]]

6 *Idem AA. et CC. Nicandro.* Si ex preti[i] [illegible]nae quantitatis facta novatione per stipulat[ionem] usuras licitas contra quem supplicas stipulatu[s es], falsa mutuae datae quantitatis demonstratio [illegible]missa, cum obligationis non defecerat subst[antia], quominus usque ad modum placitum usurae p[ossint] [illegible] exigi, nihil nocet. Si vero citra vinculum [stipu]lationis tantum mutuam pecuniam datam con[sti]tum est et eius praestari fenus convenit, sin[e] pro infectis habitis huiusmodi placitum nih[il] praecedenti mutavit obligatione. *S. XV k. Dec.* [illegible] [a[illegible]]

7 *Idem AA. et CC. Pactumeiae.* Non und[e] [illegible] pecunia quae mutuo datur habet, se[d] [qui] contraxit si[11] propriam numeravit, in huiu[s] obligationibus requiritur. *S. V non. Oct.[10] Sirm.* [illegible] *conss.* [a.

8 *Idem AA. et CC. Proculo.* Si pro mutua [pecu]nia, quam a creditore poscebas, argentum vel [illegible] vel alias species[12] utriusque consensu aestimata [ac]cepisti, dato auro pignori, licet ultra unam[13] [cen]tesimam usuras stipulanti spopondisti, tamen [ea] quae aestimatione partium placito definita es[t] usurarum titulo legitima tantum recte petitur. [Nec] quicquam tibi prodesse potest, quod minoris pretii pignus quod dedisti proponis, quominus [illegible] quantitatis solutioni pareas. *S. XVII k. Ian.* [illegible] *conss.* [a.

9 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Cum te in [illegible] cum Syntropho certum auri pondus itemque [illegible]ratam pecuniam mutuo dedisse, ut Romae sol[vere]tur, precibus adseveras, aditus competens iud[ex], [si] duos reos stipulandi vel re pro solido tibi q[uaesi]tam actionem sive ab heredibus Syntrophi pro[cura]torem te factum animadverterit, totum debitum, [non] quin quod dedisti solum restitui tibi iubebit. [illegible] *k. Ian. AA. conss.* [a.

10 [14]*Idem AA. et CC. Egi*[15] *Crispino.* Eo,

[illegible] ex PC[illegible], nec ex R, nec C[illegible] (?) III k. Nov. Hal. [illegible] aug. P (3) sic CR, [illegible] PR[illegible] (4) B 23, 46 sqq. (?) Dig. 12, 1 (?) coheres om. B (x. π.) [illegible] sic CR cum B (x. π.), nec ignorare debueris (om. [illegible]) P (?) VIII Hal., VIIII P (?) si R, si pro C

(9) est R[b] recte (10) mensis c. 6 vel 7 corrupt[illegible] (11) ut ins. dett. (12) sic CR, res P, πράγμα[illegible] (13) unam om. dett. cum B (14) iunge 4, 49, 12 (1[5]) [illegible] 4, 49, 12, om. libri

proprii debiti singulorum obligationis uno ıstrumento probatio continetur, exactio non :ur. nam si pro pecunia quam mutuo devinum stipulanti qui debuerant spopondeotii gesti paenitentia contractum habitum ı constituit irritum. *S. prid. non. Febr.* . *conss.* [*a.* 294]

n AA. et CC. Maximiano. Incendium aere n exuit debitorem. *S. II id. Febr. Sirmi s.* [*a.* 294]

n AA. et CC. Theophanio. Si in rem comum Ione mutuam sumpsisti pecuniam nec llemnitate verborum vos obligastis in soliost integrum [2] solvisti, de restituenda tibi tra Ionem experiri, ut debitum posceres [3], gnoscente potes. *S. XV* [4] *k. Sept. CC.* [*a.* 294]

n AA. et CC. Frontoni. Eum, qui mutuam ecuniam, licet in res alienas, creditore non tione domini rerum eam fenori dante [5], er obligatum obnoxium remanere oportet. . *Nov.* [6] *Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

m AA. et CC. Hadriano. Mutuae pecum aliis dedit, creditor citra sollemnitatem subscribentem instrumento non habet obli- *sine die AA.* [7] *conss.* [*a.* 293]

m AA. et CC. Charidemo. Non adversus res, qui mutuam pecuniam sumpsisti, sed hanc credideras, heredes experiri contra enter postulas formam. *S. V k. Dec. Ni- CC. conss.* [*a.* 294]

pp. Honorius et Theodosius AA. Theo- Quisquis iudici fenebrem pecuniam musi in provincia fuerit versatus, quasi empatque provinciae, vel si quis collectarius retium dederit ambienti, exilii poena una iudice plectetur. *D. XVII k. Nov. Basso o conss.* [*a.* 408]

p. Iustinianus A. Menae pp. Super chiroinstrumentis haec pro communi utilitate duximus, ut, si quis pecunias credere nquaginta libras auri voluerit vel super ebito securitatem accipere, cum amplius rata quantitate, sciat non aliter debere ıum a debitore vel creditore percipere, estimonium trium testium probatae opinioeorum subscriptiones idem chirographum ım si citra huiusmodi observationem chiropro pecuniis memoratam auri quantitatem ıus proferatur, minime hoc admitti ab as oportet. quod in futuris creditis vel solutionibus locum habere oportet. *D. 'onstantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II* [*a.* 528]

III.

DE SUFFRAGIO.

pp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA.). Si qui desideria sua explicare cupienıibi a quoquam suffragium postulaverint et ıdam vicem se sponsione constrinxerint, restituant, cum ea quae optaverint con- : si artibus moras nectent, ad solutionem coartandi sunt [10]. Sed si quid eo nomine el argento vel ceteris [11] mobilibus datum fuerit, traditio sola [12] sufficiat et contractus habebit perpetuam [13] firmitatem, quoniam collatio rei mobilis inita integra fide hac ratione cumulatur.
2 Quod si praedia rustica vel urbana placitum continebit, scriptura, quae ea in alium transferat, emittatur, sequatur traditio corporalis et rem fuisse completam gesta testentur: aliter enim ad novum dominium transire non possunt neque de veteri iure
3 discedere. Quod si quis, dum solo commonitorio suffragio [14] nititur, bona duxerit occupanda, reus temeritatis ac violentiae retinebitur atque in statum pristinum possessio reducetur, eo a petitione excluso, qui non dubitavit invadere, quod petere debuisset. *D. III* [15] *non. Mart. Constantinopoli Arcadio III et Honorio II AA. conss.* [*a.* 394]

IIII.

DE PROHIBITA SEQUESTRATIONE PECUNIAE.

1 [16]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iohanni pp.* Quotiens ex quolibet contractu pecunia postulatur, sequestrationis necessitas conquiescat. oportet enim debitorem primo convinci et sic ad solutionem pulsari [17]. quam rem non tantum iuris ratio, sed et [18] ipsa aequitas persuadet, ut probationes secum adferat debitoremque convincat pecuniam petiturus. *D. V* [19] *id. Iul. Ravennae Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

V.[20]

DE CONDICTIONE INDEBITI.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.* [21] *Muciano.* Pecuniae indebitae per errorem, non ex causa iudicati solutae esse repetitionem iure condictionis non ambigitur. si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori
1 suo persolvisse, repetere potes. Usuras autem eius summae praestari tibi frustra desideras: actione enim condictionis ea sola quantitas repetitur, quae indebita soluta est. *PP. III k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Idem AA.* [22] *Secundinae.* Si citra ullam transactionem pecuniam indebitam [23] alieno creditori promittere delegata es, adversus eam quae te delegavit condictionem habere potes. *PP. XIIII k. Ian. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Pamphilo.* Cum et [24] soluta indebita quantitas ab ignorante repeti possit, multo facilius quantitatis indebitae interpositae scripturae condictio competit vel doli exceptio agenti opponitur. *S. III non. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

4 *Idem AA. et CC. Heraclio.* Ea, quae per infitiationem in lite crescunt, ab ignorante etiam indebita soluta repeti non posse certissimi iuris est. sed et si cautio indebitae pecuniae ex eadem causa interponatur, condictioni locum non esse constat. *S. V id. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Attalo.* Si a patre emancipatus ei [25] non intra tempora praestituta iure honorario successisti, quidquid indebitum postea per errorem utpote patris successor dedisti, eius condictionem tibi competere non est incerti iuris. *S. XIIII* [26] *k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

---

psi. aa. *Hal.* (2) et post integrum] *dett.* (*κ. π.*), etiam post integrum *R*ᵃ, et eam post *R*ᵇ, et eam post integram *C* (3) *idem Graeci:* tum poscere *Mommsen* (4) a. XV *Hal.*, (5) *sic P*ᵃ*R*ᵇ, creditori ... danti *P*ᵇ*CR*ᵃ *mmsen* (7) die et (*sic Mommsen*) *vel* die CO. *scr.* , 20, 18. 4. 21, 17 (9) = *Th.* 2, 29, 2 (10) sunt *h.*, *om. PCR* (11) *sic M*ᵃ, rebus *ins.* *PCRM*ᵇ (12) *sic dett. cum Th.*, sufficiet *PCR* (13) per- (14) comm. de suffragio *Th.* (15) III *Hal.*, VI *P*, III *vel* IIII *Th.* (16) = *Th.* 2, 28, 1 *B* 24, 1, 17: *iunge* 2, 13, 2. 4, 26, 13. 8, 15, 8. 11, 48, 17. 12, 60, 4 (17) solutioni succumbere *Th.* (18) cum iuris ratio tum *Th.* (19) V *leges iungendas cum Th. dett.*, VI *Hal. P*, VII *libri boni Th.* (20) *B* 24, 1, 18 *seqq.* — *Cf. Dig.* 12, 6 (21) *debuit esse* imp. Antoninus A. (22) A. *scr.*, *cf. not.* 21 (23) si citra transactionem pec. indebite *vertit BΣ* (*κ. π.*) (24) et *om. BΣ* (25) ei *CR*, es ei *P* (26) XIIII *Hal.*, VIII *P*

[illegible]

11 [illegible] *Idem AA. et CC. Stra[illegible]icae.* Advo[illegible] [illegible] si per eos qui acce[illegible]

[illegible] (13) aa. *suppl.* (14) [illegible] *cum B* (κ. π.), supplicatus *P*[b]*R* (15) *sic C*, comp[illegible] (16) VII *Hal.*, III *p* (17) III *Hal.*, IIII *P* [illegible] *Mommsen*, aa. *Hal.* (19) III *Hal.*, IIII *P* [illegible] *Mommsen*, aa. *Hal.* (21) pro qua *dett.* cum[illegible] quam *PCR* (22) *fortasse iungendae sunt* [illegible] 5, 42, [illegible]

sceptam fidem impleant, stetisse probe-
ıdam esse convenit. *S. XVII*[1] *k. Ian.* [*a.* 294]

VII.[2]

DICTIONE OB TURPEM CAUSAM.

ntoninus A. Ingenuo. Si ex cautione coeperis, nullam te pecuniam accepisse, m causam et quam fieri prohibitum est ei, qui super ea re cogniturus est, pro- ɜt[3] eo impleto absolutio sequetur. *Sine 'e.*

Longino. Cum te propter turpem cau- disciplinam temporum meorum domum ledisse profitearis, frustra eam restitui ;, cum in pari causa possessoris melior ›eatur. *PP. XV k. Dec. Laeto II et s.* [*a.* 215]

Diocletianus et Maximianus AA. Dizoni evitandi tirocinii causa dedisse te apud iudicem ei de quo quereris indubia uce constiterit, instantia eius recipies: ensurae publicae post restitutionem pe- concussionis crimen inultum esse non *P. III k. Aug. ipsis IIII et III AA.* [*a.* 290]

A. et CC. Rufino. Quotiens accipientis, ıntis turpis invenitur causa, licet haec t, datum condici tantum, non etiam possunt. *S. VII id. Ian. Sirmi AA.* [*a.* 293]

A. et CC. Bitho. Promercalem te ha- m proponis: unde intellegis et confessio- i preces tuas continere et cautae quan- rpem causam exactioni locum non esse. ı utriusque turpitudo versatur ac soluta ssat repetitio, tamen ex huiusmodi sti- ıtra bonos mores interposita denegandas ; iuris auctoritate demonstratur. *S. VI* [4] *conss.* [*a.* 294]

A. et CC. Eutychiae. Ob restituenda cerat accipientem pecuniam, cum eius veniat turpitudo, condictione conventum re debere convenit. *D. XV k. Iun. CC.* [*a.* 294]

A. et CC. Zenonidae. Eum, qui ob resti- abegerat pecora pecuniam accepit, tam quae per hoc commissum tenuit resti- convenit, licet mortua vel alio fortuito dicantur, cum in hoc casu in rem mora *. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

VIII.[5]

E CONDICTIONE FURTIVA.

Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Praeses provinciae, sciens furti quidem los quosque in solidum teneri, condic- ıummorum furtim subtractorum electio- tum demum, si ab uno satisfactum fuerit, ari, iure proferre sententiam curabit. *i.*[6] *CC. conss.* [*a.* 294]

A. et CC. Aristaeneto. Ante oblationem rei furtivae damnum ad furem pertinere est. *D. k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

VIIII.

DE CONDICTIONE EX LEGE ET SINE CAUSA VEL INIUSTA CAUSA.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.*[7] *Ulpio.* Licet ante tempus debita exigi non possunt, tamen si te ex primipilo debitorem fisci constitutum ac patrimonium tuum exhaustum praeses provinciae compererit, ut ad solutionis securitatem solum fenebris pecuniae subsidium superesse videatur, commonebit debitorem tuum, si saltem ipse solvendo sit, ut ante definitum tempus debita tibi repraesentet, ut fisco, cuius ob necessitates publicas causam potiorem esse oportet, debita pecunia exsolvatur. *S. XIII k. Aug. Sirmi CC. conss.*[8] [*a.* 294]

2 *Idem AA. et CC. Scylacio.* Dissolutae quantitatis retentum instrumentum inefficax penes creditorem remanere et ideo per condictionem reddi oportere non est iuris ambigui. *S. III non. April. AA.*[9] *conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Galatiae.* Mala fide possidens de proprietate victus extantibus fructibus vindicatione, consumptis vero condictione conventus horum restitutioni parere compellitur. *S. VI*[10] *id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

4 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Si non est numeratum, quod velut acceptum te sumpsisse mutuo scripsisti, et[11] necdum transisse tempus statutum vel intra hunc diem habitam contestationem monstrando reddi cautionem praesidali notione postulare potes. *D. XVII k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

X.[12]

DE OBLIGATIONIBUS ET ACTIONIBUS.

1 *Imp. Gordianus A. Valeriae.* Data certae pecuniae quantitate ei cuius meministi in vicem debiti actiones tibi adversus debitorem, pro quo solvisti, dicis esse mandatas et, antequam eo nomine litem contestareris, sine herede creditorem fati munus implesse proponis. quae si ita sunt, utilis actio tibi competit. *PP. V k. Mai. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Celso.* Nominibus in dotem datis, quamvis nec delegatio praecesserit nec litis contestatio subsecuta sit, utilem tamen marito actionem ad similitudinem eius qui nomen emerit dari oportere saepe rescriptum est. *PP. XIIII*[13] *k. Febr. Saeculari II et Donato conss.* [*a.* 260]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Rusticiano.* Ob causas proprii debiti locatoris conveniri colonos pensionibus ex[14] placito satisfacientes perquam iniuriosum est. *PP. prid. k. Iun.*[15] *Tiberiade Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

4 [16]*Idem AA. Liciniae.* Bonam fidem in contractibus considerari aequum est. *PP. non. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

5 *Idem AA. et CC. Camerino et Marciano.* Sicut initio libera potestas unicuique est habendi vel non habendi contractus, ita renuntiare semel constitutae obligationi adversario non consentiente minime[17] potest. quapropter intellegere debetis voluntariae obligationi semel vos nexos ab hac non consentiente altera parte, cuius precibus fecistis mentionem, minime posse discedere. *D. non. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Maurico.* Si in solutum nomen debitoris sui tibi debitor dedit tuus ac te in rem tuam[18] procuratorem fecit, [19]pignora, quae spe-

---

, 4. 5, 42, 3 (2) *B* 24, 2. — *Cf. Dig.* 12, 5 n *B* (κ. π.), *om. P* (4) cc. *Hal.*, aa. *P* 21. 22. — *Cf. Dig.* 13, 1 (6) *sic P*, dat. (7) et cc. *dett.*, *om. SCR* (8) s. XIII AA. conss. (= a. 293) *Mommsen* (9) aa. *P*,) s. VI *P*, dat. *Hal.* (11) et *del. Mommsen* — *Cf. Dig.* 44, 7 *Inst.* 3, 13. 4, 6 (13) XIIII VIX *M* (14) et *B* (15) *sic L*, ian. *Hal. P*

(16) *iunge* 5, 74, 1 (17) nemo *Hal. cum B* (18) tuam *pC*ᵃ*R*, suam *C*ᵇ *cum BΣ* (κ. π.) (19) superstite eo ex eius persona *exciderunt secundum BΣ* (κ. π.): *καὶ ἐποίησεν ἰν ῥὲμ σούαμ προκουράτωρα καὶ περίεστι, δύνασαι ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ τὰ ἐνέχυρα ἅπερ et adnotationem Thalelaei: ἀντέθηκε δὲ ὁ ἥρως Πατρίκιος ἑαυτῷ τὴν διάτ. α' τούτου τοῦ τίτλου λέγων· τίνος ἕνεκεν περιόντα ἀπαγγέλλει τὸν χρεώστην, ὁπότε ἐν ἐκείνῃ τῇ δια-*

cialiter vel generaliter habes[1] obligata, persequere.
quod si ab his, quibus fuerant obligata, cum potiores erant, distracta probentur, ab emptoribus avocari[2] non posse perspicis. *D. VIIII k. Iul.*[3] *Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

7 [4]*Idem AA. et CC. Euelpisto.* Si a creditore nomen comparasti, ea pignora, quae venditor nominis consequi[5] posset, apud praesidem provinciae vindica. nam si debitum ex eius persona[6] res obligatas tenentes non transferant[7], iure communi pig-
1 nora distrahere non prohiberis. Sane si[8] creditoribus in ordine pignorum antecedentibus venumdantibus qui possident comparaverunt vel longi temporis praescriptione muniti perhibentur, pignorum distrahendorum te non habere facultatem perspicis. *S. III k.*[9] *Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Crescentioni.* Si quidem donationis causa ei, quem adfectione patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti, et hanc tuam liberalitatem remunerans te a procuratore suo aliam pecuniam sumere praecepit, rebusque humanis ante perceptionem fuit exemptus, nec quod dederas recuperare, cum perfectam habuit donationem, nec quod tibi dari mandaverat, necdum tibi traditum petere potes a procuratore. quod si mutuo dedisti nec a delegato dari novandi causa stipulatus es, successores eius solutioni parere compellentur. *S. XIII k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

9 [10]*Idem AA. et CC. Glyconi.* Negantes debitores non oportet armata vi terreri, sed petitore quidem non implente suam intentionem vel exceptione submoto absolvi. convictos autem condemnari ac iuris remediis ad solutionem urgueri convenit. *D.*[11] *id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Rufino.* Adversus debitorem electis pignoribus personalis actio non tollitur, sed eo, quod de pretio servari potuit, in debitum computato de residuo manet integra. *D. III non. April. CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Idem AA. et CC. Paulae.* Nimia credulitate circumventa es, quia, quod colonis in rem suam mutuo dedisti, a domino praedii postulare posse credidisti: nec ad eum obligandum actorum ipsius adiuvat te praesentia. *D. VIII k. Aug.*[12] *CC. conss.* [*a.* 294]

12 *Idem AA. et CC. Iovino.* Ob aes alienum servire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur. *D. XIII*[13] *k. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Barsimio.* Eum, cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem urguere competenti debes actione. nam adversus negotiatores, quos ex mercibus pecunias abstulisse tuo debitori proponis, nullam habes[14] actionem. *D. XI*[15] *k. April.*[16] *CC. conss.* [*a.* 294]

14 *Idem AA. et CC. Hermodoto et Nicomacho.* Est in arbitrio vestro, personali debitoris heredes actione, an eum, qui ab his distracta sibique tradita pignora tenet, in rem Serviana, si non longi temporis praescriptione munitus sit, an utrosque conveniatis. *D. V k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

XI.

UT ACTIONES ET AB HEREDE ET CONTRA HEREDEM INCIPIANT.

1 [17]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum et stipulationes et legata et alios contractus post mortem compositos antiquitas quidem respuebat, autem pro communi hominum utilitate recepi consentaneum erat etiam illam regulam, qua ve
1 utebatur, more humano emendare. Ab h bus enim incipere actiones vel contra heredes res non concedebant contemplatione stipulat ceterarumque causarum post mortem concepi
2 Sed nobis necesse est, ne prioris vitii ma relinquamus, et ipsam regulam e medio tolle liceat et ab heredibus et contra heredes in actiones et obligationes, ne propter nimiam sul tem verborum latitudo voluntatis contrahentiu pediatur. *D. XV k. Nov. Constantinopoli pos sulatum Lampadii et Orestae vv. cc.* [*c*

XII.[20]

NE UXOR PRO MARITO VEL MARITUS UXORE VEL MATER PRO FILIO CONVENI

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. piodotae.* Frustra disputas de contractibus cu rito tuo habitis, utrumne iure steterint an n cum tibi sufficiat, si proprio nomine nullum tractum habuisti, quominus pro marito tuo con possis, quod nec, si sponte pro eo intercess quicquam a te propter senatus consultum exig potuisset. *D. prid. id. April. Diocletiano Maximiano AA. conss.* [*c*

2 *Idem AA. Terentiae.* Ob maritorum c uxores inquietari leges uetant. proinde rat noster, si[21] res quae a fisco occupatae sunt nii tui esse probaveris, ius publicum seq *D. III non. Sept. Diocletiano*[22] *et Maximian conss.* [*c*

3 *Idem AA. et CC. Carpophoro.* Cum te p siones non in dotem pro filia tua dedisse, sustentandam eam extra dotis causam filiae praedia adsignasse proponas, civilium munera onerum[23] municipalium obtentu ex persona eius[24], quomodo matres ex persona filiorum pellari non possunt, cum neque maritum pro obligatione conveniri posse constat, nisi ips ea se obnoxium fecit. certissimum enim alterius contractu neminem obligari. *III id. Sirmi AA. conss.* [*c*

4 *Idem AA. et CC. Philoterae.* Cum te ic persona filii tui commemores conveniri, quo debitis eius aliquid intulisse videaris, defensi tuis uti apud eum, cuius super ea re notio e nime prohiberis, ut is ad solutionem alieni urgueri te non patiatur. *D. X k. Sept. Titi Nepotiano conss.* [*c*

XIII.[25]

NE FILIUS PRO PATRE VEL PATER PRO EMANCIPATO VEL LIBERTUS PRO PATR CONVENIATUR.

1 [27]*Imp. Gordianus A. Candido militi.* Ne eius filii persona, qui, cum sui iuris esset, m pecuniam accepit, pater eius, si non fidem obstrinxit, conveniri potest, neque ex eius qu potestate habet, si sine eius iussu contract neque contra senatus consultum Macedonianum

τάξει καὶ τελευτήσαντος αὐτοῦ τὴν οὐτιλίαν δέδωκε; καὶ ἀπέλυσεν οὕτως· ὅτι ἡ διάταξις αὕτη οὐδαμοῦ τὴν οὐτιλίαν ἀνεῖλεν τελευτήσαντος αὐτοῦ, ἀλλὰ ζῶντος αὐτοῦ μέμνηται, ὡς μέλλουσα ἀντεισάγειν τὸ ex eius persona: *Zachariae haec verba in Codice repetitae praelectionis omissa esse opinatur, cf. tamen not.* 6

(1) habes *libri cum BΣ* (*κ. π.*): *expectes* habet (2) avocari *M*ᵃ *cum Graecis*, evocari *pR*, revocari *C* (3) Ian. *Mommsen* (4) *iunge* 9, 33, 3 (5) *sic PC*, persequi *R* (6) ex eius persona *ex c.* 6 *huc aberrasse videntur, cf. p.* 153 *not.* 18 (7) offerant *scr.* (8) si *P*, si a *CR*

(9) VII id. 9, 33, 3: id. *ibi confirmatur die* 9, 3 *ut hoc loco* k. *die c.* 5. 6. (10) *Cuiacius iungit* 7 (a. non. Nov. CC. conss.) (11) d. *Hal.*, pp. V *P* (*Hal.*, d. VIIII k. mai. *P* (13) d. XIII *Hal.*, a. (14) *sic CR*, habeas *P* (15) d. XI *Hal.*, a. XVI *P* (16 *vel* Dec. *Mommsen* (17) *B* 24, 3, 19 (18) 8 (19) *sic dett. cum B* (*κ. π.*), recipimus *PCR* (20) (21) noster si *CR*ᶜ, nisi *P*, si *R*ᵇ, *om. R*ᵃ (22) *Mommsen* (23) onerum *dett.*, honorum *PC* (24) no non tenentur *similiave exciderunt* (25) *B* 24, 4 (servus pro domino *ins. P contra B* (27) *iunge* 2

, amplius dumtaxat de peculio actionem
: cogitur. Quapropter pater quoque
ecunia a creditore fratris tui extorta est,
ddendam non tenebatur, praesidis pro-
:oritate eam recuperabit. *PP. III non. Pontiano conss.* [a. 238]
*Diocletianus et Maximianus AA. Neo-
'olmio.* Ne contra iuris auctoritatem ab
em vestrum, a quo emancipatos vos di-
us civile devocaverat, inquietemini, prae-
se providebit. *D. VIII k. Febr. Maximo II conss.* [a. 286]
:A. et CC. Theogeni. Si filius familias
decurio creatus fuerit, pro eo patrem
m posse iure manifestissimo cautum est.
zi.[2] *Sirmi CC. conss.* [a. 294]
A. et CC. Achaeo. Patris nomine super-
nec munerum civilium nec debiti causa
sse conveniri constat actione. *S. XII
mi CC. conss.* [a. 294]
IA. et CC. Lampetio. Ex patroni vel
ractu liberti vel servi conveniri non pos-
I[3] *id. April. CC. conss.* [a. 294]

XIIII.[4]

S EX SUO FACTO POST MANUMISSIONEM TENEATUR.

'everus A. Ioviano. Quamvis cum sta-
traxeris, tamen ex ante gesto te non
eo post impletam condicionem libertatis
re debes. *PP. IIII id. Dec. Dextro II
mss.* [a. 196]
ntoninus A. Baetico. Creditoribus tuis,
servitute pecuniam crediderunt, nulla ad-
tio competit, maxime cum peculium tibi
atum proponas. *PP. III k. Sept. Laeto II
onss.* [a. 215]
Alexander A. Aurelio[5] *Herodi.* Promis-
uniae a servo tuo, ut eum manumitteres,
am manumisisti, stipulatus ab eo non
eum petitionem[7] per in factum actionem
id. Sept. Alexandro A. cons. [a. 222]
Gordianus A. Heroni. Licet servitutis
se pecuniam matris tuae subripuisse di-
iusmodi admissum conveniri non poterat,
m tamen perducta (nam caput noxa se-
i actione tenetur. *PP. id. Sept. Pio et
mss.* [a. 238]
I. Chresto. Si, ut adlegas, antequam a
umittereris, fundos eius coluisti postea-
o peculio libertate donatus es, ob reliqua,
em contracta sunt, res bonorum, quas
riis laboribus quaesisti, inquietari mi-
nt. *PP. XVI k. Dec. Arriano et Papo* [a. 243]
Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
Sive servi sunt ii, quorum precibus fe-
nem, domi eos conveni[8], quia inter do-
ervos iudicium constare nullum potest:
elictum manumissi sunt, ex antecedenti-
atam libertatem eos nulla ratio iuris a
quondam conveniri patitur. Sane si
issionem quid illicite commiserunt, hoc
ddem provinciae argue accepturus ex
tiam. *D. II id. April. Byzantio AA.* [a. 293]

XV.[9]

QUANDO FISCUS VEL PRIVATUS DEBITORIS SUI DEBITORES EXIGERE POTEST.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Valeriano.* Propter aes alienum pupilli res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, pignori capi non oportet. *PP. XI k. Iun. Laterano et Rufino conss.* [a. 197]

2 *Imp. Antoninus A. Marco.* Si in causa iudicati Valentis, quem tibi condemnatum[10] esse proponis, nihil est, quod sine quaestione pignoris loco capi et distrahi possit, debitores eius conventi ad solutionem auctoritate praesidis provinciae compelluntur. *D. VI*[11] *non. April. Geta cons.*[12] [a. 205]

3 *Imp. Gordianus A. Primiano.* Si debitum non infitiantur hi, quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis, potest videri non esse iniquum quod desideras, ut ad solutionem per officium procuratoris compellantur. nam si quaestio aliqua refertur, id concedi non oportere et ipse perspicis. *PP. VI k. Febr. Sabino II et Venusto conss.* [a. 240]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Zosimo.* Non prius ad eos, qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionem fiscalem extendi oportere, nisi patuerit principales reos idoneos non esse, certissimi iuris est. *S. XII*[13] *k. Mai. AA. conss.* [a. 293]

5 *Idem AA. et CC. Nanidiae.* In solutum nomine dato non aliter nisi mandatis actionibus ex persona sui debitoris adversus eius debitores creditor experiri potest. suo autem nomine utili actione recte utetur. *D. k. Ian. CC. conss.* [a. 294]

XVI.[14]

DE ACTIONIBUS HEREDITARIIS.

1 *Imp. Gordianus A. Hermeroti.* Pecuniam, quam tibi a matre debitam fuisse dicis, ab heredibus eius coheredibus tuis pro parte tibi competenti petere debes. sed et res, si quae tibi ob idem debitum obligatae sunt, persequi non prohiberis. *PP. XI k. Mart. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [a. 241]

2 *Imp. Decius A. Telemachae.* Pro hereditariis partibus heredes onera hereditaria agnoscere etiam in fisci rationibus placuit, nisi intercedat pignus vel hypotheca: tunc enim possessor obligatae rei conveniendus est. *PP. XIIII k. Nov. Aemiliano et Aquilino conss.* [a. 249]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Maximae.* Heredem mariti quondam tui de dote reddenda tibi conveni: personalem enim actionem contra debitores hereditarios decerni tibi frustra postulas. *PP. XIIII k. Mai. AA. conss.* [a. 293]

4 *Idem AA. et CC. Crispo.* Sub praetextu aetatis pupilli debitoris hereditarii creditorum exactionem differri non posse nimis evidens est. unde cum te tutorem proponas, quemadmodum a pupillis creditoribus satisfiat, eniti debes. *D. X k. Dec. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

5 *Idem AA. et CC. Iulio.* Ut debitum ante de hereditate tibi solvatur ac tunc, si ad te pertineret, quaeri iubeamus, praepostera petitio est. etenim cum tibi soceri successionem quaesitam patuerit, debiti petitionem per confusionem extingui non ambigitur. *D. prid. non. Mart. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

6 [15]*Idem AA. et CC. Domno.* Si adulta, cuius curam geris, pro triente patruo suo, quem etiam tutelam eius administrasse proponis, heres[16] extitit nec ab eo quicquam exigere prohibita est, debitum a coheredibus pro besse petere non prohibetur, cum ultra eam portionem qua successit petitio[17] non con-

x *Hal.*: XVI *vel* s. XVI *scr.* (2) Mart. *scr.* d. *Hal.* (4) *B* 24, 5 (5) *iunge* 6, 2, 4 3, 2, 4, *om. libri* (7) petitionem *P*[b]*CR* *B* 24, 5, 1 (*Theodoro*): *cf. Dig.* 4, 3, 7, 8, ionem *P*[a] *cum B* (*Thalelaeo*) (8) domi eos [a] *cum B*, a dominis eos conveniri *PC*[a]*R*[a]

(9) *B* 24, 6, 68 *seqq.* (10) iudicatum *P*[t] (11) III *vel* IIII *scr.* (12) *subscriptionem restitui ex P ad c.* 1, *ubi est* p. VI n. ō. conss. (13) XII *Hal.*, V *P* (14) *B* 24, 7 (15) = 7, 72, 7 (16) Si uxor tua pro triente patruo suo heres *l. gem.* (17) actio *l. gem.*

fundatur. nam adversus adultam tuam rescindi postulas testamentum, si quidem coheredes eius adeuntes hereditatem se etiam obligant et, si non solvendo constituti probentur[1], postulata separatio[2] nullum ei damnum fieri patietur. *D. k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

7 *Idem AA. et CC. Apolausto.* Creditores hereditarios adversus legatarios non habere personalem convenit actionem, quippe cum evidentissime lex duodecim tabularum heredes huic rei faciat obnoxios. *D. VI id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

XVII.

EX DELICTIS DEFUNCTORUM IN QUANTUM HEREDES CONVENIANTUR.

3 [3]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Macedonae.* Post litis contestationem eo qui vim fecit vel concussionem intulit vel aliquid deliquit, defuncto successores eius in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit conveniri iuris absolutissimi est, ne alieno scelere ditentur. *D. V*[4] *k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

XVIII.[5]

DE CONSTITUTA PECUNIA.

1 *Imp. Gordianus A.*[6] *Felici.* Si pro alieno debito te soluturum constituisti, pecuniae constitutae actio non solum adversus te, sed etiam adversus heredes tuos perpetuo competit. *D. VII k. Iul. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

2 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Recepticia actione cessante, quae sollemnibus verbis composita inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniae constitutae naturam ampliare.
1 Cum igitur praefata actio, id est pecuniae constitutae, in his tantummodo a veteribus conclusa est, ut exigeret res quae in pondere numero mensura sunt, in aliis autem rebus nullam haberet communionem et neque in omnibus casibus longaeva sit constituta, sed in speciebus certis annali spatio concluderetur, et dubitaretur, si pro debito sub condicione vel in diem constituto eam possibile est fieri et si pure constituta pecunia contracta valeret, hac apertissima lege definimus, ut liceat omnibus constituere non solum res quae pondere numero mensura sunt, sed etiam alias omnes sive mobiles sive immobiles sive se moventes sive instrumenta vel alias quascumque res, quas in stipulationem possunt homines deducere: et neque sit in quocumque casu annalis, sed (sive pro se quis constituat sive pro alio) sit et ipsa in tali vitae mensura, in qua omnes personales sunt actiones, id est in annorum metis triginta: et liceat pro debito puro vel in diem vel condicionali constitui: et non absimilem penitus stipulationi habeat dignitatem, suis tamen naturalibus privilegiis minime defraudata: sed et heredibus et contra heredes competat, ut neque recepticiae actionis neque alio indigeat res publica in huiusmodi casibus adminiculo, sed sit pecuniae constitutae actio per nostram constitutionem sibi in omnia sufficiens, ita tamen, ut hoc ei inhaereat, ut pro debito fiat constitutum (cum secundum antiquam recepticiam actionem exigebatur et si quid non fuerat debitum), cum satis absurdum et tam nostris temporibus quam iustis legibus contrarium est permittere per actionem recepticiam res indebitas consequi et iterum multas proponere condictiones, quae et pecunias indebitas et promissiones corrumpi et restitui
1a definiunt. Ut non erubescat igitur tale legum iurgium, hoc tantummodo constituatur, tum est, et omnia, quae de recepticia libris legislatorum posita sunt, aboleantu cunia constituta omnes casus complecte
1b per stipulationem possint explicari. nem moveat, quod sub nomine pecuniae nes res exigi definimus, cum et in ant prudentium, licet pecunia constituta n tamen non pecuniae tantum per eam e sed omnes res quae pondere numero me
1c stitutae sunt. Sed et possibile est in pecuniam converti. si enim certa don tus ager vel certus homo vel alia res qu est in constituendis rebus ponatur, qu
1d nomine ipsius pecuniae? Sed ut e eorum satisfiat, qui non sensum, sed van vocabula amplecti desiderant, ita omnes in constitutam, tamquam fuisset ipsa p stituta, cum etiam veteres pecuniae omnes res significari definiunt et huiusm lum et in libris iuris auctorum et in
2 prudentia manifestissime inventum es delicet, quae argenti distractores et alii indefense constituerint, in sua firmitate morem usque adhuc obtinentem durantil *k. Mart. Constantinopoli post consulatum et Orestae vv. cc.*

3 *Idem A. Iohanni pp.* Divi Hadriani quae de periculo dividendo inter ma fideiussores loquitur, locum habere et pecunias pro aliis simul constituunt neces aequitatis enim ratio diversas species act dere nullo modo debet. *D. k. Nov. Cons post consulatum Lampadii et Orestae vv.*

XVIIII.[7]

DE PROBATIONIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Fe* creditor, qui pecuniam petit, numeratam gitur, ita rursum debitor, qui solutam ad rei probationem praestare debet. *PP. p Dextro II et Prisco conss.*

2 *Imp. Antoninus A. Auluzano.* P quas ad te pertinere dicis, more iudicio quere. nec enim possessori incumbit nec bandi eas ad se pertinere, cum te in cessante dominium apud eum remaneat *k. Dec. Laeto et Cereale conss.*

3 [8]*Imp. Alexander A. Leaenae et Lup* sona collegae avi vestri conveniri non eundem collegam tempore depositi offic fuisse ostenderitis. *PP. V k. Ian. Po Peligno conss.*

4 [8]*Idem A. Avito.* Proprietatis don tantum instrumento emptionis, sed ex qu aliis legitimis probationibus ostenditur. *Alexandro A. cons.*[9]

5 *Imp. Philippus A. et Philippus C* Instrumenta domestica seu privata testa notatio, si non aliis quoque adminiculis ad probationem sola non sufficiunt. *1 April. Philippo A. et Titiano conss.*

6 *Idem A. et C. Romulo.* Rationes def in bonis eius inveniuntur, ad probation bitae quantitatis solas sufficere non poss
1 scriptum est. Eiusdem iuris est et voluntate defunctus certam pecuniae quan etiam res certas deberi sibi significaverit *Mai. Philippo A. et Titiano conss.*

---

(1) nam ... probentur] sin autem coheredes solvendo non sint *l. gem.* (2) *sic dett. cum l. gem.*, separatione *CR* (3) *B* 24, 7, 8, *cf. Hermog.* 2, 1 (4) V *Hal.*, VI *P* (5) *B* 26, 3. — *Cf. Dig.* 13, 5 (6) Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. *scr.* (7) *B* 22, 1, 35 *seqq.* — *Cf. Dig.* 22, 3 (8) *ordinem c.* 3 *et* 4, *quae transponendae fuissent, confirmant S et B* (9) *sic* a. III et dione conss. (= *a.* 229) *Hal.* (1 *duntur in B contra defunctum fidem haberi nibus et testamento, in quibus se debere prof Thalelaeus videtur addidisse*

7 *Imp. Gallienus A. Sabino.* Exemplo perniciosum est, ut ei scripturae credatur, qua unusquisque sibi adnotatione propria debitorem constituit. unde neque fiscum neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem praebere posse oportet. *PP. prid. non. Sept. Gallieno A. v et Faustino conss.*[1] [*a.* 262]

8 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Publicio et Optato.* Frustra veremini, ne ab eo qui lite pulsatur probatio exigatur. *PP. xiii k. Dec. Basso et Quintiano conss.* [*a.* 289]

9 *Idem AA. et CC. Marcianae.* Cum te minorem quinque et viginti annis esse proponas, adire praesidem provinciae debes et de aetate probare. *D. id. April. AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Isidoro.* Neque natales tui, licet ingenuum te probare possis, neque honores, quibus te functum esse commemoras, idoneam probationem pro filiae tuae ingenuitate continent, cum nihil prohibeat et te ingenuum et eam ancillam esse. *D. xviii k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

11 *Idem AA. et CC. Antoniae.* Si scriptum heredem ab amita tua vel testamenti vitio vel quacumque alia ratione non posse obtinere hereditatem probari a te posse confidis, de hac hereditate apud rectorem provinciae agere potes. *S. v k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Chroniae.* Cum res non instrumentis gerantur, sed in haec gestae rei testimonium conferatur, factam emptionem et in vacuam possessionem inductum patrem tuum pretiumque numeratum quibus potes iure proditis probationibus docere debes. *D. v non. Oct. AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Iustino.* Non epistulis necessitudo consanguinitatis, sed natalibus vel adoptionis sollemnitate coniungitur, nec adversus absentem hereditatis dividundae gratia velut contra fratrem pro ancilla petitus arbiter substantiae perimit
1 veritatem. Sive itaque quasi ad sororem, quam ancillam te posse probare confidis, epistulam emisisti, sive familiae erciscundae quasi pro coherede petitus arbiter doceatur, fraternitatis quaestio per haec tolli non potuit. *D. k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Maciano.* Non nudis adseverationibus nec ementita professione, licet utrique consentiant, sed matrimonio legitimo concepti vel adoptione sollemni filii civili iure patri constituuntur. si itaque hunc contra quem supplicas alienum esse confidis, per te vel per procuratorem adfirmationem eius falsam detege. *D. k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Antonino.* Vis eius, qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis servo minime prodest. cum igitur aufugisse te de domo Severi profitearis, verum nec ab illo iusto initio, sed per violentiam adseveres esse detentum, inquisito prius, an in possessionem libertatis sine dolo malo constitutus sis, tunc etiam, onus probationis qui debeat subire, per huiusmodi eventum declarabitur. *D. vi k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Philippo*[2] *et Sebastianae.* Sive possidetis praedia, quae a patre communi sibi fratres emancipati donata contendentes vindicant, ipsis incumbit facti probationis necessitas, sive ipsis ea praedia, quasi a patre vestro sibi donata, tenentibus vos heredes constituti[3] patris petitis, ut intentionem vestram non constitisse detegant, unde domini facti sunt, emergente quaestione docere compelluntur. *D. x*[4] *k. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

17 *Idem AA. et CC. Paulinae.* Matrem tuam consecutam libertatem ac te post editam, ut ingenua probari possis, ostendi convenit. quod enim fratribus tuis nulla movetur quaestio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest. *D. v id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

18 *Idem AA. et CC. Violentillae.* Cum precibus tuis significes ignorante te praedium eum cuius meministi sibi velut a te donatum instrumentis inseri fecisse, si vera sunt quae indidisti, nec ad nomen
1 factae donationis fundus iste pervenit. Unde adito iudice competenti probare te oportet contra tuam voluntatem hunc fundum instrumento adversarium tuum sibi adscribi laborasse, ut secundum tenorem rescripti nostri possis consequi sententiam. *D. vii id. April. Byzantii CC. conss.*[5] [*a.* 294]

19 *Idem AA. et CC. Menandro.* Exceptionem dilatoriam opponi quidem initio, probari vero, postquam actor monstraverit quod adseverat, oportet. *D. xvi k. Dec.*[6] *Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Phronimae.* Si de possessione servitutis emptionis instrumentis subtractis in libertatem proclamat Eutychia, cum petitori probationis onus incumbat, intentione sua defecta his iuvari minime potest. nam si in servitutem petatur, ad emptionis probationem non est indiciis aliis opus, sed instrumentorum furtum monstrare sufficit. *IIII non. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Crispo.* Ad probationem uti dominii aliena subtrahentes instrumenta his[7] minime possunt, quippe cum horum lectio non recitantem,
1 sed quem tenor scripturae designat, adiuvat. Cum itaque nec cetera probationum indicia reprobentur, iure competenti praediorum, quae in quaestionem veniunt, dominium ad te ostende pertinere. nam res vindicantem ab emptore suos numeratos nummos adseverantem erga probationem laborare non convenit, si quidem huiusmodi, licet probetur, factum intentioni nullum praestet adminiculum. *S. vi id. Dec.*[8] *Singiduni CC.*[9] *conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Agathocleae.* Ad probationem servitutis Glyconis matrem eius ac fratrem servilia fecisse ministeria non sufficit, cum neque ingenuorum coniventia coniunctis necessitudine praeiudicet neque de servis ex eadem matre natis unus libertatem adipisci prohibeatur. *D. viiii k. Ian. ipsis CC. conss.* [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Menelao.* Actor quod adseverat probare se non posse profitendo reum necessitate monstrandi contrarium non adstringit, cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit. *D. viii k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

24 [10]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Antonium pp.* Iubemus omnes deinceps[11], qui scripturas suspectas[12] comminiscuntur. cum quid in indicio prompserint[13], nisi ipsi adstruxerint[14] veritatem, ut nefariae scripturae reos et[15] quasi falsarios esse detinendos. *D. prid. id. Ian. Treviris Valente vi et Valentiniano ii AA. conss.* [*a.* 378]

25 [16]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Floro pp.* Sciant cuncti accusatores eam se rem deferre debere in publicam notionem, quae munita sit testibus idoneis vel instructa apertissimis documentis vel indiciis ad probationem indubitatis et luce clarioribus expedita[17]. *D. xv k. Iun. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

---

(1) *sic, sed* II pro v, *P*, pp. III non. mart. gallieno a. VII et sabinillo coss. (= *a.* 266) *Hal.* (2) *sic S*, philippae *PCR*, *cf. not.* 3 (3) *sic PCR*[b] *cum B*Σ (*κ. π.*), constitutae *R*[a] (4) x *Hal.*, XVIII *P* (5) *datum esse* AA. conss. (*a.* 293) *ex loco probavit Mommsen Zeitfolge p.* 372. 429: *ordo constitutionum errorem compilationi ab initio inhaesisse ostendit* (6) *sic P*, XIII kal. apr. *Hal.* (7) his *M cum B*, *om. CR* (8) *idem legisse compilatores ex ordine constitutionum constat, fuisse tamen* Sept. *Mommsen l. l. probavit* (9) cc. *Mommsen*, aa. *Hal.* (10) = *Th.* 11, 39, 7: *iunge* 9. 31. 1 (11) deinceps *restitui ex Th. et B*Σ (*κ. π.*), *om. libri* (12) nefarias *Th.* (13) *sic dett. cum B*Σ. promerint *PCR*, promiserint *libri Th.* (14) *sic dett. cum Th.*, astrinxerint *PCR* (15) et *Th. cum B*Σ (*κ. π.*), *om. libri* (16) = *Th.* 9, 37, 3: *iunge* 9. 46, 9 (17) *idem omnino B*Σ (*κ. π.*): sciant cuncti, praemeditentur. ante praecaveant eam se rem deferre in p. n., q. m. sit testibus, instructa documentis, signis ad probationem luce clarioribus expedita *Th.*

XX.

DE TESTIBUS

1 [1] [illegible] *[illegible] xaxtgvaerra.*

2 *Imp. Alexander A. Cereo.* Si tibi [illegible] argumenta, [illegible] probationem [illegible]. *PP [illegible] Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

3 *Impp. Valerianus et Gallienus AA.* [illegible] *PP [illegible] Sept.* [2] *Valeriano [illegible] AA. conss.* [a. 255]

4 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Aurelio* [illegible] [3] testationem probatam [illegible] legitimis administriculis causa approbata [4] [illegible] esse momenti certum est. *PP [illegible] Dec. Caro II et Numeriano AA. conss.* [a. 284]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Candido.* [illegible] testes ad veritatem iuvandam adhiberi oportet, qui omni gratiae et potentatui fidem religioni iudiciariae debitam possint praeponere. *PP v k. Mai. Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

6 [5] *Idem AA. et CC. Tertullo.* Parentes et liberi invicem adversus se nec volentes ad testimonium admittendi sunt. *PP IIII non. Dec. Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

7 [6] *Idem AA. et CC. Diogeni et Ingenuo* [7]. Nimis grave est, quod petitis urgueri ad exhibitionem partem diversam eorum, per quos sibi negotium fiat. unde intellegitis, quod intentioni vestrae proprias adferre debetis probationes, non adversus se ab adversariis adduci. *D. VI k. Mai. AA. conss.* [a. 293]

8 *Idem AA. et CC. Iterutoni.* Servos pro domino, quemadmodum adversus eum interrogari non posse, pro facto autem suo interrogari posse non ambigitur. *D.* [8] *k. Nov. Reginassi* [9] *CC. conss.* [a. 294]

9 [10] *Imp. Constantinus A. ad Iulianum praesidem.* Iurisiurandi religione testes, priusquam perhibeant testimonium, iam dudum artari praecepimus et ut honestioribus potius fides testibus habeatur. simili more sanximus, et ut [11] unius testimonium nemo iudicum in quacumque causa facile patiatur admitti. et nunc manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiamsi praeclarae curiae honore praefulgeat. *D. VIII k. Sept. Naissi Optato et Paulino conss.* [a. 334]

10 [12] *Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Gracchum pu.* Omnibus in re propria dicendi testimonia facultatem iura submoverunt. *Lecta k. Dec. Valente V et Valentiniano AA. conss.* [a. 376]

11 *[illegible] Theodosius AA.* [illegible] testes ad causas [illegible] crimi[nalem] [illegible] postuletur. [illegible] hoc est [illegible] his vent[illegible] per qu[illegible] dari pra[illegible] 1 [illegible] causs[illegible] [illegible] [16]. *D[illegible] Theodosio [illegible] conss.* [illegible]

12 [17] *Idem AA.* [18] Libertorum adversus p[illegible] [illegible] poenae obiection[illegible] [illegible] sponte prod[illegible] [illegible] sed nec vocari quidem in iudicium [illegible]. *D. [illegible] Aug. Ravennae Ascle[piodoto] et Marino conss.* [illegible]

13 [19] *[illegible] πρότερον μὲν [illegible] δεύτερον δὲ καὶ ὡς πλαστογράφος ἐνάγε[ται] [illegible] τῆς μαρτυρίας [illegible]*
1 *[illegible] ὑπόκειται. Εἰ δὲ βο[illegible] [illegible] μετελθεῖν [illegible] ψευδομαρτυρ[illegible] [illegible] πρὸς τῷ καὶ τὴν [illegible]*
2 *τιμωρίαν ὑφίστασθαι. Εἰ δὲ καὶ ἐν [illegible] δίκη [illegible] ἐλεγχθείη, ἔστω τοῦ δικάζοντος ἢ εἰς πᾶσαν τὴν [illegible] ἐκείνῳ, καθ' ὃ ἐμαρτύρησε, δίκ[ην] δικάζειν αὐτὸν ἢ εἰς ἔλαττον καὶ τιμωρί[αν] [illegible] αὐτόν· φυλαττομένων πάντων τ[ῶν] νενομοθετημένων περὶ τῶν [illegible] ουντων.*

14 *Imp. Zeno A. Arcadio pp.* Nullum [illegible] cum semel ad iudicem quemlibet, licet non dicendi gratia testimonii fuerit ingressus, a[illegible] forte militiam vel quamlibet aliam fori praes[illegible] nem ad evadendum iudicis motum, quem v[illegible] monii verborum improbitas vel rei qualitas [illegible] verit, posse praetendere praecipimus. sed om[illegible] in civili scilicet causa suum praebeant testin[illegible] separato et tamquam ante iudicium interim [illegible] exceptionis fori privilegio huiusmodi praesidi[illegible] datos, ita iudicantis intrare secretum, ut, qu[illegible] que aures eius offenderit [20], non dubitent formidandum: data cunctis iudicibus absq[ue] praescriptionis obstaculo (sicut saepe dict[illegible] testes, quorum voces falsitate vel fraude non perspexerint, pro qualitate videlicet delicti [illegible] vertendi licentia. *D. XII k. Iun. Constan[tinopoli] Longino cons.* [illegible]

(1) *B* 21, 1, 25 *seqq.* — *Cf. Dig.* 22. 5 (2) = *B* 21, 1, 25 (3) sept. *Hal.*, iun. *P* (4) unius hominis *ins. B et BΣ (κ. π.)* (5) *sic dett. cum Graecis*, causam approbatam *PCR* (6) *c.* 6 *collocari debuit post c.* 8 (7) = *Collatio* 6, 14 (8) aurelio diogeni *(om.* et ing.*) Coll.* (9) VIII *ins. Mommsen* (10) reginase *P*, nicomediae *Hal.* (11) = *Th.* 11, 39, 3 (12) et ut *AC*, ut *PR*, et *libri Th.* (13) = *Th.* 2, 2, 1: *iunge* 3, 5, 1 (14) = *Th.* 11, 39, 13: *iunge* 1. 4, 9. 1, 55, 7...9. 9, 44, 2. *Th.* 9, 2, 6. 9, 31, 1. 9, 37, 4 (15) *idem BΣ (κ. π.)*, ingenui *Th.* (16) § 1 *addiderunt Iustiniani propter c.* 16 *h. t.* (17) = *Th.* 9, 6, 4: *iunge* 6, 5, 3. 9, 1, 21. 9, 2, 17. 9, 16, 10. *Th.* 1, 6, 11. 2, 1, 12 (18) ad senatum *addit* 6, 7, 3: *plenam inscriptionem exhibet Th.* 4, 10, 21 (= 6, 7, 3) *hanc*; consulibus praetoribus tribunis plebis senatui suo salutem dicunt (19) = [illegible] 1, 37: *Anatolii index (BΣ) hic est:* πλαστογραφ[οῦ]νται οἱ ψευδομαρτυροῦντες. δυσσεβοῦσι δὲ τὸ θεῖον ἐπιορκοῦντες. εἰ δὲ καὶ ὁ ἀδικη[θεὶς] ἐπεξέρχηται κατ' αὐτόν, ὁ δικαστής, εἰ συν[ορᾷ] τὰ τῆς δίκης δαπανήματα ὡς τῷ ἀδικηθέντι αὐτοῦ δοθῆναι, καὶ τοῦτο ποιήσει· πάντων τ[ῶν πά]λαι νενομοθετημένων περὶ τούτων βεβαίων [ὄν]των *(id est* qui falsum testimonium ferunt, fa[lsi con]demnantur. iurando autem etiam in numen [illegible] licet tamen is qui iniuriam passus est adversus e[um] agat, iudex, si aequum ei videbitur etiam litis sum[ptus] ab eo praestari, etiam hoc faciet: omnibus qua[e] olim lata sunt in vigore manentibus) (20) *sic* quicumque (quocumque *R*) a. e. offenderint *P*[illegible]

1 *Contra scriptum testimonium non scriptum non profertur.*

13 *Qui falsum testimonium dicit, primum peierat, deinde et pro falsario convenitur et, si in ipso testimonii dicendi tempore mendacii convictus fuerit,* 1 *tormentis subicitur. Si vero is qui ex falso testimonio condemnatus est civiliter adversus eum qui falsum testimonium dixit agere vult, quidquid damni passus est ab eo recipiet poenam legi[bus]* 2 *finitam insuper subituro. Si vero in pr[incipali] iudicio ipso mendacii convictus est, iudicis convenit eum vel in totam litem ei contr[a quem] testimonium dixit illatam vel in minorem s[ummam] condemnare poenisque subicere: omnibus q[uae de] falsis testibus statuta sunt in suo vigore [manen]tibus.*

15 ¹Ἡ διάταξις ἀκολούθως τῇ πρὸ αὐτῆς ἐπιτρέπει τοῖς διαιτηταῖς ἐξουσίαν ἔχειν τοὺς τὰ ψευδῆ μαρτυροῦντας ὑποβάλλειν σωφρονισμῷ τῷ
1 δέοντι. Ἐὰν ἰδιωτικὴν μὲν ὑπογραφόμενοι τύχην, δύνανται βασανισθῆναι, ἤ, ἐὰν συνίδωσιν αὐστηροτέρας τὸ πρᾶγμα δεῖσθαι κολάσεως, καὶ διὰ τοῦ πραίτωρος τοῦ δήμου τούτους ἐπιστρέφειν.
2 Εἰ δὲ ζώνην τυχὸν εἴη ὁ μάρτυς περιβεβλημένος καὶ μὴ δύναται παρὰ τοῦ διαιτητοῦ σωφρονίζεσθαι, τότε γίνεσθαι μὲν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἄρχοντα τὸν πέμψαντα αὐτῷ τὴν ὑπόθεσιν τὰ περὶ τοῦ πράγματος μηνύουσαν, καὶ ἡ τοιαύτη ἀναφορὰ ἀζημίως ἐμφανιζέσθω παρὰ τῷ ἄρχοντι, καὶ λοιπὸν ὁ ἄρχων δεχόμενος τὴν περὶ τῶν μαρτύρων ἀναφοράν, εἰ μὲν εὕροι τὸ πρᾶγμα τελείως κεκριμένον ἐκ τῆς τῶν μαρτύρων, τὰ περὶ αὐτῶν τῶν μαρτύρων ἐξετάσας παρέχει τὴν αὐτοτελῆ ψῆφον· ἐὰν δὲ συνίδῃ² καὶ μετὰ τὴν τῶν μαρτύρων ἐξέτασιν δεόμενον τὸ πρᾶγμα ζητήσεώς τινος, τηνικαῦτα πάλιν παραπεμπέτω τὰ λοιπὰ τοῦ πράγματος πρὸς τὸν διαιτητήν. Ὀφείλει δὲ οὕτω τὰς μαρτυρίας κρίνειν, ὡς εἴρηται ἐν τῇ πρὸ ταύτης διατάξει, τουτέστιν ἵνα μηδεμίαν φόρου παραγραφὴν δύνωνται προβάλλεσθαι πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κατ' αὐτῶν ἀγανακτήσεως, ὡς ἅπαξ ἑκουσίως ἑλόμενοι μαρτυρῆσαι. Ἐὰν δέ τις τὸν ἴδιον ἀντίδικον περὶ συγγενείας ἀπαιτήσῃ συστάσεις, λέγων αὐτὸν μὴ εἶναι συγγενῆ, καὶ ἐλεγχθείη ψευδόμενος, ταύτην ἀπολαμβανέτω τὴν τιμωρίαν, ἵνα, κἂν ταῖς ἀληθείαις ἐστὶ συγγενής, ἀπολέσει τὰ ἐξ ἀδιαθέτου δίκαια τὰ πρὸς ἐκεῖνον, ὃν ἀπήτησε τὰς περὶ τῆς συγγενείας ἀπο-
5 δείξεις. Μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ τοῦτο τὸ προνόμιον εὐκαταφρόνητον ἦν, ἑκάστου λέγοντος, ὅτι, κἂν μὴ δουλαγωγήσω, οὐ πάντως ἐγὼ μέλλω κληρονομεῖν αὐτόν, ἴσως γὰρ ἐπὶ διαθήκῃ τελευτᾷ, κελεύει ἡ διάταξις τὸν ἀπαιτοῦντα γένους σύστασιν τέως πρὸ πάντων ὀμνύναι, ὡς νομίζων μὴ εἶναι συγγενῆ τὸν διάδικον τοῦτο λέγει. καὶ εἰ μὲν ἐπομόσεται, δύναται κληρονομῆσαι, λοιπὸν δὲ μετὰ τὸν τοῦτον ὅρκον ὀφείλει ὁ τὰς συστά-
6 σεις ἀπαιτούμενος ταύτας παρασχεῖν. Χρεία δὲ ἐν τῇ ἀποδείξει μαρτύρων πέντε, ἐὰν μὴ ὦσι δικαιώματα πρὸς σύστασιν ἐπιτήδεια· εἰ δὲ εἰσὶ δικαιώματα, ἀρκούμεθα τρισὶ μάρτυσιν· εἰ δὲ τὸ δικαίωμα τοιοῦτόν ἐστι, ὥστε ἀντὶ πάντων ἀρκεῖν (ἴσως γὰρ ὑπόμνημα δημόσιον ἦν), τότε
7 οὐδὲ δεόμεθα μαρτύρων. Ἐπιφέρει δὲ καὶ ἕτερον κεφάλαιον ἡ διάταξις τοιοῦτον· ἐάν τις ἐν ὑπομνήμασι καὶ ἐν συμβολαίῳ προσμαρτυρήσῃ, ἀνάγκην ἐχέτω πᾶσι τρόποις καὶ δίκης ἐπὶ τῷ πράγματι κινουμένης μαρτυρῆσαι, κἂν ἕτερον φόρον ἐπιγράφηται· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο εἴπωμεν, βλάπτεται ὁ δεηθεὶς τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας³.

16 ¹Ἡ διάταξις κελεύει μὴ μόνον ἐν ταῖς ἐγκληματικαῖς δίκαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς χρηματικαῖς ἕκαστον ἀναγκάζεσθαι μαρτυρεῖν μεθ' ὅρκου δόσεως, ἅπερ ἐπίσταται, ἢ ὀμνύειν, ὡς οὐκ ἐπίσταται, ὑπεξῃρημένων τῶν προσώπων τῶν ἀπὸ νόμου κωλυομένων μαρτυρεῖν καὶ τῶν ἰλλουστρίων καὶ τῶν ὑπερβεβηκότων αὐτούς, εἰ μὴ
1 θεῖος γένηται τύπος. Καὶ εἰ μὲν ἐνδημοῦσιν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, δι' οἰκείας φωνῆς μαρτυρεῖν⁴, εἰ δὲ ἀπολιμπάνονται, στέλλεσθαι τοὺς τῶν μερῶν ἐντολέας, ἐφ' ᾧ καταθέσθαι, ἅπερ ἐπίστανται, ἢ ἀπομόσασθαι, ἅπερ ἀγνοοῦσι· δηλονότι καὶ ἐπὶ τῆς ἐν ὑπομνήμασι μαρτυρίας τῶν αὐτῶν
2 προσώπων ὑπεξῃρημένων. Πάσας δὲ τὰς ἐπὶ τούτοις διαλαλιὰς καὶ τὰς παραγωγὰς ἀζημίους εἶναι τοῖς μάρτυσιν. [a. 527?]

17 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si quis testibus usus fuerit idemque testes adversus eum in alia lite producantur, non licebit ei personas eorum excipere, nisi ostenderit inimicitias inter se et illos

1) = *B* 21, 1, 39 (2) *συνίδοι B* (3) *plura ex constitutionis verbis adfert adnotatio Anatolii (BΣ): εἰ δέ τις ἐν πόλει ἢ προαστείῳ αὐτοῦ ὢν μαρτυρίαν ἔγγραφον ἐνειμένεν ἤγουν ἐπὶ καταθέσεως τοῦτο πεποίηκε, μεταστελλέσθω ἀζημίως καὶ τὴν οἰκείαν βεβαιούτω μαρτυρίαν· εἰ δὲ μή, πάντων δεινότατος πείσεται ὁ τῇ ἐκείνου πιστεύσας μαρτυρίᾳ* (id est si quis vero in urbe vel suburbano suo agens in scriptis testimonium alicui perhibuit vel in deponendo hoc fecit, sine sumptu evocetur et testimonium suum confirmet: alioquin in extremis erit, qui illius testimonio fidem habuerit) (4) *Iustiniani hanc constitutionem esse constat ex c. 19 h. t. et* 4, 21, 18: *cum autem c. 17 non habeat* idem A., *restituenda videtur inscriptio αὐτοκράτορες Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστινιανὸς AA., quae ad a. 527 pertinet* (5) *melius haec referuntur in* 4, 21, 18

15 Constitutio convenienter praecedenti iudicibus pedaneis eos qui falsum testimonium dixerint competenti poenae subicere permittit. Si quidem privatae condicionis sunt, torqueri possunt, vel, si graviore animadversione opus esse perspexerint, etiam per plebis praetorem eos coercere possunt. Sin autem cingulo forte testis ornatus est neque ab iudice pedaneo in eum animadverti potest, ad magistratum qui ei causam delegavit referat et quomodo res se habeat ei notum faciat, eaque relatio gratis magistratui insinuetur, ac deinde magistratus accepta de testibus relatione, si totam causam testium depositione apertam inveniat, inquisitione de testibus habita definitivam sententiam profert: sin autem inquisitione de testibus habita causam adhuc aliquam indaginem requirere perspexerit, tum rursus reliquam causam ad iudicem remittat. Ita autem de testimoniis iudicium fieri oportet, ut in antecedenti constitutione expressum est, id est ut nullam fori praescriptionem ad evitandam imminentem sibi animadversionem praetendere possint, cum semel sponte testimonium susceperint. Quod si quis adversarium suum cognationem probare negando eum cognatum esse coegerit et mendacii convictus fuerit, hanc poenam sustineat, ut, etiamsi re vera cognatus sit, ab intestato successionem adversus eum amittat, a quo cognatio-
5 *nis probationem exegit. Quin etiam, cum hoc privilegium facile sperni potuerit, ut dicat quis: 'nec, si eum in servitutem non vindicavero, omnimodo 'heres ei futurus sum, fortasse enim testatus decedet', constitutio eum qui generis probationem exigit interim ante omnia iurare iubet, quod ex animi sui sententia adversarium cognatum non esse contendat. quod si iuraverit, hereditatem obtinere potest, is autem, a quo probatio requiritur, iureiurando*
6 *praestito eam afferre debet. In probando autem opus est quinque testibus, si instrumenta ad probandum idonea non extant: si extant instrumenta, tribus testibus contenti sumus: si vero instrumentum tale est, quod pro omnibus sufficit (fortasse enim publicum instrumentum est), testes non requirimus.*
7 *Constitutio adhuc tale caput adicit: si quis ad acta et in instrumento testimonium perhibuit, ei omnimodo etiam in lite ea de re mota testimonium perhibere necesse est, etiamsi alii foro subiectus sit.*

16 Constitutio praecipit, ut non solum in criminalibus causis, sed etiam in pecuniariis omnes cum iureiurando dicere compellantur quod noverint vel de ignorantia iurare, exceptis personis, quibus testimonium dicere lege interdictum est, item illustribus et qui eos dignitate superant, nisi sacra forma
1 *interveniat. Ac si in regia urbe habitant, propria voce testimonium praestent, si absentes sunt, partium procuratores mittantur, ut quod noverint deponant vel de ignorantia iurent: isdem videlicet personis etiam in testimonio quod ad acta dicitur*
2 *exceptis. Omnes autem interlocutiones et productiones sine impendio testium fiant.*

postea emersas fuisse, ex quibus testes repelli leges praecipiunt: non adimenda scilicet ei licentia ex ipsis depositionibus testimonium eorum arguere.
1 Sed et si liquidis probationibus datione vel promissione pecuniarum eos corruptos esse ostenderit, eam etiam allegationem integram ei servari praecipimus. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

18 [1]*Idem A. Menae pp.* Testium facilitatem, per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est, resecantes omnibus praedicimus, qui in scriptis a se debita rettulerunt, quod non facile audientur, si dicant omnis debiti vel partis solutionem sine scriptis fecisse velintque viles et forsitan redemptos testes super huiusmodi solutione producere, nisi quinque testes idonei et summae atque integrae opinionis praesto fuerint solutioni celebratae hique cum sacramenti religione deposuerint sub praesentia sua debitum esse solutum, ut scientes omnes ita ea statuta esse non aliter debitum vel partem eius persolvant, nisi vel securitatem in scriptis capiant vel observaverint praefatam testium probationem: his scilicet, qui iam sine scriptis debitum vel partem eius solverunt, praesenti sanctione merito excipien-
1 dis. Sin vero facta quidem[2] securitas sit, fortuito vero casu vel incendii vel naufragii vel alterius infortunii perempta, tunc liceat his qui hoc perpessi sunt causam peremptionis probantibus etiam debiti solutionem per testes probare damnumque ex amissione instrumenti effugere. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

19 [3]*Idem A. Iuliano pp.* Si quando invitos testes in pecuniariis causis ex nostra lege[4] aliquis trahere maluerit, si quidem sua sponte fideiussionem suae personae sine damno praestare velint, hoc fieri, sin autem noluerint, non carcerali custodia detrudi, sed
1 sacramento eos committi censemus. Si enim pro toto litis certamine iuriiurando credendum esse testium putaverunt hi qui eos produxerunt, multo magis praesentiam suam testibus sacramento eorum
2 credere debent. Sed cum oportet minime testes in huiusmodi casibus protelari et pro alienis commodis suas invenire difficultates, disponimus non amplius testes observare iudices compelli, postquam fuerint admoniti, nisi tantum quindecim dies, intra quos iudices provideant, quatenus cognitionem suscipiant, in qua testes necessarii visi fuerint, ut omnimodo licentia eis concedatur et alterutra parte cessante et minime eos observare volente, si per exsecutores admoniti venire noluerint, testes accipere et alterutra parte praesente, quae eos introducit[5], testimonia eo-
3 rum capere. His autem diebus effluentibus liceat quidem testibus decedere a iudice nullam habente licentiam eos, postquam afuerint, iterum retrahere: ipsum autem iudicem, si per eum steterit, quominus testimonium praestetur, parti laesae omnem iacturam pro huiusmodi causa illatam ex suis facultatibus resarcire. *D. XII k. April. Constantinopoli Lampadio et Oresta vv. cc. conss.* [a. 530]

20 [6]*Idem A. Iuliano pp.* Cum apud compromissarios iudices testes fuissent producti, variatum erat, utrum deberet eorum depositionibus in iudicio litigator uti, an non esset audiendus. sancimus, si quidem in compromissis aliquid pro huiusmodi causa statutum est, hoc observari: sin autem nihil conventum est, in huiusmodi casibus, si quidem supersint testes, licentiam habere eum, contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusaverit, concedere testes iterum adduci et non opponi eis, quod iam testimonium suum dederunt, vel, si hoc concedere minime maluerit, depositiones eorum quasi factas accipere, omni iure legitimo quod ei competit adversus eas servato: sin autem omnes ab hac luce subtracti sunt, tunc necessitatem ei imponi fid[illegible] scripturae approbata, in qua depositiones eorum r[illegible] feruntur, eas quasi factas accipere. sin vero r[illegible] permixtae fuerint et quidam ex his mortui alii v[illegible] ventes, tunc in superstitum quidem testimonio ea[illegible] dem electionem servari litigatori, adversus qu[illegible] testimonia proferuntur, in morientium autem pers[illegible] nas depositiones eorum non esse respuendas: om[illegible] secundum quod iam praediximus, adversus eas [illegible] testes iure legitimo, quod ei competit adversus qu[illegible] proferuntur, integro reservato. *D. VI k. April. C[illegible] stantinopoli Lampadio et Oresta vv. cc. conss.* [a. 5[illegible]

XXI.

DE FIDE INSTRUMENTORUM ET AMISSIO[illegible]N EORUM ET ANTAPOCHIS FACIENDIS ET DE [illegible] QUAE SINE SCRIPTURA FIERI POSSUNT.

1 [7]*Imp. Antoninus A. Septimiae[8] Marciae.* D[illegible] eb tores tuos quibuscumque rationibus debere tibi p[illegible] niam si probaveris, ad solutionem compellet a[illegible]itu praeses provinciae[9]: nec oberit tibi amissio in[illegible] tru mentorum, si modo manifestis probationibus e[illegible] debitores esse apparuerit. *PP. V id. Sept. [illegible] nino A. IIII et Balbino conss.* [a. [illegible]213]

2 *Imp. Alexander A. Maniliano.* Si uteris instrumento, de quo alius accusatus falsi victus est, et paratus es[10], si ita visum fuerit a quo pecu[illegible]iam petis, eiusdem criminis te reum facere et discr[illegible]men periculi poenae legis Corneliae subire, non o[illegible]erit sententia, a qua nec is contra quem data est appellavit nec tu, qui tunc crimini non eras subiectus, appellare debuisti. *PP. III k. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 22[illegible]]

3 *Idem A. Aeliano.* Si adversarius tuus ap[illegible] acta praesidis provinciae, cum fides instrumenti quo[illegible] proferebat in dubium revocaretur, non se usuru[illegible] contestatus est, vereri non debes, ne ex ea scriptura, quam non esse veram etiam professione eiu[illegible] constitit, negotium denuo repetatur. *PP. III non. [illegible] Mai. Alexandro A. II et Marcello conss..* [a. 226]

4 *Imp. Gordianus A. Marciano.* Illatae dispensatori pecuniae, si ob amissorum instrumentorum casum probatione defeceris, inspectio rationum fiscalium fidem demonstrabit. *D. II id. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

5 [11]*Idem A. Aurelio[12] Prisco et Marco mil.* Sicut iniquum est instrumentis vi ignis extinctis debitores quantitatum debitarum renuere solutionem, ita non statim casum conquerentibus facile[13] credendum est. intellegere itaque debetis non existentibus instrumentis vel aliis argumentis probare fidem precibus vestris adesse. *PP. III k. Iul.[14] Sabino II et Venusto conss.* [a. 240]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Luscidi.* Statum tuum natali professione perdita mutilatum non esse certi iuris est. *D. XIII k. Febr. Nicomediae Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

7 *Idem AA. Zinimae.* Si sollemnibus stipendiis honeste sacramento solutus es, licet super huiusmodi re instrumenta, ut dicis, facta perdita sunt, tamen, si aliis evidentibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorum privilegia etiam te usurpare posse dubium non est. *D. XV k. Iun.[15] Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

8 *Idem AA. Alexandrae.* Si constiterit proprietatem possessionis de qua agitur apud vos esse, providebit iudex ex persona fructuarii nullum praeiudicium dominio comparari propter amissionem instrumentorum. *D. XV k. Mart. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [a. 287]

---

(1) *iunge* 4, 2, 17. 4, 21, 17 (2) per scripturam *ins. dett. cum B* (3) *iunge* 4, 21, 20 (4) *c.* 16 *h. t.* (5) *sic P*, et *ins. ACR* (6) *iunge* 2, 55, 5 (7) = *Greg.* 4, 2, 1 (8) septimiae *Greg., om. libri* (9) vir clarissimus *addit Greg., om. BΣ* (*κ. π.*) (10) es C[a], est pC[b]R (11) = *Greg.* 4, 2, 2 (12) aurelio *Greg., om. libri* (13) facile *del. Mommsen* (14) iul. *Greg.*, iun. *Hal.* (15) *sic Hal.*, d. XII k. iul. *P*

A. et CC. *Aristaeneto.* Instrumentis
tervenientibus semel divisio recte facta
rrita. *PP. VI k. Iul. AA. conss.* [*a.* 293]
A. et CC. *Victorino.* Cum instrumen-
ı intervenientibus venditio facta rata
quenter amissis etiam quae intercesse-
substantiam veritatis placuit. *D. VIII*[1]
ıassi CC. conss. [*a.* 294]
AA. et CC. *Theageni.* Emancipatione
orum tenor non existat, si tamen aliis
tionibus vel ex personis vel ex instru-
orrupta fide factam esse emancipatio-
ossit, actorum interitu veritas convelli
. *III id. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]
AA. et CC. *Dionysiae.* Non idcirco
ıam inductus praedii donationis causa
quod eius facti praetermissum instru-
veratur, hanc obtinere potes.[1*] *D. id.*
iae CC.[2] *conss.* [*a.* 294]
A. et CC. *Leontio.* Apud eos, qui rem
verunt, amissorum instrumentorum ha-
nihil ad probationem veritatis prodesse
I k. Ian. Nicomediae CC. conss. [*a.* 294]
A. et C. *ad Severum comitem Hispa-*
pturae diversae et fidem sibi invicem
ı una eademque parte[4] prolatae nihil
re potuerunt. *D. IIII non. Mai. Con-*
Dalmatio et Zenophilo conss. [*a.* 333]
onstantinus A. ad populum. In exer-
eandem vim obtinent tam fides instru-
m depositiones testium. *D.*[5] *Romae XII*
ano et Basso conss. [*a.* 317]
αγόμενός τις ἀρνήσηται χεῖρα ἰδίαν προ-
ἐν γραμματείῳ ἢ ἐν πυκτῇ ἢ ἐν ἑτέρῳ
μὲν ἀπὸ συγκρίσεως ἐλεγχθείη, τουτ-
τοῦ ἑτέρας προφερομένης χειρὸς καὶ
ομένης πρὸς τὴν ἐν τῷ γραμματείῳ
διδόναι αὐτὸν λόγῳ προστίμου τῷ
ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους κδʹ νομίσματα.
συμβολαιογράφος παρενεχθῇ, παρʼ ᾧ
λαιον ἐγράφη, ἢ καὶ ἕτεροί τινες μαρ-
τῇ ἀληθείᾳ[7]*, τότε αὐτὸν πρὸς τῷ*
τῶν κδʹ νομισμάτων οὐδὲ παρρησίαν
ἔχειν πρὸς τὸ ἀντιτιθέναι τὴν τῆς
ς παραγραφήν, λέγοντα ὅτι, κἂν τὸ
ν ἐγένετο, οὐκ ἐδόθησαν τὰ ἐν αὐτῷ
α, ἀλλὰ πάντως καταδικάζεσθαι, κἂν
αὐτῷ ταῖς ἀληθείαις κατεβλήθη. Ταῦτα
μέν, ἐὰν ἐνάγηταί τις ἐξ οἰκείου συναλλάγματος. εἰ δὲ ἐπίτροπός ἐστιν ἢ κουράτωρ ἑνὸς τῶν κουρατορευομένων προσώπων, ἄρρην εἴτε θήλεια κατὰ τὰς διατάξεις ἐπιτροπεύουσα τῶν ἰδίων παίδων, καὶ χεῖρα ἰδίαν προφερομένην ἐν τῷ συναλλάγματι τῶν ἐπιτροπευομένων ἢ κουρατορευομένων ἀρνήσεται, τηνικαῦτα, εἰ μὲν ἀπὸ μόνης συγκρίσεως ἐλεγχθείησαν ψευδόμενοι, παρέχειν αὐτοὺς τὰ κδʹ νομίσματα· εἰ δὲ ἐκ παραγωγῆς συμβολαιογράφου ἢ μαρτύρων, τὴν μὲν τῆς ἀναργυρίας παραγραφὴν μὴ ἀναιρεῖσθαι τοῖς ἐπιτροπευομένοις ἢ κουρατορευομένοις προσώποις (οὐδὲν γὰρ ἥμαρτον ἐκεῖνοι), αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐπιτρόπους ἢ κουράτορας ἑτέρους κδʹ χρυσοὺς λόγῳ προστίμου διδόναι τῷ ἐνάγοντι, ἐχόντων τῶν ἐπιτροπευομένων καὶ κουρατορευομένων σωζομένην αὐτοῖς τὴν τῆς ἀναργυρίας παραγραφήν. οὐδὲ γὰρ δίκαιόν ἐστιν αὐτοὺς ἐξ ἀλλοτρίων
3 *ἁμαρτημάτων ζημιοῦσθαι*[8]*. Ταῦτα περὶ τῶν ἐναγομένων εἰποῦσα ἡ διάταξις ἔρχεται καὶ εἰς τὸ τῶν ἐναγόντων πρόσωπον κελεύουσα, ἵνα, ἐὰν ὁ ἐνάγων χεῖρα ἰδίαν ἀρνήσηται κειμένην ἐν χάρτῃ κατʼ αὐτοῦ προφερομένῳ (τυχὸν ἐν ἀποληπτικῇ ὁμολογίᾳ), καὶ αὐτὸς ὁμοίως, εἰ μὲν ἐκ μόνης συγκρίσεως ἐλεγχθείη, παράσχῃ τὰ κδʹ νομίσματα, εἰ δὲ ἐκ παραγωγῆς συμβολαιογράφου ἢ μαρτύρων, τηνικαῦτα πᾶσι τρόποις ὑπολογίζεσθαι αὐτὸν τὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀποδείξει περιεχόμενα, κἂν μὴ ταῖς ἀληθείαις κατεβλήθησαν*
4 *ἐπὶ αὐτοῦ. Ταῦτα, ἐὰν οἰκείῳ ὀνόματι ἐνάγηται. ἐὰν δὲ ἐπίτροπός ἐστιν ἢ κουράτωρ, δίδωσι μὲν διπλάσιον τὸ ἐπιτίμιον τῶν κδʹ νομισμάτων, ὁ δὲ ἐπιτροπευόμενος ἢ κουρατορευόμενος δύναται ἀντιτιθέναι τῇ ἀποδείξει τὴν ἀναργυρίαν.*

17 [9]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Contractus venditionum vel permutationum vel donationum, quas intimari non est necessarium, dationis etiam arrarum vel alterius cuiuscumque causae, illos tamen, quos in scriptis fieri placuit, transactionum etiam, quas instrumento recipi convenit, non aliter vires habere sancimus, nisi instrumenta in mundum recepta subscriptionibusque partium confirmata et, si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa et postremo a[10] partibus absoluta sint, ut nulli liceat prius, quam haec ita processerint, vel a scheda conscripta, licet litteras unius partis vel ambarum habeat, vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum

P (1*) potes *dett. cum* $B\Sigma$ (*κ.π.*), potest *PCR*
aa. *Hal.* (3) = *Th.* 11, 39, 2: *iunge* 8,
llocari debuit post c. 15 (4) ab altera
(5) *vel* pp. *vel* d. . . . . pp. *scr.*, *ut*
dies quo data est exciderit (6) = *B* 22, 1, 75 (7) *τὴν ἀλήθειαν scr.* (8) *ἐχόντων ... ζημιοῦσθαι abundant* (9) *iunge* 4, 2, 17. 4, 20, 18 (10) postremo a *scripsi*, postrema P^aR^a, postremo P^bCR^b

reus scripturam suam in cautione vel
charta prolatam abnegavit, si quidem
convictus est, id est alia ipsius scrip-
et cum ea quae in cautione scripta
ı, poenae nomine actori pro mendacio
II solidos solvat. Si vero vel tabellio
, apud quem instrumentum confectum
qui verum id esse attestantur, tunc
III solidorum poenam nec exceptio-
eratae pecuniae opponere ei licebit di-
. et si instrumentum verum sit, tamen
ripta sunt data non fuerint, sed omni-
netur, licet re vera nihil numeratum sit.
quis ex proprio contractu convenitur.
or est vel curator alicuius earum per-
ıae sub cura agunt, sive masculus
uae secundum constitutiones liberorum
m gerit, et propriam scripturam pro-
tractu eorum qui sub tutela vel cura
it, si quidem comparatione sola men-
erunt, XXIIII solidos praestent: sin
autem ex productione tabellionis testiumve, exceptio non numeratae pecuniae iis qui sub tutela vel cura sunt non auferatur (neque enim illi quicquam peccaverunt), verum ipsi tutores vel curatores alteros XXIIII solidos poenae nomine actori solvant, ut qui sub tutela vel cura sunt exceptionem non numeratae pecuniae salvam habeant. neque enim ius-
3 *tum est eos ex alienis peccatis damno affici. His de reis dictis constitutio transit etiam ad actorum personas praecipiens, ut, si actor suam scripturam diffiteatur quae charta adversus eum prolata (forte in apocha) continetur, et ipse similiter, si sola comparatione convictus erit, XXIIII solidos praestet, sin ex productione tabellionis testiumve, tunc omnimodo ea quae documento continentur sibi*
4 *imputet, licet re vera ei soluta non sint. Haec si suo nomine agat. sin autem tutor vel curator est, duplam XXIIII solidorum poenam praestat, is vero qui sub tutela vel cura est non numeratae pecuniae exceptionem documento opponere potest.*

et absolutum, aliquod ius sibi ex eodem contractu
vel transactione vindicare: adeo ut nec illud in
huiusmodi venditionibus liceat dicere, quod pretio
statuto necessitas venditori imponitur vel contractum
venditionis perficere vel id quod emptoris interest
1 ei persolvere. Quae tam in postea conficiendis
instrumentis quam in his, quae iam scripta nondum
autem absoluta sunt, locum habere praecipimus, nisi
iam super his transactum sit vel iudicatum, quae
retractari non possunt: exceptis emptionalibus tan-
tum instrumentis iam vel in scheda vel in mundo
conscriptis, ad quae praesentem sanctionem non ex-
tendimus, sed prisca iura in his tenere concedimus.
2 Illud etiam adicientes, ut et in posterum, si quae
arrae super facienda emptione cuiuscumque rei datae
sunt sive in scriptis sive sine scriptis, licet non sit
specialiter adiectum, quid super isdem arris non
procedente contractu fieri oporteat, tamen et qui
vendere pollicitus est, venditionem recusans in duplum
eas reddere cogatur, et qui emere pactus est, ab
emptione recedens datis a se arris cadat, repetitione
earum deneganda. *D. k. Iun. Constantinopoli dn.
Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

18 [1]*Idem A. Menae pp.* Iudices sive in hac in-
clita urbe sive in provinciis ea quae disposuimus[2]
(ut possint, si hoc perspexerint, occasione testium
in aliis locis degentium litigantes vel procuratores
eorum ibi destinare, ut depositionibus sub utriusque
partis praesentia factis res ad eos referatur) etiam
in illis servare[3] volumus, qui prolatis instrumentis
fidem adhibere exiguntur, ut, si poposcerint in aliis
locis id eis[4] facere permitti et hoc iuste peti iudex
invenerit, similis proferatur sententia, ut, postquam
in locis opportunis fides instrumento data vel minus
data fuerit, referatur negotium ad priorem iudicem.
D. VIII id. April. Decio vc. cons. [*a.* 529]

19 *Idem A. Demostheni pp.* Plures, apochis vel
redituum vel usurarum perceptis, si quando super
his fuerit dubitatio exorta, eas habere negando ius
agentium faciunt vacillare, cum coloni ad dominum
certantes et sibi iniquam forte libertatem vindicantes
vel debitores creditoribus suis temporalem praescrip-
tionem opponere cupientes ad easdem infitiationes
1 perveniunt. Quod resecantes iubemus, ut in prae-
fatis casibus vel aliis privatis similibus, si voluerit
is qui apocham conscripsit vel exemplar cum sub-
scriptione eius qui apocham suscepit ab eo accipere
vel antapocham suscipere, omnis ei licentia hoc fa-
cere concedatur: necessitate imponenda apochae
susceptori antapocham reddere, ita tamen, ut si hoc
is qui apocham conscribit facere neglexerit vel non
curaverit, nullum ei praeiudicium ex eo, quod anta-
pocham non recepit, generetur, cum hoc, quod pro
quibusdam introductum est, inferre eis iacturam
minime rationi convenit aequitatis. *D. XII*[5] *k. Oct.
Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

20 [6]*Idem A. Iuliano pp.* Comparationes littera-
rum ex chirographis fieri et aliis instrumentis, quae
non sunt publice confecta, satis abundeque occa-
sionem criminis falsitatis dare et in iudiciis et in
1 contractibus manifestum est. Ideoque sancimus
non licere comparationes litterarum ex chirographis
fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones et[7]
prius litteris eorum fides imponatur vel ex[8] ipsis
hoc deponentibus (sive cunctis sive omnimodo duo-
bus ex his) sive comparatione litterarum testium
procedente, et tunc ex huiusmodi chartula iam pro-
2 bata comparatio fiat. Aliter etenim fieri com-
parationem nullo concedimus modo, licet in sem[illegible]
ipsum aliquis chartam conscriptam proferat, se[illegible]
tantummodo vel ex forensibus vel publicis instru-
mentis vel ex huiusmodi chirographis quae enume-
3 ravimus comparatione trutinanda[9]. Omnes au-
tem comparationes non aliter fieri concedimus, [illegible]
iuramento antea praestito ab his qui comparation[illegible]
faciunt fuerit adfirmatum, quod neque lucri cau[illegible]
neque inimicitiis neque gratia tenti huiusmodi faci[illegible]
4 comparationem. Et hoc observari tam in om[illegible]
bus sacris scriniis nostris quam in apparitione om[illegible]
sublimissimae praefecturae nec non magisteriae [illegible]
testatis ceterisque omnibus iudiciis, quae in o[illegible]
nostro constituta sunt, his omnibus in posterum
servandis. comparationes etenim iam antea fa[illegible]
retractari extra periculum minime est. *D. XII* [illegible]
k. April. Constantinopoli Lampadio et Oresta v[illegible]
conss. [*a.* 530]

21 *Idem A. Iuliano pp.* Cum quidam instrumen-
tum protulerit vel aliam chartulam eique fidem im-
posuerit, postea autem persona, contra quam ista
chartula vel instrumentum prolatum est, quasi fal-
sum hoc constitutum redarguere niteretur. ne di[illegible]tius
dubitetur, utrum necessitatem ei qui protulit imponi
oporteret repetita vice hoc proferre, an sufficiat ei [illegible]
fides iam pridem approbata, sancimus, si aliquid tale
eveniat, eum, qui petit eam chartam iterum proferri,
prius sacramentum praestare, quod existimans se
posse falsum redarguere quod prolatum est ad huius-
modi venit petitionem. quid enim, si, cum nosset
deperditam esse chartam vel forte concrematam vel
alio modo diminutam, hanc requiri adsimulans et
ad difficultatem productionis respiciens huiusmodi
1 facit petitionem? Et postquam hoc ab actore
vel petitore fuerit iuratum et inscriptionum pagina
apud competentem iudicem deposita, tunc necessi-
tatem imponi ei, qui protulit chartam de qua quae-
ritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre,
quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari.
2 Sin autem dicat non esse sibi possibile eam
ostendere, quia per fortuitos casus huiusmodi copia
ei abrepta est, tunc subeat sacramentum, quod ne-
que habet eandem chartulam neque alii eam dedit
nec apud alium voluntate eius constituta est nec
dolo malo fecit, quominus ea appareat, sed re vera
ipsa chartula sine omni dolo deperdita est et pro-
ductio eius sibi impossibilis est: et si tale subeat
sacramentum, ab huiusmodi necessitate eum relaxari.
3 Quod si praedictum iusiurandum subire minime
maluerit, tunc quasi falsa chartula nullas habeat
vires adversus eum, contra quem prolata est, sed sit
penitus vacuata: neque enim ulterius poenam pro-
duci contra eos qui non iuraverunt volumus, cum
forsitan quidam subtili reverentia tenti nec ve[illegible]rum
4 sacramentum praestare patiuntur. Eandem a[illegible]tem
copiam ei praestamus, donec causa apud iud[illegible]cen
ventilatur. si enim iam plenissimum finem acc[illegible]ep
et neque per appellationem suspensa est neque p[illegible]
solitam retractationem adhuc lis vivere spera[illegible]
tunc satis durum est huiusmodi querellae indul[illegible]
ne in infinitum causae retractentur et sopita
negotia per huiusmodi viam iterum aperiantur [illegible]
contrarium aliquid nostro eveniat proposito. *D.* [illegible]
k. Mart. Lampadio et Oresta vv. cc. conss.[12] [*a.* [illegible]

(1) *inter c.* 17 *et* 18 *D inserit haec:* id. a. demosteni pp. in bone fidei contractibus nisi quis dolose versatus fuerit stricti iuris iuditio non tenetur. ceterum si aliquid contrarium pactioni vel deminutum quomodolibet ibidem apparuerit quod venditor vel promissor tempore conventionis ignoraverit ei damnum non affert. cum iusta et inexcusabilis ignorantia bone fidei spondenti damnum nullatenus irrogat. *quae unde veniant, nescio, certe Iustiniani non sunt: inscriptio videtur addita ex c.* 19, *ad cuius marginem ea antea fortasse adscripta erant* (2) 4, 20 [illegible] (3) *sic CR*, servari *P* (4) id eis *C*, idem *PR* (5) [illegible] *scr., cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 175 (6) in[illegible] 4, 20, 10 (7) et *PC cum BΣ* (*x. π.*), ut et *R* (8) [illegible] *om.* $C^b R^b$ *contra BΣ* (*x. π.*) (9) sed ... comparati[illegible] trudinanda *confirmat BΣ* (*x. π.*) (10) XV *cum* 4, 20, 19 [illegible] (11) ei P^r*CR*, et P^t (12) D. X k. Mart. post con[illegible] latum Lampadii et Orestis vv. cc. *scr., cf. Zeitschrift Rechtsgesch.* 11 *p.* 178

; βασιλεύς.]
ἀπαιτούμενος ἐν δικαστηρίῳ παραγα-
ωμα οὐ καθ' ἑαυτοῦ. ἀλλὰ καθ' ἑτέ-
συμβαλλόμενον δὲ ἑτέρῳ τινί, παραι-
το προαγαγεῖν ὡς ἐκ τούτου βλάβην
ος, ὁ δὲ ἀπαιτῶν τὸν χάρτην προ-
λέγει μηδὲν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι, ἀλλ'
εἰληφέναι παρὰ τῶν μελλόντων ἐλέγ-
τὸ τοῦ προφερομένου δικαιώματος ἢ
ὰ προβάλλεσθαι πρόφασιν, ἑαυτὸν δὲ
άπτεσθαι μὴ προφερομένου τοῦ χάρ-
ται μὲν ἡ διάταξις τὸν ἔχοντα τὸ δι-
ροφέρειν αὐτό, εἰ μηδὲν ἐκ τῆς προ-
ὐτοῦ μέλλει καταβλάπτεσθαι· εἰ δὲ
α βλάβην αὐτῷ ποιεῖ προφερόμενον
ια, μὴ ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν προκομί-
ἐπειδὴ συμφέρει αὐτῷ μᾶλλον κρύπτειν
ειν αὐτό. Εἰ δὲ ὁ τοῦ συμβολαίου
ιαβεβαιοῦται μηδὲν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι,
ιτω μόνον, ὡς νομίζων βλάβην περὶ
οὐσίαν ὑπομένειν ἐκ τῆς τοῦ συμβο-
κομιδῆς διὰ τοῦτο παραιτεῖται προ-
Ἵνα δὲ μὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ κερδάναι
εθέντα αὐτῷ πρὸς τὸ μὴ κομίσαι τὸν
λάβην οἰκείαν νομίζῃ, περιεργότερον
τὸν ὅρκον, λέγων, ὅτι οὐ διὰ τὸ λαβεῖν
ἕτερόν τι διὰ τὸ μὴ προκομίσαι τὸν
διὰ τὸ ἔχειν ἐπαγγελίαν δόσεως οὔτε
ἐκεῖνοι, καθ' οὗ ζητεῖται τὸ δι-
ὔτε διὰ φιλίαν αὐτοῦ παραιτεῖται τὴν
ν προκομιδήν, ἀλλ' ὡς ἐξ ὀρθοῦ περὶ
οὐσίαν μεγάλα βλαπτόμενος. Ὥσπερ
ιζόμενος εἰδέναι τὸ ἀληθὲς περί τινος
ἀναγκάζεται καὶ ἄκων πρὸς μαρτυ-
ιὐδὲ εἰ ἐπαγγελίαν ἔχει χρημάτων ὑπὲρ
ρτυρῆσαι οὐδὲ εἰ κατὰ φίλων ἔρχεται
ι, παραιτεῖται τὴν μαρτυρίαν, οὕτως
συμβόλαια ἀπαιτούμενος προενεγκεῖν
οὔτε διὰ τὸ εἰληφέναι τι ἢ ἐλπίζειν λαμβάνειν οὔτε διὰ φιλίαν τῶν μελλόντων ἐκ τοῦ συμβολαίου βλάπτεσθαι δύναται τὴν προκομιδὴν αὐ-
4 τοῦ παραιτεῖσθαι. Ἀλλ' εἰ μέν τις ἐπομόσεται μὴ ἔχειν τὸ ζητούμενον δικαίωμα, μηδὲ ὅλως ἀναγκάζεσθαι προφέρειν ὅπερ μὴ ἔχει· εἰ δὲ οὐκ ἀνέχεται τὸν τοιοῦτον ὅρκον ὑποσχεῖν, πάντως ἀναγκαζέσθω προφέρειν τὸ ἐπιζητούμενον δικαίωμα· εἰ δὲ ἑαυτὸν ἀποκρύψει ὡς μήτε ὀμόσαι μήτε προαγαγεῖν τὸ δικαίωμα, πᾶσαν τὴν ἐκ τούτου συμβησομένην ζημίαν τῷ δεομένῳ τοῦ
5 δικαιώματος οἴκοθεν καταβαλλέτω. Τῶν αὐτῶν κρατούντων καὶ εἰς τὰ ἀργυροπρατικὰ βρέβια ἢ τὰ παρ' ἑτέρων τινῶν συνταττόμενα, ἅπερ τις ἐπιζητεῖ προκομισθῆναι οὐ κατὰ τῶν τὰς πυκτὰς ταύτας συντεθεικότων, ἀλλὰ καθ' ἑτέ-
6 ρων τινῶν[2]. Ταῦτα δὲ τότε κρατεῖν ἡ διάταξις βούλεται, ὅτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως διάγουσιν ὁ θέλων προκομισθῆναι τὸ δικαίωμα ἢ τὰς πυκτὰς καὶ ὁ τοῦτο λεγόμενος ἔχειν καὶ ὁ δικάζων τῇ ὑποθέσει· οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζεσθαι δεῖ τὸν ἔχοντα δικαιώματα εἰς ἑτέραν χώραν ἐκπέμπειν αὐτὰ ἢ κινδυνεύειν ἐπ' αὐτοῖς διὰ τὴν ἑτέρου
7 χρείαν. Εἰ μέντοι καὶ ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ κείμενα τὰ δικαιώματα ἐπιζητεῖ προκομισθῆναί τις παρὰ τῷ ἐκδίκῳ τῶν τόπων καὶ ἐν ὑπομνήμασιν ἐμφανισθῆναι πρὸς τὸ λαβεῖν τὴν ἐπὶ τούτων πρᾶξιν καὶ χρήσασθαι αὐτῇ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐν ᾧ δικάζεται, τότε οὐδέν ἐστι βαρὺ τὸ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὰ δικαιώματα, προσάγεσθαι
8 αὐτὰ καὶ ἐμφανίζεσθαι. Ἐκεῖνοι δὲ ἀναγκαζέσθωσαν προφέρειν πυκτὰς ἢ δικαιώματα οἱ καὶ μαρτυρεῖν κατά τινων ἀναγκαζόμενοι· καθ' ὧν γὰρ προσώπων ἄκων τις οὐ μαρτυρεῖ, κατὰ τούτων οὔτε προκομίζειν πυκτὰς ἢ δικαιώματα
9 ἢ ἕτερόν τι ἀναγκάζεται τοιοῦτον. Πρόδηλοι δέ εἰσιν ἐκ τῶν νόμων οἱ μὴ ἀναγκαζόμενοι κατά τινων μαρτυρεῖν ἄκοντες καὶ ἐκεῖνοι, καθ' ὧν

: in $B\Sigma$ extat index Theodori, alium indi-
continet Epanagoge 13, 10 (2) ad § 5
1, 33: κεῖται δὲ ἐν τῇ κβ' διατ. τοῦ
ιτι ἐπὶ τῶν τραπεζιτικῶν λόγων ἀρκεῖ ὁμοίως ὁ καταγραφεύς, καίτοι εἷς νοεῖται, quocum conf. $B\Sigma$ h. l.: σημείωσαι, πότε καὶ ἑνὸς μαρτυρία δεκτέα ἐστίν

cum in iudicio ab eo petitur, ut in-
at non contra se sed contra alium alii
ioc edere recusat damnum inde sibi
endens, is autem, qui ut charta pro-
damnum illi futurum negat, sed vel
eis qui edito instrumento convincen-
vel alium praetextum simulari, se
od charta non edatur, gravi damno
itio eum qui instrumentum possidet
, si ex editione eius damnum ei mi-
sin autem re vera instrumentum edi-
um afficiat, non cogi eum edere,
e ei magis expediat quam in medium
Quod si is cui instrumento opus est
aesum iri affirmat, iusiurandum in
praestet ideo se editionem recusare,
in patrimonio suo ex instrumenti
passurum putet. Ne autem pro damno
sumat, quod non accipiat, quae ei
, ne chartam edat, accuratius ius-
verbis praestet, se non ideo, quia pe-
iquid aliud acceperit, ne instrumenta
dari sibi promissum sit, neque metu
quem instrumentum requiritur, neque
iam chartae editionem recusare, sed
in re sua damnum grave pateretur.
dum enim is, quem alicuius causae
e putant, etiam invitus ad testimo-
neque eapropter, quod pecunia ipsi
testimonio promissa est, neque si
dicturus est, testimonium recusat,
a quo instrumenta ut edat poscitur,
vel quia accepit aliquid vel accepturum se sperat vel propter amicitiam eorum, quibus damnum ex instrumento imminet, eius editionem recusare potest.
4 At si iurabit instrumentum quo de agitur se non habere, edere non cogitur quod non habet: sin autem eiusmodi iusiurandum praestare non vult, omnimodo instrumentum quo de agitur edere cogatur. sin latitat, ne iuret neve instrumentum edat, omne damnum quod ei cui instrumento opus est
5 contigerit, ex propriis facultatibus refundat. Eadem valeant etiam in brevibus argentariorum vel ab aliis compositis, quas edi sibi aliquis non adversus ipsos qui codices composuerunt sed adversus
6 alios desiderat. Haec autem tum valere constitutio vult, cum in eadem civitate morantur et qui instrumentum vel codices edi vult et qui id tenere dicitur et qui causam iudicat. nam qui instrumenta tenet, ea in alium locum transmittere vel de eis periclitari propter alius commodum cogendus non
7 est. Si quis tamen ea quoque instrumenta quae alio loco sunt apud defensorem loci edi et actis insinuari desiderat, ut inde exemplum sumat, quo utatur in iudicio in quo litigat, nulla molestia edendis et insinuandis instrumentis eo loci ubi sunt con-
8 tinetur. Ii autem codices vel instrumenta edere cogendi sunt, qui etiam testimonium adversus aliquos dicere coguntur: nam adversus quas personas invitus aliquis testimonium dicere non cogitur, adversus has nec codices vel instrumenta vel aliud
9 eiusmodi edere cogitur. Ex legibus autem noti sunt, qui adversus aliquos testimonium dicere inviti non coguntur, et illi, adversus quos aliqui testi-

10 *οὐκ ἀναγκάζονταί τινες μαρτυρεῖν. Οὐδενὶ δὲ ἔξεστιν ἄλλως ἀναγκάζειν προφέρεσθαι δικαιώματα εἰ μὴ ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ, παρ' ᾧ κινεῖται ἡ ὑπόθεσις, καὶ τότε δὲ ἀναλώμασι τοῦ ζητοῦντος γίνεσθαι τὴν προκομιδὴν τῆς πυκτῆς*
11 *ἢ τῶν δικαιωμάτων. Χρὴ δὲ γίνεσθαι τὴν ἐμφάνειαν αὐτῶν πρὸς ἅπαξ μόνον· εἰ δὲ ἅπαξ προκομισθέντος τοῦ συμβολαίου ἐπιζητεῖ καὶ δεύτερον γενέσθαι τὴν προκομιδὴν αὐτοῦ ὁ τούτου δεόμενος, εἰ εὔλογον φανείη τῷ δικαστῇ τὸ καὶ δεύτερον προενεχθῆναι τὸν χάρτην, ὁ δὲ προκομίσας αὐτὸν ἤδη παραιτεῖται ἀπαρνούμενος τὴν δευτέραν προκομιδὴν λέγων ἀπολωλεκέναι τὸν χάρτην ἢ ἄλλως πως μὴ ἔχειν εὐχέρειαν τῆς τούτου προκομιδῆς, ὅρκῳ μόνῳ τοῦτο αὐτὸ πιστούσθω καὶ μηκέτι ἀναγκαζέσθω προφέρειν αὐτόν.*
12 *Τούτων κρατούντων οὐ μόνον ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ πολιτείᾳ.*

XXII.[1]

PLUS VALERE QUOD AGITUR QUAM QUOD SIMULATE CONCIPITUR.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Rufino.* In contractibus rei veritas potius quam scriptura prospici[2] debet. *PP. III k. Iun. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Soteri.* Acta simulata, velut non ipse, sed eius uxor comparaverit, veritatis substantiam mutare non possunt. quaestio itaque facti[3] per praesidem examinabitur provinciae. *D. x k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

3 *Idem AA. et CC. Marinae.* Emptione pignoris causa facta non quod scriptum, sed quod gestum est inspicitur. *D. k. Mai.*[4] *Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

4 *Idem AA. et CC. Decio.* Si quis gestum a se fecerit alium egisse scribi, plus actum quam scriptum valet. *D. VIII k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

5 *Idem AA. et CC. Victori.* Si falsum instrumentum emptionis conscriptum tibi, velut locationis quam fieri mandaveras, subscribere, te non relecto, sed fidem habente, suasit, neutrum contractum in utroque alterutrius consensu deficiente constitisse procul dubio est. *D. XIII k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

XXIII.[5]

DE COMMODATO.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Sisolae.* Ea quidem, quae vi maiore auferuntur, detrimento eorum quibus res commodantur imputari non solent. sed cum is, qui a te commodari sibi bovem postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis ac fortunam futuri damni in se suscepisse proponatur, praeses provinciae, si probaveris eum indemnitatem tibi promisisse, placitum conventionis implere eum compellet. *D. VI k. Iun. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

2 *Idem AA. et CC. Auluzano.* Cum eum, qui temporalis ministerii causa suscepit ancill restitutionem eius bona fides urgueat, co est socerum tuum huius rei causa tradidis lam adito praeside provinciae probare, u susceptam is adversus quem supplicas co agnoscere. *S. prid. non. Nov. ipsis AA. conss.*

3 *Idem AA. et CC. Soterae.* De restitu bus, quas obligandas pro se dederas, postq bitum fuerit extenuatum, commodati actione adversus heredes eius exercere potes. *D April. Sirmi CC. conss.*

4 *Idem AA. et CC. Faustinae.* Praetext restitutio commodati non probabiliter r *D. XII k. Dec. ipsis CC.*[6] *conss.*

XXIIII.[7]

DE ACTIONE PIGNERATICIA.

1 [8]*Impp. Severus et Antoninus AA. Met* [9]*Οἱ ἐκ τοῦ ἐνεχύρου ληφθέντες καρποὶ ται εἰς τὸ χρέος καί, ἐὰν ἱκανοὶ γένων τὸ ὅλον χρέος, λύεται ἡ ἀγωγὴ καὶ ἀ τὸ ἐνέχυρον. εἰ δὲ καὶ πλείονές εἰσι τ οἱ καρποί, ἀποδίδονται οἱ περιττεύοντες. PP. id. Oct. Apro et Maximo conss.*

2 *Imp. Alexander A. Demetrio.* Quod ancillae vel ex pensionibus domus, quam detineri dicis, perceptum est, debiti quantit levabit. *PP. k. Oct. Antonino IIII et A conss.*

3 *Idem A. Victori.* Creditor, qui praed gnori sibi nexum detinuit, fructus quos pe percipere debuit in rationem exonerandi de putare necesse habet et, si agrum deterior stituit, eo quoque nomine pigneraticia act gatur. *PP. VI id.*[10] *Dec. Antonino IIII et dro conss.*

4 *Idem A. Hermaeo et Maximillae.* Pac gare, quod proposuistis, ut, si intra certun pecunia soluta non fuisset, praedia pignori thecae data vendere liceret, non adimit adversus creditorem pigneraticiam actionem. *k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.*

5 *Idem A. Dioscoridae.* Si creditor s suo argentum pignori datum perdidit, rest non cogitur: sed si culpae reus deprehen non probat manifestis rationibus se perdidiss debitoris interest condemnari debet. *PP. XII Iuliano et Crispino conss.*

6 *Idem A. Trophimae.* Quae fortuitis ca cidunt, cum praevideri[11] non potuerant, i etiam adgressura latronum est, nullo bo iudicio praestantur: et ideo creditor pigno huiusmodi causa interierunt, praestare non litur nec a petitione debiti submovetur, n contrahentes placuerit, ut amissio pignor ret debitorem. *PP. id.*[12] *April. Fusco et conss.*

7 *Idem*[13] *A. Iuliano.* Creditor, qui fund mos pignori vel hypothecae accepit, damnu

(1) *B* 22, 1, 81 *seqq.* (2) respici *Mommsen*, σκοπείσθω *B* (3) *sic C*[b], quaestione itaque facta *P*, quaestio itaque facta *C*[a]*R* (4) *sic Hal.*, d. III k. mar. *P* (5) *B* 13, 1, 24 *seqq.* — *Cf. Dig.* 13, 6 (6) cc. *scripsi*, aa. et *Hal.* (7) *B* 25, 1, 43 *seqq.* — *Cf. Dig.* 13, 7 (8) graeca constitutio severi et antonini aa. ad metrodor *ad quem inscriptio restituta est* (9) = *B* *Epitome* 17, 61 *Ecloga* 22, 12 *Prochiron* 16, 2 id. *Hal.*, VIII k. *P* (11) *sic dett.*, provideri *PCR* *Hal.*, VIII id. *P* (13) *debuit esse* Imp. Gord

10 *monium dicere non coguntur. Instrumenta autem ut edantur, aliter nulli cogere licet nisi in ipso iudicio, in quo lis agitur, et sumptibus quidem eius qui editionem codicis vel instrumentorum petit.* 11 *Semel dumtaxat editionem fieri oportet. quod si instrumento semel edito iterum eius editionem fieri is cui eo opus est petit, si quidem aequum iudici videbitur iterum chartam edi, is autem qui iam edidit secundam editionem recusat chartam periisse praetendens vel alia ratione eden facultatem sibi non esse, iureiurando solo* 12 *fidem faciat neque amplius edere cogat non solum in regia urbe, sed etiam in publica valeant.*

XXIIII, 1 *Fructus ex pignore percepti tum computantur, et cum totum debitum ad actio tollitur et pignus redditur. cum vero debitum etiam excedunt, qui superant redd*

arboribus domibusque destruendis ab eo rationem deducere cogitur et, si dolo vel n suppositam deteriorem fecerit, eo quoque pigneraticia actione tenebitur, ut talem ret, qualis fuerat tempore obligationis. Cretem necessarios sumptus, quos circa res cias fecit, exigere non prohibetur. *PP. XIII ordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

. *Philippus A. et Philippus C. Saturnino.* culpa seu segnitia creditori imputari potest, amissorum dispendium ad periculum eius pertinet. sane si simulata amissione etiam em pignora, ut adseveras, a parte diversa ur, adversus eum experiri potes. *PP. VIII Praesente et Albino conss.* [*a.* 246]

o. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Pignus in bonis debitoris permanere ideoperire in dubium non venit. cum igitur in horreis pignora deposita, consequens ndum ius perpetuum, pignoribus debitori us, si tamen in horreis, quibus et alii solepublice uti, res depositae sunt, personalem debiti reposcendi causa integram te habere. *non. Mai. Mediolani*[1] *AA. conss.* [*a.* 293]

m AA. et CC. Apollodorae. Nec creditores nis successerunt adversus debitores pignori res nexas petentes, reddita iure debita e vel his non accipientibus oblata et con- et deposita, longi temporis praescriptione i possunt. Unde intellegis, quod, si origiprobare potes, adversario tenente vindicare ium debeas. Ut autem creditor pignoris e se tueri possit, extorquetur ei necessitas debiti vel, si tu teneas, per vindicationem hoc idem inducitur et tibi non erit diffisolutione vel oblatione atque sollemni depignoris liberatio. *D. non. Mai. ipsis AA.*[2] [*a.* 293]

m AA. et CC. Ammiano. Pignoris causa atas soluto debito restitui debere pigneraionis natura declarat. quo iure, si titulo obligasti mancipia, per eandem actionem , nec creditor citra conventionem vel praeussionem debiti causa res debitoris arbitrio re potest. *D. v k. Ian. Sirmi ipsis CC.*[3] [*a.* 294]

m AA. et CC. Heraisco. Quominus fructos creditor ex rebus obligatis accepit, habne ac residuo debito soluto, vel si per creactum fuerit, quominus solveretur, pignora eadem causa durant restituat debitori, nullo ngi temporis defenditur. *D. XII*[4] *k. Dec. ae CC. conss.* [*a.* 291]

XXV.[5]

ERCITORIA ET INSTITORIA ACTIONE.

. *Antoninus A. Hermeti.* Servus tuus pemutuam accipiendo ita demum te institoria bligavit, si, cum eum officio alicui vel ne- exercendae praeponeres[6], etiam ut id fapermissum a te probetur. quod si ea actio n habet, si quid in rem tuam versum proactione in eam rem proposita cogeris exsol- *P. VIII k. Sept. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

. *Alexander A. Callisto.* Ex contractibus quamvis de peculio dumtaxat domini tede eo tamen, quod in rem eorum versum um institore ex causa cui praepositus fuit m est, in solidum conveniri posse dubium *PP. III k. Mai. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

n A. Marciae. Institoria tibi adversus eum actio competit, a quo servum mensae praepositum dicis, si eius negotii causa, quod per eum exercebatur, deposita pecunia nec reddita potest probari. *PP. non. Mai. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Antigonae.* Et si a muliere magister navis[7] praepositus fuerit, ex contractibus eius ea exercitoria actione ad similitudinem institoriae tenetur. *D. XVI*[8] *k. Nov. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Gaio.* Si mutuam pecuniam accipere Demetriano Domitianus mandavit et hoc posse probare confidis, ad exemplum institoriae eundem Domitianum apud competentem iudicem potes convenire. *D. IIII k. Nov. ipsis CC. conss.* [*a.* 294]

6 *Idem AA. et CC. Onesimae.* Qui secutus domini voluntatem cum servo ipsius habuit contractum, ad instar actionis institoriae recte de solido dominum convenit. *D. XIIII k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXVI.[9]

QUOD CUM EO QUI IN ALIENA EST POTESTATE NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR, VEL DE PECULIO SEU QUOD IUSSU AUT DE IN REM VERSO.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Aelio.* Cum filius familias tutor aut curator datur, pater tutelae vel negotiorum gestorum iudicio de peculio et de in rem verso conveniendus est. quod si voluntate eius filius decurio sit creatus et a magistratibus tutor constitutus, pater in solidum satisfacere cogitur, cum id onus exemplo ceterorum munerum civilium inductum intellegatur. *D. VII id. Nov. Dextro II et Prisco conss.* [*a.* 196]

2 *Idem AA. Annio.* Eius rei nomine, quae cum filio familias contracta est sive sua voluntate sive eius in cuius potestate fuit, sive in peculium ipsius sive in rem patris ea pecunia redacta est, et[10] si paterna hereditate abstinuit, actionem nisi in id quod facere possit non dari perpetui edicti interpretatione declaratum est. *PP. VIII k. Dec. Dextro II et Prisco conss.* [*a.* 196]

3 *Imp. Antoninus A. Artemoni.* Etiam si non mandante neque subscribente neque iubente domina pecuniam mutuam servo Priscae dedisses, tamen ea quantitas si in rem dominae eius iustis erogationibus versa est, de in rem verso apud suum iudicem eam conveni, consecuturus secundum iuris formam id quod tibi deberi apparuerit. *D. III k.*[11] *Iul. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Idem A. Leontio.* Si ex contractu patris iussu eius pecuniam accepisti teque eius hereditate abstines, frustra vereris, ne a creditoribus eius conveniaris. *D. v k. Ian. Sabino et Anullino conss.* [*a.* 216]

5 *Imp. Alexander A. Asclepiadi.* Nulla res prohibet filios familias, si pro aliis maiores viginti quinque annis fideiusserint, actione adversus eos competenti teneri. sed si dumtaxat de peculio tecum agatur, defensionibus, si quae tibi competunt, uteris. *PP. VI id. Dec.*[12] *Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus nob. C. Matronae.* Si servus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua in usurarum vicem habitandi facultatem concessit, nullo iure adversarius tuus hospitium ex hac causa sibi vindicat, cum te servi factum non obligaverit: et ingrediens rem tuam contra vim eius auctoritate competentis iudicis protegeris *D. XII*[13] *k. Iul. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Crescenti.* Ei, qui servo alieno dat mutuam pecuniam, quamdiu superest servus, item post mortem

(1) error inest (2) aa. *scripsi*, et *Hal.* (3) AA. Mommsen (4) XII *Hal.*, XV *P* (5) *B* 18, 1, 21 Cf. *Dig.* 14, 1. 3 (6) proponeres *libri* (7) navis Graeci (8) d. XVI *P*, pp. XIII *Hal.* (9) *B* 18, 2, 13 seqq. — *Cf. Dig.* 14, 5. 15, 1...4 *Inst.* 4, 7 (10) et *del.* (11) k. *Hal.*, n. *P* (12) *sic Hal.*, pp. VII id. seb. *M* (13) XII *Hal.*, XV *P*

eius intra annum de peculio contra dominum com-
petere actionem vel, si in rem domini haec versa
sit quantitas, post annum etiam esse honorariam
1 non est ambigui iuris. Quapropter si quidem in
rem domini versa pecunia est, heredes eius conve-
nire potes de ea summa, quae in rem ipsius pro-
2 cessit. Si vero hoc probari non potest, conse-
quens est, ut superstite quidem servo dominum de
peculio convenias vel, si iam servus rebus humanis
exemptus est vel distractus seu manumissus nec
annus excessit, de peculio quondam adversus eum
3 (1) experiri possis. Alioquin si cum libero rem
agente eius, cuius precibus meministi, contractum
habuisti et eius personam elegisti, pervides[1] contra
dominum nullam te habuisse actionem, nisi vel in
rem eius pecunia processit vel hunc contractum ratum
habuit. *D. non. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

8 (9) *Idem AA. et CC. Isidoro.* Si ex alio con-
tractu, non ex illicita mutui datione debitor extitisti
vel quod patrem tuum in fide suscepisti, tam in pa-
tris positus potestate iure teneris quam etiam morte
genitoris tui iuris effectus: et si quidem patris heres
extitisti, in solidum, alioquin in quantum facere po-
tes, secundum edicti formam. sed et si emancipa-
tione tui iuris factus es, similiter conveniri te posse
debes intellegere. *D. VI id. April. Byzantii AA.
conss.* [*a.* 293]

9 (8) *Idem AA. et CC. Diogenio.* Si mandator
pro filio tuo extitisti vel iussu tuo cum eo quem in
potestate tunc habuisti contractum est, intellegis et
sorti et usuris te parere oportere, si te his omnibus
obligasti, ut res quae pignoris iure detinentur libe-
rari possint. quod si fideiussor creditae pecuniae
intercessisti, teneri te ex ea obligatione explorati
iuris est. *D. III k. Mai. CC.*[2] *conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Aphrodisio.* Si liberam pe-
culii administrationem habentes equas cum fetu de
peculio servi venumdederunt, reprobandi contractum
1 dominus nullam habet facultatem. Quod si non
habentes liberam peculii[3] administrationem rem do-
minicam eo ignorante distraxerunt, neque dominium,
quod non habent, in alium transferre possunt neque
condicionem eorum servilem scientibus possessionis
iustum adferunt initium: unde non immerito nec
temporis praescriptionem huiusmodi possessoribus
prodesse manifestum est, ideoque res mobiles[4] emen-
tes etiam furti actione tenentur. *D. V non. Oct.
Sirmi CC.*[2] *conss.* [*a.* 294]

11 *Idem AA. et CC. Attalo.* Cum ancilla con-
trahenti, quam iure non obligari constat, adversus
dominum in quantum locupletius eius peculium fac-
tum est ea superstite ac post mortem intra utilem
annum dandam actionem non ambigitur. *D. prid.
k. Dec. Sirmi CC.*[2] *conss.* [*a.* 294]

12 *Idem AA. et CC. Victori.* Dominum per ser-
vum obligari non posse ac tantum de peculio (de-
ducto scilicet, quod naturaliter servus domino debet)
eius creditoribus dari actionem vel, si quid in rem
eius versum probetur, de in rem verso edicto
perpetuo declaratur. *D. XIII k. Febr. Sirmi CC.
conss.* [*a.* 294]

13 [5]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iohanni pp.*
Dominos ita constringi manifestum est actione prae-
toria, quae apellatur quod iussu, si certam nume-
1 rari praeceperint servo actorive pecuniam. Igi-
tur in perpetuum edictali lege sancimus, ut, qui
servo colono conductori procuratori actorive pos-
sessionis pecuniam mutuam det, sciat dominos p(
sessionum cultoresve terrarum obligari non pos
2 Neque familiares epistulas, quibus homines p
rumque commendant absentem[6], in id trahere co
venit, ut pecuniam[7], quam non rogatus fuerat, impe
disse[8] pro praediis mentiatur, cum, nisi speciali
ut pecuniam praestet[9] a domino fuerit postulat
3 idem dominus teneri non possit. Creditaque qua
titate multari volumus creditores, si huiusmodi p
sonis non iubente domino nec fideiussoribus spe
4 liter acceptis fuerit credita[10] pecunia. [11]S
creditori licentiam damus, ut, si liber a rationi
quas gerebat[12] fuerit inventus actor servus pro
ratorve praediorum, utilis actio pateat de pecu
*D. V id. Iul. Ravennae Honorio XIII et Theodos
AA. conss.* [*a.*

XXVII.[13]

PER QUAS PERSONAS NOBIS ADQUIRITUR

1 [14]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA.* M
cello. Excepta possessionis causa per liberam
sonam, quae alterius iuri non est subdita, nihil
1 quiri posse indubii iuris est. Si igitur procur
non sibi, sed ei, cuius negotia administrabat, red
gratae rei vindicationem pactus est idque pac
etiam stipulatio insecuta est, nulla domino oblig
adquisita est. servis autem res traditae dominis ad
runtur. *D. k. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.*

2 (3) [15]*Imp. Iustinianus A. Iuliano*[16] *pp.* Si
vel plures communem servum habeant et unus
his iussit, ut nomine suo servus ab aliquo stipul
decem puta aureos vel aliam rem, ipse autem se
non eius nomine[17] qui iussit, sed alicuius[18] ex
minis suis mentionem fecit et nomine illius st
latus est, inter antiquam sapientiam quaereba
cui adquiritur actio et lucrum, quod ex hac ac
causa, utrumne ei qui iussit an ei cuius servus
1 tionem fecit an ambobus. Cumque ex omn
tere magna pars auctorum multum effudit tr
tum, nobis verior eorum sententia videtur,
domino qui iussit adferunt stipulationem et ei
tummodo adquiri dixerunt, quam aliorum, q
alias opiniones deferuntur. neque enim malig
servorum indulgendum est, ut liceat eis domini
sione contempta sua libidine facere stipulati
et ad alium dominum, qui eum forsitan co
alienum lucrum transferre: quod neque fer
est, si servus impius domino quidem qui ius
nime oboediendum existimaverit, alii autem,
forsitan ignorat et nescit, repentinum adduc
2 cium. Quod enim saepe apud antiquos di
iussionem domini non esse absimilem nominati
debet obtinere, cum servus iussus ab uno ex
stipulationem facere[20] sine nomine stipulatus
etenim soli ei adquirit qui iussit: sin auten
serit alium dominum, soli illi necesse est adq
celebrari: multo etenim amplius oportet
minici nominis mentionem quam herilem i
D. XV k. Dec. Lampadio et Oresta vv. cc. con

3 (2) *Idem A. Iohanni*[21] *pp.* Cum p
personam, si pecunia alterius nomine fi
rata, adquiritur ei cuius nomine pecunia
per huiusmodi numerationem condictio,
hypotheca vel pignus, quae procuratori d
posita sunt, dominis contractus adqui
differentiam expellentes sancimus et[22]

(1) provides *libri* (2) AA. (= *a.* 293) *Mommsen* (3) pe-
culii *pR*, *om. C* (4) a servo *ins. p*[b] (5) = *Th.*
2, 31. 1: *iunge* 2, 13, 2. 2, 32, 1 (= § 4). 4, 4, 1. 8, 15, 8.
11, 48, 17. 12, 60, 4 (6) commendantur absentium *Th.*
(7) quoque *ins. Th.* (8) se *ins. Th.* (9) commodet
Th. (10) commodata *Th.* (11) § 4 = *Th.* 2, 32, 1
(12) regebat *Th.* (13) *B* 16, 9, 13 *seqq.* — *Cf. Inst.*
3. 28 (14) *cf.* 4, 3., 9 (15) *ordinem c.* 2 *et* 3,
…entur pLMB et BΣ 8, 2, 68 (*Thal.*),
… quem pertinere ad
a. 531 *ideo certum est, quia nulla alia co
dis Nov.* 530 *data est* (*cf. Zeitschrift für*
p. 169). *diversum ordinem habent SCR h
tomatorem Codicis ex subscriptionum tra
sentaneum est: praeterea c.* 3 *sub numero*
8, 2, 68 (*Anonymi*) *BΣ* 23, 1, 9 (*p.* 599. 60
at vereor, ne numeri ab editoribus mutati
(17) nomine *del. Hal.* (18) alius cuiu
PR, qui et *C cum BΣ ut videtur* (20
(21) *sic SpCR*, iuliano *M* (22) et *or*

am actionem vel pignus [1] ipso iure et
essione ad dominum contractus per-
enim procuratori necessitas legibus
domino contractus cedere actionem.
b initio quemadmodum in personali
supervacua videbatur. non etiam [2] in
pignoribus simili modo dominus con-
hypothecariam actionem seu pignoris
etentionem sibi adquisitam? *D. k. Nov.*
Oresta vv. cc. conss. [3] [*a.* 530]

XXVIII.[4]

CONSULTUM MACEDONIANUM.

tinax A. Atilio. Si filius [5], cum in
is esset, mutuam a te pecuniam ac-
patrem familias diceret, eiusque ad-
lidisse te iusta ratione edocere potes,
negabitur. *PP. x k. April. Falcone*
. [*a.* 193]
erus et Antoninus AA. Sophiae. Ze-
sui iuris esse publico [6] videretur aut
te contraxit [7] aut in eam rem pecu-
quae patris oneribus incumberet, vel
s constitutus novatione facta fidem
t vel alias agnovit debitum, non esse
amplissimi ordinis rationis est. *PP.*
turnino et Gallo conss. [*a.* 198]
. *Macrino.* Si filius familias aliquid
um stipulanti venditori cum usurarum
ondeat, non esse locum senatus con-
nerare filiis familias prohibitum est,
a est: origo enim potius obligationis
actionis considerandus est. *PP. id.*
no et Gallo conss. [*a.* 198]
. *Cyrillae.* Si permittente patre filio
iam mutuam dedisti, senatus consulti
intervenit, et ideo persecutio pignoris
patris fuit non denegabitur, praeser-
i [9] filius heres extiterit, modo si nul-
conventionis ratione temporis et ordi-
oparuerit. *PP. XII k. Mai. Fabiano*
nss. [*a.* 201]
exander A. Septimiae [11] *Musae.* Mace-
is consulti auctoritas petitionem eius
impedit, quae filio familias studiorum
causa alibi degenti ad necessarios
patris pietas non recusaret, credita
ex contractu filii post mortem eius de
in patrem competere ita demum pot-
utilis spatium petitionem non impedit.
issu patris datum mutuum probetur,
isus versa sit pecunia disquiri necesse
tua in patrem etiam mortuo filio actio
id. k. Mart. [13] *Agricola et Clemente*
[*a.* 230]
lippus A. et Philippus C. Theopompo.
in potestate tua agens contra senatus
cedonianum mutuam sumpsit pecuniam,
ilio adversus te eo nomine efficaciter
aquam potest. Quod senatus consulti
t filii familias meminit, ad nepotes et
porrigitur. *PP. VI non. Mart. Phi-*
itiano conss. [*a.* 245]
tinianus A. Iuliano pp. Si filius fa-
patris iussionem vel mandatum vel vo-
inias creditas acceperit, postea autem pater ratum habuerit contractum, veterum ambiguitatem decidentes sancimus, quemadmodum, si ab initio voluntate patris vel mandato filius familias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constituebatur, ita et si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi contractum, cum testimonium paternum respuere satis iniquum est. necesse est enim patris ratihabitionem principali patris mandato vel consensui non esse absimilem, cum nostra novella lege [14] et generaliter omnis ratihabitio prorsus [15] trahitur et confirmat ea ab initio quae [16] subsecuta sunt. et haec quidem de privatis hominibus sancienda sunt. 1 Sin autem miles filius familias pecuniam creditam acceperit, sive sine mandato vel consensu vel voluntate vel ratihabitione patris, stare oportet contractum, nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniae creditae vel ubi consumptae sunt. in pluribus enim iuris articulis filii familias milites non absimiles videntur hominibus qui sui iuris sunt, et ex praesumptione omnis miles non credatur in aliud quicquam pecunias accipere et expendere nisi in causas castrenses. *D. XII* [17] *k. Aug. Lampadio et Oresta vv. cc. conss.* [*a.* 530]

XXVIIII.[18]

AD SENATUS CONSULTUM VELLEIANUM.

1 *Imp. Antoninus A. Lucillae.* Mulieribus, quae alienam obligationem suscipiunt aut in se transferunt, si id contrahentes non ignorant, senatus consulto subvenitur. sed si pro aliis, cum obligatae non essent, pecuniam exsolvunt, intercessione cessante repetitio nulla est. *PP. non. Dec. Carviti* [19] *duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Idem A. Nepotianae.* Frustra senatus consulti exceptione, quod de intercessionibus feminarum factum est, uti temptasti, quoniam principaliter ipsa debitrix fuisti. eius enim senatus consulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorem eius intercessit: sin autem pro creditore suo aliis se obligaverunt vel ab eo se vel debitorem suum delegari passae sunt, huiusmodi senatus consulti [20] auxilium non habent. *PP. III id. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Servato.* Si, cum ipse mutuam pecuniam acciperes, mater tua contra amplissimi ordinis consultum fidem suam interposuit, exceptione tueri potest. *PP. III id. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 *Imp. Alexander A. Alexandriae.* Senatus consultum locum habet, sive eam obligationem, quae in alterius persona constitit, mulier in se transtulerit vel participaverit sive, cum alius pecuniam acciperet, ipsa se constituit ab initio ream, quod et in rerum earum pro aliis obligationibus admissum est. 1 Sed si praedia tua annis maior viginti quinque vendidisti et pro marito pecuniam solvisti, deficit auxilium senatus consulti. *PP. VI k. Ian. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

5 *Idem A. Popiliae.* Si sine voluntate tua res tuae a marito tuo pignori datae sunt, non tenentur. quod si consensisti obligationi sciente creditrice, auxilio senatus consulti uti potes. quod si patientiam praestitisti, ut quasi suas res maritus obligaret, decipere voluisti mutuam pecuniam dantem et ideo tibi non succurretur senatus consulto, quo infirmi-

BΣ (*κ. π.*), pignoris *pC* (2) quare non *confirmat BΣ* (*κ. π.*) (3) d. k. Nov. n Lampadii et Orestis vv. cc. *scr.* (4) *B* — *Cf. Dig.* 14, 6 (5) Primus *videtur* *π.*) (6) publice *dett. male:* publicum ı (7) vel contractum pater ratum ha- , *ex interpretatione videlicet* (8) idem *κ. π.*) (9) ordine *p contra BΣ* (*κ. π.*)

(10) = *Greg.* 3, 8, 1 (11) septimiae *Greg.*, *om. libri* (12) et *Greg. cum BΣ* (*κ. π.*), sed *libri cum B* (13) mart. *Greg.*, mai. *Hal. P* (14) 5, 16, 25 (15) retrorsus *scr.* (16) *sic C*[a]*R*, quae ab initio *PC*[b] (17) XII *fortasse delendum est*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 178 (18) *B* 26, 7, 65 *seqq.* — *Cf. Dig.* 16, 1 (19) *sic P*, carunti *L*, Carnuti *Mommsen* (20) senatus consulti *del.*

tati, non calliditati mulierum consultum est. *D. xv k. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

6 *Idem A. Torquato.* Si mater, cum filiorum suorum gereret patrimonium, tutoribus eorum securitatem promiserit et fideiussorem praestiterit vel pignora dederit, quoniam quodammodo suum negotium gessisse videtur, senatus consulti auxilio neque ipsa neque fideiussor ab ea praestitus neque res eius
1 pigneratae adiuvantur. Sin autem tutore se excusare volente ipsa se interposuit indemnitatem ei repromittens, auxilio senatus consulti uti minime
2 prohibetur. Sin vero tutores petiit et sponte periculum suscepit[1], quominus teneatur, auctoritate iuris tuetur. *PP. vi id. Oct. Modesto et Probo conss.* [*a.* 228]

7 *Imp. Gordianus A. Viviano.* Si sciens creditor a marito propter proprium debitum fundum mulieris, licet ea consentiente, pignori accepit, propter senatus consulti auxilium vendendo eum dominium mulieri auferre nequivit, nec tibi necesse est praestito pretio emptori vindicare, si matri heres extitisti. *PP. xii k. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

8 *Idem A. Tryphoni.* Si paternam obligationem non tantum masculini sexus, verum etiam filiae emancipatae in se receperunt, quamvis filiae virilibus obligationibus eximantur propter exceptionem, quae ex senatus consulto Velleiano descendit, tamen filios in id quod se obligaverunt teneri filiarumque subducta persona patrem in id conveniri posse, in quo conveniretur, si filiae non intercessissent, du-
1 bium non est. Pignora tamen patris, etsi in posteriorem obligationem accepta sunt, sine dubio tenentur: sed et si in priore fuerunt, quatenus ad patrem per restitutoriam actionem redit, hactenus tenebuntur. *PP. non. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

9 *Idem A. Proculo.* Quamvis pro alio solvere possit mulier, tamen si praecedente obligatione, quam senatus consultum de intercessionibus efficacem esse non sinit, solutionem fecerit eius senatus consulti beneficio munitam se ignorans, locum habet repetitio. *PP. non. Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

10 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Tryphaenae.* Si adversarius tuus non cum marito tuo, sed tecum negotium gessit, reliqua conductionis, quae dicis esse contracta, obtentu eiusmodi obligationum non potes recusare. enimvero si, cum eosdem fundos non tibi, sed marito tuo locaret, personam tuam ut idoneam secutus est, beneficio amplissimi ordinis, quod est factum de intercessionibus feminarum, te tueri potes. *PP. xviii k. Sept. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

11 *Idem A. Theodorae.* Etiam constante matrimonio ius hypothecarum seu pignorum marito remitti posse explorati iuris est. *PP. viii k. Oct. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

12 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Sepiducae.* Si dotare filiam volens genero res tuas obligasti, pertinere ad te beneficium senatus consulti falso putas: hanc enim causam ab eo beneficio esse removendam prudentes viri putaverunt. *PP viiii k. Mart. Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

13 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Condianae.* Si fenebris pecunia iuxta fidem veri a creditore tibi data est, sive tota quantitas fenoris sive pars eius in usum mariti processisse proponatur, decreto patrum non adiuvaris, licet creditor causam contractus non ignoraverit. *D. iii k. Sept. ipsis iiii et iii AA. conss.* [*a.* 290]

14 *Idem AA. et CC. Basilissae.* Mulierem contra senatus consulti Velleiani auctoritatem non posse intercedere eademque exceptione fideiussorem eius uti posse iuris auctoritas probat. unde si mater tua marito quondam suo heres non extitit, satis idoneae exceptionis remedio tuta est. *PP. viii April. Byzantii CC. conss.*[2] [*a.* 29…]

15 *Idem AA. et CC. Agrippino.* Si uxor … marito contra senatus consultum intercessura te … gavit mandatorio nomine pro ea tuam fidem adstr… gere, initio[3] contractus per exceptionis auxilium … ligationi tuae cohaesit securitas, qua conventus defe… potes. *PP. xviii k. Iun. Sirmi CC.*[4] *conss.* [*a.* …]

16 *Idem AA. et CC. Rufino.* Si mulier alien… suscepit obligationem, cum ei per exceptionem … leiani senatus consulti succurratur, creditori cor… priores debitores rescissoria actio datur. *PP.* … *k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* …]

17 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Si, cum … vester a Callistrato mutuam sumpsisset pecu… velut hanc eius uxor accepisset, instrumentum scriptum est, nec ad exceptionis tractatum ex … tus consulto venientem pervenire necesse est, eam veritatis substantia, constituta potior quam … lata gesta, tueatur. *iii id. Mart. CC. conss.* [*a.* …]

18 *Idem AA. et CC. Zotico.* Feminis alienas … vel veteres obligationes aliqua ratione suscipien… subvenitur, nisi creditor aliqua ratione per muli… deceptus sit: nam tunc replicatione doli senatus co… sulti exceptionem removeri constitutum est. *S.* … *id. Nov. Antiochiae*[5] *CC. conss.* [*a.* 29…]

19 *Idem AA. et CC. Faustinae.* Cum ad ea etiam obligationes, quae ex mulieris persona callidi tate creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum, quod de intercessione feminarum factum est pertinere edicto perpetuo declaratur, si tamen creditor, qui contrahere cum alio proposuerat, mulieri personam elegit, exceptione contra petitores secundum ea quae adseveras defendi potes. *D. xviii k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Theodotiano.* Heredes quoque mulieris adversus creditores eadem exceptione quae ex senatus consulto introducta est, uti posse n… dubium est. *D. viiii k. Ian. ipsis CC. conss.* [*a.* 29…]

21 *Imp. Anastasius A. Celeri magistro offic… rum.* Iubemus licere mulieribus et pro uno c… tractu vel certis contractibus, seu pro una vel ce… personis seu rebus iuri hypothecarum sibi con… tenti per consensum proprium renuntiare, quo… ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmum il… tumque custodiri: ita tamen, ut[6], si generaliter renuntiatione pro uno ut dictum est contract… certis contractibus vel ad unam vel certas re… personas consensum proprium accommodantes sunt vel fuerint, eadem renuntiatio ad illos co… tus et illas res seu personas quibus consensu… prium accommodaverunt vel accommodaverint[7] … tetur, nec aliis quibusdam contractibus, … minime mulieres consenserunt vel consenserint tendentibus eam opponendi licentia praebeat scilicet omnibus, quae in praesenti per ha… sultissimam legem statuimus, ad praeterito… minus contractus pro negotiis et controver… dum transactionibus vel definitivis sententiis legitimo modo sopitis locum habituris. *D.* … *Anastasio et Agapito conss.*

22 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* … perfectae aetatis post intercessionem vel conscripserit vel pignus aut intercessore… terit, sancimus, antiqua legum varietate … quidem intra biennale iuge tempus p… cautionem numerandum pro eadem ca… cautionem vel pignus aut intercessorem … sibi praeiudicare, quod adhuc ex conse…
1 fragilitatis in secundam iacturam ir… autem post biennium haec fecerit, sib… quod saepius cogitare poterat et evitar… sed ultro firmavit: videtur etenim ex h… poris prolixitate non pro aliena oblig…

…it *CR* (2) pp. viii id. Apr. By… (3) *sic R*, ab … (4) *sic P.* … dat. v id. nov. antiochiae *Hal.*, s. iii id … *Mommsen* (6) ut *R*, ut et *C* (7) … verint *R* om. *C* …

:d pro sua causa aliquid agere et tam ex
cautione sese obnoxiam facere, in quantum
, quam pignus aut intercessorem utiliter dare.
. *April. Lampadio et Oreste conss.* [*a.* 530]
lem A. Iuliano pp. Antiquae iurisdictionis
; difficillimos nodos resolventes et super-
listinctiones exsulare cupientes sancimus mu-
si intercesserit, sive ab initio sive postea
accipiens, ut sese interponat, omnimodo te-
non posse senatus consulti Velleiani uti
sive sine scriptis sive per scripturam sese
posuerit. Sed si quidem in ipso instrumento
sionis dixerit sese aliquid accepisse et sic ad
sionem venisse et hoc instrumentum publice
m inveniatur et a tribus testibus consigna-
nnimodo esse credendum eam pecuniam vel
episse et non esse ei ad senatus consulti
leiani auxilium regressum. Sin autem sine
intercesserit vel instrumento non sic con-
unc, si possit stipulator ostendere eam ac-
pecunias vel res et sic subisse obligationem[1],
elli eam a senatus consulti iuvamine. Sin
c minime fuerit ab eo approbatum, tunc
superesse auxilium et antiquam actionem ad-
:um servari, pro quo mulier intercessit, vel
ei actionem parari[2]. Sed si minus idoneae
constitutae aliquis pecunias vel res dedit,
:o se obligaret, mulieri quidem, quae re vera
cepit, nullus pateat aditus ad senatus con-
ctoritatem, creditori autem liceat adversus
ire et quod potest ab ea exigere et in reli-
ebitorem antiquum adgredi, vel in partem,
d a muliere possit accipere, vel in totum, si
enitus inopia fatigatur. Ne autem mulieres
n sese pro aliis interponant, sancimus non
s in tali contractu posse se pro aliis obli-
isi instrumento publice confecto et a tribus
subsignato accipiant homines a muliere pro
nfessionem: tunc etenim tantummodo eas
et sic omnia tractari, quae de intercessioni-
iinarum vel veteribus legibus cauta vel ab
riali auctoritate introducta sunt. Sin autem
andem observationem mulieres susceperint
entes, pro nihilo habeatur huiusmodi scrip-
sine scriptis obligatio tamquam nec con-
c penitus scripta, nec[3] senatus consulti auxi-
ploretur, sed sit libera et absoluta, quasi
nullo in eadem causa subsecuto.[4] [*a.* 530]
lem A. Iuliano pp. Veterum ambiguitatem
es sancimus, si quis, ut servo suo manumis-
imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese
a quantitate facientem, si in libertatem ser-
duxerit[5], sive principaliter mulier sese obli-
ve pro servo hoc fecit, teneri eam, recte
lo senatus consultum Velleianum in hoc
tacere imperantes. Satis etenim acerbum
ietatis rationi contrarium dominum servi, qui
mulieri sive soli sive post servi promissio-
libertatem servo imponere et suum famu-
dere et ea minime accipere, quibus fretus
smodi venit liberalitatem. *D. k. Aug. Lam-
: Oreste conss.* [*a.* 530]
*dem A. ad populum urbis Constantinopoli-
t universos provinciales.* Generaliter sanci-
:, si quis maior viginti quinque annis sive
s sive femina dotem vel pollicitus sit vel
erit pro qualibet muliere, cum qua matri-
licitum est, omnimodo compellatur suam
essionem adimplere. Neque enim ferendum
si casu fortuito interveniente mulierem fieri
m et sic a viro forsitan repelli et distrahi
matrimonium. cum enim scimus favore dotium et antiquos iuris conditores severitatem legis saepius mollire, merito et nos ad huiusmodi venimus sanctio-
2 nem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit, necesse est eum vel eam suis promissionibus satisfacere, ut, quod ab initio sponte scriptum aut in pollicitationem deductum est, hoc et ab invitis postea compleatur, omni auctoritate Velleiani senatus consulti in hac causa cessante. *D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis.* . [*a.* 531]

XXX.[7]

DE NON NUMERATA PECUNIA.

1 [8]*Impp. Severus et Antoninus AA. Hilaro.* Si pecuniam tibi non esse numeratam atque ideo frustra cautionem emissam adseris[9] et pignus datum probaturus es, in rem experiri potes: nam intentio dati pignoris neque numeratae[10] pecuniae non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. eademque ratione veritas servetur, si te possidente pignus adversarius tuus agere coeperit. *PP. k. Sept. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Imp. Antoninus A. Maturio.* Minorem pecuniam te accepisse et maioris[11] cautionem interposuisse si apud eum qui super ea re cogniturus est constiterit, nihil ultra quam accepisti cum usuris in stipulatum deductis restituere te iubebit. *D. id. April. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Demetriae.* Si ex cautione tua, licet hypotheca data, conveniri coeperis, exceptione opposita[12] seu doli seu non numeratae pecuniae compelletur petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto absolutio sequetur. *D. III k. Iul. Laeto et Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Idem A. Basso.* Cum fidem cautionis agnoscens etiam solutionem portionis debiti vel usurarum feceris, intellegis de non numerata pecunia nimium tarde querellam te deferre.

5 *Imp. Alexander A. Augustiano.* Adversus petitiones adversarii si quid iuris habes, uti eo potes. ignorare autem non debes non numeratae pecuniae exceptionem ibi locum habere, ubi quasi credita pecunia petitur, cum autem ex praecedenti causa debiti in chirographum quantitas redigitur, non requiri[13], an tunc cum cavebatur numerata sit, sed an iusta causa debiti praecesserit[14].

6 *Idem A. Iustino.* Frustra opinaris exceptione non numeratae pecuniae te esse munitum, quando, ut fateris, in eius vicem qui erat obligatus substitueris te debitorem. *PP.*

7 *Idem A. Iuliano et Ammoniano.* Si quasi accepturi mutuam pecuniam adversario cavistis, quae numerata non est, per condictionem obligationem repetere, etsi actor non petat, vel exceptione non numeratae pecuniae adversus agentem uti potestis. *PP. non. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

8 *Idem A. Materno.* Si intra legibus definitum tempus qui cautionem exposuit nulla querimonia usus defunctus est, residuum tempus eius heres habebit tam adversus creditorem quam adversus here-
1 des eius. Sin autem questus est, exceptio non numeratae pecuniae heredi et adversus heredes per-
2 petuo competit. Sin vero legitimum tempus excessit in querimoniam creditore minime deducto, omnimodo heres eius, et si pupillus sit, debitum solvere compelletur. *PP. XII k. April. Modesto et Probo conss.* [*a.* 228]

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Zoilo.* [15]Cum ultra hoc quod accepit re obligari

(1) obligationi *CR* (2) *sic R*[b], pu*rit *P*[a]*C*[a]?, *R*[a] (3) nec *PC*, ut nec *R* (4) *data est k. April. aut VI k. April. aut k. Aug. a.* 530 xerit *libri* (6) *iungenda videtur* 5, 13, 1 (7) *B* 23, *1.* (8) = 8, 32, 1 (9) adseris *om. l. gem.* itae *l. gem. recte* (11) *sic PR,* maiorem *C*

(12) *sic R*[b], posita *PCR*[a] (13) *sic C*[b]*R*[b], requiritur *C*[a]*R*[a] (14) *sic dett.*, processerit *CR* (15) *initium constitutionis olim de eo locutum esse, qui sortem usurasque iam debitas cautione ita complexus esset, quasi tota summa sortis nomine deberetur, idque a compilatoribus propter* 4, 32, 28 *mutatum esse refert Thalelaeus* (*BΣ*)

neminem posse constet et stipulatione interposita placita creditor non dederit, in factum dandam exceptionem convenit: si necdum tempus, intra quod huius rei querella deferri debet, transiit vel intra hoc in testando iuri paritum sit, nihil ultra hoc quod accepisti sortis a te nomine praeses provinciae exigi patietur. *D. III id. Dec. ipsis*....[1] *conss.*[2] [*a.* 293?]

10 *Idem AA. et CC. Mucazano.* Adseveratio debitum solutum contendentis temporis diuturnitate non excluditur. nec huic obloquitur, quod exceptio non numeratae pecuniae certa die non delata querella prius evanescat, cum inter eum, qui factum adseverans onus subiit probationis, et negantem numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est, et ob hoc ad petitorem eius rei necessitatem transferentem magna sit differentia[3].

11 *Idem AA. et CC. Eutychiano.* Si transactionis causa dare Palladio pecuniam stipulanti spopondisti, exceptione non numeratae pecuniae defendi non potes. *D. IIII id. April.*

12 [4]*Idem AA. et CC. Severiano.* Tam mandatori quam fideiussori non numeratae pecuniae exceptio exemplo rei principalis competit.

13 *Imp. Iustinus A. Theodoto*[5] *pu.* Generaliter sancimus, ut, si quid scriptis cautum fuerit pro quibuscumque pecuniis ex antecedente causa descendentibus eamque causam specialiter promissor edixerit, non iam ei licentia sit causae probationes stipulatorem exigere, cum suis adquiescere deceat, nisi certe ipse e contrario per apertissima rerum argumenta scriptis inserta religionem iudicis possit instruere, quod in alium quemquam modum et non in eum quem cautio perhibet negotium subsecutum sit. nimis enim indignum esse iudicamus, ut, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eundem casum infirmare testimonioque proprio resistere.

14 [6]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* In contractibus, in quibus pecuniae vel aliae res numeratae vel datae esse conscribuntur, non intra quinquennium, quod antea constitutum erat, non numeratae pecuniae exceptionem obicere possit, qui accepisse pecunias vel alias res scriptus sit, vel successor eius, sed intra solum biennium continuum, ut eo lapso nullo modo querella non numeratae pecuniae introduci possit: his scilicet, qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam lapso quinquennio in praeteritis temporibus adiuvabantur, etiam in posterum, licet biennium pro quinquennio statutum
1 est, eodem auxilio potituris. Sed quoniam securitatibus et instrumentis depositarum rerum vel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur, iustum esse prospicimus huiusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in aliis vero brevi tempore concludere. ideoque sancimus instrumento quidem depositionis certarum rerum vel certae pecuniae[7] securitatibusque publicarum functionum, sive in solidum sive ex parte solutae esse conscribantur, illis etiam securitatibus, quae post confectionem dotalium intrumentorum de soluta dote ex parte vel in solidum exponuntur, nullam exceptionem non numeratae pecuniae peni-
2 tus opponi. Super ceteris vero securitatibus, quae super privatis debitis a creditore conscribuntur partem debiti sortis vel usurarum nomine solutam esse significantes, vel adhuc feneraticia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes, vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti feneraticii promittentes, vel si qua alterius cuiuscumque contractus gratia, in qua numeratio pecuniarum vel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit depensas esse pecunias vel alias res vel partem earum significans, intra triginta tantummodo dies pos[se] huiusmodi securitatis expositionem connumerando[s] exceptionem non numeratae pecuniae posse obic[i], ut, si hi transacti fuerint, eadem securitas ab iudi[-] cantibus omnibus modis admittatur, nec liceat [e] qui securitatem exposuit post excessum memorato[-] rum dierum non esse sibi solutas vel pecunias v[el]
3 alias res dicere. Illo videlicet observando, ut, i[n] quibus non permittitur exceptionem non numerata[e] pecuniae opponere vel ab initio vel post taxatu[m] tempus elapsum, in his nec iusiurandum offerri lice[at].
4 In omni vero tempore, quod memoratae exce[p]tioni taxatum est, licebit ei, cui talis exceptio co[m]petit, vel denuntiationibus scripto missis querella[m] non numeratae pecuniae manifestare ei, qui num[e]rasse eam vel alias res dedisse instrumento scriptu[m] est, vel, si abesse eum his locis in quibus contract[us] factus est contigerit, in hac quidem alma urbe ap[ud] quemlibet ordinarium iudicem, in provinciis ve[l] apud viros clarissimos rectores earum vel defenso[res] locorum eandem querellam manifestare eoque mo[do]
5 perpetuam sibi exceptionem efficere. [9]Sed praesens quidem sit, qui pecunias numerasse alias res dedisse scriptus est, aliquam vero admi[ni]strationem vel in hac alma urbe vel[10] in provin[cia] gerat, ut difficile esse videatur denuntiationem mittere[11], licentiam damus ei, qui memorata exc[ep]tione uti velit, alios iudices adire vel in hac al[ma] urbe vel in provinciis et per eos ei manifestare, exceptionem huiusmodi obicit, factam a se su[per]
6 non numerata pecunia querellam esse. Quo[d si] in provinciis vel[12] non sit alius administrator ci[vilis] vel militaris, vel per aliquam causam difficile si[t] qui memoratam querellam opponit adire eum et quae dicta sunt facere, licentiam ei damus per vi[rum] reverentissimum episcopum eandem suam excep[tio]nem creditori manifestare et ita tempus statut[um] interrumpere. quae[13] etiam in exceptione non [nu]meratae dotis locum habere certum est. *D. k. Iu[n.] Constantinopoli ipso A. II cons.* [*a.* 5[28]]

15 [15]*Idem A. Menae pp.* Si cui non numera[tae] pecuniae competere possit exceptio, etiam eo su[per]sedente tali auxilio uti, vel praesente vel abse[nte] creditores eius possint (sive ipsi conveniantur utp[ote] res eius detinentes, ab his qui debita eius exig[unt], cui competit huiusmodi exceptio vel dotis vel al[te]rius causae nomine, sive contra alios possiden[tes] aliquam actionem ipsi moveant) possint in[16] exa[mi]nando negotio suis adversariis eandem non nu[me]ratae pecuniae exceptionem opponere nec eo p[ro]hibeantur, quod principalis debitor ea numqu[am] usus est: ita tamen, ut neque principali debitori [ne]que fideiussori eius aliquid praeiudicium generet[ur] si is qui eam exceptionem opposuit victus fuit, s[ed] possint illi postea, si conveniantur, intra statuta scili[cet] tempora eadem se exceptione tueri. [*a.* 528—52[9]]

16 *Idem A. Iohanni pp.* Indubitati iuris est n[on] numeratae pecuniae exceptionem locum habere [in] in talibus nominibus vel feneraticiis vel aliis cautio[nibus], quae etiam sacramenti habent mentionem. quae enim differentia est in huiusmodi exceptione sive iusiurandum positum est sive non, tam in feneraticiis cautionibus quam in aliis instrumentis, quae talem exceptionem recipiunt? [*a.* 531—532]

XXXI.[17]

DE COMPENSATIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Dianensi.* Et senatus censuit et saepe rescriptum est compensationi in caus[i]

(1) ipsis AA. *Herrmann* (2) *subscriptio aut huc pertinet aut ad c.* 10 (3) *cf. not.* 2 (4) *cf.* 6, 44, 5 (5) *sic* 2, 7, 26, theodoro *libri* (6) *iungenda est* 5, 13, 3, *fortasse etiam c.* 15 *h. t.* (7) securitatibus ... opponi *iterantur in* 10, 22, 4 (8) *sic* R^b, scriptum R^a, inscriptus *C* (9) § 5. 6 *iterantur in* 1, 4, 21 (10) vel in h. a. u. vel *om. l. gem.* (11) denuntiationem eidem non numeratae pecuniae mittere *l. gem.* (12) in provinciis vel *om. l. gem.* (13) quod *l. gem.* (14) Iun *scr. cum* 5, 15, 3. 10, 22, 4 (15) *cf. not.* 6 (16) possint in R^b, possint CR^a, pro se in *Mommsen* (17) *B* 24, 10, 25 *seqq.* — *Cf. Dig.* 16, 2

demum locum esse, si eadem statio quid ae petit. hoc iuris propter confusionem ı officiorum tenaciter servandum est. si m tibi ex ea statione cuius mentionem fe- ·i constiterit, quam primum recipies.

A. Claudio et[1] *Asclepiadi.* Ex[2] causa dicati solutum repeti non potest, eapropter ·nsatio eius admitti potest. eum vero, qui onvenitur, compensationem pecuniae sibi plorare posse nemini dubium est.

Alexander A. Aelrio Capitoni. In ea, publicae te debere fateris, compensari ea, adem' tibi debentur, is cuius de ea re notio :, si neque ex kalendario neque ex vecti- ·que ex frumenti vel olei publici pecunia butorum neque alimentorum neque eius, ıtis sumptibus servit, neque fideicommissi ·bitor sis. *PP. k. Oct. Maximo II et Ae- :s.* [*a.* 223]

A. Flavio et[1] *Luciano.* Si constat pecu- ·em deberi, ipso iure pro soluto compen- haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab ›arte debetur, utique quoad concurrent ;, eiusque solius, quod amplius apud alte- usurae debentur, si modo petitio earum *D. XVII k. Oct. Alexandro A. III et Dione* [*a.* 229]

A. Honoratae. Etiam si fideicommissum us bonis deberi constat, cui debuisse te ɩuantitatem dicis, aequitas compensationis excludit computationem, petitio autem eius, ·ius tibi deberi probaveris, sola relinquitur. [*a.* 229]

ı *A. Polydeucae.* Neque scriptura, qua t accepta quae negas tradita, obligare te ·m veritatis potuit et compensationis aequi- ; postulas. non enim prius exsolvi, quod constiterit, aequum est, quam petitioni sponsum fuerit, eo magis, quod ea te per- s, quae a muliere[4] divortii causa amota *PP. XVI k. Dec. Alexandro A. III et ss.* [*a.* 229]

A. Flavio Ausonio. Si ex venditione pre- :tori debetur, compensationis ratio opponi- rsus fiscum enim solum emptores petitioni pensationem obicere prohibentur.

Gordianus A. Aurelio Emerito militi. Si ıctus ex possessione tua perceptos vitricus ·or tibi constitutus est, cum id, quod a legatum est, a te petere coeperit, mutuo ıantitatis apud eum qui super ea re iudi- t compensationem non immerito obicies.

A. Liciniae Euctemonidi. Eius, quod non qui convenitur, sed alii, compensatio fieri :. *PP. id. Ian.*

p. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. ındro. Quoniam liberum fundum distrac- nis, post vero, veluti praecedente emptio- gatione, certum quid solvisse, si debitum praesidem provinciae petatur, compensa- s quod indebite solvisti potes opponere.

n AA. et CC. Claudio[6] *Iulio et Paulo.* pupillis officio magistratus urguente no- c pro his propter onus primipili pecuniam uperstitiosam geritis sollicitudinem, ne ab ·nti hanc eis imputare minime possitis vel icquam amplius exigatur, si tantum, quan- ıtores debuerunt, vel vos nomine ipsorum uantitatem[7] dedisse probetur.

ı *AA. et CC. Lucio Corneliano.* Invicem pensatione habita, si quid amplius debeas, solvens vel accipere creditore nolente offerens et consignatum deponens de pignoribus agere potes. *PP. XVII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Aurelio Basso.* Si velut in id debitum, quod sollemnium publicarum pensitationum debueras nomine, compensaturo tibi nihil petiturum postea Muciano scripsisti, redditis quae venerant in compensationem non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

14 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Compensationes ex omnibus actionibus ipso iure fieri sancimus nulla differentia in rem vel personalibus actio-
1 nibus inter se observanda. Ita tamen compensationes obici iubemus, si causa ex qua compensatur liquida sit et non multis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitum sui praestare. satis enim miserabile est post multa forte variaque certamina, cum res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte, quae iam paene convicta est, opponi compensationem iam certo et indubitato debito et moratoriis ambagibus spem condemnationis excludi[8]. hoc itaque iudices observent et non procliviores in admittendas compensationes existant nec molli animo eas suscipiant, sed iure stricto utentes, si invenerint eas maiorem et ampliorem exposcere indaginem, eas quidem alii iudicio reservent, litem autem pristinam iam paene expeditam sententia terminali componant: excepta actione depositi secundum nostram sanctionem, in qua nec compensationi locum esse
2 disposuimus[9]. Possessionem autem alienam perperam occupantibus compensatio non datur. *D. k. Nov. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

XXXII.[10]

DE USURIS.

1 *Imp. Pius A. Aurelio evocato.* Si interrogatione praecedente promissio usurarum recte facta probetur, licet instrumento conscripta non sit, tamen[11] iure optimo debentur. *Sine die et consulibus.*

2 *Impp. Severus et Antoninus AA. Lucio.* Usuras emptor, cui possessio rei tradita est, si pretium venditori non obtulerit, quamvis pecuniam obsignatam in depositi causa habuerit, aequitatis ratione praestare cogitur.

3 *Idem AA. Iuliano Serpio.* Quamvis usurae fenebris pecuniae citra vinculum stipulationis peti non possunt, tamen ex pacti conventione solutae neque ut indebitae repetuntur neque in sortem[12] accepto ferendae sunt. *PP. V k. Oct. Severo A. II et Victorino conss.*[13] [*a.* 200]

4 *Idem AA. Apronianae Honoratae.* Per retentionem pignoris usuras servari posse, de quibus praestandis convenit, licet stipulatio interposita non sit, merito constitutum est et rationem habet, cum pignora condicione pacti etiam usuris obstricta sint.
1 Sed enim in causa de qua agis haec ratio cessat, si quidem tempore contractus de minoribus usuris petendis convenit, postea autem, cum se[14] debitor praestaturum maiores repromisit, non potest videri rata retentio pignoris, quando eo tempore, quo instrumenta emittebantur, non convenerit, ut pignus etiam ad hanc adiectionem[15] teneatur.

5 *Idem AA. Ultumio Sabino et aliis.* Adversus creditorem usuras maiores ex stipulatu petentem, si probetur per certos annos minores postea consecutus, utilis est pacti exceptio. secundum quod tueri causam potestis etiam adversus defensores civitatis maiores petentes ex cautione, si probaveritis semper

Mommsen (2) ex R^b *cum B*Σ (*κ. π.*), si (3) = 5, 21, 1 (4) a muliere *om. l. gem. um B*Σ (*κ. π.*), emptionis $C^a R$ (6) Claudiis (7) maiorem quantitatem vos nomine ipso- (8) et ... excludi (excludit C^a) *C*, ut ... ex- (9) 4, 34, 11 (10) *B* 23, 3, 50 *seqq.* — *Cf. Dig.* 22, 2 (11) tamen *P*, *om. CR* (12) in sorte *libri*, *εἰς κεφάλαιον B*Σ (*κ. π.*) (13) *consules restitui ex P*, *ubi est* severo aa. II: *possis etiam ita supplere* Severo III et Antonino AA. conss. (= *a.* 202) (14) si quidem, cum tempore ... postea autem se *Mommsen* (15) adiectionem *dett. cum B*, actionem *CR*

quincunces amitam pupillorum vestrorum, quae maiores caverat, rependisse. *D. non. Iul. Geta cons.* [*a.* 205]

6 *Imp. Antoninus A. Antigono militi.* Si creditrici, quae ex causa pignoris obligatam sibi rem tenet, pecuniam debitam cum usuris testibus praesentibus obtulisti eaque non accipiente obsignatam eam deposuisti, usuras ex eo tempore quo obtulisti praestare non cogeris. absente vero creditrice praesidem super hoc interpellare debueras. *PP. III id. Febr. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

7 *Idem A. Domitio Aristaeo.* Creditor instrumentis suis probare debet quae intendit et usuras se stipulatum, si potest. nec enim, si aliquando ex consensu praestitae sunt, obligationem constituunt. *PP. IIII non. Oct. Romae Laeto et Cereale conss.*[1] [*a.* 215]

8 *Idem A. Claudio Doryphoro.* Quamvis Bassa, cum pecuniam mutuam acciperet, minores usuras Menophano[2] spoponderit et, nisi intra certum tempus eas solvisset, ampliores (licitas tamen) promiserit, si post tempus cautioni praefinitum creditor easdem accepit nec maiores dari sibi postulavit ac per hoc non recessisse a minorum praestatione eum probari potest[3], eas usuras computari oportet, quarum in exactione creditor perseveravit.

9 *Idem A. Canio Probo.* Si per te non stetit[4] quominus intra tempora praefinita pecuniam minorum usurarum solveres, sed per tutores filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idque apud iudicem datum probaveris, eius temporis, quo per te non stetisse apparuerit, usurae maiores non exigentur. quod si etiam sortem deposuisti, exinde, ex quo id factum apparuerit, in usuras non convenieris.

10 *Idem A. Crato et*[5] *Donato militi.* Usurae per tempora solutae non proficiunt ad dupli computationem. tunc enim ultra sortis summam usurae non exiguntur, quotiens tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem[6].

11 (12) *Imp. Alexander A. Aurelio Tyranno.* Frumenti vel hordei mutuo dati accessio etiam ex nudo pacto praestanda est. *PP. k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

12 (11) *Idem A. Popilio.* Ex praedio pignori obligato creditor post oblatam iure sibi pecuniam, quam non suscepit, si fructum accepit, exonerari sortis debitum certum est.

13 *Idem A. Eustathiae et aliis.* In bonae fidei iudiciis, quale est etiam negotiorum gestorum, usurarum rationem haberi certum est. sed si finitum est iudicium sententia, quamvis minoris condemnatio facta est non adiectis usuris, nec provocatio secuta est, finita retractanda non sunt: nec eius temporis, quod post rem iudicatam fluxit, usurae ullo iure postulantur nisi ex causa iudicati.

14 *Idem A. Aurelio Arcasiani.* Si ea pactione uxor tua mutuam pecuniam dedit, ut vice usurarum inhabitaret, pactoque ita ut convenit usa est, non etiam locando domum pensionem redegit, referri quaestionem, quasi plus domus redigeret[7], si locaretur, quam usurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. licet enim uberiore sorte potuerit contrahi locatio, non ideo tamen illicitum fenus esse contractum, sed vilius conducta habitatio videtur. *D. XI k. Mai. Maximo et Urbano conss.* [*a.* 234]

15 *Imp. Gordianus A. Claudio Portorio.* Cum adleges uxorem tuam ea condicione mille aureorum numero quantitatem sumpsisse, ut, si intra diem certum debito satis non fecisset, cum poena quadrupli redderet quod accepit, iuris forma non patitu[illegible] legem contractus istius ultra[8] poenam legitimarum[illegible] usurarum posse procedere. *D. non. M. Attico* [illegible] *Praetextato conss.*[9] [*a.* 24[illegible]

16 *Idem A. Flavio Sulpicio.* Cum non frumen[illegible]tum, sed pecuniam fenori te accepisse adleges, u[illegible] certa modiatio tritici praestaretur, ac, nisi is modu[illegible] sua die fuisset oblatus, mensurarum additamentis i[illegible] fraudem usurarum legitimarum gravatum te ess[illegible] contendis, potes adversus improbam petitionem com[illegible]petente uti defensione. *PP.*[10]

17 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Aureli*[illegible] *Euxeno.* Si ea lege possessionem mater tua apu[illegible] creditorem tuum[11] obligavit, ut fructus in vicem usurarum consequeretur, obtentu maioris percepti emolumenti propter incertum fructuum eventum rescindi placita non possunt.

18 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aurelio Castori.* Indebitas usuras, etiam si ante sortem solutae non fuerint ac propterea minuere eam non potuerint[12], licet post sortem redditam creditori fuerint datae, exclusa iuris varietate repeti posse pensa[13] ratione firmatum est.

19 *Idem AA. et CC. Aureliae Irenaeae.* Acceptam mutuo sortem cum usuris licitis creditori post testationem offer ac[14], si non suscipiat, consignatam in publico depone, ut cursus usurarum legiti-
1 marum inhibeatur. In hoc autem casu publicum intellegi oportet vel sacratissimas aedes vel ubi competens iudex super ea re aditus deponi eas dispo-
2 suerit. Quo subsecuto etiam periculo debitor liberabitur et ius pignorum tollitur, cum Serviana etiam actio manifeste declarat pignoris inhiberi persecutionem vel solutis pecuniis vel si per creditorem
3 steterit, quominus solvatur. Quod etiam in tra-
4 iecticiis servari oportet. Creditori scilicet actione utili[15] ad exactionem earum non adversus debitorem, nisi forte eas receperit, sed vel contra depositarium vel ipsas competente pecunias.

20 *Idem AA. et CC. Aelio Nicopolitano.* Constitutionibus sacris, quae ultra certum modum usuras fenebris exigi pecuniae prohibent, mandatoribus etiam vel fideiussoribus subventum est: quibus quasi mandator vel fideiussor conventus uti potes. *Sub die...*

21 *Idem AA. et CC. Chresimoni.* Si usuras praestari pignore[16] dato convenerat et in continenti, numeratione facta, postea vel ante, propter quod debitum solutionem feceras, non designasti, habuit creditor in usuras tibi accepto ferendae solutae quantitatis facultatem.

22 *Idem AA. et CC. Cominio Carino.* Pignoribus quidem intervenientibus usurae, quae sine stipulatione peti non poterant, pacto retineri possunt. verum hoc iure constituto, cum huiusmodi[17] nullo interposito pacto tantum certae summae poenam praestari convenisse proponas, nec peti nec retineri quicquam amplius et ad pignoris solutionem urgueri te disciplina iuris perspicis. *PP. id. Iul. ipsis . . . . conss.*

23 *Idem AA. et CC. Iasoni.* Oleo quidem vel quibuscumque fructibus mutuo datis incerti pretii ratio additamenta usurarum eiusdem materiae suasit admitti. *D. III k. Oct. Viminaci CC. conss.*[18] [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Culciae*[19]. Si mater tua maior annis constituta negotia quae ad te pertinent gesserit, cum omnem diligentiam praestare debeat, usuras pecuniae tuae, quam administrasse fuerit comprobata, praestare compelli potest. *D. XIIII k. Dec. ipsis CC. conss.* [*a.* 294]

---

(1) *subscriptio ad c.* 10 *pertinere potest* (2) Menophanto *Mommsen* (3) *sic dett.*, probare potest C^aR^a, probare potes C^bR^b (4) per te non stetit R^a, constat per te non stetisse CR^b (5) et *del. Mommsen* (6) *cf. not.* 1 (7) *sic R*, redigit *C* (8) ultra *CR*, vel ultra *P* (9) *subscriptio aut huc aut ad c.* 16 *pertinet* (10) *cf. not.* 9 [illegible] *om.* *BΣ* (*κ. π.*), *tuetur tamen adnotatio Thalelaei* (*BΣ*) (12) etiam ... potuerint *confirmant Graeci, videntur tamen deberi explanationi interpretis.* (13) *sic R*, perpessa C^a, perpensa C^b (14) offer ac R^b, offer at *PC*, offert ac R^a (15) in factum *BΣ* (*κ. π.*) (16) *sic R cum BΣ* (*κ. π.*), pignori *PC* (17) *sic* M^a *cum BΣ* (*κ. π.*), iure *ins.* CRM^b (18) co. conss. *ex loco supplevit Mommsen* (19) *sic C*, liciae *PR*, glusie *M*

25 [1]*Imp. Constantinus A. ad populum.* Pro auro et argento et veste facto chirographo licitas solvi vel promitti usuras iussimus.

26 [2]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.*[3] Eos, qui
principali actione per exceptionem triginta vel qua-
draginta annorum, sive personali sive hypothecaria,
ceciderunt, non posse super usuris vel fructibus
praeteriti temporis aliquam movere quaestionem di-
cendo ex his temporibus eas velle sibi persolvi, quae
non ad triginta vel quadraginta praeteritos annos
referuntur, et adserendo singulis annis earum actio-
nes nasci: principali enim actione non subsistente
satis supervacuum est super usuris vel fructibus
1 adhuc iudicem cognoscere. Super usurarum vero
quantitate etiam generalem sanctionem facere neces-
sarium esse duximus, veterem duram et gravissimam
2 earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideo-
que iubemus illustribus quidem personis sive eas
praecedentibus minime licere ultra tertiam partem
centesimae usurarum in quocumque contractu vili
vel maximo stipulari: illos vero, qui ergasteriis prae-
sunt vel aliquam licitam negotiationem gerunt, us-
que ad bessem centesimae suam stipulationem mo-
derari: in traiecticiis autem contractibus vel specierum
fenori dationibus usque ad centesimam tantummodo
licere stipulari nec eam excedere, licet veteribus
legibus hoc erat concessum: ceteros autem omnes[4]
homines dimidiam tantummodo centesimae usurarum
posse stipulari et eam quantitatem usurarum etiam
in aliis omnibus casibus nullo modo ampliari, in qui-
3 bus citra stipulationem usurae exigi solent. Nec
liceat iudici memoratam augere taxationem occasione
4 consuetudinis in regione obtinentis. Si quis au-
tem aliquid contra modum huius fecerit constitutio-
nis, nullam penitus de superfluo habeat actionem,
sed et si acceperit, in sortem hoc imputare compelle-
tur, interdicta licentia creditoribus ex pecuniis fe-
nori dandis aliquid detrahere vel retinere siliquarum
vel sportularum vel alterius cuiuscumque causae
gratia. nam si quid huiusmodi factum fuerit, prin-
cipale debitum ab initio ea quantitate minuetur, ut
tam ipsa minuenda pars quam usurae eius exigi
5 prohibeantur. Machinationes etiam creditorum,
qui ex hac lege prohibiti[5] maiores usuras stipulari
alios medios subiciunt, quibus hoc non ita inter-
dictum est, resecantes iubemus, si quid tale fuerit
attemptatum, ita computari usuras, ut necesse esset[6],
si ipse qui alium interposuit fuisset stipulatus: in
quo casu sacramenti etiam illationem locum habere
sancimus. *D. id.*[7] *Dec. Constantinopoli Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

27 *Idem A. Menae pp.* De usuris, quarum mo-
dum iam statuimus, pravam quorundam interpreta-
tionem penitus removentes iubemus etiam eos, qui
ante eandem sanctionem ampliores quam statutae
sunt usuras stipulati sunt, ad modum eadem sanc-
tione taxatum ex tempore lationis eius suas mode-
rari actiones, illius scilicet temporis, quod ante ean-
dem fluxit legem, pro tenore stipulationis usuras
1 exacturos. Cursum insuper usurarum ultra duplum
minime procedere concedimus, nec si pignora quac-
dam pro debito creditori data sint, quorum occa-
sione quaedam veteres leges et ultra duplum usuras
2 exigi permittebant. Quod et in bonae fidei iudi-
ciis ceterisque omnibus in quibus usurae exiguntur
servari censemus. *D. k. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [a. 529]

28 *Idem A. Demostheni pp.* Ut nullo modo usu-
rae usurarum a debitoribus exigantur, et[8] veteribus
quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfec-
tissime cautum. si enim usuras in sortem redigere
fuerat concessum et totius summae usuras stipulari,
quae differentia erat debitoribus, qui re vera usura-
rum usuras exigebantur? hoc certe erat non rebus
1 sed verbis tantummodo leges ponere. Quapropter
hac apertissima lege definimus nullo modo licere
cuidam usuras praeteriti vel futuri temporis in sor-
tem redigere et earum iterum usuras stipulari, sed,
si[9] hoc fuerit subsecutum, usuras quidem semper
usuras manere et nullum aliarum usurarum incre-
mentum sentire, sorti autem antiquae tantummodo
incrementum usurarum accedere. *PP. k.*[10] *Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [a. 529]

XXXIII.[11]
DE NAUTICO FENORE.

1 [12]. . . . .

2 (1) *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Scribonio Honorato.* Traiecticiam pecuniam, quae periculo creditoris datur, tamdiu liberam esse ab observatione communium usurarum, quamdiu navis ad portum appulerit, manifestum est. *PP. IIII id. Mart. Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

3 (2) *Idem AA. Aureliae Cosmianae.* Cum dicas pecuniam te ea lege dedisse, ut in sacra urbe tibi restitueretur, nec incertum periculum, quod ex navigatione maris metui solet, ad te pertinuisse profitearis, non dubium est pecuniae creditae ultra licitum te usuras exigere non posse. *PP. prid. id. Mart. Maximo II et Aquilino conss.*[13] [a. 286]

4 (3) *Idem AA. Aureliae Iulianae.* Cum proponas te nauticum fenus ea condicione dedisse, ut post navigium, quod in Africam[14] dirigi debitor adseverabat, in Salonitanorum portum nave delata fenebris pecunia tibi redderetur, ita ut navigii dumtaxat quod in Africam[14] destinabatur periculum susceperis, perque vitium debitoris, nec loco quidem navigii servato, illicitis comparatis mercibus quae navis continebat fiscum occupasse: amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempestatis discrimine, sed ex praecipiti avaritia et incivili debitoris audacia accidisse adseveratur, adscribi tibi iuris publici ratio non permittit[15].

5 (4) *Idem AA. et CC. Pullio Iuliano Euchuristo.* Traiecticiae quidem pecuniae, quae periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destinatum locum navis perveniat, ad debitorem non pertinet, sine huiusmodi vero conventione[16] infortunio naufragii non liberabitur. *D. VIII id. Oct. Retiariae CC. conss.*[17] [a. 294]

XXXIIII.[18]
DEPOSITI.

1 [19]*Imp. Alexander A. Mestrio militi.* Si incursu latronum vel alio fortuito casu[20] ornamenta deposita apud interfectum[21] perierunt, detrimentum ad heredem eius qui depositum accepit, qui dolum solum[22] et latam culpam, si non aliud specialiter convenit, praestare debuit, non pertinet. quod si praetextu latrocinii commissi vel alterius fortuiti casus[23] res, quae in potestate heredis sunt vel quas dolo desiit possidere[24], non restituuntur, tam depositi quam ad

(1) *I. Gothofredus iungit* 2, 27, 2. 5, 37, 22. 5, 72, 4, *quibus subscribitur* d. id. Mart. Sirmi Constantino A. VII et Constantio C. conss. (= *a.* 326) (2) *iunge* 7, 39, 8 (3) II *ins.* 7, 39, 8 (4) omnes *PR cum B, om. SC* (5) *sic R*, sunt *ins. PC* (6) ut nec. esset *R*, nec. est ut *P*, nec. esset *C* (7) d. III id. *cum* 7, 39, 8 *scr.* (8) et *CR cum BΣ* (*κ. π.*), *om. P* (9) si *C cum BΣ* (*κ. π.*), etsi *PR* (10) d. XV k. *scr., cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 175 (11) *B* 53. 5. — *Cf. Dig.* 22, 2 (12) *excidisse Graecam constitutionem libri cum S testantur* (13) *haec subscriptio, quae extat in P, verisimilius ad c.* 4 *pertinet* (14) africa *libri* (15) *cf. not.* 13 (16) *sic PR*, condicione *C* (17) *sic Mommsen*, revariae (*om.* cc. conss.) *P* (18) *B* 13, 2, 35 *seqq.* — *Cf. Dig.* 16, 3 (19) = *Collatio* 10, 8 (20) vel a. f. casu *om. Collatio* (21) ab eis *ins. Coll.* (22) dolum tantum (*omissis* et ... convenit) *Coll.* (23) vel ... casus *om. Coll.* (24) vel quas ... possidere *om. Coll.*

exhibendum actio, sed etiam in rem vindicatio competit. *PP. IIII id.*[1] *Iul. Maximo II et Urbano conss.* [*a.* 234]

2 *Imp. Gordianus A. Celsino militi.* Usurae in depositi actione sicut in ceteris bonae fidei iudiciis ex mora venire solent. *D. k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

3 [2]*Idem A. Austronio militi.* Si depositi experiris, non immerito etiam[3] usuras tibi restitui flagitabis, cum tibi debeat gratulari, quod furti eum actione non facias obnoxium, si quidem qui rem depositam invito domino sciens prudensque in usus suos converterit, etiam furti delicto succedit. *D. id.*[4] *Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

4 *Idem A. Timocrati militi.* Si deposita pecunia is qui eam suscepit usus est, non dubium est etiam usuras debere praestare. sed si, cum depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condemnatio est, ultra non potes[5] propter usuras experiri: non enim duae sunt actiones alia sortis alia usurarum, sed una, ex qua condemnatione facta iterata actio rei iudicatae exceptione repellitur.

5 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Claudio.* Propter instrumenta quidem, quae te deposuisse cum adversario tuo dicis, ut residua pecunia quae ex conductione debebatur dissoluta ea reciperes, si id quod placuerat implesti, sequestrem potes convenire. quamvis autem haec reddita non fuerint, tamen adversus eum a quo fundum conduxeras, si omne quod ex hoc contractu debebatur reddidisti, ipsis solutionibus tutus es. *D. id. Iul. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Antonio Alexandro et*[6] *Ulpiano Antipatri.* Is, penes quem utrasque partes transactiones vel alia instrumenta commendasse dicis, legem qua haec suscepit servare necesse habet.[7] [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Antiocho Attico Calpurniano Democrati.* Desiderium tuum cum rationibus iuris non congruit. nam si custodiam pecuniae suscepisti, quam aliis a te datam instrumentum, quo[8] hanc tibi reddi conscriptum profiteris, arguit, solutionem eius competentem improbe recusas.

8 *Idem AA. et CC. Aurelio Alexandro.* Si is, qui depositam a te pecuniam accepit, eam suo nomine vel cuiuslibet alterius mutuo dedit, tam ipsum de implenda suscepta fide quam eius successores teneri tibi certissimum est. adversus eum autem qui accepit nulla actio tibi competit, nisi nummi extant: tunc enim contra possidentem uti vindicatione potes. *D. IIII k. Mart. Sirmi AA.*[9] *conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Aurelio Menophilo et ceteris.* Cum hereditas personam dominae sustineat, ab hereditario servo, priusquam patri vestro successeritis, res commendatas secundum bonam fidem ab eius qui susceperat successoribus apud rectorem provinciae petere potestis. *PP. VII id. Nov. Sirmi AA.*[9] *conss.* [*a.* 293]

10 [10]*Idem AA. et CC. Septimiae Quadratillae*[11]. Qui[12] depositum non restituit, suo nomine conventus et condemnatus[13] ad eius restitutionem cum infamiae periculo urguetur. *Subscripta pridie idus Decembres Nicomedia CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Si quis vel pecunias vel res quasdam per depositionis acceptit titulum, eas volenti ei qui deposuerit reddere ilico modis omnibus compellatur nullamque compensationem vel deductionem vel doli exceptionem opponat, quasi et ipse quasdam contra eum qui deposuit actiones personales vel in rem vel hypothecarias praetendens, cum non sub hoc modo depositum accepit, ut non concessa ei retentio generetur, et contractus qui ex bona fide oritur ad perfi

1 retrahatur. Sed et si ex utraque parte ali fuerit depositum, nec in hoc casu compensat praepeditio oriatur, sed depositae quidem res pecuniae ab utraque parte quam celerrime sine quo obstaculo restituantur, ei videlicet primum. primus hoc voluerit, et postea legitimae act

2 integrae ei reserventur. Quod obtinere sicut dictum est oportet et si ex una parte depositio brata est, ex altera autem compensatio fuerit sita, ut integra omni legitima ratione servata sitae res vel pecuniae prima fronte restitu

3 Quod si in scriptis attestatio non per dolu fraudem fuerit ei qui depositum suscepit ab transmissa, ut minime depositum restituat, h per iusiurandum adfirmaverit, liceat ei qui de sub defensionis cautela idonea praestita res d tas quantocius recuperare. *Recitata septimo rio in novo consistorio palatii Iustiniani. k. Nov. Decio cons.* [*a.*

12 *Idem A. Iohanni pp.* Supervacuam vet differentiam e medio tollentes, si quis certum dus auri vel confecti vel in massa constituti d suerit et plures scripsit heredes et unus ex his tingentem sibi portionem a depositario accepit, supersederit vel alias[14] fortuito casu impeditus facere non potuerit, et postea depositarius in versam inciderit fortunam vel sine dolo depos perdiderit, sancimus non esse coheredi eius li tiam venire contra coheredem suum et ex eius avellere, quod ipse ex sua parte consequi mi potuerit, quasi eo quod coheres accepit com constituto, cum, ubi certae pecuniae depositae rant et suam partem unus ex heredibus ac nemini veniret in dubium bene eum accepisse tem suam et non debere aliam partem attin nobis etenim non videtur esse homo obnoxius n in massa neque in specie neque in pecunia n rata qui suam partem suscepit, ne industria p desidiae solvat. si enim et alius heres ten opportuna quemadmodum coheres eius observ et suum uterque recipiebat et sequentibus alter nibus minime locus relinquebatur. [*a.* 531–

XXXV.[15]

MANDATI.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Leonidae.* versus eum, cuius negotia gesta sunt, de pec quam de propriis opibus vel ab aliis mutuo a tam erogasti, mandati actione pro sorte et u potes experiri: de salario quod promisit a pra provinciae cognitio praebebitur.

2 *Imp. Antoninus A. Statio Marcellino.* Cu causa fideiussionis pecuniam patrem tuum exso proponas, habes mandati actionem, qua non pecuniam, sed etiam pignora in obligationem deducta potes consequi. *PP. VIII.*

3 *Idem A. Germano.* Si pater tuus tibi iuris constituto actionem adversus debitores mandavit, potuit ipse praesens adversus eos tegra experiri. si quid itaque ab eo apud iu actum est, rescindi nulla ratio patitur. *PP. Nov. Sabino II et Anullino conss.* [*a.*

4 *Imp. Alexander A. Aurelio Vulnerato.* Et contrariam sententiam reportaverunt, qui te ad cendas causas appellationis procuratorem cons runt, si tamen nihil culpa tua factum est, sun quos in lite probabili ratione feceras, contraria dati actione petere potes. *S. VIII id. Ian.*

(1) IIII id. *P*, VI k. *Collatio* (2) *iunge* 3, 32, 6 (3) etiam *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (4) pp. V id. 3, 32, 6 (5) expertus es ... potes *dett. cum BΣ* (*κ. π.*), expertus est ... potest *PCR* (6) et *del. aut paullo inferius scr.* dicitis (7) *subscriptio, quam P c.* 6 *subiunxit, c.* 8 *restituta est* (8) *sic M*ᵇ, quod *CRM*ᵃ (9) aa. *Mommsen*, *om. libri: cf.* (10) = *Collatio* 10, 6 (11) quadratillae *Collatio*, *om* (12) dolo malo *ins. Collatio* (13) et condemnatus *om.* (14) alias *C cum B* (*κ. π.*), alio *R* (15) *B* 14, 1, 63 *se* *Cf. Dig.* 17, 1 *Inst.* 3, 26 (16) *ne muta, cf. Dig.* 46, 2,

ı *A. Iuliano.* Si maritus sororis tuae tibi
; petere bonorum possessionem noluit, cum
congrediendum est. quam querellam ita
tu habes, si mandasse te, ut peteretur bo-
ssessio, eumque neglexisse arguas.
Gordianus A. Aelio Sosibio militi. Si
pro reo patiente fidem suam adstrinxit,
:um eo post exsolutam pecuniam vel fac-
emnationem potest exercere actionem. *PP.*
Sept. Pio et Pontiano conss. [*a.* 238]
A. Aureliano militi. Si litteras eius se-
. pecuniae[2] auctor fuerat, ei qui tibi litte-
lit pecunias credidisti, tam adversus eum,
mutuam sumpsit[3], quam adversus eum,
datum secutus es, mandati[4] actio tibi com-

›. *Valerianus et Gallienus AA. et Valeria-*
C. Aurelio Lucio. Si tibi pupillorum pa-
ecuniam in rem suam servis eius crederes,
et in hanc rem aeque ipso praecipiente
unt obligata, et mandati actione pupillos
:em patris convenire et exsequi ius obliga-
norum poteris, si in solutione cessabitur.
Ian. Aemiliano et Basso conss. [*a.* 259]
p. Diocletianus et Maximianus AA. Mar-
m per procuratorem causam tuam laesam
ı, mandati actio adversus eum tibi com-

m AA. et CC. Aurelio Papio. Si pro ea
am supplicas fideiussor seu mandator inter-
t neque condemnatus es neque bona eam
postea coepisse comprobare possis, ut
etuendi causam praebeat, neque ab initio
›ligationem suscepisse, ut eam possis et
›ionem convenire, nulla iuris ratione, ante-
s creditori pro ea feceris, eam ad solutio-
eri certum est. fideiussorem vero seu man-
xceptione munitum et iniuria iudicis dam-
appellatione contra bonam fidem minime
posse mandati agere manifestum est. [*a.* 293]
n AA. et CC. Aurelio Gaio. Procuratorem
ım pro his quae gessit, sed etiam pro his
ında suscepit, et tam propter exactam ex
pecuniam quam non exactam, tam dolum
pam, sumptuum ratione bona fide habita,
necesse est. *D. . . . k.*[7] *Iun.*[8] *Sirmi AA.*
[*a.* 293]
m AA. et CC. Firmo. Cum mandati ne-
ractum certam accepisse legem adseveres,
ram secundum bonam fidem custodiri con-
de si contra mandati tenorem procurator
:e pertinentem fundum vendidit nec vendi-
stea ratam habuisti, dominium tibi auferre
. *PP. XVII k. Iun.*[9] *Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]
m AA. et CC. Zosimo.[10] A procuratore
omnem culpam, non etiam improvisum
aestandum esse iuris auctoritate manifeste
·. *D. k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]
m AA. et CC.[11] *Hermiano.* Si secundum
ı Tryphonis ac Felicis equos tua pecunia
›s vel in solutum a proprio debitore tibi
ıni de his utriusque voluntate dedisti, ad
placitis eos mandati iudicio conventos
:s urguet. *D. VI k. April. Sirmi CC.*
[*a.* 294]

15 *Idem AA. et CC. Aurelio Precario Athenaeo.* Mandatum re integra domini morte finitur. *D. XVII k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

16 *Idem AA. et CC. Uzando.* Ad comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta quanti interest mandatoris tenetur. *III k. Oct.*[12] [*a.* 294?]

17 *Idem AA. et CC. Aurelio Gorgonio.* Salarium incertae pollicitationis peti non potest[13]. [*a.* 294?]

18 *Idem AA. et CC. Tusciano.* Post solutionem a se factam, qui dari mutuo mandavit, ab eo, pro quo intercessit, vel successoribus eius quod solutum est etiam cum usuris post moram recte reddi postulat. *D. VII k. Oct. Sirmi . . . conss.*[13] [*a.* 294?]

19 *Idem AA. et CC. Aurelio Eugenio.* Pretii rerum distractarum, quas venales mandato praecedente acceperas, ultra licitum usuras ex stipulatione vel mora praestare, licet pignora data probentur, compelli non potes. *S. XIIII k. Nov. Sirmi . . . . conss.*[13] [*a.* 294?]

20 *Idem AA. et CC. Aurelio Epagatho.* Si contra licitum litis incertum redemisti, interdictae conven-
1 tionis tibi fidem impleri frustra petis. Quod si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumptus recte postulas.

21 *Imp. Constantinus A. Volusiano pp.*[14] In re mandata non pecuniae solum, cuius est certissimum mandati iudicium, verum etiam existimationis periculum est. nam suae quidem quisque rei moderator atque arbiter non omnia negotia[15], sed pleraque ex proprio animo facit: aliena vero negotia exacto officio geruntur nec quicquam in eorum administratione neglectum ac declinatum culpa vacuum est [*a.* 313—315?]

22 *Imp. Anastasius A. Eustathio pp.* Per diversas interpellationes ad nos factas comperimus quosdam alienis rebus fortunisque inhiantes cessiones aliis competentium actionum in semet exponi properare[16] hocque modo diversas personas litigiorum[17] vexationibus adficere, cum certum sit pro indubitatis obligationibus eos magis, quibus antea suppetebant, sua vindicare quam ad alios ea transferre velle.
1 Per hanc itaque legem iubemus in posterum huiusmodi conamen inhiberi (nec enim dubium est redemptores litium alienarum videri eos esse, qui tales cessiones in se confici cupiunt), ita tamen, ut, si quis datis pecuniis huiusmodi subierit cessionem, usque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem et usurarum eius actiones[18] exercere permittatur, licet instrumento cessionis venditionis
2 nomen insertum sit: Exceptis scilicet cessionibus, quas inter coheredes pro actionibus hereditariis fieri contingit, et his, quascumque vel creditor vel is qui res aliquas possidet pro debito seu rerum apud se constitutarum munimine ac tuitione acceperit, nec non his, quas in legatarios seu fideicommissarios, quibus debita vel actiones seu res aliae relictae sunt, pro his fieri necesse sit: nulla etenim tali ratione intercedente redemptor, sicuti superius declaratum est, magis existit, qui alienas pecuniis praestitis subiit
3 actiones. Sin autem per donationem cessio facta est, sciant omnes huiusmodi legi locum non esse, sed antiqua iura esse servanda, ut cessiones tam pro exceptis et specialiter enumeratis quam aliis causis factae seu faciendae secundum actionum, quaecumque cessae[19] sunt vel fuerint, tenorem sine quadam

IIII *traditur* (2) pecuniae *del. Mommsen*
, pecuniam *ins. C* (4) mandati *del.* (5) *for-*
ında est 4, 27, 1 (6) D. k. Iul. ipsis IIII
conss. (= *a.* 290) 4, 27, 1 (7) d. nn. k.
(8) Ian. *scr.* (9) Ian. *Mommsen, Zeitfolge*
(10) aurelio hermoniano *pro* Zosimo *S: cum*
o ex c. 14 *aberraverit, huic an c.* 14 *restituen-*
ırelio, *non liquet* (11) *cf. not.* 10 (12) *sub-*
6 ad hanc an ad sequentes constitutiones perti-
m est. quod ad consules huius constitutionis et
ıttinet, ex ordine temporis conicias eas omnes in-
a. 294 (*CC. conss.*), *ut aut dies subscriptionis*
in c. 16 *mutandus aut subscriptio ad c.* 18 *referenda sit. cui tamen non convenit quod legitur* Sirmi *in c.* 18. 19, *cum Diocletianus inde ab extremo mense Augusto anni* 294 *Sirmium non redierit: exeunte Septembre egit Viminacii, a d. XIIII k. Nov. inter Transmariscam et Dorostolum. subscriptio c.* 19 *fortasse pertinet ad* 37, 2, *ut scribendum sit* AA. conss. (13) *cf. not.* 12 (14) pu. *scr.* (15) omnia ex re *secundum Graecos scr.* (16) praeparare *dett. cum B* (*κ. π.*) (17) *sic C cum B* (*κ. π.*), litigatorum *R* (18) *sic R cum B* (*κ. π.*), actionem *C* (19) cessae *CR*[b], necesse *R*[a], vel cessae *BΣ* (*κ. π.*)

imminutione obtineant. *D. x k. Aug. Areovinda et Messala conss.* [*a.* 506]

23 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Anastasio divae memoriae principi[1] iustissima constitutio conscripta est tam humanitatis quam benivolentiae plena, ut ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta et amplius consequatur a debitore his, quae praestavit cessionis auctori, exceptis quibusdam casibus, qui specialiter illi sanctioni continentur. sed cum hi, qui circa lites morantur, eandem piam dispositionem in sua natura remanere minime concesserunt, invenientes machinationem, ut partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditores[2], reliquam autem partem per coloratam cedant donationem, generaliter Anastasianae constitutioni subvenientes sancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis et[3] venditione actionum habita, partem autem donationis titulo videri transferre, sed, si voluerit, pure totum debitum donare et per donationem actiones[4] transferre, [5]non occulto nec per artes clandestinas pecunias suscipere, publice autem simulatam donationem celebrare, sed undique puram et non dissimulatam facere donationem: huiusmodi enim cessionibus non
1 adversamur. Si quis autem occulte aliud quidem agere conatur et pecunias pro parte accepit et vendidit particulatim actiones, partem autem donare simulat vel ipsi, qui emptionem actionis subiit, vel forsitan alii per suppositam personam (quia et hoc saepius perpetratum esse didicimus), huiusmodi machinationem penitus amputamus, ut nihil amplius accipiat, quam ipse[6] vero contractu re ipsa persolvit: sed omne, quod superfluum est et per figuratam donationem translatum, inutile esse ex utraque parte censemus, ut neque ei qui cedit actiones neque ei qui eas suscipere curavit aliquid lucri vel fieri vel remanere vel aliquam contra debitorem vel res ad
2 eum pertinentes esse utrique eorum actionem. Sed et si quis donationem quidem omnis debiti facere adsimulaverit, ut videatur esse tota donatio, aliquid autem occulte susceperit, et in hoc casu hoc tantummodo exactionem sortiri, quod datum esse comprobetur, et si hoc a debitore persolvatur, nulla contra eum vel substantiam eius ex dissimulata do-
3 natione oriatur molestia. Et iustum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anastasianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex lata[7] est, quam homines astute lacerandam esse existimaverunt. sed ne videamur in tanta temporum nostrorum benivolentia aliquid acerbius admittere, in futuris post praesentem legem casibus haec observari censemus, ut[8] omne, quod contra legem Anastasianam excogitatum est, hoc in posterum nostro perfruatur remedio. [*a.* 531—532]

24 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*]
[9]*Ἡ παροῦσα διάταξις μέμνηται μὲν τῆς Ἀναστασίου τοῦ τῆς θείας λήξεως διατάξεως τῆς γενομένης περὶ τῶν ἐκχωρήσεων, ἥτις βούλεται τὸν χρήματα δεδωκότα καὶ ἀγωγὰς ἐκχωρηθῆναι*[10] *μηδὲν πλέον ἀπαιτεῖν ἐκ τῶν ἐκχωρηθεισῶν ἀγωγῶν, εἰ μὴ μόνον ἅπερ δέδωκεν ὑπὲρ αὐτῶν· εὑροῦσα δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ διατάξει πρόσωπά τινα ὑπεξῃρημένα κελεύει καὶ ἐπὶ τούτων ώπων τὸ αὐτὸ νόμιμον κρατεῖν φυλάττεσθαι τὴν ἐν ἐκείνῃ τῇ δια μένην ὑπεξαίρεσιν, ἀλλὰ τὸν δεδωκό μόνον αὐτὰ λαμβάνειν μετὰ τῶν τόκα οὐδέν. εἰ δὲ δωρεά τις καθαρὰ γένοι τὴν ἐπὶ ταῖς δωρεαῖς ἐκχώρησιν ἰσχύι εἰ μὴ ἄρα κατὰ περιγραφὴν ἐγένετο.* [

XXXVI.
SI SERVUS SE EMI MANDAVE]

1 [11]*Impp. Diocletianus et Maximianu Aureliae Dionysiae.* Si extero servus se emendum, quamvis nec ex persona servi liber mandare non potest) nec ex domi qui mandat, ut a se res compararetur, in dat) consistere credebatur actio, tamen tione, quia non id agitur, ut ex ipso m propter mandatum ex alio contractu nas
1 domino quaeri placuit obligationem. domino ignorante emi te mandasti ac subministrante peculiares soluti sunt, em liberatio per huiusmodi factum potui nec tamen si tradita nec manumissa es, dati de ancilla et empti de pretio conse contrarias actiones ei exercere conc
2 Sane in illius arbitrio relictum est, ut cipium an pretium consequi velit, cum quod eius fuit solutio celebrata obligati emptorem liberare non potuit. *Subdita ipsis AA. conss.*

XXXVII.[13]
PRO SOCIO.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus Aurelio.* Societatem uno pecuniam con operam posse contrahi magis obtinuit. *Mai. AA. conss.*

2 *Idem AA. et CC. Pannonio.* Cum praedium coniuncto dominio cum patru parasse in possessionemque tam te qua ductum, iuris ratio efficit, ut dominiu utrumque pertineat. sane quia pretiun numeratum[14] et sollemnibus pensitationi socio satisfactum esse dicis, iudicio socie eo nomine praestari oportuerit conseque

3 *Idem AA. et CC. Aurelio Victo* Cum in societatis contractibus fides ex veniatque aequitatis rationibus etiam comp liter inter socios dividi[16], praeses provinci tuum salinarum societatem participasse cepta communis compendii portione rel exemptum esse reppererit, commodum soc deberi iuxta fidem veri constiterit, restit cipiet. *PP. VI k. Sept. . . . . conss.*[17]

4 *Idem AA. et CC. Aurelio Celeri.* iure vel transactioni[18] stipulatione subd omnium aequis partibus inter te et Fal

(1) *scripsi ad BΣ* (*κ. π.*), anastasio d. m. principe *R*, anastasii d. m. principis *C* (2) *sic M cum BΣ* (*κ. π.*), creditorem *CR* (3) et] pro *BΣ* (*κ. π.*) (4) *sic R cum BΣ* (*κ. π.*), donationis *C* (5) *sic C cum BΣ* (*κ. π.*), hoc *ins. R* (6) ipse *om. BΣ* (*κ. π.*) (7) lata *C cum BΣ* (*κ. π.*), data *R* (8) haec o. c. ut *edd. cum BΣ* (*κ. π.*), hoc o. c. et *CR* (9) = *B* 14, 1, 86 (10) *ἐκχωρη-θέντα Heimbach* (11) *B* 14, 1, 87 *firmat BΣ* (*κ. π.*): *fuerit* nisi (13) *B* 12, *Cf. Dig.* 17, 2 *Inst.* 3, 25 (14) *sic R cum BΣ*(*κ.* (15) *de subscriptione cf. p.* 175 *not.* 12 conveniatque ... dividi *C*, exhiberi conve dividit *PR* (17) *subscriptio fortasse ad* (18) *sic BΣ* (*κ. π.*), transactionis *libri*

XXXV, 24 *Haec constitutio meminit constitutionis Anastasii de cessionibus latae, quae eum, cui data pecunia actiones cessae sunt, per cessas actiones amplius quam quod pro eis dederit exigere vetat: cumque ea constitutione quasdam personas exceptas invenerit, iubet etiam in his personis idem ius valere neque iam exceptionem illa consti tam observari, sed eum qui pecuniam solam cum usuris consequi nec quicqu quod si mera donatio actionum facta fu nem donationis causa factam valere iube in fraudem [legis] facta sit.*

... recte fieri placuit, quo minus haec rata servetur, nihil interest, utrumne testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus rebus sit humanis exemptus[1].

5 *Idem AA. et CC. Aurelio Theodoro.* Tamdiu societas durat, quamdiu consensus partium integer perseverat. proinde si iam tibi pro socio nata est actio, eam inferre apud eum, cuius super ea re notio est[2], non prohiberis. *D. XII k. Ian. Nicomediae CC conss.* [*a.* 294]

6 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* De societate apud veteres dubitatum est, si sub condicione contrahi potest: puta 'si ille consul fuerit' societatem esse contractam. sed ne simili modo apud[3] posteritatem sicut apud[4] antiquitatem huiusmodi causa ventiletur, sancimus societatem contrahi posse non solum pure, sed etiam sub condicione: voluntates etenim legitime contrahentium omnimodo conservandae sunt. *D. prid.*[5] [*a.* 531]

7 *Idem A. Iohanni pp.* Sancimus veterum[6] dubitatione semota licentiam habere furiosi curatorem dissolvere, si maluerit, societatem furiosi, et sociis licere ei renuntiare. et quemadmodum in omnibus aliis contractibus legitimam auctoritatem ei dedimus, ita et in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi providere. *D. . . . . . . Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis* [*a.* 531]

XXXVIII.[7]

DE CONTRAHENDA EMPTIONE.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Aurelio Paulo.* Venditiones, etsi in alio loco quam in quo possessiones constitutae sunt fiant, non ideo irritae esse creduntur. *D. XII k. Mai.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Avito.* Emptionem et venditionem consensum desiderare nec furiosi ullum esse consensum manifestum est. intermissionis autem tempore furiosos maiores viginti quinque annis venditiones[8] et alios quoslibet contractus posse facere non ambigitur. *D. VIII id. Mai. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

3 *Idem AA. et CC. Valeriae Viacrae.* Si donationis causa venditionis simulatus contractus est, emptio sui deficit substantia. sane si in possessionem rei sub specie venditionis causa donationis[9], ut te aleret, induxisti, sicut donatio perfecta facile rescindi non potest, ita legi, quam tuis rebus donans dixisti, parere[10] convenit.

4 [11]*Idem AA. et CC. Aurelio Luciano.* Cum res tibi donatas ab herede donatricis distractas esse[12] proponas, intellegere debueras duplicari tibi titulum possessionis non potuisse, sed ex donatione et traditione[13] dominum factum frustra emisse, cum rei propriae emptio non possit consistere, ac tunc demum tibi profuit, si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur. sane quoniam omnia bona tibi ab ea donata et tradita dicis[14], ad hoc a filio facta venditio rerum maternarum adferre perfecta etiam donatione poterit defensionem, ne vel exemplo inofficiosi testamenti possit haec avocare[15]. *PP. IIII k. Iun. AA.*[16] *conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Umbiqae Gratiae.* Cum ipse tutor nihil ex bonis pupilli quae distrahi possunt comparare palam et bona fide prohibetur, multo magis uxor eius hoc facere potest. *D. VIII k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Aurelio Lucretio.* Si Gaudentius in matrem tuam titulo venditionis sine quadam fraude dominium mancipii transtulit, non idcirco, quod post inter eos matrimonium et divortium secutum dicitur, iuri eius quicquam derogatum est: quod vindicare, te matri tuae successisse probans, minime prohiberis.

7 *Idem AA. et CC. Aurelio Isioni.* Si ancillam ex emptione sibi quaesitam mater tua donatione a secundo marito postea se simulavit accepisse, tituli falsi figmentum dominium ei duplicare vel auferre non potuit. *S. non. Mart. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

8 *Idem AA. et CC. Herodi et*[17] *Diogeni.* Si non donationis causa, sed vere vineas distraxisti nec pretium numeratum est, actio tibi pretii, non eorum quae dedisti repetitio competit. *D. XVII k. April. CC. conss.* [*a.* 294]

9 [18]*Idem AA. et CC. Severo militi.* Empti fides ac venditi sine quantitate nulla est. placito autem pretio non numerato, sed solum tradita possessione istiusmodi contractus non habetur irritus, nec idcirco is qui comparavit minus recte possidet, quod soluta summa quam dari convenerat negatur. sed et[19] donationis gratia praedii facta venditione si traditio sequatur, actione pretii nulla competente perficitur donatio. *D. VIII k. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Aureliae Gordianae.* Si mater tua velut ex bonis patris praedium suum comparavit, cum rei propriae non consistat emptio et hanc simulatam proponas, huiusmodi placitum mutare substantiam veritatis et ei nocere non potuit. *D. VII id. April. CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Idem AA. et CC. Aurelio Paterno.* Invitum comparare vel distrahere postulantis causam iustam non continet desiderium. *PP. III non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

12 *Idem AA. et CC. Aurelio Paciano.* Non idcirco minus emptio perfecta est, quod emptor fideiussorem non accepit vel instrumentum testationis vacuae possessionis omissum est: nam secundum consensum auctoris in possessionem ingressus recte
1 possidet. Pretium sane, si eo nomine satisfactum non probetur, peti potest: nec enim licet in continenti facta paenitentiae contestatio consensu finita rescindit.

13 *Idem AA. et CC. Aurelio Decio Lolliano.* In vendentis vel ementis voluntatem collata condicione comparandi, quia non adstringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est. idcirco[20] dominus invitus ex huiusmodi conventione rem propriam vel quilibet alius distrahere non compellitur.

14 [21]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius*[22] *AAA. Flaviano pp. Illyrici*[23]. Dudum proximis consortibusque concessum erat, ut extraneos ab emptione removerent neque homines suo arbitratu vendenda distraherent. sed quia gravis haec videtur iniuria, quae inani honestatis colore velatur, ut homines de rebus suis facere aliquid cogantur inviti, superiore lege cassata unusquisque suo arbitratu quaerere vel probare possit emptorem, nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit. *D. VI k. Iun. Vincentiae Tatiano et Symmacho conss.* [*a.* 391]

15 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Super rebus venumdandis, si quis ita rem comparavit, ut res vendita esset, quanti Titius aestimaverit, magna du-

(1) *cf. p.* 176 *not.* 18 (2) erit *BΣ* (*κ. π.*) (3) apud *CR*, ad *p* (4) apud *dett.*, ad *pCR* (5) d. prid. k. Mai. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. *scr.* (6) *sic R*, veteri *C* (7) *B* 19, 5, 11 *seqq.* — *Cf. Dig.* 18, 1 *Inst.* 3, 23 (8) *sic P*, venditionem *CR* (9) donationis *PR*[b], *om. CR*[a] (10) *sic L*, pareri *PCR* (11) = *Vat.* 293 (12) esse *dett. cum Vat.*, *om. CR* (13) quod autem res tibi ab herede don. distr. esse pro[ponis, duplicari] tibi t. p. n. potuisse constat, sed ex perfecta venditione *Vat.*, *ubi praecedunt alia* (14) vobis ab ea d. et tr. dicitis *Vat.* (15) quibus omnibus praeses provinciae notionem praebebit *addunt Vat.* (16) aa. *scripsi ex more Iustinianorum*, diocl. et maximiano v et IIII *Vat.*, *unde subscriptio suppleta est* (17) et *del.* (18) *fortasse iungenda est* 7, 26, 8 (19) et *R cum B*, *om. PC* (20) *sic M*[a], et idcirco *C*, idcircoque *R* (21) = *Th.* 3, 1, 6: *iunge* 1, 18, 12 (22) *sic libri cum Th.*, imppp. Valent. Theod. et Arc. 1, 18, 12 *rectius* (23) et Italiae *addit Th.*

[illegible]

XXX[illegible]

[illegible]

1 *Impp* [illegible] *Germano* [illegible]

2 *Imp* [illegible] *vendidit* [illegible] *non potest.*

3 *Imp Alexander A* [illegible] *D* [illegible] *id Febr Maximo II et Aeliano conss* [a. 223]

4 *Idem A Aurelio Diogeni* [illegible] *certior de quantitate hereditatis persuadente emptore quasi exiguam quantitatem, eam vendidit, bonae fidei iudicio convenire ut res tradat vel actiones mandet, non compelletur suoque iure earum persecutionem habet. D. XVII k. Oct Maximo II et Aeliano conss* [a. 223]

5 *Idem A Nonario Onesimo* Emptor hereditatis actionibus mandatis eo iure uti debet, quo is[11] cuius persona fungitur, quamvis utiles etiam adversus debitores hereditarios actiones emptori tribui placuerit. *PP k Mart Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

6 [12]*Idem A Pomponio*[13] *militi* Qui tibi hereditatem vendidit, antequam res hereditarias traderet, dominus earum perseveravit et ideo vendendo eas aliis dominium transferre potuit. sed quoniam contractus fidem fregit, ex empto actione conventus quod tua interest praestare cogitur. *PP. VIII k. Iul.*[14] *Agricola et Clemente conss.* [a. 230]

7 *Impp Diocletianus et Maximianus AA. Manasseae*[15] Postquam eo decursum est, ut cautiones quoque debitorum pignori darentur, ordinarium visum est, ut[16] post nominis venditionem utiles emptori,

[illegible]

4 *Impp Honorius et The*[illegible] Ne frumentum, quod [illegible] in praedam [illegible] cernimus, ut, quicumque hoc fecerit honestiores quidem [illegible] inferiores autem vilioresque personae [illegible] cio subiaceant. [a. 4[illegible]

XXXXI.[21]

QUAE RES EXPORTARI NON D[illegible]

1 *Imppp. Valentinianus Valens et G*[illegible] *ad Theodotum*[22] *magistrum militum*[illegible] cum transferendi vini et olei et liqu[illegible] quisquam habeat facultatem ne gustus aut usus commerciorum.

2 *Imp. Marcianus A. Constantino pp.*[illegible] genis barbaris cuiuscumque gentis a[illegible] sacratissimam sub legationis specie vel que alio colore venientibus aut in dive[illegible] tatibus vel locis loricas et[23] scuta et et spathas et gladios vel alterius cuius[illegible] ris arma audeat venumdare. nulla [illegible] tela, nihil penitus ferri vel facti iam

(1) ut *R*ᵇ, et *C*, et ut *R*ᵃ (2) 4, 21, 17 (3) *B* 19, 4, 25 *seqq* *Cf Dig.* 18, 4 (4) *subscriptio aut huc pertinet aut ad* c. 2 (5) *sic dett*, tamen *ins. CR* (6) *cf. not.* 4 (7) — 8, 41, 1 (8) *sic L*, d. VIIII *P*, pp. V *l. gem.* (9) conventus *scr.* (10) suoque *P*, suo quoque *CR* (11) *sic PR*, utitur *ins. C* (12) — 7, 10, 3 (13) Pompeio *l. gem.* (14) pp. VI k. Aug. *l. gem.* (15) Manasseae *scr.*, *cf.* 4, 5, 6 (16) ut *PC*, *om. R* (17) *B* 19, 1, 80 *seqq.* (18) *iunge* 11, 23, 2 *et* 7 [illegible] 6, 4, 31. 12, 6, 24. 13, 5, 27. 13, 9, 5 [illegible] diolani *cum legibus iungendis scr.* ([illegible] *Faustini incidit in annos* 410 (11, 2, 6) *et incertior est coniectura Gothofredi hanc* [illegible] 2, 6 *iungendam esse* (21) *B* 19, 1, 83 *s*[illegible] dosium *Gothofredus* (23) et *R*, *om. C*[illegible]

b aliquo distrahatur. perniciosum namque imperio et proditioni proximum est barbaos indigere convenit, telis eos [1], ut validiores antur, instruere. Si quis autem aliquid argenus quarumcumque nationum barbaris nis contra pietatis nostrae interdicta ubivendiderit, bona eius universa proscribi ac fisco [2] addici, ipsum quoque capitalem subire decernimus. [a. 455—457 [3]]

XXXXII.

DE EUNUCHIS.

p. *Constantinus A. Ursino duci Mesopota-* Si quis post hanc sanctionem in orbe Romano os fecerit, capite puniatur: mancipio tali nec am loco, ubi hoc commissum fuerit domino et dissimulante, confiscando. *D. VI k. Mart.*
p. *Leo A. Viviano pp.* Romanae gentis sive in barbaro sive in Romano solo eunuctos nullatenus quolibet modo ad dominium m transferri iubemus: poena gravissima sta- [5] adversus eos, qui hoc perpetrare ausi fuebellione videlicet, qui huiusmodi emptionis iuslibet alterius alienationis instrumenta conit, et eo, qui octavam vel aliquod vectigalis pro his susceperit, eidem poenae subiciendo. arae autem gentis eunuchos extra loca nostro subiecta factos cunctis negotiatoribus vel quique aliis emendi in commerciis et vendendi ierint tribuimus facultatem. [a. 457—465 [6]]

XXXXIII.[7]

PATRIBUS QUI FILIOS DISTRAXERUNT.

pp. *Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* e [8] *Papinianae.* Liberos a parentibus neiditionis neque donationis titulo neque pigno- aut quolibet alio modo, nec sub praetextu tiae accipientis [9] in alium transferri posse ti iuris est. *D. XVI k. Dec. Nicomediae CC.* [a. 294]
mp. *Constantinus A. provincialibus suis* [11]. propter nimiam paupertatem egestatemque causa filium filiamve sanguinolentos [12] vendienditione in hoc tantummodo casu valente obtinendi eius servitii habeat facultatem. at autem ipsi qui vendidit vel qui alienatus cuilibet alii ad ingenuitatem propriam eum e, modo si aut pretium offerat quod potest aut mancipium pro huiusmodi [13] praestet. *Sept. Serdicae Constantino A. VIII et Con-C. IIII conss.* [a. 329]

XXXXIIII.[14]

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

p. *Alexander A. Aurelio Maroni* [15] *militi.* r tuus per vim coactus domum vendidit, ran habebitur, quod non bona fide gestum est: le enim emptio irrita est. aditus itaque no-o praeses provinciae auctoritatem suam interponet, maxime cum paratum te proponas id quod pretii nomine illatum est emptori refundere. *D. XI k. Mart. Antonino et Alexandro conss.* [a. 222]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Lupo.* Rem maioris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate intercedente iudicis, vel, si emptor elegerit, quod deest iusto pretio recipies [16]. minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit [17]. *PP. V k. Nov. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [18] [a. 285]

3 *Idem AA. et CC. Titiae et Marcianae.* De contractu venditionis et emptionis iure perfecto alterutro invito nullo recedi tempore bona fides patitur, nec ex rescripto nostro. quo iure fiscum nostrum uti saepe constitutum est. *D. VIII id. Febr. AA. conss.* [a. 293]

4 *Idem AA. et CC. Sempronio Eudoxio.* Ad rescindendam venditionem et malae fidei probationem hoc solum non sufficit, quod magno pretio fundum comparatum minoris distractum esse commemoras. *D. non. April. Byzantio AA. conss.* [a. 293]

5 *Idem AA. et CC. Claudio Rufo.* Si dolo adversarii deceptum venditionem praedii te fecisse praeses provinciae aditus animadverterit, sciens contrarium esse dolum bonae fidei, quae in huiusmodi maxime contractibus exigitur, rescindi venditionem i iubebit. Quod si iure perfecta venditio est a maiore viginti quinque annis, intellegere debes consensu mutuo perfectam venditionem resolvi non posse. *D. XV k. Nov. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

6 *Idem AA. et CC. Novisio Gaiano veterano* [19]. Non est probabilis causa, propter quam rescindi consensu factam venditionem desideras. quamvis enim duplum offeras pretium emptori, tamen invitus ad rescindendam venditionem urgueri non debet. [a. 293]

7 *Idem AA. et CC. Mucatraulo militi.* Ratas manere semper perfectas iure venditiones vestra etiam interest. nam si oblato pretio rescindere venditionem facile permittatur, eveniet, ut et si quid vos laboribus vestris a fisco nostro vel a privato comparaveritis, eadem lege conveniamini, quam vobis tribui postulatis. [a. 293]

8 [20] *Idem AA. et CC. Aureliae* [21] *Euodiae* [22]. Si voluntate tua fundum tuum filius tuus venumdedit, dolus ex calliditate atque insidiis emptoris argui debet vel metus mortis vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. hoc enim solum, quod paulo minori pretio fundum venumdatum significas, ad rescindendam emptionem invalidum est. quod [23] videlicet si contractus emptionis atque venditionis cogitasses substantiam et quod emptor viliori comparandi, venditor cariori distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium, profecto perspiceres [24] neque bonam fidem, quae emptionis atque venditionis conventionem tuetur, pati neque ullam rationem concedere rescindi propter hoc consensu finitum contractum vel statim vel post pretii quantitatis disceptationem: nisi minus dimidia iusti pretii, quod fuerat tempore venditionis, datum est, electione iam emptori praestita servanda. *D. k. Dec. AA. conss.* [a. 293]

ind. conv. telis, eis *Mommsen* (2) ac fisco *M*, m *CR* (3) *de annis* 455—457 *constat, quia in ustiniano Valentiniani nomen non omittitur. reli-* *Constantinum pp. datae constitutiones* (1, 3, 25. 10, 22, 3) *pertinent ad a.* 456 (4) *B* 19, 1, 85 *4R*, poenas gravissimas statuentes *C* (6) *con-s ad Vivianum pp. datae, quarum dies extat, orum* 459 *et* 460 (7) *B* 19, 1, 86. 87 (8) aurem. *libri* (9) *sic C cum B*, accipientes *PR Th.* 5, 8, 1 (11) Italis suis *Th.* (12) *sic* sanguinolentus *APCR*ᵗ (13) pro eo eiusmodi *dett.*, ὑπὲρ αὐτοῦ *B*, eiusdem modi alium (*scil.* servum) *Th.:* pro hoc eiusmodi *Mommsen* (14) *B* 19, 10, 65 *seqq.* — *Cf. Dig.* 18, 5 (15) *sic CR*, matroni *S*, maxoni *P* (16) recipias *edd.* (17) veri pr. sol. sit *A*, fuerit pr. sol. $P^a R^a$, fuerit veri pr. sol. $P^c C$ (18) Diocletiano ... conss. *restituit Beck ex P, ubi est* pn. et aris. cc. (19) veterano *scripsi*, et vet. *S*, *om. libri* (20) *iunge* 2, 19, 9. 2, 20, 6. 2, 31, 2 (21) aurelio *S*, *om. libri* (22) Hymnodae *loci iungendi* (23) quod *del. Mommsen* (24) respiceres *C*, prospiceres *R*

9 *Idem AA. et CC. Domitio Ciralensi.* Pretii causa non pecunia numerata, sed pro eo pecoribus in solutum consentienti datis contractus non constituitur irritus. *D. xv k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Aemilio Severo.* Dolus emptoris qualitate facti, non quantitate pretii aestimatur. quem si fuerit intercessisse probatum, non adversus eum, in quem emptor dominium transtulit, rei vindicatio venditori, sed contra illum cum quo contraxerat in integrum restitutio competit.

11 *Idem AA. et CC. Aureliae Magnae.* Venditor factum emptoris, quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non qui eo tempore scierit, quo id ageretur, et consensit, de dolo queri potest. 1 Igitur cum patrem tuum, ut maius comprehenderetur instrumento pretium, quam rei quae distrahebatur esse convenerat, consensisse profitearis, propter hoc solum de circumscriptione frustra queritur. 2 Sane si placitum pretium non probetur solutum vel in quantitatem debiti per errorem facti compensari cautum fuit, hoc reddi recte postulatur.

12 *Idem AA. et CC. Antiocho.* Non idcirco minus venditio fundi, quod hunc ad munus sumptibus necessariis urguentibus non vilioris pretii vel urguente debito te distraxisse contendis, rata manere debet. illicitis itaque petitionibus abstinendo ac pretium, si non integrum solutum est, petendo facies consultius.

13 *Idem AA. et CC. Aurelio Nicae Decaria.* Si maior annis viginti quinque fundum distraxisti, propter hoc solum, quod ementi, ne compararet, socer tuus denuntiavit, emptionem a te rescindi bona fides non patitur.

14 *Idem AA. et CC. Aurelio Basilidae militi.* Ea condicione distractis praediis, ut quod rei publicae debebatur qui comparavit restitueret, venditor a se celebrata solutione quanti interest experiri potest, non ex eo, quod emptor non satis conventioni fecit, contractus irritus constituitur. *S. xv k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

15 [1]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hypatium pp.* Quisquis maior aetate[2] praedia etiam procul posita distraxerit, paulo vilioris pretii nomine repetitionis rei venditae[3] copiam minime consequatur. neque inanibus immorari sinatur obiectis, ut vires sibimet locorum causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires vel merita atque emolumenta debuerat. *D. vi non. Mai. Mediolani Merobaude ii et Saturnino conss.* [*a.* 383]

16 [4]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Magnillum vicarium Africae.* Si quos debitorum mole depressos necessitas publicae rationis adstringat proprias distrahere facultates, rei qualitas et redituum quantitas aestimetur nec[5] sub nomine subhastationis publicae locus fraudibus relinquatur et[6] possessionibus viliore distractis plus exactor ex gratia quam debitor ex pretio consequatur. 1 Hi postremo sub empti titulo perpetuo dominii[7] iure potiantur, qui tantum adnumeraverint fisco, quantum exegerit utilitas privatorum. etenim periniquum est, ut alienis bonis sub gratiosa auctione distractis parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori. *D. xiii k. Iul. Aquileiae. acc. id. Ian. Hadrumeti post consulatum Tatiani et Symmachi vv. cc.* [*a.* 392]

17 [8]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Ili, qui imposita munera civitatum fuga[9] destituunt et ineundos furtim existimant esse contractus, intellegant sibi nihil haec profutura esse comment[...] pretio emptorem fugae conscium[10] multandum [...] quod dederit. *D. xii k. Sept. Theodoro cons.* [*a.*

18 *Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius A[...] Nestorio comiti rerum privatarum.* Vestiun[...] argenti seu mancipiorum coemendorum, si qu[...] a privatis nostris ea contigerit venumdari, pal[...] sciant sibi copiam denegatam: poena in eos a[...] sionis pretii exercenda. *D. iii k. Ian. R. A[...] dio . . . . .*[11] [*a.* 402 *vel*

XXXXV.[12]

QUANDO LICEAT AB EMPTIONE DISCEDE[...]

1 *Imp. Gordianus A. Licinio Rufino.* Re[...] dem integra ab emptione et venditione utriu[...] partis consensu recedi potest: etenim quod cons[...] contractum est, contrariae voluntatis adminiculo solvitur. at[13] enim post traditionem interpos[...] nuda voluntas non resolvit emptionem, si non [...] quoque priori similis retro agens venditionem i[...] cesserit.

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et Aurelio Felici.* Perfectam emptionem atque v[...] tionem re integra tantum pacto et consensu [...] 1 dissolvi constat. Ergo si quidem arrae no[...] aurum datum sit, potes hoc solum[14] secundum [...] 2 pacti recuperare[15]. Si vero partem pretii solvisti, ad ea, quae venditorem oportet ex v[...] tione praestare, magis actionem quam ad pretii q[...] titatem, quam te dedisse significas, habes. *D. April. Byzantii AA. conss.* [*a.*

XXXXVI.[16]

SI PROPTER PUBLICAS PENSITATIONES V[...] DITIO FUERIT CELEBRATA.

1 *Imp. Antoninus A. Geminio Materno.* V[...] tionem ob tributorum cessationem factam rev[...] non oportet neque priore domino pretium offe[...] neque creditore eius iure hypothecae sive pig[...] potior est enim causa tributorum, quibus priore omnia cessantis obligata sunt.

2 [17]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. niae Plotianae.* Si deserta praedia ob cessati[...] collationum vel reliqua tributorum ex permissu [...] sidis ab his, quibus periculum exactionis tribut[...] imminet, distracta sincera fide iusto pretio so[...] niter comparasti, venditio ob sollemnes praestati[...] 1 necessitate facta convelli non debet. Sin a[...] venditio nulla iusta auctoritate praesidis praece[...] facta est, hanc ratam haberi iura non conce[...] idque[18] quod frustra gestum est revocari oporte[...] ut indemnitati tributorum omnibus modis consul[...] 2 Quae omnia tractari convenit praesente eo, [...] emptorem extitisse proponis.

3 [19]*Imp. Constantinus A. ad Egnatium Fa[...] num praesidem Baeticae.* Si quis fundum vel [...] cipia aliamve rem ob cessationem tributorum etiam ob vestium auri argentique debitum, [...] annua exactione solvuntur, occupata convento [...] tore et apud iudicem interpellatione celebrata, solutio cessaverit, sub hasta distracta compara[...] perpetuam emptionis accipiat firmitatem. sin a[...] minoris forte persona fuerit inserta, necesse sit [...] timae defensionis adesse venditioni personam, [...]

(1) = *Th.* 3, 1, 4 (2) atque administrandis familiarum suarum curis idoneus comprobatus *secundum Th. et B ins.* (3) paulo ... venditae] etiamsi praedii forte totius quolibet casu minime facta distractio est, repetitionis in reliquum pretii nomine vilioris *Th.* (4) = *Th.* 10, 17, 3 (5) nec *Th. B*, ne *libri* (6) et *Th. B*, ut *libri* (7) *sic dett. cum Th.*, dominio *CR* (8) = *Th.* 3, 1, 8: *iunge* 1, 54, 6. 9, 41, 17. 10, 32, 51 (9) fuga munera civitatis *Th.* (10) fugae conscium *om. Th.*

(11) *supplendum est aut* Ravennae Arcadio et Ho[...] AA. v conss. (402) *aut* Romae Arcadio A. vi et [...] conss. (406). *Nestorius comes rei privatae occurrit an[...] in* 11, 73, 1, *a.* 405 *in* 12, 23, 9 (12) *B* 19, 5, 2[...] (13) at *dett.*, et *PCR* (14) *firmant B: fuisse* sit [...] potes hoc *conicit Mommsen* (15) *sic M cum B*, [...] est ... recuperari *PCR* (16) *B* 19, 13 (17[...] = *Vat.* 22 (18) idque *C*, id itaque *R* (19) = *Th.* 11[...]

que intersit, utrumne officium summae rei procuratoris an certe rectoris[1] provinciae id quod debitum fuerit proposuerit. *D. prid. id. Dec. Feliciano et Titiano conss.* [*a.* 337]

XXXXVII.[2]

SINE CENSU VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARARI NON POSSE.

1 [3]*Imp. Alexander A. Capitoni.* Ex conventione quidem, qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret, ut tributa ipsa agnosceret[4], actio tibi adversus eam competere non potest, et si pactum in stipulationem deductum probetur. sed et[5] si fundus aestimatus ita, ut pars instrumenti significat, in dotem datus est, ex vendito actio, ut placitis stetur, non[6] competit. *PP. non. Dec. ipso A. III et Dione II conss.* [*a.* 229]

2 [7]*Imp. Constantinus A. ad Antonium Marcellinum praesidem*[8]. Rei annonariae emolumenta tractantes cognovimus hanc esse causam maxime reliquorum, quod nonnulli captantes aliquorum momentarias necessitates sub hac condicione fundos comparant, ut nec reliqua eorum fisco inferant et
1 immunes eos possideant. Ideoque placuit, ut, si quem constiterit huiusmodi habuisse contractum atque hac lege possessionem esse mercatum, tam pro solidis censibus fundi comparati quam pro reliquis universis eiusdem possessionis obnoxius teneatur, cum necesse sit eum qui comparat censum rei comparatae agnoscere, [9]nec licere cuidam rem sine censu comparare vel vendere. *D. k. Iul. Agrippinae Constantino A. V et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

3 [10]*Imp. Iulianus A. ad Secundum pp.* Omnes pro his agris quos possident publicas pensitationes agnoscant nec pactionibus contrariis adiuventur, si venditor aut donator apud se collationis sarcinam pactione illicita voluerit retinere, etsi necdum translata sit professio censualis, sed apud priorem fundi dominum forte permaneat, dissimulantibus ipsis, ut non possidentes pro possidentibus exigantur. *D. XIIII k. Mart. Antiochiae Iuliano A. IIII et Sallustio conss.* [*a.* 363]

XXXXVIII.[11]

DE PERICULO ET COMMODO REI VENDITAE.

1 *Imp. Alexander A. Iuliae Secundinae.* Post perfectam venditionem omne commodum et incommodum, quod rei venditae contingit, ad emptorem pertinet. auctor enim ex his tantum causis suo nomine tenetur, quae ex praecedente tempore causam evictionis parant[12], et ita, si ei denuntiatum est, ut causae agendae adesset, et non absente emptore contra eum pronuntiatum est. *D. k. Sept.*[13] *Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Gargilio Iuliano.* Cum convenit, ut singulae amphorae vini certo pretio veneant, antequam tradantur, imperfecta etiam tunc venditione periculum vini mutati emptoris, qui moram mensu-
1 rae faciendae non interposuit, non fuit. Cum autem universum quod in horreis erat postea[14] venisse[15] sine mensura et claves emptoribus traditas allegas, perfecta venditione quod vino mutato dam-
2 num accidit, ad emptorem pertinet. Haec omnia locum habent non solum si vinum, sed etiam si oleum vel frumentum vel his similia venierint et ea aut deteriora aut penitus corrupta fuerint. *PP. V k. April. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 [16]*Idem A. Daphenae.* Dolum auctoris bona fide emptori non nocere certi iuris est. *PP. IIII k. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imp. Gordianus A. Silvestro militi.* Cum inter emptorem et venditorem contractu sine scriptis inito[17] de pretio convenit moraque venditoris in traditione non intercessit, periculo emptoris rem distractam esse in dubium non venit. *PP. XV*[18] *k. Ian. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 [19]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Leontio.* Cum speciem venditam per violentiam ignis absumptam dicas, si venditionem nulla condicio suspenderat, amissae rei periculum te non adstringit[20]. *PP. III non. Nov. Atubino Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

6 [21]*Idem AA. et CC. Aurelio Cyrillo.* Mortis casus ancillae distractae etiam ante traditionem sine mora venditoris dilatam non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet, et hac non ex praeterito vitio rebus humanis exempta solutionem emptor pretii non recte recusat. *S. XV*[22] *k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXVIIII.[23]

DE ACTIONIBUS EMPTI ET VENDITI.

1 *Imp. Antoninus A. Aelianae.* Adversus eum, cui agrum vendidisti, venditi iudicio consiste: nec enim tibi in rem actio cum emptore, qui personaliter tibi sit obligatus, competit. *PP. IIII id. Iun. Laeto iterum et Cereale conss.* [*a.* 215]

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Flavio Domitiano.* Venditi actionem ad recipiendum residuum pretium intendere adversario
1 tuo poteris. Nec quod in compensationem venerit, quasi et tu invicem deberes, id obesse tibi poterit, si in bonae fidei contractu, in quo maiores etiam viginti quinque annis officio iudicis in iis quae dolo commissa sunt adiuvantur, iusto errore te ductum vel fraude adversarii captum, quasi debitum id esset, quod re vera non debebatur, pepigisse monstrave-
2 ris. Fructus quoque perceptos ante venditionem contractam, quos, cum venditioni non accessissent, eundem emptorem invasisse proponis, eodem iudicio reposces. *PP. id. Mart. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Serapodoro.* Ex arrali pacto personalis dumtaxat paciscentibus actio praeparatur. *PP. IIII id. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

4 *Idem AA. Muciano.* Si traditio rei venditae iuxta emptionis contractum procacia venditoris non fiat, quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus[24] praeses provinciae, tantum in condemnationis taxationem deducere curabit. *PP. VIII id. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

5 [25]*Idem AA. et CC. Decimo Caplusio.* Curabit praeses provinciae compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii quam penes se habet cum usuris restituere, quas et per-

(1) rector *Th.* (2) *B* 19, 14 (3) = 2, 3, 11 (4) ut tributa ipsa agnosceret et creditoribus, quibus fuerant praedia obligata, usuras solveret *l. gem.* (5) et om. *l. gem.* (6) non *CR*[a]?, *om.* *R*[b]? *cum loco gemino, ita videtur scripsisse imperator: negatio autem et copula et post* sed (*not.* 5) *insertaene sint a compilatoribus an debeantur Thalelaeo* (*cf.* *BΣ* 29, 5, 26 *Enantiophanis et scholia recentiora ad B* 11, 1, 72), *non liquet* (7) = *Th.* 11, 3, 1 (8) provinciae Lugdunensis primae *addit Th.* (9) nec ... vendere *ex Th.* 3, 1, 2 *addita sunt* (10) = *Th.* 11, 3, 3 (11) *B* 19, 6. — *Cf. Dig.* 18, 6 (12) *sic CR*[e], causae evictiones pariant *P*, causam evictionis sperant *R*[t] (13) Febr. *scr.* (14) postea *P*[a]*CR*, positum postea *P*[b], positum *dett.* (15) *sic CR*, venisset *P* (16) *iunge* 8, 56, 1 (17) contractu s. s. inito *CR*, *et* contractu s. s. initio *V*, contractus s. s. initio *P* (18) pp. XV *V*, d. XIIII *P* (19) = *Vat.* 23 (20) *sic CR*, constringit *V*?, astringat *P*, adstringet *Vat.* (21) *iungenda videtur* 4, 49, 16 (22) XV *P*, XV *vel* XVI *V*, XIII *vel* VIII *libri ad* 4, 49, 16 (23) *B* 19, 8, 56 *seqq.* — *Cf. Dig.* 19, 1 (24) *sic PCR*, arbitratum *V* (25) *iunge* 2, 40, 3

ceptorum fructuum ratio et minoris aetatis favor, licet nulla mora intercesserit, generavit. *PP. XII k. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

6 *Idem AA. et CC. Neratio*[1]. Venditi actio, si non ab initio aliud convenit, non facile ad rescindendam perfectam venditionem, sed ad pretium exigendum competit. *S. VI id. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Diodoro.* Si servos distraxisti ac pretium de peculio eorum, quod ad te pertinebat, nesciens unde solveretur accepisti, consequens est integram te pretii[2] actionem habere, cum proprii venditoris nummi soluti non praestant emptori liberationem. *S. XVII k. Mai. Melanthiade AA. conss.* [*a.* 293]

8 [3]*Idem AA. et CC. Aurelio Eusebio.* Si pater tuus venum portionem suam dedit nec induxit in vacuam possessionem praedii, ius omne penes se eum retinuisse certum est. neque enim velut traditionis factae vectigal exsolutum, si simulatum factum intercessit, veritatem mutare potuit. Quapropter aditus praeses provinciae, si animadverterit in vacuam possessionem neque patrem tuum neque successores eius emptorem vel heredes ipsius quocumque loco factos induxisse, non dubitabit nihil esse translatum pronuntiare. et si te ex empto ad inducendum in vacuam possessionem perspexerit conveniri, aestimabit, an pretium sit exsolutum: ac si reppererit non esse satis pretio factum, hoc restitui tibi providebit. *S. V k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Aureliae Zaniae Antipatrae.* Si minor a venditore sive sciente sive ignorante dicebatur capitatio praedii venditi et maior inventa sit, in tantum convenitur, quanto[4], si scisset emptor ab initio, minus daret pretii. sin vero huiusmodi onus et gravamen functionis cognovisset, nullam adversus venditorem habet actionem. *S. XV k. Iun.*[5] *Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Titio Attalo.* Cum venditorem carnis fide conventionis rupta tempore placito hanc non exhibuisse proponas, empti actione eum quanti interest tua tunc tibi praestitam fuisse[6] apud praesidem provinciae convenire potes. *S. XVII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

11 *Idem AA. et CC. Flaviae Eucarpiae.* Si ancillam tibi ex causa venditionis traditam venditor manumisit, libertatem alienae factae praestare non potuit. quod si post venditionem ante traditionem manumisit, pleno iure dominus constitutus civem Romanam facere non prohibebatur[7]: tibi personali propter ruptam fidem contra venditorem actione competente. *S. X k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

12 [8]*Idem AA. et CC. Egi Crispino.* Sicut periculum vini mutati, quod certum fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum aucti pretii pertinet. utque hoc verum est, sic[9] certae qualitatis ac mensurae distracto vino fidem placitis servandam convenit: quo non restituto non pretii quantitatis, sed quanti interest empti competit actio. *S. prid. non. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Flavio Alexandro.* Fructus post perfectum iure contractum emptoris spectare personam convenit, ad quem et functionum gravamen pertinet: venditorque[10] pretium tantum ac, si moram intercessisse probetur, usuras officio iudicis exigere potest. *S. IIII non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

14 *Idem AA. et CC. Aurelio Rusoni.* Emptor servorum recte de his[11] tradendis et de eorum fuga

itemque sanitate erronesque non esse aut n
lutos repromitti sibi recte[12] postulat. *S. V k*
CC. conss. [

15 *Idem AA. et CC. Aurelio Antonino* ⁊
Ultra modum tritici distracti citra pactum i
tione[14] mora non facta nihil emptor exigere
S. XV k. Ian. Nicomediae CC. conss. [

16 [15]*Idem AA. et CC. Aurelio Cyrillo*[16].
perfectam venditionem fetus quidem pecorum e
venditori vero sumptus, si quos bona fide
restitui debere notissimum est. *S. VIII k.*[17] *I*
conss. [

17 *Idem AA. et CC. Hermiano et Hermipp*
pulsos vos de fundo per violentiam a Nerone
habere ius in eo negatis, profitentes nullan
adversus eum, ex cuius venditione fundum pos
actionem competere probatis. igitur ad insta
dicti seu actionis promissae experiendum es
spicitis[18].

L.[19]

SI QUIS ALTERI VEL SIBI SUB ALTERII MINE VEL ALIENA PECUNIA EMERI

1 *Imp. Antoninus A. Mercatori Secundo.*
cunia patris fundus mancipiaque comparata
tamen cum emptiones matris tuae nomine
esse proponis, ignorare non debes traditione
tuam dominam fuisse constitutam. plane si
niae petitionem competere tibi propter numera
pretii existimas, civiliter consiste. *PP. III*
Antonino A. IIII[20] *et Balbino conss.* [

2 *Imp. Alexander A. Septimiae.* Si emai
vobis fundos, quos nomine vestro, cum in p
ageretis, pater emerat, tradidit vel in poss
eorum voluntate patris fuistis, dominium adq
D. XIII k. April. Antonino et Alexandro conss.

3 *Idem A. Fabio Paterno.* Mancipia
meministi si, ut proponis, nomine tuo itemque
tui · cui successisti empta vobis tradita sunt
instrumento emptionis matrem tuam pecunia
merasse contineatur, persequi ea more iud
non prohiberis. *D. XV k. Iul. Modesto et*
conss. [

4 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et*
rianus C. Aurelio Cyrillo. Quamvis instr
emptionis socrus nomen inscripseris, tamen
sessionem tenes[21], dominus effectus es. ob e
frustra calumniam mulieris, quamvis ipsa con
tabulas habeat, formidas. *D. III non. Mai.*

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.*
Cum propria pecunia tua te comparante po
nem[23] quondam uxoris tuae nomen tantumm
commodasse dicas eandemque occasione cu
suae commissorum instrumentorum contra
fidem proprietatem eiusdem fundi usurpasse,
provinciae, pro sua exercitatione cognitum
donationem a non domina uxore tua in filiar
collatam nullum praeiudicium dominio tuo a
docenti tibi veritatem precibus tuis adsisten
tuere eandem possessionem habita etiam fr
taxatione curabit. *D. prid. id. Sept. ipsis*
III AA.[24] *conss.* [

6 *Idem AA. et CC. Aurelio Dionysio.*]
interest, utrumne uxore tua comparante pc
numerasti eique possessio tradita est, an co

(1) neratio *libri*, aurelio *S:* Aurelio Neratio *scr.* (2) pretii *om. V contra B* (3) *fortasse iungenda est* 4, 52, 3 (4) *sic V*, quantum *CR* (5) Iul. *Mommsen* (6) tunc ... fuisse *V*, si tunc ... fuisset *CR* (7) *sic* PR^a, prohibebitur *V*, prohibetur CR^b (8) *iunge* 4, 2, 10 (9) sic V^bR, si V^aPC (10) *sic* VR^b, venditor quoque PCR^a (11) de his recte *scr.* (12) recte *VR*, *om. C* (13) id. *Mommsen* (14) *sic C*, solutionem *VPR* (15) *iungenda videtur* 4, 48, 6 (16) *sic* 4, 48, 6, aurelio hermiano cyrillo *S*, cyrillo *libri:* hermiano *ex c.* 17,

quam S omittit, adiectum videtur (17) VIII *V*, XV
cf. not. 18 (18) *in P c.* 16 *subscribitur* d. XIII
cc., *quae aut ad c.* 16 *aut ad h. c. pertinent* (19)
(20) a. IIII *om. libri* (21) *sic PC*, tenens *R* (
SPR, vocato *C*, *quod nescio an ortum sit ex*
ut scribendum sit Vero evocato (23) te com
possessionem *edd.*, comparante possessionem P^a
parate (—rante P^b) possessioni P^b, te comparai
sessioni *C*, te comparante (—rate R^b) possessione
comparate possessioni R^a (24) IIII et III aa. *s*

te nomine tuo habito tantum uxoris ost instrumentis scribi feceris. Nam si tua nomine suo emit eique res traditae te quicquam de his processit, non nisi versus eam, in quantum tu pauperior et letior facta est, habes actionem. Quod iidem tu et tibi tradita possessio est, m nomen instrumento uxoris quondam n est, res gesta potior quam scriptura Sin vero ab initio negotium uxoris geasti nomine ipsius, empti actionem nec dquisisti, dum tibi non vis nec illi potes: ninii quaestione ille potior habetur, cui adita est. *D. XIIII k. Sept. Viminacio* [*a.* 293]

lA. et CC. Aurelio Gerontio. Cum per tia tua gerebant olei materiam te comractusque fidem pretio suscepto rupisse proponas, si quidem ex empto his qui ecti fuerint contrahentibus tibi quaesita per te vel cui mandaveris, si vero sui iti secundum mandatum tuum hunc conuerunt ac sibi empti quaesierunt actios vel quibus illi dederint mandatum adi iudicem, qui[4] secundum bonam fidem, smodi contractibus observari solet, satisit. *S. XIIII k. Sept. AA. conss.*[5] [*a.* 293]

lA. et CC. Maximae Valentinae. Qui ia comparat, non ei cuius nummi fuei[6] tam actionem empti quam dominium, fuerit tradita possessio, quaerit. cum ous communibus fratrem patruelem tuum iparasse contendas, de tua pecunia hunc facies consultius: nam in rem de rebus aratis tibi contra eum petitio non com*id. non. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

A. et CC. Eminio Rufiniano. Nihil propecuniam numerante in alium vel utriusentis consensu vel certe venditore tanlente dominium transferri: eo etiam nstituto, ut inter absentes per mediam l[8] per nuntium vel per epistulam talis perfici possit. *D. V non. . . . . Sirmi* [*a.* 294]

LI.[9]

ALIENIS NON ALIENANDIS ET DE RERUM ALIENATIONE VEL HYPOTHECA.

'exander A. Cattiano militi. Si praesidi robatum fuerit Iulianum nullo iure mu; tuos scientibus vendidisse, restituere s servos iubebit. quod si ignoraverint cti sunt, pretium horum tibi solvere bebit. *D. VIIII*[10] *id. Iul. Iuliano et ss.* [*a.* 224]

ordianus A. Grattiae Aeliae. Distra rem iuris tui, si consensum non ac[1], licet sigillo tuo venditionis instrumenconquisita signaveris, eiusmodi tamen [2] emptori usucapione non subsecuta vel ris praescriptione non munito nullam potest securitatem.

Diocletianus et Maximianus AA. et CC. aleriano. Venditrici succedenti hereditario iure perfectam recte venditionem rescindere ac dominium revocare non licet: sed et si hoc ex persona sua vindicet, vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris, tueri vel evicta re, etsi defensione monstrata nolueris uti, quanti tua interest poteris experiri. *S. XVI k. Nov. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

4 [14]*Idem AA. et CC. Domitio Aphobio.* Mancipia patris, qui fundum a Philippo conduxerat, successione tibi quaesita domino fundi pro debitis in solutum mater tua dando nihil tibi auferre potuit. et ideo si tu maior viginti quinque annis effectus ab ea negotium gestum non fecisti ratum, oblato debito, si non haec locator iure pignoris obligata sibi vendidit, petere poteris. *D. III id. Febr.*[15] *CC. conss.* [*a.* 294]

5 *Idem AA. et CC. Aurelio Aegro.* Si fundum tuum pater post emancipationem te non consentiente venumdedit neque ei successisti neque possidens longi temporis praescriptione munitus est, eum tibi agenti rector provinciae reddi efficiet. *VIII id. M. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

6 *Idem AA. et CC. Aurelio Rufo.* Nemo res ad te pertinentes non obligatas sibi nec ex officio vendendi potestatem habens distrahendo quicquam tibi nocere potuit. *D. k. Nov.*

7 [16]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Sancimus, sive lex alienationem inhibuerit sive testator hoc fecerit sive pactio contrahentium hoc admiserit, non solum dominii alienationem vel mancipiorum manumissionem esse prohibendam, sed etiam usus fructus dationem vel hypothecam vel pignoris nexum penitus prohiberi: similique modo et servitutes minime imponi nec emphyteuseos contractum, nisi in his tantummodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas vel testatoris voluntas vel pactionum tenor qui alienationem interdixit aliquid tale fieri permiserit. *D. k.*[17] *Nov. Constantinopoli*[18].

LII.[19]

DE COMMUNIUM RERUM ALIENATIONE.

1 *Imp. Gordianus A. Apollodoro evocato.* Si nulla usucapionis praerogativa vel diuturni silentii praescriptio emptorem possessionis, quam a coheredibus patrui tui distractam suggeris, pro portione tua munit, in rem actio incolumis perseverat: aut si receptum ius securitatem emptori praestitit, est arbitrium tibi liberum conveniendi eos, qui pro portione satis illicitam venditionem celebraverunt.

2 *Idem A. Herenniano militi.* Multum interest, utrum coheredes tui possessionem communem distraxerunt, an vero fiscus, cum partis dominus esset, soliditatem iuxta proprium privilegium vendidit. etenim si a fisco facta est venditio, fidem eius infringi minime rationis est. Si vero coheredes soliditatem vendiderunt, licet emptor ab his delegatus partem pretii fisco solverit alteramque in cautionem deduxit, tamen portioni tuae ea venditio non potest obsistere.

3 [20]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aurelio Eusebio.* Falso tibi persuasum est communis praedii portionem pro indiviso, antequam communi dividundo iudicium dictetur, tantum socio, non etiam extraneo posse distrahi. *PP. id. Febr. . . . . conss.*[21]

4 *Idem AA. et CC. Ulpiano militi.* Portionem quidem tuam militantis alienare frater[22] tuus non

---

s *Graecis*, a domino *ins. P* (2) *subscriptio 7 pertinet* (3) *iunge* 3, 21, 1. 7, 72, 9 lelicet *C* (5) AA. conss. 3, 21, 1, *cf. not.* 2: II et Maximiano VI AA. conss. (= *a.* 299) 3) ei (eius *C*) cuius nummi fuerunt (fue*R*[b]) sed sibi *P*[b]*CR*[b], eius nomine cuius e sibi *P*[a], eius nomine cuius fuerant nummi cuius nummi fuerunt sed sibi *R*[a] (7) tamen [8] (8) vel *P*[c]*CR cum B*, veluti *P*[a] (9) *B* i. (10) VIII *scr.* (11) *sic CR*[b], non ei (ei *om. R*[a]) commodasti *PR*[a] (12) *sic P*[b]*R*[b], commento *P*[a]*?CR*[a] (13) aurelio et *S*, *om. libri* (14) *iunge* 2, 25, 1. 8, 42, 18 (15) Aug. 2, 25, 1 (16) *fortasse iungenda est* 4, 54, 9 (17) d. XV k. *cum* 4, 54, 9 *scr.* (18) post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. (= *a.* 531) *suppl.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 185 (19) *B* 19, 8, 76 *seqq.* (20) *fortasse iungenda est* 4, 49, 8 (21) S. V k. Mai. AA. conss. 4, 49, 8: *subscriptio supra posita, quam habet P, potius ad c.* 4 *pertinere videtur* (22) frater *R*[b], pater *CR*[a]*?*, ὁ κοινωνός *B*

potuit. eius autem partem pretio soluto tibi restitui postulare nec militari gravitati convenit[1].

5 *Idem AA. et CC. Olympiano.* Si maior annis viginti quinque velut propria nesciens[2] communia cum fratribus tuis praedia distraxisti, licet nullum instrumentum intercesserit nec quicquam specialiter convenit, alienae portionis evictione secuta quanti interest emptoris[3] solves.

LIII.[4]

REM ALIENAM GERENTIBUS NON INTERDICI RERUM SUARUM ALIENATIONE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Publiciae Capriolae.* Non est interdictum tutoribus vel curatoribus, etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti, cum sua causa res suas alienare. potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere obligare fisco nostro: nam et privato potuisset. *D. non. Iun. Antonino et Geta conss.* [*a.* 205]

LIIII.[5]

DE PACTIS INTER EMPTOREM ET VENDITOREM COMPOSITIS.

1 *Imp. Antoninus A. Claudiae Diotimae.* Si ea lege praedium vendidisti, ut, nisi intra certum tempus pretium fuisset exsolutum, emptrix arras perderet et dominium ad te pertineret, fides contractus servanda est. *D. v id. . . .*[6] *Sabino II et Anullino conss.* [*a.* 216]

2 *Imp. Alexander A. Charisio militi.* Si fundum parentes tui ea lege vendiderunt, ut, sive ipsi sive heredes eorum emptori pretium quandoque vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, teque parato satisfacere condicioni dictae heres emptoris non paret[7], ut contractus fides servetur, actio praescriptis verbis vel ex vendito tibi dabitur, habita ratione eorum, quae post oblatam ex pacto quantitatem ex eo fundo ad adversarium pervenerunt. *D. k. Sept. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

3 *Idem A. Felici militi.* Qui ea lege praedium vendidit, ut, nisi reliquum pretium intra certum tempus restitutum esset, ad se reverteretur, si non precariam[8] possessionem tradidit, rei vindicationem non habet, sed actionem ex vendito. *D. III id. Iul.*[9]

4 *Idem A. Claudio Iuliano et Proculiano.* Commissoriae venditionis legem exercere non potest, qui post praestitutum pretii solvendi diem non vindicationem rei eligere, sed usurarum pretii petitionem sequi maluit.

5 *Imp. Gordianus A. Aurelio Longino evocato.* Initio venditionis si pactus es, ut is cui vendidisti possessionem pretii tardius exsoluti tibi usuras pensitaret, non immerito existimas etiam eas tibi adito praeside ab emptore praestari debere. nam si initio contractus non es pactus, si coeperis experiri, ex mora dumtaxat usuras tam ab ipso debitore quam ab eo, qui in omnem causam empti suam fidem adstrinxit, de iure postulabis.

6 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Olybrio*[10] *Romulo.* Cum te fundum tuum certae rei contemplatione inter vos habita exiguo pretio in alium transtulisse commemoras, poterit ea res tibi non esse fraudi, quando non impleta promissi fide dominii tui ius in suam causam reverti conveniat. et ideo aditus competens iudex fundum cuius mentionem facis restitui tibi cum fructibus suis sine
ulla ludificatione sua auctoritate perficie
cipue cum diversa pars receptis nummis si
passa videri possit iniuriam.

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus A*
Fabiano Musco. Si a te comparavit is
ministi et convenit, ut[12], si intra certu
soluta fuerit data quantitas, sit res inemp
hanc conventionem rescripto nostro non
sed si se subtrahat, ut iure dominii ea
retineat, denuntiationis et obsignationis de
que remedio contra fraudem potes iuri t
lere[13].

8 *Idem AA. et CC. Auxanoni.* Tem
tractus inter emptorem et venditorem hal
ventionem integram servari, si ab ea post
recedatur pacto, certum est.

9 [14]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.*
paciscatur in venditionis vel alienationis
ut novo domino nullo modo liceat in lc
vel alio modo sibi concesso monumentui
vel alio modo humani iuris eum eximere,
licet hoc apud veteres dubitabatur, tale
nostra lege esse fovendum et immutilatu
1 nere. Forsitan enim multum eius in
ei vicinus non solum quem nollet adgrege
pro quo specialiter interdictum est. ci
venditor vel aliter[15] alienator non alia
ius transferre passus est nisi tali fretus c
quomodo ferendum est aliquam captione
pati eum interpretatione? *D. xv k.*
stantinopoli post consulatum Lampadii
vv. cc.

LV.[16]

SI SERVUS EXPORTANDUS VENI

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Pet*
villae. Lege venditionis exportata mancip
nuntiatione manus iniciendae libertatem a
vel qui successit in locum eius, antequam
1 patur, accipere possunt. Quae tamen
manumissionem vindicantur et in perpet
tutem eadem lege veneunt, cum in his
2 conversantur, quas contrahentes excepe
manumissionem iniciendae manus facultas
gatur atque ideo non petuntur in publicur
k. Oct. Severo A. II et Victorino conss.

2 *Idem AA. Sezo Nedymo.* Si, ut man
nem haberes, cavisti tibi, iure tuo uti pc
si hoc omisisti et poenam stipulatus es,
dem fisco commissus est, tu vero nactu
latu actionem. in omnibus tamen quaerit
mini voluntate in locum prohibitum ver
VII[17] *k. Nov. Severo A. II et Victorino con*

3 *Imp. Alexander A. Novio liberto.* Ar
exportanda venit nec exportata est, sed[18]
in eadem civitate morante empta et[19]
est, adversus legem venditionis libera fieri
et ideo aditus a te procurator meus pa
fungetur. *PP. IIII id. Mart. Maximo II*
conss.

4 *Idem A. Aurelio Papiae.* Moveor,
servis tuis dominum eorum venisse adfirn
lege, ne in patria moreris, et ab eo, c
1 emptor vendiderat, manumissum esse di
competens iudex adversus eum, quem
esse dicis, cognitionem suam praebebit et,
accusationi aderit, exsecrabile delictum in
2 capitali poena vindicabit. Sed quoad

(1) PP. id. Febr. CC. conss. (= *a.* 294) *fortasse suppl., cf. p.* 183 *not.* 21 (2) *sic* P^a, nescienti P^bR, nescienti alteri *C* (3) *sic P*, emptori *CR* (4) *B* 19, 16 (5) *B* 19, 1, 88 *seqq.* (6) id. oc. *P: oc. aut ex Langobardica litterae* a *forma corruptum est, ut supplendum sit* Aug., *aut ex* oc. = Oct. (7) *sic dett.*, pareret *PCR* (8) *sic* P^rCR, praecipuam P^t (9) *subscriptio fortasse* *ad c.* 7 *pertinet* (10) solubrio *S, om. libri et ins. CR* (12) ut R^b, *om.* CR^a (13) *c tione v. not.* 9 (14) *iungenda videtur* 4, 51, 7 *cum BΣ (κ.π.)*, alter *CR* (16) *B* 19, 7. — *C* (17) VII *V*, VIII *P* (18) est sed *CR*, esset *V* et *V*, in qua empta et *CR*: empta et *del. h*

ae intendis, status tuus esse videtur, qui
manumissionem deprehenditur. *PP. XI*
iano et Crispino conss. [*a.* 224]
A. Sextiano Serapioni. Qui exportandus
de civitate sua venit, nec in urbe Roma
›et: qui autem de provincia certa, nec
si itaque contra legem constitutam[1] fac-
re potes, utere iure, quod propterea tibi
PP. VII[2] *k. Febr. Fusco II et Dextro*
[*a.* 225]

LVI.[3]

PIUM ITA VENIERIT, NE PROSTITUA-
TUR.

Alexander A. Socrati. Praefectus urbis
ıter eam, quae ita venit, ut, si prostituta
›ducendi potestas esset ei, cui secundum
ıem divi Hadriani id competit, abducendi
ltatem: quod si eum patientiam accommo-
ra legem quam ipse dixerat, ut in turpi
ulier haberetur, animadverterit, libertate
: secundum interpretationem eiusdem prin-
ıci eam ad praetorem, cuius de liberali
dictio est, ut lis ordinetur, iubebit. nec
: legis, quam semel comprehendit, inter-
uod dominium per plures emptorum per-
primum qui prostituit sine lege simili
PP. III k. Nov. Maximo II et Aeliano
[*a.* 223]
A. Severo[4]. Mulierem, quam ita venisse
e prostitueretur aut, si prostituta fuerit,
t, per officium militare exhiberi apud tri-
›ortet, ut, si controversia referatur pacto
:n si verum est, libertas mulieri existente
competit), agatur causa apud eum cuius
notio est. haec autem lex et nisi in ta-
litionis inserta sit, quamvis epistula vel
is facta ostenditur, valet. *PP. k. Dec.*
r et Aeliano conss. [*a.* 223]
A. Aurelio Aelio[6]. Eam, quae ita venit,
› quaestum faceret, nec in caupona sub
ıistrandi prostitui, ne fraus legi dictae
:et. *PP. id. Ian. Fusco II et Dextro*
[*a.* 225]

LVII.[7]

:PIUM ITA FUERIT ALIENATUM, UT
IANUMITTATUR VEL CONTRA.

Alexander A. Patricensi. Si[8] Patroclius,
a te Hermiae donationis causa dedit lege
si quindecim annis continuis servisses, ad
perducereris ita, ut civis Romanus esses,
›racto, si modo Patroclius non contrariae
fuerit aut si iam[9] decesserit, ad libertatem
quoniam placuit non solum ad venditos,
ad donatos eam legem, ut manumitteren-
ere, nec te potuit semel translato dominio
n postea alii Patroclius vendere: et ideo
ıestanda tibi libertate, quam ex constitu-
fueras adeptus, litigare debuisti, sed liber-
n obtinueras defendere. *PP. VI id. Nov.*
A. cons. [*a.* 222]
A. Eutychiano[10]. Si ea lege Chreste[11]
d naturalem filium venumdedit, ut emptor
mitteret, quamvis non est manumissus, ex
ıe divorum Marci et Commodi ad Aufidium
ı liber est. *PP. non. Dec. Alexandro A.*
[*a.* 222]

3 *Idem A. Fulcinio Maximo.* Si[12] Iusta Satur-
nino puellam nomine Firmam agentem tunc annos
septem hac lege vendiderit, ut, cum haberet annos
viginti quinque, libera esset, quamvis factum ab
emptore praestandae libertatis pacto non sit inser-
tum, sed ut libera esset expressum, tamen constitu-
1 tioni divorum Marci et Commodi[13] locus est. Ideo-
que impleto vicensimo quinto anno Firma libera
facta est nec obest ei, quod vicensimo septimo
anno manumissa est, quae iam ex constitutione libera
erat: et is, quem post vicensimum quintum annum
ex te conceptum enixa est, ingenuus est. *PP. X*
k. Febr. Iuliano et Crispino conss. [*a.* 224]
4 *Imp. Gordianus A. Corneliae Iucundae.* Si is,
qui pretium pro te acceperat, ut statuto tempore te
libertate donaret, moram repromissae libertati prae-
stitit, ex eo te liberam esse factam manifestum est,
ex quo, cum posset dari libertas, non est praestita.
et ideo ex te natos ingenuos videri procreatos non
est incertae opinionis. *PP. VI k. Mai. Sabino et*
Venusto conss. [*a.* 240]
5 *Idem A. Aurelio Marino.* Ea quidem mancipia,
quorum venditio eam legem accepit, ne ad liberta-
tem perducantur, etiamsi manumittantur, nancisci
libertatem non possunt. neque enim condicio, quae
personae eius cohaesit, immutari facto eius qui ea
1 lege comparavit potest. Nec tamen, poenae ex-
actio si qua addita est condicioni non servatae,
2 iustam exigendi tribuit causam. Qua igitur ra-
tione te poterit vocare ad officium procuratoris, qui
eam legem venditioni dedit, perspici[14] non potest,
cum nec in privatorum contractibus fiscus se inter-
ponere debeat et litterae ad te missae personae fac-
tum, si non ipse manumiseris, non[15] contineant.[16]
PP. XVI k. Sept. Sabino et Venusto conss. [*a.* 240]
6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.*
Helvidiae Rufinae. Si puellam ea lege vendidisti,
ut manumitteretur et, si manumissa non esset, tan-
tum aurei praestarentur, non servata fide nihilo
minus eam raptam e vestigio servitutis ad libertatem,
quae praestari potuit, constitit, nec pecunia quasi
rupta fide suscepta recte petetur, cum non mutata
venditoris voluntate condicionis potestate[17] post[18]
manumittentis factum repraesentari optima ratione
placuit. *S. XVI k. Iun. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

LVIII.[19]

DE AEDILICIIS ACTIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Decentio Veromilio.* Si non
simpliciter, sed consilio fraudis servum tibi nescienti
fugitivum vel alio modo vitiosum quis vendidit is-
que fugitivus abest, non solum in pretium servi
venditorem conveniri, sed etiam damnum quod per
eum tibi accidit competens iudex, ut iam pridem
placuit, praestari iubebit. *PP. IIII k. Iun. Messala*
et Sabino conss. [*a.* 214]
2 *Imp. Gordianus A. Petilio Maximo.* Cum pro-
ponas servum, quem pridem comparasti, post anni
tempus fugisse, qua ratione eo nomine cum vendi-
tore eiusdem congredi quaeras, non possum animad-
vertere: etenim redhibitoriam actionem sex mensum
temporibus vel quanto minoris anno concludi mani-
festi iuris est. *PP. k. Dec. Gordiano A. et Aviola*
conss. [*a.* 239]
3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Au-*
relio Muciano. Si apud priorem dominum fugisse
mancipium non doceatur, fuga post venditionem
1 interveniens ad damnum emptoris pertinet. Sin

, constitutum *VR*ᵃ (2) VII *vel III V*
.7 (4) severo *S*, severo praef. urb. *VR*,
C (5) *sic M*ᵃ, tribunalem *VC*, tribunal *R*
, *om. libri* (7) *B* 19, 7. — *Cf. Dig.* 18, 7
Mommsen (9) iam *CR*, etiam *V?* (10) *sic*
›rto (—tus *R*ᵃ) *addunt CR recte fortasse*
›restes *V*, chertac *R* (12) si *R*ᵇ, cum pro *C*,
*om. VR*ᵃ (13) in semestribus scriptae *addit R*, *ut*
videtur, ex Dig. 18, 7, 10 (14) prospici *libri* (15) non *V*ᵇ*?*,
*om. V vel V*ᵃ*CR* (16) continent *libri* (17) *sic VC*
cum B, contra condicionis potestatem *R* (18) manumit-
tendo moram factam *similiave videntur excidisse* (19) *B*
19, 10, 60 *seqq.* — *Cf. Dig.* 21, 1

[illegible] sententiam. *PP* [illegible] *Nicomacho* [illegible] *et* [illegible] *conss.* [illegible]

4 *Item AA.* [illegible] ... est. 5 Item [illegible] id est [illegible] latens. ignorante [illegible] in hoc etiam casu per [illegible] esse. [illegible] *Mar.*

5 [5] *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius* [6] *AAA. Severino pu.* Habito semel bonae fidei contractu mancipiique suscepto et pretio soluto ita demum repetendi pretii potestas est ei qui mancipium comparaverit largiendi, si illud quod dixerit fugitivum, poterit evincere. hoc enim non solum in barbaris, sed etiam in provincialibus servis iure praescriptum est. *D. III k. Iul. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [a. 386]

LVIIII.[6]

DE MONOPOLIIS ET DE CONVENTU NEGOTIATORUM ILLICITO VEL ARTIFICUM ERGOLABORUMQUE NEC NON BALNEATORUM PROHIBITIS ILLICITISQUE PACTIONIBUS.

1 [7][*Αὐτοκράτωρ Λέων Α.*] . . . .
. . . .
πωλίοις[8] *ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ἢ πόλει οὖσιν μηδεμιᾶς ὕλης ἢ πράγματος κεχρῆσθαι, μηδ᾽ ἂν θεῖον πορίσηται τύπον, ὑπεξῃρημένων τῶν ἁλῶν, μήτε δεήσεις*
1 *ἐπαγορευέτω ἢ ἐπιδοῦναι τολμάτω. Ὅπως γὰρ πανταχόθεν βέβαια μένοι τὰ καλῶς οὕτως καὶ εὐσεβῶς βεβουλευμένα καὶ νομοθετηθέντα, οὐδὲ τὸν κατὰ καιρὸν μεγαλοπρεπέστατον κυαίστορα ἢ τοὺς ἄλλους ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας τοῦ θείου παλατίου ἢ τοὺς περιβλέπτους ἀντιγραφέας ἢ τὸν περίβλεπτον σεκουνδοκήριον ἢ τερτιοκήριον τῶν λαμπροτάτων τριβούνων ἢ τοὺς κατὰ καιρὸν περιβλέπτους ῥεφερενδαρίους ἀπειράτους βασιλικῆς κινήσεως καταλείψομεν, εἰ τοῦ λοιποῦ τοιαύτας τινὰς προσδέξωνται δεήσεις ἢ τοιούτῳ τινὶ σπουδὴν συνεισενέγκοιεν ἢ ὑπαγορεύοντες ἢ ὑποσημαινόμενοι ἢ συγγεγραφότες κεχρη*[illegible] *ἢ ἄλλην τινὰ* [illegible]
2 *Οἱ δὲ* [illegible] *εἴτε μεμοριάλιοι εἴτε ἄλλης* [illegible] *οὐδήποτε* [illegible] *ἢ ἄλλως γ* [illegible] *καὶ οὐσίας δ* [illegible]
3 [illegible]. *Ταῦτα* [illegible] *ἕκαστος τῶν* [illegible] *ἐκ* [illegible] *παρουσία* [illegible] *PP. III id* [illegible] *Leone A.* [illegible] *cons.* [illegible]

2 [1] *Imp. Zeno A. Constantino pu.* Iube[illegible] quis cuiuscumque vestis aut piscis vel p[illegible] forte aut echini vel cuiuslibet alterius ad uic[illegible] ad quemcumque usum pertinentis speciei vel [illegible] libet materiae pro sua auctoritate, vel sacro iar[illegible] aut in posterum elicienco rescripto aut pra[illegible] sanctione vel sacra nostrae pietatis adno[illegible] monopolium audeat exercere, neve quis illic[illegible] bitis conventionibus coniuraret aut pacisc[illegible] ut species diversorum corporum negotiatio[illegible] minoris, quam inter se statuerint, venun[illegible]
1 Aedificiorum quoque artifices vel ergola[illegible]rumque diversorum operum professores et [illegible]tores penitus arceantur pacta inter se con[illegible] ut ne quis quod alteri commissum sit opus [illegible] aut iniunctam alteri sollicitudinem alter inte[illegible] data licentia unicuique ab altero inchoatun[illegible] relictum opus per alterum sine aliquo tim[illegible] pendii implere omnique [10] huiusmodi facinora [illegible]tiandi sine ulla formidine et sine iudiciariis [illegible]
2 bus. Si quis autem monopolium ausu[illegible] exercere, bonis propriis spoliatus perpetuita[illegible]
3 netur exilii. Ceterarum praeterea profe[illegible] primates si in posterum aut super taxandi[illegible] pretiis aut super quibuslibet illicitis placi[illegible] fuerint convenientes huiusmodi sese pactis c[illegible]gere, quinquaginta librarum auri solutione [illegible] decernimus: officio tuae sedis quadraginta l[illegible] auri condemnatione multando, si in prohib[illegible] nopoliis et interdictis corporum pactionibu[illegible] missas forte, si hoc evenerit, saluberrimae [illegible] dispositionis condemnationes venalitate inter[illegible] dissimulatione vel quolibet vitio minus fu[illegible] secutum. *D. XVII* [11] *k. Ian. post consulat*[illegible] *condi.* [12]

LX.[13]

DE NUNDINIS.

1 *Impp. Valentinianus et Valens AA.* [illegible] *bum pp.* Qui exercendorum mercatuum au[illegible] narum licentiam vel veterum indulto vel [illegible] auctoritate meruerunt, ita beneficio rescripti [illegible]tur, ut nullum in mercatibus [14] atque nun[illegible]

(1) prospectis *libri* (2) XV *vel* XII *V* (3) *sic C,* pestibulas vel herbam letiferam *R,* pestiviles vel letiferas herbas *in V legit Bluhme vix recte: εἰ θανατοφόρους βοτάνας κέκτηται B:* pestiviles herbas vel letiferas *Russardus* (4) = *Th.* 3, 4, 1 (5) Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius *Th.* (6) *B* 19, 18 (7) c. 1 *in solo V extat: inscriptio et initium constitutionis evanuerunt. post inscriptionem, quam ex subscriptione restituimus, plus minus quinquaginta litteras desiderari ex V apparet: quibus de conventu neg*[illegible] *illicito actum esse ex rubrica conicias, cum eius parte c. 1 quae extat neque in c. 2 mentio fiat* (8) *νοπωλίοις Bluhme* (9) *sic VM cum B,* coniu[illegible] pacisci *CR* (10) *sic* $V^{a}R^{a}$ *cum B,* omniaqu[illegible] omnibusque *C* (11) XVII *V,* VIII *P* (12) post cons. *Herrmann,* aa. conss. troconde *V,* trac. *P* (13) 50, 11 (14) *sic R,* mercantibus *VPC*

LVIII 1 *Imp. Leo A.* . . . . *monopoliis, quae in quolibet loco vel civitate obtinent (?), nullius materiae vel rei utatur, nec si sacrum rescriptum consecutus fuerit, salibus exceptis, nec preces*
1 *suppeditet vel offerre conetur. Nam ut in omnibus tam bene et pie decreta constitutaque rata maneant, ne illustrem quidem pro tempore quaestorem vel reliquos gloriosissimos sacri palatii proceres vel spectabiles notarios vel spectabilem secundocerium vel tertiocerium splendidissimorum tribunorum vel spectabiles pro tempore referendarios imperialis motus expertes esse sinemus, si in posterum eiusmodi petitiones susceperint vel alicui eorum accommodaverint sive suppeditando sive subs*[illegible] *sive suggestionibus utendo sive aliud grave*
2 *riumve conferendo. Qui autem eis adsid*[illegible] *memoriales sive palatini sive alius militiae, quo modo tale quid scribant vel suggeran*[illegible] *modo, ut fiat, operam dederint, cinguli pat*[illegible]
3 *que amissione plectentur. Quorum* [illegible] *omnes subditi, cum hac nostra legislation*[illegible] *ceat, pro lubitu his contractibus, qui non ia*[illegible] *dicti sunt, utantur.*

negotiatorum mercibus conveniant, vel in venaliciis aut locorum temporali quaestu et commodo privata exactione sectentur, vel sub praetextu privati debiti aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint[1] inferre.

LXI.[2]

DE VECTIGALIBUS ET COMMISSIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Victorino.* Si iure manumissus es ante quaestionem commissi motam, statum tuum vectigalis nomine convelli non est aequum.

2 *Idem AA. Iunio.* Neque commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, si lis[3] anticipata non est, vindicari potest, neque pro re, quae in commissi causam cecidit, si ipsa non extat nec dolo supprimatur, pretium peti potest.

3 *Idem AA. Ingenuo militi.* Omnibus militibus nostris prospeximus, ne ob omissas professiones poena commissi tenerentur. proinde deposito hoc metu, si qua portoria debere te apparuerit, exsolve.

4 [4]*Imp. Constantinus A. ad Iunium Rufum*[5]. Penes illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit, ita ut[6] non minus quam triennii fine locatio concludatur nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus praestitutum[7]. quo peracto tempore licitationum iura conductionumque recreari oportet ac simili modo aliis collocari. *D. k. Iul. Crispo C. II et Constantino C. II conss.* [*a.* 321]

5 [8]*Idem A. Menandro.* Universi provinciales pro his rebus, quas ad usum proprium vel ad fiscum inferunt vel exercendi ruris gratia revehunt, nullum
1 vectigal a stationariis exigantur. Ea vero, quae extra praedictas causas vel negotiationis gratia portantur, solitae praestationi subiugamus: [9]capitali poena proposita stationariis et urbanis militibus et ceteris personis[10], quorum avaritia id temptari firmatur. *D. III id. Iul. Crispo II et Constantino II conss.* [*a.* 321]

6 [11]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Florentium*[12] *comitem sacrarum largitionum.* Omnium rerum ac personarum, quae privatam degunt vitam, in publicis functionibus aequa debet esse inspectio.
1 Hoc ideo dicimus, quia nonnulli privatorum elicitas[13] suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia vel cetera eiusmodi, quae inferri fisco moris
2 est, sibi adserant esse concessa. Si quis ergo privatorum eiusmodi rescriptione nitatur, cassa eadem sit. vectigalium enim non parva functio est, quae debet ab omnibus, qui negotiationis seu transferendarum mercium habent curam, aequa ratione dependi: [14]exceptis naviculariis, cum sibi rem gerere probabuntur. *D. X k. Mart. Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

7 [15]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Archelaum comitem Orientis.* Ex praestatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octavas more solito constitutas omne hominum genus, quod commerciis voluerit interesse, dependat, nulla super hoc militarium personarum[16] exceptione facienda. *PP. Beryto IIII k. Febr. post consulatum Valentiniani et Valentis AA.* [*a.* 366?]

8 [17]*Imppp. Gratianus Valentinianus*[18] *et Theodosius AAA. Palladio comiti sacrarum largitionum.*
A legatis gentium devotarum ex his tantum speciebus, quas de locis propriis, unde conveniunt, huc deportant, octavarii vectigal accipiant: quas vero ex Romano solo, quae sunt tamen lege concessae, ad propria deferunt, has habeant a praestatione immunes ac liberas. *D. prid. non. Iul. Constantinopoli. acc. XII k. Aug. Syagrio et Eucherio conss.* [*a.* 381]

9 [19]*Idem AAA. Palladio comiti sacrarum largitionum.* Usurpationem totius licentiae submovemus circa vectigal alabarchiae[20] per Aegyptum atque Augustamnicam constitutum, nihilque super transductione animalium, quae sine praebitione solita minime permittenda est, temeritate per licentiam vindicari concedimus.

10 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Anthemio pp.* Vectigalia, quaecumque quaelibet civitates sibi ac suis curiis ad angustiarum suarum solacia quaesierunt, sive illa functionibus curialium ordinum profutura sunt[21] seu quibuscumque aliis earundem civitatum usibus designantur[22], firma his atque ad habendum perpetua manere praecipimus neque ullam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.

11 *Idem AA. Lampadio pp.*[23] Si quis sine persona mancipum, id est salinarum conductorum, sales emerit vendereve temptaverit, sive propria audacia sive nostro munitus oraculo, sales ipsi una cum eorum pretio mancipibus addicantur.

12 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Gaisoni comiti sacrarum largitionum*[24]. Quidquid contra vectigales largitionalium titulorum vel pragmaticis sacris vel adnotationibus fuerit elicitum, effectu et viribus carere censemus. *D. VIIII k. Oct. Ravennae.* [*a.* 408—412]

13 [25]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flaviano pp.* Exceptis his vectigalibus, quae ad sacrum patrimonium nostrum quocumque tempore pervenerunt, cetera[26] rei publicae civitatum atque ordinum aestimatis dispendiis, quae pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reserventur, cum duas portiones aerario nostro conferri prisca institutio disposuerat: atque hanc tertiam iubemus adeo in dicione[27] urbium municipumque consistere, ut proprii compendii curam non in alieno potius quam in suo
1 arbitrio noverint constitutam. Designatae igitur consortium portionis eatenus iuri ordinum civitatumque obnoxium maneat, ut etiam locandi quanti sua interest licentiam sibi noverint contributam[28].

LXII.[29]

VECTIGALIA NOVA INSTITUI NON POSSE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Gavio Victorino.* Non quidem temere permittenda est novorum vectigalium exactio: sed si adeo tenuis est patria tua, ut extraordinario auxilio iuvari debeat, adlega praesidi provinciae quae in libellum contulisti: qui re diligenter inspecta utilitatem communem intuitus scribet nobis quae compererit, et an habenda sit ratio vestri et quatenus, aestimabimus. *PP. XII k. Aug.*

2 *Idem AA. Ventilio*[30] *Callistiano.* Vectigalia nova nec decreto civitatum institui possunt.

3 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Aurelio Tusco et aliis.* Non solent nova vectigalia incon-

(1) *sic R*, possit *PC* (2) *B* 56, 4. — *Cf. Dig.* 39, 4 (3) lis *C*, vel R^a, lito R^b (4) = *Th.* 4, 12, 1 (5) consularem Aemiliae *addit Th.* (6) ut *dett. cum Th.*, *om. CR* (7) *sic dett. cum Th.*, praestitum *CR* (8) = *Th.* 4, 12, 2 (9) *quae sequuntur, ex Th.* 4, 12, 3 *addita sunt* (10) ceteris personis] tertiis Augustan[is] *Th.* (11) = *Th.* 11, 12, 3 (12) *sic Th.*, florum *SCR*, *cf.* 10, 72, 4 (13) *sic Th.*, illicitas *R*, inlicita *C* (14) *verba extrema ex Th.* 13, 5, 24 *addita sunt* (15) = *Th.* 4, 12, 6 (16) personarum *om. Th.* (17) = *Th.* 4, 12, 8 (18) val. (valens *C*) grat. *libri* (19) = *Th.* 4, 12, 9 (20) *sic C*, arabarchiae *R*, *cf. Iustiniani edictum* 2 *c.* 2. 3 *Marquardt Staatsverwaltung* 1, 289 (21) sunt *PR*, *om. C* (22) *sic PR*, destinantur *C* (23) pu. *Cohn*, *cf. Orelli inscr.* 3, 7215*a* (24) *locum Gaisonis, qui secundum Th.* 9, 38, 11 *a.* 410 *com. s. larg. fuit, a.* 412 *tenuit Probus*, *cf. Th.* 8, 4, 24 (25) *fortasse iungenda est* 11, 75, 5 (26) *sic* M^b, ceterarum CRM^a (27) in dicione M^b, in condicione *C*, indictione *R*, inductione M^a (28) D. III k. Mai. Ravennae Basso et Antiocho conss. (*a.* 431) 11, 75, 5 (29) *B* 56, 4 (30) Ventidio *scr.*

[illegible] ... [illegible] extentum [illegible]

4 *Imp. Constantinus A. ad [illegible]* [illegible] ... vetustam [illegible] ... aliquid [illegible] ... exilio [illegible] ... tuis vel eorum, qui [illegible] ... cura [illegible] *[illegible] Carthagine* [a. 333 336]

LXIII.[1]

DE COMMERCIIS ET MERCATORIBUS

1 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Iulianum comitem Orientis*[a] Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, pariterque quoque homines [illegible] debitam pensionem, ut honestas postulat, [illegible] moneantur, ut per cunctos, qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabiles fiant [illegible] devotionis effectus. *D. xv k. Mai. Constantinopoli divo Ioviano et Varroniano conss.* [a. 364]

2 *[illegible] Vitalano comiti sa[illegible]* [illegible] Non solum aurum barbaris minime praebeatur, sed etiam si apud eos inventum fuerit, subtili auferatur ingenio. si ulterius aurum [illegible] vel quibuscumque speciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus, non iam [illegible] sed suppliciis subiugentur[b], et si id iudex [illegible] tegere ut conscius criminosa [illegible] [a. 374]

3 *Impp. [illegible] Theodosius AA. Theodoro [illegible]* [illegible] et honorum luce conspicuos et patrimonio [illegible] urbibus mercimonium [illegible] inter plebeios et negotiatores [illegible] emendi vendendique commercium [illegible] [a. 408 vel 409]

4 [illegible] Mercatores tam [illegible] ultra ea [illegible] tempore cum memoratis [illegible] minime [illegible] ... [illegible] Nisibis [illegible] ... [illegible] Romanorum [illegible] ... [illegible]

[illegible]

propria [illegible]. hos enim mercaturae [illegible] cum his, cum quibus c[illegible] [illegible] poena huius sanction[illegible] [illegible] [a. 408]

5 *Idem AA. Aetio p.u.* Cessante omni a[illegible] omni licentia quingentorum sexaginta trium [illegible]torum numerus maneat nullique his addend[illegible] [illegible] vel in defuncti locum substituendi pate[illegible] ita ut[illegible] iudicio tuae sedis sub ipsorum p[illegible] corporatorum in eorum locum, quos hum[illegible] traxerint casus, ex eodem quo illi fuerant subrogentur: nulli alii corporatorum praet[illegible] dictum numerum per patrocinia immunit[illegible] cessa. *D. XII k. Sept. Eudoxiopoli Hon[illegible] et Theodosio III AA. conss.*

6 *Idem AA. Maximino comiti sacrarum [illegible]num.* Si qui inditas nominatim vetustis le[illegible] vitates transgredientes ipsi vel peregrinos [illegible]tores sine comite commerciorum suscipien[illegible]rint deprehensi, nec proscriptionem bono[illegible] poenam perennis exilii ulterius evadent omnes pariter, sive privati seu cuiuspiam [illegible] sive in militia constituti, sciant sibi aut a[illegible] modi temeritate penitus abstinendum aut su[illegible] supplicia subeunda.

LXIIII.[1]

DE RERUM PERMUTATIONE ET DE PRA[illegible]TIS VERBIS ACTIONE

1 *Imp. Gordianus A. Thrascae militi.* [illegible] patruus tuus venalem possessionem habere [illegible] tuus pretii nomine, licet non taxata quantita[illegible] possessionem dedit, idque quod comparavit [illegible] iudicis nec patris tui culpa evictum [illegible] exemplum ex empto actionis non immerito [illegible] tua interest, si in patris iura successisti, [illegible] desideras. at enim si, cum venalis posse[illegible] esset, permutatio facta est [illegible] sane praestitum est, evictum est, quod [illegible] hoc eligeris [illegible] *[illegible] Pontiano conss.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.* [illegible] Permutationem [illegible] constitutam, sicut commemoras, [illegible] [illegible]

3 *Idem AA.* [illegible] permutationis [illegible] non [illegible] obligatione [illegible] actionem.

4 [illegible] Cum [illegible] expresseris [illegible] interesses [illegible] datum [illegible] contra [illegible] nullam [illegible] non [illegible] titulo permutationis non [illegible]

[illegible] ... [illegible]

5 [illegible] *Tertio[illegible]* [illegible]

[illegible]

tam acciperet, aditus praeses provinciae placitis eum parere vel, si causam, propter quam fundus datus est, sequi non perspexerit, condictionis ratione datum restituere, sicut postulas, iubebit.

6 *Idem AA. et CC. Protogeni.* Rebus certa lege traditis, si huic non pareatur, praescriptis verbis incertam civilem dandam actionem iuris auctoritas demonstrat.

7 *Idem AA. et CC. Timotheo.* Emptionem rebus fieri non posse pridem placuit. igitur cum frumenti certam modiationem Callimacho et Acamato te dedisse, ut tibi repraesentent olei designatum pondus adseveres, si placitis citra stipulationis sollemnitatem non exhibeant fidem, quantum dedisti, causa non secuta condicere pro desiderio tuo potes. *S. XIII k. Nov. CC. conss.* [*a.* 291]

8 [1]*Idem AA. et CC. Paulinae.* Ea lege rebus donatis[2] Candido, ut quod placuerat menstruum seu annuum tibi praestaret, cum huiusmodi conventio non nudi pacti nomine censeatur, sed rebus propriis dictae legis substantia muniatur, ad implendum placitum, sicut postulas, praescriptis verbis tibi competit actio. *S. non. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

LXV.[3]

DE LOCATO ET CONDUCTO.

1 [4]*Imp. Antoninus A. Iulio Agrippino.* Dominus horreorum periculum vis maioris vel effracturam[5] latronum conductori praestare non cogitur. his cessantibus si quid extrinsecus ex depositis rebus inlaesis horreis perierit, damnum depositarum rerum sarciri debet. *PP. prid. non. Iun.*[6] *Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Idem A. Epidio Epicteto.* Adversus eos, a quibus extruenda aedificia conduxisti, ex conducto actione consistens eo iudicio quod est bonae fidei debitum cum usuris solitis consequeris. *PP. k. Iul. Romae Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Flavio Callimorpho.* Diaetae, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino insulae solvis[7], invitum te expelli non oportet, nisi propriis usibus dominus esse necessariam eam probaverit aut corrigere domum maluerit aut tu male in re locata versatus es. *PP. VIII id. Ian. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

4 *Imp. Alexander A. Arrio Sabino.* Et divi Pii et Antonini[8] litteris certa forma est, ut domini horreorum effractorum eiusmodi querellas deferentibus custodes exhibere necesse habeant nec ultra peri-
1 culo subiecti sint. Quod vos quoque adito praeside provinciae impetrabitis. qui si maiorem animadversionem exigere rem deprehenderit, ad Domitium Ulpianum praefectum praetorio et parentem meum
2 reos remittere curabit. Sed qui domini horreorum nominatim etiam custodiam repromiserunt, fidem[9] exhibere debent. *PP. k. Dec. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

5 *Idem A. Aurelio Petronio.* Certi iuris est ea, quae voluntate dominorum coloni in fundum conductum induxerint, pignoris iure dominis praediorum teneri. quando autem domus locatur, non est necessaria in rebus inductis vel illatis scientia domini: nam ea[10] quoque pignoris iure tenentur. *PP. k. Mart. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

6 *Idem A. Lucilio Victorino.* Nemo prohibetur rem quam conduxit fruendam alii locare, si nihil aliud convenit. *PP. V k. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

7 *Idem A. Septimio Terentiano militi.* Si, cum Hermes vectigal octavarum in quinquennium conduceret, fidem tuam obligasti posteaque spatio eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductionem ut idoneus detineretur, non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti, non oportere te posterioris temporis periculo adstringi competens iudex non ignorabit. *PP. V id. Ian. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

8 *Idem A. Sabiniano Hygino.* Licet certis annuis quantitatibus fundum conduxeris, si tamen expressum non est in locatione aut[11] mos regionis postulat, ut, si qua labe[12] tempestatis[13] vel alio caeli vitio damna accidissent, ad onus tuum pertinerent, et quae evenerunt sterilitates ubertate aliorum annorum repensatae non probabuntur, rationem tui iuxta bonam fidem haberi recte postulabis, eamque formam qui ex appellatione cognoscet sequetur. *PP. k. Aug. Pompeiano et Peligno conss.* [*a.* 231]

9 *Idem A. Aurelio Fusco militi.* Emptori quidem fundi necesse non est stare[14] colonum, cui prior dominus locavit, nisi ea lege emit. verum si probetur aliquo pacto consensisse, ut in eadem conductione maneat, quamvis sine scripto, bonae fidei iudicio ei quod placuit parere cogitur. *PP. VII*[15] *id. Sept. Maximo II et Urbano conss.* [*a.* 234]

10 *Imp. Gordianus A. Pomponio Sabino.* Viam veritatis ignoras in conductionibus non succedere heredes conductoris existimans, cum, sive perpetua conductio est, etiam ad heredes transmittatur, sive temporalis, intra tempora locationis heredi quoque onus contractus incumbat. *D. VIII k. Mart.*[16] *Gordiano et Aviola conss.* [*a.* 239]

11 *Imp. Philippus A. Aurelio Theodoro.* Invitos conductores seu heredes eorum post tempora locationis impleta non esse retinendos saepe rescriptum est. *PP. VI id. Aug. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

12 *Idem A. et Philippus C. Aurelio Nicae.* Damnum, quod per adgressuram latronum in possessionibus locatis rei tuae illatum esse proponis, a domina earundem possessionum, quam nullius criminis ream facere te dicis, sarciri nulla ratione desideras. *PP. IIII k. Nov. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

13 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Aurelio Heraclidae.* Si divisa conductio fuit et in[17] singulis pro partibus facta, alieno nomine conveniri vos non oportet. si autem omnes qui conducebant in solidum locatori sunt obligati, ius ei competens conveniendi quem velit non debeat
1 auferri. Habetis sane vos facultatem locatori offerendi debitum et, ut transferantur in vos ea, quae ob hanc conductionem ab his quorum nomine inquietamini obligata sunt, postulandi. *PP. VIII id. Mart. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

14 *Idem AA. et C. Aurelio Iulio.* Si hi, qui a vobis redemerant frumentum et hordeum annonae inferendum, accepta pecunia fidem fefellerunt, ex locato agere cum his potestis. *PP. VIII k. Ian.*[18] *Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

15 *Idem AA. et C. Aureliae Euphrosynae.* Si fundo a locatore expulsa es, agere ex conducto potes poenamque, quam praestari rupta conventionis fide placuit, exigere ac retinere potes. *PP. id. Aug. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

16 *Idem AA. et C. Aurelio Timotheo.* Legem quidem conductionis servari oportet nec pensionum nomine amplius quam convenit reposci. sin autem tempus, in quo locatus fundus fuerat, sit exactum et in eadem locatione conductor permanserit, tacito

(1) *cf. nota ad rubricam* 8, 39 (2) *sic* R^a *cum Graecis*, a *ins.* *VPCR*^{b} (3) *B* 20, 1, 63 *seqq.* — *Cf. Dig.* 19, 2 *Inst.* 3, 25 (4) = *Collatio* 10, 8 (5) *sic VC cum BΣ* (κ. π.), ex fractura *PR*, effracturae *Collatio* (6) *sic V*, pp. IIII non. nov. *Collatio* (7) insulae solvis *VA*, in solido solvisti *PR* (8) *sic VC*, ex divi pii et antonini R^a, ex divi pii antonini R^b *recte* (9) *sic R*, idem *VC* (10) *firmant B:* sine pacto *suppl.* (11) aut *VC cum Graecis*, ut *PR* (12) labe *dett.*, albae *VC*, alvee *P*, lue *R*, *cf. Dig.* 19, 2, 15, 2 (13) *sic VCR*, tempestatum V^b, tempestatis *vel* tempestatus V^a: tempestateve *scr.* (14) sinere *suppl. Mommsen cum BΣ* (κ. π.) (15) VII *V?*, VIII *P* (16) *sic P*, pp. V k. ian. *V?* (17) in *om. V contra BΣ* (κ. π.) (18) Iun. *scr.*

consensu eandem locationem una cum vinculo pignoris renovare videtur. *PP. IIII k. Aug. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 293]

17 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Hostilio Hectario.* Praeses provinciae ea quae ex locatione debentur exsolvi sine mora curabit, non ignarus ex locato et conducto actionem. cum sit bonae fidei, post moram usuras legitimas admittere. *PP. XV k. April. Diocletiano IIII et Maximiano III AA. conss.* [*a.* 290]

18 *Idem AA. Annio Ursino.* Excepto tempore, quo edaci lucustarum pernicie sterilitatis vitium incessit, sequentis temporis fructus, quos tibi iuxta praeteritam consuetudinem deberi constiterit, reddi tibi praeses provinciae iubebit. *PP. XI k. Oct. ipsis IIII et III AA. conss* [*a.* 290]

19 *Idem AA. et CC. Iulio Valentino.* Circa locationes atque conductiones maxime fides contractus servanda est, si nihil specialiter exprimatur contra consuetudinem regionis. quod si alii remiserunt contra legem contractus atque regionis consuetudinem pensiones, hoc aliis praeiudicium non possit adferre. *S. V k. Mai. Heracleae AA. conss.* [*a.* 293]

20 *Idem AA. et CC. Aurelio Carpophoro.* Qui rem propriam conduxit existimans alienam, dominium non transfert, sed inefficacem conductionis contractum facit. *S. III k. Mart.*[1] *Heracleae AA. conss.* [*a.* 293]

21 *Idem AA. et CC. Antoniae.* Si olei certa ponderatione fructus anni locasti, de contractu bonae fidei habito propter hoc solum, quod alter maiorem obtulit ponderationem, recedi non oportet. *D. VIII id. Oct. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

22 *Idem AA. et CC. Papiniano.* Si hi, contra quos supplicas, facta locatione temporis certi suas tibi locaverint operas, quatenus bona fides patitur, causa cognita competens iudex conventionem servari iubebit. [a. 293]

23 *Idem AA. et CC. Aurelio Prisco.* Ad probationem rei propriae sive defensionem non sufficit locatio ei facta, qui post de dominio coeperit contendere, cum nescientia dominii proprii et errantis nullum habeat consensum: sed ex eventu, si victus fuerit[2], contractus locationis non constitisse magis declaratur. nemo enim sibi iure possessionem mutare potest[3]. [a. 293]

24 *Idem AA. et CC. Aurelio Antonino.* Contractus locationis conductionisque non intervenientibus etiam instrumentis ratus habeatur: secundum quod heredes conductoris, etsi non intervenerint instrumenta, non uxorem convenire debes. sane de posteriore tempore, quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans pensiones integras ab ea pete. *PP. VIII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

25 *Idem AA. et CC. Aurelio Epagatho.* Si quis conductionis titulo agrum uel aliam quamcumque rem accepit, possessionem debet prius restituere et tunc de proprietate litigare[5]. *III k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

26 *Idem AA. et CC. Aurelio Opilioni et Hermio.* Si conductionis implestis fidem, eius rei gratia factum instrumentum evanuit. quod si quid vestrum in fundo fuit vel vi direptum est, hoc restitui vobis praeses provinciae iubebit. *D. III k. Mai. CC. conss.*[4] [*a.* 294]

27 *Idem AA. et CC. Maximiano Appi...* tibi quae pro colonis conducti pensio p... dominus fundi stipulanti dare spopondit, ... index reddi tibi iubebit. nam si conventio... fine stetit, ex nudo pacto perspicis[5] actionem... nostro nasci non potuisse[6].

28 *Idem AA. et CC. Tusciano Nonni* In tam locati quam conducti dolum et custodia... etiam casum, cui resisti non potest, venire *D. XV k. Oct. CC. conss.*

29 *Idem AA. et CC. Aurelio Iuliano.* C... ductorem aedificia, quae suscepit integra, de... proponas. haec heredes etiam eius praeses... ciae instaurare aedificiorum inter vos habita... iubebit.

30 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus A... rentio pp.* Curialis neque procurator neq... ductor alienarum rerum nec fideiussor aut ... conductoris existat. alioquin nullam oblig... neque locatori neque conductori ex huiusm... tractu competere sancimus. *D. VII id. Ap... stantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss*

31 [8]*Imp. Leo A. Aspari magistro milit...* lites nostros alienarum rerum conductores ... curatores aut fideiussores vel mandatores c... rum fieri prohibemus, ne omisso armorum opus rurestre se conferant et vicinis grav... sumptione cinguli militaris existant. armis non privatis negotiis occupentur, ut numeris suis iugiter inhaerentes rem publicam, a qua ab omni bellorum necessitate defendant. *non. Iul. Constantinopoli Leone A. cons.*

32 *Imp. Zeno A. Adamantio pu.* Ne cu... qui aliquam domum alienam vel locum aut ... rium nomine conductionis accepit, alteri, ... eum domini voluntate ad eandem conductio... cessit, litem inferre, quasi rem illicitam a... damnosam temptaverit, sed patere facultate... nis domos suas vel ergasteria vel loca cui ... locandi, ipsis nihilo minus qui conduxerint super hoc molestia liberis conservandis: n... pacta per scripturam specialiter inita cum vel cum his qui postea conduxerunt, legibus 1 cognita, agentis intentionibus suffragantu... si quis huiusmodi controversiam sacris ius... interdictam crediderit commovendam, si priv... acriter caesus exilii subeat poenam, si mil... cem librarum auri dispendio feriatur.

33 [9]*Idem A. Sebastiano pp.* Conductore... alienarum seu alienam cuiuslibet rei poss... precario detinentes seu heredes eorum, si ... dominis recuperare volentibus restituerint, s... usque ad definitivam sententiam expectaveri... solum rem locatam, sed etiam aestimation... victrici parti ad similitudinem invasoris alie... sessionis praebere compellantur. *D. V k... Constantinopoli Theoderico cons.*

34 [10]*Ἑκατέρῳ ἡ διάταξις ἐπιτρέπει καὶ τῷ... σαντι καὶ τῷ μισθωσαμένῳ ἐξεῖναι ἐ... αὐτοῦ λύειν τὴν μίσθωσιν καὶ ἐν Ἰταλί... πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ μὴ διδόναι π... ὡς ἐκ παραβασίας, εἰ μὴ ἄρα ἐν ἀρχῇ το... λάγματος ἀπετάξαντο ἰδικῶς τῷ τοιού... φώνῳ ἢ ἀγράφως ἀπεῖπον.*

35 *Imp. Iustinianus A. ad senatum.* Li...

(1) Mai. *Mommsen* (2) fueris *scr.* (3) *idem Graeci: finis c.* 23 nemo ... potest *pertinere videtur ad finem c.* 25 (4) *subscriptio ex P restituta est, possit tamen ad c.* 27 *pertinere* (5) prospicis *libri* (6) *sic* R^b *cum B,* quaestionem CR^a (6*) *cf. not.* 4 (7) = *Nov. Theod.* 9: *iunge* 1, 11, 5 (8) *iunge* 12, 35, 15 (9) = 8, 4, 10 (10) = *B* 20, 1, 95: *brevior index extat in Epit.* 7, 21: *ἐξεῖναι ἐντὸς ἐνιαυτοῦ λύειν τὴν μίσθωσιν ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μηδὲν διδόναι πρόστιμον ὡς ἐκ παραβασίας. εἰ μὴ ἄρα ἐν ἀρχῇ τοῦ συναλλάγματο... ξατο τούτῳ ἰδικῶς* (*id est* licere intra annu... ductione in omnibus provinciis recedere nec ul... nam quasi contractu non observato solvere, ni... contractus huic specialiter renuntiaverit). *praet... citatur in dictato de consiliariis his verbis* non mittas illam pulcherrimam legem, qua caveti... intra annum sine poena a contractu in condu... recedere

34 *Utrique tam locatori quam conductori constitutio licentiam concedit et in Italia et in omnibus provinciis intra annum a conductione recedere nec poenam quasi contractu non observato nisi initio contractus hoc pactum specialit... serunt vel sine scriptis ei renuntiaverunt.*

multa de militibus, qui alienas possessiolomus conductionis titulo procurandas sussauxisse manifestum est, tamen quia res ontempta, ut neque interminationis sacraconstitutionis milites memores ad huiusdida audeant venire ministeria et relictis iblicis signisque victricibus ad conductiones ı rerum prosilire et armorum atrocitatem ɔstes ostendere, sed contra vicinos et forersus ipsos miseros colonos, quos procuısceperunt, convertere, necessarium duxihanc sacratissimam venire constitutionem pleuius huiusmodi causam corrigentes. us itaque omnes omnino, qui sub armis sive maiores sive minores (milites autem ıs eos, qui tam sub excelsis magistris miırare noscuntur militiam quam in undecim ıis scholis taxati sunt, nec non eos, qui ·sis optionibus foederatorum nomine sunt saltem in posterum ab omni conductione ı rerum temperare sciturus, quod ex ipso s initio sine aliquo facto vel aliqua sendant militia et non sit regressus eis ad gradum neque a beneficio imperiali nemensu vel permissu iudicis, sub quo tole·ortiti sunt militiam: ne, dum alienas res nis titulo esse gubernandas existimant, suas ıamque opinionem amittant, ex militibus x decoratis infames constituti: et quod post i conductionem, quam penitus interdixiublico susceperint, et hoc sine aliqua mora ocrastinatione reddere compellantur. Sciipsis, qui suas facultates post hanc legem ɔnductionem permiserint nostra lege eorum violata, quod nulla eis exactio contra eos ır, ut, qui alieni appetens constitutus miliuratorem elegerit, et suis cadat reditibus. t autem omnibus huiusmodi copia apud tes iudices accusationis, ut, qui in hac causa ıistat, laudandus magis quam vituperandus ır: poena, quam contra milites nostrorum rum contemptores et ipsos, qui eis conı rerum ad se pertinentium permiserint, , in futuris causis obtinente[1].

LXVI.[2]

DE EMPHYTEUTICO IURE.

Zeno A. Sebastiano pp. Ius emphyteutieque conductionis neque alienationis esse licendum, sed hoc ius tertium sit constituıtriusque memoratorum contractuum sociesimilitudine separatum, conceptionem deque habere propriam et iustum esse vacontractum, in quo cuncta, quae inter utrasrahentium partes super omnibus vel etiam casibus pactionibus scriptura interveniente acuerint, firma illibataque perpetua stabidis omnibus debeant custodiri: ita ut, si ea, quae[3] fortuitis casibus sicut[4] eveniunt, non fuerint conventione concepta, si quiemerserit clades, quae prorsus ipsius etiam per emphyteusin data est facit interitum, emphyteuticario, cui nihil reliquum mansit, ɔmino, qui, quod fatalitate ingruebat, etiam ɪrcedente contractu habiturus fuerat, imsin vero particulare vel aliud leve damnum , ex quo non ipsa rei penitus laedatur subıoc emphyteuticarius suis partibus non duribendum. [*a.* 476—484]

Iustinianus A. Demostheni pp. In emıriis contractibus sancimus, si quidem aliae in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptae, easdem et in aliis omnibus capitulis observari et de reiectione eius, qui emphyteusin suscepit, si solitam pensionem vel publicarum functionum apochas 1 non praestiterit. Sin autem nihil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totum triennium neque pecunias solverit neque apochas domino tributorum reddiderit, volenti ei licere eum a praediis emphyteuticariis repellere: nulla ei adlegatione nomine meliorationis vel eorum quae emponemata dicuntur vel poenae[5] opponenda, sed omnimodo eo, si dominus voluerit, repellendo neque praetendente, quod non est super hac causa inquietatus, cum neminem oportet conventionem vel admonitionem expectare, sed ultro sese offerre et debitum spontanea voluntate persolvere, secundum quod et anteriore lege nostri numi-
2 nis generaliter cautum est[6]. Ne autem ex hac causa dominis facultas oriatur emphyteutas suos repellere et reditum minime velle suscipere, ut ex huiusmodi machinatione triennio elapso suo iure is qui emphyteusin suscepit cadat, licentiam ei concedimus attestatione praemissa pecunias offerre hisque obsignatis et secundum legem depositis minime deiectionis timere periculum. *D. xv k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

3 *Idem A. Iuliano pp.* Cum dubitabatur, utrum emphyteuta debeat cum domini voluntate suas meliorationes, quae Graeco vocabulo emponemata dicuntur, alienare vel ius emphyteuticum in alium transferre, an eius[7] expectare consensum, sancimus, si quidem emphyteuticum instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas observari: sin autem nullo modo huiusmodi pactio posita est vel forte instrumentum emphyteuseos perditum est, minime licere emphyteutae sine consensu domini suas meliorationes aliis vendere vel ius emphyteuticum
1 transferre. Sed ne hac occasione accepta[8] domini minime concedant emphyteutas suos accipere pretia meliorationum quae invenerint, sed eos deludant et ex hoc commodum emphyteutae depereat, disponimus attestationem domino transmitti et praedicere, quantum pretium ab alio re vera accipit.
2 Et si quidem dominus hoc dare maluerit et tantam praestare quantitatem, quantam ipsa veritate emphyteuta ab alio accipere potest, ipsum dominum omni-
3 modo haec comparare: Sin autem duorum mensuum spatium fuerit emensum et dominus hoc facere noluerit, licentia emphyteutae detur, ubi voluerit, et sine consensu domini suas meliorationes vendere, his tamen personis, quae non solent in emphyteuticis contractibus vetari ad huiusmodi venire emptionem: necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundum praefatum modum vendita sit, accipere emphyteutam vel, ius emphyteuticum ad personas non prohibitas sed concessas et idoneas ad solvendum emphyteuticum canonem transponere si emphyteuta maluerit, non contradicere, sed novum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem nec per[9] procuratorem, sed ipsos dominos per se vel per litteras suas vel, si hoc non potuerint vel noluerint, per depositionem in hac quidem civitate apud virum clarissimum magistrum censuum vel praesentibus tabulariis per attestationem, in provinciis autem per praesides vel defensores
4 celebrandam. Et ne avaritia tenti domini magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent, quod usque ad praesens tempus perpetrari cognovimus, non amplius eis liceat pro subscriptione vel depositione nisi quinquagesimam partem pretii vel aestimationis loci, qui ad aliam personam transfertur, accipere.
5 Sin autem novum emphyteutam vel emptorem meliorationis suscipere minime dominus maluerit et attestatione facta intra duos menses hoc facere supersederit, licere emphyteutae et non consentientibus dominis ad alios ius suum vel emponemata trans-

k. Aug. Constantinopoli Lampadio et Oreste ss. (= *a.* 530) *suppl. Buchholtz recte, cf. Zeit-Rechtsgesch.* 11 *p.* 184 (2) = *B* 20, 2 (3) *sic R*, de *ins. C* (4) secus *scr.* (5) *sic C*, poena *PR* (6) 8, 37, 12 (7) non *ins. Mommsen* (8) adrepta *Mommsen* (9) nec per *P*, vel *CR*

6 ferre. Sin autem aliter fuerit versatus, quam nostra constitutio disposuit, iure emphyteutico cadat. *D. xv k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

4 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*]

[1] *Ἐὰν ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ὁ μὲν ἐμφυτευτὴς προσφέρῃ τῷ δεσπότῃ τὸν τῆς ἐμφυτεύσεως κανόνα, ὁ δὲ δεσπότης ἀναβάλληται δέξασθαι αὐτὸν ἢ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει διάγων ἢ ἐν ἐπαρχίαις, ἐξεῖναι τῷ ἐμφυτευτῇ προσάγειν αὐτῷ τὸ ἐμφύτευμα καὶ μελλούσης περαιοῦσθαι τῆς τριετίας, εἰ μὴ ἀνάσχοιτο λαβεῖν, σφραγίζειν αὐτὸ καὶ ἐπιμαρτύρεσθαι περὶ τούτου ἢ τὸν ἐνδοξότατον ἔπαρχον τῆς πόλεως ἢ τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους τῶν ἱερῶν πραιτωρίων ἢ τὸν πρόσφορον ἄρχοντα, ᾧτινι ὑπόκειται ὁ τοῦ χωρίου δεσπότης· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἢ παρὰ τῷ ἄρχοντι ἢ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἄρχοντος παρὰ τῷ ἐκδίκῳ τῶν τόπων ἢ παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς πόλεως, καθ' ἣν ὁ δεσπότης τοῦ κτήματος διάγει, πράττειν περὶ τούτου, ὥστε καὶ τὴν ἐξ ἑνὸς τῶν*

εἰρημένων προσώπων προστεθῆναι τῷ π
1 *μαρτυρίαν. Καὶ εἰ μηδὲ οὕτως ἕλοιτο*
προσαγόμενον τὸ ἐμφύτευμα ὁ δεσπότης,
νέτω μὲν αὐτὸ ὁ ἐμφυτευτής, μηδεμίαν
2 *ἔχοντος εἰς ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ δεσπότου*
δὲ ἡ ἐμφύτευσις λυέσθω παρατρεχούσης τ
τίας μήτε τῶν ἐφεξῆς ἐνιαυτῶν ἀπαιτεῖ
εἰωθότα κανόνα ὁ δεσπότης, ἕως ἂν αὐτ
θεν ὀχλήσας τῷ ἐμφυτευτῇ καὶ διαμα
αὐτῷ στείλας ἄρξηται αἰτεῖν τὸν ἐμφυ
κανόνα· τότε γὰρ οὐ μὴν τοῦ[2] *προλ*
χρόνου παντὸς ἀπαιτείτω τὸν κανόνα ὁ
της, ὡς αὐτὸς αἴτιος τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτὸ
νῶς, τοῦ δὲ τρέχοντος χρόνου μετὰ τὴν
3 *τυρίαν αὐτοῦ ἀπαιτείτω τὸ ἐμφύτευμα.*
δὲ ἐπὶ τριετίαν μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν
σπότου μὴ καταβάλῃ ὁ ἐμφυτευτὴς εὐγν
τὸν κανόνα, ἀκολούθως ἐξωθείτω αὐτὸν
σπότης τῆς ἐμφυτεύσεως κατὰ τὴν δευτέρ
του τοῦ τίτλου διάταξιν. (*a.* 53

LIBER QUINTUS.

I.[3]

DE SPONSALIBUS ET ARRIS SPONSALICIIS ET PROXENETICIS.

1 [4]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Bianori.* Alii desponsata[5] renuntiare condicioni ac nubere alii non prohibetur. *D. xviii*[6] *k. Mai.*[7] *AA. conss.* [*a.* 293]

2 [8]*Imp. Constantinus A. et Constantius C. ad Pacatianum pu.*[9] Si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exsequi nuptias in eadem provincia degens[10] supersederit, eiusque spatii fine decurso in alterius postea coniunctionem puella pervenerit, nihil fraudis ei sit, quae nuptias maturando vota sua diutius ludi non passa est. *D. prid. id. April. Marcianopoli Pacatiano et Hilariano conss.* [*a.* 332]

3 [11]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Arris sponsaliorum nomine datis, si interea sponsus vel sponsa decesserit, quae data sunt iubemus restitui, nisi causam, ut nuptiae non celebrentur, defuncta persona iam praebuit. *D. xv k. Iul. Thessalonicae Gratiano v et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

4 [12]*Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Marinianum pp.*[13] Si pater pactum de filiae nuptiis inierit et humana sorte consumptus ad vota non potuerit pervenire, id inter sponsos firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum, nihilque permittatur habere momenti, quod cum defensore, ad quem minoris commoda pertinebunt,
1 docebitur fuisse transactum. Periniquum est enim, ut contra patriam voluntatem redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium, cum plerumque etiam ipsius feminae adversus commoda propria inveniatur laborare consilium. *D. IIII*[14] *non.*

Nov. Ravennae Honorio XIII et Theodosio
conss. [

5 [15]*Impp. Leo et Anthemius AA. Eryth*
Mulier iuris sui constituta arrarum sponsali
mine usque ad duplum teneatur, id est in i
accepit et aliud tantundem nec amplius, s
completum vicesimum quintum annum vel p
petratam veniam aetatis atque in competenti
comprobatam huiusmodi arras suscepit: in si
autem, id est tantummodo quod accepit, si i
aetatis est, sive virgo sive vidua sit, sive
sive per tutorem vel curatorem vel aliam pers
1 easdem arras acceperit. Patrem vero vel n
legitimae videlicet aetatis constitutos, sive sim
separatim arras pro filia susceperint, avum
vel[17] proavum pro nepte seu pronepte in
2 tantummodo convenit teneri. Quae ita c
censemus, si non propter personam vel condi
aut aliam causam legibus vel generalibus c
tionibus interdictam futurum matrimonium c
prohibetur: tunc enim quasi nullo facto, utpo
causa easdem arras praestitas tantummodo
3 consequens esse praecipimus. [18]Hoc quo
adicimus, ut etiam, si legibus prohibitae n
speratae nuptiae, post arras autem spon
sponsa coniugium sponsi propter turpem vel
dicam conversationem aut religionis vel sec
versitatem recusaverit vel eo, quod quasi vir
ex quo spes subolis oritur, facere non potue
ob aliam iustam excusationis causam, si
probatum fuerit ante datas easdem arras sp
cias hoc idem mulierem vel parentes eius cog
4 sibi debeant imputare. Sin vero horum
sponsalicias arras susceperint vel post arras
aliqua iusta causa paenitentiae intercesserit,
tantummodo redditis super alterius simpli

(1) = *B* 20, 2, 4. *gemina est* 1, 4, 32, *cui versionem subiecimus* (2) *τοῦ om. B* (3) *B* 28, 1, 15 *seqq.* — *Cf. Dig.* 23, 1 (4) *iunge* 9, 12, 3 (5) *sic dett. cum B*, desponsatae *libri* (6) VIII *cum* 9, 12, 3 *scr.* (7) Heracliae *ins.* 9, 12, 3 (8) = *Th.* 3, 5, 4: *iunge Th.* 3, 5, 5 (9) pu. *Th.*, pp. *C, om. P* (10) in eadem prov. degens, *quod om. Th., additum videtur propter* 5, 17, 2 (11) = *Th.* 3, 5, 10: *iunge* 5, 2. 1. 6, 23, 16. 9, 49, 8. 12, 7, 1 *et Th.* 3, 5, 11. 4, 19, 1. 9, 27, 2. 9, 42, 9: *eiusdem*
tutionis partes, quamquam ad diversos directae,
esse 5, 7, 1. 8, 36, 3 *et Th.* 8, 15, 6: *cf. etiam*
6, 56, 4 (12) = *Th.* 3, 5, 12: *iunge* 5, 9, 4. 5
5, 19, 1. *Th.* 3, 5, 12 (13) *sic Th.*, marianum (
libri (14) III *leges iungendae* (15) *iunge* 1
5, 6, 8. 5, 30, 3 (16) *sic C*, alias personas *P* (17
vel *C*, aut *P* (18) § 3 . . . 5 *in.* = 1, 4, 16

5 liberi custodiantur. Quae omnia simili modo etiam de sponsis super recipiendis nec ne arris praestitis custodiri censemus: quadrupli videlicet poena, quae anterioribus legibus[1] definita erat, in qua et arrarum quantitas imputabatur, cessante, nisi specialiter aliud ex communi consensu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuit.
6 Extra definitionem autem huius legis si cautio poenam stipulationis continens fuerit interposita, ex utraque parte nullas vires habebit, cum in contrahendis nuptiis libera potestas esse debet. *D. k. Iul. Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

6 [2]*Ἡ διάταξις βούλεται τὸν προξενοῦντα γάμον μάλιστα μὲν μηδὲν λαμβάνειν. εἰ δὲ ὅλως ἀνέχεται λαβεῖν, εἰ μὲν μηδὲν συνεφώνησε περὶ τούτου, μηδὲν ὅλως λαμβάνειν· εἰ δὲ συνεφώνησε, μὴ ὑπὲρ τὴν εἰκοστὴν μοῖραν τῆς προικὸς καὶ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς ἐπιζητεῖν, ἐὰν ἡ προῖξ ἄχρι διακοσίων λιτρῶν ἐστι χρυσίου· ἔλαττον δὲ εἰ*
1 *βούλεται λαβεῖν, ἐπιτρέπει αὐτῷ. Εἰ δὲ καὶ ὁσησδήποτε ποσότητός ἐστιν ἡ προῖξ, περαιτέρω τῶν δέκα λιτρῶν τοῦ χρυσίου οὐκ ἐπιτρέπει τῷ προξενητῇ λαμβάνειν, οὐδὲ εἰ τελεία ἐστὶν ἡ*
2 *προῖξ ἢ ἡ πρὸ γάμου δωρεά. Εἰ δὲ παρὰ ταῦτά τις συμφωνήσει, μὴ ἀπαιτεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ καταβληθὲν ἀναδιδόσθω, εἴτε χρήματα ἔλαβεν εἴτε πράγματα ἢ ἀνεδόθη αὐτῷ ὁμολογία χρέους ἢ ὅλως ἔλαβέ τι κινητὸν ἢ ἀκίνητον ἢ αὐτοκίνητον, κινουμένων τῶν ἀγωγῶν οὐ μόνον κατὰ τοῦ λαβόντος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν αὐτοῦ κληρονόμων, καὶ οὐ μόνον παρὰ τοῦ δεδωκότος, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν αὐτοῦ κληρονόμων· ὡρισμένου δέκα χρυσίου λιτρῶν ἐπιτιμίου τοῖς παρὰ ταῦτα πράττειν ἐπιχειροῦσιν.*

II.

SI RECTOR PROVINCIAE VEL AD EUM PERTINENTES SPONSALIA DEDERINT.

1 [3]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Si quis in potestate publica positus atque honore administrandarum provinciarum, qui parentibus aut tutoribus aut curatoribus aut ipsis quae matrimonium contracturae sunt[4] potest esse terribilis, arras sponcalicias[5] dederit, iubemus, ut deinceps, sive parentes sive eaedem mutaverint voluntatem, non modo iuris laqueis liberentur poenaeque statutae expertes sint[6], sed extrinsecus data pignora lucrativa habeant, si ea non putent
1 esse reddenda. Quod ita late patere volumus, ut non solum circa administrantes, sed et circa administrantium filios nepotes ac[7] propinquos, participes (id est consiliarios)[8] domesticosque locum habeat[9], quibus tamen administrator operam dederit.
2 Impleri autem id postea matrimonium non vetamus, quod tempore potestatis ob eas personas, de quibus locuti sumus, arris fuerat obligatum, si sponsarum consensus accedat. *D. xv k. Iul. Thessalonicae Gratiano v et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

III.[10]

DE DONATIONIBUS ANTE NUPTIAS VEL[11] PROPTER NUPTIAS ET SPONSALICIIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Metrodoro.* Multum interest, si ea, quae donat vir futurus, tradiderit uxori et postea in dotem acceperit, an vero donandi animo dotem auxerit, ut videatur accepisse, quod non accepit. priore enim casu donatio non impeditur, et res, quae in ea causa sunt, dotis effectae iudicio de dote peti possunt: posteriore autem nihil actum est donatione et, quod in dotem datum non est, non potest repeti.

2 *Imp. Alexander A. Attalo.* Si praesidi provinciae probaveris, ut Eucliam uxorem duceres, munera te ·parentibus eius dedisse, nisi tibi Euclia nupserit, restitui tibi quod dedisti iubebit.

3 *Idem A. Marcellae.* Pollicitatione a fratre quondam tuo sponsalium causa facta, et[12] si in stipulationem deducta ideo praestanda non fuerit, quoniam in dote uxor maritum fefellit, exceptionem adversus actionem ex stipulatu recte obicies.

4 *Imp. Gordianus A. Marco.* Quod sponsae ea lege donatur, ut tunc dominium eius adipiscatur, cum nuptiae fuerint secutae, sine effectu est. *PP. VIII k. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 [13]*Impp. Valerianus et Gallienus AA.*[14] *Theodorae.* Ea, quae tibi ut sponsae daturum se repromisit is, qui te ficto caelibatu, cum aliam matrem familias domi[15] reliquisset, sollicitavit ad nuptias, petere cum effectu non potes, cum tu sponsa uxore domi posita non fuisti. *Accepta XV id. Mai. Antiochiae Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

6 *Imp. Aurelianus A. Donatae.* Cum in te simplicem donationem dicas factam esse die nuptiarum et in ambiguo possit venire, utrum a sponso an marito donatum sit, sic distinguendum est, ut, si in tua domo donum acceptum est, ante nuptias videatur facta esse donatio, quod si penes se dedit sponsus, retrahi possit: uxor enim fuisti.

7 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Iuncianae.* Si, cum ante nuptias munera darentur, ita conventum est atque huiusmodi conscripta pactio est, ut, si qua fors[16] extitisset contra voluntatem eius et matrimonium distraxisset, tunc quae data erant apud eum qui dedisset heredemve eius remanerent, potest, qui eius hereditatem accepit, cui pacta puella munera supra dicta lege susceperat, eadem iure postulare. *PP. k. April.*

8 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Euphrosyno.* Si ante matrimonium maior quinque et viginti annis constitutus sponsae suae, licet ante sponsalia, fundum donavit eamque in vacuam induxit possessionem, postea nullo titulo superstitem[17] vel testamento eundem relinquentem alienare potuisse

(1) *cf.* 5, 2, 1 (*not.* 6) 5, 8, 1 (*p.* 200 *not.* 12) *Th.* 3, 5, 11 (2) = *B* 54, 15, 4 (3) = *Th.* 3, 6, 1 *B* 28, 1, 20: *iunge* 5, 1, 3 *et quae ibi laudantur* (4) sunt *Th.*, sint *libri* (5) arras sponsalicias] sponsalia *Th.* (6) poenaeque expertes sint quae quadruplum statuit *Th.*, *cf.* 5, 1, 5, 4 (7) ac *om. Th.* (8) id est consil. *om. Th.* (9) locum habeat] censeamus *Th.* (10) *B* 28, 3 (11) vel *C*, et *P* (12) *idem legerunt Graeci:* et *del. Mommsen* (13) = 9, 9, 18 (14) et C *ins. l. gem.* (15) in provincia *l. gem.* (16) fors *C*, sors *P* (17) *sic M^a^ cum B*, superstite *PCM^b^*

I, 6 *Constitutio nuptiarum proxenetam potissimum nihil accipere vult. quod si omnino accipere audeat, si quidem nihil ea de re convenerit, nihil omnino eum accipere: si vero convenerit, non supra vicesimam partem dotis vel ante nuptias donationis exigere, quando dos ducentas auri libras non excedit: minus autem si vult ei accipere permittit.*
1 *Cuiuscumque autem quantitatis dos sit, supra decem auri libras proxenetae accipere non permittit, etiamsi certa dos vel ante nuptias donatio*
2 *sit. Quod supra hoc aliquis pactus fuerit, non exigi: sed et solutum reddat, sive pecunias sive res acceperit, sive debiti cautio ei reddita fuerit vel omnino quicquam mobile seu immobile seu se movens acceperit, actionibus non tantum in eum qui acceperit, sed etiam in eius heredes instituendis, nec tantum ab eo qui dederit, sed etiam ab heredibus eius: poena decem auri librarum adversus eos constituta, qui adversus haec venire conati fuerint.*

[illegible]

1 [illegible] Quod si sponsa vel [illegible] matrimonii [illegible] heredibus sine aliqua [illegible] per condictionem aut per utilem in rem actionem [illegible]
2 Quae similiter observari oportet et si ex parte sponsae in sponsum donatio facta sit. *D* [illegible] *k.* *Nov.* *Constantino A.* *v et Licinio C.* [illegible] [*a.* 319]

16 *Idem A. ad Tiberianum vicarium Hispaniarum.* Si ab sponso rebus sponsae donatis interveniente osculo ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere praecipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctae heredes, cuiuslibet gradus sint et quocumque iure successerint, ut donatio stare pro parte media et solvi pro parte media videatur: osculo vero non interveniente, sive sponsus sive sponsa obierit, totam infirmari donationem et donatori sponso
1 vel heredibus eius restitui. Quod si sponsa interveniente vel non interveniente osculo donationis[10] titulo (quod raro accidit) fuerit aliquid sponso largita et ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata ad donatricem sponsam sive eius successores donatarum rerum dominium transferatur. *D id. Iul. Constantinopoli*[11] *Nepotiano et Facundo conss.* [*a.* 336]

[illegible] *Valentinianus AA.* [illegible] etiam actorum [illegible] ad eas facta [illegible] iuste con- [illegible] *Mart. Con-* [illegible] [*a.* 428]

[illegible] Si liberis ex [illegible] ad secundas mi- [illegible] nihil omnino [illegible] ante nuptias. [illegible] quondam eius [illegible] servare co- [illegible] priore matri- [illegible] nuptias multoque [illegible] sociata. nihil [illegible] ipsa vel alius [illegible] *D* *k. Mai.* [illegible] [*a.* 479]

[illegible] Si constante [illegible] vel uxor [illegible] nihilo minus [illegible] cuilibet alii [illegible] maiorem [illegible] nec obsit in [illegible] esse liberalitates [illegible] namque con- [illegible] augendae [illegible] constituatur.
1 [illegible] praecipimus etiam [illegible] accidit ante [illegible] esse. solam vero [illegible] etiam tunc mu- [illegible] donatio- [illegible] facere [illegible] pactis vid- [illegible] dotis [illegible] pro iam sta- [illegible] veteribus pacti- [illegible] ante nuptias donatione [illegible] inita sunt. Iu- [illegible] dote vel d- [illegible] accipiant, e- [illegible] sunt. et non a [illegible] ante nuptias donationis tempor- [illegible] Sed et si e contrario maritus e- [illegible] ad [illegible] dotem et ante nuptias donationem consenserint. [illegible] ad similitudinem deminutionis quae in [illegible] etiam ante nuptias minuere donationem [illegible] pacta de amborum deminutionibus [illegible] firma et legitima esse intellegantur: exceptis videlicet his casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens ad secundas migraverit nuptias, aut uxor similiter ex anteriore matrimonio liberis ei existentibus secundo marito se iunxerit. in hoc enim secundo matrimonio vel a parte mariti vel a parte mulieris vel ab utraque, si hoc etiam evenerit, interdictam esse deminutionem dotis et ante nuptias donationis, ne aliquid adversus filios prioris matrimonii machinari videatur, censemus. [*a.* 527?]

20 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum multae nobis interpellationes factae sunt adversus maritos, qui decipiendo suas uxores faciebant donationes, quas ante nuptias antiquitas nominavit, insinuare autem eas actis intervenientibus supersedebant, ut ineffectae maneant et ipsi quidem commoda dotis lucrentur, uxores autem sine nuptiali remedio relinquantur, sancimus nomine prius emendato ita rem corrigi et non ante nuptias donationem eam vocari,
1 sed propter nuptias donationem. Quare enim dotem quidem et constante matrimonio mulier ma-

(1) *sic L*, confiteris perfecta donatione *P*, perfecta donatione confiteris *C* (2) *ss.* conss. *supplevimus* (3) et CC. *om. libri* (4) matrimonium *libri* (5) = *Th.* 3, 5, 2 (6) *sic P Th*, filium *ins. C cum BΣ (κ. π.)* (7) actionem *BΣ (κ. π.)* (8) pp. vi k. supra scriptas Romae *ins. Th.* (9) = *Th.* 3, 5, 6 (10) sponsaliorum *Th.* (11) accepta xiiii k. Mai. Hispali *ins. Th.* (12) = *Th.* 3, 5, 13: *iunge* 2, 57, 2. 5, 4, 22. 5, 11, 6. 6, 18, 1. 6, 24, 11. 6, 61, 2 (13) *iunge* 3, 28, 29 (14) ipso A. ii 3, 28, 29 (15) Impp. Iustinus et Iustinianus AA. *scr.*, *cf.* c. 20 § 9 *h. t.*

ɔonceditur, donationem autem marito nisi
as facere non permittitur? et quae huius
ntia rationabilis potest inveniri, cum me-
nulieribus propter fragilitatem sexus quam
ıs[1] subveniri? Sicut enim dos propter
t et sine nuptiis quidem nulla dos intelle-
e dote autem nuptiae possunt celebrari,
donationibus, quas mariti faciunt vel pro
ːbet esse aperta licentia et constante matri-
em donationem facere, quae quasi anti-
ossit[2] intellegi et non simplex donatio.
et antiqui iuris conditores inter donatio-
ım dotes connumerant. Si igitur et nomine
ıtia nihil distat a dote ante nuptias do-
ıre non etiam ea[3] simili modo et matri-
contracto dabitur? Sancimus itaque omnes
habere sive priusquam matrimonia con-
sive postea donationes mulieribus dare
ıtis dationem[4], ut non simplices donationes
ur, sed propter dotem et propter nuptias
nplices etenim donationes non propter nup-
sed propter nuptias vetitae sunt: et propter
as et libidinem forsitan vel unius partis
non propter ipsam nuptiarum adfectionem
tur. Si igitur dote iam praestita maritus
: nuptias facta donatione donare mulieri
rit, ita tamen, ut dotis quantitatem non
et hoc ipsum significaverit, quod non sim-
:iat donationem, sed propter dotem iam
m et ipse ad donationem venerit, licebit
ere et supponatur pactis dotalibus huius-
ıtio. et si quidem hoc fuerit specialiter
ıum, pacta conventa servari oportet. Sin
atio quidem talis facta sit, utpote autem
rumento antecedente nulla pacta tali do-
ɜt nuptias inserantur, re ipsa videatur esse
m, et secundum dotales conventiones in-
· et in tali donatione pacta fuisse conventa,
passibus utraque ambulet tam dos quam
. Ita tamen, ut Leoniana constitutio[5],
r exaequatione pactionum loquitur non in
, sed in partibus, maneat in his casibus
non solum ea immutilata custodiatur, sed
ra[6], quam de interpretatione eius fecimus
em eius tollentes: disparibus etenim pactio-
s maiorem[7] lucri partem ad minorem de-
esse censemus, ut eodem modo uterque
ıorem partem lucretur. Similique modo
uidem fuerit talis donatio, quae antea qui-
nuptias vocabatur, nunc autem propter
ıon autem ante nuptias fuerit actis inter-
ɜ insinuata, licebit et constante matri-
n insinuare, nullo obstaculo penitus ex
interventu faciendo: si enim fieri eas post
concedatur, multo magis insinuari. Si-
ɔdo et ea constitutio[8], quam pro augendis
us quam ante nuptias donationibus feci-
ta illabataque conservetur: omnibus vide-
de simplicibus donationibus inter maritum
a constante matrimonio vel a veteribus
bis statuta sunt, in suo robore dura-
[*a.* 531—532[9]]

IIII.[10]
DE NUPTIIS.

. *Severus et Antoninus AA. Potito.* Cum
puellae quaeritur nec inter tutorem et
t propinquos de eligendo futuro marito
convenit, arbitrium praesidis provinciae necessarium est. *D. non. Mai. Anullino et Frontone conss.* [*a.* 199]

2 *Idem AA. Trophimae.* Si nuptiis pater tuus consensit, nihil oberit, quod instrumento ad matrimonium pertinenti non subscripsit.

3 [11]*Idem AA. Valeriae.* Libertum, qui patronam seu patroni filiam vel coniugem vel neptem vel proneptem uxorem ducere ausus est, apud competentem iudicem accusare poteris moribus temporum meorum congruentem sententiam daturum, quae[12] huiusmodi coniunctiones odiosas esse merito duxerunt. *Id. Nov. Dextro II et Prisco conss.* [*a.* 196]

4 *Imp. Alexander A. Perpetuo.* Liberi concubinas parentum suorum uxores ducere non possunt, quia minus religiosam et probabilem rem facere videntur. qui si contra hoc fecerint, crimen stupri committunt. *III id. April. Modesto et Probo*[13] *conss.* [*a.* 228]

5 *Idem A. Maximae.* Si, ut proponis, pater quondam mariti tui, in cuius fuit potestate, cognitis nuptiis vestris non contradixit, vereri non debes, nepotem suum ne non agnoscat.

6 *Imp. Gordianus A. Valeriae.* Etsi contra mandata principum contractum sit in provincia consentiente muliere matrimonium, tamen post depositum officium si in eadem voluntate perseveraverit[14], iustae nuptiae efficiuntur: et ideo postea liberos susceptos natosque ex iusto matrimonio legitimos esse responsum viri prudentissimi Pauli[15] declarat. *XII k. Sept. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

7 *Idem A. Apro.* Si, ut proponis, post querellam de marito a filia ad te delatam dissociatum est matrimonium nec te consentiente ad eundem regressa est, minus legitima coniunctio est cessante patris voluntate, in cuius est potestate: atque ideo non paenitente filia petitionem dotis[16] repetere non prohiberis. *PP. IIII k. Nov. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

8 *Idem A. Romano.* In copulandis nuptiis nec curatoris, qui solam rei familiaris sustinet administrationem, nec cognatorum vel adfinium ulla auctoritas potest intervenire, sed spectanda est eius voluntas, de cuius coniunctione tractatur. *D. V k. Mart. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

9 *Imp. Probus A. Fortunato.* Si vicinis vel aliis scientibus uxorem liberorum procreandorum causa domi habuisti et ex eo matrimonio filia suscepta est, quamvis neque nuptiales tabulae neque ad natam filiam pertinentes factae sunt, non ideo minus veritas matrimonii aut susceptae filiae suam[17] habet potestatem.

10 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Paulinae.* Cum te non ex senatore patre procreatam ob matrimonium cum senatore contractum clarissimae feminae nomen adeptam dicas, claritas, quae beneficio mariti tibi parata est, si secundi ordinis virum postea sortita es redacta ad prioris dignitatis statum, deposita est.

11 *Idem AA. Alexandro.* Si invita detinetur uxor tua a parentibus suis, interpellatus rector provinciae amicus noster exhibita muliere voluntatem eius secutus desiderio tuo medebitur.

12 [18]*Idem AA. Sabino.* Ne filium quidem familias invitum ad ducendam uxorem cogi legum disciplina permittit. igitur, sicut desideras, observatis iuris praeceptis sociare coniugio tuo quam volueris non impediris, ita tamen, ut in contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat. *D. non. Nov. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

13 *Idem AA. et CC. Onesimo.* Neque sine nup-

naritis *M* (2) quae q. a. possit *C*, quia q. *M* (3) ıa *M*, *om. C* (4) *sic N*, datio- (5) 5, 14, 9 (6) 5, 14, 10 (7) *sic M*, *cf.* 5, 14, 10 (8) *c.* 19 *h. t.* (9) *hanc consti-* ɪ *anno* 533 *emissam fuisse indicant Inst.* 2, 7, 3 , 25 *seqq.* — *Cf. Dig.* 23, 2 *Inst.* 1, 10 (11) c. 3 *ɪbuit ante* c. 1 (12) quae *P*ᵛ, quia *P*ᶦ*C cum* .(13) prisco *libri* (14) *sic dett. cum B*, perseveraverunt *PC*, *cf. Dig.* 23, 2, 65, 1 (15) *Dig.* 23, 2, 65, 1 (16) *sic p cum BΣ* (*κ. π.*), non petente filia petitionem dotis *C*, non renitente filia petitioni dotis *Cuiacius* (17) suam *C*, suae *P* (18) *C inter c.* 11 *et* 12, *alii alio loco hanc constitutionem addunt:* Imp. Valerianus (val. *C*) A. Probo. Ubi iuris auctoritas desit, ibi nullum matrimonium videri contractum saepe rescriptum est. *quam huius Codicis non esse ex Graecis constat*

tiis instrumenta facta matrimonii ad probationem sunt idonea diversum veritate continente, neque non interpositis instrumentis iure contractum matrimonium irritum est, cum omissa[1] quoque scriptura cetera nuptiarum indicia non sunt irrita.

14 *Idem AA. et CC. Titio.* Neque ab initio matrimonium contrahere neque dissociatum reconciliare quisquam cogi potest. unde intellegis liberam facultatem contrahendi atque distrahendi matrimonii transferri ad necessitatem non oportere.

15 *Idem AA. et CC. Titiano.* Uxorem libertam suam manumissori, si non sit ex his personis, quae specialiter prohibentur, ducere non est interdictum, et ex eo matrimonio iustos patri filios nasci certissimum est.

16 *Idem AA. et CC. Rhodoni.* Patrem, qui filiam exposuit, at nunc adultam sumptibus et labore tuo factam matrimonio coniungi filio desiderantis favere voto convenit: qui si renitatur, alimentorum solutioni in hoc solummodo casu parere debet.

17 [2]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.*[3] Nemini liceat contrahere matrimonium cum filia nepte pronepte, itemque matre avia proavia et ex latere amita ac matertera, sorore sororis filia et ex ea nepte, praeterea fratris filia et ex ea nepte, itemque ex adfinibus privigna noverca nuru socru ceterisque, quae iure antiquo prohibentur: a quibus cunctos[4] volumus abstinere. *D. k. Mai. Damasco Tusco et Anullino conss.* [*a.* 295]

18 [5]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad senatum.* Viduae intra quintum et vicesimum annum degentes, etiam si emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine patris
1 sententia non conveniant. Quod si in condicionis delectum mulieris voluntas[6] repugnat sententiae propinquorum, placet admodum, ut in virginum[7] coniunctionibus sanctum est, habendo examini auctoritatem quoque iudiciariae cognitionis adiungi, ut, si pares sunt genere ac moribus petitores, is potior aestimetur, quem sibi consulens mulier adprobaverit.
2 Sed ne forte ii, qui gradu proximo ad viduarum successiones vocantur, et honestas nuptias impediant, si huiusmodi[8] rei suspicio processerit, eorum volumus auctoritatem iudiciumque succedere, ad quos, etiamsi fatalis sors intercesserit, tamen hereditatis commodum pervenire non possit. *D. XVII k. Aug. Gratiano A. II et Probo conss.* [*a.* 371]

19 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp.* Celebrandis inter consobrinos matrimoniis licentia huius legis salubritate indulta est, ut revocata prisci iuris auctoritate restinctisque calumniarum fomentis matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, sive ex duobus fratribus sive ex duabus sororibus sive ex fratre et sorore nati sunt, et ex eo matrimonio editi legitimi et suis patribus successores habeantur. *D. III id. Iun. Nicaeae Stilichone II et Anthemio conss.* [*a.* 405]

20 [9]*Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Theodorum pp.* In coniunctione filiarum in sacris positarum patris[10] expectetur arbitrium: si sui iuris puella sit intra quintum et vicesimum annum constituta, ipsius quoque exploretur adsensus. si patris auxilio destituta, matris et propinquorum et
1 ipsius quoque requiratur adultae iudicium. Si vero utroque orbata parente sub curatoris defensione consistat et inter honestos competitores matrimonii oriatur forte certamen, ut[11] quaeratur, cui potissimum puella iungenda sit, si puella cultu verecundiae propriam noluerit depromere vo coram positis propinquis iudici[12] deliberan sum sit, cui melius adulta societur[13]. [*a.* ‹

21 [14]*Impp. Theodosius et Valentinia Basso pp.* A caligato milite usque ad p personam et sine aliqua sollemnitate matri liberam cum ingenuis dumtaxat mulieribus hendi coniugii permittimus facultatem[15].

22 [16]*Idem AA. Hierio pp.* Si donatior nuptias vel dotis instrumenta defuerint, pon aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nul met[17] ob id deesse recte alias inito matrin mitatem vel ex eo natis liberis iura posse rum auferri, inter pares honestate persoi lege impediente consortium, quod ipsorum atque amicorum fide firmatur. *D. X k. M stantinopoli Felice et Tauro conss.*

23 *Imp. Iustinus*[18] *A. Demostheni pp.* I benevolentiae proprium hoc esse iudicantes, tempore subiectorum commoda tam investig eis mederi procuremus, lapsus quoque r per quos indignam honore conversationem tate sexus elegerint, cum competenti mo sublevandos esse censemus minimeque eis ε lioris condicionis adimere, ut ad eam re improvidam et minus honestam electionen derelinquant. nam ita credimus dei bene et circa genus humanum nimiam clementi tum nostrae naturae possibile est imitari, ‹ dianis hominum peccatis semper ignoscere et paenitentiam suscipere nostram et ad m statum reducere: quod si circa nostro subi perio nos etiam facere differamus, nulla ve
1 esse videbimur. Itaque cum iniustum quidem libertate donatos posse per divina gentiam natalibus suis restitui postque b principale beneficium ita degere, quasi deservissent, sed ingenui nati essent, mulier quae scaenicis quidem sese ludis immiscueru vero spreta mala condicione ad meliorem r sententiam et inhonestam professionem e nullam spem principalis habere beneficii, ad illum statum reduceret, in quo, si nihil tum esset, commorari potuerint: praesenti tissima sanctione principale beneficium ei lege condonamus, ut, si derelicta mala et i conversatione commodiorem vitam amplexa et honestati sese dederint, liceat eis nostr care numini, ut divinos adfatus sine dubio tur ad matrimonium eas venire permittent
1*a* mum: His, qui eis coniungendi sunt, more tenendis, ne scitis praeteritarum legum esse videatur tale coniugium, sed ita validu modi permanere matrimonium confidentibu nulla praecedente inhonesta vita uxores e rint, sive dignitate praediti sint sive alio m nicas in matrimonium ducere prohibeant tamen dotalibus omnimodo instrumentis,
1*b* scriptis tale probetur coniugium. N macula penitus direpta[21] et quasi suis huiusmodi mulieribus redditis neque vocab honestum eis inhaerere de cetero volumı differentiam aliquam eas habere cum his, q
2 simile peccaverunt: Sed et liberos ex t monio procreandos suos et legitimos patri ε alios ex priore matrimonio legitimos habeat, eius tam ab intestato quam ex testamento
3 que sine ullo impedimento percipere pos

(1) amissa *B* (2) = *Collatio* 6, 4, 5 (3) Exemplum edicti Diocletiani et Maximiani (AA. et *ins.*) nobilissimorum Caesarum *Coll.* (4) *sic dett. cum Coll.*, se *ins. C* (5) = *Th.* 3, 7, 1 (6) *sic Th. B*, patris *ins. P*, patri *ins. C* (7) pupillarum *Th.* (8) huius *Th.* (9) *iungenda videtur* 5, 8, 1 (10) patris *ins. Mommsen* (11) ut P^{x}, et $P^{r}C$ (12) *sic C*, iudicio *P* (13) D. k. Nov. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss. (*a.* 409) 5, 8, 1 (14) *fortasse iungendae sunt* 6, 7, 4 *et Th.* 4, 6, 7: *cf. Th.* 4, 6, 8 (15) April. Ravennae Theodosio XII et Valentinian conss. 6, 7, 4 (16) = *Th.* 3, 7, 3: *iunge* 2, 57, 5, 11, 6. 6, 18, 1. 6, 24, 11. 6, 61, 2 *Th.* 4, 6, 8 (1 *cum Th.* (18) iustinianus *C contra c.* 29 § *copii hist. arc. c.* 9 (*ed. Dindorf p.* 66) (eam *ins. M* (20) *sic C*, inhonesti *ins. M* (direptam *C*, dirempta *Mommsen*

etsi tales mulieres post divinum rescriptum ad preces
earum datum ad matrimonium venire distulerint,
salvam eis nihilo minus existimationem servari prae-
cipimus tam in aliis omnibus quam ad transmitten-
dam quibus voluerint suam substantiam et suscipien-
dam competentem sibi legibus ab aliis relictam vel
4 ab intestato delatam hereditatem. Similes vero
tale merentibus ab imperatore beneficium mulieribus
illas etiam esse volumus, quae dignitatem aliquam,
etsi non serenissimo principi supplicaverunt, ultronea
tamen donatione ante matrimonium meruerint, ex
qua dignitate[1] aliam etiam omnem maculam, per
quam certis hominibus legitime[2] coniungi mulieres
5 prohibentur, aboleri penitus oportet. His illud
adiungimus, ut et filiae huiuscemodi mulierum, si
quidem post expurgationem prioris vitae matris suae
natae sint, non videantur scaenicarum esse filiae
nec subiacere legibus, quae prohibuerunt filiam scae-
5a nicae certos homines in matrimonium ducere. Sin
vero ante procreatae sint, liceat preces offerentibus
invictissimo principi sacrum sine ullo obstaculo me-
reri rescriptum, per quod eis ita nubere permittatur,
quasi non sint scaenicae matris filiae: nec iam pro-
hibeantur illis copulari, quibus scaenicae filias vel
dignitatis vel alterius causae gratia uxores ducere
interdicitur, ut tamen omnimodo dotalia inter eos
6 etiam instrumenta conficiantur. Sed et si a
scaenica matre procreata, quae usque ad mortem
suam in eadem professione duravit, post eius obitum
preces imperatoriae clementiae obtulerit et divinam
indulgentiam meruerit liberationem maternae iniuriae
et nubendi licentiam sibi condonantem, istam quo-
que posse sine metu priorum legum in matrimonio
illis copulari, qui dudum scaenicae filiam uxorem
7 ducere prohibebantur[3]. Immo et illud removen-
dum esse censuimus, quod etiam in priscis legibus,
licet obscurius, constitutum est, ut matrimonia inter
impares honestate contrahenda non aliter quidem
valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint,
his vero intercedentibus omnimodo firma sint sine
aliqua distinctione personarum, si modo liberae sint
et ingenuae mulieres, nullaque nefariarum vel in-
7a cestarum coniunctionum suberit[4] suspicio. Nam
nefarios et incestos coitus omnibus modis amputa-
mus, sicut et illos, qui praeteritarum legum sanctione
specialiter vetiti sunt, exceptis videlicet his, quos
praesenti lege permisimus legitimique matrimonii
8 iure muniri praecepimus[5]. His itaque per hanc
generalem legem ita constitutis et[6] de cetero con-
servandis, praeteritas etiam huiusmodi coniunctiones
ex subiecto tempore factas secundum praedictam
dispositionem iudicari praecipimus, ut, si quis talem
uxorem ab initio nostri imperii, prout dictum est,
iam duxerit et liberos ab ea procreaverit, iustos eos
et legitimos et tam ab intestato quam ex testamento
pater successores habeat, et legitima in posterum
nihilo minus ea uxore permanente procreandi quo-
que liberi legitimi sint. [*a.* 520—523]

24 *Imp. Iustinianus A. ad senatum.* Sancimus, si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicumque pacto, quod ad dandum vel faciendum vel non dandum vel non faciendum concipitur, et sive nuptiarum tempus dixerit sive nuptias nominaverit, non aliter intellegi esse condicionem adimplendam[7] vel extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festivitas, et non esse tempus inspiciendum, in quo nuptiarum aetas vel feminis post duodecimum annum accesserit vel maribus post quartum decimum annum completum, sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint. sic etenim et antiqui iuris contentio dirimetur et immensa librorum volumina ad mediocrem modum tandem pervenient. *D. Constantinopoli XI k. Aug. Lampadio et Oreste conss.* [*a.* 530]

25 [8]*Idem A. Iuliano pp.* Si furiosi parentis li-
beri, in cuius potestate constituti sunt, nuptias pos-
1 sunt contrahere, apud veteres agitabatur. Et
filiam quidem furiosi marito posse copulari omnes
paene iuris antiqui conditores admiserunt: sufficere
2 enim putaverunt, si pater non contradicat. In
filio autem familias dubitabatur. et Ulpianus quidem
rettulit constitutionem imperatoris Marci, quae non
de furioso loquitur, sed generaliter de filiis mente
capti, sive masculi sive feminae sint qui nuptias
contrahunt, ut hoc facere possint etiam non adito
principe, et aliam dubitationem ex hoc emergere, si
hoc, quod in demente constitutio induxit, etiam in
furiosis obtinendum est, quasi exemplo mente capti
3 et furiosi filios adiuvante[9]. His itaque dubitatis
tales ambiguitates decidentes sancimus hoc repleri,
quod divi Marci constitutioni deesse videtur, ut non
solum dementis, sed etiam furiosi liberi cuiuscum-
que sexus possint legitimas contrahere nuptias, tam
dote quam ante nuptias donatione a curatore eorum
4 praestanda: Aestimatione tamen in hac quidem
regia urbe excellentissimi praefecti urbis, in provin-
ciis autem virorum clarissimorum earum praesidum
vel locorum antistitum tam opinione personae quam
moderatione dotis et ante nuptias donationis con-
stituenda, praesentibus tam curatoribus dementis
vel furiosi quam[10] his, qui ex genere eorum nobi-
5 liores sunt: Ita tamen, ut nulla ex hac causa
oriatur vel in hac regia urbe vel in provinciis iac-
tura substantiae furiosi vel mente capti, sed gratis
omnia procedant, ne tale hominum infortunium etiam
expensarum detrimento praegravetur. *D. k. Oct. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

26 *Idem A. Iuliano pp.* Si quis alumnam suam
libertate donaverit et in matrimonio suo collocaverit,
dubitabatur apud antiquos, utrumne huiusmodi nup-
1 tiae legitimae esse videantur, an non. Nos ita-
que vetustam ambiguitatem decidentes non esse ve-
titum matrimonium censemus. si enim ex adfectu
omnes introducuntur nuptiae et nihil impium neque
legibus contrarium in tali copulatione spectamus,
quare praedictas nuptias inhibendas existimaveri-
mus? nec enim homo sic impius inveniatur, ut,
quam ab initio loco filiae habuit, eam postea in suo
collocaverit matrimonio, sed ei credendum est, qui
eam ab initio non ut filiam educavit et libertate
donavit et dignam esse postea suo putavit matri-
2 monio. Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias
venire prohibenda, quam aliquis, sive alumna sit sive
non, a sacrosancto suscepit baptismate, cum nihil
aliud sic inducere potest paternam adfectionem et
iustam nuptiarum prohibitionem, quam huiusmodi
nexus, per quem deo mediante animae eorum copulatae sunt. *D. k. Oct. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

27 *Idem A. Iohanni*[11] *pp.* Sancimus nuptias, quae inter masculos et feminas maiores vel minores sexagenariis vel quinquagenariis lege Iulia vel Papia prohibitae sunt, homines volentes contrahere et ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri. [*a.* 531 *vel* 532[12]]

28 *Idem A. Iohanni*[13] *pp.* Si libertam quis uxo-
rem habeat, deinde inter senatores scribatur digni-
tate illustratus, an solvatur matrimonium, apud Ulpia-
num quaerebatur, quia lex Papia inter senatores et
1 libertas stare conubia non patitur. Nos igitur
dei sequentes iudicium non patimur in uno eodem-
que conubio mariti felicitatem uxori fieri infortu-
nium, ut, quantum vir in altum tollatur, tantum et
coniux eius decrescat, immo magis penitus depereat.
2 Absit itaque a nostro tempore huiusmodi asperi-
tas et firmum maneat matrimonium et uxor marito
concrescat et sentiat eius fulgorem stabileque maneat

(1) *sic M*[a], et *ins. CM*[b] (2) legitime *M*, *om. C* (3) *sic M*[b], prohibeantur *CM*[a] (4) *sic M*, subierit *C* (5) praecipimus *libri* (6) et *dett.*, *om. CM* (7) *sic edd.*, ad complendam *CM* (8) § 3 . . . 5 = 1, 4, 28 (9) *sic M*[a]? *dett.*, adiuvantes *C*, adiuvantem *M*[b] *vel M* (10) dementis quam furiosi nec non *l. gem.* (11) *sic C*, iuliano *M* (12) *data est ante XV k. Nov.* 532, *cf.* 6, 58, 12 (13) *sic C*, iuliano *M*

matrimonium ex huiusmodi superventu minime de-
3 minutum. Simili modo si privati hominis filia ad liberti veniat conubium et postea pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus, taceat Papiae legis crudelissima sanctio et neque per hunc modum dissolvatur matrimonium inter facti senatoris filiam et libertum, ne soceri prosperitas sine genero invenia-
4 tur. Melius est enim legis Papiae severitatem in utroque casu compescere, quam eam sequendo hominum matrimonia dispergere non ex vitio mulieris et mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna: cum enim ex una radice vitium nascitur, consequens est, ut una lege tollatur. [*a.* 531 *vel* 532]

29 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*] ......[1] *Πάσης*[2] ....
[3]*[Μ]ηδεὶς τὴν μὴ βουλομένην ἑλκέτω εἰς σκηνὴν μηδὲ τὴν ἑκουσίως κατελθοῦσαν κωλυέτω ὕστερον βουλομένην ἡσυχάσαι μηδὲ προτροπὴν διδότω καὶ λαμβανέτω αὐτῶν ἐγγύας περὶ τοῦ μηκέτι*
1 *ἀφίστασθαι τῆς σκηνῆς. Πᾶς οὖν ἐν οιαδήποτε τάξει ὢν βίου ἢ οιανδήποτε ἀρχὴν ἄρχων εἰ τοῦτο ποιήσειεν, ἐξέστω τῇ γυναικὶ καὶ τῷ ἄρχοντι προσιέναι, εἰ μὴ αὐτός ἐστιν ὁ βιαζόμενος, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ, ἵνα ἐκεῖνοι ἀποστήσωσι τὸν τὴν γυναῖκα βιαζόμενον, εἰδότα ὡς, ἐὰν ἀντιστῇ, τῆς πόλεως ἐκβάλλεται καὶ δημεύεται. ταῦτα*
2 *μέν, εἴ τις ἑλκύσειέ τινα πρὸς τὴν σκηνήν. Εἰ δὲ τὴν ἑκουσίως κατελθοῦσαν κωλύει πάλιν ἀποστῆναι, καὶ ἡ τῶν ἐγγυῶν δόσις λυέσθω καί, εἴ τι ἀπητήθησαν δοῦναι οἱ ἐγγυηταί, διπλᾶ*
3 *λαμβανέτωσαν. Ὁμοίως δέ, [εἰ] καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἀπητήθησάν τι παρασχεῖν, εἰς διπλάσιον ἀπολαμβανέτωσαν, τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ*
4 *ἐπισκόπου ταῦτα ἐκβιβαζόντων. Καὶ αὐτὸ*[4] *τὴν ἀρχὴν μηδὲ ἐγγύας ἐξέστω ἀπαιτεῖσθαι τὰς εἰς σκηνὴν κατελθούσας περὶ τοῦ μηκέτι ἀφίστα-*
5 *σθαι. Ἐξουσίαν ἔχοντος τοῦ ἐπισκόπου, ἐὰν ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ἐστὶν ὁ βιαζόμενος, ἐναντιοῦσθαι αὐτῷ καὶ ἀζημίους φυλάττ. ἐγγυητάς· εἰ δὲ μὴ ἐνδίδωσιν ὁ ἄρχων. τῷ ἐπισκόπῳ μηνύειν, ὥστε τὸν ἄρχοι στῆναι τῆς ἀρχῆς καὶ δημευθῆναι καὶ*
6 *ἐξορισθῆναι. Ἐξουσίας οὔσης ταῖς γυναιξὶ καὶ προσομιλεῖν γάμοις καὶ ἄν*
7 *ἀντιγραφῆς*[5]. *Ἀλλὰ τ[αύτην τὴν] διάτο τεῖν τοῖς ἰδίοις χρόνοις, κωλ[υομένων] τῶν ἐξ ἀρχῆς κωλυομένων γάμ[ων], πλὴ τοῦ νῦν ἐπινοηθέντος τοῦ ποτε μὲν*
8 *θείας ἀντιγραφῆς, νῦν δὲ οὐκέτι*[6]. *Ταῦτ νομοθετήσασα ἡ διάταξις ἐπιφέρει τότε ἡνίκα μείνωσι σωφρονοῦσαι· εἰ γὰρ γῆμαι πάλιν βουληθῶσι γενέσθαι σκη μόνον τῆς εὐγενείας ἧς εἶχον ἐκπίπτουσ οὐδὲ μετέχουσιν οὐδεμιᾶς βοηθείας οὔτε της οὔτε ἐκ τῆς Ἰουστίνου τοῦ τῆς θεία διατάξεως*[7]· *ὑπόκεινται γὰρ στούπρου ἐ*

V.[8]

DE INCESTIS ET INUTILIBUS NUPT

1 *Imp. Alexander A. Amphigeni.* Libert que uxor tua, si a te invito discessit, conub alio non habet, si modo uxorem eam haber

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.* *nae.* Neminem, qui sub dicione[9] sit Roma nis, binas uxores habere posse vulgo patet, in edicto praetoris huiusmodi viri infami sint. quam rem competens iudex inultam patietur. *PP. III id. Dec. Diocletiano* *Aristobulo conss.*

3 [10]*Imp. Constantinus A. Patroclo.* Cum non potest esse conubium: nam ex huiusm
1 tubernio servi nascuntur. Ideoque praeci decuriones in gremia potentissimarum domo

(1) *ad civiles magistratus constitutionem datam esse testatur* 1, 4, 33, 3 (2) *πάσης tradunt Paratitla ad Const.* 3 (3) = *Nomoc.* 13, 21: *praeterea argumentum huius constitutionis enarratur in* 1, 4, 33 (4) *αὐτό abundat, nisi forte sc. καὶ τὸ κατ' ἀρχήν* (5) *in* 1, 4, 33 *additur καὶ εἰ τυγχάνοιεν ταῖς σεμνοτάταις ἀξίαις οἱ ταύτας λαμβάνοντες κεκοσμημένοι* (6) *desiderantur quae refert* 1, 4, 33 *his verbis: γαμικῶν μέντοι συμβολαίων ἐκ τρόπου παντὸς μεταξὺ αὐτῶν γινομένων· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν θυγατέρων τῶν σκηνικῶν διαταξάμενοι et in indice Vatic.* 1981: *αἱ δὲ τοιαῦται γυναῖκες εὐγενεῖς οὖσαι νομίμως γαμοῦνται ἀξιωματικοῖς καὶ χωρὶς βασιλικῆς ἀντιγραφῆς, μετὰ μέντοι προικῶν· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ θυγατέρων σκηνικῶν* (*id est* eiusmodi mulieres ingenuae iure honoratis etiam sine imperiali rescripto nubunt, cum dotibus tamen: idem etiam de filiis scaenicarum) (7) *c.* 23 *h. t.* (8) *B* 28, 5, 35 *seqq.* — *huic titulo nonnulli libri quasi secundam vel tertiam constitutionem adscribunt epistulam Gordiani a Cuiacio primo editam in observationibus* 1, 11 *hanc:* Imp. Gord. A. rationalibus. Manifestum est nupti mandata contractis dotem, quae data illo temp traducta est, (mandata illo tempore contracti dotem q. data *et* cum tr. est *libri mei*) fuerat i tentiam divi Severi fieri caducam nec, si consen coepisse videatur matrimonium, in praeteritum vitio potuit mederi. D. k. April. Antiochiae A. et Aviola conss. (*a.* 239) *Cuiacio epistulam patris sui suppeditaverat P. Pithoeus. qui liber cis Iustiniani fuerit an fortasse legis Romanae rum, non liquet: Cuiacius enim postea* (*a.* 158 *appendicem Gregoriani codicis contulit et demu ad Codicem Iustinianum scriptis* (*ed. Fabroti* *p.* 384) *post* 5, 5, 6 *inseri iussit, ipse vero Pith in exemplo Gregoriani Codicis adscripsit* (*cf.* *Greg. Cod.* 5, 1). *Iustiniani autem Codicis esse tam ex Graecis quam ex libris nostris ap eam ut spuriam aut notant aut omittunt* (9) *cum BΣ* (*κ. π.*), condicione *APC* (10) = *Th.*

29 *Nemo invitam ad scaenam trahat neve eam, quae sponte venerit, postea autem recedere voluerit, retineat neve adhortetur et fideiussiones ab eis de*
1 *non deserenda scaena accipiat. Quisquis igitur cuiuslibet ordinis vel qualibet potestate praeditus id fecerit, liceat mulieri et praesidem adire, nisi ipse sit is qui vim facit, et episcopum, ut illi eum qui mulieri vim facit ab incepto avertant non ignarum, si restiterit, urbe se eici et patrimonio exui. et haec quidem, si quis aliquam ad scaenam trahit.*
2 *Sin autem eam quae sponte venerit, quominus rursus abscedat, impediat, et fideiussiones infirmentur et, si quid a fideiussoribus exactum fuerit,*
3 *duplum recipiant. Similiter etiam si ab ipsis mulieribus aliquid exactum fuerit, duplum reci-*
4 *piant: praeside et episcopo ea exsecuturis. Ac ne ab initio quidem fideiussiones a mulieribus quae scaenae se dedunt de non deserenda ea exigere*
5 *liceto. Data licentia episcopo, si p praeses vim inferat, ei resistere et fideiu damno defendere. quod si praeses non ced episcopo hoc nuntiare, ut praeses et m cadat et bonis ademptis in perpetuum r*
6 *Liceat eiusmodi mulieribus etiam nup*
7 *imperiali rescripto inire. Hanc autem tionem obtinere suis temporibus, ut omni monia quae olim vetita sunt inhibeantur, n iam excogitatum est sacro rescripto ol*
8 *fuisse, hodie non amplius. Haec om sancivit constitutio tamdiu obtinere vult, in honesta vita permanent: nam si post rursus scaenicas se fieri passae sunt, no ingenuitate quam habuerunt cadunt, sed auxilio neque ex hac neque ex Iustini cordationis constitutione potiantur: nam si men committunt.*

arum[1] ducente confugiant. si enim decurio toribus atque procuratoribus nescientibus uerit servae coniunctus, et mulierem in meudi per sententiam iudicis iubemus et ipsum em in insulam deportari, omnibus bonis itati, cuius curialis fuerat, mancipandis, si otestate fuerit liberatus nullosque habeat el parentes vel etiam propinquos, qui selegum ordinem ad eius successionem vocan- Quod si actores vel procuratores loci, in itium admissum est, fuerunt[3] conscii vel im facinus promere[4] noluerunt, metallo eos enit implicari. Si vero dominus hoc fieri vel postea cognitum celavit, si quidem in factum est, fundus cum mancipiis et pecoerisque rebus. quae cultui rustico sustineni viribus vindicetur: si vero in civitate id st, dimidiam bonorum omnium partem praeconfiscari poenam augentes, quoniam intra os parietes scelus admissum est, quod nocognitum publicare. *D. k. Iul. Aquileiae ino A. v et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

pp. Valentinianus Theodosius et Arcadius Andromachum comitem rerum privatarum. tra legum praecepta vel contra mandata ionesque principum nuptias forte contraxel ex eodem matrimonio, sive ante nuptias sive deinceps quoquo modo datum fuerit, tur, idque[5] totum, quod ab alterius liberaalterum processerit, ut indigno indignaeve tum fisco vindicari sancimus: Exceptis tam quam viris, qui aut errore acrissimo, non insimulatove, neque ex causa vili decepti aut aetatis lubrico lapsi. Quos tamen ita legis nostrae laqueis eximi placuit, si aut omperto, aut ubi ad legitimos pervenerint oniunctionem huiuscemodi sine ulla recrastilirementur. *D. VII k. Mart.*

n AAA. Cynegio pp. Fratris uxorem dul duabus sororibus coniungendi penitus lisubmovemus, nec dissoluto quocumque modo *D. . . . k.*[6] *Dec. Constantinopoli Theo- III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

pp. Arcadius et Honorius AA. Euty- p. Si quis incesti vetitique coniugii sese unestavit, proprias quamdiu vixerit teneat s, sed neque uxorem neque filios ex ea habere credatur. Nihil prorsus praedictis interpositam quidem personam vel donet stes vel mortuus derelinquat. Dos si qua emniter aut data aut promissa fuerit, iuxta itiquum fisci nostri commodis cedat. Testaio extraneis nihil relinquat, sed sive testato stato legibus ei et iure succedant, si qui iusto et legitimo matrimonio editi fuerint, e descendentibus filius filia nepos neptis prooneptis, de ascendentibus pater mater avus le latere frater soror patruus amita. Testandi demum habeat facultatem, ut his tantum pro iuris ac legum quod voluerit arbitrio , quas succedere imperialis praecepti tenore nus: ita tamen, ut hereditate defuncti peniatur, si quis ex his quos memoravimus in ndis incestis nuptiis[8] consilium inisse mon- , successuro in locum illius, qui post eum m proximus invenitur. Ea sane, quae de imus, etiam de feminis, quae praedictorum nsortiis commaculaverint, custodiantur. Mevero personis non extantibus fisco locus pateat. *D. VI id. Dec. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

7 [9]*Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Palladio pp.* Humilem vel abiectam feminam minime eam iudicamus intellegi, quae, licet pauper, ab in- 1 genuis tamen parentibus nata sit. Unde[10] licere statuimus senatoribus et quibuscumque amplissimis dignitatibus praeditis, ex ingenuis natas quamvis pauperes in matrimonium sibi adsciscere[11], nullamque inter ingenuas ex divitiis et opulentiore fortuna 2 esse distantiam. Humiles vero abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus: ancillam ancillae filiam, libertam, libertae filiam, scaenicam vel scaenicae filiam, tabernariam vel tabernarii vel lenonis aut harenarii filiam, aut eam quae mercimoniis publice praefuit: ideoque huiusmodi inhibuisse nuptias senatoribus harum feminarum, quas nunc enumeravimus[12]. *D. prid. non. April. Constantinopoli Aetio et Studio vv. cc. conss.* [*a.* 454]

8 *Imp. Zeno*[13] *A. Epinico pp.* Licet quidam Aegyptiorum idcirco mortuorum fratrum sibi coniuges matrimonio copulaverint, quod post illorum mortem mansisse virgines dicebantur, arbitrati scilicet, quod certis legum conditoribus placuit, cum corpore non convenerint, nuptias re non videri contractas, et huiusmodi conubia tunc temporis celebrata firmata sunt, tamen praesenti lege sancimus, si quae huiusmodi nuptiae contractae fuerint, earumque contractores et ex his progenitos antiquarum legum tenori subiacere nec ad exemplum Aegyptiorum, de quibus superius dictum est, eas videri fuisse firmatas vel esse firmandas. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Leonis iunioris.* [*a.* 475]

9 *Idem A. Sebastiano pp.* Ab incestis nuptiis universi qui nostro reguntur imperio noverint temperandum. nam rescripta quoque omnia vel pragmaticas formas aut constitutiones impias, quae quibusdam personis tyrannidis tempore permiserunt scelesto contubernio matrimonii nomen imponere, ut fratris filiam vel sororis et eam, quae cum fratre quondam nuptiali iure habitaverat, uxorem legitimam turpissimo consortio liceret amplecti, aut ut alia huiusmodi committerentur, viribus carere decernimus, ne dissimulatione culpabili nefanda licentia roboretur. [*a.* 476—484]

VI.[14]

DE INTERDICTO MATRIMONIO INTER PUPILLAM ET TUTOREM SEU CURATOREM LIBEROSQUE EORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.*[15] *Mario.* Senatus consulti auctoritatem, quo inter pupillam et tutoris filium conubium saluberrime sublatum est, circumveniri rusticitatis et imperitiae velamentis non oportet. *PP. VII id. Febr. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

2 *Imp. Alexander A. Burrio.* Mater pupillae cum tutore filiae suae vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. *PP. non. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Imp. Gordianus A. Rogatiano.* Cum proponas ei, quam matrimonio tuo iunctam suggeris, post liberos susceptos curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in potestate habuisse: cum rite contractum matrimonium ex post facto vitiari non potuerit, iusta interpretatione[16] metuere non debes, ne liberi quos habetis non ex iusto matrimonio sus-

um *om. Th.* (2) omnibus bonis eius] bonis eius et urbanis mancipiis confiscandis, praediis vero mancipiis *Th.* (3) fuerunt *Th.*, fuerint *libri* *Th.* (5) *sic M*, idemque *P*, ideoque *C* (6) d. d. p. lx. *D* (7) = *Th.* 3, 12, 3 (8) participains. *Th.* (9) = *Nov. Marciani* 4, 1, 2. 3: *iunge* (10) sed *Nov.* (11) *sic Nov.*, ascire *dett.*, *PC* (12) ideoque ... enumeravimus] quod quidem haud dubie credimus ipsum divae memoriae Constantinum in ea quam promulgavit sanctione sensisse ideoque h. i. nuptias, ne senatoribus ... enumeravimus non tam conubia quam vitia iungerentur *Nov.* (13) *Basilisci hanc constitutionem esse vidit Rossi Inscr. Chr. urb. Romae* 1 *p.* 383 (14) *B* 28, 5, 36 *seqq.* (15) *debuit esse* imp. Antoninus A. (16) *sic dett.*, iustam interpretationem *CM: scr. fortasse* istam interpretationem

1 cepti videantur. Ut autem omnis scrupulus aferatur, insistere pater tuus debet nec non et uxor tua, ut alius loco eius detur: habebit enim facultatem repetendae rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus.

4 *Imp. Philippus A. Hygiae.* Libertinum, qui filio suo naturali, quem in servitute susceperat, postea manumisso pupillam suam candemque patroni sui filiam in matrimonio collocavit, ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptiis interdicendum putavit, pertinere dubitari non oportet.

5 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Apuleio.* Curatorem adulto suo filiam suam nuptui collocare non posse falso tibi persuasum est. *PP. xv k. Sept. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Lucio.* Si patris tui pupillam nondum reddita tutelae ratione vel post redditam nondum exacto quinto et vicesimo nec non etiam utili anno uxorem duxisti, nec matrimonium cum ea habuisse nec filium ex huiusmodi
1 coniunctione procreasse videri potes. Sane si
hoc pater puellae, cum decederet, postulavit, et nuptiae rite contractae et filius videtur iure susceptus. *PP. id. Mai. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 260]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Paregorio.* Si tutor vel curator pupillam vel adultam quondam suam sibi vel filio suo nullo divino impetrato beneficio in matrimonio collocaverit, manet infamia contra eum velut confessum de tutela, quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laboravit, et dos data per condictionem repeti potest.

8 [1]*Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio pp.* Si quis tutoris vel curatoris nomine usurpato, id est pro tutore seu pro curatore vel negotiorum gestore res pupillae administraverit eamque sibi filiove suo copulaverit, tales nuptias stare et non ad exemplum tutorum infirmari, ne ex huiusmodi subtili vel maligno tractatu matrimonia seu proles ex his progenita vel dos super his data vel promissa aliquam laesionem vel calumniam patiantur. *D. k. Iul. Marciano cons.* [*a.* 469]

VII.

SI QUACUMQUE PRAEDITUS POTESTATE VEL AD EUM PERTINENTES AD SUPPOSITARUM IURISDICTIONI SUAE ADSPIRARE TEMPTAVERINT[2] NUPTIAS.

1 [3]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Neoterio pp.* Si quis ordinaria vel qualibet praeditus potestate circa nuptias invitis ipsis vel parentibus contrahendas, sive pupillae sive apud patres virgines sive viduae erunt, sive et[4] iuris sui viduae, denique cuiuscumque sortis, occasione potestatis utatur et minacem favorem suum invitis his, quorum utilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegitur, hunc, licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine multae librarum auri decem obnoxium statuimus et, cum honore abierit, peractam dignitatem usurpare prohibemus, tali scilicet poena, ut, si circa honorem eum, quo male usus est, vindicandum statutis nostris[5] parere noluerit, eam provinciam, in qua sibi[6] usurpaverit,
1 habitare per iuge biennium non sinatur. Illo
videlicet adiciendo, ut et in potestate adhuc constituto liceat personae, quam huiusmodi ambitu circumire temptaverit, confestim contestatione proposita cum sua suorumque domo iurisdictionem eius evitare, curaturis hoc uniuscuiusque civitatis defenso-
2 ribus[7] et eiusdem iudicis apparitoribus. Et quidem
si haec pravitas ordinarii iudicis erit, universa eius domus ratio atque omnia vel civilia vel criminalia negotia, quamdiu idem in administratione fuerit,
3 vicario competant. Sin autem vicarius vel simi-
lis potestatis vim in huiusmodi contrahendo matrimonio molietur, vicissim ordinarius iudex intercessor
4 existat. Sin erunt uterque suspecti, ad illustrem
praefecturam specialiter talium domorum, quamdiu idem administraverit, tuitio pertineat. *D. xv k. Iul. Thessalonicae Gratiano v et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

VIII.

SI NUPTIAE EX RESCRIPTO PETANTUR.

1 [8]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro pp.* Quidam vetusti iuris ordine praetermisso obreptione precum nuptias, quas se intellegunt non mereri, nobis existimant postulandas, saepe[9] habere puellae consensum confingentes. quapropter tale sponsalium genus praesentis legis definitione prohibemus.
1 Si quis igitur contra hanc definitionem nuptias
precum subreptione meruerit, amissionem bonorum et poenam deportationis subiturum se esse non ambigat et amisso iure matrimonii, quod prohibita usurpatione meruerit, filios se ex hac coniunctione susceptos iustos[10] non habiturum nec umquam postulatae indulgentiae adnotationisve[11] indulto efficacem se veniae effectum meruisse: exceptis his, qui parentum sponsionem de nuptiis filiarum impleri desiderant vel sponsalia, hoc est arrarum data nomine, reddi sibi praecepto legum cum statuta[12] poena deposcunt. *D. k. Febr. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

2 *Imp. Zeno A. Basilio pp.* Nefandissimum scelus fratris sororisve filiae nuptiarum, quod sacratissimis constitutionibus sub gravissimae poenae interminatione damnatum est, iterato praesentis divinae sanc-
1 tionis tenore modis omnibus prohibemus. Pre-
candi quoque in posterum super tali coniugio, immo potius contagio, cunctis licentiam denegamus, ut unusquisque cognoscat impetrationem quoque rei, cuius est denegata petitio, nec si per subreptionem post hunc diem obtinuerit, sibimet profuturam.

VIIII.

DE SECUNDIS NUPTIIS.

1 [13]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Si qua mulier nequaquam luctus[14] religionem priori viro nuptiarum festinatione praestiterit, ex iure quidem notissimo sit in-
1 famis. Praeterea secundo viro ultra tertiam partem
bonorum in dotem ne det neque ei testamento plus
2 quam tertiam partem relinquat. Omnium praeterea
hereditatum legatorum fideicommissorum suprema voluntate relictorum, mortis causa donationum sit expers. haec namque ab heredibus vel coheredibus[15] aut ab intestato succedentibus vindicari iubemus, ne in his, quibus correctionem morum induximus, fisci
3 videamur habere rationem. His etiam amittendis,
quae prior maritus ei suprema reliquerit voluntate, quamquam haec, quae mulieri a priore viro relinquuntur[16] et per immaturum matrimonium vacantia esse coeperunt, primo a decem personis edicto praetoris enumeratis, id est adscendentibus et descendentibus et ex latere usque ad secundum gradum, scilicet gradibus servatis, deinde praesumi a fisco

---

(1) *iunge* 1, 4, 16. 1, 18, 13. 5, 1, 5. 5, 30, 3 (2) temptaverit *libri* (3) = *Th.* 3, 11, 1 *B* 28, 5, 39: *vide ad* 5, 1, 3 (4) et *Th. cum BΣ (x. π.), om. libri* (5) statuti nostri sanctioni *Th. contra BΣ (x. π.)* (6) *idem videntur legisse Graeci:* hoc *ins. Th.* (7) vindicibus *Th.* (8) = *Th.* 3, 10, 1 *B* 28, 5, 40: *iungenda videtur* 5, 4, 20 (9) saepe] se *Th.* (10) filios se iuste hac ratione susceptos *Th.* (11) principis *ins. Th.* (12) quadrupli *Th.* (13) *pr.* = 6, 56, 4: *fortasse iungendae sunt* 5, 1, 3 *et quae ibi laudantur, ut in subscriptione* Iul. *pro* Ian. *emendetur* (14) luctus *om. l. gem.* (15) [illegible] (16) *sic dett.*, relinquantur *C*

nus. Eandem quoque mulierem infamem
hereditates ab intestato, vel legitimas vel
ıs, non ultra tertium gradum sinimus vindi-
'P. *xv k. Ian.*[1] *Gratiano v et Theodosio*
ss. [*a.* 380]
m AAA. Eutropio pp. Si qua ex feminis
marito intra anni spatium alteri festinavit
(parvum enim temporis post decem menses
m adicimus, tametsi id ipsum exiguum pu-
probrosis inusta notis honestioris nobilisque
et decore et iure privetur atque omnia,
prioris mariti bonis vel iure sponsalium vel
lefuncti coniugis consecuta fuerat, amittat.
. *Iun. Constantinopoli Eucherio et Syagrio*
[*a.* 381]
m AAA. Floro pp. Feminae, quae susceptis
: matrimonio filiis ad secundas post tempus
tatutum[4] transierint nuptias, quidquid ex
ɔus priorum maritorum sponsalium iure,
etiam nuptiarum sollemnitate perceperint,
lquid mortis causa donationibus factis aut
.ti iure directo aut fideicommissi vel legati
l cuiuslibet munificae liberalitatis praemio
, ut dictum est, priorum[5] maritorum fuerint
e, id totum, ita ut perceperint, integrum ad
os ex praecedente coniugio habuerint, trans-
vel ad quemlibet ex filiis (dummodo ex his
quos tali successione dignissimos iudicamus),
contemplatione meritorum liberalitatis suae
ım mater crediderit dirigendum. Nec quic-
edem feminae ex isdem facultatibus abalie-
quamlibet extraneam personam vel succes-
x alterius matrimonii coniunctione susceptam
ınt atque habeant potestatem: possidendi
.c fruendi[6] in diem vitae, non etiam abalie-
cultate concessa. nam si quid ex isdem
n alium quemlibet fuerit ab ea translatum,
:nis redintegrabitur facultatibus[8], quo illi-
hos quos statuimus liberos[9] bona et in-
ıpta perveniant. Illud etiam addimus legi, ut,
ex isdem filiis, quos ex priore matrimonio
ı esse constabıt, forte decesserit, matre iam
nuptiis funestata, aliis etiam ex eodem
ıio progenitis liberis superstitibus, id, quod
em successionem ab intestato vel ex testa-
ıae posteritatis mater videbitur consecuta,
vitae pro sibi debita portione sola tantum
ne delata, omne his qui supererunt ex priore
matrimonio filiis relinquat nec super istius-
ultatibus testandi in quamlibet aliam extra-
rsonam vel quicquam alienandi habeat po-
em. Quod si nullam ex priore matrimonio
successionem vel natus native decesserint,
.od quoquo modo percepit, pleni proprietate
ineat atque ex his nanciscendi dominii et
circa quem voluerit liberam habeat potesta-
xv k. Ian. Constantinopoli Antonio et
conss. [*a.* 382]
pp. Honorius et Theodosius AA. Mari-
ı. Cum aliis sanctionibus iusserimus ma-
ıa integra ad liberos pervenire, quod tamen
ariti largitate perceperit, ex eo tantum li-
ugio procreati sibi speciale tamquam pater-
noverint[11] vindicandum. Itaque si habens
secundas nuptias fortasse transierit, spon-
largitatem, quam vir secundus contulerit in
tantummodo filii qui ex secundo matrimonio
sunt pro soliditate possideant, nec prosit
: priore susceptis marito, quod mulier in
minime vota migraverit. Quod si posterior
liberis ex eodem matrimonio susceptis de-
cesserit, quidquid ab eo ex sponsalium largitate uxor
fuerit consecuta, id sibi iurique suo sciat esse colla-
tum, etiamsi ex priore matrimonio donator filios
3 reliquisse doceatur. Ad maternas sane veniens
vel ex hoc vel ex quolibet alio titulo facultates
omnis posteritas ex quocumque suscepta viro pro
debita sibi portione, ut a matre vel spontanea lar-
gitate vel per testamentum eius fuerit collata, possi-
4 deat. Nos enim hac lege id praecipue custo-
diendum esse decrevimus, ut ex quocumque coniugio
suscepti filii patrum suorum sponsalicias retineant
facultates. *D. III non. Nov. Ravennae Honorio XIII*
et Theodosio X AA. conss. [*a.* 422]
5 [12]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flo-*
rentio pp. Generaliter censemus, quoquo casu con-
stitutiones ante hanc legem mulierem liberis commu-
nibus, morte mariti matrimonio dissoluto, quae de
bonis mariti ad eam devoluta sunt servare sanxe-
runt, isdem casibus maritum quoque quae de bonis
mulieris ad eum devoluta sunt morte mulieris
matrimonio dissoluto communibus liberis servare,
nec interesse, si alter pro marito donationem ante
nuptias vel pro muliere dotem crediderit offeren-
1 dam. Haec observari praecipimus, licet res ante
nuptias donatae, ut adsolet fieri, in dotem a muliere
2 redigantur. Dominium autem rerum, quae liberis
vel huius legis vel praeteritarum constitutionum
auctoritate[13] servantur, ad liberos pertinere decer-
nimus. itaque defuncto eo, qui eas liberis reserva-
bat, extantes ab omni possessore liberi vindicabunt,
consumptas ab heredibus eius exigent, qui eas ser-
3 vare debuerat[14]. Alienandi sane vel obligandi
suo nomine eas res, quae liberis servari praeceptae
sunt, eis qui reservaturi sunt adempta licentia est.
4 Negotia vero liberorum patri utiliter administrare
5 concedimus. Dividendi quoque res inter eos ipsos
liberos parentibus pro suo arbitrio vel eligendi quem
6 (1) voluerint licentiam non negamus. In his autem
casibus, in quibus res ut paternas mater liberis
communibus servare praecepta est, hoc est ubi morte
mariti matrimonio dissoluto mulier ad alias nuptias
venit, vel ubi ut maternas patrem liberis communi-
bus servare censuimus, hoc est ubi morte mulieris
matrimonio dissoluto vir ad alias nuptias venit, si
hereditatem eius parentis qui prior mortuus est non
adierint liberi, licebit eis, tamquam eius tantum res
fuerint qui posterior moritur, eas sibimet vindicare,
scilicet si vel eius qui posterior moritur[15] heredi-
tatem crediderint adeundam, ne, quod favore libero-
rum inductum est, quibusdam casibus ad laesionem
7 (2) eorum videatur inventum. Illud etiam huma-
nis sensibus huic legi credidimus inserendum, ut eo
quoque casu, quo lucratur vel mulier res, quae ad
eam a marito perveniunt, vel maritus eas, quae ex
bonis mulieris ad eum transeunt (hoc est ubi primum
matrimonium alterius morte dissolvitur nec superstes
ad secundas nuptias venit), si res vel maritus vel uxor
(hoc est qui superstes est) non consumpserit vel
alienaverit (quod eis ad secundas nuptias non venien-
tibus quasi rerum dominis concessum esse non du-
bium est), liberis liceat res a patre profectas ut pa-
ternas, a matre ut maternas accipere. *D. VII id.*
Sept. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo
conss. [*a.* 439]
6 [16]*Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio pp.*
Hac edictali lege in perpetuum valitura sancimus, si
ex priore matrimonio procreatis liberis pater vel
mater ad secunda vel tertia aut ulterius repetiti
matrimonii vota migraverit, non sit ei licitum nover-
cae seu vitrico testamento vel sine scriptura seu
codicillis, hereditatisve iure sive legati vel fideicom-

200 *not.* 13 (2) = *Th.* 3, 8, 1 (3) = *Th.*
(4) post t. l. statutum *om. Th.* (5) ut d.
a *om. Th.* (6) ac fruendi *om. Th.* (7) per
caevioris animi *ins. Th.* (8) fuerit a possi-
ulatum, maternarum redint. compensationibus
a *Th.* (9) liberos] heredes *Th.* (10) *iunge*
5, 1, 4. 5, 18, 11. 5, 19, 1. *Th.* 3, 5, 12 (11) *sic M*[b],
noverit *CM*[a]? (12) = *Nov. Theod.* 14, 1: *iunge* 6, 61, 3
(13) vel huius ... auctoritate] *Nov.*, per huius (*vel* per
huiusmodi) ... auctoritatem *libri* (14) debuerant *CM*[b]
cum multis libris Nov. (15) qui posterior moritur *om. Nov.*
(16) *iunge* 6, 20, 17. 6, 61, 4

missi titulo plus relinquere, nec dotis aut ante nup-
tias donationis nomine seu mortis causa habita
donatione conferre nec inter vivos conscribendis
donationibus (quae etsi constante matrimonio civili
iure interdictae sint, morte tamen donatoris ex certis
causis confirmari solent), quam filio vel filiae, si
1 unus vel una extiterit. Quod si plures liberi fue-
rint, singulis aequas partes habentibus minime plus,
quam ad unumquemque eorum pervenerit, ad eorum
2 liceat vitricum novercamve transferri. Sin vero
non aequis portionibus ad eosdem liberos memora-
tae transierint facultates, tunc quoque non liceat
plus eorum novercae vel vitrico testantem relinquere
vel donare seu dotis vel ante nuptias donationis
titulo conferre, quam filius vel filia habet, cui minor
portio ultima voluntate derelicta vel data fuerit aut
donata, ita tamen, ut quarta pars, quae isdem libe-
ris debetur ex legibus, nullo modo minuatur nisi ex
his causis, quae de inofficioso excludunt querellas.
3 Quam observationem in personis etiam avi et
aviae, proavi et proaviae, nepotum vel neptum, item
pronepotum vel proneptum, sive in potestate sive
emancipati emancipataeve sint, ex paterna vel ma-
terna linea venientibus [1], custodiri censemus. sin
vero plus quam statutum est aliquid [2] novercae vel
vitrico relictum vel donatum aut datum fuerit, id,
quod plus relictum vel donatum aut datum fuerit,
tamquam non scriptum neque derelictum vel dona-
tum aut datum ad liberorum personas deferri et
inter eas dividi iubemus: omni circumscriptione, si
qua per interpositam personam vel alio quocumque
4 (1) modo fuerit excogitata, cessante. His illud
adiungimus, ut mulier in his casibus, in quibus ante
nuptias donationes, ceteras etiam res a marito ad
se devolutas secundum priorum legum statuta liberis
communibus ut paternas servare compellitur (hoc
est ubi morte mariti matrimonio dissoluto ad alias
nuptias venerit), immobilium rerum et mancipiorum
annonarumque [3] civilium usu fructu dumtaxat vitae
suae temporibus potiatur, alienatione earum penitus
5 interdicta: Mobilium vero [4] rerum, iustis pretiis
aestimatione habita per eos, quos utraque pars ele-
gerit, arbitros iudicaturos interposito sacramento,
simili modo usum fructum habeat, si idoneam fide-
iussionem praebuerit, quod easdem res mobiles vel
earum pretium filiis et filiabus ex eodem matrimonio
procreatis vel post mortem eorum nepotibus et nep-
tibus ex isdem liberis procreatis, sive [5] omnibus vel
uno unave superstite mori contigerit, secundum
6 legum modum restituat: Vel certe si fideiussio-
nes idoneas praestare distulerit aut nequiverit, prae-
dictae res mobiles necdum matri a liberis traditae
apud eosdem manebunt: solutae vero eidem matri
vel ab eadem detentae restituentur liberis, si tamen
ab his fideiussio idonea matri fuerit oblata, qua
caveri debet, quod eidem superstiti pro usu fructu
earundem rerum mobilium vel pretio, quo taxatae
sunt, usurarum nomine centesimae partem tertiam
annuis quibusque temporibus praestare non differant,
ita ut in eadem fideiussione hoc quoque caveatur,
quod a filiis filiabusque et ex his genitis liberis, si
ante eandem matrem omnes eos obire contigerit,
omnes res praedictae mobiles secundum legum mo-
derationem matri, ut ad eandem lucrum redeat luc-
7 tuosum, restituentur. Erit itaque licitum utrilibet
parti, quae fideiussionem praebuerit, si sibi commo-
dum esse perspexerit [6], his rebus mobilibus uti frui
easdemque dare mutuo vel [7] obligare vel vendere, ut
ex his maxime liberi adquirentes possint materno
8 adfectui sine suo incommodo servire. Sin autem
utraque pars praedictam fideiussionem dissimulaverit
aut forte offerre nequiverit, eaedem res apud mulie-
9 (2) rem usque in diem vitae suae manebunt. Omni-
bus videlicet isdem maritalibus facultatibus, his etiam
quas habet habiturave est, tamquam si iure pignori
vel hypothecae suppositae sint, super eadem ant
nuptias donatione vel rebus aliis ad eam ex mari
substantia devolutis ex eo die, quo eaedem res a
eam pervenerint, liberis obligatis, ut, si quis po
traditas matri vel detentas ab ea res (si ita cont
gerit) contractum aliquem cum eadem muliere inieri
quae se repetitis nuptiis copulaverit, in vindicand
isdem suppositis rebus posterior habeatur, liberi
qui ex eodem matrimonio procreati sunt, et nepot
bus neptibusve, qui ex his liberis geniti sunt, sin
10 dubio praeponendis. Sin vero liberorum suc
rum adfectione servata pater materve ad alias nu
tias migrare noluerit, neque vir his, quae de bon
uxoris ad se transeunt, neque mulier rebus, quae e
substantia mariti ad se pervenerint, pro suo arbitri
uti vel eas vendere aut quocumque iure vel mod
eas alienare vel pignoris iure sive hypothecae (
voluerint) obligare, utpote domini earum, prohib
11 buntur. Extantes autem praedictas res, si no
fuerint alienatae sive consumptae vel suppositae, lic
bit liberis vindicare etiam non adeuntibus heredit
tem parentum. *D. II* [8] *k. Mart. Marciano cons.* [*a.* 47

7 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* In quibus cas
bus pater dotem, mater ante nuptias donatione
vel alias res ad se ex altera parte devolutas fil
utriusque sexus servare praecepti sunt, si quem
filiis vel filiabus ante patris vel matris obitum m
contigerit sive ante secundas nuptias sive post
filio vel filia vel nepte aut nepote vel pluribus pat
suo adhuc vivo vel matre superstite derelictis, po
tionem, quae defuncto filio vel filiae debebatur ve
lucrum ex ea non ad fratres vel sorores mortui, sed
ad filios eius vel filias vel nepotes utriusque sexus
aut pronepotes avis vel proavis superstitibus perve-
nire decernimus: eligendi videlicet quos voluerint
ex liberis superstitibus non adempta licentia. *D. k.*
Mart. Illo vc. cons. [*a.* 478]

8 [9]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si quis prio-
ris matrimonii filiorum ante secundas nuptias patris
vel matris mortuus fuerit filiis a se vel nepotibus
vel pronepotibus relictis, partem eius non ad fratres
vel, si nullus alius frater vel soror sit, ad patrem
vel matrem eius pervenire, sed ad filios vel nepote
vel pronepotes eiusdem mortuae personae sancimu
ut, sive unus sive plures sint, eam tantummodo p
1 tem vindicare possint, quae mortuo competit. Il
etiam certa sanctione definire censemus, ut, si
vel si qua ex aliquo matrimonio filiis procr
minime ad secundas venerit nuptias, ut eo
liceat quidem genitori res ex priore coniugio
adquisitas quo modo voluerit alienare vel adminis
si quae vero earum minime sint alienatae,
liberi etiam non adeuntes paternam vel ma
hereditatem eas vindicare, certum esse sanc
(2) quod etiam illa de cetero videbitur ea
fuisse rerum alienatio, quae in testamento
vel specialiter relinquendo vel generaliter
2 (3) instituendo facta sit. Talem vero
filiis, ut etiam non adeuntes paternam vel
hereditatem lucra vindicarent, quae pare
ex matrimonio, quod secundo toro minim
sibi adquisita non alienavit, nullo modo e
mus, si paternam vel maternam heredita
testato ex parte (si forte alii etiam e
matrimonio morienti parenti filii sint) s
3 (4) rint. In illo etiam veterem sanct
plentes praecipimus exemplo matris, c
secundas nuptias filiis ex priore mat
suppositae sunt ad conservanda eis l
priore marito ad eam pervenerunt,
bona, quae habet habiturusque est,

(1) ex pat. vel mat. l. venientibus *collocari debent supra post* ...viae (2) aliquid *C, om. P* (3) *sic C,* annonarum (ann. ... *M* (4) vero *dett., om. CM* (5) sive *M,* ... *libri* (7) mutuo vel *edd.,* vel mutuo *libri* (8) v *scr. cum* 6, 20, 17. 5, 12, 29 (10) sancimus *del. Mommse* *antecedunt non sunt nisi repetitio c.* *ea, quae certa definitione sancire Iust*

matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea conservanda, quae ex eorum matre lucratus est, sup-
4 (5) posita esse. Illius etiam patris, qui in sua potestate talem[1] liberum vel liberos habens maternam eis substantiam vel ex materna linea ad eos devolutam servare compellitur, isdem liberis bona supposita esse ad conservandas easdem maternas res decernimus: ita tamen, ut occasione talium hypothecarum neque patris neque matris filii valeant administrationem perscrutari vel aliquam eis movere super hoc quaestionem, cum perspicui iuris sit, etiamsi alienata sint eorum bona, quae extra memorata lucra vel maternas res sunt, ius hypothecae integrum isdem manere filiis. *D. III id. Dec. dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

9 *Idem A. Menae pp.* Quoniam praeteritae leges omnia, quae liberis ex priore matrimonio procreatis mulier quidem secundo marito, vir autem uxori secundae dotis vel ante nuptias donationis nomine vel alio quocumque modo dederit vel reliquerit ampliora his, quae uni filio vel filiae ex anteriore matrimonio progenitis danda vel relinquenda sunt, revocata ad solos filios ex priore matrimonio natos pervenire constituerunt nullaque in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorum mentio facta est, hoc quoque corrigentes omnia quae memorato modo revocantur non solum ad filios prioris matrimonii, sed etiam ad eos qui ex secundis nuptiis nati fuerint pertinere et in capita inter omnes dividenda sanci-
1 mus. Ad haec lucra, quae marito vel uxori ex dote vel ante nuptias donatione occasione repudii accedunt, indistincte post secundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis ad similitudinem matrimonii morte dissoluti servari nec de cetero repudii causam requiri vel aliam in ea re exquisitionem fieri. *D. id.*[2] *April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

10 *Idem A. Demostheni pp.* Cum apertissime legibus cavetur ingratos liberos a maiorum suorum hereditate merito esse repellendos, si hoc idem in suis elogiis conscripserint et re vera fuerit revelatum, reclamare videtur huiusmodi sanctioni divalis constitutio Leonis inclitae recordationis, quam super filiis ex priore matrimonio procreatis conscripsit[3].
1 Nam cum necessitas est patri vel matri, qui ad secunda vota migraverunt, tantum praestare per quamcumque causam secundo marito vel novercae quantum filio vel filiae ex anterioribus nuptiis progenitis qui partem minimam habiturus est reliquerit, maxima iniquitas ex hac sanctione contra genitores
2 efficiebatur. Liberi etenim scientes, quod omnimodo aliquid sibi a genitoribus suis et nolentibus relinquendum est, et tantum, quantum secundus maritus vel noverca acceperit, cum omni licentia et
3 lascivia suos genitores iniuriis adficiebant. Quapropter sancimus ingratos re vera liberos neque hoc beneficium, quod divalis constitutio Leonis augustae memoriae eis praestitit, in posterum posse sibi vindicare, sed quasi ingratos ab omni huiusmodi lucro
4 repelli. Quam observationem in personis etiam avi et aviae, proavi et proaviae, nepotum vel neptum, item pronepotum et proneptum, sive in potestate sive emancipati emancipataeve sint, ex paterna vel materna linea venientibus custodiri censemus.
5 Sed quemadmodum genitoribus providimus, ita et innocuam posteritatem nullis adfici iniuriis patimur, ut non genitores, qui sese secundis nuptiis devoverunt, inrationabile odium ad priores liberos forsitan habentes sine iusta ratione eos ingratos vocare
6 concedantur. Eos etenim liberos huiusmodi beneficio defraudari volumus, qui re ipsa ingrati circa suam antiquitatem ab heredibus genitorum liquidis et indubitatis probationibus convicti fuerint ex huiusmodi casibus, qui antea priscis legibus enumerati sunt. *D. XV k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

11—18 [4]. . . . .

X.

SI SECUNDO NUPSERIT MULIER, CUI MARITUS USUM FRUCTUM RELIQUERIT.

1 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Si usum fructum maritus rerum suarum decedens uxori reliquerit eaque in secundas nuptias consortiumque convenerit, usum fructum, quem ex priore marito consecuta fuerit, amittat atque eum filiis ex die quo nupserit mature restituat.
1 Quod si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiae nec muniet tutoris auxilium ac per huiusmodi occasionem mater quae relicta fuerant usurpaverit, omnia, cum[5] legitime repetantur, cum competentibus fructibus ad liquidum deducta
2 ratione restituet. Haec de usu fructu, quem vir extremam constituens voluntatem de rebus propriis uxori reliquerit. de usu fructu vero rerum ante nuptias donatarum ea servari quae anteriores constitutiones decreverunt sancimus. *D. id. Mart. Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

XI.[6]

DE DOTIS PROMISSIONE VEL NUDA POLLICITATIONE.

1 *Imp. Alexander A. Claudio.* Frustra existimas actionem tibi competere, quasi promissa dos tibi nec praestita sit, cum neque species ulla nec quantitas promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento adscriptum, quod ea quae nubebat dotem dare promiserit. *PP. k. Aug. Pompeiano et Peligno conss.* [*a.* 231]

2 *Imp. Gordianus A. Herodoto.* Si pro dote promissa usuras dare socer tuus spopondit, id quod deberi ostenderis competens iudex solvi tibi praecipiet. *PP. XII k. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

3 *Idem A. Claudio.* Si, cum ea quae tibi matrimonio copulata est nuberet, is cuius meministi dotem tibi non addita quantitate, sed quodcumque arbitratus fuisset pro ea daturum se rite promisit et interpositae stipulationis fidem non exhibet, competentibus actionibus usus ad repromissi emolumentum iure iudiciorum pervenies: videtur enim boni viri arbitrium stipulationi insertum esse[7]. *PP. k. Ian. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Rufo.* Si voluntate dotantis[8] in dotali instrumento plura tibi tradita scripsisti quam suscepisti, intelle-

(1) talem *CM^a*, *om. M^b* (2) *aut* k. *aut* VIII id. *scr.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 174. 182 (3) *c.* 6 *h. t.* (4) *in Novella* 2 *c.* 1. 2 *pr. Nov.* 22 *c.* 45 § 1 *Nov.* 68 *laudatur Iustiniani constitutio, qua mortuis liberis eorum, qui secundas nuptias inierint, lucra nuptialia prioris matrimonii etiam ad extraneos liberorum heredes deferuntur, nisi ea ex pacto in casum orbitatis facto ad parentem superstitem pertineant. quam constitutionem undecimam huius tituli fuisse colligitur ex Theodori Novellarum breviario, qui ad Nov.* 22 *c.* 45 *laudat c.* 3. 4. 5. 11 *h. t.* (*Zachariae Anecdota p.* 41 = *BΣ* 28, 14 *sch.* 31), *ad Nov.* 22 *c.* 47 § 2 *c.* 4. 11 *h. t.*, *et ex Epitoma* 25, 16, *ubi est: ὁ δευτερογαμήσας τὰ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου κέρδη τῶν αὐτοῦ παίδων προτελευτησάντων ἐχέτω καὶ ἐκδικείτω παρὰ τῶν ἐχόντων. ὡς νεα. ξϑ'* (*scr. ξη'*) *βι. ε' τοῦ κώδ. τί. β'* (*scr. ϑ'*) *διατ. ια'* (*sic liber Vindobon.* 3 *cum Epitoma ad Prochiron mutata* 6, 23, *ιδ' liber Vaticanus* 2075 *teste Zachariaeo*). *male autem huic loco ab Augustino indicem Epitomae restitutum esse in maiore editione probatur. — Plures adhuc huius tituli constitutiones desiderari apparet ex BΣ* 28, 14 *sch.* 13, *ubi laudatur c.* 14, *et ex Theodoro ad Nov.* 22 *c.* 32 (= *BΣ* 28, 14 *sch.* 15), *ubi citantur c.* 13 *et* 18 (5) cum *C*, *om. P* (6) *B* 29, 1, 81 *seqq.* (7) *verba* videtur ... esse *secundum BΣ a compilatoribus addita sunt* (8) donantis *et infra* non petendis *legit Theodorus* (*BΣ*) *contra B*

gis de his quae desunt petendis[1] pactum esse consecutum[2]. *S. non. April.*[3] *AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Dasumianae.* Si pro te pater marito tuo stipulanti promisit dotem, non tibi, sed marito contra successores soceri competit actio. *D. VIII k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

6 [4]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio pp.* Ad exactionem dotis, quam semel praestari placuit, qualiacumque sufficere verba censemus, sive scripta fuerint sive non, etiamsi stipulatio[5] in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit subsecuta. *D. X k. Mart. Constantinopoli Felice et Tauro conss.* [*a.* 428]

7 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Si pater dotem pro filia simpliciter dederit vel pro filio ante nuptias donationem fecerit, habeat autem filius vel in potestate constitutus vel forte emancipatus res maternas vel ex alio modo tales, quae adquisitionem effugiunt, quarum usus fructus solus apud patrem remanet, vel quocumque modo poterat quasdam actiones contra patrem habere, dubitabatur apud veteres, utrumne videatur pater ex ipso debito dotis vel ante nuptias donationis fecisse promissionem vel dationem[6], ut sese ab huiusmodi nexu liberet, an debitum quidem remanet in sua natura, liberalitas autem paterna dotem vel ante nuptias dona-
1 tionem dare suggessit. Et in tali dubitatione multa pars legislatorum sese divisit, alio etiam incremento huiusmodi quaestioni addito, si forte dixerit in instrumento dotali ex rebus paternis et maternis dotem vel ante nuptias donationem dare, utrum pro dimidia parte videtur datio vel promissio facta esse,
2 an pro rata portione utriusque substantiae. Utramque igitur dubitationem certo fini tradentes sancimus, si quidem nihil addendum existimaverit, sed simpliciter dotem vel ante nuptias donationem dederit vel promiserit, ex sua liberalitate hoc fecisse intellegi, debito in sua figura remanente. neque enim leges incognitae sunt, quibus cautum est omnimodo paternum esse officium dotes vel ante nuptias
3 donationes pro sua dare progenie. Et liberalitas itaque talis maneat vera et inrevocabilis et puro nomine liberalitas, et debitum suam sequatur for-
4 tunam. Ubi autem ex rebus tam suis quam maternis vel aliis quae non adquiruntur vel ex suis debitis dixerit fecisse huiusmodi liberalitates, tunc si quidem penitus inopia tentus est, ex illis videri rebus dotem vel ante nuptias donationem esse da-
5 tam, quae ad filios vel filias pertinent. Si vero et ipse substantiam idoneam possidet, et in hoc casu de suo patrimonio dotem vel ante nuptias donationem dedisse intellegatur. poterat enim secundum suas vires dotem pro filia vel ante nuptias donationem pro filio dare et consentire filiis suis, quando voluerint partem vel forte totam suam substantiam quam habent paternae liberalitati pro dote et ante nuptias donatione adgregare, ut re vera appareat, quid ipse vult dare et quid de substantia filiorum proficiscitur, ne, dum effuso sermone sese iactet, in promptum incidat sui periculum. *D. k. Nov. post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.*[7] [*a.* 531]

XII.[8]

DE IURE DOTIUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Nicephoro.* Evicta re, quae fuerat in dotem data, si pollicitatio vel promissio fuerit interposita, gener contra socerum vel mulierem seu heredes eorum condictione
1 vel ex stipulatione agere potest. Sin autem nulla pollicitatio vel promissio intercesserit, post evictionem eius, si quidem res aestimata fuerit, ex empto
2 competit actio. Sin vero hoc non factum est, si quidem bona fide eadem res in dotem data est, nulla marito competit actio: dolo autem dantis interposito de dolo actio adversus eum locum habebit, nisi a muliere dolus interpositus sit: tunc enim, ne famosa actio adversus eam detur, in factum actio competit. *PP. k. Aug. Muciano et Fabiano conss.* [*a.* 201]

2 *Imp. Antoninus A. Alcibiadi.* Si stipulatio de restituenda portione dotis datae subiecta est condicioque eius extitit, habet ex ea[9] actionem, in cuius personam utiliter concepta commissaque est.
1 Secundum quod si Polla soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem eo, quod mater vestra donandi animo passa est partem dimidiam [illegible] dotis post obitum matris filiam stipulari, metuere [illegible] non debet doli exceptionem, quod matri suae qua[illegible] pactum interposuit heres ex minore quam dimidia[illegible] portione extitit, nisi liquido probatum fuerit matrem [illegible] eius mutasse dotis pacti voluntatem contentamqu[illegible] esse voluisse filiam suam pro portione hereditati[illegible] praelegationibus maritumque suum exactione libe[illegible]rari voluisse. *PP. d. III k. Aug. Antonino A. II*[illegible] *et Balbino conss.* [*a.* 21[illegible]]

3 *Imp. Alexander A. Euphemo.* Etsi dotis e[illegible]actio defuncta in matrimonio filia potuisset ad patre[illegible]m pertinere, dotalibus tamen servis maritus testamen[illegible]o directam et fideicommissariam[10] libertatem iure de[illegible]it et praestita revocari non debuit, cum et inter viv[illegible]s manumittendi mancipia dotalia[11] constante mat[illegible]i-monio liberam maritus habet facultatem. *PP.* [illegible] *id. Dec. Antonino et Alexandro conss.* [*a.* 22[illegible]2]

4 *Idem A. Valenti.* Nulla lege prohibitum [illegible]st universa bona in dotem marito feminam dare. *P*[illegible]*P. IIII id. Iul. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 2[illegible]3]

5 *Idem A. Statiae.* Quotiens res aestimatae in dotem dantur, maritus dominium consecutus su[illegible]n-mae velut pretii debitor efficitur. si itaque [illegible]on convenit, ut soluto matrimonio res restituerentur et iure aestimatae sunt, retinebit eas, si pecuniam [illegible]bi offerat. *D. III id. April. Alexandro A. II et M*[illegible]*r-cello conss.* [*a.* 2[illegible]6]

6 *Idem*[12] *A. Sulpicio.* Avia tua eorum, qu[illegible]ae pro filia tua in dotem dedit, etsi verborum obliga[illegible]io non intercessit, actionem ex fide conventionis [illegible]ad te, si heres extitisti, transmittere potuit. nec e[illegible]m eadem causa est patris et matris paciscentium, quip[illegible]pe matris pactum actionem praescriptis verbis con[illegible]ti-tuit, patris dotis actionem profecticiae nomine co[illegible]n-petentem conventione simplici minime creditur in[illegible]o-vare. *D. III id. Febr. Maximino A. et Afric*[illegible]*no conss.* [*a.* 2[illegible]6]

7 *Imp. Gordianus A. Marco.* Cum a socero [illegible]uo pro uxore dos tibi daretur, si ea in stipulation[illegible]m deducta non est sub tempore dationis, sed post[illegible]ea, socer tuus tecum paciscendo, si id non ex vol[illegible]n-tate filiae suae fecit, condicionem eius laedere [illegible] on potuit. quandoque enim sola de dote experiens id pactum non debere ad sui dispendium operari de iure defenditur. *PP. d. k. Octobribus Pio et P*[illegible]*n-tiano conss.* [*a.* 2[illegible]8]

8 *Idem A. Agrippinae.* Etiamsi non dotem re[illegible]di sibi mater, sed ea, quae in dotem data sunt, ut eam sequerentur vel ad se pertineant in matrimo[illegible]io defuncta filia, stipulata sit, durante matrimonio fi[illegible]lia

(1) petendis *om. p*[a], *cf. p.* 203 *not.* 8 (2) *sic M*[b], consecuturum *p*[l], concessum *p*[v] *C, inc. M*[a] (3) *sic Hal.*, d. non. mai. *p*, s. v non. mai. *N: fortasse haec const. iungenda est cum* 2, 21, 5 (d. v k. Mai.) *vel cum* 5, 14, 6 (d. v non. Mai.) (4) = *Th.* 3, 13, 4: *iunge* 2, 57, 2. 5, 3, 17. 5, 4, 22. 6, 18, 1. 6, 24, 11. 6, 61, 2 (5) etiamsi dictio vel stipulatio (*omissis.* sive scr. f. s. non) *Th.* (6) *sic N*[b], donationem *C* (7) lampadio et oresta coss. *Hal: emendavi propter diem et praefecturam Iohannis, cf. Zeitschrift* [illegible] *Rechtsgesch.* 11 *p.* 169. 185 (8) *B* 29, 1, 88 *seqq. Cf. Dig.* 23, 3 (9) ex ea *om. C contra BΣ* (*x.* [illegible]) (10) *sic dett.*, fideicommissam *CM* (11) mancipii [illegible]talis *C: ad haec verba videtur pertinere quod adno*[illegible] *Thalelaeus:* τὸ παλαιὸν δοταλίους (δοτάλιον *Flor.*) εἶχε, *unde tamen, quid antiquitus scriptum fuerit, haud adsequaris* (12) *scribi debuit* Imp. Maximinus

:tionem ex stipulatu videri quaesitam
esse iudicamus. cui consequens est,
quod additamenti causa in dotem da-
lem actione repetatur. *PP. k. Febr.*
nusto conss. [*a.* 240]
cius A. et Decius C. Urbicanae. Dotis
n causam magis esse convenit quam
cui postea idem maritus obnoxius factus
d. Iun. Decio A. et Grato conss. [*a.* 250]
Diocletianus et Maximianus AA. In-
ı dotem te aestimatam accepisse pro-
ıret iure communi per pactum quod
est formato contractu ex empto actio-
quis enim dubitet aestimationem a te
i, cum periculo tuo res deteriores fiant
lucro tuo recipiantur? *PP. XII k. Mai.*
t Aquilino conss. [*a.* 286]
lA. et CC. Severae. De his, quae in
c direpta commemoras, mariti tui esse
la est dubitatio. *D. X k. Mai. Hera-*
ıss. [*a.* 293]
AA. et CC. Rufinae. Ex pecunia do-
marito tuo[1] comparatus non tibi quae-
:que maritus uxori actionem empti pos-
ac dotis tantum actio tibi competat.
praeses provinciae, si non te trans-
erit, sed ex maiore dote partem[2] con-
iduum restitui[3] providebit *D. VIII k.*
ae AA. conss. [*a.* 293]
lA. et CC. Catulae. Si a matre vestra
quid ad vos pertinens in dotem scienti
datum est, intellegis nullam firmitatem
n habere[4], si neque pollicitatio neque
ercessit. *D. prid. k. Mai. Heracliae*
[*a.* 293]
lA. et CC. Basilissae. Mater pro filia
ıon cogitur nisi ex magna et probabili
:ialiter expressa causa: pater autem de
suae invitae nullam dandi habet facul-
l. IIII[6] *non. Nov.*[7] *Philippopoli AA.*
[*a.* 293]
lA. et CC. Ulpianae. Cum citra fidem
ıentorum datam dotem aliunde probanti
m quondam uxoris secundum bonam
i debere constet, amissis etiam instru-
dubio cetera probationum indicia iure
ıabentur irrita. *D. VIII k. Aug.*[8] *Sirmi*
[*a.* 293]
lA. et CC. Aemiliano. Ante divisionem
estato patri etiam ipsa succedens pro
ionem fundi communis in dotem dare
.r. *D. non. Iul.*[9] *Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]
AA. et CC. Sabiniano. Res, quarum
sibi deducto socrus in dotem dedit,
auferre tibi nihil potest. *D. nonis*
CC. conss. [*a.* 294]
lA. et CC. Menestrato. Si socrus tua
cto usu fructu uxori tuae donavit tibi-
n uxor quidem proprietatem, socrus
fructum dedit, uxore tua rebus huma-
ıonio exempta fundum apud te reman-
m placiti inter vos fidem non ambigi-
acceptura certum quid annuum filiae
uctum locavit, mortua conductrice usus
qui minime potuit. *D. XIIII*[12] *k. Ian.*[13]
nss. [*a.* 294]
AA. et CC. Achilli. Cum patrem pro
ibi dantem, si post suam mortem in
onstituta rebus humanis eadem exima-
dimidiam dotis Ammiae reddi pactum
st vero testamento facto cum aliis etiam

Ammiam heredem scripsisse nec Ammiam quicquam ex stipulatu petere velle sanxisse, si quidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Ammiam non probetur, ex alieno pacto nec prorsus ei ulla
1 competit actio. Si vero ex verborum conceptione sibi quaesivit obligationem ac tibi testatorem prospexisse probetur, contra eam ex stipulatu post eventum condicionis petentem, quatenus accepit ex defuncti voluntate quae fuit stipulata, exceptione (salva Falcidia) uti potes. *D. XIII k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Tiberio.* Pro oneribus matrimonii mariti lucro fructus dotis totius esse, quos ipse cepit, vel, si uxori capere donationis causa permisit, eum in quantum locupletior facta est posse agere manifestissimi iuris est. *D. V k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. ad Geminum.* Si inter virum et uxorem pactum sit interpositum, ut, si matrimonium intra quinquennii forte tempora quoquo modo esset dissolutum, species aestimatae doti datae pretiis quibus aestimatae sunt redderentur, manifestum est non pretia specierum dari, sed ipsas species debere restitui, cum in placito specierum reddendarum idcirco pretiorum nomen videatur adnexum, ne, si species aliqua deminuta fuisset aut perdita, alio pretio quam quo taxata fuerat posceretur. *D. non. Aug. Agrippinae CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Polybianae.* Rem, quam pater in dotem genero pro filia dedit nec recepit, alienare non potest. *D. V k. Oct. isdem CC. conss.* [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Diogeni.* Si praedium uxor tua dotale venumdedit, sponte nec ne contractum habuerit, nihil interest, cum rei tibi quaesitae dominium auferre nolenti minime potuerit. *D. V k. Oct. Viminaci CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Aurelio et Lysimacho.* Si dotem marito libertae vestrae dedistis nec eam reddi soluto matrimonio vobis in continenti pacto vel stipulatione prospexistis, hanc culpa uxoris dissoluto matrimonio penes maritum remansisse constitit, licet eam ingratam circa vos fuisse ostenderitis. *D. VI k. Nov. Antiochiae CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Eutychiano.* Si mulier dotem a viro dari stipuletur, ut de ea testari possit, cum ordinationis testamenti cogitatio mortis[14] antecedens tempus significat nec condicionem, sed causam continet, intestata quoque muliere defuncta stipulationem committi proficiet. *D. III id. Nov. Antiochiae CC. conss.* [*a.* 294]

26 *Idem AA. et CC. Demostheni.* Si genero dotem dando pro filia pater communis eam reddi tibi extraneo constituto stipulatus est, nec sibi cessante voluntate nec tibi prohibente iure quaerere potuit actionem. *D. VI k. Ian. ipsis CC. conss.* [*a.* 294]

27 *Idem AA. et CC. Pompeiano.* Licet dos iure penes maritum remanserit, pro rebus tamen hereditariis successores, non maritus quondam, sollemnibus pensitationibus parere debent. *S. VI k. Ian. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

28 [15]*Imp. Zeno A. Aeliano pp.* Mulier in minore aetate constituta dotem marito consentiente generali uel speciali curatore recte dare et exigi potest, licet ipse tempore creationis fideiussorem in minorem quam dos est quantitatem dicitur praesti-
1 tisse. Hoc idem observatur et si minor ante nuptias donationem consentiente, ut dictum est, curatore fecerit. *D.*[16] *k. Ian. Basilio cons.* [*a.* 480]

29 [17]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Ubi adhuc matrimonio constituto maritus ad inopiam sit deductus et mulier sibi prospicere velit resque sibi

Σ (*κ. π.*) (2) *sic BΣ* (*κ. π.*), dotem par-
parte *M* (3) tibi *ins. BΣ* (*κ. π.*) (4) *sic*
ınationem iuris habere *C*, dationem *om. P*
BΣ (*κ. π.*), vel legis *C*, et legis *PL*ᵃ, et
ri *M*ᵃ (6) s. d. IIII *P*, dat. *Hal.* (7) Iul.
itfolge p. 380 (8) *vel* Ian. (*Mommsen* *l. c.*) *vel* Oct. *vel* Nov. *vel* Dec. *scr.* (9) Ian. *Mommsen l. c.* (10) *iunge* 3, 28, 20 (11) Ian. *Mommsen l. c. et* 3, 28, 20 (12) d. XIIII *Hal.*, s. d. XVIII *P* (13) Febr. *Mommsen l. c.* (14) morti *scr.* (15) *iunge* 2, 21, 9. 5, 75, 6 (16) V *ins.* 5, 75, 6 (17) *iunge* 5, 9, 8

suppositas pro dote et ante nuptias donatione rebusque extra dotem constitutis tenere, non tantum mariti res ei tenenti et super his ad iudicium vocatae exceptionis praesidium ad expellendum ab hypotheca creditorem secundum praestamus, sed etiam si ipsa contra detentatores rerum ad maritum suum pertinentium super isdem hypothecis aliquam[1] actionem secundum legum distinctionem moveat, non obesse ei matrimonium adhuc constitutum sancimus, sed ita eam posse easdem res vindicare vel a creditoribus posterioribus vel ab aliis, qui non potiora iura legibus habere noscuntur, ut potuisset, si matrimonium eo modo esset dissolutum, quo dotis et ante nuptias donationis exactio ei competere poterat: ita tamen, ut eadem mulier nullam habeat licentiam eas res alienandi vivente marito et matrimonio inter eos constituto, sed fructibus earum ad sustentationem tam sui quam mariti filiorumque, si quos
1 habeant, abutatur. Creditoribus scilicet mariti contra eum eiusque res, si quas postea forte adquisierit, integra sua iura habentibus: ipsis etiam marito et uxore post matrimonii dissolutionem super dote et ante nuptias donatione pro dotalium instrumentorum tenore integro suo iure potituris. *D. III id. Dec. dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

30 *Idem A. Demostheni pp.* In rebus dotalibus sive mobilibus sive immobilibus seu se moventibus, si tamen extant, sive aestimatae sive inaestimatae sint, mulierem in his vindicandis omnem habere post dissolutum matrimonium praerogativam et neminem creditorum mariti, qui anteriores sunt, sibi potiorem causam in his per hypothecam vindicare, cum eaedem res et ab initio uxoris fuerant et naturaliter in eius permanserunt dominio. non enim quod legum subtilitate transitus earum in mariti patrimonium videtur fieri, ideo rei veritas deleta
1 vel confusa est. Volumus itaque eam in rem actionem quasi in huiusmodi rebus propriis habere et hypothecariam omnibus anteriorem possidere, ut, sive ex naturali iure eiusdem[2] mulieris res esse intellegantur vel secundum legum subtilitatem ad mariti substantiam pervenisse, per utramque viam sive in rem sive hypothecariam ei plenissime consulatur.
2 Omnis autem temporalis exceptio, sive per usucapionem inducta sive per decem sive per viginti annorum curricula seu per triginta vel quadraginta annorum metas sive ex alio quocumque tempore maiore vel minore introducta, ea mulieribus ex eo opponatur, ex quo possint actiones movere, id est opulentis quidem maritis constitutis post dissolutum matrimonium, minus autem idoneis ex quo hoc eis infortunium illatum esse claruerit, cum constante etiam matrimonio posse mulieres contra maritorum parum idoneorum bona hypothecas suas exercere iam nostra lege[3] humanitatis intuitu definitum est: ficti divortii falsa simulatione[4] in huiusmodi causa, quam nostra lex amplexa est, stirpitus eruenda. *Recitata septimo in novo consistorio palatii Iustiniani. D. III k. Nov. Decio vc. cons.* [*a.* 529]

31 *Idem A. Iuliano pp.* Cum quidam dotes pro mulieribus dabant sive matres sive alii cognati vel extranei, recte quidem eas mariti sine monumentorum observatione suscipiebant: cum autem mulier redhibitionem casus stipulabatur et huiusmodi fortuitus casus evenisset, ipsa mulier utpote a se non facta donatione propter hoc, quod monumenta deerant, necessitatem habebat actiones huiusmodi casus ad eum qui dotem dedit per cessionem transferre vel ipsas res reddere: et ita inveniebatur forsitan post prolixa matrimonii annorum curricula et liberos
1 forte editos infelix mulier indotata. Sancimus itaque in huiusmodi omnibus casibus nullis monumentis rem indigere, sed in omni persona ratas esse huiusmodi donationes et mulierem dotem suam ipsam habere, cum fortuitus casus hoc lucrum ei addiderit, et firmiter hoc apud eam permanere, nisi ipse, qui ab initio dotem dederit[5], sibi dari huiusmodi casum stipulatus est: tunc etenim, cum neque ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit, sed sibi omnem rem ille qui dotem dedit pepigerit, huius-
2 modi tractatus habere locum non potest. Atqui in aliis omnibus casibus, in quibus ipse non stipulatus est, tristitiae suae mulier hoc proprium habeat
3 (1) solacium per actionem dotis. Similique modo si quis extraneorum (id est qui eum pro quo dat [illegible] non in potestate habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturae dedit mulieri et necessaria monumenta adhibuerit, cum excedat summam legitimam [illegible] donatio, vel non minor mater familias nuptura sit [illegible] non solum ad eam, cui ante nuptias donatio datu[illegible] monumenta suam habeant firmitatem, sed etiam a[illegible] illum pro quo dedit, ut, si lucrum ei ex dotalib[illegible] pactis accesserit, non hoc cedat donatori, sed [illegible] suum lucrum hoc maritus convertat firmumque [illegible] inrevocabile habeat, nisi donator et hic sibi red[illegible] huiusmodi casum fuerit stipulatus, ne et in praefa[illegible]
4 casu simile anteriori vitium oriatur. Sin aute[illegible]m minor quantitas sit vel ita res gesta sit, ut mon[illegible]u-mentorum ex omni parte nulla sit utilitas, et tu[illegible]c donatio ad utramque personam valeat et marit[illegible]us casum lucretur, nisi et hic donator eum stipula[illegible]us
5 (2) sit. Praeterea sancimus, si quis in dotem [illegible]el praedia[6] vel certum reditum vel aedes vel pa[illegible]es civiles spopondit vel promisit, si ex tempore mat[illegible]rimonii biennium transactum sit, ilico redituum [illegible]el pensionum nec non panis civilis quaestum eum pr[illegible]e-stare, etiamsi non fuerint adhuc res principa[illegible]es traditae: et si tota dos in auro sit, itidem p[illegible]st biennium usuras usque ad tertiam partem cente[illegible]si-
6 mae praestari. Sin autem aliae res praeter [illegible]m-mobiles vel aurum fuerint in dote[7], sive in arge[illegible]to sive in muliebribus ornamentis sive in veste sive in aliis quibuscumque, si quidem aestimatae fuer[illegible]nt, simili modo post biennium et earum usuras ex tertia parte currere: aestimatione earum, quia et hoc apertius declarare oportet, ea intellegenda, q[illegible]ae pro singulis speciebus facta est vel pro unoquo[illegible]ue genere dotalium specierum, id est pro argento [illegible]vel pro ornamentis vel pro veste aliisque speciebus[illegible] et non esse expectandam post singulas aestimatio[illegible]es unam coadunationem totius calculi, quod satis sc[illegible]ru-pulosum et per nimiam subtilitatem perniciosum [illegible]st.
7 Sin autem minime res mobiles fuerint aestima[illegible]ae ea post biennium observari, quae leges post li[illegible]em contestatam pro omnibus huiusmodi rebus definiu[illegible]nt.
8 Sin vero res permixtae fuerint et partim in a[illegible]r partim in aliis rebus mobilibus vel immobilibus, [illegible] iam facta divisione omnia procedere. licentia [illegible] nime deneganda marito quando voluerit dotem [illegible] tere, ne is qui debet putet sibi licentiam esse re[illegible] tus vel pensiones vel usuras vel alias accessio[illegible] solventi dotis solutionem protelare: sed sive a[illegible] biennium sive postea voluerit dotem pars ma[illegible] petere, queat et secundum leges eam exigere. *D. x*[illegible] *k. April. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 5[illegible]

XIII.

DE REI UXORIAE ACTIONE IN EX STIPULA[illegible] ACTIONEM TRANSFUSA ET DE NATURA DOT[illegible] BUS PRAESTITA.

1 [9]*Imp. Iustinianus A. ad populum urbis Con*[illegible]*stantinopolitanae et universos provinciales.* Re[illegible] in praesenti non minimam adgredimur, sed in om[illegible] paene corpore iuris effusam, tam super rei uxori[illegible]

(1) aliquam om. *BΣ* (κ. π.) (2) eiusdem om. *BΣ* (κ. π.) (3) c. 29 *h. t.* (4) dissimulatione *CM* (5) dotem dederit, ab initio *scr.* (6) praedia *M cum BΣ* (κ. π.), praedium *C* (7) dote *dett. cum BΣ* (κ. π.), dotem *M*, dotem datae *C* (8) xv *scr.*, *cf. Zeitschrift für Recht*[illegible] *gesch.* 11 *p.* 177 (9) *B* 29, 1, 119: [illegible] 4, 20, 25

quam ex stipulatu, earum communiones et
:tias resecantes et in unum tramitem ex sti-
actionis totum rei uxoriae ius, quod dignum
: valere censemus, concludentes. Rei uxoriae
actione sublata sancimus omnes dotes per
ulatu actionem exigi, sive scripta fuerit sti-
sive non, ut intellegatur re ipsa stipulatio
e subsecuta. Eodemque modo et si inutiliter
st stipulatio: adiuvari enim eam magis quam
ere oportet. si enim, cum una in[1] instru-
stipulatio valida inveniatur, et aliis inutilibus
noscitur praestare fortitudinem, quare non
tra lege huiusmodi stipulationibus robur ac-
egitimum? est enim consentaneum nobis, qui
us, et ubi supposita stipulatio non est, in-
eam fuisse adhibitam, multo magis etiam, si
inutilis est, validam eam effici. Et ut ple-
tibus subveniatur, quemadmodum in admini-
e pupillarium rerum et in aliis multis iuris
s tacitas hypothecas inesse accipimus, ita et
smodi actione damus ex utroque latere hypo-
, sive ex parte mariti pro restitutione dotis
parte mulieris pro ipsa dote praestanda vel
dotalibus evictis, sive ipsae principales per-
lotes dederint vel promiserint vel susceperint,
iae pro his personae, et dos sive adventicia
ofecticia sit secundum veteris iuris nomina-
nem. Ita enim et imperitia hominum et rusti-
ihil eis possit adferre praeiudicium, cum nos
ignorantibus et nescientibus in hoc casu
a induximus providentiam. si enim et stipu-
s et hypothecae inesse dotibus intelleguntur
iles stipulationes emendantur, sic in poste-
usa inveniatur valida et perfecta, quasi om-
dotalibus instrumentis a prudentissimis iuris[2]
nfectis. Et nemo putet nos haec sancire in
tummodo dotibus, quae instrumentis receptae
nihil enim prohibet, etsi sine scriptis dos vel
vel promittatur vel suscipiatur, simili modo
i factam stipulationem et hypothecam ex utra-
rte, quasi fuerit scripta. et natura quidem
ulatu actionis haec intellegatur, re uxoria in
terum cessante. Sed etsi non ignoramus ex
tu actionem stricto iure esse vallatam et non
a fide descendere, tamen, quia novam natu-
e dote stipulatio sibi invenit, accommodetur
tura rei uxoriae etiam bonae fidei beneficium.
omnes quidem eventus, quos dos ex stipu-
bet, maneat pro sui natura exercens: si quid
optimum ex rei uxoriae actione invenimus,
praesenti specialiter ei addimus, ut sit et
sta ex stipulatu quam composuimus et non
tantum, sed etiam veteris actionis pulchri-
ine decorata. Primum itaque quid naturale
stipulatu actionis, exponatur, et ita, si quid ex
ione rei uxoriae superveneri, addatur. Scien-
que est edictum praetoris, quod de alterutro
ctum est, in ex stipulatu actione cessare, ut
t a marito relicta accipiat et dotem con-
r, nisi specialiter pro dote ei maritus ea
it, cum manifestissimum est testatorem, qui
c addidit, voluisse eam utrumque consequi.
eat ex stipulatu actionis ius ad successores
ne mora transmissionis incorruptum. Taceat
retentionum verbositas. quid enim opus est
e ob mores retentionem alio auxilio ex con-
tutionibus introducto? Vel ex qua causa ob
atas retentio introducatur, cum sit donatori
s per actionem in rem directam vel per uti-
vel per condictionem suo iuri mederi? Sed
entio ob res amotas necessaria est, cum pa-
mnibus maritis rerum amotarum iudicium.
eat ob liberos retentio, cum ipse naturalis
s parentes ad liberorum suorum educationem
itatur. Ne varium genus culpae mariti contra
uxores excogitent, ut possint eadem retentione contra
eas uti, cum iam etiam imperialibus constitutioni-
bus statutum sit, si culpa mulieris dissolutum fuerit
5e matrimonium, quid fieri oportet. Sed nec ob
impensas in res dotis factas retentio satis esse nobis
videtur idonea. cum enim necessariae quidem ex-
pensae dotis minuunt quantitates, utiles autem ex-
pensae non aliter in rei uxoriae actione detineban-
tur nisi ex voluntate mulieris, non ab re est, si
quidem voluntas mulieris intercedat, mandati actio-
nem a nostra auctoritate marito contra uxorem in-
dulgeri, quatenus possit per hanc hoc quod utiliter
impensum est observari: vel si non intercedat mu-
lieris voluntas, utiliter tamen res gesta est, nego-
5f tiorum gestorum adversus eam sufficit actio. Quod
si voluptariae sunt, licet voluntate eius expensae,
deductio operis quod fecit, sine laesione tamen
prioris speciei, marito relinquatur, ut sit omnium
retentionum expeditus tractatus et ex stipulatu actio
merito secundum sui naturam nullam accipiat reten-
6 tionem. Illo procul dubio in ex stipulatu actione
servando, ut, si decesserit mulier constante matri-
monio, dos non in lucrum mariti cedat nisi ex qui-
busdam pactionibus, sed ad heredes mulieris ex sti-
pulatu actio secundum sui naturam transmittatur,
sive expressa fuerit sive ex hac lege inesse intelle-
7 gatur. Cum autem in exactione dotis ex stipu-
latu quidem actio naturaliter restitutionem dotis a
parte mariti uxori ilico et in solidum fieri iubebat,
rei uxoriae autem annua bima trima die in his quae
pondere numero mensura consistunt exactionem pol-
licebatur, et non in solidum, sed quantum maritus
facere potest, si non dolo malo suam deminuit sub-
stantiam, in hac parte rudem figuram ex stipulatu
damus actioni, ut, si matrimonium fuerit dissolutum
nullo pacto adhibito, in tantum quidem maritus
condemnetur, in quantum facere potest, quia hoc
aequissimum est et reverentiae debitum maritali, si
non dolo malo versatus est: cautione videlicet ab
eo exponenda, quod, si ad meliorem fortunam per-
venerit, etiam quod minus persolvit, hoc restituere
7a procuret. Exactio autem dotis celebretur non
annua bima trima die, sed omnimodo intra annum
in rebus mobilibus vel se moventibus vel incorpo-
ralibus: ceteris videlicet rebus quae solo continen-
tur ilico restituendis, quod commune utriusque fuerat
7b actionis. Sin autem supersederit res mobiles
vel se moventes vel incorporales post annale tem-
pus restituere vel ceteras res statim post dissolutum
matrimonium, etiam usuras aestimationis omnium
rerum, quae extra immobiles sunt, usque ad ter-
tiam partem centesimae ex bona fide introducendas
maritus praestet: fructibus videlicet immobilium
rerum parti mulieris ex tempore dissoluti matri-
monii praestandis, similique modo pensionibus vel
vecturis navium sive iumentorum vel operis servo-
rum vel quaestu civilium annonarum et aliis quae
8 sunt eis similia parti mulieris restituendis. Igi-
tur et in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio
utatur natura, ut, si mulier a marito fuerit heres
instituta et legis Falcidiae ratio emerserit, etiam
dotis debitum liceat ei sicuti alia debita ex substantia
mariti subtrahere et sic quartam partem deducere.
9 Cumque ex stipulatu actio in his casibus quos
enumeravimus propriam habeat naturam, necessa-
rium est in sequenti tractatu ea exponere, quae vel
communia sunt utriusque actionis, quae[3] in solam
ex stipulatu actionem colligi oportet, vel propria
quidem rei uxoriae actionis, exinde autem ex stipu-
9a latu actioni accommodanda. Itaque partus do-
talium ancillarum, id est quae aestimatae non sunt,
vel quae servi dotales ex quacumque causa nisi ex
re mariti vel operis suis adquisierint, ad mulierem
9b pertinere utraque actio similiter voluit. Fetus
autem iumentorum et omnia quae fructuum nomine

in *dett.*, unam in *C*, una *R* (2) iuris *R cum* *BΣ* (*x. π.*), viris *C* (3) quae *R cum* *BΣ* (*x. π.*), vel

continentur ad lucrum mariti pertineant pro tem-
pore matrimonii, sive aestimata sive non aestimata
9c sint. Sed et novissimi anni, in quo matrimonium
solvitur, fructus pro rata temporis portione debere
utrique parti adsignari commune utriusque actionis
est, in rebus scilicet non aestimatis. aestimatarum
enim rerum maritus quasi emptor et commodum
sentiat et dispendium subeat et periculum expectet.
10 Cautione videlicet defensionis in specie, in qua
dotem suae uxoris vel nurus in familiae herciscundae
iudicio praecipuam filius defuncti detrahit, secundum
propriam naturam ex stipulatu actionis coheredibus
11 suis praestanda. Videamus igitur, quali incre-
mento ei de rei uxoriae actione accedente formare
decet ex stipulatu actionem. cumque iuris certi et
indubitati est, si parens per virilem sexum adscen-
dens dote pro filia vel nepte praestita emancipaverit
eam vel ipse decesserit, in rei uxoriae actione do-
tem omnimodo ad mulierem pertinere, etsi fuerit[1]
exheredata (quod non erat in ex stipulatu actione:
ibi etenim velut aliae actiones in omnes heredes
actio dividebatur), aequissimum nobis visum est et
in ex stipulatu actione mulierem dotem suam prae-
cipuam accipere, etsi emancipata vel exheredata sit
12 vel cum aliis heredibus scripta. Quo a nobis
recepto et aliae multae species promptum accipiunt
exitum, cum dos possit et de inofficioso actionem
excludere, maxime si sufficit ad quartam, et in col-
lationem ferri, si intestatus pater familias decesse-
rit, et testamento facto, quando hoc testator dixerit.
quae omnia ex stipulatu actio a rei uxoriae actione
13 accipit. Accedit ei et alia species a rei uxoriae
actione. si quando etenim extraneus dotem dabat
nulla stipulatione vel pacto pro restitutione eius in
suam personam facto, quisquis is fuerat, mulier
habebat rei uxoriae actionem: quod antea in ex
stipulatu actione non erat. stipulatione autem vel
pacto interposito stipulator vel is qui paciscebatur
habebat vel ex stipulatu vel praescriptis verbis civi-
13a lem actionem. In praesenti autem non sic
esse volumus, sed si non specialiter extraneus dotem
dando in suam personam dotem stipulatus est vel
pactum fecerit, tunc praesumatur mulier ipsa stipu-
tionem fecisse, ut ei dos ex huiusmodi casu accedat.
13b Neque enim in hac specie volumus videri ex-
traneum tacitam stipulationem fecisse, ne, quod pro
mulieribus introduximus, hoc adversus mulieres con-
vertatur. immo magis in huiusmodi dotibus, quae
ab extraneis dantur vel promittuntur, ipsa mulier
videatur fecisse tacitam stipulationem, nisi expressim
extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit vel stipu-
latus, cum donasse magis mulieri quam sibi ali-
quid ius servasse extraneus non stipulando videtur.
13c Extraneum autem intellegimus omnem citra
parentem per virilem sexum adscendentem et in po-
testate dotandam[2] personam habentem: parenti enim
14 tacitam ex stipulatu actionem donamus. Et
hoc ex rei uxoriae actione simili modo ex stipulatu
actioni accommodandum est. si quando etenim post
solutum matrimonium dos a patre[3] petebatur, si
quidem rei uxoriae fuerat actio, non poterat solus
pater sine consensu filiae suae agere: et si necdum
actione mota ab hac luce fuerat subtractus et si
lis contestata esset[4], ad filiam quasi proprium patri-
14a monium dos revertebatur. Quod non erat in
ex stipulatu actione: ibi enim et solus exactionem
habebat consensu filiae non expectato et, si dece-
debat, ad suos heredes transmittebat. sed rei uxo-
riae ius et in ex stipulatu actionem transponere
satis humanum, satis pium, satis utile matrimoniis
15 est. Et cum lex Iulia fundi dotalis Italici alie-
nationem prohibebat fieri a marito non consentiente
muliere, hypothecam autem nec si mulier consentie-
bat, interrogati sumus, si oportet huiusmodi sanctio-
nem non super Italicis tantummodo fundis, sed pro
15a omnibus locum habere. Placet itaque nobis
eandem observationem non tantum in Italicis fundis,
sed etiam in provincialibus extendi. cum autem
hypothecam etiam ex hac lege donavimus, sufficiens
habet remedium mulier, et si maritus fundum alie-
15b nare voluerit. Sed ne ex consensu mulieris
hypothecae eius minuantur, necessarium est et in
hac parte mulieribus subvenire hoc tantummodo ad-
dito, ut fundum dotalem non solum hypothecae
titulo dare nec consentiente muliere maritus possit,
sed nec alienare, ne fragilitate naturae suae in re-
15c pentinam deducatur inopiam. Licet enim Ana-
stasiana lex[5] de consentientibus mulieribus vel suo
iuri renuntiantibus loquitur, tamen eam intellegi
oportet in res mariti vel dotis quidem, aestimatas
autem, in quibus dominium et periculum mariti est:
in fundo autem inaestimato, qui et dotalis proprie
nuncupatur, maneat ius intactum, ex lege quidem
Iulia imperfectum, ex nostra autem auctoritate ple-
num atque in omnibus terris effusum et non tan-
16 tum Italicis et sola hypotheca conclusum. Illud
etiam generaliter praesenti addere sanctioni neces-
sarium esse duximus, ut, si qua pacta intercesserint
vel pro restitutione dotis vel pro tempore vel pro
usuris vel pro alia quacumque causa, quae neque
contra leges nec contra constitutiones sunt, ea omnia
16a serventur. Sin autem repudio matrimonium
fuerit dissolutum, omnia iura, quae ex Theodosiana[6]
vel nostra[7] lege descendunt, immutilata custodian-
16b tur. Simili modo ea, quae Anastasianae legi[8]
pro his quae bona gratia separantur enumerata
16c sunt, firma illibataque permaneant. Et gene-
raliter quidquid sacratissimis constitutionibus vel
libris prudentium cautum est, quod non contrarium
huic legi inveniatur, et hoc in sua maneat firmitate
et ex stipulatu actioni adgregetur, licet in re uxoria
16d tractatum est. Quae omnia in his tantum-
modo dotibus locum habere censemus, quae post
hanc legem datae fuerint vel promissae vel etiam
sine scriptis habitae: instrumenta enim iam con-
fecta viribus suis carere non patimur, sed suum ex-
pectare eventum. *D. k. Nov. Lampadio et Oreste
conss.*[9] [a. 530]

XIIII.[10]

DE PACTIS CONVENTIS TAM SUPER DOTE QUAM SUPER DONATIONE ANTE NUPTIAS ET PARAPHERNIS.

1 [11]*Impp. Severus et Antoninus AA.*[12] *Nicae.*
Legem, quam dixisti, cum dotem pro alumna dares,
servari oportet, nec obesse tibi debet, quod dici
solet ex pacto actionem non nasci: tunc enim hoc
dicimus, cum pactum nudum est: alioquin cum pe-
cunia datur et aliquid de reddenda ea convenit,
utilis est condictio. *PP. VII k. Febr. Albino et
Aemiliano conss.* [a. 206]

2 *Imp. Antoninus A. Theodotae.* Fructus prae-
diorum in dotem datorum si secundum pactum
sumptibus tuis tuorumque servierunt, repeti non
posse ambigere non debes. *D. XI k. April. Anto-
nino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

3 *Imp. Gordianus A. Torquatae.* Quamvis pater
tuus, cum te nuptui collocaret, pactus sit, ut, si
maritus tuus superstitibus filiis communibus in matri-
monio decessisset, pars dotis liberorum nomine re-
tineatur, eiusmodi tamen conventio, quominus actio-
nem integrae dotis habeas, proficere non potest.
D. VI id. Ian. Gordiano A. et Aviola conss. [a. 239]

(1) fuerat *libri* (2) *sic libri*, προικιζόμενον *BΣ* (κ. π.) (3) *sic dett. cum BΣ* (κ. π.), eius *ins. CR* (4) etsi ... esset *BΣ* (κ. π.): *scribi debuit* et si ... erat (5) 4, 29, 21 (6) 5, 17, 8 (7) 5, 17, 10 (8) 5, 17, 9 (9) D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis *scr. cum* 4, 29, 25 (10) *B* 29, 5, 31 *seqq.* — *Cf. Dig.* 23, 4 (11) = 2, 3, 10 (12) *lex gemina adscribitur Alexandro cum subscriptione* pp. III k. Mart. Albino et Maximo conss. (*a.* 227), *cf. consules ad* 2, 4, 5. 9, 26, 4

4 *Idem A. Agatho.* Pactum dotale, quo matrem convenisse cum patre tuo proponis, ut, si in matrimonio decessisset, tibi et fratribus tuis dos restitueretur, si stipulatio ex persona vestra, cum in potestate patris constituti non essetis, legitima minus intercessit, defuncta ea in matrimonio actionem vobis quaerere non potuit. sed si obligatione verborum rite intercedente dotis petitionem habere potuisti, maxime si ad vinculum potestatis patriae non attigeris, petitionem exsequi[1] non prohiberis. *PP. v id. Iun. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Claudio.* Hereditas extraneis testamento datur. cum igitur adfirmes dotali instrumento pactum interpositum esse vice testamenti, ut post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quae dotis titulo tibi non sunt obligata, intellegis te nulla actione posse convenire heredes seu successores eius, ut tibi restituantur, quae nullo modo debentur. *PP. non. Febr. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

6 *Idem AA. et CC. Rufo.* Si convenit, ut in matrimonio uxore defuncta dos penes maritum remaneret, profecticiae dotis repetitionem huiusmodi pactum inhibuisse explorati iuris est, cum deteriorem causam dotis, in quem casum patri soli repetitio competit, pacto posse fieri auctoritate iuris saepissime sit responsum. *D. v non. Mai. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Phileto.* Pater, pro filia dotem datam genero ea prius in matrimonio defuncta nepotibus pactus restitui, licet his actionem quaerere non potuit, tamen utilis eis ex aequitate accommodabitur actio[2]. *D. XIIII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

8 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae pp.* Hac lege decernimus, ut vir in his rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Graeci parapherna dicunt, nullam uxore prohibente habeat communionem nec aliquam ei necessitatem imponat. quamvis enim bonum erat mulierem, quae se ipsam marito committit, res etiam eiusdem pati arbitrio gubernari, attamen quoniam conditores legum aequitatis convenit esse fautores, nullo modo, ut dictum est, muliere prohibente virum in paraphernis se volumus immiscere. *S. d. v id. Ian. post consulatum Protogenis et Asterii.* [*a.* 450]

9 *Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato pp.*
Ex morte cuiuscumque personae sive mariti sive
mulieris eandem partem, non pecuniae quantitatem,
tam virum ex dote quam mulierem ex ante nuptias
1 donatione lucrari decernimus. Veluti si maritus
mille solidorum ante nuptias donationem confecerit,
licebit mulieri et minoris et amplioris quantitatis
dotem offerre et marito similiter ante nuptias donationem:
hoc tamen observandum est, ut quantam
partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante
nuptias donatione, si priorem maritum mori contigerit,
tantam et maritus ex dote partem, non pecuniae
quantitatem, stipuletur sibi, si constante matri-
2 monio prior mulier in fata collapsa fuerit. Et
si pactum contra vetitum fuerit subsecutum, infirmum
atque invalidum hoc esse, ut nulla ex eo pro-
3 cedere possit exactio, praecipimus. Eadem custodiri
censemus, sive pater pro filio sive mater sive
ipse ducturus uxorem sui iuris constitutus sive quilibet
alius pro eo ante nuptias donationem nuptu-
4 rae dederit. Simili quoque modo, sive pater pro
filia sive mater sive ipsa pro se, sui iuris videlicet
constituta, sive quilibet alius pro ea uxorem ducturo
dotem dederit seu promiserit, quoniam et alio pro
ea offerente dotem ipsa eam pro se videtur offerre.
5 Quod adeo verum est, ut et ipsa ab alio pro se
oblatam dotem in lucrum suum[3] reposcat, nisi forte
is qui eam obtulit statim (id est tempore oblationis
seu promissionis) stipulatus vel pactus sit, ut sibi
dos praedicta reddatur. *D. XV k. Sept. Anthemio A. II cons.* [*a.* 468]

10 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Lege Leonis divae memoriae pacta lucrorum dotis et ante nuptias donationis paria esse sanciente nec adiciente, quid fieri oporteat, si hoc minime observatum sit, nos omnia clara esse cupientes praecipimus disparibus eis factis maiorem lucri partem ad minorem deduci, ut eo modo uterque minorem partem lucretur. *D. VIII id. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

11 *Idem A. Iohanni pp.* Si mulier marito suo
nomina (id est feneraticias cautiones) quae extra
dotem sunt dederit, ut loco paraphernarum apud
maritum maneant, et hoc dotali instrumento fuerit
adscriptum, utrumne habeat aliquas ex his actiones
maritus sive directas sive utiles, an penes uxorem
omnes remaneant, et in quem eventum dandae sint
1 marito actiones, quaerebatur. Sancimus itaque,
si quid tale evenerit, actiones quidem omnimodo
apud uxorem manere, licentiam autem marito dari
easdem actiones movere apud competentes iudices
nulla ratihabitione ab eo exigenda, et usuras quidem
eorum circa se et uxorem expendere, pecunias
autem sortis quas exegerit servare mulieri vel in
2 causas, ad quas ipsa voluerit, distribuere. Et si
quidem in dotali instrumento hypothecae pro his
nominatim a marito scriptae sunt, his esse mulierem
ad cautelam suam contentam. sin autem minime
hoc scriptum inveniatur, ex praesenti nostra
lege habeat hypothecam contra res mariti, ex quo
3 pecunias ille exegit. Antea etenim habeat ipsa
mulier facultatem, si voluerit, sive per maritum sive
per alias personas easdem movere actiones et suas
pecunias percipere et ipsas cautiones a marito re-
4 cipere, securitate ei competente facienda. Dum
autem apud maritum remanent eaedem cautiones,
et dolum et diligentiam maritus circa eas praestare
debet, qualem circa suas res habere invenitur. ne
ex eius malignitate vel desidia aliqua mulieri accedat
iactura. quod si evenerit, ipse eandem de proprio
resarcire compelletur. *D. k. Nov. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*[4] [*a.* 530]

XV.[5]

DE DOTE CAUTA ET NON NUMERATA.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Dionysiae.* Dotem numeratio, non scriptura dotalis instrumenti facit: et ideo non ignoras ita demum ad petitionem dotis admitti te posse, si dotem a te re ipsa datam probatura es. *D. XIII*[6] *k. Aug. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

2 *Imp. Alexander A. Papinianae.* Quod de suo maritus constante matrimonio donandi animo in dotem adscripsit, si eandem donationem legitime confectam non revocavit, qui incrementum doti dedit, et durante matrimonio mortem obiit, ab heredibus mariti, quatenus[7] interposita liberalitas munita est, peti potest. *PP. non. Dec. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

3 [8]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* In dotibus, quas datas esse dotalibus instrumentis conscribi moris est, cum adhuc nulla datio, sed pollicitatio tantum subsecuta sit, liceat non numeratae pecuniae exceptionem opponere non solum marito contra uxorem vel heredes eius morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed etiam heredibus mariti, cuius morte dissolutum est matrimonium, socero etiam vel eius heredibus, si cum filio suo dotem suscepisse

(1) sed obl. v. r. i. d. petitionem, maxime ... attigeris, exsequi *Mommsen* (2) tamen ... actio *contra ius antiquum compilatores addidisse testatur Thalelaeus* (*BΣ*) (3) suum *M*, sibi *C* (4) d. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. *scr.* (5) *B* 29, 5, 41 *seqq.* (6) d. XIII *Hal.*, pp. XV *P* (7) *adiecto supra* legitime confectam *hoc loco* stipulatione *compilatores deleverint* (8) *iunge* 4, 30, 14

dotalibus instrumentis scriptum sit, omnique personae, quam dotem suscepisse una cum marito conscribitur, et eius similiter heredibus, ita tamen, ut intra annum tantum continuum a morte mariti vel mulieris vel missione repudii computandum ea licentia detur. *D. k. Iun. dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

XVI.[1]

DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM ET A PARENTIBUS IN LIBEROS FACTIS ET DE RATIHABITIONE.

1 *Imp. Antoninus A. Tryphaenae.* Bona quondam mariti tui fiscus si nemine ei successore exsistente ut vacantia occupavit, donationes ab eo factae, si usque ad finem vitae in eadem voluntate permansit, revocari non possunt. *PP. III id. Ian. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Idem A. Marco militi.* Si ancillam nummis tuis comparatam esse praesidi provinciae probaveris donationisque causa focariae tuae nomine instrumentum emptionis esse conscriptum, eam tibi restitui iubebit. nam licet cessante iure matrimonii donatio perfici potuerit, milites tamen meos a focariis suis hac ratione fictisque adulationibus spoliari nolo. *PP. XII k. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Epicteto.* Donatio mancipiorum aliarumque rerum, quas tibi ab uxore tua donatas dicis, si modo suae potestatis, cum donaret, fuit vel patris voluntate id fecit et in eadem voluntate donationis usque ad ultimum diem vitae perseveravit, ex[2] mea et divi Severi patris mei constitutione firmata est.
1 Sin autem post mortem filiae facta est donatio a quondam socero tuo, etiam inter vivos ea perfici potuit. *PP. IIII non. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 *Imp. Alexander A. Claudiano.* Nec inter eas quidem personas, quarum iuri subiecti sunt vir et uxor quive in eorum potestate sunt, donationes iure civili fieri possunt. *PP. XVII k. Oct.*

5 *Idem A. Quintillae.* Si, ut proponis, pater tuus, in cuius potestate fuisti, marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis causa dedit isque matrimonio durante vita functus est ac postea a marito divortisti, quod gestum est non valet. *PP. id.[3] Febr. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

6 *Idem A. Nepotiano.* Etiamsi uxoris tuae nomine res quae tui iuris fuerunt depositae sunt, causa proprietatis ea ratione mutari non potuit, etsi donasse te uxori res tuas ex hoc quis intellegat, cum donatio in matrimonio facta prius mortua ea quae
1 liberalitatem excepit irrita sit. Nec est ignotum, quod, cum probari non possit, unde uxor matrimonii tempore honeste quaesierit, de mariti bonis eam habuisse veteres[4] iuris auctores merito credidissent. *PP. non. Dec. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

7 *Idem A. Theodotae.* Si ex voluntate patris tui filio tutoris nupta es, collata in maritum donatio ipso iure irrita est. sed si matrimonium iure non valuit, licet ipso iure donatio tenuerit, quia tamen indigna persona eius fuit, qui nec maritus potest dici, utiles actiones super revocandis his tibi competunt. *PP. k. Oct. Lupo et Maximo conss.* [*a.* 232]

8 *Idem A. Leoni.* Si fructus eorum praediorum, quae in dotem accepisse te dicis[5], matrimonii tempore uxorem tuam percipere passus es eosque uxor tua absumpsit, restitui tibi post divortium oportere nulla ratione contendis. sin autem ab his locupletior facta est, in tantum potest conveniri. *PP. V k. Oct. Maximo et Paterno conss.* [*a.* 233]

9 *Imp. Gordianus A. Origeni.* Etsi de tua pecunia mancipia uxori tuae comparata sunt, tamen, si ei sunt tradita, eorum dominium non ad te, sed ad eam pertinet, pecuniae autem tantummodo repetitionem habes, sive negotium eius gerens numerationem fecisti sive in eam donationem conferens quantitatem pretii largitus es: etenim vel in solidum vel quatenus locupletior facta est actione cum ea competenti poteris experiri. *PP. VII[6] k. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

10 *Idem A. Veriano.* Si maritus quondam uxoris tuae, cum sui iuris esset, in eam praedia vel cetera donationis titulo contulit et in ea voluntate usque ad mortem suam perseveravit, ex oratione divi Severi confirmata est donatio: ac[7] si eas res pater defuncti iniuriose abstulit, per praesidem provinciae eas restituere cogetur. nec enim, quasi maleficiis eius sit maritus extinctus, crimen intendens sub[8] praetextu accusationis quae donata sunt auferre debuit, cum causa liberalitatis a criminatione separata sit. *PP. III k. April. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

11 *Idem A. Maximo.* Sicut cessat petitio quantitatis, quam de suo maritus uxori in menses singulos vel annos singulos proprii usus eius gratia promittit[9], ita ex ea causa nummi[10] soluti erogatique non dari repetitionem manifestum est. *PP. k. Iul. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241

12 *Idem A. Secundinae.* Si maritus tuus creditores sortitus post factam in te donationem fundum quem ex donatione iuri tuo vindicas, isdem specialiter obligavit, eandem obligationem defensionis tuae firmitatem inrumpere intellegere debes, cum sit manifestum non solum ex huiusmodi obligatione, se etiam ex donatione vel venditione vel alio quolibet modo rebus alienatis revocatam esse a viro in mulierem factam donationem. *PP. VI k. Febr. Arriano et Papo conss.* [*a.* 243

13 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Rufinae.* Si quidem ante donationem possessionis i te iure, ut dicis, a marito collatam[11] praedium a eodem creditori obligatum fuit, alienationem eiu salvo iure debiti (si tamen iuris ratio actionem eiu
1 non excludit) factam esse dubium non est. Quo si donatione iure celebrata eo, quod vel ante nuptias facta est vel in isdem casibus, in quibus etiam constante matrimonio donatio procedere potest, obligatio insecuta est, factum mariti, quem diem suum obisse memorasti, iuri tuo officere non posse certum. est. *PP. XII k. Iul. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

14 [12]*Idem AA. Octavianae.* Ex verbis, quae in postremis iudiciis inseruntur, licet ad fideicommissum vel legatum utilia sunt, non omnimodo legati vel fideicommissi persecutio datur, sed ita demum, si relinquendi studio huiusmodi verba fuerint adscripta. unde te voluntatis, non iuris quaestionem in preces
1 tuas contulisse palam est. Cum igitur lecto testamento animadvertimus maritum tuum ex praecedente donatione dominium tibi conservasse securitatique tuae ad obtinendam proprietatem cavisse, inditorum verborum conceptio non fideicommissum relictum ostendit, sed ex senatus consulti auctoritate liberalitatem mariti tui, cui custodiendae etiam moriens prospexit, quatenus firmare potuit dominium, mortis tempore tibi esse addictam. *PP. III[13] non. Oct. ipsis AA. conss.* [*a.* 290]

15 *Idem AA. Iustiniano et aliis.* Si non verum contractum pater vester gessit, sed sub specie venditionis donationem possessionis in matrem vestram contulit, nec ex bonis, quae in persona patris vestri permansisse videbantur, ob primipilum indemnitati fiscali satisfieri potuit, licet in eadem donandi vo-

(1) *B* 30, 1, 64 *seqq.* — *Cf. Dig.* 24, 1 (2) ex *N*, et ex *PC* (3) id. *Hal.*, V id. *P* (4) *sic dett.*, veteris *CM* (5) accepisse te dicis *C*, accepisti *M* (6) VII *Hal.*, VIII *P* (7) ac *P*, at *C* (8) sub *P*ᵇ, *om.* *P*ᵃ*C* (9) *sic M* cum *B*, permittit *PC* (10) nummi *glossam esse vidit Mommsen* (11) *sic M*, collatae *C* (12) *cf.* 8, 16, 5 (13) III *Hal.*, VI *P*

perseverasse eum probari potest, ex eadem ıne ad supplendam pecuniam, quae ex bonis relictis colligi nequivit, conferendum est. si liberalitatis tenorem mutata voluntate us interrupit, in hereditate eius dominium ı nulla dubitatio est. *PP. IIII k. Febr. Ti-et Dione conss.* [*a.* 291]

lem AA. Theodoro. Si filii tui emancipati ıereditatem sibi adquisierunt, proba apud m provinciae non donandi animo te nomine uae praedia comparasse, sed nominis dumus titulo usum per possessionem rerum a ıbus tibi traditarum dominum esse effectum, ırehensa filiorum tuorum iniuria proprietatis ıume perseveret. nam si largiendi proposito ecisse constiterit, pecuniae tibi persecutio . *PP. VI*[1] *id. Mart. Tiberiano et Dione* [*a.* 291]

1em AA. et CC. Capitolinae. De his, quae tem in domum illata a marito erogata comı, si quidem te donante consumpta sunt, inıdversus heredes non nisi in quantum locufuit[3] habere te actionem: si vero contra ım tuam, omnia tibi restitui oportere. *Sub* [4] *k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

lem AA. et CC. Maternae. A marito in donatione collata matrimonii tempore nec minium transferri potest nec post, si divorercesserit vel prior persona quae liberaliıcepit rebus humanis fuerit exempta vel ab onavit fuerit revocata, potest convalescere. *IIII k. Iul. Serdicae AA. conss.* [*a.* 293]

em AA. et CC. Dionysiae. Si constante matribi mater domum tradidit, hanc in tuis fecit *D. id. Iul. Philippopoli CC. conss.*[5] [*a.* 294]

'em AA. et CC. Claudiae. Creditor debito ı pignore liberato nihil ad uxorem debitoris ı transferre potuit. sed nec consensus eiusıitoris per eum qui creditor fuit accedens iae factae venditioni[6] ad dominium transı prodesse quicquam potuit, cum tam ea nulate aguntur, quam quae in uxorem a lonationis causa tempore matrimonii proceopter iuris civilis interdictum (cum proponas superstite marito rebus humanis exemptam) ıtis habeantur. *D. V id. Aug. Viminaci CC.* [*a.* 294]

em AA. et CC. Cacaliae. Si propriis habiactibus quam acceperas mutuam pecuniam ito donationis causa erogasti, cum nec ad m profuerit[8] nec locupletior sit factus, inıullam tibi contra eum competere actionem. *l. Aug. Viminaci CC. conss.*[7] [*a.* 294]

em AA. et CC. Arsinoae. Maritus manu- causa servum mulieri constante matrimonio ıotest. *S. k. Aug. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

'em AA. et CC. Caecilianae. Si te in vaıssessionem praedii socrus tua titulo donate matrimonium vel post induxit, ad rescindonationem paenitentia nihil proficit. *S. k. undusii*[9] *CC. conss.* [*a.* 294]

mp. Constantinus A. Petronio Probiano[11]. ris, quae vel successione qualibet vel emp- , etiam largitione viri in eam ante reatum renerant, damnato ac mortuo ex poena main servilem condicionem ex poenae qualiucto[12], illibatas esse praecipio nec alieni infortunio stringi uxorem, cum paternis re ac propriis frui eam integro legum statu ısum sit. Et donatio maritalis ante temıinis ac reatus collata in uxorem, quia pudicitiae praemio cessit, observanda est, tamquam si

2 maritum eius[13] natura, non poena subduxerit. Sin autem aqua et igni ei interdictum erit vel deportatio illata, non tamen mors ex poena subsecuta, donationes a viro in uxorem collatae adhuc in pendenti maneant, quia nec matrimonium huiusmodi casibus dissolvitur, ita ut, si usque ad vitae suae tempus maritus eas non revocaverit, ex[14] morte eius confirmentur: fisco nostro ad easdem res nullam in posterum communionem habituro. *D. III k. Mart. Serdicae Crispo II et Constantino II CC. conss.* [*a.* 321]

25 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Donationes, quae parentes in liberos cuiuscumque sexus in potestate constitutos conferunt vel uxor in suum maritum vel maritus in suam uxorem vel alteruter eorum in aliam personam, cui constante matrimonio donare non licet, vel ipsae aliae personae in eam cui donare non poterant, ita firmas esse per silentium donatoris vel donatricis sancimus, si usque ad quantitatem legitimam vel eam excedentes actis fuerint intimatae. nam amplioris quantitatis donationem minime intimatam nec per silentium eius qui

1 donavit confirmari concedimus. Sin vero specialiter eas in suprema voluntate donator vel donatrix confirmaverit, sine ulla distinctione ratae habebuntur, ita tamen ut, si quidem ultra lege finitam quantitatem expositae minime actis intimatae fuerint, specialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eaedem donationes confirmatae sunt.

2 Sin vero vel non amplior sit donatio vel, cum amplior esset, in actis insinuata sit, tunc et silentium donatoris vel donatricis et specialis confirmatio ad illud tempus referatur, quo donatio conscripta sit: sicut et alias ratihabitiones negotiorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt. nec in ceterum subtilem divisionem facti vel iuris introduci posse. *D. III id. Dec. dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

26 *Idem A. Menae pp.* Donationes, quas divinus imperator in piissimam reginam suam coniugem vel illa in serenissimum maritum contulerit, ilico valere sancimus et plenissimam habere firmitatem, utpote imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus minimeque opitulatione quadam extrinsecus egentibus. *D. VIII id. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

27 *Idem A. Iohanni pp.* Si unus ex his, qui matrimonio fuerant copulati, in alium donatione facta ab hostibus captus est et in servitutem deductus et postea ibi morte peremptus, quaerebatur, an huiusmodi liberalitas, quam antea fecit, ex hoc roborari videtur an vacillare: et iterum si donator quidem in civitate Romana constitutus decesserit, mortis autem eius tempore is qui donationem accepit in captivitate degebat et postea reversus est, an videtur et

1 tunc donatio rata haberi. Cum itaque in utroque casu oportet augusto remedio causam dirimi, cum nihil aliud tam peculiare est imperiali maiestati quam humanitas, per quam solam dei servatur imitatio, in ambobus casibus donationem firmam esse censemus. *D. k. Dec. Lampadio et Oresta vv. cc. conss.*[15] [*a.* 530]

XVII.[16]

DE REPUDIIS ET IUDICIO DE MORIBUS SUBLATO.

1 *Imp. Alexander A. Avitianae.* Matrimonium quidem deportatione vel aqua et igni interdictione non solvitur, si casus, in quem maritus incidit, non mutet uxoris adfectionem. ideoque dotis actio ipso

ıl., v *P* (2) *iunge* 8, 42, 11 (3) *sic P*, ıres sunt *C* (4) v 8, 42, 11 (5) AA. 293) *Mommsen* (6) *sic CM*[b], accedens *om. M*[a]: ıe factae venditioni accedens *scr.* (7) AA. 293) *Mommsen* (8) *sic M*, marito tuo *ins. C* ıdixi *Mommsen* (10) *pr.* § 1 = *Th.* 9, 42, 1

(11) probiano *Th.*, *om. libri* (12) ac mortuo … deducto] marito *Th.* (13) maritos eis *Th.* (14) ex *C*, *om. P* (15) D. v k. Dec. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. *scr.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 p. 180 (16) *B* 28, 7 — *Cf. Dig.* 24, 2

[illegible]. sed indicatam esse eam. cuius [illegible] propositum est. nec ratio aequitatis nec permittit. [illegible] 229]

[illegible] AA et [illegible]. [illegible] est filiae tuae. si sponsum post tres peregrinationis annos expectandum [illegible] spe [illegible] coniunctionis [illegible] tem[illegible] posset [illegible] si praesens [illegible] [illegible] 25[illegible]

[illegible] AA [illegible]. [illegible] est [illegible] consilio [illegible]. [illegible] et [illegible]. Quare [illegible] pro [illegible] et ex [illegible] stipulatus es. circumscri[illegible] causa [illegible] repudio matrimonium [illegible] est res dotales. quas ante [illegible] non [illegible]. [illegible] est enim [illegible] operam [illegible] ut. quae contra [illegible] gesta [illegible] non possint. cum [illegible] huiusmodi [illegible] displiceant. Imaginarias enim [illegible] est repudia [illegible] nullius esse [illegible]. sive [illegible] se renuntiasse sive sponsalibus. etiam veteribus [illegible] auctoribus placuit. [illegible] AA [illegible] 29[illegible]

4 Idem AA. et CC. [illegible]. Filiae divortium in potestate matris non est. [illegible] 294]

5 Idem AA. et CC. [illegible]. Dissentientis patris. qui initio consensit matrimonio. cum marito concordante uxore filia familias ratam non haberi voluntatem divus Marcus pater noster religiosissimus imperator constituit. nisi magna et iusta causa interveniente hoc pater fecerit. [illegible] autem ad maritum [illegible] 2 Emancipatae vero filiae pater divortium in arbitrio suo non habet. [illegible] 294

6 Idem AA. et CC. [illegible]. Licet repudii libellus non fuerit traditus vel cognitus marito. dissolvitur matrimonium. [illegible] 294]

7 Imp. Constantinus A. [illegible]. Uxor. quae in militiam profecto marito post interventum annorum quattuor nullum sospitatis eius potuit habere indicium [illegible] nuptias [illegible] tamen ante nupsit. quam [illegible] super hoc [illegible] nuptias [illegible] esse [illegible] post tam [illegible] [illegible] 1 [illegible] [illegible] [illegible]

8 [illegible] AA [illegible] [illegible] matrimonia posse contrahi [illegible] [illegible] [illegible] repudii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

quid molientem vel falsitatis crimine condemnatum invenerit. si sepulchrorum [7] dissolutorem, si sacris aedibus aliquid subtrahentem [8], si latronem vel latronum susceptorem vel abactorem aut plagiarium vel ad contemptum sui domi suae ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas exasperat) coetum ineuntem. si suae vitae veneno aut gladio vel alio simili modo insidiantem, si se verberibus. quae ab ingenuis aliena sunt, adficientem probaverit, tunc repudii auxilio uti necessariam ei permittimus libertatem et causas discidii legibus comprobare. 3 Vir quoque pari fine claudetur nec liceat ei sine causis apertius designatis propriam repudiare iugalem, nec ullo modo expellat nisi adulteram. nisi veneficam aut homicidam aut plagiariam aut sepulchrorum [7] dissolutricem aut ex sacris aedibus aliquid subtrahentem aut latronum fautricem aut extraneorum virorum se ignorante vel nolente convivia appetentem aut ipso invito sine iusta et probabili causa foris scilicet pernoctantem, nisi circensibus vel theatralibus ludis vel harenarum spectaculis in ipsis locis. in quibus haec adsolent celebrari. se prohibente gaudentem. nisi sui veneno vel gladio aut alio simili modo insidiatricem. vel contra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem invenerit, aut manus audaces sibi probaverit ingerentem: tunc enim necessariam ei discedendi permittimus facultatem et causas discidii legibus comprobare. 4 Haec [illegible] nisi vir vel mulier observaverint. ultrici providentissimae legis poena plectentur. nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse temptaverit suam dotem et ante nuptias donationem amittat nec intra quinquennium nubendi habeat denuo potestatem: aequum est enim eam interim carere conubio [illegible], quo se monstravit indignam. Quod si praeter [illegible] haec nupserit. erit ipsa quidem infamis, conubium [illegible] vero illud nolumus nuncupari: insuper etiam arguendi [illegible] 4[illegible] hoc ipsum volenti concedimus libertatem. [illegible] vero causam probaverit intentatam. tunc eam [illegible] dotem recuperare et ante nuptias donationem lucr[illegible] habere aut legibus vindicare censemus et nubendi [illegible] post annum ei. ne quis de prole dubitet, permitti[illegible] [illegible] facultatem. Virum etiam. si mulierem inter[illegible] [illegible] temptantem. tam dotem quam ante nuptias donationem sibi habere seu vindicare uxor[illegible] [illegible]. si velit. statim ducere hac iusta definitione [illegible] sancimus. Sin autem aliter uxori suae renuntiar[illegible] [illegible] dotem reddideat et ante nuptias donatione[illegible] [illegible] amittat. Servis scilicet seu ancillis puberibus, [illegible] si crimen adulterii vel maiestatis ingeritur. tam viri qua[illegible] mulieris ad examinandam causam repudii. quo verit[illegible] aut [illegible] aut [illegible] deteratur, si tam[illegible] [illegible] alia documenta defecerint. quaestionibus subdendis [illegible] [illegible] super [illegible] est. illatis ab alte[illegible] [illegible] easdem praevaricationes (quoniam [illegible] [illegible] poterunt [illegible] [illegible] Si vero filio seu filia, filii [illegible] seu filiabus extantibus repudium missum est, [illegible] [illegible] ex nuptiis [illegible] est filio seu filiis, fili[illegible] seu filiabus post mortem accipientis servari, id [illegible] si pater temere repudium miserit. Donationem ant[illegible] nuptias a matre servari. si mater. dotem ipsam eide[illegible] vel eisdem [illegible] seu filiae patre [illegible] [illegible] censemus. patri videlicet vel matri in scribendi[illegible] [illegible] heredibus. [illegible] vel eos si scri[illegible] [illegible] vel [illegible] ex his [illegible] electione servat[illegible] [illegible] Nec [illegible] alienandi seu [illegible] memorat[illegible] [illegible] permittimus facultatem: sed si aliquid ex iis [illegible] rebus [illegible] ab heredibus [illegible] detentatori[illegible] [illegible] si tamen non ipsis heredes scripserit aut scrip[illegible] [illegible] praecipimus restitui. ut etiam [illegible] hoc modo [illegible] ad repudium mittendu[illegible] [illegible]. Feminas sane. si qua[illegible]

[illegible]

sepulchrorum [illegible] [illegible] Ma [illegible] CR (9) ser[illegible] [illegible] vel eiusdem. a matre. dotem ipsam [illegible] [illegible] Ma [illegible]

adversus praesentia scita nostrae maiestatis fuerint attemptandae, tamquam legum contrarias nullam habere volumus firmitatem. *D. v id. Ian. Protogene et Asterio conss.* [*a.* 449]
9 *Imp. Anastasius A. Theodoro.* Si constante matrimonio communi consensu tam mariti quam mulieris repudium sit missum, quo nulla causa continetur, quae consultissimae constitutioni divae memoriae Theodosii et Valentiniani[1] inserta est, licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annum ad secundas nuptias convolare. *D. xv k. Mart. Anastasio A. II cons.* [*a.* 497]
10 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* In causis iam dudum specialiter definitis, ex quibus recte mittuntur repudia, illam[2] addimus, ut, si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos continuos annos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel eius parentes sine periculo dotis amittendae repudium marito mittere, ita tamen, ut ante nuptias donatio eidem marito servetur. *D. III id. Dec. dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]
11 [3]*Idem A. Hermogeni magistro officiorum.* Iubemus, ut, quicumque mulierem cum voluntate parentium aut, si parentes non habuerit, sua voluntate maritali adfectu in matrimonium acceperit, etiamsi dotalia instrumenta non intercesserint nec dos data fuerit, tamquam si cum instrumentis dotalibus tale matrimonium processisset, firmum coniugium eorum habeatur: non enim dotibus, sed adfectu matrimonia contrahuntur. Si quis autem eam, quam sine dote uxorem acceperat, a coniugio suo repellere voluerit, non alias ei hoc facere licebit, nisi talis culpa intercesserit, quae a nostris legibus condemnatur. Si vero sine culpa eam reiecerit vel ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit, compellatur ei quartam partem[4] propriae substantiae pro rata portione persolvere, ut[5], si quidem quadringentarum librarum auri vel amplius vir substantiam habeat, centum libras auri mulieri praestet et nihil amplius, etsi quantamcumque substantiam possideat: sin vero minus quadringentis libris auri puta[6] substantia eius fuerit, tunc quarta pars computatione facta purae substantiae eius usque ad minimam quantitatem mulieri
1*b* detur. Eodem modo servando et in mulieribus, quae indotatae constitutae sine culpa mariti constitutionibus cognita eos repudiaverint vel ipsae culpam innocenti marito praebuerint, ut ex utraque parte aequa lance et aequitas et poena servetur.
1*c* Hoc lucro quartae partis filiis quidem non extantibus ipsis viro et mulieri competenti et ab his quo modo voluerint disponendo, filiis autem et deinceps personis ex eodem matrimonio intervenientibus eis servando ad similitudinem dotis et propter nuptias donationis per omnia, quae super his statuta sunt.
2 Inter culpas autem uxoris constitutionibus enumeratas et has addimus, si forte uxor sua ope vel ex industria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est, ut commune lavacrum viris libidinis causa habere audeat, vel, dum est in matrimonio, alium maritum
2*a* fieri sibi conata fuerit. Et in his enim causis locum habere constitutiones sancimus, quae de culpa tam mariti quam uxoris loquuntur, ut, quemadmodum dos et donatio propter nuptias perit, ita et mulieres indotatae in quartam partem, quam et viris et mulieribus ex hac lege destinavimus, amissionis
2*b* periculum sustineant. Iudicio de moribus, quod antea quidem in antiquis legibus positum erat, non autem frequentabatur, penitus abolito: omnibus etenim causis requisitis et perlectis, quas antiquitas introducebat, nihil validum praeter eas, quas anteriores constitutiones et praesens dispositio introduxit, invenimus. *D. xv k. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III cons.* [*a.* 533]
12 [7]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννῃ ὑπάρχῳ πραιτωρίων. Ζητήσεως εἰς ἡμᾶς ἐλθούσης τοιαύτης τινὸς ἐκ τῆς Κωνσταντινίσων πόλεως, ἥπερ μία τῶν ἐπὶ τῆς Ὀσροηνῆς πόλεών*[8] *ἐστι, ἔγνωμεν, ὡς παῖδές τινες πονηροὶ τοῖς ἑαυτῶν ἐπιβουλεύοντες πατράσιν*

(1) c. 8 *h. t.* (2) illa *libri* (3) *iunge* 1, 3, 53. 9, 13, 1 (4) partem *VCR, om. P* (5) ut *VC*, et *PR* (6) pura [illegible]r. (*sic R^a?*) (7) *c. 12 in solo V extat, in quo quae Bluhmio mihique apparuerunt, exemplum eiusdem libri a me editum p. 9. 10 accurate repraesentat. supplementa probabiliora intra uncinos quadratos supra proponuntur: versus libri Veronensis, qui nisi ex parte legi non potuerunt, lineis ‖ distincti sunt: litterae evanidae, quorum de numero constat, stellulis numerantur, reliquos hiatus punctis explevimus. — index Thalelaei in BΣ et B hic est: πολλάκις ὑπεξούσιοι παῖδες μετὰ τῶν ἰδίων γαμετῶν τὰ πρὸς βλάβην τῶν οἰκείων πατέρων μηχανώμενοι ῥεπούδιον ἔπεμπον αὐταῖς μηδεμίαν ἔχοντες εὔλογον αἰτίαν, ὥστε τοὺς πατέρας αὐτῶν ἀπαιτεῖσθαι καὶ τὴν προῖκα ἣν ὑπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν ἣν ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιήσαντο· ἔμενον δὲ αὐτοὶ καὶ λυθέντος δῆθεν τοῦ γάμου ταῖς οἰκείαις γαμεταῖς συνόντες λαθραίως. ὅθεν ἡ παροῦσα διάταξις βούλεται μήτε ὑπεξουσίους μήτε αὐτεξουσίους παῖδας, μήτε ἄρρενας μήτε θηλείας, δύνασθαι διαλύειν τοὺς οἰκείους γάμους εἰς βλάβην τῶν οἰκείων πατέρων ἢ μητέρων τῶν τὰς προῖκας ἢ τὰς πρὸ γάμου δωρεὰς ἐπιδεδωκότων ἢ ὑποδεξαμένων. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῇ συστάσει τοῦ γάμου περιμένομεν τὴν τῶν πατέρων συναίνεσιν, οὕτως μὴ διαλύεσθαι τοὺς γάμους τῶν παίδων παρὰ γνώμην αὐτῶν. εἰ δὲ καὶ πεμφθῇ παρὰ γνώμην τῶν γονέων διαζύγιον, μὴ ἁρμόζειν κατ' αὐτῶν τὴν τῆς προικὸς ἢ τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς ἀπαίτησιν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἐπιδεδώκασι ταῦτα ἢ ὑπεδέξαντο· ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα τοὺς πέμψαντας ἀλόγως τὸ διαζύγιον ὑποκεῖσθαι τῇ τοιαύτῃ μεθοδείᾳ. ἄτοπον γάρ ἐστιν τὸν μὲν πατέρα παρὰ γνώμην τοῦ υἱοῦ μὴ δύνασθαι λύειν τὸν γάμον αὐτοῦ, τοῖς δὲ παισὶν ἐπιτετράφθαι, ἴσως καὶ ἐλάττοσι τῶν εἴκοσι πέντε ἐνιαυτῶν ὑπάρχουσι καὶ μὴ τὸ συμφέρον ἐπισταμένοις, ἢ κακίστῃ γνώμῃ περὶ τοὺς γονέας κεχρημένοις λύειν παρὰ γνώμην αὐτῶν τὸν ἴδιον γάμον* (*id est* saepe liberi in potestate constituti cum uxoribus suis in fraudem parentum suorum machinantes repudium eis mittebant, cum iustam causam nullam haberent, ut a patribus suis et dos quam acceperant et donatio ante nuptias quam pro ipsis fecerant exigerentur: ipsi autem etiam soluto exinde matrimonio cum uxoribus suis clam consuetudinem retinebant. unde haec constitutio neque in potestate constitutos neque emancipatos liberos neque masculos neque feminas matrimonia sua solvere posse permittit in fraudem patrum suorum vel matrum, qui dotes vel ante nuptias donationes dederint vel acceperint. sed quemadmodum in contrahendo matrimonio patrum consensum expectamus, ita nec solvi liberorum matrimonia contra eorum voluntatem. verum tamen si repudium contra parentum voluntatem missum fuerit, contra eos dotis vel donationis ante nuptias exactionem non competere, etsi ipsi haec dederint vel acceperint: sed ipsum filium vel filiam, qui quaeve sine causa repudium miserit, eiusmodi obligationi subici. absurdum etenim est patrem sine filii voluntate eius matrimonium solvere non posse, licere autem liberis, qui fortasse etiam minores XXV annis sint nec commodum suum intellegant vel pessimo animo in parentes suos motos matrimonium suum contra eorum voluntatem solvere). — *Cf. Nov.* 22 *c.* 19, *in qua haec constitutio repetitur* (8) *πολεως V^a*

12 *Idem A. Iohanni pp. Ex consultatione venienti ad nos super tali causa ex civitate Constantinorum, quae civitatum in Osroene sitarum est, comperimus quosdam liberos malignos patribus suis*

[illegible]

... [illegible] ... D. [illegible] Aug. Constantinopoli [illegible] Iustiniano pp. A. [illegible] et [illegible] cons. [a. 535]

XVIII.

[illegible]

[illegible]

4 Item [illegible]

[illegible]

5 Impp. [illegible] et [illegible] AA. et [illegible]

[illegible]

Ma[illegible] [illegible] et [illegible] conss. [a. 29?]

6 Impp. Diocletianus et Maximianus AA.[20] Alexandriae et [illegible] Si circumscripta [illegible]

(…) [illegible] ...... [illegible] ...... [illegible] Blukme, [illegible] ...... ego: [illegible] Zachariae (…) [illegible] Blukme) [illegible] V: sic explendum videtur: [illegible] evidenter in V) (…) [illegible] (… Blukme) VI: [illegible] supplemento [illegible] Zachariae post [illegible] (…) [illegible] (…, Blukme) [illegible] V (…) .... [illegible] ....] [illegible] ... Blukme, [illegible] ... plerisque dubiis ego: versum sequentem Blukme ita legit [illegible], unde ἄποροι restitui. quae desiderantur, in Nov. 22 sic relata sunt: καὶ αὐτοὶ μὲν ἴσως λάθρα συνῴκουν ἀλλήλοις, ἀπῄεσαν δὲ οἱ γονεῖς ἐζημιωμένοι καὶ ταύτην τῆς περὶ τοὺς παῖδας φιλανθρω[illegible] [illegible] B Σ (…) [illegible] Γ (…) [illegible] hoc ipsi [illegible]: in prioribus [illegible] | [illegible] Zachariae. [illegible] fere ut [illegible] τοὺς παῖδας, εἴτε [illegible] εἴτε [illegible] εἰσὶ (…) [illegible] Γ (9) sic Zachariae, [illegible] Γ (…) [illegible] Γ (11) post | videntur apparere [illegible] adiecto fortasse ι supra versum inter ε et γ: antecedens versus in ἄν desinat an litterae circiter duae perierint non constat: requiritur [illegible] (11*) [illegible] suppl. Zachariae: idem antecedentem hiatum sic explet [illegible] προβαίνειν κ. τ. λ. (12) [illegible] Γ. [illegible] Zachariae (13) [illegible] Zachariae. [illegible] post | Blukme legit [illegible] ἄξιον (14) B [illegible] 5. 65 sqq. — Cf. Dig. 24. 3 (15) sic ΓCR, et [illegible] dett. cum B (16) ex stipulatu CR cum BΣ (…) stipulati Γ (17) vi Γ, iii Hal. (18) debuit esse Alexander (19) xvi Γ, xviii Hal. (20) aa. et c[illegible] si constitutio anni 293 est, scribendum est AA. et C[illegible]

---

insidiantes contra patrum voluntatem matrimonia solvisse uxores adiurando, [ut] facilis eis [dotis et] ante nuptias donationis exactio [esset et] inde [parentes, qui dederant] dotes vel ante nuptias donationes vel etiam acceperant, eiusmodi exactionibus subiacerent ..... [non posse liberos sive in potestate constitutos sive emancipatos] sive masculos sive feminas matrimonia cum coniugibus solvere [sine eorundem damnumque parentum, qui dotes vel ante nuptias donationes dederint vel acceperint, [illegible] feminarum: et quemadmodum [illegible] [consistat] sine consensu eorum [illegible] habent, [sic nec solvi matrimonium] [illegible] parentum ... et si tale [illegible] adversus parentes dotis vel ante nuptias donationis exactionem [illegible] licet ipsi eas dederint vel acceperint, sed pericu[lum] inde exortum in ipsum qui hoc fecerit dirigi: h[anc] enim maleficii poenam imponimus eis, qui a[deo] impie versati sunt, ut et sibi ignominiam et parentibus inopiam inde pararent. nam stultis dignum putamus patribus interdici, quemadmodum Mar[co] summo inter imperatores philosopho visum est, s[ine] liberorum consensu matrimonium solvere nisi magna et inexorabili causa, liberis autem, qui f[or]tasse et pueri sint et quid e re sua sit nesciant [vel] etiam de industria, ut supra diximus, malefacie[ntibus] licentiam dari sibi ignominiam, damnum parentibus parandi.

iotales res aestimatae sunt, quid super huius-
ontractuum vitio statutum sit, vulgo patet.
inde si dolosis artibus mariti circumventam
vestram iniqua aestimatione circumscriptam
raesidem provinciae evidentibus probationibus
ritis, quando possidentibus vobis ad obtinenda
etiam doli mali exceptionis potestas opitu-
ıciet, quatenus religionem iudicationis suae
›erare debeat. Sin autem etiam maritus in
tione gravatum se adleget, veritate examinata
ıplius quam pretium iustum restituere com-
ıtur. Haec tum locum habent, cum res in
sunt [1]. si tamen extinctae sint, pretium,
otali instrumento inditum sit, id [2] considera-
PP. VII k. Nov. ipsis AA. conss. [*a.* 290 *vel* 293]
:m AA. et CC. Erotio. Filiae pecuniam adi-
ıuam habes in potestate, minime prohiberis.
pro ea dotem dedisti, hanc constante matri-
ne consentiente quidem ipsa, matrimonio
lissoluto invita repetere non potes. *S. V id.*
iirmi CC. conss. [*a.* 294]
:m AA. et CC. Sallustiae. Nec maritus, licet
vortium in quantum facere possit condem-
est, post idoneus factus, qui non reddiderat
n, residuam probabiliter solutionem recusat.
eius heredes in solidum conveniendos non
ur, ne cum his solvendo factis experiri non
superstitiosam geris sollicitudinem. *D. XIII* [3]
l. Sirmi CC. conss. [*a.* 294]
:m AA. et CC. Marciae. Dotis actione suc-
ı mariti super eo, quod ei dotis nomine fue-
um, convenire debes. ingrediendi enim in
ionem rerum dotalium, heredibus mariti non
ıentibus, sine auctoritate competentis iudicis
habes facultatem. *S. d. VIII k. Nov. CC.*
[*a.* 294]
dem AA. et CC. Epigono. Si socero filiae
›tem dedisti, licet in eius positus potestate
uus rebus humanis exemptus sit, tamen non
nlio, sed in solidum a te consentiente filia
um eum satis oportet facere. *S. VII id. Nov.*
iae CC. conss. [*a.* 294]
'Impp. Honorius et Theodosius AA. Mari-
pp. Si constante matrimonio maritus fatali
ıorte consumptus, dos, quae data dicitur vel
ıa ex eius uxoris facultatibus, ad eam [5] re-
r, nihilque sibi ex hoc defuncti heres audeat
re, quod ad mulierem recurrere fecit obitus
is. *D. III non. Nov.* [6] *Ravennae Honorio XIII*
ıdosio X AA. conss. [*a.* 422]

XVIIII.

›OS CONSTANTE MATRIMONIO SOLUTA FUERIT.

'mpp. Honorius et Theodosius AA. Mari-
›p. Si constante matrimonio a marito uxori
ıe causa legitima [8] refusa est, quod legibus
on potest, quia donationis instar perspicitur
›, eadem uxore defuncta ab eius heredibus
uctibus ex die refusae dotis marito restitua-
ut proprietas eiusdem liberis ex eadem sus-
alienari contra leges [9] a marito non possit.
non. Nov. Ravennae Honorio XIII et Theo-
: AA. conss. [*a.* 422]

XX. [10]

NE FIDEIUSSORES VEL MANDATORES DOTIUM DENTUR.

1 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp.* Sive ex iure sive ex consuetudine lex proficiscitur, ut vir uxori fideiussorem servandae dotis exhibeat, eam iubemus aboleri. *D. VIII non. Sept. Eucherio et Syagrio conss.* [11] [*a.* 381]

2 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Generali definitione constitutionem pristinam ampliantes sancimus nullam esse satisdationem vel mandatum pro dote exigendum vel a marito vel a parte eius vel ab omnibus qui dotem suscipiunt. si enim credendam mulier se suamque dotem parti mariti existimavit, quare fideiussor vel alius intercessor exigitur, ut causa perfidiae in conubio eorum generetur? *D. X* [12] *k. Aug. Lampadio et Oresta conss.* [*a.* 530]

XXI. [13]

RERUM AMOTARUM.

1 [14] *Imp. Alexander A. Polydeucae.* Compensationis aequitatem iure postulas. non enim prius exsolvi quod debere te constiterit aequum est, quam petitioni mutuae responsum fuerit, eo magis, quod ea te persequi dicis, quae [15] divortii causa amota 1 quereris. Cum igitur apud competentem iudicem ex stipulatu conveniaris, apud eundem doce tui iuris res ablatas esse. *PP. XVI* [16] *k. Dec. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Sereno.* Divortii gratia rebus uxoris amotis a marito vel ab uxore mariti rerum amotarum edicto perpetuo permittitur actio. constante etenim matrimonio neutri eorum neque poenalis neque famosa actio competit, sed de damno in factum datur actio. *D. V k. Oct. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Quartioni.* De rebus, quas divortii causa quondam uxorem tuam abstulisse proponis, rerum amotarum actione contra successores eius non in solidum, sed quantum ad eos pervenit, quod si res extent, dominii vindicatione uti non prohiberis. *D. V* [17] *non. Dec. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

XXII.

NE PRO DOTE MULIERI BONA [18] MARITI ADDICANTUR.

1 [19] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* [20] *Apollinariae.* Ut uxori pro dote addicantur bona quondam mariti, iure prohibitum est. sane si nullo relicto successore non idoneus decessit, secundum iuris formam, quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuae consulere non prohiberis. *D. V* [17] *non. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

XXIII. [21]

DE FUNDO DOTALI.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Didae.* Si aestimata praedia data essent in dotem et convenisset, ut electio mulieri servetur, nihilo minus lex Iulia locum habet. est autem alienatio omnis actus, per quem dominium transfertur. *PP. XII* [22] *k. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

---

datt., sint *CR* (2) id *del. edd.* (3) d. XIII *Hal.*, ı *P* (4) = *Th.* 3, 13, 3: *iunge* 5, 1, 4. 5, 9, 4. *Th.* 3, 5, 12 (5) feminam *Th.* (6) d. ɑ. *Hal.* (7) = *Th.* 3, 13, 3 *B* 28, 9, 1: *iunge* 5, 9, 4. 5, 18, 11 *Th.* 3, 5, 12 (8) sine causa *om. Th.* (9) contra leges *om. Th.* (10) *B* 28, (11) *sic Hal.: Gothofredus recte monuit con-* ıs *quadrare ad praefecturam Cynegii, quae ad annos* 384—389 *pertinet* (12) X *fortasse delendum, cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 178 (13) *B* 28, 11, 31 *seqq.* — *Cf. Dig.* 25, 2 (14) *pr.* = 4, 31, 6 (15) a muliere *inserit l. gem.* (16) *sic P*, pp. dat. V *Hal.* (17) II *scr.* (18) *sic SR*, quondam *ins. PC* (19) *B* 28, 11, 34 (20) et c. *S*, *om. PCR* (21) *B* 29, 6, 19. 20. — *Cf. Dig.* 23, 5 (22) XII *Hal.*, III *p*

2 *Imp. Gordianus A. Domitianae.* Mariti, qui fundum communem cum alio in dotem inaestimatum acceperunt, ad communi dividundo iudicium provocare non possunt, licet ipsi possint provocari. *PP. v non. Oct. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

XXIIII.

DIVORTIO FACTO APUD QUEM LIBERI MORARI VEL EDUCARI DEBENT.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Caelestinae.* Licet neque nostra neque divorum parentium nostrorum ulla constitutione caveatur, ut per sexum liberorum inter parentes divisio celebretur, competens tamen iudex aestimabit, utrum apud patrem an apud matrem matrimonio separato filii morari ac nutriri debent. *S. XVI*[1] *k. Iul. Beroae CC. conss.*[2] [*a.* 294]

XXV.[3]

DE ALENDIS LIBERIS AC PARENTIBUS.

1 *Imp. Pius A. Basso.* Parentum necessitatibus liberos succurrere iustum est. *Sine die et consule.*

2 *Divi fratres Celeri.* Competens iudex a filio te ali iubebit, si in ea facultate est, ut tibi alimenta praestare possit. *D. id. April. ipsis III et II AA.*[4] *conss.* [*a.* 161]

3 *Idem AA. Tatianae.* Si competenti iudici eum, quem te ex Claudio enixam esse dicis, filium eius esse probaveris, alimenta ei pro modo facultatum praestari iubebit. idem, an apud eum educari debeat, aestimabit. *PP. XIII k. Mart. Romae Rustico et Aquilino conss.* [*a.* 162]

4 *Impp. Severus et Antoninus AA. Sabino.* Si patrem tuum officio debito promerueris, paternam pietatem tibi non denegabit. quod si sponte non fecerit, aditus competens iudex alimenta pro modo facultatium praestari tibi iubebit. quod si patrem se negabit, quaestionem istam in primis idem iudex examinabit. *PP. non. Febr. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

XXVI.[5]

DE CONCUBINIS.

1 *Imp. Constantinus A. ad populum.* Nemini licentia concedatur constante matrimonio concubinam penes se habere. *PP. XVIII k. Iul. Caesareae Constantino A. VII et C. conss.* [*a.* 326]

XXVII.

DE NATURALIBUS LIBERIS ET MATRIBUS EORUM ET EX QUIBUS CASIBUS IUSTI EFFICIUNTUR.

1 [6]*Imp. Constantinus A. ad Gregorium.* Senatores seu perfectissimos, vel quos in civitatibus duumviralitas vel sacerdotii, id est Phoenicarchiae vel Syriarchiae[7], ornamenta condecorant, placet maculam subire infamiae et alienos[8] a Romanis legibus fieri, si ex ancilla vel ancillae filia vel liberta vel libertae filia[9] vel scaenica vel scaenicae filia vel ex tabernaria vel ex tabernarii filia vel humili vel abiecta vel lenonis aut harenarii filia vel quae mercimoniis publicis praefuit susceptos filios in numero
legitimorum habere voluerint aut proprio iudicio
aut nostri praerogativa rescripti: ita ut, quidquid
talibus liberis pater donaverit, sive illos legitimos
seu naturales dixerit, totum retractum legitimae
suboli reddatur aut fratri aut sorori aut patri aut
1 matri. Sed et[10] uxori tali quodcumque datum
quolibet genere fuerit vel emptione collatum, etiam
hoc retractum reddi praecipimus: ipsas etiam, quarum venenis inficiuntur animi perditorum, si quid
quaeritur vel commendatum dicitur, quod his reddendum est quibus iussimus aut fisco nostro, tor-
2 mentis subici iubemus. Sive itaque per ipsum
donatum est qui pater dicitur, vel per alium sive
per interpositam[11] personam, sive ab eo emptum vel
ab alio, sive ipsorum nomine comparatum, statim
retractum reddatur quibus iussimus aut, si non
3 existunt, fisci viribus vindicetur. Quod si existentes et in praesentia rerum constituti agere noluerint pacto vel iureiurando exclusi, totum sine mora
4 fiscus invadat. Quibus tacentibus et dissimulantibus a defensione fiscali duum mensuum tempora limitentur, intra quae si non retraxerint vel propter retrahendum rectorem provinciae interpellaverint, quidquid talibus filiis vel uxoribus liberalitas impura contulerit, fiscus noster invadat, donatas vel commendatas res sub poena quadrupli severa quaestione perquirens. *Lecta XII k. Aug. Carthagine Nepotiano et Facundo conss.* [*a.* 336]

2 [12]*Impp. Arcadius et Honorius AA.*[13] *Anthemio pp.* Matre vel legitimis filiis vel nepotibus aut pronepotibus cuiuscumque sexus, uno pluribusve, existentibus bonorum suorum unam tantum unciam pater naturalibus filiis seu filiabus eorumque genetrici vel, si sola sit concubina, semunciam largiendi vel relinquendi habeat potestatem. quidquid vero ultra modum concessum relictum sit, legitimis liberis vel matri vel ceteris successoribus iure reddetur[14]. *D. id. Nov. Constantinopoli Stilichone II et Anthemio conss.* [*a.* 405]

3 [15]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Apollonium pp.* Si quis seu liber ipse seu curiae
sit nexibus obligatus, et[16] tradendi filios naturales[17],
vel omnes vel quos quemve maluerit, eius civitatis
curiae, unde ipse oritur, et in solidum heredes scri-
1 bendi liberam ei concedimus facultatem. Quod
si cui non ex urbe, sed vico vel possessione qua-
libet oriundo naturales liberi contigerunt, eosque
velit sub definitione praedicta curiae splendore honestare et hereditatis opibus adiuvare, eius civitatis
adscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille vel pos-
2 sessio censeatur. Quod si alterutram regalium
civitatum patriam sortiatur, sit ei liberum susceptam ex inaequali coniugio subolem cuiuscumque civitatis decurionibus immiscere, dummodo civi[illegible]
quae eligitur totius provinciae teneat principat[illegible]
indignum est enim, ut, qui sacratissimae urbis ub[illegible]
gloriatur, naturales suos non illustris ordine civi-
3 tis illuminet. Haec sive postrema definiat [illegible]
donationem cuiuslibet quantitatis[18] in liberos na[illegible]
rales pater conferat: et[19] quod de subeunda so[illegible]
curiali seu testamento seu actorum fide constitu[illegible]
ita ratum esse stabiliterque volumus observari, [illegible]
sive abstinendo hereditatibus sive abdicando don[illegible]
tiones naturales liberi curialem voluerint evita[illegible]
fortunam posteaque paternarum opum vel in so[illegible]
dum vel ex parte reperti fuerint possessores, lic[illegible]
eas alienaverint, omnimodo ad condicionem, in q[illegible]
pater eos amplificatis opibus esse voluit, etiam i[illegible]
4 viti cogantur accedere. Et si filiam naturale[illegible]
vel filias habuit et eam vel eas curiali vel curialibu[illegible]

(1) XVI *V*, VIII *Hal.* (2) Iun. Beroae AA. conss. (= *a.* 293) *Mommsen* (3) *B* 31, 6, 10 *seqq.* — *Cf. Dig.* 25, 3 (4) ipsis IIII et III aa. *VP*, ipsis et *Hal.* (5) *Cf. Dig.* 25, 7 (6) = *Th.* 4, 6, 3 *cf. Nov. Marc.* 4, 1 (7) duumviralitas vel quinquennalitas vel flaminis vel sacerdotii provinciae (*om.* id est ... Syriarchiae) *Th.*, *cf. Nov.* 89 *c.* 15 (8) peregrinos *Th.* (9) sive Romana facta seu Latina *ins. Th.* (10) et] et si *Th.* (11) sup[illegible]positam *Th.* (12) = *Th.* 4, 6, 6 (13) Idem (i. [illegible] impp. Arcadius et Honorius) AA. et Theodosius A. *T*[illegible] (14) quidquid ... reddetur *om. Th.* (15) *pr.* — § 3 = *No*[illegible] *Theod.* 22, 1, 5. 7—9 (16) et *dett.* cum *Nov.*, [illegible] *V*[illegible] *om. CR* (17) naturales *om. Nov.* (18) habita ra[illegible]tione parentum *ins. Nov.* (19) et *VM*, ut *CR*, *om. Nov*[illegible]

civitatis, ex qua oriundus est vel sub qua vicus vel possessio unde oritur consistit, vel eius civitatis, quae principatum totius provinciae tenet, matrimonio collocavit, haec eadem et in persona eius vel earum 5 ad exemplum marium obtinebunt. [1]Quid enim interest, utrum per filios an per generos commoditatibus civitatum consuletur, et utrum novos lex sciat curiales, an foveat quos invenit? *D. XVII . Ian. Constantinopoli post consulatum Eudoxii Dioscori*[2]. [*a.* 443]

4 *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio pp.* Quoniam desideria morientium ex arbitrio viventium non sine iusta ratione colligimus[3], et is, qui naturalem filium habens hortantibus legibus ultro ad instar legitimi filii municipalibus eum voluit adgregare muneribus et donare patriae principalem, manifestavit notumque fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omnium elegisse se adrogatione debita successorem, cum certe huiusmodi personis adeo sacratissima constitutione[4] subventum , ut nec renuntiandi eis aut alienandi vel repudiandi paternas hereditates aut donationes in fraudem curiae concedatur facultas, sed muneribus paternae susceptis patrimonia subire cogantur, nullam e diverso calumniantium vocem penitus patiemur admitti, sed ipsum Philocalum et paternorum bonorum omnium ab intestato heredem et Bostrenae civitatis curiae principalem iniuncta vel iniungenda sibi munera subire ex eoque genitos vel nascendos filios similiter paternae condicioni subiacere praecipimus. Et huiusmodi formam in omnibus causis, quae similiter in cuiuscumque civitatis ordine curiaque contigerint, in posterum decernimus observari. *D. k. ... Constantinopoli Iordane et Severo conss.* [*a.* 470]

5 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Divi Constantini, qui veneranda Christianorum fide Romanum munivit imperium, super ingenuis concubinis ducendis uxoribus, filiis quin etiam ex isdem vel ante matrimonium vel postea progenitis suis ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionem[5] renovantes iubemus eos, qui ante hanc legem ingenuarum mulierum nuptiis minime intercedentibus) electo contubernio cuiuslibet sexus filios procreaverunt, quibus nulla videlicet uxor est, nulla ex iusto matrimonio legitima proles[6] suscepta, si voluerint eas uxores ducere, quae antea fuerant concubinae, tam coniugium legitimum cum huiusmodi mulieribus ingenuis, ut dictum est, posse contrahere, quam filios utriusque sexus ex earundem mulierum priore contubernio procreatos, mox quam nuptiae cum matribus eorum fuerint celebratae, suos patri et in potestate fieri . cum his, qui postea ex eodem matrimonio suscepti fuerint, vel solos, si nullus alius deinde nascatur, tam ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere quam ab intestato petere hereditatem paternam: pactis, quae matrimonii tempore super dotalibus vel ante nuptias donationis rebus subsecuta fuerint, etiam ad ipsorum personas pertinentibus, ut una cum fratribus suis postea ex isdem parentibus forte progenitis, aut soli, si nullus[7] alius sit procreatus, dotis et ante nuptias donationis ... tenore legum nec minus pactorum emolumenta recipiant. Ili vero, qui tempore huius sacratissimae iussionis necdum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarum consortio meruerunt, minime huius legis beneficio perfruantur, cum liceat easdem mulieres sibi prius iure matrimonii copulare non extantibus legitimis liberis aut uxoribus ac[8] legitimos filios utpote nuptiis procedentibus procreare, ... debeant, quos ex ingenua concubina dilato post hunc legem matrimonio nasci voluerint, ut iusti ac legitimi postea videantur, magnopere postulare. *D. x ... Mart. post consulatum Armati.* [*a.* 477]

6 *Imp. Anastasius A. Sergio pp.* Iubemus eos, quibus nullis legitimis existentibus liberis in praesenti aliquae mulieres uxoris loco habentur, ex his sibi progenitos seu procreandos suos et in potestate sua legitimosque habere propriasque substantias ad eos vel per ultimas voluntates vel per donationes seu alios legi cognitos titulos si voluerint transferre, ab intestato quoque eorum ad hereditatem vocandos, nec aliquam quaestionis seu altercationis exercendae sub qualibet astuta subtilique legum vel constitutionum occasione super his vel agnatis seu cognatis genitoris eorum vel quibusdam aliis superesse facultatem in posterum: nihilo minus, quisquis huiusmodi mulierem uxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerit, pro eius subole similem eandemque formam custodiri, ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos proprios[9] suum patrimo-
1 nium adquirendi. Filios insuper vel filias iam per divinos adfatus a patribus suis in adrogationem susceptos vel susceptas huius providentissimae nostrae legis beneficio et iuvamine potiri censemus. *D. k. April. Anastasio et Agapeto conss.* [*a.* 517]

7 *Imp. Iustinus A. Marino pp.* Legem Anastasii divinae recordationis, quae super naturalibus filiis emissa est, in his valere tantum casibus concedimus, qui nunc usque subsecuti sunt pro eiusdem legis tenore in matrimoniis tunc constantibus vel postea contractis, ita tamen, ut non aliunde progenitis subvenisse credatur quam non ex nefario nec
1 incesto coniugio. Naturalibus insuper filiis seu filiabus ex cuiuslibet mulieris cupidine non incesta non nefaria procreatis et in paterna per adrogationem seu per adoptionem sacra susceptis ex divinis iussionibus, sive antequam eadem lex inrepserit seu post eandem legem usque ad praesentem diem, non sine ratione duximus suffragandum, ut adoptio seu adrogatio firma permaneat, nullis prorsus improbanda quaestionibus, quasi quod impetrarunt lege quadam interdictum sit, quoniam, et si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit movente misericordia, qua indigni non sunt qui alieno labo-
2 rant vitio. Sint itaque post eandem adrogationem seu adoptionem sui et in potestate patrum successionesque tam ex testamento quam ab intestato capiant, prout in adoptatis seu et in[10] adrogatis
3 constitutum est. In posterum vero sciant omnes legitimis matrimoniis legitimam sibi posteritatem quaerendam, ac si praedicta constitutio lata non esset. iniusta namque libidinum desideria nulla de cetero venia defendet, nullum sublevabit novum adminiculum praeter anteriorum dispositionum ordinem, non ante lata sanctio, quam ex hoc die resecandam pia suggesserit ratio, non adrogationum vel adoptionum praetextus, quae ulterius minime ferendae sunt, non astutiae sive divinis adfectandae litteris seu quibusdam illicitis ambiendae machinationibus, cum nimis indignum, nimis sit impium flagitiis praesidia quaerere, ut et petulantiae servire liceat et ius nomenque patris, quod eis denegatum est, id altero legis colore praesumant. *D. v id. Nov. Constantinopoli Iustino A. et Eutherico conss.* [*a.* 519]

8 [11]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Humanitatis intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, ut liceat eis nulla legitima subole vel matre subsistente naturalem vel naturales filios matremque eorum non tantum ex tribus unciis, quod praeteritae leges permittebant, sed etiam ex duplici portione, id est sex unciis, heredes scribere, ut, licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem haberent, ex suprema tamen eius voluntate permittatur eis usque ad praedictas sex uncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hereditatem eius capere, ita tamen, ut memoratam sex unciarum quan-

(1) = *Nov. Theod.* 22, 2, 11 (2) post cons. e. et d. ..., eudoxio et dioscoro conss. *V Hal.* (3) *sic R*, ... *VC* (4) *c.* 3 § 4 *h. t.* (5) *indicari videtur constitutio, quae desideratur in Th. initio tituli* 6, 1

(6) *sic M*, prole *VCR* (7) nullius *V* (8) ac *VQ*, aut *CR* (9) *sic dett.*, proprio *V*, proprium *CR* (10) et in *V*, in *M*, *om. CR* (11) *iunge c.* 9 *h. t.* 10, 35, 3. 10, 44, 4

[illegible]

[illegible] praesentem sanctionem morte [illegible] successionem eandem nostra [illegible] Et quoniam omni [illegible] donatum, illud etiam in [illegible] censemus, ut liceat patri [illegible] patriae suae tradere non [illegible] subole existente, sed etiam [illegible] liberos ex legitimis matrimoniis procreatos [illegible], et eo modo naturales quoque [illegible] successores efficere, ita tamen, ut minime eidem patribus liceat per donationem vel ultimam voluntatem amplius eidem naturali filio dare vel relinquere, quam uni filio ex matrimonio legitimo procreato dederit vel reliquerit, cui minima portio data vel relicta sit. *D. k. Iun. dn. Iustiniano A. II cons.* [a. 528]

10 *Idem A. Demostheni pp.* Cum quis a muliere libera et cuius matrimonium non est legibus interdictum cuiusque consuetudine gaudebat aliquos liberos habuerit, minime dotalibus instrumentis compositis, postea autem ex eadem adfectione etiam ad nuptialia pervenerit instrumenta et alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreaverit, ne posteriores liberi, qui post dotem editi sunt, sibi omne paternum patrimonium vindicare audeant quasi iusti et in potestate effecti, fratres suos, qui ante dotem fuerant nati, ab hereditate paterna repellentes, huiusmodi iniquitatem non esse ferendam censemus. 1 Cum enim adfectio prioris subolis et ad dotalia instrumenta efficienda et ad posteriorem filiorum edendam progeniem praestitit occasionem, quomodo non est iniquissimum ipsam stirpem secundae posteritatis quasi iniustam excindere, cum gratias agere fratribus suis posteriores debeant, quorum beneficio ipsi sunt iusti filii et nomen et ordinem subsecuti. 2 Neque enim [illegible] [illegible]

[illegible]

heres ei[1] existat morienti sive ab in-ive ex testamento. satis enim absurdum ilii post dotem progeniti et anterioribus li-atorium adferant, ipsum puerum vel puel-ibi opitulari non posse. Et generaliter de-t, quod super huiusmodi casibus variaba-nitione certa concludimus, ut semper in i quaestionibus, in quibus de statu libero-dubitatio, non conceptionis, sed partus aspiciatur: et hoc favore facimus liberorum. nis tempus statuimus esse inspectandum his tantummodo casibus, in quibus con-n[2] magis approbari infantium condicionis xpostulat. D. xv k. April. Constantinopoli o et Oresta vv. cc. conss. [a. 530]

em A. Iohanni pp. Cuidam, qui iustum ibebat, nepos accessit naturalis: si nepotis iuiusmodi suboli legibus accommodandum rebatur. volebat enim tali naturali nepoti egitimo filio iam defuncto progenito totam ostantiam relinquere, quasi sacris constitu-tantummodo in filiis naturalibus prohiben-um patrimonium sive quantam partem vo-i relinquere et certo fini[3] partes eorum identibus. Huiusmodi autem dubitatio et pecie ventilata est. quid enim, si ex natu-nepotem habet avus legitimum patri suo turalem? In omnibus itaque talibus dubi-s cum nulla legitima consequentia in huius-rsonis custoditur, sed interventu subolis nihil ius legitimum subesse potest, ut ne-relinquendi aliquid eis ex legibus immineat, quantum voluerint suae substantiae in eos scilicet nulla legitima subole subsistente. enim naturalibus relinqui constitutiones voluerint ideo prohibuerunt[4], quia vitium i frenandum esse existimaverunt. in nepo-em non eadem observatio in praefatis spe-istodienda est, ubi legitima minime suboles edimentum. ea enim subsistente veterum ionum tenorem in naturalibus filiis statutum nepotes extendimus. Sed haec in his tan-sancimus, in quibus voluntate aliquid con-nt. iura etenim ab intestato in avi succes-i nemini eorum penitus aperimus. Et haec m eis accedere censemus a substantia avi aturalis, sed etiam proavi vel eius cognatio-iid saltem huiusmodi vocabuli[5] in tam de-iomines extendere maluerint[6]. D. k. Nov. inopoli post consulatum Lampadii et Orestis [a. 531]

XXVIII.[7]

DE TUTELA TESTAMENTARIA.

pp. Severus et Antoninus AA. Speratae. cis tibi tutorem testamento patronae datum, istrationi se non miscuit, nulla actione tibi neque enim iure datus tutor fuit. quod si avit sponte res tuas, experiri adversus eum egotiorum gestorum potes. PP. xvii k. Aug. Maximo conss. [a. 207]

. Antoninus A. Sabiniano. Etsi a patre imento iure tutor tibi datus eo tempore, s extitisti, in rebus humanis fuit, tamen alius tutor recte datus est et uterque voluntatem testatoris tutor erit, nisi testa-itum pater alium codicillis dando reproba-ac enim posterior solus tutor erit. PP. id. iobus Aspris conss. [a. 212]

3 *Imp. Alexander A. Gorgiae.* Si tutores testamento vobis dati sunt, quamquam unus vestrum suae aetatis factus sit, id est pupillarem aetatem excesserit[8], tutela tamen vestra ad eum non pertinet. *PP. v k. Ian. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

4 *Idem A. Feliciano.* Mater testamento filiis tutores dare non potest, nisi eos heredes instituerit. quando autem eos heredes non instituerit, solet ex voluntate defunctae datus tutor a praesidibus confirmari. nullo vero ex his interveniente si res pupillares qui dati sunt administraverint, protutelae actione tenentur. *PP. VII k. Iun. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

5 [9]*Impp. Valerianus et Gallienus AA. Daphno.* Si pupillorum pater alienum servum, de quo postulas, et tutorem esse voluit et liberum, ante tamen[10] tutore[11] alio pupillis dato, redimi et manumitti hunc apud praesidem et curatorem adiungi oportet. *PP. III k. Mart. Saeculare II et Donato conss.* [a. 260]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Domnae.* Si tibi pater avunculum testamento recte tutorem dedit nec is excusatus est, eum tutelae iudicio tam administratis quam neglectis, cum administrari deberent, apud competentem iudicem conveni secundum bonam fidem tibi satisfacere iussurum. *S. non. April. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

7 *Idem AA. et CC. Tryphaenae.* Tutelae contra tutorem mota, quem testamento patris (si in eius[12] fuisti potestate) datum proponis, reddi tibi si quid debetur competens iudex aditus iubebit. curatorem enim inutiliter in testamento dari non ambigitur. *D. XVII k. Mai. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

8 [13]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Tutores etiam Graecis verbis licet in testamentis relinquere, ut ita tutores dari videantur, ac si legitimis verbis eos testator dedisset. *D. prid. id. Sept. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [a. 439]

XXVIIII.[14]

DE CONFIRMANDO TUTORE.

1 *Imp. Alexander A. Prisco.* Testamento matris tutores dati excusare necesse non habent, nisi decreto secundum voluntatem defunctae, et quidem[15] inquisitione habita, dati fuerint. *PP. III non. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

2 *Idem A. Valerio.* Neque per epistulam neque ex imperfecto testamento tutorem recte dari indubitati iuris est. sed voluntas patris in constituendis tutoribus vel curatoribus in huiusmodi casibus a iudice, ad cuius officium haec res pertinet, servari solet. secundum quae vereri non debes, ne tempus, antequam confirmareris, cesserit. *PP. VIII id. Aug. Alexandro A. II et Marcello conss.* [a. 226]

3 *Idem A. Sosiano.* Si, ut proponis, pupillo cuius meministi pater inutiliter testamento tutores dedit et, priusquam ii confirmarentur, alii ab eo cuius interest dati sunt, id quidem, quod iure gestum est, revocari non potest: an autem qui iudicium patris habent curatores eidem pupillo constitui debeant, aditus competens iudex perspectis[16] utilitatibus eius aestimabit. *PP. III id. April. Modesto et Probo conss.* [a. 228]

4 [17]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Naturalibus liberis providentes damus licentiam patribus eorum in his rebus, quas quocumque modo eis dederint vel dereliquerint, scilicet intra praefinitum nostris legibus modum, etiam tutorem eis relinquere, qui

---

om. *CR* (2) *sic C*, conceptione *VR* (3) *sic C*, (4) *sic R*, prohibuerint *V?C* (5) *sic V?*, *CR* (6) *sic V*, maluerit *CR* (7) *B* 37, 7. — *Cf. Dig.* 26, 2 *Inst.* 1, 14 (8) id est serit *del.* (9) *iunge* 7, 4, 10 (10) *sic VC*, tamen *M* (11) tutore *VQ*, *om. CR* (12) si in eius *VM[a]*, in cuius *CR* (13) — *Nov. Theod.* 16, 1, 8: *iunge* 6, 23, 21. 7, 2, 14 (14) *B* 37, 3. — *Cf. Dig.* 26, 3 (15) et quidem *M*, equidem *R[a]*, et quadam *CR[b]* (16) prospectis *libri* (17) *iunge* 5, 27, 11. 5, 35, 3

debet apud competentem iudicem se confirmare et ita res gerere pupillares. *D. XV k. April. Constantinopoli Lampadio et Oresta conss.* [a. 530]

XXX.[1]

DE LEGITIMA TUTELA.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Firminae.* Ad avunculos nec masculorum tutelae ex lege duodecim tabularum deferuntur, cum solum patruis. si non excusaverint, id ius tributum sit. *PP. VIII k. Iun. ipsis AA. IIII et III conss.* [a. 290]

2 [2]*Idem AA. et CC. Asclepiodoto.* Ad agnatos pupilli iure legitimo sollicitudinem tutelae pertinere, nisi capitis deminutionem sustinuerunt, manifestissimum est. *S. III non. April.*[3] *AA. conss.* [a. 293]

3 [4]*Imp. Leo A. Erythrio pp.* Constitutione divae memoriae Constantini[4*] lege Claudia sublata, pro antiqui iuris auctoritate salvo manente agnationis iure tam consanguineus (id est frater[5]) quam patruus ceterique legitimi ad pupillarum feminarum tutelam vocantur. *D. k. Iul. Marciano cons.*[6] [a. 472]

4 *Imp. Anastasius A. Polycarpo pp.* Frater emancipatus[7], qui in germani sui vel sororis successionem omnes inferiores seu prolixiores gradus non tantum cognatorum, sed etiam agnatorum antecedere a nobis pro nostra dispositione[8] iussus est, etiam ad legitimam fratrum et sororum nec non liberorum fratrum tutelam, quasi minime patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munitus sit, vocari nec sub praetextu capitis deminutionis alienum huiusmodi onere semet[9] contendere sancimus. *D. k. April. Iohanne et Paulino conss.* [a. 498]

5 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Nemo neque frater neque alius legitimus in tutelam sive ingenui sive liberti vocetur, antequam quintum et vicesimum annum suae aetatis impleat. immineat enim ei pro sua tantummodo administratione peri-
1 culum nec[10] alieno onere alius praegravetur. Sic etenim et pupillis et adultis competens gubernatio inducitur et naturalis ordo per omnia conservabitur. cui[11] enim ferendum est eundem esse tutorem et sub tutela constitui, et iterum eundem curatorem et sub cura agere? haec certe et nominum et rerum
2 foeda confusio est. Discretis itaque omnibus vel dativi vel legitimi fiant tutores vel curatores ii, qui talis aetatis sunt, cui suarum rerum administratio committitur, quorumque res possunt plenissimo iure
3 hypothecarum teneri. Omnibus, quae de successionibus tam ingenuorum quam libertorum prioribus legibus disposita sunt, in suo robore duraturis nec aliquam imminutionem ex praesentis legis sanctione accepturis maxime in libertorum successionibus ne videantur ex eo, quod[12] ad tutelae gravamen non veniunt, successionis emolumentum amittere. *Recitata septimo in novo consistorio palatii Iustiniani. d. III k. Nov. Decio vc. cons.* [a. 529]

XXXI.[13]

QUI PETANT TUTORES VEL CURATORES.

1 *Imp. Antoninus A. Chrysanthae.* Admone adulescentem, adversus quem consistere vis, ut curatores sibi dari postulet, cum quibus secundum iuris formam consistas. qui si in petendis his cessabit, potes tu competentem iudicem adire, ut in dandis curatoribus officio suo fungatur. *PP. II non. Febr. Messala et Sabino conss.* [a. 214]

2 *Idem A. Epaphrodito.* Patroni tui i aetatis sunt, ut res eorum per tutores[14] a debeant. cura adire praetorem et nomina quibus tutores constituantur, ne, si cess sequii deserti periculum subeas. *PP. II. Messala et Sabino conss.*

3 *Idem A. Atalantae.* In locum tutor vel in perpetuum relegati alium dari tu tuis idoneum ex eadem provincia ab ii petente postula, qui secundum officium i tatibus eorum providebit. *PP. IIII id. Ia et Cereale conss.*

4 *Idem A. Domnino.* Si filiis debito sunt necessarii, qui tutores petant, pote rare, ut accipiant, per quos legitime d *PP. III*[15] *id. Iul. Laeto II et Cereale con*

5 *Imp. Alexander A. Fuscianae.* Am petere filiis fratris sui non prohibetur. *P. Maximo II et Aeliano conss.*

6 [16]*Idem A. Otaciliae.* Matris pietas i potest, quos tutores filio tuo petere det observare, ne quid secus quam oportet pupilli agatur. petendi autem filiis curat sitas matribus imposita non est, cum p nores anno vicesimo quinto ipsi sibi cu res eorum exigit, petere debeant. *PP. Iuliano et Crispino conss.*

7 *Imp. Gordianus A. Dionysio.* Ad quae quondam pupilla tua fuit, cum ea tum viri potentem, sed etiam nupsisse p sibi petat curatorem. quod si ea petere quo maturius possis rationes reddere ad nis, adito eo cuius super ea re notio est ratorem non vetaris. *PP. VI id. Ian. G et Aviola conss.*

8 *Impp. Diocletianus et Maximianus A* Cum a matribus sedulum petendi tutor exigatur, non fortuiti casus impedimentis tur, proponasque procuratorem, qui ad pupillo tutorem a matre fuerat constitutu nibus interfectum petitionem[17] ex necessi ratam[18] esse, ab hereditatis successio repelli, cuius nullum vitium intercessis perquam[19] durum est. *PP. V id. Mart. et Dione conss.*

9 [20]*Idem AA. et CC. Asclepiodoto.* habenti tutorem tutor dari non possit, matrem non officium pietatis in petendo seruisse, sed iure munitam merito filio s non postulare. *S. III non. April. By conss.*

10 *Idem AA. et CC. Prisco.* Nepoti tui, si eorum mater in petendis tutoribus fungatur officio, petere tutores sollemn *S. prid. k. Mai. Sirmi CC. conss.*

11 *Imp. Zeno A. Dioscoro pp.* Matr libus etiam filiis ad similitudinem eoru iustis ac legitimis nuptiis sunt procreati rum tutorum necessitati subiaceant, nulla rantia iuris ad evitanda legibus vel sacr tionibus definita, si petitionem tutorum m verint, profutura. *D. k. Sept. Constantinop A. II cons.*

XXXII.[21]

UBI PETANTUR TUTORES VEL CURA

1 *Imp. Antoninus A. Aristobulae.* M eius civitatis, unde filii tui originem pe

---

(1) *B* 37, 4. — *Cf. Dig.* 26, 4 *Inst.* 1, 15. 17. 18 (2) *iunge* 5, 31, 9 (3) Byzantii *ins.* 5, 31, 9 (4) *iunge* 1, 4, 16. 1, 18, 13. 5, 1, 5. 5, 6, 8 (4*) *Th.* 3, 17, 2? (5) id est frater *del.* (6) *sic leges iungendae*, Marciano et Zenone coss. (= *a.* 469) *Hal.* (7) fratrem emancipatum *et infra* relaxatum *expectes* (8) *quae non extat, cf. ad* 6, 57, 15, 1 (9) semet R^b, se R^a, semel psum *C* (10) nec *R*, ne *C*

(11) qui *Mommsen* (12) quod $C^b R^b$, qui $C^a R$ 37, 6. — *Cf. Dig.* 26, 6 (14) *sic PR*, vel curat (15) III *Hal.*, IIII *P* (16) *iunge* 5, 35, 1 (petitionemque *CR* (18) *sic PCR*, demoratu moratur V^a (19) quam *V* (20) iun (21) *B* 37, 5, 28. — *Cf. Dig.* 26, 6

nem patris ducunt vel ubi eorum sunt facultates, tutores vel curatores his quam primum secundum formam perpetuam dare curabunt. quod si filii tui neque possident quicquam in provincia, ubi morantur, neque inde originem ducunt, restituti apud patriam suam et ubi patrimonium habent morabuntur, ut ibi[1] defensores legitimos sortiantur. *PP. k. Oct. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

XXXIII.

DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS ILLUSTRIUM VEL CLARISSIMARUM PERSONARUM.

1 [2]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Proculo pu.*[3] Illustris praefectus urbis adhibitis decem viris e numero senatus amplissimi et praetore clarissimo viro, qui tutelaribus cognitionibus praesidet, tutores curatoresve ex quolibet ordine idoneos faciat retentari. et sane id libero iudicio
1 expertesque damni constituent iudicantes. Et si
regendis pupillaribus substantiis[4] singuli creandorum pares esse non possunt, plures ad hoc secundum leges veteres conveniet advocari, ut, quem coetus ille administrandis negotiis pupillorum dignissimum iudicabit[5], sola sententia obtineat praefecturae, super cuius nomine, sollemnitate servata, postea per prae-
2 torem interponatur decretum[6]. Itaque hoc modo
remoti a metu qui consilio adfuerint permanebunt et parvulis adultisque clarissimis[7] iusta defensio sub
3 (1) hac prudentium deliberatione perveniet[8]. Quod
tamen circa eorum personas censuisse nos palam est, quibus neque testamentarii defensores neque legitimi vita aetate facultatibus suppetunt. nam ubi forte huiuscemodi homines offeruntur, si nihil ad defensionem suis privilegiis comparabunt, ut teneri
4 (2) possint, iure praescribimus. Ceterum alia, quae
in causis minorum antiquis legibus cauta sunt, ma-
5 (3) nere intemerata decernimus. In provinciis
autem curiales in nominandis tutoribus et curatoribus clarissimarum personarum exhibeant debitam cautionem, et discriminis sui memores cognoscant indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates[8*]. *D. III*[9] *k. Ian. Mediolani Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

2 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius*[10] *AAA. Aurelio pu.* Generali lege prospectum est, ne qui ad illustrium senatorum tutelam curialibus occupati necessitatibus vocarentur. *D. VIII k. Aug. Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

XXXIIII.[11]

QUI DARE TUTORES VEL CURATORES ET QUI DARI[12] POSSUNT.

1 *Imp. Alexander A. Ambibulo.* Cum tibi in ea aetate constituto, ut, si de statu constaret, per tutores sive curatores negotia tua administrari deberent, libertatis controversiam fieri adleges, non oportuit impediri, quo magis liberali causa ordinata, quia interim pro libero habebaris, curator tibi daretur, per quem defendi causa tua potest. *PP. k. Nov. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 *Idem A. Artemisiae.* Maritus etsi rebus uxoris suae debeat adfectionem, tamen curator ei creari non potest. *PP. k. Iul. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

3 *Imp. Philippus A. Dolenti.* Luminibus captum curatorem habere[13] falso tibi persuasum est. *PP. XIII k. Aug. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

4 *Idem A. Emerito militi.* Armatae militiae muneribus occupatus neque si legitimus sit neque si ex testamento datus fuerit nec alio modo, etsi voluerit, tutor aut curator fieri potest: sed si errore ductus res administraverit, negotiorum gestorum actione convenitur. *PP. X k. Aug. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aelianae.* Neque a praeside alterius provinciae neque a magistratibus municipalibus tutorem ortum ex alia civitate nec domicilium ubi nominatur habentem iure dari posse ab eo, cuius iurisdictioni subiectus non est, certissimi iuris est: neque cessatio iniuncti perperam officii ad periculum eius pertinet. *S. XII k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

6 [14]*Idem AA. et CC. Leontio.* Quod dicis matrem filiis tutores nolle petere, super hac re adi praesidem provinciae, cum, si eam[15] neglexisse perspexerit, etiam ipse magistratus dare tutores vel nomina mittere, ut ab ipso decreto tribui possint, iubere non prohibeatur. *PP. prid. k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Rufo.* In servili condicione constitutum tutorem vel curatorem a praeside dari non posse nullam habet iuris dubitationem. *S. prid. non. Iul. Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Euelpisto.* Creditorem debitoribus tutorem datum non tantum petitionem non amittere, sed etiam ipsum sibi posse solvere non ambigitur. *PP. V*[16] *non. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Maximiano.* Si sororis tuae filiis, tutore legitimo patruo constituto nec ullo excusato privilegio, tutor datus es, cum habenti tutorem alium dari prohibeant iura, necessitatem administrationis ad eum pertinere nec te datione teneri non ambigitur. *S. III k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Florentino.* Curatorem habenti neque adiungi nisi causa cognita nec in loco eius alium substitui non ante priore remoto ambigui iuris non est: teque adfuturum[17] damni, quod medio tempore negotiis pupillaribus contigit, esse succedaneum, cum actorem periculo tuo constituere debueris, nec iure magistratum in absentiam tuam alium creasse certum est. *PP. III k. April. CC. conss.* [*a.* 294]

11 [18]*Imp. Constantinus A. et Constantinus*[19] *C. ad Bassum pu.* In universis litibus placet non prius puberem iustam habere personam, nisi interposito decreto aut administrandi patrimonii gratia aut in[20] litem fuerit curator datus, ut iuxta praecedentia nostrae pietatis[21] statuta legitime initiatae litis agitata in iudiciis controversia finiatur[22]. *D. IIII*[23] *id. Oct. Aquileiae Constantino A. V et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

12 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Curator adulescenti ordinatus post inchoatam litem non potest sub praetextu specialis curatoris a se nominati aut litem contestatam deserere aut ab administratione se subtrahere. *D. IIII k. Oct. Constantinopoli Eucherio et Syagrio conss.* [*a.* 381]

13 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio pu.* Ne magistratuum ulterius procedat licentia, plenius designamus, ne patrimonialem colonum sive alium, qui privilegio ab hac nuncupatione defenditur, tutelae muneris adstringat officium. *D. . . . . Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.*[24] [*a.* 409]

(1) ut morabuntur, ibi *Mommsen* (2) = *Th.* 3, 17, 3 *B* 37, 5, 29 (3) pu. *Th.*, pp. *libri* (4) censibus *Th.* (5) *sic VCR*, iudicaverit *M*, iudicarit *Th.* (6) super . . . decretum *om. Th.* (7) clarissimis *om. Th.* (8) proveniet *Th.* (8*) § 5 *om. Th.* (9) III *V Hal.*, VI *Th.* (10) *sic VM*, idem *SCR* (11) *B* 37, 5, 30. — *Cf. Dig.* 26, 5 (12) *sic SL*[a], non *ins. PL*[b]*C* (13) habere *V cum B*, haberi *R*, habere debere *P*, debere haberi *C* (14) *ad Leontium eodem die rescripta est* 5, 71, 12 (15) eam *PCR*, eam te *V* (16) II *Mommsen* (17) *sic R*[b], afuturum *VC*, futurum *R*[a] (18) = *Th.* 3, 17, 1 (19) constantius *VCR*, constans *S* (20) ad *Th.* (21) provisionis *Th.* (22) *sic CR*[b], agitata in i. controversie finiatur *R*[a], agitatae in i. controversiae finiantur *Th.* (23) IIII *Th.*, III *Hal.* (24) *excidit fortasse constitutio gemina ei, quae extat in* 1, 4, 30

XXXV.

QUANDO MULIER TUTELAE OFFICIO FUNGI POTEST.

1 [1]*Imp. Alexander A. Otaciliae.* Tutelam administrare virile munus est, et ultra sexum femineae infirmitatis tale officium est. *PP. x k. Oct. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

2 [2]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Matres, quae amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eas iure veniat[3], fateantur actis sacramento praestito[4] ad
1 alias se nuptias non venire. Sane in optione huiuscemodi nulla cogitur, sed libera in condiciones quas praestituimus voluntate descendat: nam si malunt alia optare matrimonia, tutelas filiorum ad-
2 ministrare non debent. Sed ne sit facilis in eas post tutelam iure susceptam inruptio, bona eius primitus, qui tutelam gerentis adfectaverit nuptias, in obligationem venire et teneri obnoxia rationibus parvulorum praecipimus, ne quid incuria[5], ne quid
3 fraude depereat. His illud adiungimus, ut mulier, si aetate maior est, tunc demum petendae tutelae ius habeat, cum tutor testamentarius vel[6] legitimus defuerit vel privilegio a tutela excusetur vel suspecti genere submoveatur vel ne suis quidem per animi aut corporis valetudinem administrandis
4 facultatibus idoneus inveniatur. Quod si feminae tutelas refugerint et praeoptaverint nuptias[7], tunc demum vir illustris praefectus urbis adscito praetore, qui impertiendis tutoribus praesidet, sive iudices, qui in provinciis iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebunt. *D. xii k. Febr. Mediolano Valentiniano A. iiii et Neoterio conss.* [a. 390]

3 [8]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Si pater secundum nostram constitutionem[9] naturalibus liberis in his rebus, quae ab eo in eos profectae sunt, tutorem non reliquerit, mater autem voluerit eorum, sive masculi sunt sive feminae, subire tutelam, ad exemplum legitimae subolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competenti iudice intervenientibus iuramentum antea praestet, quod ad nuptias non perveniat, sed pudicitiam suam intactam conservet et renuntiet senatus consulti Velleiani praesidio omnique alio legitimo auxilio suamque sub-
1 stantiam supponat. Et ita filiorum suorum vel filiarum naturalium tutricem eam existere[10] sancimus: omnibus, quae pro matribus et liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis divalibus constitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus ob-
2 servandis. Si enim in filiis iustis, in quibus et testamentariae et legitimae sunt tutelae, tamen matribus (his deficientibus) ad providentiam filiorum suorum venire conceditur, multo magis in huiusmodi casibus, ubi legitima tutela evanescit, saltem alias eis dari humanissimum est. *D. xv k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [a. 530]

XXXVI.[10*]

IN QUIBUS CAUSIS TUTOREM HABENTI TUTOR VEL CURATOR DARI POTEST.

1 *Imp. Antoninus A. Tiberiano et Rufo.* Si in locum eius tutoris ad tempus dati estis, qui rei publicae causa aberat, isque iam finito munere quod ei iniunctum est abesse desiit, quin ad eius officium curamque pertineant negotia pupillae, ambigere non
1 debetis. Sed consultius feceritis, si praesidem provinciae virum clarissimum adieritis, ut is ad administrationem tutelae compellatur. *PP. viii k. Aug. Antonino A. iiii et Balbino conss.* [a. 213]

2 *Imp. Alexander A. Valentino.* Potuit quidem et debuit competens iudex in locum excusati curatoris, licet pupillus alios quoscumque haberet tutores, dare[11]. quamvis autem curator cum aliis in locum eius substitutus sit, tamen periculo administrationis ultra pubertatis tempora non adstringeris. *PP. v id. Iun. Modesto et Probo conss.* [a. 228]

3 [12]*Idem A. Hylae.* Propter late diffusum (id est in diversis locis constitutum)[13] patrimonium, vel quod solus administrationi non sufficias[14], an tibi tutelam administranti[15] adiungi aliquos curatores oporteat, praeses provinciae, si te non sufficientem deprehenderit, aestimabit. *PP. viii id. Dec. Pompeiano et Peligno conss.* [a. 231]

4 [16]*Impp. Valerianus et Gallienus AA. Euploio.* Licet tutorem habenti tutor dari non potest, tamen certis ex causis alius idoneus substitui sententia competentis iudicis solet, id est in locum suspecti, qui convictus ac remotus est, et in locum excusati vel defuncti vel relegati tutoris. *PP. id. Mart.*[17] *Saeculare ii et Donato conss.* [a. 260]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Zenoni.* Cum ob augmentum facultatum curatores adiungi solent, non prius tutores dati administra-
1 tione eorum liberantur. Sane si is qui administravit tempore finitae tutelae fuit solvendo, secuti temporis periculum ad te pertinere non potuisse manifestum est. *D. iii k. April. CC. conss.* [a. 294]

XXXVII.[18]

DE ADMINISTRATIONE TUTORUM ET CURATORUM ET DE PECUNIA PUPILLARI FENERANDA VEL DEPONENDA.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Modesto*[19]. Frustra times administrare res adulescentis, cuius curator es, ne ex hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis te recepisse: sed ea, quae agenda putas, age et, quod magis interest omnium partium, insta, ut iudex inter te et tutores datus quam primum partibus suis fungatur. *PP. xii k. Oct. Albino et Aemiliano conss.* [a. 206]

2 *Idem AA. Timoni et Helpidophoro.* Adversus curatorem adulescentis, cui collegae dati estis, quamdiu administratio communis durat, exerceri iudicium non potest. *PP. ii k. Mai. Apro et Maximo conss.* [a. 207]

3 *Imp. Antoninus A. Eumuso.* Sumptus in pupillum tuum necessario et ex[20] honestis iustisque causis iudici, qui super ea re cogniturus est, si probabuntur facti, accepto ferentur, etiamsi praetoris decretum de dandis eis non sit interpositum. nam quod a tutoribus sive curatoribus bona fide erogatur, potius iustitia quam aliena auctoritate firmatur. *D. xiiii k. Sept. duobus Aspris conss.* [a. 212]

4 *Idem A. Proculae.* Nisi eam pecuniam, quam constiterit libertum paternum tutorem filiae tuae rationi eius debere, vel deposuerit vel in praediorum comparationem converterit, remittetur ad praefectum urbis, secundum ea quae constituta sunt

(1) *B* 38, 1, 46: *iunge* 5, 31, 6 (2) = *Th.* 3, 17, 4 (3) *sic Q Th.*, eveniat *CR* (4) sacr. praestito *om. Th.* (5) *sic* M^b *Th.*, incuriosae CRM^a (6) testamentarius vel *om. Th.* (7) neque quisquam legitimus ad pares possit causas vocari *ins. Th.* (8) *iunge* 5, 27, 11. 5, 29, 4 (9) 5, 29, 4 (10) *sic M*, esse *CR* (10*) *B* 38, 1, 47 *seqq.* (11) curatoris ... dare *confirmat* *BΣ* (κ. π.) (12) = 5, 62, 11 (13) id est ... constitutum *om. l. gem.* (14) vel ... sufficias *om. l. gem.* (15) tut. admin. *om. l. gem.* (16) *iunge* 5, 42, 2 (17) Mai. 5, 42, 2 (18) *B* 38, 9, 15 *seqq.* — *Cf. Dig.* 26, 7 (19) *sic SC*, et altino *addit R*: altino *ortum videtur ex* albino *subscriptionis, quod huc aberraverit. attamen propter hanc inscriptionem sequentia in CR ex parte mutata sunt* (*recte M*) *sic:* timetis (times *C*) ... curatores (curator R^a) estis ... vos recepisse ... putastis (putatis R^b) agite (age R^a) ... instate (instante R^a) ... inter vos (20) ex C^b, *om.* C^aR

arbitrio eius puniendus. *PP. XII k. Oct. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

5 *Idem A. Rufino.* Frustra tutores quondam adulescentium, quorum curam administras, iudicatum facere detractant, cum exacta pecunia possit auctoritate praesidis in depositi causam haberi. *PP. K. Iul.*[1] *Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

6 *Imp. Alexander A. Paconio.* Non est ignotum tutores vel curatores, si nomine pupillorum vel adultorum scientes calumniosas instituunt actiones, eo nomine condemnari oportere, ne sub praetextu nominis eorum propter suas simultates secure lites suas exercere posse existiment. *PP. VI id. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

7 *Idem A. Valerio.* Tutelam pupillorum tuorum sic administrare debes, ne aedificium, quod his relictum est, contra formam alienandi testamento datam vendas. *PP. VI id. Iul. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

8 *Idem A. Aprili.* Etsi scisses te curatorem datum nec administrasses, ceteris curatoribus et administrationem peragentibus et sufficientibus damno praestando contra te actio dari non potest. si autem nescisses curatorem[2] datum, etiamsi solvendo ceteri non sint, damni periculum ad te non redundabit. *PP. VI id.*[3] *Dec. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

9 *Idem A. Melitiae.* Si curatores habes hique dotare te[4] bonis tuis cessant, adito praeside impetrabis, ut, quod moderatum est honestae personae, praestare cogantur. *PP. XVII k. Mai. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

10 *Idem A. Rufinae.* Si liberti eiusdemque curatoris culpa seu fraude ratio vestra laesa sit, sarciri damnum ab eo qui dedit praeses provinciae curabit, non dubitaturus etiam graviorem exsecutionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. *PP. XI K. Aug. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

11 *Imp. Gordianus A. Caecilio.* Si bonam causam ea cuius tutor es habuit et adversus latam sententiam non appellasti seu post appellationem provocationis sollemnia implere cessaveris, tutelae iudicio indemnitatem pupillae praestare debes. *PP. V*[5] *id. Aug. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

12 *Idem A. Octavianae.* De his, quae in fraudem administrationis a tutore gesta vel neglegenter acta a curatoribus eorum quibus successisti adlegas, agere debes, si modo annos legitimae aetatis implesti. neque enim ignoras non multum patrocinari fecunditatem liberorum feminis ad rerum suarum administrationem, si intra aetatem legitimam sunt constitutae. *PP. III non. Oct. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

13 *Idem A. Longino.* Tutores debita pupillaria seu deposita reposcentes ad satisdationem compelli non posse manifestum est. *PP. VIII k. Mai. Arriano et Papo conss.* [*a.* 243]

14 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Clementi.* Rationes curae administratae ante impletum vicesimum et quintum annum durante officio posci iure non posse manifestum est. *PP. prid. non. Aug. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

15 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Licinio.* Si non subscripsisti quasi fideiussor, frustra vereris, ne ex ea intercessione, qua signasti ut curator, olim liberatus (ut adfirmas) sententia praesidis, ex officio curatoris conveniri possis. *PP. prid. non. Mart. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

16 *Idem AA. et CC. Proculo.* Non omni titulo rerum[6] pupilli potestatem alienandi tutores habent, sed administrationis tantum causa distrahentes, quae venum eis dare licet, iustam causam possidendi comparantibus praestant. cum itaque donare nulla ratione res eorum quorum administrant negotia potestatem habent, vindicare dominium a possidentibus non prohiberis. *S. X k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Martiali.* De successione sua tutores frustra timent, cum his qui tutelam administraverunt testamenti factio non denegetur. nec de bonis suis donare aliquid prohibentur. *S. XVI k. Nov. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

18 *Idem AA. et CC. Soteric ho.* Debitoribus pupillae pro officii ratione, tutorem te constitutum adseverans ad te nominum periculo pertinente, parere solutioni denuntia. qui si satis non fecerint, in venditione pignorum uti communi iure potes. *S. prid. k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Vindiciano.* Tutor licet absens decreto datus, si sciens se sollemniter non excusaverit, administrationi constituitur obnoxius. *S. III id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

20 [7]*Imp. Constantinus A.* Pro officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores existant, tamquam pignoris titulo obligata minores sibimet vindicare minime prohibentur. idem est et si tutor vel curator quis constitutus res minorum non administravit[8]. *D. VII k. April. Treviris Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

21 [9]*Idem A. ad Maximum pp.*[10] Pupillorum seu minorum defensores, si per eos donationum condicio neglecta est, rei amissae periculum praestent. *D.*[11] *III non.*[12] *Febr. Romae Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

22 [13]*Idem A. ad populum.* Lex, quae tutores
curatoresque necessitate adstrinxit, ut aurum argen-
tum gemmas vestes ceteraque mobilia pretiosa, ur-
bana etiam mancipia, domos balnea horrea atque
omnia intra civitates[14] venderent omniaque ad num-
mos redigerent praeter praedia et mancipia rustica,
1 multum minorum utilitati adversa est. Praecipi-
mus itaque, ut haec omnia nulli tutorum curatorumve
liceat vendere, nisi hac forte necessitate et lege, qua
rusticum praedium atque mancipium vendere vel pi-
gnorare vel in dotem dare in praeteritum[15] licebat, sci-
licet per inquisitionem iudicis, probationem causae,
interpositionem decreti, ut fraudi locus non sit.
2 Ante omnia igitur urbana mancipia, quia totius
suppellectilis notitiam gerunt, semper in hereditate
et in domo retineant[16]: nam boni servi fraudem
fieri prohibebunt, mali. si res exegerit, sub quaestione
2a positi poterunt prodere veritatem. Atque ita
omnia observabunt, ut nec inventaria minuere nec
mutare vel subtrahere aliquid tutor valeat: quod in
veste margaritis gemmis et in vasculis ceteraque
2b suppellectili necessarium est. Et tolerabilius
est, si ita contigerit, servos mori suis dominis, quam
servire extraneis. quorum fuga potius tutori ad-
scribitur, sive neglegentia dissolutam patiatur esse
disciplinam, sive duritia vel inedia atque verberi-
2c bus eos adficiat. Nec enim dominos execrantur,
sed magis diligunt, ita ut haec lex per[17] hoc quo-
que melior antiqua sit: tunc enim remota servorum
custodia etiam vita minorum saepius prodebatur.
3 Nec vero domum vendere liceat, in qua defecit
pater, minor crevit, in qua maiorum imagines aut
videre fixas aut revulsas non videre satis est lugubre.
ergo et domus et cetera omnia immobilia in patri-
monio minorum permaneant, nullumque aedificii ge-
nus, quod integrum hereditas dabit, collapsum tuto-
3a ris fraude depereat. Sed et si parens vel

(1) iul. V?, iun. *Hal.* (2) te *ins. dett.* (3) VI id. *V*, VII k. *Hal.* (4) de *ins.* (5) V *V*, *om. Hal.* (6) *requiritur* res (*sic edd.*) (7) = *Th.* 3, 30, 1 (8) idem ... administravit *om. Th.* (9) = *Vat.* 249 *Th.* 3, 30, 2: *iunge* 8, 53, 25 *Consult.* 9, 13 (10) pu. *libri plerique Th. Consult.: cf. Mommsen ad Vat.* 249 *in edit. min.*

(11) pp. *Vat. rectius* (12) non *Th.*, k. *V Hal.* (13) = *Th.* 3, 30, 3 (*perierunt pr. ... § 6*): *iungenda est* 2, 21, 2, *fortasse etiam* 4, 32, 25 (14) intra civ. *VQ*, quae intra civ. sunt *PCR* (15) *sic VL^b*, praeterito *PL^aCR* (16) *sic VPR^b*, retineantur *CR^a*, *φυλαττέσθωσαν B* (17) per *M*, pro *PCR*

cuiuscumque heres est minor reliquerit deformatum
aedificium, tutor testificatione operis ipsius et mul-
torum fide id reficere cogetur: ita enim annui re-
ditus plus minoribus conferent quam per fraudes
4 pretia deminuta. Servi etiam, qui aliqua sunt
arte praediti, operas suas commodo minoris inferent
et reliqui, qui in usum minoris domini esse non
poterunt quibusque ars nulla est, partim labore suo
5 partim alimoniarum taxatione pascantur. Lex
enim non solum contra tutores, sed etiam contra
feminas immoderatas atque intemperantes prospexit
minoribus, quae plerumque novis maritis non solum
5a res[1] filiorum, sed etiam vitam addicunt[2]. Huic
accedit, quod ipsius pecuniae, in qua robur omne
patrimoniorum veteres posuerunt, fenerandi usus
vix diuturnus, vix continuus et stabilis est: quo
facto saepe intercidente pecunia ad nihilum minorum
6 patrimonia deducuntur. Iam ergo venditio tutoris
nulla sit sine interpositione decreti, [3]exceptis his
dumtaxat vestibus, quae detritae usu aut corruptae
7 servando servari non potuerint. [4]Animalia quo-
que supervacua minorum quin veneant, non vetamus.
*D. id. Mart. Sirmi Constantino A. VII et Constantio
C. conss.* [*a.* 326]

23 [5]*Idem A. Felici.* Si tutoris vel curatoris culpa
vel dolo, eo quod vectigal praedio emphyteutico
impositum minime dependere voluissent, minori[6]
fuerit amissum, damnum quod ei contigit ex sub-
stantia eorum resarciri[7] necesse est. *D. XIIII*[8]
*k. Mai. Constantinopoli Dalmatio et Zenophilo
conss.* [*a.* 333]

24 [9]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Euty-
chiano pp.* Tutores vel curatores, mox quam fue-
rint ordinati, sub praesentia publicarum personarum
inventarium sollemniter rerum omnium et instru-
1 mentorum facere curabunt. Aurum argentum-
que et quidquid vetustate temporis non mutatur, si
in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custo-
dia collocent, ita tamen, ut ex mobilibus aut praedia
idonea comparentur aut, si forte (ut adsolet) idonea
non potuerint inveniri, iuxta antiqui iuris formam
usurarum crescat accessio, quarum exactio ad peri-
culum tutoris pertinet. *D. VI*[10] *k. Mart. Constan-
tinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

25 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.*[11] Sancimus
creatione tutorum et curatorum cum omni proce-
dente cautela licere debitoribus pupillorum vel ad-
ultorum ad eos solutionem facere, ita tamen, ut
prius sententia iudicialis sine omni damno celebrata
1 hoc permiserit. Quo subsecuto, si et iudex
pronuntiaverit et debitor persolverit, sequitur huius-
modi causam[12] plenissima securitas, ut nemo in
posterum inquietetur: non enim debet, quod rite et
secundum leges ab initio actum est, ex alio eventu
2 resuscitari. Non autem hanc legem extendimus
etiam in his solutionibus, quae vel ex reditibus vel
ex pensionibus vel aliis huiusmodi causis pupillo
vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex
feneraticia forsitan cautione vel aliis similibus causis
solutionem facere et se liberare desiderat: tunc enim
eandem subtilitatem observari censemus. *D. X k.
Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadii
et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

26 *Idem A. Iohanni pp.* Cum quaedam mulier
testamento condito filium suum praeterisset, idem
autem filius, qui praeteritus erat, vel fratris vel ex-
tranei esset tutor vel curator, qui scriptus a matre
tutoris fuerat heres, in praesenti specie manifestissi-
mum erat stare tutorem vel curatorem in praecipiti
1 loco. Sive enim auctoritatem suam vel consen-
sum ad adeundam hereditatem praestare pupillo vel
adulto minime voluerit, ne ex hac causa sua iura
aliquod patiantur praeiudicium, satis ei imminet pe-
riculum tutelae vel utilis negotiorum gestorum actio-
nis, ne pupillus vel adultus utpote ex illius tarditate
laesus litem ei ingerat: sive huiusmodi timore per-
territus auctor fuerit pupillo vel adulto, aliud peri-
culum emergebat: dum enim alii consentit, ipse
sua iura perdit: videbatur etenim confirmare matr-
suae iudicium, quod oppugnandum esse existimab-
2 Et multae aliae insuper species oriuntur,
quibus verendum est tutori vel curatori circa su-
res praeiudicium, puta in hypothecis et aliis va-
3 casibus[14]. Invenimus autem generaliter definit-
post officium depositum omnes actiones, quas tu-
vel curator ex necessitate officii subierit, in qu-
4 dam pupillum vel adultum transferri. Quare
optimo exemplo argumentati[15] non et in aliis omni-
bus casibus, in quibus veretur tutor vel curator, ne
praeiudicium aliquid ei fiat, timorem eius remove-
5 mus? Damus igitur eis cum summa fiducia res
pupillorum vel adultorum gubernare, scituris, quod
lex nostra eis sua iura immutilata reservat nihil ex
huiusmodi auctoritate vel consensu praeiudicii subi-
turis. *D. X k. Sept. Constantinopoli post consula-
tum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

27 *Idem A. Iohanni pp.* Constitutionem, quam
nuper fecimus[16] disponentes, quemadmodum debent
solutiones in contractibus minorum causa fieri sive
ex reditibus sive ex pensionibus sive ex aliis simili-
bus causis[17], etiam in usuras extendimus, quae ta-
men non summatim neque ex multis annis collectae
iam debentur, biennales metas et centum solidorum
quantitatem minime excedentes. *D. k.*[18] *Nov. Con-
stantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis
vv. cc.* [*a.* 531]

28 *Idem A. Iohanni pp.* Sancimus neminem tu-
torum vel curatorum pupilli vel adulti vel furiosi
aliarumque personarum, quibus tam ex veteribus
quam ex nostris constitutionibus curatores creantur,
defensionem quam pro lite susceperunt recusare, sed
ab initio litis modis omnibus memoratas personas
defendere et litem praeparatam secundum leges in-
struere scientes, quod et[19] hoc munus necessarium
1 est tam tutelae quam curationi. Et[20] si hoc
recusaverint vel subire distulerint, non solum utpote
suspecti amoveantur amissa eorum existimatione,
sed etiam ex substantia sua omne detrimentum, quod
antelatae personae ex recusatione defensionis susti-
1a neant, resarcire cogantur. Sed et si quis ex
quadam interpellatione admonitus propter litis in-
structionem[21] consuetam cautelam exposuerit, vel
post litem contestatam, quam per se et non per
procuratorem suscepit, vel demens vel furiosus factus
fuerit, sancimus continuo curatorem ei in compe-
tenti iudicio ordinari cura et provisione tam iudicis,
sub quo lis vertitur, quam cognatorum et propin-
quorum et actoris, si voluerit, ut non ab eo insti-
tuta lis diutius protrahatur: necessitatem habente
creando curatore defensionem subire et cetera litis
2 adimplere. Personis etiam, quae periculo pro-
prio vel suae substantiae tutores vel curatores pe-
tierunt, sive matres forte fuerint vel quidam alii, com-
pellendis eos, quos ordinaverint tutores vel curatores,
2a praeparare talem subire defensionem. Vel si illi
noluerint hoc facere et propter huiusmodi defensio-
nis recusationem tutela vel curatione removeantur,
sic[22] necessitatem imponimus memoratis personis

(1) res *CR*, alias res spem P^a, spem P^b (2) *idem B:* § 5 *collocata fuerit post* § 2c (3) exceptis ... potuerint = 5, 72, 4 (4) § 7 = *Th.* 3, 30, 3 (5) = *Th.* 3, 30, 5 (6) minori R^a, minoris CR^b: id *vel* ius *vel simile quid suppl.* (7) *sic* C^b, resarciro C^aR (8) XIIII *Th.*, XIII *Hal.* (9) = *Th.* 3, 30, 6 (10) VI *Th.*, VII *Hal.*, VIII *P* (11) *constitutionem suggerente Triboniano ad Caesarienses advocatos promulgatam esse referunt Inst.* 2, 8, 2, *ubi repetuntur verba* ut prius ... securitas (12) solutionem *Inst.* (13) ipse C^bR^b, ipsa C^aR^a? (14) casibus *C cum* *BΣ* (*κ. π.*), causis *M* (15) *sic* M^a, nec *ins.* CM^b (16) *c.* 25 *h. t.* (17) *sic edd. cum c.* 25 § 2 *h. t.*, casibus *libri* (18) k. *M*, x k. *Hal.* (19) et *CR*, *om. P* (20) et *CR*, sed *P* (21) cum *ins. Mommsen* (22) *sic P*, *om. CR*

os tutores vel curatores ordinare in ipsis gestis, quibus tutores vel curatores creantur, ex sua ıfessione declarantes talem subire defensionem. Ne autem tales personae sine provisione debita inquantur vel contra eos agentium iura diutius ›telentur, sancimus continuo, id est post recusanem defensionis, in casibus videlicet, in quibus :ut dictum est) hoc fieri possit, creationem alion tutorum vel curatorum celebrari: cognatis aliis: propinquis vel adfinibus vel creditoribus vel :s quorum interest adeuntibus vel admonentibus ı, qui secundum leges ius habent tutores vel curatores constituere. Defensionem autem et non eius in hoc casu apertius declarantes, ne forte taverint tutores vel curatores gravamen sibimet poni, illam decernimus defensionem eos subire, ae non satisdatione pro eventu litis constituitur, d ut tantummodo litem secundum legum ordinem o pupillo vel adulto aliisque personis instruant, :entiam ex hac nostra auctoritate habentes sine :creto res quarum gubernationem gerunt pro cautela litis subsignare. Omnem autem dubitatio:m pro defensione pupillorum et adultorum aliaımque personarum penitus amputantes sancimus nnes tutores vel curatores[1] non alias creari, nisi rius cum aliis sollemnibus verbis, quae pro guberıtione rerum tam in gestis quam in cautionibus b his conscribuntur, et hoc specialiter expresserint, uod omnimodo sine ulla dilatione defensionem pro upillis et adultis aliisque[2] supra memoratis personis subire eos necesse est. Hisque adicimus ullam neque in hoc capitulo ambiguitatem relinuentes tutoribus et omnibus curatoribus licere uctus, sive qui ex reditibus praediorum colliguntur sive ex substantia personarum quarum guberıationem habent inventi fuerint, id est vinum et leum et frumentum vel cuiuscumque speciei sunt, ne decreto distrahere iusto pretio, quod in his cis, in quibus venditio celebratur, tunc temporis ›scitur obtinere, et[3] quae ex venditione eorunım fructuum colliguntur pecuniae, cum alia pupillorum vel adultorum aliarumque personarum subantia administrentur. *D. XII k. Nov. Constantiopoli post consulatum Lampadii et Orestis ·. cc.*[4] [*a.* 531]

XXXVIII.[5]

DE PERICULO TUTORUM ET CURATORUM.

1 *Imp. Alexander A. Quinto.* Et qui notitiae usa liberti tutores dantur, quamvis soli adminisındorum negotiorum pupillorum sive adultorum :ultatem interdum non accipiant propter tenuitan sui patrimonii, periculo tamen omnes sunt ligati, sive ea, quae scire deberent ex utilitate :um, tutores sive curatores dissimulaverunt aut udem aliquam adhibuerunt vel cum aliis partiaverunt aut, cum suspectos facere deberent, in icio muneris vel obsequio debito cessaverunt. *P. VIIII k. Febr. Alexandro A. II et Marcello uss.* [*a.* 226]

2 *Idem A. Saturo.* Ad eos, qui in alia provincia elam administrant, periculum administrationis ex sona tutorum, qui in alia provincia res pupilli unt, non porrigitur. *PP. non. Iul. Alexandro II et Marcello conss.* [*a.* 226]

3 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Gratiano.* res pupillares, quas horreo conditas habere aut um venumdare debuisti, in hospitio tuo, ut aderas, vi ignis absumptae sunt, culpam seu segnia tuam non ad tuum damnum, sed ad pupilli tui spectare dispendium minus probabili ratione deposcis. *PP. III k. April. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

4 *Idem A. et C. Floro.* Tutoribus seu curatoribus fortuitos casus, adversus quos caveri non potuit, imputari non oportere saepe rescriptum est. *PP. XII k. Sept. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Severo.* Si tutor petitus vel testamento datus tutorem te constitutum esse non ex remissioris neglegentiae vitio, sed iustae ignorationis ratione non didicisti idque liquidis probationibus ostenderis, periculo eius temporis, quod ignorante te transmissum est, non teneberis. *PP. III id. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

6 *Idem AA. et CC. Epicteto.* Temporis, quod insequitur post tutelae translationem, administrationis officio finito ad eos qui fuerunt tutores gerendae rei non pertinere periculum rationis est. *S. V k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXVIIII.[6]

QUANDO EX FACTO TUTORIS VEL CURATORIS MINORES AGERE VEL CONVENIRI POSSUNT.

1 *Imp. Antoninus A. Septimo.* Iuliana, cuius tibi curatores condemnati sunt, si vicesimum quintum annum aetatis egressa est, actio iudicati utilis adversus ipsam bonaque eius exercenda est. nam tutores curatoresque finito officio non esse conveniendos ex administratione pupillorum adulescentiumque saepe decretum est. *PP. VIII k. Iul. Romae Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Sosandro.* Etsi tutores tui, cum pecuniam pupillarem crederent, ipsi stipulati sunt, utilis actio tibi datur. *PP. XV k. Sept.*

3 *Imp. Gordianus A. Prudentiano.* Si in rem minoris pecunia profecta sit, quae curatori vel tutori eius nomine[7] mutuo data est, merito personalis in eundem minorem actio danda est. *PP. non. Sept. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Maximianae.* Si hi, qui te in pupillari aetate constituta fuerunt tutores, postea in administratione perseverantes vel curatores constituti tua praedia locaverunt, eos competenter conveni: sed ex eorum contractu utilis tibi quaeri potuit contra successores conductoris actio. *S. III non. Mart. AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Onesimae.* Per tutorem pupillo actio nisi certis ex causis quaeri non potest. *D. id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXX.[8]

SI EX PLURIBUS TUTORIBUS VEL CURATORIBUS OMNES VEL UNUS AGERE PRO MINORE VEL CONVENIRI POSSUNT.

1 *Imp. Antoninus A. Miltiadi.* Ab uno ex tutoribus vel curatoribus posse causam minoris defendi, cum alii tutores vel curatores eum defendere noluerint, ignorare non debes. *PP. non. Nov. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

2 [9]*Imp. Constantinus A. et Licinius C.*[10] *ad Symmachum.* Si divisum administrationis periculum per provincias sit, his tantum omnibus insinuari convenit et ab ipsis inferri litem, qui in ea provincia tutelae vel curae officium sustinent, ne de aliis pro-

(1) vel cur. *R^b cum B, om. PCR^a* (2) *sic PR*, si... l *ins. C* (3) ut *Mommsen* (4) D. XV k. Nov. ...vv. cc. anno secundo *scr., cf. Zeitschrift für Rechts*...ch. 11 *p.* 180 (5) *B* 37, 7, 60 *seqq.* — *Cf. Dig.* 26, 7 ...

(6) *B* 37, 9, 8 *seqq.* — *Cf. Dig.* 26, 9 (7) *sic P*, minoris *ins. CR^b*, minoris eius *ins. R^a* (8) *B* 37, 7, 66. 67 (9) = *Th.* 2, 4, 1, 1 (10) et Licinius C. *om. Th. recte: adiectum videtur ex subscriptione*

vinciis defensores minorum ad iudicia producantur[1]. *D. prid. non. Febr.*[2] *Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 319]

XXXXI.
NE TUTOR VEL CURATOR VECTIGAL CONDUCAT.

1 [3]*Imp. Antoninus A. Sexto.* Competens iudex non ignorat non esse admittendos ad vectigalia conducenda eos, qui pupillorum vel adulescentium tutelam seu curam administrant vel eius administra-
1 tionis rationem nondum reddiderunt. Sed quamvis contra interdictum ad vectigale conducendum accesseris, tamen, quoniam ultro me adisti, si tam vectigali quam pupillis satisfeceris, falsi crimine
2 carebis. Cum autem fisco iam obstrictum postea tutorem esse dicas, periculo te[4] excusare poteris. *PP. VIII k. Aug. Romae Antonino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

XXXXII.[5]
DE TUTORE VEL CURATORE QUI SATIS NON DEDIT.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Titio et Flaviano.* Si nondum vobis aetas legitima completa est, satisdationem ab his, quos minus idoneos curatores vobis ab adversario, cum magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate. prohibentur enim ab administratione, nisi securitati vestrae satisdatione prospexerint. *PP. non. Iul. Aemiliano et Basso conss.* [a. 259]

2 [6]*Idem AA. et Valerianus C. Euploio.* Et cum tutorem qui superest, si secundum praesidis praeceptum et iuris formam satis non dat, removeri a tutela (si inopia hoc faciat, sine infamia, si fraude, etiam cum nota) aditus provinciae rector iubebit: et in locum defunctorum alios idoneos substitui praecipiet, praesertim cum patrimonium pupilli nova
1 hereditate auctum esse proponas. Tutores autem dati ab heredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelae reposcent. *PP. id. Mai.*[7] *Saeculare et Donato conss.* [a. 260]

3 [8]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA.*[9] *Stratonicae.* In dubium non venit tutores, qui non testamento dati sunt, administrandi potestatem nisi satisdatione emissa salvam tutelam fore non habere.
1 Si igitur tutor, qui pro tutelari officio non caverat, iudicio expertus est, adversus[10] eum lata sententia iuri tuo officere non potuit, nec ea quae ab
2 eo gesta sunt ullam firmitatem obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando ea quae ab eo gesta sunt[11] ipso iure irrita sunt. *PP.*[12] *XVIII k. Ian. Nicomediae Diocletiano III et Maximiano AA. conss.*[13] [a. 287]

4 *Idem AA. et CC. Terine.* Non omnium tutorum par similisque causa est. quapropter exemplo testamentarii confirmatum a praeside vel datum ex inquisitione non onerari satisdatione rem salvam fore pupillorum manifestum est[14]. pluribus autem datis ex inquisitione tutoribus illum, qui satis secundum formam edicti rem pupilli salvam fore dedit, in administratione praeferri iam dudum obtinuit. *S. id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

5 *Impp. Constantius et Maximianus AA. et Severus et Maximinus CC.* Tutor qui satisdationem, cum dare debuit, minime interposuit, nihil omnino
1 ex bonis pupilli alienare potest. Posteaquam autem ad tutelae administrationem electus est, et bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse et cetera eius, quae tempore artarentur, persequi debuisse aperte claret. *D. XI k. Ian. Constantio V et Maximiano V AA. conss.* [a. 305]

XXXXIII.[15]
DE SUSPECTIS.

1 *Imp. Antoninus A. Domitiae.* Libertum tuum et tutorem filii tui, si fraudulenter res eius administrare existimas, suspectum facere potes. modo si officium eius pubertate pupilli finitum non est: nam si eo iure tutor esse desiit, iudicio tutelae conveniendus est. *PP. id. Aug. Romae duobus Aspris conss.* [a. 212]

2 *Idem A. Longino.* Curatores quidem suo periculo, quanto tardius ad eos tutela transfertur, cessant. quod si id fraude[16] factum existimas, suspectos eos postula[17]: qui si submoveri meruerint, in locum eorum alios accipies. *PP. id. Ian. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

3 *Imp. Alexander A. Fortunatae.* Praeses provinciae tutores filiorum tuorum strictioribus remediis adhibitis omnimodo administrationis officium compellet agnoscere. quod si in eadem contumacia perseveraverint, suspectos postulare, ut alii in locum eorum petantur, non prohiberis. *PP. id. Ian. Alexandro A. III et Dione conss.* [a. 229]

4 *Idem A. Thalidae.* Etiam testamento patris tutorem datum suspectum postulare potes[18], si fraudem tutoris argueris. *PP. V id. Sept. Alexandro A. III et Dione conss.* [a. 229]

5 *Idem A. Asclepiadi.* In postulandis suspectis tutoribus seu curatoribus non vires patrimonii, sed an nihil segniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet. *PP. VIII k. Ian. Maximo II et Paterno conss.* [a. 233]

6 *Imp. Gordianus A. Felici.* Pietatis fungeris munere, qui fratris tui filios, ut necessitudo san[illegible]
1 nis suadet, protegere conaris. Si igitur tutores vel curatores eorum non recte administrant, suspectis eis postulatis atque ostensis, ut alii in loco eo-
2 rum constituantur, facile impetrabis. Quod si nihil in fraudem egerunt, verum ita egeni sunt, ut in eorum administratione fratris tui filiorum substantia periclitetur, an eis iniungendus sit curator, qui idoneis facultatibus sit, rector provinciae aestimabit.
3 Removendi autem licentia non solum parentibus utriusque sexus, sed etiam cognatis et extraneis et infamibus[19] et ipsi cuius res administrantur, si non impubes sit, arbitrio cognitoris bonae opinionis constitutorum conceditur. *PP. [illegible] id. Nov. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

7 *Idem A. Gorgoniae.* Eum, quem ut suspectum tutorem vel curatorem accusas, pendente causa cognitionis abstinere ab administratione rerum tuarum, donec causa finiatur, praeses provinciae iubebit: alius tamen interea in locum eius in administrationem rerum ordinandus est. *PP. VII k. Mart. Sabino et Venusto conss.* [a. 240]

8 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Procul[illegible]* Si non suspectum contutorem tuum postulare [illegible] removere ab administratione bonorum pupilli cur[illegible] veris, admitti nequaquam potest ratio desiderii t[illegible] iam nunc postulantis tutelam tibi nomine eiusde[illegible]

[illegible footnotes (1)–(13)]

l. gem. recte, quamquam is annus hoc loco temporis o[illegible] *dini non convenit* (14) exemplo ... est *V*, cum exemp[illegible] . sit *CR* (15) *R* 37, 10, 12 *seqq.* — *Cf. Dig.* 26, [illegible] *Inst.* 1, 26 (16) id fraude *V dett.*, in fraude *C*, fraude [illegible] in fraudem *M* (17) postulas *V* (18) *sic VC*, possis; [illegible] *R* (19) *ne muta: infamibus enim hoc casu p*[illegible] *postulare permittitur:* affinibus, *quod habent det*[illegible] [illegible] *non potuisset post* extraneis

pupilli restitui. *PP. XIII k. Nov. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Ammiano.* Suspectos tutores ex dolo, non etiam eos, qui ob neglegentiam remoti sunt, infames fieri manifestum est. *S. VIII k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXIIII.

DE IN LITEM DANDO TUTORE VEL CURATORE.

1 *Imp. Antoninus A. Miltiadi.* Si quas petitiones adversus pupillos tuos habes, dirigere eas potes, adsistentibus causamque defendentibus contutoribus tuis, cum et, si alios tutores non haberent, ad hoc genus litis defendendae curatores accipere deberent. *PP. XIII k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 [2]*Imp. Alexander A. Euaristo.* An tibi partis fundi paterni vindicatio competat, is cuius de ea re
1 notio est aestimabit. Respicere autem debes officium, in quo te esse tutorem dicis, ne ob eiusmodi petitionem evictione secuta ultra pretii quantitatem auctoris heredem pupillum tuum oneres, qui laudatus per te defendi debeat, cum aut compensationis rationem habere aut contrario tutelae iudicio ex-
2 periri possis. Sed ne tuum ius, si quod habes, impediatur, ad eam rem defendendam, quae adversus te vindicantem agenda erit, curatores pupillo petuntur. *PP. XII k. Mai. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 221]

3 [3]*Imp. Gallienus A. Valerio.* Ad protegendam causam tutor sive curator datus conveniri non potest administrationis periculo, cum sola suscepti negotii tutela mandata est. si nihil igitur, ut adlegas, praeter negotium gessisti, frustra conveniris. *PP. k. April. Valeriano et Lucillo*[3] *conss.* [*a.* 265]

4 *Idem A. Irenaeo.* Ad litem datus tutor si quid bona fide erogasti, a contutoribus more solito exigere potes. *PP. k. Nov. Paterno et Arcesilao conss.* [*a.* 267]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Tigrani.* Sive ex testamento sive iure legitimo fratris tui filiorum tutelae onus ad te pertineat, vereri non debes de his quaestionibus, quas adversus fratrem quondam tibi fuisse dicis, cum, si qua emerserit lis, procuratore dato et illis curatore ad litem constituto et sollemnitati iuris, ubi tutor exigitur, et indemnitati utriusque prospici possit. *S. IIII k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXV.[4]

DE EO QUI PRO TUTORE NEGOTIA GESSIT.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Marcello.* Etiam mulieres, si res pupillares pro tutore administraverunt, ad praestandam rationem tenentur. *PP. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Marco.* Non utiliter nominatus tutor pupillorum agendo nomine, licet ex eorum persona iniunctam impleat intentionem, exceptione 'si tutor non[5] est' submovetur. *D. non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXVI.[5*]

SI MATER INDEMNITATEM PROMISERIT.

1 *Imp. Alexander A. Bruttiae.* Suo potius periculo magistratus tutores quos petisti dederunt, quam tu contra sexus condicionem alicui ex ea obligatione obstricta es, quod tuo periculo tutores filiis tuis dari postulasti. *PP. III id. Mart. Maximo II et Urbano conss.* [*a.* 234]

2 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Asclepiadi et Menandro.* Quaedam pupillorum vestrorum a matre itemque avo paterno administrata eorumque nomine indemnitatem vobis promissam esse adseveratis. quae si ita sunt et idem pupilli legitimae aetatis effecti non adversus matrem suam itemque avum, sed contra vos congredi malunt, non immerito indemnitatem ab his praestari desiderabitis, quos et administrationem suo periculo pridem suscepisse proponitis. *PP. IIII id. Iul. Praesente et Albino conss.* [*a.* 246]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Gaiano.* Ob tutorem non idoneum a matre petitum frustra vobis eam teneri contenditis, cum non, nisi specialiter eius periculo dari decreto fuisset comprehensum, ex ea obligatione obstricta est. *S. k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

XXXXVII.

SI CONTRA MATRIS VOLUNTATEM TUTOR DATUS SIT.

1 [6]*Impp. Severus et Antoninus AA. Tertio.* Si contra matris ultimam voluntatem Fuscinium filio communi tutorem datum probaveris, eum sine damno existimationis a tutela removendum praetor decernet. quae rescriptio, si in fraude[7] convictus fuerit, non suffragabitur. *PP. XIII k. Mart. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

XXXXVIII.

UT CAUSAE POST PUBERTATEM ADSIT TUTOR.

1 [8]*Imp. Philippus A. Dextro.* Tutores, qui necdum administrationis rationem[9] ad curatores transtulerunt, defensioni causarum pupillarium adsistere
1 oportere saepe rescriptum est. Et ideo, si (ut proponis) instrumenta, quibus adseri possunt causae provocationis, etiam nunc hi quorum meministi apud se detinent, aditus praeses provinciae periculi sui eos admoneri praecipiet. *PP. XII k. Nov. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

XXXXVIIII.[10]

UBI PUPILLI EDUCENTUR.

1 *Imp. Alexander A. Dionysodoro.* Educatio pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum, si non vitricum eis induxerit, committenda est.
1 Quando autem inter eam et cognatos et tutorem super hoc orta fuerit dubitatio, aditus praeses provinciae inspecta personarum et qualitate et coniunc-
2 tione perpendet, ubi puer educari debeat. Sin autem aestimaverit, apud quem educari debeat, is necessitatem habebit hoc facere, quod praeses iusserit. *PP. VII id. Febr. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Gratae.* Utrum nepos tuus ex filia apud te an patruum suum morari debeat, ex singulorum adfectione et qui magis ad suspicionem ex spe successionis propior[11] sit, aestimabitur. *S. XVIII k. Nov.*[12] *Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

---

(1) *BΣ* 38, 9, 39 (2) *B* 37, 6, 15 (3) luciano *Hal.* (4) *B* 38, 5, 6 — *Cf. Dig.* 27, 5 (5) non *om.* $C^a R^a$ (5*) *B* 38, 8, 22. 23 (6) *B* 38, 8, 24 (7) fraudem *libri* (8) *B* 38, 9, 14 (9) administrationis rationem *C*, administrationem *R*, administraciones *M*: reddiderunt neque administrationem *ex B suppl. Mommsen* (10) *B* 38, 2 — *Cf. Dig.* 27, 2 (11) proprior *libri contra B* (12) Ian. *Mommsen*

L.[1]

DE ALIMENTIS PUPILLO PRAESTANDIS.

1 *Imp. Antoninus A. Faustino.* Pupillus, si ei alimenta a tutore suo non praestantur, praesidem provinciae adeat, qui, ne in alimentorum praesta-
1 tione mora fiat, partibus suis fungetur. Idem est et si de statu pupilli seu adulti et de bonis eius controversia pendeat. *PP. VI id. Iul. Romae Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

2 *Imp. Alexander A. Aufidio.* Quod plerumque postulatur, ut arbitrio praetoris alimenta pro modo facultatum pupillis vel iuvenibus constituantur, pro officio suo hi qui aliena negotia gerunt, ne apud
1 iudicem controversiam habeant, faciunt. Ceterum si bonus vir et innocens tutor arbitrio suo aluit pupillos (quod interdum etiam necesse est fieri, ne[2] secreta patrimonii et suspectum aes alienum, quod melius est interim taceri quam, cum de modo bonorum quaeritur, ultro proferri et apud acta ius dicentis contra utilitatem pupillorum signari), non dubio accepto ferre debebunt ea, quae vir bonus arbitrabitur merito ad exhibitionem educationis mi-
2 nisteria studiaque erogata esse. Nec ferendus est iuvenis, qui, cum praesens esset studiisque[3] eruditus atque alitus est, si ea per alium se consecutum[4] non probet, sumptusque[5] recuset, quasi vento vixerit aut nullo liberi hominis studio imbui meruerit. *PP. non. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

LI.[6]

ARBITRIUM TUTELAE.

1 *Imp. Antoninus A. Leoni.* Cum tutelae administratae ratio a te peti coeperit, neque veritati neque iustis probationibus officit, quod (ut dicis) testator modum patrimonii sui verbis testamenti ampliavit vel minuit. *PP. v k. Oct. Romae duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Idem A. Praesentino.* Nomina paternorum debitorum si idonea fuerunt initio susceptae tutelae et per latam culpam tutorum minus idonea tempore tutelae esse coeperunt, iudex qui super ea re datus fuerit dispiciet: et si palam dolo tutoris vel manifesta neglegentia cessatur[7], tutelae iudicio damnum, quod ex cessatione accidisset, pupillo praestandum esse statuere curabit. *PP. non. Iul. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Vitalio.* Curator, qui post decretum praesidis, sublata pecunia, quae ad comparationem possessionis fuerat deposita, praedium sibi comparavit, elige, utrum malis in emptione tibi negotium eum[8] gessisse, an, quia in usus suos conversae pecuniae sunt, legitimas usuras ab eo accipere: secundum quae iudex tutelae iudicio redditus partem religionis implebit. *PP. III k. Iul. Romae Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Imp. Alexander A. Aglao.* Eum, qui bonis paternis secundum edicti formam abstentus est, hereditariis actionibus conveniri nulla ratio suadet.
1 Nec ad rem facit, quod adversus curatores[9], si non consulte abstentus sit, actio competat: nihil quippe in ea quae ex officio gesta sunt vel geri debebunt[10] veniet[11], sed culpa solum quantique interfuit
2 eius non fuisse abstentum aestimatur. Cui consequens est, ut, si propter eam causam transegisti cum curatoribus[12], nulla adversus te creditoribus patris tui petitio competat. *PP. III k. Mai. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

5 *Imp. Gordianus A. Victorino.* Omnes tutores seu heredes eorum, qui administraverunt tutelam, ad eundem iudicem ire[13] debere iam pridem constitutum est. cum igitur patrem tuum cum alio [illegible] tutelam administrasse adlegas, praeses provincia[illegible]e eundem iudicem adversus te atque heredes contuto[illegible]rum patris tui dare debebit, quatenus quisque con[illegible]demnari debeat, examinaturum. *PP. x k. Aug. Pi[illegible]io et Pontiano conss.* [*a.* 238[illegible]]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Septim[illegible]no et Cononi.* Cum interdictae venditionis vitium etia[illegible]am pretii fraude tutor vester cumulasse proponatur, no[illegible]on dubitabit praeses provinciae, quando venditione[illegible]em confirmare voluistis, residuum pretium cum usur[illegible]ri venditae a tutore possessionis celeriter vobis restit[illegible]itu
1 iubere. Quod autem petitis ab heredibus ei[illegible]iu qui vendidit pretium vobis exsolvi, superfluo a no[illegible]bi desideratis, quia nec praesidis experientiam pos[illegible]ssi latere, tutores qui gesserint sive heredes eorum [illegible] ol ea negotia, quae per eos administrata sunt, prin[illegible]ncipali loco conveniri debere, ceteris ob culpae rat[illegible]tionem non servati detrimenti periculo substitutis, v[illegible] vel, si pariter administrasse doceantur, etiam adver[illegible]rsus unum liberum experiundi arbitrium competere, ita ut actiones, quas adversus alios habetis[14], ad el[illegible]lectum transferantur[15]. *PP. IIII k. Sept. ipsis [illegible] IIII et III AA. conss.* [*a.* 2[illegible] 290]

7 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Quidquid tut[illegible]toris dolo vel lata culpa vel levi culpa[16] sive curat[illegible]toris minores amiserint vel, cum possent[17], non quae[illegible]esierint, hoc etiam in tutelae sive negotiorum gestor[illegible]orum utile iudicium venire non est incerti iuris. *S. p[illegible]rid. id. April. AA. conss.* [*a.* 2[illegible] 293]

8 *Idem AA. et CC. Dalmatio.* Tutores tut[illegible]tela conveniri longi temporis praescriptio non prohib[illegible]ibe unde si his transactione vel novatione atque acce[illegible]ept latione[18] liberationem non praestitisti, apud re[illegible]ect rem provinciae quaecumque tibi debentur repet[illegible]ete non prohiberis. *S. XVI k. Mai. AA. conss.* [*a.* [illegible] 29[illegible]

9 *Idem AA. et CC. Iuliano.* Tutorem quond[illegible]dan ut tam rationem quam si quid reliquorum no[illegible]min debet reddat, apud praetorem convenire po[illegible]ote quamvis enim matrem tuam susceptis bonis ve[illegible]estri indemnitatem pro hac administratione tutori [illegible]i s praestituram promisisse proponatur, tamen adve[illegible]ersu tutorem tibi tutelae, non adversus matris succe[illegible]esso res ex stipulatu competit actio. *S. prid. k.* [illegible] *Ia AA. conss.* [*a.* [illegible] 29[illegible]

10 *Idem AA. et CC. Pomponio.* Si defun[illegible]nctu tutelam vestram administravit, non rerum eius [illegible]s d minium vindicare vel tenere potes, sed tutelae co[illegible]ont
1 eius successores tibi competit actio. Debi[illegible]bitu autem aliis indiciis probari oportet. nam quod [illegible]d n que ipse neque uxor eius quicquam ante adminis[illegible]istr tionem habuerunt, non idoneum huius continet[illegible]et i dicium: nec enim pauperibus industria vel augmen[illegible]entu patrimonii, quod laboribus ac multis casibus q[illegible] qua ritur, interdicendum est. *S. XI k. Febr. Sirmi* [illegible] *C conss.* [*a.* [illegible] 29[illegible]

11 *Idem AA. et CC. Chrysianae.* Tutor [illegible] po puberem aetatem puellae si in administratione co[illegible]one perseveraverit, tutelae actione totius temporis ra[illegible] ratio nem praestare cogitur. sin autem post finitam [illegible]n ad ministrationem in isdem rebus minime se immis[illegible]scue rit, temporis quod insequitur periculum ad eum [illegible] non pertinet. *S. v*[19] *k. Dec.*[20] *Anchialo CC. conss.* [*a.* [illegible] 294]

(1) *B* 38, 2 — *Cf. Dig.* 27, 2 (2) *pro* ne *requiritur* propter (3) qui pro censu studiis *proponit Mommsen* (4) consecutus *V* (5) que *del. Hal.* (6) *B* 38, 3, 26 *seqq.* — *Cf. Dig.* 27, 3 (7) *sic VC*, cessatum est *R* (8) curator ... negotium eum *confirmant B: fuerit fortasse* curatorem ... negotium (9) *sic V cum B*, vel tutores (curatores R^a) *ins. PCR* (10) debuerunt *Hal.* (11) venient *scr.* (12) *sic BΣ* (*κ. π.*), curatoribus vel tutoribus *VCR*, tutoribus vel curatoribus *P* (13) ire *CR*, venire *V* (14) *sic* R^b, habes VCR^a (15)[illegible]) *sic* VR^a?, transferas *C*, transferatis R^b [illegible] (16) vel [illegible] *levi* culpa *VC*, vel levi *R*, *om. P: in versione κατὰ π*[illegible]*όδας addi λέβεμ κούλπαν BΣ adnotant ad B, ubi est κ*[illegible]*κατὰ δόλον τῶν ἐπιτρόπων: quamobrem verba* vel lata c[illegible]ulpa *fortasse delenda sunt cum* L^v (17) *sic dett.*, po[illegible]int *V?PR* (18) atque acceptilatione Vp^bCR *cum B*, *om*[illegible] P^a (19) v *V?*, *om. Hal.* (20) Nov. *Mommsen*

'em *AA. et CC. Quintillae.* Tutelae actio edibus quam etiam[1] contra successores *S. x*[2] *k. Dec. Sirmi*[3] *CC. conss.* [*a.* 294]
p. Iustinianus A. Iuliano pp. Veteris iuris nem decidentes sancimus, si quidem tutor tor pro substantia pupilli vel adulti aliquid ie dixerit ad maiorem quantitatem eam , sive pro utilitate pupilli vel adulti sive m simplicitatem[4] sive per aliam quamcum-am, nihil veritati praeiudicare, sed hoc ob-uod ipsius rei inducit natura et mensura laris vel adulti ostendit substantiae. Sin aventario publice facto res pupillares vel anscripserit et ipse per huiusmodi scriptu-fessus fuerit ampliorem quantitatem sub-non esse aliud inspiciendum nisi hoc quod et secundum vires eiusdem scripturae patri-pupilli vel adulti exigi: neque enim sic nplex, immo magis stultus invenitur, ut et o inventario contra se scribi aliquid patia-. Illo procul dubio observando, ut non utor vel curator res pupillares vel adulti ingere vel ullam sibi communionem ad eas , nisi prius inventario publice facto secun-rem solitum res eis tradantur: nisi testa-i substantiam transmittunt specialiter in-rium conscribi vetaverint. Scituris tutoribus ribus, quod, si inventarium facere neglexe-quasi suspecti ab officio removeantur et gitimis, quae contra eos interminatae sunt, int et postea perpetua macula infamiae ur, neque ab imperiali beneficio absolutione li notae fruituri. *D. k. Aug. Constantino-ıpadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

LII.

IDENDA TUTELA ET PRO QUA PARTE UISQUE TUTORUM CONVENIATUR.

. *Gordianus A. Optato.* Si post finitum ad-ionis officium collegae tui indemnitati prae-donei fuerunt posteaque, dum non conve-minus idonei effecti sunt, vitium alienae is ad dispendium tuum pertinere iuris ratio tur. *PP. VI id. Mai. Gordiano A. II et no conss.* [*a.* 241]
pp. Carus Carinus et Numerianus AAA.[5] *io.* Si divisio administrationis inter tuto-curatores in eodem loco seu provincia con-iecdum fuit, licentiam habet adulescens et rum eligere et totum debitum exigere, ces-elicet ab eo adversus ceteros tutores seu res actionum ei competentium facienda. In n autem administratione deducta sive a sive a testatoris voluntate unumquemque administratione convenire potest, periculum utoribus seu curatoribus non sustinentibus, dolum aut culpam suspectum non remo-el tarde suspicionis rationem moverunt, cum um non solvendo effectus sit, vel suspicio-um agendo sua sponte iura pupilli prodi-t. Nec prodest eis dicentibus contutorem non administrasse pupillares res. Sin vero er se res administrationis diviserunt, non ır adulescens et unum ex his in solidum , ita ut actiones, quas adversus alios habet, m transferat. *PP. Hemesae XV*[7] *k. April. t et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]
p. *Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* Licet tutorum conventione mutuum peri-culum minime finiatur, tamen eum qui administra-vit, si solvendo sit, in primo loco eiusque succes-sores conveniendos esse non ambigitur. *S. IIII k. Oct. CC. conss.* [*a.* 294]

LIII.[8]

DE IN LITEM IURANDO.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Asclepiodoto.* Adversus heredem tutoris ad transferendam tutelam iudicem accipiens tempore litis ad puberem instru-menta pertinentia restitui desiderabis. quod si dolo non exhibeantur, in litem iurandi tibi facultas erit, modo si quondam pupillo debitam adfectionem ad vincula quoque religionis extendere volueris. *PP. k. Aug. Geta II cons.* [*a.* 205]

2 *Imp. Antoninus A. Severo.* Is, qui rationes tutelae seu curae reposcit, invitus in litem iurare compelli non potest. sed volens ita demum audien-dus est, si heres per longam successionem tutoris instrumenta pupillaria dolo[9] circumveniendi pupilli 1 gratia exhibere non vult. Sin vero neque dolus neque lata culpa neque fraus heredis convincetur[10], omissa iurisiurandi facultate iudex de veritate cognos-cet, quae etiam argumentis liquidis investigari potest. *PP. XI k. Oct. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

3 [11]*Idem A. Prisciano militi*[12]. Summa sententia comprehensa, quam cessantibus curatoribus quondam tuis[13] iudex secutus iurisiurandi a te prolati[14] reli-gionem in condemnationem deduxit, minui pacto non potuit. *PP. k.*[15] *Iul. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Imp. Gordianus A. Muciano.* Alio iure est tutor, alio heres eius. tutor enim inventarium cete-raque instrumenta si non proferat, in litem iusiuran-dum adversus se potest admittere: at enim heres eius ita demum, si reperta in hereditate dolo malo 1 non exhibeat. Sed cum adversus ipsum tutorem litem contestatam esse dicatis, transferentibus[16] in heredes eius actionem praeses provinciae partes suas exhibebit non ignorans, nisi exhibeantur instrumenta, quatenus iuxta formam constitutionum partes suas debeat moderari. *PP. VII k. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Artemidoro.* Licet adversus heredes[17] ob non factum inventarium iusiurandum in actione tutelae praeter-mitti placuerit, iudicem tamen velut ex dolo tutoris aliis indiciis instructum adversus eos ferre senten-tiam convenit. *S. VIII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

LIIII.[18]

DE HEREDIBUS TUTORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Fusciano.* Heredes tutoris ob neglegentiam, quae non latae culpae comparari possit, condemnari non oportet, si non contra tutorem lis inchoata est neque ex damno pupilli lucrum captatum aut gratiae praestitum sit. *PP. VI id. Mart. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Imp. Antoninus A. Valentiniano et Materno.* Pater vester tutor vel curator datus si se non ex-cusavit, non ideo vos minus heredes eius tutelae vel utili iudicio conveniri potestis, quod eum[19] tute-lam seu curam non administrasse dicitis: nam etiam 1 cessationis ratio reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos conveniendos esse qui administra-verint saepe rescriptum est. *PP. XI k. Mart. An-tonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

VC, *om. P* (2) x *Hal.*, *om. V* (3) Sirmi *del.* *P*ᵃ*C*, pro sua simplicitate *P*ᵃ (5) impp. Ca- Numerianus AA. *scr.* (6) ipsis *V*ᵃ (7) xv *V*, (8) *B* 38, 15 — *Cf. Dig.* 12, 3 (9) dolo *msen* (10) convincitur *dett. cum BΣ* (*κ. π.*) *nsultatio* 9, 8 (12) militi *Consult.*, *om. libri*

(13) tuis *R Consult.*, quis *VC* (14) perlati *Consult.* (15) k. *Consult. Hal.*, x k. *V* (16) *sic V*, vobis *ins. PCR* (17) heredes *dett.*, herede *vel* herede*s* (s *vel* m) *V*, heredem *CR* (18) *B* 38, 7 — *Cf. Dig.* 27, 7 (19) eum *dett.*, eam *VCR*

3 *Idem A. Avitae.* Adversus heredes quondam tutoris tui tutelae actione consiste[1]. in iudicium autem veniet etiam id, quod tibi tutor ex causa fideiussionis debuit. *PP. III*[2] *non. Iul. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 *Imp. Alexander A. Frontino.* Heredes eorum, qui tutelam vel curam administraverint, si quid ad eos ex re pupilli vel adulti pervenit, restituere coguntur: et in eo autem, quod tutor vel curator administrare debuit nec administravit, rationem reddere eos debere non est ambigendum. *PP. VIII k. Nov. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

LV.[3]

SI TUTOR NON GESSERIT.

1 [4]*Imp. Alexander A. Zotico.* Certum est non solum eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerunt tutelam teneri etiam in ea, quae a contutoribus servari non potuerunt, si modo, cum suspectos
1 facere deberent, id officium omiserunt. Tu autem, etsi contra patronum tuum famosam actionem instituere non potuisti, providere tamen, ne quid tutelae deesset, necessariis postulationibus apud eum, cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti. *PP. prid. id. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Iusto.* Qui se non immiscuerunt tutelae vel curae, ex persona eorum, qui gesserunt et idonei sunt, non onerantur. si qua vero sunt, quae, cum geri debuerunt, omissa sunt, latae culpae ratio omnes aequaliter tenet. *PP. VIII k. Mai. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

LVI.[5]

DE USURIS PUPILLARIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Praesentino.* Tutorem vel curatorem pecuniae, quam in usus suos convertit, legitimas usuras praestare debere olim placuit. *PP. non. Iun. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Ampliato.* Eius, quod ex causa tutelae debetur, usuras praestari oportere dubium non est, quamvis aliis pro participe muneris necessitas solutionis inrogetur, quia id non alias contingit, quam si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit. *PP. XIII k. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

3 *Idem A. Vitalio.* Si pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere neque in emptionem possessionum convertere potuisti, non ignorabit iudex usuras eius a te exigi non oportere. *PP. id. April. Modesto et Probo conss.* [*a.* 228]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aurelio.* Pupillus agere vobiscum actione tutelae
1 compelli non potest. Verum adversus futuram calumniam et ut, si quid ei debetis, cursus eius inhibeatur usurarum, denuntiationibus frequenter interpositis ad iudicium eum provocate ac, si rem dissimulatione proferat, actis apud praesidem provinciae factis voluntatis vestrae rationem declarate: quo facto tam vobis ipsis quam securitati filiorum vestro-
2 rum consulatis. Quod et in curatoribus locum habet. *PP. III id. Febr.*[6] *Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

LVII.[7]

DE FIDEIUSSORIBUS TUTORUM SEU CURATORUM.

1 *Imp. Alexander A. Felici.* Eligere debes, utrum cum[8] ipsis tutoribus vel curatoribus heredibusve eorum an cum his, qui pro eis se obligaveri debeas vel, si ita malis, dividere actionem solidum et cum reo et cum fideiussoribu non potest. *PP. X*[9] *k. Febr. Iuliano et conss.*

2 [10]*Idem A. Prisco.* Non est ambigui i
1 reo et solvente fideiussorem liberari. I simpliciter acceptus est fideiussor in id, q seu curator debiturus esset, cum propona seu curatorem condemnatum solvisse, qui
2 est liberatum esse fideiussorem? Plane latio rem salvam fore interposita est v est in id, quod a tutore seu curatore s potest, manet fideiussor obligatus ad s tibi indemnitatem. *PP. VIII*[11] *k. Aug. F Dextro conss.*

LVIII.[12]

DE CONTRARIO IUDICIO.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Str* pro iudicato contutore pecuniam solvisti iudicium tibi contra pupillum competit, ut tibi adversus liberatum actio. quod si emisti, in rem suam procurator datus here iudicati poteris convenire. *PP. VII k. Mar et Muciano conss.*

2 *Imp. Antoninus A. Primitivo.* Si no pria culpa solus pupillae condemnatus es sens et indefensus adquievisti, cum ex caus satisfacere coeperis, actionem[15] adversus tuos mandari tibi a pupilla desiderabis actione uteris. *PP. prid. id. Oct. duob conss.*

3 *Idem*[16] *AA. et CC. Thesidi.* Si p quem et privigni sui tutelam administrasse testamento recte facto, pupillo etiam quo herede instituto decessit, quoniam non nisi tione hereditaria tutelae petitionem confus stet extingui, pro residua parte succeden tutelae te convenit apud competentem iud
1 dere rationes. Qui secundum bonam fide etiam, quae patrem tuum in re eius erog admissa compensatione, reliqui (si quid an
2 betur) faciet condemnationem. Quod amplius in rem suam erogatum agendum tutelae non putaverit, eum contrario iudic nire potes. *S. XVIII k. Ian. CC. conss.*

LVIIII.[17]

DE AUCTORITATE PRAESTANDA

1 [18]*Impp. Diocletianus et Maximianus A Antoniano.* Neque tutoris neque curatoris quicquam stipulationi pro pupillo habitae *Sine die et conss.*[20]

2 *Idem AA. et CC. Serenae.* Nec acti tutoris auctoritate in aetate pupillari co remittendo quicquam amittere poteris. *S. XV CC. conss.*

3 [22]*Idem AA. et CC. Gaio.* Eum, qui sine tutoris auctoritate distrahente compara temporis spatium non[23] defendit. *S. VIII*[24] *CC. conss.*

4 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Clar ritati facientes sancimus omnimodo debere bus et pulsatis in criminalibus causis r viginti quinque annis adesse curatores vel

(1) consistet *V* (2) III *V*, IV *Hal.* (3) *B* 38, 16 (4) = 6, 6, 1 (5) *B* 38, 17 (6) id. Febr. *V*, kal. sept. *Hal.* (7) *Cf. Dig.* 27, 7 (8) cum *om. V* (9) X *Hal.*, *om. V* (10) *B* 38, 7, 13 (11) VIII *V*, VII *Hal.* (12) *B* 38, 18 — *Cf. Dig.* 27, 4 (13) *sic CR cum B*, nomina *VQ* (14) eius *V*, *om. CR* (15) *sic VCR*, actiones *dett. cum BΣ* (κ. π.) (16) *scribi debuit* impp. Diocletianus et Maximianus (17) *B seqq.* — *Cf. Dig.* 26, 7 *Inst.* 1, 21 (18) = (19) pro pupillo habitae *om. l. gem.* (20) k. Febr. CC. conss. (= *a.* 294) *l. gem.* (21) constitutus *VC* (22) = 7, 26, 9 (23) lo non] nullum spatium *l. gem.* (24) VIII *L*, quam VII *vel* III *V*, III *Hal.*

asibus et pupillos leges accusari con-
cautius et melius est cum suasione per-
responsa facere minores et litem in-
sua imperitia vel iuvenali calore aliquid
d taceant, quod, si fuisset prolatum vel
ım, prodesse eis poterat et a deteriore
eripere. *D. x k. Mart. Constantinopoli
tum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]
l. *Iohanni pp.* Veterem dubitationem
per quam testamentarii quidem vel per
ı dati tutoris et unius auctoritas suffi-
plures fuerant, non tamen diversis re-
inati, legitimi autem vel simpliciter dati
ntire compellebantur, sancimus, si plures
ınt ordinati, sive in testamento paterno
vocati sive a iudice vel ex inquisitione
er dati, et unius tutoris auctoritatem[1]
»ribus sufficere, ubi non divisa est ad-
rel pro regionibus vel pro substantiae
i etenim necesse est singulis pro suis
regionibus auctoritatem pupillo prae-
in hoc casu non absimiles esse testa-
. per inquisitionem datis legitimos et
datos iubemus eo, quod fideiussionis
avantur et subsidiariae actionis admini-
eratur. Sed haec omnia ita accipienda
res quae agitur solutionem faciat ipsius
uta si pupillus in adrogationem se dare
tenim absurdum est solvi tutelam nec
sed forsitan et ignorante eo, qui tutor
dinatus. Tunc etenim, sive testamen-
er inquisitionem dati sive legitimi sive
reati sunt, necesse est omnes suam aucto-
stare, ut, quod omnes similiter tangit,
bus comprobetur. Quae omnia simili
uratoribus observari oportet. *D. k. Sept.
›oli post consulatum Lampadii et Orestis*
[*a.* 531]

LX.[2]

CURATORES VEL TUTORES ESSE DESINANT.

ıntoninus A. Hermillae. Si curatores
ıuncti sunt, pubertate pupilli tam tuto-
curatorum adiunctorum officium finiri
ı propter aetatis infirmitatem curatores
manifestissimum est. *PP. IIII k. Aug.
nino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]
Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
Tutoris officium ex sola voluntate pu-
ri certissimum est. *S. XIII k. Febr. CC.*
[*a.* 294]
stinianus A. Menae pp. Indecoram ob-
in examinanda marum[4] pubertate rese-
us: quemadmodum feminae post impletos
nos omnimodo pubescere iudicantur, ita
›st excessum quattuordecim annorum
timentur, indagatione corporis inhonesta
. *VIII id. April. Constantinopoli Decio*
[*a.* 529]

LXI.

: A TUTORE SEU CURATORE DANDO.

Alexander A. Sebastiano. Neque tuto-
curatores ex sua persona in re pupilli
entis procuratorem facere possunt, sed
1 *actorem constituere debent. Pupillus autem vel *pupilla vel adultus vel adulta tam ad agendum quam *ad defendendum, tutore seu curatore interveniente,
2 *procuratorem ordinare possunt. Ipsi etiam tu- *tores et curatores post litis contestationem a se *factam ad exemplum procuratorum, qui litem con- *testati sunt, dare procuratores non prohibentur. **PP. prid. id. Mai. Alexandro A. III et Dione* **conss.** [*a.* 229]

2 (1) [7]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Alphocrationi*[6]. Si sui iuris constituti filii tui matri successerunt, licet te tutorem eorum esse probetur, tamen non per procuratorem, sed actorem decreto constitutum a te res eorum te absente peti convenit. *S. non. Ian. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

LXII.[8]

DE EXCUSATIONIBUS ET TEMPORIBUS EARUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Aviolae.* Falsa suasione credis te propterea, quod spado sis, immunitatem a tutelis habere. *PP. k. Mai. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

2 *Idem AA. Aventiano et Cosconio.* Si curatores dati estis generaliter nec decreto significatum est Italicarum tantum rerum vobis munus adiunctum, adire debetis competentem iudicem, ut vos a provinciali administratione liberet. quod si factum fuerit, petent sibi in provincia curatores adulescentes. *PP. VIII k. Sept. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

3 *Idem AA. Crispino.* Excusationis quidem tuae, si ingenuus libertino tutor datus es, certa causa est. sed cum te praeses provinciae audiendum non putaverit propter praescriptionem, quasi tardius adires, nec a decreto provocaveris, intellegis parendum esse sententiae. *PP. id. Mart. Albino et Aemiliano conss.* [*a.* 206]

4 *Imp. Antoninus A. Agathodaemoni.* Amplissimi ordinis consulto, qui pupillam suam uxorem ducit, nuptias contrahere non intellegitur et tamen
1 infamis constituitur. Sed si tu Demetriae, cum eam in matrimonio haberes, absens et ignorans curator constitutus es, potes esse securus, dum tamen alius substituatur. non enim debet ignorantia maritorum amplissimi ordinis consulto fraus quaeri. *PP. XI k. Iul. Sabino et Anullino conss.* [*a.* 216]

5 *Imp. Alexander A. Bassiae*[9]. Libertos a tutela vel cura liberorum patroni seu patronae nullam excusationem impetrare amplissimus ordo auctore divo Marco censuit. et ideo nec illud prodesse eis debet, quominus curatores etiam inviti patroni seu patronae liberis dentur, quod eorundem tutelam administraverunt.

6 *Idem A. Maximo.* Quinquaginta dies, qui praefiniti sunt ad professionem excusationis his qui tutores seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum praetoris aut testamentum parentis notum factum erit ei qui ad munus vocatus fuerit,
1 ipsa constitutio quae hoc induxit sanxit. Sed si quis in eius temporis computatione ab eo cuius de ea re notio fuit iniuriam passus non provocavit, adquiescere rebus iudicatis debet. *PP. III non. Mai. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

7 *Idem A. Antonino.* Neque a tutela neque a cura ideo quis excusatur, quod creditor sive debitor eius est, cui tutor sive curator datus est, sed participem in munere habere debet, ut (si res exegerit) is qui alieno auxilio eget defendatur. *PP. III*[10] *id. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

(2) *B* 38, 19. — *Cf. Inst.* 1, 22 (3) me-
ıe pp. *SL*, meni papae *R: quae nescio an
t spurium sit hoc nomen et ex c.* 3 *supple-
admodum factum est ad* 5, 37, 20. 5, 56, 4
la marum *M*, examinanda *C*, examinanda-
) *c.* 1, *quam libri cum S et B omittunt, ex*
2, 12, 11 *restituta est auctore Thalelaeo* (*BΣ* 8, 2, 85), *qui c.* 11 *initio huius tituli repetitam esse testatur* (6) *sic R*, alfocratrioni *L*, alphogratione *C*, alphogratio *S*, harpocrationi *Mommsen* (7) *B* 37, 8, 28 (8) *B* 38, 1, 52 *seqq.* — *Cf. Dig.* 27, 1 *Inst.* 1, 25 (9) basiae *L*, bysiae *S*, besie *CR* (10) III *Hal.*, VI *L*

8 *Idem A. Maximo.* Con[illegible] praediorum ad fiscum pertinentium nec nomine excusationem a muneribus [illegible] non habent at[illegible]que [illegible] munere [illegible] debent. *PP.* [illegible] *Fusco et Dextro conss.* [a. 225]
9 *Idem A. Romano.* [illegible] tutela vel cura excusari debet [illegible] promisit intellegis [illegible] susceptum [illegible] posse. *PP.* [illegible] *Modesto et Probo conss.* [a. 228]
10 *Idem A. Crispino.* Exactores tributorum [illegible] tempore, quamdiu rationem [illegible] tractaverint, non solum ab oneribus, sed etiam a tutela vacationem habere [illegible] *D.* [illegible] *Aug. Alexandro A. III et Dione conss.* [a. 229]
11 *Idem A. H[illegible].* [illegible] ut a bonis eius excusetis [illegible] pupilli [illegible] provincia [illegible]
1 [illegible] Quod a [illegible] tempore praescriptione [illegible] sed propter [illegible] patrimonium [illegible] curatores [illegible] praeses provinciae [illegible] deprehenderit aestimabit. *PP.* [illegible] *Pompeiano et Peligno conss.* [a. 231]
12 *Imp. Gordianus A. Valentino.* Voluntaria tutelae munera privilegii [illegible] derogant. *PP. XI k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]
13 *Idem A. Apollinari.* Nec senatorum quidem liberti, nedum ceterorum, propterea, quia patronorum negotia gerunt, a muneribus civilibus habent immunitatem. tantummodo etenim unus senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, habet a tutela sive cura vacationem. *PP. X k. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]
14 *Idem A. Heraclidae.* Severiter praeses provinciae exsequetur, si animadverterit avunculum tuum propterea nominari tutorem, ut metu eiusmodi
1 creationis a magistratibus iniuriam redimat. Quin etiam si aliqua ei excusatio competit et non alia causa nominatus est, quam ut lite fatigetur, quod in eam rem absumptum fuerit, is qui eum nominavit iuxta formam constitutionum ei reddere cogetur. *PP. id. Sept. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]
15 *Idem A. Tauro.* Quamquam in tutela detentus eo, quod excusatio quam obiciebas non est admissa, provocationis auxilium flagitares et in medio tempore hi quorum meministi in adulta aetate agere coeperunt, tamen non eo minus causa interpositae provocationis propter periculum administrationis eius temporis iudiciorum more examinanda est. *PP. VIII k. Nov. Arriano et Papo conss.* [a. 243]
16 *Imp. Philippus A. Theodoto.* Si, ut adlegas, his tutor datus es, cum quibus disceptationem hereditatis tibi esse proponis, et tempora antiquitus excusationibus praestituta etiam nunc opitulantur, adire praesidem provinciae potes, formae super ea re[3] statutorum principalium obtemperari pro sua gravitate iussurum. *PP. X k. Aug. Peregrino et Aemiliano conss.* [a. 244]
17 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Epagatho.* Licet orationis sub divo Marco habitae verba deficiant, is tamen, qui post contractas nuptias nurui suae curator datur, excusare se debet, ne manifestam sententiam eius offendat et labem pudoris contrahat. *D. VI id. Ian. Valeriano II et Lucillo conss.* [a. 265]
18 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Sabino.* Tutores nominatos appellationem interpo-
1 nere necesse non habere certissimi iuris est. Quapropter, licet non appellasti, si quam te excusationem habere confidis, intra tempus, quod divi Marci constitutione praescriptum est, hac apud praesidem
2 provinciae uti non prohiberis. Nam quod omnium [illegible] patrem pupilli [illegible] relinqu[illegible] [illegible] sunt prohibiti [illegible] non est idoneum. *D. non.* [illegible] *conss.*
19 *Idem AA. et CC. Dionysio.* [illegible] ut tutela [illegible] a domino possum [illegible] iudicium [illegible] *Sine die et consule.*
20 *Idem AA. et CC.* [illegible] nominatus, quorum [illegible] alius [illegible] administrationem tenet, non potest [illegible] excusationibus praeiudicio nominum [illegible] petentis [illegible] *CC. conss.*
21 *Idem AA. et CC.* [illegible] Quod [illegible] fratribus tibi communes esse proponis, excusationem tutelae non est idoneum [illegible] curatore [illegible] possis. [illegible] *conss.*
22 *Idem AA. et CC. Hermodoro.* Si [illegible] decreto praesidis habens excusationem [illegible] es, ad te non pertinere periculum administrationis manifestum est. *D. XIII k. Ian.* [illegible] *CC. conss.*
23 *Idem AA. et CC.* [illegible] religione [illegible] permittit, ut adversus vel [illegible] necessitates [illegible] cum ipsius etiam pupilli datus es, [illegible] exigere videatur [illegible] eum tutorem [illegible]
1 [illegible] Iura [illegible] quam [illegible] desiderio et pupilli ipsius consulatur. *S.* [illegible] *Febr. Sirm.* [illegible] *conss.*
24 *Impp. Arcadius et Honorius AA. F[illegible]* Excusationem [illegible] tutelae sive cura[illegible] nus ipsis tribuimus, ut in [illegible] ribus sui tantum corporis obligentur. *D.* [illegible] *Mart. Mediolani* [illegible] *et A[illegible] conss.*
25 *Imp. Anastasius A. Antiocho praeposito sacri cubiculi.* Viros clarissimos sacri nostri pa[illegible] lentiarios circa latus nostrum militantes [illegible] et curationibus excusari sancimus. *D.* [illegible] *hanne cons.*[9]

LXIII.[10]

SI FALSIS ADLEGATIONIBUS EXCUSAT[illegible]

1 *Imp. Alexander A. Lysimacho et Dio[illegible]* absentibus necessariis personis vel his, [illegible] sponte vos defendere volebant, non comp[illegible] adlegationibus, qui vobis tutores aut curat[illegible] erant, liberati esse a munere visi[11] sunt, circumvenisse iudicis religionem prosit. prae[illegible] vinciae audiet vos et, si iniustum decretu[illegible] sisse eos apparuerit, exinde ad eos pericu[illegible] ministrationis pertinere pronuntiabit, ex [illegible] sunt. *PP. XII k. Mai. Maximo II et* [illegible] *conss.*
2 *Imp. Philippus A. et Philippus C. A[illegible]* Tutores, quos postea quam bona pupillo[illegible] ministraverunt a praeside provinciae quasi r[illegible] excusari se impetrasse adseveras, periculum [illegible] trationis evitare minime posse manifestum e[illegible] *XIIII k. Iun. Philippo A. et Titiano conss.*
3 *Idem A. et C. Otani.* Si, ut propon[illegible] diversa administratione tutelae seu curae tu[illegible] que fratris tui ambitione potius quam iuris se excusavit, periculo iniuncti muneris mini[illegible] ratus est. *Sine die et consule.*

(1) *sic RM,* honoribus *C,* λειτουργιῶν (= muneribus) *B* (2) § 1 *fin.* — 5, 36, 3 (3) super ea re *M[b]*, super ea *CR, om. M[a]* (4) paramonio *S,* paramoni *L,* paramano *C,* ramoni *R* (5) quod *LC,* quoniam *R* (6) cc. [illegible] *Hal., sed in addendis* tusco et anulino (= a. *Mommsen Zeitfolge p.* 443 (7) = *Th.* 3, 31, 1 (8 [illegible] (9) *sic scripsi,* iohanne et asclepione coss. *Hal.* 38, 1, 70 *seqq.* (11) *sic CR[b]*, iussi *R[a]*

LXIIII.[1]

;TOR REI PUBLICAE CAUSA ABERIT.

. *Gordianus A. Guttio.* Qui tutores vel cu-
ati rei publicae causa afuturi sunt, ad tem-
excusare debent a tutela, ne etiam medii
›ris periculo obstringantur. Quod quidem
fecisti, eius intervalli quo afuisti periculum
s pertimescere. quod si id praetermisisti,
: loco is conveniatur qui administravit, de
ulabis. *PP. id. Mart. Gordiano A. et Aviola* [*a.* 239]
ı *A. Reginio.* Certum est eos, qui rei publi-
a abesse desierunt, ab omni nova tutela
:are debere. *PP. v k. Mart. Gordiano
Pompeiano conss.* [*a.* 241]

LXV.[3]

E EXCUSATIONE VETERANORUM.

. *Antoninus A. Saturnino.* Qui causaria
sacramento post viginti stipendia solvuntur,
ım famam retinent et ad publica privilegia
concessa pertinent. *PP. VII id. Aug. An-
. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]
Gordianus A. Celeri veterano. Quod pla-
ranos tantummodo conveterani filiorum seu
et quidem unam tutelam seu curam eodem
administrare compelli, eo pertinet, ut, si
fuerint, intra sollemnia tempora causas
nis apud competentem iudicem deferant.
:. *Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

LXVI.[3]

ſUMERO LIBERORUM SE EXCUSANT.

ɒp. *Severus et Antoninus AA. Claudio*[5]
o. Qui ad tutelam vel curam vocantur,
uidem trium liberorum incolumium numero,
etiam status non ambigitur, in Italia vero
in provinciis autem quinque habent ex-
m. *PP. non. April. Geta et Plautiano* [*a.* 203]
Antoninus A. Marcello. Neque filia amissa
›o prodest ad declinanda municipalia mu-
ıe nepotes numerantur, quorum pater super-
suo nomine patri prosunt. *D. id. Iun.
A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

LXVII (LXVIII).

QUI AETATE.

ɒ. *Philippus A. et Philippus C. Severo.*
s si maior est annis septuaginta, ad tutelam
n devocatus excusare se sollemniter potest.
k. April. Praesente et Albino conss. [*a.* 246]

LXVIII (LXVII).

QUI MORBO.

›p. *Severus et Antoninus AA. Sabino.* Lu-
captus aut surdus aut mutus aut furiosus
etua valitudine tentus tutelae seu curatio-
ıationem habent. *PP. v id. Sept. Cilone
· conss.* [*a.* 204]

LXVIIII.

QUI NUMERO TUTELARUM.

1 [8]*Impp. Severus et Antoninus AA. Pompeiano.*
Si tres tutelas vel curas eodem tempore non defunc-
torie susceptas administras, onere quartae tutelae
vel curationis pupillorum seu adulescentium non
1 gravaberis. Finito autem officio pubertate pu-
pillorum vel aetate adulescentium aliae substitui
possunt, licet nondum ratio tutelae sive curae ad-
2 ministratae reddita sit. Sed imperfectae diversae
species vacationis, licet permixtae, ad excusationem
non proficiunt. scire igitur debes eum, qui duos
filios habet et duas tutelas administrat, excusatio-
nem non mereri. *PP. IIII id. Oct. Antonino A. II
et Geta II conss.* [*a.* 205]

LXX.[9]

DE CURATORE FURIOSI VEL PRODIGI.

1 *Imp. Antoninus A. Marinianae.* Curatores im-
pleta legitima aetate prodigis vel furiosis solent tribui.
PP. IIII k. Aug. Messala et Sabino conss. [*a.* 214]
2 *Imp. Gordianus A. Anicio.* Orationis divi Se-
veri beneficium, quo possessiones rusticas sine de-
creto praesidis pupillorum seu adulescentium distrahi
vel obligari prohibitum est, non iniuria etiam ad
1 agnatum furiosi porrigitur. Si igitur citra de-
cretum praesidis fundus mente capti etiam ab agnato
eius tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo
non consistit, utilem tamen adversus eum personalem
actionem, si ob eius utilitatem pecunia mutua ac-
cepta est, poteris habere. *PP. k. Ian. Pio et Pon-
tiano conss.* [*a.* 238]
3 *Idem A. Aureliano.* Si pater tuus mentis com-
pos non est, pete ei curatores, per quos, si quid
gestum est, quod revocari oporteat, possit causa
cognita in pristinum statum restitui. *PP. VII id.
April. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]
4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
Asclepiodoto.* Cum repudiante furiosam sui iuris
constitutam marito [10], qui solus repudiare potuit,
quaedam matrem furiosae marito quondam eius in-
strumenta confecisse significas, intellegis nihil eam
contra furiosam disponere potuisse, cum eius ad
eam iure non pertinuerit defensio. *S. id. April.
Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]
5 [11]*Imp. Anastasius A. ad populum.* Ne lucrum
quidem antea indebitae successionis emancipato vel
emancipatis deputasse, nihil vero de oneribus tute-
lae prospexisse videamur, curatores nihilo minus eos
pro duodecim tabularum lege furiosis fratribus et
sororibus utpote legitimos existere hac legis sanctione
decernimus.
6 [12]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Cum aliis
quidem hominibus continuum furoris infortunium
accidit, alios autem morbus non sine laxamento in-
greditur, sed in quibusdam temporibus quaedam eis
intermissio pervenit, et in hoc ipso multa est diffe-
rentia, ut quibusdam breves indutiae, aliis maiores
ab huiusmodi vitio inducantur, antiquitas disputabat,
utrumne in mediis furoris intervallis permanet eis
curatoris intercessio, an cum furore quiescente finita [13]
1 iterum morbo adveniente redintegratur. Nos ita-
que eius ambiguitatem decidentes sancimus, cum in-
certum est in huiusmodi furiosis hominibus, quando
resipuerint, sive ex longo sive in propinquo spatio,
et impossibile est et in confinio furoris et sanita-
tis eum saepius constitui et per longum tempus sub
eadem esse varietate, ut quibusdam videatur etiam
paene furor esse remotus, curatoris creationem non

1, 79. 80 (2) *B* 38, 1, 81. 82 (3) *B* 38,
(4) = *Vat.* 247 (5) Claudio *Vat.*, *om.*
B 38, 1, 85 (7) *B* 38, 1, 86 (8) *B* 38,
(9) *B* 38, 10, 18 *seqq.* — *Cf. Dig.* 27, 10
(10) *sic dett. cum B*, furiosa s. i. consti-
tuta maritum (marito *C*[a]?) *CR* (11) *c.* 5 *pars fuit constitutionis de successione ab intestato emancipatorum latae, quam laudant* 5, 30, 4 (*k. Apr. a.* 498) *et Inst.* 3, 5, 1, *sustulit* 6, 58, 15, 1 (12) *iunge c.* 7 *h. t. et* 6, 22, 9
(13) finita *RM*[a]?, finitus et *C*, finit *M*[b]

esse finiendam, sed manere quidem eum, donec talis furiosus vivit, quia non est paene tempus in quo huiusmodi morbus desperatur: sed per intervalla, quae perfectissima sunt, nihil curatorem agere, sed ipsum posse furiosum, dum sapit, et hereditatem adire et omnia alia facere, quae sanis hominibus competunt: sin autem furor stimulis suis iterum eum accenderit, curatorem in contractus vocari [1], ut nomen quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem, quotiens morbus redierit, ne crebra vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio et frequenter tam nascatur quam desinere videatur. *D. k. Sept. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [a. 530]

7 [2] *Idem A. Iuliano pp.* Cum furiosus, quem morbus detinet perpetuus, in sacris parentis sui constitutus est, indubitate curatorem habere non potest, quia sufficit ei ad gubernationem rerum, quae ex castrensi peculio vel aliter ad eum pervenerint et [3] vel ante furorem [4] adquisitae sunt vel in furore obveniunt, vel in his, quorum proprietas ei tantum-
1 modo competit, paterna verecundia. Quis enim talis adfectus extraneus inveniatur, ut vincat paternum? vel cui alii credendum est res liberorum
1a gubernandas parentibus derelictis? Licet Tertullianus iuris antiqui interpres libro singulari, quem de castrensi peculio condidit, tali tractatu proposito videatur obscure eandem attingere sententiam, tamen
1b nos hoc apertissime introduximus. Sin autem parentes ab hac luce decedere contigerit, nostra constitutio [5], quam promulgavimus de his quae in testamento furioso relinquenda sunt vel substitutione
2 eorum, in suo robore maneat. Sin autem perpetuus furiosus sui iuris sit, tunc in paterna quidem hereditate, quae quasi debita ad posteritatem suam devolvitur, nulla est iuris veterum dubitatio, cum ilico apparet et [6] suus heres suis extat paren-
3 tibus. Sin autem ex alia quacumque causa hereditas ad eum vel successio perveniat, tunc magna et inextricabilis vetustissimo iuri dubitatio exorta est, sive adire hereditatem vel bonorum possessionem petere furiosus possit, sive non, et si curator eius ad bonorum possessionem petendam admitti debeat. et iuris auctores ex utroque latere magnum
3a habuere certamen. Nos itaque utramque aciem auctorum certo foedere compescentes sancimus furiosum quidem nullo modo posse vel hereditatem adire vel bonorum possessionem agnoscere: curatori autem eius licentiam damus, immo magis necessitatem imponimus, si utilem esse successionem existimaverit, eam bonorum possessionem agnoscere, quae antea ex decreto dabatur, et ad similitudinem bonorum possessionis habere, cum petitio bonorum possessionis Constantiniana lege [7] sublata est et ab ea introducta observatio pro antiqua sufficit peti-
4 tione. Sed cum antiquitas in curatore [8] furiosi multas ambages constituit, quemadmodum ab eo cautio vel satisdatio detur, vel pro quibus rebus vel quibus personis, et si omnis curator talem praestabat cautelam, necessarium nobis visum est, ut humano generi consulentes omnem quidem obscuritatem et inextricabilem circuitum tollamus, compendioso autem et dilucido remedio totum complectamur. et prius de creatione curatoris, qui furiosis utriusque sexus datur, sancientes tunc et aliis certum finem
5 imponimus. Et si quidem parens [9] curatorem furioso vel furiosae in ultimo elogio heredibus institutis vel exheredatis dederit (ubi et fideiussionem cessare necesse est paterno testimonio [10] pro satisdatione sufficiente), ipse qui datus est ad curationem perveniat, ita tamen, ut in hac florentissima civitate apud urbicariam praefecturam deducatur, in pro[illegible]vincia autem apud praesidem eius, praesente ei [illegible] tam viro religiosissimo locorum antistite quam tribu[illegible] primatibus, et actis [12] intervenientibus tactis sacro[illegible]sanctis scripturis edicat [13] omnia se recte et [14] cu[illegible] utilitate furiosi gerere neque praetermittere ea [illegible] quae utilia furioso esse putaverit, neque admitte[illegible]e
5a quae inutilia [16] existimaverit. Et inventario cu[illegible]m omni subtilitate publice conscripto res suscipiat et eas secundum sui opinionem disponat sub hypothe[illegible]ca rerum ad eum pertinentium ad similitudinem tut[illegible]o-
6 rum et adulti curatorum. Sin autem testame[illegible]n-tum quidem parens non confecerit [17], lex aut[illegible]m curatorem utpote agnatum vocaverit, vel eo cessa[illegible]te aut non idoneo forsitan existente ex iudiciali el[illegible]c-tione curatorem ei dare necesse fuerit, tunc secund[illegible]m praefatam divisionem in hac quidem florentissi[illegible]na civitate apud gloriosissimam urbicariam praefectur[illegible]m creatio procedat: sed si quidem nobilis sit fur[illegible]osi persona, etiam florentissimo senatu convocando, ut ex inquisitione curator optimae atque integrae [illegible]pi-nionis nominetur. sin vero non talis persona [illegible]sit, etiam solo viro gloriosissimo praefecto urbis p[illegible]ae-
6a sidente hoc procedat. Et si quidem cura[illegible]tor substantiam idoneam possidet et sufficientem ad fidem gubernationis, et sine aliqua satisdatione [illegible]o-minationem eius procedere: sin autem non talis [illegible]ius census inveniatur, tunc et fideiussio in quan[illegible]um
6b possibile est ab eo exploretur. Creatione [illegible]ui-dem omnimodo sacris [18] scripturis propositis in o[illegible]nni causa celebranda, ipso autem curatore, cuiuscum[illegible]que vel substantiae vel dignitatis est, praefatum sac[illegible]ra-mentum pro utiliter rebus gerendis praestante et inventarium publice conscribente, quatenus pos[illegible]sint
6c undique res furiosi utiliter gubernari. In [illegible]ro-vinciis vero his omnibus observandis, ut apud pr[illegible]ae-sidem cuiuscumque provinciae et virum religiosi[illegible]ssi-mum episcopum civitatis nec non tres prima[illegible]tes memorata creatio procedat, eadem observatione et pro iureiurando et pro inventario et satisdatione[illegible] et hypotheca rerum curatoris modis omnibus adhiben[illegible]da.
7 Tali itaque ordinatione in curatore furiosi dis[illegible]po-sita, si quid postea ad furiosum pervenerit sive ex hereditate vel successione vel legato vel fideico[illegible]m-misso vel alio quocumque modo, hoc furioso acce[illegible]at et hoc cum alia eius substantia manibus curatoris tradatur, inventario etiam super his rebus scilicet faciendo: et sub eius cura constituatur, quatenus, si quidem resipuerit furiosus et adquisitionem ad-
8 miserit, ipsi restituatur. Sin autem in furore diem suum obierit vel in suam sanitatem perveniens eam repudiaverit, si quidem successio est, ad eos referatur, volentes tamen, id est vel substitutum vel ab intestato heredes vel ad nostrum aerarium: eo scilicet observando, ut hi veniant ad successionem, qui mortis tempore furiosi propinquiores existant ei ad cuius bona vocabantur, si non in medio erat furiosus, omni satisdatione vel cautione, quam per inextricabilem circuitum veteris iuris auctores in-
9 duxerunt, radicitus excisa. Legatis autem procul dubio vel fideicommissis ceterisque adquisitionibus furioso adquirendis et substantiae eius adgregandis: sin autem ipse resipuerit et noluerit ea admittere et aperte haec respuerit vel heres eius hoc fecerit, a substantia eius ilico separandis, quasi nec fuerant ab initio ad eum devoluta, et legitimum tramitem ambulantibus, substantiam furiosi neque praegra-
10 vantibus neque adiuvantibus. Sin autem curator furiosi secundum nostram legem nominatus decesserit, sub eodem modo eademque observatione

(1) contractus vocari *C*, contractu suo vocari *R*, contractu suo coniungi (coniugi *M*[a]) *M* (2) § 5 ... 6[c] *repetuntur in* 1, 4, 27: *iunge c.* 6 *h. t. et* 6, 22, 9 (3) et *C*, *om. R* (4) *sic C*, ei *ins. R* (5) 6, 26, 9 (6) et] quod *Mommsen* (7) 6, 9, 9, *quae est Constantii, non Constantini* (*Κωνσταντίνου etiam B et BΣ*) (8) curatorem *libri* (9) pater *l. gem.* (10) *sic l. gem.*, testamento *libri* (11) ei *M*[a] *cum l. gem.* (*not.* 12), etiam *R cum B*, *om. C* (12) ita tamen, ut in provinciis apud praesides earum praesente eis tam ... primatibus, actis *l. gem.* (13) depromat. *l. gem.* (14) et *om. l. gem.* (15) ea *om. l. gem.* (16) quae non utilia esse *l. gem.* (17) non confecerit *M cum l. gem.*, non fecerit *C*, numquam fecerit *R* (18) sacrosanctis *l. gem.*

:abitur: quemadmodum et, si suspectus re-, alter subrogatur. quod etiam veteribus bus placuit. Haec autem omnia, quae[1] de ibus curatorum cum per novam definitionem ta sunt, futuris casibus imponantur et neque acti curatores removeantur neque aliquid eis accedat, sed antiquo ordine statuti in quantum ad creationem permaneant termiıtione videlicet vel satisdatione, quae antiuerat introducta, super postea venientibus sos successionibus minime praestanda. *D. k. onstantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc.* [*a.* 530]

LXXI.[2]

.EDIIS VEL ALIIS REBUS MINORUM SINE ΓO NON ALIENANDIS VEL OBLIGANDIS.

›. *Antoninus A. Muciano.* Venditio quidem quod iure pignoris vel in causa iudicati et distractum est, ad senatus consultum, alienandis praediis pupillorum vel adulesauctore[3] praetore vel praeside provinciae m est, non pertinet. Sed si etiam nunc in .e es, cui subveniri solet, aditus competens ›n te in integrum restituere debeat, prae·ersa parte causa cognita dispiciet. *PP. XIII duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

ɒ. Gordianus A. Clearcho et Aphrodisio. vobis necessaria in integrum restitutio, si el curatores vestri possessionem, licet pignori n, vendiderunt. Quod si creditores id fecedemum iuxta formam edicti beneficium tibi tur, si fraudulenta venditione, participante n emptore[4], damnum tibi inflictum esse do- *PP. III k. Febr. Gordiano A. et Aviola* [*a.* 239]

ɒp. Valerianus et Gallienus AA. Theodoaliis. Cum emancipatis vobis praedium adforet, alienari a patre eodemque curatore ›esidis auctoritate non potuit, maxime si, ı suum esset, non tamquam pupillare venillibataque vobis persecutio eius manet. *PP. Ian. Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

m AA. Mithridati. Non solum per vendirustica praedia vel suburbana pupilli vel ntes[5] alienare[6] prohibentur, sed neque transratione neque permutatione et multo magis e nec alio quoquo modo ea transferre e[7] nio suo possunt. Igitur et tu si fratribus transactionem fundum dedisti, vindicare :es. sed si quid invicem ab eis ex eodem ›nsecutus es, id mutuo restituere debebis. *k. Mai. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 260]

m AA. Sereno. Etsi praeses decreverit alievel obligandum pupilli suburbanum vel praedium, tamen actionem pupillo, si falsis ›nibus circumventam religionem eius probare enatus reservavit: quam exercere tu quoque ıris. *PP. III k. Mai. Saeculare II et Doıss.* [*a.* 260]

ɒpp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Minorum possessionis venditio, per procura›lato ad praetorem vel praesidem provinciae fieri non potuit, cum ea res confici recte ɔn potest, nisi apud acta causis probatis, ıditioni necessitatem inferant, decretum solinterponatur. *PP. non. Mart. Caro et AA. conss.* [*a.* 283]

n AAA. Isidoro. Si ad resolvendam donationem, quam in emancipatum te pater contulerit, minor annis cautionem emisisti[8], cum huiusmodi scriptura contra senatus consulti auctoritatem data sit, non oberit iuri tuo. *PP. VI id. Sept.*[9] *Hemesae Caro et Carino AA. conss.* [*a.* 283]

8 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Theodotae.* Praedia rustica, quae contra senatus consultum donata esse ante nuptias sponsaliorum nomine precum tuarum confessio ostendit, cum proprietas ad te propter iuris interdictum transire non potuerit, in dominio mariti permansisse palam est. *PP. III non. Nov. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

9 *Idem AA. Muciano.* Etsi is, quem praedium rusticum minoris distraxisse adfirmas, curatoris officio functus id fecit, venditio tamen contra divi Severi orationem facta praesidis sententia non immerito
1 rescissa est. Pignora sane, quae ob evictionis periculum idem curator ex rebus propriis tibi obligavit, non prohiberis persequi. *PP. non. Nov. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

10 *Idem AA. Grato.* Praediorum, quae sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti praeses opem feret. apud quem si illuxerit non universa pretia, quae curatori tuo data sunt, in patrimonium tuum processisse, pro ea dumtaxat pecuniae parte conveniri te permittit, quam in facultates tuas erogatam esse constiterit. *PP. V id. Aug. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

11 *Idem AA. Trophimo.* Si quidem sine decreto minor annis patronus tuus rusticum praedium venumdedit, supervacuum est de vili pretio tractare, cum senatus consulti auctoritas retento dominio alienandi
1 viam obstruxerit. Si vero iure interposito decreto venditionem vili pretio eius possessionis, cuius vires ignorabat, fecit, iuxta perpetui edicti auctoritatem in integrum restitutio causa cognita ei praebetur. *PP. XII k. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

12 [11]*Idem AA. et CC. Leontio.* Ob aes alienum tantum causa cognita praesidali decreto praedium rusticum minoris provinciale distrahi permittitur. *S. prid. k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Zenonillae.* Etiam vectigale vel patrimoniale sive emphyteuticum praedium sine decreto praesidis distrahi non licet. *S. VIII k. Sept.*[12] *Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Frontoni*[13]. Utere viri prudentissimi Papiniani responso ceterorumque, quorum precibus fecisti mentionem, sententiis ac doli mali exceptionem oppone, pretium ob eorum debitum solutum probans, si sortem cum usuris, quae fisco deberentur, pupilli non offerentes fundos provinciales citra decretum praesidis venumdatos cum fructibus petant. *S. XVIII*[14] *k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Sabinae.* Si minor viginti quinque annis praedium rusticum, cum aliud deberes, sine decreto in solutum dedisti, dominium a te discedere non permisit senatus consulti auctoritas. *S. VIII k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Eutychiae.* Si praedium rusticum vel suburbanum, quod ab urbanis non loco, sed qualitate secernitur, in pupillari aetate constituta tutore auctore vel adulta sine decreto praesidis provinciae in qua situm est venumdedisti, secundum sententiam senatus consulti dominium eius sive ius a te discedere non potuit, sed vindicationem eius et fructuum, vel his non existentibus condictio-
1 nem competere constitit. Emptor autem si probare potuerit ex ceteris facultatibus oboedire te muneribus sive honoribus non potuisse, ad utilitates praeterea tuas cessisse pecuniam, quam pretii nomine sumpseras, doli exceptionis auxilio pretium

del. (2) *B* 38, 9, 42 *seqq.* — *Cf. Dig.* 27, 9 lienandis ... auctore] *C*[a], non (non *om. R*[a]) s ... nisi (sine *C*[b]) auctore *C*[b]*R cum B* (4) *sic C*, mptoris *R* (5) adulescentis *VLCR ut vide- Thalelaeo, qui in B supplevit* tutores et cura-) *sic VC*[a] *cum B*, alienari *LC*[b]*R* (7) *e scripsi*, a *LC*[b], *om. VC*[a]*R* (8) emisisti *LR*, ei misisti *V*, ei emisisti *C* (9) *sic V*, decembr. *Hal.* (10) *iunge* 2, 29, 1 (11) *ad Leontium eodem die data est* 5, 34, 6 (12) Oct. *Mommsen* (13) *sic S*, phrontonio *VCR* (14) s. XVIII *V*, d. VIIII *Hal.*

cum usuris, quas praestatura esses, et sumptus meliorati praedii servare tantummodo potest. *S. VI id. April. Anchialo*[1] *CC. conss.* [*a.* 294]

17 *Idem AA. et CC. Philippo.* Inter omnes minores nec commune praedium sine decreto praesidis sententia senatus consulti distrahi patitur. nam ad divisionis causam provocante tantum maiore socio eius alienationem et sine decreto fieri iam pridem obtinuit. *S. VII id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

18 [2]*Imp. Constantinus A. et Constantius*[3] *C. ad Severum*[4]. Si[5] minores vel ex patris nomine vel ex suo, debitis dumtaxat fiscalibus ingruentibus, vel ex privatis contractibus reperiantur obnoxii, decreti interpositio a[6] Constantiniano praetore celebranda est, probatis examussim[7] causis, ut patefacta rerum fide firma venditio perseveret. *D. XV k. Ian. Serdicae Probiano et Iuliano conss.* [*a.* 322]

LXXII.[8]

QUANDO DECRETO OPUS NON EST.

1 *Imp. Antoninus A. Valenti militi.* Si probare potes patrem pupilli, cuius tutorem convenisti, consensisse, ut reddito tibi praedio pretium[9] reciperaret, id quod convenit servabitur. neque enim in ea re auctoritas praesidis necessaria est, ut tutorum sollicitudini consulatur, si voluntati defuncti pareant. *PP. IIII*[10] *k. Ian. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

2 *Imp. Aurelianus A. Pulchro.* Illud requirendum est, an adito principe Saturninus vir clarissimus specialiter ius venditionis acceperit. ad instar enim praesidalis decreti concessio principalis accedit. *PP. Byzantii id. Ian. sine conss.*

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Stratoniciano.* Praedium rusticum vel suburbanum a minore viginti quinque annis alienari sine decreto praesidis, nisi parentis voluntas seu testatoris, ex cuius bonis ad minorem pervenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur, nulla ratione potest. *PP XV k. April. Nicomediae Tusco et Anullino conss.*[11] [*a.* 295]

4 [12]*Imp. Constantinus A. ad populum.* Et sine interpositione decreti tutores vel curatores quarumcumque personarum vestes detritas et supervacua animalia vendere permittimus. *D. id. Mart. Sirmi Constantino A. VII et Constantio C. conss.* [*a.* 326]

LXXIII.[13]

SI QUIS IGNORANS REM MINORIS ESSE SINE DECRETO COMPARAVIT.

1 *Imp. Gordianus A. Felici.* Si ea, quae in iura tutoris hereditario[14] titulo successit, possessionem tuam vendidit, si ut pupillarem distraxit, emptor, qui sciens a tutoris herede mercatus est, cum officium morte finiatur, alienam rem comparando de temporis intervallo nullam potuit adquirere defensionem: si vero ut suam distraxit ignorasque rem alienam emptor comparavit, neque statim per traditionem possessionis dominus effectus est, sed tantummodo adversus te statuti temporis, cum te legitimae aetatis esse non diffitearis, potest uti praescriptione. *PP. V id. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

2 *Idem A. Crispinae.* Si contra amplissimi ordinis decretum possessiones tuae distractae sunt, conveni earum possessorem, ut, si ita probaveris gestum, et possessio retrahatur et fructus universi revocentur, si non bona fide emptorem fuisse qui emit constiterit. *PP. XVI k. Ian.*[15] *Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Agathae.* Possessiones rusticae vel suburbanae sine causae cognitione et interpositione decreti contra senatus consultum alienatae nec a secundo emptore recte tenentur, nisi statutum temporis spatium intercesserit. *PP. id. Febr.*[16] *Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

4 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Quoniam adversus emptorem, ad quem ex persona eius, cui contra senatus consultum donata res est, iusto titulo interveniente ea res de qua lis est transitum fecit, requirere oportebit, an praesente priore domino et maiore effecto sine controversia bonae fidei decennio vel absente viginti annis qui quaestionem patitur possessor fuisse monstretur. quod si apud gravitatem tuam manifeste constiterit, sine ulla cunctatione habita longi temporis praescriptione petitorem oportebit excludi. *D. VI id. Iun. Dorostolo Diocletiano VIII et Maximiano VII AA. conss.*[17] [*a.* 304]

LXXIIII.[18]

SI MAIOR FACTUS SINE DECRETO FACTAM ALIENATIONEM RATAM HABUERIT.

1 [19]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Liciniae.* Cum proponas curatorem[20] patris tui non interposito praesidis decreto praedium rusticum heredi creditoris seu tutori eius destinasse vend[illegible] eamque venditionem deceptum patrem tuum [illegible]ratam habuisse, si minore pretio distractum praedi[illegible] et inconsulto errore lapsum patrem tuum per[illegible] venditioni consensum dedisse constiterit, non [illegible] erit superfluum pretii in compensationem d[illegible] quod praesidis provisione fieri convenit, cuius [illegible] lertiae congruum est, si diversa pars bonam [illegible] non amplectatur, in arbitrio eius ponere, an [illegible] possessionem cum fructibus restituere, ita ut [illegible] bris pecunia cum competentibus usuris restitu[illegible] *PP. non. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.*

2 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Si sine de[illegible] praesidis praedia tua a tutore tuo alienata sunt [illegible] speciali confirmatione vel, si bona fide posse[illegible] fuisset, statuti temporis excursu id, quod perpe[illegible] est actum, fuerat stabilitum, praeses provinciae [illegible] sessionem in ius tuum[21] retrahet. *D. k. Ian. S*[illegible] *AA. conss.* [*a.*

(1) Anchialo *Hal., om. VP recte, nisi forte scr.* s. v k. Nov. (2) = *Th.* 3, 32, 2: *iunge* 7, 62, 17 (3) Constantinus *edd.* (4) idem (= imp. constantinus) a. iuliano pu. 7, 62, 17, *quae et ipsa ex Th.* 3, 32, 2 *descripta est:* impp. *omissis reliquis Th. cum consonent inscriptio et subscriptio h. c. cum proxime praecedentibus in Th.* (*nam quod ibi in libro Taurinensi omittitur Caesaris mentio, vitium haud rarum est*), *aut lapsu suo Iustinianos eas huc transtulisse verisimile est aut, cum forte a libris eorum ut a Taurinensi inscriptio subscriptioque abessent, temere eas ex antecedenti constitutione supplevisse. ne iungendae quidem cum hac legis inscriptio veri speciem habet, cum quia Iulianus urbis Romae praefectus a.* 326—329 *non quadrat ad Constantinianum praetorem, qui pertinet ad Constantinopolim, tum quia inscriptio libri Taurinensis* impp. *indicat hanc constitutionem posteriorem esse Constantino Magno. praefectum urbi autem compilatores inscriptioni* 7, 62, 17 *inseruerunt eo,* [illegible] *eam ita mutaverant, ut provocatio ad praefectum* [illegible] *fieret: id enim requirere videbatur, ut ipsa constit*[illegible] *ad hunc magistratum data esset. nomen videntur sus*[illegible]*sisse ex subscriptione, quam eandem fuisse in c.* 17 *et* [illegible] *hac consentaneum est: neque ignorabant praeterea Iu*[illegible]*num circa haec tempora praefectum urbi fuisse* (5) etsi [illegible] (6) a *CR Th., om. VP* (7) *sic Th.,* examinatissi[illegible] *VQ*[a], examinatisque *PCR* (8) *B* 38, 9, 60 *seqq.* (9) praetio praedium *V* (10) IV *V*, V *P*, VI *H.* (11) tusco et aquilino *V*, aa (= *a.* 293) *Hal.* (12) = [illegible] 37, 22, 6: *iunge* 2, 27, 2. 4, 32, 25? (13) *B* 10, 4, *seqq.* (14) *sic VC,* vel honorario *ins. PR* (15) ian. iul. *P* (16) Dec. *Mommsen* (17) *sic V,* CC. cons[illegible] (= *a.* 294) *Hal.* (18) *B* 10, 4, 64 *seqq.* (19) *iunge* [illegible] 4, 10, 4 (20) procuratorem *V contra B* (21) [illegible] ius tuum *PCR*[b], iniustum *V*, in [illegible]us tuum *R*[a]

Iustinianus A. Menae pp. Si quando to minorum vel adhuc sub curatoribus um vel per veniam aetatis eorum curam m res alienantur vel supponuntur, et ad aetatem idem minores provecti longo sirellam huiusmodi tradiderint, ut inutilis el suppositio diuturno silentio roboretur, mpus ad talem confirmationem praefinise censemus. Ideoque praecipimus, si per ontinuos annos post impletam minorem[2] l est viginti quinque annos) connumeranconquestus est super tali alienatione vel e is qui eam fecit vel heres eius, minime eam occasione praetermissionis decreti, iere, quasi ab initio legitimo decreto fuisset res vel supposita. Cum autem donatioribus nec cum decreto celebrari possunt, vel post veniam aetatis rem immobilem titulo in alium (excepta propter nuptias transscripserit, non aliter hoc firmitatem isi post viginti quinque annos impletos entes quidem decennium, inter absentes nnium donatore adquiescente effluxerit: n heredis persona illud tantummodo temret, quod post eiusdem heredis minoris lentio transactum sit. *D. VIII id. April. opoli Decio vc. cons.* [a. 529]

LXXV.[3]

MAGISTRATIBUS CONVENIENDIS.

Antoninus A. Muciano. Si magistratus a seu curatoribus, quos tibi dederunt[4] seu nt[5], stipulati sunt se eo nomine indemnes que eam rem fideiussores acceperunt extra n fore satisdationem, actio, quam adversus curatores tuos instituisti, alienam oblin non resolvit. Sed adversus magistratus rem dederunt actio utilis ita demum comiversis bonis excussis revocatisque, quae audem alienasse constiterit, indemnitati solidum satisfieri non potuit. Quam si mandatis tibi ab eis actionibus adversus fideiussores quos acceperunt consistere potes, licet utilem actionem sine cessione habeas. *Accepta non. Ian. duobus Aspris conss.* [a. 212]

2 *Imp. Alexander A. Paterno.* In heredes magistratus, cuius non lata culpa idonee cautum pupillo non est, non solet actio dari. *PP. III. non. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

3 *Imp. Gordianus A. Aproniano.* Si tu et collega tuus, cum magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis cautionemque idoneam non exegistis nec alias servari pupillo indemnitas potest et utrique solvendo estis, pro virili parte in vos actionem dari non iniuria postulabis. *D. VIII k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

4 *Idem A. Arruntiano.* Adversus nominatorem tutoris vel curatoris minus idonei non ante perveniri potest, quam si bonis nominati itemque fideiussoris eius nec non collegarum quoque, ad quorum periculum consortium administrationis spectat, excussis non sit indemnitati pupilli vel adulti satisfactum. *PP. id. Mart. Attico et Praetextato conss.* [a. 242]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Eugeniae.* In magistratus municipales tutorum nominatores, si administrationis finito tempore non fuerint solvendo nec ex cautione fideiussionis solidum exigi possit, pupillis quondam in subsidium indemnitatis nomine actionem utilem competere ex senatus consulto, quod auctore divo Traiano parente nostro factum est, constitit. *D. VII id. Dec. ipsis et[7] conss.* [a. 294?]

6 [8]*Imp. Zeno A. Aeliano pp.* Cum sit adiecta praetoris sententia generalem curatori administrationem mandantis et, quod eam pro more sequitur, decretum pariter sit compositum, manifestum est non curatoris dationem fuisse invalidam, sed in aestimanda adultae substantia scribae vitium, qui, tamquam non amplius ducentis libris auri patrimonium 1 valeret, fideiussorem acceperat, intercessisse. In quo casu non curatoris erit ratio[9] reprehendenda, si qua laesio rebus minoris illata fuisse adversus legum ordinem comprobetur, sed[10] super neglegentia vel dolo scribae, qui veram substantiae taxationem passus est occultari, legibus erit agendum. *D. V[11] k. Ian. Basilio vc. cons.* [a. 480]

LIBER SEXTUS.

I.[12]

IVIS SERVIS ET LIBERTIS MANCIPIIS-TATUM ARTIFICIBUS ET AD DIVERSA PUTATIS ET AD REM PRIVATAM VEL DOMINICAM PERTINENTIBUS.

*Diocletianus et Maximianus AA. Aemi*um fugitivum sui furtum facere et ideo e locum nec usucapionem nec longi temscriptionem manifestum est, ne fuga serinis suis ex quacumque causa fiat dam*. V id. Dec. Maximo II et Aquilino* [a. 286]

AA. et CC. Pompeiano. Requirendi fugitatem fieri dominis praesidalis officii est. *Mai. CC. conss.* [a. 294]

3 *Imp. Constantinus A. et Licinius C.*[13] *ad Probum.* Si fugitivi servi deprehendantur ad barbaricum transeuntes, aut pede amputato debilitentur aut metallo dentur aut qualibet alia poena adficiantur. *Sine die et consule.* [a. 317—323]

4 *Imp. Constantinus A. ad Valerianum.* Quicumque fugitivum servum in domum vel in agrum inscio domino eius susceperit, eum cum pari alio 1 vel viginti solidis reddat. Sin vero secundo vel tertio eum susceperit, praeter ipsum duos vel tres alios vel praedictam aestimationem pro unoquoque domino repraesentet: in minorum persona tutoribus 2 vel curatoribus poena simili imminente. Quod si ad praedictam poenam solvendam is qui susceperit minime sufficiat, aestimatione competentis iudicis 3 castigatio in eum procedat. Quod si servus in-

44, 3 (2) *sic PCR*, minorum *VL* (3) *B* 38, — *Cf. Dig.* 27, 8 (4) *sic C*, dederint *VR* nominaverint *R* (6) *sic V cum B*, et si t repetituros *ins. CR* (7) ipsis CO. *scr.* , 21, 9. 5, 12, 28 (9) datio *Herrmann*

(10) sed *colloca ante* si qua laesio (11) v *om.* 2, 21, 9, 5, 12, 28 (12) *B* 60, 7. — *Cf. Dig.* 11, 4 (13) *sic S.* impp. const. et licin. aa. *LCR cum Th.* 4, 11, 1 (*a.* 414), *quas ad eundem Probum data videtur*

gaudeat se esse nescium sub mercede apud aliquem
4 fuerit, illud [illegible] poterit [illegible]. Sane mancipium [illegible] manifestatur. utrum propter [illegible] a domino ad dominum [illegible] est.
5 [illegible] Quod si manifestum fuerit esse ex servi interrogatione [illegible]. servo etiam [illegible] eum qui hoc fecerit privari oportet et ad fiscum pertinere mancipium. *D. v k. Iul. Thessalonicae Gallicano et Basso conss.* [a. 317]

5 [1]*Idem A. ad Ianuarium.* Mancipia diversis artibus praedita, quae ad rem publicam[2] pertinent, in isdem civitatibus placet permanere. ita ut, si quis tale mancipium sollicitaverit vel avocandum crediderit, cum servo altero sollicitatum restituat, duodecim solidorum summa inferenda rei publicae illius civitatis, cuius mancipium abduxit: libertis quoque artificibus, si sollicitati fuerint, cum eadem forma civitati reddendis: ita ut pro fugitivo servo, si sollicitudine defensoris non fuerit requisitus et revocatus, idem defensor duo vicaria mancipia exigatur, nec beneficio principali nec venditione in eius persona iam de cetero valituris. *D. XVI*[3] *k. Mart. Constantino A. v et Licinio C. conss.* [a. 319]

6 *Idem A. ad Tiberianum comitem Hispaniarum.* Cum servum quispiam repetit fugitivum et alius vitandae legis gratia, quae in occultantes mancipia certam poenam statuit, proprietatem opponet, vel in vocem libertatis eum animaverit, ilico nequissimus verbero super quo ambigitur tormentis subiciatur,
1 ut aperta veritate diceptationi terminus fiat. Quod non solum utrisque iurgantibus proderit, sed etiam servorum animos a fuga poterit deterrere. *D. XV k. Sept.*[4] *Constantinopoli Pacatiano et Hilariano conss.* [a. 332]

7 *Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Felicem consularem*[5]. Si quis servum fiscalem putaverit occultandum, non solum eum restituere, sed etiam duodecim libras argenti poenae nomine fisci viribus dependere compellatur. *D. II id. April. Gratiano A. II et Probo conss.* [a. 371]

8 *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Albino pu. Romae.* Si qui publicorum servorum fabricis seu aliis operibus deputati tamquam propriae condicionis immemores domibus se alienis et privatarum ancillarum consortiis adiunxerint, tam ipsi quam uxores eorum et liberi confestim condicioni pristinae laborique restituantur. *D. VIII k. Aug. Timasio et Promoto conss.* [a. 389]

II.[6]

DE FURTIS ET DE SERVO CORRUPTO.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Theogeni.* Si pecunia tua mandantibus servis quidam praedia comparaverunt, eligere debes, utrum furti actionem et condictionem an mandati potius inferre debeas. neque enim aequitas patitur, ut et criminis causam persequaris et bonae fidei contractum impleri[7] postules. *D. XI k. Mai. Severo A. II et Victorino conss.* [a. 200]

2 *Idem AA. negotiatoribus.* Incivilem rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit solutum a dominis. curate igitur cautius negotiari, ne non tantum in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suspicionem incidatis. *PP. III k. Dec. Cilone et Libone conss.* [a. 204]

3 *Imp. Antoninus A. Secundo.* Si nondum rem templo divino dedicatam vitricus tuus furto abstulit, habes adversus eum furti actionem. *PP. VI*[8] *id. Sept. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

4 [9]*Imp. Alexander A. Aurelio Herodi.* Adversus eum dumtaxat, quem servum tuum sollicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit, servi corrupti agere potes. quod si sollicitatum occultavit, etiam furti cum eo[10] agere potes. quas actiones etiam per procuratorem exercere minime prohiberis. *PP. id. Sept. Alexandro A. cons.* [a. 222]

5 *Idem A. Cornelio.* Civile est, quod a te adversarius tuus exigit, ut rei, quam apud te fuisse fatearis, exhibeas venditorem. nam a transeunte etiam ignoto emisse dicere non convenit volenti evitare alienam boni viri suspicionem. *PP. III k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

6 *Idem A. Pythodoro.* Alienum servum sine voluntate domini qui sciens vendidit seu donavit vel alio modo alienavit, nihil domino diminuere potest: et si contractet vel apud se detinuerit, furtum facit. *PP. VI k. Ian. Maximo II et Aeliano conss.*[11] [a. 223]

7 *Idem A. Dato.* Si is, cui te pecuniam ad matrem tuam perferendam dedisse proponis, parva quantitate numerata reliquam in usus suos convertit, furtum fecit. *PP. prid.*[12] *id. Iun. Modesto et Probo conss.* [a. 228]

8 *Idem A. Valenti.* Etiam furti actione tributorum exactor tenetur, si non cessante te in tributoria exactione sciens, quod nihil deberetur, ancillam tui iuris abduxit aut vendidit. quae res facit, ut nec emptor usucaperet vindicatioque tibi ipsius competat. *PP. X k. Mart. Pompeiano et Peligno conss.* [a. 231]

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aedesio.* Subtracto furto vel vi abrepto mancipio, quamvis hoc rebus humanis non oblatum fuerit ex emptum, tam ad raptorem quam ad furem periculum redundabit et uterque eorum poena legi[illegible] coercebitur. *S. VII id Febr. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

10 [13]*Idem AA. et CC. Valerio.* Si abducta [illegible] mancipia furto vel plagio venumdata praeses provi[illegible] perspexerit[14], cum nec ab emptore propter co[illegible] rens vitium, antequam ad dominum possessio re[illegible] tatur, usucapi possunt, et te ei cuius fuerunt [illegible] cessisse reppererit, restitui tibi providebit. *Sine [illegible] et conss.*[15] [a. [illegible]]

11 *Idem AA. et CC. Demostheni.* De his, q[illegible] subtraxisse novercam pupilli tui precibus signifi[illegible] rectorem adi provinciae, qui si eam, posteaq[illegible] dominus rerum is pro quo supplicas factus est, quid furatam cognoverit, non ignorat in quadrup[illegible] manifesti, nec manifesti vero dupli actione furti constituta condemnationem formare. *D. VII k. Sept. Viminacio AA. conss.* [a. 293]

12 *Idem AA. et CC. Quintillae.* Ancillae subtractae partus apud furem editi, priusquam a domino possideantur, usucapi nequeunt: matris furem etiam
1 eorum causa furti teneri convenit actione. Quapropter furti actione et condictione vel adversus possidentem vindicatione de mancipiis uti non prohiberis, cum altera poenam continens alterius elec-
2 tione minime tolli possit. Nam extra poenam rei persecutionem esse nulla iuris quaestio est, cum etiam hi qui aliena mancipia comparaverunt, si hanc causam non ignorant, furti actione tenentur. *D. id. Oct. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

13 *Idem AA. et CC. Domno.* Post decisionem furti leges agi prohibent. quod si non transegisti, sed de sublatis partem tantum accepisti, residuam vindicare vel condicere et actione furti apud praesidem agere potes. *D. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

14 *Idem AA. et CC. Dionysio.* Eos, qui a servo

(1) *ad Ianuarinum similis argumenti data est* 11, 68, 2 *anni incerti* (2) *sic LR*, ad rei publicae *C* (3) XVI *Hal.*, XV *L* (4) *sic Hal.*, d. VI k. nov. *L* (5) comitem sacrarum largitionum *proponit Gothofredus: Felicem consularem Macedoniae vel Campaniae a.* 365 *nominat Consult.* 9, 7, *eodem anno Felicem vicarium Macedoniae laudat Th.*

2, 1, 5 (6) *B* 60, 6, 18 *seqq.* — *Cf. Dig.* 11, 3. 47, 2 *Inst.* 4, 1 (7) *sic R*, implere *PC* (8) VI *Hal.*, V *L* (9) *iunge* 4, 14, 3 (10) eo *P*, eodem *CR* (11) *sic P*, pp. k. mai. iuliano II et crispino coss. (= *a.* 224) *Hal.* (12) prid. *F*, *om. Hal.* (13) *fortasse iungenda est* 7, 32, 6 (14) prospexerit *libri* (15) d. id. April. Byzantii AA. conss. 7, 32, 6

furtim ablata scientes susceperint, non tantum de
susceptis convenire, sed etiam poenali furti actione
potes. *D. VIII*[1] *k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]
15 *Idem AA. et CC. Socratiae.* Furti actione
minime teneri successores ignorare non debueras.
de instrumentis autem ablatis in rem actione tenen-
tem convenire potes. *D. III k. Ian. Sirmi AA.
conss.* [*a.* 293]
16 *Idem AA. et CC. Artemidoro et aliis.* Si
servum vestrum nutriendum qui susceperat venum-
dedit, furtum commisit. *D. k. Oct. Viminacii CC.
conss.* [*a.* 294]
17 *Idem AA. et CC. Cononi.* Quamvis etiam he-
reditatis expilatae crimine promiscuus usus exemplo
actionis furti ream uxorem fieri non patiatur, tamen
heredes idemque filii super his, quae de patris bo-
nis possidet, adversus eam in rem actione experiri
non prohibentur. *D. id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]
18 *Idem AA. et CC. Dionysodoro*[2]. In eum, qui
ex naufragio vel incendio cepisse vel in his rebus
damni quid dedisse dicitur, infra annum utilem ei
cui res abest quadrupli, post in simplum actionem
proditam praeter poenam olim statutam edicti forma
perpetui declarat. *S. III k. Ian. Nicomediae CC.
conss.* [*a.* 294]
19 *Idem AA. et CC. Mnesitheo.* Falsus procu-
rator depositum recipiendo vel aes alienum exigendo
citra domini voluntatem furtum facit ac praeter rei
restitutionem actione dupli furti nec manifesti con-
venitur. *Sine die et consule.*
20 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Si quis servo
alieno suaserit aliquam rem domini sui subripere et
ad se deducere[3], servus autem hoc domino mani-
festaverit et domino concedente res eius ad iniquum
huiusmodi suasionis auctorem pertulerit, et ipse in-
ventus fuerit rem detinere, quali tenetur actione
is qui res suscepit, utrumne pro occasione furti an
pro servo, quia eum corrumpere voluit, ut non so-
lum furti, sed etiam servi corrupti is obligetur,
1 veteres dubitaverunt. [4]Nobis itaque eorum alter-
cationes decidentibus placuit non solum furti actio-
nem, sed etiam servi corrupti contra eum dare.
licet enim servus deterior minime factus est, tamen
consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi
introductum est: et quemadmodum secundum iuris
regulas furtum quidem non est commissum, quia is
videtur furtum committere, qui contra domini volun-
tatem res eius contractat, ipse autem furti actione
propter dolum suum tenetur, ita et servi corrupti
contra eum actio propter suum vitium non ab re
extendatur, ut sit ei poenalis actio imposita, tam-
quam re ipsa fuisset servus corruptus, ne ex huius-
modi impunitate et in alium servum, qui possit cor-
rumpi, hoc facere pertemptet. *D. k. Aug. Lampadio
et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]
21 *Idem A. Iuliano pp.* Apud antiquos quaere-
batur, si servus, quem aliquis bona fide possidebat,
furtum commiserit alienarum rerum vel ipsius apud
quem constitutus est, si ipse qui bona fide eum de-
tinet noxalem furti actionem adversus verum domi-
num habet, vel ipse ab eo qui furtum passus est
a praedicta convenitur actione. Cumque generalis
regula ab antiqua prudentia exposita est huiusmodi
hominis gratia, pro quo noxalem furti actionem
suscipere aliquis compellitur, adversus alium furti
actionem habere non concedens, quidam ita eam
per coniecturam interpretati sunt, adversus bona
fide quidem possessorem nullo modo furti actionem
extendi, ipsi autem, si furtum fuerit passus, adver-
sus verum dominum furti actionem noxalem recte
decerni: tunc autem bona fide possessorem furti
nomine, quod passus est, noxalem actionem contra
dominum habere posse, quando servus sub domini
sui fuerit constitutus possessione: et pro his rebus
posse eum adversus dominum habere actionem, non
solum quas servus subtraxerit iam apud eum con-
stitutus, sed et pro his quas furatus est, quando
fugit quidem a bona fide possessore, adhuc autem
nondum sub domini sui manibus fuerit constitutus.
2 Quam interpretationem prisca quidem iura per
coniecturam introducebant: nos autem altius et ve-
rius ad eam respicientes generalem regulam sic ab
3 initio esse prolatam accipimus. Cum igitur bona
fide possessor domini cogitatione furem possidet,
merito, donec apud eum constitutus est, et aliis
tenetur noxali actione, si extranei furtum a servo
fuerint passi, et ipse adversus verum dominum non
habet actionem secundum regulam dicentem: qui
habet adversus alium[5] furti actionem, ipse[6] ea te-
neri non potest. sin autem desinat in servi reten-
tione et ille apud verum dominum fuerit inventus,
tunc ipse quidem noxali furti actione minime potest
teneri, adversus verum autem dominum habet ipse
furti noxalem actionem, id est pro rebus, quas vel
nunc furatus est, cum est apud verum dominum,
vel antea, postquam bona fide possessoris retentio-
nem excesserit necdum apud verum dominum factus.
4 Et sic iterum regulae generali casus evenit[7]
consentaneus: qui enim habet tunc furti actionem
adversus dominum, ipse aliis[8] teneri furti actione
non potest. sic ex tempore omnibus discretis ve-
tustissima dubitatio nostro foedere conquiescat et
bona fide possessor in parte certa temporis et ha-
beat actionem et non teneatur, et ipse dominus in
alio tempore non teneatur actione et in alio sub
5 actione constituatur. De eo autem, qui liber
constitutus ab alio bona fide tenetur, si furtum com-
miserit, recte et sine aliqua dubitatione dicitur posse
eum, qui liber est cognitus, et ab ipso qui bona
fide eum detinet pro furto conveniri, et bona fide
possessorem, si ab extraneo furtum liber commise-
rit, non posse conveniri, sed ipsum pro suo furto
respondere, quia generalis regula de servo prolata
est, et pro eo, qui non servus, sed liber et suae
potestatis est, noxalem moveri actionem impossibile
nostrisque legibus incognitum est. *D. k. Oct. Con-
stantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]
22 *Idem A. Iuliano pp.* Manifestissimi quidem
iuris est furto perpetrato ei competere furti actio-
1 nem, cuius interest, ne furtum committatur. Sed
quaerebatur apud antiquos legum interpretes, si
quis commodavit alii rem ad se pertinentem et ipsa
res subtracta est, an furti actio adversus furem in-
stitui possit ab eo qui rem utendam accepit, idoneo
scilicet constituto, quia et ipse commodati actione
1*a* a domino pro ea re conveniri potest. Et hoc
quidem paene iam fuerat concessum, ut habeat ipse
actionem, nisi inopia noscitur laborare: tunc enim
1*b* furti actionem domino competere dicebant. Sed
ea satis increbuit dubitatio, si tempore quo furtum
committebatur idoneus erat is qui rem commodan-
dam[9] accepit, postea autem ad inopiam pervenit,
antequam moveatur actio quae ei antea competebat,
an debeat actio quae semel ei adquisita est firmiter
apud eum manere vel ad dominum reverti, cum et
hoc quaerebatur, an in hoc casu furti actio ambu-
1*c* latoria sit nec ne. Sed omnem talem tractatum
alia sequitur subdivisio, si ex parte solvendo sit is
qui rem utendam accepit, ut possit non in totum,
sed particularem solutionem ei facere, an habeat
1*d* furti actionem vel non. Tales itaque ambigui-
tates veterum, immo magis, quod melius dicendum
est, ambages nobis decidentibus in tanta rerum diffi-
cultate simplicior sententia placuit[10], ut in domini
sit voluntate, sive commodati actionem adversus res
accipientem movere desiderat sive furti adversus eum

(1) VIII *Hal.*, VII *P* (2) dionysiodoro *libri* (3) *sic C*, ut ... subriperet ... deduceret (duceret *R*) *RM* (4) § 1 *pro parte repetitur in Inst.* 4, 1, 8 (5) *sic R*, alios *C* (6) *sic R*, ab aliis *ins. C* (7) *sic M*[a] *cum B*, et *ins. CRM*[a] (8) aliis *M*, ab aliis *CR* (9) *sic VPC*, commodatam *R* (10) *sequentia usque ad* § 2 *extr. extant in Inst.* 4, 1, 16

qui rem subripuit, et alterutra earum electa domi-
num non posse ex paenitentia ad alteram venire.
1e Sed si quidem furem elegerit, illum qui rem
utendam accepit penitus liberari: sin autem quasi
commodator veniat adversus eum qui rem utendam
accepit, ipsi quidem nullo modo competere posse
adversus furem furti actionem, eum autem, qui pro
re commodata convenitur, posse adversus furem
furti habere actionem, ita tamen, si dominus sciens
rem esse subreptam adversus eum qui eam accepit
2 pervenit. sin autem nescius et dubitans rem
non esse apud eum commodati actionem instituit,
postea autem re comperta voluit remittere quidem
commodati actionem, ad furem autem pervenire, tunc
licentia ei concedatur et adversus furem venire,
nullo obstaculo ei opponendo, quoniam[1] incertus
constitutus movit adversus eum qui rem utendam
accepit commodati actionem, nisi domino ab eo
satisfactum est: tunc etenim omnimodo furem a
domino quidem furti actione liberari, suppositum
autem esse ei, qui pro re sibi commodata domino
satisfecit, cum manifestissimum est, etiam si ab initio
dominus actionem instituit commodati ignarus rei
subreptae, postea autem hoc ei cognito adversus
furem transivit, omnimodo liberari eum qui rem com-
modatam suscepit, quemcumque causae exitum do-
minus adversus furem habuerit: eadem definitione
obtinente, sive in partem sive in solidum solvendo
3 sit is qui rem commodatam accepit. Sed cum in
secunda dubitatione incidebat, quid statuendum sit,
si quis rem commodatam habuerit, quam aliquis
furto subtraxerat et lite pulsatus condemnationem
passus fuerat non tantum in rem furtivam, sed etiam
in poenam furti, et postea dominus rei venerit om-
nem condemnationem accipere desiderans utpote ex
suae rei occasione ortam, alia dubitatio incidit vete-
ribus, utrumne rem tantummodo suam vel eius aesti-
mationem consequatur, an etiam summam poenalem.
3a Et licet ab antiquis variatum est et ab ipso
Papiniano in contrarias declinante sententias, tamen
nobis haec decidentibus Papinianus, licet variavit,
eligendus est, non in prima, sed in secunda eius
definitione, in qua lucrum statuit minime ad domi-
num rei pervenire: ubi enim periculum, ibi et lucrum
collocetur, nec sit damno tantummodo deditus qui
rem commodatam accepit, sed liceat ei etiam lucrum
4 sperare. Cum autem in confinio earum dubita-
tionum tertia exorta est, quare non et eam[2] decidi-
mus? cum enim apertissimi iuris est non posse
maritum constante matrimonio furti actionem contra
suam uxorem habere, quia lex ita atrocem actionem
dare in personas ita sibi coniunctas erubuit, huius-
4a modi incidit veterum sensibus quaestio. Qui-
dam etenim re sibi commodata huiusmodi rei furtum
a sua muliere passus est: et dubitabatur, utrumne
domino rei furti actio contra mulierem praestatur,
an propter necessitatem causae et maritus eius ut-
pote commodati actioni suppositus potest habere
4b furti actionem. Et auctores quidem iuris satis
et in hac specie contra se iurgium exercuerunt: ex
praesente autem lege et anterioribus nostris deci-
sionibus, quae in ista positae sunt constitutione,
4c potest et haec species apertius dirimi. Si enim
domino dedimus electionem ad quem voluit perve-
nire, sive ad eum qui rem commodatam accepit, sive
contra eum qui furtum commisit, et in hac specie
maritus quidem propter matrimonii pudorem non
furti, sed rerum amotarum actionem habeat, si ipsum
dominus elegerit, dominus autem omnem licentiam
possideat sive adversus maritum commodati sive ad-
versus mulierem furti actionem extendere: ita tamen
ut, si ipse qui rem commodatam accepit solvendo
sit, nullo modo adversus mulierem furti actio exten-
datur, ne ex huiusmodi occasione inter maritum
uxorem, qui non bene secum vivunt, aliqua mach[illegible]
natio oriatur. et forsitan marito volente[3] uxor ei
et trahatur[4] et furti patiatur poenalem condemn[illegible]
tionem. *D. XV k. Dec. Lampadio et Oreste VV.* [illegible]
conss. [*a.* 5[illegible]]

III[5]
DE OPERIS LIBERTORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Romano.* Si
tempore manumissionis operae tibi impositae sunt,
scis te eas praestare debere. solet autem inter pa-
tronos et libertos convenire[6], ut pro operis aliquid
praestetur. licet pretium non possit, nisi quando
propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti
necessitas suaserit. cum, etsi operae non erant im-
positae, defectis tamen facultatibus patroni alere
eum cogebaris. *PP. III k. Ian. Cilone et Libone*
conss. [*a.* 204]

2 *Idem AA. Eutycheti.* Manumissionis causa tra-
ditus neque in servitutem deduci a manumissore
potest neque impositas operas praestare cogitur.
PP. VI[7] k. Mai. Geta II cons. [*a.* 205]

3 *Idem AA. Quintiano.* Qui nummis acceptis ab
extraneo servum suum manumisit et pro operis pe-
cuniam ab eo accepit, sive fuerant operae impositae
sive non fuerant, ut indebita soluta[8] reddere cogitur.
PP. k. Nov. Albino et Aemiliano conss. [*a.* 206]

4 *Imp. Antoninus A. Valeriano.* Si quam pecu-
niam tibi a liberto tuo ex venditione operarum de-
beri probaveris, restitui tibi a liberto tuo praeses
iubebit (ex hoc enim liberam testamenti factionem
libertus habet), modo si non onerandae libertatis
gratia emissam cautionem probabitur. *PP. XII [illegible] k.*
Mai. duobus Aspris conss. [*a.* 212]

5 *Idem A. Terentio.* Mater tua ab eo, quem ex
causa fideicommissi manumisit, operas impositas pe-
tere non potest, nisi eius tantummodo temporis,
quo eum ante manumisit, quam dies fideicommissae
libertatis existeret. sed nisi ei honorem patronis
debitum exhibuerit, adeat competentem iudicem pro
modo admissi vindicaturum. *PP. III id. Mai.* [illegible] *duo-*
bus Aspris conss. [*a.* 212]

6 *Imp. Alexander A. Caecilio.* Liberti libe[illegible]tae-
que defunctorum operas neque extraneis hered[illegible]ibu[s]
patronorum debent neque maritis patronarum. *P*[illegible]
k. Nov. Alexandro A. cons. [*a.* 22[illegible]]

7 *Idem A. Minicio.* Nec patronis pro o[illegible] pe[illegible]
mercedem accipere licet, quamvis, si indictae op[illegible]
praestitae non sint, ad pecuniae exactionem o[illegible]
1 quii non praestiti aestimatio convertatur. [illegible]
autem duos filios in potestate vel diversis temp[illegible]
bus habuit, lege Iulia de maritandis ordinibus [illegible]
gatione operarum liberatur. *D. XII k. Iun. Iuli*[illegible]
et Crispino conss. [*a.* [illegible]]

8 *Idem A. Augustino.* Si tuis nummis em[illegible]
es ab eo a quo manumissus es, nec operas ei d[illegible]
neque puniri ab eo utpote ingratus potes: patro[illegible]
tamen tuum esse negari non oportet. *D. III* [illegible]
Sept. Iuliano et Crispino conss. [*a.* [illegible]22[illegible]]

9 *Idem A. Lactorio.* Libertae tuae ducendo [illegible]
uxorem dignitatem auxisti, et ideo non est coge[illegible]
operas tibi praestare, cum possis legis bene[illegible]cio
contentus esse, quod invito te iuste non possit [illegible]lii
nubere. *D. X k. Mart. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

10 *Idem A. Herculiano.* Titius si, cum testa-
mentum faceret, servo suo[9] libertatem cum condi-
cione hac dedit: 'Gaium servum meum a die mortis
'meae annis tribus peractis manumitti volo, ita ut
'praestet heredibus meis, sicut me vivo praestabat',
et cum idem servus testatori diurnum quiddam
praestabat et post mortem eius usque ad diem prae-

(1) *sic R Inst.*, quod iam *VC* (2) non et eam *PR*, non etiam *V*, et eam non *C* (3) *sic V[a]P[a]?P[r]C[b]R*, nolente *V[b]P[b]C[a] cum B* (4) et trahatur *VPC[a]*, extrahatur *C[b]R* (5) *B* 49, 3, 50 *seqq.* — *Cf. Dig.* 38, 1

(6) *sic P[r]C*, conveniri *VP[a]R* (7) VI *Hal.*, VIII *L*[illegible] (8) *sic R cum B*, indebitas solutas *PC* (9) *sic p*[illegible] gaio *ins. CR*

libertatis etiam heredibus praestiterat, ma-
n est, quod adeptus libertatem ad eandem
tionem compelli non possit. *D. VII id. Aug.*
et Dextro conss. [*a.* 225]
mp. Gordianus A. Africano. Quod ex liberta
ere nascitur, ingenuum est. Is autem, qui
suae nubenti [1] commodavit adsensum, quam-
ras ab ea exigere non possit, iura patrona-
amittit. *PP. III non. Aug. Pio et Pon-*
onss. [*a.* 238]
'mpp. Diocletianus et Maximianus AA. et
'eneriae. Qui manumittuntur, liberum ubi
it commorandi arbitrium habent nec a patro-
filiis, quibus solam reverentiam debent, ad
li necessitatem redigi possunt, nisi ingrati
ur, cum neque cum patrono habitare liber-
compellunt. *S. VIIII k. Iun. ipsis AA.*[3]
[*a.* 293]
Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus
id Probum pp. In redhibitione operarum
poena eum, qui alienum libertum recipien-
se duxerit. *D. III id. Iul. Gratiano A. II*
o conss. [*a.* 371]

IIII.[4]

NIS LIBERTORUM ET DE IURE PATRONATUS.

pp. Severus et Antoninus AA. Secundae.
interest, utrum quis suis nummis emptus ac
ssus sit ab emptore, an a domino suo data
mereatur libertatem. priore enim casu ad[6]
tabulas admitti patronum non placet, poste-
omnia iura patronatus retinet. Et ideo
biniani patroni filii, qui plenum ius habuit,
is publici bona fisco vindicata sunt, secun-
, quae divo Pertinaci placuerunt et nos secuti
in iura libertorum eius fiscus noster successit.
non. Iul. Faustino et Rufino conss. [*a.* 210]
pp. Valentinianus et Valens AA. ad Flo-
comitem rerum privatarum. Si liberti coni-
patronis consortium cum ancillis colonisve
elegerint, sciant illi se deinceps commoda
tus amissuros. *D. III id. Oct. Treveris Lu-*
t Iovino vv. cc. conss. [*a.* 367]
p. Iustinianus A. Demostheni pp. Si quis
rum in posterum huiusmodi narrationem con-
vel in libertatibus, quae inter vivos actitan-
l in his, quae ex testamento vel codicillis
vel sine scriptis habitis proficiscuntur, ut
eorum a iure patronatus liberentur, antiqua
tatione semota non dubitet etiam patronatus
sola tali verborum conceptione libertis esse
idum nec successionibus quae ab intestato descendunt, quas veteres et post huiusmodi actus servari in libertorum bonis decreverunt, a nobis
1 patronis integris reservandis. Sed quemadmodum in natalium restitutione omne ius tollitur patronatus, ita et in huiusmodi verbis eandem esse vim
2 observandam omnes non ignorent. Idemque iuris est, si inter vivos manumissione imposita in ultimis voluntatibus concessio data fuerit patronatus: ita tamen, ut in omnibus natalium restitutiones, ex quibus paene solis ingenuitas mera libertis competit, tam obtineant quam in nostra re publica polleant, cum nobis cordi est ingenuis magis hominibus quam
3 libertis eam frequentari. Reverentia tamen, quae a libertis debetur, et iure, quod adversus ingratos libertos patronis competit, integris reservandis, et si per verborum conceptionem secundum a nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum, cum etiam haec ingenuitatis praemio tolluntur, quam
4 paene sola natalium restitutio inducit. His videlicet casibus, per quos poenalibus modis ius patronatus quasi ab indignis patronis eripitur, in suo robore durantibus. *Recitata septimo miliario in novo consistorio palatii Iustiniani. D. III k. Nov. Decio vc. cons.* [*a.* 529]

4 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*][7]
[8] *Μέλλουσα διδόναι τύπον καινὸν ἐπὶ τοῖς πατρωνικοῖς δικαίοις ἡ διάταξις διηγεῖται πρότερον τὰ ἀπὸ τοῦ δυοκαιδεκαδέλτου καὶ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος καὶ ἀπὸ τοῦ Παπίου νόμου κρατοῦντα τὸ παλαιὸν πατρωνικὰ δίκαια καὶ οὕτως ἄρχεται*
1 *τῆς νομοθεσίας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξαριθμεῖται τοὺς μὴ ὑποκειμένους πατρωνικοῖς δικαίοις. ὅπερ συμβαίνει, ἡνίκα ὁ ἐλευθερῶν ἐν ζωῇ ἢ ἐν τελευταίᾳ βουλήσει εἴπῃ συγχωρεῖν τῷ ἀπελευθέρῳ τὸ πατρωνικὸν δίκαιον· τότε γὰρ πρόδηλον, ὡς οὔτε αὐτῷ τῷ πάτρωνι οὔτε τοῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ, πολλῷ δὲ μᾶλλον οὐδὲ ἐξωτικοῖς αὐτοῦ κληρονόμοις ἁρμόζει κατ' αὐτοῦ πατρωνικὸν δίκαιον. καὶ ὅτε δὲ*[9] *ὁ δεσπότης ὁρῶν τὸν οἰκέτην αὐτοῦ στρατευσάμενον ἢ ἀξίας ἐπιτυγχάνοντα μὴ ἀντιλέγει, οὐ μόνον ἐλεύθερος γίνεται διὰ τούτου ὁ οἰκέτης, ἀλλὰ καὶ ἀπήλλακται παν-*
2 *τὸς πατρωνικοῦ δικαίου. Εἰ δὲ καί τις τὴν ἑαυτοῦ θεράπαιναν προστήσει ἐπὶ τὸ πορνεύεσθαι, πάλιν καὶ αὐτὴ ἡ θεράπαινα ἐλευθεροῦται καὶ ἀποστερεῖται παντὸς πατρωνικοῦ δικαίου ὁ δεσπότης· ὥσπερ ὁ νοσοῦντα τὸν οἰκέτην περιορῶν καὶ μήτε αὐτὸς ἐπιμελόμενος αὐτοῦ μήτε εἰς ξενῶνα πέμπων αὐτὸν μήτε τὴν συνήθη χορηγῶν αὐτῷ σίτησιν παντὸς ἀποστερεῖται δικαίου κατὰ τῆς*
3 *τούτου περιουσίας.* [10]*Εἰ δὲ καὶ προσπαθῶν τις θεραπαίνῃ αὐτοῦ καὶ μὴ ἔχων νόμιμον γαμετὴν παλλακὴν αὐτὴν σχοίη καὶ μείνῃ μέχρι τελευτῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως μηδὲν εἰπὼν περὶ τῆς τύχης αὐτῆς, οὐ μόνον ἐλευθέρα γίνεται καὶ*

[1] *cum B*, nubendi *CR* (2) et co. *CR*, *om. P*,
3 (3) aa. *scripsi*, aa. et *Hal.*: *possis etiam*
inscriptione et co. *constitutionem ad a.* 290 *re-*
(4) = 11, 53, 1 (5) *B* 49, 1, 25 *seqq.* —
. 37, 14. 38, 2 *Inst.* 3, 7 (6) ad C^a, ad bona
R (7) *inscriptionem restitui ex c.* 3: *sub edicti*
nanasse constitutionem et fortasse datam esse ad *senatum et omnes populos* (*ut* 1, 17, 2) *vel ad populum urbis Constantinopolitanae et universos provinciales* (*ut* 5, 13, 1) *haud improbabiliter conicias ex Inst.* 3, 7, 3: sed nostra constitutio, quam pro omnium notione Graeca lingua compendioso tractatu habito composuimus: *cf.* pp. *in subscriptione* (8) = *B* 49, 1, 28 (9) *δέ del. Hercher* (10) *ad* § 3 *cf.* 7, 15, 3 (*k. Nov. a.* 531)

nstitutio novam formam iuri patronatus da-
posito prius iure patronatus, quod secun-
II tabulas praetorem Papiamque legem ob-
at, legislationem sic incipit. Ac primum
merat qui iuri patronatus subiecti non sunt.
ccidit, cum manumissor inter vivos vel in
voluntate pronuntiavit se liberto ius patro-
emittere: tum enim manifestum est neque
trono neque iis, qui ab eo descendunt,
magis autem nec extraneis eius heredibus
ronatus adversus eum competere. item cum
servum suum militare vel dignitatem adep-
te videt nec contradicit, non solum ex hoc *servus liber fit, sed etiam ab omni patronatus iure*
2 *solvitur. Item si quis ancillam suam ut corpore quaestum faciat prostituet, rursus et serva ipsa libera fit et dominus omni patronatus iure privatur: quemadmodum is, qui servum aegrotantem neglexerit, ut neque ipse eum curaret neque in xenonem eum mitteret neque victum solitum ei praeberet, omni iure in eius substantia privatur.*
3 *Item si quis amore erga ancillam suam adfectus non extante uxore legitima eam concubinam suam fecerit et usque ad mortem in eadem voluntate permanserit, nihil autem de eius condicione dixerit, non solum et ipsa libera fit et liberi quos ex do-*

αὐτῇ καὶ οἱ παῖδες, οὐκ ἔτικει ἐκ τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ καὶ εἰς εὐγένειαν ἀφαρπάζονται[1], κινδυνεύοντες καὶ τὸ ἴδιον πεκούλιον ... καὶ εἰκότως οὐδὲν πατρωνικὸν δίκαιον ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῦ ... τοῦ δεσπότου κληρονόμοι, εἴτε παῖδες εἰσιν εἴτε ἐξωτικοί.

4 Εἰ δὲ καί τις ὑπέρ τινος τὴν περὶ ἐλευθερίας δίκην ἀγωνισάμενος ἡττηθῇ τῷ δεσπότῃ καὶ τὸ τίμημα ὑπὲρ τῆς τοῦ δούλου δεσποτείας καταβάλῃ, ἐλευθεροῦται μὲν ὁ οἰκέτης ὑπὲρ οὗ τὸ τίμημα δέδοται τῷ δεσπότῃ, οὐκ ἔχει δὲ ἐπ' αὐτῷ πατρωνικὸν δίκαιον ὁ δεσπότης [illegible]

5 [illegible]

[illegible]

[illegible]

πατρωνικοῦ δικαίου ἀτέλειαν ἐχόντων νομοθετεῖ
λοιπὸν μετὰ τὴν τούτων ὑπεξαίρεσιν, ποῖα βού-
λεται εἶναι πατρωνικὰ δίκαια κατὰ τῶν ἄλλων
9a ἀπελευθέρων. Καὶ εἰ μὲν ἐλάττονα τῶν ἑκατὸν
νομισμάτων σχοίη περιουσίαν ἀπελεύθερος ἢ ἀπε-
λευθέρα, οὐ περιεργάζεται ταύτην τὴν ποσότητα
ἡ διάταξις, ἀλλὰ ἐπιτρέπει αὐτοῖς διατίθεσθαι,
καθάπερ ἂν βουληθείησαν· ἀδιαθέτων δὲ καὶ
ἀπαίδων τελευτώντων τῶν ἐχόντων τὴν ἐλάτ-
τονα τῶν ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν δίδωσι
10 τοῖς πάτρωσι τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχήν. Τῶν
δὲ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν χρυσίνους καταλιμπανόντων
οὐσίαν εἰ μὲν εἴησαν παῖδες ἢ ἔγγονοι ἢ προ-
έγγονοι ἢ ἀπέγγονοι, ἄρρενες ἢ θήλειαι, δι' ἀρ-
ρένων ἢ διὰ θήλεων προσώπων κατιόντες ὁσοι-
δήποτε, εἴτε προελευθερωθέντες τῶν γονέων
εἴτε συνελευθερωθέντες αὐτοῖς εἴτε καὶ μετ'
αὐτοὺς ἐλευθερωθέντες ἢ καὶ μετὰ τὴν ἐλευθε-
ρίαν τεχθέντες[1], αὐτοὺς καλεῖ πρὸς τὴν τῶν
ἀπελευθέρων διαδοχήν, ἐπειδὴ καὶ τῇ φύσει δί-
καιόν ἐστι τοὺς παῖδας τὰ τῶν γονέων διαδέχε-
10a σθαι. Καὶ ὁ δυοκαιδεκάδελτος γὰρ ὑπεξουσίους
εὑρὼν τοῦ ἀπελευθέρου παῖδας οὐδὲν παρεῖχε
τοῖς πάτρωσιν. ὁ μέντοι πραίτωρ καὶ ὑπεξου-
σίων καὶ αὐτεξουσίων ὑπόντων τῷ ἀπελευθέρῳ
παίδων οὐκ ἐκάλει τὸν πάτρωνα πρὸς τὴν ἐναν-
10b τίωσιν τῆς διαθήκης. Τούτοις τοίνυν ἀκολου-
θήσασα καὶ ἡ προκειμένη διάταξις, ὅταν εὕρῃ
παῖδας τοῦ ἀπελευθέρου ἢ τῆς ἀπελευθέρας, οὐδὲ
ἓν δίκαιον τοῖς πάτρωσιν ἢ τοῖς παισὶν αὐτῶν
ἐκ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου δικαίων χαρίζεται, ἀλλὰ
καλεῖ τοὺς τῶν ἀπελευθέρων παῖδας εἰς τὴν
αὐτῶν διαδοχήν, εἰ καὶ ἐν δουλείᾳ τεχθέντες
11 συνελευθερώθησαν. [2]Καὶ τὸ μεῖζον οὐ τότε
μόνον αὐτοὺς καλεῖ, ὅτε μόνοι ὕπεισιν οἱ ἐν δου-
λείᾳ τεχθέντες καὶ τῷ πατρὶ ἢ καὶ τῇ μητρὶ
συνελευθερωθέντες, ἀλλ' εἰ καὶ ἑτέρους ἔχοι παῖ-
δας ὁ ἀπελεύθερος ἢ ἡ ἀπελευθέρα μετὰ τὴν
ἐλευθερίαν τεχθέντας ἢ ἐκ τῶν αὐτῶν γάμων
11a ἢ ἐξ ἑτέρων, κοινῶς ἅπαντας καλεῖ. Καὶ τὸ
ἔτι τούτου παραδοξότερον καὶ αὐτοὺς τοὺς παῖ-
δας εἰς τὴν ἀλλήλων κληρονομίαν καλεῖσθαι βού-
λεται ἡ διάταξις, χαρίζεται δὲ καὶ τῷ ἀπελευ-
θέρῳ καὶ τῇ ἀπελευθέρᾳ τὴν τῶν ἰδίων παίδων
διαδοχήν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν εὐγενῶν οἱ πατέρες
καὶ αἱ μητέρες καλοῦνται πρὸς τὴν τῶν παίδων
κληρονομίαν, καὶ βούλεται ἐπὶ τούτων τῶν θε-
μάτων τὸ πατρωνικὸν δίκαιον ἀργεῖν, ὥστε καὶ
ἀπελευθέρους καὶ ἀπελευθέρας ὑπὸ τῶν παίδων
κληρονομεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τοὺς παῖδας ὑπ'
ἀλλήλων καὶ ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν, καὶ μηδα-
μοῦ χώραν εἶναι τῇ πατρωνικῇ διαδοχῇ τῶν
12 τοιούτων προσώπων ὑπόντων[3]. Ταῦτα περὶ
τῶν τελευτώντων ἐξ ἀδιαθέτου νομοθετήσασα
μεταβαίνει καὶ πρὸς τοὺς διατιθεμένους ἀπελευ-
θέρους καὶ παρακελεύεται, εἰ τοὺς ἰδίους παῖδας
γράψοιεν κληρονόμους οἱ ἀπελεύθεροι ἢ αἱ ἀπε-
λεύθεραι, πάντως ἀργεῖν τὴν πατρωνικὴν κλῆσιν.
13 Εἰ δὲ ἀποκληρονόμους ποιήσαιεν τοὺς παῖδας, εἰ
μὲν ἀδίκως, ὥστε καὶ ἀνατραπῆναι τὴν διαθή-
κην διὰ τῆς μέμψεως (δίδωσι γὰρ καὶ ταύτην
τοῖς οἱοισδήποτε τῶν ἀπελευθέρων παισὶν ἡ
διάταξις), πάλιν ἀργεῖν βούλεται τὴν πατρωνικὴν
διαδοχήν, ὡς ἀδιαθέτου τελευτῶντος τοῦ ἀπελευ-
θέρου καὶ ὑπὸ τῶν παίδων ἐξ ἀδιαθέτου κληρο-
14 νομουμένου. Εἰ δὲ εὐλόγως τοὺς παῖδας ἀποκλήρους
ἐποίησαν τοὺς ἰδίους οἱ ἀπελεύθεροι, καλείσθωσαν
οἱ πάτρωνες, ὡς αὐτῶν μὴ ἐσχηκότων παῖδας.
14a Ἐπειδὴ δὲ δοκοῦσι συγγενεῖς εἶναι τῶν ἐλευθερου-
μένων οἱ ἐλευθεροῦντες αὐτούς, διὰ τοῦτο καὶ
καλοῦνται ἐκ τῆς νομίμου διακατοχῆς[4], ὥσπερ
ἐπὶ τῶν εὐγενῶν οἱ κατὰ βαθμὸν ἐγγύτεροι κα-
14b λοῦνται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων. Ὅθεν
εἰ μὲν παῖδας ἔχουσιν οἱ ἀπελεύθεροι καὶ κληρο-
14c νομοῦσιν αὐτούς, ἀποκλείουσι τὸν πάτρωνα. Εἰ
δὲ μὴ ὄντων παίδων ἢ ἀποκληρονόμων γενο-
μένων οἱ πάτρωνες ἔλθωσι, κατὰ βαθμὸν καλεί-
σθωσαν εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ἀπελευθέρων τῶν
κεκτημένων οὐσίαν ὑπερβαίνουσαν τὴν ποσότητα
τῶν ἑκατὸν νομισμάτων, ἵνα πρῶτοι αὐτοὶ οἱ

(1) *omissi videntur ii, qui ex libera matre nati in servitutem abierunt, secundum Inst.* 3, 6, 10 (2) *ad* § 11 *et* 11a *cf. Inst.* 3, 6, 10 (3) *ex Inst.* 3, 7, 3 *supplendum videtur:* sin autem sine liberis decesserint, si quidem intestati, ad omnem hereditatem patronos patronasque vocavimus (4) *διαδοχῆς Reitz*

*patronorum iura adversus reliquos libertos esse
9a velit. Atque si quidem libertus libertave mino-
rem C aureorum substantiam habet, huius quanti-
tatis rationem constitutio non habet, sed permittit
eis testari, quemadmodum voluerint: quod si intestati
et sine liberis decesserint ii qui minorem centum
aureorum substantiam habent, patronis ab intestato
10 successionem tribuit. Si vero eorum, qui maio-
rem C aureorum substantiam relinquunt, liberi ex-
tant sive nepotes sive pronepotes sive abnepotes,
masculi feminaeve, per masculini aut feminini sexus
personas descendentes, quotcumque sunt, sive ante
parentes manumissi sive una cum eis sive etiam
post eos manumissi sive etiam post manumissionem
nati, eos ad libertorum successionem vocat, quia et
natura aequum est liberos in bona parentum suc-
10a cedere. Etenim lex XII tabularum cum liberos
in potestate liberti invenit, patronis nihil praestitit,
praetor autem extantibus liberis liberti sive potes-
tati subiectis sive emancipatis patronum ad impu-
10b gnandum testamentum non vocat. Hos igitur
secuta etiam praesens constitutio, quando invenerit
liberos liberti libertaeve, nullum ius patronis libe-
risve eorum ex iure ab intestato successionis prae-
stat, sed liberos libertorum ad eorum successionem
vocat, etsi in servitute nati cum ipsis manumissi
11 sint. Quin etiam non tum solum eos vocat,
cum extant tantummodo ii, qui in servitute nati
una cum patre vel etiam matre manumissi sunt,
sed etiam si alios liberos habet libertus libertave, qui
post manumissionem vel ex eodem vel ex alio matri-
11a monio nati sunt, simul omnes vocat. Et quod
mirabilius est, etiam ipsos liberos ad mutuam suc-
cessionem vocari constitutio vult, indulget autem
etiam liberto libertaeve liberorum suorum successio-
nem, quemadmodum ingenuorum patres matresque
ad liberorum hereditatem vocantur, et in his casi-
bus ius patroni cessare vult, ut et libertis libertabus-
que liberi heredes existant, et ipsi liberi sibi in-
vicem et liberis parentes, nec umquam patronorum
successioni locus sit, si tales personae extant.
12 His de iis qui intestati moriuntur constitutis
transit etiam ad libertos, qui testamentum fecerint,
et iubet, si liberos suos liberti libertaeve heredes
scripserint, patronorum successionem omnino ces-
13 sare. Si vero liberos exheredaverint, si quidem
iniuste, ut etiam testamentum per querellam rescin-
datur (nam hanc quoque constitutio quibuscumque
liberis libertorum tribuit), rursus patronorum suc-
cessionem cessare vult, quasi ab intestato libertus
14 decesserit et liberi ab intestato ei succedant. Sin
iustam ob causam liberos suos liberti exheredave-
rint, vocentur patroni, quasi sine liberis decesserint.
14a Cum autem libertorum cognati esse videan-
tur ii qui eos manumittunt, ideo et ex legitima
successione, quemadmodum in ingenuis gradu pro-
piores vocantur, ita etiam in libertis vocantur.
14b Quare si liberti liberos habent iique eis suc-
14c cedunt, patronum excludunt. Si vero liberis
non extantibus vel exheredatis patroni veniunt,
secundum gradum vocentur ad bona libertorum,
quorum substantia C aureorum quantitatem ex-
cedit, ut primo loco ipsi patroni patronaeque vo-
centur, deinde post eos liberi eorum, et si liberi*

πάτρωνες καὶ αἱ πατρώνισσαι καλῶνται, εἶτα μετ' αὐτοὺς οἱ παῖδες αὐτῶν, καὶ ἐὰν μὴ ὕπεισι παῖδες αὐτῶν, οἱ ἔγγονοι αὐτῶν οἱ κατιόντες ἐξ
14d ἀρρένων ἢ ἀπὸ θηλειῶν. Τοῦτο γὰρ εἴρηται καὶ ἐπὶ τῶν εὐγενῶν, ὥστε κατὰ βαθμὸν καλεῖσθαι πάντας τοὺς συγγενεῖς πρὸς τὴν κληρονομίαν, καὶ τῶν πρώτων ἀπονούντων τότε τοὺς μετὰ ταῦτα
14e ἔρχεσθαι καὶ κληρονομεῖν. Εἰ δὲ μηδένας ἔχει κατιόντας ὁ πάτρων ἤτοι ἡ πατρώνισσα, τότε καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου αὐτῶν καλοῦμεν κατὰ βαθμόν, ἵνα οἱ ἐγγύτεροι συγγενεῖς προτιμῶνται
14f τῶν ὄντων ἐν μακροτέρῳ βαθμῷ. Ἕως δὲ πέμπτου βαθμοῦ οἱ ἐκ πλαγίου συγγενεῖς τοῦ πάτρωνος καὶ οἱ κατιόντες αὐτοῦ κληρονομείτω-
15 σαν τὸν ἀπελεύθερον. Ταῦτα μὲν πάντα εἴρηται, ἐὰν οἱ ἀπελεύθεροι παῖδας ἔχωσιν. ἐὰν δὲ παντελῶς οὐκ ἔχωσι παῖδας, ἀλλὰ ποιήσωσι διαθήκην καὶ γράψωσιν ἐξωτικοὺς κληρονόμους, οὐδὲ κατὰ τὸν δυοκαιδεκάδελτον λέγομεν, ἐπειδὴ γέγονε διαθήκη, τοὺς πάτρωνας ἀποκλείεσθαι παντελῶς, οὐδὲ κατὰ τὸν Πάπιον δεχόμεθα αὐτούς, ἵνα καὶ ἑνὸς παιδὸς γραφέντος κληρονόμου τὸ ἥμισυ λάβωσιν ἢ δύο παίδων γραφέντων κληρονόμων τὸ τρίτον λάβωσιν, ἀλλὰ καλοῦμεν αὐτούς, ἵνα μόνον τὸ τρίτον τῆς τοῦ ἀπελευθέρου κληρονομίας δυνηθῶσι λαβεῖν, οὐ πάντες οἱ καλούμενοι πρὸς τὴν πατρωνικὴν κληρονομίαν, ἀλλὰ πάτρων καὶ πατρώνισσα καὶ παῖδες αὐτῶν καὶ ἔγγονοι καὶ ἀπέγγονοι, τουτέστιν οἱ ἕως πέμπτου
15a βαθμοῦ κατιόντες τῶν πατρώνων καὶ μόνοι. Οἱ οὖν περαιτέρω αὐτῶν κατιόντες ἢ ἐκ πλαγίου οὐκ ἔχουσι τὴν ἐναντίωσιν τῆς διαθήκης ἐξωτικῶν γραφομένων κληρονόμων ἐπὶ τὸ λαβεῖν τὸ
16 τρίτον τῆς οὐσίας. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν εὐγενῶν τριούγκιον ἐν τοῖς χρόνοις τούτου τοῦ κώδικος ὡρισμένον ἦν τοῖς δυναμένοις κινῆσαι τὴν κατὰ τῆς διαθήκης μέμψιν, οὕτως, ἐὰν ἀπελεύθερος τελευτήσῃ τετραούγκιον καθαρὸν καὶ ἀπηλλαγμένον ληγάτων καὶ fideicommissων τῷ πάτρωνι
16a καταλείψας, ἀποκλείει αὐτόν. Κἂν γὰρ παισὶν ἰδίοις κατέλειψεν ὁ ἀπελεύθερος ἀπὸ τοῦ πάτρωνος λήγατον, οὐκ ἔχει καθαρὸν τὸ τρίτον. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς μέμψεως ζητοῦμεν, ἵνα καθαρόν ἐστι πάντων τῶν ληγάτων τὸ τριούγκιον, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἀπαιτοῦμεν, ἵνα καθαρόν ἐστι πάντων τῶν ληγάτων τὸ πατρωνικὸν τετραούγ-
16b κιον. Ἐλευθερίαις δὲ ὑπόκειται καὶ τὸ τετραούγκιον τοῦ πάτρωνος. τὸ γὰρ παλαιὸν παῖδες μὲν κινοῦντες τὴν κατὰ τῆς διαθήκης μέμψιν ἐδίδουν τὰς ἐλευθερίας, πάτρωνες δὲ κινοῦντες εἰς ἥμισυ τὴν ἐναντίωσιν τῆς διαθήκης κατὰ τῆς τοῦ ἀπελευθέρου διαθήκης οὐκ ἐπεγίνωσκον τὰς
16c ἐλευθερίας. Πάντα δὲ τὰ λήγατα, ὧν ὁ πάτρων ἀπήλλακται, διδότωσαν οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀπελευθέρου, δηλονότι πρότερον παρακατέχοντε[illegible] ἑαυτοῖς ἐκ τῆς οὐσίας τὸν Φαλκίδιον τῶν περι[illegible] λιμπανομένων αὐτοῖς ὀκταουγκίων, ἵνα μηκέτ[illegible] τριούγκιον, ἀλλὰ μόνον διούγκιον παρακατάσχω-
17 σιν. Εἴτε οὖν ὁ πάτρων παντελῶς μηδὲν ἔχ[illegible] λαμβάνει τὸ τετραούγκιον, εἴτε ἐγράφη κληρονό[illegible] μος εἰς ἧττον τοῦ τετραουγκίου, ἀναπληροῦ[illegible] καθαρὸν τὸ τετραούγκιον πάσης αἱρέσεως κα[illegible] πάσης ὑπερθέσεως ἀπηλλαγμένον, τουτέστιν [illegible] κἂν γράψῃ αὐτὸν ὁ ἀπελεύθερος κληρονόμον ὑπ[illegible] αἵρεσιν, περιέλωμεν τὴν μνήμην τῆς αἱρέσεω[illegible]
17a Εἰ δὲ καὶ ἡ αἵρεσις τῶν πάντως ἐξερχομένω[illegible] ἐστίν, ὑπέρθεσιν δὲ ἔχει, τυχὸν ἐὰν φθάσῃ [illegible] τῶν καλανδῶν καιρός, καὶ ταύτην τὴν αἵρεσι[illegible] περιαιροῦμεν, φυλάττοντες αὐτοῖς τὸ τετραούγκιον[illegible]
18 εἴτε εἷς ἐστὶν εἴτε πλείονες. Εἰ δὲ γραφ[illegible] κληρονόμοι ὑπὲρ τὸ τετραούγκιον καὶ βαρηθῶσ[illegible] ληγάτοις, ἐὰν αὐτοὶ μόνοι ὦσι κληρονόμοι, παρ[illegible] σχωσι τὰ ληγάτα καὶ τὰ fideicommissa, δηλονότ[illegible] μὴ βλαπτομένου τοῦ τετραουγκίου αὐτῶν [illegible] γὰρ Φαλκίδιος ἐπὶ αὐτοῦ[1] τετραουγκίου ἐστὶν[illegible]
18a Ἐὰν δὲ μὴ εἰς ὁλόκληρον, εἰς πλέον μέντοι το[illegible] τετραουγκίου, τυχὸν εἰς ἓξ ἢ εἰς ὀκτὼ οὐγκία[illegible] ἐγράφησαν κληρονόμοι καὶ ἐβαρήθησαν ληγάτοι[illegible] τότε τὸ περισσὸν ὑπὲρ τὸ τετραούγκιον διδότω-σαν τοῖς ληγαταρίοις καὶ fideicommissαρίοις, τὸ δὲ λοιπὸν παρεχέτωσαν οἱ κληρονόμοι, φυλάττοντες ἑαυτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας ἐνστάσεως τὸν Φαλ-

(1) alias αὐτῶν

eorum non extant, eorum nepotes qui ex masculis
14d feminisve descendunt. Hoc enim etiam de ingenuis dictum est omnes cognatos secundum gradum ad hereditatem vocari et primis deficientibus
14e reliquos venire et heredes fieri. Quod si descendentes patronus patronave non habent, tum etiam cognatos eius ex latere venientes secundum gradum vocamus, ut propiores iis qui remotioris gra-
14f dus sunt praeferantur. Usque ad quintum autem gradum et ex latere venientes cognati patroni
15 et descendentes eius liberti succedant. Haec omnia dicta sunt in eum casum, quo liberti liberos habent. si autem liberti omnino non habent, sed testamento facto extraneos heredes scripserint, neque secundum XII tabulas dicimus, quia testamentum [illegible] est, patronos omnino excludi [illegible] dimus [illegible] ut [illegible]

16a eum excludit. Etsi enim libertus liberis suis a patrono legatum reliquerit, non habet purum quadrantem. quemadmodum enim in querella requirimus ut quadrans purus sit ab omni legato, ita et hic postulamus, ut purus ab omni legato triens pa-
16b troni sit. Libertatibus autem subicitur etiam patroni triens: olim enim liberi quidem de inofficioso querela instituta praestabant libertates, patroni autem in semissem bonorum possessione contra tabulas liberti petita non agnoscebant li-
16c bertates. Omnia autem legata, a quibus patronus liberatus est, praestanto heredes liberti, ut videlicet antea ex bonis Falcidiam bessis sibi relicti sibi retineant, neque amplius quadrantem sed sex-
17 tantem tantummodo retineant. Sive igitur patronus nihil omnino habet, accipit trientem, sive scriptus est heres in quantitatem triente minorem, recipiet purus triens ab omni condicione et dila[illegible]

19 κίδιον. Ὅσοι δὲ ἂν[1] εἴησαν πάτρωνες, κἂν ἐξ
ἀνίσων μερῶν ἦσαν δεσπόται τοῦ οἰκέτου, μεθ'
ὃ γένωνται πάτρωνες, ἐξ ἴσου κληρονομοῦσιν.
19a Ἐὰν δὲ τελευτήσωσιν οἱ πάτρωνες, καὶ ὁ μὲν
ἔχει παῖδας, ὁ δὲ ἐγγόνους, οἱ ἐγγύτεροι περὶ τὸν
βαθμόν, τουτέστιν οἱ παῖδες τοῦ ἑνὸς πάτρωνος,
ἀποκλείσουσι τοὺς ἐγγόνους τοῦ ἄλλου πάτρωνος.
19b Καὶ γινέσθω ἡ κλῆσις οὐχὶ κατὰ σειράν, ἀλλὰ
προσωπικῶς, τουτέστιν ἵνα πρὸς τὸν ἀριθμὸν
τῶν παίδων τοῦ πάτρωνος τὸ μέρος διαιρῆται.
καὶ τυχὸν ἐὰν δύο πάτρωνες τελευτήσωσιν ἐπὶ
παισίν, ὁ μὲν ἐπὶ δύο, ὁ δὲ ἐπὶ τέτρασι, εἰς ἓξ
μέρη γίνεται ἡ κληρονομία, οὐκέτι εἰς δύο, ἐπειδὴ
19c καὶ δύο πατρώνων παῖδές εἰσιν. Ἐὰν δὲ εἷς
τῶν δύο[2] πατρώνων τὸ μέρος τὸ ἴδιον παραι-
τήσηται, τότε τὸ μέρος αὐτοῦ οἱ λοιποὶ πάτρωνες
20 λαμβανέτωσαν. Εἰ δὲ καὶ ὁ προλαμβάνων βαθ-
μὸς παραιτήσηται, τότε πάλιν ὁ μετὰ ταῦτα
βαθμὸς καλείσθω· δεχόμεθα γὰρ τὰς κατὰ συγ-
γένειαν διαδοχὰς ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων, τουτέστιν
ἵνα τοῦ πρώτου παραιτουμένου ὁ μετὰ ταῦτα
20a βαθμὸς ὑπεισέρχηται. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν
εὐγενῶν κρατεῖ[3], ἐπειδὴ καὶ τὸ παλαιόν, ὅτε ἐπὶ
κληρονομίας οὐκ ἦν ὑπεισέλευσις τῶν μετὰ ταῦτα,
ἐπὶ τῆς ἐπιτροπῆς ἐφυλάττετο, καὶ τοῦ πρώτου
τυχὸν καλουμένου ἐξκουσατεύοντος ἑαυτὸν ὁ μετὰ
ταῦτα ἐκαλεῖτο. Καλείσθωσαν δὲ μὴ μόνον οἱ
ἐν φύσει κατιόντες τῶν πατρώνων, ἀλλὰ καὶ οἱ
κυοφορούμενοι αὐτῶν καὶ οἱ εἰς θέσιν παρ' αὐ-
τῶν δεδομένοι. ἡ οὖν παλαιὰ ὑπόκρισις καὶ
παρατήρησις, ὅτε ἐπλαττόμεθα τὴν θυγατέρα
τοῦ πάτρωνος υἱὸν πάτρωνος εἶναι, ἀνῃρείσθω[4]·
σήμερον γὰρ καὶ αὕτη καλεῖται πρὸς τὴν κληρο-
21a νομίαν. Καὶ καλείσθωσαν μὴ μόνον διακατοχὴν
αἰτοῦντες, ἀλλὰ καὶ ὡς νόμιμοι κληρονομοῦντες,
καὶ κληρονόμοι δὲ γραφόμενοι ὡμολογημένως ἐχέ-
τωσαν τὴν ἐκ τῆς διαθήκης βοήθειαν· αἱ δὲ
λοιπαὶ πατρωνικαὶ διακατοχαὶ ἡσυχαζέτωσαν.
22 Ἐὰν δὲ θετοὺς παῖδας ἔχωσιν οἱ ἐλευθερωθέντες
ἢ οἱ πάτρωνες, τούτους, εἰ καὶ ὑπεξουσίους ἔχω-
σιν, οὐ δεχόμεθα ἐν τάξει υἱῶν, ἀλλὰ ἐν τάξει
ἐξωτικῶν. εἰ δὲ καὶ τελευτήσωσιν οἱ πάτρωνες
ἐπὶ ἐξωτικοῖς κληρονόμοις, οὐ καλοῦνται πρὸς
τὴν τοῦ ἀπελευθέρου κληρονομίαν· συγγενικῷ
γὰρ δικαίῳ κληρονομοῦνται οἱ ἀπελεύθεροι.
23 Ἐπειδὴ δὲ ἡ παλαιὰ διακατοχὴ ἥρμοζε καὶ ὅτε
ἐτελεύτησεν υἱὸς ἀπελευθέρου γεννηθεὶς μετὰ
τὴν ἐλευθερίαν διαθήκης καὶ συγγενείας χωρίς,
καὶ ἐκάλει τὸν ἐλευθερώσαντα τὸν πατέρα καὶ
τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας αὐτοῦ συγγενεῖς, εἴτε ἔμει-
ναν συγγενεῖς εἴτε ἔπαθον καταστάσεως ἐναλλα-
γήν, ἐκέλευσε δέ, ἵνα, ἐὰν ὁ πάτρων τούτου τοῦ ἀπε-
λευθέρου καὶ αὐτὸς ἀπελεύθερος ἦν ἑτέρου τινός,
καὶ ὁ τοῦ πάτρωνος πάτρων καὶ ἡ συγγένεια
αὐτοῦ καλῆται, κελεύει ἡ διάταξις, ἵνα, ἐὰν μετὰ
τὴν ἐλευθερίαν γεννηθέντες τοῦ ἀπελευθέρου παῖ-
δες τελευτήσωσιν ἀδιάθετοι καὶ μηδένα παντε-
λῶς ἔχοντες συγγενῆ, καλῶνται ὁ πάτρων καὶ ἡ
πατρώνισσα μόνοι. ἔστιν οὖν τοῦτο τὸ δίκαιον
ἐπὶ μόνων υἱῶν τοῦ ἀπελευθέρου ἢ θυγατέρων,
πάτρωνος ἢ πατρωνίσσης περιόντων, ἵνα δόξωσι
μηκέτι κληρονομεῖν ἀπελεύθερον, (πῶς γάρ ἐστιν
ἀπελεύθερος ὁ τεχθεὶς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν;)
ἀλλ' ἔχειν[5] τὸ κέρδος ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου.
. . . . [6]χωρὶς συγγενείας ἁπάσης τελευτώντων
μόνους τὸν πάτρωνα καὶ τὴν πατρώνισσαν τούς τε
αὐτῶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας καλεῖσθαι, καὶ μέχρι τού-
του ταύτην ἵστασθαι τὴν διαδοχήν, οὐκ ἀπελευθερι-
κῆς τῆς κλήσεως αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκ τῆς παρούσης ἡμῶν
24 διατάξεως διδομένης. Κἀκεῖνο δὲ τῷ νόμῳ προσ-
θεῖναι καλόν τε καὶ ἀναγκαῖον ᾠήθημεν, ὡς, εἰ συμ-
βαίη[7] τοὺς ἐλευθερωτὰς ἀπὸ κληρονόμων ποιήσασθαι
τοὺς ἑαυτῶν παῖδας καὶ μηδὲν αὐτοῖς τῆς ἑαυτῶν
περιουσίας καταλιπεῖν, μὴ δυνηθῆναι δὲ[8] αὐτοὺς[9] μά-
την ὑβρισμένους ἀποδεῖξαι μηδὲ[10] τούτους ἔξειν κατὰ
τῶν διαθηκῶν τῶν ἀπελευθέρων πατρωνικὰ δίκαια.
ἀδιαθέτων μέντοι καὶ ἀπαίδων τελευτώντων τῶν
ἀπελευθέρων κἀκείνους, ἴσως μὲν οὐκ ἀξίως, διὰ

(1) ἂν Reitz, ἐάν traditur (2) δύο abundat (3) cf. Inst. 3, 2, 7 (4) ἀνῃρήσθω vel ἀναιρείσθω Reitz (5) ἔχειν Herrmann, ἔχει traditur (6) quae sequuntur, extant in V (7) συμβαίη Zachariae, ****(φ?)αιη ex emendatione V (8) δέ scripsi, τε V^a, σε V^b (9) αὐτούς Herrmann, ἑαυτοὺς V (10) μητε V

ut sibi ex sua institutione Falcidiam retineant.
19 Quotcumque autem patroni fuerint, licet ex
inaequalibus partibus domini servi fuerint, post-
quam patroni facti sunt, ex aequis partibus suc-
19a cedunt. Quod si patroni obierint, et alter
quidem liberos habeat, alter nepotes, gradu pro-
piores, id est liberi alterius patroni, excludent ne-
19b potes alterius patroni. Atque procedat vocatio
non in stirpes, sed in capita, hoc est ut pro numero
liberorum patroni portio dividatur. et si forte duo
patroni decesserint liberis relictis, alter duobus alter
quattuor, in sex partes hereditas dividitur, non in
19c duas, quod duorum patronorum liberi sunt. Si
vero unus ex [duobus] patronis suam partem repudia-
20 verit, tum partem eius reliqui patroni capiant. Sed
et si praecedens gradus repudiaverit, tum sequens
gradus vocetur: admittimus enim successiones cogna-
torum in libertinis, id est ut primo repudiante
20a sequens gradus succedat. Hoc enim et in
ingenuis obtinet, quoniam et antiquitus, cum in
hereditate non erat, successio posteriorum, in tutela
tamen observabatur, ut eo qui primus forte voca-
21 tus erat se excusante sequens vocaretur. Vo-
centur autem non solum descendentes patronorum
iam nati, sed et postumi eorum et in adoptionem
ab eis dati. antiqua igitur simulatio et observatio,
qua fingebamus patroni filiam esse filium patroni,
sublata sit: hodie enim haec quoque ad hereditatem
21a vocatur. Et vocentur non solum bonorum
possessionem petentes, sed etiam ut legitimi here-
des, et cum heredes scripti sunt, habeant sane bo-
norum possessionem secundum tabulas: ceterae
autem bonorum possessiones quae patronis daban-
22 tur conquiescant. Quod si adoptivos liberos
habent manumissi aut patroni, hos, licet filii fami-
lias sint, non filiorum loco habemus, sed extraneo-
rum. sed et si patroni decesserint extraneis here-
dibus relictis, hi non vocantur ad liberti hereditatem:
23 cognationis enim iure succeditur libertis. Quo-
niam vero vetus bonorum possessio tum quoque
competebat, cum filius liberti post manumissionem
natus sine testamento et cognatione decessisset, vo-
cabatque patris manumissorem et cognatos eius per
virilem sexum, sive mansissent agnati sive status
mutationem passi essent, statuebat autem, ut, si
huius liberti patronus ipse libertus alius cuiusquam
esset, patroni quoque patronus eiusque cognatio
vocaretur, sancit constitutio, ut, si liberti liberi post
manumissionem nati moriantur intestati et nullum
omnino cognatum habentes, soli patronus et patrona
vocentur. competit igitur hoc ius in solis filiis et
filiabus liberti patrono vel patronae superstitibus,
ut non amplius videantur succedere liberto (quo-
modo enim libertus est natus post manumissionem?),
sed lucrum ex hac ipsa lege habere.
. . . sine ulla cognatione mortuis patronum patro-
nam eorumque filios filiasque vocari et hucusque
successionem consistere, ut non ex iure quod in
libertis obtinet, sed ex hac nostra constitutione
24 vocentur. Illud quoque legi addere pulchrum
necessariumque duximus, si contigerit, ut manumis-
sores liberos suos exheredes fecerint nihilque eis ex
facultatibus suis reliquerint, neque probari possit
temere iniuriam eis factam esse, ne his quidem
contra libertorum testamenta patronorum iura com-
petere. quod si liberti intestati et sine liberis de-

φιλανθρωπίαν δὲ ὅμως καινοῦμεν, καὶ μάλιστα ἐπεὶ πᾶσι πάντα[1] τὸν ἡμέτερον νόμον πρὸς τὴν φύσιν
25 ἡρμόσαμεν. Σώζεσθαί γε μὴν καὶ τῷ τὸν ὑπεξούσιον[2] ἢ τὴν ὑπεξουσίαν ἔχοντι καὶ τοῦτον ἢ ταύτην ἐλευθερώσαντι τὸ πατρωνικὸν δίκαιον, ὅπερ καὶ πρόσθεν εἴχεν, διαπλάζομεν, ὅπως, εἰ ἀδιάθετος καὶ ἄπαις ὁ ἐλευθερωθεὶς τελευτήσειεν ἢ γράψας ἐξωτικοὺς κληρονόμους, ἢ εἰς τὸ πᾶν ἐξ ἀδιαθέτου ἢ πρὸς τὸ τετραμοίρκιον κατὰ τῆς διαθήκης ὁ ἐλευθερώσας κληθείη, ὡσανεὶ δοκούσης contracta fiducia τῆς emancipationis
26 γεγενῆσθαι. Ταῦτα μέντοι κρατεῖν ἐπὶ τῶν τὴν ἐλευθερίαν ἐπιθέντων διαπλάζομεν, οὐ δὴ καὶ μόνους χρῆσθαι τῇ τοῦ πάτρωνος προσηγορίᾳ συγχωροῦμεν. τοὺς γὰρ δὴ κατά τινα περίνοιαν νομισθέντας ἐν τοῖς παλαιοῖς βιβλίοις πάτρωνας εἶναι, καίτοι γε οὐκ ἐλευθερώσαντας, ὁποῖον δὴ τὸν ἐλέγξαντα τὴν συμπαιγνίαν τοῦ ἀπελευθέρου, τὸν οὐκ ὄντα μετά τε[3] ἀληθείας πάτρωνα, ἐξ ὧν δὲ ὤμοσεν ψευδῶς, πειρώμενον ἑαυτῷ πατρωνικὰ περιτιθέναι δίκαια, εἰ καί[4] τις ὅλως ἕτερος τοιοῦτος ἐν τοῖς βιβλίοις ἐστίν, τοῦτον παντελῶς παντὸς κέρδους ἐκ πατρωνικοῦ δικαίου χωρίζομεν, μόνην[5] αὐτῷ τὴν ὀβσεκουίαν φυλάττεσθαι παρὰ τῶν τοιούτων δῆθεν ἀπελευθέρων συγχωροῦντες, ἐκείνους εἶναι μόνους πάτρωνας ταῖς ἀληθείαις κρίνοντες, ὅσοι ταῖς ἀληθείαις τὴν
27 ἐλευθερίαν ἐπιτιθέασιν. Τὰ αὐτὰ δὲ δίκαια δίδομεν καὶ τοῖς κατιοῦσιν καὶ τῇ λοιπῇ φαμιλίᾳ τῶν ἐν διαθήκαις ἢ τελευταίαις ὅλως βουλήσεσιν ἐλευθερωσάντων τινὰς κατὰ τῶν καλουμένων ὀρκίνων ἀπελευθέρων, ὡσανεὶ παρ' αὐτῶν τούτων ἐλευθερωμένων. *PP. k. Dec. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

V.[6]

SI IN FRAUDEM PATRONI[7] ALIENATIO FACTA EST.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Claudio.* Si in fraudem patroni libertus aliquid alienaverit, quatenus legitima pars deminuta est, revocandi tributam convenit esse potestatem. *S. XVI*[8] *k. Nov. Sirmi CC.*[9] *conss.* [a. 294]

2 *Idem AA. et CC. Iuliae.* Defuncto quidem liberto patronus intestato succedens per actionem Calvisianam in eius fraudem alienata revocare potest.
1 Verum cum patronum post liberti sui mortem ab eo fundi[10] collatam donationem habuisse ratam adseveras, manumissoris factum infirmare successores eius minime possunt. *S. VIII k. Ian. Sirmi CC.*[9] *conss.* [a. 294]

VI.[11]

DE OBSEQUIIS PATRONIS PRAESTANDIS.

1 [11a]*Imp. Alexander A. Zotico.* Contra patronum tuum famosam actionem instituere non potes. *prid. id. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

2 *Idem A. Leontogono.* Libertae, quae voluntate patroni aut iure nuptae sunt, non coguntur officia patronis suis praestare. *PP. XVII*[12] *k. Aug. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

3 *Idem A. Xantho.* Etiam qui pactione[13] data a[14] dominis manumittuntur, mero iure omne obsequium patronis debent. *PP. k. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

4 *Idem A. Victorino.* Si manumissori tuo[15] vim et audaciam obiecisti ei, qui te beneficio suo ex servitute liberando, ut adversarium haberet, fecit, praeses provinciae, quatenus coercere eiusmodi te-
1 merariam licentiam debeat, aestimabit. Nam si qua tibi pecunia debebatur[16] sive de rebus adversus patronum disceptatio fuerat, non protinus ad litigandum currere debueras: maxime autem si hoc facere auderes, sine atrocitate certe verborum aequitatem petitionis tuae commendare iudici potuisti, omni honore patrono debito reservato. *PP. prid. k. Oct. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

5 *Imp. Gordianus A. Sulpiciae.* Etiam liberis damnatorum consuetum obsequium libertos paternos praestare debere in dubium non venit. proinde si non agnoscunt reverentiae debitae munus, non immerito videntur ipsi[17] adversus se provocare severitatem. *PP. III non. Sept. Sabino II et Venusto conss.* [a. 240]

6 *Idem A. Cornelio.* Libertos sive libertas, maxime quibus impositae operae non sunt, consuetum potius obsequium quam servile ministerium manumissoribus exhibere debere neque[18] vincula perpeti non est opinionis incertae. *PP. III k. April. Attico et Praetextato conss.* [a. 242]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Metrodoro.* Neque libertis novercae inferendae iniuriae privignis eius libera facultas esse debet: paternos etiam libertos, sicuti dicis, iniuriosos tibi fuisse
1 ferendum non est. Praeses igitur provinciae vindictam tibi personarum condicioni congruentem impertiri non dubitabit. *PP. V id. Mai. Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

8 *Idem AA. Hermiae.* Nec patronae tuae obsequiis refragari te fas est. *PP. XII k. Febr. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [a. 287]

(1) πᾶσι πάντα Zachariae (2) το τον υπεξουσιον V[a] (3) τὸν τε οὐκ ὄντα μετὰ sc., cf. BΣ 28, 4, 21 (4) καὶ εἰ Mommsen (5) μόνην V[a]?, vv V vel V[a] (6) B 49, 6, 11 – 13. — Cf. Dig. 38, 5 (7) sic V, a libertis ins. PVS, aut liberti ins. S (8) XVI V, XV P, om. Hal. (9) AA. (= a. 293) Mommsen (10) fundo V

(11) B 29, 2, 10 seqq. — Cf. Dig. 37, 15 (11a) = 5, 55, 1 (12) XVII V, XIIII Hal., VII P (13) pecunia pro pactione interpolaverunt B (14) a om. V (15) idem B (κ. π.): manumissori tuo del. Mommsen (16) sic L[b], cum B (κ. π.), debeatur VPL[a]CR (17) ipso V contra B (18) neque debere Mommsen

[illegible]

[illegible] manumiserint. veluti qui collusionem liberti probaverit, [illegible] qui re vera patronus non est, ex eo [illegible] quod falso iuravit, patronatus iura sibi [illegible] est. et si quis alius eiusmodi [illegible] continetur, eum ab omni omnino [illegible] patronatus iure obvenit removemus, nisi [illegible] ei ab eiusmodi libertis observari [illegible], quoniam eos re vera patronos esse [illegible] vera libertatem imposuerint. 27 [illegible] et descendentibus et reliquae familiae [illegible], qui in testamentis vel quibuscumque [illegible] aliquos manumiserint, adversus [illegible] orcinos tribuimus, tamquam [illegible] manumissi essent.

VII.[1]

DE LIBERTIS ET EORUM LIBERIS.

1 *Imp. Antoninus A. Daphno*[2]. Non est ignoum, quod ea, quae ex causa fideicommissi manuaisit, ut ingratum libertum accusare non potest, um id iudicium extra ordinem praebeatur ei, qui oluntate servo suo libertatem gratuitam praestitit, on qui debitam restituit. *PP. v k. Mai. Messala t Sabino conss.* [*a.* 214]

2 *Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.* Si anumissus ingratus circa patronum suum extiterit [3]quadam iactantia vel contumacia cervices[4] adrsus eum erexerit aut levis offensae contraxerit ilpam, a patronis rursus sub imperia dicionemque[5] ittatur, si in iudicio vel apud pedaneos iudices troni querella exserta ingratum eum ostendat: iis etiam qui postea nati fuerint servituris, quoam illis delicta parentium non nocent, quos tunc tos esse constiterit, dum libertate illi potirentur. Sane si is, qui in nostro consilio vindicta libetus est, post coercitionem ex paenitentia dignum praestiterit, ut ei civitas Romana reddatur, non ius fruetur beneficio libertatis, quam si hoc paonus eius oblatis precibus impetraverit. *PP. id. pril. Romae Constantino A. VII et Constantio C. nss.*[6] [*a.* 326]

3 [7]*Impp. Honorius et Theodosius AA. ad senam*[8]. Liberti non modo adversus patronos non idientur, verum etiam eandem quam patronis ipsis verentiam praestent heredibus patronorum, quibus grati[9] actio sicut ipsis manumissoribus deferetur, illi datae sibi libertatis immemores nequitiam reperint servilis ingenii. *D. VIII id. Aug. Ravennae ariniano et Asclepiodoto conss.* [*a.* 423]

4 [10]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. asso pp.* Libertinae condicionis homines vel eoum filii[11] si militantes docebuntur ingrati, ad servitis nexum procul dubio reducentur[12]. *D. III k. pril. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II A.*[13] *conss.* [*a.* 426]

VIII.[14]

E IURE AUREORUM ANULORUM ET DE NATALIBUS RESTITUENDIS.

1 [15]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. hiladelpho.* Natales antiquos et ius ingenuitatis non do praestare decurionum, sed a nobis peti potuit. *XV k. April. Ravennae ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

2 *Idem AA. et CC. Eumeni.* Aureorum usus ulorum beneficio principali tributus libertinitatis[16] uoad vivunt imaginem non statum ingenuitatis praeat, natalibus autem antiquis restituti liberti innui nostro beneficio constituuntur. *D. XIII k..... rmi CC. conss.* [*a.* 294]

VIIII.[17]

QUI ADMITTI AD BONORUM POSSESSIONEM POSSUNT ET INTRA QUOD TEMPUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Macrinae.* Bonorum possessio filio familias delata cum ignorante quoque patre possit peti, emolumentum et patri adlatura, si[18] ratam petitionem pater habuerit[19], amittitur transacto tempore. *Sine die et conss.*

2 [20]*Idem AA. Crispino.* Si bonorum possessio dumtaxat tibi competit proximitatis nomine, habuisti spatium centum dierum utilium, ex quo eum defunctum scisti, ad bonorum possessionem amplectendam. *PP. III non. Nov. Geta II cons.*[21] [*a.* 205]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Crescentino.* Infantis nomine agnitam bonorum possessionem et antequam loqueretur diem functi recte competere nulla dubitatio est. *PP. V*[22] *k. Ian. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

4 *Idem AA. et CC. Marcello.* Emancipata si non agnovit intra annum unde liberi bonorum possessionem, nullam ad heredes vindicationem successionis transmittere potuit. *D. XIIII*[23] *k. Mai. Heracliae CC.*[24] *conss.* [*a.* 294]

5 *Idem AA. et CC. Maximo.* Quamdiu per facti quaestionem incertum est, utrumne secundum tabulas an ab intestato, et ex quo capite possessio sit delata, ne tibi tempus agnoscendae bonorum possessionis praefinitum cedat, superstitiosam geris sollicitudinem. [*a.* 294]

6 *Idem AA. et CC. Frontinae.* Iuris ignorantiam nec mulieribus prodesse in edicti perpetui cursum de agnoscenda bonorum possessione manifestum est. *D. III k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

7 *Pars epistulae Constantii et Maximiani AA. et Severi et Maximini nobilissimorum CC.* Bonorum quidem possessionem pupilli nomine agnoscere 1 tutorem potuisse aperte declaratur. Ipse autem pupillus bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine tutoris auctoritate hoc postulanti sciens hoc competens iudex dedit bonorum possessionem: tunc enim emolumentum successionis videtur praetorio iure quaesitum esse. *VI id. Sept. Constantio et Maximiano conss.* [*a.* 305]

8 [25]*Imp. Constantinus*[26] *A. ad Dionysium.* Quicumque res ex parentum vel proximorum successione iure sibi competere confidit, sciat sibi non obesse, si per rusticitatem vel ignorantiam facti vel absentiam[27] vel quamcumque aliam rationem intra praefinitum tempus bonorum possessionem minime petisse noscatur, quoniam haec sanctio huiusmodi consuetudinis necessitatem mutavit. *PP.*[28] *prid. id. Mart. Heliopoli Constantino A. et Constant. C. conss.*[29] [320 *vel* 326]

B 49, 2, 18 *seqq.* (2) dapho *VS*, daphidapono *p*, sidapono *CR* (3) *verba* quadam ... mittatur *forse sumpta sunt ex Th.* 4, 10, 1: Imp. Constantis A. ad concilium Byzacenorum. Libertis ingratis tantum iura adversa sunt, ut si quadam iactantia u. cervices erexerint aut l. o. contraxerint culpam, a ronis rursus sub imperia dicionemque mittantur. VI k. Aug. Coloniae Agrippinae Pacatiano et Hiiano conss. (*a.* 322) (4) cervicem *V contra Th.* *t.* 3) (5) *sic Th.*, imperio ditionemque *V*, imio ditioneque *PCR* (6) const. a. VII et const. co. *V*, constantio a. v et constante caes. coss. *Hal.*: nstantino A. VI et Constantino C. conss. (= *a.* 320) *te emendavit Gothofredus* (7) = *Th.* 4, 10, 2: *ge* 4, 20, 12 *et quae ibi laudantur* (8) consulibus storibus tribunis plebis senatui suo salutem dicunt . *cum locis iungendis plerisque* (9) *sic Th.*, inis *VR*, ingratitudinis *C* (10) = *Th.* 4, 10, 3: *gendae videntur* 5, 4, 21 *et Th.* 4, 6, 7 (11) vel rum filii *om. Th.* (12) *sic Th. cum B*, producentur *libri* (13) a. XII et val. a. II *Th*, XI et val. aa. (= *a.* 425) *Hal.* (14) *Cf. Dig.* 40, 10. 11 (15) *iunge* 7, 9, 3 (16) libertinis *Cuiacius* (17) *B* 40, 1, 17 *seqq.* (18) *pro* emolumentum et p. all. si *secundum* *BΣ olim ita fere scriptum erat:* ut in pendenti sit, dum, *cf. Dig.* 37, 1, 3, 7 (19) *sic C*, habuit *PR* (20) *iunge* 6, 55, 1 (21) Geta cos. *Hal.*, Antonino A. II et Geta II conss. 6, 55, 1 (22) pp. v *P*, s. *Hal.* (23) XIIII *P*, III *Hal.* (24) AA. (*a.* 293) *Mommsen* (25) *iunge Th.* 8, 18, 4 (26) *debuit esse* Constantius, *cf. Th.* 8, 18, 4 (27) facti vel absentiam *del. cum B* (κ. π.) (28) pp. *Th.* 8, 18, 4, d. *Hal.* (29) constantio a. et constant. caes. coss. *Hal.*, constantio a. II et constante A. conss. (= *a.* 339) *recte Th.: attamen compilatores aut mutilam subscriptionem male explevisse, aut integram sed compendiis* (const.) *scriptam pariter atque inscriptionem non recte explicasse videntur, ut de anno* 320 (Constantino A. VI et Constantino C. conss.) *vel* 326 (Constantino A. VII et Constantio C. conss.) *cogitaverint: quam ob causam h. c., quae sequi debuit c.* 9, *priore loco collocaverunt*

9 [1]*Idem A.*[2] *ad populum.* Ut verborum inanium excludimus captiones, ita haec observari decernimus, ut apud quemlibet iudicem vel etiam apud duumviros qualiscumque testatio amplectendae hereditatis ostendatur, statutis prisco iure temporibus coartanda, eo addito, ut, etiamsi intra alienam vicem, id est prioris gradus, properantius exseratur, nihilo minus tamen efficaciam parem, quasi suis sita[3] curriculis, consequatur. *D. k. Febr. Laodiceae Constantio A. II et Constante A. conss.*[4] [*a.* 339]

X.

QUANDO NON PETENTIUM PARTES PETENTIBUS ADCRESCUNT.

1 [5]*Imp. Gordianus A. Marcianae.* Quotiens pluribus liberis cessante legitima successione bonorum possessio defertur, beneficium edicti perpetui quibusdam omittentibus his solis qui[6] bonorum possessionem agnoverunt portionem non petentium adcrescere in dubium non venit. *D. id. Ian. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

XI.[7]

DE BONORUM POSSESSIONE SECUNDUM TABULAS.

1 [8]*Imp. Alexander A. Vitali*[9]. Pendente appellatione a sententia, qua falsum testamentum pronuntiatum est, incerto adhuc, an defunctus intestatus decesserit, proximitatis nomine bonorum possessioni locus non est. *D. III*[10] *k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Imp. Gordianus A. Cornelio.* Bonorum quidem possessionem ex edicto praetoris non nisi secundum eas tabulas, quae septem testium signis signatae 1 sunt, peti posse in dubium non venit. Verum si eundem numerum adfuisse sine scriptis testamento condito doceri potest, iure civili testamentum factum videri ac secundum nuncupationem bonorum possessionem deferri explorati iuris est. *PP. XII k. Mart. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

XII.[11]

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA TABULAS QUAM PRAETOR LIBERIS POLLICETUR.

1 *Imp. Alexander A. Rufo.* Liberi contra tabulas parentium bonorum possessione admissa solis parentibus et liberis legata praestare debent secundum edictum. *PP. IIII id. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Hilarae.* Postumo nato, qui neque heres institutus a patre neque nominatim exheredatus est, testamentum rumpitur: et si contra tabulas bonorum possessio infanti[12] a tutore petita est, secundum tabulas possessio locum habere non potest. *D. k. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

XIII.[13]

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA TABULAS LIBERTI, QUAE PATRONIS VEL[14] LIBERIS EORUM DATUR.

1 *Imp. Gordianus A. Herculiano.* Licet ex causa fideicommissi manumissus sit, quem ex voluntate patris cum sorore te manumisisse proponis, tamen, si extraneos scripsit heredes, partis legitimae contra tabulas eius bonorum possessionem petendo, vel contra nuncupationem, si testamentum sine scriptis conditum est, intra tempora edicto praestituta eam partem poteris obtinere. *PP. VI k. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

2 [15]*Imp. Theodosius A. Asclepiodoto pp.* Patronus liberti muneribus electis et operis contra[16] tabulas bonorum possessione repellitur. *D. XIII*[17] *k. Mart. Constantinopoli Victore cons.* [*a.* 424]

XIIII.[18]

UNDE LIBERI.

1 [19]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Sarpedoni.* Si avus tuus relictis tribus emancipatis filiis decessit hique bonorum possessionem unde liberi acceperunt, pro[20] portione heredes eos extitisse palam est. *PP. IIII non. Mart. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

2 *Idem AA. et CC. Zosimo.* Ex testamento vel ab intestato existente filio vel nepote suo herede nemo potest intestato heres existere. *D. VII id. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

3 [21]*Imp. Constantius A. ad Leontium comitem Orientis.* Qui se patris post avum intestatum defuncti[22] negat heredem, mortui[23] avi paterni[24] suscipere facultates non potest, maxime emancipatus, nisi per bonorum possessionem ad huiusmodi beneficium pervenerit. *D. VIII id. April. Limenio et Catulino conss.* [*a.* 349]

XV.[25]

UNDE LEGITIMI ET UNDE COGNATI.

1 *Imp. Alexander A. Ulpio.* Consobrinorum tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis neminem iure pertinuerunt, tuque eorum possessionem agnovisti, persequi non prohiberis. *D. IIII id. Ian. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Sozioni.* Cum propiorem[26] sobrinum[27], id est natum a consobrina, rebus humanis intestatum defunctum proponas, intellegis sine auxilio bonorum possessionis eius te successionem vindicare non posse. *D. VII k. Iun. Laodiceae*[28] *AA. conss.* [*a.* 290]

3 *Idem AA. et CC. Felici.* Nepotibus avi materni pro virili portione etiam iure honorario successio defertur. *D. id. Oct. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

4 *Idem AA. et CC. Syriscae.* Non hoc, an tenuerit quis res hereditarias nec ne, sine voluntate adquirendae sibi hereditatis, quaerendum est, sed an admisit hereditatem vel bonorum possessionem. *D. XI k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Platoni.* Certum est quidem cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis neminem[29] posse succedere: defuncti vero cognati succedere nolentes petere bonorum possessionem non urguentur. *D. XII k. Mart. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

(1) *iunge* 6, 23, 15. 6, 37, 21 (2) idem a. *confirmat* 5, 70, 7, 3, *cum hanc constitutionem Constantino adscribat* (3) sita *Mommsen*, scitam *RM*ᵃ?, sitam a *CM*ᵇ, sit usa *edd.*: *καὶ μὴ ἐν τοῖς οἰκείοις χρόνοις γενομένη B, εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς ἰδίοις χρόνοις ἐχρήσαντο τῇ διαμαρτυρίᾳ BΣ* (4) constantio ... conss. *supplevi ex* 6, 23, 15. 6, 37, 21 (5) *B* 40, 7, 1 (6) solis qui *P*, qui soli *CR* (7) *B* 40, 7 — *Cf. Dig.* 37, 11 (8) *iunge* 6, 24, 3 (9) militi *addit* 6, 24, 3 (10) VI 6, 24, 3 (11) *Cf. Dig.* 37, 4 (12) infanti *P*ᵃ*C*, infantis nomine *P*ᵇ (13) *B* 40, 7, 4. 5 — *Cf. Dig.* 37, 14 (14) vel *SCR*, et *P*

(15) = *Th.* 4, 4, 7: *iunge* 6, 36, 8 *Th.* 2, 19, 7 (16) cont[illegible]ra *V*ᵇ*CR Th.*, a contra *V*ᵃ*P* (17) XIII *V Hal.*, III [illegible], X *Th.* 4, 4, 7, VII *Th.* 2, 19, 7 (18) *Cf. Dig.* 38, [illegible] 6 (19) *B* 40, 3, 19 (20) pro *V*, pro rata *CR* (21) = *T*[illegible]*h.* 8, 18, 5: *iunge* 6, 30, 15 (22) post a. i. defun[illegible]cti *om. Th.* (23) defuncti *Th.* (24) paterni *om.* [illegible]*h.* (25) *B* 40, 8 — *Cf. Dig.* 38, 7. 8 (26) *sic C*, p[illegible]ro- priorem *R* (27) sobrino *scr.*, *cf. Dig.* 38, 10, 1 [illegible], 7 *Festus v.* Propius (28) ipsis IIII et III *ins.* *Mom*[illegible]*sen* (29) sic *V*?*C*ᵇ, nemini *C*ᵃ

XVI.[1]

DE EDICTO SUCCESSORIO.

1 [2]*Imp. Alexander A. Iulio.* Si mater tua propter urorem suum patrui sui bonorum possessionem non ccepit, tu filius eius ad eorundem bonorum patrui agni possessionem ex edicto, quo prioribus non etentibus sequentibus permittitur, admissus es. *P. IIII id. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. irmo.* Si aviae frater eorum, de quorum successone agitur, velut ex testamento adiit hereditatem, ios intestatos decessisse ac falsum testamentum olatum contendis, et ab intestato non petita borum possessione vita functus est, ac tu licet quinto adu constitutus ex successorio capite petisti borum possessionem vel necdum exclusus petas, rum successionem potes vindicare. nam si is, em quarto gradu constitutum non ambigitur, ex licto petiit nec hoc te latuit, frustra nobis suppliasti. *S. VI id. April. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

XVII.[3]

DE CARBONIANO EDICTO.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. lorae.* Si tibi ac filio tuo status ab his contra ios supplicas movetur quaestio, perspicis praemare rerum, quas velut de patris successione filius us vindicat, restitutionem postulari, cum, si in pillari permaneat aetate, secundum formam edicti arboniani data bonorum possessione satisdatione pleta tunc demum in possessionem eum constitui nveniat vel hac non oblata portionem ab omnibus iam vindicat possideri, servitutis vero quaestionem tempus differri pubertatis. *S. XII k. Nov. Sirmi A. conss.* [a. 293]

2 [4]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcaius*[5] *AAA. ad Rufinum pp.* Carbonianum edictum ib personis legitimis indubitato matrimonio, custoito partu et probata legitima successione defertur, :ilicet ut in possessione novus heres constitutus[6] sque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus tatur interdum alienis. *D. IIII k. Oct. Constannopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [a. 393]

XVIII.[7]

UNDE VIR ET UXOR.

1 [8]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hieio pp.* Maritus et uxor ab intestato invicem sibi i solidum pro antiquo iure succedant, quotiens eficit omnis parentium liberorum seu propinquoum legitima vel naturalis successio, fisco excluso. *). X k. Mart. Constantinopoli Felice et Tauro*[9] *onss.* [a. 428]

XVIIII.[10]

DE REPUDIANDA BONORUM POSSESSIONE.

1 [11]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Theodotiano.* Emancipatus repudiata bonorum possessione absentiae patroni causae velamento rursum d eandem redire quaestionem frustra conatur. *Sine ie et conss.*[12] [a. 294]

2 [13]*Idem AA. et CC. Theodoro.* Filio delatam bonorum possessionem patri ad fraudem filii repudiare non licet. *S. VI k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

XX.[14]

DE COLLATIONIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Deuteriae.* Emancipatos liberos testamento heredes scriptos et ex eo successionem obtinentes a patre donata fratri conferre non oportere, si pater, ut hoc fiat, supremis iudiciis non cavit, manifesti iuris est. *PP. III id. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

2 *Idem A. Primo.* Si pater intestato[15] decessit relictis duobus filiis et filia, cuius nomine dotem promiserat, portiones hereditatis aequae sunt et dos nihilo minus ita conferenda est, ut pro portionibus fratres eius a necessitate praestandae eius liberentur. *PP. IIII id. Sept. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

3 *Idem A. Alexandro.* Pactum dotali[16] instrumento comprehensum, ut contenta dote quae in matrimonio collocabatur nullum ad bona paterna regressum haberet, iuris auctoritate improbatur nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. dotem sane quam accepit fratribus qui in potestate manserunt conferre debet. *D. XIIII*[17] *k. Iul. Agricola et Clemente conss.* [a. 230]

4 *Imp. Gordianus A. Marino.* Filiae dotem in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato succedant vel contra tabulas petant: nec dubium est profecticiam seu adventiciam dotem a patre datam vel constitutam fratribus qui in potestate fuerunt conferendam esse. his etenim, qui in familia defuncti non sunt, profecticiam tantummodo dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. *PP. IIII id. Mart.*[18] *Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

5 *Idem A. Alexandrae.* Dotis quidem petitio perseverante matrimonio tibi non competebat: quamvis enim eam intestato patre defuncto fratri conferre debueras, non tamen eo nomine adversus maritum tibi actio potuit esse, cum eo minus in partem tibi delatae successionis patris auferre potueris. *D. non. Sept. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

6 *Idem A. Claudio.* Ea demum ab emancipatis fratribus his qui manserunt in potestate conferri consueverunt, quae in bonis eorum fuerunt eo tempore, quo pater fati munus implevit, exceptis videlicet quae ab ipsis aliis debentur. *D. VII k. Mai. Peregrino et Aemiliano conss.* [a. 244]

7 *Imp. Philippus A. Tyranniae.* Filiam testamento patris institutam heredem fratribus isdemque coheredibus dotem conferre non oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designavit, explorati iuris est. *PP. VI k. Mai. Praesente et Albino conss.* [a. 246]

8 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Callippo.* Si soror tua in paternorum bonorum divisione te fefellit nec dotem, quam acceperat a patre vestro intestato diem functo, contulit, praeses provinciae examinatis partium adlegationibus cum bonis dotem confundi iubebit et, quod deducta ratione plus apud eam esse animadverterit, restitui tibi iubebit. idem est et si arbitro[19] dato divisio celebrata est. *S. VI id. Iul. ipsis AA. conss.* [a. 290]

(1) *Cf. Dig.* 38, 9 (2) *B* 40, 2, 3 (3) *B* 40, 5, 17. 18. — *Cf. Dig.* 37, 10 (4) = *Th.* 4, 3, 1: *iunge Th.* 2, 1, 5. 4, 8, 9. 11, 30, 52 (5) *sic etiam Th.* 11, 30, 52, appp. Theodosius Arcadius et Honorius *Th.* 2, 12, 5. , 8, 9 (6) locatus *Th.* (7) *Cf. Dig.* 38, 11 (8) = *Th.* , 1, 9 *B* 45, 5, 2: *iunge* 2, 57, 2. 5, 3, 17. 5, 4, 22. , 11, 6. 6, 24, 11. 6, 61, 2 (9) felice et tauro *Th.*, ierio et tauro *V*, hierio et ardaburio (= *a.* 427) *Hal.: ropter argumentum et diem dubitari nequit, quin h. c. sumpta sit ex Th.* 5, 1, 9: *Egnatianus igitur habuit ut V*) Ardaburio *emendavit Haloander* (10) *B* 40, 8 (11) = 2, 6, 4: *iunge* 2, 4, 38. 6, 31, 3 (12) s. VIII (IIII 2, 6, 4, k. Ian. Nicomediae CC. conss. 2, 4, 38. 2, 6, 4, sine die CC. conss. 6, 31, 3 (13) *cf.* 2, 18, 23 (14) *B* 41, 7, 19 *seqq.* — *Cf. Dig.* 37, 6 (15) *sic V*, intestatus *CR cum B* (16) *sic CR cum B*, dotale *V* (17) XIIII *Hal.*, III *V* (18) *sic Hal.*, VI id. mai. *P* (19) *sic C*, arbitrio *R*

9 *Idem AA. et CC. Onesimo.* Si emancipati utrique fuistis a patre, collatio cessat. si autem frater tuus in potestate mortis tempore fuerat nec ullum testamentum relictum vel novissimum iudicium communis patris teque emancipatum probatum fuerit, ab intestato te ad successionem paternam venientem ad collationem forma edicti perpetui certo iure provocat. *S. VI k. Mai. Heracliae AA.*[1] *conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Irenaeae.* A patre verbis precariis in codicillis relictum extero iure capiens filia ad collationem dotis urgueri non potest. *S. VI k. Dec. Sirmi AA.*[1] *conss.* [*a.* 293]

11 *Idem AA. et CC. Artemiae.* Postumo praeterito[2] patris testamentum rumpenti atque intestato succedenti emancipatum petita bonorum possessione conferre debere bona sua perpetuo edicto cavetur, cum his etiam, qui sui futuri essent, si vivo patre nati fuissent, conferri manifeste significatur, et emancipatis, si legi datae collationi[3] non pareatur, denegandas actiones non est ambigui iuris. *PP. V k. Ian. ipsis AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Nilanthiae.* Filiae, licet maneat in sacris, si dotem non conferat, quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia constitutis, actiones hereditarias negari non
1 ambigitur. Unde consulte ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis, quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offers[4].
2 Quin autem fratres tui durantes in familia patris peculium, si hoc neque castrense neque relictum eis doceatur, praecipuum habere non possint[5], sed in divisione paternae veniat hereditatis, nec quicquam mutet, penes quem res ex hoc proficiscentes et in eadem causa durantes constitutae reperiantur, absoluti manifestique iuris est. *D. XI k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Antistiae.* Si donatione tibi post mortem patris quaesisti fundum, soror tua portionem eius vindicare non potest. nam si is filiae familias constitutae tibi a patre donatus est, cum sorore patri communi succedens eum praecipuum habere contra iura postulas. *D. VI id. Febr. Sirmi isdemque*[6] *CC. conss.* [*a.* 294]

14 *Idem AA. et CC. Stratonicae.* Si maritus quondam tuus ab intestato patri suo heres extitit et ei postumus editus successit, actionem hereditariam amitae filii vestri, quam habuit patris sui mortis tempore, dotem non conferenti denegare praeses non dubitabit. *PP. VII k. Mart. Trimontii Tusco et Anullino conss.*[7] [*a.* 295]

15 *Idem AA. et CC. Philippo.* Nec emancipati post mortem communis patris quaesita conferre coguntur, sed haec retinentes eius bona pro hereditaria dividunt portione. *D. id. Dec. ipsis CC. conss.* [*a.* 294]

16 [8]*Idem AA. et CC. Socrati.* Filiam cum fratribus suis heredibus intestato patri succedentem ultra relictum codicillis non conferentem dotem iudicio familiae erciscundae nihil posse consequi summa cum ratione placuit. *D. V k. Ian. ipsis CC. conss.* [*a.* 294]

17 [9]*Imp. Leo A. Erythrio pp.* Ut liberis tam masculini quam feminini sexus, iuris sui vel in potestate constitutis, quocumque iure intestatae successionis, id est aut testamento penitus non condito vel, si factum fuerit, contra tabulas bonorum possessione petita vel inofficiosi querella mota rescisso, aequa lance parique modo prospici possit, hoc etiam aequitatis studio praesenti legi credidimus inserendum, ut in dividendis rebus ab intestato defunctorum parentium tam dos quam ante nuptias donatio conferatur, quam pater vel mater, avus vel avia, proavus proavia paternus vel maternus dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte aut pronepote sive pronepte, nulla discretione intercedente, utrum in ipsas[10] sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos sponsos earum, ut per eos eadem in sponsas donatio celebretur: ut in dividendis rebus ab intestato parentis, cuius de hereditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex substantia eius profecta conferatur: emancipatis videlicet liberis utriusque sexus pro tenore praecedentium legum, quae in ipsa emancipatione a parentibus suis (ut adsolet fieri) consequuntur vel post emancipationem ab isdem adquisierint, collaturis. *D. V k. Mart. Marciano cons.* [*a.* 472]

18 [11]*Imp. Anastasius A. Constantino pp.* Liberos, qui nostrae legis[12] auctoritate per oblationem precum et imperiale rescriptum sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem ceterorum, qui emancipati ex antiquo iure sunt, collationes facere iubemus compelli secundum ea, quae super ceteris emancipatis statuta sunt. *D. XII k. Aug. Constantinopoli Probo et Avieno iuniore conss.* [*a.* 502]

19 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Illam merito dubitationem amputare duximus, quae super collatione dotis vel ante nuptias donationis inter certas
1 personas satis iam ventilata est. Nam si intestatus[13] quis defunctus esset filio vel filiis vel filia vel filiabus relictis et ex mortua filia cuiuscumque sexus aut numeri nepotibus, vel si qua intestata defuncta esset filio quidem vel filiis similiter relictis, ex mortuo vero filio vel filia itidem nepotibus cuiuscumque sexus, de modo quidem successionis minime dubitabatur, sed palam erat, quod huiusmodi nepotes duas partes maternae vel paternae portionis tantummodo haberent, tertiam partem patruis suis vel avunculis vel amitis vel materteris pro iam po-
2 sita constitutione[14] concedentes. De collatione vero dotis vel ante nuptias donationis, quam defuncta persona pro filio vel filia superstitibus et pro mortuo vel mortua filio vel filia dedisset, multa dubitatio orta est, superstitibus quidem filiis defunctae personae non debere se dotem et ante nuptias donationem pro se datam a suo patre vel matre conferre filiis mortui fratris sui vel mortuae sororis suae contendentibus eo, quod nulla constitutio super huiuscemodi collatione posita est, nepotibus vero mortuae personae non tantum huic resistentibus, sed etiam illud adserentibus, quod onus collationis constitutione[15] Arcadii et Honorii divae memoriae sibi impositum in personis tantummodo suorum avunculorum, non etiam patruorum vel amitarum vel ma-
3 terterarum locum habere potest. Talem igitur subtilem dubitationem amputantes praecipimus tam filios vel filias defunctae personae dotem vel ante nuptias donationem a parentibus suis sibi datam conferre nepotibus vel neptibus mortuae personae, quam eosdem nepotes vel neptes patruis suis aut avunculis, amitis etiam et materteris dotem et ante nuptias donationem patris sui vel matris, quam pro eo vel ea mortua persona dedit, similiter conferre, ut commixtis huiusmodi collationibus cum bonis mortuae personae duas quidem partes nepotes vel neptes habeant illius portionis, quae patri vel matri eorum, si superesset, deferebatur, tertiam vero eiusdem portionis partem una cum sibi competentibus portionibus filii vel filiae defunctae personae, cuius de hereditate agitur, capiant. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]

20 *Idem A. Menae pp.* Illud sine ratione a quibusdam in dubietatem deductum plana sanctione revelamus, ut omnia, quae in quarta portione ab

(1) aa. *scripsi*, cc. *Hal.* (2) et *ins.* *BΣ* (*κ. π.*) (3) *sic PCR*[b], collationis *R*[a]: *τῇ ἀπὸ τοῦ νόμου δοθείσῃ συνεισφορᾷ BΣ* (*κ. π.*), *quasi esset* lege: *Mommseno* collationi *ex glossa adiectum videtur* (4) *sic PC*[b]*R*[a], offer *R*[b], offer *vel* offer. *C*[a] (5) possunt *libri* (6) ipsis *scr.* (7) Trimontii ... conss. *Hal.*, CC. conss. (*a.* 294) *Mommsen Zeitfolge p.* 443 (8) *iunge* 3, 36, 24 (9) *iunge* 5, 9, 6. 6, 61, 4 (10) ipsas *cum B delet Mommsen* (11) *iunge* 6, 58, 11. 8, 48, 5 (12) 8, 48, 5 (13) *sic C*, intestato *R* (14) 6, 55, 9 (15) *Th.* 5, 1, 5

intestato successionis computantur his, qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur, etiam si intestatus is decesserit, ad cuius hereditatem veniunt,
1 omnimodo coheredibus suis conferant. Quod tam in aliis quam in his, quae occasione militiae uni heredum ex defuncti pecuniis adquisitae lucratur is qui militiam meruit, locum habebit, ut lucrum, quod tempore mortis defuncti ad eum pervenire poterat, non solum testamento condito quartae parti ab intestato successionis computetur, sed etiam ab
2 intestato conferatur. Haec autem regula, ut omnia quae portioni quartae computantur etiam ab intestato conferantur, minime e contrario tenebit, ut possit quis dicere etiam illa quae conferuntur omnimodo in quartam partem his computari, qui ad de inofficioso querellam vocantur: ea enim tantummodo ex his quae conferuntur memoratae portioni computabuntur, pro quibus specialiter legibus,
3 (1) ut hoc fieret, expressum est. Ad haec, cum ante nuptias donatio vel dos a patre data vel matre vel aliis parentibus pro filio vel filia, nepote vel nepte ceterisque descendentibus conferatur, si unus quidem vel una liberorum ante nuptias tantummodo donationem vel dotem, non etiam simplicem donationem accepit vel acceperit, alter vero vel altera neque dotem neque donationem ante nuptias a parente suo suscepit vel susceperit, sed simplicem tantummodo donationem, ne ex eo iniustum aliquid oriatur, ea quidem persona, quae ante nuptias donationem vel dotem suscepit, conferre eam cogenda, illa vero, quae simplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem eius minime coartanda: si quid huiusmodi accidit vel acciderit, iubemus ad similitudinem eius, qui ante nuptias donationem vel dotem conferre cogitur, etiam illam personam, quae nulla dote vel ante nuptias donatione data solam simplicem donationem a parentibus suis accepit, conferre eam nec recusare collationem eo, quod simplex donatio non aliter confertur, nisi huiusmodi legem donator tempore donationis suae indulgentiae imposuerit. *D. VIII id. Aug.*[1] *Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

21 *Idem A. Iohanni pp.* Ut nemini super collatione de cetero dubietas oriatur, necessarium duximus constitutioni, quam iam favore liberorum fecimus[2], hoc addere, ut res, quas parentibus adquirendas esse prohibuimus, nec collationi post obitum eorum
1 inter liberos subiaceant. Ut enim castrense peculium in communi[3] conferre in hereditate dividenda ex[4] prisci iuris auctoritate minime cogebantur, ita et alias res, quae minime parentibus adquiruntur, proprias liberis manere censemus. *D. XV k. Nov. Lampadio et Oreste vv. cc. conss. anno secundo.*[5] [*a.* 532]

XXI.[6]

DE TESTAMENTO MILITIS.

1 *Imp. Antoninus A. Floro militi.* Frater tuus miles si te specialiter bonis quae in paganico habebat heredem fecit, bona quae in castris reliquit petere non potes, etiamsi is qui eorum heres institutus est adire ea noluerit: sed ab intestato succedentes veniunt, modo si in eius loco substitutus non est[7] et liquido probatur fratrem tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse[8]. nam voluntas militis expeditione occupati pro iure servatur. *Accepta v id. Sept. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Idem A. Septimo militi.* Miles si castrensium tantummodo bonorum commilitonem suum instituit heredem, cetera bona eius ut intestati defuncti mater eius iure possedit. quod si extraneum scripsit heredem isque adiit hereditatem, bona eius in te transferri non iure desideras. *PP. XI k. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Vindiciano.* Quamquam militum testamenta iuris vinculis non subiciantur, cum propter simplicitatem militarem quomodo velint et quomodo possint ea facere his concedatur, tamen in Valeriani quondam centurionis testamento institutio etiam iure
1 communi accepit auctoritatem. Nam cum pater familias filiam ex duabus unciis, uxorem ex uncia heredem scripserit nec de residuis portionibus quicquam significaverit, in tres partes divisisse eum apparet hereditatem, ut duas habeat quae sextantem accepit, tertiam quae ex uncia est heres instituta. *PP. k. Nov. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 *Imp. Alexander A. Iunio.* Si Rufinus vir clarissimus tribunus laticlavius[9] maior annis lege definitis faciens testamentum te manumisit, iustam tibi
1 libertatem competisse scire debes. Quod si minor ex lege constitutis fuerit, cum faceret testamentum, lege impediente nullam libertatem adeptus es,
2 quae in hac parte nec militibus remissa est. Quod si idem testator causam manumittendi te habuit, quae probabilis vivo manumittente consilio futura esset, quia per fideicommissum data libertas a quolibet minore annis ei, cuius causa probari potuit, praestari debet[10], et ex testamento militis eiusmodi servis iustam libertatem competere consequens est. *PP. XVI k. Dec. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

5 *Idem A. Sozomeno.* Ex testamento militis, sive adhuc in militia sive intra annum missus honeste decessit, hereditas et legata omnibus quibus relicta sunt debentur, quia inter cetera, quae militibus concessa sunt, liberum arbitrium quibus velint relinquendi supremis suis concessum est, nisi lex specialiter eos prohibuerit. *PP. XVII k. Febr. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

6 *Idem A. Valenti.* In testamento quidem eius, qui non miles fuit, si duobus heredibus institutis, altero, cui potuit usque ad tempus pubertatis parens facere testamentum, altero, cui posteaquam heres extitit substituere non potuit, invicem substitutio eisdem verbis facta esset, in eum solum casum eam locum habere et sententiis prudentium virorum et constitutionibus divorum parentium meorum placet, quo utrique pari ratione potuit substi-
1 tui. Sed cum ex testamento militis controversiam esse proponas, defuncta parvula eius filia, posteaquam heres extitit patri, cum qua simul aequis partibus heres institutus eras substitutione invicem facta, et mater quidem intestatae filiae sibi successionem defendat, tu[11] autem ex substitutione ad te pertinere contendas, iuris quidem ratio manifesta est licere militibus proprio privilegio etiam heredibus extraneis, posteaquam heredes extiterint,
2 mortuis substituere. Sed tibi probandum est, an ita frater tuus senserit. *PP. XII k. Mai. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

7 *Idem A. Fortunato.* Ex his verbis: 'Fortunato liberto meo do lego' vindicare tibi libertatem non
1 potes, si pagani testamentum proponatur. At enim cum testatorem militem fuisse proponas, si non errore ductus libertum te credidit, sed dandae libertatis animum habuit, libertatem, et quidem directam, competere tibi, sed et legati vindicationem habere praerogativa militaris privilegii praestat. *PP. XII k. Iul.*[12] *Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

8 *Imp. Gordianus A. Aeternio militi.* Certi iuris est militem ad tempus etiam heredem instituere posse. *PP. III k. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

9 *Idem A. Valerio.* Sicut certi iuris est militem, qui scit se filium habere aliosque scripsit heredes, tacite eum exheredare intellegi, ita si ignorans se

(1) April. *ser.* (2) 6, 61, 6 (3) communi *confirmant Graeci* (4) ex *C cum Graecis*, et ex *PR* (5) Nov. post cons. Lampadii et Orestis vv. cc. *Beck* (6) *B* 35, 21, 41 *seqq.* — *Cf. Dig.* 29, 1 *Inst.* 2, 11 (7) es *C*[a]*R*[b] (8) voluisse *C*[a]*R*[b] *contra B* (9) *sic edd.*, latis clavis *C*, datis clavis *R*, laticlaius *W* (10) *sic R*[b], deberet *VC*, debere *R*[a] (11) tu *CR*, ut *V* (12) iul. *V*, ianuar. *Hal.*

filium habere [illegible] heredes. non esse filio ademptam hereditatem, sed minime valente testamento, si est in potestate, eum ad successionem venire in dubium non habetur. *PP. v non. Oct. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

10 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Iustino militi.* [illegible] haberetur filia inscio patre militante [illegible] praeterita sit, vel cum in rebus humanis eam non esse falso rumore prolato pater putaret [illegible] testamento fecit mentionem, [illegible] exheredationis notam nequaquam [illegible] qui testamento filiam [illegible] non instituendo eam heredem exheredavit. *PP. xii k. Iun. Praesente et Albino conss.* [a. 246]

11 *Idem A. et C. Aemilio militi.* Captatorias institutiones et in militis testamento nullius esse momenti manifestum est. *PP. xii k. Iul. Praesente et Albino conss.* [a. 246]

12 *Idem A. et C. Domninae.* In testamento militis aeque [illegible] legatis et in fideicommissis [illegible] si quid ultra vires patrimonii [illegible] competenti defensione tueri te potes. *PP. vi non. Iul. Praesente et Albino conss.* [a. 246]

13 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Claudiae.* Ex militia [illegible] centurionibus quoque ob flagitium militare damnatis non aliarum quam castrensium rerum testamenta facere permittitur et intestatia [illegible] proprio [illegible] a fisco. *PP. non. Aug. Valeriano et Gallieno AA.*[1] *conss.* [a. 254]

14 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. heredibus Maximae.* Si a fratre suo militante mater vestra scripta heres successionem eius sibi quaesiit, quamvis testamenti scriptura non continet iuris observationem, hanc hereditatem fratrem testatoris vel eius filios ab intestato evincere non potuisse iure constitit. *S. v non. Mai. Aureis CC. conss.* [a. 294]

15 *Imp. Constantinus A. ad populum.* Milites in expeditione degentes, si uxores aut filios aut amicos aut commilitones suos, postremo cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremae voluntatis adfectu, quomodo possint ac velint testentur, nec uxorum aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportaverint, meritum aut libertas dignitas-
1 que quaeratur. Proinde sicut iuris rationibus licuit ac semper licebit, si quid in vagina aut in clipeo litteris sanguine suo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inscripserint gladio sub ipso tempore, quo in proelio vitae sortem derelinquunt, huiusmodi voluntatem stabilem esse oportet. *D. III id. Aug. Nicomediae Optato et Paulino conss.*[2] [a. 334]

16 *Imp. Anastasius A. Hierio pp.* Scriniarios vel apparitores, qui virorum magnificorum magistrorum militum iussionibus vel actibus obtemperant, etsi nomina eorum matriculis militaribus referri videntur, nullatenus in ultimis a se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus. *D. id. Febr. Constantinopoli Paulo vc. cons.* [a. 496]

17 [3]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Ne quidam putarent in omni tempore licere militibus testamenta quomodo voluerint componere, sancimus his solis, qui in expeditionibus occupati sunt, memoratum indulgeri circa ultimas voluntates conficiendas beneficium. *D. IIII id.*[4] *April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [a. 529]

18 *Idem A. Iohanni pp.* Licet antiquis legibus permittebatur pupillis, si tribunatum numeri mererentur, ultimum elogium conficere posse, attamen indignum nostris temporibus esse videtur eum, qui stabilem mentem needum adeptus est, propter privilegia militum sapientium hominum iura pertractare et in tenera aetate ex tali licentia parentibus forte suis vel aliis propinquis nocere propriam substantiam extraneis relinquentem. ideoque hoc fieri nullo modo concedimus. *D. XII*[5] *k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno II.* [a. 532]

XXII.[6]

QUI FACERE TESTAMENTUM POSSUNT VEL NON POSSUNT.

1 *Imp. Gordianus A. Petronio militi.* Quamquam omnium bonorum socer tuus itemque frater eius socii fuerunt, tamen non eo minus idem frater eius cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi
1 heredem instituere quem vellet. Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quod indivisam successionem cum sorore sua dicatur habuisse. *PP. XII k. Aug. Arriano et Papo conss.* [a. 243]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Viatori et Pontiae.* Si is, qui tecum uxorem tuam heredem scripsit, quando testamentum ordinavit sanae mentis fuerit nec postea alicuius sceleris conscientia obstrictus, sed aut impatiens doloris aut aliqua furoris rabie constrictus se praecipitem dedit eiusque innocentia liquidis probationibus commendari potest a te, adscitae mortis obtentu postremum
1 eius iudicium convelli non debet. Quod si futurae poenae metu voluntaria morte supplicium antevenit[7], ratam voluntatem eius conservari leges vetant. *PP. k. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

3 *Idem AA. et CC. Licinio.* Senium quidem aetatis vel aegritudinem corporis sinceritatem mentis tenentibus testamenti factionem certum est non au-
1 ferre. Filiam autem, quae[8] in potestate est, testamentum facere non posse indubitati iuris est. *S. IIII non. April. Sirmi CC.*[10] *conss.* [a. 294]

4 *Idem AA. et CC. Rhodoni.* Si frater patruelis tuus ante quartum decimum aetatis annum suae decessit, cum facere non potuit testamentum, nihil
1 ex eius postremo recte postulatur iudicio. Nam si hanc aetatem egressus, licet vigoris necdum emersissent vestigia, suum ordinavit sollemniter iudicium, hoc convellere[11] frustra conaris. *S. III id. Nov. Pantichi CC. conss.* [a. 294]

5 *Imp. Constantius A. ad Rufinum pp.* Eunuchis liceat facere testamentum, componere postremas exemplo omnium voluntates, conscribere codicillos salva testamentorum observantia. *D. v k. Mart. Sirmi Constantio A. v et Constantio C. conss.* [a. 352]

6 *Idem A. ad Volusianum pu.*[12] Si quis imperatorem forte heredem instituerit, habeat mutandi iudicii facultatem, et quemcumque voluerit secundum leges in testamento suo heredem scribendi. *D. XII k. Mart. Mediolani Arbitione et Lolliano conss.* [a. 355]

7 *Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Maximum.* Cum heredes instituuntur imperator seu Augusta, ius commune cum ceteris habeant: quod et in codicillis vel fideicommissariis epistulis iure scriptis observandum erit. et sicuti priscis legibus cautum est, imperatori quoque vel Augustae testamentum facere liceat et mutare. *D. VII id. Aug. Contionaci*[13] *Gratiano A. II et Probo conss.* [a. 371]

8 *Imp. Iustinus A. Demostheni pp.* Hac consultissima lege sancimus, ut carentes oculis seu morbo vel ita nati per nuncupationem suae condant moderamina voluntatis, praesentibus septem testibus, quos

(1) an. V, an. III et II (= a. 255) *Hal.* (2) *sic* V? *Hal.*, Paulino et Iuliano conss. (= a. 325) *I. Gothofredus* (3) *iunge* 2, 50, 8. 7, 35, 8 (4) VI id. 2, 50, 8, k. 7, 35, 8: *scr.* VIII id. (5) XII V, *om. Hal.*: XV *scr.* (6) *B* 35, 3 — *Cf. Dig.* 28, 1 *Inst.* 2, 12 (7) et CC. *recte om. dett.* (8) *sic CR*, antevertit V? (9) *sic* V, filium autem qui *PCR* (10) cc. *Hal.*, aa. *V* (11) *sic A*, evellere *VPR* (12) pu. *VR*[b], pp. *SC*, praefectum *R*[a]: pp. *confirmant* 7, 62, 22. *Th.* 11, 36, 12, *inprimis Th.* 11, 34, 2, vic. urbis *est in Th.* 3, 12, 2 (13) *sic Herrmann cum Th.* 2, 4, 3. 4, 6, 4. 9, 3, 5. 11, 1, 17, cornionaci *V*

uoque testamentis interesse iuris est, tabulario
ut cunctis ibidem collectis primum ad se
atos omnes, ut sine scriptis testentur[1], edo-
leinde exprimat nomina specialiter heredum et
tes singulorum et indicia, ne sola nominum
moratio quicquam ambiguitatis pariat, et ex
parte vel ex quotis[2] unciis in successionem
i debeant et quod unumquemque legatarium
leicommissarium adsequi velit: omnia denique
edicat, quae ultimarum capit dispositionum
ies lege concessa. Quibus omnibus ex ordine
tis uno eodemque loco et tempore, sed et ta-
manu conscriptis sub obtentu septem (ut
est) testium et eorundem testium manu sub-
s, dehinc consignatis tam ab isdem testibus
a tabulario, plenum obtinebit robur testantis
bitrium. Quae in eundem modum erunt ob-
da, quamvis non heredes instituere, sed legata
vel fideicommissa et in summa quae codicillis
habentur congrua duxerit ordinanda. At
umana fragilitas mortis praecipue cogitatione
a minus memoria possit res plures consequi,
; eis licentia voluntatem suam sive in testa-
vel in codicilli tenore compositam cui velint
dam credere, ut in eodem postea collocatis
s et tabulario, re etiam (ut dictum est) pate-
cuius causa convocati sunt, et chartula pro-
quam susceptam testatori recitabit tabularius
et testibus, ut, ubi tenor eorum[3] cunctis inno-
elogium ipse suum profiteatur agnoscere et
imi sui quae lecta sunt disposuisse sententia,
fine subscriptio sequatur testium nec non
n signacula tam testium (prout dictum est)
am tabularii. Sed quia tabulariorum copia
i omnibus locis datur quaerentibus, iubemus,
bularius reperiri non possit, octavum adhiberi
, ut, quod tabulario pro supra dicto modo
simus, id per octavum testem effectum capiat:
potestate concedenda suas voluntates in prae-
modum ordinantibus chartulam ita subscrip-
ita denique consignatam, ut antelatae formae
ant, cui velint ex testibus[4] custodiendam man-
sic fieri namque confidimus, ut non recipiat
tum in caecis testandi licentia, sed ne locum
i ullum relinquat insidiis tot oculis spectata,
sinuata sensibus, tot insuper in tuto locata
is. *D. k. Iun. Constantinopoli Iustiniano et
o conss.* [*a.* 521]
mp. Iustinianus A. Iuliano pp. Furiosum in
dutiis ultimum condere elogium posse, licet
iquis dubitabatur, tamen et retro principibus
is placuit: nunc autem hoc decidendum est,
simili modo antiquos animos movit, si coepto
tamento furor eum invasit. Sancimus itaque
estamentum hominis, qui in ipso actu testa-
adversa valetudine tentus est, pro nihilo esse.
ro voluerit in dilucidis intervallis aliquod[6] con-
estamentum vel ultimam voluntatem et hoc
mente et inceperit facere et consummaverit
tali morbo interveniente, stare testamentum
iamcumque ultimam voluntatem censemus, si
omnia accesserint, quae in huiusmodi actibus
a observatio sequitur. *D. k. Sept. Constan-
li Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]
Idem A. Iuliano pp. Discretis surdo et muto,
non semper huiusmodi vitia sibi concurrunt,
ius, si quis utroque morbo simul laborat, id
neque audire neque loqui possit, et hoc ex
atura habeat, neque testamentum facere neque
los neque fideicommissum relinquere neque
causa donationem celebrare concedatur nec
tem sive vindicta sive alio modo imponere:
eidem legi tam masculos quam feminas oboedire
1 imperantes. Ubi autem et in huiusmodi vitiis non naturalis sive masculo sive feminae accedit calamitas, sed morbus postea superveniens et vocem abstulit et aures conclusit, si ponamus huiusmodi personam litteras scientem, omnia, quae priori interdiximus, haec ei sua manu scribenti permittimus.
2 (1) Sin autem infortunium discretum est, quod[7] ita raro contingit, et surdis, licet naturaliter huiusmodi sensus variatus est, tamen omnia facere et in testamentis et in codicillis et in mortis causa donationibus et in libertatibus et in aliis
3 omnibus permittimus. Si enim vox articulata ei a natura concessa est, nihil prohibet eum omnia quae voluit facere, quia scimus quosdam iuris peritos et hoc subtilius cogitasse et nullum esse exposuisse, qui penitus non exaudit, si quis supra cerebrum illius loquatur, secundum quod Iuventio
4 Celso placuit. In eo autem, cui morbus superveniens[8] auditum tantummodo abstulit, nec dubitari potest, quin possit omnia sine aliquo obstaculo fa-
5 cere. Sin vero aures quidem apertae sint et vocem recipientes, lingua autem penitus praepedita, licet a veteribus auctoribus saepius de hoc variatum est, attamen si et hunc peritum litterarum esse proponamus, nihil prohibet et eum scribentem omnia facere, sive naturaliter sive per interventum morbi
6 huiusmodi infortunium ei accessit. Nullo discrimine neque in masculis neque in feminis in omni ista constitutione servando. *D. x k. Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

11 *Idem A. Iohanni pp.* Nemo ex lege[9], quam nuper promulgavimus, in rebus, quae parentibus adquiri non possunt, existimet aliquid esse innovandum, et permissum fuisse filiis familias cuiuscumque gradus vel sexus testamenta facere, sive sine patris consensu bona possideant secundum nostrae legis distinctionem, sive cum eorum volun-
1 tate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus, sed antiqua lex per omnia conservetur, quae filiis familias nisi in casibus certis testamenta facere nullo concedit modo, et in his personis, quae huiusmodi facultatem habere iam concessae sunt. *D. IIII k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

12 [10]*Idem A. Iohanni pp.* Omnes omnino, quibus quasi castrensia peculia habere ex legibus concessum est, habeant licentiam in ea tantummodo ultimas voluntates condere secundum nostrae constitutionis tenorem[11], quae talibus testamentis de inofficiosi querella immunitatem praestavit. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXIII.[12]

DE TESTAMENTIS: QUEMADMODUM TESTAMENTA ORDINANTUR.

1 *Imp. Hadrianus A. Catonio Vero*[13]. Testes servi an liberi fuerunt, non oportet in hac causa tractari, cum eo tempore, quo testamentum signabatur, omnium consensu liberorum loco habiti sunt nec quisquam eis usque adhuc status controversiam moverit. *Sine die et conss.*

2 *Imp. Alexander A. Expedito.* Publicati semel testamenti fides, quamvis ipsa materia, in qua primum a testatore scriptum relictum fuit, casu qui probatur intercidit, nihilo minus valet. *PP. k. Iun. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

3 *Idem A. Antigono.* Ex imperfecto testamento nec imperatorem hereditatem vindicare saepe con-

etur *P*ª *cum B: sed testari hoc loco est testimo-
erre* (2) quotis *V*, quot *PCR* (3) coram
sen (4) ex testibus *C*, in testibus *V*ª, testibus
estium *R* (5) *iunge* 1, 4, 27. 5, 70, 6. 7 (6) *sic*
liquid *VC*ª (7) non *ins. Mommsen* (8) super-
veniens· *edd.*, perveniens *VP*, postea perveniens *M*ª, postea superveniens *CRM*ᵇ (9) 6, 61, 6 (10) *c.* 12 *est epitome* 3, 28, 37, 6—8: *iunge* 1, 3, 49. 1, 5, 22 (11) 3, 28, 37 (12) *B* 35, 2 — *Cf. Dig.* 28, 1 *Inst.* 2, 10 (13) vero *R*ᵇ *Inst.* 2, 10, 7, *om.* *SVCR*ª

stitutum est. licet enim lex imperii sollemnibus iuris
imperatorem solverit, nihil tamen tam proprium im-
perii est, ut legibus vivere. *PP. XI k. Ian. Lupo
et Maximo conss.* [*a.* 232]
4 *Imp. Gordianus A. Rufino.* Si in nomine prae-
nomine seu cognomine testator erravit nec tamen de
quo senserit incertum sit, error huiusmodi nihil
officit veritati. *PP. XII k. Aug.*[1] *Gordiano A. et
Aviola conss.* [*a.* 239]
5 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Lucillo.*
Neque professio neque adseveratio nuncupantium
filios, qui non sunt, veritati praeiudicant: et quae
ut filiis testamento relinquuntur, iuxta ea quae a
principibus statuta sunt non deberi certi iuris est.
Accepta IIII non. Iul. Valeriano II et Gallieno AA.[2]
conss. [*a.* 254]
6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Terentiae.*
Verba testamenti, quibus mater vestra decedens nihil
se cuiquam donasse significavit, si res se aliter
habet, fidem veri non perfringunt. *PP. III non. Nov.
Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]
7 *Idem AA. Rufinae.* Errore scribentis testa-
mentum iuris sollemnitas mutilari nequaquam potest,
quando minus scriptum, plus nuncupatum videtur.
et ideo recte testamento facto, quamquam desit
'heres esto', consequens est existente herede legata
sive fideicommissa iuxta voluntatem testatoris opor-
tere dari. *PP. XVII k. Febr. ipsis IIII et III AA.
conss.* [*a.* 290]
8 *Idem AA. Marcellino.* Casus maioris ac novi
contingentis ratione adversus timorem contagionis,
quae testes deterret, aliquid de iure laxatum est:
non tamen prorsus reliqua etiam testamentorum sol-
1 lemnitas perempta est. Testes enim huiusmodi
morbo oppresso[3] eo tempore iungi atque sociari
remissum est, non etiam conveniendi numeri eorum
observatio sublata. *S.*[4] *k. Iul. ipsis IIII et III AA.
conss.* [*a.* 290]
9 *Idem AA. Patrocliae.* Si non speciali privi-
legio patriae tuae iuris observatio relaxata est et
testes non in conspectu testatoris testimoniorum
officio functi sunt, nullo iure testamentum valet.
PP. k.[5] *Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]
10 *Idem AA. et CC. Menophiliano.* Si testamen-
tum iure factum sit et heres sit capax, auctoritate
rescripti nostri rescindi non oportet. *S. XV k. . . . .
AA. conss.*[6] [*a.* 293]
11 *Idem AA. et CC. Zetho.* Non idcirco minus
iure factum testamentum suas obtinet vires, quod
post mortem testatoris subtractum probatur. *S. prid.
non Iul.*[7] *AA. conss.* [*a.* 293]
12 *Idem AA. et CC. Matroniae.* Si unus de sep-
tem testibus defuerit vel coram testatore omnes
eodem loco testes suo vel alieno anulo non signa-
1 verint, iure deficiat[8] testamentum. De his autem,
quae interleta[9] sive supra scripta dicis, non ad iuris
sollemnitatem, sed ad fidei pertinet[10] quaestionem,
ut appareat, utrum testatoris voluntate emendatio-
nem meruerunt, vel ab altero inconsulte deleta sunt,
an ab aliquo falso haec fuerint commissa. *S. prid.
non. Iul. Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]
13 *Idem AA. et CC. Euripidi.* Testandi causa de
pecunia sua legibus certis facultas, non iurisdictio-
nis mutare formam vel iuri publico derogare cuiquam
permissum est. *S. VI k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]
14 [11]*Idem AA. et CC. Achilleo.* Non codicillum,
sed testamentum aviam vestram facere voluisse in-

stitutio et exheredatio facta probant evidente
id. Dec. CC. conss. [
15 [13]*Imp. Constantinus*[14] *A. ad populum.*
niam indignum est ob inanem observationem
fieri tabulas et iudicia mortuorum, placuit ad
his, quorum imaginarius usus est, institutioni
dis verborum non esse necessariam observ
utrum imperativis et directis verbis fiat an i
1 Nec enim interest, si dicatur 'heredem fac
'instituo' vel 'volo' vel 'mando' vel 'cupi
'esto' vel 'erit', sed quibuslibet confecta seu
quolibet loquendi genere formata institutio
si modo per eam liquebit voluntatis intenti
necessaria sint momenta verborum, quae forte
2 necis et balbutiens lingua profudit. Et in
mis ergo iudiciis ordinandis amota erit solle
sermonum necessitas, ut, qui facultates propri
piunt ordinare, in quacumque instrumenti
conscribere et[15] quibuscumque verbis uti l
habeant facultatem. *S. d. k. Febr. Laodiceae*[16]
stantio A. II et Constante A. conss. [
16 [17]*Imppp. Gratianus Valentinianus et T
sius AAA. Eutropio pp.* Non dubium nec
tum est, sicut imperatoribus, ita qualibet di
vel potestate decoratis viris tam hereditatem
1 legatum seu fideicommissum relinqui posse.
adiciendum est, ut, qui ex testamento vel
testato heres extiterit, etsi voluntas defuncti
legata seu fideicommissa seu libertates legib
sit subnixa, tamen, si sua sponte agnoverit, im
eam necessitatem habeat. *S. d.*[18] *k. Iul. Th
nicae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [
17 [19]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Ae
proconsuli Asiae.* Testamentum non ideo in
debebit, quod diversis hoc deficiens nominibus
lavit, cum superflua non noceant. namque
saria praetermissa imminuunt contractus et
toris officiunt voluntati, non abundans cau
*D. XII k. April. Arcadio IIII et Honorio I
conss.* [
18 [21]*Idem AA. Africano pu.* Testamenta o
ceteraque, quae apud officium censuale pu
solent, in eodem reserventur[23] nec usquam p
tatur fieri ulla translatio. mos namque reti
est fidelissimae vetustatis, quem si quis in ha
voluerit immutare, irritam mortuorum videri
voluntatem. *D. VI*[24] *k. Oct. Constantinopol
sario et Attico conss.* [
19 [25]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Ioha
Omnium testamentorum sollemnitatem supera
deatur, quod insertum mera fide precibus in
nobiles probatasque personas etiam consci
1 principis tenet. Sicut igitur securus eri
actis cuiuscumque iudicis aut municipum au
bus privatorum mentis suae postremum pu
iudicium, ita nec de eius umquam successione
tabitur, qui nobis mediis et toto iure, quod
2 est scriniis constitutum, teste succedit.
sane illud heredibus nocere permittimus, si re
nostra nihil de eadem voluntate responderin
luntates etenim hominum audire volumus, non
ne post sententiam nostram inhibitum videatu
mutationis arbitrium, cum hoc ipsum, quod p
plicationem nostris auribus intimatur, ita
firmum sit, si ultimum comprobatur nec contr
3 cium suum defunctus postea venisse detegit
quid sane praetermisisse credamur huiusmodi

(1) aug. *V*, ian. *Hal.* (2) *sic V*, acc. VI non. iul. vale-
riano et gallieno aa. III et II (= *a.* 255) *Hal.* (3) *sic
V cum B*, oppressos *CR* (4) s. *V*, d. XVI *Hal.* (5) k. *V*,
X k. *Hal.* (6) k. aug. conss. *V*, k. aug. aa. coss. *Hal.*
(7) *sic V*, s. prid. id. nov. *Hal.* (8) *sic VC*ª, deficit
*C*ᵇ*R* (9) *sic CR*, deleta *V* (10) *sic V*, pertinent
CR (11) *fortasse iungenda est* 2, 4, 36 (12) VI *ins.*
2, 4, 36 (13) *iunge* 6, 9, 9. 6, 37, 21 (14) Con-
stantinus *scripsisse Iustinianos probari videtur* 6, 9, 9
collata cum 5, 70, 7, 3*a*: *Constantio recte h. l. vindica-
vit I. Gothofredus* (15) et *C*, *om. R* (16)
ceae 6, 9, 9, serdicae *Hal.*, *om.* 6, 37, 21 (17
5, 1, 3 *et quae ibi laudantur* (18) s. XV *leg
gendae* (19) = *Th.* 4, 4, 3: *iunge* 3, 31, 11 (20)
missa namque necessaria, non abundans cautela v
tractus imminuit vel testatoris officit volunta
(21) = *Th.* 4, 4, 4 (22) omnium *Th.* (23)
ventur *M*ᵇ *cum libris quibusdam Th. et Graecis*
rentur *CRM*ª *cum S et aliis libris Th.* (24)
XII *Hal.* (25) *iunge Th.* 1, 2, 12. 2, 19, 6. 8,

utionis successoribus designatis, omnia quae scriptis
heredibus competunt iubemus eos habere nec super
bonorum possessionis petitione ullam controversiam
nasci, cum pro herede agere cuncta sufficiat et ius
omne ipsa complere aditio videatur. Omnibus
etenim praestandum esse censemus, ut libero arbi-
trio, cui testandi facultas suppetit, successorem suum
oblatis possit precibus declarare et stabile sciat esse
quod fecerit, nec institutus heres pertimescat, cum
oblatas preces secundum voluntatem defuncti ido-
neis possit testibus approbare, si ei alia nocere non
possunt. *D. XII k. Mart. Ravennae post consula-
tum Honorii VIIII et Theodosii V AA.* [*a.* 413]
20 [1]*Idem AA. edictum ad populum urbis Con-
stantinopolitanae*[2] *et ad omnes provinciales.* No-
lumus convelli deficientium scriptas iure ac sollem-
niter voluntates, dum quoddam morientis supremum
et non adscriptum processisse confirmatur arbitrium,
tamquam patrimonium suum ad nos deficiens ma-
1 luerit pertinere. Omnibus enim privatis et mili-
tantibus interdicimus, ut huiusmodi perhibeant testi-
monia, et falsi criminis reos teneri praecipimus, si,
cum scriptae iure ac sollemniter deficientium exti-
terint voluntates, non scriptum aliquid sub nostro-
rum nominum mentione falso adstruere moliantur.
2 Nemo itaque relictus heres[3] vel legibus ad suc-
cessionem vocatus nostrum vel potentium nomen
horrescat: nemo ferre testimonia in hunc modum
vel suscipere gestis huiusmodi voces audeat nostro[4]
vel etiam privatorum potentium nomine. *D. IIII*[5]
*id. Mart. Constantinopoli Theodosio A. VII et Pal-
ladio conss.* [*a.* 416]
21 [6]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flo-
rentio pp.* Hac consultissima lege sancimus licere
per scripturam conficientibus testamentum, si nul-
lum scire volunt quae in eo scripta sunt, signatam
vel ligatam vel tantum clausam involutamque[7] pro-
ferre scripturam vel ipsius testatoris vel cuiuslibet
alterius manu conscriptam, eamque rogatis testibus
septem numero civibus Romanis puberibus omnibus
simul offerre signandam et subscribendam, dum ta-
men testibus praesentibus testator suum esse testa-
mentum dixerit quod offertur eique ipse coram testi-
bus sua manu in reliqua parte testamenti subscrip-
serit: quo facto et testibus uno eodemque die ac
tempore subscribentibus et consignantibus[8] valere
testamentum nec ideo infirmari, quod testes nesciant
1 quae in eo scripta sunt testamento. Quod si
litteras testator ignoret vel subscribere nequeat,
octavo subscriptore pro eo adhibito eadem servari
2 decernimus. In omnibus autem testamentis, quae
praesentibus vel absentibus testibus dictantur, super-
fluum est uno eodemque tempore exigere testatorem
et testes adhibere et dictare suum arbitrium et finire
testamentum. sed licet alio tempore dictatum scrip-
tumve proferatur testamentum, sufficiet uno eodem-
que die nullo actu interveniente testes omnes, vide-
licet simul nec diversis temporibus, subscribere
2a signareque testamentum. Finem autem testa-
menti subscriptiones et signacula testium esse de-
cernimus. non subscriptum namque a testibus ac
signatum testamentum pro imperfecto haberi con-
3 venit. Ex imperfecto autem testamento volun-
tatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos a
parentibus utriusque sexus[9] habeatur, non volumus.
3a [10]Si vero in huiusmodi voluntate[11] liberis alia sit
extranea[12] mixta persona, certum est eam volunta-
tem, quantum ad illam dumtaxat permixtam per-
sonam pro nullo haberi, sed liberis adcrescere[13].
4 Per nuncupationem quoque, hoc est sine scrip-
tura, testamenta non alias valere sancimus, nisi
septem testes, ut supra dictum est, simul uno eo-
demque tempore collecti testatoris voluntatem ut
5 testamentum sine scriptura facientis audierint. Si
quis autem testamento iure perfecto postea ad aliud
pervenerit testamentum, non alias quod ante factum
est infirmari decernimus, quam id, quod secundum
facere testator instituit, iure fuerit consummatum,
nisi forte in priore testamento scriptis his, qui ab
intestato ad testatoris hereditatem successionemve
venire non poterant, in secunda voluntate testator
eos scribere instituit, qui ab intestato ad eius here-
ditatem vocantur. eo enim casu, licet imperfecta
videatur scriptura posterior, infirmato priore testa-
mento secundam eius voluntatem non quasi testamen-
tum, sed quasi voluntatem intestati valere sancimus.
5a In qua voluntate quinque testium iuratorum
depositiones sufficient: quo non facto valebit primum
testamentum, licet in eo scripti videantur extranei.
6 Illud etiam huic legi perspeximus inserendum, ut
etiam Graece omnibus liceat testari. *D. prid. id.
Sept. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo
conss.* [*a.* 439]
22 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Dictantibus
testamenta vel aliam quamlibet ultimam voluntatem
legatum vel fideicommissum vel quodcumque aliud
quolibet legitimo titulo testatorem posse relinquere
minime dubitandum est. testibus etiam ad efficien-
dam voluntatem adhibitis pro suo libitu quod vo-
luerit testator relinquere non prohibetur. *D. k. Mai.
Constantinopoli Basilio iuniore vc. cons.* [*a.* 480]
23 *Imp. Iustinus A. Archelao pp.* Consulta di-
valia, quibus considerate prospectum est, ne vo-
luntates ultimae deficientium in hac regia urbe
confectae apud alium aperiri possint quam virum
clarissimum pro tempore census magistrum, monu-
mentis intervenientibus pro iuris ordine, neve in
hereditate, cuius summa centum aureorum pretium
non excedit, mercedis quicquam aut sumptuum cen-
sum administrantes aut censualis apparitio super
intimandis isdem elogiis audeant adsequi, firma nunc
quoque edicimus ac [14]repetita promulgatione non
solum iudices quorumlibet tribunalium[15], verum etiam
defensores ecclesiarum[16], quos turpissimum intima-
tionis[17] genus inrepserat, praemonendos censemus,
ne rem attingant, quae nemini prorsus omnium secun-
dum constitutionum praecepta quam census magistro
competit. absurdum est namque, si promiscuis acti-
bus rerum turbentur officia et alii creditum alius sub-
trahat, ac praecipue clericis, quibus opprobrium est, si
peritos se uelint disceptationum esse forensium: poena
etiam feriendis temeratoribus praesentis sanctionis
quinquaginta librarum auri. nec enim concedendum
est, ut suprema vota deficientium eversionis quicquam
ex incongrua insinuatione contrahant, dum res ab in-
congruis usurpatur audacter. *D. XIII k. Dec.*[18] *Con-
stantinopoli Iustino A. II et Opilione conss.* [*a.* 524]
24 [19]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Ambigui-
tates, quae vel imperitia vel desidia testamenta con-
scribentium oriuntur, resecandas esse censemus et,
sive institutio heredum post legatorum dationes scripta
sit vel alia praetermissa sit observatio non ex mente
testatoris, sed vitio tabellionis vel alterius qui testa-
mentum scribit, nulli licentiam concedimus per eam oc-
casionem testatoris voluntatem subvertere vel minuere.
D. k. Ian.[20] *dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]
25 [21]*Idem A. Menae pp.* Praeposteri reprehen-
sionem, quam novella constitutio[22] in dotalibus in-

(1) = *Th.* 4, 4, 5 (2) urbis Const. *Th.*, *om. libri* (3) heres *om. Th.* (4) nostrorum *Th.* (5) IIII *Th.*, VII *Hal. P* (6) = *Nov. Theod.* 16, 1, 2—5: *iunge* 5, 28, 8. 7, 2, 14 (7) involutamve *Nov.* (8) signantibus *Nov.* (9) a parent. utr. sexus *om. Nov.* (10) § 3a *ex* 3, 36, 26, 1 (*a.* 321) *addita est* (11) designatis *ins. l. gem.* (12) extranea *om. l. gem.* (13) sed liberis adcrescere *om. l. gem., habent Graeci* (14) repetita ... librarum auri *iterantur in* 1, 3, 40 (15) *sic dett. cum l. gem.*, protribunalium *CR* (16) huius almae urbis *ins. l. gem.* (17) intimationis] insinuandi ultimas deficientium voluntates *l. gem.* (18) *sic Hal.*, d. XIIII k. iul. *alias* (19) *iunge* 3, 28, 30. 6, 41, 1 (20) Iun. *cum* 3, 28, 30 *scr.* (21) *iunge* 8, 37, 11 (22) divi Leonis *ins. dett. fortasse ex Inst.* 3, 19, 14

strumentis sustulisse noscitur, in aliis quoque omni-
bus tam contractibus quam testamentis tollimus, ut
tali exceptione cessante et stipulatio et alii contrac-
tus et testatoris voluntas indubitate valeat, exactione
videlicet post condicionem vel diem competente. *S.
d. VII*[1] *id. Dec. dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]
26 [2]*Idem A. Menae pp.* In testamentis sine scriptis
faciendis omnem formalem observationem penitus
amputamus, ut, postquam septem testes convenerint,
satis sit voluntatem testatoris vel testatricis simul
omnibus manifestari significantis, ad quos substan-
tiam suam pervenire vellet vel quibus legata vel
fideicommissa vel libertates disponeret, etiamsi non
ante huiusmodi dispositionem praedixerit testator
vel testatrix illa formalia verba: ideo eosdem testes
convenisse, quod sine scriptis suam voluntatem vel
testamentum componere censuit. *S. d. IIII*[3] *id. Dec.
Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]
27 [4]*Idem A. Iuliano pp.* Sancimus, si quis legi-
timo modo condidit testamentum et post eius con-
fectionem decennium profluxit, si quidem nulla in-
novatio vel contraria voluntas testatoris apparuit,
hoc esse firmum. quod enim non mutatur, quare
stare prohibetur? quemadmodum enim, qui testa-
mentum fecit et nihil voluit contrarium, intestatus
1 efficitur? Sin autem in medio tempore contra-
ria voluntas ostenditur, si quidem perfectissima est
secundi testamenti confectio, ipso iure prius tollitur
2 testamentum. Sin autem testator tantummodo
dixerit non voluisse prius stare testamentum, vel
aliis verbis utendo contrariam aperuit voluntatem,
et hoc vel per testes idoneos non minus tribus vel
inter acta manifestaverit et decennium fiat emen-
sum, tunc irritum esse testamentum tam ex contra-
3 ria voluntate quam ex cursu temporali. Aliter
etenim testamenta mortuorum per decennii trans-
cursionem evanescere nullo patimur modo, prioribus
constitutionibus[5], quae super huiusmodi testamentis
vacuandis latae fuerant, penitus antiquandis. *D. XV
k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc.
conss.* [*a.* 530]
28 *Idem A. Iuliano pp.* Cum antiquitas testa-
menta fieri voluit nullo actu interveniente et huius-
modi verborum compositio non rite interpretata paene
in perniciem et testantium et testamentorum proce-
deret, sancimus in tempore, quo testamentum con-
ditur vel codicillus nascitur vel ultima quaedam
dispositio secundum pristinam celebratur observa-
tionem (nihil enim ex ea penitus immutandum esse
censemus), ea quidem, quae minime necessaria sunt,
nullo procedere modo, quippe causa subtilissima pro-
posita ea quae superflua sunt minime debent inter-
1 cedere. Si quid autem necessarium advenerit
et in ipsum corpus laborantis respiciens contigerit,
id est vel victus necessarii vel potionis oblatio vel
medicaminis datio vel impositio, quibus relictis ipsa
sanitas testatoris periclitatur, vel si quis necessa-
rius naturae usus ad depositionem superflui ponde-
ris immineat vel testatori vel testibus, non esse ex
hac causa testamentum subvertendum, licet morbus
comitialis, quod et factum esse comperimus, uni[6]
ex testibus contigerit, sed eo quod urguet et immi-
net repleto vel deposito iterum solita per testamenti
2 factionem adimpleri. Et si quidem a testatore
aliquid fiat testibus paulisper separatis, cum coram
his facere aliquid naturale[7] testator erubescat, ite-
rum introductis testibus consequentiam factionis
3 testamenti procedere. Si tamen in quendam vel
quosdam testium aliquid tale contingat, si quidem
ex brevi temporis intervallo necessitas potest transire,
iterum eorundem testium reversum expectari et sol-
4 lemnia peragi. Sin autem longiore spatio re-
fectio fortuiti casus indigeat, et maxime si salus
testatoris periclitantis immineat, tunc illo vel illis
testibus, circa quos aliquid tale eveniet,
alios subrogari et ab eo vel ab eis tam te
quam alios testes sciscitari, si ea, quae eor
sentiam antecedunt, omnia coram eis proc
5 Et si hoc fuerit undique manifestum,
vel eum una cum aliis testibus ea quae o
cere, etsi in medio subscriptiones testium
rant subsecutae. sic etenim et naturae me
mortuorum elogia in suo statu facimus pe
6 (1) Cum autem constitutione, quae de t
tis ordinandis processit[8], cavetur, quatenu
testium praesentia in testamentis requiratu
scriptio a testatore fiat vel alio pro eo, e
tutio sic edixit: 'octavo subscriptore adh
quidam testamentum suum omne manu pro
scripsit et post eius litteras testes adhibiti s
scriptiones supposuerunt aliaque omnia so
in testamento peracta sunt et testamentum
de quo dubitatur, irritum factum est, ean
stitutionem corrigentes sancimus, si quis s
totum testamentum vel codicillum conscri
hoc specialiter in scriptura reposuerit, c
manu hoc confecit, sufficiat ei totius t
scriptura et non alia subscriptio requirat
ab eo neque pro eo ab alio, sed sequanti
modi scripturam et litterae testium et on
expectatur observatio, et sit testamentum
et codicillus, si quinque testium litterae
scripturae coadunentur, in sua firmitate i
et nemo callidus machinator huiusmodi i
in posterum inveniatur. *D. VI k. April. C
nopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*
29 *Idem A. Iuliano pp.* Iubemus omnim
torem, si vires ad scribendum[9] habeat, non
dis vel heredum in sua subscriptione vel
cumque parte testamenti ponere, ut sit m
secundum illius voluntatem hereditatem e
1 missam. Sin autem forsitan ex morbi s
vel litterarum imperitia hoc facere minim
testibus testamenti praesentibus nomen ve
heredis vel heredum ab eo nuncupari, ut c
sciant testes, si non ipse subscribere po
sunt scripti heredes, et ita certo heredi
2 successio procedat. Si enim talis est
qui neque scribere neque articulate loqu
mortuo similis est et falsitas in elogiis co
quam, ut exul fiat a re publica nostra, n
testamentorum confectione cupientes hanc
3 legem in orbem terrarum ponimus. Qu
fuerit observatum et nomen heredis vel
non fuerit manu testatoris scriptum vel vo
testibus nuncupatum, hoc testamentum sta
patimur vel in totum, si tota heredum no
rint praetermissa, vel in eius heredis inst
cuius nomen neque lingua neque manus
4 significavit. Sed ne aliqua forsitan obliv
animis incumbat pluribus interdum nomini
dum expressis, ipsi testes in suis subscri
cum testator non haec scripserit, sed nun
eorum nomina scribere non differant ad
5 rei memoriam. Sin vero ipse testator in qu
parte testamenti nomina heredum (sicut di
scripserit, supervacuum est testes in sua
tione hoc exprimere, cum forsitan nescire
tor suos heredes voluit et semel causa
6 testatoris scriptura appareat. Oportet e
modo vel ex litteris testatoris vel ex voc
testatoris, litteris autem testium, qui ad
conficiendum fuerint convocati, nomina m
heredum. quemadmodum enim in elogio,
scriptura conficitur, necesse est testatorem
primere nomen vel nomina heredum, ita c
in testamentis per scripturam conficiendis,
testator manu sua scribere heredes vel nc

(1) D. III *cum* 8, 37, 11 *scr.* (2) *iunge* 3, 28, 31 (3) d. III (*om.* a.) *recte* 3, 28, 31 (4) *iunge* 6, 33, 3 (5) *Th.* 4, 4, 6 (6) uni *edd. cum Graecis*, utri *libri* (7) naturale *R*, tale *C* (8) c. 21 *h. t.* (9) s scribendum *C*

minime potuerit, voce tamen eius eos manifestari. 7 Quae in posterum tantummodo observari censemus, ut, quae testamenta post hanc novellam nostri numinis legem conficiuntur[1], haec cum tali observatione procedant: quid enim antiquitas peccavit, quae praesentis legis inscia pristinam secuta est observationem? scituris et tabellionibus et his qui conficienda testamenta procurant, quod, si aliter facere ausi fuerint, poenam falsitatis non evitabunt, quasi dolose in tam necessaria causa versati. *D.*[2] *k. Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

30 *Idem A. Iohanni pp.* Nostram provisionem, maxime circa ultima elogia defunctorum, nunc etiam extendi[3] properamus. unde cum invenimus quasdam controversias veteribus iuris interpretatoribus exortas propter testamentum, quod legitimo modo conditum est septemque testium signa habens, postea fortuito casu vel per ipsius testatoris operam lino toto vel plurima eius parte incisa in ambiguitatem inciderit, solitum ei praebemus remedium sancientes, si quidem testator linum vel signacula inciderit vel abstulerit, utpote voluntate eius mutata testamentum non valere: sin autem ex alia quacumque causa hoc contigerit, durante testamento scriptos ad hereditatem vocari. maxime cum nostra constitutio, quam super tuitione testamentorum promulgavimus[4], testatorem disposuit vel sua manu nomen heredis scribere vel, si imperitia litterarum vel adversa valitudine seu alio modo hoc facere non potest, testes ipsos audito nomine heredis sub praesentia ipsius testatoris nomen heredis suis subscriptionibus declarare. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

31 *Idem A. Iohanni pp.* Et ab antiquis legibus et a diversis retro principibus semper rusticitati consultum est et in multis legum subtilitatibus stricta observatio eis[5] remissa est, quod ex ipsis rerum invenimus documentis. cum enim testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta est, homines rustici et quibus non est litterarum peritia quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in ultimis suis voluntatibus? ideo ad dei humanitatem respicientes necessarium duximus per 1 hanc legem eorum simplicitati subvenire[6]. Sancimus itaque in omnibus quidem civitatibus et in castris orbis Romani, ubi et leges nostrae manifestae sunt et litterarum viget scientia, omnia, quae etiam[7] libris nostrorum digestorum seu institutionum et imperialibus sanctionibus nostrisque dispositionibus in condendis testamentis cauta sunt, observari nul- 2 lamque ex praesenti lege fieri innovationem. In illis vero locis, in quibus raro inveniuntur homines litterati, per praesentem legem rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem legis vicem obtinere, ita tamen, ut, ubi scientes litteras inventi fuerint, septem testes, quos ad testimonium vocari necesse est, adhibeantur et unusquisque pro sua persona subscribat: ubi autem non inveniuntur litterati, septem testes et sine scriptura testimonium 3 adhibentes admitti. Si autem in illo loco minime inventi fuerint septem testes, usque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus: minus autem 4 nullo modo concedimus. Si vero unus aut duo vel plures scierint litteras, liceat his pro ignorantibus litteras, praesentibus tamen, subscriptionem suam imponere, sic tamen, ut ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem et maxime quem vel quos heredes sibi relinquere voluerit, et hoc post mortem testa- 5 toris iurati deponant.. Quod igitur quisque rusticorum, sicut praedictum est, pro suis rebus disposuerit, hoc omnimodo legum subtilitate remissa firmum validumque consistat. *D. III non. Iul. Constantinopoli dn. Iustiniano A. IIII et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

32 [8]. . . . .

XXIIII.[9]

DE HEREDIBUS INSTITUENDIS ET QUAE PERSONAE HEREDES INSTITUI NON POSSUNT.

1 *Imp. Titus Aelius Antoninus A. Antestiano.* Qui deportantur, si heredes scribantur, tamquam peregrini capere non possunt, sed hereditas in ea causa est, in qua esset, si scripti non fuissent. *Sine die et consule.*

2 *Imp. Antoninus A. Caecilio.* Pater tuus si ex residua parte heres institutus est, quam alter heres scriptus capere non posset, isque ad nullam partem hereditatis propter condicionem suam admitti potuit, ex asse heres extitit: nam residui commemoratio etiam totum admittit. *PP. xv k. Iul. Romae duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

3 [10]*Imp. Alexander A. Vitali militi.* Cum proponas Alexandrum equitem testamento primo loco Iulianum ut libertum suum heredem instituisse eique substituisse his verbis: 'quod si ex aliqua causa 'primus hereditatem meam adire noluerit vel non 'potuerit, tunc in locum secundum heredem substi-'tuo Vitalem', post mortem autem testatoris Iulianum servum communem fuisse defuncti militis et Zoili fratris eius apparuerit, an tu ex substitutione 1 admittereris, voluntatis est quaestio. Nam si credens eum proprium et suum libertum heredem instituit nec per eum ad alium quemquam hereditatem pertinere voluit, extitit condicio substitutionis 2 tibique delata hereditas est. Quod si verba substitutionis subscriptae ad ius rettulit, ut, si nec per semet ipsum alium fecisset heredem (potuit enim quamvis iubente domino nolle adire), ita demum substitutus vocaretur, si tamen paruit domino et adiit, substitutioni locus non est. *PP. VI*[11] *k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imp. Gordianus A. Ulpio.* Si pater tuus eum quasi filium[12] heredem instituit, quem falsa opinione ductus suum esse credebat, non instituturus, si alienum nosset, isque postea subditicius[13] esse ostensus est, auferendam ei successionem divi[14] Severi et Antonini placitis continetur. *PP. prid. non. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

5 *Idem A. Cassiano.* Non ideo minus uxor[15] iure heres videtur instituta, quod non uxor, sed adfinis testamento nominata est. *PP. v k. Oct. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

6 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Antonio.* Si compensandi debiti gratia uxor maritum fecit heredem, desiderio tuo praeter portionem hereditatis debitum quoque restitui postulantis non tantum iuris severitas, verum etiam defunctae voluntas refragatur. *PP. XII k. Mart. Praesente et Albino conss.* [*a.* 246]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Zizoni.* Nec apud peregrinos fratrem sibi quisquam per adoptionem facere poterat. cum igitur, quod patrem tuum voluisse facere dicis, irritum sit, portionem hereditatis, quam is adversus quem supplicas velut adoptatus frater heres institutus tenet, restitui tibi curae habebit praeses provinciae. *PP. III non. Dec. Diocletiano II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

8 [16]*Idem AA. Hadriano.* Collegium, si nullo speciali privilegio subnixum sit, hereditatem capere non posse dubium non est. *PP. x k. Iun. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

9 *Idem AA. et CC. Iuliae.* Extraneum etiam cum

(1) *sic dett.*, efficiuntur *CR*[a] (2) x *ins.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 178 (3) *sic dett.*, ostendi *CR* (4) *c.* 29 *h. t.* (5) eis *PR*[b], ei *R*[a], *om. C* (6) *sic P*, subveniri *CR* (7) etiam *PL*, ex *CRM*[b], *om. M*[a] *recte* (8) *libri Graecam constitutionem excidisse testantur* (9) *B* II. 35, 13, 12 *seqq.* — *Cf. Dig.* 28, 5 *Inst.* 2, 14 (10) *iunge* 6, 11, 1 (11) III 6, 11, 1 (12) filium *C*, filium suum *R* (13) *sic M*[b] *cum B*, subditus *CRM*[a] (14) divorum *edd.* (15) uxor *C*, uxor tua *R* (16) *iunge* 6, 26, 5

moriatur[1] heredem[2] scribi placuit. PP. XV k. Mai. Sirmi AA. conss. [a. 293.]

10 Idem AA. et CC. Asclepiadi. Neque per se heredes institutos, quibus hoc concessum non est, neque per servos proprios hereditatem posse quaerere dictat iuris ratio. S. XVI k. Sept. Sirmi CC. conss. [a. 294.]

11 [3]Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio pp. Extraneum etiam penitus quicum heredem quis instituere potest. D. X k. Mart. Constantinopoli Felice et Tauro conss. [a. 428.]

12 [4]Imp. Leo A. Erythrio pp. Hereditatis vel legati seu fideicommissi aut donationis titulo domus aut annonae civiles aut quaelibet aedificia vel mancipia ad ius inclitae urbis vel alterius cuiuslibet civitatis pervenire possunt. D. [illegible] k. Mart. Martiano et Zenone conss.[5] [a. 469.]

13 Imp. Iustinianus A. Menae pp. Quotiens certi quidem ex certa re scripti sunt heredes vel certis rebus pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum loco haberi certum est, alii vero ex certa parte vel sine parte, qui pro veterum legum tenore ad certam unciarum institutionem referuntur, eos tantummodo omnibus hereditariis actionibus uti vel conveniri decernimus, qui ex certa parte vel sine parte scripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occasione heredum ex certa re scriptorum fieri. D. VIII id. April. Constantinopoli Decio vc. cons. [a. 529.]

14 Idem A. Iohanni pp. Cum in libris Ulpiani, quos ad Masurium Sabinum scripsit, talis species relata est, hanc apertius expedire nobis visum est.
1 Quidam testamentum faciens ita instituit: 'Sempronius Plotii heres esto'. veteres quidem existimabant errorem nominis esse et sic institutionem valere, quasi testator Plotius nominaretur et Sem-
2 pronium sibi scripsisset heredem. Sed huiusmodi sententiam crassiorem esse existimamus: neque enim sic homo supinus, immo magis stultus invenitur, ut suum nomen ignoret. sed si quidem ipse testator Plotio cuidam heres extitit, manifestissimum esse sibi Sempronium heredem instituisse, ut per mediam ipsius personam Plotii heres efficiatur: et hoc argumentamur ex antiqua regula, quae voluit heredem
3 heredis testatoris esse heredem. Sin autem nihil tale factum est, supervacuam esse et inanem huiusmodi institutionem, nisi prius herede Plotio sibi instituto sic adiecit: 'Sempronius Plotii heres esto', tunc etenim existimandum est eum dixisse, si non Plotius heres sibi fuerit, tunc Sempronium in locum partemve Plotii ex substitutione vocari, ut ita ex consequentia verborum Plotius quidem institutus,
4 Sempronius autem substitutus inveniatur. Sin autem neque ipse testator Plotio heres extitit neque Plotium heredem antea scripsit et sic Sempronium Plotio heredem voluit esse, nullius esse momenti talem institutionem, cum non est verisimile in suum nomen quendam errasse. D. III k. [illegible] post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. [a. 531.]

XXV[6]

DE INSTITUTIONIBUS VEL SUBSTITUTIONIBUS SEU RESTITUTIONIBUS SUB CONDICIONE FACTIS

1 Impp. Severus et Antoninus AA. [illegible] Cum avum maternum ea condicione filium tuum heredem instituisse proponas [illegible] non prius eam hereditatem [illegible] parentem aut annorum [illegible] impleta fuerit, manifestum est. PP. [illegible] [illegible] et F[illegible] conss. [a. [illegible]]

2 Imp. Antoninus A. [illegible] Condicione, qua testamento matris tuae heres institutus es [illegible] [illegible] [illegible] Nec extraordinarii auxilii [illegible] ex his quae [illegible] [illegible] voluntas matris tuae testatricis [illegible] PP. [illegible] k. Mart. [illegible] Antonino A. [illegible] et Balbino conss. [a. [illegible]]

3 Idem A. Marcellae [illegible] Si maritus [illegible] condicione emancipationis heredes instituit [illegible] quam voluntatem defuncti parentis sententiam [illegible] [illegible] vel [illegible] est [illegible] patria potestate liberati ius adeundae hereditatis cum sua causa [illegible] S. [illegible] k. [illegible] Sabino et Anullino conss. [a. [illegible]]

4 Imp. Alexander A. Armenio. Si pater filium quem in potestate habebat sub condicione, cum in ipsius potestate non erat, heredem scripsit nec in defectum eius exheredavit, [illegible] testamentum [illegible]
1 tur. Cum autem trans mare et longe te agente sub hac condicione heredem scriptum esse dicis, si in patriam, quae in provincia Mauretania est, regressus fuisses, nec exheredatum te adleges, et in eum locum non redisses, manifestum est nisi casus non voluntatis sed fortuitis evenire potuisse, ut eam implere non posses, et hoc adire non [illegible] liberis hereditatem. PP. [illegible] k. April. Iuliano et Crispino conss. [a. [illegible]]

5 Impp. Valerianus et Gallienus AA. Marinae[7]. Reprehendenda tu magis es quam mater tua. illa enim si[8] heredem te sibi esse vellet, id quod est inhumanum, matrimonium te dirimere cum viro tuo iubere[?].
1 Tu porro voluntatem eius [illegible] oportuerat autem, etsi condicio huiusmodi adscriberetur, praeferre lucro concordiam maritalem. enim vero cum boni mores haec observari velint, sine
2 ullo damno coniunctionem retinere poteris. [illegible] igitur ad maritum sciens hereditatem matris [illegible] redieris, retenturam, quippe quam retineres, prorsus ab eo non recessisses. PP. XV k. [illegible] Valeriano III et Gallieno II AA. conss. [a. [illegible]]

6 [Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α.]
[11]Ἡ γραφεῖσα ὑπὸ [illegible] τοῦ [illegible] τοῦ νῦν ὄντος [illegible] [12] ἐξ [illegible] μὴ παιδοποιήσῃ, ἑτέρῳ δὲ [illegible] σχοίη, μηδὲν ἧττον τὸ καταλειφθὲν ἔχει [illegible] ἰδικῶς ὁ πατὴρ τῶν [illegible][13]

7 (6) [14]Idem A. ad senatum. Generaliter [illegible] mus, si quis ita verba sua composuerit, [illegible][15] si filius vel filia intestatus vel intestata vel

(1) sic dett. cum B, moretur C*, moreretur C²R (2) sibi ins. C (3) = Th. 5, 1, 9: iunge 2, 57, 2. 5, 3, 17. 5, 4, 22. 5, 11, 6. 6, 18, 1. 6, 61, 2 (4) — 11, 32, 3 (5) Marciano cons. (= a. 472) scr. (6) [illegible] cf. Zeitschrift für Rechtsgesch. 11 p. 170 (7) B 35, 10, 29 seqq. — Cf. Dig. 28, 7 (8) non M⁰ [illegible] B, [illegible] C R (9) sic dett., maximo SR, maximiano C (10) [illegible] Mommsen (11) = B 35, 12, 34 (Tipucitus) (12) ἢ … ἀνδρὸς εἰ καὶ scripsi, καὶ [illegible] ἢ … ἀνδρός, ἢ [illegible] Tipucitus (13) id est Quae sub condicione liberorum ex marito qui nunc est procreandorum instituta est, etsi ex illo liberos non procreaverit, alii vero nupta liberos habeat, nihilo minus quod ei relictum est [illegible] licet pater specialiter de eo matrimonio quod [illegible] locutus sit (14) iunge 2. 44. 4. 3. 38. 12. 5. 5. 4. 24 (15) haec vulgo ita intelleguntur, quasi simul condiciones in eadem dispositione coniunctae [illegible] minus recte, opinor, cum neque eorum quemquam substituere voluerint in eum casum, quo institutus [illegible] testato liberis non extantibus decesserit, eiusmodi [illegible] minus verbosam quam ineptam formulam excogitasse [illegible] si quando id factum fuerit, legi ferendae ansam [illegible] verisimile sit. immo agi videtur de casu, in quo in sequenti minus scriptum quam actum intellegitur

sine liberis' aut 'sine nuptiis decesserit', et ipse el ipsa vel liberos sustulerit vel nuptias contraxerit ive testamentum fecerit, firmiter res possideri et ıon esse locum substitutioni[1] vel restitutioni: si nim nihil ex his fuerit subsecutum, tunc valere ondicionem et res secundum verba testamenti restiui, ut incertus successionis morientis exitus videaur certo substitutionis vel restitutionis fine conludi. cui enim ferendus est intellectus, si forsitan estamentum quidem non fecerit, posteritatem autem ıabuerit, propter huiusmodi verborum angustias iberos eius[2] omni paene fructu paterno defrauari? viam itaque impiam obstruentes, ut ne quis t alius deviaverit, huiusmodi facimus sanctionem t hanc legem in perpetuum valituram inducimus ım patribus quam liberis gratam: quo exemplo tiam aliis personis, licet extraneae sunt, de quibus huiusmodi aliquod scriptum fuerit, medemur. Cum utem invenimus excelsi ingenii Papinianum in huiusıodi casu, in quo pater filio suo substituit nulla berorum ex his procreandorum adiectione habita, ε optimo intellectu disposuisse[3] evanescere substiıtionem, si is qui substitutione praegravatus est ater efficiatur et liberos sustulerit[4], intellegentem on esse verisimile patrem, si de nepotibus cogiıverit, talem fecisse substitutionem: humanitatis ıtuitu hoc et latius et pinguius interpretandum esse credidimus. Et si quis naturales habuerit filios t partem eis reliquerit vel dederit usque ad moum, quem nos statuimus, et substitutioni eos[5] subıgaverit nulla liberorum eorum mentione facta, et ic intellegi evanescere substitutionem, liberis eam xcludentibus et intellectu optimo his qui ad subtitutionem vocantur obsistente et non concedente d eos eam partem venire, sed ad filios vel filias, ıepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes morienis transmittente, et non aliter substitutione locum ccipiente, nisi ipsi liberi sine iusta subole deceerint: ut, quod inter iustos liberos sanctum est, hoc et in naturales filios extendatur. Quae omnia t in legatis vel fideicommissis specialibus locum ıabere sancimus. *D. XI k. Aug. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

8 (7) [6]*Idem A. Iohanni pp.* Si quis heredem ıcripserit sub tali condicione: 'si ille consul fuerit factus' vel 'praetor', vel ita filiam suam heredem nstituerit: 'si nupta erit', vivo autem testatore vel lle consul processerit vel praetor fuerit factus vel ilia eius nupta fuerit et adhuc vivo testatore conulatum quidem uel praeturam illi deposuerint, filia utem eius diverterit, omni dubitatione veterum exılosa sancimus, quandocumque impleta fuerit conlicio, sive vivo eo sive mortis tempore sive post mortem, condicionem videri esse completam. Quod t in legatis et in fideicommissis et in libertatibus ıbtinendum esse censemus, ne, dum nimia utimur irca huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testanium defraudentur. *D. VIIII[7] k. Aug. Constantinopoli ıost consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

9 (8) [6]*Idem A. Iohanni pp.* Si testamentum ita ıcriptum inveniatur: 'ille heres esto secundum condiciones infra scriptas', si quidem nihil est adiecum neque aliqua condicio in testamento posita est, upervacuam esse condicionum pollicitationem sanimus et testamentum puram habere institutionem. Et argumento utimur, quod Papinianus[7*] respondit icos rei publicae relictos, qui proprios fines habeınt, non ideo ex fideicommisso minus deberi, quod estator fines eorum et certaminis formam, quam elebrari singulis annis voluit, alia scriptura se delaraturum promisit ac postea morte praeventus non fecit. Sin autem condiciones quasdam in quavis parte testamenti posuit, tum videri ab initio condicionalem esse institutionem et sic omnia compleri, tamquam si testator ipsas institutiones eisdem condicionibus copulasset, quae infra scriptae sunt. *D. VI[7] k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

10 (9) [6]*Idem A. Iohanni pp.* Cum quidam praegnantem habens coniugem scripsit heredem ipsam quidem uxorem suam ex parte, ventrem vero ex alia parte, et adiecit, si non postumus natus fuerit, alium sibi esse heredem, postumus autem natus impubes decessit, dubitabatur, quid iuris sit, tam Ulpiano quam Papiniano viris disertissimis voluntatis esse quaestionem scribentibus, cum opinabatur Papinianus ideo testatorem voluisse postumo nato et impubere defuncto[8] matrem magis ad eius venire successionem quam substitutum. si enim et suae substantiae partem uxori dereliquit, multo magis et luctuosam hereditatem ad matrem venire curavit. 1 Nos itaque in hac specie Papiniani dubitationem resecantes substitutionem quidem in huiusmodi casu, ubi postumus natus adhuc impubes viva matre decesserit, respuendam esse censemus. tunc autem tantummodo substitutionem admittimus, cum postumus minime editus fuerit vel post eius partum mater prior decesserit. *D. III[7] k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXVI.[9]

DE IMPUBERUM ET DE ALIIS SUBSTITUTIONIBUS.

1 [10]*Imp. Titus Aelius Antoninus A. Secundo.* Cum heredes ex disparibus partibus instituti et invicem substituti sunt nec in substitutione facta est ullarum partium mentio, verum est non alias partes testatorem substitutioni tacite inseruisse, quam quae manifeste in[11] institutione expressae sunt. *D. Claro II et Severo conss.* [*a.* 146]

2 *Impp. Severus et Antoninus AA. Phronimae.* Hereditatem quidem intestati filii delatam tibi dubitari non oportet. substitutio enim testamento patris facta ad pubertatis tempora porrigi non potest, quia ipso et aliis non eiusdem condicionis heredibus institutis et invicem substitutis propter eorum personam, quibus in unum casum dumtaxat substitui potest, etiam in filio idem debere servari et ratio suadet et divus Marcus pater constituit. *PP. VI k. Aug. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

3 *Imp. Alexander A. Achillae.* Heres instituta matris testamento si successionem ex testamento omisisti et ab intestato bonorum possessionis ius habere voluisti, substituto locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde si substitutus hereditatem amplexus est, actionibus quae adversus matrem competebant ipsum convenire, non successionem ab intestato potes vindicare. *PP. XI k. Sept. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Idem A. Firmiano.* Quamvis placuerat substitutionem impuberis, qui in potestate testatoris fuerit, a parente factam ita: 'si heres non erit' porrigi ad eum casum, quo, posteaquam heres extitit, impubes decessit, si modo non contrariam defuncti voluntatem extitisse probetur: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse: 'si mihi Firmianus 'filius et Aelia uxor mea (quod abominor) heredes 'non erunt'[12], in locum eorum Publius Firmianus 'heres esto', manifestum est in eum casum factam substitutionem, quo utrique heredum substitui potuit. *PP. IIII k. Iul. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

5 [13]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Hadriano.* Post aditam hereditatem directae substitu-

(1) *sic dett.*, eorum *ins. CR* (2) eius *C*, eos *R* (3) *cf.* 6, 42, 30 *et Dig.* 35, 1, 102 (4) *sic edd.*, et *ins. libri* (5) eos *R*, *om. C* (6) *iunge c.* 8. 9. 10 *h. t.* 6, 26, 10. 11 (7) IIII *scr.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 178 (7*) *Dig.* 31, 77, 33 (8) *sic P*[r]*C*, derelicto *P*[s]*R* (9) *B* 35, 13, 25 *seqq.* — *Cf. Dig.* 28, 6 *Inst.* 2, 15. 16 (10) *cf. Inst.* 2, 15, 2 (11) in *C*[*], *om. C*[a]*R* (12) *sic edd. cum B*, heres non erit *CR* (13) *iunge* 6, 54, 8

[illegible]

… ad April. AA. cons. [a. 2..]

9 Imp. Iustinianus A. Menae pp. [illegible] ad exemplum [illegible] contra testamentum eorum [illegible] postea resipuerit vel resipuerit [illegible] cesset. vel si filii aut alii descendentes ex huiusmodi mente capta persona sapientes sint, non liceat parenti qui vel quae testatur alios quam ex eo descendentes unum vel certos
1 vel omnes substituere. Sin vero etiam alii liberi testatori vel testatrici sint sapientes, ex his vero personis quae mente captae sunt nullus descendat, ad fratres eorum unum vel certos vel omnes eandem fieri substitutionem oportet. *D. III id. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [a. 528]

10 *Idem A. Iohanni pp.* Cum quidam duobus impuberibus filiis suis heredibus institutis adiecit, si uterque impubes decesserit, illum sibi esse heredem, et dubitabatur apud antiquos legum auctores, utrumne tunc voluit substitutum admitti, cum uterque filius eius in prima aetate decesserit, an alterutro decedente ilico substitutus in eius partem succedat, placuit Sabino substitutionem tunc locum habere, cum uterque decesserit: cogitasse enim patrem primo decedente fratrem suum in eius por-
1 tionem succedere. Non eiusdem Sabini veriorem sententiam existimantes non aliter substitutionem admittendam esse censemus, nisi uterque eorum in prima aetate decesserit. *D. [illegible] k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

[illegible] *Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis* [illegible]

XXVII.

DE NECESSARIIS ET SERVIS HEREDIBUS INSTITUENDIS VEL SUBSTITUENDIS

1 [illegible] *Imp. P[illegible]* [illegible] heredem necessarium [illegible] relinquere potest [illegible] causa permansit [illegible] debitore qui solvendo non [illegible] et heres necessarius existere potuisti. [illegible] *k. April. Facone et Caro conss.* [illegible]

2 (1) *Imp. Antoninus A. A[illegible]* Cum [illegible] constituti sub appellatione libertorum heredes [illegible] esse [illegible] ea scriptura benigna interpretatione [illegible] habenda est, ac si liberi et heredes [illegible] quod in legato locum non habet. [illegible] *k. Mart. Prisco et Apollinari conss.* [illegible]

3 *Idem[13] AA. et CC. Fe[illegible]* Si [illegible] tuam contubernio suo coniunxit ac [illegible] heredem instituit, neque dominium ex huiusmodi [illegible] auferri potuit et, ut eius aditione [illegible] hanc successio quaeratur, iure [illegible] facultatem. *S. XVI k. Ian. Sirmi AA. conss.* [illegible]

4 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Cum quidam suum pupillum heredem instituit et servo [illegible] verbis libertatem reliquit et in secundo gradu [illegible] pupillarem substitutionem faciebat, ipsum servum sine libertate pupillo suo substituit. quaerebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione heres
1 necessarius pupillo existat. Causa etenim altercationis ex vetere regula orta est, quia omnibus placuerat hunc servum necessarium heredem domino fieri, cui in eodem gradu et hereditas et libertas relinquebatur, in[14] praesenti autem non in unum tam libertas quam substitutio congregata est, sed
2 in alium et alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus mirabile visum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem, et maxime domini, et existimet non fieri servum heredem necessarium, sed ei licentiam praestet et libertatem consequi et hereditatem respuere et domini voluntati reclamare: qui

(1) [illegible] (2) [illegible] Philippopoli AA. [illegible] (3) in [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] Zeitschrift für Rechtsgesch. [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) et servis Momm-

seno videntur addidisse Iustiniani (10) [illegible] et 2, quem e libris restitui, tuentur etiam B [illegible] tacite indices transposuit): temporis autem ordo [illegible] batus videtur, quod compilatores Antoninum [illegible] putaverint esse vel Caracallam vel Elagabalum [illegible] dem R, om. C (12) XI Hal., om. R (13) [illegible] impp. Diocletianus et Maximianus (14) in R [illegible]

ɜrre[1] temptaverit, etiam puniendus est.
et vivo pupillo liber, quia testator hoc
nortuo pupillo necessarius heres, quia et
: voluit. *D. xv k. Dec. Constantinopoli*
et Oreste vv. cc. conss. [*a.* 530]
A. Iohanni pp. Quidam, cum testa-
nderet, duobus heredibus scriptis unum
ɔarte instituit, servum autem suum, cuius
addidit, ex reliqua parte sine libertate
edem et postea eundem servum alii lega-
ıt institutionem heredis servum per lega-
signavit et tunc heredem eum sine liber-
t: et dubitabatur, si huiusmodi legatum
o aliquas vires potest habere et cui ad-
legatum vel institutio. Dubitationis autem
t, quod adhuc servum suum constitutum
ne libertate scripserat, et tanta inter ve-
ı est contentio, ut vix possibile sit videri
decidere. Sed antiquitatem quidem haec
relinquendum est. nobis autem alius
smodi decisionis inventus est, quia sem-
gia voluntatis sequimur testatorum. Cum
ıimus a nostro iure[3] hoc esse inductum,
servum suum tutorem filiis suis reliquerit
te, ex ipsa tutelae datione praesumatur
tatem ei favore pupillorum imposuisse,
hoc et in hereditate et humanius et fa-
ıtis inducimus, ut, si quis servum suum
ıeredem sine libertate, omnimodo civis
us efficiatur? Quo inducto neque ad-
ɩue tam effusus veterum atque inextrica-
.us locum habeat. neque enim ferendum
ːre quosdam ita esse supinos, ut eundem
eredem instituant sine libertate et item alii
legatum eundem servum adsignent. Sed
s et aliam proposuerunt ambiguitatem
quis servum suum in testamento quidem
: parte sine libertate scripsisset, in codi-
. libertatem ei reliquisset, si possit insti-
et ille tam heres quam liber fieri, ne
ːr codicillos hereditas confirmari, in qui-
as dari secundum veterem regulam non
ı in tali dispositione, licet in codicillis
ıta, et libertatem et hereditatem simul
nostram liberalitatem et benignam inter-
. indulgemus, ut gratulentur, cum non
ıeant, sed et[4] liberti et heredes effician-
ːanta in eos nostri numinis benivolentia
ıt, etsi libertas eis neque testamento ne-
is data est, tamen hereditate servis re-
iniunctam et[5] libertatem esse videri.
licet observando, ut, si legatum vel fidei-
eis sine libertate relinquatur, maneant
itute. Non tamen ita impii heredes exis-
ɔeralitatem testatoris servilis laboris[6] de-
ɜratione defraudare conentur et non de-
licet adhuc servis constitutis, donent.
ris nostri definitio etiam ad aliam spe-
ıtam benigne extendatur. si quis etenim
li testamento servum suum cuidam lega-
upillari autem substitutione eundem ser-
ıo sine libertate substituerit, quaerebatur,
sset talis substitutio et per servum lega-
ıtio post mortem pupilli legatario adquiri-
ıtilis est huiusmodi substitutio, quia sine
e in servum proprium facta est. Melius
s videtur legatario eum non statim ad-
ːe, sed expectandum esse substitutionis
ːt si quidem pupillo mortuo locus fuerit
i, et liber et heres efficiatur: sin autem
minime locum habuerit, forsitan pupillo
bertatem perveniente, tunc ad legatarii
m transeat. Quemadmodum enim veteres,

si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebant quatenus in suspenso fiat libertas et statuliber intellegatur, ita et ex nostra interpretatione et sine adiectione libertatis in substitutione et liber et heres pupillo existat. *D. II k. Mai. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

6 *Idem A. Iohanni pp.* Decisione nostra[7], quam fecimus sancientes eum, qui a domino suo sine libertate heres instituitur, videri libertatem accepisse, in propria firmitate durante, si quis servum suum pure quidem heredem instituit, libertatem autem sub condicione ei donavit, si quidem condicio talis sit, quae in potestate servi posita est: ille autem eam neglexerit minimeque compleverit, et libertate eum et hereditate sua culpa defraudari. sin autem casualis est condicio et ex fortunae insidiis defecerit, tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere, hereditatem autem, si quidem solvendo sit, ad alios venire, quos leges vocabant, si non aliquis fuisset substitutus. sin autem solvendo non sit, ut necessarius heres constitutus simul et libertatem et hereditatem obtineat. tunc enim secundum definitionem tam veteris quam nostrae decisionis et liber et heres existat necessarius. *D. II*[8] *k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXVIII.[9]

DE LIBERIS PRAETERITIS VEL EXHEREDATIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.*[10] *Fabio.* Cum post omnes heredum gradus exheredatio scribatur, si adiciat testator ab omnibus se gradibus exheredare, non dubitatur iuri satisfactum. et ideo, etiamsi id non adiciatur, appareat tamen eum cum eo consilio scripsisse, ut ab omnibus exheredaret, recte
1 factum testamentum videtur. Proinde cum pater familias filiis institutis et invicem substitutis filiam exheredaverit, intellegendus est exheredationem ab utroque gradu fecisse. nam cum idem heredes instituti sunt, nulla ratio reddi potest, quare videatur in posteriore tantum casu exheredare voluisse. *PP. VI k. Iul. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

2 *Imp. Alexander A. Heraclidae.* Si avus tuus, qui patrem tuum et novercam aequis portionibus heredes instituit, cum te quoque haberet in potestate, testamento nominatim non exheredavit, mortuo patre tuo vivo avo sine impedimento legis Vellaeae succedendo in patris tui locum rupisti avi testamentum et ad te hereditas eius tota pertinuit. *PP. VI id. April. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

3 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Si quis filium proprium ita exheredaverit: 'ille filius meus alienus meae substantiae fiat', talis filius ab huiusmodi verborum conceptione non praeteritus, sed exheredatus intellegatur. cum enim manifestissimus est sensus testatoris, verborum interpretatio nusquam tantum valeat, ut melior sensu existat. *D. X k. Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

4 [11]*Idem A. Iohanni pp.* Maximum vitium antiquae subtilitatis praesenti lege corrigimus, quae putavit alia esse iura observanda in successione parentum, si ex testamento veniant, in masculis et in feminis, cum ab intestato simile ius utrique sexui servaverunt, et aliis verbis exheredari debere filium sanxerunt, aliis filiam, et inter nepotes exheredandos
1 alia iura civilia, alia praetoris introduxerunt. Et si praeteritus fuerat filius, vel ipso iure testamentum evertebat vel contra tabulas bonorum possessionem in totum accipiebat, filia autem praeterita ius adcrescendi ex iure vetere accipiebat, ut eodem momento et testamentum patris quodammodo ex

Iommsen (2) *iunge* 6, 46, 6 (3) *cf.* 7, 4, 9
, 10 § 4. 32 § 2 (4) etiam *libri* (5) et *R*[a],
(6) servilis laboris *CR*[b], serviles labores *R*[a],
abores *M* (7) *c.* 5 § 1*b h. t.* (8) IIII
scr., cf. Zeitschrift für Rechtsgesch. 11 *p.* 179 (9) *B* 35, 8, 30 *seqq.* — *Cf. Dig.* 28, 2 *Inst.* 2, 13 (10) *sic R*, imp. antoninus a. *SC* (11) *iunge* 3, 28, 35. 36

parte iure adcrescendi evertat et ipsa quasi scripta
legatis supponeretur, ex praetore autem habebat
contra tabulas bonorum possessionem in totum, con-
stitutio autem Magni Antonini[1] eam in tantum coar-
tabat, in quantum ius adcrescendi competebat. qui
enim tales differentias inducunt, quasi naturae ac-
cusatores existunt, cur non totos[2] masculos genera-
2 vit, ut, unde generentur, non fiant. Nam haec
corrigentes et maiorum nostrorum sequimur vestigia,
qui eandem observationem colere manifestissimi sunt.
scimus etenim antea simili modo et filium et alios
omnes inter ceteros exheredatos scribere esse con-
cessum, cum etiam centumviri aliam differentiam
3 introduxerunt. Et ex hac iniquitate vitium emer-
sit, quale ex libris Ulpiani, quos ad edictum fecit
praetoris, inventum a Triboniano viro gloriosissimo
nostro quaestore ceterisque viris facundissimis com-
positoribus iuris enucleati ad nostras aures relatum
4 est. Nam cum ultimum adiutorium de[3] inofficiosi
querella positum est et nemo ex alio ortus praesidio
ad hanc decurrere possit, inventa fuerat filia prae-
terita minus habens quam filia exheredata. cum
enim per contra tabulas bonorum possessionem vel
ius adcrescendi semissem substantiae filia praeterita
accipiebat et omnibus legata praestare compelleba-
tur, scilicet usque ad dodrantem suae portionis,
remanebat ei sescuncia tantummodo in sua succes-
5 sione. Quod si fuisset exheredata, quarta pars
omnimodo totius substantiae ei relinqui debebat, et
quam iniuria dignam pater existimabat, amplius
habebat ea, quam taciturnitate in institutione prae-
teriit: et si secundum nostrae constitutionis defini-
tionem, quam de supplemento quadrantis posuimus[4],
repletio fuerat introducta, simili modo exheredatae
in quarta repletio accedebat et ita vitium perman-
sit, ut nec ex nostra constitutione emendationem
6 (1) aliquam sentiret. Sancimus itaque, quemad-
modum in successionibus parentium, quae ab in-
testato deferuntur, aequa lance et mares et feminae
vocantur, ita et in scriptura testamentorum eas ho-
norari et similibus verbis exheredationes nominatim
procedere et contra tabulas possessionem talem ha-
bere, qualem filius suus vel emancipatus, ut et ipsa,
si fuerit praeterita, ad instar filii emancipati vel sui
vel testamentum ipso iure evertat vel per contra
tabulas bonorum possessionem stare hoc non patia-
7 tur. Et haec non solum in filiabus obtinere,
sed etiam in nepotibus et in neptibus et deinceps
observari censemus, si tamen ex masculis progeniti
8 (2) sunt. Sed quia et aliud vitium fuerat sub
obtentu differentiae introductum et alia iura exhere-
dationis in postumis, alia in iam natis observaban-
tur, cum necesse fuerat postumam inter ceteros
exheredatam etiam legato honorari, filiam autem
iam progenitam et sine datione, et hoc brevissimo
incremento verborum ad plenissimam definitionem
deduximus sancientes eadem iura obtinere et in
postumis exheredandis, sive masculini sive feminini
sexus sint, quae in filiis et filiabus iam statuimus,
ut etiam ipsi vel ipsae nominatim exheredentur, id
est postumi vel postumae facta mentione. *D. k. Sept.
Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis
vv. cc.* [*a.* 531]

XXVIIII.[5]

DE POSTUMIS HEREDIBUS INSTITUENDIS VEL EXHEREDANDIS VEL PRAETERITIS.

1 *Imp. Antoninus A. Brittiano.* Si post testa-
mentum factum, quo postumorum suorum nullam
mentionem testator fecit, filiam suscepit, intestato
vita functus est, cum agnatione postumae cuius non
meminit testamentum ruptum sit: ex rupto aut[illegible]
testamento nihil deberi neque peti posse explor[illegible]
iuris est. *D. et pp. IIII k.*[6] *Iul. Antonino A. I*[illegible]
et Balbino conss. [*a.* 2[illegible]
2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et* [illegible]
Sotericho. Uxoris abortu testamentum mariti [illegible]
solvi, postumo vero praeterito, quamvis natus il[illegible]
decesserit, non restitui ruptum iuris evidentiss[illegible]
est. *S. XII k. Mart. Sirmi CC. conss.* [*a.* 2[illegible]
3 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Quod ce[illegible]
tum est apud veteres, nos decidimus. cum ig[illegible]
is qui in ventre portabatur praeteritus fuerat, [illegible]
si ad lucem fuisset redactus, suus heres patri e[illegible]
teret, si non alius eum antecederet et nasce[illegible]
ruptum testamentum faciebat, si postumus in h[illegible]
quidem orbem devolutus est, voce autem non em[illegible]issa
ab hac luce subtractus est, dubitabatur, si is po[illegible]stu-
1 mus ruptum facere testamentum potest. Vet[illegible]eres
animi turbati sunt, quid de paterno elogio stat[illegible]en-
dum sit. cumque Sabiniani existimabant, si v[illegible]ivus
natus est, etsi vocem non emisit, ruptum testamen-
tum, apparet[7], quod, etsi mutus fuerat, hoc ipsum
faciebat, eorum etiam nos laudamus sententiam et
sancimus, si vivus perfecte natus est, licet illico
postquam in terram cecidit vel in manibus obstetri-
cis decessit, nihilo minus testamentum corrumpi,
hoc tantummodo requirendo, si vivus ad orbem totus
processit ad nullum declinans monstrum vel prodi-
gium. *D. XV k. Dec. Constantinopoli Lampadio et
Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]
4 *Idem A. Iuliano pp.* Quidam, cum testamen-
tum faciebat, his verbis usus est: 'si filius vel filia
'intra decem mensuum spatium post mortem meam
'fuerint editi, heredes sunto' vel ita dixit: 'filius
'vel filia, qui intra decem menses proximos mortis
'meae nascentur[8], heredes sunto'. iurgium antiquis
interpretatoribus legum exortum est, an videantur[9]
non contineri testamento et hoc ruptum facere.
1 Nobis itaque eorum sententias decidentibus, cum
frequentissimas leges posuimus testatorum volun-
tates adiuvantes, ex neutra huiusmodi verborum po-
sitione ruptum fieri testamentum videtur, sed sive
vivo testatore sive post mortem eius intra decem
menses a morte testatoris numerandos filius vel filia
fuerint progeniti, maneat testatoris voluntas immu-
tilata, ne poenam patiatur praeteritionis, qui suos
filios non praeteriit. *D. XII*[10] *k. Dec. Constantino-
poli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

XXX.[11]

DE IURE DELIBERANDI ET DE ADEUNDA VEL ADQUIRENDA HEREDITATE.

1 *Imp. Antoninus A. Titiae.* Si a patre eman-
cipata eo defuncto bonorum possessionem non agno-
visti, frustra vereris, ne hereditati paternae sis obli-
gata, quod servum eius nullo iure manumisisti resque
et mancipia quaedam propter funeris impensas dis-
traxisti. *PP. k. Iul. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]
2 [12]*Imp. Alexander A. Florentino militi.* Cum
debitum paternum te exsolvisse adlegas, pro portione
hereditaria agnovisse te hereditatem defuncti non
ambigitur. *PP. VI*[13] *id. Febr. Maximo II et Aeliano
conss.* [*a.* 223]
3 *Imp. Gordianus A. Florentino militi.* Si fratris
tui filius mortis tempore in patris sui fuit potestate,
sive ex asse heres institutus est, etiam clausis ta-
bulis heres potuit existere, sive ex parte, nihilo
minus statim suus heres ei extitit nec eapropter,
quod intra paucos dies mortis patris sui concessit

(1) *id est Caracallae, errore scilicet Iustinianorum, cf. Gai.* 2, 126 (2) *sic R*, tantos *C* (3) de *del.* (4) 3, 28, 30 (5) *B* 35, 8, 33 *seqq.* — *Cf. Dig.* 28, 2 (6) d. et pp. IIII k. *Hal.*, pp. VI id. *PL* (7) apparet *del. Mommsen* (8) *sic dett.*, nascerentur *CR* (9) qui vivo testatore nascuntur *ins.* (*similiter Contius*) (10) XV *scr.* (11) *B* 35, 14, 91 *seqq.* — *Cf. Dig.* 28, 8. 29, 2 (12) *iunge* 3, 28, 8 (13) VII 3, 29, 9

in fatum, tu ad eiusdem fratris tui potes accedere
1 successionem. Quod si, cum sui iuris esset, ante aditam hereditatem decessit tuque fratri tuo legitimus heres extitisti seu intra tempora edicto praefinita bonorum possessionem agnovisti: quae facultatum sunt vel quae ab alio iniuria detinentur, praesidis diligentia tibi restituentur. *PP. xv k. Sept. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

4 *Imp. Decius A. Athenaidi.* Filio familias delata hereditate si pater pro herede voluntate filii gessit, sollemnitati iuris satisfactum videri saepe rescriptum est. *PP. x k. Mart. Decio A. et Grato conss.* [*a.* 250]

5 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Paulo.* Potuit pupillus pro herede tutore auctore gerendo consequi successionem, sed ipsius actus et voluntas fuit necessaria. nam si quid nesciente eo tutor egit, illi hereditatem non potuit adquirere. *PP. xvi k. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 257]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Philippae.* Si avia tua patrem tuum ex duabus unciis scripsit heredem, et[1] sola animi destinatione pater tuus heres fieri poterat. igitur si testamento suo easdem uncias ad te pertinere decrevit, apud rectorem provinciae duarum unciarum ius persequi poteris. *PP. xvi k. Aug. Sirmi*[2] *ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

7 [3]*Idem AA. et CC. Eusebio.* Quoniam sororem tuam prius defunctam esse proponis, quam cognosceret, an a fratre sibi aliquid hereditatis fuisset relictum, manifestum atque evidens[4] est, antequam[5] pro herede gereret vel bonorum possessionem admiserit[6], defunctam successionem eam non potuisse ad heredes suos transmittere. *PP. k. Mai. Tiiratli AA. conss.*[7] [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Claudio.* Licet in continenti sui heredes se paternis non miscuerint bonis, tamen ignorantes delatam sibi esse hereditatem longi temporis praescriptione, quominus hanc recte vindicent, excludi non possunt. *S. xvii*[8] *k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Platoni.* Si curatoris tui quondam testamento iure facto vel ab intestato legitima delata successio est, hoc casu ei qui non repudiavit hereditatem eam licet adire. rector igitur aditus provinciae, si hereditati necdum sunt obligati, eos an heredes sint interrogare debebit ac, si tempus ad deliberandum petierint, moderatum statuet. *S. xvi k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Sabinae.* Si te bonis paternis maior quinque et viginti annis miscuisti, neque inopia patris te excusat neque vis fratris portionem iam vel testamentum eripientis arcere te[9] exactione creditorum, qui iure civili pro hereditaria te portione conveniunt, potest. *S. xvi k. Ian. Sirmi CC.*[10] *conss.* [*a.* 294]

11 *Idem AA. et CC. Philumenae.* Renitente te pater tuus, in cuius fuisti potestate, neque spem delatae tibi legitimae quaerendae successionis[11] adimere neque hereditarios manumittendo servos his praestare libertatem potuit. *S. vi id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

12 *Idem AA. et CC. Antonio.* Puberem agnoscentem bonorum possessionem, posteaquam ei fuit hereditas delata, pro herede gerere non ambigitur. *S. III k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Archepolidi.* Suum heredem omissa bonorum possessione paternam successionem obtinere potuisse certi iuris est. *S. III id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

14 *Idem AA. et CC. Flaviae.* Si sorori suae frater tuus civili vel honorario successit iure, licet res ex eius descendentes bonis non probetur tenuisse, heres tamen effectus contra possidentes experiri potest. *S. d. xviiii*[12] *k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

15 [13]*Imp. Constantius A. ad Leontium comitem Orientis.* Non est dubium, si, priusquam filius iussu patris adierit hereditatem, propriae potestatis effectus est, arbitrio suo eundem hanc sibi potuisse quaerere. *D. VIII id. April. Limenio et Catulino conss.* [*a.* 349]

16 [14]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Ennodio*[15]. Nec emere nec donatum adsequi nec damnosam quisque hereditatem adire compellitur. *D. VII k. Ian. Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

17 [16]*Idem AA. et Theodosius A. Anthemio pp.* Cretionum scrupulosam sollemnitatem hac lege penitus amputari[17] decernimus. *D. xvi*[18] *k. April. Constantinopoli Honorio VII et Theodosio II AA. conss.* [*a.* 407]

18 [19]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum.* Si infanti, id est minori septem annis, in potestate patris vel avi vel proavi constituto vel constitutae hereditas sit derelicta vel ab intestato delata a matre vel linea ex qua mater descendit vel aliis quibuscumque personis, licebit parentibus eius sub quorum potestate est adire eius nomine
1 hereditatem vel bonorum possessionem petere. Sed si hoc parens neglexerit et in memorata aetate infans decesserit, tunc parentem quidem superstitem omnia ex quacumque successione ad eundem infantem devoluta iure patrio quasi iam infanti quaesita
2 capere. Parente vero non subsistente, si quidem post eius obitum tutor infanti sit vel datus fuerit, posse eum etiam adhuc infante pupillo constituto nomine eius adire hereditatem sive vivo parente sive post mortem eius ad eum devolutam vel bonorum possessionem petere et eo modo eidem infanti here-
3 ditatem quaerere. Sin vero vel non sit tutor vel, cum sit, ea facere neglexerit, tunc eodem infante in ea aetate defuncto omnes hereditates ad eum devolutas et non agnitas ita intellegi, quasi ab initio non essent ad eum delatae, et eo modo ad illas personas perveniant, quae vocabantur, si minime[20] hereditas infanti fuisset delata. ea vero, quae de infante in potestate parentium constituto statuimus, locum habebunt et si quacumque causa
4 sui iuris idem infans inveniatur. Sin autem septem annos aetatis pupillus excesserit et priore parente mortuo in pupillari aetate fati munus impleverit, ea obtinere praecipimus, quae veteribus legibus continentur, nulla dubietate relicta, quin pupillus post impletos septem annos suae aetatis ipse adire hereditatem vel possessionem bonorum petere consentiente parente, si sub eius potestate sit, vel cum tutoris auctoritate, si sui iuris sit, poterit vel, si non habeat tutorem, adire praetorem et eius decreto hoc ius consequi. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

19 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Cum antiquioribus legibus et praecipue in quaestionibus Iulii Pauli invenimus filios familias paternam hereditatem deliberantes posse et in suam posteritatem hanc transmittere, et aliis quibusdam adiectis, quae in huiusmodi persona praecipua sunt: eam deliberationem et in omnes successores sive cognatos sive
1 extraneos duximus esse protelandam. Ideoque sancimus: si quis vel ex testamento vel ab intestato vocatus deliberationem meruerit vel hoc quidem non fecerit, non tamen successioni renuntiaverit, ut ex

(1) et C^a, et ex C^bR (2) *in loco errorem inesse monuit Mommsen* (3) = *Consultatio* 6, 19: *iunge* 2, 3, 21. 6, 53, 6 (4) manifesti atque evidentis iuris *Consult.* (5) cerneret vel *ins. Consult.* (6) peteret *Consult.* (7) *sic Hal. cum legibus iungendis: in Consult. est* pp. x k. mart. isdem aa. conss. (8) s. xvii *Hal.*, viiii *P* (9) te *edd.*, de *libri* (10) AA. (= *a.* 293) *Mommsen*

(11) successionis quaerendae *scr.* (12) s. d. xviiii *P*, s. xii *Hal.* (13) = *Th.* 8, 18, 5: *iunge* 6, 14, 3 (14) = *Th.* 12, 1, 149: *iunge Th.* 11, 1, 24. 13, 5, 25 (15) suo salutem *addit Th.* (16) = *Th.* 8, 18, 8, 1: *iunge* 12, 57, 10 (17) emendari penitus amputarique *Th.* (18) xvi *Th.*, v *Hal.* (19) *iunge* 6, 55, 11 *et quae ibi laudantur* (20) *sic CR*, minus *P*

hac causa deliberare videatur. sed nec aliquid gesserit, quod aditionem vel pro herede gestionem inducit, praedictum arbitrium in successionem suam transmittat, ita tamen, ut unius anni spatiis ea-
2 dem transmissio fuerit conclusa. Et si quidem is, qui sciens hereditatem sibi esse vel ab intestato vel ex testamento delatam deliberatione minime petita[1] intra annale tempus decesserit, hoc ius ad suam successionem intra annale tempus ex-
3 tendat. Si enim ipse, postquam testamentum fuerit insinuatum, vel ab intestato vel ex testamento vel aliter ei cognitum sit[2] heredem eum[3] vocatum fuisse, annali tempore translapso nihil fecerit, ex quo vel adeundam vel renuntiandam hereditatem manifestaverit, is cum successione sua ab huiusmodi
4 beneficio excludatur. Sin autem instante annali tempore decesserit, reliquum tempus pro adeunda hereditate suis successoribus sine aliqua dubietate relinquat, quo completo nec heredibus eius alius regressus in hereditatem habendam servabitur. *Recitata septimo in novo consistorio palatii Iustiniani. d. III k. Nov. Decio vc. cons.* [a. 529]

20 *Idem A. Iohanni pp.* Quidam elogio condito heredem scripsit in certas uncias et post certa verba testamenti eundem in alias uncias vel tantas vel quantascumque et tertio vel in[4] aliam partem hereditatis vel quendam unciarum modum. ille autem unam institutionem vel duas admittens unam vel duas vel quantascumque respuendas esse censuit: quaerebatur apud veteres, si hoc ei facere permitti-
1 tur. Similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum heredem ex parte instituit et quendam extraneum in aliam partem, quem pupillariter substituit, et postquam testator decessit, pupillus quidem patri heres extitit, extraneus autem hereditatem adiit, et postea adhuc in prima aetate pupillus constitutus ab hac luce subtractus est et pupillaris substitutio locum sibi vindicavit, eumque substitutus eandem partem admittere noluit, quaesitum est, si potest iam heres ex principali testamento factus
2 pupillarem substitutionem repudiare. Utramque igitur dubitationem simul decidentes esse [illegible] mus. placet etenim [illegible] sive in institutionibus sive in pupillari substitutione [illegible] tantum vel omnis [illegible] tur heredi [illegible] vel aliam [illegible] partes hereditatis [illegible] vel etiam substitutionem pupillarem [illegible]

[illegible]

2[illegible] [illegible]
heredem [illegible]
[illegible]
autem [illegible]
[illegible]

sed et hereditatem per suum ius decurrere et liberale iudicium suam expectare sententiam sive agente eo sive pulsato, ut, si quidem servus pronuntietur, tunc domino suo hereditatem adquirat, sin autem liber, eam adipiscatur, si adire maluerit. *D. [illegible] Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [illegible]

22 *Idem A. ad senatum.* Scimus iam duas promulgatas a nostra clementia constitutiones, unam quidem de his, qui deliberandum pro hereditate delata existimaverunt[8], aliam autem de improvisis debitis et incerto exitu per diversas species [illegible] posito[9]. sed etiam veterem constitutionem [illegible] ramus, quam divus Gordianus ad [illegible] de militibus, qui per ignorantiam hereditatem [illegible] rint, quatenus pro his tantummodo rebus [illegible] tur, quas in hereditate defuncti invenerint, ipsorum autem bona a creditoribus hereditariis non inquietentur: cuius sensus ad unam praefatarum constitutionum a nobis redactus est. arma enim [illegible] magis quam iura scire milites sacratissimus legislator exis-
1 timavit. Ex omnibus itaque istis unam legem colligere nobis apparuit esse humanum et non solum milites adiuvare huiusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere, non tantum si improvisum emerserit debitum, sed etiam si [illegible] quis inveniat esse quam adierit hereditatem: ita enim nec satis necessarium deliberationis erit auxilium, nisi hominibus formidolosis, qui et ea timent, quae nulla
1a digna sunt suspicione. Cum igitur hereditas ad quendam sive ex testamento sive ab intestato fuerit delata, sive ex asse sive ex parte, si quidem recta via adire maluerit hereditatem et spe certissima hoc fecerit vel sese immiscuerit, ut non postea eam repudiet, nullo [illegible] inventario [illegible] omnibus creditoribus suppositus est, utpote hereditate ei ex
1b sua voluntate [illegible] Similique modo, si non [illegible] respuendam vel abstinendam esse [illegible] hereditatem [illegible] intra trium mensium spatium ex [illegible] fuerat scrip[illegible] nullo [illegible] expectando, [illegible] hereditati, sive onerosa [illegible] sit. Sin autem [illegible] est, utrumne [illegible] hereditas non putet [illegible] adeat hereditatem [illegible] tamen modo inventarium [illegible] intra triginta dies [illegible] post apertas tabulas [illegible] fuer[illegible] apertura tabularum [illegible] intesta[illegible] [illegible] ex [illegible] capia[illegible] [illegible] morti [illegible] intra [illegible] sub[illegible] [illegible] ad huius[illegible] [illegible] Subscriptionem [illegible] est, signi[illegible] [illegible] nulla maligni[illegible] [illegible] res apud [illegible] litterarum vel [illegible] ad hoc solum [illegible] venerabili [illegible] testibus videbuntur [illegible] et iubenti [illegible] fuerint. Sin [illegible] vel maxima [illegible] esse contigerit, [illegible] testatoris nu[illegible] consum[illegible] etsi lon[illegible] facultatem [illegible] instructos [illegible] mittendos.

[illegible] (9) non [illegible] Rechts [illegible] B, re[illegible]

praefatam observationem inventarii faciendi
nt, et hereditatem sine periculo habeant et
:idiae adversus legatarios utantur beneficio,
antum hereditariis creditoribus teneantur,
ım res substantiae ad eos devolutae valeant.
ı satisfaciant, qui primi veniant creditores, et,
eliquum est, posteriores venientes repellan-
ıil ex sua substantia penitus heredes amit-
dum lucrum facere sperant, in damnum
sed si legatarii interea venerint, et eis
nt ex hereditate defuncti vel ex ipsis rebus
: earum forsitan venditione. Sin vero cre-
ʇui et post emensum patrimonium necdum
sunt, superveniant, neque ipsum heredem
: concedantur neque eos qui ab eo com-
ıt res, quarum pretia in legata vel fidei-
vel alios creditores processerunt: licentia
ıus non deneganda adversus legatarios ve-
el hypothecis vel indebiti condictione uti
quae acceperint recuperare, cum satis ab-
ɜst creditoribus quidem suum ius perse-
legitimum auxilium denegari, legatariis
: pro lucro certant, suas partes legem ac-
ɔdare. Sin vero heredes res hereditarias
us hereditariis pro debito dederint in solu-
per dationem pecuniarum satis eis fece-
at aliis creditoribus, qui ex anterioribus
hypothecis, adversus eos venire et a poste-
creditoribus secundum leges eas abstrahere
hypothecariam actionem vel per condictio-
lege, nisi voluerint debitum eis offerre.
ı ipsum tamen heredem, secundum quod
ictum est, qui quantitatem rerum heredita-
ı expenderit, nulla actio extendatur. Sed
ʼsus emptores rerum hereditariarum, quas
idit pro solvendis debitis vel legatis, venire
datur, cum satis anterioribus creditoribus
provisum est vel ad posteriores creditores
gatarios pervenientibus et suum ius perse-
ibus. In computatione autem patrimonii
excipere et retinere, quidquid in funus
vel in testamenti insinuationem vel inven-
fectionem vel in alias necessarias causas
s approbaverit sese persolvisse. sin vero
liquas contra defunctum habebat actiones,
confundantur, sed similem aliis creditori-
omnia habeat fortunam, temporum tamen
ʼogativa inter creditores servanda. Licentia
editoribus seu legatariis vel fideicommis-
maiorem putaverint esse substantiam a de-
relictam, quam heres in inventario scripsit,
oluerint legitimis modis quod superfluum
ıbare, vel per tormenta forsitan servorum
orum secundum anteriorem nostram legem,
quaestione servorum loquitur[4], vel per
tum illius, si aliae probationes defecerint,
ıe veritate exquisita neque lucrum neque
aliquod heres ex huiusmodi sentiat heredi-
videlicet observando. ut, si ex hereditate
ɜredes subripuerint vel celaverint vel amo-
curaverint, postquam fuerint convicti, in
oc restituere vel hereditatis quantitati com-
ʼe compellantur. Donec tamen inventarium
ur, vel si res praesto sint, intra tres men-
i afuerint, intra annale spatium secundum
n distinctionem, nulla erit licentia neque
ıus neque legatariis vel fideicommissariis
etare vel ad iudicium vocare vel res here-
ʇuasi ex hypothecarum auctoritate vindi-
[sit hoc spatium ipso iure pro delibera-
ʼedibus concessum, nullo scilicet ex hoc
creditoribus hereditariis circa temporalem
criptionem praeiudicio generando. Sin vero,
adierint vel sese immiscuerint, praesentes
tes inventarium facere distulerint, et datum
iam a nobis tempus ad inventarii confectionem effluxerit, tunc ex eo ipso, quod inventarium secundum formam praesentis constitutionis non fecerunt, et heredes esse omnimodo intellegantur et debitis hereditariis in solidum teneantur nec legis nostrae beneficio perfruantur, quam contemnendam esse cen-
13 suerunt. Et haec quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam curaverint, quam putamus quidem penitus post hanc legem esse supervacuam et debere ei derogari: cum enim liceat et adire hereditatem et sine damno ab ea discedere ex praesentis legis auctoritate, quis locus deliberationi
13a relinquitur? Sed quia quidam vel vana formidine vel callida machinatione pro deliberando nobis supplicandum esse necessarium existimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiversari et hereditatem inspicere et alias contra eam machinationes excogitare et eandem deliberationem flebilibus adsertionibus repetita prece saepius accipere: ne quis nos putaverit antiquitatis penitus esse contemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem vel a nobis vel a nostris iudicibus, non tamen amplius ab imperiali quidem culmine uno anno, a nostris vero iudicibus novem mensibus, ut neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur, sed et, si fuerit datum, pro nihilo habeatur: semel enim
14 et non saepius eam peti concedimus. Sin autem hoc aliquis fecerit et inventarium conscripserit (necesse enim est omnimodo deliberantes inventarium cum omni subtilitate facere), non liceat ei post tempus praestitutum[5], si non recusaverit hereditatem, sed adire maluerit, nostrae legis uti beneficio, sed in solidum secundum antiqua iura omnibus credito-
14a ribus teneatur. Cum enim gemini tramites inventi sunt, unus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dederunt, alter autem rudis et novus a nostro numine repertus, per quem et adeuntes sine damno conservantur, electionem ei damus vel nostram constitutionem eligere et beneficium eius sentire vel, si eam aspernandam existimaverit et ad deliberationis auxilium convolaverit, eius effectum habere: et si non intra datum tempus recusaverit hereditatem, omnibus in solidum debitis hereditariis teneatur et non secundum modum patrimonii, sed etsi exiguus sit census hereditatis, tamen quasi heredem eum in totum obligari, et sibi imputet, qui
14b pro novo beneficio vetus elegit gravamen. Et ideo et in ipsam deliberationis dationem et divinum rescriptum super hoc promulgandum hoc adici volumus, ut sciant omnes, quod omnimodo post petitam deliberationem, si adierint vel pro herede gesserint vel non recusaverint hereditatem, omnibus in soli-
14c dum hereditariis oneribus teneantur. Si quis autem temerario proposito deliberationem quidem petierit, inventarium autem minime conscripserit et vel adierit hereditatem vel minime eam repudiaverit, non solum creditoribus in solidum teneatur, sed etiam
14d legis Falcidiae beneficio minime utatur. Quod si post deliberandum recusaverit inventario minime conscripto, tunc res hereditatis creditoribus vel his qui ad hereditatem vocantur legibus reddere compelletur, quantitate earum sacramento res accipientium manifestanda, cum taxatione tamen ab iudice
15 statuenda. Notissimum autem est ex hac constitutione, quae omnes casus continet, nostris constitutionibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarum alteri et Gordianae consti-
16 tutionis sensus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito melior exitus inventus est et tribus constitutionibus in unum congregatis unus apparet et in milites et in alios omnes iuris probabilis articulus, quapropter ex anterioribus inquietari nostro subiectos imperio[6] patimur? scilicet ut milites, etsi propter simplicitatem praesentis legis subtilitatem non observaverint, in tantum tamen

et *R* (2) *sic* R^b, solidum CR^a *cum Graecis* ' veniunt *om. versio Graeca* κ. π. (*B vol. V* *p.* 918) (4) 2, 58, 1 (5) praestitum *libri* (6) *sic* M^a, non *ins.* CRM^b

teneantur, quantum in hereditate[1] invenerint. quam patres conscripti, in huiusmodi casibus in posterum obtinere sancimus. *D. v k. Dec. post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXXI.[2]

DE REPUDIANDA VEL ABSTINENDA HEREDITATE.

1 *Imp. Antoninus A. Muciano.* Si paterna hereditate te[2*] abstinuisse constiterit et non ut heredem in domo, sed ut inquilinum vel custodem vel ex alia iusta ratione habitasse liquido fuerit probatum, ex persona patris conveniri te procurator meus prohibebit. *PP. id.*[3] *Iul. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

2 *Idem A. Severo.* Si paterna hereditate abstinuisti, non ideo, quod a creditoribus fundos comparasti, si modo id bona fide fecisti, a posterioribus, qui sub isdem obligationibus pecuniam patri crediderint, iure conveniris. *PP. v*[4] *k. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

3 [5]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Theodotiano.* Suus heres exceptione pacti[6], qui testamentum iniustum adseverans postea nihil se de paterna successione petiturum non ex causa donationis, sed transigendi animo in iure professus est, cum respuere quaesitam nequiret hereditatem et transactio nullo dato vel retento seu promisso minime procedat, submoveri non potest. *Sine die CC. conss.*[7] [*a.* 294]

4 *Idem AA. et CC. Modestino militi.* Sicut maior quinque et viginti annis, antequam adeat, delatam repudians successionem post quaerere non potest, ita quaesitam renuntiando nihil agit, sed ius quod habuit retinet nec, quod confessos pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hereditatem, sed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet. *S. v k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

5 [8]*Idem AA. et CC. Claudianae.* Pupillorum repudiatio delatae hereditatis sine tutore auctore facta nihil eis nocet. *S. prid. k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Si quis suus recusaverit paternam hereditatem, deinde maluerit eam adire, cum fuerat indistincte ei permissum, donec res paternae in eodem statu manent, hoc facere et post multum tempus licebat ei ad eandem hereditatem redire, hoc corrigentes sancimus, si quidem res iam venumdatae sint, ut nullus aditus ei ad hereditatem reservetur: quod et antiquitas obser-
1 vabat. Sin autem res alienatae non sint, si quidem maior annis constitutus est et tempora restitutionis nulla ei supersint, intra trium annorum spatium tantummodo huiusmodi ei detur licentia.
2 Sin autem vel minor est vel in utili tempore constitutus, tunc post completum quadriennium, quod spatium pro utili anno qui restitutionibus dabatur praestitum est, aliud triennium ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hereditatem et suam abdicationem revocare.
3 Quo tempore transacto nullus aditus penitus ad paternam hereditatem ei reservetur, nisi forte adhuc in minore aetate eo constituto res venditae sunt. tunc etenim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hereditatem et res recuperare et creditoribus paternis satisfacere. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

XXXII.[9]

QUEMADMODUM APERIANTUR TESTAMENTA ET INSPICIANTUR ET DESCRIBANTUR.

1 *Imp. Alexander A. Proculae.* Ut testamentum quod dicis factum, proferatur et publice recitetur competens iudex iubebit. *PP. II k. April. Maximo I et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Alexandr* Testamenti tabulas ad hoc tibi a patre datas, ut i patria[10] proferantur, adfirmans potes illic proferr ut secundum leges moresque locorum insinuentu ita scilicet, ut testibus non praesentibus adire priu vel pro tribunali vel per libellum rectorem provi ciae procures ac permittente eo honestos viros ades facias, quibus praesentibus aperiantur et ab rursum obsignentur. *PP. XII k. Ian. Maximo et Glabrione conss.* [*a.* 2

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC Aristoteli.* Eius, quod ad causam novissimi pat vestri iudicii pertinet, de calumnia tibi iuranti prae partem, quam aperiri defunctus vetuit vel ad ig miniam alicuius pertinere dicitur, inspiciendi describendi praeter diem et consulem tibi rec provinciae facultatem fieri iubebit. *D. VI k.* *CC. conss.* [*a.* 2 94]

4 [12]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hesperium pp.* Codicillos seu scripturam quolibet tenore formatam ea oportebit observatione in publicum proferri, qua testamenta panduntur. *D. III k. Aug.*[13] *Mediolano Ausonio et Olybrio conss.* [*a.* 379]

XXXIII.[14]

DE EDICTO DIVI HADRIANI TOLLENDO ET QUEMADMODUM SCRIPTUS HERES IN POSSESSIONEM MITTATUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Lucillo.* Cui inter institutum et substitutum controversia move tur, eum, qui primo loco institutus est, induci possessionem oportet. *PP. XII k. Dec. Dextro Prisco conss.* [*a.* 1

2 *Imp. Alexander A. Eutacto.* Quamvis quis filium defuncti praeteritum esse adleget aut fals vel inofficiosum testamentum seu alio[15] vitio s iectum vel servus defunctus esse dicatur, tar scriptus heres in possessionem mitti solet. *PP. k. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.*

3 [16]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Edicto Hadriani, quod sub occasione vicesimae heredita introductum est, cum multis ambagibus et diff tatibus et indiscretis narrationibus penitus quiesc quia et vicesima hereditatis a nostra recess publica, antiquatis nihilo minus et aliis om quae circa repletionem vel interpretationem ei edicti promulgata sunt, sancimus, ut, si qui asse vel ex parte competenti iudici testam ostenderit non cancellatum neque abolitum ex quacumque suae formae parte vitiatum, se prima figura sine omni vituperatione appa depositionibus testium legitimi numeri vallat mittatur quidem in possessionem earum rer testatoris mortis tempore fuerunt, non aut timo modo ab alio detinentur, et eam cum
1 tione publicarum personarum accipiat. S aliquis contradictor extiterit, tunc in iudi petenti causae in possessionem missionis secutae contradictionis ventilentur et ei adquiratur, qui potiora ex legitimis modis i

patriam CR

rit, sive qui missus est sive qui antea detinens contradicendum putavit. Nullis angustiis tempo- m huiusmodi missione coartanda, sed sive tardius e praemature aliquis missus est, legis tantum- do arbitrium requiratur et causa, unde vel missio vel contradictio exoritur. Sive enim post annale npus sive post maioris aeui curricula aliquis fuerit ssus. si tantum ex legitime formato testamento issio procedat, nullum ei temporis obiciatur obsta- ulum, nisi tantum temporis effluxerit, quod possit l possessori plenissime securitatem et super do- inio praestare, vel ipsi qui missus est omnem in- tentionem excludere. Si enim vel ex una parte el ex utroque latere temporis prolixitas occurrit, ianifestissimum est non solum missionem, sed etiam sam principalem causam esse sopitam. *D. XII . April. Constantinopoli post consulatum Lampadii t Orestis vv. cc.*[1] [*a.* 531]

4 [2]. . . . .

XXXIIII.[3]

I QUIS ALIQUEM TESTARI PROHIBUERIT VEL COEGERIT.

1 [4]*Imp. Alexander A. Severae.* Civili discepta- ioni crimen adiungitur, si testator non sua sponte estamentum fecit, sed compulsus ab eo qui heres st institutus, vel quoslibet alios[5] quos noluerit cripserit. *S. XV k. Ian. Alexandro A. III et Dione onss.* [*a.* 229]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Nica- orae.* Eos, qui, ne testamentum ordinetur, impedi- ento fuisse monstrantur, velut indignas personas successionis compendio removeri celeberrimi iuris t. *PP. k. Ian. Diocletiano II et Aristobulo nss.* [*a.* 285]

3 *Idem AA. et CC. Eutychidi.* Iudicium uxoris stremum in se provocare maritali[6] sermone non t criminosum. *D. V k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

4 [*Αὐτοκράτωρ Ζήνων Α.*][7] . . . .
[8]*Ἐάν τις κωλύσῃ τινὰ διαθέσθαι ἢ ἀρξάμενον αὐτὸν διατίθεσθαι κωλύσῃ πληρῶσαι τὴν διαθήκην, κατέχεται μὲν καὶ τῷ ζημιωθέντι προφάσει τῆς κωλύσεως, καὶ εἴ τι δὲ ἄλλο περισσεύσει, δημόσιον ἔσται καὶ αὐτὸς ἐν ἐξορίᾳ τὸν λοιπὸν βίον διατελέσει*[9].
III k. Iun. Constantinopoli Zenone A. cons. [*a.* 479]

XXXV.[10]

E HIS QUIBUS UT INDIGNIS AUFERUNTUR ET AD SENATUS CONSULTUM SILANIANUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Celeri.* Here- s, quos necem testatoris inultam omisisse constitit, ıctus integros cogantur[11] reddere. neque enim nae fidei possessores ante controversiam illatam lentur fuisse, qui debitum officium pietatis scientes omiserint. Ex hereditate autem rerum distracta- m vel a debitoribus acceptae pecuniae post motam litem bonorum usuras inferant. Quod in fructi- s quoque locum habere, quos in praediis heredi- riis inventos aut exinde perceptos vendiderint, procul dubio est. Usuras autem semisses depen- re satis est. *D. XV k. April. Cilone et Libone nss.* [*a.* 204]

2 *Idem AA. Vero.* Polla quidem liberam habuit ministrandi patrimonii sui potestatem nec idcirco, quod pupillus illi heres extitit, ea quae ab ipsa finita
1 sunt revocari in disceptationem oportet. Sed si pupilli nomine falsum dicere vis testamentum, de quo per Pollam transactum est, potes experiri, dum memineris, si in causa non obtinueris, et portionem, quam ex eo testamento pupillus habet, te ei salvam facturum, quam adimi pupillo necesse erit secundum iuris formam, et de calumnia tua praesidem delibe- raturum, quamvis pupilli nomine agere videaris, cum retractas ea quae finita sunt per coheredem. *PP. VII k. Mai. Antonino A. III et Geta III*[12] *conss.* [*a.* 208]

3 *Imp. Alexander A. Antiochiano.* Si ea quaestio infertur filiis eius, quam consobrinam tuam dicis, quod tabulae testamenti patris eorum, qui a familia interfectus dicebatur, priusquam quaestio de servis haberetur, apertae et recitatae sunt, propter amplis- simi ordinis consultum hereditas a fisco vindicatur et ideo agi causa apud procuratorem meum debet, quia non eo tempore pupilli fuerunt. *PP. II non. April. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

4 *Idem A. Philomuso.* Hereditas in testamento data per epistulam vel codicillos adimi non potuit. quia tamen testatrix voluntatem suam non mereri unum ex heredibus declaraverat, merito eius portio non iure ad alium translata fisco vindicata est. liber- tates autem in eadem epistula datae peti poterunt. *PP. II k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

5 *Idem A. Tyranno.* Non oportet ut indignis heredibus successiones auferri praetextu, quod in sepultura supremis defunctorum obtemperatum non fuisset. *PP. VII id. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

6 *Idem A. Venusto et Clementino.* Minoribus quinque et viginti annis heredibus non obesse crimen
1 inultae mortis placuit. Cum autem vos etiam accusationem pertulisse et quosdam ex reis punitos proponatis, licet is qui mandasse caedem dicitur provocaverit, vereri non debetis, ne quam heredi- tatis paternae a fisco meo quaestionem patiamini. convenit enim pietati vestrae respondere[13] causam
2 appellationis reddenti. Quod si maioris aetatis fuissetis, etiam ex necessitate provocationis certa- men implere deberetis[14], ut possitis adire heredi- tatem. *PP. XV*[15] *k. Iul. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

7 *Idem A. Vitaliae*[16]. Si ideo ultio necis testa- toris non est desiderata, quia caedis auctores repe- riri non potuerunt, obesse heredibus, in quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet. *PP. id. Mart. Lupo et Maximo conss.* [*a.* 232]

8 *Imp. Gordianus A. Tatiae.* Alia causa est eius, qui falsi instituta accusatione ad finem usque quod insimulabat perduxit et contrariam sententiam meruit, alia eius, qui inchoatam accusationem non pertulit, cum in illius quidem partem succedat fiscus, hic autem, qui contrariam iudicis sententiam non sustinuit, suae partis non perdat persecutionem. *PP. XV k. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aelia- nae.* Cum fratrem tuum veneno peremptum esse adseveras, ut effectus successionis eius tibi non auferatur, mortem eius ulcisci te necesse est. licet enim hereditatem eorum, qui clandestinis insidiis perimuntur, hi qui iure vocantur adire non vetan- tur, tamen, si interitum non fuerint ulti, successio- nem obtinere non possunt. *PP. Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

10 *Idem AA. et CC. Silvanae.* Sororem fratris necem iure licito vindicantem evincere ab uxore

D. xv k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste . cc. conss. *cum* 6, 23, 27 *scr.* (2) *desideratur Graeca stitutio* (3) *B* 35, 4. — *Cf. Dig.* 29, 6 (4) *iunge* 45, 4 (5) *sic CR cum B*, vel a quolibet alio *P*[b], l quolibet *P*[a], vel quolibet alio *recte M*[b] (6) *sic CR*, maritum *P*[t] (7) *inscriptionem ex subscriptione stitui* (8) = *B* 35, 4, 7 (9) *id est:* Si quis ali- em testari prohibuerit vel, cum testari coepisset, testa- mentum perficere eum prohibuerit, et laeso ex causa prohibitionis tenetur et, si quid supererit, in publicum cedet et ipse in exsilio reliquam vitam peraget (10) *B* 35, 16, 26 *seqq.* — *Cf. Dig.* 29, 5. 34, 9 (11) *sic CR*, coguntur *P* (12) Geta C. II *scr.* (13) *sic P*, et *ins. CR* (14) *sic R*, debetis *PC* (15) xv *Hal.*, XII *P* (16) *sic SCR*, vitalianae *P*

[illegible] Secun- [illegible] et neque [illegible] D. [illegible]

[illegible] Marci [illegible] autem in [illegible] et veteres [illegible] in testamento [illegible] nihil visum [illegible] qui libertate [illegible] si eam acce- [illegible] medio [illegible] poterant [illegible] propter [illegible] maxime ad eos pervenit [illegible] perditabantur. Ne- [illegible] et maxime si [illegible] et postea hereditas [illegible] Marci pru- [illegible] et in libertatibus pro- [illegible] vi- [illegible] in hereditatibus [illegible] et maxime in liber- [illegible] semper [illegible] amplectitur[4]. ex- [illegible] quod in medio [illegible] acceptam restituatur et [illegible] et ingenuus esse intellegatur nullaque [illegible] damnum aliquod [illegible] posteritas. si [illegible] ab hac luce subtracti. suorum geni- [illegible] consequatur. Merito enim [illegible] sanctissimi Marci per omnia constitutionem [illegible] nihil etenim actum esse credimus. [illegible] superest. *D. II k. Mai. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

12 *Idem A. Iohanni pp.* Talis de antiquo iure dubietas nostrae serenitati suggesta est propter senatus consultum Silanianum et servos. qui supplicio adficiuntur sub eodem tecto commorantes et non [illegible] auxilium domino per insidias occiso praebentes. veteres enim certum non faciunt, qui intellectus de servis 'sub eodem tecto' significatur, sive in eodem cubiculo sive in triclinio vel porticu vel in aula haec appellatio accipi debeat, adicientes, si dominus in via vel in agro fuerit interfectus, eos servos puniri, qui praesto erant et non auxilium ad prohibendum periculum praebuerunt, nulla distinctione
1 super qualitate praesentiae utentes. Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super neglegentia salutis domini sui amputantes sancimus omnes servos, ex quocumque loco sive in domo sive in via sive in agro possint clamorem exaudire vel insidias sentire et non auxilium tulerint, supplicio senatus consulti subiacere. oportet enim eos, ubicumque senserint dominum periclitantem, ad prohibendas insidias concurrere. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [a. 532]

XXXVI.[3]

DE CODICILLIS.

1 *Imp. Alexander A. Mocimo et aliis.* Rupto quidem testamento postumi agnatione codicillos quoque ad testamentum pertinentes non valere in du-
1 bium non venit. Sed cum post ruptum testamentum patrem pupillorum vestrorum litteras emisisse proponatis, quibus praecedens iudicium confirmavit, praetor nihil contra ius fecit, si novissimam eius voluntatem secutus relictum testamento rei publicae fideicommissum ut ex codicillis relictum praestandum esse pronuntiavit. *PP. III k. Iul. Maximo et Paterno conss.* [a. 233]

2 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Asclepiodoto.* Hereditatem quidem neque dari neque adimi codicillis posse manifestum est: verbis tamen precariis per inlusionem (?) etiam novissimi iudicii ordi-
1 nationem iura non faciunt irritas voluntates. Unde inefficaciter te codicillis rogatam esse, ut quibusdam rebus contenta portionem quam testamento fueras consecuta aliis restitueres, falso tibi persuasum est. *PP. id. Oct. Peregrino et Aemiliano conss.* [a. 244]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Hyacintho et aliis.* Cum proponatis pupillorum vestrorum matrem diversis temporibus ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse, in dubium non venit id, quod priori codicillo inscripserat[4], per eum, in quem postea secreta voluntatis suae contulerat, si a prioris tenore discrepat et contrariam voluntatem continet, revocatum esse. *PP. VI id. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

4 *Idem AA. et CC. Stratonico.* Non idcirco minus, quod intestato te absente codicillos mater tua fecit, ii, quibus precariis verbis adscripta sunt, relicta capiunt. *Sine die et consule.*

5 *Idem AA. et CC. Fariae.* Nec codicillos quidem furentem posse facere certissimi iuris est. si igitur scriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, ut aliquid ex hac peti possit, adseverationi tuae mentis eum compotem fuisse negantis fidem adesse probari convenit. *D. VI k. Dec. Divelti[5] CC. conss.* [a. 294]

6 *Idem AA. et CC. Demostheni.* Sive initio quae fuerat codicillis relicturus generaliter, sive novissime relicta servari mandaverit, confirmatione munitus nullam iustam gerere sollicitudinem potes. *D. I[illegible] id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [a. 29[illegible]]

7 *Imp. Constantinus A. ad Maximum pp.* [illegible] idem codicilli quod testamenta possent, cur diversum his instrumentis vocabulum mandaretur, quamvis ac potestas una sociasset? igitur specialiter codicillis instituendi ac substituendi potestas iuris auctoritate data non est. *D. III . . . Iun. Paciano et Hilariano conss.* [a. 332]

8 [6]*Imp. Theodosius A. Asclepiodoto pp.* Si quis agere ex testamento quolibet modo sive scripto sive sine scriptura confecto de hereditate voluerit, ad fideicommissi persecutionem adspirare cupiens, mi-
1 nime permittatur. Tantum enim abest, ut aditum cuiquam pro suo migrandi desiderio concedamus, ut etiam illud sanciamus, ut[7], si testator faciens testamentum in eodem pro codicillis etiam id valere complexus sit, qui hereditatem petit, ab ipsis intentionis exordiis utrum velit eligendi habeat potestatem, sciens se unius electione alterius sibi aditum praeclusisse: ita ut, sive bonorum possessionem secundum tabulas aut secundum nuncupationem ceterasque similes postulaverit, aut certe mitti se ad[8] possessionem ex more petierit, statim inter ipsa huius iuris auspicia propositum suae intentionis explanet.
1a Illud quoque pari ratione servandum est, ut testator, qui decreverit facere testamentum, si id implere nequiverit, intestatus videatur esse defunctus nec traducere liceat ad fideicommissi interpretationem velut ex codicillis ultimam voluntatem, nisi id ille complexus sit, ut vim etiam codicillorum scriptura debeat obtinere: illo iure electionis videlicet perdurante, ut, qui ex testamento agere voluerit, ad
2 fideicommissum migrare non possit. Si quis vero ex parentibus utriusque sexus ac liberis usque ad gradum quartum agnationis vinculis adligatus vel cognationis[9] nexu constrictus ad tertium[10] scriptus

(1) et *aut del. aut cum edd. ante* lucrum *collocandum* (2) *sic R*, et *ins. C* (3) *B* 36, 1, 20 *seqq.* — *Cf. Dig.* 29, 7 *Inst.* 2, 25 (4) *sic C*, conscripserat *R* (5) d. III k. Nov. Develti *Mommsen* (6) *pr.* — § 2 = *Th.* 4, 4, 7: *iunge* 6, 13, 2 (7) ut *Th.*, *om. libri* (8) ad *R*[a]*Th.*, in *CR*[b] (9) *sic dett. cum Th.*, vero *ins. CR* (10) usque *ins. Th.*

heres fuerit vel nuncupatus, in eo videlicet testamento, quod testator vicem quoque codicillorum voluit obtinere, licebit ei, si de hereditate ex testamento secundum mortui voluntatem agens fuerit forte superatus vel certe ipse sponte voluerit, ad fideicommissi subsidium convolare. non enim par eademque ratio videtur amittere debita et lucra non
3 capere. In omni autem ultima voluntate excepto testamento quinque testes vel rogati vel qui fortuitu venerint in uno eodemque tempore debent adhiberi, sive in scriptis sive sine scriptis voluntas conficiatur: testibus videlicet, quando scriptura voluntas componitur, subnotationem suam accommodantibus. *D. x k. Mart. Constantinopoli Victore vc. cons.* [*a.* 424]

XXXVII.[1]

DE LEGATIS.

1 [2]*Imp. Antoninus A. Pius libertis Sextiae Basiliae.* Quamvis verbis his[3]: 'ut quoad cum Claudio 'Iusto morati essetis', alimenta vobis[4] et vestiarium legatum sit[5], tamen hanc fuisse defuncti[6] cogitationem interpretor, ut et post mortem Iusti eadem vobis praestari voluerit. *Sine die et consule.*

2 *Impp. Severus et Antoninus AA. Sabiniano.* Quamvis heres institutus hereditatem vendiderit, tamen legata et fideicommissa ab eo peti possunt et[7], quod eo nomine datum fuerit, venditor ab emptore vel fideiussoribus eius petere poterit. *PP. x k. Sept. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

3 [8]*Idem AA. Victorino.* Qui post testamentum factum praedia quae legavit pignori vel hypothecae dedit, mutasse voluntatem circa legatariorum personam non videtur: et ideo, etiam si in personam actio electa est, recte placuit ab herede praedia liberari. *PP. VI k. Mai. Gentiano et Basso conss.* [*a.* 211]

4 *Imp. Antoninus A. Sulpicio.* Servis testamento dominorum non data libertate legatum seu fideicommissum relictum non valet nec convalescere potest, licet post mortem testatoris libertatem aliqua ratione consecuti sunt. *PP. v k. Iul. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

5 *Idem A. Donato.* Non est dubium denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus, quas subtraxisse eum de hereditate apparuerit. *PP. v id. Sept. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

6 *Idem A. Iulio.* Si legata relicta primus legatarius agnovit, substitutio eorum in personam Pontianae facta evanuit. *PP. VIII k. Mai. Romae Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

7 *Idem A. Fausto.* Si Fortidianum fundum primo pater tuus fratribus per praeceptionem ac mox tibi legavit, concursu dominium eius tibi quoque quae-
1 ritur. Error autem nominum in scriptura factus, si modo de mancipiis vel de possessionibus legatis non ambigitur, ius legati dati non minuit. *PP. v id. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

8 *Idem A. Demetrio.* Ab administratione tutelae religio sacramenti Marcellum, quem vobis a patre tutorem datum testamento proponitis, eripit. quae res, quominus legatum consequatur, non impedit: nec enim iuste ab ea petitione repellitur, cum, etiam si vellet, tutelam administrare prohibeatur. *PP. VIII id. Mart. Romae Sabino II et Anullino conss.* [*a.* 216]

9 *Imp. Alexander A. Antiocho.* Si in fraudem eorum quae testamento relicta sunt admissus est accusator, qui testamentum falsum diceret, praeses provinciae secundum iurisdictionis formam solvi legata iubebit, interposita cautione, si evicta fuerit hereditas, ea restituturum[9], quamvis alias cautioni tunc locus sit, cum sine controversia legata solvantur. *PP. VII id. Febr. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

10 *Idem A. Ingenuae.* Cum alienam rem quis reliquerit, si quidem sciens, tam ex legato quam ex fideicommisso ab eo qui legatum seu fideicommissum meruit peti potest. quod si suam esse putavit, non aliter valet relictum, nisi proximae personae vel uxori vel alii tali personae datum sit, cui legaturus esset, et si scisset rem alienam esse. *PP. v k. Febr. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

11 *Idem A. Albiniano.* Filia legatorum non habet actionem, si ea, quae ei testamento reliquit, pater vivus postea in dotem dedit. *PP. v non. Mart. Pompeiano et Peligno conss.* [*a.* 231]

12 *Idem*[10] *A. Muciano.* Cum responso viri prudentissimi Papiniani, quod precibus insertum est, praeceptionis legatum et omissa parte hereditatis vindicari posse declaratur, intellegis desiderio tuo
1 iuxta iuris formam esse consultum. Verba vero responsi haec sunt: Filiae mater praedium ita legavit: 'praecipito sumito extra partem hereditatis': cum hereditati matris filia renuntiasset, nihilo minus eam recte legatum vindicare visum est. *PP. constitutio v id. Iul. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

13 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Severae.* Proprias tuas res legari vel fideicommitti tibi non potuisse manifestum est. *PP. XV k. Mai. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

14 *Idem AA. Tatiano.* Monumenta quidem legari non posse manifestum est, ius autem mortuum inferendi legare nemo prohibetur. *PP. II k. Sept. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

15 *Idem AA. Terentio.* Si universae facultates, quas pater vester reliquit, debito fiscali aut privato absumuntur, nihil ex his, quae testamento eius ad-
1 scripta sunt, valere potest. Quod si deducto debito in relictis bonis superfluum est, libertates impediri iuris ratio non permittit, quando etiam legata nec non[11] fideicommissa salva lege Falcidia praestanda sunt. *PP. III k. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

16 *Idem AA. et CC. Scyllae.* Creditor, si a debitore suo rem, quam pignoris nomine susceperat, legatam sibi contendit, etiam debito ab heredibus eius oblato, quominus restituat, defendi potest. *S. XVIII k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

17 *Idem AA. et CC. Eutychiano.* Datum legatum adimi tam pure quam sub condicione, non libertis tantum, sed etiam ingenuis placuit. *D. III non. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

18 *Idem AA. et CC. Iustino.* Ex legato nominis, actionibus ab his qui successerunt non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non potest, utilibus autem suo nomine experietur. *D. VI id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

19 *Idem AA. et CC. Niconi.* Non tantum duum mensuum, sed etiam minoris temporis maritus uxori testamento scriptus succedit, nec legata vel fideicommissa seu donationes temporis huius angustia capi prohibet. *D. v id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Eutychiano.* Uxor patrui tui si testata decesserit, res tuas tantum usum fructum earum habens legare non potuit. *D. VII k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

21 [12]*Imp. Constantinus*[13] *A. ad populum.* In legatis vel fideicommissis verborum necessaria non sit observantia, ita ut nihil prorsus intersit, quis talem voluntatem verborum casus exceperit aut quis loquendi usus effuderit. *D. k. Febr.*[14] *Constantio II et Constante conss.* [*a.* 339]

---

(1) *B* 44, 4, 26 *seqq.* — *Cf. Dig.* 30—32 *Inst.* 2, 20 (2) = *Dig.* 34, 1, 13, 1 (3) quamvis verba testamenti ita se habeant *Dig.* (4) vobis *om. Dig.* (5) legata sint *Dig.* (6) defunctae *Dig.* (7) et *R*, *om. PC* (8) *cf. Inst.* 2, 20, 12 (9) *sic CR*, restituiri *dett.:* restitutum iri *scr.* (10) *scribi debuit* imp. Gordianus (*sic Hal.*) (11) nec non *CR*, vel *P* (12) *iunge* 6, 9, 9. 6, 23, 15 (13) *scribi debuit* Constantius, *cf. ad* 6, 23, 15 (14) Laodiceae *ins.* 6, 9, 9

22 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* In annalibus
legatis vel fideicommissis, quae testator non solum
certae personae, sed etiam eius heredibus praestari
voluit, eorum exactionem omnibus heredibus et[1]
heredum heredibus conservari pro voluntate testa-
toris praecipimus. *D. III id. Dec. Constantinopoli
dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]

23 *Idem A. Iuliano pp.* Cum quaestio talis de
significatione verborum animos veterum[2] movit, si
quis cuidam agrum puta Cornelianum vel alium
quendam in solidum legaverit, deinde alii partem
eius dimidiam, quantam portionem primus, quantam
secundus legatarius consequitur (simili dubitatione
et in hereditate et in fideicommissis habita), cum-
que computationes multae introducebantur et multis
ratiocinatoribus dignae: nos huiusmodi computatio-
nes quasi superfluas et contrarias voluntati testa-
1 torum omnes esse sopiendas censemus. Cum
enim manifestissimum est eum, qui ab initio duo-
decim uncias rei cuidam reliquit, alii autem postea
sex, recessisse quidem a priore voluntate, voluisse
autem minui eam sex unciis, cum alii eas obtulit,
et[3] praesens casus exitum apertissimum inveniet.
1*a* Si quis itaque vel agrum vel hereditatem reli-
querit, primo quidem in totum, secundo autem in
partem dimidiam, utrumque in sex uncias esse vel
1*b* dominum rei legatae vel heredem[4]. Et si primo
re tota relicta tertiam partem secundo reliquerit,
secundum praedictum modum octo quidem uncias
vel agri vel hereditatis apud primum remanere, ter-
tiam autem partem vel quattuor uncias ad secun-
1*c* dum migrare. Et sic in omnibus statuendum
est, id est in hereditatibus vel legatis vel fideicom-
missis: vestigia enim voluntatis testatoris non aliter
1*d* (1) nisi per huiusmodi viam aestimanda sunt. Sed
et aliam disceptationem iuris antiqui non absimilem
constitutam decidere nobis humanum esse apparuit.
agitabatur enim, si quis agrum Cornelianum vel forte
alium vel quandam rem cuidam legaverit et postea
iterum vel saepius ei eandem rem per legatum vel
fideicommissum dederit, post talia autem verba testa-
menti Sempronio eundem agrum vel aliam rem lega-
verit, ut saepius quidem Titii fuisset mentio, semel
autem Sempronii, quid statuendum est, et quid iuris
sit, si coniunctim an[5] separatim eis relinquatur, sive
2*a* in legato hoc consistat sive in hereditate? Huius-
modi igitur decidentes antiquam controversiam san-
cimus, cuicumque fuerit vel hereditas vel ager in
memoratis casibus sive coniunctim sive soli sive
saepius eidem relictus, aequa lance et hereditatem
et agrum et aliam quamcumque rem dividi et ad
dimidiam partem unumquemque vocari, nisi specia-
liter expresserit et dixerit testator tantas quidem
partes velle unum, tantas autem alterum habere.
in omnibus etenim testatoris voluntatem, quae legi-
tima est, dominari censemus. *D. XV k. Dec. Lam-
padio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

24 [6]*Idem A. Iohanni pp.* Cum quidam suum
filium familias impuberem exheredatum fecit aliis
heredibus scriptis, eidem autem pupillo alium sub-
stitutum reliquit, maximam scilicet ostendens ad
filium suum adfectionem, cui nihil quidem emolu-
menti reliquit, sed post exheredationis iniuriam
etiam substitutionem ei addidit et a substituto lega-
tum reliquit, quaerebatur, si huiusmodi legatum vel
1 fideicommissum potest valere. Sed et si legatum
eidem exheredato filio pater reliquerit et substituerit
ei exheredato facto aliquem extraneum, iterum cer-
tabatur, si saltem per eundem modum fideicommis-
2 sum potest relinquere. Cum igitur antiquitas
quidem haec diverse tractare maluit, nobis autem
huiusmodi iurgia supervacua esse videntur, sanci-
mus nullo legato nullo fideicommisso huiusmodi
substitutum qui exheredato pupillo datus est prae-
gravari, nec si ipsam rem quam pupillo legavit [illegible]
substituto eius vel legare vel fideicommittere volu[illegible]
*D. II k. Mai. Constantinopoli post consulatum La[illegible]
padii et Orestis vv. cc.* [*a.* 5[illegible]]

25 *Idem A. Iohanni pp.* Si legatarius celave[illegible]
testamentum et postea hoc in lucem emerserit, an p[illegible]
sit legatum sibi derelictum is qui celaverit ex eo tes[illegible]
1 mento vindicare, dubitabatur. Quod omnimodo [illegible]
hibendum esse censemus, ut non accipiat fructum s[illegible]
calliditatis, qui heredem voluit[7] hereditate def[illegible]
dare: sed huiusmodi legatum illi quidem aufera[illegible]
maneat autem quasi pro non scripto apud hered[illegible]
ut, qui alii nocendum esse existimavit, ipse s[illegible]
sentiat iacturam, quemadmodum, si legatarius, [illegible]
propter tutelam gerendam aliquid derelictum [illegible]
non subierit tutelam, ei quidem legatum aufe[illegible]tur,
pupillo autem adsignatur, cui ille utilis esse n[illegible]luit.
*D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum [illegible]am-
padii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

26 *Idem A. Iohanni pp.* Illud, quod de le[illegible]atis
vel fideicommissis temporalibus utpote irritis a le[illegible]gum
conditoribus definitum est, emendare prospe[illegible]mus
sancientes et talem legatorum vel fideicommiss[illegible]rum
1 speciem valere et firmitatem habere. Cum enim
iam constitutum est fieri posse temporales donatio-
nes et contractus, consequens est etiam legata vel
fideicommissa, quae ad tempus relicta sunt, ad ean-
dem similitudinem confirmari: post completum vide-
licet tempus ad heredem isdem legatis vel fideicom-
missis remeantibus, necessitatem habente legatario
vel fideicommissario cautionem in personam heredis
exponere, ut post transactum tempus res non culpa
eius deterior facta restituatur. *D. XV k. Nov. Con-
stantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis
vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

XXXVIII.[9]

DE VERBORUM ET RERUM SIGNIFICATIONE.

1 *Imp. Antoninus A. Antipatrae.* Praediis in-
structis legatis, quamvis ex fructibus oleum et vinum
in eodem fundo habuerit, tamen si id venale fuit,
item ea, quae ad tempus propter incursionem latro-
num tutelae causa in praedium translata sunt, legato
1 non cedere iuris auctoribus placuit. Vinum vero,
quod in apothecis fuit, si ideo illic habuit, ut, cum
in praedium venisset mater familias, eo uteretur,
legato cedere ignorare non debes. *PP. VI id. Aug.
Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
Rufino.* Fundo 'sicut instructus est' legato sive
per fideicommissum relicto vilicum hominesque et
omnia, quae vel, ut ipse pater familias, cum ibi
ageret, vel fundus esset instructus, non temporis
causa habuit in eo, relicta esse iuris auctoritate de-
finitum est: ea etiam, quae tam fructuum colligen-
1 dorum quam servandorum. Item pecora sterco-
randi vel pascendi causa ibi constituta, ut fructus
de his capiantur vel ut fundus sit instructior, fidei-
commisso cedere certi iuris est. *D. non. Oct. Sirmi
AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Sancimus
cautionis nomine vel ἀσφαλείας non esse fideiussoris
dationem interpretandam, nisi hoc specialiter vel in
Graecis vel in Latinis verbis scriptum fuerit: nisi
enim vel generaliter de satisdatione vel de fideiussione
specialiter sit nominatum, cautione vel cautela vel
ἀσφαλείᾳ minime fideiussionem, sed nudam promis-
sionem significari. *D.*[8] *k. Mart. Constantinopoli post
consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

4 *Idem A. Iohanni pp.* Cum quidam sic vel in-
stitutionem vel legatum vel fideicommissum vel liber-
tatem vel tutelam scripsisset: 'ille vel ille here[illegible]

(1) et *C*, et eorum *R* (2) *sic C*, veteres *R* (3) et *del. Mommsen* (4) *sic R*, dominium r. l. vel hereditates *C* (5) an *C*, ac *R* (6) *iunge* 6, 42, 31 (7) *sic C*, ex *ins. PR* (8) *B* 44, 3, 99 *seqq.* — *Cf. Dig.* 50, 16 (9) x *ins.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 178

o' vel 'illi aut illi do lego' vel 'dari volo',
a aut illum liberum' vel 'tutorem esse volo'
o', dubitabatur, utrumne inutilis sit huius-
itutio et legatum et fideicommissum et liber-
itoris datio, an occupantis melior condicio
mbo in huiusmodi lucra vel munia vocentur
cundum aliquem ordinem admittantur, an
omnimodo, cum alii primum in [1] institutio-
asi institutum admitti, secundum quasi sub-
alii in fideicommissis posteriorem solum
im fideicommissum existimaverunt, quasi
tiore voluntate testatoris utentem. Et si
im altercationes singillatim exponere malue-
prohibet non leve libri volumen extendere,
plicari possit tanta auctorum varietas, cum
m iuris auctores. sed etiam ipsae princi-
istitutiones, quas ipsi auctores rettulerunt,
se variasse videntur. Melius itaque nobis
t omni huiusmodi verbositate explosa con-
m 'aut' pro 'et' accipi, ut videatur copu-
do esse prolata et magis sit παραδιάζευξις,
imam personam inducat et secundam non
lat. Quemadmodum enim verbi gratia in
quod vi aut clam 'aut' coniunctio pro
tissime posita est, ita et in omnibus huius-
ibus sive institutionum sive legatorum sive
iissorum vel libertatum seu tutelarum hoc
legendum, et ambo veniant aequa lance ad
m, ambo legata similiter accipiant, fidei-
m in utrumque dividatur, libertas utrum-
apiat, tutoris ambo fungantur officio. Sic
raudetur a commodo testatoris, sic maior
ia pupillis inferatur, ne [2], dum dubitatur,
m debet esse tutela, in medio res pupillo-
reant. sed haec quidem sancimus, cum in
ias huiusmodi proferatur scriptura. Sin
ia quidem est persona, res autem ita de-
'illam aut illam rem illi do lego', vel 'per
missum relinquo', tunc secundum veteres
t antiquas definitiones vetustatis iura ma-
orrupta, nulla innovatione eis ex hac con-
ne introducenda. Quod etiam in contracti-
m habere censemus. *D. prid. k. Mai.*
nopoli post consulatum Lampadii et Orestis
[*a.* 531]
A. Iohanni pp. Suggestioni Illyricianae
nis respondentes decernimus familiae nomen
ere vigorem: parentes et liberos omnesque
s et substantiam, libertos etiam et patro-
non servos per hanc appellationem signi-
Et si quis per suum elogium fideicom-
amiliae suae reliquerit, nulla speciali ad-
uper quibusdam certis personis facta, non
pinquos, sed etiam his deficientibus gene-
irum. et hos [3] enim nobis humanum esse
d fideicommissum vocari, ita videlicet, si
ium morte filii vel filiae fuerit dissolutum.
nim modo possint [4] gener vel nurus filiis
ad tale fideicommissum vocari, cum hi
ibio eos antecedant: et hoc videlicet gra-
fieri, ut post eos liberti veniant. Hoc eo-
ite, et si quis rem immobilem cuidam lega-
fideicommiserit eamque alienari prohibuerit
ut, si hoc fideicommissarius praeterierit,
e suae res adquiratur. In aliis autem ca-
ien familiae pro substantia oportet intellegi,
rvi et aliae res in patrimonio uniuscuius-
putantur. *D. xv k. Nov. Constantinopoli*
ulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno
[*a.* 532]

XXXVIIII.[5]

SI OMISSA SIT CAUSA TESTAMENTI.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Ianuariae.* Si in fraudem legatorum transmissam hereditatem ad substitutum probatura es, utilis actio adversus eum, cum quo fraudis consilium participatum est, competit. plane si pecunia accepta omisit aditionem, legata et fideicommissa praestare cogitur. *Accepta k. Oct. Dextro II et Prisco*[6] *conss.* [*a.* 196]

2 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Victoriae.* Eum, qui, cum testamento posset[7] obtinere hereditatem, ab intestato ius successionis voluit amplecti, libertatibus eodem testamento datis obesse non posse
1 iam pridem placuit. Quod si, cum neque adiri ex testamento hereditas neque bonorum possessio peti possit, iudicium defuncti non usurpabitur[8], sed ad irritum iuris ratione vocatum est, petitio relicto-
2 rum nullo iure procedit. Sin vero iure facto testamento cessante herede scripto alter ab intestato adiit hereditatem, neque libertates neque legata ex testamento posse praestari manifestum est. *PP. k. Ian. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Apro et Piae.* Si Proculina patri vestro, cuius estis heredes, testamento quid reliquit et scripti iure secundum eius iudicium vel omissa causa testamenti successerunt ab intestato, aditus competens iudex, quatenus legis Falcidiae modus patitur, vobis relicta restitui iubebit. *D. xv k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

XXXX.[9]

DE INDICTA VIDUITATE ET DE LEGE IULIA MISCELLA TOLLENDA.

1 *Imp. Gordianus A. Bono.* Legatum alii[10] sub condicione sic relictum, si uxor nuptui se post mortem mariti non collocaverit, contractis nuptiis condicione deficit ideoque peti legatum nequaquam potest. *PP. xiii k. Aug. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

2 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Ambiguitates legis Iuliae miscellae generali lege tollentes nullum concedimus fieri iuramentum secundum praedictam legem, sed penitus ea cum[11] Muciana cautione super hac causa quiescente licere mulieribus, etiam maritorum suorum interminatione spreta, quae viduitatem eis indicit, et non dato sacramento procreandae subolis gratia, tamen ad secundas migrare nuptias, poena huiusmodi cessante, sive habeat liberos, sive non, et percipere ea, quae maritus dereliquit (quorum omnium manifestissimum est dominium minime eas liberis existentibus habere usu fructu tantummodo apud eas manente et ad liberos prioris tori[12] proprietate eorum deferenda secundum ea, quae de secundis nuptiis lucrisque[13] ex his mulieribus statuta sunt), ne ex necessitate legis et sacramento colorato
1 periurium committatur. Cum enim mulieres ad hoc natura progenuit, ut partus ederent, et maxima eis cupiditas in hoc constituta est, quare scientes
2 prudentesque periurium committi patimur? Tale igitur iuramentum conquiescat et lex Iulia miscella cedat cum Muciana cautione super hoc introducta, a re publica separata. augeri etenim magis nostram rem publicam et multis hominibus[14] progenitis frequentari quam impiis periuriis adfici volumus, cum satis esse inhumanum videtur per leges, quae periuria puniunt, viam periuriis aperiri. *D. x k. Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

om. *CR* (2) *sic R*, inferetur nec *C* (3) hos *C cum B* (4) *sic C cum B*, possit *PR*
26. — *Cf. Dig.* 29, 4 (6) *sic Hermann*, extro (= *a.* 225) *Hal.* (7) *sic dett.*, possit
non insuper habitum *Cuiacius* (9) *B* 44, 9, 116. 117 (10) alii *dett. cum B*, aliis *CR* (11) ea cum R^a, evacuamus *C*, ea una cum R^b (12) tori *C*, mariti *R* (13) lucrisque *scripsi*, et lucris quae *libri* (14) *sic C*, legitimis *ins. R*

3 *Idem A. Iohanni pp.* Legem Iuliam miscellam quemadmodum in feminis sustulimus, ita et in masculis esse sublatam pertinere quidem ad sensum nostrae legis, quam super hoc promulgavimus, non
1 est incertum. Ne tamen quaedam ambiguitas simplices animos moveat, etiam expressim sancimus legem Iuliam miscellam et senatus consulta, quae circa eam facta sunt, nec non Mucianam cautionem, quae super talibus nuptiis introducta est, non solum
2 in feminis, sed etiam in masculis cessare. Sed quia apud Ulpianum in libris Sabinianis invenimus quaedam verba, quae effugiunt legis miscellae observationem, ne quis et ea sublata esse putaverit, sancimus, cum huiusmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur: 'si vidua erit' vel 'cum vidua erit' vel 'quotiens vidua erit', vel e contrario maritus: 'si 'amiserint uxores' vel 'quando ad caelibatum per'venerint', non vetari ea vindicare vel legitimo modo sumere, quae eis derelicta sunt. neque enim ut permaneant vel feminae in viduitate vel masculi in caelibatu relictum esse videtur, ut locum vel ante nostram legem habeat lex Iulia miscella, quae iam perempta est: sed cum primum hoc evenerit, illico competat talibus personis eius quod relictum est persecutio, quia sub condicione relictum esse videtur, sive semel sive in annos singulos haec liberalitas fuerit conscripta, quasi pro solacio suae tristitiae. *D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

XXXXI.[1]

DE HIS QUAE POENAE NOMINE IN TESTAMENTO VEL CODICILLIS RELINQUUNTUR

1 [2]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Supervacuam observationem veterum legum, per quam voluntates testatorum ad effectum [illegible] impediebantur, amputamus praecipientes nullam valere, dicendo poenae nomine quaedam esse relicta vel adempta in supremis testatorum voluntatibus, ea [illegible], sed licere testanti [illegible] sua voluntate vel [illegible] dari praecipere vel aliam [illegible] poenam inferre [illegible] [illegible] hereditatibus vel legatis vel fideicommissis vel libertatibus quam in [illegible] ad alias personas ea transferri ab eo [illegible] vel aliquid aliis ab eo [illegible] [illegible] vel legatarius vel libertate [illegible] Quid si aliquid [illegible] vel [illegible] vel alias [illegible] vel etiam [illegible] [illegible] [illegible] testatoris [illegible] *D. k. [illegible] [illegible] 4 pp. [illegible] conss.* [a. 5[illegible]]

XXXXII.[4]

DE FIDEICOMMISSIS

1 *Imp. Antoninus A. [illegible].* Si probaveris [illegible] [illegible] sua, ut [illegible] alimenta menstrua et vestiarium annuum praestaret, eamque [illegible] voluntatem [illegible] per [illegible] tempora [illegible] ea [illegible] ea praestentur [illegible] praeteritum praestita non sunt [illegible] impetrabis. *PP. XVII k. Sept. [illegible] conss.* [a. [illegible]]

2 *Idem A. [illegible].* [illegible] fideicommissum relictum est, tamen si heredes [illegible] voluntate defuncti praedia ex causa fideicommissi [illegible] praestiterunt, frustra ab heredibus[5] [illegible] quaestio tibi movetur, cum non ex ea[6] scriptura. sed ex conscientia relicti fideicommissi satis defuncti voluntati factum esse videatur. *PP. VI k. Aug. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

3 *Idem A. Rufino.* Cum secundum voluntatem defunctae Chrysidem puellam ab heredibus manumissam eamque, priusquam ei restitueretur hereditas, intestatam vita functam proponas, ad manumissores eius successio pertinet. qui si adierint eius hereditatem, confusis actionibus fideicommisso sunt liberati. *PP. V id. Dec. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

4 *Imp. Alexander A. Victorino.* Voluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam vendere vel pignori dare fratrem sorori donare prohibuisse non videtur. *PP. [illegible] Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

5 *Idem A. [illegible].* Si frater tuus, posteaquam patri heres extitit, [illegible] iam sine liberis decessit, ex pupillari substitutione tibi hereditas eius delata non est. sed si verbis fideicommissi aliqua parte testamenti confirmata est, fideicommissum ab heredibus petere non prohiberis. *PP. XV k. Febr. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

6 *Idem A. [illegible].* Praedia obligata per legatum vel fideicommissum relicta heres luere debet, maxime cum testator condicionem eorum non ignoravit aut, si scisset, legaturus tibi aliud, quod non minus esset,
1 fuisset. Sin vero a creditore distracta sunt, pretium heres exsolvere cogetur, nisi contraria defuncti voluntas ab herede ostendatur. *PP. XVI k. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

7 *Idem A. [illegible].* Voluntatis defuncti quaestio in aestimatione iudicis est. *PP. XV k. Mart. Fusco II et Dextro conss.* [a. 225]

8 *Idem A. [illegible].* Qui fideicommissariam libertatem meruit, legata seu fideicommissa a defuncto sibi data suo iure persequitur. *PP. XV k. Iun.*[8] *Fusco II et Dextro conss.* [a. 225]

9 *Imp. Gordianus A. [illegible].* Ab eo, qui neque legatum neque fideicommissum neque hereditatem vel mortis causa donationem accepit, nihil per fideicommissum relinqui potest. *PP. XVII k. Oct. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

10 *Idem A. [illegible].* Verbum 'volo' licet desit, tamen [illegible] sensum facit, pro adiecto habendum est. *PP. [illegible] Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

11 *Idem A. [illegible].*[9] Quotiens ab omnibus, qui [illegible] ad fideicommissi petitionem adspirare possint, [illegible] celebratur aut quibusdam [illegible] contractus convelli [illegible] potest. *PP. [illegible] Ian. Gordiano A. II et [illegible] conss.* [a. 241]

12 *Imp. [illegible] C. Rufino.* Post [illegible] hereditatem defuncti [illegible] impleat[10] posse [illegible] hereditatem[11] quarta[12] parte vel [illegible] explorati iuris est. *PP. [illegible] Aemiliano conss.* [a. 24[illegible]]

13 *[illegible].* Quotiens principali [illegible] heres [illegible] testatori succedit, legata seu fideicommissa [illegible] iure non posse [illegible] *PP. [illegible] Albino conss.* [a. 246]

14 *Impp. [illegible] AA. Falconi[illegible].* [illegible] sive quaesita sive non quaesita [illegible] tamen simpliciter [illegible] aetatis impleverit, [illegible] nonnullo [illegible] fideicommissum [illegible] intestati [illegible] regula-

(1) [illegible] (2) [illegible] 3 [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] Hal. [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] Hal. XVII k. [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] appiano S (11) [illegible] quarta C, etiam quarta R (12) [illegible] cum ipsius pertineat ad [illegible]

ır ea quae in testamento relinquuntur, ıento non adeatur hereditas, non valere, relicta directis adiri potuit hereditas, la ipsa sic data est, ut esset etiam[1] ab [2] successoribus[3] postulanda. Quod resequentes adseverationem tuam, quasi :s non fuerit iure adoptata. alioquin si icta[3] heres facta decessit, et consequenter es petitioni fideicommissi respondere coP. *XIIII k. Sept. Valeriano III et Gal-. conss.* [a. 255]

AA. Philocrati. Quamvis simpliciter te tuum[4] aliquis instituerit heredes eiusque commodum pater ex tua fratrisque perırtionibus vestris potestatis ratione quaen quia inferioribus verbis testamenti vos ere testator curavit, intellegi potest restiditatis commodi fideicommisso[5] patrem :sse. *PP. VI id. Oct. Romae Maximo II : conss.* [a. 256]

o. Carus Carinus et Numerianus AAA. Cum virum prudentissimum Papinianum non ignoramus[6] etiam legata huiusmodi o contineri, id est ubi heres rogatus quid ex hereditate pervenerit, post mor:re, animadvertis etiam praeceptionis testatoris verbis comprehensum esse. oniam in fideicommissis voluntas magis plerumque intuenda sunt, si quas pro praeterea probationes habes ad commenıc patris voluntatem, quam fuisse adud praesidem experiri non vetaris. *PP. ıv. Caro et Carino AA. conss.* [a. 283]

*Diocletianus et Maximianus AA. For*creditoris voluntas iure subnixa liberari olentis doceri potest, et antequam soli liberatio a successore praestetur, exbi ex voluntate descendentem competere est. *PP. XII k. Mai. Maximo II et uss.* [a. 286]

AA. Apolausto. Cum necessitatem redonis defunctus remittendam tibi esse peesti iuris est voluntatem defuncti immolebere. *PP. id. Mart. ipsis IIII et III* [a. 290]

AA. Ampliato. Clari et aperti iuris est in is posteriores voluntates esse firmiores. *. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

AA. Iuliano. Etiam a pupillorum tutoab ipsis[9] relicta fideicommissa debentur. *. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

AA. et CC.[10] *Tiberio.* Si in persona ui te successisse proponis, fideicommissi cessit, licet tempore quo fuerat datum natum probetur, uxorem patrui, quem atri tuo rogatum, si sine liberis decesro relicta restituere, si ei successit, de o convenire debes. nam si patrui etiam bi quaesita est, non de fideicommisso , sed hereditas ab ea vindicanda est. *ebr. AA. conss.* [a. 293]

AA. et CC.[10] *Planciano.* Et in epistula ibello vel sine scriptura, immo etiam mmissum relinqui posse adhibitis testiıbitatio est. *D. id. April. Byzantii AA.* [a. 293]

AA. et CC. Stratonico. Si veritas vel iuris deest nec amplexus parentis volun dedisti vel transactionis causa stipuomisisti negotiumque integrum est, ad ırgueri non potes. *D. V k. Febr.*[11] *AA.* [a. 293]

24 *Idem AA. et CC. Menestrato.* Instrumenta praediorum per fideicommissum relictorum, quae ad probationem originis eorum pertinent, heredes praestare necesse non habent: tamen cautionem praestare debent, quod, si opus fuerit legatario seu fideicommissario, ipsa, si habent, proferant. *D. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

25 *Idem AA. et CC. Iulianae.* Heredum etiam res proprias per fideicommissum relinqui posse non ambigitur. *D. II k. Mart. CC. conss.* [a. 294]

26 *Idem AA. et CC. Gaiano.* Ex repudiatione fideicommissi doli mali exceptio iusta causa intercedente tunc opponitur, quando ipse, cui fideicommissum relictum est, repudiatione usus fuerit. unde cum hoc non te, sed patrem fecisse adseveras, qui tibi nocere non potuit, nihil tibi obesse potest. *D. II id. April. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

27 [12]*Idem AA. et CC. Olympiadi.* Fideicommissum eius qui reliquerat paenitentia probata successores numquam praestare compelluntur. *D. V k. Oct. Viminacii CC. conss.* [a. 294]

28 *Idem AA. et CC. Gaio.* Ex fideicommisso sub condicione sine libertate servis propriis inutiliter dato libertas peti non potest. *D. XV k. Nov. trans mare*[13] *CC. conss.* [a. 294]

29 *Idem AA. et CC. Achilleo.* Ex testamento, quod iure non valet, nec fideicommissum quidem, si non intestato quoque succedentes rogati probentur, peti potest. *D. VIII id. Dec. CC. conss.* [a. 294]

30 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Cum acutissimi ingenii vir et merito ante alios excellens Papinianus in suis statuit responsis[14], si quis filium suum heredem instituit et restitutionis post mortem oneri subegit, non aliter hoc videri disposuisse, nisi cum filius eius sine subole vitam reliquerit: nos huiusmodi sensum merito mirati plenissimum ei donamus eventum, ut, si quis haec disposuerit, non tantum filium heredem instituens, sed etiam filiam, vel ab initio nepotem vel neptem, pronepotem vel proneptem vel aliam deinceps posteritatem, et eam restitutionis post obitum gravamini subiugaverit, non aliter hoc sensisse videatur, nisi hi qui restitutione onerati sunt sine filiis vel filiabus vel nepotibus vel pronepotibus fuerint defuncti, ne videatur testator alienas successiones propriis anteponere. *Recitata septimo in novo consistorio palatii Iustiniani. d. III k. Nov. Decio vc. cons.* [a. 529]

31 [15]*Idem A. Iohanni pp.* Quidam filium suum a sacris paternis remisit et postea testamento condito eum praeteriit nullo ei penitus relicto, aliis heredibus derelictis, ipsum autem, quem neque heredem neque exheredatum fecit, fideicommisso praegravavit. quaerebatur, si utile est huiusmodi fidei-
1 commissum. Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa nobis in hoc casu placuit, ut emancipatus utpote iniuria a patre adflictus non compellatur fideicommissum a sua persona relictum praestare.
2 Quod etiam in aliis personis, quas exheredari necesse est, locum habere censemus. *D. prid. k. Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

32 *Idem A. Iohanni pp.* Quaestionem ex facto emergentem resecantes et voluntati defunctorum prospicientes sancimus, si sine scriptura et praesentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit iuramentum heredis vel forsitan legatarii vel fideicommissarii, quotiens ab eo relictum est fideicommissum, sive universitatis sive speciale, necesse habere heredem vel legatarium vel fideicommissarium prius iureiurando de calumnia praestito vel sacramentum subire et omni inquietudine sese relaxare vel, si recusandum existimaverit sacramentum aut

om. C (2) ab intestati *scr.* (3) est *ins.* (4) *sic R[b]*, fratres tuos *C*, frater tuus *R[a]* restituende h. commodi fideicommisso *C*, . commo** fideicommissum *R[a]*, restituendi fideicommisso *R[b]* (6) ignoras *scr.* (7) immotam *Mommsen*, immutam *M[a]*, immutatam *CM[b]*, immutandam *R* (8) VIII *Hal.*, III *P* (9) pupillis *ins. l. gem.* (10) et cc. *om. libri* (11) Sept. *scr.* (12) *iunge* 8, 53, 23 (13) Transmarisca *Mommsen* (14) *cf.* 6, 25, 7, 1 *Dig.* 35, 1, 102 (15) *iunge* 6, 37, 24

certam quantitatem manifestare fideicommissario de-
relictam voluerit, si forsitan maiorem fideicommis-
sarius expetat, omnimodo exactioni fideicommissi
subiacere et eum ad satisfactionem compelli, cum
ipse sibi iudex et testis invenitur, cuius religio et
fides a fideicommissario electa est, nullis testibus
nullisque aliis adventiciis probationibus requisitis,
sed sive quinque sint testes vel minores vel nemo,
causam per illius sacramentum vel dandum vel re-
cusandum suam habere tam firmitatem quam ex-
actionem, sive pater sit, qui fideicommissum dederit,
sive extraneus, ut aequitatis ratio communiter in
1 omnes procedat. Cum enim res per testium sol-
lemnitatem ostenditur, tunc et numerus testium et
nimia subtilitas requirenda est lex etenim, ne quid
falsitatis incurrat per duos forte testes compositum [1],
maiorem numerum testium expostulat, ut per amplio-
2 res homines perfectissima veritas reveletur. Cum
autem is, qui quid [2] ex voluntate defuncti lucratur,
et maxime ipse heres, cui summa auctoritas totius
causae commissa est, dicere compellitur veritatem
per sacramenti religionem, qualis locus testibus re-
linquatur vel quemadmodum ad extraneam fidem de-
curratur, [3] propria et [4] indubitata relicta? cum et
in leges respeximus, quae iustis dispositionibus testa-
torum omnimodo heredes oboedire compellunt et sic
strictius causam exigunt, ut etiam amittere lucrum
hereditatis sanciant eos, qui testatoribus suis minime
paruerunt. *D. x [5] k. Dec. Constantinopoli post con-
sulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [6] [a. 531]

XXXXIII. [7]

COMMUNIA DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS ET DE IN REM MISSIONE TOLLENDA.

1 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Cum ii,
qui legatis vel fideicommissis honorati sunt, perso-
nalem plerumque actionem habere noscuntur, quis
vel vindicationis vel sinendi modo aliorumque gene-
rum legatorum subtilitatem prono animo admittet,
quam posteritas optimis rationibus usa nec facile
suscepit nec inextricabiles circuitus laudavit? quis
in rem missionis scrupulosis utatur ambagibus?
1 Rectius igitur esse censemus in rem quidem mis-
sionem penitus aboleri, omnibus vero tam legatariis
quam fideicommissariis unam naturam imponere et
non solum personalem actionem praestare, sed etiam
in rem, quatenus eis liceat easdem res, vel per quod-
cumque genus legati vel per fideicommissum fuerint
derelictae, vindicare in rem actione instituenda, et
insuper utilem Servianam (id est hypothecariam)
super his quae fuerint derelicta in res mortui prae-
2 stare. Cum enim hoc iam iure nostro increbuit
licere testatori hypothecam rerum suarum in testa-
mento quibus voluerit dare, et iterum novellae con-
stitutiones in multis casibus et tacitas hypothecas
induxerunt, non ab re est etiam nos in praesenti
casu [8] hypothecariam donare, quae et nullo verbo
3 praecedente possit ab ipsa lege induci. Si enim
testator ideo legata vel fideicommissa dereliquit [9], ut [10]
omnimodo personae ab eo honoratae ea percipiant,
apparet ex eius voluntate etiam praelatas actiones
contra res testatoris esse instituendas, ut omnibus
modis voluntati eius satisfiat, et praecipue cum talia
sint legata vel fideicommissa, quae piis actibus sunt
4 deputata. Et haec disponimus, non tantum si
ab herede fuerit legatum derelictum vel fideicom-
missum, sed et si a legatario vel fideicommissario
vel alia persona, quam gravare fideicommisso possu-
mus, fideicommissum eidem relinquatur. cum enim
non aliter valeat, nisi aliquid lucri offerat ei a quo
derelictum est, nihil est grave etiam a
non tantum personalem, sed etiam in r
thecariam extendere actionem in rebus,
5 tore consecutus est. In omnibus
modi casibus in tantum et hypothecaria u
conveniri volumus, in quantum persona
versus eum competit, et hypothecam ess
heredis vel alterius personae quae grava
commisso rerum, sed tantummodo ear
testatore ad eum pervenerint. *D. xv k
cedone Decio vc. cons.*

2 *Idem A. Iuliano pp.* Omne verbu
testatoris legitimum sensum legare vel
tere volentis utile atque validum est,
verbis, quale est 'iubeo' forte, sive pre
testator, quale est 'rogo' 'volo' 'mand
mitto', sive iuramentum posuerit. cum
audientibus ventilatum est, testatore qu
'*ἐνορκῶ*' [11], partibus autem huiusmodi
1 atque illuc lacerantibus. Sit igitu
quod diximus ex omni parte verborum
voluntas secundum verba legantis vel
tentis et omnia, quae naturaliter insur
et fideicommissis inhaerere intellegantu
trario, quidquid fideicommittitur, hoc [12]
esse legatum, et si quid tale est, quo
natura [13] legatorum, hoc ei ex fideicomm
modetur, et sit omnibus perfectus event
bus nascantur in rem actiones, ex om
2 thecariae, ex omnibus personales.
aliquid contrarium in legatis et fideico
niat, hoc fideicommisso quasi humanio
3 et secundum eius dirimatur natura
moriens putet suam legitimam voluntate
sed nostro semper utetur adiutorio, et q
viventibus providimus, ita et morientib
tur: et si specialiter legati tantummodo
tor mentionem, hoc et legatum et fid
intellegatur, et si fidei heredis vel leg
committatur, hoc et legatum esse vi
enim non verbis, sed ipsis rebus leges
*D. x k. Mart. Constantinopoli post cons
padii et Orestis vv. cc.*

3 *Idem A. Iohanni pp.* Si duobu
hominibus vel pluribus forte optio serv
rei relicta fuerit, vel si uni quidem le
servi vel alterius rei relicta est, ipse au
plures sibi reliquerit heredes, dubitaba
teres [14], si inter legatarios vel heredes le
certatum et alter alterum servum vel
1 eligere velit, quid sit statuendum. S
que in omnibus huiusmodi casibus rei
tunam esse, sortem etenim [15] inter alt
hibendam, ut, quem sors praetulerit, is q
potestatem eligendi, ceteris autem a
praestet contingentium eis partium: id
quidem et ancillis maioribus decem a
arte sint, viginti solidis aestimandis, mi
licet decem annis non amplius quam
computandis: sin autem artifices sun
triginta solidos aestimatione eorum pro
masculi sive feminae sunt, exceptis no
dicis utriusque sexus, cum notarios
solidis aestimari volumus, medicos aut
trices sexaginta: eunuchis minoribus q
annis usque ad triginta solidos valentibu
bus vero usque ad quinquaginta, si ar
1a sunt, usque ad septuaginta. Se
optionem servi vel alterius rei relique
legatario, sed quem Titius forte elegerit
vel noluerit eligere vel morte fuerit p
in hac specie dubitabatur apud veteres.

(1) so *P* [b] *C R*, est ins. *L*, est testamentum ins. *T* [a] (2) qui quid *C* [v], quicquid *P C* [a], qui aliquid *R* [a] (3) sic *C R* [a], ut ins. *PR* [b] (4) et Mommsen (5) v *P*, xv *T* (6) consulatum ... ep lampadi (lamp. *L*) et or conss *PL* (7) *T* 44, cf. *C* Dig. 30—32 (8) casu *M*, causa *CR*

(9) sic *L*, dereliquit *C* ... (10) ut *C*, e ... (11) sic *L*, ενορκω *T* ... (12) hoc *PL*, u. h ... *L*, naturam *PL* (14) inter veteres *A* ... (16) sortem (sorte *C*) etenim *A* ... et sortem ... tam enim *R* [a] (16) sic *A*, manentibus *P*

dum sit, utrumne legatum expirat, an aliquid inducitur ei adiutorium, ut viri boni arbitratu proce-
1b dat electio. Censemus itaque, si intra annale tempus ille qui eligere iussus est hoc facere supersederit vel minime potuerit vel quandocumque decesserit, ipsi legatario videri esse datam electionem, ita tamen, ut non optimum ex servis vel aliis rebus quicquam eligat, sed mediae aestimationis, ne, dum legatarium satis esse fovendum existimamus, heredis
2 commoda defraudentur. Sed quia nostra maiestas per multos casus legatariis et fideicommissariis prospexit et actiones tam personales quam in rem et hypothecarias dedimus et in rem missionis tenebrosissimus error abolitus est, et ad hanc legem per-
2a venimus. Nemo itaque ea, quae per legatum vel pure vel sub certo die relicta sunt vel quae restitui aliis disposita sunt vel substitutione posita, secundum veterem dispositionem putet esse in posterum alienanda vel pignoris vel hypothecae titulo adsignanda vel mancipia manumittenda, sed sciat, quod hoc quod[1] alienum est non ei liceat utpote sui patrimonii existens alieno iuri applicare, quia satis absurdum est et inrationabile rem, quam in suis bonis pure non possidet, eam ad alios posse transferre vel hypothecae pignorisve nomine obligare vel manumittere et alienam spem[2] decipere.
3 Sin autem sub condicione vel sub incerta die fuerit relictum legatum vel fideicommissum universitatis vel speciale vel substitutione vel restitutione, melius quidem faciat, et si in his casibus caveat ab omni venditione vel hypotheca, ne se gravioribus
3a oneribus evictionis nomine supponat[3]. Sin autem avaritiae cupidine[4] propter .spem condicionis minime implendae ad venditionem vel hypothecam prosiluerit, sciat, quod condicione impleta ab initio causa in irritum devocetur et sic intellegenda est, quasi nec scripta nec penitus fuerat celebrata, ut nec usucapio nec longi temporis praescriptio contra
3b legatarium vel fideicommissarium procedat. Quod similiter censemus in huiusmodi legatis, quae sive pure sive sub die certo sive sub condicione sive sub incerta die[5] relicta sint: sed in his omnibus casibus legatario quidem vel fideicommissario omnis licentia pateat rem vindicare et sibi adsignare, nullo
4 obstaculo ei a detentatoribus[6] opponendo. Emptor autem sciens[7] rei gravamen adversus venditorem actionem habeat tantummodo ad restitutionem pretii, neque dupli stipulatione neque melioratione locum habente, cum sufficiat ei saltem pro pretio, quod sciens dedit pro aliena re, sibi satisfieri: creditori nihilo minus pigneraticia contraria actione adversus debitorem competente, ut ex omni parte omnique studio id, quod semper properamus, ad effectum perducatur, ut ultima elogia defunctorum legitimum finem sortiantur: bonae fidei procul dubio emptoribus integra iura et nullo modo ex hac constitutione deminuta contra venditores habentibus. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXXXIIII.[8]

DE FALSA CAUSA ADIECTA LEGATO VEL FIDEICOMMISSO.

1 *Imp. Antoninus A. Septimio.* Verba testamenti, quae inseruisti, aut solutam pecuniam debitam testatori declarant aut voluntatem eius liberare volentis debitorem manifeste ostendunt. et ideo aut peti quod solutum est non potest aut ex causa fideicommissi, ut debitor liberaretur, agendum est, nisi liquido probari possit eum non liberari debitorem voluisse, sed errore lapsum solutam sibi pecuniam existimasse. *PP. VII k. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Faustinae.* Etiam si veritas debiti non subest, falsa demonstratio non perimit legatum et ex testamento eius quoque nomine competit actio. *PP. VII id. Nov. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

3 *Idem A. Verinae.* Si non designata certa quantitate dotem tibi legavit maritus, sed quodcumque ad eum dotis nomine pervenisset perventurumve esset, et id ex testamento petis, necessaria probatio
1 est numeratae pecuniae. Quod si quantitatem expressit, debetur et si in dotem datum non est, quasi aliud legatum, non eo iure, quo dos fungitur. *PP. non. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imp. Gordianus A. Alexandro.* Si dotem, ut proponis, defuncta in matrimonio uxore tua patri eius reddidisti, vel etiam ea non reddita testamenti verbis, ut adseveras, munitus es, quibus recepisse dotem universam quondam socer tuus significavit, ne hoc nomine conveniaris, sollicite agere non debes, cum aut soluta dote nulla supersit actio aut non reddita adversus petentem iuxta defuncti voluntatem parata sit exceptio. *PP. XV k. Iun. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

5 [9]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Severae.* Refert largiter, dotem reddi maritus tibi, an quae instrumento dotali conscripta sunt, legati seu precariis verbis statuit, quippe superiore quidem casu datum probanti repeti tantum, posteriore vero nihil nocente falsa demonstratione significatum instrumento postulari possit. *S. XIIII k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXV.[10]

DE HIS QUAE SUB MODO LEGATA VEL FIDEICOMMISSA RELINQUUNTUR.

1 *Imp. Antoninus A. Saturninae.* In legatis quidem et fideicommissis etiam modus adscriptus pro condicione observatur. sed si per te non stat, quominus voluntati testatoris pareas, sed per eum, cui nubere iussa es, quominus id quod tibi relictum est retineas, non oberit. *PP. V k. Ian. Gentiano et Basso conss.* [*a.* 211]

2 *Imp. Gordianus A. Ammonio.* Ex his verbis: 'Titio decem millia vel insulam relinquo, ita ut quin'que millia ex his vel eandem insulam Mevio resti'tuat', licet antea neque legati neque fideicommissi petitio nascebatur, tamen in libertate a divo Severo
1 hoc admissum est. Sed in pecuniariis causis voluntatis tuendae gratia non immerito recipiendum est, ut etiam ex huiusmodi verbis, sive ad condicionem sive ad modum respiciunt, sive ad dandum vel faciendum aliquid, fideicommissi actio omnifariam nascatur, videlicet in condicionibus post exitum
2 earum. Sin vero legato aut fideicommisso relicto testator legatarium seu fideicommissarium prohibuerit heredem suum vel alium quendam debitum exigere, habet debitor adversus legatarium seu fideicommissarium agentem usque ad quantitatem relicti fideicommissi sive legati exceptionem. *PP. VI id. Aug. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

XXXXVI.[11]

DE CONDICIONIBUS INSERTIS TAM LEGATIS QUAM FIDEICOMMISSIS ET LIBERTATIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Claudiae.* Cum testatorem fideicommissum Trallianis[12] ab eo, quem

(1) quod hoc quod *dett.*, quod hoc *PR*, quia hoc quod *C* (2) *sic CR*, alienas spes (species P^a) *P* (3) *sic CR cum B*, faciunt ... caveant ... supponant *P* (4) *sic* CR^b, cupidus *P*, *inc.* R^a (5) *sic CR*, seu pure seu sub cond. seu sub die certo *P* (6) *sic CR*, ab emptoribus *P* (7) sciens *dett.*, si sciens *PCR* (8) *B* 44, 16, 31 *seqq.* — *Cf. Dig.* 35, 1 (9) *cf.* 4, 30, 12 (10) *B* 44, 28 — *Cf. Dig.* 35, 1 (11) *B* 44, 29 — *Cf. Dig.* 35, 1 (12) *sic C*, tralliano *R*

pro parte heredem instituerat, ita reliquisse proponas, si sine liberis institutus diem obisset, isque nepotem, quem ex filia susceperat, heredem instituerat, condicionem adscriptam fideicommisso defecisse manifestum est, nisi alia defuncti voluntas evidenter probabitur. *PP. non. Dec. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Idem AA. Gallicano.* Cum patrem familias[1] fideicommissi nomine, quod in diem certam[2] reliquit, ita cavere praecepisse proponas, si a marito non divertisset, iurisdictionis originem perinde[3] servari aequum est, ac si nihil super ea re scriptum fuisset.
1 Nec exemplum legati vel hereditatis, in quibus condicio divortii nonnumquam remitti solet, huic rei comparandum est, cum absurdum sit ideo perpetui edicti neglegi formam, quia patris sui voluntati non obtemperatur. *PP. Antiochiae XI k. Aug. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

3 *Imp. Antoninus A. Aurelio militi.* Si[4] ea condicione Auluzanus legata testamento praestari voluit, si cum focaria sua matreque eius moraretur, et per eum stetit, quominus voluntati testatoris pareret, cum sponte scripturae testamenti non obtemperaverit, ad petitionem non admittitur. *PP. VI id. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Imp. Alexander A. Liciniae.* Legatum sive fideicommissum a patruo tuo relictum tibi sub condicione, si filio eius nupsisses, cum mortuo filio, priusquam matrimonium cum eo contraheres, condicio defecerit, nulla ratione tibi deberi existimas. *PP. k. Dec. Alexandro A. et Marcello conss.* [*a.* 226]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Faustino.* Si uxorem tuam tempore nuptiarum in patria potestate fuisse monstretur, fideicommissi commodum ei relicti, cum nupserit, nullo alio diem eius cedere prohibente patri quaesitum non ambigitur.
1 Quod si a patre ante nuptias emancipata fuerit ac postea decesserit, superstite patre et marito ac liberis actionem fideicommissi sibi competentem ad heredes suos transmisit. *S. VI k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

6 (7) [5]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum quidam testamento condito libertatem suo servo dereliquit sub condicione, si suo heredi certum numerum solidorum praestet vel aliam quandam speciem vel vicarium servum[6], ille autem servus non in eodem loco constitutus, ubi etiam heres fuerat, herili testamento cognito properabat ad heredem cum ipso, quod iussus erat dare heredi, sed in medio latronum vel hostium incursione peremptum est quod portabat: quaerebatur inter antiquos, si praepeditur libertas, quia hoc dare servus non potest propter memoratum fortuitum casum.
1 Itaque veterum dubietate quiescente nobis placuit, ut et libertas omnimodo competat et commodum, quod heredi vel extraneo relinquitur, non abstrahatur.
2 Ex quacumque igitur causa impediatur, sive per heredem sive per eum, cui dare aliquid iussus est, sive per fortuitos casus, in libertatem quidem ipse omnimodo perveniat, nisi ipse servus noluit adimplere condicionem: obnoxius tamen constituatur post libertatem heredi vel ei cui dare iussus est, nisi et ipse ob cunias non suscepit (quod enim semel re est ab eo, redintegrari minime concedimus nus hoc quod dare iussus est omnimodo s compellatur vel in ipso mancipio, si exta aestimatione eius non amplius quam in q solidos imputanda, vel in alia re, si et pareat, vel si non existat, vera eius aes praestanda. *D. prid. k. Mai. Constantino consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* *cundo*[7].

7 (6) *Idem A. Iohanni pp.* Si plures unam condicionem implere fuerint iussae, pianum dubitabatur, utrumne omnes simu facere debent, an singuli quasi soli imp
1 compelluntur. Videtur autem nobis un que necessitatem habere condicionem imple portione sibi contingente accipere, quidqui commodum est, ut hi quidem, qui con iussa, ad lucrum vocentur, qui autem ne sibi imputent, si ab huiusmodi commodo tur. *D. III*[8] *k. Aug. Constantinopoli po latum Lampadii et Orestis vv. cc.*

8 [9]. . . . .

XXXXVII.[10]
DE USURIS ET FRUCTIBUS LEGATORU FIDEICOMMISSORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.* Legatorum seu fideicommissorum usuras e pore, quo[11] lis contestata est, exigi pos festum est. sed et fructus rerum et merc vorum, qui ex testamento debentur, similiter solent. *Proposita prid. k. Aug. Anullino tone conss.*

2 *Imp. Antoninus A. libertis Cassiani.* eos, qui sub obtentu legis Falcidiae legata
1 notissimum est iuris auxilium. Si igit sita stipulatione cavere cum satisdatione po restituturos, quanto amplius quam per e licet acceperitis[12], iudex qui fideicommissis
2 solida vobis legata praestari iubebit. satisdationem implere non poteritis, arbi diem vobis praefiniet, intra quem altera p sante partibus suis fungetur. et si const Falcidiae locum non esse, et usuras et fru litem contestatam percipietis. *PP. XVI k. bus Aspris conss.*

3 *Imp. Alexander A. Paterno.* Si homi per fideicommissum tibi relicti fuerunt, po periculo debitoris fideicommissi fuerunt. *XII k. April. Iuliano et Crispino conss.*

4 *Imp. Gordianus A. Dionysio.* In l fideicommissis fructus post litis contestatio ex die mortis sequuntur, sive in rem sive nam agatur. *PP. non. Sept. Gordiano A. conss.*

(1) filiam *scr.* (2) die certa *libri* (3) proinde *libri* (4) cui *ins. Mommsen* (5) *iunge* 6, 27, 5: *ordinem c.* 6 *et* 7 *quamvis invertant CR cum B* (*si quidem silentio Heimbachii fides habenda est*), *ordinem nostrum, quem tuentur S aliique libri, verum esse ex subscriptionibus colligitur: verba enim* anno secundo *additamentum esse Haloandri eo probatur, quod reliquae constitutiones prid. id. Mai. ad Iohannem datae omnes ad a.* 531 (6) *sic* R^b, servi PCR^a (7) anno secundo *del.* (8) IIII *scr., cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* (9) *secundum libros excidit Graeca constitutio* 44, 2, 86 *seqq.* (11) eo temp. quo *CR*, quo t (12) *sic dett.*, acciperetis R^b, accipere***s R^a, is *C*

XXXXVIII.
DE INCERTIS PERSONIS.

1 [*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α.*][1] . . . . . Incer-
tus[2] . . . . .
1 [3]*Καὶ ὅτι καλῶς γράφει ὁ θέλων οἱονδήποτε
πόστουμον κληρονόμον[4]· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ληγά-
τον καὶ φιδεικόμμισσον αὐτῷ καταλιμπάνει, ἐὰν
δηλονότι[5] οὐκ ἐκωλύετο αὐτοῦ κληρονομεῖν ἢ εἰ
2 ἦν ἐν φύσει. Καὶ ὅτι οὐ συγχωρεῖ κληρονόμους
γράφεσθαι ἀφανεῖς, εἰ μὴ ἄρα κυοφορούμενος εἴη·
ἐπὶ γὰρ τούτου τὴν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ χρείαν
ἀναπληροῖ ἡ γαστὴρ ἡ τοῦτον φέρουσα καὶ ὁ
3 πατήρ. Καὶ περὶ των πρὸς ἅπαξ τοῖς συγγενέσι
καταλιμπανομένων καθ' ὁμάδα φιδικομμίσσων
ἢ ληγάτων, εἰ μὴ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ (τυχὸν τῆς
τελευτῆς[6]) εὑρεθείη τις συγγενής, ἀλλὰ ἐν μόνῳ
τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς ἐπιτεχθῇ ἢ ἐγκυμονῆται.
4 Ἢ ἐὰν τοῖς ἐν καιρῷ διαθήκης συγγενέσι κατα-
λείψῃ, ἐπιτεχθῶσι δὲ ἕτεροι, περὶ ὧν ἐν τῷ
5 διατίθεσθαι οὐκ ἐνεθυμήθη. Καὶ εἰ ὁ διαθέ-
μενος πᾶσι τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ καταλείψει,
πῶς οὐ κατὰ βαθμὸν οὐδὲ κατὰ τάξιν δεῖ καλεῖ-
6 σθαι τοὺς συγγενεῖς, ἀλλὰ πάντας. Καὶ εἰ εἴποι
τοῖς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένοις συγγενέσι δοθῆ-
7 ναι, τίνες καλοῦνται. Καὶ περὶ τοῦ, ἐάν τις
τοῖς ἰδίοις ἀπελευθέροις ληγατεύσῃ, τίνες τὰ
8 ληγάτα λαμβάνουσι. Καὶ εἰ γενικῶς ληγατεύσας
πᾶσι τοῖς ἀπελευθέροις ἐν τῇ διαθήκῃ ἰδικὸν
ἕτερόν τι καταλείψῃ πρεσβεῖον τοῖς ἐν τῇ δια-
θήκῃ αὐτοῦ ἐλευθερωθεῖσιν ἢ ἐν κωδικέλλοις ἢ
9 καὶ ἀγράφως, τί γίνεται. Καὶ περὶ τοῦ, εἰ τῇ
φαμιλίᾳ καταλειφθῇ πρεσβεῖον, μὴ ὑπόντων συγ-
γενῶν ἢ γαμβροῦ ἢ νύμφης, πῶς καλοῦνται οἱ
ἀπελεύθεροι.
10 [7]Ἐάν τις ἢ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ ἢ βουλευτηρίῳ
πόλεως ἢ τάξει ὑπηρετουμένῃ ταῖς μεγάλαις ἀρχαῖς
ἢ ταῖς ἐν ἐπαρχίαις ἢ τῷ τῶν ἰατρῶν ἢ διδασκά-
λων ἢ συνηγόρων σωματείῳ ἢ τοῖς στρατιώταις ἢ
ὁμοτέχνοις[8] ἢ τοῖς κληρικοῖς ἢ ἁπλῶς οἱῳδήποτε μὴ
ἀπηγορευμένῳ σωματείῳ καταλείψῃ τι, ἔρρωται τὸ
καταλειφθέν· καὶ εἰ μὲν ἁπλῶς τοῦ συστήματος ἢ
τάγματος μνημονεύσει, πάντες ἀπαιτοῦσιν οἱ ἐν τῷ
καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ συλ-
λόγῳ καὶ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν προσώπων αὐτὸ
διαιροῦνται, εἰ μὴ ἄρα ὁ διαθέμενος ἕκαστον αὐτῶν
ῥητόν τι λαβεῖν διετάξατο. μηδενὸς περιεργαζομένου
κατὰ τὴν παλαιὰν διάταξιν, εἰ ἀπὸ κέρτας ἀδμινι-
στρατίονος ἦν τὸ πρόσωπον ἢ μή.
11 [9]Καὶ περὶ διαθεμένου κελεύσαντος ἐκ προτελευ-
τῆς τοῦ τιμηθέντος τοῖς παισὶν αὐτοῦ ἢ ἐγγόνοις
ἢ προεγγόνοις ἢ καὶ συγγενέσι δοθῆναι τὸ κατα-
12 λειφθέν. Καὶ εἰ μόνων υἱῶν μνημονεύσειε, πῶς
αἱ θυγατέρες οὐδὲν ὠφελοῦνται. καὶ περὶ τοῦ,
εἰ γενικῶς ὁ διατιθέμενος εἴποι προτελευτῶντος
αὐτοῦ τοὺς ἐξ αὐτοῦ λαμβάνειν τὸ καταλειφθέν,
πῶς τότε καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας καὶ ἐγγόνους,
καὶ ἐγγόνας καὶ προεγγόνους καὶ προεγγόνας κα-
13 λεῖσθαι. Καὶ εἰ ῥητῶς ἐπαγάγῃ τοὺς ἐξ αὐτοῦ
προελθόντας καὶ τοὺς ἐφεξῆς λαμβάνειν, τίνες
14 ἀπαιτεῖν δύνανται τὸ καταλειφθέν. Τὸ αὐτὸ
καὶ περὶ συγγενῶν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν
πρὸς ἅπαξ καταλιμπανομένων.
15 [10]Ἐὰν δὲ ἐνιαυσιαῖα ἢ κατὰ μῆνα ἢ καθ' ἡμέραν
καταλείψῃ τοῖς ἰδίοις συγγενέσιν ὁ διαθέμενος, εἰ μὲν
μηδὲν πλέον εἴπῃ, μόνοις τοῖς ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευ-
τῆς αὐτοῦ συγγενέσιν ἕως ὅτε περίεισι δίδοσθαι τὸ
καταλελειμμένον, ὥσπερ εἰ καὶ μὴ συγγενέσιν, ἀλλὰ
τοῖς ἔκ τινος συστήματος ἢ τάγματος ἢ σωματείου
κατέλειψε ταῦτα τὰ ἐνιαυσιαῖα ἢ μηνιαῖα ἢ ἡμερήσια
ληγάτα· καὶ τότε γὰρ οἱ περιόντες μόνοι κατὰ τὸν
καιρὸν τῆς[11] τελευτῆς αὐτοῦ καλοῦνται καὶ ἐξ ἰσό-
16 τητος διαιροῦνται τὸ καταλελειμμένον. Εἰ δὲ
συγγενέσι τις καταλιμπάνων ἐνιαυσιαῖα ἢ μηνιαῖα ἢ*

(1) *Cuiacius in libro quodam hanc adnotationem invenit:* iste titulus unam constitutionem habet iustiniani totam graecam, quae tenet folia octo, id est quaternionem unum. *praeterea unam solam constitutionem hoc titulo contineri testatur Nomoc.* 2, 1, *eamque Iustiniani esse significant Inst.* 2, 20, 27: sed nec huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione derelicta, cum in nostro codice constitutio posita est, per quam et huic parti medevimus, *unde etiam colligitur h. c. anteriorem esse constitutione* Summa (*p.* 2: *data VII id. April. a.* 529) (2) *sic Parat. ad Const.* 2, certus *Parat. ad Const.* 3 (3) = *B* 44, 18, 29 (4) *cf. Inst.* 2, 20, 28. 3, 9 *pr.* (5) *sic Heimbach, δῆλον B* (6) *τυχὸν τῆς τελευτῆς del.* (7) § 10 = *Nomoc.* 2, 1, *ubi dicitur esse θεμα ιβ'* (8) *ἢ ὁμοτέχνοις om. libri, supplevi ex indice, qui extat in Nomoc.* (*Pitra p.* 495) (9) § 11—14 = *B* (10) § 15. 16 *extant in Nomoc.* 2, 1, *ubi dicuntur esse θέμα κϛ : praemittitur autem τῶν βασιλικῶν, cum ante* § 10 *scribatur τοῦ κώδικος, ut incertum sit, num vera constitutionis verba an Thalelaei indicem contineant* (11) *τῆς om. libri*

1 *Imp. Iustinianus. Recte quemlibet postumum
qui vult heredem scribit: neque non et legatum et
fideicommissum ei relinquit, nisi scilicet heres fieri
2 prohibitus erat vel si in rerum natura erat. He-
redes incertos scribi constitutio vetat, nisi in utero
est. in hoc enim nomen eius quod desideratur
3 supplet venter qui eum gestat et pater. Et de
fideicommissis et legatis semel cognatis per univer-
sitatem relictis, si non utroque tempore (mortis forte)
cognatus extet, sed tantum mortis tempore natus vel
4 in utero sit. Vel si iis, qui testamenti tempore co-
gnati sunt, reliquerit, deinde alii nascantur, de quibus
5 in testando non cogitavit. Et si testator omnibus
cognatis suis reliquerit, non secundum gradum ne-
que secundum ordinem cognatos vocari oportet, sed
6 omnes. Et si cognatis qui ab intestato vocantur
7 dari iusserit, quinam vocentur. Et si quis libertis
8 suis legaverit, quinam legata capiant. Et si
generaliter omnibus libertis suis in testamento lega-
verit, deinde specialiter aliud quid legatum iis, qui
in testamento suo manumissi fuerint, vel in codi-
9 cillis vel sine scriptura reliquerit, quid fiat. Et
si familiae legatum relictum fuerit, cognatis genero
10 nuruve non extantibus libertos vocari. Si quis
sacro senatui vel curiae civitatis vel officio, quod
magnis potestatibus vel iis quae in provinciis sunt
ministerium praebet, vel medicorum professorumve
vel advocatorum corpori vel militibus vel eiusdem
artis opificibus vel clericis vel uno verbo si cui-
cumque non illicito corpori quid reliquerit, valet
relictum. et si quidem simpliciter collegii vel legio-
nis mentionem fecerit, omnes, qui mortis tempore
in eo numero sunt, petunt et secundum personarum
numerum id dividunt, nisi testator unumquemque
certum aliquid capere iusserit: neve quis secundum
veterem constitutionem curet, certae administrationis
11 persona fuerit nec ne. Et si testator ante
defuncto eo qui honoratus est liberis eius vel nepo-
tibus vel pronepotibus vel etiam cognatis dari ius-
12 serit, quod relictum est. Et si filiorum tantum
mentionem fecerit, filiabus hoc nihil prodesse. et si
generaliter testator ante defuncto eo progeniem eius
accipere quod relictum est iusserit, tum et filios et
filias et nepotes et neptes et pronepotes et proneptes
13 vocari. Et si specialiter adiecerit liberos eius et
qui deinceps sequuntur accipere, quinam quod relic-
14 tum est petere possint. Idem et de cognatis. et
15 haec quidem de iis quae semel relicta sunt. Quod
si annua vel in menses singulos vel in dies cognatis
suis testator reliquerit, si quidem nihil amplius
dixerit, iis solis, qui mortis tempore ei cognati sunt,
dum vivunt quod relictum est dari, quemadmodum
etiam, si non cognatis, sed iis, qui alicuius collegii
vel legionis vel corporis sunt, haec annua vel men-
strua vel diurna legata reliquisset: nam tum quo-
que soli ii qui mortis eius tempore extant vocantur
et ex aequis partibus quod relictum est dividunt.
16 Si quis autem, quae cognatis annua vel menstrua*

[illegible Greek text]

[illegible] [a. 528–529]

XXXXVIIII.[1]

AD SENATUS CONSULTUM TREBELLIANUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Probo.* Si ex senatus consulto partem quartam hereditatis retinuisti et dodrantem fideicommissi restituisti, quod creditoribus hereditariis pro novem unciis praestiteris, a fideicommissario petere potes. *PP.* [illegible] *k. April.* [illegible] *conss.* [a. 197]

2 [illegible] *Iuliano* [illegible] *et Aem.* [illegible]

3 *Impp.* [illegible] *Zotico.* [illegible] *sine die et consule.*

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Quintiano.* [illegible] per fideicommissum relictae [illegible] perspicimus [illegible], ne [illegible] quoniam avia testatoris ex parte [illegible] et tibi rogata restituere [illegible] repudiavit, ut ad alium nepotem [illegible] devolvatur portio, a quo tibi [illegible] fideicommissum relictum, et coacta suspectam hereditatem adire, priusquam pro herede gereret [illegible] sit humanis exempta: cum divo [illegible] parenti nostro deberi etiam a substitutis fideicommissum contemplatione iudicii testatoris [illegible] ab iis repetitum iam dudum placuerit. [illegible] quartae retentionem, quam illa, quae repudiaverit hereditatem, adire coacta suspectam retinere non potuit, timere debes. *S. VI id. Iul.* [illegible] *conss.* [a. 290]

5 *Idem AA. et CC. Verissimo.* Et sine scriptura per
1 fideicommissum hereditas recte relinquitur. Igitur si te uxor tua et privignum suum in discrimine mortis constituta designavit velle successionem obtinere, usque ad dodrantem eius voluntatem ratam servari convenit, cum intestato ei succedentes de restituendo fideicommisso conventos ultra quartam (aere alieno deducto), quam[10] penes eos sententia senatus consulti relinqui praecepit, tantum obtinere posse praestiterit. *S. V k. Mai. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

6 *Imp. Zeno A. Dioscoro pp.* Iubemus, quotiens pater vel mater, filio seu filiis, filia seu filiabus ex aequis partibus vel inaequis heredibus institutis, invicem seu simpliciter quosdam ex his aut quendam rogaverit, qui prior sine liberis decesserit, portionem hereditatis suae superstiti seu superstitibus restituere, ut modis omnibus retenta quarta pro auctoritate Trebelliani senatus consulti, non per impu-

---

[illegible] ipsis pauperibus vel captivis, valet defuncti voluntas) (3) [illegible] *Heimbach cum Nomoc.* (*not.* 2), *πτώχοις B* (4) [illegible] *Inst.* 2, 10, 27: tutor autem nec per nostram constitutionem incertus dari debeat, quia certo iudicio debet quis pro tutela suae posteritati cavere [illegible] *scribendum esse ἀφανής* (5) [illegible] *Dig.* 36, 1 (6) XVIII *Hal.*, XIII *P* (7) [illegible] (8) *ἢ BΣ* (*κ. π.*) (9) enim *tuetur* [illegible] *Mommsen* (10) ultra quartam a. a. deducto quam] quantum a. a. deducto *Mommsen*

[illegible]

[illegible] *Et si singulis civibus certam summam* [illegible] *iusserit, quid fiat et quemadmodum* [illegible]. *Et de iis quae perpetuo* [illegible] *xenonibus vel ptochiis vel* [illegible] *vel universitati totius cleri* [illegible] *captivorum vel ipsis pauperibus* [illegible]. *Et si quis dixerit heredem* [illegible] *qui primus post mortem suam* [illegible] *vel ad sepulchrum suum venerit* [illegible] *in matrimonium* [illegible] *factus fuerit vel aliud* [illegible] *ex omni* [illegible] *quia proprium heredis* [illegible] *Et non posse* [illegible] *Et quod pauperibus re*[illegible]

m redituum, licet hoc testator rogaverit vel t, sed in ipsis rebus hereditariis, dodrans restitur. Idemque in retinenda legis Falcidiae ie obtinere iubemus, et si pater vel mater filio ia institutis (sicut supra dictum est) heredibus rit eos easve nepotibus vel neptibus, pronepovel proneptibus suis ac deinceps restituere reditatem. In supra dictis autem casibus fideissorum servandorum satisdationem cessare is, si non specialiter eandem satisdationem r exigi disposuerit et cum pater vel mater is existimant nuptiis non abstinendum: in his duobus casibus, id est cum testator speciaatisdari[1] voluerit vel cum secundis se pater ter matrimoniis iunxerint, necesse est, ut ea- satisdatio pro legum ordine praebeatur. Sin is, qui fideicommissaria restitutione gravatus no filio superstite vel nepote ex filio seu ex ato vel pronepote vel postumo relicto decesnon videtur extitisse condicio et ideo deficit icommissi petitio. Illud etiam admonemus ea, le Falcidiae portione non per reditus, sed per res hereditarias retinenda et de satisdatione mmissorum (sicut supra dictum est) concediximus, non ulterius quam in his personis et s, quorum superius mentio facta est, oportere i. *PP. k. Sept. Constantinopoli Eusebio* [*a.* 489]

mp. *Iustinianus A. Iohanni pp.* Sancimus m esse etiam soli tutori recte fieri fideicomnomine universitatis restitutionem, quod pupillo m est, et[3] sine onere fideiussionis, ubi tamen s fari non possit vel abesse noscitur, ne, dum subtilitate circa res utimur pupillares, ipsa tilitas ad perniciem eorum revertatur. Idemris esse oportet, et si furioso fideicommissaria ur hereditas, ut restitutio curatori eius soli, scilicet furiosi, celebretur. quis enim sensus, rox certa furioso esse intellegitur, cum in e casu restituentes plenissimam consequanr[4] ex nostra lege securitatem? Hoc eodem ndo, et si ipsi pupilli vel furiosi restitutione avati sunt. Cum autem aliquis hereditatem re iussus est et dolo malo vel post litem conm vel antea sese contumaciter celaverit, vel positus fideicommissariae restitutioni, anteestitueret hereditatem, ab hac luce subtractus lo herede vel successore existente, vel si fideissarius, cui restituta est ex Trebelliano herelii per fideicommissum restituere iussus fuerit reditarias: quemadmodum actionum translatio tur in tribus istis casibus, apud veteres dubir: et Domitius Ulpianus constituendum esse per his putavit. Sancimus itaque, ut, sive ntumaciam afuerit is, cui restitutio imposita ve morte praeventus nullo relicto successore sive a primo fideicommissario in secundum tio celebrari iussa est, ipso iure utiles actiomsferantur. *D. x k. Nov. Constantinopoli dio et Oreste vv. cc. conss.*[5] [*a.* 530]

em *A. Iohanni pp.* Quidam testamento conissit heredem[6] omnem hereditatem quam ei uit alii restituere, speciale autem fideicommisteri adscripsit. et quaerebatur, specialis fideiissarius id quod ei derelictum est a quo conlebeat, utrumne ab herede, ut post retentionem ias res universitatis fideicommissarius accipiat, a cum aliis rebus oporteat et hoc generali nmissario adgregari, ut ipse speciali fideicomo hoc[7] tradat, sive in rebus sive in pecuniis fideicommissum. Sancimus itaque totam quiibstantiam secundum senatus consulti Trebelliani auctoritatem restitui generali fideicommissario, illum autem speciali fideicommissario id quod ei derelictum est dependere. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

L.[8]

AD LEGEM FALCIDIAM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Prisco.* Scire debes omissa Falcidia, quo[9] pleniorem fidem portionis restituendae exhiberes, non videri plus debito solutum esse. *PP. III*[10] *id. Mai. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Idem AA. Sanctiano.* Falcidiae rationem adversus omnes pro modo legatorum et fideicommissorum locum habere certi et explorati iuris est. *PP. k. Iul. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

3 *Imp. Alexander A. Hermagorae.* Etiamsi tacitum fideicommissum heredem administrasse apparuerit, legata tamen seu fideicommissa, quae testamento relicta sunt, praestanda esse ambigi non oportet, ad eum videlicet modum, quem lex Falcidia patitur, cum quartam, quae aufertur heredi, qui contra legem fidem suam obtulit, legatariis proficere non placuit. *PP. id. Oct. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

4 *Idem A. Philetiano.* Et in legatis principi datis legem Falcidiam locum habere merito divo Hadriano placuit. *PP. V*[11] *k. Ian. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

5 *Idem A. Samosatae.* Si mortis causa immodicas donationes in sororem tuam matrem contulisse probare potes, legis Falcidiae ratione secundum constitutionem divi Severi avi mei[12] uti potes. *PP. XV k. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

6 *Idem A. Secundinae.* In ponenda ratione legis Falcidiae omne aes alienum deducitur, etiam quod ipsi heredi mortis tempore debitum fuerit, quamvis
1 aditione hereditatis confusae[13] sint actiones. Omnia autem legata, quamvis in operibus publicis conficiendis statuisque ponendis data sint, ad contributionem dodrantis pro rata suae cuiusque quanti-
2 tatis revocantur. Nec si quid ultro[14] solidum heres praestiterit aut perfecerit, legitimae computationi praeiudicatur. *S. V k. Ian. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

7 *Idem A. Pomponio.* In testamento quidem militis ius legis Falcidiae cessat. sed ea, quae ad vos pertinentia defunctus tenuit, bonorum eius videri minime possunt et ideo recte rationem eorum ut aeris alieni haberi desiderabitis. *PP. k. Mai. Alexandro II et Marcello conss.* [*a.* 226]

8 *Idem A. Aurelio.* Irritum quidem propterea testamentum fratris tui esse non potest, quod ex causa fideicommissi obligatus fuit, ut, si sine liberis prior decederet, paternam tibi hereditatem redderet.
1 Sed licet te heredem scripserit, in ponenda tamen legatorum ratione, quibus te oneratum esse suggeris, fideicommissum debitum aeris alieni loco deduci oportet insuperque in residuo legis Falcidiae beneficium vindicabis. *PP. id. Sept. Maximo II et Paterno conss.* [*a.* 233]

9 *Imp. Gordianus A. Mestriano.* Error facti quartae ex causa fideicommissi non retentae repetitionem non impedit. is autem, qui sciens se posse retinere universum restituit, condictionem non habet: quin etiam, si ius ignoraverit, cessat repetitio. *PP. XV k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

10 *Idem A. Diogenio.* Quamquam pater tuus fratrem tuum rogaverit, ut, si sine liberis diem suum fungeretur, portionem hereditatis tibi restitueret, ta-

dare *libri* (2) *sic scripsi,* probino et eusebio *al.* (3) et *om. B (x. π.)* (4) *sic edd. cum B,* ar *libri* (5) D. xv k. Nov. Constantinopoli nsulatum Lampadii et Orestis vv. cc. (*vel* vv. cc. cundo) *scr., cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 178

(6) suum *ins. BΣ (x. π.)* (7) hoc *om. BΣ (x. π.)* (8) *B* 41, 1, 95 *seqq.* — *Cf. Dig.* 35, 2 *Inst.* 2, 22 (9) quo *P^b CR,* cum *P^a* (10) pp. III *Hal.,* d. *L* (11) v *Hal., om. P* (12) avi mei *CR, om. P* (13) *sic CR,* consubtae *P* (14) *sic CR,* ultra *P*

men intestato eodem[1] diem suum functo id, quod beneficio legis Falcidiae habere potuit, ad successorem intestati pertinere ideoque non immerito sororem tuam, quae simul tecum ab intestato ei successit, emolumenti quod retineri potuit portionem sibi vindicare manifestum est. *PP. v id. Nov. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

11 *Idem A. Maximae.* Si, ut adlegas, pater tuus eam portionem, ex qua te fecit heredem, fratribus tuis restituere iussit certisque speciebus pro Falcidia praecepit esse contentam, auxilium legis Falcidiae, quod imploras, apud suum iudicem non prohiberis flagitare. *PP. VII k. Nov. Arriano et Papo conss.* [*a.* 243]

12 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Iustino.* In donationibus inter virum et uxorem factis legem Falcidiam habere locum, quando fideicommissi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis comprehensum est. *PP. XVI k. Iul. ipsis AA. IIII et III conss.* [*a.* 290]

13 *Idem AA. et CC. Zetho.* Si ea, cuius filium tuum servum significas, ex iudicio defuncti, quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid consecuta est, ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia constituta
1 debet urgueri. Nam fideicommissum ei relictum usque ad eum modum potest petere, quod[2] deducto pretio servorum, quos fuerat rogata manumittere, relictorum substantia patitur. *S. V k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Faustinae.* Licet adieris patris hereditatem et confusione pro parte qua eidem successeris extinguatur actio, quam tibi competere eo, quod ex administratione tutelae multa eum debuisse contendis[3], pro residuis tamen partibus coheredes convenire non prohiberis et fundum a te relictum eatenus, quod[4] deducta quarta residui substantia patitur, praestare necesse habes. *D. VI k. Oct.*[5] *Viminacii AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Pomponio.* Si praediorum dotis apud te iure remanentis instrumenta verbis precariis vel testamento vel codicillis uxor tibi dari mandavit, eius iudicium successores implere compellentur, cum instrumentis praediorum domino relictis Falcidiae nulla potest intervenire quaestio. *Supposita*[6] *XVI k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

16 *Idem AA. et CC. Diomedi.* Successores legata vel fideicommissa, si aes alienum hereditarium defuncti substantiae fines occupaverit, Falcidiae legis iussio peti, item Trebelliani senatus consulti praeceptum exigi non concedit. *S. XVI k. Febr. Sirmi CC.*[7] *conss.* [*a.* 294]

17 *Idem AA. et CC. Gaio.* A coheredibus relicta legata, quatenus modus lege Falcidia praestitutus patitur, posse petere[8] certissimi iuris est. *Supposita*[6] *V k. Nov. Anchiali CC. conss.* [*a.* 294]

18 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Si quis quadringentorum forte solidorum habens substantiam iusserit heredem non aliter adire hereditatem, nisi prius trecentos octuaginta solidos cuidam persolvat vel aliam quantitatem, quae diminuere Falcidiae rationem potest, sancimus heredem, si adierit, legis Falcidiae beneficio sustentatum repleri quidem quod ad Falcidiam deest, et prius eo dato vel retento (sive una datio est[9], quae celebrari disposita fuerit, sive in multas dividitur personas) praefatae legis
1 immutilatum habere beneficium. Si enim, cum mortis causa donatio procedat et haec modum legis Falcidiae excedat, heres post aditionem repetit eam pecuniam, quae ultra modum Falcidiae corporaliter quidem data est, lege autem in patrimonio testatoris permansit, quare non in praesenti casu et viventibus et morientibus providemus, et eorum ultima elogia conservantes et commodum hereditarium non minuentes? *D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

19 *Idem A. Iohanni pp.* Cum certum sit heredem, qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem non posse postea rationem legis praetendentem Falcidiae repetitione uti, quia videtur voluntatem testatoris sequi, iubemus hoc simili modo firmum haberi, et si cautionem super integra legatorum solutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum[10] est. in utroque etenim casu, id est sive solverit sive super hoc cautionem fecerit, aequitatis ratio similia suadere videtur. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

LI.

DE CADUCIS TOLLENDIS.

1 [11]*Imp. Iustinianus A. senatui urbis Constantinopolitanae et urbis Romae*[12]. Et nomen et materiam caducorum ex bellis ortam et auctam civilibus, quae in se populus Romanus movebat, necessarium duximus, patres conscripti, in pacificis nostri imperii temporibus ab orbe Romano recludere, ut, quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret.
1 Et quemadmodum in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata fuit et per desuetudinem abolita, ita et a nobis circa caducorum observationem invidiosum suum amittat vigorem, qui et ipsis prudentissimis viris displicuit, multas inve-
1*a* nientibus vias, per quas caducum ne fieret. Sed et ipsis testamentorum conditoribus sic gravissima caducorum observatio visa est, ut et substitutiones introducerent, ne fiant caduca et, si facta sint, apud certas personas recurrere disponerent, vias recludentes, quas lex Papia posuit in caducis: quod et
1*b* nos fieri concedimus. Et cum lex Papia[13] ius antiquum, quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machinationibus et angustiis circumcludens solis[14] parentibus et liberis testatoris usque ad tertium gradum, si scripti fuerant heredes, suum imponere iugum erubuit ius antiquum intactum eis conservans, nos omnibus nostris subiectis sine diffe-
1*c* (1) rentia personarum concedimus. Cum igitur materiam et exordium caducorum lex Papia ab aditionibus, quae circa defunctorum hereditates procedebant, sumpsit et ideo non a morte testatoris, sed ab apertura tabularum dies cedere legatorum senatus consulta, quae circa legem Papiam introducta sunt, concesserunt, ut, quod in medio deficiat, hoc caducum fiat, primum hoc corrigentes et antiquum statum renovantes sancimus omnes habere licentiam a morte testatoris adire hereditates similique modo legatorum vel fideicommissorum pure vel in diem
2 relictorum diem a morte testatoris cedere. Et cum triplici modo ea, quae in ultimis elogiis relinquuntur, contingebat deficere, consentaneum est et tempora eorum et nomina manifeste exponere, ut, quod vel tollitur vel reformatur, non sit incognitum.
2*a* Ea enim vel his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis, cum condebantur extrema elogia, non fuerant, forte hoc ignorantibus testatoribus, et ea pro non scripto esse leges existimabant: vel vivo testatore is, qui aliquid ex testamento habuit, post testamentum ab hac luce subtrahebatur, vel ipsum relictum expirabat, forte quadam condicione, sub qua relictum erat, deficiente, quod vete-

(1) eo *dett. cum* $B\Sigma$ (κ. π.) (2) quod CR^a, quem R^b, quod *vel* quem *Graeci:* quo *scr.* (3) quam ... contendis *confirmat* $B\Sigma$ (κ. π.) (4) quod *libri, sic* ὅσον $B\Sigma$ (κ. π.): *scr.* quoad (5) Sept. *Mommsen* (6) s. *scr.* (7) cc. *scripsi,* aa. *Hal.* (8) *sic C cum* $B\Sigma$ (κ. π.), peti *PR* (9) est *om. B* (κ. π.) (10) *sic edd.,* ambiguitate ductum *CR* (11) *B* 44, 30, 1 (12) et urbis romae *S, om. CR* (13) quas (et quas R^b) lex papia (papias M^a) ... concedimus et cum lex papia ius R^bM, et cum lex ... concedimus et ius *C,* et quas lex ... quod nos fieri concedimus secundum ius R^a (14) solis *R,* suis *C*

›ellabant in causa caduci: vel mortuo iam
›e hoc quod relictum est deficiebat, quod
ta voce caducum nuncupabatur. In primo
›rdine, ubi pro non scriptis efficiebantur ea,
›rsonis iam ante testamentum mortuis testa-
asset, statutum fuerat, ut ea omnia maneant
›s, a [1] quibus fuerant derelicta, nisi vacuatis
stitutus suppositus vel coniunctus fuerat ad-
s: tunc enim non deficiebant, sed ad illos
›bant, nullo gravamine nisi perraro in hoc
› non scripto superveniente. Quod et nostra
s quasi antiquae benevolentiae consentaneum
rali ratione subnixum intactum atque illiba-
aecipit custodiri in omne aevum valiturum.
secundo vero ordine, in quo ea vertuntur,
› causa caduci fieri contingebat, vetus ius
›tes sancimus ea, quae ita evenerint, simili
modo manere apud eos, a quibus sunt de-
heredes forte vel legatarios vel alios, qui
›misso gravari possunt, nisi et in hunc casum
›stitutus vel coniunctus eos antecedat: sed
personas, quibus lucrum per hunc ordinem
:, eas etiam gravamen quod ab initio fuerat
‹um omnimodo sentire, sive in dando sit con-
› sive in quibusdam faciendis vel in modo
dicionis implendae gratia vel alia quacumque
›gitatum. neque enim ferendus est is, qui
quidem amplectitur, onus autem ei adnexum
emnit. In novissimo autem articulo, ubi pro-
duca fiebant, secundum quod praediximus, et
tabulis tam existere heredes quam posse
ive ex parte sint sive ex asse instituti, cen-
:t dies legatorum et fideicommissorum secun-
.od praediximus a morte defuncti cedere: he-
m etenim, nisi fuerit adita, transmitti nec
concedebant nec nos patimur, exceptis vide-
›erorum personis, de quibus Theodosiana lex [2]
›uiusmodi causis inducta loquitur: his nihilo
quae super his, qui deliberantes ab hac luce
.[3], a nobis constituta sunt [4], in suo robore
suris. Libertatibus procul dubio et post prae-
sanctionem propter sui naturam, quae adi-
heredis expectat, ab adita hereditate una
is, quae servis in testamento manumissis vel
s legatis relicta sunt, competentibus. Ex-
›tiam usu fructu, qui sui natura ad heredes
i transmitti non patitur et neque a morte
is neque ab adita hereditate, quantum ad
nsmissionem, dies eius cedit. Sed haec qui-
›nia in his observari sancimus secundum prae-
lispositionem, quae pure vel in diem certum
ta fuerint. Sin autem aliquid sub condicione
›tur vel casuali vel potestativa vel mixta,
eventus ex fortuna vel ex honoratae perso-
untate vel ex utroque pendeat, vel sub in-
e, expectare oportet condicionis eventum, sub
›rit derelictum, vel diem, ut tunc cedat, cum
›ndicio impleatur vel dies incertus extiterit.
in medio is, qui ex testamento lucrum sor-
t, decedat vel eo superstite condicio defece-
:, quod ideo non praevaluit, manere disponi-
mili modo apud eos, a quibus relictum est,
hic uel substitutus relictum accipiat vel con-
sive heres sive legatarius hoc sibi adquirat,
rti iuris sit et in institutionibus et legatis et
›missis et mortis causa donationibus posse
›titui. Sed ut manifestetur, pro qua parte
oportet hoc, quod fuerit defectum, apud eos,
›us sit derelictum, sancimus, si quidem ad
lucrum perveniat, pro parte hereditaria fieri
stributionem, cum et ab ipsis simili modo,
sset, praestaretur, nisi nominatim ab uno vel
is heredibus fuerat relictum: tunc enim, quem-
ım solus vel soli praestabant, ita et lucrum

8a sentiant. Sin autem legatarii vel fideicommis-
sarii sint vel mortis causa donatione honorati vel
alia forte persona, quae fideicommisso praegravari
potest, et hoc evanescat, manere hoc apud enume-
ratas personas sancimus pro virili omnimodo por-
9 tione, id est pro numero personarum. Ne autem
hoc, quod non ineleganter summi ingenii vir Ulpia-
nus in hac parte cum omni subtilitate disposuit,
praetereatur, nostra sanctione hoc apertius induci-
9a mus. Cum enim iam statuimus haec cum suis
oneribus ad eum qui lucretur pervenire, sancimus,
si quidem condicio vel aliud gravamen in dando sit
constitutum, hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri
9b agnoscere. Sin autem in faciendo aliquid im-
positum est, si quidem hoc et per alium impleri
possit, simili modo et a lucrante agnosci, puta si
honorata persona iubeatur insulam vel monumentum
vel aliud tale suis sumptibus facere vel heredi vel
legatario vel alii forte, quem testator voluerit, vel
rem ab herede [6] testatoris emere vel locationem vel
fideiussionem subire, et si quid huiusmodi facti si-
mile sit: nihil etenim refert, sive per eum, de quo
testator locutus est, sive per alium eiusdem lucri
9c successorem adimpleatur. Sin vero talis est
verborum conceptio et facti natura, ut quod relictum
est ab alio adimpleri non possit, tunc, etsi lucrum
ad aliquem pervenerit, non tamen et gravamen se-
qui, quia hoc neque ipsa natura concedit neque
testator voluerit. quid enim, si iusserit eum in lo-
cum certum abire vel liberalibus studiis imbui vel
domum suis manibus extruere vel pingere vel uxo-
rem ducere? quae omnia testatoris voluntas in
ipsius solius persona intellegitur conclusisse, cui et
9d suam munificentiam relinquebat. In omnibus
videlicet hoc obtinente, ut pro simili parte et lucrum
sentiant et gravamen, ubi hoc possit procedere, sub-
9e eant. Et hoc locum habere omni quidem modo
in his, quae in causa caduci vel caduca secundum
quod supra dictum est fiebant: in pro non scriptis
autem non omnibus, sed quibusdam, quia eorum
quaedam, etsi talia sunt, tamen cum suo onere ve-
niebant, quae et nos in novi iuris compositione spe-
cialiter enumerari iussimus, ne quis veteris iuris
prolixitatem quasi rebus necessariam vel pro eorum
10 revolvat scientia. His ita definitis, cum in su-
periore parte nostrae sanctionis in plurimis locis
coniuncti fecimus mentionem, necessarium esse duxi-
mus omnem inspectionem huiusmodi articuli latius
et cum subtiliore tractatu dirimere, ut sit omnibus
10a et hoc apertissime constitutum. Non enim
tantum coniunctivo modo quaedam relinquuntur, sed
etiam disiunctivo. in his itaque, si quidem cohere-
des sunt omnes coniunctim vel omnes disiunctim et
vel instituti vel substituti, hoc, quod fuerit quoquo [7]
modo vacuatum, si in parte hereditatis vel partibus
consistat, aliis coheredibus cum suo gravamine pro
hereditaria parte, etiamsi iam defuncti sunt, adqui-
10b ratur. Et hoc et [8] nolentibus ipso iure ad-
crescat, si suas portiones iam agnoverint, cum sit
absurdum eiusdem hereditatis partem quidem agnos-
cere, partem vero respuere, secundum quod et in
divinis nostri numinis decisionibus statutum est.
10c Sin vero quidam ex heredibus institutis vel
substitutis permixti sunt et alii coniunctim alii dis-
iunctim nuncupati sunt [9], si quidem ex coniunctis
aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos coniunctos
cum suo veniat onere, id est pro parte hereditatis,
10d quae ad eos pervenit. Sin autem ex his, qui
disiunctim scripti sunt, aliquis [10] evanescat, hoc
non ad solos disiunctos, sed ad omnes tam con-
iunctos quam disiunctos similiter cum suo onere
10e pro portione hereditatis perveniat. Haec ita
tam varie, quia coniuncti quidem propter unita-
tem sermonis quasi in unum corpus redacti sunt et

, *om.* C (2) 6, 52, 1 (3) *sic* R^b, migran-
migrantes R^a (4) 6, 30, 19 (5) *sic dett.*, ce-
l C, cedant vel cum R (6) ab heredem C,
ad heredem R (7) *sic* R^b, quoquo C, quodque R^a?
(8) et C, *om.* R (9) sunt C, sunt tunc R (10) *sic M*,
aliquid CR

partem coniunctorum sibi heredum quasi suam praeoccupant, disiuncti[1] vero ab ipso testatoris sermone apertissime sunt discreti et suum quidem habent, alienum autem non soli appetunt, sed cum omnibus suis coheredibus accipiunt. et haec in heredibus
11 tantummodo statuenda sunt. Ubi autem legatarii vel fideicommissarii duo forte[2] vel plures sunt, quibus aliquid relictum sit, si quidem coniunctim hoc relinquatur et omnes veniant ad legatum, pro
11a sua portione quisque hoc habeat. Sin vero pars quaedam ex his deficiat, eam omnibus, si habere maluerint, pro virili portione cum omni suo onere adcrescere vel, si omnes noluerint, tunc apud eos remanere, a quibus derelictum est: cum vero quidam voluerint, quidam noluerint, volentibus so-
11b lummodo id totum accedere. Sin autem disiunctim fuerit relictum, si quidem omnes hoc accipere et potuerint et maluerint, suam quisque partem pro virili portione accipiat[3] et non sibi blandiantur, ut unus quidem rem, alii autem singuli solidam eius rei aestimationem accipere desiderent, cum huiusmodi legatariorum avaritiam antiquitas varia mente suscepit, in uno tantummodo genere legati eam accipiens, in aliis respuendam esse existimans, nos autem omnimodo repellimus, unam omnibus naturam legatis et fideicommissis imponentes et antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam.
11c Haec autem ita fieri sancimus, nisi testator apertissime et expressim disposuerit, ut uni quidem res[4] solida, aliis autem aestimatio rei singulis in
11d solidum praestetur. Sin vero non omnes legatarii, quibus separatim res relicta sit, in eius adquisitionem concurrant, sed unus forte eam accipiat, haec solida eius sit, quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum adsignare videtur, aliis supervenientibus partem a priore abstrahentibus, ut ex aliorum quidem concursu prioris legatum minuatur, sin vero nemo alius veniat vel venire potuerit, tunc non vacuatur pars quae defecit nec alii adcrescit, ut eius qui primus accepit legatum augere videatur, sed apud ipsum qui habet solida res maneat nullius
11e concursu deminuta. Et ideo si onus fuerit in personam eius, apud quem remanet legatum, adscriptum, hoc omnimodo adimpleat, ut voluntati
11f testatoris pareatur. Sin autem ad deficientis personam onus fuerit collatum, hoc non sentiat is, qui non alienum, sed suum legatum imminutum
11g habet. Et[5] varietatis non in occulto sit ratio, cum ideo videtur testator disiunctim haec reliquisse, ut unusquisque suum onus, non alienum agnoscat. nam si contrarium volebat, nulla erat difficultas
12 coniunctim ea disponere. Quae autem antiquis legibus dicta sunt de his quae ut indignis auferuntur, et nos simili modo intacta servamus, sive in nostrum fiscum sive in alias personas perveniant.
13 Cum autem in superiore parte legis[6] non aditam hereditatem minime quibusdam personis[7] ad heredes transmitti disposuimus, necesse est, si quis solidam hereditatem non adierit, hanc, si quidem habeat substitutum, ad eum si voluerit et potuerit, pervenire. quod si hoc non sit, vel ab intestato successores eam accipiant vel, si nulli sint vel accipere nolunt vel aliquo modo non capiant, tunc ad
14 nostrum aerarium deferatur. Haec autem omnia locum habere censemus tam in testamentis sive scriptis sive sine scriptis factis quam in codicillis et omni ultima voluntate vel si quid ab[8] intestato fuerit derelictum nec non in mortis causa donatio-
14a nibus. Tantum etenim nobis superest clementiae, quod scientes etiam fiscum nostrum ultimum ad caducorum vindicationem vocari, tamen nec illi pepercimus nec Augustum privilegium exercemus, sed quod communiter omnibus prodest, hoc rei privatae nostrae utilitati praeferendum esse censemus,
15 nostrum esse proprium subiectorum commodum imperialiter existimantes. Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogiis, quae posthac composita fuerint: anteriores etenim casus suo
16 Marte discurrere concedimus. Haec omnia ad vos, patres conscripti, duximus esse sancienda, ut nemini maneat incognitus nostrae benivolentiae labor, sed edictis ex sollemnitate a nostris magistratibus propositis omnibus innotescat. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. IIII et Paulino vc. conss.* [a. 534]

LII.

DE HIS QUI ANTE APERTAS TABULAS HEREDITATES TRANSMITTUNT.

1 [9]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae pp.* Per hanc iubemus sanctionem in posterum filios seu filias, nepotes aut neptes, pronepotes aut proneptes a patre vel a matre, avo vel avia, proavo vel proavia scriptos heredes, licet non sint invicem substituti, seu cum extraneis seu soli sint instituti et ante apertas tabulas defuncti, sive se noverint scriptos heredes sive ignoraverint, in liberos suos, cuiuscumque sint sexus vel gradus, derelictam sibi hereditariam portionem posse transmittere memoratasque personas, si tamen hereditatem non recusant, nulla huiusmodi praescriptione obstante sibi tamquam debitam vindicare: quod scilicet etiam super legatis seu fideicommissis a patre vel matre, avo vel avia, proavo vel proavia derelictis locum habet: si quidem perindignum est fortuitas ob causas vel casus humanos nepotes aut neptes, pronepotes aut proneptes avita vel proavita successione fraudari aliosque adversus avitum vel proavitum desiderium vel institutum insperato legati commodo vel hereditatis gaudere. habeant vero solacium tristitiae suae, quibus est merito consulendum. *D. III non. April. post consulatum Protogenis et Asterii.* [a. 450]

LIII.[10]

QUANDO DIES LEGATI VEL FIDEICOMMISSI CEDIT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Agrippae.* Si competenti iudici annua legata vel fideicommissa tibi relicta probaveris, ab initio cuiusque[11] anni exigendi ea habebis facultatem. *Supposita*[12] *III k. Iun. Saturnino et Gallo conss.* [a. 198]

2 *Idem AA. Prisco.* Agrum pluribus relictum nominatim animadvertimus et cautum, ut ad eum qui supervixisset res pertineret. quicumque igitur is fuit, ad heredem suum dominium transmisit nec tali[13] fideicommisso adstringitur. *PP. XV k. Aug. Cilone et Libone conss.* [a. 204]

3 *Idem AA. Aeliae.* Si Pontianilla pervenit ad eam aetatem, cui legatum aut fideicommissum delatum erat, petitionem ad heredes transmisit, licet ante decesserit, quam consequeretur legatum vel fideicommissum. *PP. V k. Aug. Cilone et Libone conss.* [a. 2[illegible]

4 *Idem AA. Ammiae.* Cum uxori usus fructus fundi legatur et eius proprietas, cum liberos habuerit, nato filio statim proprietatis legati dies cedit [illegible] quicquam obest, si is decedat. *PP. k. Aug. Antonino A. III et Geta item III conss.* [a. 2[illegible]

5 *Imp. Alexander A. Maximo.* Ex his verbis [illegible] do lego Aeliae Severinae filiae et Secundae[14] decem [illegible] quae legata accipere debebit, cum ad legitimum statum pervenerit', non condicio fideicommisso [illegible]

(1) sic M. disiunctis CR (2) forte R², fere CR² (3) sic M. accipiant CR (4) res R², per CR² (5) ut C; sed R², sed ut R² (6) § 3 (7) [illegible] (8) ab C, vel ab R (9) C. 5, 33, 14, 111 (10) [illegible] 14, 110 sqq. (C. Dig. 36, 2 (11) cuiuscumque [illegible] (12) a. [illegible] (13) alia R² (14) idem Graeci: [illegible] filiae e Secunda Mommsen coniicit.

rta, sed petitio in tempus legitimae aeta- :a videtur. Et ideo si Aelia Severina filia cui legatum relictum est, die legati ce- ı functa est, ad heredem suum actionem , scilicet ut eo tempore solutio fiat, quo si rebus humanis subtracta non fuisset, num quintum annum aetatis impleret. Non enim annum, sed impletum, si de emolu- elicti fideicommissi tractetur, expectandum dentibus placuit. *PP. XIII k. Ian. Alexandro Marcello conss.* [a. 226]
ipp. *Diocletianus et Maximianus AA. et CC.*). Si fideicommissum ab intestato fuerit so- .ae relictum codicillis et, posteaquam dies nmissi cessit, ignorans[2] fideicommissum de- actionem huiusmodi adquiri[3] potuisse dissi- : non potueris, salva scilicet ab intestato suc- i quarta portione. *Supposita*[4] *k. Mai. Trallis*[5] *onss.* [a. 293]

LIIII.[6]

:N POSSESSIONEM[7] LEGATORUM VEL FIDEI- IMISSORUM SERVANDORUM CAUSA MITTA- TUR ET QUANDO SATISDARI[8] DEBET.

Divus Pius Salvio. Quoniam nihil actor am- ıs postulat, quam ut fideicommissi nomine satis- ur, non debet is qui iuri dicendo praeest subtiliter gnoscere, debetur nec ne fideicommissum, sed ıtum decernere, ut satisdetur. *Sine die et con- le.*
2 *Divus Marcus Stratonicae.* Ipsis rerum experi- entis cognovimus ad publicam utilitatem pertinere, ; satisdationes, quae voluntatis defunctorum tuen- ıe gratia in legatis, item fideicommissis inductae ınt, eorundem voluntate[9] remitti possint. quocum- ue enim indicio voluntatis cautio legati seu fidei- ommissi remitti potest. *Sine die et consule.*
3 *Impp. Severus et Antoninus AA. Symphoro.* i postquam servandi legati seu fideicommissi gratia ı possessionem inductus es, pignoris obligatio aut enditio ab herede intervenit, praecedere causam ıam, quam iure praetorio velut pignus habuisti, ıanifestum est. *PP. XI k. Dec. Dextro et Prisco onss.* [a. 196]
4 *Idem AA.*[10] *Protagorae.* Cum Artemidoram atri pupillorum tuorum heredem extitisse proponas, uamvis, ut fideicommissam hereditatem his cum aoreretur restitueret, petita sit, nullam tamen ad- ersus debitores hereditarios habent pupilli tui actio- nem. Plane ut satis fideicommissorum Artemi- lora det, si modo testator id fieri non prohibuerit, ıpud suum iudicem conveni[11]. *PP. III k. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]
5 *Imp. Alexander A. Paulinae.* Qui legati sive ideicommissi causa in possessionem mittuntur, non ›roprietatem nanciscuntur, sed ius pignoris. ut utem et post acceptum pignus satisfiat defuncti oluntati, competens iudex te adeunte providebit. *P. III id. Aug. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]
6 *Idem A. Donato.* Certa est forma iurisdictio- is, qua fideicommissi servandi causa in possessio- em rerum, quae in causa hereditaria sunt aut dolo alo esse desierint, is, cui legati vel fideicommissi ›mine satis non datur, mittitur vel in proprias res redis, si fideicommisso satis non fit post sex men- s, quam peti coeperit, secundum divi Antonini patris mei constitutionem[12]. *PP. VI id. Ian. Fusco II et Dextro conss.* [a. 225]
7 *Idem A. Proculiano.* Scire debetis fideicom- missi quidem et legati satisdationem remitti posse divum Marcum[13] et divum Commodum constituisse: ut autem boni viri arbitratu is, cui usus fructus relictus est, utatur fruatur, minime satisdationem remitti testamento posse. *PP. X k. Mart. Fusco II et Dextro conss.* [a. 225]
8 [14]*Idem*[15] *AA. et CC. Iulio et*[16] *Zenodoro.* Contra eos sive successores eorum[17], qui rem publicam ad- ministrantes per officii necessitatem civitati sub con- dicione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quanti rei publicae interest satis acceptum non esse, dirigendam certum est actionem[18]. *Supposita VII k. Mart.*[19] *CC. conss.* [a. 294]

LV.[20]

DE SUIS ET LEGITIMIS LIBERIS[21] ET EX FILIA NEPOTIBUS AB INTESTATO VENIENTIBUS.

1 [22]*Impp. Severus et Antoninus AA. Crispinae.* Si fratri tuo legitima heres esse potes, centum die- rum praefinitione non excluderis ad adquirendam hereditatem. *PP. III non. Nov. Antonino A. II et Geta II conss.* [a. 205]
2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aviae.* Nepotes ex diversis filiis varii numeri avo succeden- tes ab intestato non virilibus portionibus, sed ex[23] stirpibus succedunt. *S. III k. Mart. Hadrianopoli ipsis AA. IIII et III conss.* [a. 290]
3 *Idem AA. et CC. Frontoni.* Ut intestato de- functo filius ac nepos ex alio, qui mortis eius tem- pore in[24] rebus humanis non invenitur, manentes in sacris pariter succedant, evidenter lege duodecim tabularum cavetur. quod et honorarii iuris obser- vatio sequitur. *S. XV k. Iul. AA. conss.* [a. 293]
4 *Idem AA. et CC. Marcellae.* Intestato defuncto postumum suum heredem quam sororem licet con- sanguineam haberi potiorem ordo successionum lege duodecim tabularum factus nimis evidenter demon- strat. *S. VI id. Dec. AA. conss.* [a. 293]
5 *Idem AA. et CC. Appiano.* Si te parens, in cuius fuisti potestate, sollemniter in adoptionem de- dit, cum filiis naturalibus adoptivi patris ante vel post quaesitis defuncto intestato succedere potes. *D. VI k. Ian.*[25] *Sirmi AA.*[26] *conss.* [a. 293]
6 *Idem AA. et CC. Posidonio.* Ex libera con- ceptus et servo velut spurius habetur nec ut decu- rionis filius, quamvis pater eius naturalis manu- missus et natalibus suis restitutus hunc fuit adeptus honorem, defendi potest. *Supposita VI*[27] *id. Febr. CC. conss.* [a. 294]
7 [28]*Idem AA. et CC. Aemilianae.* Filium habere suum libertus in potestate non prohibetur, cum ob praeteritum statum ex legitimis nuptiis ingenuorum exemplo filios habere liberto non sit interdictum. *S. XVI k. Mart.*[29] *Sirmi CC. conss.* [a. 294]
8 *Idem AA. et CC. Catoniae.* Apud hostes patre defuncto filia communis vobis, quo casu scientia mortis non postulatur, heres extitit sua et ad te transmisit successionem. *S. XII k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [a. 294]
9 [30]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arca- dius AAA. Constantiano pp. Galliarum.* Si de- functus cuiuscumque sexus aut numeri reliquerit filios et ex filia diem functa cuiuscumque sexus aut

) iunge 2, 3, 21. 6, 30, 7 (2) ignorans *R*, rebus licet n- *C*, rebus humanis licet ign. *dett.* (3) *sic R*, ad- uirere *C* (4) pp. 2, 3, 21. 6, 30, 7 (5) Thirallo , 3, 21, Thiralli 6, 30, 7 (6) *B* 44, 31 — *Cf. Dig.* 6, 3. 4 (7) possessione *libri* (8) satisdare *libri*) voluntatem *libri* (10) *scribi debuit* imp. Antoni- us A. (11) *sic dett.*, convenit *CR* (12) *Dig.* 36, , 5, 16 (13) *c.* 2 *h. t.* (14) = 11, 31, 2 (15) impp. iocletianus et Maximianus *l. gem.* (16) iulio et *l. gem.*, *om. libri* (17) sive successores eorum *om. l. gem.* (18) dirigendam actionem perspicitis *l. gem.* (19) pp. VII k. Dec. *l. gem.* (20) *B* 45, 2, 15 *seqq.* — *Cf. Dig.* 38, 16 (21) liberis *S*, et liberis *C*, *om. R* (22) *iunge* 6, 9, (23) ex *PR*, *om. C* (24) in *dett. cum BΣ* (κ.π.), *om. CI* (25) ian. *Mommsen*, mart. *Hal.*, *om. P* (26) aa. *I* cc. *Hal.* (27) supp. VI *Hal.*, d. IIII *P* (28) = 46, 8 (29) Mai. *l. gem.* (30) = *Th.* 5, 1, 4

numeri nepotes, eius partis, quam defuncta[1] filia superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia, tertia pars fratribus sororibusve eius quae defuncta est, id est filiis filiabusque eius, de cuius bonis agitur, avunculis scilicet sive materteris eorum, quorum
1 commodo legem sancimus, adcrescat. Haec eadem, quae de avi materni bonis constituimus, de aviae maternae sive etiam paternae simili aequitate sancimus: nisi forte avi ad elogia[2] inurenda impiis nepotibus iusta se motos[3] ratione dixerint[4] et hoc
2 fuerit legibus approbatum[5]. Non solum autem si intestatus avus aviave defecerit, haec nepotibus quae sancimus iura servamus, sed et si avus vel avia, quibus huiusmodi nepotes erunt[6], testati obierint et praeterierint nepotes aut exheredaverint, easdem[7] et de iniusto avorum testamento et si quae filiae poterant vel de re vel de lite competere[8] actiones nepotibus deferimus secundum iustum nostrae legis modum, quae de parentum inofficiosis testamentis competunt filiis. *D. v k. Mart. Mediolani Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

10 [9]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Maximo pp.*[10] Ubi aviarum successio morte[11] interveniente discutitur, capitis deminutio materna quaerenda non est. tunc enim in huiusmodi hereditatibus filiorum status aut persona spectatur, quotiens de eius bonis, qui potestatem familiae potuit habere, tractatur. *D. v k. Oct. Ravennae Theodosio A. VIIII et Constantio III conss.* [*a.* 420]

11 [12]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum urbis Romae.* Si matre superstite filius vel filia, qui moritur, filios dereliquerit[13], omnimodo patri suo matrive ipso iure succedant. quod sine dubio et de pronepotibus observandum esse censemus. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

12 [14]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Quotiens aliquis vel aliqua intestatus vel intestata mortuus vel mortua fuerit nepotibus vel pronepotibus cuiuscumque sexus vel deinceps aliis descendentibus derelictis, quibus unde liberi bonorum possessio minime competit, et insuper ex latere quibuscumque agnatis, minime possint idem agnati quartam partem hereditatis mortuae personae sibi vindicare, sed soli descendentes ad mortui successionem vocentur. quod tantum in futuris, non etiam praeteritis negotiis servari decernimus. *D. k. Iul.*[15] *Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]

LVI.[16]

AD SENATUS CONSULTUM TERTULLIANUM.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Vivianae.* Licet liberi matribus ab intestato ita demum per se heredes existant, si fari possint, tamen matres liberis, etiamsi infantes naturae[17] concesserint, posse succedere nulla dubitatio est. *PP. x k. April. Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

2 [18]*Idem AA. et CC. Rhesae.* In successionem filii vel filiae communis sine liberis et fratribus vel sororibus morientis pater manumissor, quia ei s[...] vetus ius servatum, matri praefertur. *S. VI id. De[...] CC. conss.* [*a.* 29[...]

3 *Imp. Constantinus A. Catulino proconsuli Africae.* Matres, quae puberes amiserunt filio[...] licet impuberibus eis tutores non petierunt, pra[...]scriptione non petiti tutoris ad excludendam eoru[...] successionem minime debere praescribi certum e[...] *D. VI k. Aug. Constantino A. IIII et Licinio I[...] conss.*[20] [*a.* 3[...]

4 [21]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodos[...] AAA. Eutropio pp.* Si qua mulier nequaquam [...]ligionem priori viro, ex quo filios seu filias [...] habet, nuptiarum festinatione praestiterit, ex i[...] quidem notissimo sit infamis, nisi huiusmodi ma[...]
1 lam imperiale beneficium ei remittat. Sin aut[em] ei filii erunt seu filiae et impetraverit indulgenti[a]m, infamiae abolitionem permittimus et ceterarum poenarum antiquationem, si facultatum omnium, quae fuerint tempore nuptiarum, medietatem filio filiaeve, filiis[22] seu filiabus donaverit, quos habebat ex viro priore susceptos, pure scilicet et omni donationis sollemnitate completa nec retento quidem usu fructu.
2 Quem quidem semissem si duobus filiis seu filiabus pluribusve donaverit et sorte fatali unus vel una, seu alius vel alia ex isdem intestatus vel intestata obierit, semper ad superstites fratres vel so-
3 rores volumus pertinere. Sin autem universae vel universi intestati diem obierint durae fortunae ad matrem solacia ex integro revertantur, ita scilicet, ut hunc semissem, quem filiis seu filiabus donaverat, intestato diem filiis seu filiabus obeuntibus rursus ipsa separatim ab ultimi filii vel filiae hereditate praesumat. *PP. XV k. Ian.*[23] *Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

5 [24]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum urbis Romae.*[25] Mater, quae defuncto filio filiave sine liberis[26] ex testamento vel ab intestato succedit, si matrimonium secundum post mortem filii vel filiae non contraxerit, omnia filii morte de-
1 lata[27] pleno iure conquirat. Sin vero alterius elegerit coniugium mariti, extrinsecus quidem quaesita filio filiaeve simili firmitate possideat, rerum vero paternarum defuncti solo usu fructu humanitatis contemplatione potiatur, proprietatem sorori et[28] fratribus transmissura defuncti. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

6 [29]*Idem AA. Florentio pp.* Omnem matri sive ab intestato sive iure substitutionis, si filius impubes moritur, denegandam volumus successionem, si ea legitima liberorum tutela suscepta ad secundas contra sacramentum praestitum adspiraverit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari eique quod debetur ex ratione tutelae gestae persolverit. *D. VI id. Iul. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

7 [30]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si quis vel si qua matre superstite et fratre vel legitimo vel sola cognationis iura habente intestatus vel intestata decesserit, non excludi a filii successione matrem, sed una cum fratre mortui vel mortuae, si superstes

(1) defuncti *Th.* (2) avi ad elogia *Mommsen*, avia delogia C^a *cum libris Th.*, avia elogia C^b (3) se motos *scripsi*, semotos CR^a, semotis R^b, semotos *vel* semotus *libri Th.* (4) monstraverint *Th.* (5) et hoc f. l. appr. *om. Th.* (6) erant *Th.* (7) easdem C^a, eosdem *Th.*, eadem C^bR (8) et si ... competere *firmat Th.*, *delet Mommsen* (9) = *Th.* 5, 1, 6 (10) pu. *Th.* (11) occasu *Th.* (12) = *Th.* 5, 1, 8: *iungendae sunt* 6, 30, 18. 6, 56, 5. 6, 60, 3. 6, 61, 1. 8, 55, 9. *Th.* 4, 1, 1. 8, 18, 10, *fortasse etiam* 1, 14, 2. 3. 1, 19. 7. 1, 22, 5. *Th.* 1, 4, 3 (13) si vero filius, qui moritur, filium vel filiam derelinquit *Th.* (14) *iunge* 6, 56, 7. 8, 58, 2 (15) Iun. *cum* 6, 56, 7. 8, 58, 2 *scr.* (16) *B* 45, 1, 36 *seqq.* — *Cf. Dig.* 38, 17 *Inst.* 3, 3 (17) *sic* R^b, natura CR^a (18) *fortasse iungenda est* 8, 44, 29 (19) *sic edd.*, praefecto *SP*, pp. *CR* (20) IIII et lic. IIII conss. *scripsi*, VII et constante coss. (= *a.* 354) *Hal.*, *om. PL*: *Catulinus proc. Afr. fuit a.* 315—318 (21) *pr.* = 5, 9, 1 *fortasse iungendae sunt* 5, 1, 3 *et quae ibi laudantur*, *ut in subscriptione* Iul. *pro* Ian. *ponatur* (22) filiaeve filiis *dett. cum B* (*κ. π.*), filiae filiisve *C*, filiaeve *R* (23) *cf. not.* 21 (24) = *Th.* 5, 1, 8: *iunge* 6, 55, 11 *et quae ibi laudantur* (25) urbis romae *Th.*, *om. libri* (26) *sic* P^a *cum* $B\Sigma$ (*κ. π.*), filiaeve sine lib. P^bCR, sine lib. filiave *Th.* (27) filii m. delata *Th. cum* $B\Sigma$ (*κ. π.*), filii seu filiae m. delata vel derelicta *libri* (28) sorori et *tuentur Graeci*, *om. Th.* (29) = *Nov. Theod.* 11; *iunge* 6, 58, 10 (30) *iunge* 6, 55, 12. 8, 58, 2

vel filius vel privignus ipsius sit, ad eam pervenire ad similitudinem sororum mortui vel mortuae: ita tamen, ut, si quidem solae sorores agnatae vel cognatae et mater defuncti vel defunctae supersint[1], pro veterum legum tenore dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes sorores habeant: sin vero matre superstite et fratre vel fratribus solis vel etiam cum sororibus intestatus quis vel intestata moriatur, in capita distribuatur eius hereditas nec liceat matri occasione sororum mortui vel mortuae ampliorem partem sibi vindicare, quam rata portio capitum exigit: patruo scilicet mortui vel mortuae eius[2] filio vel nepote nullum ius ad eius hereditatem matre herede existente habentibus nec ex veteribus legibus vel ex constitutionibus partem matris minui.
1 Sin autem defuncta persona non solum matrem et fratres et sorores superstites habeat, sed etiam patrem, si quidem sui iuris decessit, quia patris persona interveniens matris iura superare videtur, omnibus pio animo providentes sancimus fratres quidem et sorores mortuae personae ad successionem proprietatis solos pro virili parte vocari, patri autem et matri usus fructus totius successionis bessem[3] competere aequa lance inter patrem et matrem dividendum, reliqua parte usus fructus apud fratres et
2 sorores remanente. Sin vero defuncta persona in sacris patris constituta decesserit, pater quidem usum fructum, quem et vivente filio habebat, detineat donec vivat incorruptum, mater autem, quia hunc usum fructum habere vivente patre non potest totum apud patrem constitutum, una cum fratribus defunctae personae ad proprietatem vocetur, scilicet cum sororibus sola in dimidiam, cum fratribus vel promiscui generis secundum supra scriptam distri-
3 butionem in virilem portionem. Omnibus videlicet, quae de mulieribus ad secundas nuptias migrantibus sancita sunt, in[4] suo statu durantibus. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. II conss.* [*a.* 528]

LVII.[5]

AD SENATUS CONSULTUM ORFITIANUM.

1 *Imp. Alexander A. Euangelo.* Si intestatae mulieris consanguinei existant et[6] mater et filia, ad solam filiam ex senatus consulto Orfitiano hereditas pertinet. *PP. XV k. Febr. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Metrodorae.* Non pro numero superstitum mortis matris tempore, sed succedentium materna scinditur
1 hereditas. Quapropter si mater vestra te et uno fratre emancipatis, duobus autem aliis in patria positis potestate superstitibus diem functa est et hi, qui in potestate patris fuerant, priusquam maternam hereditatem sibi quaererent, rebus humanis exempti sunt, inter duos tantum viriles non ambigitur factas portiones. *S. VII k. April. Sirmi AA. conss.*[7] [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Iulianae.* Matri intestatae defunctae secundum Orfitianum senatus consultum citra bonorum possessionem filia pro herede gerendo succedere non prohibetur. *S. XII k. Nov. AA. conss.*[7] [*a.* 293]

4 [8]*Impppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hilarianum pp.* Quotiens de emancipati filii filiaeve successione tractatur, filiis ex his genitis[9] deferatur intacta pro solido successio neque ulla defunctae[10] patri matrique concedatur intestatae successionis hereditas. *D. XI*[11] *k. Mart. Mediolani Merobaude II et Saturnino conss.* [*a.* 383]

5 [12]*Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Si qua illustris mulier filium ex iustis nuptiis procreaverit et alterum spurium habuerit, cui pater incertus sit, quemadmodum res maternae ad eos perveniant, sive tantummodo ad liberos iustos sive et ad spurios, du-
1 bitabatur. Sancimus itaque, ut neque ex testamento neque ab intestato neque a liberalitate inter vivos habita iustis liberis existentibus aliquid penitus ab illustribus matribus ad spurios perveniat, cum in mulieribus ingenuis et illustribus, quibus castitatis observatio praecipuum debitum est, et nominari spurios satis iniuriosum, satis acerbum et nostris temporibus indignum esse iudicamus et hanc legem ipsi pudicitiae, quam semper colendam cense-
2 mus, merito dedicamus. Sin autem concubina liberae condicionis constituta filium vel filiam ex licita consuetudine ad hominem liberum habita procreaverit, eos etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona, quae ea[13] iure legitimo et in suo patrimonio possidet, nulla invidia est. *D. XV k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

6 [14]*Idem A. Iuliano pp.* Quidam ancillae suae per fideicommissum libertatem reliquit, eo autem, a quo libertas relicta est, moram in libertate praestanda faciente peperit ancilla. et esse quidem ingenuum puerum vel puellam, qui post moram nati sunt, omnes veteris iuris auctores consentiunt, dubitabatur autem inter eos, si matri morienti potest
1 succedere. Huiusmodi itaque dubitationem eorum decidentes ulterius eam procedere non patimur, sed sancimus eandem matris progeniem heredem ab intestato posse ei existere, salvo iure legitimo ex auctoritate senatus consulti Orfitiani proli servando et tam matre ex senatus consulto Tertulliano quam prole ex Orfitiano senatus consulto invicem ad suas hereditates venientibus. *D. k. Oct. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

LVIII.[15]

DE LEGITIMIS HEREDIBUS[16].

1 *Imp. Alexander A. Cassio et Hermionae.* In successione titulo consanguinitatis vel in bonorum possessione, quae proximitatis nomine competit, tam fratres quam sorores pari iure esse, licet non eadem matre susceptae sunt, ius certum est. nec huic derogatur, quod amitas vestras ab avo vestro dotatas fuisse proponitis. *PP. non. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem*[17] *A. Tatianae et aliis.* Si eius, quae vos heredes instituit, patri non quaesistis hereditatem posteaque mortuo patre ac repudiata eius hereditate defunctae successionem agnovistis, ea, quae bonorum sunt defunctae, ab his separari, quae patris vestri fuerunt, praeses provinciae non ignorabit. *PP. VI id. April. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

3 *Imp. Decius A. Asclepiodotae.* Consanguinitatis iure et feminas ad intestatorum successionem
1 admitti posse explorati iuris est. Proinde cum

(1) *sic dett.*, subessent *CR* (2) eiusve *scr.* (3) *sic dett.*, posse *CR*[a], pro besse *R*[b] (4) in *dett.*, *om. CR* (5) *B* 45, 1, 40 *seqq.* — *Cf. Dig.* 38, 17 *Inst.* 3, 4 (6) et *M*[a] *cum BΣ* (*κ. π.*), *om. CRM*[b] (7) CC. conss. (*a.* 294) *Mommsen* (8) = *Th.* 5, 1, 3 (9) quotiens de emancipatae filiae succ. tr., filiis ex ea genitis *cum Th. scr.* (10) *sic C cum Th.*, defuncti *P*, defuncti vel defunctae *R* (11) XI *Th.*, XV *Hal.*, *om. P* (12) *iunge* 5, 27, 10 (13) ea *P*[b] *cum B* (*κ. π.*), ex *C*, *om. P*[a]*R* (14) *iunge* 7, 4, 15. 16 (15) *B* 45, 1, 45—48 — *Cf. Dig.* 38, 16 (16) *ad finem libri sexti L*[b] *inter alia supplevit haec:* lib. VI tit. de legitimis heredibus. Idem a. et cc. Inter eos, qui de inlicita vel incerta procreatione nati sunt, nulla est successio vel hereditatis petitio, nisi ab eisdem relictum vel concessum aliquo modo inter se doceatur. *Galgosianam legem esse alii libri dicunt: haustam autem esse ex lege Liutprandi* (*Lombarda* 2, 8, 6) *vidit Merkel apud Savigny Geschichte des Röm. Rechts* 4, 575: *inscriptio suppleta videtur ex c.* 4—9 *h. t.*, *ad quas in margine olim adscripta fuerit* (17) *scribi debuit* imp. Gordianus

fratris tui intestato[1] mortui ad te consanguinitatis iure hereditas pertineat, nulla ratione alterius fratris tui filii ad eandem successionem adspirare desiderant: nam et cessante iure agnationis in persona omnium praetorii[2] iuris beneficio ad te potius, quae secundum gradum obtines, hereditas pertinet quam ad fratris tui filios, qui tertio gradu constituti sunt. *PP II non. Dec. Decio A. et Grato conss.* [a. 250]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Caecilio.* Si aut nullum testamentum nepos patrui tui ordinavit aut intra quattuordecim annos constitutus fecit et agnationis iure successio eius tibi delata est, etiam citra bonorum possessionis subsidium legitimo iure subnixus es. *PP. id. Iul. ipsis AA. IIII et III conss.* [a. 290]

5 *Idem AA. et CC. Cyrillae.* Ad intestati successionem agnationis iure quam proximitatis venientes haberi potiores certum est. *Supposita*[3] *XVI k. Iul.*[4] *Sirmi AA. conss.* [a. 293]

6 [5]*Idem AA. et CC. Claudianae.* Defuncto, suis extantibus heredibus et abstinentibus vel repudiantibus hereditatem, frater iure consanguinitatis succedere potest. *S. prid. k. Ian. AA. conss.* [a. 293]

7 *Idem AA. et CC. Ammiano.* Patruo ac materterae[6] tertio constitutis gradu non pariter intestati successio defertur, sed patris frater agnationis iure sorori[7] matris anteponitur. *S. XVII*[8] *k. Mart. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

8 *Idem AA. et CC. Silano.* Si his, de quorum successione agitur, apud hostes defunctis secundum legis Corneliae beneficium iure agnationis adita hereditate vel petita bonorum possessione successisti, substantiam eorum vindicare non prohiberis. *S. non. Iun. Sirmi AA.*[9] *conss.* [a. 293]

9 *Idem AA. et CC. Dumagorae.* In successione intestatae sororem quam avum maternum haberi potiorem non ambigitur. *S. VI k. Iun. Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

10 [10]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Sciant, qui ad successionem vocantur pupilli mortui, si defuncto eius patre tutorem ei secundum leges non petierint intra annum, omnem eis sive ab intestato sive iure substitutionis successionem eius, si impubes moritur, denegandam. *D. VI id. Iun. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [a. 439]

11 [11]*Imp. Iustinianus A. Constantino pp.* Si ab eo, qui ex sacro rescripto secundum nostram constitutionem[12] fieri postulaverit emancipationem liberorum, petitum sit, quatenus ei, qui emancipandus emancipandave est, minime legitima iura per emancipationem extinguantur, eadem iura tam emancipato vel emancipatae contra personas alias hoc modo sibi [illegible] quam aliis [illegible] contra eum vel eam in hereditatibus vel successionibus et tutelis nec non ceteris servetur [illegible] [illegible] Constantinopoli [illegible] [a. 532]

12 [illegible] *Iohanni pp.* Si mater [illegible] partum ediderit, si [illegible] [illegible] sive patri sua [illegible] et hereditatem eius [illegible] a Constantino [illegible] [illegible] sancimus. [illegible] partus [illegible] [illegible] quae [illegible] esse [illegible] [illegible] quae ex quacumque lege liberis [illegible] hoc [illegible] [illegible] vel [illegible] in omnibus successio-

2 nibus sive ex testamento sive ab intestato. Et summatim non absimiles aliis fiant. quos similes natura effecit[15], maxime cum et anteriore nostra lege[16] huiusmodi nuptias permisimus, impares eas videri minime concedentes. *D. IIX*[17] *k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo*[18]. [a. 532]

13 [19]*Idem A. Iohanni pp.* De emancipatis filiis, qui sacro rescripto patribus impertito hoc a suis genitoribus meruerunt, dubitatum est. cum enim Anastasiana lex[20] iura fratribus legitima noscitur servare, si quis ex his sine testamento et liberis decesserit, utrumne ad fratrem vel sororem eius successio devolvatur an ad superstitem patrem, dubi-
1 tabatur. Huiusmodi dubitationem compendioso responso duximus esse finiendam ideoque sancimus ad similitudinem maternarum rerum aliarumque, de[21] quibus a nobis iam lex posita est[22], et[23] huiusmodi hereditatem iure quidem dominii ad fratres vel sorores pervenire in totum, usum fructum autem eius patri totum[24], sive torum priorem servaverit sive ad secundas migraverit nuptias, adquiri, sive per sacrum oraculum emancipatio procedat sive alio legitimo
2 modo a sacris paternis fuerint absoluti. Cum enim et pater utitur usu fructu et votum eius est ad alios filios suas res pervenire, quapropter, cum ex lege Anastasiana in alium articulum fratribus prospectum est, non[25] a nobis in hac specie plenius eis subvenitur, ut pater habeat usum fructum, fratres autem vel sorores dominium rerum relictarum?
3 Exceptis maternis rebus, in quibus, si ex[26] eadem matre fratres vel sorores sunt, eos solos vocari oportet: sin autem non supersint, tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earum cedere, ut sit apertissimus in omnibus tractatus et non per differentiam personarum vel rerum vacillare noscatur. *D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.*[27] [a. 531]

14 *Idem A. Iohanni pp.* Lege duodecim tabularum bene Romano generi prospectum est, quae unam consonantiam tam in maribus quam in feminis legitimis et in eorum successionibus nec non libertis observandam esse existimavit, nullo discrimine in successionibus habito, cum natura utrumque corpus edidit, ut maneat suis vicibus[28] immortale et alterum alterius auxilio egeat, ut uno semoto
1 et alterum corrumpatur. Sed posteritas, dum nimia utitur subtilitate, non piam induxit differentiam, sicut Iulius Paulus in ipso principio libri singularis, quem ad senatus consultum Tertullianum
2 fecit, apertissime docuit. Qui[29] enim ferendum est ab intestato successionibus suas quidem filias ad similitudinem masculae subolis in parentis vocari successionem et [illegible] germanas iure consanguinitatis eandem sibi vindicare praerogativam, deinceps autem legitimas feminarum personas, si iura consanguinitatis non possideant, a successione legitima repelli, cum maribus eadem successio pateat?
3 Quare enim patris soror [illegible] ad successionem filii fratris sui una cum masculis vocatur, sed aliud ius in amita, aliud in patruis observatur? vel qua ratione [illegible] filius ad successionem patrui vocatur, germana autem eius ab eadem successione recidi-
4 tur? [illegible] legis antiquae reverentiam et [illegible] censemus et sancimus omnes legitimas personas, id est per virilem sexum descendentes, sive masculini sive feminini

[illegible]

eneris sint, simili modo ad iura successionis legiimae ad successionem intestatorum[1] vocari secunum gradus sui praerogativam non ideo excludenas, quia consanguinitatis iura secundum germanae observationem non habent. Cum enim unius inguinis iura remanent per virilem sexum incoripta, quare naturae offendimus et legitimo iuri deigamus? cum et aliam maximam iniuriam res in : continet plerisque quasi vulnus intestinum inignitum. cum enim ad earum mulierum successioem masculi iure agnationis vocantur, quis patiatur irum quidem hereditatem ad eos legitimo iure de:rri, ipsas vero neque invicem sibi neque masculis osse eodem iure succedere, sed propter hoc solum uniri, quod feminae natae sunt, et paterno vitio ii hoc vitium est) prolem innocentem gravari?
(1) In his igitur casibus legem duodecim tabularum equentes et novum ius novissimo iure corrigentes tiam unum gradum pietatis intuitu transferri ab ire cognationis in legitimam volumus successionem, t non solum fratris filius et filia secundum quod im definivimus ad successionem patrui sui vocenir, sed etiam germanae consanguineae vel sororis terinae filius et filia soli et non deinceps personae na cum his ad iura avunculi sui perveniant, et iortuo eo, qui patruus quidem est fratris sui filiis, vunculus autem sororis suae suboli, simili modo ab troque latere succedatur, tamquam si omnes legiimo iure veniant[2], scilicet ubi frater et soror supertites non sunt. his etenim personis praecedentibus t hereditatem admittentibus ceteri gradus remanent penitus semoti. Illo procul dubio observando, t successio non ad stirpes, sed in capita dividatur t is gradus in ordinem legitimum transferatur: ce:ris omnibus successionibus secundum ius usque d praesens tempus observatum in suo statu manentibus. Si qui autem casus iam evenerunt, secunum quod pristina iura volebant, eorum fiat distriutio. *D. v k. Dec. post consulatum Lampadii et Yestis vv. cc.* [*a.* 531]

15 *Idem A. Iohanni pp.* Meminimus antea diviim promulgasse constitutionem[3], per quam ad :stigia legis duodecim tabularum totam progeniem : legitima subole descendentem sive masculinam re femininam legitimo iure hereditatem adipisci iximus, ut, quemadmodum ipsis a legitimis sucditur, ita et ipsae legitimarum personarum amplectantur successionem. In qua constitutione ium gradum ex cognatis in ius legitimum reduxiis, id est germanae filios et filias et sororis uterie filios ac filias: quam constitutionem in suo bore permanere censemus, cum et in nostris institutionibus[4] tenor eius a nobis relatus est. Sed btiliore tractatu habito necessarium duximus, et quid ex praetoria iurisdictione frugi inventum , et hoc cum perfectissima definitione posito (1) nostras leges ampliari. Cum igitur praetor im emancipatum, licet subtili iure capite fuerat ninutus, attamen in patris successione sine ulla ninutione vocare manifestissimus est, non eodem em iure ad fratrum suorum successionem ab eo abatur, sed nec filii eius iure legitimo suis pais succedebant, necessarium duximus hoc primum rigere et legem Anastasianam[5] iusto incremento fectam ostendere, ut emancipatus filius et filia ı solum in[6] paternis bonis ad suorum similitudia succedant, sed etiam in fratrum vel sororum rum successione, sive omnes emancipati sint sive mixti sui cum emancipatis[7], aequo iure invicem . succedant et non secundum legem Anastasianam parte aliqua deminuta. et haec quidem de filiis emancipatis sancire bellissimum nobis visum
2 est. Sed nec fratrem vel sororem uterinos concedimus in cognationis loco relinqui. cum enim tam proximo gradu sunt, merito eos sine ulla differentia, tamquam si consanguinei fuerant, cum legitimis fratribus et sororibus vocandos esse sancimus, ut secundo gradu constituti et legitima successione digni reperti aliis omnibus, qui sunt ulterioris gradus, licet legitimi sint, praecellant. et haec quidem de secundi gradus successione satis abundeque nobis
3 cum summa utilitate disposita sunt. Cum autem tertio gradui ex transversa linea fuerit locus, ubi patruis et filiis fratrum et sororum locum antiquitas dedicavit, una cum illis tam emancipati fratris quam emancipatae sororis filium tantummodo et filiam, sive emancipatos sive suos patribus constitutos, et neminem alium ulterius, nec non fratris uterini et sororis germanae vel uterinae filium et filiam tantummodo ex legitima linea invicem vocari censemus, sicut iam sanximus[8], ut omnes, qui vel ab antiquo iure vel a nostra liberalitate in legitimorum quidem positi sunt praerogativa, eodem autem
3a tertio gradu sunt, simili iure vocentur. Successionis videlicet iure et in hac parte servando, ut, si qui ex secundo gradu vocati renuntiaverint hereditati et noluerint eam adire nullusque alius sit in secundo gradu, qui succedere et potest et vult, tunc hi, quos praesenti lege enumeravimus ex tertio gradu,
3b in locum recusantium succedant. Illo etiam observando, ut successio non ad stirpes, sed in capita dividatur: ceteris omnibus successionibus secundum ius usque ad praesens tempus observatum procedentibus et nullo ex cognatis supra memoratos gradus ad iuris agnaticii formam redigendo, sed suum ordinem suamque proximitatem tenente incorruptam.
4 Quas autem personas ex iure cognationis in legitimas successiones transveximus, eas et tutelae gravamini vicissim supponimus, scilicet si et masculi sint et perfectae aetatis secundum nostrae constitutionis tenorem, ut non solum lucrum sentiant, sed
5 etiam gravamini subiugentur. Si qui autem casus iam evenerunt et per iudicialem sententiam vel amicalem transactionem sopiti sunt, nullam sentiant ex hac lege retractationem. *D. id. Oct. Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. IIII et Paulino vc. conss.* [*a.* 534]

LVIIII.[9]
COMMUNIA DE SUCCESSIONIBUS.

1 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Varianae.* Scire debuisti fratre emancipato potiorem eam quae in familia mansit in alterius emancipati bonis non haberi, sed eos pariter, si sollemniter petierint bonorum possessionem, succedere. *S. xv k. Iun. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

2 *Idem AA. et CC. Apollinario.* Si pater tuus propiori[11] sobrino tuo agnato constituto et intestato defuncto iure civili adita hereditate, vel hoc ab initio non interveniente sive capitis deminutione perempto sollemniter bonorum possessione admissa successit ac tibi patris tui quaesita hereditas est, adire praesidem provinciae debes ac tutorem eius de tutela convenire. *D. xiiii k. Iun. Veronae[12] AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Ulpianae.* Vitrico privigni successionem intestati civili vel honorario iure non deberi certissimum est. *S. xv k. Mart. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

4 [13]*Idem AA. et CC. Aurelio[14] Asterio.* Servus

(1) ad successionem intestatorum *del.* (2) *sic R^b*, venant *C*, veniebat *R^a* (3) *c.* 14 *h. t.* (4) *Inst.* :, 4 (5) *cf. ad* 5, 70, 5 (6) in *om. libri* (7) sive ies emancipati sint sive permixti sui cum emancipatis *M*, sive omnes sui sive omnes emancipati sint *C*, omnes emancipati sint *R^a*, sive omnes sui sive omnes ancipati sive permixtim sint *R^b* (8) *c.* 14 § 6 *h. t.*

(9) *B* 45, 1, 50 *seqq.* (10) *c.* 1 *collocari debuit post c.* 5, *nisi potius Iustiniani legerint* s. xv k. Iun. Sirmi AA. conss., *olim autem fuerit* Ian. *pro* Iun. (11) *sic dett. cum B*, proprio *C^a*, propriori *C^b R* (12) Beroeae *Mommsen* (13) *iunge* 3, 31, 8. 7, 16, 27 *Consultatio* 6, 18 (14) aurelio *Consultatio, om. libri*

successorem habere non potest. [illegible]

[illegible]

LX.

DE BONIS MATERNIS ET MATERNI GENERIS.

[illegible]

[..]stitutum est, praemium[1] manumissionis ac-[..]el si ex pluribus alteros manumittit alteros ex parte manumissorum legitimum prae-ex parte vero in potestate manentium reti-usum fructum. Quod si nepotes sint neptesve [..]mancipato filio aut ex filia procreati aut ab [..]a vivente sacris dimissi, idem avus virilis [..]is portionis habeat usum fructum. si vero [..]tibus neptibusve tempore, quo in aviae suc-[..]m vocantur, alii in avi sunt potestate, id [..]ti defunctae, alii sui iuris sint, circa perso-[..]idem eorum, qui in potestate consistunt, et fructu consequendo et in emancipationis [..][3] conquirendo ratio supra dicta servetur: [..]ro, qui sui iuris sunt, facultas capiendi usus [..]s virilis inter eos portionis habeatur. Eadem [..]t de pronepotibus sexus utriusque sancimus, definitione, quae de singulis sancita est, [..]int pariter ac nepotes. *D. VIII id. Nov.* [..]*e Theodosio XII et Valentiniano II AA.* [*a.* 426]

[..]. *Leo A. Callicrati pp. per Illyricum.* Om-[..]biguitatis confusionem amputantes hac li-[..]t compendiosa lege sancimus circa usum maternarum rerum nullam esse differentiam, [..]riore matrimonio pater, ex quo filios habuit, [..]re voluerit sive novercam filiis superduxerit: quae de maternis bonis latae sunt, suam [..]ntibus firmitatem. Patres igitur usum fruc-[..]ternarum rerum, etiamsi ad secundas migra-[..]uptias, sine dubio habere debebunt[4]: nec [..]liis vel quibuslibet ex persona eorum contra [..]nprobam vocem accusationemque posse com-[..]*D. k. Sept. Anthemio A. II cons.* [*a.* 468]

LXI.[5]

[..]IIS, QUAE LIBERIS IN POTESTATE CON-[..]IS EX MATRIMONIO VEL ALITER AD-[..]UNTUR, ET EORUM ADMINISTRATIONE.

[..]*pp. Theodosius et Valentinianus AA. ad* [..]. Cum venerandae leges vetuerint patribus [..]testatis adquiri, quidquid eorum filiis avus [..]avus proavia a linea materna venientes quo-titulo contulissent, hoc quoque convenit [..]i, ut, quidquid vel uxor marito non eman-[..]el maritus uxori in potestate positae quo-titulo vel iure contulerit seu transmiserit, [..]ri nullatenus adquiratur: atque ideo in eius cui delatum est, iure durabit. *D. VIII id.* [..]*avennae Theodosio XII et Valentiniano II* [..]*ss.* [*a.* 426]

[..]*lem AA. Hierio pp.* Constitutionis novae [..]m clariore interpretatione sancimus, ut, quae [..]s nepotes pronepotes itemque filias neptes [..]es, quamvis in potestate sint, minime adquiri [..]nus a marito vel uxore quocumque titulo sive ultima voluntate transmissa, nullus ad [..]ue[8] pertinere existimet, quod ab ipso parente [..]el ante nuptias[9] donationis causa pro una [..]oratis personis praestitum fuerat, ut minime [..], si casus tulerit, revertatur (prospiciendum [..]ı, ne hac iniecta formidine parentum circa munificentia retardetur): sed ut his potesta-ad parentes reversis cetera, quae ex sub-speciali coniugis ad superstitem devenerunt, idem in sacris sit, fructu tamen[10] solo at-[..]ı parentibus deputato, dominium ei qui a coniuge vel quae meruit reservetur, parente pro emancipationis etiam beneficio, si voluerit, sicut in maternis rebus vel quae per eandem lineam veniunt, praemium habituro. *D. X k. Mart.*[11] *Felice et Tauro conss.* [*a.* 428]

3 [12]*Idem AA. Florentio pp.* Quod scitis prioribus continetur nec a filia quae in potestate est donationem ante nuptias patri nec a filio dotem adquiri, eo addito confirmamus, ut, defunctis his adhuc in potestate patris, si liberis extantibus moriantur, ad liberos eorum eaedem res iure hereditatis, non ad patres iure peculii transmittantur nec
1 per nepotes avo videlicet adquirendae. Sin autem idem nepos superstitibus tam patre quam avo paterno diem suum sine liberis obierit, eorum dominium, quae ad ipsum ex matre vel ab eius linea pervenerunt, non ad avum, sed ad patrem eius perveniat: usu fructu videlicet et in[13] huiusmodi casibus avo, dum supererit, servando. *D. VII id. Sept. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

4 [14]*Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio pp.* Quaecumque res ad filium vel filiam, nepotes sive pronepotes utriusque sexus in potestate constitutos ex priore vel secundo aut tertio seu coniugio numerosiore pervenerint ex dote vel quacumque donatione seu hereditate legato[15] vel fideicommisso, earum usque in diem vitae suae pater vel avus vel[16] proavus usum fructum habeant: easdem res quocumque modo alienandi vel pignoris seu hypothecae iure obligandi facultate eis penitus interdicta, dominio videlicet earum ad filios et nepotes sive pronepotes utriusque sexus permanente[17], etiamsi ex eodem matrimonio procreati non sint, ex quo eaedem res ad parentes eorum, qui quaeve in potestate sunt, fue-
1 rint devolutae. Eo videlicet observando, ut morientium fratrum sororumve portiones, qui quaeve ex eodem matrimonio progeniti vel progenitae sunt, primo quidem ad liberos eorum, ut dictum est, si tamen fuerint, deinde his non extantibus ad superstites tantummodo fratres vel sorores eorum perveniant aut ad superstitem, si ex isdem fratribus
2 sive sororibus unus unave remanserit. Omnibus autem, qui ex eodem coniugio fuerint procreati, defunctis tunc demum ad eos, qui ex alio matrimonio sunt editi, easdem res pro virili parte venire statuimus: nullo autem ex memoratis personis existente
3 parentes eorum eas percipere. Parentibus vero, quorum sub potestate sunt, usum fructum dumtaxat habituris memoratas res iure potestatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus, non prohibendis isdem liberis, quandoque sui iuris fuerint, nulla temporali praescriptione obsistente easdem res omnibus modis vindicare, nisi forte, postquam potestate parentium eos contigerit liberari, tantum temporis effluxerit, ut ex continua et inconcussa tenentis possessione eorum excludatur intentio. *D. V k. Mart. Marciano cons.* [*a.* 472]

5 *Idem AA. Nepoti magistro militum Dalmatiae.* Non sine ratione de negotio, quod inter matrem familias, cuius vestra suggestio meminit, et germanum eius vertitur, magnitudo tua diversis legibus ex utraque parte prolatis nostram credidit consulendam esse clementiam, cum mulier diversis iuris lectionibus idem[18] intellegi maritum et sponsum niteretur probare, germanus mariti nomen illi soli, qui nuptias contraxerit, recitatione constitutionis divorum retro principum Theodosii et Valentiniani[19], qua cavetur, quidquid maritus vel uxor in potestate constituti invicem sibi reliquerint, non patri adquiri, sed ad

[..]tem pro praemio *Th.* (2) legit. praemium] *Th.* (3) in triente *Th.* (4) debebunt *tuen-[..]. π.*), *delet Mommsen* (5) *B* 45, 4, 5 *seqq.* [..]*h.* 8, 19, 1: *iunge* 6, 55, 11 *et quae ibi laudantur* [..] 2, 57, 2. 5, 3, 17. 5, 4, 22. 5, 11, 6. 6, 18, 1. (8) quoque *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (9) datum ante vel *BΣ* (*κ. π.*) (10) tamen *om.* *BΣ* (*κ.π.*), *delet Mommsen* (11) Constantinopoli *ins. leges iungendae* (12) *pr.* = *Nov. Theod.* 14, 1, 8: *iunge* 5, 9, 5 (13) et in *dett. cum BΣ* (*κ. π.*), ex *PR*, ut in *C* (14) *iunge* 5, 9, 6. 6, 20, 17 (15) legatove *Mommsen* (16) vel *dett.*, *om. PCR* (17) *sic P*, pertinente *R*, *om. C*, *cf. c.* 6 § 3 *h. t.* (18) eundem *BΣ* (*κ. π.*) (19) c. 1 *h. t.*

1 eorum ius pertinere, imponere[1]. Quamvis ergo significatione nominis maritus vel uxor post coeptum matrimonium intellegatur, ex quo videlicet inducta est dubietas, attamen, quia consequens est ambiguas atque legum diversis interpretationibus titubantes causas benigne atque naturalis iuris moderamine temperare, non piget nos in praesenti quoque negotio, de quo sublimitas tua suggessit, aequitati convenientem Iuliani tantae existimationis viri atque disertissimi iuris periti opinionem sequi. qui cum[2] de dotali praedio tractatu proposito idem ius tam de uxore quam de sponsa observare arbitratus sit, licet lex Iulia de uxore tantum loquatur: qua ratione tam sponsaliciam donationem quam hereditatem, quam memoratus sponsus suam sponsam lucrari voluit, non adquiri patri, sed ad eam pervenire benignum esse perspeximus[3]. *D. k. Iun. Leone A. v cons.* [*a.* 473]

6 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Cum oportet similem providentiam tam patribus quam liberis deferri, invenimus autem in veteris iuris observatione multas esse res, quae extrinsecus ad filios familias veniunt et minime patribus adquiruntur, quemadmodum in maternis bonis vel quae ex maritali lucro ad eos perveniunt, ita et in his, quae ex aliis causis filiis familias adquiruntur, certam introducimus de-
1 finitionem. Si quis itaque filius familias vel patris sui vel avi vel proavi[4] in potestate constitutus aliquid sibi adquisierit non ex eius substantia, cuius in potestate sit, sed ab aliis quibuscumque causis, quae ex liberalitate fortunae vel laboribus suis ad eum perveniant, ea suis parentibus non in plenum, sicut antea erat sancitum, sed usque ad solum usum fructum adquirat, et eorum usus fructus quidem apud patrem vel avum vel proavum[5], quorum in sacris sit constitutus, permaneat, dominium autem filiis familias inhaereat ad exemplum tam maternarum quam ex nuptialibus causis filiis familias ad-
1*a* quisitarum rerum. Sic etenim et parenti nihil derogabitur usum fructum rerum possidenti et filii non lugebunt, quae ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda adspicientes vel[6] extraneos vel ad fratres suos, quod etiam gravius multis
1*b* esse videtur. Exceptis castrensibus peculiis, quorum nec usum fructum patrem vel avum vel proavum habere veteres leges[7] concedunt: in his enim nihil novamus, sed vetera iura intacta servamus. eodem observando etiam in his peculiis, quae quasi castrensia peculia ad instar castrensis peculii acces-
1*c* (1) serunt. Sub hac tamen definitione hunc legis articulum inducimus, ut in successione quidem earum rerum, quae extrinsecus filiis familias adquiruntur, iura eadem observentur, quae in maternis
2 et nuptialibus rebus statuta sunt. Non autem hypothecam filii familias adversus res patris viventis adhuc seu iam mortui sperare audeant nec ratiocinia eis super administratione inferre, sed tantummodo alienatione vel hypotheca suo nomine patribus denegata rerum, habeat parens plenissimam potestatem uti fruique his rebus, quae per filios familias
2*a* secundum praedictum modum adquiruntur. Et gubernatio earum sit penitus impunita et nullo modo audeat filius familias vel filia vel deinceps personae vetare eum, cuius in potestate sunt, easdem res tenere aut quomodo voluerit gubernare, vel si hoc fecerint, patria potestas in eos exercenda est: sed habeat pater vel aliae personae, quae superius enumeratae sunt, plenissimam potestatem uti frui guber-
2*b* nareque res praedicto modo adquisitas Et si quid ex usu earum[8] pater avus vel proavus collegerit, habeat licentiam quemadmodum cupit hoc disponere et in alios heredes transmittere, vel si ex earum rerum fructibus res mobiles vel immobiles vel se moventes comparaverit, eas etiam quomodo voluerit habeat et transmittat et in alios transferat sive extraneos sive liberos suos seu quamlibet per-
2*c* sonam. Sin autem res sibi memorato modo adquisitas parens noluerit tenere, sed apud filium vel filiam vel deinceps personas reliquerit, nullam post obitum eius licentiam habeant heredes alii patris avi vel proavi eundem usum vel quod ex hoc ad filios familias pervenit utpote patri debitum sibi vindicare, sed quasi diurna donatione in filium celebranda, qui usum fructum detinuit, quem patrem habere oportuerat, ita causa intellegatur et eundem usum fructum post obitum patris ipse lucretur, parente ius exactionis quasi sibi debitae a filio, qui usum fructum consensu eius possidebat, suae posteritati vel successioni[9] minime transmittente, quatenus in omni pace inter se successio eius permaneat nec altercationis cuiusdam maxime inter fratres oria-
3 tur occasio. Cum autem Constantiniana lege[10] cautum erat, si filii familias ab his, qui eos in potestate habent, nexu paterno per emancipationem liberentur, debere patrem tertiam partem bonorum, quae adquiri non solent, quasi remunerationis gratia a filio accipere vel retinere, et ex hac causa iterum pars non minima substantiae liberorum adimebatur, sancimus huiusmodi casu interveniente et emancipatione liberis imposita non tertiam partem dominii rerum minime[11] adquisitarum, sed dimidiam usus fructus apud maiores qui emancipationem donant residere: exceptis et in hoc casu castrensibus et quasi castrensibus tantummodo peculiis, quibus nihil nec ex hac causa diminuitur. sic enim nec liberis cuiuscumque sexus aliquid dominii auferetur et patribus amplioris patrimonii usus fructus adsignabi-
3*a* tur. Hoc obtinente et si in emancipatione sibi parentes hoc minime servaverint: sed nisi specialiter vel in emancipatione huic praemio renuntiaverint vel donatione facta sese et ab huiusmodi beneficio alienaverint et in liberos hoc transtulerint, manere ad[12] eos etiam tacentes ius et beneficium usus fructus retinendi, ut post obitum eorum et usus fructus in omnibus memoratis causis ad eos perveniat, quorum dominium est, scilicet, secundum quod iam diximus, in successionibus eorum omnibus servandis, quae de maternis et nuptialibus bonis consultissimis legibus
4 definita sunt. Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt quam nos[13] in maternis ceterisque, quas servare necesse est, et dubitabatur, ex quo hypothecas competere oportet, utrumne ab initio an ex eo tempore, ex quo male aliquid gestum est, compendiosa narratione interpretamur initium gerendae vel deserendae administrationis vel observationis esse spectandum et non tempus, ex quo male aliquid fuerit gestum. *Recitata septimo miliario in novo consistorio palatii dn. Iustiniani. d. III k. Nov. Decio vc. cons.* [*a.* 529]

7 *Idem A. Iuliano pp.* Cum multa privilegia imperialibus donationibus iam praestita sunt, dignum incrementum et his offerre nostra dignata est cle-
1 mentia. Si quis igitur a serenissimo principe vel a piissima Augusta sive masculus sive femina donationem[14] sit consecutus vel consecuta sive mobilium sive immobilium seu se moventium rerum, in filiis familias tamen constitutus vel constituta, habeat huiusmodi res omni adquisitione absolutas et nemini eas[15] adquirat neque earum[16] usum fructum pater vel avus vel proavus sibi vindicet, sed ad similitudinem castrensis peculii omnem facultatem in eas filii

(1) *sic R*, imponeret *C*, opponeret *videtur emendasse Graecus interpres in BΣ (x. π.)*: imponi opponeret *vel simile quid requiritur* (2) *idem BΣ (x. π.)*: *fuisse* sequi, cum (*omisso* qui) *vidit Mommsen* (3) *sic dett. cum BΣ (x. π.)*, perspicimus *CR* (4) vel proavi *om. B (x. π.)* (5) vel proavum *om. B (x. π.)* (6) vel ad *B (x. π.)* (7) leges *om. B* (8) *sic dett.*, eorum *CR* (9) posteritati ad successionem *vertunt B (x. π.)* (10) 6, 60, 1 (11) *sic R cum B (x. π.)*, sibi *ins. C* (12) ad *C*, apud *R*, *cf. c. 4 pr. h. t.* (13) 5, 9, 8 § 3. 4 (14) *sic B (x. π.)*, donatione *C*, ad donationes (*vel* —nis) *R*[a], donatio *R*[b] (15) eas *om. B (x. π.)* (16) eorum *libri*

2 vel filiae familias habeant. Ut enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet et principales liberalitates culmen habere praecipuum. *D. proposit. XII*[1] *k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

8 *Idem A. Iohanni pp.* Cum non solum in maternis rebus, quae filiis familias deferuntur, sed etiam de aliis omnibus, quae adquisitionem effugiunt, et maxime post novellam nostri numinis legem[2], quae omnia, quae extrinsecus ad filios familias perveniunt et[3] non ex paterna substantia, non esse adquirenda patribus statuit nisi tantummodo ad usum fructum, variae altercationes exortae sunt et varios eventus variosque continent tractatus et semper in iudiciis versantur, necesse est utiliter et apertissime
1 omnia dirimere. Sancimus itaque in omnibus rebus, quae fugiunt quidem dominii adquisitionem, sed usus fructus[4] tantummodo patri offertur vel aliis parentibus a filio familias cuiuscumque gradus vel sexus, sive pater adire filium familias integrae aetatis compellit et ille reclamandum existimat, sive filius familias adire cupit et pater in contrarium inclinat, liberam habere licentiam et patrem ipsum sibi[5] adire hereditatem recusante filio et omne sive damnum sive lucrum in suam habere fortunam, nullo ex hoc praeiudicio filio generando: sive e contrario patre recusante filius adire hereditatem voluerit, nullam adquisitionem nec usum fructum patri offerri, sed ipsum filium sibi imputare, si quid ex hoc contigerit: nulla actione neque contra patrem danda, ubi adversus eius voluntatem filius hereditatem vel legatum vel fideicommissum vel aliud quidquid ex quocumque titulo sive donationis sive contractus sibi adquirere maluerit, neque adversus filium simili modo actione extendenda, ubi recusante eo pater sua auctoritate haec sibi vindicet, huiusmodi aditionis
1*a* tramite ex praesenti lege patri competente. Sed habeat et pater omnem licentiam et actiones movere et ab aliis pulsari, ubi ad eum totum commodum pervenit, et filius simili modo in agendo et pulsando solus habeat et detrimentum et commodum, necessitate per officium patri imponenda tantummodo filio consentire vel agenti vel fugienti, ne iudicium sine patria voluntate videatur consistere. et haec quidem, si plenae aetatis filius est, qui paternam vo-
1*b* luntatem sequi non patitur. Sin autem in secunda aetate adhuc filius est et hereditate ei delata pater consentire adeunti hereditatem noluerit vel patre volente ipse reclamaverit, si quidem recusaverit filius, licentiam damus patri simili modo hereditatem adire et eam pleno iure habere, his omnibus
1*c* quae superius diximus locum habentibus. Sin autem patre recusante filius adire maluerit, damus quidem licentiam ei hoc facere, patre autem nolente res filii gubernare propter causae necessitatem habeat facultatem filius adire competentem iudicem et ex eo petere curatorem hereditati dari, per quem gubernatio rerum in eum delatarum procedat: in utroque casu in integrum restitutionis auxilio minime
2 ei denegando. Similique modo et in milite filio familias, qui recusaverit aditionem hereditatis, quae ei ex castrensibus occasionibus perveniat, patri danda licentia adire hereditatem, ut ad ipsum perveniat pleno iure tam per usum fructum quam per dominium eandem hereditatem possessurum, quasi ipse pater ab initio fuisset heres institutus: eo videlicet subiacente omnibus oneribus hereditariis et omnia commoda habituro et[6] ad filium nullo periculo redundante. et haec quidem in his casibus observanda sunt, quibus discordia inter patrem et filium verti-
3 tur. Ubi autem in unum voluntas eorum concurrit, et pater usum fructum et filius habeat proprietatem, et in agentibus et in fugientibus pater quidem suscipiat actiones et moveat, cuiuscumque aetatis filius inveniatur, adhibeatur autem etiam filiorum consensus, nisi adhuc in prima sunt aetate constituti vel longe absunt, sumptibus videlicet a patre propter rerum incrementa faciendis. cum enim nuda proprietas apud filium invenitur, ex qua substantia possibile est eum sumptus litis dependere?
4 Sin autem aes alienum ex defuncti persona descendit, cum etiam apud veteres haec esse[7] substantia intellegitur, quae post detractum aes alienum supersederit[8], habeat pater licentiam ex rebus hereditariis primum quidem mobilibus, sin autem non sufficiunt, et immobilibus sufficientem partem filii nomine venumdare, ut ilico reddatur aes alienum
4*a* et non usurarum onere praegravetur. Quod si pater hoc facere supersederit, ipse usuras vel ex reditibus vel ex sua substantia omnimodo dare com-
4*b* pelletur. Sin autem legata vel fideicommissa sive annalia sive semel relicta imminent huiusmodi personis, si quidem tales reditus sunt, qui sufficiunt ad annalia legata, pater ex huiusmodi reditibus haec
4*c* dependere compelletur. Sin autem non habet substantia sufficientem reditum ad legatorum vel fideicommissorum praestationem vel minime reditus vel alias accessiones contineat, sint tamen res mobiles vel immobiles, steriles quidem, non tamen inutiles, veluti domus in provinciis pretiosae vel ubicumque posita suburbana, ex quibus huiusmodi legata possunt explicari, licentia dabitur patri sufficientem partem eorum similiter filii nomine ven-
4*d* dere et satisfacere legatis. Hoc procul dubio observando, ut et mancipia ipse usufructuarius aleret et omnia circa usum fructum faceret, quae nullo modo proprietatem possint deteriorem facere, paterna reverentia cum excusante et a ratiociniis et a cautionibus et ab aliis omnibus, quae usufructuarii extranei a legibus exiguntur, secundum nostrae constitutionis tenorem, quam iam super huiusmodi casibus tulimus[9]. Ipsum autem filium vel filios vel filias et deinceps alere patri necesse est non propter hereditates, sed propter ipsam naturam et leges, quae et parentibus alendos esse liberos imperaverunt et ipsis liberis parentes, si inopia ex utraque parte
5 vertitur. Sed pater quidem in praedictis tantummodo causis habeat licentiam recte res filiorum familias vendere filii nomine vel, si emptorem non invenerit, supponere, nullo modo licentia concedenda filiis easdem venditiones vel hypothecas retractare: non item licentia parentibus danda extra memoratas causas res, quarum dominium apud eorum posteritatem est, alienare vel pignori vel hypothecae titulo dare, sed si hoc fecerint, scituris, quod necesse est eos in legum laqueos incidere, quibus huiusmodi venditiones vel hypothecae sunt interdictae, exceptis videlicet rebus mobilibus vel immobilibus illis, quae onerosae hereditati sunt vel quocumque modo damnosae, quas sine periculo vendere patri cum paterna pietate licet, ut pretium earum vel in res et causas
5*a* hereditarias procedat vel filio servetur. Filiis autem familias in his dumtaxat casibus, in quibus usus fructus apud parentes constitutus est, donec parentes vivunt, nec testari de isdem rebus permittimus, nec citra voluntatem eorum, quorum in potestate sunt, ulla licentia concedenda dominium rei ad eos pertinentis alienare vel hypothecae titulo dare vel pignori adsignare. melius enim est coartare iuveniles calores, ne cupidini dediti tristem exitum sentiant, qui eos post dispersum expectat patrimonium. cum enim, sicut dictum est, parentes alere eos secundum leges compelluntur, quare ad vendi-
6 tionem rerum suarum prosilire desiderant? Ubi autem puerilis aetas patri licentiam praestat etiam sine consensu filii hereditatem nomine eius adire, si

(1) d. XV (*deleto* prop.) *scr.* (2) *c.* 6 *h. t.* (3) et *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (4) earum *ins.* *BΣ* (*κ. π*) (5) sibi *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (6) et *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (7) esse *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (8) supererit *Mommsen cum Graecis* (9) *c.* 6 § 2 *h. t.*

hoc fecerit, damus quidem filio in integrum restitutionem, postquam patria fuerit potestate liberatus vel adoleverit, patrem autem oneribus hereditariis, licet nomine filii adiit, modis omnibus illigamus: quare enim talem hereditatem adiit, qualem nec ipse
6a nunc nec filius idoneam sibi esse existimat? Non autem filio damus licentiam, si in integrum restitutionem petat respuendam esse credens hereditatem, adhuc minoribus curriculis instantibus iterum per aliam restitutionem adire praefatam hereditatem, ne ludibrio leges ei fiant saepius eandem et amplecti et respuere[1] cupienti. si enim quod pater fecit ratum non habuit et propter hoc restitutus est, quomodo ferendus videatur iterum iudicium amplectens, quod et post patris voluntatem contraria adfectione
6b aspernandum esse existimavit? Sin vero pater quidem hereditatem repudiaverit infante filio constituto, ipse autem filius postea vel adhuc in sacris constitutus vel patria potestate liberatus adeundam esse crediderit eandem hereditatem, licentiam damus ei vel, si sui iuris efficiatur, tutoribus vel curatoribus eius[2] hereditatem adire, nullo praeiudicio ex recusatione paterna ei generando: simili modo et in hac parte nulla ei vel tutoribus eius vel curatoribus licentia concedenda contra priorem suam voluntatem
6c in integrum restitutionem petere. Quae et in legatis et fideicommissis tam specialibus quam per universitatem relictis et in aliis causis, quas supra enumeravimus, similibusque eis observanda sunt.
7 In servis autem, qui filiis familias donantur, sive in constante matrimonio sive ab extraneis sub ea condicione, ut statim eos in libertatem producant, nullum impedimentum paterna faciat auctoritas. qualis enim usus fructus potest ei[3] adquiri, qui momentarius esse ostenditur? si enim in ipso momento necesse habet eum et possidere et libertate donare, in talem hominem qualis usus fructus patri potest adquiri? *D. IIII k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

LXII.

DE HEREDITATIBUS DECURIONUM NAVICULARIORUM COHORTALIUM MILITUM ET FABRICENSIUM.

1 *Imp. Constantinus A. Mastichiano praefecto annonae.* Si quis navicularius sine testamento et liberis vel successoribus defunctus sit, hereditatem eius non ad fiscum, sed ad corpus naviculariorum, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri praecipimus. *PP. XV k. . . . . Lastronae[4] Constantino A. VII et Constantio C. conss.*[5] [a. 326]

2 [6]*Imp. Constantius A. Bonoso magistro equitum.* Universis tam legionibus quam vexillationibus comitatensibus seu cuneis insinuare debebis, ut cognoscant, cum aliquis fuerit rebus humanis exemptus atque intestatus sine legitimo herede decesserit, ad [illegible] vexillationem, in qua militaverit, res eiusdem necessario pervenire. *D. V id. Mai. Hierapoli Rufino e[illegible] Eusebio conss.* [a. 347[illegible]

3 [7]*Idem A. Rufino pp.* Si quis cohortali condicione gravatus sine testamento vel quolibet successore ultimum diem obierit, successionem eius no[illegible] ad fiscum, sed ad ceteros cohortales eiusdem provinciae pertinere iubemus. *D. V k. Ian. Limenio [illegible] Catulino conss.* [a. 349[illegible]

4 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flo[illegible]rentio pp.* Intestatorum curialium bona, si sine he[illegible]rede moriantur, ordinibus patriae eorum adipisci [illegible] praecipimus. *D. V id. Mart. Florentio et Dionysi[illegible] conss.* [a. 429[illegible]

5 [9]*Idem AA. Aureliano comiti rerum privatarum* [illegible] Si quis fabricensis sine liberis vel legitimo hered[illegible]e decesserit non condito testamento, eius bona, cuiu[illegible]scumque summae sint, ad eos pertinere[10], qui vel[illegible]t creatores decedentium attinentur, qui fisco pro inte[illegible]r-
1 cepto respondere coguntur. Hoc enim facto [illegible][11] contingit, ut et[12] rei publicae ratio salva permane[illegible]t et fabricenses collegarum suorum solaciis perfrua[illegible]ntur, qui damnis ac detrimentis tenentur obnox[illegible]ii. *D. prid. non. Nov. Constantinopoli Theodosio A. XV* [illegible] *II et Festo conss.*[13] [a. 43[illegible]-9]

LIBER SEPTIMUS.

I.[14]

DE VINDICTA LIBERTATE ET APUD CONSILIUM MANUMISSIONE.

1 *Imp. Antoninus A. Tertio.* Eorum, qui apud consilium manumittuntur, post causam ab iudicibus probatam et manumissionem secutam non solet status in dubium vocari, si dicantur falsa demonstratione liberati. *PP. non. Oct. Gentiano et Basso conss.* [a. 211]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Sallustio.* Nihil civitati Romanae semel praestitae vel addere vel detrahere secundam manumissionem potuisse certissimum est. *D. prid. k. Mai. AA. conss.* [a. 293]

3 *Idem AA et CC. Attiae.* Nec mulierem p[illegible] maritum nec alium per procuratorem vindicta manu[illegible] mittere posse non est ambigui iuris.

4 *Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.*[15] Apu[illegible] consilium nostrum vel apud consules praetores prae[illegible]sides magistratusve earum civitatum, quibus huius[illegible]modi ius est, adipisci potest patronorum iudici[illegible] sedula servitus libertatem. [a. 319 – 32[illegible]

II.[16]

DE TESTAMENTARIA MANUMISSIONE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Primo.* S[illegible] codicillos maior viginti annis fecisset, confirmationi[illegible]

(1) eandem et ampl. et resp. *scripsi cum* $B\Sigma$ ($\varkappa.\pi.$), eandem et ampl. et resp. hereditatem *CR*, et ampl. et resp. eandem hereditatem *P* (2) eam *vel* eandem *ins.* $B\Sigma$ ($\varkappa.\pi.$) (3) ei *om.* $B\Sigma$ ($\varkappa.\pi.$) (4) k. Iulias Veronae *Mommsen* (5) *sic Gothofredus*, constantio a. VII et constante cl. caes. coss. (= *a.* 354) *Hal.* (6) = *Th.* 5, 4, 1 *B* 45, 1, 12 (7) *B* 45, 1, 56 (8) addici *vel* adici *dett.*: adipisci *passive usurpatum videtur* (9) = *Nov. Theod.* 6 *B* 45, 1, 57: *iunge* 11, 11, 5 (10) nutu nostra[illegible] mansuetudinis *ins. Th.* (11) pacto *Th. contra B* (12) e[illegible] *Nov. cum B, om. libri* (13) *sic libri cum* 11, 11, 5 [illegible] XVI et Fausto vc. conss. (= *a.* 438) *Nov.* (14) *B* 48, [illegible] 2, 23. 24 (15) pu. *R*, pp. *SC: Maximus a k. Sept.* [illegible] *a.* 319 *ad id. Sept. a.* 323 *pu. fuit* (16) *B* 48, 3, 62 [illegible] *seqq. — Cf. Dig.* 40, 4

tempus libertati non nocere certum est: nec enim potestas iuris, sed iudicii consideratur. *Proposita.*

2 *Idem AA. Phileto.* Ex testamento defuncti libertates praestari non possunt hereditate non adita, vel si rei memoria propter crimen quod morte non intercidit damnata est.

3 *Idem AA. Euphrosynae.* Libertas testamento data adita hereditate contingit, et si[1] heres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit hereditate, nihil ea res libertati obest. *S. XVII k. Mai. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

4 *Idem AA.*[2] *Anchilao*[3]. Cum testamento directam libertatem pater tuus sit consecutus, quamvis ei heres extiteris, frustra tamen, rationes quas tempore servitutis gessit ut reddas, compelleris, cum non ea
1 condicione acceperit libertatem. Is autem, cui libertas sive fideicommissaria sive directa, si rationes reddidisset, relicta est, ante reliqua illata et ea, quae malo consilio amota sunt, ad libertatem non potest pervenire: sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus, post aditam hereditatem quasi puram libertatem consequitur. *Proposita VII k. Dec. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

5 *Imp. Alexander A. Quintiano.* In fraudem creditorum testamento datae libertates, quamvis debitori heres qui solvendo est extiterit, per legem Aeliam Sentiam non valent.

6 *Imp. Gordianus A. Pisistrato.* Si hereditas eius, a quo testamento dicis te esse manumissum, ob aes alienum spernitur ab heredibus, conservandae libertatis gratia[4] non iniusta ratione creditoribus hereditariis satis offerens iudicium testatoris servari tibi[5] postulabis, maxime cum id etiam a divo Marco consultissimo principe sit constitutum[6]: quod in extranea quoque persona observari oportet.

7 *Idem A. Iustae.* Contra voluntatem matris tuae libertatem in eum conferre, quem illa liberum fieri prohibuit, non debes, ne videaris iura pietatis violare. *PP. X k. Febr. Sabino II et Venusto conss.* [a. 240]

8 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Gemello.* Cum testator libertatem tempore nuptiarum filii sui vel filiae servo dari iussit, non tempus praestandae libertati praestituit[7], sed potius condicioni locum fecit, ut non insecutis nuptiis libertas iure[8] posci non possit.

9 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Mauro.* Servo tuo defunctus, licet te heredem scripsisse proponatur, tamen directam libertatem dare non potuit: iure enim directo libertatem servis alienis dare nemo potest. *PP. VI id. Nov. Caro et Carino conss.* [*a.* 283]

10 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Germano.* Directis verbis iure data libertate non sola impositione pilei, sed adita hereditate, si nulla iuris impediat constitutio, liberti constituuntur[9]. [*a.* 293]

11 [10]*Idem AA. et CC. Laurinae.* Si iure non substitit testamentum, in hoc nec libertates (cum non fuisse additum, ut pro codicillis scriptum valeret, proponas) recte datas constabit. *PP. sub die XVI k. April. Sirmi AA. conss.*[11] [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Rhizo.* Si heredes iure facto testamento sollemniter adierint hereditatem, ex testamento tibi libertas quaesita post colludentibus tam scriptis heredibus quam ab intestato vindicantibus
1 successionem adimi non potuit. Quod si sponte repudiaverunt sibi delatam successionem, omnia quae[12]
2 testamento fuerant scripta defecisse convenit. Si vero, ut vos fraudarent libertate, collusisse eos praeses animadverterit, secundum haec quae divus Pius Antoninus constituit libertatibus consuli providebit. *S. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Martiali.* Statuliberis datam libertatem adimi ab herede non posse certum est: nec alienatio nec usucapio statulibero, quominus existente condicione libertatem consequatur, nocere potest.

14 [13]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Directas libertates Graecis verbis liceat in testamentis relinquere, ut ita libertates directae datae videantur, ac si legitimis verbis eas testator dari iussisset. *D. prid. id. Sept. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

15 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum constitutio divi Marci[14] declarat, si quis testamento condito vel sine testamento moriens, ut locus fiat ab intestato successioni, libertates reliquerit, nemo autem adire vult defuncti hereditatem eo, quod suspecta esse videtur, et si fuerint libertates forsitan et sine scriptis fideicommissariae relictae, licere vel cuilibet extraneo vel uni ex servis, qui et ipse libertate donatus est et pro sua periclitatur condicione, adire hereditatem sub hac condicione et satisdatione, quod et creditoribus omnibus satisfaciat et libertates imponat his, quibus voluerit testator, variae
1 dubitationes ex hac constitutione emerserunt. Nam si res hereditariae herede minime invento venierint, an et post venditionem earundem rerum possibile est vel servum vel quemlibet alium adire et recuperare quidem ab emptoribus res, satisfacere autem
1*a* creditoribus et libertatibus, quaerebatur. Et licet divus Severus semel rebus venditis hoc non admisit, nobis tamen Ulpiani sententia admonente[15] placuit maxime propter libertates, ne depereant, et post venditionem rerum annale remedium dare divi Marci constitutioni, intra quod et creditoribus omnibus satisfiat et emptores nihil novi patiantur, qui annalem saepe sentiebant rescissionem, et licere servo, qui libertate donatus est, vel alii cuidam extraneo vel ante venditionem rerum vel post venditionem, intra annale tamen[16] tempus, adire hereditatem et res recuperare, prius satisdatione danda, ut tam cre-
1*b* (1) ditoribus quam libertatibus satisfaciat. Sin autem libertatibus quidem omnibus satisfacere quis polliceatur, creditoribus autem non in solidum, sed in partem solvere creditum, illi autem huiusmodi pactionem admiserint, sancimus et in huiusmodi casu consultissimi principis locum habere constitutionem et eum modis omnibus admittendum censemus, maxime cum ex voluntate creditorum hoc interponitur: nolentibus etenim creditoribus admitti talem
2 petitionem nullo concedimus modo. Si vero quidam ex servis libertatem amplexi fuerint, alii autem censuerint esse respuendam, et in hunc casum extendenda est divi Marci oratio et procul dubio et in hac specie audiendus est petitor hereditatis et maneat liberum arbitrium servorum, sive ad libertatem venire volunt sive in servitutem remanere.
2*a* Licet enim Romanam civitatem recusare nemini servorum licet, tamen in hoc casu, ne propter quorundam indevotionem alii maneant in servitute, volentibus quidem omnibus servis licere in libertatem pervenire, nolentibus autem quibusdam vel recusantibus spontaneam servitutem imminere oportet et, quem patronum habere noluerint, dominum suum,
3 forsitan et acerbum, sentiant. Sin vero non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, sed certum numerum servorum ex his, qui ad libertatem venire iussi sunt, melius est, si quidem res hereditariae sufficiunt ad implendos creditores, etiam omnibus servis dare libertatem, etsi hoc non pollicitus est. si autem deest in exsolvendis creditoribus, humanius est, ut saltim pauci veniant ad libertatem.

(1) *si PR,* licet *C* (2) *debuit esse* imp. Antoninus A. (3) Anchialo *scr.* (4) conserv. libert. gratia *del. cum BΣ (κ. π.)* (5) tibi *om. BΣ (κ. π.)* (6) *Inst.* 3, 11, 1 (7) *sic edd.,* praestitit *libri* (8) iure *om. BΣ (κ. π.)* (9) *sic Utinensis,* orcini *addunt CR* (10) *iunge* 2, 32, 2 (11) CC. conss. (= *a.* 294) 2, 32, 2 *rectius, cum Diocletianus iam kalendis Aprilibus a.* 293 *commoraretur Heracleae, quae DCLIII milibus a Sirmio abest* (12) in *ins. BΣ (κ. π.)* (13) = *Nov. Theod.* 16, 1, 8: *iunge* 5, 28, 8. 6, 23, 21 (14) *Inst.* 3, 11, 1 (15) *sic C,* admodum *R,* admonentis *BΣ (κ. π.)* (16) tamen *om. dett. cum BΣ (κ. π.)*

4 Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium invenimus. pulcherrimam autem repletionem praefatae constitutioni donantes sancimus: si non unus veniat hereditatem petere, sed plures, si quidem uno momento omnes vel ampliores, omnibus detur licentia communiter hereditatem adire, prius satisdatione ab omnibus danda, ut creditoribus et libertatibus satis eis fiat. Sin autem per intervalla temporum hoc fiat, qui primus veniat habeat praerogativam, si etiam satisdationem praestare potest: illo enim[2] cessante hoc facere alii gradatim secundum tempora petitionis succedant. et hoc intra annale tempus
5 observetur. Sin autem uno pollicente quosdam liberos facere, non autem totos, alius emerserit satisdationem paratus idoneam praestare, quod omnibus creditoribus et omnibus libertatibus satisfaciat, aequissimum est eum admitti, ut omnes libertates indistincte celebrentur. quod privilegium damus non solum servo, qui libertate donatus est, sed etiam ei cui nulla libertas relicta est, ut aliquid venustum eveniat, ut per eum, cui libertas relicta non est,
6 et aliis libertas imponatur. Sed si quidem, antequam prior hereditarias res et libertatem accipiat, hoc eveniat, secundo petitori vel tertio vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum cense-
7 mus. Sin autem iam rebus servo, qui primus petit hereditatem, datis et libertatibus ab eo quibusdam servis hereditariis impositis quidam alius servus hereditarius vel liber extraneus hoc facere maluerit, licebit quidem ei hoc impetrare et sub maioribus pollicitationibus et satisdationibus hereditatem accipere: sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo abstrahantur. his omnibus intra annum secundum quod dictum est celebrandis, ex quo prior petitor iudicem adierit. [a. 531—532]

III.[3]

DE LEGE FUFIA CANINIA TOLLENDA.

1 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Servorum libertates in testamento relictas tam directas quam fideicommissarias ad exemplum inter vivos libertatum indistincte valere censemus, lege Fufia Caninia de cetero cessante nec impediente testantium pro suis servis clementes dispositiones effectui mancipari. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.*[4] [a. 528]

IIII.[5]

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.* Cum proponas hereditatem eius aditam non esse, a quo tibi fideicommissariam libertatem relictam dicis, et ab intestato alium quam qui scriptus erat hereditatem possedisse, si non a legitimo quoque herede fideicommissaria libertas repetita est, nullo iure praestari eam ab eo qui rogatus non est desideras.
1 Plane si pecunia accepta heredem institutum omisisse hereditatem docueris, libertatem tibi praestare cogetur. *PP. XIII k. Mart. Laterano et Rufino conss.* [a. 197]

2 *Imp. Antoninus A. Valerio.* Quamvis codicilli, quibus avunculo defunctae legatus esse videaris, falsi pronuntiati sunt, tamen si ante motam criminis quae-
stionem iustam libertatem es a legatario con
posterior eventus non infirmat ita datam lib
plane secundum divi Hadriani constitutione
heredi viginti aureorum repetitio. *D. XVIII*
eodem Antonino A. . . . . conss.[6]

3 *Imp. Alexander A. Lucio.* Cum libertat
liberibus sub condicione datam proponas, q
bium est eos, qui ex his ante impletam eam
servos nasci et pertinere ad heredes iure
his enim demum[7] succursum est, qui post
praestandae libertatis progeniti sunt, ut liber
genui viderentur[8]. [

4 *Idem A. Arriano.* Si voluntate domini
tate morata est, cui fideicommissaria liberta
fuerit, secundum senatus consultum et con
nes ad id pertinentes civis Romana facta i
peperit. sed si numquam ab ea libertas pe
sibimet imputare debet, cum interea ex ea
servi sint. [

5 [9]*Idem A. Dionysio.* Minor annis lege
nec per fideicommissum libertatem suprem
relinquere potest nisi his, quorum causam
potest. [

6 *Idem A. Maximo.* Deberi etiam aliena
lae fideicommissariam libertatem placuit: ne
hoc debitum, si interim domina, si modo
iudicio eius, qui quaeve reliquit libertatem,
noluit vendere, quia possit tempore procede
cumque occasio redimendae ancillae fuerit,
libertas.

7 *Idem A. Nicomedi.* Hi, quibus per f
missum libertas supremis iudiciis relinquitur
liberti efficiuntur, a quibus manumittuntu
k. April. Fusco et Dextro conss.

8 *Idem A. Eutycheti.* Cum proponas f
missariam libertatem ita tibi datam, si uxo
toris placuisset, licet non adeunte[10] heredit
filium solida hereditas pertinere coepit, no
gante tamen uxore testatoris potes petere lib
PP. XV k. Sept. Fusco et Dextro conss.

9 (10) *Idem A. Mercuriali.* Fideicom
quidem libertas ita tibi relicta, cum testato
ad annum vigensimum quintum pervenisse
intercidit, licet heredem intra praestitutam
decessisse proponas: tempore quippe, quo, si
praefinitam aetatem impleturus foret, spem l
non intercidere vetus placitum est. *PP. k*
Pompeiano et Peligno conss.

10 (9) [11]*Impp. Valerianus et Gallienus AA.*
Etsi non adscripta libertate testator servu
tutorem filiis suis dederit, receptum est et l
et pupillorum favore, ut per fideicommissum
1 misisse eum videatur. Et si non suum p
sed alienum servum condicionem eius sciens
adscripserit, aeque fideicommissariam liberta
tam, nisi aliud evidenter defunctum sensis
reat, prudentibus placuit. *PP. III k. Mart.*
lare et Donato conss.

11 *Impp. Diocletianus et Maximianus A*
Flaviano. Si servus fuisti ac tibi per fidei
sum libertas relicta fuerit, pervides sine m
sione[12] te ad libertatem pervenire non
1 Quapropter si verbis precariis constitutu
libertatem accepisti, adiri praeses provinciae
ut causa cognita, si tibi deberi libertatem p
rit, ad manumittendum eum qui debet urg
si latitet, contra latitantem interposito dec
prospiciat. *Sine die et conss.*

(1) veniat *ins.* *BΣ* (*u. n.*) (2) autem *dett. cum BΣ* (*u. n.*) (3) *Cf. Inst.* 1, 7 (4) *subscriptionem restituimus ex P, ubi est* d. k. iun. pp. a. conss. (5) *B* 48, 13 — *Cf. Dig.* 40, 5 (6) Antonino A. IIII et Balbino conss. (= a. 213) *scribendum videtur: possis tamen etiam de annis* 205 *vel* 208 *cogitare* (7) demum *om. dett. cum BΣ* (*u. n.*) (8) *in Vercellensi* 122 *subscribitur* pp. III k. mai. Imp. et horest. vv. co. ss., *quod ducit ad annum* 531 (*prid. k. Mai.*), *ut fortasse post c.* 17 *Graeca constitutio exci*derit: *cum autem* pp. *fere non legatur in Iustini*a*nis constitutionibus, nescio an consules soli ex c.* 15 *h. t. praecedit in Vercell., huc aberraverint, dies vero pertineat ad c.* 3, *ut suppleatur propter c.* … dro a. conss. (9) *iungenda videtur* 2, 3, 5. … Aurelio Dionysio, *subscriptus* pp. prid. id. Sept. A… A. conss. (= a. 222) (10) ea *ins. BΣ* (*u. n.*) … 5, 28, 5 (12) sine facto *BΣ* (*u. n.*)

12 *Idem AA. et CC. Irenaeo.* Ex verbo 'com'mendo' testamento vel codicillis non videri fideicommissariam libertatem relictam auctoritate iuris declaratur. *S. XVII k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Pythagoridae.* Si te, donatam ante matrimonium uxori suae, post ei legato relicto manumitti testamento seu codicillis verbis precariis a successoribus voluit, tam hos ad redemptionem et manumissionem quam eam, quae in capiendis relictis defuncti consensit iudicio, teneri tibique fideicommissariam debere [1] libertatem non ambigitur. *S. VII id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

14 [2]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Cum inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui servo, qui adhuc in ventre portaretur et homo fieri speraretur, nos vetus iurgium decidentes libertatis favore censemus et fideicommissariam nec non directam libertatem suam firmitatem habere sive in masculo sive in femina, quae adhuc in ventre vehatur [3] materno, ut cum libertate solem respiciat, etsi mater sua adhuc in servi-
1 tute constans eum vel eam ediderit. Sin autem plures creati vel creatae sint, sive unius fecit mentionem sive pluraliter nuncupavit, nihilo minus omnes ad libertatem ad prima veniant cunabula [4], cum in ambiguis sensibus melius est, et maxime in libertate, favore eius humaniorem amplecti sententiam. *D. k. Oct. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

15 [5]*Idem A. Iuliano pp.* Ancillam seu servum, cum [6] fideicommissaria libertas eis relicta sit, sancimus, si mora a debitore libertatis [7] facta fuerit, sententia praesidis eripi ad libertatem et nullo facto aut voluntate ab herede expectanda, sed [8] talem habere eos libertatem, quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti, cum satis impium atque absurdum est heredes testatoris differre voluntates, maxime cum [9] ad libertatem respiciant. *D. k. Oct. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

16 [10]*Idem A. Iuliano pp.* Si quis in suo testamento rogaverit suum heredem ex liberis ancillae suae quam nominaverit unum quem elegerit ad libertatem perducere et, cum ancilla unum vel plures enixa est, heres neque dum superest in libertatem aliquem adduxerit vel, cum deliberat, quis ad libertatem producendus est, ab hac luce fuerit subtractus: dubitabatur ab antiquis, utrumne omnes an quidam aut nemo ex his ad libertatem perveniant. sed veteris quidem iuris altercatio multa sibi super huius-
1 modi casibus resonavit. Nos autem heredis malignitatem coercentes, si non voluntatem testatoris adimpleverit et mox, cum potuerit, non elegerit unum ex liberis ancillae et eum libertate donaverit, sancimus compelli non solum eum, sed etiam heredes vel successores eius omnes ancillae liberos in liber-
2 tatem producere. Neque enim hoc contrarium est sententiae testatoris: cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuit et non ad certum corpus, sed ad omnes respexit, si non paretur eius voluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes
3 ad libertatem perveniunt. Similemque esse definitionem censemus, et si non ab herede, sed a legatario vel fideicommissario testator rogaverit liber-
4 tatem imponi. Sic etenim iusto timore heredes vel legatarii vel fideicommissarii perterriti et voluntatem testatoris adimplere procurent et sibi non ex omnium libertate quandam adferri patiantur iacturam. Quod si reclamaverint, sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia. *D. XV k. Dec. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

17 [11]*Idem A. Iuliano pp.* Cum quidam servum suum ita legavit, ut legatarius libertatem ei imponat, et heres ad huiusmodi legatum improbe versatus servum dare legatario dedignatus est, ut etiam lite pulsetur, et iudex non in [12] ipsum servum, sed in aestimationem litis condemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quid obstaculum libertati ex hac causa procedat et, si placuerit eandem deberi libertatem, a quo danda est utrumne ab herede an a legatario, et si heres imponat libertatem, an legatarius, quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detinet sive totum sive ex parte sive
1 etiam nihil. Talem itaque altercationem resecantes miramur, quare iudex, qui praepositus est in praedicta causa, non omnimodo condemnationem in servum, sed in aestimationem eius fecerat, cum ipsius vitium etiam huiusmodi altercationi praebuit
2 occasionem. Unde si talis quaestio emerserit, nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus, ut huiusmodi proferat condemnationem, sed si legatarius immineat, quatenus ei servus restituatur, et post litem contestatam duorum mensum spatium effluxerit, censemus ilico ad libertatem eripi servum, et illum quidem liberum esse, heredem autem pro sua indevotione omnes expensas, quas legatarius in litem fecit, in quadruplum ei condemnari, iure patronatus integro legatario servando. *D. Constantinopoli XV k. Dec. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

V.

DE DEDITICIA LIBERTATE TOLLENDA.

1 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Deditícia condicio nullo modo in posterum nostram rem publicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta, quia nec in usu esse reperimus, sed vanum nomen huiusmodi libertatis circumducitur. nos enim, qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in nostris esse legibus, quae re ipsa obtinent. *D. . . . . Lampadio et Oreste conss.* [*a.* 530]

VI.

DE LATINA LIBERTATE TOLLENDA ET PER CERTOS MODOS IN CIVITATEM ROMANAM TRANSFUSA.

1 [13]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum dediticii liberti iam sublati sunt, quapropter imperfecta Latinorum libertas incertis vestigiis titubans [14] et quasi per saturam inducta adhuc remanet et non inutilis quidem pars eius deminuitur, quod autem ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum dedu-
1 citur? Cum enim Latini liberti ad similitudinem antiquae Latinitatis, quae in coloniis [15] missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud rei publicae nisi bellum accessit civile, satis absurdum est ipsa origine rei sublata imaginem eius derelinqui.
1a Cum igitur multis modis et paene innumerabilibus Latinorum introducta est condicio et leges diversae et senatus consulta introducta sunt et ex his difficultates maximae emergebant tam ex lege Iunia quam ex Largiano senatus consulto nec non ex edicto divi Traiani, quorum plenae quidem fuerant nostrae leges, non autem in rebus fuerat eorum experimentum: studiosissimum nobis visum est haec

(1) debere *C cum BΣ* (*κ. π.*), deberi *VR:* debere *intellege eatenus, ut non recuset redemptionem* (2) *iunge* 6, 57, 6 *et c.* 15 *h. t.* (3) vehatur *V?*, vehitur *C*, habeatur *PR*, habetur *L*, *βαστάζεται BΣ* (*κ. π.*) (4) *sic VC cum BΣ* (*κ. π.*), a primis veniant cunabulis *PR* (5) *iunge* 6, 57, 6 *et c.* 14 *h. t.* (6) si *V contra BΣ* (*κ. π.*) (7) libertatis *om. BΣ* (*κ. π.*) (8) sed *confirmat BΣ* (*κ. π.*), *melius tamen abesse monuit Mommsen* (9) et *ins. BΣ* (*κ. π.*) (10) *iunge c.* 17 *h. t. et* 7, 7, 2 (11) *iunge c.* 16 *h. t. et* 7, 7, 2 (12) in *V^b cum BΣ* (*κ. π.*), *om. V^aCR* (13) *B* 48, 14, 1 (14) titubans *Mommsen cum BΣ* (*κ. π.*), titubat *C*, titubata *PR* (15) *εἰς τὰς* colonias *BΣ* (*κ. π.*)

quidem omnia et Latinam libertatem resecare, certos
autem modos eligere, ex quibus antea quidem La-
tina competebat libertas. in praesenti autem Romana
defertur condicio. ut his praesenti lege enumeratis
et cives Romanos[1] nascentibus[2] ceteri omnes modi,
per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus
conquiescant et non Latinos pariant, sed ut pro
1b nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse
libertatem, ex qua in ipso tempore mortis in ean-
dem personam simul et libertas et servitium con-
currunt et, qui quasi liber moratus est[3], eripitur
non tantum in mortem, sed etiam in servitutem?
1c (1) Sancimus itaque, si quis per epistulam ser-
vum suum in libertatem producere maluerit, licere[4]
ei hoc facere quinque testibus adhibitis, qui post
eius litteras sive in subscriptione positas sive per
totum textum effusas suas litteras supponentes fidem
perpetuam possint chartulae praebere. et si hoc
fecerit, sive per se scribendo sive per tabularium,
libertas servo competat quasi ex imitatione codicilli
delata, ita tamen, ut et ipso patrono vivente et
2 libertatem et civitatem habeat Romanam. Sed et
si quis inter amicos libertatem dare suo servo ma-
luerit, licebit ei quinque similiter testibus adhibitis
suam explanare voluntatem et quod liberum eum
esse voluit dicere: et hoc sive inter acta fuerit testi-
ficatus sive testium voces attestationem sunt am-
plexae et litteras tam publicarum personarum quam
testium habeant. simili modo servi ad civitatem pro-
ducantur Romanam quasi ex codicillis similiter liber-
3 tatem adipiscentes. Sed scimus etiam hoc esse
in antiqua Latinitate ex edicto divi Claudii intro-
ductum, quod, si quis servum suum aegritudine
periclitantem sua domo publice eiecerit neque ipse
eum procurans neque alii eum commendans, cum
erat ei libera facultas, si non ipse ad eius curam
sufficeret, in xenonem eum mittere vel quo poterat
modo eum adiuvare, huiusmodi servus in libertate
Latina antea morabatur et, quem ille moriendum
dereliquit, eius bona iterum, cum moreretur, acci-
3a piebat. Talis itaque servus libertate necessaria[5]
a domino et nolente re ipsa donatus fiat ilico civis
Romanus nec aditus in iura patronatus quondam
domino reservetur. quem enim a sua domo suaque
familia publice reppulit neque ipse eum procurans
neque alii commendans neque in venerabilem xeno-
nem eum mittens neque consueta ei praebens sala-
ria, maneat ab eo eiusque substantia undique segre-
gatus tam in omni tempore vitae liberti quam cum
moriatur nec non postquam iam fuerit in fata sua
4 concessus[6]. Similique modo si quis ancillam
suam sub hac condicione alienaverit, ne prostitua-
tur, novus autem dominus impia mercatione eam
prostituendam esse temptaverit, vel si pristinus do-
minus manus iniectionem in tali alienatione sibi
servaverit et, cum ad eum fuerit reversa, ipse ancil-
lam prostituerit, ilico in libertatem Romanam eri-
piatur et, qui eam prostituerit, ab omni patronatus
iure repellatur. qui enim ita degener et impius con-
stitutus est, ut talem exerceret mercationem, quo-
modo dignus est vel ancillam vel libertam eam ha-
5 bere? Sed et qui domini funus pileati antecedunt
vel in ipso lectulo stantes cadaver ventilare viden-
tur, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel here-
dis, fiant ilico cives Romani. et[7] ne quis vana
liberalitate iactare se concedatur, ut populus quidem
eum quasi humanum respiciat multos pileatos in
funus procedentes adspiciens, omnibus autem de-
ceptis maneant illi in pristina servitute publico testi-
monio defraudati: fiant itaque et hi[8] cives Romani,
iure tamen patronatus patronis integro servando.
6 Illo procul dubio observando, ut, si quis sive in
testamento sive vindicta quendam manumiserit, licet
hoc dixerit vel scripserit, quod voluerit esse Lati-
num, supervacua adiectio Latinitatis aboleatur et
fiat civis Romanus, ne modi, qui ab antiqua obser-
vatione in civitatem Romanam homines producebant,
7 per privatorum voluntates deminui videantur. Sed
et si sub condicione quidam libertatem suo servo
reliquerit et adhuc pendente condicione extraneus
heres libertatem ei imposuerit, non ut antea Lati-
nus, sed civis fiat Romanus. et si quidem condicio
defecerit, ipsius heredis, qui libertatem imposuit,
maneat libertus. sin autem fuerit adimpleta, ne
eripiatur forsitan liberis et cognatis ius patronatus,
orcinus libertus videatur et ad eum iura patronatus
8 perveniant, cui leges concedunt. Illud etiam[illegible]
satis acerbum nobis visum est, quod putabat anti-
quitas, si in liberali iudicio superatus fuerat servu[illegible]s
a domino, deinde servi pretium ab aliquo ei solu-
tum est, in Latinitate eum remorari. quemadmodu[illegible]m
enim rationabile est et pretio eum perfrui et morti[illegible]s
liberti tempore denuo eum in servitutem deducer[illegible],
cum non sint ambo casus sibi consentanei? et i[illegible]n
praesenti igitur casu libertas Romana ei acced[illegible]t
iure patronatus minime subnixa[9], quia ipse quodam[illegible]-
9 modo sibi libertus invenitur. Sed et si qu[illegible]is
homini libero suam ancillam in matrimonio coll[illegible]-
caverit et dotem pro ea conscripserit, quod solitu[illegible]m
est in liberis personis solis procedere, ancilla n[illegible]n
Latina, sed civis efficiatur Romana. si enim ho[illegible]c,
quod frequentissime in cives Romanas et maxime [illegible]in
nobiles personas fieri solet, id est dotalis instr[illegible]u-
menti conscriptio, et in hac persona adhibita e[illegible]t,
necessarium est consentaneum effectum huiusmo[illegible]di
10 scripturae observari. Similique modo si dom[illegible]i-
nus inter acta quendam servum filium suum nom[illegible]i-
naverit, voci eius quantum ad liberam condicione[illegible]m
credendum est. si enim ipse tali adfectione fuer[illegible]at
accensus, ut etiam filium servum suum nomina[illegible]re
non indignetur, et hoc non secreto neque inter sol[illegible]os
amicos, sed etiam actis intervenientibus et quasi [illegible]in
iudicii figura nominaverit, quomodo potest eum se[illegible]r-
vum iterum saltem morientem habere? sed prod[illegible]u-
catur et ipse in civitatem Romanam, vera libera[illegible]i-
tate et non falso sermone domini sui sustentat[illegible]s.
11 Ille etiam novissimus antiquae Latinitatis mod[illegible]us
in civitatem Romanam translatus eligendus est, [illegible]si
quis instrumenta, ex quibus servus ostendebat[illegible]r,
11a vel dederit servo vel corruperit. Sed ne f[illegible]u-
randi occasio servis forsitan detur et sua malign[illegible]i-
tate in libertatem perveniant, talis modus certa [illegible]et
indubitata probatione manifestetur, ut testibus pra[illegible]e-
sentibus non minus quinque dominus instrumen[illegible]ta
vel det famulo suo vel deleat aut alio modo co[illegible]r-
rumpat. et ex eo igitur modo civitatem Romana[illegible]am
ei competere censemus, salvo iure patronatus ta[illegible]an
in hac specie quam in ceteris, nisi ubi specialit[illegible]
12 hoc patronis denegavimus. His tantummod[illegible]
casibus ex omni iure antiquae Latinitatis elect[illegible]
ceteri omnes, qui in libris prudentium vel constitu[illegible]-
tionibus enumerati sunt, penitus conquiescant ne[illegible]
Latini ab eis procedant, sed maneant, ut dictum[illegible]
est, servi in sua condicione nec tali remedio abut[illegible]
12a concedantur. Et ne in posterum aliquod iu[illegible]
Latinae libertatis nostris legibus incurrat, lex Iuni[illegible]
taceat Largiano senatus consulto cessante, silea[illegible]
edictum divi Traiani, quod ea sequebatur, et si qu[illegible]
alia lex vel senatus consultum vel etiam constitutio[illegible]
loquitur de Latinis, ea inefficax quantum in eam[illegible]
partem remaneat et triplex antea via libertatis, quae[illegible]
multiplices introducebat ambages, uno directo tra-[illegible]
mite discat ambulare. quod si aliqua lex vel con-[illegible]
stitutio libertatis faciet mentionem, non autem Lati-[illegible]

(1) cives (.... M^a) romanos M^b *cum* *BΣ* (*κ. π.*): *καὶ πολίτας Ῥωμαίους τικτόντων*, civibus (in c. R^b) romanis CR^bM^b, cive.. (*vel* cive.) omanis R^a (2) *requiritur* parientibus (3) qui quasi lib. mor. est *dett. cum* *BΣ* (*κ. π.*), quasi mor. P^r, est *om.* P^rCR (4) *sic R* *cum BΣ* (*κ. π.*), liceret *PC* (5) necessario *Mommsen*[illegible] *cum BΣ* (*κ. π.*) *ἐξ ἀνάγκης* (6) *sic PCR*, conlapsus *A*[illegible] (7) et P^rCR *cum BΣ* (*κ. π.*), *om.* P^a (8) hic *BΣ*[illegible] (*κ. π.*) (9) subnixa *C cum BΣ* (*κ. π.*), ei subnixa P^a, ei subnixo P^bR

atis, ea pro civitate Romana loqui intellegatur. Sed si quidem liberti iam mortui sunt, et bona um quasi Latinorum his quorum intererat adgrea sunt, vel adhuc vivunt, nihil ex hac lege innour, sed maneant apud eos iure antiquo firmiter enta et vindicanda. in futuris autem libertis esens constitutio locum sibi vindicet. *D. k. Nov. stantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis cc.* [a. 531]

VII.

DE SERVO COMMUNI MANUMISSO.

[1]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* In commuservos eorumque libertatem et quando cuidam ino pars libertatem imponentis adcrescit nec ne, et ime inter milites, qui huiusmodi imponunt libern, multa ambiguitas exorta est apud veteres ıris auctores. Et inventa est constitutio apud cianum in institutionibus divi Severi, per quam imperator disposuit necessitatem imponi heredi is comparare partem[2] socii et servum libertate donare. Sed et alia constitutio Severi et Anıi principum reperta est[3], ex qua generaliter ssitas imponebatur socio partem suam[4] socio ere, quatenus libertas servo imponatur, licet lucri ex substantia socii morientis alii socio lat, pretio videlicet arbitrio praetoris constilo, secundum ea, quae et Ulpianus libro sexto commissorum et Paulus libro tertio fideicomorum refert, ubi et hoc relatum est, quod Sextus ilius iuris antiqui conditor definivit socium per torem compelli suam partem vendere, quatenus servus efficiatur: quod et Marcellus apud Iuliain eius digestis notat[5]: hocque et[6] Marcellum,) cum Iulianum notaret, rettulisse palam est. His ıe apud veteres iuris[7] auctores inventis decies tales altercationes generaliter sancimus, ut ı inducatur differentia militis seu privati in serommunibus, sed in omnibus communibus famulis, inter vivos sive in ultima dispositione libertatem legitimam imponere communi servo voluerit, hoc ıt, necessitatem habente socio vendere partem ı, quantam in servo[8] possidet, sive dimidiam tertiam sive quantamcunque, et si plures sint , uno ex his libertatem imponere cupiente alios es necessitatem habere partes suas, quas in servo ident, vendere ipsi, qui libertatem servo impodesiderat, vel heredi eius (licet ipse communis ıs institutus sit), si[9] hoc moriturus dixerit, ita m, ut omnimodo ipse qui partes alias comparait vel heredes eius libertatem imponant. Sin m socius vel socii recusaverint pretium acci-, licentiam ei damus offerre hoc per publicas onas et sigillo impresso in aedem sacram depoet sic habere facultatem servum libertate doet eum habere plenissimam libertatem et civi-Romana perfrui et nullum timere ex sociis. etenim imputent, si, cum liceret lucrari pretium, ıoc accipere differunt. Sed ne circa peculium i aliqua fuerit dubitatio, peculium eius in omnes os pertinere iubemus ex partibus, pro quibus que et dominium servi possidet: licentia connda ei, qui libertatem moriens imponit, etiam peculium quod ei attingit liberto concedere. autem patronatus procul dubio pro[10] suo ordine d eum venire qui libertatem donavit. Sin autem us ratiociniis suppositus sit, ne ratiocinia pervel libertas impediatur, praesidem provinciae competentem iudicem tempus statuere, intra quod debet ratiociniis ante factis[11] et debitis, quae ex his apparuerint, redditis ita ad libertatem venire.
5 Ne autem quantitas servilis pretii sit incerta, sed manifesta, sancimus servi pretium sive ancillae, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis taxari, his videlicet, qui usque ad decimum annum suae venerunt aetatis, in decem tantummodo solidis ponendis: sin autem aliqua arte praediti sunt exceptis notariis et medicis, usque ad triginta solidos pretium eorum
5a redigi sive in masculis sive in feminis. Sin autem notarius sit vel medicus sive masculus sive femina, notarius quidem usque ad quinquaginta, medicus
5b autem usque ad sexaginta taxetur. Sin vero eunuchi sint servi communes maiores decem annis, si quidem sine arte sint, in quinquaginta solidos computentur, sin autem artifices, usque ad septuaginta: minores etenim decem annis eunuchos non
5c amplius triginta solidis aestimari volumus. Et eorum partem competentem socii accipientes libertatem eis per competentes iudices imponere compel-
6 lentur. Sin autem, uno ex sociis libertatem sive imponere sive relinquere servo cupiente et pretium dante alter vel alteri ex his ipsi velle dixerint libertatem imponere et pretium dare, melior quidem causa erit eius, qui primus ad hanc rationem pie-
6a tatis pervenict. Si tamen sub obtentu libertatis et ipsi ad haec prosiluerint, tunc iudicem competentem omnes compellere sine pretio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes secundum partem dominii distribuendo, iura autem patronatus secundum sui naturam omnibus qui libertatem im-
7 posuerunt aequaliter habentibus. Ius enim adcrescendi, quod antiqua iura in communibus servis manumittendis introducebant, nullius esse momenti nec in posterum frequentari penitus concedimus. *D. k. Aug. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [a. 530]

2 [12]*Idem A. Iuliano pp.* Cum apud omnes iuris peritos hoc placitum est, ut servus communis apud unumquemque dominum partim sit proprius partim alienus, ut ex hac causa possit et ipse legato hono-
1 rari et ipse legari, huiusmodi incidit quaestio. Duo vel plures domini communem servum habebant, sed unus ex his ipsi servo suam partem quam in eo habebat legavit. et semel accepta dubitationis occasione hoc vetustas in magnum extollit certamen.
2 Cum igitur nos sensum huiusmodi legati crebra indagatione adgredientes duplicem esse eum opinamur: aut enim putavit testator liberum fieri posse ex[13] parte servum, qui huiusmodi legatum ei reliquit, aut, si hoc minime cogitavit, adfectu socii fecit, ut ei adquiratur, heredes autem suos eundem servum possidere minime voluit, ut sit manifestum a suo patrimonio penitus esse eum alienatum: in tali itaque comparatione nos, qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem, tamquam si voluit eum libertate in suam partem[14]
3 donare. Et cum iam de communibus servis manumittendis statuimus, quid in huiusmodi casibus fieri oportet, ex illius sanctionis tenore et huiusmodi species sit definita. fiat itaque liber, ex parte quidem testatoris secundum eius voluntatem, ex altera autem parte ex nostra definitione, pretio secundum praedictae[15] constitutionis tenorem vel sociis ab herede praestando vel, si accipere noluerint, tam offerendo quam signando et periculo eorum deponendo, cum sat abundeque imperiale est humaniorem sententiam pro durioribus sequi. *D. Constantinopoli XV k. Dec. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [a. 530]

3 48, 14, 4: *iunge* 7, 15, 2 (2) *sic dett. cum BΣ*, *Utinensis PCR* (3) *sic P*, est reperta *R*, est *Utinensis P*C (4) *sic P*, suo *ins. Utinensis CR* quod et ... notat *del.* (6) hocque et *Utinensis C*, *PR*, hoc quoque *R* (7) *sic C*, veteris iuris veteriores *Utinensis* (8) *sic P*, servum *Utinensis CR* (9) si *C*, et *P*, et si *R*, *om. Utinensis* (10) pro *Utinensis C*, *om. PR* (11) *sic CR*, fatis *Utinensis P* (12) *B* 48, 14, 5: *iunge* 7, 4, 16. 17 (13) hac *ins. B* (κ. π.) (14) *sic M cum B* (κ. π.), in sua parte *CR* (15) nostrae *dett. cum B* (κ. π.)

VIII.[1]

DE SERVO PIGNORI DATO MANUMISSO.

1 [2]*Impp. Severus et Antoninus AA. Proculo.* Licet dotale mancipium vir qui solvendo est possit manumittere, tamen si te pignori quoque datum mulieri apparuerit, invita ea non posse libertatem adsequi non ambigitur. *PP. XII k. Mai. Antonino A II et Geta II conss.* [a. 205]

2 *Idem AA. Abascanto.* Libertas a debitore fisci servo data, qui pignori non est ex conventione speciali, sed tantum privilegio fisci obligatus, non aliter infirmatur, quam si hoc fraudis consilio effectum detegatur.

3 *Idem AA Antonio.* Ab eo, qui bona sua pignori obligavit, quae habet quaeque habiturus esset, posse servis libertatem dari certum est. non idem iuris est in his servis, qui pignoris iure specialiter traditi vel obligati sunt. *PP. III k. Ian. Pompeiano et Avito conss* [a. 209]

4 *Imp. Alexander A. Sabiniano.* Si, ut proponis, consentiente creditore, cui pignoris iure cum aliis mancipiis obligatus fuisti, a debitore manumissus es, potuisti ad libertatem pervenire. *PP. VI id. Mai. Alexandro A. cons.* [a. 222]

5 *Idem A. Extricatiano.* Si creditoribus satisfactum fuerit, ancillae, quae pignori obligatae a debitore manumissae erant, liberae fiunt. nam ipse manumissor si fraudem se fecisse creditoribus, ut revocet libertates, audeat dicere, audiri non debet nec heredes eius. *PP. III k. Iun. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

6 *Idem A. Auctori.* Si tutor tuus de pecunia tua servos emptos manumisit, quoniam huiusmodi servi sicut ceterae res pupillaribus pecuniis emptae iure pignoris ex constitutione divorum parentium meorum obligati sunt favore pupillorum, liberi facti non sunt.

7 *Imp. Gordianus A. Iulianae.* Sive cum nupsisses mancipia in dotem dedisti, sive post datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quaedam comparavit, iuris rationibus dominia eorum ad eum pervenerunt. ideoque frustra quaestionem super statu manumissorum conaris inferre, qui eius facti, qui comparavit vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti.

VIIII.[3]

DE SERVIS REI PUBLICAE MANUMITTENDIS.

1 *Imp. Gordianus A. Epigono.* Si ita, ut lege municipali constitutionibusque principum comprehenditur, cum servus publicus esses, ab ordine consentiente etiam praeside provinciae manumissus es, non ex eo, quod is quem dederas vicarium in fugam se convertit, iugo servitutis, quod manumissione evasisti, iterato cogeris succedere.

2 *Idem A. Hadrianae.* Si decretum ordinis auctoritas rectoris provinciae comprobavit, quo is libertatem acceperat, cui postea fueras[4], ut proponis, matrimonio copulata, natam ex huiusmodi matrimonio et civem Romanam esse et in patris potestate non est incertae opinionis.

3 [5]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Philadelpho.* Titulo non praecedente, quibus dominia servorum quaeri solent, municipum libertus
1 servus non efficitur. Si itaque secundum legem vetti libici[6], cuius potestatem senatus consulto Iuventio Celso iterum et Neratio Marcello consulibus[7] facto ad provincias porrectam constitit, manumissus civitatem Romanam consecutus es, post vero ut libertus tabularium administrando libertatem quam fueras consecutus non amisisti, nec actus tuus filio ex liberis ingenuo suscepto, quominus decurio esse possit, obfuit. *D. XV k. April. Ravennae[8] AA. conss.*[9] [a. 293]

X.[10]

DE HIS QUI A NON DOMINO MANUMISSI SUNT.

1 *Imp. Antoninus A. Corneliano.* Eum, qui servos alienos ac si suos manumittit, ut pretium eorum [illegible] dominis, si hoc elegerint, dependat, quanti sua interest, saepe rescriptum est. *PP. k. Mart. Antonino [illegible] A. IIII et Balbino conss.* [a. 213[illegible]

2 *Imp. Alexander A. Mercuriali.* Felicissima[illegible] quam mandante te servos[11] emisse dicis, si domi[illegible]nium servi quem manumisit nondum ad te transtulerat, frustra petis, ut denegata libertate eius quem [illegible] manumissum dicis possessio tibi tradatur.

3 [12]*Idem A. Pompeio militi*[13]. Qui tibi heredi[illegible]tatem vendidit, antequam res hereditarias traderet[illegible], dominus earum perseveravit et ideo manumittend[illegible] libertatem servo hereditario praestitit. *PP. VI [illegible] k. Aug.*[14] *Agricola et Clemente conss.* [a. 23[illegible]0]

4 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Zoilo.* [illegible] Si non proprietatem donaveras, sed ministerium ancil[illegible]lae dederas, libertatem mancipio dando ea, qu[illegible]ae precarium usum haberet, dominio tuo nihil praeiud[illegible]icavit. nemo enim alienum servum, quamvis ut pro[illegible]prium manumittat, ad libertatem producere potes[illegible]st. *PP. X k. Aug. Saeculare et Donato conss.* [a. 26[illegible]0]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Ma[illegible]rcellinae.* Si tradita sunt ex donatione mancipia, i[illegible]us manumittendi donatrix non habuit. *PP. V k. M[illegible]ai. Maximo et Aquilino conss.* [a. 28[illegible]6]

6 *Idem AA. et CC. Mido.* Si pater servum vestru[illegible]m, licet vobis minoribus viginti annis consentientibu[illegible]us, manumisit, ei libertatem praestare non potuit. *S. no[illegible]on. Mart. CC. conss.* [a. 29[illegible]4]

7 [15]*Imp. Constantinus A. ad Bassum.* Si non [illegible] dominis libertas detur mancipio alieno, si quide[illegible]en ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius e[illegible]st sine ulla trepidatione poenae facilis dissolutio e[illegible]st. 1 Si vero iubentibus nobis quicquam lege actu[illegible] esse doceatur et non dominus, ut alienum manc[illegible]pium manumitteretur, petisse probetur[16], tunc e[illegible]dem, qui in conspectu nostro libertatem monstrab[illegible]tur consecutus, ei protinus ad cuius proprietate[illegible] pertinet restituto is, qui mancipium alienum fallend[illegible] principis conscientiam manumisit, mancipia duo c[illegible] gatur domino eius dare, cuiusmodi sexus aetati[illegible] atque artis constiterit esse manumissum, et alia tr[illegible] 2 fisco eadem[17] ratione similia. Quae multa no[illegible] semper imponitur, sed potius conquiescit[18], si for[illegible] manumissus inferentem sibi quaestionem status ob[illegible]iecta legitima praescriptione potuerit excludere, cu[illegible] sibi amissi mancipii damna debeat imputare, qui i[illegible] perniciem suam gesta taciturnitate firmaverit. *P[illegible] id. Iul. Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 31[illegible]

(1) *B* 48, 15 (2) *iunge* 8, 25, 1 (3) *Cf. Dig.* 40, 3 (4) *sic* R^b, fuerat CR^a (5) *iungendam esse* 6, 8, 1 *vidit Cuiacius* (6) vetti libici $R^b M^a$, vetiti lybici *C*, vetti [illegible]ci (velici *vel* blici?) R^a, vetti bilici M^b: *in genetivo hoc qui viri nomen (velut* Vettii Libyci) *quaerunt legis de qua agitur latoris, usum Romanum parum perspexisse Mommsen monuit: immo requiri vocabulum aut legis argumentum significans, e. g.* veteris publici (*poteruntque sane leges societatis vicesimae libertatis de hoc manumissionis genere cavere*), *aut, quod probabilius si*[illegible] veteris rei publicae (7) *a.* 129 *p. Chr.* (8) *in loco*[illegible] *mendum latet* (9) *subscriptio ex* 6, 8, 1 *restituta es*[illegible] (10) *B* 48, 16 (11) servum *BΣ* (*κ. π.*) (12) = 4, 39, [illegible] (13) Pomponio militi *l. gem.*, militi *om. libri* (14) PP. VIII[illegible] k. Iul. *l. gem.* (15) = *Th.* 4, 9, 1 (16) probetur [illegible] *om. Th.*, *tuetur BΣ* (*κ. π.*) (17) eademque *Th.* (18) *sic* R^a *cum Th.*, conquiescat *Utinensis* PCR^b, conquiescet *BΣ* (*κ. π.*)

XI.[1]

QUI MANUMITTERE NON POSSUNT ET NE IN FRAUDEM CREDITORUM MANUMITTATUR.

1 *Imp. Alexander A. Antiocho.* Certum ius est ion alias directas libertates per legem Aeliam Seniam, quae sunt[1*] in fraudem creditorum manumissoam, revocari, nisi et consilium fraudis hoc animo ianumittentis et eventus damni suum recipere vontium sequatur. inter creditores autem etiam eos umerandos esse, quibus fideicommissum debetur, im placuit. *PP. III id. Nov. Maximo II et Aeano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Nataliano.* Servos meos nec per intersitam personam ad libertatem producere homines eculii sui posse mandatis comprehenditur.

3 *Idem A. Iustinae.* Divo Marco auctore amplismus ordo censuit, ne quis spectaculo, quod edatur, torem suum alienumve servum manumitteret et, factum esset, pro infecto haberetur.

4 *Idem A. Felicissimo.* Si minor annis viginti l libertatem praestandam homines tradidisti, senas consulto[2] quod gestum est irritum constituitur. *P. III id. Mai. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

5 *Idem A. Prisco.* Si in fraudem eorum quae ico debebantur probari potest libertas data, non let. sed si pecuniam is, quem patrem tuum appels, emptori dederit et ab eo redemptus ad libertem productus est, nihil videtur bonis defuisse as, qui fisci debitor dicitur.

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. ympio.* Nec fideicommissariam libertatem a pulla sua servis debitam tutorem posse praestare rti iuris est. unde si hos, quos tu rogata manuttere fueras[3] certo aetatis tuae tempore, ad libertem non produxisti, sed tutor manumisit, remanrunt in servitute.

7 *Idem AA. et CC. Zotico.* Si debitor ex adnistratione curae dominus tuus non solvendo nstitutus fideicommissariam tibi reliquit libertatem, m in fideicommissariis libertatibus eventum inici tantum obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prosse potest.

XII.[4]

QUI NON POSSUNT AD LIBERTATEM PERVENIRE.

1 *Impp. Severus et Antoninus*[5] *AA. Torquato.* im divus pater meus constituerit a praesidibus ovinciarum vel qui coercendorum maleficiorum postatem habent in perpetua vincula damnatos ad ertatem produci non posse, hi, qui intra tempora enae liberi et heredes esse iussi sunt aut legam fideicommissumve acceperunt, neque libertatem lipisci nec quicquam eorum quae his data sunt capere possunt. Quod si poenae tempus comleverint, iam omni vinculo exsoluti et quasi ad ristinam vel simplicem servitutis condicionem reacti et libertatem et si qua testamentis dominorum llo tempore defunctorum acceperunt, sine ulla quaetione praeteritae poenae[6] consequantur.

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Theodoro.* s quidem, qui testamento vetitus est manumitti, ad libertatem non potest pervenire. Sed in proposito iterest, utrumne eos, quos cum filio educatos esse estator expresserit, propter familiare ministerium ; usum filiorum necessarium et venire et manumitti[7] noluerit, an quasi male meritis poenam inro-
2 gaverit. Nam priore casu, morte eius cui consulebatur obsequii necessitate finita, libertas potest pervenire, posteriore id, quod poenae causa in servos statutum est, necesse est vires suas obtinere, quando divis parentibus meis placuerit eiusmodi testamentorum leges perpetuam servitutem male meritis servis inrogare, ut nec per suppositum emptorem ad libertatem produci possint.

XIII.[8]

PRO QUIBUS CAUSIS SERVI PRAEMIUM ACCIPIUNT LIBERTATEM.

1 [9]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Firmino* [10]. Quoniam religiosa sollicitudo ad augendam provocandamque fidei observationem iuris praemio adfici debet, si ad ulciscendam caedem domini incorruptis probationibus ac strenuo nisu constiteris, libertatem, quam his qui dominorum caedem vindicant iam pridem senatus consulto et statutis principum praestari sancitum est, etiam tu pro tam ingentibus meritis non ex ipso facto, sed aditione et sententia praesidis reportabis. *PP. VII id. Dec.*[11] *Diocletiano IIII et Maximiano III AA. conss.* [*a.* 290]

2 [12]*Imp. Constantinus A. ad Ianuarinum.* Servi, qui monetarios adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes detulerint, civitate Romana donantur[13], ut eorum domini pretium a fisco percipiant. *D.*[14] *XII k. Dec. Romae Crispo et Constantino CC. II conss.* [*a.* 321]

3 [15]*Idem A. ad populum.* Si quis servus raptus virginis[16] facinus dissimulatione praeteritum aut pactione transmissum detulerit in publicum, libertate[17] donetur. *D. prid. k. April. Aquileia Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [*a.* 320]

4 [18]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium pp.* Si desertorem servus prodiderit, libertate donetur. *PP. id. Iul. Romae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

XIIII.[19]

DE INGENUIS MANUMISSIS.

1 *Imp. Alexander A. Phileto.* Si ingenuum te et testamento manumissum esse dicas, apud suos iudices causam agere debes, si tamen iustum contradictorem habes, id est eum, qui se patronum tuum esse dicit, memor senatum censuisse, ut, qui post manumissionem originem repetierint, ea quae de domo manumissoris habent ibi relinquant. in qua causa etiam legata ut liberto data esse iuris prudentibus placuit.

2 *Imp. Gordianus A. Pompeiae.* Ingenuam natam neque nutrimentorum sumptus neque servitutis obsequium faciunt ancillam neque manumissio libertinam. *PP. V id. Mai. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

3 *Imp. Philippus A. Felicissimo.* Si aviam tuam[20] manumissam postea ingenuam sollemniter constitit statumque eius iustae sententiae tuetur auctoritas, filios eius quamvis ante sententiam susceptos ingenuam libertatem non immerito flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facile cognosceres.

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Agrippae.* Cum cognatum tuum ingenuum, factum Palmyrenae factionis dominatione velut captivum, distractum esse dicas, praeses provinciae ingenuitati

---

B 48, 7, 33 *seqq.* — *Cf. Dig.* 40, 9 (1*) quae sunt ...ter *BΣ* (*x. π.*) (2) contra senatus consultum *C contra* Σ (*x. π.*) (3) manumittere fueras *scripsi ad BΣ* (*x. π.*), ...eras *CRM*, fueras manumittere *dett.* (4) *B* 48, 17 *Cf. Dig.* 40, 9 (5) Impp. Antoninus et Verus ...acius *propter Dig.* 48, 19, 33 *haud recte, cum sequa-* ... pater meus (6) praeteritae poenae *R*, praeterita *C*, ...teritae *om. BΣ* (*x. π.*) (7) et veniri et man. *R*, ... non venire et man. *C*, veniri *omissis reliquis BΣ* (*x. π.*) (8) *B* 48, 18 — *Cf. Dig.* 40, 8 (9) *Cuiacius recte iungit* 1, 19, 1 (10) Firminae 1, 19, 1 (11) PP. VIII id. Oct. 1, 19, 1 (12) = *Th.* 9, 21, 2: *iunge* 9, 24, 1 (13) *sic AC*, donentur *PR cum BΣ* (*x. π.*), donamus *Th.* (14) pp. *scr.* (15) = *Th.* 9, 22, 4 (16) virginis *om. Th.* (17) Latinitate *Th.* (18) = *Th.* 7, 18, 4, 1: *iunge* 12, 45, 1 (19) *B* 48, 10, 7 *seqq.* — *Cf. Dig.* 40, 14 (20) *sic R*, ancillam *ins. C*

suae reddi eum efficiet. *S. IIII id. Ian.*[1] *AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Crescenti.* Defamari statum
ingenuorum seu errore seu malignitate quorundam
periniquum est, praesertim cum adfirmes diu praesidem
unum atque alterum interpellatum a te vocitasse
diversam partem, ut contradictionem faceret,
1 si defensionibus suis confideret. Unde constat
merito rectorem provinciae commotum adlegationibus
tuis sententiam dedisse, ne de cetero inquietu-
2 dinem sustineres. Si igitur adhuc diversa pars
perseverat in eadem obstinatione, aditus praeses
provinciae ab iniuria temperari praecipiet. *D. prid. non. April. AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Dionysio.* Scientis condicionem
liberum non posse fieri servum evidentissimi iuris est. cum igitur proponas patrem pupillorum, quorum precibus fecisti mentionem, velut liberum te penes se habuisse, ministerium, licet in actu longi temporis, non praecedente vero titulo, quibus dominia quaeri solent, mutare tuam condicionem minime potuit. *S. VII k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Matronae.* Si te ac filios tuos[2] ingenuos esse constat, natalium veritas vos tuetur. nam qui servitutis moverat quaestionem, apud acta causae renuntiando ad ingenuitatis probationem nec nocere quicquam nec prodesse potest. *S. XV k. Iul. AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Callimorpho.* Ingenui nascuntur, libertini manumissione tantum constituuntur: pactum autem nec servis nec libertinis ingenuitatem adsignat nec his, qui transactioni non consenserunt, quicquam praeiudicare potest. *S. IIII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Potamoni*[3]. Libertina matre
procreatam ingenuis nasci natalibus evidentis ac
1 manifesti iuris est. Cum igitur te matre libertina
editam, dehinc ab hostibus captam postliminio reversam proponas et nunc tibi servitutis moveri quaestionem, consequens est adiri praesidem provinciae, qui de causa liberali cognoscet iure laturus sententiam, sciens neque huiusmodi matris condicionem neque captivitatem reversis de statu pristino quicquam posse detrahere.

10 *Idem AA. et CC. Athenodorae.* Ad recognoscendos singulos nomina comparata publico consensu, ob celandos natales ingenuis si mutentur, minime nocet, natosque, licet in ministerio servitutis, liberae condicionis non servos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

11 *Idem AA. et CC. Maximae.* Si vestram possessionem nullus praecessit titulus, sed ingenui constituti operas mercede placita locastis, nec statui quicquam vestro derogatum est nec ad conventionis implendam fidem sollemniter agere prohibemini. *S. non. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

12 *Idem AA. et CC. Quietae.* Ad mutandum liberae statum commissum plagii nihil promovet[4], sed abductam natales, quibus nata est, post hunc etiam casum obtinere convenit. *S. III k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Menandro.* Ingenuum se contendendo nec probando non amittit libertinitatem. *S. VII id. Dec. CC. conss.* [*a* 294]

14 *Idem AA. et CC. Aristoteli.* Status ingenuae ex eo solo, quod velut ancilla sponsaliorum nomine data proponitur, praeiudicari nulla ratione potest. *S. VII k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

XV.[5]

COMMUNIA DE MANUMISSIONIBUS.

1 [6]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Sancimus, si proprietarius servo, cuius usus fructus ad alium pertinebat, libertatem imposuit, non secundum antiquam observationem et libertatem cadere et eum sine domino intellegi esse, sed[7] nec inveniri personam, cui res ad se venientes adquirat: sed si tam proprietarius quam usufructuarius libertatem ei consentientes imposuerant, pleno iure liberum eum effici
et, si quid postea sibi adquisierit, hoc in bonis suis
1 habere. Sin autem proprietarius solus[8] libertatem imposuerit usufructuario minime consentiente, sit quidem ille, qui libertatem a proprietario accepit, inter libertos proprietarii connumeratus et, si quid in medio possedit, hoc sibi adquirat, sibi habeat, suae posteritati relinquat, salvo patronatus
iure per omnia custodiendo, nisi et hoc ei legibus
1*a* fuerit remissum. Ipse tamen libertus quasi servus apud usufructuarium permaneat, donec usufructuarius vivit vel usus fructus non legitimo modo peremptus est. etenim si finem usus fructus quocumque modo accipiat, tunc facultas ei tribuitur quo maluerit degere modo. si vero adhuc superstite usufructuario ab hac luce fuerit libertus exemptus, hereditas eius legitimum tramitem sequatur.
2 Sin autem usufructuarius tantummodo libertatem
imposuerit, si quidem hoc modo, ut cedat usu fructu[9] proprietario, plenissimum ius habeat in servo proprietarius et omnia ei servus adquirat secundum ea, quae generaliter in servos et dominos constituta
2*a* sunt. Sin vero gratias agendo usufructuarius eum ab usu fructu liberaverit et libertate donaverit, tunc maneat quidem servus proprietario suo adnexus, sed non necessitas ei imponatur, donec vivit usufructuarius vel usus fructus constare potest, observare proprietarium et quaedam ministeria ei adimplere, sed iudices nostri eum in quiete tueantur. post usufructuarii autem mortem vel usus fructus quocumque modo interemptionem tunc serviat quidem domino et omnia, quae in medio ad eum per-
2*b* veniant, haec suo domino adquirat. Et sit ex nostra constitutione haec separatio inter servos et liberos et non secundum ius antiquum idem servus
3 remaneat et nullum respiciat dominum. Illud quoque huic legi adicimus, ut explosa antiqua personarum differentia liceat parentibus tam feminis quam masculis filiis filiabus sive in sacris constitutis sive emancipatis cuiuscumque gradus mandatum imponere, quatenus servos in libertatem producant sive apud iudicem sive in sacris ecclesiis sive secundum alium quem mandator voluerit legitimum modum. cum enim et in successionibus et in aliis paene omnibus nulla est inter liberos discretio, oportet hoc observari et in praesenti casu maxime pro libertate, quam et fovere et tueri Romanis legibus et praecipue nostro numini peculiare est. *D. XV k. April. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

2 *Idem A. Iuliano pp.* Si quis servo suo libertatem imponat sive in ecclesia sive ad qualecumque tribunal vel apud eum, qui libertatem imponere legibus habet licentiam, sive in testamento vel alio ultimo elogio directam vel fideicommissariam, nullo coartetur modo eorum qui ad libertatem veniunt aetatem requirere. neque enim eum tantummodo civitatem Romanam adipisci volumus, qui maior triginta annis extitit, sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus non est huiusmodi aetatis differentia, ita in omnibus libertatibus, quae a dominis imponuntur sive in extremis dispositionibus sive per iudices vel alio legitimo modo, hoc observari sancimus, ut sint omnes cives Romani constituti: ampliandam enim magis civitatem nostram quam minuendam esse censemus. *D. k. Aug. Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

3 *Idem A. Iohanni pp.* Si quis sine uxore constitutus ancillam suam nomine habeat concubinae

(1) id. ian. *scripsi*, k. ian. id. *traditur* (2) tuos *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (3) *requiritur nomen mulieris* (4) *sic C*, commovet *PR^b*, praemovit *R^a?*, *ἀντίκειται BΣ* (*κ. π.*) (5) *B* 48, 19 — *Cf. Dig.* 40, 1 (6) *iunge* 7, 7, 1 (7) sed *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (8) solus *om.* *BΣ* (*κ. π.*) (9) *sic M^a cum BΣ* (*κ. π.*), usu fructum *C*, usus fructus *RM^b*

et in eadem usque ad mortem consuetudine permanserit et forsitan[1] liberos ex ea sustulerit, sancimus omnimodo non concedi heredibus defuncti eandem vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in servitutem deducere, sed post mortem domini sub certo modo eripiatur in libertatem una cum subole sua,
1 si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum superest, damus licentiam quomodo voluerit uti tam ancilla sua quam etiam ex ea progenita subole et in suo ultimo elogio quidquid voluerit contra eos[2] disponere, id est sive quasi servos eos aliis legare sive in servitute heredum nominatim relinquere. sin autem taciturnitate eos praeterierit, tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur, ut sit do-
2 mini mors libertatis eorum exordium. Omnibus[3] etenim uxores habentibus concubinas vel liberas vel ancillas habere nec antiqua iura nec nostra concedunt. *D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XVI.[4]

DE LIBERALI CAUSA.

1 *Imp. Antoninus A. Saturninae.* Rem quidem illicitam et inhonestam admisisse confiteris, quia proponis filios ingenuos a te venumdatos. sed quia factum tuum filiis obesse non debet, adi competentem iudicem, si vis, ut causa agatur secundum ordinem iuris. *PP. v id. Febr.*

2 *Idem A. Vereniano.* Si hi, quos servos tuos esse dicis, liberi esse a diversa parte dicuntur, de statu eorum more solito quaeri oportet: nec enim res iudicata, qua de proprietate eorum pronuntiatum est, opponi causae liberali potest. *D. non. Febr. Romae Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

3 *Imp. Alexander A. Quirino.* Si liber homo alienae ancillae contubernium sequatur, licet ei fuerit denuntiatum, ut se abstineret, servus domini mulieris non fit. *PP. non. Febr. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

4 *Idem A. Iucundo.* Si is, quem in servitutem petebas, liber quamvis absente te causa cognita pronuntiatus est, secunda in servitutem petitio eius dari tibi non debet. sed si, posteaquam cognovisti de sententia iudicis, appellasti, an iure lata sit, in auditorio quaeretur.

5 *Idem A. Sabino.* Non ideo minus in libertatem proclamare potest ea, quam ancillam tuam esse dicis,
1 quia eam vendente fisco comparasti. Sed nec hoc ad praescriptionem operatur, quod venditionis tempore maior viginti annis fuit, cum aetatis adlegatio non alias possit praescriptionem adversus civem Romanum accommodare, quam si participandi pretii
2 gratia consensum servituti dedisse probetur. Probationis sane onus, cum ex servitute in libertatem adseritur, ad se[5] recipit. qui[6] si adfirmationem suam non impleat, inconcussum possessionis ius obtinebis.

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus nobilissimus Caesar Vausumetio.* Nec si volens scripsisses servum te esse, non liberum, praeiudicium iuri tuo aliquid comparasses: quanto nunc magis, cum eam scripturam dare compulsum te esse testaris? *P.*

7 *Imp. Aurelianus A. Secundo.* Si ab eo cuius servus fuisti manumissus es, frustra libertatis controversiam sustines, maxime ab herede eius qui manumisit, cum, etsi iure libertas non processit, respectu tamen aditae hereditatis voluntatem defuncti suo consensu firmare debuit.

8 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Veneriae.* Cum adfirmes placuisse quondam domino tuo, ut pro te et filia tua dato nummo certae quantitatis vos manumitteret, et te tantummodo liberavit, aditus rector provinciae hortabitur eum salva reverentia, quam patrono[7] liberti solent exhibere, placito suo stare. *PP. prid. . . . Sept. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

9 *Idem AA. et CC. Proculo.* Cum precum tuarum conceptio, licet eum contra quem supplicas ex ancilla natum esse expresserit, tamen nomini cognomen, quo liberi dumtaxat nuncupantur, addiderit et non servum esse, sed servili macula adspersum comprehenderit, contra eum qui servus non est supplicasse te intellegitur. [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Stratio.* Liberos privatis pactis vel actus quacumque administrati ratione[8] non posse mutata condicione servos fieri certi iuris est. *D. IIII non.* [*a.* 293]

11 *Idem AA. et CC. Faustino.* Non mutant servi[9] statum, si ad civiles honores illicite atque improbe adspiraverint. unde si status moveatur quaestio, intellegere vobis licet nihil prodesse posse, quod pater vester honores civiles gessit. sollemnibus itaque ordinatis apud praesidem provinciae de statu vestro cognoscetur. [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Secundo.* Si liberum te natum aliquis comparavit, statum retines, quem antea habuisti. si vero ex ancilla editum naturalis pater idemque dominus distraxit ac post emptori pretium solvisti, non idcirco libertatem consecutus es. *PP. XVIII k. Mart. AA. conss.*[10] [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Antistiae.* Principaliter de statu defuncti agi non potest. si vero ex peculio quondam eius, quem tibi[11] bona reliquisse commemoras, res vindicentur vel eius filiis moveatur status quaestio, haec omnia sollemniter praesidali notione decidi debent. *D. V k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Quintianae.* Lite ordinata in possessione libertatis is, de cuius libertate quaeritur, constituitur et interim pro libero habetur. *D. IIII k. Mai. Heracleae AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Palladio.* Nec omissa professio probationem generis excludit nec falsa simulata veritatem minuit. cum itaque ad examinationem veri omnis iure prodita debeat admitti probatio, aditus praeses provinciae sollemnibus ordinatis, prout iuris ratio patitur, causam liberalem inter vos decidi providebit. [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Diogeniae.* Si ministerium quasi libera exhibuisti ac te nesciente quasi ancilla in dotem data conscriptum instrumentum est, nihil haec libertati tuae nocere potuerunt, maxime cum te minorem aetate fuisse commemores et placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare statum ac pro liberis servos fieri, ne ante libertatem inconsulte amittant[12], quam aliis propter aetatis rationem sine consilio praestare non[13] possunt. *PP. VI id. Mai. Hadrianopoli AA. conss.* [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Regino.* Multis rationibus, natalibus ingenuis fratribus natis, post delictis vel casibus intervenientibus singulorum causae status
1 separantur. Nihil itaque prohibet eundem et tibi non movere quaestionem et eos, quos fratres tuos adseveras, in servitutem vindicare sive retinere.
2 Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem aliae sunt probationes necessariae: nam quod

(1) et *ins.* *BΣ* (*κ. π.*) (2) contra eos] ex ea *vertit BΣ* (*κ. π.*) (3) *sic BΣ* (*κ. π.*), hominibus *libri* (4) *B* 48, 20 — *Cf. Dig.* 40, 12 (5) *idem Graeci: pro* ad se *fuerit* adsertor in se, *adsertorem expulerint Iustiniani propter* 7, 17, 1 (6) *sic C cum BΣ* (*κ. π.*), quae *R* (7) patronis *BΣ* (*κ. π.*) (8) actus quacumque administrati ratione *scripsi ad BΣ* (*κ. π.*) *τῆς πράξεως ἥντινα ἐδιοίκησαν λογισμῷ et BΣ* (*Thal.*) *οὕτως σύνταξον·* vel ratione actus *καὶ τὰ λοιπὰ διὰ μέσου*, actus (actis *C*) quacumque administratione *CM*, actu quocumque (quac. *P^a?*) administrationis *PR* (9) servi] honores servi *BΣ Latine, sed contra BΣ* (*κ. π.*), *quamquam in hoc quoque* servi *pro genetivo explicatur* (10) aa. conss. *supplevi* (11) tibi *BΣ* (*κ. π.*), tu *CR* (12) ne ... amittant *dett. cum BΣ* (*κ. π.*), nec ... amittunt *PCR* (13) non *tuetur BΣ* (*κ. π.*), *delet Mommsen*

[illegible] non [illegible] ... *k. Iun.* *AA. conss.* [a. 293]

18 *Idem AA. et CC. Zotico.* [illegible] ... *id. Iul. Philippopoli AA. conss.* [a. 293]

19 *Idem AA. et CC. Paulo.* Principaliter causam [illegible] perspicimus. [illegible] ad libertatem produxisse profitea[illegible] sollemniter suum tueri statum [illegible] tua etiam agetur causa. nam [illegible] quem fundis [illegible], servus dicatur [illegible] manumissione tua vindicetur, pro[illegible] beneficium[2] manumissio[illegible] libertatem illi [illegible] tuum etiam ius patro[illegible] si vero consentiant servituti, tunc iure [illegible] provinciae cum invitum etiam defendere poteris. [a. 293]

20 *Idem AA. et CC. [illegible].* Sicut semel prae[illegible] libertatem revocari non licet, sic per ea, quae non manumittendi causa domini cum servis propriis[3] [illegible], nihil sibi detrahunt. *S. [illegible] k. Sept. AA. conss.* [a. 293]

21 *Idem AA. et CC. Thallusae.* Eam, quae in [illegible] libertatis non sine dolo malo reperitur, in servitutem constitutae simile habere praeiudicium [illegible] perpetuo[4] [illegible] controversia erit, utrum ex servitute in libertatem petatur an ex libertate in servitutem [illegible] aut conceptione manifeste probatur, nec [illegible] ancillae dolus [illegible] iuris dominis aufert. [illegible] *AA. conss.* [a. 293]

22 *Idem AA. et CC. [illegible].* Parentes natales, non confessio adsignat: quapropter si ex ancilla nata post ad libertatem manumissa pervenisti, te velut ex altera natam ancilla servam professa quae[illegible] manumissione libertatem huiusmodi simulatione vel errore amittere minime potuisti, cum servi nascantur ratione certa, non confessione constituantur. [illegible] *AA. conss.* [a. 293]

23 [illegible] Si tibi testamento [illegible] a domino relicta est et ex eo suc[illegible] quod secun[illegible]

[illegible]

mali nepoti proderit. si quidem in liberali causa matris, non patris inspicitur condicio. sed nec materni avi sola sufficit cum. licet avia quoque libera probari possit, multis tamen ex causis status mutari consueverit. *Sirmi [illegible] id. Apr. AA. conss.* [a. 294]

29 *Idem AA. et CC. Troiae.* De ancilla matre natam et ab eo redemptam, in cuius fuit contubernio, si non manumittitur, in servitute permanere non ambigitur. [a. 294]

30 *Idem AA. et CC. Eutychio.* Solo obsequ[illegible] non praestiti velamento data libertas rescindi n[illegible] potest. [a. 294]

31 *Idem AA. et CC. Corsianae.* Si tibi servit[illegible] improbe moveatur quaestio, sollemnibus ordinatis calumnia vel iniuria, prout vindictae viam elege[illegible] habita contestatione, posteaquam servus non [illegible] fueris pronuntiatus, adversus eam sententiam po[illegible]lare potes, tunc demum de his etiam quae di[illegible] probaveris restitutionem, cum pro libertate fuerit [illegible]nuntiatum, petiturus. *S. v id. Oct. CC. conss.* [a. 294]

32 *Idem AA. et CC. Athenaidi.* Subscriptio domini manumittentis nec addere secuta nec omissa detrahere libertati quicquam potest. *D. non. Nov. CC. conss.* [a. 294]

33 *Idem AA. et CC. Melitianae.* Licet accepta pecunia dominus te manumisit, tamen tributa libertas rescindi non potuit. *S. IIII id. Nov. CC. conss.* [a. 294]

34 *Idem AA. et CC. Hermionae.* Libera concubinatus ratione non constituitur ancilla. *D. id. Nov. CC. conss.* [a. 294]

35 *Idem AA. et CC. Atellio.* Non idcirco minus, quod pupilli res velut tutor administrasse dicitur, ex eius persona servitutis pati quaestionem potest. *Sirmi[13] non. Dec. CC. conss.* [a. 294]

36 *Idem AA. et CC. Theodorae.* Post certi temporis ministerium ancillae liberam eam esse cum ea paciscendo conventionis obtemperandi legi domina nullam habet necessitatem utque hoc verum est, ita e contrario si filios suos constituta cum his libera in ministeriam tibi tradere promisisse probetur, parere placitis non compellitur. [a. 294]

37 *Idem AA. et CC. Olympio.* Si filium tuum liberum genero vendidisti, qui tam proxima necessitudine [illegible] condicionis ignorantiam simulare non potest, utrisque [illegible] criminis accusator deest. [a. 294]

38 [illegible] Non idcirco minus, quod te [illegible] creato nemo contradixit, [illegible] moveri tibi status quaestio potest. [illegible] *CC. conss.* [a. 294]

39 [illegible] *Eutychio.* Liberos velut [illegible] statum eorum mutare non posse [illegible] *CC. conss.* [a. 294]

40 [illegible] *ad Verinum.* [illegible] in liberalibus quo[illegible] sive de ingenuitate [illegible] parte causam [illegible] sententiam proferri [illegible]

[illegible] *AA. ad Titia[illegible]* [illegible] omnes [illegible] princi[illegible] in irri[illegible] Aelii re[illegible] tamquam [illegible] id. quod [illegible] maxime [illegible] etiam [illegible] munera pa[illegible]

[illegible]

Imp. Constantinus A. ad Maximum pu. Pla-
)s qui nascuntur matrum condicionibus[2] uti,
ı mox visceribus exponuntur. ante litem vero
ıo omnes nomine in quaestionem vocentur,
m hos solos, qui in lite nati erunt, omnem
ım matrum complecti oportet et aut iustis
dominis aut libertate cum lucis auctoribus
D. prid. id. Iun. Sirmio Probiano et Iuliano [*a.* 322]

XVII.[3]

DE ADSERTIONE TOLLENDA.

np. Iustinianus A. Menae pp. Lites super condicione movendas ad clementiorem tam ationem quam terminum transferimus iuben- quis vel adhuc serviens liberum se esse dixerit libertate commorans ad servitutem vocatus adsertoris difficultatem in utroque casu ces-)sumque per se ad intentiones[4] eius qui do- sese adserit respondere et, si ex possessione ıs ad servitutem ducitur, etiam procuratorem ıinime prohiberi, quod his, qui ex servitute rtatem prosiluerint, penitus interdicimus: illis , quae dudum et secunda et tertia vice ad- ıs lites examinari praecipiebant, in posterum escentibus, cum sit iustum primam definitio- suis manere viribus, cum provocatio nulla fuerit: qua porrecta, ad similitudinem alio- ɪgotiorum iudex, ad quem res ex provocatione , eam examinabit, cuius et ipsius iudicium ındam exquisitionem minime deducetur occa- egum, quae super adsertoriis litibus positae t. Super peculio etiam eorum vel aliis rebus usis veterem defensoris[5] observationem tolli- raecipientes illorum tantummodo peculia, qui sessione servitutis super libera condicione liti- ıliasque res quae vindicantur in tuto pro dis- itione iudicis collocari. Omnes vero, qui pro :e periclitantur, si quidem possint fideiussorem ɪum exigi: sin vero re vera datio eius impos- eis sit hocque iudici manifeste ostendatur, iae cautioni committi: scientes quod, si post ıodi expositionem afuerint et edictis citati in a nihilo minus per unum annum duraverint, ɔdo servituti obnoxii erunt et eius dominio, em eis intulit, sine ulla dubitatione adsigna- tur. Scire vero eos volumus, qui aliquem ad tem vocant, quod, si post primam accusatio- ı quocumque iudicio vel ex divali iussione et admonitionem ei oblatam, qui servus esse , in alio iudicio eum accusaverint (praeter- si eius occasionem ipse qui servus esse dici- aestiterit), etsi domini sint, suo iure priva- . *D. III id. Dec. dn. Iustiniano pp. A. II* [*a.* 528]

'*em A. Iohanni pp.* Expeditam antea quae- ı, in praesenti autem ex nostra lege, quam ertione tollenda posuimus, in quandam diffi- m incidere periclitantem, compendioso remedio iendam esse censemus. Cum enim per ad- s super libertate iudicium agitabatur, si in adsertore litem agente adsertus ab hac luce ıubtractus, necessitas imponebatur nihilo minus ri litem implere, ut emptor, si victus erat et ertate fuerat pronuntiatum, habeat regressum ıs venditorem, ut ei quasi liberae personae r reddat id, quod emptionali instrumento con-
2 tinebatur vel natura contractus exigebat. In praesenti autem, quia adsertorum vana nomina re- iecta sunt, si persona, pro cuius condicione lis agi- tur, mortua fuerit, quemadmodum iudicium potest adimpleri una tantummodo persona in iudicium ve-
3 niente? Sancimus itaque in praesenti casu licen- tiam esse emptori adversus suum auctorem venire, quatenus vel ostendat venditor servum se vendi- disse vel, si non potuerit, quasi libera persona vendita evictionis periculum ad eum revertatur. *D. k. Sept.*[7] [*a.* 531]

XVIII.[8]

QUIBUS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET ET DE REBUS EORUM, QUI AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON PROHIBENTUR.

1 *Imp. Gordianus A. Proculo.* Dispar causa est eius, qui dissimulata condicione sua distrahi se passus est, et eius, qui pretium participatus est. nam su- periori quidem non denegatur libertatis defensio, posteriori autem, et si civis Romanus sit et partici-
1 patus est pretia[9], libertas denegatur. Eandem- que et in eo distinctionem adhibendam, cui fidei- commissaria libertas debetur, meritissimo[10] iuris auctores responderunt. *PP. k. Mai. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Melanae.* De latronum familia descendentibus ex largitione principali vel auctoritate fiscali servis factis retro principes libertatem denegari decreverunt.

3 [11]*Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.*[12] Si quis in libertatem proclamaverit, id, quod apud se esse eius qui se dominum dicit profitebitur, quo- niam de eo non dubitatur, reddi ac referri iudex
1 protinus pronuntiabit. Quod vero petitur, si fuerit negatione dubium[13], per cautionem conserva- bitur ac petitio differetur, ut, si fuerit approbata[14] libertas, (quoniam et ipsis, qui his rem commiserunt, medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio at- que omne quod debebitur reposcatur, ut servitute depulsa qui pro domino quondam fuerat habeat, quod ut servo dominii iure largitus est et quae ex earum rerum quaestu ac fructibus conciliata sunt et quae de furtivis compendiis obscure capta ac parata sunt, cum liberum[15] esse non oporteat, quod apud servum dominus peculii nomine collocaverat.
2 Ea vero, quae testamento vel donatione quaesita sunt aut quae ex earum rerum emolumentis empta confectaque sunt, eidem ingenuo deputentur. quae tamen universa exacto libertatis iudicio, quae[16] a supra dictis rebus discernantur[17], in sequestro esse oportet, ut his ab utroque deductis atque in medio iure collocatis ad eorum proprietatem uterque con- tendat. *D. XV k. Iun.*[18] *Thessalonica Severo et Rufino conss.* [*a.* 323]

XVIIII.[19]

DE ORDINE COGNITIONUM.

1 *Imp. Alexander A. Vitalio.* Cum et ipse con- fessus es status controversiam pati, qua ratione postulas, priusquam de condicione constaret tua, accusandi tibi tribui potestatem contra eum, qui te servum esse contendit? cum igitur, sicut adlegas, statu[20] generis fretus es, iuxta ius ordinarium prae- sidem pete, qui cognita prius liberali causa ex eventu

---

Th. 4, 8, 4 (2) et iure *ins. Th. contra* $B\Sigma$ (3) *B* 48, 21 (4) *sic* P^vC *cum* $B\Sigma$ (*x. π.*), nem P^tR (5) *sic PR*, veterem defensionis *C*, defensoris $B\Sigma$ (*x. π.*) (6) iustiniano … conss. *imus* (7) Constantinopoli post consulatum Lam- : Orestis vv. cc. *suppl. Buchholtz* (8) *B* 48, 9 *Dig.* 40, 43 (9) *idem* $B\Sigma$ (*x. π.*): et participa- pretia *del. Mommsen* (10) *sic C*, meritissimi *PR*, ἀξίως $B\Sigma$ (*x. π.*) (11) = *Th.* 4, 8, 6: *iunge* 8, 46, 10 (12) pu. *Th.*, pp. *SCR* (13) negotiatione controversum *Th. contra* $B\Sigma$ (*x. π.*) (14) propria *ins. Th. contra* $B\Sigma$ (*x. π.*) (15) *idem Th.*: liberi *Mommsen* (16) quo *Th.*, *sed* ἅπερ $B\Sigma$ (*x. π.*) (17) *sic* CR^a?, discernuntur R^b *Th.* $B\Sigma$ (*x. π.*) (18) iun. 8, 46, 10, ian. (*alias* mart.) *Th.*: *Maximus idibus Sept. a.* 323 *praefectura abiit* (19) *B* 48, 22 (20) *sic C cum* $B\Sigma$ (*x. π.*), tui *ins. PR*

iudicii, quid de crimine statuere debeat, non dubitabit. *PP. v id. M . . . Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Galliae.* Si de hereditate et libertate controversia est, prius agi causa libertatis debet. sed si de hereditate agetur, ordinanda quidem est causa libertatis, sed sufficit ei, qui libertate utitur, ad victoriam de hereditate secundum se pronuntiatum[1]. *PP. v id. Aug. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Idem A. Valeriano.* Si crimen aliquod inferatur ei, quam ingenuam esse dicis, ante liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suam praeside praebente, quoniam necesse est ante sciri, si delictum probatum fuerit, ut in liberam et ingenuam an ut in ancillam constitui oportet. *PP. VI k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imp. Gordianus A. Menedemo.* Si status controversiam pateris, lite prius liberali terminata, si pro te fuerit pronuntiatum, agere etiam adversus eum, qui se dominum tuum esse contendit, non pro-
1 hiberis. Quod si ideo te ab accusatione elidet,
quasi servum non proprium sed alienum, liberale quidem iudicium cessat, causae autem examinatio apud eum qui iudicat ostendet[2], utrumne accusatio induci debeat propter statum personae, an evanescat. *D. x k. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Alpheo.* Cum status quaestionem tibi moveri et te debita velle petere commemores, ordinarium est prius sollemnibus interpositis, si hoc iuris admiserit ratio, causam liberalem apud praesidem provinciae decidi, ut, si liber fueris vel servus non esse pronuntiatus, tunc tibi iure debita restitui iubeat, cum hoc incerto, utrumne tibi libero constituto an domino tuo, si servum te sententia declaraverit, debeatur, ad solutionem debitorem tuum urgueri non oporteat. *S. prid. k. Mai. Beraci[3] AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Alexandriae.* Si res tuas raptas[4] vel amotas esse dicis ab his, quos servos tuos esse contendis, hique in libertatem proclamaverunt, causa liberalis prius adversus eos et tunc damni dati rerumque amotarum lis apud praesidem provinciae contestanda est, ut, si quidem liberi vel servi non esse pronuntientur, tunc demum damni dati et amotarum rerum procedere possit adhibita probatione condemnatio, si vero secus, quaestio rerum amotarum evanescat. *D. III k.[5] Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Imp. Constantinus A. ad Bassum.* Si quando negotium status fuerit exortum, si ab eius parte qui dicitur servus aliquid dicatur dominus abripuisse, prius considerari placet, utrum de possessione servitutis in libertatem reclamandum putet an vero ex
1 possessione libertatis in servitutem vocatur. Ac[6]
si eum de obsequiis servilibus libertatem constiterit flagitare, ante decidi status convenit causam atque ita praeberi direptorum negotiorum, si res exegerit,
2 audientiam. Quod si ei qui ad servitutem vocatur
quicquam direptum esse memoretur, universa quae constiterit ablata ita demum reddi convenit ei, qui servus esse contenditur, si modo salvam rem futu-
3 ram per idoneos fideiussores promiserit. Nam si
tales non potuerit dare, tunc ea convenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum diem, in quo controversia sopietur, ita ut ex isdem, si alia[7] facultas esse non poterit, tantum litis sumptibus et alimoniae hominis subministretur[8], quantum mode-
4 (1) rato iudicis arbitrio fuerit aestimatum. Cum
autem necdum lite de statu mota res ab aliquo direptae sint et sententia de restituenda possessione rerum lata ille, ne sententiae satisfieret, de statu controversiam movit, necessitatem habebit et sine satisdatione easdem res reddere et tunc causam liberalem secundum iuris ordinem exercere. [*a.* 317—319?]

XX.[9]

DE COLLUSIONE DETEGENDA.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Theodorae.* Cum servum matris tuae et stupro violasse [illegible] dominam suam et turpis coniunctionis maculam ex[illegible] cogitandae ingenuitatis collusione ac falsae captivitatis velamento apud competentem iudicem obteger[illegible] voluisse proponas nec libertatem ei matrem tuam [illegible] dedisse, sed in solam ingenuitatem eum nudae voluntatis mendacio producere enisam adseveres, se[illegible] vum esse palam est, quando etiam divi Pii rescri[illegible]tum super captivitate emissum, quam non intercessis[illegible] significas, ingenuum fecisse non videatur, nec ads[illegible]veratio consensus tui ingenuitatis ius tribuere potu[illegible] *PP. XIIII k. Iul. Diocletiano IIII et Maximiano* [illegible] *AA. conss.* [*a.* 29[illegible]]

2 *Idem AA. et CC. Milesio.* Libertinae con[illegible]dicionis constitutis privatis pactis mutare statum n[illegible]non licere Ninniano senatus consulto contra collusor[illegible]em poena statuta praemioque detegenti promisso ma[illegible]nifeste declaratur. *D. v k. Dec. CC. conss.* [*a.* 2[illegible]94]

XXI.[10]

NE DE STATU DEFUNCTORUM POST QUINQU[illegible]ENNIUM QUAERATUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Niconi.* A[illegible]ditus competens iudex causam praescriptionis exa[illegible]minabit et, si Domitiae patronum, qui civis Roma[illegible]nus in diem mortis vixit, ante quinque annos, quam [illegible]lis bonorum mulieris inchoaretur, vita decessisse c[illegible]onstiterit, libertae status ex persona[11] manumiss[illegible]oris non retractabitur.

2 *Idem AA. Maximo.* Si is, qui te heredem fe[illegible]cit, propter matris condicionem servus dicitur et m[illegible]ater ante quinque annos litis motae vita decessit, pr[illegible]raescriptioni locus erit, cum quaeri de statu non pos[illegible]ssit, nisi de condicione matris retractaretur. haec [illegible]ita, si, quamdiu vixit, sine interpellatione ut civis [illegible] Romana egit. *PP. id. Sept. Antonino A. II et G[illegible]eta C. II conss.* [*a.* 2[illegible]205]

3 *Imp. Alexander A. Olympiadi.* Quamvis [illegible] defunctus sit maritus quondam tuus, cui status qu[illegible]aestio inferebatur, causa tamen etiam post obitum [illegible]eiu[illegible] propter emolumentum successionis durat eam[illegible]qu[illegible] apud eum, qui de hereditate vel de singulis reb[illegible] iudicaturus est, decidi oportet.

4 *Idem A. Marciano.* Si is, quem servum tu[illegible]
fuisse et a fratre tuo manumissum atque herede[illegible]
scriptum proponis, ut civis Romanus vixit nec int[illegible]
quinquennium post mortem eius status quaestione[illegible]
movere coepisti, intellegis neque heredibus ab [illegible]
scriptis neque his, quos liberos[12] esse voluit, co[illegible]
troversiam te contra formam senatus consulti face[illegible]
1 posse. Quod si prius, quam id spatium tempor[illegible]
excederet, agere coepisti, et peculium eius m[illegible]
iudiciorum persequi et cum manumissis ordinata li[illegible]
secundum formam edicti experiri non prohiberi[illegible]
PP. v id. Iun. Modesto et Probo conss. [*a.* 22[illegible]]

5 *Imp. Gordianus A. Severo.* Quod est constitu[illegible]tum post quinquennium de statu defunctorum quae[illegible]stionem incipere non posse, ad speciem emancip[illegible]tionis, iure nec ne perfecta sit, minime pertinet.

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Pollae.* [illegible] mater tua quasi ingenua communi opinione vixit [illegible]

(1) sec. se pronuntiatum *C*, sec. pronuntiatam (—tum *P*[v]) *P*, sec. eum pronuntiatum *R*[b], sec. cum pronuntiatum esse *R*[a] (2) ostendit *PCR*[a] (3) Heracleae *Mommsen* (4) ruptas *Cuiacius, sed* ἁρπαγέντα *BΣ* (κ. π.) (5) k. *Mommsen*, id. *P* (6) ac *M*[a] *cum BΣ* (κ. π.), at *CRM*[b]

(7) alia *BΣ* (κ. π.), aliqua *libri* (8) *sic BΣ* (κ. π.[illegible]) [illegible] subministrentur *libri* (9) *B* 48, 23 — *Cf. Dig.* 40, 1[illegible] [illegible] (10) *B* 48, 11 — *Cf. Dig.* 40, 15 (11) [illegible] [illegible] (κ. π.) (12) *sic CR*[b] *cum BΣ* (κ. π.), [illegible] *PR*[a]

quinquennium a die mortis eius excessit, potes rem publicam et pupillos, si tibi status quaestionem movere temptaverint, nota praescriptione repellere. An autem pro ingenua in diem mortis egerit, in iudicio requiretur. quod si varietas interveniat, posteriora tempora spectari convenit. *PP. VI id. Iun. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 260]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Heliodoro.* Si pater tuus veluti ingenuus vixit nec status controversiam, quasi fisci servus esset, apud praesidem provinciae, qui super huiusmodi quaestionibus iudicare solet, sed apud curatorem rei publicae non competentem iudicem passus est, postque mortem eius quinquennium fluxit, status tuus ex praescriptione, quae ex senatus consulto emanat, protectus est.

8 *Idem AA. et CC. Theodoro.* Repetitio peculii rerum servi tui, si nullo iusto titulo intercedente[1] corpora ab aliquo possideantur, nulla temporis praescriptione mutilabitur. nec enim senatus consultum, quo super non retractandis defunctorum statibus sancitum est, intervenit, si defunctus in fuga[2] conversatus atque latitans decessit. *D. X k. Dec. Mel.*[2'] *Diocletiano et Maximiano AA. conss.* [*a.* 299?]

XXII.[3]

DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE, QUAE PRO LIBERTATE ET NON ADVERSUS LIBERTATEM OPPONITUR.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Muciano.* Mala fide morato in libertate diu prodesse non potest temporis praescriptio. unde cum confitearis fuga te ab eo cuius meministi recessisse, intellegis ex hoc solo sine dolo malo in possessione te libertatis non esse. *D. X k. Sept. AA. conss.* [*a.* 293]

2 *Idem AA. et CC. Carterio.* Praestat firmam defensionem libertatis[4] ex iusto initio longo tempore obtenta possessio. favor enim libertatibus debitus et salubris iam pridem ratio suasit, ut his, qui bona fide in possessione libertatis per viginti annorum spatium sine interpellatione morati essent, praescriptio adversus inquietudinem status eorum prodesse deberet, ut et liberi et cives fiant Romani. *D. VII k. Iul. Antiochiae Constantio III et Maximiano III CC. conss.* [*a.* 300]

3 [5]*Exemplum sacrarum litterarum Constantini et Licinii AA. ad Dionysium vice praefectorum*[6] *agentem.* Solam temporis longinquitatem, etiamsi sexaginta annorum curricula excesserunt, libertatis iura minime mutilare oportere congruit aequitati. *D. III k.*[7] *Mai. Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

XXIII.

DE PECULIO EIUS QUI LIBERTATEM MERUIT.

1 [8]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Rufino.* Longe diversam causam eorum, qui a superstitibus manumittuntur, item illorum, quibus testamento libertas relinquitur, esse dissimulare non debueras, cum superiore quidem casu concessum tacite peculium, si non adimatur, posteriore vero, nisi specialiter fuerit datum, penes successorem remanere sit iuris evidentis. *S. V non. Oct. CC. conss.* [*a.* 294]

XXIIII.

DE SENATUS CONSULTO CLAUDIANO TOLLENDO.

1 [9]*Imp. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.* Cum in nostris temporibus, in quibus multos labores pro libertate subiectorum sustinuimus, satis esse impium credidimus quasdam mulieres libertate sua fraudari et, quod ab hostium ferocitate contra naturalem libertatem inductum est, hoc a libidine nequissimorum hominum inferri, Claudianum senatus consultum et omnem eius observationem circa denuntiationes et iudicum sententias conquiescere in posterum volumus, ne, quae libera constituta est, vel semel decepta vel infelici cupidine capta vel alio quocumque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem et sit pessimum dedecus cognationis suae fulgori, ut, quae forsitan decoratos dignitatibus habeat cognatos, haec in alienum cadat dominium et dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem. quod et in libertis observari oportet: semel etenim libertate potitam per tale dedecus in servitutem reduci religio temporum meorum nullo patitur modo.
1 [10]Sed ne servi vel adscripticii putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maxime in adscripticios[11] verendum est, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis paulatim huiusmodi hominum condicio decrescat, sancimus, si quid tale fuerit vel a servo vel adscripticio perpetratum, liberam habere potestatem dominum eius sive per se sive per praesidem provinciae talem servum vel adscripticium castigatione competenti corrigere et abstrahere a tali muliere. quod si neglexerit, sciat in suum damnum huiusmodi desidiam reversuram. [*a.* 531—534]

XXV.

DE NUDO EX IURE QUIRITIUM TOLLENDO.

1 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Antiquae subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellentes nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudum ex iure Quiritum vel tantummodo in bonis reperitur, quia nec huiusmodi esse volumus distinctionem nec ex iure Quiritum nomen, quod nihil aenigmate discrepat nec umquam videtur neque in rebus apparet, sed est vacuum et superfluum verbum, per quod animi iuvenum, qui ad primam veniunt legum audientiam, perterriti ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquae dispositiones accipiunt. sed sit plenissimus et legitimus quisque dominus sive servi sui sive aliarum rerum ad se pertinentium. [*a.* 530—531]

XXVI.[12]

DE USUCAPIONE PRO EMPTORE VEL TRANSACTIONE.

1 *Imp. Antoninus A. Flaviano.* Mancipia tua si ab eis distracta sunt, qui ius vendendi non habuerunt, vindicare ea potes. nec enim usucapi ab emptoribus potuerunt, cum illicita venditione furtum contractum sit. *PP. id. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Marcellino.* Si contra defuncti voluntatem servos, quos propter perfectae artis peritiam heredibus suis defunctus servari testamento praecepit, tutores vendiderunt, usucapi non potuerunt. *D. V non. Mart. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

3 *Idem A. Nepotillae.* Si matrem eius, cuius nomine quaestionem pati dicis, bona fide emptam possidere coepisti, etiamsi ipsa in causam furtivam incidit, tamen postea conceptum apud te partum usucapere potuisti.

(1) praecedente *dett. cum BΣ (κ. π.)* (2) fuga *scripsi cum BΣ (κ. π.)*, fugam *P^b CR*, fugem *P^a* (2') *sic libri* (3) *B* 48, 24 (4) *sic P^v C cum BΣ (κ. π.)*, libertati *P^a R* (5) *iunge* 3, 1, 8 (6) praefectorum *recte se habere probavit Mommsen Memorie dell' instituto* 2 *p.* 315 (7) d. id. 3, 1, 8 (8) *B* 48, 24, 4 (9) *B* 48, 25, 1 (10) § 1 = 11, 48, 24 (11) in adscripticiorum coniugiis *Mommsen ad B (κ. π.)*: in adscripticios *om. l. gem.* (12) *B* 50, 4, 14 *seqq.* — *Cf. Dig.* 41, 4

4 *Idem A. Achilleo.* Venditioni ancillae consensum dedisse diversam partem si probaveris, retractando contractum, quem ipsa ratum habuit, non audietur. sed et hac probatione cessante si bona fide emptam ancillam venditore bona fide distrahente temporis spatio usuceperis, intentio proprietatem vindicantis tenere[1] non potest. *PP. III id. April.*

5 *Imp. Gordianus A. Marino.* Si partem possessionis mala fide possessor venumdedit, id quidem, quod ab ipso tenetur, omnimodo cum fructibus recipi potest, portio autem, quae distracta est, ita demum recte petitur a possidente, si sciens alienam comparavit vel bona fide emptor nondum complevit
1 usucapionem. Violenter autem possessione amissa, priusquam in domini potestatem perveniat, usucapio emptori, etsi bona fide mercatus est, non competit. *PP. XII k. April. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

6 *Imp. Philippus A. cum consilio collocutus dixit:* Cum sit probatum rem pignori fuisse obligatam et postea a debitore distractam, palam est non potuisse eam quasi furtivam usucapi. *Sine die et consule.*

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Pecudi.* Sciens servum alienum citra domini voluntatem[2] venumdans furtum committit. quod rei vitium, priusquam ad dominum eius revertatur possessio, non permittit usucapionem fieri, licet bona fide possideatur. *D. V id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

8 [3]*Idem AA. et CC. Severo*[4]. Ex causa transactionis habentes iustam causam possessionis usucapere possunt[5]. [*a.* 294]

9 [6]*Idem AA. et CC. Gaio.* Eum, qui a pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparavit, nullum temporis spatium[7] defendit. sed si locupletior factus emptoris pecunia post pubertatem occasionem iuris ad iniquum trahat compendium, doli mali submovebitur exceptione. *S. VIII id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXVII.[8]

DE USUCAPIONE PRO DONATO.

1 *Imp. Alexander A. Macedonio.* Sive fuit dominus, qui tibi loca de quibus supplicasti donavit, sive a non domino bona fide donata suscepisti eaque usucepisti, auferri tibi quod iure quaesitum est non potest. *PP. V id. Mart.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Capitoni.* Donantem ancillam alienam nihil domino deminuere non est ambigui iuris: furtum etiam contrahere citra voluntatem domini contractantem, ut eius rei nec usucapio possit procedere. *S. V id. April. AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Rhodano.* Irritam facere donationem perfectam nemini licet. utque hoc verum est, sic error falsae causae ratione fidei bonae non defenditur. quod et in dominio pro[9] usucapione quaerendo servatur.

XXVIII.[10]

DE USUCAPIONE PRO DOTE.

1 [11]*Imp. Alexander A. Taurino.* Res mobiles in dotem datae, quamvis alienae, si sine vitio tamen fuerunt, a bona fide accipiente pro dote usucapiuntur.

XXVIIII.[12]

DE USUCAPIONE PRO HEREDE.

1 *Imp. Antoninus A. Zoilo.* Cum pro herede usucapio locum non habeat, intellegis neque matrem tuam, cui heres extitisti, neque te usu mancipia ex ea causa capere posse. *PP. VII k. Iul. Romae Laeto et Cereale conss.* [*a.* 215]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Marinae.* Nihil pro herede posse usucapi suis existentibus heredibus obtinuit[13]. *PP. V k. Febr. AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Diocletiano.* Opinione falsa mortis pro herede possessio rerum absentis procedere non potest.

4 *Idem AA. et CC. Serapioni.* Usucapio non praecedente vero titulo procedere non potest nec prodesse neque tenenti neque heredi eius potest, nec obtentu velut ex hereditate, quod alienum fuit, domini[14] intentio ullo longi temporis spatio absumitur. *D. VII k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]

XXX.[15]

COMMUNIA DE USUCAPIONIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Sabino.* Qui ex conducto possidet, quamvis corporaliter teneat, non tamen sibi, sed domino rei creditur possidere. neque enim colono vel conductori praediorum longae possessionis praescriptio quaeritur. *PP. VII k. April. Alexandro A. II et Marcello conss.* [*a.* 226]

2 *Idem A. Onesimae.* Iam pridem quidem mancipium, de quo supplicas, comparasse te dicis: sed si cogitaveris fisci mei rem usucapi non posse, respondere te actionibus fisci mei intellegis nec alias posse proprietatem obtinere, quam si non ex ancilla fiscali natum fuisse constiterit. *PP. non. Mart. Pompeiano et Pelign o conss.* [*a.* 231]

3 *Idem A. Pantherio.* Si mala fide servum tuum sciens Antiochus tenuit, intentionem tuam contra successorem eius, licet bona fide possidet, propter initii vitium usucapio non absumpsit[16].

XXXI.[17]

DE USUCAPIONE TRANSFORMANDA ET DE SUBLATA DIFFERENTIA RERUM MANCIPI ET NEC MANCIPI.

1 [18]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum nostri animi vigilantia ex iure Quiritum nomen et substantiam sustulerit[19] et[20] communes exceptiones in omni loco valeant[21], id est decem vel viginti vel triginta annorum vel si[22] quae sunt aliae maioris aevi continentes prolixitatem, satis inutile est usucapionem in Italicis quidem solis[23] rebus admittere, in provincialibus autem recludere. sed et si quis res alienas, Italicas tamen, bona fide possidebat per biennium, miseri rerum domini excludebantur et nullus eis ad eas reservabatur regressus[24]. quae et nescientibus dominis procedebant: quo nihil inhumanius erat, si homo absens et nesciens tam angusto tem-
1 pore suis cadebat possessionibus. Ideo per praesentem legem et in Italicis solis[25] rebus, quae immobiles sunt vel esse intelleguntur, sicut annalem exceptionem, ita et usucapionem transformandam esse censemus, ut tantummodo et hic decem vel viginti annorum vel triginta et aliarum exceptionum tempora currant, huiusmodi angustiis penitus semotis.
2 Cum autem antiqui et in rebus mobilibus vel se moventibus, quae fuerant alienatae vel quocumque modo, bona fide tamen, detentae, usucapionem extendebant, non in Italico solo nexu, sed in omnem orbem terrarum, et hanc annali tempore conclude-

(1) *sic* CR^b, teneri PR^a (2) mandatum *C contra B* (3) *fortasse iungenda est* 4, 38, 9 (4) militi *addit* 4, 38, 9 (5) D. VIII k. April. Sirmi CC. conss. 4, 38, 9 (6) = 5, 59, 3 (7) longi temporis spatium non *l. gem.* (8) *B* 50, 6 — *Cf. Dig.* 41, 6 (9) donato *ins. Russardus* (10) *Cf. Dig.* 41, 9 (11) *B* 50, 7, 3 (12) *B* 50, 5 — *Cf. Dig.* 41, 5 (13) *sic C*, optinebit *PR* (14) domini P^bR^a, dominii CR^b, dominium P^a? (15) *B* 50, 10 — *Cf. Dig.* 41, 3 *Inst.* 2, 6 (16) *sic C*, absumit *PR* (17) *B* 50, 10 (18) *iunge* 3, 34, 13 (19) 7, 25, 1 (20) sustulit et *R*, sustulit ut *C* (21) 7, 40, 1 *pr.* (22) si *R*, *om. C* (23) *sic* R^a, soli CR^b (24) *sic R*, eas res regressus servabatur *C* (25) solis R^a?M^a, soli CR^bM^b

bant, et eam duximus esse corrigendam, ut, si quis alienam rem mobilem seu se moventem in quacumque terra sive Italica sive provinciali bona fide per continuum triennium detinuerit, is firmo iure eam possideat, quasi per usucapionem ei adquisitam.
3 Hoc tantummodo observando, ut in his omnibus casibus ab initio bona fide eam capiat, secundum quod exigit longi temporis praescriptio, et ut continuetur ei possessio etiam anterioris iusti possessoris et connumeretur in decennium vel viginti an-
3a norum spatium vel triennium[1]. Quod et in rebus mobilibus observandum esse censemus, ut in omnibus iusto titulo possessionis[2] antecessoris iusta detentio, quam in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienae rei scientia, licet ex titulo
4 lucrativo ea coepta est. Ita etenim ampliatur quidem longi temporis[3] materia, quae ei subdita est, minuitur[4] autem usucapionum compendiosa dominis
5 iactura et eius iura nocentia. Cum etiam res dividi mancipi et nec mancipi sane antiquum est et merito antiquari oportet, sit et[5] rebus et locis omnibus similis ordo, inutilibus ambiguitatibus et differentiis sublatis. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XXXII.[6]

DE ADQUIRENDA ET RETINENDA POSSESSIONE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Attico.* Per liberam personam ignoranti quoque adquiri possessionem et, postquam scientia intervenerit, usucapionis condicionem inchoari posse tam ratione utilitatis quam iuris pridem[7] receptum est. *PP. VI k. Dec. Dextro II et Prisco conss.* [*a.* 196]

2 *Imp. Alexander A. Gauro.* Minus instructus est, qui te sollicitum reddidit, quasi in vacuam possessionem eius, quod per procuratorem emisti, non sis inductus, cum ipse proponas diu te in possessione fuisse omniaque ut dominum gessisse. licet enim instrumento non sit comprehensum, quod tibi tradita sit possessio, ipsa tamen rei veritate id consecutus es, si sciente venditore in possessione fuisti.

3 *Imp. Decius A. Rufo.* Donatarum rerum a quacumque persona infanti vacua possessio tradita corpore quaeritur. quamvis enim sint auctorum sententiae dissentientes, tamen consultius videtur interim, licet animi plenus non fuisset adfectus[8], possessionem per traditionem esse quaesitam: alioquin, sicuti viri consultissimi Papiniani responso continetur, ne quidem per tutorem possessio infanti poterit adquiri. *PP. V k. April. Decio A. II et Grato conss.* [*a.* 250]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Nepotianae.* Licet possessio nudo animo adquiri non possit, tamen solo animo retineri potest. si igitur desertam praediorum possessionem non derelinquendi adfectione transacto tempore non coluisti, sed ex metus necessitate culturam eorum distulisti, praeiudicium tibi ex transmissi temporis iniuria generari non potest. *PP. k. Aug. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

5 *Idem AA.*[9] *Mennoni.* Cum nemo causam sibi possessionis mutare possit proponasque colonum nulla extrinsecus accedente causa ex colendi occasione ad iniquae venditionis vitium esse prolapsum, praeses provinciae inquisita fide veri dominii tui ius convelli non sinet.

6 [10]*Idem AA. et CC. Valerio.* Si nulla iusta ex causa ingressum agrum sive vineas eum cuius meministi praeses reppererit nec ulla praescriptione vestra interpellatur petitio, restituere te possessioni cum omni causa non dubitabit. *S. id. April. AA. conss.*[11] [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Asyncrito.* Improba possessio firmum titulum possidendi nullum praestare potest. unde ingredientem in vacuam possessionem alieni fundi non consentiente domino vel actore, qui eius rei concedendi potestatem habuit, causam iustam possessionis adipisci non potuisse certum est. *PP. V id. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Cyrillo.* Per procuratorem utilitatis causa possessionem et, si proprietas ab hac separari non possit, dominium etiam quaeri placuit. *PP. XVIII*[12] *k. Mart. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Sergio.* Nec ex vera venditione possessionem, quam non fuerat emptor adeptus, improbe retinere potest: ac multo minus is, qui adseveratione falsa velut emptor, cum sine obligatione pignoris pecuniam mutuo dedisset, fundum inrumpens alienum retinendi iustam habet causam. *PP. III non. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Imp. Constantinus A. ad Maternum.* Nemo ambigit possessionis duplicem esse rationem, aliam quae iure consistit, aliam quae corpore, utramque autem ita demum esse legitimam, cum omnium adversariorum silentio ac taciturnitate firmetur: interpellatione vero et controversia progressa non posse eum intellegi possessorem, qui, licet corpore teneat, tamen ex interposita contestatione et causa in iudicium deducta super iure possessionis vacillet ac dubitet. *PP. XI k. Febr. Triveris Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

11 [13]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Petronio vicario Hispaniarum.* Vitia possessionum a maioribus contracta perdurant et successorem auctoris sui culpa comitatur. *D. XV k. Ian. Mediolano Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

12 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Ex libris Sabinianis quaestionem in divinas nostri numinis aures relatam tollentes definimus, ut, sive servus sive procurator vel colonus vel inquilinus vel quispiam alius, per quem licentia est nobis possidere, corporaliter nactam possessionem cuiuscumque rei eam[14] dereliquerit vel alii prodiderit, desidia forte vel dolo, ut locus aperiatur alii eandem possessionem detinere, nihil penitus domino praeiudicium generetur, ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat, sed et ipse, si liberae condicionis est, competentibus actionibus subiugetur, omni iactura ab eo restituenda domino rei vel ei, circa quem neglegenter
1 vel dolose versatus est. Sin autem necdum sub manibus procuratoris vel coloni vel inquilini vel servi possessio facta est, sed ipse eam accipere desidia vel dolo supersedit, tunc ipse qui eum transmisit ex mala sua electione praeiudicium circa possessionem patiatur, ex memoratarum personarum vel machina-
2 tione vel neglegentia accedens. Hoc etenim tantummodo sancimus, ut dominus nullo modo aliquod discrimen sustineat ab his quos transmiserit, non ut etiam lucrum sibi per eos adquirat, cum et antiqua regula, quae definivit deteriorem condicionem per servum domini nullo fieri modo, tunc locum habet, cum de damno dominus periclitetur, non cum sibi lucrum per servum adquiri desiderat: salva videlicet et in hoc casu domino rei vel ei, qui ad eam detinendam praefatas transmiserit personas, adversus eas omni actione, si qua ex legibus ei competit servata. [*a.* 531—532]

(1) tricennium *edd.* (2) possessis *Mommsen* (3) praescriptio et *ins. Mommsen* (4) *sic R^b*, minuatur *CR^a* (5) sit et *CR*, et sit *M* (6) *B* 50, 2, 52 *seqq.* — *Cf. Dig.* 41, 2 (7) *sic CR^b*, prudentia *PR^a* (8) *sic C^a*, effectus *PC^bR* (9) *sic PCR*, a. et c. *S*, aa. et cc. *dett.* (10) *fortasse iungenda est* 6, 2, 10 (11) sine die et conss. 6, 2, 10 (12) XVI *Mommsen* (13) = *Th.* 4, 22, 5: *iunge* 8, 5, 2 (14) eam *del. edd.*

XXXIII.[1]

DE PRAESCRIPTIONE LONGI TEMPORIS DECEM VEL VIGINTI ANNORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Iuliano pp.*[2]
Cum post motam et omissam quaestionem res ad
nova dominia bona fide transierint et exinde novi
viginti anni intercesserint sine interpellatione, non
est inquietanda quae nunc possidet persona, quae
sicut accessione prioris domini non utitur, qui[3] est
inquietatus, ita nec impedienda est, quod ei mota
1 controversia sit. Quod si prior possessor inquie-
tatus est, etsi postea per longum tempus sine ali-
qua interpellatione in possessione remansit, tamen
2 non potest uti longi temporis praescriptione. Quod
etiam in re publica servari oportet. *D. III et An-
tonino AA. conss.*[4]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA* Longi temporis praescriptio his, qui bona fide coeptam possessionem continuatam nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, solet patrocinari. *PP. V k. Dec. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

3 *Idem AA. et CC. Antonio.* Si vineae, quas mater tua vitrico tuo in dotem dedit, tuae proprietatis sunt nec ulla praescriptio ex transacti temporis prolixitate adolevit, praeses provinciae restitui tibi eas efficiet. [*a.* 293]

4 *Idem AA. et CC. Hermo.* Diutina possessio iure tantum successionis sine iusto titulo obtenta prodesse ad praescriptionem hac sola ratione non potest. *PP.*[5] *IIII id. April. AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Sotericho.* Nec petentem dominium ab eo, cui petentis solus error causam possessionis sine vero titulo praestitit, silentii longi praescriptione depelli iuris evidentissimi est. *S. Sirmi*[6] *XI k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Pars epistulae Diocletani et Maximiani AA. et CC. ad Primosum praesidem Syriae.* Si fraude et dolo, licet inter maiores annis, facta venditio est, hanc confirmare non potuit consequens tempus, cum longi temporis praescriptio in malae fidei contractibus locum non habeat. *Accepta.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Antheae.* Longi temporis praescriptione[7] munitis instrumentorum amissio nihil iuris aufert nec diuturnitate possessionis partam[8] securitatem maleficium alterius turbare potest. *D. prid. k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Celso.* Si is contra quem
supplicas matris tuae quondam mancipia quasi filius
ex causa tantum adoptionis defendit, adfectio desti-
natae illicitae adoptionis ad horum dominium ei
1 quaerendum sola non sufficit. Quapropter man-
cipia petere non prohiberis nullam timens temporis
praescriptionem, si hoc tantum initio procedente is
contra quem supplicas horum possessionem adep-
tus est. [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Demostheni.* Emptor bona fide contra praesentem decennii praescriptione, cuius initio contestationem haberi sufficit, posteaquam suam impleverit intentionem petitor, adhibita probatione iustae possessionis defensus[9] absolvi recte postulat. [*a.* 294]

10 [10]*Idem AA. et CC. Regino.* Nec bona fide possessionem adeptis longi temporis praescriptio post moram litis contestatae completa proficit, cum post motam controversiam in praeteritum aestimetur. *PP. V*[11] *id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Super longi temporis praescriptione, quae ex decem vel viginti annis introducitur, perspicuo iure sancimus, ut, sive ex donatione sive ex alia lucrativa causa bona fide quis per decem vel viginti annos rem detinuisse probetur, adiecto scilicet etiam tempore prioris[12] possessoris, memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat nec occasione lucrativae causae repellatur. *D. k. Iun. dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [*a.* 528]

12 *Idem A. Iohanni pp.* Cum in longi temporis
praescriptione tres emergebant veteribus ambiguita-
tes, prima propter res, ubi positae sunt, secunda
propter personas, sive utriusque sive alterutrius
praesentiam exigimus, et tertia, si in eadem provin-
cia vel si in eadem civitate debent esse personae
tam petentis quam possidentis et res, pro quibus
certatur: omnes praesentis legis amplectimur defini-
1 tione, ut nihil citra[13] eam relinquatur. Sancimus
itaque debere in huiusmodi specie utriusque perso-
nae tam petentis quam possidentis spectari domici-
lium, ut tam is qui dominii vel hypothecae quaestio-
nem inducit quam is qui res possidet domicilium in
uno habeant loco, id est in una provincia. hoc
etenim nobis magis eligendum videtur, ut non civi-
tate concludatur domicilium, sed magis provincia, et
si uterque domicilium in eadem habet provincia,
causam inter praesentes esse videri et decennio agen-
2 tem excludi. De rebus autem, de quibus dubi-
tatio est, nulla erit differentia, sive in eadem pro-
vincia sint sive in vicina vel trans mare positae et
3 longo spatio separatae. Sin autem non in eadem
provincia uterque domicilium habeat, sed alter in
alia, alius in altera, tunc ut[14] inter absentes cau-
sam disceptari et locum esse viginti annorum ex-
ceptioni. nihil enim prohibet, sive in eadem pro-
vincia res constitutae sint sive in alia, super his
controversiam in iudicio provinciali moveri et multo
3*a* magis in hac florentissima civitate. Quid enim
prodest in ipsa provincia esse possessionem an in
alia, cum ius vindicationis incorporale est et, ubi-
cumque res positae sunt, et dominium earum et
vinculum ad dominum vel creditorem possit reverti?
ideo enim nostri maiores subtilissimo animo et di-
vino quodam motu ad actiones et earum iura per-
venerunt, ut incorporales constitutae possint ubi-
cumque ius suum et effectum corporalem extendere.
3*b* Sit igitur secundum hanc definitionem causa
perfectissime composita et nemo posthac dubitet,
neque inter praesentes neque inter absentes quid
statuendum sit, ut bono initio et possessione tenen-
tis et utriusque partis domicilio requisito sit expe-
dita quaestio pro rebus ubicumque positis, nulla
scientia vel ignorantia expectanda, ne altera dubita-
4 tionis inextricabilis oriatur occasio. Eodem ob-
servando et si res non soli sint, sed incorporales,
quae in iure consistunt, veluti usus fructus et ce-
terae servitutes. *D. V k. Dec. Constantinopoli post
consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.*[15] [*a.* 531]

XXXIIII.[16]

IN QUIBUS CAUSIS CESSAT LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIO.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Marcellinae.* Si is, cui colendum fundum dedisti, post instrumenta, quibus dominium ad te pertinere probari posset, per novercam tuam subtraxit, hoc solo praescriptione temporis defendi non potest.

2 [17]*Idem AA. et CC. Dionysio.* In servorum proprietatis negotio cum usucapio locum habeat, ad quaestionem longi temporis praescriptionis superfluo pervenitur.

(1) *B* 50, 11 (2) pp. *del.* (3) qui *CR*, quia *A* (4) d. . . . . [Severo] III et Antonino AA. conss. (= *a.* 202) *scr.* (5) pp. *scripsi*, pp. sirmii *Russardus*, *om. P* (6) Sirmi *del.* (*cf. ad* 7, 56, 4) (7) praescriptione PR^{b} *cum B*, possessione CR^{a} (8) *sic* CR^{b}, paratam *P*, partem R^{a} (9) defensus *ante* posteaquam *collocat Mommsen* (10) *cf.* 3, 33, 26 (11) pp. V *scripsi*, p. uu L^{b}, d. *Contius* (12) prioris $C^{b}R$, pro pC^{a} (13) *sic* R^{b}, contra ACR^{a} (14) ut *C*, ** R^{a}, *om.* AR^{b} (15) *sic scripsi*, d. V k. dec. cap. cap. lamp. et orestis vv. cc cc. ss. *A* (16) *B* 50, 12 (17) *cf.* 7, 14, 6 (s. VII k. Mai. AA. conss.)

l. et CC. *Apollinario.* Unus individuum
› solido possidens intervallo temporis,
:ius portionem vindicare vel eum com-
lo iudicio provocare possit, non defen-
que familiae erciscundae iudicium neque
dundo actio excluditur longi temporis
:. *III k. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]
l. et CC. *Liviae.* Hereditatem quidem
ngi temporis praescriptio nocere non
n his [1], qui nec pro herede nec pro pos-
pro emptore [2] vel donato seu alio titulo
reditariae sunt vel fuerunt possident,
successio vindicari non possit, nihil
finitio noceat. *III id. Sept.*
l. et CC. *Zosimo.* Si puerum non pro
tum, sed ab hostibus vulneratum sumpti-
t adseveras, liberum existimans curasti
s praescriptione, quominus dominus eius
ıta recte vindicet, defendi non potes.

XXXV.[3]

ON OBICIATUR LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIO.

·xander *A. Venuleio veterano.* Tempus
ıdversus petitiones, si quae competisse
possunt, praescriptionem non parit.
Iul. Iuliano et Crispino conss. [*a.* 224]
·iocletianus et *Maximianus AA. Aure-*
Cum per absentiam tuam eos, de qui-
in res iuris tui inruisse adseveres teque
curam comitatu nostro discedere non
sit, praefectus praetorio nostro accitis [4]
ausa contingit inter vos cognoscet. Non
ıtem petis ex longi temporis diuturni-
ıtionem tibi non opponi, quando iustae
o et necessitatis publicae obsequium ab
aeiudicio te defendat. *PP. XII k. Mart.*
Maximo II et Aquilino conss. [*a.* 286]
l. *Numidio correctori Italiae.* Non est
. temporis, quod in minore aetate trans-
in longi temporis praescriptione [6] non
ıa enim tunc currere incipit, quando ad
ıtem dominus rei pervenerit. *PP. III*
s IIII et III AA. conss. [*a.* 290]
A. et CC. [7] *Crispino.* Si possessio in-
e controversia perseveraverit [8], firmita-
ıeat obiecta praescriptio: quam contra
rei publicae causa vel maxime fortuito
uam valere decernimus. *PP. IIII k.*
baliano et Asclepiodoto conss. [*a.* 292]
A. et CC. Ianuario. Neque mutui ne-
ıti aut depositi seu legati vel fideicom-
elae seu alii cuilibet personali actioni
s praescriptionem obici posse certi iuris
'ebr. AA. conss. [*a.* 293]
A. et CC. Doleo. Ab hostibus captus
o reversus actione in rem directa vel
dominium vindicando [9] temporis adver-
onem frustra times, cum adversus eos,
nis auxilio quacumque ratione iuvantur,
ıctum non opituletur. *VI* [10] *id. Nov.*
:. conss. [*a.* 294]
A. et CC. Cassandro. Praescriptione
ssidentes adversus praesentem annorum
ntem autem viginti muniuntur. quod
x alicuius persona de petitorum parte
›raetendatur auxilium, deducto eo, quo,
; gestum, succurri solet, residuum com-
is est.

8 [11] *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Sancimus his solis militibus [12], qui [13] expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora, quae in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari: illis temporibus, per quae citra expeditionum necessitatem in aliis locis vel in suis aedibus [14] degunt, minime eos ad vindicandum hoc privilegium adiuvantibus, *D. k.* [15] *April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

XXXVI.[16]

ADVERSUS CREDITOREM.

1 *Imp. Gordianus A. Veneriae.* Diuturnum silentium longi temporis praescriptione corroboratum creditoribus pignus persequentibus inefficacem actionem constituit, praeterquam si debitores vel qui in iura eorum successerunt obligatae rei possessioni incumbant. ubi autem creditori a possessore longi temporis praescriptio obicitur, personalis actio adversus debitorem salva ei competit.

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* [17] *Marcellae.* Si debitori heres non extitisti, sed iusta viginti annorum possessione collata in te donatio roborata est, neque personali actione, quia debitori non successisti, conveniri te iuris ratio permittit nec data pignori praedia post intervallum longi temporis tibi auferenda sunt, quando etiam praesentibus creditoribus decem annorum praescriptionem opponi posse tam rescriptis nostris quam priorum principum statutis probatum sit.

XXXVII.[18]

DE QUADRIENNII PRAESCRIPTIONE.

1 *Imp. Constantinus A. ad Orfitum* [19]. Notum est a fisco quaestionem post quadriennium continuum super bonis vacantibus inchoandam non esse. additum etiam est et eos, qui nostra largitate nituntur, nulla inquietudine lacessendos nec his a fisco nostro controversiam commovendam, qui quoquo modo aut titulo easdem res possederint.

2 *Imp. Zeno A. Aeneae comiti rerum privatarum.* Omnes, qui quascumque res mobiles vel immobiles seu se moventes vel in actionibus aut quocumque iure constitutas a sacratissimo aerario comparaverint, eos quin etiam, quibus quaecumque [20] res mobiles seu immobiles seu se moventes aut in actionibus vel quocumque iure constitutae munificentiae principalis nomine datae fuerint. omnibus pariter privilegiis, quae ex divinis sanctionibus inclitae recordationis Leonis et nostrae pietatis super certis patrimoniis antea emptores consecuti sunt, perpotiri et ita cunctos huiusmodi beneficiis seu privilegiis perfrui, tamquam si super singulis substantiis seu patrimoniis etiam nunc vel postea data fuisset huiusmodi dispositio: nec posse contra emptores praedictarum rerum factos iam vel futuros, vel contra eos, quibus super huiusmodi rebus largitas nostra delata est vel fuerit, aliquas actiones in rem dominii vel hypothecae gratia vel in personam, civiles seu praetorias, vel ex legibus aut sacratissimis constitutionibus descendentes vel quaslibet alias, licet nominatim praesenti sanctione non sint comprehensae, moveri: data volentibus licentia intra quadriennium contra sacratissimum aerarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere, ita tamen, ut post elapsum quadriennium nec sacratissimum fiscum licere sibimet quibuslibet actionibus pulsare cognos-

n his *P*, hi *R* (2) *sic PC*, empto *R* (4) *sic AC*[a], accersitis *PC*[b]*R* (5) est ı l. t. praescriptione *A cum B*, l. t. prae- ıi *L*[b]) *PLCR* (7) et CC. *del.* (8) *sic* vit *PR* (9) longi *ins. A cum B* (10) VI *A* (11) *iunge* 6, 21, 17 (12) militibus *om. l. gem.* (13) in *ins. l. gem.* (14) sedibus *C*[a] *contra l. gem.* (15) d. VIII id. *scr.* (16) *B* 50, 14 (17) et cc. *R*, et c. *S*, *om. C* (18) *B* 50, 13 (19) pu. *addunt dett.: Orfitus pu. sub Constantio a.* 354—359 *occurrit, res tamen qua de agitur non pertinet ad officium pu.* (20) quibus quaecumque *R*[a] *cum B*, quibuscumque *CR*[b]

1 [illegible] pretia [illegible] sed cum sit in arbitrio pretia suscipientis minime deponere sese quod non accepit [illegible], ita conveniat nec emptores plenissimam ex huiusmodi depositione super pretii solutione securitatem consecutos ullum (sicut dictum est) ulterius probatione gravamen penitus formidare.

3 *Imp. Iustinianus A. Floro comiti rerum privatarum et curatori dominicae domus et Petro viro illustri curatori divinae domus serenissimae Augustae et Macedonio viro illustri curatori et ipsi dominicae domus.* Bene a Zenone divae memoriae fiscalibus alienationibus prospectum est, ne homines, qui ex nostro aerario donationis vel emptionis vel cuiuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid circa contractum contrarium emerserit vel evictionis vel alterius inquietudinis gratia ad dominium vel hypothecam respiciens, aliquid sustineant detrimentum: sed adversus emptores quidem vel donationem accipientes vel per alios titulos alienationis quicquam detinentes minime quaecumque actiones moveantur, sed tantummodo contra aerarium usque ad quadriennium tantum, quo translapso neque adver-
1 sus fiscum remaneat aliqua actio. Sed scimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus naviter observari, sed non simili modo rem fuisse observatam circa eas res, quae a sacratissimis imperatoribus non a fiscalibus rebus, sed ex privata eorum substantia procedunt. Quod satis inrationabile est. quae enim differentia introducitur, cum omnia principis esse intellegantur, sive a sua substantia sive ex fiscali fuerit aliquid alienatum? eodemque modo et si a serenissima Augusta aliquid alienetur, quare non eadem utatur praerogativa? sed curatores nostri, per quos solemus substantiam nostram gubernare, necesse habeant[1] in venditionibus rerum et evictionem et alia quae sunt privatae utilitatis pacta emptionalibus instrumentis addere vel quasdam tales obligationes in alienationum instrumentis agnoscere vel in permutationibus vel in transactionibus, si et hoc 1[?] fuerit celebratum? Hoc enim est eorum, qui nec maiestatem imperialem agnoscunt et quantum inter privatam fortunam et regale culmen medium est, et nostros curatores, per quos res divinarum domuum aguntur, aliquibus iniuriis vel damnis ad-
1. (1) ficere conantur. Quae omnia resecantes per hanc generalem et in perpetuum valituram legem sancimus omnes alienationes de aula procedentes, sive a nostra clementia sive a serenissima Augusta coniuge nostra sive ab his, qui postea digni fuerint nomine imperiali, sive iam alienatum quid est sive postea fuerit, sine omni inquietudine permanere, sive res ex per nosmet ipsos sive [illegible] curatores, ex [illegible] tamen nostra, fuerit adsignatae. Et [illegible] [illegible]

tur et competentem mereatur effectum. quod si quadriennium fuerit emensum, nec adversus nostram domum habeat quis quamcumque actionem. Quia igitur [illegible] tam nosmet ipsos quam serenissimam Augustam coniugem nostram variis personis iam donasse et vendidisse et[3] per alios titulos adsignasse, et maxime sacrosanctis ecclesiis et xenonibus et ptochotrophiis et episcopis et monachis et aliis innumerabilibus personis, et eandem liberalitatem ex nostra substantia sive serenissimae coniugis nostrae esse confectam, sancimus etiam eos firmo iure habere quod consecuti sunt, ita ut contra illos quidem nulla moveatur actio, intra quadriennium autem ex praesenti die numerandum pateat omnibus aditus contra nostras divinas domos suas actiones super isdem rebus movere, sciturus, quod praefato quadriennio finito neque adversus nostras domos ali-
1 quis eis reservetur regressus. Cum enim multa privilegia Augusta fortuna meruit et in donationibus sine insinuatione gestorum omnem firmitatem habentibus[4] et super rebus, quas pro tempore serenissimus princeps divinae Augustae constante matrimonio donaverit vel ipse a serenissima Augusta per donationis titulum consequatur, ut maneat ilico donatio plena, nullo alio adfirmationis tempore expectando[5], ita et hoc videatur imperiale esse privilegium. qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum die noctuque laborant, quare non habeant dignam sua praerogativam fortuna? Quae igitur pro Augusto honore et cautela res accipientium nostra statuit aeternitas, haec tam sublimitas tua quam ceteri omnes iudices nostri observare festinent, ex eo tempore valitura, ex quo nutu divino imperiales suscepimus infulas. *D. v k. Dec. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

XXXVIII.[6]

NE REI DOMINICAE VEL TEMPLORUM VINDICATIO TEMPORIS EXCEPTIONE SUBMOVEATUR.

1 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Probum pp. Galliarum.* Saepenumero praeceptum est, ut servi atque liberti, colonique praeterea rei nostrae nec non etiam eorum suboles ac nepotes, quicumque de nostris possessionibus recessissent ac se ad diversa militiae genera contulissent, cingulo, in quo[7] obrepserant fraudulenter, exuti, si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota nostro patrimonio redderentur[8].

2 *Impp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. [illegible] comiti rerum privatarum.* Universas terras, quae a colonis dominicis iuris rei publicae vel iuris templorum[9] in qualibet provincia venditae vel ullo alio pacto alienatae sunt, ab his, qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis praescriptione [illegible] iubemus restitui, ita ut nec pretium quidem iniquis comparatoribus [illegible] liceat. *D. [illegible] Constantinopoli [illegible] et Eutropio conss.* [a. 38?]

3 [illegible] *AA. ad Pau[illegible]* [illegible] loca ad sacrum [illegible] occupavit. [illegible] retrahen[illegible] impetrata [illegible] census [illegible] atque ita [illegible] restituat. ne[illegible] professio [illegible]

[illegible]

[illegible] templorum C [illegible] sacrarum R. [illegible] Th. 10. 1 [illegible]

ı nostrae privilegium abolere poterit[1].
pril. *Constantinopoli Arcadio IIII et Ho-*
AA. conss. [*a.* 396]

XXXVIIII.[2]

SCRIPTIONE XXX VEL XL ANNORUM.

Diocletianus et Maximianus AA. Arria-
ı adseveras te absente eos, qui oculos
is imposuerant, operam dedisse, ut anno-
llationis praetextu vili pretio ab officio
praedia tua distraherentur, si legitimi
patium ex venditionis die fluxit, qui pro-
git inter vos cognoscet et, quod publico
raescriptum est, statuet. Si autem non-
ie publicae venditionis legitimum tempus
m sit, iudex examinatis adlegationibus tuis
ıualitas dictaverit sequetur, non ignarus,
a esse emptionem perspexerit, pretium,
vitioso contractu datum est, secundum
m statutorum tenorem mala fide emptori-
i non oportere.
Valentinianus et Valens AA. ad Volu-
. Male agitur cum[4] dominis praediorum,
recario possidentibus praerogativa defer-
s post quadraginta annorum spatia qua-
ıe decursa inquietare non liceat, cum lex
iana[5] iubeat ab his possessionis initium
i, qui sibi potius quam alteri possederunt,
possessores non convenit appellari, qui
ut ob hoc ipsum solitam debeant prae-
ercedem. Nemo igitur, qui ad possessio-
ıctor accedit, diu alienas res tenendo ius
ietatis usurpet, ne cogantur domini aut
ıod locaverunt aut conductores utiles sibi
xcludere aut annis omnibus super domi-
ublice protestari. *D. VIIII k. Aug. Va-*
et Valente AA. conss. [*a.* 365]
'. *Honorius et Theodosius AA.*[7] *Asclepio-*
Sicut in rem speciales, ita de universi-
rsonales actiones ultra triginta annorum
ınime protendantur. sed si qua res vel
postuletur vel persona qualicumque actione
ıtione pulsetur, nihilo minus erit agenti
norum praescriptio metuenda: eodem etiam
ente persona, qui pignus vel hypothecam
ı debitore, sed ab alio per longum tem-
ossidente nititur vindicare. Quae ergo
notae sunt actiones, triginta annorum iugi
x quo competere iure coeperunt, vivendi
ın habeant facultatem. nec sufficiat pre-
tis speciale quoddam, licet per adnota-
romeruisse responsum, vel etiam iudiciis
nisi adlegato sacro rescripto aut in iudi-
atione deposita fuerit subsecuta per ex-
rem[9] conventio. Non sexus fragilitate,
tia, non militia contra hanc legem defen-
pupillari aetate dumtaxat, quamvis[10] sub
ensione consistit[11], huic eximenda sanctioni.
ad eos annos pervenerit, qui ad sollici-
ertinent curatoris, necessario eis[12] simi-
liis annorum triginta intervalla servanda
Hae autem actiones annis triginta conti-
ʒuantur, quae perpetuae videbantur, non
ae antiquitus[13] temporibus limitantur. Post
temporis definitionem nulli movendi ulte-
rius facultatem patere censemus, etiamsi se legis ignorantia excusare temptaverit. *D. XVIII*[14] *k. Dec. Constantinopoli Victore cons.* [*a.* 424]

4 [15]*Imp. Anastasius A. Matroniano pp.* Omnes nocendi quibuslibet modis artes omnibus amputantes cunctas quidem temporales exceptiones, quae ex vetere iure vel principalibus decretis descendunt, tamquam si per hanc legem specialiter ac nominatim fuissent enumeratae, cum suo robore durare et suum cunctis, quibus competunt vel in posterum competere valuerint, pro suo videlicet tenore praesidium in perpetuum deferre decernimus. 1 Quidquid autem praeteritarum praescriptionum vel verbis vel sensibus minus continetur, implentes per hanc in perpetuum valituram legem sancimus, ut, si quis contractus, si qua actio, quae, cum non esset expressim[16] saepe dictis temporalibus praescriptionibus concepta, quorundam tamen vel[17] fortuita vel excogitata interpretatione saepe dictarum exceptionum laqueos evadere posse videatur, huic saluberrimae nostrae sanctioni succumbat et quadraginta curriculis annorum procul dubio sopiatur, nullumque ius privatum vel publicum in quacumque causa in quacumque persona, quod praedictorum quadraginta annorum extinctum est iugi silentio, moveatur. 2 Sed quicumque super quolibet iure, quod per memoratum tempus inconcussum et[18] sine ulla re ipsa illata iudiciaria conventione possedit, superque sua condicione, qua per idem tempus absque ulla iudiciali sententia simili munitione potitus est, sit liber et praesentis saluberrimae legis plenissima munitione securus. *D. IIII*[19] *k. Aug. Constantinopoli Olybrio cons.* [*a.* 491]

5 [20]*Idem A. ad Thomam pp. per Illyricum.* Praescriptionem quadraginta annorum ab his, qui ad curialem condicionem vocantur, opponi non patimur, sed genitalem statum semper eos agnoscere compelli sancimus. sacra etenim nostrae pietatis lex[21] de aliis loquitur condicionibus nec anterioribus constitutionibus per eandem novellam legem derogatur, quae manifestissime curiales et liberos eorum explosis temporalibus praescriptionibus patriis suis reddi praecipiunt[22].

6 *Idem A. Leontio pp.* Comperit nostra serenitas quosdam sacratissimam[23] nostrae pietatis constitutionem, quae de annorum quadraginta loquitur praescriptione, ad praeiudicium etiam publicarum functionum solutionis trahere conari et, si quid[24] per tanti vel amplioris temporis lapsum minime vel minus quam oportuerat tributorum nomine solutum est, non posse requiri seu profligari contendere, cum huiusmodi conamen manifestissime sensui propositoque nostrae legis obviare noscatur. 1 Ideoque iubemus eos, qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta curriculum sine quadam legitima interpellatione possederunt, de possessione quidem rei seu dominio nequaquam removeri, functiones autem seu civilem canonem vel aliam quandam publicam collationem impositam ei[25] dependere compelli nec huic parti cuiuscumque temporis praescriptionem oppositam admitti.

7 *Imp. Iustinus A. Archelao pp.* Cum notissimi iuris sit actionem hypothecariam in extraneos quidem suppositae rei detentores annorum triginta finiri spatiis, si non interruptum erit silentium, ut lege cautum est, id est etiam per solam conventionem, aut si aetas impubes excipienda monstretur, in ipsos

ınt *Th. cum l. gem.*, ἠδυνήθη *B* (κ. π.)
4 (3) iure *R*, iuri *C* (4) cum *C*, *om. PR*
lae huius constitutionis videntur extare in 3,
3, *nisi eae cum Gothofredo ad Th.* 13, 10, 2
nio adscribendae sint (6) = *Th.* 4, 14, 1:
2, 12, 7 (7) Imp. Theodosius A. *recte Th.*
empus *om. Th.*, *tuentur B* (κ. π.) (9) per
ı *om. Th. contra B* (κ. π.) (10) quamdiu
B (κ. π.) (11) *sic P Th. B* (κ. π.), con-
(12) ei *Th.*, αὐτοῖς *B* (κ. π.) (13) antiquitus *C*, antiquis *PR cum B*, antiquitus fixis *cum Th. scr.* (14) XVIII *Th.*, VIIII *P* (15) *iunge* 10, 27, 1. 11, 62, 14 (16) *sic CR*, expressa *P* (17) vel *C*, vel a *PR* (18) et $P^{a}C$, est P^{b}, est et *R* (19) III 10, 27, 1. 11, 62, 14 (20) *iunge* 2, 4, 43. 2, 7, 21 (21) *c.* 4 § 2 *h. t.* (22) D. XV (XII 2, 7, 21) k. Dec. Patricio et Hypatio conss. (= *a.* 500) *leges iungendae* (23) *sic dett. cum B* (κ. π.), sacratissimae *CR* (24) quidem *dett. cum B* (κ. π.) (25) ei *C cum B* (κ. π.), eis *R*

vero debitores aut heredes eorum primos vel ulteriores[1] nullis expirare lustrorum cursibus: nostrae provisionis esse perspeximus hoc quoque emendare, ne possessores eiusmodi prope immortali timore te-
1 neantur. Quamobrem iubemus hypothecarum persecutionem, quae rerum movetur gratia vel apud debitores consistentium vel apud debitorum heredes, non ultra quadraginta annos, ex quo competere coepit, prorogari, nisi conventio aut aetas, sicut dictum est, intercesserit, ut diversitas utriusque rerum persecutionis, quae in debitorem aut heredes eius quaeque movetur in extraneos, in solo sit annorum numero, verum in aliis omnibus ambo similes sint: in actione scilicet personali his custodiendis, quae
2 prisca constitutionum sanxit iustitia. Sed cum illud etiam in forensibus controversiis ventilabatur, an creditor anteriora iura praetendens potest posteriorum creditorem hypothecam tenentem et ultra triginta annos inquietare utpote imaginem debitoris obtinentem eique possidentem, necessarium duximus
2a et hoc dirimere. Et sancimus, donec communis debitor vivit, non posse creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, sed locum esse quadraginta annorum praescriptioni, quia, dum ille vivit, merito anterior creditor confidit, utpote apud debitorem eius possessione per posteriorem credi-
2b torem constituta. Ex quo autem in fata sua debitor decesserit, ex eo quasi suo nomine possidentem posteriorem creditorem merito posse triginta annorum opponere praescriptionem. et secundum hanc distinctionem computationem temporum adhibendam[2], ut ex persona quidem sua posterior creditor triginta annos, quos ipse post mortem debitoris possedit, opponat: sin autem coniungere voluerit suae possessioni quam post mortem debitoris habuit, etiam tempus, quo vivente debitore vel ipse creditor vel communis debitor detinuit, tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari et, quantum deest ad quadraginta annorum possessionem, per quam et ipse debitor creditorem repellere potuerat[3] hoc se
3 possedisse ostendat. Eodem iure pro temporum computatione observando et si posterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus est et is creditor longaevam possessionis praescriptionem ei
4 opponere conatur. Illud autem plus quam manifestum est, quod in omnibus contractibus, in quibus sub aliqua condicione vel sub die certa vel incerta stipulationes et promissiones vel pacta ponuntur, post condicionis exitum vel post institutae diei certae vel incertae lapsum praescriptiones triginta aut quadraginta annorum, quae personalibus vel hypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiunt.
4a Unde evenit, ut in matrimoniis, in quibus redhibitio dotis vel ante nuptias donationis in diem incertam mortis vel repudii differri adsolet, post coniugii dissolutionem earundem curricula praescriptionum personalibus itidem actionibus vel hypothecariis op-
5 ponendarum incipiant. Immo et illud procul dubio est, quod, si quis eorum, quibus aliquid debetur, res sibi suppositas sine violentia tenuerit, per hanc detentionem interruptio fit praeteriti temporis, si minus effluxit triginta vel quadraginta annis, et multo magis, quam si esset interruptio per conventionem introducta, cum litis contestationem imitatur[4]
5a ea detentio. Sed et si quis debitorum ad agnoscendum suum debitum secundam cautionem in creditorem exposuerit, tempora memoratarum praescriptionum interrupta esse videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quae scilicet innovata permansit, tam in personalibus quam in hypothecariis actionibus. namque improbum est debitorem[5] contradicere, qui, ne sub accusatione creditoris[6] fiat, secundam
6 in eum super eo debito cautionem exposuit. In his etiam promissionibus vel legatis vel aliis obligationibus, quae dationem per singulos annos vel menses aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum praescriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiusque anni vel mensis vel alterius singularis temporis computari manifestum
7 est. Nulla scilicet danda licentia vel ei, qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta vel quantoscumque alios annos detinuerit, dicendi ex transacto tempore dominium sibi in isdem rebus quaesitum esse, cum in eodem statu semper manere datas iure emphyteutico res oporteat, vel conductori seu procuratori rerum alienarum dicendi ex quocumque temporum curriculo non debere se domino volenti post completa conductionis tempora possessionem recipere eam reddere. *D. k. Dec. Constantinopoli Philoxeno et Probo conss.* [a. 525]

8 [7]*Imp. Iustinianus A. Menae pp. II.* Si quis emptionis vel donationis vel alterius cuiuscumque contractus titulo rem aliquam bona fide per decem vel viginti annos possederit et longi temporis exceptionem contra dominos eius vel creditores hypothecam eius praetendentes sibi adquisierit posteaque fortuito casu possessionem eius rei perdiderit, posse eum etiam actionem ad vindicandam eandem rem habere sancimus. hoc enim et veteres leges, si quis
1 eas recte inspexerit, sanciebant. Quod si quis eam rem desierit possidere, cuius dominus vel is qui suppositam eam habebat exceptione triginta vel quadraginta annorum expulsus est, praedictum auxilium non indiscrete, sed cum moderata divisione ei praestare censemus[8], ut, si quidem bona fide ab initio eam rem tenuit, simili possit uti[9] praesidio, sin vero mala fide eam adeptus est, indignus eo videatur, ita tamen, ut novus possessor, si quidem ipse rei dominus ab initio fuit vel suppositam eam habebat et memoratae exceptionis necessitate expulsus est, com-
1a modum detentionis sibi adquirat. Sin vero nullum ius in eadem re quocumque tempore habuit, tunc licentia sit priori domino vel creditori, qui nomine hypothecae rem obligatam habuit, et heredibus eorum ab iniusto detentore eam vindicare, non obsistente ei, quod prior possessor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum removerat, nisi ipse iniustus possessor triginta vel quadraginta annorum ex eo tempore computandorum, ex quo prior possessor, qui et vicit, ea[10] possessione cecidit, ex-
2 ceptione munitus sit. Sed haec super illis detentoribus censemus, qui sine violentia eandem rem nancti sunt. nam si quis violenter eam abstulit, omnimodo licebit priori possessori sine ulla distinc-
3 tione eam vindicare. Sed et si quis non per vim, sed sententia iudicis eam detinuit, ea tamen occasione, quod absens prior possessor et[11] ad litem vocatus minime respondit, licebit ei ad similitudinem ceterorum, qui rei dominium habent, intra annum se offerenti cautionemque suscipiendae litis danti eandem rem recipere superque ea cognitionalia subire
4 certamina. Exceptionem etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus, in quibus usurae promissae sunt, ex illo tempore initium capere sancimus, ex quo debitor usuras minime persolvit. *D. III id. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano A. II cons.* [a. 528]

9 *Idem A. Demostheni pp.* Saepe quidam suos obnoxios in iudicium vocantes et iudiciariis certaminibus ventilatis non ad certum finem lites producebant[12], sed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam forte fugientium vel suam imbecillitatem vel alios quoscumque casus (cum sortis humanae multa sunt, quae[13] nec dici nec enumerari

(1) sic CR, eorum ins. P (2) sic C, computatione tempo adhibenda PR (3) sic C, poterit P^a R, poterat P^b (4) sic P^b C, contestationem (--ne P^a R^a) introducatur P^a R (5) sic P^b, hunc ins. P^a CR (6) creditoris P^b C^b, morae creditoris C^a R^b, debitoris P^a, morae debitoris R^a (7) inspe A. 32. 28 (8) sic CR cum B (x. π.), censuimus P (9) tueri P^a contra B (x. π.) (10) ea C^b cum B (x. π.), eam PR, a C^a (11) et C cum B (x. π.), om. PR (12) producunt B (x. π.) (13) multi sunt qui B (x. π.)

), deinde iure suo lapsi esse videbantur eo,
ost cognitionem novissimam triginta annorum
ı effluxerit, et huiusmodi exceptione oppo-
as fortunas ad alios translatas videntes me-
quidem, sine remedio autem lugebant. Quod
rrigentes eandem exceptionem, quae ex tri-
nnis oritur, in huiusmodi casu opponi minime
:, sed licet personalis actio ab initio fuerit
a, tamen eam in quadragesimum annum ex-
ıs, cum non sit similis, qui penitus ab initio
ei, qui et postulationem deposuit et in iudi-
nit et subiit certamina, litem autem implere
quosdam casus praepeditus est. Sed licet
or defecerit, suae posteritati huiusmodi causae
eum relinquere posse definimus, ut eius he-
vel successoribus liceat eam adimplere, nullo
) triginta annorum exceptione sublatam. Quod
, id est quadraginta annorum spatium, ex eo
ri decernimus, ex quo novissima processit
), postquam utraque pars cessavit. [*a* 529]

XXXX.[1]

NALI EXCEPTIONE ITALICI CONTRACTUS
NDA ET DE DIVERSIS TEMPORIBUS ET
'TIONIBUS ET PRAESCRIPTIONIBUS ET
INTERRUPTIONIBUS EARUM.

np. Iustinianus A. Iuliano pp. Super annali
one, quae ex Italicis contractibus oritur, tan-
ies altercationum in omnibus iudiciis exortae
uantas et enumerari difficile et explanari im-
ibile est. Primum etenim naturae eius ob-
,[3] cum omni scrupulositate et difficultate
ita est, cum multa concurrere debent, ut ea
scatur. Deinde illud spatium annale alii qui-
ı effuse interpretabantur, ut possit usque ad
um extendi, alii iudicantes usque ad quin-
ım standum esse putaverunt. et in nostris
bus saepius super huiusmodi calculo a iudi-
ariatum est, unde nec facile suum effectum in
;iis ostendere huiusmodi exceptio valuit. Cum
nobis aliae temporales exceptiones vel prae-
nes sufficiant, huiusmodi difficultatibus illi-
stro subiectos imperio minime patimur. ideo-
morata annali exceptione penitus quiescente
mnes legitimae exceptiones vel praescriptio-
iudiciis suum vigorem ostendant[4], sive quae
ecennio vel viginti vel triginta vel quadraginta
ıtroductae sunt, sive quae minoribus spatiis
concluduntur. Ad haec cum nihil prohibet
a, quae aliquam dubitationem acceperunt,
bus et compendiosis sanctionibus renovare,
s omnes personales actiones, quas verbosa
lam interpretatio iactare extra metas triginta
n conabatur, triginta annorum spatiis con-
nisi legitimus modus, qui et veteribus et
legibus enumeratus est, interruptionem tem-
ntroduxerit: sola hypothecaria actione qua-
ginta annorum utente curriculis. Nemo ita-
ıdeat neque actionis[5] familiae erciscundae
communi dividundo neque finium regundorum
)ro socio neque furti neque vi bonorum rap-
neque alterius cuiuscumque personalis actio-

nis vitam longiorem esse triginta annis interpretari:
sed ex quo ab initio competit et semel nata est et
non iteratis fabulis saepe recreata, quemadmodum
in[6] furti dicebatur, post memoratum tempus finiri.
1e Exceptis omnibus actionibus, licet personales
sint, quae in iudicium deductae sunt et cognitionalia
acceperunt certamina et postea silentio traditae sunt,
in quibus non triginta, sed quadraginta annos esse
expectandos, ex quo novissimum litigatores tacue-
2 runt, nostra lex[7] antea promulgavit. Ne autem
imperfecta sanctio videatur, cum in maternis quidem
rebus filiis familias tempora exceptionum currere
dispositum erat, ex quo sacris paternis absoluti sunt,
in aliis autem, quae minime adquiri possunt, hoc
non fuerat specialiter constitutum, apertissima de-
finitione sancimus filiis familias omnibus in his ca-
sibus, in quibus habent res minime patribus suis
adquisitas, nullam temporalem exceptionem opponi,
nisi ex quo actionem movere potuerint[7*], id est post-
quam manu paterna vel eius in cuius potestate erant
constituti fuerint liberati. quis enim incusare eos
poterit, si hoc non fecerint, quod et si maluerint,
minime adimplere lege obviante valebant? *D. xv
k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc.
conss.* [*a.* 530]
2 *Idem A. Iohanni pp.* Ut perfectius omnibus
consulamus et nemini absentia vel potentia vel in-
fantia penitus adversarii sui noceat, sed sit aliqua
inter desides et vigilantes differentia, [8]sancimus: si
quando afuerit is, qui res alienas vel creditori ob-
noxias detinet, et desiderat dominus rei vel credi-
tor suam intentionem proponere et non ei licentia
sit, absente suo adversario qui rem detinet, vel in-
fantia vel furore laborante et neminem tutorem vel
curatorem habente, vel in magna[9] potestate consti-
tuto[10], licentia ei detur adire praesidem vel libel-
lum ei porrigere et hoc in querimoniam deducere
intra constituta tempora et interruptionem temporis
facere: et sufficere hoc ad plenissimam interruptio-
1 nem[11]. Sin autem nullo poterit[12] modo prae-
sidem adire, saltem ad episcopum locorum eat vel
defensorem civitatis[13] et suam manifestare volunta-
tem in[14] scriptis deproperet. sin autem afuerit vel
praeses[15] vel episcopus vel defensor, liceat ei et
proponere publice, ubi domicilium habet possessor,
seu cum tabulariorum subscriptione vel, si civitas
tabularios non habeat, cum trium testium subscrip-
tione: et hoc sufficere ad omnem temporalem inter-
ruptionem sive triennii sive longi temporis sive tri-
2 ginta vel quadraginta annorum sit. Omnibus
aliis, quae de longi temporis praescriptione vel tri-
ginta vel quadraginta annorum curriculis constituta
sunt sive ab antiquis legum conditoribus sive a nostra
maiestate, in suo robore duraturis. *D. xv k. Nov.
Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis
vv. cc.*[16] [*a.* 531]
3 *Idem A. Iohanni pp.* Si ex multis causis quen-
dam obnoxium habens, et maxime ex similibus quan-
titatibus, in unius quidem causae summam libellum
conventionis composuerit, causam tamen non ex-
presserit, apud veteres agitabatur, an videatur om-
nes causas in iudicium deduxisse aut vetustissimam
earum aut nihil fecisse, cum eius sensus incertus
1 esse apparebat. Sed et in iudiciis in multis casi-

), 15 — *Cf. Dig.* 44, 3 (2) *iunge* 1, 2, 23 (3) *sic*
ura eius observationis *PR* (4) *sic AC*, extendant
5) *sic A*, actiones *PCR* (6) in *AC*[a], *om. PC*[b]*R*
, 9 (7*) poterint *libri* (8) sancimus ... depro-
: 1, 4, 31 (9) summa *l. gem.* (10) *sic VACR*[b]
em., sua auctoritate eas res usurpare sed *ins. PR*[a]
ufficere ... interruptionem *om. l. gem.* (12) po-
r (13) vel def. civitatis *om. l. gem.* (14) in
em. (15) provinciae *ins. V* (16) *subscrip-
restitui ex Russardo, qui in contextu quidem ha-*
constantinopoli k. oct. post cons. lamp. et or.
in margine autem adnotat: 'in uno ms. legitur
ov. *ita autem restitui hanc subscr. ex l. ult. de
ep. aud. et libro veteri manuscripto'. quae verba nescio
an ita intellegenda sint, ut veteri libro cum Haloandrina
legis geminae subscriptione nisi in consulibus non con-
venerit: k. Oct. non eo solo refutantur, quod eo die aliae
constitutiones nullae datae sunt (cf. Zeitschrift für Rechts-
gesch.* 11 *p.* 172), *sed etiam V aliud habere videtur, in
quo Mayer legit* pp. x k. iun. (*vix* ian.), *mihi praeter
diei numerum* x, *quem* v *sequi videtur, certi nihil appa-
ruit. quamobrem Hal. ad geminam legem errore diem
antecedentis constitutionis* (1, 4, 28 *omissis Graecis*) *trans-
tulisse consulatumque more suo* (*cf. Zeitschr. l. c. p.* 176)
emendasse crediderim

bus[1] tales altercationes ventilatas invenimus, et maxime propter longi temporis interruptionem. si enim personalis forte fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat, quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem evanescere
2 taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum, aliae dubitationes emergebant, si omnes ei[2] competentes actiones huiusmodi narratione contineri credantur, an vero quasi silentio circa eas habito tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione admini-
3 (1) culo eis[3] adquisito. Sancimus itaque nullam in iudiciis in posterum locum habere talem confusionem, sed qui obnoxium suum in iudicium clamaverit et libellum conventionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem vel unius quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones vel hypothecarias continentem, nihilo minus videri ius suum omne eum in iudicium deduxisse et esse interrupta temporum curricula, cum contra desides homines et sui iuris contemptores odiosae exceptiones oppositae sunt. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

XXXXI.[4]

DE ADLUVIONIBUS ET PALUDIBUS ET DE PASCUIS AD ALIUM STATUM TRANSLATIS.

1 *Imp. Gordianus A. Marco.* Quamvis fluminis naturalem cursum opere manu facto alio non liceat avertere, tamen ripam suam adversus rapidi amnis impetum munire prohibitum non est. et cum fluvius priore alveo derelicto alium sibi facit, ager quem circumivit prioris domini[5] manet. quod si paulatim ita auferat aliique[6] parti applicet, id adluvionis iure ei quaeritur, cuius fundus crescit. *PP. III k. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

2 *Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Caesario pp.* Hi, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris quas possident tributorum praestationem agnoscant. et qui suum deplorant patrimonium imminutum, alieno saltem functionis onere liberentur et nostrae serenitatis largitate defensi, locorum etiam possessione contenti, pro agitandi census examine respondeant devotioni. *D. III id. Iun. Theodosio A. et Rumorido conss.* [a. 403]

3 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.*[8] Ea, quae per adluvionem sive in Aegypto per Nilum sive in aliis provinciis[9] per diversa flumina possessoribus adquiruntur, neque ab aerario vendi neque a quolibet peti nec separatim censeri vel functiones exigi hac perpetuo lege valitura sancimus, ne vel adluvionum ignorare vitia vel rem noxiam possessori-
1 bus videamur indicere. Similiter ne ea quidem, quae paludibus aptea vel pascuis videbantur adscripta, si sumptibus[10] possessorum nunc ad frugum fertilitatem translata sunt, vel vendi vel peti vel quasi fertilia separatim censeri vel functiones exigi concedimus, ne doleant diligentes operam suam agri dedisse culturae nec diligentiam suam sibi damno-
2 sam intellegant. Cuius[11] legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatione coerceri decernimus: inter quos habendum est officium quoque tuae sedis excelsae, si aliquid eiusmodi suggesserit disponendum vel si preces instruxerit petitoris. *D. XI k. Oct. Constantinopoli Valentiniano A. V et Anatolio conss.* [a. 440]

XXXXII.

DE SENTENTIIS PRAEFECTORUM PRAETORIO.

1 [12]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Thalassio pp. Illyrici.* Litigantibus in amplissimo praetorianae praefecturae iudicio, si contra ius se laesos adfirment, non provocandi, sed[13] supplicandi licentiam ministramus, licet pro curia vel[14] qualibet publica utilitate seu alia causa[15] dicatur prolata sententia (nec enim publice[16] prodest singulis legum adminicula denegari): ita videlicet, ut intra biennium tantum nostro numini contra cognitionales sedis praetorianae praefecturae[17] sententias, post successionem iudicis numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. *D. III id. Aug. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [a. 439]

XXXXIII.[18]

QUOMODO ET QUANDO IUDEX SENTENTIAM PROFERRE DEBET PRAESENTIBUS PARTIBUS VEL UNA ABSENTE.

1 *Imp. Titus Aelius Antoninus Publicio.* Non semper compelleris, ut adversus absentem pronunties, propter subscriptionem patris mei, qua significavit etiam contra absentes sententiam dari solere. id enim eo pertinet, ut absentem damnare possis, non ut[19] omnimodo necesse habeas. *Sine die et conss.*

2 *Imp. Gordianus A. Severo.* Cessante quoque causa peremptorii edicti adversus eos, qui admoniti iudicio adesse noluerunt, sententiam ab iudice posse ferri certum est. *S. IIII k. Aug. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

3 *Idem A. Antistio.* Ab eo iudicato recedi non potest, quod vobis absentibus et ignorantibus atque indefensis dicitis esse prolatum, si, ubi primum cognovistis, non ilico de statutis querellam detulistis. ita enim firmitatem sententia, quae ita prolata est, non habebit, si ei non sit commodatus adsensus. *PP. IIII id. Iun. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

4 *Imp. Philippus A. Domitio.* Si, ut proponis, pars diversa die feriato absente et ignorante te ab iudice dato sententiam pro partibus suis, quasi contumaciter deesses, impetravit, non immerito praeses denuo negotium alterius iudicis notioni terminandum commisit. *PP. V id. Oct. Peregrino et Aemiliano conss.* [a. 244]

5 *Idem A. et Philippus C. Longino.* Si, ut proponis, praeses provinciae, cum certum locum causae cognoscendae dedisset, alibi per obreptionem aditus sententiam adversus te absentem protulit, quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minime oportet.

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Domitio.* Si praeses quasi desertam ab adultis tuis causam appellationis, quae ab adiutore suo facta fuerat, circumduxit eo tempore, quo adulti curatores non habebant, repetitus notionem suam exhibebit. neque enim debet adultis nocere, quidquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta et curatoris auxilio fuerant destituti.

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Marino.* Ea, quae statuuntur adversus absentes non per contumaciam, scilicet denuntiationibus nequaquam ex more conventos, iudicatae rei firmitatem non obtinere certum est. *PP. III k. April. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

8 *Idem AA. Claudiae.* Consentaneum iuri[20] fuit temporibus ad praesentiam partis adversae prae-

(1) *sic V*, causis *CR* (2) ei $C^b R$, eis *V vel* $V^a C^a$ (3) eis $V?C^a$, ei C^b, *om. R* (4) *B* 50, 16 (5) *sic CR cum B*, dominii *V* (6) aliique *V*, ut utrique C^a, ut alteri C^b, ut alicui *R* (7) = *Nov. Theod.* 20 (8) et consuli designato *addit Nov.* (9) *sic Nov.*, alias provincias *libri* (10) ac laboribus *ins. Nov.* (11) huius *Nov.* (12) = *Nov. Theod.* 13 *B* 9, 1, 55 (13) non prov. sed *om. Nov.* (14) alia *ins. Nov.* (15) seu alia causa *om. Nov.* (16) publice *Nov.*, publicum *V*, publico CR^b, publica R^a (17) sedis tuae *Nov.* (18) *B* 9, 1, 56 *seqq.* (19) ut *V*, ut etiam *PCR* (20) iuri *dett.*, iure *PCR*

praesidem provinciae impleta iuris sollemni- adversario tuo trinis litteris vel uno pro peremptorio edicto [1], ut praesentiam sui commonefacto, si in eadem contumacia per- t, praesentis adlegationes audire. quod vel ır eius facere curabit. a quo ter citatus si ıciter praesentiam sui facere neglexerit, non ɜrit vel ad cogendum eum, ut se repraesen- possessionem bonorum cui incumbit ad te re et adversarium petitorem constituere, vel defensionibus tuis id quod iuris ratio exe- licare. *PP. III k. Oct. ipsis IIII et III AA.* [*a.* 290]

:m AA. Leontio. Tres denuntiationes ad orii edicti vicem adversus contumaces con- e salubriter statutum est. *PP. XI k. Nov. 'I et III AA. conss.* [*a.* 290]

lem AA. Blaesio. Cum non voluntatis tuae sed necessitate profectus sis, quidquid contra n statutum fuerit, quando absentiae neces- usa sit, officere tibi iuris ratio non permittit. *id. Mai. Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

lem AA. et CC. Valerio. Cum praesentibus litem inchoatam proponas, si, posteaquam te licet absentem pronuntiatum est, intra :um diem non appellasti, latam sententiam postulanti multae sacrae constitutiones re- r.

XXXXIIII.[2]

:NTENTIIS EX PERICULO RECITANDIS.

ɔp. Valerianus et Gallienus AA. Quinto. Ar- lla sententia est, quam scriptam edidit liti- s, non ipse recitavit. si igitur nihil fallis, provocationis mora ex integro iudicari im- a rectore provinciae.

ɔpp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ıum pp. Hac lege perpetua credimus [3] ordi- , ut iudices, quos cognoscendi et pronun- ecessitas teneret, non subitas, sed delibera- ıbita post negotium sententias ponderatas e formarent et emendatas statim in libellum fidelitate conferrent scriptasque ex libello legerent, sed [4] ne sit eis posthac copia cor- di vel mutandi. Exceptis tam viris eminen- praefectis praetorio quam aliis illustrem rationem gerentibus ceterisque illustribus ɜ, quibus licentia conceditur etiam per offi- um et eos, qui ministerium suum eis accom- sententias definitivas recitare. *D. XII k. ratiano A. II et Probo conss.* [*a.* 371]

ɛm AAA. ad Probum pp. Statutis genera- ısimus [6], ut universi iudices, quibus reddendi provinciis permisimus [7] facultatem, cognitis ltimas definitiones de scripti recitatione pro- ıt. Huic adicimus sanctioni, ut sententia, :ta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen sententiae habere mereatur nec ad rescissio- :peram decretorum appellationis sollemnitas ur. *D. III non. Dec. Triveris Gratiano A. III lio conss.* [*a.* 374]

XXXXV.[5]

ꞮENTENTIIS ET INTERLOCUTIONIBUS OMNIUM IUDICUM.

ɔp. Severus et Antoninus AA. Quintiliano. etur nobis rationem habere sententia deces- i, qui cum cognovisset inter petitorem et ɔrem, non procuratorem, sed ipsam domi- nam litis condemnavit, cuius persona in iudicio non fuit. potes igitur ut re integra de causa cognoscere. *D. IIII k. Iun. Antonino A. III et Geta conss.* [*a.* 208]

2 *Imp. Antoninus A. Sextilio.* Si arbiter datus a magistratibus; cum sententiam dixit, in libertate morabatur, quamvis postea in servitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta habet rei iudicatae aucto- ritatem.

3 *Imp. Alexander A. Vettio.* Praeses provinciae non ignorat definitivam sententiam, quae condem- nationem vel absolutionem non continet, pro iusta non haberi. *PP. k. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 [9]*Idem A. Severae.* Prolatam a praeside sen- tentiam contra solitum iudiciorum ordinem aucto- ritatem rei iudicatae non obtinere certum est. *PP. XV k. Ian. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

5 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Montano.* Cum eorum, qui principaliter fisco tenebantur, bona ea lege fideiussoribus procurator tradi iusserit, ut ipsi indemnitatem fisco praestarent, nec a sententia eius intercesserit provocatio, consequens est datae formae obtemperari.

6 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Zoilo.* Cum sententiam praesidis irritam esse dicis, quod non publice, sed in secreto loco officio eius non praesente sententiam suam dixit, nullum tibi ex his quae ab eo decreta sunt praeiudicium generan- dum esse constat. *PP. V. k. Dec. Caro et Carino conss.* [*a.* 283]

7 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Isidorae.* Ex stipulatione parta actione pacisci proxi- mis personis suadendo praeses provinciae verborum obligationem, quam certo iure tolli tantum licet, extinguere non potest, nec vox omnis iudicis iudi- cati continet auctoritatem, cum potestatem senten- tiae certis finibus concludi saepe sit constitutum.
1 Quapropter si nihil causa cognita secundum iuris rationem pronuntiatum est, vox pacisci suadentis praesidis actionem tuam perimere, si quam habuisti, minime potuit.

8 *Idem AA. et CC. Licinio.* Libera quidem Theo- dota, quam ex emptionis causa vel in solutum cre- ditori traditam proponis, pronuntiata citra provoca-
1 tionis auxilium sententia rescindi non potest. Verum si mota quaestione, praemissa denuntiatione ei, qui auctor huius mulieris fuit, iudicatum processit, quanti tua interest, empti, si emisti, vel ob debitum red- dendum, si in solutum data est, repetere non pro- hiberis.

9 *Idem AA. et CC. Domno.* Post sententiam, quae finibus certis concluditur, ab eo qui pronun- tiaverat vel eius successore de quaestione, quae iam decisa est, statuta rei iudicatae non obtinent aucto- ritatem: nam [11] nec de possessione pronuntiata pro- prietati ullum praeiudicium adferunt nec interlocu- tiones ullam causam plerumque perimunt. *S. III non. April. CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Menodoro.* Nulli, qui sta- tuendi non habet facultatem, interdicere patriae cuiquam permittitur.

11 *Idem AA. et CC. Titiano.* Cum iudex in de- finitiva sententia iusiurandum solummodo praestari praecipiat, non tamen addat, quid ex recusatione vel praestatione sacramenti fieri oportet, huiusmodi sententiam nullam vim obtinere palam est.

12 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Iuliano pro- consuli Africae.* Iudices tam Latina quam Graeca lingua sententias proferre possunt. *D. V id. Ian. Mediolani Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

13 [12]*Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Nemo iudex vel arbiter existimet neque consultationes, quas non rite iudicatas esse putaverit, sequendum, et

'R^b, accersito *ins. PR^a* (2) *B* 9, 1, 64 *seqq.* nus *C cum B* (κ. π.), credidimus *PR^b*, credi *R^a* *uentur B Fabroti, om. B Coisl. recte* (5) = *Th.* (6) iusseramus *Th.* (7) permittimus *Th.*

(8) *B* 9, 1, 67 *seqq.* (9) *iunge* 6, 34, 1 (10) *cf.* 8 37, 5 (s. v k. Dec. AA. conss.) (11) nam *P^bC cum B* (κ. π.), *om. P^aR* (12) *c.* 13 *et* 14 *iungendae videntur*

multo magis sententias eminentissimorum praefectorum vel aliorum procerum (non enim, si quid non bene dirimatur, hoc et in aliorum iudicum vitium extendi oportet, cum non exemplis, sed legibus iudicandum est), nec si cognitionales sint amplissimae praefecturae vel alicuius maximi magistratus prolatae sententiae: sed omnes iudices nostros veritatem et legum et iustitiae sequi vestigia sancimus. *D. III k. Nov.*[1] [a. 529]

14 [2]*Idem A. Demostheni pp.* Cum Papinianus summi ingenii vir in quaestionibus suis rite disposuit non solum iudicem de absolutione rei iudicare, sed ipsum actorem, si e contrario obnoxius fuerit inventus, condemnare, huiusmodi sententiam non solum roborandam, sed etiam augendam esse sancimus, ut liceat iudici vel contra actorem ferre sententiam et aliquid eum daturum vel facturum pronuntiare, nulla ei opponenda exceptione, quod non competens iudex agentis esse cognoscitur. cuius enim in agendo observavit arbitrium, eum habere et contra se iudicem in eodem negotio non dedignetur[3].

15 [4][*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.*][5]

[6]*Ἡ διάταξις κελεύει πολλῶν ὄντων ἐν τῇ δίκῃ κεφαλαίων δύνασθαι τὸν δικαστὴν ἐπί τισιν αὐτῶν ἐξαγαγεῖν ἀπόφασιν τελείαν καὶ τότε πάλιν ζητῆσαι περὶ τῶν ἄλλων καὶ πάλιν ἐξενεγκεῖν τὴν δοκοῦσαν αὐτῷ ἀπόφασιν καὶ μὴ ἀναγκάζεσθαι μίαν ἀπόφασιν περὶ πάντων ἅμα λέγειν τῶν κεφαλαίων*[7].

16 *Idem A. Iuliano pp.* Cum solitum est in sententiis iudicum sic interlocutionem proferri, ut non liceat partibus ante definitivam sententiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium, quidam putabant non licere ante litem contestatam nec iudicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare. cum enim simul utrumque vocabulum ponitur tam appellationis quam recusationis, provocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi, putabant, quod nec recusare quidem iudicem cuidam conceditur ante litem contestatam. quod minime vetitum est. caveant itaque iudices huiusmodi sermonem simul et sine certa distinctione proferre. *D. XV k. Dec. Lampadio et Oresta vv. cc. conss.* [a. 530]

XXXXVI.[8]

DE SENTENTIA, QUAE SINE CERTA QUANTITATE PROLATA EST.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Aelianae.* Cum iudicem, quoad pecunia condemnationis soluta fuisset, pendendis[9] usuris legem dixisse profitearis, non contra iuris formam sententiam datam palam est.

2 *Imp. Alexander A. Marcellino.* Quamquam pecuniae quantitas sententia curatoris rei publicae non continetur, sententia tamen eius rata est, quoniam indemnitatem rei publicae praestari iussit.

3 *Imp. Gordianus A. Asinio.* Haec sententia: 'omnem debiti quantitatem cum usuris competenti'bus solve' iudicati actionem parere non potest, cum apud iudices ita demum sine certa quantitate facta condemnatio auctoritate rei iudicatae cens[illegible] parte aliqua actorum certa sit quantitas [illegible]hensa.

4 *Idem A. Saturninae.* Haec sententia 'bona fide accepisti[10], solve', cum incertu[illegible] quid accepisset quantumque ab eo peteretu[illegible] sertim cum ipse qui extra ordinem iudicab[illegible] locutus sit dotem datam quae repeteretur n[illegible] dam esse, iudicati auctoritate non nititur. c[illegible] is qui postea iudicabat contra te certam se[illegible] protulit neque ab statutis provocaveris, i[illegible] facto confirmasti iudicatum.

XXXXVII.

DE SENTENTIIS, QUAE PRO EO QUOD IN[illegible] PROFERUNTUR.

1 [11]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* [illegible] eo quod interest dubitationes antiquae in [illegible] productae sunt, melius nobis visum est h[illegible] prolixitatem prout possibile est in angustu[illegible]
1 tare. Sancimus itaque in omnibus casi[illegible] certam habent quantitatem vel naturam, [illegible] venditionibus et locationibus et omnibus c[illegible] bus, hoc quod interest dupli quantitatem mi[illegible] cedere: in aliis autem casibus, qui incerti [illegible] dentur, iudices, qui causas dirimendas su[illegible] per suam subtilitatem requirere, ut, quod[12] inducitur damnum, hoc reddatur et non ex[illegible] dam machinationibus et immodicis perversic[illegible] circuitus inextricabiles redigatur, ne, dum i[illegible] tum computatio reducitur, pro sua impos[illegible] cadat, cum scimus esse naturae congruum [illegible] tummodo poenas exigi, quae cum competen[illegible] ratione proferuntur vel a legibus certo fine c[illegible]
2 statuuntur. Et hoc non solum in dam[illegible] etiam in lucro nostra amplectitur constitut[illegible] et ex eo veteres quod interest statuerunt [illegible] omnibus, secundum quod dictum est, finis [illegible] prolixitatis huius constitutionis recitatio. *D. Constantinopoli post consulatum Lampadii* [illegible] *stae vv. cc.*

XXXXVIII.[13]

SI NON A COMPETENTI IUDICE IUDIC[illegible] ESSE DICATUR.

1 *Imp. Alexander A. Sabiniano.* Iudex [illegible] tam rem datus, si de aliis pronuntiavit, qu[illegible] ad eam speciem[14] pertinet, nihil egit. *III n*[illegible] *Maximo II et Aeliano conss.*

2 *Imp. Gordianus A. Liciniae.* Si militar[illegible] super ea causa, de qua civilibus actionibus [illegible] tandum fuit, non datus, a quo dari poterat [illegible] vit, etiam remota appellatione id quod ab e[illegible] tum est firmitatem non habet iudicati.

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Philae.* Si de proprietate datus index adv[illegible] nihil super hac statuit, rector aditus provinc[illegible] sam hanc cognoscere suaque decidere sente[illegible]

(1) Recitata septimo miliario in novo consistorio palatii Iustiniani. d. III k. Nov. Decio vc. cons. [illegible] *cf. Zeitschrift für Rechtsgesch.* [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] *fortasse* [illegible] (5) [illegible] ... sunt 8, 2, 5 et quae ibi laudantur (6) insc[illegible] [illegible] inscriptio, quam [illegible] haec: impp. iustinianus a. iuliano pp., *fortasse* [illegible] (7) = *B* 9, 1, 81: *cf. Epitom*[illegible] (8) D. VIII k. Iul. Chalcedone Lampadio et Ores[illegible] [illegible] (9) *B* 9, 1, 83 *sqq.* *M* [illegible] (10) accepisti bon[illegible] (11) *B* 9, 1, [illegible] (12) quod *B* [illegible], hoc q[illegible] (13) *B* 9, 1, 88 *sqq.* (14) sic *PR*, eas res[illegible] rem *F*

XXXXV 15 [illegible] rursus de [illegible] [illegible] de omnibus capitulis [illegible]

rabit, cum et, si quid de possessione pronuntiatum probetur, hoc causae proprietatis minime noceat. *S. non. Nov. Heracleae CC.*[1] *conss.* [*a.* 294]

4 [2]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Potitum vicarium.* Et in privatorum causis huiusmodi forma servetur. ne quemquam litigatorum sententia non a suo iudice dicta constringat. *D. x k. Oct. Romae Ausonio et Olybrio conss.* [*a.* 379]

XXXXVIIII.

DE POENA IUDICIS, QUI MALE IUDICAVIT, VEL EIUS, QUI IUDICEM VEL ADVERSARIUM CORRUMPERE CURAVIT.

1 [3]*Imp. Antoninus A. ad Gaudium*[4]. Constitit in quacumque causa sive privata sive publica sive fiscali, ut, cuicumque[5] data fuerit pecunia, vel iudici vel adversario, amittat actionem is, qui diffidentia iustae sententiae in pecuniae corruptela[6] spem negotii reposuerit. *D. xiiii k. Ian. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 [7]*Imp. Constantinus A. ad Felicem praesidem Corsicae*[8]. De eo, qui pretio depravatus aut gratia perperam iudicaverit, ei vindicta quem laeserit non solum existimationis dispendiis[9], sed etiam litis discrimine praebeatur. *D. viii k. Nov. Sirmi Constantino A. v et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

L.[10]

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE.

1 *Imp. Gordianus A. Secundo.* Neque suam neque decessoris sui sententiam quemquam posse revocare in dubium non venit: nec necesse esse ab eiusmodi decreto interponere provocationem explorati iuris est. *PP. k. Mart.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Alexandrae.* Peremptorias exceptiones omissas initio, antequam sententia feratur, opponi posse perpetuum edictum manifeste declarat. Quod si aliter actum fuerit, in integrum restitutio permittitur. nam iudicatum contra maiores annis viginti quinque non oppositae praescriptionis velamento citra remedium appellationis rescindi non potest. *vii k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

3 [11]*Imp. Constantinus A. ad Proculum.* Impetrata rescripta non placet admitti, si decisae semel causae fuerint iudiciali sententia, quam provocatio nulla suspendit: sed eos, qui tale rescriptum meruerint, etiam limine iudiciorum expelli. *D. vi k. Ian. Constantino A. v et Licinio conss.* [*a.* 319]

LI.[12]

DE FRUCTIBUS ET LITIS EXPENSIS.

1 [13]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Actae.* Hoc fructuum nomine continetur, quod iustis sumptibus deductis superest. *iii non. April. CC. conss.* [*a.* 294]

2 [14]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Olybrio pu.* Litigator victus, qui post conventionem rei incubarit[15] alienae, non in sola rei redhibitione teneatur nec tantum[16] fructuum praestationem aut eorum quos ipse percepit agnoscat, sed[17] eos, quos percipi oportuisse[18], non quos eum redegisse constabit, exsolvat ex eo, ex quo re in iudicium deducta scientiam malae possessionis accepit. heredis quoque succedentis in vitium par habenda fortuna est. *D. vii k. Mart. Treviris Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

3 [19]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto pp.* Terminato transactoque negotio posthac nulli actio neque ex rescripto super sumptuum repetitione praestetur, nisi iudex[20], qui de principali negotio sententiam promulgavit, cominus partibus constitutis iuridica pronuntiatione signaverit victori causae restitui debere expensas aut super his querellam iure competere. post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est litem alteram consurgere ex litis primae materia. *D. iii k. April. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

4 [21]*Impp. Valentiniani et Marciani AA. edictum ad populum.* Non ignoret is, cuius ex interpellatione aliquis secundum datam formam in longinqua fuerit protractus examina, quod, si culpa sui fuerit dilata cognitio vel minime actioni suae adfuerit vel delata probaverit, pro calumnia quidem poenam luat legibus constitutam, pro vero pecuniaria causa post dispendia, post sumptus considerata quantitate postulatorum vel medii itineris intervallo condemnationem pro aestimatione iudicis sustinebit. *D. v id. Oct. Constantinopoli Valentiniano A. vii et Avieno conss.* [*a.* 450]

5 [22][*Αὐτοκράτωρ Ζήνων Α.*][23]

[24]*Ἡ διάταξις κελεύει, ὥστε πάντα δικαστὴν ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτοῦ κελεύειν τὸν ἡττηθέντα διδόναι τὰ δαπανήματα πάντα τὰ ἐν τῷ δικαστηρίῳ γενόμενα· ἔχοντος ἐξουσίαν αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ καὶ ὑπερβαίνειν τὴν δαπάνην ἕως τῆς δεκάτης μοίρας τῶν δαπανηθέντων, ἐὰν αὐτὸν ἡ ἀναισχυντία τοῦ ἡττηθέντος μέρους πρὸς τοῦτο παρακινήσῃ, ὥστε τὸ ὑπὲρ τὰ δαπανήματα τῷ δημοσίῳ λόγῳ διαφέρειν, εἰ μή τι ἄρα ὁ δικαστὴς τὴν τριβὴν τοῦ νενικηκότος μέρους βουληθεὶς θεραπεῦσαι μέρος τί ποτε ἐκ τούτων αὐτῷ ἀφο-*
1 *ρίσει. Καταδικαζομένου μὴ μόνον τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου, ὅτε πρόσφορος ἑκατέρῳ ἐστὶν ὁ δικαστής, ἀλλὰ κἂν τοῦ ἐνάγοντος ἀπρόσφορός ἐστιν, ἡττηθῇ δὲ ἐξ ἀνταναγωγῆς, μὴ δυνάμενος ἐκεῖνον τὸν δικαστὴν παραιτήσασθαι, εἴτε ἄρ-*

(1) *sic Herrmann*, nov. herc. et caes. *traditur* (2) = *Th.* 4, 16, 2 (3) *Cf. Dig.* 3, 6, 1, 3 (4) ad Cassium Sabinum *Dig.* (5) *sic PR*ᵇ, quaecumque *AC*, qcuicumque *R*ᵃ (6) *sic A*, corruptelas *PR*, corruptelam *C* (7) = *Th.* 1, 16, 3: *iunge Th.* 2, 6, 2 (8) praes. Cors. *Th.*, *om. libri* (9) *sic Th.*, dispendii *PR*, dispendio *AC* (10) *B* 9, 1, 92 *seqq.* (11) = *Th.* 4, 16, 1 (12) *B* 9, 3, 65 *seqq.* (13) *iunge Th.* 1, 12, 2 (14) = *Th.* 4, 18, 1 (15) *sic Th.*, incumberit *C*, incumbat *PR* (16) simplorum *ins. Th.*, *om. B: male igitur compilatores sequens* aut *retinuerunt* (17) duplos fructus et *ins. Th.* (18) *sic C*ᵃ *Th.*, potuisset *P*, potuisse *C*ᵇ*R cum B* (19) = *Th.* 4, 18, 2: *iunge* 7, 62, 31. *Th.* 11, 31, 9 (20) cognitor *Th.* (21) = *Nov. Marc.* 1, 1, 7 (22) *iungendae videntur* 1, 51, 13 (d. vi k. Iul. post consulatum Longini) 2, 7, 18. 19 (d. vi k. Ian. Constantinopoli Longino cons. 3, 3, 6. 3, 10, 1 (23) *inscriptionem supplevimus ex subscriptione et Nov.* 82 *c.* 10 (24) = *B* 9, 3, 69

LI 5 *Constitutio sancit, ut unusquisque iudex in sententia sua victum omnes sumptus in litem erogatos praestare iubeat, data licentia iudici sumptus etiam excedere usque ad decimam eorum quae erogata sunt partem, quotiens victi impudentia eum ad hoc commoverit, ut quae sumptus excedant ad publicas rationes pertineant, nisi forte iudex morae reparandae gratia, quam victrix pars passa est, ei ali-*
1 *quam partem ex his attribuerit. Ac non tum solum actor et reus condemnetur, cum in utrumque iudex iudicandi potestatem habet, sed etiam cum in actorem eam non habet, is autem ex contraria actione victus fuerit, quoniam illum iudicem recusare non potest, sive praesides sive sacri iudices*

γοντες εἴρηνται δικασταὶ εἴτε θεῖοι διαιτηταί· ἔχουσι γὰρ καὶ οὗτοι ἐκβιβασταὶ καὶ ἐπείκται.
2 Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσει ὁ δικαστής, αὐτὸς τὴν ζημίαν ταύτην ἀναγκάζεται θεραπεῦσαι τῷ νενι-
3 (1) κηκότι μέρει. Ἐὰν δέ τις ἐναγόμενος εὐγνωμόνως ἀποδώσει ἢ ἐνάγων ἀποστῇ τῆς δίκης ἢ καὶ ὁ δικαστὴς εὕρῃ αὐτὸν τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ συκοφάντην, ἀλλὰ ἐπὶ ἀμφιβόλῳ πράγματι δικαζόμενον, ὁ τοιοῦτος ἐκφεύγει τὴν τῶν δαπανημάτων
4 (2) καταδίκην. Δῆλον δέ, ὅτι ἐπὶ τῶν χαμαιδικαστῶν ὁ ἄρχων ἐστὶν ὁ ὀφείλων αὐτοῖς ἀφορίσαι ταξεώτην τὸν ταῦτα μεθοδεύοντα.

D. VII k. April. post consulatum Longini. [a. 487]

6 *Imp. Anastasius A. Stephano magistro militum.* Cum quidam per leges sacrasque constitutiones, alii per speciales largitates sibi praestituta privilegia praetendunt tam super sportulis pro conventionibus usque ad certam quantitatem praebendis quam super expensis litium vel minuendis vel penitus non agnoscendis, per hanc legem decernimus, ut, quicumque huiusmodi privilegio munitus est vel postea talem praerogativam quolibet modo meruerit, sciat, et si quos ipse utpote obnoxios sibi pro quacumque criminali vel civili causa constitutos in accusationem deduxerit, hos nihilo minus isdem privilegiis potituros, quoniam non est ferendum eos, qui praefatas praerogativas, ut ante latum est, praetendunt, aliquid plus ab adversariis suis quaerere concedi, quam ipsi ab aliis pulsati facere patiantur: ita scilicet, ut haec forma modis omnibus observetur super privilegiis per liberalitates vel generaliter quibusdam officiis aut scholis seu dignitatibus vel specialiter certis personis praestitis vel postea praebendis, sive hoc ipsum expressim principalibus dispositionibus vel adfatibus insertum sive praetermissum sit vel fuerit.

LII.[1]

DE RE IUDICATA.

1 *Imp. Antoninus A. Stellatori.* Rebus quidem iudicatis standum est. sed si probare poteris eum cui condemnatus es id quod furto amisisse videbatur recepisse, adversus iudicati agentem doli exceptione opposita tueri te poteris. *XII k. Mart. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

2 *Idem A. Pacatiano.* Res iudicatae si sub praetextu computationis instaurentur, nullus erit litium finis. *PP. prid. non . . . . Romae Laeto et Cereale conss.* [a. 215]

3 *Idem A. Demetrio.* Si pecuniam, quam mala ratione intercepisse vos apparuit, iussi sitis inferre cum poena et comperto praecepto praesidis non provocaveritis, universam quantitatem debetis inferre.

4 *Imp. Gordianus A. Antonino.* Sub specie novorum instrumentorum postea repertorum res iudicatas restaurari exemplo grave est. *D. VII id. Mart.*

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Valentino.* Ad solutionem dilationem petentem adquievisse sententiae manifeste probatur, sicut eum, qui quolibet modo sententiae adquieverit. nec enim instaurari finita rerum iudicatarum patitur auctoritas. *S. prid. id. Febr. Sirmi CC. conss.* [a. 294]

6 [2]*Impp. Honorius et Theodosius AA. proconsuli Africae.* Gesta, quae sunt transl publica monumenta, habere volumus perpetu mitatem. neque enim morte cognitoris perire publica fides. *D. III k. Sept. Romae*[4] *Con et Constante conss.* [

LIII.[5]

DE EXSECUTIONE REI IUDICATAE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Iustino.* propere[6] iudex pignora Marcellae capi ac iussit ante rem iudicatam. prius est ergo, vato ordine actionem adversus eam dirigas e cognita sententiam accipias. *PP. III k. Fe bino et Aemiliano conss.* [

2 *Imp. Antoninus A. Maximo.* Si causa cati non novasti, rem iudicatam praeses pro etiam pignoribus captis ac distractis ad em tum perduci iubebit. quod si novata causa stipulatu tibi actio competit et iudice accepto dum iuris formam experire.

3 *Idem A. Agrippae.* Ordo rei gestae e solutionis, quae intercessit, constantius deside medium. si itaque praesidem provinciae, q iudicatam exsequi debet, adieris et adlegave soli, quae pignori datae[7] sunt, diu subhast compacto sive ambitione diversae partis em non invenire, in possessionem earum te mittet, hoc remedio res tam diu tracta ad effectum p tur. *D. XI k. Iul. Messala et Sabino conss.* [

4 *Idem A. Marcello militi.* Stipendia propterea, quod condemnatus es[8], non patietu ses provinciae, cum rem iudicatam possit a tionibus exsequi. *PP. III non. Iun. Sabin Anullino conss.* [

5 *Imp. Gordianus A. Amando.* Etiam nome toris in causa iudicati capi posse ignotum n *PP. III id. Oct. Attico et Praetextato conss.* [

6 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Titia* ut proponis, rerum iudicatarum executor dat tes sibi iudicis vindicavit et contra ea, quae pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid p tiandum putavit, sententia ab eo dicta vim r catae obtinere nequaquam potest.

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. doro.* Si longis apertisque frustrationibus adversae restitutio remorata[9] est, etiam servis humanis exemptis a frustratore aestimatio restituenda est. animalia quoque cum fetibus intercessu praesidis repraesentabuntur.

8 [11]*Idem AA. et CC.*[12] Exsecutorem eum esse manifestum sit, qui post sententiam, int tes audita omni et discussa lite, prolatam iu rei vigorem ad effectum videtur adducere. *S et conss.*[13]

9 [14]*Idem AA. et CC. Glyconi.* Eos, quo tores tuos esse contendis, apud rectorem c provinciae, qui sive confessi debitum sive n et convicti fuerint condemnati nec intra st spatium solutioni satisfecerint, cum latae sen pignoribus etiam captis ac distractis secund

(1) *B* 9, 3, 71 *seqq.* — *Cf. Dig.* 42, 1 (2) = *Th.* 16, 5, 55 (3) gesta q. s. translata] notione et sollicitudine Marcellini spectabilis memoriae viri contra Donatistas gesta sunt ea, quae translata (scr. gesta quae sunt translata) *Th.* (4) Ravennae *Gothofredus* (5) *B* 9, 3, 71 *seqq.* — *Cf. Dig.* 42, 1 (6) sic *C*, perperam *P*? (7) sic *PR*, captae *C* (8) es *PR*, est *pC* (9) s... *CR*?, remota *PR*[a] (10) sic *P*[a], fetu *P*[b]*CR* (... esse inveniuntur 3. 3. 2. 3. 11. 1. 7. 62. 6: cf 2. 56. 1 (12) dicunt addunt 3. 3. 2. 3. 11, 1. 7 (13) d. xv k. April. (Aug. 3. 3. 2) 3. 3, 2. (14) Ch... inveniuntur 4. 10. 9. cui subs d. id. Febr. CC. conss.

iudicaverint: nam et his apparitores exsecutores que praesto sunt. Quod si iudex hoc non facit, ipse pars ... hoc damnum sarcire cogitur. Sin autem reus aliquis ... praestabit aut actor ... iudex cum perspiciet re vera calumniatorem non esse, sed in ancipiti causa ... condemnatum, is condemnationem in sumptus ... dum evitat. Consentaneum autem est in ... iudicibus ad magistratus officium per... et apparitorem qui haec exsequatur eis attril

quae saepe constituta sunt meruerunt exsecutionem, iuris formam tibi custodiet. *S. non. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]

LIIII.[1]

DE USURIS REI IUDICATAE.

1 [1]*Imp. Antoninus A. procuratoribus hereditatium.* Fiscus[2], qui bona secundum se dicta sententia[3] persequitur, eas quoque rationes habiturus est, ut, qui post legitimum tempus placitis non obtemperavit, usuram centesimam temporis quod postea fluxerit solvat.

2 [4]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Eos, qui condemnati solutionem pecuniarum, quas dependere iussi sunt, ultra quattuor menses a die condemnationis vel, si provocatio fuerit oblata, a die confirmationis sententiae connumerandos distulerint, centesimas usuras exigi praecipimus: nec priscis legibus, quae duas centesimas eis inferebant, nec nostra sanctione[5], quae dimidiam centesimae statuit, locum in eorum personam habentibus. *D. VII*[6] *id. April. Constantinopoli Decio cons.* [*a.* 529]

3 *Idem A. Iohanni pp.* Sancimus, ut si quis condemnatus fuerit, post datas a nobis quadrimenstres indutias centesimas quidem usuras secundum naturam iudicati eum compelli solvere, sed tantummodo sortis et non usurarum, quae ex pristino contractu in condemnationem deductae sunt. cum enim iam constituimus[7] usurarum usuras penitus esse delendas, nullum casum relinquimus, ex quo huiusmodi
1 machinatio possit induci. Si enim sine emendatione relinquatur, aliquid absurdum atque inelegans necesse est evenire, cum utiliter ex contractibus descendentes plerumque minores centesimae[8] ex nostra lege[5] factae sunt et necesse est minoribus usuris graviores supponi. si enim ex iudicati actione centesimae omnimodo currunt usurae, ex contractibus autem hoc raro contingit in capitulis lege nostra tantummodo exceptis, huiusmodi iniquitatem ipsa
2 necessitas rerum introducebat. Et ideo pio remedio causam corrigentes sancimus sortis tantummodo usuras usque ad centesimam currentes ex iudicati actione profligari, non autem usurarum quantascumque usuras. si enim novatur iudicati actione prior contractus, necesse est usurarum quidem, quae anterioris contractus sunt, cursum post sententias inhiberi, alias autem usuras ex iudicati actione tantummodo sortis procedere, et non ideo, quod forsitan consummata est quantitas sortis et usurarum, totius summae usuras postea colligi, sed sortis tan-
3 (1) tummodo. Et cum antiquitas pessimo exemplo reis quidem condemnatis laxamentum duorum mensum praestabat, fideiussores autem eorum eodem uti beneficio non concedebat, ut liceret victoribus relictis propter legem condemnatis personis a fideiussoribus eorum vel mandatoribus statim pecunias vel res in condemnatione positas exigere, huiusmodi acerbitatem resecantes sancimus quadrimenstres indutias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiussores eorum et mandatores extendi, ne legi fiat derogatum. cum enim interventor solvere compellatur et ipse reum coerceat[9] ad invitam solutionem, nullum condemnatus habebat nostrae sensum humanitatis, quia per medium fideiussorem statim pecunias persolvere compellebatur. *D. V k. Dec. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

LV.[10]

SI PLURES UNA SENTENTIA CONDEMNATI SUNT.

1 *Imp. Alexander A. Victori.* Si non singuli in solidum, sed generaliter tu et collega tuus una et certa quantitate condemnati estis nec additum, ut[11], quod ab altero servari non possit, alter suppleret, effectus sententiae virilibus portionibus discretus est. ideoque parens pro tua portione sententiae ob cessationem alterius ex causa iudicati conveniri non potes. *PP. k. Iul. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

2 *Imp. Gordianus A. Anniano.* Quotiens a tutoribus singulis procuratoribus datis insequitur in omnium persona condemnatio, periculum sententiae videri esse divisum. ideoque quod ab uno servari non potuerit, a ceteris exigi non posse explorati iuris est. *PP. XV k.*[12] *April. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

LVI.[13]

QUIBUS RES IUDICATA NON NOCET.

1 *Imp. Alexander A. Masculino.* Si neque mandasti fratri tuo defensionem rei tuae neque quod gestum est ratum habuisti, praescriptio rei iudicatae tibi non oberit. et ideo non prohiberis causam tuam agere sine praeiudicio rerum iudicatarum. *PP. non. Mai. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 *Imp. Gordianus A. Athenio.* Res inter alios iudicatae neque emolumentum adferre his, qui iudicio non interfuerunt, neque praeiudicium solent irrogare. ideoque nepti tuae praeiudicare[14] non potest, quod adversus coheredem eius iudicatum est, si nihil adversus ipsam statutum est. *PP. V id. Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

3 [15]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Honorato.* Iuris manifestissimi est et in accusationibus his, qui congressi iudicio non sunt, officere non posse, si quid forte praeiudicii videatur oblatum. *PP. XIIII k. Sept. Basso et Quintiano*[16] *conss.* [*a.* 289]

4 *Idem AA. et CC. Soteriano.* Nec in simili negotio res inter alios actas absenti praeiudicare saepe constitutum est. *S. III k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

LVII.[17]

COMMINATIONES EPISTULAS PROGRAMMATA SUBSCRIPTIONES AUCTORITATEM REI IUDICATAE NON HABERE.

1 *Imp. Antoninus A. Rogatiano.* Nec vim stipulationis obtinere potest comminatio iudicis, qui certas usuras praestaturos eos dixit, qui intra certum diem debitum non exsolvissent. *PP. prid. id. Ian. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Maximiano.* Rei iudicatae effectum non habet, quod per epistulam rector provinciae solvere vos pecuniam rei publicae iussit. *PP. IIII id. Mart. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Idem A. Zotico.* Ea, quae causa cognita statuuntur, subscriptionibus revocari non posse saepe rescriptum est. *PP. VI id. Sept. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

4 *Imp. Gordianus A. Asclepiadi.* Interlocutio praesidis apud acta signata: 'nisi solutioni debiti 'is qui convenitur obsequium praestitisset, duplum 'seu quadruplum inferat' voluntas potius comminantis quam sententia iudicantis est, cum, placitum

(1) *B* 9, 3, 86 *seqq.* (2) fiscus C^a *cum B*, fisci. ***s R^a, fisci. is $C^b R^b$, *at procurator hereditatium fisci non est in usu* (3) se dicta sententia *C*, dicta sententiam R^a, dictam sententiam R^b (4) *iunge* 10, 8, 3 (5) 4, 32, 26, 2 (6) VIII *cum* 10, 8, 3 *scr.* (7) 4, 32, 28 (8) centesima *edd. rectius, nisi forte genetivus Graecorum more usurpatus est* (9) *sic B* (x. π.), coercebat *libri* (10) *B* 9, 3, 89. 90 (11) ut *C*, *it (sit?) *V*, est ut *R* (12) k. *scripsi*, id. *V* (13) *B* 9, 3, 91 *seqq.* (14) *sic R*, praeiudicari *V?PC* (15) *iunge* 9, 2, 9 (16) *sic P*, aemiliano (= *a.* 259) *V* (17) *B* 9, 3, 95 *seqq.*

eiusmodi ne rei iudicatae auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret. *PP. III id. Dec.*[1] *Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 *Idem A. Iucundo.* Iudex, qui disceptationi locum dederat, partium adlegationes audire et examinare debuit. nam subscriptionem ad libellum datam talem, quae diversam partem in possessionem fundi mitteret, vicem rei iudicatae non obtinere non ambigitur. *PP. XII k. Febr. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

6 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Cassiano.* Programma, si quod a praeside propositum est, vim rei iudicatae nequaquam potest obtinere. nec comminationem vim rei iudicatae continere manifestum est. *PP. X k. April. . . . . conss.*[2]

7 *Imp. Constantinus A. ad Bassum pp.* Quod magno conflictu sententia decerni solet, id paucis litteris temere adscriptis definiri fas non est. *D. XV k. April. Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [*a.* 320]

LVIII.[3]

SI EX FALSIS INSTRUMENTIS VEL TESTIMONIIS IUDICATUM ERIT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Vipsaniae.* Si tabulas testamenti, quas secutus proconsul vir clarissimus sententiam dixit, falsas dicere vis, praebebit notionem suam non obstante praescriptione rei iudicatae, quia nondum de falso quaesitum est. *PP. V . . . . conss.*

2 *Imp. Alexander A. Optato.* Et qui non provocaverunt, si instrumentis falsis se victos esse probare possunt, cum de crimine docuerint, ex integro de causa audiuntur. *PP. XVI k. Oct. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

3 *Idem A. Clementi.* Falsam quidem testationem, qua diversa pars in iudicio adversus te usa est, ut proponis, solito more arguere non prohiberis. sed causa iudicati in irritum non devocatur, nisi si probare poteris eum qui iudicaverat secutum eius instrumenti fidem, quod falsum esse constiterit, adversus te pronuntiasse. *PP. VII k. Sept.*

4 *Imp. Gordianus A. Herennio.* Iudicati exsecutio solet suspendi et soluti dari repetitio, si falsis instrumentis circumventam esse religionem iudicantis crimine postea falsi illato manifestis probationibus fuerit ostensum. *PP. V id. Sept.*

LVIIII.[4]

DE CONFESSIS.

1 [5]*Imp. Antoninus A. Iuliano.* Confessos in iure pro iudicatis haberi placet. quare sine causa desideras recedi a confessione tua, cum et solvere cogeris. *Accepta prid. k. Oct. Gentiano et Basso conss.* [*a.* 211]

LX.[6]

INTER ALIOS ACTA VEL IUDICATA ALIIS NON NOCERE.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Epagatho.* Inter alios res gestas aliis non posse facere praeiudicium saepe constitutum est. unde licet quosdam de heredibus eius, quem debitorem tuum fuisse significas, solvisse commemores, tamen ceteri non alias ad solutionem urguentur, nisi debitum fuerit probatum. *V k.*[7] *April. Byzantio AA. conss.* [*a.* 293]

2 *Idem AA. et CC. Severae.* Inter alios factam transactionem absenti non posse facere praeiudicium notissimi iuris est. quapropter adito praeside provinciae aviam tuam mancipium tibi donasse proba ac, si hoc iure ad te pertinere perspexerit, restitui tibi providebit. neque enim, si te absente divisionem eius fecerint, aliquid iuri tuo derogari poterit[8]. *S. id. April. Byzantio AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Fortunatae.* Si cum fratre tuo matri successisti, frater pro portione tua cum debitoribus hereditariis paciscendo vel agendo, non ex tua voluntate, pro hereditaria parte tibi quaesitam obligationem extinguere non potuit. *V*[9] *id. Oct. Retiariae CC. conss.* [*a.* 294]

LXI.[10]

DE RELATIONIBUS.

1 [11]*Imp. Constantinus A. Profuturo praefecto* [illegible] *annonae.* Si quis iudicum duxerit esse referendum[illegible], nihil inter partes[12] pronuntiet, sed magis super quo[illegible] haesitandum putaverit, nostram consulat scientiam[illegible] aut, si tulerit sententiam, minime postea, ne a se[illegible] provocetur, relatione promissa terreat litigantes [illegible], sciens, quod, si hoc fecerit, nihilo minus iure apel-[illegible]
1 lationum res agitabitur. Sed nec ad nos mittatu[illegible]
2 aliquid, quod plena instructione indigeat. [13]Quotiens autem ad nostram scientiam iudex se pollicea[illegible]tur relaturum, consultationis exemplum litigatoribu[illegible] ilico edi apud acta iubeat, ut, si cui forte relati[illegible] minus plena vel contraria videatur, is refutatoria[illegible] preces similiter apud acta sine aliqua frustratori[illegible] dilatione offerat. *D. IIII id. Febr. Sirmio Consta[illegible]tino A. V et Licinio C. conss.* [*a.* 31[illegible]]

2 [14]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad V[illegible]ventium pp.* Super delictis provincialium numqua[illegible] rectores provinciarum ad scientiam principum pute[illegible] esse referendum, nisi ediderint prius consultation[illegible] exemplum. quippe tunc demum relationibus plen[illegible] maturitas est, cum vel adlegationibus refelluntur [illegible] vel probantur adsensu. *D. III k. Ian. Treviris V[illegible]lentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 36[illegible]]

3 [16]*Idem AA.*[17] *ad Apodemium.* Si quando rat[illegible] aut necessitas est in negotiis nostra iudicia requ[illegible]rendi expectandique responsa, omnem omnino causa[illegible] relationis series comprehendat, ut recitata consult[illegible]tione, quae ita est dirigenda, propemodum actoru[illegible] recensione non opus sit: actis etiam necessario so[illegible]ciandis. *D. VI id. Mai. Treviris Valentiniano n[illegible] et Victore conss.* [*a.* 36[illegible]]

LXII.[18]

DE APPELLATIONIBUS ET CONSULTATIONIBUS.

1 *Sententia divi Severi data in persona Marci Prisci idibus Ian. Pompeiano et Avito conss. Severus A. dixit:* Prius de possessione pronuntiare et ita crimen violentiae excutere praeses provinciae debuit. quod cum non fecerit, iuste provocatum est. [*a.* 209]

2 *Imp. Alexander A. Plariano.* Novum quod postulas non est, quod, etsi rescripti mei auctoritas intercesserit, provocandi tamen facultas tibi non denegetur.

3 *Imp. Gordianus A. Victori.* Appellatione interposita, licet ab iudice repudiata sit, in praeiudicium deliberationis nihil fieri debere et in eo statu omnia

(1) dec. *vel* oct. *V* (2) apr. **a*** et diono conss. *V?: fortasse legendum* praes. et albino conss. (= *a.* 246) (3) *B* 9, 3, 102 *seqq.* (4) *Cf. Dig.* 42, 2 (5) = *Greg.* 10, 2, 1 *B* 9, 4, 9 (6) *B* 9, 3, 62 *seqq.* (7) id. *Mommsen* (8) fecerint aliqui, id iuri tuo derogare poterit *Mommsen* (9) VI *Mommsen* (10) *Cf. Dig.* 49, 1

(11) *pr.* = *Th.* 11, 29, 2 (12) inter partes *om. Th.* (13) § 2 = *Th.* 11, 30, 1 (14) = *Th.* 11, 29, 3 (15) *sic Th.*, fefelluntur *C*[a], repelluntur *C*[b]*R* (16) = *Th.* 11, 29, 4 (17) et Gratianus A. *ins. Th.* (18) *B* 9, 1, 95 *seqq.* — *Cf. Dig.* 49, 1

uo tempore pronuntiationis fuerint, saepissime
utum est. *PP. IIII*
np. Philippus A. et Philippus C. Probo. Si
ibatum nominatus non provocasti, convelli
. non possunt.
npp. Diocletianus et Maximianus AA. Valerio.
s provinciae, ad quem appellasti, si non vitio
ntiae vestrae tempus, quod ad reddendos
los praescriptum est, exemptum esse animad-
t, sed ex fatalis casus necessitate, diem functo
eos perferebat, id accidisse cognoverit, iuxta
ui iuris formam desiderio vestro medebitur.
dem AA. et CC. dicunt: Eos, qui de appella-
s cognoscent ac iudicabunt, ita iudicium suum
re conveniet, ut intellegant, quod, cum appel-
ost decisam per sententiam litem interposita
non ex occasione aliqua remittere negotium
icem suum fas sit, sed omnem causam propria
tia determinare conveniat, cum salubritas legis
utae ad id spectare videatur, ut post senten-
b eo qui de appellatione cognoscit recursus
on possit ad iudicem, a quo fuerit provoca-
uapropter remittendi litigatores ad provincias
m occasionem atque exclusam penitus intelle-
cum super omni causa interpositam provoca-
vel iniustam tantum liceat pronuntiare vel
am. Si quid autem in agendo negotio minus
gasse litigator crediderit, quod in iudicio acto
omissum, apud eum qui de appellatione co-
: persequatur, cum votum gerentibus nobis
nihil in iudiciis quam iustitiam locum habere
necessaria res forte transmissa non exclu-
da videatur. Si quis autem post interpositam
tionem necessarias sibi putaverit esse poscen-
rsonas, quo apud iudicem qui super appella-
cognoscet veritatem possit ostendere, quam
abit occultam, hocque iudex fieri prospexerit,
s isdem ad[2] faciendi itineris expeditionem
re debebit, cum id iustitia ipsa persuadeat ab
c recognosci, qui evocandi[3] personas sua inter-
crediderit. Super his vero, qui in capitali-
usis constituti appellaverint (quos tamen et
vel qui pro his provocabunt non nisi audita
ausa atque discussa post sententiam dictam
re conveniet), id observandum esse sancimus,
pia idonei fideiussoris retentis in custodia reis
es suas iudices exemplo appellatoribus edito[4]
utatorios[5] eorum ad scrinia quorum interest
ttant, quibus gestarum rerum fides manifesta
ae pandatur, ut meritis eorum consideratis
fortuna singulorum sententia proferatur. Ne
autem ac passim provocandi omnibus facul-
eberetur, arbitramur eum, qui malam litem
persecutus, mediocriter poenam a competenti
ice sustinere. Sin autem in iudicio propriam
quis fuerit persecutus atque superatus vo-
provocare, eodem die vel altero libellos appel-
offerre debebit. is vero, qui negotium tue-
num, supra dicta condicione etiam tertio die
vocabit. Apostolos post interpositam provo-
m etiam non petente appellatore sine aliqua
e iudicem dare oportet, cautione videlicet de
da provocatione in posterum minime prae-
Sine die et consule[8].
em AA. et CC. Neoni. Qui ad civilia mu-
l decurionatum vel honores devocantur, licet
nem a principibus acceperint, si appellationis
non utantur, consensu suo nominationem

confirmant. cum igitur ad munus vocatus appellaveris a praeside[7] provinciae, iuste te appellasse ostende.

8 *Idem AA. et CC. Oppiano.* Si contra maiorem quinque et viginti annis sententia lata provocationis secutae tempore praefinito causas non esse repraesentatas nec appellatione pendente transactione finitum negotium rector animadverterit, res iudicatas exsequi curabit.

9 *Idem AA. et CC. have Heraclida carissime nobis.* Dominus litis causam appellationis, quam procurator suus litigando interposuit, etiam absente procuratore exsequi potest.

10 *Idem AA. et CC. Titiano.* Si actor a curatore ordinatus deteriorem calculum reportaverit, tam ipse quam curator ad provocationis auxilium possunt pervenire, curator vero solus provocationis litem 1 exercebit. Sin autem interim adulescens veniam aetatis impetraverit vel ad legitimam aetatem pervenerit, potest suo nomine appellationem exercere. *S. prid. k. Oct. Viminacii CC. conss.* [*a.* 294]

11 [9]*Idem AA. et CC. Aurelio.* Cives et incolae, manifestas etiam excusationes habentes, si sub iusta nominatione non appellaverint, ad probationem earum non admittuntur. *XVII k. Ian.*

12 [9]*Imp. Constantinus A. ad Catulinum.* Minime fas est, ut in civili negotio libellis appellatoriis oblatis aut carceris cruciatus aut cuiuslibet iniuriae genus seu tormenta vel etiam contumelias perferat appellator, absque his criminalibus causis, in quibus, etiamsi possunt provocare, eum tamen statum debent obtinere, ut post provocationem in custodia, si fideiussoris idonei copiam non habeant[10], perseverent. *D. III non. Nov. Treviris. acc. XV k. Mai. Hadrumeto Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

13 [11]*Idem A. Petronio Probiano suo salutem*[12]. Ex illo tempore, quo in civilibus causis, quae inter privatos moventur, consultaturum[13] vel relaturum te esse promiseris vel appellationis a te interpositae sollemnia completa fuerint, nihil posthac tibi quodlibet speciale ac requisitum vel quibuscumque modis favoris gratiam praeferens audiendum est, sed observandum, ut iuxta priora statuta sollemnitatis more expleto gesta ad comitatum omnia dirigantur. *D. id. Aug. Arelato. pp. id. Oct. Theveste Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

14 [14]*Idem A. ad Bassum pu.*[15] Litigatoribus copia est etiam non conscriptis libellis ilico appellare voce, cum res poposcerit iudicata, tam in civilibus quam in criminalibus causis[16]. *D. VIII id. Iun. Sirmio Gallicano et Basso conss.* [*a.* 317]

15 [17]*Idem A. ad Severum vicarium*[18]. Ne causas, quae in nostram venerint scientiam, rursus transferri ad iudicia necesse sit, instructiones necessarias plene actis inseri praecipimus. nam cogimur a proferenda sententia temperare[19], quoniam verendum est, ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi[20]. quare perennibus inuretur iudex notis, si cuncta, quae litigatores instructionis probationisque causa recitaverint, indita actis vel subiecta non potuerint inveniri. *D. X k. Iul. Aquileiae Constantino A. V et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

16 [21]*Idem A. ad Maximum.* Etiam eos, qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere. *D. prid. id. Ian. Sirmio Crispo II et Constantino II CC. conss.* [*a.* 321]

17 [22]*Idem A. ad Iulianum pu.*[23] Si apud utrum-

---

endae videntur 3, 3, 2. 3, 11, 1. 7, 53, 8 (2) ad t *CR* (3) evocari *Mommsen* (4) *sic* C^a, app. edita C^b, exempla app. edicto R^a. et app. edita R^b (5) *sic* C^a?, refutatorias C^b, ria *R* (6) D. XV k. April. (Aug. 3, 3, 2) CC. = *a.* 294) 3, 3, 2. 3, 11, 1 (7) a praeside C^a, raesidem C^bR (8) *Herrmann iungit* 10, 40, 7 *Th.* 11, 30, 2: *iunge* 9, 47, 16. *Th.* 11, 36, 1 ... habeant *om. Th.* (11) = *Th.* 11, 30, 5: *iunge* 1, 21, 2 (12) probiano suo sal. *Th.*, *om. libri*, *cf.* 1, 21, 2 (13) consulturum *Th.* (14) = *Th.* 11, 30, 7 (15) pu. *Th.*, *om. libri* (16) tam ... causis *om. Th.* (17) = *Th.* 11, 30, 9 (18) vicarium *Th.*, *om. libri* (19) qui sanximus retractari rescripta nostra ad opiniones vel etiam relationes iudicum data non oportere *ins. Th.* (20) *cf. not. praeced.* (21) = *Th.* 11, 30, 11: *iunge* 3, 1, 9 (22) = *Th* 3, 32, 2: *iunge* 5, 71, 18 (23) *de inscriptione et subscriptione vide ad* 5, 71, 18

que praetorem, dum quaestio ventilatur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit obiectum, praefecturae urbis iudicium sacrum appellator observet[1].

18 [2]*Idem A. Victori rationali urbis Romae*[3]. Quoniam nonnulli fisci debitores, cum iussi fuerint debitam summam exsolvere, interposito provocationis auxilio vim exsecutionis eludunt nec iam opinionis exemplum nec refutatorias preces curant petere vel offerre, placuit, ut, si intra dies[4] sollemnitatibus praestitutos ad facienda haec appellatoris cura defuerit, deserta ab eo provocatio aestimetur moxque debitum exigatur. *D. prid. k. Aug. Constantino et Maximo conss.* [*a.* 327]

19 [5]*Idem A. ad universos provinciales.* A proconsulibus et comitibus et his qui vice praefectorum cognoscunt, sive ex appellatione sive ex delegato sive ex ordine iudicaverint, provocari permittimus, ita ut appellanti iudex praebeat opinionis exemplum et acta cum refutatoriis partium suisque litteris ad nos dirigat. a praefectis autem praetorio provocare[6]
1 non sinimus. Quod si victus oblatam nec receptam ab iudice appellationem adfirmet, praefectos adeat, ut apud eos de integro litiget tamquam appellatione suscepta. superatus enim si iniuste appellare[7] videbitur, lite perdita notatus abscedet: aut si vicerit, contra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri[8] necesse est, ut digno supplicio puniatur. *D. k. Aug. pp. k. Sept. Constantinopoli Basso et Ablabio conss.* [*a.* 331]

20 [9]*Imp. Constantius A.*[10] *Albino.* Et in maioribus et in minoribus negotiis appellandi facultas est. nec enim iudicem oportet iniuriam sibi fieri existimare eo, quod litigator ad provocationis auxilium convolavit. *D. VII id. April. Marcellino et Probino conss.* [*a.* 341]

21 [11]*Idem A. ad Lollianum pp.*[12] Quoniam iudices ordinarii provocationes aestimant respuendas, placet, ut, si quis appellationem suscipere recusaverit, quae non contra exsecutionem, sed adversus sententiam iurgium terminantem[13] fuerit interposita, triginta auri pondo cogatur largitionibus nostris[14] inferre: triginta alia[15] officio eius itidem soluturo, nisi ei pertinaciter restiterit atque actis contradixerit et, quid[16] iure sit constitutum, ostenderit[17]. *D. VIII k. Aug. Messadensi. pp. Capuae Arbitione et Lolliano conss* [*a.* 355]

22 [18]*Idem A. ad Volusianum pp.* Lata sententia, quae pertinet ad bona vacantia[19] et ad ea, quae indignis legibus cogentibus auferuntur, si quis putaverit provocandum, vox eius debebit admitti. *D. III*[20] *k. Aug. Arbitione et Lolliano conss.* [*a.* 355]

23 [21]*Idem A. ad senatum.* Cum appellatio interposita fuerit per Bithyniam Paphlagoniam[22] Lydiam Hellespontum, insulas etiam ac Phrygiam salutarem, Europam ac Rhodopam et Haemimontum, praefecturae urbis iudicium sacrum appellator observet. *D. V non. Mai.*[23] *Tauro et Florentio conss.* [*a* 361]

24 [24]*Impp. Valentinianus et Valens AA. salutem dicunt ordini civitatis Carthaginensium.* Iudicibus non solum appellationis suscipiendae necessitas videtur imposita, verum etiam triginta dierum spati[a] ex die sententiae definita sunt[25], intra quae gest[a] una cum relatione litigatoribus convenit praestari[26] [a] iudice et officio eius[27], si statuta fuerint aliqua par[te] mutilata, multae subiacentibus. *D. prid. non. Febr. Mediolani divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 36[4]]

25 [29]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theo[do]sius AAA. ad Syagrium pp.* Et in multis ab iu[di]cibus inferendis[30] appellationes iubemus admi[tti]. *D. XIIII k. Iul. Gratiano V et Theodosio conss.* [*a.* [illegible]]

26 [31]*Idem AAA. et Arcadius A. ad Pelag[ium] comitem rerum privatarum.* Cum post senten[tiam] discussoris vel rationalis fuerit provocatum, ad [sin]ceritatem tuam negotium transferatur, ut, si m[edio]critas negotii aut longinquitas regionis ad iud[icium] tuum litigatores venire non patitur, iudicio rect[oris] provinciae, quem ipse probaveris, negotium de[cidatur]. *D. XV k. Mart. Mediolano Arcadio A. et Bauto[ne] conss.* [*a.* 385]

27 [33]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Ennodio proconsuli Africae.* Nominationes libellis vel edictis factae citra consilium publicum non valent: de quibus nec appellare necesse est, si sollemnitas deest. *D. XVII k. Iun. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

28 [34]*Idem AA. Nebridio proconsuli Asiae.* Si quis libellos appellatorios ingesserit, sciat se habere licentiam arbitrium commutandi et suos libellos recuperandi[35], ne iustae paenitudinis humanitas amputetur. *D. XI k. Aug. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

29 [36]*Idem AA. ad Eutychianum pp.*[37] Addictos supplicio et pro criminum immanitate damnatos nulli clericorum vel monachorum, eorum etiam quos synoditas vocant[38], per vim atque usurpationem vindicare
1 liceat ac tenere. Quibus in causa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae provocationis copiam non negamus, ut ibi diligentius examinetur, ubi contra hominis salutem per errorem[39] vel gratia cognitoris oppressa putatur esse iustitia: ea condicione, ut, si[40] proconsules vel[41] comes Orientis, Augustalis, vicarii fuerint cognitores, non tam ad clementiam nostram quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum. eorum enim de his plenum volumus esse iudicium. qui, si ita res est et crimen exegerit, rectius possint punire damnatos. *D. VI k. Aug. Mnizo Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

30 [42]*Idem AA. Theodoro pp.* Si quis provocatione interposita suspecti iudicis velit prolatam[43] evitare sententiam, in hac voce liberam habeat potestatem nec timeat contumeliam iudiciorum. cum et ab ipsa iniuria possit facile provocare, maxime cum a solo tantum praefecto praetorio[44] non sine dispendio causae provocare permissum sit. sciant igitur cuncti sibi ab iniuriis et suspectis iudicibus et in capitali supplicio ac fortunarum dispendio provo-

(1) d. XV k. Ian. Serdicae Probiano et Iuliano conss. (a. 322) ex 5, 71, 8 suppl. (2) = *Th.* 11, 30, 14 (3) rationali urbis romae *Th.*, om. libri (4) complendis ins. *Th.* (5) = *Th.* 11, 30, 16: iunge 1, 21, 3 et quae ibi laudantur (6) provocari *Th.* (7) appellasse *Th.* (8) sic *Th.*, referre libri (9) iunge *Th.* 11, 36, 5 (10) Idem AA (= impp. Constantius et Constans AA) *Th.* 11, 36, 5 (11) = *Th.* 11, 30, 25: iunge *Th.* 11, 36, 11 (12) pp. *Th.*, om. libri (13) quae non ab executione vel a praeiudicio, sed a sententia iurgium terminante *Th.* (14) cogatur fisco *Th.* (15) alia' alias libras auri *Th.* (16) et quid *C*, quod *P*[a], quid *P*[b], quidve *R* (17) nisi ei . . . ostenderit om. *Th.* (18) = *Th.* 11, 30, 29: iunge *Th.* 11, 36, 12 (19) et caduca ins. *Th.* (20) IIII *Th.* 11, 36, 12 (21) = *Th.* 1, 6, 1: iunge 12, 1, 7 *Th.* 6, 4, 12. 13. 7, 8, 1 11, 1, 7 11, 15, 1 11, 23, 1. 12, 1, 48. 13, 1, 3 (22) Paphlagoniam om. *Th.*, dignoscunt *B* (23) Gyfyrae ms. leges iungendae (24) = *Th.* 11, 30, 32: iunge *Th.* 11, 36, 13 (25) sic *C*, diffinita sunt ex die sent. *R*, ex die sent. om. *Th.* (26) gesta . . . praestari] negotii merita ad mansuetudinis nostrae scrinia conveniat destinari *Th.* (27) eius om. *Th.* (28) Nov. Gothofredus (29) = *Th.* 11, 30, 38 (30) et . . . inferendis] in condemnationibus *Th.* (31) = *Th.* 11, 30, 45: iunge 7, 63, 7 (32) iudicio rectoris libri, iudici *Th.*, ἄρχοντι *B* (33) = *Th.* 11, 30, 53: iunge 10, 32, 45 *Th.* 12, 1, 141. 145 (34) = *Th.* 11, 30, 56 (35) et s. l. recuperandi om. *Th.* (36) = *Th.* 11, 30, 57: initium repetitur in 1, 4, 6: iunge 1, 3, 11. 12. 1, 4, 7. *Th.* 16, 2, 32 (37) ad eut. pp. *Th.* cum lege gemina, om. libri (38) clericorum . . . vocant *C* cum *Th.* et l. gem., om. *R* cum *B* (39) vel errore *Th.* (40) sive *Th.* (41) sic *C* cum *B*. proconsul vel *R*, proconsule *Th.* (42) = *Th.* 11, 30, 58 (43) prolatam om. *Th.* (44) a solis tantum praefectis *Th.*

concessam. *D. VII id. Iun. Mediolani* ıs. [*a.* 399]
Honorius et Theodosius AA. Ascle-
Si appellationem oblatam, in qua vel linis vel urbanae praefecturae sacrum ostulatur, iudex non susceperit vel ellatione apostolorum copiam denega- ponendam super hac iniquitate queri- non etiam conveniendum adversarium prolata iuxta antiquum ius anni metas or: vel si huiusmodi appellatio suscepta ı qua inferiorum iudicum sacra deside- , ad haec eadem facienda sex menses gator. Si vero arbiter appellationem relationem dare contempserit, quat- tempora observentur: ut his quae titatis pareat appellator temporibus, ellationibus definita noscuntur. *D. III stantinopoli Asclepiodoto et Mariniano* [*a.* 423]
. *Theodosius et Valentinianus AA.* aecipimus ex appellationibus spectabi- quae per consultationes nostri numi- onem implorant, non nostram ulterius pectari, ne nostris occupationibus, qui- tate mundi a singulorum nonnumquam mur, aliena fraudari commoda videan- si a proconsulibus vel Augustali vel is vel vicariis fuerit appellatum, virum efectum praetorio, qui in nostro est um etiam illustrem quaestorem nostri iudiciis praesidentes disceptationem ere eo ordine, ea observatione, isdem uibus ceterae quoque lites fatali die onem in sacris auditoriis terminantur. uidam praedictorum spectabilium iudi- ncesso ut sacri iudices appellationes erint. Quod si a duce fuerit appella- et praeses sit, praefectura necessario ordinario in sacro auditorio iudicabit. em omnibus iudiciis, quae consultatio- imus loco, vel apostolos vel ea quae ta sunt, contra cuius sententiam dici- n, suscipere ab appellatoribus et cogni- e apud viros illustres praedictos iudices geruntur excipere scribere scriptaque dere nostros epistulares praecipimus: et eorum, cum quibus vir illustris idicat, exsequentibus iudicata. Haec, fuerit oblata iudici, qui non ex dele- scit. eorum enim sententiis appella- sis, qui ex delegatione cognoscunt, s aestimare, iuste nec ne fuerit appel- causas delegaverint iudicandas. Huic legi illud etiam consultissime credidi- um, ut, si privato, non illustri, uni adsolet, nostra serenitas adita delega- et eius eorumve definitio fuerit appel- ısa, vir quidem magnificus praefectus ıi in nostro est comitatu, cum viro ıaestore temporali iudicet[3] die. Nostri es quae apud arbitros gesta sunt susci- ones inducant et ea quae geruntur ex- cipiant scribant scriptaque litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros, licet illustres sint, ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo
5 nostri numinis comitatu causae dicantur. Sane si[1] illustrium ac magnificorum iudicum sententiae fuerint appellatione suspensae, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi, per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea privato homini, id est non illustri, lite a nobis delegata is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur: eodem observando et si alter ei coniunctus sit arbiter, qui non illustrem
6 meruit dignitatem. Quidquid autem hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum constitutionumque regulis omnes relictum intellegant[4].

33 [5]*Idem AA. Cyro pp.*[6] Eo casu, quo apparitor magisteriae potestatis a curia vel officio cohortali de statu in provincia patiatur controversiam vel ut tributa vel functiones debens in provincia detinetur, si sententia[7] rectoris provinciae fuerit appellatione suspensa, cum tua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente causae iubemus merita ponderari, licet magister militum rectori provinciae causam delegaverit perorandam. *D. prid. non. Mart. Constantinopoli Cyro vc. cons.* [*a.* 441]

34 *Imp. Iustinus*[8] *A. Demostheni pp.* Iubemus, si qua suggestio maioris vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negotio, quod iudicandum ei tradidimus vel de quo pro sua iurisdictione iudicaverit, petentis a nostro numine finem eidem imponi negotio, quod ab eo disceptatum est, sive additum sit eidem suggestioni, quid referenti placeat (dum id partibus per sententiae recitationem manifestum non fecit) sive nihil huiusmodi adiectum sit, sed simpliciter nostri numinis responsum expectat, non prius eam discerni, quam per sacram pragmaticam nostri numinis iussionem duo magnifici viri vel patricii vel consulares vel praefectorii, quos pro tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quaestori nostri palatii et una cum eo in scriptis relationem discernere (sive praesentibus partibus, si hoc prospexerint, sive absentibus) et responsum relationi dandum sua sententia manifestare: ut tamen dispositio huiusmodi excellentissimorum iudicum omnimodo rata sit, nulli danda licentia provocationem contra eorum offerre sententiam vel aliam quamcumque dubitationem introducere.
1 Quam observationem non solum, si unus iudex suggestione vel relatione usus fuerit, tenere censemus, sed etiam si duobus vel amplioribus datis iudicibus in unam sententiam minime omnes convenerint, sed diversas suas sententias unusquisque nostrae mansuetudini rettulerit vel omnes nos consuluerint, quid decernendum[9] sit. [*a.* 520—524]

35 [10]*Ἤδη τῆς τριακοστῆς διατάξεως εἰπούσης ἐπὶ πάντων τῶν ἀρχόντων τῶν ἰλλουστρίων, ἀφ' ὧν ἔστιν ἔκκλητος, τὸν βασιλέα τῆς ἐκκλήτου ἀκροᾶσθαι, ἡ παροῦσα διάταξις εὑροῦσα νόμιμον ἐγνωσμένον, ὅτι κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν ἐπάρχων ἔκκλητος μὲν οὐκ ἔστιν, ἀναψηλάφησις δὲ ἔστι, καὶ εἰ μὲν ἕτερός ἐστιν ἔπαρχος, πιθανόν ἐστιν*[11]*, ὅτι ἀνατρέπει τὰ παρ' ἑτέρῳ κριθέντα,*

), 67: *iunge* 7, 51, 3 *Th.* 11, 31, 9 (2) *iunge* 2 (3) temporali iudicet *M*, tempora- ', temporali videlicet *R:* pro tempore fa- *n B scr.* (4) d. XII (XIII, 3, 4, 1) k. Iun. ı. V et Anatolio conss. (= *a.* 440) *leges*) = *Nov. Theod.* 7, 4, 6—8: *iunge* 12, 54, 3 magistro militum *Nov., eadem scilicet ra- id exemplum secundum subscriptionem As-* *pari mag. mil. transmittendum erat: ad praefectum praetorio constitutionem directam esse ex ipsius Novellae* § 6 (ex sententia tui culminis *i. e.* pp.) *patet* (7) vel interlocutio *ins. Nov.* (8) iustinus *M*[b], iustinianus *SCRM*[a]*: Iustini hanc legem esse ex c.* 37 *colligitur: nam Demosthenes sub Iustiniano Menae in praetoriana praetura successit* (9) *sic edd.*, discernendum *libri* (10) = *B* 9, 1, 125 (11) *alias* ἦν

m tricesima secunda constitutio dicat agistratibus illustribus, a quibus ap- principem de appellatione cognoscere, tio invento iure manifesto, quod ad- versus sententiam praefectorum appellatio non admittitur sed retractatio, et quia probabile est, si alius praefectus sit, eum sententiam ab alio datam rescissurum, si vero idem rursus praefectus factus

[illegible Greek text]

36 [1] [illegible Greek text]

37 [1] *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* In deferendis provocationibus [illegible] regnum [illegible] in nostrum sacrum palatium introduci solebat [illegible] esse censemus [illegible] si quidem [illegible] decem librarum auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia iudicis discernenda [illegible] magnificis iudicibus, sed [illegible] tantummodo [illegible] 1 [illegible] viginti libris auri terminetur [illegible] magnificis iudicibus [illegible] epistularibus [illegible] si dissentirent [illegible] quaestorem [illegible] 2 [illegible] viginti librarum auri quantitatem excedit, in [illegible] 3 palatii [illegible] 4 [illegible] ab eo [illegible] praesentibus. [illegible] apud eundem [illegible] exemplum [illegible] ad sacrum nostrum palatium introducendae permittimus. *D.* [illegible] *Constantinopoli* [illegible] [a. 529]

38 *Idem A. Demostheni pp.* Si quando [illegible] iudicio appellatio fuerit oblata, sive ab ipsa qualitate [illegible] sive ex divina delegatione viro spectabili [illegible] sive inter spectabiles idem [illegible] sive [illegible] dignitate decoratur si[illegible] etiam maiore [illegible] etiam magisteriae potestatis h[illegible] [illegible] consulares saepe utilitate publi[illegible] [illegible] perveniunt, nullo d[illegible] [illegible] sed ducatus magist[illegible] [illegible] ex quocumque d[illegible] [illegible] dispositum. sed a [illegible] virum [illegible] magistrum officiorum nec virum excellentissimum nostri palatii quaest[illegible] [illegible] in sacro audi[illegible] [illegible] viris devotis epistularibus [illegible] veteris legis in causa [illegible] sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinatur. [a. 529]

39 *Idem A.* [illegible] *pp.* Ampliorem providentiam subiectis conferentes, [illegible] forsitan ipsi vigilantes [illegible] [2] [illegible] observationem emendamus, cum in appellationum [illegible] is solus post sententiam iudicis emendationem meruerat, qui ad provocationis [illegible] auxilium, altera parte, quae [illegible] sententiam sequi, qualiscumque 1 [illegible] Sancimus itaque, si appellator semel in iudicium venerit et causas appellationis suae proposuerit, habere licentiam et adversarium [illegible] si quid [illegible] opponere maluerit, si praesens fuerit [illegible] et iudiciale mereri praesidium: sin autem absens fuerit, nihilo minus iudicem [illegible] per suum virum [illegible] partes adimplere. In relationibus autem [illegible] qui solent maxime in sacro auditorio [illegible] nostrorum procerum recitari, caveant tam litigatores quam libellorum [illegible] et ea quae [illegible] sed haec sola eis [illegible] compendiosa narratione causas [illegible] possunt explanare vel aliquid novi continenti [illegible] est: scituri, quod si [illegible] praetermissum [illegible] deerit adversus [illegible] amplissimi iudicii competens [illegible] quod sufficiant [illegible] volumina introducta et [illegible] spectabilium magistrorum scrinio- 2 rum [illegible] ostendere. Sed cum [illegible] esse promulgatam, per quam [illegible] in causis quidem, quae usque ad decem libras auri extenduntur, unum iudicem sancimus [illegible] viginti autem duos sublimissimos iudices, sed [illegible] prima quidem facie lis [3] videbatur [illegible] summam excedere, in definitiva autem sententia [illegible] iudici vel iudicibus etiam maiorem [illegible] debere imponere, non erat eis possibile [illegible] concludi excedere [illegible] damus facultatem [illegible] licere eis et ampliorem summam [illegible] quantitate in qua dati sunt iudices excedere [illegible] ad modum suae rationis, sed ad veritatis indaginem ferre sententiam.

[illegible] = *E* [illegible] *simul* [illegible] *Iustino et Iustiniano* [illegible] *probabile est* [illegible] [illegible] *C.* [illegible] *M* [illegible] *CR*. [illegible]

---

sit qui antea pronuntiavit et adversus cuius sententiam supplicationes [illegible] *sunt. cum* [illegible] *sententia* [illegible] *quaestorem simul cum eo cognoscere, qui* [illegible] *vel tertium praefectus factus erit et sententias in priore magistratu* [illegible] *examinabit. hoc addito,* [illegible] *adversus eiusmodi sententias* [illegible] *sit.*

36 *Tota* [illegible] *finita appellationem interponere oportet: neque enim damno aliquis afficitur, si interim interlocutio facta est, quae et ius competens abiudicatur, id est vel testium productio vel instrumenti recitatio: potest enim in appellatione omnia persequi* [illegible] *adversus interlocutionem appellationes* [illegible] *dum saepe in eadem* [illegible] *adversus hoc* [illegible] *si arbiter interlocutione* [illegible] *iubet in scriptis et* [illegible] *appellatione eius rei defensionem* [illegible] *tur. si vero adversus* [illegible] *neque appellationem iudex recipiat et appellator ipse pro commisso quinquaginta argenti libras solvat.*

ne tanti iudices quasi vinculis praepediti non possint legum veritati et iudiciali vigori[1] per omnia satisfacere. *D. VI k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

LXIII.[2]

DE TEMPORIBUS ET REPARATIONIBUS APPELLATIONUM SEU CONSULTATIONUM.

1 [3]*Imp. Constantinus A. ad Crispinum.* Si quis per absentiam nominatus vel ad duumviratus aliorumque honorum infulas vel munus aliquod evocatus[4] ad provocationis auxilium cucurrerit, ex eo die interponendae appellationis duorum mensum tempora ei computanda sunt, ex quo contra se celebratam nominationem didicisse monstraverit. nam praesenti, qui factam nominationem cognovit et appellare voluerit, statim debet duorum mensum spatium computari. *D. VIII id. Iul. Constantino A. VI et Constantio C. conss.* [*a.* 320]

2 [5]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Tempora fatalium dierum pro saeculi nostri beatitudine credidimus emendanda ubique dilationum materias amputantes. et primi quidem fatalis diei tempora post appellationem, sive a viro clarissimo rectore provinciae sive a spectabili iudice fuerit
1 appellatum, sex mensuum esse iubemus. Quod si primo fatali die lapsus est appellator, tricesimum primum diem alterum volumus esse fatalem. quod si eo quoque appellator exciderit, tertium similiter totidem diebus intermissis fatalem observari decernimus. quod si tertius quoque lapsus fuerit temporalis, quartum etiam fatalem post tricesimum pri-
2 mum diem similiter observari decernimus. Quod si ita contigerit, ut quattuor fatalibus diebus qui appellavit exciderit, tunc intra trium alium mensum spatium a nostro numine reparationem peti praecipimus: qua petita nec adversarium decernimus admoneri nec temporalem diem a petitione reparationis numerari, sed trium mensum spatio ex quarto fatali numerando causam induci praecipimus, licet ante unum diem reparatio fuerit impetrata, licet adlegata in iudicio virorum illustrium praefectorum non fuerit.
3 Nec hoc parti nocebit adversae, cum non dubius, sed notus omnibus dies fatalis appareat. haec, si adversus viri clarissimi rectoris provinciae vel spectabilium iudicum sententias fuerit appellatum.
4 (1) Quod si arbitro in provincia ex delegatione sacra disceptante appellatio subsequatur, post priorem fatalem lapsum tres alii tantum fatales dies similiter ut supra dictum est servabuntur, nulla reparatione a nostro numine postulanda, ita ut nonaginta tribus diebus elapsis iudicata congruae ex-
5 secutioni mandentur. Sin autem ex sententia praetorianae praefecturae vel magistri officiorum vel alio[6] illustri dignitate decorato arbiter in hac sacratissima civitate fuerit delegatus et appellatio contra definitionem vel sententiam eius subsecuta fuerit, primus quidem fatalis dies duorum mensum, alii vero tres ad similitudinem supra dictorum fatalium
6 numerentur. Qui vero[7] delegatum vel a spectabili iudice seu praeside provinciae arbitrum appellaverit, primum quidem fatalem diem duorum mensum, tres vero alios ad similitudinem praedictorum
7 (2) fatalium dierum habeat. Illud etiam circa observationem fatalium dierum custodiri decernimus, ut, si forte temporales in feriatos quoquo modo inciderint, praecedentes eos dies ut temporales a litigantibus observentur. quod si quis secus, ac iura praecipiunt, lapsus die fuerit temporali et hoc primo loco vel a praesente adversario vel etiam a[8] iudice, si solus litigat, appellatori fuerit oppositum probatumque, pro eo habebitur appellator, ac si sententiam quoquo modo non coactus susceperit. *D. XII*[9] *k. Iun. Valentiniano A. V et Anatolio conss.* [*a.* 440]

3 *Imp. Iustinus A. Apioni pp.* Nemo arbitretur in posterum licentiam futuram consultationibus ultra statuti temporis vivendi spatia neque per oblationem precum neque per sacrum rescriptum super reparatione temporum indulgendum neque sub praetextu quodam altero: sed omnibus incumbendum esse vigilanti diligentia, quo provocationes eorum intra statutum tempus introducantur, ita ut etiam gesta in iudicio, contra quod provocatum est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacrarum epistularum, ne praepediatur per astutias fatalis rei terminus, sed aut statim, postquam appellatum sit, aut non minus quam ante dimidiam partem temporis praebeantur scrinio, ne, quod per angustias contingit temporum, tardus appellationis fautor suo dispendio refutetur. *D. k. Dec. Constantinopoli Magno cons.* [*a.* 518]

4 *Idem A. Tatiano magistro officiorum.* Per hanc divinam sanctionem decernimus, ut licentia quidem pateat in exercendis consultationibus tam appellatori quam adversae parti novis etiam adsertionibus utendi vel exceptionibus, quae non ad novum capitulum pertinent, sed ex illis oriuntur et illis coniunctae sunt, quae apud anteriorem iudicem
1 noscuntur propositae. Sed et si qua dicta quidem adlegatio monstrabitur vel instrumentum prolatum aliquod, probationes tamen illo quidem defuerunt tempore, verum apud sacros cognitores sine procrastinatione praeberi poterunt, id quoque eos admittere, quo exercitatis iam negotiis pleniore subveniatur veritatis lumine. *D. V k. Iun. Constantinopoli Rusticio cons.* [*a.* 520]

5 *Imp. Iustinianus A. Triboniano quaestori sacri palatii.* Cum anterioribus legibus ex omni provincia ad hunc[10] nostrum sacratissimum comitatum similis cursus ad appellationes exercendas impertitus est, necessarium nobis visum est huiusmodi spatiis
1 iustum imponere libramentum. Sancimus itaque, si quidem ab Aegyptiaco vel Libyco limite vel Orientali tractu usque ad utrasque Cilicias numerando vel Armeniis et[11] gentibus et omni Illyrico causa fuerit more appellationum transmissa, primum semestre spatium in antiqua definitione permanere et
1a nihil penitus neque deminui neque adcrescere. Sin autem ex aliis nostri imperii partibus sive Asianae sive Ponticae sive Thraciae dioeceseos lis provocatione suspensa in hanc regiam urbem perveniat, pro semestri spatio trium tantummodo mensum spatium eis indulgeri: aliis trium mensum spatiis, id est nonaginta tribus diebus simili modo sequentibus sive semestre tempus sive tres priores menses secundum
1b locorum definitionem, quam designavimus. Sed et aliis tribus mensibus, qui ex reparatione ab aula concedi solent, in suo robore duraturis et prioribus accedentibus, ut partim annale numeretur, partim
1c (1) novem mensum spatium consequatur. Et cum antea in fine cuiusque temporis unus fatalis dies ex antiquis legibus constitutus est et saepe eveniebat (cum multae sunt occasiones mortales appellationum) vel aegritudine vel spatii prolixitate vel per alias causas, quas nec dici nec enumerari facile sit, eundem diem fatalem non observari et lites expirare et huiusmodi luctuosis infelicitatibus patrimonia hominum titubare: propter hoc fortunae relevantes insidias sancimus non in unum diem fatalem standum esse in posterum, sed sive ante quartum diem fatalis luminis et ipsum fatalem sive post quinque dies, ex quo ortus fatalis effluxerit, appellator venerit et litem instituendam curaverit et eam in competens iudicium deduxerit, legi videri satisfactum,

(1) vigore *V vel* V[a]C (2) *B* 9, 1, 129 *seqq.* — *Cf. Dig.* 49, 4 (3) = *Th.* 11, 30, 19 (4) vel ad ... evocatus *inserta sunt ex Th.* 11, 30, 19 (5) *iunge* 3, 4, 1. 7, 62, 32 (6) ab alio *Mommsen cum B* (7) *idem B:* contra *suppl. Mommsen* (8) a *C*, ab *L*, *om. VR* (9) XIII *vel* XVI 3, 4, 1 (10) hunc R^b, hoc VCR^a (11) et *V*, vel *R*, *om. C: cf.* 1, 29, 5

ne ingemiscat mortuae causae dispendium. sed nostro gaudeat beneficio, cum nobis cognitum sit etiam ex errore calculi dierum quem officium habuit saepe esse causas periclitatas: quod in posterum non fieri
1 id ex remedio legis praesenti sperandum est. Eodem beneficio et in aliis omnibus fatalibus qui vel a pedaneis iudicibus vel ab aliis, quos leges suis sanctionibus enumeraverunt, custodiendo seu[1] observando, ut decem fatales pro uno ubique instituan-
2 tur. In his autem casibus, in quibus biennium constitutum est, quatenus more consultationum in regia urbe sub communi audientia florentissimorum nostri palatii procerum ventilentur, biennii metas unius anni terminis coartamus, ut intra eum et gesta colligere et ea viris devotis epistularibus tradere et refutatorios libellos, si voluerint, offerre et litem in sacrum nostrum consistorium introducere cogantur: nulli licentia deneganda victrici[2] parti, si voluerit, secundum quod iam constitutum est[3], et praemature
3 causam inducere neque annali spatio expectato. Si tamen in sacro nostro consistorio lis exordium ceperit, etsi non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eam concedimus, cum iniquum sit propter occupationes florentissimi ordinis, quas circa nostrae pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum
4 deperire. Illud etiam merito[4] addendum huic legi censemus, ut si qui fatali die apud appellationis iudicem introductus, sive ex una parte sive cognitionaliter causae appellationis imponat exordium, deinde relicta ea discedat et in desidia reliquum tempus permaneat et annale tempus post inchoatam litem praeterierit, victore neque sententiam ad effectum perducere valente propter litem iam inchoatam neque iam[5] terminum accipere inveniente, cum appellatoris absentia eam[6] finiri non facile concedit, huiusmodi iniquitatem amputantes (cum adversarius potest et minime praesente appellatore litem exercere, quia hoc speciale privilegium eius est, qui appellationi examinandae praesidet, posse ex[7] una parte causam dirimere[*]) iubemus eundem appellatorem, nisi observaverit iudicium et causam usque ad finem peregerit, sed per eum steterit, quominus omnia litis certamina impleantur, appellatione defraudari et sententiam contra eum latam in suo robore durare et ad effectum perduci, tamquam si ab initio minime fuerit provocatum. nisi ipse appellator evidentissimis probationibus possit ostendere se quidem summa ope nisum voluisse litem exercere, per iudicem autem stetisse vel aliam inexorabilem causam subsecutam, propter quam hoc facere minime valuit, tunc etenim aliud ei annale tempus indulgemus, quo effluente et lite minime finem accipiente cadere eum de appellatorio iuvamine disponimus, cum sit ei apertissima facultas et nostram adire maiestatem et tarditatem iudicis in querellam deducere et nostro
5 beneficio perpotiri. Cui consentaneum est, ut et in sententiis omnium amplissimorum praefectorum praetorio ex divino oraculo retractandis eadem observatio, quae supra dicta est, post ingressum unius vel utriusque partis tam propter absentiam personarum quam propter statuta tempora teneat. Sin autem partes inter se scriptura interveniente paciscendum esse crediderint nemini parti licere ad provocationis auxilium pervenire vel ullum fatalem[9] observare, eorum pactionem firmam esse censemus. legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari. *D. xv k. Dec.*[10] *Chalcedone Decio vc. cons.* [a. 529]

LXIIII.[11]

QUANDO PROVOCARE NECESSE NON EST.

1 *Imp. Alexander A. Apollinario et aliis.* Datam sententiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis, quod contra res prius iudicatas, a quibus provocatum non est, lata sit. cuius rei probationem si promptam habetis[12], et citra provocationis adminiculum quod ita pronuntiatum est sententiae auctoritatem non obtinebit. *PP. VIII k. April. Alexandro A. cons.* [a. 222]

2 *Idem A. Capitoni.* Si, cum inter te et aviam defuncti quaestio de successione esset, iudex datus a praeside provinciae pronuntiavit potuisse defunctum et minorem quattuordecim annis testamentum facere ac per hoc aviam potiorem esse, sententiam eius contra tam manifesti iuris formam datam nullas habere vires palam est et ideo in hac specie nec
1 provocationis auxilium necessarium fuit. Quod si, cum de aetate quaereretur, implesse defunctum quartum decimum annum ac per hoc iure factum testamentum pronuntiavit, nec provocasti aut post appellationem impletam causa[13] destitisti, rem iudicatam retractare non debes.

3 *Imp. Gordianus A. Ingenuo.* Si, ut proponis, suspensa apud amplissimos iudices cognitione provocationis, quam te ob id interposuisse dicis, quod decurio nominatus esses, ad duumviratum vocatus es, manifestum est praeiudicium futurae notioni memoratorum iudicum fieri non potuisse.

4 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus nob. C. Iuliano.* Cum magistratus datos iudices et unum ex his pronuntiasse proponas, nobis videtur appellandi necessitas fuisse, cum sententia iure non teneat.

5 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Domitiano.* Certa ratione et fine multare praesides possunt. quod si aliter et contra legis statutum modum provinciae praeses multam vobis inrogaverit, dubium non est id, quod contra ius gestum videtur, firmitatem non tenere et sine appellatione posse rescindi. *PP. id. Ian. Caro et Carino conss.* [a. 283]

6 *Idem AAA. Germano.* Cum non eo die, quo praeses provinciae praecepit, iudex ab eodem datus pronuntiaverit, sed ductis diebus alieniore tempore sententiam dedisse proponatur, ne ambages frustra interpositae provocationis ulterius negotium protrahant, praeses provinciae superstitiosa appellatione submota ex integro inter vos cognoscet.

7 [14] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Nicagorae.* Venales sententias, quae in mercedem a corruptis iudicibus proferuntur, et citra interpositae provocationis auxilium iam pridem a divis principibus infirmas esse decretum est. *PP. k. Ian.*[15] *Diocletiano A. et Aristobulo conss.* [a. 28

8 *Idem AA. Constantio.* Si pater tuus, cum d curio crearis, non consensit et quindecim ann aetatis agis, aditus praeses provinciae, si inhabil te ad obeundum decurionatus honorem esse persp rit, quando huiusmodi aetati etiam praetermissa pellatione subveniatur, iniquam nominationem r vebit.

9 *Idem AA. et CC. Rufino.* Veteranis, q legione vel vexillatione militantes post vicesim pendia honestam vel causariam missionem co sunt, onerum et munerum personalium vac concessimus. huius autem indulgentiae nos nore remunerantes fidam devotionem militum rum etiam provocandi necessitatem remisim

10 [16] *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Om norem salvum iudicibus reservantes, si qu pars quasi laesa per definitivam eorum s

provocatione usa fuerit, interdicimus alteri parti quae vicit pro hoc tantummodo, quod nihil capere pro sumptibus litis et[1] detrimentis vel minus quam oportuerat iussa est, provocationem offerre, cum ipsam[2] decisionem litis recte factam esse confitea-tur: iudicibus scilicet sive florentissimis proceribus sacri nostri palatii sive his, quibus pro minore litium aestimatione consultationes delegantur, si perspexerint adiuvandum esse victorem sumptuum perceptione, etiam sine provocatione eius hoc statuentibus et iustam eorundem sumptuum quantitatem
1 definientibus. Sed nec occasione consultationis introducendae victori provocare concedimus, cum et priscis legibus liceat ei et sine provocationis auxilio eandem consultationem differente suo adversario introducere et nos ei nihilo minus hoc permittimus, iniuriam ex supervacua provocatione iudicibus fieri prohibentes. *D. VIII id. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [a. 529]

LXV.[3]

QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIANTUR.

1 *Imp. Antoninus A. Sabino.* Eius, qui per contumaciam absens, cum ad agendam causam vocatus esset, condemnatus est negotio prius summatim perscrutato, appellatio recipi non potest. *PP. non. Iul. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

2 [4]*Imp. Constantius A.*[5] *ad Hieroclem*[6]. Observare curabis, ne quis homicidarum veneficorum maleficorum adulterorum itemque eorum, qui manifestam violentiam commiserunt, argumentis convictus, testibus superatus, voce etiam propria vitium scelus-
1 que confessus audiatur appellans. Sicut enim haec ita[7] observari disposuimus, ita aequum est testibus productis, instrumentis prolatis aliisque argumentis praestitis, si sententia contra eum lata sit et ipse, qui condemnatus est aut minime voce sua confessus sit aut formidine tormentorum tentus contra se aliquid dixerit, provocandi licentiam ei non denegari[8]. *D. V id. Dec. Leontio et Sallustio conss.* [a. 344]

3 [9]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Modestum pp.* Nulli officialium a sententia proprii iudicis provocatio tribuatur nisi in eo tantum negotio, quod ratione civili, super patrimonio forte, apud proprium iudicem inchoarit, scilicet ut in eo tantum negotio a sententia eius, cui paret iudici, quisquis velit officialis appellet, quod per procuratorem persequi iure tribuitur. *D. IIII id. Iun. Cyzico Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

4 [10]*Idem et Gratianus AAA. ad Olybrium pu.* Abstinendum prorsus appellatione sancimus, quotiens fiscalis calculi satisfactio postulatur aut tributariae functionis sollemne munus exposcitur aut publici vel etiam privati, dummodo evidentis atque convicti redhibitio debiti flagitatur, ut necessario in contumacem vigor iudiciarius excitetur. *PP. Romae XV k. Sept. Valentiniano et Valente II AA. conss.* [a. 368]

4a [11]**Idem AAA. ad Claudium pu.* Si clericus
*ante definitivam sententiam frustratoriae dilationis
*causa ad appellationis auxilium convolaverit, mul-
*tam quinquaginta librarum argenti, quam contra
*huiusmodi appellatores sanctio generalis imponit,
*cogatur expendere. hoc autem non fisco nostro
*volumus accedere, sed pauperibus fideliter ero-
*gari. *D. VIII id. Iul. Valentiniano np. et Victore*
conss. [a. 369]

5 [12]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Thalassium proconsulem Africae.* Ab exsecutione appellari non posse satis et iure et constitutionibus cautum est[13], nisi forte exsecutor sen-
1 tentiae modum iudicationis excedat. A quo si fuerit appellatum, exsecutione suspensa decernendum putamus, ut, si res mobilis est, ad quam restituendam exsecutoris opera fuerit indulta, appellatione suscepta possessori res eadem detrahatur et idoneo collocetur reddenda ei parti, pro qua sacer
2 cognitor iudicaverit. Quod si de possessione vel de fundis exsecutio concessa erit[14] et eam suspenderit provocatio, fructus omnes, qui tempore interpositae provocationis capti vel postea nati erunt, in deposito collocentur, iure fundi penes eum qui
3 appellaverit constituto. Sciant autem se provocatores vel ab exsecutione appellantes vel ab articulo, si eos perperam intentionem cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta librarum argenti animadversione multandos. *D. III k. Febr. Treviris Valente VI et Valentiniano II AA. conss.* [a. 378]

6 [15]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hypatium pu.*[16] Quisquis, ne voluntas diem functi testamento scripta reseretur, vel ne hi, quos scriptos patuerit heredes, in possessionem mittantur[17], ausus fuerit provocare interpositamque appellationem is cuius de ea re notio erit recipiendam esse crediderit, viginti librarum argenti[18] multa et litigatorem, qui tam importune appellaverit, et iudicem, qui tam ignave coniventiam adhibuerit, involvat. *D. non. April. Triveris Ausonio et Olybrio conss.* [a. 379]

7 [19]*Idem AA. et Arcadius A. ad Pelagium comitem rerum privatarum.* Ante[20] sententiae tempus et ordinem eventus nec a discussore nec a rationali appellare[21] liceat. *D. XV k. Mart. Mediolani Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

8 [22]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Apollodoro comiti rerum privatarum.* Et publicarum necessitatum et privati aerarii deposcit utilitas, ne commoda, quae domui nostrae debentur, callidis debitorum artibus differantur. quamobrem eorum appellatione reiecta, qui aperte manifesteque convicti sunt, hoc observari praecepti huius auctoritate censemus, ut ei, quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficium denegetur. *D. IIII id. Aug. Mediolani Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [a. 396]

---

(1) et *C*, vel *PR* (2) ipsam *C*, ipse *P*, et ipse *R* (3) *B* 9, 1, 142 *seqq.* — *Cf. Dig.* 49, 5 (4) = *Th.* 11, 36, 7 (5) idem AA. (= impp. Constantius et Constans AA.) *Th.* (6) consularem Syriae Coeles *addit Th.* (7) ita *CR*, *om. P* (8) *sic C*, denegamus *PR* (9) = *Th.* 11, 36, 17 (10) = *Th.* 11, 36, 19: *iunge* 2, 6, 6 (11) *c.* 4a *ex* 1, 4, 2 *restituta est auctoritate Paratitlorum ad Const.* 3, *quae habent: β. ζ' τ. ξέ διάτ. δ', ἧς ἡ ἀρχή* abstinendum. *οἱ κληρικοὶ πρὸ ἀποφάσεως ἐκκαλούμενοι προστιμῶνται παρὰ τοῦ ἄρχοντος ν' λίτρας ἀργυρίου. ταῦτα δὲ λήψεται οὐχ ὁ φίσκος, ἀλλὰ τοῖς πένησι καὶ τοῖς δεομένοις πιστῶς ταῦτα ῥογευθήσεται* (*id est:* lib. VII t. 65 const. 4, quae incipit 'abstinendum'. Clerici, qui ante sententiam appellant, a praeside L libris argenti multantur: eas autem non accipit fiscus sed in pauperes et egenos fideliter erogantur): *qui index cum non quadret nisi ad locum geminum, interpretem Graecum errore numerum atque initium antecedentis constitutionis exscripsisse Bienerus recte iudicavit* (12) = *Th.* 11, 36, 25: *iunge Th.* 11, 30, 37. 11, 36, 23. 24 (13) ita ut appellantem etiam nostris sanctionibus statuta multa compescat *ins. Th. cum B* (κ. π.) (14) concessa erit *Th. cum B*, cesserit L^a, cessaverit L^b*CR* (15) = *Th.* 11, 36, 26 (16) pu. *Th.*, pp. *SCR*, cp. *P* (17) in poss. mitt.] edicti per divum Hadrianum conditi beneficium consequantur *Th.* (18) auri *Th.*, *ἀργυρίου B* (19) = *Th.* 11, 36, 29: *iunge* 7, 62, 26 (20) certum *ins. Th.* (21) appellari *libri contra B et Th., ubi est:* eventus vel a discussore vel a rationali appellare non (22) = *Th.* 11, 36 32

LXVI.[1]

SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERVENERIT.

1 *Imp. Alexander A. Iuliano.* Etiam post mortem eius qui appellavit necesse est heredibus eius vel reddi[2] causas provocationis vel statutis adquiescere. *PP. VI k. Nov. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 *Idem A. Marcellinae.* Eius, qui requirendus adnotatus appellaverat et ante actam causam mortuus est, bona ad successorem pertinere parentibus meis placuit. *PP. III non. Dec. Alexandro cons.* [*a.* 222]

3 *Idem A. Ulpio.* Si is, qui ademptis bonis in exilium datus appellaverit ac[3] pendente provocatione defunctus est, quamvis crimen in persona eius evanuerit, tamen causam bonorum agi oportet. nam multum interest, utrum capitalis poena inrogata bona quoque rei adimat, quo casu morte eius extincto crimine nulla quaestio superesse potest, an vero non ex damnatione capitis, sed speciali praesidis sententia bona auferantur: tunc enim subducto reo sola capitis causa perimitur[4] bonorum remanente quaestione. *PP. V id. Mart. Modesto et Probo conss.* [*a.* 228]

4 *Imp. Gordianus A. Alexandro.* Si pater tuus ad decurionatum devocatus appellationem interposuit eaque pendente concessit in fatum, honoris eius quaestio morte finita est. *PP. prid. non. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

5 *Idem A. Felici.* Quamvis ancilla, de cuius dominio disceptabatur et a rectore provinciae contra te iudicatum[5] fuerat, in fatum concesserit, tamen cum appellationem super ea interpositam fuisse et in numero cognitionum pendere proponas, ea provocatio suo ordine propter peculium ancillae audiri debet. *PP. VII k. Dec. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

6 [6]*Imp. Constantinus A. ad Bassum pu.* Si unus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit, non residuum tantum temporis heredes eius habent, sed etiam alios quattuor menses. sin autem ad deliberationem hereditatis certum tempus indulgetur, post elapsum eius idem tempus quattuor mensum numerabitur, ne ignorantes negotium vel etiam super adeunda hereditate dubitantes, priusquam aliquod commodum sentiant, damnis adfici compellantur. *D. XIII k. Iun. Sirmi Crispo II et Constantino II CC. conss.* [*a.* 321]

LXVII.

DE HIS QUI PER METUM IUDICIS NON APPELLAVERUNT.

1 [7]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Diophani.* Si contra te iure pronuntiatum est nec appellationis imploratum auxilium, intellegis adquiescere te statutis oportere. in sacro enim comitatu nostro timere nihil potuisti. *S. XV k. Iul. Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]

2 [8]*Imp. Iulianus A. Germaniano pp.* His, qui tempore competenti non appellant, redintegrandae audientiae facultas denegetur. omnes igitur, qui contra praefectos urbi, magistros officiorum, magistros militum[9] seu proconsules seu comites Orientis seu vicarios seu praefectos Augustales vel alium iudicem[10] sub specie formidinis provocationem non arbitrantur interponendam, a revocanda[11] lite pellantur. Qui vero vim sustinuerunt[12] contestatione publice proposita, intra dies videlicet legitimos, quibus appellare licet, causas appellationis evidenti adfirmatione distinguant, ut hoc facto tamqua terposita appellatione isdem aequitatis admi tribuantur. *Emissa XV k. Iul.*[13] *Mamertino e vitta conss.* [*a.*

LXVIII.[14]

SI UNUS EX PLURIBUS APPELLAVERI

1 *Imp. Alexander A. Licinio.* Si iudici p tum fuerit unam eandemque condemnationem e quoque, quorum appellatio iusta pronuntiata fuisse nec diversitate factorum separationem pere, emolumentum victoriae secundum ea quae stituta sunt ad te quoque pertinere non igno *PP. XIII k. Sept. Maximo II et Aeliano conss.* [*a*

2 *Idem A. Sereno.* Si in una eademque unus appellaverit eiusque iusta appellatio pr tiata est, ei quoque prodest qui non appella quod si aetatis auxilio unus contra sententia stitutionem impetravit, maiori, qui suo iure no pellaverit, hoc rescriptum non prodest. *S. I Sept. Iuliano et Crispino conss.* [*a.*

LXVIIII.

SI DE MOMENTARIA POSSESSIONE FUER APPELLATUM.

1 [15]*Imppp. Valentinianus Theodosius et dius AAA. ad Eusignium pp.* Cum de posses et eius[16] momento causa dicatur, etsi appe interposita fuerit, tamen lata sententia sort effectum[17]. ita tamen possessionis reformati fieri oportet, ut integra omnis proprietatis servetur. *D. XIIII k. Dec. Mediolano Honori et Euodio conss.* [*a.*

LXX.

NE LICEAT IN UNA EADEMQUE CAUSA TE PROVOCARE VEL POST DUAS SENTEN IUDICUM, QUAS DEFINITIO PRAEFECTO ROBORAVERIT, EAS RETRACTARE.

1 [18]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si qu quacumque lite iterum provocaverit, non licel tertio in eadem lite super isdem capitulis pro tione uti vel sententias excellentissimorum pra torum praetorio retractare: licentia danda liti ribus arbitro dato ipsius audientiam qui eum ante litis contestationem invocare et huiusmod titione minime provocationis vim obtinente. *D. k. Constantinopoli dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.*

LXXI.[20]

QUI BONIS CEDERE POSSUNT.

1 *Imp. Alexander A. Irenaeo.* Qui bonis c rint, nisi solidum creditor receperit, non sint[21] rati. in eo enim tantum hoc beneficium eis dest, ne iudicati detrahantur in carcerem. *P k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.*

2 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Abasc* Si quantitatem, quam (licet rei publicae) conde tus debebas, inferre paratus es, frustra vereris verbum bonorum cessionis temere a te prol privare te necdum distractis facultatibus iuris r

(1) *B* 9, 1, 149 *seqq.* — *Cf. Dig.* 49, 13 (2) reddere *C*[a] (3) ac *del.* (4) *sic PC*[a]*R*, permittitur *VC*[a] (5) iudicatum *V*, ius (uis *R*) dictatum *CR* (6) = *Th.* 11, 35, 1: *iunge Th.* 2, 6, 3 (7) *B* 9, 1, 134 (8) = *Th.* 11, 30, 30 *B* 9, 1, 135 (9) *sic VPC*, magistrum *R* cum *B* (x. π.): mag. off. mag. mil. *om. Th.* (10) seu praef. Aug. vel al. iud. *om. Th.* (11) renovanda *Th.* contra *B* (x. π.) (12) *sic VPC cum B* (x. π.), nuerint *R Th.* (13) Ian. *Th.* (14) *B* 9, 1, 15 (15) = *Th.* 11, 37, 1 *B* 9, 1, 158 (16) eius *om.* (17) atque ita demum ad nostram scientiam refe *ins. Th.*, *cf.* 7, 62, 32 (18) *B* 9, 1, 15 (19) ser., *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 p 172 (9, 5 — *Cf. Dig.* 42, 3 (21) *sic VPCR*, sunt d

possit. *PP. XVI k. Febr. Philippo A. et Ti-* *conss.* [*a.* 245]
npp. Valerianus et Gallienus AA. et Valeria- *obilissimus C. Lenillae.* Si pater tuus bonis propter onera civilia, ipsius facultates oportet ., non patrimonium, quod tibi emancipatae :um dicis, inquietari. quod ut fiat, implorare ıtem praesidis debes. *PP. XIII k. Dec. Aemi-* *et Basso conss.* [*a.* 259]
npp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. *i.* Legis Iuliae de bonis cedendis beneficium utionibus divorum nostrorum parentium ad :ias porrectum esse, ut cessio bonorum adır, notum est: non tamen creditoribus sua itate dividere haec bona et iure dominii tenere[1], nditionis remedio, quatenus substantia patitur, emnitati suae consulere permissum est. Cum contra iuris rationem res iure dominii teneas ui bonis cessit creditorem te[2] dicens, longi ·is praescriptione petitorem submoveri non manifestum est. quod si non bonis eum cesıed res suas in solutum tibi dedisse monstreraeses provinciae poterit de proprietate tibi nodare notionem.
lem AA. et CC. Myroni. Propter honorem palem vel munus bonis cedentium invidiosam . cessionem minime convenit, sed his obnoxios ›do substantiae fungi.
(pud acta imp. Theodosius A. dixit: In omni ıe bonorum ex qualibet causa facienda scruate priorum legum explosa[4] professio sola nda est. *Idem dixit:* In omni cessione suffiuntatis sola professio. *D. k. Mai. Honorio* *Euodio conss.* [*a.* 386]
np. Iustinianus A. Iuliano pp. Cum et filii s possint habere substantias, quae patribus i vetitae sunt, nec non peculium vel castrense od patre volente possident, quare cessio boeis deneganda sit? cum, etsi nihil in[5] suo hi qui in potestate sunt parentum habeant, ne patiantur iniuriam, debet bonorum cessio . si enim et pater familias admittendus est : iniuriarum timorem ad cessionis flebile veıdiutorium, quare filiis familias utriusque sexus s denegamus? cum apertissimi iuris est et atres familias et alieno iuri subiectos, si quid eis pinguius accesserit, hoc iterum usque ad ı debiti posse a creditoribus legitimo modo *D. X k. Mart. Constantinopoli post consu-* *Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]
lem A. Iohanni pp. Cum solito more a nostra ıte petitur, ut ad miserabilis cessionis bono›mines veniant auxilium et electio detur creus vel quinquennale spatium eis indulgere vel m accipere cessionem, salva eorum videlicet atione et omni corporali cruciatu semoto: e dubitabatur, si quidam ex creditoribus voquinquennales dare indutias, alii autem iam essionem accipere velint, qui audiendi sunt. tali itaque dubitatione minime putamus esse .um, quod sentimus et quod humaniorem senı pro duriore elegimus. et sancimus, ut vel nulo debiti vel ex numero creditorum causa .cetur. Et si quidem unus creditor aliis omniıvior in summa debiti inveniatur, ut omnibus ım coadunatis et debitis eorum computatis ios antecellat, ipsius sententia obtineat, sive re tempus sive cessionem accipere desiderat. vero plures quidem sint creditores, ex diversis quantitatibus, et nunc amplior debiti cumulus summae praeferatur, sive par sive discrepans ıs est creditorum, cum non ex frequentissimo feneratorum, sed ex quantitate debiti causa
4 trutinatur. Pari autem quantitate debiti invenienda, dispari vero creditorum numero, tunc amplior pars creditorum obtineat, ut, quod pluribus placeat,
5 hoc statueretur. Sin vero undique aequalitas emergat tam debiti quam numeri creditorum, tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant senten-
6 tiam non cessionem exigentes, sed indutias. Nulla quidem differentia inter hypothecarios et alios creditores quantum ad hanc electionem observanda: in rebus autem officio iudicis partiendis suam vim singulis creditoribus habentibus, quam eis legum prae-
7 stabit regula. Nullo praeiudicio creditorum cuidam ex quinquennii dilatione circa temporalem praescriptionem generando. [*a.* 531—532]

LXXII.[6]

DE BONIS AUCTORITATE IUDICIS POSSIDENDIS SEU VENUMDANDIS ET DE SEPARATIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Atticae.* In bonis mortui potiorem esse causam legatariorum, qui eum utpote heredem convenire potuerunt, quam eorum, quibus ipse legavit, manifestum est, cum prius legatum quasi aes alienum exigitur, legatum autem a mortuo relictum post debiti detractionem inducitur.

2 *Imp. Gordianus A. Aristoni.* Est iurisdictionis tenor promptissimus indemnitatisque remedium edicto praetoris creditoribus hereditariis demonstratum, ut, quotiens separationem bonorum postulant, causa cognita impetrent. praeoptabis[7] igitur convenientem desiderii tui fructum, si te non heredum fidem secutum, sed ex necessitate ad iudicium eos provocare demonstraveris.

3 *Idem A. Claudianae.* Ex contractu, qui cessionem rerum antecessit, debitorem contra iuris rationem convenies, cum eum aequitas auxilio exceptionis muniat ac tunc demum iteratam possis desiderare conventionem, cum tantum postea quaesiit, quod praesidem ad eius rei licentiam debeat promovere.

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Clearchianae.* Incivile est, quod postulas, ut unus ex chirographariis creditoribus debitoris bona compellatur suscipere, satis ceteris eius creditoribus facturus. [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Abydonio.* Si bona debitoris tui vacare constet et haec[8] a fisco non agnoscantur, in possessionem eorum mitti te a competenti iudice recte postulabis. *XVII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Agathemero.* Pro debito creditores addici sibi bona debitoris non iure postulant. unde si quidem debitoris tui ceteri creditores pignori res acceperunt, potiores eos quam te chiro-
1 grapharium creditorem haberi non ambigitur. Quod si specialiter vel generaliter nemini probentur obligatae ac sine successore communis debitor vel heres eius decessit, non dominii rerum vindicatione, sed possessione bonorum itemque venditione aequali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

7 [9]*Idem AA. et CC. Domno.* Si uxor tua pro triente patruo suo heres extitit nec ab eo quicquam exigere prohibita est, debitum a coheredibus pro besse petere non prohibetur, cum ultra eam portionem qua successit actio[10] non confundatur. sin autem coheredes solvendo non sint, separatio postulata nullum ei damnum fieri patiatur. *D. k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

8 *Idem AA. et CC. Aelidae.* In possessionem rei servandae uxor defuncti vel alii creditores missi dominium ex hac causa tenentes adipisci minime possunt. *Sub die VI*[11] *k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

9 [12]*Idem AA. et CC. Aurelio*[13] *Gerontio.* Cum

V, detinere *CR* (2) te *C*^b*R*, *om.* *VC*^a? (3) = *Th.* (4) scrupulositate p. l. explosa *om. Th.* (5) in *C*, *R* (6) *B* 9, 7, 50 *seqq.* — *Cf. Dig.* 42, 5. 6 ›rtabis *Russardus* (8) haec *C*, hoc *R*, *om.* *P*

(9) = 4, 16, 6 (10) petitio *l. gem.* (11) sub die VI *S*, XVII *P* (12) *iunge* 3, 21, 1. 4, 50, 7 (13) aurelio 4, 50, 7, *om. libri*

proponas eum contra quem supplicas ex administratione tibi negotiorum obligatum, hunc secundum iuris rationem adito rectore provinciae potes convenire. nam si ad circumscriptionem tui iuris latitat[1] nec defendatur et eum tuum esse debitorem constat, ad exemplum edicti bonorum eius possessionem poteris impetrare: tempore autem transacto etiam venditionem eorum a competenti iudice postulare non prohiberis. *D. XIIII k. Sept. Diocletiano VII et Maximiano VI*[2] *AA. conss.* [*a.* 299]

10 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum apud veteres quaestionem ortam[3] invenimus super pecuniis debitis, pro quibus hypothecae non sunt constitutae, propter res ad debitorem pertinentes, dum is severiores creditores formidans sese celaverit, et illi de rebus ad eum pertinentibus competentia ingrediantur iudicia postulentque in possessionem rerum sese transmitti, si etiam alii creditores, quibus obnoxius esse videtur, possint quandam habere communionem in rerum possessione: huiusmodi dubitationem amputantes censemus per praesentem generalem divinam constitutionem, ut, si non omnes huiusmodi debita praetendentes, sed ex his certi ab iudiciali sententia in possessionem rerum mittantur, non solum hi, sed etiam alii omnes talia debita praetendentes eadem commoditate potiantur et possint cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus, de quibus (sicut superius declaratum) prolata fuit sententia. quid enim iustius est, quam omnes, qui ad res debitoris mitti debent,
1 esse participes huiusmodi commoditatis? Ut autem non in perpetuum aliorum neglegentia illi, qui pro suis debitis alacriores creditoribus aliis ostenduntur fuisse, praegraventur, rectum[4] nobis esse videtur tunc communionem habere in possessionem rerum alios creditores, qui non hoc peregisse noscuntur, cum praesentes quidem in una eademque degentes provincia, in qua et possessores rerum commorantur, intra duorum annorum spatia, absentes autem intra quadriennium creditoribus possessionem antelato modo detinentibus suum debitum certum faciant et expensas secundum quantitatem debitorum persolvant eis, qui sententias consecuti sunt, per sacramentum manifestandas eorum, qui eas adipiscendae gratia possessionis rerum sustinuerunt, quia et secundum debita satis eis fieri explorati iuris est.
1a Post completum autem memoratum tempus nullam eis esse licentiam eos qui possessionem adepti sunt molestare vel quibusdam damnis adficere: actiones autem, quas ex legibus sibi competere putave-
2 rint, contra suos exercere debitores. Sin autem hi qui detinent possessiones vel ex sententia iudicis res vendiderint vel alio quocumque legitimo modo omne ius, quod in isdem rebus habere noscuntur, in alias personas post definitum a nobis[5] tempus transtulerint et certas pecunias acceperint, quidquid superfluum inventum fuerit vel amplius quam eis debetur, hoc modis omnibus necesse est eos praesentibus tabulariis signare et in cimeliarchio sanctae ecclesiae illius civitatis, in qua huiusmodi contractus celebratur, deponere: attestatione videlicet prius per memoratos tabularios conscribenda, praesente etiam eo qui res vendiderit vel in alias personas transtulerit, ut per eam manifestetur tam quantitas pecuniarum, quae pro venditione rerum vel translatione praestitae sunt, quam earum, quae superfluae post dissolutum debitum inveniantur, ut, si quis postea creditor apparuerit et debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere, prius scilicet rectore provinciae sine aliquo damno causae faciente examinationem et non concedente nec viros reverentissimos oeconomos vel cimeliarcham sanctae ecclesiae, in qua pecuniae deponuntur, aliquod detrimentum vel dispendium sustinere, per suam autem interlocutionem creditorem praecipiente secundum modum debiti ex depositis pecuniis suum accipere debitum.
3 Ut autem non liceat creditori in venditione vel translatione rerum dolum vel aliquam machinationem vel circumscriptionem facere, iubemus attestatione super hoc celebranda[6] apud defensorem locorum gestis intervenientibus insinuari, sive tantum ex pretio, quantum debetur, sive plus sive minus colligitur, et praesentibus non tantum, sicut dictum est, tabulariis, sed etiam viro reverentissimo cimeliarcha, apud quem, si ita contigerit, superfluae pecuniae signatae deponendae sunt, iusiurandum sacrosanctis evangeliis propositis venditorem vel translatorem rerum praestare, quod neque per gratiam emptoris vel eius, ad quem res iure cessionis transferuntur, nec dolo aliquo interveniente minorem iusto rerum pretio quantitatem acceperit, sed eam[7], quam re vera cum omni studio potuerit[8] invenire. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

LXXIII.[9]

DE PRIVILEGIO FISCI.

1 *Imp. Antoninus A. Eutropiae.* Bona marit[illegible] tui si ob reliqua administrationis primipili[10] a fisc[illegible] occupata sunt, res, quas tuas esse liquido proba[illegible]veris, ab aliis separatae tibi restituuntur.

2 *Idem A. Valerianae.* Quamvis ex causa dot[illegible] vir quondam tuus tibi sit condemnatus, tamen [illegible]s prius, quam res eius tibi obligarentur, cum fis[illegible]co contraxit, ius fisci causam tuam praevenit. qu[illegible]d si post bonorum eius obligationem rationibus meis coepit esse obligatus, in eius bona cessat privilegium fisci. *PP. XIIII k. Nov. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Idem A. Iulianae.* Si, cum pecuniam pro marito solveres, neque ius fisci in te transferri impetrasti neque pignoris causa domum vel aliud quid ab eo accepisti, habes personalem actionem nec potes praeferri fisci rationibus, a quo dicis ei vectigal denuo locatum esse, cum eo pacto universa, quae habet habuitve eo tempore, quo ad conductionem accessit, pignoris iure fisco teneantur. salva igitur indemnitate fisci debitorem tuum pro pecunia, quam pro eo fisco solvisti, more solito convenire non prohiberis. *PP. III k. Ian. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 *Idem A. Quinto*[11]. Si debitor, cuius fundum fuisse et ipse confiteris, prius eum distraxit, quam fisco aliquid debuit, inquietandum te non esse procurator meus cognoscet. nam etsi postea debitor extitit, non ideo tamen ea, quae de dominio eius excesserunt, pignoris iure fisco potuerunt[12] obligari. *PP. III k. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

5 *Imp. Alexander A. Magnae.* Pecunia[13], quam creditor a debitore suo recepit, si postea ex iusta causa fisco restituenda erit, sine usuris debetur, quia non fenus contractum, sed suum recuperatum extraordinario iure aufertur. *PP. XV k. Iun. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

6 *Imp. Gordianus A. Severianae.* Cum patrem tuum fisci debitorem fuisse demonstres eumque nubenti tibi possessionem dedisse adleges, procuratorem ius fisci exsequentem eam iure pignoris revocare potuisse intellegis. *PP. non. Iul. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

7 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Diodoro.* Si in te ius fisci, cum reliqua de[illegible]

(1) *sic PR,* lateat *C* (2) Diocletiano ... VI *om. leges iungendae* (3) *sic PR,* motam *C* (4) *sic P,* recte *C* (5) a nobis *cum veteribus quibusdam libris omittunt Alciatus Dispunct.* 1, 19 *et Cuiacius Recitationes ad h. l.: cf. tamen Bethmann-Hollweg Civilprocess* 3 *p.* 321 (6) *sic C,* attestationem s. h. celebrandam *PR* (7) eam *det*[illegible] etiam *PCR* (8) poterit *libri* (9) *B* 9, 9 (10) *sic cum B,* primipilariae *M* (11) *sic R,* eohinto *SC,* rec[illegible] *fortasse* (*cf. Graecum* Κόϊντος) (12) *sic M*[b], poteran[illegible] *CM*[a] (13) *sic M*[b], pecuniam *CM*[a]

bitoris, pro quo satisfaciebas, tibi competens iudex adscripsit et[1] transtulit, ab his creditoribus, quibus fiscus potior habetur, res quas eo nomine tenes non possunt inquietari. *PP. xv k. Iun. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

LXXIIII.

DE PRIVILEGIO DOTIS.

1 [2]*Impp. Severus et Antoninus AA. Firmo.* Scire debes privilegium dotis, quo mulieres utuntur in actione de dote, ad heredes non transire. *PP. k. Mai. Pompeiano et Avito conss.* [*a.* 209]

LXXV.[3]

DE REVOCANDIS HIS QUAE PER FRAUDEM ALIENATA SUNT.

1 *Imp. Antoninus A. Caesiae.* Si heres post aditam hereditatem ad eum cui cessit corpora hereditaria transtulit, creditoribus permansit obligatus. si igitur in fraudem tuam id fecit, bonis eius excussis usitatis actionibus, si tibi negotium fuerit[4] gestum, ea quae in fraudem alienata probabuntur revocabis. *PP. II id. Oct. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Symphorianae.* Si successione patris abstenta[5] fuisti, ob ea quae in dotem data sunt convenire te creditores nequeunt, quibus pignerata in dotem data non docentur, nisi bonis defuncti non sufficientibus in fraudem creditorum dotem constitutam probabitur. *PP. x k. Iul. Probo[6] et Maximo conss.* [*a.* 232?]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Acyndino.* Si paterna hereditate abstinuisti nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis eius in te donationis iure transscriptum est, a privatis creditoribus praeses provinciae conveniri te non patietur. *PP. x k. Iul. ipsis IIII et III AAA. conss.* [*a.* 290]

4 *Idem AA. et CC. Epagatho.* Filios debitoris ei succedentes velut in creditorum fraudem alienatorum facultatem revocandi non habere notissimi iuris est. *Subscripta x k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Crescentino.* Ignoti iuris non est adversus eum, qui sententia condemnatus intra statutum tempus satis non fecit nec defenditur, bonis possessis itemque distractis per actionem in factum contra emptorem, qui sciens fraudem comparavit, et eum, qui ex lucrativo titulo possidet, scientiae mentione detracta creditoribus[7] esse consultum. *S. x k. Nov. AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Menandrae.* Si actu sollemni praecedentem obligationem peremisti, perspicis adversus fraudatorem intra annum in quantum facere potest vel dolo malo fecit, quo[8] minus possit, edicto perpetuo tantum actionem permitti.

LIBER OCTAVUS.

I.[9]

DE INTERDICTIS.

1 [10]*Imp. Alexander A. Apro evocato*[11]. Cum proponas radicibus arborum in vicina Agathangeli area positis crescentibus fundamentis domus tuae periculum adferri, praeses ad exemplum interdictorum, quae in albo proposita habet: 'si arbor in 'alienas aedes impendebit', item: 'si arbor in alie'num agrum impendebit', quibus ostenditur ne per arboris quidem occasionem vicino nocere oportere, rem ad suam aequitatem rediget. *PP. VII*[12] *k. April. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

2 [13]*Impp. Valerianus et Gallienus AA. Messiae.* Praeses provinciae in eum, qui eiusdem provinciae non est, nec ex interdicto potest cognoscere. *PP. VII k. Mai. Saeculare et Donato conss.* [*a.* 260]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Pompeiano.* Incerti iuris non est orta proprietatis et possessionis lite prius possessionis decidi oportere quaestionem competentibus actionibus, ut ex hoc ordine facto de dominii disceptatione probationes ab eo qui de possessione victus est exigantur. interdicta autem licet in extraordinariis iudiciis proprie locum non habent, tamen ad exemplum eorum res agitur. *Subscripta v k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

4 [14]*Impp. Arcadius et Honorius AA.*[15] *Aemiliano pu.* Si quis quodlibet interdictum efflagitet, ruptis veteribus[16] ambagibus inter ipsa cognitionum auspicia rationem exprimere ac suas adlegationes iubeatur proponere. *D. XIIII k. Aug. Constantinopoli Arcadio A. VI et Probo conss.* [*a.* 406]

II.[17]

QUORUM BONORUM.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Iusto.* Hereditatem eius, quem patrem tuum fuisse dicis, petiturus iudicibus qui super ea re cognituri erunt de fide intentionis adlega. quamvis enim bonorum possessionem ut praeteritus agnovisti, tamen interdicto quorum bonorum non aliter possessor constitui poteris, quam si te defuncti filium esse et ad hereditatem vel bonorum possessionem admissum probaveris. *PP. VIII k. Ian. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Marco.* Si ex edicto sororis patruelis intestato sine liberis defunctae recte petita bonorum possessione quaesisti successionem ac negotium integrum est, quae cum moreretur eius fuerunt, secundum edicti[18] quorum bonorum tenorem ab his, qui pro herede vel pro possessore possident dolove malo fecerint, quo magis desierint possidere, tibi rector provinciae restitui efficiet. *S. VI k. April. CC. conss.* [*a.* 294]

3 [19]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Petronio vicario*[20]. Constat virum a bonis intestatae uxo-

(1) et *del.* (2) *B* 9, 9, 8 (3) *B* 9, 8, 26 *seqq.* — *Cf. Dig.* 42, 8 (4) offuerit *scr.* (5) *sic* $C^b M^a$, contenta C^a ? M^a (6) Lupo *Beck* (7) *sic M*, suis *ins. C* (8) quo C^b, id quo *R*, quod C^a (9) *B* 58, 10 — *Cf. Dig.* 43, 1 (10) *iunge* 8, 10, 3. 8, 52, 1 (11) apro evocato *scripsi*, apro 8, 52, 1, evocato *libri tam hoc loco quam ad* 8, 10, 3 (12) *sic leges iungendae*, VI *Hal.*, V *V* (13) *iunge* 3, 20, 1 (14) = *Th.* 2, 4, 6 (15) imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. *Th.* (16) veteribus] denuntiationum *Th.* (17) *B* 40, 9 — *Cf. Dig.* 43, 2 (18) *sic* VC^aR, interdicti C^b (19) = *Th.* 4, 21, 1 (20) Hispaniarum *addit Th.*

ris superstitibus consanguineis esse extraneum, cum prudentium omnium[1] responsa et[2] lex ipsa natu-
1 rae successores eos faciat. Ergo iubemus, ut omnibus frustrationibus amputatis per interdictum quorum bonorum in petitorem corpora transferantur, secundaria[3] actione proprietatis non exclusa. *D. VI k. Aug. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

III.[4]
QUOD LEGATORUM.

1 [5]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Latinae.* Heredi scripto satis idonee lege Falcidia, si exhausta legatis successio probetur, per quartae
1 retentionem prospectum est. Unde si legatarius vel fideicommissarius non consentiente patre tuo, quem adseveras testatori successisse et bonorum possessionem accepisse, relicta sibi legata vel fideicommissa detinuit, secundum sententiam interdicti, quod adversus legatarios scriptis heredibus propositum est, oblata satisdatione, quam praestari oportet, in possessione constitui, ut ita retentione competenti utaris, experiri potes. *D. XVI k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

IIII.[6]
UNDE VI.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Theodoro.* Recte possidenti ad defendendam possessionem, quam sine vitio tenebat, inculpatae tutelae moderatione illatam vim propulsare licet. *PP. XV k. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

2 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Vi pulsos restituendos esse interdicti exemplo, si necdum annus excessit, certissimi iuris est, et heredes teneri in tantum, quantum ad eos pervenit. *S. AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Ulpiae et Proclinae.* Auctoritatem vobis rescripti nostri tenendae possessionis, quam vos per violentiam adeptas[7] profitemini, commodari[8] nimis improbe postulatis. *S. VIII id. April. CC. conss.* [*a.* 294]

4 *Idem AA. et CC. Hygino.* Si de possessione vi deiectus es, eum[9] et legis Iuliae vis privatae reum postulare et ad instar interdicti unde vi convenire potes, quo reum[10] causam omnem praestare, in qua fructus etiam, quos vetus possessor percipere potuit, non quos praedo percepit, venire non ambigitur. *S. IIII id. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

5 [11]*Imp. Constantinus A. ad Tertullianum*[12]. Invasor locorum poena teneatur legitima[13], si tamen vi[14] loca eundem invasisse constiterit. nam si per errorem aut incuriam domini loca[15] ab aliis possessa sunt, siue poena possessio restitui debet[16]. *D. VI k. Mart.*[17] *Gallicano et Symmacho conss.* [*a.* 330]

6 [18]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio pu.* Meminerint cuncti, sive vulgato rescripto mansuetudinis nostrae sive sententia cuiuslibet iudicis utantur in causis, conveniendos dominos locorum esse aut, si forte defuerint, actores eorum ad insinuandas sententias procuratoresque quaerendos, ne inde iniuriarum nascatur occasio, unde iura nascuntur. quod si praecepta nostra implere neglexerint, omni negotio, de quo iurgare
1 coeperant, privabuntur[19]. Sin autem habito plerumque colludio curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione pervadant, ut pupillis vel adultis iurgandi copia et fructus adimatur, his eatenus subvenimus, ut eosdem non atterat damno culpa temeritatis alienae, sed ilico quidem possessio ei a quo est ablata reddatur, curatores autem vel tutores aeterna deportatione punitos bonorum quoque publicatio persequatur. *D. prid. non. April. Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

7 [20]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Messianum comitem rerum privatarum.* Si quis in tantam furoris pervenit audaciam, ut possessionem rerum apud fiscum vel apud homines quoslibet constitutarum ante eventum iudicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit restituat possessori et dominium eiusdem rei amittat: sin vero alienarum rerum possessionem invasit, non solum eam possidentibus reddat, verum etiam aestimationem earundem rerum restituere compellatur. *D. XVII k. Iul. Treviris*[21] *Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

8 [22]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Pasiphilo*[23]. Momentariae possessionis interdictum, quod non semper ad vim publicam pertinet vel privatam, mox audiri, interdum etiam sine inscriptione, meretur. *D. VIII k. Ian.*[24] *Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

9 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Si quando vis iudicio fuerit patefacta, dein super rebus abreptis vel invasis vel damno tempore impetus quaestio proponatur, si non potuerit qui vim sustinuit quae perdidit singula comprobare, taxatione ab iudice facta pro personarum atque negotii qualitate, sacramento aestimationem rerum quas perdidit manifestet nec ei liceat ultra taxationem ab iudice factam iurare: et quod huiusmodi iureiurando dato fuerit declaratum, iudicem condemnare oportet. *D. id. Dec. Constantinopoli post consulatum Armati vc.* [*a.* 477]

10 [25]*Idem A. Sebastiano pp.* Non ab re est, quemadmodum possessionis alienae invasores tam vetus quam praesens sacra constitutio censuit puniendos, nec conductoribus et possessionis alienae detentoribus impune procedere, si locatoribus forte vel possessionem rerum suarum, quam apud alios precario modo esse concesserant, recuperare secundum leges volentibus, cum nulla sibimet cognita legibus adlegatio competeret, duxerint resistendum, et non protinus, id est non expectato iudiciorum ordine, alienam possessionem recte eam recuperantibus ce-
1 dere patiantur. Eos namque iubemus pro tanta suae iniquitatis impudentia, si cognitionis iudiciariae eventu fuerint condemnati, rei, cuius possessionem sponte restituere usque ad definitivam sententiam minime passi sunt, aestimationem victrici parti una cum ipsa re praebere compelli. *D. V k. April. Constantinopoli Theodorico cons.* [*a.* 484]

11 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum quaerebatur inter Illyricianam advocationem, quid fieri oporteret propter eos, qui vacuam possessionem absentium sine iudiciali sententia detinuerunt, quia veteres leges nec unde vi interdictum nec quod vi aut clam vel aliam quandam actionem ad recipiendam talem possessionem definiebant, violentia in ablatam possessionem minime praecedente, nisi domino tantummodo in rem actionem exercere permittentes: nos non concedentes aliquem alienas res vel possessiones per suam auctoritatem usurpare sancimus

(1) *sic C Th.*, omnia *VPR* (2) et *V*[b]*PCR*, tum *Th.*, *om.* *V*[a] (3) secundaria *C*[b] *Th.*, secundum *V*[a] secundam *vel* secunda *V*[b], secunda *PC*[a]*R* (4) *Cf. Dig.* 43, 3 (5) *B* 41, 2, 10 (6) *B* 50, 3, 48 *seqq.* — *Cf. Dig.* 43, 16 (7) *sic P*[a]*R*, adeptam *VC*[a], ademptam *P*[b]*C*[b]; τὴν βιαίως ἀφαιρεθεῖσαν νομὴν *B* (8) *sic V*, commodare *PCR* (9) eum *VP*[a]*C*, cum *P*[b]*R*[b], *ecum R*[a]; *eum quo se rettulit, compilatores videntur recidisse* (10) quo reum *C*[b], eo reum *V*, cum reum *P*[a]*R*[a], cogendum eum *P*[b]*R*[b], quo *C*[a] (11) = *Th.* 2, 26, 1: *iunge* 3, 30, 8 (12) v. p. comitem dioeceseos Asianae *addit Th.* (13) legitima] edicti *Th.* (14) ea *ins. Th.* (15) data *ins. Th.* (16) sine ... debet] ipsis solis cedere debent (*vel* debet) *Th.* (17) mart. *Th. cum* 3, 39, 3, mai. *V Hal. P*: Romi (Veronae *Hal.*) *ins.* 3, 39, 3 (18) *cum legis principio iunge* 2, 12, 24 (19) § 1 = *Th.* 4, 22, 2 (20) = *Th.* 4, 22, 3 (21) Iul. accepta ... Treviris *fortasse scr.* (22) = *Th.* 2, 1, 8: *iunge* 9, 2, 16. 9, 37, 1 (23) suo salutem *addit Th.* (24) VIII k. ian. *Th. cum* 9, 37, 1, VI id. ian. *Hal.*, VIII id. ian. *libri ad* 9, 2, 16 (25) = 4, 65, 33

ossessorem ut praedonem intellegi et generali :ione ea teneri, quae pro restituenda possesontra huiusmodi personas veteribus declat[1] legibus. ridiculum etenim est dicere vel quod per ignorantiam alienam rem aliquis i propriam occupaverit. Omnes autem scire quod non suum est, hoc ad alios modis ; pertinere, cum talis dispositio in furti actione lum veteribus legibus definita est dicentibus: alienam rem adversus domini voluntatem erit, furti actione tenetur. His videlicet, ıper recipienda possessione a nobis disposita cum habentibus, si non ex die, ex quo posdetenta est, triginta annorum excesserunt a. *D. xv*[2] *k. Nov. Constantinopoli post tum Lampadii et Orestis vv. cc. anno se-* [a. 532]

V.

: VIM VEL ALIO MODO ABSENTIS PERTURBATA SIT POSSESSIO.

ıp. Constantinus A. Severo. Iudices absenıui cuiuslibet rei possessione privati sunt, nt in iure personam et auctoritatis suae for: ministerium obiciant atque ita tueantur abut id[4] solum diligenter inquirant, an eius, ›libet modo[5] peregrinatur, possessio ablata am propinquus vel parens vel proximus[6] vel vel colonus vel libertus[7] seu servus[8] quoulo retinebat, nec eos, qui deiecti sunt abnomine possidentes, quia minime ipsis dictio mandata sit, ab experiunda re secludant, servi sint, eorum reiciant in iure personas, ıiusmodi condicionis hominibus causas orare sit: sed post elapsa quoque spatia recupepossessionis legibus praestituta litigium eis ıbus largiri convenit, ut eos momentariae possessioni sine ulla cunctatione[9] restituant, si reversus dominus litigasset. Cui tamen tempore reverso actionem recuperandae pos; indulgemus[10], quia fieri potest, ut resti'opter servulos infideles vel neglegentes provel parentes vel proximos[11] vel amicos et vel libertos[12] interea differatur. absentibus ficere non debet tempus emensum, quod redae possessioni legibus praestitutum est, sed to statu, qui per iniuriam sublatus est, omnia pererunt ad disceptationem litigii immutilata :ant: iudicio servato iustis legitimisque per:um valde sufficiat possessionem tenentibus ım nomine contra praesentium violentiam sub*D. x k. Nov. Mediolani Constantino A. VII tantio C. conss.* [a. 326]

mpp. Arcadius et Honorius AA. Petronio Hispaniarum. Nec imperiale responsum, ıpplicatio litigatoris obtinuit[14], nec interloıgnitoris ex quacumque parte innovare[15] pos; statum eo qui rem tenet absente permittitur, gotiorum merita partium adsertione pandun. *XV k. Ian. Mediolano Caesario et Attico* [a. 397]

VI.[16]

UTI POSSIDETIS.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Cyrillo.* Uti possidetis fundum de quo agitur, cum ab altero nec vi nec clam nec precario possidetis, rector provinciae vim fieri prohibebit ac satisdationis vel transferendae possessionis edicti perpetui forma servata de proprietate cognoscet. *Subscripta III id. Oct.*[17] *Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

VII.[18]

DE TABULIS EXHIBENDIS.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Germano.* Si in potestate patris fuerunt impuberes filii et vos eis estis substituti atque ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus coepit hereditas pertinere, de exhibendis testamenti tabulis interdicto uti potestis. *PP. VII k. Mai. Saeculari et Donato conss.* [a. 260]

VIII.[19]

DE LIBERIS EXHIBENDIS SEU DE DUCENDIS ET DE HOMINE LIBERO EXHIBENDO.

1 *Imp. Antoninus A. Iustino.* Si, ut proponis, cum tuae[20] potestatis esses, super rebus matris obtinuisti, potes eos qui tibi condemnati sunt convenire. quod si extitit, qui te filium et in sua potestate esse contendit, interdicto in eam rem proposito de fide intentionis eius quaeretur. *PP. VI id. April. duobus Aspris conss.* [a. 212]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Cyrillae.* Adi praesidem provinciae ac postula filios tuos exhiberi. *Subscripta V id. April. Byzantii AA. conss.* [a. 293]

3 *Idem AA. et CC. Euodiae*[21]. Si ad instar interdicti de exhibenda filia Philippi eum conveniendum putaveris, rector aditus provinciae suam vobis accommodabit notionem. *S. XII k. Dec. Nicomediae AA. conss.*[22] [a. 293]

VIIII.[23]

DE PRECARIO ET DE SALVIANO INTERDICTO.

1 *Imp. Gordianus A. Aristoni.* Si te non remittente pignus debitor tuus ea quae tibi obnoxia sunt venumdedit, integrum tibi ius est ea persequi, non interdicto Salviano (id enim tantummodo adversus conductorem debitoremve competit), sed Serviana actione vel quae ad exemplum eius instituitur utilis adversus emptorem exercenda. *PP. VI id. Sept.*[24] *Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Fabricio.* Habitantis precario heredes ad restituendum habitaculum teneri contra eos interdicto proposito manifeste declaratur. *S. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [a. 293]

X.[25]

DE AEDIFICIIS PRIVATIS.

1 *Impp. Antoninus et Verus*[26] *AA. Tauro.* Et balneum, ut desideras, instruere et aedificium ei

', sunt *PR* (2) XV *scripsi*, XIII *Hal.*, XUI *P*, *chrift für Rechtsgesch.* 11 *p.* 181 (3) = *Th.* *B* 50, 3, 60 (4) absentes, ut id] absentes. en iudices, quos absentium iussimus subire perntra hos terminos ministerii retinemus, ut illi|ue omnibus integris causae principalis externis (5) pacto *Th.* (6) vel parens vel proxi: *Th. et Graecis del.* (7) vel libertus *cum Th. is del.* (8) vel servulus *Th.* (9) sine ulla *n. Th.* (10) indulsimus *Th.* (11) vel parentes vel proximos *del. cum Th.* (12) vel lib. *om. Th.* (13) = *Th.* 4, 22, 5 *B* 50, 3, 61: *iunge* 7, 32, 11 (14) *sic Mª Th.*, obtinebit *PCRMᵇ* (15) ex q. p. innovare] interpellare *Th.* (16) *B* 50, 3, 62. 60, 17, 30 — *Cf. Dig.* 43, 17 (17) Dec. *Mommsen* (18) *Cf. Dig.* 43, 5 (19) *Cf. Dig.* 43, 29. 30 (20) tuae *R*, suae *C* (21) euodiae *P*, euvodie *S*, euodio *CR: cf. Schmidt Interdictenverfahren p.* 325 (22) CC. conss. (a. 294) *Mommsen* (23) *B* 25, 2, 36. 37 — *Cf. Dig.* 43, 26. 33 (24) sept. *Hal.*, nov. *P* (25) *B* 58, 11 (26) severus *libri*

[illegible] *PP.* [illegible] *et conss.*

2 *Imp. Alexander A. Diogeni.* Negotiandi causa [illegible] detrahere edicto divi Vespasiani et senatus consulto vetitum est. ceterum de alia domo in aliam transferre quaedam licere exceptum est: sed nec domus ita transferre licet, ut integri aedificii depositis publicus deformetur aspectus. *PP. VI k. Ian. Alexandro A. cons.* [a. 222]

3 [3]*Idem A. Aproniano.*[3] An in totum ex ruina domus licuerit non eandem faciem in civitate restituere, sed in hortum convertere, et an hoc consensu tunc magistratuum non prohibentium, item vicinorum factum sit, praeses, probatis his quae in oppido frequenter in eodem genere controversiarum servata sunt, causa cognita statuet. *PP. VII k. April. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

4 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Victori.* Si, ut proponis, socius aedificii ad refectionem eius sumptus conferre detractat, non necessarie extra ordinem tibi subveniri desideras. etenim si solus aedificaveris nec intra quattuor mensuum tempora cum centesimis nummus pro portione socii erogatus restitutus fuerit vel, quominus id fieret, per socium id[4] stetisse constiterit, ius dominii pro solido vindicare vel obtinere iuxta placitum antiquitus poteris. *PP. IIII k. April. Philippo A. et Titiano conss.* [a. 245]

5 [5]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Octavio.* Si is, contra quem precem fundis, sciens prudensque soli partem ad te pertinere, non quasi socius vel collega communis operis sollicitudine solidam balneorum extructionem ea mente, ut sumptus pro portione tua reciperet, adgressus est, sed totius loci dominium usurpare et collapsum balneum refabricare enisus est, cum aedificia quae alieno loco imponuntur solo cedant nec impensae his qui improbe id fecerint restitui debeant, antiquato divi Hadriani edicto praeses provinciae memor iuris publici in dirimendis disceptationibus regulam placita custodiet. *PP.* [illegible] [a. 29.]

6 [illegible]
Si quis post hanc legem [illegible] ornatum, hoc est marmora vel columnas [illegible] transtulerit, [illegible] possessione [illegible] Si quis [illegible] habentium [illegible] [illegible] *conss.* [a. 3..]

7 [7]*Imp. Iulianus A. ad Aviitanum*[8] *vicarium Africae.* Nemini columnas vel statuas cuiuscumque materiae ex alia cuiusque provincia vel auferre liceat vel movere. *D. VI k. Nov.*[9] *Iuliano A. IIII et Sallustio conss.* [a. 362. 363]

8 *Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Modestum pp.* Singularum urbium curiales etiam inviti vel reparare intra civitates quas olim[10] habuerint domus vel ex novo aedificare cogantur. illic semper muniis inservituri et aucturi propriarum fre-
1 quentiam civitatum. Possessores vero, qui non erunt curiales, in urbibus, in quibus domus possident, easdem domos dirutas neglectasque reparent, iudiciaria ad conservandum hoc praeceptum auctoritate retinendi[11]. *D. XIII k. Nov. Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [a. 377]

9 [12]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Aemiliano pu.* Si cui loci proprietas aedificandi iuxta publicas aedes animum[13] dederit, quindecim pedum spatio interiecto inter publica ac privata aedificia ita sibi noverit fabricandum, ut tali intervallo et publicae aedes a periculo vindicentur et privatus aedificator velut perperam fabricato loco destructionis quandoque futurae non timeat detrimentum. *D. XI k. Nov. Constantinopoli Arcadio A. VI et Probo conss.* [a. 40.]

10 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio pp.* Per provincias Mesopotamiam Osroenam[15] Euphratensem Syriam secundam Phoenicen Libanensem Ciliciam secundam utramque Armeniam utramque Cappadociam Pontum Polemoniacum atque Hellenopontum, ubi magis hoc desideratur, ceterasque provincias cunctis volentibus permittatur murali ambitu fundos proprios seu loca sui dominii constituta vallare. *D. III non. Mai. Constantinopoli Theodosio A. VIIII et Constantio III conss.* [a. 420]

11 *Idem AA. Severino pp.*[16] Maeniana, quae Graece ἐξώστας appellant, sive olim constructa sive in posterum in provinciis construenda, nisi spatium inter se per decem pedes liberi aeris habuerint, modis
1 omnibus detruncentur. In his vero locis, in quibus aedificia privatorum horreis publicis videntur obiecta, obstructione maenianorum quindecim pedum
2 intervalla serventur. Quem intercapedinis modum aedificaturis quoque proponimus, ita ut, si quis intra definitum spatium, id est decem pedum mensuram, aedificare vel intra quindecim pedum maenianum possidere temptaverit, sciat non solum fabricam demoliendam, sed etiam ipsam domum fisco nostro adscribendam. *D.* [illegible] *k. Oct. Asclepiodoto et Mariniano conss.* [a. 423]

12 [illegible] Καῖσαρ Ζήνων εὐσεβὴς νικητὴς [illegible] ἀεὶ σεβαστὸς[18] Ἀδαμαντίῳ [illegible] πόλεως. Καὶ δικῶν εἰρήνῃ [illegible] τῶν ἔξωθεν πολέμων ἀπαλλαττ[illegible] βουλόμενοι νουθετεῖν ἑκάστοτε [illegible] παρόντα φέρομεν νόμον [illegible] ὡς καὶ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια [illegible] προνοητικῶς τὰ τῆν δε-

[illegible] Romani, e quibus adh[illegible] [illegible] XI. Marcianum [illegible] A saec. XV. ex [illegible] ex Iustiniano C[illegible] [illegible] qualis ab ipso [illegible] integram constituti[illegible] [illegible] ex indicibus G[illegible] [illegible] constitutionis capita in [illegible] ex ambitu eorum [illegible] et εὐσεβὴς ... [illegible] scripsi. [illegible] omissis [illegible]

[illegible] monere eos [illegible] et praescri[illegible] quomodo et [illegible]

1 χέρειαν λύοντα διορίζομεν. Καὶ μικρὸν ἀποστάντες τῶν πρεπωδεστέρων τῇ πολιτείᾳ ῥημάτων τοῖς τῷ πλήθει γνωριμωτέροις χρησόμεθα, ὅπως ἂν ἕκαστος αὐτῶν ἐντυγχάνων τῷ νόμῳ μὴ δέοιτο ἑτέ-
1a ρου βοηθοῦ πρὸς τὴν οἰκείαν χρείαν. Ἔγνωμεν τοίνυν ἐκ τῶν ἐνεχθέντων παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους, ὡς ὁ θεῖος νόμος τοῦ τῆς ἀθανάτου μνήμης πατρὸς ἡμετέρου Λέοντος, ὃν ἔθετο περὶ τῶν ἐν τῇδε τῇ ἐνδόξῳ πόλει κτίζειν βουλομένων, ἀμφίβολος εἶναι κατά τινα μέρη δοκεῖ διὰ τὰς τῶν φαύλως ἑρμη-
(1) νευόντων ἐπινοίας. ¹προστάττομεν τοὺς τὰς ἰδίας οἰκίας ἀνανεοῦντας τὸ ἀρχαῖον σχῆμα μηδαμῶς παρεξιέναι, ὥστε μὴ τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀφαιρεῖσθαι φῶτα ἢ ἄποψιν τῶν γειτόνων παρὰ τὸ πάλαι καθεστηκός. οὐ μὴν προσθήσω, ὅ τι[2] δήποτε δέοι κρατεῖν, οἷον[3] ὁ τῇ[4] οἰκοδομίᾳ χρώμενος δίκαιον ἔχοι προσῆκον[5] αὐτῷ ἐκ συμφώνου ἢ ἐπερωτήσεως, ἐπιτρέπον ἀμείβειν, εἰ βουληθείη, τὸ παλαιὸν σχῆμα.
1b Διὸ[6] θεσπίζομεν, εἰ σύμφωνον ἢ ἐπερώτησις βοηθοῖ τῷ κτίζοντι, ἐξεῖναι αὐτῷ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ συμφώνου ἢ τῆς ἐπερωτήσεως οἰκοδομεῖν, εἰ καὶ τοὺς γείτονας, οἷς ἐναντιοῦται τὸ σύμφωνον, ἐντεῦ-
2 θεν βλάπτειν δοκοίη. Τῆς δέ μου τῆς[7] διατάξεως εἰπούσης καὶ δώδεκα ποδῶν χρῆναι καταλιμπάνειν μέσον τῆς τε ἰδίας καὶ τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας τὸν οἰκοδομεῖν μέλλοντα καὶ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον προσθείσης[8], ὃ μεγίστην ἀσφάλειαν[9] εἰκότως ποιεῖ (τὸ γὰρ ἐνδοιάζον οὐκ ἐπιτήδειον εἰς ἀμφιβολίας ἀναίρεσιν), περιφανῶς κελεύομεν δυοκαίδεκα πόδας εἶναι μέσους ἑκατέρας οἰκίας, ἀρχομένους μὲν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου τοῖς θεμελίοις οἰκοδομήματος, παραφυλαττομένους δὲ μέχρι πέρατος τοῦ ὕψους. καὶ τῷ τοῦτο τοῦ λοιποῦ παραφυλάττοντι ἐξεῖναι τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἐφ' ὅσον θελήσειεν ὕψος καὶ θυρίδας κατασκευάζειν τὰς καλουμένας παρακυπτικὰς καὶ φωταγωγοὺς κατὰ τὴν θείαν νομοθεσίαν, εἴτε νέαν οἰκίαν βούλοιτο κτίζειν εἴτε παλαιὰν ἀνανεοῦν εἴτε διαφθαρεῖσαν ἐκ πυρὸς
2a οἰκοδομεῖν. Μηδαμῶς[10] ἐκ τούτου τοῦ διαστήματος συγχωρεῖσθαι ἀφαιρεῖν τοῦ γείτονος ἄποψιν θαλάσσης εὐθεῖαν καὶ οὐ βεβιασμένην ἐξ οἱουδήποτε πλευροῦ τῆς οἰκίας, ἣν ὁ γείτων ἑστὼς ἔνδον ἐν τοῖς ἰδίοις ἢ καὶ καθήμενος ἔχει, μὴ παρατρέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ παρακύπτειν εἰς τὸ πλάγιον καὶ βιαζόμενος,
2b ὥσπερ[11] ἰδεῖν θάλασσαν. Τὸ γὰρ τῶν κήπων τε καὶ τῶν δένδρων οὔτε περιείληπται τῇ προτέρᾳ νομοθεσίᾳ οὔτε τῇ παρούσῃ προστεθήσεται. οὔτε
3 γὰρ προσήκει τοιαύτην δουλείαν κρατεῖν[12]. Μηδενὶ δὲ ἐξέστω κτίζοντι οἰκίαν, ἐν μέσῳ ὄντος στενωποῦ ἢ πλατείας ὑπὲρ τοὺς δεκαδύο πόδας, διὰ τοῦτο παραιρεῖσθαι μέρος τῆς πλατείας ἢ τοῦ στενωποῦ καὶ τῷ οἰκείῳ προσνέμειν οἰκοδομήματι. οὐ γὰρ τὰ τῷ δημοσίῳ προσήκοντα βλάπτειν βουλόμενοι καὶ τοῖς κτίζουσιν ἀπονέμειν δεκαδύο ποδῶν εἶναι διάστημα ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν διωρίσαμεν, ἀλλ' ὥστε μὴ στενότερα εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν διαστήματα, καὶ τὸ πλέον περιών τι ἐῶντες ἔχειν ὡς ἔχει καὶ τοῦτο μειοῦσθαι μὴ συγχωροῦντες, ἵνα τῇ πόλει τὰ οἰκεῖα
3a περισώζηται δίκαια. Εἰ δὲ τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα καὶ[13] τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τοιοῦτον ἦν, ὥστε ἔλαττον εἶναι τῶν δεκαδύο ποδῶν μεταξὺ ἑκατέρας οἰκίας διάστημα, μὴ ἐξέστω παρὰ τὸ παλαιὸν σχῆμα ἢ ὑψοῦν τὸ οἰκοδόμημα ἢ θυρίδας ποιεῖν· εἰ μὴ δέκα πόδες εἶεν ἐν μέσῳ· τηνικαῦτα γὰρ παρακυπτικὰς μὲν ὁ κτίζων οὐ δυνήσεται ποιεῖν οὐκ οὔσας πάλαι, ὡς εἴρηται, φωταγωγοὺς δὲ ποιήσει ἀπὸ ἓξ ποδῶν τοῦ πάτου εἰς ὕψος, μηδαμῶς τὸ καλούμενον ψευδόπατον ποιεῖν ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἰκήματι τολμῶντος[14], φωταγωγοῦ θυρίδος κατασκευασθείσης[15] κατὰ τὸ εἰρημένον τῶν ἓξ ποδῶν ὕψος, καὶ σοφίζεσθαι τὸν νό-
3b μον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐξείη, πάλιν αἱ φωταγωγοὶ διὰ τοῦ ψευδοπάτου παρακυπτικῶν πληρώσουσι χρείαν καὶ τὸν γείτονα βλάψουσιν. ὅπερ γίνεσθαι κωλύο-

(1) *καὶ ἡμεῖς ins. Marc. Par., cf. not. 4* (2) *ὅτε Laur. Par.* (3) *οἷον om. Laur.* (4) *ἐπινοίας, προστάττων μὲν τοὺς ... καθεστηκός, οὐ μὴν προσθείς, τί δήποτε δέοι κρατεῖν, εἰ ὁ τῇ scr.* (5) *ἔχοι προσῆκον scripsi: ἔχων προσῆκον Laur., ἔχοι διαπροσήκων Marc., ἔχον διὰ τὸ προσῆκον Par.* (6) *διό] τότε γὰρ Marc.* (7) *τῆς δὲ αὐτῆς scr.* (8) *προσθήσεις vel προσθήσει libri* (9) *ἀσάφειαν H. Iordan* (10) *δέ ins. Hotomanus* (11) *ὥστε scr.* (12) *τοιαύτην δουλείαν κρατεῖν om. Marc. Par.* (13) *κατά Scrimgerus* (14) *τολμῶν scr.* (15) *sic Marc., φωταγωγοὺς θυρίδας κατασκευάζειν Laur., deficit Par.*

magnificentia iuste suggesserit et nos prudenter de-
1 finiamus ea quae solvunt difficultatem. Et aliquantum recedentes ab usitatioribus in regenda re publica verbis utemur iis, quae vulgo notiora sunt, ut quicumque in legem inciderit, alio interprete ad
1a usum suum non indigeat. Cognovimus igitur ex iis, quae a magnificentia tua ad nos relata sunt, divinam legem immortalis memoriae patris nostri Leonis, quam posuit de iis, qui in hac incluta urbe aedificare vellent, ambiguam esse videri in nonnullis partibus propter male interpretantium commenta, cum praecipiat, ut qui aedes suas renovant nequaquam veterem formam excedant, ne aedificantes lumina vel prospectum vicinorum contra priorem statum auferant, nec tamen addiderit, quid debeat obtinere, si aedificator ius habeat competens ipsi ex pacto vel stipulatione, quo antiquam formam,
1b si velit, mutare permittatur. Quamobrem sancimus, si pactum vel stipulatio aedificantem iuvet, licere ei secundum pacti vel stipulationis vim aedificare, etiamsi vicinos, quibus adversatur pactum,
2 inde laedere videatur. Cum vero mea (eadem?) constitutio dicat eum qui aedificet inter suam et vicini domum etiam duodecim pedum spatium relinquere debere, et 'plus minusve' addat, quod summam sane obscuritatem inducit (ambiguum enim non est idoneum ad tollendam dubietatem), perspicue iubemus inter utramque domum intermedios esse duodecim pedes, qui incipiant a solo aedificii et pertineant usque ad summam altitudinem. eique, qui hoc in posterum observat, licere domum in quamcumque velit altitudinem tollere et fenestras aperire tam prospectivas quas dicunt quam luciferas secundum sacram legislationem, sive novam domum aedificare velit sive veterem reno-
2a vare sive igne consumptam extruere. Neque tamen licere ex hoc spatio auferre vicini in mare prospectum directum nec impeditum ex quacumque aedium parte, quam vicinus habet stans intus in suis aedibus vel etiam sedens, non se detorquens, ut in obliquum despiciat et invito corpore
2b in mare prospiciat. De hortis enim et arboribus neque in priore legislatione aliquid comprehensum est nec in praesente addetur: haud enim
3 convenit eiusmodi servitutem locum habere. Nemini autem qui domum aedificat, interiacente angiportu vel platea latiore duodecim pedibus, ea de causa liceat partem plateae vel angiporti occupare suoque aedificio attribuere. non enim ut ea quae rei publicae sunt laedantur et aedificantibus adsignentur, duodecim pedum spatium inter domos esse definivimus, sed ut ne sint angustiora inter domos spatia, et sicubi sit spatium quod statutum modum excedat, id servantes neque angustius fieri permitten-
3a tes, ut civitati sua iura conserventur. Si vero vetus aedificium ex antiqua forma tale erat, ut duodecim pedibus angustius sit inter utrasque aedes spatium, non liceat praeter veterem formam vel extollere aedificium vel fenestras facere, nisi decem pedes in medio sint: tunc enim prospectivas quidem aedificator facere non poterit, quae antea non fuerint, ut dictum est, luciferas autem faciet sex pedibus altiores a solo, neque vero audeat falsum solum quod vocant in aedibus suis facere lucifera fenestra ad dictam sex pedum altitudinem aperta, et
3b legem circumvenire. Hoc enim si liceat, rursum luciferae propter falsum solum prospectivarum vice fungentur et vicinum laedent. quod fieri

μεν, οὐδαμοῦ τὴν ἐκ τῶν συμφώνων ἤτοι ἐπερω-
τημάτων ἁρμόζουσαν βοήθειαν, εἴπερ ὅλως ὑπάρχει
4 τοιαύτη τις, ἀναιροῦντες. Ἔτι δὲ τοῦ προτέρου
νόμου κελεύοντος ἑκατὸν πόδας ἐξεῖναι τὰς οἰκίας εἰς
ὕψος αἴρειν τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς πρώην διαφθαρείσας,
εἰ καὶ περὶ θαλάσσης ἄποψιν ἕτερος βλάπτοιτο, καὶ
ταύτην ἀναιροῦντες τὴν ἀμφιβολίαν θεσπίζομεν τοῦτο
αὐτὸ κρατεῖν ἐπί τε τῶν ἐμπρησθεισῶν οἰκιῶν εἴτε[1]
τῶν ἀνανεουμένων καὶ ἐπὶ τῶν οὐκ οὐσῶν μὲν πρό-
τερον, κτιζομένων δὲ νῦν, μετὰ τούτων καὶ ἐπὶ τῶν
πυρὸς μὲν βλάβην μὴ δεξαμένων, διὰ παλαιότητα δὲ
ἢ καί τινα οὖν ἄλλην αἰτίαν σαθρῶν γενομένων,
ἵνα ἐπὶ πάσης οἰκίας οἰκοδομουμένης[2] ἑκατὸν ποδῶν
εἴη διάστημα ἐν μέσῳ τῶν ἀμφιβαλλομένων τόπων,
κωλύματος χωρὶς γένηται οἰκοδόμημα, εἰ[3] καὶ τῆς
ἄλλῳ διαφερούσης οἰκίας τὴν ἐπὶ θάλασσαν ἄποψιν
4a λυμαίνηται. Τὰς δὲ ἀπὸ μόνων μαγειρείων ἢ
τῶν καλουμένων ἀποπάτων ἢ ἀφεδρώνων ἢ κλιμά-
κων ἢ διαβάσεων πρὸς πάροδον μόνην χρησίμων ἢ
καὶ τούτων[4], ἃ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ βαστέρνια, ἀπό-
ψεις εἰς θάλασσαν βλάπτειν ἐξέστω, κἂν ἐντὸς ἑκα-
τὸν ποδῶν βούλοιτό τις οἰκοδομεῖν, δώδεκα μέντοι
4b πόδες ἐν μέσῳ τυγχάνοιεν ὄντες. Ταῦτα δὲ πα-
ραφυλαχθῆναι θεσπίζομεν, ὅτε μὴ ὑπάρχει τινὶ σύμ-
φωνον ἐπιτρέπον οἰκοδομεῖν[5]· τηνικαῦτα γὰρ καὶ μὴ
παραφυλαχθέντος διαστήματος κατὰ τὸ σύμφωνον
ἐπιτρέπομεν ἐγείρεσθαι τὰς οἰκοδομάς, εἰ καὶ βλά-
πτοιεν περὶ θαλάσσης ἄποψιν τοὺς συμφωνήσαντας
ἢ τοὺς τὰς ἐκείνων οἰκίας διαδεξαμένους, ἐπειδὴ τὰ
ἤδη τισὶν ὑπάρχοντα ἐκ συμφώνων δίκαια οὐ προσ-
5 ήκει διὰ τῶν γενικῶν ἀναιρεῖσθαι νόμων. Ἔτι
δὲ θεσπίζομεν τὰ καλούμενα σωλάρια μετὰ τὸν παρ-
όντα[6] νόμον μὴ ἐκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων
γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν λεγομένων ῥωμανισίων οἰκο-
δομεῖσθαι σχήματι, δέκα δὲ ποδῶν εἶναι διάστημα
5a μεταξὺ δύο σωλαρίων ἀντικρὺ ὄντων ἀλλήλων. Εἰ
δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν εἴη διὰ στενοχωρίαν τοῦ τόπου,
5b ἐκ παραλλαγῆς γίνεσθαι τὰ σωλάρια. Εἰ δὲ αὐ-
τὸς ὁ στενωπὸς μὴ περαιτέρω δέκα ποδῶν εἴη, μηδ'
ἐπιχειρεῖν ἐκ μηδετέρου μέρους σωλάρια ἤτοι ἐξώ-
5c στας κατασκευάζειν. Καὶ τὰ γενόμενα δὲ ὃν
εἴρηται τρόπον κελεύομεν ἀφεστάναι τοῦ ἐδάφους εἰς
ὕψος ποδῶν δεκαπέντε διάστημα, καὶ μηδαμῶς κατὰ
κάθετον αὐτῶν κίονας λιθίνους ἢ ξυλίνους ἐπὶ τῷ
ἐδάφει ἵστασθαι ἢ τοίχους κατασκευάζεσθαι, ὥστε
μήτε τὸν ἀέρα τὸν ὑπὸ τοῖς ἐν τῷ ὕψει γινομένοις,
ὡς εἴρηται, σωλαρίοις ἀποφράττεσθαι, μήτε ἐντεῦ-
θεν στενότερον γίνεσθαι τὸν στενωπὸν καὶ τὴν δη-
5d μοσίαν πάροδον. Κωλύομεν δὲ καὶ κλίμακας
ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀρχομένας τοῦ στενωποῦ γίνε-
σθαι, ἀναγούσας ἐπὶ τὰ σωλάρια, ὥστε ἔκ τε τῆς
ἀσφαλεστέρας κατασκευῆς καὶ ἐκ τοῦ μὴ σφόδρα πλη-
σιάζειν ἀλλήλοις τὰ σωλάρια κουφοτέρους καὶ σπανιω-
τέρους συμβαίνειν (ὃ μὴ συμβαίη ποτέ) καὶ εὐκολώ-
τερον παύεσθαι τοὺς ἐκ τοῦ πυρὸς κινδύνους τῇ
5e πόλει καὶ τοῖς ἔχουσι τὰς οἰκίας. Εἰ δὲ καὶ παρὰ
τὸν ἡμέτερον νόμον γένηται σωλάριον ἢ κλίμαξ, οὐ
τὰ γενόμενα ἐκκοπήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς οἰ-
κίας κύριος δέκα χρυσίου λιτρῶν ζημίαν ὑπομενεῖ,
καὶ ὁ διατυπώσας ἀρχιτέκτων ἢ ἐργόλαβος ἑτέρα
δέκα λίτρας καταθήσει, καὶ ὁ ἐργασάμενος τεχνίτη
οὐχ οἷός τε ὢν διὰ πενίαν ζημιοῦσθαι τὸ σῶμα αἰ-
6 κισθεὶς τῆς πόλεως ἐξελαθήσεται. Πρὸς τούτοι
παρακελευόμεθα μηδενὶ ἐξεῖναι πολλοὺς ἐφεξῆς κίον
ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς ταῖς ἀπὸ τοῦ καλουμέν
Μιλίου ἄχρι τοῦ Καπετωλίου ἀποφράττειν οἰκήμασ
ἐκ σανίδων μόνων ἢ καὶ ἄλλως ἐν μέσῳ τῶν κι-
6a νων κατασκευαζομένοις. Ἀλλὰ μὴν τὰ τοιαῦ
οἰκήματα μὴ ὑπερβαίνειν πλάτους μὲν ποδῶν ἓξ σ
τοῖς τοίχοις ἐπὶ τὴν πλατεῖαν, ὕψους δὲ ποδῶν ἑπ
ἐκ παντὸς δὲ τρόπου διὰ τεσσάρων κιόνων τὰς π
ὁδοὺς ἐλευθέρας καταλιμπάνεσθαι τὰς ἀπὸ τ
6b στοῶν ἐπὶ τὰς πλατείας. Καλλωπίζεσθαι δὲ τὰ
τοιαῦτα οἰκήματα ἤτοι ἐργαστήρια μαρμάροις ἔξωθεν,
ὥστε κάλλος μὲν διδόναι τῇ πόλει, ψυχαγωγὴν δὲ
6c τοῖς βαδίζουσι. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς

(1) ἐπί τε scr. (2) εἰ ins. (3) ἢ libri (4) τού-
των edd., τοῦτο Par. Marc., ταῦτα Laur. (5) τοὺς
δὲ κτίζοντας ἀπὸ συμφώνου τοῦ γείτονος ἐμμένειν
τοῖς στοιχηθεῖσι ins. Par. Marc. contra Prochiron
(6) παρόντα om. Laur. Par.

*prohibemus, nullo tamen modo auxilium, quod ex
pactis vel stipulationibus competit, si quod eius-
4 modi omnino competat, auferentes. Praeterea
cum prior lex sanciat, ut liceat centum pedes in
altum extollere domos igne antea consumptas, etiamsi
circa maris prospectum alter laedatur, hanc quoque
tollentes ambiguitatem iubemus hoc ipsum valere tam
in combustis aedibus quam in iis quae reficiuntur
et quae antea quidem non fuerunt, nunc autem
extruuntur, nec non in iis, quae ab igne quidem
nihil damni passae per vetustatem vel aliam causam
ruinam traxerunt, ut in omni domo extruenda, [si]
centum pedum sit intervallum a circumiacentibus
locis, sine prohibitione aedificium fiat, quamvis ad
alium pertinentis domus prospectus in mare cor-
4a rumpatur. Cum vero e culinis solis prospici-
tur aut ex latrinis quae vocantur aut secessibus
aut scalis aut meatibus ad transeundum solummodo
utilibus aut ex iis, quae vulgo basternia vocant,
liceat in mare prospectui officere, etiamsi intra
centum pedes quis velit aedificare, dummodo duo-
4b decim pedes intermedii sint. Sancimus autem
haec observari, quando nullum pactum intervenit,
quod aedificare permittit: tunc enim et non obser-
vato intervallo iuxta pactum permittimus extollere
aedificia, licet ii, qui contraxerunt vel in horum
domos successerunt, circa maris prospectum lae-
dantur, quandoquidem iura, quae ex pactis com-
5 petunt, per generales leges tolli non convenit. Item
sancimus, ut solaria quae dicuntur post praesen-
tem legem non ex solis lignis et asseribus fiant,
sed romanensium quae vocantur specie aedificentur,
decem autem pedum intervallum sit inter duo sola-
5a ria invicem sibi opposita. Quod si propter loci
angustiam fieri non possit, alterne solaria struan-
5b tur. Si vero ipse angiportus non latior decem
pedibus sit, ex neutra parte solaria sive maeniana
5c facere praesumant. Et ea, quae secundum
dictum modum facta sunt, iubemus quindecim
pedum spatio a solo in altum distare et nullo
pacto ad perpendiculum eorum columnas lapideas
vel ligneas in solo poni vel muros substrui, ne aer
sub solariis in altitudine ut dictum est positis ob-
struatur neve inde angustior fiat angiportus et
5d publica via. Prohibemus etiam scalas fieri,
quae a solo angiportus incipiant et ad solari
ducant, ut et ex firmiore structura et ex e
quod solaria non adeo propinqua sibi sunt, l
viora rarioraque accidant (quae numquam eveni
contingat) faciliusque finiantur pericula, quae
urbi et domorum dominis ex incendiis immin
5e Sin autem adversus legem nostram solar
fiat vel scala, non solum quod factum est exsci
tur, verum etiam aedium dominus decem libr
auri multam sustinebit et architectus aut er
bus qui opus instituit alias decem libras au
pendet, et si opifex qui fabricavit ob pauper
multari nequeat, verberibus caesus ex urbe
6 letur. Ad haec iubemus nemini licere
deinceps columnas in publicis porticibus
Milio quod vocatur usque ad Capitolium oc
domibus ex asseribus solum constructis alio
6a inter medias columnas constitutis. S
modi domus non excedere latitudinem sex
cum parietibus versus plateam, altitudin
pedum septem: omnimodo autem per qua
lumnas liberum aditum a porticibus ad pl
6b linqui. Exornari etiam eiusmodi aed
tabernas marmoribus extrinsecus, ut et d
6c urbi et oblectamento praetereuntib*

πόλεως ἐν τοῖς μέσοις τῶν κιόνων τόποις κατασκευαζό-
μενα ἐργαστήρια, καθάπερ ἂν δοκιμάσειε τῇ πόλει
συμφέρειν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τοῦ μέτρου ἕνεκα
καὶ τοῦ τρόπου, κατασκευάζεσθαι θεσπίζομεν· τῆς
ἰσότητος δηλαδὴ πᾶσι φυλαττομένης, ὥστε μὴ ἐπί
τινων γειτόνων ἐπιτραπὲν ἐφ᾽ ἑτέρων κωλύεσθαι.
7 Κἀκεῖνο δὲ νομοθετοῦμεν, ὥστε μὴ τὰς τῶν συ-
κοφαντῶν κακοτεχνίας τοῖς ἐπιεικέσι λυμαίνεσθαι.
πολλοὶ γὰρ φθόνῳ δίκας οὐκ ἀδικήματός τινος τοῖς
οἰκοδομεῖν βουλομένοις ὑφαίνοντες ἀναβολῶν αἴτιοι
αὐτοῖς γίνονται, ὥστε τὸν οἰκοδομεῖν ἀρξάμενον, εἶτα
κωλυθέντα καὶ τὸ ἔργον ἀτελὲς καταλιπεῖν ἠναγκασ-
μένον καὶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἀφελκόμενον τὸ χρῆμα,
ἐξ οὗ τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἤλπισεν, ἀναλίσκειν περὶ
τὴν δίκην, καὶ τὸ πάντων ἀτοπώτατον, μετὰ τὸ
ψήφου νικώσης ἐπιτυχεῖν ἔτι καθάπερ ἀλύτοις τισὶ
συμπεπλέχθαι δεσμοῖς, τοῦ κωλύσαντος τὸ ἔργον
προσχήματι μὲν ἐφέσεως τὰς κυρίας ἀναμένοντος, τῷ
δὲ ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ οἰκοδομίᾳ ἐπὶ ταῖς τοῦ γεί-
7a τονος συμφοραῖς εὐφραινομένου. Προστάττομεν
τοίνυν, ἐπὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων εἰ ἔφεσις ἐπι-
δοθείη κατὰ τῶν τυπωθέντων παρὰ τοῦ διαγνώ-
μονος, ἅμα τῷ δοθῆναι παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀνα-
φορὰν ἤτοι τύπον ἔγγραφον καὶ μὴ παραφυλαχθείσης
κυρίας ἐξεῖναι τῷ νενικηκότι καὶ τῷ ἡττηθέντι ἅμα
ἢ καταμόνας εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς εἰσιέναι με-
γαλοπρεπείας, καὶ τοῦ ἀντιδίκου κληθέντος κατὰ τὸ
συνηθές, εἰ ἄπεστι, τὸν ὅρον τοῦ διαιτητοῦ φανερὸν
ποιεῖν, ἵνα πάσης ἀναβολῆς ἐκκοπείσης νόμιμον ἐπι-
τεθείη πέρας τῇ ὑποθέσει, καὶ μὴ χειμῶνος, εἰ τύχοι,
παρόντος ἢ πλησιάζοντος, ἕως περιμένουσι τοὺς μα-
κροὺς τῶν ἐμπροθέσμων χρόνους, τὸν οἰκοδομεῖν
βουληθέντα καὶ μὴ δικαίως κωλυθέντα ζημίας ἀφο-
7b ρήτους ὑπομένειν. Παραπλήσιον δέ, εἰ καί τις
ὑποθέσει τοιαύτῃ ἐφεῖναι βουληθείη μεμφόμενος τοῖς
παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας ἐψηφισμένοις, παρα-
χρῆμα τὴν καλουμένην consultationa γίνεσθαι καὶ
δίδοσθαι καὶ αὐτῷ καὶ τῷ νενικηκότι σκοπεῖσθαι
κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν ψῆφον ἐν τῷ θείῳ ἡμῶν παλα-
7c τίῳ, μηδεμιᾶς ἀναβολῆς γινομένης. Γινωσκέτω-
σαν δὲ πάντες, ὅσοι κωλύειν ἐπιχειροῦσι τοὺς οἰκο-
δομοῦντας, ὡς ἡττηθέντες καὶ τὰς ζημίας αὐτοῖς
πάσας τὰς συμβάσας καταθήσουσι καὶ τὴν τῶν ὑλῶν
τιμήν, ἃς εἰκὸς διαφθαρῆναι ἢ χείρους γίνεσθαι ἐν
τῷ τῆς δίκης χρόνῳ· καὶ τῶν οὐ δικαίως ἐπιχειρη-
σάντων οἰκοδομεῖν, εἰ ἡττηθεῖεν, καὶ τὰς ζημίας τῷ
κεκωλυκότι τὸ οἰκοδόμημα καὶ δίκην εἰπεῖν περὶ τού-
8 των ἠναγκασμένῳ κατατιθέντων. Πᾶσαν μέντοι
τοιαύτην δίκην ἐξ ἀποφάσεως μόνου τοῦ δικαστηρίου
τοῦ σοῦ μεγέθους κρίνεσθαι κελεύομεν, καὶ μήτε ἄλ-
λον τινὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων ἀκροάσασθαι τοι-
αύτης ὑποθέσεως μήτε τινὰς τῶν ἀγωνιζομένων τοι-
αύτην ὑπόθεσιν στρατείας ἢ φόρου χρῆσθαι παρα-
γραφῇ ἕνεκα τοῦ μὴ δικάσασθαι ἢ μὴ καταθεῖναι
τὰς ζημίας, ὅσας δοῦναι τῇ ψήφῳ τοῦ ἐνδοξοτάτου
ἐπάρχου τῆς πόλεως ἢ τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ δοθέντος διαι-
τητοῦ προσταχθείη, ἀλλὰ τὴν ἀπαίτησιν ὑπομένειν
τὸν ἡττηθέντα διὰ τῆς τάξεως τῆς σῆς μεγαλοπρε-
πείας, μηδενὸς ἐπὶ τούτῳ χρωμένου φόρου παραγραφῇ.
9 Προνοείτω δὲ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ μὴ τινας
τῶν ἐργολάβων ἢ τεχνιτῶν ἀρξαμένους ἔργου τοῦτο
καταλιμπάνειν ἀτελές, ἀλλ᾽ αὐτὸν μὲν τὸν ἀρξάμενον
λαμβάνοντα τὸν μισθὸν ἀναγκαζέτω πληροῦν τὸ
ἔργον ἢ διδόναι τὴν ἐντεῦθεν συμβαίνουσαν ζημίαν
τῷ οἰκοδομοῦντι καὶ πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ μὴ τὸ ἔργον[1]
γινομένην βλάβην, εἰ δὲ πένης τε[2] εἴη τυχὸν ὁ τοῦτο
ἁμαρτών, πληγάς τε λαμβανέτω καὶ ἐκβαλλέσθω τῆς
9a πόλεως. Μὴ κωλυέσθω δὲ ἕτερος τῆς αὐτῆς
τέχνης τὸ παρ᾽ ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληροῦν, ὅπερ ἔγνω-
μεν τολμᾶσθαι κατὰ τῶν οἰκοδομούντων οἰκίας παρὰ
τῶν ἐργολάβων ἢ[3] τεχνιτῶν, οὔτε αὐτῶν τὸ τέλειον
ἐπιτιθέντων οἷς ἤρξαντο ἐργάζεσθαι, οὐδὲ ἑτέρους
τὰ αὐτὰ ἔργα ἀναπληροῦν συγχωρούντων, ἀλλὰ ἐνεγ-
κεῖν ἀφόρητον ζημίαν ἐντεῦθεν τοῖς τὰς οἰκίας κατα-
9b σκευάζουσι μηχανωμένων. Ὁ δὲ παραιτούμενος
τὸ παρ᾽ ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληρῶσαι δι᾽ αὐτὸ τοῦτο,
ὅτι ἕτερος ἤρξατο, καὶ αὐτὸς παραπλησίαν τῷ κατα-
λιπόντι τὸ ἔργον ὑπεχέτω δίκην.

(1) τελεσθῆναι ins. Augustinus (2) τε del. Hercher (3) ἢ om. libri, suppl. Herrmann

*vero in aliis urbis partibus inter columnas tabernae
constituuntur, quemadmodum urbi conducere iudi-
caverit tua magnificentia quoad mensuram et modum,
extrui sancimus: aequalitate videlicet omnibus ser-
vata, ne, quod aliis vicinis permittitur, aliis dene-
7 getur. Illud etiam lege complectimur, ne probi
homines calumniatorum fraudibus laedantur. multi
enim invidia lites nulla iniuria accepta aedificare
volentibus struentes morae ipsis auctores fiunt, ita
ut, qui coeperat aedificare, deinde prohibitus opus-
que imperfectum relinquere coactus et in iudicium
protractus pecuniam, pro qua extruere domum spe-
rabat, in litem consumat, quodque omnium absur-
dissimum est, sententia victrice obtenta velut indis-
solubilibus vinculis irretiatur, dum is qui prohibuit
opus obtentu appellationis fatales dies expectat et
se impedimento operi fuisse cum vicini calamitate
7a gaudet. Constituimus itaque, ut, si in huius-
modi causis appellatio adversus decreta cognito-
ris interposita sit, simulatque relatio sive forma
scripta a iudice data fuerit, nec observato fatali
liceat victori et victo una cum adversario vel soli
in magnificentiae tuae tribunal ingredi et adver-
sario solito more vocato, si absit, iudicis sen-
tentiam manifestam facere, ut omni dilatione prae-
cisa legitimus finis causae imponatur neque, si hiems
forte adsit vel appropinquet, dum ampla expectant
fatalium tempora, is, qui aedificare voluit et contra
ius prohibitus est, intolerabilia damna sustineat.
7b Simili modo, si quis in tali controversia provo-
care voluerit incusans ea, quae a tua magnificentia
decreta sunt, confestim consultatio quae vocatur
fiat, et tam ipsi quam victori more solito sen-
tentiam in sacro nostro palatio examinare liceat
7c omni dilatione cessante. Noverint autem omnes,
qui prohibere aedificantes praesumunt, victos se
omnia quae obvenerint damna illis restituturos nec
non materiarum pretium, quae intra litis tempora
corruptae aut deteriores factae esse videbuntur:
ii quoque, qui contra ius aedificare praesumpserint,
si victi fuerint, damna resarcient ei, qui aedificare
prohibuit et litem ea de re instituere coactus est.
8 Omnem vero huiusmodi litem solius iudicii tuae
magnitudinis sententia diiudicari praecipimus, et
neque alium quempiam magistratuum illustrium ta-
lem causam audire neque aliquos eorum, qui de
eiusmodi causa certant, militiae aut fori praescrip-
tione uti, quo evitent iudicium aut non refundant
damna, quae per sententiam gloriosissimi praefecti
urbi vel dati ab eo iudicis praestare iussi fuerint:
sed victum exactionem sustinere per officium tuae
magnificentiae, nemine in hac re fori praescriptione
9 utente. Provideat autem magnificentia tua, ne
qui ergolaborum vel artificum opere inchoato imper-
fectum hoc relinquant, sed eum qui opus inchoa-
verit accepta mercede cogat opus perficere aut prae-
stare damnum, quod inde aedificatori eveniat, et
omnem noxam ex opere non perfecto oriundam:
quod si pauper forte sit qui id deliquit, verberibus
9a caedatur et urbe eiciatur. Nec vero alius eiusdem
artis quod ab alio coeptum est perficere prohibea-
tur, quod contra aedificatores ausos fuisse ergola-
bos [uel] artifices cognovimus, cum neque ipsi finem
imponerent eis quae fabricari coeperant neque ab
aliis eadem opera consummari sinerent, sed intole-
rabile inde damnum iis inferre conarentur, qui
9b domos extruere parant. Qui autem ab alio
coeptum opus ideo absolvere recusat, quod alius in-
choaverit et ipse simile cum illo qui opus dereli-
quit iudicium subeat.*

13 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum dubitabatur, utrum constitutio Zenonis divae memoriae ad Adamantium praefectum urbis scripta[1], quae de servitutibus loquitur, localis est et huic florentissimae urbi dedicata et debent illius[2] quidem iura in hac observari, antiqua vero, quae contraria sunt, locum habere[3] in provinciis: indignum esse nostro tempore putantes aliud ius in hac regia civitate de huiusmodi observari, aliud apud nostros esse provinciales, sancimus eandem constitutionem in omnibus urbibus Romani imperii obtinere et secundum eius definitionem omnia procedere et, si quid ius ex ea lege innovatum est a vetere dispositione, et hoc in provinciis a praesidibus earum observari: ceteris videlicet omnibus, quae non per Zenonianam legem innovata sunt, sed veteribus legibus comprehensa, in sua firmitate in omni loco manentibus. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

14 (XI, 1) [4]*Idem A. Iohanni pp.* De operis novi nuntiatione quandam antiquis ortam fuisse dubitationem nostra cognovit tranquillitas, dicentibus, si quis denuntiationem ad inhibendum opus miserit, non posse eum post annum elapsum, ex quo denuntiatio missa est, iterum aedificationem prohibere. 1 Quod dupliciter iniquum nobis esse videtur. sive etenim non recte opus prohibuerit, decet non per totum annum hoc impediri, sive recte denuntiationem emiserit, etiam post annum licentiam habere 2 aedificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibentes sancimus, si quis denuntiationem emiserit, in hac quidem regia urbe praefectum urbi festinare, in provincia vero rectorem eius, intra trium mensum spatium causam dirimere: sin vero aliquid fuerit quocumque modo ad decisionem ambiguitatis impedimentum, licentiam habere eum, qui aedificationem deproperat, opus de quo agitur efficere, prius fideiussore ab eo dato officio urbicariae praefecturae vel provinciali. ut, si non recte aedificaverit, omne opus, quod post denuntiationem fecerit, suis sumptibus destruet[5]. sic enim et opera non per inanes denuntiationes prohibebuntur et recte denuntiantibus consuletur. *D.* XII[6] *k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

XI (XII).[6a]
DE OPERIBUS PUBLICIS.

1 [7]*Impp. Constantinus et Constans AA. ad Catullinum*[8]. Plurimi immunitates operum publicorum concessione iudicum adepti sunt: et ideo iubemus in posterum illicitas[9] immunitates nullius esse momenti. *D.* VI *k. Aug. Sirmi Urso et Polemio conss.* [*a.* 338]

2 [10]*Idem AA. ad Marcellinum comitem Orientis.* Quae operibus publicis impensa constiterit, accepto ferri oportere cognoscas[11]. *D.* V *non. Oct. Constantinopoli Limenio et Catullino conss.* [*a.* 349]

3 [12][*Αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς A.*]
[13]*Καὶ περὶ τοῦ εἰς τόπον τῆς πόλεως κτίσαντος οἰκείοις δαπανήμασιν, ἐν ᾧ μὴ βλάπτει τὴν πόλιν, πῶς ἴδιον ὀφείλει ἔχειν τὸ κτισθέν*[14]. [*a.* 362]

4 [15]*Idem A. Ecdicio praefecto Aegypti.* Praetoria iudicum et domos publicas oportet publico iuri atque usui semper vindicari[16]. *PP.* IIII *non. Dec. Antiochiae Mamertino et Nevitta conss.* [*a.* 362]

5 [17]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum pu.* Intra urbem Romam veterem et novam[18] nullus iudicum novum opus informet, quotiens serenitatis nostrae arbitria cessabunt, nisi ex suis pecuniis huiusmodi opus construere voluerit[19]. 1 Ea tamen instaurandi, quae iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, universis licentiam damus. *D.* VIII *k. Iun. Philippis divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

6 [20]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Proculum*[21]. Praescriptio temporis iuri publico non debet obsistere, sed nec[22] rescripta quidem. atque ideo diruenda sunt omnia, quae per diversas urbes vel in foro vel in quocumque publico loco contra ornatum et commodum ac decoram faciem[23] civitatis extructa noscuntur. *D.* III *id. Iun. Constantinopoli Merobaude* II *et Saturnino conss.* [*a.* 383]

7 [24]*Idem AAA. Cynegio pp.* Ad portus et aquae ductus et murorum instaurationem sive extructionem[25] omnes certatim facta operarum collatione instare debent neque aliquis ab huiusmodi consortio dignitatis privilegiis excusari. *D.* XV *k. Febr. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

8 [26]*Idem AAA. et Arcadius A. Cynegio pp.* Omnes, quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum vel pecunia ad extructionem solito more credita[27], usque ad annos quindecim ab opere perfecto cum suis heredibus teneantur obnoxii, ita ut, si quid vitii in aedificatione intra praestitutum tempus provenerit[28], de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus, qui sunt fortuiti) reformetur. *D.* III *non. Febr. Constantinopoli Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

9 [29]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Aureliano pu.* Si quando concessa a nobis licentia fuerit extruendi, id sublimis magnificentia tua sciat esse servandum, ut nulla domus inchoandae publicae fabricae gratia diruatur, nisi usque ad quinquaginta libras argenti pretii aestimatione taxabitur. 1 De aedificiis vero maioris pretii[30] ad nostram scientiam referatur, ut, ubi amplior poscitur quantitas, imperialis extet auctoritas. *D.* III *k. Mart. Constantinopoli Theodosio A.* III *et Abundantio conss.* [*a.* 393]

10 [31]*Idem AAA. Rufino pp.* Si qui iudices perfecto publicis pecuniis operi[32] suum nomen sine nostri numinis mentione scripserint[33], maiestatis te-

(1) *c.* 12 *h. t.* (2) debent illius *dett.*, debentibus *CR* (3) *sic dett.*, haberi *CR* (4) *ante c.* 14 *rubricam* de operis novi nuntiatione *ins. dett. contra S et inscriptionem c.* 14 (idem a.): *refutantur praeterea numeris titulorum sequentium, quae extant in VP et passim apud Graecos* (5) destruat *scr.* (6) XV *scr.*, *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 181 (6a) *B* 58, 12 (7) = *Th.* 15, 1, 5: *iungenda videtur* 10, 48, 7 (8) ad Catullinum] have Catulline karissime nobis *Th.* (9) adversus fas elicitas *Th.* (10) = *Th.* 15, 1, 6: *iunge* 10, 37, 1 (11) *sic Th.*, cognoscat *libri* (12) *inscriptionem annumque restituimus ex c.* 4 (*cf. not.* 13). *ceterum eandem constitutionem ante Th.* 15, 1, 8 *restituendam esse ex inscriptione c.* 8 *colligitur* (13) = *B*, *quae ita consentiunt cum Th.* 15, 1, 9 (not. 15), *ut probabiliter coniciatur eandem constitutionem et Graece et Latine emissam fuisse, utroque autem exemplo in Th. recepto (ut factum est ad Th.* 9, 45, 4) *Iustinianos Graeci partem, partem Latini, quae iam in Th. ab altera parte Latina* (15, 1, 9) *divisa erat, elegisse* (*cf.* 1, 12, 3) (14) *id est:* et de eo, qui in publico civitatis loco suis sumptibus aedificaverit, quo civitati damnum non infert, quemadmodum aedificium ut proprium tenere debeat (15) = *Th.* 15, 1, 8: *iunge Th.* 15, 1, 9: Idem A. Ecdicio praef. Aegypti. Post alia. Comperimus super ergasteria publica, quae ad ius pertinent civitatis, plerosque sibi domos extruxisse. praecipimus ergo eos inconcusso iure quae aedificaverunt possidere. PP. IIII non. Dec. Antiochiae Mamertino et Nevitta conss. (16) Oportuit praetoria iud. et domos iudiciarias publico iuri atque usui vindicari *Th.* (17) = *Th.* 15, 1, 11: *iunge Th.* 8, 5, 19 (18) veterem et novam] aeternam *Th.* (19) nisi ... voluerit *om. Th.* (20) = *Th.* 15, 1, 22 (21) ad Proculum] have Procule k. nobis *Th.* (22) ne *Th.* (23) contra ... faciem *om. Th.* (24) = *Th.* 15, 1, 23: *iunge* 10, 71, 1 (25) et murorum ... extr.] instaurationem *Th.* (26) = *Th.* 15, 1, 24 (27) *idem B:* decreta *Th.* (28) *sic Th.*, pervenerit *libri* (29) = *Th.* 15, 1, 30: *iunge Th.* 1, 1, 3. 1, 28, 4. 6, 3, 1. 6, 4, 26. 12, 1, 130. 131. 15, 1, 29 (30) meriti *Th.* (31) = *Th.* 15, 1, 31 (32) *sic Th.*, operum *C*, opere *R* (33) si qui i. perfecto operi suum potius nomen quam nostrae perennitatis scripserint *Th.*

bnoxii. *D. III non. Iul. Constantinopoli*
II et Honorio II AA. conss. [*a.* 394]
pp. Arcadius et Honorius AA. Eusebio
crarum largitionum. Ne splendidissimae
oppida vetustate labantur, de reditibus
iuris rei publicae tertiam partem repara-
licorum moenium et thermarum subustioni
s. *D. XI k. Iul. Mediolani Olybrio et*
onss. [*a.* 395]
m AA. Caesario pp. Omnes provinciarum
tteris moneantur, ut sciant ordines atque
bium singularum muros vel novos debere
veteres firmius renovare: scilicet hoc pacto
ordinandis, ut adscriptio currat pro viri-
lorum, deinde adscribantur pro aestima-
ri operis territoria civium, ne plus posca-
l, quam necessitas imperaverit, neve minus,
impediatur effectus: oportet namque per
on sterilia[3] iuga certa quaeque distribui,
inctis praebendorum sumptuum necessitas
: nemini excusatione vel alia praesumptione
nodi immunitate praebenda[4]. *D. VIIII k.*
adio IIII et Honorio III AA. conss. [*a.* 396]
em AA. Theodoro pp. Nemo iudicum in
atis erumpat, ut inconsulta pietate nostra
id operis existimet inchoandum, vel ex di-
ribus ornamenta[6] aut marmora vel quam-
em, quae fuisse in usu vel[7] ornatu proba-
atis, eripere vel alio transferre sine iussu
mitatis audeat. etenim si quis contra fe-
sex[8] libris auri multabitur. Similis etiam
:io ordines civitatum manebit, nisi orna-
genitalis patriae decreti huius auctoritate
erint. Horreorum autem vel stabulorum
rbitratu proprio provinciarum iudices studio
devotionis adripiant. *D. k.*[9] *Ian. Medio-*
rio A. IIII et Eutychiano conss. [*a.* 398]
em AA. Severo pu. Aedificia, quae vulgo[11]
[12] nuncupantur, vel si qua alia opera moe-
publicis operibus[13] sociata cohaerent, ut
cendium vel insidias vicinitas reformidet
tentur spatia platearum vel minuatur por-
titudo, dirui ac prosterni praecipimus.
Oct. Constantinopoli Honorio A. IIII et
o conss. [*a.* 398]
em AA. Eutychiano pp. Si aliquando ho-
rgant, qui a nostra clementia opus publi-
praeberi postulaverint, non nisi diruta
destructa et quae parum sunt in usu[15]
percipiant: intimandis huiusmodi rescrip-
amplissimae tuae sedis[16]. *D. id. Dec.*
A. IIII et Eutychiano conss. [*a.* 398]
em AA. et Theodosius A. Aemiliano pu.[18]
usus exegerit vel porticus vel quaslibet
atis senio seu fortuitis concussas casibus
liceat etiam inconsulta clementia nostra
entia sui imaginem deponere vel nostram
principum, reportatamque post refecta aedi-
proprio denuo collocare. *D. V k. Iul. Con-*
li Arcadio A. VI et Probo conss. [*a.* 406]
npp. Honorius et Theodosius AA. Mo-
[20] Quicumque locus in palatio huius urbis
edificiis incommode occupatus est, is quam
ubrutis omnibus quae in eo sunt aedificiis
palatio reformetur, quod privatorum non est parietibus coartandum (nam imperio magna ab universis secreta debentur), ut hi tantum locum habeant habitandi, quos legitimus maiestatis nostrae usus et rei publicae disciplina delegit: in futurum etiam universis ab huiusmodi usurpatione prohibendis. *D. VIIII k. Mart. Constantinopoli Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

18 [21]*Idem AA. Anthemio pp.* Turres novi muri, qui ad munitionem splendidissimae urbis extructus est, completo opere praecipimus eorum usui deputari, per quorum terras idem murus studio ac provisione tuae magnitudinis ex nostrae serenitatis arbi-
1 trio celebratur. Eadem lege in perpetuum et condicione servanda, ut annis singulis hi vel ad quorum iura terrulae demigraverint, proprio sumptu eorum instaurationem sibimet intellegant procurandam, eorumque usu publico beneficio potientes curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambi-
2 gant pertinere. Ita enim et splendor operis et civitatis munitio cum privatorum usu et utilitate servabitur. *D. prid. non. April. Lucio vc. cons.* [*a.* 413]

19 [22]*Imp. Theodosius A. Severino pu.*[23] Quia plurimae domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi esse memorantur, reditus memoratorum locorum pro quantitate, quae placuit, ad praebenda luminaria et aedificia ac tecta reparanda regiae[24] huius urbis lavacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. *D. V id. Ian. Victore vc. cons.* [*a.* 424]

20 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pu.* Qui sine auctoritate divini rescripti ad iudicium tuae celsitudinis destinandi angiportus integros vel partes suis domibus incluserint seu porticus usurparint, procul dubio iura pristina sacratissimae reddere civitati iubemus: multa auri quinquaginta librarum non defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire temptaverit. *D. k. Nov. Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

21 *Idem AA. Cyro pu.*[25] Basilicam inauratam et marmoribus decoratam liberam in perpetuum manere neque alicuius imaginis pictarum cuiuslibet honoris tabularum adumbratione fuscari iubemus, neque in aliqua parte eiusdem basilicae tabulato quicquam[26]
1 opere stationes ergasteriave constitui sancimus. Illud quoque decernimus, ne in eam equos liceat intromitti vel nuptias celebrari. *D. XI k. Febr. Constantinopoli Valentiniano A. V et Anatolio conss.* [*a.* 440]

22 *Imp. Leo A. Erythrio pp.* Nemini iudicum liceat in hac inclita urbe vel in provinciis nova opera inchoare, priusquam ea, quae coepta invenerit a decessore vel praedecessoribus suis, vetustate diruta aut desidia derelicta diligenti studio instantiaque compleverit, cum ex hoc plurimum laudis adquirat, si ea culta[27] et perfecta reddiderit, quae vetusta sunt et instaurationem requirunt quaeque ab aliis initiata et imperfecta resederant. *D. II k. Mart. Constantinopoli Marciano cons.*[28] [*a.* 472]

23 [29]. . . . .

15, 1, 32 (2) = *Th.* 15, 1, 34 (3) non
Th. (4) nemini . . . praebenda, *quae omittit*
er Nov. Valentiniani 5, 1, 3 *addita esse Go-*
utat (5) = *Th.* 15, 1, 37: *iunge* 1, 24, 1
a *Th.* (7) vel *Th.*, *om. libri* (8) tribus
(9) k. *Th.*, III kal. *Hal.*, XII k. 1, 24, 1:
14. 15 *h. t. et Th.* 15, 1, 38 (10) = *Th.*
(11) vulgi more *Th.* (12) pararessia *CR*,
lett., parapetasia *Th.*, *παραπίσσια B: cf. Du-*
icon inf. Graec. s. v. πινσοί (13) moeni-
peribus] publicis moenibus vel privatis *Th.*,
ἢ οἴκοις ἰδιωτικοῖς B, iuxta moenia publica
porticas (*sic*) non sint *S* (14) = *Th.* 15, 1, 40

(15) in usu] usui *Th.* (16) intimandis . . . sedis *addiderunt Iustiniani* (17) = *Th.* 15, 1, 44 (18) pu. *Th.*, pp. *libri* (19) = *Th.* 15, 1, 47 (20) pu. *Th.*, pp. *libri* (21) = *Th.* 15, 1, 51 (22) = *Th.* 15, 1, 52 (23) pu. *Th.*, pp. *libri* (24) reparanda regiae *R*, reparandae regiae *C*, reparandae gratia *Th.*, reparanda egregiae *proponit Gothofredus* (25) pu. *dett.*, pp. *SCR* (26) cuiquam *Mommsen* (27) culta *dett.*, culpa *C*, sculpta *R* (28) marciano cons. *scripsi*, marciano et zenone conss. (*a.* 469) *Hal.* (29) *Graecam constitutionem excidisse libri testantur: initium* 1, 4, 26 *hoc loco repetitum fuisse haud improbabiliter coniecit Contius*

XII (XIII).
DE RATIOCINIIS OPERUM PUBLICORUM ET DE PATRIBUS[1] CIVITATUM.

1 [2]*Imp. Zeno A. Arcadio pp.* Iubemus provinciarum quidem rectores et singulae dioeceseos viros spectabiles iudices, id est praefectum Augustalem et comitem Orientis et utrosque proconsules et vicarios una cum suis apparitoribus pro tenore generalium magnificae tuae sedis dispositionum discutiendis publicis operibus vel aquae ductibus, qui ex civilibus reditibus vel a quolibet spontanea munificentia facti sunt vel fuerint, modis omnibus abstinere, nec aliquid quolibet modo quolibet tempore in discutiendo civiles reditus vel facta opera vel quae fieri adsolent, unam siliquam sibi ex singulis erogandis solidis vindicando aut quodcumque lucrum captando, cum huiusmodi rebus habere commune, utpote pa-
1 tribus civitatium et curae[3] eorum deputatis. Qui vero opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint, licet certum sit eos ex sola pollicitatione ad implendum suae munificentiae opus necessitate iuris teneri, nullam tamen eos vel heredes eorum super facto opere ratiocinium vel discussionem aut aliquam (utpote non in integrum promissa quantitate in id opus erogata[4] vel inutiliter facto opere, aut alia qua[5] ratione) quocumque modo quocumque
2 tempore inquietudinem sustinere concedimus. Quod si vir clarissimus provinciae moderator vel eius officium reditus publicos vel opera publica contra vetitum discutiendo vel unam siliquam aut quodlibet[6] ex isdem reditibus vel operibus vindicando sacratissimae nostrae legis praecepta transierint, quinque quidem officii primates exilio damnati perpetuo bona sua civitati quam laeserint non dubitent vindicanda, rector vero provinciae quinquaginta librarum auri ferietur dispendio: hac[7] eadem poena spectabilibus quoque iudicibus, licet illustri dignitate fuerint decorati, et eorum officiis, sicut superius distinctum est, imminenda. *D.* . . . . [*a.* 485—486?]

XIII (XIIII).[8]
DE PIGNORIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Timotheo.* Debitor, qui pignoribus profitetur se creditoribus cedere, nihilo magis liberabitur. *PP. v k. Mart. Severo A. II et Albino conss.* [*a.* 194]

2 *Idem AA. Lucio.* Quamvis constet specialiter quaedam et universa bona generaliter adversarium tuum pignori accepisse et aequale ius in omnibus
1 habere, iurisdictio tamen temperanda est. Ideoque si certum est posse eum ex his, quae nominatim ei pignori obligata sunt, universum redigere debitum, ea, quae postea ex isdem bonis pignori accepisti, interim non auferri praeses iubebit. *PP. II k. Iun. Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

3 *Idem AA. Maximo.* Creditores, qui non reddita sibi pecunia conventionis legem ingressi possessionem exercent, vim quidem facere non videntur, attamen auctoritate praesidis possessionem adipisci debent. *PP. k. Mai. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

4 *Idem AA. Bellio.* Cum te pecuniam accepisse et agros tuos obligasse fateris, non habet rationem, quod quereris vi te coactum pignori dare. si igitur recipere vis rem tuam, solve creditori pecuniam debitam. *D. III k. Iun. Antonino A. III et Geta III conss.* [*a.* 208]

5 *Imp. Antoninus A. Domitio.* Praeses provinciae vir clarissimus ius pignoris tui exsequentem te audiet. nec tibi oberit sententia adversus debitorem tuum dicta, si eum collusisse cum adversario suo[9] aut, ut dicis, non causa cognita, sed praescriptione superatum esse constiterit. *PP. id. Mai. Romae duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

6 *Idem A. Quinto.* In summa debiti computabitur etiam id, quod propter possessiones pignori datas ad collationem viarum muniendarum vel quod aliud necessarium obsequium praestitisse creditorem constiterit. *PP. III k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

7 *Imp. Gordianus A. Marciano.* Usucapio pignoris conventionem non extinguit. *PP. non. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

8 *Idem A. Festo.* Quamvis personali actione expertus adversus reum vel fideiussores seu mandatores eius[10] feceris condemnationem, pignoris tamen adhuc[11] habes persecutionem. *PP. id. Mart. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 23[illegible]]

9 *Idem A. Attico.* Si dominium eius possessionis, quae cum[12] pignori data esset, a debitrice donatu[13] ad te translatum est, eamque postea creditor vel eius heredes detinere coeperunt, vindica eam[14], praeside provinciae curante, ut, fructuum deducta ratione[15] residuoque a te oblato si fuerit satisfactum, ea possessio tibi reddatur. *PP. III k. Oct. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

10 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Alexandro.* Debitores praesentes prius denuntiationibus conveniendi sunt. igitur si conventi debito satis non fecerint, persequenti[16] tibi pignora seu hypothecas, quas instrumento specialiter comprehensas esse dicis, competentibus actionibus rector provinciae auctoritatis suae auxilium impertire non dubitabit. *D. XVIII k. Febr. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

11 *Idem AA. et CC. Euphrosyno.* Nominatori pignori capere sine praesidis auctoritate res nominati non licet. *S. III k. Mart. AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Eusebio.* Si uxor tua pro pecunia quam accepit mutuo res proprias obligavit pignori eique tu successisti, licet in instrumentum eius facti testimonium collatum non sit, soluto debito creditorem de his tibi reddendis sollemni iure conveni. *S. v k. April. AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Matronae.* Cum dominam non minorem viginti et quinque annis ea quae obligaverat tibi iure dominii possidere permisisse et in solutum dedisse precibus significes, dominae contractus et voluntas ad firmitatem tibi sufficit. *S. III k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Appiano.* Distractis a debitore pignoribus creditores in potestate habere, utrumne personali obligatos sibi, an pignora possidentes in rem actione convenire velint, non est incerti iuris. *S. k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Basilidae.* Debitorem neque vendentem neque donantem neque legantem vel per fideicommissum relinquentem posse deteriorem facere creditoris condicionem certissimum est. unde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes. *S. v non. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

(1) *sic dett.*, patria *SM*, pateria *C* (2) *B* 58, 12 *not. n* (3) *sic dett.*, purae *CR* (4) promissa quantitate in id opus erogata *dett.*, promissa quantitate in id ***** (tempus?) erogatam M^{a}, promissam quantitatem in id tempus posse errogatam *R*, promissam quantitatem in id opus erogatam M^{b} (5) aliquam . . . aut alia qua *scripsi*, aliquam . . . aut aliqua *M*, aliqua *omissis reliquis C*, aliquam . . . aut alia (ali R^{b}) quacumque *R* (6) quodlibet R^{b}, quolibet R^{a}, quolibet modo *C* (7) hac *dett.*, haec *CR*

(8) *B* 25, 2, 38 *seqq.* — *Cf. Dig.* 20, 1 (9) suo CR^{b}, tuo R^{a}, suo *vel* tuo *V* (10) vel fid. seu mand. eius *om. l. gem.*, tuentur *B* (11) adhuc *om. l. gem.*, habeat *B* (12) cum *pC*, tum *R*, *om. M:* cui *Mommsen* (13) donatu *Mommsen ad B*, dona tua *V?*, donata est C^{a}, donata C^{b}, domina *R* (14) *sic dett.*, vindicta eam *V?*, vindicare eam (potes *addit* R^{b}) *pCR* (15) *sic* VR^{b}, de ias. pCR^{a} (16) *sic* $P^{a}R$, persequendi $P^{b}C$, persequenda *V*

16 *Idem AA. et CC. Heraidi.* Etsi frater tuus non suam, sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine dedit ac pignus accepit, tamen tibi pignoris obligationem quaerere non potuit. *S. IIII id. Mai. Hadrianopoli AA. conss.* [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Pontiae.* Quamvis ea pecunia, quam a te mutuo frater tuus accepit, comparavit praedium, tamen nisi specialiter vel generaliter hoc obligavit, tuae pecuniae numeratio in causam pignoris non deduxit. sane personali actione debitum apud praesidem petere non prohiberis. *S. XV k. Iun. AA. conss.* [*a.* 293]

18 *Idem AA. et CC. Euodio.* Pignoris vel hypothecae persecutio in rem est. *S. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Maximo.* Sicut vim maiorem pignorum creditor praestare necesse non habet, ita dolum et culpam, sed[1] et custodiam exhibere cogitur. *S. XVII k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

20 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Creditor ad petitionem urgueri iure minime potest. quapropter eo, quod vos heredibus Euodiani debere confiditis, oblato et, si nolint accipere, consignato atque deposito de reddendo pignore hos praesidali notione convenite. *PP. XVIII k. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Vito.* Res obligatas exterus[2] debito soluto liberando datum petere, non earum[3] dominium adipisci potest. *S. III k. Nov.*[4] *Retiariae CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Antiochiano.* Secundus creditor offerendo priori debitum confirmat sibi pignus et a debitore sortem eiusque tantum usuras, quae fuissent praestandae, non etiam usurarum usuras accipit. *S. III id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Macedonio.* Maior annis viginti quinque pignoris conventione remissa, cum hoc[5] solum pactum vel iurisdictio secundum ipsius voluntatem tueatur, persequi non potest. *S. XVII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Marco.* Persecutione pignoris omissa debitores actione personali convenire creditor urgueri non potest. *S. XV k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Dracontio.* Servo, qui fuerat pignori obligatus, defuncto debiti permanet integra petitio. *S. VII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

26 *Idem AA. et CC. Mauricio.* Si tibi notarium pignoris titulo debitor tuus obligavit, eum, a quo mancipium abreptum proponis, apud rectorem provinciae conveni. *S. VI k. Ian. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

27 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Super hypothecis, quas argenti distractores vel metaxarii vel alii quarumcumque specierum negotiatores pecunias sibi credentibus dare solent, hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancimus, ut, si post huiusmodi contractum liberis suis vel alio modo cognatis quamcumque militiam idem negotiatores adquisierint, ea tamen[6] vendi vel ad heredes sub certa definitione transmitti potest, liceat creditoribus eorum, etiam non probantibus ex pecuniis eorundem negotiatorum liberos eorum vel cognatos militasse (dum tamen contrarium non probetur alios e suo patrimonio dedisse pecunias), creditum ab his qui militarunt exigere vel tantum eos efflagitare, quanti
1 vendi eadem militia possit. Quod ita obtinere sancimus, et si extraneis quibusdam idem negotiatores de suis pecuniis huiusmodi militiam adquisisse probentur, ut, quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus talem militiam, quae vendi vel ad heredes transmitti potest, permissum est, ut liceat creditoribus et adhuc viventium debitorum iure hypothecae vindicare militias, nisi satis sibi fiat, et post mortem eorum exigere, quod pro isdem militiis pro tenore communis militantium placiti vel divinae sanctionis tale praestantis beneficium dari solet, hoc in negotiatorum personis, licet ipsi militantes minime debito obnoxii sint, integrum creditoribus eo-
2 rum servetur. Quod scilicet in futuris militiis, non etiam in his, quas liberi vel cognati eorundem negotiatorum vel extranei pecuniis eorum meruerunt, tenere sancimus. *D. k. Iun. dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 528]

XIIII (XV).[7]

IN QUIBUS CAUSIS PIGNUS TACITE CONTRAHITUR.

1 *Imp. Antoninus A. Sperato.* Universa bona eorum qui censentur vice pignorum tributis obligata sunt. *PP. k. Iun. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Idem A. Proculo.* Certum est eius qui cum fisco contrahit bona veluti pignoris titulo obligari, quamvis specialiter id non exprimitur. *D. VI k. Mart. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

3 *Pars ex rescripto imp. Alexandri A.* Quamvis fructus pignori datorum praediorum, etsi id aperte non sit expressum, et ipsi pignori credantur tacita pactione esse, praedia tamen, quae emuntur ex fructuum pretio, ad eandem causam venire nulli prudentium placuit. *PP. id. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA.* Satis notum est et idem constitutum bona earum in dotem data, quae nuptae sunt his qui primipili sarcinam subeunt, obnoxia necessitati ei[8] teneri: verum certo ordine, ut scilicet tunc demum ad hoc mulieris patrimonium periculum respiciat, si universis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis nihil residuum inveniatur. *D. V id. Aug. Caro et Carino AA. conss.* [*a.* 283]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Corinthiae.* Si non in inductis et illatis[9] in fundum, quae pignoris teneri causa placuerat, mancipia fuissent nec haec specialiter obligata monstrentur, rector provinciae ea restitui iubebit. nec enim praetextu debiti pensionum restitutionem horum morari potest, cum, si quid sibi deberi domina fundi ex pensionibus vel quacumque ratione probare possit, huius solutionem sollemniter fieri conveniat. *Subscr. XII k. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

6 [10]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Florentium pp.* Si mater legitima liberorum tutela suscepta ad secundas contra sacramentum praestitum adspiraverit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari eique[11] quod debetur ex ratione tutelae gestae persolverit, [12]mariti quoque eius praeteritae tutelae ratiociniis bona iure pignoris tenebuntur obnoxia. *D. VI id. Iul. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

7 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Sancimus de invectis a conductore rebus et illatis, quae domino pro pensionibus tacite obligantur, non solum in utraque Roma et territorio earum hoc ius locum habere, sed etiam in nostris provinciis. tali enim iusta praesumptione etiam omnes nostros provinciales perpotiri desideramus. *D. XV k. Nov. post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

---

(1) sed *VC, om. PR cum B* (2) *sic* C^b*R cum B*, exteru V^a, exteris V^b, exterius C^a (3) *sic R*, eorum *VC* (4) s. VI id. Oct. *Mommsen* (5) remissa hoc, cum *Mommsen* (6) ea tamen VR^a, cam (ea R^b) tamen quae CR^b *fere cum B* (7) *B* 52, 2, 65 *seqq.* — *Cf. Dig.* 20, 2 (8) necessitati ei (eius M^b) *M*, necessitato *R*, necessitate ei *C* (9) in inductis et illatis *scripsi cum B*, inductis et inlatis *R*, inducta et illata *C* (10) = 6, 56, 6 *Nov. Theod.* 11, 1, 2: *iunge* 6, 58, 10 (11) ei ... eique *l. gem. cum Nov., ubi agitur de mortui filii successione*, eis ... eique *R*, eis ... eisque *C, cf. B* (12) mariti .. obnoxia *Iustinianorum sunt*

XV (XVI).[1]

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Carpo.* Procurator citra domini voluntatem domum pignori frustra dedit. si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam constabit[2], non inutilis erit exceptio dumtaxat quod numeratum est exsolvi desideranti. *PP. XI k. Nov. Severo A. II et Albino conss.* [*a.* 194]

2 *Idem AA. Latinae.* Si probaveris praesidi[3] hortos de quibus agebatur tuos esse, intellegis obligari eos creditori ab alio non potuisse, si non sciens hoc agi in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. *PP. prid. id. Oct. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

3 *Imp. Antoninus A. Marciae.* Curator adulti vel tutor pupilli propriam rem mobilem eius, cuius negotia tuetur, pignoris iure obligare non potest, nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. *PP. VI k. Febr. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

4 *Imp. Alexander A. Secundo.* Nec si maior annis viginti quinque fuisset filius tuus, qui in potestate tua erat, te invito rem tuam obligare potuit. *PP. V k. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Eutycho.* Cum res, quae necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo postea in bonis eius esse incipiat, ordinariam quidem actionem super pignore non competere manifestum est, sed tamen aequitatem facere, ut facile utilis persecutio exemplo pignoraticiae daretur. *PP. XIII k. Iun. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

6 *Idem AA. et CC. Zosimo.* Quae praedium in filios a se titulo donationis translatum creditori suo dat pignori, se magis contrario[4] pigneraticio obligavit iudicio, quam quicquam dominis nocet, cum Serviana etiam actio declarat evidenter iure pignoris teneri non posse, nisi quae obligantis in bonis fuerint, et per alium alienam rem invito domino pignori obligari non posse certissimum est. *S. V id. Iul. Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Corneliae.* Si in rem suam accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit nec huic post perfectam aetatem consensum accommodasti, pignori res obligari non potuit. *S. VI k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

8 [5]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iohanni pp.* Nexum non facit praediorum nisi persona, quae iure potuit obligare. [6]per servum aut[7] procuratorem colonum vel actorem seu conductorem praeiudicium possessioni invito vel inscio domino imponi non posse et iure[8] et legum auctoritatibus decantatur. *D.*[9] *id. Iul. Ravennae Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

XVI (XVII).[10]

QUAE RES PIGNORI OBLIGARI POSSUNT VEL NON ET QUALITER PIGNUS CONTRAHATUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Optato.* Alumnos tuos et ceteras res, quas neminem credibile est pignori specialiter daturum fuisse, generali pacti conventione, quae de bonis tuis facta est, in causam pignoris non fuisse[11] rationis est. *PP. XII k. April. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Idem AA. Rogato.* Cum constet pignus consensu contrahi, non dubitamus eum, qui emptiones agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. *PP. V k. Iul. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

3 *Imp. Antoninus A. Restituto.* Si monumento corpus filiae tuae intulisti, religiosum id fecisti: quo facto obligari a quoquam prohibente iuris religione non posse in dubium non venit. *PP. III k. April. Laeto II Cereale conss.* [*a.* 215]

4 *Imp. Alexander A. . . . . . evocato.* Nomen quoque debitoris pignerari[12] et generaliter et specialiter posse pridem placuit. quare si debitor is satis non facit, cui tu credidisti, ille, cuius nomen tibi pignori datum est, nisi ei cui debuit solvit nondum certior a te de obligatione tua factus, utilibus actionibus satis tibi facere usque ad id, quod tibi deberi a creditore eius probaveris, compelletur, quatenus tamen ipse debet. *PP. prid. k. Mart. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

5 [13]*Idem A. Septimio.* Spem eorum praemiorum, quae pro coronis athletis pensitanda sunt, privata pactione pignerare minime admittendum est: et ideo nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis intervenerit, tenet. *PP. III k. Mai. Maximo II et Paterno conss.* [*a.* 233[illegible]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et C*[illegible] *Rufo.* Qui filios vestros vel liberos homines pr[illegible] pecunia quam vobis credebat pignoris titulo accepi[illegible]t dissimulatione iuris se circumvenit, cum sit mani[illegible]i-festum obligationem pignoris non consistere nisi i[illegible]n his, quae quis de bonis suis facit obnoxia. *S.* [illegible] *k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 29[illegible]3]

7 [14]*Imp. Constantinus A. ad universos provi*[illegible]*n-ciales.* Exsecutores a quocumque iudice dati[15] [illegible]d exigenda debita ea, quae civiliter poscuntur, serv[illegible]os aratores aut boves aratorios aut instrumentum ar[illegible]a-torium[16] pignoris causa de possessionibus abst[illegible]a-
1 hunt, ex quo tributorum illatio retardatur. Si quis igitur intercessor aut creditor vel praefect[illegible]s pagi vel vici[17] vel decurio in hac re fuerit detect[illegible]s, aestimando a iudice supplicio[18] subiugetur. *D.* [illegible] *II non. Iun. Sirmi Constantino A. IIII et Licinio I*[illegible] *II conss.* [*a.* 31[illegible]5]

8 [19]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Pro*[illegible]*o comiti sacrarum largitionum.* Pignorum gratia a[illegible]i-quid quod ad culturam agri pertinet auferri n[illegible]n convenit. *D. III*[20] *id. Iun.*[21] *Constante et Consta*[illegible]*a-tio conss.* [*a.* 41[illegible]]

9 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si quis [illegible]n cuiuscumque contractus instrumento ea verba p[illegible]; suerit: 'fide et periculo rerum ad me pertinentiu[illegible]', vel 'per earum exactionem satisfieri tibi permitto[illegible]', sufficere ea verba ad rerum tam earum quas [illegible]n praesenti debitor habet quam futurarum hypoth[illegible]-cam, nec ex prioribus sanctionibus minus habe[illegible]e speciali hypothecae memoria[22] videri, cum sit iustu[illegible]n voluntates contrahentium magis quam verborum co[illegible]-
1 ceptionem inspicere. Super qua generali hyp[illegible]-theca illud quoque ad conservandam contrahentiu[illegible]m voluntatem sancimus, ut et[23], si 'res suas' supp[illegible]-nere debitor dixerit, non adiecto 'tam praesente[illegible]s quam futuras', ius tamen generalis hypothecae etia[illegible]m ad futuras res producatur. *D. III id. Dec. Consta*[illegible]*n-tinopoli dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [*a.* 52[illegible]]

(1) *B* 25, 4 (2) constabit *C*, constituit *P*, constiterit *R* (3) praesidi *C*, praedia *PR^a*, praedia vel *R^b* (4) contrario *C*, e contr. *PR^b*, se contr. *R^a* (5) = *Th.* 2, 30, 2: *iunge* 2, 13, 2. 4, 4, 1. 4, 26, 13. 12, 60, 4 (6) *sequentia repetuntur in* 11, 48, 17 (7) aut *Th.*, autem *libri* (8) iuris *Th.* (9) v *ins. leges iungendae* (10) *B* 25, 5, 20 *seqq.* — *Cf. Dig.* 20, 3 (11) ivisse *scr.* (12) pignerare *libri* (13) *iunge* 8, 17, 5 (14) = *Th.* 2, 30, 1 (15) interoessores a rectoribus provinciarum dati *Th.*

(16) aut instr. arat. *om. Th.* (17) pagi vel vici] pac[illegible] *Th. cum B* εἰρήναρχος (18) aestimando a i. suppli[illegible]cio] a rectoribus provinciarum capitali sententiae *Th*[illegible] (19) *Herrmann recte iungit* 11, 48, 15. 11, 59, 13 (20) II[illegible] 11, 59, 13, III *vel* IV *V*, VI *Hal.*, *om. P* (21) Con[illegible]stantinopoli *ins.* 11, 59, 13 (22) *sic V*, specialis hyp[illegible] memoriam *CR*: *generalem, non ut antea specialem hypothecam his verbis constitui indicant B* (23) et *C*[illegible] *cum B*, *om. V*

XVII (XVIII).[1]

QUI POTIORES IN PIGNORE HABEANTUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Secundo.* Qui pignus secundo loco accepit, ita ius suum confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam solverit aut, cum obtulisset isque accipere noluisset, eam obsignavit et deposuit nec in usus suos convertit. *PP. k. Febr. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 *Imp. Antoninus A. Chresto.* Si decreto praetoris, qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hereditarii fideicommissi condicionalis servandi gratia prius inducti estis, quam adversarius vester in causa iudicati eiusdem fundi pignus occupavit iussu eius, qui iure sententiam exsequebatur, tempore potiores estis. nam cum de pignore utraque pars contendat, praevalet iure, qui praevenit tempore. *PP. v id. Mai. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

3 (4) [2]*Idem A. Varo.* Si fundum pignori accepisti, antequam rei publicae obligaretur, sicut prior es tempore, ita potior iure. *PP. v id. Oct. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

4 (3) [2]*Idem A. Silvano.* Cum rem publicam Heliopolitanorum propter emolumentum sententiae in rerum tam heredis quam hereditariarum possessionem missam esse proponas, intellegis, quamvis pater tuus cum Sossiano contraxerit, tamen, si personali actione eum habuit obligatum, praeponi rem publicam iure pignoris, quae ex auctoritate eius qui iubere potuit servandi iudicati causa occupavit. *PP. v id. Dec. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

5 [3]*Imp. Alexander A. Septimio.* Prior quidem creditor compelli non potest tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre: sed si tu ei omne quod debetur solveris, pignoris tui causa firmabitur. *PP. III k. Mai. Maximo II et Paterno conss.* [*a.* 233]

6 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Philoxeno.* Si generaliter bona sint obligata et postea res alii specialiter pignori dentur, quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor qui ante contraxit, si ab illo tu[4] comparasti, non oportet te ab eo qui postea credidit inquietari. *PP. prid. id. Mai. Saeculare II et Donato conss.* [*a.* 260]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Iuliano.* Licet isdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis priores habeantur potiores, tamen eum, cuius pecunia praedium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter statim convenit, omnibus anteferri iuris auctoritate declaratur. *Subscripta XVII k. Febr. AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Fabricio.* Diversis temporibus eadem re duobus iure pignoris[5] obligata eum, qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi[6] certi ac manifesti iuris est, nec alias secundum distrahendi potestatem huius pignoris consequi, nisi superiori creditori debita fuerit soluta quantitas. *S. prid. k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

9 *Idem AA. et CC. Asclepiodoto.* Eos qui acceperunt pignora, cum in rem habeant actionem, privilegiis omnibus, quae personalibus actionibus competunt, praeferri constitit. *S. IIII non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Polydeucae.* Cum tibi pro dote quam acceperat res maritus obligavit, eo mortuo hi, quibus easdem pignori dederat, non offerentes debitum nulla possunt persequi ratione. nam chirographarios[7] creditores nec in rem nec in personam eos, qui debitori non probantur successisse, ulla ratione convenire posse manifestum est. *PP. non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

11 [8]*Imp. Leo A. Erythrio pp.* Scripturas, quae
saepe adsolent a quibusdam secrete fieri, intervenientibus amicis nec ne, transigendi vel paciscendi seu fenerandi vel societatis coeundae gratia seu de aliis quibuscumque causis vel contractibus conficiuntur, quae idiochira Graece appellantur, sive tota series eorum manu contrahentium vel notarii aut alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorum tamen habeant subscriptiones, sive testibus adhibitis sive non[9], licet condicionales sint, quos vulgo tabularios appellant, sive non, quasi publice scriptas[10], si personalis actio
1 exerceatur, suum robur habere decernimus. Sin autem ius pignoris vel hypothecae ex huiusmodi instrumentis vindicare quis sibi contenderit, eum qui instrumentis publice confectis nititur praeponi, etiamsi posterior dies his contineatur, nisi forte probatae atque integrae opinionis trium vel amplius virorum subscriptiones isdem idiochiris contineantur: tunc enim quasi publice confecta accipiuntur. *D. k. Iul. Constantinopoli Marciano cons.* [*a.* 472]

12 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Adsiduis aditionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebant et ab anterioribus
1 creditoribus substantias maritorum detentas. Nos itaque ad antiquas leges perspeximus[11] in personalibus actionibus rei uxoriae actioni, quam in praesenti sustulimus[12], magnam praerogativam praestantes, ut contra omnes paene personales actiones habeat privilegia et creditores alios antecedat, licet fuerant
2 anteriores. Et haec cum in personalibus statuerant actionibus, si hypothecam respiciebant, ilico iustitiae vigorem relaxabant et senioribus hypothecis novas mulieris hypothecas, si habebat[13] actiones, expellebant, nec ad fragilitatem muliebrem respicientes nec quod et corpore et substantia et omni vita sua marito fungitur, cum paene mulieribus tota
3 substantia in dote constituta est. Oportebat enim disponi maritos creditoribus suis ex sua substantia satisfacere, non dote muliebri, quam ad suos victus suasque alimonias mulier possidet, vel a semet
4 (1) ipsa data[14] vel pro ea ab alio. Ad haec omnia respicientes et reminiscentes, quod et alias duas constitutiones[15] fecimus pro dotibus mulieribus subvenientes, et omnia in unum colligentes sancimus ex stipulatu actionem, quam mulieribus iam pro dote instituendam dedimus[16] cuique etiam tacitam donavimus inesse hypothecam, potiora iura contra omnes habere mariti creditores, licet anter oris sint
5 temporis privilegio vallati. Cum enim in personalibus actionibus secundum quod diximus tali privilegio utebatur res uxoria, quapropter non et in hypothecam hoc mulieri et nunc[17] indulgemus beneficium, licet res dotales vel ex his aliae comparatae non extent, sed quocumque modo vel dissipatae vel consumptae sunt, si tamen re ipsa fuerint parti mariti datae? quis enim eas non misceretur propter obsequia, quae maritis praestant, propter partus periculum et ipsam liberorum creationem, pro qua multa
6 nostris legibus inventa sunt privilegia? Ideo quod antiquitas quidem dare incepit, ad effectum autem non pertulit, nos pleno legis articulo consummavimus et, sive liberos habet mulier sive ab initio non habuit sive progenitos amisit, hoc ei privilegium
7 indulgemus. Exceptis videlicet contra novercas anterioris matrimonii filiis, quibus pro dote matris suae iam quidem[18] dedimus[19] hypothecas contra paternas res vel eius creditores, in praesenti autem similem praerogativam servamus, ne, quod posteriori datum est uxori, hoc anteriori denegetur, sed sic maneat eis ius incorruptum, quasi adhuc vivente

(1) *B* 25, 5, 29 *seqq.* — *Cf. Dig.* 20, 4 (2) *ordinem c.* 3 *et* 4, *quem ex S et subscriptionibus restituimus, invertunt VCR* (3) *iunge* 8, 16, 5 (4) tu VC^b, tempore PC^aR (5) *sic PCR*, pignori *V* (6) habere *V* (7) *sic* C^b, cyrogrofarios *R*, chirographarii VC^a (8) *iunge* 2, 4, 42 (9) sive non *del. Mommsen, cf. B*: εἴτε γράψῃ ἰδιοχείρως ὅλον τὸ ὕφος εἴτε διὰ νοταρίου ἢ ἄλλου τινὸς καὶ αὐτὸς ὑπογράψῃ, εἴτ᾽ οὖν ταβουλλάριος (10) publices scriptas *V*, publice scripta *C*, publice subscriptas *R* (11) respeximus *Mommsen, cf.* § 4 respicientes (12) 5, 13, 1 (13) hyp. si hab. *C*, si hab. hyp. *R* (14) data *C*, datam *R* (15) 5, 12, 30. 31 (16) 5, 13 (17) et nunc M^a, et hunc C^a, et C^b, *om.* RM^b (18) quidem *dett.*, que C^a, quam *R*, *om.* C^b (19) 5, 9, 8, 4

matre eorum: duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis ex tempore praerogativam manere
8 (2) volumus. Haec autem tantum ad dotem sancimus, non ad ante nuptias donationem, quam suo tempori servire disponimus et habere inter creditores sui temporis ordinem. non enim pro lucro fovemus mulieres, sed ne damnum patiantur suisque
9 (3) rebus defraudentur curamus. Quam legem ex praesenti tempore locum habere sancimus et non retrorsus referimus. *D. v k. Dec. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

XVIII (XVIIII).[1]

DE HIS QUI IN PRIORUM CREDITORUM LOCUM SUCCEDUNT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Marcellinae.* Non omnimodo succedunt in locum hypothecarii creditoris hi, quorum pecunia ad creditorem transit. hoc enim tunc observatur, cum is, qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, ut idem pignus
1 ei obligetur et in locum eius succedat. Quod cum in tua persona factum non sit (iudicatum est enim te pignora non accepisse), frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostrae ad eam rem pertinentis. *PP. id. Iul. Pompeiano et Avito conss.* [*a.* 209]

2 *Imp. Antoninus A. Felici.* Cum pro patre, in cuius potestate non eras, pecuniam fisco intuleris, et iure privilegio eius successisti et[2] eius locum cui pecuniam numerasti consecutus es, nec hi creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem vel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante distrahendo iuri tuo aliquid dero-
1 gaverunt. Unde intellegis, si quid tuo nomine te absente ab actoribus tuis solutum est, ut indebitum numeratum restitui pignoraque tibi nexa persequi te posse. *PP. k. Oct. Romae Sabino II et Anullino conss.* [*a.* 216]

3 *Imp. Alexander A. Valenti.* Si potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio, quam emisse te dicis, ita ut pretium perveniret ad eosdem priores creditores, in ius eorum successisti et contra eos, qui infirmiores illis fuerunt, iusta defensione[3] te tueri potes. *PP. k. Febr. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Carpophoro.* Si prior res publica contraxit fundusque ei est obligatus, tibi secundo creditori offerendi[4] pecuniam potestas est, ut succedas etiam in ius rei publicae. *PP. XV k. Iun. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

XVIIII (XX).[5]

SI ANTIQUIOR CREDITOR PIGNUS VENDIDERIT.

1 *Imp. Alexander A. Athenioni.* Si vendidit is[6] qui ante pignus accepit, persecutio tibi hypothecaria
1 superesse non potest. Cum autem debitor ipsi[7] priori creditori eadem pignora in solutum dederit vel vendiderit, non magis tibi persecutio adempta est, quam si aliis easdem res debitor venumdedisset: sed ita persequens res obligatas audieris, si, quod eidem possessori propter praecedentis contractus auctoritatem debitum est, obtuleris. *PP. v id. Mai. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Eudemiae.* Obligata pignoris iure creditore recte distrahente post debitor emptori pretium offerens vel creditori quod[8] debuit evincere non potest. *S. XVI k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Theophilo.* Quominus creditor, qui ante pignus accepit, distrahat, non offerendo secundus priori debitum interpellare non potest. *D. VI k. April. CC. conss.* [*a.* 294]

XX (XXI).

SI COMMUNIS RES PIGNORATA SIT.

1 [9]*Imp. Antoninus A. Venusto.* Frater tuus, sicut vobis invitis portionem vobis[10] competentem obligare non potuit, ita suam dando obligationem creditori quaesiit. unde intellegis nullum praeiudicium dominio vestro contractum eius facere potuisse. *Accepta XIIII k. Dec. Messalla et Sabino conss.* [*a.* 214]

XXI (XXII).[11]

DE PRAETORIO PIGNORE ET UT IN ACTIONIBUS ETIAM DEBITORUM MISSIO PRAETORII PIGNORIS PROCEDAT.

1 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si praetorium pignus quicumque iudices dandum alicui perspexerint, non solum super rebus mobilibus et immobilibus et se moventibus, sed etiam super actionibus quae debitori competunt praecipimus hoc eis licere decernere. *D. k. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

2 *Idem A. Iuliano pp.* Veteris iuris dubitationem decidentes ad duplum genus hypothecarum respeximus, unum quidem, quod ex conventionibus et pactis hominum nascitur, aliud, quod a iudicibus datur et
1 praetorium nuncupatur. Et cum invenimus in conventionalibus pignoribus vel hypothecis non solum tenentem creditorem adiuvari, sed etiam si ab eo[12] cadat, sive sua culpa sive non sive fortuito casu, humanius esse perspeximus et in praetorio pignore dare recuperationem creditori, quocumque modo possessionem amittat, sive culpa sua sive non sive for-
2 tuito casu. Licet enim debuerat incumbere suo pignori, ne aliquam patiatur iacturam, tamen, ne quid amarum in creditoribus consequatur, benignius causam interpretamur et ei recuperationem donamus. *D. k. Aug. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

XXII (XXIII).[13]

SI IN CAUSA IUDICATI PIGNUS CAPTUM SIT.

1 *Imp. Antoninus A. Gabinio.* Res ob causam iudicati eius iussu, cui ius iubendi fuit, pignoris iure teneri ac distrahi posse saepe rescriptum est. nam in vicem iustae obligationis succedit ex causa contractus auctoritas iubentis. *PP. v k. Aug. Romae Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Valeriano.* Cum in causa iudicati aliqua res pignori capitur, per officium eius qui ita decrevit venumdari solet, non per eum, qui
1 iudicatum fieri postulavit. Et si alio emptore non existente, vel existente quidem, sed non dignum pretium offerente is cui iudicatus satis non fecit ad licitationem secundum constituta fuerit admissus, cuiuslibet alterius vice ex officio emere debet. *PP. v k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Imp. Gordianus A. Antigono.* In causa iudicati pignora ex auctoritate praesidis capta potius distrahi quam iure dominii possideri consuerunt. si tamen per calliditatem condemnati emptor inveniri non potest, tunc auctoritate principis dominium creditori addici solet. *PP. id. Aug. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

(1) *B* 25, 4, 13 *seqq.* (2) et *R*, *om.* *C* (3) *sic C,* ratione *R* (4) *sic C,* offerenti *R* (5) *B* 25, 4, 17 *seqq.* (6) vendidit is *C*, vendidisset *pR* (7) ipse *vertunt B* (8) quod *R*^{b} *cum B*, pretium quod *PCR*^{a}

(9) *B* 25, 4, 20 (10) vobis *edd. cum B, om. libri* (11) *B* 25, 7, 14. 15 (12) eo *M*, ea *CR*^{a}, ea possessione *R*^{b}: *εἰ ἐκπέσῃ ὁ δανειστής B* (13) *B* 25, 7, 16 *seqq.*

XXIII (XXIIII).[1]

SI PIGNUS PIGNORI DATUM SIT.

1 *Imp. Gordianus A. Lamponi.* Etiam id quod pignori obligatum est a creditore pignori obstringi posse iam dudum placuit, scilicet ut sequenti creditori utilis actio detur tamdiuque eum is qui ius repraesentat[2] tueatur, quamdiu in causa pignoris
1 manet eius qui dedit. Sed si vos usum fructum possessionis tantummodo pignori dedistis, isque[3] qui accepit alii eam possessionem, cuius usum fructum nexum habebat, sine vestra voluntate pigneravit, creditor eius in id, quo[4] pignoris vinculum non constitit, distrahens dominio vos privare nequivit.
2 Quod si non fuit vestro creditori usus fructus, sed ipsa possessio pignerata, et ante exsolutam a domino pecuniam creditor secundus pignus acceptum vendidit, non posse venditionem post soluta pecunia rescindi divorum principum placitis continetur. *PP. id. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Gemello.* Si creditor possessionem, quae a parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non vendidit, sed alii creditori pignori dedit, examinata fide veri poteris eam soluto eo, quod ex hac[5] causa creditori debetur, intercessu praesidis provinciae recuperare. *PP. XIII k. Ian. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

XXIIII (XXV).[6]

DE PARTU PIGNORIS ET OMNI CAUSA.

1 *Imp. Alexander A. Mestriano.* Partus pigneratae ancillae in pari causa qua mater esse[7] olim placuit. *PP. id. Mai. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Nonnoso et Antonino.* Cum pignoris titulo mancipia vos obligasse pro mutua quam accepistis pecunia proponatis, horum mancipiorum operis, quas creditor accepit vel quas[8] percipere potuit, in usuras computatis et post in sortem, extenuato debito residuum offerentibus vel, si non accipiat, consignatum deponentibus mancipia vobis praeses provinciae restitui iubebit. *S. V k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

XXV (XXVI).[9]

DE REMISSIONE PIGNORIS.

1 [10]*Impp. Severus et Antoninus AA. Proculo.* Si te manumissum et in libertate moratum sciente ea, cui pignoris nomine obligatus diceris, praesidi probaveris, ex consensu creditricis remissam pignoris obligationem apparebit, et per hoc iure te manumissum nec ab herede debitricis[11] in servitutem peti posse certum est. *PP. XII k. Mai. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

2 *Imp. Antoninus A. Materno.* Si probaveris te fundum mercatum possessionemque eius tibi traditam sciente et consentiente ea, quae sibi eum a venditore obligatum dicit, eam[12] exceptione removebis. nam obligatio pignoris consensu et contrahitur et dissolvitur. *PP. II id. Febr. Antonino A. III et Geta III conss.* [*a.* 208]

3 *Imp. Alexander A. Tauro.* Si ignorante vel invito te debitor tuus, qui universa bona sua ob[13] pecuniam debitam tibi obligaverat, etsi cum re publica, postea contraxit, ius tuum non laesit. *PP. III id. April. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

4 *Imp. Gordianus A. Aquilino.* Cum te a debitore mercatum proponas eam rem, quae alii pignerata erat, si sciente eo ac pignus suum remittente eam mercatus es, cum eius consensu nexus pignoris evanuerit, si non nova voluntas intercessit, quae denuo obligationem pignoris constitueret, ea[14] res veluti obstricta non potest vindicari. *PP. XI k. Mai. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 *Idem A. Asclepiadi.* Debitum, cuius meministi, quod per pacti conventionem inutiliter factam remisisti, etiam nunc petere non vetaris et usitato more pignora vindicare. *PP. VI id. Sept. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Argio.* Si eo tempore, quo praedium distrahebatur, programmate admoniti creditores, cum praesentes essent, ius suum exsecuti non sunt, possunt videri obligationem pignoris amisisse[15]. *PP. III id. Febr. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

7 *Idem AA. Paulo.* Creditricem patrui tui sub obligatione fundi, qui per chirographum nexus pignori fuerat, iubentem eandem cautionem reddi pignoris etiam ius remisisse videri manifestum est. *PP. V id. Sept. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

8 *Idem AA. Apollonio.* Si hypothecas fisco distrahente creditores silentio tradiderunt negotium, palam est actionem suam amisisse eos, quam in rem habebant. nam fiscalis hastae fides facile convelli non debet. *PP. XIII k. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

9 *Idem AA. Herminao.* Cum ex causa mandati pro socero tuo te fenebrem pecuniam exsolvisse proponas, curabit praeses provinciae in restituenda pecunia, quam pro eo exsolvisti, nec non etiam usuris
1 eius indemnitati tuae prospicere. Nam si recepta a creditore mancipia, quae pignori fuerant data, hac mente socero tuo tradidisti, ut pignoris vinculum[16] dissolvatur, obligatio semel extincta instaurari non potest. *PP. X k. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

10 *Idem AA. et CC. Quintillae.* Res pignoris hypothecaeve iure creditoribus obnoxias citra consensum eorum debitores alienantes praecedentem non dissolvunt obligationem. *D. k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

11 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Solita providentia utimur etiam de pignoribus vel hypothecis rerum, quae quibusdam creditoribus suppositae postea a debitoribus venduntur vel alio modo transferuntur creditore suum consensum contractui praebente et quodam legitimo postea modo ad priorem domi-
1 num revertuntur. In hoc etenim casu diversae sententiae legum prudentibus habitae sunt, quibusdam dicentibus ius pignoris creditori renovari propter verbum 'futurarum rerum', quod in generalibus hypo-
2 thecis poni solitum est, aliis penitus extingui. Nobis autem visum est eum, qui semel consensit alienationi hypothecae et hoc modo suum ius respuit, indignum esse eandem rem utpote ab initio ei suppositam vindicare vel tenentem inquietare. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

XXVI (XXVII).

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM PECUNIAM PIGNUS TENERI.

1 [17]*Imp. Gordianus A. Festo.* Pignus intercidit, si novatione facta in alium ius obligationis transtulisti nec, ut ea res pignoris nomine teneretur, cau-
1 tum est. Quod si pactum inter te eumque, qui postea dominus fundi constitutus novam obligatio-

(1) *B* 25, 7, 19. 20 (2) *sic* CR^b, ius rei (re *s.* R^a) praestat PR^a (3) isque *C*, is *PR* (4) in id quo *quidam dett.*, id in quo *alii*, in id quod *PCR* (5) hac *P*, *om.* *CR* (6) *B* 25, 7, 21. 22 (7) qua m. esse *P*, qua m. est *R*, quas m. esse est C^a, esse qua m. est C^b (8) quas *dett.*, eas quas *PCR* (9) *B* 25, 3, 11 *seqq.* (10) *iunge* 7, 8, 1 (11) *sic* *CR*, creditricis *dett. cum B, cf. tamen BΣ: οὔτε γὰρ δανειστὴς οὔτε ὁ κληρονόμος αὐτοῦ ἐκδικεῖ αὐτὸν ὡς ὑποθήκην οὔτε ὁ χρεώστης ἢ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ δύναται ἕλκειν αὐτὸν εἰς δουλείαν* (12) eam *dett.*, *om.* *PCR* (13) ob P^b, ad P^aCR (14) ea C^b, et eas *P*, et ea C^a (15) *ἀπολύσειν vertunt B, quasi esset* remisisse, *nisi forte scribendum est ἀπολλύναι* (16) *sic R*, tuum *ins.* *C* (17) *B* 56, 8, 16

nem susceperat, intercessit, ut idem fundus tibi pignoris nomine teneatur, [1]quamvis personali actione expertus[2] feceris condemnationem, pignoris tamen[3]
2 habes persecutionem. Ac si in possessione fueris constitutus, nisi ea quoque pecunia tibi a debitore reddatur vel offeratur, quae sine pignore debetur, eam restituere propter exceptionem doli mali non cogeris. iure enim contendis debitores eam solam pecuniam, cuius nomine pignora obligaverunt, offerentes audiri non oportere, nisi pro illa etiam satisfecerint, quam mutuam simpliciter acceperint.
3 Quod in secundo creditore locum non habet: nec enim necessitas ei imponitur chirographarium etiam debitum priori creditori offerre. *PP. id. Mart. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

XXVII (XXVIII).[4]
DE DISTRACTIONE PIGNORUM.

1 *Imp. Alexander A. Pacatae.* Fundum pignori obligatum, si creditor ex fructibus debitum persecutus est, cum ipso iure pignus obligatione liberatum sit, distrahere minime potest. *PP. id. Ian. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Maximo.* Creditor, qui hypothecae seu pignori rem sibi nexam vendiderit, rem litigiosam non videtur vendere, quia precario debitor possidet. *PP. XII k. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Idem A. Luciano.* Hypothecis vel pignoribus a creditore venumdatis in id quod deest adversus reum vel fideiussorem actio competit. *PP. III non. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Idem A. Crescenti.* Creditor hypothecas sive pignus cum proscribit, notum debitori facere, si bona fide rem gerit[5], et quando licet testato dicere debet. si quid itaque per fraudem in pignore villae venditae commissum probare potes, ut inferatur actio, quae eo nomine competit, adi eum cuius de ea re notio est. *PP. k. Iun. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

5 *Idem A. Sossiano.* Si residuum debiti paratus es solvere. praeses provinciae dabit arbitrum[6], apud quem. quantum sit quod superest ex debito, examinabitur: et sive ad iudicem venire diversa pars cessaverit[7] sive oblato superfluo ad venditionem prosiluerit, improba alienatio proprietatis tuae ius non auferet. *PP. XII k. Aug. Pompeiano et Peligno conss.* [*a.* 231]

6 *Imp. Gordianus A. Rogato.* Quamdiu non est integra pecunia creditori numerata, etiamsi pro parte maiore eam consecutus sit, distrahendi rem obligatam non amittit facultatem. *PP. XIII k. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

7 *Idem A. Caro.* Si cessante solutione creditor non reluctante lege contractus ea quae pignori sibi nexa erant distraxit, revocari[8] venditionem iniquum est, cum, si quid in ea re fraudulenter fecerit, non emptor a te, sed creditor conveniendus sit. *PP. V k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

8 *Idem A. Maximo.* Si prius, quam distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoque non accipiente contestatione facta eam deposuisti et hodieque[9] in eadem causa permanet, pignoris distractio non valet. quod si prius, quam offerres, legem venditionis exercuit, quod iure subsistit revocari non debet[10]. *PP. III non. April. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Cyrillo.* Quae specialiter vobis obligata sunt, debitoribus detractantibus solutionem bona fide debetis et sollemniter vendere: ita enim parebit, an ex pretio pignoris debito satisfieri potest. quod si quid deerit, non prohibemini etiam cetera bona iure conventionis consequi. *PP. XIII k. Iun. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

10 *Idem AA. Rufino.* Et qui sub imagine alterius personae, quam supposuerat, iugiter tenet, cum sibi negotium gerat, alienasse non videtur. iure enim pignoris obligatum praedium neque si per subiectam personam creditor comparaverit neque si sibi addixerit, debitori adfert praeiudicium, sed in eadem causa permanet, in qua fuit ante huiusmodi collu-
1 sionem. Sane si debitore distrahente comparaverit, consensu emptionem perfectam, si neque dolus adversarii neque metus causa gesta arguentur, revo-
2 cari exemplo grave est. Si igitur poteris evidentibus probationibus monstrare creditorem per suppositam imaginarii emptoris personam semper possessionem tenuisse nec vendita bona fide praedia postea sinceriter comparasse, potes oblata pecunia cum usuris ad restitutionem creditorem compellere. *PP. III non. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

11 *Idem AA. et CC. Rufinae.* Mulier licet res[illegible] specialiter pignori dederit pro alio, creditor ca[illegible] distrahendi non habet facultatem, nisi dissimulatione [illegible] marito obligante velut proprias, creditoris ignoran[illegible] tiam circumscripserit. *PP. V k. Mai. Heracliae A[illegible] conss.* [*a.* 29[illegible]

12 *Idem AA. et CC. Zotico.* Si debitor rem ti[illegible] iure pignoris obligatam te non consentiente distraxi[illegible] dominium cum sua causa transtulit ad emptore[illegible] *S. prid. k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 29[illegible]

13 *Idem AA. et CC. Theodotae.* Qui praediu[m] obligatum a creditore comparavit, si in vacuam po[s]sessionem inductus non est, nullam in rem actione[m] habet. [*a.* 29[3]]

14 *Idem AA. et CC. Modesto.* Si in hoc quod iure debetur tibi satisfactum non fuit, et debito[r]ibus res obligatas tenentibus aditus praeses provinciae tibi distrahendi iubebit fieri facultatem. *PP. XVI k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Avianae.* Obligatis pignori mancipiis a creditore distractis ac traditis si post debitor quondam haec sollicitaverit, non venditori[11], sed emptori contra possidentem in rem competit actio. *D. k. Mart. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

16 *Idem AA. et CC. Silvano.* Unus ex multis debitoris qui pignora tradiderat heredibus, quod ab eo personali actione peti potuit, solvendo res obligatas distrahendi creditori facultatem non ademit. *S. III non. April. CC. conss.* [*a.* 294]

17 *Idem AA. et CC. Agapae.* Rei creditor obligatae generali sive speciali conventione per creditorem alium, cui non fuerat nexa, venumdatae non amittit persecutionem. *D. prid. non. April. CC. conss.* [*a.* 294]

18 *Idem AA. et CC. Gaiano.* Qui a creditore pignori obligatum iure emit, de proprietate vinci non potest. *Subscripta VI k. Mai. CC. conss.* [*a.* 294]

19 *Idem AA. et CC. Liviae.* Si maritus tuus mutuam, licet tuam, dedit pecuniam, eorum, quae pignoris titulo accepit, si ei non successisti, distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem. *S. VI id. Nov. Heracliae CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Sabino.* Secundum placiti fidem, si nihil convenit specialiter, pignoribus a creditore maiore quam ei debebatur pretio distractis, licet ex eo fundus comparatus sit, non super hoc in rem, sed in personam, id est pigneraticia, de superfluo[12] competit actio. *S. IIII id. Nov. Byzantio CC. conss.* [*a.* 294]

(1) quamvis ... persecutionem *iterantur in* 8, 13, 8 (2) adversus reum vel fideiussores seu mandatores eius *ins. l. gem.* (3) adhuc *ins. l. gem.* (4) *B* 25, 7, 23 *seqq.* – *Cf. Dig.* 20, 5 (5) si ... gerit *C*, ** ... geret *M*[a]?, et sibi ... gerere *R*, et ... gerere *M*[b] (6) *sic* *C*[a]*R*[b], arbitrium *PC*[b]*R*[a] (7) *sic PR*, dissimulaverit *C* (8) *sic* *C*[a]*R*, vendicari *P*, *****cari *C*[b] (9) et hodieque] [illegible] *P*[a], et hodie *P*[b]*R*, hodieque *C* (10) *sic C*, revocare [n]on debes *PR* (11) *sic* *P*[a]*C*[b] *cum B*, debitori *P*[b]*C*[a]*R* (12) de superfluo *R*[b], de superfluum *R*[a], superfluo *P*, superflui *C*[b], superfilii *C*[a]?: ἀνάγεται ἐπὶ τῷ περιττῷ *B*

XXVIII (XXVIIII).[1]

DEBITOREM VENDITIONEM PIGNORUM IMPEDIRE NON POSSE.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Marcello.* Si sunt, qui emere praedia tibi obligata velint, non impediuntur scriptura testamenti, qua[2] complexus est debitor nulla a se praedia venumdari et poenam addidit, ut fisci fierent. nec enim potuisse eum huiusmodi lege ius creditoris facere deterius manifestum est. *D. VI k. Mai. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

2 *Imp. Gordianus A. Nepoti.* Debitoris denuntiatio, qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, vel his qui ab eo volunt comparare denuntiat, ita demum efficax est, si universum tam sortis quam usurarum offerat debitum creditori eoque non accipiente idonea fide probationis ita ut
1 oportet depositum ostendat. Nam si vel modicum de sorte vel usuris in debito perseveret, [3]distractio rei obligatae non potest impediri, neque ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam a debitore creditori denuntiationem, mala fide fit possessor. *PP. III non. Aug. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

XXVIIII (XXX).[4]

SI VENDITO PIGNORE AGATUR.

1 *Imp. Alexander A. Agrippae.* Praeses provinciae aditus, si probatum fuerit tuum creditorem, cui ius distrahendi pignora fuit, dolo malo fundum vendidisse, quanti tua interest restituere tibi eundem
1 creditorem iubebit. Quod si de bonis creditoris condemnati solvi pecunia non potuerit et probatum fuerit emptorem mala fide emisse, offerenti[5] pecuniam cum usuris, quanti fundus veniit, restituere tibi fundum cum fructibus malae fidei emptorem iubebit. *PP. k. Sept. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 *Idem A. Aemilio.* Servos, quos nullo iure a creditore venisse dicis, pater tuus vel tu, si hereditas eius ad te pertinet, a possessoribus petere potes. quod si usucapti sunt, petat pater tuus pretium eorum a creditore, qui non iure eos servos vendidit. *PP. III k. Ian. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

3 *Idem A. Claudio.* Si uxor tua praesidi probaverit, cum aureos triginta deberet, servos suos amplioris pretii per gratiam aureis viginti creditorem venumdedisse eumque solvendo non fuisse, iubebit emptores recepto pretio restituere servos. *PP. XVI k. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imp. Gordianus A. Eudemo.* Cum contra bonam fidem venditionem obligatae possessionis a creditore factam adleges, non observatis, quae in distrahendis pignoribus celebrari consueverunt, adito praeside provinciae experire actione competenti non tantum adversus creditorem, verum etiam adversus possessorem, si fraudem eum participasse cum creditore potueris docere, ut revocatis, quae mala fide gesta constiterit, et fructuum ratio et damni quod inrogatum apparuerit haberi possit. *PP. k. April. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Nonnae.* Si creditore pignus priusquam ei satisfieret distrahente non per collusionem emptor comparavit, successor eius de superfluo, non emptoris heres, qui rem possidet, conveniendus est. *S. XVI k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

XXX (XXXI).[6]

DE LUITIONE PIGNORIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Antiochiae.* Qui pro parte heres extitit, nisi totum debitum exsolvat, suam portionem ex pignoribus recipere non potest. *PP. III k. April. Albino et Aemiliano conss.* [*a.* 206]

2 *Imp. Gordianus A. Domitio.* Intellegere debes vincula pignoris durare personali actione submota. *PP. XII k. Iun. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Floro.* Si reddita debita quantitate vel rebus in solutum datis sive distractis[7] compensato pretio satis ei contra quem supplicas factum adito praeside probaveris, vel si quod residuum debetur obtuleris ac, si non acceperit, deposueris consignatum, restitui tibi res pacto pignoris obligatas providebit, cum etiam edicto perpetuo, actione proposita pecunia soluta creditori vel si per eum factum sit, quominus solveretur, ad reddenda quae pignoris acceperat iure eum satis evidenter urgueri manifestum sit. *S. VI id. Oct. AA. conss.* [*a.* 293]

XXXI (XXXII).[8]

SI UNUS EX PLURIBUS HEREDIBUS CREDITORIS VEL DEBITORIS PARTEM SUAM DEBITI SOLVERIT VEL ACCEPERIT.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Tauro.* Manifesti et indubitati iuris est defuncto creditore multis relictis heredibus actionem quidem personalem inter eos ex lege duodecim tabularum dividi, pignus vero in solidum unicuique teneri. *D. XV k. Mai. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 257]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Claudiae.* Actio quidem personalis inter heredes pro singulis portionibus quaesita scinditur, pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diversi[9] possident, cum eius vindicatio non personam obliget, sed rem sequitur qui possident, tenentes non pro modo singularum[10] substantiae conveniuntur, sed in solidum, ut vel totum debitum reddant vel eo quod detinent cedant. *S. V k. Nov. Anchiali*[11] *CC. conss.* [*a.* 294]

XXXII (XXXIII).

SI PIGNORIS CONVENTIONEM NUMERATIO SECUTA NON SIT.

1 [12]*Impp. Severus et Antoninus AA. Hilaro.* Si pecuniam tibi non esse numeratam atque ideo frustra cautionem emissam[13] et pignus datum probaturus es, in rem experiri potes: nam intentio dati pignoris neque redditae[14] pecuniae non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. eademque ratione veritas servetur, si te possidente pignus adversarius tuus agere coeperit. *PP. k. Sept. Laterano et Rufino conss.* [*a.* 197]

2 [15]*Imp. Alexander A. Peregrino.* Si, ut nunc adseveras, nihil creditor numeravit uxori tuae quae pignus dedit, sed inanem extorsit cautionem, mendaci[16] scriptura contra fidem veritatis obligari eius res non potest. *S. sine die et conss.*

XXXIII (XXXIIII).[17]

DE IURE DOMINII IMPETRANDO.

1 *Imp. Alexander A. Nicolaae.* Dominii iure pignora possidere desiderans nomina debitorum, quos

(1) *B* 25, 7, 43. 44 (2) qua *CR^b*, quo *p*, quia *R^a* (3) *sic CR*, et *ins. P* (4) *B* 25, 7, 45 *seqq.* (5) *sic R*, offerente *PC* (6) *B* 25, 7, 50 *seqq.* — *Cf. Dig.* 20, 6 (7) *sic PR*, et *ins. C* (8) *B* 25, 7, 53. 54 (9) *sic V^bPR*, de diversis *V^a*, divisi *C* (10) *sic VPC*, rerum *ins. R* (11) *sic Mommsen*, antiochae *VP* (12) = 4, 30, 1 *B* 25, 7, 55 (13) adseris *ins. dett. cum l. gem.* (14) *sic libri cum B*, numeratae *l. gem. male* (15) *B* 25, 7, 56 (16) *sic P^bR^a*, mendacis *V*, mendacii *CR^b*, m̄dti *P^a* (17) *B* 25, 7, 57 *seqq.*

in solutione cessare dicis, exprimere et, an sollemnia peregisti[1], significare debuisti, dummodo scias omnia bona debitoris, qui[2] pignori dedit, ut universa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. *PP. XIII k. Dec. Alexandro A. III et Dione conss.* [*a.* 229]

2 *Imp. Gordianus A. Iustae.* Si creditor pignus iure dominii a nostra serenitate possidere petiit et post formam praescripti[3] alio anno usuras a vobis accepit, a beneficio impetrato recessisse videtur. *PP. prid. non. Dec. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

3 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Vetustissimam observationem, quae nullatenus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, immo magis clarioribus remediis corrigendam. igitur in pignoribus, quae iure dominii possidere aliquis cupiebat, proscriptio publica et annus luitionis antiquus[4] introducti sunt, pignus autem publice proscriptum neque vidimus neque nisi tantummodo ex
1 librorum recitatione audivimus. Sancimus itaque, si quis rem creditori suo pigneraverit, si quidem in pactione cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, sive in tempore sive in aliis conventionibus ea observari, pro quibus inter creditorem et debitorem conventum est. sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur feneratori ex denuntiatione vel ex sententia iudiciali post biennium, ex quo attestatio missa est vel sententia prolata est, nume-
2 randum eam vendere. Sin vero nemo est, qui comparare eam maluerit, ut[5] necessarium fiat creditori saltem sibi eam iure dominii possidere, in huiusmodi casibus causam esse observandam censemus, ut, sive praesens sit debitor, denuntiatio ei scilicet post biennium mittatur, sive afuerit, provinciale tribunale creditor petat et iudicem certiorare festinet, quatenus ille cum requisierit, certo tempore super hoc ab eo statuendo, ut fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis, quod a creditore petitum est, et certum tempus statuatur, intra quod et, si fuerit inventus, debet qui pecunias creditas
3 accepit debitum offerre et pignus recuperare. Sin autem nullatenus fuerit inventus, iudex certum tempus definiat, intra quod licentia ei dabitur sese manifestare et offerre[6] pecunias et pignus ab oppigne-
3a ratione liberare. Sin autem in tempore statuto vel minime fuerit inventus vel creditam pecuniam totam offerre noluerit, tunc creditor adeat culmen principale et precibus porrectis iure dominii habere eandem rem expetat habeatque ex divino oraculo
3b eam in suo dominio. Et postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennii[7] tempus in suam rem humanum reversum ex die sacri oraculi numerandum, et liceat ei. creditori qui iam dominus factus est offerre debitum cum usuris et damnis vitio eius creditori illatis. quorum quantitatem creditor debet suo iuramento
3c manifestare, et suum pignus recuperare. Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor idemque dominus iam inrevocabilem
4 factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inveniatur, in hoc, quod noscitur abun-
4a dare, sit creditori omnis ratio integra. Sin autem ex utraque parte quantitas aequa inveniatur, sine omni dubitatione totam rem antea pigneratam
4b retineat. Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore fiat, tunc in hoc quod debitum excedit debitori omnia iura integra lege nostra servabuntur, creditoribus quidem feneratoris non suppositum, aliis autem debitoris creditoribus
4c vel ipsi debitori servatum. Et ne ex communicatione fiat aliqua difficultas, licentia dabitur creditori seu domino aestimationem superflui debitori vel creditori debitoris cum competenti cautela in eum
5 exponenda offerre. Sin vero creditor, postquam iure dominii hoc possideat, vendere hoc maluerit, liceat quidem ei hoc facere, si quid autem super-
5a fluum sit, debitori servare. Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditione utpote viliore pretio facta, sacramenti religionem creditor praestare compellatur, quod nulla machinatione vel circumscriptione usus est, sed tanti vendidit rem, quanti[8] potuerit venire[9]: et hoc tantummodo reddi, quod ex iuramento superfluum fuerit visum. Sin autem ex iureiurando etiam minus habuisse creditor invenia-
6 tur, in residuo habeat integram actionem. Aestimationem autem pignoris, donec apud creditorem eundemque dominum permaneat, sive amplioris sive minoris quantum ad debitum quantitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis, ut, quod iudex super hoc statuerit, hoc in aestimatione pignoris obtineat. *D. XV k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*[10] [*a.* 530]

XXXIIII (XXXV).[11]

DE PACTIS PIGNORUM ET DE COMMISSORI[A] LEGE IN PIGNORIBUS RESCINDENDA.

1 *Imp. Alexander A. Victorino.* Qui pactus es[t] nisi intra certum tempus pecuniam quam mutua[m] accepit solveret, cessurum creditoribus, hypotheca[e] venditionem non contraxit, sed id comprehendit, quo[d] iure suo creditor in adipiscendo pignore habiturus era[t]. communi itaque iure creditor hypothecam vende[r]e debet. *PP. id. Oct. Alexandro A. cons.* [*a.* 22[2]]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et C[C].* *Dionysio.* Si fundi nomine, quem vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quaestione alterum fundum pro eius evictione pignoris hypothecaeve titulo emptionis instrumentis ea lege dedisti, ut, quem secundo tradideras, si is quem vendideras evictus non fuerit, obtineas, de hoc contra eum qui moverat quaestionem lata sententia emptori parata securitate, circa eum quem obligaveras restituendum[12] conventionis fidem impleri, si negotium integrum est, praeses iubebit. *S. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

3 [13]*Imp. Constantinus A. ad populum.* Quoniam inter alias captiones praecipue commissoriae pignorum[14] legis crescit asperitas, placet infirmari eam
1 et in posterum omnem eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quae cum praeteritis praesentia quoque depellit et futura prohibet. creditores enim re amissa iubemus recuperare quod dederunt. *D. II*[15] *k. Febr. Serdicae*[16] *Constantino A. VII et Constantio C. conss.*[17] [*a.* 326]

XXXV (XXXVI).[18]

DE EXCEPTIONIBUS SIVE PRAESCRIPTIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Claudio.* Debitores quidem hereditarii unicuique heredum pro portione hereditaria antiqua lege obligati sunt. sed si eis[19] heredibus omnem pecuniam exsolvisti, quibus non [illegible]

(1) peregistis *V* (2) qui *V*[b], quia *V*[a], quae *CR*, qui ea *Mommsen* (3) *sic VP*, rescripti *CR*[b], scripti *R*[a] (4) *sic VP*[a]*C*[a], antiqui *R*, antiquitus *P*[b]*C*[b] (5) ut *V*, et *PCR* (6) et offerre *om. V* (7) triennii *V contra B* (8) quantum *V* (9) *sic VP*[b]*R*[b], invenire *P*[a]*C*[a]*R*[a]? (10) *aut subscriptio pertinet ad constitutionem, quae in fine tituli exciderit, aut in inscriptione* Demostheni *in* Iuliano *mutandum est, cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 170 (11) *B* 25, 7, 60 *seqq.* — *Cf. Dig.* 20, 1 (12) *sic P*[a]*C*, circa ea quae obl. restituenda (—dum *R*[b]) *P*[b]*R* (13) = *Th.* 3, 2, 1: *iunge* S. 57, 1. 10, 19. 2 *Th.* 4, 1[illegible] (14) pignorum *om. Th.* (15) VI *Th.* 4, 11. 3. *om.* 10, 19, 2 (16) pp. k. April. Romae *ins.* S. 57, 1 (17) VII et constantio c. *Th.* (*Paris.* 4404) *Hal.*, VI et theod. *libri legis Romanae Visigoth.*, VI et constantio c. 8, 57, 1. 10, 19, 2: *ad a.* 320 (Constantino A. VI et Constantino C. conss.) *has leges retraxit Gothofredus recte: nam a.* 326 *III non. Febr. Heracleae Constantinum moratum esse testantur* 9, 4, 2. 9, 9, 29 (18) *B* 51, 4, 18 *seqq.* — *Cf. Dig.* 44, 1 *Inst.* 4, 13 (19) eis *PR*[a], eius *CR*[a]

testator in divisione adscripserat, doli mali
adversus alios agentes tueri te potes.
Aug. duobus Aspris conss. [*a.* 212]
A. Iulio. Pro portione tua, qua domum
nere dicis, si iudicatum non est, actiones
tes. nam exceptio rei iudicatae ei demum
successoribus eius, inter quos cognitum
e et pronuntiatum est. *PP. xv k. Mart.*
A. IIII et Balbino conss. [*a.* 213]
A. Vitali. Adversus fratrem tuum quon-
m legitimum tutelae iudicio si expertus
pposita actione consiste. nec timueris ex-
pacti, si in eo[1] fraudem dolumque ad-
obare potes: nam replicatio doli opposita
i iudicium facit et commentum fraudis

Alexander A. Iunio et aliis. Cum non-
m sententia causam, sed dilatam adlege-
st dubium omnes integras defensiones vo-
PP. II non. Oct. Maximo II et Aeliano
[*a.* 223]
Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
Licet unde vi interdictum intra[3] annum
t, tamen exceptione perpetua ei succurri,
im expulsus post retinuit possessionem,
iuris manifestatur. *S. k. Mai. Trallis*
[*a.* 293]
AA. et CC. Helenae. Si pactum inter-
exceptione sine temporis praefinitione de
ari potest. *S. k. Sept. Viminacii AA.*
[*a.* 293]
AA. et CC. Menandrae. Si ex maiore
tate minor tibi soluta est nec liberatio-
ri tuo praestitisti, petere quod non pro-
itum, contra exceptionem pacti replica-
adiuvans intentionem, minime prohiberis.
art. CC. conss. [*a.* 294]
AA. et CC. Aurelio. Praescriptionem
m, quam ante contestari sufficit, vel[4]
riusquam sententia feratur, obicere quan-
. *S. xv k. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]
AA. et CC. Muciano. Si quidem inten-
ris probatione deficere confidis, nulla tibi
cessaria est. si vero de hac confitendo
te munitum adseveres, de hac tantum
it. nam si etiam de intentione dubitas,
exceptione contestatione tunc demum,
ionem secundum adseverationem suam
baverit, huic esse locum monstrari con-
II non. Nov. Burtudizi CC. conss. [*a.* 294]
AA. et CC. Aquilinae. Non exceptioni-
s, quibus reis auxilium tribuitur certis
sed replicationibus suam intentionem, si
nt, muniunt. *S. k. Dec. Nicomediae CC.*
[*a.* 294]
AA. et CC. Neoni. Defensiones sive
ad intercessores extendi, quibus reus
integro manente statu munitus est, con-
die xv k. Ian.
Iulianus A. ad Iulianum comitem Orien-
is advocatus inter exordia litis praeter-
toriam praescriptionem[6] postea voluerit
ab huiusmodi opitulatione submotus ni-
perseveret atque praeposterae defensioni
nius librae auri condemnatione multetur.

D. VII id. Mart. Antiochiae Iuliano A. IIII et Sallustio conss. [*a.* 363]

13 [7]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Symmacho proconsuli Africae.* Praescriptiones fori in principio a litigatoribus opponendas esse legum decrevit auctoritas. *D. v k. Sept. Ravennae Honorio x et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

XXXVI (XXXVII).[8]
DE LITIGIOSIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Paulinae.* Cum creditor pignus vendit, non potest videri litigiosae rei emptio contrahi, etsi debitor interdicat, ne venditio perficiatur[9]. *PP. k. Mai. Apro et Maximo conss.* [*a.* 207]

2 [10]*Imp. Constantinus A. ad provinciales.* Lite pendente actiones, quae in iudicium deductae sunt, vel res, pro quibus actor a reo detentis intendit[11], in coniunctam personam vel extraneam donationibus vel emptionibus vel quibuslibet aliis contractibus minime transferri ab eodem actore liceat[12], tamquam si[13] nihil factum sit, lite nihilo minus peragenda. *D. k. Aug.*[14] *Basso et Ablabio conss.* [*a.* 331]

3 [15]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Tatiano pp.* Quicumque rem litigiosam vel ambiguum chirographum, quodlibet denique mobile vel immobile fisco nostro vel potentiori seu aliis personis in testamento sive codicillo legaverit fideive commiserit aut per hereditatem reliquerit, nullam fiscus noster vel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat, sed aestimatio eius litis ineatur praestanda his, quibus actiones vel res liti-
1 giosae relictae sunt. Eandem litem ipsi heredes peragant, suarum actionum periculo ea quae liti-
2 giosa relicta fuerant vindicantes. Quod et de chirographis placet, ut heredes relictorum fisco vel aliis personis praesentem pecuniam numerent et iudicio eos, quos obnoxios existimant, persequantur. *D. xv k. Iul. Thessalonicae Gratiano v et Theodosio AA. conss.*[16] [*a.* 380]

4 [17]. . . . .
XIII[18] *k. Ian. Constantinopoli Pompeio et Avieno conss.* [*a.* 501]

5 (4) *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Censemus, ut, si quis lite pendente vel actiones vel res quas possidet ad alium quendam transtulerit sive scientem sive ignorantem, vitio litigiosi contractus subiacere: distinctione quadam inter contrahentes observanda, ut, si quis sciens vel ad venditiones vel donationes seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellendum non tantum rem redhibere, sed etiam pretio eius privari, non ut lucro cedat ei qui rem alienavit, sed ut etiam alia tanta quantitas
1 ab eo fisci viribus inferatur. Sin autem ignorans rem litigiosam emerit vel per aliam speciem contractus eam acceperit, tunc irrita rei alienatione facta pretium cum alia tertia parte recipiat. iustum est etenim propter dolosam mentem et absconditam machinationem, cum non emptori manifestaverit rem in iudicium deductam fuisse, tertia parte pretii, sicut
2 iam disposuimus, eum puniri. Tali videlicet poena non solum in aliis contractibus, verum etiam in donationibus porrigenda[19], ut vera aestimatione facta,

ea *C*ᵃ*R* (2) vobis *p*, *om. CR* (3) intra
PCR (4) sufficit vel *SC cum B*, suffi-
sufficit *R*ᵇ (5) de *Mommsen*, *om. libri*
?, praemissam dilatoriam praescriptionem *P*ᵃ,
dilatoria praescriptione *C*ᵃ (7) = *Th.*
(8) *B* 27, 1 — *Cf. Dig.* 44, 6 (9) *sic*
atur *P*ᵇ*CR*, pro*hiteatur, *P*ᵃ, proibeatur *P*ᵛ
4, 5, 1: *iunge* 1, 21, 3 *et quae ibi laudantur*
ıdente illud quod in controversiam devoca-
(12) ab e. a. liceat] oportet *Th.* (13) si
(14) *sic Th.*, mart. *Hal. P:* pp. k. Sept.
poli *ins. leges iungendae* (15) *de legibus*
iungendis vide ad 5, 1, 3 (16) gratiano ... conss. *scripsi*, grat. vi. k. ian. cp. pompeiano et avieno css. *P*, item rursus constantinop. XIII kal. ianuar. gratiano v theodosio aa. coss. *Hal.*, *cf. ad c.* 4 (17) *excidisse Anastasii constitutionem colligitur ex subscriptione in P c.* 3 *adiecta, quocum convenit, quod sequens constitutio Theodoro ad Nov.* 112 *c.* 2 *quinta est* (18) XIII, *quod om. P*, *supplevi ex iis, quae Hal. consulibus c.* 3 *praemittit: verba* item rursus, *quae ibidem leguntur, aut emendationi aut supplemento Haloandri deberi videntur* (19) *sic C*ᵃ, corrigenda *PC*ᵃ*R*

cum pretii datio non est, rem ad alium transferens multetur: omnibus instrumentis, quae super hoc
3 constituuntur, nullam vim obtinentibus. Exceptis videlicet huius sanctionis dispositione his, qui vel dotis nomine vel ante nuptias donationis vel transactionis[1] aut divisionis rerum hereditariarum factae vel per legati vel fideicommissi causam tales res vel actiones dederint vel acceperint. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [a. 532]

XXXVII (XXXVIII)[2]

DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA STIPULATIONE

1 *Imp. Severus et Antoninus AA. Secundo.* Licet epistulae, quam libello inseruisti, additum non sit stipulatum esse cum eo, cavebatur, tamen si res inter praesentes gesta est, credendum est praecedente stipulatione[3] vocem spondentis secutam. [illegible] [a. 2..]

2 *Idem AA.* [illegible] Si filiae tuae, quam in potestate habebas, pecuniam dari stipulatus es, pa[illegible] [illegible] *PP.* [illegible] [a. 2..]

3 [illegible] Si cum tuam [illegible] nomine Iuliani stipulatio in personam eius absentis directa est, cum [illegible] [illegible] Ac [illegible] Iulianus [illegible] [illegible] [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

8 [illegible]

9 [illegible]

non ob turpem, sed probabilem causam habita sti-
2 pulatione promissio non infirmatur. Sin autem ob non instituendam accusationem criminis pecunia promissa sit, cum de huiusmodi causis pacisci non liceat, petitio negatur. *S. III id. Oct. Varianae*[9] *CC. conss.* [a. 294]

10 *Imp. Leo A. Erythrio pp.* Omnes stipulationes, etiamsi non sollemnibus vel directis, sed quibuscumque verbis pro[10] consensu contrahentium compositae sint, legibus cognitae suam habeant firmitatem. *D. k. Ian. Constantinopoli Marciano cons.* [a. 472]

11 [11]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Scrupulosam inquisitionem, utrum post mortem an cum morietur vel pridie quam morietur stipulatus sit aliquis vel in testamento legati vel fideicommissi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputantes omnia, quae vel in quocumque contractu stipulati vel pacti sunt contrahentes, vel testator in suo testamento disposuit, etiamsi post mortem vel pridie quam morietur scripta esse noscuntur, nihilo minus pro tenore contractus vel testamenti valere praecipimus. *D. [illegible] id. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. II cons.* [a. 528]

12 *Idem A. Menae pp.* Magnam legum veterum obscuritatem, quae protrahendarum litium maximam occasionem usque adhuc praebebat, amputantes sancimus, ut, si quis certo tempore facturum se aliquid vel daturum se stipuletur vel quae[2] stipulator voluit promiserit et addiderit, quod, si statuto tempore minime haec perfecta fuerint, certam poenam dabit, sciat minime posse ad evitandam poenam adicere[3], quod nullus eum admonuit: sed etiam citra ullam admonitionem eidem poenae pro tenore stipulationis fiet obnoxius, cum ea quae promisit ipse in memoria sua servare, non ab aliis sibi manifestari poscere debeat. *D.* [illegible] *Constantinopoli Decio* [illegible] [a. 529]

13 [illegible] Veteris iuris altercationes [illegible] sancimus omnem stipulationem, sive in dando sive in faciendo sive mixta ex dando et faciendo inveniatur, et ad heredes et contra heredes transmitti, sive specialis heredum fiat mentio sive non [illegible]

14 [illegible]

[illegible]

adscribi, forte propter personas dignitate excelsas vel mulieres, quas naturalis pudor non omnibus perperam sese manifestare concedit, sancimus tales scripturas omnifariam esse credendas et, sive adscriptus fuerit servus et ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo et servum adesse et fecisse stipulationem et eam esse scripto domino adquisitam et non dubitari, si servus ipse praesto fuerit vel eius domini fuit is[1], pro quo scriptus est
2 fecisse stipulationem: Et si inter praesentes partes res acta esse dicitur, et hoc esse credendum, si tamen in eadem civitate utraque persona in eo die commanet, in quo huiusmodi instrumentum scriptum est[2], nisi is, qui dicit sese vel adversarium abesse, liquidis ac manifestissimis probationibus et melius quidem, si per scripturam, sed saltem[3] per testes undique idoneos et omni exceptione maiores ostenderit sese vel adversarium suum eo die civitate afuisse: sed[4] huiusmodi scripturas propter utilitatem contrahentium esse credendas. *D. k. Nov. post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

15 *Idem A. Iohanni pp.* Si quis spoponderat insulam, cum moriebatur, aedificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio. sed nobis sensum contrahentium discutientibus veri simile esse videtur hoc inter eos actum, ut incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autem heredibus eius, donec ad effectum perducatur. nemo enim ita stultus invenitur, ut tali animo faceret stipulationem, ut putaret posse tantum aedificium in uno momento horae extollere, vel eum qui moritur talem habere sensum, quod ipse sufficiet ad huius-
1 modi operis completionem. Sancimus itaque, si quid tale evenerit, heredes teneri, ut factum, quod mortis tempore facere promisit, hoc heredes eius adimpleant quasi speciali[5] heredis mentione habita, licet hoc minime fuerit expressum. quemadmodum enim, si in dando fuerit stipulatio, et contra heredes transmittebatur, ita et si in faciendo est, licet in mortis tempus colligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptae stipulationis[6] et heredes obligari, ut non discrepet factum a datione, sed sit lex
2 nostra per omnia sibi consentanea. Quod et in legatis simili modo relictis observari censemus. *D. xv k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno secundo.* [*a.* 532]

XXXVIII (XXXVIIII).[7]
DE INUTILIBUS STIPULATIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Paulino.* Ex stipulatione, in qua impubes sine tutore auctore spopondisti, non es obligatus. *PP. k. Iul. Romae Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

2 *Imp. Alexander A. Menophilo.* Libera matrimonia esse antiquitus placuit. ideoque pacta, ne liceret divertere, non valere et stipulationes, quibus poenae inrogarentur ei[8] qui divortium fecisset, ratas non haberi constat. *PP. III non. Febr. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Isidoro.* Ut inter absentes verborum obligatio contrahi non potest, ita alteri, cuius iuri subiectus non est, aliquid dari vel restitui, nisi sua intersit,
1 nemo stipulari potest. Cum igitur, defuncta in matrimonio filia tua, superstitis filii nomine partem dimidiam dotis[9] a marito detineri, alteram vero partem nepoti tuo vel, si is in rebus humanis non esset, Iuliano restitui per pactum convenisse proponas, praeventoque morte nepote etiam stipulationem ad Iulianum factam ob absentiam eius non valuisse significes, ac propterea ex persona ac stipulatione tua, qua restitui cuncta iuxta pactorum tenorem provideras, reddi tibi desideres: super stipulatu tuo adi praesidem provinciae, ut examinatis partium adlegationibus, quantum constituerit interesse tua, iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano restitutam fuisse, ob incertae actionis effectum concludat condemnationem taxatae quantitatis. *PP. id. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

4 *Idem AA. et CC. Domnae.* Ex eo instrumento nullam vos habere actionem, quia contra bonos mores de successione futura interposita fuit stipulatio, manifestum est, cum omnia, quae contra bonos mores vel in pacto vel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sint. *PP. III k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Aquilinae.* Dolo vel metu adhibito actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli tamen vel metus exceptionem submoveri petitio debet. *S. XIII k. Oct. AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Septimio et Eustolio.* Si avia vestra sibi et Eustolio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuit stipulata, nihil ei, cuius subiecta iuri non fuerit, quaerere potuit. sane si ipse quod ei solvi placuerat in stipulatione suo nomine deduxit, obligationem in eius etiam personam constitisse non ambigitur. *S. V k. Oct. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXVIIII (XXXX).[10]
DE DUOBUS REIS STIPULANDI ET DUOBUS REIS PROMITTENDI.

[11] 1 (2) *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Diogeni.* Creditor prohiberi non potest exigere debitum, cum sint duo rei promittendi eiusdem pecu-
1 niae, a quo velit. Et ideo, si probaveris te conventum in solidum exsolvisse, rector provinciae iuvare te adversus eum, cum quo communiter mutuam pecuniam accepisti, non cunctabitur. *PP. V k. Mart. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

2 (3) *Idem AA. et CC. Fabricio.* Exprimere debueras tuis precibus, utrumne in partem an in solidum singuli vos obligaveritis ac duo rei promittendi extiteritis, cum, si quidem ab initio unusquisque pro parte sit obligatus, egredi[12] contractus fidem non

(1) fuit is *C*, fuerit is R^a, fuit (*omisso* is) R^b *recte* (2) et hoc ... scriptum est *delet Mommsen* (3) saltem CR^b, *om.* R^a (4) sed *delet Mommsen* (5) *sic C*, specialis *R* (6) fuerit (concepta *ins. M*, *item post* stipulatio R^c) stipulatio ... conceptae stipulationis (—nes M^a?) R^bM, fuerit stipulationis R^a, concepta fuerit ... concepta est stipulatio (conceptae stipulationis C^b) *C* (7) *B* 43, 6 — *Cf. Inst.* 3, 19 (8) ei CR^b, et P^a, et ei P^b, *om.* R^a (9) dotis *om.* CR^a (10) *B* 26, 3 — *Cf. Dig.* 45, 2 *Inst.* 3, 16 (11) *inde ab Haloandro initio huius tituli restituta est constitutio Diocletiani, quam ut Accursius aliique glossatores eiecerunt, ita re vera Iustiniani Codicis non esse consensus librorum optimorum cum S et Graecis* (*B et Theodoro ad Nov.* 136, 7) *probat. extat autem in aliis ad marginem huius tituli adscripta, in aliis ultimam huius tituli constitutionem efficit, in aliis tertiam, in aliis denique ultimam antecedentis tituli. verba constitutionis haec sunt:* Impp. Diocletianus et Maximianus (idem *alii*) AA. (et co. *ins. alii*) Paulinae (*sic Hal.*, iulio *alii*, *om. alii*). Si duo pluresve rei cuiusdam traditionem communiter in solidum acceperint (traditionem communem in sol. acceperint *alii*, traditione conventionem in sol. inierint *Hal.*), cuicumque eorum, quamdiu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum (unicuique *ins. alii*) competit. PP. III non. Dec. Maximo II et Aquilino conss. (= *a.* 286). *constitutio addita videtur ex Gregoriano Codice: fortasse iungenda est cum* 4, 64, 8, *ut in inscriptione scribatur* AA. et CC., *in subscriptione restituatur* CC. conss.: *fieri enim potest, ut Hal. in Egnatiano non invenerit nisi diem subscriptionis, consules autem a.* 286 *propter diem sequentis constitutionis* (*i. e. c.* 1 *h. t.*) *restituerit* (12) credi V^a, creditor egredi *Mommsen*

ponat, si vero in solidum, [illegible] alium non debeat. [illegible] Apr. Byzantii AA conss. [a. 293]

3 (1) *Idem AA et CC Andronico.* [illegible] tuam uni datam pecuniam [illegible] reis promittendi factis, ob non numeratam [illegible] per [illegible] obligationem remitti desideras, postulationem [illegible] [illegible] *ad [illegible] conss.* [a. 294]

4 (5) *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum quidam rei stipulandi certos habebant reos promittendi, vel unus forte creditor duos vel plures debitores habebat, vel contrario multi creditores unum debitorem, et alii ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnoverant vel per solutionem vel per alios modos, quos in anterioribus sanctionibus interruptionibus et[1] invenimus positos et nos ampliavimus[2], vel forte ad unum creditorem quidam ex debitoribus devotionem suam ostenderunt, vel cum plures essent creditores, debitor qui solus exsisteret ad unum ex his vel quosdam debitum agnovit, et quaerebatur, si eis vel ei datur licentia adversus alios indevotionem suam exercere et quasi tempore emenso exactionem recusare, vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoscentibus vel in iudicio pulsatis debent et alii ab omni contradictione repelli: 1 Nobis pietate suggerente videtur esse humanum semel in uno eodemque contractu qualicumque interruptione vel agnitione adhibita omnes simul compelli ad debitum persolvendum, sive plures sint rei sive unus, sive plures creditores vel non amplius 2 quam unus. Sancimus in omnibus casibus, quos noster sermo complexus est, aliorum devotionem vel agnitionem vel ex libello admonitionem aliis debitoribus praeiudicare et aliis prodesse creditoribus. 3 Sit itaque generalis devotio et nemini liceat alienam indevotionem sequi, cum ex una stirpe unoque fonte unus effluxit contractus vel debiti causa ex eadem actione apparuit. *D. k. Sept. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [a. 531]

XXXX (XXXXI).[3]
DE FIDEIUSSORIBUS ET MANDATORIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA Lysiae.* Si Lysias adempta parte bonorum exulare iussus est, non nisi pro parte quam retinuerit creditoribus obligatus est. verum qui pro eo fidem suam adstrinxerunt, iure pristino conveniri possunt. *PP. [illegible] Oct. Severo A. III et [illegible] conss.* [a. 200]

2 *Idem AA [illegible].* Creditori, qui pro eodem debito et pignora et fideiussorem accepit, licet, si maluit[4], fideiussorem convenire in eam pecuniam, in qua se obligaverit. quod cum facit, debet ius pignorum in eum transferre. Sed cum in alia quoque causa eadem pignora vel hypothecas habet obligatas, non prius compellendus est transferre pignora, quam omne debitum exsolvatur. [illegible] *Maximo [illegible] conss.* [a. 2[illegible]]

3 *Idem AA [illegible].* Non recte procuratores nostri, si adlegatio tuae [illegible] adesset, [illegible] noluerunt ex bonis fideiussoris quae ad fiscum pervenerunt pecuniam repetentem, sed [illegible] principalem convenire [illegible], cum electionis potestas 1 permutatur [illegible]. Sed cum [illegible] fideiussores accepisse te [illegible], si et[5] [illegible] est, intellegis te [illegible] partem [illegible] a [illegible] 2 [illegible] fideiussorem [illegible]. Nam licet [illegible] tum in obligationem [illegible] tamen [illegible] et constitutiones [illegible] [illegible]

4 *Imp. Antoninus A. [illegible].* [illegible] legitime perfecta [illegible] contractus fideiussores vel mandatores [illegible] non ambigitur, si modo [illegible]. *PP. XV k. Oct. Antonino A. IIII et [illegible] conss.* [a. 213]

5 *Idem A. [illegible].* [illegible] est potestas creditori relicto reo [illegible] fideiussores, nisi inter contrahentes aliud placitum [illegible]. *PP. VI non. Mai. Messala et Sabino conss.* [a. 214]

6 *Idem A. Pollae.* Si pater tuus pro Cornelio, cum pecuniam mutuam acciperet, se non obligavit, frustra ex eo, quod tabulis obligationis ut testis adsignavit, conveniris. *PP. [illegible] k. Iul. Messala et Sabino conss.* [a. 214]

7 *Idem A. Eroti.* Si creditor condicioni mandato adscriptae, cum pecuniam mutuam daret, [illegible] accipiendis hypothecis non paruit, frustra te iudicio mandati convenit, quando non alias te obligasse intellegaris, quam si pignoribus contraheretur obligatio. *PP. k. Iul. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

8 *Imp. Alexander A. Longo.* Filius familias, qui pro patre, quamvis in venditione fundi, fideiussit, tenetur. *PP. II id. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

9 *Idem A. Aristocrati.* Etiamsi de iure obligationis pignorum actum fuerit, fideiussoribus liberatio non contingit. *PP. V k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

10 *Idem A. Vitali.* Fideiussor seu mandator si in usuras quoque obligatus est, iustam causam re-1 cusandi solvere eas non habet. Ut autem is, qui cum altero fideiussit, non solus conveniatur, sed dividatur actio inter eos qui solvendo sunt, ante condemnationem ex ordine postulari solet. *PP.*

11 *Idem A. Sallustio.* Cum alter ex fideiussoribus in solidum debito satisfaciat, actio ei adversus 1 eum qui una fideiussit non competit. Potuisti sane, cum fisco solveres, desiderare, ut ius pignoris quod fiscus habuit in te transferretur, et si hoc ita factum est, cessis actionibus uti poteris. quod et in privatis debitis observandum est. *PP. VII k. Nov. Alexandro A. III et Dione conss.* [a. 229]

12 *Idem A. Theodoto.* Blanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quod, cum pro alio intervenires, ἐγγυῶμαι[6] dixisti, cum et his verbis obligationem verborum contrahi pridem receptum est. *PP. VI k. Sept. Agricola et Clemente conss.* [a. 230]

13 *Pars ex epistula Gordiani A.* Si Barsagoram latronem Lysanias decurio inventurum se spopondisset, aut exhibere compellendus est aut transmittendus ad praefectum praetorio vel ad praesidem provinciae.

14 *Idem A. Salvio.* Mandati actio personalis est: quae si nomine fideiussoris vel adversus debitorem seu heredes eius competit, praeses provinciae 1 quae deleri compererit reddi iubebit. Pignora etenim, quae reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt, si facta nominis redemptione solutio celebrata est vobisque mandatae sunt actiones. 2 Quod si factum est, ea quoque vobis persequentibus adversus possessores extraordinariam iurisdictionem [illegible] vir clarissimus impertiet. *PP. III [illegible] et [illegible] conss.* [a. 239]

15 [illegible]. Si indebitam pecuniam quasi ex causa fideiussionis [illegible] in cautionem per errorem deduxisti, tam doli mali exceptione uti quam [illegible] accepto feratur, 1 [illegible]. Non est autem dubium fideiussorem, rei [illegible] bonis ad fiscum devolutis si idem fiscus [illegible] conventus et solvere [illegible] *Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

16 *Idem A. Maximo.* [illegible], antequam adversus omnes fideiussores lis contestaretur, unum

(1) interruptionibus [illegible] (2) [illegible] ampliavimus [illegible] [illegible]

[illegible] *Just.* 3, 20 (4) maluit [illegible] *C.* [illegible] *R* [illegible] PVR integram [illegible]

eligere creditori, si modo ceteros minus ido-
xistimaret. at nunc post litis contestationem
nem divisam redintegrari[1] iuris ratio non pa-
PP. II id. Iun. Gordiano A. II et Pompeiano
[*a.* 241]
Idem A. Brasidae. Omissis quoque pignori-
ideiussorem a creditoribus utiliter conveniri,
id quod ex his refici non potuerit acceptus
cplorati iuris est. *PP. VI id. Mart. Attico et*
xtato conss. [*a.* 242]
Imp. Philippus A. et Philippus C. Smyrnae.
proponis, fundum ob debitum obligatum non
pretio vendidisti, residuam quantitatem, quam
tio eiusdem servare potuisses, refundi tibi a
sore non iure poscis[2]. *PP. V k. Aug. Pere-*
et Aemiliano conss. [*a.* 244]
Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.
ano. Si alienam reo principaliter constituto
tionem suscepisti vel fideiussorio sive manda-
vel quocumque alieno nomine pro debitore
ssisti, non posse urgueri[3] creditorem, eum
utuam accepit pecuniam quam te convenire,
lebueras, cum, si hoc in initio contractus spe-
r non placuit, habeat liberam electionem. *S. II*
i. AA. conss. [*a.* 293]
Idem AA. et CC. Aurelio. Sententia bonorum
m ademptionem continente rei damnati prin-
intercessores eligendi creditori potestas non
ur. [*a.* 293]
Idem AA. et CC. Iuliano. Sicut eligendi fide-
s creditor habet potestatem, ita intercessorem
antem cedi sibi hypothecae sive pignori obli-
ure non prius ad solutionem, nisi mandata
hac re fuerit persecutio, convenit urgueri.
k. Nov. AA. conss. [*a.* 293]
Idem AA. et CC. Hermiano. Si ultra hoc,
ccepit ea, pro qua te mandatorio nomine in-
isse commemoras, daturum te scripsisti[4], prae-
ovinciae ex hoc, quod ultra mandatum tuum
atum est, a te nihil exigi patietur. *S. XII k.*
C. conss. [*a.* 294]
Idem AA. et CC. Antipatro. Reos principales
andatores simpliciter acceptos eligere vel pro
convenire vel, satis non faciente contra quem
primo, post ad alium[5] reverti, cum nullus
electione liberetur, licet. *S. non. Dec. Nico-*
CC. conss. [*a.* 294]
Idem AA. et CC. Pergamio. Fideiussoris qui-
eres exemplo rei principalis tenetur. sed si
utrisque succedat, intercessionis obligatione
velut principalis tantum debitoris heres con-
potest. *S. XI[6] k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]
Idem AA. et CC. Philippo. Pignoribus datis
principali distractis nec post longi temporis
llum[7] residuum a fideiussore creditor petere
etur. *S. VI k. Ian. CC. conss.* [*a.* 294]
Imp. Iustinianus A. Iuliano pp. Sancimus,
s pro alio spoponderit, quatenus eum intra
tempus tradat vel certam quantitatem pecu-
pro eo inferat, et tempore statuto iam effluente
terit eum repraesentare, non statim pecunias
stipulatas inferre, sed competere quidem post
is lapsum omnimodo poenalem actionem, non
statim summam, pro qua fideiussor admissus
profligari. Sed si quidem usque ad sex men-
spatium tempus statutum sit, aliud tantum ei[8]
ri, intra quod si possit personam exhibere
eam tradere, poena sit liberatus. Sin autem
s quam sex mensuum tempus ab initio con-
m est, tunc, quanticumque[9] temporis curri-
cula data sunt, tamen post lapsum eorum semenstres
tantum habere eum indutias, intra quas sit ei licen-
3 tia personam et non pecunias reddere. Sin autem
et secunda adiectio temporis excedat, tunc omni-
4 modo poenam pecuniariam persolvat. Sed si qui-
dem post statutum ab initio tempus completum ma-
luerit reum pro quo convenitur defendere, licere ei
hoc facere, nisi pacti tenor ad[10] hoc reclamaverit,
si forsitan sine defensione facienda pro eo fideiussit:
sed si defensionem subierit, eam usque ad finem
adimplere, nulla ei licentia concedenda in medio
personam tradere et pecuniarum dationem effugere.
5 Sin autem et secundum tempus effluxerit, nullo
modo ei licentia concedatur nec ad defensionis ve-
nire praesidium, sed omnimodo poenam conferat[11],
nisi intra primum tempus quod statutum est reus
principalis ab hac luce fuerit subtractus: tunc enim
penitus ab exactione poenae liberum eum custodiri
6 oportet. Quod si secundo tempore instante mor-
tuus fuerit, nihilo minus poena iam commissa a
7 fideiussore exigatur. Omnibus, quae in fideius-
sores, quando tali[12] poenae fuerint illigati, statui-
mus, et in heredes pro utilitate eorum obtinentibus.
D. VI k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste
vv. cc. conss. [*a.* 530]

27 *Idem A. Iuliano pp.* Si fideiussor nullam
quidem cautionem faciat ostendens se fideiussorem
extitisse, praesentibus autem tabulariis hoc confessus
est, quod in fide sua eum suscepit, [13]dubitabatur a
Palaestina advocatione, utrumne post duos menses
liberatur quasi sine scriptis fideiussione facta, se-
cundum generalia edicta[14] sublimissimae praetoria-
nae sedis, an utpote scriptura interveniente tenea-
tur: et divisio alia introducebatur, si id[15] iuris
esse debet tam in publicis causis quam in pri-
1 vatis. Sancimus itaque, nisi confessio litteris
exposita fuerit a fideiussoribus ex repraesentatione
personarum, licet attestatio super hoc praecesserit,
attamen adhuc sine scriptis esse fideiussionem, vide-
licet in causis privatis, existimari et[16] duobus men-
sibus effluentibus ab huiusmodi nexu fideiussores
liberari, nisi in tempus certum data est fideiussio:
tunc enim in tantum eam extendi, in quantum etiam
2 attestatio fuerit expressa. Sin autem publica causa
interveniat, tunc omnimodo attestationem pro scrip-
tura haberi. multis etenim privilegiis propter publi-
cas necessitates publico iuri praestitis non ab re
est et nos huiusmodi praerogativam ei condonare.
D. X k. Mart. Constantinopoli post consulatum
Lampadii et Orestis vv. cc. [*a.* 531]

28 *Idem A. Iohanni*[17] *pp.* Generaliter sancimus,
quemadmodum in mandatoribus statutum est, ut con-
testatione contra unum ex his facta alter non libe-
1 retur, ita et in fideiussoribus observari. Invenimus
enim et[18] in fideiussorum cautionibus plerumque ex
pacto huiusmodi causae esse prospectum, et ideo
generali lege sancimus nullo modo electione unius
ex fideiussoribus vel ipsius rei alterum liberari, vel
ipsum reum fideiussoribus vel uno ex his electo li-
berationem mereri, nisi satisfiat[19] creditori, sed ma-
nere ius integrum, donec in solidum ei pecuniae
2 persolvantur vel alio modo satis ei fiat. Idem-
que in duobus reis promittendi constituimus, ex
unius rei electione praeiudicium creditori adversus
alium fieri non concedentes, sed remanere et ipsi
creditori actiones integras et personales et hypothe-
3 carias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim
pactis conventis hoc fieri conceditur et in usu quoti-
diano semper hoc versari adspicimus, quare non
ipsa legis auctoritate hoc permittatur, ut nec simpli-

C, redintegrare *PR* (2) posces *L*[a], reposces
poscis *L*[b]*C* (3) *sic C*, urguere *R* (4) *idem B:*
laturum te scripsisti, accepit ... commemoras
es (5) alium *C*[a]*R*[a], illum *C*[a]*R*[b] (6) xi *Hal.*,
(7) *sic C*, nec longo temp. intervallo *PR* (8) ei
. *C* (9) *sic C*, quantacumque *PR* (10) ad
. *P* (11) sed ... conferat *PR*, *om. C* (12) tali
P[a]*C*[a]*R*, tam *P*[b]*C*[a] (13) *sic CR*, cum *ins. P* (14 *sic*
PR, generale edictum *C* (15) idem *dett.* (16) et
dett., *om. PCR* (17) iohanni *S Hal.*, iuliano (iuliono *P*)
PCR recte fortasse, ut subscriptio Haloandri pertineat
ad c. 29, *haec autem constitutio eiusdem diei sit, cuius*
est c. 27 (18) enim et *CR*, et *P*, enim *M* (19) satisfiat
scripsi, satisfactum fiat *PCR*

citas suscipientium contractus ex quacumque parte[1] possit ius creditoris mutilare? *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

29 [2]Κἂν τις ἐγγυήσηται ἐπὶ τόκοις, μὴ μόνον εἰς διετίαν κατέχεσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτον χρόνον, ὅσον σύνθηται. ὅσον οὖν θέλει χρόνον ὁριζέτω, μόνον εἰ μὴ ὑπὲρ τὸ διπλοῦν συνάγεται ἐν αὐτῷ.

XXXXI (XXXXII).[3]

DE NOVATIONIBUS ET DELEGATIONIBUS.

1 [4]*Imp. Alexander A. Quintiano et*[5] *Timotheo.* Delegatio debiti nisi consentiente et stipulanti promittente debitore iure perfici non potest: nominis autem venditio et ignorante vel invito eo, adversus quem actiones mandantur, contrahi solet. *PP. V id. Febr. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Imp. Gordianus A. Firmino.* Ex contractu pecuniae creditae actio inefficax dirigitur, si delegatione personae rite facta iure novationis vetustior contractus evanuit. *PP. k. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

3 *Idem A. Muciano.* Si delegatio non est interposita debitoris tui ac propterea actiones apud te remanserunt, quamvis creditori tuo adversus eum solutionis causa[6] mandaveris actiones, tamen, antequam lis[7] contestetur vel aliquid ex debito accipiat vel debitori tuo denuntiaverit, exigere a debitore tuo debitam quantitatem non vetaris et eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. 1 Quod si delegatione facta iure novationis tu liberatus es, frustra vereris, ne eo, quod quasi a cliente suo non faciat exactionem, ad te periculum redundet, cum per verborum obligationem voluntate novationis interposita[8] debito liberatus sis. *PP. V id. Iun. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

4 *Idem A. Stratonico.* Non abstulit tibi procurator tuus actionem, si, cum ei mandasses exactionem pecuniae, quam hi tibi debebant, contra quos supplicas, parte accepta de reliquo eos liberavit, cum neque contra voluntatem tuam novationem facere neque in eo quod non solvebatur eos liberare potuerit. *PP. id. Nov. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Septimiae.* Si pater tuus, cui te successisse proponis, creditori pro Alexandro suscepto nomine certam pecuniam stipulanti spopondit, licet per improbitatem Alexander ei satis non fecit, tamen summae repromissae nimis improbe solutio negatur. *S. II id. Apr. [illegible] CC. conss.* [*a.* 294]

6 *Idem AA. et CC. [illegible].* Nec creditoris creditori quisquam invitus delegari potest. *S. XII k. [illegible] CC. conss.* [*a.* 294]

7 *Idem AA. et CC. [illegible].* Si solvere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare spopondit vel debitam constituit, suo nomine conveniri potest: alioquin adversus eum experiri pro chirographario debitore tuo frustra conaris. *S. [illegible] CC. conss.* [*a.* 294]

8 *Imp. [illegible] A. [illegible].* Novationum nocentia corrigentes volumina et veteris iuris ambiguitates resecantes sancimus, si quis vel aliam personam adhibuerit vel mutaverit vel pignus acceperit vel quantitatem augendam vel minuendam esse crediderit vel condicionem seu tempus addiderit vel detraxerit vel cautionem iuniorem acceperit vel aliquid fecerit, ex quo veteris iuris conditores introducebant novationes, nihil penitus priori cautelae innovari, sed anteriora stare et posteriora incrementum illis accedere, nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationem et hoc expresserint, quod[10] secundam magis pro anterioribus elegerint. 1 Et generaliter definimus voluntate solum esse, non lege novandum, etsi non verbis exprimatur, ut sine novatione, quod solito vocabulo ἀνοβατεύτως dicunt, causa procedat: hoc enim naturalibus inesse rebus volumus et non verbis extrinsecus supervenire. *D. XI k. Aug. Constantinopoli Lampadio et Oreste conss.* [*a.* 530]

XXXXII (XXXXIII).[11]

DE SOLUTIONIBUS ET LIBERATIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Aristaenetae.* In potestate eius est, qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tempore solutionis exprimere, in quam causam reddat. quod si debitor id non fecit, convertitur electio ad eum qui accepit. si neuter voluntatem suam expressit, prius in usuras id quod solvitur, deinde in sortem accepto feretur. *PP. prid. non. Iun. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Imp. Alexander A. Bassae.* Liberari fideiussores, quotiens fiscus tam creditori quam debitori, licet diversis stationibus, succedit, ius certum est. quod et in tua persona procuratores mei custodient. *S. k. Iun. Lupo et Maximo conss.* [*a.* 232]

3 *Imp. Gordianus A. Apollonio.* Si, cum servus liberam peculii administrationem haberet, mutuam pecuniam ab eo accepisti, eique ante ademptum peculium vel priusquam ademptum cognosceres eam exsolvisti, ea solutione liberatus es. *PP. V k. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

4 *Idem A. Rufinae.* Nihil interest, utrum creditori pecuniam mutuam solveris, an ex eius voluntate servo numeraveris. nec enim ex eo, quod creditor in fatum concessit, priusquam instrumenta redderet, evacuatae obligationis vires reparari queunt. *PP. prid. id. Oct. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

5 *Idem A. Celso.* Nulla tibi adversus creditorem alienum actio superest eo, quod debitam ei quantitatem offerens ius obligationis in te transferri desideras, cum ab eo te nomen comparasse non suggeras, licet solutione ab alio facta nomine debitoris evanescere soleat obligatio. *PP. VII k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

6 *Idem A. Alexandro.* Si inter patrem tuum eosque, quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio facta est, sed parte tantummodo recuperata universum se recepisse cavit nec de superfluo eos qui verbis obligati erant per acceptilationem liberavit nec donationis causa id factum est, exuberantis debiti integra ei repetitio competit. *PP. [illegible] id. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

7 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Antiocho.* Eius quantitatis, cuius petitionem ratio compensationis excludit, usuras non posse reposci manifestum est. *PP. VII k. Aug. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

8 *Idem A. et C. [illegible].* Usuras, quae quotannis in urbe [illegible] sunt, promittere alio loco [illegible] ex [illegible] causa [illegible] ratio minime sinit. *PP. [illegible] Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Cassio.* Obsignatione totius debitae pecuniae sollemniter facta liberationem contingere manifestum est. sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, si eo loco,

[illegible] (9) iunge [illegible] (vel F²) [illegible] — Cf. Dig. 46, 3

[illegible] colligatur.

quo debetur solutio, fuerit celebrata. *PP. v id. Mai. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

10 *Idem AA. et CC. Ambrosio.* Successores eius, qui maior quinque et viginti annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, haec revocare non posse constat. *S. v id. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

11 [1]*Idem AA. et CC. Capitolinae.* Cum maritum tuum a debitoribus tuis minoris viginti et quinque annis constitutae velut ex causa tibi debiti aliquas accepisse quantitates nec tamen te consensum commodasse significes, nullum tibi potuit praeiudicium fieri, nisi factam solutionem post maiorem aetatem ratam feceris. *S. v*[2] *k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Eutycho.* Invito vel ignorante creditore qui solvit alii, non se liberat obligatione. quod si hoc vel mandante vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem consequitur, quam si eidem creditori solvisset. *S. III id. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Philotimo.* Si obligatum ex causa mandati non per stipulationem facta novatione, post acceptilatione[3] liberasti, sed tantum receptam ex eadem causa debitam quantitatem falso scripsisti, figmento veritatis extingui non potuit obligatio. *S. VII k. Iun. AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Cutae.* Pecuniae solutae professio collata instrumento maiorem gestae rei probationem continet, quam si chirographum acceptae mutuae pecuniae fuisset redditum. *S. v id. Iul. AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Quartioni.* Quod debitori tuo chirographum redditum contra voluntatem tuam adseveres, nihil de iure tuo deminutum est. quibuscumque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti eum per huiusmodi factum liberationem minime consecutum iudex ad solutionem iure debiti compellet. *S. v k. Sept. AA. conss.* [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Charidemo.* Eum, a quo mutuam sumpsisti pecuniam, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit. *S. xv k. Nov. AA. conss.* [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Cassio.* Manifesti iuris est tam alio pro debitore solvente quam rebus pro numerata pecunia consentiente creditore datis tolli comparatam obligationem. *S. k. Dec. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

18 [4]*Idem AA. et CC. Domitio Aphobio*[5]. Inquisitio veritatis tolli non potuit, quod chirographa, quae fecerat procurator tuus, recepta tibique restituta ab ipsius herede proponas cum subscriptione procuratoris significante, quod nihil creditoribus debeatur, cum nihil prohibeat et creditoribus satisfactum et non vestrae pecuniae, sed ipsius, cui negotium gerendum mandaveras, processisse solutionem. *S.*[6] *id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

19 *Idem AA. et CC. Diogeni.* Si, actore[7] tam mutuis pecuniis dandis quam debitis recipiendis praeposito, in hoc quod susceperas eius dominae[8] per ipsum fecisti satis, instrumentum[9] inane solutione celebrata nihil tibi nocere potest[10]. aliter enim solventes servo de actione domini liberare se minime possunt. *S. v id. Oct. CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Eucratidi.* Si operas certi servi pecunia sumpta creditorem sibi in debitum compensare placuit, his secundum conventionis fidem praestitis de mancipio restituendo pacti tenor servari debet. *S. v*[11] *k. Nov. Hadrianopoli CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Rufo.* Interest multum, utrumne spe futurae numerationis suscepisse te quod instrumento continetur scripsisti, an accepta minore quantitate tantum quantum lectio probat in scriptura[12] conferri placuit. nam superiori quidem casu residui petitio debiti manet integra, posteriori vero consensu transactionis finitis stare convenit. *S. III non. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Grato.* Inductum (id est cancellatum[13]) nec ne sit chirographum, vestrum[14] solutionem semel debiti factam ei, qui exigendi potestatem habuit, probantium nihil interest. *S. v id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

23 *Idem AA. et CC. Vatio.* Si litterarum Auxanonis contemplatione, quas ad Aristonem de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse scripsisti debitum ab Aristone, mandato non impleto, cum petitio debiti manet integra, nihil legitimam exactionem impedire potest. *S. xv k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Rufino.* Cum pro pecunia quam acceperas secundum placitum Euandro te fundum dedisse profitearis, eius industriam vel eventum meliorem tibi, non ipsi prodesse, contrarium non postulaturus, si minoris distraxisset, non iusta[15] petis. *S. VII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Antelliano.* Solutionem adseveranti probationis onus incumbit: quo facto chirographum condicere potest. *S. III k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXIII (XXXXIIII)[16].
DE ACCEPTILATIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Apronio.* Iam tibi rescripsi posse apud iudicem quaeri, an sollemnibus verbis tutoris auctoritate interveniente soror tua acceptilatione debitorem suum liberaverit. quare si in repetenda pecunia, quam exsolvit, diversa pars perseveraverit, uteris defensionibus competentibus. *PP. III id. Febr. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 [17]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Claro.* Si donationis gratia novatione facta per acceptilationem praestiteris liberationem, omnis agendi via perempta est. *S. VI k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

3 *Idem AA. et CC. Demetriae.* Per Aquilianam stipulationem pacto subditam obligatione praecedente sublata et acceptilatione, quae fuerit inducta, perempta ei, qui ex nulla causa restitui potest, omnis agendi via praecluditur. *S. v k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXIIII (XXXXV).[18]
DE EVICTIONIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Munatio.* Emptor hereditatis rem a possessoribus sumptu ac periculo suo persequi debet. evictio quoque non praestatur in singulis, cum hereditatem iure venisse constet, nisi aliud nominatim inter contrahentes convenit. *PP. VI k. Mart. Severo II et Victorino conss.* [*a.* 200]

2 *Idem AA. Quartae.* Quoniam avus tuus, cum praedia tibi donaret, de evictione eorum cavit, potes adversus coheredes tuos ex causa stipulationis consistere ob evictionem praediorum, pro portione scilicet hereditaria. nudo autem pacto interveniente minime donatorem hac actione teneri certum est. *PP. II k. Mart. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

3 *Idem AA. Aureliano.* Qui rem emit et[19] possidet, quamdiu evicta non est, auctorem suum prop-

(1) *iunge* 5, 16, 17 (2) VIII 5, 16, 17 (3) *sic M*, acceptilationem *VCR* (4) *iunge* 2, 25, 1. 4, 51, 4 (5) aphobio 4, 51, 4, *om. libri* (6) III *ins.* 2, 25, 1. 4, 51, 4 (7) actore $P^a C^b R^a$, actori $P^b C^a R^b$ (8) dominae $P^b CR$, domini et P^a, domini P^b (9) *sic* $C^b R$, instrumentis PC^a (10) potes P^a (11) II *Mommsen*

(12) scripturam *Mommsen* (13) id est cancellatum *del. cum dett.* (14) *sic C*, vestram *R* (15) iusta C^a, iuste C^b, iniusta R^a, iusta ratione R^b (16) *B* 26, 6, 24 *seqq.* — *Cf. Dig.* 46, 4 (17) *fortasse iungenda est* 3, 32, 18 (18) *B* 19, 19 — *Cf. Dig.* 21, 2 (19) et R^a, et post PLR^b, *om. C*

terea, quod aliena[1] vel obligata res dicatur, convenire non potest. *PP. VIII k. Aug. Faustino et Rufino conss.* [*a.* 210]

4 *Imp. Antoninus A. Georgio.* Si praedium tibi pro soluto datum aliis creditoribus fuerat obligatum, causa pignoris mutata non est. igitur si hoc iure fuerit evictum, utilis tibi actio contra debitorem competit. nam eiusmodi contractus vicem venditionis obtinet. *PP. XI k. Aug. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

5 *Idem A. Patroinae.* Ex praediis, quae mercata es, si aliqua a venditore obligata et necdum tibi tradita sunt, ex empto actione consequeris, ut ea a creditrice liberentur: id enim[2] fiet, si adversus venditorem ex vendito actione pretium petentem doli exceptionem opposueris. *PP. XV k. Oct. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

6 *Imp. Alexander A. Octavio.* Non dubitatur, etsi specialiter venditor evictionem non promiserit, re evicta ex empto competere actionem. *PP. VIII id. Mart. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

7 *Idem A. Hilariano.* Auctore laudato si evicta res est, fideiussorem, etiamsi agi causam ignoraverit, conveniri evictionis nomine posse non ambigitur. *PP. III non. April. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

8 *Idem A. Clementio.* Emptor fundi, nisi auctori aut heredi eius denuntiaverit, evicto praedio neque ex stipulatu[3] neque ex dupla neque ex empto actionem contra venditorem vel fideiussores eius habet. sed et si iudicio emptor non adfuit aut praesens per iniuriam iudicis victus est absente auctore vel fideiussore, regressum adversus eum non habet. *PP. VIII id. Dec. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

9 *Idem A. Terentio.* Si controversia tibi possessionis, quam bona fide te emisse adlegas, ab aliquo movetur, auctori heredive eius denuntia. et si quidem obtinueris, habebis quod emisti. sin autem evictum erit, a venditrice successoreve eius consequeris, quanti tua interest: in quo continetur etiam eorum persecutio, quae in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata sunt. *PP. XI k. Ian. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

10 *Idem A. Largo.* Si fines agri venditor demonstravit et legem dixit intra eos neminem ingressurum, si quid inde evincatur, periculo fit[4] auctoris. quod si finibus suis quos[5] demonstravit agrum vendidit, lis finalis ad venditorem non pertinet. *PP. VII k. Dec. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

11 *Idem A. Clementi.* Exceptione doli recte eum submovebis, quem ab auctore tuo fideiussorem accepisti, si eius nomine controversiam refert, quasi per uxorem suam, antequam tu emeres, comparaverit, qui vendenti adeo consensum dedit, ut se etiam pro evictione obligaverit. *PP. non. Febr. Pompeiano et Peligno conss.* [*a.* 231]

12 *Imp. Gordianus A. Philippo.* Sive in libertatem evictus est servus quem mercatus es, sive cum compararares convenit, si qua quaestio eius nomine relata esset, etsi necdum evictus esset, ut pretium recuperares, praeses provinciae, quod tibi praestandum animadverterit, restitui iubebit. *PP. VII id. Mart. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

13 *Idem A. Zoilo.* Si ob causam iudicati pignora capta sunt ex eius auctoritate, cui praecipiendi ius fuit, ea de quibus complecteris, eaque tu[6] mercatus es, frustra ab ea quae condemnata est vel quae in eius locum successit eorum refertur quaestio, quandoquidem, etsi evictio eorum ab alio subsecuta fuisset, adversus eos debuisse dari actionem, quibus pretii solutio proficit, meritissime rescriptum est. *PP. XVI k. Iun. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

14 *Idem A. Secundino.* Sive possessio venditoris fuit, filius eiusdemque[7] patris heres frustra quaestionem movet, sive non patris, sed filii[8] eius possessio fuit, de qua iure hereditario auctor laudari potest, controversiam movere non potest. *PP. XIIII k. Aug. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

15 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Menandro.* Si non iniuria iudicantis, sed iuris ratione superatus es, pignus ob evictionem acceptum sollemniter persequi potes. *PP. k. Aug. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

16 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Alexandro et Diogeni.* Super empti agri quaestione disceptabit praeses provinciae et, si portionem diversae partis esse cognoverit, impensas, quas ad meliorandam rem vos[9] erogasse constiterit, habita fructuum ratione restitui vobis iubebit. nam super pretio evictae portionis non eum qui dominium evicerit, sed auctricem conveniri consequens est. *PP. X k. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

17 *Idem AA. Muciano.* Si, cum quaestio tibi super eo quem[10] comparaveras commoveretur, auctorem tuum certum fecisti nec citra iudicis disceptationem eum quem[11] emeras tradidisti, praeses provinciae in damnis, quae te tolerasse meministi, medelam iuris adhibebit. *PP. V id. Nov. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

18 *Idem AA. et CC. Eutychio.* Si status super homine tibi venumdato mota quaestio est, sollemnibus, quae iuris admittit ratio, interpositis si secundum libertatem fuerit lata sententia, poteris de evictione, si nesciens condicionem eius comparasti, sine aliqua dubitatione auctorem vel eius fideiussores heredesve eorum convenire. quod si fuisse servum sententia declaraverit, intellegis ad venditorem te reverti non posse. [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Theodoro.* Si obligata praedia venumdedisti et longi temporis praescriptione solita emptores se[12] tueri possunt, evictionis periculum timere non potes. *S. II k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

20 *Idem AA. et CC. Solido et aliis.* Si parentes vestri mancipia venumdederunt quaestioque dominii mota est, emptoribus adesse ac defendere causam
1 non prohibemini. Quod si eis haec iam[13] evicta sunt, instauratio litis ex persona vestra, si appellationem non interposuistis, contra ius desideratur.
2 Empti sane iudicio pro evictione si conveniri coeperitis, nec vobis, ut defendatis, negotium denuntiatum probetur, intellegitis, quatenus vosmet ipsos tueri debeatis. *S. VI k. Iul. AA. conss.* [*a.* 293]

21 *Idem AA. et CC. Heliodoro.* Empti actio longi temporis praescriptione non submovetur, licet post multa spatia rem evictam emptori fuerit com-
1 probatum. Si itaque is, quem te comparasse commemoras, nunc in libertatem proclamet, interpellare venditorem sive successores eius debes, ut
2 tibi adsistant causamque instruant. Quem si liberum esse vel servum[14] non esse fuerit pronuntiatum, nec te conventione remisisse periculum evictionis fuerit comprobatum, praeses provinciae, si res integra est, quanti tua interest restitui tibi providebit[15]. *S. XI[16] k. Iul.[17] Serdicae AA. conss.* [*a.* 293]

22 *Idem AA. et CC. Iulio.* Cum tibi liberum venumdatum fundum ab auctore proponas, si ex antecedente obligatione quod debebatur iure solvisti, stipulationem, quam subiectam emptioni de indemnitate proponis, ipsius conceptio commissam manifeste declarat. *S. VII k. Sept. Viminacii AA. conss.* [*a.* 293]

23 *Idem AA. et CC. Eustochiae.* Cum successores etiam venditoris pro evictione teneri possint, si velut obligata sibi res publica Thessalonicensium pignoris instituat iure persequi quae comparasti,

(1) *sic R cum B*, alienata *PC* (2) id enim] idem *scr.* (3) ex stipulatu *CR*, stipulatione *P* (4) fit *C*, sit *PR* (5) non *ins.* (6) ea de q. c. eaque tu M^a, eadem q. c. ea quae tu CR^a, eaque de q. c. tu $R^b M^b$ (7) *sic* $P^b R^b$, eiusdem P^a, eius eiusdemque R^b: eius idemque *scr.* (8) *sic R cum B*, filiis *PC* (9) vos *R*, vobis *C* (10) quem *PR*, quod *C* (11) eum quem PR^b, eum quae R^a, hoc quod *C* (12) se *M*, *om. PCR* (13) haec iam R^b, etiam R^a, haec omnia *C* (14) tuum *ins.* (15) *sic CR*, iubebit *P* (16) VI *scr.* (17) iul. *P*, aug. *Hal.*

auctoris heredibus quocumque gradu constitutis adsistere negotio denuntia. quod[1] sive praesentibus his fundus quem emisti fuerit evictus sive absentibus, postea quanti tua interest rem evictam non esse teneri, non quantum[2] pretii nomine dedisti, si aliud non placuit, publice notum est. *S. II k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

24 *Idem AA. et CC. Eutychio.* Si post perfectam venditionem ante pretium numeratum rei venumdatae mota fuerit quaestio vel mancipia venumdata proclament in libertatem, cum in ipso limine contractus immineat evictio, emptorem, si satis ei non offeratur, ad totius vel residui pretii solutionem non com-
1 pelli iuris auctoritate monstratur. Unde cum parte pretii numerata, domus quam emisti tibi[3] velut pignoris iure obligatae ne ad emptionem accederes, denuntiatum ab aliquo proponas, iudex tibi quae ex emptione veniunt praestari providebit. *S. VI k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

25 *Idem AA. et CC. Saturninae.* Si tibi liberam Saturninus condicionem eius ignorans distraxit ac nunc eam defendit in libertatem, hac libera pronuntiata venditorem vel ex stipulatione duplae[4], quantum in hanc deductum est, vel empti actione quanti tua interest convenire potes. *S. id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

26 *Idem AA. et CC. Neoni.* Si quis tibi servum vendidit, postquam is rebus humanis exemptus est, cum evictionis periculum finitum sit, a te conveniri non potest. *S. II k. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

27 *Idem AA. et CC. Theophilo.* Si fundum sciens alienum vel obligatum comparavit Athenocles nec quicquam de evictione convenit, quod eo nomine dedit, contra iuris poscit rationem. nam si ignorans, desiderio tuo iuris forma negantis[5] hoc reddi refragatur[6]. *S. XVII k. Oct. CC. conss.* [*a.* 294]

28 *Idem AA. et CC. Maximiano.* Emptori etiam venditoris iura prodesse non ambigitur. si igitur vobis propter rei proprietatem mota fuerit quaestio, tam propriis quam venditoris defensionibus uti poteritis. *S. III non. Oct. Scuppis CC. conss.* [*a.* 294]

29 [7]*Idem AA. et CC. Rheso.* Si permutationis gratia praedia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit, his, quae in eorum vicem accepit, posteaquam ad defensionem fuerit denuntiatum, vel cum eorum non haberet facultatem, evictis quanti interest eos conveniri posse rationis est. *S. VII id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

30 *Idem AA. et CC. Hastio.* Non ex eo, quod duplam qui a matre tua mancipium comparavit evictionis nomine stipulatus est, alienae rei scientia convincitur, nec opinio eius ex hoc laeditur, ut malae fidei emptor existimetur. aliis itaque hoc indiciis, si vis[8], probare debes. *S. id. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

31 *Idem AA. et CC. Agatho.* Heredem fideiussoris rerum, pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro venditore, factum eius cui successit ex sua persona dominium vindicare non impedit, scilicet evictionis causa durante actione. *S. XVIII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

XXXXV (XXXXVI).[9]

CREDITOREM EVICTIONEM NON DEBERE.

1 *Imp. Alexander A. Publicio.* Cum iure creditoris propter fisci debita praedium obligatum procurator meus vendidit, evictio non debetur, quia et privatus creditor eodem iure utitur, nisi nominatim
1 hoc repromissum a privato fuerit. Si tamen fiscus in ius alterius creditoris successit, emptori non iusta fisci nomine movetur controversia, sive quia potior fuerat, quando vendebat, sive quia infirmior, quoniam hoc utique praestare debet, qui pignoris iure vendat, potiorem se ceteris esse creditoribus. *PP. XV k. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Imp. Gordianus A. Sabino.* Si a creditrice iure pignoris fundos pater tuus comparaverit, evictis praediis ita demum petitionem adversus creditricem habere iure potes, si[10], cum vendiderit, de evictione rei promisit vel etiam dolo malo, cum sciret prudensque esset rem sine vitio non esse, eam patri tuo, cui successisti, venumdedit. nam sicut genus eiusmodi contractus inscium creditorem vinculo evictionis non adstringit, ita eum, qui fraudem admisit vel decepit, non excusat. *PP. VIII id. April. Sabino II et Venusto conss.* [*a.* 240]

XXXXVI (XXXXVII).[11]

DE PATRIA POTESTATE.

1 *Impp. Antoninus et Verus AA.*[12] *Titio.* Si filium tuum in potestate tua dicis esse, praeses provinciae aestimabit, an audire te debeat, cum diu passus sis[13] ut patris familias rem eius agi per eos, qui testamento matris tutores nominati fuerunt. *PP. sine die et conss.*

2 *Imp. Antoninus A. Maroniae.* Eius, quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuum pertinuit extra ea, quae non adquiruntur. *PP. XIII k. Mart. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

3 *Imp. Alexander A. Artemidoro.* Si filius tuus in potestate tua est, res[14] adquisitas tibi alienare non potuit: quem, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare iure patriae potestatis non prohiberis, artiore remedio usurus, si in pari contumacia perseveraverit, eumque praesidi provinciae oblaturus dicturo sententiam, quam tu quoque[15] dici volueris. *PP. V id. Dec. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

4 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Gallae.* Congruentius quidem videtur intra domum, inter te ac filios tuos si quae controversiae
1 oriuntur, terminari. Sed si ita res fuit, ut[16] iniuriis eorum et ad ius experiundum et ad vindictam processeris, aditus praeses provinciae super disceptationibus quidem pecuniariis consuetum exerceri iubebit ordinem iuris: reverentiam autem debitam exhibere matri filios coget et, si provectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit, laesam pietatem severius vindicabit. *PP. XVI k. Iun. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Donatio.* Filia tua non solum reverentiam, sed et subsidium vitae ut exhibeat tibi, rectoris provinciae auctoritate compelletur. *PP. k. Mart. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

6 *Idem AA. Hermogeni.* Abdicatio, quae Graeco more ad alienandos liberos usurpabatur et apocerýxis dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. *PP. XVII k. Dec. Maximiano A. II et Ianuario conss.*[17] [*a.* 288]

7 *Idem AA. et CC. Duplianae.* Si maritus tuus, licet militans, in patria potestate constitutus filium legitimis suscepit nuptiis, eum in potestate avi perseverasse non ambigitur. *S. prid. non. April. CC. conss.* [*a.* 294]

8 [18]*Idem AA. et CC. Aemilianae.* Libertos exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis

(1) quo *Mommsen* (2) *sic* M^b, quanti *PCR*M^a (3) tibi, domus quam emisti *scr.* (4) duplae M^b, dupla P^a, dupli P^b*R*, duplae actione *C*, dupl. M^a (5) *sic* $P^a R^b$, negan..(d?)is *V*, neganti P^b, negantes *C*, negandi R^a (6) refragatum *V* (7) *fortasse iungenda est* 6, 56, 2 (8) si vis *R*, sivi *V*, suis *C* (9) *B* 25, 7, 63. 64 (10) si *V*, sive *PCR* (11) *B* 31, 2, 4 *seqq.* — *Cf. Dig.* 1, 6 *Inst.* 1, 9 (12) ant. et seu. aa. *V*, ant. a. et verus a. *CR*, severus et ant. aa. *S* (13) sis $V^b R^b$, sic V^a*C*, sit R^a (14) res *om. V* (15) quoque] que *V vel* V^a (16) in *ins. Mommsen* (17) a. II et ian. coss. *Hal.*, aa. conss. *V: cum alia constitutio a.* 288 *non extet, consulatum ab Hal. interpolatum et ad V consules a.* 287 (Diocletiano III et Maximiano AA. conss.) *restituendos esse recte coniecit Mommsen* (18) = 6, 55, 7

nuptiis natos in potestate habere non est prohibitum. *S. xvi k. Mai.*[1] *Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Nicagorae.* Nec filium negare cuiquam esse liberum senatus consulta de partu agnoscendo ac denuntiata poena, item praeiudicium edicto perpetuo propositum et remedium alimentorum apud praesidem maiori trimo petenti[2] monstratum iure manifesto declarant. *S. v k. Mai. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

10 [3]*Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.* Libertati a maioribus tantum impensum est, ut patribus, quibus ius vitae in liberos necisque potestas olim erat permissa[4], eripere libertatem non liceret. *D. xv k. Iun. Thessalonicae Severo et Rufino conss.* [*a.* 323]

XXXXVII (XXXXVIII).[5]

DE ADOPTIONIBUS.

1 *Imp. Gordianus A. Marciae.* Hi, qui in aliena sunt potestate, iuxta ius civile non nisi apud eum, apud quem plena legis actio est, adoptari possunt. *PP. k. Iun. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Timotheo.* Impuberem, quem ad vicem naturalis subolis adrogare desideras, si hi, qui sanguinis necessitudine iunguntur, id ei expedire apud praesidem provinciae confirmaverint, filium habebis, ita ut bonorum tuorum quarta pars tam[6] in postremo iudicio tuo, quam si a te emancipatus fuerit, ei praebeatur et super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis servo publico caveatur, ne sub copulandae adoptionis obtentu in facultates eius, quae ei diligenti provisione
1 servandae sunt, inruas. Adrogatio etenim ex indulgentia principali facta proinde valet apud praetorem vel praesidem intimata, ac si per populum iure antiquo facta esset. *PP. v id. Mart. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

3 *Idem AA. Marciano.* Cum eum, quem adrogare vis, libertum tuum esse profitearis nec ullam idoneam causam precibus indideris, id est quod non liberos habes, intellegis iuris auctoritatem desiderio tuo refragari. *PP. xvi k. Iul. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

4 *Idem AA. Proculiano.* Adoptio non tabulis, licet per tabellionem conficiendis, sed sollemni iuris ordine apud praesidem solet copulari. *PP. k. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

5 *Idem AA. et CC. Syrae.* A muliere quidem, quae nec suos filios habet in potestate, adrogari non posse certum est. verum quoniam in solacium amissorum tuorum filiorum privignum tuum cupis in vicem legitimae subolis obtinere, adnuimus votis tuis secundum ea, quae adnotavimus, et eum proinde atque ex te progenitum ad fidem naturalis legitimique filii habere permittimus. *S. prid. non. Dec. Triballis Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

6 *Idem AA. et CC. Melitoni.* Adrogationes eorum, qui sui iuris sunt, nec in regia urbe nec in provinciis nisi ex rescripto principali fieri possunt. *S. IIII non. April. Byzantii AA. conss.* [*a.* 293]

7 *Idem AA. et CC. Attico.* In adoptionem quidem alienae civitatis civi recte dato additur, non mutatur patria, ac propterea ius originis in honorum ac munerum obsequio per adoptionem non minui perspicis. *S. XI k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

8 *Idem AA. et CC. Isioni.* In adoptionem patre, in cuius est potestate, libertae filiam dante, matris patronus adoptare non prohibetur. nam sui iuris adrogatio feminae nisi ex nostro rescripto numquam procedit. *S. v id. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Marciano.* Adoptatum, licet ex beneficio nostro, emancipatione sollemni separare familia sua pater adoptivus minime prohibetur. *v k. Nov. Anchiali CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum in adoptivis filiis, qui filii familias constituti a patribus naturalibus aliis dantur, antiquae sapientiae incidit quaedam dubitatio, si oportet talem filium, si praeteritus a naturali patre fuerat, habere contra eius testamentum de inofficioso actionem (quam Papinianus quidem negat, Paulus autem sine effectu derelinquit, Marcianus vero distinguit, ne ex hac causa utriusque patris[7] perderet successionem, naturalis quidem voluntate eius circumventus, adoptivi propter egestatem, quam forte habebat), et iterum aliud vitium erat exortum: si enim post patris naturalis obitum pater adoptivus per emancipationis modum iura adoptionis dissolvisset, nulla spes ei remanebat neque contra patris naturalis voluntatem, quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia constitutus, neque contra adoptivum patrem, quia per emancipationem eius familia exemptus est: ideo talem dubitationem et tale vitium corrigentes sancimus per adoptionem quidem ad extraneam personam factam iura naturalis patris minime dissolvi, sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam translatus. cum enim tanta fragilitas est adoptionis, ut possit in ipso die et filius fieri et extraneus per emancipationem inveniri, quis patiatur iura patris naturalis[8] nexu divino copulata ludibrio defraudari, cum in hoc casu et contradicendi filio ex iure vetere datur licentia et invitus transire ad
1 aliam familiam non cogitur? Omnia igitur, secundum quod iam disposuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur, maneant integra iura[9] sive ad de[10] inofficiosi querellam sive ad alias omnes successiones sive ab intestato sive ex testamento, quae liberis deferuntur, ut et ipse possit prodesse patri naturali et ab eo naturalia
1*a* debita percipere. [11]Si vero pater naturalis avo materno filii sui vel, si ipse fuerit emancipatus, etiam paterno, vel proavo simili modo paterno vel materno filium suum dederit in adoptionem, in hoc casu, quia in unam personam concurrunt et naturalia et adoptiva iura, maneat stabile ius patris adoptivi et naturali vinculo copulatum et legitimo adoptionis modo constrictum: et ad eum solum respiciat filius, cui eum et natura adgregavit et lex per adoptionem adsignavit, et Papiniani sententia in hac specie procedat, et ad eum tantummodo filius adoptivus spes totas extendat et non patris naturalis successionem molestare concedatur, sed avita et proavita tantummodo reverentia protegetur, eique adquirat quae possunt adquiri et prodesse, et is ei solus pater intellegatur, quem lex fecit et natura non dereliquit.
1*b* Neque enim Marciani distinctioni locum esse in hoc casu invenimus, ubi nullius circumventionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, avita
1*c* et proavita adfectione haec omnia resecante. Sed haec manere integra, nisi avus et proavus emancipatum fecerint filium adoptivum: tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reverti, cum emancipationis interventu adoptio in quamcumque
1*d* (1) personam facta dissolvitur. Sed ne articulum adoptionis et in extraneam personam factae sine lege relinquamus, licentiam damus tali adoptivo patri, id est extraneo, si voluerit, nihil ei testamento suo relinquere, sed quidquid ei reliquerit, hoc libertatis sit, non legitimo vinculo adstrictum: cum enim per omnia naturae suae filium adgregavimus, manifestissimum est, quod et adquisitiones omnium rerum, quae ad filium familias pervenerint, secundum leges nostras non adoptivo extraneo patri, sed

(1) Mart. *l. gem.* (2) *sic* CR^b, petendi *V*, pete R^a (3) = *Th.* 4, 8, 6: *iunge* 7, 18, 3 (4) potestas permissa est (*om.* olim) *Th.* (5) *B* 33, 1, 41 *seqq.* — *Cf. Dig.* 1, 7 *Inst.* 1, 11 (6) tuorum q. p. tam *CR*, tuorum tam******** *V*, quanta pars *S* (7) *sic CR*, partis *V* (8) naturalis *CR*, *om. V* (9) *sic R*, maneat integrae iura *V*, maneant integra ei iura *C* (10) ad de *V*, ad *C*, in ad *R* (11) § 1[a] *usque ad* constrictum *isdem fere verbis repetitur in Inst.* 1, 11, 2

i usque ad modum usus fructus perveniunt, ıneat in sacris patris naturalis, quasi imagiuadam [1] et nova adfectione ei adquisita, non tinae cognationis deminutione introducta. Sed em remaneat in tali adoptione nulla inter- ; emancipatione. in hoc tantummodo prodesse mus adoptionem, ut non successione ab inpatris extranei adoptivi defraudetur, sed ha- :cessionem fortunae ex patris naturalis sibi untate adquisitam. Neque enim ex vetere gnationis nexus naturalis patris per adoptio- io dissolvebatur, sed accedebant iura adop- rtis reliquiis ex iure naturali remanentibus, legitimus erat familiae adoptivae, is naturalis cognatus. quis enim materna iura possit , cum videbatur et antiquo iure patrem quibere adoptivum, matrem autem eam, quam ura cognoscit? Et ideo sancimus, etsi habet ɔdi filius iura integra naturae, tamen, si in- pater extraneus adoptivus decesserit, habere am sui heredis ius ad eius tantummodo suc- em, ut non etiam legitima iura ad familiam i patris adoptivi habeat, nec ipsa ad eum ionem aliquam habeat, sed quasi extraneus ıd illam [2] familiam inveniatur. Sin autem per ationem iura adoptiva fuerint dissoluta, tunc ei penitus regressus ad adoptivum [3] extraneum , etsi moriatur intestatus, relinquatur, sed tantummodo patrem naturalem cognoscens, m non fuisset ab initio in adoptionem trans- s. Quae autem de aliis adoptivis diximus, ncimus etiam de his, qui ex Afiniano [4] sena- ısulto ex tribus maribus fuerant ab extraneo i, nulla penitus differentia inter alios adopti- et eos introducenda. Quae in filio diximus ptionem a patre dato, haec et in filia et in et in nepte [5] et deinceps personis utriusque n sacris constitutis extendimus, si tamen tem- ortis avi sui parentes eos vel eas non ante- si enim patres eos antecedant (ubi nec ur necessitas avo aliquid nepoti vel nepti re- e), maneant omnia iura adoptiva ei intacta. nim omnis sanctio de filio et filia et nepote e et deinceps personis in sacris constitutis cta est, ubi dubitabatur, quid statuendum est, luobus patribus ei, uno ex natura, altero ex positis. Ubi autem homo sui iuris constier adrogationem ex Augusta liberalitate sese in adoptionem, tunc omnia iura patris adop- beat intacta. cum enim nullum inter patres ır discrimen, sit suus heres adoptivus patri ori et familiae eius adgregetur, et omnia, d filium adrogatum veteres legum latores in- ıt, intacta illibataque in eorum personis re- ur. *D. k. Sept. Constantinopoli Lampadio te vv. cc. conss.*[6] [*a.* 530]

Idem A. Iohanni pp. Veteres circuitus in nibus, quae per tres emancipationes et duas issiones in filio [8] aut per unam emancipatio- a ceteris liberis fieri solebant, corrigentes sive s censemus licere parenti, qui liberos in po- sua constitutos in adoptionem dare desiderat, tere observatione emancipationum [10] et manu- um [11] hoc ipsum actis intervenientibus apud entem iudicem manifestare, praesente et [12] eo ptatur et non contradicente, nec non eo qui adoptat. *D. v k. Nov. Constantinopoli Lam- et Oreste vv. cc. conss.*[14] [*a.* 530]

XXXXVIII (XXXXVIIII).[15]
DE EMANCIPATIONIBUS LIBERORUM.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Herennio.* Si lex municipii, in quo te pater emancipavit, potestatem duumviris dedit, ut etiam alienigenae liberos suos emancipare possint, id quod a patre factum est suam obtinet firmitatem. *PP. III non. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

2 *Idem AA. Gennadiae.* In emancipationibus liberorum nec non donationibus non tam scriptura quam veritas considerari solet. *PP. v id. Mart. Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

3 *Idem AA. et CC. Heliodoro.* Non nudo consensu patria liberi potestate, sed actu sollemni vel casu liberantur, nec causae, quibus motus pater emancipavit filium, sed actus sollemnitas quaeritur. *S. xv k. Oct. Sirmi*[16] *AA. conss.* [*a.* 293]

4 *Idem AA. et CC. Coloniae.* Nec avus neptem suam liberare potestate cogitur nec in cuiusquam iniuriam beneficia tribuere moris est nostri. *D. id. Oct.*

5 [17]*Imp. Anastasius A. Constantino pp.* Iubemus licere parentibus, id est patri avo paterno seu proavo ceterisque ulterius per masculini sexus personas continua generis serie coniunctis, si liberos, quos habent in potestate propria, id est filium filiam, nepotem seu neptem ex filio, pronepotem seu proneptem ceterosque itidem per masculini sexus personas continua generis linea sibi coniunctos, per emancipationem vel absentes et peregre degentes vel in isdem locis seu regionibus et civitatibus commorantes, in iudicio vero non praesentes, iuris sui constituere maluerint, supplicationibus porrectis mereri super hoc divinum oraculum hocque apud competentem iudicem, ad cuius iurisdictionem actus emancipationis pertinet, insinuare superque precibus a semet oblatis apud eum deponere, ut hoc subsecuto et auctoritate praecedente principali plenissimum robur emancipatio sortiatur, et personae, in quas talis liberalitas collata sit, de aliena potestate quasi a parentibus ex emancipatione manumissae liberentur: si tamen ipsae nihilo minus sub gestorum testificatione [18] vel apud eundem iudicem vel apud alium quemlibet proposito parentum suam etiam voluntatem consonare vel ante preces oblatas et sacros apices promulgatos [19] vel postea deposuerint, nisi infantes sint, qui et sine consensu etiam hoc modo sui iuris efficiuntur. *D. XI*[20] *k. Aug. Constantinopoli Probo et Avieno iuniore conss.* [*a.* 502]

6 [21]*Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum inspeximus in emancipationibus vanam observationem custodiri et venditiones in liberas personas figuratas et circumductiones inextricabiles et iniuriosa rhapismata, quorum nullus rationabilis invenitur exitus, iubemus huiusmodi circuitu in posterum quiescente licentiam esse ei, qui emancipare vult, vel ex lege Anastasiana hoc facere vel sine sacro rescripto intrare competentis iudicis tribunal vel eos adire magistratus, quibus hoc facere vel legibus vel ex longa consuetudine permissum est, et filios suos vel filias, nepotes vel neptes vel deinceps progeniem in potestate sua constitutam a sua manu dimittere et legitima iura omnimodo habere, etsi non specialiter haec sibi servaverit, et peculium donare vel alias res liberalitatis titulo in eos transferre, et eas res, quae adquiri indignantur, per usum fructum secundum nostrae constitutionis [22] modum detinere et omnia

---

?[b], quaedam *VC*, quandam *R*[a] (2) *sic CR*, ʳ (3) ad adoptivum *V*[b], ad optivum *V*[a]*CR* iano *C cum Inst.* 3, 1, 14, ***niano *R*[a], sabi- ?[b] (5) et in nepte *dett.*, *om. CR* (6) post um Lampadii et Orestis vv. cc. *scr.*, *cf. Zeitfür Rechtsgeschichte* 11 *p.* 169 (7) *iunge* 6, 8, 48, 6 (8) filios *libri* (9) *sic R*, manci- n *C* (10) *sic R*, mancipationum *C* (11) *seqq.* r *in Inst.* 1, 12, 8 (12) et *CR*, *om. M Inst.*

(13) eum *om. Inst.* (14) D. k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. *cum* 6, 58, 13. 8, 48, 6 *scr.* (15) *B* 31, 3 — *Cf. Dig.* 1, 7 *Inst.* 1, 12 (16) sirmi *scripsi*, s. *P* (17) *iunge* 6, 20, 18. 6, 58, 11 (18) testificationem *R*, significatione *C* (19) sacros apices (a*pices *M*[a]) promulgatos *M*, sacro apici promulgatas *C*, sacros apices promulgatas *R* (20) XII 6, 20, 18, XV 6, 58, 11 (21) *iunge* 6, 58, 13. 8, 47, 11 (22) 6, 61, 6, 3

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] nullum ... [illegible]. Unde si ab hostibus [illegible] ... [illegible]. [illegible]

[illegible] *PP.* [illegible] [a. 28?]

[illegible] *Idem AA.* [illegible] [illegible] ... *PP.* [illegible] *Maximiano conss.* [a. 28?]

4 *Idem AA. Hermogeni.* Nec nos praeterit [illegible] ... [illegible] an capta esset[7], a [illegible] non potuisse [illegible] eorum bona, qui in hostium potestatem [illegible], eo demum tempore successionis iure adquiri [illegible] cum captos apud hostes mortuos esse [illegible], nec super facultatibus eius, cuius incerta vita ac fortuna fuit, transigi vel iudicari potuit. Unde posteaquam apud hostes materteram vestram fata [illegible] implesse innotuit, tunc vobis licentia permittitur agnoscendae per bonorum possessionem successionis: non officientibus enim, quae perperam gesta sunt, si priorem gradum obtinetis, successionis compendium ad vos pertinet. *PP. v k. Iun. ipsis AA. IIII et III conss.* [a. 290]

5 *Idem AA. Ursae.* Cum non redemptum ab hostibus [illegible] tuum, sed sine ullo contractu traditum a [illegible] praefecto legionis dicas, postliminii ius locum habuit et ilico ingenuitati suae reddi eum praesidem provinciae habebit. *PP. xvi k. Iun.*[9] *ipsis AA.* [illegible] *conss.* [a. 290]

[illegible] *Iusto.* Cum et postliminii ius et [illegible] ratio exigat, ut, si qui captos ab [illegible] redemerint, accepto pretio redemptos suae [illegible], proponasque redemptorem [illegible] pretium a te vel ab alio recipere, praeses provinciae efficaci instantia compellet eum [illegible] et recepto eo quod pretii nomine [illegible] status securitatem non inquietare. [illegible] *Tiberiano et Dione conss.* [a. 291]

[illegible] *Claudio.* Foedissimae mulieris [illegible] permovemur. Cum igitur filiam tuam[10] captam [illegible] ab ea quae eam redemerat [illegible] pudicitiae [illegible] ac servandam natalium [illegible] coniugisse proponas, praeses pro [illegible] filiae tuae supra dictam iniuriam ab ea [illegible] esse, indictam cognoverit [illegible] persona indigna sit pretium recipere [illegible] quaestus, etiamsi pretium [illegible] non est ex necessitate miserabili, custodia [illegible] adversus flagitiosae mulieris [illegible] eam defensamque praestabit. *PP.* [illegible] *Febr. Tiberiano et Dione conss.* [a. 291]

[illegible] *Idem AA. Marcinae.* Praeses provinciae, ne [illegible], curae habebit: qui pro [illegible][11] parum ignorat magis[12] filiorum [illegible] statum [illegible], quos, posteaquam [illegible] esse significas, cum eos, qui post [illegible] nascuntur, ne pignoris quidem [illegible] pretium, quod pro his datum non est [illegible] visum est. *PP. v id. Febr. Tiberiano et Dione conss.* [a. 291]

8 *Idem AA. et CC. Gregorio.* Captum ab hostibus filium, patre mortuo medio tempore, lex Cornelia reversum, si in potestate patris tempore quo [illegible] suum facit heredem. Unde si ex testamento [illegible] successionem patris [illegible] apud praesidem provinciae probaveris, [illegible] inhebit, si non tantum [illegible] reversus es tempus effluxit, quantum in[illegible] conquiescere [illegible]. *PP.* [illegible] *conss.* [a. 293]

[illegible] *Idem AA. et CC. Apollodorae.* Sicut liberis captis ab hostibus ac postliminio reversis status pristinus restituitur, sic servi domino. unde si haec, [illegible] meministi, ancilla patris tui fuit nec commercio redempta est, reversa dominum vel eius successorem sequitur, qui per captivitatem hanc amiserat. *S.* [illegible] *Ma.* [illegible] *AA. conss.* [a. 293]

11 *Idem AA. et CC. Eutychio.* Si liberum captum [illegible] ab hostibus commercio redemit Sabinus et eum vinculum pignoris superstitem remisisse tibi probetur, non libertus effectus, sed ingenuitati quam amiseras restitutus nullum filiis eius obsequium debes. *S.* [illegible] *Iun. AA. conss.* [a. 293]

12 *Idem AA. et CC. Quartinae.* Ab hostibus capti et non commercio redempti, sed virtute militum nostrorum liberati ilico statum, quem captivitatis casu amiserant, recipiunt: servi autem dominis suis restituuntur: receptos enim eos, non captos iudicare debemus, et militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum. *S. v k. Iun. AA. conss.* [a. 293]

13 *Idem AA. et CC.*[14] Si is, qui te ab hostibus ingenuam captam commercio[15] redemit, sibi matrimonio coniunxit, dignitate nuptiarum et voto futurae iustae subolis vinculo pignoris tibi remisso redditos[16] natales pristinos rationis est. *S. v id. Mart. CC. conss.* [a. 294]

---

(1) — *Th.* 5, 14, 1 *B* 31, 3, 7 (2) et filias c. liberos om. *Th.* (3) patres *Th.* (4) *B* 34, 2 — *Cf. Dig.* 49, 15 (5) Ovinio Tertullo praesidi provinciae Mysiae inferioris *Dig.* 38, 17, 1, 3. 49, 15, 9 (6) *sic C.* interfectus *R* (7) interfectam *libri* (8) capta esset *C*[a], capta esse *C*[b], captam esse *R* (9) Iul. *Mommsen* (10) *sic C,* ab hostibus ins. *R* (11) sua *dett.*, tuo *Mommsen* (12) magis *C*, om. *R* (13) id. *Mommsen* (14) cc. *CR*, c. aurelio *S*, cc. coloniae *M*, cc. brinae *dett.*, cc. quartinae *Hal.* (15) commercio *C*. om. *R* (16) tibi remiso redditos *C*, tibi redditos *R*[a], remisso tibi redditos *R*[b]

14 *Idem AA. et CC. Severae.* Ius postliminii filiam rebus humanis exempta matre, dum in servitutis ipsa necessitate per captivitatis causam fuit, eventu purgato[1] vigore ad eius legitimam invitat hereditatem, nec tibi medii temporis fortuna, quominus res maternas successione quaesitas persequi possis, iniuriam fieri patimur. *S. xvi k. April CC. conss.* [*a.* 294]

15 *Idem AA. et CC. Mucatraulo.* Is, qui liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur, et antequam restituatur pro eo data pecunia, successionis iura sibi vindicare favore ingenuitatis potest, ut ex ea possit pretium pro se datum exsolvere. [*a.* 294]

16 *Idem AA. et CC. Basilinae.* Commercio redemptae filios, licet ex servo medio susceptos tempore, origini ingenuitatis matris iuxta ea quae benigne placuerunt reddi convenit. *S. v k. Sept. Viminacii AA conss.*[2] [*a.* 293]

17 *Idem AA. et CC. Diogeniae.* Liber captus ab hostibus et commercio redemptus tunc demum cum pretium solverit vel hoc ei qualicumque remittatur
1 indicio, statum pristinum recipit. Quo genere matre filium redimente, cum huiusmodi contractus non de mercede, sed de tristitia repudianda cogitatur, voti recipiendi filium cogitatio cum optabili condicione filium ilico matri restituit, ita ut et civilium obsequio munerum propter casum praeteritum non
2 excusetur. Pro pietatis[3] itaque ratione ab hostibus redempto filio facti te paenitere ac de pretio quicquam tractare non convenit: dotem tamen ab eo debitam iure concesso reddi postulas. *S. III k. Nov. Develto*[4] *CC. conss.* [*a.* 294]

18 *Idem AA. et CC. Tryphoniano.* Ab hostibus captis ac postliminio reversis pro huiusmodi casu amissa, quae in eadem causa quidem durant, omnimodo directa, quae vero per usucapionem vel liberationem ex bonis subtracta vel non utendo finita esse videntur, intra[5] annum utilem experientibus actione rescissoria restituuntur. *PP. XII k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

19 [6]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Severianum ducem.* Si quos forte necessitas captivitatis abduxit, sciant, si non transierunt, sed hostilis inruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare debere, recepturos iure postliminii ea, quae in agris vel mancipiis seu aliis rebus[7] ante tenuerunt, etsi a fisco nostro possi-
1 deantur[8]. Nec timeat quisquam alicuius contradictionis moram, cum hoc solum requirendum sit, utrum aliquis cum barbaris voluntate fuerit an coactus. *D. v k. Iul. Remis Gratiano A. et Dagalaifo conss.* [*a.* 366]

20 [9]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro pp.* Diversarum homines provinciarum cuiuslibet sexus condicionis aetatis, quos barbarica feritas captiva necessitate transvexerat, invitos nemo retineat, sed ad propria redire cupientibus libera
1 sit facultas. Quibus si quicquam in usum vestium vel alimoniae impensum est, humanitati sit praestitum nec maneat victualis sumptus repetitio: exceptis his, quos barbaris vendentibus emptos esse docebitur, a quibus status sui pretium propter utilitatem
2 publicam emptoribus aequum est redhiberi. Ne quando enim damni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem, decet redemptos aut datum pro se pretium emptoribus restituere aut laboris[10] obsequio vel opere quinquennii vicem referre beneficii, habituros incolumem, si in ea nati sunt,
3 libertatem. Reddantur igitur sedibus[11] propriis sub moderatione qua iussimus, quibus iure postliminii etiam veterum responsis incolumia cuncta ser-
4 (1) vanda[12] sunt. Si quis itaque huic praecepto fuerit conatus obsistere actor conductor procuratorque, dari se metallis cum poena deportationis non ambiget[13]: si vero possessionis dominus, rem suam
5 fisco noverit vindicandam seque deportandum. Et ut facilis exsecutio proveniat[14], Christianos proximorum locorum volumus huius rei sollicitudinem gerere: curiales quoque proximarum civitatum placuit admoneri, ut emergentibus talibus causis sciant legis nostrae auxilium deferendum: ita ut noverint rectores universi decem libras auri a se et tantundem a suis apparitoribus exigendum, si praeceptum neglexerint. *D. III id. Dec. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.*[15] [*a.* 409]

LI (LII).[16]

DE INFANTIBUS EXPOSITIS LIBERIS ET SERVIS ET DE HIS QUI SANGUINOLENTOS EMPTOS VEL NUTRIENDOS ACCEPERUNT.

1 *Imp. Alexander A. Claudio.* Si invito vel ignorante te partus ancillae vel adscripticiae tuae expositus est, repetere eum non prohiberis. sed restitutio eius, si non a fure vindicaveris, ita fiet, ut, si qua in alendo eo vel forte ad discendum artificium iuste consumpta fuerint, restitueris[17]. *PP. III k. Iun. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

2 [18]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Probum pp.* Unusquisque subolem suam nutriat. quod si exponendam putaverit, animadver-
1 sioni quae constituta est subiacebit. Sed nec dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis[19] expositos quodammodo ad mortem voluntas misericordiae amica collegerit: nec enim dicere suum poterit, quem pereuntem contempsit. *D. III non. Mart. Gratiano A. III et Equitio conss.* [*a.* 374]

3 [20]*Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Sancimus nemini licere[21], sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus sive a libertina progenie sive servili condicione maculatus expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare sive nomine dominii sive adscripticiae sive colonariae condicionis: sed neque his, qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedi penitus (cum quadam distinctione) eos tollere et educationem eorum procurare, sive masculi sint sive feminae, ut eos vel loco libertorum vel loco servorum[22] aut colonorum aut adscripticio-
1 rum habeant. Sed nullo discrimine habito hi, qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi et ingenui appareant et sibi adquirant et in posteritatem suam vel extraneos heredes omnia quae habuerint, quomodo voluerint, transmittant, nulla macula vel servitutis vel adscripticiae aut colonariae condicionis imbuti: nec quasi patronatus iura in rebus eorum his qui eos susceperunt vel susceperint praetendere concedi[23], sed in omnem terram, quae Romanae
2 dicioni supposita est, haec obtinere. Neque enim oportet eos, qui ab initio infantes abegerunt et mortis forte spem circa eos habuerunt, incertos constitutos[24],

(1) vitio suo *ins. Mommsen* (2) s. v k. Oct. Viminacii CC. conss. *cum Mommseno Zeitfolge p.* 405 *scr., nisi forte haec constitutio loco non suo a compilatoribus inserta est* (3) pro pietatis *dett.*, proprietatis *CR* (4) devellio *Hal.* (5) intra *M*, infra *CR* (6) = *Th.* 5, 5, 1 (7) seu aliis rebus *om. Th.* (8) sive a fisco n. poss. sive in aliquem principali liberalitate transfusa sunt *Th.* (9) = *Th.* 5, 5, 2 *Sirmond.* 16: *iunge* 1, 4, 11 (10) labore *Th. Sirm.* (11) *sic Th. Sirmond.*, aedibus *libri* (12) servata *Th. Sirm.* (13) ambigat *Th. Sirmond.* (14) *sic Th. Sirmond.*, perveniat *libri* (15) *sic* a. *Th. Hal.*, d. III non. dec. ravennae basso et philippo vv. cc. conss. accepta XVI k. ian. (= *a.* 408) *Sirmond.* (16) *B* 33, 2 (17) *sic CR*^{a}, restitueres *LR*^{b} (18) *cf.* 9, 16, 7: § 1 = *Th.* 5, 7, 2 (19) ab ipsis *om. Th.* (20) = 1, 4, 24 (21) nemini licere volumus *l. gem.* (22) libertorum (liberorum *CR*) vel loco servorum *CR*^{b}, servorum liberorum vel ingenuorum vel loco serv. *L*^{a}, liberorum vel loco (loco *om. L*^{b}) ingenuorum vel loco serv. (vel loco ingenuorum *addit R*^{a}) *L*^{b}*R*^{a} (23) concedi *scripsi*, concedendi *R*, concedendis *LC* (24) *sic LR*, incerto constituto *C*

si qui eos susceperunt, hos iterum ad se revocare conari et servili necessitati subiugare: neque hi, qui eos pietatis ratione suadente sustulerunt, ferendi sunt denuo suam mutantes sententiam et in servitutem eos retrahentes, licet ab initio huiusmodi cogitationem habentes ad hoc prosiluerint, ne videantur quasi mercimonio contracto ita pietatis officium ge-
3 rere. Haec conservantibus tam viris clarissimis praesidibus provinciarum quam viris religiosissimis episcopis nec non officiis praesidalibus et patribus et defensoribus civitatum et omni civili auxilio. *D. xv k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

LII (LIII).[1]
QUAE SIT LONGA CONSUETUDO.

1 [2]*Imp. Alexander A. Apro evocato*[3]. Praeses provinciae probatis his, quae in oppido frequenter in eodem genere controversiarum servata sunt, causa cognita statuet. nam et consuetudo praecedens et ratio quae consuetudinem suasit custodienda est, et ne quid contra longam consuetudinem fiat[4], ad sollicitudinem suam revocabit praeses provinciae. *PP. vi k. April. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

2 *Imp. Constantinus A. ad Proculum.* Consuetudinis ususque longaevi non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem. *D. viii k. Mai. Constantino A. v et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

3 [5]*Impp. Leo et Anthemius AA. Alexandro*[6]. Leges quoque ipsas antiquitus probata et servata tenaciter consuetudo imitatur et retinet[7]: et quod officiis curiis civitatibus principiis vel collegiis praestitum fuisse cognoscitur, perpetuae legis vicem obtinere statuimus. *D. vii*[8] *id. Sept. Zenone cons.*[9] [*a.* 469]

LIII (LIIII).[10]
DE DONATIONIBUS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Lucio.* Emptionum mancipiorum instrumentis donatis et traditis et ipsorum mancipiorum[11] traditionem factam intellegis: et ideo potes adversus donatorem in rem actionem exercere. *PP. v k. Iul. Faustino et Rufino conss.* [*a.* 210]

2 *Imp. Gordianus A. Leonidi.* Si nominis persecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis transtulit, frustra praetendit, qui debitori tuo heres extitit, consensum fuisse debitoris necessarium, cum satis fuerit actiones eo nomine tibi mandatas fuisse. *PP. ii id. Mart. Gordiano A. ii et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

3 *Imp. Decius A. Marcellino.* Spem futurae actionis plena intercedente donatoris voluntate posse transferri non immerito placuit. *PP. non. Mart. Decio A. ii et Grato conss.* [*a.* 250]

4 [12]*Imp. Probus A. Massiciae*[13]. Si functiones per eum, cui donata res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine celebratae sunt, tibi obesse non potest. *PP. v k. Ian. Messala et Grato conss.* [*a.* 280]

5 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA.*[14] *Falconillae.* Si donatio per epistulam facta non paret, verba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis confirmata est, fideicommissum continere non ambigitur. *PP. vi k. Febr. Romae Carino ii et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]

6 [15]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Calpurniae Aristaenetae*[16]. Nec ambigi oportet donationes etiam inter absentes, maxime[17] si ex voluntate donantium possessionem ii quibus donatum est nanciscantur, validas esse. *PP. iiii id. Febr. Mediolani Maximo ii et Aquilino conss.* [*a.* 286]

7 *Idem AA. Iulio.* Censualis quidem professio domino praeiudicare non solet. sed si in censum velut sua mancipia deferenti privigno tuo consensisti, donationem in eum contulisse videris. *PP. id. Iul. ipsis AA. iiii et iii conss.* [*a.* 290]

8 *Idem AA. Florae.* Si praeses provinciae non donandi voluntate filiorum tuorum nomine praedia in censum detulisse te manifestis probationibus cognoverit, quod fides veri suggesserit, statuet. *PP. viii id. Sept. ipsis AA. iiii et iii conss.* [*a.* 290]

9 *Idem AA. et CC. Augustinae.* Legem, quam rebus tuis donando dixisti, sive stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu, sive non, incerto iudicio (id est praescriptis verbis) apud praesidem provinciae debes agere, ut hanc impleri provideat. *PP. xvi k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Hermionae.* Nec ignorans nec invitus quisque donat. unde si de hoc fundo non cogitasti, cuius velut donationi consensisse continetur instrumento, maiores veritate rei quam scriptura vires obtinente intellegis, de quo non cogitasti nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse. *S. v k. Mai. AA. conss.* [*a.* 293]

11 [18]*Idem AA. et CC. Septimio*[19] *Sabiniano.* Cum de bonis tuis partem quidem[20] penes te retinuisse, partem vero[20] in eum quem in potestate habes[21] donationis titulo contulisse commemores, non est incerti iuris in eum[22], qui in sacris familiae tuae remanet, destinationem magis paternae voluntatis factam, quam perfectam donationem[23] pervenisse.
1 Delegationes autem nominum in emancipatum collatae perfectam donationem efficiunt[24]. *S. prid. k. Mai. Heraclea AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Aurelio.* Portionem propriam rebus necdum divisis nemo prohibetur titulo donationis in alium transferre. *D. xvii k. Iun. AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Uraniae.* Si aliquid per epistulam donatum tibi probetur, brevitas chartulae donationi, si haec recte facta probetur[25], nihil quicquam derogat. *D. xv k. Iun.*[26] *Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Idaeae.* Si filius tuus res ad te pertinentes sponsae suae te non consentiente donavit, ad eam quod non habuit transferre non potuit. *S. xv k. Oct. AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Severae.* Aeris alieni, quod ex hereditaria causa venit, non eius, qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est.
1 Si itaque nemini obligata praedia pro donatione consecuta es, supervacuam geris sollicitudinem, ne vel heredes donatricis vel eius creditores te iure possint convenire. *S. xv k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

16 *Idem AA. et CC. Theodoro.* Senectus ad donationem faciendam sola non est impedimento. *D.*[27] *v k. Dec. AA. conss.* [*a.* 293]

---

(1) *B* 2, 1, 50—52 — *Cf. Dig.* 1, 3 (2) = 8, 10, 3: *iunge* 8, 1, 1 (3) evocato *l. gem. cum* 8, 1, 1, *om. libri* (4) est et ne quid ... fiat (fiet L^b) $L^b CR$, est et quidquid ... fit *A*, ***** quicquid ... fiet L^a (5) *iungenda videtur* 1, 57, 1 (6) duci et praefecto Augustali *addit* 1, 57, 1, *cf.* 2, 7, 13 (7) retinet ACR^b, optinet *L*, retinere *vel* retinent R^a (8) vii *A Hal.*, iiii *L*, *om.* 1, 57, 1 (9) zenone conss. *AL*, marciano et zenone coss *Hal.*, zenone et marciano conss. 1, 57, 1 (10) *B* 47, 1, 35 *seqq.* — *Cf. Dig.* 39, 5 *Inst.* 2, 7 (11) donationem et *ins. C contra B* (12) = *Vat.* 288 (13) massiciae *Vat.*, marsciae *C*, marciae *SR* (14) *scribi debuit* impp. Carinus et Numerianus AA. (15) = *Vat.* 282: *iunge* 3, 29, 4 (16) calpurniae aristaenetae *Vat.*, aristianae *LCR*, arestiano *S* (17) maxime *om. Vat.* (18) = *Consultatio* 6, 10 (19) septimio *Consult.*, *om. libri* (20) tertiam *ins. Consult.* (21) ac tertiam in emancipatum *ins. Consult.* (22) quidem *ins. Consult.* (23) perfectam donationem *dett. cum BΣ τέλειαν ἐνταῦθα ποιεῖ δωρεάν*, perfectam donationem (—num L^b) accionem (actione *C*) *LC*, perfecta donatione actionem *R*, perpetuam donationem *Consult.* (24) § 1 *om. Consult.* (25) *sic edd. cum B*, donationis si (si *om. C*) haec (haee L^b) recte facta probetur $L^b C$, donationis ***e rectae factae probat** L^a, donationis in te recte factae probatori *R* (26) Oct. *Mommsen* (27) d. v *Hal.*, s. *L*

17 *Idem AA. et CC. Hermiae.* Sive emancipatis filiis res donasti sive in potestate constitutis et sui iuris effectis ac tenentibus non ademisti, blandiri tibi non debes, velut res donatas ex paenitentia li-
1 ceat auferre. Sane si ea, quae in tua positis potestate donaveras, post emancipationem contra tuam tenuerunt voluntatem, horum penes te dominium remansit, si quidem nec tempore quo voluisti propter vinculum potestatis sibi quicquam quaerere, nec post invito te[1] de rebus tuis potuerunt. *S. VI k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

18 *Idem AA. et CC. Audiano.* Si donationis causa furti actio tibi remissa probetur, supervacuam geris sollicitudinem. *S. V k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

19 *Idem AA. et CC. Alexandriae.* Si avia vestra proprias res quacumque ratione factas titulo liberalitatis in eum contra quem preces funditis contulit, quominus haec rata maneant, quod ex origine patris vel avi vestri descendunt, nihil prodest. *S. XVI k. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Helvio.* Vice donatricis alio voluntate eius subscribente iure facta donatio non habebitur irrita. *S. VII k. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

21 *Idem AA. et CC. Antoniae.* Constante matrimonio dotem penes maritum suum constitutam avia tua donare tibi non potuit. *S. V id. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

22 *Idem AA. et CC. Diomedi.* Cum res filio emancipato ea condicione, ut creditoribus tuis solveret, te donasse proponas, si stipulatione vel in continenti habito pacto huic rei prospexisti, creditoribus quidem non contra eum ex placito vestro,
1 sed adversus te competit actio[2]. Eum autem, cui certa lege praedia donasti, incerta civili actione ad placitorum obsequium urgueri secundum legem donationibus dictam convenit. *S. VII k. April. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

23 [3]*Idem AA. et CC. Olympiadi.* Si ea quae donaveras posteriori placito qui acceperat donum tibi reddidit, donationis antecedens instrumentum actis sequentibus nihil obesse potest. *S. V k. Oct.*[4] *CC. conss.* [*a.* 294]

24 *Idem AA. et CC. Macario.* Si patri tuo heres non extitisti, ex facta ab eo liberalitate titulo donationis non posse iura tua laedi manifestissimi iuris est. *PP. non. Febr. Antiochiae Diocletiano VII et Maximiano VI*[5] *AA. conss.* [*a.* 299]

25 [6]*Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.*[7] Donatio, sive directa sit sive mortis causa instituta, sive condicionibus[8] faciendi ac non faciendi suspensa sive ex aliquo notato tempore promissa, sive animo dantium accipientiumve sententiis quantum ius sinit cognominata, sub hac fieri debet observatione, ut quas leges indulgent actiones condiciones pactionesque contineat, hisque penitus cognitis vel recipiantur, si complacitae sunt, vel reiciantur[9], si
1 sunt molestae. In conscribendis autem donationibus nomen donatoris, ius ac rem notari oportet, neque id occulte[10] aut privatim, sed ut tabulae aut quodcumque aliud materiae tempus dabit[11] vel ab ipso vel ab eo quem sors[12] ministraverit[13] perscribatur[14]: actis etiam adnectendis, quae apud iudicem vel magistratus conficienda sunt, ubi hoc leges expostulant[15]. *D.*[16] *III non. Febr. Romae Sabino et Rufino conss.*[17] [*a.* 316]

26 [18]*Idem A. Aconio*[19] *Catullino proconsuli Africae.* Si quis in emancipatum minorem, priusquam fari possit aut habere rei quae sibi donatur adfectum, [20]fundum crediderit conferendum, omne ius
1 compleat instrumentis ante praemissis[21]. Quod per eum servum, quem idoneum esse constiterit, transigi placuit, ut per eum infanti adquiratur. *D. XII k. Mai. Serdicae Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

27 [22]*Idem A. ad Severum comitem Hispaniarum.* Data iam pridem lege[23] statuimus, ut donationes interveniente actorum testificatione conficiantur. quod vel maxime inter necessarias coniunctissimasque personas convenit custodiri, si quidem clandestinis ac domesticis fraudibus facile quidvis pro negotii opportunitate confingi potest, vel id quod vere gestum
1 est aboleri. Cum igitur ne liberos quidem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat, id, quod necessario super donationibus apud acta conficiendis iam pridem statuimus, universos
2 teneat. [24]Gesta autem confici super rebus etiam alibi collocatis ubicumque sufficit. *D. IIII non. Mai. Constantinopoli Dalmatio et Zenophilo conss.* [*a.* 333]

28 [25]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio pp.* Quisquis rem aliquam donando vel in dotem dando vel vendendo[26] usum fructum eius retinuerit, etiamsi stipulatus non fuerit[27], eam continuo tradidisse credatur, ne quid amplius requiratur, quo magis videatur facta traditio, sed omnimodo idem sit in his causis usum fructum retinere, quod tradere. *D. prid. id. Mart. Constantinopoli Honorio A. XI et Constantio II conss.* [*a.* 417]

29 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio pp.* In extraneos et saepe ignotos donationem collatam valere receptum est: et si sine scripto donatum quod fuerit, adhibitis aliis idoneis documentis hoc quod geritur comprobetur. *D. XI k. Mai. Felice et Tauro conss.* [*a.* 428]

30 *Imp. Leo A. Constantino pp.* In hac sacratissima urbe conscriptae donationes ubicumque positarum rerum apud magistrum census insinuentur.
1 In aliis vero civitatibus, sive absens sive praesens rector provinciae sit, sive eadem civitas habeat magistratus sive non habeat et defensor tantummodo sit, donator habeat liberam facultatem donationes rerum suarum ubicumque positarum sive apud moderatorem cuiuslibet provinciae sive apud magistratus sive apud defensorem cuiuscumque civitatis prout maluerit publicare: atque ut ipsa donatio sita est in voluntate donantis, ita ei liceat donationem suam apud quemcumque ex memoratis voluerit intimare.
2 Et hae donationes, quae in diversis provinciis et civitatibus apud quemlibet ex praedictis fuerint publicatae, obtineant inconcussam ac perpetuam fir-

(1) te *M*, *om. LCR* (2) tibi autem adversus filium ex stipulatu competit actio *similiave desiderantur, cf. B* (*σὺ δὲ κατὰ τοῦ υἱοῦ ἢ τὴν περὶ μελλούσης ζημίας ἀγωγήν, ἐὰν ἐπερώτησας* [*ἐὰν μὴ ἐπερωτήσῃς scr.*], *ἢ τὴν ἐξ ἐπερωτήσεως καὶ συμφώνου ἀποκρίσεως ἀγωγήν, ἵνα πληρωθῇ τὰ δόξαντα*) *et BΣ* (*κινεῖ δὲ τὴν* praescriptis verbis *κατὰ τοῦ υἱοῦ, εἴγε τὸν ὅρον παραχρῆμα ἐνέθηκεν, ἐπὶ τῷ πληρωθῆναι τὰ συμφωνηθέντα, ἢ τὴν* ex stipulatu, *εἰ ἔτυχε καὶ ἐπερωτήσας ἀβιτουτεν* [*corruptum ex πάκτου ἀβίτου ἐν κοντινέντι?*] *γενομένης*): *Graeci vix aliter legerunt atque nos, hiatum autem ex cognatis locis velut ex c.* 9 *h. t. expleverunt* (3) *iunge* 6, 42, 27 (4) Viminacii *ins.* 6, 42, 27 (5) VII et m. VI *Mommsen*, VI et m. V *V*, IX et m. VIII *Hal.* (6) = *Th.* 8, 12, 1 *Vat.* 249: *iunge* 5, 37, 21 *Consultatio* 9, 13 (7) pu. *VLR Th. Vat.*, pp. *C recte C* (8) *sic Th. Vat.*, condicionis *VC*, conditioni *R*[a], conditione *LR*[b] *cum B* (9) *sic LR Th. Vat.*, recipiatur ... reiciatur *VC* (10) aut per imperitos *ins. Th. Vat.* (11) scientibus plurimis *ins. Th. Vat.: cf. c.* 31 *h. t.* (12) fors *Vat.* (13) subministraverit *Th. Vat.* (14) et corporalis traditio subsequatur ad excludendam vim atque inreptionem, advocata vicinitate omnibusque arbitris adhibitis, quorum postea fide probabitur donatam rem, si est mobilis, ex voluntate traditam donatoris vel, si immobilis abscessu donantis novo domino patefactam *ins. Th., cf. p.* 364 *not.* 12 (15) ubi h. l. expostulant *om. Th. Vat.* (16) pp. *Vat. recte* (17) in foro divi ... *addunt Vat.* (18) = *Th.* 8, 12, 2 (19) aconio *Th.*, *om. libri* (20) Italicum sive stipendiarium *ins. Th.* (21) et inductione corporaliter impleta *ins. Th.* (22) = *Th.* 8, 12, 5: *iunge* 4, 21, 14 (23) *c.* 25 *h. t.* (24) § 2 = *Th.* 8, 12, 8 (25) = *Th.* 8, 12, 9 (26) vel vendendo *om. Th.* (27) fuerit *dett. cum Th.*, fuit *VLCR*

[illegible]

... nec non ... in competenti ... vel ... praefinitur ... multa et alia gravissima indignatione ... D. prid. k. Mai. Paulo vc. cons. [a. 496]

33 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Illam subtilem observationem amputamus, per quam donationis titulo cessiones actionum accipientes non aliter eas suis transmittere heredibus poterant, nisi litem ex his contestati essent vel ius contestationis divino rescripto meruissent: nam sicut venditionis titulo cessas actiones etiam ante litis contestationem ad heredes transmitti permittitur, simili modo et donatas ad eos transferri volumus, licet nulla contestatio
1 vel facta vel petita sit. Quod et in procuratore constituendo ad movendas easdem[1] cessas actiones similiter observandum erit, ut minime quis impediatur procuratorem cessarum sibi per donationem actionum dare, licet nulla litis contestatio facta vel pe-
2 tita sit. Quae in his tantum personis locum habere censemus, quae susceptis per donationem cessionibus adhuc superesse noscuntur: nam iam mortuis huiusmodi personis vetera iura super hisdem cessionibus posita servari concedimus. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano A. pp. II cons.* [a. 528]

34 *Idem A. Demostheni pp.* Sancimus omnem donationem sive communem sive ante nuptias factam usque ad trecentos solidos cumulatam non indigere monumentis, sed communem fortunam habere, ut non usque ad ducentorum solidorum summam teneat, sed in huiusmodi observatione similes sint tam
1 communes quam ante nuptias donationes. Si quid autem supra legitimam definitionem fuerit donatum, [illegible] non valere. [illegible] legitimum ... scripto vel ... donationibus ... plurimas ... donationes ... monumentis ... esse ... [illegible] ... summam ... et ... monumentis conservari ... autem amplioris summae ... et ... vacuum.
2 Ne autem communione ... liberalitatem ... contentio, ... qui ampliorem summam in re donata habuerit, reliquae aestimationis quantitatem[9] offerre ei, qui minorem causam habuit, et totum pos-
2a sidere. Sin autem hoc minime facere maluerit, tunc omnimodo res dividi secundum quantitatem utrique parti competentem, si res dividi sine suo peri-
2b culo possibilis est. Sin autem[11] huiusmodi casibus, in quibus partitio utiliter celebrari minime potest, amplioris summae dominus noluerit aestimationem offerre, tunc licebit etiam ei, qui minoris summae habet potestatem, offerre pretium et totum
3 sibi vindicare[12]. Si quis autem[13] per diversa tempora in eandem personam multas faciat liberalitates, quarum singulae quidem legitimam quantitatem non excedunt, in unum autem compositae et praedicto modo exaggeratae redundare videntur et maioris esse quantitatis, non videatur eas oportere in unum coadunare et introducere modos, per quos non convaleant et in irritum devocentur[14], sed e contrario et plures intellegantur et singulae secundum sui naturam obtineant et monumentorum ob-
3a servatione non indigeant. Cum enim a veteribus super hac re variatum est, aliis multas aliis unam eas definientibus, nobis causa placuit humanior, ut et multae intellegantur et omnes validae, et hi qui liberalitates accipiunt sciant veros non falsos
4 suos[15] esse donatores. Si quis autem talem receperit[16] donationem, in qua stipulatus fuerit[17] annuam cuidam praestare quantitatem tantae summae, quae non excedit legitimum donationis modum, variabatur, utrum eum ex particulari donatione multas fecisse donationes existimandum est et eas actis non indigere, an ex totius stipulationis fundamento et fonte eius, ex quo annuae donationes profluxerunt, et unam esse eam donationem putandam et

(1) [illegible] ... et ... cos. *Hal.:* ... 10, 12, ... *Constanti-* [illegible]

... (id est: omnibus, quae de traditione dicta sunt in suo vigore manentibus neque ullam imminutionem ex praesenti lege sustinentibus. ut autem ex omni parte eiusmodi divisionis contentio excludatur, etiam hoc praesenti lege complectimur). *prius autem comma* in *Codice repetitae praelectionis quo se referat non* [illegible] ... *de traditione interponenda in* [illegible] ... 12, 1 (*cf. p.* 363 ...) 2 (*cf. p.* 363 *not.* 21) 3. ... *propter c.* 35 § 5 *h. t. ab Iustinianis omissa sint* (13) autem *om.* [illegible] (*Isid.*), *cf. not.* 12 (14) revocentur ... devocentur ... (15) suos *om.* ... (16) fecerit ... *Graecis* ... (17) *verba* stipulatus fuerit ... *eadem sententia qua Graeca* ... *ex sequentibus* praestare et eum ... *fecisse constat*

dubio monumentorum observationè vallandam.
od veteres quidem sat abundeque variave-
os autem certa divisione concludimus, ut, si
odi quidem fuerit donatio, ut intra vitam per-
n stetur vel dantis vel accipientis, multae
ıntur donationes et liberae monumentorum
tione. incertus etenim fortunae exitus hoc
ıuggessit, ut possibile sit unius anni tantum-
vel brevioris vel etiam amplioris temporis
ıupervivere vel donatorem vel eum qui dona-
accepit, et ex hoc inveniri totam summam
nis non excedere legitimam quantitatem.
ı autem etiam heredum ex utraque parte fue-
tio, vel[1] adiciatur tempus vitae vel donatoris
donationem accipiet, tunc, quasi perpetuata
ne et continuatione eius magnam et opulen-
eam efficiente, et una intellegatur et quasi
ibus donationibus[2] cumulata excedere legi-
modum et omnimodo acta reposcere et aliter
convalere. *Recitata septimo in novo con-
palatii Iustiniani. d. III k. Nov. Decio vc.*
[*a.* 529]

Idem A. Iuliano pp. Si quis argentum do-
certumque pondus nominaverit, non autem
ıl generaliter vel specialiter expresserit, ne-
em ei imponi omnimodo praefatum pondus
dare, sive in vasis quibus voluerit, non ta-
ıioribus aestimatione massae, sive in ipsa
tione, quae pro massa rudi in illis locis fre-
ıtata est. Si vero reditum certum ex posses-
s donaverit, non tamen nomina possessionum
, necesse habere de sua substantia fundos
tantum reditum inferre valentes, quantum in
ne posuerit, in talibus tamen agris, qui nec
s quos habet in possessione anteponuntur nec
:es omnibus sunt, sed status mediocris[4] in-
untur. Similique modo, si quis certum nu-
servorum donaverit, non tamen et is nomi-
servos inscripserit, et hic mediocris figurae
tradere et neque tales, quos non habere magis
ıabere prodest, nec iterum eos, qui omnem[5]
m familiam donatoris antecellunt: sed et hic
iocritas spectetur. Sin autem donator neque
m neque servos habens vel non tantum quan-
ınavit fecerit eorum donationem, aestimatio-
his celebrari pro eo quod deest, ita tamen,
nti quidem secundum quod praediximus aesti-
letur, in servis autem non amplius nec minus
:im solidis quantitas pro singulis reddetur,
tibus autem in quindecim annos aestimatio-
n praestet. Sed in his omnibus, si quidem
:gitimam summam donatio fiat, nulla monu-
requirantur: sin autem amplioris summae,
l acta publica decurratur, ita ut in his, quae
is sunt aestimationis, secundum nostram le-
ıon totum, sed solum superfluum evanescat.
et si quis universitatis faciat donationem,
ssis sive dimidiae partis suae substantiae sive
sive quartae sive quantaecumque vel etiam
si non de inofficiosis donationibus ratio ad
:lamaverit, coartari donatorem legis nostrae
tate tantum quantum donavit praestare: ob-
ıne et hic monumentorum secundum quod
sanximus omnimodo requirenda. [7]Sed si
in omnibus supra dictis casibus usus fructus
ı donatore retentus, et traditionem iure in-
legi fieri. Sin autem hoc minime donator ex-
it, si quidem stipulatio donationi inserta sit,
eius auctoritate traditionem compelli fieri. Sin
hoc praetermissum sit et usum fructum mi-
:tinuerit, nihilo minus ex lege nostra necessi-

tatem ei imponi etiam tradere hoc quod donare existimavit, ut non ex hoc inutilis sit donatio, quod res non traditae sunt, nec confirmetur ex traditione donatio, sed liberalitatem plenam et secundum legem nostram perfectissimam constitutam necessarius traditionis effectus sequatur, et necessitatem habeat donator omnimodo res vel partem substantiae quam
5c nominaverit vel totam substantiam tradere. Cum enim in arbitrio cuiuscumque sit hoc facere quod instituit, oportet eum vel minime ad hoc prosilire vel, cum ad hoc venire properavit, non quibusdam excogitatis artibus suum propositum defraudare tantamque indevotionem quibusdam quasi legitimis ve-
5d lamentis protegere. Tantoque magis haec firma esse, si piis actibus vel religiosis personis donatio deputata sit (monumentorum observatione in his modis secundum quod specialiter a nobis in huiusmodi casibus praedictum est[9] observanda), ne in praefatis causis ex quibusdam machinationibus non solum indevotus, sed etiam impius donator intellegatur poenasque non solum legitimas, sed etiam caelestes
5e expectet. Resque[10] donatas in omnibus supra dictis casibus non solum eos, dum supersunt, sed etiam eorum successores reddere compelli, non tantum his, in quos donatio facta est, sed etiam eorum heredibus. *D. XV k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

36 *Idem A. Iohanni pp.* Si quis pro redemptione captivorum pecunias dederit sive per cautionem dare promiserit cuiuscumque quantitatis, cognoscat se neque repetitionem habere neque exactionem cautionis posse declinare, utpote gestis sicut in donationibus non subsecutis super insinuatione eiusdem quantitatis: eo videlicet, qui pecunias accepit vel prima vice vel post cautionem, necessitatem habente piissimam administrationem adimplere, nulla ei molestia vel inquietudine inferenda vel ab eo qui pecunias praebuit vel ab aliis ex legum auctoritate permissis hoc requirere, sed tantummodo sacramentum praestare, quod re vera omnem quantitatem sine dolo vel aliqua deminutione ad redemptionem
1 dederit captivorum. Simili etiam modo gestorum absolvimus ordinatione donationes rerum mobilium vel sese moventium, quas viri gloriosissimi magistri militum fortissimis praestant militibus tam ex sua substantia quam ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione sive in quibuscumque locis
2 degere noscuntur. Eandem liberalitatem nostrae legis indulgemus etiam his, quorum incendio vel ruina domus corruptae sunt, quibusdam forte pecunias cuiuscumque quantitatis praebentibus vel cautionem conficientibus, ut et ipsi nec repetitionem timeant, verum etiam exactionem pecuniarum confessioni insertarum facere possint, licet non gesta fuerint subsecuta: nulla eis licentia danda pecunias ad alias causas nisi ad refectionem[11] domorum erogare. quod si aliqua dubitatio orta fuerit, utrum tota quantitas an pars eius in aedificiis expensa est,
3 hoc domini domus sacramento dirimetur. Ceteris etiam donationibus, quae gestis intervenientibus minime sunt insinuatae, sine aliqua distinctione quingentos usque ad[12] solidos valituris. hoc etenim tantummodo ad augendas huiusmodi donationes addendum esse ex praesenti lege decernimus: anteriore tempore nostra lege praecedente[13] moderando, qua usque trecentos solidos factae donationes et sine insinuatione firmitatem obtinere iussae sunt. *D. XV k. Nov. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

37 *Idem A. Iohanni pp.* Verba superflua, quae in donationibus poni solebant, id est sestertii[14] nummi

B: non *ins. Cuiacius cum BΣ* (2) dationi-
mmsen cum BΣ (3) *iunge* 8, 55, 10 (4) sta-
iocris *R^b cum BΣ*, statim mediocres *VC*, sta-
iorem *R^a* (5) omnem *C*, omnes *V*, omne *R:*
ιντων βελτίους BΣ (6) *c.* 34 § 1 *h. t.* (7) *ex-
ridentur, quae Isidorus (BΣ) sic indicat: τὰ δὲ
περὶ τῆς τραδιτίονος οὕτω σκοπείσθω· εἰ γὰρ* (*id est* quod autem ad traditionem pertinet, sic observetur. nam si) (8) ex *M*, et *CR* (9) 1, 2, 19 (10) resque *R*, res quoque *C* (11) *sic dett. cum BΣ*, perfectionem *CR* (12) ad *del.* (13) *c.* 34 *h. t.* (14) *sic R cum Graecis*, sestertiis *C*

unius assium quattuor, penitus esse reicienda censemus. quid enim verbis opus est, quae rerum effectus nullus sequitur? sancimus itaque nullo modo eorum mentionem vel in[1] imperialibus donationibus vel in aliis omnibus de cetero fieri, sed et si quisquam per verbositatem aliquid tale inscripserit sive remiserit, nulla differentia sit[2].

LIIII (LV).[3]

DE DONATIONIBUS QUAE SUB MODO VEL CONDICIONE VEL EX CERTO TEMPORE CONFICIUNTUR.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Gamicae.* Si doceas, ut adfirmas, nepti tuae ea lege a te esse donatum, ut certa tibi alimenta praeberet, vindicationem etiam hoc casu utilem eo, quod legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes, id est actionem,
1 qua dominium pristinum restituatur tibi. Nam condictio quidem hoc casu (id est in personam actio[4]) iure procedit: verum vindicationem quoque divi principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. *PP. VI k. Dec. Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

2 [5]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio*[6] *Zenoni.* Si praediorum[7] proprietatem dono dedisti ita, ut post mortem eius qui accepit ad te rediret, donatio valet, cum etiam ad tempus certum vel incertum ea fieri potest, lege scilicet quae ei imposita est conservanda[8]. *PP. V id. Mart. Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

3 [9]*Idem AA. Iuliae*[10] *Marcellae.* Quotiens donatio ita conficitur, ut post tempus id quod donatum est alii restituatur, veteris iuris auctoritate rescriptum est, si is in quem liberalitatis compendium conferebatur stipulatus non sit, placiti fide non impleta[11], ei qui liberalitatis auctor fuit[12] vel heredibus eius condicticiae actionis persecutionem com-
1 petere. Sed cum postea benigna[13] iuris interpretatione divi principes ei qui stipulatus non sit utilem actionem iuxta donatoris voluntatem competere[14] admiserint, actio, quae sorori tuae, si in rebus humanis ageret, competebat[15], tibi accommodabitur. *PP. Sirmi XI k. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

4 *Idem AA.* Perfecta donatio condiciones postea non capit. quare si pater tuus donatione facta quasdam post aliquantum temporis fecisse condiciones videtur, officere hoc nepotibus eius fratris tui[16] filiis minime posse non dubium est. *D. k. Oct. Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

5 *Idem AA. et CC. Dexippo.* Si quid mater filiae suae in potestate patris constitutae sub hac condicione, si fuerit intra biennium emancipata, donavit, licet hoc matris voluntate sui iuris effecta non tenuit, tamen prius marito defuncto[17] sui iuris quocumque modo effecta ad similitudinem legati ita relicti rem donatam firmiter habere vel vindicare potest. *S. id. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

LV (LVI).[18]

DE REVOCANDIS DONATIONIBUS.

1 [19]*Imp. Philippus A. Agilio*[20] *Cosmiano.* Etsi[21] perfectis donationibus in possessionem inductus libertus quantolibet tempore ea quae sibi donata sunt pleno iure ut dominus possederit, tamen, si ingratus sit[22], omnis donatio mutata patronorum voluntate
1 revocanda sit. Quod observabitur et circa ea, quae libertorum nomine, pecunia tamen patronorum
2 et beneficio comparata sunt. Nam qui obsequiis suis liberalitatem patronorum provocaverunt, non sunt digni, qui[23] eam[24] retineant, cum coeperint obsequia neglegere, cum magis in[25] eos collata liberalitas ad obsequium inclinare debet[26] quam ad in-
3 solentiam erigere. Hoc tamen ius stabit intra ipsos tantum, qui liberalitatem[27] dederunt[28]. ceterum neque filii eorum neque successores ad hoc beneficium pertinebunt[29]: neque enim fas est ullo[30] modo inquietari donationes, quas is qui donaverat in diem vitae suae non retractavit[31]. *D. XV k. Iul. Aemiliano et Aquilino conss.* [*a.* 249]

2 *Imp. Probus A. Felici.* Si apud provinciae praesidem aviam filiae tuae quasi paenitentia ductam subtracta instrumenta donationum igni exussisse constiterit, vereri te non oportet, ne id, quod iure vires acceperat, ex post facto possit in dubium revocari. *PP. III non. Mai. Sirmi Probo A. et Paulino conss.* [*a.* 277]

3 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Ianuario et Felici.* Possessionem, quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex paenitentia sola alienare non potuit. *PP. II id. Ian. Carino II et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Proculae.* Confiteri[32] in fraudem te alterius donasse professionem inhonestam continere intellegas. itaque si donationem perfecisti, eam revocare non potes ex memorata adlegatione sub obtentu paenitentiae. *PP. k. April. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Epagatho.* Si donationem rite fecisti, hanc auctoritate rescripti nostri rescindi non oportet. *S. V k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

6 *Idem AA. et CC. Herenniae.* Velles nec ne filio tuo praedia itemque mancipia donare, fuit initio tibi liberum. desine itaque postulare, ut donatio quam perfeceras revocetur sub praetextu mariti ac liberorum absentiae, cum huius firmitas ipsorum praesentia non indigeret. *S. V k. Oct. Viminacii CC. conss.* [*a.* 294]

7 [33]*Impp. Constantius et Constans AA. ad Philippum pp.* His solis matribus, quae non in secundi matrimonii foedus nupserint, sed unius tantum matrimonii sunt, revocandarum donationum quas in filios fecerint ita decernimus facultatem, si
1 eos ingratos circa se esse ostenderint. Quidquid igitur is qui a matre impietatis arguitur ex[34] titulo donationis tenet eo die, quo controversiae qualecumque principium iussu iudicantis datur, matri coga-
2 tur reddere. Ceterum quae ante adhuc matre pacifica iure perfecta sunt et ante inchoatum coeptumque iurgium vendita donata mutata in dotem data ceterisque causis legitime alienata, minime re-
3 vocamus. Actionem vero matris ita personalem esse volumus, ut vindicationis tantum habeat effectum nec in heredem detur nec tribuatur heredi
4 De ceteris autem, quae portentuosae vilitatis abiectaeque pudicitiae sunt[35], satis etiam tacite cautum putamus. quis est enim, qui his aliquid arbi-

(1) in *dett.*, *om. CR* (2) sit R^b *cum B*, *om. C*, *inc.* R^a (3) *B* 47, 1, 70 *seqq.* (4) id est in pers. actio *del. Hal.* (5) = *Vat.* 283 (6) aurelio *Vat.*, *om. libri* (7) si [praediorum] stipendiariorum *Vat.* (8) donatio inrita est, cum ad tempus (ad te *cod.*) proprietas transferri nequiverit *Vat.* (9) = *Vat.* 286 (10) Iuliae *Vat.*, *om. libri* (11) servata *Vat.* (12) fuit *edd.*, interfuit *libri* (13) *sic edd.*, benigni *libri* (14) decernendam esse *Vat.* (15) potuit decerni *Vat.* (16) *sic* R^b, fratri tuo *C*, fratribus tuis R^aγ (17) prius marito defuncto *colloca supra post* licet (18) *B* 47, 2 (19) = *Vat.* 272 (20) agilio *Vat.*, *om. libri* (21) Cominio suo salutem. Inter patronos et libertos de iure donationum tractari non oportet, cum etsi *Vat.* (22) si ingratus sit ea. *Vat.*, *habent Graeci* (23) qui *edd.*, quo *libri*. *cf. not. seq.* (24) prov., sunt digni, quin (qui *scr.*) eam non *Vat.* (25) in *om. Vat.* (26) debeat *Vat.* (27) *sic M*, libertatem *LCR*, *fortasse cum Graecis*, *qui patronum solum revocare posse dicunt: cf. not. seq.* (28) intra ipsorum tantum liberalitatem qui donaverunt *Vat.* (29) pervenient *Vat.* (30) omni *Vat.* (31) revocavit *Vat.*, cum *ἀνεκαλέσατο ΒΣ* (32) confiteri *C*, confiteris R^a, confitearis LR^b (33) = *Th.* 8, 13, 1: *iunge Th.* 3, 13, 1. 8, 13, 2 (34) ex *om. Th.* (35) de ceteris … sunt] quare de ceteris vel alterius status vel part. v. v. a. pudicitiae *Th.*

tretur tribuendum esse, cum etiam illis, quae iure, secundas tamen contraxerunt nuptias, nihil ex his privilegiis tributum esse vellemus? *D. XII k. Oct. Limenio et Catullino conss.* [*a.* 349]

8 [1]*Idem AA. ad Orfitum pu.* Si umquam libertis patronus filios non habens bona omnia vel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus et postea susceperit liberos, totum quidquid largitus fuerit revertatur in eiusdem donatoris arbitrio ac dicione mansurum. *D. v k. April. Arbitione et Lolliano conss.* [*a.* 355]

9 [2]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum.* Donationes circa filium filiamve, nepotem neptemve, pronepotem proneptemve emancipatos[3] celebratas pater seu avus vel proavus revocare non poterit nisi edoctis manifestissimis causis, quibus eam personam in quam collata donatio est contra ipsam venire pietatem et ex causis quae legibus continentur fuisse constabit ingratam. *D. VIII id. Nov. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

10 [4]*Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.* Generaliter sancimus omnes donationes lege confectas firmas illibatasque manere, si non donationis acceptor ingratus circa donatorem inveniatur, ita ut iniurias atroces in eum effundat vel manus impias inferat vel iacturae molem ex insidiis suis ingerat, quae non levem sensum substantiae donatoris imponit vel vitae periculum aliquid ei intulerit vel quasdam conventiones sive in scriptis donationi impositas sive sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spo-
1 pondit, minime implere voluerit. Ex his enim tantummodo causis, si fuerint in iudicio[5] dilucidis argumentis cognitionaliter adprobatae, etiam donationes in eos factas everti concedimus, ne sit cuiquam licentia et alienas res capere et fragilitatem videre donatoris, et iterum ipsum donatorem suasque res perdere et praefatis malis ab ingrato dona-
2 tionis acceptore adfici. Haec tamen usque ad primas personas tantummodo stare censemus, nulla licentia concedenda donatoris successoribus huiusmodi querimoniarum primordium instituere. etenim si ipse qui haec passus est tacuit, silentium eius maneat semper et non a posteritate eius suscitari concedatur vel adversus ipsum qui ingratus esse dicitur vel adversus eius successionem. *D. XV k. April. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.* [*a.* 530]

LVI (LVII).[6]

DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

1 [7]*Imp. Alexander A. Daphenae.* Si donationi contineatur, ut altero defuncto ad alterum portio eorum quae donabantur pertineret, existente condicione, si mortis causa donatio perficiebatur, fideicommissi actio competit. *PP. IIII k. Oct. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Imp. Gordianus A. Zoilo.* Intestata mortua quondam nuru tua neptis tua, quae ex ea filio tuo quaesita est, quandoque potest ad eius venire suc-
1 cessionem. Nec tamen ea post mortem filii tui, ex quo quaesierat filiam, alii nuptui se collocando dotem dans prohibebatur quam vellet condicionem
2 eidem doti dicere. Sed si mortis causa donationem in fratrem suum conferens in casum mortis suae eam dotem eundem fratrem suum stipulari passa est, cum divi Severi constitutione etiam in mortis causa donationibus, si de cetero patrimonio quantum Falcidia iubet heres non habet, provisum sit, is qui nurui tuae heres extiterit eius constitutionis beneficium non prohibebitur postulare. *PP. X k. Febr. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Heredi.* Nec fratris sui mortis causa recte factam donationem sorori rescindere licet. *S. III k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

4 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Cum de mortis causa donatione dubitabatur et alii quidem inter ultimas voluntates eam posuerunt et legatis adgregandam esse censuerunt, alii autem inter donationes quae inter vivos consistunt eam posuerunt, dubietate eorum explosa sancimus omnes mortis causa donationes, sive iuxta mortem facientis fuerint celebratae sive longiore cogitatione mortis subsecutae sunt, actis minime indigere neque expectare publicarum personarum praesentiam et ea quae super huiusmodi monumentis solent adhiberi. sed ita res procedat, ut, si quinque testibus praesentibus vel in scriptis vel sine litterarum suppositione aliquis voluerit mortis causa donationem facere, et sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate vallata et nullam calumniam accipiat neque propter hoc, quod gesta ei non accesserunt, inefficax esse atque inutilis videatur et omnes effectus sortiatur, quos ultimae habent liberalitates, nec ex quacumque parte absimiles esse intellegantur. *D. k. Sept. Constantinopoli Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*[8] [*a.* 530]

LVII (LVIII).

DE INFIRMANDIS POENIS CAELIBATUS ET ORBITATIS ET DECIMARIIS SUBLATIS.

1 [9]*Imp. Constantinus A. ad populum.* Qui iure veteri caelibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii foedere fulcirentur, sitque omnibus aequa condicio capessendi quod quisque mereatur. nec vero quisquam orbus habeatur: propo-
1 sita huic nomini damna non noceant. Quam rem et circa feminas aestimamus earumque cervicibus imposita iuris imperia velut quaedam iuga solvimus promiscue omnibus. [10]*PP. k. April. Romae Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [*a.* 320]

2 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Isidoro pu.* Inter virum et uxorem rationem cessare ex lege Papia decimarum et, quamvis non interveniant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis, nisi forte lex alia minuerit derelicta, decernimus. tantum igitur post haec maritus vel uxor sibi invicem derelinquant, quantum superstes[12] amor exegerit. *D. prid. non. Sept. Varane cons.* [*a.* 410]

LVIII (LVIIII)

DE IURE LIBERORUM.

1 [13]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Isidoro pu.* Nemo post haec a nobis ius liberorum petat, quod simul hac lege omnibus concedimus[14]. *D. prid. non. Sept. Varane cons.* [*a.* 410]

(1) = *Th.* 8, 13, 3 (2) = *Th.* 8, 13, 6: *iunge* 6, 55, 11 *et quae ibi laudantur* (3) emancipationis tempore *Th.* (4) *iunge* 8, 53, 35 (5) *sic dett. cum BΣ*, iudicium *LCR* (6) *B* 47, 3, 45 *seqq.* — *Cf. Dig.* 39, 6 (7) *iunge* 4, 48, 3 (8) post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. *scr.* (9) = *Th.* 8, 16, 1: *iunge* 8, 34, 3. 10, 19, 2 (10) D. prid. k. Febr. Serdicae *praemittit Th.*, *cf. leges iungendas* (11) = *Th.* 8, 17, 2: *iunge* 1, 19, 6. 8, 58, 1 (12) *sic Th.*, superstis *C*, superstitis *R* (13) *Th.* 8, 17, 3: *iunge* 1, 19, 6. 8, 57, 2 (14) omnibus concedimus] detulimus *Th.*

7 *Imp. [illegible] A. [illegible]* Illam iniuriam [illegible] praeterita [illegible] pro [illegible] ratione [illegible] quae ex Tertulliano senatus consulto ei praestantur, omnimodo eam habere sancimus, licet tres liberos ingenua vel libertina quattuor minime pepererit. *D. k. Iun. [illegible] ipso A. II cons.*[2] [illegible]

LIBER NONUS.

I.[1]

QUI ACCUSARE NON POSSUNT.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Silvano.* Prius est, ut criminibus, quae tibi ut graviora ab adversario tuo obiciuntur, caedis atque vulnerum[1] respondeas, et tunc ex eventu causae iudex aestimabit, an tibi permittendum sit eundem accusare, tametsi prior inscriptionem deposuisti. *PP. V id. Mart. Tertullo et Clemente conss.* [a. 195]

2 *Imp. Antoninus A. Ingenuo.* Si cautiones, quibus Secundinus solutam Ingenuo pecuniam probare [illegible] dicit, tutores vel curatores tui suspectas ut falsas habent, proprio nomine, cum non liceat alieno, non [illegible] prohibentur in crimine falsi subscribere. Nec enim [illegible] tutores vel curatores, qui officio et periculo suo[2] res pupillorum vel adulescentium administrant, [illegible] notantur, nisi evidens eorum calumnia [illegible] apparebit. *PP. [illegible]* [a. 2?5]

3 [illegible] Qui crimen publicum [illegible] non aliter ad hoc admittendi [illegible] pagina processerit [illegible]

[illegible]

8 *Imp. Gordianus A. Gaio militi.* Non prohibentur milites actiones quae iudicii publici instar obtineant[6] intendere, si suas suorumque iniurias exsequantur. ideoque consobrini tui necem defendere tibi permittimus. *PP. XVII k. Aug. Pio et Pontiano conss.* [a. 238]

9 *Idem A. Severiano.* Non ignorat competens iudex eam, quae ultionem et mortem filii persequi adlegat, non temere ad accusationem esse admittendam, nisi prius matrem se esse probaverit. *PP. VI non. Mart. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

10 *Idem A. Mucatraulo militi.* Si crimen ad tuam tuorumque iniuriam pertinens exsequeris, sollemnibus te inscriptionibus adstringe, ut praesidem provinciae habere iudicem possis. *PP. k. Aug. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

11 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Saturnino.* Data opera partis adversae res vestras incendio exarsas esse adseverantes crimen Corneliae de sicariis exsequi potestis. *PP. XIII k. Iul. Peregrino et Aemiliano conss.* [a. 244]

12 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. [illegible]* De crimine quod publicorum fuerit iudiciorum [illegible] accusare non permittitur nisi certis ex causis, [illegible] si suam suorumque iniuriam persequatur[illegible] statuta tantum de [illegible] est non exacta [illegible] praeses provinciae [illegible] cuius ac[illegible] *S. [illegible] k.* [a. 293]

13 [illegible] Si magnum [illegible] contra fratrem [illegible] est, sed [illegible] *Febr. CC.* [a. 294]

14 [illegible] Propter insidias [illegible] nem apud [illegible] si pietas [illegible] intentionem. [illegible] [a. 294]

15 [illegible] accusa[illegible] si tibi [illegible] *S. III* [a. 294]

16 [illegible] rationibus [illegible] accusa[illegible] habet non [illegible] suorum-

[illegible] etiam ad- [illegible] apud Sa- [illegible] et Merkel [illegible] constitutionem [illegible] autem [illegible] non [illegible] (4) sic CR. [illegible] B[illegible] [illegible] obtineant R [illegible] (5) sic C. [illegible] libri

que iniurias quis persequatur. *S. XII k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

17 *Pars sententiae eorundem AA. et CC. datae V id. Ian. Diocletiano VII et Maximiano VI AA. conss.* Iniquum et longe a beatitudine saeculi nostri esse credidimus, ut Thaumastus accusandi eius haberet facultatem, in cuius domo eum, licet ingenuum, a prima tamen aetate fuisse constabit[1]. quare ex nomine Thaumasti mentio super conflictu criminali Symmacho conquiescat. si quam sane civilem petitionem idem Thaumastus sibi competere confidit, iudicio praesidali poterit experiri. [*a.* 299]

18 *Idem AA. et CC. Iuliano*[2]. Si sororem tuam leviorum commissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere in iudicio praesidali, quo temerarie commissa congrua ultione plectantur. *D. III k. Mart. Diocletiano VIIII et Maximiano VIII AA. conss.* [*a.* 304]

19 [3]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. Laodicio praesidi Sardiniae.* Neganda est accusatis, qui non suas suorumque iniurias exsequantur[4], licentia criminandi in pari vel minori crimine[5], priusquam se crimine quo premuntur exuerint, secundum scita veterum iuris conditorum, ita tamen, ut et ipsi inscriptiones contra eos etiam pendente accusatione deponere possint[6]. *D. prid. id. Aug. Carnunti Gratiano A. III et Equitio conss.*[7] [*a.* 374]

20 [8]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp.* Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus cuiuscumque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationem caput atque fortunas petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhaeserit, ante exhibitionem testium, ante examinationem iudicii, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultore gladio feriatur. vocem enim funestam intercidi oportet potius quam audiri. maiestatis autem[9] crimen excipimus. *D. VI id. Nov. Constantinopoli Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

21 [10]*Impp. Honorius et Theodosius AA. consulibus praetoribus tribunis plebi senatui*[11] *salutem dicunt.* Liberti si accusatores manumissorum heredumve esse praesumpserint, eodem quo servi supplicio tenebuntur, luituri poenas ante prohibitae[12] delationis exordium. *D. VIII id. Aug. Ravennae Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

II.[13]

DE ACCUSATIONIBUS ET INSCRIPTIONIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Marciano.* Eos qui terminos effoderunt extraordinaria animadversione coerceri debere praeses provinciae non ignorabit. *PP. III k. Aug. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 [14]*Idem A. Syro.* Si cuiusdam criminis obnoxius servus postulatur, dominus eum defendere potest et in iudicio sistere accusatoris intentionibus respon-
1 surum. Post probationes autem criminis non ipse dominus, sed servus pro suo delicto condemnationem sustineat[15]. ideo enim servum suum domino defendere permissum est, ut pro eo possit competentes adlegationes offerre. *PP. XI k. Dec. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

3 *Idem A. Stephanidi.* Reos capitalium criminum absentes etiam per procuratorem defendi leges publicorum iudiciorum permittunt. *PP. IIII non. Nov. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Imp. Gordianus A. Archelao.* Si accusatoribus absentibus et non per contumaciam adesse iudicio cessantibus ex una[16] postulatione aditus praeses provinciae non causa cognita sententiam dixit, qua eum de quo querimoniam detulisti[17] liberandum existimavit, criminatione etiam nunc perseverante, quae contumacia vel cessatione accusatorum non interveniente auferri non potuit, causa intentati criminis apud eundem vel successorem eius more iudiciorum tractabitur. *PP. non. Mart. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

5 *Idem A. Paulino.* Non ideo minus crimine seu atrociorum iniuriarum iudicio tenetur is qui in istam accusationem incidit, quod dicat alium se huius facti mandatorem habuisse. namque hoc casu praeter principalem reum mandatorem quoque ex sua persona conveniri posse ignotum non est. *PP. III id. Sept. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

6 *Idem A. Avidiano.* Absentem capitali crimine accusari non posse, sed requirendum tantummodo
1 adnotari solere, si desit, vetus ius est. Et ideo cum absentem te et ignorantem, cui numquam ullum crimen denuntiatum esset, per iniuriam a praeside provinciae in metallum datum dicas, quo magis in[18] praesenti te agente, ut adseveras, iam nunc fides veri possit illuminari, praefectos praetorio adire cura, qui, quidquid novo more et contra formam constitutionum gestum deprehenderint, pro sua iustitia reformabunt. *PP. IIII non. April. Arriano et Papo conss.* [*a.* 243]

7 *Idem A. Proculo.* Ea quidem, quae per officium praesidibus nuntiantur, et citra sollemnia accusationum posse perpendi incognitum non est. verum falsis nec ne notoriis insimulatus[19] sit, perpenso iudicio dispici debet. *PP. VIII id. Ian. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

8 *Exemplum sacrarum litterarum Diocletiani et Maximiani AA.* Si quis se iniuriam ab aliquo passum putaverit et querellam deferre voluerit, non ad stationarios decurrat, sed praesidalem adeat potestatem aut libellos offerens aut querellas suas apud acta deponens. *PP. sine die et consule.*

9 [20]*Idem AA. Honorato.* Qui de crimine publico in accusationem deductus est, ab alio super eodem
1 crimine deferri non potest. Si tamen ex eodem facto plurima crimina nascuntur et de uno crimine in accusationem fuerit deductus, de altero non pro-
2 hibetur ab alio deferri. Iudex autem super utroque crimine audientiam accommodabit: nec enim licebit ei separatim de uno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero quoque crimine fiet. *PP. XIIII k. Sept. Basso et Quintiano conss.* [*a.* 289]

10 *Idem AA. Ursae.* Qui explicandi negotii spem, cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est, pollicetur, non minus ob illicitam sponsionem crimen contrahit, quam qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam adspirat. *PP. III k. Nov. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

11 *Idem AA. have Crispine carissime nobis.* Si quis homicidii crimen existimat persequendum, secundum iuris publici formam debebit eum, qui in primordio homicidii postulaverat reum neque probaverat ideoque reus absolutus est, praevaricationis arguere: id enim salubriter statutis principum parentum nostrorum iurisque forma praescriptum est: vel si id non putaverit agendum, ad sequens crimen, id est pastorum latronumve, descendere eum coges atque id exsequi iudicio tuo, cum, si quidem id ab incusato appareat esse commissum, ob ultionem publicam obnoxius legibus fiat. *D. VIII id. April. Hannibaliano et Asclepiodoto conss.* [*a.* 292]

(1) constat *cum BΣ (κ. π.) scr.* (2) pp. *addunt libri* (3) = *Th.* 9, 1, 12 (4) qui ... exsequantur *om. Th.* (5) in ... crimine *om. Th.* (6) ita ... possint *om. Th.* (7) post consulatum Gratiani A. III et Equitii *propter Ammianum* 30, 5, 11 *emendat Gothofredus* (8) = *Th.* 9, 6, 3 (9) autem *om. Th.* (10) = *Th.* 4, 10, 2: *iunge* 4, 20, 12 *et quae ibi laudantur* (11) suo *ins. Th.* (12) adhibitae *Th. contra BΣ (κ. π.)* (13) *B* 60, 33, 15 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 2 (14) *iunge* 3, 42, 2. 9, 35, 1 (15) *sic LR*[b], sustinet *C*, sustinet at *R*[a] (16) parte *ins. Mommsen* (17) *sic C*, detulistis *R* (18) in *R*, in re *C* (19) *sic dett.*, id est accusatus *ins. CR* (20) *iunge* 7, 56, 3

12 *Item AA.* [illegible] *Aurelio.* [illegible] criminis periculum afferre [illegible] *AA. conss.* [a. 393]

13 *Impp.* [illegible] *et Theodosius AAA.* [illegible] [illegible] *Arcadio A.* [illegible] [illegible] *Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

15 *Idem AAAA. Tatiano pp.* [illegible] per inscriptionem [illegible] *D.* [illegible] *Valentiniano A.* [illegible] *et Neoterio conss.* [a. 390]

16 [20]*Impp. Arcadius et Honorius AA.* [illegible] criminalibus dignum est, ut in-scriptionem proponantur quae magnitudinem videlicet criminis [illegible] partem
1 digna [illegible] possit auctoritas. Quod statutum [illegible] ex officio ingrediuntur [illegible] condemnatione feriuntur. *D.* [illegible] *k. Ian. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [a. 395]

17 [12]*Impp. Honorius et Theodosius AA. consulibus praetoribus tribunis plebis senatui* [13] *salutem dicunt.* Accusationibus ordinem iam dudum legibus institutum servari iubemus, ut, quicumque in discrimen capitis accersitur, non statim reus qui accusari potuit aestimetur, ne subiectam innocentiam faciamus: sed quisquis ille est qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, vinculum inscriptionis adripiat, custodiae similitudinem habita tamen dignitatis aestimatione patiatur nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii [14].
1 Nemo tamen sibi blandiatur obiecta cuiuslibet criminis de se in quaestione confessus, veniam sperans propter flagitia adiuncti, vel communione criminis consortium personae superioris optans, aut inimici supplicio in ipsa supremorum suorum sorte sociandus, aut eripi se posse confidens aut studio aut privilegio nominati, cum veteris iuris auctoritas de se confessos ne interrogari quidem de aliorum conscientia sinat. nemo igitur de proprio crimine confitentem super conscientia scrutetur aliena. *D. VIII id. Aug. Ravennae Asclepiodoto et Mariniano conss.* [a. 423]

III.[15]

DE EXHIBENDIS VEL TRANSMITTENDIS REIS.

1 [16]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Valentino consulari Piceni.* Si miles in provincia repertus crimen publicum commiserit, eum rector provinciae sub custodia constituat atque ita vel causae meritum vel personae qualitatem ad magistrum militum referat. *D. XI k. Febr. Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

2 [17]*Impp.* [illegible] *et Theodosius AAA.* [illegible] [illegible] *et Theodosio AA. conss.* [a. 380]

3 [18]*Impp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA.* [illegible] Neminem iudicio exhibendum esse praecipimus, nisi [illegible] exhibitione iudex pronuntiaverit. *D.* [illegible] *Valentiniano A.* [illegible] *et Neoterio conss.* [a. 390]

IIII.[23]

DE CUSTODIA REORUM.

1 [24]*Imp. Constantinus A. ad* [illegible]. In quacumque causa reo exhibito, sive accusator existat sive eum publicae sollicitudinis cura produxerit, statim debet quaestio fieri, ut noxius pu-
1 niatur, innocens absolvatur. Quod si accusator aberit ad tempus aut sociorum praesentia necessaria videatur, id quidem debet quam celerrime [25] procu-
2 rari. Interea vero [26] exhibito non ferreas manicas et inhaerentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulaverit [27], ut et cruciatus desit et
3 permaneat fida custodia. Nec vero sedis intimae tenebras pati debebit inclusus, sed usurpata luce vegetari [28] et, ubi nox geminaverit custodiam, vestibulis carcerum et salubribus locis recipi ac revertente iterum die ad primum solis ortum ilico ad publicum lumen educi, ne poenis carceris perimatur, quod innocentibus miserum, noxiis non satis seve-
4 (1) rum esse dignoscitur. Illud etiam observabitur, ut neque his qui stratorum funguntur officio neque ministris eorum liceat crudelitatem suam accusatoribus vendere et innocentes intra carcerum saepta leto dare aut subtractos audientiae longa tabe
5 consumere. Non enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus iudici imminebit, si aliquem ultra debitum tempus inedia aut quocumque modo aliquis stratorum exhauserit, et non statim eum penes quem officium custodiae est atque eius ministros capitali poena subiecerit. *D. prid. k. Iul. Serdicae Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [a. 320]

2 [29]*Idem A. ad Euagrium.* Si quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quod dignum claustris carceris et custodiae squalore videtur, auditus apud acta, cum de admisso constiterit, poenam carceris sustineat atque ita postmodum eductus apud acta
1 audiatur. Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, ut iudicibus immodice saevientibus freni quidam ac temperies adhibita videatur. *D. III non. Febr. Heracleae Constantino A. VII et Constantio C. conss.* [a. 326]

3 [30]*Idem* [31] *A. Acindyno pp.* Quoniam unum car-

(1) innocentis *LC*[a]*R*[a] *contra B* (2) Ian. *Mommsen* (3) = *Th.* 9, 1, 14 (4) miserorum *Th. contra BΣ* (*κ. π.*) (5) accusator *ins. Th. contra BΣ* (*κ. π.*) (6) = *Th.* 9, 1, 15 (7) = *Th.* 9, 1, 17 (8) in crim. publ. *libri cum BΣ* (*κ. π.*), criminalis *Th.* (9) licet ... sustineant *om. Th., habent BΣ* (*κ. π.*) (10) = *Th.* 2, 1, 8: *iunge* 8, 4, 8. 9, 37, 1 (11) suo salutem *addit Th.* (12) = *Th.* 9, 1, 19: *iunge* 4, 20, 12 *et quae ibi laudantur* (13) suo *ins. Th.* (14) nec impunitam ... supplicii *iterantur in* 9, 46, 10 (15) *B* 6, 35, 15 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 3 (16) = *Th.* 9, 2, 2 (17) = *Th.* 9, 2, 3: *iunge* 9, 4, 5 (18) accimulanti *Th.* (*sic*), insim. id est (vel *C*) accusatori *libri* (19) et in poenam reciproci stilo trepidante recaverit *ins. Th.* (20) *sic Th.*, reducendus *libri* (21) sufficientium ... tamen] dierum *Th.* (22) = *Th.* 9, 2, 4 (23) *B* 60, 35, 18 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 3 (24) = *Th.* 9, 3, 1 (25) *sic dett. cum Th.*, celeberrime *LCR* (26) viro *Th.* (27) si ... postulaverit *om. Th.* (28) *sic dett. cum Th.*, id est sublevari *ins. LCR* (29) = *Th.* 9, 3, 2 (30) = *Th.* 9, 3, 3 (31) Imp. Constantius *Th. recte*

ceris conclave permixtos secum criminosos includit,
hac lege sancimus, ut, etiamsi poenae qualitas per-
mixtione iungenda[1] est, sexum tamen disparem[2]
diversa claustrorum habere tutamina iubeatur. *D.*
non. April. Acindyno et Proculo conss. [*a.* 340]
4 [3]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus*
AAA. ad Probum pp. Ad commentariensem recep-
tarum personarum custodia observatioque pertineat,
nec putet hominem abiectum atque vilem obicien-
dum esse iudici, si reus modo aliquo[4] fuerit elapsus.
nam ipsum volumus eiusmodi poena consumi, cui
1 obnoxius docebitur fuisse qui fugerit. Si vero
commentariensis necessitate aliqua procul ab offi-
cio egerit, adiutorem eius pari iubemus invigilare
cura et eadem statuimus legis severitate constringi.
D. III k. Iul. Contionaci Gratiano A. II et Probo
conss. [*a.* 371]
5 [5]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodo-*
sius AAA. Eutropio pp. De his quos tenet carcer
id aperta definitione sancimus, ut aut convictum
velox poena subducat aut liberandum custodia diu-
1 turna non maceret. Iubemus autem, ut[6] intra
tricesimum diem semper commentariensis ingesserit
numerum personarum, varietatem delictorum, clau-
sorum ordinem aetatemque vinctorum. officium[7] vi-
ginti libras auri aerario nostro iubemus inferre, iudi-
cem desidem ac resupina cervice tantum titulum
gerentem extorrem impetrata fortuna decem libras
auri multandum esse censemus. *D. III k. Ian. Constan-*
tinopoli Gratiano V et Theodosio AA. conss. [*a.* 380]
6 [8]*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Μηνᾷ ἐπάρχῳ*
πραιτωρίων. Οὐδένα ἐμβάλλεσθαι ἐν φυλακῇ δίχα
προστάξεως τῶν κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην πόλιν
ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ ἐνδόξων ἢ περιβλέπτων ἢ λαμπροτά-
των ἀρχόντων ἢ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκδίκων βου-
1 *λόμεθα. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐμβληθέντων ἢ ἐμβαλλο-*
μένων τοὺς θεοφιλεστάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους
μίαν ἑκάστης ἑβδομάδος ἡμέραν τὴν τετράδα ἢ τὴν
παρασκευὴν τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς διερευνᾶσθαι καὶ
σὺν ἀκριβείᾳ μανθάνειν τὰς τῆς αὐτῶν κατοχῆς αἰ-
τίας καὶ εἴτε οἰκέται τυγχάνοιεν ὄντες εἴτε ἐλεύθεροι,
εἴτε ἐπὶ χρήμασιν εἴτε ἐπὶ ἄλλοις ἐγκλήμασιν εἴτε ἐπὶ
φόνοις ἐμβεβλημένοι.
2 [9]*Καὶ εἰ μὲν δοῦλοί εἰσιν, εἴσω εἴκοσιν ἡμερῶν ἐκ-*
βάλλεσθαι αὐτοὺς ἢ σωφρονιζομένους ἢ τοῖς δε-
σπόταις παραδιδομένους. ἢ ἐὰν μὴ φαίνωνται
οἱ δεσπόται, ἀπολύεσθαι αὐτούς.
3 [10]*Ὁ ἐν εἱρκτῇ βληθεὶς διὰ χρηματικὸν ἐλεύθερος*
ἀπολυέσθω παρέχων ἐγγύας· εἰ δὲ ἀπορεῖ ἐγγυῶν,
τεμνέσθω εἴσω λʹ ἡμερῶν τὸ κατ' αὐτὸν καὶ
ἀπολυέσθω. ἐὰν δὲ πλείονος χρόνου τὸ πρᾶγμα
δέηται[11]*, τότε ἐξωμοσίᾳ καταπιστευέσθω μέχρι*
πέρατος τῆς δίκης· εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐξωμοσίαν
ἀπολειφθῇ πρὸ περαιώσεως τοῦ ζητουμένου, ἐκ-
4 *πιπτέτω τῶν οἰκείων πραγμάτων*[12]. [13]*Ἐὰν ἐλεύ-*
θερος ἐγκλήματι κατεχόμενος βληθῇ εἰς φυλακήν,

(1) *sic Th.*, iniungenda *libri* (2) *sic Th.*, sexu t. dispare *C*, sexu (sexu *bis R*ᵃ) t. dispares *R* (3) = *Th.* 9, 3, 5 (4) modo aliquo *libri cum B* (κ. π.), condicione aliqua *Th.* (5) = *Th.* 9, 3, 6: *iunge* 9, 3, 2 (6) iubemus autem ut *libri cum BΣ* (κ. π.), temperari autem ab innoxiis austera praeceptione sancimus et praedandi omnem segetem de neglegentia iudicum provinciarum ministris feralibus amputamus. nam nisi *Th.* (7) officium *CR*ᵃ *Th.*, quod si hoc praetermiserit officium *LR*ᵇ, *similiterque Graeci sententiam interpolatione compilatorum mutilatam suppleverunt* (8) *pr.* § 1. 9 = 1, 4, 22, § 2. 6...8 = *B* 60, 35, 22, § 3...5 = *BΣ iunge* 1, 4, 23. 9, 5, 2. 9, 47, 26 (9) § 2 *in BΣ: sic indicatur: ὁ ἐν φυλακῇ ὢν δοῦλος εἴσω κʹ ἡμερῶν, εἰ μὲν ἀναίτιός ἐστιν, ἀπολυέσθω καὶ διδόσθω τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ· εἰ δὲ ὑπεύθυνος εὑρεθῇ, τιμωρείσθω* (*id est* servus qui in custodia est intra XX dies, si innocens est, liberetur et domino suo reddatur, si convictus erit, puniatur), *in* Ῥοπ. 10, 1 *sic: ὅτι ἐντὸς κʹ ἡμερῶν οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουσι παρασκευάζειν τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκβάλλειν τοὺς ἐμβεβλημένους ἐν φυλακῇ οἰκέτας, εἰ δὲ μὴ φαίνονται, εἴσω κʹ ἡμερῶν ἀπολύονται* (*id est* episcopi curare debent, ut magistratus tam in civitatibus quam Constantinopoli in custodiam coniectos servos remittant aut, si [domini] non apparent, intra XX dies dimittant) (10) *index* § 3. 4 *in B hic est: εἰ δὲ ἐλεύθεροί εἰσιν ἐπὶ ἀταξίᾳ κατεχόμενοι, παραχρῆμα κρίνεσθαι αὐτούς, ἢ ἐὰν περὶ ἄλλης οἱασδήποτε αἰτίας, παρέχειν αὐτοὺς ἐγγύας. εἰ δὲ μὴ ἔχουσιν ἐγγυητάς, εἰ μὲν ἐπὶ ἐγκλήματι κατέχονται χωρὶς φόνου, ἐν τάχει αὐτοὺς κρίνεσθαι, εἰ δὲ κεφαλικόν ἐστι τὸ ἔγκλημα, εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν. ἐὰν δὲ ᾖ χρεία πλείονος ὑπερθέσεως μηδαμοῦ παρέχοντος αἰτίαν τοῦ ἐγκεκλεισμένου, δίδοσθαι αὐτον ἐπὶ ἐξωμοσίᾳ, ἵνα ἡ ψῆφος γένηται κατ' αὐτοῦ, ἐὰν ἀπολειφθῇ* (*id est* si liberi propter tumultum detenti sunt, statim iudicentur, sin ex alia qua causa, fideiussores dent. si vero fideiussores non habent, si criminis accusantur praeter homicidium, brevi iudicentur, si capitale crimen est, intra dies XXX. sin autem ampliore dilatione opus sit nec inclusus causam praestiterit, iuratoriae cautioni committatur, ut sententia in eum feratur, si afuerit). *ad* § 3 *pertinent* Ῥοπ. 11, 5: *ἐπὶ τῶν χρηματικῶν αἰτιάσεων ὁ μὴ εὐπορῶν ἐγγυητὴν παρασχεῖν οὐκ ὀφείλει πλέον τῶν λʹ ἡμερῶν μεῖναι ἐν τῇ φυλακῇ. εἰ δὲ χρεία ἐστὶ πλείονος διαστήματος, ὀφείλει ἐξωμοσίᾳ καταπιστευθῆναι, ἀγνωμονοῦντος δὲ πέμπεται εἰς νομὴν αὐτοῦ ὁ ἀντίδικος* (*id est* in pecuniariis causis qui fideiussorem dare non potest, non debet ultra XXX dies in custodia detineri. quod si ampliore tempore opus fuerit, iuratoriae cautioni committendus est, cui si fidem non praestiterit, in possessionem eius adversarius mittitur). *ad* § 4. 7. 8 *pertinere videntur* Ῥοπ. 19, 15: *ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος παρασκευάζειν τὸν ἄρχοντα ἐντὸς ϛʹ μηνῶν ψῆφον ἐκφέρειν περὶ τῶν ἐν φυλακῇ ἀπόρων ἐγγύης, χωρὶς φονέων* (*id est* episcopus curae habeat, ut magistratus intra VI menses sententiam ferat de retentis in custodia qui fideiussores non habent, exceptis homicidis). *quae in B de capitali crimine dicta sunt, rectius a Theodoro et* Ῥοπ. 11, 5 *ad pecuniarias causas trahuntur.* (11) *inserendum ex B* (*not.* 10) *μηδαμοῦ παρέχοντος αἰτίαν τοῦ ἐγκεκλεισμένου* (12) *haec de missione in possessionem intellegenda esse colligitur ex* Ῥοπ. 11, 5 (*not.* 10) (13) *ex B* (*not.* 10) *supplendum videtur statim iudicandum esse de iis, qui propter seditionem in custodiam coniecti sint*

IIII 6 *Imp. Iustinianus A. Menae pp. Neminem*
in custodiam conici volumus iniussu illustrium vel
spectabilium vel clarissimorum huius almae urbis
provinciarumque magistratuum vel defensorum civi-
1 *tatum. Eos autem qui inclusi sunt vel includen-*
tur religiosissimi locorum episcopi una cuiusque
hebdomadis die quarta vel sexta explorent et dili-
genter causas detentionis eorum inquirant et servi
an liberi sint, utrum propter aes alienum an propter
alias accusationes an ob homicidium inclusi sint.
2 *Et si servi sunt, intra XX dies propellantur*
aut castigati aut dominis redditi aut, si domini non
3 *apparent, dimittantur. Si liber homo propter*
pecuniariam causam in carcerem coniectus fuerit,
fideiussoribus praestitis liberetur: si fideiussores
non habet, intra XXX dies causa decidatur et ipse
liberetur. sin autem ampliore tempore opus sit,
tunc iuratoriae cautioni committatur usque ad litis
exitum: qui si iuramento praestito ante litem de-
4 *cisam afuerit, bonis suis excidat. Si liber homo*
criminis accusatus in custodiam coniectus sit, fide-
iussoribus praestitis liberetur: si fideiussores non

[illegible]

[illegible] [a. 529]

DE PRIVATIS CARCERIBUS INHIBENDIS

[illegible] habemus nemini [illegible] per Alexandrinam splendidissimam civitatem vel Aegyptiacam dioecesin aut quibuslibet [illegible]

[illegible] in agris suis aut ubicumque [illegible] carceris exercere custodiam, [illegible] pro tempore praefecto Augustali, et [illegible] provinciarum rectoribus da[illegible] futuris in speculis, ut saepe [illegible] hominum adrogantia modis
1 omnibus opprimatur. Nam post hanc saluberrimam constitutionem et vir spectabilis pro tempore Augustalis et quicumque provinciae moderator maiestatis crimen procul dubio incursurus est, qui cognito huiusmodi scelere laesam non vindicaverit maiestatem: primatibus insuper officiorum eiusdem criminis laqueis constringendis, qui, simulatque noverint memoratum interdictum facinus in quocumque loco committi, proprios iudices de opprimendo nefandissimo scelere non protinus curaverint instruendos.
2 Nam illud perspicuum est eos qui hoc criminum genus commiserint pro veterum etiam legum et constitutionum tenore tamquam ipsius maiestatis violatores ultimo subiugandos esse supplicio. *D. k. Iul. Constantinopoli Longino vc. cons.* [a. 486]

2 [10] *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Ἰδιωτικὰς φυλακὰς πᾶσι τρόποις ἐν πόλεσιν ἢ ἐν κώμαις ἀπαγορεύομεν καθίστασθαι . . .*

Ἡ διάταξις κελεύει μὴ γίνεσθαι ἰδιωτικὰς φυλακάς· τοὺς δὲ τοῦτο πράττοντας ὑποκεῖσθαι καὶ ἐπιτιμίῳ καὶ διάγειν ἐν τῇ δημοσίᾳ φρουρᾷ τοσαύτας ἡμέρας, ὅσας δήποτ' ἂν γέγονεν ὁ ἐγκλεισθεὶς ἐν τῇ γενομένῃ παρ' αὐτῶν φυλακῇ, ὁποίας ἂν εἴη [illegible] ἀξίας, ἐκπίπτειν δὲ καὶ τῆς δίκης [illegible] αὐτοῖς κατὰ τῶν ἐγκλεισθέντων, [illegible] τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἄρχοντος. εἰ δὲ [illegible] ὁ ἄρχων, ὑφίσταται [illegible] καὶ περὶ τὴν σωτηρίαν.

[illegible] Constantinopoli Decio cons. [a. 529]

[illegible] sed in custodiam [illegible] ad sex menses [illegible]

[illegible]

VI.[1]

SI REUS VEL ACCUSATOR MORTUUS FUERIT.

1 [2]*Τὸ τῆς λειποταξίας ἔγκλημα λύεται τῇ τελευτῇ τοῦ λειποτακτήσαντος στρατιώτου.*

2 *Imp. Antoninus A. Eutychiano.* Etsi Marcellus qui crimine falsi postulabatur vita functus est ac per hoc crimen in persona eius sit extinctum, accusatio tamen non est abolita, cum tam uxorem eius quam te eodem crimine postulatos proponas. *PP. VII k. Oct. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

3 *Idem A. Proculo.* Si is, quem homicidii seu cuiusvis criminis postulasti reum, vita functus est, frustra ob poenam desertae accusationis conveniris, cum morte eius crimen cum poena eius[3] sit extinctum ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis. *PP. IIII k. Oct. Romae Sabino et Anullino conss.* [*a.* 216]

4 *Imp. Alexander A. Veroniciano.* Si, ut proponis, causa pecuniaria ad emolumentum tuum spectat, licet Annianus, cui falsi crimen auctor[4] tuus intendebat, vita functus sit, non prohiberis, si quis[5] adversus te instrumento quod in dubium vocatur uti
1 coeperit, accusationem instituere. Quamvis enim in persona principalis rei morte subducti iam subsistere non possit, tamen si quis illo uti voluerit, intellegit se periculo criminis esse subiectum. *PP. VI k. Ian. Albino et Aemiliano conss.* [*a.* 227]

5 *Imp. Gordianus A. Rufo.* Defunctis reis publicorum criminum, sive ipsi per se ea commiserunt sive aliis mandaverunt, pendente accusatione, praeterquam si sibi mortem consciverint, bona successoribus eorum non denegari notissimi iuris est. *PP. VII k. Nov. Pio et Pontiano conss.* [*a.* 238]

6 *Idem A. Iuliano.* Si quis, cum capitali poena vel deportatione damnatus esset, appellatione interposita et in suspenso constituta fati diem functus
1 est, crimen morte finitum est. Idem[6] observatur et si accusator pendente appellationis tempore ulti-
2 mum diem obisset. Sin autem relegationis poenam sustinuit et in parte bonorum damnatus appellatione usus est, etiam post mortem eius nihilo minus appellationis ratio examinabitur, cum desideretur, utrum valeat nec nè particularis publicatio. *PP. VI k. Aug. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

VII.

SI QUIS IMPERATORI MALEDIXERIT.

1 [7]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Si quis modestiae nescius et pudoris ignarus improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessenda ac temulentia turbulentus obtrectator temporum fuerit, eum poenae nolumus subiugari neque durum aliquid nec asperum sustinere, quoniam, si id ex levitate processit, contemnendum est, si ex insania, miseratione dignissimum, si ab
1 iniuria, remittendum. Unde integris omnibus ad nostram scientiam referatur, ut ex personis hominum dicta pensemus et, utrum praetermitti an exsequi rite[8] debeat, censeamus, *D. V id. Aug. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

VIII.[9]

AD LEGEM IULIAM MAIESTATIS.

1 *Imp. Alexander A. Paulino.* Etiam ex aliis causis maiestatis crimina cessant meo saeculo, nedum etiam admittam te paratum accusare iudicem propterea crimine maiestatis, quod contra constitutionem eum[10] dicis pronuntiasse. *PP. III id. April. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Idem A. Faustiniano.* Alienam sectae meae sollicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres, etsi servo tuo iratus esse non perseveres, quod semper te facturum inconsultius[11] iuraveris. *PP. III non. Febr. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

3 [12]*Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.* Si quis alicui maiestatis crimen intenderit, cum in huiuscemodi re convictus minime quisquam privilegio dignitatis alicuius a strictiore inquisitione defendatur[13], sciat se quoque tormentis esse subdendum, si aliis manifestis indiciis [14]accusationem suam non potuerit
1 comprobare. Cum eo, qui huius esse temeritatis deprehenditur, illum quoque tormentis subdi oportet[15], cuius consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbatur[16], ut ab omnibus[17] commissi consciis statuta[18] vindicta possit reportari. *PP. k. Ian. Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

4 [19]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Olybrium pu.* Nullus omnino, cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularum tormenta offerentur, militiae vel generis aut dignitatis defensione uti prohibeatur, excepta tamen maiestatis causa, in qua sola omnibus aequa condicio est. *D. VIII id. Iul. Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

5 [20]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp.* Quisquis cum militibus vel privatis, barbaris etiam scelestam inierit factionem aut factionis ipsius susceperit sacramenta vel dederit, de nece etiam virorum illustrium qui consiliis et consistorio nostro intersunt, senatorum etiam (nam et ipsi pars corporis nostri sunt), cuiuslibet postremo qui nobis militat cogitarit (eadem enim severitate voluntatem sceleris qua effectum puniri iura voluerunt), ipse quidem utpote maiestatis reus gladio feriatur, bonis
1 eius omnibus fisco nostro addictis: Filii vero eius, quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus (paterno enim deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est hereditarii, criminis exempla metuentur), a materna vel avita, omnium etiam proximorum hereditate ac successione habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuo egentes et pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos umquam honores, nulla prorsus sacramenta perveniant, sint postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus sit et mors solacio
2 et vita supplicio. Denique iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus umquam
3 apud nos intervenire temptaverint. Ad filias sane eorum, quolibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, sive testata sive intestata defecerit, volumus pervenire, ut habeant mediocrem[21] potius filiae alimoniam quam integrum emolumentum ac nomen heredis. mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras

---

μὴ ποιήσαντες οὐ τὸν περὶ μόνην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τὴν σωτηρίαν αὐτὴν ὑποστήσονται κίνδυνον (*id est* nota quod, si ea res neglegatur, episcopum ad comitem pro tempore rerum privatarum deferre oportet. qui enim, inquit [constitutio], hoc non faciunt, non de patrimonio tantum sed etiam de salute periclitabuntur)
(1) *B* 60, 56 *et* 60, 41, 34. 35 (2) = *BΣ* 60, 56, 1 (3) eius *LC*, *om. R* (4) actor *dett. cum BΣ* (*κ. π.*) (5) quis *C*, *om. LR*, *post* coeperit *ins. BΣ* (*κ. π.*) (6) idem *LR*, id *C* (7) = *Th.* 9, 4, 1 *B* 60, 36, 13: *iunge* 10, 32, 44 (8) exsequi rite *Th.*, exequerit et *C*, exquiri recte *R*, *τιμωρηθῆναι Graeci* (9) *B* 60, 36, 14 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 4 (10) eum *LC*, meam *R* (11) inconsultius *Mommsen*, inconsulti ius *C*, inconsulte *R* (12) = *Th.* 9, 5, 1: *plenior extat in Corpore Inscriptionum Latinarum Berol. V p.* 269 (13) [cum in huiu]smodi obiectus minime quemquam privilegium (privilegio *traditur*) d. al. a strictiori [inquisiti]one tueatur *C. I. L.* (14) [iam a]ut argumentis *ins. C. I. L.* (15) conprovare cum in eo qui . . . deprachendetur illud q. t. erui oporteat *C. I. L.* (16) videatur *C. I. L.* (17) tanti *ins. C. I. L.* (18) statuta *om. C. I. L.* (19) = *Th.* 9, 35, 1 (20) = *Th.* 9, 14, 3 (21) mediocrem] ingratae *Th.*

·VI 1 *Desertionis crimen solvitur morte militis qui desertionem commisit.*

4 esse confidimus. Emancipatio, quae a praedictis sive in filios, post legem dumtaxat latam, sive in filias fuerit collata, non valeat. dotes donationes, quaecumque postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude vel iure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitaverint, nullius statuimus esse mo-
5 menti. Uxores sane praedictorum[1] recuperatas dotes, si in ea condicione fuerint, ut, quae a viris titulo donationis acceperunt, filiis debeant reservare, tempore quo usus fructus absumitur omnia ea fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quae iuxta legem filiis debebantur. Falcidia etiam ex his rebus
6 filiabus tantum, non etiam filiis deputata. Id, quod de praedictis eorumque filiis cavimus, etiam de satellitibus consciis ac ministris filiisque eorum
7 simili severitate censemus. Sane si quis ex his in exordio initae factionis, studio verae laudis accensus, ipse prodiderit factionem, et praemio a nobis et honore donabitur. is vero, qui usus fuerit factione, si vel sero, tamen incognita adhuc consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantum ac venia dignus habebitur. *D. prid. non. Sept. Ancyrae Caesario et Attico conss.* [a. 397]

6 [2] . . . .
Paulus de publicis iudiciis. Meminisse oportebit, si quid contra maiestatem imperatoris commissum dicatur, etiam post mortem rei id crimen instaurari solere, postea quam divus Marcus Depitiani[3] utpote senatoris[4], qui Cassiani furoris socius fuerat, bona post mortem fisco vindicari iussit et nostro tempore
1 multis heredibus ablata sunt. In hoc item crimine, quod ad laesam maiestatem imperatoris pertinet, etiam in caput domini servos torqueri[5]. *Marcianus libro primo de publicis iudiciis titulo ad*
2 *legem Iuliam maiestatis.* Post divi Marci constitutionem hoc iure uti coepimus, ut etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit, ut convicto mortuo memoria eius damnetur et bona eius successoribus eripiantur: nam ex quo sceleratissimum quis consilium cepit, exinde quodammodo sua mente pu-
3 nitus est. Sic et divus Severus et Antoninus constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare neque manumittere eum posse: nec et solvere iure debitorem Magnus Antoninus re-
4 scripsit. In hac causa in caput domini servi torquentur, id est propter causam maiestatis. et si decesserit quis, propter incertam personam successoris bona observantur, si in causa maiestatis fuisse mortuus arguatur, ut Severus et Antoninus litteris ad rationales missis rescripserunt[6]. . . .
[illegible] Mart. [illegible]

VIIII[7]

AD LEGEM IULIAM DE ADULTERIIS ET DE STUPRO

1 *Imp. Severus et Antoninus AA. Cassiae.* Publico iudicio non habere mulieres adulterii accusationem, quamvis de matrimonio suo violato queri velint, lex Iulia declarat, quae, cum masculis iure mariti facultatem accusandi detulisset, non idem feminis privilegium detulit. [illegible]

2 *Idem AA.* [illegible] crimen [illegible] contraxerit, qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerit, non qui suspectam adulteram habuerit. [illegible]

3 *Imp. Antoninus A. Iuliano.* Verba legis Iuliae de adulteriis coercendis, sed etiam sententia per quaestionem quoque servorum sive ancillarum crimen admissum probari volentis ad earum tantum personarum servos ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter comprehendit[7], id est mulieris et patris eius, non naturalis, sed iusti dumtaxat, quos intra sexagesimum diem ex dissolutione matrimonii numerandum manumitti vel distrahi prohibet et quorum dominis caveri praecipit, si defuncti fuerint in quaestione vel facti deteriores, secuta absolutione. *PP. XV k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [a. 213]

4 *Imp. Alexander A. Iuliano proconsuli Narbonensis*[8]. Gracchus, quem Numerius in adulterio noctu deprehensum interfecerit, si eius condicionis fuit, ut per legem Iuliam impune occidi potuerit, quod legitime factum est, nullam poenam meretur: idemque filiis eius qui patri paruerunt praestandum
1 est. Sed si legis auctoritate cessante inconsulto dolore adulterum interemit, quamvis homicidium perpetratum sit, tamen quia et nox et dolor iustus factum eius relevat, potest in exilium dari. *PP. sine die et consule.*

5 *Idem A. Vadanti.* Adulter post quinquennium, quam commissum adulterium dicitur, quod continuum numeratur, accusari non potest: easque praescriptiones legibus reis datas auferri non oportet. *PP. id. Iun. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

6 *Idem A. Sebastiano.* Iure mariti adulterii accusare volenti sexaginta dies utiles computantur, quibus in publico eius facultas fuerit, apud quem reus vel rea postulari[9] potest. et cum praeterierint dies isti utiles, maritus quoque iure extranei agere
1 potest. Et qui confidit accusationi, calumniae notam timere non debet: nam ad probationem sceleris divi parentes mei quaestionem de mancipiis eodem modo haberi permiserunt, quo si[10] iure mariti ageretur. *PP. II id. Aug. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

7 *Idem A. Herculano.* Propter violatam virginem adultam qui postea maritus esse coepit accusator[11] iustus non est et ideo iure mariti crimen exercere non potest, nisi puella violata sponsa eius fuerit.
1 Sed si ipsa iniurias suas adsistentibus[12] curatoribus, per quos etiam negotia eius gerenda sunt, persequatur, praeses provinciae pro debita tanto delicto, si probetur, severitate examinabit. *PP. XII k. Ian. Maximo II et Aeliano conss.* [a. 223]

8 *Idem A. Dionysiae.* Reos adulterii duos simul marem et feminam ex eadem causa fieri lex Iulia de pudicitia vetat: sed ordine peragi utrosque licet. *PP. id. Ian. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

9 *Idem A. [illegible].* Castitati temporum meorum convenit lege Iulia de pudicitia damnatam in poenis legitimis perseverare. qui autem adulterii damnatam, si quocumque modo poenam capitalem evaserit, sciens duxit uxorem vel reduxit, eadem lege ex causa lenocinii punietur. *PP. [illegible] k. Febr. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

10 *Idem A. [illegible].* De crimine adulterii pacisci non licet et par delictum accusatoris praevaricatoris et refugientis[13] veritatis inquisitionem est. qui autem pretium pro comperto stupro accepit, poena legis Iuliae de adulteriis tenetur. *PP. V non. Mai. Fusco II et Dextro conss.* [a. 225]

11 *Idem A. [illegible].* Crimen adulterii maritum retenta in matrimonio uxore inferre non posse nemini dubium est. *PP. [illegible] k. Sept. Alexandro II et Marcello conss.* [a. 226]

[illegible footnotes]

12 (14) *Imp. Gordianus A. Aquilae.* Si, dum in tuo matrimonio uxor tua esset, se adulterio polluit, in ea provincia in qua id factum est adulterium more solito persequi debes nec enim ab ea quae iam nupta est adulterium passa exordium accusationis sumi potest, si denuntiatio criminis nuptias non praecessit. *PP. non. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

13 (12) *Idem A. Basso.* Etsi crimine adulterii damnatus restitutus non esset, ut proponis, si tamen soror tua, cum qua adulterium commissum dicebatur, non est accusata, nec poenae nec infamiae subici potuit, et multo magis, cum et accusatorem vita esse functum proponas. *PP. k. Iun. Sabino II et Venusto conss.* [a. 240]

14 (13) *Idem A. Silvano.* Adulteram[1], si postea quam crimen contra eam inchoatum est provincia excessit, etiam absentem inter reos recipi posse exploratі iuris est. *PP. non. Mart. Attico et Praetextato conss.* [a. 242]

15 *Idem A. Hilariano militi.* Si quondam uxor tua, antequam crimine adulterii peteretur[2], provincia excessit, neque absens accusari potest neque in eam provinciam in qua stipendium facis transmitti
1 iure deposcitur. Sane cum per occupationes militares[3] licuerit, accusare eam sollemniter poteris: nec enim tempus, quo muneribus militaribus occuparis, vindictam tibi, quam maritali dolore percussus reposcis, debet auferre. *PP. IIII id. Mart. Attico et Praetextato conss.* [a. 242]

16 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Arcesilao.* Abolitionem adulterii criminis postulans praesidem in cuius officio accusatio fuerit
1 instituta adire debes. Ceterum erras tu marite existimans, etiam si simpliciter, id est sine abolitione, destitisses, senatus consulto in persona tua futurum locum non fuisse: diversum enim divi prin-
2 cipes saepe sanxerunt. Quin hoc amplius scias nullam fuisse tibi ulterius potestatem instituendae huiusmodi accusationis, quia et decreto patrum et lege Petronia ei, qui iure viri delatum adulterium non peregit, numquam postea id crimen deferre permittitur. *PP. XV k. Iun. Maximo et Glabrione conss.* [a. 256]

17 *Idem AA. et C. Victorino.* Sine metu legis Iuliae de adulteriis coercendis revocare uxorem in matrimonium potes, cum nihil amplius quam libellos accusationis obtulisti, quia postea comperisse te adfirmas, quod vana indignatione ad accusationem in-
1 citatus fueris. Is enim committit in poenam, quam lex certo capite denuntiat, qui vel publice adulterio damnatam habet vel adulteram sciens, ut ignorationem simulare non possit, retinet uxorem. *PP. VI k. Aug. ipsis AA. IIII et III conss.* [a. 257]

18 [4]*Idem AA. et C. Theod.* Eum qui duas simul habuit uxores sine dubitatione comitatur infamia. in ea namque re non iuris effectus, quo cives nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi
1 destinatio cogitatur. Verumtamen ei, qui te ficto caelibatu, cum aliam matrem familias in provincia reliquisset, sollicitavit ad nuptias, crimen etiam stupri, a quo tu remota es, quod uxorem te esse credebas,
2 ab accusatore legitimo sollemniter inferetur. Certe res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonii simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instantia impetrabis a rectore provinciae: nam ea quidem, quae se tibi ut sponsae daturum promisit, quomodo repetere cum effectu potes quasi sponsa? *Accepta*[5] *id. Mai. Antiochiae Tusco et Basso conss.* [a. 258]

19 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. ad Pompeianum.* Quamvis indubitati iuris sit, quotiens adulterii crimen intenditur, praesentiam accusatoris procedere oportere, tamen quoniam ex litteris tuis cognovimus Materiam praepositi Viatoris uxorem habitis quaestionibus cum Iuliano quondam adulterium commisisse detectam sub ipsa prolatione sententiae Viatoris ipsius praesentiam postulasse, non putavimus confecto paene in iudicio facinore et iam agitata quaestione convicto praepositum ab excubiis limitis revocandum. *D. s.*[6] *non. Dec. AA. conss.* [a. 287]

20 *Idem AA. Didymo.* Foedissimam earum nequitiam, quae pudorem suum alienis libidinibus prosternunt, non etiam earum, quae per vim stupro comprehensae sunt, inreprehensam voluntatem leges ulciscuntur, quando etiam inviolatae existimationis esse nec nuptiis earum aliis interdici merito placuit. *PP. III non. Oct. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

21 *Idem AA. Silano.* Ob commissa adulteria atque accusandas uxores certa tempora, quae utiliter
1 computari solent, praescripta sunt. Si igitur per occupationes publicas accusationem[7] instituere non potuisti nec ante creditum tibi munus praescripta tempora transacta sunt, post depositam sollicitudinem qua detineris integram accusandi potestatem
2 habebis. Ad quam, cum vacare coeperis, properare debebis, ne effrenata licentia ad terrendam adversariam futurae accusationis speciem praetendas. *PP. XIIII k. Nov. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

22 *Idem AA. Obrimo.* Si ea quae tibi stupro cognita est passim venalem formam exhibuit ac prostituta meretricio more vulgo se praebuit, adulterii crimen in ea cessat. *PP. XII k. Nov. ipsis IIII et III AA. conss.* [a. 290]

23 *Idem AA. Proculo.* Servi ob violatum con-
1 tubernium adulterii accusare non possunt. Is autem, qui post dissociatum matrimonium uxorem licito iure duxerit obque intentatae accusationis ac potentis patrocinii metum ei qui accusationem instituerat aurum et argentum dedit, ad recipiendum id ulciscendamque turpis lucri cupiditatem adire praesidem potest, qui examinatis partium adlegationibus et inquisita fide veri, si quid[8] ab eo qui innocens est ob illati criminis timorem datum esse cognoverit, quemadmodum sententiam formare debeat, evidenti-
2 bus iuris placitis instruetur. Sin vero constiterit corrupti matrimonii velut mercedem ad captandam impunitatem[9] solutam esse, eum, qui etiam adversus senatus consulti censuram cum foedissimo flagitio accepit, puniri iubebit. *PP. k. Nov. ipsis IIII et III AA. conss.*[10] [a. 290]

24 (25) *Idem AA. Sossiano.* Etsi libidine intemperatae cupiditatis ex actorum lectione exarsisse te cognitum est, tamen cum ancillam comprehendisse et non liberam[11] stuprasse detectum sit, ex huiusmodi sententia gravatam potius opinionem tuam quam infamia adflictam esse manifestum est. *PP. V id. Mart. Tiberiano et Dione conss.* [a. 291]

25 (26) *Idem AA. et CC. Crispino*[12]. Quoniam Alexandrum, qui in crimen vocatur, etiam praescriptionem esse pollicitum eo nomine, quod accusator uxorem post comprehensum adulterium penes se habuisse videatur, et de statu suo agere nunc velle perspeximus, ita ordo quaestionis dirimendus videtur potes.

---

(1) *sic dett. cum B*, adultera *LCR* (2) *sic C*, accusaretur *R* (3) *sic C*, non *ins. R* (4) = 5, 3, 5 (5) XV *ins. l. gem.* (6) s. d. *scr.* (7) *sic dett. cum BΣ (κ. π.)*, accusationes *LR*, accusatione *C* (8) quid *scripsi*, quidem *M*[a], quidem id quod *CR*[a]*M*[b], quidem id *R*[b] (9) *sic R*, ei *ins. C* (10) *libri nonnulli aut hoc loco aut ante c. 22 aut post c. 24 hanc constitutionem inserunt*: Imp. Arcadius (imp. oro *alii*) A. Dionae. Si eius, a quo nunc adulterii rea postularis, contra iuris formam contubernio haesisti, innumeris te auctoritatibus tueri potes. *cum numeri constitutionum, quae ex hoc titulo apud Graecos (v. g. B 60, 37 passim) citantur, conveniant cum hac editione, dubium non videtur, quin rescriptum illud ex alio fonte velut Gregoriano vel Hermogeniano Codice additum sit: ut enim verba rescripti veras constitutionis speciem prae se ferunt, ita Arcadii nomen in inscriptione non maiorem auctoritatem habet quam inscriptiones additamentorum ad* 2, 58. 3, 12. 4, 21. 4, 35 (11) *sic R*[b] *cum BΣ (κ. π.)*, ancillas ... liberas *C*, ancillis ... liberas *R*[a] (12) *cf.* 1, 23, 3

tur, ut in primis quidem de statu Alexandri quaeratur, ita ut, si eum liberum esse adhibita audientia deprehenderis, praescriptionis ei obiciendae facias potestatem: sin vero eundem servum esse cognoveris, remotis praescriptionis impedimentis in adulterium[a] crimen[b] protinus debebis inquirere ac, si eum detectum in eo flagitio esse perspexeris, poenam decernere, quam in adulterii crimen legum sanctio statuit. D. v k. Sept. AA. conss. [a. 293]

26 (27) Idem AA. et CC. Phoebo. Commissum ante adulterium cum ea, cui se postea nuptiis sociavit, velamento matrimonii non extinguitur. PP. xviii k. Ian. CC. conss. [a. 294]

27 (28) Idem AA. et CC. Concordio praesidi Numidiae. Ita nobis pudor cordi est, ut removeamus[1] prisci iuris ambages et constituamus in adulterii quaestione abolitis de medio ceteris praescriptionibus praeter quinquennii temporis et lenocinii quod marito obicitur exceptionem, illam etiam, quae post solutum prius matrimonium ante denuntiationem nuptae competit. Eidem criminis nexu[?] indignum est enim, ut alienum pudoris praestigiae versuti iuris excludant. PP. k. Ian. Tusco et Anullino conss. [a. 295]

28 (29) [illegible] Quae adulterium commisit, utrum domina cauponae an ministra fuerit, requiri debebit et ita obsequio famulata servili, ut plerumque ipsa intemperantiae vina praebuerit: ut, si domina tabernae fuerit, non sit a vinculis iuris excepta, si vero potantibus ministerium praebuit, pro vilitate eius quae in reatum deducitur accusatione exclusa liberi qui accusantur abscedant, cum ab his feminis pudicitiae ratio requiratur, quae iuris nexibus detinentur et matris familias nomen obtinent[?], hae autem immunes ab iudiciaria severitate[?] praestentur, quas vilitas vitae dignas legum observatione non credidit. [illegible] Febr. Heracleae Constantino A. [illegible] et Constantio C. conss. [a. 326]

29 (30) [illegible] Idem A. ad [illegible]. Quamvis adulterii crimen inter publica referatur, quorum delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione conceditur, tamen ne volentibus temere liceat foedare conubia, proximis necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi, hoc est patri fratri nec non patruo et avunculo[?], quos [illegible] dolor ad accusationem impellit. Sed et his personis legem imponimus, ut crimen abolitione s[illegible] velint[?], compescant. In primis maritum genialis tori vindicem esse oportet, cui quidem ex suspicione [illegible] coniugem facere licet [illegible] tantum [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

30 (31) [illegible]

cum, ubi scelus est id quod non proficit scire, ubi Venus mutatur in alteram formam, ubi Amor quaeritur nec videtur: iubemus insurgere leges, armari iura gladio ultore, ut exquisitis poenis subdantur infames, qui sunt vel qui futuri sunt rei. [19] PP. Romae xvii k. Ian. Constantio III et Constante II[20] AA. conss. [a. 342]

31 (32) [21] Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp. In adulterii quaestione ab omni familia non solum mariti, sed etiam uxoris, quae tamen tunc temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur admissum, quaerendum est sine defensione cuiusquam. D. III id. Dec. Constantinopoli Arcadio A. et Bautone conss. [a. [illegible]]

32 (33) [22] Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp. Adulterii accusatis [illegible] sita praescriptiones civiles, quibus [illegible] fugitur aut ex ratione aliqua [illegible] quae occurrere atque perstringere [illegible] consuerunt, iussimus sequestrari [illegible] negotio tarditatis adferri, sed accusatione [illegible] hoc est cum constiterit, [illegible] extranei[23] quove tempore [illegible] discutiatur crimen, facti qualitas [illegible] turpia quae magnitudine [illegible] et civilis actio criminali [illegible] postponatur [illegible] men, cum competere [illegible] dummodo non [illegible] [illegible] Dec. Constantinopoli Arcadio A. [illegible] Rufino conss. [a. 39[illegible]]

33 (34) [illegible] AAA. Rufino pp. Si qui adulterii fuerint accusati [illegible] proximitatis [illegible] tata [illegible] per commemorationem necessitudinis [illegible] existimatur [illegible] debere [illegible] non potuisse commit[illegible] si [illegible] consortium [illegible] convenerint, [illegible] fuerint accusati [illegible] manifesta [illegible] evidentibus publicabuntur. [illegible] iussimus [illegible] severissime vindicari et velut convictum [illegible] confessum [illegible] puniri. [illegible] non. [illegible] Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss. [a. 39[illegible]]

34 (35) [illegible] Imp. Honorius et Theodosius AA. [illegible] Palladio pp. Si mulier repudii oblatione sine [illegible] legitima causa [illegible] dat discesserit [illegible] viduitatis [illegible] accusationem repudiati mariti [illegible] [illegible] Mar. [illegible] Ravennae [illegible] conss. [a. 4[illegible]]

35 (36) Imp. Iustinianus A. Iohanni pp. Libertatem servorum [illegible] pertinent uxor [illegible] mariti [illegible] parentium [illegible] repudii misso propter [illegible] criminis adulterii legum conditores [illegible] [illegible] missionem repudii [illegible] propter tormentorum quaestionem [illegible] imponendam. Sin [illegible] uxor matrimonium [illegible] praefato modo dissolutum [illegible] humanis exemptus fuerit, nihil de te[illegible] [illegible] memoratam [illegible] [illegible] Nobis vero necessarium [illegible] tempus etiam in hoc casu statuere propter [illegible] quaestionem, utrum [illegible] mariti [illegible] heredibus mulieris restituantur. [illegible] duos etiam menses post

[illegible]

mulieris servari, ut intra eos ante dicti servi ant et facultatem maritus habeat probatio- terii per eos praestare: transacto vero me- tempore licentiam habere heredem mulieris m eis imponere, nisi per culpam eius mari- ubitus fuerit causam adulterii, ipse videlicet s, exercere. *D. v[1] k. Nov. Constantinopoli nsulatum Lampadii et Orestis vv. cc. anno* [a. 532]

X.

EAM CUIUS TUTOR FUERIT CORRUPERIT.

ip. Constantinus A. ad Bassum vicarium Si tutor pupillam quondam suam violata stupraverit, deportatione subiugetur atque e eius facultates fisci viribus vindicentur, eam poenam debuerit sustinere, quam rap- s imponunt. *D. prid. non. April. Aquileiae tino A. VII et Constantio C. conss.*[3] [a. 326]

XI.

ULIERIBUS QUAE SERVIS PROPRIIS SE IUNXERUNT.

ip. Constantinus A. ad populum. Si qua vo suo occulte rem habere detegitur, capi- entia subiugetur, tradendo ignibus verberone. e omnibus facultas crimen publicum arguendi, io copia nuntiandi, sit etiam servo licentia ndi, cui probato crimine libertas dabitur. Filii uos ex hac coniunctione habuit[6], exuti omni- iitatis insignibus in nuda maneant libertate, er se neque per interpositam personam quo- ulo voluntatis accepturi aliquid ex faculta- mulieris. Successio autem mulieris ab in- vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis que deferatur vel ei, quem ratio iuris ad- ita ut et quod ille qui quondam amatus est ex eo suscepti filii quolibet casu in sua r habuisse substantia, mulieris dominio so- memoratis successoribus vindicetur. *D. IIII Serdicae Constantino A. VII et Constantio* :.[3] [a. 326]

XII.[8]

JEM IULIAM DE VI PUBLICA SEU PRI- VATA.

pp. Severus et Antoninus AA. Peliae. Ob viri vel civile munus res uxoris qui pignori vim contrahere videntur. *D. k. Iul. Romae o A. II et Geta II conss.* [a. 205]

o. Antoninus A. Vero. Tutoris tui lege Iulia rivata damnati si tertia pars bonorum fisco est, tutelae actionem pro ea portione ad- iscum dirige, modo si nulla praescriptio lo- eat. nam successio oneribus portionis suae et[7]. *PP. XV k. Mart. Antonino A. IIII et conss.* [a. 213]

ipp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. . Si confidis sponsam filii tui raptam esse m tuum inclusum, instituere sollemni more iae de vi accusationem apud praesidem pro- non prohiberis. *PP. VIII k. Mai. Veronae*[9] *uss.* [a. 293]

m AA. et CC. Liberatio. Si criminis accu- propter res a servo raptas intentandam putaveris, non contra dominum, sed contra eum quem facinus commisisse proponis hanc instituere 1 debes. Sed quoniam a Fuscinillo etiam te ver- beribus adflictum adseveras, si hominibus coactis hoc fecit, de hoc etiam, si legis Iuliae de vi privata reum deferendum putaveris, apud praesidem provin- ciae age non ignarum, quemadmodum criminibus probatis res vindicari debeat. *S. XVII k. Iul. Sirmi AA.*[10] *conss.* [a. 293]

5 *Idem AA. et CC. Oploni.* In possessionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Iuliae legis vis privatae reus deferri potest. *S. VI id. Dec. Nico- mediae CC. conss.* [a. 294]

6 [11]*Imp. Constantinus A. ad Catulinum procon- sulem Africae*[12]. Quoniam multa facinora sub uno violentiae nomine continentur, cum aliis vim inferre certantibus[13], aliis cum indignatione resistentibus[14] verbera caedesque crebro deteguntur admissae, pla- cuit, si forte quis vel ex possidentis parte vel eius qui possessionem temerare temptaverit interemptus sit, in eum supplicium exerceri[15], qui vim facere temptavit et alterutri parti causam malorum prae- buit: et non iam relegatione aut deportatione insu- lae plectetur, sed supplicium capitale excipiat nec interposita provocatione sententiam quae in eum fuerit dicta suspendat. *D. XV k. Mai. Aquileiae*[16] *Gallicano et Basso conss.* [a. 317]

7 [17]*Idem A. ad Bassum pu.*[18] Si quis ad se fun- dum vel quodcumque aliud adserit pertinere ac re- stitutionem sibi competere possessionis putat, civi- liter super possidendo agat aut impleta sollemnitate iuris crimen violentiae opponat, non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non po- 1 tuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si omissa interpellatione vim possidenti intulerit, ante omnia violentiae causam examinari praecipimus et in ea requiri, quis ad quem venerit possidentem, ut ei quem constiterit expulsum amissae possessionis iura reparentur, eademque protinus restituta, si cri- minalis quaestio agitetur[19], violentus poenae non immerito destinatus in totius litis terminum differa- tur, ut agitato negotio principali, si contra eum fue- rit iudicatum, in insulam deportetur bonis omnibus ab- rogatis. *PP. prid. non. Oct. Romae Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 319]

8 [20]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Albinum pu.*[21] Servos, qui fecisse violen- tiam confessionibus testium aut propriis docebun- tur, si id inscio domino commiserint, postremo sup- 1 plicio deditos luere perpetrata censemus. Quod si illi metu atque exhortatione dominorum violen- tiam admiserint, palam est secundum legem Iuliam dominum infamem pronuntiatum[22] loci aut originis propriae dignitate non uti, servos vero, quos furo- ribus talium paruisse constiterit, metallis post[23] sen- 2 tentiam dedi. Viles autem infamesque personae et hi, qui bis aut saepius violentiam perpetrasse convincentur, constitutionum divalium poena tenean- 3 (1) tur. Iudicem vero nosse oportet, quod gravi infamia sit notandus, si violentiae crimen apud se probatum distulerit omiserit vel impunitate donave- rit aut molliorem puam praestituimus poenam pro- tulerit[24]. *D. prid. non. Mart. Mediolani Valenti- niano A. IIII et Neoterio conss.* [a. 390]

9 [25]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Aure- liano pp.*[26] Crimen non dissimile est rapere et ei qui rapuerit rapta scientem delictum[27] servare. *D. III non. Mart. Constantinopoli Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [a. 415]

:r., *cf. Zeitschrift für Rechtsgeschichte* 11 *p.* 191), 8, 1 *B* 60, 57, 1 (3) Constantino A. VI et ino C. conss. (= *a.* 320) *Gothofredus* (4) = *Th.* 60, 37, 73 (5) habuerit *Th.* (6) *B* 60, 18, 20 *Cf. Dig.* 48, 6. 7 (7) *sic dett.*, respondit *CR* 5, 1, 1 (9) Heracleae *Mommsen* (10) CC. *Mommsen* 1. 9, 10, 1 (12) proc. afr. *Th.*, *om. libri* (13) temp- *cum Th. scr.* (14) repugnantibus *Th.* (15) ex- seri *Th.* (16) Serdicae *Th.* (17) = *Th.* 9, 10, 3 (18) pu. *Th.*, *om. libri* (19) si cr. q. agitetur *om. Th.*, *habent B* (κ. π.) (20) = *Th.* 9, 10, 4 (21) ad alb. pu. *Th.*, *om. libri* (22) *firmat BΣ* (κ. π.) *ἀποφανθέντα:* pronuntiandum *Th.* (23) per *Th.*, *μετὰ BΣ* (κ. π.) (24) molliore q. p. poena pertulerit *Th. contra BΣ* (κ. π.) (25) = *Th.* 9, 28, 2 (26) II *addit Th.* (27) scientem delictum *om. Th.*, *habet BΣ* (κ. π.)

[illegible]

... praeter ... [illegible] ... quoque supplicio ... [illegible]

[illegible] ... Antheinio A. II cons. ... [illegible]

XIII.

DE RAPTU VIRGINUM SEU VIDUARUM NEC NON SANCTIMONIALIUM

1 *Imp. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.* Raptores virginum honestarum vel ingenuarum, sive iam desponsatae fuerint sive non vel quarumlibet viduarum feminarum, licet libertinae vel servae alienae sint, pessima criminum peccantes capitis supplicio plectendos decernimus, et maxime si deo fuerint virgines vel viduae dedicatae (quod non solum ad iniuriam hominum, sed ad ipsius omnipotentis dei irreverentiam committitur, maxime cum virginitas vel castitas corrupta restitui non potest): et merito mortis damnantur supplicio, cum nec ab homicidii crimine huiusmodi raptores sint vacui. 1 Ne igitur sine vindicta talis crescat insania, sancimus per hanc generalem constitutionem, ut hi, qui huiusmodi crimen commiserint et qui eis auxilium tempore invasionis praebuerint, ubi inventi fuerint in ipsa rapina et adhuc flagrante crimine comprehensi a parentibus virginum vel viduarum vel ingenuarum vel quarumlibet feminarum aut earum consanguineis aut tutoribus vel curatoribus vel patronis vel dominis, convicti interficiantur. Quae multo magis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi sunt rapere, quia duplici crimine tenentur tam adulterii quam rapinae et oportet acerbius adulterii crimen ex hac adiectione puniri. Quibus connumerandus etiam eum, qui saltem sponsam suam per vim rapere ausus fuerit. Sin autem post commissum tam detestabile crimen aut potentia raptor se defendere aut fuga evadere potuerit, in hac quidem regia urbe tam viri excelsi praefecti praetorio quam viri clarissimi praefectus urbis, in provinciis autem tam viri eminentissimi praefecti praetorio per Illyricum et Africam quam magistri militum per diversas nostri orbis regiones nec non viri spectabiles praefectus Aegypti vel comes Orientis et vicarii et proconsules et nihilo minus omnes viri spectabiles duces et viri clarissimi rectores provinciarum nec non alii cuiuslibet ordinis iudices, qui ... inventi fuerint, eumdem raptorem cum magna ... [illegible] ... post legitimas ... [illegible] ... mortis condemnent ... [illegible] ... appellare ... [illegible]

... [illegible] ... poena ... [illegible]

... [illegible] ... ergo ... [illegible] ... maritum ... [illegible] ... except... raptore ... [illegible] ... quoniam ... [illegible] ... in nostra re publica ... [illegible] ... ingere ... [illegible] ... cere ... [illegible] ... nostras leges ... [illegible] ... vel ... [illegible]

3 Fiat ... [illegible] ... praediximus ... [illegible] ... non tantum adversus raptores, sed ... [illegible] ... qui hos comitati in ipsa ... [illegible] ... rapina fuerint 3a constituimus. Ceteros autem omnes, qui conscii et ministri huiusmodi criminis reperti et convicti fuerint vel eos susceperint vel quamcumque opem eis intulerint, sive masculi sive feminae sunt, cuiuscumque condicionis vel gradus vel dignitatis, poenae tantummodo capitali subicimus, ut huic poenae omnes subiaceant, sive volentibus sive nolentibus virginibus seu aliis mulieribus tale facinus fuerit 3b perpetratum. Si enim ipsi raptores metu atrocitatis poenae ab huiusmodi facinore temperaverint se, nulli mulieri sive volenti sive nolenti peccandi locus relinquetur, quia hoc ipsum velle mulieri ab insidiis nequissimi hominis qui meditatur rapinam inducitur. nisi etenim eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circumvenerit, non facit eam velle in tantum 3c dedecus sese prodere. Parentibus, quorum maxime vindicta intererat, si patientiam praebuerint ac do-
4 lorem remiserint, deportatione plectendis. Et quis inter haec ministeria servilis condicionis fue... deprehensus, citra sexus discretionem eum concr... mari iubemus, cum hoc etiam Constantiniana lege
5 recte fuerat prospectum. Omnibus legis Iuli... capitulis, quae de raptu virginum vel viduarum se... sanctimonialium sive antiquis legum libris sive ... sacris constitutionibus posita sunt, de cetero abol... tis, ut haec tantummodo lex in hoc capite pro om-
6 nibus sufficiat. Quae de sanctimonialibus etia... virginibus et viduis locum habere sancimus. *D. X K. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III cons.* [a. 53...]

XIIII.

DE EMENDATIONE SERVORUM.

1 *Imp. Constantinus A. ad Bassum.* Si virg... aut loris servum dominus adflixerit aut custodi... causa in vincula coniecerit, dierum distinctione si... interpretatione depulsa nullum criminis metum mor-
1 tuo servo sustineat. Nec vero immoderate su... iure utatur, sed tunc reus homicidii sit, si volun... eum ... aut lapidis occiderit vel certe telo ... letale vulnus inflixerit aut suspendi laqueo prae... perit vel iussione taetra praecipitandum esse man... ... aut veneni virus infuderit vel dilaniaver...

[illegible]

[illegible] ... (a) ... [illegible] ... (b) ... [illegible] ... (c) ... [illegible]

poenis publicis corpus, ferarum unguibus[1] latera persecando vel exurendo oblatis[2] ignibus membra, aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluentes prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere saevitia immanium barbarorum. *D.*[3] *V id. Mai. Romae Constantino A. V et Licinio conss.* [a. 319]

XV.

DE EMENDATIONE PROPINQUORUM.

1 [4]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad senatum.* In corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis tribuimus potestatem, ut, quos ad vitae decora domesticae laudis exempla non pro-
1 vocant, saltem correctionis medicina compellat. Neque nos in puniendis morum vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio auctoritas corrigat propinqui iuvenis erratum et privata
2 animadversione compescat. Quod si atrocitas facti ius domesticae emendationis excedit, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. *D. prid. k. Dec. Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

XVI.[5]

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS.

1 [6]*Imp. Antoninus A. Aurelio*[7] *Herculiano et aliis militibus.* Frater vester rectius fecerit, si se praesidi provinciae[8] obtulerit: qui[9] si probaverit non occidendi animo lustum a se percussum[10] esse, remissa homicidii poena secundum disciplinam mili-
1 tarem sententiam proferet. [11]Crimen enim contrahitur, si et voluntas nocendi intercedat. ceterum ea, quae ex improviso casu potius quam fraude accidunt, fato plerumque, non noxae imputantur. *PP. prid. k. Febr. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

2 *Imp. Gordianus A. Quintiano.* Is, qui adgressorem vel quemcunque alium[12] in dubio vitae discrimine constitutus occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. *PP. III non. April. Arriano et Papo conss.* [a. 243]

3 (4) [13]*Imp. Gallienus A. Munatio.* Si, ut adlegas, latrocinantem peremisti, dubium non est eum, qui inferendae caedis voluntate praecesserat, iure caesum videri. *PP. XIII k. Febr. Valeriano et Lucillo conss.* [a. 265]

4 (5) [14]*Exemplum sacrarum litterarum Diocletiani et Maximiani AA. Agathoni.* Eum, qui adseverat homicidium se non voluntate, sed casu fortuito fecisse, cum calcis ictu mortis occasio praebita videatur, si hoc ita est neque super hoc ambigi poterit, omni metu ac suspicione, quam ex admissae rei discrimine sustinet, secundum id quod adnotatione nostra comprehensum est volumus liberari. *D. prid. k. Dec. Sirmi ipsis AA. IIII et III conss.* [a. 290]

5 (6) *Idem AA. et CC. Agotio.* Si quis te reum Corneliae legis de sicariis fecerit, innocentia purgari crimen, non adulta aetate defendi convenit. *S. VI k. Nov. Romae*[15] *CC. conss.* [a. 294]

6 (7) *Idem AA. et CC. Philisco.* Is, qui cum telo ambulaverit hominis necandi causa, sicut is, qui hominem occiderit vel cuius dolo malo factum[16] erit commissum, legis Corneliae de sicariis poena coercetur. *S. VII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

7 (8) [17]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Probum pp.* Si quis necandi infantis piaculum adgressus adgressave sit, sciat se capitali supplicio esse puniendum[18]. *PP. VII id. Febr. Romae Gratiano A. III et Equitio conss.* [a. 374]

8 (9) [19]*Impppp. Gratianus Valentinianus Theodosius et Arcadius AAAA.*[20] *Cynegio pp.* Si forte mulier marito mortis parasse insidias vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuisse inveniatur, vel forte maritus eo modo insectetur uxorem, [21]in eadem quaestione ab omni familia non solum mariti, sed etiam uxoris, quae tamen tunc temporis domi fuerit[22], quaerendum est sine cuiusquam defensione. *D. III id. Dec. Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

XVII.[23]

DE HIS QUI PARENTES VEL LIBEROS OCCIDERUNT.

1 [24]*Imp. Constantinus A. ad Verinum vicarium Africae.* Si quis in[25] parentis aut filii aut omnino adfectionis eius quae nuncupatione parricidii continetur fata properaverit, sive clam sive palam id fuerit enisus, poena parricidii punietur[26] neque gladio neque ignibus neque ulla alia sollemni poena subiugetur, sed insutus culleo[27] et inter eius ferales angustias comprehensus serpentium contuberniis misceatur et, ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnem proiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, ut ei[28] caelum superstiti, terra mortuo auferatur. *D. XVI k. Dec. Licinio V et Crispo C. conss. accepta prid. id. Mart. Carthagine Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 318—319]

XVIII.[29]

DE MALEFICIS ET MATHEMATICIS ET CETERIS SIMILIBUS.

1 *Imp. Antoninus A.* Plus est hominem veneno extinguere quam occidere gladio. *PP. sine die et consule.*

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Tiberio.* Artem geometriae discere atque exerceri publice intersit. ars autem mathematica damnabilis interdicta est. *S. XIII k. Sept. Sirmi. CC. conss.* [a. 294]

3 [30]*Imp. Constantinus A. ad Maximum.* Nullus haruspex, nullus sacerdos, nullus eorum, qui huic ritui adsolent ministrare[31], limen alterius accedat nec ob alteram causam, sed huiusmodi hominum amicitia quamvis vetus repellatur: concremando illo haruspice, qui ad domum alienam accesserit, et illo in insulam detrudendo post ademptionem bonorum,
1 qui eum evocaverit suasionibus uel praemiis. Accusatorem autem huius criminis non delatorem esse, sed dignum magis praemio arbitramur. *PP. k. Febr. Romae Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 319]

---

(1) vestigiis *Th.* (2) admotis *Th.* (3) pp. *vel* acc. *scr.* (4) = *Th.* 9, 13, 1 *B* 60, 59, 2 (5) *B* 60, 39, 13 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 8 (6) *pr.* = *Collatio* 1, 8 (7) aurelio *Coll.*, *om. libri* (8) viro clarissimo *ins.* *BΣ* (κ. π.) *contra Coll.* (9) qui *libri cum BΣ* (κ. π.), cui *Coll. rectius* (10) *sic BΣ* (κ. π.), hominem a se percussum *libri*, iustam a se percussam *Coll.* (11) § 1 = *Collatio* 1, 9 (12) vel quemcumque alium *om. BΣ* (κ. π.) (13) *editiones cum libris quibusdam ante c.* 3 *ex edicto Theoderici* 15 *hoc caput inserunt:* Idem A. Si quis percussorem ad se venientem ferro (*alias* telo) repulerit, non teneatur homicida. PP. (14) = *Collatio* 1, 10 (15) *in loco erratum est* (16) *sic LC*, factum malo *R*, malo *om. BΣ* (κ. π.) (17) = *Th.* 9, 14, 1 *cf.* 8, 51, 2 (18) sciat ... puniendum] erit capitale istud malum *Th.* (19) = *Th.* 9, 7, 4 (20) *sic LR*, imppp. gr. val. et theod. aaa. *C cum* 9, 9, 31 *et Th.* (21) *seqq. iterantur in* 9, 9, 31 (22) quo adulterium dicatur admissum *ins. l. gem. cum Th.* (23) *Cf. Dig.* 48, 9 (24) = *Th.* 9, 15, 1 *Inst.* 4, 18, 6 (25) in *C Th.*, *om. LR Inst.* (26) poena parr. punietur *om. Th.*, *habent Inst.* (27) *sic LC Th.*, cum cane et vipera et gallo gallinacio et simia *ins. R cum Inst.* (28) ut ei *dett. cum Th. et libris quibusdam Inst.*, ut et *C*, et *LR cum aliis libris Inst.* (29) *B* 60, 39, 22 *seqq.* (30) = *Th.* 9, 16, 1 (31) nullus sacerdos . . ministrare *sumpta sunt ex Th.* 9, 16, 2

4 [1]*Idem A. et C. ad Bassum pp.* Eorum est scientia punienda et severissimis merito legibus vindicanda, qui magicis adcincti artibus aut contra salutem hominum moliti aut pudicos animos ad libi-
1 dinem deflexisse detegentur. Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia humanis quaesita corporibus aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres aut ruentis grandinis lapidatione quaterentur, quibus non cuiusque salus aut aestimatio laederetur, sed quorum proficerent actus, ne divina munera et labores hominum sternerentur. *D. x k. Iun. Aquileiae Crispo et Constantino CC. conss.* [a. 321]

5 [2]*Imp. Constantius A.*[3] *ad populum.* Nemo haruspicem consulat aut mathematicum, nemo hariolum. augurum et vatum prava confessio conticescat. Chaldaei ac magi et ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. etenim supplicium capitis feret gladio ultore prostratus, quicumque iussis obsequium denegaverit. *D. [illegible] Mediolani Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss.* [a. 357]

6 [4]*Idem A. et C. ad populum.* Multi magicis artibus usi elementa turbare, vitas insontium labefactare non dubitant et manibus accitis audent ventilare, ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos. hos, quoniam naturae peregrini sunt, feralis pestis absumat. *D. [illegible] M[illegible] Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss.* [a. 357]

7 [5]*Idem A. et C. ad Taurum pp.* Etsi excepta tormentis sunt corpora honoribus praeditorum (praeter illa videlicet crimina, quae legibus demonstrantur), etsi homines[6] magi, in quacumque sint parte terrarum, humani generis inimici credendi sunt, tamen quoniam qui in comitatu nostro sunt ipsam pulsant propemodum maiestatem, si quis magus vel magicis contaminibus adsuetus, qui maleficus vulgi consuetudine nuncupatur, aut haruspex aut hariolus aut certe augur vel etiam mathematicus aut narrandis somniis occultans artem aliquam divinandi aut certe aliquid horum simile exercens in comitatu meo vel Caesaris fuerit deprehensus, praesidio dignitatis
1 cruciatus et tormenta non fugiat. Si convictus ad proprium facinus detegentibus repugnaverit pernegando, sit eculeo deditus ungulisque sulcantibus latera perferat poenas proprio dignas facinore. *D. [illegible] non. Iul. Arimini Datiano et Cereale conss.* [a. 358]

8 [7]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Modestum pp.* Culpa similis est[8] prohibita discere quam docere. *D. prid. id. Dec. Constantinop(oli) Valentiniano et Valente*[9] *AA. conss.* [a. 365]

9 [10]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Albino pu.*[11] Quicumque maleficiorum labe pollutum audierit deprehenderit occupaverit, ilico ad publicum protrahat et iudiciorum oculis commu-
1 nis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam ex agitatoribus (id est aurigis[12]) seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum venire temptaverit aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reum maleficae artis oppresserit, ultimum supplicium non evadat geminae suspicionis obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, severitati legum et debitae subtraxerit quaestioni aut proprium fortassis inimicum sub huiusmodi vindictae nomine consilio atrociore confecerit. *D. XVII k. Sept. Romae Timasio et Promoto conss.* [a. 389]

XVIIII.[13]

DE SEPULCHRO VIOLATO.

1 *Imp. Gordianus A. Zenoni.* Res religioni destinatas, quin immo religionis effectas, scientes qui contigerint et emere et distrahere non dubitaverint, tametsi iure venditio non subsistat, laesae tamen religionis in crimen inciderunt. *PP. III k. Mar. Sabino II et Venusto conss.* [a. 24[illegible]]

2 [14]*Imp. Constantius A. ad Titianum pu.* Si servus[15] in demoliendis sepulchris fuerit apprehensus, si id sine domini scientia faciat, metallo addicetur[16], si vero domini auctoritate vel iussione urguetur, relegatione plectetur. et si forte detractum aliquid de sepulchris ad domum eius villamque provectum[17] reperietur, villa sive domus aut [illegible] quodcumque erit fisci viribus vindicetur. *D. [illegible] Iul. Marcellino et Probino conss.* [illegible]

3 [18]*Idem A. ad Limenium pp.* Si quis sepulchrum laesurus attigerit, locorum iudices si [illegible] vindicare neglexerint, non minus nota[19] [illegible] librarum auri in sepulchrorum violatores statuta poena grassetur[20], ut eam largitionibus nostris inferre cogantur. *D. [illegible] Aquileiae [illegible] conss.* [illegible]

4 [21]*Idem A. ad populum.* Qui sepulchra violant, domus ut ita dixerim defunctorum, geminum videntur facinus perpetrare: nam et sepultos spo-
1 liant destruendo et vivos polluunt fabricando. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa vel marmora vel columnas aliamve quamcumque materiam fabricandi[22] gratia sive id fecerit venditurus, decem pondo auri cogatur fisco inferre, sive quis propria sepulchra defendens hanc in iudicium querellam detulerit sive quicumque alius accusaverit vel [illegible] nuntiaverit.
2 Quae poena priscae severitati accedit, nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchrorum viola-
3 toribus videtur impositum. Huic autem legi subiacebunt et qui corpora sepulta aut reliquias contrectaverint. *D. [illegible] Mediolani Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss.* [illegible]

5 [24]*Imp. Iulianus A. ad populum.* Pergit audacia ad busta diem functorum et aggeres consecratos, cum et lapidem hinc movere et terram sollicitare[25] et cespitem vellere proximum sacrilegio maiores semper habuerunt: sed et ornamenta quidam tri-
1 cliniis aut porticibus auferunt de sepulchris. Quibus primis[26] consulentes, ne in piaculum incidant contaminata religione bustorum[27], hoc fieri prohibemus poena sacrilegii[28] cohibentes. *D. [illegible] Antiochiae Iuliano A. IIII et Salustio conss.* [a. 36[illegible]]

6 *Imp. Iustinus A. Theodoto*[29] *pu.* [illegible] iustum et nostris alienum temporibus [illegible] reliquiis defunctorum ab his, qui debitores sibi eos mortuum dicendo debitumque exigendo sepulturam eius impediunt, ne in posterum eadem iniuria procederet cogendis his ad quos funus mortui [illegible] sua iura perdere, ea quidem, quae iure [illegible] ante sepulturam eius facta fuerint vel exigendo debitum esse dicitur vel confessione [illegible] fideiussorem aut pignora capiendo [illegible] tari praecipimus: redditis vero pignoribus vel [illegible] niis quae solutae sunt vel absolutis [illegible] et generaliter omnibus sine ulla innovatione [illegible] num statum reducendis principali negotio [illegible] tegro disceptari: eum vero, qui in [illegible] hensus fuerit flagitio, quinquaginta libras auri [illegible]

(1) = *Th.* 9, 16, 3 (2) = *Th.* 9, 16, 4 (3) et Iulianus C. *ins. Th.* (4) = *Th.* 9, 16, 5 (5) = *Th.* 9, 16, 6 (6) *idem BΣ* (κ. π.), omnes *Th.* (7) = *Th.* 9, 16, 8 (8) est C *cum Th.*, est tam *LR* (9) III *ins. Gothofredus* (— a. 370) (10) = *Th.* 9, 16, 11 (11) pu. *Th.*, pp *libri* (12) id est aurigis *om. Th.*, *hab. et BΣ* (κ. π.) (13) *B* 60, 23, 12 *seqq.* — *Cf. Dig.* 47, 12 (14) — *Th.* 9, 17, 1 (15) si quis *Th. contra B* (16) addicitur *L*, adicitur *C*, adiciatur *R*, adiudicetur *Th.* (17) post hanc legem *ins. Th.* (18) = *Th.* 9, 17, 2, 2 (19) nota *dett. Th.*, *om. LCR* (20) [illegible] tur *L*, multentur *CR* (21) = *Th.* 9, 17, [illegible] (22) [illegible] ficia manium *Th.* (23) fabricae *Th.* (24) [illegible] 9, 17, 5: *cf. edictum Iuliani Graecum Herm*[illegible] (25) *sic Th. cum BΣ* (κ. π.), evertere *libri* [illegible] *Th. cum BΣ* (κ. π.), primi *C*, primo *R* (27) [illegible] *BΣ* (κ. π.), incidat (incidant *C*) cont. religio [illegible] defunctorum *CRM* (28) poena manium [illegible] τιμωρίᾳ ἱεροσυλίας *BΣ* (κ. π.) (29) *si*[illegible] *copius hist. arc. p.* 64 *Dindorf.* theodoro *libr.*

pendere vel, si minus idoneus sit ad persolvendum, suo corpore sub competenti iudice poenas luere. *D. k. Dec. Constantinopoli Olybrio vc. cons.* [*a.* 526]

XX.[1]

AD LEGEM FABIAM.

1 *Imp. Antoninus A. Placido.* Pater tuus adversus eum, a quo sollicitatam ancillam, plagio quoque facto exportatam queritur, apud suum iudicem civiliter in rem actione instituta consistat. si in causa tenuerit, etiam legis Fabiae crimen persequi poterit. quod si per violentiam mancipium abreptum est, accusationem vis non prohibetur intendere. *PP. XII k. April. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Idem A. Aurelio.* Si ab Aeliano servum tuum susceptum et aliquamdiu[2] occultatum moxque eo suadente fugae datum probare potes, legis Fabiae crimen per te vel actionem ad eam rem propositam, id est servi corrupti, per procuratorem tuum persequi potes. *PP. VII k. Aug. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Imp. Alexander A. Cornelio.* Ut legis Fabiae poena debeatur, in crimen subscriptio et accusatio et sententia necessaria est. *PP. VIII k. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

4 *Imp. Gordianus A. Paulinae.* Non valet procuratoris sententia, si vicem praesidis non tueatur, qui legi Fabiae locum esse pronuntiavit, cum eius legis disceptatio ad praesidis provinciae pertineat notionem. *PP. III non. Dec. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

5 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Iulianae.* Si fratrem tuum adversarius supprimit, legis eum Fabiae, adito praeside provinciae reum debes postulare. *PP. non. Mai. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Marcianae.* In fuga servum constitutum neque vendere neque donare licet. unde intellegis te in legem incidisse, quae super huiusmodi delictis certam poenam fisco inferendam statuit, exceptis coheredibus et sociis, quibus in divisione communium rerum licitationem de fugitivo servo invicem facere permissum est. ita vero liceat fugitivum vendere, ut tunc venditio valeat, quando ab emptore requisitus fuerit deprehensus[3]. *PP. III id. Mart. Diocletiano et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

7 *Idem AA. Maximo pu.* Quoniam servos a plagiariis alienari ex urbe significas atque ita interdum ingenuos homines eorum scelere asportari solere perscribis[4], horum[5] delictorum licentiae maiore
1 severitate occurrendum esse decernimus. Ac propterea si quem in huiusmodi facinore deprehenderis, capite eum plecti non dubitabis, ut poenae genere deterreri ceteri possint, quominus istiusmodi audacia vel servos vel liberos ab urbe abstrahere atque alienare audeant. *D. VI id. Dec. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

8 *Idem AA. Constant.* Praeses provinciae discreto prius iure dominii intellegat, audiendum sit plagii crimen nec ne. nam si proprietatis tuae mancipium esse constiterit, expirasse criminis intentionem emersa dominii luce manifestabit: si vero servum alienum esse constiterit, post disceptatam proprietatis quaestionem et criminis causam audiet. *PP. VIII k. Sept. ipsis AA. IIII et III conss.* [*a.* 290]

9 *Idem AA. et CC. Eugenio.* Eum, qui mancipium alienum celat, Fabiae legis crimine teneri non est incerti iuris. *S. id.*[6] *Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

10 *Idem AA. et CC. Dizae.* Comparantem ab eo, qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur, nullo crimine teneri convenit. *S. non. Nov. Lucione AA. conss.* [*a.* 293]

11 *Idem AA. et CC. Ampliatae.* Abducti plagio facta venditio statum non mutat: liberae enim personae sollicitatione crimen committitur, non condicioni praeiudicatur. *S. non. Nov. Lucionae AA. conss.* [*a.* 293]

12 *Idem AA. et CC. Muciano.* Si quis servum fugitivum sciens cum rebus furtivis suscepit, cum horum nomine furti actione teneatur, haec tibi rector provinciae cum solita poena restitui efficiet. sed et si criminis plagii accusationem institueris, tibi audientiam praebere non dubitabit. *S. prid. id. Sept. Singiduni CC. conss.* [*a.* 294]

13 *Idem AA. et CC. Severino.* Plagii criminis accusatio publici sit iudicii. *S. V k. Dec. CC. conss.* [*a.* 294]

14 *Idem AA. et CC. Callistheni.* Plagii criminis accusatio cessat, si vos servos[7] vel liberos adseverent qui suppressisse dicuntur, non commissi velandi, sed ad hanc opinionem iusta ducti ratione. *S. prid. non. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

15 *Idem AA. et CC. Pomponio.* Liberum sciens condicionem eius invitum venumdando plagii criminis poena tenetur. *D. XIII k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

16 [8]*Imp. Constantinus A. ad Domitium*[9] *Celsum vicarium Africae.* Plagiarii, qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli poena cum ceteris ante cognitis suppliciis teneban-
1 tur[10]. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine patuerit, servus quidem vel libertate donatus bestiis obiciatur[11], ingenuus autem gladio consumatur[12]. *D. k. Aug. Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [*a.* 315]

XXI.

AD LEGEM VISELLIAM.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Baccho.* Lex Visellia libertinae condicionis homines persequitur, si ea quae ingenuorum sunt circa honores et dignitates ausi fuerint attemptare vel decurionatum adripere, nisi iure aureorum anulorum impetrato a principe sustentantur. tunc enim quoad vivunt imaginem, non statum ingenuitatis obtinent et sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt
1 publica. Qui autem libertinus se dicit ingenuum, tam de operis civiliter quam etiam lege Visellia criminaliter poterit perurgueri: in curiam autem se immiscens damno quidem cum infamia adficitur: muneribus vero personalibus in patria patroni, quae congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos esse non dubium est. *PP. II id. Febr. Antiochiae CC. conss.* [*a.* 300?]

XXII.[13]

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS.

1 *Imp. Antoninus A. Severino.* Si partus subiecti crimen diversae parti obicitis, causa capitalis in tempus pubertatis pueri differri non debuit, sicut iam pridem mihi et divo Severo patri meo placuit.

(1) *B* 60, 48 — *Cf. Dig.* 48, 15 (2) *sic Hal.*, aliquando *libri* (3) *sic LR*, quaesitus fuerit et deprehensus *C*, εὑρεθῇ ἢ καταληφθῇ *BΣ* (*κ. π.*) (4) *sic Hal.*, praescribis *libri* (5) *sic dett.*, te *ins. LCR* (6) k. *Mommsen* (7) vos servos *C cum BΣ* (*κ. π.*), suos servos *R*, servos suos *B:* vos servos suos *scr.* (8) = *Th.* 9, 18, 1 (9) domitium *Th.*, *om. libri* (10) *sic Th.*, teneantur *libri: cf. not.* 12 (11) *sic Th.*, subiciatur *libri* (12) bestiis primo quoque munere obiciatur, liber autem sub hac forma in ludum detur gladiatorium, ut, antequam aliquid faciat, gladio consumatur. eos autem, qui pro hoc crimine iam in metallum dati sunt, numquam revocari praecipimus *Th.* (13) *B* 60, 41, 36 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 10

neque enim verisimile est eam quae arguitur non ex fide causam suam defensuram, cum periculum capitis subeat. *PP. non. Mart. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Imp. Alexander A. Valerio.* Satis aperte divorum parentum meorum rescriptis declaratum est, cum morandae solutionis gratia a debitore falsi crimen obicitur, nihilo minus salva executione criminis debitorem ad solutionem compelli oportere. *PP. III non. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

3 (4) [1]*Idem A. Maximo.* Maiorem severitatem exigit, ut merita eorum qui falsis rescriptionibus utuntur digna poena coerceantur. sed qui deceptus est per alium, si suam innocentiam probat et eum a quo accepit exhibet, se liberat. *PP. IIII* [2] *k. Ian. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

4 (3) *Idem A. Cassio.* Licet ex tabulis, quas sub nomine patris tui uxorem eius, id est novercam tuam, subrepto vero testamento falsas protulisse adlegas, cum crimen admissum ignores, legatum adscriptum tibi consecutus sis, tamen non impedieris accusationem contra eam impletis sollemnibus instituere. *PP. XI k. Ian. Albino et Maximo conss.* [*a.* 227]

5 *Idem A. Petronio.* Falsi quidem crimen vel aliud capitale movere vos matri vestrae secta mea non patitur. sed ea res pecuniarium compendium non aufert. si enim de fide scripturae, unde eadem mater vestra fideicommissum sibi vindicat, dubitatio est, inquiri fides veritatis etiam sine metu criminis potest. *PP. III k. Sept. Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

6 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Ulpio.* Qui falsas tabulas dixerit nec tenuerit, ad defuncti iudicium adspirare non potest. *PP. XV k. April. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

7 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Heliodoro.* Ipse significas, cum primo adversarii instrumenta protulerunt, fidem eorum te [3] habuisse suspectam. facta igitur transactione difficile est, ut is qui provinciam regit velut falsum, cui semel adquievisti, tibi accusare permittat. *PP. III k. Iul. Tusco et Basso conss.* [*a.* 258]

8 *Idem AA. et C. Marino.* Si falsos codicillos ab his contra quos supplicas factos esse contendis, non ideo accusationem evadere possunt, quod se illis negent uti. nam illis prodest instrumenti usu abstinere, qui non ipsi machinatores falsi esse dicuntur et quos periculo solus usus adstrinxerit. qui autem compositis per scelus codicillis in severitatem legis Corneliae inciderunt, non possunt defensiones eius recusando crimen evitare. *PP. III k. Iul. Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 259]

9 *Impp. Carinus et Numerianus AA. Messio.* Si docueris apud praesidem provinciae ab intestato te heredem eius extitisse, qui codicillos scripserat, ordinarium est, ut in hereditatis possessione constitutus fideicommissa praebeas, quae iure relicta sunt,
1 nisi consilium est codicillos falsos arguere. Quod si criminaliter coeptum interventu indulgentiae sopitum est, habes tamen residuam indagationem, potest de fide scripturae civiliter quaeri. *PP. III k. April. Carino II et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]

10 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Legitimo.* Cum suppositi partus crimen patrui tui uxori moveas, apud rectorem provinciae instituta accusatione id proba. *PP. XI k. Oct. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [*a.* 285]

11 *Idem AA. Isidoro.* Si lis pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est, etiam de fide instrumenti civiliter apud eos iuxta responsum viri prudentissimi Pauli requiretur. *PP. X k. Iul. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

12 *Idem AA. et CC. Primo.* Querella falsi temporalibus praescriptionibus non excluditur nisi viginti annorum exceptione, sicut cetera quoque fere crimina. *S. VI id. Aug. Viminacio AA. conss.* [*a.* 293]

13 *Idem AA. et CC. Marco.* Qui veluti praesentem scripsisse res recepisse suas, cum absens esset, conscripsit, non ignoranti quicquam aufert, sed se criminis obligat periculo. *PP. VI k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Gentianae.* Eum, qui celavit vel amovit testamentum, committere crimen falsi publice notum est. *S. III k. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

15 *Idem AA. et CC. Rufo.* Si creditor colludens cum debitore suo tibi praedium venumdedit, falsum commisit et [4] tibi nihil officit, sed se magis criminis accusationi fecit obnoxium. *S. XIII k. Febr. CC. conss.* [*a.* 294]

16 *Idem AA. et CC. Fortunato.* De fide testamenti querenti duplex via litigandi tributa est. quamvis itaque per procuratorem accusationem persequi non potes, disceptatione privata tamen de eius fide queri non prohiberis, cum reus ita conventus non tantum ab alio iuste, sed etiam eo [5] qui civiliter egit sollemniter accusari possit. *S. VIII id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

17 *Idem AA. et CC. Menelao.* Sicut falsi testamenti vel codicillorum scriptura temporis intervallo firmari non potest, ita uera quae iure subsistit non
1 evanescit. Si itaque de fide delicti [6] vel per accusationem vel per privatum iudicium quereris, rector provinciae tunc demum eos exhiberi de quibus interrogatio fieri potest iubebit, si prius ceteris indiciis fuerit commotus. *S. III id. Febr. Sirmi CC. conss.* [*a.* 294]

18 *Idem AA. et CC. Maximo.* Ex initio falsi commissi iusta possessio non paratur. unde contra eos, quos de dominio fundi tecum contendere proponis, accusationem instituere potes. *S. III non. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

19 *Idem AA. et CC. Cosmiae.* Etsi ad te negotium pertinuit, etiam atque etiam tecum deliberare debueras, ne improbam institueres accusationem, hoc instrumentum falsum in quo subscripseras arguere
1 contendens. At [7] cum mulieribus in aliena causa falsi non sit concessum accusare, tu autem haec eadem praedia te prius alii donasse proponas, fieri tibi facultatem accusandi contra iuris postulas formam. *S. VIII id. Mart. CC. conss.* [*a.* 294]

20 *Idem AA. et CC. Rufino.* Nec exemplum precum editionis aliter per errorem scriptum, cum non nisi dolo falsum committentes crimini subiugentur, cognitionem dati iudicis moratur. *S. XI k. Nov. Dorostoli CC. conss.* [*a.* 294]

21 [8]*Imp. Constantinus A. Maecilio* [9] *Hilariano correctori Lucaniae et Brittiorum.* Si quis decurio testamentum vel codicillos aut aliquam deficientis scripserit voluntatem vel conscribendis publicis privatisque instrumentis praebuerit officium, si falsi quaestio moveatur, decurionatus honore seposito
1' quaestioni, si ita poposcerit causa, subdatur. Sed non statim desinit esse decurio, qui in huiusmodi facto fuerit [10]: quantum enim ad municipales pertinet necessitates, decurio permanet: quantum ad rem gestam et veritatem reserandam [11] uti decurionatus
2 (1) honore non poterit. Nec vero is, qui ante fuerit tabellio, ad eludendam quaestionem super his quae ante conscripsit factus decurio defendi hac poterit dignitate, quoniam scripturae veritas, si res

(1) *ordinem c.* 3 *et* 4 *ad C et B restituimus: quibus non videtur obstare dies c.* 3, *cum veri haud absimile sit eum ab Haloandro emendatum esse ad diem c.* 4, *quae ut in R et edd. ita in Egnatiano c.* 3 *antecesserit* (2) *numerus ad diem c.* 4 *corrigendus est* (*cf. not.* 1) (3) te *LR*, tunc *C* (4) et Q^b *cum* $B\Sigma$, *sed* Q^a, *om. LCR* (5) eo *LC*, ab eo *R* (6) *sic R*, delicta *L*, lecti *C*, deleti testamenti *dett.:* derelicti *fortasse scr.* (7) at *edd.*, ac *libri* (8) = *Th.* 9, 19, 1: *iunge* 10, 32, 15 (9) maecilio *Th.*, *om. libri* (10) deprehensus *ins. Th.* (11) *sic dett. cum libris legis Rom. Visig.*, reservandam *CR*, servandam *Th. liber Vaticanus*

poposcerit, per ipsum debet probari auctorem. *D. III k. Febr.*[1] *Sabino et Rufino conss.* [*a.* 316]

22 [2]*Idem A. ad Maximum pu.* Ubi falsi examen inciderit, tunc[3] acerrima fiat indago argumentis testibus scripturarum collatione aliisque vestigiis
1 veritatis. Nec accusatori tantum quaestio incumbat nec probationis ei tota necessitas indicatur, sed inter utramque personam sit iudex medius nec ulla interlocutione divulget quae sentiat, sed tamquam ad imitationem relationis, quae solum audiendi mandat officium, praebeat notionem, postrema sen-
2 tentia quid sibi liqueat proditurus. Ultimum autem finem strepitus criminalis compendioso[4] spatio limitamus, quem litigantem disceptantemque fas non sit excedere, cuius exordium nascetur auspicio testatae actionis apud iudicem competentem: capitali post probationem supplicio, si id exigat magnitudo commissi, vel deportatione ei qui falsum commiserit imminente. *PP. VIII k. April. in foro Traiani Constantino A. VI et Constantino*[5] *C. conss.* [*a.* 320]

23 [6]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Maximinum*[7] *pp.* Damus licentiam litigantibus[8], si apud iudicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio[9], utrum de falso criminaliter statuat, qui dubitet de instrumenti fide, ex-
1 periri an civiliter[10]. Quod si expetens vindictam falsi crimen intenderit, tunc quaestione civili per sententiam terminata criminis fiat indago[11], ut, si quis[12] tabulas testamenti chirographa testationesque nec non etiam rationes privatas vel publicas, pacta et epistulas vel ultimas voluntates, donationes venditiones, vel si quid prolatum aliud instituero[13] co-
2 nabitur, habeat[14] accusandi facultatem[15]. Civilis autem inquisitionis inter utrasque partes confligentium lenior examinatio procedat, cum iudex[16], qui praeerit quaestioni, intentiones actoris[17] falsas et[18] convicta crimina reorum[19] ex legibus poenis competentibus possit ulcisci. *PP. XVI k. Mai. Romae Valente V et Valentiniano AA. conss.* [*a.* 376]

24 [20]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Proculo pu.* Praebemus licentiam, ut civiliter sive criminaliter, ut actor elegerit, super prolatis codicillis vel aliis instrumentis[21] requiratur et incumbat probatio fidei instrumenti[22] ei primitus, qui scripturam obtulerit, deinde ei, qui stricta instantia falsum arguere paratus est[23]. *D. Mediolani X k. Febr. Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

XXIII.[24]

DE HIS QUI SIBI ADSCRIBUNT IN TESTAMENTO.

1 *Imp. Antoninus*[25] *A. Vallatio.* Quamquam ita interpretentur iuris periti, ut contra legem Corneliam videatur se scribere heredem filius emancipatus patre dictante, tamen cum et, si testamentum non esset scriptum, iustus successor futurus esset accepta bonorum possessione filius patri, perinde habebitur, atque si sua manu pater tuus te heredem scripsisset functus dulci officio. *PP. non. Sept. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Idem*[25] *A. Atticio.* Si testator codicillis quos scripsisti legatum quoque seu fideicommissum reliquisse tibi sua manu adscripsit, non videris in poe-
1 nam senatus consulti incidisse. Quod si testamentum dictasse codicillis significavit, legato quidem vel fideicommisso abstinere debes, poena vero falsi tibi principali beneficio remittitur. *PP. id. Dec. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

3 *Imp. Alexander A. Martiali.* Senatus consulto et edicto divi Claudii prohibitum est eos, qui ad scribenda testamenta adhibentur, quamvis dictante testatore aliquid emolumentum[26] ipsis futurum scribere, et poena legis Corneliae facienti inrogata est: cuius veniam deprecantibus ob ignorantiam et profitentibus a relicto discedere raro amplissimus ordo vel divi principes[27] veniam dederunt. *PP. XVII k. April. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

4 *Idem A. Crescenti.* Quae in testamento uxoris maritus sua manu legata sibi adscripserit, pro non scriptis habentur, et legis Corneliae poena, si venia impetrata non est, locum habet. *PP. III non. Febr. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

5 *Idem A. Gallicano militi.* Quod adhibitus ad testamentum commilitonis scribendum iussu eius servum tibi adscripsisti, pro non scripto habetur et ideo id legatum petere non potes. sed secutus tenorem indulgentiae meae poenam legis Corneliae tibi remitto[28], in quam credo te magis errore quam malitia incidisse. *PP. XVII k. Iul. Fusco II et Dextro conss.* [*a.* 225]

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aufidio.* Si libertatem tibi manu tua imperante domino adscripsisti, cum proponas dominum non subscripsisse et suis litteris tuam libertatem expressim agnovisse, ad impetrandam libertatem senatus consulti auctoritas tibi obest. poena tamen falsi tibi remittitur, quoniam non potueras contra domini voluntatem venire. *PP. VI id. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

XXIIII.

DE FALSA MONETA.

1 [29]*Imp. Constantinus A. ad Ianuarinum.* Quoniam nonnulli monetarii adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi, ut investigati tradantur iudiciis, facti conscios per tormenta ilico prodituri ac sic dignis suppliciis
1 addicendi[30]. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus, cuius modus, quoniam dispar patrimonium[31] est, a nobis per singulos statuetur.
2 Si quis autem militum huiusmodi personam susceptam de custodia exire fecerit, capite puniatur.
3 Appellandi etiam privato licentia denegetur: si vero miles aut promotus in gradu[32] huiusmodi crimen incurrerit, super eius nomine et gradu ad com-
4 petentes iudices[33] referatur. [34]Domus vero vel fun-

(1) acc. k. Aug. *ins. Th.* (2) = *Th.* 9, 19, 2 (3) ad morem pristinum quaestione civili per sententiam terminata *ins. Th., non habent BΣ (κ. π.)* (4) anni *Th.* (5) a. VII et constantio (= *a.* 326) *Th.* (6) = *Th.* 9, 19, 4 (7) *sic Th.*, maximum *CR* (8) damus copiam iurgantibus *Th. contra BΣ (κ. π.)* (9) spatium ut habeat qui perurgeat, profitendi *ins. Th.* (10) statuat ... civiliter] an de scripturae fide statuat civiliter experiri *Th.* (11) *pro commate* tunc ... indago (*cf. not.* 3) *longiorem expositionem ins. Th.* (12) deinceps *ins. Th.* (13) insimulare *Th.* (14) praetermissis sollemnibus *ins. Th.* (15) pro iudicis motu sententiam relaturus *ins. Th.* (16) civiles a. inquisitiones inter u. confl. partes aequali motu ingruit et recurrit humanitas, cum is *Th.* (17) actoris *om. Th.* (18) aut *Th.* (19) reorum *om. Th.* (20) = *Th.* 4, 4, 2 (21) super prolata epistula *Th.* (22) fidei instrumenti *om. Th.* (23) deinde ... est *om. Th.* (24) *B* 60, 41, 60 *seqq. - Cf. Dig.* 48, 10 (25) idem *ad c.* 1 *et* imp. antoninus *ad c.* 2 *libri: inscriptiones licet eo ducant, ut ordinem c.* 1. 2 *cum dett. et B invertas, tamen temporis ordo retinendus est, quem tuentur CRT cum Theodoro (BΣ* 60, 41, 61)*: fieri enim potuit, ut libris epitomatis Codicis primum c.* 2 *cum inscriptione* imp. antoninus *adderetur, deinde post c.* 2 *inscriptione itidem mutata suppleretur c.* 1 *ac tum demum verus ordo inscriptionibus non emendatis restitueretur* (26) *sic LR*[b], emolumento *CR*[a] (27) fratres *BΣ (κ. π.)* (28) *sic Hal. cum BΣ (κ. π.)*, poena ... remitti (remittitur *R*[b]) *CR* (29) = *Th.* 9, 21, 2 *B* 60, 60, 1: *iunge* 7, 13, 2 (30) *sic Th.*, adiciendi *libri* (31) census *Th.* (32) in gradu *om. Th.* (33) ad nos *Th.* (34) § 4. 5 *contaminatae sunt ex Th.* 9, 21, 2 § 4. 5 *et Th.* 9, 21, 4 *pr.*

dus, in quo haec perpetrata sunt, si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria vel neglegentia punienda est, etsi ignoret, fisco vindicetur, nisi dominus, ante ignorans, ut primum reppererit, scelus prodiderit perpetratum: tunc enim possessio vel domus ipsius proscriptionis iniuriae minime subiacebit.
5 Sin vero longissime ab ea domo vel possessione afuerit, nullum sustineat detrimentum: actore videlicet fundi vel servis vel incolis vel colonis, qui hoc ministerium praebuerunt, cum eo qui fecit supplicio
6 capitali plectendis. [1]Viduas autem ac pupillos speciali dignos indulgentia credidimus, ut viduae nec in proximo constitutae domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam gravis conscientiae noxa resideat, impuberes[2] vero, etiamsi conscii fuerint, nullum sustineant detrimentum, quia aetas eo-
7 rum[3] quid videat ignorat. Tutores tamen eorum, si in proximo sint, quoniam ignorare eos, quid in re pupilli geritur, non oportet, haec poena expectabit, ut de[4] rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum a pupillo fuerat inferendum[5]. *D.*[6] *XII k. Dec. Romae Crispo II et Constantino II CC. conss.* [*a.* 321]

2 [7]*Idem A. ad Tertullianum*[8] *proconsulem Africae*[9]. Si quis nummum falsa fusione formaverit, universas eius facultates fisco nostro[10] addici praecipimus: in monetis etenim tantum nostris cudendae pecuniae studium frequentari volumus. cuius obnoxii maiestatis crimen committunt[11], et praemio accusatoribus proposito, quicumque solidorum adulter poterit reperiri vel a quoquam fuerit publicatus, ilico omni dilatione submota flammarum exustionibus mancipetur. *D. prid. non. Iul. Mediolani Constantino A. VII et Constantio C. conss.* [*a.* 326]

3 [12]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Rufino pp.* Si quis super cudendo aere vel rescripto aliquo vel etiam adnotatione nostra sibi eripuerit facultatem, non solum fructum propriae petitionis amittat, verum etiam poenam quam meretur excipiat. *D. IIII id. Iul. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

XXV.

DE MUTATIONE NOMINIS.

1 [13]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Iuliano.* Sicut initio nominis cognominis praenominis recognoscendi singulos impositio privatim libera est, ita horum mutatio innocentibus periculosa non est. mutare itaque nomen sive praenomen[14] sine aliqua fraude licito iure, si liber es, secundum ea quae saepe statuta sunt minime prohiberis, nulli ex hoc praeiudicio futuro. *S. XV k. Ian. AA. conss.* [*a.* 293]

XXVI.[15]

AD LEGEM IULIAM DE AMBITU.

1 [16]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Pompeiano proconsuli Africae*[17]. Nullus omnino principatum vel numeratum seu commentariensis gradum[18] vel cetera officia repetere audeat, cum publicae discipli-
1 nae semel gesta sufficiant. Ac si quispiam promotorum denuo ad munus etiam per sacras litteras[19] inrepserit, quod ante docebitur gessisse, [20]cassatis quae hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitus artetur[21], et qui contra fecerint poenam deportationis ad instar legis Iuliae ambitus[22] excipiant. *D. prid. k. Iun.*[23] *Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

XXVII.[24]

AD LEGEM IULIAM REPETUNDARUM.

1 [25]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Matroniano duci et praesidi Isauriae*[26]. Ut unius poena metus possit esse multorum, ducem qui male egit ad provinciam quam nudaverat cum custodia competenti[27] ire praecipimus, ut non solum, quod eius non dicam domesticus, sed manipularius et minister accepit, verum etiam quod ipse a provincialibus nostris rapuit aut sustulit, in quadruplum invitus exsolvat. *D. prid. id. Iun. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

2 [28]*Idem AAA. Floro pp.* Sciant iudices super admissis propriis aut a se aut ab heredibus suis poenam esse repetendam. *D. X k Sept. Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

3 [29]*Idem AAA. Marcellino.* Omnes cognitores et iudices a pecuniis atque patrimoniis manus abstineant neque alienum iurgium putent suam praedam. etenim privatarum quoque litium cognitor idemque mercator statutam legibus[30] cogetur subire iacturam. *D. prid. non. April. Mediolani Merobaude II et Saturnino conss.* [*a.* 383]

4 [31]*Idem AAA. et Arcadius A. edictum ad provinciales*[32]. Iubemus hortamur, ut, si quis forte honoratorum decurionum possessorum, postremo etiam colonorum aut cuiuslibet ordinis a iudice fuerit aliqua ratione concussus, si quis scit venalem de iure fuisse sententiam, si quis poenam vel pretio remissam vel vitio cupiditatis ingestam, si quis postremo quacumque de causa improbum iudicem potuerit approbare, is vel administrante eo vel post administrationem depositam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet, cum probaverit, et victoriam reportaturus et gloriam. *D. X k. Iul. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

5 [33]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Severino comiti rerum privatarum*[34]. Unusquisque procurator, praepositus gynaecei, tabularius susceptor colonus vel quicumque se a comite domorum meminerit esse concussum, cum ipse cui pecuniam numeraverit administratione decesserit, intra anni spatia ad iudicium spectabilitatis tuae quidquid dederit repetiturus occurrat[35], ut prosit pensionibus,
1 quidquid ille reddiderit. Sin vero ex tempore depositae administrationis praestituti temporis curricula transfluxerint, nulla vox advocationis emergat, sed ipsos procuratores praepositos colonos tabularios susceptores obnoxios ad solutionem volumus[36] artari. *D. prid. non. Iun. Mediolani Valentiniano A. IIII et Neoterio conss.* [*a.* 390]

(1) § 6. 7 = *Th.* 9, 21, 4 (2) pupilli *Th.* (3) si tamen fuerint impuberes *ins. Th.* (4) ex *Th.* (5) quantum pupillo fuerat auferendum *Th.* (6) pp. *scr.* (7) *c.* 2 *composita est ex Th,* 9, 21, 3. 5 (8) Tertullum *Th.* (9) proc. afr. *Th.*, pp. *libri* (10) nostro *om. Th.* (11) praecipimus ... committunt] atque ipsum severitate legitima coerceri, ut in monetis tantum n. c. p. studium frequentetur *Th.: verba* cuius ... committunt *ex Th.* 9, 21, 9 *interpolata sunt* (12) = *Th.* 9, 21, 10 *B* 60, 60, 2 (13) *B* 60, 60, 3 (14) pronomen *libri* (15) *Cf. Dig.* 48, 14 (16) = *Th.* 9, 26, 2 *B* 60, 43, 10: *iunge* 10, 72, 12. 12, 61, 3 *Th.* 1, 12, 8. 11, 1, 28 (17) proc. afr. *Th.*, *om. libri* (18) vel ... gradum *om. Th.*, *habet BΣ* (*κ. π.*) (19) etiam per sacras litteras *videntur ex Th.* 9, 26, 3 *addita esse* (20) *seqq.* = *Th.* 9, 26, 3 (21) artetur *scripsi cum Th.*, arguetur *libri*, *ἐνεχέσθω BΣ* (*κ. π.*) (22) deportationis ... ambitus] in futurum deportationis *Th.* (23) ian. *cum legibus iungendis scr.* (24) *B* 60, 43, 11 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 11 (25) = *Th.* 9, 27, 3 (26) Sardiniae *Th.* (27) ducem ... competenti] Natalem quondam ducem sub custodia protectorum ad provinciam quam nudaverat *Th.* (28) = *Th.* 9, 27, 4 (29) = *Th.* 9, 27, 5 (30) statutam legibus] parem capitis ac vitae, quae peculatus reos consuevit involvere *Th.* (31) = *Th.* 9, 27, 6 (32) edictum ad pr. *Th*, *om. libri* (33) = *Th.* 9, 27, 7 (34) com. r. p. *Th. cum B*, pp. *libri* (35) adcurrat *Th.* (36) iubemus *Th.*

6 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Sancimus eiusmodi viros ad provincias regendas accedere, qui honoris insignia non ambitione vel pretio, sed probatae vitae et amplitudinis tuae solent testimonio promoveri[1], ita sane ut, quibus hi honores per sedis tuae vel nostram fuerint electionem commissi, iurati inter gesta depromant se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quippiam neque daturos umquam postmodum fore, sive per se sive per interpositam in fraudem legis sacramentique personam, aut donationis venditionisve titulo aut alio velamento cuiuscumque contractus, et ob hoc exceptis salariis nihil penitus tam in administratione positos quam post depositum officium pro aliquo praestito beneficio tempore administrationis, 1 quam gratuito meruerint, accepturos. Et licet neminem divini timoris contemnendo iureiurando arbitramur immemorem, ut saluti propriae ullum commodum anteponat, tamen, ut ad salutis timorem et necessitas[2] periculi subiungatur[3], tunc si quis ausus fuerit praebita sacramenta neglegere, non modo adversus accipientem, sed etiam adversus dantem accusandi cunctis tamquam crimen publicum concedimus facultatem, quadrupli poena eo[4] qui convictus fuerit modis omnibus feriendo. *D. VI k. Dec. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

XXVIII.[5]

DE CRIMINE PECULATUS.

1 [6]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Iudices, qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxii sunt et capitali animadversioni eos subdi iubemus: his nihilo minus, qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt vel qui subtracta ab his scientes[7] susceperunt, eadem poena percellendis. *D. III non. Mart. Constantinopoli Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

XXVIIII.[8]

DE CRIMINE SACRILEGII.

1 [9]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA.*[10] Qui divinae legis sanctitatem aut nesciendo confundunt[11] aut neglegendo violant et offendunt, sacrilegium committunt. *D. III k. Mart. Thessalonicae Gratiano A. V et Theodosio A. conss.*[12] [*a.* 380]

2 (3) [13]*Idem*[14] *AAA. ad Symmachum pu.* Disputari de principali iudicio non oportet: sacrilegii enim instar est dubitare, an is dignus sit, quem elegerit imperator. *D. V k. Ian. Mediolani Ricomere et Clearcho conss.*[15] [*a.* 384]

3 (4) *Idem AAA. et Arcadius A. Eutropio pp.* Ne quis sine sacrilegii crimine desiderandum intellegat gerendae ac suscipiendae administrationis officium intra eam provinciam, in qua provincialis et civis habetur, nisi hoc cuidam ultronea liberalitate per divinos adfatus imperator indulgeat. *D. XVI k. Aug. Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

XXX.[16]

DE SEDITIOSIS ET HIS QUI PLEBEM AUDENT CONTRA PUBLICAM QUIETEM COLLIGERE.

1 [17]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Florentio praefecto Augustali.* Si quis contra evidentissimam iussionem suscipere plebem et adversus publicam disciplinam defendere fortasse temptaverit, multam gravissimam sustinebunt[18]. *D. XIII k. Ian. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

2 [19]*Imp. Leo A. Erythrio pp.* In nullis locis aut civitatibus tumultuosis clamoribus cuiusquam interpellatio contumeliosa procedat nec ad solam cuiusquam invidiam petulantia verba iactentur: sciturís his, qui huiusmodi voces emiserint moverintque tumultus, se quidem fructum ex his quae postulant nullatenus habituros, subdendos autem poenis his, quas de seditionum et tumultus auctoribus vetustissima decreta sanxerunt. *D. II non. Mart. Constantinopoli Leone A. III cons.* [*a.* 466]

XXXI.

QUANDO CIVILIS ACTIO CRIMINALI PRAEIUDICET ET AN UTRAQUE AB EODEM EXERCERI POTEST.

1 *Imppp.*[20] *Valens Gratianus et Valentinianus AAA. Antonio pp.* A plerisque prudentium generaliter definitum est, quotiens de re familiari et civilis et criminalis competit actio, utraque licere experiri, sive prius criminalis sive civilis actio moveatur[21], nec si civiliter fuerit actum, criminalem 1 posse consumi, et similiter e contrario[22]. Sic denique et per vim possessione deiectus, si de ea recuperanda interdicto unde vi erit usus, non prohibetur tamen etiam lege Iulia de vi publico iudicio instituere accusationem: et suppresso testamento cum ex interdicto de tabulis exhibendis fuerit actum, nihilo minus ex lege Cornelia testamentaria poterit crimen inferri[23]: et cum libertus se dicit ingenuum, tam de operis civiliter quam etiam lege Visellia 2 criminaliter poterit perurgueri. Quo in genere habetur furti actio et legis Fabiae constitutum, et plurima[24] alia sunt, quae enumerari non possunt, ut, cum altera prius actio intentata sit, per alteram 3 quae supererit iudicatum liceat retractari. Qua iuris definitione non ambigitur etiam falsi crimen, de quo civiliter iam actum est, criminaliter esse repetendum. *D. prid. id. Ian. Treviris Valente VI et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 378]

XXXII.[25]

DE CRIMINE EXPILATAE HEREDITATIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Euphratae.* Expilatae quidem hereditatis crimen intentare non potes, quando communis arcae rebus inspectis claves traditas coheredi profitearis. sed cum de his exhibendis apud iudicem quaereretur, rationem compensationis induci non oportuit. exhibitis enim quae desiderantur suis iudicibus directa quaestio derelin-

(1) promereri *Mommsen* (2) *sic LC*, necessitatem *R* (3) *sic L*, subiungantur *CR* (4) poena eo *dett.*, poene *LR*, penae cogi *C* (5) *Cf. Dig.* 48, 13 (6) *haec constitutio ex Th.* 9, 29, 1. 2 *ita composita est, ut inscriptio sumpta sit ex c.* 1, *subscriptio ex c.* 2, *utriusque contextus ne minima quidem pars non mutata sit: cf. Inst.* 4, 18, 9 *B* 60, 45, 16: *iunge* 9, 12, 9 (7) scientes *LR Inst., om. CB* (8) *B* 60, 45, 17 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 13 (9) = *Th.* 16, 2, 25: *iunge* 1, 1, 1 (10) [edictum] ad populum urbis Constantinopolitanae *addit* 1, 1, 1 (11) *sic Th. B* (κ. π.), committunt *libri* (12) *edd. errore inter c.* 1 *et* 2 *inserunt B* 60, 45, 18, *quae hausta sunt ex Prochiro* 39, 7 (13) = *Th.* 1, 6, 9 (14) imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius *Th.* (15) d. v k. Ian. Mediolani [accepta . . . . .] post consulatum Ricomeris et Clearchi (post cons. ric. et cl. *confirmat Th.*) *scr.* (16) *B* 60, 61 (17) = *Th.* 9, 33, 1: *iunge Th.* 11, 39, 9: *cf. ad* 1, 41, 1 (18) *sic L Th.*, sustinebit *CR* (19) *iunge* 1, 3, 27. 1, 12, 6 (20) = *Th.* 9, 20, 1 *B* 60, 62, 1: *iunge* 4, 19, 24 contr. (21) sive prius . . . moveatur *om. Th.* (22) et e sim. *om. Th.* (23) *sic dett. cum Th.*, inferre *LCR* (24) et plurima] et cum una excepta sit causa de moribus, sescenta *Th.* (25) *B* 60, 29, 7 *seqq.* — *Cf. Dig.* 47, 19

quenda est. *PP. XII k. Mai. Antonino A. II et Geta II conss.* [*a.* 205]

2 *Imp. Antoninus A. Primo.* Expilatae hereditatis crimen adversus vitricum adito praeside provinciae persequi non prohiberis. *PP. VII k. Mart. Laeto II et Cereale conss.* [*a.* 215]

3 *Idem A. Helenae.* Si avi tui hereditatem adisti, expilatae hereditatis crimine adversus novercam quondam tuam experiri non prohiberis. *PP. III non. Ian. Sabino et Anullino conss.* [*a.* 216]

4 *Imp. Gordianus A. Basso.* Adversus uxorem, quae socia rei humanae atque divinae[1] domus[2] suscipitur, mariti diem suum functi successores expila-
1 tae hereditatis crimen intendere non possunt. Et ideo res, quas per eandem abesse quereris, competenti in rem actione vel, si dolo malo fecerit, quo minus res mobiles possideret, ad exhibendum per-
2 sequere. Fructus autem rerum quas mala fide tenuit, licet expilatae hereditatis non teneatur crimine, suos non facit, sed extantes quidem vindicari, absumptos vero condici posse procul dubio est. *PP. VI k. Mart. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

5 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Sulpicio.* Obtentu expilatae hereditatis emolumentum legatorum, maxime suspensa cognitione, legatariis isdemque libertis defuncti auferri non oportet. *PP. XV k. Febr. Philippo A. et Titiano conss.* [*a.* 245]

6 *Idem A. et C. Basiliae.* Expilatae hereditatis crimen loco deficientis actionis intendi consuevisse non est iuris ambigui. *PP. X k. Mart. Aemiliano et Aquilino conss.* [*a.* 249]

XXXIII.[3]

VI[4] BONORUM RAPTORUM.

1 *Imp. Gordianus A. Valerio.* Vi bonorum raptorum actionem, quae cum poena sua retrahit ablata, potius ad mobilia moventiaque quam ad fundos per iniuriam occupatos spectare explorati iuris est. *PP. k. Mart. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Longino.* Si res mobiles, quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatum, violenter heres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem, quo experiundi potestas fuit, in quadruplum, post annum in simplum[5] intendere non vetaris. *PP. VII k. Mai. Saeculare et Donato conss.* [*a.* 260]

3 [6]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Euelpisto.* Res obligatas sibi creditorem vi rapientem non rem licitam facere, sed crimen committere convenit, eumque etiam vi bonorum raptorum infra annum utilem in quadruplum, post simpli actione conveniri posse non ambigitur. *S. VII id. Ian. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

4 *Idem AA. et CC. Attalo.* De his, quae servum alienum nesciente domino vi rapuisse dicis, infra annum in quadruplum vi bonorum raptorum et post in simplum dominus eius noxali actione apud competentem iudicem conveniri potest. *S. II. k. Mai. Heracleae AA. conss.* [*a.* 293]

5 *Idem AA. et CC. Dominae.* Sive negotiorum gestorum contra novercam tuam sive actione vi bonorum raptorum, quae in quadruplum intra annum utilem ac post in simplum constituta est, putaveris agendum, notione praesidali poteris experiri. *S. VI non. Iul. Philippopoli AA. conss.* [*a.* 293]

XXXIIII.[7]

DE CRIMINE STELLIONATUS.

1 *Imp. Alexander A. Alexandro.* Improbum quidem et criminosum fateris easdem res pluribus pignorasse, dissimulato in posteriore obligatione, quod eaedem aliis pignori tenentur. verum securitati tuae consules, si oblato omnibus debito criminis instituendi causam peremeris. *PP. V id. Febr. Pompeiano et Peligno conss.* [*a.* 231]

2 *Imp. Gordianus A. Valenti.* Si pater tuus in te donationem contulit et, cum emancipatus esses, traditionibus dominium corporum in te transtulit posteaque creditorem sortitus quasdam earum rerum sine tua voluntate velut proprias suas obstrinxit, ius tuum non laesit. nec tamen iniuria stellionatus crimine petetur, cum sciens alienam rem te non consentiente velut propriam suo nexuit creditori. *PP. II k. Ian. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

3 *Idem A. Hadriano.* Stellionatus accusatio inter crimina publica non habetur. *PP. id. April. Attico et Praetextato conss.* [*a.* 242]

4 *Imp. Philippus A. Euprepeti.* Ignorantia creditoris, cui res pridem apud alios obligatae pignoris seu hypothecae iure obligantur, non sine periculo capi consuevit. etenim eiusmodi fraudes ad extraordinariam criminis exsecutionem spectare ac stellionatus commissum severissime esse vindicandum saepe
1 rescriptum est. Proinde sive ignorantiam tuam debitor circumvenire temptaverit, seu obligatione rite perfecta[8] participato fraudis consilio per subiectam quasi anteriorem[9] personam dispendium tuum ad occultum compendium suum pertemptat, adire suum iudicem potes congruentem iuri ac debitae religioni sententiam relaturum. *PP. VI id. Mai. Peregrino et Aemiliano conss.* [*a.* 244]

XXXV.[10]

DE INIURIIS.

1 [11]*Imp. Alexander A. Syro.* Nec servis quidem alienis licet facere iniuriam. *PP. XI k. Dec. Alexandro A. cons.* [*a.* 222]

2 *Idem A. Davo.* Iniuriarum actio tibi duplici ex causa competit, cum et maritus in uxoris pudore et pater in existimatione filiorum propriam iniuriam pati intelleguntur. *PP. prid. idus Maias Agricola et Clemente conss.* [*a.* 230]

3 *Imp. Gordianus A. Donato.* Si non es nuntiator, vereri non debes, ne eapropter, quod iniuriae faciendae gratia quidam te veluti delatorem esse dixerunt, opinio tua maculata sit. quin immo adversus eos, quos minuendae opinionis tuae causa aliquid confecisse[12] comperietur, more solito iniuriarum iudicio experiri potes. *PP. II id. Iul. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

4 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Vindi.* Atrocem sine dubio iniuriam esse factam manifestum est, si tibi illata est, cum esses in sacerdotio et dignitatis habitum et ornamenta praeferres: et ideo vindictam potes eo nomine exsequi. *PP. II . . . . Aemiliano et Basso conss.* [*a.* 25?]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Victorino.* Si non convicii consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes, fides veri a calumnia te defendit. si in rixa inconsulto calore prolapsus homicidii convicium obiecisti et ex eo die annus excessit, cum iniuriarum actio annuo tempore praescripta sit, ob iniuriae admissum conveniri non potes. *PP. VI id. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

6 *Idem AA. Flaviano.* Cum nec patronos iniuriam facere libertis iuris aequitas permittat, proponasque patronae heredes eum, qui libertatem a defuncta acceperat, iniuriis adficere, curabit praeses provinciae contumeliam heredum compescere. *PP. [illegible] id. Iul. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

(1) divinae L R, om. C (2) domum C[illegible] (3) B 60, 17, 31 seqq. — Cf. Dig. 47, [illegible] Inst. 4, 2 (4) de vi [illegible] (5) post a in simplum [illegible] (6) iunge 4, 10, 1 (7) B [illegible] Dig. 47, 20 (8) *sic R*, obligatione r. perfectam C, obligatione r. perfectam *B Σ* (κ. π.) (9) quasi [illegible] (10) *B* 60, 21, 44 *seqq.* — *Cf. Dig.* 47, 10 *Inst.* 4, 4 (11) *iunge* 3, 42, 2. 9, 2, 2 (12) confecisse [illegible]

7 *Idem AA. et CC. Paenentiano.* Iniuriarum causa non publici iudicii, sed privati continet querellam. *S. id. Febr. Sirmi AA. conss.* [*a.* 293]

8 *Idem AA. et CC. Marciano.* Dominum pro atroci iniuria, quam servus eius passus est, edicti perpetui actione proposita, qua damni etiam haberi rationem verbis evidenter exprimitur, agere posse convenit. *S. xv k. Nov. CC. conss.* [*a.* 294]

9 *Idem AA. et CC. Nonnae.* Qui liberos infamandi gratia dixerunt servos, iniuriarum conveniri posse non ambigitur. *S. vi k. Dec. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

10 *Idem AA. et CC. Paulo.* Si quidem aviam tuam ancillam infamandi causa rei publicae civitatis Comanensium dixit Zenodorus ac recessit, iniuriarum actione statim conveniri potest. nam si perseveret in causa facultatem habens agendi, super hac deferri querellam ac tunc demum, si non esse serva fuerit pronuntiata, postulari convenit. *S. xv k. Ian. Nicomediae CC. conss.* [*a.* 294]

11 *Imp. Zeno A. Alexandro viro illustri.* Si quando iniuriarum actio, quam inter privata delicta veteris iuris auctores connumerant, a quibuslibet illustribus viris, militantibus seu sine cingulo constitutis, vel uxoribus eorum vel liberis masculini sexus vel filiabus, superstitibus videlicet patribus aut maritis illustribus, vel si adversus aliquam huiusmodi personam criminaliter forte movetur, ipsos quidem, qui super iniuria queruntur, inscribere aliaque omnia, quae in huiusmodi causis de more procedunt, sollemniter observare decernimus: licere autem illustri accusatori vel reo, uxori vel liberis masculini sexus seu filiae itidem illustris superstitis causam iniuriarum in quocumque iudicio competenti per procuratorem criminaliter suscipere vel movere, sententiam iudice contra eum qui procuratorem dederit, etsi ipse non adesset[1] iudiciis nec causam per procuratorem diceret, legibus prolaturo: ita tamen, ut nullus alius idem sibi audeat vindicare vel a nostro numine postulare: sed in ceteris mos iudiciorum qui hactenus obtinuit et in posterum servetur intactus. *D. v non. Nov. Constantinopoli Illo vc. cons.* [*a.* 478]

XXXVI.
DE FAMOSIS LIBELLIS.

1 [2]*Πᾶς ὁ εὑρίσκων φλυαρίαν ἢ ἐσφραγισμένην ἢ ἀσφράγιστον καὶ μὴ παραχρῆμα καίων ἀλλ' ἀναγινώσκων ὑποκείσθω τῇ τιμωρίᾳ, ᾗτινι ὑπόκειται καὶ ὁ συντεθεικὼς τὴν φλυαρίαν*[3].

2 (1) [4]*Impp. Valentinianus et Valens AA. edictum.*
Si quis famosum libellum sive domi sive in publico
vel quocumque loco ignarus reppererit[5], aut corrumpat[6], priusquam alter inveniat, aut nulli confitea-
1 tur inventum. Sin vero non statim easdem chartulas vel corruperit vel igni consumpserit, sed vim earum manifestaverit, sciat se quasi auctorem huius-
2 modi delicti[7] capitali sententia subiugandum. Sane si quis devotionis suae ac salutis publicae custodiam gerit, nomen suum profiteatur et ea, quae per famosum persequenda putavit, ore proprio edicat, ita ut absque ulla trepidatione accedat, sciens, quod si adsertionibus veri fides fuerit opitulata, laudem maximam ac praemium a nostra clementia conseque-
3 tur. [8]Sin vero minime haec vera ostenderit, capitali poena plectetur. huiusmodi autem libellus alterius opinionem non laedat. *D. xiiii k. Mart. Constantinopoli Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

XXXVII.[9]
DE ABIGEIS.

1 [10]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Pasiphilo.* Abacti animalis accusatio non solum cum inscriptionibus, sed etiam sine ea observatione proponitur. *D. viii k. Ian. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

XXXVIII.
DE NILI AGGERIBUS NON RUMPENDIS.

1 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Si quis posthac per Aegyptum intra duodecimum cubitum fluminis Nili ulla[12] fluenta de propriis ac vetustis usibus praeter fas praeterque morem antiquitatis usurpaverit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reverentiam et propemodum ipsius imperii appetierit securitatem: consciis et consortibus eius deportatione[13] constringendis, ita ut numquam supplicandi eis vel recipiendi civitatem vel dignitatem vel substantiam licentia tribuatur. *D. x k. Oct. Constantinopoli Honorio viii et Theodosio iii AA. conss.* [*a.* 409]

XXXVIIII.[14]
DE HIS QUI LATRONES VEL IN ALIIS CRIMINIBUS REOS OCCULTAVERINT.

1 [15]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. Simplicio vicario*[16]. Eos, qui se cum alieni
criminis reo[17] occultando eum[18] sociarunt, par ipsos
1 et reos[19] poena expectet. [20]Et latrones quisquis sciens susceperit vel offerre iudiciis supersederit, supplicio corporali aut dispendio facultatum pro qualitate personae et iudicis aestimatione plectatur[21]. *PP. Romae x k. April. Gratiano A. iii et Equitio conss.* [*a.* 374]

2 *Imp. Marcianus A. Palladio pp.* Si qui latrones seu aliis criminibus obnoxii in possessione degunt seu latitant, dominus possessionis, si praesto est, aut procuratores, si dominus abest, seu primates possessionis ultro eos offerant aut, si scientes hoc sponte non fecerint, conveniantur a civili officio, ut tradant provinciali iudicio eos qui requiruntur, prout iuris est sub examine iudicis arguendos et poenas post documenta congruas subituros. si vero exhibere eos domini vel procuratores aut primates possessionis distulerint, tunc ad detinendos eos a rectore provinciae omnia civilia dirigantur auxilia.
1 Si autem propter multitudinem forte eorum, qui in praedio sunt, civile adminiculum sufficere non posse constiterit et memorati audaces exsecutoribus obiecerint manus vel alias parere distulerint, tunc iudex provinciae memor periculi sui a viro devoto tribuno seu primatibus militum qui in locis sunt auxilium postulet, ut per militarem manum correpti accusati sine damno atque laesione cuiuslibet legibus offerantur et convicti poenas subeant competentes: non ignaro iudice, quod, si adversus innocentes vel ob aliam causam praeter latronum vel

(1) ac si ipse adesset *dett.* (2) = *B* 60, 63, 1 (3) *id est* quisquis famosum libellum invenerit signatum vel non signatum nec statim eum comburat, sed legat, poenae subiaceat cui ipse qui libellum composuit subiacet (4) = *Th.* 9, 34, 7 (*principio addito ex Th.* 9, 34, 9) *B* 60, 63, 2 (5) offenderit *Th.* (6) discerpat *Th.* (7) sin vero … delicti] famosorum infame nomen est libellorum, ac si quis vel colligendos vel legendos putaverit ac non statim chartas igni consumpserit, sciat se *Th.* (8) § 3 *om. Th.* (9) *Cf. Dig.* 47, 14 (10) = *Th.* 2, 1, 8, 1 *B* 60, 25, 5: *iunge* 8, 4, 8. 9, 2, 16 (11) = *Th.* 9, 32, 1 *B* 60, 25, 6 (12) ulla *Th.*, valla *libri* (13) Oasenae deportationi *Th.* (14) *B* 60, 27 — *Cf. Dig.* 47, 16 (15) = *Th.* 9, 29, 1 (16) vicario *Th.*, *om. libri* (17) *sic C BΣ* (*κ. π.*), reos *LR Th.* (*not.* 19) (18) eum *C cum BΣ* (*κ. π.*), eum eamve *LR*, *om. Th.* (*not.* 19) (19) qui secum a. cr. reos occulendo sociarunt, par atque ipsos reos *Th.* (20) § 1 = *Th.* 9, 29, 2 (21) *sic Th. cum BΣ* (*κ. π.*), plectetur *libri*

aliorum nocentium investigationem militare auxilium
postulaverit aut dispendiis adfici provinciales con-
cesserit, commotione severissima, prout tua celsitudo
1a iudicaverit, ferietur. Tribuni etiam seu primates
numerorum, qui in locis sunt, admoniti per litteras
iudicis si adminiculum militare praebere noluerint,
aut si ab ipsis militibus damna provincialibus in-
flicta fuerint, et damna et laesiones restituent et
acerrima condemnatione pro arbitrio virorum illu-
2 strium magistrorum militum ferientur. Domini
etiam praediorum seu procuratores vel primates pos-
sessionum impunes non manebunt, si praesentes et
scientes ultro non obtulerint nocentes vel admoniti
eos exhibere distulerint: nam dominus quidem pos-
sessionis dominio privabitur, procurator[1] vero seu
primates perpetuo exilio subiacebunt. ipsi quoque
procuratori vel domino vel primatibus possessionis,
si se ad comprimendam multitudinem rusticanorum
sufficere non posse firmaverint et id provinciali iudi-
cio palam fecerint, militare auxilium rector provin-
ciae a tribuno vel primatibus numeri faciet dari, si
3 civilia sufficere non posse perspexerit. Si vero
post exhibitionem eorum qui accusantur innocentes
eos esse et nihil criminis admisisse patuerit, accu-
satores poenam quae in calumniatores exercenda
est subire cogantur. exemplo autem grave est
sic latronem requirere, ut innocentibus periculum
fiat. *D. XII k. Ian. Constantinopoli Marciano A.
cons.* [*a.* 451]

XXXX.[2]

DE REQUIRENDIS.

1 *Imp. Antoninus A. Rustico.* Cum absenti reo
gravia crimina intentantur, sententia festinari non
solet, sed adnotari, ut requiratur, non utique ad
poenam, sed ut potestas ei sit purgandi se, si po-
1 tuerit. Postquam vero requirendus factus intra
annum redierit, si se crimine purgaverit, res arbi-
trio iudicis signatas recipiat: sin vero intra id tem-
pus reversus post intimationem suam fuerit defunc-
tus, etsi necdum se purgaverit, ad heredes proprios
res transmittit. *D. Gentiano et Basso conss.* [*a.* 211]

2 [3]*Imp. Constantinus A. ad Ianuarium*[4]. Qui-
cumque ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus,
intra anni spatium noluerit adesse iudicio, res eius
fisco vindicentur, et si postea repertus nocens fuerit
deprehensus, saeviori sententiae subiugetur. sed et
si argumentis evidentibus et probatione dilucida in-
nocentiam suam purgare suffecerit, nihilo minus
facultates eius penes fiscum remaneant. *D. id. Ian.
acc. V k. Aug. Corintho Constantino A. V et Lici-
nio C. conss.* [*a.* 319]

3 [5]*Impp. Honorius et Theodosius AA.*[6] *Palla-
dio pp.* In pecuniariis causis edictum contra laten-
tem propositum existimationem eius non laedit. cri-
minalis vero programmatis tenor hanc tantum ferat
de iure censuram, ut inter reos adnotati non iam[7]
patrimonium debeat transferre, sed famae existima-
tionem laedere[8]. *D. VIII id. Iul. Ravennae Eusta-
thio et Agricola conss.* [*a.* 421]

XXXXI.[9]

DE QUAESTIONIBUS.

1 [10]*Impp. Severus et Antoninus AA. Spicio Anti-
gono*[11]. Quaestionem de servis contra dominos ha-
beri non oportet, exceptis adulterii criminibus, item
fraudati census accusationibus et crimine maiesta-
1 tis, quod ad salutem principis pertinet. In cete-
ris autem, quamquam ea, quae servus contra domi-
num dixit, iudicaturi sententiam formare non debeant,
tamen si aliis quoque probationibus fides veritatis
2 investigetur, praescriptionis invidia evanescit. In
pecuniariis vero causis nec inopia probationum ser-
vos contra dominum interrogari posse manifestum
est. *PP. k. Ian. Dextro et Prisco conss.* [*a.* 196]

2 *Idem AA. Catulo.* Insolitum est et grave exemplo
audiri servos adversus tutores vel matrem domino-
rum suorum, nisi tutelae agatur. *PP. III id. Sept.
Cilone et Libone conss.* [*a.* 204]

3 *Imp. Antoninus A. cum cognitionaliter audis-
set, dixit:* Primum servi alieni interrogabuntur. si
praestita fuerint ex tanto scelere argumenta, ut vi-
deantur accedere ad verisimilia causae crimina, ipsa
quoque mulier torquebitur: neque enim aegre feret,
si torqueatur, quae venenis viscera hominis extinxit.
PP. VII k. April. Sabino et Anullino conss. [*a.* 216]

4 *Pars ex rescripto imp. Antonini A.* Sicuti con-
victis confessisque ad societatem scelerum vocanti-
bus eos, a quibus apprehensi custoditive sunt, facile
credi non oportet, ita, si evidentibus rationibus post
commissum communiter facinus ad evitandam de se
sententiam id fecisse fuerint probati, publicae vin-
dictae non sunt subtrahendi. *PP. V k. April. Sa-
bino et Anullino conss.* [*a.* 216]

5 *Imp. Alexander A. Respecto.* Nec si mors
testatoris vindicanda est, quaestioni indiscrete subi-
ciuntur hi, qui libertatem supremo iudicio acceperunt.
PP. VI id. Mart. Iuliano et Crispino conss. [*a.* 224]

6 *Imp. Gordianus A. Herodiano.* Pridem placuit
domestica servorum seu libertorum propriorum vel
maternorum interrogatione in causis ad dominos
vel patronos pertinentibus abstinendum esse, ut ne-
que pro his neque adversus eos in capitalibus vel
pecuniariis quaestionibus veritatis vim obtinere possit,
quod in confessionem ab eis fuerit deductum. *PP
VII id. Mai. Sabino et Venusto conss.* [*a.* 240]

7 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Urba-
nae.* Servos, qui proprii indubitate iuris tui proba-
buntur, ad interrogationem nec offerente te produci
sineremus: tantum abest, ut et invita te contra
dominam vocem rumpere cogantur. *PP. k. Nov.
Maximo II et Aquilino conss.* [*a.* 286]

8 *Idem AA. ad Sallustianum praesidem.* Milites
neque tormentis neque plebeiorum poenis in causis
criminum subiungi concedimus, etiamsi non emeri-
tis stipendiis videantur esse dimissi, exceptis scilicet
his, qui ignominiose sunt soluti. quod et in filiis
1 militum et veteranorum servabitur. Oportet autem
iudices nec in his criminibus, quae publicorum iudi-
ciorum sunt, in investigatione veritatis a tormentis
initium sumere, sed argumentis primum verisimilibus
2 probabilibusque uti. Et si his veluti certis indi-
ciis ducti investigandae veritatis gratia ad tormenta
putaverint esse veniendum, tunc id demum facere
debebunt, si personarum condicio pateretur. hac
enim ratione etiam universi provinciales nostri fruc-
tum ingenitae nobis benevolentiae consequentur.
PP. sine die et consule.

9 *Idem AA. ad Charisium praesidem Syriae.*
Super statu ingenuitatis per omnia interrogationum
et quaestionum vestigia decurrendum est, ne alieni
forte sordidae stirpis splendidis et[12] ingenuis nata-
libus audeant subrogari, vel propria ac debita per
compositam quaestionem quibus competit successio
denegetur. *D. VI id. Mai. Hemesa ipsis IIII et III
AA. conss.* [*a.* 290]

---

(1) procuratores *B* (κ. π.) (2) *B* 60, 49 — *Cf. Dig.* 48, 17 (3) = *Th.* 9, 1, 2 (4) Ianuarinum *Haenel* (5) = *Th.* 10, 10, 29: *iunge* 10, 1, 10. 10, 10, 4 *Th.* 4, 15, 1 (6) Idem AA. et Constantius A. *Th.* (7) iam *C*, tantum *LR*, tam *Th.* (8) adnotato non tam censum debeat transferre, sed famam *Th.* (9) *B* 60, 50. 23 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 18 (10) Item Severus Spicio Antigono ita rescripsit: Cum quaestio de servis contra dominos neque haberi debeat neque, si facta sit, dicturi sententiam consilium instruat: multo minus indicia servorum contra dominos admittenda sunt *Dig.* 48, 18, 1, 16 (11) spicio antigono *Dig.*, antigonae *libri* (12) *et B cum B*, seu *L*, se *C*

10 *Idem AA. Ptolemaeo.* Cum testamentum falsum esse proponas, ad illuminandam veritatem servos hereditarios, etsi libertas eis ab eo qui se heredem esse adfirmat praestita est, etiam per tormenta interrogari constitutionibus principum est permissum. *PP. VI k. Sept. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

11 *Idem AA. Boetho.* Divo Marco placuit eminentissimorum quidem nec non etiam perfectissimorum virorum usque ad pronepotes liberos plebeiorum poenis vel quaestionibus non subici, si tamen propioris[1] gradus liberos, per quos id privilegium ad ulteriorem gradum transgreditur, nulla violati pudo-
1 ris macula adspergit. In decurionibus autem et filiis eorum hoc observari vir prudentissimus Domitius Ulpianus in publicarum disputationum libris[2] ad perennem scientiae memoriam refert. *PP. V k. Dec. ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

12 *Idem AA. Aspro.* Quotiens de dominio mancipiorum tractatur, si aliis probationibus veritas illuminari non possit, de se ipsa esse cum tormentis interroganda iuris auctores probant. *PP. III id. Mai. Sirmi Tiberiano et Dione conss.* [*a.* 291]

13 *Idem AA. et CC. Philippae.* Hoc, quod placet, si de hereditate quaeratur, hereditarios servos interrogari, tibi opitulari non potest. ibi enim, dum de dominio incertum est, ad quem ex hereditate pertineat, merito per interrogationem hereditarii servi ad veritatis indaginem perveniatur. tu autem adseverando servum communem esse non dubitas portionem ad eum pertinere, contra quem interrogari eum cupis: quae res quaestionem ab eo haberi non permittit, cum nec communis servus adversus dominum, qui non occidisse socium suum dicatur, interrogari possit. *S. III k. Mai. Heracliae AA. conss.* [*a.* 293]

14 *Idem AA. et CC. Constantio.* Servos non solum pro dominis, sub quorum dominio sunt constituti, sed nec pro his quorum antea fuerunt interrogari posse constat. *S. VIII id. April. CC. conss.* [*a.* 294]

15 *Idem AA. et CC. Maximo.* Interrogari servos de facto suo non solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria (veluti quando per eum depositi vel commodati nomine vel in aliis causis legibus cognitis res aliis praestitae sunt) posse non ambigitur. *S. V id. April. CC. conss.* [*a.* 294]

16 [3]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Antonium pp. Galliarum.* Decuriones sive ob alienum sive ob suum debitum exsortes omnino earum volumus esse poenarum, quas fidiculae et tormenta constituunt. quod quidem capitale iudici[3*] erit, si in contumeliam ordinis exitiumque temptetur.
1 Maiestatis tantummodo reos et quae nefanda dictu sunt conscios aut molientes ex ordine municipali maneat tam cruenta condicio. *D. XV k. Oct. Treviris Valente V et Valentiniano AA. conss.* [*a.* 376]

17 [4]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Nihil sibi deflectens a iustitia indignatio cognitorum, nihil venalis exigentium terror in eas, quae aut innocentia[5] securae aut principalis[6] sunt honore munitae, intellegat licere personas ad inferendas iniurias corporales. habeat hanc mercedem laboris multorum
1 munerum testimoniis commendata devotio. Idem est et si munia decurionatus quis deposuit: nam et ipse propter pristinam dignitatem quaestionem non patitur. *D. XII k. Sept. Theodoro cons.* [*a.* 399]

18 [7]*Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* De tormentis hereditariorum servorum sancimus, nullo discrimine secundum anteriores leges et constitutiones interposito, sive de iure hereditatis aliqua moveatur inter heredes quaestio sive de corporibus tantum hereditariis sive de utroque eorum, servos de corporibus tantum hereditariis interrogari: et licere servos eos tantummodo, qui res regendas detinent, sive in servitute relicti sunt sive libertatem[8] adipisci per ultimam testatoris voluntatem praecepti sunt, in quaestionem rerum hereditariarum deduci et ex his ea quae occultata sunt revelari: prius sacramento super his a nobis statuto[9] praestando. *D. XV k. Oct. Chalcedone Decio vc. cons.* [*a.* 529]

XXXXII.[10]
DE ABOLITIONIBUS.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Paternae.* Praeses provinciae si perspexerit abolitionem ad omnia crimina quae mota sunt pertinentem a se impetratam, ne semel finita instaurentur, intercessione auctoritatis suae prospiciet. supplicatione vero porrecta nutui principali praefata abolitione sopitum crimen ab eadem persona renovari potest. *PP. XV k. Dec. Diocletiano III et Maximiano AA. conss.* [*a.* 287]

2 [11]*Imp. Constantinus A. ad Ianuarinum pu.* Abolitio praesentibus partibus causa cognita non a principe, sed a competenti iudice postulari debet, id est si per errorem seu temeritatem seu calorem ad accusationem prosiluerit: hoc enim accusator
1 explanans abolitioni locum faciet. Sin autem per depectionem[12] vel pecuniis a reo corruptus ad postulandam abolitionem venit, redemptae miserationis vox minime admittatur, sed adversus nocentem reum
2 inquisitione facta poena competens exseratur. Hi autem, qui suas suorumque iniurias defendunt et qui cognatos suos in accusationem deduxerunt, omnimodo abolitionem petere non prohibentur. *D. VI k. Dec. Serdicae Constantino A. V et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

3 [13]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Probum pp.* Fallaciter incusantibus accu-
1 sationis abolitio non dabitur. Sin autem sincera mente accusationem instituerit et reus aliquid iniuriae inscriptionis[14] illatae toleraverit[15], id est si vel carcerem sustinuerit vel tormenta vel verbera vel catenas, abolitio non petetur, nisi forte ille qui haec passus est suum consensum ad petendam abo-
2 litionem accommodavit. Quando autem reus nihil tale passus est, postquam fuerit officii custodiae traditus, intra dies triginta accusatori petenti, etiam invito reo, dari permittitur. post hoc vero[16] tempus, nisi reus consentiat, censemus non esse tri-
3 buendam. Quod si ingenuorum, licet plebeiorum, qui conscii vel participes criminum non erant, testimonii gratia corpora fuerint lacessita[17] verberibus tormentisque vexata, abolitionem etiam duarum partium consensu petitam iubemus vigore iudicis denegari et crimen propositum, cuius examen tormentis
4 iam coeperat, agitari. Sin autem testibus tormenta minime sunt illata, et sic abolitio non dabitur in illis criminibus, ut in violata maiestate aut patria oppugnata vel prodita aut peculatus admisso aut sacramentis desertis, omniaque[18] quae iuri veteri continentur: in quibus iudex non minus accusatorem ad docenda quae detulit, quam reum ad purganda quae negat debet urguere. *D. prid. id. Oct. Treviris Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

---

(1) proprioris *libri* (2) *cf. Dig.* 50, 2, 2, 2 (3) = *Th.* 9, 35, 2 (3*) *sic Th.*, iudicio *CR^a*, iudicium *R^b* (4) *pr.* = *Th.* 9, 35, 6: *iunge* 1, 54, 6. 4, 44, 17. 10, 32, 51 (5) innocentiae auctoritate *Th.* (6) *sic Cuiacius*, principali *libri*, principalitatis *Th.* (7) *iunge* 2, 58, 1 (8) libertatem *R*, libertatem talem *L*, in libertate tale *C* (9) 2, 58, 1, 1 (10) *B* 60, 64 — *Cf. Dig.* 48, 16 (11) *pr.* § 1 = *Th.* 9, 37, 1 (12) *sic Th. cum B*, deceptionem *libri* (13) *pr.* = *Th.* 9, 37, 3: § 1. 4 = *Th.* 9, 37, 2: § 2. 3 = *Th.* 9, 37, 4 (14) *sic LR*, inscriptionibus *C*, *cf. not. seq.* (15) postquam aliquid iniuriae merito inscriptionis illatae tolerarit inscriptus *Th.* (16) vero *om. Th.* (17) lacessita *L^1C*, lacerata *L^2R*, lacsa *Th.* (18) sin autem ... omniaque] prius tamen, quam aliquis de quaestione liberetur, sequitur illud, ut plerisque criminibus ne consentientibus quidem partibus praestetur abolitio: ut sunt illa, in quibus aut violata maiestas aut p. o. u. p. aut peculatus admissus aut sacramenta deserta sunt, omniaque ea *Th.*, *unde apparet* omniaque *Iustinianorum vitio retentum esse, cum requiratur* omnibusque

XXXXIII.[1]
DE GENERALI ABOLITIONE.

1 *Imp. Antoninus A. Rutiliano consulari Lyciae.* Qui potentatus et vis aliorumque criminum reum fecit, si post abolitionem ex forma solita reorum factam et edicta proposita intra diem statutum repetere supersederit, persequi crimina volens non est audiendus. *PP. VIII k. Mai. Laeto II et Cereale conss.* [a. 215]

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Paulino.* Cum eo tempore, quo indulgentia nostra crimina extinxit, accusatio a te instituta non fuerit, publicae abolitionis praescriptio cessat. *PP. VI id. Febr. Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

3 [2]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad senatum.* Indulgentia, patres conscripti, quos liberat notat nec infamiam criminis tollit, sed poenae gratiam facit. *D. XIIII k. Iun. Treviris Gratiano A. II et Probo conss.* [a. 371]

XXXXIIII.[3]
UT INTRA CERTUM TEMPUS CRIMINALIS QUAESTIO TERMINETUR.

1 [4]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Desiderio vicario.* Quisquis accusator reum in iudicium sub inscriptione detulerit, si intra certum[5] tempus accusationem coeptam persequi supersederit vel, quod est contumacius, ultimo[6] die adesse neglexerit, quarta bonorum omnium parte multatus aculeos consultissimae legis incurrat, scilicet manente infamia, quam veteres iusserant sanctiones. *D. IIII id. Iul. Treviris Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

2 [7]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano pp.* Noverint iudices cuilibet culmini honorive praesidentes, necessariis utrique parti, si petantur, dilationibus non negatis praecedentibus scilicet inscriptionibus, intra certum tempus[8] criminales causas limitandas: quo emenso subeat accusator, quia destitit, poenam legibus constitutam, et si persona vilior fuerit, cui damnum famae non sit iniuria, poenam patiatur exilii, nisi forte intra statuti[9] temporis metas consensus partium abolitionem poposcerit. 1 In iudicum autem debet esse diligentia, ut, si nulla rationabilis a reo vel accusatore dilatio postuletur, urgueant talium causarum notionem non expectatis[10] moris. *D. XII k. Febr. Ravennae Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [a. 409]

3 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Criminales causas omnimodo intra duos annos a contestatione litis connumerandos finiri censemus nec ulla occasione ad ampliora produci tempora, sed post biennii excessum minime ulterius lite durante accusatum absolvi, scientibus iudicibus eorumque officiis, quod, si litigatoribus admonentibus ipsi litis introductionem vel examinationem distulerint, poena vicenarum librarum auri ferientur. *D. k. April. Decio vc. cons.* [a. 529]

XXXXV.[11]
AD SENATUS CONSULTUM TURPILLIANUM.

1 *Imp. Antoninus A. Anniano.* Is demum in senatus consultum incidisse videtur, qui crimen publici iudicii detulit et causa ordinata, id est inscriptionibus depositis et fideiussore de exercenda lite praestito eoque qui accusatur sub custodia officii facto, non impetrata abolitione ab exsecutione criminis destitit.

2 *Imp. Gordianus A. Appio.* Si pro eo, qui crimen subscripsit, fidem tuam adstrinxisti isque stitit et commissa stipulatio est, non ultra quantitatem quam spopondisti obligatus es: eo qui destitit infamia nihilo minus notando et extra ordinem secundum iudicialem motum puniendo. *PP. VI [k.] Iun. Gordiano A. et Aviola conss.* [a. 239]

3 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Arcadio.* Quamvis eum ordinem scriptura contineat, ut prius abolitio criminis posceretur, tunc de omnibus placitis obtemperaretur, non observantibus tamen adversariis pactorum fidem instaurare accusationem minime potes, a qua ipse destitisti. *PP. prid. non. Iul. Tusco et Basso conss.* [a. 258]

4 *Idem AA. Patrophilo.* Si is, de quo supplicas, contra parentes vestros desertam, ut dicis, accusationem coeperit persequi, praescriptio illi in iudicio praesidis destitutae rei poterit opponi. *PP. prid. non. Mai. Saeculare et Donato conss.* [a. 260]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Matronae.* Si femina suam suorumque iniuriam exsequatur, cum ipsa pacto contra vetitum destitisse profiteatur, in senatus consulti Turpilliani poenam eam incidisse certi iuris est. *S. VI*[12] *non. April. Pisi*[13] *CC. conss.* [a. 294]

6 *Idem AA. et CC. Luciliano.* In exsecutionibus criminum obtinuisse videtur illos destitisse, qui animum accusationis implendae prorsus deseruerunt. cum igitur aliis ex causis vel simplicitatis ratione necdum te ad finem vindictae pervenisse preces tuae testentur, poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio institutam accusationem secundum leges perferens quam probabis tibi debitam vindictam reportare. *PP. III k. Iul. Diocletiano VI et Maximiano AA. conss.*[14]

XXXXVI.[15]
DE CALUMNIATORIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Sabino.* Calumnia eo tempore coerceri solet, quo de causa praesente accusatore iudicatur. ideoque posteaquam de causa iudicatum est, contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras.

2 *Idem A. Apolloniae.* Mater inter eas personas est, quae sine calumniae timore necem filii sui vindicare possunt: idque beneficium senatus consulti et 1 in aliis publicis iudiciis servatum est. Sed et[16] extraneus heres, qui suspicionem, quam de morte sua habuisse defunctus cavit, exsequitur, hoc nomine a calumnia excusatus est, cum inter voluntariam accusationem et officii necessitatem heredis multum intersit. *PP. VI k. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [a. 224]

3 *Idem A. Eumeliano.* Qui non probasse crimen quod intendit pronuntiatur, si calumniae non damnetur, detrimentum existimationis non patitur. non enim, si reus absolutus est, ex eo solo etiam accusator, qui potest iustam habuisse veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

4 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Archelao.* Calumniae poena in paternae mortis accusatione cessat. *PP. XI k. Dec. Caro et Carino AA. conss.* [a. 283]

5 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Caesio.* Qui calumniatores pronuntiantur, in publicorum dumtaxat iudiciorum quaestionibus, non etiam in liberalibus causis, quae privatas disceptationes continent, periclitari solent. *PP.*

---

(1) *B* 60, 64 (2) = *Th.* 9, 38, 5: *iunge Th.* 9, 16, 9 (3) *B* 60, 65 (4) = *Th.* 9, 36, 1 (5) certum *C*, statutum *LR*, anni *Th.*, *cf. c.* 2 (6) anni *ins. Th.* (7) = *Th.* 9, 36, 2: *iunge* 1, 4, 9. 1, 55, 7—9. 4, 20, 11 *Th.* 9, 2, 6. 9, 31, 1. 9, 37, 4 (8) praecedentibus ... tempus] a die inscriptionis intra anni curricula *Th.*

(9) *sic R*, statutas *C*, anni *Th.* (10) anni *ins. Th.* (11) *B* 60, 66 — *Cf. Dig.* 48, 16 (12) III *Mommsen* (13) Sirmi *Mommsen* (14) *restituendus est consulatus aut a.* 299 (Diocl. VII et Max. VI) *aut a.* 303 (Diocl. VIII et Max. VII) *aut a.* 304 (Diocl. VIIII et Max. VIII) (15) *B* 60, 1, 28 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 16 (16) et *dett.*, *om. LCR*

6 *Idem AA. et CC. Domitio.* Dominis servorum er accusatoris calumniam tortorum adversus eum oena dupli lege Iulia providetur. *S. XVI k. Sept. psis AA. conss.* [*a.* 293]

7 [1]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Valeianum.* Non prius quemquam sinceritas tua ad uae sedis examen iubebit adduci, quam sollemnibus atisfecerit, qui nititur fidem doloris adserere, cum uxta formam iuris antiqui ei qui coeperit arguere[2] ut vindicta proposita sit, si vera detulerit, aut suplicium, si fefellerit. *D. VII k. Dec. Remis Graiano np. et Dagalaifo conss.* [*a.* 366]

8 [3]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AA. Menandro vicario Asiae.* Nostris et parenum nostrorum constitutionibus comprehensum est os, qui accusationem alienis nominibus praesumpsissent, delatorum numero esse ducendos. Atque deo calumniosissimum caput et personam iudicio rritae delationis infamem[4] supplicium[5] sequatur, uo posthac singuli universique cognoscant non licere n eo quod non possit ostendi iudicum[6] animos commovere. *D. VIII id. Mai. Constantinopoli Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

9 [7]*Idem AAA. Floro pp.* Fallaciter incusantibus, naxime post exhibitionem accusati, nullius iuris olor velut derivata accusatione proficiat: non publica bolitio, non privata talibus prospiciat subveniatque ersonis: non specialis indulgentia, ne beneficium uidem eos generale subducat. *D. XV k. Iun. Contantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

10 [8]*Impp. Honorius et Theodosius AA. consulibus praetoribus tribunis plebis senatui salutem dicunt.* Quisquis crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. *D. VIII id. Aug. Ravennae Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

XXXXVII.[8*]
DE POENIS.

1 *Imp. Titus Aelius Antoninus A.* Etiam in[9] opus perpetuum damnati non dissimilis condicionis sunt ab his qui deportantur in insulam. *PP. sine die et consule.*

2 *Imp. Antoninus A. Valerio.* Procurator meus, qui vice praesidis non fungebatur, exilii poenam tibi non potuit inrogare, ac propterea frustra vereris sententiam, quae nulla iuris ratione subnixa est. *PP. VI k. Iul. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

3 *Idem A. Geminio.* Decurionem in opus publicum dari non oportere manifestum est.

4 *Idem A. Marinae.* Si ante conceptus est puer, de quo libellos dedisti, quam mater eius in metallum daretur, natus condicionis eius est, cuius ante condemnationem mater eius fuit.

5 *Idem A. Senecioni.* Honor veteranis etiam in eo habitus est, ut liberi eorum usque ad primum dumtaxat gradum poena metalli vel operis publici non adficiantur, sed in insulam relegentur.

6 *Idem A. Apioni.* Incredibile est, quod adlegas liberum hominem, ut vinculis perpetuis contineretur, esse damnatum: hoc enim vix in sola servili condicione procedere potest. *PP. III id. Febr. Messala et Sabino conss.* [*a.* 214]

7 *Imp. Alexander A. Isidoro.* Impunitas delictis propter aetatem non datur, si modo in ea quis sit, in quam[10] crimen quod intenditur cadere potest.

8 *Idem A. Victorino.* Deportatorum in insulam ab eo, cui id faciendi ius erat, bona fisco vindicantur, relegatorum autem non nisi sententia specialiter adempta fuerint.

9 *Idem A. Demetriano.* Si matrem tuam decurionis filiam fuisse probatum fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium metallicorum nec in opus metalli dari.

10 *Idem A. Catulino.* Servus sub poena vinculorum sine temporis praefinitione domino reddi iussus sententia praesidis provinciae perpetuo vinctus esse debet. *PP. VIIII k. Sept. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

11 *Imp. Gordianus A. Attiano.* Metalli supplicium tam ad personas liberas quam etiam ad serviles pertinet condiciones[11].

12 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. in consistorio dixerunt*[12]: Decurionum filii non debent bestiis subici. *Cumque a populo exclamatum est, iterum dixerunt*[13]: Vanae voces populi non sunt audiendae: nec enim vocibus eorum credi oportet, quando aut obnoxium crimine absolvi aut innocentem condemnari desideraverint. *Sine die et consule.*

13 *Idem AA. Ursiano.* Servo ex sententia damnato si quoquo modo ex sententia proprietatis ius amputatum non sit, domino suo obsequi eum par est.

14 *Idem AA. et CC. Vitali.* Si operis publici temporalis poenae sententia praefinitus necdum excessit dies, hunc expectari convenit, cum non remitti poenam facile publice intersit, ne ad maleficia temere quisquam prosiliat.

15 *Idem AA. et CC. Agathemero.* Poenam sua dictam sententia praesidi provinciae revocare non licet.

16 [14]*Imp. Constantinus A. ad Catulinum.* Qui sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, ut non prius capitalem in quempiam promat severamque sententiam, quam in adulterii vel homicidii vel maleficii crimen aut sua confessione aut certe omnium, qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti, in unum conspirantem concordantemque rei finem convictus sit et sic in obiecto flagitio deprehensus, ut vix etiam ipse ea quae commiserit negare sufficiat. *D. III non. Nov. Treviris. accepta XV k. Mai. Hadrumeti Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

17 [15]*Idem A. Eumelio.* Si quis in metallum fuerit[16] pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in eius facie scribatur, cum et in manibus et in suris possit poena damnationis una scriptione comprehendi, quo facies, quae ad similitudinem pulchritudinis caelestis est figurata, minime maculetur. *D. XII k. April. Cabilluno*[17] *Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [*a.* 315]

18 [18]*Imp. Constantius A. Theodoro praesidi Arabiae.* Dum reis manifesta probatione convictis spatium ante sententiam temporis datur, facultas supplicandi vel quibusdam malignis artibus tam praesidum quam officiorum poenas evitandi[19] criminosissimis patet, cum in homicidii crimine et in aliis detectis i gravioribus causis ultio differenda non sit. Igitur de cetero[20] iuxta criminis qualitatem legem oportet servari et in scelerosos et in noxios proferri iuris sententiam. *D. id. Oct. Constantio A. IIII et Constante C.*[21] *conss.* [*a.* 346]

19 [22]*Impp. Gratianus et Valentinianus AA.*[23]

(1) = *Th.* 9, 1, 9 (2) *sic dett.*, urguere *CR* (3) = *Th.* 9, 39, 2: *temporis ordinem in collocandis c. 8. 9 non a librariis, sed a compilatoribus turbatum esse probant cum inscriptiones tum B et BΣ* 60, 1, 32 (4) infamem *Th.*, infame *L*, infamiae *CR: καὶ ἀτιμοῦσθαι καὶ περιορίζεσθαι B* (5) deportatio *Th.*, *eodemque modo* supplicium *interpretantur B* (*not.* 4) (6) principum *Th.* (7) = *Th.* 9, 37, 3: *iunge* 4, 19, 25 (8) = 9, 2, 17 (8*) *B* 60, 51, 40 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 19 (9) etiam in *CR^a?*, etiano in *Q*, attiano (luciano *R^b*) etiam in *LR^b*: *fortasse* Attiano. In *scr.* (10) quam *dett.*, qua *LCR* (11) servilis p. condicionis *scr.*

(12) imp. Diocletianus A. in cons. dixit *scr.* (13) dixit *scr.* (14) = *Th.* 9, 40, 1: *iunge* 7, 62, 12 *Th.* 11, 36, 1 (15) = *Th.* 9, 40, 2 (16) si quis in ludum fuerit vel in metallum *Th.* (17) Cibalis *Tillemont* (18) = *Th.* 9, 40, 4 (19) vel quibusdam ... evitandi *om. Th.* (20) de cetero] quidem qui iam impetraverunt, ad veniam pertineant, de cetero vero *Th.* (21) Constante A. III *scr.* (22) = *Th.* 9, 40, 9: *iungenda est Th.* 14, 3, 9, *fortasse etiam Th.* 14, 5, 1 (23) *aut* impp. Valentinianus et Valens AA. *cum Th. aut* imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. *scr.*

Olybrio pu. Ne quis pro coercitione delicti vel pistoribus vel cuicumque alteri corpori, cum alterius sit corporis, addicatur: sed unusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, motum congruae severitatis excipiat. *D. III id. April.*[1] *Valentiniano et Valente AA.*[2] *conss.* [*a.* 365]

20 [3]*Impppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Flaviano pp. Illyrici*[4]. Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem pro causae intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut subire poenam aut excipere sententiam: sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna sus-
1 pensa sit. Reos sane accipiat vinciatque custodia et excubiis sollertibus vigilanter observet. *D. XV k. Sept Veronae Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

21 [5]*Idem AAA. et Arcadius A.*[6] *ad Principium pp.* Ne diu apparitorum prava admodum venalisque perfidia in publica impune commoda desaeviret, censemus[7] etiam in absentes eos[8] pro competenti ultione debere consurgi. *D. k. Iun. Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

22 [9]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp.* Sancimus ibi esse poenam, ubi et noxa
1 est. Propinquos notos familiares procul a calumnia submovemus, quos reos sceleris societas non facit: nec enim adfinitas vel amicitia nefarium cri-
2 men admittunt. Peccata igitur suos teneant auctores nec ulterius progrediatur metus, quam reperie-
3 tur delictum. Hoc singulis quibusque iudicibus intimetur. *D. VIII k. Aug. Constantinopoli Theodoro vc. cons.* [*a.* 399]

23 [10]*Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Anthemium pp.* Omnes, quos damnationis condicio diversis exiliis destinatos metas temporis praestituti in carceris implesse custodia deprehendit, solutos poena vinculisque laxatos custodia liberari praecipi-
1 mus nec formidare miserias ullas exilii[11]. Sit satis immensorum cruciatuum semel luisse supplicia, ne, qui diu privati sunt aurae communis haustu et lucis adspectu non intra breve spatium catenarum ponderibus praegravati, etiam exilii poenam sustinere iterum compellantur. *D. XIIII k. Mai. Constantio et Constante conss.* [*a.* 414]

24 [12]*Idem AA. Monaxio pp.* Rectores provinciarum conveniri praecipimus, ut hi, qui pro suo crimine poenam exilii sub certo temporis spatio subire decreti sunt, exacto praefinito tempore nec claustris carceralibus nec in locis quibus exules versati sunt teneantur. *D. III k. Sept. Eudoxiopoli Theodosio A. VII et Palladio vc. conss.* [*a.* 416]

25 [13]*Idem AA. Monaxio pp.* His, qui conficiendi naves incognitam ante peritiam barbaris tradiderunt, capitale supplicium proponi decernimus. *D. VIII k. Oct. Constantinopoli Monaxio et Plinta conss.* [*a.* 419]

26 [14][*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.*] *Θεσπίζομεν* . . . .

[15]*Ἡ διάταξις κελεύει τοὺς πεμπομένους ἐν ἐξορίᾳ μὴ διάγειν ἐν τῇ φυλακῇ τῶν τόπων, εἰς οὓς ἐπέμφθησαν, ἀλλὰ μηδὲ ἐξορίζεσθαί τινα εἰς τὸ*
1 *φρούριον τῆς Γύψου ἢ εἰς ἑτέρας φυλακάς. Ἀλλ' εἰ μὲν τὸ ἁμάρτημα ἄξιόν ἐστι θανάτου, ὑποκεῖσθαι τῇ τοιαύτῃ κολάσει, εἰ δὲ ἐξορίας ἢ διηνεκοῦς ἢ προσκαίρου, τότε ἐξορίζεσθαι αὐτοὺς μὴ κελευομένους ἐν ταῖς φυλακαῖς τῶν τόπων ἐν οἷς πέμπονται ἀποτίθεσθαι, ἀλλὰ πέμπεσθαι εἰς ἐπαρχίαν, εἰς ἣν ἂν ὁ δικάζων ὁρίζῃ, χωρὶς τῶν ὑπεξῃρημένων κατωτέρω ἐπαρχιῶν τε καὶ πόλεων, ἔχοντας αὐτοὺς ἐξουσίαν ἐν πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ εἰς ἣν ἐπέμφθησαν διατρίβειν, μὴ δυναμένους ἐξιέναι τῆς ἐπαρχίας ἢ μένοντας ἐν τῇ*
2 *ἐπαρχίᾳ ἄτακτόν τι ποιῆσαι. Ἐὰν δέ τις ἢ τῆς ἐπαρχίας ἐξέλθῃ ἢ μένων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἄτακτόν τι ποιήσῃ, ἔστω ὑπὸ τὸν ἔσχατον κίνδυνον τιμωρούμενος ἢ παρὰ τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας ἢ παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐκείνων τῶν τόπων, εἰς οὓς*
3 (1) *ἔφυγε. Καὶ οἱ βαλλόμενοι δὲ ἐν δεσμωτηρίῳ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει μὴ μενέτωσαν ὑπὲρ τὸν χρόνον τὸν ὁρισθέντα ἤδη ἐν τῷ ἀνωτέρω τίτλῳ*[16]
4 *περὶ τῶν φυλαττομένων. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συντομωτέραν γίνεσθαι τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐγκλημάτων· καὶ ἐὰν φανῇ τις ἄξιος ἐξορίας, ἐξορίζεσθαι αὐτὸν μὴ εἰς φυλακήν, ἀλλ' εἰς ἐπαρχίαν χωρὶς τῶν ἀπηγορευμένων, ἐπὶ τῷ πάλιν ὑποκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ, ἢ ἐὰν ἐξέλθωσι τῆς ἐπαρχίας ἢ ἐκεῖσε διάγοντες ἄτακ-*
5 (2) *τόν τι ποιήσωσι. Τοὺς δὲ ἄρχοντας Ἀλεξανδρείας καὶ Θηβαΐδος κελεύει μόνους εἰς Γύψο[illegible] καὶ εἰς Ὄασιν ἐκπέμπειν αὐτοὺς ἢ ἕως ἓξ μηνῶ[illegible]*
6 *ἢ τὸ μήκιστον ἕως ἐνιαυτοῦ. Εἰ δὲ διηνεκὴ[illegible] ἐστιν ἡ ἐξορία, μήτε εἰς Γύψον πεμπέτωσαν μήτ[illegible] εἰς Ὄασιν μήτε εἰς φυλακὴν ἑτέρας ἐπαρχίας, ἀλλ' ὡς εἴρηται εἰς τελείαν ἐπαρχίαν, ἐπὶ τῷ, εἴ τ[illegible] πταίσουσιν ἢ παρεξέλθωσι τὰς κελεύσεις τῶ[illegible] πεμψάντων αὐτοὺς ἀρχόντων, εἰς ἔσχατον τιμω-*
7 (3) *ρηθῆναι. Κελεύει δὲ τοὺς ταξεώτας τοὺς [illegible] ἑκάστῳ δικαστηρίῳ ὑπομιμνήσκειν τοὺς ἄρχοντ[illegible] περὶ τούτου τοῦ νόμου, καὶ μηδὲ κατέχεσθαί τι[illegible] ὑπὲρ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρα-χρῆμα ἀφίεσθαι ἀζημίως καὶ ἀδιαστρόφως, τὸ[illegible] δὲ ἐπιχειρήσοντά τι λαβεῖν τὸ τετραπλάσιο[illegible]*

(1) Treviris *addunt Th.* 14, 3, 3. 14, 5, 1 (2) *constitutio aut ad a.* 368 (AA. II) *aut ad a.* 370 (AA. III) *pertinet* (3) = *Th.* 9, 40, 13 (4) et Italiae *addit Th.* (5) = *Th.* 9, 40, 14 (6) impp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. *Th.* (7) censuimus *Th.*, *θεσπίζομεν B* (*κ. π.*). (8) eos *om. Th.*, *habent B* (*κ. π.*) (9) = *Th.* 9, 40, 18 (10) = *Th.* 9, 40, 22 (11) nec ullas exilii postmodum miserias formidare *Th.* (12) = *T*[illegible] 9, 40, 23 (13) = *Th.* 9, 40, 24 (14) *iungendas e*[illegible] 1, 4, 22. 23. 9, 4, 6. 9, 5, 2 *ex argumento, inprimis* [illegible] § 3 *colligitur. restituimus igitur inscriptionem subscri*[illegible]*tionemque ex* 1, 4, 22. 23: *initium θεσπίζομεν tradit*[illegible] *Paratitlis ad Const.* 3 (15) = *B* 60, 51, 63 (16) 9, 4, [illegible]

XLVII 26 *Imp. Iustinianus A. Menae pp. Constitutio vetat in exilium missos in custodia locorum in quos missi sunt degere vel quemquam in*
1 *Gypsi castellum vel in alia praesidia relegari. Sed si crimen morte dignum sit, huic poenae subiacere, si exilio vel perpetuo vel temporali, tum in exilium mitti, ut non iubeantur in custodia locorum in quos mittuntur degere, sed mitti in provinciam, quam iudex definierit, praeter provincias urbesque infra exceptas, ut liceat eis in tota provincia in quam missi sunt versari, non tamen exire e provincia possint vel remanentes in ipsa provincia turbulen-*
2 *ter se gerant. Quod si quis vel provincia egressus erit vel remanens in provincia turbulenter se gesserit, ultimo supplicio subiciatur puniendus vel a provinciae praeside vel a praeside eorum loco-*
3 *rum in quos confugit. Et qui in hac regia urbe in carcerem coniecti sunt, non supra tempus in superiore titulo iam de custodiendis definitum*
4 *remaneant. Similiter etiam in provinciis inqu*[illegible]*sitio criminum breviori conficiatur: et si quis exil*[illegible] *dignus videbitur, non in carcerem, sed in provi*[illegible]*ciam relegetur praeter eas quae exceptae sunt,* [illegible] *rursus ultimo supplicio subiaceant, si vel provinci*[illegible] *egressi fuerint vel ibi degentes turbulenter se ge*-
5 *serint. Praesidibus Alexandriae et Thebaidis solis permittit in Gypsum vel Oasin eos relegar*[illegible]
6 *vel in sex menses vel ad summum in annum.* [illegible] *vero perpetuum exilium est, neque in Gypsum ne*-*que in Oasin neque in custodiam alius provincia*[illegible] *mittantur, sed ut dictum est in integram provinciam, ut si quid deliquerint vel iussiones praesidu*[illegible] *qui eos relegaverunt non observaverint, ultimu*[illegible]
7 *supplicium subeant. Iubet officiales uniuscuius-que iudicii huius legis praesides commonefacere neque quemquam ultra tempus exilii sui retineri, sed statim eum sine damno et mora dimitti, eum autem, qui aliquid accipere ausus fuerit, quadru-*

8 (4) *ἀποδιδόναι. Κεκώλυνται δὲ οἱ ἄρχοντες ἐξορίζειν εἰς τὰς ὑποτεταγμένας τῇ διατάξει ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις.*
9 [1]*Οἱ κατὰ τόπον ἐπίσκοποι φροντιζέτωσαν παραφυλαχθῆναι ἐν τοῖς ἐξοριζομένοις διηνεκῶς ἢ ἐπί τινα χρόνον ῥητὸν τὰ προστεταγμένα τῇ διατάξει.*
D. xv k. Febr. Constantinopoli Decio cons. [*a.* 529]

XXXXVIII.

NE SINE IUSSU PRINCIPIS CERTIS IUDICIBUS LICEAT CONFISCARE.

1 [2]*Imp. Theodosius A. et Valentinianus C.*[3] *ad Hierium pp.* Nulli iudicum liceat, exceptis his, qui in summa administrationis sunt positi potestate, proscriptionis tempestate totius substantiae aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. *D. x k. Febr. Constantinopoli Theodosio A. xi et Valentiniano C. conss.*[3] [*a.* 425]

XXXXVIIII.[4]

DE BONIS PROSCRIPTORUM SEU DAMNATORUM.

1 *Imp. Antoninus A. Marcello.* Servorum capitis crimine damnatorum peculia dominis non auferri notum est, sed quod servum dominus habuisse probaverit, recipiet pretiumque rerum, si quae ex eo[5]
1 distractae sunt. Ipsius quoque praesentiae potestas ei dabitur, quoad rationes per eum administratae reddantur ac dispungantur[6]. sed meminisse dominum oportebit instare, ut id velocius fiat, ut poenae suae reddi possit. *PP. III k. Aug. Antonino A. et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Alexander A. Frontoni.* Deportati nec earum quidem rerum, quas post poenam inrogatam habuerint, heredem habere possunt, sed[7] hae publicantur. *PP. non. Febr.*

3 *Idem A. Iuliano.* Si filius tuus, cum esset in tua potestate, in insulam deportari meruit, peculium eius nec quod in castris adquisivit vel quod ei militaturo donasti[8] auferri tibi debet. *PP. IIII id. Sept. Alexandro II et Marcello conss.* [*a.* 226]

4 *Imp. Gordianus A. Callimorpho.* In metallum damnatus poenae servus efficitur et ideo eiusmodi sententiam passi bona vindicantur rationibus fisci. quare si quid rerum habuit is, quem postea indulgentia liberatum esse proponis, ad ius fisci potius quam ad ipsius dominium pertinet. *PP. x k. Nov.*

5 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Arruntiano.* Si, ut proponis, bona eius, qui tutelam tuam administravit, sententiam passi ad fiscum sunt devoluta, procuratorem nostrum adire cura, qui, si quid iure posci animadverterit, non negabit.

6 [9]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Gaudentio.* De bonis matris deportatae filiis nihil deberi iuris absolutissimi est. *S. XIII.*

7 [10]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Probum pp.* Si quis intra provinciam pro qualitate delicti stilum proscriptionis incurrerit, per ordinarii officii sollicitudinem bonorum eius indago diligentissime celebretur, ne quid rei privatae commodis per gratiam atque colludium furto subduca-
1 tur. Et plena descriptio comprehendat, quod spatium et quod sit ruris ingenium, quid aut cultum sit aut colatur, quid in vineis olivis aratoriis pascuis silvis fuerit inventum, quae etiam gratia et quae amoenitas sit locorum, quis aedificiis ac possessionibus ornatus, quotve mancipia in praediis occupatis vel urbana vel rustica vel quarum artium generibus imbuta teneantur, quot sint casarii vel coloni, quot boum exercitiis terrarum atque vomeribus instruentium[11], quot pecorum et armentorum greges et in qua diversitate numerati sint, quantum auri et argenti, vestium ac monilium vel in specie vel in pondere et in quibus speciebus, quidve in enthecis sit
2 repertum. Tum demum omnia ea, quae velle nos perspicis, inquisitione constricta rationalis rei privatae tradantur officio aut palatinis super hac causa
3 missis[12] nostro nectenda patrimonio. Mox vero ad nos sub litteris publicis iudicis singillatim de omnibus nominatimque referatur, procul dubio ne-
4 glegentia multanda. Nam si quid post factam a praedicto officio investigationem rationalis rei privatae, cui inquisitio secunda mandata est, amplius fortassis invenerit, officium fraudulentum ea condemnatione ferietur, ut aliud tantum quantum fuerat subtractum ex propriis facultatibus inferat[12*]. *D. III non. Mai. Treviris Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

8 [13]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Si deportatus suos et emancipatos filios habuerit, pars, quae ex bonis eius liberis concessa est, ad eos tantum qui in potestate erant transferatur, si emancipati ea, quae consecuti erant emancipationis tempore, damnose[14] existimant
1 conferenda. Sin autem confusionem bonorum et donationis elegerint, omnia ea, quae fiscus liberis damnati[15] concedit, aequae divisionis partibus sor-
2 tiantur. Quae regula etiam in dote filiae vel neptis ex filio deportati[16] conferenda custodienda erit. *D. xv k. Iul. Thessalonicae Gratiano v et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

9 [17]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario pp.* Si quis posthac stilum, quod absit, proscriptionis exceperit, uxor res proprias ex quocumque titulo sibi quaesitas veluti manu iniecta mox vindicet aut certe quoquo modo occupatas statim recipiat. dos etiam, non quae aliquotiens inaniter dotalium instrumentorum tenore conscribitur, sed quam se corporaliter tradidisse docuerit, repraesentetur. ea etiam[18], quae ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio largitione viri ad eam ante proscriptionem pervenerint,
1 apud eam firmiter permaneant. Si quid etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem contulisse claruerit, integrum isdem citra inquietudinem reservetur. quod vero nec uxor nec emancipati liberi potuerint vindicare, captum a publicis personis[19] ita ad me referri specialiter censeo, ut illud quoque addatur, utrum filios habeat qui damnatus est, simulque adiciatur, utrum idem apud

(1) § 9, *quae* § 7 *continuaverit, supplevimus ex Paratitlis ad Const.* 1, 3 (2) = *Th.* 9, 41, 1 *B* 60, 67, 1: *iunge* 9, 49, 10 (3) impp. Theod. et Val. AA. *et in subscriptione* Theod. XII et Val. II AA. conss. (= *a.* 426) 9, 49, 19 *rectius: nam k. Febr. a.* 425 *adhuc Asclepiodotum pp. Orientis fuisse probat Th.* 15, 5, 5 (4) *B* 60, 52, 12 *seqq.* — *Cf. Dig.* 48, 20 (5) ex eo (peculio *scilicet*) *LCR*, ab eo *dett. cum B* (6) *sic C*, disponantur *LR* (7) sed *tuentur B* (κ. π.): *fuerit* sed et (*Hal.*) (8) *sic C*, donatum proponas *L*, donatum (est *addit R*[b]) *R?* (9) *cf.* 3, 44, 11 (10) = *Th.* 9, 42, 7 (11) *idem Th.: fuerit* inservientium (*Mommsen*) (12) aut pal. s. h. c. missis *om. Th.* (12*) *sic Th.*, inferatur *libri* (13) = *Th.* 9, 42, 8: *iunge* 5, 1, 3 *et quae ibi laudantur* (14) *sic C Th.*[a], damnosa *R Th*[b], dampno *L* (15) liberis damnati *om. Th.* (16) deportati *om. Th.* (17) *pr.* = *Th.* 9, 42, 15: § 1—3 = *Th.* 9, 42, 1: *iunge Th.* 9, 1, 18 (18) si forte cum proscripti bonis mixta sunt *ins. Th.* (19) a publ. pers.] et incorporatum *Th.*

8 *plum reddere. Prohibentur autem praesides in provincias urbesque constitutioni subiectas relegare.*
9 *Episcopi locorum curae habeant, ut in iis qui in perpetuum vel in certum tempus relegati sunt ea quae constituta sunt observentur.*

2 se ex causa donationis aliquid vindicaverint. Sed in his, qui fiscalibus actibus nexi sunt et pro ratiociniis proscribuntur et condemnantur, placuit, si quid proprium uxor habuit vel a marito datum[1] ante initum actum[2], ex quo origo fraudis ac vitii in iudicium deducta est, si quid deinde in emancipatos filios donatione collatum est, antequam crimen oriatur[3], intemeratum apud accipientium iura persistere: nec quicquam fisco in qualibet causa teneatur obnoxium, nisi quod in dominio proprio cum obligari ortus est habuit vel quod agens tam suo quam uxoris vel filiorum vel cuiuscumque praeterea
3 nomine comparavit. Exceptis dumtaxat Caesarianis, id est catholicianis[4], qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata a me purgataque ratiocinia fuerint, ut, quod innoxie habuerint, transmittendi copiam habeant. *D. III non. Aug. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

10 [5]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio pp.* Quando quis quolibet crimine damnatus capitalem poenam vel deportationem sustineat, si quidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscum perveniant: si vero filii vel nepotes ex defunctis filiis relicti erunt, dimidia parte aerario vindicata alia eis reservetur. idem est et si postumos dereli-
1 querit. Decurioni vero, qui hoc incurrerit, si liberos non habeat, succedat curia bonaque universa detineat aut ipsa per se aut suo ordinatura peri-
2 culo munera subiturum. Sin autem erit suboles curiali, etsi ea necdum procreata est[6], integris pa-
3 tris[7] fortunis fulciatur. Si filia vel filiae fuerint, pars dimidia ad eas deveniat facultatum, pars ad
4 curiam[8]. Sin mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis curiae nomine deferatur, et aliam, quam in commune omnibus tribuit indulgentia prin-
5 cipalis, pro virili dividant portione. [9]Excepta sola maiestatis quaestione: quam si quis sacrilego animo adsumpserit, iuste poenam ad suos etiam posteros mittit. *D. X k. Febr. Constantinopoli Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

11 [10]*Ἐάν τις ὡς ἐπὶ τυραννίδι ἐλεγχθεὶς δήμευσιν ὑπομείνῃ, οἱ μὲν ἔχοντες αὐτοῦ πράγματα καὶ διάγοντες ἐν τῇ βασιλίδι πόλει εἴσω δύο μηνῶν ὀφείλουσιν αὐτὰ προσαγγεῖλαι, οἱ δὲ μὴ διάγοντες ἐν τῇ βασιλίδι πόλει εἴσω ὀκτὼ μηνῶν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσουσι, μετὰ τῶν πραγμάτων τὸ τετραπλάσιον παρέχουσι.*[11]

L.[12]

DE BONIS MORTEM SIBI CONSCISCENTIUM.

1 *Imp. Antoninus A. Aquilae.* Eorum demum bona fisco vindicantur, qui conscientia delati admissique criminis metuque futurae sententiae manus sibi
1 intulerint. [13]Eapropter fratrem vel patrem tuum si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis aut taedio vitae aut furore aut insania aut aliquo casu suspendio vitam finisse constiterit, bona eorum tam ex testamento quam ab intestato ad successores pertinebunt. *PP. XII k. Ian. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 *Imp. Alexander A. Rustico.* Eorum, qui in reatu diem suum functi sunt, si non perduellionis causam sustinuerunt nec ob metum criminis mortem sibi consciverunt, bona ad successores transmittuntur. *D. id. Mai. Alexandro A. iterum et Marcello conss.* [*a.* 226]

LI.[14]

DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTITUTIS.

1 *Imp. Antoninus A. cum salutatus*[15] *ab Oclatinio Advento et Opellio Macrino praefectis praetorio clarissimis viris, item amicis et principalibus officiorum et utriusque ordinis viris et processisset, oblatus est*[16] *ei Iulianus Licinianus ab Aelio Ulpiano tunc legato in insulam deportatus, Antoninus Augustus dixit:* Restituo te in integrum provinciae tuae. *Et adiecit:* Ut autem scias, quid sit in integrum: honoribus et ordini tuo et omnibus ceteris.

2 *Idem A. Quieto.* Cum patrem tuum in metallum damnatum fuisse proponas eiusque bona merito a fisco occupata sunt, non ideo, quod ex indulgentia mea poena tantummodo metalli liberatus esset, etiam bonorum restitutionem impetravit, nisi speciale beneficium super hoc fuerit impetratum.

3 *Imp. Alexander A. Stratoniciano.* Si debitor poenam sententiae passus est, quam bonorum ademptio secuta est, quamvis postea civitati Romanae restitutus non totam substantiam, sed aliquid ex indulgentia principis ut haberet impetravit, aeris tamen alieni ex praecedente tempore poena liberatus est.
1 Sin vero partem bonorum accepit, pro rata portione eius tenetur. quod si ob pecuniam debitam fisco bona eius occupata sunt, mansit una cum fideiussoribus propriis creditoribus obligatus.

4 *Idem A. Valentinae.* Tutor filiorum, quorum te bonorum possessionem accepisse dicis, in metallum damnatus et postea ex indulgentia generali regressus, quamquam locupletior sit, actione tutelae administratae tibi non tenetur, si non gratia sententiae facta specialiter statum pristinum cum bonis recuperaverit.

5 *Idem A. Iuliano.* Si ademptis bonis in insulam datus sis, quamvis ex indulgentia communi redisti, actiones tamen, quascumque habuisti, remanent in causa bonorum publicatorum, nec ex ordine est quod petis, ut contra heredes tutorum actiones tibi praestentur.

6 *Imp. Gordianus A. Fabiano.* In insulam filio deportato hacque ratione vinculo paternae potestatis exempto, si postea ex indulgentia divi Alexandri, ut proponis, reditus in patrium solum praecedensque dignitas restituta sit, potestas tamen patria repetita non videtur.

7 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Cassio.* Generalis indulgentia nostra reditum exsulibus seu deportatis tribuit, non etiam loca militiae pridem adempta concessit neque integram atque illibatam existimationem reservavit[17].

---

(1) in quantum capere poterat *ins. Th.* (2) initum actum *Gothofredus*, initium actum *LC Th.*, initium actus *R* (3) crimen oriatur] orto nexu suffugium potius quam munificentia frausque temptetur *Th.* (4) id est catholicianis *om. Th.*, *tuentur B* (5) = *Th.* 9, 42, 24: *iunge* 9, 48, 1 (6) etsi ... est] quam municipales sibi vindicent functiones *Th.* (7) patris *om. Th.* (8) pars (altera dimidia *R*) ad curiam *om. Th.* (9) § 5 = *Th.* 9, 42, 6 (10) = *B* 60, 52, 17: *cf.* Ῥοπ. 14, 11: *οἱ ἔχοντες τὰ πράγματα τοῦ κατακριθέντος ἐπὶ τυραννίδι ἐν τῇ βασιλίδι πόλει εἴσω δύο ἢ τριῶν μηνῶν ἢ εἴσω ὀκτὼ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὀφείλουσι καταμηνύσαι, ἐπείτοιγε τετραπλασιόνα παρέχουσιν* (*id est* qui bona perduellionis condemnati detinent, in regia urba intra duos vel tres menses, vel intra menses octo in provinciis deferre debent, alioquin quadruplum praestant), *cf.* Ῥοπ. 21, 1: *οἱ ἔχοντες τὰ πράγματα ἐν ἐπαρχίᾳ τοῦ διὰ τυραννίδα δημευθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰ μὴ εἴσω ὀκτὼ μηνῶν προσάγωσι, τετραπλασιόνα αὐτὰ καταβάλλουσιν* (*id est* in provincia qui detinent bona perduellionis Constantinopoli condemnati, nisi intra menses octo detulerint, in quadruplum ea praestant) (11) *id est* si quis perduellionis convictus publicationem bonorum meruerit, ii qui bona eius tenent et in regia urbe commorantur intra duos menses ea deferre debent, si non in regia urbe commorantur, intra octo menses. quod si non fecerint, cum bonis quadruplum praestant (12) *B* 60, 53 — *Cf. Dig* 48, 21 (13) *Cf. Dig.* 48, 21, 3. 4 (14) *B* 60, 68 — *Cf. Dig.* 48, 23 (15) *sic C*, esset *ins. LR*, *cf. not. seq.* (16) viris processisset et oblatus esset *scr.* (17) reseravit *Mommsen*

8 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Seleuco.* Frustra adhuc servum esse tui iuris existimas, qui in metallum datus poena eius postea liberatus est. per huiusmodi enim indulgentiae occasionem integrari dominium prius non placuit. verum idcirco tamen impune tibi eum praeses provinciae iniuriosum esse non patietur. quod si quid rerum tuarum tenet, procurator vobis iudex erit: fisci enim coepit esse mancipium.

9 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Restitutae et aliis.* Si pater vester in insulam deportatus generali indulgentia restitutus est nec, ut liberos in potestatem[1] reciperet, specialiter impetravit, in dubium non venit hereditatis commodum per vos ei adquiri, quos sententia contra eum prolata patres familias effecit, nequaquam potuisse[2].

10 *Idem AA. Demetrio.* Cum indulgentia nostra interveniente sis reversus ad lares tuos, frustra vereris, ne ex adnotatione praesidis quae iam abolita est calumniam patiaris.

11 *Idem AA. et CC. Philippo.* Casus eius, qui fundi moverat quaestionem, et ex benignitate nostra facta cum[3] bonis restitutio statum pristinum causae non immutavit.

12 *Idem AA. et CC. Tryphoni.* Si deportationis sententiae veniam[4] indulgentia nostra consecuta recepit substantiam, se protegere sceleris poena contra creditores, quo minus iure debitum solvat, improbe conatur.

13 [5]*Imp. Constantinus A. ad Maximum pu.* In quaestione testamenti, quod deportati filius remeante patre fecisset, remotis Ulpiani atque Pauli notis Papiniani placet valere sententiam, ut in patris sit filius
1 potestate, cui dignitas ac bona restituta sunt. Ita tamen, ut gesta per filium, cuius consilia legitima aetas firmaverat, rata sint eodem in potestate patria redeunte, ne eorum rescissio efficiat, quod est maxime absurdum, eodem tempore nec in patris nec in sua
2 quemquam fuisse potestate. Minores enim aetate iure quicquam agere prohibentur. quibus si damnato patre tutor datus est, necesse est, ut ab officio suo[6] recedat regresso eo, quem non solum nomine redire, sed etiam officium suum nulla pravitate corruptum liberis praebere oportet, ut eorum bona tueatur et
2a augeat. Nam si patria potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonii licentiam abutetur, ut furioso ac dementi, item prodigo, libidinum omnium vitiorumque servo non est eorum pecunia
2b committenda. Ab administratione fugiat neque tutor esse desinat omniaque minoris dispendia suis
2c ipse damnis praestet. Sententia vero deportationis nullo patrem praeiudicio deminuat. quem si comperta integritas ut natura, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerum tradenda sunt, cuius ad imitationem publici iuris provisa custodia est. quae nisi bonis patribus detur, luctuosior erit redi-
3 tus quam discessus. Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem sententia valuit, utque deportationis ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentiae restitutio[7] bonorum ac dignitatis uno nomine amissorum omnium sit recuperatio. et filii emancipationem a patribus officiis petant, ut libertatem non damnationis, sed lenitatis paternae testem habeant. *D. XVIII k. Oct. Sirmi Crispo II et Constantino II CC. conss.* [a. 321]

LIBER DECIMUS.

I.[8]
DE IURE FISCI.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Attico et Severo.* Si prius, quam fisci rationibus pater vester obligaretur, perfectam praediorum donationem fecisse fuerit probatus, quod citra fraudem creditorum gestum est, non rescinditur.

2 *Imp. Gordianus A. Sereno.* Instar obtinere minime potest rei iudicatae computatio a tabulariis facta, nisi sententia procuratoris fuerit comprobata.

3 *Idem A. Atticae.* Si minori pretio, quam res est, aperta fraude emptoris vel gratia quae obligata sunt a[9] fisco venierunt, aditus procurator meus debitam quantitatem inferenti restitui ea praedia iubebit.

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Mucatraulo.* Certa forma super metoecis data est, qui iussu principis in aliam civitatem translati sunt. nam praedia eorum, quae antequam demigrarent habuerint, si ab his distracta non essent, fisci rationibus vindicari iam pridem decretum est, nisi aliud
1 speciali praecepto augusta maiestas decreverit. Ut igitur a principibus salubriter statutum est, ita salvis his, quae utiliter placuerunt, parentibus heredes eos exsistere minime oportere nulla legis sanctione statutum est.

5 *Exemplum sacrarum litterarum Diocletiani et Maximiani AA. ad Flaccum.* Prohibitum est cuiuscumque bona, qui fisco locum fecisse existimabitur
1 capi prius, quam a nobis forma fuerit data. Et ut omni provisionis genere occursum sit Caesarianis, sancimus licere universis quorum interest obicere manus his, qui ad capienda bona alicuius venerint, qui succubuerit[10] legibus, ut, etiamsi officiales ausi fuerint a tenore datae legis desistere, ipsis privatis
2 resistentibus a facienda iniuria arceantur. Tunc enim is, cuius interest bona alicuius non interpellari, officialibus volentibus ea capere debet adquiescere, cum litteris nostris cognoverit non ex arbitrio suo Caesarianos[11] ad capiendas easdem venisse facultates, sed iustitiae vigorem id fieri statuisse.

6 [12]*Imp. Constantinus A. ad provinciales.* Iustas etiam et quae locum habent fisci actiones praecipimus concremari ob hoc solum, quod suis temporibus prolatae non sunt. iam calumniae privatorum eo saltem arceantur exemplo, quo iustas fisci lites silere praecipimus. *D. III k. Iun. Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 319]

7 [13]*Idem A.* Defensionis facultas danda est his, quibus aliquam inquietudinem fiscus infert, cum facultates eorundem adhuc controversia pendente
1 inquietari describique fas non sit. Ubi ergo controversia extiterit fisco alicuius patrimonium vindi-

---

(1) potestate *libri* (2) *sic Q*, effici n. potuisset *L*, efficit n. potuisse *CR* (3) cum *C*, in eum cum *Q* (4) veniam *L*, venia *C* (5) = *Th.* 9, 43, 1: *iunge Th.* 1, 4, 1 (6) suo *om. Th.* (7) reditus *Th.* (8) *B* 56, 2 — *Cf. Dig.* 49, 14 (9) a *O cum B*, si *K*, *om. dett.* (10) succubuerint *KO*[a] (11) id est officiales *ins. libri* (12) = *Th.* 10, 1, 3 (13) = *Th.* 10, 1, 5

cante, apud eum omnibus facultatibus constitutis cognitio ventiletur, ut, cum rei exitus debere eas vindicari probaverit, tum demum res persequi liceat et super modo facultatum ac rerum interrogationem haberi, quae per condicionales servos investiganda est, ut, si quid subtractum fuerit, exigatur et extrinsecus tantum aliud multae nomine, quantum fue-
2 (1) rat per fraudem ablatum. Sane in huiuscemodi quaestione si Caesariani nomen inciderit, ad usurpationem constitutionis istius non debebit accedere, si quidem consuetudo fraudium, quibus praedicti omnia temerare consueverunt, exceptionem eorundem meruerit[1]. *D. prid. k. Ian. Sirmio Constantino A. VII et Constantio C. conss.* [*a.* 326]

8 [2]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Dracontium vicarium Africae.* Qui in contractibus scelestis ac fisco perniciosis interversorum maculosis se fraudibus implicuerunt, in quadrupli redhibitionem[3] teneantur. *D.*[4] *XV k. Dec. Hadrumeto Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

9 [5]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Patricio comiti rerum privatarum.* Super creandis susceptoribus periculo procuratorum rei dominicae dispositionem tuae sublimitatis firmam esse praecipimus, ita ut, omni ambitione cessante, quae statuta sunt quaeque antiqua consuetudine commendantur, in pabulis vel sumptu familiae ministrando intemerata permaneant: super irenarcho et optione omni antiqua consuetudine observanda. *D. III k. Ian. Constantinopoli Theodosio A. VIIII et Constantio III conss.* [*a.* 420]

10 [6]*Idem AA.*[7] *Palladio pp.* Eorum patrimonia mortuorum, qui vitae suae tempore diversis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquam competere vel ab eo alienari censemus, nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse convictos. *D. VIII id. Iul. Ravennae Eustathio et Agricola conss.* [*a.* 421]

11 [8]*Πᾶσα δημοσία δίκη ἐντὸς ἓξ μηνῶν μετὰ τὴν προκάταρξιν μετρουμένων πληρούσθω, εἰ μὴ ἄρα συμβῇ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἢ πρόσωπα ἢ δικαιώματά τινα ἕτερα ἐξ ἐπαρχιῶν ἀχθῆναι κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν, ἢ αὐτοὶ οἱ ἐναγόμενοι τὴν αἰτίαν ὑπερθέσεως παράσχωσιν ὡς ἀπαράσκευοι.*[9]

II.

DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS.

1 *Imp. Gordianus A. Saturnino et aliis.* Non iniusta ratione desideratis repromissa fisco indemnitate eos principali loco conveniri, qui reliqua contraxerunt, mox ad vos perveniri, qui ab his quaedam mercati estis.

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Patrophilo.* Fisco quidem contra te manet actio, quod argentum, quod inferre debebas, rationibus fuit relatum, si cautioni, quae tibi super eo exposita est, tabularius non subnotavit. aequum est tamen, ut prius de bonis eius qui exactor fuit, si solvendo est et conveniendi eius facultas datur, indemnitati fisci satisfiat, tunc a te, si servari hic modus non possit, reposcatur.

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Ianuario.* Quoniam Augurio ac filio eius ad exigenda reliqua consortes vos atque sociatos esse dicatis eisque certorum dumtaxat nominum exactionem mandatam nec inter eum et ceteros, qui exactores fuerant nominati, confusae exactionis mutuum periculum constitutum, sed separato muneris obsequio discretam sollicitudinis rationem fuisse adseveratis, a iure non discrepat, ut prius ex bonis exactorum, qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indemnitati fiscali satisfiat, postque eos, si solidum debitum
1 exsolutum non sit, nominatores conveniri. Rationalis igitur noster iuris ordinem sequetur, excussisque exactorum facultatibus nec non etiam nominatorum, si fiscus in universi debiti quantitate securitatem indemnitatis consecutus non fuerit, etiam vos ad restituenda fiscalia debita adstringet.

4 [10]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Archelaum comitem Orientis*[11]. Hi, qui fisco nostrae mansuetudinis obnoxii sunt, omissa frustratione teneantur, ut, quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur exsolvere, servatis, cum compleverint, adlegationibus propriis, si quas adversus quoscumque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint, ita ut adversus eos, quos sibi obnoxios adseverant, legibus et iudiciis experiendum esse cognoscant. *D. III non. Iul. Novioduno*[12] *Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

5 [13]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. Fortunatiano comiti rerum privatarum.* Inter chartulas confiscati[14] brevis quidam adseveratur inventus, qui nomina continebat debitorum seu[15] con-
1 tractorum. Cum tamen neque testibus credita pecunia probaretur neque cautionibus ea quae brevi inserta sunt ostendantur, iniquum esse[16] perspeximus, ut sub propriae adnotationis manu unusquis-
2 que faciat debitorem. Occasionis igitur huius calumniam praesenti volumus iussione cohiberi, ut brevis vanitate reiecta nullus ad redhibitionem de his, quorum nomina conscripta sunt, urgeatur.
3 Quod et in aliis similibus causis observandum esse censemus[17]. *D. prid. non. Iul. Hierapoli Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

III.[18]

DE FIDE ET IURE HASTAE FISCALIS ET DE ADIECTIONIBUS.

1 *Imp. Antoninus A. Agortiae.* Quod in libellum contulisti, procuratori meo, ad cuius officium desiderium tuum pertinet, adlega. cui si probaveris non auctore procuratore vel eo, cui vendendi fuit facultas, neque habitis hastis[19] nec omni ordine peracto venditas res esse, et id quod ex causa iudicati debes exsolveris, rescissa venditione mala fide facta easdem res recipies cum fructibus, quos ad emptorem mala fide pervenisse vel pervenire debere constiterit. *PP. non. Ian. Antonino A. IIII et Balbino conss.* [*a.* 213]

2 *Imp. Gordianus A. Heracleoni.* Duplex ratio desiderium tuum iuvat, et quod praetermissa hastarum sollemnitate possessiones tuas ex officio distractas suggeris, et quod pretii vilitate ob exiguum debitum gratiosam emptionem in fraudem tuam atilitatemque[20] rationum mearum adversarium commentum fuisse dicis. quapropter illicita ista redargue, tam indemnitati fisci consulturus quam tuae securi-

(1) *sic O^b Th.^a*, meruerint *K Th.^b*, meruer***t *O^a* (2) = *Th.* 10, 1, 10 (3) in q. redhibitionem *Th.*, q. redhibitionem *K^a*, q redhibitione *K^bO* (4) accepta *scr., nisi forte dies, quo accepta est, post* Dec. *excidit* (5) = *Th.* 10, 1, 17 (6) = *Th.* 10, 10, 30: *iunge* 9, 40, 3. 10, 10, 4 *Th.* 4, 15, 1. 10, 10, 29 (7) et Constantius A. *ins. Th.* (8) = *B* 56, 2, 55 (9) *id est* omnis causa fiscalis intra sex menses post litis contestationem numerandos finiatur, nisi forte contingat, ut necesse sit vel personas vel instrumenta aliqua adhuc ex provinciis ad regiam urbem adferre, vel si ipsi qui conveniuntur dilationis causam dederint, cum non sint instructi (10) = *Th.* 10, 16, 2 *B* 56, 5, 4: *iunge* 11, 9, 1 (11) com. sacrarum largitionum 11, 9, 1 (12) acc. XV k. Aug. Marcianopoli *ins.* 11, 9, 1 (13) = *Th.* 10, 16, 3 *B* 56, 5, 5 (14) deportati *Th.* (15) seu *libri cum Th.: Mommseno ex* secum *corruptum videtur* (16) neque cautionibus quae inserta sunt doceantur, facile esse *Th.* (17) § 3 *addiderunt Iustiniani* (18) *B* 56, 6 (19) hastis *K^b*, proscripcionibus *O^a*, *om.* *K^aO^b* (20) inutilitatemque *dett.*

tati opem laturus. *PP. v k. . . . Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

3 *Idem A. Crispo.* Etsi instrumenta emptionis non extent, quibuscumque tamen probationibus uxor tua ostenderit ad se eam domum pertinere, quam a fisco eius nomine dicis comparatam, pretiumque ab ea exsolutum et in eam dominium translatum, frustra fiscum ex persona matris eius referre quaestionem procurator meus non sinet. *PP. v k. Nov. Gordiano A. et Aviola conss.* [*a.* 239]

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Marcellinae.* Si tempora, quae in fiscalibus hastis statuta sunt, patiuntur, cum etiam augmentum te facturam esse profitearis, adi rationalem nostrum, ut iuxta ius[1] pretii uberioris oblationem admittat. *PP. III id. Ian. Sirmi ipsis IIII et III AA. conss.* [*a.* 290]

5 [2]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Viventium pp. Galliarum.* Quaecumque pro reliquis prodigorum in annonario titulo ceterisve fiscalibus debitis in quibuscumque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco auctore vendantur, ut perpetuo penes eos sint iure dominii, quibus res huiusmodi sub hastae sollemnis arbitrio fiscus ad-
1 dixerit. Et si quid umquam, ut a fisco facta venditio possit infringi, auctoritate rescripti fuerit impetratum, nullus obtemperet, cum etiam minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adiudicatur emptoribus, repetitionis facultas in omnem intercipiatur aetatem. *D. III id. Nov. Treviris Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

6 [3]*Idem AAA. ad Felicem comitem sacrarum largitionum.* Si qui proscribente ac distrahente fisco debitorum fiscalium emerint facultates, pro earum rerum tantum pretio obnoxii sint, quas eos patuerit decursis hastis et proscriptione habita comparasse. nam ita eos munimus, ut nullius conventioni reliquorum fiscalium nomine[4] patiamur extrinsecus subiacere. *D. VII id. Mart. Marcianopoli Valentiniano et Valente AA.*[5] *conss.* [*a.* 370]

7 *Αὐτοκράτωρ Ζήνων τῷ*[6] *Δομινίκῳ.*[7]
[8]*Ἐὰν δημευθέντος τινὸς ἡ οὐσία πιπράσκηται, ἔξεστι καὶ τῷ κόμιτι τῶν ἰδιοκτήτων τοῦ βασιλέως καὶ τῇ σχολῇ τῶν παλατίνων καὶ τῷ τοῦ δημοσίου συνηγόρῳ ἀγοράζειν τινὰ πράγματα ἐκ ταύτης τῆς οὐσίας, μηδενὸς διαβάλλοντος τὸ συνάλλαγμα.*[9]
PP. III k. Aug. post consulatum.

IIII.

DE VENDITIONE RERUM FISCALIUM CUM PRIVATIS COMMUNIUM.

1 *Imp. Alexander A. Victorio.* Forma est, quotiens ad fiscum vel minima portio rei pertineat, ut universa a procuratoribus meis distrahantur, sed pretium partis tantum in fiscum redigatur, reliquum
1 dominis partium restituatur. Emptorem igitur praediorum, de quibus libellum dedisti, apud suum iudicem conveni usurum defensionibus, si quae sibi competunt. *PP. VII k. Oct. Fusco et Dextro conss.* [*a.* 225]

V.[10]

NE FISCUS REM QUAM VENDIDIT EVINCAT.

1 *Pars epistulae imp. Alexandri A. ad rationales.* Gravissimum verecundia mea duxit, ut, cuius rei pretium, cum bona fide esset addicta, semel fiscus
1 acceperit, eius controversiam referat. Non solum ergo emptorem ab eadem statione, sed ne ab alia quidem quaestionem pati debere aequum est, cum et in his venditionibus emptore non inquietato officia inter se possint experiri. *D. XV k. Mai. Modesto et Probo conss.* [*a.* 228]

2 *Imp. Marcianus A. Palladio pp. Orientis.* Retractare fiscum, quod semel vendidit, aequitatis honestatisque ratio non patitur. *D. V k. Ian. Constantinopoli Marciano A. cons.* [*a.* 451]

VI.[11]

DE HIS QUI EX PUBLICIS RATIONIBUS MUTUAM PECUNIAM ACCEPERUNT.

1 [12]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Probum pp.* Si quis ab exactoribus tabulariis arcariis officiisve rationum[13] fenebrem pecuniam sumpserit, detectus in eodem ad quadrupli poenam ex hac auctoritate teneatur. *D. IIII id. Mart. Treviris Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 368 *vel* 370]

2 [14]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Palladio comiti sacrarum largitionum.* Sciant omnes[15] accipiendi mutuo ex largitionibus
1 sacris auri non[16] patere cuiquam facultatem. Quod si quis aurum ex nostro aerario privatis commodis profuturum occulte aut cautionis aut sponsionis fide ut debitor redditurus sine nostra auctoritate[17] acceperit, ablatis bonis omnibus perpetuae deporta-
2 tionis subdetur exilio. Is etiam, qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodarit ac dederit, capitali sententia subiugetur. *D. XII k. Aug. Heracleae Eucherio et Syagrio conss.* [*a.* 381]

VII.

POENIS FISCALIBUS CREDITORES PRAEFERRI.

1 [18]*Imp. Alexander A. Marcello.* Rem suam persequentibus poenae exactio postponitur. sicut itaque in sortis quantitate fisci persecutio potior est, ita in triplo quod poenae nomine adiectum est propria forma ferenda est. *PP. k. Iul. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

VIII.

DE FISCALIBUS USURIS.

1 *Imp. Antoninus A. Antiocho.* Eius summae, quam tibi poenae nomine inflictam probaturus es, usurae non exigentur: nec enim multam tibi procurator meus inrogavit ultra quam placitum est, sed poenam te iussit inferre. *PP. XV k. Dec. Sabino et Anullino conss.* [*a.* 216]

2 *Imp. Alexander A. Victorino.* Si sub pignore creditum fuit, etiam fiscum, qui successit in locum debitoris, usuras praestare oportet, si eas dependi saltem pacto placuit. *PP. III non. Sept. Iuliano et Crispino conss.* [*a.* 224]

3 [19]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Fiscum etiam nostrum parere sanctioni nostri numinis[20] iubemus, per quam usque ad dimidiam centesimae usuras stipulari creditoribus exceptis certis personis permisimus, ut ipse etiam fiscus ultra dimidiam centesimae partem a debitoribus suis minime exigat, sive principaliter ei promiserunt sive a prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocumque modo devolutae sunt. *D. VIII id. April. Constantinopoli Decio vc. cons.* [*a.* 529]

(1) iuxta ius O^b, iustam $K^b O^a$, *inc.* K^a (2) = *Th.* 10, 17, 1 *Vat.* 37 (3) = *Th.* 10, 17, 2 (4) reliquorum f. nomine *om. Th.* (5) AA. III *scribi debuit* (6) *Ζήνων* A. *scr.* (7) *sic Contius, δομνήνῳ Cui.* (8) = *B* 56, 6, 7 (9) *id est* Imp. Zeno A. Dominico. Cum bona proscripti veneunt, licet tam comiti rerum privatarum imperatoris quam scholae palatinorum et fisci advocato aliquas res ex his bonis emere nemine contractum calumniante. (10) *B* 56, 6, 9. 10 (11) *B* 56, 6, 11. 12 (12) = *Th.* 10, 24, 1 (13) vel alio, cui fiscalium thesaurorum tutela mandetur *ins. Th.* (14) = *Th.* 10, 24, 2 (15) neque dandi neque *ins. Th.* (16) non *om. Th.* (17) sine nostra auct. *om. Th.* (18) *B* 56, 6, 13 (19) *iunge* 7, 54, 2 (20) 4, 32, 26

VIIII.
DE SENTENTIIS ADVERSUS FISCUM LATIS RETRACTANDIS.

1 *Imp. Antoninus A. Aristaeo.* Causas, in quibus contra fiscum iudicatum est, intra triennium retractari posse, et post id tempus, si praevaricatio arguatur vel manifesta fraus probetur, notum est. *PP. non. Iul. duobus Aspris conss.* [*a.* 212]

2 [1]. . . . .

X.[2]
DE BONIS VACANTIBUS ET DE INCORPORATIONE.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Scyrioni rationali.* Scire debet gravitas tua intestatorum res, qui sine legitimo herede decesserint, fisci nostri rationibus vindicandas nec civitates audiendas, quae sibi earum vindicandarum ius veluti ex permissu vindicare nituntur: et deinceps quaecumque intestatorum bona a[3] civitatibus obtentu privilegiorum suorum occupata esse compereris, ad officium nostrum eadem revocare non dubites. *D. prid. id. April. Hannibaliano et Asclepiodoto conss.* [*a.* 292]

2 [4]*Imp. Constantinus A. ad Aemilium rationalem.* Si quando adnotationes nostrae contineant possessionem sive domum, quam donaverimus, 'integro 'statu' donatam, hoc verbo ea vis continebitur, quam ante scribebamus 'cum adiacentibus et mancipiis et 'pecoribus et fructibus et omni iure suo': ut ea, quae ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint. *D. VI id. Mart. Mediolani Constantino A. III et Licinio conss.* [*a.* ·313]

3 [5]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Florianum comitem rerum privatarum.* Si quando aut alicuius publicatione aut ratione iuris aliquid rei nostrae addendum est, rite atque sollemniter per comitem rerum privatarum, deinde rationales in singulis quibusque provinciis commorantes incorporatio impleatur et diligens stilus singillatim
1 omnia adscribat. Tituli vero, quorum adiectione praedia nostris sunt consecranda substantiis[6], non nisi publica testificatione ponantur: gravissimis statim subdendis suppliciis, qui huiusmodi aliquid propria usurpatione temptaverint. *D. IIII k. April. Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

4 [7]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio pp.* Vacantia mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri[8], si nullum ex qualibet sanguinis linea vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus heredem. *D. VIII id. Iul. Ravennae Eustathio et Agricola conss.* [*a.* 421]

5 [9]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hermocrati comiti rerum privatarum.* Si vacantia vel alio modo[10] bona delata legibus ad aerarium[11] perhibeantur, certi palatini electi et iureiurando obstricti mittantur, ut eorum instantia praeses provinciae[12] praesente fisci patrono diligenter inquirat, cuius vacans cadensque[13] fuerit patrimonium, quan-
1 tumque vel quale videatur. Et cum data reclamandi copia nullum id iure possidere vel vindicare constiterit locumque aerario factum esse tam ipsius relatione quam publicorum monumentorum fide constiterit, rerum nobis notitia intimetur, ut iussu nostro vacantia vel aliae res[14] nomine occupentur aerarii.
2 Quae forma etiam in parte bonorum vel in una alterave re seu actione una vel etiam pluribus servetur. nam si quid per fraudem in dispendium aerarii fuerit admissum, missi quidem exsecutores non evitant indignationem, praeses autem facultatum parte dimidia multabitur[15], fisci vero patronus detrimentum quod vitio eius fisco ingeritur resarcire urguebitur. *D. VII id. Oct. Constantinopoli Theodosio XV et Valentiniano IIII AA. conss.* [*a.* 435]

XI.[16]
DE DELATORIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Basso.* Si ei qui capere potest tacitum fideicommissum relictum est, cessat delatio. his enim prohibetur tacite relinqui, qui palam relictum capere non possunt. *PP. XIII k. Mai. Maximo II et Aeliano conss.* [*a.* 223]

2 *Imp. Gordianus A. Eutychemo.* Monente officii sollicitudine, quin immo iussu procuratoris, ut causam ab alio delatam convenienti diligentia instrueres, non ipsum voluntarium delationis munus suscepisse te actorum lectio, quae precibus intexta sunt,
1 manifeste declarat. Eapropter ne quid in persona tua quod est sectae temporum meorum alienum attemptetur, praeses provinciae vir clarissimus ad sollicitudinem suam revocabit. *PP. VIII id. Sept. Pio et Pontiano conss.* [*a.* ·238]

3 *Idem A. Caecilio.* Nulla macula vel crimine delatoris adspergitur is, qui, cum ab officialibus fundum seu domum fisci possidere contenderetur, non se sed alium eius rei possessorem esse monstravit. *PP. prid. k. Iul. Gordiano A. II et Pompeiano conss.* [*a.* 241]

4 *Impp. Carinus et Numerianus AA. Candido.* Ex varia statutorum diversitate ad id decursum est, ut hi, qui rei publicae causas defendunt, delatorum criminibus non teneantur, cum omnibus notissimum est eos solos exsecrabiles nuntiatores esse, qui fisco deferunt. *PP. III k. Sept. Carino et Numeriano AA. conss.* [*a.* 284]

5 [17]*Imp. Constantinus A. ad provinciales.* Omnes iudices invigilare praecipimus delatores sine fisci advocato denuntiantes[18] poenis adficere. apertissimi enim iuris est, ut, quod ex cuiuscumque patrimonio ciciderit in casum, et legibus et retro iuris ordine
1 fisci advocatis agentibus vindicetur. Sed quia nonnulli praecipites secundum ius possessa patrimonia deferre non cessant, damus omnibus qui se laesos existimant contra delatores severitatem iudicum implorare ferro destrictam. *D. XI k. April. Constantinopoli Constantio et Albino conss.* [*a.* 335]

6 [19]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Panhellenio consulari Lydiae.* Servum domini delatorem iubemus in exemplum omnium proditorum severissimae sententiae subiugari, etiamsi obiecta probaverit, excepto crimine maiestatis[20]. *D. VII k. Nov. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

7 [21]*Οὔτε οἰκέτῃ οὔτε ἐλευθέρῳ ἔξεστι καταμηνύειν, ὅθεν μηδεὶς εὐλαβείσθω μήτε θάνατον μήτε οὐσίας ἀφαίρεσιν. εἰ δέ τις ἢ ἄλλως πως καταμηνύσει τινὰ ἢ ὡς εὑρόντα θησαυρὸν διαβάλῃ,*

(1) c. 2 *citat Theodorus ad Nov.* 128, 14 (2) *B* 56, 6, 18 *seqq.* (3) a O^b, *om.* KO^a (4) = *Th.* 10, 8, 1 (5) = *Th.* 10, 9, 1 (6) nominibus *Th.* (7) = *Th.* 10, 10, 30: *iunge* 9, 40, 3. 10, 1, 10 *Th.* 4, 15, 1. 10, 10, 29 (8) Caduca mortuorum bona tunc ad competitores iubemus ex nostra largitate transferri *Th.* (9) = *Th.* 10, 8, 5 (10) vel caduca *Th.* (11) in Achaia *ins. Th.* (12) instantia v. s. proconsul *Th.* (13) caducumque *Th.* (14) vel caduca *Th.* (15) exsecutores non vitante indignationem proconsule parte facultatum dimidia multabuntur *Th. et sic proconsule in praesidem mutato scripserint Iustiniani* (16) *B* 56, 7 (17) = *Th.* 10, 10, 3 (18) sine f. a. denunt. *om. Th.* (19) = *Th.* 10, 10, 17 (20) exc. cr. maiest. *om. Th.* (21) = *B* 56, 7, 7

XI 7 *Neque servo neque libero homini deferre liceat, unde neque mortem neque bonorum amissionem quisquam pertimescat. quod si quis vel alia quavis ratione quem deferat vel quod thesaurum invenerit denuntiet,*

*οἰκέτης μὲν ὢν παραχρῆμα διδόσθω πυρί, καὶ
μάλιστα εἰ τοῦ δεσπότου κατηγορεῖ, ἐλεύθερος
δὲ ὑπάρχων καὶ τῆς οὐσίας ἐκπίπτων καὶ τῆς
πολιτείας ἔξω τῶν ὅρων τῆς Ῥωμαϊκῆς γινέσθω
βασιλείας.*
8 [1]*Μὴ ἐξέστω τοῖς τοῦ δημοσίου συνηγόροις λέγειν,
ὡς περιηχήθησάν τινα κατέχειν δημόσια καὶ
διὰ ταύτης τῆς ἀφανοῦς κατηγορίας ἐπιβουλεύειν
ἑτέροις, ἀλλὰ καὶ ὁ καταμηνυτὴς παρέστω καὶ ἡ*
1 *ποιότης αὐτοῦ σκοπείσθω. Καὶ μηδὲ υἱὸς πα-
τέρα ἢ μητέρα ἢ ἀπελεύθερος πάτρωνα ἐπὶ δη-
μοσίοις καταμηνυέτω, μηδὲ ὁ ἐξορίαν ὑπομεί-
νας ἢ ἐπὶ συκοφαντίᾳ κατακριθεὶς ἢ πληγὰς παρὰ
τοῦ ἄρχοντος δεξάμενος μηδὲ ἕτερον πρόσωπον*
2 *ἀπὸ νόμου εἰργόμενον ἀκουέσθω. Οἰκέτης δὲ ἢ
ἐπὶ δημοσίᾳ αἰτίᾳ ἢ ἐπὶ ἄλλῃ τινὶ τοῦ δεσπότου
κατηγορῶν ἐν αὐτῷ τῷ φθέγγεσθαι τὴν κατη-
γορίαν ἀποτεμνέσθω, εἰ καὶ ἀληθεύει κατὰ τοῦ*
3 *δεσπότου. Καὶ ἡ σχολὴ δὲ τῶν παλατίνων ἐὰν
καταμηνύσῃ τινός (μόνη γὰρ αὕτη καὶ δύναται
καταμηνύειν καὶ ἀναγκάζεται), ἢ καὶ ἕτερος ὁ
ἐκ τοῦ νόμου συγχωρούμενος, μνημονευέτω τοῦ*
4 *καταμηνύοντος ὁ τοῦ δημοσίου προεστώς. Καὶ
εἰ μὲν ἐπὶ τῆς βασιλίδος πόλεώς ἐστιν ὁ κατα-
μηνυθείς, ἐκ διαλαλιᾶς τοῦ κόμητος τῶν ἰδικῶν
ὑπομιμνησκέσθω καὶ μηδὲν πλέον πάσῃ τῇ τῶν
παλατίνων σχολῇ καὶ τῷ κατὰ καιρὸν πριμικη-
ρίῳ καὶ τοῖς τοῦ δημοσίου συνηγόροις διδότω
τῶν τεσσάρων νομισμάτων μήτε ὑπὲρ τῆς ὑπο-
μνήσεως μήτε ὑπὲρ προβολῆς τοῦ ἐντολέως.*
a *Καθ' ἑκάστην δὲ διάγνωσιν τὰ νενομισμένα
δαπανήματα ἐν τῷ εἰρημένῳ δικαστηρίῳ παρε-
χέτω καὶ ὑπὲρ τῆς διαγνώσεως αὐτῆς καὶ ὑπὲρ*
b *τῆς τῶν πεπραγμένων ἐκλήψεως. Καὶ ἀνεύ-
θυνος μὲν ὢν ἀπαλλαττέσθω τῆς δίκης. εἰ δὲ
ὑπεύθυνος φανείη, μὴ αὐτὰ μόνα ἅπερ ἔχων εὑ-
ρίσκεται πράγματα ἢ τὸ χρέος ὅπερ ἐχρεώστει
ἀποδιδότω, ἀλλὰ καὶ τὰ συμβάντα τῷ ταμείῳ
δαπανήματα ἐκ διπλασίων διδότω, ὑπὲρ ᾧ*[2]
5 *μάτην ἐδικάσατο. Ἐὰν δὲ πράγματα μόνα κατα-
μηνύηται ὡς διαφέροντα τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ,
ἀγνοεῖται δὲ ὁ ταῦτα διακρατῶν, καὶ ἐν τῇ βα-
σιλίδι πόλει τὰ πράγματα ἢ ὑπὸ τὴν αὐτῆς ἐνο-
ρίαν ᾖ, ἀκινήτοις μὲν οὖσιν αὐτοῖς μὴ ἐπιβαλλέτω
τίτλους ἡ σχολὴ τῶν παλατίνων μηδὲ ἐπιβαινέτω
αὐτοῖς, ἀλλὰ προγράμματα προτιθέτω ὁ κόμης
τῶν ἰδιοκτήτων τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς περιφανέσι
τόποις τῆς βασιλίδος καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα
διάκειται, ἐπιτρέπων ἑκάστῳ ἀντιποιουμένῳ τού-
των τῶν πραγμάτων εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν
καταλαμβάνειν τὸ αὐτοῦ δικαστήριον καὶ συνίστα-
σθαι τοῖς ἑαυτοῦ δικαίοις ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις δαπά-
ναις, εἴτε αὐτὸς ὁ κατέχων τὰ πράγματα βούλεται
ἀπαντῆσαι εἴτε φίλος αὐτοῦ εἴτε οἰκέτης εἴτε
ἀπελεύθερος, ὅταν ἄπεστιν ὁ τῇ ἀληθείᾳ ταῦτα
κατέχων, πληρουμένων καὶ ἐπὶ αὐτῷ πάντων,
ὅσα περὶ τοῦ φύλακος τῆς νομῆς νενομοθέτηται.*
5a *Ἐὰν δὲ μήτε αὐτὸς ὁ τῆς ὑποθέσεως κύριος μήτε
ἐντολεὺς αὐτοῦ νεμόμενος μήτε φύλαξ τῆς νομῆς
φανείη εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν καὶ τοῦτο αὐτὸ
γένηται δῆλον ἐν ὑπομνήμασι, γινέσθω μὲν ἐπὶ
νομῆς τῶν πραγμάτων τὸ ταμεῖον, μηδενὸς προ-
κρίματος ἐπαγομένου τῷ κυρίῳ τῶν πραγμάτων
ἐν ταῖς ἁρμοζούσαις αὐτῷ περὶ τούτων δικαιο-*
5b *λογίαις. Εἰ δὲ κινητὰ ἢ αὐτοκίνητα εἴη τὰ
καταγγελθέντα πράγματα, μηδὲ ταῦτα κατεχέτω
τις προπετῶς, ἀλλ' ἀναζητείσθω ὁ ταῦτα νεμό-
μενος καὶ ὑπομνησθεὶς ἀγωνιζέσθω τὴν δίκην*
5c *ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις δαπανήμασι καὶ ὅροις. Διὰ
δὲ πάντων τῶν ἐννόμων τρόπων καὶ ἀπο-
δείξεων ἐγγράφων ἢ καὶ ἀγράφων ἀνερευνάσθω
τὰ πράγματα, καὶ διὰ τῶν δυναμένων εἰδέναι
τὸ ἀληθὲς προσώπων· εἰδότος τοῦ ἐναγομένου,
ὡς, ἐὰν ἡττηθῇ, οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν δίκην
γινόμενα δαπανήματα ἀπαιτηθήσεται, ἀλλὰ καὶ
αὐτὰ τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ φανέντα καὶ τὴν*
6 *τούτων διατίμησιν*[3]. *Ταῦτα καθόλου περὶ τῶν
δημοσίων πραγμάτων ἡ διάταξις νομοθετήσασα
ἐπιφέρει λοιπὸν ἰδικὴν νομοθεσίαν περὶ τῶν διὰ
τυραννίδα δημευομένων, λέγουσα τὸν ἐπὶ τού-*

) = *B* 56, 7, 8 (2) *οὗ Heimbach* (3) *post δια-
ίμησιν in versione Latina Cuiacii, qui indicem B re-
stituit, additur* id est duplum, *quasi in Graeco exciderit
τουτέστι διπλάσιον*

*ervus quidem statim igni tradatur, praesertim si do-
inum deferat, liber autem homo et bonis ademptis
t civitate amissa extra fines Romani imperii abeat.*
8 *Ne liceat fisci advocatis dicere relatum sibi
sse detinere aliquem bona fiscalia et propter oc-
ultam eiusmodi accusationem insidias aliis struere:
sed adsit delator eiusque qualitas spectetur. Et
eque filius patrem vel matrem aut libertus patro-
um ex causa bonorum publicandorum denun-
'et, neque exsilium passus aut calumniae damna-
us aut fustibus a magistratu caesus aut alius quis
lege prohibitus audiatur. Servus autem sive de
ublico crimine sive de alia qualibet causa domi-
um accusans in ipso actu accusationem enuntiandi
ccidatur, etiamsi vera contra dominum deferat.
Schola vero palatinorum si quem detulerit (haec
nim sola et potest deferre et debet) vel etiam alius
ui id lege conceditur, delatoris memor sit fisci
patronus. Et si quidem in regia urbe est is qui
'elatus est, ex decreto comitis rerum privatarum
onveniatur neque amplius quattuor nummis toti
alatinorum scholae et pro tempore primicerio et
'sci advocatis solvat tam pro conventione quam pro*
a *constituendo procuratore. In singulis autem
ognitionibus sumptus dicto iudicio lege constitutos
raebeat tam pro ipsa cognitione quam pro actis*
b *excipiendis. Ac si obnoxius non est, a cri-
iine absolvatur: sin obnoxium eum esse apparue-
it, non solum ipsas res tradat quas habere nosci-
ır aut debito quod debet satisfaciat, sed etiam
umptus in duplo reddat, qui fisco inde obvenerunt,
quod ille temere litigavit. Si vero hoc tantum-
ıodo defertur res ad fiscum pertinere, incertum
autem est, quis eas possideat, si in regia urbe vel in
eius territorio res sunt, immobilibus schola palatino-
rum titulos ne imponat neve eas occupet, sed comes
rerum privatarum imperatoris in conspicuis regiae
urbis locis et illic ubi res sitae sunt edicta proponat,
quibus iubeat omnes qui de his rebus controversiam
facere velint intra XXX dies ipsius iudicium adire
et de iure suo sub praedictis sumptibus contendere,
sive ipse qui res possidet defensionem suscipere velit
sive amicus eius vel servus vel libertus, cum verus
earum possessor afuerit, ut in hoc quoque ea omnia
observentur, quae de possessionis custode constituta*
5a *sunt. Si vero neque ipse qui controversiam
faciat neque procurator eius possidens neque custos
possessionis intra XXX dies apparuerit idque in
actis manifestum factum fuerit, in possessionem
rerum fiscus eat, ut tamen nullum praeiudicium do-
mino rerum fiat circa allegationes quae ei de his*
5b *competunt. Quod si res delatae vel mobiles vel
se moventes sunt, ne has quidem temere quis occu-
pet, sed possessor earum investigetur et conventus
litem sub sumptibus et condicionibus praedictis agat.*
5c *Per omnes autem legitimos modos et probatio-
nes scriptas sive non scriptas quaestio de rebus
fiat, per testes etiam, qui veritatem scire poterunt:
non ignaro eo qui convenitur, si victus fuerit, non
solum sumptus in litem factos ab eo exactum iri,
sed etiam ipsas res apud eum inventas et eorum*
6 *aestimationem. His generaliter de rebus publi-
cis definitis constitutio specialem legem de iis quae
propter perduellionem publicata sunt subicit dicens
eum qui de his detulerit delatorem non appellari,
sed libenter recipi et, si qui detulerint calumniati*

τοὺς καταμηνύοντα μηδὲ μηνυτὴν καλεῖσθαι, ἀλλὰ
ἑτοίμως προσδέχεσθαι, καὶ εἰ μὲν συκοφαντή-
σωσιν οἱ προσαγγείλαντες, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις
μηνυταῖς αὐτοὺς τιμωρεῖσθαι, ἐὰν δὲ διελέγξωσι
τὰ μηνυθέντα, μὴ μόνον ἀπαλλάττεσθαι τῆς
τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ὀγδόην μοῖραν τῶν προσ-
7 αγγελθέντων πραγμάτων αὐτοὺς κομιεῖσθαι. Τοὺς
δὲ καταγγελθέντας, ἐὰν μὲν τὰ παρ' αὐτῶν κατε-
χόμενα πράγματα ἤτοι ἡ οὐσία πᾶσα ἐλάττων
εἴη τῶν πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν, πρὸς
τὴν διατίμησιν αὐτῶν τὰς ἐγγύας διδόναι. εἰ
δὲ ὑπερβαίνει τὰς πεντήκοντα λίτρας, ἄχρι μὲν
τῶν πεντήκοντα παρέχειν καὶ αὐτοὺς τὰς ἐγγύας,
ἐπὶ δὲ τῇ λοιπῇ ποσότητι διόμνυσθαι, προστι-
θέντας ἐν τῇ ἐξωμοσίᾳ, ὡς προσεδρεύσουσι τῷ
δικαστηρίῳ αὐτοὶ ἢ οἱ τούτων ἐντολεῖς καὶ οὐκ
ἀπολειφθήσονται τοῦ δικαστηρίου τῶν θείων
7a ἰδικῶν τοῦ βασιλέως. Ἐὰν δὲ μετὰ τὴν ἐξω-
μοσίαν ἀπολειφθέντες τρίτον κληθεῖεν ἑκάστης
κλήσεως ὑπὲρ δέκα ἡμέρας γενομένης, γένηται δὲ
καὶ τρία κατ' αὐτῶν κηρύγματα, καὶ μηδὲ οὕτως
φανεῖεν αὐτοὶ ἢ οἱ ἐντολεῖς αὐτῶν ἢ διεκδικηταί,
ἐπιβαινέτω μὲν τοῖς πράγμασι τὸ ἱερώτατον
ταμιεῖον, φυλάττεσθαι[1] δὲ τὸ ἀπόκριτον τοῖς
8 ἀπολιμπανομένοις. Εἰ δὲ τὰ προσαγγελθέντα
πράγματα ἐν ἐπαρχίᾳ διάκειται, καὶ ἢ ἀφ' ἑαυ-
τοῦ κινούμενος ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ἢ ἐκ προσ-
τάξεως τοῦ κόμητος τῶν ἰδικῶν τοῦ βασιλέως
ἐξετάζει τὴν ὑπόθεσιν, μηδὲν ταραχῶδες μηδὲ
βίαιον γινέσθω, ἀλλὰ τὰ μὲν δαπανήματα τῆς
δίκης εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν ἐν τῇ βασιλίδι
9 πόλει γινομένων παρεχέσθω, ἕκαστος δὲ προσ-
αγγέλλων ἢ τῷ κόμητι τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ
βασιλέως ἢ τῇ σχολῇ τῶν παλατίνων ἢ τοῖς
λαμπροτάτοις τοῦ δημοσίου συνηγόροις ἢ τοῖς
λαμπροτάτοις ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν γινωσκέτω,
ὡς, εἴτε ἐπιμείνας τῇ δίκῃ φανείη συκοφάντης
εἴτε ἀποστῇ τῆς κατηγορίας καὶ ἀφανὴς γένοιτο,
σύμμετρον μὲν ἔχων περιουσίαν καὶ μὴ δεδιὼς
τὴν ἐν αὐτῇ τιμωρίαν καὶ πληγὰς βαρυτάτας
ὑπομένει καὶ διηνεκῶς ἐξορίζεται· ἐὰν δὲ στρα-
τείαν ἔχῃ ἢ σεμνὸν ἐπιτήδευμα ἢ περιουσίαν
ἀρκοῦσαν, ἐκπίπτει καὶ τῆς στρατείας καὶ τῆς
οὐσίας καὶ οὐδὲ τὴν βασιλίδα πόλιν οὐδὲ τὴν
10 ἐπαρχίαν οἰκῆσαι συγχωρεῖται. Παραφυλαττόν-
των τὸν νόμον τοῦ τε κόμητος τῶν ἰδικῶν τοῦ
βασιλέως καὶ τῆς πειθομένης αὐτῷ σχολῆς, καὶ
τοῦ παραβαίνοντος αὐτὸν ἐφ' ἑκάστῳ κεφαλαίῳ
πεντήκοντα χρυσίου λίτρας πρόστιμον ἀπαιτου-
11 μένου. Εἰ δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ παραβαθείη τι τούτων,
ἐφ' ἑκάστῃ αἰτίᾳ ἀνὰ τριάκοντα χρυσίου λιτρῶν[2]
καὶ οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες καὶ αἱ πειθόμεναι
12 τάξεις αὐτοῖς ἀπαιτείσθωσαν. Ἵνα δὲ τὰ τῶν
προστίμων τούτων μὴ λανθάνῃ, ἔξεστι καὶ αὐτοῖς
τοῖς ἠδικημένοις καταμηνύειν τὸν παραβάντα τὸν
νόμον καὶ προσαγγέλλειν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασι-
λεῖ ἢ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ ἀζημίως, ἵνα
ταῦτα δι' αὐτοῦ μανθάνων ὁ βασιλεὺς αὐτῷ
τῷ μαγίστρῳ τὴν τῶν προστίμων εἴσπραξιν ἐπι-
τρέψῃ.

XII.

DE PETITIONIBUS BONORUM SUBLATIS.

1 [3]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Quisquis in crimine maiestatis deprehensus fuerit et punitus bonaque eius, sicut plectendi consuetudo criminis habet, fiscus invaserit, nullus eadem sub spe munificentiae principalis audeat proprio iuri poscere. qui contra legem id ausus fuerit sperare, quod non licet, reus violatae
1 legis habeatur. Sed quoniam plerumque ita in nonnullis inverecunda petentium inhiatione constringimur, ut etiam non concedenda tribuamus, nec rescripto quidem nostro adversus formam latae legis
2 loci aliquid relinquatur. Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huiusmodi tantum valeat liberalitas. *D. XVI k. Dec. Thessalonicae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [a. 380]

2 [4]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo pp.* Omne semen alienas appetendi fortunas stirpitus eruere cupientes nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam, etsi intestatus quisquam quaeve ac nullis e numero propinquorum extantibus vel uxore vel marito fati munus impleverit et cuiuscumque sit condicionis aut sectae, seu quolibet titulo
1 res fuerit fiscalis[5]. Nemo audeat ad petitionem rerum defuncti defunctaeve, cuiuscumque fortunae aut sectae sit, etsi[6] fisco nostro locus pateat, adspirare, cum nec illis quidem, quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat
1a nostris sanctionibus adversari. Sed vir illustris quidem cuiuscumque temporis quaestor, si oblatae petitioni subscripserit vel etiam responsum dederit, virque illustris comes rerum privatarum, si vel instrui permiserit vel petitionem, si qua insinuatur, admiserit, indignationem nostri numinis sustinebunt.

(1) φυλαττέσθω *Heimbach* (2) λίτρας *Heimbach* (3) = *Th.* 10, 10, 15 *B* 56, 7, 9 (4) = *Nov. Theod.* 17, 2 (5) fuerit fiscalis] caduca fuerit vel fiscalis vel in causam caduci ceciderit *Th.* (6) etsi *Nov.*, si libri

fuerint, perinde atque alios delatores eos puniri, si quae delata sunt probaverint, non solum poena liberos esse, sed etiam octavam rerum delatarum partem
7 *eis cessuram. Denuntiatos autem, si res ab eis possessae vel universa substantia minor sit quinquaginta auri libris, secundum aestimationem earum fideiussores dare: sin autem excedat quinquaginta libras, usque ad quinquaginta libras etiam eos fideiussores dare, de reliqua autem quantitate iuriiurando committi, ut adiciant in iuratoria cautione se iudicio adfuturos vel procuratores suos nec iudicium sacrarum rerum privatarum principis de-*
7a *serturos. Quod si post iuratoriam cautionem absentes ter vocati fuerint, denis diebus inter singulas citationes interiectis, et tria adversus eos edicta proposita fuerint, et ne sic quidem vel ipsi procuratores eorum vel defensores apparuerint, bona sacratissimum aerarium occupet, servata tamen ab-*
8 *sentibus defensione. Si vero res delatae in provincia constitutae sunt, et praeses provinciae sive sponte sive ex iussione comitis rerum privatarum principis in causam inquirat, nihil turbide, nihil violenter fiat, sed sumptus litis e tertia parte eorum qui in regia urbe praestandi sunt solvantur,*
9 *quisquis autem defert vel comiti rerum privatarum principis vel scholae palatinorum vel clarissimis fisci advocatis vel clarissimis provinciarum praesidibus, noverit se, sive in lite perseverans calumniator probatus fuerit, sive ab accusatione destiterit et latitaverit, si propter exiguas facultates poenam pecuniariam contemnat, gravissimis verberibus subiectum et perpetuo relegatum iri: si vero militiam vel honestam professionem vel idoneas facultates habeat, et militiam et facultates amittet et tam in regia urbe quam in provincia*
10 *habitare vetabitur. Hanc legem observent et comes privatarum principis et schola quae ei obsequitur: et ab eo qui eam violat in singula de-*
11 *licta L librarum auri multa exigetur. Quod si in provincia horum aliquid neglectum fuerit, in singulos casus XXX auri librae tam a praesidibus provinciarum quam ab officiis quae eis ob-*
12 *secundant exigentur. Ne quis vero eam multam effugiat, ipsis etiam iniuria adfectis licet deferre eos qui legem violaverint et impune denuntiare sacratissimo imperatori vel gloriosissimo magistro, ut ab eo edoctus imperator ipsi magistro multarum exactionem committat.*

ceterisque fient vindictae[1] temeritatis exemplum.
1b Memoriales vero, qui excipienda eiusmodi rescripta vel implenda curaverint, et palatinos, qui instruxerint vel gesta admissae petitionis ediderint,
2 bonorum proscriptione puniri decernimus. Pari forma res etiam civiles et ad ius publicum pertinentes ab omni petitione muniendas esse censemus, scilicet nec pragmatica iussione vel sacra adnotatione vel quolibet oraculo divino seu mandatis, si qua contra hanc sanctionem nostram fuerint impetrata, quodcumque roboris habere valituris. *D. x k. Mai. Constantinopoli Theodosio A. xviii et Albino conss.* [a. 444]

XIII.

DE HIS QUI SE DEFERUNT.

1 [2]*Imp. Constantinus A. rationalibus Hispaniarum.* Is, cuius tacitae fidei commissa fuerit hereditas, statim officio gravitatis tuae nuntiet et gesta prodat et continuo quod actum fuerit renuntiet, et post hanc fidem tertiam ab omnibus defuncti bonis
1 percipiat portionem. Quod si ab uxore defuncti istud officio devotionis tuae fuerit revelatum, ipsa etiam, quam defunctus esse uoluit heredem, si gesta aperuerit, tali praemio mancipetur, ut ex omni patrimonio medium consequatur et cum[3] fisco nostro celebret divisionem, id etiam habitura privilegium, ut prior eligat portionem: et tunc occultator ille gestorum, fisci et mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo ac fisco vindicato in insulam deportetur. *D. id. Mart. Gallicano et Basso conss.* [a. 317]

XIIII.

SI LIBERALITATIS IMPERIALIS SOCIUS[4] SINE HEREDE DEFECERIT.

1 [5]*Imp. Constantius A.*[6] *Orioni comiti rerum privatarum.* Iubemus, ut, si quis forte ex his, quibus communiter a nobis aliquid donatum sit[7], nullo herede relicto decesserit, ad consortem potius solacium quam ad personam aliam pars perveniat decedentis. *D. xv k. Iul. Mediolani Philippo et Salia conss.* [a. 348]

XV.

DE THESAURIS.

1 [8]*Impp. Leo et Zeno AA. Epinico consulari*[9]. Nemo in posterum super requirendo in suo vel alieno loco thesauro vel super invento ab alio vel a se effusis precibus pietatis nostrae benignas aures au-
1 deat molestare. Nam in suis quidem locis unicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore vetustiore mobilia) quaerere et invento uti liberam tribuimus facultatem, ne ulterius dei beneficium invidiosa calumnia persequatur, ut superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est, et[10] imperatoriae magnanimitatis videatur praevenire li-
2 beralitas[11] postulanda. In alienis vero terrulis nemo audeat invitis, immo nec volentibus vel ignorantibus dominis opes abditas suo nomine perscru-
3 tari. Quod si nobis super hoc aliquis crediderit supplicandum aut praeter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus invenerit, totum hoc locorum domino cedere compellatur et velut teme-
4 rator legis saluberrimae puniatur. Quod si forte vel arando vel alias terram alienam colendo vel quocumque casu, non studio perscrutandi, in alienis locis thesaurum invenerit, id quod repertum fuerit dimidia retenta altera data cum locorum domino partiatur. ita enim eveniet, ut unusquisque suis fruatur et non inhiet[12] alienis. *D. vi id. Oct. Leone iuniore A. cons.* [a. 474]

XVI.[13]

DE ANNONA ET TRIBUTIS.

1 [14]*Αἱ σχολάζουσαι τὸ λοιπὸν ἀννόναι καὶ αἱ κεφαλιτίωναι τῷ δημοσίῳ διεκδικείσθωσαν καὶ μὴ διαιρείσθωσαν παρὰ τῶν ἀρχόντων ἑτέροις ἢ εἰς δημόσια ἔργα δίχα θείου τύπου καὶ τὴν δόσιν καὶ τὸν τρόπον τοῦ δαπανήματος διορίζοντος. ἀλλὰ μηδὲ ἐκ τοῦ δημοσίου κανόνος εἰς ἰδιωτικὸν ἢ δημόσιον ἔργον ὗλαι μεταφερέσθωσαν ἢ εἰς ἀγορασίαν ὑλῶν χρήματα διδόσθωσαν ἄνευ θείου τύπου. τοῦ παραβαίνοντος οἴκοθεν τὸ δημόσιον πληροῦντος, καὶ τοῦ προσφόρου σκρινίου βαρυτάτοις ἐπιτιμίοις ὑποκειμένου.*

2 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Antiocho.* Aes quidem alienum pro portionibus, ex qua[15] quisque defuncto heres extitit, praestare oportet, annonas autem is solvere debet, qui possessiones tenet et fructus percipit. *PP. . . . Saeculare et Donato conss.* [a. 260]

3 *Imp. Decius A. Citicio.* Indictiones non personis, sed rebus indici solent: et ideo, ne ultra modum earundem possessionum quas possides conveniaris, praeses provinciae prospiciet. *PP. xvii k. Nov. Aemiliano et Aquilino conss.* [a. 249]

4 [16]*Imp. Constantinus A. ad Proclianum.* Omnes pensitare debebunt, quae manus nostrae[17] delegationibus adscribuntur, nihil amplius exigendi. nam si quis vicarius aut rector provinciae aliquid iam cuiquam crediderit remittendum, quod aliis remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur. *D. xv k. Iul. Constantino A. iiii et Licinio iiii conss.* [a. 315]

5 [18]*Imp. Constantius A. ad Uranium.* Omnes omnino ad oblationem functionum publicarum[19] oportet urgueri. lege enim nostra signatum est nec esse extraordinaria nec vocari, quae sollemniter[20] a provincialibus devotissimis conferenda sunt. *D. iii non. Febr. Constantio A. ii et Constante conss.* [a. 339]

6 [21]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Dracontium vicarium Africae.* Pro locis ac proximitate possessionum annonam ad limitem transvehi praecipimus[22]. *D. xv k. Iul.*[23] *Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

7 [24]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Principium pp.* In fraudem anno-

(1) *sic Nov.*, et *ins. libri* (2) = *Th.* 10, 11, 1 (3) eam *Th.* (4) si petitionis socius *Th.* 10, 14, *cf.* 10, 12 (5) = *Th.* 10, 14, 2 *B* 56, 7, 12 (6) *aut* imp. Constans A. *aut* impp. Constantius et Constans AA. *scribi debuit* (7) si qui forsitan ex his qui communiter aliquid impetraverint *Th.* (8) B 56, 7, 43 (9) comiti sacrarum largitionum *scr.* (10) et *K*, ut *O* (11) *sic dett.* liberalitatibus *KO* (12) inhiet' *Hal.*, inmineat *K*ᵃ*O*, iniat *K*ᵇ, inhibet *dett.* (13) *B* 56, 8 (14) = *B* 56, 8, 1 (15) qua *K*ᵃ*O*, quibus *K*ᵇ (16) = *Th.* 11, 1, 1 (17) manu nostra *Th.* (18) = *Th.* 11, 1, 5 (19) oblationes pecuniarum *Th.* (20) specialiter *Th.* (21) = *Th.* 11, 1, 11: *iunge Th.* 11, 1, 10 (22) annona ad l. transvehatur *Th.* (23) d. xvi k. Iun. *Th.* 11, 1, 10 (24) = *Th.* 1, 2, 9. 11, 1, 20

XVI 1 *Vacantes annonae et capiti deinceps publico vindicentur neque a praesidibus in alios distribuantur vel in opera publica sine sacra forma, quae et dationem et modum erogationis definit. sed neque ex publico canone in privatum vel publicum opus materiae transferantur vel in emendas materias pecuniae dentur sine sacra forma. qui id neglegeget, de suo publico restituet, et scrinium competens gravissimis poenis subicietur.*

nariae rei ac devotionis publicae elicitum damnabili subreptione rescriptum manifestum est vires non posse[1] sortiri. circa omnes igitur par atque aequalis illationis forma teneat[2]. *D. VIII k. Oct. Aquileia Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

8 [3]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio pp.* Nemo possessorum ad instruendas mansiones vel conferendas species[4] longius delegetur, sed omnis[4*] itineris ac necessitatis habita ratione delegentur[5]. *D. X k. Ian. Constantinopoli Arcadio A. et Bautone conss.* [a. 385]

9 [6]*Idem AAA. Cynegio pp.* Mediterraneae civitates antea maritimis et maritimae mediterraneis onerabantur expensis, ut plus haberet dispendii translatio quam devotionis illatio. hoc non solum in praesens, verum etiam in posterum prohibemus ea lege, ut se ultimo noverint supplicio puniendos, qui ista commiserint. *D. III non. Sept. Valentiae Honorio np. et Euodio conss.* [a. 386]

10 [7]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Minervio comiti rerum privatarum.* Obsistere commodis publicis et statutis necessitatibus non possunt privilegia dignitatum. unde ut quisque praedii emolumenta consequitur, si non is[8] evoluto anni spatio intra sex menses omnem cui esse constrictus dicitur reliquorum intulerit cumulum, ad ipsos qui sunt domini praedii exactionem volumus pertinere. *PP.*[9] *Romae Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [a. 398]

11 [10]*Idem AA. Hadriano pp.* Iudices, quos circa profliganda aerarii nostri compendia neglegentes ac desides fuisse constiterit, omnia quae in administratione positi perceperunt emolumenta reddere compellantur. *D. III k. Mart. Mediolani Vincentio et Fravito conss.* [a. 401]

12 [11]*Imp. Theodosius A. Isidoro pp. Illyrici.* Id ab unaquaque provincia censuimus expetendum, quod ab isdem nuper esse promissum tua sublimitas
1 indicavit. Ut nullus vero de cetero ad possessiones eorum (quod maxime formidant) inspector accedat, Macedonum reliqui exemplum secuti mediae quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa sucipiant.
2 Sed Achivi[12], qui protestati sunt nihil a se ultra tertiam partem posse conferri, illud exsolvant, ad
3 quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quae dispositio in perpetuum observabitur:[13] sacrosancta Thessalonicensis ecclesia civitatis excepta, ita tamen, ut aperte sciat propriae tantummodo capitationis modum beneficio mei numinis sublevandum, nec externorum gravamine tributorum rem publicam ecclesiastici nominis abusione laedendam. *D. VI id. Oct. Constantinopoli Victore vc. cons.* [a. 424]

13 [14]*Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α. Ἀνθεμίῳ*[15] *ἐπάρχῳ τῶν πραιτωρίων.*

[16]*Ἐὰν μὲν αἰτήσῃ ἐπαρχία ἢ πόλις κουφισμὸν λαβεῖν τυχικῆς*[17] *συντελείας ἢ ἐπόπτην ἢ ἐξισωτὴν πεμφθῆναι, ἀναφερέσθω μὲν ἡ δέησις αὐτῶν εἰς βασιλέα, καὶ ἐξ ἐπιλογῆς αὐτοῦ ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τοῦτο πεμπέσθω ὅρκον πρότερον διδούς. καὶ ἐάν τι μηνύσῃ οὗτος τοῖς ἐπάρχοις, μηδεὶς τύπος διδόσθω ἐπὶ τὴν μήνυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ αὐτοὶ οἱ ἔπαρχοι ἀναδιδάξωσι βασιλέα πάντα τὰ παρ᾽ αὐτοῦ ἀναδιδαχθέντα καὶ ζητηθέντα, καὶ οὕτως θεῖος ἐκφωνηθείη τύπος ὀφείλων πᾶσι τρόποις παραφυλάττεσθαι. ὁ δὲ καθεὶς ἄνθρωπος δεήσεις περὶ τοιούτων ἐννοιῶν μὴ ἐπιδιδότω· μήτε δὲ κουφισμὸς ἢ μείωσις διηνεκῶς ἢ προσκαίρως μήτε ἐποψία μήτε ἐξίσωσις γινέσθω χωρὶς*
1 *βασιλικῆς ἐγγράφου κελεύσεως. Ἀλλὰ μήτε ἐκταγὰς ποιείτωσαν οἱ ἔπαρχοι ὑπὲρ χρόνων προλαμβανόντων τὴν αὐτὴν*[18] *ἀρχήν, μήτε σιτηρέσιά τισιν ἀφοριζέτωσαν ἢ ἄλλως πως χρήματα ἢ μὴ παρεχόμενα τὴν ἀρχήν, ἢ παρεχόμενα μέν, διὰ δὲ τὴν ἔλληψιν τῶν ταῦτα κομιζομένων σωμάτων ἀργήσαντα ἢ διὰ τὸ παυθῆναι*[19] *τὴν αἰτίαν σχολάσαι, δι᾽ ἣν παρείχοντο τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκ βασιλικῆς μόνης αὐθεντίας γινέσθω κατὰ τὸν θεῖον ἔγγραφον τύπον. οἱ δὲ μὴ τοῦτο παραφυλάττοντες καὶ τὸ διδόμενον οἴκοθεν ἀποδιδότωσαν καὶ πᾶσαν ἄλλην ζημίαν,*
2 *ἣν ἂν ὑποστῇ τὸ δημόσιον. Μήτε δὲ ὑπερθέσεις ἢ προθεσμίας ἐπὶ τούτοις ὀφειλομένοις δημοσίοις ἐνδιδότω τις ἢ τὰς νενομισμένας προθεσμίας χωρὶς ἐγγράφου θείας κελεύσεως. ὁ δὲ τοῦτο κατὰ αὐθεντίαν οἰκείαν ποιῶν οἴκοθεν καταβαλλέτω τὰ κεχρεωστημένα τῷ δημοσίῳ.*
3 *Μήτε δὲ τὰ πολιτικὰ χρήματα, ὅσα ἢ τῷ δημοσίῳ εἰσφέρεται ἢ τοῖς πόλεσιν ἀφώρισται, εἰς ἑτέρας μεταφερέσθω χρείας ἢ προσώποις τισὶν*
4 *ἀφοριζέσθω χωρὶς θείας κελεύσεως. Καὶ ἡ τάξις δὲ τῶν ἐπάρχων, εἰ μὴ πάντα τὰ περιεχόμενα τῇ διατάξει ταῦτα*[20] *παραφυλάξει καὶ διδάξει τοὺς ἐπάρχους, καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς καὶ οἱ λοιποὶ δημοσιεύοντες, εἰ*[21] *ταῖς τοιαύταις κελεύσεσιν ὑπουργήσαιεν, οἴκοθεν διδότωσαν τὴν συμβαίνουσαν τῷ δημοσίῳ βλάβην καὶ ὡς τοῦ νόμου καταφρο-*

(1) vires non posse $K^a O^a$ *Th.* 11, 1, 20, iure vires non p. O^b, vires iure n. p. K^b, iure n. p. vires *Th.* 1, 2, 9 (2) teneatur *Th.* (3) = *Th.* 11, 1, 21 (4) excepta limitaneorum annona *ins. Th.* (4*) *sic dett. Th.*, omnes *KO* (5) delegentur *om. Th. recte* (6) = *Th.* 11, 1, 22 (7) = *Th.* 11, 1, 25 (8) is *om. Th.* (9) in programmate Vari viri clarissimi vicarii urbis *ins. Th.* (10) *iunge Th.* 1, 10, 6 (11) = *Th.* 11, 1, 33 (12) achivi *liber Contii Th.*, hi *O*, hii *K* (13) in perp. observanda initio indictionis octavae congruum sumere debebit exordium *Th.* (14) *iungenda videtur* 10, 19, 9 (15) *Εὐφημίῳ scr.* (16) = *B* 56, 8, 13 (17) *ψυχικῆς* (*id est* capiti) *Cuiacius* (18) *αὐτῶν Herrmann* (19) *παυθῆναι del. Heimbach* (20) *ταύτῃ Mommsen* (21) *μή ins. Cuiacius*

XVI 13 *Imp. Anastasius A. Anthemio pp. Si provincia vel civitas relevationem animalis functionis petierit vel inspectorem aut peraequatorem mitti, petitio ad principem referatur atque ex eius electione idoneus ad eam rem mittatur iureiurando prius praestito. qui si quid rettulerit ad praefectos, nulla forma ad eius relationem detur, nisi ipsi praefecti omnia quae ab eo didicerunt et quaesiverunt, principem edocuerint atque ita sacra forma modis omnibus observanda proferatur. singuli homines super eiusmodi rebus preces non offerant: neque relevatio vel deminutio perpetua sive temporalis neque inspectio neque peraequatio sine scripta prin-*
1 *cipis iussione fiat. Sed neque delegationes praefecti faciant pro temporibus quae suum magistratum antecesserunt, neque annonas ullis applicent aliove quo modo pecunias, quae aut ab initio praestitae non sunt aut praestitae quidem, sed vacant propter corporum defectum quibus competebant vel eo, quod causa cessavit ob quam olim praestabantur: verum haec omnia ex sola principis auctoritate secundum sacram formam in scriptis datam fiant. qui hoc non observaverint, et quod datum erit ex propriis restituant et omnia alia damna,*
2 *quae fisco inde eveniant. Ac ne prorogationes quidem vel dilationes in his quae fisco debentur quisquam praebeat vel eas quae legibus definitae sunt, nisi divina iussione in scriptis intercedente. qui autem sua auctoritate id fecerit, de suo debita*
3 *fisco exsolvat. Sed nec pecunias civiles, quaecumque vel fisco inferuntur vel civitatibus attributae sunt, in alios usus transferat vel quibusdam*
4 *personis attribuat sine sacra iussione. Officium autem praefectorum, nisi omnia quae hac constitutione comprehensa sunt observaverit et praefectos instruxerit, item praesides provinciarum et subdita eis officia et ceterae personae publicae, nisi his iussionibus paruerint, ex propriis damnum fisco*

νήσαντες πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προστιμά-
5 *σθωσαν. Τριμερῶς δὲ πάντα τὰ δημόσια εἰσ-*
φερέσθω, τά τε ἄλλα καὶ τὰ λεγόμενα Ἀρμενιακά,
τουτέστι καλάνδαις Ἰανουαρίαις καὶ καλάνδαις
Μαΐαις καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπινεμήσεως, ἐξ
ἴσων τριῶν μερῶν διαιρουμένων τῶν δημοσίων,
καὶ μηδεμιᾶς καινοτομίας ἐν τῷ μέσῳ γινομένης
6 *κατὰ τῶν συντελῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Ἀρμενιακὰ*
τελέσματα ἐν δύο καταβολαῖς συνετελεῖτο, ἔξεστι
τοῖς ταῦτα συντελοῦσιν, εἰ βούλονται, τὴν προ-
τέραν συνήθειαν προτιμᾶν καὶ ἐν δύο καταβο-
λαῖς ἀνὰ ἥμισυ καταβάλλειν[1], *καὶ τὸ ἕτερον*
ἥμισυ ἐν τῷ Σεπτεμβρίῳ τῆς μελλούσης ἐπινε-
7 *μήσεως καταβάλλειν. Εἰ δὲ καὶ τριμερῶς βού-*
λονται τὰ Ἀρμενιακὰ δημόσια καταβάλλειν, ἐχέ-
τωσαν τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τῆς μελλούσης
ἐπινεμήσεως πρὸς ὑπέρθεσιν αὐτοῖς δεδομένον.
8 *Τὸ δὲ προαπεσταλμένον κατὰ σύνθεσιν*[2] *εἰσφε-*
ρέσθω ἐν τῷ προνομίῳ[3] *ἑκάστης ἐπινεμήσεως,*
ἐπειδὴ τοῦτο δηλοῖ καὶ ἡ προσηγορία αὐτοῦ.
). k. April. Paulo vc. cons. [*a.* 496]

XVII.
DE INDICTIONIBUS.

1 [4]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio pp.* mnes omnino quocumque titulo possidentes, quod elegatio superindicti nomine videtur amplexa, velut nonem cogantur inferre: et[5] ne qua sit dubietas, ac aperta definitione decernimus, ut id potius canonis vocabulo postuletur. Nulla igitur domus el sacri patrimonii vel emphyteutici iuris vel hominum privatorum, etiamsi privilegium aliquod habere doceantur, ab hac necessitate seiuncta sit, quae m non extraordinarium, ut hactenus, sed ipsis facientibus canonicum nomen accepit. *D. VII id. Ian. Ravennae Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]
2 [6]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Dao pp.* Particulari delegationum notitia ante indictionis exordium singulis transmissa provinciis, coltionis modum a possessoribus multo ante prospectum evotionis[7] solitae, non subitis calumniis, tua sublimitas faciat imputari, ut et provincialibus subeundi ispendii[8] necessitas auferatur et officiis ingerendi amna licentia denegetur. *D. V k. Sept. Apameae sidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

XVIII.
DE SUPERINDICTO.

1 [9]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AA. ad proconsules vicarios omnesque rectores.* ihil superindictorum nomine ad solas praefecturae tteras quisquam provincialis exsolvat, neque ullius omnino indictionis titulus etiam sollemnis immineat, nisi eum nostro confirmata iudicio et imperialibus nexa praeceptis sedis amplissimae deposcat indictio et cogat exactio. *D. VII k. Iun. Mediolani Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

XVIIII.
DE EXACTIONIBUS TRIBUTORUM.

1 [10]*Imp. Constantinus A. ad Aelianum proconsulem Africae.* Ducenarii et centenarii sive sexagenarii non prius debent aliquem ex debitoribus convenire, quam a tabulario civitatis nominatim breves accipiant debitorum. quam quidem exactionem sine omni fieri concussione oportet. *D. k.*[11] *Nov. Treviris*[12] *Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [*a.* 315]
2 [13]*Idem A. ad populum.* Nemo carcerem plumbatarumque verbera aut pondera aliaque ab insolentia iudicum reperta supplicia in debitorum solutionibus vel a perversis vel ab iratis iudicibus expavescat. carcer poenalium, carcer hominum noxiorum est: officialium et cum denotatione[14] eorum iudicum, quorum de officio coercitiores[15] esse debe-
1 bunt, qui contra hanc legem admiserint. Securi iuxta praesidem[16] transeant solutores: vel certe, si quis tam alienus ab humano sensu est, ut hac indulgentia ad contumaciam abutatur, contineatur aperta et libera et in usum hominum instituta[17] custodia
2 militari. Si[18] in obdurata nequitia permanebit, ad res eius omnemque substantiam eius exactor accedat[19] solutionis obsequio cum substantiae proprietate suscepto. qua facultate praebita omnes fore credimus proniores ad solvenda ea, quae ad nostri usus exercitus pro communi salute poscuntur. *D. k. Febr. Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [*a.* 320]
3 [20]*Imp. Constantius A. Nemesiano comiti largitionum.* Quotiens quis et privati debitor invenitur et fisci, et[21] abreptus ab uno officio teneatur, ad universi debiti solutionem qui eum abstulit coartetur ac totius summae exactionem in se suscipiat, qui eundem avellendum subtrahendumque crediderit. *D. IIII id. Mai. Nizibi Amantio et Albino conss.* [*a.* 345]
4 [22]*Idem A. ad Eustathium pp.* Actores ceterique rei privatae nostrae ad solutionem specierum sollemnium debiti vigoris auctoritate cogantur, ne provinciales rei privatae nostrae fatiget immunitas. *D. VIII id. Mart. pp. Romae Limenio et Catullino conss.* [*a.* 349]
5 [23]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Apparitores, quicumque in collatione auri praecepti fuerint officii sui adhibere servitium, titulorum debita et collationum summas relationis suae fide et adnotatione praescribant[24], sitque ex officialis[25] instructione officium conscium, quid exactum quidve perlatum[26] esse videatur, ne

) *Cuiacius indicavit desiderari ea, quae ad priorem artem solvendam pertinent* (2) κατὰ τὸ συνηθές *ugustinus* (3) προοιμίῳ *Augustinus* (4) = *Th.* 1, 5, 2 (5) et *Th.*, ut *KO*, et ut *dett.* (6) = *Th.* 1, 5, 4: *iunge Th.* 11, 1, 37 (7) devotionis *KO Th.*, evotioni *dett. cum B recte* (8) dispendia *Th.* (9) = *Th.* 1, 6, 1 (10) = *Th.* 11, 7, 1: *iunge* 2, 8, 3. 12, 61, 1 *Th.* 1, 12, 1. 11, 1, 2 (11) d. VI id. *leges iungendae* 2) accepta XV k. Mart. Karthagine *ins.* 12, 61, 1 3) = *Th.* 11, 7, 3 *B* 56, 8, 17: *iunge* 8, 34, 3. 8, 57, 1 *Th.* 4, 11, 3 (14) *idem Th.*: cum denotatione et *Mommsen* (15) coercitiores *Mommsen*, vel certiores cohertionis K^a, coherciones O^t, certiores K^bO^v, coerciti citatiores *Th.*, *quod ita ex nostra lectione ortum videtur, ut haec prius pessumdata sit in* coerciticitiores (16) iuxta eam *Th.* (17) constituta *Th.* (18) si *dett. Th.*, si qui *O*, si quis *K* (19) eius exactor accedat] cives eius accedant *Th.* (20) = *Th.* 11, 7, 5 (21) et *edd. Th.*, *om. KO* (22) = *Th.* 11, 7, 6: *iunge Th.* 2, 1, 1 (23) = *Th.* 11, 7, 14: *iunge* 10, 32, 43 (24) perscribant *dett.* (25) *sic Th.*, officiali *libri* (26) perlatum K^b *Th.*, praelatum K^aO, prolatum *dett. cum B*

*llatum praestent et tamquam legis contemptores L auri libris multentur. Tripertite autem omnia scalia inferantur tam alia quam quae Armeniaca ocantur, scilicet kalendis Ianuariis et kalendis laiis et ad finem indictionis, in tres partes aequas fiscalibus divisis, ut nulla in medio innovatio collatoribus fiat. Sed quoniam Armeniaca triuta duabus pensionibus solvi solebant, liceat collatoribus, si velint, veterem consuetudinem praeferre et duabus pensionibus aequalibus solvere * et alterum dimidium mense Septembri futurae indictionis.*
7 *Quod si Armeniaca tributa tripertite solvere malunt, habeant ad dilationem sibi concessum mensem*
8 *Septembrem futurae indictionis. Praedestinatum autem ut solet initio uniuscuiusque indictionis inferatur, cum hoc ipsa eius denominatio indicet.*

longinqui itineris diversitate susceptor abductus et curiae suae desit et rei familiaris detrimenta sustineat. *D. prid. id. April. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

6 [1]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Theodoro pp.* In fiscalibus debitis, hoc est annonariis ceterisque titulis, qui ad arcam eminentissimae pertinent praefecturae, nec non in iis debitis, quae rationalis usurpat officium, rectores provinciarum constringantur et eos necessitas maneat exigendi, a quibus expectatur auctoritas. *D. VIII* [2] *k. Iun. Mediolani Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

7 [3]*Idem AA. Hadriano pp.* Missi opinatores[4] cum delegatoriis iudicibus eorumque officiis insistant, ut intra anni metas id quod debetur accipiant: nihil his sit cum possessore commune, cui non militem, sed exactorem, si sit obnoxius, convenit imminere.
1 Iudices itaque, qui provinciales passi fuerint opinatoribus delegari, eiusdem quantitatis duplex poena retinebit: et apparitores ex quolibet officio sententiam deportationis excipient, si per semet exigendos voluerint delegare militibus: et curiales temporale manebit exilium, si eos quos sollemniter exigere consuerunt opinatoribus putaverint esse tradendos, cum iudicem oporteat inquirere debitores, tabularios fideliter providere[5] nomina debitorum[6], apparitores sive curiales consuetudine servata regionum convictis debitoribus imminere: ut perceptis congruis emolumentis opinatores impleto anno ad
2 proprios numeros valeant remeare. Qui si ultra annum protracti fuerint, iudices et[7] officia absque ulla mora de proprio cogantur exsolvere militibus quod debetur, ipsis adversus obnoxios repetitione
3 servata. Quod si ad nos aliqua de retentis opinatoribus querella pervenerit, in duplum ab his protinus exigetur, ut partem debitam miles, reliquum[8]
4 fiscus accipiat. Iudicibus quoque eorumque officiis eatenus subvenimus, ut in contumaces debitores cuiuslibet dignitatis auctoritatem suam exserant ac, si impudenter solutio differatur, actores procuratores eorumque praedia persequantur, de eorum quoque nominibus ad nostram scientiam relaturi. *D. III id. Iul. Mediolani Vincentio et Fravito conss.* [*a.* 401]

8 [9]*Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato pp.* Si divina domus aut quilibet cuiuscumque dignitatis atque fortunae re vera fundos extra metrocomias non patrocinii gratia, sed emptionis iure vel quolibet alio titulo legitimo possederit et non impositas rei publicae functiones agnoverit, quemadmodum prior dominus dependebat, omnibus modis possessiones eorum publico vindicentur et curiae eiusdem civitatis sub qua vici siti sunt adsignentur, ut publicis commoditatibus circa tributarias functiones undique nostra provisione videatur esse consultum. *D. k. Sept. Anthemio A. II cons.* [*a.* 468]

9 [10]*Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α. Ἀνθεμίῳ* [11] *ἐπάρχῳ τῶν πραιτωρίων.*

[12] *Ἵνα μὴ πολλῶν ἀπαιτούντων τὰ δημόσια καὶ οἱ συντελεῖς βλάπτωνται καὶ αὐτὸς ὁ δημόσιος λόγος, εἷς μόνος κανονικάριος εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐκ τοῦ προσφόρου πεμπέσθω σκρινίου, ὀφείλων κατεπείγειν τὴν ἐξάνυσιν τῶν κεχρεωστημένων τίτλων τῷ ἰδίῳ σκρινίῳ.*
1 *Ἐξπελευστὴς μέντοι μὴ πεμπέσθω, εἰ μὴ μετὰ παραδρομὴν τῆς ὡρισμένης προθεσμίας καὶ ἑτέρου μηνός. τούτου δὲ τοῦ χρόνου διατρέχοντος πεμπέσθω ὁ ἐξπελευστής, προστιμωμένου καὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ καὶ τοῦ κανονικαρίου πρὸς τὸν ὄγκον* [13] *τῶν μὴ ἀπαιτηθέντων χρημάτων καὶ πρὸς τὴν τῆς ῥαθυμίας ποσότητα, ὥστε τὸν αὐτὸν ἐξπελευστὴν καὶ τὰ λοιπαζόμενα δημόσια*
2 *καὶ τὸ πρόστιμον μεθοδεύειν. Μόνῳ δὲ τῷ ἄρχοντι καὶ τῇ τάξει καὶ τῷ κανονικαρίῳ ὁ ἐξπελευστὴς ἐπικείσθω, ἀφοριζομένης αὐτῷ παραμυθίας καὶ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τὴν χρεωστοῦσαν καὶ πρὸς τὰ διαστήματα. τὴν δὲ παραμυθίαν ταύτην ὁ ἄρχων ἐπιγινωσκέτω καὶ ἡ τάξις αὐτοῦ καὶ ὁ κανονικάριος ὡς αἴτιοι γενόμενοι τοῦ πεμ-*
3 *φθῆναι τὸν ἐξπελευστήν. Ἐξπελευστὴς δὲ ἕτερος μηδέποτε πεμπέσθω μηδὲ ἄλλος τις μετὰ τὸν ἐξπελευστήν. ἐὰν δὲ νομίσωσιν οἱ ἔπαρχοι χρειῶδες εἶναι τὸ καὶ ἕτερον ἐκπέμψαι μετὰ τὸν ἐξπελευστήν, τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τούτῳ κρατείτω, καὶ τὴν ὁριζομένην αὐτῷ παραμυθίαν ὁ αἴτιος τοῦ πεμφθῆναι αὐτὸν παρεχέτω, τουτέστιν ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων καὶ ἡ τάξις αὐτοῦ καὶ ὁ κανονικάριος καὶ*
4 *ὁ ἐξπελευστής. Ἡ γὰρ ἀφορισθεῖσα τῷ κανονικαρίῳ παραμυθία πᾶσι τοῖς μετ' αὐτὸν πεμπομένοις ἀπαιτηταῖς ἀρκεῖ, καὶ μηδὲν περαιτέρω μήτε τὰ συστήματα τῶν πόλεων μήτε οἱ συντελεῖς ἀναπείσθωσαν, εἰ καὶ πλείονες πρὸς ἀπαίτησιν ἐκπεμφθείησαν, προστιμωμένων ἑκάστου πάντων τῶν ἐκπεμπομένων καὶ μὴ ἀνυόντων τὰ*
5 *δημόσια. Καὶ ὅσαι δὲ γίνονται ἐκταγαί, τῷ κανονικαρίῳ πεμπέσθωσαν, ὥστε δι' αὐτοῦ καὶ ταύτας ἀνύεσθαι, μὴ αὐξάνεσθαι δὲ διὰ τοῦτο*

(1) *iunge Th.* 2, 1, 11: *cf. etiam* 11, 74, 1 *Th.* 1, 11, 2 (2) VIIII *leges laudatae* (3) = *Th.* 11, 7, 16 (4) opinatores *Cui. Th.*, op. id est exactores militaris annonae *libri mei* (5) *sic* K^b, praevidere $K^a O$, prodere *Th.* (6) dominorum *Th.* (7) et *edd. Th.*, *om. libri* (8) *sic Th.*, reliquam *libri* (9) *B* 56, 8, 23: *iunge* 11, 54, 1. 11, 56, 1 (10) desunt hic duae const. graecae I. Anastas. ad Anthemium pp. d. prid. kal. ap. iohanne et paulino coss. II. dat. XII. kal. aug. paulo cons. *Contius: Cuiacius inscriptionem subscriptionemque quas supra dedimus restituit: unde collatis Contianis conicias aut sequentem constitutionem ad eundem magistratum datam esse aut, quod probabilius est, Contium eumve quem secutus est librarium consules harum constitutionum permutasse, ut c.* 9 *restituenda sit subscriptio* d. prid. k. April. Paulo vc. cons. *eaque iungenda sit cum* 10, 16, 13 (d. k. April., *cf. Nov.* 128), *c.* 10 *subscribatur* d. XII k. Aug. Iohanne et Paulino conss. (11) *Εὐφημίῳ scr.* (12) = *B* 56, 8, 24 (13) *ὄγκον Mommsen*

XVIIII 9 *Imp. Anastasius A. Anthemio pp. Ne multitudo eorum qui tributa exigunt tam collatores quam fiscum damno afficiat, unus tantum canonicarius in singulas provincias ex competenti scrinio mittatur, qui instare debeat solutioni titulorum qui*
1 *scrinio suo debiti sunt. Compulsor vero non ante mittatur, quam dies praestitutus et insuper mensis elapsus erit: quo tempore elapso compulsor mittatur, multato tam praeside quam officio et canonicario secundum cumulum summae non exactae et ad neglegentiae modum, ut idem compulsor et*
2 *tributa quae reliqua sunt et multam exigat. Soli autem praesidi et officio et canonicario compulsor instet et solacium accipiat conveniens et provinciae quae debet et longinquitati. hoc solacium autem incumbat praesidi et officio et canonicario, cum*
3 *ipsi causae fuerint, ut compulsor mitteretur. Alter vero compulsor nequaquam mittatur neque alius quis post compulsorem. quod si praefecti putaverint opus esse, ut alter adhuc post compulsorem mittatur, in hoc quoque eadem valeant et solacium ei deputatum is qui causam dederit ut mitteretur solvat, scilicet praeses provinciae et officium eius*
4 *et canonicarius et compulsor. Solacium enim canonicario deputatum omnibus qui post eum mittuntur exactoribus sufficit, nec amplius quicquam vel a corporibus civitatum vel a collatoribus exigatur, etiamsi plures ad exactionem emissi fuerint, ut omnes qui missi sint nec tributa expediverint sin-*
5 *gulatim multentur. Quaecumque autem delegationes fiunt, canonicario mittendae sunt, ut per eum et hae expediantur neve ex eo solacium ei deputa-*

6 *τὴν ἀφωρισμένην αὐτῷ παραμυθίαν. Ἐνδοματικὰ δὲ μηδεὶς λαμβανέτω, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ*
7 *ὄνομα παντελῶς ἀπαλειφέσθω. Εἰ δὲ κατά τι παραβαθείη τὰ νομοθετηθέντα, πεντήκοντα χρυσίου λιτραὶ ἐπιτίμιον ἔστω καὶ κατὰ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων καὶ κατὰ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν τάξεων αὐτῶν καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν τῶν δημοσιευόντων προσώπων.*
D. XII k. Aug.[1] *Paulo vc. cons.* [*a.* 496]

10 [2][*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*] . . . . *Θεσπίζομεν* . . . . *Περὶ τῶν προσφευγόντων ταξεωτῶν ἢ πολιτευομένων, ὅπως δεῖ αὐτοὺς ἀπαιτεῖσθαι τὰς δημοσίους εἰσφοράς, φησὶν ἡ διάταξις παρακελευσαμένη μηδένα καταβάλλειν ἐπ' αὐτοὺς τὰς συντελείας, εἰ μὴ δημοσιεύσωσιν. ἐπὶ γὰρ τοὺς προσφεύγοντας ἢ ἄλλως κρύπτοντας ἑαυτοὺς οὐδεμίαν βούλεται γίνεσθαι παρὰ τῶν συντελεστῶν ἐπ' αὐτοὺς καταβολήν.*
D. prid. k. April.[1] *Iohanne et Paulino conss.* [*a.* 498]

XX.

DE SUPEREXACTIONIBUS.

1 [3]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Apollodoro proconsuli Africae.* Quidquid ultra debitum elicitum fuerit a curialibus vel cohortalibus vel aliis exactoribus, in duplum[4] eruatur, quod provincialibus restitui protinus oportebit. [5]Si quis autem exactorum in[6] superexactionis crimen fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas eius amovenda atque prohibenda est, si in isdem sceleribus perseveret. *D. prid. id. Mart. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

XXI.

DE CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS PIGNORIBUS TRIBUTORUM CAUSA.

1 [7]*Imp. Constantinus A. ad Afros.* Res eorum, qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt, distrahantur: comparatoribus data firmitate perpetua possidendi. *D. XV k. Iun. Serdicae Constantio et Maximo conss.* [*a.* 327]

2 [7*]*Idem A. Restituto*[8] *praesidi Sardiniae.* Satis sit debitorem annonarum ad solvendi necessitatem capione pignorum conveniri. *D. VIII id. Dec. Thessalonicae Constantio VI et Constante III AA. conss.*[9]

XXII.

DE APOCHIS PUBLICIS ET DESCRIPTIONIBUS CURIALIUM.

1 [10]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Ad inferiorum curialium relevandas fortunas et impressionem potentium itidem curialium[11] cohibendam placuit, ut[12] descriptiones, si quae per singulos ordines cogentibus diversis negotiis agitantur, non sumant ante principium, quam apud acta provinciarum rectoribus intimentur et ex eorum
1 fuerint receptae sententiis[13]. Sed et aurum, quod ex huiusmodi contributione redigitur, ita debet susceptori aurario consignari, ut securitatibus nomen inferentis, dies consul mensis causa et summa comprehendatur, quo et descriptionis aequitas illustretur et descriptus documentis evidentibus fulciatur.
2 Hoc etiam observando, ut in[14] quadrimenstruis quoque brevibus, qui ad excellentiae tuae officium[15] sollemniter diriguntur, celebratae descriptionis dispunctio societur, ut omnes[16] vestrae potestatis scientiam formidantes nihil ad relevationem locupletum atque inopum perniciem audeant pertemptare. Quod
3 et tunc optimum est custodiri, cum lucrativae facultates ex bonis curialium curiae obvenerint, ut et inopes et locupletes[17] fructu provisionis simillimae
4 potiantur. Quam dispositionem si quis iudicum numerariorum vel curialium mutilandam esse crediderit, interminationi quam vestra sedes statuerit subiacebit. *D. VII k. Sept. Constantinopoli Varane cons.* [*a.* 410]

2 [18]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Celeri proconsuli Africae.* Semel securitatem de refusione munerum emissam ab alio iudice[19] non liceat refricari. et ideo spectabilitas tua saluberrimae ac iustissimae praeceptionis formam secuta prohibebit in posterum eos ad discussionem transacti muneris constringi, quos claruit accepta[20] securitatis prosperitate laetari. *D. V k. Mai. Ravennae post consulatum Felicis et Tauri.* [*a.* 429]

3 *Imp. Marcianus A. Constantino pp.* Quicumque de provincialibus et collatoribus decurso posthac quantolibet annorum numero, cum probatio aliqua ab eo tributariae solutionis exposcitur, trium[21] cohaerentium sibi annorum apochas securitatesque protulerit, superiorum temporum apochas non cogatur ostendere, neque de praeterito ad illationem functionis tributariae coartetur, nisi forte aut curialis aut quicumque apparitor vel optio vel actuarius vel quilibet publici debiti exactor sive compulsor possessorum vel collatorum habuerit cautionem, aut id quod deposcit deberi sibi manifesta gestorum adsertione patefecerit. *D. XV k. Aug. Varane et Iohanne conss.* [*a.* 456]

4 [22]*Ὁ μὴ προστιθέμενος ταῖς ἀποχαῖς τὸ τῶν ἰουγῶν ποσὸν κ' λίτρας χρυσίου προστιμᾶται*[23].

5 (4) [24]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Securitatibus, quae publicarum functionum gratia sive in solidum sive ex parte solutae esse conscribuntur, nullam exceptionem non numeratae pecuniae penitus opponi concedimus. *D. k. Iun. Constantinopoli dn. Iustiniano A. II cons.* [*a.* 528]

(1) *cf. pag.* 404 *not.* 10 (2) *inscriptionem ex subscriptione restituimus, indicem ex Paratitlis ad Const.* 1, 12, *quae etiam initium θεσπίζομεν tradunt: cf. ad* 10, 9, 10 (3) = *Th.* 11, 8, 2 *B* 56, 8, 25 (4) a curialibus ... duplum *om. Th.* (5) § 1 = *Th.* 11, 8, 1 (6) in *om. Th.* (7) = *Th.* 11, 7, 4 *B* 56, 8, 26 (7*) = *Th.* 11 7, 7 (8) Impp. Constantius et Constans AA. Bibulenio Restituto *Th.* (9) *consulatum mendosum Gothofredus non recte ad a.* 346 *rettulit, cum Constans, cui suberat Sardinia, Thessalonicae non egerit: sed ne Constantium quidem ibi commoratum esse verisimile est, ut de consulatibus Constantii A. et Constantii C. annorum* 352...354 *cogitare possis. immo videamus, ne Iustinianorum error casu verum legis auctorem restituerit eaque adscribenda sit anno* 320 (10) = *Th.* 12, 1, 173 (11) itidem curialium *om. Th.* (12) ab instanti octava indictione *ins. Th.* (13) fuerint auctoritate firmatae *Th.* (14) in *om. Th.* (15) qui ab exc. tuae officio *Th.* (16) omnes *om. Th.* (17) quod et circa hos optimum e. c., quibus lucr. f. ex b. curialium obvenerunt, (ut *ins.*) et ipsi *Th.* (18) = *Th.* 12, 1, 185: *iunge* 11, 59, 26 *Th.* 11, 1, 34. 11, 30, 68 (19) proconsule *Th.* (20) acceptae *Th.* (21) trium *I*[a], si trium *KOI*[b] (22) *index c.* 4 *ex Theodori Novellis* 17, 13 *restitutus est* (23) *id est* qui apochis quantitatem iugorum non adscripserit, viginti auri libris multatur (24) = 4, 30, 14, 1: *iunge* 1, 4, 21. 4, 2, 17. 4, 20, 19. 4, 21, 17. 4 30, 15? 5, 15, 3

6 *tum crescat. Endomatica quae vocantur nemo*
7 *accipiat, sed nomen ipsum penitus aboleatur. Quod si ex aliqua parte ea quae constituta sunt neglegentur, L librarum auri poena esto tam contra officium praefectorum quam contra praesides provinciarum et eorum officia et contra ceteras publicas personas.*

10 *Idem A. Sancimus . . . Constitutio loquitur de cohortalibus et officialibus qui in fuga sunt, quemadmodum ab eis publica tributa exigenda sint, et vetat collationes eis inferri, nisi cum vice publicarum personarum fungentur. nullam enim eis qui in fuga sunt aliove modo latitant a collatoribus solutionem fieri vult.*

XXIII.

DE CANONE LARGITIONALIUM TITULORUM.

1 *Impp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA.* [illegible]. Omnem summam auri vel argenti reliquarumque specierum, quae sacris largitionibus ex more penduntur, statim ut exacta fuerit, celeriter ad thesauros uniuscuiusque provinciae vel ad proximos referri sub adsignatione tabulariorum ceterorumque, quos sollicitos esse debere praecedentia iussa decreverant, et thesaurorum praepositis consignari praecipimus, ut exinde ad sacrum comitatum[1] integer omnium titulorum numerus dirigatur. *D. XII k. Aug. Merobaude II et Saturnino conss.* [a. 383]

2 [2]*Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Anthemium pp.* [3]Neque sacrarum privatarumve largitionum palatina officia ex quacumque causa ex quocumque titulo fiscalis debiti, cum ad provinciam mittuntur, possessores per se audeant convenire, sive id ex praeteriti reliquum trahatur seu praesentis temporis tributo sollemni conveniat: sed rectores provinciarum frequenter admoniti commoneant eorum, quae officiis incumbant. Quod si rector provinciae imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quaerens vel qualibet alia ratione isdem propria auctoritate publicae exactionis permiserit curam, tam ipse quam officium eius vicena auri pondo fisco dependent. *D. VII id. Dec. Constantinopoli Basso et Philippo conss.* [a. 408]

3 *Impp. Leo et Anthemius AA. Heliodoro comiti sacrarum largitionum.* Praecepit nostra serenitas neque veluti cursui neque alii praeter veterem consuetudinem gravamini subiacere chartularios, qui de cohortalibus officiis uniuscuiusque provinciae largitionales titulos retractare constituuntur, cum et idem amplissima praefectura disposuisse perhibeatur, ut his necessitatibus liberati fideliter largitionales titu-
1 los valeant retractare. Quod si aliquo tempore nostra iussio temerario ausu ex aliqua parte fuerit violata, tam rector provinciae quam apparitio eius triginta librarum auri condemnatione plectentur.
2 Insuper virum spectabilem Orientis comitem eiusque officium licentiam habere cotatus nefarios inhibendi tam moderatorum quam cohortalis officii, cum de hac re admoniti fuerint a palatinis et eandem poenam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostrae decreta congruum mereantur effec-
3 tum. Illud etiam generali forma sancimus, ut in omnibus provinciis tam nominatio specialium susceptorum largitionalium titulorum quam defensio tractatorum non tantum per viros clarissimos moderatores provinciarum, sed etiam per viros spectabiles proconsules et praefectum Augustalem ac laudabiles vicarios una cum eorum officiis, admonentibus semper nec non imminentibus palatinis procuretur providentibus[4], ut post nominationem etiam specialium susceptorum largitionalium titulorum nulla minuendae exactionis ad sacrum pertinentis aerarium aut transferendi ad arcarios aut quoslibet alios extraneos titulos rectoribus provinciarum aut eorum officiis, sed etiam curialibus licentia permittatur: quadrimenstruis brevibus per idoneum tractatorem eorundem titulorum super commendandis ratiociniis publicis periculo rectorum provinciarum ad sacratissimam
4 urbem transmittendis. Nam quacumque ex parte, quam iussit nostra tranquillitas, si minus fuerit procuratum[5], poena superius designata tam ipsi iudices quam eorum officia se noverint esse plectendos. *D. VIII k. Aug.*[6] *Constantinopoli Anthemio A. II cons.* [a. 468]

4 *Idem AA. Heliodoro comiti sacrarum largitionum.* Praecipimus, ut, si forte delegatio, quae ab amplissima praefectura in diversas provincias ex more [illegible] emittitur, minus contineat omnes largitionales titulos aut pro modo exactio eorum debeat procedere, nihilo minus competentem[7] a viris spectabilibus tam proconsulibus quam vicariis et viro spectabili comite Orientis et praefecto Augustali nec non rectoribus provinciarum eorumque officiis et curialibus omnium largitionalium titulorum exactionem[8] procurari: vicenarum librarum auri condemnationem prae oculis habentibus, si quid minus exactum vel inlatum sacro fuerit aerario, quam prisca et inveterata consuetudo sacris largitionibus inferri constituit. *D. k. Iul. Constantinopoli Anthemio A. II cons.* [a. 468]

XXIIII.

NE OPERAE A COLLATORIBUS EXIGANTUR

1 [9]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Vicarium pp.* Operarum praebitionem, quae illicite a provincialibus hactenus expetita est, sinceritas tua cessare praecipiat. *D. X k. Mart. Treveris Valentiniano np. et Victore conss.* [a. 369]

XXV.

DE IMMUNITATE NEMINI CONCEDENDA

1 [10]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad populum.* His nostrae serenitatis edictis civitatum tabulariis erit flamma supplicium, si cuiusquam fraude ambitu potestate iniusta cuisspiam[11] profiteretur[12] immunitas, ac non secundum praecedentem definitionem[13] omnes omnino abolita specialium immunitatum gratia necessitas tributariae functionis firmata censitorum peraequatorum provincialium indicum peraequatione constrinxerit. *D. III non. Mart. Mediolani Merobaude II et Saturnino conss.* [a. 383]

2 [14]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Per Bithyniam ceterasque provincias possessores et reparationi publici aggeris et ceteris eiusmodi muneribus pro iugorum[15] numero vel capitum, quae possidere noscuntur, adstringi cogantur. *D. VII k. Nov. Constantinopoli Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [a. 412]

XXVI.

DE CONDITIS IN PUBLICIS HORREIS.

1 [16]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Volusianum pu.* Omnia[17] quae in horreis habentur expendi volumus, ita ut non prius ad frumentum tendatur expensio, quod sub praefectura tua urbis horreis infertur, quam vetera condita fuerint ero-
1 gata. Et si forte vetustate species ita corrupta est, ut per semet erogari sine querella non possit, eidem ex nova portione misceatur, cuius adiectione
2 corruptio velata damnum fisco non faciat. Ad istud autem negotium arbitratu ac iudicio tuo nobilis prudens fidelis optime sibi conscius pro integritatis meritis adponatur custos ac mensor, qui vel frumenta modio metiatur vel iustis aestimationibus[18] colligat, quanta habeantur in condito. *D. VI id. April. divo Ioviano et Varroniano conss.* [a. 364]

2 *Idem AA. Arthemio praesidi*[19]. Cum ad quamlibet urbem mansionemve accesseris, protinus horrea

---

(1) ad urbem regiam *B* (2) = *Th.* 11, 7, 17 (3) neque agentes in rebus *praemittit Th.* (4) provid. *O*, *om. K* (5) *sic edd.*, procuratio *libri* (6) April. *scr.* (7) competentem *scripsi*, comp. (competere *I*) exactionem eorum *KI*, comp. iudicen (*sic*) *O* (8) exactionem *dett.*, exactione *KOP*, *om.* *P* (9) = *Th.* 11, 10, 1 (10) = *Th.* 13, 10, 8, 1: *iunge* 11, 48, 9 (11) cui uspiam *Mommsen* (12) *idem Th.*: provideretur *scr.* (13) *cf. Th.* 13, 10, 8 *pr.* (= 11, 48, 9) (14) = *Th.* 15, 3, 5 (15) *sic Th.*, iugerum *libri* (16) = *Th.* 11, 14, 1 (17) ante omnia autem *praemissis aliis Th.* (18) adlegationibus *Th.* (19) *secundum Th.* 8, 8, 1 *Arthemius corrector Lucaniae et Brittiorum erat*

: te volumus, ut devotissimis militibus efflo-[1] et incorruptae species praebeantur. Nam ncuriam officii gravitatis tuae sartorum tec- ieglecta procuratione aliqua pluviis infecta , iam ad damnum tuum referentur. *D. VIII . Arelate*[2] *divo Ioviano et Varroniano* [*a.* 364]

pp. Arcadius et Honorius AA. Anatolio pp. rricum. Nulli posthac horreaticas species ıgendi copia praebeatur. Sin vero quisquam r horreorum extiterit, qui sibi ex praedictis audeat usurpare, hanc poenam sciat nostro definitam, ut deportationis poenae subiectus ıbstantiae cogatur subire iacturam. *D. VII id. stantinopoli Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

XXVII.

MINI LICEAT IN COEMPTIONE SPECIE- : EXCUSARE ET DE MUNERE SITONIAE.

p. Anastasius A. Matroniano pp. Quotiens : necessitate comparationes frumenti vel hor- ırumque specierum quibuslibet provinciis in- , nulli penitus possidentium sese sub cuius- privilegii occasione excusandi tribui facul- :nsemus, omnique, cuicumque possidentium ıue modo quocumque tempore per sacros el etiam pragmaticam sanctionem aut iudi- orte dispositionem huiusmodi excusatio data postea data fuerit, licentia minime umquam enorem nostrae legis saluberrimae valitura. namque huiusmodi onera cunctis, pro qua portione contingit, volumus inrogari, ut ab :omparationibus nec sacratissimam nostrae nec serenissimae nostrae coniugis domum ır subtrahere *D. III k. Aug. Constantino- brio vc. cons.* [*a.* 491]

τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἢ ἐν αὐταῖς κεκτημένοι ἀναγκαζέσθωσαν εἰς ἑτέραν πόλιν ἢ εἰς τὴν ρόπολιν εἴδη χορηγεῖν. Εἰ δὲ καί τις ἀπαρ- τος αἰτία καταναγκάσει τοῦτο γενέσθαι, δικαίοις τιμήμασι τοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει :οῦσιν, ἐξ ὧν[7] τὰ εἴδη παρέχεται, πιπρα- ωσαν, ἐκείνων ταῦτα μετακομιζόντων τῶν ένων τῶν εἰδῶν. Ὑπολογιζέσθω δὲ τοῖς ράσκουσι τὰ τιμήματα τῶν εἰδῶν εἰς τὰ συν-
τελούμενα παρ' αὐτῶν ἐν χρυσῷ δημόσια. οὐδὲ
γὰρ δίκαιον νῦν μὲν ἀπαιτεῖσθαί τινα παρέχειν
εἴδη, μετὰ χρόνον δὲ αὐτῷ τὰ τιμήματα λογί-
3 ζεσθαι, οὕτως εὐθηνίας[8] γενομένης. Τοῦ λαμπρο-
τάτου ἄρχοντος ἑκάστης ἐπαρχίας ἐγκινδυνεύοντος
εἰς τὸ καταλογίζεσθαι[9] τὰ τῶν εἰδῶν τιμήματα[10]
κατὰ τὰς ὡρισμένας προθεσμίας ὑπὲρ αὐτῶν
4 ἐκπέμπεσθαι. Μηδεὶς δὲ ἀναγκαζέσθω πιπρά-
σκειν πᾶσαν χρείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐκπεριττεύοντα
εἴδη· ἀσεβὲς γάρ ἐστιν ἀποστερεῖσθαί τινα τῶν
οἰκείων καὶ ἑτέροις ταῦτα χορηγεῖν· ρ' χρυσίου
λίτρας ὑφισταμένου ζημίαν καὶ κινδυνεύοντος εἰς
τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ζώνην αὐτοῦ τοῦ παραβαί-
νοντος τὸν νόμον ἢ συγχωροῦντος αὐτὸν παρα-
5 (1) βαθῆναι. Μηδείς ποτε χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης
ἐπιταττέσθω τοῖς κτήτορσιν συνωνήν, καὶ ὅτε
δὲ γίνεται, κατὰ θείαν μόνον κέλευσιν γινέσθω,
ἐφ' ᾧ τε τὸ τῆς συνωνῆς χρυσίον ἐκ τῆς συντε-
λουμένης παρὰ τῶν κτητόρων ἐν χρυσῷ συντε-
λείας παρακατέχεσθαι, ἐὰν ὅλως τὰ τῆς οἰκείας
6 αὐτῶν συντελείας ἀρκῇ πρὸς τὴν συνωνήν. Ἐὰν
δὲ μὴ χρεωστῶσι δημόσια οἱ τὴν συνωνὴν ἐπιτα-
γέντες ἢ μέρος χρεωστῶσιν, ἐν νομίσμασιν εὐστάθ-
μοις πρότερον τὸ χρυσίον λαμβανέτωσαν καὶ οὕ-
τως τὸ εἶδος ἀπαιτείσθωσαν, μηδενὸς τολμῶντος
ἢ παράσταθμα δοῦναι τὰ νομίσματα ἢ ἐλλιπῶς
ταῦτα καταβαλεῖν ἢ ἄλλως πως ζημιῶσαι τοὺς
ὑποτελεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ τετραπλάσιον παντὸς
τοῦ παραλλήλου καὶ τῆς ζημίας ἀπαιτουμένου καὶ
7 τοῦ ἐλλιπῶς καταβάλλοντος. Εἰ δὲ καί τις συνω-
νὴν ἐπιτάξας[11] τολμήσει ἢ τὴν ἐπιταγεῖσαν παρα-
νόμως ἐκβιβάσει, πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προσ-
τιμάσθω καὶ τῆς στρατείας καὶ ἀξίας ἐκπιπτέτω,
8 (2) ὑποκείμενος καὶ μείζονι κινήσει. Καὶ ὅτε δὲ
κατὰ θείαν κέλευσιν γένηται ἐπιταγὴ συνωνῆς,
ἕκαστος τῶν κτητόρων πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν
ζευγῶν ἤτοι ζευγοκεφαλῶν ὑποκείσθω τῇ συν-
9 ωνῇ, μηδενὸς αὐτῆς ἐξαιρουμένου. Ὁ δὲ ὑπὲρ
ταύτην τὴν ἀναλογίαν ἀπαιτῶν τινὰ τῶν συντε-
λειῶν[12] προφάσει τῆς συνωνῆς καὶ ζημίᾳ τῶν
πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν ὑποκείσθω καὶ
ζώνης καὶ ἀξίας ἐκπιπτέτω καὶ ἑτέραν μείζονα
10 (3) προσδοκάτω κίνησιν. Ἀλλὰ ταῦτα χωρὶς τῆς
Θρᾳκικῆς διοικήσεως νενομοθέτηται. ἐν Θρᾴκῃ
γάρ, ἐπειδὴ οὐκ εἰς ὁλόκληρον εἰσφέρεται τὰ δη-
μόσια, διὰ τὸ προφάσει τῶν βαρβαρικῶν ἐφόδων
ἐλαττωθῆναι τοὺς γεωργοὺς καὶ μὴ ἀρκεῖν τὴν

cum B, deflorate *K* (2) Arelapae *Gotho-* (3) = *Th.* 11, 14, 3 (4) *B* 56, 9, 4: *iunge* 11, 62, 14 (5) olei *Cuiacius propter* 11, 23, 2 56, 9, 5. *de ordine c.* 2 *et* 3 *cf. p.* 408 *not.* 2: *recte restituimus, constitutio ab Anastasio ante* *XIII k. Mai.* 505 (*cf.* 1, 4, 19) *data est* (7) *requiritur ης* (*Leunclavius*) (8) *sic Leunclavius*, εὐθυνίας *B* (9) τοῖς πιπράσκουσι *ins. Synopsis* Σ 11, 2 (10) καί *ins.* (11) *expectes* παρανόμως ἐπιτάττειν (12) συντελεστῶν *Heimbach*

I 2 Incolae civitatum vel ii qui in eis pos- : habent non cogantur in aliam civitatem ıetropolim species conferre. Sed et si in- : causa id fieri cogat, vendant iustis pre- ıe in ea civitate obtinent, ex qua species :tur, asportent autem species ii quibus his est. Venditoribus autem pretia specierum :ur in aurariam collationem, quam ipsi inferre debent. non enim iustum est nunc n collationem ab aliquo posci, post tem- o ei pretia constitui abundante annonae :. Suo periculo clarissimus uniuscuiusque ıe praeses curabit, ut pretia specierum tur et temporibus quae de eis constituta emittantur. Nemo autem cogatur copiam tam vendere, sed solas superfluas species: enim est suis aliquem privari et aliis ea are: C auri librarum poenam subibit et de : et cingulo suo periclitabitur, qui legem rit aut violari permiserit. Nemo umquam ribus praeter magnam necessitatem coemptio- ·onat, et quando fiet, id nisi ex sacra ius- n procedat, ut aurum pro coemptione de-
bitum ex aurea collatione a possessoribus inferenda
retineatur, dum propriae collationis summa ad co-
6 *emptionem sufficiat. Quod si publica tributa*
non debent ii quibus coemptio imposita est vel par-
tem debent, in nummis probis prius aurum acci-
piant et sic species ab eis exigantur, neve quis
audeat vel improbos nummos dare vel ex parte
tantummodo summam solvere aliove quo modo sub-
ditos damno afficere, sed etiam quadruplum inter-
pondii et damni et eius quod tardius solverit prae-
7 *stabit. Si quis vero coemptionem indicere ausus*
fuerit vel indictam praeter legem exegerit, L auri
libris puniatur et militia dignitateque cadat graviori
8 *praeterea poenae obnoxius. Cum autem ex sacra*
iussione coemptionis indictio facta erit, singuli pos-
sessores ad modum iugerum vel capitum coemptioni
9 *subiciantur, neve quis ea excipiatur. Qui autem*
supra hunc modum aliquid coemptionis nomine a
collatoribus exigit, et damnum L auri librarum
subeat et cingulo militiaque cadat et maiorem ani-
10 *madversionem expectet. Sed haec Thracica dioe-*
cesi excepta sancita sunt. nam cum in Thracia
non in solidum tributa inferantur, quia propter

[illegible]

3 [illegible]

[illegible]

4 [illegible]

[illegible] ... Wie [illegible] n. 3 et 4 [illegible] esse [illegible] ... n. 4 et [illegible] Cons.

[illegible] ... quae [illegible] obtinet consuetudo, cui et [illegible] sunt, ut tamen prius et [illegible] emptione in pre[illegible] ... sine [illegible] ... 11 Melius enim est pro privata negotiatione etiam negotiatores necessaria [illegible] suppe-12 tare. Quandocumque autem per civitates quae neque annonarias [illegible] habent neque [illegible] coemptionem fieri necesse est, [illegible] potestatibus cum [illegible] sed in suo territorio [illegible] ... 13 [illegible] omnes qui coemptioni [illegible] ... quoque [illegible] publico [illegible] ut [illegible] tantum species quae exiguntur et indigentibus an-

14 [illegible] ... permittit [illegible] secundum [illegible]

3 Idem A. S. [illegible] in urbe aliquas opus est sitonia, [illegible] episcopi [illegible] civitatis et eorum qui inter possessores antecellunt [illegible] ... non [illegible] ibuerit eis qui creant, neque quas [illegible] personas, sed ut tantum officiales eius [illegible] qui militant aut militia abscesserunt per [illegible] personas ad sitoniam promoveantur, [illegible] publicis negotiis ex longo 1 tempore [illegible] sunt onere sitoniae funguntur. Si omni autem damno [illegible] qui sitoniam exercent et [illegible] necessitate [illegible] ex aequo [illegible] neque enim iustum est eos pro tantis laboribus etiam damno affici; frumentum secundum pretia quae in foro obtinent praestent nec ultra 2 [illegible] qui legem violat aut violari permittit, XXX auri librarum poenam solvito.

4 Cura episcopi officiales eius loci sitonia funguntur.

XXVIII.

OLLATIONE DONATORUM VEL RELEVA-:UM AUT TRANSLATORUM SEU ADAERA-TORUM.

Impp. *Theodosius et Valentinianus AA. Herti pp.*[2] Dispositionem amplissimae recorda- Antiochi[3], quae certam quantitatem ante se :is possessionibus nomine canonis indixit, non ui decernimus: id enim, quoniam[4] in cano- cecidit et anniversaria[5] debet pensitatione[6] ri, nec in praeteritum nec in posterum pati- r esse concessum. Indulgentiam vero memo- descriptionis et in anteactum et in poste- :mpus non solum in relevatis, verum etiam in s adaeratis translatisque, seu quodlibet aliud novae descriptionis excogitatum est, volumus ari nullamque super his umquam exactionis iam formidari, quibus non tantum reliqua riti temporis relaxamus, sed nec in posterum :am innovationis aut oneris adiciendum esse ıus, nullique licere deinceps contra divalia tuta relevare suas possessiones. Noverit ta- ımplissimae tuae sedis officium, quod si ali- o nobis[7] suggestio huic nostrae sanctioni con- porrigatur, vel si sacris[8] mandatis (si qua citra suggestionem his piis dispositionibus ad- manaverint) obsequatur et aliquos tamquam res ex huiusmodi titulo crediderit exponendos, :arum librarum auri se condemnatione mul- n. *D. XII k. Dec. Constantinopoli Theodosio III et Albino conss.*[9] [*a.* 444]

XXVIIII.

DE COLLATIONE AERIS.

[10]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Hilario.* pretia, quae a provincialibus postulantur, ita volumus, ut pro viginti[11] libris aeris solidus sessore reddatur. *D. V k. Ian.*[12] *Mediolani io IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

XXX.

DE DISCUSSORIBUS.

[13]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus ad Arthemium vicarium Hispaniarum.* Quo- :n disceptatione constiterit inique discussionem confectam et fidem facti non poterit appro- discussor, ipse in eodem titulo et in eodem ad solvendum protinus urgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem. *D. prid. id. Mai. Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

2 [14]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Ne casu amissa securitate publica quaedam praeda nascatur collatoribus, decernimus, ut, quando securitates a discussoribus seu apparitoribus expositae ratiociniis publicis continentur, rursus per iniuriam non petantur. *D. V k. Dec. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

3 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio pp.* Per singulas provincias vel civitates honoratis usque ad comitivam consistorianam nec non etiam militantibus et suis obsequiis non adhaerentibus, advocatis quin etiam fori provincialis mandari discussionis iugorum sollicitudinem decernimus. *D. V k. Ian. Eudoxio et Dioscoro conss.* [*a.* 442]

4 [15][*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.*]

[16]*Μηδεὶς γινέσθω λογοθέτης χωρὶς βασιλικῆς κελεύσεως ἰδικῶς μεμνημένης τῆς αὐτοῦ τοῦ λογοθέτου προσηγορίας· μήτε κατὰ κέλευσιν τῶν ἐπάρχων μήτε ἐκ προστάξεως ἄλλου οἱουδήποτε δικαστηρίου γινέσθω τις λογοθέτης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἢ πολιτικῶν ἔργων ἢ σιτωνικῶν χρημάτων ἢ λιμενητικῶν ἢ τῶν περὶ τοὺς δημοσίους ὁλκοὺς τῶν πόλεων δαπανωμένων ἢ περὶ τειχοποιίαν ἢ περὶ ὁδοστρωσίαν ἢ γεφυρῶν ἢ μώλων κατασκευήν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν λουτρωνικῶν χρημάτων ἢ ἄλλως ὁπωσοῦν εἰς πολιτικὴν ζήτησιν ἀναφε-*
1 *ρομένων, χωρὶς βασιλικοῦ τύπου.* [17]*Αὐτὸς γὰρ ὁ βασιλεύς, εἴτε ἐκ δημοσίου χρήματα ἐκπέμψῃ πρὸς τειχοποιίαν ἢ ἑτέρου παντὸς ἔργου κατασκευήν, εἴτε εὕρῃ παρ' ἑτέρου καταλελειμμένα χρήματα πόλεσι πρὸς ἅπαξ ἢ καὶ διηνεκῶς, ὅτε ἂν αὐτῷ παρασταίη, πέμπει τὸν λογοθέτην καὶ τὸ ἔργον ὀφείλοντα μετρῆσαι καὶ ἀκριβεῖς λογισμοὺς ποιήσασθαι καὶ εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ κράτος ἀναγαγεῖν, ἐφ' ᾧ τε γενομένης ὀρθῶς τῆς δαπάνης θείαν γενέσθαι παρ' αὐτοῦ τοῖς δεδαπανηκόσιν ἀμεριμνίαν καὶ μηκέτι δευτέραν ζήτησιν αὐτοὺς ὑπο-*
2 *μένειν ἢ κληρονόμους αὐτῶν ἢ διαδόχους.* [18]*Εἰ δὲ καὶ ὁ λογοθέτης πεμπόμενος ἐπιτραπείη ποιῆσαι ἀμεριμνίαν τοῖς ὀρθῶς δεδαπανηκόσιν τὰ χρήματα καὶ μετὰ τῆς τῶν λόγων ἐρεύνης ἐκθῆται αὐτῶν ἀμεριμνίαν τοῖς ὀρθῶς δεδαπανηκόσιν, ἔστω καὶ αὕτη κυρία, ὡς μήτε θείας ἀμεριμνίας δεῖσθαι τὸ λοιπὸν μήτε ἑτέρας ἀσφαλείας τὸν δαπανήσαντα ἢ τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ ἢ διαδόχους, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ τοῦ λογοθέτου ἀσφα-*
3 (1) *λείᾳ. Ἐπαγγέλλεται*[19] *δὲ καὶ δαπάνας διδόναι τοῖς λογοθέταις ἡ διάταξις, ἐφ' ᾧ τε ἀζημίως*
4 (2) *αὐτοὺς ποιεῖσθαι τὴν λογοθεσίαν. Ὁ δὲ οἴκοθεν*

Nov. Theod. 26: *iunge* 11, 59, 17 (2) Orientis *Nov.* (3) *Th.* 11, 20, 6 (4) quod iam *Nov.* *Nov.*, anniversario *libri* (6) *sic dett. cum Nov.*, :tioni *I*, presentationi *K*, presentacione *O* (7) vel *Nov.* (8) si legi sacrisve *Nov.* (9) eodem lo Theodoro v. i. pp. Illyrici *add. Nov.* (10) = *Th.* 2: *iunge Th.* 7, 4, 22 (11) quinque *ins. Th.* XII k. Iun. *Th.* 7, 4, 22 (13) = *Th.* 11, 26, 1 *B* 56, 10, 2 (14) = *Th.* 11, 26, 2 (15) *inscriptionem restituimus ex* 1, 4, 26, *quae multis h. c. capitibus gemina est, pleraque tamen adeo contraxit, ut praestet indicem B restituere: iunge* 3, 2, 4. 12, 63, 2 (16) = *B* 56, 10, 5 (17) § 1. 2 = 1, 4, 26 *pr.* § 1 (18) *quae* § 2 *continentur, ea ampliora redeunt in* § 9 (19) *sic Fabrotus, ἐπαγγελλέτω B*

X 4 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp. Nemo sor fiat nisi iussu principali, qui specia- discussoris appellatione utatur: neque iussu :ctorum vel dispositione alius cuiuslibet iudi- provinciis discussor fiat vel operum publi- : vel pecuniarum ad sitoniam vel portus per- ium vel earum quae in aquaeductus publicos ·um vel in muros aedificandos vias sternendas : aggeresque extruendos expenduntur, ne in uidem quae ad balnea aliove quo modo ad am curam pertinent, nisi principalis iussus ercedat. Nam ipse imperator, sive ex publico ias ad muros extruendos vel ad aliud quod- opus miserit sive ab alio pecunias civitatibus :mel seu perpetua pensione relictas invenerit, quandocumque ei videbitur, discussorem mittet, quem et opus metiri et exactas rationes conficere et ad eius celsitudinem referre oportet, ut ab hac recte factis depensis sacra securitas eis qui impenderint praebeatur neque ipsi vel heredes eorum vel succes-*
2 *sores alteram disquisitionem subeant. Si vero ipse discussor qui mittitur eis qui pecunias recte dependerint securitatem facere iussus erit et rationibus examinatis earum securitatem recte depensis praestiterit, haec quoque valeat, ut neque sacra insuper iussione neque alia cautione ei qui impenderit vel heredibus eius vel successoribus opus sit, sed*
3 *discussoris cautio sufficiat. Etiam sumptus discussoribus constitutio pollicetur, ut sine damno dis-*
4 *cussionem conficiant. Qui autem ex propriis*

[illegible]

[illegible] ... τινα κατὰ [illegible] τοῦ ἐπι- [illegible] καὶ τοὺς ἄρχων [illegible] ἐγγραφοι [illegible] λο- [illegible] ἔτι [illegible] πέντε καὶ [illegible] ὀχετῶν [illegible] αὐτῶν καὶ [illegible] ἐν τοῖς δημοσίοις [illegible] προδουλείων [illegible] μεσοστυλίοις τῆς πό- [illegible] ὀφειλόντων ἀνατραπῆ- ναι, [illegible] τοιουτοτρόπων ὅλως ἐπι- νοίας ἢ πολιτικῆς ζητήσεως ποιείσθω τινὰς

12 προστάξεις. Εἰ δὲ καὶ ποιήσει, ἄδειαν ἐχέτωσαν οἱ ἐν ταῖς πόλεσι τὸν ἐντεῦθεν ἐκβιβασμὸν ἀπω- θεῖσθαι καὶ μηδεμίαν ἀπόκρισιν ποιεῖν ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσι[3], μετὰ τοῦ καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, εἰ τοῦτο τὸ γινόμενον σιωπήσουσι, καὶ πᾶσαν πολιτικὴν καὶ δημοσίαν βοήθειαν τοῖς αὐτοῖς ὑποκεῖσθαι ἐπιτιμίοις, ἐξουσίαν ἐχόντων τῶν βουλομένων δεήσεις ἐπιδιδόναι βασιλεῖ καὶ δι' αὐτῶν διδάσκειν τὰ γινόμενα, ὡς ἂν ἐκ βα- σιλικῆς ἀγανακτήσεως ἐπακολουθήσῃ διόρθωσις [illegible] τὸ καὶ τοὺς προστάξαντας ἄρχοντας γινώ- σκεσθαι τι τοιοῦτο εἴκοσι χρυσίου λίτρας προστι- μᾶσθαι καὶ μείζονα προσδοκᾶν βασιλικὴν ἀγα- νάκτησιν, τὰς δὲ πειθομένας αὐτοῖς τάξεις μετὰ τοῦ προστίμου τῶν πέντε καὶ δέκα τοῦ χρυσίου λιτρῶν καὶ τὴν ἐν σώματι τιμωρίαν ὑπομένειν.

13 Μόνον γὰρ ἔξεστι τῷ βασιλεῖ καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐποψίαν ἐπιτρέπειν ἀνδρὶ καθαρῷ καὶ σὺν ἀληθείᾳ καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῶν πόλεων τὰ τοιαῦτα ζητοῦντι καὶ μηδὲν παντελῶς ὑπὲρ [illegible]-

14 (8) τοῦ κομιζομένῳ. [4]Προνοείτωσαν δὲ οἱ τῶν πόλεων πατέρες καὶ οἱ τῶν κτητόρων εὐπο- ροι[5], ὥστε μηδένα πολιτικὸν τόπον ἢ δημόσιον

[illegible] ultimo commate integra extare videtur in l. 4. [illegible]
(5) [illegible] l. [illegible]

[illegible] et preces pro tempore imperatori offerre [illegible] qui poenam exigat [illegible]

[illegible]

ἢ πρὸς τὰ τείχη ἢ ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς ἢ λατρείαις[1] ἢ ὁπουδήποτε κείμενον ὑπό τινων ἀλόγως κατέχεσθαι, καὶ μὴ ἐκδίδοσθαι τόπον πολιτικὸν χωρὶς θείου τύπου. τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν μὴ ὀρθῶς ἐκδιδόμενα ἀνατρέπεται καὶ ζημιοῦν-
15 ται οἱ ἐξειληφότες. [2]Προνοείτωσαν δὲ οἱ αὐτοί, ὥστε τοὺς ἐκ τύπου θείου ἔχοντας νομὴν ὕδατος μὴ πλεονεκτεῖν τοὺς ἑτέρους καὶ τὸν μὲν πλέον
16 (9) τὸν δὲ ἔλασσον λαμβάνειν. Ἔργον δὲ ἔστω τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ παλατινῶν διερευνᾶν ταῦτα καὶ προσαγγέλλειν καὶ τὴν τῶν ἐπικειμένων προστίμων εἴσπραξιν ποιεῖσθαι, ἢ ἐὰν ῥαθυμήσειεν, εἴκοσι χρυσίου λίτρας προστιμᾶσθαι, τὴν δὲ τάξιν αὐτοῦ πέντε καὶ δέκα.
D. VIII k. Iul. Chalcedone Lampadio et Oreste vv. cc. conss. [a. 530]

XXXI.

[3]. . . . .

XXXII (XXXI).[4]

DE DECURIONIBUS ET FILIIS EORUM ET QUI DECURIONES HABENTUR QUIBUS MODIS A FORTUNA CURIAE LIBERENTUR.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus C. Caesoni.* Si, cum te pater decurionem esse voluisset[5], illo in rebus humanis agente honor tibi iste delatus est, tenentur quidem etiam heredes eius rei publicae (nam in hac parte vice fideiussoris pater accipitur), sed non ante nisi tuis rebus excussis. *PP. V k. Dec. Aemiliano et Basso conss.* [a. 259]

2 *Exemplum sacrarum litterarum Diocletiani et Maximiani AA.* Observare magistratus oportebit, ut decurionibus sollemniter in curiam convocatis nominationem ad certa munera faciant eamque statim in notitiam eius qui fuerit nominatus per officialem publicum perferre curent, habituro[6] appellandi, si voluerit, atque agendi facultatem apud praesidem causam suam iure consueto: quem si constiterit nominari minime debuisse, sumptus litis eidem a nominatore restitui oportebit. *Sine die et consule.*

3 *Idem AA. Iulio.* Cum decurionatus honorem sponte susceperis, albo eximi, licet annosum te esse dicis, non potes. *PP. id. Nov. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [a. 285]

4 *Idem AA. Cassiano.* Cum adoptivum filium ex adoptantis dignitate decurionis filium effici nulla dubitatio est, pro atrocibus iniuriis eum, quem ad vicem naturalis pignoris tibi adscribebas, a praeside provinciae illicitis corporis cruciatibus adfici non oportuit hocque congruenti poena coercebitur. *PP. XII k. Dec. Diocletiano A. II et Aristobulo conss.* [a. 285]

5 *Idem AA. Alexandro.* Filios in potestate patris positos ad munera seu honores non posse devocari falso tibi persuasum est. sane si ad nominationem filii consensum non accommodaveris, ob administrationem ipsius minime conveniri poteris. *PP. VI id. . . . Maximo II et Aquilino conss.* [a. 286]

6 *Idem AA. et CC. Leontio.* Expertes litterarum decurionis munera peragere non prohibent iura. *D. VIII k. Mai. AA. conss.* [a. 293]

7 *Idem AA. et CC. Diogeniano.* Licet indivisa bona fratres habent, nihilo minus tamen singuli suo nomine civilibus tenentur muneribus. *PP. IIII id. Mai. Paulino*[7] *ipsis AA. conss.* [a. 293]

8 *Idem AA. et CC. Platoniano.* Infamia, quae tibi abominanda est, non etiam amissionis oculorum casus quaesitum adimit honorem. *D. XVI k. Febr.*[8] *Nicomediae CC. conss.* [a. 294]

9 *Idem AA. et CC. Aurelio.* In albo decurionum perscriptis[9] patrem non habenti filios anteferri constitit. [a. 294]

10 *Idem AA. et CC. Aurelio.* Si ultra septuagesimum annum aetatis patrem tuum esse praeses provinciae perspexerit, eum personalium munerum vacatione perfrui providebit. [a. 294]

11 *Idem AA. et CC. Maximo.* Uxorem pro marito decurione conveniri non posse procul dubio est. [a. 294]

12 *Idem AA. et CC. Zotico.* Nec infames immunitatem habere, cum hoc privilegii, non notae sit, convenit. *D. V k. Dec. AA.*[10] *conss.* [a. 293]

13 *Idem AA. et CC. Proto.* A muneribus decurionatus nec sententia praesidis in perpetuum nec anni quinquaginta nec podagrae valitudo praestat excusationem.

14 [11]*Imp. Constantinus A. ad Euagrium.* Nemo iudex[12] aliquem suo arbitrio de curia liberet. nam si quis fuerit eiusmodi infortunio depravatus, ut debeat sublevari, de eius nomine ad nostram scientiam referri oportet, ut certo temporis spatio civilium munerum ei vacatio porrigatur. *PP. id. Mart. Constantino A. III et Licinio III conss.* [a. 313]

15 [13]*Idem A.* [14]*Hilariano correctori Lucaniae et Brittiorum.* Universos decuriones volumus a tabellionum officiis temperare. *D. III k. Febr.*[15] *Sabino et Rufino conss.* [a. 316]

16 [16]*Idem A. ad Hilarianum proconsulem Africae.* Si quis decurio vel propriae rei causa vel rei publicae cogatur nostrum adire comitatum, is non ante discedat, quam insinuato iudici desiderio proficiscendi licentiam consequatur. quod si pro sua audacia parvi aliquis hanc fecerit iussionem, indignationem competentem[17] sortiatur. *PP. VII id. Iul. Carthagine Crispo III et Constantino III conss.* [a. 324]

17 [18]*Idem A. ad Euagrium pp.* Qui derelicta curia militaverit, revocetur ad curiam. *D. XVI k. Iun. Constantino A. VII et Constantio C. conss.* [a. 326]

18 [19]*Idem A.* Si ad magistratum nominati aufugerint, requirantur et, si pertinaci animo latere potuerint, his ipsorum bona permittantur, qui praesenti tempore in locum eorum ad duumviratus munera vocabuntur, ita ut, si postea reperti fuerint, biennio integro onera duumviratus cogantur agnoscere. 1 Omnes enim, qui obsequia publicorum munerum declinare temptaverint, simili condicione teneri oportet. *D. III k. Oct. Serdicae Constantino A. VIII et Constantio IIII conss.* [a. 329]

---

(1) πλατείαις *l. gem.* (2) § 15 = 1, 4, 26, 10 (3) *integrum titulum excidisse ex numeris titulorum apud Graecos citatis constat* (4) *Cf. Dig.* 50, 2 (5) *sic edd.*, et *ins. libri* (6) *sic I*, habitura *O*, illo habituro *K* (7) Hadrianopoli *Mommsen* (8) Dec. *scr.* (9) *sic O*[a], prescriptis *K*, proscriptis *O*[b]: perscribendo *scr.* (proscribendo *Cuiacius ad Dig.* 50, 2, 10) (10) CC. *Mommsen*

(11) = *Th.* 12, 1, 1 (12) civilium munerum vacationem cuiquam praestare curiali conetur vel *ins. Th.* (13) = *Th.* 12, 1, 3: *iunge* 9, 22, 21 (14) Maecilio *ins. Th.* (15) acc. k. Aug. *ins.* 9, 22, 21 (16) = *Th.* 12, 1, 9 (17) indignationem competentem] deportationis exitum *Th.* (18) = *Th.* 12, 1, 13 (19) = *Th.* 12, 1, 16

---

prope muros vel in publicis porticibus vel plateis vel ubiubi situs a quoquam iniuria teneatur, neve locus publicus sine sacra forma elocetur. quae enim ab eis minus recte elocata sunt, revocantur
15 *et conductores damno afficiuntur. Idem prospiciant, ne qui ex sacra forma in aquae possessione sunt, invicem se fraudentur et alius plus alius*
16 *minus accipiat. Curae autem sit magnifico comiti rerum privatarum principis et palatinis ei apparentibus haec perquirere et deferre et competentium poenarum exsecutionem instituere· vel si neglexerit, XX auri libris ipse, officium eius XV multetur.*

[illegible]

[illegible] ordinibus [illegible] quidem [illegible]

[illegible] omnes iudices [illegible] temerariae [illegible] neminem omnino [illegible] qualibet culpae aut [illegible] esse subdiendum. Quod [illegible] forte [illegible] in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, quod audeat principalem ac decurionem et suae, si sic dici oportet, curiae senatorem tormentis[22] subdere, viginti librarum auri illatione multatus et perpetua infamia inustus nec speciali quidem rescripto notam eluere mereatur: et officium quinquaginta librarum auri multam fisco nostro cogetur inferre, quoniam, ut pertinaciae iudicis sui[23] renuntiat, liberam eidem contradicendi permittimus facultatem. *D. XII k. Aug. Heracleae Eucherio et Syagrio conss.* [a. 381]

31 [24]*Idem AAA. Floro pp.* Si quis procurationem facultatum suarum curiali crediderit esse mandandam, totius dignitatis exceptione depulsa gravissima poena plectetur[25]. Ille vero, qui immemor libertatis et generis infamissimam suscipiens vilitatem existimationem suam servili obsecundatione damnaverit, tradatur exsilio[26]. *D. X k. Nov. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [a. 382]

32 *Idem AAA. Postumiano pp.* In [illegible] decurionum[27] retinendis priorum praeceptorum [illegible] sublimitas tua custodiat. Eos quoque, qui [illegible] vocationis obtentu curialia onera declinant, [illegible] universa compellat, quae et si necessitas [illegible] tamen patria non remittit [illegible]

[illegible]

vel latum inter partes iudicium designaverit, nullam prorsus spem curias declinandi ex colore sacrae iussionis accipiant. *D. XIIII k. Aug. Constantinopoli Merobaude II et Saturnino conss.* [*a.* 383]

38 [1] *Idem AAA. ad Cynegium pp.* Ne quis officialium poenae specie atque aestimatione curiae detur, nisi si quis forte curiam diffugiens ob hoc coeperit militare, ne ingenitis fungatur officiis.
1 Omnes itaque omnino iudices tuae censurae subditos admonebis, ne quis eorum [2] aestimet curiae loco supplicii quemquam deputandum, cum utique unumquemque criminosum non dignitas debeat, sed poena comitari. *D. VIII id. Nov. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

39 [3] *Idem et Arcadius AAAA.* [4] *ad Eusignium pp.* Curiales, qui sese privilegio domus nostrae defendi posse crediderint, ad curiam retrahantur et propriis functionibus mancipentur et publica damna sarciant. *D. VIII k. Ian. Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

40 [5] *Idem AAA. Cynegio pp.* Quilibet principalium vel decurionum vel decoctor pecuniae publicae vel fraudulentus in adscriptionibus illicitis vel immoderatus in exactione fuerit inventus, iuxta pristinam consuetudinem non solum a vobis, quibus propter loci dignitatem rerum summa commissa est, verum a iudicibus ordinariis plumbatarum ictibus subiciatur. [6] *D. die k.* [6] *April. Constantinopoli Valentiniano A. III et Eutropio conss.* [*a.* 387]

41 [7] *Idem AAA. Cynegio pp.* Decurio fortunam quam nascendo meruit suffragiis atque ambitione non mutet: et si vacare per senectutem potuerit, propter ordinationem, quae per plurimus cito definiri solet, curiam non relinquat. *D. prid. non. Iul. Constantinopoli Valentiniano A. III et Eutropio conss.* [*a.* 387]

42 [8] *Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Abundantio comiti et magistro utriusque militiae.* Militaribus viris nihil sit commune cum curiis: nihil sibi licitum sciant, quod suae non subiectum est potestati: nullum iniuria, nullum verbere, nullum gravi pulsatione tribunus, dux ille an comes sit,
1 curialem principalemve contingat. Si quis posthac temerario et inconsiderato ausu ullum ex principalibus viris usurpata attrectaverit iniuria, sciat se decem auri libris esse multandum. *D. prid. k. Aug. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

43 [9] *Idem AAA. Rufino pp.* Omnes, qui curiali obstricti sanguine diversis se officiorum privilegiis et actuum praeiudiciis adgregarunt, reddendos muniis esse non ambiges. [10] sed nec rescripta aut adnotationes ad munerum fugam prodesse permittimus. *D. prid. id. April. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

44 [11] *Idem AAA. Rufino pp.* Nullus solius [12] materni sanguinis vinculis illigetur, quia mulierum infirmitas numquam huiusmodi functionibus reddit obnoxios, a quibus ipsa habetur immunis. *D. V id. Aug. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

45 [13] *Impp. Arcadius et Honorius AA. Ennodio proconsuli Africae.* Nominationum forma vacillare non debet, si omnes qui albo curiae detinentur [14] adesse non possunt, ne paucorum absentia sive necessaria sive fortuita debilitet, quod a maiore parte ordinis salubriter fuerit constitutum, cum duae partes ordinis in urbe positae totius curiae instar exhibeant. *D. XVII k. Iun. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

46 [15] *Idem AA. Theodoro pp.* Ad subeunda patriae munera dignissimi et meritis et facultatibus curiales [16] eligantur, ne tales forte [17] nominentur, qui functiones publicas [18] implere non possint. *D. IIII k. Oct. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [19] [*a.* 395]

47 [20] *Idem AA. Caesario pp.* Curiales, qui honorariam adepti sunt comitivam, formidare debent eos, quorum sunt moderationi commissi, nec se existimare ideo meruisse dignitatem, ut iudicum prae-
1 cepta despiciant. Quod si in eadem culpa perseverent, quinque librarum auri multae obnoxius subiugetur, honore quoque quem prodidit spoliandus. *D. IIII k. Ian. Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

48 [21] *Idem AA. Florentino pu.* In successione curialium decernimus, ut, etiam si patres decesserint [22], teneatur agnatio. *D. XII k. Ian. Mediolani Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

49 [23] *Idem AA. Theodoro pp.* Omnes, qui quolibet curiae iure debentur, cuiuscumque superstitionis sint, ad implenda munia teneantur. *D. id. Febr. Mediolani Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

50 [24] *Idem AA. Eutychiano pp.* Omnes omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuo curiis perseverent, et qui ex his ad provinciarum regimen atque administrationem qualibet fraude atque ambitione pervenerint, sciant se non solum in sua curia remansuros, sed etiam cunctis rursus ab exordio muneribus servituros [25]. *D. VIII k. Nov. Constantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

51 [26] *Idem AA. Messalae pp.* Quamvis provisum fuerat congruae emendationis occursu, quemadmodum curiales militiae nomine et honore suspenso officiis redderentur, tamen quia hoc callido consilio repperunt, ut evitatis provinciae suae finibus, tamquam his eorum tantum interdictus fuisset accessus, peregrinos expeterent commeatus, ne diutius in perniciem curiarum latitandi spes et solacium eos impunitatis exacuat, horum cupiditatibus obviamus, ut ex eorum bonis, qui se vel prosecutioni [27] vel muniis civitatum interdictae dudum ambitione militiae vel qualibet fraude subtrahere conati fuerint [28], curiis
1 quas deseruerant consulatur. Itaque si vocati edictis intra anni metas (ii tamen, qui manifestis curiae nexibus illigantur) latere potius quam redire maluerint [29], sciant post emensum annum [30] interpellatis provinciarum moderatoribus ex facultatibus suis curiis quas destituerunt consulendum. neque enim de immaturo praeiudicio temporis possunt brevitatem causari. *D. XVII* [31] *k. Sept. Theodoro vc. cons.* [*a.* 399]

52 [32] *Idem AA. Probino proconsuli Africae.* Quis tam inveniri iniquus arbiter rerum potest, qui in urbibus magnifico statu praeditis ac votiva curialium numerositate locupletibus ad iterationem quem-

(1) = *Th.* 12, 1, 108 (2) eorum *om. Th.* (3) = *Th.* 12, 1, 114 (4) *scribi debuit* imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA., *cf.* 11, 59, 7. 11, 62, 7. 12, 21, 1 (5) = *Th.* 12, 1, 117: *iunge Th.* 12, 1, 116 (6) d. VI k. *Th.* 12, 1, 116 (7) = *Th.* 12, 1, 118 (8) = *Th.* 12, 1, 128 (9) = *Th.* 12, 1, 131: *iunge* 10, 19, 5 (10) sed ... permittimus *ex Th.* 12, 1, 137 *addita sunt* (11) = *Th.* 12, 1, 137: *iunge* 9, 7, 1 (12) solis *Th.* (13) = *Th.* 12, 1, 142: *iunge* 7, 62, 27 (14) continentur *Th.* (15) *c.* 46 *quamvis magis ad Th.* 12, 1, 140 *accedat, tamen et hanc et c.* 148 *exscripsisse Iustinianos ex ordine constitutionum colligitur* (16) curiales *om. Th. utroque loco* (17) ne tales forte *libri cum Th.* 12, 1, 140, nec huiusmodi *Th.* 12, 1, 148 (18) debitas *Th.* 12, 1, 148 (19) *subscriptionem cum Cui. ex Th.* 12, 1, 148 *propter temporis ordinem restituimus* (20) = *Th.* 12, 1, 150 (21) = *Th.* 8, 7, 19: *iunge* 3, 23, 1 *Th.* 6, 2, 15. 12, 1, 153...155 (22) patres haec fugerint *Th.* (23) = *Th.* 12, 1, 157: *iunge Th.* 12, 1, 158 (24) = *Th.* 12, 1, 159 (25) sciant se eo quem meruerant honore privandos et non solum ad curiam velut manu mox iniecta revocandos et cunctis rursus ab ex. mun. servituros, verum etiam media patrimonii parte multandos *Th.* (26) = *Th.* 12, 1, 161: *iunge* 1, 54, 6. 4, 44, 17. 9, 41, 17. 10, 32, 51 (27) *sic Th.*, persecutioni *libri* (28) subtraxerint *Th.* (29) nec suffecerint, qui ad vicem eorum munera patriae post emensum annum, ut ordinis ratio postularit, exsolvant *ins. Th.* (30) post em. annum *om. Th.*, *cf. not.* 29 (31) XII *leges iungendae* (32) = *Th.* 12, 5, 3: *c.* 52 *collocari debuit ante c.* 47

piam transacti oneris compellat, ut, cum alii necdum paene initiati curiae sacris fuerint, alios continuatio et repetitae saepe functiones adficiant? *D. XVI k. April. Mediolani Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

53 [1]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Euchario proconsuli Africae.* Duumvirum impune non liceat extollere potestatem fascium extra metas territorii[2] propriae civitatis. *D. VI id. Mart. Ravennae Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

54 [3]*Idem AA. Palladio pp.* Generali lege sancimus, ut, si quis suum decurionem curiae[4] vindicare maluerit, si praesidis[5] desit copia, eundem manus iniectione concessa sciat ad examen cognitoris resultantem esse deducendum, ita ut moderator provinciae, si quaestio fortasse fiducia defensionis ulla generatur, nisi intra tres menses causam originis competenti disceptatione cognoverit atque convictum cum poena restituerit debitis muneribus vel liberum ab inquietudine pronuntiaverit[6], decem librarum auri multam cogatur exsolvere, eius etiam officium pari damni inrogatione teneatur. *D. V non. Mai. Ravennae Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

55 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro pp.* Si quis decurio aut subiectus curiae ausus fuerit ullam adfectare militiam, nulla praescriptione temporis muniatur, sed ad condicionem propriam retrahatur, ne ipse vel eius liberi post talem ipsius statum procreati quod patriae debetur valeant declinare. *D. III non. April. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

56 [8]*Idem AA. Isidoro pp.* Alexandrinis principalibus, etsi advocatione fungantur, nihilo minus peregrinationi[9] incumbat, nec cura publica nisi in sua
1 tantum civitate committatur. Et primus curiae, cum muneribus universis expletis ad summum pervenerit gradum, comitivae primi ordinis fruatur post biennium[10] dignitate praestita[11], in curialibus[12] tamen permaneat. *D. prid. non. Iun. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

57 [13]*Idem AA. Isidoro pp.* Quinque summates[14] ordinis Alexandrini corporalibus iniuriis immunes esse censemus, ut voce libera commoditates patriae defendant, cum possint, si quid egerint criminose, pecuniariis coerceri dispendiis. aestimabuntur autem praesente curia viri spectabilis Augustalis iudicio. *D. prid. non. Iun. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

58 [15]*Idem AA. Isidoro pp.* Eum, qui triginta annos in Alexandrina civitate civilibus inhaeserit muneribus, corporalibus muniis, non pecuniariis excusari convenit: habita consideratione videlicet meritorum, ut hoc bene cogniti privilegium consequantur nec eo passim fruantur indigni. *D. prid. non. Iun. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

59 [16]*Idem AA. Isidoro pp.* Si quos spontaneos hypomnematographi munificos suis exhortationibus ad publicas nominaverint functiones, iubemus non expectandum esse consensum pro tempore viri spectabilis Augustalis[17], qui fit[18] plerumque venalis, sed utriusque partis sufficere voluntatem, ut incipiat functio, quam nullus incusat: tunc ad memoratum iudicem tam nominati quam etiam creatores consona
1 relatione currente[19]. Quam si suscipere vel confirmare distulerit, sciat se viginti quinque auri librarum condemnatione plectendum. *D. prid. non. Aug.*[20] *Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

60 [21]*Idem AA. Thomae pp.* Nullus, qui nexu generis curiae tenetur obnoxius, per substitutam quamcumque personam curiales impleat functiones, sed ipse per se debitum patriae munus exsolvat, etsi spectabili dignitate decoratus sit, nisi hoc ei speciali
1 beneficio sit concessum. Ii vero, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiae muneribus satisfacere non vetentur. *D. V k. Mart. Constantinopoli Eudoxio et Dioscoro conss.* [*a.* 442]

61 *Imp. Leo A. Viviano pp.* Neque Dorotheum virum illustrem et totam eius substantiam neque Irenaeum virum spectabilem tribunum et notarium, etsi ante paternas illustres dignitates natus est, ullam inquietudinem pro curiali genere et condicione sustinere decernimus: liberos quoque eorum, vel qui iam sunt vel futuri, eorumque posteros, quotienscumque continuata temporum et successionum perpetuitate nascentur, a curiali condicione et functione esse liberos: lege divae memoriae Iuliani[22], quae de materno curialium Antiochenae civitatis genere promulgata est, nihil in persona viri illustris Dorothei vel viri spectabilis Irenaei vel adversus facultates eorum vel adversus liberos eorundem, qui iam vel nati sunt vel postmodum quoquo tempore nascentur, vel adversus substantias eorum roboris habitura.
1 Circa alias sane universas personas de materno genere ad memoratae Antiochenae civitatis tantummodo curiam pertinentes eandem legem praecipimus obtinere propriam firmitatem. [*a.* 457—465]

62 *Idem A. Constantino pp.* Si ille, qui ex filia decurionis Antiochenae splendidissimae civitatis et patre, qui nullius alterius civitatis muniis debeatur, procreatus est, sub examine provincialis iudicis vel sponte confessus vel certe convictus fuerit, quod ex filia sit curialis progenitus et albo decurionum adscriptus fuerit, nullam sibi superesse facultatem negandae vel evitandae condicionis existimet et curialem[23] non adspernari fortunam avi materni sui pertemptet nec dubitet se muniis curialibus sub-
1 iacere. Quod si quem curia, de qua praesens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minime secundum praestitutam[24] ordinationem sibi sociandum curaverit, prolem eius pulsare nullo modo penitus poterit: nec enim patimur conventionem eiusmodi praetermisso filio, quem filia curialis ediderat, a nepote vel pronepote vel ulterius incipere. [*a.* 457—465]

63 *Idem A. ad senatum.* Docticii viri clarissimi iuvenis fortuna super curiali condicione nullo modo inquietanda[25] nec facultatibus eius, sed eo, qui huiusmodi conamen inierit, sacrilegii poenam luituro omnes, qui post peractam illustrem administrationem vel adhuc in ea posito patri suo gignuntur, a curialium intentione defendantur una cum paternis sine dubio substantiis, quas cum persona patris a curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

64 *Imp. Zeno A. Sebastiano pp.* Neminem ex his, qui obnoxii curiae constituti ab initio felicissimi nostrae pietatis imperii comitum privatarum nostrae vel Augustae partis, seu comitis[26] largitionum vel comitis[27] domesticorum, quaestoris[28] vel magistri officiorum ad actum administrationis gerendum provecti sunt vel in posterum provehentur, ob hoc curialium munerum laqueos volumus evitare: sed obligatos cum liberis suis quandocumque progenitis et facultatibus suis post administrationem depositam curiae commoditatibus inservire, nisi forte aliis pri-

(1) = *Th.* 12, 1, 174 (2) territorii *om. Th.* (3) = *Th.* 12, 1, 181 (4) curiae *om. Th.* (5) iudicis *Th.* (6) vindicaverit *Th.* (7) = *Th.* 12, 1, 188: *iunge* 12, 57, 12 *Th.* 12, 1, 187 (8) = *Th.* 12, 1, 189: *iunge* c. 57...59 *h. t.* 11, 28, 2. 11, 29, 1 *Th.* 11, 5, 3 (9) *sic dett. cum Th.*, peregrinationis *KO: fuerit* peregrinatione (*Mommsen*) (10) frui per quinquennium *Th.* (11) nec senatoriis minime functionibus obstringatur *ins. Th.* (12) curia *Th.* (13) = *Th.* 12, 1, 190: *cf. not.* 8 (14) *sic KO*, summates primi *dett.*, primates *libri Russardi cum Th.*

(15) = *Th.* 12, 1, 191: *cf. not.* 8 (16) = *Th.* 12, 1, 192: *cf. not.* 8 (17) Augustalis iubemus non expectandum esse consensum *Th.* (18) fit *dett. cum Th.*, sit *KO* (19) *idem Th.: fuerit* current (*Gothofredus*) (20) Iun. *leges iungendae* (21) § 1 = 1, 3, 21: *cf. Th.* 12, 1, 187 (22) *c.* 22 *h. t.* (23) *sic K*, curialis *O* (24) *sic O*, praestitam *K* (25) iuvenis fortuna ... inquietanda *dett.*, iuvenis iubemus fortunam ... inquietandam *K*, iubemus fortunam ... inquietandam *O* (26) *sic dett.*, comitum *KO*, comites *alii* (27) comitum *K*, comites *O* (28) quaestores *K°O*

super hoc legibus cognitis muniantur. nam [u]niversa legitima vel ex constitutionibus data [privi]legia integra volumus illibataque observari. Ne [ind]ulti honoris[1] inane nomen retinere videan[tur, qui d]ignitatum titulis potiantur, per substitutos [...] periculo facultatum curialibus muneribus [...]dentes habeant integra illibataque privilegia [dign]itatis. Eos vero, qui vel[3] praefatas digni[tates a]nte initium nostri imperii consecuti sunt, cum [substan]tibus suis et post eam dignitatem progenitis [...] curialibus nexibus vel onere[4] decernimus [libe]rari. Hos autem, qui quocumque tempore [...]i vel consules aut consulares facti sunt aut [...]terum fuerint, aut magistri militum vel prae[fecti p]raetorio Orientis vel Illyrici vel urbis admi[nistrat]ionem in actu positi quandoque gesserunt aut gesser[int], omnimodo cum facultatibus suis et [post e]am dignitatem progenitis filiis a curiarum [nexibu]s vel onere decernimus liberari.

[Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.] . . . .

[6]5) *Imp. Anastasius A. Polycarpo pp.* Divae [memor]iae Zenonis sacratissimam constitutionem[6], quae [cur]ialibus post certas excelsas administrationes [vel di]gnitates condicionis nexu liberandis lata est, [in] tantummodo parte duximus corrigendam, qua [...]· eos etiam, qui ante eandem constitutionem, [...]io tamen eiusdem divae recordationis Zeno[nis ... imp]erii, comitis privatarum nostrae vel piissimae [August]ae partis, seu comitis largitionum vel comitis [domest]icorum, quaestoris aut magistri officiorum licet [...]um administrationis gerendum provecti sunt, [...] curialium munerum laqueos ob hoc evitare, [ob]ligatos cum liberis suis quandocumque pro[creatis] et facultatibus suis post administrationem de[positam i]n curiae commoditatibus inservire, nisi forte [pr]ivilegiis super hoc legibus cognitis muniantur. etenim, qui memoratas administrationes vel ex his peregerunt, nec non liberis et rebus beneficium, quod ante per illustrem admi[nistrat]ionem peractam eis adquisitum est, intactum [illibatu]mque iubemus servari, ut relaxatione condi[cionis] et munerum curialium per anteriores princi[pum] dispositiones sibi concessa tam ipsi quam [lib]eorum post huiusmodi administrationem adep[tam p]rocreati una cum propriis substantiis potian[tur, ...]si contigit eos post divae memoriae Zenonis [constit]utionem sive per se sive per substitutos suos [...] competentia munera subisse: eadem videlicet [constit]utione divae memoriae Zenonis ex die quo [promul]gata est suas vires obtinente, cum conveniat [f]uturis regulas imponere, non praeteritis ca[libu]s excitare. [a. 497—499]

[6]6) *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Cu[...]s consortiis consulentes censemus, ut nemo [...]ndiatur et non certis modis sese liberum esse [...]et, sed pro nostra forma tantummodo sciat [l]ibertatem sibi curialis competere condicionis: [...]s anterioribus modis, quos non comprehendit [prae]sens sanctio, ex praesenti die antiquandis. Si [i]gitur vel summum patriciatus honorem fuerit [...]utus, sive infulis consulatus honorarii aut or[natus] fuerit ampliatus, ut vel consul vel consularis [...]ur, seu praefectorum praetorio infulas sus[cipiendas vel] gubernandas, vel urbicariam (in ipso tamen [...]neruerit[7] praefecturam, nec non magistri mi[litum vel] officium gerendum susceperit, is gaudeat se [...]odi condicionis esse exsortem et liberum cum [fa]cultatibus suaque posteritate, quam postquam [...] dignitatem vel actum gessit[8] ediderit, anterioribus filiis in condicione pristina remansuris.
2 Tam praefecturae quaestoris quam viri eloquentissimi fisci patroni[9] tam praefecturae, quae Orientalibus et Illyricianis praesidet sedibus, quam urbicariae nexibus curiae liberantur, cum ad fisci patronatum pervenerint, una cum substantiis et liberis suis, quos vel ante habuerint vel postquam ad eun-
3 dem gradum provecti sunt. Viri etiam clarissimi principes agentium in rebus curiae libertatem ex antiquis legibus consecuti sunt, et viri spectabiles proximi sacri scrinii memoriae et sacrarum epistularum nec non sacri scrinii libellorum sacrarumque cognitionum et dispositionum cum substantiis suis et liberis, quos post emensa stipendia susceperant.
4 Hoc etiam nos corroborantes intuitu laborum, quos multos longo prolixoque tempore pertulerunt, intactum illibatumque conservamus, ut ii omnes fortuna curiali liberentur cum sua substantia suaque
5 subole secundum ea quae praediximus. Ex aevo autem sequente progenitos antea nullius futuri fisci patroni liberos concedimus liberandos, ut ne, quod summis apicibus dignitatum non est concessum, hoc alii sibi audeant vindicare: sed progeniti filii ante, quam ad fisci patronatum pervenerint, in condicione
6 (2) pristina remaneant. Aliis autem modis, quam his, quos singillatim enumeravimus, sive legibus antiquis comprehensi sunt (qualis erat is, quem ex tribus maribus concessum ante fuerat patri maximo senatui sociare[10]) sive comprehensi anterioribus scitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunae nullo patimur modo: sed sive pragmatica sanctio super hoc processit sive sententia eminentissimae praefecturae, sive alius quicumque modus excogitatus est, omnia ea penitus vacuari et pro infectis haberi, et curialia corpora suis reddi civitatibus et substantias eorum subiacere nulla excusatione eis penitus competente. [a. 529]

68 [11][Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.] . . . .

XXXIII (XXXII).

SI LIBERTUS AUT SERVUS AD DECURIONATUM ADSPIRAVERIT.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Saturnino.* Si libertus vel ius aureorum anulorum adeptus non est vel natalibus suis non restitutus, praeses provinciae non tantum curiae participare non permittet, sed iuxta legis severitatem congruenti poena ulciscetur.

2 *Idem AA. Orcinae.* Praeses provinciae, si eum qui aedilitate fungitur servum tuum esse cognoverit, si quidem non ignarum condicionis suae ad aedilitatem adspirasse perspexerit, ob violatam servili macula curiae dignitatem congruenti poena adficiet: si vero, cum opinione publica mater eius pro libera haberetur, ex decurione procreatus ad capessendum honorem errore lapsus processit, dominio tuo eum subiugabit.

XXXIIII (XXXIII).

DE PRAEDIIS CURIALIUM SINE DECRETO NON ALIENANDIS.

1 [12]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio pp.* Si quis decurionum vel rustica praedia vel urbana[13] venditor necessitate coactus addicit, interpellet iudicem competentem omnesque

---

[...]ores *libri* (2) et *ins. Hal. male, cum voc.* po[...]*pendeat a* ne: tantum *post* dignitatem *supplet* [...]*en* (3) vel *del. Cuiacius* (4) honore *K*[a]*?O* [...]*ndum libros excidit Graeca constitutio* (6) c. 64 *h. t.* [...]uit *libri* (8) gesserit *libri* (9) sed et viri [...]tissimi fori patroni (*deletis* tam praefecturae quae[...]quam) *proponit Cuiacius: sed desideratur etiam* [...]*um legum quae hoc introduxerunt mentio* (*cf.* § 3 ex antiquis legibus *et* § 4 hoc etiam nos corroborantes ... conservamus): *quarum legum non videtur extare nisi Nov. Theod.* 10, 1 *pr.*, *cf. supra* 2, 7, 8 (10) *Th.* 12, 1, 132 (11) *secundum libros excidit Graeca constitutio: fortasse* 1, 3, 52, 1 *repetita erat* (12) = *Th.* 12, 3, 1: *iunge* 10, 72, 9 (13) vel quaelibet mancipia *ins. Th.*

[illegible]

[illegible] D. [illegible] Constantinopoli [illegible] conss. [a. [illegible]]

2 Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp. [illegible] hereditariae curiae adquiritur [illegible] hereditatem qui noverit [illegible] admittenda est, nisi apud acta totius vel maioris partis ordinis intercedente decreto ineundi contractus vel dissolvendae obligationis causa 1 probetur. Id enim [illegible] quod ex ea redigitur ad [illegible] iubemus comparationem expendi, quorum reditus omnes, sicut dictum est, eiusdem curiae publicis muneribus, quae solacio egere constiterit, [illegible] ex consensu omnium et [illegible], vel idonea fideiussione oblata conductoribus eligendis. D. v id. Iun. Constantinopoli Felice et Tauro conss. [a. 428]

3 Imp. Zeno A. Sebastiano pp. Curiales vendere quidem res immobiles vel mancipia rustica prohibemus sine interpositione decreti: donationes vero vel permutationes vel quodlibet alios etiam sine decreto permittimus celebrare contractus, quoniam et sacrae constitutiones, quae super hoc a retro principibus latae sunt, in plurimis suis partibus de pretio non solvendo locutae sunt, ut ex hoc apertissime detur intellegi solum emptionis decurionibus sine decreto 1 interdictum fuisse contractum. Cum tamen venditione intercedente, ut dictum est, decretum agitur, nihil eos vel qui ab his comparant dispendium, cuiuscumque personae vel causae vel theatralis liberalitatis nomine, quod frequenter fieri dicitur, sustinere decernimus [illegible] ex tabellis decretum recitari, sed curialium vel maioris partis curiae relatione currente sine ulla [illegible] vel damno contrahentium [illegible] exceptionem competentis iudicis [illegible]

[illegible]

XXXV (XXXIII)

QUANDO ET QUIBUS QUARTA PARS DEBETUR EX BONIS DECURIONUM ET DE MODO DISTRIBUTIONIS EORUM

[illegible]

[illegible] quarta pars [illegible] hereditatis [illegible] partes quattuor [illegible] sortitum casumque [illegible] vel curiae quadrantis vel heredi vel fideicommissario per universitatem do-

1a drantis electio ex sortis [illegible][12] contingat. Ita scilicet et praefati successores et curia promiscui rerum dominii liberabuntur incommodo. naturale quippe vitium est neglegi, quod communiter possidetur, utque se nihil habere, qui non totum habeat, arbitretur, denique suam quoque partem corrumpi

2 patiatur, dum invidet alienae. Sed ubi quarta pars bonorum mortui curiae debet offerri, immobiles quidem res, quae nec latere facile possunt nec quicquam[13] si divulgentur officiunt, sub adspectu etiam curialium aestimari dividique concedimus: mobiles autem res vel se moventes vel instrumenta, vel si quid etiam in huiusmodi iure consistat, in medium proferri divulgarique non patimur, sed iuratis successoribus, cum apud se diligenter aestimaverint, quae quantique sint pretii facultates, credi oportere decernimus. quid enim tam durum tamque inhumanum est, quam publicatione pompaque rerum familiarium et paupertatis detegi vilitatem et invidiae

3 patere divitias? In exigendis vero debitis, si pretium, quod pro quarta parte actionum curiae competit, successores praestare noluerint, cautionibus iurata fide prolatis in medium unusquisque a debitoribus convenientem sibi exigat portionem: eque diverso aes alienum, si cui defunctus fuerat obligatus, tam idem successores quam curia pro sua sorte

4 restituere compellentur. Quod si saepe dicti successores sacramentum sibi crediderint excusandum, tum vero ad similitudinem rerum immobilium diligenter curialibus omnium rerum indago praebebitur, scilicet ut universis mortui facultatibus in aperto propositis vel aestimatio rerum vel divisio[14] sub praesentia curialium celebretur. In omnibus autem casibus, ubi quarta pars curiae competit, transactiones [illegible] firmas illibatasque manere decernimus. Ad [illegible] vero curialium vel nepotum [illegible] decurionum, similitudinem [illegible] pervenire censuimus[15], filium [illegible] principali eiusdem

[illegible] confirmat Theodo- [illegible] sic indices [illegible] ἐκποιήσεις [illegible] τῆς ε' διατάξεως [illegible] ex decurio immobilia [illegible] quartae constitutionis [illegible] (191 = Nov. [illegible] curiales ea Nov. [illegible] heredi, ad quae [illegible] utrum aestimationem [illegible] at omne patrimonium [illegible] sua voluntate dividere, si [illegible] (15) quicquam Nov. [illegible] elegerint: ex Nov. [illegible] compilatores

ivitatis, unde pater avus vel proavus oritur, nuptam
erum vel ab intestato vel ex dispositione ultimae
voluntatis quaesitarum integrum nullaque parte minu-
tum dominium habere sancimus. Quod si post
parentum obitum inveniantur innuptae vel viduae, in
mpuberibus quidem post transactam pubertatem, in
liis vero, quae pubertatem excesserint, vel etiam in
iduis post mortem parentis triennium dumtaxat vo-
umus expectari, ut interim quarta portio suspensa
ut apud eam, si in matrimonio curialis eiusdem ci-
itatis fuerit collocata, perpetuo iure permaneat vel,
i intra id temporis alicnum eadem curia sortiatur
aritum penitusve nupta non fuerit, memorata pars
otius substantiae[1] curiae cum triennii tam urbano-
um quam rusticorum praediorum dumtaxat fructibus
ddicatur: ita tamen, ut[2] sacramenti tam de quanti-
ate quam de aestimatione rerum mobilium deque
ctionibus inferendis excipiendisve, sicut in extraneis
personis dictum est, ratio conservetur[3]. Sed et
i mater mortui vel avia tempore, quo filius neposve
oritur, in coniugio eiusdem civitatis[4] curialis in-
enta fuerit, ne ipsas quidem patimur quartae por-
tionis subire iacturam. Extraneum quin etiam
eredem propinquitatis quidem iure discretum, curiae
amen eiusdem civitatis obnoxium supra dictae por-
ionis dispendio liberamus. *D. VIII id. Mart. Con-
tantinopoli post consulatum Dioscori et Eudoxii
v. cc.* [a. 443]

3 [5]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Si quis curia-
ibus muniis obnoxius, uno forte vel pluribus filiis
el filiabus derelictis, filio quidem vel filiis suae sub-
tantiae partem minimam dereliquerit, eam tamen,
uae excludere eos de inofficiosi querella potest, aliis
utem suam substantiam dereliquit, ut ex hac patri-
onii distributione ad filium quidem vel filios curia-
es minima pars substantiae remaneat, totum autem
uriale munus masculis immineat, sive filii sive ne-
otes sint vel pronepotes, curiali tamen condicioni
bnoxii: sancimus huiusmodi iniquitatem resecari et
on minus quarta portione in masculos posse testa-
orem transmittere, sive unus est filius sive plures,
ulla deminutione ex permixtione sororum eis fa-
ienda, ut non solum corporibus, sed etiam substan-
iis laborantes possint curiales[6] habere consortium.
Ad hoc[7] sancimus, si quis curialis filiabus pluri-
us derelictis ab hac luce fuerit subtractus, quarum
ina curiali eiusdem nupserit civitatis, aliis filiabus,
uae ad huiusmodi vota non migraverint, vel extra-
eis in reliquam partem heredibus derelictis, non vi-
eri curiae ex sententia legis Theodosianae ad Apol-
onium scriptae[8] satisfieri: sed omnino[9] quartam
artem patrimonii curia consequatur, sive uni filiae,
uae curialibus nuptiis copulata sit, deputanda sive
x aliis heredibus colligenda[10], filia procul dubio quae
uriali nupsit immuni ab huiusmodi quartae datione
ervanda, cum per maritum eius quantum ad ipsius
ersonam curiae sit satisfactum: et hoc observari
on solum si ultimo elogio condito testator curialis
ecesserit, sed etiam si intestato diem suum obierit.
Sed[11] si quid minus fuerit vel minime derelictum,
oc modis omnibus filio curiali vel filiae, quae nupta
st eiusdem civitatis decurioni, ex substantia patris
urialis[12] vel deputari vel adimpleri: nullo obstaculo
uriae opponendo, si secundum praedictam legem
ilius nepos pronepos pater avus proavus curiali mo-

rienti fuerint derelicti, qui nexibus curialibus ex quacumque vel dignitate vel occasione fuerint absoluti: in hoc etenim Theodosianae legi apertissime volumus
3 esse derogatum. Et generaliter definimus ex omni causa neque masculos liberos neque filias copulatas matrimonio curialis minus quarta parentis substantiae habere, vel non extantibus filiis vel filiabus, sed aliis heredibus ipsam curiam secundum anteriores leges quartae curialis morientis habere solacium. *D. k. Iun. Constantinopoli Iustiniano A. II cons.* [a. 528]

4 [13][*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*] .... [a. 528—531]

5 [13][*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*] ....

XXXVI (XXXV).

DE IMPONENDA LUCRATIVIS DESCRIPTIONE.

1 [14]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio pp.* Descriptionis onere[15] siliquarum quattuor, quas ex[16] lucrativis iugationibus tantum, non humanis vel animalium censibus neque mobilibus rebus iubemus indici, etsi curiales non sint, maiores ac posteros liberamus, ut, si pater avus vel proavus filio nepoti pronepotive[17] vel filiae nepti proneptive (nec interest, nuptae sint curialibus nec ne) postrema voluntate vel inter vivos etiam donatione quicquam de suis opibus largiatur, memoratae descriptionis cesset indictio: eque[18] diverso ut, si posteriores[19] ad maiores praedicta sibi consanguinitate devinctos praefatis titulis suas conferant facultates, nullius accessione gravaminis huiusmodi liberalitas oneretur: ita enim necessariis sibi coniunctisque personis sub liberalitatis
1 appellatione debitum naturale persolvitur. Cuius auctoritatem iuris pariter valere sancimus, et si ab intestato succedant praefiniti[20] sibi generis ordine sociati: ex his enim successionibus maxime debiti potius solutio quam muneris oblatio comprobatur, quae non largientibus etiam dominis ipsa propinquitatis
2 serie deferuntur. Ceteri vero, licet quadam inter se cognatione iungantur, numquam tamen curiale praedium sine praedicto onere lucrabuntur, nisi is forte, cui lucro res cesserit, eiusdem civitatis ordini sit obstrictus, qui, licet inter extraneos numeretur, vacuum tamen ea functione quod datum est consequatur: nam cum personae condicio non mutetur,
3 (1) nec rei quidem statum convenit immutari. Lucrativas vero res eas tantum volumus appellari atque praedictae descriptionis gravamen excipere, quae hereditatis legati fideicommissi iure mortis causa donatione vel cuiuslibet postremae voluntatis arbitrio
4 ad quempiam delabuntur. Inter vivos etiam donatio simplici liberalitate confecta lucrativae merebitur et nomen et sarcinam. si vero vel socer futurus filii nepotis vel pronepotis sponsae adfinitatis coeundae causa donaverit, vel parens etiam filiam neptem vel proneptem curiali seu extraneo nubentem dotaverit, licet casus eventu res eius cui data est vertatur ad lucrum, nec inter lucrativas numerabitur nec descriptionis oneri subiacebit. nec enim iuris optimi est matrimonium, cum tot tantisque suis difficultatibus opprimatur, adventiciis etiam cumulare
5 (2) ponderibus. Res vero, quae memoratis causis lucrativae semel nomen exordiumque sortita est, licet ab eo qui susceperit ad alterum emptionis vel cuiuscumque contractus iure migraverit, cum praedicto

1) totius substantiae *om. Nov.* (2) et optionis condicio
n offerendis rebus quartae partis sive eius pretio et
ns. Nov. (3) ceteris videlicet, quae super hac re pro-
ata constitutio continet, firmiter duraturis *ins. Nov.*
4) eiusdem civitatis *om. Nov.* (5) *iunge* 5, 27, 8. 9.
10, 44, 4? (6) *sic K*[a]*O*, curiale *K*[b] (7) adhuc *libri*
8) *c.* 2 § 7 *h. t.* (9) *sic K*, omnimodo *O* (10) de-
utandam sive ... colligendam *scr.* (11) sed *O*, sed
t *K* (12) *sic I*[b], modis omnibus *ins. KO*, *deficit I*[a]
13) *secundum libros Graeca exciderunt. c. 4 citatur in
Theodori Nov.* 38, 2. 89, 11, *c. 4 vel 5 in eiusdem Nov.*
17, 4, *c. 5 in eiusdem Nov.* 89, 11. 101, 4. 6. *ex argu-*

mento Nov. 101, 4. 6 *colligitur c. 5 agere de filia curialis defuncti, quae nupta curiali sine liberis decesserit. eodem referas constitutionem, quam commemorat Iustinianus in Nov.* 38 *pr.* § 3. *c. 4 autem nescio an ea sit constitutio, quam Iustinianus in* 1, 3, 52, 1 *brevi ante de quarta patrimonii parte curiae atque fisco debita se tulisse dicit, cf. Nov.* 38 *pr.* § 2 *i. f.* (14) — *Nov. Theod.* 22, 2: *iunge* 10, 35, 2 (15) *sic Nov.*, honore *libri* (16) ex *om. Nov.* (17) pronepotive *Nov.*, pronepoti *KO*, uel pronepoti *I* (18) eque *Nov.*, equae e *K*, et de *O*[a], et e *O*[b] (19) posteri *Nov.* (20) praefati *Nov.*

[illegible] Constantinopoli post consulatum Dioscori et Eudoxii vv. cc. [a. 442]

XXXVII (XXXVI).

DE PRAEBENDO SALARIO

1 Imp. Constantinus A. ad Marcellinum comitem Orientis. Nulli salarium tribuatur ex viribus rei publicae nisi ei, qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus. D. v non. Oct. Constantinopoli Limenio et Catullino conss. [a. 349]

XXXVIII (XXXVII).

SI CURIALIS RELICTA CIVITATE RUS HABITARE MALUERIT

1 Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp. Curiales omnes iubemus interminatione moneri, ne civitates fugiant aut deserant rus habitandi causa, fundum, quem civitati praetulerint, scientes fisco esse sociandum eoque rure esse carituros, cuius causa impios se patriam vitando demonstraverint. D. [illegible] Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss. [a. 396]

XXXVIIII (XXXVIII).

DE MUNICIPIBUS ET ORIGINARIIS

1 Imp. Antoninus A. Severo. Cum te Byblium origine, incolam autem apud Berytios esse proponis, merito apud utramque civitatem muneribus fungi compelleris.

2 Imp. Alexander A. [illegible] Si, ut proponis, ea quae ex causa fideicommissi te manumisit, ab ea [illegible] origine ducit [illegible] [illegible] Agrorum ducebat, tu quoque eius condicionem sequens [illegible] unde quae te manumisit [illegible] eiusdem condicionem sequi ex causa [illegible] manumissus [illegible] placuit [illegible] [illegible]

3 Imp. [illegible] [illegible] apud [illegible] [illegible]

4 [illegible]

[illegible]

5 Imp. Constantinus A. ad [illegible] [illegible] [illegible] PP. [illegible] [illegible] [a. 325]

XXXX (XXXVIIII).

DE INCOLIS ET UBI QUIS DOMICILIUM HABERE VIDETUR ET DE HIS QUI STUDIORUM CAUSA IN ALIA CIVITATE DEGUNT.

1 Imp. Antoninus A. Paulino. Non tibi obest, si, cum incola esses, aliquod munus suscepisti, modo si ante, quam ad alios honores vocareris, domicilium transtulisti.

2 Imp. Alexander A. Crispo. Nec ipsi, qui studiorum causa aliquo loci morantur, domicilium ibi habere creduntur, nisi decem annis transactis eo loci sedes sibi constituerunt, secundum epistulam divi Hadriani, nec pater, qui propter filium studentem frequentius ad eum commeat. Sed si aliis rationibus domicilium in splendidissima civitate Laodicenorum habere probatus fueris, mendacium, quo minus muneribus fungaris, non proderit.

3 Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Alexandro. Est verum eos, qui in territorio alicuius civitatis commorantur, velut incolas ad subeunda munera vel capiendos honores non adstringi.

4 Idem AA. Alexandro. Cum neque originales neque incolas vos esse memoratis, ob solam domus sive possessionis, licet ex substantia decurionis adquisita sit, causam[9] publici iuris auctoritas[9] muneribus subiugari vos non sinet.

5 Idem AA. Maximo. Si in patria uxoris tuae vel in qualibet alia domicilium defixisti, incolatus iure ultro te eiusdem civitatis muneribus obligasti.

6 Idem AA. et CC. Marcello. Privilegio speciali civitatis non interveniente tantum originis ratione ac domicilii voluntate ad munera civilia quemque[10] vocari certissimum est.

7 [11] Idem AA. et CC. Aurelio. Cives quidem origo manumissio adlectio adoptio, incolas vero, sicut et divus Hadrianus edicto suo manifestissime declaravit, domicilium facit. Et in eodem[12] loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde cum profectus est, peregrinari videtur, quo si rediit, peregrinari iam destitit.

8 Impp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. [illegible] [13] praefecto Augustali. Senatores in sacratissima urbe domicilium dignitatis habere videntur. D. [illegible] Valentiniano A. et Neoterio conss. [a. 390]

9 Idem AAA. [illegible] Mulieres honore maritorum [illegible] et [14] genere nobilitamus et [15] forum ex eorum persona statuimus et domicilia mutamus. Sin autem minoris ordinis virum postea sortitae fuerint, priore dignitate privatae posterioris mariti sequantur condicionem. D. III id. [illegible] Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss. [a. 392]

[illegible]

[illegible]

XXXXI (XXXX).

DE HONORIBUS ET MUNERIBUS NON CONTINUANDIS INTER PATREM ET FILIUM ET DE INTERVALLIS.

1 [1]*Impp. Severus et Antoninus AA. Septimio*[2] *Zenoni.* Sicut honores et munera, cum pater et filius decuriones sunt, in eadem domo continuari non oportet, ita vacationum concessa tempora non aliis prodesse possunt, quam qui ad eosdem vel alios honores
1 eademque vel alia munera denuo vocantur. [3]Pro infante vero[4] filio, quem decurionem esse voluisti, quamquam fidem tuam in posterum adstrinxeris, tamen[5] onera sustinere non cogeris, cum ad ea quae mandari possunt voluntatem dedisse videaris.

2 [6]*Imp. Gordianus A. Cyrillo.* Ab honoribus ad eosdem honores quinquennii datur vacatio, triennii vero ad alios. legatione autem perfunctis biennii vacatio concessa est.

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Niciae.* Intervalla temporum, quae in unius persona locum habent, fratribus, licet communia possideant bona, minime prodesse frequenter constitutum est.
1 Sane his missis, qui necdum functi muneribus ad haec idonei constituti vocari debent, vos, si ad obsequium civilium munerum reppererit paruisse, ne iterum interpellemini, praeses provinciae providebit.

XXXXII (XXXXI).[7]

DE MUNERIBUS PATRIMONIORUM.

1 *Imp. Antoninus A. Philocyrio.* Civilia munera per ordinem pro modo fortunarum sustinenda sunt.

2 *Idem A. Materno.* Munera, quae patrimoniis publicae utilitatis gratia indicuntur, ab omnibus subeunda sunt.

3 *Imp. Alexander A. Atilio.* Qui immunitatem munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent. in quibus causis et hospites recipiendi sunt.

4 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Neroni.* Non videtur abhorrere ratione sententia, qua praeses provinciae equos curules[8] alere non personarum, sed patrimonii esse decrevit. et tamen si iniqua esset, omisso a te appellationis auxilio necessario permanet.

5 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Antepisto.* Neque tempore aetatis neque numero liberorum a muneribus quae patrimoniorum sunt excusationem quis habere potest.

6 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Polymnesto.* Professio et desiderium tuum inter se discrepant. nam cum philosophum te esse proponas, vinceris avaritiae caecitate et onera quae patrimonio tuo iniunguntur solus recusare conaris. quod frustra te facere ceterorum exemplo poteris edoceri.

7 *Idem AA. Alexandro.* Etiam minores aetate patrimoniorum muneribus subiugari solent. unde intellegis te frustra plenam immunitatem desiderare, cum munera quae impensas exigunt subire te necesse sit.

8 *Idem AA. et CC. Longino.* Nec protostasiae vel sacerdotii vel decaprotiae munera corporalia sunt, sed tantum patrimonii esse non ambigitur.

9 *Idem AA. et CC. Marciae.* Patrimoniorum munera mulieres etiam sustinere debent.

10 *Exemplum sacrarum litterarum eorundem AA. et CC. ad praefectos.* Quantum ad extraordinarias indictiones pertinet, praesidibus significamus, ut omnes possessores ceterosque sciant conveniri debere, quandoquidem ea patrimonii munera esse constet meritoque ab omnibus agnosci debeant, quo facilius obsequiis publicis pareatur.

XXXXIII (XXXXII).

QUEMADMODUM CIVILIA MUNERA INDICUNTUR.

1 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Feliciano.* Cum te curatorem ad cogendas angarias creatum appellationem interposuisse proponas, praeses provinciae, si alterius curiae te esse animadverterit, ad alieni corporis munera vocari non sinet, quia eius partis[9] oneribus respondere debes, cui te attributum esse commemoras.

2 [10]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Dionysio.* Maioribus honoribus functos ad minores devocari non oportere rationis est.

3 *Idem AA. Eutychiano.* Cum te omnibus muneribus functum esse adseveras, ad eadem munera, si aliorum civium copia est, qui obsequiis civilibus fungi possunt, praeses provinciae devocari te non permittet.

4 [11]*Idem AA. et CC. Regino.* Ultra modum sumptuum te muneribus civilibus gravari levatis aliis praeses provinciae non patietur, sed aequalitatem tam iuris quam censurae memor circa ordinem custodiet.

XXXXIIII (XXXXIII).

DE HIS QUI SPONTE MUNERA SUSCEPERUNT.

1 *Imp. Alexander A. Feliciano.* Veterani, qui, cum possent se tueri immunitate his concessa, decuriones se fieri in patria sua maluerunt, redire ad excusationem quam reliquerunt non possunt, nisi certa lege et pacto servandae immunitatis vel partem eius oneris agnoverunt.

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Valerio.* Qui publici muneris vacationem habet, si aliquem honorem excepto decurionatu sponte susceperit, ob id, quod patriae suae utilitatibus cesserit vel gloriae cupiditate paulisper ius publicum relaxaverit, competens privilegium non amittit.

3 [12]*Imp. Leo A. Pusaeo pp.* Qui condicioni non obnoxius curiali quemlibet honorem vel munus voluntate propria in quacumque gesserit civitate, nullum praeiudicium circa fortunam suam statumque sustineat: sed tam ipse quam liberi eius et qui ex his in posterum procreandi sunt ab omni huiusmodi nexu cum suis facultatibus liberi alienique permaneant, ita tamen ut, si aliqua functio volentibus eis fuerit iniuncta, ex qua necesse sit aliquid eos accipere, quod ex data sibi pecunia in reliquis apud eos mansisse constiterit, solventes sine ulla molestia vel con-
1 dicionis suae formidine discedant. Si quis vero ex his omnia decurionum munera vel functiones vel honores nulla imminente necessitate, sed sua sponte peregerit, cum pro sua liberalitate patrem civitatis, in qua voluntarius municeps apparebit, si hoc ei libuerit, fieri constituique hac lege decernimus. *D. v id. Nov. Constantinopoli Basilisco et Herminerico conss.*[13] [*a.* 465]

4 [14]*Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Eos, qui liberi fortuna curiali constituti postea se curiae cuiuscumque civitatis obtulerint, confidere volumus, quod posteritas eorum non solum iam procreata, sed etiam post talem deditionem procreanda huiusmodi fortuna libera manebit, sive specialiter sub hac lege curiae se obtulerint, ut ab his descendentes tali fortuna liberi maneant[15], sive nullam huiusmodi fecerint mentionem, nullo audente dicere, quod nati vel concepti post talem deditionem sequi paternam condicionem

(1) *B* 54, 7, 39 (2) septimio *Dig.* 50, 1, 21, 6, *om. libri* (3) § 1 = *Dig.* 50, 1, 21, 6 (4) vero *om. Dig.* (5) interim *ins. Dig.* (6) *B* 54, 3, 1 (7) *B* 54, 5 (8) *sic Cuiacius collatis* 11, 41, 5. 12, 49, 7 *Th.* 15, 10: rulescuriales *I*[a], curiales *KOI*[b] (9) patriae *dett.* (10) *B* 54, 3, 2

(11) *cf.* 10, 51, 4 (12) *cf. ad* 1, 36, 1 (13) *subscriptionem restituit Contius, fortasse ex* 1, 36, 1: *cf. ad* 12, 5, 4 (14) *iungendae videntur* 5, 27, 8. 9. 10, 35, 3 (*v. i.* § 2) (15) liberi maneant *K*, liberetur *O*, liberentur *dett.*

[illegible] *[illegible]anus* Certis [illegible] est munerum [illegible] aut ex pro[illegible] ergo ad mu[illegible]ntur.

[illegible] [cels]itudo a mune[illegible] tres simul [illegible]modi beneficium [illegible]

[illegible] munerum civilium [illegible] probare minime [illegible]

[illegible] Procuratores ab[illegible] munerum civilium vaca[illegible]

[illegible] [Se]natoribus immunitas [illegible] iure concessa pro[illegible]

[illegible] *ad [illegible]inum vicarium.* [illegible][10] purpurarios et par[illegible] nostrae deserviunt, visum est [illegible] consuetudinem ab omni munere [illegible]

[illegible] *Idem A. ad Taurum pp.* Placet nullum omnino iudicem de cetero provincialibus inferendum aliquid indicere, ut ea tantum sedulo cunctorum studio pen[s]itentur, quae canonis instituti forma complectitur vel nostra clementia decernit inferenda vel delegatione sollemniter sanciente vel epistulis praecedentibus. 1 Sed si quid urguere forsitan coeperit, referri ad celsitudinem tuam statuimus et auctore te fieri et eo persoluto referri ad scientiam nostram, ut nobis [illegible] iubentibus roboretur. [12]Si quis autem usurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit conatus exigere, ob[illegible] noxius quadrupli repetitione teneatur. Quae severitas missionis ad ordinariorum iudicum officiorumque terrorem debebit excurrere, ut, si eorum vel gratiosa coniventia vel ignobili dissimulatione temeritas admiserit curialis, eos quoque damni simplicis[13] poena castiget. [illegible] *Constantio* [illegible] [a. 357]

[illegible]

¹Idem AAA. ad Hypatium pp. Maximarum ıa dignitatum, consistoriani quoque comites, i etiam nostri et cubicularii omnes atque ex ılariis ab omnibus sordidis muneribus vindicen-:. Ceteros autem, palatina vel militari intra ım praerogativa munitos ita demum privilegium contineat², si prioribus statutis se ad eius-exceptionem docuerint pertinere, ut non sin-indulta personis, sed in commune dignitati vel :i huiusmodi beneficia doceantur fuisse con-circa³ rhetores atque grammaticos eruditionis ·iusque vetusto more durante. Sordidorum vero ·um talis exceptio sit, ut patrimoniis dignitatum us digestarum nec conficiendi pollinis cura ·tur aut panis excoctio aut obsequium pistrini, ıraveredorum huiusmodi viris aut parangaria-ıraebitio mandetur, exceptis his, quibus ex Raeticus limes includitur⁴, vel expeditionis ae pro necessitate vel tempore utilitas adiu-:ur. Operarum atque artificum diversorum, ex-ıdae etiam calcis obsequia nulla de talibus enta poscantur: materiam lignorum⁵ atque ta exceptorum virorum patrimonia non prae-: carbonis⁶ quoque nisi eum⁷, quem moneta niter vel fabricatio secundum veterem morem armorum, ab huiusmodi viris praebitio desistat: is vel sacris aedibus construendis atque repa-⁸, capituli⁹ atque temonis necessitas nulla ·tur: legatis atque adlectis sumptus possessio iusmodi privilegiis munita non conferat. Hoc his patrimoniis prosit, quae dignitatem proprio entur nomine possidere. Etiam eos, qui simili ı functi sunt, generali praerogativa a prae-ı sordidorum munerum vindicamus. *D. v id. Antonio et Syagrio conss.* [a. 382]

¹⁰*Idem AAA. et Arcadius A.*¹¹ *ad Neoterium pp.* lorum munerum excusatio delata personis ad ·m successoremve transire non potest. neque potest esse perpetuum, quod non rebus, sed ıis contemplatione dignitatis atque militiae in-ıe nos constat. *D. xviii k. Mai. Mediolani io A. et Bautone conss.* [a. 385]

¹²*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius Tatiano pp.*¹³ Eam legem¹⁴, quam de extra-ıriis sordidisque muneribus expressis vocabulis ınum et insignibus dignitatum sine ulla am-praescripsimus, ita circa eos, in quos nostra a redundarunt, servandam esse praecipimus, lem beneficiis non quamdiu militaverint, sed liu vixerint perfruantur. *D. xi k. April. Me-i Tatiano et Symmacho conss.* [a. 391]

¹⁵*Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Messia-comitem rerum privatarum.* Evidenter atque ıte iubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum entes, seu conductionis titulo seu perpetuo iure ıtur, aliquid praeter ordinem superindicti vel petiti¹⁶ nomine vel de sordidis quibuscumque ibus agnoscant. nam hoc et a divis principi-ımpetratum est et a nostra serenitate repara-n. Quisquis igitur iudicum contra fecerit, quin-ondo auri de facultatibus, alia de officiis suis, n et de curialibus, qui exsequi male iussa ınt, noverit eruenda. *D. xvii k. Iul. Medio-llybrio et Probino conss.* [a. 395]

16 ¹⁷*Idem AA. et Theodosius A.*¹⁸ *Melitio pp.* Ab illustribus personis sordida munera et extra-ordinariae neccessitatis damna removemus. *D. xv k. Mart. Ravennae Honorio viiii et Theodosio v AA. conss.*¹⁹ [a. 412]

XXXXVIIII (XXXXVIII).

DE QUIBUS MUNERIBUS VEL PRAESTATIONIBUS NEMINI LICEAT SE EXCUSARE.

1 ²⁰*Impp. Honorius et Theodosius AA. Herculio pp.*²¹ ²²Comparationi transvectionique specierum universi sine ullo privilegio coartentur ad necessitates Illyricianas: nam in his dumtaxat titulis nullum sub
1 quodam cessare privilegii velamento censemus. Sed sub hac condicione, cum tempus exegerit, huiusmodi collationi succumbant²³, ut non tantum requiratur idoneus, verum universi pro portione suae possessionis iugationisque ad haec munia coartentur, et a summis sarcina ad infimos usque decurrat. *D. iii id. April. Constantinopoli Basso et Philippo conss.*²⁴ [a. 408]

2 ²⁵*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Taurum pp.* Cum ad felicissimam expeditionem numinis nostri omnium provincialium per loca, qua iter adripimus, debeant nobis²⁶ ministeria exhiberi, neminem ab angariis vel parangariis vel plaustris vel quolibet munere penitus²⁷ excusari praecipimus, sed omnes, sive ad divinam nostram domum sive ad venerabilis Augustae vel ad sacrosanctas ecclesias vel quaslibet illustres domos pertinent, nec lege pragmatica nec divina adnotatione sacrove oraculo excusatos indictionibus magnificae tuae sedis tempore nostrae expeditionis oboedire decernimus. *D. xiii k. Mart. Constantinopoli Valentiniano A. vi et Nomo conss.* [a. 445]

3 ²⁸*Imp. Leo A. Dioscoro pp.* Hac providentissima lege statuimus omni excusatione cessante nullaque persona vel dignitate penitus excepta, in quibuscumque locis administrationi sublimitatis tuae commissis opus exegerit²⁹, murorum constructionem seu comparationem frumenti aliarumque specierum sine ullo impedimento, prout commodum atque necessarium magnitudo tua perspexerit, fieri. [a. 472?]

L (XXXXVIIII).

QUI AETATE SE EXCUSANT.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Severino et ceteris scholasticis Arabiis.* Cum vos adfirmetis liberalibus studiis operam dare, maxime circa professionem iuris, consistendo in civitate Berytorum provinciae Phoenices, providendum utilitati publicae et spei vestrae decernimus, ut singuli usque ad vicesimum quintum annum aetatis suae studiis non avocentur.

2 *Idem AA. Theodoro.* Cum filios tuos patria potestate liberatos adhuc minores legitima aetate esse dicas, merito postulas, ut liberalibus studiis non avocentur. et ideo muneribus personalibus quae ad patrimonium non pertinent non adstringentur, si civium non est inopia.

Th. 11, 16, 15 *B* 54, 6, 19 (2) contingat *Th.* lesias *ins. Th., om. B* (4) *idem Th.: expectes* tur (*Gothofredus*) (5) lignum *Th. recte, cf. Th.* 18 (6) *sic dett. Th.*, carbones *KO* (7) *idem* ·um *del. Gothofredus* (8) hospitalium domorum ı cura[e] subiaceant: viarum et pontium tales sol-o non oneret *ins. Th.* (9) capituli *Th.*, capitu-capitalis *K*²*O*², *inc. K*²: κεφαλικὰς συντελείας *B* *Th.* 11, 16, 16 (11) imppp. Valentinianus Theo-et Arcadius AAA. *Th. recte* (12) = *Th.* 11, 16, 19 rientis *addit Th.* (14) *Th.* 11, 16, 18 (15) = *Th.* 20 (16) pretii petiti *Th.*, pretii *libri*, petiti *Graeci* (17) = *Th.* 11, 16, 23: *iunge Th.* 11, 18, 1 (18) impp. Honorius et Theodosius AA. *Th.* 11, 18, 1 *recte* (19) Honorio viii et Theodosio iii AA. conss. (= *a.* 409) *Th.* 11, 18, 1 (20) = *Th.* 11, 17, 4: *iunge Th.* 15, 1, 49 (*fere geminam*) (21) Illyrici *addit Th.* 15, 1, 49 (22) constructioni murorum et *praemittit Th.* (23) *sic edd. cum Th.*, succumbat *libri* (24) d. v id. April. Constantinopoli dd. nn. Honorio viiii et Theodosio v AA. conss. (= *a.* 412) *Th.* 15, 1, 49 (25) = 1, 2, 11 (26) nobis *dett. cum l. gem.*, solita nobis *K*, nobis solita *O* (27) penitus *om. l. gem.* (28) *B* 54, 7, 3 (29) *sic KO*, exerit *dett.:* erit *scr.*

[illegible]

Imp. [illegible] A. [illegible]

[illegible]

3 Idem AA. et CC. Regino [illegible] praestat [illegible]

LII (LI).

DE HIS QUI NUMERO LIBERORUM VEL PAUPERTATE EXCUSATIONEM MERUERUNT

1 Imp. Alexander A. [illegible] Numerus liberorum [illegible]

2 Imp. Philippus A. et Philippus C. [illegible] captum [illegible] ad [illegible] munerum personalium [illegible] producere [illegible] placuit.

3 [illegible] Repulsa in locum parentum [illegible] liberorum ex [illegible] muneribus per[illegible] iusta [illegible]

4 [illegible] Maximianus AA. [illegible] tuos in [illegible] contulisse te [illegible] patrimonii [illegible] muneribus civilibus non ad[illegible]

[illegible] De personalibus [illegible] superstitum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] excellere oportet [illegible] facundia. [illegible] ratione [illegible] muneris [illegible] quibus [illegible] professores [illegible]

[illegible] munere nec ad iudicium [illegible] iniuriam pati. ut[12], si quis eos [illegible] poena [illegible] trio iudicis plectetur.[13] [illegible] salaria reddi iubemus, [illegible] et memoratis artibus [illegible] Constantinopoli Dalmatio et Ze[illegible]

7 [14]Imp. Iulianus A. Magistros [illegible] excellere oportet moribus [illegible] facundia. Sed quia singulis [illegible] ipse non possum, iubeo, quisquis [illegible] repente nec temere prosiliat ad [illegible] dicio ordinis probatus decretum [illegible] optimorum conspirante consensu. D. [illegible] Aug. IIII k. Aug. Spoletio Mame[illegible] et [illegible] conss. [illegible]

8 [15]Imppp. Valentinianus Valens et Grat[illegible] AAA. ad Probum pp. Reddatur unusquisque patriae suae, qui habitum philosophiae indebite et insolenter usurpare cognoscitur, exceptis his, qui a probatissimis approbati ab hac debent colluvione[16] secerni. turpe enim est, ut patriae functiones ferre non possit, qui etiam fortunae vim se ferre profitetur. D. XIII k. [illegible] S[illegible][17] Valentiniano np. et Victore [illegible] [a. 36?]

9 [illegible] AAA. ad Praetextatum pu. Archiatri [illegible] annonaria sibi commoda a populi commodis [illegible] honeste obsequi tenuioribus malint quam [illegible] servire divitibus. Quos etiam ea patimur [illegible] quae sani offerant pro obsequiis, non ea, quae [illegible] pro salute promittunt. D. III k. [illegible] Valentiniano et Valente III[19] AA. conss. [a. 370]

10 [illegible] ad [illegible] pu. Si quis in [illegible] promotionis meritis ad[illegible] particeps fiat, quam pri[illegible] septem vel eo amplius [illegible] ita tamen ut, qui[illegible] non in priorum numerum [illegible] ordinem consequatur, qui

[illegible] Th. 13, 3, 1. 2. 3
[illegible] legum. [illegible] contra [illegible]
[illegible] Th. (12) ut
[illegible] Iustinia[illegible]
[illegible] Th. 13, 3, 5
[illegible] colluvione K. confu[illegible]
[illegible] Th. 13, 3, 8
[illegible] Th. 13, 3, 9

ad priora subvectis ultimus poterit inveniri. id *Mart. Valentiniano et Valente III AA.* [a. 370]

[1] *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio* rammaticos oratores atque philosophiae praees nec non etiam medicos praeter haec, quae latarum sanctionum auctoritate consecuti sunt gia immunitatesque, frui hac praerogativa praes, ut universi, qui in sacro palatio inter archimilitarunt, cum comitivam primi ordinis vel li adepti fuerint aut maioris gradum dignitatis derint [2], nulla municipali, nulla curialium conne [3] vexentur, seu indepta administratione seu a testimoniali meruerint missionem: sint ab functione omnibusque muneribus publicis im-, nec eorum domus ubicumque positae militem iudicem suscipiant hospitandum. Quae omnia tiam eorum et coniugibus illibata praecipimus stodiri [4]. Haec autem et professoribus memoorumque liberis deferenda mandamus. *D. prid.* c. *Constantinopoli Constantio et Constante* [a. 414]

LIIII (LIII).

DE ATHLETIS.

mpp. Diocletianus et Maximianus AA. et 'ermogeni. Athletis ita demum, si per omnem m certasse, coronis quoque non minus tribus inis sacri, in quibus vel semel Romae seu ao Graeciae, merito coronati non aemulis corac redemptis probentur, civilium munerum solet vacatio.

LV (LIIII).

IS QUI NON IMPLETIS STIPENDIIS SACRAMENTO SOLUTI SUNT.

mp. Antoninus A. Verino. Ignominiae causa nento liberati honoribus abstinere debent, a ibus autem civilibus excusati [5] non sunt. *mpp. Diocletianus et Maximianus AA. Caro no.* Cum ob provectae aetatis senium sis us, honestam missionem consecutum te esse bigi non potest. Habebis itaque a civilibus ibus nec non etiam honoribus vacationem: non ea privilegia, quae his competunt qui pleno liorum numero funguntur, usurpare te ius perquando non perfecto statuto militiae tempore mnibus stipendiis decursis sacramento solutum e etiam ipse confitearis. *dem AA. Philopatori.* Veteranis ita demum m et munerum personalium vacatio iure cont, si post vicesimum annum militiae, quam in vel vexillatione militaverunt, honestam vel iam missionem consecuti esse ostendantur. de cum te in cohorte militasse commemoras, gis supervacuo vacationem tibi velle flagitare.

LVI (LV).

QUIBUS MUNERIBUS EXCUSANTUR II, QUI POST IMPLETAM MILITIAM VEL ADVOCATIONEM PER PROVINCIAS SUIS COMMODIS VACANTES COMMORANTUR ET DE PRIVILEGIIS EORUM.

1 [6] Οἱ πληρώσαντες στρατείαν ἢ συνηγορίαν πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῖς προνομίοις μήτε σιτωνίαν ἢ ἐλαιωνίαν ἢ ἐπωνίαν ἔργων ἢ λογοθέσιον ἢ ἐκδικίαν ἢ πατερίαν ἢ λογιστίαν ἢ ἀγορανομίαν
1 ποιείτωσαν. Ἀλλ' ἔνθα ἂν οἰκῆσαι βουληθῶσι, μήτε ὑπαντᾶν ἀναγκαζέσθωσαν τοῖς ἄρχουσι περαιτέρω πυλῶν μήτε [7] εἰς συλλόγους ἄκοντες [8] καλείσθωσαν μήτε ὀνομαζέσθωσαν ἢ ὀνομαζέτωσαν μήτε διαγραφὰς παρεχέτωσαν προφάσει συνηθειῶν
2 ἢ θεωρητικῶν. Ἐχέτωσαν δὲ καὶ μίαν οἰκίαν ἐλευθέραν μητάτων τῶν ἐπιδημούντων στρατιωτῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς τόποις διατριβόντων, δηλονότι τῶν ἐχόντων ἀξίας τινὰς τὴν ἰδίαν ἀτέλειαν κεκτημένων· ἡ γὰρ διάταξις αὕτη προστίθησι ταῖς προτέραις εὐεργεσίαις καὶ οὐκ ἀφαιρεῖται ἐξ
3 αὐτῶν. Παρεχέτωσαν δὲ τὰ δημόσια καὶ τιμάτωσαν τοὺς ἄρχοντας καὶ τιμάσθωσαν παρ' αὐ-
4 τῶν. Ὁ δέ τι τῶν ἐν τῇ διατάξει παραβαίνων ἢ παραβαθῆναι συγχωρῶν πεντήκοντα λίτρας χρυσοῦ προστιμηθήσεται.

LVII (LVI).

DE CONDUCTORIBUS VECTIGALIUM FISCI.

(LV 2) *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Punico.* Non alios a muneribus et honoribus vacationem habere, quam qui mancipatum suo nomine vectigal a fisco conducunt, certum est. quare eos, qui ab his quaedam exercenda accipiunt, nullis privilegiis esse munitos haud dubii iuris est.

LVIII (LVI).

DE LIBERTINIS.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Lucillo.* Condicio libertinitatis de muneribus civilibus tribuere non potest excusationem nec in ea quidem civitate, ubi domicilium libertinus habet.

LVIIII (LVII).

DE INFAMIBUS.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Charitoni.* Infames personae, licet nullis honoribus, qui integrae dignitatis hominibus deferri solent, uti possunt [9], curialium tamen vel civilium munerum vacationem non habent: sed et sollemnibus indictionibus ob tutelam publicam eos satisfacere necesse est.

Th. 13, 3, 16 (2) cum ... adscenderint] cum ra primi ordinis vel secundi *Th.* (3) collatione ui *addit* nulla senatoria vel glebali descriptione ut nec ad militiam liberi memoratorum trahantur inviti *addit Th.* (5) *sic K*, excludendi *O* (6) = *B* 54, 7, 33 (7) μηδὲ *B* (8) *sic Cuiacius*, ἄκοντας *B* (9) *verba* nullis honoribus ... possunt *sumpta videntur ex* 12, 35, 2

1 *Qui militiam vel advocationem impleverint, r privilegia quae eis iam competunt neque nti vel olei comparationem vel operum innem vel ratiocinium vel defensionem vel mutris civitatis curatorisve vel annonae curam cipiant. Sed ubicumque habitare voluerint, raesidibus ultra portas obviam ire cogantur ad comitia inviti vocentur neque nominentur minent neque descriptiones nomine consuetuum vel spectaculorum praestent. Praeterea unam domum liberam habeant ab hospitandis militibus qui transeunt vel ibi constituti sunt, iis videlicet qui dignitatem nacti sunt propriam immunitatem obtinentibus: nam haec constitutio anteriora* 3 *beneficia auget, non restringit. Publica autem tributa praestent et honorem tribuant praesidibus* 4 *et ab eis recipiant. Qui autem aliquid eorum quae hac constitutione continentur violarit aut violari permiserit, L auri libris multabitur.*

LX (LVIII).

DE REIS POSTULATIS.

1 *Imp. Alexander A. Niciae*[1]. Reos criminis postulatos novos honores appetere non debere, antequam purgarent innocentiam suam, et a divis parentibus nostris et a me saepe rescriptum est[2].

LXI (LVIIII).

DE HIS QUI IN EXSILIUM DATI VEL ORDINE MOTI SUNT.

1 [3]*Pars edicti imperatoris Antonini A. propositi Romae v id Iul. duobus Aspris conss.* Quibus posthac ordine suo vel advocationibus ad tempus interdicetur, post impletum temporis spatium non prorogabitur infamia. [*a.* 212]

2 *Imp. Gordianus A. Ulpio.* Ad tempus exsulare decurio iussus et impleto tempore regressus pristinam quidem dignitatem recipit, ad novos vero honores non admittitur, nisi tanto tempore his abstinuerit quanto per fugam afuit.

LXII (LX).

DE FILIIS FAMILIAS ET QUEMADMODUM PATER PRO HIS TENEATUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Eutycho.* Patrem emancipato filio consentientem ad decurionatum non teneri dubii iuris non est: tunc enim consentiendo pater ad decurionatum obligatur, si filium in potestate habeat. consentire autem etiam is videtur, qui non testificatur dissentire nominationi.

2 *Imp. Aurelianus A. Aspasio.* Cum appellasse te dicas, ostendis causam ad te pertinere: potueras enim nominato filio tantum contestari et non consentire honori ei delato.

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Crispino.* Si ii, qui cum patre ad protostasiae munus vocati sunt, etiam nunc[4] in patria potestate constituti sunt, ab huiusmodi necessitatibus liberentur, cum ex eadem familia ac domo duos ad ista obsequia desti-
1 nari periniquum videatur. Sane eos, quos emancipatos esse atque ex familia exisse manifestum est, sine cunctatione retinere debebis.

4 *Idem AA. et CC. Alexandro.* Sine periculo tuo magistratus filium tuum curatorem constituit nec
1 appellandi tibi necessitas incumbebat. Sane nominator, qui filium in potestate positum non consentiente patre ad munus devocavit, si tamen ex voluntate tua antea filius decurio factus non erat, detrimento muneris obligabitur.

LXIII (LXI).

DE PERICULO SUCCESSORUM PARENTIS.

1 *Imp. Alexander A. Claudiano.* Si de proprio suo patrimonio muneris editionem tuo nomine pater tuus repromisit ideoque etiam sacerdotem te creari impetravit, onus erogationis commune omnium heredum eius esse praeses provinciae non ignorabit.

LXIIII (LXII).

DE MULIERIBUS IN QUO LOCO MUNERA SEXUI CONGRUENTIA ET HONORES AGNOSCANT.

1 *Imp. Philippus A. Claudio.* Malchaeam, quae aliunde oriunda alibi nupta est, si non in urbe Roma maritus eius consistat, non apud originem suam, sed apud incolatum mariti ad honores seu munera, quae personis cohaerent quorumque is sexus capax esse potest, compelli posse saepe rescriptum est. patrimonii vero munera necesse est mulieres in his locis in quibus possident sustinere.

LXV (LXIII).[5]

DE LEGATIONIBUS.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Achillino.* Pater trium incolumium liberorum legationibus publicis liberatur.

2 *Idem AA. et Valerianus C. Marco.* Cum vos proprio nomine sumptus ob defensionem publicam susceperitis, id, quod ad proprias erogationes collega vester acceperat, non vobis reddere heredes eius, sed si in ea causa est, ut restitui omnino opor-
1 teat, rei publicae debent potius inferre. Sane si honorariis advocatorum erat ea quantitas destinata, restitui illud vobis, qui haec praestaturi estis, non
2 iniuria postulatis. Eum autem collegam vestrum, quem defensione patriae destitisse dicitis, apud provinciae praesidem desertae adlegationis[6] arguere potestis.

3 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Muciano.* Transmarina legatione apud nos perfunctos constitutum est biennii vacationem munerum civilium et honorum habere, non eos, qui de proximo obsequium rei publicae videntur exhibuisse.

4 [7]*Imp. Constantius A. ad Titianum.* Universi omnino ex comitibus vel ex praesidibus, qui suffragio perceperint dignitates, civilibus oneribus muneribusque teneantur adstricti[8], ne commoda publica cum umbratili suffragiorum pactione lacerentur.
1 Eos tamen a praedictis oneribus excipi oportebit, qui[9] in legationibus publicis versati sunt. *D. prid. k. Iul. Triveris Placido et Romulo conss.* [*a.* 343]

5 [10]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Apodemio pp. Illyrici.* Si quod extraordinarium concilium postulatur, cum vel ad nos est mittenda legatio vel vestrae sedi aliquid intimandum, id, quod inter omnes communi consilio tractatuque convenerit, minime in examen cognitoris ordinarii referatur[11].
1 Provincialium enim desideria, quibus necessaria saepe fortuitis remedia deposcuntur, vobis[12] agnoscere atque explorare permittimus, [13]ut sit examinis tui; quae[14] ex his auxilio tuo protinus implenda sunt, et[15] quae clementiae nostrae auribus intimanda vide-
2 antur. In loco autem publico de communi utilitate provincialium sententia proferatur, atque id, quod maioris partis probaverit adsensus, sollemnis firmet auctoritas. *D. v k. Aug. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

6 [16]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio pp.* Quotiens ab Alexandrina civitate[17] legatio destinatur, universos curiales praecipimus, qui intra urbem consistunt, si non aegritudine vel alia inexcusabili necessitate impediuntur, in locum curiae convenire et decreta sua propria subscriptione fir-

(1) nicee *libri* (2) *Cf.* 2, 12, 6: Idem (*i. e.* Alexander) A. Marciano. Reum criminis constitutum defensionem causae suscipere non posse, antequam purgarit innocentiam suam, incognitum non est. D. vi k. Mart. Maximo ii et Aeliano conss.: *quam non esse geminam iam inscriptio docet, cum nomina Nicias et Marcianus eiusdem viri fuisse non possint: etiam BΣ 8, 2, 79 c. 6 non de petendis, sed de gerendis honoribus olim egisse tradit* (3) *Cf. Dig.* 50, 2, 3, 1 (4) etiam nunc *K*, et adhuc *O* (5) *Cf. Dig.* 50, 7 (6) legationis *dett.* (7) = *Th.* 12, 1, 36 (8) plebeiam quoque sustineant capitationem *ins. Th.* (9) vel in administratione vel *ins. Th.* (10) = *Th.* 12, 12, 12 (11) perferatur *Th.* (12) salis *ins. Th.* (13) ut sit ... videantur *ex Th.* 12, 12, 4 *inserta sunt* (14) quaenam *Th.* (15) implenda protinus (*om.* sunt et) *Th.* (16) = *Th.* 12, 12, 15 (17) ab Alex. civ. *om. Th.*

nata viro spectabili praefecto Augustali insinuare, ut eius relatione comitati tuis virtutibus suas petitiones intiment et sub examine tuo perpensa legatione res ordinetur[1]. *D. III non. Oct. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palladio vc. conss.* [*a.* 416]

LXVI (LXIIII).
DE EXCUSATIONIBUS ARTIFICUM.

1 [2]*Imp. Constantinus A. ad Maximum pp.* Artifices artium brevi subdito comprehensarum per singulas civitates morantes ab universis muneribus vacare praecipimus, si quidem ediscendis artibus otium sit accommodandum, quo magis cupiant et ipsi peritiores fieri et suos filios erudire. *D. IIII non. Aug. Feliciano et Titiano conss.* [*a.* 337]

Et est notitia ista[3]: [4]architecti medici mulomedici pictores statuarii marmorarii lectarii seu[5] laccarii[6] clavicarii[7] quadrigarii quadratarii[8] (quos Graeco vocabulo *λιθοθήκτας* appellant) structores (id est aedificatores) sculptores ligni musarii deauratores albini (quos Graeci *κονιάτας* appellant) argentarii barbaricarii diatretarii aerarii fusores signarii fabri bracarii aquae libratores figuli (qui Graece *κεραμεῖς* dicuntur) aurifices vitrearii plumarii[9] specularii eborarii pelliones fullones carpentarii[10] sculptores dealbatores cusores linarii[11] tignarii[12] blattearii (id est *πεταλουργοί*)[13].

2 [14]*Idem*[15] *AA. ad Leontium pp.* Mechanicos et geometras et architectos, qui divisiones partium omnium incisionesque servant mensurisque et institutis operam fabricationibus[16] stringunt, et eos, qui aquarum inventos ductus et modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi atque discendi nostro sermone compellimus[17]. itaque immunitatibus gaudeant et suscipiant docendos, qui docere sufficiunt. *D. prid. non. Iul. Leontio et Sallustio conss.* [*a.* 344]

LXVII (LXV).
DE POTIORIBUS AD MUNERA NOMINANDIS.

1 *Imp. Antoninus A. Basilidae.* Si ipse vocatus ad munera civilia potiorem alium nominandum putaveris, age causam tuam.

LXVIII (LXVI).
SI PROPTER INIMICITIAS CREATIO FACTA SIT.

1 *Imp. Alexander A. Aniceto.* Si propter inimicitias ad munera civilia creatus es, hanc tibi nominationem non nocere praesidis aequitas faciet, cum et publicae utilitatis intersit non ex inimicitia creationes fieri debere, sed existimatione vera et commodo rei publicae.

LXVIIII (LXVII).
DE SUMPTUUM RECUPERATIONE.

1 *Imp. Gordianus A. Dionysio.* Muneribus civilibus non fungeris, quae personis mandantur, si quinque filios incolumes habeas. at si contra id privilegium ad munus fatigandi tui causa quidam te devocaverint tuque appellatione interposita securitatem reportaveris, a nominatoribus sumptus quos in litem feceris recuperabis.

LXX (LXVIII).
SI POST CREATIONEM QUIS DECESSERIT.

1 *Imp. Gordianus A. Asiatico.* Si ante diem subeundi honoris atque muneris pater tuus defunctus est, conveniri eo nomine heredes eius non oportere praeses provinciae minime ambigit.

LXXI (LXVIIII).
DE TABULARIIS SCRIBIS LOGOGRAPHIS ET CENSUALIBUS.

1 [18]*Imp. Constantius A.*[19] *ad Catullinum pp.* Nullus omnino ex tabulariis vel scribis vel logographis[20] eorumque filiis in quocumque officio militet, sed ex omnibus officiis, nec non et si intra nostrum palatium militant, necdum impleto quinquennio reperti et retracti protinus officiis[21] municipalibus reddantur. *D. VIII k. Iul. Lauriaco Marcellino et Probino conss.* [*a.* 341]

2 [22]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA.* Quicumque decurionum sponte se censuali ministerio manciparit, condicionem habeat, quam ipse delegit, depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si eum necessitas quaestioni subdendum invenerit. *D. XV k. Oct. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

3 [23]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Hadriano pp.* Generali lege sancimus, ut, sive solidis provinciis sive singulis civitatibus necessarii fuerint tabularii, liberi homines ordinentur neque ulli deinceps ad hoc officium patescat aditus, qui sit obnoxius
1 servituti. Sed et si quis dominorum servum suum sive colonum chartas publicas agere permiserit (consensum enim, non ignorantiam volumus obligari), ipsum quidem, in quantum interfuerit publicae utilitati, pro ratiociniis, quae servo sive colono agente tractata sunt, obnoxium attineri, servum autem competentibus adfectum verberibus fisco addici. dominorum enim interfuit ab initio providere, ne publicis actibus privata servitia immiscerentur. *D. VIII k. April. Mediolani Vincentio et Fravito conss.* [*a.* 401]

4 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Boëthos logistarum demogrammateos logographos diastoleos, quae vocabula publicis dicuntur subiacere necessitatibus, sive quolibet alio nomine nuncupentur, non honore aut alicuius privilegii colore subnixos pro definitione legum inexorabilium suam fortunam subire compelli, quatenus nec publicis quicquam noceatur aut minuatur utilitatibus, et suis corporibus illi reddantur, quos vel patris vel maiorum obligatio vel sua constringit. [*a.* 440—441]

(1) ut eius relatione tuis virtutibus intimata et sub examine tuo perpensa, venire necne legati debeant, ordinetur *Th.* (2) — *Th.* 13, 4, 2 (3) ista *libri*, sic *Cui. cum B:* et est not. ista *om. Th.* (4) *in Th. hic ordo est:* architecti laquearii albarii tignarii medici lapidarii argentarii structores mulomedici quadratarii barbaricarii scasores pictores sculptores diatritarii intestinarii statuarii musivarii aerarii ferrarii marmorarii deauratores fusores blattiarii tessellarii aurifices specularii carpentarii aquae libratores vitriarii eborarii fullones figuli plumbarii pelliones (5) lectarii seu *del.* (6) *sic libri cum B:* laquearii *Th.?*, *cf. not.* 3 (7) *sic vel* clavicularii *dett.*, claviclarii *K*, clavigarii *O*, *καρδαράριοι B*, lapidarii *Th.?* (8) quadrigarii quadratarii *O*, quadrigarii *K*, quadratarii *Th. recte* (9) *sic dett. cum Graecis*, plumbarii *KO cum Th.: plumbarios fusoribus contineri indicant Graeci fusores sic interpretati: οἷον μολυβδουργοὶ καὶ ὅσοι τοιοῦτοι* (10) tergarii *ins. dett.*, *in quo fortasse latet* ferrarii, *quod est in Th.* (11) linarii *tuentur B*, *om. Th. recte* (12) tignarii *Th. B?*, trigarii *libri* (13) *ex iis quos Th. enumerat desiderantur* intestinarii *et* tessellarii (14) — *Th.* 13, 4, 3 (15) impp. Constantius et Constans *Th.* (16) fabricationi *Th.* (17) perpendimus *Th.* (18) — *Th.* 8, 2, 1. 12, 1, 31 *B* 54, 8, 1 (19) *idem Th.* 8, 2, 1, impp. Constantius et Constans AA. *rectius Th.* 12, 1, 31 (20) decurionibus *Th.* (21) curiis officiisque *Th.* (22) — *Th.* 8, 2, 4 (23) — *Th.* 8, 2, 5

[illegible]

1 [illegible] A. ad [illegible] [illegible] per [illegible] Quod [illegible] neglegente [illegible] facultatibus sarciatur. *D. IIII k. Aug. Paulino et Iuliano conss.* [a. 325]

2 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Secundum pp.* [illegible] nominatores susceptorum et eorum, qui ad praeposituram horreorum et pagorum creantur, [illegible] obnoxii. [illegible] idonei sunt, qui ab isdem fuerint nominati, nec quicquam ex eorum substantia celebrata per interpositam personam emptione mercentur. *D. III k. Aug. Constantinopoli Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

3 *Idem AA. ad Mamertinum pp.* Susceptores non modo praesentia anni debita, verum etiam species, quae ex reliquis inferunt[10], quia novae sunt [illegible][11], suscipiant. *D. prid. k. Nov. Romae*[12] *Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 365]

4 *Idem AA. ad [illegible] comitem sacrarum largitionum.* Neminem susceptionis munere functum ad idem munus adstringi, nisi prius se vinculo sollicitudinis superioris absolverit: nam neque eos qui placuerint [illegible] est, neque illos qui displicuerint tenere prudentis. Integro igitur singuli anniversario anno transcurso cogantur exponere, quibus titulis suscepta dispensarint, ut facilius, si quis in fraude fuerit deprehensus, recentem queat redintegrare iacturam. Non perpetui autem exactores teneantur in continuata vexandorum provincialium potestate, veluti commissionum dominatione, sed per annos singulos industria sedulitate mutentur, nisi aut consuetudo civitatis aut raritas[16] ordinis eos per [illegible] esse compellat. *D. [illegible] Oct. [illegible] conss.* [a. 366]

5 *Idem AA. ad [illegible] comitem sacrarum [illegible]* Quotienscumque certa summa solidorum pro [illegible] qualitate debetur et[18] auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepta[19]. [illegible] [a. 367]

6 [illegible] [illegible] horrea [illegible], pro [illegible] modo [illegible] non autem [illegible]

[illegible]

[illegible] *D. [illegible] k. Mai. Constantinopoli [illegible] et Syagrii.* [a. 383]

8 [illegible] *Theodosius et Arcadius AAA.* [illegible] vel susceptores in [illegible] et iudicio omnium [illegible], provinciarum [illegible] ad publici munus[24] [illegible] innotescant, et [illegible] taverint, ad discrimen [illegible] gesserint redundare. *D. VI [illegible] Honorio np. et Euodio conss.* [a. 386]

9 *Idem AAA. [illegible] pp.* Modios aeneos atque[26] lapideos cum sextariis atque ponderibus per mansiones singulasque civitates iussimus collocari, ut unusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modiis sciat, quid debeat susceptoribus dare: ita ut, si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorumque vel ponderum normam putaverit excedendam, poenam se sciat competentem esse subiturum. Et submotis, quae contra utilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas, hordei quadragesimas, vini et laridi vicesimas susceptoribus dari praecipimus. 2 Humanitatis autem necessitate commoti[27] in Armeniae susceptionibus longinquitatis causa frumenti et hordei quadragesimas, vini et laridi quintas decimas dari praecipimus. *D. IIII[28] k. Dec. Constantinopoli Honorio np. et Euodio vc. conss.* [a. 386]

10 [29]*Idem AAA. Cynegio pp.* Susceptores praesentibus defensoribus et modum iugationis possessorum et species singulas vel earum[30] numerum quantitatemque perscribant[31]. *D. IIII k. Dec. Constantinopoli Timasio et Promoto conss.* [a. 389]

11 [32]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Benigno vicario urbis Romae.* Securitates semel publicatas et gestis lectas vini[33] susceptoribus imputari et coeptam arcae discussionem volumus in apertum quaesita ratione deduci et omnes publicas securitates quae gestis tenentur a susceptoribus accepto ferri. *D. VI id. Iun. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [a. 400]

12 [34]*Idem AA. Pompeiano suo salutem.* Si aliquid a susceptore vel tabulario fraudis admissum esse possessor deprehendat, nemo eorum semel in[35] interversione convictus id rursus officium gerat, in quo ante decoxit, etsi rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione tulerit[36]. *D. prid. k. Ian. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [a. 400]

13 *Idem AA.*[37] *Lucio comiti sacrarum largitionum.* Duos tabularios seu numerarios[38] et susceptores totidem per universas provincias oportere constitui clementia nostra praecepit. Scire autem volumus praetorianam amplissimam praefecturam eos, qui aurum largitionale susceperant, nihil cum arcae ratiociniis habere commune. Iudices autem provinciarum quinque libris auri multandos et primates officiorum [illegible] poena plectendos, si hoc non fuerit custoditum. [illegible] *conss.* [a. 40-]

14 [illegible] *AA. Eucharistico* [illegible] extraordinariis [illegible] patimur. [illegible] Susceptionem itaque [illegible] vel ab

[illegible]

ıi in eodem meruerunt sollemniter procurari.
namque interest huiusmodi explorare rationem
ıerere qualitatem eorum, quorum ad contuen-
cura commodior est. neque enim aequum est,
officium lucra[2], ad curialem susceptionis tan-
n damna pertineant. Hanc igitur ab ordinibus
ım submovemus, exceptis his, si qui curialium
cio memorato aut militasse aut militare fuerit
ıensus. *D. prid. k. Mart. Ravennae Honorio
et Theodosio v AA. conss.* [*a.* 412]
[3]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Volu-
pp.* Aurum sive argentum quodcumque a pos-
e confertur, arcarius vel susceptor accipiat,
provinciae moderator eiusque officium ad cri-
uum noverit pertinere, si possessoribus ullum
ex aliqua ponderum iniquitate illatum dispen-
ım. [4]Et quidquid ex provinciis ad nostrum
ur aerarium, id ad illustres viros aerarii nostri
s relatione deferatur[5]. *D. III k. Mart. Raven-
ost consulatum Felicis et Tauri vv. cc.* [*a.* 429]

LXXIII (LXXI).

PONDERATORIBUS ET AURI ILLATIONE.

*Imp. Constantinus A. ad Euphrasium ratio-
trium provinciarum.* Aurum, quod infertur
atoribus, si quis vel solidos voluerit vel mate-
ıppendere, aequa lance et libramentis paribus
iatur. *PP.*[7] *XIIII k. Aug. Paulino et Iuliano*
[*a.* 325]
Imp. Iulianus A. ad Mamertinum pp. Quotiens
alitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet
sermo Graecus appellat per singulas civitates
tutum zygostaten, qui pro sua fide atque in-
ı neque fallat neque fallatur, contentionem
re. *D. VIIII k. Mai. Salonae*[9] *Iuliano A. IIII
'lustio conss.* [*a.* 363]

LXXIIII (LXXII).

)E AURI PUBLICI PROSECUTORIBUS[10].

'*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio*
Auri prosecutores[10] partim nulla praemissa, ut
t, prosecutoria[10] aurum praesumunt, partim
s retentant, quod statim fuerat adsignandum.
oque censemus, ne quis absque praecepto viri
is comitis sacrarum largitionum vel coquen-
ıurum sumat vel capiat deinceps retinendum.
II k. Aug. Honorio VIII et Theodosio III AA.
[*a.* 409]

LXXV (LXXIII).

DE HIS QUAE EX PUBLICA COLLATIONE ILLATA SUNT NON USURPANDIS.

1 [12]*Imp. Constantinus A.* Nullus iudicum id, quod a re publica ex collatione susceperit, mutui interventione opposita vel invadat vel conetur invadere. *D. prid. non. Mart. Treviris*[13] *Paulino et Iuliano conss.* [*a.* 325]

2 [14]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Palladio.* Nullus penitus ex eo, quod refertur in conditis vel in arca continetur, ad quemlibet titulum usurpet, nisi forte praesumendi facultatem sublimium potestatum iussione perceperit. *D. III id. April. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

3 [15]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Sciant iudices nihil sibi ex privatae rei canone vel ex eo, quod ex isdem titulis exegerint[16], ad necessitates alias transferre licere[17], nisi malint gravissima severitate suam[18] licentiam coerceri. *D. XVI k. Iun. Mediolani Theodoro cons.* [*a.* 399]

LXXVI (LXXIIII).

DE AURO CORONARIO.

1 [19]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp.* Ad collationem auri coronarii placuit neminem absque consuetudine esse cogendum. *D. XV k. Febr. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

LXXVII (LXXV).

DE IRENARCHIS.

1 [20]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Irenarchae, qui ad provinciarum tutelam quietis ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, a decurionibus iudicio praesidum provinciarum idonei nominentur[21]. *D. VIII k. Ian. Constantinopoli Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

LXXVIII (LXXVI).

DE ARGENTI PRETIO QUOD THESAURIS INFERTUR.

1 [22]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp.* Iubemus, ut pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita ut pro singulis libris argenti quinos solidos inferat. *D. XI k. Mart. Constantinopoli Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

Th., constituendum *I*, constituendum eum *K*,
iendum *O* (2) lucella *Th.* (3) = *Th.* 12, 6, 32:
12, 60, 6 *Th.* 11, 1, 35 (4) possessori sane secu-
ı sub designatione titulorum arcarius vel susceptor
: *ins. Th.* (5) id non solum ad illustres ... co-
sed etiam ad eminentiam tuam pari relatione de-
· *Th.* (6) = *Th.* 12, 7, 1 *B* 56, 5, 15: *iunge*
1 (7) d. 10, 72, 1 (8) = *Th.* 12, 7, 2 (9) Piri-
ə *Kiessling ex Ammiano* 24, 2, 9 (10) *sic Th.*,
ıt. *libri* (11) = *Th.* 12, 8, 1. *iunge* 1, 45, 2.
11, 2, 5 (12) = *Th.* 12, 9, 1 (13) [accepta . . .] Treviris *scr.* (14) = *Th.* 12, 9, 2 (15) = 11, 65, 5 *Th.* 12, 9, 3 (16) contigerit *l. gem.* (17) transferendum *l. gem.* (18) eorum *l. gem.* (19) = *Th.* 12, 13, 5: *iunge* 8, 11, 7 (20) = *Th.* 12, 14, 1 (21) Irenarcharum vocabula, quae adsimulata provincialium tutela quietis ac pacis per singula territoria haud sinunt stare concordiam, radicitus amputanda sunt *Th.* (22) = *Th.* 13, 2, 1

LIBER UNDECIMUS.

I.

DE TOLLENDA LUSTRALIS AURI COLLATIONE.

1 [*Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α.*[1]]
[2]*Συγχωρεῖ πᾶσιν εἰς τέλειον τὴν συντέλειαν τὴν
τοῦ χρυσαργύρου, ἐξῃρημένων τῶν πόλεων ἢ κω-
μῶν τῶν λαβουσῶν τι κατὰ τελευταίαν βούλησιν
ὑπὲρ τοῦ συντελεῖν τοῦτο, ἤγουν ἐὰν ἀπὸ τοῦ δη-*
1 *μοσίου δίδοταί τι ὑπὲρ τοῦ συντελεῖν τοῦτο. Οἱ δὲ
τὸ τέλος τοῦτο παρέχοντες ἄδειαν ἐχέτωσαν εἴτε ἐν
Κωνσταντινουπόλει εἴτε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καταβαλεῖν
αὐτὸ εἴτε τὸν*[3] *τέταρτον κατ' ἐνιαυτὸν εἴτε ὑπὲρ
τετραετίαν, δίχα μέντοι ζημίας καὶ διαστροφῆς.*
2 *Εἰ δέ τι ἐκ περιττοῦ ᾖ μετὰ τὸ τοιοῦτο τέλος,
ἀναλισκέσθω εἰς ἀναγκαίας χρείας τῆς πόλεως,
οἷον ἔργα ἢ σιτωνείαν ἢ φῶτα ἢ τὰ ὅμοια.*
3 *Ἑκατὸν δὲ λίτρας ὁρίζει πρόστιμον τῇ σχολῇ
τῶν παλατινῶν καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ τῇ τάξει
καὶ τοῖς πολίταις, εἰ ταῦτα παραβαθεῖέν ποτε.*
2 [4]*Μηδεὶς διαγραφέσθω εἰς θεωρητικὰ ἢ ἄλλα τινὰ
προφάσει τοῦ κουφισθῆναι τὴν συντέλειαν τοῦ
χρυσαργύρου, ἐπεὶ ἡ προειρημένη ποινὴ ἐπικεί-
σεται.*

II (I).

DE NAVICULARIIS SEU NAUCLERIS PUBLICAS SPECIES TRANSPORTANTIBUS.

1 (I, 3) [5]*Imp. Constantius A. et Iulianus C. Olybrio pu.* Nullam vim oportet navicularios sustinere delegatas species annonarias transferentes nec concussiones perpeti nec aliquod genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate potiri: decem auri librarum multa proponenda his, qui eos inquietare temptaverint. *D. k. Iun. Romae Constantio* VIIII *et Iuliano C.* II *conss.* [*a.* 357]

2 (4) [6]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eusebio pp.* Comperimus naucleros susceptas species in negotiationis emolumenta convertere. ideoque decernimus, ut intra annum quas susceperint inferant species et securitates reportent, quae etiam diem illationis edoceant, ut intra alterum annum eis reddantur, a quibus species praestitae sunt[7]. *D.* X *k. Ian. Mediolani Arcadio* IIII *et Honorio* III *AA. conss.* [*a.* 396]

3 (5) [8]*Idem AA. Flaviano pu.* Ab his, qui in naucleros praedas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri. et ideo ne crescat in posterum eorum audacia, sancimus, ut, quicumque in rapinis fuerit deprehensus, poena quadrupli teneatur. *PP. Romae in foro Aproniani* VIIII *k. Febr. Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

4 (6) [9]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Cum nauarchorum coetus circiter provincias Orientis inopia navium titubaret et investigandae classis obtentu insularum secessus obiret et navigandi opportunitate transacta iudiciorum indignatio sine transvectionis expectaretur effectu, merito celsitudo tua praefecto Augustali et insularum praeside conventis Alexandrinae et Carpathiae classis summates et nonnullos alios naucleros eo professionis adduxit, ut onus frumentarii commeatus, qui per Orientales nauarchos ex Alexandrinae civitatis conditis consueverat ad sacratissimam urbem transferri, in suam fidem susceptum ad eadem augustissimae urbis horrea comportarent, solaciis pro mercedula praestitis ex tributariae pensitationis immunitate vel ex eo, quod vocatur *φιλικόν*, nec non etiam aliis, quae tuae[10] cognitionis limavit examen. *D.* XIIII *k. Febr. Honorio* VIII *et Theodosio* III *AA. conss.*[11] [*a.* 409]

5 (7) [12]*Idem AA. Anthemio pp.* Qui fiscales species suscepit deportandas, si recta navigatione contempta litora devia sectatus eas avertendo distraxerit, capitali poena plectetur. *D.* XIIII *k. Aug. Constantinopoli Honorio* VIII *et Theodosio* III *AA. conss.* [*a.* 409]

6 (8) [13]*Idem AA. Faustino pp.* Iudices, qui in portibus[14] dioeceseos suae onusta navigia, cum prosperior flatus invitat, sub praetextu hiemis immorari permiserint, una cum municipibus et corporatis eiusdem loci fortunarum propriarum feriantur dispen-
1 diis. Naucleri praeterea poenam deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit revelatum. *D.* XVIII *k. Sept. Ravennae Varane vc. cons.* [*a.* 410]

III (II).

DE PRAEDIIS NAVICULARIORUM.

1 [15]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Aureliano praefecto annonae.* Domum etiam mansuetudinis nostrae in his, quae naviculario nomine obnoxia sunt, agnoscere praecipimus debitam functionem. *D.* III *k. Oct. Lupicino et Iovino conss.* [*a.* 367]

2 [16]*Idem AA. et Gratianus A. Chiloni proconsuli Africae.* In his, quae navicularii vendunt, quoniam intercipere contractum emendi vendendique fas prohibet, emptor navicularii functionem pro modo portionis comparatae subeat: res enim oneri addicta
1 est, non persona mercatoris[17]. Neque navicularium[18] iubemus fieri eum, qui aliquid comparavit, sed eam partem quae empta est pro suo modo ac ratione esse munificam: nec enim totum patrimonium ad functionem naviculariam[19] occupandum erit, quod habuerit qui rei exiguae mercator accessit, sed illa portio, quae ab initio navicularii fuit, ad pensionem huiusmodi[20] functionis sola tenenda est, residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso

(1) *ab Anastasio lustralem auri collationem initio imperii sui sublatam esse testantur Zonaras* 14, 3, 2 *Euagrius Schol. hist. eccl.* 3, 39—41 *alii* (2) = *B* 56, 12, 1 (3) *τό Augustinus* (4) = *B* 56, 12, 2: *hanc quoque constitutionem Anastasii esse non improbabiliter conicit Cuiacius* (5) = *Th.* 13, 5, 9 (6) = *Th.* 13, 5, 26 (7) ut ... sunt *om. Th.* (8) = *Th.* 13, 5, 29 (9) = *Th.* 13, 5, 32: *iunge* 11, 6, 6. 11, 28, 1? (10) tuae *Th.*, *om. libri* (11) d. V k. Febr. Constantinopoli Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss. (= *a.* 412) 11, 28, 1 (12) = *Th.* 13, 5, 33: *iunge* 1, 45, 2. 10, 74, 1 (13) = *Th.* 13, 5, 34: 4, 40, 4 *iungit Gothofredus* (14) *sic Th.*, partibus *libri* (15) = *Th.* 13, 6, 5 (16) = *Th.* 13, 6, 7 (17) mercantis *Th.* (18) ilico *ins. Th.* (19) navicularii *Th.* (20) huius *Th.*

I 1 *Remittit omnibus penitus auri et argenti collationem, exceptis civitatibus et vicis, qui aliquid ex ultima voluntate ad ea conferenda accipiunt, vel si quid e publico huius collationis gratia datur.*
1 *Qui autem hoc tributum praestant, eis liceat vel Constantinopoli vel in provincia id solvere et aut pro quarta parte in singulos annos aut quadriennio*
2 *elapso sine damno et dispendio. Quod si quid supersit ex eo tributo, in necessarios sumptus civitatis expendatur, velut in opera aut annonam aut*
3 *lumina similiave. Centum librarum multam statuit scholae palatinorum et praesidi et civibus, si haec violata fuerint.*
2 *Nemo describatur in spectacula vel quaevis alia ideo, quod collatio auri et argenti remissa est: nam poena supra dicta imminebit.*

2 et immuni servando. Domus vero, quarum cultu decus urbium potius quam fructus adquiritur, ubi a naviculariis veneunt, pro tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habebant emolu-
3 mentum, cum pecunia mutuarentur[1]. Ubi vero spatia loci et exiguitas[2] nullam habuit pensionem aut extructio, cuius est ardua difficilisque molitio, aut decus sumptuosum, aut, ut est plerumque liberale institutum, habitationem quis suam ornamento urbis adiecit, nolumus munificentiam quae postea addita est improbam licitationem aestimationis excipere: sed vetusta potius loci species et pensio cogitetur quam cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi accessit. *D. III non. Aug. post consulatum Gratiani A. III et Equitii vc.* [a. 375]

3 [3]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Hi, qui fundos naviculariae functioni adscriptos a naviculariis acceperunt quolibet ad se titulo transeuntes, secundum agri opinionem, quae antiquitus habetur adscripta, naviculariam functionem suscipere cogantur neque eas condiciones sibi aestiment profuturas, quas venditor minus idoneus in se recipit impositas ementis arbitrio: hac tamen ratione servata, ut, si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores transscripti praedii teneantur obnoxii, sitque hoc in promptu, ut damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur. *D. XIIII k. Mart. Mediolani Theodoro vc. cons.* [a. 399]

IIII (III).

DE NAVIBUS NON EXCUSANDIS.

1 [4]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Longiniano pp.* Multi naves suas diversorum nominibus et titulis tuentur. cui fraudi obviantes praecipimus, ut, si quis ad evitationem publicae necessitatis titulum crediderit apponendum, sciat navem esse fisco socian-
1 dam. Nam ut privatos quoque non prohibemus habere navigia, ita fraudi locum esse non sinimus, cum omnes in commune, si necessitas exegerit, conveniat utilitatibus publicis oboedire et subvectionem sine dignitatis privilegio celebrare. *D. III id. Ian. Ravennae Arcadio A. VI et Probo conss.* [a. 406]

2 [5]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio pp.* Iubemus nullam navem ultra duorum milium modiorum capacem[6] ante felicem embolam vel publicarum specierum transvectionem aut privilegio dignitatis aut religionis intuitu aut praerogativa personae publicis utilitatibus excusari posse subtractam: nec si caeleste contra proferatur oraculum, sive adnotatio sit sive divina pragmatica, providen-
1 tissimae legis regulas oppugnare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus observari, ut generaliter, si quid huiusmodi contra ius vel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat. quidquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attemptatum, id navigii quod excusatur publicatione corrigimus. *D. VII id. April. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [a. 439]

V (IIII).

NE QUID ONERI PUBLICO IMPONATUR.

1 [7]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Rufino pp.* Oneri publico sarcinam privatam ne quis imponat nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. hoc enim facto atque commisso non in dispendium solum atque naufragii damnum tenebitur obligatus, verum etiam publicae coercitionis experietur vigorem. *D. V id. Ian.[8] Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [a. 395]

VI (V).

DE NAUFRAGIIS.

1 *Imp. Antoninus A. Maximo.* Si quando naufragio navis expulsa fuerit ad litus vel si quando reliquam terram attigerit[9], ad dominos pertineat: fiscus meus sese non interponat. quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam luctuosa compendium sectetur?

2 [10]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Modestum pp.* Si quis navicularius naufragium sustinuisse adfirmat, provinciae iudicem, eius videlicet, in qua res agitur, adire festinet ac probet apud eum testibus eventum, relatioque ad sublimissimam referatur praefecturam, ita ut intra anni spatium veritate revelata competens dispositio procedat[11]. quod si per neglegentiam praefinitum anni spatium fortasse claudatur, supervacuas sérasque interpellationes emenso anno placuit non admitti. *D. pp. Bersti[12] non. Iun. Modesto et Arintheo conss.* [a. 372]

3 [13]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. naviculariis Afris salutem.* Quotiens obruta vel submersa fluctibus navi examen adhibetur competentis iudicis[14], duorum vel trium nautarum quaestione habita ceteri ab huiusmodi nexu liberentur[15]. quid est enim, quod non abunde intra praefinitum
1 numerum sollers quaesitor inveniat? Circa magistros navium, quibus est scientia plenior, immoretur: qui si fatali sorte defuerint, in alios inquisitio
2 transferatur. Sane si universos violentia tempestatis obruerit, ne veritas lateat, a liberis nautarum sive magistrorum[16] intra iudicia constitutis super eorum quaeratur interitu, quos navicularius
3 naufragio perisse contendit. Susceptionis autem necessitas ex kalendis Aprilibus in diem kalendarum Octobrium mansura servabitur. *D. VIII id. Febr. Triveris Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [a. 380]

4 [17]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Pro his, quae semel a collatoribus illata naufragiis perierunt, nolumus nobis aliquam cum possessoribus, sive senatores sive privati sint, esse communionem vel aliquid periculi ad eos redundare. *D. XV k. Aug. Constantinopoli Tatiano et Symmacho conss.* [a. 391]

5 [18]*Impp. Honorius et Theodosius AA. naviculariis per Africam.* De submersis navibus decernimus, ut levato velo istae causae cognoscantur. et si quisquam de talibus negotiis aliquid accepisse detegitur, iudex, apud quem constiterit, his conquerentibus qui nudantur pro qualitatibus personarum multandi removendi proscribendi habeat potestatem.
1 Si vero causarum talium cognitores, libelli datione vel planaria interpellatione commoniti intra biennium[19] has causas audire neglexerint, et hoc[20] fuerit tempus elapsum, praeiudicium noceat eatenus cognitori, ut naviculario propter vitium iudicis absoluto mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amissionem legitimo dumtaxat tempore cognitio petebatur, iudex cogatur inferre, residuam vero offi-

(1) *sic Th.*, mutuaretur *K*, mutaretur *O*, mutarentur *dett.* (2) *idem Th.: fuitne* spatioli exiguitas? (3) = *Th.* 13, 6, 8: *iunge Th.* 13, 5, 28 (4) = *Th.* 13, 7, 2 (5) = 1, 2, 10 *Nov. Theod.* 8, 1 (6) capacitatem *Nov.* (7) = *Th.* 13, 8, 1 (8) Iun. *Gothofredus: Theodosius obiit XVI k. Febr.* (9) reliqua terram attigerint *Salmasius* (10) = *Th.* 13, 9, 1 (11) veritate relata remedium ex indulgentia consequatur *Th.* (12) D. et pp. Beryti *Gothofredus* (13) = *Th.* 13, 9, 2: *iunge Th.* 13, 5, 16 (14) praefecti annonae *Th.* (15) duorum vel trium quaestione destrictum, purgandi in alios nautas licentia offeratur *Th.* (16) a liberis ... magistrorum] sequimur Constantinianae legis providam sanctionem, ut adfectionibus naviculariorum *Th.* (17) = *Th.* 13, 9, 4 (18) = *Th.* 13, 9, 6: *iunge Th.* 13, 5, 36. 37 (19) intra biennium] intra metas temporis constituti, hoc est intra biennium causis talibus praescriptum *Th.* (20) legitimum *Th.*

cium eius exsolvat. *D. XVI k. April. Ravennae Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

6 [1]*Idem AA. Anthemio pp.* Super naufragiorum quae contigerint casibus usitato more habita quaestione si quis calculus modiationis dicatur tempestate maris deperisse, sub tuae sedis auditione nequaquam feratur acceptus, sed haec dispendii iactura [2] in omne naviculariorum concilium, pro rata scilicet contingentis muneris, deferatur. *D. XIIII k. Febr. Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [3] [*a.* 409]

VII (VI).

DE METALLARIIS ET METALLIS ET PROCURATORIBUS METALLORUM.

1 [4]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Cresconium comitem metallorum.* Perpensa deliberatione duximus sanciendum, ut, quicumque exercitium metallorum vellet adfluere, is labore proprio et sibi et
1 rei publicae commoda compararet. Itaque si qui sponte confluxerint, eos laudabilitas tua octonos scripulos in balluca, quae Graece χρύσαμμος appel-
2 latur [5], cogat exsolvere. Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, a quo competentia ex largitionibus nostris pretia suscipiant. *D. IIII id. Dec. Parisiis Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

2 [6]*Idem AA. ad Germanianum comitem sacrarum largitionum.* Ob metallicum canonem, in quo propria consuetudo retinenda est, quattuordecim uncias ballucae pro singulis libris constat inferri. *D. VI id. Ian. Romae* [7] *Lupicino et Iovino conss.* [*a.* 367]

3 [8]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Floro pp.* Cuncti, qui per privatorum loca saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repraesentent, cetero modo suis desideriis vindicando. *D. IIII k. Sept. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

4 [9]*Idem AAA. Eusignio pp.* Cum procuratores metallorum intra Macedoniam Daciam mediterraneam Moesiam seu Dardaniam soliti ex curialibus ordinari, per quos sollemnis profligatur exactio, simulato hostili metu huic se necessitati subtraxerint, ad implendum munus retrahantur, et nulli deinceps licentia laxetur prius indebitas expetere dignitates, quam subeundam procurationem fideli sollertique exactione compleverint. *D. IIII k. Aug. Mediolani Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

5 [10]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Romulo comiti sacrarum largitionum.* Per annos singulos septeni [11] per hominem scripuli largitionibus inferantur ab aurilegulis, non solum in Pontica dioecesi, verum etiam in Asiana. *D. XI k. Mart. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

6 [12]*Idem AAA. Paterno.* Quosdam operta humo esse saxa dicentes id agere cognovimus, ut defossis in altum cuniculis alienarum aedium fundamenta labefactent. qua de re, si quando huiusmodi marmora sub aedificiis latere dicantur, perquirendi eadem copia denegetur. *D. XVII k. April. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

7 [13]*Imp. Theodosius A. Maximino comiti sacrarum largitionum.* Metallarii sive metallariae, qui quaeve ea regione deserta, ex qua videntur oriundi vel oriundae, ad externa migraverint, indubitanter sine ulla temporis praescriptione ad propriae originis stirpem laremque una cum sua subole revocentur, et quos domus nostrae [14] secreta retineant [15]. sciant autem nullum exinde praeiudicium fisco esse generandum, etiamsi is [16], quem metallicum esse constiterit [17], privatis censibus suum nomen indiderit. *D. V id. Iul. Constantinopoli Victore vc. cons.* [*a.* 424]

VIII (VII).

DE MURILEGULIS ET GYNAECIARIIS [18] ET PROCURATORIBUS GYNAECII [18] ET DE MONETARIIS ET BASTAGARIIS.

1 [19]*Imp. Constantinus A. ad Bithynos.* Monetarios in sua semper durare condicione oportet nec dignitatis cuiuscumque privilegio ab huiusmodi condicione liberari. *D. XII k. Aug. Gallicano et Basso conss.* [*a.* 317]

2 [20]*Idem A. ad Felicem.* Procuratores rei privatae baphii et gynaecii, per quos et privata nostra substantia tenuatur et species in [21] gynaeciis confectae corrumpuntur, in baphiis etiam admixta temeratio naevum adducit inquinatae adluvionis, suffragiis abstineant, per quae memoratas administrationes adipiscuntur, vel, si contra hoc fecerint, [22]gladio feriantur. *D. . . . k. Nov. Aquil.* [23] *Dalmatio et Zenophilo conss.* [*a.* 333]

3 [24]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Germanum consularem* [25]. Ingenuae mulieres, quae se gynaeciariis sociaverint, si conventae denuntiatione sollemni splendorem generis contuberniorum vilitati praeferre noluerint, suorum maritorum condicione teneantur. *D. IIII k. Iul. Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

4 [26]*Idem AA. ad Ausonium pp.* Quod ad praesens remedium pertinet, quintum animal bastagariis pro reparatione praebeatur. *D. id. Dec. Marcianopoli Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 368]

5 [27]*Idem AA. et Gratianus A. ad Philematium comitem sacrarum largitionum.* Qui aliquem ex familiis gynaecii in latebris habere comperti sunt, quinque librarum auri damno subicientur [28]. *D. XII k. Sept. Ciliciae* [29] *Modesto et Arintheo conss.* [*a.* 372]

6 [30]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eucherium.* Qui textrini nostri mancipia occultatione celaverit, ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectetur. *PP. Karthagine III k. Mart. post consulatum Ausonii et Olybrii.* [*a.* 380]

7 [31]*Idem AAA. ad Hesperium pp.* Edicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarii adhaerens consortio decus nativae libertatis amittat. quod si quam ab hac praeceptione statutum nostrae perennitatis abduxerit, ea [32] vel legitima admonita conventione discedat vel, si complexui monetarii putaverit inhaerendum, non ambigat se [33] et liberis praeiudica-
1 turam et eius condicioni esse nectendam. Si qua vero originaria seu colonaria possessionis alienae ignaro domino seu sciente monetario adsociabitur, ii conventi mox iuri agrorum debitas personas retrahere festinent vel de cetero sciant repetendi facul-
2 tatem silentii sui conventia perdidisse. Sed ut monetario nullam extraneam [34] necti volumus, ita et [35]

(1) = *Th.* 13, 5, 32: *iunge* 11, 2, 4. 11, 28, 1? (2) lacuna *Th.* (3) d. V k. Febr. Constantinopoli Honorio VIII et Theodosio V AA. conss. (*a.* 412) 11, 28, 1 (4) = *Th.* 10, 19, 3 (5) quae ... appellatur *om. Th.* (6) = *Th.* 10, 19, 4: *iunge* 10, 72, 5. 11, 11, 1? (7) *cf. ad* 10, 72, 5 (8) = *Th.* 10, 19, 10 (9) = *Th.* 1, 32, 5 (10) = *Th.* 10, 19, 12 (11) *sic Th.*, septem *libri* (12) = *Th.* 10, 19, 14 (13) = *Th.* 10, 19, 15 (14) *sic Th.*, et *ins. libri* (15) et quos ... retineant *ex Th.* 10, 19, 5 *addita sunt* (16) is *Th.*, ex his *I*, quis ex his *KO* (17) constabit *Th.* (18) gynaecearii *et* gynaeceum *Th. constanter* (19) = *Th.* 10, 20, 1 (20) = *Th.* 1, 32, 1 (21) in *Th.*, *om. libri* (22) numero civium Romanorum exempti *ins. Th.* (23) Aquis Vesme *ex* 1, 22, 4 (24) = *Th.* 10, 20, 3 (25) Germanianum comitem sacrarum largitionum *Gothofredus* (26) = *Th.* 10, 20, 4 (27) = *Th.* 10, 20, 7 (28) *sic Th.*, subiugentur *K*, subiunguntur *O* (29) Seleuciae *Gothofredus* (30) = *Th.* 10, 20, 9 *B* 54, 16, 6 (31) = *Th.* 10, 20, 10 (32) secundum auctoritatem senatus consulti Claudiani *ins. Th.* (33) se *Th.*, sibi *O*, se sibi *K* (34) extraneam *om. Th.* (35) et *Th.*, ex *O*, ut ex K^a, et ex K^b

tario patre susceptas prohibemus extraneis co-
i. *D. prid. id. Mart. Aquileiae post consula-*
Ausonii et Olybrii[1]. [*a.* 380]
'*Idem AAA. Trifolio comiti sacrarum largitio-*
Aeternam fiximus legem, ne umquam basta-
: militiam vel suam deserere liceat vel aliam,
uam eam impleverint[3], subreptiva impetratione
:are. *D. VIIII k. Aug. Heracleae Ricomere et*
cho conss. [*a.* 384]
'*Idem AAA. et Arcadius A. ad Principium pp.*
is naviculam functioni muricis et legendis con-
s deputatam ausus fuerit usurpare, duarum
'um auri illatione teneatur. *D. VI k. Oct. Aqui-*
Arcadio A. et Bautone conss. [*a.* 385]
[5]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius*
Philometori comiti sacrarum largitionum.
: in posterum sericoblattae et metaxae huius-
species inferri praecipimus: viginti librarum
:ondemnatione proposita his, qui scrinium cano-
tractant, prioribus etiam cuiuscumque[6] officii,
.tuta caelestia a quodam passi fuerint temerari.
k. Iul. Constantinopoli Arcadio A. VI et Probo
. [*a.* 406]
[7]*Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Maxi-*
comiti sacrarum largitionum. Murileguli, qui
ɔ atque despecto propriae condicionis officio
; se infulis dignitatum et cingulis penitus de-
is munisse dicuntur, ad propriae artis et origi-
s vincula revocentur. Ab illis autem, qui rebus
a videntur inhiasse, quos in sua origine perma-
et sollemnibus ministeriis inservire manifestum
omnia quaecumque constiterit ex quocumque
possessa antiquis possessoribus restituantur.
aod si alienigenae detentatores oneribus condi-
; externae maluerint subiacere quam restituere
:ates, et futura deinceps agnoscant munia sibi
subeunda et de praeterito, si qua ipsis possi-
ɔus reliqua colliguntur, a semet ipsis sciant
aliqua excusatione solvenda. *D. XVII k. Nov.*[8]
'*antinopoli Victore cons.* [*a.* 424]
[9]*Idem A. et C. Maximino comiti sacrarum*
'*ionum.* Ii, qui ex filiabus murilegulorum et
ɩe originis patribus sunt vel fuerint procreati,
maternae condicionis agnoscant. *D. VIIII k. Iun.*
dosio A. XI et Valentiniano C. conss. [*a.* 425]
[10]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Aca-*
miti sacrarum largitionum. Si quis ex corpore
:ciariorum vel lineariorum vel linyphariorum mo-
iorumve aut murilegulorum vel aliorum similium
ivinas largitiones nexu sanguinis pertinentium
rit posthac de suo collegio liberari, non quos-
ue nec facile in locum proprium, freti dextrae
phalis absolutione, substituant, sed eos, quos
ɔus idoneos modis sub ipsis quodammodo am-
mae tuae sedis obtutibus approbaverint: ita
ı, ut is, qui ab huiusmodi condicione iuxta for-
caelitus datam beneficio principali fuerit ab-
ıs, universi[11] generis sui prosapiam in functione
ɪrati corporis permanentem cum omnibus eius
ıbsolvitur rebus obnoxiam largitionibus sacris
futuram esse non dubitet. *D. VII k. Mart. Constantinopoli Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

14 [12]*Idem AA. Acacio comiti sacrarum largitionum.* Privatae vel linteae vestis magistri, thesaurorum praepositi vel baphiorum ac textrinorum procuratores ceterique, quibus huiusmodi sollicitudo committitur, non ante ad rem sacri aerarii procurandam permittantur accedere, quam satisdationibus dignis eorum administratio roboretur: sciturі nec prosecutorias quidem sacras posthac sibimet postulandas. [*a.* 426]

15 [13]*Idem AA. Valerio comiti sacrarum largitionum.* Qui aut patre conchyliolegulo geniti probabuntur aut matre, memoratae adscriptioni obnoxios se esse non ambigant. *D. X k. April. Constantinopoli Hierio et Ardabure conss.* [*a.* 427]

16 [14]*Μηδεὶς, ὡς ἔτυχεν, τοῖς δημοσίοις σωματείοις ἐγγραφέσθω, εἰ μὴ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἐκ γένους ὢν τοιούτου καὶ ἡλικίας καὶ τέχνης ἐστὶν ἐπιτήδειος, πράξεως γινομένης ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας καὶ κατατιθεμένου τοῦ σωματείου, ὅτι ἐπιτήδειός ἐστι· καὶ τὰ πραττόμενα εἰς ἡμᾶς ἀναφερέσθω, ὥστε ἡμᾶς πάλιν ἐπικυρῶσαι διὰ θείων συλλαβῶν τάξιν προβατο-*
1 *ρίας λαμβανουσῶν. Εἰ δὲ παραβαίη ταῦτά τις, οὔτε τὰς παραμυθίας λήψεται τὰς ἐντεῦθεν οὔτε κοινωνήσει τῷ σωματείῳ, ἀλλὰ βασανισθεὶς ἐξορισθήσεται διηνεκῶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας, καὶ πᾶς δὲ συνεργήσας τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσεται, καὶ μάλιστα ὁ πραιπόσιτος.*

VIIII (VIII).

DE VESTIBUS HOLOVERIS ET AURATIS ET DE INTINCTIONE SACRI MURICIS.

1 [15]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. Archelao comiti sacrarum largitionum.* Auratas ac sericas paragaudas auro intextas viriles[16] privatis usibus contexere conficereque prohibemus et a gynaeciariis[17] tantum nostris fieri praecipimus. *D. V non. Iul. Nebiodumi*[18]. *acc. XV k. Aug. Marcianopoli Valentiniano np. et Victore conss.* [*a.* 369]

2 [19]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Floro pp.* Nemo vir[20] auratas habeat aut in tunicis aut in lineis paragaudas, nisi ii tantummodo, quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est[21]. non enim levi animadversione plectetur, quisquis vetito se et indebito non abdicaverit indumento. *D. III k. April. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

3 *Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA.* Vellera adulterino colore fucata in speciem sacri muricis tingere non sinimus nec tinctum cum rhodino prius sericum alio postea colore fucari, cum de albo omnium colorum tingendi copia non negetur: nam capitalem poenam illicita temptantes suscipient.

ɩnopsis *Γ* 10, 2 *ex B* 54, 16, 8 *hanc legem citat*
ὑπονοθεύων γυναῖκα ἀφορισθεῖσαν τῷ γυναι-
δύο λίτρας δίδωσιν (*id est* qui mulierem gynaecio
:am corrumpit, duas libras solvit), *numero opinor*
cum libri nostri consentiant cum Th. et B ad
nec Cuiacius quicquam de ea lege ex B adnotet
: *Th.* 10, 20, 11 (3) antequam eam impleverint
'h. (4) = *Th.* 10, 20, 12 (5) = *Th.* 10, 20, 13
ɩs *Th.* (7) = *Th.* 10, 20, 14: *Gothofredus iungit*
11, 9, 4 (8) Febr. 11, 9, 4 (9) = *Th.* 10, 20, 15 (10) = *Th.* 10, 20, 16 (11) universam *Th.* (12) *iunge Th.* 8, 7, 23, *cui subscribitur:* d. k. Iul. Nicomediae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss. (13) = *Th.* 10, 20, 17 (14) = *B* 54, 16, 16 (15) = *Th.* 10, 21, 1: *iunge* 10, 2, 4 (16) tam viriles quam muliebres *Th.* (17) sed gynaeceis *Th.* (18) d. III non. Iul. Novioduno 10, 2, 4 (19) = *Th.* 10, 21, 2 *B* 6, 25, 7 (20) vir *om. Th.* (21) nisi ... est *om. Th.*

I 16 *Nemo, ut factum est, publicis corporibus*
ibatur, nisi urguens causa sit et ipse talis
ɩis sit et tam aetate quam arte idoneus: qua
: gesta fiant apud praesidem provinciae et a
ɩre eum idoneum esse deponatur: eaque gesta
ɔs mittantur, ut nos sacris litteris quae pro-
1 *batoriarum vice erunt ea confirmemus. Si quis haec violaverit, neque solacia quae inde competunt accipiet neque corpori sociabitur, sed verberatus in perpetuum ex provincia relegabitur: et quisquis eis opem tulerit, isdem poenis subiacebit, imprimis praepositus.*

4 [1]*Imp. Theodosius A. Maximino comiti sacrarum largitionum.* Temperent universi, cuiuscumque sint sexus dignitatis artis professionis et generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi
1 eiusque domui dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis sericas contexat aut faciat, quae tincta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt.
2 Proferantur ex aedibus tradanturque tunicae et pallia ex omni parte texturae cruore infecta conchylii. nulla stamina subtexantur tincta conchylio, nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda fila decurrant. reddenda aerario holovera vestimenta
3 virilia[2] protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato pretio conqueratur, quia sufficit
4 calcatae legis impunitas[3]. Ne quis vero nunc huiusmodi suppressione in laqueos novae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. *D. XVII k. Febr. Constantinopoli Victore vc. cons.* [*a.* 424]

5 [4]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio comiti sacrarum largitionum.* Purpurae nundinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione vetamus. et ideo septimum de scrinio exceptorum, sextum de scrinio canonum, quintum de scrinio tabulariorum ad baphia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus, ut fraus omnis eorum prohibeatur sollertia timentium, ne quaesitis longo[5] sudore stipendiis careant: etiam viginti librarum auri condemnatione proposita. *D. VIII id. Mart. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

X (VIIII).
DE FABRICENSIBUS.

1 [6]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Omnibus fabricis non pecunias pro speciebus, sed ipsas species sine dilatione inferri[7] praecipimus, ut venae nobilis et quae facile deducatur ignibus seu liquescat ferri materies praebeatur, quo promptius adempta fraudibus facultate commodo publico consulatur. *D. XV k. Nov. Theodosio A. II et Cynegio conss.* [*a.* 388]

2 [8]*Idem AAA. Rufino magistro officiorum.* Primicerium fabricae post biennium non solum vacatione, verum etiam honore donari praecipimus, ita ut inter protectores eiusdem fabricae per biennium[9] adoraturus aeternitatem nostram suo quisque tempore dirigatur. *D. VIII id. Mart. Mediolani Valentiniano A. IIII et Neoterio conss.* [*a.* 390]

3 [10]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Osio magistro officiorum.* Stigmata, hoc est nota publica fabricensium brachiis ad imitationem tironum infligatur, ut hoc modo saltem possint latitantes agnosci (his, qui eos susceperint vel eorum liberos, sine dubio fabricae vindicandis) et qui subreptione quadam declinandi operis ad publicae cuiuslibet sacramenta militiae transierunt. *D. XVIII k. Ian. Constantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

4 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Si quis consortium fabricensium crediderit eligendum, in ea urbe, qua natus est vel in qua domicilium collocavit, his quorum interest convocatis primitus acta conficiat, sese doceat non avo non patre curiali progenitum, nihil ordini civitatis debere, nulli se civico muneri obnoxium, atque ita demum gestis confectis vel apud moderatorem provinciae vel si is absit apud defensorem civitatis, ad militiam
1 quam optaverit suscipiatur. Quod si absque hac cautione quispiam ad fabricensium consortium obrepserit, sciat se ad ordinis cui debetur patriaeque suae munera esse reducendum[12], ita ut nulla eum nec temporis nec stipendiorum praerogativa defendat. *D. XV k. Iun. Constantinopoli Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

5 [13]*Impp. Theodosius et Valentinianus, AA. Aureliano comiti rerum privatarum.* Iure provisum est fabricenses artibus propriis inservire, ut exhaustis laboribus immorentur[14] cum subole professioni, cui
1 nati sunt. Denique quod ab uno committitur, totius delinquitur periculo numeri, ut constricti nominationibus suis sociorum actibus quandam speculam gerant, et unius damnum ad omnium transit
2 dispendium. Universi itaque, velut in corpore unius formae[15], unius decoctionis, si ita res tulerit, respondere cogentur. *D. prid. non. Nov. Constantinopoli Theodosio A. XVII et Festo conss.* [*a.* 439]

6 *Impp. Leo et Anthemius AA. Euphemio magistro officiorum.* Eos, qui inter fabricenses sacrae fabricae sociati sunt, vel eorum uxores aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur, non alibi pulsare volentibus respondere praecipimus, nisi in iudicio tuae sublimitatis, ad cuius iurisdictionem potestatemque pertinent: nec eos post stipendiorum finem militiae super civilibus vel curialibus muneribus, quibus nullo modo subiacere monstrantur, a viris clarissimis rectoribus provinciarum vel eorum officiis praeter licitum inquietari.

7 *Idem AA. Euphemio magistro officiorum.* Nullus fabricensium conductioni vel administrationi vel agriculturae alienarum rerum se posthac immiscere conetur: dominis quidem, si qui contra haec statuta meae pietatis venire ausi fuerint, res vel praedia, quae scientes quod fabricenses sunt isdem fabricensibus ministranda commiserint, amissuris, fabricensibus vero gravissime coercitis post facultatum suarum amissionem perpetua exilii poena et animadversione
1 retinendis. Quotiens sane in translatione armorum angariae necessariae fuerint, sublimitas tua litteras ad eminentissimam iubeat dirigi praefecturam et numerum ei armorum et ex quo loco transferenda sunt indicare, ut continuo super praebendis angariis pro numero eorum quae transferuntur armorum praeceptione sua viros clarissimos provinciae moderatores conveniat, ut secundum missam a sublimitate tua notitiam naves vel angariae confestim de publico
2 praebeantur. Quod si aliqua tarditas vel neglegentia post datas a sublimitate tua ad eminentissimam praefecturam litteras in destinandis auctoritatibus amplissimae sedis intercesserit et ex hoc armorum transvectio fuerit impedita, quinquaginta libris auri tam numerarium pro tempore officii eiusdem amplissimae sedis quam alios quorum interest condemnari praecipimus eamque auri quantitatem protinus exactam fisci viribus adgregari: multa praeterea triginta librarum auri proposita tam uiris clarissimis qui provincias regunt quam eorum apparitionibus, si coniventibus his armorum subvectio tarditate aliqua fuerit praepedita.

XI (X).[16]
DE VETERIS NUMISMATIS POTESTATE.

1 [17]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Germano pp.*[18] Solidos veterum principum veneratione formatos ita tradi ac suscipi ab ementibus et distrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debiti ponderis sint et speciei probae:

(1) = *Th.* 10, 21, 3 (2) virilia *om. Th.* (3) nec vacet illi curare de quaestu, cui sua salus esse non debet in pretio *ins. Th.* (4) = *Th.* 10, 20, 18 (5) multo *Th.* (6) = *Th.* 10, 22, 2 (7) in perpetuum servanda hac forma *ins. Th.* (8) = *Th.* 10, 22, 3 (9) eiusdem fabricae per biennium *om. Th.* (10) = *Th.* 10, 22, 4 (11) = *Th.* 10, 22, 6: *Gothofredus iungit Th.* 12, 1, 175

(12) revocandum *Th.* (13) = *Nov. Theod.* 6 *B* 54, 17, 5: *iunge* 6, 62, 5 (14) exhausti lab. immoriantur *Nov.* (15) uniformi *Nov.* (16) *B* 54, 18 (17) *Gothofredus iungit* 10, 72, 5. 11, 7, 2 (d. VI id. Ian. Romae Lupicino et Iovino conss., *id est a.* 367) (18) Germaniano comiti sacrarum largitionum *Gothofredus*

scituris universis, qui aliter fecerint, haud leviter in se vindicandum.

2 *Idem AA. et Gratianus A. ad Iulianum pp.*[1] Pro imminutione, quae in aestimatione solidi forte tractatur, omnium quoque specierum pretia decrescere oportet.

3 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Arintheo pp.* Universos auctoritas tua proposito edicto commoneat obryziacorum omnium solidorum uniforme pretium postulare, scilicet capitali supplicio puniendo, qui vel iussa nostrae maiestatis avaritiae caecitate contempserit, vel aeternales vultus, dum fraudibus studet, duxerit viliores.

XII (XI).

NULLI LICERE IN FRENIS ET EQUESTRIBUS SELLIS ET IN BALTEIS MARGARITAS ET SMARAGDOS ET HYACINTHOS APTARE ET DE ARTIFICIBUS PALATINIS.

1 *Imp. Leo A. Leontico.* Nulli prorsus liceat in
frenis et equestribus sellis vel in balteis suis margaritas et smaragdos et hyacinthos aptare posthac vel
inserere. aliis autem gemmis frena et equestres sellas et balteos suos privatos exornare permittimus.
de curcumis vero omnem prorsus qualiumcumque
gemmarum habitum praecipimus submoveri. fibulis
quoque in chlamydibus his utantur, quae solo auro
et arte pretiosae sunt. si quis autem contra interdictum pietatis meae fecerit, sciat se continuo quin-
1 quaginta libris auri esse multandum. Nulli praeterea privatorum liceat (exceptis scilicet ornamentis
matronalibus et tam muliebrium quam virilium anulorum habitu) aliquid ex auro et gemmis quod ad
cultum et ornatum imperatorium pertinet facere neque illud sub hoc colore et praetextu praeparare,
quod velit clementiae principali velut aliquod munus
offerre: pietas enim mea huiusmodi dona non expetit neque regium sibi offerri a privatis cultum requi-
2 rit. Sane si quis posthac aliquid contra vetitum
huiusmodi sanctionis effecerit et offerenda clementiae
meae ornamenta, quae usibus regiis deputata sunt,
gemmis auroque decorata ausus fuerit praeparare,
centum librarum auri condemnatione sciat se esse
feriendum, capitali quoque subdendum esse supplicio:
ornamenta enim regia intra aulam meam fieri a palatinis artificibus debent, non passim in privatis do-
3 mibus vel officiis parari. Unde summa severitate
sancimus, ut quod in cultu ornatuque nostro sacrum
et adoptabile[2] est, id facere temeritas privata non
4 audeat. Si quis sane contra vetitum tranquillitatis meae aliquid fecerit, definitam superius multam
ab his per officia palatinorum exigi et sacris largitionibus nostris iubemus inferri.

XIII (XII).

DE CLASSICIS.

1 [3]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Ausonio pp.* Classem Seleucenam aliasque universas ad officium, quod magnitudini tuae obsequitur, volumus pertinere, ut classicorum numerus ex incensitis vel adcrescentibus compleatur et Seleucena ad auxilium purgandi Orontis aliasque necessitates Orientis comiti deputetur. *Data indictione XII* [*a.* 369]

XIIII (XIII).

DE DECURIIS[4] URBIS ROMAE.

1 [5]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Trifolium pp.* Si quis decurialem de auferendis privilegiis putaverit lite pulsandum, intellegat se decuriae interpellare debere iudicem. *D. XIIII k. Febr. Mediolani Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

2 [6]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Exsuperantio Iulio et ceteris decurialibus.* Leges
tam a superioribus principibus quam a divo parente
1 nostro conditas nostra auctoritate firmamus. Singulos itaque iudices scire volumus, ne quis huic collegio iniuriis corporalibus temptet notam atterere
neque ab his commodis, quae rationibus approbantur, audeat separare. huic enim collegio volumus
antiquam privilegiorum praerogativam servari. *D. VIII id. Iul. Romae Honorio A. VI et Aristaeneto conss.* [*a.* 404]

XV (XIIII)

DE PRIVILEGIIS CORPORATORUM URBIS ROMAE.

1 [7]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Alypium pu.* Nulli sit liberum, nulli permissum, ut novum aliquid urbis incolae in urbe sustineant, sed in honorem aeternae urbis corporatis
1 indulta suffragia valere praecipimus. Cura autem
rectorum provinciarum corporati urbis Romae, qui
in peregrina transgressi sunt, redire cogantur, ut
servire possint functionibus, quas imposuit antiqua
sollemnitas. *D. prid. id. Iul. Aquileiae Tatiano et Symmacho conss.* [*a.* 391]

XVI (XV).

DE PISTORIBUS.

1 *Imp. Leo A. Viviano pp.* Quicumque ex mancipibus comitis horreorum dignitatem et officium vel
ambitione vel gratia vel pecunia seu quolibet alio
modo posthac fuerit adsecutus, exutus dignitate,
quam contra interdictum nostrae serenitatis adeptus
est, multatus etiam viginti libris auri ad mancipum
1 denuo consortium collegiumque revocetur. Omne
etiam speciale beneficium, quocumque modo contra
hanc sanctionem fuerit impetratum, penitus conquiescat. [*a.* 457—465]

XVII (XVI).

DE SUARIIS[8] ET SUSCEPTORIBUS VINI ET CETERIS CORPORATIS.

1 [9]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Albinum pu.* Porcinarii urbis aeternae cum pervigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, sordidis semper muneribus liberentur. *D. VIII k. Sept. Romae Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

2 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino pu.*[10] Quicumque ex corporibus suariorum sive excipiendae necessitate litis adstrictus seu inferendae voluntate spontanea provocatus iudicium voluerit experiri, fori urbani auditorium praestoletur.[11] [*a.* 395—397]

(1) ad Iulianum pf. annonae *emendat Gothofredus et iungit* 11, 23, 1 *a.* 366, *vix recte, cum et Gratianus utroque loco male additus foret, nec c.* 1 *h. t. cum legibus a.* 367 *iungi posset: fortasse* ad Aurelianum pf. ann. (*a.* 367, *cf.* 11, 3, 1) *scr.* (2) adorabile *Mommsen* (3) = *Th.* 10, 23, 1 (4) *sic Th.*, de curialibus *KO* (5) = *Th.* 14, 1, 3 (6) = *Th.* 14, 1, 4 (7) *composita est ex Th.* 14, 2, 2. 3. 4 (8) pecuariis *ins. Th.* 14, 4, *om. B* 54, 20 (9) = *Th.* 14, 4, 6 (10) florentino pu. *scripsi ad Th.* 14, 4, 7, florentio pp. *traditur* (11) *cum in c.* 1. 2 *non agatur nisi de suariis, Graeca in extremo titulo excidisse Hugolinus aliique suspicati sunt: sane dici vix potest Iustinianos ex Th. susceptores vini ceterosque corporatos temere retinuisse, cum pecuarios omiserint* (*not.* 8)

XVIII (XVII).
DE COLLEGIATIS ET CHARTOPRATIS ET NUMMULARIIS.

1 [1]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pu.* Qui sub praetextu decanorum seu collegiatorum,
cum id munus non impleant, aliis se muneribus co-
nantur subtrahere, eorum fraudibus credidimus ob-
viandum, ne quis sub specie muneris, quod minus
exsequitur, alterius muneris oneribus relevetur, ne
argentariorum vel nummulariorum munera declinen-
tur ab his; qui dici tantum collegiati vel decani fes-
1 tinant. Ideoque si quis eorum sub nudae appel-
lationis velamine collegiatum se seu decanum appel-
lat, sciat pro se alium subrogandum, qui praedicto
muneri sufficiens approbatur, subrogatione[2] videlicet
memoratorum vel eorum qui moriuntur primatum eius
2 qui subrogatur admisso iudicio. Quod autem supra
numerum, qui encautis[3] brevibus continetur[4], nemo
se quolibet patrocinio vel cuiuslibet adsumpta poten-
tia debeat excusare, hoc nostrae est serenitatis cen-
sere, tuae sublimitatis tuique officii cautius obser-
3 vare. Hoc inter omnes aequa lance servari
praecipimus, nullo divinae domus patrocinio, nullo
sacrosanctarum ecclesiarum reverentia, nullo qualibet
4 vel cuiuslibet se potentia excusante. Sed ne tan-
tum circa munera relevanda supplicibus consuluisse
noscamur, illud etiam dicendum[5] observandumque
esse censemus, ut chartae venditio, quae de provin-
ciis ad corporatos supplicum per innovationem trans-
lata est, primae constitutionis terminis concludatur,
hoc est, quod initio dispositionis constitutum est, id
in posterum nulla addita novatione servetur. *D. x
k. April. Theodosio xvii et Festo conss.*[6] [*a.* 439]

XVIIII (XVIII).
DE STUDIIS LIBERALIBUS URBIS ROMAE ET CONSTANTINOPOLITANAE.

1 [7]*Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Constantio pu.* Universos, qui usurpantes sibi nomina
magistrorum in publicis magistrationibus cellulisque
collectos undecumque discipulos circumferre consue-
runt, ab ostentatione vulgari praecipimus amoveri,
ita ut, si qui eorum post emissos divinae sanctionis
adfatus quae prohibemus atque damnamus iterum
forte temptaverit, non solum eius quam meretur in-
famiae notam subeat, verum etiam pellendum se ex
1 ipsa ubi versatur illicite urbe cognoscat. Illos
vero, qui intra plurimorum domus eadem exercere
privatim studia consueverunt, si ipsis tantummodo
discipulis vacare maluerint, quos intra parietes do-
mesticos docent, nulla huiusmodi interminatione pro-
hibemus: sin autem ex eorum numero fuerint, qui
videntur intra Capitolii auditorium constituti, ii om-
nibus modis privatarum aedium studia sibi interdicta
esse cognoscant, scituri, quod, si adversus caelestia
statuta facientes fuerint deprehensi, nihil penitus ex
illis privilegiis consequantur, quae his, qui in Capi-
tolio tantum docere praecepti sunt, merito deferun-
2 (1) tur. Habeat igitur auditorium specialiter no-
strum in his primum, quos Romanae eloquentiae
doctrina commendat, oratores quidem tres numero,
decem vero grammaticos: in his etiam, qui facundia
Graecitatis pollere noscuntur, quinque numero sint
3 sophistae et grammatici aeque decem. Et quo-
niam non his artibus tantum adulescentiam gloriosam
optamus institui, profundioris quoque scientiae atque
doctrinae memoratis magistris sociamus auctores.
4 Unum igitur adiungi ceteris volumus, qui philo-
sophiae arcana rimetur, duo quoque, qui iuris ac
legum voluntates[8] pandant, ita ut unicuique loca
specialiter deputata adsignari faciat tua sublimitas,
ne discipuli sibi invicem possint obstrepere vel ma-
gistri, neve linguarum confusio permixta vel vocum
aures quorundam aut mentes a studio litterarum
avertat. *D. iii k. Mart. Constantinopoli Theodosio
A. xi et Valentiniano conss.* [*a.* 425]

XX (XVIIII).
DE HONORATORUM VEHICULIS.

1 [9]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Nebridio pu.* Omnes honorati seu civilium seu militarium[10] vehiculis dignitatis suae, id est carrucis[11], intra urbem sacratissimi nominis semper utantur. *D. iii k. Febr. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

XXI (XX).
DE PRIVILEGIIS URBIS CONSTANTINOPOLITANAE.

1 [12]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Philippo pp. Illyrici.* Urbs Constantinopolitana non solum iuris Italici, sed etiam ipsius Romae veteris praerogativa laetetur. *D. prid. id. Iul. Eustathio et Agricola conss.* [*a.* 421]

XXII (XXI).
DE METROPOLI BERYTO.

1 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae pp.* Propter multas iustasque causas metropolitano nomine ac dignitate Berytum decernimus exornandam iam suis virtutibus coronatam. igitur haec quoque metropolitanam habeat dignitatem. Tyro nihil de iure suo derogatur. sit illa mater provinciae maiorum nostrorum beneficio, haec nostro, et utraque dignitate simili perfruatur. [*a.* 448—450]

XXIII (XXII)[13].
DE CANONE FRUMENTARIO URBIS ROMAE.

1 [14]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Iulianum praefectum annonae.* Nautici apud praesidum[15] vel magistratuum acta confiteantur incorruptas species[16] suscepisse, eorumque, apud quos deponitur ista testatio, praesens adspectus probet nihil in his esse vitii. quod eo tempore, quo ad sacrae urbis portum pervenit, praefecturam iugiter observare praeceptum est. *D. xviii k. Iul. Remis Gratiano A. et Dagalaifo conss.* [*a.* 366]

2 [17]*Impp. Arcadius et Honorius AA. ad senatum et populum.* Si quid frumenti vel olei urbicarii canonis remissione indultum est speciali beneficio, contra commodum publicum elicita non valeant. *D. xvii k. Mai. Mediolani Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

3 [18]*Idem AA. Messalae pp.* Neminem patimur in mutando canone urbis Romae nostrae clementiae beneficium postulare: sed etiam ea rescripta, quae quoquo modo potuerint impetrari, suscipi non sinimus. eos vero, qui contra haec fecerint, in duplum

(1) *pr.* § 1 = 1, 2, 9 (2) subrogationi *Mommsen* (3) encautis *dett.* incautis *K*, incaptis *O* (4) *sic* K^b, continentur $K^a O$ (5) edicendum *Cuiacius* (6) *hoc loco excidisse videtur Anastasii constitutio, qua decanorum Constantinopolitanorum numerum centum quinquaginta auctum esse refert Nov.* 59 *pr.* (*cf. ad* 1, 2, 18): *quamquam enim Theodorus ad hanc novellam non laudat nisi* 1, 2, 18, *ab hac constitutione illam Anastasianae legis partem alienam esse probat Const.* (7) = *Th.* 14, 9, 3: *iunge Th.* 15, 1, 53 (8) formulas *Th.* (9) = *Th.* 14, 12, 1 (10) dignitatum *ins. Th.* (11) biiugis *ins. Th.* (12) = 1, 2, 6 *B* 54, 23, 1 (13) *B* 54, 24 (14) = *Th.* 14, 15, 1 (15) curatorum *Th.* (16) species *libri*, se respicies *Th.* (17) = *Th.* 14, 15, 3: *iunge* 4, 40, 3 *et quae ibi laudantur* (18) *pr.* = *Th.* 14, 15, 5

retinendos esse decernimus. [1] Vicarios quin etiam eterosque iudices, nisi deinceps ab usurpatione urbicarii canonis abstineant, deportationis poena detineri, primates officiorum capitali supplicio subiugari perpetua auctoritate sancimus. *D. prid. non. Sept. Altino Theodoro vc. cons.* [*a.* 399]

XXIIII (XXIII)[2].
DE FRUMENTO URBIS CONSTANTINOPOLITANAE.

1 [3]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Urso pu.* Nulli, ne divinae quidem domui nostrae frumentum de horreis publicis pro annona penitus praebeatur, sed integer canon mancipibus consignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda. ita enim debet canon ab inclitae memoriae Constantino praestitus nec non a divo pietatis meae avo Theodosio[4] auctus[5] expendi, quoniam crescit inopia, si frumenta, quae pro annona tribuuntur, ad usus alios deputata[6] cogentur sibi de publico emere, quae aliis vendere potuissent. *D. x k. Aug. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

2 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Leontio pu.* Auri statuta quantitas[8] ad coemptionem frumentariam sit perpetuo dedicata, nec liceat cuiquam postea administratione urbicariae potestatis percepta aliquid ex eadem[9] summa minuere vel ad quoscumque alios usus convertere: sed sub gestorum testificatione certum fiat, et quod mancipibus mutui nomine datum est et quod ab isdem sit excepta omni concussione solvendum. Eum autem, qui hanc formam ausus fuerit inquinare, quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus, et quidquid ex praedicta ratione adcreverit, ad cumulum eiusdem[10] auri quantitatis et frumentarii tituli fomitem redundare, legisque huius tenorem aeneis tabulis incidi. *D. v k. Dec. Constantinopoli Areobindo et Aspare conss.* [*a.* 434]

XXV (XXIIII).
DE ANNONIS CIVILIBUS[11].

1 [12]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Proculo pu.* Annonas publicas[13] non tam titulis dignitatum quam singulorum viritim meritis attributas divi Constantini liberalitate sat claruit. Ideoque nihil ex his scholarum nomine vindicetur, sed pro uniuscuiusque merito quae sunt concessa serventur, ut, quicumque perceptarum annonarum emolumenta vel in heredes proprios iure sanguinis transfuderunt vel in extraneos distractionis titulo transscripserunt, maneat, quod gestum est vel hereditatis merito vel alienationis arbitrio. *D. VII k. Iul. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

2 *Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA.*[14] *Tatiano pp.* Centum viginti quinque modios frumenti praeter solitum canonem per singulos dies de praesenti sexta indictione ex die kalendarum Ianuariarum nomine parapeteumatis[15] de horreis publicis huius almae urbis insita nostrae pietatis liberalitate tribuimus, datis sacris apicibus ad sublimissimam quoque per Orientem praefecturam, quibus possit et modum nostrae donationis agnoscere et incunctanter praebere quae iussimus. Quam modiationem iugiter et in perpetuum civibus nostris debere conferri valitura in aevum hac lege sancimus. [*a.* 392]

XXVI (XXV).
DE MENDICANTIBUS VALIDIS[16].

1 [17]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Severum pu.* Cunctis adfatim, quos in publicum quaestum incerta[18] mendicitas vocabit[19], inspectis exploretur in singulis et integritas corporum et robur annorum, atque[20] inertibus et absque ulla debilitate miserandis necessitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet condicio servilis, proditor studiosus et diligens dominium consequatur, eorum vero, quos natalium sola libertas prosequatur, colonatu perpetuo fulciatur, quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit ac probaverit: salva dominis actione in eos, qui vel latebram forte fugitivis vel mendicitatis subeundae consilium praestiterunt. *D. XII k. Iul. Patavi Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

XXVII (XXVI).
DE NAUTIS TIBERINIS.

1 [21]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum pu.* Qui navem Tiberinam habere fuerit ostensus, onus rei publicae necessarium agnoscat. quaecumque igitur navigia in alveo Tiberis inveniuntur, competentibus et solitis obsequiis mancipentur, ita ut nullius dignitas aut privilegium ab hoc officio vindicetur. *D. VIII id. Oct. Altino*[22] *divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

XXVIII (XXVII).
DE FRUMENTO ALEXANDRINO.

1 [23]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* In aestimatione frumenti, quod ad civitatem Alexandrinam convehitur, quidquid de crithologia et zygostasii munere et pro naucleriorum tuenda substantia eminentia tua disposuit, roboramus. Atque ut curialibus praedae auferatur occasio, iubemus eos ad huiusmodi sollicitudinem adfectandam numquam accedere, sed designata officia tuis provisionibus examinata sollicitudinem praedictam implere. *D. v k. Febr. Constantinopoli Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss.* [*a.* 412]

2 [24]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro pp.* Diurnos centum et decem modios alimoniis Alexandrinae civitatis addi decernimus, ut nemo privetur eo, quod nunc usque percepit, et perissochoregiae nomen penitus amputetur et tesserae designentur et nostrae pietatis nomine censeantur. *D. prid. non. Iun. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

XXVIIII (XXVIII).
DE ALEXANDRIAE[25] PRIMATIBUS.

1 [26]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro pp.* Corporatos civitatis Alexandrinae repur-

) § 1 = *Th.* 14, 15, 6 (2) *B* 54, 25 (3) = *Th.* 14, 16, 2 (4) Theodosio *om. Th.* (5) 11, 25, 2 (6) frumento, quod pro ann. tribuitur, ad u. a. deputato *Th.* (7) = *Th.* 14, 16, 3 (8) sescentarum undecim auri librarum quantitas *Th.* (9) memorata *Th.* (10) memoratae *Th.* (11) civicis *Th.* 14, 17 (12) = *Th.* 14, 17, 10 (13) civicas *Th.* (14) *sic Contius*, imp. arc. *libri mei: expectes* idem aaa. — *Theodosii hanc legem esse constat ex* 11, 24, 1 *et Th.* 14, 17, 14: *ad annum* 392 *ducunt indictio sexta* (*u.* 26), *quae hoc anno incepit, et Tatianus pp., cui initio indictionis successit Rufinus* (15) parapeteumatis *dett.*, parapeteaumatis *K*, parap..(ri?)tamatici *O*[a], parapetaumatici *O*[b]: peritteumatis *proposuit Gothofredus* (16) non invalidis *Th.* 14, 18 (17) = *Th.* 14, 18, 1 *B* 54, 27, 1 (18) incepta *Th.* (19) vocavit *libri cum Th.* (20) ea *ins. Th.* (21) = *Th.* 14, 21, 1: *iunge Th.* 11, 36, 16. 14, 3, 7 (22) acc. XVI k. Nov. *ins. Th.* 11, 36, 16 (23) = *Th.* 14, 26, 1: *Gothofredus iungit* 11, 2, 4. 11, 6, 6 (d. XIIII k. Febr. Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.) (24) = *Th.* 14, 26, 2: *iunge* 10, 32, 56...59 *et quae ibi laudantur* (25) *sic O*, alexandrine *K*, alexandrinae plebis *Th.* 14, 27 (26) = *Th.* 14, 27, 2: *iunge* 10, 32, 56..59 *et quae ibi laudantur*

gandi fluminis onere liberamus et pro tenore et dispositione tua quadringentos solidos ex dinummio vectigali memoratae civitatis praecommodari decernimus, ita ut ex titulo navium omnibus modis repensetur. *D. prid. non. Iun. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [*a.* 436]

XXX (XXVIIII).
DE IURE REI PUBLICAE.

1 *Imp. Antoninus A. Dionysio.* Si quid adversus rem publicam indefensam in ea specie, in qua neque defensores creati fuerint neque ut crearentur placuerit, statutum est, actionibus eius nihil est praeiudicatum.

2 *Idem A. Aphrodisio.* An res publica, in cuius locum vos successistis eo, quod satisfecisse debito proponitis, ius pignoris in eo fundo habeat, apud suum iudicem quaeritur. si enim neque beneficio sibi concesso id ius nacta est neque specialiter in obligatione pignoris sibi prospexit, causa eius non separatur a ceteris creditoribus, qui habent personalem actionem.

3 [1]*Imp. Alexander A. Saturnino.* Rem publicam ut pupillam extra ordinem iuvari moris est.

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Urbano.* Si secundum legem civitatis res publica, cuius meministi, ruina collapsis aedificiis tuis distraxit aream, nihil contra huius legis tenorem rector provinciae fieri patietur.

XXXI (XXX).
DE ADMINISTRATIONE RERUM PUBLICARUM.

1 [2]*Imp. Philippus A. Crescentiae.* Fundum vectigalem, si suis quibusque temporibus debitae quantitates inferantur, invito possessore auferri non posse manifestum est.

2 [3]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Iulio et Zenodoro.* Contra eos[4], qui rem publicam administrantes per officii necessitatem[5] sub condicione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quanti rei publicae interest satis non esse acceptum, dirigendam actionem perspicitis. *PP. VII k. Dec.*[6] *CC. conss.* [*a.* 294]

XXXII (XXXI).
DE VENDENDIS REBUS CIVITATIS.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA.*[7] *Herculiano.* Si sine ulla condicione praedia vendente re publica comparasti, perfecta venditione nulla ratione vereris, ne adiectione facta auferri tibi dominium possit. tempora enim adiectionibus praestituta ad causas fisci pertinent, nisi si qua civitas propriam legem habeat.[8]

2 *Imp. Antoninus A.* Quamvis incrementum conductioni factae publici praedii videtur offerri, non tamen additamenti specie oportet fidem locationis infringi, praesertim cum tantum iam temporis ex contractu decessisse[9] proponas.

3 [10]*Imp. Leo A. Erythrio pp.* Si qua hereditatis vel legati seu fideicommissi aut donationis titulo domus aut annonae civiles aut quaelibet aedificia vel mancipia ad ius inclitae urbis vel alterius cuiuslibet civitatis pervenerunt sive pervenerint, super his lice-
bit civitatibus venditionis pro suo commodo inire
contractum, ut summa pretii exinde collecta[11] ad
renovanda sive restauranda publica moenia dispen-
1 sata proficiat. Indefessa vero cura prospicientes,
ne quis adversus commoda civitatum quicquam moliri
possit incommodum, sed sine ulla fraude seu nundi-
natione vel colludio seu coniventia huiusmodi vendi-
tiones procedant, hoc in posterum observandum esse
censemus, ut, si quidem ad hanc inclitam urbem
domum vel civiles annonas aut alia quaelibet aedi-
ficia aut mancipia pertinentia contigerit venumdari,
2 non aliter nisi imperiali auctoritate vendantur. In
provinciis vero praesentibus omnibus seu plurima
parte tam curialium quam honoratorum et posses-
sorum civitatis, ad quam res pertinent praedictae,
propositis sacrosanctis scripturis singillatim unum-
quemque eorum qui convenerint iubemus sententiam
quam putent utilem patriae suae designare, ut ita
demum decreti recitatione in provinciali iudicio inter-
veniente emptor competentem possit habere cautelam.
3 Hos autem venditionum contractus, sive iam com-
pleti fuerunt seu postea incundi fuerint, stabiles
esse censemus. *D. V k. Mart. Marciano et Zenone
conss.*[12] [*a.* 469]

XXXIII (XXXII).
DE DEBITORIBUS CIVITATUM.

1 *Imp. Antoninus A. Diodoto.* Non prius debitorem rei publicae honorem in re publica subire, quam id quod debere constiterit conventus exsolverit, tam meis quam divorum principum constitutionibus declaratur.

2 [13]*Imp. Constantinus A.*[14] *Verino suo salutem.*
Apud eos, quos superstites integris facultatibus esse
perviderís vel quorum heredes incolumia retinent pa-
trimonia, sortes rei publicae[15] perseverare debebunt,
ita tamen, ut annuas usuras suis quibusque tempo-
ribus exsolvant, cum simul et rei publicae utile sit
retinere idoneos debitores et ipsis commodum cu-
1 mulum debiti minime nutriri. Et quia nefas est
obnoxiis corporibus alienatis circumscribi civitates,
placuit, si qui debitor rei publicae civitatis quippiam
ex eo patrimonio, quod habuit, cum pecuniam rei
publicae sumeret, donaverit vel distraxerit vel qua-
libet in alium ratione contulerit, qualitate rei alie-
natae perspecta atque omnibus debitoris facultatibus
consideratis, quas habuit, cum ei pecunia crederetur,
pro rata ab eo, qui ex debitoris facultatibus aliquid
1a detinet, ex sorte atque usuris postulari. Itaque
quotiens minus idoneum deprehenditur eius patri-
monium, cuius nomen civitati alicui[16] invenitur ob-
noxium, iudex omni diligentiae[17] sollicitudine debebit
inquirere, ad quos ex qualibet condicione transierint
debitoris facultates, ut singuli aequa aestimatione
habita pro rata rerum quas possident conveniantur,
personalem actionem contra eum habituri debitorem,
1b qui ipsis solventibus liberatur. Ab eo autem, a
quo constat fortunarum suarum partem maximam
recessisse, etiam reliquam portionem quae apud eum
2 resederit transferri ad idoneum oportebit. Quod
si quispiam debitor rei publicae civitatis fisco nostro
locum fecerit, emptores, qui ex fisco nostro compa-
raverint, manifestum est secundum ius vetus et re-
scripta divorum constitutionesque nostras nullam
3 debere molestiam sustinere. Quod si quis debitor
non comparaverit vel certe ita omnia sua consump-
serit, ut nemo aliquam rem ex eius bonis possideat,
id[18] debitum convenit ad dispendium rei publicae

(1) *B* 54, 28, 2 (2) *B* 54, 29 *not. p* (3) = 6, 54, 8 (4) sive successores eorum *ins. l. gem.* (5) civitati *ins. l. gem.* (6) supposita VII k. Mart. *l. gem.* (7) impp. sev. et ant aa. *scripsi ad Dig.* 50, 1, 21, 7 (*cf. inscr. c.* 2), imp. ant. a. *K*, imp. a. *I* (8) Idem respondit (rescripserunt *Cuiacius*), si civitas nullam propriam legem habet de adiectionibus admittendis, non posse recedi a locatione vel venditione praediorum publicorum iam perfecta: tempora enim adiectionibus praestituta ad causas fisci pertinent *Dig. l. c.* (9) *sic KI*, ex contractus die cessisse *dett.* (10) *pr.* = 6, 24, 12: *iunge* 8, 11, 22 (11) *sic I*[v], collata *KI*[r] (12) Marciano cons. (= *a.* 472) *scr.* (13) = *Th.* 12, 11, 1 (14) Locrio *ins. Th.* (15) sortes kalendarii *Th.* (16) nomen kalendario civitatis alicuius *Th.* (17) diligentiae *Th.*, diligenti *I*[a], diligentia et *K* (18) quoque *ins. Th.*

pertinere. ideoque cura patris civitatis[1] apud idoneos vel dominos rusticorum praediorum pecunia collocanda est. *PP. III k. Febr. Volusiano et Anniano conss.* [*a.* 314]

XXXIIII (XXXIII).
DE PERICULO NOMINATORUM.

1 *Imp. Gordianus A. Severino.* Ili, qui a te collegaque tuo magistratus creati sunt, etiamsi maxime fideiussores non exegistis, tamen si per id temporis quo magistratus honor deponebatur solvendo fuerunt, periculo vos creationis non fecerunt obnoxios ex eo, quod casu aliquo patrimonium eorum mutilatum sit, cum cessationi suae id debeant imputare damnaque rei publicae, si qua ob culpam eorum passa est, sarcire, qui, cum nomine publico eos convenire potuissent, id facere supersederunt.

2 *Idem A. Rufino.* Si successoris tui successor non idoneum loco suo magistratum denominavit, administrationis eius periculum ad personam tuam spectare nequaquam potest. etenim nominati successoris dumtaxat quisque periculum suscipere compellitur nec ad nominatoris nominatorem manus iure porrigi possunt.

XXXV (XXXIIII).
DE PERICULO EORUM QUI PRO MAGISTRATIBUS INTERVENERUNT.

1 *Imp. Antoninus A. Augustali.* Fideiussorem magistratuum in his quae ad rei publicae administrationem pertinent teneri, non in his quae ob culpam vel delictum eis[2] poenae nomine inrogentur, tam mihi quam divo Severo patri meo placuit.

XXXVI (XXXV).
QUO QUISQUE ORDINE CONVENIATUR.

1 [3]*Imp. Antoninus A. Luciano.* Etsi duobus simul cura pecuniae civitatis, non tamen separatis portionibus mandetur, singuli non pro virili portione, sed
1 in solidum rei publicae obligantur. Cum autem de indemnitate eius quaeritur, prius eius bona qui administravit ac mox, si satisfieri non potuerit, col-
2 legae conveniuntur. Vos tamen, qui heredes unius ex curatoribus extitistis, damnum[4] si quod post mortem eius dolo vel culpa collegarum accessit, onerari non est rationis.

2 *Imp. Gordianus A. Valenti.* Quotiens duobus non separatim, sed pro indiviso munus iniungitur, et ita, ut unusquisque eorum periculo soliditatis[5] videatur obstrictus, manus ad nominatorem, priusquam utrique qui id munus administraverunt sollemniter fuerint excussi, nulla ratione possunt porrigi.
1 Si vero separatis portionibus ad munus nominati sunt, prius pro portione conveniantur qui administraverint, item fideiussores eorum: si nec ab his quidem indemnitas fuerit servata, tunc demum creatorem ac, si nec is quidem sufficiat, novissime participem muneris conveniri debere praeses non ignoret.

3 *Imppp. Carus Carinus et Numerianus AAA. Theodosio.* Si ita duumviri creati estis, ut mutuo periculo teneamini, in dubium non venit vicariis damnis vos esse obstrictos, cum in magistratibus prius nominatores conveniendos esse (hoc quod in persona vestra custodiri considerastis[6]) constitutum est.

4 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Dioni.* Cum te et collegam tuum magistratus vestri tempore publicum fenus collocasse proponas nec potuisse debitum a quibusdam rei publicae restitui, cum paratus sis pro te id quod[7] solus gessisti satis rei publicae facere, consequens est rem publicam, si separati actus vestri fuerint, contra[8] successores collegae tui vel rerum eius possessores prius ob personam eius progredi et, si solida indemnitas rei publicae servata non fuerit, nominatores eius interpellare ac postremo loco, si quid ex nomine collegae tui defuerit, ob culpae nexum te interpellare. priores nominatores enim veluti fideiussores placuit obstringi.

XXXVII (XXXVI).
NE QUIS LIBER INVITUS ACTUM REI PUBLICAE GERERE COGATUR.

1 *Imp. Alexander A. Urbico.* Si, ut proponis, decreto ordinis ad libertatem ductus es, non debere te invitum actum rei publicae administrare curator rei publicae non ignorat, praesertim cum servi eiusmodi officia administrare debeant.

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Tiberio.* Si, cum ingenuus esses, ad actum gerendum a re publica compelleris, auxilium praesidis et iuris praesidia prout usus exigebat implorare potuisti.

XXXVIII (XXXVII).
INIUNCTI MUNERIS SUMPTUS AD OMNES COLLEGAS PERTINERE.

1 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Diodoro.* Cum ad munus exhibendarum angariarum cum aliis creatus a consortibus muneris sollicitudine deserta solum te functum esse proponas, sumptuum detrimenta, si qua acciderunt, collatione eorum, quos munus oportuit participare, provisione praesidis dividentur. qui[9] si etiam a te obsequium derelictum esse cognoverit, quid censurae publicae congruit, non ignoret.

XXXVIIII (XXXVIII).
DE HIS QUI EX OFFICIO QUOD ADMINISTRAVERUNT CONVENIUNTUR.

1 *Imp. Alexander A. Octavio.* Fenoris rei publicae, quod non tua culpa perditum esse apparuerit, sufficit sortis damnum, non etiam usurarum sustinere.

XXXX (XXXVIIII).
DE SOLUTIONIBUS ET LIBERATIONIBUS DEBITORUM CIVITATIS.

1 *Imp. Alexander A. quattuorviris et decurionibus Fabraternorum.* Cautiones servorum publicorum ita demum firmam securitatem debitoribus praestant, si curatorum adsignantium vel eorum quibus exigendi
1 ius est auctoritate subnixae sunt. Cum autem is qui exsolvisse dicitur solam scripturam actoris suscipientis pecuniam promet, ea tantum defensio consuevit admitti, si quod exsolutum est rationi rei pu-
2 blicae profecisse doceatur. Sane curator vester, si fraude servi constiterit effectum, ut interciperentur a curatore[10] illatae a debitoribus quantitates, de peculio eius quod eo modo deest restituet.

XXXXI (XXXX).[11]
DE SPECTACULIS ET SCAENICIS ET LENONIBUS.

1 [12]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Hesperium proconsulem Africae.* Non in-

(1) ideoque periculo curatoris kalendarii *Th.* (2) eis *edd.*, ei *libri* (3) *B* 54, 32 *not. s* (4) damno *edd.* (5) *sic KI*, solidatis *dett.*, sodalitatis *liber Cuiacii* (6) *sic K*, consideratis *I*, desideratis *dett.* (7) pro eo quod *Mommsen* (8) fuerint contra *Hal.*, contractus fuerint *libri* (9) qui $K^b I^a$, quod $K^a I^b$ (10) a curatore *delet Mommsen* (11) *B* 54, 37 (12) = *Th.* 15, 7, 3

videmus, sed potius cohortamur amplectenda felicis populi studia, gymnici ut agonis spectacula reformentur. veruntamen cum primates viri populi studiis ac voluptatibus grati esse cupiant, [illegible] permittimus, ut integra sit voluptas, quae [illegible] celebretur impensis. [illegible]

2 (3) [illegible] Quis [illegible] quos vel serenitas nostra vel ordinarii [illegible] unt voluptatibus, ad [illegible] vatum abduxerit, [illegible] multetur. [illegible]

3 (2) [illegible] agitandi [illegible] lis praeter [illegible] supplicas [illegible]

4 [illegible] civitatis [illegible]

[illegible]

XXXVII [illegible]

[illegible]

[illegible]

copiam vel olim vel nunc per nostra indulta meruerunt, [1]usum aut ex castellis aut ex ipsis formis iubemus elicere[2] neque earum fistularum quas matrices vocant cursum ac soliditatem attemptare vel
1 ab ipso aquaeductu trahere. Quod si quis aliter fecerit, non solum id quod prius iure beneficii fuerat consecutus amittat, verum pro condicione quoque personae severissima poena plectetur. *D. v k. Sept. Romae Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

4 [3]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Asterio comiti Orientis.* Usum aquae veterem longoque dominio constitutum singulis civibus manere censemus nec ulla novatione turbari, ita tamen, ut quantitatem singuli, quam veteri licentia percipiunt, more usque in praesentem diem perdurante percipiant: mansura poena in eos, qui ad inrigationes agrorum vel hortorum delicias furtivis aquarum meatibus abutuntur. *D. k. Nov. Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

5 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Si quis per divinam liberalitatem meruerit ius aquae, non viris clarissimis rectoribus provinciarum, sed tuae praecellentissimae sedi caelestes apices intimare debebit: condemnatione contra illum qui preces moderatoribus insinuare conatur quinquaginta librarum auri et[4] contra universos administratores qui rescriptum per subreptionem elicitum suscipere moliuntur proponenda, apparitoribus nihilo minus eorundem virorum clarissimorum provinciae moderatorum animadversionibus pro vigore tui culminis subiugandis: et amplissima tua sede dispositura, quid in publicis thermis, quid in nymphaeis pro abundantia civium convenit deputari, quid his personis, quibus nostra perennitas indulsit, ex aqua superflua debeat impertiri. [*a.* 440—441]

6 *Idem AA. Cyro pp.* Omnis servitus aquarum aquaeductus Hadriani sive domorum sive possessionum sive suburbanorum sive balneorum vel per divinos adfatus intimatos in quolibet iudicio vel per usurpationem impertitos[5] penitus exprobretur[6]: maluimus etenim praedictum aquaeductum nostri palatii publicarum thermarum ac nymphaeorum commoditatibus inservire. et decernimus hanc dispositionem modis omnibus in posterum servari, nemini licentia tribuenda ab eodem aquaeductu precibus oblatis usum aquae petere vel eum audere perforare: scientibus his, qui qualibet ratione putaverint ad huiusmodi molimen accedere, vel officio, si ausum fuerit instruere vel minus instructis precibus parere, centena pondo auri multae nomine fiscalibus rationibus
1 se esse illaturos. Super his sancimus sulcum publicum aquarum nullis intra decem pedes arboribus coartari, sed ex utroque latere decempedale
2 spatium integrum illibatumque servari. Praeterea de plumbeis fistulis ducentibus ad thermas, quae Achillis nuncupantur, quas providentia tuae magnificentiae factas esse cognovimus, eandem formam
3 servari censemus. Etenim memoratas fistulas thermis tantum et nymphaeis, quibus eminentia tua deputaverit, volumus inservire: facultate praebenda tuae sublimitatis apparitoribus circumeundi sine formidine domus suburbana balnea ad requirendum, ne qua deceptio vel suppressio vel insidiae contra publicam utilitatem a quoquam penitus attemptetur. [*a.* 440?]

7 *Idem AA. Eutychiano pp.* Ad reparationem aquaeductus huius almae urbis omnia vectigalia, quae colligi possunt ex universis scalis[7] huius inclitae urbis et ex operariis qui Cyzicenii dicuntur, ad refectionem eiusdem aquaeductus procedere: illo videlicet observando, ut nemo eorum qui ius aquae possident quamcumque descriptionem sustineat: nam exsecrabile videtur domos huius almae urbis aquam habere venalem.

8 *Imp. Zeno A. Adamantio pu.* Hac lege sancimus, ut, si quis amplissimam praefecturam gubernans aurum aquaeductui deputatum ad alterum quodlibet opus non aquaeductibus vel aquae publicae competens extruendum vel curandum putaverit convertendum, de suis facultatibus eandem summam
1 aquaeductus titulo repensare cogatur. Separatus vero arcarius aurum aquaeductus suscipiat gloriosissimorum consulum liberalitate vel ex[8] aliis titulis ad aquas publicas pertinentibus collectum vel postea colligendum.

9 *Idem A. Sporacio.* Diligenter investigari decernimus, qui publici ab initio fontes vel, cum essent ab initio privati, postquam publice usum praebuerunt, ad privatorum usum conversi sunt, sive sacris apicibus per subreptionem impetratis, ac multo amplius si auctoritate illicita nec appetito colore sacri oraculi huiusmodi aliquid pertemptatum fuisse dignoscitur, ut ius suum regiae civitati restituatur et, quod publicum fuerit aliquando, minime sit privatum, sed ad communes usus recurrat: sacris oraculis vel pragmaticis sanctionibus adversus commoditatem urbis quibusdam impertitis iure cassandis nec longi temporis praescriptione ad circumscribenda civitatis iura profutura.

10 *Idem A. Spontio*[9]. Decernimus, ne quid a quacumque persona qualibet dignitate praedita contra munuscularios[10] aquaeductus vel fontes publicos
1 qui ad aquaeductus confluunt pertemptetur. Sed et si quis clam vel palam auctoritate confisus de isdem paragogiis[11] vel fontibus aquam transduxerit vel clandestinis insidiis forte subripuerit, publicis
2 aquaeductibus eam restituere compellatur. Hoc etiam praecipimus, ne in posterum a quolibet iuxta eosdem aquaeductus plantari qualescumque arbores possint, ne ex stirpibus labefactentur parietes aquaeductuum, quod antiquis etiam constitutionibus inter-
3 dictum esse dignoscitur. Scientibus universis, quod in posterum super huiusmodi commissis suburbanum vel praedium vel balneum vel aquae mola vel hortus, ad cuius usum aqua publica fuerit derivata, vel si quid ex his iuxta aquaeductum positum ad eum pertinet, qui plantavit arbores aquaeductibus noxias, ad quemcumque pertineat locum vel hominem vel domum, proscriptionis titulo subiacebit et fisci viribus vindicabitur: nulli super huiusmodi poena nec per sacros
4 (1) apices venia tribuenda. Universos autem aquarios vel aquarum custodes, quos hydrophylacas nominant, qui omnium aquaeductuum huius regiae urbis custodiae deputati sunt, singulis manibus eorum felici nomine nostrae pietatis impresso signari decernimus, ut huiusmodi adnotatione manifesti sint omnibus nec a procuratoribus domorum vel quolibet alio ad usus alios avellantur vel angariarum vel operarum
5 nomine teneantur. Quod si quem ex isdem aquariis mori contigerit, eum nihilo minus qui in locum defuncti subrogatur signo eodem notari praecipimus, ut militiae quodammodo sociati excubiis aquae custodiendae incessanter inhaereant nec muneribus aliis occupentur.

11 *Imp. Anastasius A. Sergio pp.* Divinam dispositionem ab inclitae recordationis principe Theodosio super his, qui aquam sibi de publicis aquaeductibus seu fontibus praeberi desiderant, promulgatam[12] hac etiam lege in sua firmitate durare sancimus, quatenus nemo vel in hac sacratissima civitate vel in provinciis sine divinis apicibus de sacro epistularum scrinio more solito edendis et iudicio tuae celsitudinis vel aliis quorum interest intimatis vel intimandis aquam de publico aquaeductu seu fonte trahere permittatur: his, quicumque nostra iussa violaverint seu violari concesserint, denarum librarum auri condemnatione aliaque gravissima indignatione feriendis.

(1) eius *ins. Th.* (2) *sic Th.*, eligere *libri* (3) = *Th.* 15, 2, 7: *iunge Th.* 15, 1, 36 (4) et *dett*, *om. KI* (5) impetrata *scr.* (6) exprobetur *libri* (7) scalis *Cui. ex libro et ad B: τὰ παρεχόμενα εἰς τὰς σκάλας*, callis *K*, scolis *I* (8) ex *K.*, *om. I* (9) Sporacio *scr.* (10) minuscularios *dett.* (11) *sic Alciatus*, parolociis *K*, paralitiis *I*[a], parolitiis *I*[b], paralogiis *dett.* (12) c. 5 *h. t.*

XXXXIIII (XXXXIII).

DE GLADIATORIBUS PENITUS TOLLENDIS.

1 [1]*Imp. Constantinus A. Maximo pp.* Cruenta spectacula in otio civili et domestica quiete non placent. quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. *PP. Beryto k. Oct. Paulino et Iuliano conss.* [*a.* 325]

XXXXV (XXXXIIII).

DE VENATIONE FERARUM.

1 [2]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Mauriano comiti domesticorum et vices agenti magistri militum.* Occidendorum leonum cunctis facimus potestatem neque aliquam sinimus quemquam calumniam
1 formidare. [3]Bestias autem, quae ad comitatum ab omnibus limitum ducibus transmittuntur, non plus quam septem diebus intra singulas civitates retineri praecipimus: violatoribus eorum quinas libras auri fisci viribus illaturis. *D. XIII k. Iun. Constantio et Constante vv. cc. conss.* [*a.* 414]

XXXXVI (XXXXV).

DE MAIUMA.

1 [4]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario pp.* Clementiae nostrae placuit, ut maiumae provincialibus laetitia reddatur, ita tamen ut servetur honestas et verecundia castis moribus perseveret. *D. VII k. Mai. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

XXXXVII (XXXXVI).

UT ARMORUM USUS INSCIO PRINCIPE INTERDICTUS SIT.

1 [5]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Bulephorum consularem Campaniae.* Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur. *D. III non. Oct. Altino divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

XXXXVIII (XXXXVII)[6].

DE AGRICOLIS CENSITIS VEL COLONIS.

1 [7]*Imp. Constantinus A. ad Aemilianum pp.* Numquam rationibus vel colligendis frugibus insistens agricola ad extraordinaria onera trahatur, cum providentiae sit opportuno tempore his necessitatibus satisfacere. *Lecta VII id. Mai. Romae Ianuarino et Iusto conss.* [*a.* 328]

2 [8]*Imp. Constantius A. ad Dulcitium consularem Aemiliae.* Si quis praedium vendere voluerit vel donare, retinere sibi transferendos ad alia loca colonos
1 privata pactione non possit. Qui enim colonos utiles credunt, aut cum praediis eos tenere debent aut profuturos aliis derelinquere, si ipsi sibi praedium prodesse desperant. *D. III k. Mai. Mediolani Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss.* [*a.* 357]

3 [9]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Faventium vicarium Italiae.* Quisquis ex desertis agris veluti vagos servos liberalitate nostra fuerit consecutus, pro fiscalibus pensitationibus ad integram terrae [10] professionem, ex qua videlicet servi manere
1 videntur, habeatur obnoxius. Id etiam circa eos observari volumus, qui ex huiusmodi fundis servos ad possessiones suas transire permiserint. *D. prid. k. Aug. Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

4 [11]*Idem AA. ad Modestum pp.* Ii, penes quos fundorum dominia sunt, pro his colonis originalibus, quos in locis isdem censitos esse constabit, vel per se vel per actores proprios recepta compulsionis sollicitudine implenda munia functionis agnoscant.
1 Sane quibus terrarum erit quantulacumque possessio, qui in suis conscripti locis proprio nomine libris censualibus detinentur, ab huius praecepti communione discernimus: eos enim convenit propriae commissos mediocritati annonarias functiones sub solito exactore cognoscere. *D. k. Mai. Constantinopoli Gratiano A. et Dagalaifo conss.* [12] [*a.* 366]

5 *Idem AA. ad Oricum praesidem Tripolitanae.* Domini praediorum id quod terra praestat accipiant, pecuniam non requirant, quam rustici optare non audent, nisi consuetudo praedii hoc exigat. [*a.* 366]

6 *Idem AA. ad Germanianum pp. Galliarum.* Omnes omnino fugitivos adscripticios colonos vel inquilinos sine ullo sexus muneris [13] condicionisque discrimine ad antiquos penates, ubi censiti atque educati natique sunt, provinciis praesidentes redire compellant. [*a.* 366]

7 *Idem AA. et Gratianus A. ad Maximum pp.* Quemadmodum originarios absque terra, ita rusticos
1 censitosque servos vendi omnifariam non licet. Neque vero commento fraudis id usurpet legis illusio, quod in originariis saepe actitatum est, ut parva portione terrae emptori tradita omnis integri fundi
2 cultura adimatur. Sed cum soliditas fundorum vel certa portio ad unumquemque perveniat, tanti quoque servi et originarii transeant, quanti apud superiores dominos et possessores vel in soliditate vel in parte manserunt: et emptor pretium quod dederit amissum existimet [14], nihilo minus venditori ad repetendos servos cum agnatione eorum vindicatione
3 concessa. Et si aliqua denique ex causa dissimulaverit legis usurpare beneficium atque iste sub hac taciturnitate decesserit, et heredibus eius et contra heredes emptoris vindicationem damus longi temporis praescriptione submota: mala fide namque possessorem esse nullus ambiget, qui aliquid contra legum interdicta mercatur [15].

8 *Idem AAA. ad Probum pp.* Omnes profugi in alieno latebras collocantes cum emolumentis tributariis, salva tamen moderatione, revocentur, scilicet ut si, apud quos homines repeeriuntur, alienos esse noverant fugitivos et profugis in lucrum suum usi sunt, hoc est sive excoluerunt agros fructibus dominis profuturos sive aliqua ab isdem sibi iniuncta novaverunt [16] nec mercedem laboris debitam consecuti sunt, ab illis tributa quae publicis perierunt
1 functionibus exigantur. Ceterum si occultato eo profugi, quod alieni esse videntur, quasi sui arbitrii ac liberi apud aliquem se collocaverunt aut excolentes terras partem fructuum pro solo debitam dominis praestiterunt cetera proprio peculio reservantes, vel quibuscumque operis impensis mercedem placitam consecuti sunt, ab ipsis profugis quaecumque debentur exigantur: nam manifestum est priva-
2 tum iam esse contractum. Si qui vero inter agricolas, ut solet, ex quibuscumque commerciis huiusmodi hominibus inveniuntur esse debitores, eorum partibus constitutis iudex ab obnoxiis quod debetur exposcat.

9 [17]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad populum.* Immunitates specialiter datae et iugatio et capitatio libris publicis et civitatum

(1) = *Th.* 15, 12, 1 (2) *pr.* = *Th.* 15, 11, 1 (3) § 1 = *Th.* 15, 11, 2: *Ροπαί* 4, 1 *eo ducere videntur, ut cum Th. a* § 1 *alteram legem incipiamus: citant enim secundum Cuiacium* βι. [ι]α' τοῦ κώδ. τί. με' διάτ. β': *sed liber a Zachariaeo adhibitus om.* διάτ. β'. (4) = *Th.* 15, 6, 1 (5) = *Th.* 15, 15, 1: *iunge Th.* 9, 30, 2 (6) *B* 55, 1 (7) = *Th.* 11, 16, 4 (8) = *Th.* 13, 10, 3 (9) = *Th.* 11, 1, 12 (10) glebae *Th.* (11) = *Th.* 11, 1, 14 (12) Gratiano A. II et Probo conss. (= *a.* 371) *scr.* (13) muneris *edd.*, numeri *UK*, munerum *dett.* (14) *sic Contius*, et *ins. libri* (15) *sic K*, mereatur *U* (16) *sic UK*[a], noverunt *K*[b]: navaverunt *scr.* (17) = *Th.* 13, 10, 8: *iunge* 10, 25, 1

ac provinciarum encautariis sine aliqua probatione factae penes fruentes ereptae in functionem pristinam redeant. *D. III non. Mart. Mediolani Merobaude II et Saturnino conss.* [*a.* 383]

10 [1]*Idem AAA. et Arcadius A. Cynegio pp.* Cum antea per singulos viros, per binas vero mulieres capitis norma sit censa, nunc binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis unius[2] pendendi capitis
1 attributum est. Quocirca sublimitas[3] tua huiusmodi census[4] per Comanensium et Ariarathensium Armeniae secundae, Amasenorum Helenoponti et Diocaesarensium Cappadociae secundae urbes salubris et temperatae peraequationis modum monumentis publicis iubebit adnecti. *D. VI k. April. Constantinopoli Honorio et Euodio conss.* [*a.* 386]

11 *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad populum.* Originarios colonos nullis privilegiis, nulla dignitate, nulla census auctoritate excusari praecipimus, sed amputatis omnibus, quae aliquotiens per gratiam sunt elicita, domino vel fundo esse reddendos.

12 *Idem AA. Florentio* . . . Servos vel tributarios vel inquilinos apud dominos volumus remanere. nam cum metu damni deterritus unusquisque eum quem incognitum habuerit coeperit propulsare, voluntas fugiendi servis non erit: nemo enim dominum suum deserit sciens nusquam[5] sibi latendi locum
1 esse derelictum. Sed aut cognitum sibi ingenuum unusquisque suscipiet, aut eum qui se liberum esse simulaverit a se submovebit metuens his quae sta-
2 tuta sunt obnoxius fieri. Si quis igitur ex memoratis fugitivis apud quemlibet fuerit repertus, duodecim libras argenti fisco nostro inferat detentator, ipsi autem cuius fuit praeter eundem fugitivum alterum etiam eiusdem aestimationis inferre decernimus.

13 [6]*Idem AA. Vincentio pp. Galliarum.* Definimus, ut inter inquilinos colonosve, quorum quantum ad originem pertinet vindicandam indiscreta eademque paene videtur esse condicio, licet sit discrimen in nomine, suscepti liberi vel utroque vel neutro parente censito statum paternae condicionis agnoscant.
1 Illud etiam servandum est, ut, si quando utriusque fundi idem dominus de possessione referta cultoribus ad eam colonos quae laborabat[7] tenuitate transtulerit, idemque fundi ad diversorum iura dominorum qualibet sorte transierint, maneat quidem facta translatio, sed ita, ut praedii eius dominus, a quo coloni probantur fuisse transducti, translatorum agnationem restituat. *D. III id. Iul.*[8] *Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

14 [9]*Idem AA. Vincentio pp. Galliarum.* Si coloni, quos bona fide quisque possedit, ad alios fugae vitio transeuntes necessitatem condicionis propriae declinare temptaverint, bonae fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri, tunc causam originis et proprietatis agitari. *D. IIII id. Iul.*[10] *Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

15 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Probo*[12]. Colonos numquam fiscalium nomine debitorum ullius exactoris pulset intentio: quos ita glebis inhaerere praecipimus, ut ne puncto quidem temporis debeant amoveri.

16 [13]*Idem AA. Palladio pp.* Mulier, quae fuisse originaria docebitur, si cuiuscumque liberi hominis[14] secuta consortium in urbibus vel in quibuscumque locis victura constitit[15], eius omnem subolem[16] secundum vetera constituta conveniet revocari. *D. VI k. Iul. Ravennae Monaxio et Plinta conss.* [*a.* 419]

17 [17]*Idem AA. Iohanni pp.* Per colonum praeiudicium possessioni invito vel inscio domino imponi non posse et iure et legum auctoritatibus decantatur[18]. *D.*[19] *id. Iul. Ravennae Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

18 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Basso pp.* Colonos nulla ratione ad ullum quamvis humilioris militiae locum sinimus admitti: sed nec apparitores magisteriae potestatis censibus adscriptos probari concedimus[20], quia in hac parte et dominorum iuri et publicae consulimus honestati. [*a.* 426]

19 [*Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Α.*][21]
[22]*Τῶν γεωργῶν οἱ μὲν ἐναπόγραφοί εἰσιν καὶ τὰ τούτων πεκούλια τοῖς δεσπόταις ἀνήκει, οἱ δὲ χρόνῳ τῆς τριακονταετίας μισθωτοὶ γίνονται ἐλεύθεροι μένοντες μετὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· καὶ οὗτοι δὲ ἀναγκάζονται καὶ τὴν γῆν γεωργεῖν καὶ τὸ τέλος παρέχειν. τοῦτο δὲ καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ τοῖς γεωργοῖς λυσιτελές.*

20 *Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.* Litibus imponentes celeritatem sancimus, si quando coloni cuiuscumque condicionis contra dominos terrae declamaverint super hoc ipso dubitantes, utrum is terrae dominus est nec ne (eos tamen dicimus, qui non ex longo prolixoque tempore vel longinqua et inveterata redituum susceptione sufficientem habent cautelam, in quibus casibus ne contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis praescriptione vel redituum frequentissima consequentia colonorum impetus excludente): talem esse super redituum vel publicarum functionum praestatione formam censemus, ut, si tales coloni, quales supra diximus, idoneum fideiussorem totius summae quae ab his dependitur praestiterint, quod omnes reditus sine ulla procrastinatione, si melior causa dominorum iudicetur, eis restituent, et talis fideiussor per triennium accipiatur eoque impleto iterum renovetur, coloni in medio nullo modo super reditibus a dominis inquie-
1 tentur. Sin autem hoc[23] coloni minime facere voluerint vel potuerint, tunc idem reditus per officium iudicis annui exigantur per solita tempora, in quae etiam dominis dependebantur, et deponantur in aede sacra, id est in cimeliarchio civitatis, sub qua possessio sita est[24], vel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in metropolitana ecclesia, ut remaneant cum omni cautela et post plenissimam definitionem vel dominis dentur vel
2 colonis restituantur. Sin autem reditus non in auro, sed in speciebus inferuntur, vel in totum vel ex parte, interim per officium iudicis fructus vendantur et pretia eorum secundum praedictum modum
3 deponantur. Haec de reditibus definientes ad publicas transeamus functiones. et si quidem coloni more solito eas dependant, ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo praeiudicio dominis generando, qui et quiescentibus colonis et non contradicentibus ad publicum tributarias functiones minime inferebant.
3a Sin autem moris erat dominos totam summam accipere et ex ea partem quidem in publicas vertere

(1) = *Th.* 13, 11, 2: *iunge* 11, 58, 3 (2) *idem Th.*: *fuerit* onus (3) sublimis auctoritas *Th.* (4) censibus *Th.* (5) nusquam *edd.*, nuquam *U*, numquam *K* (6) *iunge c.* 14 *et quae ibi laudantur* (7) *sic K*, laborat *U* (8) *cf. not.* 10 (9) = *Th.* 4, 23, 1: *iunge c.* 13 *h. t.* 11, 66, 6 *Th.* 12, 19, 1. 3 (10) d. III k. Iul. *leges iungendae* (11) *Herrmann iungit* 8, 16, 8. 11, 59, 13 (d. III id. Iun. Constantinopoli Constante et Constantio conss. [*a.* 414]) (12) Probo comiti sacrarum largitionum 8, 16, 8 (13) = *Th.* 5, 10, 1, 4 (14) ac sui iuris *ins. Th.* (15) si modo intra praefinitum tempus reposcitur *ins. Th.* (16) originem *Th.* (17) = 8, 15, 8 *Th.* 2, 30, 2; *iunge* 2, 13, 2. 4, 4, 1. 4, 26, 13. 12, 60, 4 (18) *sic l. gem. Th.*, declaratur *libri* (19) d. V *leges iungendae* (20) *comma* nec . . . concedimus *isdem fere verbis repetitur in* 12, 54, 3 (21) *inscriptio ex c.* 23 § 1 *h. t. restituta est* (22) = *B* 55, 1, 18 (23) hoc *I*, *om. UK* (24) sita est I^b, sit UI^a, sita sit *K*

19 *Imp. Anastasius A. Agricolarum alii adscripticii sunt, quorum peculia ad dominos pertinent, alii triginta annorum tempore coloni fiunt, liberi tamen cum rebus suis manent: atenim hi quoque et terram colere et tributum solvere coguntur. hoc autem tam domino quam agricolis expedit.*

functiones, partem autem in suos reditus habere, tunc, si quidem fideiussor a colonis detur, eundem fideiussorem dominis sine praeiudicio litis tantam summam inferre, quantam tributa publica faciunt, ut a dominis publicis rationibus, persolvatur: nullo ex hoc colonis praeiudicio generando. super reditibus enim
4 domini fideiussore fiant contenti. Sin autem fideiussione cessante ad sequestrationem res veniat et pecuniae deponantur, ex[1] earum summa tantam iudices separare, quanta ad publicas sufficiat functiones, et eam disponere dominum accipere, quatenus ipse eam persolvens publicas accipiat securitates: reliqua quantitate, quae in reditus puros remanet, in
5 tuto collocanda et litis terminum expectante[2]: Nullo praeiudicio sive colonis sive dominis ex huiusmodi fideiussione vel sequestratione vel publicarum functionum solutione generando: sed omni causa in suspenso manente, donec iudicialis[3] sententia, quae de toto negotio procedit, omnem rem aperiat et ostendat, quis dominus terrae constitutus est et ad quem publicarum functionum securitas debet in posterum fieri, seu reditus vel pervenire vel permanere. *Recitata septimo in novo consistorio palatii Iustiniani. d.*[4] *Decio vc. cons.* [*a.* 529]

21 *Idem A. ad senatum.* Ne diutius dubitetur, si quis ex adscripticia et servo vel adscripticio et ancilla fuisset editus, cuius status sit, vel quae peior fortuna sit, utrumne adscripticia an servilis, sancimus ea quidem, quae in anterioribus legibus cauta sunt pro tali progenie, quae ex mulieribus adscripticiis et viris liberis progenita sit, in suo statu relinqui, et[5] sit adscripticia proles ex tali copulatione
1 procreata. Si quis autem vel ex servo et adscripticia, vel ancilla et adscripticio fuerit editus, matris suae ventrem sequatur et talis sit condicionis, qualis et genetrix fuit, sive ancilla sive adscripticia: quod hactenus in liberis tantum et servis observabatur. quae etenim differentia inter servos et adscripticios intellegetur, cum uterque in domini sui positus est potestate[6], et possit servum cum peculio manumittere et adscripticium cum terra suo dominio expellere?[7] [*a.* 530]

22 *Idem A. Iuliano pp.* Cum scimus nostro iure nullum praeiudicium generari[8] cuidam circa condicionem neque ex confessionibus neque ex scriptura, nisi etiam ex aliis argumentis aliquid accesserit incrementum, sancimus solam conductionem[9] vel aliam quamcumque scripturam ad hoc minime sufficere nec adscripticiam condicionem cuidam inferre, sed debere huiusmodi scripturae aliquid advenire adiutorium, quatenus vel ex publici census adscriptione vel ex
1 aliis legitimis modis talis scriptura adiuvetur. Melius etenim est in huiusmodi difficultatibus ex pluribus capitulis condiciones ostendi et non solis confessionibus neque scripturis homines forte liberos ad
2 deteriorem detrahi fortunam. Sin autem et scriptura et post scripturam confessio seu depositio, sine vi et necessitate tamen, intervenerit (quid enim, si etiam conductionale[10] instrumentum vel aliam chartulam, in qua subscripsit, intimavit et inter acta deposuit sese colonum fuisse adscripticium?), tunc ex utroque genere obligationis, id est tam scripturae quam confessionis vel depositionis, talem eum esse credendum, qualem et scripsit et inter acta deposuit.
3 (1) Illud quoque non ineleganter dubitabatur, si coloni filius per triginta annorum curricula vel forsitan quadraginta seu ampliora, adhuc vivente patre et agriculturam peragente, ipse in libera conversatione morabatur, et dominus terrae, quia per patrem ei satisfiebat, non etiam eius praesentiam exigebat, an post obitum patris, vel postquam inutilis is forte existat et ruri non idoneus, potest excusari filius, longinqua libertate abutendo et quod per multos annos neque agrum coluit neque aliquid colonarii operis celebravit, cum non possit dominus incusari propter suam desidiam, cui per patrem eius omne quod
4 voluerat accedebat. In omnibus itaque huiuscemodi speciebus satis acerbum nobis videtur domino praeiudicari colonorum absentia eorum[11], qui in rure nati et postea absentes per suos vel patres vel fratres vel cognatos agriculturam peragebant. cum enim pars quodammodo corporis eius per cognationem in fundo remanebat, non videtur neque[12] peregrinari
5 neque in libertate morari. Maneat itaque domino ius inconcussum, et donec eius vel antiquitas vel posteritas vel cognatio in agrum remanet, ipse videatur ibi resedisse. *D. x k. ...*[13] *Constantinopoli post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

23 *Idem A. Iohanni pp.* Cum satis inhumanum est terram quae ab initio adscripticios habebat suis quodammodo membris defraudari et colonos in aliis terris demorantes dominos terrae maximis damnis adficere, censemus, quemadmodum in curialium condicione nemo ex temporali cursu liberatur, ita nec adscripticiae condicioni suppositus ex annalibus curriculis, quantacumque emanaverint, vel quacumque prolixa negotiatione aliquis sibi vindicet libertatem: sed remaneat adscripticius et inhaereat terrae. et si se celaverit vel separare conatus fuerit, secundum exemplum servi fugitivi sese diutinis insidiis furari intellegatur et sit suppositus una cum subole sua, etsi in alia terra eam fecerit, huiusmodi fortunae et capitali illationi, nulla liberatione ei penitus compe-
1 tente. Cum autem Anastasiana lex[14] homines qui per triginta annos colonaria detenti sunt condicione voluit liberos quidem permanere, non autem habere facultatem terra derelicta in alia loca migrare, et ex hoc quaerebatur, si etiam liberi eorum cuiuscumque sexus, licet non triginta annos fecerint in fundis vel vicis, deberent colonariae esse condicionis an tantummodo genitor eorum, qui per triginta annos huiusmodi condicioni illigatus est: sancimus liberos colonorum esse quidem in perpetuum secundum praefatam legem liberos et nulla deteriore condicione praegravari, non autem habere licentiam relicto suo rure in aliud migrare, sed semper terrae inhaereant, quam
2 semel colendam[15] patres eorum susceperunt. Caveant autem possessionum domini, in quibus tales coloni constituti sunt, aliquam innovationem vel violentiam eis inferre. si enim hoc approbatum fuerit et per iudicem pronuntiatum, ipse provinciae moderator, in qua aliquid tale fuerit perpetratum, omnimodo provideat et laesionem, si qua subsecuta est, eis resarcire et veterem consuetudinem in reditibus praestandis eis observare: nulla nec tunc licentia concedenda colonis fundum ubi commorantur relin-
3 quere. Et hoc tam in ipsis colonis quam in subole eorum qualiscumque sexus vel aetatis sancimus, ut et ipsa semel in fundo nata remaneat in possessione sub isdem modis isdemque condicionibus, sub quibus etiam genitores eius manere in alienis fundis
4 (2) definivimus. Nemini autem liceat vel adscripticium vel colonum alienum scienti prudentique in
5 suum ius[16] suscipere. Sed et si bona fide eum susceperit, postea autem reppererit eum alienum esse constitutum, admonente domino vel ipsius adscripticii vel terrae et hoc faciente per se vel per procuratorem suum hunc restituere cum omni peculio et subole sua: et si hoc facere supersederit, omnis quidem temporis, quo apud eum remoratus est, publicas functiones sive terrenas sive animales pro eo inferre compelletur cura et provisione tam eminentissimae

(1) ex *K*, et ex *U* (2) *sic K*[b], expectantes *UK*[a] (3) *sic dett.*, iudiciali *UK* (4) III k. Nov. *ins.* (5) ut *scr.* (6) *sic K*, voluntate *U* (7) D. XI k. Aug. Constantinopoli Lampadio et Oreste uu. cc. conss. *suppl.* (8) nostro iure nullum pr. generari *dett.*, nostro iuri nullo pr. negari *U*, nostra iura nullum pr. generare *K*

(9) *sic dett. cum B*, conditionem *UK* (10) conditionale *UK contra B* (11) eorum *U*, *om. K* (12) neque *U*, abesse neque *K*, neque abesse neque *I* (13) Mart. *supplendum videtur* (14) *c.* 19 *h. t.* (15) colendam *edd.*, colendam esse *libri* (16) ius *K*, rus *dett.*

praefecturae quam praesidis provinciae: coartetur autem et sic ad restitutionem eius secundum veteres constitutiones et poenas eis insertas. [*a.* 531—534]

24 [1]*Idem A. Hermogeni magistro officiorum.* Si qui adscripticiae condicionis constituti mulieres liberas
quacumque mente aut quacumque machinatione sive
scientibus dominis sive ignorantibus sibi uxores con-
iunxerunt vel postea coniunxerint, in sua libertate
permanere tam eas quam prolem quae ex eis cogno-
scitur procreata sancimus: illo procul dubio obser-
vando, ut, si ex libero marito et adscripticia uxore
partus fuerit editus, is maternae condicionis macu-
1 lam, non paternam sequatur libertatem. Sed ne
adscripticii putent sibi impunitum esse tale conamen,
quod maxime verendum est, ne liberarum mulierum
nuptiis ab his excogitatis paulatim huiusmodi homi-
num condicio decrescat, sancimus, si quid tale fuerit
ab adscripticio perpetratum, liberam habere pote-
statem dominum eius sive per se sive per praesidem
provinciae talem hominem castigatione moderata [2]
corrigere et abstrahere a tali muliere. quod si ne-
glexerit, sciat in suum damnum huiusmodi desidiam
reversuram.

XXXXVIIII (XXXXVIII).

DE CAPITATIONE CIVIUM CENSIBUS EXIMENDA.

1 [3]*Imp. Constantinus A. ad Eusebium virum perfectissimum praesidem Lyciae et Pamphyliae.* Plebs urbana, sicut in Orientalibus quoque provinciis observatur, minime in censibus pro capitatione sua conveniatur, sed iuxta hanc iussionem nostram immunis habeatur. *D. k. Iun. Constantino A. III et Licinio III conss.* [*a.* 313]

L (XXXXVIIII).

IN QUIBUS CAUSIS COLONI CENSITI DOMINOS ACCUSARE POSSUNT.

1 *Imp. Constantinus A. ad Maximum vicarium Orientis.* Quisquis colonus plus a domino exigitur, quam ante [4] consueverat et quam in anterioribus temporibus exactus est, adeat iudicem, cuius primum poterit habere praesentiam, et facinus comprobet, ut ille, qui convincitur amplius postulare, quam accipere consueverat, hoc facere in posterum prohibeatur, prius reddito quod superexactione perpetrata noscitur extorsisse. *PP. id.*

2 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Nebridio comiti* [5] *Asiae.* Coloni censibus dumtaxat adscripti, si-
cuti ab his liberi sunt, quibus eos tributa subiectos
non faciunt, ita his, quibus annuis functionibus
et debito condicionis obnoxii sunt, paene est ut
1 quadam servitute dediti videantur. Quo minus
est ferendum, ut eos audeant lite pulsare, a quibus
ipsos utpote a dominis una cum possessionibus dis-
2 trahi posse dubium non est. Quam de cetero
licentiam submovemus, ne quis audeat domini in
iudicio nomen lacessere, et cuius ipsi sunt, eiusdem
3 omnia sua esse cognoscant. Cum enim saepissime
decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colo-
norum ignorante domino praedii aut vendere aut alio
modo alienare liceret, quemadmodum contra eius
personam aequo poterit consistere iure, quem nec
propria quidem leges sui iuris habere voluerunt et
adquirendi tantum, non etiam transferendi potestate
permissa, domino et adquirere et habere voluerunt?
4 Sed ut in causis civilibus huiusmodi hominum
generi adversus dominos vel patronos et aditum inter-
cludimus et vocem negamus exceptis superexactioni-
bus, in quibus retro principes facultatem eis super
hoc interpellandi praebuerunt, ita in criminum ac-
cusatione quae publica est non adimitur eis propter
suam suorumque iniuriam experiendi licentia.

LI (L).

DE COLONIS PALAESTINIS.

1 [6]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio pp.* Cum per alias provincias, quae subiacent nostrae serenitatis imperio, lex a maioribus constituta colonos quodam aeternitatis iure detineat, ita ut illis non liceat ex his locis quorum fructu relevantur abscedere nec ea deserere quae semel colenda susceperunt, neque id Palaestinae provinciae possessoribus suffragetur, sancimus, ut etiam per Palaestinas nullus omnino colonorum suo iure velut vagus ac liber exsultet, sed exemplo aliarum provinciarum ita domino fundi teneatur, ut sine poena suscipientis non possit abscedere: addito eo, ut possessionis domino revocandi eius plena tribuatur auctoritas.

LII (LI).

DE COLONIS THRACENSIBUS.

1 *Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Per universam dioecesim Thraciarum
sublato in perpetuum humanae capitationis censu
1 iugatio tantum terrena solvatur. Et ne forte co-
lonis tributariae sortis nexibus absolutis vagandi et
quo libuerit recedendi facultas permissa videatur,
ipsi quidem originario iure teneantur, et licet condi-
cione videantur ingenui, servi tamen terrae ipsius
cui nati sunt aestimentur nec recedendi quo velint
aut permutandi loca habeant facultatem, sed posses-
sor eorum iure utatur et patroni sollicitudine et do-
2 mini potestate. Si quis vero alienum colonum
suscipiendum retinendumve crediderit, duas auri li-
bras ie cogatur exsolvere, cuius agros transfuga cul-
tore vacuaverit, ita ut eundem cum omni peculio suo
et agnatione restituat.

LIII (LII).

DE COLONIS ILLYRICIANIS.

1 [7]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Probum pp.* Colonos inquilinosque per Illyricum
vicinasque regiones abeundi rure, in quo eos originis
agnationisque merito certum est immorari, licentiam
1 habere non posse censemus. Inserviant terris non
tributario nexu, sed nomine et titulo colonorum, ita
ut, si abscesserint ad aliumve transierint, revocati
vinculis poenisque subdantur [8], maneatque eos poena,
qui alienum et incognitum recipiendum esse duxerint,
tam in redhibitione operarum et damni, quod locis
quae deseruerant factum est, quam multae, cuius
modum in auctoritate iudicis collocamus: ita ut etiam
dominus fundi, in quo alienus fuisse monstrabitur,
pro qualitate peccati coercitionem subire cogatur nec
sit ignorantiae locus, cum ad criminis rationem so-
2 lum illud sufficiat, quod incognitum sibi tenuit. Ser-
vum etiam in memoratis regionibus si quis receperit,
ignorationis excusatione sublata quadrupli poena
teneatur, operarum praeterea compendiis damnisque
3 praestitis. In libertis etiam, quos pari usurpatione
susceperit, is modus sit, quem circa liberos duximus
colonos retinendum. *D. III id. Iul. Gratiano A. II et Probo conss.* [*a.* 371]

---

(1) § 1 = 7, 24, 1: *iungendae videntur* 1, 3, 53. 5, 17, 11. 9, 13, 1 (d. XV k. Deo. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. III cons. = *a.* 533) (2) competenti *l. gem.* (3) = *Th.* 13, 10, 2 (4) dare *vel simile aliquid desideratur* (5) com. *libri*, vicar. *lex Romana Burgundionum* 14, procons. *Th.* 11, 30, 56 (6) *iungendae videntur* 11, 59, 7 *et quae ibi laudantur* (7) § 1 *med.* = 6, 3, 13 (8) subdentur *libri*

LIIII (LIII).

UT NEMO AD SUUM PATROCINIUM SUSCIPIAT VICOS VEL RUSTICANOS[1] EORUM

1 [2]*Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato pp. Orientis.* Si quis post hanc nostri numinis sanctionem in fraudem circumscriptionemque publicae functionis ad patrocinium cuiuscumque confugerit, id, quod huius rei gratia geritur sub praetextu donationis vel venditionis seu conductionis aut cuiuslibet alterius contractus, nullam habeat firmitatem. tabellionibus, qui talia instrumenta perficere ausi fuerint, bonorum proscriptione plectendis, qui tamen scientes ausi fuerint huiusmodi instrumenta conscribere. vicis etiam vel possessionibus ad patrocinia confugientium[3] publico vindicandis. hae autem personae, quae contra publicam commoditatem in clientelam suam suscepisse collatores detectae fuerint, nobiliores quidem centum librarum auri condemnationem subire cogentur, mediocris vero fortunae facultatum suarum amissione plectentur. eadem poena multandis etiam his, qui intercedentes ministerium suum huiusmodi nefariis actibus improba mente praebuerint. Quam formam ex eo quidem tempore, quod sacra constitutio a divae memoriae Marciano promulgata[4] continet, id est in Thracica quidem dioecesi abhinc annis triginta, hoc est a consulatu Aetii iterum et Sigisboldi[5], in Orientali vero et Aegyptiaca et Pontica et Asiana dioecesi viginti octo, hoc est a consulatu Cyri[6] valere atque exsecutioni mandari praecipimus. *D. k. Sept. Anthemio A. II cons.*[8] [468]

2 [9][illegible]

LV (LIIII).

UT RUSTICANI AD NULLUM OBSEQUIUM DEVOCENTUR

[illegible] Ne quis ex rusticanis [illegible]

2 [illegible]

[illegible]

rectoribus obsequuntur quique in diversis agunt officiis principatus et qui sub quocumque praetextu muneris publici possunt esse terribiles, rusticano cuipiam necessitatem obsequii quasi mancipio sui iuris imponant aut servum eius vel forte bovem in usus proprios necessitatesque converterint, ablatis omnibus facultatibus perpetuo subiugentur exilio[12], et nihilo minus rusticanum, qui se in eiusdem operas sponte propria detulisse responderit, par poenae severitudo constringat. *D. prid. k. Oct. Agrippinae Valentiniano et Valente AA. conss.* [a. 369]

LVI (LV).

NON LICERE METROCOMIAE HABITATORIBUS LOCA SUA AD EXTRANEUM TRANSFERRE.

1 [13]*Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato pp.* In illis, quae metrocomiae communi vocabulo nuncupantur, hoc adiciendum necessario nostra putavit humanitas, ut nulli extraneo illic quoquo modo possidendi licentia tribuatur: sed si quis ex isdem vicanis loca sui iuris alienare voluerit, non licere ei nisi ad habitatorem adscriptum eidem metrocomiae per qualemcumque contractum terrarum suarum dominium possessionemque transferre: sciente persona extranea, quod, si contra vetitum se huic negotio immiscere vel illic possidere temptaverit, quicumque contractus initus fuerit, carebit effectu et contractu soluto, si quid praestitum est, hoc tantum reddetur. *D. k. Sept. Anthemio A. II cons.* [a. 468]

LVII (LVI).

UT NULLUS EX VICANIS PRO ALIENIS DEBITIS VICANORUM TENEATUR.

1 *Imp. Zeno A.* ..... Grave est et [14] non solum legibus, verum etiam aequitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestari. idcirco huiusmodi iniquitates contra omnes vicanos perpetrari modis omnibus prohibemus.

LVIII (LVII.)[15]

DE CENSIBUS ET CENSITORIBUS ET PERAEQUATORIBUS ET INSPECTORIBUS.

1 [illegible] Quoniam tabularii civitatum per collusionem potentiorum sarcinam ad inferiores transferunt, iubemus, ut, quisquis se gravatum [illegible] suam tantum pristinam professionem agnoscat. [illegible] Romae [illegible] [a. 313]

2 [illegible] Theodosius [illegible] Quisquis vitem [illegible] succiderit aut [illegible] pro de-

[illegible]

[illegible]

clinet fidem censuum et mentiatur callide paupertatis ingenium, mox detectus competenti indignationi
1 subiciatur[1]. Illo videlicet evitante calumniam, qui forte detegitur laborasse pro copia ac reparandis agrorum fetibus, non sterilitatem aut inopiam procurasse. *D. prid. non. Iun. Constantinopoli Eucherio et Syagrio conss.* [*a.* 381]

3 [2]*Idem AAA. Cynegio pp.* Si peraequatore misso aliquis aut procuratorem suum retraxerit aut colonum per contumaciam retractationis fugaverit[3], ad eum censuum modum, quem vel eo vel procuratore illius absente peraequator apposuerit, nostrae sanctionis auctoritate tenebitur. *D. VI k. April. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

4 [4]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Omne territorium censeatur, quotiens defectorum levamen exposcitur, ut sterilia atque ieiuna his quae culta vel opima sunt compensentur[5]. *D. III non. April. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

5 [6]*Idem AAA. Rufino pp.* Qui gravatos se[7] a peraequatoribus conqueruntur[8] et iniusto oneri impares esse proclamant, competitionis habeant facultatem, ut, quid remissum gratia, quid interceptum fuerit fraude, convincant et ex eo levamen accipiant, quod per deformia et criminosa commercia sibi im-
1 positum esse deplorant, ut aliis demeretur. Quod intra annum post codicum oblationem[9] cui[10] videbitur de iniusto onere conqueratur, iniquitatem peraequatoris accuset ac praestitam gratiam habita competitione convincat, ut, quod ei fuerat superfusum, ille cognoscat, quem debitae functioni[11] fraus
2 clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore actio denegabitur, exceptis[12] minoribus qui fuerint indefensi, his etiam qui aberunt rei publicae causa: qui tamen ex eo tempore quae sunt statuta custodient, ex quo ad agendum habuerunt[13] facultatem. *D. III k. Dec. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio vc. conss.* [*a.* 393]

6 [14]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eusebio pp.* Peraequatores ac discussores[15], si incurrerint culpam neglegentiae vel gratiae, non solum honorum iacturam, verum etiam annonarum in quadruplum multam subire debebunt: ea vero, quae in damnum provincialium fuerint accepisse convicti, in quadruplum cogentur exsolvere. *D. IIII k. April. Mediolani Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

7 [16]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Sebastio comiti primi ordinis.* [17]Apud eum possessio firma permaneat, cui a peraequatore semel eam traditam
1 fuisse constiterit. Reliqua vero temporis anteacti a novo domino fiscum postulare non patimur, ne
2 alterius culpa alter incipiat subiacere dispendio. Si quis vero privatus aut obligatam sibi possessionem, quae deserta huc[18] usque permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure confirmat, adlegationes suas sine mora vel per se vel per aliam personam legibus ordinatam manifestare[19] debebit, ita ut, si aequitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata possessio, is, qui eam a peraequatore susceperit, rei
3 melioratae receptis sublevetur expensis. Verum ne sub specie litis dominationes[20] semel constitutae turbentur, sex[21] mensum spatium censemus debere servari, intra quod is, qui putat sibi rem probabili
4 ratione competere, debitas exserat actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interveniente transactum, nullum penitus repetendi volumus esse
5 principium. Quod si quis eo tempore, quo peraequator praedium alicui addicit, de suo iure vel per se vel per homines suos non crediderit actitandum, sex[21] mensum curriculis evolutis in perpetuum conquiescat. *D. prid. id. Mart. Ravennae Honorio A. XI et Constantio II conss.* [*a.* 417]

LVIIII (LVIII).

DE OMNI AGRO DESERTO ET QUANDO STERILES FERTILIBUS IMPONUNTUR.

1 *Imp. Constantinus A. Capestrino.* Cum divus Aurelianus parens noster civitatum ordines pro desertis possessionibus iusserit conveniri et pro his fundis, qui invenire dominos non potuerunt quos praeceperamus, earundem possessionum triennii immunitate percepta de[22] sollemnibus satisfacere, servato hoc tenore praecipimus, ut, si constiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse, eorundem agrorum onera possessionibus et territoriis dividantur. *Accepta* . . . . . .

2 [23]*Idem A.*[24] Si quis ab emphyteuticario seu patrimoniali possessore privati iuris quippiam comparaverit, cuius substantia alias possessiones sustentare consueverat, et succisis quasi quarundam virium nervis reliqua labuntur, earum possessionum onera subiturus est, quae penes distractores inutiles permanebunt. *D. VIII id. Dec. Thessalonicae Feliciano et Titiano conss.* [*a.* 337]

3 [25]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum pp.* Quicumque deserta praedia meruerint sub certa immunitate, ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quam vel fideiussoribus idoneis periculo curialium datis vel fundis patrimonii sui maxime utilibus obligatis idonea cautione firmaverunt susceptam a se possessionem nullo detrimento publico relinquendam[26]. *D. VII k. Iun.*[27] *divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

4 [28]*Idem AA. et Gratianus A. ad Crescentem vicarium Africae.* Heredes scripti etiam pro minus idoneis fundis fiscale onus cogantur agnoscere, vel si renuntiandum hereditati putent, cedant his omnibus rebus, quas ex isdem bonis quocumque titulo et iure perceperint. *D. IIII id. Iul. Contionaci Gratiano A. II et Probo conss.* [*a.* 371]

5 *Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Antonium pp.* Qui utilia rei publicae loca possident, permixtione facta etiam deserta suscipiant, ut, si earum partium graventur accessu, quas antea per fastidium reliquerunt, cedant aliis curialibus, qui utraque hac condicione retineant, ut praestatione salva cum desertis et culta possideant sublata a paucis, quos iniquum est electa retinere, cum municipes gravatura sit pars relicta.

6 [29]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Nebridio comiti rerum privatarum.* Ut quisque conductor fuerit inventus possessor fundi, qui ex publico vel templorum iure descendit, huic[30] ager

(1) capitale subibit exitium *Th.* (2) = *Th.* 13, 11, 3: *iunge* 11, 48, 10 (3) ad contumaciam retr. armaverit *Th.* (4) = *Th.* 13, 11, 4 (5) ut squalida atque ieiuna inculta atque opima compensent *Th.* (6) = *Th.* 13, 11, 5 (7) se *Th.*, esse *KI* (8) conquesti sunt *Th.* (9) quod . . . oblationem] sed in eo tempus placuit definiri, ne plures frustra litibus premerentur, si nullis intercepta metis actio tolleretur. quare cum fuerint traditi codices, intra annum *Th.* (10) cui *Th.* quid *dett.*, quod *KI*[a], quo *I*[b] (11) functioni *Th.*, functionis *libri* (12) sequestratis *Th.* (13) habere potuerint *Th.* (14) = *Th.* 13, 11, 8 (15) quorum nobis data sunt nomina *ins. Th.* (16) = *Th.* 13, 11, 16: *iunge* 11, 59, 15 *Th.* 13, 6, 9. 13, 11, 15. 17 (17) competitionis obreptione seclusa *praemittit Th.* (18) huc *Th.*, *om. libri* (19) apud spectabilitatem tuam publicare *Th.* (20) *sic dett.*, donationes *KI*[b], donationis *I*[a], dominationis *Th.* (21) duorum *Th.* (22) dein *Mommsen* (23) = *Th.* 11, 1, 4: *fortasse iungenda est* 4, 46, 3 (24) imp. Constantius A. *Th.* (25) = *Th.* 5, 13, 4 (*mutila*): *iunge Th.* 12, 12, 3 (26) *in Th. haec extant:* [fund]orum obligatione securitatis publicae firmaverunt cautionem, susceptos scilicet semel fundos post emensa inmunita[ti]s spatia inconvulsa a se vectigalium pensione retinendos (27) d. III k. Iun. Serdicae *Th.* 12, 12, 3 (28) = *Th.* 11, 1, 17 (29) = *Th.* 10, 3, 4: *fortasse iungenda est* 11, 71, 2 (30) cum augmento oblato *ins. Th.*

[illegible] ... pro defecta scilicet ... implere: ... ad ple- num ... vacuas detinent, ... indigent instam ... ut indulto tempore ... decretum canonem ... Nemo tamen qua- ... submoveatur, ... defectas possessio- nes ... earum tributa et ... observatione pro- ... et in eodem territorio ... neque in isdem ... tunc demum etiam lon- ... in quantum fieri valet pro interiecto spatio ... pro modo et aequitate ... quod omni- bus profuturum est. D. ... Nov. Constantino- poli ... [a. 386]

... Qui agros domino ces- sante desertos vel longe positos vel in finitimus ad privatum pariter publicumque compendium excolere ... [illegible]

... revertantur qui si ... et quae ex praete- ... Si ... propria con- ... penes eos, qui ... tributorum cano- ... possessionis intemerata ... sciant sibi ... subreptione cuiu- ... tenuerunt auferenda. 2 ... ut ex eo tempore, ... de quibus agitur coeperint pos- ... D. VI k. Sept. Stilichone et Aureliano conss. [a. 400]

12 [13] Impp. Honorius et Theodosius AA. Seleuco pp. Hac definitione sancimus nullum possessorem ... praedium pro alienis debitis vel ... retinendum [14] neque eorum praedio- rum depectione [15] praegravari, quae ex isdem bonis quae retinentur [16] nequaquam esse monstrantur, ne ullis praestigiis atque commentis exactio mutiletur. D. prid. k. Febr. Ravennae Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss. [a. 412]

13 [17] Idem AA. ad Probum [18]. Omnium praedio- rum actores ac domini requirantur. quorum si vitio probantur debita fuisse contracta, in absoluto est ut debeat dominium commutari. D. III id. Iun. Con- stantinopoli Constante et Constantio conss. [a. 414]

14 [19] Idem AA. Aureliano pp. Rura [20] et posses- siones, quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta provincialia desideriis suis vel reliquerunt vel possidere alios permiserunt, penes eos, qui eas ex- coluerunt et functiones publicas recognoscunt, firmi- ter perdurabunt, nullam habentibus curialibus copiam repetendi. D. III non. Dec. Honorio X et Theodosio VI AA. conss. [a. 415]

15 [21] Idem AA. Sebastio comiti primi ordinis. Si quis deserta praedia, quae navalem sustinent functio- nem et in desertis nunc [22] usque remanent [23], sub peraequationis iure perceperit, meliore condicione in omnibus titulis convenit eum relevari, ut gravis esse navalis esse non possit pro ea quae resederit parti- mentia, cum aliis fuerit dispendiis liberata. D. ... Mart. ... A. XI et Constantio ... [a. 417]

... 17 ... [illegible]

LX (LVIIII).

DE FUNDIS LIMITOTROPHIS ET TERRIS ET PALUDIBUS ET PASCUIS LIMITANEIS VEL CASTELLORUM.

1 *Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus*[1] *AAA. ad Licinium pp.*[2] Tiberianus ad possibilitatem singulorum quorumque locorum intuens statuit certas possessiones, quae ad limitem frumenta con- 1 veherent. Quocirca generali lege sancimus Tiberiani dispositionem oportere servari, amoventes, quidquid vel potentia uniuscuiusque elicuit vel furtiva deprecatio, addentesque nihilo minus in futurum nulli licere adversus utilem vetustatem et praesentem legem nostram importuna et respuenda reposcere. *D. XVIII k. Oct. Aquileiae Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

2 [3]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto pp. et consuli ordinario.* Quicumque castellorum loca quocumque titulo possident, cedant ac deserant, quia ab his tantum fas est possideri castellorum territoria, quibus adscripta sunt et de quibus 1 iudicavit antiquitas. Quod si ulterius vel privatae condicionis quispiam in his locis vel non castellanus miles fuerit detentator inventus, capitali sententia cum bonorum publicatione plectatur. *D. non. Mart. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

3 [4]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Nomo magistro officiorum.* Agros limitaneos universos cum paludibus omnique iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab omni munere vacuos ipsi curare pro suo compendio atque arare consueverant, et si in praesenti coluntur, ab his firmiter ac sine ullo concussionis gravamine detineri, et si ab aliis possidentur, cuiuslibet spatii temporis praescriptione cessante ab universis detentatoribus vindicatos isdem militibus sine ullo prorsus, sicut antiquitus statutum est, collationis onere volumus adsignari: in his etiam contra eos, qui praeceptionibus nostris obviam venire temptaverint, proscriptionis poena[5] valitura. 1 Nam si quis forte, quod minime audere debuerat, emptionis titulo memorati iuris possidet praedia, competens ei actio contra[6] venditorem intacta servabitur. *D. prid. id. Sept. Constantinopoli Maximo II et Paterio conss.* [*a.* 443]

LXI (LX).[7]

DE PASCUIS PUBLICIS VEL PRIVATIS.

1 [8]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Rufinum pp.* Cum nulla ratio sit, cur in pascuis saltibus rei privatae pensio debeat ampliari, nequaquam 1 pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. Etenim idcirco graviorem pensionem imponi ab ordinibus accipimus, ut animalia ex rebus privatis nostris a locorum pastibus arceantur: quod fieri non oportere divae memoriae Iulianus prorogata iussione con- 2 stituit. Quare excellens auctoritas tua conventis rectoribus provinciarum non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt civitates, sed eam manere decernat[9], quam statuit antiquitas. *D. VIIII k. Oct. Luceriae Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

2 [10]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Simplicio comiti et magistro utriusque militiae.* Insignis auctoritas tua hac condicione a publicis pratis Apamenis animalia militum prohiberi praecipiat, ut universi cognoscant de emolumentis eorum tuique officii facultatibus duodecim libras auri fisci commodis exigendas, si quisquam posthac memorata prata mutilare temptaverit: non minore decernenda poena, si etiam prata privatorum Antiochenorum fuerint devastata: ita tamen, ut sine laesione provincialium provideant curiales, quo pacto animalium militarium pastui consulatur. *D. V id. Mart. Constantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano vc. conss.* [*a.* 398]

3 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. comitibus et magistris militum.* Prata provincialium nostrorum et praecipue rei privatae nostrae[12] perniciosum est militum molestia fatigari, ideoque lege ad amplissimam praefecturam promulgata[13] censuimus[14], ne hoc 1 deinceps usurpetur. Super qua re universos quorum interest convenire tua magnificentia non moretur, ne permittant possessores vel colonos pratorum gratia qualibet importunitate vexari. *D. non. Sept. Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

LXII (LXI).

DE FUNDIS PATRIMONIALIBUS ET SALTUENSIBUS ET EMPHYTEUTICIS ET EORUM CONDUCTORIBUS.

1 *Imp. Constantinus A. Cupito.* Si quis fundos emphyteutici iuris salva lege fisci citra iudicis auctoritatem donaverit, donationes firmae sint, dummodo suis quibusque temporibus ea quae fisco pensitanda sunt repraesentare cogantur. *PP. XVII k. Iul. Treviris Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [*a.* 315]

2 [15]*Idem A. ad Dracontium.* Patrimonialis fundi pensitationem aurariam seu frumentariam intra tempus omissam minorum dominio non nocere praecipimus nec ad fraudem iuris eorum evadere, si, quod sollemniter debetur, paulo serius inferatur: ita tamen, ut permanente substantia parvulorum iudex tutorem vel curatorem, per quem differtur illatio, neglegentiae suae et deserti officii poenas exigat et damna deplorare compellat.

3 [16]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Germanianum comitem sacrarum largitionum.* Quicumque possessiones ex emphyteutico iure susceperint, ea ad refundendum uti occasione non possunt, qua adserant desertas esse coepisse, tametsi rescripta per 1 obreptionem meruerint. Sed nec avelli eas ab his posse, nec si licitatio ab alio fuerit promissa, sed eas in perpetuum apud eos qui eas susceperint et eorum posteritatem remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit adversus eos impetratum. *D. VIII k. Oct. Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

4 [17]*Idem AA. ad Florianum comitem rerum privatarum.* Fundi patrimoniales et qui ex emphyteutico iure ad domum nostram diversis generibus devoluti sunt, sic eis qui eos poposcerint cedunt, ut commissi metus esse non possit. neque enim magis commodamus nostra, quam tradimus ea iure dominii: ita tamen, ut ea, quae in nostra possessione positi praesiterint, et in posterum dissolvant. *D. id. Mart. Treveris Valentiniano II et Valente II AA. conss.*[18] [*a.* 368]

5 *Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Modestum pp.* Si qui a prioribus colonis vel emphyteuticariis destitutum patrimonialem fundum a peraequatore vel censitore susceperint, perpetuo eundem atque inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat. *D. IIII non. Nov. Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

6 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Nebridio comiti rerum privatarum.* Hi, qui-

(1) Valentinianus Theodosius et Arcadius *requiritur* (2) licinium pp. *Cuiacius*, licinium *vel* latinum *libri.* — *de Licinio pp. nihil notum est: Gothofredus proponit* Principium pp. *et iungit* 10, 16, 7 (d. VIII k. Oct.) (3) = *Th.* 7, 15, 2 (4) = *Nov. Theod.* 24, 1, 4: *iunge* 1, 31, 4. 1, 46, 4 (5) proscriptionis poena] eadem poenarum acerbitate, quae adversus ducum aviditatem prolata est *Nov.* (6) adversus *Nov.* (7) *B* 55, 7 (8) = *Th.* 7, 7, 2 (9) *sic dett.*, decernet *KOP*[b], decernent *P*[a], decernant *Th.* (10) = *Th.* 7, 7, 3 (11) = *Th.* 7, 7, 5 (12) et praecipue ... nostrae *om. Th.* (13) *Th.* 7, 7 4 (14) *sic Cuiacius Th.*, censemus *libri* (15) *Gothofredus iungit Th.* 11, 19, 1 (*a.* 321) (16) *B* 56, 14, 19 (17) *iunge* 11, 66, 2? *Th.* 5, 13, 18 (18) d. IIII k. Mart. Triv. Val. et Val. AA. conss. *Th.* 5, 13, 18

bus patrimoniales possessiones per Asianam ac Ponticam dioecesin vel a nobis vel a divis parentibus nostris sacra largitate donatas [illegible] possideant atque ad suos posteros mittant. Quod quidem non solum in heredibus, sed et in [illegible] tibus omni genere volumus custodiri [illegible]

[illegible] Quicumque ad [illegible] vel rei publicae [illegible] redundantia [illegible] quae [illegible]

[illegible]

totrophes vel [illegible] per tractum Orientis positi [illegible] sive demptio sive [illegible] postula[illegible]

[illegible]

proturbari[1] atque in eorum locum vel servos proprios vel alios[2] colonos subrogari. edicti itaque huius auctoritate sancimus eos, qui deinceps huiusmodi aliquid crediderint attemptandum, isdem possessionibus esse privandos. [*a.* 383?]

4 [3]*Idem AAA. et Arcadius A. Cynegio pp.* Super patrimonialium refectione fundorum dudum nostris est legibus constitutum, ut ii, qui eos colentes solum eorum verterant, nunc alia[4] loca deligentes[5], nunc ad militiam convolantes, ad avitas condiciones et
1 propria iura revocentur. Ceterum eos, qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt veterani constituti, nequaquam placet tela in usum vomeris ligonisque convertere. [*a.* 384—389]

LXIIII (LXIII).

DE FUGITIVIS COLONIS PATRIMONIALIBUS ET EMPHYTEUTICIS ET SALTUENSIBUS.

1 [6]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp.* Quicumque parvuli ex municipibus vel colonis patrimonialibus aut saltuensibus, quorum tamen avi ac patres implicati huiusmodi functionibus fuerint, coniventia militaris officii ad stipendium castrense vel officia diversa transierint, ad munera patriae vel agrorum cultus conventis ducibus tribunis ac praepositis revocentur neque his prosint stipendia.

2 [7]*Idem AAA. ad Cynegium pp.* Quisquis colonum patrimonialem[8] aut sollicitatione susceperit aut occultatione celaverit, non solum ipsum restituere, sed etiam libram auri poenae nomine[9] cogatur inferre. *D. VIII k. Nov. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

3 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Cuiuscumque adnotationis vel oraculi dudum impetrati vel postea eliciendi auctoritate submota omnes, quos patrimonialium agrorum vinculis fortuna tenet adstrictos[10], sub quibuslibet gradibus militantes ad provinciae moderatoris iudicium ilico sub idonea intercessione mittentur. [*a.* 408—415]

LXV (LXIIII).

DE COLLATIONE FUNDORUM PATRIMONIALIUM ET EMPHYTEUTICORUM.

1 [11]*Imp. Constantinus A. ad Proculum proconsulem Africae.* Emphyteuticarii possessores, qui mansuetudinis nostrae beneficio ad extraordinaria minime devocantur munera[12], sicut ceteri provinciales obsequium suum muniendis itineribus impendant. nulla enim ratione debent ab hoc, quod in commune omnibus profuturum est, seiungi[13]. *PP. non. Mai. Karthagine Constantino A. V et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

2 [14]*Idem A. ad Catullinum proconsulem Africae.* Patrimoniales fundos extraordinariis oneribus vel mediae aut tertiae portionis obsequiis fatigari non convenit, cum eosdem et auri speciem et frumenti plurimum modum constet persolvere: ita ut, qui violare statuta temptaverit, puniatur. *PP. VI k. Sept. Carthagini Constantino A. V et Licinio conss.* [*a.* 319]

3 [15]*Imp. Iulianus A.* Omnes, qui patrimoniales fundos sive communiter sive ex asse[16] retinent, pro his conveniendi sunt ad universorum munerum ad eosdem fundos pertinentium pro rata portione vel in solidum[17] functiones, sicut unumquemque privatorum necessitas publicae pensitationis adstringit. *D. V k. April. Mamertino et Nevitta conss.* [*a.* 362]

4 [18]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Germanianum comitem sacrarum largitionum.* Placuit, ut emphyteuticorum fundorum patrimonialiumque possessores, quo voluerint tempore et quantum habuerint pensionis paratum (dummodo non amplius quam in tribus per singulos annos vicibus) officio rationalis adsignent ac de suscepto ab eodem securitatem eodem die pro more percipiant, modo ut intra Ianuariarum iduum diem omnis summa ratiociniis publicis inferatur: gravissimae poenae subdendo officio, si cuiquam quolibet anni tempore (dummodo nequaquam numerum trinae illationis excedat) solutionem facere gestienti negaverit susceptionis officium, vel si moram
1 fecerit in chirographo securitatis edendo. Super quo possessores apud curatores[19] vel magistratus aut quicumque in locis fuerint, qui conficiendorum actorum habeant potestatem, conveniet contestari, ut et de officii insolentia constet, in quod exercenda vindicta est, et his possit esse consultum. *D. XIIII k. Iun. Remis Gratiano np. et Dagalaifo conss.* [*a.* 366]

5 [20]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Per omnes provincias patrimonialium fundorum ab ordinariis iudicibus canon exigatur, et quidquid ex-
1 actum fuerit, dirigatur. Sciant vero memorati iudices nihil sibi ex privatae rei canone vel ex eo[21], quod ex isdem titulis contigerit[22], ad necessitates alias transferendum[23], nisi malint gravissima severitate eorum[24] licentiam coerceri. *D. XVI k. Iun. Mediolani Theodoro cons.* [*a.* 399]

LXVI (LXV).

DE FUNDIS REI PRIVATAE ET SALTIBUS DIVINAE DOMUS.

1 [25]*Impp. Constantius et Constans AA. edictum ad Heliopolitanos*[26]. Universi cognoscant has possessiones quas de fisco nostro comparaverunt seu comparant[27], nullo a nobis iure retrahi, sed propria firmitate possessas etiam ad posteros suos dominii perpetui durabilitate dimitti. *D. prid. id. Febr. Antiochiae Marcellino et Probino conss.* [*a.* 341]

2 [28]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Florianum comitem rerum privatarum.* Ii, quos commoditas privatae rei[29] praediorum ad ea postulanda sollicitat, adeant tuae dicationis officium et modum suae deliberationis indicent per libellos certumque habeant pro unaquaque[30] villa, cum eo onere[31] vel forma cui nunc habetur obnoxia ad novi domini iura migraverit, ut, si quid adiecerit sumptus cura sollertia, quidquid mancipiorum vel pecoris adcreverit, capitationis aut canonis augmenta non patiatur, sed solis dominis heredibusque dominorum sit cessura
1 felicitas. Si quis autem in annis singulis non solverit debitum, ex re ipsius[32], quod in reliquis remansisse claruerit, sine aliquibus dependere cogetur
2 indutiis. Sane si quem postea minus idoneum factum esse constabit nec ita ut expedit rationem reddere pensionis, res, quas ex nostris rebus acceperat, ad alium idoneum iure quo sanximus transferentur: nec tamen decoctoris cuiusque reliquis qui novus accedit onerari.

---

(1) perturbari *libri* (2) alios *K*, alienos *O* (3) *cf. ad* 11, 59, 7 (4) alia K^a, ad alia $K^b O$ (5) deligentes *Mommsen*, diligentes *dett.*, dirigentes *KO* (6) *cf. ad* 11, 59, 7 (7) = *Th.* 5, 9, 2: *iunge* 11, 59, 7 *et quae ibi laudantur* (8) patrimonialem] alieni iuris *Th.* (9) non ... nomine] pro eo qui privatus erit sex auri uncias, pro eo qui patrimonialis libram auri *Th.* (10) *sic dett.*, adscriptos *KO* (11) = *Th.* 15, 3, 1 (12) munera *om. Th.* (13) est esse seiuncti *Th.* (14) = *Th.* 11, 16, 1 (15) = *Th.* 11, 19, 2 (16) sive comm. s. ex asse *om. Th.* (17) ad eosdem ... solidum *om. Th.* (18) = *Th.* 5, 13, 20 (19) apud curatores *Th.*, aut procuratores *libri* (20) § 1 = 10, 75, 3 (21) canone vel ex eo *l. gem.*, vel ex eo canone *libri* (22) exegerint *l. gem.* (23) transferre licere *l. gem.* (24) suam *l. gem.* (25) = *Th.* 5, 14, 1 (26) *sic I*, constantinopolitanos *O*, *deficit Th.* (27) nostro comparasse noscuntur *Th.* (28) = *Th.* 5, 14, 4: *fortasse iungendae sunt* 11, 62, 4 *Th.* 5, 13, 18 (29) privatae rei *om. Th.* (30) pro unaquaque OI^b, quod unaquaeque *K*, quod unaquaque I^a, —— quaque (*septem fere litteris recisis*) *Th.* (31) cum ea dote *Th.* (32) cetera *ins. Th.*

[illegible]

... *Ammian*[illegible]

[illegible] privilegium abo- [illegible]

[illegible]

[illegible] DE [illegible] DOMINI[illegible]

[illegible]

... ex ingenuo et colonis ... natis ... reputari.

[illegible] quotiens alicui ... aliquorum agrum ... patrimonii nostri placuerit ... in supra ...

[illegible]

LXVII LXVI.

DE FUNDIS ET SALTIBUS REI DOMINICAE

1 *Imppp Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA Hesperio comiti rerum privatarum.* Si quis ovium vel equarum greges in saltus rei dominicae alienos immiserit, hoc illico vindicentur. Quod si venalis procuratorum conviventia id deinceps temptetur, admiserit, gravissimo eos habemus supplicio subiacere.

2 [11] *Imppp Theodosius Arcadius et Honorius AAA* [12] *ad Paulum comitem domorum.* Si qua [13] loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupavit, secundum veteris census fidem in sua iura retrahantur: rescriptis per obreptionem impetratis et praescriptione longi temporis et novi census praeiudicio in hac causa submovendis. Neque enim

LXVIII LXVIII.

DE PRAEDIIS TAMIACIS ET DE HIS QUI EX COLONIS DOMINICIS ALIISQUE LIBERAE CONDICIONIS PROCREANTUR

1 *Imp. Zeno A.* [illegible] *praeposito sacri cubiculi.* Si liber colonus vel colona libera tamiaco vel tamiacae matrimonii iure copuletur, filii vel filiae ex huiusmodi contubernio procreati vel procreatae colonis dominicis adnectentur. Sin autem adscripticius vel servus alienus colonam vel ancillam dominicam ducat uxorem vel adscripticia vel ancilla colono vel servo nubat dominico et ex huiusmodi coniunctionibus nati sunt liberi, legum veterum ius tenere sancimus.

2 *Idem A. Sebastiano pp.* Meminimus pragmatica sanctione iussisse fundos tamiaci iuris in provinciis positos nec non etiam possessiones Gonatici saltus sub certa forma (salvo scilicet canone et tributariis collationibus isdem praediis impositis) volentibus dis-

(1) *Hesperius proc. Africae fuit a.* 376, *a.* 377 *pp. factus est nec quadrat ad imperatorum nomina* (2) = *Th.* 12, 19, 2: *iunge* 11, 48, 13. 11 *Th.* 12, 19. 1. 3 (3) intra eandem provinciam *ins. Th.* (4) neque res dominica neque actio privata contingat *Th.* (5) sed ... remaneat *om. Th.* (6) IIII id. 11, 48, 11, III id. 11, 48, 13 (7) = *Nov. Theod.* 19 (8) quis post hanc legem *Nov.* (9) excepto vet. aux. *om. Nov.*, *cf.* 11, 62, 14 (10) maiestatis *Nov.* (11) = 6. 38, 3 *Th.* 10. 1. 15 (12) impp. Arc. et Hon. AA. *l. gem. cum Th. rectius* (13) usquam *ins. l. gem. Th.* (14) *cf. Th.* 12, 1, 11 (*a.* 325) (15) *requiritur* impp. Valentinianus et Valens. *cf. c.* 4 *h. t. Th.* 7, 1, 9 (*a.* 368?) *Ammian.* 26, 5. 3. 29, 6, 3 (16) *B* 55, 11, 4: *Herrmann iungit* 6, 4, 2 (*a.* 367) (17) *cf. ad* 11, 59, 7 (18) = *Th.* 5, 14, 9

trahi, quatenus, quidquid ex pretiis memoratorum
1 fundorum possit restitui[1], publico inferatur. Sed licet per eandem sanctionem huiusmodi venditionum contractibus plenissima delata sit cautio, attamen perpetuae emptionis securitati consulentes huius etiam perpetuae constitutionis auctoritate muniri eosdem emptores praecipimus.

LXX (LXVIIII).[2]

DE DIVERSIS PRAEDIIS URBANIS ET RUSTICIS TEMPLORUM ET CIVITATUM ET OMNI REDITU CIVILI.

1 *Imp. Iulianus A. Atarbino.* Pro aedibus, quas nonnulli in solo rei publicae extruxerunt, placitam praestare pensionem cogantur.

2 [3]*Idem A. Secundo pp.* Pamphyliae etiam civitates et quaecumque aliae quidquid sibi adquirant, id firmiter habeant[4].

3 [5]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Hadriano comiti sacrarum largitionum.* Restaurationi moenium publicorum tertiam portionem eius canonis, qui ex locis fundisve rei publicae annua praestatione confertur, certum est satis posse sufficere. *D. VIII id. Aug. Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

4 *Idem AA. Caesario pp.* Eos, qui auctione prima fundorum iuris patrimonialis sive templorum possessores effecti sunt vel fuerint, firmum dominium tenere decernimus, ne ulterius vacillet uniuscuiusque possessio, sed teneat quisque ius proprium, quod dato pretio roboratum est vel fuerit.

5 [6]*Impp. Valentinianus et Marcianus AA. ad Palladium pp. Orientis.* Si qui ex titulo donationis vel ex emptione sive ex alio quolibet titulo possessiones vel domus vel ergasteria iuris dumtaxat civilis, quae huius iuris esse vere probantur[7], cuiuslibet civitatis et praecipue huius aeternae urbis, cui maiorem debemus favorem, tam civilis, ut dictum est, iuris quam etiam agonotheticas possessiones a consulatu Ausonii et Olybrii[8] dempto civili canone acceperunt, eos impositum eis[9] canonem iuxta fidem publicorum monumentorum civitatis, ad quam eaedem res[10] perti-
1 nuerunt, praebere iubemus[11]. Nam si privatis viris debita non patimur denegari, multo magis praebenda sunt civitatibus quae iure debentur, cum sufficiat possessoribus, quod apud eos dominium in per-
2 petuum ex nostra liberalitate permaneat. Si quae tamen possessiones iuris civilis canonem privatis largitionibus in praesenti praebent vel numquam ademptum vel postea impositum, ad hanc[12] iussionem non pertinebunt, sed privato aerario canonem quem nunc agnoscunt inferre ex more debebunt, dominio firmiter apud eos successoresque eorum et detentatores pari modo permanente. *D. XV k. Febr. Constantinopoli Marciano A. cons.* [*a.* 451]

6 *Imp. Zeno A. Aeliano pp.* Hac in perpetuum valitura lege sancimus et Nicaeensium civitati seu habitatoribus eius tam ius exactionis quadringentorum solidorum annui canonis civilis reditus ad suam patriam pertinentis ex[13] possessionibus, id est Calamo et Heliobomo[14] nec non emptorio[15] Variario[16] cum emptio[17] eorum sub territorio Apamenae civitatis constitutis, ex nuper lapsa tertia indictione[18] cum ipsa[19] restitui, quam si quid, ex quo sanctio Marciani divae memoriae lata est, ad eiusdem civitatis praeiudicium gestum est, infirmari et, quod ex eadem provisione civitatibus delatum interea qualibet occasione imminutum est, ex[20] auctoritate constitutionis nostrae serenitatis isdem civitatibus redhiberi, ita ut neque iudiciaria auctoritas nec imperiale rescriptum, quacumque videlicet adiectione munitum, saepe dictae generalis legis vires possit refringere. quod si quis aliter fecerit, poena gravi plectetur. [*a.* 480?]

LXXI (LXX).

DE LOCATIONE PRAEDIORUM CIVILIUM VEL FISCALIUM SIVE TEMPLORUM SIVE REI PRIVATAE VEL DOMINICAE.

1 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad. Florum pp.* Divi patris nostri aperta praeceptio est[21] fundos ex re privata nostra ita tradi perpetuariis, ut periculo collocantium[22] officiorum-
1 que tradantur. Neque enim quicquam potest ex devotionis plenitudine vacillare, si apparitione iudiciaria et fundi idoneis attributi sunt et sit fiscalis
2 indemnitas idonea fideiussione munita[23]. Quorum si alterum vel utrumque neglectum est, quae ex hoc titulo pensitatio canonica desiderat, ex officiorum facultatibus seruentur[24]. [*a.* 380—383]

2 [25]*Idem AAA. Nebridio comiti rerum privatarum.* Fundi rei publicae ab his, qui nec titulo conductionis eos detinent quique meliores cultu patrocinante reddiderunt, ne nostrarum quidem sanctionum (si forte quispiam per subreptionem meruerit) nutibus auferantur, iuxta legem veterem semel tantum licentia faciendae[26] adiectionis indulta. [*a.* 382—384]

3 [27]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Hadriano pp.* Loca omnia fundive rei publicae propositis prius licenter edictis dehinc, ubi in eum canonis modum contendentium augmenta succreverint, ut extendi ultra aut superari alterius oblatione non possint, perpetuariis conductoribus locentur. [*a.* 400—405]

4 *Idem AA. Minervio comiti sacrarum largitionum.* Congruit aequitati, ut veteres possessores fundorum publicorum novis conductoribus praeferantur, si facta per alios augmenta suscipiant.

5 [28]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Volusiano pp.* Praedia domus nostrae, si semel iure perpetuo vel nostra praeceptione vel auctoritate illustris viri comitis aerarii privati apud aliquem fuerint vel iam dudum sunt collocata, ad alium transferri per-
1 petuarium non oportet. Aperte enim definimus hoc edicto, ut a perpetuario numquam possessio transferatur, etiamsi alteri eam imperator vel exoratus vel sponte donaverit sive adnotatione sive pragmatica.
2 Cui si forte contra perpetuarium vir illustris comes privatarum, dum adlegabitur, adquiescet, et ipse de proprio centum libras auri et alias centum fisci
3 viribus palatinum inferre cogatur officium. Nec tamen post adlegationem habebit huiusmodi iussio firmitatem, sed nec locabitur alteri, licet ingenti supe-
4 rare videatur augmento, possessio. Iure igitur perpetuo publici contractus firmitate perpetuarius securus sit et intellegat neque a se neque a posteris suis vel his, ad quos ea res vel successione vel donatione sive venditione vel quolibet titulo pervenit
5 sive aliquando pervenerit, esse retrahendam. Sane quia non ex omni parte excludenda est largitas principalis, rem divinae domus suae imperator, si velit,

(1) redigi *Mommsen* (2) *B* 55, 13 (3) *iunge Th.* 10, 3, 1. 11, 16, 10. 11, 23, 2? 12, 1, 50. 12, 13, 1? (4) pp. III (d. III *Th.* 11, 23, 2. 12, 13, 1, pp. *Th.* 10, 3, 1) id. Mart. Constantinopoli Mamertino et Nevitta conss. (*a.* 362) *leges iungendae* (5) = *Th.* 5, 13, 35 (6) = *Nov. Marc.* 3 (7) vel domus . . . probantur] iuris civilis tantummodo et *Nov.* (8) *a.* 379 (9) praediis *Nov.* (10) eaedem res] praedia *Nov.* (11) iubeantur *Nov.* (12) pragmaticam *ins. Nov.* (13) ex *Cuiacius*, et *libri* (14) *sic dett.*, heliobionio *K*, h'(= her?)iobimo *O*, eliobunno *I*[b], heliobimo *alii*, *deficit I*[a] (15) emporio *fortasse scr.* (16) variario *K*, veratorio *OI*, varatorio *vel* naratteno *vel* variateno *alii libri*, varateno *Cuiacius* (17) *sic KO*[b]*I*, empciori *O*[a], pretio *vel* epetitio *dett.:* equitio *vel* entechio *proposuit Cuiacius* (18) *a.* 479. 480 (19) ipsis *Mommsen* (20) ex *O*, ex hac *KI* (21) *sic I*, praeceptione *KO* (22) locantium *Mommsen* (23) sit fisc. . . . fidei. mun. *K*, idem fisc. . . . fidei. est (est *om. I*) mun. *OI* (24) eruentur *Cuiacius* (25) *fortasse iungenda est* 11, 59, 6 (*a.* 383) (26) *sic dett.*, facienda *KO*, faciende et *I* (27) *Gothofredus iungit Th.* 11, 20, 3 (*a.* 400) (28) *Herrmann iungit* 1, 14, 4 (*a.* 429)

donabit ei, qui eam possidet iure perpetuo, sive ipse iam[1] meruit sive cuius libet titulo iure successit. videtur enim suam concedere pensionem, non alteri noscere liberalitas, quae possidentem iure perpetuo dominum vult vocari.
6 Sane si quis non perpetuo iure, sed ad tempus locatam ab illustri viro comite rerum privatarum possessionem videtur adeptus, non erit obstaculo principali largitati, si voluerit in alterum donatione[2] transferre, quod ad definitum tem-
7 pus alter forte conduxit. Si vero pro tali praedio ab altero conductore offeratur augmentum, sit in arbitrio conductoris prioris, cui res ad tempus locata est, ut, si ipse quod alter adiecit obtulerit, maneat
8 penes eum temporalis illa conductio. Si vero idem hanc ipsam rem aliquando meruerit iure perpetuo possidere, habebit et ipse superius expressam perpetuam firmitatem.

LXXII (LXXI).

DE CONDUCTORIBUS ET PROCURATORIBUS SIVE ACTORIBUS PRAEDIORUM FISCALIUM ET DOMUS AUGUSTAE

1 [3]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Basso pp.* Conductores hominesve augustissimae domus nostrae, quotiens de causa ad domum regiam pertinente aliquid quaestionis emerserit, non aliter quam ex legum ordine, quibus similiter omne hominum genus tenetur, vel excipiant vel inferant actiones: nec aliorum litigatorum negotio intercedant nec sententiam iudicantium aut illicito patrocinii sui fomite iura conturbent, nullive exsecutionis suae turbulentum ministerium audeant commodare: non privatis se negotiis, non publicis misceant, nec quiescentem domum delatio ulla sollicitet, ne eos inconsultae pertinaciae sero paeniteat. [4]gravior enim poena constituenda est in hos, qui nostri iuris sunt et nostra debent custodire mandata. *D. prid. non. Mart. Ravennae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

LXXIII (LXXII).

QUIBUS AD CONDUCTIONEM PRAEDIORUM FISCALIUM ACCEDERE NON LICET.

1 [5]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Nestorio comiti rerum privatarum.* Nullus palatinorum, qui in officio rei privatae nostrae militat, conductoris nomine vel per se vel per quamlibet personam possessionum huiusmodi conducendarum habeat facultatem, cum neque militi neque curiali hoc faciendum permittimus[6]. *D. VI k. Aug. Vincentio et Fravitta conss.* [*a.* 401]

LXXIIII (LXXIII).

DE COLLATIONE FUNDORUM FISCALIUM VEL REI PRIVATAE VEL DOMINICAE VEL CIVITATUM VEL TEMPLORUM.

1 [7]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Firmino comiti sacrarum largitionum.* Ordinariorum iudicum officiis nec non ipsis rectoribus provinciarum actores seu conductores dominicos conveniendi licentiam damus, ita tamen, ut rationalibus privatae rei ad exigenda fiscalia debita immineant. *D. VIIII k. Iul.*[8] *Mediolani Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

2 [9]*Idem AA. Messalae pp.* Palatinos, qui a viro illustri comite rerum privatarum cum publicis litteris destinantur ad commonitionem iudicis, quo facilius ex praediis rei nostrae conferantur debitae pensio-
1 nes, cum summa degere praecipimus disciplina. De quorum nominibus, si temere versati fuerint, ad sublimitatem tuam referri per ordinarios iudices oportebit, ut in eos severissime vindicetur. *D. k. Dec. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

3 *Impp. [illegible] et Theodosius AAA. Petronio pp.* Omnia praedia, tam ea, quae in re privata olim tenentur, quam illa, quae ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt devoluta, eatenus ab huiusmodi privilegiis et excusationibus submoveantur, ut omnes species annonarias, cursitationes etiam debitas atque integram opinionem sciant esse solvendam.

LXXV (LXXIIII).

DE PRIVILEGIIS DOMUS AUGUSTAE VEL REI PRIVATAE ET QUARUM COLLATIONUM EXCUSATIONEM HABENT.

1 [10]*Imp. Constantius A.*[11] *ad Italicum.* Privatas possessiones[12] nostras ab universis muneribus sordidis placet esse immunes, neque earum conductores nec colonos vel ad[13] extraordinaria munera vel superindictiones aliquas conveniri. *D. VIII k. Febr. Bononiae Placido et Romulo conss.* [*a.* 343]

2 *Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA ad Claudium*[14]. Rem privatam nostram levandorum provincialium causa canonicas necessitates ea con-
1 dicione, qua cunctos, volumus sustinere. Sed excessit occasio iussionem, quandoquidem non locis solitis frumenta quae ex diversis sunt saltibus convehenda trahantur[15], sed eo usque portentur, quo
2 grave atque damnosum est provehere. Proinde spectata sinceritas tua rem eandem[16] in isdem locis implere faciat proprias functiones, quibus antea frumenta praebebat[17]. [*a.* 368—370]

3 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Minervio comiti rerum privatarum.* Pro tironibus in corporibus postulatis pretia conferri ex fundis perpetuariis nostrae rei privatae praecipimus. [*a.* 397—398]

4 [18]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto pp.* Absit, ut nos instructionem viae publicae et pontium stratarumque opera titulis magnorum principum dedicata inter sordida munera numeremus.
1 Igitur ad instructiones reparationesque itinerum pontiumque nullum genus hominum nulliusque digni-
2 tatis ac venerationis meritis cessare oportet. [19]Domos etiam divinas tam laudabili titulo libenter adscribimus. *D. XV*[20] *k. Mart. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

5 [21]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Faviano pp.* Excepto patrimonio pietatis nostrae, cuius quidem reditus necessitatibus publicis frequentissime deputamus, universos possessores functiones in superindicticiis titulis absque ullius beneficii exceptione agnoscere oportere censemus. *D. III k. Mai. Ravennae Basso et Antiocho conss.* [*a.* 431]

LXXVI (LXXV).

DE GREGE DOMINICO.

1 [22]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario pp.* Propositis edictis sublimis magnificentiae tuae minimi maximique moneantur, ut sciant singulas auri libras ex propriis facultatibus eruendas pro singulis equis vel equabus sive Hermogenianis sive Palmatis, si eos sponte obtulerint: in his vero, quos ex aliis pr-

---

(1) [illegible] eum. *Mommsen* (2) *sic dett.*, donationem *K* (3) = *Th.* 15, 2, 1 (4) *seqq. ex Th.* 10, 4, 1 *addita sunt* (5) = *Th.* 10, 3, 6 (6) cum . . . permittimus [illegible] *Th.* [illegible] — *Th.* 1, 11, 2: *iunge Th.* 11, 19, 4 *et* [illegible] 11, 15, 6, *Th.* 2 [illegible] (8) Iun. *leges laudatae* (9) *Th.* [illegible] = *Th.* 11, 16, 5 *B* 56, 15, 18: *iunge* [illegible] [illegible] A. *aut* impp. Constantius et [illegible] AA. [illegible] (12) res *Th.* (13) vel [illegible] ad sordida vel *Th. contra B* (14) *Claudius procons. Africae fuit a.* 368—370 (15) tradantur *Mommsen* (16) [illegible] eandem [illegible], remeantem *libri* (17) *sic* [illegible] praebebant *libri* (18) = *Th.* 15, 3, 6 *B* 56, [illegible] 12, [illegible] (19) § 2 = 1, 2, 7 (20) XVI 12. [illegible] (21) [illegible] *Th.* 11, 1, 36 *fortasse iungenda est* 4. [illegible] [illegible] 4, 15, 1 (22) = *Th.* 10, 6, 1

gibus occupatos esse constiterit, sex auri uncias fisci viribus inferendas. *D. prid. k. Dec. Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

LXXVII (LXXVI).

DE PALATIIS ET DOMIBUS DOMINICIS.

1 [1]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Iohanni comiti rerum privatarum.* Consecratas nobis aedes, id est inclita palatia, ab omni privatorum usu et communi habitatione excipimus.

LXXVIII (LXXVII).

DE CUPRESSIS EX LUCO DAPHNENSI VEL PERSEIS PER AEGYPTUM NON EXCIDENDIS VEL VENDENDIS.

1 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Silvano comiti rerum privatarum.* Si quis Daphnensis luci in Syria vel Persei in Aegypto arborem comparaverit, quinque libris auri noverit se esse multandum: non minore dispendio et illo feriendo, qui vendere arbores ausus fuerit, quas non licet emptoribus comparare.

2 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Eudoxio comiti sacrarum largitionum.* Omnes iudices cuiuscumque dignitatis sciant posthac absque permissu magnitudinis tuae arborem ex Daphnensi luco Antiochenae civitatis praecidendi vel quolibet modo lapsas
1 transferendi licentiam sibimet denegandam. Sed nec alytarcha unam cupressum aliis plantatis excidere sibi licere contendat. ac ne solacio antiquitus ei concesso [2] privari per omnia videatur, pro eo, quod ei cupressum excidere denegatur, unam auri libram eum de privatis nostris largitionibus accipere decernimus: quinque librarum auri condemnatione huius legis temeratore plectendo.

LIBER DUODECIMUS.

I. [3]

DE DIGNITATIBUS.

1 *Imp. Alexander A. Severianae.* Si, ut proponitis, et avum consularem et patrem praetorium virum habuistis, et non privatae condicionis hominibus, sed clarissimis nupseritis, claritatem generis retinetis. *Sine die et consulibus.*

2 *Imp. Constantinus A. Volusiano pp.* [4] Neque famosis et notatis et quos scelus aut vitae turpitudo inquinat et quos infamia ab honestorum coetu segregat, dignitatis portae patebunt. [*a.* 313—315]

3 [5]*Idem A. ad Rufinum pp.* Maior dignitas nulli debet circa prioris dignitatis seu militiae privilegia praeiudicium facere. *D. v k. Mai. Sirmio Constantino A. v et Licinio C. conss.* [*a.* 319]

4 *Impp. Constantius et Constans AA. Philippo pp.* Senatorum substantias, quas in diversis locis et provinciis possident, et homines eorum tam a temonariis oneribus conferendis quam a ceteris praestationibus, quas iudices describunt, nec non etiam ab omnibus sordidis extraordinariisque et vilioribus muneribus liberos esse praecipimus nullaque sorte constringi functionis indignae. [*a.* 346—349]

5 [6]*Imp. Constantius A. ad Clearchum pu.* Nemo praefectus urbis citra praeceptionem vel scientiam nostram ulli muneri subiuget senatorem: nemo curiam
1 nostram immani pulset iniuria. Si quid enim senatoria praeditis dignitate fuerit forte mandandum, nostro est iudicio reservandum: sit [6'] namque dignitas, si nobis [7] iubentibus sustinetur.

6 *Idem A. ad Orfitum.* Ne quis ex ultimis negotiatoribus vel monetariis abiectisque officiis vel deformis ministerii stationariis omnique officiorum faece diversisque pastis turpibus lucris aliqua frui dignitate pertemptet. sed et si quis meruerit, repellatur: repulsos autem etiam propriis reddi consortiis oportebit. [*a.* 357—360]

7 [8]*Idem A. ad senatum.* Quoniam diversi iudices nonnulla opera in quibusdam aestimant urbibus extruenda, ad huiusmodi necessitatem senatorum substantia non vocetur. *D. v non. Mai. Tauro et Florentio conss.* [*a.* 361]

8 [9]*Imp. Iulianus A. Sallustio pp.* Ius senatorum et auctoritatem eius ordinis, in quo nos quoque ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere. *D. non. Febr. Constantinopoli Mamertino et Nevitta conss.* [*a.* 362]

9 *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum pu.* Libertorum filios adipisci clarissimam dignitatem non prohibemus. [*a.* 364—365]

10 [10]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Gracchum pu.* Severam indagationem per tormenta quaerendi a clarissimo [11] nomine submovemus. *D. prid. non. Ian. Treviris Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

11 [12]*Idem AAA. ad Procopium.* Senator vel alius clarissimus privatos habeat filios, editos quippe, antequam susciperet dignitatem: quod non solum circa masculos [13] dignoscitur constitutum, verum etiam circa
1 filias simili condicione servandum. Cum autem paternos honores invidere filiis non oportet, a senatore vel solo [14] clarissimo susceptum in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum. *D. XVIII k. . . . Hierapoli Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

12 [15]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Neoterio pp.* Iudices, qui se furtis et sceleribus fuerint maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus et honore exuti inter pessimos quosque et plebeios habeantur, nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo se ipsi indignos iudicaverunt. *D. XVIII k. Febr. Thessalonicae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

13 [16]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Marciano* [17] *comiti Orientis.* Mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus et forum ex eorum persona statuimus et domicilia mutamus. sin autem minoris ordinis virum postea sortitae sunt [18], priore dignitate privatae posterioris mariti sequantur condicionem. *D. IIII id. Nov. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

(1) *iunge Th.* 5, 14, 10 (*immo* 25) *cuius extant haec:* Praedia quae ad ius privatum div[inae do]mus pertinent venundari . . . censemus exceptis palatiis atque his possessionib (2) *Th.* 10, 1, 12 (3) *B* 6, 1, 18 *seqq.* (4) pu. *Gothofredus* (5) = *Th.* 6, 35, 3; *iunge* 12, 28, 9 (6) *Valenti vel Theodosio hanc legem propter praefecturam Clearchi tribuit Gothofredus* (6') fit *dett.* (7) sic namque dignitas nobis *fortasse scr.* (8) = *Th.* 15, 1, 7: *iunge* 7, 62, 23 *et quae ibi laudantur* (9) = *Th.* 9, 2, 1 (10) = *Th.* 9, 35, 3 (11) senatorio *Th.*, ἐπὶ τοῖς συγκλητικοῖς *B* (12) *pr.* = *Th.* 6, 2, 7 (13) viros *Th.* (14) solo *K*, ab alio *O* (15) = *Th.* 9, 27, 1 (16) = 10, 40, 9 *Th.* 2, 1, 7 (17) Martiniano *cum l. gem. scr.* (18) fuerint *l. gem.*

14 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Basso pp.* Praecipimus, ut senatori in qualibet provincia constituto nullam habeant iudices iniungendi aliquid forte publici muneris potestatem. [*a.* 426]

15 *Idem AA. ad Neuthium pu.*[1] Clarissimis vel spectabilibus universis ad genitale solum vel quolibet alio et sine commeatu proficiscendi et ubi voluerint commorandi habitandive permittimus facultatem.

16 *Idem AA. Apollonio pp.* Si gravius ullum facinus admittatur, nocente persona extra carceralem custodiam substitutione[2] habita, super illustribus quidem nobis suggeri iubemus, super ceteris vero quadam minore dignitate decoratis ad tui referri culminis notionem, ut ita demum, quid de admisso crimine constitui oporteat, iudicetur. [*a.* 442—443]

17 [3]*Imp. Zeno A. Arcadio pp.* Quotiens ex privata cuiuslibet interpellatione civili vel criminali viri illustres conveniendi sunt, nulla dandae fideiussionis concussione vexentur, sed per speciale privilegium suae committi fidei consequantur, iuratoria ab his cau-
1 tione tantummodo exponenda. Quam si neglexerint et contra insertum cautioni sacramentum ipsi vel eorum procuratores afuerint, in pecuniariis quidem causis super possessione rerum ad eos pertinentium iudex competens, quod et iuris auctoritas et rei qualitas suggerit, ordinabit: in criminalibus vero negotiis dignitate quoque, qua se per suum videlicet periurium indignos esse probaverint, spolientur, ut in eos utpote illustri dignitate per suum facinus privatos inconsulta etiam nostra pietate iudicibus
2 legum severitatem liceat exercere. Quibus illustrium dignitatum privilegiis hoc etiam adiciendum statuimus, ut huiusmodi personae nullam ex cuiuslibet iudicis sine scriptis habita sententia conventionem neque in civili neque in criminali causa sustineant. [*a.* 485—486?]

18 *Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.* Iubemus salvo honore, qui per evocationem sacrae revocatoriae defertur, durante licere cunctis tam maiores quam minores potestates gerentibus nec non etiam honorariis illustribus sive ex hac urbe regia, principali videlicet praecedente consensu, profecti fuerint, sive in provinciis habitantes sacratissimum, suis scilicet poscentibus negotiis, petere maluerint comitatum, sine sacra quoque revocatoria ad hanc regiam urbem pervenire.

II.

DE PRAETORIBUS ET HONORE PRAETURAE ET GLEBA ET FOLLI ET SEPTEM SOLIDORUM FUNCTIONE SUBLATA.

1 [4]*Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Tatiano pu.* Nemo ex clarissimis et spectabilibus qui in provinciis degunt ad praeturam postea devocetur: maneat unusquisque domi suae tutus atque securus et sua dignitate laetetur. *D. xv k. Ian. Constantinopoli Valentiniano A. VII et Avieno conss.* [*a.* 450]

2 *Idem AA. ad senatum.* Glebam vel follem sive septem solidorum functionem sive quamlibet eiusmodi collationem tam circa personas quam circa res ac praedia funditus iubemus aboleri, ut omnis huiusmodi sopita perpetuo conquiescat exactio.

III.

DE CONSULIBUS ET NON SPARGENDIS AB HIS PECUNIIS ET DE PRAEFECTIS ET MAGISTRIS MILITUM ET PATRICIIS.

1 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad senatum urbis*[5] . . . . Antiquitus statutum est consularibus viris ceteros quidem honoratos ipsius trabeae summitate, pares vero infulis 'consideratione tantum
1 temporis anteire. Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruit dignitatem? cum posterior, et si eiusdem honoris praetendat auspicia, cedere tamen illius tem-
2 poris consuli debeat, quo ipse non fuerit. Hoc observando et si iterata vice fastigia consulatus aliquis adscenderit: repetiti etenim fasces virtutes saepe meriti comprobant, non augent, quia nihil est altius
3 dignitate[6]. Quod si quis prior consul posteriori consuli eidemque patricio posthabitus patriciatum postea consequatur, vinci eum oportet qui prior meruit patriciatum, postquam iste honore patriciae dignitatis decoratus est.

2 *Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Sporacio comiti domesticorum et consuli.* Ordinem consulatus ad antiquam reduximus sanctionem, ut sellam nostram honoris merito, non rapiendi studio populorum agmina sectarentur ac lucrandi cupiditate deposita venerabilem parentum habitum et felicissimae
1 antiquitatis ornamenta conspicerent. Hoc ergo exemplo etiam ceteros procedere consules volumus
2 nec expendere eos sine effectu patimur. Cessante ergo ista spargendi vilitate amplissimi consules procedentes deinceps abstineant hoc errore perdendi, optimoque consilio operi necessario proficiat, quod
3 erat incompetenter proiciendum. Ad instaurationem itaque aquaeductuum huius amplissimae urbis centena pondo auri praestentur per singulos consulatus, ut et[7] consul patriae se dedisse noverit et data notum sit mansura esse perpetuo[8]. [*a.* 452]

3 *Imp. Zeno A.* Nemini ad sublimem patriciatus honorem, qui ceteris omnibus anteponitur, adscendere liceat, nisi prius aut consulatus honore potiatur aut praefecturae praetorio[9] vel Illyrici vel urbis administrationem aut magistri militum aut magistri officiorum, in actu videlicet positus, gessisse noscatur, ut huiusmodi tantum personis sive adhuc administrationem gerendo seu postea liceat (quando hoc nostrae sederit maiestati) patriciam consequi digni-
1 tatem. Quoniam vero gloriosissimae huic urbi, quae caput orbis terrarum est, omnifariam credimus consulendum, universos, qui posthac honorarii consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum auri libras ad reficiendum aquaeductum publicum ministrare censemus ad similitudinem eorum, qui per annale tempus consularium editione munerum gloriantur. nam ipsis quoque expedit, ut florentissima civitas centum auri librarum munificentia sustentata honorarium quoque sentiat consulatum.

4 *Idem A. Sebastiano pp.* Sancimus viris excellentissimis consularibus omnibus, qui iam facti sunt vel postea fuerint, procedendi quoque et re ipsa per annum gerendi consulatus, impetrato videlicet principali iudicio, legitimam tribui facultatem, ita ut acta quam meruerint processione non novum aliquid vel quod nondum habeant adipisci, sed consulatus ius, quod semel eis consularitas detulerat, processionis iterasse beneficio videantur et in adoranda nostra purpura vel in consequendis cunctis consulum honoribus et privilegiis ex anteriore tempore provectionis
1 ordinem sibimet noverint vindicandum. Hoc etiam observando, ut huiusmodi consul nec centum libras auri aquaeductibus huius inclitae civitatis pro tenore sacrae constitutionis praebendas, quas cum esset consularis praestiterat, consul postea creatus persolvere denuo compellatur.

5 *Imp. Iustinianus A. Iohanni pp.* Sancimus viros excelsos patricios, quos in huiusmodi dignitatis apicem augusta maiestas rettulerit, ilico ab imperia-

(1) ad neuthium pu. *I*, devecium pp. *O*, aouncium pp. *alii libri*, ad eustathium pu. (*alias* cuspium) *Russardus: probabilem nominis emendationem proponere nequeo: e praefectis urbi qui in hoc tempus incidunt ad librorum lectionem proxime accedit Leontius pu. Constantinop. a.* 434. 435 (2) sub tuitione *Cuiacius* (3) *iunge* 3, 24, 8 (4) *B* 6, 7, 5: *iunge* 1, 39, 2 (5) urbis *I*, urexs *O* (6) augent, quia n. e. altius, dignitatem *Mommsen* (7) et *edd.*, etiam *libri* (8) *subscriptionem* dat. asporatio et herculano coss. *ex inscriptione supplevisse videtur Cuiacius* (9) Orientis *suppl. Hal.*

libus codicillis praestitis patres familias effici ac potestate liberari paterna, ne videantur, qui a nobis loco patris honorantur, alieno iuri esse subiecti.
1 [1]Quis enim patiatur patrem quidem posse per
emancipationis modum suis[2] nexibus filium relaxare,
imperatoriam autem celsitudinem non valere eum
quem sibi patrem elegit ab aliena eximere potestate?
ne, si contrarium approbetur, per quamcumque machi-
2 nationem imperialis maiestas minui videatur. Et
hoc quidem raro contingere satis certum est: nemo
enim facile respexit filium familias in patriciatus ho-
norem provectum, quemadmodum in consulibus haec
3 res usitata est. Sed ne quid in parte temporis
tale eveniat et sine legibus inveniatur, ideo haec
nobis visa sunt sancienda. [*a.* 531—533]

IIII.

DE PRAEFECTIS PRAETORIO SIVE URBIS ET MAGISTRIS MILITUM IN DIGNITATIBUS EXAEQUANDIS.

1 [3]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Ampelium pu.*[4] Praefectum urbis praefectum praetorio magistros equitum ac peditum indiscretae ducimus dignitatis, usque adeo videlicet, ut, cum ad privatam secesserint vitam, cum loco velimus esse potiorem, qui alios promotionis tempore et codicillorum adeptione praecesserit. *D. III non. Iul. Nasonaci. acc. III non. Sept. Modesto et Arintheo conss.* [*a.* 372]

2 [5]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Restituto pu.* Quisquis magisterium equitum
peditumque susceperit et gesserit ante captam a quo-
quam praefecturam, is, cum privatus erit et hono-
rem[6] deposuerit, ex praefectis qui[7] provecti fuerint
1 praeferatur. Sit igitur sedes prior ante provectis,
locus conspectior, decernendi loquendique facultas
antiquior, cui est splendor adepti magistratus vetus-
tior. *D. VIII k. Iul. Thessalonicae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

V.[8]

DE PRAEPOSITIS SACRI CUBICULI ET DE OMNIBUS CUBICULARIIS ET PRIVILEGIIS EORUM.

1 [9]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Florentio pu.*[4] Sacri cubiculi praepositi ea dignitate fungantur, qua sunt praediti, qui eminentissimam praetorianam vel urbanam meruerint praefecturam aut certe militarem magisteriam potestatem, ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostrae serenitatis adoraturi admittuntur imperium sive pro suo arbitrio sollemnes festivitates et coetus vel salutationes vel quaelibet alia officia frequentent, ut in sedibus et in consessu is eis[10] ordo servetur, quem ordo provectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto, cum manifeste decretum sit eum esse qui praecesserit potiorem, vel illum subsequi, quem recentius probavit examen. *D. VIII id. Nov. Constantinopoli Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

2 [11]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Proculo pu.*[4] Hac nostrae mansuetudinis aeterna lege sancimus, ut omnes cubicularii, qui de nostro cubiculo exeunt, antequam primum locum obtineant, excepto castrensi et comite domorum his privilegiis perfruantur, id est ut nec possessiones eorum anga-
rias sive parangarias vel etiam paraveredos in posterum
dispositione tui culminis vel alicuius calumnia dare
cogantur, ne sordidis adstricti muneribus decus minis-
terii, quod militando videbantur adepti, otii tempore
1 et quietis amittant. [12]Domos quoque eorum vel
in hac sacratissima urbe vel in qualibet alia positas
civitate ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis in-
2 quietudine vindicamus. Provinciarum rectoribus
eorumque apparitionibus denarum librarum auri dis-
pendio feriendis, si mansuetudinis nostrae statuta dissi-
mulare et ex aliqua parte violare temptaverint. [*a.* 428]

3 [13]*Impp. Leo et Anthemius AA. Iohanni comiti et magistro officiorum.* Cubicularios tam sacri cubiculi mei quam venerabilis Augustae, quos utrosque certum est obsequiis occupatos et aulae penetralibus inhaerentes diversa iudicia obire non posse, ab observatione aliorum tribunalium liberamus, ut in sublimitatis solummodo tuae iudicio propositas adversus se excipiant actiones.

4 [14]*Imp. Leo A. Pusaeo pp.* Iubemus omnes, qui
vel iam in sacrum cubiculum cuiuspiam liberalitate
donati aliove titulo dati vel dandi principalibus ob-
sequiis inhaerere vel ante meruerunt vel postea me-
ruerint, licet nulla interveniente scriptura, nulla
confectione gestorum, postquam devotissimis cubi-
culariis fuerint sociati, ad condicionem libertatis in-
1 genuitatisque rapiantur raptique videantur. Hoc
non solum circa superstites, sed etiam circa mor-
tuos volumus custodiri. nam cum hoc privilegium
videatur principalis esse proprium maiestatis, ut non
famulorum, sicut privatae condicionis homines, sed
liberorum honestis utantur obsequiis, periniquum est
eos dumtaxat pati fortunae deterioris incommoda.
2 Sed testamenta quidem ad similitudinem aliorum,
qui ingenuitatis infulis decorantur, pro sua liceat eis
condere voluntate. intestatorum vero nemo dubitet
facultates utpote sine legitimis successoribus defunc-
3 torum fisci viribus vindicari. Haec omnia tunc
diligenti observatione volumus custodiri, cum sponte
suaque voluntate quis dederit eunuchum sacri cubi-
4(1) culi ministeriis adhaesurum. Si vero cuidam
fuerit violenter extortus, aut invito domino vel ignaro
intra sacrum ausus sit militare cubiculum, liceat
domino destinatum sacra ex lege cubiculariis inter-
pellare iudicium et eum, quem probaverit nolente se
vel inscio sacrum penetrasse cubiculum, ut[15] suum
5 famulum cum peculio consequatur. Sed sicut laesis
implorandi praesidii facultatem denegari non convenit,
ita nec calumniandi viam patimur diutius esse pate-
factam. ideoque tempus quinquennii praefinimus,
intra quod contra eum suas debeant exercere quae-
stiones, ut, si medio tempore movere distulerint, ulte-
rius eis tamquam in[16] suum famulum vindicandi vel
eius ut servi peculium vel bona quasi liberti copia
6(2) denegetur. Haec omnia, quae super devotis-
simis cubiculariis sancimus, etiam ad cubicularias,
quae a dominis in sacrum cubiculum datae vel dan-
dae sunt, superstites atque mortuas extendi propa-
garique decernimus.

5 *Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.* Iubemus duobus viris illustribus praepositis utriusque sacri cubiculi tam nostrae pietatis quam nostrae serenissimae coniugis, post finitam militiam si[17] senatorio fuerint consortio sociati, licere, quotiens ad adspiciendos agros suos vel ob aliam causam proficisci voluerint, cingulo uti, cum hoc ad implendum eorum desiderium et ad nullius laesionem respicere videatur.

---

(1) § 1 = *Inst.* 1, 12, 4 (2) suis] suae potestatis *Inst.* (3) = *Th.* 6, 7, 1 *B* 6, 4, 17: *iunge* 12, 12, 1 *Th.* 6, 9, 1. 6, 11, 1. 6, 22, 4 (4) pp. *libri* (5) = *Th.* 6, 7, 2 *B* 6, 4, 18: *iunge* 12, 6, 1 (6) erit honoremve *Th.* (7) post *ins. Th. Taurinensis, om. libri cum Th. Parisiensi* (8) *B* 6, 25 (9) = *Th.* 6, 8, 1 (10) is eis *Th. Parisiensis*, eius *KO*, is *Th. Taurinensis* (11) *Herrmann iungit Th.* 6, 2, 21. 6, 27, 22 (d. prid. k. Febr. Constantinopoli Felice et Tauro conss.) (12) *ad* § 1. 2 *cf.* 12, 16, 3, 2. 3 (13) *iunge* 12, 25, 3. 12, 59, 8 (14) *secundum ordinem c.* 3. 4, *quem tuentur B, c.* 4 *pertineret ad a.* 472 *vel* 473, *et cum a.* 472 *Erythrius et Dioscorus pp. Orientis essent, a.* 473 *adscribenda esset: attamen secundum* 1, 36, 1. 10, 44, 3 *Pusaeus pp. Or. fuit a.* 465: *quare aut ordo c.* 3. 4 *invertendus est aut consules a Cuiacio ad* 1, 36, 1 *restituti interpolati sunt* (15) ut *O*, ut et *K* (16) in *melius abesset* (17) si *K cum B, ut videtur, om. O: expectes* cum

VI.

DE QUAESTORIBUS MAGISTRIS OFFICIORUM COMITIBUS SACRARUM LARGITIONUM ET REI PRIVATAE.

1 [1]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Restituto pu.* Qui ex quaesturae honore aut efficaci magisterio aut comitiva utriusque aerarii nostri attonito splendore viguerunt, acclamatione excipiantur solita nec praetereantur ut incogniti. *D. VIII k. Iun. Thessalonicae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [a. 380]

VII.

DE PRIMICERIO ET SECUNDOCERIO ET NOTARIIS.

1 [2]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Praecipua est nostrae pietatis intentio circa notariorum nomen: atque ideo, si umquam huius ordinis viri laborem quiete mutaverint vel senectute posuerint seu cum alia dignitate post hanc qualibet usi sunt, non omittant prioris vocabulum militiae, sed compendium sequentis honoris adsumant.
1 Et si quis ex officio vel praecipue sublimitatis tuae temerarius ad census[3] discussiones peraequationes, aliam denique ullam rem inquietator extiterit, officium suum noverit vel levis culpae offensione detecta gravis multae discrimine fatigandum et numerariorum corpus extincto iniuriae auctore minuendum. *D. XVII*[4] *k. Iul. Thessalonicae Gratiano V et Theodosio AA. conss.* [a. 380]

2 [5]*Imp. Zeno A. Hilariano magistro officiorum.* Praeclaram nobilemque militiam spectabilium tribunorum notariorum, qui gloriosis obsequiis nonnihil rei publicae commoditatis adferunt et decoris, diversis beneficiorum titulis muniendam credidimus et
1 augendam. Nam biennales metas viro spectabili pro tempore primicerio agendis numeris duximus
2 statuendas. Hos autem tribunos, qui suis negotiis occupati minime sacrum palatium curaverint frequentandum, nisi intra annale spatium revertantur, quamvis commeatus iura praetendunt, pro absentia quidem unius anni unius gradus, si vero duobus annis afuerint, duorum, si tribus, trium, si quattuor, similiter quattuor graduum subire iacturam his qui
3 inferiores eis fuerint postponendos. Qui vero per quinquennium integrum se repraesentare cessaverint, exemptos matricula tantum nomine tribunorum, nec vero ordine perpotiri, his in hunc modum dispositis vacationem census discussionis peraequationis et cuius-
4 (3) libet alterius rei habituros. Illud praecipue provisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionem aut gratiam aut cuiuslibet occasionis obtentu vel laborum seu sollicitudinum specie publicorum cuiquam liceat aliquando graduum seriem conturbare et temporum ratione calcata dudum militantibus anteferri et, quae longis prolixisque stipendiis defensa iam pollicetur senectus, gratiosa festi-
5 natione subripere. Hoc etiam adiciendo, ut primicerius post depositam publicam numerorum sollicitudinem, ac si ipsam gessisset administrationem, cuius consequitur dignitatem, magistri officiorum pro antiqua consuetudine infulas sortiatur, omnibus vacantibus quamvis tempore praecedentibus praeponendus.

VIII.

UT DIGNITATUM ORDO SERVETUR.

1 [6]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Praetextatum pp.* Si quis indebitum sibi locum usurpaverit, nulla se ignoratione defendat sitque plane sacrilegii reus, qui divina praecepta neglexerit. *D. XII k. Iun. Mediolani Ricomere et Clearcho vv. cc. conss.* [a. 384]

2 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Omnes privilegia dignitatum hoc ordine servanda cognoscant, ut primo loco habeantur ii, qui in actu positi illustres peregerint administrationes: secundo venient vacantes, qui praesentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint: tertium ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis: quartum honorariorum, qui praesentes a nostro numine sine cingulo codicillos tantum honorariae dignitatis adepti sunt: quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur
1 illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem, etiam comites rei privatae, omnibus vacan-
2 tibus omnibus honorariis anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes non omnes iam omnibus honorariis credidimus praeponendos, sed eos vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt dignitatem, ut praefectorius praefectorio[8], non quaestorius praefectorio praeponatur, parique modo quaestorius quaestorio, non vacans comes thesaurorum vel comes rei privatae honorario quaestorio vel ex magistro officiorum praeferatur.
3 Inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro consistorio cinctis[9] aliquid ordinariae dignitatis vel antea commisimus vel postea committemus peragendum, verbi gratia si vacanti[10] magistro militum belli cura com-
4 mittatur. Cur enim aut vir magnificus Germanus[11] magister militum vacans appellatur, cui bellum contra hostes mandavimus? aut cur excellentissimus Pentadius non egisse dicitur praefecturam, cuius illustribus cincti[12] dispositionibus vice praetorianae praefecturae miles in expeditione copia commeatuum abundavit[13]. [a. 440—441]

3 [14]. . . . .

VIIII.

DE MAGISTRIS SCRINIORUM.

1 [15]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo pp. Orientis.* Viris spectabilibus magistris omnium sacrorum scriniorum nostrae benivolentiae liberalitas tribuenda est, qui nostrae quodammodo adsidere maies-
1 tati videntur. Ideoque post depositum etiam officium ab omni indictionis onere seu civilium seu militarium iudicum prorsus immunes esse praecipimus, ut nec ab amplissima quidem sede tui culminis eis ulla molestia super suscipiendo quolibet gravamine
2 privato vel publico[16] penitus iniungatur. Hoc beneficium ad proximos etiam sacrorum scriniorum
3 et ex proximis volumus propagari. Quinquaginta librarum auri officio tui culminis damnatione multando, si quid adversus statuta clementiae nostrae innovari concesserit. *D. V k. Mart. Theodosio A. XVIII et Albino conss.* [a. 444]

(1) = *Th.* 6, 9, 2 *B* 6, 6, 2: *iunge* 12, 4, 2 (2) = *Th.* 6, 10, 1 *B* 6, 25, 8: *iunge* 5, 1, 3 *et quae ibi laudantur* (3) ad census *Th. Parisiensis*, ad sensus I^{t}, accessus $K^{b}O$, accensus I^{v} *cum Th. Taurinensi, inc.* K^{a} (4) XV *leges iungendae* (5) *B* 6, 25, 9: *iunge* 12, 40, 11 (6) = *Th.* 6, 5, 2 *B* 6, 1, 55 (7) *B* 6, 1, 56 (8) praefectorius praefectorio *scripsi*, praefectus praetorio *KO*, praefectus quaestorio I^{b}, *deficit* I^{a}: *τυχὸν τὸν ἀπὸ ἐπάρχων τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμενον τοῦ ἐν ξένῃ γενομένου ἀπὸ ἐπάρχων B* (9) cinctis *Cuiacius ad B*, cunctis *libri* (10) vacanti *edd.*, vacantium *libri* (11) *cf. Prosper chron. ad a.* 441 (12) cincti O^{a}, cuncti O^{b}, cunctis *K* (13) habundabit I^{a} (14) *libri Graecam constitutionem excidisse indicant* (15) *B* 6, 6, 15: § 1. 3 *iterantur in* 1, 51, 11 (16) privato vel publico *om. L gem.*

X.

DE COMITIBUS CONSISTORIANIS.

1 [1]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Severino pu.* Eos, qui tranquillitatis nostrae consistorii dici comites meruerunt, spectabilibus proconsulibus[2] aequari generaliter decernimus. *D. VII k. Oct. Constantinopoli Theodoro vc. cons.* [*a.* 399]

2 *Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.* Viros spectabiles comites consistorianos et coniuges et liberos, servos quin etiam atque colonos eorum isdem privilegiis tam intentiones ab aliis proponendas excipiendo quam suas contra alios exercendo perfrui, quibus viri clarissimi principes scholae agentium in rebus per sacram pragmaticam sanctionem divae memoriae Zenonis[3] utuntur.

XI.

DE COMITIBUS ET TRIBUNIS SCHOLARUM.

1 [4]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano pu.* Praepositos ac tribunos scholarum, qui et divinis[5] epulis adhibentur et adorandi principis facultatem antiquitus meruerunt, inter quos comites[6] etiam sacri stabuli et cura palatii numerantur, si primi ordinis comitivam cum praepositura meruerunt et casu ad altiora non pervenerint, deposito sacramento inter eos, qui comites Aegypti vel Ponticae dioeceseos fuerint, quorum par dignitas est, haberi prae-
1 cepimus. Sin absque[7] honore comitivae[8] regimen fuerint nacti, absolutos militia inter eos qui duces fuerint provinciarum numerari iubemus. *D. XII k. April. Constantinopoli Lucio vc. cons.* [*a.* 413]

XII.

DE COMITIBUS REI MILITARIS.

1 [9]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. Ampelio pu.* Qui contemplatione meritorum, ducto intra provincias transmarinas strenuissimo milite, primi ordinis comitivam fuerint consecuti, ea reverentia altissimarum dignitatum viris subiungantur, ut his locum praestent, qui proconsulatus insignibus adornantur. *D. III non. Iul. Nasonaci Modesto et Arintheo conss.* [*a.* 372]

2 [10]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano pu.* Eos, qui sub comitivae primi ordinis dignitate peculiariter ad quamlibet provinciam vel provincias defendendas milite credito auctoritate nostri numinis destinantur, et eos, qui vicem illustrium virorum magistrorum militum susceperint peragendam, ducibus, qui praeter Aegyptum et Ponticam in aliis provinciis administraverint, adaequamus. *D. XII k. April. Constantinopoli Lucio vc. cons.* [*a.* 413]

XIII.

DE COMITIBUS ET ARCHIATRIS SACRI PALATII.

1 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano pu.* Archiatros intra palatium militantes si comitivae primi ordinis nobilitaverit[12] gradus, inter vicarios taxari praecipimus, sive iam pridem deposuerunt militiam sive postea deposuerint, ita ut inter vicarios et duces qui administraverint et hos qui comitivam primi ordinis meruerint nihil intersit nisi tempus, quo[13] quis administraverit vel comitivae indeptus est insignia. *D. XII k. April. Constantinopoli Lucio vc. cons.* [*a.* 413]

XIIII.

DE COMITIBUS QUI PROVINCIAS REGUNT.

1 [14]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano pu.* Hos, qui in administratione civili ac provinciae gubernaculis sub iurisdictionis licentia comites quoque primi ordinis esse meruerint, vicariae dignitatis post depositam administrationem privilegiis frui oportet. *D. XII k. April. Constantinopoli Lucio vc. cons.* [*a.* 413]

XV.

DE PROFESSORIBUS QUI IN URBE CONSTANTINOPOLITANA DOCENTES EX LEGE MERUERINT COMITIVAM.

1 [15]*Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Theophilo pu.* Grammaticos tam Graecos quam Latinos, sophistas et iuris peritos in hac regia urbe professionem suam exercentes et inter statutos connumeratos, si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstraverint, si docendi peritiam facundiamque dicendi interpretandi[16] subtilitatem copiam disserendi se habere patefecerint, et coetu amplissimo iudicante digni fuerint aestimati[17], cum ad viginti annos observatione iugi ac sedulo docendi labore pervenerint, placuit honorari et his qui sunt ex vicaria dignitate connumerari[18]. *D. id. Mart. Constantinopoli Theodosio A. XI et Valentiniano C. conss.* [*a.* 425]

XVI.[19]

DE DECURIONIBUS ET SILENTIARIIS.

1 [20]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Urso pu. et Aureliano pp. Orientis et Strategio pp. per Illyricum.* Decuriones nostri palatii post emensum fideliter obsequium postque deposita sacramenta militiae electionem habeant, sive ex magistro officiorum velut agentes dignitatem consequi a nostra maiestate maluerint, sive inter viros illustres comites domesticorum, videlicet inter agentes, taxari, ut tam in adoranda nostra serenitate quam in salutandis administratoribus et reliquis praedicti honoris privilegiis nec non in nostro consistorio his honor omnifariam observetur. *D. prid. k. Nov. Constantinopoli Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

2 [21]*Idem AA. Venantio pp.* Unusquisque decurio vel silentiarius a tironum et equorum praestatione habeatur immunis: nullam collationem, quae plerumque poscitur, solvat: nihil his ulla potestas iniungat aut necessitas imponat[22]. *D. VII id. Mart. Ravennae Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

3 [23]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flaviano pp.* Decurionibus et silentiariis, etiam si[24] ad superiorem gradum successu meliore transcendunt, omnia privilegia, quae iam dudum divorum principum iudicio meruerunt, legis istius praeceptione noveris esse firmata, non praeiudicatura quacumque genera-
1 litate pragmatica. Nec angarias vel parangarias

---

(1) = *Th.* 6, 12, 1 (2) spectab. proconsulibus] proconsularibus *Th.* (3) 12, 21, 9 (4) = *Th.* 6, 13, 1: *iunge* 12, 12, 2. 12, 13, 1. 12, 14, 1 *Th.* 6, 15, 1. 6, 20, 1 (5) qui et divinis *Th.*, quietudinis *libri* (6) tribunos *Th.* (7) sin absque *Th.*, in aliisque *KO*, in aliis quoque *I* (8) cuiuslibet scholae *ins. Th.* (9) = *Th.* 6, 14, 1: *iunge* 12, 4, 1 *et quae ibi laudantur* (10) = *Th.* 6, 14, 3: *iunge* 12, 11, 1 *et quae ibi laudantur* (11) = *Th.* 6, 16, 1 *B* 6, 26, 1: *iunge* 12, 11, 1 *et quae ibi laudantur* (12) *sic Th.*, nobilitaverint *libri* (13) quo *KO*, quod *ITh.* (14) = *Th.* 6. 17, 1 *B* 6, 26, 2 : *iunge* 12, 11, 1 *et quae ibi laudantur* (15) = *Th.* 6, 21, 1 *B* 6, 26, 3: *cf.* 11, 19, 1 (16) *sic Th.*, interpretandique *libri* (17) qui in memorato auditorio professorum fungantur officio *ins. Th.* (18) placuit . . . connumerari] isdem quibus praedicti viri dignitatibus perfruantur *Th.* (19) *B* 6, 26 (20) = *Th.* 6, 23, 1 (21) = *Th.* 6, 23, 2 (22) *sic edd. cum Th.*, imponatur *libri* (23) *pr.* § 1 *in.* § 2 *fin. ex Th.* 6, 23, 3, *reliqua ex Th.* 6, 23, 4 *sumpta sunt* (24) etiam si] vel his, qui post hanc militiam honoratae quietis otio perfruuntur vel *Th.*

sive paraveredos ulla eis amplissimae praeceptionis
imponat auctoritas. sordidis quoque muneribus, ex-
coctione calcis et superindicti gravamine eos libera-
2 mus. [1]Domus quoque eorum non tantum in hac
sacratissima urbe, sed in qualibet alia positas civi-
tate immunes ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis
inquietudine vindicamus: permissa eis veniendi ad
comitatum licentia praeter evocatoriae [2] securitatem.
multa decem librarum auri iudicibus provinciarum
eorumque officiis infligenda, si statuta numinis nostri
3 crediderint esse contemnenda. His addimus, ut,
cum optatam quietem acceperint et inter viros illu-
stres [3] senatores coeperint numerari, honore curiae
sine aliqua functione laetentur, immunitatisque gau-
dio plena dignitatis laetitia potiantur [4], ut dignitatem
solam habeant ex senatu: sub hac videlicet defini-
tione, ut triginta tantummodo numero ea privilegia
4 consequantur, decuriones quoque tres [5]. Sed eos
tunc demum perpotiri decernimus beneficiis supra
scriptis, cum per continuos tredecim annos inculpa-
tas excubias peregerint. *D. VIIII k. April. Ravennae
Aetio et Valerio conss.* [*a.* 432]

4 *Imp. Zeno A. Cosmae praeposito sacri cubiculi.*
Ne ad diversa tracti viri devoti silentiarii iudicia
sacris abstrahi videantur obsequiis, iubemus eos, qui
quemlibet devotissimorum silentiariorum scholae vel
eius uxorem civiliter vel etiam criminaliter pulsare
maluerint, minime eum ex cuiuslibet alterius iudicio
nisi ex iudicio tantummodo viri excellentissimi magi-
stri officiorum conveniri.

5 *Imp. Anastasius A. Polycarpo pp.* Iubemus
clarissimorum silentiariorum militia praeditos, etsi
genitorum suorum in potestate sint constituti, quae-
cumque solaciorum sive emolumentorum vel dona-
tionum seu hereditatum nomine per militiam vel quam-
libet eius causam his adquisita sunt vel fuerint, iure
castrensis peculii possidere, nec ea posse vel paren-
tes superstites sibimet vindicare vel auferre, vel etiam
post eorum obitum fratres vel alios heredes eorum
quasi ad defunctorum dominium pertinentia in divi-
sionem deducere: nec enim oportet labores eorum
1 aliis fructum vel lucrum adferre. Hac namque
ratione simul et contemplatione nec ipsam militiam
vel suffragium, quodcumque pro ea vel ab isdem viris
devotis silentiariis vel a parentibus eorum vel quo-
libet alio datum est vel fuerit, ab his patimur in
successionem defunctorum parentum conferri seu no-
mine collationis in medium easdem offerri pecunias
2 (1) vel his imputari. Ad haec de tutelis et cura-
tionibus eos excusari sancimus, ne alienarum rerum
administrationem subire compellantur, qui propter
nostra ministeria nec suis curam seu provisionem
3 diligenter deferre possunt. Liberos insuper eorum,
qui dignitate virorum spectabilium comitum seu tri-
bunorum decorati sunt vel fuerint, nullatenus nolen-
tes administrationem praeturae suscipere seu pera-
4 gere. Omnibus videlicet antelatis privilegiis in
persona non tantum in praesenti militantium, sed
etiam postea eidem consortio inserendorum tam tem-
pore militiae quam post eam depositam observan-
dis. [*a.* 497—499]

XVII.[6]

DE DOMESTICIS ET PROTECTORIBUS.

1 [7]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius
AAA. ad Eusignium pp.* Domestici ac protectores os-
culandi, cum salutaverint, vicarios tui culminis habe-
ant potestatem. poena enim sacrilegii similis erit,
si his honorificentia non deferatur, qui contingere
nostram purpuram digni sunt aestimati. *D. prid.
non. Mart. Mediolani Valentiniano A. III et Eutropio
conss.* [*a.* 387]

2 [8]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Helio-
doro pu.* Primicerius quidem domesticorum et pro-
tectorum utriusque scholae post acceptum tribunatum
inter eos spectabili [9] dignitate potiatur, qui ducatum
1 agere meruerint. Alii vero, qui decursis stipen-
diis ab eodem decem usque numero subsequuntur,
consulari, id est clarissimatus dignitate, perfruantur
cum ipsa loci decem primorum accessione. *D. III
id. Iun. Constantinopoli Aetio et Valerio vv. cc.
conss.* [*a.* 432]

3 *Idem AA. Sporacio comiti domesticorum pedi-
tum.* Si quis domesticorum nulla negotii publici abs-
trahente sollicitudine nec ei per commeatum sol-
lemniter, ut abesset, facultate concessa biennium
obsequiis serenitatis nostrae defuerit, is retrorsum
in ordinem tractus inferiorem quinque sequentibus
1 postponatur. Si vero triennium eius absentia
continuasse monstretur, usque ad decimum locum
procul dubio regradetur. quod si quadriennio tenus
afuerit, novissimus collocetur. quinquennio autem si
fuerit devagatus, ipso iam cingulo spoliandus est.
indignum quippe est desides ac propriis tam diu
muniis aberrantes, quos esse convenit adsiduos, nu-
merari.

4 *Imp. Iustinianus A. Vigilantio comiti domesti-
corum consulari ac patricio.* Lege pragmatica sine
fine victura praefiniendum ac constituendum credi-
dimus, ut, si quis virorum fortium praesentalium do-
mesticorum in equitum schola secundocerii locum
indeptus diem interea supremum clauserit, heredes
eius non reliqui tantum temporis, quod eidem gradui
superesse monstratur, verum etiam insequentis anni,
hoc est primiceratus, solaciis ac emolumentis fruan-
tur omnibus, ut, quod ad quaestum et compendium
militiaeque fructum prolixe pertinet, similis habea-
tur, ac si superstes permanserit ad finem usque
supremum.

5 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*]
[10]*Ἡ διάταξις τὸ προνόμιον τὸ δεδομένον τῷ σε-
κουνδοκηρίῳ τῶν ἱππέων χαρίζεται καὶ τῷ σεκουν-
δοκηρίῳ τῶν πεζῶν* [11].

XVIII..

DE PRAEPOSITIS LABARUM.

1 [12]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio
pp.* Qui praepositi labarum nostro iudicio promo-
ventur, clarissimi [13] sint inter adlectos [14], ita ut ex
consularibus habeantur. nam [15] et immunitate digni
sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat. *D. III
id. Nov. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palla-
dio conss.* [*a.* 416]

XVIIII.[16]

DE PROXIMIS SACRORUM SCRINIORUM CETERISQUE QUI IN SACRIS SCRINIIS MILITANT.

1 [17]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius
AAA. Cynegio pp.* Proximos memoriae, epistularum
ac libellorum atque dispositionum [18] ita vicariorum
honore cumulamus, ut inter eos merito dignitatis
habeantur, qui pro praefectis [19] dioeceses sibi credi-

(1) *ad* § 2 *cf.* 12, 5, 2 (2) *sic Th. cum B*, revocatoriae *libri* (3) viros illustres *om. Th.* (4) nec glebali onere praegravandi, sed *ins. Th.* (5) quos numero plures fieri inveterata consuetudo permisit *ins. Th.* (6) *B* 6, 27 (7) = *Th.* 6, 24, 4 (8) = *Th.* 6, 24, 11 *fine adiecto ex Th.* 6, 24, 9 (9) spectabili *om. Th.* (10) = *B* 6, 27, 5 (11) *id est* constitutio privilegium quod secundocerio equitum datum est, etiam peditum secundocerio concedit (12) = *Th.* 6, 25, 1 *B* 6, 25, 6 (13) qui ex devotissimis domesticorum scholis praepositi labarum nostro iudicio et stipendiorum sudoribus promoventur, ad similitudinem decem primorum domesticorum clarissimi *Th.* (14) adlectos *Th.*, electos *libri* (15) et senatorio nomine *ins. Th.* (16) *B* 6, 28 (17) = *Th.* 6, 26, 4: *iunge* 12, 21, 1 (18) atque dispos. *ex Th*, 6, 26, 10 *additum est* (19) pro praefectis *Th.*, profectis *OI*, profecti K^a, profecti K^b

tas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos splendor indepti proximatus ostendat, insequentibus praeponendi, qui vicarias postea administraverint. [1]et nullam iniuriam descriptionis [2] perhorrescant. *D. prid. k. Mai.* [3] *Constantinopoli Honorio nobilissimo puero et Euodio conss.* [*a.* 386]

2 [4]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Constantio* [5] *pp.* In sacris scriniis nostris militantes in provinciis [6] ordinarii vel spectabiles [7] iudices a salutatione non arceant, etiam inviti in consessum accipiant: [8]scituris vel principe vel corniculario vel capitibus officii, ternas libras auri ex suis facultatibus eruendas, si consistorium nostrum saepe ingredientibus secretarii iudicum non patuerit ingressus, aut reverentia non fuerit in salutatione delata aut sedendi cum iudice societas denegata. *D. VI id. Nov. Triveris* [9] *Timasio et Promoto vv. cc. conss.* [*a.* 389]

3 [10]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Claudio pu.* In scriniis palatii militantes, id est memoriae epistularum libellorumque ac dispositionum [11], post viginti annos transactae militiae si discedendum sibi esse decreverint, consulari honore fulti inter adlectos habeantur huncque honorem dignitatis [12] teneant, qui ex consularibus deferri consueverit. nec eos quisquam iniungendo aliquid vel iubendo possit ab impertito otio separare. *D. XV k. Mart. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

4 [13]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Epiphanio pu.* Iubemus, ut primum omnium sit eorum, qui in sacris scriniis nostris, id est memoriae, epistularum libellorum et dispositionum, referuntur, secura [14] possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata: superindictum non timeant, venalicium non petantur solumque canonicae indictionis praestent tributum: [15]labore dignitas conquisita extraordinarium munus ignoret nec ullam temonis patiatur iniuriam: equorum tironumque praestationem nullus agnoscat, qui vel adhuc in scriniis militat vel [16] honorem proximi et comitivam primi dispositionum longi temporis sudore quaesivit. et haec quidem
1 patrimoniis censuimus deferenda. Quod autem omnibus constat deferri, adiectu alterius dignitatis perire non patimur, ut, etiamsi prosperioris fortunae iudicio ad honoris ornamenta processerint, vetera tamen eis scrinii [17] labore privilegia quaesita serventur. *D. id. Oct. Ravennae Honorio VII et Theodosio II AA. conss.* [*a.* 407]

5 [18]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Faustino pp.* Peculiari praeceptionis nostrae favore praestamus, ut in scriniis memoriae, epistularum libellorumque ab exceptoribus usque ad melloproximos digni-
1 tatem clarissimorum honoremque percipiant. Et sicuti reliqui, qui in isdem scriniis militant, liberum cum ordinariis iudicibus ingressum in [19] secretarium consessumque habere legibus meruerunt, ii quoque, in quos hanc stipendiorum meritis clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam sese habere reverentiam recognoscant, ut consedendi ingrediendique secretarium sciant a nobis licentiam contributam. *D. VIII id. Iun. Ravennae Lucio vc. cons.* [*a.* 413]

6 [20]*Idem AA. Eustathio* [21] *quaestori et Helioni* [21] *magistro officiorum.* Pro biennio annum solum agere deinceps decernimus eos, qui in tribus scriniis memoriae epistularum libellorumque ordine ac merito stipendiorum ad gradum pervenerint proximorum. *D. VIII id. Febr. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

7 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Nomo magistro officiorum.* Unicuique, qui in sacris scriniis militat [22], sui loci merita servari oportere constituimus, et universos, qui ultra numerum statutorum in isdem scriniis militant, sui gradus respectu per ordinem quem sortiti sunt in deficientium statutorum locum, ut tamen ultimis socientur, subire decernimus: scilicet ut nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore, in locum praecedentis ambire, nisi forte adeo qui tempore vincitur laborum comparatione superat, ut [23] quindecim primatum eiusdem scrinii testimonio cum sacramenti religione subnixus
1 praecedentibus dignior iudicetur. Hanc quoque observationem extra filios proximorum volumus custodiri. etenim cuique proximo unum de suis filiis, qui temporis dumtaxat suffragio nititur, licet parum observasse militiam cognoscatur, insequentibus tempore, qui laborum meritis muniuntur, anteferre posse
2 (1) decernimus. Illum tamen, qui locum statuti meretur, proximo quidem ducentos quinquaginta solidos, melloproximo vero vel adiutori pro consuetudine uniuscuiusque scrinii viginti aut quindecim soli-
3 dos offerre praecipimus. Quod si quis de supernumerariis, qui in statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit, sequenti tam offerendae quantitatis praedictae quam subrogandi licentia permittatur, ita videlicet, ut si secundus etiam vel tertius vel cuiuslibet numeri in eadem excusationis voluntate duraverit, accedenti semper eadem copia quam praecedens excusaverat
4 tribuatur. Hos autem, qui ad statutorum ordinem progredi noluerint, nec de suo gradu volumus removeri et, cum vacaverit statuti locus, condicionem quam antea repudiaverant, id est offerendae pecuniae et adipiscendi statuti locum liberam habere praecipimus facultatem. [*a.* 443—444?]

8 [24]*Idem AA. Nomo magistro officiorum.* Proximos sacrorum scriniorum, quos fides ac diuturnae observationis industria litterataque militia, comitem quin etiam dispositionum, quem probitas ac strenuitas merito commendat, completo tempore suae militiae comitivae sacri nostri consistorii cingulo in diem vitae potiri, manentibus videlicet iam dudum
1 praestitis salvis privilegiis, decernimus. Quibus enim arcana pietatis nostrae merito committuntur, his pietas nostra vitam cingulo supra dictae comitivae ornandam decorandamque decrevit. [*a.* 443—444?]

9 *Imp. Leo A. Patricio magistro officiorum.* In sacris nostris scriniis militantes per commeatum non continuatum praestitum ante conventionem profecti intra indultum temporis spatium erunt cum suis coniugibus et liberis a conventione securi: ab indictionibus etiam publicorum et civilium munerum et post completam militiam excusatione potiantur: super domibus quoque, quas in provinciis possident, metatorum molestia liberentur.

10 [25]*Idem A. Hilariano comiti et magistro officiorum ac patricio.* Statutos memoriales praecipimus esse in scrinio quidem memoriae sexaginta duos, epistularum vero triginta quattuor, libellorum quoque triginta quattuor: antiquarios vero, qui habentur in scrinio memoriae, numquam minus esse quam quat-
1 tuor. Supra scripti autem memoriales nullo modo

(1) *seqq. ex Th.* 6, 26, 12 *addita sunt* (2) scriptionis *Th.* (3) Mart. 12, 21, 1 (4) = *Th.* 6, 26, 5 (5) Constantiano *cum* 6, 55, 9 *Th.* 15, 14, 8 *scr.* (6) in provinciis *om. Th.* (7) vel spectabiles *om. Th.* (8) *seqq. iterantur in* 1, 48, 3 (9) Nov. [accepta ....] Triveris *scr.* (10) = *Th.* 6, 26, 8, *cf. Th.* 6, 26, 7 (11) id est ... dispositionum *om. Th.* (12) in senatu *ins. Th.* (13) = *Th.* 6, 26, 14: *Gothofredus iungit Th.* 6, 18, 1 (Honorio VIIII et Theodosio V AA. conss. = *a.* 412) (14) Quamvis innumeris legibus scriniorum gloria decoretur, iubemus tamen, ut primo omnium sit eorum secura *Th.* (15) glebalis auri solutionem nesciat *ins. Th.* (16) vel adhuc ... vel *om. Th.* (17) scrinii *KO*, scriniis *I Th.* (18) = *Th.* 6, 26, 16 (19) in *om. libri, fortasse etiam Th.* (20) = *Th.* 6, 26, 17 (21) viro illustri *ins. Th.* (22) *sic dett.*, militant *KO* (23) superat ut *scripsi*, superatus ut *K*, superati *O*, superatur I^a, superatur ut I^b (24) *iunge* 12, 21, 6, *in qua principii verba extrema repetuntur* (25) *fortasse iungendae sunt* 1, 23, 6 (d. VI k. April. Iordane et Severo conss.) 12, 59, 9

[illegible]

Imp. [illegible]

[illegible] adipiscendo [illegible] ut si heredi [illegible] fuerit [illegible] personae [illegible] quidem [illegible] liberi autem [illegible] hereditati; sed privilegii [illegible] percipiant [illegible] permittantur nullius [illegible] dispositione [illegible] cum viros etiam pro [illegible] eorundem [illegible] completum [illegible] actum [illegible] sine quadam imminutione transmittere non dubitetur.

12 [illegible] In sacris [illegible] militantes et parentes atque uxores eorum [illegible] non liberos ex sententia tantummodo tuae celsitudinis [illegible] et civiles intentiones agentium excipere [illegible] etiam colonos seu adscripticios [illegible] in hac regia urbe degentes [illegible] pro tempore adiutoris [illegible] vel unus ex statutis [illegible] in provincia quacumque [illegible] commoratur, [illegible] substantiam [illegible] pertinentes [illegible]

[illegible] quibus per [illegible] defendun[illegible] militant et [illegible] quam eorum, [illegible] iam depo[illegible] ut eorum [illegible] ribus et liberis, [illegible] perfruantur. E[illegible] in iudiciis moveri [illegible] volumus servari, et [illegible] pro sumptibus et expensis simi[illegible] beneficiorum praerogativam custo[illegible]dit.[6] Propter hanc etenim causam et viros devotos memoriales non tantum agendo in quolibet iudicio, sed etiam actiones ab aliis ingerendas excipiendo privilegiis a nobis indultis potiri decernimus. 6. Hi, videlicet, qui militiam virorum devotissimorum memorialium gradu soluto deposuerunt seu deposuerint, et si quietis amore per provincias domicilium fovere maluerint, omnibus nihilo minus privilegiis, quae huiusmodi personis per sacratissimam legem nuper promulgatam[7] a nostra serenitate praestita sunt, muniendis et eorum commodis atque auxilio potituris.

13 *Imp. Iustinus A. Proculo quaestori sacri palatii.* Comperimus divinitus quidem[8] fuisse dispositum viros devotos adiutores tuae magnitudinis certo esse in numero nec ad huiusmodi nomen vel operam plures licitum esse adspirare, quam in scrinio quidem sacrae memoriae duodecim tantum, [illegible] vero in duobus reliquis scriniis, id est sacrarum epistularum sacrorumque libellorum, sed [illegible]centiam temporis supra modum [illegible] disturbasse rei merita ac in [illegible] vulgasse, ut inter memorialium et adiutorum [illegible] non longum paene intersit. Sancimus [illegible] duci ac renovari statutum ordinis [illegible] examantur adiutoribus [illegible] qui praeter [illegible] in praesenti [illegible]

[illegible]

dentium aequum et iustum initium futuro praestent[1]
1 certamini. Et quoniam probatioribus exemplis quam indecorae consuetudini deceat indulgeri, quod in universo scrinio devotissimorum libellensium evicisse monstratur, id in adiutores sacrae memoriae, sacrarum etiam epistularum transferendum censemus, ut, qui liberam proficiscendi licentiam pronuntiatione commeatus indepti fuerint, sine qualibet stipendiorum aut emolumentorum deductione peregre degant, etenim[2] pro tempore viris clarissimis proximis et melloproximis aut eorum adiutoribus absentiae causa vel offerre de suo proprio aut ex annonis aut stipendiis quicquam relinquere cogendi, quamvis Ianuarias kalendas indultum excedat spatium et intra se festum
2 diem[3] contineat. Ad haec illud observandum sancimus, ne alius adiutor propter[4] quamcumque ambitionem his, qui in praesenti sunt, vel post eorum deminutionem addatur, licet in veterem numerum redacti fuerint.

15 [5]*Impp. Iustinus et Iustinianus AA. Tatiano magistro officiorum.* Certae quidem sunt dispositiones nostri numinis, quas super adiutoribus viri illustris pro tempore quaestoris nostri palatii, quorum
1 obsequio res agitur quaestoria, dedimus[6]. Quarum prima quidem ad supplicationem eorundem adiutorum emissa numero[7] eorum, qui erant illo tempore, quo preces nobis obtulerunt, neque aliquem eximi neque aliquem addi praecepit, praeterquam si quis eorum vel ad laterculensis gradum in scrinio sacrae memoriae vel ad secundum locum in duobus aliis scriniis, id est sacrarum epistularum sacrorumque libellorum et cognitionum, provectus fuerit: nam his licere desistentibus ab adiutoris officio alios pro se quos voluerint adiutores subrogare ultimum locum in isdem adiutoribus obtenturos, licet superiorem in me-
2 morialibus habeant. Altera[8] vero per sacram pragmaticam facta est, per quam excelsae memoriae Proculo viro[9] suggerente praecepimus illos etiam adiutores posse in suum locum[10] alios inducere, qui per aliquem fortuitum casum minus implere suum officium valeant, veluti senium vel morbum vel aliam necessariam causam: quod ex ipsorum adiutorum petitione idem magnificae memoriae Proculus ad nos
3 rettulit. Sed in praesenti, ab aliis memorialibus tam in scrinio sacrae memoriae quam in ceteris duobus sacrarum epistularum sacrorumque libellorum et cognitionum relatis aditi comperimus deminutionem eorundem adiutorum impediri per memoratam pragmaticam sanctionem et insuper venditionis quodammodo memorati officii locum introductum esse.
4 (1) Quod ne de cetero fiat, praesentem sanctionem ad tuam magnitudinem mittimus, per quam iubemus illis tantummodo permissum esse secundum prius nostrae serenitatis rescriptum alios in suum locum subrogare, qui vel laterculensis gradum in scrinio memoriae vel secundum locum in aliis duobus scriniis adepti fuerint, secunda nostra sanctione super hoc capitulo de cetero cessante: nulli danda licentia eorundem adiutorum, praeterquam si ad memoratos gradus adscenderit, alium pro se isdem adiutoribus ex quocumque fortuito casu connumerare, ut eo modo ad veterem numerum idem adiutores redeant et duodecim quidem in scrinio sacrae memoriae, septeni vero in aliis duobus sint, id est sacrarum epistularum sacrorumque libellorum et cognitionum.
5 (2) Illo videlicet observando, ne alius adiutor per quamcumque ambitionem his qui in praesenti sunt vel post eorum deminutionem, licet in veterem numerum redacti fuerint, addatur: nam si permutationem, licet fortuito casus inciderint, prohiberi disposuimus, multo magis prioribus manentibus alios introduci vetamus: ceteris scilicet anterioris sanctionis capitulis in suo robore permansuris. [*a.* 527]

XX.[11]

DE AGENTIBUS IN REBUS.

1 [12]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Anthemio magistro officiorum.* Nullus de schola agentium in rebus de cetero locum mortui conetur invadere, sed is, qui ordine stipendiorum et laborum merito ad gradum militiae sequebatur, statim atque illum fata subduxerint in eius praemia percipienda succedat omni obreptione cessante. *D. prid. k. Iul. Constantinopoli Honorio A. VI et Aristaeneto conss.* [*a.* 404]

2 [13]*Idem AAA.*[14] *Helioni magistro officiorum.* Nulli posthac sine nostrae maiestatis auctoritate discingendi agentem in rebus, nulli eximendi pateat copia: nam probata schola et animadversionem vereri iudicis et nullam debet timere contumeliam vilitatis. *D. III id. Nov. Constantinopoli Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

3 *Imp. Leo A. Patricio magistro officiorum.* Matriculam agentum in rebus a tua celsitudine confectam admittentes iubemus, ne ducenarii plus quam quadraginta octo in cingulis habeantur in posterum: et numerum centenariorum ducenti viri, quos vocante tempore gradus competentes admiserint, parique modo biarchorum nomen meritumque ducenti quinquaginta viri dumtaxat, praeterea circitorum trecenti et equi-
1 tum quadringenti quinquaginta impleant. Sit in aeternum illa quoque fixa stabilisque tuae sublimitatis dispositio, ut, si quis de numero ducenariorum, quos quadraginta octo quotannis esse censuimus, forsitan de luce migraverit, laborum eius fructum successores ab intestato vel ex testamento venientes luctui[15] dispensent, et ita omnibus inter ceteros superstites potiantur solaciis, tamquam si vivus, qui haec eadem diu speraverat, sibimet vindicasset: qua de causa locum etiam eius successorum intuitu va-
2 care conveniet. Nemo autem sine divali probatoria, quam codices in sacro nostro scrinio memoriae positi debeant inserendam accipere, militaribus eiusdem devotissimae scholae stipendiis vel privilegiis potiatur.

4 *Idem A. Patricio magistro officiorum.* Ex eo, quo primum ducenae vel centenariorum gradum in schola agentum in rebus militantes meruerint, desinant in sacratissima videlicet civitate constituti alterius iudicis cuiuslibet auctoritate pulsari, vel in alio quolibet examine praeterquam viri magnifici magistri officiorum et cui forsitan ipse concesserit actionibus sui quisque adversarii respondere. quod multo magis in criminalibus causis observari decernimus: absurdum est enim, ut in eius salutem vel existimationem valeat quisquam proferre sententiam, cuius de nulla
1 re possit pecuniaria iudicare. Huius autem beneficii praerogativam subadiuvis[16] etiam, qui singulis inveniuntur temporibus, deferri iubemus, licet hanc in eorum persona more quoque vetere servari cognoverimus: ut tamen post depositum officium memoratum, si non inter centenarios numerentur, communi
2 iam lege respondere non ambigant. Praedictas autem omnes centenariorum personas in provincia repertas concessa nunc speciali fori praerogativa, nisi publicae exsecutionis sollicitudo his iniuncta[17] sit, uti prohibemus eosque ordinariorum etiam iudicum pro vetere iure sententiis oboedire praecipimus.

5 (XXI, 1) [18]*Idem A. Patricio magistro officiorum.* Agentes in rebus, qui per ordinem consequi

(1) praestet *O*, **stet *K*ᵃ, est et *K*ᵇ (2) *expectes* minime (3) *expectes* nec intra festum diem se (4) propter *K*, praeter *O* (5) *cf.* 1, 31, 5 (6) *c.* 13 *pr.* § 1 *h. t.* (7) numero *edd.*, numerum *K*, munerum *O* (8) *c.* 13 § 2 *h. t.* (9) viro *dett.*, verbo *O*, verbum *K* (10) locum *O*, offitium *K* (11) *B* 6, 29 (12) = *Th.* 6, 27, 14 (13) = *Th.* 6, 27, 17 (14) *requiritur* impp. Honorius et Theodosius AA. (*cf. Th.*) (15) luctui *Cuiacius*, luctu *I*, luctum Kᵃ, lucrum *K*ᵇ (16) subadiuvis *edd.*, sub aliis *KI*ᵇ, subau**mus *I*ᵃ, subaudimus *vel* subadultis *dett.* (17) *sic dett.*, iuncta *KI* (18) *rubricam* de praepositis agentium in rebus *male inserunt edd.*

solent principatus insignia, in unoquoque scrinio fabricarum et barbarorum quaternos subadiuvarum sollicitudinem per annum dumtaxat integrum procedentes gradatim subire hac in aeternum valitura lege decernimus: exceptis videlicet universis negotiatoribus quodlibet mercimonium per se gerentibus interpositasve personas, cum eis ante sacratissimis constitutionibus interdictum sit militare: exceptis nihilo minus his, qui possessionum alienarum sollicitudinem procurationemve susceperint. eos enim ad haec officia volumus adspirare, quorum labores scholae agentum in
1 rebus testimonio comprobantur. Illi quoque sunt ab hac liberalitate nostrae mansuetudinis excludendi, qui, cum scholae eidem socientur, in sacris scriniis, quibus vir spectabilis primicerius et tertiocerius praesunt, adiuvantes eos[1] publicarum chartarum tractatibus occupantur et duobus officiis operam suam adhibere non possunt: nam praeter emolumenta, quae de praedictis scriniis consequuntur, principatus etiam
2 solacio debent esse contenti. Quod si morbo vel aetatis senio capti vel imperiti huiusmodi rerum vel quocumque alio vitio praepediti per se memorati officii curam subire nequiverint, consideratis praecedentibus eorum laboribus per substitutum chartularium eiusdem scrinii, cui praefuturus est ipse, idoneum et tam moribus optimis praeditum quam scientiam peritiamque rerum habentem electione sua suarumque periculo facultatum praefatum munus eos implere praecipimus.

6 (2) [2]*Imp. Anastasius A. Celeri magistro officiorum.* Hac saluberrima sanctione decernimus agentes in rebus pro conventionibus et modo sportularum exsecutoribus praebendarum pro[3] quantitate sumptuum, quae circa litigia sibimet ab[4] aliis inferenda vel a se contra alios per semet ipsos seu per ordinandos a se procuratores exercenda convenit ab his agnosci, beneficiis, quae in sacro nostro militantibus ministerio iam pridem per divinas sanctiones indulta sunt, perpotiri, fideiussorem idoneum de eadem schola,
1 non autem extraneum offerre compelli: Ita tamen, ut privilegia, quaecumque centenariis seu ducenariis vel chartulariis seu viris clarissimis principibus post depositam quoque militiam iam per dispositiones principales impertita et nunc usque observata esse noscuntur, intacta inviolataque custodiantur, cum perabsurdum perque temerarium sit hanc nostrae pietatis liberalitatem quemquam astuta interpretatione non ad augmentum anteriorum privilegiorum, sed immi-
2 nutionem convertere concedi: Simili videlicet forma pro matribus et uxoribus eorum nec non etiam liberis sub eorum potestate constitutis nec aliam sortitis vel sortituris militiam nec non etiam servis ad eos
3 pertinentibus servanda: Ita ut in provinciis quoque supra dictae personae degentes simili beneficio perfruantur, sportulas tamen et litium expensas pro
4 tertia superius enarratae quantitatis soluturae: Denarum librarum auri condemnatione aliaque gravissima indignatione his feriendis, quicumque nostra iussa quolibet modo seu tempore violaverint seu violari[5] concesserint.

XXI (XXII)[6].

DE PRINCIPIBUS AGENTUM IN REBUS.

1 [7]*Imppp. Gratianus Valentinianus Theodosius et Arcadius AAAA. Cynegio pp.* Agentes in rebus post palmam laboris emeriti principatus honore remuneramus. atque ideo officiales tam ad necessitates publicas quam privatas non nisi principe mittantur auctore, nullarumque sine ipso cuiquam mandetur exhibitio personarum, etiamsi intercessio in locis de-
1 gentis officii fuerit impertita. [8]Causarum etiam patronos volumus esse conventos, ne ignorante principe ullam postulationem introducant, neve sub unius persona suscepti fraude quadam aliena negotia in-
2 serenda esse pertemptent. Quod si fuerit definitio contempta, decem libras auri fisco nostro ab officio tuo iubemus inferri. *D. prid. k. Mart. Constantinopoli Honorio np. et Euodio conss.* [a. 386]

2 [9]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Theodoto pu.* Omnia citatoria, omnium scilicet causarum atque personarum, licet sint senatoriae dignitatis, ad principes specialiter revocari praecipimus, actus vero ceteros, qui in[10] sacratissimo coetu senatus tractari consueverunt, censualium sollicitudine celebrari, nec aliquid praeiudicium[11] ex subreptivo rescripto supplicibus inferri. *D. XII k. Iun. Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [a. 395]

3 [12]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio proconsuli Africae.* Proconsularis apicis dignitatis adiectione principes agentum[13] in rebus praecipimus decorari. *D. VII k. Oct. Ravennae Varane vc. cons.* [a. 410]

4 [14]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Valerio magistro officiorum.* Ex agentibus in rebus principibus domesticos in suis actibus habere liceat eos, quorum fidem industriamque probatam sibi aestimant, etsi saepe eodem officio fuerint ante perfuncti.
1 Et si quis agens in rebus post viginti quinque annorum curricula ob adversam corporis valitudinem militiae finem minime valuerit expectare, sed ad honorariam ex principe dignitatem testimonio scholae prosilierit, isdem eum privilegiis muniri censemus, quibus ii qui ad principatus actum progressi sunt poti-
2 untur. Sed in salutationibus iudicum consessibusque priores eos, qui per longae militiae metas ad principatus actum pervenerint, etsi actus tempore
3 posteriores sint, esse praecipimus. Nihil censualibus vel apparitoribus adversus privilegia eorum excogitantibus, tamquam in actu principatus fuerint versati, vicenarum librarum auri condemnatione contra eos[15] proposita. *D. IIII k. Febr. Constantinopoli Theodosio A. XV et qui fuerit nuntiatus*[16]. [a. 436]

5 *Idem AA. Cyro pp.* Eos, qui ordine transcursa militia post ducenam ad desideratum principis pervenerint gradum aut adiutores viri illustris magistri officiorum extiterint, cum inter honoratos coeperint numerari, vicarianae dignitatis titulis decorari censemus. [a. 440. 441]

6 [17]*Idem AA. Nomo magistro officiorum.* Principes agentum in rebus, quos saepe saeva pericula vitaeque interdum renuntiatio ad memoratum gradum adduxit, completo tempore suae militiae comitivae primi ordinis cingulo in diem vitae potiri, manentibus videlicet dudum praestitis salvis privilegiis, decernimus. [a. 443. 444?]

7 *Imp. Leo A. Nicostrato pp.* Quicumque ex corpore cohortalium militans in schola agentum in rebus filium procreaverit, antequam ad metas militiae suae perveniat[18], principatus honore decoretur, licet ipse post finitam militiam utpote liber nulla debeat huiusmodi conventione pulsari, filium tamen
1 cohortali condicioni relinquat obnoxium. Si vero, postquam adeptus fuerit principatum, ediderit filium, is qui natus est, etiamsi in schola devotissimorum agentum in rebus militiam sortitus non fuerit, ita sit liber ac securus nec ullis cohortalis officii nexibus obligetur, quasi iam ex patre libero et ab hac condicione penitus alieno progenitus. [a. 465]

(1) eos *I*, *om.* *K* (2) *iungenda videtur* 12, 19, 12 (3) pro *I*[a], et pro *K*, proque *I*[b] (4) ab *dett.*, vel ab *KI* (5) violare *libri* (6) *B* 6, 29, 6 (7) *pr.* = *Th.* 6, 28, 3: *iunge* 12, 19, 1 (8) § 1 = *Th.* 6, 28, 4 (9) = *Th.* 6, 28, 5 (10) in *Th.*, a *dett.*, *om.* *KI* (11) praeiudicii *Th.* (12) = *Th.* 6, 28, 7 (13) agentes *Th.* (14) = *Th.* 6, 28, 8 (15) contra eos *om.* *Th.* (16) *Iustiniani scripserint* Theodosio XV et Valentiniano IIII AA. conss.: *in Th. additur* Eodem exemplo Isidoro ppo., Regino ppo. Ill., Leontio pu., Theodoto com. Aegypti, Abthartio com. Orientis, Cleopatro praef. Aug., Hesychio proc. Achaiae, Eustathio vic. Asiae, Nectario vic. Ponticae (17) *verba extrema iterantur in* 12, 19, 8 (18) *aut* et *cum Cuiacio ins.* *aut infra* decoretur *cum Mommseno del.*

8 *Imp. Zeno A. Iohanni magistro officiorum.* Multis devotissimae scholae agentum in rebus additionibus permoti viros clarissimos eiusdem scholae principes, qui finitis militiae stipendiis exeunt, quotiens ex maioris iudicis sententiis ipsi vel eorum coniuges aut liberi vel servi aut coloni sive per se sive per procuratores conveniantur, non amplius quam unum solidum exsecutoribus sportularum nomine praebere compelli, apparitoribus vicarianis seu praesidalis iudicii non nisi tertia parte solidi tantum prae-
1 standa: Nullasque eisdem concussiones aut vexationes in praebendis fideiussoribus ingeri, sed eos fideiussores quos locorum defensor existimaverit dare, ita videlicet, ut pro tenore generalium edictorum ii, qui vel in sacratissima urbe vel in provinciis immobiles possident facultates, iuratoriae[1] cautioni et sub-
2 stantiae suae credantur. Hoc etiam adiciendo, ut[2] numquam nisi ex sententia in scriptis prolata
3 penitus moneantur. Ad similitudinem insuper aliorum officiorum, quotiens civiles vel criminales contra eosdem cognitiones moventur, exsecutorem quidem negotii usque ad finem litis civilis seu crimi-
4 nalis unius esse solidi praestatione contentum. Et pro insinuandis nostrae serenitatis apicibus vel simplici contra obnoxios eorum postulatione deponenda binos solidos ab his vel coniugibus eorum praeberi.
5 Et quotiens exemplaria postulantur, ii quorum interest accepto solido quod petitur praebere [non
6 differant. Pro implendis vero monumentis, unde conveniendi tribuitur exsecutoribus facultas, non ultra quam tres solidos quibus competit impertiri praeci-
7 pimus. Arbitro vero non amplius quam solidum et fisci patronis dimidiam solidi partem, notariis vero tertiam usque ad finem, sicut dictum est, causae praestare: super editione quoque chartularum solidi
8 partem dimidiam praebere. Quod si non apud arbitrum, sed in competentibus iudiciis maioribus cognitio celebretur, inducendi quidem negotii gratia non nisi quattuor solidos eosdem[3] viros clarissimos erogare, gestorum vero excipiendorum causa duos tantummodo solidos dare et nullius ultra supra scriptas quantitates cuilibet alteri praestandi sumptus ex-
9 actione vexari. His omnibus locum habentibus, sive ipsi aliis litem ingerunt sive ab aliis pulsantur. *D. k. Sept. Theodorico cons.* [a. 484]

XXII (XXIII).[4]
DE CURIOSIS.

1 [5]*Imp. Constantius A. ad Lollianum pp.* Curiosi et stationarii, vel quicumque funguntur hoc munere, crimina iudicibus nuntianda meminerint et sibi necessitatem probationis incumbere, non citra periculum sui, si insontibus eos calumnias nexuisse constiterit. cesset ergo prava consuetudo, per quam carceri aliquos immittebant. *D. XI k. Aug. Mediolani. acc. XII k. Sept. Arbitione et Lolliano conss.* [a. 355]

2 [6]*Idem A. et Iulianus C. ad Taurum pp.* Agentes in rebus in curis agendis et evectionibus publici cursus inspiciendis nostrorum memores praeceptorum credimus in omnibus velle profutura rei publicae: ideoque solos agentes in rebus in hoc genere iussimus obsequium adhibere, et non ab alio penitus offi-
1 cio[7]. Hi vero pervigili diligentia providebunt, ne quis contra[8] evectionis auctoritatem moveat cursum vel amplius postulet, quam concessit evectio. quis-
quis igitur aliquid tale perpetrare temptaverit, im-
2 probi coepti privetur effectu. Demonstretur etiam iudicibus vel curiosis evectio, etiamsi quis nobis iubentibus festinare memoret in obsequium necessarium,
3 nec praevaleat contumacia vel dignitas. [9]Ergo nummum vetamus exposci pro animalibus in cursu minime constitutis. quod si forte aliquis aestimaverit perpetrandum, eius quadruplum quod accepit inferre cogatur. *D. XV k. Mai. Mediolani Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss.* [a. 357]

3 [10]*Idem A. ad agentes in rebus.* Per id tempus, quo cursus tuendi sollicitudinem sustinetis, condemnationes praefectorum praetorio[11] circa[12] eos solos irritae sunt futurae, qui servaverint honestatem. erga eos vero, qui inhoneste et contra decus saeculi vel honorem militiae versabuntur, non solum condemnatio mansura est, verum etiam gravior poena statuenda[13]. *PP. prid. k. Dec. Eusebio et Hypatio conss.* [a. 359]

4 [14]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Marcello magistro officiorum.* Agentes in rebus singulos per singulas provincias mittendos esse censemus, quibus tamen inspiciendarum evectionum tantum debeat cura mandari, ut nihil prorsus commune aut cum iudi-
1 cibus aut cum provincialibus habeant. Nec naves debebunt illicita concussione vexare nec libellos aut attestationes litis gratia[15] suscipere aut in carcerem quemquam trudere[16], sed cursui solum vacare. *D. k. Iun. Constantinopoli Olybrio et Probino conss.* [a. 395]

XXIII (XXIIII).[17]
DE PALATINIS SACRARUM LARGITIONUM ET RERUM PRIVATARUM.

1 [18]*Impp. Constantius et Constans AA. ad Veronicianum vicarium Asiae.* Palatini[19] pro capitibus seu iugis suis tantum pensitationem atque obsequia recognoscant, extraordinariis et sordidis muneribus et susceptionibus et[20] temonariis oneribus liberati. *D. non. Mai. Constantinopoli Constantio IIII et Constante III AA. conss.* [a. 346]

2 [21]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. Titiano comiti sacrarum largitionum.* Nullus thesaurensis vel officialis comitis thesaurorum semel deprehensus eversor quocumque pacto aut repetat militiam suam aut aliam sibi requirat per ambitum dignitatem vel sese transferat ad aliam quamcumque militiam. *D. VIII k. Febr. Antiochiae Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [a. 377]

3 [22]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio comiti rerum privatarum.* Prisco iam nunc ordine revocato de palatino potius officio ad gerendum principatum officii comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales comes etiam domorum, si inhonestum aliquid gesserit[23], vereatur.
1 Idoneos itaque singulis annis e numero mittendariorum ad hoc eligere debebis et mittere. *D. prid. non. Iul. Scupis Ausonio et Olybrio conss.* [a. 379]

1 [24]*Idem AAA. ad Hesperium pp.* Nihil omnino ullis iudicibus cum palatinis nostrae clementiae, quicumque a[25] comitibus diriguntur, sit commune atque coniunctum, sed excepta reverentia, quae non solum ab inferioribus, sed etiam a maioribus et in provincia degentibus[26] rectoribus provinciarum[27] debetur atque defertur, suis quisque necessitatibus obsecundet. *D. VIII id. Dec. Sirmio Ausonio et Olybrio conss.* [a. 379]

(1) iuratoriae *dett.*, iutorie *K*, adiuratorie *I* (2) ut *dett.*, quod *KI* (3) eosdem *dett.*, eos *KI* (4) *B* 6, 30 (5) = *Th.* 6, 29, 1 (6) = *Th.* 6, 29, 2 (7) et non ... officio *addiderunt Iustiniani*, *cf. Th.* (8) citra *Th.* (9) contin[git] etiam in cursu clabulari, ut forte quis pro animalib[us] minime praebitis pecunias pendere cogatur lucro eius qui cursui praesederit improbe vindicandas *ins. Th.* (10) = *Th.* 6, 29, 3: *iunge* 1, 31, 1 *Th.* 6, 29, 4. 5 (11) praetorio *Th. cum B*, *om. libri* (12) erga *Th.* (13) verum etiam, si ad nostrae serenitatis notitiam culpabilia gesta pervenerint, in eos erit acrius vindicandum *Th.* (14) = *Th.* 6, 29, 8 (15) litis gratia *om. Th.* (16) trudere *I*, detrudere *K*, tradere *Th.* (17) *B* 6, 31 (18) = *Th.* 11, 16, 6 (19) et Constantinopolitani cives *ins. Th.* (20) sordidis ... et *om. Th.*, *tuentur B* (21) = *Th.* 8, 7, 14 (22) = *Th.* 6, 30, 2 (23) si secus se gesserit *Th.* (24) = *Th.* 6, 30, 4 (25) consistorianis *ins. Th.* (26) in prov. deg., *quae omittit Th.*, *fortasse delenda sunt* (27) rectori provinciae *Th.*

5 [1]*Idem AAA. Nebridio comiti rerum privatarum.* Quidam post impletum ordinem militiae palatinae quam gesserant honoremque transactum ad exceptorum scrinia transire nituntur. hac igitur lege sancimus, ut nulli prorsus dehinc ista audendi relinquatur occasio sed unusquisque eius scrinii, quod primum militando elegit, ordinem persequatur nec in alterius loco finem militiae requirat, qui iam proprii ordinis transegerit principatum. *D. v id. Oct. Constantinopoli Merobaude II et Saturnino conss.* [a. 383]

6 [2]*Idem AAA. ad Probum pp.* Ab efficiis palatinorum excellentia tua sciat ita penitus recedendum, ut neque ipsa postmodum licitum sibi credat isdem aliquid iniungere et praeterea provinciarum rectores prohibeat quicquam alterius tale conari. *D. VII k. Nov. Mediolani post[4] cons. Merobaudis II et Saturnini* [a. 384]

7 [5]*Idem AAA.* [illegible] Scriniis omnibus largitionum comitatensium infra scriptas decernimus dignitates, ut his contenti ambiendi sibi [illegible] esse cognoscant, etiamsi speciale [illegible] suffragio quisquam valuerit [illegible] dignitatum [illegible] nec amplius quicquam [illegible]

1 Brevis, quas dignitates per singula scrinia [illegible] sacrarum largitionum [illegible] statuimus, hic est:

2 [6]Scrinii exceptorum: perfectissimus ordinis secundi [illegible] [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

8 [illegible] epistulares numero octo. formae primae numero decem et octo. formae secundae numero quattuor.

9 Aurifices solidorum: ducenarius numero unus. centenarii numero septem. epistulares numero sex. formae primae numero novem. formae secundae numero triginta.

10 Sculptores et ceteri aurifices[12]: centenarius numero unus. epistulares numero quinque. formae primae numero sex. formae secundae numero decem et octo.

11 Scrinii auri[13] ad responsum: perfectissimus ordinis primi numero unus. perfectissimi ordinis secundi numero duo. ducenarii numero tres. centenarii numero duo. epistulares numero tres. formae primae numero tres. formae secundae numero duo. formae tertiae numero unus.

12 Scrinii a miliarensibus[14]: perfectissimus ordinis primi numero unus. ducenarius numero unus. formae primae numero unus. formae secundae numero duo. formae tertiae numero tres.

13 Scrinii [illegible]

14 [illegible]

15 [illegible]

16 [illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

[illegible]

[illegible]

libet in officio sacrarum largitionum vel[1] privatarum cingulum militiae sibi sumendum existimet, nisi nostrae mansuetudinis adnotationem meruerit. *D. prid. id. Aug. Ancyrae Stilichone II et Anthemio conss.* [*a.* 405]

10 [2]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Iohanni pp.* Palatinos, qui sacrarum remunerationum rationem tractantes inculpanter ad calcem terminumque militiae pervenerint[3], adiutorem et primicerios diversorum officiorum praecepimus habere privilegia[4], quae nuper agentum in rebus scholae a nostra sunt mansuetudine contributa[5], scilicet ut a tironum praebitione memorati reddantur exsortes ceteraque onera non agnoscant. *D. VII id. Iun. Ravennae post cons. Honorii VIIII et Theodosii V AA.* [*a.* 413]

11 [6]*Idem AA. Anysio comiti sacrarum largitionum et Tauro comiti rerum privatarum.* Ad similitudinem sanctionis[7], quam[8] de proximis sacrorum promulgavimus scriniorum, etiam in officio sacrarum largitionum atque privatarum pro biennio annum sub perpetua observatione praecipimus custodiri, ita ut et privilegia, quae huiusmodi officiis vel primiceriis sacris legibus deferuntur, integra illibataque serventur. *D. III k. Iul. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

12 *Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Maximino comiti sacrarum largitionum.* Viros devotos palatinos non oportere in hac regia urbe apud virum illustrem praefectum urbis litigare compelli, nisi de aedificatione domorum et servitutibus et annonis orta videatur causa: in aliis vero causis tam pecuniariis quam criminalibus apud viros illustres tantummodo
1 comites suos respondere. Rectoribus autem provinciarum intra administrationis suae fines inter praesentes palatinos nec causis publicis occupatos cognoscere tam pro civili quam pro criminali causa permittimus, sic tamen, ut non aliter criminalis sententia adversus eos proferatur, nisi ex suggestione provincialis iudicii vir illustris comes sub quo militat certioratus hoc ei permiserit.

13 *Idem AA.*[9] *Eudoxio comiti sacrarum largitionum.* Inter alias praerogativas, quas ante meruerant scholae societatis sacrarum largitionum, primicerius et tres primicerii scriniorum tribuni praetoriani militaris dignitate fruantur, nulla eis ex cuiuslibet iudicis praeceptione iniungenda publica vel privata necessitate.

14 *Idem AA. Florentio pp.* Iubemus viros devotos palatinos rei nostri numinis privatae isdem privilegiis decorari, quibus etiam palatini qui in sacris largitionibus deferuntur. cum enim par similisque militia sit, iustum et competens videtur isdem
1 utrumque officium privilegiis gloriari. Primicerios itaque officii tresque primates scriniorum rerum privatarum finito tempore militiae inter tribunos militares praetorianos, salvis isdem praestitis privilegiis sacris constitutionibus, nostram clementiam adorare decernimus, ita tamen, ut nullam iniunctionem nullam sollicitudinem privati vel publici negotii quolibet iudiciario praecepto sustinere possint, sed excepta omni necessitate omnique fatigatione indeptae dignitatis honore potiantur.

XXIIII (XXV).
DE STRATORIBUS.

1 [10]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Zosimum praesidem novae Epiri.* Per omnes provincias edictum generale misimus, ut ab[11] stratoribus unus tantum solidus probae[12] nomine posceretur, et in offerendis equis certam formam staturam aetatem provinciales
1 nostri custodiendam esse cognoscant. Quos etiam fisco certo solidorum modo obnoxios fecimus, si, quod stratores petere interdictum est[13], illi dare stra-
2 toribus non timerent. Officium quoque gravitatis tuae centum argenti libris multabitur, si sciens praedictam rem gestam fuisse non ilico eam severitati iudiciariae prodidisset. *D. XIII k. Iul. Apolloniae Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 373]

XXV (XXVI).[14]
DE CASTRENSIANIS ET MINISTERIANIS.

1 [15]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Narsi comiti et castrensi sacri palatii.* In officio spectabilitatis tuae secundum formam divalium responsorum post completum tempus praefinitum, id est biennium, prioribus decedentibus insequentes ad locum pro merito laborum stipendiorumque succedant, nec ulla licentia tribuatur his, qui impletum deposuerint officium, denuo ad eandem militiam vel sollicitudinem remeandi. *D. VI id. Febr. Constantinopoli Theodosio A. VII et qui fuerit nuntiatus*[16]. [*a.* 416]

2 *Idem AA. Scholastico*[17] *comiti et castrensi sacri palatii.* Si quis primae vel secundae vel tertiae formae specialiter inter statutos gradum caelitus valuerit impetrare, supernumerarius ultimus formae tertiae in matriculis habeatur. *D. prid. id. Ian. Constantinopoli Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

3 [18]*Impp. Leo et Anthemius AA. Iohanni comiti et magistro officiorum.* Ii, qui in schola vestis sacrae militant, vel matres eorum vel uxores criminalem vel civilem litem contra se commovendam in nullo alio nisi in sublimitatis tuae suscipiant examine.

4 *Impp. Leo et Zeno AA. Hilariano comiti et magistro officiorum.* Ante omnia[19] nullius penitus alterius iudicis minoris vel maioris sacro ministerio nostro deputatos, quorum officia singillatim brevis subter adnexus continet, nisi a tuae dumtaxat magnitudinis sententiis conveniri, ut in nullo penitus alterius iudicis foro pulsantium[20] nisi in tuae tantummodo amplitudinis examine praebeant aliquando re-
1 sponsum. Sed ne in hoc ipso iudicio enormibus molestentur dispendiis, vel ex nudis conveniantur facile cuiuscumque mandatis, ipsis quoque sportulis et fideiussionibus modum constituimus observandum, ante omnia decernentes, ne quando sine scriptura vel interpellatione deposita ac sententia prorogata tuae magnitudinis eademque non edita conveniri posse, conventos vero non alium fideiussorem nisi actuarium vel unum e primatibus suae scholae exsecutoribus pro suae personae responsione sine scripto praestare, sive per se ipsi sive procuratore dato in iudicio responsuri sunt, et sive in causis civilibus appetantur
2 sive in criminalibus incusentur. Nec ultra conventionis nomine sportularum quam unum aureum exsecutoribus usque ad finem litis praestent, quemcumque contigerit conveniri. inducendorum sane nomine et cognitionum exercendarum standaeque personae gratia ex simplici postulatione contra eos habita, sive ex appellatione subsecuta vel quolibet alio modo in iudicio deponatur, tribus tantummodo solidis usque ad terminum negotii eos qui accepturi sunt praecipimus semper esse contentos. in cognitionalibus vero gestis edendis duos tantummodo praestari

(1) largitionum vel *om. Th.* (2) = *Th.* 6, 30, 20 (3) pervenerint *Th.*, pervenientes nec non etiam *libri:* *ὅσα τοῖς ἀπὸ πριγκίπων μαγιστριανοῖς δέδοται προνόμια, ταῦτα καὶ τῷ βοηθῷ τῆς τάξεως τοῦ κόμητος τῶν λαργιτιώνων καὶ τοῖς τὸν λόγον τρακταΐσασιν ἀμέμπτως ἁρμοζέτω B: unde apparet adiutorem et primicerios esse eos qui ad militiae terminum pervenerint* (4) praecepimus ea habere priv. adiutorem et primicerios div. off. *Th.* (5) *Th.* 6, 27, 13 (6) = *Th.* 6, 30, 21 (7) 12, 19, 6 (8) quam̄ *Th.* que *KO* (9) impp. Theodosius et Valentinianus AA. *scribi debuit* (10) = *Th.* 6, 31, 1 *B* 6, 32, 1 (11) ab *Th.*, *om. libri* (12) probae *Th. cum B*, proprie *O*, proprio *K* (13) petere numquam timent *Th.* (14) *B* 6, 32 (15) = *Th.* 6, 32, 1 (16) *sic Th.*, et Palladio conss. *scripserint Iustiniani* (17) = *Th.* 6, 32, 2 (18) *iunge* 12, 5, 3. 12, 59, 8 (19) a *ins. Mommsen* (20) *expectes* pulsantibus

3 solidos. Haec autem privilegia non in eorum tantummodo, sed in matrem quoque et uxorem personis iacere et ad integrum permanere, filiis quoque et maritis easdem fideiussionis nomine, si necessitas interpellationis exegerit, trahi nec alios vades exigi: ipsosque, dum militant, et post emensam militiam eos eos, qui ex tempore prioris praestitae sibi pragmaticae sanctionis eiusdem militiae stipendia implesse noscuntur, omnibus privilegiis perfrui (cunctis nihilo minus capitulis sacris adfatibus divae recordationis Marciani, quae se meruisse adserunt, valituris, excepto hoc, quod in diversis iudiciis tunc respondere 4 praecepti sunt) hac sanctione decernimus. Advocato quoque fisci, exceptoribus etiam, qui apud arbitros hoc utuntur officio, ab exordio incipiendo usque ad terminum finemque negotii tertiam dumtaxat partem solidi praebituros: in huiusmodi autem arbitrorum gratia edendis non ultra praestare quam dimidiam solidi partem: et cum per provincias constitutus fideiussore conventus caruerit, adiuratoriae tantummodo cautioni committi nec ullo tempore nisi ex tuae dumtaxat magnitudinis sententia conveniri (exceptis tributariis et munerum functionibus et criminibus, quae in locis inquiri flagitari[1] et vindicari generalia legum praecepta constituunt), praesenti sanctione decernimus: viro clarissimo adiutore sublimitatis tuae in speculis constituto, ne quid ex his quae statuimus aliqua subreptione violetur. [a. 474]

2 . . . .

XXVI (XXVII).[2]

DE DECANIS.

1 [3]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Helioni comiti et magistro officiorum.* Quattuor, qui ex corpore decanorum ad primum militiae gradum pervenerint, biennii spatio primiceratus gerant officium, neque ulterius cuiquam hoc loco liceat immorari, ut omni gratia et ambitione cessante post duorum annorum curricula succedant prioribus subsequentes. *D. prid. non. Nov. Constantinopoli Theodosio A. VII et Palladio v. c. conss.* [a. 416]

2 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Nomo magistro officiorum.* Nostrae pietatis famulationibus adhaerentes decanos non oportet pro desiderio pulsantium ad alia protrahi iudicia, sed viri illustris 1 tantum magistri officiorum observare examen. Hoc namque modo neque mansuetudinis nostrae obsequia decipiuntur et agentibus adversus eos iure adhibetur 2 responsum. Ad exemplum itaque devotissimorum scholarium nulli licere memoratos ad aliud iudicium trahere et pulsatos priorum fidei scholae permitti praecipimus. [a. 443—444?]

XXVII (XXVIII).

DE MENSORIBUS.

1 [5]*Impp. Honorius et Theodosius AA.*[6] *Anthemio magistro officiorum.* Primicerius mensorum[7] biennio expleto agentes in rebus ultimi militiam sortiatur. *D.* [illegible] *Stilichone II et Anthemio conss.* [a. 405]

XXVIII (XXVIIII).[8]

DE PRIVILEGIIS EORUM QUI IN SACRO PALATIO MILITANT.

1 [9]*Imp. Constantinus A. palatinis bene meritis*[10] *salutem.* A palatinis tam his, qui obsequiis nostris inculpata officia praebuerunt, quam illis, qui in scriniis nostris, id est memoriae epistularum libellorumque, versati sunt, procul universas calumnias sive nominationes iubemus esse submotas, idque beneficium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine sanguinis pervenire, atque immunes eos a cunctis muneribus sordidis et personalibus permanere cum universis mobilibus et mancipiis urbanis, neque iniurias eis ab aliquibus inferri: ita ut, qui haec contempserit, indiscreta dignitate poenas debitas exigatur. *D. IIII k. Nov. Triveris Volusiano et Anniano conss.* [a. 314]

2 [11]*Idem A. Rufino pp.* De cubiculis nostris vacatione donatos vel diversis obsequiis palatinis, memoriales etiam, qui in scriniis memoriae epistularum libellorum sacrarumque dispositionum referuntur, nec non et si qui in utroque officio palatinorum comitatensium singularumve urbium et officio admissionum et castrensis sacri palatii militant, privilegia volumus habere, ut nec ipsi nec filii nec nepotes eorum ad[12]
1 honores vel munera municipalia devocentur. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum vel turmariorum, quos capitularios vocant, curam subeant vel obsequium temonariorum vel pentaprotiae[13] aut etiam
2 tironis praestationem agnoscant[14]. Nam beneficiis nostris ita digni sunt, ut etiam censualibus vel personalibus vel corporalibus muneribus liberentur et habeant castrense peculium, sive adhuc palatium ob-
3 servant sive optata quiete donati sunt. Quibus omnibus privilegiis coniungimus agentes in rebus, licet[15] militaribus videantur esse subnixi. *D. V k. Mai. Sirmio Constantino A. V et Licinio C. conss.* [a. 319]

3 [16]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Ex aula nostra decedentes viri ab omnibus iniunctis habeantur immunes: numerariorum fastus vel rapaces quaestus tamquam experientes et idonei non patiantur. *D. III non. Febr. Constantinopoli Eucherio et Syagrio vv. cc. conss.* [a. 381]

4 [17]*Idem et Arcadius AAAA.*[18] *ad Pinianum pu.* Omnes, qui in palatio militando diversis actibus paruerunt, [19]in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere noverint insignia, ut his omnibus praeferantur in ordine atque consessu, qui posteriore tempore regendas provincias dignitatesque susceperint
1 palatinas. Si quis autem temeraria usurpatione violare statuta temptaverit, sacrilegii poenam sustineat[20]. *D. prid. non. Iul. Mediolani. acc. IIII k. Sept. Honorio np. et Euodio conss.* [a. 386]

XXVIIII (XXX).

DE PRIVILEGIIS SCHOLARUM.

1 [21]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Philoctio comiti et magistro officiorum.* Viris spectabilibus comitibus scholarum verberandi regradandive senatores ac ducenarios licentiam denegamus: ea namque, quae tali commotione digna sunt, ad tuae
1 sublimitatis volumus referri notitiam. Insuper etiam domesticos eorum non senatores vel ducenarios centenariosve fieri decernimus poena quinque librarum auri plectendo, quisquis hanc divinam iussionem

(1) flagitari Mommsen, [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] (4) = Th. [illegible] (5) [illegible] (6) Impp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Th. (7) [illegible] (8) = Th. [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] (11) = Th. [illegible] (12) [illegible]

(13) prototypiae Th. contra B (14) aut etiam ... agnoscant om. Th. et B (15) meritis ins. Th. (16) = Th. 6. 35. 12 (17) = Th. 6. 35. 13 (18) Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Th. (19) secundum legem domini germani nostri ins. Th. (20) hoc autem generali decreto si quisquam temeraria usurpatione violare temptaverit, sacrilegii reus legibus censeatur Th. (21) = Nov. Theod. 21 pr. = 1. 31. 1

excesserit, scrinio vero barbarorum, si tale quid vel attemptari passum fuerit vel attemptatum contra leges non suggesserit, decem librarum auri condem-
2 natione percellendo. Illud etiam observari non sine ratione conveniet, ne is, cui domestici officium per militiae gradum vel quinquennii tempus interdici censuimus, familiaritate comitis simulata rem prohibitam alio nomine valeat usurpare. *D. XV k. Mai.*[1] *Constantinopoli Cyro vc. cons.* [*a.* 441]

2 *Impp. Leo et Zeno AA.*[2] *Eusebio magistro officiorum.* Hac lege decernimus, ut, qui in singulis scholis militant quique post emensa stipendiorum curricula ad primiceriorum gradum pervenerint et adorata nostrae divinitatis purpura virorum clarissimorum comitum meruerint dignitatem, tam cingulo quam privilegiis omnibus sibimet competentibus perfruantur ac deinceps usque ad finem vitae foro tuae celsitudinis tantummodo subiaceant nec ex alterius cuiuslibet sententia civile subire litigium compellan-
1 tur. In criminalibus sane controversiis et in publicis tributis et adversus tales viros provincias moderantium congruam iurisdictionem volumus observari, ne sub praetextu concessi privilegii vel flagitiorum crescat auctoritas vel publica vacillet utilitas. [*a.* 474]

3 *Imp. Zeno A. Longino magistro officiorum.* Quotiens super causa civili vel etiam criminali, ex sententia videlicet iudicii tui culminis, scholares vel eorum coniuges, sive adhuc vivent[3] mariti sive post mortem eorum in viduitate constitutae sunt, matresve eorum in viduitate permanentes aut liberi, qui non specialiter alterius iudicis iurisdictioni subiectam condicionem sortiti sunt, et servi ad eos pertinentes conveniuntur, minime eos easve extranei fideiussoris[4] exactione vexari, sed pro consuetudine vetustissima et iugiter observata numerarium suae scholae fide-
1 iussorem praebere iubemus. Hoc videlicet observando, ut in criminalibus causis quinque alios primates ex triginta viris, a primicerio usque ad tricesimum retro numerandis una cum numerario, volentes scilicet et non recusantes, praebeant fideiussores, aut recusantibus quinque sicut dictum est viris extraneus[5] in criminibus tantummodo publicis fideiussor una cum numerario praebeatur: ita ut executoribus non amplius ab his quam unus solidus, sive per se sive per procuratorem respondere maluerint, praebeatur.
1*a*(1) In subeundis autem cognitionalibus certaminibus, quotiens causa fuerit arbitro delegata, pro contestatione litis unum solidum et pro definitione ab arbitro recitanda alterum unum et nihil amplius
2 dari decernimus. Quod si causa in iudicio tui culminis ab ipsa contestatione litis vel relatione iudicis aut appellatione interposita ventilatur, pro inducenda cognitione non amplius quam tres solidos, et chartarum vel recitandorum in cognitionibus instrumentorum nomine, editionis quin etiam gestorum
3 duos tantummodo solidos dabunt. Quotiens sane apud viros clarissimos provinciarum moderatores, ex delegatione scilicet sententiae tuae magnitudinis, contra viros fortissimos scholares vel eorum coniuges vel liberos vel servos cognitio celebretur, non amplius quam dimidiam partem consuetorum sumptuum prae-
3*a* beri decernimus. Hoc etiam adiciendo, ut, qui acceptis commeatibus ad provincias profecti fuerint, usque ad quinque mensium spatium, intra quod ipsis erit remeandi licentia, nullam penitus actionem, super civili videlicet negotio (exceptis criminibus[6] et
3*b* tributariis functionibus) sustineant. Ne tamen ibi quoque, post quinque scilicet commeatus menses, ex sententia iudicii tuae magnitudinis conventi in exigendis fideiussoribus aliquod sentiant detrimentum,
4 iuratoriae eos cautioni iubemus committi. Quotiens autem ex verbis et sine ulla scriptis prolata sententia idem fortissimi scholares vel eorum matres seu coniuges, ut dictum est, aut liberi vel servi moneantur, nihil[7] ipsa exsecutione sportularum nomine penitus eos vel eorum matres seu coniuges aut liberos secundum superius datam distinctionem vel servos
5 praebere decernimus. Sed si talis sit negotii vilitas[8], ut etiam sine scriptis, consentientibus videlicet partibus, super ea possit cognosci, expectato sine scriptis, sicut dictum est, habendae cognitionis eventu, si deteriorem calculum reportaverint, sportularum nomine unum tantummodo solidum exsecutori prae-
6 stabunt. Sin vero causae qualitas in scriptis habendam cognitionem flagitaverit, in hoc necesse est casu interlocutione in scriptis proferenda ea, quae superius de quantitate sportularum decidendarumque cognitionum disposita sunt, observari.

XXX (XXXI).

DE CASTRENSI OMNIUM PALATINORUM PECULIO.

1 [9]*Imp. Constantinus A. ad Severum pu.* Omnes palatinos, quos edicti nostri iam dudum certa privilegia superfundunt, rem, si quam, dum in palatio nostro morantur, vel si[10] parsimonia propria quaesierint vel donis nostris fuerint consecuti, ut castrense peculium habere praecipimus. quid enim tam ex castris est, quam quod nobis consciis ac prope sub
1 conspectibus nostris adquiritur? Sed nec alieni sunt a pulvere et labore castrorum, qui signa nostra comitantur, qui praesto sunt semper actibus, quos intentos eruditis studiis itinerum prolixitas et expe-
2 ditionum difficultas exercet. Ideoque palatini nostri, qui privilegiis edicti uti potuerunt, peculia sua praecipua retineant, quae, dum in palatio constituti sunt, aut labore, ut dictum est, proprio aut dignatione nostra quaesierint. *PP. X k. Iun. Constantino A. VII*[11] *et Constantio C. conss.* [*a.* 326]

XXXI (XXXII).

DE EQUESTRI DIGNITATE.

1 [12]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum pp.* Equites Romanos secundum gradum post clarissimatus dignitatem obtinere iubemus. *D. prid. k. Nov.*[13] *Philippopoli divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

XXXII (XXXIII).

DE PERFECTISSIMATUS DIGNITATE.

1 [14]*Imp. Constantinus A. ad Paternum Valerianum.*[15] Codicillis perfectissimatus fruantur, qui impetraverint, si abhorreant a condicione servili vel fisco aut curiae obnoxii non sint vel si pistores non fuerint vel non in aliquo negotio constiterint nec sibi honorem venali suffragio emerint nec rem alicuius administraverint.

XXXIII (XXXIIII).[16]

QUI MILITARE POSSUNT VEL NON ET DE SERVIS AD MILITIAM VEL DIGNITATEM ADSPIRANTIBUS ET UT NEMO DUPLICI MILITIA VEL DIGNITATE ET MILITIA SIMUL UTATUR.

1 *Impp. Severus et Antoninus AA. Antonio suo salutem.* Si militiae nomen dare vultis, offerte[17] vos his qui probandi ius habent. non autem ignoratis

(1) *sic Nov.*, XVI k. Apr. *Cuiacius* (2) *sic Cuiacius*, imp. zen. aa. O, imp. leo *K: Cuiacius fortasse imperatores ex diversorum librorum lectione composuit, nam a.* 474 *secundum* 12, 25, 4 *Hilarianus mag. off. fuit* (3) viverent *libri* (4) *sic K*, fideiussionis *O* (5) *sic O*, extraneis *K* (6) *sic O*, criminalibus *K* (7) pro *ins. Cuiacius* (8) *sic dett.*, utilitas *K*, levitas *O* (9) = *Th.* 6, 35, 15 (36, 1) *B* 57, 2, 21 (10) si *KTh.*, *om. O rectius* (11) VII *Gothofredus*, VI *Th.* (12) = *Th.* 6, 36, 1 *B* 6, 34, 1 (13) d. VIII k. Iun. *scr.* (14) = *Th.* 6, 37, 1 *B* 6, 34, 2 (15) Valerianum *Th.*, *om. libri* (16) *B* 57, 1, 36 *seqq.* (17) offerte *dett.*, offerre *KO*

eos, qui litis causa militiam appetierunt, postulantibus adversariis solvi sacramento solere.

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Valerio militi.* Non tantum decurionum filiis, sed omnibus in fraudem civilium munerum nomina armatae militiae dantibus fraudem prodesse displicuit.

3 *Impp. Arcadius et Honorius AA. Pulchro magistro utriusque militiae.* Cura pervigili observare debebit sublimitas tua, ne coloni vel saltuenses aut ultro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam aut cogantur inviti.

4 *Imp. Leo A. Dioscoro pp.* Omnes omnino curialis vel cohortalis condicionis constituti nullam armatam militiam in posterum adripiant. [*a.* 472?]

5 *Imp. Iustinus A. Licinio magistro officiorum.* Eis quidem, quibus indultum hactenus demonstratur, quo binis aut ternis pluribusve mereantur cingulis non coniunctis e prisca consuetudine, sed absectis atque discrepantibus, detur electio, quem retinendum sibi potius censeant, quem deserendum cognoscant, ut in eo quod optaverint firmiter maneant, eo quod
1 despexerint sine dubitatione repellantur. In posterum vero nemini prorsus facultas pateat eodem tempore plus quam unius ordinis nomen adfectare, interdicendis in commune cunctis ut dictum est binis pluribusve militiis, nec dignitatem coniungere cuilibet alii cingulo concedendis, ut et qui supplicandum de re vetita nobis existimaverint, poena decem librarum auri pro temeritate quamvis infructuosa plectantur[1], et qui susceperint iussionem augustam per subreptionem elicitam, quod nonnumquam contingit, decem librarum auri multa feriantur: scriniis etiam nec non officiis, quorum haec intersit, si non restiterint et hanc pragmaticam legem obiecerint, decem libra-
1a rum auri dispendio puniendis. Si quid autem contra haec perpetretur, sciant omnes, quod extra concessum admissum est[2] aut actum fuerit vel notis conscriptum[3] publicis, simile habeatur, ac si nec impetratum nec[4] pronuntiatum omnino nec insertum
2 esset ullis matriculis. Scituris etiam omnibus, qui merentes in ordinibus armatis sive civilibus administrandas provincias seu regendos quoslibet numeros vel iam sunt seu de cetero fuerint iussione nostra[5] sortiti et, ut servetur eis gradus, augusta promeriti[6] sanctione, parem indulgendam sibi licentiam, postquam deposuerint sollicitudinem, aut in priore cingulo protinus persistendi, nullo vindicando titulo dignitatis, quem sollicitudo media praestiterit, aut retinendi splendorem, quem adquisierint administrationis obtentu, verum priore cingulo desistendi.
3 Monente tamen innata nobis clementia liberum esse cunctis prospeximus, si militia, qua[7] decedendum est, inter eas habetur, quas volentibus licet distrahere, et in alios eam conferendi et pretia consequendi, prout in isdem agminibus consuevit hactenus.
4 Excipiendis videlicet nec deducendis in hanc perpetuo conservandam legem pragmaticam eis, qui binas militias simul compositas et sociali nexas consortio fuerint adsecuti, ut in viris dicatissimis scholaribus atque candidatis fieri moris est nec non in viris devotis laterculensibus et pragmaticariis vel a secretis contigit, quos memorialium etiam aut agentum in rebus adornat cingulus, et si qui simili stipendiorum iunguntur copula. *D. VIII k. Ian. Constantinopoli Iustino A. iterum et Opilione conss.* [*a.* 524]

6 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Super servis, qui postea ad quandam militiam adspirare temptaverint vel scientibus vel ignorantibus dominis, praecipimus, si quidem ignorantibus his eam meruerint, licere dominis adire competentem iudicem et suam ignorantiam eo, quod contrarium minime probatur, ostendere eoque modo spoliatos eos militia in suum dominium trahere: sin vero scientibus his servi militaverint, cadere quidem eos non tantum dominio eorum, sed etiam omni patronatus iure, illos vero ingenuos effectos, si quidem utiles ad militiam eis datam visi fuerint, in ea durare, sin vero minime
1 idonei sint, ea privari. Super illis autem servis, qui iam militarunt et adhuc in eadem militia perseverant, licentiam dominis damus intra triginta dierum spatium ab eo tempore connumerandorum, quo praesens sanctio divulgata fuerit, vel nostram adire clementiam vel competentes iudices et suam innocentiam commendare eosque in suum recipere dominium.
2 Quo tempore transacto simili modo tam dominio quam omni patronatus iure cadere eos necesse est. *D. VIII id. April. Constantinopoli Decio cons.* [*a.* 529]

7 *Idem A. Iohanni pp.* Si quis servum suum dignitatem habere, quemadmodum militiam, fuerit passus, spolietur et dominio servi et iure, quod per-
1 venit[8] ad patronos. Cui enim ferendum est homines a nostra manu donationes accipientes adhuc inter servos haberi et forte cum suis dominis nostram
2 purpuram adorantes? In his itaque casibus, in quibus non militia, sed dignitas volentibus dominis servis adquiritur, eadem iura reserventur, quae antea posita sunt, ne videatur nostra sanctio aliquid habere
3 imperfectum. Sciant autem domini ad exemplum praeteritae nostrae constitutionis, quae de huiusmodi servis loquitur, quod, nisi hoc intra triginta dies, ex quo hoc eis fuerit notum, manifestaverint et competentem iudicem adierint et spoliare eos dignitatibus curaverint, dominium eorum et ius patronatus amittant, nobis deliberantibus, postquam dominio fuerint servi liberati et inter ingenuos connumerati, si oportet eos habere dignitatem vel ea quasi indignos spoliari. *D. k. Sept. post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc.* [*a.* 531]

8 [9]*Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Φ[λώρῳ κόμητι] ¦τῶν [θε]ί[ων] ἰ[δικῶν. Θεσπ]ί[ζ]ομεν*[10]..... ‖ *παρα τ*...... ‖ ....
...... *αιιατο* ‖ *ἢ καὶ ιιμο****α**α** κατα* ‖ ... *ιρ* ... ** ‖
.... ‖ .... ‖ ....*ν λαμ*‖*π[ροτατ** τριβουν***

(1) plectentur *libri* (2) est *del. Mommsen* (3) est *ins. K* (4) nec *K*, nec non *O* (5) *sic Iᵇ*, iussionem nostram *KOIᵃ* (6) *sic edd.*, pro meritis *libri* (7) qua *I*, quae *VKO* (8) *sic V dett.*, pertinet *KO* (9) *c.* 8 *maiore ex parte mutila extat in V, quem supra exscripsimus: supplementa probabiliora intra uncinos quadratos recepimus, versus libri in partibus mutilis lineis ‖ distinximus, litterae evanidae, de quarum numero constare videtur, stellulis numeravimus, reliqua quae perierunt punctis explevimus. accuratius ea omnia in exemplo libri Veronensis p.* 78 *exprimere licuit. index B* 57, 1, 45 *ad pr.* § 1 *hic est: ἡ διάταξις Ἑλληνικὴ οὖσα βεβαιοῖ τὴν πρώτην (πέμπτην scr.) διάταξιν τούτου τοῦ τίτλου τὴν λέγουσαν μηδένα κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν δύο στρατείας ἔχειν, προστιθεῖσα, ὅτι οὐδεὶς ὀφείλει οὔτε στρατείας ἄλλας μετιέναι καὶ τοῖς τριβούνοις νοταρίοις ἐγκαταλέγεσθαι.* § 1 *Ἀπαιτεῖ δὲ ὑπομνημάτων πραττομένων ἕκαστον κατατίθεσθαι, τί μᾶλλον ἐπιλέγεται τῶν στρατειῶν ἢ τῶν ἀξιωμάτων, ὁρίζουσα χρόνον εἴσω τριῶν μηνῶν μετὰ τὸ γνῶναι ταύτην τὴν διάταξιν, ὥστε ἐντὸς τούτου προσιέναι τὸν βουλόμενον ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει τῷ κόμητι τῶν θείων ἰδικῶν, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τὴν οἰκείαν φανεροῦν προαίρεσιν* (*id est:* constitutio Graeca confirmat quintam huius tituli constitutionem, quae neminem eodem tempore duas militias habere dicit eo addito, ne quis ad alias militias accedat et inter tribunos notarios recipiatur. § 1 Praecipit autem, ut gestis interpositis unusquisque deponat, quamnam militiarum vel dignitatum praeferat, trium mensum spatio praefinito, postquam de hac constitutione certiores facti sunt, ut intra hoc qui voluerit Constantinopoli comitem rerum privatarum, in provinciis praesides provinciarum adeat et propositum suum manifestet) (10) *Φλώρῳ* ... *θεσπίζομεν restituit Zachariae*

XXXIII 8 *Idem A. Floro comiti rerum privatarum.* ***Sancimus***........... ***gestis in tuo iudicio conficiendis declarare, utrum dignitatem an qualem militiam praeferant, et si quidem* ... *clarissimi comi-***

νοτα]ριο*¦ο ...... τοῦ ‖ τριβούν[ο]υ .... νικα¦τον .... ‖ ν .... ‖ δι[κ]α****** πραιτ ... ‖ .... ‖ κατα *σ*ω**** ****ιων**[1] ‖ ἢ ποίαν [στρ]ατείαν ἡγοῖντο, καὶ εἴπερ αἱρετον ****[2] τὴν τοῦ λαμπροτάτου κόμητος μᾶλλον ἀξίαν κεκτῆσθαι καὶ τοῖς συμβόλοις τε περιβλέπτου τριβούνου κεχρῆσθαι, τὴν ἄλλην ἢ[2*] ἄλλας τὰς οὔσας αὐτοῖς στρατείας ἀποθέσθαι, μηκέτι τούτων ἢ μιᾶς αὐτῶν ἀντιλαβέσθαι δυναμένων· ἤγουν εἴπερ ἐπὶ τῆς οἰκείας θέλοι διαμένειν στρατείας, τῇ ἀξίᾳ ἧς ἔτυχεν ἀπαγορεῦσαι καὶ [τοῖς][3] ὑπὲρ τοῦ λαμπροτάτου τριβούνου νοταρίου πραιτοριαν[οῦ δεδομένοις][4]
1 αὐτῷ συμβόλο[ις]. Ταύτῃ [ο]ὖ[ν][5] ‖ τῇ εμτρεμ[6]******* θεσπίζομεν μηνῶν εἴσω τριῶν μετὰ | τὸ *αταμενιτ *ν ****[7] θεῖον ‖ [ἡμῶ]ν πραγματικὸν[8] νόμον γε¦νέσθαι κατὰ ταύτην μὲν τὴν βα¦[σιλίδ]α πόλιν παρὰ τῇ σῇ ὑπερο‖[χῇ]***ου*οι*ιμενουστ**σαταυ ‖ .... ιη***κ*τ**ε*ασ *παρ ‖ κι**ιι*ρι***σ**μ*ιρσι*τ*ι*ι* ‖ .... ν* πάντας τὴν ** ‖ ***ι****η̣ν φανερὰν κατα¦*ιιιο*ιι**[9] εἴτε μίαν τις τῶν ἐξ*ν̣των αὐτῷ στρατιῶν ἐπιλεξαν‖των *νυ**ον[10] αὐτὸν ἀφίστασθαι πάντως, εἴτε τῆς περιγενομένης ἀπὸ τοῦ λαμπροτάτου κόμητος ἢ καὶ τ[ῶ]ν [δ]ε[δο]μ[έ]ν[ω]ν αὐτ[ῷ] ‖ συμβόλων τοῦ λαμπροτάτου τριβούνου ν[ο]ταρίο[υ] πρ[αιτο]ριανοῦ ‖ μασασ .... γανητα ‖ τραβα ..... ατινιαν ‖ ἐπιταχουσ ..... ν‖δα[11] ....
2 ‖.... ε* αυπρει*[12] τ[οῖ]ς λ[α]μπροτάτοις τριβούνοις νοταρίοις πραιτοριανοῖς σιωεινσυσ*** ‖ ** [τ]ὴν οἰκείαν φα[νε]ροῦν μὲν γνώμην εναξιομηνπερ*** ‖ τῆς μὲν στρατείας ἀφαιρεθῆναι, μένουσιν δὲ τοῖς λαμπροτάτοις τριβούνοις νοταρίοις ἡμῶν συναριθμούμενοι, ἤγουν τῷ τὴν ἀξίαν τοῦ λαμπρατάτου κόμητος τοῦ θείου **μενεξο*ειν κονοισ[13] ‖ τε***κταντων τῶν ἤδη πεπορισμένων εἰσὶν τῶν θείων πραγμάτων *π**ειενβα**** σ**ν* ‖ ναιτε*ε**ντω**τε*οι****α ‖ αετον καὶ τῶν κατὰ ταυιον***κ* ‖ ****στρατείαν ἢ στρατείας ... ‖ ... ἀξίας ηνποθεν**ρ .. ‖ *** τριβούνου τὸν ἀριθμον *** ‖ ***σ*** βασ*ο .... ‖ ... ενεχ***ι****ε*ναιιαι***ι** ‖ ....

[14] Εἰ δὲ συμβαίνοι παραδραμεῖν τὸν χρόνον τοῦτον, κελεύει αὐτούς, εἰ μὲν στρατείας πολλὰς ἔχοιεν, μίαν καὶ μόνην ἔχειν, εἰ δὲ στρατείαν καὶ ἐπιστολὰς τριβούνων νοταρίων, μένειν μόνον τριβούνους, εἰ δὲ στρατείαν καὶ κόμητος ἀξίαν, τὴν μὲν στρατείαν ἀπολλύειν, τὴν δὲ ἀξίαν τοῦ κόμητος τοῦ ὑψηλοῦ βήματος ἔχειν, μηδενὸς πραγματικοῦ τύπου παρὰ τὰ διηγορευμένα μέλλοντος
3 ἰσχύειν. Ἐὰν δέ τις στρατείαν ἔχων ἄρχων ἐπαρχίας γένηται καὶ λάβῃ θεῖον τύπον περὶ τοῦ φυλαχθῆναι αὐτῷ τὸν ἴδιον τόπον, κελεύει ἡ διάταξις τοῦτον τὸν τύπον ἰσχύειν, ἵνα ὁ μὲν στρατείας φυλάττηται τόπος, μηκέτι δὲ κεχρῆσθαι καὶ τῷ ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡς εἰκὸς προσγενομένῳ αὐτοῖς
4 ἀξιώματι. Εἰ δέ τι τοιοῦτο ἐπιχειρίσωσιν ἑκάτερόν τινες ποιεῖν καὶ δύο τυχὸν στρατείαις κε-
5 χρῆσθαι, ἑκατέρων ἐκπίπτουσιν. Ὁρίζει δὲ πρόστιμον εἴκοσι λιτρῶν κατὰ τῶν παραβαινόντων, εἰ καὶ θεῖον τύπον ὡς εἰκὸς προσποριζομένων καὶ ταύτῃ τῇ θείᾳ διατάξει ἐναντιουμένων· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀρχόντων τῶν τὸν τοιοῦτον θεῖον τύπον προσδεχομένων.

XXXIIII (XXXV).
NEGOTIATORES NE MILITENT.

1 *Imp. Iustinianus A. Menae pp.* Eos, qui vel in hac alma urbe vel in provinciis cuidam ergasterio praesunt, militare de cetero prohibemus, exceptis argenti distractoribus, qui in hac alma urbe nego-
1 tiantur. Hos enim utpote omnium contractibus utiles armata quidem militia penitus abstinere sancimus, aliam vero quamcumque sine metu praesentis
2 sanctionis posse sibi adquirere. Si qui vero negotiatores, quos omni militia prohibuimus, iam militarunt, licentiam eis damus negotiationem quidem relinquere, militiam vero retinere, scientibus quod, si postea negotiantes appareant, militia privabuntur.
3 Quod et in argenti distractoribus huius almae urbis, si armatam militiam iam sortiti sunt, tenere volumus, ut relicta negotiatione liceat eis in eadem
4 militia durare. Negotiantes etenim post hanc sanctionem huiusmodi militia privabuntur: illis, qui ad armorum structionem[15] suam professionem contulerint, minime prohibendis ad competentem suae professionis venire militiam et huiusmodi negotiationem nihilo minus retinere. [a. 528—529]

XXXV (XXXVI).[16]
DE RE MILITARI.

1 *Imp. Antoninus A. Annaeo militi.* Stipendia et donativa temporis, quo apud hostes fuisse te dicis, restitui tibi postliminio regresso restitutoque non iure desideras.

(1) ἐν τῷ σῷ ‖ δικαστηρίῳ πραττομένων ‖ ὑπομνημάτων φανερῶς ‖ καταθέσθαι, εἴτε ἀξίαν *Zachariae* (2) αιρετον ειων *V?*, αἱρετώτερον *Hercher* (2*) τάς *ins. Hercher* (3) τοῖς *suppl. Zachariae* (4) πραιτοριανοῦ διδομένοις *restituit Zachariae* (5) συμβόλοις τ. οὖν *Zachariae*, συμβολο** (?) ταυτη *υ* *V* (6) εμτρεμ *vel* οντρεμ *V?* (7) μετὰ τὸ φανερὸν τοῦτον τόν *Zachariae* (8) θεῖον ... πραγματικόν *Zachariae*, σειον*** νπρατα***ιτον *V?* (9) ..... κατὰ δὲ τὰς ἐπαρ‖χίας παρὰ τοῖς ἄρχουσιν τῶν αὐ‖τῶν ἐπαρχιῶν πάντας τὴν οἰκείαν γνώμην κατα‖στῆσαι καὶ *Zachariae* (10) ἐπιλέξαιτο, τῶν ἄλλων *Zachariae* (11) *duodecim versus evanuerunt* (12) *sic vel* αναει* *V* (13) *pro* τοῦ θείου (σειου *V?*) ... κονοισ *Bluhme legit* του δε του κημεν εξουσια κονσισ (14) = *B* 57, 1, 45 (15) extructionem *K*, instructionem *O* (16) *B* 57, 3 — *Cf. Dig.* 49, 16

tis dignitatem possidere et insignibus viri spectabilis tribuni uti malint, aliam vel alias militias quae eis competunt deponi, ut eas unamve earum non amplius usurpare possint: vel si in militia sua remanere malit, dignitati quam nactus est renuntiet neque non insignibus ei pro clarissimo tribuno no-
1 *tario praetoriano praestitis. Huic igitur .... sancimus, ut intra tres menses, postquam de hac divina nostra pragmatica lege certiores facti erunt, in hac regia urbe apud tuam excellentiam .... in provinciis apud praesides earum provinciarum omnes voluntatem suam deponant, et sive quis unam militiarum quae ei competunt eligat, reliquis omnimodo cadat, sive retenta ex clarissimo comitatu vel ex tributis ei insignibus clarissimi tribuni notarii praetoriani*
2 *[dignitate?] .... clarissimis tribunis notariis praetorianis ... voluntatem suam declarare ... militia privari, remanent autem in numero tribunorum notariorum nostrorum, vel ei qui dignitatem clarissimi comitis sacri .....*

Si vero contingat, ut hoc tempus decurrat, praecipit, ut, si plures militias habeant, unam tantum retineant, si militiam et codicillos tribuni notarii, tantum tribuni maneant, si militiam et comitis dignitatem, militiam amittant et dignitatem comitis primi ordinis retineant: nulla forma pragmatica contra
3 *haec statuta vim habitura. Si quis vero militia praeditus provinciae praeses fiat et sacram formam de reservando sibi proprio gradu acceperit, hanc formam obtinere constitutio iubet, ut militiae gradu reservato non utatur etiam ea dignitate quae*
4 *ei fortasse ex provinciae regimine accesserit. Si qui vero utrumque tale affectare et duplici forte*
5 *militia uti praesumpserint, utrumque amittunt. Constituit autem multam xx librarum in legis violatores, licet divina forma fortasse obtenta huic divinae legi restiterint: similiter etiam in praesides qui talem divinam formam susceperint.*

2 *Idem A. militibus cohortis primae.* Viginti stipendia si implestis, sordida munera militiae vobis non indicentur.

3 *Idem A. Iuliano.* Milites ignominia missi, cum infamia notantur, nullis honoribus, qui integrae dignitatis hominibus deferri solent, uti possunt. habeant autem morandi ubi velint potestatem, praeterquam in eis locis, quibus specialiter arceantur.[1]

4 *Imp. Alexander A. Attico.* Defunctorum in desertione bona confiscari divus Marcus et Antoninus pater meus constituit.

5 *Imp. Gordianus A. Valentino et aliis militibus.* Cum adlegatis septem annos in desertione egisse maritum sororis vestrae et indulgentia nostra esse restitutum, non recte desideratis, ut id tempus, ac
1 si in castris fuerit, habeatur. Proinde excepto eo tempore, quod ad desertores pertinet, restitutus nostra indulgentia residuo militare debebit: ideoque nec stipendia temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit.

6 *Idem A. Bruto militi.* Semel causaria[2] missis militibus instauratio non solet concedi obtentu recuperatae valitudinis melioris, quando non temere dimittantur, nisi quos constet medicis denuntiantibus et iudice competente diligenter etiam investigante vitium contraxisse.

7 *Idem A. Domno veterano.* Frustra vereris, ne nota, quae propter delictum militare intercessit, existimationem tuam iam veterani laesisse videatur, maxime cum nec ex eo delicto, quod et in paganorum potest cadere personam, notatos milites post missionem placuerit esse famosos.

8 *Imp. Philippus A. et Philippus C. Maccio.* Causaria missus nulla existimationis macula adspergitur.

9 [3]*Imp. Constantinus A. et C. Aelio pp.* Si quis barbaris scelerata factione facultatem depraedationis in Romanos dederit, vel si quis alio modo factam diviserit, vivus amburatur. *D. IIII k. Mai. Severo et Rufino conss.* [a. 323]

10 [4]*Imp. Constans A.*[5] *Titiano pp.* Quicumque militum ex nostra auctoritate familias suas ad se venire meruerint, non amplius quam coniugia liberos, servos etiam de peculio castrensi emptos neque adscriptos censibus ad eosdem excellentia tua dirigi faciat. *D. III k. Iun. Limenio et Catullino conss.* [a. 349]

11 [6]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio pp.* Tribuni vel milites nullam evagandi per possessiones habeant facultatem: cum signis propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant: aut si quis tam necessaria scita contempserit, de eo ac tribuno eius ad nostram scientiam rectorum ac defensorum relationibus protinus referatur, quatenus severissime in eos animadvertatur[7]. *D. IIII id. April. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [a. 384]

12 [8]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Ricomeri comiti et magistro utriusque militiae.* Cum supra virentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistit, id[9] provida auctoritate decernimus, ut nullus omnino immundo fimo sordidatis fluentis commune poculum polluat, neve abluendo equorum sudore deproperus publicos oculos nudatus incestet[10], sed procul a cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluviorum hoc ipsum faciat. *D. VI k. Iun. Vincentiae Tatiano et Symmacho conss.* [a. 391]

13 [11]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Romuliano pu.* Nemo miles ex his, qui praesentes divino obsequio nostrae clementiae deputati sunt et qui in hac esse urbe praesente comitatu concessi sunt quive de aliis numeris vel legionibus sunt, vel sibi vacet vel aliena obsequia sine nutu principali peragere audeat. qui autem in huiusmodi facinore fuerint convicti, militia exuti poenas consentaneas luere compellantur: [12]ii autem, qui in privato obsequio militem retinere fuerint reperti, quinque libris auri multae
1 nomine feriantur. Sin vero quisquam missus a numero vel a tribuno ad comitatum serenitatis nostrae pervenerit (aliter enim eos hoc facere vetamus[13]), ilico se viris illustribus comitibus, sub quorum regimine constituti sunt[14], offerre festinet et causas profectionis[15] exponat, ut et responsum caeleste merea-
2 tur et citam remeandi accipiat facultatem. [16]Si quos autem milites per provincias relictis propriis numeris passim vagari praesides earum cognoverint, correptos faciant custodiri, donec de his clementiae nostrae auribus intimetur et, quid fieri oporteat, decernamus. *D. k. Febr. Constantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [a. 398]

14 [17]*Idem AA. Stilichoni magistro militum.* Contra publicam utilitatem nolumus a numeris ad alios numeros milites nostros transferri. sciant igitur comites vel duces, quibus regendae militiae cura commissa est, non solum de[18] comitatensibus ac palatinis numeris ad alios numeros milites[19] transferri non licere, sed ne ipsis quidem seu de comitatensibus[20] legionibus seu de[21] riparensibus castricianis[22] ceterisque cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam, nisi hoc augusta maiestas publicae utilitatis gratia fieri iusserit[23]: quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque conve-
1 nit devenire. Quod si qui contra fecerint, per singulos milites singulas auri libras a se noverint exigendas. *D. XIIII k. April. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [a. 400]

15 *Imp. Leo A. Aspari magistro militum.* Milites, qui a re publica armantur et aluntur, solis debent publicis utilitatibus occupari nec agrorum cultui et custodiae animalium vel mercimoniorum quaestui,
1 sed propriae muniis insudare militiae. Nullam praeterea ex militibus posthac praedictis obsequiis vacare magnitudo tua patiatur, sed frequentes esse in numero suo iubeat, ut armorum quotidiano exer-
2 citio ad bella se praeparent. Quod si quis ex militaribus iudicibus ullos militum tam divinis quam regiis vel privatis domibus ac possessionibus diversisque aliis obsequiis contra interdictum serenitatis nostrae crediderit deputandos, sciat ab eo[24], qui contra vetitum fecerit, et ab eo, qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas. *D. prid. non. Iul. Constantinopoli Leone A. cons.* [a. 458]

˙16 *Idem A. Dioscoro pp.* Militares viros civiles curas adripere prohibemus, aut si aliquam huiusmodi sollicitudinem forte susceperint, et militia statim et privilegiis omnibus denudari decernimus: formidantibus his motum nostrae serenitatis, qui temeritate saluberrimis statutis obviam ire temptaverint.

17 *Imp. Zeno A. Marciano magistro militum.* Neminem in ullo numero equitum vel peditum vel in quolibet limite sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus, consuetudine quae hactenus tenuit antiquata, quae magisteriae potestati vel ducibus probatorias militum facere vel militibus adiungere licentiam tribuebat, ut ii tantum in numeris vel in limitibus militent, qui a nostra divinitate
1 probatorias consequuntur. Viros autem eminen-

(1) *sic B*, argentur *P*ᵃ, arguentur *KOP* (2) *sic I*, causarie *K*, cassaria *O* (3) = *Th.* 7, 1, 1: *iunge* 12, 42, 1 (4) = *Th.* 7, 1, 3 (5) imp. const. a. *libri*, idem (= Constantinus) A. *Th.*: *fortasse* impp. Constantius et Constans AA. *scr.* (6) = *Th.* 7, 1, 12: *iunge Th.* 8, 5, 45 (7) quatenus ... animadvertatur *om. Th.* (8) = *Th.* 7, 1, 13 (9) id *Th.*, idque *K*, idemque *O*, ideo *dett.* (10) atque ita turbido potum caeno misceat et confundat adspectum *ins. Th.* (11) = *Th.* 7, 1, 17

(12) ii ... feriantur *ex Th.* 7, 1, 15 *addita sunt* (13) aliter ... vetamus *om. Th.* (14) sub ... sunt *om. Th.* (15) *sic edd. cum Th.*, professionis *libri mei* (16) § 2 = *Th.* 7, 1, 16 (17) = *Th.* 7, 1, 18 (18) de *Th.*, *om. libri* (19) militem *Th.* (20) *idem Th.*: *fortasse* de ipsis quidem pseudocomitatensibus (*Cuiacius*)? (21) de *Th.*, de castris *libri* (22) castricianis *Th.*, castrianis *P*, castrensianis *KOP* (23) nisi hoc ... iusserit *om. Th.* (24) ab eo *scripsi*, se ab eo *O*, a se *K*

tissimos pro tempore magistros militum nec non etiam viros spectabiles duces, si supplere numeros pro his qui fatalibus sortibus decrescent necessarium esse putaverint, veritate discussa per suggestionem suam nostrae mansuetudini declarare, qui et quanti et in quo numero vel limite debeant subrogari, ut ita demum, prout nostrae sederit maiestati, divina subnotatione subnixi militiam sortiantur; officio, quod tuae sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo, si ex aliqua parte, quae statuit nostra serenitas, fuerint violata. [*a.* 472?]

18 *Imp. Anastasius A. Iohanni magistro militum praesentalium.* Tam collatores et provinciales quam fortissimos milites prout oportet gubernari minimeque laesionem aliquam seu dispendium perpeti properantes necessarium esse perspeximus[1] dicatissimos milites, qui de diversis praesentalibus numeris per Orientis partes noscuntur consistere, virorum spectabilium ducum iussionibus oboedire, ut, quidquid emerserit, quod pro communi securitate curandum est, hoc protinus utpote militari praesidio in proximis locis constituto competens possit mereri[2] remedium: ita videlicet, ut etiam agentibus causas tam criminaliter quam civiliter praefati milites iam non apud magnificam magisteriam per Orientem potestatem vel ex sententiis seu praeceptionibus eius, sed per interlocutiones seu dispositiones tam excelsae tuae sedis, sub cuius iurisdictione consistunt, quam
1 eorundem ducum respondeant. Eo scilicet observando, ut ad responsum, qui[3] de officio tuae sublimitatis huc usque ad praedictam magisteriam per Orientem potestatem moris erat destinari, viris spectabilibus ducibus inhaesurus mittatur tam per se quam per adiutores suos eosdem iudices observare et iussiones eorum implere curaturus: licentia ei non deneganda, etiam ad responsum, qui de officio alterius viri excelsi magistri militum praesentalis pro hac nostra dispositione destinatur, in locis, in quibus apparitionis tuae sublimitatis ad responsum non contigerit reperiri, suam sollicitudinem pro
1*a* emergentibus maxime causis peragere. Cuius etiam illi qui de altero officio mittendus est praebemus facultatem, ut non tantum per adiutores suos, id est ad responsum, sed etiam invicem se adiuvando nec publicis nec privatis causis vel exsecutionibus
1*b* abesse videantur. Ad singulos etenim duces ad responsum de apparitionibus vestris non prospeximus oportere destinari, ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites nostros
2 augeri contingat. Ut autem omnifariam tam publicae commoditati quam fortissimis prospiciatur militibus, sportularum nihilo minus exactionem merito censuimus moderandam. et iubemus nec ipsis ad responsum nec adiutoribus eorum pro criminalibus seu civilibus causis, etsi ex publicis causis descendere vel ad publicam causam pertinere dicantur, licere aliquid plus quam unum solidum a singulis vel nolentibus vel spontanea voluntate offerentibus suscipere militibus, ita ut, si universitas numeri seu principiorum monenda sit, duplicata quantitate tantummodo sportulas accipiant: in his etenim causis nec plures quam duos primates, quorum nomina semel ac primum gestis intervenientibus fuerint publicata, patimur conveniri, syndico videlicet, prout consuetudo deposcit legibusque cautum est, ordinando.
2*a* Hoc quoque adiecto, ut pro omnibus quibuslibet expensis ingressus in iudicio duciano faciendi unum tantum solidum nihilque amplius milites vel syndici litigantes dependere compellantur, ut huiusmodi solacium ad commodum ad responsum et eius adiutorum[4] et exceptorum proficiat: nihil sibi usurpare vel suo nomine poscere vel viris devotis principibus, qui ducianum observant iudicium, vel duciana apparitione de praefatis litibus concedendis: ita videlicet, ut super litis expensis in personis etiam eorum, quicumque milites pulsare maluerint, eadem forma ser-
3 vetur. Erit autem arbitrii atque aestimationis virorum spectabilium ducum pro qualitate negotiorum vel quantitate, quae devotissimis militibus ab adversariis eorum ingeritur, vel suam audientiam interponere litigiis vel eorum discussionem dicatissimis principiis seu arbitris in locis degentibus committere.
4 Quibus viris spectabilibus ducibus et eos observantibus ad responsum seu adiutoribus eorum curae sit, si quando ad eosdem duces milites fuerint arcessiti vel de locis in quibus constituti sunt movere praecepti, ne quolibet modo curiales seu collatores quibusdam adficiantur dispendiis, ita scilicet, ut pro militibus inspiciendis, quandocumque voluerint viri spectabiles duces etiam praesentales devotissimos milites adhibere, non immodicam multitudinem eorum
5 tempore pacis convocare procurent. Sin vero etiam necessitate poscente milites ad alia perveniant loca, laesionibus contra curiales seu collatores nihilo
5*a* minus modis omnibus abstineant. Et si tam eundo quam redeundo triginta tantum dies oportet eos proficisci, ipsi suas expensas sibi praebendas collatoribus seu curialibus minime praegravandis suscipere non cessent: sin autem ulteriore tempore in aliis locis necesse sit eos commorari, expensas eis ulterioris ut dictum est temporis, ad quae pervene-
6 rint loca, ministrari. Quoniam vero comperimus quosdam temerario atque iniquo proposito anteriore tempore certos e memoratis militibus tam in iudicio sublimitatis tuae quam apud excelsam magisteriam per Orientem potestatem in accusationem deduxisse et eos eodem tempore ad diversa quoque protraxisse iudicia diversasque super isdem personis isdemque causis et negotiis prolatas fuisse sententias, ne postea nihilo minus tantae contra milites nostros insidiae tantaque confusio querellis, quas eis ingeri contingit, generetur, nemini licere apud sedem magnitudinis tuae accusatione[5] contra militem seu milites praesentales deposita conventioneque oblata eundem vel eosdem milites criminaliter seu civiliter per iussionem virorum spectabilium ducum inquietare, antequam negotium ex priore actione prioreque conventione
6*a* finem legitimum sortiatur. Idemque versa vice observari, ut, si quidam miles seu milites praesentales iussione viri spectabilis ducis incusati ac moniti fuerint, licentia denegetur agenti postulationem seu accusationem in iudicio tuae sublimitatis contra eun-
6*b* dem militem vel eosdem milites deponere. Nec si eundem vel eosdem tam criminaliter quam civiliter obnoxios esse firmaverit, facultatem eidem agenti superesse separatis intentionibus suis pro criminalibus quidem iudicium tuae celsitudinis, pro civilibus autem
7 viri spectabilis ducis[6] seu versa vice occupare. Si quis vero ad huiusmodi tam audacissimum tamque aequitati contrarium conamen prosiluerit, eum pro pecuniariis quidem negotiis iactura litis et damnorum quae vitio eius contigerunt solutione percelli, pro criminalibus autem quasi calumniatorem convictum
8 legum aculeos sentire. Dispositiones autem ante latas non ad imminuendam potestatem magisteriae per Orientem administrationis, sed pro tuitione locorum ac securitate publica noscimur praestitisse, cum non dubium sit ipsos etiam duces, quibus fortissimi praesentales milites parere praecepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos. *D. k. Ian. Constantinopoli Anastasio A. et Rufo conss.* [*a.* 492]

XXXVI (XXXVII).[7]

DE CASTRENSI PECULIO MILITUM ET PRAEFECTIANORUM.

1 *Imp. Alexander A. Prisciano.* Si in potestate tua filius tuus fuit eo tempore, quo quaedam nomine
1 eius emisti, ea tua esse non dubitatur. Peculio

(1) prospeximus *libri* Cuiacius, quod *libri* (2) *sic O*, adhiberi *K* (3) qui (4) adiutorium *libri* (5) accusationem *VKO* (6) ducis *V*, ducis sublimitatem *KO* (7) *B* 57, 2, 23 *sq.* — *Cf. Dig.* 49, 17

[illegible] Macro autem [illegible] [illegible] praetorum [illegible] empta ex castrensi peculio [illegible] efficiantur. PP. id. Iun. Maximo II et Aeliano conss. [a. 223]

2 Idem A. Felici. Filius familias alienationem nullam rei sine voluntate patris habet, nisi si castrense peculium habeat. PP. VIII k. Iul. Iuliano et Crispino conss. [a. 224]

3 Idem A. Feliciano militi. Errat, qui tibi persuasit, quod nexu paternae potestatis iure sacramenti solutus es: manent enim nihilo minus milites in potestate parentium, sed peculium castrense proprium habent nec in eo ius ullum patris est. PP. III id. Oct. Iuliano et Crispino conss. [a. 224]

4 Imp. Gordianus A. Gallo militi. Cum adlegas te a fratre tuo eodemque commilitone in isdem castris institutum heredem, successionem eius potius ex[3] castrensi peculio tuo quam patri cuius in potestate es [illegible] per te quaesitam videri rationis est. Etenim peregrinationis[4] labor sociatus commilitii eius et obeundorum munerum consortium adfectioni fraternae nonnihilum addidisse, quin immo vice mutua cariores invicem sibi reddidisse credendum est.

5 Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Philostrato. Intellegis illo qui militavit defuncto peculium eius penes patrem remansisse, non hereditatem patri quaesitam.

6 [5]Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo pp. Ius castrensis peculii tam scriniarios quam exceptores ceterosque, qui in officio tui culminis merendi licentiam habere noscuntur, ac si in legione prima adiutrice nostra militent, inviolatum habere praecipimus.[6] [a. 444?]

XXXVII (XXXVIII).

DE EROGATIONE MILITARIS ANNONAE.

1 [1]Imp. Constantius A. et Iulianus C. Helpidio pp. Repetita consuetudo monstravit expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed et laridum, carnem vervecinam etiam milites nostros ita solere percipere: biduo buccellatum, tertio die panem: uno die vinum, alio die acetum: uno die laridum, biduo carnem vervecinam. D. [illegible] k. Iun. [illegible] conss. [a. 360]

2 [illegible] non amplius [illegible] milites sibi [illegible] [a. 363, 364]

3 [illegible] superstantes[13] [illegible] accipere audeant [illegible] commoda sua, quae [illegible] exercitare provinciales non adficere. D. [illegible] Iovino [illegible] Iovino [illegible] Iuviano et Varroniano conss. [a. 364]

4 Idem AA. et Gratianus A.[15] ad Auxonium pp. Sicut fieri per omnes limites salubri prospectione praecipimus, species annonarias vicinioribus limitibus a provincialibus [illegible] ad castra conferri. sed in [illegible] castris constituti milites duas alimoniarum partes ibidem[17] de conditis sumant nec amplius quam tertiam partem ipsi vehere cogantur. D. V non. Mai. Marcianopoli Valentiniano np. et Victore conss. [a. 369]

5 [18]Idem AAA. ad Probum pp. Actuarii nisi expleto triginta dierum spatio pittacia authentica confestim tradiderint, species, quas ex fiscalibus conditis dissimulaverint excludere vel numero cuius ratiocinia pertractant supersederint erogare, de propriis facultatibus vel militibus ipsis vel fiscalibus horreis adigantur[19] inferre. D. VI id. April.[20] Sirmio Valentiniano et Valente AA. conss. [a. 370 aut 373]

6 [21]Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus[22] AAA. ad Modestum pp. Fortissimi ac devotissimi milites[23] annonas et capita[24] singulis diebus aut certe competenti tempore, id est priusquam annus elabatur, de horreis consequantur: aut si perceptionem suam ac si debitam studio voluerint protelare, id, quod competenti tempore minime perceperint, fisci nostri commodis vindicetur. D. prid. non. April. Antiochiae Gratiano A. IIII et Merobaude vc. conss. [a. 377]

7 [25]Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Rufino pp. Nulli militarium pro his annonis, quae in provinciis delegantur, repudiata ad tempus specierum copia et inopiae occasione captata pretia liceat postulare: ita ut, si quis propter anni abundantiam suscipere oblata neglexerit ac postea impositis pro necessitate rerum pretiis repudiata taxaverit, neque id quod contra hanc legem expetit sinatur exigere, neque id quod accipere dissimulaverit consequatur. D. III k. Aug. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio vc. conss. [a. 393]

8 [26]Impp. Arcadius et Honorius AA. Hilario pp. Provincialium commodis nos convenit subvenire. ad omnium itaque[27] numerorum sive vexillationum aut etiam scholarum tribunos vel[28] viros illustres comites sublimitas tua faciat pervenire, ut meminerint fenum militibus iustis[29] capitibus praestandum iuxta legem[30] divi Valentiniani[31] nec tamen ad oppidum deferendum. D. XVI k. Iul. Arcadio IIII et Honorio III AA. conss. [a. 396]

9 [32]Idem AA. Excellentia tua erogationis per susceptores factae modum quantitate brevium conferri perficiat, ita ut, quo[33] die numeris datum sit, diligentius exploretur ac, si quid amplius actuarios vel optiones accepisse constiterit, quam brevium datorum scriniis nostris veritas continet, memorati in duplum reddere compellantur: susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus eisdem erogasse monstraverint. Nam ad illustres quoque magistros utriusque militiae sacri apices cucurrerunt, quibus providia sanctione decrevimus, ut breves ante indictionis principium summa fide ac veritate confecti ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos a susceptoribus erogatio celebretur. D. VIII k. April. Constantinopoli [illegible]

[illegible]

[illegible] sic edd., itidem K, si quidem [illegible] Th. [illegible] = Th. 7, 4, 16 (19) sic Th. [illegible] vi id. April. (ut Th. [illegible] provinciarum rectores) et [illegible] (21) = Th. 7, 4, 17 [illegible] familias quoque, sed et ceteri [illegible] Th. (24) capitum [illegible] = Th. 7, 4, 21 [illegible] = Th. 7, 4, 22 (27) utique Th. [illegible] Th. (30) non artat (31) de [illegible] Th. (32) = Th. 7, 4, 23 [illegible]

stantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano vc. conss. [*a.* 398]

10 [1]*Idem AA. Eutychiano pp.* Iubemus per omnes provincias cunctis numeris ac militibus a Novembri mense de novello vino annonam dari, quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio. *D. x k. Iun. Constantinopoli Honorio A. IIII et Eutychiano vc. conss.* [*a.* 398]

11 [2]*Idem AA. provincialibus provinciae proconsularis.* Opinatoribus, id est exactoribus militaris annonae[3], nullum sit cum provinciali commercium, ita ut a iudicibus[4] vel officio provinciali omnis summa debiti postuletur intra anni spatium conferenda. *D. prid. k. April. Mediolani Vincentio et Fravito conss.* [*a.* 401]

12 [5]*Idem AA. et Theodosius A. Anthemio pp.* Septem dierum, per quas tribuni emolumenti gratia sollemniter stillaturae nomine consequuntur resistentes[6] species, non aliter adaerentur, nisi ut in foro rerum venalium distrahuntur. *D. v id. April. Constantinopoli Arcadio A. VI et Probo vc. conss.* [*a.* 406]

13 [7]*Idem AA.*[8] *Anthemio pp.* Lege repetita censemus, ut, si quis militum interclusam specierum exactionem refricare temptaverit vel adaerationes statutas ausus fuerit immutare, tam vir spectabilis dux centum librarum auri quam etiam eius officium pari condemnationis summa quatiatur, adiecta sacrilegii poena, quae divalium scitorum violatores palam insequitur. *D. x k. April. Constantinopoli Honorio VIII et Theodosio III AA. conss.* [*a.* 409]

14 [9]*Idem AA.*[10] *Constantio magistro militum.* His scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dederimus, de aerariis annonis singulos solidos per opinatores, caballationis quoque rationem pro administrato tempore debitam, quando militibus erogatur, sine mora praeberi oportet vel, si quis eorum antequam accipiat in fata concesserit, quod ex utraque causa ei debebatur, heredibus eius restitui. *D. XIII k. Dec. Constantio et Constante vv. cc. conss.* [*a.* 414]

15 [11]*Idem AA. Asclepiodoto pp.* Annonas omnes, quae universis officiis atque sacri palatii ministeriis et sacris scriniis ceterisque cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasque ii, qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate et libidine sua graviter ex provincialium visceribus eruebant, ad similitudinem militum, quibus aerariae praebentur annonae, adaerari praecipimus, ut omnibus superius designatis emolumenta debita in pretiis dispositio culminis tui pro publica utilitate[12] taxatis praecipiat erogari. *D. XVI k. Mart. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

16 *Imp. Anastasius A. Longino magistro equitum ac peditum.* Per hanc divinam dispositionem iubemus eos, quibus ex officio tuae sublimitatis militarium meritorum seu cuiuslibet praestationis committitur erogatio, in primis iurare pro iustitiae ratione in-
1 iunctam sibi sollicitudinem peracturos. Et secundum praesentem saluberrimae nostrae dispositionis observationem solacium, sicut dictum est, publicum erogator manu sua sine ullo dolo vel fraude singulis militibus numeret, quatenus unusquisque miles accepto per suam manum solacio ipse cum actuario de negotiatione actuariis permissa secundum ratio-
1a nem agat iustitiae. Hoc videlicet observando, ut pro singulis solidis actuario, sive statim sive post unum duosve seu amplius annos restitutum fuerit debitum, minus quidem uno tremisse, pro temporis
1b scilicet brevitate, pacisci liceat. Amplius autem quam unum tremissem nullus actuarius pro quoquo tempore seu annorum spatio pacisci penitus permittatur, nec ulla possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate unius quantitatem tremissis ex-
1c (1) cedere. Si qua tamen inter actuarium et militem super pactione seu negotiatione tempore erogationis emerserit dubitatio, iubemus eidem militi dandas pecunias ab erogatore principiis dari et non[13] secundum obtinentem hactenus consuetudinem easdem pecunias vel ab erogatore vel ab actuario retineri, quatenus causa apud devotissima principia propositis sacrosanctis scripturis inter actuarium et militem tractetur, ut ex omni parte miles nullum damnum sub quacumque occasione praeterquam id, quod eum ex iusta et permissa actuariis negotiatione
2 debere constiterit, patiatur. Super his vero, quos datis forte commeatibus abesse contigerit, haec volumus observari, ut pecuniae quae erogandae sunt usque ad triginta milites, quos tantummodo datis commeatibus dimitti sacra constitutio continet, apud devotissima principia sequestrentur, illorum scilicet tantummodo militum, quorum intra triginta commeatales viros constitutorum actuarius tempore erogationis pittacia utpote habita super pactione protulerit, quatenus, cum idem redierint milites, causa apud devotissima principia secundum praefatum modum tractata utriusque partis indemnitati similiter consuletur: non danda pro tempore tribuno licentia triginta viris amplius sub commeatus occasione di-
3 mittere. Sin vero saluberrimam constitutionem offendendo amplius quam triginta viros datis commeatibus tribunus dimittere ausus fuerit, pecunias quidem, quae post praefatorum triginta virorum numerum per commeatus dimissis militibus erogandae fuerant, publicae rationi erogator non dubitet repor-
4 tandas. Sciat vero tribunus praeter iam constitutas super huiusmodi facinore interminationes sese de[14] propriis facultatibus singulis militibus, quibus ultra numerum triginta virorum sub nomine commeatuum eos dimittendo causam[15] non consequendi publica solacia dederit, quidquid ob iniquam dimis-
4a sionem amiserint, soluturum. Nec prius idem tribunus ab eodem discedat numero, nisi omnes huiusmodi milites, id est quos post permissam triginta virorum quantitatem commeatus nomine dimiserit, indemnes in hac parte atque illaesos reddiderit.
5 Hoc etiam adiciendo, ut sub gestorum testificatione tam decem ex devotissimis principiis, primates eorum videlicet, quam unusquisque caput scholae iuratus deponat, sub sua praesentia rem sicut superius dispositum est fuisse subsecutam, et sub obtutibus suis unumquemque militem solacium suum manu sua ab erogatoris dextera suscepisse: et huiusmodi gesta relatione a viro clarissimo tribuno vel devotissimis principiis intra tres menses mittenda, ex quo profectus fuerit, numerandos ad nostram referat
6 pietatem. Hoc videlicet ante omnia curando, ut pro tempore erogator, postquam datae fuerint ex publico pecuniae, intra duos vel tres menses seu quattuor, pro qualitate scilicet spatiorum, commissam sibi sollicitudinem erogationis non dubitet faciendam: vel si ulterius apud se pecunias publicas differendo erogationem ausus fuerit retinere, sciat se modis omnibus damnum, quod ex negotiatione miles sustinue-
7 rit, ex propriis facultatibus militi soluturum. Scientibus his, qui praefatae dispositionis observantiam sive in differenda ultra sigillatim definitum temporis spatium erogatione sive in qualibet alia parte fuerint egressi, non solum sese militiae cinguli amissionem, verum etiam facultatum quoque suarum publicationem pro tanto subituros flagitio: et insuper erogationum quoque sollicitudinem ab officio tuae celsitudinis, si imperatoria violata fuerit dispositio, ad

(1) = *Th.* 7, 4, 25 (2) = *Th.* 7, 4, 26: *iunge Th.* 8, 5, 63. 11, 1, 29, *cf. Th.* 11, 5, 1 (3) id est … annonae *om. Th.* (4) a iudicibus *Th.*, a ducibus *K*, eductibus *O* (5) = *Th.* 7, 4, 28 (6) resistentes *ante* tribuni *collocat Th.* (7) = *Th.* 7, 4, 30 (8) aa. *Th.* (*ubi praecedit* impp. honorius et theod.), aaa. *O*, a. *K* (9) = *Th.* 7, 4, 34 (10) aaa. *O*, *cf. not.* 8 (11) = *Th.* 7, 4, 35: *iunge* 11, 75, 4 (12) auctoritate *Th.* (13) non *om. libri*, *suppl. Cuiacius ex B: καὶ μὴ κατὰ τὴν μέχρι νῦν συνήθειαν* (14) de *om. libri* (15) causam *I*[b], causa *KOI*[a]

alios transferendam, si non idem officium, simulac huiusmodi fuerit a quolibet facinus perpetratum, ad notitiam nostrae mansuetudinis vel certe ad scientiam illustrissimae magisteriae referre[1] curaverit potestatis, ut eiusdem apparitionis periculo tale flagitium principales minime possit[2] aures latere, quatenus ex omni parte eodem delicto revelato, quicumque saluberrimas nostrae pietatis ordinationes ausus fuerit violare, interminatas minime possit poenas evadere: ita ut in singulis militibus, qui non observato in eorum persona tenore datae dispositionis laesi fuerint, liceat sacratissimum nostrum, per unum forte vel etiam binos milites pro omnibus verba facturos, petere comitatum et porrectis precibus quod contra nostram dispositionem passi sunt approbare, eoque facto statutis violator imperatoriae dispositionis sup-
3 pliciis percellatur. Illud praeterea modis omnibus observari decernimus, ut erogator omnes pecunias, quae mortuis militibus usque ad diem mortis eorum debitae fuerant, secundum datam iam divalem dispositionem uxoribus vel liberis eorum non dubitet ministrandas.

17 *Idem A. Arcadio pp.* Cum saepe contingit propter quasdam maximas et inexcusabiles rationes quibusdam ad custodiam vel aliam huiusmodi causam milites deputari vel etiam deputatos esse, et non convenit hoc modo publicum aliquod damnum seu dispendium sustinere, iubemus, si qui fortissimi milites ex quocumque numero curiis vel quibusdam corporibus vel sacrosanctis ecclesiis vel aliis personis pro custodia, ut dictum est, vel tali alia causa a nostro numine deputati sunt vel fuerint, ne per eorum translationes circa annonarum vel capitum eis praebendorum erogationem publicis rationibus quaedam laesio ingeratur, eadem de proprio personam seu personas, cui et quibus deputati sunt vel fuerint, modis omnibus agnoscere: hoc tantummodo de publico pro isdem annonis et capitu praebendo et imputando, quod in locis, ex quibus praefati milites perveniunt seu pervenerunt, imputabatur, vel si antelatam praestationem supradictae personae recusaverint, eosdem milites de suis locis non recedere, vel eos qui recesserint ad
1 ea sine quadam mora redire. Hoc omnifariam custodiendo, ut nemo devotissimorum militum cuicumque personae seu corpori sine speciali nostrae serenitatis iussione scriptis proferenda deputetur.
2 Officio tuae celsitudinis, si hanc nostrae mansuetudinis formam, quotiens super militibus quibusdam deputandis aliquid statutum fuerit, gestis insinuare et, quid eos, quibus dati sunt, prout nobis placuit, agnoscere oportet, itidem publicare minime curaverit, tam dispendium, quodcumque publicum hac ex causa sustinuerit, ei de[3] proprio resarcire, quam triginta librarum auri multam propter suam desidiam, immo
3 magis coniventiam dependere cogendo. Rectoribus nihilo minus provinciarum et apparitionibus eorum, si statuta nostra violaverint seu violari concesserint, eiusdem condemnationis solutione percellendis.

18 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς.*[4]]

[5]*Ἡ διάταξις κελεύει πρότερον ἐπὶ χώρας παρακρατεῖσθαι τὰ εἰς στρατιώτας δαπανώμενα καὶ τηνικαῦτα τὰς λοιπὰς αἰτίας τοῦ δημοσίου προβῆναι. οὐδὲ γὰρ χρὴ μόνας τὰς ἐκπομπὰς κατεπείγεσθαι, ῥᾳθυμεῖσθαι δὲ τὰ στρατιωτικὰ δαπανήματα. τοὺς δὲ ἄρχοντας καὶ τὰς πόλεις καὶ πάντα τὸν ἕτερον δημοσιεύοντα, εἴ τι παραβαθῇ τῶν θεσπισθέντων, καὶ τὰ χρήματα παρέχειν οἴκοθεν τοῖς στρατιώταις καὶ πρόστιμον ἑκατὸν λιτρῶν χρυσίου θεσπίζομεν.* [a. 491—505]

19 [*Ὁ αὐτὸς βασιλεύς*] . . . . . *Θεσπίζομεν*[6]

[7]*Ἡ διάταξις κελεύει, ἵνα, ἐὰν στρατιῶται ὑφεστῶτες μὴ ὦσιν ἐν ταῖς οἰκείαις ἀγγαρείαις, ἀλλ' ἢ εἰς βοήθειαν ἠφορίσθησαν προσώποις τισὶν ἢ κατὰ ἄφεσιν ἀπελύθησαν, μὴ λαμβάνειν τὰς ἀννόνας αὐτῶν τὸν ὑπομνηματοφύλακα ἐν εἴδει διὰ τὸ μὴ φθείρεσθαι, ἀλλ' ἐν χρυσῷ διατιμωμένου τοῦ εἴδους κατὰ τὴν τράπεζαν, ὅρκου παρεχομένου παρά τε τῶν τριβούνων καὶ τῶν βικαρίων καὶ τῶν δομεστίκων καὶ ὑπομνηματοφυλάκων καὶ ὀπτιώνων, οὐδὲν ἧττον καὶ μετὰ τὸν ὅρκον λογοθετουμένων καί, εἴτε*[8] *ἂν εὑρεθείησαν ψευσάμε-*
1 *νοι, ἐν διπλῷ καταβαλλόντων. Εἰ δὲ καὶ στρατιώτης ἐξαργυρίσαι βουληθείη τὰς παρεχομένας αὐτῷ ἀννόνας, λήψεται τὰ χρήματα κατὰ τὴν τράπεζαν.* [9]*εἰ δὲ τὸ εἶδος λαμβάνει, λήψεται τὸ ἐν τῇ χώρᾳ χορηγούμενον κατὰ δοκιμασίαν τοῦ θεοφιλεστάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου καὶ τοῦ*
1a *λαμπροτάτου ἐκδίκου τῆς πόλεως. Εἰ δὲ καὶ ὁ ὑπομνηματοφύλαξ ἀγοράσῃ παρὰ στρατιώτου τὰς ἀννόνας αὐτοῦ καὶ αὐτὸς*[10] *λαμβάνει αὐτὰς παρὰ τοῦ συντελεστοῦ ὡς ἐκχωρηθείσας αὐτῷ, πάλιν κατὰ τὴν τράπεζαν λαμβάνειν αὐτόν, εἰ μὴ παρὰ τὸ εἶδος βούλεται ὁ συντελεστὴς προσαγαγεῖν.*
1b *Εἰ δὲ καὶ οἱ συντελεσταὶ βουληθεῖεν ἑκουσίως πωλῆσαί τινα τοῖς στρατιώταις, οὐ κωλύομεν τοῦτο γίνεσθαι, εἰ καὶ μέλλουσιν ἐκ τούτου κερδαίνειν, ἥττονα ποσότητα εἰδῶν παρέχοντες αὐτοῖς παρὰ τὴν δημοσίαν τράπεζαν. μὴ ἐξέστω δὲ τοῖς πολίταις*[11] *ἐκ τούτου βλάπτειν τὸν συντελεστήν, ἵνα, ἐὰν αὐτοὶ κακῶς συμφωνήσωσιν, ἀναγκάζωσι τὸν συντελεστὴν καθὼς συνεφώνησαν*[12]
2 *παρασχεῖν τὰ εἴδη. Εἰροῦσα δὲ ἡ διάταξις, ὅτι καί τινες τῶν χαρτουλαρίων τῶν γενναιοτάτων ἀριθμῶν ἤτοι φοιδεράτων συνωνοῦνται ἑαυτοῖς*

(1) referre P, ferre KOP (2) possint libri (3) ei de edd., vel ei de O, vel eidem K (4) c. 18. 19 Anonymi esse colligitur ex 1. 4. 18, quae gemina videtur c. 19 § 1 (5) = B 57, 4, 18 (6) Θεσπίζομεν tradunt Paratitla ad Const. 1, 3 (7) = B 57, 4, 19 (8) εἴτε τι Heimbach (9) § 1 fin. = 1. 4. 18 (10) αὐτάς Cuiacius 1584, αὐτόν Cuiacius 1562, unde Herrmann conicit hoc loco αὐτὸν λαμβάνειν scr. et infra λαμβάνειν αὐτόν del. (11) στρατιώταις requiritur (12) καθ' ὧν συνεφωνήθη scr.

XXXVII 18 *Idem A. Constantio iubet in locis* [illegible] *quae militibus eroganda sunt, et tunc demum reliquas fisci causas providere. neque enim* [illegible] *oportet, militares* [illegible]. *magistratus autem et civitates omnesque alias publicas personas, si quid eorum quae constituta sunt violatum fuerit, et pecunias de suo militibus et multam C auri librarum dependere iubemus.*

19 *Idem A. Constantio praecipit, ut si milites* [illegible] *sed* [illegible] *mendacii convicti fuerint, duplum solvant. Quod si miles competentes sibi annonas adaerare velit, pecunias ad rationem mensae accipiet. si vero species maluit, eas quas regio parit accipiet arbitrio dei amantissimi episcopi et clarissimi defensoris civitatis.* [illegible]
1b [illegible]
2 [illegible]

σῖτον, ἵνα τὸ μὲν δημόσιον δίδωσιν αὐτοῖς κατὰ τὴν τράπεζαν τὰ τοῦ σίτου τιμήματα, αὐτοὶ δὲ ὡς προηγορακότες εἴδη κερδαίνουσι, κελεύει ἡ διάταξις μηδένα συντελεστὴν ἄκοντα ἀπαιτεῖσθαι
2a παρέχειν αὐτοῖς συνωνήν. Εἰ δὲ ἑκουσίως πωλῆσαι ζητήσῃ τις αὐτοῖς, μὴ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς τὰ τιμήματα τῆς τραπέζης εἰς τὴν ποσότητα τὴν μέλλουσαν λόγῳ ἀννόνων τοῖς στρατιώταις χορη-
2b γεῖσθαι. Εἰ γὰρ ἔξωθεν ἑτέραν ποσότητα βουληθῇ ἀγοράσαι, τότε κεκώλυται πραγματεύσασθαι,
2c ὡς καὶ πᾶς στρατιώτης. Ταῦτα δὲ πάντα δείκνυσι μέλλουσα γίνεσθαι ἀναψηλάφησις, ἀναγκάζουσα πάντα ἄνθρωπον τὸν ὁτεδήποτε ψευσάμενον σφετερισάμενον διπλάσιον καταθεῖναι, ἵνα τὸ μὲν ἁπλοῦν λάβῃ ὁ ἐκδικηθείς, τὸ δὲ ἕτερον ἁπλοῦν τὸ δη-
3 μόσιον. Πάντες δὲ οἱ στρατιῶται οἱ προσπαραμένοντες προσώποις τισὶν ἐν ἐξαργυρισμῷ λαμβανέτωσαν τὰς ἰδίας ἀννόνας κατὰ τὸν ἐξαργυρισμὸν τῆς τραπέζης, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς κεφαλιτίονας· καὶ μὴ ζητείτωσαν τὰ εἴδη, εἰ μὴ ἑκὼν ὁ συντε-
4 λεστὴς ταῦτα καταβάλοι. Τοῦ παραβῆναί τί ποτε τῶν προειρημένων τολμῶντος μέγιστον κίνδυνον ὑφορωμένου, εἴτε τριβοῦνος εἴτε βικάριός ἐστιν εἴτε δομέστικος εἴτε ὑπομνηματοφύλαξ εἴτε ὀπτίων εἴτε πρῶτος ἀριθμοῦ εἴτε ταξεώτης τοῦ στρατηλάτου, ἐὰν συμβῇ τί ποτε παρὰ τὸ ἀληθὲς γνωρισθῆναι ἢ ἐπιχειρισθῆναι, καὶ μὴ παραχρῆμα δηλωθῇ καὶ ἀνασταλῇ· ἡ γὰρ ἀναψηλάφησις πάντα τὰ παρὸ τὴν διάταξιν γινόμενα ἀπελέγξει.

XXXVIII (XXXVIIII).
DE EXCOCTIONE ET TRANSLATIONE MILITARIUM ANNONARUM.

1 [1]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Stilichoni comiti et magistro utriusque militiae.* Opinatores, quibus species in diversis provinciis delegantur[2], contra omnem consuetudinem nullis consistentibus
1 familiis excoctionem panis efflagitant. Illustris igitur auctoritas tua novam usurpationem congrua auctoritate repellat[3], ut, cum opinatores in provinciis delegantur, vetus consuetudo servetur. *D. id. Sept. Mediolani Theodoro vc. cons.* [*a.* 399]

2 [4]*Idem AA. et Theodosius A. Hadriano pp.* In excoctione buccellati, quod devotissimis militibus convenit praeparari, in translatione etiam annonae nullius excipiatur persona, videlicet ut ne nostra quidem
1 domus ab his habeatur immunis. Et si quisquam, quod non opinamur, implere quae sunt praecepta neglexerit, in procuratorem eius severissime vindicetur, ita ut, si huiusmodi contumaciae dominum conscium esse constiterit, quadruplum id, quod pro eius capitatione poscitur, posthabita dilatione solvatur. *D. VIIII k. April. Romae Honorio A. VI et Aristaeneto conss.* [*a.* 404]

XXXVIIII (XXXX).
DE MILITARI VESTE.

1 [5]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Auxonio pp.* Omnem canonem vestium ex kalendis Septembribus ad kalendas Apriles nostris largitionibus tradi praecipimus: proposita poena rectori provinciae vel eius officio condemnationis, quae tuae iustitiae videbitur. *D. XIIII k. Dec. Marcianopoli Valentiniano et Valente conss.* [*a.* 368]

2 [6]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. Modesto pp.* Provinciae Thraciarum per viginti iuga seu capita conferant vestem: Scythia et Mysia in triginta iugis seu capitibus interim annua solutione dependant: per Aegyptum et Orientis partes in triginta terrenis iugis, per Asianam vero et Ponticam dioecesim ad eundem numerum in capitibus seu iugis annuae[7] vestis collatio dependatur, ita ut per Orientem provinciae in titulo auri comparaticii, quod per iugationem redditur, compensationis gratia perfruantur, exceptis Osrhoena et Isauria: nam easdem constat aurum comparaticium minime redhibere. *D. V id. Aug. Hierapoli Gratiano A. IIII et Merobaude vc. conss.* [*a.* 377]

3 [8]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Martiniano comiti sacrarum largitionum.* Fortissimis militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydibus, sed singulos solidos dari praecipimus[9]. *D. XVI[10] k. Febr. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

4 [11]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto pp.* Militaris adaeratio vestis a collatoribus exigatur, sacratissimis videlicet largitionibus inferenda, ita ut quinque eius partes fortissimis militibus erogentur in pretio, sexta vero portio a gynaeciariis clementiae nostrae absque ulla vel ipsorum vel publica incommoditate pro eadem contextione suscepta iunioribus gregariisque militibus in ipsa, quam maxime eos desiderare constitit, specie praebeatur. *D. VII id. Mart. Constantinopoli Asclepiodoto et Mariniano conss.* [*a.* 423]

XXXX (XXXXI).[12]
DE METATIS ET EPIDEMETICIS.

1 [13]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Theodoto magistro officiorum.* Si quis mensorum nostrorum manum[14], qua deputatas singulis quibusque domus enotant et postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitaverit, ad instar falsi reus ex hac auctoritate teneatur. *D. VI k. Nov. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio vc. conss.* [*a.* 393]

2 [15]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Hosio magistro officiorum.* In qualibet vel nos ipsi urbe fuerimus vel ii qui nobis militant commorentur, omni tam mensorum quam etiam hospitum iniquitate sub-

(1) = *Th.* 7, 5, 1 (2) ut pretium maiore taxatione deposcant *ins. Th.* (3) percellat *Th.* (4) = *Th.* 7, 5, 2 (5) = *Th.* 7, 6, 2 (6) = *Th.* 7, 6, 3 (7) annua (8) = *Th.* 7, 6, 4: *iunge Th.* 6, 30, 14, *cf. etiam Th.* 6, 26, 6. 6, 30, 13 (9) praecipias *Th.* (10) XV *Th.* 6, 30, 14 (11) = *Th.* 7, 6, 5 (12) *B* 57, 5 (13) = *Th.* 7, 8, 4 (14) manum *dett.*, manu *OTh.* (15) = *Th.* 7, 8, 5

mere, ut fiscus ipsis secundum mensae rationem frumenti pretia solvat, ipsi vero ex speciebus iam comparatis lucrum faciant, vetat constitutio colla-
2a torem invitum ad coemptionem adigere. Quod si quis ultro eis vendere velit, non excedant pretia mensae in ea quantitate quae postea annonarum
2b nomine militibus praestanda est. Nam si extrinsecus aliam quantitatem emere velit, negotiari
2c prohibetur quemadmodum omnes milites. Quae omnia ostendit futura retractatio, qua unusquisque qui quandocumque mentitus usurpaverit, duplum reddere cogitur, ut simplum vindex accipiat, alterum
3 tantum fisco cedat. Omnes autem milites qui certis personis deputati sunt, annonas suas adaeratas secundum mensae adaerationem accipiant similiterque capitum: neque species petant, nisi sponte
4 collator eas inferat. Qui supra dictorum aliquid praetermittere ausus fuerit, summum periculum subibit, sive tribunus sit sive vicarius sive domesticus sive actuarius sive optio sive princeps numeri sive officialis magistri militum, quando contigerit, ut aliquid contra veritatem [factum] innotescat vel attemptetur, neque id confestim manifestetur et denuntietur: nam retractatio omnia quae adversus constitutionem facta erunt evincet.

mota duas dominus propriae domus, tertia hospiti
deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat
portiones, ut in tres domus divisae partes primam
eligendi dominus habeat facultatem, secundam hospes
quam voluerit exsequatur, tertia domino relinquenda.
plenum enim aequitate atque iustitia est, ut, qui aut
successione fruitur aut empto vel extructione gaudet,
electam praecipue iudicio suam rem[1] teneat et re-
1 linquat. Ergasteria vero, quae mercimoniis depu-
tantur, ad praedictam[2] divisionis iniuriam non vocen-
tur, sed quieta sint et libera et ab omni hospitum
iniuria defensata solis dominis conductoribusque de-
serviant. sane si stabulum, ut adsolet, militari viro
in tertia domus parte defuerit, ex ergasteriis, nisi
id dominus qualibet occasione providerit, pro ani-
malium numero vel domus qualitate deputabitur.
2 Illustribus sane viris non tertiam partem domus,
sed mediam hospitalitatis gratia deputari decernimus:
ea dumtaxat condicione servata, ut alter ex his qui-
libet, quive maluerit, divisionem arbitraria aequitate
3 faciat, alter eligendi habeat optionem. Et fir-
missimum perpetuo quod iussimus perseveret, ita ut
triginta libras aur. qui illustri sunt praediti dignitate
fisco nostro se illaturos esse cognoscant, ceteri vero
militia sciant se esse privandos, si generale prae-
ceptum amplius usurpando quam iussimus reprehen-
sibili temeritate violaverint. *D. VIII id. Febr. Con-
stantinopoli Honorio IIII et Eutychiano conss.* [a. 398]

3 [3] *Idem AA. Vincentio pp.* Cunctos iudices scire
volumus a praetoriis ordinariorum iudicum his prae-
sentibus abstinendum. *D. XVI k. Febr. Mediolani
Stilichone et Aureliano vv. cc. conss.* [a. 400]

4 [4] *Idem AA. Aemiliano magistro officiorum.* Fabri-
censium domibus ubique constitutis omnem molestiam
hospitum praecipimus amoveri. quo[5] et Antiochen-
sibus et ceterarum civitatum fabricis similis domo-
rum excusatio praebeatur, absente scilicet sacro
comitatu. *D. XVI k. Febr. Constantinopoli Stilichone
et Aureliano conss.* [a. 400]

5 [6] *Impp. Honorius et Theodosius AA. Iohanni
pp.* Devotum possessorem ab omni inquietudine
1 liberamus. Primo igitur omnium ad nullum prae-
dium[7] publicum vel privatum domus nostrae vel
cuiuscumque iuris nullus metator[8] accedat, si a quo-
libet quam fuerit destinatus. Licentiam enim domino
actori ipsique plebi serenitas nostra commisit, ut
eum, qui praeparandi gratia ad possessionem venerit,
[9] expellendi habeat facultatem nec crimen aliquod
pertimescat, cum sibi arbitrium ultionis suae sciat
esse concessum, recteque sacrilegium prior[10] arceat,
ab qui primus invenerit. Administrantem vero eius-
que officii proceres, quorum praecepto inhibitam per-
sonam ad agrum aliquem destinaverit, in tempore
2 proscribi debere censuimus[11]. Solam sane hospi-
talitatem sub hac observatione concedimus, ut nihil
ab hospite, quod vel hominum vel animalium pastui
necessarium creditur, postuletur, omniumque sit ac-
celeratum iter atque continuum nec ulli liceat resi-
dere, ne diuturnitas commanentium ulla ex parte
3 praedium vexet. Decem etiam librarum auri multa
ferietur, quisquis administrator togatus apparitor ul-
lus aut militans vel iter agens illo in loco aliquid
4 ab hospite postulaverit. In tantum enim inhiberi
sceleratum morem iubemus, ut ipsis quoque praeben-
tibus impunitum esse non patiamur, si quid[12] sponte
contra praeceptum nostrum probati fuerint obtulisse.
*D. prid. id. Ian. Ravennae post consulatum Hono-
rii VIIII et Theodosii V AA.* [a. 413]

6 [13] *Idem AA. Hadriano pp.* Africae[14] hoc pro-
spectum est, ut infausta hospitalitatis praebitio tol-
leretur nec balneum quisquam[15] a domino aedium
postulet. *D. V non. Mart. Ravennae Constantio et
Constante conss.* [a. 414]

7 [16] *Idem AA. Eustathio pp.* Devotissimos milites
ex procinctu redeuntes vel proficiscentes ad bella
muri novi sacratissimae urbis singulae turres in pede-
planis suis suscipiant. *D. V non. Mart. Constanti-
nopoli Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [a. 422]

8 [17] *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Helioni
magistro officiorum.* Archiatros nostri palatii nec
non urbis Romae et magistros litterarum pro neces-
sariis artibus et liberalibus disciplinis nec non pic-
turae professores, si modo ingenui sunt, hospitali
molestia quoad vivent liberari praecipimus. *D. XIIII
k. Sept. Hierio et Ardaburio conss.* [a. 427]

9 [18] *Idem AA. Nomo magistro officiorum.* Omnes,
qui metata in suis domibus praestant, sive hospitia
praebuerint metatoribus seu quolibet pacto satis eis
fecerint, nullam vel pensionis vel discussionis domus
1 gratia molestiam sustinere cogantur. Deinde ne-
minem volumus cuiuslibet loci vel ordinis in hac
florentissima urbe domum propriam excusantem me-
tatum sibi in alienis aedibus[19] privilegio militiae
vindicare. quod et in provinciis observari oportet.
2 Ceteris vero, quibus illustris dignitas sub[20] cin-
gulo vel citra cingulum pro solo honore delata est,
excusandarum aedium licentiam penitus denegamus.
3 Hoc iuris in his etiam praecipimus observari, quos
ipsa quidem administrationis condicio spectabiles
novit, honor tamen additus a nostra liberalitate red-
4 dit illustres. Scituris omnibus, quod si quis, cum
cingulo perfruatur et excusationem ita propriae do-
mus impetraverit, ut a pensione etiam portionis ter-
tiae sit immunis, et militiae causa metatum in alienis
domibus sibi crediderit vindicandum, si quidem honore
praeditus excusationis ius habeat, carebit legum privi-
legiis, quas fraudare conatus est: si vero inter eos
quibus nulla suffragatur dignitas numeretur, centum
librarum auri sacratissimis largitionibus pendendarum
illatione multabitur. *D. XVII k. Febr. Constantino-
poli Theodosio A. XVIII cons.* [a. 444]

10 *Impp. Valentinianus et Marcianus AA. ....*[21]
magistro officiorum. Hac lege sancimus, ut, si quis
consularem et patriciam meruerit dignitatem, tres
domos proprias dum superest habeat hospitum im-
munitate securas, heredes vero eius filii aut pater
aut mater nepotes aut frater aut soror aut uxor dua-
1 rum domorum suarum excusatione potiantur. Si
quis vero consulatu tantummodo gloriatur, duas semis
domos suas immunes habeat: post fata vero eius
memorati heredes unam semis domum suam habeant
2 nullis hospitiis praegravatam. Pari privilegio per-
fruatur cum memoratis heredibus, qui solius patri-
ciae dignitatis sine consulatu decoratur insignibus.
3 Praefecturii vero nec non et magistri militum
duas domus suas habeant quoad vixerint hospitibus
liberatas: heredes vero eorum memorati unam de-
fendant domum suam simili excusatione munitam.
4 Magistri vero officiorum vel quaestores unam semis
domum suam quoad vixerint habeant hospitum onere
liberatam: heredes vero eorum praedicti unam ab
5 hospitibus iure defendant. Comites autem domes-
ticorum et protectorum et sacrarum largitionum et
privatarum et vir spectabilis primicerius notariorum
singulas domus suas ab hospitum gravamine dum
vivunt gaudeant esse securas: memorati vero here-
des eorum mediam partem unius domus suae sciant
excusatione muniri. residuae vero dimidiae partis
tertiam portionem hospitibus deputandam esse co-
6 gnoscant. Si qui illustres honorarias dignitates
quascumque sine actu caelitus impetrarunt, aequo
animo suas domos hospitibus post hanc legem pan-

(1) rem Th., partem rem C^a, partem KC^b (2) praedictae Th. (3) = Th. 7, 8, 6 (4) = Th. 7, 8, 4 (5) quo Th., quod libri (6) = Th. 7, 8, 10 (7) per Africam vel ins. Th. (8) mensor Cuiacius Th. (9) mulctandi ins. Th. (10) prior om. Th. (11) sic K, censemus Th., decernimus C (12) vel ins. Th. (13) = Th. 7, 8, 12: iunge Th. 8, 20, 11, 7, 4, 33 (14) africae Th., om. libri, quasi pars esset inscriptionis (15) nec privatum quisque Th. (16) = Th. 7, 8, 13 (17) = Th. 13, 3, 18 (18) = Nov. Theod. 25 (19) domibus Nov. (20) cum Nov. (21) ss. vingel e C^a, ss. visael'e C^b

dant pro tertia quae legibus praefinita est portione: exceptis videlicet ergasteriis, quae in plateis vel an-
7 giportis esse noscuntur. Quod in omnibus domibus quae hospitales sunt observari iubemus: ita ut nemo vel ex sacro rescripto vel ex divina adnotatione seu pragmatica sanctione contra hanc legem
8 uti possit excusationis auxilio. His omnibus, quae per hanc legem constituimus, in hac aeterna urbe observandis.

11 [1]*Imp. Zeno A. Illyriciano magistro officiorum.* Decem post primicerium tribunos in domibus, quas in hac regia urbe possident, metatorum iussimus vacationem mereri.

12 [2][*Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτορίων.*]

[3]*Μηδεὶς ἄρχων ἐν τῷ περινοστεῖν ζητείτω προφάσει ἐπιδημητικῶν ἢ προφάσει ἀφοπλισμοῦ χρυσίον. εἰ δὲ τοῦτο ποιήσει, καὶ ἐκβάλλεται τῆς ἀρχῆς καὶ δημεύεται καὶ ἐξορίᾳ διηνεκεῖ ὑποβάλλεται*[4].

[*D.* VIII *k. Iul. Chalcedone Lampadio et Oreste vv. cc. conss.*] [*a.* 530]

XXXXI (XXXXII).

DE SALGAMO HOSPITIBUS NON PRAEBENDO.

1 [5]*Impp. Constantius et Constans AA. Leontio pp.* Ne quis comitum vel tribunorum aut praepositorum aut militum nomine salgami gratia, id est[6] culcitas lignum oleum a suis extorqueat hospitibus: sed nec volentibus[7] hospitibus in praedictis speciebus aliquid auferant: sed provinciales sint nostri ab hac praebitione securi: comitibus tribunis vel certe praepositis militibusque gravi vexationi subiacentibus. *D.* V *id. Oct. .... conss.*[8] [*a.* 340?]

XXXXII (XXXXIII).

DE COMMEATU.

1 [9]*Imp. Constantinus A. et C. Aeliano*[10]. Ne cui liceat praepositorum vel[11] tribunorum cohortium vel vicariorum et familiarium eorum tempore expeditionis[12] quocumque genere cuiquam de militibus a castris atque signis vel his etiam locis, in quibus
1 pertendant, discedendi commeatum dare. Si quis vero contra hanc[13] legem facere ausus fuerit et militem contra interdictum commeatu dimiserit eo tempore, in quo[14] barbarorum incursio extiterit, et tunc, cum praesentes in castris atque apud signa milites esse debeant, quisquam afuerit, capite vindicetur. *D.* IIII *k. Mai. Severo et Rufino conss.* [*a.* 323]

2 [15]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium magistrum officiorum.* Quicumque de scriniis aut agentibus in rebus vel etiam ex officiis palatinis, his videlicet, qui sacrarum et privatarum remunerationum comitibus obsecundant, sex mensium spatium supra diem commeatus aut iussionem evectionis afuerit, is in inferiorem locum quinque antelatis posterioribus devolvatur: is vero, qui anni vacationem arbitratu proprio iudiciarii praecepti oblitus adsumpserit, a decem post se militantibus transeatur: ac deinde cum iam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de sequentibus postferatur: qui vero nec post quadriennii quidem tempus, militantum non immerito matriculis auferatur. *D. k. Oct. Ausonio et Olybrio conss.* [*a.* 379]

3 [16]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Gaisoni comiti et magistro militum.* Si qui[17] sine commeatu aliquo annum in penatibus propriis vel in quibuslibet locis desidiosa quiete transegerit, decem sequentibus postponatur: in quo vero biennium talis culpa deprehenditur, viginti sibi antepositos congemiscat: tertius autem annus triginta praelatos iure deflebit, ita ut quartus exempto matriculae nullam[18] veniam derelinquat. *D. prid. id. Iun. Ravennae post consulatum Honorii* VIIII *et Theodosii* V *AA.* [*a.* 413]

XXXXIII (XXXXIIII).

DE TIRONIBUS.

1 [19]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Modesto pp.* Nullus tiro vagus aut veteranus aut censibus obnoxius ad militiam accedat. *D.* XIIII *k. Oct. Hierapoli Valentiniano et Valente* III[20] *AA. conss.* [*a.* 370]

2 [21]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio pp.* Quisquis mancipium iuris alieni in tirocinio militiae scribi curaverit[22], convictus ac proditus auri libram aerario nostro cogatur inferre, mancipio scilicet domino, si factum ignoraverit, reddendo[23]. *D.*[24] *id. Mai. Tyro metropoli. pp. Beryto Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

3 [25]*Impp. Honorius et Theodosius AA. .... comiti*[26] *sacrarum largitionum.* Tirones in scholis loco semper posteriore ponantur. nec enim patimur quemquam celsiorem gradum obtinere, nisi cui et laborum adsiduitas et stipendiorum prolixitas suffragatur. *D.* VII *k. Dec. Ravenna Basso et Philippo conss.* [*a.* 408]

XXXXIIII (XXXXV).

DE LITORUM ET ITINERUM CUSTODIA.

1 [27]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Eustathio pp.* Saluberrima sanctione censemus[28], ne merces illicitae ad nationes barbaras deferantur. et quaecumque naves ex quolibet portu seu litore dimittuntur, nullam concussionem vel damna sustineant: ita tamen, ut earum naucleri deponant, in quam provinciam[29] ituri sunt, ut hoc manifestato nulla contra eos postea indignatio seu concussio procedat. *D.* XIIII *k. Oct. Constantinopoli Theodosio A.* VIIII *et qui fuerit nuntiatus*[30]. [*a.* 420]

XXXXV (XXXXVI).

DE DESERTORIBUS ET OCCULTATORIBUS EORUM.

1 [31]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium pp.* Si quis forte desertorem agro tectoque susceperit atque apud se diu passus fuerit delitescere, actor quidem vel procurator loci, qui hoc sciens prudensque commiserit, capitali sup-

(1) *iunge* 12, 7, 2 (2) *iunge* 1, 4, 26 (§ 16), *ex qua inscriptionem subscriptionemque restituimus* (3) = *B* 57, 5, 12 (4) *id est* nullus praeses in circumeundo provinciam aurum requirat hospitii obtentu vel armorum deponendorum gratia. si hoc fecerit et magistratu removetur et bonis publicatis perpetuo exilio subicitur (5) = *Th.* 7, 9, 2 (6) salg. gratia id est *om. Th.* (7) sed nec vol.] nec invitis (vitis *liber*) vel magistratibus vel *Th.* (8) oct. conss. su *Th.*, *extremis abscissis: fortasse* su[pra scriptis] *suppl.*, *pro quibus Iustiniani scripserint* Acyndino et Proculo conss. (9) = *Th.* 7, 12, 1: *iunge* 12, 35, 9 (10) Aelio pp. 12, 35, 9 (11) decurionum vel *ins. Th.* (12) vel vicariorum ... expeditionis *om. Th.* (13) hanc *om. Th.* (14) eo tempore in quo] atque id temporis nulla eruptio erit, tunc deportatione cum amissione bonorum adficiatur: sin vero aliqua *Th.* (15) = *Th.* 7, 12, 2 (16) = *Th.* 7, 18, 16 (17) si qui *O*[a], si quis *KO*[b], qui *Th.* (18) nulli *Th.* (19) = *Th.* 7, 13, 6: *iunge Th.* 16, 2, 19 (20) IIII (= *a.* 373) *Tillemont* (21) = *Th.* 7, 13, 11 (22) duxerit offerendum *Th.* (23) mancipio ... reddendo *om. Th.* (24) d.] accepta cum litteris pp. *similiave requiruntur: data videtur anno proximo, nam hoc anno Florus pp. Or. fuit* (25) = *Th.* 7, 13, 19 (26) comiti (*nomine omisso*) *Th.*, ad com. *O* (27) = *Th.* 7, 16, 3 (28) decrevimus *Th.* (29) in qua provincia *libri* (30) VIIII et Constantio III conss. *scripserint Iustiniani* (31) = *Th.* 7, 18, 4, *principio addito ex Th.* 7, 18, 5: *iunge* 7, 13, 4

plicio subiugetur, dominus vero, si huius rei conscius
fuerit, praedii, in quo latuerit desertor, amissione
1 puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit
2 mediocris[1] loci ingenuus, immunitate potiatur. Ne-
que solum de his loquimur, qui proxime signis feli-
cibus applicati militiae rudimenta timuerunt, verum
etiam qui stipendiis militaribus degenerem latebram
3 praebuisse monstrantur. Desertor autem habe-
bitur quisquis belli tempore aberit a signis. horum
qui sponte processerit, peccati anterioris supplicium
non timebit. sin vero flagitiosa ignavia delitescat,
per eum, in cuius domo fuerit, invigilantibus extrin-
secus[2] quoque officiis publicis, ubicumque correptus
severitati iudicis offeratur, degeneri morte gladium
4 subiturus. Si autem rector provinciae propositam
severitatem vel gratia vel dissimulatione distulerit,
patrimonii atque existimationis damno subiciatur et
in officii primores capitaliter vindicetur. *PP. id. Iul. Romae Gratiano v et Theodosio AA. conss.* [*a.* 380]

2 [3]*Imppp. Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Hadriano pp.* Si desertores inventi resistendum atque armis obtinendum putaverint, tamquam rebelles in ipsis temeritatis suae conatibus opprimantur: ita tamen[4], ut provinciarum iudices sollicita cautione disquirant, ne sub falsarum tractoriarum nomine desertionis suae crimen defendere moliantur, nec[5] suppositis aut commentis epistulis evadendi habeant facultatem. *D. VI k. Mart. Ravennae Theodosio A. et Rumorido conss.* [*a.* 403]

3 [6]*Idem AAA. Longiano*[7] *pp.* Qui relictis militaribus castris se ad depraedationes vel latrocinium contulerint, severitatem iudicis[8] non evadant. *D. VIIII k. April. Ravennae Arcadio A. VI et Probo vc. conss.* [*a.* 406]

XXXXVI (XXXXVII).

DE VETERANIS.

1 *Imp. Constantinus A. cum introisset principia
et salutatus esset a praefectis et tribunis et viris
eminentissimis, acclamatum est:* Auguste Constan-
tine, deus te nobis seruet[9]: vestra salus nostra salus:
1 vere dicimus, iurati dicimus. *Adunati veterani
exclamaverunt:* Constantine Auguste, quo nos vete-
ranos factos, si nullam indulgentiam habemus? *Con-
stantinus A. dixit:* Magis magisque conveteranis meis
2 beatitudinem augere debeo quam minuere. *Victo-
rinus veteranus dixit:* Muneribus et oneribus uni-
versis locis conveniri non sinamur. *Constantinus A.
dixit:* Apertius indica: quae sunt maxime munera,
3 quae vos contumaciter gravant? *Universi veterani
dixerunt:* Ipse perspicis scilicet. *Constantinus A.
dixit:* Iam nunc magnificentia[10] mea omnibus vete-
ranis id esse concessum perspicuum sit, ne quis
eorum in nullo munere civili neque in operibus pu-
blicis conveniatur neque in nulla collatione neque a
4 magistratibus neque vectigalibus. In quibuscum-
que nundinis interfuerint, nulla ad venditionem[11]
5 proponenda dare debebunt. Publicani quoque,
ut solent agentibus super compellere[12], ab isdem
veteranis amoveantur. quiete post labores suos
6 (1) perenniter perfruantur. Fisco nostro quoque
eadem epistula interdiximus, ut nullum omnino ex
his inquietaret: sed liceat eis emere et vendere, opti-
mis negotiis pecuniam tractare et mercimonia agi-
tare[13], ut integra beneficia eorum sub saeculi nostri
7 otio et pace perfruantur[14]. Sed etiam nullo mu-
nere civili, id est corporali sive personali, vel de
portorio onere eos[15] adfici concedimus[16]. *D. k. Mart. in civitate Velovocorum Constantino A. VI et Constantino C. conss.* [*a.* 320]

2 [17]*Idem A. Maximo pp.* Providendum est, ne veterani protectoria dignitate cumulati, aut qui[18] honores varios pro meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsentur iniuriis, cum, si quis in hoc crimine fuerit deprehensus, rectores provinciarum pro iurisdictione sua examinantes factum pro sui qualitate eos coerceant[19]. *D. IIII k. Ian. Triveris*[20] *Ianuarino et Iusto conss* [*a.* 328]

3 [21]*Idem*[22] *A. ad Euagrium pp.* Veterani, qui ex neglegentia vitae neque rus colunt neque aliquid honestum peragunt, sed latrociniis sese dederunt, omnibus veteranorum privilegiis exuti poenis competentibus a provinciarum rectoribus subiciantur. *D. III id. Aug. Constantio A. VI et Constante II conss.* [*a.* 353]

4 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Eustathio pp.*[23] *et Nestorio pp. Illyrici.* Nullus eorum, qui sacramentis inhaerere desierit, vel volens permittatur vel invitus militare cogatur observare iudicium: sententiis, quae non his observatis latae fuerint, nullam firmitatem habentibus, nisi forte reperiatur ibi tempore militiae coepta cognitio: tunc enim velut necdum cingulo deposito sub militari iudice rem tractari finirique praecipimus, nisi principali beneficio specialiter indulto quidam ex his sese defendant. [*a.* 421—422]

XXXXVII (XXXXVIII).

DE FILIIS OFFICIALIUM MILITARIUM QUI IN BELLO MORIUNTUR.

1 [24]*Imp. Constantinus A. ad Euagrium pp.* Ii, qui ex officialibus quorumcumque officiorum geniti sunt, sive eorundem parentes adhuc sacramento tenentur sive iam dimissi erunt, in parentum militiam vocentur[25]. *D. prid. non. Aug. Basso et Ablabio conss.* [*a.* 331]

2 *Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Neoterio*[26]. Filios primipilariorum paternam sequi condicionem oportet[27]. [*a.* 380?]

3 [28]*Ἐάν τις ἐν πολέμῳ τελευτήσῃ ὁπωσδήποτε στρατευόμενος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐὰν εἷς ἐστιν, ἢ πολλῶν παίδων ὁ μείζων παραχρῆμα εἰς τὸν τόπον τοῦ πατρὸς ὑπεισερχέσθω καὶ τὰς ἀννώνας τὰς αὐτὰς λαμβανέτω, εἰ μέχρι βιάρχου ἦν ὁ*

(1) si desertorem servus prodiderit, libertate donetur, si mediocris *Th.* (2) forinsecus *Th.* (3) = *Th.* 7, 18, 11 (4) ita tamen *tuetur Th., ubi respiciunt ad initium constitutionis ab Iustinianis omissum* (5) ne *Th.* (6) = *Th.* 7, 18, 15 (7) Longiniano 11, 4, 1? *Th.* 13, 11, 11 (8) iudicis] publicam *Th.* (9) dii te nobis servent *Th.* (10) munificentia *Th.* (11) ad venditionem *dett.*, ad inventionem *OX*, advectionem *K*, *om. Th.* (12) super compellere *Th.*, superpellere *I^b*, super pellem *OI^a*, supplere *K* (13) optimis . . . agitare *om. Th.* (14) *expectes fere* serventur (15) onere eos *edd.*, oneri eos *K*, honeris *OI^b*, eos *I^a* (16) § 7 *om. Th.* (17) = *Th.* 7, 20, 5: *iunge* 1, 40, 2 (18) qui *Th.*, *om. libri* (19) rectores provinciarum conveniat ad tuum iudicium referre atque ad tuum officium praedictos dirigere, ut factum pro sui qualitate possit facillime coerceri *Th.* (20) Ian. [accepta . . .] Triveris? (21) = *Th.* 7, 20, 7 (22) imp. Constantius A. *scribi debuit, cf. Th.* 7, 20, 6 (23) Orientis *ins.* (24) = *Th.* 7, 22, 3: *iunge Th.* 12, 1, 19. 20 (25) in parentum locum procedant *Th.* (26) *cf. Th.* 7, 22, 11: have Neoteri kn.: *cuius tamen constitutionis argumentum adeo diversum est, ut c. 2 h. t. ad eam efformatam esse vix tibi persuadeas* (27) d. VI id. Sept. Sirmio Gratiano V et Theodosio I AA. conss. *Th.* 7, 22, 11 (28) = *B* 57, 7, 3

XXXXVII 3 *Si quis quocumque modo in bello mortuus fuerit, filius eius, si tantum unus extat, vel e pluribus maior natu statim in locum patris succedat et annonas eius accipiat, si pater non super*

πατήρ. εἰ δὲ ἀνώτερος ἦν τοῦ βιάρχου[1]*, βίαρχον μόνον γίνεσθαι τὸν παῖδα. πρόδηλον γάρ, ὅτι ὁ μείζων ταύτην ἔχων τὴν παραμυθίαν φροντίζει καὶ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν.*

XXXXVIII (XXXXVIIII).
DE OBLATIONE VOTORUM.

1 [2]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Basilio pu.* Quando votis communibus felix annus aperitur. in una libra auri et[3] solidis obryziacis[4] principibus offerendi devotionem animo libenti suscipimus statuentes, ut deinceps sequentibus annis uniuscuiusque sedulitas principibus suis talia ingerant semper et deferant. *D. III non. Mart. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

XXXXVIIII (L).[5]
DE NUMERARIIS ACTUARIIS ET CHARTULARIIS ET ADIUTORIBUS SCRINIARIIS ET EXCEPTORIBUS SEDIS EXCELSAE CETERORUMQUE IUDICUM TAM CIVILIUM QUAM MILITARIUM.

1 [6]*Imp. Constantinus A. Veroniciano vicario Asiae.* Vorax et fraudulentum numerariorum propositum, qui diversis obsequiis[7] rectoribus obsequuntur, ita inhibendum est, ut antea sanximus et nunc itidem sancimus condicioni eos subdi tormentorum et eculeis atque lacerationibus subiacere. *D. XIIII k. Iun. Optato et Paulino conss.* [*a.* 334]

2 [8]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Clearchum.* Qui numerarii appellari consueverant consularium ac praesidum dumtaxat, tabularii post hanc nostram sanctionem[9] vocabuntur, scientes se tormentis esse subiectos, nisi iudicibus vel his, qui provecti nostro iudicio ad provincias venerint, vel exactoribus[10] debitorum aut[11] reliquorum modum frequenter ingesserint sub actorum testificatione: quos scire oportet cum his qui debitores sunt sese ad solutionem esse retinendos, nisi omnia debita ipsis
1 fuerint indicantibus persoluta. Triennii tamen spatio tabulariorum decet tempus omne concludi. *D. XIIII k. Mart. Constantinopoli Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

3 [12]*Idem AA. Rufino pp.* Numerarios amplissimae tuae sedis cingulum habere et militiae ordinem tenere iubemus. *D. prid. id. Dec. Parisiis Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

4 [13]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. omnibus rectoribus provinciarum.* In provinciis singulis duo numerarii, qui et[14] tabularii, collocentur, quo ad unum fiscalis arcae ratiocinium, ad alterum largitionales pertinere tituli iubeantur: scituri, quod, si ex alienis quicquam actibus ad alteram partem illicita fuerit usurpatione translatum, is, qui iudicis culpam dissimulatione texerit, gravissimo sit supplicio subiugandus. *D. III k. April. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

5 [15]*Idem AAA. et Arcadius A. Principio pp.* Exceptores omnes iudicibus provincialibus[16] obsequentes, qui nec cohortalem militiam sustinere videntur[17] neque a fisco ullas consequuntur annonas, absque metu dare[18] coeptis operam, etiamsi decuriones sint, minime prohibemus, dummodo munia propriae civitatis agnoscant et peracto secundum morem exceptionis officio ad propriam sibi curiam redeundum esse non nesciant. *D. IIII id. Dec. Aquileiae Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

6 [19]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Severo pu.* Ne diutius ad cunctorum perniciem actuarii numerariorum consortiis adiuventur, illustris auctoritas tua cunctos ex numerariis actuariorum societate praecipiat abstinere atque ab eorum communione disce-
1 dere. Quod si haec moniti custodire neglexerint, isdem poenis se quibus actuarios non ambigant subiacere. *D. IIII k. Iul. Nicaeae Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

7 [20]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio pp.* Actuarios tam classium urbis Constantinopolitanae quam thymelae equorumque curulium civitatum diversarum non aliter nisi, ut consueverat, manus sanxerit principalis, sublimitas tua praecipiat
1 ordinari. [21]Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione convictus, profecto irritis his, quae vetita contrectavit, etiam congruam indignationem incurret. *D. X k. Iul. Nicomediae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

8 *Idem AA. Protogeni pp.* Scriniarios vel numerarios officii magnitudinis tuae iubemus nullatenus in posterum aut mutuam pecuniam sumere aut polliceri cuiquam pro publicis cogi expensis: quos nullam post depositam militiam inquietudinem sustinere volumus.

9 *Imp. Leo A. Dioscoro pp.* Nemini licere deinceps iubemus in quacumque militia connumerato sollicitudinem actuarii subire vel post depositam eandem curam ad militiam adspirare, quatenus inter privatos agens omnique militari privilegio denudatus nihil nundinationis vel fraudis circa commendanda ratiocinia quibus obnoxius est attemptare valeat. [*a.* 472?]

10 [22]*Imp. Zeno A. Arcadio pp.* Nulli scriniario liceat pro tempore numerarios plus quam quaternis vicibus, nec his tamen continuandis, adiuvare: idemque hoc super [23]chartulariis praebenda pro tempore numerariis opera observari decernimus, ita ut adiutorum quidem biennii, chartulariorum vero unius anni intervallo continuatio interrumpatur: nulla adiutoribus ad chartulariorum sollicitudinem, quam semel dedignati sunt, descendendi danda licentia: ita ut Orientalis quidem tractus pro tempore numerariis non nisi ab his scriniariis, qui intra triginta viros a numerario retro numerandos, Asianae vero dioeceseos numerariis non nisi ab his, qui intra quinquaginta a numerario similiter retro numerandos inveniuntur, Ponticae vero et Thracicae dioeceseos passim et pro suo libitu ex omni multitudine eligendorum adiuto-
1 rum tribuatur facultas. Omnia sane commonitoria vel praeceptiones aut evectiones seu quaelibet publica instrumenta non solum adiutori, verum etiam provinciae illius de qua disponitur tractatori inspiciendi itidemque subscribendi, aliorum quoque, qui una cum eo tractant, in eadem subscriptione men-
2 tione habenda, necessitatem incumbere. Si quid autem sine hac observatione ex Orientali vel Asiano

(1) *Cuiacius vertit:* quod si altiorem obtinuerit veluti ducenarii aut centenarii, *quasi in Graecis exciderit οἷον δουκηνάριος ἢ κεντηνάριος* (2) = *Th.* 7, 24, 1 (3) et *del., cf. not.* 4 (4) auri solidi septuaginta duo obryziaci (solidis LXXII obryziacis *Gothofredus*) *Th.* (5) *B* 6, 35 (6) = *Th.* 8, 1, 4: *iunge Th.* 8, 15, 2 (7) obsequiis *om. Th. contra B* (*κ.π.*): *ἐν διαφόροις ὑπηρεσίοις τοῖς ἄρχουσιν ὑπουργοῦσιν* (8) = *Th.* 8, 1, 9 (9) *idem B* (*κ.π.*): posthac nostra sanctione *Th.* (10) exactoribus] *idem B* (*κ.π.*): his qui ibidem diutius fuerint commorati *Th.* (11) ac *Th.*, *ἤτοι B* (*κ.π.*) (12) = *Th.* 8, 1, 11 (13) = *Th.* 8, 1, 12 (14) numerarii qui et *om. Th. B* (15) = *Th.* 8, 7, 17: *iunge Th.* 11, 16, 17 (16) provincialibus *om. Th.*, *tuentur B* (*κ.π.*) (17) *idem B* (*κ.π.*); qui nec militiam sustinent *Th.* (18) navare *Th.*, *διδόναι B* (*κ.π.*) (19) = *Th.* 8, 1, 14 (20) = *Th.* 8, 7, 21 (21) § 1 = 12, 59, 6 (22) *Herrmann iungit* 12, 60, 6 (23) a *ins. Mommsen*

biarchi gradum ascenderit. sin autem maiorem biarcho gradum habuerit, filium biarchum tantummodo fieri. manifestum enim est maiorem natu, qui hoc solacio fruitur, fratrum quoque suorum curam habiturum.

[illegible]

1 Imp. [illegible] A. [illegible] pp. [illegible] [illegible] ad eandem dignitatem [illegible] et privilegia cum sequentia suffi- [illegible] ut primi ordinis comitivam per [illegible] mereantur[illegible] corni- [illegible] et numerarius scrinii Macedoniae et [illegible] operum et scrinii [illegible] qui post novellam dispositionem divae memoriae Zenonis, quae de isdem [illegible] militiam, obtinente.

[illegible]

[illegible]

1 Imp. [illegible] ad [illegible]. [illegible]

2 [illegible] pp. Praesides et [illegible] quibus propterea res publica [illegible] licentia derogetur. [illegible] habeat facultatem, [illegible] stare dignoscitur: [illegible] sede, cui cursus publicus [illegible] per eum licentia et[illegible] ubi ratio exegerit praesto est. PP. XV k. Mart. Constantino A. [illegible] et Constantio C. conss. [a. [illegible]]

3 [16]Imp. Constantius A.[18] ad Taurum pp. Evectiones ab omnibus postulentur. [illegible] et tam iudices quam custodes publici cursus minime transire patiantur 1 antequam seriem evectionis adspexerint. Quod si quis putaverit resistendum et sine evectione [illegible] facere detegitur, vel ultra tempus quod evectioni insertum est publico cursu uti conatus sit[17], ubi repertus fuerit, eundem iussimus detineri et, si quidem dignitate praeditus sit[18], de eius nomine ad prudentiam tuam et ad illustrem[19] virum comitem et magistrum officiorum referri. [16]adversus ceteros vero protinus indignatio[20] competens exercenda[21] est, quos sinceritas tua pro loco graduque militiae ibidem coerceri posse crediderit. D. VIII k. Iul. Mediolani Constantio A. VIIII et Iuliano C. II conss. [a. 357]

4 [22]Imp. Iulianus A. ad Mamertinum pp. Parhippum eum videri et habendum esse, si quis usurpato uno vel duobus veredis, quos solos evectio continebit, 1 alterum tertiumve extra ordinem commoveat. Nihil autem interesse debet nec ad crimen vocari, utrum agens in rebus suo anne mulionis itineris subiugando modo[23] evectionis datae formam et licentiam non excedat. D. V id. Sept. Mamertino et Nevitta conss. [a. 362]

5 [24]Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Sym[illegible] Lucaniae et Brittiorum. Si [illegible] per publicum cursum iter faciens cuiuscumque dignitatis vel militiae[25] ab itinere recto deverterit[26], poena in eum competens proferatur. D. VIII k. April. [illegible] Valente AA. conss. [a. 365]

[illegible] adspexerint et infra ad- [illegible] sunt (17) vel [illegible] Th. (19) illus- [illegible] Th. (21) ex- [illegible] (23) idem Th.: [illegible] (24) = Th. 8. 5. 25 [illegible] Th. [illegible] quingentis [illegible]

[illegible] numerarios [illegible] censum de- [illegible] qui sibi [illegible] si pro- [illegible] rant. [illegible] has [illegible] huc [illegible] competentis

6 [1]*Idem AA. et Gratianus A. ad Ampelium pu.* Evectionum copiam senatui, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est, ita tamen, ut cum[2] a nobis evocatur aut a clementiae
1 nostrae veneratione discedat. Si quis ergo posthac contra vetitum sibi cursum publicum illicita temeritate praesumpserit, motum in se nostrae mansuetudinis excitabit. *D. III*[3] *id. Dec. Triveris Gratiano A. II et Probo conss.* [*a.* 371]

7 [4]*Idem AAA. ad Hesperium pp.* In omnibus
1 provinciis veredorum pars quarta reparetur. Stabula autem ut impensis publicis extruantur, contra rationem est, cum provincialium sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt[5], citius arbitremur apparanda [6]et utilius[7] tam publico quam his, quos stercus animalium pro suo solacio habere concedimus. *D. III k. Mart. Triveris Gratiano A. IIII et Merobaude conss.* [*a.* 377]

8 [8]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. ad Ausonium pp.* [9]Ut agendi itineris possit esse moderatio, deni[10] veredi[11] per dies singulos ex utraque parte[12] dimittantur: poena quinque librarum auri minime defutura contra eos, qui statuta nostra neglexerint. *D. XII k. Mai. Triveris Valente VI et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 378]

9 [13]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Floro pp.* Iudicibus faciendae evectionis copiam denegamus, cum id tantum nostro numini et tuae sedi nec non viro illustri magistro officiorum sit[14] reservandum, cum neque praefecto urbis neque magistris militum neque ducibus neque vicariis nec cuiquam alii praeter memoratas duas potestates hoc a
1 nobis concessum sit[15]. His enim tantum ambulandi facultatem iudices ex suo arbitrio praebituri sunt, quos in transmissione publicarum functionum[16] prosecutores viderint constitutos: scituri, si definitionem nostram excesserint, se quidem viginti quinque auri libris, officia vero quinquaginta esse multandos. *D. X k. Aug. Constantinopoli Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

10 [17]*Idem AAA. Philagrio comiti Orientis.* Gravissimae poenae[18] acerbitate proposita evectionum contractus, animalium quoque publicorum[19] merces et ementis et distrahentis coercitione[20] prohibemus. *PP. Beryto. d. XII k. Oct. Antonio et Syagrio conss.* [*a.* 382]

11 [21]*Idem AAA. Cynegio pp.* Nullus evectione utatur privatus, tametsi valuerit impetrare. *D. VI non. Mart. Constantinopoli Ricomere et Clearcho conss.* [*a.* 384]

12 [22]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio pp.* Quoniam veredorum quoque cura pari ratione tractanda est, sexaginta libras sella cum frenis, sexaginta itidem[23] averta non transeat: ea condicione, ut, si quis praescripta moderaminis imperatorii libramenta transcenderit, eius sella in frusta caedatur, averta vero fisci viribus deputetur: [24]exceptis auri centenariis, quae necesse est ab hippocomis in solitis sacculis reportari. *D. XV k. Iul. Constantinopoli Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

13 [25]*Idem AAA. Floro pp.* Non patimur hippocomos per eos qui veredis uterentur indigna spoliatione vexari, si quidem nonnulli veredarii saga eorum
1 dicuntur auferre vel praecidere[26]. Quocirca per omnes iudices et curiosos miserabilis removeatur iniuria, scientibus cunctis, quod[27], si observata non fuerit nostra sanctio, non solum damna resarcire, verum etiam notam et multam qui neglexerit subire cogetur. *PP. XV k. Iul. Triveris Valentiniano A. IIII et Neoterio conss.* [*a.* 390]

14 [28]*Idem AAA. Potamio praefecto Augustali.* Publici cursus exhibitio secundum locorum consuetudinem vel curialibus vel cohortalibus debet committi vel his, qui suo periculo ab eminentissima praefectura sub competenti cautela excipiunt. *D. III k. Aug. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

15 [29]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Dextro pp.* Si quis vel per unam mutationem veredum[30] superducendum esse crediderit, in quadruplum superductorum animalium pretium fisci viribus inferat. *D. XV k. April. Mediolano Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

16 [31]*Idem AA. Remistheo duci Armeniae.* His tantummodo utendi cursus publici facultas concessa est, qui legati de diversis gentibus ad nostram clementiam properare festinant. *D. VI k. Mart. Constantinopoli Caesario et Attico conss.* [*a.* 397]

17 [32]*Idem AA. Vincentio pp.* Nemo mulionem mutationibus deputatum vel per sollicitationem vel per[33] receptionem[34] subtrahere audeat, decem libras argenti poenae nomine reformidans inferre. *D. XII k. Mart. Mediolani Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

18 [35]*Idem AA. Messalae pp.* Animalia publica, dum longe maiore ac periniquo pretio pabula aestimantur per mancipes atque apparitores, aperte vexantur. ne id contingat, sublimitas tua disponat, ut neque pabula mutationibus desint, neque provinciales ultra quam iustitiae sinit ratio praegraventur. *D. V k. Dec. Stilichone et Aureliano conss.* [*a.* 400]

19 [36]*Idem AA. et Theodosius A. Septimino proconsuli Africae.* Comperimus provinciales et pabula et pecuniam pro equorum cursualium sollemni ratione conferre et extrinsecus etiam[37] paraveredorum onere
1 praegravari. Provinciarum igitur rectores procurent, ne umquam cursus publicus veniat in querellam et occasio deceptionis curiales vel provinciales[38] animalia indebita praestare compellat. *D. VII k. April. Ravennae Theodosio A. et Rumorido conss.* [*a.* 403]

20 [39]*Idem AAA. Anthemio pp.* Nemo ducum ingressus semel provinciam suam postmodum itineribus faciendis cursu atque angariis ipse sive suum utatur officium, sed expeditionem militarem iumentis pro-
1 priis exsequantur. De cohortalinis etiam officiis eadem lege sancimus, ne quis ex his per provinciam suam discurrens veredo uti conetur in posterum, cum
2 sacra prohibitum sanctione cognoscant. Quod si quis ducum vel apparitorum vel cohortalium temerario animo ea quae decernimus contemnenda putaverit, per singula animalia quibus usus fuerit singularum librarum auri illatione multabitur. *D. IIII non. Aug. Constantinopoli Honorio VII et Theodosio II AA. conss.* [*a.* 407]

21 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.* Nullus penitus cuiuslibet ordinis seu dignitatis vel sacrosancta ecclesia vel domus regia tempore expeditionis excusationem angariarum seu parangariarum habeat. [*a.* 440—441]

22 *Imp. Leo A. Pusaeo pp.* Cursum clavularem[40] ab omni Orientali tractu nec non ab his civitatibus

(1) = *Th.* 8, 5, 32: *iunge Th.* 9, 16, 10 (2) ut cum] cum aut *Russardus* (3) VIII *Th.* 9, 16, 10 (4) = *Th.* 8, 5, 34 (5) in . . . sunt *om. Th.* (6) *seqq. om. Th.* (7) *sic KO*, sit *ins. dett.* (8) = *Th.* 8, 5, 35 (9) ut . . . dimittantur *ex Th.* 8, 5, 40 *sumpta sunt* (10) seni *Th.* (11) singulae etiam raedae *ins. Th.* (12) ex utraque parte *om. Th.* (13) = *Th.* 8, 5, 40 (14) tantum . . . sit] nostro numini et vestris tantum sit potestatibus *Th.* (15) cum neque . . . sit *om. Th.* (16) transmissione largitionalium titulorum *Th.* (17) = *Th.* 8, 5, 41 (18) Capitalis periculi *Th.* (19) animalium q. publ.] asinorumque *Th.* (20) poena *Th.* (21) = *Th.* 8, 5, 44 (22) = *Th.* 8, 5, 47 (23) *idem B:* triginta quinque vero *Th.* (24) *seqq. om. Th.* (25) = *Th.* 8, 5, 50 (26) vel praecidere *om. Th.* (27) quod *Th.*, ut *K*, *om. O* (28) = *Th.* 8, 5, 51 (29) = *Th.* 8, 5, 53 (30) mulamve aut bovem *ins. Th.* (31) = *Th.* 8, 5, 57 (32) = *Th.* 8, 5, 58 (33) per *I*, *om. KO* (34) vel sollicitatione vel receptione *Th.* (35) = *Th.* 8, 5, 60 (36) = *Th.* 8, 5, 64: *iunge Th.* 13, 1, 19 (37) etiam *om. Th.* (38) vel provinc. *om. Th.* (39) = *Th.* 8, 5, 66 (40) clabularem *dett.*, ambularem *O*, ambularentur *K*, *διὰ ὀχημάτων B: in Th.* 8, 5, 23 *dicitur* clabularius cursus

aliarum regionum, quarum instructio tui culminis meminit, tolli amputarique decernimus, ita tamen, ut in transitu fortissimorum militum (quando nostra serenitas disposuerit ex aliis ad alia eos loca deduci, evectionesque animalium secundum consuetudinem a nostra fuerint aeternitate consecuti) et in armorum tam confectione[1] quam translatione servata consuetudine, in profectione quin etiam legatorum[2] animalium dominis, qui ea solent accepta mercede locare, praebenda pensio arcae tui culminis imputetur.
1 Tractorias videlicet animalium super memoratis causis nulli alii iudici, cuiuscumque sit dignitatis, nisi tuo tantummodo culmini faciendi licentiam patere decernimus.

23 *Imp. Anastasius A. Armenio pp.* Iubemus nemini licere cuiuscumque scholae vel officii vel militiae seu condicionis per totius Orientalis tractus partes ob quamcumque causam proficiscenti seu redeunti supra unum veredum unumque paraveredum, cum evectione tamen iudiciali, movere, nisi specialis ei praestita sit nostrae serenitatis quantitatem anima-
1 lium continens evectio. Exceptis procul dubio his, qui pecunias publicas devehunt, cum in hac parte sine nostra quoque speciali auctoritate tanta convenit animalia moveri, quanta transvehendae pe-
2 cuniae summa et eius tuitio deposcit. Quinquaginta librarum auri condemnatione his feriendis, quicumque nostra iussa quolibet modo seu tempore violaverint seu violare concesserint.

LI (LII).

DE TRACTORIIS ET STATIVIS.

1 [3]*Impp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp.* Tractoriae cum stativis solitis bidui tan-
1 tummodo tempus accipiant. Nulli vero penitus cum necessariis sibi personis[4] praebeantur, nisi his tantummodo, qui animalia atque equos sacro usui necessarios prosequuntur: ita tamen, ut his dimissis in tractoriarum corpore[5] quinque dierum numerus adscribatur, ut nullus ultra hoc temporis spatium ad residendum in quo libitum fuerit loco copiam nanciscatur. *D. VII k. Sept. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino conss.* [*a.* 392]

LII (LIII).

DE APPARITORIBUS PRAEFECTORUM PRAETORIO ET PRIVILEGIIS EORUM.

1 [6]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum pp.* Praefecturae cornicularios, qui annis singulis[7] exeunt, post transactos corniculos nostram adorare purpuram volumus: quo honore perfunctis, cum iam missionem tenuerint, liberum otium damus, ut ad susceptionem vel cuiuslibet necessitatis officium minime devocentur. *D. III k. Febr. Mediolani Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365]

2 [8]*Idem AA. ad Zosimum praesidem Epiri novae.* Praefectianos ad perniciem provincialium exactionibus in provinciis vel potius lucris et quaestibus suis sese immiscere vetamus: praeterea vel horreorum gerere custodiam vel curarum ius atque arbitrium
1 sibi praesumere his denegamus. Horum si quis praesentis legis temerator existat, volumus eum competenti motu et indignatione percelli[9]. *D. XIIII k. Dec. Mediolani Valentiniano et Valente IIII AA. conss.* [*a.* 373]

3 [10]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo pp.* Cornicularii et primiscrinii, numerarii insuper, qui in officio tuae sublimitatis per ordinem obsequiis militiae terminatis desideratam laborum requiem sortiuntur, pro multis erga rem publicam sudoribus ab omnibus indictionibus tam militarium quam civilium iudicum semper habeantur immunes, et civilium tantum iudicum, non etiam militarium iurisdictioni subia-
1 ceant. Huic sanctioni addendum esse censemus, ut, si quis praefectianus dum militat vel[11] post depositum cingulum sine testamento quod legibus comprobatur nullisque ab intestato successoribus derelictis fati munus impleverit, omnes eius patrimonii facultates provisione magnificae tuae sedis non fisci viribus, sed arcae tui culminis rationibus vindicen-
2 tur. Scriniariis autem exceptoribus ceterisque, qui in officio tui culminis merent, cum in legione prima adiutrice nostra militant, audientiam tantummodo in causis in quibus pulsantur tuae celsitudinis deputamus. in provinciis vero commorantes rectoribus earum eos respondere iubemus, nisi publicum officium aliquod eis iniunctum sit. [*a.* 444?]

LIII (LIIII).

DE APPARITORIBUS PRAEFECTI URBIS.

1 [12]*Impppp. Gratianus Valentinianus Theodosius et Arcadius AAAA. ad Principium pp.* Praeter eos, qui de officio eminentium potestatum numero stipendiorum et curriculis evolutis urbique praefecti[13] serenitatis nostrae annis singulis attingere purpuram venerarique praecepti sunt, nulli prorsus eorum[14], qui provincialia officia peregerunt, tranquillitatis nostrae muricem adorare sit liberum, omnium suffragiorum obreptione cessante. *D. XIIII k. Oct. Aquileiae Arcadio A. et Bautone vc. conss.* [*a.* 385]

2 [15]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio pp.* Quicumque illustris urbanae sedis[16] apparitor clandestina fraude pistorem concusserit, accusatus atque convictus perpetuis paneficii nexibus addicatur. *D. VII k. Ian. Ravennae Honorio A. XI et Constantio II vc. conss.* [*a.* 417]

LIIII (LV).

DE APPARITORIBUS MAGISTRORUM MILITUM ET PRIVILEGIIS EORUM.

1 [17]*Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Artemium correctorem.* Qui sese in officiis magistrorum equitum ac peditum[18] militare monstraverint, ab omni nominationis iniuria excusentur. *D. XIII k. Oct. Aquileiae. acc. XV k. Nov. Salerni divo Ioviano et Varroniano conss.* [*a.* 364]

2 [19]*Idem AA. ad Mamertinum pp.* Qui in officio magistrorum equitum ac peditum militiam sortiti sunt, ordinis sint militaris[20].

3 [21]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro pp.*[22] Probari apparitores magisteriae potestatis neque curiales neque cohortales neque censibus volumus adscriptos. *D. prid. non. Mart. Constantinopoli Cyro vc. cons.* [*a.* 441]

4 *Idem AA. Apollonio magistro militum praesentali et Anatolio magistro militum per Orientem.* Numerarios virorum illustrium magistrorum militum tam praesentalium quam Orientalium qui ordine stipendiis militiae fuerint decorati, exeuntes tribunis praetorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium

(1) *sic O*, evectione *K*, convectione *Hal.* (2) *sic O cum B*, ligatorum *K*, locatorum *dett.* (3) = *Th.* 8, 6, 2 *B* 56, 17 *not. d* (4) sibi personis *om. Th.* (5) praefinitus *ins. Th.* (6) = *Th.* 8, 7, 8: *iunge Th.* 12, 1, 70 (7) ex numero deputatorum *ins. Th.* (8) = *Th.* 12, 10, 1 (9) *sic dett.*, propelli *K*, perpelli *O* (10) *iunge* 12, 36, 6 (11) vel *dett.*, *om. KO* (12) = *Th.* 8, 7, 16 (13) *sic Th.*, prefectus *K*, prefecture *O*: vicariae etiam potestatis *ins. Th.* (14) eorum] vel ex eo numero vel illorum certe *Th.* (15) = *Th.* 14, 3, 22: *iunge Th.* 14, 4, 9 (16) vel annonariae potestatis *ins. Th.* (17) = *Th.* 8, 3, 1: *iunge Th.* 6, 35, 6 (18) militasse ac *ins. Th.* (19) = *Th.* 12, 6, 6? *B* 56, 17, 30 (20) D. XV k. Aug. Valentiniano et Valente AA. conss. (*a.* 365) *Th.* (21) = *Nov. Theod.* 7, 4, 2: *iunge* 7, 62, 23 (22) Areovindo magistro militum *Nov.*, *cf. ad* 7, 62, 23

deferentes, sociari praecipimus: ita videlicet, ut post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium quam civilium iudicum semper habeantur
1 immunes. Principatus vero munere functos tribunis[1] vigilum militaribus volumus adgregari.

5 *Imp. Anastasius A. magistris militum.* Eos, qui in officiis vestris merentes statutorum tantummodo numero inserti sunt, fori praescriptione muniri, [2]ceteros vero, qui supra huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes et apud illustrissimas praefecturas et apud[3] clarissimos provinciarum rectores de quolibet pulsari et conveniri et sine cinguli praescriptione respondere negotio sancimus.

LV (LVI).

DE APPARITORIBUS PROCONSULIS ET LEGATI.

1 [4]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. ad Flavianum proconsulem Africae.* Officio, quod tuis meritis obsecundat, non curialem quemquam nec ex ceteris corporibus[5] volumus adgregari: ac si qui erunt inter apparitores huiusmodi, restitui eos debitis muniis mox iubemus. *D. non. Oct. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

2 [6]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Victorio proconsuli Africae et Dominatori vicario Africae.* Apparitioni tuae et legatorum quadringentos censuimus deputandos de his dumtaxat, quos sibi esse detractos rei publicae membra non queruntur. *D. XII k. Iun. Mediolani Honorio A. IIII et Eutychiano conss.* [*a.* 398]

3 [7]*Idem AA. Messalae pp.* In proconsulari provincia officium proconsulare postulet, quod exigere consuevit, nec alienis se partibus impudenter inserat. *D. III*[8] *k. Oct. Altino Theodoro vc. cons.* [*a.* 399]

LVI (LVII).

DE APPARITORIBUS COMITIS ORIENTIS.

1 [9]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Rufino pp. Orientis.* In officio comitis Orientis non amplius quam sescenti apparitores habeantur, quos quidem publicis necessitatibus novimus abunde suppetere. *D. III k. Ian.*[10] *Heracliae Arcadio III et Honorio II AA. conss.* [*a.* 394]

LVII (LVIII).

DE COHORTALIBUS PRINCIPIBUS CORNICULARIIS ET PRIMIPILARIBUS.

1 [11]*Imp. Constantinus A. edicto suo ad Afros.* Omnes stationarii neque superexactionem audeant neque carcerem habeant, neve quis personam licet pro manifesto crimine apud se habeat in custodia, sciens quod, si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est. *PP. VI id. Mai. Karthagine Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [*a.* 315]

2 [12]*Impp. Constantius et Constans AA.*[13] *ad Taurum pp.* Nullus iudicum quemquam sine sacra pro-
1 batoria[14] probare audeat vel provehere. Excipimus tamen officia provincialia[15] cursus publici sollicitudinem sustinentia: nec enim tanto muneri adminiculum denegari publica permittit utilitas. *D. VI k. Iun. Mediolani. acc.*[16] *VIII id. Iul. Datiano et Cereale conss.* [*a.* 358]

3 [17]*Impp. Valentinianus et Valens AA. Festo consulari Syriae.* Solita cohortalibus Syriae privilegia, quae a divo Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus ac iubemus eos non ad sollicitudinem bastagae, non ad functionem navicularium devocandos, non invitos curialibus coetibus adscribendos, verum peracto labore militiae, pastus primipili competenti sedulitate functione transacta praerogativam his recusationis offerimus. *D. VI non. Oct. Valentiniano et Valente AA. conss.* [*a.* 365?]

4 [18]*Idem AA. et Gratianus A. ad Probum pp.* Officia rectorum provinciarum tuae magnificentiae litteris volumus admoneri, ut susceptos in officio proprio vel probatos cohortium nomine legionumve privilegiis aestiment inserendos. *D. XVI k. Iun.*[19] *Modesto et Arintheo conss.* [*a.* 372]

5 [20]*Idem AAA. Modesto pp.* Quicumque per Osdroenam primipilarium maiore laetatur numero filiorum, unum loco suo veluti hereditario iure substituat, alterum pro amore patriae Edessenae curiae tradat obsequiis, ceteris quam voluerit militiam provisurus. sin autem duos tantum procreaverit, cohorti satisfacere cogatur et curiae. quod si unum procreaverit, eundem ordini patriae restituat, nullo con-
1 tra hanc formam beneficio valituro. Damus sane licentiam tam patribus eorum quam ipsis, qui huius legis auctoritate civitatum obsequio adgregantur, ut, si quos curiales patrocinio principalium invenerint excusari, in medium proferant, ut et ipsi similibus officiis deputati pareant impetratis[21]. *D. III non. Dec. Antiochiae post consulatum Gratiani A. III et Equitii vc.* [*a.* 375]

6 [22]*Impppp. Gratianus Valentinianus Theodosius et Arcadius AAAA. ad Neoterium pp.* Si apparitor diffugerit criminosus, edictum, quo revocari possit, adiecta condicione legibus subsequatur: cui nisi fuerit satisfactum, merito in latitantem a iudice pro qua-
1 litate peccati sententia proferatur. Veniam enim talibus non permittimus nec indulgentiis crimina sublevamus. *D. prid. id. Iun. Mediolani Arcadio A. et Bautone conss.* [*a.* 385]

7 [23]*Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano pp.* Ordinariorum iudicum apparitores, qui vel speculatorum vel ordinariorum attigerint gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum contemplatione laxentur, priusquam primipili
1 pastum digesta ratione compleverint. Quod si ante debitum locum, qui huic functioni habetur obnoxius, vel aegri corporis labem vel defessae senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit praetendenda, non prius otio condonetur, quam omne
2(1) quod primipilo debetur expenderit. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiae cingulo addicuntur infamiae, ne integro peculio sub hac occasione laetentur, ita condignae ultioni volumus subiacere, ut functioni quoque, quae extrema[24] militiae debetur[25], nihil ex eorum facultatibus subtrahatur. *D. III non. Mai. Mediolani Timasio et Promoto conss.* [*a.* 389]

8 [26]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Euthymio vicario Asiae.* Speciebus[27] primipilaribus adaerandis eadem pretiorum taxatio servetur, quae in venalibus publicis poterit reperiri. *D. V k. Mart. Constantinopoli Arcadio IIII et Honorio III AA. conss.* [*a.* 396]

9 *Idem AA. Clearcho pp. Illyrici.* Per Illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat praesidalibus expediri, centeni numero singulis iudicibus obsecundent: nec

(1) *sic dett.*, functus tribunus *KO* (2) *ad seqq. cf. Nov. Theod.* 7, 4, 1 (3) viros *ins. Nov.* (4) = *Th.* 1, 12, 4 (5) ex ceteris corporibus] plebeia stirpe progenitum *Th.* (6) = *Th.* 1, 12, 6 (7) = *Th.* 1, 12, 7: *iunge* 12, 58, 2? *Th.* 11, 7, 15. 14, 15, 6 (8) IIII *Th.* 11, 7, 15. 14, 15, 6 (9) = *Th.* 1, 13, 1: *iunge Th.* 8, 4, 18. 12, 1. 139 (10) Iun. *leges iungendae* (11) = *Th.* 8, 4, 2 *B* 56, 17, 37 (12) = *Th.* 8, 7, 7 (13) *scribi debuit vel* imp. Constantius A. *vel* imp. Constantius A. et [Iulianus] C. (14) sine sacra probat. *om. Th.* (15) provincialia *om. Th.* (16) Iun. acc. Mediolani *Gothofredus* (17) = *Th.* 8, 4, 11 (18) = *Th.* 8, 4, 12: *iunge Th.* 12, 1, 78 (19) d. XVII k. Iun. Patavione *Th.* 12, 1, 78 (20) = *Th.* 12, 1, 79 (20) *idem Th.: fuitne* imperatis (*Mommsen*)? (22) = *Th.* 8, 4, 15 (23) = *Th.* 8, 4, 16 (24) *sic Cuiacius Th.*, extremae *KO* (25) debebatur *Th.* (26) = *Th.* 8, 4, 19 (27) in speciebus *Th.*

ultra hunc modum vel ad militiam ullus adspiret vel
1 coniventia iudicum perseveret. Adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia non illi, qui vano militiae nomine immania [1] lucra sectentur, sed qui necessitatem [2] officii sollicitudinibus debitis exsequantur.

10 [3]*Idem AA. et Theodosius A. Anthemio pp.* Quicumque ad chartas vel tabulas vel quodcumque aliud ministerium cohortalis optaverit, non ante accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit: poena proposita his, qui contra statuta caelestia crediderint suscipiendos aliquos aut quodlibet eis officium iniungendum. *D. XVI k. April. Constantinopoli Honorio VII et Theodosio iterum AA. conss.* [a. 407]

11 [4]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio pp.* Si quis ex grege cohortalinorum urguente criminis insectatione stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus quietis artibus immoretur, aut si ad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare, indultum nostrae maiestatis oraculum amplissimae tuae sedi offerat adlegandum. *D. XIII k. Mart. Constantinopoli Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [a. 415]

12 [5]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro pp.*[6] Si cohortalis apparitor aut obnoxius cohorti ad ullam [7] adspiraverit dignitatem, spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus ad statum pristinum revocetur: liberis etiam in tali eius condicione
1 susceptis fortunae patriae mancipandis. Quod si [8] quis ex his ausus fuerit ullam adfectare militiam, nulla praescriptione temporis muniatur praeter eam scilicet, quae ex quadraginta annis colligitur [9]: sed ad condicionem propriam retrahatur, ne ipse vel eius liberi post talem ipsius statum procreati quod cohorti
2 debetur valeant declinare. [9*]Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat [10] adspirare fortunam, cui maiorum suorum exempla praeiudicant.
3 Sed etiam cunctos, qui diversarum rerum negotiationibus detinentur, trapezitas scilicet vel gemmarum argentique vestiumve [11] venditores, apothecarios etiam ceterosque institores aliarum mercium quibuscumque ergasteriis adhaerentes iubemus a provincialibus officiis removeri, ut omnis honor atque militia contagione huiusmodi segregetur. *D. III non. April. Constantinopoli Isidoro et Senatore conss.* [a. 436]

13 *Idem AA. Thomae pp.* Nullum ex primipilaribus, nullum ex principe cohortalis officii vel ad aliam posse militiam adspirare vel ministeriis sibi contra publicam utilitatem blandiri vel ad quamlibet aliam dignitatem ad praeiudicium [12] praeteriti status
1 accedere concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam formam vel responsa caelestia quaedam militia aut dignitas audacter eliciatur, pro ingestis haberi, etiamsi speciali adnotatione nostrae indulgentiae eam obtinuisse videatur, nec adsertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis artibus publicae studet commoditati subtrahere, sed statim civitatis unde oriundus est curiae tradi praecipimus. [a. 442?]

14 [13]*Imp. Leo A. Constantino pp.* Quisquis [14] cohortalibus adhuc obsequiis obligatus vel [15] regimen provinciae vel cingulum cuiuslibet militiae dignitatisve quoquo modo meruit, ante omnia [16] contra licitum usurpatis impetratisve careat, etiamsi ultronea nostra liberalitate ius gerendae provinciae vel militiae seu dignitatis [17] cuiuspiam sibi iactaverit fuisse
1 delatum. Dehinc universis solaciis condicionis quam spreverat defraudatus, ne quid eorum omnino per se vel interpositam personam possit adquirere, primipili tantum munus implere cogatur: mox curialibus civitatis, in qua natus est, in diem vitae suae functionibus inhaesurus, ita scilicet, ut etiam ii, qui post impletam talem militiam quodlibet militiae dignitatisve genus adfectaverint, curiae patriae suae restituantur. *D. VI k. Ian.*[18] *Constantinopoli Leone A. IIII et Probiano conss.* [a. 471]

LVIII (LVIIII).

DE APPARITORIBUS PRAEFECTI ANNONAE.

1 [19]*Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA. Rufino pu.* Apparitores urbanae praefecturae annonario officio se non inserant, sed apparitorum aemulatione secreta ministerio suo annonae praefectura fungatur. *D. III id. Iul. Valente A. V et Valentiniano iuniore conss.* [a. 376]

2 [20]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae pp.* Praefectus annonae canonem, qui ad officium suum pertinet, per compulsores suos exigat, et cum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem devotionis suae exactionem non ostenderit. [a. 399?]

LVIIII (LX).

DE DIVERSIS OFFICIIS ET APPARITORIBUS IUDICUM ET PROBATORIIS EORUM.

1 [21]*Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA. ad Severum magistrum militum.* Si quando praefectus praetorio vel vicarius aut rector provinciae significaverit eum, qui chartis ac ratiociniis publicis invenitur obnoxius, ad praepositaram castri ac militum transisse, retractus illi adsignetur officio, a quo ad necessitatem praestandi ratiocinii devocatur: in reiecti vero locum is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulentur insignia. *D. X k. Ian. Gratiano A. II et Probo conss.* [a. 371]

2 [22]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eusignium pp.* Nullus ex his, quos claruerit militia resolutos, indebita denuo sacramenta sine augustis adfatibus [23] suscipiat. si quis autem id per obreptionem forte meruerit, quinque librarum auri multetur incommodo. *D. prid. id. Iul. Mediolani Honorio np. et Euodio conss.* [a. 386]

3 [24]*Idem AAA. ad Eusignium pp.* Nullus apparitor amplitudinis tuae vel de officiis palatinis ad eam provinciam, ex qua oriundus est vel in qua collocaverit larem, vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus [25], obtentu publicae necessitatis
1 vel exsecutor privati negotii dirigatur. Etenim officii celsitudinis tuae primiscrinius tres libras auri fisci utilitatibus sine dilatione persolvet, si statuta fuerint temerata: apparitor vero qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur [26].
2 Haec vero poena etiam ceteris inrogata est, ut, si domesticus aut protector, strator vel agens in rebus vel palatinus utriusque officii vel ad eandem [27] provinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocarit larem, cum huiusmodi usurpatione perrexerit, matriculis quidem exemptus ipse, qui se voluit mitti, auri libram unam fisci viribus inferre cogetur, adiutores vero officiorum palatinorum ac numerarii comitum illustrium virorum sive actuarii libram fisci viribus solvant, nisi statuta fuerint custo-

(1) *sic O.* inania *K* (2) necessitatem *edd.*, in necessitate *KO* (3) = *Th.* 8, 4, 20 (4) = *Th.* 8, 4, 26 (5) *pr.* § 1 = *Th.* 8, 4, 30: *iunge* 10, 32, 55 *Th.* 12, 1, 187 (6) eodem exemplo Eubulo pp. Illyrici *addit Th.* (7) posthac *ins. Th.* (8) post hanc vero legem si *Th.* (9) praeter . . . colligitur *om. Th.* (9*) § 2 = *Th.* 8, 4, 28 (10) neque curialis neque cohortalinus neque curialis aut cohortalini filius condicione deserta ad aliam audeat *Th.* (11) vestiumve *edd.*, vestium *libri* (12) ad praeiudicium *edd.*, apud iudicium *libri* (13) *pr.* = 1, 40, 14 (14) si quis *l. gem.* (15) vel *om. l. gem.* (16) ante omnia *om. l. gem.* (17) *sic dett.*, eum *ins. KO* (18) d. VII id. Aug. *l. gem.* (19) = *Th.* 1, 6, 7: iunge 1, 28, [illegible] (20) *iungendae videntur* 12, 55, 3 *Th.* 11, [illegible] 14, [illegible] (d. III [*vel* IIII] k. Oct. Altino Theodosio [illegible] conss.) (21) = *Th.* 8, 7, 11 (22) = *Th.* 8, 7, 16 (23) sine aug. adfat. *om. Th.* (24) = *Th.* 8, 8, 4 (25) vel qui iam . . commoratus *addiderunt Iustiniani* [illegible] (26) [illegible]tus militia mancipum corpori sociabitur *Th.* (27) eam *om. Th.*

dita. *D. III non. Dec. Mediolani Honorio np. et Euodio conss.* [*a.* 386]

4 [1]*Imppp. Theodosius Arcadius et Honorius AAA. Silvano duci et correctori limitis Tripolitani.* Qui vel exiguam[2] rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non vetentur. *D. VI k. April. Constantinopoli Theodosio A. III et Abundantio conss.* [*a.* 393]

5 [3]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Graccho pu.* Quicumque apparitores ob culpam vel neglegentiam fuerint iudicato discincti, ad nullam militiam adspirandi habeant facultatem: nec ex rescripto his ullus aditus reseretur, quos congruit poenae gravissimae subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis adspirare contempserint[4]. *D. VIII k. Aug. Ravennae Honorio X et Theodosio VI AA. conss.* [*a.* 415]

6 [5]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio pp.* In his officiis, id est virorum spectabilium proconsulis Asiae comitis Orientis praefecti Augustalis et vicariorum, quos etiam monuimus sub viginti interminatione librarum auri, nemo aliter admittatur, nisi eum emissa ex sacris scriniis probatoria consecrarit.
1 Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione convictus, profecto irritis his quae[6] vetita contrectavit etiam congruam indignationem incurret. *D. X k. Iul. Nicomediae Theodosio XII et Valentiniano II AA. conss.* [*a.* 426]

7 *Idem AA. Anatolio magistro militum.* Ad splendidioris militiae privilegia, posteaquam priorem continuo labore compleverint, eos venientes admittimus, qui ea voto adipiscendi honoris crediderint expetenda, non eos, qui [7]studio exercendae cupiditatis ambierint, ut velut in meliore fortuna positi aut ea scelera quae prius commisisse doceantur occultent aut alia deinceps possint impune committere. [*a.* 438—443]

8 [8]*Imp. Leo A. Iohanni magistro officiorum.* Viros spectabiles duces eorumque apparitores nec non limitaneos castrorumque praepositos tantummodo ex sublimis tui iudicii sententia conveniri nec aliis subiacere iudicibus praecipimus: illustribus scilicet ac magnificis viris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis Thraciarum et Illyrici ex longo tempore hactenus obtinuit, reservata.

9 [9]*Idem A. Hilariano magistro officiorum.* Probatorias memorialium et agentium in rebus, ceterorum nihilo minus apparitorum praetorianae per Orientem amplissimae praefecturae, eorum etiam, qui in diversorum iudicum officiis numerantur, ex sacris probatoriis solito more militiae sacramenta sortiri decernimus, non passim nec licenter solis auctoritatibus vel sacrarum litterarum exemplaribus: sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis et nostro arbitrio praestandis, ita ut nullus his dolus aut fraus possit adnecti, de his etiam, qui sunt verae
1 et catholicae fidei, iubemus admitti. Aliter vero militantes, nisi ex his sint, quos solis auctoritatibus apparitioni adgregari vetusta consuetudo perdocuit, detecta fraude cuiuscumque accusandi studio non solum mendaci carere militia, sed etiam proscriptionis stilum subire decernimus et bonorum omnium amissione multamus. [*a.* 470?]

10 *Idem A. Erythrio pp.* Hac sanctione decernimus, ut in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria his, qui sociandi sunt cuicumque militiae, quam sine divinis probatoriis adipisci non possunt, sed periculo primatum uniuscuiusque officii ipsas authenticas sacras, quae divinam nostrae pietatis continent adnotationem, cum subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione consistunt, his qui militare volunt praestari: exemplaribus videlicet earum cum subscriptione eorundem iudicum apud singula quoque officia, prout convenit, reservandis.
1 Quamvis autem manifestum sit de huiusmodi probatoriarum observatione excepta esse certorum iudicum officia, tamen ne ullius[10] ignorantiae relinquatur occasio, omnium officiorum, quibus necesse est per sacras probatorias militiae sociari, notitiam in sacris
2 apicibus subdendam esse censuimus. Sub hac igitur observatione omnes, qui sive in hoc sacro palatio nostro sive in aliis quibuscumque officiis deinceps militare cupiunt, qui tamen, ut dictum est, non possunt pro tenore sacrarum constitutionum vel vetere consuetudine nisi praecedentibus sacris probatoriis militiae sociari, sicut subnexa notitia demonstrat, adipisci praecipimus: scientibus his, qui ex aliqua parte praesentis nostrae serenitatis legis formam coniventia vel neglegentia quadam colludere temptaverint, non tantum amissione bonorum omnium, sed etiam capitis periculo utpote criminis falsitatis obnoxios semet esse plectendos.
3 (2) *Et est notitia. Scrinii memoriae* probatoriae agentium in rebus, palatinorum largitionum, palati-
4 norum rerum privatarum partis Augustae. *Item scrinii sacrarum epistularum sic:* in officiis virorum illustrium praefectorum praetorio Orientis et Illyrici et urbis, officii proconsulum[11] Asiae et Achaiae, officii[12] praefecti Augustalis, officii comitis Orientis, officii comitis divinarum domorum, officii vicariorum Thraciae Ponti Asiae et Macedoniae et thesauriensium[13]
5 classis. *Item scrinii sacrorum libellorum:* officii virorum illustrium[14] magistrorum militum utriusque militiae in praesenti[15], Orientis et Illyrici, invitatorum, admissionalium, memorialium omniumque paedagogorum, cellariorum[16], mensorum, lampadariorum eorum, qui sacris scriniis deputati sunt, decanorum partis Augustae, cursorum partis Augustae[17], officii virorum spectabilium ducum Palaestinae, Mesopotamiae, novi limitis Phoenices, Osrhoenae, Syriae et Augustae Euphratensis, Arabiae et Thebaidis, Libyae, Pentapoleos, utriusque Armeniae, utriusque Ponti, Scythiae, Mysiae primae, secundae, Daciae, Pannoniae, officii virorum spectabilium comitum Aegypti, Pamphyliae, Isauriae, Lycaoniae et Pisidiae.

LX (LXI).[18]

DE EXSECUTORIBUS ET EXACTORIBUS.

1 [19]*Impp. Arcadius et Honorius AA. ad provinciales et ad proconsules.* Ne per diversas provinciarum partes aut palatinus exactor accederet aut illustrium virorum apparitor vagaretur vel militaris terror inferret formidinem, hac lege sancimus, ut omnis memoratis intentio ad provinciae rectorem sit[20], cum eo agant, illo insistente disponente et agnoscente suo periculo rem peragant et[21] impleant universa. *D. XVII k. Iul. Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

2 [22]*Idem AA. Andromacho pp.* Quicumque e palatio nostro cuiuslibet tituli ad provincias[23] commeaverit compulsor exactor admonitor portitorve praecepti, agens in rebus vel palatinus vel apparitor illustrium potestatum, hoc tantum potestatis adripiat, quod mandatum curae suae specialiter approbatur, nec quod iniunctum alteri fuit collegii iure praesu-

(1) = *Th.* 12, 1, 133 (2) qui vero nullam *Th.* (3) = *Th.* 8, 7, 20 (4) praesumpserint *Th.* (5) *pr.* = *Th.* 8, 7, 21 (6) irritis his quae I^a, qui KI^b, is qui (*vel* quod) *O* (7) in *ins. libri* (8) *cf.* 12, 25, 3 (9) *iungendae videntur* 1, 23, 6 (d. VI k. April. Iordane et Severo conss.) 12, 19, 10 (10) ullius *O*, ulla ei *K* (11) proconsulis *libri* (12) officio *libri* (13) thesauriensium *K*, et esauriensium *O*, et thesaurensium *dett.* (14) illustrium *Cuiacius, om. libri mei* (15) militiae in praesenti *Cuiacius*, prefecti *K*, praefectis *O*, praesentis *dett.* (16) cellariorum *edd.*, cancellariorum *dett.*, *om.* *KO* (17) curs. p. augustae *dett.*, curs. p. augusti et partis auguste *O*, *om.* *K* (18) *B* 56, 17, 53 *seqq.* (19) = *Th.* 8, 8, 6 (20) omnis ... ad pr. rect. sit *Th.*, omnis (omnes I^a) memoratis intentissimi (intenti I^b?) ad pr. rectorum sit (sit *om.* I^a) *I*, omnes memorati intenti sint (sunt *O*) ad pr. rect. et *KO* (21) peragant et *KO*, peragendam *Cuiacius Th.* (22) = *Th.* 8, 8, 7: *iunge Th.* 2, 12, 6. 7, 12, 8 (23) provinciam *Th.*

mat, ne, dum hoc sibi invicem mutui officii licentia partiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur. *D. prid. id. Iul.*[1] *Mediolani Olybrio et Probino conss.* [*a.* 395]

3 [2]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio pp.* Sive ex praetoriano officio sive illustris comitivae sedis largitionum nec non et rei privatae nostrae vel ex quacumque apparitione ad quamcumque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus, sciat intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium iudicem remeare eique suam efficaciam ostendere, quid eius instantia exactum fuerit quidve in debitis habetur vel penes quos resederit vel cuius culpa aut causa in eadem provincia fuerit derelictum.
1 Quod si exacto spatio anni eius regionis visceribus praedator insidens deprehensus fuerit remorari, tunc absolutus cingulo militia abicietur, primoribus eius militiae decem librarum auri multa proposita.
2 Si redire dissimulet, per vices officiorum[3] ligatus ferreis nexibus cura provincialis officii[4] ad debitum mittatur examen nec ei liberum sit, ut hoc se privilegio aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium vel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur, cum isdem licentiam auferamus in eadem provincia continuare[5] exactionem. *D. x k. Oct. Ravennae Theodosio A. VII et Palladio conss.* [*a.* 416]

4 [6]*Idem AA. Iohanni pp.* Nullam possessionem alterius pro alienis debitis publicis sive privatis praecipimus conveniri. *D. v id. Iul. Ravennae Honorio XIII et Theodosio X AA. conss.* [*a.* 422]

5 [7]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Volusiano pp.* Contra nostra praecepta[8] si quisquam vetito ausu exsecutor[9] audebit, licebit provinciae moderatori eundem correptum ad sublimitatis tuae iudicium sub prosecutione dirigere, licebit provinciali, etsi probatur obnoxius, exsecutoris[10] contra vetitum exactionem sibi vindicantis temeritatem legitime repellere. *D. III k. Mart. Ravennae post cons. Felicis et Tauri vv. cc.* [*a.* 429]

6 [11]*Imp. Zeno A. Arcadio pp.* Sancimus, ut eum, cui ex iudicio tui culminis quocumque modo sive studio numerariorum aut tractatorum vel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimae tuae sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur, minime prius liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere, antequam reversus
1 iniunctae sibi causae responsum praebuerit. Si tamen ita sors tulerit, ut in ea provincia, ad quam exsequendi causa publici negotii aliquis proficiscitur, alia quoque causa sit exsequenda, non prohiberi unum eundemque exsecutorem ab hac urbe regia proficiscentem duorum simul, non plurium negotiorum exsecutionem suscipere, dum ipsi quoque tertii negotii non sit[12] iniungendi[13], antequam superioribus re-
2 sponsum portaverit. Exsecutoribus his, qui secundam, si non simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exsequendam suscipere, non solum cinguli et bonorum suorum amissionem, verum etiam
3 perpetui exsilii supplicium subituris. Eandemque hanc poenam numerarium quoque et eius adiutores, ad quorum curam quod violatum est pertinet, formidare. [*a.* 485—486?]

7 [14]*Πᾶς ἄνθρωπος εἴτε θείαν κέλευσιν εἴτε ἀρχικὴν πρόσταξιν ἐκβιβάζων ὀφείλει πρότερον ἐμφανίσαι τῷ ἄρχοντι, ἵνα ὁ ἄρχων ἐξετάσῃ, εἰ μηδεμία πλαστοῦ αἰτία ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἢ κατὰ*
1 *συναρπαγὴν ἢ ἐναντιούμενον νόμοις. Ὁ δὲ ἐκβιβασμὸς καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως γίνεται, δηλονότι τῶν θείων λογίων προκειμένων καὶ πάντων τῶν κτητόρων*[15] *τῶν παρόντων ἅμα αὐτῷ τὴν*
2 *ἐξέτασιν ποιουμένων. Καὶ εἰ συνίδοι, παρέχει*[16] *βοήθειαν· ἐὰν δὲ ἢ πλαστὸν εὕρῃ φανερῶς ἢ νόμῳ ἐναντιούμενον φανερῶς, δεῖ αὐτὸν μὴ ἐκβιβάζειν, ἀλλ' ἀναφέρειν εἰς βασιλέα διὰ τοῦ μαγιστριανοῦ, ἢ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχήν, ἐξ ἧς τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο, τὸν δὲ ἐκβιβαστὴν ὑπὸ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὴν ἐγχωροῦσαν, καὶ τὰ πρόσωπα δὲ τὰ αἰτιασθέντα ὑπὸ προσωπικὴν ἀσφάλειαν ἀζημίως· ὁ γὰρ ἐγχειρίσας αὐτῷ τὸ ἀζημίον περιποιήσει,*
3 *εἴπερ εὑρεθείη μάτην αὐτῷ ἐγχειρίσας. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο γένηται, ὁ μὲν ἐκβιβαζόμενος ἀπωθεῖται τὸν ἐκβιβασμόν· ὁ δὲ ἄρχων, εἰ πρὸς αὐτὸν ἡ κέλευσις γέγονεν, ἢ καί τις ἕτερος ἴσως πρός τινα ἕτερον ἐγένετο, ὑπὸ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιῆ-*
4 *σαι τὸν ἐκβιβαστὴν τὴν ἐγχωροῦσαν. Εἰ δὲ καὶ δυνηθείη τις ἀπωθήσασθαι τὸν ἐκβιβασμόν, ὀφείλει μανθάνων ὁ ἄρχων ἀποστῆσαι τὸν ἐκβιβαστήν, ποιεῖν δὲ ὑπὸ ἀσφάλειαν προσωπικὴν τὸν*
5 *αἰτιασθέντα καὶ μηνύειν. Εἰ δὲ ῥαθυμήσῃ τούτου ἢ ὁ ἄρχων ἢ ἡ τάξις αὐτοῦ ἢ πρὸς ὃν τὸ γράμμα γέγονεν, οἴκοθεν τῷ ὑπομνησθέντι ποιήσει τὸ ἀζήμιον καὶ ἐν ὅσῳ ἄρχει καὶ μετὰ τὸ*
6 *παύσασθαι τῆς ἀρχῆς. Ὑπεξαιρεῖ δὲ ἡ διάταξις*
7 *τοὺς προφάσει δημοσίων ἐνεχομένους. Εἰ δὲ λήμματος ἡττηθέντες οἱ ἄρχοντες μὴ ποιήσωνται τὴν ἐξέτασιν προκειμένων τῶν ἁγίων λογίων, ἢ*[17] *καὶ παρίδωσι, καὶ εἰς χρήματα ζημιοῦνται καὶ ἐκβάλλονται τῆς ἀρχῆς καὶ εἰς σωτηρίαν κινδυ-*
8 *νεύουσι. Πᾶς δὲ νόμος ἐμφανιζόμενος ὀφείλει πρότερον γίνεσθαι τοῖς ἐπάρχοις καταφανής, τὸν δὲ διακομίζοντα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν λαμβάνειν χρυσίνους ἕξ, τὸν δὲ ἄρχοντα σπουδάζειν διὰ προστάξεων οἰκείων πάσαις ταῖς πόλεσι ταῖς ὑφ' ἑαυτὸν φανεροὺς καθιστᾶν τοὺς νόμους, ἀζημίως*

(1) non. Iul. *Th.* 2, 12, 6, non. Iun. *Th.* 7, 12, 3 (2) = *Th.* 8, 8, 9 (3) per vices off. *om. Th.* (4) sub elogio *ins. Th.* (5) iterare *Th.* (6) = *Th.* 8, 8, 10: *iunge* 4, 4, 1 *et quae ibi laudantur* (7) = *Th.* 12, 6, 32, 2: *iunge* 10, 72, 15 *Th.* 11, 1, 35 (8) contra haec nostra *Th.* (9) palatinus *Th.* (10) palatini *Th.* (11) *fortasse iungenda est* 12, 49, 10 (12) sit *O*, sint *K* (13) licentia (*sic dett.*) *vel simile aliquid excidit* (14) = *B* 56, 17, 53 (15) *sic Cuiacius*, *ῥητόρων B* (16) *sic Heimbach*, *παρέχειν B* (17) *ἢ scripsi*, *εἰ B*

LX 7 *Quicumque divinam iussionem vel magistratus praeceptum exsequitur, praesidi prius id insinuare debet, ut praeses videat, ne quid falsi subsit*
1 *vel obreptio vel legibus contrarium. Exsecutio autem et per scripturam et sine scriptura fit, divinis videlicet scripturis propositis et omnibus possessoribus qui adsunt una cum eo inquisitionem peragentibus.*
2 *Et si bene se habere invenerit, auxilium praestat: sin vel aperte falsum esse vel legi aperte contrarium invenerit, non debet exsequi, sed ad imperatorem referre per officialem vel ad ipsum magistratum, a quo res processit, exsecutorem autem ad idoneam securitatem personasque a quibus exigendum est ad personalem cautionem sine impensis adigere. exsecutor enim indemnem eum praestabit, si temere eum*
3 *convenisse inventus fuerit. Quae si facta non erunt, conventus exsecutionem repellet: praeses vero, ad quem iussio directa erit, aut similiter alius quis ad quem directa erit ad idoneam cautionem exsecu-*
4 *torem adigere debet. Sed licet quis exactionem repellere potuerit, tamen praeses, cum rescierit, exsecutorem avocare debet eumque a quo exigitur per-*
5 *sonali cautioni subicere et referre. Quod si neglexerit vel praeses vel officium eius vel is ad quem iussio directa erit, de suo indemnitatem convento praestabit tam durante quam deposito magistratu.*
6 *Constitutio excipit eos qui tributorum nomine*
7 *tenentur. Quod si praesides pretio corrupti inquisitionem sacrosanctis scripturis propositis non fecerint vel etiam coniventiam praestiterint, et pecuniaria multa puniuntur et magistratu removentur et*
8 *de salute periclitantur. Omnis autem lex quae insinuanda est prius praefectis ostendenda est, is vero qui eam in provinciam portat, sex aureos accipit, praesidem autem festinare oportet, ut edictis suis omnibus urbibus quae ipsi subiectae sunt leges*

παντελῶς μηδὲ τοῦ ἄρχοντος μηδὲ τῶν ἐκδίκων
9 μηδὲ τοῦ διακομίζοντος. Ὁ δὲ κερδάνας διπλάσιον δίδωσι καί, εἰ μὲν ἄρχων ἐστίν, ἐκπίπτει τῆς ἀρχῆς, εἰ δὲ ἑτέραν φροντίδα εἶχεν, ἐκβάλλεται τοῦ φροντίσματος.

LXI (LXII).

DE LUCRIS ADVOCATORUM ET CONCUSSIONIBUS OFFICIORUM SIVE APPARITORUM.

1 [1]*Imp. Constantinus A.*[2] *proconsuli Africae.* Si quis se a ducenariis vel centenariis vel[3] fisci advocatis laesum esse cognoscit, adire iudicia et probare iniuriam non moretur, ut in eum qui convictus fuerit competenti severitate vindicetur. *D. VI id. Nov. Triveris. acc. XV k. Mart. Karthagine Constantino A. IIII et Licinio IIII conss.* [a. 314. 315]

2 [4]*Imp. Constantius A. Eubulidae vicario Africae.* Praeter sollemnes et canonicas pensitationes multa a provincialibus[5] indignissime postulantur ab officialibus et scholasticis non modo in civitatibus singulis, sed et mansionibus, dum ipsis et animalibus
1 eorundem alimoniae sine pretio ministrantur. Provinciales itaque cuncti iudices tueantur nec iniurias inultas transire permittant. *D. III k. Iul. Leontio et Sallustio conss.* [a. 344]

3 [6]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Pompeiano proconsuli Africae*[7]. Quotiens compulsor arguitur in depraedatione convictus, etiam non consulta clementia nostra poenam subeat legibus competentem. *D. prid. k. Ian. Mediolani Stilichone et Aureliano conss.* [a. 400]

4 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Hadriano pp.* Curialibus et navicularüs omnibusque corporibus ita subveniri volumus, ut nihil apparitoribus universorum iudicum liceat, quod ad praedam provinciarum pertinet.

LXII (LXIII).[8]

DE PRIMIPILO.

1 *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Domitio.* Commoda primipilatus post administrationem deberi incipiunt, et si is, qui ea percipere debuit, prius rebus humanis eximatur, heredibus petitio salva sit.

2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Alexandro.* Obtentu nominis primipili civiles actiones ad alios iudices transferendae non sunt.

3 *Idem AA. Domnae.* Utilitas publica praeferenda est privatorum contractibus: et ideo si constiterit fisco satisfactum esse ob causam primipili, poteris obligatam tibi possessionem dotis titulo petere, ut satis doti fieri possit.

4 *Idem AA. Dionysio.* Cum ex sola primipili causa liberos, etiam si patribus heredes non existant, teneri divus Aurelianus[9] sanxerit, si neque successistis patri vestro nec quicquam ex bonis eius tenetis, consequens est a paternis creditoribus vos non conveniri.

LXIII (LXIIII).[10]

PUBLICAE LAETITIAE VEL CONSULUM NUNTIATORES VEL INSINUATORES CONSTITUTIONUM ET ALIARUM SACRARUM VEL IUDICIALIUM LITTERARUM EX DESCRIPTIONE VEL AB INVITIS NE QUID ACCIPIANT IMMODICUM.[11]

1 [12]*Imppp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Floro pp.* Quidquid nostrorum umquam nuntiari coeperit prosperorum, bella[13] si desinent, si oriuntur victoriae, fastis si honor datus fuerit regalium[14] trabearum, compositae pacis si erit efferenda[15] tranquillitas, sacros vultus inhiantibus si forte populis inferimus[16], haec sine immodico[17] pretio nuntiari
1 excipique sancimus. Gerulum iubemus esse castissimum: indices nummarios esse prohibemus: iudices statuimus esse sollicitos, ne turpi colludio quae-
2 ratur ex miseris pretium gaudiorum. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum, et accipientem pudoris fortunarumque manebit excidium et cogentem par poena multabit et officium triginta librarum auri vexatione quatiatur. *D. IIII non. Febr. Constantinopoli Merobaude II et Saturnino conss.* [a. 383]

2 [18]Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Αὔγουστος Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ τῶν πραιτωρίων. Θεσπίζομεν, εἴ τις ἐμφανίζει κατὰ χώραν ἢ ἀρχόντων οἱωνδήποτε ἢ ὑπάτων προαγωγὰς ἢ γενικοὺς τύπους τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων, ἢ καὶ διατάξεων ἢ θείων κομμονιτωρίων ἢ γραμμάτων γενικῶν μέντοι ἐμφανίσεις ποιοῖτο ἢ καὶ ἀνδριάντων βασιλικῶν καθιδρύσεις, μὴ εἶναι τούτῳ παρρησίαν περαιτέρω ἓξ νομισμάτων ἐφ᾽ ἑκάστῃ μηνύσει ἢ ἐφ᾽ ἑκάστῳ τύπῳ ἢ ἑκάστῃ διατάξει ἢ θείῳ κομμονιτωρίῳ ἢ γράμματι γενικῷ ἢ ἀνδριάντων καθιδρύσει κομίζεσθαι καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν, εἰς ἣν ταῦτα παρέλαβεν, ὥστε, ὁπόσας ἂν ἔχοι πόλεις ἡ ἐπαρχία, μηδὲν αὐτῷ διαφέρειν, ἀλλὰ τοὺς ἓξ μόνους κομίζε-
1 σθαι χρυσοῦς. Εἰ δέ τι πλέον κομίζοιτο, τοῦτο τετραπλάσιον ἀποδοῦναι

[19]κωλυόντων τοῦ τε ἄρχοντος καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως καὶ πάσης πολιτικῆς
2 καὶ δημοσίας βοηθείας. Ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ὑπὸ ἀγανάκτησιν ἔσται βασιλικήν, ὁ δὲ ἄρχων καὶ ἐκπεσεῖται τῆς ἀρχῆς καὶ δημευθήσεται καὶ

(1) = *Th.* 8, 10, 1: *iunge* 10, 19, 1 *et quae ibi laudantur* (2) Aeliano *ins. leges iungendae* (3) vel] ac praecipue *Th.* (4) = *Th.* 8, 10, 2 (5) Afris *ins. Th.* (6) = *Th.* 8, 10, 3 *B* 56, 17, 60: *iunge* 9, 26, 1 *et quae ibi laudantur* (7) Pompeiano suo sal. 10, 72, 12 (8) *B* 56, 17, 64 *seqq.* (9) aurelianus *O*[a], traianus vel aurelianus *K*, tracianus *O*[b] (10) *B* 56, 17, 65. 67 (11) ne quid publicae laet. nuntii ex descriptione vel ab invitis accipiant *Th.* 8, 11 (12) = *Th.* 8, 11, 4 (13) bella *Th.*, ad bella *K*, aut bella *O* (14) *sic Cuiacius Th.*, vel consulis *ins. KO* (15) *sic Th.*, offerenda *libri* (16) inferemus *Th.* (17) immodico *om. Th.* (18) *in O principium usque ad verba* τύπους τῶν *et subscriptio extant: unde collatis B apparet initio constitutionis repetitam esse* 1, 4, 26, 6. 7: *ex hac igitur pr. et* § 1 *initium restituimus: iunge* 3, 2, 4 *et quae ibi laudantur* (19) *seqq. ex B* 56, 17, 67 *restituta sunt*

publicet sine ullis impensis sive praesidi sive defen-
9 *soribus sive nuntio praestandis. Qui lucrum fecerit, duplum solvit et, si praeses est, magistratum amittit, si aliam administrationem habuit, ea removetur.*

LXIII 2 *Imp. Iustinianus A. Iuliano pp. Sancimus, si quis in provincia vel magistratuum quorumlibet vel consulum promotiones vel generales formas gloriosissimorum praefectorum vel alius ex nostris magistratibus renuntiat, vel etiam constitutionum vel sacrorum commonitoriorum vel generalium litterarum vel etiam erectionis imperialium statuarum insinuationem faciat, non licere ei ultra sex solidos pro unaquaque renuntiatione vel pro unaquaque forma vel unaquaque constitutione vel sacro commonitorio vel generalibus litteris vel statuarum erectione per singulas provincias ad quas ea pertulit exigere, ut, quotcumque provinciae civitates sint, nihil eius inter-*
1 *sit, sed sex tantummodo solidos exigat. Quod si plus exegerit, huius quadruplum reddat. hoc inhibebunt et praeses et episcopus et primates urbis et*
2 *omne officium publicum. Episcopus enim principis indignationem incurret, praeses et magistratu removebitur et bonis publicatis relegabitur, officium*

3 *ἐξορισθήσεται, καὶ ἡ τάξις δὲ κινδυνεύει. [1]Μήτε
διαγραφὴν γενέσθαι προφάσει τούτων τῶν αἰτιῶν
ὑπὲρ τοῦ μὴ ἓξ χρυσοὺς[2], μήτε ὡς παρὰ ἑκόντων
μηδέν, ἀλλὰ τὸν λαβόντα διδόναι τὸ τετραπλοῦν.*
4 *Καὶ[3] ἡνίκα δὲ οἱ πολῖται βούλονται ἑαυτοὺς διαγράψαι τυχὸν ἢ εἰς ἔργον δημόσιον ἢ εἰς σιτωνίαν, ἢ αἰτοῦσι παρὰ βασιλέως τοῦτο ἐπιτραπῆναι, οὐ χρὴ ζημιοῦν αὐτοὺς οὐδὲν ὑπὲρ τοῦτο, ἵνα μὴ οἱ μὲν ἱερεῖς ἀγανακτῶνται, οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπίπτωσι καὶ ἐξορίζωνται καὶ δημεύωνται. ἡ δὲ τάξις εἰς σῶμα τιμωρεῖται, εἰ μὴ μηνυθῇ βασιλεῖ τὰ παρὰ τὴν διάταξιν γινό-*
5 *μενα. Ἐξουσίαν γὰρ ἔχουσιν οἱ διαγραφόμενοι
ἀντιλέγειν τοῖς διαγράφουσιν· εἰ δὲ μὴ δύνανται
τοῦτο ποιεῖν, ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἄρχοντα καὶ βασι-*
6 *λεῖ μηνύειν. Οὐ χρὴ δὲ οὔτε τοὺς πατέρας οὔτε τοὺς σιτῶνας ἢ ἐθνικοὺς ἀποδέκτας παρέχειν ἐκ τῶν οὐσῶν ἐν χερσὶ προσόδων μηδὲ ποσότητα φυλάττεσθαι τῇ ἀφωρισμένῃ χρείᾳ. εἰ δὲ παραβῇ ὁ ἄρχων, οἴκοθεν ταῦτα καταβάλλει. χρὴ γὰρ ἀμείωτα τά τε δημόσια καὶ τὰ πολιτικὰ φυλάττεσθαι.*

D. VIII k. Iul. Chalcedone Lampadio et Oreste vv. cc. conss. [a. 530]

(1) § 3. 4 = 1, 4, 26, 15 (2) *hiat oratio, cf. l. gem.* (3) *καὶ delet Hercher*

3 *quoque periclitatur. Neve descriptio sub harum causarum praetextu fiat ultra sex solidos neve a
sponte solventibus quidem quicquam [accipiatur?],*
4 *sed qui acceperit, quadruplum reddat. Quando autem cives forte vel propter opus publicum vel propter frumenti coemptionem se ipsos describere volunt vel ab imperatore ut hoc sibi permittatur petunt, minime eos pro hoc damno adfici oportet, ut sacerdotes indignationem incurrant, praesides et magistratu removeantur et publicatis bonis relegentur: officium autem corporis poenam subit, nisi ea quae contra constitutionem facta sunt imperatori*
5 *nuntiata fuerint. Descriptis enim licebit describentibus se opponere: quod si facere non valeant,*
6 *appellare praesidem et imperatori nuntiare. Neque patres neque sitonas neque provinciales susceptores ex reditibus quos penes se habent quicquam praebere oportet, ut quantitas ad usum praefinitum non servetur. quod si praeses neglexerit, de suo ea restituit: imminuta enim et fiscalia et res publicae civitatum servari debent.*

APPENDICES

I

INDEX CONSTITUTIONUM AD TEMPORIS ORDINEM REDACTUS

Ordo quem restituimus sequitur dies quibus constitutiones datae sunt aut his non extantibus dies acceptae vel propositae constitutionis. in illis notae quae dies praecedunt (*d. s.* rel.) omissae sunt: in constitutionibus quae ad privatos datae sunt (desinunt autem hae in Diocletiano) suppressimus etiam notas *pp.* et *acc.*, cum has constitutiones eis diebus, quibus propositae aut acceptae dicuntur, re vera datas esse constet. ad subscriptiones inclinatis litteris adscripsimus eos ad quos directae sunt, privatorum nominibus exceptis. quod autem et imperatorum series et consulatuum designationes in his tabulis restitutae ab eis quas historiae scriptores tradunt non raro recedunt, id fere aut priorum Codicum mendis aut Iustinianorum erroribus deberi facile perspicies. vitia in singulis constitutionibus sive a compilatoribus sive a librariis commissa cum in editione indicata sint, hoc loco aut tacite correximus (in gravioribus emendationibus stellula * numeris constitutionis praeposita est) aut interrogationis signum adiecimus. geminas constitutiones et quae iungendae sunt lineola hac ⁀ coniunximus.

---

a. 117—138 *IMP. HADRIANUS A.*
sine conss. 6, 23, 1

a. 138—161 *IMP. TITUS AELIUS ANTONINUS A.*[1]
sine conss. 4, 32, 1. 5, 25, 1. 6, 24, 1. 6, 37, 1. 6, 54, 1. 7, 43, 1. 9, 47, 1

a. 146 CLARO II ET SEVERO CONSS.
sine die 6, 26, 1

a. 150 GALLICANO ET VETERE CONSS.
IIII id. Oct. 2, 12, 1

a. 155 SABINIANO II ET SEVERO CONSS.
IIII k. Oct. 2, 1, 1

a. 161—169 *IMPP. ANTONINUS ET VERUS AA.*[2]
sine conss. 8, 10, 1. 8, 46, 1

a. 161 IPSIS III ET II AA.[3] CONSS.
id. April. 5, 25, 2 — VIII k. Aug. 2, 12, 2
XVI k. Iul. 7, 12, 1?

a. 162 RUSTICO ET AQUILINO CONSS.
XIII k. Mart. Romae 5, 25, 3

a. 169—192 *IMP. ANTONINUS A.*[4]
sine conss. 6, 54, 2. 9, 18, 1?

a. 169 PRISCO ET APOLLINARI CONSS.
VII k. Mart. 6, 27, 2

a. 170 CLARO ET CETHEGO CONSS.
VI k. Febr. *Augurino proc. Afr.* 3, 31, 1

IMP. PERTINAX A.

a. 193 FALCONE ET CLARO CONSS.
XI k. April. 6, 27, 1 — X k. April. 4, 28, 1

a. 193—197 (196?) *IMP. SEVERUS A.*[5]
sine die et conss. 2, 47, 1

a. 193 FALCONE ET CLARO CONSS.
V k. Iul. 3, 28, 1

a. 194 SEVERO A. II ET ALBINO CONSS.
V k. Mart. 8, 13, 1? — XI k. Nov. 8, 15, 1
non. Iul. 2, 1, 2 — VII k. Dec. 2, 3, 1?
VI k. Oct. 2, 23, 1

a. 195 TERTULLO ET CLEMENTE CONSS.
V id. Mart. 9, 1, 1

a. 196 DEXTRO II ET PRISCO CONSS.
k. Ian. 9, 41, 1 — id. Nov. 5, 4, 3
prid. k. Iul. 4, 19, 1 — XII k. Dec. 6, 33, 1
k. Oct. *6, 39, 1 — XI k. Dec. 6, 54, 3
IIII non. Oct. 3, 15, 1 — VIII k. Dec. 4, 26, 2
III non. Oct. 2, 18, 1 — VI k. Dec. 7, 32, 1
VII id. Nov. 4, 26, 1 — IIII k. Dec. 3, 28, 2. 4, 14, 1

a. 193—211 *IMPP. SEVERUS ET ANTONINUS AA.*[6]
sine conss. 2, 11, 1. 2, 31, 1. 4, 32, 2. 4. 4, 35, 1. 4, 39, 1. 4, 61, 1—3. 4, 62, 1. 2. 5, 3, 1. 5, 4, 2. 6, 9, 1. 7, 2, 1. 2. 7, 8, 2. 7, 12, 1? 7, 21, 1. 7, 46, 1. 7, 58, 1. 8, 50, 1 (*Ovinio*). 10, 1, 1. 10, 41, 1. 10, 62, 1. 11, 32, 1. 12, 33, 1

a. 197 LATERANO ET RUFINO CONSS.
V id. Ian. 2, 11, 2 — VIII k. Iul. 3, 28, 3
XV k. Febr. 2, 18, 2 — II k. Iul. 2, 30, 1
k. Febr. 8, 17, 1 — k. Iul. 6, 50, 2
non. Febr. 5, 25, 4 — XIII k. Aug. 9, 9, 1
XIII k. Mart. 5, 47, 1. 7, 4, 1. — X k. Sept. 6, 37, 2
VI id. Mart. 5, 54, 1 — k. Sept. 4, 30, 1⁀8, 32, 1
XV k. April. 6, 49, 1 — VIII k. Oct. 3, 36, 1
XII k. April. 8, 16, 1 — k. Nov. 2, 50, 1
III id. April. 5, 18, 1 — non. Dec. 6, 46, 1
VII id. Mai. 3, 26, 1 — X k. Ian. 2, 11, 3
III id. Mai. 6, 50, 1 — VIII k. Ian. 8, 2, 1
XI k. Iun. 4, 15, 1

a. 198 SATURNINO ET GALLO CONSS.
VI k. Mart. 2, 11, 4 — id. Mart. 4, 28, 3
V k. Mart. 4, 28, 2 — III k. Iun. 6, 53, 1
V non. Mart. 2, 38, 1 — k. Iul. 2, 11, 5

a. 199 ANULLINO ET FRONTONE CONSS.
VIII k. Febr. 2, 18, 3 — prid. k. Aug. 6, 47, 1
non. Mart. 5, 4, 1 — VI k. Oct. 3, 33, 1
k. Iul. 9, 9, 2 — k. Oct. 6, 25, 1

---

(1) *sic* 6, 24, 1. 6, 26, 1. 7, 43, 1 (*omisso* A.). 9, 47, 1, *cf.* 3, 31, 1 (*not.* 4): imp. Antoninus A. Pius 6, 37, 1: imp. Pius Antoninus A. 2, 1, 1: imp. Pius A. 4, 32, 1. 5, 25, 1: divus Pius 2, 12, 1. 6, 54, 1 (2) *sic* 8, 46, 1, *cf.* 7, 12, 1: divi fratres 2, 12, 2. 5, 25, 2 (3) AA. *om.* 2, 12, 2 (4) *sic* 6, 27, 2, *ubi Iustiniani eum cum Caracalla vel Elagabalo confuderunt:* imp. Titus Aelius Antoninus A. 3, 31, 1 *male:* divus Marcus 6, 54, 2 (5) *sic* 2, 47, 1. 4, 14, 1 (*a.* 196), *item* 2, 3, 1, *quae potius ad a.* 194 *quam ad a.* 200 *pertinet: reliquae omnes* impp. Severus et Antoninus AA. (6) imp. Antoninus A. *a.* 204 6, 28, 1?: *a.* 205 2, 11, 7. 8. 5, 72, 1. 9, 1, 2: *a.* 208 2, 11, 9. 10. 8, 25, 2: *cf. Mommsen Zeitschrift für Rechtsgeschichte IX p.* 101.

a. 200 Severo[1] et Victorino conss.
vi k. Mart. 8, 44, 1
xii k. Mai. 8, 37, 1
xi k. Mai. 6, 2, 1
k. Iul. 3, 31, 2
xv k. Oct. 4, 55, 1
v k. Oct. 4, 32, 3?
id. Oct. 2, 34, 1⁀2, 36, 1. 8, 40, 1
vii k. Nov. 4, 55, 2
vii k. Dec. 2, 3, 1?

a. 201 Fabiano et Muciano conss.
vii k. Mart. 5, 58, 1
xii k. Mai. 4, 28, 4
k. Aug. 5, 12, 1
iii non. Dec. 2, 18, 4

a. 202 Severo iii et Antonino AA. conss.
prid. id. Febr. 2, 3, 2
viii k. April. 2, 3, 3
iii k. Sept. 2, 1, 3⁀3, 9, 1
v k. Oct. 4, 32, 3
sine die 7, 33, 1

a. 203 Geta et Plautiano conss.
non. April. 5, 66, 1
iii id. Mai. 2, 20, 1
xiii k. Iul. 2, 18, 5
xiii k. Dec. 3, 8, 1
vii id. Dec. 2, 11, 6

a. 204 Cilone ii et Libone conss.
xv k. April. 6, 35, 1
k. Mai. 5, 62, 1
ii k. Iun. 8, 13, 2
vi k. Iul. 6, 28, 1
k. Iul. 4, 2, 1
xv k. Aug. 6, 53, 2
xiii k. Aug. 5, 15, 1
vi k. Aug. 6, 26, 2
v k. Aug. 2, 43, 1. 6, 53, 3
x k. Sept. 2, 12, 3
viii k. Sept. 3, 17, 1. 5, 62, 2
v id. Sept. 5, 68, 1
iii id. Sept. 9, 41, 2
iii k. Dec. 6, 2, 2
iii k. Ian. 6, 3, 1

a. 205 Antonino A. ii et Geta ii conss.
v id. Ian. 2, 11, 7
x k. Mart. 2, 11, 8
ii k. Mart. 8, 44, 2
k. April. 3, 1, 1
vi (?) non. April. 3, 15, 2
v id. April. 1, 54, 1
xii k. Mai. 7, 8, 1⁀8, 25, 1. 9, 32, 1
vi k. Mai. 6, 3, 2
k. Mai. 8, 13, 3
vi id. Mai. 3, 33, 2
non. Iun. 4, 53, 1
k. Iul. 9, 12, 1
non. Iul. 4, 32, 5
Antiochiae xi k. Aug. 6, 42, 2
k. Aug. 5, 53, 1
v id. Aug. 3, 31, 3
id. Sept. 7, 21, 2
xii k. Oct. 9, 1, 2
iiii id. Oct. 5, 69, 1
prid. id. Oct. 8, 15, 2
iii non. Nov. 6, 9, 2⁀6, 55, 1
iiii k. Ian. 5, 72, 1

a. 206 Albino et Aemiliano conss.
vii k. Febr. 5, 14, 1?
iii k. Febr. 7, 53, 1
iii id. Febr. 2, 8, 4
id. Mart. 5, 62, 3
iii k. April. 8, 30, 1
xii k. Oct. 5, 37, 1
k. Nov. 6, 3, 3

a. 207 Apro et Maximo conss.
prid. non. Ian. 2, 12, 4
v k. Febr. 8, 40, 2
prid. non. April. 5, 18, 2
xvii k. Mai. 7, 2, 3
vi k. Mai. 8, 28, 1
ii k. Mai. 5, 37, 2
k. Mai. 8, 36, 1
v. k. Iul. 8, 16, 2
xvii k. Aug. 5, 28, 1
xii k. Oct. 3, 36, 2
id. Oct. 4, 24, 1
sine die 2, 18, 6

a. 208 Antonino A. iii et Geta iii conss.
ii id. Febr. 8, 25, 2
xii k. Mart. 2, 11, 9
vi id. Mart. 3, 28, 4
vii k. Mai. 6, 35, 2
iiii k. Iun. 7, 45, 1
iii k. Iun. 8, 13, 4
iiii k. Aug. 2, 11, 10
k. Aug. 6, 53, 4
xvii k. Sept. 8, 40, 3

a. 209 Pompeiano et Avito conss.
id. Ian. 7, 62, 1
k. Mai. 7, 74, 1
id. Iul. 8, 18, 1
iii k. Ian. 7, 8, 3

a. 210 Faustino et Rufino conss.
iii non. Mai. 3, 32, 1
v k. Iul. 8, 53, 1
v non. Iul. 6, 4, 1
viii k. Aug. 8, 44, 3
prid. non. Nov. 8, 37, 2
vi k. Ian. 3, 1, 2

a. 211 Gentiano et Basso conss.
vi k. Mai. 6, 37, 3

a. (204)[2] 211—217 *Imp. Antoninus A.*[3]
sine conss.[4] 3, 36, 2. 3. 4, 7, 1. 4, 30, 4. 4, 31, 1. 2. 4, 32, 8—10. 4, 35, 2. 4, 39, 2. 4, 46, 1. 7, 16, 1. 7, 45, 2. 7, 52, 3. 7, 53, 2. 7, 54, 1 (*procuratoribus hereditatium*). 7, 72, 1. 7, 73, 1. 8, 35, 3. 8, 45, 1. 8, 47, 3—5. 9, 18, 1? 9, 45, 1. 9, 47, 3—5. 9, 51, 1. 2. 10, 39, 1. 10, 40, 1. 10, 42, 1. 2. 10, 53, 1. 10, 55, 1. 10, 67, 1. 11, 6, 1. 11, 30, 1. 2. 11, 32, 2. 11, 33, 1. 11, 35, 1. 11, 36, 1. 12, 35, 1. 2 (*militibus cohortis primae*). 3

a. 211 Gentiano et Basso conss.
k. Mai. 2, 4, 1
prid. k. Oct. 7, 59, 1
ii non. Oct. 3, 28, 5
non. Oct. 7, 1, 1
non. Nov. 2, 20, 2
iii id. Nov. 3, 34, 1
vi k. Dec. 3, 38, 1
v k. Ian. 6, 45, 1
sine die 9, 40, 1

a. 212 duobus Aspris conss.
non. Ian. 5, 75, 1
iii id. Ian. 5, 16, 1
vi k. Febr. 8, 15, 3
iii id. Febr. 4, 32, 6. 8, 43, 1
iiii k. Mart. 2, 12, 5
v non. Mart. 2, 53, 1
non. Mart. 9, 22, 1
v id. Mart. 2, 1, 4
vi id. April. 8, 8, 1
id. April. *5, 28, 2
xiiii k. Mai. 6, 3, 4
vii k. Mai. 1, 18, 1
v id. Mai. 8, 17, 2
iii id. Mai. 6, 3, 5
id. Mai. 8, 13, 5
xvi k. Iun. 6, 47, 2
prid. non. Iun. 8, 42, 1
xv k. Iul. 6, 24, 2
vii k. Iul. Romae 3, 28, 6
vi k. Iul. 9, 47, 2
non. Iul. 10, 9, 1
pp. Romae v id. Iul. 10, 61, 1
xv k. Aug. 8, 35, 1
xi k. Aug. 8, 44, 4
id. Aug. 5, 43, 1
xvii k. Sept. 6, 42, 1
xiiii k. Sept. 5, 37, 3
viii k. Sept. 4, 25, 1
non. Sept. 9, 23, 1
v id. Sept. 6, 21, 1
xv k. Oct. 8, 44, 5
xi k. Oct. 5, 53, 2
v k. Oct. Romae 5, 51, 1
prid. id. Oct. 5, 58, 2
xiii k. Dec. 5, 71, 1
non. Dec. *Carnuti 4, 29, 1
xiiii k. Ian. 7, 49, 1
xii k. Ian. 9, 50, 1

a. 213 Antonino A. iiii et Balbino conss.
prid. non. Ian. 4, 65, 1
non. Ian. 10, 3, 1
prid. id. Ian. 7, 57, 1
xv k. Mart. 8, 35, 2. 9, 12, 2
xii k. Mart. 5, 16, 2. 5, 23, 1 7, 52, 1
xi k. Mart. 5, 54, 2. 6, 21, 2
vii k. Mart. 3, 31, 4. 6, 44, 1
k. Mart. Romae 3, 37, 1. 7, 10, 1
iiii non. Mart. 5, 16, 3
viii id. Mart. Romae 6, *25, 2
xii k. April. 9, 20, 1
xi k. April. 5, 14, 2
id. April. 4, 30, 2
vi k. Iun. 3, 31, 5
k. Iun. 8, 14, 1
non. Iun. 5, 51, 2⁀5, 56, 1
id. Iun. 5, 66, 2
xv k. Iul. 4, 1, 1
viii k. Iul. Romae 5, 39, 1
v k. Iul. 6, 37, 4
iiii k. Iul. 6, 29, 1
prid. k. Iul. 1, 9, 1
k. Iul. Romae 4, 65, 2
iii non. Iul. 5, 54, 3
non. Iul. 7, 65, 1
xviii k. Aug. 7, 4, 2?
xv k. Aug. 9, 9, 3
xiii k. Aug. 5, 44, 1
x k. Aug. 3, 8, 2
viiii k. Aug. Romae 2, 55, 1
viii k. Aug. Romae 2, 3, 5. 5, 41, 1
viii k. Aug. 5, 36, 1
vii k. Aug. 9, 20, 2
v k. Aug. 2, 3, 6
v k. Aug. Romae 8, 22, 1
iiii k. Aug. Romae 5, 60, 1
iii k. Aug. 2, 3, 7. 3, 33, 3. 4, 5, 1. 4, 50, 1. 5, 12, 2. 8, 13, 6
iii k. Aug. *Marcello* 9, 49, 1
vii id. Aug. 5, 65, 1
vi id. Aug. 6, 38, 1
iii id. Aug. 2, 4, 2. 4, 29, 2. 3
id. Aug. 7, 26, 1
v id. Sept. 4, 21, 1. 6, 37, 5
xv k. Oct. 8, 40, 4
xii k. Oct. 5, 37, 4
iii k. Oct. 2, 7, 1
v id. Oct. 8, 17, 3
ii id. Oct. 7, 75, 1
xiiii k. Nov. 7, 73, 2
xii k. Nov. 3, 32, 2
viii k. Nov. 3, 44, 1
k. Nov. 6, 21, 3
id. Dec. 9, 23, 2
xiiii k. Ian. 4, 5, 2
xiii k. Ian. 2, 8, 1
iii k. Ian. 7, 73, 3

a. 214 Messala et Sabino conss.
ii non. Ian. 5, 31, 1
viii id. Ian. 4, 65, 3
ii id. Ian. 3, 13, 1
ii non. Febr. 5, 31, 1
non. Febr. Romae 7, 16, 2
iii id. Febr. 9, 47, 6
vi k. Mart. 8, 14, 2
vii k. Mai. 4, 2, 2
v k. Mai. 6, 7, 1
vi non. Mai. 2, 37, 1. 8, 40, 5
iiii k. Iun. 4, 58, 1
xi k. Iul. 7, 53, 3. 8, 40, 6
k. Iul. 6, 30, 1
iii non. Iul. 5, 31, 2
id. Iul. 6, 31, 1
iiii k. Aug. 5, 70, 1
non. Nov. 5, 40, 1
xiiii k. Dec. 8, 20, 1

(1) *vulgo* Severo A. ii (2) *cf. p.* 489 *not.* 6 (3) impp. Severus et Antoninus AA. *a.* 213 3, 32, 2. 4, 5, 1. 2. 5, 23, 1, *a.* 214 3, 13, 1, *a.* 215. 5, 6, 1. 6, 54, 4. 7, 2, 4 (4) *in iis constitutionibus, a quibus tituli incipiunt, haud raro dubium est, utrum Caracallae an Pio vel Marco vel etiam Elagabalo tribuendae sint*

a. 215 LAETO II ET CEREALE CONSS.

id. Ian. 5, 43, 2
prid. k. Febr. 9, 16, 1
vii id. Febr. 5, 6, 1
xiii k. Mart. 8, 46, 2
vii k. Mart. 9, 32, 2
iii k. April. 8, 16, 3
ii non. April. 2, 24, 1
viii k. Mai. Romae 6, 37, 6
viii k. Mai. *Rutiliano cons. Lyciae* 9, 43, 1
iiii id. Iun. 4, 49, 1
vii k. Iul. Romae 7, 29, 1
vi k. Iul. Romae 3, 28, 7
v k. Iul. 6, 31, 2
iii k. Iul. 4, 26, 3. 4, 30, 3. 6, 54, 4. 7, 73, 4
iii k. Iul. Romae 5, 51, 3
k. Iul. 3, 34, 2. 5, 37, 5. 5, 53, 3. 8, 40, 7
k. Iul. Romae 8, 38, 1
vi id. Iul. Romae 5, 50, 1
vi id. Iul. 6, 46, 3
v id. Iul. 6, 37, 7
iiii id. Iul. 5, 31, 3
iii id. Iul. 5, 31, 4
vi k. Aug. 4, 6, 1. 6, 42, 2
x k. Sept. 3, 26, 3
vi k. Sept. 5, 18, 3
iii k. Sept. 4, 14, 2
vi id. Sept. 6, 2, 3
xiii k. Oct. 2, 53, 2
vii k. Oct. 9, 6, 2
k. Oct. 5, 32, 1
iiii non. Oct. Romae 4, 32, 7?
xv k. Dec. 4, 7, 2. 4, 19, 2
vii k. Dec. 7, 2, 4
vi k. Dec. 2, 46, 1
v id. Dec. 6, 42, 3. 8, 17, 4
prid. non. . . . Romae 7, 52, 2

a. 216 SABINO II ET ANULLINO CONSS.

iii non. Ian. 9, 32, 3
viii id. Mart. Romae 6, 37, 8
vi id. Mart. Romae 2, 18, 7
vii k. April. 9, 41, 3
v k. April. 9, 41, 4
prid. k. Mai. 6, 25, 3
k. Mai. 3, 44, 2
iii non. Iun. 7, 53, 4
xi k. Iul. 5, 62, 4
iii k. Aug. 2, 6, 1
v id. Aug. 4, 54, 1?
iiii k. Oct. Romae 9, 6, 3
k. Oct. Romae 8, 18, 2
v id. Oct. 4, 54, 1?
vi k. Nov. 4, 35, 3
xv k. Dec. 10, 8, 1
v k. Ian. 4, 26, 4

a. 217 PRAESENTE ET EXTRICATO CONSS.

viii k. Mart. 2, 18, 9⁀8, 37, 3

IMP. ANTONINUS A.[1]

a. 218 ANTONINO A. ET ADVENTO CONSS.

vi k. Aug. 2, 18, 8

a. 222—235 *IMP. ALEXANDER A.*

sine conss. 2, 12, 9. 2, 24, 2. 2, 27, 1. 3, 36, 4. 5. 4, 30, 5. 6. 4, 31, 6. 4, 32, 12. 13. 4, 35, 4. 5. 4, 54, 3. 4. 5, 3, 2. 3. 5, 4, 5. 5, 5, 1. 5, 16, 4. 5, 39, 2. 5, 62, 5. 7, 2, 5. 7, 4, 6. 7, 8, 6. 7, 10, 2. 7, 11, 2. 3. 5. 7, 14, 1. 7, 16, 4. 5. 7, 21, 3. 7, 26, 3. 4. 7, 27, 1. 7, 28, 1. 7, 30, 3. 7, 32, 2. 7, 46, 2. 7, 58, 3. 7, 62, 2. 7, 64, 2. 8, 32, 2. 8, 40, 10. 9, 9, 4 (*Iuliano proc. Narbonensis*). 9, 46, 1. 3. 9, 47, 7—9. 9, 49, 2. 9, 51, 3—5. 10, 40, 2. 10, 42, 3. 10, 44, 1. 10, 52, 1. 10, 60, 1. 10, 63, 1. 10, 68, 1. 11, 30, 3. 11, 37, 1. 11, 39, 1. 11, 40, 1 (*quattuorviris et decurionibus Fabraternorum*). 12, 1, 1. 12, 35, 4

a. 222 ALEXANDRO A. CONS.[2]

iii non. Febr. 9, 1, 3
xi k. Mart. 4, 44, 1
viii id. Mart. 8, 44, 6
xiii k. April. 4, 50, 2
viii k. April. 7, 64, 1
ii k. April. 8, 37, 4
iii non. April. 8, 44, 7
ii non. April. 6, 35, 3
iii k. Mai. 4, 25, 2. 5, 51, 4
k. Mai. 3, 42, 1
non. Mai. 7, 56, 1
vi id. Mai. 7, 8, 4
xvi k. Iul. 9, 1, 4
id. Iul. 1, 23, 1
iii k. Aug. 9, 2, 1
k. Sept. 4, 54, 2. 8, 29, 1
sine die 7, 4, 3? 4?
prid. id. Sept. 2, 3, 8. 7, 4, 5?
id. Sept. 4, 14, 3⁀6, 2, 4
iiii k. Oct. 2, 3, 9
k. Oct. 4, 24, 2. 9, 1, 5
id. Oct. 6, 50, 3. 8, 34, 1
xiii k. Nov. 2, 50, 2
vi k. Nov. 7, 66, 1
iii k. Nov. 3, 32, 3?
k. Nov. 4, 19, 4? 5, 34, 1. 6, 3, 6
vii id. Nov. 3, 35, 1. 6, 44, 2
vi id. Nov. 4, 57, 1
xvi k. Dec. 6, 21, 4
xii k. Dec. 2, 18, 10
xi k. Dec. *Syro* 3, 42, 2⁀9, 2, 2⁀9, 35, 1
k. Dec. 4, 65, 4
iii non. Dec. 7, 66, 2
non. Dec. 4, 57, 2
viii id. Dec. 8, 44, 8
vi id. Dec. 4, 24, 3. 5, 12, 3
xi k. Ian. 8, 10, 2. 8, 44, 9
v k. Ian. 6, 50, 4
iii k. Ian. 8, 29, 2

a. 223 MAXIMO II ET AELIANO CONSS.

iii non. Ian. 7, 48, 1
non. Ian. 2, 51, 3
id. Ian. 8, 27, 1
k. Febr. 4, 48, 1?
iii non Febr. 8, 38, 2
vii id. Febr. 3, 28, 8⁀6, 30, 2. 5, 49, 1. 6, 37, 9
v id. Febr. *4, 39, 3⁀8, 41, 1
vi k. Mart. 2, 12, 6
k. Mart. 4, 65, 5
viii id. Mart. 2, 12, 7
vii id. Mart. 2, 1, 5
v id. M. (*sic*) 7, 19, 1
iiii id. Mart. 4, 55, 3. 7, 57, 2
xvii k. April. 9, 23, 3
xii k. April. 2, 42, 1
vi k. April. 4, 1, 2
v k. April. 4, 48, 2
ii k. April. 6, 32, 1
iii id. April. 9, 8, 1
xiii k. Mai. 10, 11, 1
xii k. Mai. 4, 24, 4. 5, 63, 1
x k. Mai. 2, 11, 11. 4, 20, 2
vi k. Mai. 6, 11, 1⁀6, 24, 3. 8, 22, 2
iii k. Mai. 6, 2, 5
k. Mai. 3, 34, 3. 4, 32, 12
iii non. Mai. 9, 22, 2
non. Mai. 6, 44, 3. 6, 58, 1
vi id. Mai. 5, 37, 6
v id. M. (*sic*) 7, 19, 1
prid. id. Mai. 5, 55, 1⁀6, 6, 1
id. Mai. 3, 28, 9
iii k. Iun. 7, 8, 5
id. Iun. 9, 9, 5
v k. Iul. 5, 31, 5. 6, 42, 4
v non. Iul. 3, 44, 3
vi id. Iul. 5, 37, 7
v id. Iul. 2, 21, 1
iiii id. Iul. 5, 12, 4
xvii k. Aug. 6, 6, 2
v id. Aug. 7, 19, 2
prid. id. Aug. 2, 4, 3. 3, 28, 10. 9, 9, 6
id. Aug. 3, 34, 4
xiii k. Sept. 7, 68, 1
xi k. Sept. 6, 26, 3
viii k. Sept. 2, 12, 8
k. Sept. 3, 42, 3
prid. id. Sept. 2, 3, 8
xvii k. Oct. 4, 39, 4
xvi k. Oct. 8, 29, 3
xii k. Oct. 8, 27, 2
iiii k. Oct. 2, 3, 9. 4, 48, 3⁀8, 56, 1
iii k. Oct. 4, 21, 2
k. Oct. 4, 31, 3. 7, 45, 3
ii non. Oct. 8, 35, 4
iiii id. Oct. 6, 12, 1
ii id. Oct. 8, 40, 8
id. Oct. 8, 14, 3
xv k. Nov. 6, 50, 5. 8, 45, 1
vi k. Nov. 6, 33, 2
v k. Nov. 8, 15, 4
iii k. Nov. 4, 56, 1
k. Nov. 6, 6, 3
vi non. Nov. 3, 44, 4
iiii non. Nov. 9, 2, 3
iii non. Nov. 8, 27, 3
non. Nov. 4, 30, 7. 5, 6, 2
iii id. Nov. 7, 11, 1
id. Nov. 12, 36, 1
xvi k. Dec. 2, 1, 6
xiii k. Dec. 3, 41, 1
x k. Dec. 2, 19, 1. 7, 71, 1
vii k. Dec. 8, 44, 10
vi k. Dec. 7, 19, 3
v k. Dec. 8, 40, 9
ii k. Dec. 6, 35, 4
k. Dec. 4, 56, 2
non. Dec. 5, 50, 2
vi id. Dec. 4, 26, 5
iiii id. Dec. 6, 16, 1
xii k. Ian. 9, 9, 7
vi k. Ian. 4, 29, 4. 5, 2, 6?
v k. Ian. 5, 28, 3. 6, 50, 6

a. 224 IULIANO II ET CRISPINO CONSS.

iiii id. Ian. 6, 15, 1
id. Ian. *9, 9, 8
xvii k. Febr. 6, 21, 5
xv k. Febr. 6, 42, 5
x k. Febr. 4, 57, 3. 5, 57, 1
vii k. Febr. 9, 9, 9
k. Febr. 8, 18, 3
iii non. Febr. 9, 8, 2
vi id. Febr. 3, 1, 3
xvi k. Mart. 6, 42, 6
v k. Mart. 4, 65, 6
k. Mart. 4, 39, 5. 6, 12, 2
v non. Mart. 7, 26, 2
iii non. Mart. 5, 29, 1
non. Mart. 2, 6, 2
vii id. Mart. 6, 35, 5
vi id. Mart. 9, 41, 5
xii k. April. 6, 47, 3
vii. k. April. 8, 1, 1⁀8, 10, 3⁀8, 52, 1
vi k. April. 6, 25, 4
xiii k. Mai. 4, 24, 5
xii k. Mai. 5, 44, 2
viii k. Mai. 3, 44, 5. 5, 55, 2
k. Mai. 6, 2, 6?
v non. Mai. 3, 37, 3. 9, 1, 6
iii non. Mai. 5, 62, 6
iii id. Mai. 7, 11, 4
xii k. Iun. 6, 3, 7
vii k. Iun. 5, 28, 4
iii k. Iun. 8, 51, 1
xv k. Iul. 4, 29, 5
xiii k. Iul. 5, 56, 2
xi k. Iul. 4, 55, 4
x k. Iul. 3, 31, 6
viii k. Iul. 3, 44, 6. 9, 20, 3. 12, 36, 2
vi k. Iul. 9, 46, 2
k. Iul. 2, 11, 12. 10, 7, 1
vi non. Iul. 7, 35, 1
iii non. Iul. 5, 75, 2
viii id. Iul. 4, 51, 1
iii id. Iul. 5, 62, 7. 6, 20, 1
iii id. Aug. 6, 54, 5
viiii k. Sept. 9, 47, 10
iii non. Sept. 10, 8, 2
iiii id. Sept. 6, 20, 2
iii id. Sept. 6, 3, 7. 7, 68, 2
xvi k. Oct. 7, 58, 2
x k. Oct. 5, 31, 6⁀5, 35, 1
prid. k. Oct. 6, 6, 4
iii id. Oct. 12, 36, 3
iiii k. Ian. 3, 28, 11

a. 225 FUSCO II ET DEXTRO CONSS.

vi id. Ian. 6, 54, 6
id. Ian. 4, 56, 3
xv k. Febr. 6, 57, 1
vii k. Febr. 4, 55, 5
iiii k. Febr. 5, 62, 8
iii non. Febr. 9, 23, 4
non. Febr. 7, 16, 3
xv k. Mart. 6, 42, 7
x k. Mart. 2, 1, 7. 6, 3, 8. 6, 54, 7
prid. k. Mart. 8, 16, 4
vi id. Mart. 3, 18, 1
k. April. 7, 4, 7
vi id. April. 6, 28, 2
id. April. 4, 24, 6
xii k. Mai. 6, 21, 6

(1) *cf. p.* 490 *not.* 4 (2) *sic vulgo: alias* Antonino iiii et Alexandro conss. *vel* Antonino et Alexandro conss.

v non. Mai. 9, 9, 10
xv k. Iun. 6, 42, 8. 7, 73, 5
k. Iun. 6, 23, 2. 8, 27, 4
xvii k. Iul. 9, 23, 5
iiii k. Iul. 6, 26, 4
k. Iul. 5, 34, 2
viii k. Aug. 5, 57, 2
vii id. Aug. 6, 3, 10
xvi k. Sept. 5, 18, 4
xv k. Sept. 7, 4, 8
vii k. Oct. 10, 4, 1
k. Oct. 2, 1, 8

a. 226 ALEXANDRO A. II ET MARCELLO CONSS.
viiii k. Febr. 5, 38, 1
ii non. Mart. 2, 4, 4
vi id. Mart. 3, 33, 4
vii k. April. 7, 30, 1
k. April. 3, 33, 5
iii id. April. 5, 12, 5
k. Mai. 6, 50, 7
iii non. Mai. 4, 21, 3
id. Mai. 9, 50, 2
vi k. Iul. 2, 19, 2
non. Iul. 5, 38, 2
v k. Aug. 2, 43, 2
k. Aug. 2, 36, 2
viii id. Aug. 5, 29, 2
k. Sept. 9, 9, 11
iiii id. Sept. 9, 49, 3
k. Dec. 6, 46, 4
iii non. Dec. 2, 51, 1
xiii k. Ian. 6, 53, 5

a. 227 ALBINO ET MAXIMO [1] CONSS.
v id. Ian. 4, 65, 7
xii k. Febr. 2, 18, 11
v k. Febr. 6, 37, 10
id. Febr. 5, 16, 5
iii k. Mart. 2, 3, 10. 2, 12, 10
k. Mart. 2, 4, 5. 2, 9, 1
iii id. April. 8, 25, 3
vi id. Sept. 7, 57, 3
xiiii k. Dec. 4, 6, 2
v id. Dec. 8, 47, 3
xi k. Ian. 9, 22, 4
iiii k. Ian. 9, 22, 3
vi k. Ian. 9, 6, 4

a. 228 MODESTO ET PROBO CONSS.
k. Febr. 5, 62, 9
v id. Mart. 7, 66, 3
xii k. April. 4, 30, 8
iii id. April. 5, 4, 4. 5, 29, 3
id. April. 5, 56, 3
xv k. Mai. *ad rationales* 10, 5, 1
v id. Iun. 5, 36, 2. 7, 21, 4
prid. id. Iun. 6, 2, 7
xv k. Iul. 4, 50, 3
k. Aug. 3, 1, 4
xiii k. Sept. 1, 54, 2
vi id. Oct. 4, 29, 6

a. 229 ALEXANDRO A. III ET DIONE II CONSS.
id. Ian. 5, 43, 3
v id. Mai. 2, 40, 1
prid. id. Mai. 2, 12, 11⁀5, 61, 1
xv k. Iul. 6, 35, 6
xii k. Iul. 6, 21, 7
k. Iul. 7, 55, 1
id. Aug. 5, 62, 10
v id. Sept. 5, 43, 4
xvii k. Oct. 4, 31, 4
xiii k. Nov. 2, 11, 13
viii k. Nov. 5, 54, 4
vii k. Nov. 8, 40, 11
non. Nov. 5, 17, 1
sine die 4, 31, 5
xvi k. Dec. 3, 38, 2. 4, 31, 6⁀5, 21, 1
xiii k. Dec. 8, 33, 1
non. Dec. 2, 3, 11⁀4, 47, 1 3, 28, 12. 5, 15, 2. 5, 16, 6
vi id. Dec. 5, 37, 8
xv k. Ian. 6, 34, 1⁀7, 45, 4

a. 230 AGRICOLA ET CLEMENTE CONSS.
viii id. Ian. 2, 4, 6
iii k. Mart. 2, 3, 12⁀3, 42, 4
prid. k. Mart. 4, 28, 5
iiii k. April. 2, 2, 1
xvi k. Mai. 5, 37, 9
non. Mai. 4, 25, 3
v id. Mai. 8, 19, 1
prid. id. Mai. 9, 35, 2
id. Mai. 8, 24, 1
xiiii k. Iul. 6, 20, 3
viii k. Iul. 4, 39, 6⁀7, 10, 3
k. Iul. 3, 33, 6
xi k. Aug. 5, 37, 10
k. Aug. 2, 18, 12
xv k. Sept. 9, 1, 7
vi k. Sept. 8, 40, 12
iii k. Sept. 9, 22, 5
v k. Oct. 2, 12, 12
prid. k. Oct. 1, 26, 1
viii k. Nov. 2, 18, 13

a. 231 POMPEIANO ET PELIGNIANO CONSS.
v k. Febr. 2, 26, 1
non. Febr. 8, 44, 11
v id. Febr. 9, 34, 1
x k. Mart. 6, 2, 8
v non. Mart. 6, 37, 11
non. Mart. 7, 30, 2
k. April. 7, 4, 9
xii k. Aug. 8, 27, 5
k. Aug. 4, 65, 8. 5, 11, 1
xiii k. Sept. 3, 22, 1
xiii k. Oct. 2, 48, 1
viii id. Dec. 5, 36, 3⁀5, 62, 11
v k. Ian. 4, 19, 3

a. 232 LUPO ET MAXIMO CONSS.
k. Mart. 1, 21, 1
id. Mart. 6, 35, 7
k. Iun. 8, 42, 2
x k. Iul. *7, 75, 2
x k. Oct. 2, 41, 1
k. Oct. 5, 16, 7
xi k. Ian. 6, 23, 3

a. 233 MAXIMO II ET PATERNO CONSS.
iii k. Mai. 8, 16, 5⁀8, 17, 5
iii k. Iul. 6, 36, 1
vi id. Iul. 2, 33, 1.
id. Sept. 6, 50, 8
v k. Oct. 5, 16, 8
iiii id. Oct. 3, 26, 4
viii k. Ian. 5, 43, 5

a. 234 MAXIMO II ET URBANO CONSS.
x k. Mart. 2, 18, 14
iii id. Mart. 5, 46, 1
vi k. April. 1, 40, 1
xi k. Mai. 4, 32, 14
iiii id. Iul. 4, 34, 1
vii id. Sept. 4, 65, 9

a. 235 SEVERO ET QUINTIANO CONSS.
id. Aug. 1, 26, 2

IMP. MAXIMINUS A.

a. 236 MAXIMINO A. ET AFRICANO CONSS.
v id. Ian. 2, 3, 13
iii id. Febr. 5, 12, 6[2]

a. 238—244 *IMP. GORDIANUS A.*

sine conss. 3, 36, 6. 9. 10. 4, 31, 8. 9. 4, 32, 16. 4, 34, 4. 4, 35, 7. 4, 45, 1. 4, 51, 2. 4, 52, 1. 2. 4, 54, 5. 5, 6, 3. 7, 2, 6. 7, 8, 7. 7, 9, 1. 2. 7, 21, 5. 7, 36, 1. 7, 46, 3. 4. 7, 48, 2. 7, 50, 1. 7, 52, 4. 7, 58, 4. 7, 62, 3. 7, 64, 3. 7, 72, 2. 3. 8, 40, 13. 9, 47, 11. 9, 49, 4. 9, 51, 6. 10, 1, 2. 3. 10, 2, 1. 10, 39, 2. 10, 41, 2. 10, 46, 1. 10, 51, 1. 10, 53, 2. 10, 61, 2. 10, 69, 1. 10, 70, 1. 11, 34, 1. 2. 11, 36, 2. 12, 35, 5—7. 12, 36, 4

a. 238 PIO ET PONTIANO CONSS.
k. Ian. 5, 70, 2[3]
xii k. April. 7, 26, 5[3]
x k. Iul. 2, 9, 2
xvii k. Aug. 9, 1, 8
x k. Aug. 5, 51, 5
iiii k. Aug. 7, 43, 2
iii non. Aug. 6, 3, 11
viii id. Aug. 2, 21, 2
vi id. Aug. 2, 19, 3
xiii k. Sept. 8, 27, 6
xii k. Sept. 5, 11, 2
vi k. Sept. 2, 11, 14
k. Sept. 8, 41, 2
iiii non. Sept. 3, 1, 5
iii non. Sept. 4, 35, 6
non. Sept. 8, 13, 7
viii id. Sept. 10, 11, 2
vi id. Sept. 8, 9, 1
v id. Sept. 5, 73, 1
id. Sept. 4, 14, 4. 8, 23, 1
xvii k. Oct. 6, 42, 9
xii k. Oct. 4, 29, 7
vii k. Oct. 5, 16, 9. 5, 53, 4
v k. Oct. 8, 42, 3
iii k. Oct. 6, 21, 8
k. Oct. 5, 12, 7
v non. Oct. 6, 21, 9
iii non. Oct. 2, 22, 1⁀4, 13, 1. 2, 37, 2. 2, 52, 1
prid. non. Oct. 6, 24, 4. 7, 8, 4
non. Oct. 4, 29, 8
prid. id. Oct. 8, 42, 4
id. Oct. 2, 39, 1
xv k. Nov. 6, 50, 9
xi k. Nov. 2, 52, 2. *2, 52, 3⁀3, 32, 4. 5, 62, 2
viii k. Nov. 5, 75, 3
vii k. Nov. 8, 42, 5. 9, 6, 5
v k. Nov. 8, 27, 7
k. Nov. 4, 34, 2
viii id. Nov. 4, 64, 1
v id. Nov. 5, 43, 6
xv k. Dec. 2, 26, 2
vii k. Dec. 7, 66, 5
prid. non. Dec. 8, 33, 2
x k. Ian. 2, 4, 7

a. 239 GORDIANO A. ET AVIOLA CONSS.
vi id. Ian. 5, 14, 3. 5, 31, 7
iii id. Ian. 2, 12, 13
xv k. Febr. 6, 35, 8
x k. Febr. 5, 62, 13. 8, 56, 2
iii k. Febr. 3, 28, 13. 5, 71, 2
iii id. Febr. 8, 42, 6
ii id. Febr. 3, 32, 5. 3, 42, 5. 4, 21, 4
viii k. Mart. 4, 65, 10
vi non. Mart. 9, 1, 9
vii id. Mart. 8, 44, 12
iiii id. Mart. 6, 20, 4
id. Mart. 5, 64, 1. 8, 13, 8⁀8, 26, 1
iii k. April. 5, 16, 10
iii non. April. 8, 27, 8
vii id. April. 5, 70, 3
vi id. April. 6, 58, 2
xi k. Mai. 8, 25, 4
k. Mai. 7, 18, 1
xvi k. Iun. 8, 44, 13
k. Iun. 8, 47, 1
iii non. Iun. 3, 41, 2
vi id. Iun. 9, 45, 2
v id. Iun. 8, 41, 3
iiii id. Iun. 7, 43, 3
xvii k. Iul. 2, 11, 15
xii k. Iul. 2, 49, 1
iii k. Iul. 5, 65, 2
iii non. Iul. 8, 40, 14
non. Iul. 4, 29, 9
vi id. Iul. 2, 18, 15
v id. Iul. 3, 32, 6⁀*4, 34, 3. 7, 56, 2
ii id. Iul. 9, 35, 3
xiiii k. Aug. 8, 44, 14
xii k. Aug. 6, 23, 4
vi k. Aug. 9, 6, 6
k. Aug. 9, 1, 10
iii non. Aug. 2, 19, 4. 5, 35, 2
v id. Aug. 5, 57, 11
id. Aug. 8, 22, 3
xv k. Sept. 3, 1, 6
xii k. Sept. 5, 4, 6
viii k. Sept. 4, 2, 3
k. Sept. 3, 36, 7?
non. Sept. 5, 39, 2. 6, 35, 1. 6, 47, 4
id. Sept. 1, 54, 2. 5, 62, 14
iii k. Oct. 8, 13, 9
v k. Nov. 10, 2, 8
viii id. Nov. 2, 2, 2. 5, 3, 2
id. Nov. 8, 41, 4
x k. Dec. 7, 18, 4
vii k. Dec. 5, 2, 4
vi k. Dec. 3, 28, 14. 6, 35, 1
v k. Dec. 8, 40, 15
iii k. Dec. 7, 41, 1
k. Dec. 4, 35, 2
iii non. Dec. 8, 28, 4

(1) Aemiliano (*videlicet* Maximo Aemilio Aemiliano) 2, 4, 5 9, 6, 4; *unde furtum videtur, ut legum geminarum* 2, 3, 10. 5, 14, 1 *altera huic altera a.* 206 *adscriberetur, licet etiam in die dissentiant* (2) *adscribitur imp. Alexandri* [illegible] (3) 5, 70, 2. 7, 26, 5 *re vera Maximini sunt*

non. Dec. 9, 9, 12
iii id. Dec. 6, 42, 10. 7, 57, 4
id. Dec. 3, 6, 1
xv k. Ian. 4, 48, 4
xiiii k. Ian. 2, 4, 8
xii k. Ian. 2, 50, 4
vi k. Ian. 2, 19, 5
ii k. Ian. 8, 40, 16? 9, 34, 2
v k. . . . 10, 3, 2

a. 240 SABINO II ET VENUSTO CONSS.

k. Ian. 5, 11, 3
x k. Febr. 7, 2, 7
vi k. Febr. 4, 15, 3
k. Febr. 5, 12, 8
vii k. Mart. 5, 43, 7
iii k. Mart. 9, 19, 1
k. April. 8, 29, 4
viii id. April. 8, 45, 2
vi k. Mai. 4, 57, 4
vii id. Mai. 9, 41, 6
vi id. Mai. 2, 50, 5
v id. Mai. 7, 14, 2
xv k. Iun. 6, 44, 4
xii k. Iun. 8, 30, 2
k. Iun. 9, 9, 13
v id. Iun. 2, 6, 3. 5, 14, 4
iii k. Iul. 4, 21, 5
non. Iul. 7, 73, 6
v id. Iul. 6, 37, 12
iii k. Aug. 2, 11, 16
vi id. Aug. 6, 45, 2
id. Aug. 2, 20, 3
xvi k. Sept. 4, 57, 5
iii non. Sept. 6, 6, 5
iiii k. Nov. 5, 4, 7
iii non. Nov. *Domitio pp.* 1, 50, 1

a. 241 GORDIANO A. II ET POMPEIANO CONSS.

viii id. Ian. 2, 17, 1
xii k. Febr. 7, 57, 5
iii non. Febr. 2, 38, 2
xi k. Mart. 4, 16, 1
v k. Mart. 5, 4, 8. 5, 64, 2
non. Mart. 9, 2, 4
vi id. Mart. 2, 30, 2
ii id. Mart. 8, 53, 2
v k. April. 3, 35, 3
k. April. 2, 3, 14
vi id. April. 2, 4, 9
vi id. Mai. 5, 52, 1
ii id. Iun. 8, 40, 16? 8, 50, 2
v k. Iul. 5, 16, 11
prid. k. Iul. 10, 11, 3
k. Iul. 2, 22, 2
xiii k. Aug. 4, 24, 7. 6, 40, 1
iii k. Aug. 3, 44, 7
vi non. Aug. 2, 17, 2
xv k. Sept. 6, 30, 3
k. Sept. 3, 36, 7?
vi id. Sept. 8, 25, 5
iii id. Sept. 9, 2, 5
v k. Oct. 6, 24, 5
v non. Oct. 5, 23, 2
iii non. Oct. 2, 12, 14. 5, 37, 12
v id. Nov. 6, 50, 10
xvi k. Ian. 5, 73, 2
ii k. Ian. 6, 42, 11

a. 242 ATTICO ET PRAETEXTATO CONSS.

k. Febr. 3, 3, 1
xii k. Mart. 6, 11, 2
vi k. Mart. 9, 32, 4
k. Mart. 9, 33, 1
non. M. (*sic*) 4, 32, 15?
non. Mart. 9, 9, 14
vi id. Mart. 8, 40, 17
iiii id. Mart. 9, 9, 15
id. Mart. 5, 75, 4
xv k. April. 7, 55, 2
iii k. April. 6, 6, 6
id. April. 9, 34, 3
v k. Mai. 4, 10, 1
viii k. Oct 2, 11, 17
iii id. Oct. 7, 53, 5

a. 243 ARRIANO ET PAPO CONSS.

vi k. Febr. 5, 16, 12
k. Febr. 3, 33, 7
iiii non. April. 9, 2, 6
iii non. April. 9, 16, 2
viii k. Mai. 5, 37, 13
xii k. Aug. 6, 22, 1
xv k. Nov. 1, 18, 2
viii k. Nov. 5, 62, 15. 6, 50, 11
xvi k. Dec. 4, 14, 5
vi non. . . . 3, 36, 8

a. 244 PEREGRINO ET AEMILIANO CONSS.

viii id. Ian. 9, 2, 7
id. Ian. 6, 10, 1

a. 244—249 *IMP. PHILIPPUS A. ET PHILIPPUS C.*

sine conss. 3, 36, 11. 4, 32, 17. 5, 6, 4. 5, 63, 3. 7, 2, 8. 7, 14, 3. 7, 26, 6. 7, 43, 5. 7, 45, 5. 7, 53, 6. 7, 57, 6. 7, 62, 4. 9, 49, 5. 9, 51, 7. 10, 39, 3. 10, 52, 2. 3. 10, 53, 3. 10, 64, 1. 11, 31, 1. 12, 35, 8

a. 244 PEREGRINO ET AEMILIANO CONSS.

ii id. Mart. 3, 42, 6
prid. k. April. 2, 4, 10
vii k. Mai. 6, 20, 6 [1]
vi id. Mai. 9, 34, 4
xvi k. Iul. 1, 18, 3. 3, 44, 8
xiii k. Iul. 9, 1, 11
ii k. Iul. 2, 43, 3
xiii k. Aug. 5, 34, 3
x k. Aug. 5, 34, 4. 5, 62, 16
vi k. Aug. 8, 42, 7
v k. Aug. 8, 40, 18
vi id. Aug. 4, 65, 11
xviii k. Sept. 4, 29, 10
viii k. Oct. 4, 29, 11
v id. Oct. 7, 43, 4
id. Oct. 6, 36, 2. 6, 42, 12
xviii k. Nov. 6, 49, 2
xiii k. Nov. 5, 43, 8

a. 245 PHILIPPO A. ET TITIANO CONSS.

k. Ian. 6, 39, 2
xvi k. Febr. 7, 71, 2
xv k. Febr. 9, 32, 5
vi non. Mart. 4, 28, 6
xv k. April. 9, 22, 6
iiii k. April. 8, 10, 4
iii k. April. 5, 38, 3
vii id. April. 4, 19, 5
v id. Mai. 8, 42, 8
id. Mai. 4, 19, 6
xiiii k. Iun. 5, 63, 2
v k. Aug. 3, 28, 15
k. Aug. 8, 44, 15
prid. non. Aug. 5, 37, 14
xv k. Sept. 5, 6, 5
xiiii k. Sept. 3, 29, 1
xii k. Sept. 5, 38, 4
xviii k. Nov. 2, 26, 3
xiiii k. Nov. 3, 32, 7
xii k. Nov. 5, 48, 1
iiii k. Nov. 4, 65, 12
vi k. Dec. 3, 44, 9

a. 246 PRAESENTE ET ALBINO CONSS.

k. Febr. 3, 34, 5
xv k. Mart. 4, 2, 4
xii k. Mart. 6, 24, 6
viii k. Mart. 4, 24, 8. 6, 42, 13
ii non. Mart. 3, 32, 8
xiii k. April. 5, 67, 1
x k. April. 7, 57, 6?
vi k. Mai. 6, 20, 7
xii k. Iun. 6, 21, 10
vii k. Iul. 6, 21, 11
vi non. Iul. 6, 21, 12
iiii id. Iul. 5, 46, 2

a. 249 AEMILIANO ET AQUILINO CONSS.

x k. Mart. 9, 32, 6
xv k. Iul. 8, 55, 1

a. 249—251 *IMP. DECIUS A.*

a. 249 AEMILIANO ET AQUILINO CONSS.

xvii k. Nov. 10, 16, 3
xiiii k. Nov. 4, 16, 2

a. 250 DECIO A. II ET GRATO CONSS.

x k. Mart. 6, 30, 4
non. Mart. 8, 53, 3
v k. April. 7, 32, 3

a. 250. 251 *IMP. DECIUS A. ET DECIUS ET QUINTUS CC.*

a. 250 DECIO A. II ET GRATO CONSS.

vi id. Iun. 5, 12, 9
k. Dec. 3, 22, 2
ii non. Dec. 6, 58, 3

a. 252. 253 *IMPP. GALLUS ET VOLUSIANUS AA.*

a. 252 GALLO II ET VOLUSIANO CONSS.

prid. id. Mart. 3, 36, 12
xi k. Mai. 2, 18, 16

a. 254—256 (260) [2] *IMPP. VALERIANUS ET GALLIENUS AA.*

sine conss. 4, 38, 1. 4, 62, 3. 7, 12, 2. 7, 43, 6. 7, 44, 1. 9, 51, 8. 10, 65, 1. 12, 62, 1

a. 254 VALERIANO II ET GALLIENO AA. CONSS.

vi k. Mart. 2, 8, 2
iiii non. April. 2, 50, 6
iiii non. Iul. 6, 23, 5
non. Aug. 6, 21, 13

a. 255 VALERIANO III ET GALLIENO II AA. CONSS.

xiiii k. Sept. 6, 42, 14
iii k. Sept. 4, 20, 3

a. 255—260 *IMPP. VALERIANUS ET GALLIENUS AA. ET VALERIANUS NOB. C.* [3]

sine conss. 4, 50, 4. 7, 16, 6. 7, 64, 4. 10, 2, 2. 10, 42, 4. 10, 65, 2. 11, 36, 3

a. 255 VALERIANO ET GALLIENO AA. UTRISQUE II CONSS.

xv k. Dec. 2, 4, 11

a. 256 MAXIMO II ET GLABRIONE CONSS.

xiiii k. Iun. 9, 9, 16
vi k. Aug. 3, 29, 2
vi id. Oct. Romae 6, 42, 15
xii k. Ian. 6, 32, 2

a. 257 VALERIANO IIII ET GALLIENO III AA. CONSS.

k. April. 4, 6, 3
xv k. Mai. 8, 31, 1
xvi k. Iul. 6, 30, 5
vi k. Aug. 9, 9, 17
x k. Nov. 3, 29, 3
xii k. Dec. 6, 25, 5

a. 258 TUSCO ET BASSO CONSS.

iii non. Ian. 5, 71, 3
viiii k. Mart. 4, 29, 12
xv id. Mai. Antiochiae 5, 3, 5⁀9, 9, 18
iii k. Iul. 9, 22, 7
prid. non. Iul. 9, 45, 3
ii id. Aug. 2, 40, 2⁀3, 28, 16
vi k. Dec. 8, 54, 1

a. 259 AEMILIANO ET BASSO CONSS.

xvi k. Mart. 2, 4, 12
x k. Mart. 2, 3, 15
viii id. Mart. 4, 65, 13
id. Mart. 4, 49, 2
vii k. April. 5, 17, 2
v k. Mai. 4, 6, 4
ii non. Mai. 5, 18, 5
non. Mai. 9, 20, 5
xvi k. Iun. 8, 46, 4
xv k. Iun. 7, 73, 7
viii k. Iun. 4, 65, 14?
iii k. Iun. 4, 22, 1
xii k. Iul. 4, 26, 6
iii k. Iul. 9, 22, 8
non. Iul. 5, 42, 1
id. Iul. 4, 34, 5
id. Aug. 4, 65, 15
xiii k. Dec. 7, 71, 3
v k. Dec. 10, 32, 1
iii k. Ian. 4, 35, 8
sine die 5, 45, 1. 9, 35, 4

---

(1) imp. Gordianus A. *inscribitur* (2) *cf. not. seq.* (3) et Val. nob. C. *a permultis constitutionibus abest partim incuria librariorum partim antiquiore vitio*, *cf.* 4, 7, 3. 4. 5, 42, 1. 2

a. [illegible] [illegible] ET DONATO CONSS.
xiiii k. Febr. 4, [illegible] — id. Mai. [illegible]
iii k. Mart. [illegible] — [illegible] id. Ian. [illegible]
xv k. Mai. [illegible] — x k. Aug. [illegible]
vii k. Mai. [illegible] — [illegible] k. Aug. [illegible]
[illegible] — [illegible] k. Sept. [illegible]
iii k. Mai. [illegible] — xiiii k. Ian. [illegible]
prid. non. Mai. [illegible] — sine die [illegible]
prid. id. Mai. [illegible]

a. [illegible] IMP. GALLIENUS A.

a. [illegible] GALLIENO A. V ET FAUSTINO CONSS.
prid. non. Sept. [illegible] — non. . . . [illegible]

a. [illegible] VALERIANO II ET LUCILLO CONSS.
vi id. Ian. [illegible] — k. April. [illegible]
xiii k. Febr. [illegible]

a. [illegible] PATERNO ET ARCESILAO CONSS.
k. Nov. [illegible]

a. [illegible] IMP. CLAUDIUS A.

a. [illegible] CLAUDIO A. ET PATERNO CONSS.
vii k. Mai. [illegible]

a. [illegible] IMP. AURELIANUS A.

sine conss. [illegible] 10, 42, 2

a. [illegible] ANTIOCHIANO ET ORFITO CONSS.
vii k. Nov. 1, 23, 2[2]

a. [illegible] AURELIANO A. ET CAPITOLINO CONSS.
k. Iul. 2, 44, 1

a. 276—282 IMP. PROBUS A.

sine conss. 5, 4, 9

a. 277 PROBO A. ET PAULINO CONSS.
iii non. Mai. Sirmi 8, 55, 2

a. 278 PROBO A. II ET LUPO CONSS.
iiii k. Iul. 2, 18, 1

a. 280 MESSALA ET GRATO CONSS.
v k. Ian. 8, 53, 4

a. 283 (—284)[3] IMPPP. CARUS CARINUS ET NUMERIANUS AAA.

sine conss. 4, 54, 8. 5, 3, 7. 6, 49, 3. 7, 64, 8. 10, 42, 5. 10, 43, 1. 10, 48, 1. 11, 36, 3

a. 283 CARO ET CARINO AA. CONSS.
id. Ian. 7, 64, 5 — vi id. Nov. 7, 2, 9
iii k. Mart. 3, 32, 9 — prid. id. Nov. 6, 42, 16
non. Mart. 5, 71, 6 — xi k. Dec. 9, 46, 4
v id. Aug. 8, 14, 4 — v k. Dec. 7, 45, 6
vi id. Sept. 5, 71, 7 — viii k. Ian. 2, 55, 2

a. 284 IMPP. CARINUS ET NUMERIANUS AA.[4]

a. 284 CARINO II ET NUMERIANO AA. CONSS.
ii id. Ian. 8, 55, 3 — Hemesae xv k. April. 5, 52, 2
xvii k. Febr. 2, 11, 19 — iii k. April. 9, 22, 9
vi k. Febr. Romae 8, 53, 5 — iii k. Sept. 10, 11, 4
prid. id. Febr. 3, 28, 17

a. 284—292 IMPP. DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS AA.

sine conss. 2, 10, 2. 2, 46, 2. 3, 30, 13—15. 4, 33, 4. 4, 35, 9. 4, 39, 7. 4, 46, 2. 4, 58, 4. 4, 64, 2. 7, 21, 7. 7, 32, 5. 7, 34, 1. 7, 39, 1. 7, 53, 7. 7, 62, 5. 7, 64, 8. 9, 2, 8. 9, 41, 8 (*ad Sallustianum praes.*). 9, 46, 5. 9, 47, 12. 13. 9, 51, 9. 10. 10, 1, 4. 5 (*ad Flaccum*). 10, 2, 3. 10, 32, 2. 10, 33, 1. 2. 10, 39, 4. 10, 40, 3—5. 10, 42, 6. 7. 10, 43, 2. 3. 10, 44, 2. 10, 47, 1. 10, 48, 2—4. 10, 50, 1—3. 10, 51, 2. 10, 52, 4. 10, 53, 4. 10, 55, 2. 3. 10, 57, 1. 10, 59, 1. 10, 62, 3 (*Crispino*). 10, 65, 3. 11, 30, 4. 11, 36, 4. 11, 42, 1. 11, 55, 1 (*ad Charisium*). 12, 33, 2. 12, 62, 2—4

a. 284 CARINO II ET NUMERIANO CONSS.
id. Oct. 3, 7, 1 — viii k. Dec. 4, 20, 4[5]

a. 285 DIOCLETIANO A. II ET ARISTOBULO CONSS.
k. Ian. [illegible] — sine die [illegible] 11
non. Aug. [illegible] — non. Nov. [illegible] 5, 71, 9
[illegible] k. [illegible] — [illegible] id. Nov. [illegible]
v k. Nov. [illegible] — id. Nov. [illegible]
[illegible] non. Nov. [illegible] — [illegible] k. Dec. [illegible]
[illegible] — [illegible] non. Dec. [illegible] 10
[illegible] non. Nov. Aquilino [illegible] — [illegible] id. Dec. [illegible]

a. 286 MAXIMO II ET AQUILINO CONSS.
xiii k. Febr. Nicomed. [illegible] — [illegible] non. Mai. 3, 34, 7
viii k. Febr. [illegible] — [illegible] id. Mai. [illegible]
vi id. Febr. [illegible] — v id. Mai. [illegible] 6, 6, [illegible]
[illegible] id. Febr. [illegible] — [illegible] k. Iun. [illegible]
iiii id. Febr. Nicomed. [illegible] — [illegible] k. Iun. [illegible] 8, 15, 4
iii id. Febr. [illegible] — [illegible] k. Iun. [illegible]
xvi k. Mart. Nicomed. [illegible] — prid. k. Iun. Tiberiade [illegible]
xii k. Mart. Nicomed. [illegible] — [illegible] k. Iul. [illegible]
ii k. Mart. [illegible] — [illegible] k. Iul. [illegible]
iiii non. Mart. [illegible] — viii k. Iul. [illegible]
v id. Mart. [illegible] — prid. id. Iul. Tiberiade 1, 51, 1
iiii id. Mart. [illegible] — x k. Sept. [illegible]
prid. id. Mart. [illegible] — ii k. Sept. [illegible] 14
xvi k. Mai. 2, [illegible] 4 — prid. . . Sept. [illegible]
xv k. Mai. [illegible] — k. Nov. 9, [illegible]
xii k. Mai. 5, 12, 10. 6, 42, [illegible] — v k. Dec. [illegible]
vi k. Mai. 3, [illegible] 6 — iii non. Dec. [illegible]
v k. Mai. [illegible] 7, 10, 5 — v id. Dec. 6, 1, 1
iiii k. Mai. 2, 24, 3 — v k. Ian. 6, [illegible] 3
vi id. . . . [illegible] 10, [illegible]

a. 287 DIOCLETIANO III ET MAXIMIANO AA. CONSS.
vii id. Ian. 2, 3, 15 — iii non. Sept. 4, 12, 2
xii k. Febr. 6, 6, 8 — v id. Sept. 5, [illegible]
xv k. Mart. 4, 21, 5 — viii id. Nov. 2, [illegible] 3
v k. Mart. 8, 38, 1 — xvii k. Dec. 5, 46, 6?
k. Mart. 5, 46, 5 — xv k. Dec. 9, [illegible] 1
prid. non. Mart. 5, 37, 15 — ii k. Dec. 2, 42, 2
iii id. Mart. 9, 20, 6 — non. Dec. *ad Pompeianum* 9, 8, 19
prid. id. April. 4, 12, 1 — viii id. Dec. 3, 44, 10
vi k. Mai. 2, 23, 2 — vi id. Dec. *Maximo pr.* 9, 20, 7
xiii k. Iun. 8, 27, 9
x k. Iul. 9, 22, 11
v k. Sept. 8, 50, 3

a. 288 MAXIMIANO A. II ET IANUARIO CONSS.
xvii k. Dec. 8, 46, 6?

a. 289 BASSO ET QUINTIANO CONSS.
xiiii k. Sept. *Honorato* 7, 56, 3 9, 2, 9 — xiii k. Dec. 4, 19, 5

a. 290 DIOCLETIANO IIII ET MAXIMIANO III AA. CONSS. *vulgo* IPSIS IIII ET III AA. CONSS.
iii id. Ian. Sirmi 10, 3, 4 — vii k. Iun. Laodiceae 6, [illegible]
xviii k. Febr. 8, 13, 10 — v k. Iun. 8, 50, 4
xvii k. Febr. 6, 23, 7 — xvii k. Iul. 3, 38, 3
non. Febr. 5, 14, 5 — xvi k. Iul. 6, 50, 12. [illegible]
viii id. Febr. 3, 32, 10 — xiiii k. Iul. 7, 30, 1
xvi k. Mart. *ad Honoratum* 2, 10, 1 — x k. Iul. 7, 75, 3. 8, 44, [illegible]
xvi k. Mart. 2, 11, 20 — k. Iul. 4, 1, 4. 4, 27, 1. 6, [illegible]
iii k. Mart. Hadrianop. 6, 55, 2 — iiii non. Iul. 2, 4, 14
id. Mart. 6, 42, 18 — viii id. Iul. 1, 18, 4
iii k. April. 7, 43, 7 — vi id. Iul. 6, 20, 8. 9, [illegible]
k. April. 4, 65, 17 — iiii id. Iul. 4, 49, 3
iiii non. April. Byz. 2, 4, 13 — id. Iul. 6, 56, 4. 8, 53, 7. [illegible]
viii id. April. 3, 44, 11 — xvi k. Aug. 6, 30, 6
vi id. Mai. Hemesa *ad Charisium praes. Syriae* 9, 41, 9 — xv k. Aug. 2, 4, 15
x k. Iun. 6, 24, 8 6, 26, 5 — iii k. Aug. 4, 7, 3
viii k. Iun. 5, 30, 1 — k. Aug. 7, 32, 4
v id. Aug. 5, 71, 10
xiii k. Sept. 8, 25, 5
viii k. Sept. 9, 20, 6
vi k. Sept. 9, 41, 10

(1) impp. Valerianus et Gallienus AA. *a.* 261 3, 8, 3, *a.* 265 5, 62, 17 (2) *inlustrissimus Alexander A.* (3) *cf. not. seq.* (4) *sic* 2, 11, 19 9, [illegible] 9, [illegible] 10, 11, 4: Imppp. Carus Car. et Num. AAA. *reliquae* (5) imppp. Car. Car. et Num. AAA. *inscribitur*

v k. Sept. 2, 11, 21
IIII k. Sept. 5, 51, 6
III k. Sept. 4, 29, 13
II k. Sept. Tiberiade 5, 17, 3
k. Sept. 8, 47, 4
VIII id. Sept. 4, 49, 4. 6, 42, 19. 8, 53, 8
VI id. Sept. 6, 36, 3
III id. Sept. 5, 38, 5
III id. Sept. *Numidio correctori Italiae* 7, 35, 3
prid. id. Sept. 4, 50, 5
XII k. Oct. 2, 40, 3⌒4, 49, 5
XI k. Oct. 4, 65, 18
Sirmi XI k. Oct. 8, 54, 3
X k. Oct. 4, 6, 5. 8, 25, 9
III k. Oct. 3, 44, 12. 6, 37, 15. 7, 43, 8
VI non. Oct. 8, 10, 5
III non. Oct. 5, 16, 14. 8, 27, 10. 9, 9, 20
non. Oct. 4, 10, 4⌒5, 74, 1
VIII id. Oct. 1, 19, 1⌒7, 13, 1
XVI k. Nov. 3, 38, 4
XIIII k. Nov. 9, 9, 21
XII k. Nov. 9, 9, 22
XI Nov. 7, 43, 9
VII k. Nov. 5, 18, 6?
III k. Nov. 9, 2, 10
k. Nov. 9, 9, 23
V id. Nov. 8, 44, 17
XV k. Dec. 8, 4, 1
XIII k. Dec. Sirmi 2, 3, 19
XII k. Dec. 5, 71, 11
X k. Dec. Sirmi 2, 28, 1
V k. Dec. 9, 41, 11
prid. k. Dec. Sirmi *Agathoni* 9, 16, 5
k. Dec. 6, 22, 2?
III non. Dec. 4, 1, 5⌒6, 42, 20. 8, 48, 1
VI id. Dec. 9, 23, 6
id. Dec. 8, 38, 3
XV k. Ian. Sirmi 3, 28, 19
XIII k. Ian. 8, 23, 2

a. 291 TIBERIANO ET DIONE CONSS.

IIII k. Febr. 5, 16, 15
k. Febr. 8, 50, 6
III non. Febr. 8, 50, 7
V id. Febr. 4, 1, 6. 8, 50, 8
VI id. Mart. 5, 16, 16
V id. Mart. 5, 31, 8. 8, 48, 2. 9, 9, 24
X k. April. 6, 56, 1
III id. Mai. 7, 43, 10
III id. Mai. Sirmi 9, 41, 12
k. Oct. 8, 54, 4
prid. non. Dec. Triballis 8, 47, 5
sine die 6, 35, 9

a. 292 HANNIBALIANO ET ASCLEPIODOTO CONSS.

IIII k. Mart. *Crispino* 7, 35, 4
prid. k. April. *Crispino praes. prov. Phoenice* 1, 23, 3
VIII id. April. *have Crispine k. n.* 9, 2, 11
prid. id. April. *Scyrioni rationali* 10, 10, 1

a. 293—304 *IMPP. DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS AA. ET CC.*[1]

sine conss. 3, 38, 10. 4, 30, 10 (III id. Dec. ipsis conss.). 4, 30, 11. 4, 31, 10. 11. 4, 32, 18—22 (id. Iul. ipsis conss.) 4, 35, 20. 4, 37, 2—4. 4, 38, 6. 12. 13. 4, 39, 8. 4, 44, 10—13. 4, 51, 6. 4, 52, 5. 4, 54, 7. 8. 4, 64, 3—6. 5, 3, 10. 11. 13. 14. 5, 4, 13—16. 5, 6, 7. 6, 2, 19. 6, 9, 5. 6, 36, 4. 7, 1, 3. 7, 2, 13. 7, 4, 11? 7, 11, 6. 7. 7, 14, 9. 10. 7, 16, 40 (*ad Verinum*). 7, 18, 2. 7, 27, 3. 7, 29, 3. 7, 34, 2. 4. 5. 7, 35, 7. 7, 36, 2. 7, 43, 11. 7, 45, 7. 8. 10. 11. 7, 62, 7—9 (*have Heraclida k. n.*). 7, 62, 11⌒10, 40, 7. 7, 64, 9. 7, 71, 4. 5. 7, 72, 6. 7, 75, 6. 8, 35, 11. 8, 48, 4. 9, 47, 14. 15. 9, 49, 6. 9, 51, 11. 12. 10, 32, 13. 10, 40, 6. 10, 42, 8—10 (*ad praefectos*). 10, 43, 4. 10, 47, 2. 10, 48, 5. 6. 10, 51, 3. 4. 10, 52, 5. 10, 53, 5. 10, 54, 1. 10, 58, 1. 12, 36, 5

a. 293 DIOCLETIANO V ET MAXIMIANO IIII AA. CONSS. *vulgo* AA. CONSS.[2]

k. Ian. *1, 18, 5⌒2, 3, 20
k. Ian. Sirmi 3, 34, 8. 5, 74, 2. 6, 28, 7
VII id. Ian. Sirmi 4, 7, 4. 4, 10, 7⌒9, 33, 3
IIII id. Ian. 7, 14, 4
III id. Ian. 2, 55, 3?
XVII k. Febr. 8, 17, 7
V k. Febr. 7, 29, 2
k. Febr. 7, 35, 5
VIII id. Febr. 4, 44, 3
VII id. Febr. Sirmi 6, 2, 9
VI id. Febr. Sirmi 3, 38, 5?
VI id. Febr. 6, 42, 21
id. Febr. Sirmi 9, 35, 7
VI k. Mart. 2, 5, 1
XIII k. Mart. Sirmi 4, 9, 1?
sine die 4, 34, 6. 7
IIII k. Mart. Sirmi 3, 32, 11. 4, 34, 8
III k. Mart. 8, 13, 11
III non. Mart. 5, 39, 4
V id. Mart. 2, 4, 16
XV k. April. Ravennae (?) 6, 8, 1⌒7, 9, 3
V k. April. 8, 13, 12
k. April. Heracl. 8, 55, 4
sine die 7, 16, 9
IIII non. . . . 7, 16, 10
IIII non. April. Byzantii 8, 47, 6
III non. April. 2, 12, 15. 4, 9, 2
III non. April. Byz. 4, 5, 3. 5, 30, 2⌒5, 31, 9
prid. non. April. 7, 14, 5
non. April. Byz. 2, 12, 16. 4, 10, 5. 4, 26, 7. 4, 44, 4. 4, 45, 2
non. April. 5, 11, 4
VIII id. April. Byz. 4, 29, 14
VII id. April. Byz. *4, 19, 18
VI id. April. 3, 32, 12
VI id. April. Byz. 4, 26, 8. 4, 49, 6
V id. April. Byz. 4, 5, 4. 7, 60, 1. 8, 8, 2. 8, 42, 10
V id. April. 6, 26, 8. 7, 27, 2. 8, 50, 9
sine die 7, 33, 3
IIII id. April. 7, 33, 4
prid. id. April. Byz. 3, 22, 3. 4, 14, 6
prid. id. April. 5, 51, 7
id. April. 3, 19, 1. 3, 32, 13. 4, 19, 9. 6, 2, 10?⌒7, 32, 6
id. April. Byz. 5, 70, 4. 6, 42, 22. 7, 60, 2. 8, 39, 2
sine die 7, 16, 11
XVIII k. Mai. 4, 19, 10. 7, 16, 12
XVII k. Mai. Melantiae 4, 49, 7
XVI k. Mai. 5, 51, 8. 8, 53, 9
XV k. Mai. Heracleae 3, 35, 4
XIIII k. Mai. Heracl. 2, 21, 3. *6, 9, 4
XIIII k. Mai. 4, 5, 5. 4, 16, 3
XII k. Mai. 4, 15, 4. 5, 34, 5
XI k. Mai. 7, 33, 5
X k. Mai. Heracl. 5, 12, 11. 5, 37, 16
X k. Mai. 7, 75, 4
VIII k. Mai. 2, 45, 1. 10, 32, 6
VIII k. Mai. Heracl. 5, 1, 1⌒9, 12, 3. 5, 12, 12. 5, 16, 17
VII k. Mai. 7, 14, 6
VI k. Mai. 4, 20, 7
VI k. Mai. Heracl. *6, 20, 9
V k. Mai. Heracl. 2, 21, 4⌒2, 24, 4. 2, 21, 5. 3, 42, 8. 4, 19, 11. 4, 65, 19. 5, 16, 17⌒8, 42, 11. 6, 50, 13. 8, 27, 11. 8, 55, 5
V k. Mai. 4, 49, 8⌒4, 52, 3? 7, 16, 13. *8, 53, 10. 9, 1, 12
IIII k. Mai. Heracl. 7, 16, 14
III k. Mai. Heracl. *2, 19, 6. *2, 20, 4. *4, 65, 20. 8, 13, 13. 9, 41, 13
III k. Mai. *4, 26, 9. 8, 38, 4
sine die 8, 44, 18
prid. k. Mai. Heracl. 5, 12, 13. 5, 71, 12. 7, 19, 5. 8, 17, 8. 8, 27, 12. 8, 53, 11. 9, 33, 4
prid. k. Mai. 5, 34, 6. 7, 1, 2. 8, 40, 19. 8, 44, 19
k. Mai. Heracl. 8, 13, 14. 8, 16, 6. *9, 20, 9
k. Mai. Trallis 2, 3, 21⌒6, 30, 7⌒6, 53, 6. 5, 3, 8. 8, 35, 5
VI non. Mai. Mediol. (?) 4, 24, 9
V non. Mai. 1, 22, 1. 4, 2, 5. 5, 14, 6?
V non. Mai. Heracl. 8, 13, 15
III non. Mai. 4, 37, 1
non. Mai. 4, 24, 10
VII id. Mai. 6, 14, 2
sine die 7, 16, 15
VI id. Mai. Hadrianop. 7, 16, 16
IIII id. Mai. Hadrianop. 8, 13, 16
IIII id. Mai. Paulino (?) 10, 32, 7
III id. Mai. 8, 42, 12
III id. Mai. Hadrianop. 8, 50, 10
II id. Mai. 4, 6, 6
XVII k. Iun. 8, 53, 12
XVI k. Iun. 4, 57, 6
XVI k. Iun. Berocae *5, 24, 1
XV k. Iun. 8, 13, 17
XIIII k. Iun. Beroeae 6, 59, 2
X k. Iun. 7, 16, 17
VIIII k. Iun. 6, 3, 12
VIII k. Iun. Philippop. *2, 17, 3. *2, 52, 4
VII k. Iun. 8, 12, 13
VI k. Iun. 4, 23, 1
sine die 4, 38, 3
IIII k. Iun. 4, 38, 4
II non. Iun. 2, 19, 7
non. Iun. Philippop. 2, 12, 17
V id. Iun. 2, 4, 17
id. Iun. 2, 20, 5
XV k. . . . 6, 23, 10
XV k. Iul. Philippop. *4, 49, 9. 7, 67, 1
XV k. Iul. 6, 55, 3. 7, 14, 7
VI k. Iul. 3, 33, 8. 4, 21, 9. 8, 44, 20
VI k. Iul. Serdicae *8, 44, 21
IIII k. Iul. Serdicae 5, 16, 16
III k. Iul. 3, 32, 14
VI non. Iul. Philippop. 9, 33, 5
IIII non. Iul. Philippop. *5, 12, 14
prid. non. Iul. Philippop. 5, 34, 7. 6, 23, 12
prid. non. Iul. 6, 23, 11
VI id. Iul. Philippop. 6, 26, 6⌒6, 49, 4
V id. Iul. Philippop. 8, 15, 6
V id. Iul. 8, 42, 14
id. Iul. Philippop. *5, 16, 19. 7, 16, 18
XI k. Aug. 3, 31, 7?
VIII k. Aug. 2, 45, 1
VI id. Aug. 4, 5, 6
VI id. Aug. Viminacio 9, 22, 12
V id. Aug. Viminacii *5, 16, 20
III id. Aug. Viminacii *5, 16, 21
XVI k. Sept. 9, 46, 6?
XIIII k. Sept. Viminacio 4, 50, 6?
XI k. Sept. Viminacii 2, 20, 8
X k. Sept. 7, 22, 1
VIII k. Sept. 3, 36, 16
VII k. Sept. 4, 6, 7
VII k. Sept. Viminacio 6, 2, 11. 8, 44, 22
sine die 7, 16, 19
VI k. Sept. Viminacii *2, 9, 3. 6, 50, 14
VI k. Sept. 3, 13, 2. 7, 16, 20
sine die 8, 50, 15?
V k. Sept. 6, 42, 23? 8, 42, 15
V k. Sept. Viminacii 8, 50, 16?
V k. Sept. *Crispino* 9, 9, 25
III k. Sept. 2, 4, 18
k. Sept. Viminacii 8, 35, 6
V id. Sept. 4, 5, 7
IIII id. Sept. *Aristobulo sal.* *2, 13, 1
III id. Sept. Sirmi 4, 12, 3
XV k. Oct. 3, 32, 15. 8, 53, 14
XV k. Oct. Sirmi 8, 48, 3. 8, 53, 13

(1) et CC.] et Constantius et Maximianus nobilissimi CC. 1, 18, 5, et Const. et Max. CC. 1, 22, 2: et CC. *om. libri ad* 6, 42, 21. 22 (*a.* 293). 2, 26, 5 (*a.* 294) (2) *denominationem* AA. conss. *huius anni propriam esse probavit Mommsen Zeitfolge der Verordnungen Diocl. p.* 433

XIIII k. Oct. Sirmi 2, 4, 19
XIII k. Oct. *2, 12, 3. 8, 38, 5
VIII k. Oct. Sirmi *5, 71, 13
V k. Oct. 5, 21, 2
IIII k. Oct. 2, 1, 20
k. Oct. Sirmi 4, 30, 1
V non. Oct. 2, 4, 21. 4, 19, 12
V non. Oct. Sirmi 3, 41, 3. 4, 2, 7. *1, 20, 10
non. Oct. Sirmi 6, 38, 2. 7, 16, 21
VIII id. Oct. Sirmi 4, 65, 21
VI id. Oct. 8, 30, 3
id. Oct. Sirmi 6, 2, 12. 6, 15, 3
XVI k. Nov. Sirmi *2, 39, 2. *4, 25, 4. 4, 51, 3. 5, 37, 17. *6, 5, 1. 6, 24, 9
XV k. Nov. 3, 35, 5. 8, 42, 16
XV k. Nov. Sirmi 4, 44, 5
XII k. Nov. Sirmi 6, 17, 1
sine die 8, 40, 20
XI k. Nov. 8, 40, 21
X k. Nov. 7, 75, 5
prid. non. Nov. 4, 23, 2
non. Nov. Lucione 9, 20, 10. 11
VII id. Nov. Sirmi 4, 31, 9
III id. Nov. Sirmi *3, 14, 13
id. Nov. Sirmi 3, 32, 16
id. Nov. 4, 1, 7
XVIII k. Dec. Sirmi *2, 3, 22
XVIII k. Dec 5, 71, 11
XVII k. Dec. Sirmi 2, 3, 23
sine die 8, 27, 13
XVI k. Dec. Sirmi 8, 27, 11
XV k. Dec. 4, 2, 6? 8, 53, 15
XII k. Dec. Sirmi 3, 32, 17
X k. Dec. Sirmi 4, 16, 4
VIII k. Dec. 2, 51, 2? 4, 38, 5. 5, 11, 5. 5, 71, 15
VII k. Dec. Sirmi 3, 36, 17
VI k. Dec. *6, 20, 10
V k. Dec. 7, 16, 22. 8, 37, 5. 8, 53, 16
sine die 4, 44, 6. 7
k. Dec. Sirmi *1, 22, 2. *6, 2, 13. 6, 42, 24. 7, 2, 12. 8, 9, 2. 8, 18, 18. 8, 34, 2. 8, 42, 17
k. Dec. 2, 4, 22. 2, 19, 9⁀*2, 30, 6⁀*2, 31, 2⁀4, 44, 8. 3, 35, 9. 4, 18, 13. 14. 5, 46, 8. 8, 23, 10
II non. Dec. 3, 21, 8. 5, 22, 1

a. 294 CC. CONSS.[1]

k. Ian 4, [illegible]
V k. Ian. 3, 34, 8
non Ian. Sirmi 3, 28, 30⁀3, [illegible] *5, [illegible] 5, 61, 2
XVIIII k. Febr. 3, [illegible]
XVIIII k Febr Sirmi 6, [illegible]
XVIIII k. Febr. 8, [illegible]
XVIII k. Febr Sirmi 4, [illegible]
XVIII k Febr [illegible]
XVI k Febr Sirmi [illegible]
XIIII k Febr Sirmi [illegible]
XIII k Febr Sirmi [illegible]
XIII k Febr [illegible]
XII k Febr. Sirmi [illegible]
XII k. Febr. [illegible]
XI k Febr Sirmi [illegible]
XI k Febr [illegible]
X k Febr [illegible]

VI id. Dec. 2, 42, 4? 6, 55, 4
V id. Dec. 7, 32, 7
III id. Dec. 4, 30, 9
XVIII k. Ian. 3, 36, 18? 19. *4, 29, 15
XVIII k. Ian. Sirmi 3, 31, 4
sine die 4, 35, 10. 7, 72, 4
IIII k. Ian. Sirmi 4, 35, 11
XVII k. Ian. Sirmi *2, 3, 24. *4, 35, 12. 6, 30, 8
XVII k. Ian. 4, 2, 8. 4, 49, 10. 7, 72, 5. 8, 13, 19
XVI k. Ian. Sirmi *2, 17, 4. 6, 27, 3. 6, 30, 9. *10. 6, 58, 5. 8, 37, 6
XVI k. Ian. 8, 3, 1. 8, 19, 2
XV k. Ian. 4, 2, 9. 8, 50, 11. 9, 25, 1
XV k. Ian. Sirmi 4, 44, 9. 6, 39, 3
XIIII k. Ian. Sirmi 9, 2, 12
XIII k. Ian. Sirmi 2, 18, 17. 3, 33, 10
XI k. Ian. Sirmi 6, 15, 4
X k. Ian. 4, 49, 11
VIIII k. Ian. 2, 18, 18. 3, 32, 18⁀8, 43, 2?
VIIII k. Ian. Sirmi 4, 10, 6
sine die 4, 65, 22. 23
VIII k. Ian. 2, 29, 2. 4, 65, 24. 5, 3, 9
VIII k. Ian. Sirmi 3, 32, 19. 5, 12, 15? 6, 2, 14. *6, 5, 2
VI k. Ian. 3, 13, 3. 4, 19, 15. 8, 15, 7. 8, 53, 17
VI k. Ian. Sirmi 6, 55, 5. 9, 22, 13
V k. Ian. Sirmi 3, 34, 9. *4, 24, 11. 6, 31, 4. 8, 1, 3
V k. Ian. 6, 20, 11. 8, 24, 2. 8, 50, 12. 8, 53, 18
sine die 7, 16, 23
IIII k. Ian. 7, 14, 8. 7, 16, 24
III k. Ian. Sirmi 4, 10, 7⁀9, 33, 3. 4, 65, 25. *5, 17, 4. 6, 2, 15. *7, 19, 6. 8, 36, 3. 9, 22, 14
sine die *ad Primosum praes. Syriae* 7, 33, 6
prid. k. Ian. Sirmi 5, 37, 18. 6, 31, 5⁀6, 55, 6. 8, 44, 23
prid. k. Ian. 5, 51, 8. 7, 33, 7
sine die 8, 4, 2

X k. Febr. *ad Asclepium* 9, [illegible]
VII k. Febr. 8, 35, 20
VI k. Febr. 2, 18, 10. 5, [illegible]
VI k. Febr. Sirmi 8, 44, 24
III k Febr Sirmi 3, [illegible]
k. Febr. Sirmi 4, [illegible]
prid. non. Febr. Sirmi 3, [illegible] 4, [illegible] 4, 56, [illegible]
non. Febr. 2, [illegible]
VIII id. Febr. 3, [illegible]
VIII id Febr Sirmi 3, [illegible]
VI id Febr 2, [illegible]
VI id. Febr Sirmi [illegible]
V id. Febr [illegible]
V id Febr Sirmi [illegible]

III . . . Febr. 3, 26, 20
III id. Febr. *2, 25, 1⁀4, 51, 4⁀8, 42, 18. *4, 6, 8
III id. Febr. Sirmi *4, 6, 9. 5, 37, 19. 5, 56, 4. 9, 22, 17
II id. Febr. Sirmi *4, 2, 11. 7, 52, 5
id. Febr. Sirmi 2, 18, 19. 2, 36, 3. 3, 28, 22
id. Febr. 4, 10, 9. 4, 52, 3? 8, 42, 18. 8, 44, 25
XVI k. Mart. Sirmi *4, 13, 3. 6, 58, 7. 7, 32, 8
XVI k. Mart. 9, 1, 14
XV k. Mart. Sirmi 6, 59, 3
XII k. Mart. Sirmi 4, 13, 4. 6, 15, 5. 6, 29, 2
XII k. Mart. 8, 37, 8
VII k. Mart. 6, 20, 14? 6, 54, 8⁀11, 31, 2
VI k. Mart. 3, 32, 20
III k. Mart. 9, 1, 15
II k. Mart. 6, 42, 25. 8, 35, 7
k. Mart. Sirmi 8, 27, 15
V non. Mart. 2, 34, 2
III non. Mart. 6, 37, 17. 9, 22, 18
II non. Mart. Byzantio? 3, 22, 4
prid. non. Mart. Sirmi 4, 16, 5
non. Mart. Sirmi 4, 38, 7
non. Mart. 7, 10, 6. 7, 14, 11
VIII id. Mart. 2, 4, 23. 4, 29, 17. 9, 22, 19
VIII id. Mart. 2, 4, 23. 4, 29, 17. 9, 22, 19
VIII id. M (*sic*) Sirmi 4, 51, 5
VII id. Mart. 7, 16, 26
V id. Mart. 8, 50, 13. 8, 53, 21
prid. id. Mart. 2, 12, 19
XVII k. April. 4, 38, 8
XVI k. April. 8, 50, 14
XV k. April. Sirmi 2, 32, 2⁀*7, 2, 11
XV k. April. 3, 3, 2?⁀3, 11, 1⁀7, 53, 8?⁀7, 62, 6?
XIII k. April. Sirmi 5, 18, 8
VIII k. April. Sirmi 4, 38, 9⁀7, 26, 8?
VII k. April. Sirmi *6, 57, 2. 8, 53, 22
VI k. April. Sirmi 4, 35, 14
VI k. April. 8, 2, 2. 8, 18, 3
V k. April. Sirmi 3, 38, 6
V k. April 3, 41, 5
III k. April. Sirmio 3, [illegible] 7, 34, 8
II k. April. 5, 34, [illegible]
prid. k. April. Sirmi 8, 44, 25
IIII non. April. Sirmi 6, 22, 1
III non. April. 4, [illegible]
III non. April. Sirmi [illegible]
II non. April. Sirmi *2, [illegible]
prid. non. April. 8, [illegible]
non. April. Sirmi 3, [illegible]
non. April. 3, [illegible]
VIII id. April. [illegible]
VII id. April. 4, [illegible]
VI id. April. [illegible]
VI id. April. Sirmi [illegible]
V id. April. 4, [illegible]

Sirmi? IIII id. April. 7, 16, 28
IIII id. April. Sirmi 8, 4, 4
III id. April. 4, 13, 5
III id. April. Sirmi 4, 2, 3
II id. April. 2, 4, 25
II id. April. Sirmi 6, 12, 3. 8, 41, 5
id. April. 2, 4, 26
XVII k. Mai. 4, 35, 15. 5, 33, 2
XVII k. Mai. Sirmi 5, 28, 7. 7, 4, 12
XVI k. Mai. 2, 20, 7. 2, 53, 5
XVI k. Mai. Sirmi 6, 55, 7⁀8, 46, 8
XIIII k. Mai. Sirmi 3, 1, 7
XIII k. Mai. Sirmi 2, 28, 2
XII k. Mai. 4, 1, 8. 6, 59, 5. 8, 40, 22
XII k. Mai. Sirmi 6, 35, 10
X k. Mai. 4, 22, 2
VIII k. Mai. Sirmi 2, 18, 20
VIII k. Mai. 5, 43, 9
VI k. Mai. 4, 8, 1. 6, 22, 3. 8, 27, 18
V k. Mai. 1, 18, 6. 4, 1, 9
V k. Mai. Sirmi 2, 21, 6. 4, 15, 1. 5, 12, 20. 6, 49, 5. 8, 46, 9
IIII k. Mai. Sirmi 2, 3, 25. 6, 9, 6
IIII k. Mai. 5, 44, 5
III k. Mai. 4, 65, 26. 6, 1, 2
prid. k. Mai. Sirmi 5, 31, 10
k. Mai. Sirmi 2, 35, 1. 4, 22, 3
k. Mai. 4, 8, 2
V non. Mai. Aurris 6, 21, 11
VIII id. M. (*sic*) Sirmi 4, 51, 5
VII id. Mai. 2, 4, 27
VI id. Mai. *4, 7, 5
XV k. Iun. 4, 7, 6
XV k. Iun. Sirmi 6, 59, 1
XVII k. Iul. Sirmi *9, 12, 4
VII k. Iul. Sirmi 4, 18, 1
VI non. Iul. 1, 18, 7
III non. Iul. 2, 4, 28
non. Iul. Sirmi *6, 58, 6
XV k. Aug. 3, 3, 2⁀3, 11, 1?⁀7, 53, 8?⁀7, 62, 6?
XI k. Aug. 2, 21, 7
VIII k. Aug. 4, 10, 11
k. Aug. Sirmi 5, 16, 22
V non. . . . 4, 50, 9
IIII non. Aug. *Diogeni praes. insularum* 3, 2, 5
non. Aug. Agrippinae *ad Geminum* 5, 12, 21
XVI k. Sept. Sirmi 6, 24, 10
XV k. Sept. 4, 2, 12
XIII k. . . . 6, 8, 2
XIII k. Sept. Sirmi 9, 18, 2
VIII k. Sept. 3, 57, 3. 3, 12, 9
V k. Sept. *1, 18, 9
VI id. Sept. Singiduni *4, 19, 21
V id. Sept. 3, 28, 23
III id. Sept. 3, 29, 5
prid. id. Sept. Singiduni 5, 29, 22
XVII k. Oct. 5, 44, 27
sine die 4, 65, 27
XV k. Oct. 4, 65, 28
X k. Oct. Demesso *ad Verinum praes. Syriae* 2, 12, 9
sine die 4, 18, 24? 17?
VII k. Oct. Sirmi? 4, 5, 8?
VI k. Oct. Viminacii 2, 18, 21. 2, 34, 3
sine die 8, 34, 23

[1] [illegible] Mommsen [illegible] Verwaltungen [illegible]

v k. Oct. 5, 12, 22. 8, 38, 6
v k. Oct. Viminacii 5, 12, 23. 6, 42, 27⁀8, 53, 23. 8, 55, 6. 8, 50, 16
IIII k. Oct. 2, 4, 29. 5, 52, 3
IIII k. Oct. Viminacii 3, 33, 11
III k. Oct. Viminacii 4, 32, 23
III k. Oct. 4, 35, 16?
prid. k. Oct. Viminacii 7, 62, 10
k. Oct. Viminacii 6, 2, 16
k. Oct. 6, 59, 6
v non. Oct. 7, 23, 1
III non. Oct. Scuppis 8, 44, 28
prid. non. Oct. 6, 59, 7
VIII id. Oct. Retiariae 4, 33, 5
VI id. Oct. 3, 32, 21
VI id. Oct. Retiariae 6, 59, 8. 7, 60, 3. 8, 13, 21
sine die 7, 16, 29. 30
v id. Oct. Crebri 2, 4, 30
v id. Oct. 7, 16, 31. 8, 42, 19
III id. Oct. Varianae 2, 3, 26. *8, 37, 9
XV k. Nov. 3, 35, 6. 8, 35, 8. *9, 35, 8
XV k. Nov. Transmarisca 6, 42, 28
XIIII k. Nov. Sirmi? 4, 35, 19?
XIII k. Nov. 4, 10, 12. 4, 64, 7
XII k. Nov. Dorostolo 4, 5, 8⁀8, 41, 6
XII k. Nov. *6, 57, 3
XI k. Nov. Sirmi? 3, 34, 11
XI k. Nov. *4, 10, 13
XI k. Nov. Dorostoli 9, 22, 20
VIIII k. Nov. 2, 56, 1
VIII k. Nov. 2, 4, 32. 5, 18, 9
VIII k. Nov. Reginassi *4, 20, 8. 4, 21, 10
VI k. Nov. Romae? 9, 16, 5
VI k. Nov. Anchialo *5, 12, 24
V k. Nov. Anchialo *5, 51, 11. 6, 50, 17. 8, 31, 2. 8, 47, 9
IIII k. Nov. 4, 25, 5
III k. Nov. 3, 33, 22
III k. Nov. Develti *6, 36, 5. 8, 50, 17
II k. Nov. Hadrianop. 8, 42, 20
k. Nov. Burtudizi 5, 16, 23
III non. Nov. Burtudizi *2, 3, 28. 8, 35, 9
non. Nov. 7, 16, 32. 7, 53, 9
non. Nov. Heracleae 7, 48, 3
VII id. Nov. Heracl. 5, 18, 10
VI id. Nov. Heracl. 2, 3, 27. 7, 35, 6. *8, 27, 19
V id. Nov. Melantiade 2, 4, 33
V id. Nov. 2, 4, 34
IIII id. Nov. Byzantio *2, 4, 31. 8, 27, 20
IIII id. Nov. 7, 16, 33
III id. Nov. 4, 21, 11
III id. Nov. Pantichi 4, 29, 18. *5, 12, 25. 6, 22, 4
id. Nov. 7, 16, 34
XVII k. Dec. Nicomediae 4, 2, 13
XVI k. Dec. 3, 32, 23. 24
XVI k. Dec. Nicom. 3, 32, 25. 4, 19, 19. 4, 43, 1. *10, 32, 8
XIIII k. Dec. 4, 25, 6. 4, 32, 24. 6, 44, 5
X** k. Dec. 2, 18, 22
XII k. Dec. Nicom. 2, 18, 23. 4, 24, 12. 6, 55, 8. *8, 8, 3. 9, 1, 16

XII k. Dec. *4, 23, 4. 8, 50, 18
sine die 5, 62, 19
X k. Dec. Sirmi? 5, 51, 11
X k. Dec. Nicom. 5, 62, 20
VIIII k. Dec. Nicom. 2, 4, 35. 2, 26, 5?
VIII k. Dec. 4, 22, 4
VI k. Dec. 3, 36, 21. 6, 23, 13
VI k. Dec. Nicom. 6, 19, 2. 9, 35, 9
sine die 4, 2, 14. 10, 32, 9—11
V k. Dec. 4, 1, 10. 5, 38, 6. 7, 20, 2. 8, 43, 3. 9, 20, 13. 10, 32, 12
V k. Dec. Nicom. 4, 2, 15. 4, 7, 7. 4, 10, 14. 5, 17, 5
III k. Dec. Nicom. 3, 31, 9
III k. Dec. 6, 30, 12. 7, 14, 12. 7, 56, 4
k. Dec. 4, 16, 6⁀7, 12, 7
k. Dec. Nicom. 8, 35, 10
IIII non. Dec. Nicom. 4, 5, 9. 4, 19, 20. 4, 20, 6
IIII non. Dec. 4, 49, 13. 8, 17, 9
III non. Dec. Nicom. 3, 28, 24. 4, 6, 10
III non. Dec. 4, 38, 11. 8, 42, 21
II non. Dec. Nicom. 3, 38, 7. 9, 20, 14
non. Dec. 3, 38, 8. 5, 45, 2. 7, 16, 35. 8, 17, 10
non. Dec. Nicom. 4, 64, 8. 8, 40, 23
X? id. Dec. 3, 32, 26
VIII id. Dec. 2, 4, 36?⁀6, 23, 14⁀6, 42, 29. 5, 59, 3⁀7, 26, 9
VII id. Dec. 5, 71, 17. 5, 75, 5? *6, 56, 2⁀8, 44, 29. 7, 4, 13. 7, 15, 13
VI id. Dec. *1, 18, 9. 2, 4, 36. 2, 11, 22. 2, 24, 5. 2, 42, 4? 6, 37, 18
VI id. Dec. Nicom. 3, 38, 9. 4, 16, 7. 9, 12, 5
sine die 7, 34, 8. 9
V id. Dec. 4, 19, 14? 6, 37, 19. 7, 34, 10. 8, 42, 22
III id. Dec. Nicom. 6, 30, 13. 6, 36, 6. 8, 6, 1. 8, 13, 22
prid. id. Dec. Nicom. 4, 34, 10
id. Dec. Nicom. 3, 39, 1. *4, 21, 12. 5, 42, 4. *5, 73, 3. 8, 54, 5
id. Dec. 5, 39, 5. 6, 2, 17. 6, 20, 15. 8, 44, 30
XVIIII k. Ian. Nicom. 6, 30, 14
XVIII k. Ian. Nicom. *2, 40, 4⁀5, 42, 3. 3, 32, 27. 4, 29, 19. 5, 17, 6. 5, 49, 2. 5, 62, 21. 8, 44, 31
XVIII k. Ian. 5, 58, 3. 9, 9, 26
XVII k. Ian. 4, 6, 11. 4, 9, 4. 8, 41, 7
XVII k. Ian. Nicom. 4, 31, 12. 8, 13, 23
sine die 7, 16, 36. 37
XVI k. Ian. Nicom. *4, 21, 13. 7, 16, 38. 8, 29, 5
XV k. Ian. Nicom. 3, 32, 28⁀6, 59, 9. 4, 44, 14. 4, 48, 6⁀4, 49, 16. 4, 49, 15. 8, 13, 24. 8, 42, 23. 9, 35, 10
XIIII k. Ian. Nicom. 5, 14, 7
XIII k. Ian. 3, 31, 10. 4, 22, 5
XIII k. Ian. Nicom. 5, 62, 22. 9, 20, 15
XII k. Ian. Nicom. 2, 4, 37. 4, 37, 5

XI k. Ian. 8, 40, 24
VIIII k. Ian. Nicom. 3, 39, 2
VIIII k. Ian. 4, 19, 22. 4, 29, 20
VIII k. Ian. Nicom. 2, 4, 38⁀*2, 6, 4⁀6, 19, 1⁀6, 31, 3. 5, 53, 5
VIII k. Ian. 4, 19, 23
VII k. Ian. 6, 37, 20. 7, 14, 14. 7, 29, 4
VII k. Ian. Sirmi? 7, 16, 39
VII k. Ian. Nicom. 7, 50, 2. 8, 13, 25. 8, 42, 24. 9, 16, 6
VI k. Ian. 5, 12, 26. 6, 59, 10. 8, 40, 25
VI k. Ian. Sirmi? 5, 12, 27. 8, 13, 26
VI k. Ian. Nicom. 6, 58, 9. 7, 72, 8
sine die 3, 36, 22. 23
V k. Ian. 1, 18, 10. *3, 26, 24⁀6, 20, 16. 6, 34, 3
V k. Ian. Sirmi? 2, 4, 39
III k. Ian. Nicom. 3, 34, 12. 6, 2, 18. 8, 42, 25

a. 295 TUSCO ET ANULLINO CONSS.
VII k. Mart. Trimontii 6, 20, 14
XV k. April. Nicomediae 5, 72, 3
id. April. 3, 36, 25
k. Mai. Damasco 5, 4, 17
k. Iun. *Concordio praes. Numidiae* 9, 9, 27

a. 299 DIOCLETIANO VII ET MAXIMIANO VI AA. CONSS.
V id. Ian. 9, 1, 17
non. Febr. Antiochiae *8, 53, 24
III k. Iul. 9, 45, 6?
XIIII k. Sept. *3, 21, 1⁀*4, 50, 7⁀7, 72, 9
X k. Dec. Mel. (*sic*) 7, 22, 8?

a. 300 CONSTANTIO III ET MAXIMIANO III CC. CONSS.
II id. Febr. Antiochiae 9, 21, 1?
VIII k. April. Antiochiae *ad Serapionem* 3, 3, 3?
VII k. April. Antiochiae 7, 22, 2

a. 301 TITIANO ET NEPOTIANO CONSS.
IIII non. Iul. Antiochiae 3, 28, 25
X k. Sept. 4, 12, 4

a. 303 DIOCLETIANO VIII ET MAXIMIANO VII AA. CONSS.
VIII id. Ian. Nicom. 2, 30, 4
VI id. Iun. Dorostolo *Alexandro* 5, 73, 4
X k. Dec. Dechioppe 3, 3, 4

a. 304 DIOCLETIANO VIIII ET MAXIMIANO VIII AA. CONSS.
III k. Mart. 9, 1, 18
V k. Sept. Nicomediae *Serapioni suo sal.* 3, 28, 26

a. 305—307 *IMPP. CONSTANTIUS ET MAXIMIANUS AA. ET SEVERUS ET MAXIMINUS NOBILISSIMI CC.*

a. 305 CONSTANTIO V ET MAXIMIANO V AA. CONSS.
VI id. Sept. 6, 9, 7
XI k. Ian. 5, 42, 5
non. Apollonio superioris (*sic*) *Verino* 3, 12, 1

a. 307—337 *IMP. CONSTANTINUS A.*
sine conss. *Volusiano pp.* (*pu?*) 4, 35, 21. 12, 1, 2: *Ursino duci Mesopotamiae* 4, 42, 1: *ad Felicem pp.* 4, 62, 4: *ad Probum* 6, 1, 3: *ad Maximum pu.* 7, 1, 4: *ad Titianum praes. Cappadociae* 7, 16, 41: *ad Bassum* 7, 19, 7: *ad Orfitum* 7, 37, 1: *ad Maximum vic. Or.* 11, 50, 1: *Capestrino* (?) 11, 59, 1: *ad Dracontium* 11, 62, 2: *ad Constantium pp.* 11, 68, 1: *Ianuario com. Or.* 11, 68, 2: *ad Paternum Valerianum* 12, 32, 1

a. 313 CONSTANTINO A. III ET LICINIO III CONSS.
pp. XV k. Febr. Rom. *ad populum* 11, 58, 1
VI id. Mart. Med. *ad Aemilium rationalem* 10, 10, 2
pp. id. Mart. *ad Euagrium* 10, 32, 14
k. Iun. *ad Eusebium v. p. praes. Lyciae et Pamph.* 11, 49, 1
k. Oct. *ad Bassum pp.* 1, 22, 3
III non. Nov. Trev. acc. XV k. Mai. Hadrumeti Volusiano et Anniano conss. *ad Catullinum* 7, 62, 12⁀9, 47, 16

a. 314 VOLUSIANO ET ANNIANO CONSS.
pp. k. Ian. *ad Maximum pu.* 9, 8, 3
pp. XI k. Febr. Triv. *ad Maternum* 7, 32, 10
pp. III k. Febr. *Verino suo sal.* 11, 33, 2
II non. Mart. *ad Ursum vic.* 3, 11, 2
VII k. April. Trev. 5, 37, 20
III k. Mai. *ad Dionysium vice praef. ag.* 3, 1, 8⁀7, 22, 3
IIII k. Nov. Triv. *palatinis bene meritis sal.* 12, 28, 1
VI id. Nov. Trev. acc. XV k. Mart. Karthag. Constantino A. IIII et Licinio IIII conss. *Aeliano proc. Afr.* 2, 8, 3⁀10, 19, 1⁀12, 61, 1

a. 315 CONSTANTINO A. IIII ET LICINIO IIII CONSS.
non. Febr. *ad Celsum* 3, 30, 5
pp. IIII id. Mart. Hadrumeto *ad concilium prov. Afr.* 2, 32, 2?
XII k. April. Cabillono (Cibalis?) *Eumelio* 9, 40, 2
pp. VI id. Mai. Karthag. *edicto suo ad Afros* 12, 5?, 1
III non. Iun. Sirmi *ad universos provinciales* 5, 10, 1
pp. XVII k. Iul. Trev. *Cupito* 11, 62, 1
XV k. Iul. *ad Proclianum* 10, 1, 4
VI k. Aug. *Catullino proc. Afr.* 6, 35, 3
k. Aug. *ad Celsum vic. Afr.* 9, 34, 10
XV k. Nov. Murgillo *ad Euagrium pp.* 1, 5, 3

a. 316 SABINO ET RUFINO CONSS.
III id. Ian. Trev. *ad Domitium Celsum vic.* 1, 45, 1
III k. Febr. acc. k. Aug. *Hilariano correctori Lucaniae et Brittiorum* 9, 22, 21⁀10, 32, 15
pp. III non. Febr. Rom. *ad Maximum pp.* 5, 37, 2?⁀8, 1, 25
XII k. Mai. Serdicae *Catullino proc. Afr.* 8, 53, 20
prid. id. Mai. *ad Titianum* 12, 50, 1
VI id. Iun. *ad Protogenem episc.* 1, 13, 1
id. Aug. Arelato. pp. id. Oct. Theveste *Petronio Probiano suo sal.* 1, 21, 2⁀7, 62, 13
III non. Dec. *Basso pu.* 1, 14, 1
prid. non. Dec. Serdicae. acc. non. Mart. Cordubae Gallicano et Basso conss. *ad Octavianum com. Hisp.* 3, 24, 1

a. 317 GALLICANO ET BASSO CONSS.
id. Mart. *rationalibus Hisp.* 10, 13, 1
XV k. Mai. Aquileiae *ad Catullinum proc. Afr.* 9, 12, 6
VIII id. Iun. Sirmio *ad Bassum pu.* 7, 62, 14
V k. Iul. Thessal. *ad Valerianum* 6, 1, 4
pp. Rom. XII k. Aug. *ad populum* 4, 21, 15
XII k. Aug. *ad Bithynos* 11, 8, 1

a. 318 LICINIO V ET CRISPO C. CONSS.
VII id. Febr. Sirmi *Profuturo pf. ann.* 3, 11, 3
V id. Febr. Sirmi *ad Catullinum proc. Afr.* 3, 11, 4
XVI k. Dec. Licinio V et Crispo C. conss. acc. prid. id. Mart. Carthag. Constantio A. V et Licinio C. conss. *ad Verinum vic. Afr.* 9, 17, 1

a. 319 CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.
id. Ian. acc. V k. Aug. Corintho *ad Ianuarinum* 9, 40, 2
pp. k. Febr. Rom. *ad Maximum* 9, 18, 3
prid. non. Febr. Sirmio. acc. VIII id. Mart. Corinthi *ad Symmachum* 5, 40, 2
IIII id. Febr. Sirmio *Profuturo pf. ann.* 7, 61, 1
XVI k. Mart. *ad Ianuarinum* 6, 1, 5
pp. VII id. Mart. Karthag. 11, 63, 1
id. April. Sirmi *ad Verinum* 3, 28, 27
VIII k. Mai. *ad Proculum* 8, 52, 2
V k. Mai. Sirmio *ad Rufinum pp.* 12, 1, 3⁀12, 28, 2
pp. non. Mai. Karthag. *ad Proculum proc. Afr.* 11, 65, 1
d. (?) V id. Mai. Rom. *ad Bassum* 9, 14, 1
III k. Iun. *ad provinciales* 10, 1, 6
XIII k. Iul. *ad Bassum pu.* 2, 12, 22
X k. Iul. Aquileiae *ad Severum vic.* 7, 62, 15
k. Iul. Agrippinae *ad Antonium Marcellinum praes. prov. Lugdun. primae* 4, 47, 2
k. Iul. Aquileiae *Patroclo* 5, 5, 3
pp. id. Iul. *ad Bassum* 7, 10, 7
XV k. Aug. Aquil. recitata apud Vettium Rufinum pu. in senatu non. Sept. *consulibus praetoribus trib. pl senatui s.* 6, 60, 1
VIII k. Aug. Naissi *ad Symmachum vic.* 2, 20, 8
VII k. Aug. Naisso. pp. non. Oct. Rom. *ad Bassum* 2, 52, 5?
pp. VI k. Sept. Carthag. *ad Catullinum proc. Afr.* 11, 68, 2
pp. prid. non. Oct. Rom. *ad Bassum pu.* 9, 12, 7
IIII id. Oct. Aquil. *ad Bassum pu.* 5, 34, 11
XVII k. Nov. pp. VI k. supra scriptas Rom. *ad Maximum pu.* 5, 8, 15
VIII k. Nov. Sirmi *ad Felicem praes. Corsicae* 7, 49, 2
VI k. Dec. Serdicae *ad Ianuarinum pu.* (?) 9, 42, 2
VII k. Ian. *ad Proculum* 7, 30, 3

a. 320 CONSTANTINO A. VI ET CONSTANTINO C. CONSS.
prid. k. Febr. Serdicae. pp. k. April. Rom. *ad populum* 8, 34, 5⁀8, 57, 1⁀16, 28, 2
k. Mart. in civitate Velovocorum 12, 46, 1
XV k. April. *ad Bassum pp.* 7, 57, 7
pp. VIII k. April. in foro Traiani *ad Maximum pu.* 9, 22, 2
prid. k. April. Aquil. *ad populum* 7, 12, 3
prid. non. April. Aquil. *ad Bassum vic. Italiae* *9, 10, 1
pp. id. April. Rom. *ad Maximum pu.* *6, 7, 1
IIII k. Iun. Serdicae *ad populum* *9, 11, 1
prid. k. Iul. Serdicae *ad Florentium rationalem* 1, 2, 1
VIII id. Iul. *ad Crispinum* 7, 65, 1
XV k. Sept. *ad Bassum pp.* 1, 51, 2
k. Oct. *Aeliano proc. Afr.* 1, 35, 1
VIII id. Dec. Thessalonicae *Restituto praesidi Sardiniae* 10, 21, 2?

a. 321 CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.
prid. id. Ian. Sirmi *ad Maximum* 3, 1, 8⁀7, 12, 8
XIIII k. Febr. Sirmio *Dalmatio* 10, 52, 6?
VIII id. Febr. Serdicae *ad Claudium praes. Isaur.* 3, 28, 28
III k. Mart. Serdicae *Petronio* 5, 14, 24
pp. V non. Mart. *Helpidio* 3, 12, 2
V id. April. Thessal. pp. III k. Iun. Rom. *ad Verinum pu.* 2, 44, 2?
XIIII k. Mai. *Osio episc.* 1, 13, 2
XIII k. Iun. Sirmi *ad Bassum pu.* 7, 66, 6
X k. Iun. Aquil. *ad Bassum pp.* 9, 18, 4
VI k. Iun. Viminacio *Helpidio agenti vice pp.* 8, 9, 4
k. Iul. *ad Iunium Rufum cons. Aemiliae* 4, 1, 4
pp. V non. Iul. Rom. *ad populum* 1, 2, 1
III id. Iul. *Menandro* 4, 61, 5
XVIII k. Oct. Sirmio *ad Maximum pu.* 9, 51, 15
d. (pp.?) XII k. Dec. Rom. *ad Ianuarinum* 7, 3, 2⁀9, 21, 1
d. (pp.?) Romae k. . . . *ad Bassum* 3, 36, 26

a. 322 PROBIANO ET IULIANO CONSS.
pp. Rom. VIII k. April. *ad Maximum* 3, 11, 5
prid. id. Iun. Sirmio *ad Maximum pu.* 7, 16, 12
VII k. Aug. Savariae *ad Lusitanos* 1, 23, 4
d. XV k. Ian. Serdicae *ad Severum* 5, 71, 15?

a. 323 SEVERO ET RUFINO CONSS.
d. (pp.?) id. April. Cp. *ad Florentium pp.* 1, 56, 1
d. id. April. Sirmi *ad Severum* 3, 12, 3
IIII k. Mai. *Aelio pp.* 12, 35, 9⁀12, 42, 1
XV k. Iun. Thessal. *ad Maximum pu.* 7, 18, 3⁀8, 48, 19

a. 324 CRISPO III ET CONSTANTINO III CONSS.
XIIII k. Febr. Sirmio *Dalmatio* 10, 52, 6?
pp. VII id. Iul. Carthag. *ad Hilarianum proc. Afr.* 10, 32, 16

a. 325 PAULINO ET IULIANO CONSS.
prid. non. Mai. [acc. . . .] Trev. 10, 75, 1
III k. April. *Helladio* 2, 6, 5
X k. Iun. Nicaeae *Severo pu.* 1, 19, 2
XIII k. Aug. *ad Euphrasium rationalem trium provinc.* 10, 72, 1⁀10, 73, 1
III k. Aug. *ad Severum pu.* 3, 1, 10
pp. Beryto k. Oct. *Maximo pp.* 11, 44, 1
VIII k. Ian. *ad Maximum vic. Or.* 10, 39, 5

a. 326 CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO C. CONSS.
III non. Febr. Heracleae *ad Euagrium* 9, 4, 2 : *Africano* 9, 9, 28
pp. XV k. Mart. *ad Acindynum pp.* 12, 50, 2
id. Mart. Sirmi *ad populum* 2, 27, 2⁀4, 32, 25⁀5, 37, 22⁀5, 72, 4
pp. Nicomed. VII k. Mai. *ad Euagrium* 9, 9, 29
XVI k. Iun. *ad Euagrium pp.* 10, 32, 17
pp. X k. Iun. *ad Severum pu.* 12, 30, 1
pp. XVIII k. Iul. Caesareae *ad populum* 5, 26, 1
prid. non. Iul. Mediol. *ad Tertullum proc. Afr.* 9, 24, 1
VII k. Aug. Naisso. pp. Rom. non. Oct. *ad Bassum pp.* 2, 52, 5
pp. k. Sept. Gerasto *ad Dracilianum* 1, 5, 1
X k. Nov. Mediol. *Severo* 8, 5, 1
prid. k. Ian. Sirmio 10, 1, 7
pp. XV k. . . . Lastronae *Mastichiano pf. ann.* *6, 62, 1

a. 327 CONSTANTIO ET MAXIMO CONSS.
xv k. Iun. Serdicae *ad Afros* 10, 21, 1
xiiii k. Aug. pp. Romae ad senatum *ad Iulianum pu.* 2, 52, 6
prid. k. Aug. *Victori rationali urbis Rom.* 7, 62, 18

a. 328 IANUARINO ET IUSTO CONSS.
lecta vii id. Mai. Rom. *ad Aemilianum pp.* 11, 48, 1
iiii k. Ian. [acc. . . .] Trev. *ad Maximum pp.* 1, 40, 2 12, 46, 2

a. 329 CONSTANTINO A. viii ET CONSTANTIO C. iiii CONSS.
xv k. Sept. Serdicae *provincialibus suis* 4, 43, 2
pp. viii k. Oct. Rom. *ad populum* 1, 19, 3
iii k. Oct. Serdicae 10, 32, 18
viii k. Oct. Heracl. *ad Lucretium Paternum* 10, 32, 19

a. 330 GALLICANO ET SYMMACHO CONSS.
vi k. Mart. Bessi *ad Tertullianum* 3, 39, 3⌒8, 4, 5
iiii k. Mai. *Valeriano agenti vic. praef.* 1, 18, 11
xv k. Iun. *ad Maximilianum cons. aquarum* 11, 43, 1
lecta apud acta xii k. Iul. *ad Bassum pp.* 3, 39, 4

a. 331 BASSO ET ABLABIO CONSS.
k. Aug. pp. k. Sept. Cp. *ad universos provinciales* 1, 21, 3⌒*3, 13, 4⌒3, 19, 2⌒7, 62, 19⌒8, 36, 2
prid. non. Aug. *ad Euagrium pp.* 12, 47, 1
pp. k. Nov. Cp. *ad provinciales* 1, 40, 3

a. 332 PACATIANO ET HILARIANO CONSS.
prid. id. April. Marcianop. *ad Pacatianum pu.* 5, 1, 2
iii . . . Iun. *ad Maximum pp.* 6, 36, 7
xv k. Sept. Cp. *ad Tiberianum com. Hisp.* 6, 1, 6

a. 333 DALMATIO ET ZENOPHILO CONSS.
xiiii k. Mai. Cp. *Felici* 5, 37, 23
iiii non. Mai. Cp. *ad Severum com. Hisp.* 4, 21, 14⌒8, 53, 27
pp. v k. Oct. Cp. *ad populum* 10, 53, 6
** k. Nov. Aquis *ad Felicem* 11, 8, 2
iii id. Nov. Aquis *ad Pompeianum cons. Camp.* 1, 22, 4

a. 334 OPTATO ET PAULINO CONSS.
iii k. Mai. *Gerulo rationali trium prov.* 3, 38, 11
xiiii k. Iun. *Veroniciano vic. Asiae* 12, 49, 1
xv k. Iul. Cp. *ad Andronicum* 3, 14, 1
viii k. Sept. Naisso *ad Iulianum praes.* 4, 20, 9

a. 335 CONSTANTIO ET ALBINO CONSS.
xi k. April. Cp. *ad provinciales* 10, 11, 5
id. Iul. Cp. [acc. xiiii k. Mai. Hispali] Nepotiano et Facundo conss. *ad Tiberianum vic. Hisp.* 5, 3, 16
d. (?) x k. Nov. Nicopoli *ad Periclem praes.* 1, 40, 4

a. 336 NEPOTIANO ET FACUNDO CONSS.
id. Mart. *ad Calpurnianum* 3, 8, 4
lecta xii k. Aug. Cp. *ad Gregorium* 5, 27, 1

a. 337 FELICIANO ET TITIANO CONSS.
iiii non. Aug. *ad Maximum pp.* 10, 66, 1
sine die Naisso *ad Dalmatium* 5, 17, 3

a. 337—340 [*IMPPP. CONSTANTINUS CONSTANTIUS ET CONSTANS AAA.*[1]]

a. 337 FELICIANO ET TITIANO CONSS.
viii (prid.) id. Dec. Thessal. *imp. Constantinus A. ad Egnatium Faustinum praes. Baeticae* 4, 46, 3⌒11, 59, 2

a. 338 URSO ET POLEMIO CONSS.
vi k. Aug. Sirmio *impp. Constantius et Constans AA.* (*imp. Constantius A.* 10, 48, 7?) *ad Catullinum vic.* 8, 11, 1⌒10, 48, 7?

a. 339 CONSTANTIO A. ii ET CONSTANTE A. CONSS.
k. Febr. Laodiceae *imp.* **Constantius A. ad populum* 6, 9, 9⌒6, 23, 15⌒6, 37, 21
iii non. Febr. *imp. Constantius A. ad Uranium* 10, 16, 5
pp. prid. id. Mart. Heliopoli *imp. Constantius A. ad Dionysium* *6, 9, 8
id. Aug. Cp. *imp. Constantius A. ad Euagrium* 1, 10, 1

a. 340 ACINDYNO ET PROCULO CONSS.
xiiii k. Febr. Naisso *impp. Constantius et Constans AA. ordini civit. Constantinae Cirtensium* 10, 32, 20

a. 340—350 *IMPP. CONSTANTIUS ET CONSTANS AA.*[2]
sine conss. *Philippo pp.* 12, 1, 4: *ad Clearchum pu.* 12, 1, 5?

a. 340 ACINDYNO ET PROCULO CONSS.
non. April. *Acindyno pp.* 9, 4, 3
v id. April. Aquileiae *ad Petronium vic. Afr.* 3, 11, 6
vii k. Iul. Mediol. *ad Titianum pu.* 9, 19, 2
prid. id. Aug. Bessae *Nemesiano com.* 10, 32, 21
v id. Oct. *Leontio pp.* 12, 41, 1?

a. 341 MARCELLINO ET PROBINO CONSS.
prid. id. Febr. Antiochiae *edictum ad Heliopolitanos* 11, 66, 1
vii id. April. *Albino* 7, 62, 20
viii k. Iul. Lauriaco *ad Catullinum pp.* 10, 71, 1

a. 342 CONSTANTIO iii ET CONSTANTE ii AA. CONSS.
x k. Febr. *Marcellino praes. Phoenice* 2, 57, 1
prid. non. Dec. Mediol. pp. Romae vii k. Ian. *ad populum* 9, 9, 30?

a. 343 PLACIDO ET ROMULO CONSS.
viii k. Febr. Bononiae *ad Italicum* 3, 26, 5?⌒11, 75, 1
prid. k. Iul. [acc. . . .] Triv. *ad Titianum* 10, 65, 4
vi k. Sept. *clericis sal. dicit* 1, 3, 1

a. 344 LEONTIO ET SALLUSTIO CONSS.
iii k. Iul. *Eubulidae vic. Afr.* 12, 61, 2
prid. non. Iul. *ad Leontium pp.* 10, 66, 2
v id. Dec. *ad Hieroclem cons. Syriae Coeles* 7, 65, 2

a. 345 AMANTIO ET ALBINO CONSS.
iiii id. Mai. Nizibi *Nemesiano com. larg.* 10, 19, 3

a. 346 CONSTANTIO iiii ET CONSTANTE iii AA. CONSS.
non. Mai. Cp. *ad Veronicianum vic. Asiae* 12, 23, 1
id. Oct. *Theodoro praes. Arabiae* 9, 47, 18?
prid. non. Dec. Mediol. pp. Rom. xvii k. Ian. *ad populum* 9, 9, 30?

a. 347 RUFINO ET EUSEBIO CONSS.
v id. Mart. Hierapoli *Bonoso mag. equitum* 6, 62, 2

a. 348 PHILIPPO ET SALIA CONSS.
xv k. Iul. Mediol. *Orioni c. r. p.* 10, 14, 1

a. 349 LIMENIO ET CATULLINO CONSS.
xvi k. Mart. *ad Bulephorum rationalem summae rei* 3, 26, 7
viii id. Mart. pp. Rom. *ad Eustathium pp.* 10, 19, 4
v k. April. *ad Limenium pp.* 9, 19, 3
viii id. April. *ad Leontium com. Or.* 6, 14, 3⌒6, 30, 15
iii k. Iun. *Titiano pp.* 12, 35, 10
xii k. Oct. *ad Philippum pp.* 8, 55, 7
v non. Oct. Cp. *ad Marcellinum com. Or.* 8, 11, 2⌒10, 37, 1
v k. Ian. *Rufino pp.* 6, 62, 3

a. 350—361 *IMP. CONSTANTIUS A.*
sine conss. *ad Orfitum pu.* 12, 1, 6

a. 352 CONSTANTIO A. v ET CONSTANTIO C. CONSS.
v k. Mart. Sirmi *ad Rufinum pp.* 6, 22, 5

a. 353 CONSTANTIO A. vi ET CONSTANTIO ii CONSS.
iii id. Aug. *ad Euagrium pp.* 12, 46, 3

a. 354 CONSTANTIO A. vii ET CONSTANTIO iii CONSS.
x k. Oct. Aquil. *ad Euagrium pp.* 2, 19, 11
k. Dec. *ad Taurum pp.* 1, 11, 1

a. 355 ARBITIONE ET LOLLIANO CONSS.
xii k. Mart. Mediol. *ad Volusianum pu.* (?) 6, 22, 6
v k. April. *ad Orfitum pu.* 8, 55, 8
xi k. Aug. Mediol. acc. xii k. Sept. *ad Lollianum pp.* 12, 22, 1
viii k. Aug. Messadensi. pp. Capuae *ad Lollianum pp.* 7, 62, 21
iii k. Aug. *ad Volusianum pp.* 7, 62, 22

(1) *inscriptiones huius temporis quod ad imperatorum nomina attinet partim propter compendia scripturae partim propter compilatorum errores incertae sunt: constat tamen trium imperatorum nomina simul non legi, Constantem vulgo iungi cum Constantino, Constantini paucas, Constantii plerasque auctoris nomen solum proferre* (2) *Constantii constitutiones pleraeque eum solum nominant*

a. [illegible] IMP. CONSTANTIUS A. ET IULIANUS C.

a. [illegible] CONSTANTIO A. VIIII ET IULIANO C. II CONSS.
VIII k. Febr. Mediol. *ad populum* [illegible]
k. April. Mediol. *ad Taurum pp.* [illegible]
XV k. Mai. Mediol. *ad Taurum pp.* 12, [illegible], 2
III k. Mai. Med. *ad Dulcitium cons. Armeniae* 11, [illegible], 2
k. Iun. Rom. *Olybrio pu.* 11, [illegible], 1
id. Iun. Med. *ad populum* 9, [illegible], 1
VIII k. Iul. Med. *ad Taurum pp.* 12, [illegible]
V non. Iul. Med. *ad Thalassium pp.* 1, 7, 1
prid. non. Dec. Med. *ad populum* 9, 16, 6
VIII id. Dec. Med. lecta V k. Ian. apud acta *Felici epis.* 1, [illegible], 2

a. 358 DATIANO ET CEREALE CONSS.
V non. Mart. Sirmi *ad Taurum pp.* 3, 26, [illegible]
VI k. Iun. Med. acc. (acc. Med.?) VIII id. Iul. *ad Taurum pp.* 12, [illegible]
d. (?) III non. Iul. Arimini *ad Taurum pp.* 9, 18, 7
XIIII k. Ian. Sirmio *ad Maximum praes. Ciliciae* 3, 30, 1

a. 359 EUSEBIO ET HYPATIO CONSS.
d. (?) et pp. Rom. in foro Traiani k. Nov. (pp. prid. k. Dec. 12, 22, [illegible]) *ad agentes in rebus* 1, 31, 1 ⁀ 12, [illegible]
III k. Ian. *ad senatum* 1, 30, 1

a. 360 CONSTANTIO A. X ET IULIANO C. III CONSS.
XVI k. Iun. Hierapoli *Helpidio pp.* 12, 37, 1
d. epistula prid. k. Iul. Mediol. *ad Taurum pp.* 1, 3, 3

a. 361 TAURO ET FLORENTIO CONSS.
V non. Mai. *ad senatum* 7, 62, 23 ⁀ 12, 1, 7
XIIII k. Iun. *Olybrio* 3, 20, [illegible]
IIII k. Sept. *ad Taurum pp.* 1, 3, 4

a. 361–363 IMP. IULIANUS A.
sine die *Atarbino* 11, 70, 1

a. 362 MAMERTINO ET NEVITTA CONSS.
non. Febr. Cp. *Sallustio pp.* 12, 1, 8
V k. April. 11, [illegible], 3
XV k. Mai. Cp. *ad Iulianum com. Or.* *1, 4, 1 ⁀ *4, 63, 1
V k. Iun. Ancyra *ad Aproniamum pu.* *1, 10, [illegible]
emissa XV k. Iul. *Germaniano pp.* 7, 67, 2
XV k. Iul. acc. IIII k. Aug. Spoletio 10, 53, 7
V k. Aug. Antiochiae *Secundo pp.* 3, 3, [illegible]
V k. Sept. Antiochiae *Iuliano com. Or.* 10, 32, 22
III non. Sept. Antiochiae *Secundo pp.* 3, 40, 1
V id. Sept. *ad Mamertinum pp.* 12, 50, 1
VII k. Nov. [Antiochiae acc. XV k. April. Carthag.] Iuliano A. IIII et Sallustio conss. *ad Artitianum vic.* [illegible] 8, 10, [illegible]
pp. Beryto k. Nov. *Iuliano com. Or.* 10, 32, 23
pp. IIII non. Dec. Antiochiae *Ecdicio pf. Aegypti* 8, 11, 3 [illegible]

a. 363 IULIANO A. IIII ET SALLUSTIO CONSS.
lecta apud acta prid. non. Febr. *Secundo pp.* 2, 12, 23
prid. id. Febr. Antiochiae *ad populum* 9, 19, [illegible]
XIIII k. Mart. Antiochiae *ad Secundum pp.* 4, 47, 3
k. Mart. Antiochiae *Leontio cons. Palaest.* 10, 52, 24
VII id. Mart. Antiochiae *ad Iulianum com. Or.* 8, 35, 12
pp. III id. Mart. Cp. *Secundo pp.* 11, [illegible]
VIIII k. Mai. Salonae (?) *ad Mamertinum pp.* 10, [illegible]

a. 363–364 IMP. IOVIANUS A.
a. 363
V k. Oct. Edessa acc. [illegible] Ioviano et Varroniano conss. [illegible]

a. [illegible] IOVIANO A. ET VARRONIANO CONSS.
d. XV k. Mart. Antiochiae *Secundo pp.* [illegible]

a. [illegible] [illegible]
sine conss. [illegible] *ad Probum pp.* [illegible] *ad Volusianum* [illegible] *ad* [illegible] *mag. eq. et ped.* [illegible] *ad Symmachum pu.* [illegible]

a. 364 DIVO IOVIANO ET VARRONIANO CONSS.
VI id. April. *ad Volusianum pu.* 10, 26, 1
VIII k. Iun. *Philippop. *ad Symmachum pu.* 8, 11, 5
VII k. Iun. *ad Mamertinum pp.* 11, 39, 3
VI k. *Iun. Bonamansione *ad Victorem mag. mil.* 12, [illegible]
VIII k. Sept. Areiapae *Artemio praes.* 10, 26, 2
prid. id. Sept. Aquil. *ad Byzacenos* 10, 32, 25
XIII k. Oct. Aquil. acc. XV k. Nov. Salerni *ad Artemium correctorem* 12, 51, 1
III non. Oct. Altino *ad Bulephorum cons. Campaniae* 11, 47, 1
VIII id. Oct. Altino *ad Symmachum pu.* 11, 27, 1
prid. k. Nov. [acc. . . .] Rom. Val. et Val. AA. conss. *ad Mamertinum pp.* 10, 72, 5?
prid. k. Nov. Philippop. *ad Mamertinum pp.* 12, 31, 1?
prid. non. *Nov. Med. *sal. dicunt ordini civitatis Carthag.* 7, 62, 24
XV k. Dec. [acc. . . .] Hadrumeto Valentiniano et Valente AA. conss. *ad Dracontium vic. Afr.* 10, 1, 8?
VI id. Dec. [*Sallustio pp.?*] 3, 40, 2

a. 365 VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS.[3]
XI k. Febr. Med. *Valentino cons. Piceni* 9, 3, 1
III k. Febr. Med. *ad Mamertinum pp.* 12, 52, 1
XIIII k. Mart. Cp. *edictum* 9, 36, 1: *ad Clearchum* 12, 49, 2
X k. Mart. Med. *ad Florentium c. s. l.* 4, 61, 6
VIII k. April. Med. *ad Symmachum corr. Lucaniae et Brittiorum* 12, 50, 5
II non. April. Med. *ad Volusianum pu.* *1, 28, 1
XV k. Iul. Med. *ad Dracontium vic. Afr.* 10, 16, 6
V k. Iul. Tyrici *Senecae defensori* 1, 55, 1?
IIII k. Iul. Med. *ad Volusianum pu.* 10, 32, 28: *ad Germanianum c. s. l.* 11, 9, 3
III non. Iul. [Heracliae *ad Philippum vic.?*] 3, 26, 9
XV k. Aug. *ad Mamertinum pp.* 12, 54, 2?
VIIII k. Aug. *ad Volusianum pu.* 7, 39, 2
prid. k. Aug. Med. *ad Faventium vic. Italiae* 11, 48, 3
III id. Aug. Cp. *ad Secundum pp.* *10, 72, 2
XV k. Oct. [acc. . . . ?] Rom. *ad Volusianum pu.* 1, 19, 5
VIIII k. Oct. Luceriae *ad Rufinum pp.* 11, 61, 1
VIII k. Oct. Med. *ad Germanianum c. s. l.* 11, 62, 3
VI non. Oct. *Festo cons. Syriae* 12, 57, 3
III id. Oct. *ad Germanianum pp. Gall.* 10, 32, 29
acc. (?) XV k. Dec. Hadrumeto *ad Dracontium vic. Afr.* 10, 1, 8?
prid. k. Dec. *ad senatum* 9, 15, 1
IIII id. Dec. Parisiis *ad Cresconium com. metall.* 11, 7, 1
prid. id. Dec. Parisiis *Rufino pp.* 12, 49, 3

a. 366 GRATIANO NP.[4] ET DAGALAIFO CONSS.[5]
pp. Beryto IIII k. Febr. *ad Archelaum com. Or.* 4, 61, 7?
XIIII k. Iun. Remis *ad Germanianum c. s. l.* 11, 65, 4
VIII k. Iun. *ad Festum proc. Afr.* 3, 16, 1
XVIII k. Iul. Remis *ad Iulianum pf. ann.* 11, 23, 1
V k. Iul. Remis *ad Serenianum ducem* 8, 50, 19
XV k. Oct. Mantebri *ad Florentium c. s. l.* 10, 72, 4
VII k. Dec. Remis *ad Valerianum* 9, 46, 7
XIII k. Ian. *ad Germanianum* 1, 56, 2
sine die *ad Oricum praes. Tripol.* 11, 45, 5: *ad Germanianum pp. Gall.* 11, 48, 6

a. 367 LUPICINO ET IOVINO VV. CC. CONSS.
VI id. Ian. Rom. [illegible] *ad Germanianum c. s. l.* 10, 72, [illegible] ⁀ 11, [illegible] ⁀ 11, [illegible]
pp. XIII k. Mai. *ad Germanianum c. s. l.* 11, 63, 2

a. 367–375 IMPP. VALENTINIANUS VALENS ET GRATIANUS AAA.[6]
sine conss. *ad Theodosium mag. mil.* 4, 41, 1: *ad Iulianum pf. ann.* [illegible] 11, [illegible]: *ad Maximum pp.* 11, [illegible]: *ad Probum pp.* 11, 4[illegible]: *ad Gaudium* 11, [illegible]

a. 367 LUPICINO ET IOVINO VV. CC. CONSS.
XV k. Sept. Ambianis *ad Praetextatum pu.* 8, 49, 1

[illegible]

[illegible] 12, 25 [illegible] post conss. Val. et Val. AA. 4, 61, 7 [illegible] omnium nec non solum eas constitutiones a. 365 [illegible] 375, quas [illegible] ad a. 365 relatas [illegible] quarum a. 367–375

III k. Oct. *Aureliano pf. ann.* 11, 3, 1
III id. Oct. Trev. *ad Florianum c. r. p.* 6, 4, 2⌒11, 68, 4?

a. 368 VALENTINIANO II ET VALENTE II AA. CONSS.[1]
III k. Febr. Triv. *ad Praetextatum pu.* *10, 53, 9
IIII id. Mart. Trev. *ad Probum pp.* 10, 6, 1?
id. Mart. Trev. *ad Florianum c. r. p.* 11, 62, 4⌒11, 66, 2?
VIIII k. Mai. Trev. *Mauris Sitifensibus* 10, 32, 27?
prid. non. Mai. Trev. *Remigio mag. off.* 1, 9, 4?
pp. Rom. XV k. Sept. *ad Olybrium pu.* 2, 6, 6⌒7, 65, 4
prid. k. Oct. Agrippinae *ad Probum pp. Illyr.* 11, 55, 2
III non. Nov. *ad Probum pp.* 1, 55, 2?
XIIII k. Dec. Marcianop. *Auxonio pp.* 12, 39, 1
k. Dec. Triv. *ad Claudium proc. Afr.* 10, 48, 9?
id. Dec. Marcianop. *ad Auxonium pp.* 11, 8, 4
VI k. Ian. *ad Honoratum cons. Byzacii* 1, 33, 1
III k. Ian. Trev. *ad Viventium pp.* 7, 61, 2

a. 369 VALENTINIANO NP. ET VICTORE CONSS.
XIIII k. Febr. [acc....] Sirmi *ad Probum pp.* 10, 53, 8
pp. Beryto IIII k. Febr. *ad Archelaum com. Or.* 4, 61, 7
X k. Mart. Trev. *ad Viventium pp.* 10, 24, 1
VII k. Mart. Trev. *Olybrio pu.* 7, 51, 2
IIII k. April. *ad Florianum c. r. p.* 10, 10, 3
V non. Mai. Marcianop. *ad Auxonium pp.* 12, 37, 4
IIII non. Mai. Trev. *ad Olybrium pu.* 3, 12, 4
III non. Mai. Trev. *ad Probum pp.* 9, 49, 7
VI id. Mai. Trev. *ad Apodemium* 7, 61, 3
prid. id. Mai. *ad Artemium vic. Hisp.* 10, 30, 1
V non. Iul. Novioduni. acc. XV k. Aug. Marcianop. *Archelao c. s. l.* 10, 2, 4⌒11, 9, 1
VIII id. Iul. *ad Olybrium pu.* 9, 8, 4: *ad Claudium pu.* 1, 4, 2⌒7, 65, 4 b
prid. id. Oct. Trev. *ad Probum pp.* 9, 42, 3
III id. Nov. Trev. *ad Viventium pp.* 10, 3, 5
indictione XII *Auxonio pp.* 11, 13, 1

a. 370 VALENTINIANO ET VALENTE III AA. CONSS.[1]
k. Mart. Trev. *ad Olybrium pu.* 2, 6, 7
VII id. Mart. Marcianop. *ad Felicem c. s. l.* 10, 3, 6
VI id. Mart. *ad Olybrium pu.* 10, 53, 10
d. (?) VI id. April. Sirmio *ad Probum pp.* 12, 37, 5
III id. April. *Olybrio pu.* 9, 47, 19
prid. id. Dec. Cp. *ad Modestum pp.* 9, 18, 8?

a. 371 GRATIANO A. II ET PROBO CONSS.
XII k. Febr. *ad Probum pp.* 7, 44, 2
II id. April. *ad Felicem cons.* (*c. s. l.?*) 6, 1, 7
k. Mai. Cp. *ad Modestum pp.* 11, 18, 4?
XIIII k. Iun. Trev. *ad senatum* 9, 43, 3
III k. Iul. Contionaci *ad Probum pp.* 9, 4, 4
IIII id. Iul. Contionaci *ad Crescentem vic. Afr.* 11, 59, 4
III id. Iul. *ad Probum pp.* 6, 3, 13. 11, 53, 1
III id. Iul. Ancyrae *ad Modestum pp.* 10, 32, 31
XVII k. Aug. *ad senatum* 5, 4, 18
VII id. Aug. Contionaci *ad Maximum* 6, 22, 7
III id. Dec. Triv. *ad Ampelium pu.* 12, 50, 6
X k. Ian. *Severo mag. mil.* 12, 59, 1

a. 372 MODESTO ET ARINTHEO CONSS.
XVI k. Iun. *ad Probum pp.* 12, 57, 4
d. pp. Bersti (?) non. Iun. *ad Modestum pp.* 11, 6, 2
III non. Iul. Nasonaci. acc. III non. Sept. *ad Ampelium pu.* 12, 4, 1⌒12, 12, 1
XII k. Sept. *Seleuciae *ad Philematium c. s. l.* 11, 8, 5

a. 373 VALENTINIANO ET VALENTE IIII AA. CONSS.[1]
pp. Beryto k. Ian. *ad Modestum pp.* 10, 32, 26
IIII id. Iun. Cyzico *ad Modestum pp.* 7, 65, 3
XIII k. Iul. Apolloniae *ad Zosimum praes. Epiri novae* 12, 24, 1
IIII id. Aug. Hierapoli *ad senatum* 1, 55, 3
XIIII k. Oct. Hierapoli *Modesto pp.* 12, 43, 1
XIIII k. Dec. Med. *ad Zosimum praes. Epiri novae* 12, 52, 2

a. 374 GRATIANO A. III ET EQUITIO CONSS.
pp. VII id. Febr. Rom. *ad Probum pp.* 9, 16, 7
III non. Mart. *ad Probum pp.* 8, 51, 2
pp. Rom. X k. April. *Simplicio vic.* 9, 39, 1
III non. Dec. Trev. *ad Probum pp.* 7, 44, 3
sine die *Tatiano c. s. l.* 4, 63, 2?

a. 375 POST CONS. GRATIANI A. III ET EQUITII VC.
V id. April. Trev. *ad Chilonem* 10, 72, 6
III non. Aug. *Chiloni proc. Afr.* 11, 3, 2
prid. id. Aug. Carnunti *Laodicio praes. Sard.* *9, 1, 19
III non. Dec. Antiochiae *Modesto pp.* 12, 57, 5

a. 376—378 *IMPPP. VALENS GRATIANUS ET VALENTINIANUS AAA.*[2]
sine conss. *ad Antonium pp.* 11, 59, 5

a. 376 VALENTE V ET VALENTINIANO AA. CONSS.
lecta in senatu III id. Febr. *ad senatum* 3, 24, 2?
VI id. Mart. Triv. *ad Hesperium proc. Afr.* 11, 41, 1
pp. XVI k. Mai. Romae *ad Maximinum pp.* 9, 22, 23
III id. Iul. *ad Rufinum pu.* 1, 28, 3⌒12, 58, 1
XV k. Oct. Trev. *ad Antonium pp. Gall.* 9, 41, 16
lecta k. Dec. *ad Gracchum pu.* 3, 5, 1⌒4, 20, 10

a. 377 GRATIANO A. IIII ET MEROBAUDE VC. CONSS.
prid. non. Ian. Trev. *ad Gracchum pu.* 12, 1, 10
VIII id. Ian. *Antonio pp.* 1, 38, 1
XII k. Febr. *ad Hesperium pp.* 1, 38, 2
VIII k. Febr. Antiochiae *Titiano c. s. l.* 12, 23, 2
III k. Mart. Triv. *ad Hesperium pp.* 12, 50, 7
III non. Mart. *ad Cataphronium* 1, 3, 6
prid. non. April. Antiochiae *ad Modestum pp.* 12, 37, 6
prid. non. Iul. Hierapoli *Fortunatiano c. r. p.* 10, 2, 5
V id. Aug. Hierapoli *Modesto pp.* 12, 39, 2
XVIII k. ... Hierapoli *ad Procopium* 12, 1, 11
XVI k. Nov. Cp. *ad Flavianum vic. Asiae* 1, 6, 1
XIII k. Nov. *ad Modestum pp.* 8, 10, 8
IIII non. Nov. *ad Modestum pp.* 11, 62 5

a. 378 VALENTE VI ET VALENTINIANO II AA. CONSS.
prid. id. Ian. Trev. *ad Antonium pp.* 4, 19, 24⌒9, 31, 1
III k. Febr. Trev. *ad Thalassium proc. Afr.* 7, 65, 5
XII k. Mai. Triv. *ad Ausonium pp.* 12, 50, 8
XV k. Sept. Rav. *ad Antonium pp.* 2, 7, 2

a. 379—384 (386) *IMPPP. GRATIANUS VALENTINIANUS ET THEODOSIUS AAA.*
sine conss. *ad Eusignium pp.* 1, 29, 1: *Palladio c. s. l.* 4, 61, 9: *Arintheo pp.* (?) 11, 11, 3: *ad Hesperium proc. Afr.* 11, 66, 3: *ad Nebridium c. r. p.* 11, 66, 4: *ad Florum pp.* 11, 71, 1

a. 379 AUSONIO ET OLYBRIO CONSS.
non. April. Triv. *ad Hypatium pu.* 7, 65, 6
prid. non. Iul. Scupis *Pancratio c. r. p.* 12, 23, 3
III k. Aug. Med. *ad Hesperium pp.* 6, 32, 4
IIII non. Aug. Med. acc. XIII k. Sept. *ad Hesperium pp.* 1, 5, 2
X k. Oct. Rom. *ad Potitum vic.* 7, 48, 4
k. Oct. *ad Syagrium mag. off.* 12, 42, 2
VIII k. Nov. *ad Potitum vic.* 3, 2, 1
VIII id. Dec. Sirmio *ad Hesperium pp.* 12, 23, 4

a. 380 GRATIANO V ET THEODOSIO AA. CONSS.
VIII id. Ian. *Eutropio pp.* 1, 54, 4
XVIII k. Febr. Thessal. *Neoterio pp.* 12, 1, 12
VIII k. Febr. Triv. *navicularis Afris sal.* 11, 6, 3
pp. Carthagine III k. Mart. post cons. Ausonii et Olybrii *ad Eucherium* 11, 8, 6
III k. Mart. Thessal. *ad populum urbis Cp.* 1, 1, 1⌒9, 29, 1
prid. id. Mart. Aquil. post cons. Ausonii et Olybrii *ad Hesperium pp.* 11, 8, 7
XVI k. April. Thessal. *ad Neoterium pp.* 10, 32, 32
VI k. April. Thessal. *Albuciano vic. Maced.* 3, 12, 5
XV k. Iul. Thessal. *Eutropio pp.* 5, 1, 3?⌒5, 2, 1⌒6, 23, 16⌒9, 49, 8⌒12, 7, 1: *Neoterio pp.* 5, 7, 1: *Tatiano pp.* 8, 36, 3
XIIII k. Iul. *ad Syagrium pp.* 7, 62, 25
VIII k. Iul. Thessal. *Restituto pu.* 12, 4, 2⌒12, 6, 1
pp. id. Iul. Rom. *ad Syagrium pp.* 7, 13, 4⌒12, 45, 1
VI id. Sept. Sirmio *Neoterio* 12, 47, 2?

(1) Valent. et Valente AA. conss. *pleraeque constitutiones, cf. p.* 500 *not.* 3 (2) imppp. Valent. Val. et Grat. AAA. *a.* 376 9, 41, 16: *a.* 377 12, 23, 2. 12, 50, 7: *cf.* 3, 12, 5

xvi k. Dec. Thessal. *Eutropio pp.* 10, 12, 1
xv k. Ian. *Eutropio pp.* 5, 9, 1⌒6, 56, 4
iii k. Ian. Cp. *Eutropio pp.* 9, 3, 2⌒9, 4, 5

a. 381 Eucherio et Syagrio vv. cc. conss.
iiii id. Ian. Cp. *Eutropio pp.* 1, 1, 2
iii non. Febr. Cp. *Eutropio pp.* 12, 28, 3
viii k. Mai. *Aquil. *ad Valerianum pu.* 11, 41, 2⌒3
iii k. Iun. Cp. *Eutropio pp.* 5, 9, 2
iii non. Iun. Cp. *Eutropio* 2, 4, 40
prid. non. Iun. Cp. *Eutropio pp.* 11, 58, 2
iiii k. Iul. Cp. 1, 3, 7
prid. non. Iul. Cp. acc. xii k. Aug. *Palladio c. s. l.* 4, 61, 8
xii k. Aug. Heracl. *Palladio c. s. l.* 10, 6, 2: *Eutropio pp.* 10, 32, 33
iii k. Aug. Heracl. *Pancratio pu.* 1, 2, 2
viii non. Sept. *Cynegio pp.* 5, 20, 1
iiii k. Oct. Cp. *Eutropio pp.* 5, 34, 12

a. 382 Antonio et Syagrio conss.
viii k. Mart. Cp. *Floro pp.* 1, 19, 4
iii k. April. Cp. *Floro pp.* 11, 9, 2: *omnibus rectoribus prov.* 12, 49, 4
prid. non. April. *Pancratio pu.* 2, 12, 24⌒8, 4, 6
iii id. April. Cp. *have Lampadi k. n.* 10, 75, 2
pp. Carthag. id. April. post cons. Syagrii et Eucherii *ad Hypatium pp.* 10, 48, 10
d. (?) id. Mai. Tyro metropol. pp. Beryto *Eutropio pp.* 12, 43, 2?
xv k. Iun. Cp. *Floro pp.* 4, 19, 25⌒9, 46, 9
vii k. Iun. Med. *ad proconss. vicarios omnesque rectores* 10, 18, 1
prid. id. Iun. Cp. *Matroniano duci et praes. Sardiniae* 9, 27, 1
xii k. Iul. Patavi *ad Severum pu.* 11, 26, 1
x k. Aug. Cp. *Floro pp.* 12, 50, 9
xv k. Sept. Verona *Flaviano pp. Ill.* 9, 47, 20
x k. Sept. *Floro pp.* 9, 27, 2
iiii k. Sept. Cp. *Floro pp.* 11, 7, 3
lecta iii k. Sept. Capuae *ad Syagrium pp.* 10, 48, 11
pp. Beryto d. xii k. Oct. *Philagrio com. Or.* 12, 50, 10
x k. Nov. Cp. *Floro pp.* 10, 32, 34
vii k. Nov. Cp. *Panhellenio cons. Lydiae* 10, 11, 6
v id. Dec. *ad Hypatium pp.* 10, 48, 12
xv k. Ian. Cp. *Floro pp.* 5, 9, 3

a. 383 Merobaude ii et Saturnino conss.
xv k. Febr. Cp. *Nebridio c. r. p.* 11, 59, 6⌒11, 71, 2?
iiii non. Febr. Cp. *Floro pp.* 12, 63, 1
xi k. Mart. Med. *ad Hilarianum pp.* 6, 57, 4
iii non. Mart. Med. *ad populum* 10, 25, 1⌒11, 48, 9
prid. non. April. Med. *Marcellino* 9, 27, 3
viii id. April. Cp. *Postumiano pp.* 10, 32, 35
xiiii k. Mai. Med. *Hypatio pp.* 1, 9, 5
iii k. Mai. Cp. post cons. Antonii et Syagrii *have Hypati k. n.* 10, 72, 7
vi non. Mai. Med. *ad Hypatium pp.* 4, 44, 15
xv k. Iun. Patavii *ad Hypatium* 1, 7, 2
vi k. Iun. Patavi *Mariniano vic. Hisp.* 9, 2, 13
iii id. Iun. Cp. *ad Proculum* 8, 11, 6
xvi k. Iul. *Veronae *ad Basilium c. s. l.* 10, 32, 36
xvi k. Iul. Veronae. acc. prid. k. Aug. *ad Eusignium proc. Afr.* 1, 15, 1
xiiii k. Aug. Cp. *Postumiano pp.* 10, 32, 37
xii k. Aug. *Lolliano* 10, 23, 1
v id. Oct. Cp. *Nebridio c. r. p.* 12, 23, 5
vii k. Nov. Med. [acc. . . .] post. cons. Merob. ii et Saturnini *ad Probum pp.* 12, 23, 6
pp. xvii k. Ian. *ad Ammianum c. r. p.* 2, 9, 4
sine die *Postumiano pp.* 11, 63, 3

a. 384 Ricomere et Clearcho conss.
xv k. Febr. Cp. *Cynegio pp.* 8, 11, 7⌒10, 76, 1

a. 384—392 (393) *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA.*[1]
sine conss. 11, 9, 3: *Nebridio pu.* 1, 43, 1: *Fausto c. s. l.* 4, 40, 1: *Cariobaudi duci Mesopot.* 4, 40, 2: *ad Andromachum c. r. p.* 5, 5, 4: *Tatiano pp. Or.* 11, 59, 8: *ad Nebridium c. r. p.* 11, 66, 5: *Drepanio c. r. p.* 11, 67, 1

a. 384 Ricomere et Clearcho conss.
id. Febr. *ad Principium pu.* 1, 48, 2
vi non. Mart. Cp. *Cynegio pp.* 12, 50, 11
iii k. April. Cp. *Nebridio c. r. p.* 11, 62, 6
iiii id. April. Cp. *Cynegio pp.* 12, 35, 11
xii k. Iun. Med. *ad Praetextatum pp.* 12, 8, 1
iiii id. Iun. Heracl. *Trifolio c. s. l.* 12, 23, 7
viiii k. Aug. Heracl. *Trifolio c. s. l.* 11, 8, 8
vii k. Aug. Heracl. *ad senatum* 1, 16, 1
v id. Sept. Aquil. *ad Praetextatum pp.* 1, 54, 5
xv k. Oct. Cp. 10, 71, 2
viii id. Nov. Cp. *ad Cynegium pp.* 10, 32, 38
xiii k. Ian. Cp. *Florentio pf. Aug.* 9, 30, 1
v k. Ian. Med. [acc. . . .] post cons. Ricomeris et Clearchi *Symmacho pu.* 9, 29, 2?

a. 385 Arcadio A. et Bautone vc. conss.
xi (?) non. Ian. Cp. *Theodoro defens. civit.* 1, 55, 4
k. Febr. Med. *ad Nicetium pf. ann.* 1, 23, 5
iii non. Febr. Cp. *Cynegio pp.* 8, 11, 8
xv k. Mart. Med. *ad Pelagium c. r. p.* 7, 62, 26⌒7, 63, 7
v k. Mart. Med. *Neoterio pp.* 1, 4, 3
iiii id. Mart. Cp. *Trifolio c. s. l.* 12, 23, 8
xviii k. Mai. Med. *ad Neoterium pp.* 10, 48, 13
iii k. Mai. *ad Polemium pp.* 3, 26, 10
prid. k. Mai. Cp. *Cynegio pp.* 9, 2, 14
viii id. Mai. Cp. *Menandro vic. Asiae* 9, 46, 8
viii k. Iun. Cp. *Cynegio pp.* 1, 11, 2
k. Iun. *ad Principium pp.* 9, 47, 21
prid. id. Iun. Med. *ad Neoterium pp.* 12, 57, 4
xv k. Iul. Cp. *Cynegio pp.* 12, 50, 12
x k. Iul. Cp. 3, 19, 3
iiii id. Iul. Trev. (?) *Desiderio vic.* 9, 44, 1
xvi k. Aug. *Eutropio pp.* 9, 29, 3
viii k. Aug. *Paulino pf. Aug.* 1, 3, 8
pp. Alexandriae vii k. Aug. *Neoterio pp.* 3, 29, 5
xviii k. Oct. Aquil. *ad Licinium pp.* 11, 60, 1
xiiii k. Oct. Aquil. *ad Principium pp.* 12, 53, 1
viii k. Oct. Aquil. *ad Principium pp.* 10, 16, 7
vi k. Oct. Aquil. *ad Principium pp.* 11, 8, 9
v id. Dec. Cp. *Cynegio pp.* 1, 40, 6
iiii id. Dec. Aquil. *Principio pp.* 12, 49, 5
iii id. Dec. *Cynegio pp.* 9, 9, 31⌒9, 16, 8
x k. Ian. Cp. *Cynegio pp.* 10, 16, 8

a. 386 Honorio np. et Euodio conss.
iii k. Febr. Cp. *Nebridio pu.* 11, 20, 1
xiii k. Mart. Cp. *Florentio pf. Aug.* 1, 37, 1
vi k. Mart. Cp. *Cynegio pp.* 11, 62, 7
iiii k. Mart. Cp. *Cynegio pp.* 1, 2, 3⌒3, 44, 14
prid. k. Mart. Cp. *Cynegio pp.* 12, 19, 1⌒12, 21, 1
pp. *Hadrumeti* vii id. Mart. post cons. Arc. A. et Bautonis vc. *ad Principium mag. off.* 1, 31, 2
vi k. April. Cp. *Cynegio pp.* 11, 48, 10⌒11, 58, 3
prid. k. Mai. Cp. *Clearcho pp.* 11, 62, 8
k. Mai 7, 71, 6
vii k. Iun. Cp. *Cynegio pp.* 1, 40, 7
x k. Iul. Cp. *edictum ad provinciales* 9, 27, 4
iii k. Iul. Cp. *Nebridio pu.* 4, 58, 5
prid. non. Iul. Cp. *Cynegio pp.* 1, 25, 1
prid. non. Iul. Med. acc. iiii k. Sept. *ad Pinianum pu.* 12, 28, 4
prid. id. Iul. Med. *ad Eusignium pp.* 12, 59, 2
iiii k. Aug. Med. *Eusignio pp.* 11, 7, 4
non. Aug. Cp. *Cynegio pp.* 1, 40, 8
iii non. Sept. Valentiae *Cynegio pp.* 10, 16, 9
viii k. Nov. Cp. *Cynegio pp.* 11, 51, 1?⌒11, 59, 7⌒11, 63, 4⌒11, 64, 1?⌒11, 64, 2⌒11, 68, 5?
vi k. Nov. Cp. *Cynegio pp.* 10, 72, 8
xiiii k. Dec. Med. *ad Eusignium pp.* 7, 69, 1
viii k. Dec. Cp. *Cynegio pp.* 10, 34, 1⌒10, 72, 9
iii non. Dec. Med. *ad Eusignium pp.* 12, 59, 3
v id. Dec. Cp. *Cynegio pp.* 1, 40, 6
viii k. Ian. *ad Eusignium pp.* 10, 32, 39

(1) imppp. Grat. Val. et Th. AAA. *pleraeque constitutiones annorum* 384—386, *item* 4, 38, 14 *a.* 391: impppp. Grat. Val. Th. et Arc. AAAA. *multae constitutiones a.* 385. 386

a. 387 VALENTINIANO A. III ET EUTROPIO CONSS.
prid. non. Mart. Med. *ad Eusignium pp.* 12, 17, 1
k. April. Cp. *Cynegio pp.* 10, 32, 40
v non. Iul. Cp. *Dextro c. r. p.* 7, 38, 2
prid. non. Iul. Cp. *Cynegio pp.* 10, 32, 41

a. 388 THEODOSIO A. II ET CYNEGIO CONSS.
prid. id. Mart. Thessal. *Cynegio pp.* 1, 9, 6
xv k. Nov. *Tatiano pp.* 11, 10, 1

a. 389 TIMASIO ET PROMOTO CONSS.
Med. x k. Febr. *Proculo pu.* 9, 22, 24
IIII k. Febr. Med. *ad Trifolium pp.* 11, 14, 1
v k. Mart. Med. *Constantiano pp. Gall.* 6, 55, 9
VII non. Mai. Med. *Tatiano pp.* 1, 26, 3
III non. Mai. Med. *Tatiano pp.* 12, 57, 7
XVII k. Iul. [acc. . . .] Trev. *ad Messianum c. r. p.* 8, 4, 7
VIII k. Aug. *Albino pu. Rom.* 6, 1, 8
VII id. Aug. Rom. *Albino pu.* 3, 12, 6
XVII k. Sept. Rom. *Albino pu.* 9, 18, 9
VIII k. Sept. Rom. *ad Albinum pu.* 11, 17, 1
VIII . . . [acc. . . .] Cp. *Pancratio pu.* 11, 43, 2?
v k. Sept. Rom. *Albino pu. Rom.* 11, 43, 3
VI id. Nou. [acc. . . .] Triv. *Constantiano pp. Gall.* 1, 48, 3⁀12, 19, 2
IIII k. Dec. Cp. *Cynegio pp.* 10, 72, 10
x k. Ian. Med. [acc. . . .] post cons. Timasii et Promoti *Polemio pp. Ill.* 1, 40, 9
III k. Ian. Med. *Proculo pu.* 5, 33, 1

a. 390 VALENTINIANO A. IIII ET NEOTERIO CONSS.
XII k. Febr. Med. *Tatiano pp.* 5, 35, 2
prid. non. Febr. Med. *Drepanio proc. Afr.* 9, 3, 3
xv k. Mart. Med. *Tatiano pp.* 9, 2, 15
k. Mart. . . . *pf. Aug.* 10, 40, 8
prid. non. Mart. Med. *ad Albinum pu.* 9, 12, 8
VIII id. Mart. Med. *Rufino mag. off.* 11, 10, 2
prid. non. Iun. Med. *Seuerino c. r. p.* 9, 27, 5
pp. xv k. Iul. Triv. *Floro pp.* 12, 50, 3
XI k. Iul. Med. *Tatiano pp.* 1, 3, 9

a. 391 TATIANO ET SYMMACHO CONSS.
XI k. April. Med. *Tatiano pp. Or.* 10, 48, 14
XVII k. Mai. Med. *Severino c. s. l.* 1, 28, 4
id. Mai. Concordiae *Flaviano pp.* 1, 7, 3
VI k. Iun. Vicentiae *Flaviano pp. Ill. et It.* 1, 18, 12⁀4, 38, 14: *Ricomeri com. et mag. utr. mil.* 12, 35, 12
XIII k. Iul. Aquil. acc. id. Ian. Hadrumeti post cons. Tatiani et Symm. vv. cc. *ad Magnillum vic. Afr.* 4, 44, 16
k. Iul. *ad provinciales* 3, 27, 1
prid. id. Iul. Aquil. *ad Alypium pu.* 11, 15, 1
xv k. Aug. Cp. *Tatiano pp.* 11, 6, 4

a. 392 ARCADIO A. II ET RUFINO CONSS.
XI k. Mart. Cp. *Romulo c. s. l.* 11, 7, 5
III non. Mart. Cp. *Potamio pf. Aug.* 1, 55, 5
id. Mart. *Tatiano pp.* 5, 10, 1
v id. April. Cp. *Tatiano pp.* 1, 55, 6
VI k. Iun. Cp. *Tatiano pp.* 3, 12, 7

a. 392—395 *IMPPP. THEODOSIUS ARCADIUS ET HONORIUS AAA.*[1]
sine conss. 11, 9, 3: *Rufino pp.* 11, 52, 1

a. 392 ARCADIO A. II ET RUFINO CONSS.
VII k. Iul. Cp. *Proculo pu.* 11, 25, 1
v k. Aug. Cp. *Apodemio pp. Ill.* 10, 65, 5
III k. Aug. Cp. *Potamio pf. Aug.* 12, 50, 14
prid. k. Aug. Cp. *Abundantio com. et mag. utr. mil.* 10, 32, 42
VII k. Sept. Cp. *Rufino pp.* 12, 51, 1
XVIII k. Oct. *Tatiano pp.* 2, 12, 25
prid. non. Nov. Cp. *Rufino pp.* 3, 39, 6
IIII id. Nov. Cp. *Marciano com. Or.* 10, 10, 9⁀12, 1, 13
VII id. Dec. Cp. *Rufino pp.* 9, 9, 32
sine die *Tatiano pp.* 11, 25, 2

a. 393 THEODOSIO A. III ET ABUNDANTIO VC. CONSS.
prid. id. Ian. Cp. *Addeo com. et mag. utr. mil.* 1, 26, 4: *comitibus et mag. utr. mil.* 1, 46, 1
III k. Mart. Cp. *Aureliano pu.* 8, 11, 9
XVII k. April. Cp. *Paterno* 11, 7, 6
VI k. April. Cp. *Silvano duci et correctori limitis Tripol.* 12, 59, 4
III non. April. Cp. *Rufino pp.* 11, 58, 4
prid. id. April. Cp. *Rufino pp.* 10, 19, 5⁀10, 32, 43
prid. non. Iun. Cp. *Rufino pp.* 10, 45, 1
IIII id. Iul. Cp. *Rufino pp.* 9, 24, 3
VIII k. Aug. *Aureliano pu.* 5, 33, 2
III k. Aug. Cp. *Rufino pp.* 12, 37, 7
v id. Aug. Cp. *Rufino pp.* 9, 7, 1⁀10, 32, 44
IIII k. Oct. Cp. *ad Rufinum pp.* 6, 17, 2
III non. Oct. Cp. *ad Flavianum proc. Afr.* 12, 55, 1
VI k. Nov. Cp. *Theodoto mag. off.* 12, 40, 1
III k. Dec. Cp. *Rufino pp.* 11, 58, 5
. . k. Dec. *Cynegio pp.* 5, 5, 5?
prid. non. Dec. Cp. *Rufino pp.* 9, 9, 33
III k. Ian. Cp. *Infantio com. Or.* 1, 9, 7

a. 394 ARCADIO III ET HONORIO II AA. CONSS.
III non. Mart. Cp. *Rufino pp.* 4, 3, 1
III k. Iun. Heracl. *Rufino pp.* *12, 56, 1
III k. Iul. Heracl. *Rufino pp.* 1, 4, 4⁀11, 41, 4
III non. Iul. Cp. *Rufino pp.* 8, 11, 10
VIII id. Nov. Tyro *Rufino pp.* 11, 59, 9

a. 395—402 (406) *IMPP. ARCADIUS ET HONORIUS AA.*[2]
sine conss. *Limenio c. s. l.* 1, 40, 10: *Anthemio pp.* 4, 61, 10: *Lampadio pu.* 4, 61, 11: *Nebridio com. Asiae* 11, 50, 2: *Florentino pu.* 11, 17, 2: *ad populum* 11, 48, 11: *Florentio* 11, 48, 12: *Hadriano pp.* 11, 71, 3: *Minervio c. s. l.* 11, 71, 4: *Minervio c. r. p.* 11, 75, 3: *Silvano c. r. p.* 11, 78, 1: *Pulchro mag. utr. mil.* 12, 33, 3: *Clearcho pp. Ill.* 12, 57, 9

a. 395 OLYBRIO ET PROBINO CONSS.
III non. Mart. Med. *Basilio pu.* 12, 48, 1
xv k. April. Med. *Dextro pp.* 12, 50, 15
XVII k. Iun. Med. *Ennodio proc. Afr.* 7, 62, 27⁀10, 32, 45
XII k. Iun. Cp. *Theodoto pu.* 12, 21, 2
k. Iun. Cp. *Marcello mag. off.* 12, 22, 4
v id. Iun. Cp. *Rufino pp.* *11, 5, 1
XVII k. Iul. Med. *Messiano c. r. p.* 10, 48, 15: *ad provinciales et ad proconsules* 12, 60, 1
XI k. Iul. Med. *Eusebio c. s. l.* 8, 11, 11
prid. id. Iul. Med. *Andromacho pp.* 12, 60, 2
VI k. Aug. Med. *Petronio vic.* 8, 2, 3
VIII id. Aug. *Hadriano c. s. l.* 11, 70, 3
VIII . . . Cp. *Pancratio pu.* 11, 43, 2
v k. Sept. Rom. *Albino pu. Romae* 11, 43, 3
IIII k. Oct. Med. *Theodoro pp.* 10, 32, 46
v id. Oct. Cp. *Rufino pp.* 2, 4, 41
id. Oct. Med. *Florentino pu.* 6, 60, 2
prid. k. Dec. Cp. *Caesario pp.* 11, 76, 1
prid. non. Dec. Cp. *Rufino pp.* 1, 37, 2
VIII k. Ian. Med. *Pasiphilo* 8, 4, 8⁀9, 2, 16⁀9, 37, 1
VII k. Ian. *Ennodio* 6, 30, 16
IIII k. Ian. Cp. *Caesario pp.* 10, 32, 47

a. 396 ARCADIO IIII ET HONORIO III AA. CONSS.
XVI k. Febr. Cp. *Martiniano c. s. l.* 12, 39, 3
non. Febr. Cp. pp. Alexandriae Eutycheo *Gennadio pf. Aug.* 1, 4, 5
xv k. Mart. Cp. *Claudio pu.* 12, 19, 3
VI k. Mart. Cp. *Eutychiano pp.* 5, 37, 24
v k. Mart. Cp. *Euthymio vic. Asiae* 12, 57, 8
III k. Mart. Cp. *ad Iudaeos* 1, 9, 9
v non. Mart. Cp. *Clearcho pu.* 1, 5, 3
XII k. April. Cp. *Remigio pf. Aug.* 1, 20, 1
XII k. April. *Aeternali proc. Asiae* 3, 31, 11⁀6, 23, 17
VIIII k. April. *Caesario pp.* 8, 12, 12
VIII k. April. Cp. *Simplicio proc. Asiae* 1, 35, 2
v k. April. Cp. *ad Paulum com. domorum* 7, 38, 3⁀11, 67, 2
IIII k. April. Med. *Eusebio pp.* 11, 58, 6
VII k. Mai. Cp. *Caesario pp.* 11, 46, 1

(1) imppp. Val. Th. et Arc. AAA. *multae constitutiones a.* 392. 393 (a. 395) 11, 43, 2. 3 (a. 395) 11, 67, 2 (a. 396)

(2) imppp. Theod. Arc. et Hon. AAA. 1, 37, 2

v k. Iun. Med. *Hilario* *10, 29, 1
xvi k. Iul. *Hilario pp.* 12, 37, 8
xi k. Aug. Cp. *Nebridio proc. Asiae* 7, 62, 28
iii non. Aug. Cp. *ad Africanum pu.* 2, 7, 3: *Caesario pp.* 9, 49, 9
iiii id. Aug. Med. *Apollodoro c. r. p.* 7, 65, 8
vi id. Dec. Cp. *Eutychiano pp.* 5, 5, 6
xviii k. Ian. Cp. *Eutychiano pp.* 10, 38, 1
x k. Ian. Med. *Eusebio pp.* 11, 2, 2

a. 397 Caesario et Attico conss.
v id. Ian. Med. *Iuliano proc. Afr.* 7, 45, 12
xi k. Mart. Cp. *Eutychiano pp.* 10, 78, 1
vi k. Mart. Cp. *Remistheo duci Armeniae* 12, 50, 16
xvi k. April. Med. *Probino proc. Afr.* 10, 32, 52
xvii k. Mai. Med. *ad senatum et populum* 4, 40, 3⌒11, 23, 2
xv k. Iul. Cp. *Archelao pf. Aug.* 1, 12, 1
vii id. Iul. Cp. *Anatolio pp. per Ill.* 10, 26, 3
prid. non. Sept. Ancyrae *Eutychiano pp.* 9, 8, 5
vi k. Oct. Cp. *Africano pu.* 6, 23, 18
k. Nov. *Asterio com. Or.* 11, 43, 4
vi id. Nov. Cp. *Eutychiano pp.* 9, 1, 20
xv k. Ian. Med. *Vincentio pp. Gall.* 3, 13, 5: *Petronio vic. Hisp.* 7, 32, 11⌒8, 5, 2
xii k. Ian. Med. *Florentio pu.* 3, 23, 1⌒10, 32, 48
x k. Ian. Med. *Minervio c. r. p.* 1, 33, 2

a. 398 Honorio A. iiii et Eutychiano conss.
k. Febr. Cp. *Romuliano pu.* 12, 35, 13
iii non. Febr. Cp. *Eutychiano pp.* 1, 9, 8
viii id. Febr. Cp. *Osio mag. off.* 12, 40, 2
id. Febr. Med. *Theodoro pp.* 10, 32, 49
xii k. Mart. Med. *Vincentio pp.* 12, 50, 17
non. Mart. Cp. *Eutychiano pp.* 11, 59, 10
v id. Mart. Cp. *Simplicio com. et mag. utr. mil.* 11, 61, 2
viii k. April. Cp. 12, 37, 9
vi k. Mai. Med. *Theodoro pp.* 1, 3, 10
xii k. Iun. Med. *Victorio proc. Afr. et Dominatori vic. Afr.* 12, 55, 2
x k. Iun. Cp. *Eutychiano pp.* 12, 37, 10
viiii k. Iun. Med. *Firmino c. s. l.* 11, 74, 1
viii k. Iun. Med. *Theodoro pp.* 10, 19, 6
iiii k. Iul. Nicaeae *Severo pu.* 12, 49, 6
prid. non. Iul. Nicom. *Eutychiano pp.* 11, 62, 9
vi k. Aug. Mnizo *Eutychiano pp.* 1, 3, 11⌒12⌒1, 4, 6⌒7⌒7, 62, 29
v id. Oct. Cp. *Severo pu.* 8, 11, 14
viii k. Nov. Cp. *Eutychiano pp.* 10, 32, 50
id. Dec. *Eutychiano pp.* 8, 11, 15
xviii k. Ian. Cp. *Osio mag. off.* 11, 10, 3
xii k. Ian. Med. *Theodoro pp.* 1, 24, 1⌒8, 11, 13
pp. Rom. *Minervio c. r. p.* 10, 16, 10

a. 399 Theodoro cons.
iiii k. Febr. Rav. *Macrobio [pp. Hisp.] et Procliano vic.* [*v prov.*] 1, 11, 3
xiiii k. Mart. Med. *Messalae pp.* 11, 3, 3
iiii id. April. Cp. *Eutychiano pp.* 11, 62, 10
xvi k. Iun. Med. *Messalae pp.* 10, 75, 3⌒11, 65, 5
vii id. Iun. Med. *Theodoro pp.* 7, 62, 30
vii k. Iul. Brixiae *Sapidiano vic. Afr.* 1, 3, 13
viii k. Aug. Cp. *Eutychiano pp.* 9, 47, 22
xiii k. Sept. *Patavii Apollodoro proc. Afr.* 1, 11, 4
xii k. Sept. *Messalae pp.* *1, 54, 6⌒4, 44, 17⌒9, 41, 17⌒10, 32, 51
prid. non. Sept. Altino *Messalae pp.* 11, 23, 3
id. Sept. Med. *Stilichoni com. et mag. utr. mil.* 12, 38, 1
vii k. Oct. Cp. *Severino pu.* 12, 10, 1
iii k. Oct. Altino *Messalae pp.* 12, 55, 3⌒12, 58, 2?
xii k. Dec. *Messalae pp.* 3, 11, 7
vi k. Ian. *Messalae pp.* 1, 51, 3
iii k. Ian. *Eutychiano pp.* 1, 9, 10

a. 400 Stilichone et Aureliano conss.[1]
xvi k. Febr. Med. *Vincentio pp.* 12, 40, 3
xi k. Febr. Cp. *Aemiliano mag. off.* 12, 40, 4
pp. Rom. in foro Aproniano viii k. [illegible] *viano pu.* 11, 2, 3
prid. non. Febr. Rav. *Hadriano pp.* [illegible]
iii non. Mart. Med. *Flaviano pu.* [illegible]
prid. id. Mart. Med. *Apollodoro proc.* [illegible]
xiiii k. April. Med. *Stilichoni mag. mil.* [illegible]
vi id. Iun. Med. *Benigno vic.* [illegible]
iii k. Iul. Med. *Vincentio pp. Gall.* [illegible] 66, 6
vi k. Sept. *Hadriano pp.* 11, 59, 1[illegible]
xv k. Dec. Med. *Messalae pp.* 2, [illegible]
v k. Dec. Med. *Messalae pp.* 10, [illegible]
v k. Dec. *Messalae pp.* 12, 50, 18
k. Dec. Med. *Messalae pp.* 11, 74, 2
prid. k. Ian. Med. *Pompeiano proc. Afr.* [illegible] 72, 12⌒12, 61, 3

a. 401 Vincentio et Fravito conss.
iii k. Mart. Med. *Limenio c. s. l.* 1, 32, 1: *Hadr*[illegible] 10, 16, 11
viii k. April. Med. *Hadriano pp.* 10, [illegible]
prid. k. April. Med. *provincialibus provinc*[illegible] 12, 37, 11
iii id. Iul. Med. *Hadriano pp.* 10, 19, 7
vi k. Aug. *Nestorio c. r. p.* 11, 73, 1

a. 402—408 *Imppp. Arcadius Honorius et Th*[*eodo*]*sius AAA.*[2]
sine conss. *Petronio pp.* 11, 74, 3

a. 403 Theodosio A. et Rumorido conss.
v k. Mart. Rav. *Hadriano pp.* 12, 45, 2
vii k. April. Rav. *Septimio proc. Afr.* 12, 54, [illegible]
pp. iii id. Iun. *Caesario pp.* 7, 41, 2
v non. Oct. *Hadriano pp.* 3, 27, 2

a. 404 Honorio A. vi et Aristaeneto conss.
viiii k. April. Rom. *Hadriano pp.* 12, 38, 2
vi id. April. *ad Caecilianum vic.* 1, 51, 4
prid. k. Iul. Cp. *Anthemio mag. off.* 12, 20, 1
viii id. Iul. Rom. *Exsuperantio Iulio et ceteris curialibus* 11, 14, 2
iiii k. Sept. Cp. *Studio pu.* 1, 3, 15

a. 405 Stilichone ii et Anthemio conss.
iii id. Iun. Nicaeae *Eutychiano pp.* 5, 4, 19
x k. Aug. Ancyrae *Aemiliano mag. off.* 12, [illegible]
prid. id. Aug. Ancyrae *Nestorio c. r. p.* 12, [illegible]
id. Nov. Cp. *Anthemio pp.* 5, 27, 2
vii id. Dec. Cp. *Anthemio pp.* 1, 26, 5
prid. k. Ian. Med. [*Caeciliano pp.* 1, 55, 7?]

a. 406 Arcadio A. vi et Probo conss.
iii id. Ian. Rav. *Longiniano pp.* 11, 4, 1
viiii k. April. Rav. *Longiano pp.* 12, 45, 3
v id. April. Cp. *Anthemio pp.* 12, 37, 12
v k. Iul. Cp. *Aemiliano pu.* 8, 11, 16: *Phila*[illegible] *c. s. l.* 11, 8, 10
xiii k. Aug. Cp. *Aemiliano pu.* 8, 1, 4
prid. id. Oct. Cp. *Anthemio pp.* 2, 12, 28
xi k. Nov. Cp. *Aemiliano pu.* 8, 10, 9
v k. Dec. Cp. *Anthemio pp.* 1, 47, 1
iii k. Ian. Rav. *Nestorio c. r. p.* 4, 44, 18?

a. 407 Honorio vii et Theodosio ii AA. c[onss.]
viii k. Mart. Rom. *Senatori pp.* 1, 5, 4
xvi k. April. Cp. *Anthemio pp.* 6, 30, 17. 12, [illegible]
iiii non. Aug. Cp. *Anthemio pp.* 12, 50, 20
id. Oct. Rav. *Epiphanio pu.* 12, 19, 4

a. 408 Basso et Philippo conss.
vi k. Febr. *Lucio c. s. l.* 10, 72, 13
iii non. Febr. Rom. *Curtio pp.* 1, 45, 1

a. 408—423 (424) *Impp. Honorius et Theodosius*[illegible]
sine conss. *Gaisoni c. s. l.* 4, 61, 12: *Theodo*[illegible] 4, 63, 3: *Anthemio pp.* 4, 63, 4. 11, 64, 3: [illegible] *c. s. l.* 4, 63, 6: *Minervio c. r. p.* 11, 75, 3: *Eu*[illegible] *pp.* [*Or.*] *et Nestorio pp. Ill.* 12, 46, 4: *Hadri*[illegible] 12, 61, 4

(1) Stilichone cons. 2, 14, 1 (2) imp. Arc. et Hon. AA. *a.* 404 1, 3, 15: *a.* 405 5, 4, 19. 5, 27, 2: *a.* 408 8, 1, 4. 11, 4, 1

(3) impp. Arc. Hon. et Th. AAA. 1, 4, 5 (a. [illegible] stantius in *hoc Codice om.*, *cf.* 10, 10, 4

a. 408 BASSO ET PHILIPPO CONSS.
III id. April. Cp. *Herculio pp.* 10, 49, 1
V k. Mai. Cp. *Anthemio pp.* 3, 12, 8
IIII k. Iun. Cp. *Anthemio pp.* 1, 9, 11
XVII k. Nov. *Theodoro pp.* 4, 2, 16
VII k. Dec. Rav. *Theodoro pp.* 1, 40, 11: .... *c. s. l.* 12, 43, 3
III k. Dec. Rav. *Flaviano pp.* 2, 15, 1?
VII id. Dec. Cp. 10, 23, 17
id. Dec. *Theodoro pp.* 1, 4, 8

a. 409 HONORIO VIII ET THEODOSIO III AA. CONSS.
XIIII k. Febr. *Anthemio pp.* 11, 2, 4⁀11, 6, 6⁀11, 28, 1?
XII k. Febr. Rav. *Caeciliano pp.* *1, 4, 9⁀1, 55, *7⁀8⁀9⁀4, 20, 11⁀9, 44, 2
k. Febr. Rav. *Caeciliano pp.* 1, 4, 10: *Theodoro pp.* 5, 4, 20?⁀5, 8, 1
VIII k. Mart. Cp. *Monaxio pu.* 8, 11, 17
prid. k. Mart. *Anthemio pp.* 1, 3, 16
X k. April. Cp. *Anthemio pp.* 12, 37, 13
k. April. Rav. *Iovio pp.* 1, 9, 12⁀1, 12, 2
XIIII k. Aug. Cp. *Anthemio pp.* 1, 45, 2⁀10, 74, 1⁀11, 2, 5
VIII id. Aug. Cp. *Anthemio pp.* 11, 41, 5
XII k. Sept. Eudoxiopoli *Aetio pu.* 1, 2, 4⁀4, 63, 5
X k. Oct. Cp. *Anthemio pp.* 9, 38, 1
[III id. Dec. Rav. *Theodoro pp.* 1, 4, 11⁀8, 50, 20]
VIII k. Ian. Cp. *Anthemio pp.* 10, 77, 1
sine die *Monaxio pu.* 5, 34, 13

a. 410 VARANE CONS.
XVIII k. Sept. Rav. *Faustino pp.* 4, 40, 4?⁀11, 2, 6
VII k. Sept. Cp. *Anthemio pp.* 10, 22, 1
prid. non. Sept. Cp. *Isidoro pu.* 1, 19, 6⁀8, 57, 2⁀8, 58, 1
VII k. Oct. Rav. *Palladio proc. Afr.* 12, 21, 3

a. 412 HONORIO VIIII ET THEODOSIO V AA. CONSS.
V k. Febr. Cp. *Anthemio pp.* 11, 28, 1
prid. k. Febr. Rav. *Seleuco pp.* 11, 59, 12
XV k. Mart. Rav. *Melitio pp.* 10, 48, 16
prid. k. Mart. Rav. *Euchario suo sal.* 10, 72, 14
VI id. Mart. Rav. *Euchario proc. Afr.* 10, 32, 53
XVI k. April. Rav. *naviculariis per Africam* 11, 6, 5
id. April. Rav. *Probo c. s. l.* 11, 62, 11
XV k. Iun. Cp. *Anthemio pp.* 11, 10, 4
VIII k. Iun. Rav. *Melitio pp.* 1, 2, 5
VII k. Aug. Rav. *Iohanni pp.* 1, 9, 13
VIII id. Aug. Cp. *Philippo pp.* 1, 9, 14
VII k. Nov. Cp. *Anthemio pp.* 10, 25, 2
VI k. Ian. *Monaxio pp.* 1, 40, 12

a. 413 LUCIO VC. CONS. *in Oriente:* POST CONS. HONORII VIIII ET THEODOSII V AA. *in Occidente.*
XII k. Mart. Rav. *Iohanni pp.* 6, 23, 19
XII k. April. Cp. *Anthemio pp.* 1, 6, 2: *Prisciano pu.* 12, 11, 1⁀2⁀12, 13, 1⁀12, 14, 1
prid. non. April. *Anthemio pp.* 8, 11, 18
V k. Mai. Cp. *Anthemio pp.* 3, 13, 6
VIII id. Iun. Rav. *Faustino pp.* 12, 19, 5
VII id. Iun. Rav. *Iohanni pp.* 12, 23, 10
prid. id. Iun. Rav. *Iohanni pp.* 12, 40, 5: *Gaisoni com. et mag. mil.* 12, 42, 3

a. 414 CONSTANTIO ET CONSTANTE CONSS.
V non. Mart. Rav. *Hadriano pp.* 12, 40, 6
prid. non. Mart. Rav. *Iuliano proc. Afr.* 2, 21, 8⁀3, 6, 3
XIIII k. Mai. *ad Anthemium pp.* 9, 47, 23
XIII k. Iun. *Mauriano com. domest. et vices agenti mag. mil.* 11, 45, 1
III id. Iun. Cp. *Probo c. s. l.* 8, 16, 8⁀11, 48, 15?⁀11, 59, 13
VI id. Aug. Rav. *Ursacio c. r. p.* 1, 33, 3
III k. Sept. Rom. *Iuliano proc. Afr.* 7, 52, 6
XIII k. Dec. *Constantio mag. mil.* 12, 37, 14
prid. k. Dec. Cp. *Monaxio pp.* 10, 53, 11
id. Dec. Cp. *ad Hypatium mag. mil. per Or.* 1, 29, 2

a. 415 HONORIO X ET THEODOSIO VI AA. CONSS.
XIII k. Mart. Cp. *ad populum* 2, 19, 12: *Anthemio pp.* 12, 57, 11
III non. Mart. Cp. *Aureliano pp.* 9, 12, 9⁀9, 28, 1
VIII k. Aug. Rav. *Graccho pu.* 12, 59, 5
V k. Sept. Rav. *Symmacho proc. Afr.* 8, 35, 13
III k. Sept. Rav. *populo Carthaginiensi* 1, 11, 1
non. Sept. *comitibus et mag. mil.* 11, 61, 3
XIII k. Nov. Cp. *Aureliano pp.* 1, 9, 15
prid. k. Nov. Cp. *Urso pu. et Aureliano pp. Or. et Strategio pp. per Ill.* 12, 16, 1
III id. Nov. Cp. *Helioni mag. off.* 12, 20, 2
III non. Dec. *Aureliano pp.* 11, 59, 14
III id. Dec. *Seleuco pp.* 1, 51, 5

a. 416 THEODOSIO A. VII ET PALLADIO CONSS.
VII id. Ian. Rav. *Palladio pp.* 10, 17, 1
VIII id. Febr. Cp. *Eustathio quaest. et Helioni mag. off.* 12, 19, 6
VI id. Febr. Cp. *Narsi com. et castrensi sacri palatii* 12, 25, 1
IIII id. Mart. Cp. *edictum ad populum urbis Cp. et omnes provinciales* 6, 23, 20
V non. Mai. Rav. *Palladio pp.* 10, 32, 54
III k. Iul. Cp. *Anysio c. s. l. et Tauro c. r. p.* 12, 23, 11
X k. Aug. Cp. *Urso pu.* 12, 24, 1
III k. Sept. Eudoxiopoli *Monaxio pp.* 9, 47, 24
k. Sept. Eudoxiopoli *Monaxio pp.* 1, 46, 2
X k. Oct. Rav. *Palladio pp.* 12, 60, 3
III k. Oct. Cp. *Monaxio pp.* 1, 3, 17
III non. Oct. Cp. *Monaxio pp.* 10, 65, 6
prid. non. Nov. Cp. *Helioni com. et mag. off.* 12, 26, 1
III id. Nov. Cp. *Monaxio pp.* 12, 18, 1

a. 417 HONORIO A. XI ET CONSTANTIO II CONSS.
prid. id. Mart. Cp. *Monaxio pp.* 8, 53, 28
prid. id. Mart. Rav. *Sebastio com. primi ord.* 11, 58, 7⁀11, 59, 15
VIIII k. Nov. Cp. *Vitaliano duci Libyae* 1, 51, 6
VII k. Ian. Rav. *Palladio pp.* 12, 53, 2

a. 418 HONORIO XII ET THEODOSIO VIII AA. CONSS.
III non. Febr. Cp. *Monaxio pp.* 1, 3, 18

a. 419 MONAXIO ET PLINTA CONSS.
VI k. Iul. Rav. *Palladio pp.* 11, 48, 16
VIII k. Oct. *Monaxio pp.* 9, 47, 25

a. 420 THEODOSIO A. VIIII ET CONSTANTIO III CONSS.
III non. Mai. Cp. *Monaxio pp.* 8, 10, 10
VIII id. Mai. Rav. *Palladio pp.* 1, 3, 19
XIIII k. Oct. Cp. *Eustathio pp.* 12, 44, 1
V k. Oct. Rav. *Maximo pu.* 6, 55, 10
III k. Ian. Cp. *Patricio c. r. p.* 10, 1, 9

a. 421 EUSTATHIO ET AGRICOLA CONSS.
VI id. Mart. Rav. *Palladio pp.* 9, 9, 34
VIII id. Iul. Rav. *Palladio pp.* 9, 40, 3⁀10, 1, 10⁀10, 10, 4
prid. id. Iul. *Philippo pp. Ill.* 1, 2, 6⁀11, 21, 1

a. 422 HONORIO XIII ET THEODOSIO X AA. CONSS.
prid. id. Ian. Cp. *Scholastico v. s. com. et castrensi s. p.* 12, 25, 2
V non. Mart. Cp. *Eustathio pp.* 12, 40, 7
X k. April. Cp. *Eustathio pp.* 1, 51, 7⁀2, 7, 4
V id. Iul. Rav. *Iohanni pp.* 2, 13, 2⁀4, 4, 1⁀4, 26, 13⁀8, 15, 8⁀11, 48, 17⁀12, 60, 4
III non. Nov. Rav. *ad Marinianum pp.* 5, 1, 4⁀5, 9, 4⁀5, 18, 11⁀5, 19, 1
VIII id. Nov. Cp. *Florentio pu.* 12, 5, 1

a. 423 ASCLEPIODOTO ET MARINIANO CONSS.
XVI k. Mart. Cp. *Asclepiodoto pp.* 1, 2, 7⁀11, 75, 4⁀12, 37, 15
non. Mart. Cp. *Asclepiodoto pp.* 11, 60, 2
VII id. Mart. Rav. *Venantio pp.* 12, 16, 2
VII id. Mart. Cp. *Asclepiodoto pp.* 12, 39, 4
III k. April. Cp. *Asclepiodoto pp.* 7, 51, 3⁀7, 62, 31
V id. April. Cp. *Asclepiodoto pp.* 1, 9, 16
prid. k. Iun. Cp. *Asclepiodoto pp.* 1, 51, 8: *Macedonio mag. mil.* 3, 21, 2
VI id. Iun. Cp. *Asclepiodoto pp.* 1, 11, 6
VIII id. Aug. Rav. *consulibus praet. trib. pl. senatui suo sal. dicunt* 4, 20, 12⁀6, 7, 3⁀9, 1, 21⁀9, 2, 17⁀9, 46, 10
III k. Oct. *Severino pu.* 8, 10, 11

a. 423—424 *IMP. THEODOSIUS A.*

a. 424 VICTORE VC. CONS.
V id. Ian. *Severino pu.* 8, 11, 19
XVII k. Febr. Cp. *Maximino c. s. l.* 11, 9, 4

XIII k. Mart. Cp. *Asclepiodoto pp.* 6, 13, 2⁀6, 36, 8
VI k. Mai. Cp. *Sallustio quaestori* 1, 30, 1
III k. Mai. *Helioni com. et mag. off.* 1, 30, 2
V id. Iul. Cp. *Maximino c. s. l.* 11, 7, 7
VI id. Oct. Cp. *Isidoro pp. Ill.* 1, 2, 8⁀10, 16, 12

a. 424—425 *IMP. THEODOSIUS A. ET VALENTINIANUS C.*[1]
sine conss. *Maximino c. s. l.* 12, 23, 12

a. 424 VICTORE VC. CONS.
XVII k. Nov. Cp. *Maximino c. s. l.* 11, 8, 11
XVIII k. Dec. Cp. *Asclepiodoto pp.* 7, 39, 3
XIII k. Ian. Cp. *Constantio pu.* 1, 28, 5

a. 425 THEODOSIO A. XI ET VALENTINIANO C. CONSS.
III k. Mart. Cp. *Constantio pu.* 11, 19, 1
id. Mart. Cp. *Theophilo pu.* 12, 15, 1
III non. Mai. *Aetio pp.* 1, 24, 2
VIIII k. Iun. *Maximino c. s. l.* 11, 8, 12
id. Dec. Cp. *Valerio c. r. p.* 11, 68, 6

a. 425—450 *IMPP. THEODOSIUS ET VALENTINIANUS AA.*
sine conss. *Cyro pp.* 10, 71, 4. 11, 43, 5. 6. 12, 8, 2. 12, 21, 5. 12, 50, 21: *Hormisdae pp.* 11, 22, 1: *Eutychiano pp.* 11, 43, 7: *Iohanni c. r. p.* 11, 77, 1: *Eudoxio c. s. l.* 11, 78, 2. 12, 23, 13: *ad ... pu.* 12, 1, 15: *Apollonio pp.* 12, 1, 16: *ad senatum* 12, 2, 2. 12, 3, 1: *Sporacio com. domest.* 12, 17, 3: *Nomo mag. off.* 12, 19, 7. 8⁀12, 21, 6. 12, 26, 2: *Florentio pp.* 12, 23, 14: *Protogeni pp.* 12, 49, 8: *Apollonio mag. mil. praes. et Anatolio mag. mil. per Or.* 12, 54, 4: *Thomae pp.* 12, 57, 13: *Anatolio mag. mil.* 12, 59, 7

a. 426 THEODOSIO XII ET VALENTINIANO II AA. CONSS.
X k. Febr. Cp. *Hierio pp.* 9, 48, 1⁀9, 49, 10
VII k. Mart. Cp. *Acacio c. s. l.* 11, 8, 13
prid. non. Mart. Rav. *Basso pp.* 11, 72, 1
III k. April. Rav. *Basso pp.* 5, 4, 21?⁀6, 7, 4
VII id. April. Rav. *Basso pp.* 1, 7, 4
X k. Iul. Nicom. *Hierio pp.* 12, 49, 7⁀12, 59, 6
k. Iul. Nicom. *Acacio c. s. l.* 11, 8, 14?
VIII id. Nov. Rav. *ad senatum* 1, 14, 2⁀3⁀1, 19, 7⁀1, 22, 5: *ad senatum urbis Rom.* 6, 30, 18⁀6, 55, 11⁀6, 56, 5⁀6, 60, 3⁀6, 61, 1⁀8, 55, 9
VII k. Ian. Cp. *Cyro pu.* 2, 7, 5
sine die *Basso pp.* 11, 48, 18. 12, 1, 14

a. 427 HIERIO ET ARDABURE CONSS.
X k. April. Cp. *Valerio c. s. l.* 11, 8, 15
XII k. Iun. *Eudoxio pp.* 1, 8, 1?
XIIII k. Sept. *Helioni mag. off.* 12, 40, 8
prid. id. Oct. Cp. *ad Antiochum pp.* 1, 50, 2

a. 428 FELICE ET TAURO CONSS.
prid. k. Febr. Cp. *Proculo pu.* 12, 5, 2?
X k. Mart. Cp. *Hierio pp.* 2, 57, 2⁀5, 3, 17⁀5, 4, 22⁀5, 11, 6⁀6, 18, 1⁀6, 24, 11⁀6, 61, 2
XI k. Mai. *Florentio pp.* 1, 4, 12⁀11, 41, 6: *Hierio pp.* 8, 53, 29
III k. Iun. Cp. *Florentio pp.* 1, 5, 5⁀1, 6, 3
V id. Iun. Cp. *Florentio pp.* 10, 34, 2⁀10, 35, 1

a. 429 FLORENTIO ET DIONYSIO CONSS.
III k. Mart. Rav. *Volusiano pp.* 10, 72, 15⁀12, 60, 5
V id. Mart. *Florentio pp.* 6, 62, 4
VI k. April. Cp. *Florentio pp.* 1, 19, 8
V k. Mai. Rav. *Celeri proc. Afr.* 10, 22, 2⁀11, 59, 16
III k. Iun. Cp. *Iohanni c. s. l.* 1, 9, 17
III id. Iun. Rav. *ad Volusianum pp.* 1, 14, 4⁀11, 71, 5?

a. 431 BASSO ET ANTIOCHO CONSS.
X k. April. Cp. *Antiocho pp.* 1, 12, 3
III k. Mai. Rav. *Flaviano pp.* 4, 61, 13?⁀11, 75, 5

a. 432 AETIO ET VALERIO CONSS.
VIIII k. April. Rav. *Flaviano pp.* 12, 16, 3
V k. April. Cp. *Hierio pp.* 1, 12, 4
III id. Iun. Cp. *Heliodoro pu.* 12, 17, 2

a. 433 THEODOSIO A. XIIII ET MAXIMO CONSS.
V non. Iul. Cp. *ad Taurum pp.* 1, 51, 9

a. 434 ARIOBINDO ET ASPARE CONSS.
XIIII k. Iul. Cp. *Tauro pp.* 11, 62, 12
V k. Dec. Cp. *Leontio pu.* 11, 24, 2
XVIII k. Ian. *ad Taurum pp.* 1, 3, 20

a. 435 THEODOSIO XV ET VALENTINIANO IIII AA. CONSS.
IIII k. Febr. Cp. *Valerio mag. off.* 12, 21, 4
III non. Aug. Cp. *Leontio pu.* 1, 5, 6
VII id. Oct. Cp. *Hermocrati c. r. p.* 10, 10, 5

a. 436 ISIDORO ET SENATORE CONSS.
VIII id. Mart. Cp. *Apollonio c. s. l.* 11, 9, 5
III non. April. Cp. *Isidoro pp.* 10, 32, 55⁀12, 57, 12
prid. non. Iun. Cp. *Isidoro pp.* 10, 32, 56—59⁀11, 28, 2⁀11, 29, 1
V k. Sept. Apameae *Dario pp.* 10, 17, 2

a. 438 THEODOSIO A. XVI ET FAUSTO CONSS.
prid. k. Febr. Cp. *Florentio pp.* 1, 5, 7⁀1, 7, 5⁀1, 9, 19
prid. non. Nov. Cp. *Aureliano c. r. p.* 6, 62, 5?⁀11, 10, 5?

a. 439 THEODOSIO A. XVII ET FESTO CONSS.
XIII k. Febr. Cp. *Florentio pp.* 1, 51, 10. 3, 25, 1
X k. April. *Cyro pu.* 1, 2, 9⁀11, 18, 1
III non. April. *Florentio pp.* 1, 24, 3
VIII id. April. Cp. *Florentio pp.* 1, 2, 10⁀11, 4, 2
VII id. April. Cp. *Florentio pp.* 1, 14, 5⁀4, 65, 30
XIII k. Mai. Cp. *ad Florentium pp.* 2, 7, 6
III k. Iun. Cp. *Florentio pp.* 1, 52, 1
VI id. Iun. Cp. *ad Florentium pp.* 11, 62, 13
XV k. Iul. Cp. *ad Florentium pp.* 2, 15, 2
VI id. Iul. Cp. *ad Florentium pp.* 6, 56, 6⁀6, 58, 10⁀8, 14, 6
k. Aug. *Florentio pp.* 1, 14, 6
III id. Aug. Cp. *Thalassio pp.* 7, 42, 1
VII id. Sept. Cp. *Thalassio pp. per Ill.* 2, 7, 7: *Florentio pp.* 5, 9, 5⁀6, 61, 3
prid. id. Sept. Cp. *Florentio pp.* 5, 28, 8⁀6, 23, 21⁀7, 2, 14
k. Nov. *Cyro pu.* 8, 11, 20
prid. non. Nov. Cp. *Aureliano c. r. p.* 6, 62, 5?⁀11, 10, 5?
VI k. Dec. Cp. *Florentio pp.* 9, 27, 6

a. 440 VALENTINIANO A. V ET ANATOLIO CONSS.
XI k. Febr. Cp. *Cyro pu.* 8, 11, 21
non. April. Cp. *Cyro pp. et cons. design.* 1, 14, 7
XIII k. Iun. Cp. *Eudoxio c. r. p.* 11, 66, 7
XII k. Iun. *Cyro pp.* 3, 4, 1⁀7, 62, 32⁀7, 63, 2
XI k. Oct. Cp. *Cyro pp.* 3, 23, 2. 7, 41, 3
III k. Ian. *Cyro pp. cons. design.* 2, 7, 8

a. 441 CYRO VC. CONS.
prid. non. Mart. Cp. *Cyro pp.* 7, 62, 33⁀12, 54, 3
XVI k. April. Cp. *Phlegetio com. et mag. off.* 1, 31, 3⁀12, 29, 1
XV k. Sept. Cp. *Cyro pp.* 1, 55, 10

a. 442 EUDOXIO ET DIOSCORO CONSS.
V k. Mart. Cp. *Thomae pp.* 1, 3, 21⁀10, 32, 60
V id. April. *Artaxi praepos. s. cub.* 3, 26, 11
XII k. Sept. Cp. *Apollonio pp.* 2, 7, 9
V k. Ian. *Apollonio pp.* 10, 30, 3

a. 443 MAXIMO II ET PATERIO CONSS.
V k. Febr. Cp. *Anatolio mag. mil.* 1, 46, 3
VIII id. Mart. Cp. *ad Apollonium pp.* 10, 35, 2⁀10, 36, 1
prid. id. Sept. Cp. *Nomo mag. off.* 1, 31, 4⁀1, 46, 4⁀11, 60, 3
XVII k. Ian. Cp. *ad Apollonium pp.* 5, 27, 3

a. 444 THEODOSIO A. XVIII ET ALBINO CONSS.
XVII k. Febr. Cp. *Nomo mag. off.* 12, 40, 9
V k. Mart. *Zoilo pp. Or.* 1, 51, 11⁀12, 9, 1
V k. April. *ad Nomum com. et mag. off.* 1, 24, 4
X k. Mai. Cp. *Zoilo pp.* 10, 12, 2
XII k. Dec. Cp. *Hermocrati pp.* 10, 28, 1⁀11, 59, 17
sine die *Zoilo pp.* 12, 36, 6⁀12, 52, 3

a. 445 VALENTINIANO A. VI ET NOMO CONSS.
III id. Febr. Cp. *Florentio pp.* 1, 3, 22
XIII k. Mart. Cp. *ad Taurum pp.* 1, 2, 11⁀10, 49, 2

a. 446 AETIO III ET SYMMACHO CONSS.
XVI k. Nov. *ad senatum* 1, 14, 8

a. 448 ZENONE ET POSTUMIANO CONSS.
XIIII k. Mart. Cp. Ὁρμίσδᾳ ἐπ. πραιτ. 1, 1, 3

(1) impp. Hon. et Th. AA. 7, 39, 3 (*a.* 424): et Val. C. *om.* 1, 28, 5

a. 449 PROTOGENE ET ASTERIO CONSS.
v id. Ian. *Hormisdae pp.* 5, 17, 8

a. 450 POST CONS. PROTOGENIS ET ASTERII.
v id. Ian. *Hormisdae pp.* 5, 14, 8
III non. April. *Hormisdae pp.* 6, 52, 1

a. 450—455 *IMPP. VALENTINIANUS ET MARCIANUS AA.*[1]
sine conss. *Vinc?o mag. off.* 12, 40, 10

a. 450 VALENTINIANO A. VII ET AVIENO CONSS.
v id. Oct. Cp. *edictum ad populum* 7, 51, 4
xv k. Ian. Cp. *Tatiano pu.* 1, 39, 2⁀12, 2, 1
sine die *Palladio pp.* 1, 51, 12?

a. 451 MARCIANO A. CONS.
xv k. Febr. Cp. *Palladio pp. Or.* 11, 70, 5
III id. Iul. Cp. *ad populum* 1, 12, 5
prid. id. Nov. Cp. *Palladio pp.* 1, 2, 12. 1, 11, 7
XII k. Ian. Cp. *Palladio pp.* 9, 39, 2
v k. Ian. Cp. *Palladio pp.* 10, 5, 2

a. 452 SPORACIO CONS.
VII id. Febr. Cp. *Palladio pp.* 1, 1, 4
IIII k. Iul. Cp. *Palladio pp.* 2, 7, 10
prid. non. Iul. Cp. *Palladio pp.* 1, 3, 23
sine die *Sporacio com. domest. et cons.* 12, 3, 2

a. 454 AETIO ET STUDIO VV. CC. CONSS.
prid. non. April. Cp. *ad Palladium pp.* 1, 14, 9⁀5, 5, 7

a. 455 VALENTINIANO A. VIII ET ANTHEMIO CONSS.
x k. Mai. Cp. *Palladio pp.* 1, 2, 13
VIII k. Mai. *Palladio pp.* 1, 3, 24
k. Aug. Cp. *Palladio pp.* 1, 5, 8⁀1, 7, 6
sine die *Palladio pp.* 1, 51, 12?

a. (451) 455—457 *IMP. MARCIANUS A.*
sine conss. *Constantino pp.* 4, 41, 2

a. 456 VARANE ET IOHANNE CONSS.
VIII . . . April. *Constantino pp.* 1, 3, 25?⁀1, 4, 13
xv k. Aug. *Constantino pp.* 10, 22, 3

a. 457—473 *IMP. LEO A.*
sine conss. *τῷ δήμῳ* 1, 4, 14⁀11, 41, 7: *Erythrio pp.* 1, 5, 10. 12, 59, 10: . . . . 1, 5, 11? *Viviano pp.* 4, 42, 2. 10, 32, 61. 11, 16, 1: *Constantino pp.* 10, 32, 62: *ad senatum* 10, 32, 63: *Leontico* 11, 2, 1: *Pusaeo pp.* 12, 5, 4. 12, 50, 22: *Hilariano mag. off.* 12, 7, 2⁀12, 40, 11: *Patricio mag. off.* 12, 19, 9. 12, 20, 3—5. 12, 50, 22

a. 457 CONSTANTINO ET RUFO CONSS.
id. Aug. Cp. 1, 5, 9

a. 458 LEONE A. CONS.
prid. non. Iul. Cp. *Aspari mag. mil.* 4, 65, 31?⁀12, 35, 15

a. 459 PATRICIO CONS.
v non. Mart. Cp. *Constantino pp.* 8, 53, 30
xv k. Oct. *Viviano pp.* 1, 3, 26

a. 460 MAGNO ET APOLLONIO CONSS.
k. Febr. Cp. *Viviano pp.* 2, 7, 11

a. 463 BASILIO ET VIVIANO CONSS.
x k. Mart. Cp. *Eusebio pp. Ill.* 2, 7, 12

a. 465 BASILISCO ET HERMINERICO CONSS.
v id. Nov. Cp. *Pusaeo pp.* 1, 36, 1⁀10, 44, 3?

a. 466 LEONE A. III CONS.
prid. k. (non.?) Mart. Cp. *Erythrio pp.* 1, 3, 27⁀1, 12, 6⁀9, 30, 2

a. 467—472 *IMPP. LEO ET ANTHEMIUS AA.*[2]
sine conss. *Euphemio mag. off.* 11, 10, 6. 7: *Iohanni com. et mag. off.* 12, 5, 3⁀12, 25, 3⁀12, 59, 8

a. 468 ANTHEMIO A. II CONS.
VI id. Febr. 1, 14, 10
VIII k. April. Cp. *Heliodoro c. s. l.* *10, 23, 3
prid. k. April. Cp. *Nicostrato pp.* 1, 4, 15⁀2, 6, 8
k. Iul. Cp. *Heliodoro c. s. l.* 10, 23, 4
xv k. Sept. Cp. *Nicostrato pp.* 1, 3, 28
xv k. Sept. *Nicostrato pp.* 5, 14, 9
XIII k. Sept. *Alexandro duci Aegyptiaci limitis et pf. Aug.* 2, 7, 13
v k. Sept. *Nicostrato pp.* 9, 12, 10
k. Sept. *Nicostrato pp.* 10, 19, 8⁀11, 54, 1⁀11, 56, 1: *Callicrati pp. per Ill.* 6, 60, 4
sine die *Nicostrato pp.* 12, 21, 7?

a. 469 ZENONE ET MARCIANO CONSS.
VIII id. Mart. Cp. *Armasio pp.* 1, 3, 30
v k. April. Cp. *Callicrati pp. Ill.* 2, 7, 14
VII id. Sept. Cp. *Alexandro duci et pf. Aug.* *1, 57, 1⁀8, 52, 3
v id. Dec. Cp. *Armasio pp.* 3, 12, 9

a. 470 IORDANE ET SEVERO CONSS.
k. Ian. Cp. *Armasio pp.* 5, 27, 4
VI k. April. *Hilariano com. et mag. off. ac patricio* 1, 23, 6⁀12, 19, 10?⁀12, 59, 9?
sine die Cp. *Armasio pp.* 1 2, 14

a. 471 LEONE A. IIII ET PROBIANO CONSS.
k. Iun. Cp. *Ζήνωνι στρατηγῷ* 1, 3, 29
VII k. Aug. Cp. *Constantino pp.* 1, 40, 14⁀*12, 57, 14
sine die *Constantino pp.* 1, 40, 15

a. 472 MARCIANO CONS.
k. Ian. Cp. *Erythrio pp.* 8, 37, 10
v k. Mart. *Erythrio pp.* 5, 9, 6⁀6, 20, 17⁀6, 61, 4
v k. Mart. Cp. *Erythrio pp.* *6, 24, 12⁀*8, 11, 22⁀*11, 32, 3
prid. non. April. Cp. *Erythrio pp.* 1, 3, 32⁀33
k. Iul. Cp. *Erythrio pp.* 1, 4, 16⁀1, 18, 13⁀5, 1, 5⁀5, 6, 8⁀*5, 30, 3. 2, 4, 42⁀8, 17, 11
XVII k. Ian. Cp. *Dioscoro pp.* *2, 7, 15
x k. Ian. Cp. *Dioscoro pp.* 1, 3, 34
. . k. Ian. Cp. *Dioscoro pp.* *1, 3, 31
sine die *Dioscoro pp.* 1, 11, 8? 10, 49, 3. 12, 33, 4. 12, 35, 16. 12, 49, 9

a. 473 *IMP. LEO A.*

a. 473 LEONE A. V CONS.
pp. III id. Febr. 4, 59, 1
k. Iun. *Nepoti mag. mil. Dalmatiae* 6, 61, 5

a. 474 *IMPP. LEO IUNIOR ET ZENO AA.*

a. 474 LEONE IUNIORE A. CONS.
XVII k. April. Cp. *Iustiniano pu.* 2. 7, 16
x k. Mai. 1, 14, 11
VI id. Oct. *Epinico cons. (c. s. l.?)* 10, 15, 1
sine die *Paulo pp. per Ill.* 2, 7, 17: *Hilariano com. et mag. off.* 12, 25, 4: *Eusebio mag. off.* 12, 29, 2?

a. 474—491 *IMP. ZENO A.*
sine conss. 1, 2, 15. 1, 3, 35. 11, 57, 1. 12, 3, 3: *Sebastiano pp.* 1, 29, 3. 4, 66, 1. 5, 5, 9. 10, 32, 64. 10, 34, 3. 11, 69, 2. 12, 3, 4: *Arcadio pp.* 3, 24, 3⁀12, 1, 17. 8, 12, 1. 12, 49, 10. 12, 60, 6: *Adamantio pu.* 4, 65, 32. 8, 10, 12. 11, 43, 8: *Basilio pp.* 5, 8, 2: *Aeneae c. r. p.* 7, 37, 2: *Δομνήνῳ* 10, 3, 7: *Sporacio* 11, 43, 9. *10: *Chryseroti praepos. s. cub.* 11, 69, 1: *Illyriciano mag. off.* 12, 7, 2⁀12, 40, 11: *Cosmae praepos. s. cub.* 12, 16, 4: *Longino mag. off.* 12, 29, 3: *Marciano mag. mil.* 12, 35, 17: *Catoni mag. mil.* 12, 49, 11

a. 475 POST CONS. LEONIS IUNIORIS.
k. Sept. Cp. *Epinico pp.* 5, 5, 8

a. 477 POST CONS. ARMATI VC.
x k. Mart. *Sebastiano pp.* 5, 27, 5
id. Dec. Cp. *Sebastiano pp.* 8, 4, 9
XVI k. Ian. *Sebastiano pp.* 1, 2, 16
x k. Ian. Cp. *Sebastiano pp.* 1, 23, 7

a. 478 ILLO VC. CONS.
k. Mart. Cp. *Sebastiano pp.* 5, 9, 7. 8, 53, 31
v non. Nov. Cp. *Alexandro v. i.* 9, 35, 11

a. 479 ZENONE A. II CONS.
k. Mai. *Sebastiano pp.* 3, 28, 29⁀5, 3, 18
III k. Iun. Cp. 6, 34, 4
k. Sept. Cp. *Dioscoro pp.* 5, 31, 11
v id. Oct. *Sebastiano pp.* 1, 49, 1

(1) imp. Marcianus A. *a.* 451 9, 39, 2. 10, 5, 2: *a.* 452 1, 1, 4 *a.* 470 1, 23, 6: *a.* 471 1, 40, 14. 15. 12, 57, 14: *a.* 472 2, 7, 15.
(2) imp. Leo A. *a.* 468 1, 3, 28. 6, 60, 4. 11, 54, 1? 11, 56, 1? 12, 21, 4: 5, 30, 3. 6, 20, 17. 6, 24, 12. 8, 11, 22. 8, 17, 11. 8, 37, 10. 11, 32, 3

a. [illegible] [illegible] CONS.
[illegible] Cp. [illegible] pp. [illegible]
[illegible] Aelianus pp. [illegible]
[illegible] Aeliano pp. [illegible]

a. [illegible] [illegible] CONS.
[illegible] Constantino pp. [illegible]

a. [illegible] [illegible] CONS.
[illegible] Cp. Sebastiano pp. [illegible]
[illegible] Sebastiano pp. [illegible]
[illegible] Iohanni mag. off. 12, [illegible]

a. [illegible] [illegible] CONS.
[illegible] Cp. Arcadio pp. 4, [illegible]
k. [illegible] Cp. Basilio pp. [illegible]

a. [illegible] [illegible] CONS.
[illegible] Cp. [illegible] 3, [illegible]

a. [illegible] EUSEBIO CONS.
[illegible] k. Sept. Cp. Dioscoro pp. 6, 49, 6

a. [illegible] IMP. ANASTASIUS A.
sine conss. 1, [illegible] 1, 4, [illegible] 1, 4, [illegible] 10, 27, 3⁀12, [illegible] 1, [illegible] 1, 41, 17 10, 21, 27 11, 1, 1. 2? 11, 48, 19. 12, [illegible]: Iohanni mag. mil. per Ill. 1, 29, 1: ad populum [illegible]: Leontio pp. 1, 30, [illegible]: Stephano mag. mil. 1, [illegible]: Polycarpo pp. 10, [illegible]. 12, 16, 5: Sergio pp. 11, [illegible]: Eusebio mag. off. 12, 1, 18. 12, 5, 5. 12, [illegible]. 12, [illegible]: Polycarpo pp. 12, 16, 5: Celeri mag. off. 12, [illegible]. 12, [illegible]: Longino mag. equ. ac ped. 12, [illegible]: Arcadio pp. 12, 31, 11: Spartiatio pp. Ill. 12, [illegible]: Armenio pp. 12, 50, 23: magistris mil. 12, [illegible]

a. [illegible] OLYBRIO VC. CONS.
k. Iul. Cp. Marcelliano pp. 1, 23, 6?
[illegible] k. Aug. Cp. Marcelliano pp. [illegible] 10, [illegible] 11, 62, 11

a. [illegible] ANASTASIO A. ET RUFO CONSS.
[illegible]

a. [illegible] IMP. IUSTINUS A.
sine conss. [illegible]: Theodoro pu. [illegible]: Demosthenii pp. [illegible]: Proculo quaest. s. pal. [illegible]: Tatiano mag. off. [illegible]

a. [illegible] MAXIMO CONS.
k. Dec. Cp. Appioni pp. [illegible]

a. [illegible] IUSTINO A. ET EUTHERICO CONSS.
v id. Nov. Cp. Marino pp. [illegible]
k. Dec. Cp. Marino pp. 2, [illegible]

a. [illegible] RUSTICIO CONS.
v k. Ian. Cp. Tatiano mag. off. [illegible]

a. [illegible] IUSTINIANO ET VALERIO CONSS.
k. Ian. Cp. Demostheni pp. 6, [illegible]

a. [illegible] IUSTINO A. II ET OPILIONE CONSS.
id. Febr. Cp. Theodoto pu. 2, [illegible], 26
XIII k. Dec. Cp. Archelao pp. *1, 3, 40⁀6, [illegible], 23
XII k. Dec. Cp. Archelao pp. 2, [illegible], 27
VIII k. Ian. Cp. Licinio mag. off. 12, 33, 5

a. 525 PHILOXENO ET PROBO CONSS.
k. Dec. Cp. Archelao pp. 7, 39, 7

a. 526 OLYBRIO VC. CONS.
k. Dec. Cp. Theodoto pu. 9, 19, 6

a. 527 IMPP. IUSTINUS ET IUSTINIANUS AA.

a. 527 MAVORTIO VC. CONS.
x k. Mai. Cp. Tatiano mag. off. 1, 31, 5
sine die 1, 5, 12. 1, 15, 2. 3, 1, 12?⁀7, 62, 36? 4, 20, 16?: Archelao pp. 5, 3, 19: Tatiano mag. off. 12, 19, 15

a. 527—531 IMP. IUSTINIANUS A.
sine conss. 1, 1, 5. 1, 2, 20. 1, 3, 54. 1, 4, 20. 32⁀4, 66, 4. 1, 5, 13—18. 1, 10, 2. 1, 11, 10. 1, 29, 6. 3, 43, 2. 4, 21, 22. 5, 9, 11. 6, 25, 6. 6, 46, 8. 6, 48, 1. 8, 40, 29. 10, 32, 6[illegible]. 10, 31, 4. 5. 10, 35, 4. 5. 12, 17, 5: Zetae v. i. mag. mil. per Armeniam et Pontum Polemoniacum 1, 29, 5: Iohanni pp. 2, 7, 28. 4, 30, 16. 4, 34, 12. 4, 35, 23. 5, 3, [illegible]. 5, 4, 27. 28. 7, 2, 15. 7, 32, 12. 7, 71, 8. 8, 53, 37. 11, 48, 2[illegible]. 12, 3, 5: δουκὶ Θηβαΐδος 3, 2, 2: Menae pp. 3, [illegible]. 12, 31, 1: Iuliano pp. 7, 25, 1: Vigilantio com. domest. consulari atque patricio 12, 17, 4: Φιλοξένῳ κόμητι τῶν πριβάτων 12, 33, 8

a. 528 DN. IUSTINIANO PP. A. II CONS.
id. Febr. Cp. ad senatum urbis Cp. c. Haec
k. Mart. Cp. Ἀταρβίῳ ἐπ. πραιτ. 1, 3, 41: Ἐπιφανίῳ ἀρχιεπισκ. Κωνσταντινουπ. καὶ πατριάρχῃ 1, 3, [illegible]
k. Iun. Cp. Menae pp. 1, 4, 21⁀4, 2, 17⁀4, 20, 15⁀4, 21, [illegible]⁀4, [illegible], 14⁀13?⁀5, 13, 3⁀10, 22, 4. 3, 28, 30⁀6, 25, 24⁀6, [illegible]. 4, 20, 17. 5, 27, 8⁀9⁀10, 35, 3⁀10, 44, [illegible] 6, 23, [illegible]. 6, 55, 12⁀6, 56, 7⁀8, 56, 2. 7, 3, 1. 7, 33, 11. [illegible] 8, 15, 2[illegible]. 8, 33, 53
III id. Dec. Cp. Menae pp. 1, 53, 1. 3, [illegible], 31⁀6, 2[illegible]. [illegible]

[illegible]

xv k. Dec. Chalcedone *Triboniano quaestori s. p.* 7, 63, 5
sine die *Demostheni pp.* 1, 2, 21. 1, 5, 19? 7, 39, 9. 7, 62, 38. 10, 32, 67

a. 530 LAMPADIO ET ORESTE VV. CC. CONSS.

xv k. April. Cp. *Iuliano pp.* *1, 2, 23⁀7, 40, 1. 4, 20, 19⁀*4, 21, 20. 4, 29, 22. 4, 66, 3. *5, 12, 31. 5, 27, 11⁀5, 29, 4⁀5, 35, 3. 6, 23, 27⁀*6, 33, 3. *6, 61, 7. 7, 15, 1. 8, 33, 3? 8, 53, 35⁀8, 55, 10
vi k. April. Cp. *Iuliano pp.* 2, 55, 5⁀4, 20, 20. 3, 1, 13. *14. *3, 2, 3. 6, 23, 28. 7, 62, 39. 8, 40, 26
viii k. Iul. Chalcedone *Ἰουλιανῷ ἐπ. πραιτ.* 1, 4, 26⁀3, 2, 4⁀5⁀3, 10, 2?⁀7, 45, 15?⁀10, 31, 4⁀12, 40, 12⁀12, 63, 2
xi k. Aug. Cp. *ad senatum* 2, 44, 4⁀3, 38, 12⁀5, 4, 24⁀6, 25, 7. 4, 65, 35? 8, 41, 8. 11, 48, 21?
k. Aug. Cp. *Iuliano pp.* 3, 33, 12. 4, 5, 10. 4, 28, 7? 4, 29, 23? 24. 4, 38, 15. 5, 20, 2. 5, 51, 13. 6, 2, 20. 7, 7, 1⁀7, 15, 2. 8, 21, 2. 8, 37, 13
k. Sept. Cp. *Iuliano pp.* 1, 4, 27⁀5, 70, 6⁀7⁀6, 22, 9
k. Oct. Cp. *Iuliano pp.* 1, 4, 28⁀5, 4, 25. 3, 33, *13. *14. *15. 16. 4, 5, 11. 5, 4, 26. 6, 2, 21. 6, 57, 6⁀7, 4, 14⁀15
xv k. Nov. Cp. *Ἰουλιανῷ ἐπ. πραιτ.* 1, 3, 44. 45. 1, 4, 29
sine die 1, 2, 24
xiii k. Nov. Cp. *Ἰουλιανῷ ἐπ. πραιτ.* 1, 2, 25
xv k. Dec. Cp. *Iuliano pp.* 1, 3, 46. 2, 18, 24. 4, 27, 2. 6, 2, 22. 6, 27, 4. 6, 29, 3. 4. 6, 37, 23. 7, 4, 16⁀17⁀7, 7, 2. 7, 45, 16
Cp. x k. Dec. ...*κόμητι τῶν πριβάτων* 1, 5, 20
xviii k. Ian. Cp. *Triboniano viro eminent. quaestori s. p.* 1, 17, 1

a. 531 POST CONS. LAMPADII ET ORESTAE VV. CC.

x k. Mart. Cp. *Iuliano pp.* 2, 58, 2⁀3, 1, 15⁀16. 4, 18, 2. 4, 21, 21. 5, 37, 25. 5, 59, 4. 6, 22, 10. *6, 23, 29. 6, 28, 3. *6, 38, 3. 6, 40, 2. 6, 43, 2. 7, 71, 7. 8, 40, 27. 28? 11, 48, 22?
prid. k. Mai. Cp. *Iohanni pp.* 4, 37, 6? 6, 27, 5⁀6, 46, 6. 6, 30, 20. 21. 6, 35, 11. 6, 37, 24⁀*6, 42, 31. 6, 38, 4
iiii k. Aug. Cp. *Iohanni pp.* 1, 3, 47. 1, 4, 30. *1, 5, 21. *3, 28, 34. 6, 22, 11. *6, 24, 14. 6, 25, *8⁀*9⁀*10⁀*6, 26, 10⁀11. *6, 27, 6. *6, 46, 7 6, 61, 8
x k. Sept. Cp. *Iohanni pp.* *1, 3, 48. 5, 37, 26
iii k. Sept. Cp. *Iohanni pp.* 2, 46, 3
k. Sept. Cp. *Iohanni pp.* 1, 3, 49⁀1, 5, 22⁀3, 28, 37⁀6, 22, 12. 1, 3, 50⁀2, 3, 29. 2, 41, 2. 2, 52, 7. 2, 55, 6. 3, 28, 35⁀36⁀6, 28, 4. *3, 31, 12. 5, 59, 5. 6, 43, 3. 7, 17, 2? 7, 47, 1. 8, 10, 13. 8, 39, 4. *8, 47, 10. 8, 56, 4. 12, 33, 7
xv k. Nov. Cp. *Iohanni pp.* 1, 4, 31?⁀7, 40, 2? 3, 33, 17. 3, 34, 13⁀7, 31, 1. 4, 1, 13. 4, 11, 1. 4, 51, 7?⁀4, 54, 9. 6, 23, 30. 6, 49, 7? 6, 58, 12. 7, 40, 3. 8, 40, 28 (*vel* 29). 8, 53, 36
k. Nov. Cp. *Iohanni pp.* 1, 3, 51. 2, 3, 30. 2, 40, 5. *3, 1, 17. *18. 4, 18, 3. 4, 27, 3. 4, 29, 25⁀5, 13, 1? 4, 31, 14. 4, 39, 9. *5, 11, 7. 5, 14, 11. 5, 27, 12. 5, 37, 27. 6, 37, 25. 6, 40, 3. 6, 50, 18. 6, 58, 13⁀8, 47, 11⁀8, 48, 6. 7, 6, 1. 7, 15, 3. 8, 37, 14
v k. Dec. Cp. *Iohanni pp.* 1, 3, 52. *5, 16, 27. *6, 42, 32. 6, 58, 14. 7, 33, 12. 7, 54, 3. 8, 17, 12: *ad senatum* 6, 30, 22: *Floro c. r. p. et curatori dominicae domus et Petro v. i. curatori divinae domus serenissimae Augustae et Macedonio v. i. curatori et ipsi dominicae domus* 7, 37, 3
pp. k. Dec. Cp. 6, 4, 4
sine die *Iohanni pp.* 4, 37, 7

a. 532 POST CONS. LAMPADII ET ORESTAE VV. CC. ANNO SECUNDO.

viii id. Mart. Cp. 1, 44, 2
xv k. Nov. Cp. *Iohanni pp.* *3, 10, 3. *3, 34, 14. *5, 37, 28. 6, 20, 21. 6, 21, 18. 6, 31, 6. 6, 35, 12. 6, 37, 26. 6, 38, 5. 6, 49, 7? 8. 6, 50, 19. 7, 72, 10. *8, 4, 11. *8, 10, 14. 8, 14, 7. 8, 25, 11. 8, 36, 5. 8, 37, 15. *9, 9, 35

a. 533 DN. IUSTINIANO PP. A. III CONS.

id. Mart. *Κωνσταντινουπολίταις* 1, 1, 6
vii k. April. Cp. *Ἐπιφανίῳ ... ἀρχιεπισκ.* 1, 1, 7
k. Iun. Cp. 3, 2, 6
viii id. Iun. Cp. *Iohanni archiepisc.* 1, 1, 8
xv k. Dec. Cp. *Hermogeni mag. off.* 1, 3, 35⁀5, 17, 11⁀7, 24, 1⁀9, 13, 1⁀11, 48, 24?
xvii k. Ian. Cp. *ad senatum et omnes populos* 1, 17, 2

a. 534 DN. IUSTINIANO PP. A. IIII ET PAULINO VC. CONSS.

viii k. April. Rom. *Iustiniano A. Iohannes episc. urbis Rom.* 1, 1, 8
id. April. Cp. *Archelao pp. Afr.* 1, 27, 1?: *Belisario mag. mil. per Or.* 1, 27, 2
k. Iun. Cp. *senatui urbis Cp. et urbis Romae* 6, 51, 1
iii non. Iul. Cp. *Iohanni pp.* 6, 23, 31
iii id. Aug. Cp. *Ἰωάννῃ ὑπ. πραιτ.* 5, 17, 12
prid. id. Sept. Cp. *Ἰωάννῃ ἐπ. πραιτ.* 1, 3, 55
id. Oct. Cp. *Iohanni pp.* 6, 58, 15
k. Nov. Cp. *τοῖς πανταχοῦ γῆς θεοφ. ἐπισκόποις* 1, 4, 33⁀5, 4, 29?
prid. non. Nov. Cp. *Ἐπιφανίῳ ἀρχιεπισκ.* 1, 4, 34
sine die 6, 23, 32
xvi k. Dec. Cp. *senatui urbis Cp. sal. c.* Cordi

II

AUTHENTICAE

Cum iuris periti hodie Iustinianas Novellas non ex summulis glossatorum quas Authenticas vocant, sed ex ipsis legum verbis cognoscere et soleant et debeant, inutile visum est Authenticas illas in hac editione repetere. ut tamen ii, qui veteres iuris commentarios adeunt, intellegere possint, quibus Novellarum capitibus Authenticae in illis citatae respondeant, tabulam subieci ita compositam, ut enotatis prius numeris constitutionum, quibus Authenticae in Codice Iustiniano supponebantur, adscriptis deinde verbis, a quibus Authenticae incipiunt, Novellarum capita indicarem. duas Authenticas integras dedi, alteram (ad Cod. 1, 2, 23), quae cum ius Novellarum male rettulisset in fori tamen usu obtinuit, alteram (ad Cod. 4, 29, 22), quae hodie quoque nescio qua ex causa in iureconsultorum ore versatur. his accedunt duae constitutiones Friderici I, item una Friderici II: illas loco solito inter Authenticas exhibui, hanc in partes secare nolui, sed laudatis in tabula paragraphis eius integram constitutionem ad finem adscripsi: primam tamen paragraphum in breve contractam (nam plenam Codicis libri non receperunt) etiam in tabulam (1, 2, 12) recepi.

1, 2, 12	Cassa et irrita esse nuntiari [c. Frider. II § 1 per totam Italiam precipit omnia statuta et consuetudines contra libertates ecclesie eiusque personas inductas adversus canonicas vel imperiales sanctiones, et ea de capitularibus penitus aboleri mandat nova constitutio et de cetero similia attemptata ipso iure nulla esse decernit. si contra fiat, pene que statute sunt imminebunt. sed et si per annum huius novelle constitutionis aliqui inventi fuerint contemptores, bona eorum per totum imperium nostrum impune ab omnibus occupentur.	
1, 2, 13	Ingressi monasteria	Nov. 5 c. 5
	Si qua mulier	Nov. 123 c. 38
1, 2, 14	Hoc ius porrectum	Nov. 7 c. 1 Nov. 120 c. 6 § 3
	Sicut alienatio	Nov. 7 c. 12
	Multo magis	Nov. 7 c. 11 Nov. 120 c. 7
	Quibuscumque modis	Nov. 120 c. 5
	Qui res iam dictas	Nov. 7 c. 5 Nov. 120 c. 11
	Si quas ruinas	Nov. 120 c. 1 § 2
	Perpetua quoque	Nov. 7 c. 3 Nov. 120 c. 6
	Sed et permutare	Nov. 7 c. 2
	Item sibi invicem	Nov. 54 c. 2
	Item praedium	Nov. 120 c. 7
	Qui rem eiusmodi	Nov. 120 c. 8 Nov. 7 c. 3
	Haec usus praestatio	Nov. 120 c. 2
1, 2, 21	Praeterea si habeat	Nov. 120 c. 10
1, 2, 23	Quas actiones alias decennalis [Nov. 131 c. 6 alias vicennalis alias tricennalis praescriptio secludit, si loco religioso competunt, quadraginta annis clauduntur, usucapione quadriennii praescriptione suum robur obtinentibus: sola Romana ecclesia spatio centum annorum gaudente [1].	
1, 3, 2	Item nulla communitas	c. Friderici II § 2
	Sed neque curialem	Nov. 123 c. 15
1, 3, 7	Sed iudex mittat	Nov. 123 c. 7
1, 3, 8	Presbyteri diaconi	Nov. 123 c. 20
1, 3, 9	Presbyterum minorem	Nov. 123 c. 13
	Diaconissam	Nov. 123 c. 13
1, 3, 10	Sed novo iure	Nov. 123 c. 31
1, 3, 13	Item quacumque	c. Frider. II § 3
1, 3, 14	Si quis episcopus	Nov. 123 c. 11
1, 3, 17	Interdicimus	Nov. 123 c. 10
1, 3, 19	Multo magis	Nov. 22 c. 42
	Episcopo secum nullam	Nov. 6 c. 6
1, 3, 20	Nunc autem	Nov. 5 c. 5
1, 3, 22	Nullus episcopus	Nov. 123 c. 8
1, 3, 25	Sed hodie nulla	Nov. 123 c. 28
	Generaliter autem	Nov. 112 c. 2
1, 3, 28	Licet testator	Nov. 131 c. 11
1, 3, 30	Quod pro hac causa	Nov. 123 c. 2
1, 3, 32	Causa quae fit	Nov. 79 c. 1. 3
	Clericus quoque	Nov. 83 pr. c. 1
	Statuimus ut nullus	c. Frider. II § 4
1, 3, 33	Licentiam habeat	Nov. 131 c. 13
	Sed dignitas	Nov. 81
	Presbyteros aut	Nov. 123 c. 19
1, 3, 36	Adscripticios	Nov. 123 c. 17
	Si servus	Nov. 123 c. 17
1, 3, 37	Episcopalis dignitas	Nov. 123 c. 2
	Verum et si legitimo	Nov. 5 c. 4
1, 3, 48	Si captivi	Nov. 115 c. 3
1, 3, 51	Presbyteros diacones	Nov. 123 c. 5
1, 4, 8	Si quis litigantium	Nov. 123 c. 21
1, 4, 19	Praesides gentium	Nov. 15 c. 1
	Statuimus hoc edicto	c. Frider. II § 6
1, 4, 28	Liberi furiosi	Nov. 115 c. 3
1, 5, 1	Item privilegium dotis	Nov. 109 c. 1
1, 5, 4	Si vero dominus	c. Frider. II § 7
	Credentes praeterea	c. Frider. II. § 8
1, 5, 19	Idem est de Nestorianis	Nov. 115 c. 3 § 14
	Gazaros	c. Frider. II § 5
1, 19, 5	Quae supplicatio	Nov. 119 c. 5
1, 48, 1	Sed hodie	Nov. 134 c. 9
1, 49, 1	Si vero antequam	Nov. 8 c. 9
2, 1, 7	Si quis in aliquo	Nov. 119 c. 3
2, 12, 25	Quod ius stabit	Nov. 71 c. 1
2, 26, 1	Sacramenta puberum sponte facta [c. Frider. I[2] super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur: per vim autem vel metum iustum sacramenta etiam a maioribus extorta, maxime ne querimoniam maleficiorum faciant, nullius esse momenti iubemus.	
2, 38, 1	Si omnes creditores	Nov. 119 c. 6
2, 52, 5	Si minor de dote	Nov. 100 c. 2
2, 55, 4	Decet [3] nullum arbitrum	Nov. 82 c. 11
2, 58, 1	Hodie hoc sacramentum	Nov. 49 c. 3
2, 58, 2	In isto sacramento	Nov. 49 c. 3
	Principales personae	Nov. 124 c. 1
3, 1, 5	Ad haec si	Nov. 86 c. 2

(1) *comma* sola ... gaudente *additum ex Nov.* 9 *male intellecta om. libri veteres* (2) *cf. Monumenta Germaniae historica. Leges* 2 *p.* 112 (3) decernit ius novum *edd.*

3, 1, 9	Iubemus ut si	Nov. 115 c. 2
3, 1, 14	Hodie iuratur	Nov. 8 c. 3
3, 1, 15	Hodie post iusiurandum	Nov. 82 c. 10
	Sed hodie si iudex	Nov. 82 c. 10
3, 1, 16	Si contigerit	Nov. 86 c. 2
3, 9, 1	Offeratur	Nov. 53 c. 3
	Libellum vero	Nov. 96 c. 1
3, 11, 2	Quod fieri	Nov. 53 c. 1
3, 15, 2	Qua in provincia	Nov. 69 c. 1
3, 28, 6	Novissima lege	Nov. 18 c. 1
	Unde et si parens	Nov. 92 c. 1
3, 28, 19	Sed si post XXV annos	Nov. 115 c. 3
3, 36, 26	Si modo subiciatur	Nov. 18 c. 7
4, 10, 12	Immo a debito	Nov. 134 c. 7
4, 10, 14	Sed hodie prius	Nov. 4 c. 2
4, 12, 4	Et omnino	Nov. 52 c. 1

4, 13, 5 Habita super hoc diligenti epis- [c. Frider. I[1]
coporum abbatum ducum comitum[2] iudicum et aliorum procerum sacri nostri palatii examinatione omnibus, qui causa studiorum peregrinantur, scolaribus et maxime divinarum atque sacrarum legum professoribus hoc nostre pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus litterarum exerceantur studia, tam ipsi quam eorum nuntii veniant et habitent in eis
2 secure. Dignum namque existimamus, ut cum bona facientes nostram laudem et protectionem omnes mereantur[3], quorum scientia mundus illuminatur, ad obediendum deo et nobis eius ministris vita subiectorum informatur, quatenus[4] speciali dilectione ab omni iniuria defen-
3 damus. Quis eorum non misereatur, cum amore scientie facti exules de divitibus pauperes semet ipsos exinaniunt, vitam suam multis[5] periculis exponunt et a vilissimis sepe hominibus, quod graviter ferendum est, corpo-
4 rales iniurias sine causa perferunt? Hac igitur generali et in eternum valitura lege decernimus[6], ut nullus de cetero tam audax inveniatur qui aliquam scolaribus iniuriam inferre presumat, nec ob alterius eiusdem provincie delictum, quod aliquando ex perversa consuetudine factum audivimus, aliquod damnum eis inferat: scituris his[7] sacre constitutionis temeratoribus et illius temporis, si[8] hoc vindicare neglexerint, locorum rectoribus, restitutionem rerum ab omnibus exigendam in quadruplum, notaque infamie ipso iure eis irrogata dignitate sua careant in perpetuum.
5 Verumtamen si eis litem super aliquo negotio quispiam movere voluerit[9], huius rei optione data scolaribus eos coram domino aut magistro suo vel ipsius civitatis episcopo, quibus
6 hanc iurisdictionem dedimus, conveniant. Qui vero ad alium iudicem trahere temptaverit, causa, etiamsi iustissima fuerit, pro tali cona-
7 mine cadat[10]. Hanc autem legem inter imperiales constitutiones sub titulo 'ne filius pro patre' inseri iussimus. Datum apud Roncalias anno domini MCLVIII mense Novembri[11].

4, 18, 1	Si quando quis	Nov. 115 c. 6
4, 19, 6	Quod obtinet	Nov. 48 c. 1
4, 19, 19	Qui semel aut bis	Nov. 90 c. 4
4, 20, 11	Si testis dicatur	Nov. 90 c. 6
4, 20, 18	Rogati ut in testamentis	Nov. 90 c. 2
4, 20, 19	Si quis ab aliquo	Nov. 90 c. 9
4, 21, 18	Apud eloquentissimum	Nov. 90 c. 5
4, 21, 20	Ad haec et ex his	Nov. 49 c. 2
	At si contractus	Nov. 73 c. 8
4, 29, 21	Sive a me sive	Nov. 61 c. 1

4, 29, 22 Si qua mulier crediti instrumento [Nov. 134 c. 8
consentiat proprio viro aut scribat et propriam substantiam aut se ipsam obligatam faciat, iubemus huiusmodi nullatenus tenere aut valere, sive semel sive multotiens huiusmodi aliquid pro eadem re fiat, sive privatum sive publicum sit debitum, sed ita esse ac si neque scriptum esset: nisi manifeste probetur, quod pecuniae in propriam ipsius mulieris utilitatem expensae sint.

4, 30, 4	Contra qui propriam		Nov. 18 c. 8
4, 39, 14	Hanc autem querelam		Nov. 100 c. 1
4, 32, 16	Ad haec qui fructus		Nov. 34 c. 1
4, 34, 11	Sed iam cautum est		Nov. 88
4, 47, 2	Sed periculum		Nov. 17 c. 8
5, 3, 18	Pater donationem[12]		Nov. 22
5, 3, 19	Sed iam necesse est		Nov. 97 c. 2
5, 3, 20	Permissa est		Nov. 61 c. 1
	Dos data		Nov. 91 c. 2
	Eo decursum est	Nov. 119 c. 1	Nov. 127 c. 2
	Nunc deminutio inhibetur		Nov. 97 c. 2
5, 4, 15	Sed novo iure		Nov. 78 c. 3
5, 4, 23	Quod eis permittitur		Nov. 51
	Maximis decorati		Nov. 117 c. 4
5, 5, 6	Incestas nuptias		Nov. 12 c. 1
	Ex complexu nefario		Nov. 89 c. 15
5, 9, 1	Eisdem poenis	Nov. 22 c. 40	Nov. 30 c. 2
5, 9, 3	In propter nuptias donatione		Nov. 22. c. 23
	Lucrum hoc		Nov. 22 c. 25
	Ex testamento	Nov. 2 c. 3	Nov. 22 c. 46
5, 9, 5	Hae res lucro		Nov. 22 c. 23. 26. 20
	Uxore mortua		Nov. 98 c. 1
	Si tamen mater		Nov. 127 c. 3
5, 9, 6	Sed si aurum	Nov. 2 c. 4	Nov. 22 c. 45
5, 9, 8	Nunc autem		Nov. 22 c. 10
5, 9, 9	Ad eos solos		Nov. 22 c. 27
5, 10, 1	Hoc locum habeat		Nov. 22 c. 32
5, 12, 29	Donationem quoque		Nov. 97 c. 6
5, 13, 1, 14	Sed quamvis dos		Nov. 97 c. 5
5, 14, 8	Aequalitas		Nov. 97 c. 1
	Sed quae nihil		Nov. 2 c. 5.
5, 15, 3	Quod locum habet		Nov. 100 c. 2
5, 16, 24	Sed hodie nemo		Nov. 22 c. 8
5, 17, 5	E contra si		Nov. 22 c. 19
5, 17, 7	Hodie quantiscumque		Nov. 117 c. 11
5, 17, 8	Sed novo iure		Nov. 117 c. 9
5, 17, 9	Quod hodie non		Nov. 117 c. 10
5, 17, 10	Sed hodie non		Nov. 22 c. 6
5, 24, 1	Si pater causam		Nov. 117 c. 7
5, 27, 1	Novo huiusmodi		Nov. 117 c. 4
5, 27, 2	Nunc liberi soli		Nov. 89 c. 12
5, 27, 8	Licet patri		Nov. 89 c. 12. 15
5, 27, 11	Quod ius locum		Nov. 12 c. 4
	Constitutio nova		Nov. 18 c. 11
	Et[13] hoc generaliter		Nov. 78 c. 3
	Praeterea qui		Nov. 74 pr. c. 2
	Item sine legitimis		Nov. 74 c. 2
	Item si quis liberos		Nov. 117 c. 2
5, 30, 1	Sicut hereditas		Nov. 118 c. 5
5, 34, 8	Minoris debitor		Nov. 72 c. 2—5
5, 35, 2	Matri et aviae		Nov. 118 c. 5
	Sacramentum quidem		Nov. 94 c. 2
	Ad haec etsi		Nov. 94 c. 1
5, 37	Novissime cautum est		Nov. 72 c. 6—8
5, 70, 7, 5	Quod nunc generale		Nov. 72 c. 8
6, 1, 3	Sed novo iure		Nov. 134 c. 13
6, 2, 18	Navigia		c. Frider. II § 9
6, 8, 2	Sed hodie quia		Nov. 78 c. 1. 2
6, 18, 1	Praeterea si	Nov. 53 c. 6	Nov. 117 c. 5
6, 20, 1	Ex testamento		Nov. 18 c. 6
6, 20, 5	Quod locum habet		Nov. 97 c. 6
6, 20, 19	Quae tertiae portionis		Nov. 18 c. 4

(1) *cf. Monumenta l. c. p.* 114 (2) *sic Monum.*, omnium *libri mei* (3) existimamus, ut bona facientes nostra laude ac protectione tueantur *Monum.* (4) quadam eos *Monum.* (5) omnibus *Monum.* (6) edicimus lege *Monum.* (7) huius *Monum.* (8) ipsi *ins. Monum.* (9) praesumpserit *Monum.* (10) etsi iustissima causa fuerit pro tali conamine a debito cadat *Monum.* (11) *diem XXIII m. Nov. suppeditare calendarium archigymnasii Bononiensis testatur Sigonius* (12) *in edd. continuatur Authenticae* Eo decursum est (*ad.* 5, 3, 20) (13) nova alia constitutio *vulgo*

6, 23, 21, 3	Quod sine subscriptione	Nov. 107 c. 1
	Hoc inter liberos	Nov. 107 c. 2
6, 23, 29	Et non observato eo	Nov. 119 c. 9
6, 28, 4	Non licet parenti	Nov. 115 c. 3
6, 28, 4	Ex causa exheredationis	Nov. 115 c. 4 § 9
6, 40, 2	Cui relictum quid	Nov. 22 c. 43. 44
6, 42, 31	Amplius hoc qui	Nov. 1 c. 1
6, 43, 3	Res quae subiacent	Nov. 39 c. 1
6, 49, 5	Nisi rogati restituere	Nov. 123 c. 7. 8
	Contra cum rogatus	Nov. 108 c. 1
6, 50, 7	Sed cum testator	Nov. 1 c. 2. 3
	Sed in ea re	Nov. 119 c. 11
	Similiter Falcidia	Nov. 131 c. 12
6, 55, 12	In successione mortui	Nov. 118 c. 1
6, 56, 7	Et cum solis sororibus	Nov. 22 c. 47
	In testamento quoque	Nov. 115 c. 4
	Defuncto sine liberis	Nov. 118 c. 2
6, 58, 3	Cessante successione [1]	Nov. 118 c. 2. 3 Nov. 127 c. 1
	Post fratres fratrumque	Nov. 118 c. 3
6, 59, 10	Omnes peregrini	c. Frider. II § 10
6, 59, 11	Itaque mortuo patre	Nov. 84 c. 1
6, 60, 1	Nisi tempus tricennale	Nov. 22 c. 24
6, 61, 6	Excipitur quod	Nov. 117 c. 1
	Item hereditas	Nov. 118 c. 2
	Idem est et in his	Nov. 134 c. 11
7, 6, 1	Ad haec qui suam	Nov. 22 c. 10. 17
7, 11, 4	Sed ex quo	Nov. 119 c. 2
7, 33, 1	Malae fidei possessore	Nov. 119 c. 7
7, 33, 12, 1	Quod si quisbusdam	Nov. 119 c. 8
7, 43, 8	Qui semel actionem	Nov. 112 c. 3
7, 44, 3	Brevissimas lites	Nov. 17 c. 3 Nov. 83 pr.
7, 45, 14	Et consequenter	Nov. 96 c. 2

7, 49, 1	Novo iure qui dicit	Nov. [illegible]
7, 61, 1	Novo iure causa	Nov. [illegible]
7, 62, 6, 5	Hodie cuilibet	Nov. [illegible]
7, 63, 2	Ei qui appellat	Nov. [illegible]
	Si tamen in medio	Nov. [illegible]
	Sed lis quae	Nov. [illegible]
	Item si appellatione	Nov. [illegible]
7, 72, 9	Et qui iurat	Nov. [illegible]
8, 13, 14	Hoc si debitor	Nov. [illegible]
8, 13, 27	Quod obtinet si	Nov. 53 c. 5 Nov. [illegible]
8, 16, 8	Agricultores	c. Frider. [illegible]
8, 17, 7	Item possessor	Nov. [illegible]
8, 17, 11	Si quis vult	Nov. [illegible]
8, 17, 12	Quo iure utitur	Nov. [illegible]
	Si quid ex rebus	Nov. [illegible]
8, 36, 1	Litigiosa res est	Nov. [illegible]
8, 36, 3	Nunc si heres	Nov. [illegible]
8, 36, 4	Talis alienatio	Nov. [illegible]
8, 39, 2	Haec ita si pactum	Nov. [illegible]
8, 40, 3	Praesente tamen	Nov. [illegible]
8, 42, 16	Nisi debitor	Nov. [illegible]
8, 51, 3	Antiqua lex erat	Nov. [illegible]
8, 53, 34	Item et a privatis	Nov. [illegible]
8, 55, 7	Haec quoque revocantur [2]	Nov. [illegible]
9, 4, 3	Novo iure nullam	Nov. [illegible]
9, 9, 11	Sed novo iure potest	Nov. [illegible]
9, 9, 15	Si vero criminis	Nov. [illegible]
9, 9, 29	Sed hodie adultera	Nov. [illegible]
	Si quis ei	Nov. [illegible]
9, 19, 6	Item qui domum	Nov. [illegible]
	Sed nec ante	Nov. [illegible]
9, 49, 10	Bona damnatorum	Nov. [illegible]

[3]DE STATUTIS ET CONSUETUDINIBUS CONTRA LIBERTATEM ECCLESIE EDITIS, ET [illegible] LOCORUM RELIGIOSORUM UBIQUE MORANTIUM ET FORI PRIVILEGIO, ET GAZARIS ET [illegible]NIS ET ALIIS HERETICIS EORUMQUE SUCCESSORIBUS. ET NAVIGIIS, PEREGRINIS ET [illegible] QUOCUMQUE LOCORUM HOSPITANTIBUS EORUMQUE SUCCESSORIBUS, ET DE AGRICO[illegible] SECURITATIBUS.

Fridericus dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus ducibus marchionibus comitibus [illegible] populis, quos clementie nostre regit imperium, salutem et gratiam.

In die, qua de manu sacratissimi patris nostri summi pontificis recepimus imperii diadema, curavimus ad dei et ecclesie sue honorem edere quasdam leges, quas presenti paginae iussimus annotari per totum nostrum imperium publicandas, per imperialia vobis scripta precipiendo mandantes, quatenus eas quisque in suo districtu irrefragabiliter et inconcusse servetis. sunt autem hee leges:

Ad decus et honorem[4] imperii et laudem Romani principis nichil magis videtur accedere, quam ut expurgatis quibusdam[5] erroribus et iniquis quorundam statutis penitus destitutis de cetero ecclesia[6] plena quiete vigeat et secura gaudeat libertate. sane adeo infidelium quorundam et perversorum iniquitas habundavit, ut non dubitent contra apostolicam disciplinam et sacros canones sua statuta confingere adversus ecclesiasticas personas et ecclesie libertatem.

1 Cum ergo ecclesia, que nichil debet [*Auth.* 1, 2, 12 preter bonum appetere, dispositione divina faciente nichil velit quod nobis eodem cursu voluntatum non placeat, nos Fridericus Romanorum dei gratia imperator et semper Augustus hac edictali lege irritamus et precipimus irrita nuntiari omnia statuta et consuetudines, que civitates vel loca, potestates consules vel quecumque alie persone contra libertatem ecclesie vel personas ecclesiasticas edere vel servare temptarunt adversus canonicas vel imperiales sanctiones, et ea de capitularibus suis mandamus infra duos menses post huiusmodi publicationem edicti penitus aboleri: et si de cetero similia attemptaverint, ipso iure decernimus esse nulla, et eos sua iurisdictione privatos superiori protinus applicandos; nec non locum, ubi deinceps talia presumpta fuerint, banno mille marcharum precipimus subiacere. potestates vero, consules rectores statutarii et scriptores dictorum statutorum nec non consiliarii locorum predictorum, qui secundum statuta vel consuetudines memoratas iudicaverint, sint ex tunc ipso iure infames; quorum sententias et actus alias legitimos statuimus aliquatenus non tenere. qui si per annum huius nostre constitutionis inventi fuerint contemptores, bona eorum per totum nostrum imperium mandamus impune ab omnibus occupari, salvis nichilo minus aliis penis contra tales in generali concilio promulgatis.

2 Item nulla communitas vel persona [*Auth.* 1, 3, [illegible] publica vel privata collectas sive exactiones, angarias vel parangarias ecclesiis aliisque piis locis aut ecclesiasticis personis imponant aut invadere ecclesi[illegible]

(1) *edd. extremam huius Authenticae partem inde a verbis* post fratres ex utroque (= *Nov.* 118 *c.* 3) *separatim exhibent* (2) *vulgo incipit* Quod mater filio donat (3) *hanc constitutionem, quae legitur in libris collectionis iuris quam Volumen vocant, ex Regestis Honorii papae edidit Pertz in Monumentis Germaniae historicis Leg. II p.* [illegible] *data est a.* 1220 *d. XXII m. Nov.: pro rubrica apud eos data in Regestis haec praemittuntur:* constitutio in basilica beati Petri (4) decorem *Regesta* (5) quorundam *Regesta* (6) dei *ins. libri* (7) superiori prot. appl. *om. Regesta*

ına presumant; quod si fecerint et requisiti :lesia vel imperio emendare contempserint, refundant et nichilo minus banno imperiali ant, quod absque satisfactione debita nulla-emittatur.

ːm quecumque communitas vel [*Auth.* 1, 3, 13 ı per annum in excommunicatione propter em ecclesie facta perstiterit, ipso iure impe-ınno subiaceat, a quo nullatenus extrahatur, ːus ab ecclesia beneficio absolutionis obtento. ıtuimus autem, ut nullus eccle- [*Auth.* 1, 3, 32 ːm personam in criminali questione vel civili ad iudicium seculare presumat contra con-nes imperiales et canonicas sanctiones. quod :it, actor a iure suo cadat, iudicatum non te-: iudex sit ex tunc iudicandi potestate pri-sancimus etiam, ut, si qui clericis vel per-cclesiasticis iustitiam denegare presumpserint, :equisiti suam iurisdictionem amittant.

ıataros Paterenos Leonistas Spe- [*Auth.* 1, 5, 19 s Arnaldistas circumcisos et omnes hereticos ue sexus, quocumque nomine censeantur, per-dampnamus infamia, diffidamus atque banni-:ensentes, ut bona talium confiscentur nec ad erius revertantur, ita quod filii ad successio-orum pervenire non possint, cum longe sit ; eternam quam temporalem offendere maiesta-ıui autem inventi fuerint sola suspitione nota-ıisi ad mandatum ecclesie iuxta consideratio-uspitionis qualitatemque personae propriam ıtiam congrua purgatione monstraverint, tam-ːnfames et banniti ab omnibus habeantur, ita si sic per annum permanserint, ex tunc eos ıereticos condempnamus.

tatuimus etiam[1] hoc edicto in [*Auth.* 1, 4, 19 ıum valituro, ut potestates vel consules seu ːs, quibuscumque fungantur officiis, pro defen-fidei prestent publice iuramentum, quod de sue iurisdictioni subiectis universos hereticos :lesia denotatos bona fide pro viribus exter-studebunt, ita quod amodo, quandocumque uerit in potestatem sive perpetuam vel tem-n assumptus, hoc teneatur capitulum iura-firmare; alioquin neque pro potestatibus neque nsulibus[2] habeantur, eorumque sententias de-us ex tunc irritas et inanes.

vero dominus temporalis requi- [*Auth.* 1, 5, 4 t amonitus ab ecclesia terram suam purgare ərit ab heretica pravitate, post annum a tem-nonitionis elapsum terram ipsius exponimus cis occupandam, qui eam exterminatis hereti-ıque ulla contradictione possideant, et in fidei e conservent, salvo iure domini principalis, ıdo super hoc nullum prestet obstaculum, nec l impedimentum opponat[3]; eadem nichilo minus ervata contra eos, qui non habent dominos ıales.

redentes praeterea receptatores, [*Auth.* 1, 5, 4 ıres et fautores hereticorum bannimus[4], firmi-tuentes, ut si, postquam quilibet talium fuerit municatione notatus, satisfacere contempserit infra annum, ex tunc ipso iure sit factus infamis nec ad publica officia seu consilia vel ad eligendos[5] aliquos ad huiusmodi nec ad testimonium admittatur: sit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat factionem nec ad hereditatis successionem accedat. nullus preterea ei super quocumque negotio, set ipse aliis respondere cogatur. quod si forte iudex exstiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causae alique ad eius audientiam perferantur: si fuerit advocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur: si tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius penitus sint momenti.

9 Navigia quocumque locorum per- [*Auth.* 6, 2, 18 veniant, si quo casu contingente rupta fuerint vel alias ad terram perveniant, tam navigia ipsa quam navigantium bona illis integre reserventur, ad quos spectabant, antequam navigium huiusmodi periculum incurrisset, sublata penitus omni consuetudine locorum, que huic adversatur sanctioni, nisi talia sint navigia, que piraticam exerceant, aut sint nobis vel Christiano nomini inimica. transgressores autem huius nostre constitutionis bonorum publicatione multentur, et si res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum nostrum modis omnibus[6] compescatur.

10 Omnes vero peregrini et advene [*Auth.* 6, 59, 10 libere hospitentur, ubi voluerint, et hospitati, si testari[7] voluerint, de rebus suis ordinandi liberam habeant facultatem; quorum ordinatio inconcussa servetur. si vero intestati decesserint, ad hospitem nichil perveniat, set bona ipsorum per manus episcopi loci tradantur si fieri potest heredibus vel in pias causas erogentur. hospes vero, si aliquid de bonis talium contra hanc nostram constitutionem habuerit, triplum episcopo restituat quibus visum fuerit adsignandum, non obstante statuto aliquo aut consuetudine seu etiam privilegio, que hactenus contrarium inducebant. si qui autem contra presumpserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem, ut in eo puniantur, in quo deliquerunt, alias prout culpe qualitas exegerit puniendi.

11 Agricultores et circa rem rusti- [*Auth.* 8, 16, 8 cam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint quacumque parte terrarum, ita ut nullus inveniatur tam audax, ut personas[8] boves agrorum instrumenta aut si quid aliud sit, quod ad operam rusticalem pertineat, invadere capere aut violenter auferre presumat. si quis autem statutum huiusmodi ausu temerario violare presumpserit, in quadruplum ablata restituat, infamie notam ipso iure incurrat, imperiali animadversione nichilo minus puniendus.

12 [9]Nos vero Honorius episcopus servus servorum dei has leges a Friderico Romanorum imperatore filio nostro carissimo pro utilitate omnium Christianorum editas laudamus approbamus et confirmamus tamquam in eternum valituras, et si quis ausu temerario, inimico humani generis suadente, quocumque modo has infringere temptaverit, indignationem dei omnipotentis et beatorum Petri et Pauli apostolorum se noverit incursurum.

m *om. Auth.* (2) neque pro rectoribus *ins. Auth.* onat *Auth.* (4) damnamus *Auth.* (5) eligen-*luth.* (6) aliis *Regesta* (7) testare *Regesta* (8) personam *Regesta* (9) *confirmationem Honorii omittunt Regesta*

Typis J. B. Hirschfeldi, Lipsiae.